BEATI

THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS, THEOLOGI VETVSTISSIMI.

OPERA OMNIA

QVÆ AD HVNC DIEM LATINE VERSA ſparſim extiterunt.

CVM INDICE VERBORVM RERVMQVE MEMORABILIVM LOCVPLETISSIMO, ſub calcem operum addito.

Quid hoc tomo primo contineatur, pagina poſt B. Theodoreti vitam ſignificabit.

PARISIIS,
Apud MICHAELEM SONNIVM, via Iacobæa, ſub ſcuto Baſilienſi.

M. DC VIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

B THEODORETI Cyrenſis Epiſcopi opera quæ hactenus prodierũt Latinis mãdata literis, noſtræ tibi in lucẽ emittunt operæ. Hic vt aliàs ſemper tuo ſtuduimus commodo. Habes enim vno congeſta volumine quæ duobus, & magnis quidem, maioribuſque ſumptibus, comparare ſolebant quibus huius nitidiſſimi Theologi diuiníque Præſulis doctrina cordi eſt. Sua ſe ſatis commendat dignitate, adeo vt noſtra facilè careat prædicatione. Orthodoxæ pietatis amantiſſimum propugnatorem, hęreticæque prauitatis fortiſſimum oppugnatorem ſi dixero; ſatis dixero. Multinaria in omni diſciplinarum genere ſcientia, admirabilis prudentia in regenda Eccleſia ſibi cęlitus commiſſa, lucubrationum ipſius fœcunda vtilitas, in explicandis ſacris literis ingens acumen, in ſingulis rebus exponendis mira facilitas, in docendo facundia, in dicendo ſuauitas, in monendo vehementia, ex ipſius ſcriptorum lectione ita patet doctis, vt inter reliquos ſcriptores Gręcos qui hac via ſui nominis immortalitatem conſecuti ſunt, facilè in primis ponendum cenſeant. Certè nulla vnquam illius memoriam in Catholica Eccleſia delebit, immò nec obſcurabit obliuio. Deguſta modò, & primis ſi lubet attinge labris; te ſtatim penitus hauriendi ſitis capiet. Reperies fidelem hunc myſteriorum Dei diſpenſatorem non modò totis viribus aduerſariorum conatibus obſtitiſſe, omníque cura & ſtudio Chriſti ouibus ſaluberrimos ſubminiſtraſſe ſacrę ſcripturę cibos, multas per ſummos labores & infinita pericula, à Iudęis, à Gentibus, à Marcionis, Arij, & Eunomij ſecta, à Magis qui ſunt in Perſide, aliíſque hęreſibus ad Chriſti Domini noſtri ouile adduxiſſe, nullo metu nulla vi à defendenda Eccleſia deterritum fuiſſe: ſed (quod perpaucis aliis datum eſt) omnium artium totiúſque philoſophię cognitionem adeptum, Hiſtoricos non ignoraſſe, Oratores tenuiſſe, Poëtas didiciſſe. Tuę erit beneuolentię amorem noſtrum in Rempubl. Chriſtianam, & ſtudium in re literaria promouenda ęqui boníque conſulere, laborem approbare, ſi nobis propenſiorem in poſterum ad maiora voluntatem eſſe cupis. Vale & faue. Lutetię Pariſiorum, Kalend. Nouemb. Anno à parta ſalute per Chriſtum. M. D.C. VIII.

B. THEODORETI OPERVM
QVÆ PRIMO VOLVMINE
CONTINENTVR,

ELENCHVS.

Geneſin. pag. 1
Exodum. 27
Leuiticum. 40
Libr. Numerorum. 49
Deuteronomium. 57
Ieſum filium Naue. 67
In { Librum Iudicum. 72
Pſalterium. 76
Cantica canticorum. 27
Ieremiæ prophetiam. 339
Baruch prophetiam. 382
Ieremiæ lamentationes. 385
Ezechielem. 390
Danielem. 491
Oſee. 555
Iocl. 571
Amos. 577
Abdiam. 587
Ionam. 589
In { Micheam. 593
Nahum. 603
Habacuc. 607
Sophoniam. 613
Aggæum. 617
Zachariam. 620
Malachium. 637

SECVNDO VOLVMINE.

Epiſt. ad Romanos. pag. 647
Ad Corinthios priorem. 685
Ad Corinthios poſteriorem. 717
Ad Galatas. 734
Ad Epheſios. 744
Ad Philippenſes. 755
In { Ad Coloſſenſes. 762
Ad Theſſalonicenſes priorem. 770
Ad Theſſalon. poſteriorem. 776
Ad Hebræos. 780
Ad Timotheum priorem. 803
Ad Timotheum poſteriorem. 813
Ad Titum. 819
Ad Philemonem. 822
Eccleſiaſticæ hiſtoriæ libri V. 824
Eraniſtes; ſeu Polymorphus. 895
Hæreticarum fabularum libri IV. 960
Diuinorum Decretorum Epitome. 980
In { Θεοφιλὴς, ideſt religioſa hiſtoria. 1003
De Euangelicæ veritatis ex Græcorum atque gentium philoſophia cognitione, ſiue de Grȩcarum affectionum curatione libri duodecim. 1056
De prouidentia ſermones decem. 1044

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS VITA, EX HISTORIA ECCLESIASTICA NICEPHORI CALLISTI, ET IPSIUS Theodoreti collecta.

THEODORETVS Antiochiæ religioſis ac nobilibus parentibus non ſine miraculo naſcitur. Cùm enim mater optata prole diu caruiſſet,& propter naturæ infœcúditatem omnem ſpem hæredis abieciſſet,amplaſque facultates alendis monachis,qui frequentiſſimi, & ſanctiſſimi in Syria tunc erant,ob diuinum amorem conuertiſſet; eorum precibus,à Deo vt filium ſuſciperet obtinuit, ea conditione, vt illum eius obſequio perpetuo mancipare:quod mater fideliter præſtitit,ac in filij nomine Theodori nimirum teſtatum eſſe voluit, qui deinde & parentum cura,& ingenij bonitate breui tantum in pietate,ac literis profecit, vt iuuenis etiam num conſecratus ſit Epiſcopus Cyri (quod eſt Syriæ oppidum à Iudæis,vt inquit Procopius,in memoriam beneficij à Cyro Perſarum Rege accepti ob libertatem, & patriam donatam conditum) quo in munere quàm ſe ſtrenuè geſſerit,intelliget qui eius Dei amantium hiſtoriam leget: tum in hæreticis ad eccleſiam reducendis, erant enim in eius diœceſi Marcionis peſte infecti integri pagi,quos omnes magno cum labore, viræque diſcrimine catholicæ Eccleſiæ conciliauit: tum in Sanctorum reliquiis officioſe vndique conquirendis,& in eorum honorem templis magnificè ædificandis:tum denique(domeſticam pietatem imitatus) in ſanctis monachis inuiſendis,alendiſque, cum quorum anteſignanis ac ducibus, admirando nimirum Simeone,qui Stilites,quod in columna inaudito viuendi more habitaret,dicebatur,Iacobo Nizibeno, qui mortuum vitæ reſtituit, aliiſque quorum vitas elegantiſſimè conſcriptas poſteris reliquit, ſumma charitate coniunctus erat. Fuit autem ſectator magni Ioannis Chryſoſtomi:illum enim ſibi quaſi primarium exemplar ſtilo conformando propoſitum habuit, ideo fluidus admodum & copioſus, in elocutione facilis, & Atticam gratiam redolens.Eius autem in ſcripturis ſanctis ſtudium ſignificant elucubrata ab eo commentaria,quæ hæc ſunt, vt Nicephorus refert: Enarrationes in vetus teſtamentum,cuius etiam obſcurorum locorum expoſitiones in peculiarem contulit librũ: opus aliud in ſexdecim Prophetas:aliud ijdẽ in Pſalterium:de Prouidentia liber alius:alius in Apoſtolum: aduerſus Hæreſes omnes volumen, quod mendacij & veritatis diſcrimen inſcripſit:liber quem contra duodecim capita Cyrilli conſcripſit: item Eccleſiaſtica hiſtoria:& rurſus φιλόθεον, hoc eſt, Dei amantium hiſtoria, in qua inſtitutum eorum,qui ætate ſua vitam ſanctam tranſegerunt perſequi tur:libri tres de diuinis dogmatibus in dialogos conſcriptis: præterea ſupra quingentas eius epiſtolas græco ſermone optimè compoſitas, ipſe Nice-

phorus ait legiſſe, quorum lucubrationum maxima pars ab ipſo B. Theodoreto in ſua præfatione huius interpretationis mentio facta eſt. Illud vnum ſilentio non prætereundum puto, inter hunc, & Cyrillum ſanctiſsimum, & Orthodoxum Epiſcopum magnam aliquando contentionem ortam, zelo magis & ſtudio religionis, quo vterque maximo ardebat ob inſignem pietatem. Cùm enim ob pullulantem Neſtorij Conſtantinopolitani Epiſcopi pernicioſam hæreſim Epheſi indicta eſſet Synodus, Cyrillus, qui celerius aduenerat, non expectato Ioanne Antiocheno, cæteriſque Syriæ Epiſcopis, Neſtorium dignitate ſpoliatum damnauit: quod cùm Ioannes, cæterique qui cum eo aduenerant Epiſcopi, inter quos præcipuus erat Theodoretus, quòd ſe non expectaſſet Cyrillus ægrè tuliſſent; ipſius decreta reſciderunt, eundémque rurſus magno conſenſu damnarunt. Theodoſij enim Iunioris Cæſaris ſtudio paulò poſt Conſtantinopolim Epiſcopis conuocatis, diſsidium illud ſublatum eſt: Neſtorióque impio hæretico concordes, Anathema dixerunt, rediítque Theodoretus cum Cyrillo in gratiam. Porrò eius fidei, ac vitæ integritati grauiſsimum teſtimonium dedit Chalcedonenſis celeberrima Synodus ſexcentorum, & eo amplius Epiſcoporum cum octaua actione, Theodoreto ipſo præſente, fauſtis, & honorificis acclamationibus catholicus, & Orthodoxus Eccleſiæ paſtor, & doctor appellatus eſt. Teſtificantur idem magni Leonis ſummi Pontificis ad Theodoretum, & ipſius ad Leonem vltro, citróque conſcriptæ epiſtolæ, ex quibus perſpici poteſt, quàm ſtudioſè in illa Hæreſum colluuione conſtanter à maioribus traditam fidem conſeruauerit: dúmque hæreſibus cùm ſcriptione, tum oratione extirpandis operam nauat, & in ſanctarum ſcripturarum explanationibus inuigilat, ſub Leone ſeniore Cæſare non admodum ſenex moritur: vt cui ſuperuixerit ſanctiſsimus ille Iacobus Nyzibenus, quo iam ſene ipſe iuuenis familiariſsimè vtebatur, atque in eo ſepulchro, quod Iacobo ipſe extruendum curauerat, conditus eſt.

Ex Gennadio Maſsilienſi presbytero in lib. ſcriptorum Eccleſiaſticorum.

Theodoretus Cyri ciuitatis Epiſcopus (à Cyro enim Rege Perſarum condita, ſeruat hodie etiam in Syria nomen Auctoris) ſcripſiſſe dicitur multa: ad meam notitiam tamen iſta ſunt, quæ venerunt: De incarnatione Domini aduerſus Eutychem presbyterum, & Dioſcorum Alexandriæ Epiſcopum, qui humanam carnem in Chriſto fuiſſe negant: Scripta fortia, per quæ confirmat & ratione, & teſtimoniis ſcripturarum ita illum veram maternæ ſubſtantiæ carnem habuiſſe, quam ex Virgine matre ſumpſit, ſicut & veram Deitatem, quam æterna naſcibilitate Deo patre gignente ipſe naſcendo accepit: & hiſtoriæ eccleſiaſticæ libros, quos imitatus Euſebium Cæſarienſem conſcripſit à fine librorum Euſebij vſque ad ſuum tempus, id eſt à Vicennalibus Conſtantini vſque ad Imperium Leonis Senioris, ſub quo & mortuus eſt.

THEODORETVS CYRI EPISCOPVS.

SYRVS natione Theodoretus, in rebus ſacris inter primos locum obtinet. In rerum explicatione & tradenda doctrina breuis & dilucidus, in dicendo iucundus, in argumentando ſubtilis, in monendo acris. Rationibus cùm opus fuit nemo validius hoſtes oppugnauit, vt non crebrò etiam ſuo ipſos gladio iugulet. Authoritatibus ſi certet vix vllus vel omni exemplorum genere, vel ſumma non cœleſtis tantum doctrinæ, ſed totius antiquitatis cognitione acrius inſtat. Multa ſe ſcripſiſſe ipſemet in epiſtola ad Leonem Epiſcopum Rom. eius nominis primum narrat. Martiano Imperatori gratus fuit, circiter annum Domini quingenteſimum & quinquageſimum.

Hic Martianus Authore Philippo Bergomate in ſupplemento Chronicorum, cœpit imperare anno domini 452. Subſcribit & Achilles in ſua Epit. vbi tradit, Theodoretum Epiſcopum floruiſſe anno domini 469.

A parentibus Deo dicatus, numeros magna cum laude Monasticae Institutionis absolvit. Consuetudine Theodori Mopsuesteni tantum gloriam obscurabit, obnubilavit vero ex Nestorii amicitia, obscuravitque penitus ex scripto adversus S. Cyrillum eiusdem haeresiarchae patrocinio. Sed rursum spirante divini spiritus aura fugatis densis nubium globis, iterum decorus apparuit, communicatione catholicae ecclesiae atque amicitia S. Leonis Papae diem clausit extremum. Baron. Annal. ad Ann. 427. num. 4.

B. THEODORETI OPERVM
QVÆ PRIMO VOLVMINE
CONTINENTVR,

ELENCHVS.

Geneſin.	pag. 1	Danielem.	491
Exodum.	27	Oſee.	555
Leuiticum.	40	Ioel.	571
Libr. Numerorum.	49	Amos.	577
Deuteronomium.	57	Abdiam.	587
In { Ieſum filium Naue.	67	Ionam.	589
In { Librum Iudicum.	72	In { Micheam.	593
Pſalterium.	76	In { Nahum.	603
Cantica canticorum.	271	Habacuc.	607
Ieremiæ prophetiam.	339	Sophoniam.	613
Baruch prophetiam.	382	Aggæum.	617
Ieremiæ lamentationes.	385	Zachariam.	620
Ezechielem.	390	Malachiam.	637

BEATI

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS, DE SELECTIS SCRIPTVRÆ SACRÆ QVÆSTIONIBVS AMBIGVIS,

Du-Pin. ecclesiast. Hist. vol. 4. p. 58

Ioanne Pico Præſide claſſium inquiſitoriarum Senatus Pariſienſis interprete.

IN GENESIN.

Geneſ. 1. *IN principio creauit Deus cælum & terram.*

SCRIPTVRA ſacra docẽdi rationem metiri conſueuit ex diſcipulis: ac perfectis perfecta proponere, rudibus autem elementa, eorumq; facultati conuenientia. Quum ergo conſpicuam creaturam Deum conſtituerent Ægyptij, quibuſcum Iſrael diutiſſimè conuerſatus impietatem hanc imbiberat, neceſſariò quæ de creatura ſcire expediat, illis proponit, ac disertè docet, illam habuiſſe initiũ, & ab vniuerſitatis Deo creatam eſſe. Nec tamen theologicum ſermonem prætermiſit. Dum enim dixit, cælum, terram, & alias res omnes creatas eſſe, horumque opificem eſſe Deum vniuerſorum demonſtrauit, theologiam ijs qui tunc erant ſatis idoneam propoſuit. Nam illorum declarauit originem, at huius reperire nequiuit initiũ. Ideoq; quum Deum norit æternum, quẽ vniuerſi creatorẽ appellauit, creatorẽ inquã bonũ, ſapientiſſima concordia quod theologicũ eſt, cũ phyſiologico copulauit. Siquidẽ qui hæc docebãtur, didicerant aliàs, Deum eſſe æternum. Diui-
Exod. 3, e. „ nus enim Moſes à Deo omnium miſſus in Ægy-
„ ptum, iuſſus eſt dicere tribulibus ſuis, Qui eſt, miſit me ad vos. Iſtud autem, Qui eſt, æternitatem ſignificat. Conſtat porrò ſtudioſis, illa priùs quàm hæc eſſe dicta. Illam enim diſciplinam eis Ægyptum adhuc incolentibus exhibuit, hæc autem componebat in deſerto.

2 *Quamobrem non meminit creationis angelorum?*

Qui lege regebantur, ſolidæ vel conſtantis fidei nihil habebant. Mox enim poſt plura & ineffabilia miracula, imaginem vituli Deum deſignauerunt. Quòd ſi tam facilè ſibi Deos finxerunt è iumentorum ſimulachris, quid non perpetraturi fuiſſent, inuiſibilis naturæ notitiam aſſecuti? Huiuſce rei gratia Deus vniuerſitatis conditor, neminem veterum allocutus eſt per angelum, vſquoad tempora integerrimi Abrahæ. Primùm

A enim ſub Agar diuinus Moſes meminit angeli, idque iuſtiſſima de cauſa. Nam Agar typum gerebat veteris Teſtamenti, ſecundum diuinum Apo-
ſtolum. Agar enim (inquit) Sina mons eſt in „ Gal. 4 d.
Arabia, coniunctus ei quæ nunc eſt Ieruſalem. „
Quum igitur per angelos data ſit lex (Diſpoſita „
enim, ait, per angelos in manu mediatoris: & ite- „ Gal. 3. e.
rum, Si qui per angelos dictus eſt ſermo, fuit fir- „ Heb. 2. a.
mus) aptiſſimè profectò Deus omnium per an- „
gelum ſeruitutis meminit, & quæ ad puerũ procreandum pertinebant, effatus eſt. Quòd autem naturam creationis participem habeant angeli atque archangeli, & ſi quid aliud eſt incorporeum, excepta ſancta Trinitate, ſcriptura diui-
na nos docet apertè. Siquidem, Laudate (inquit) „ Pſa. 148. a.
eum omnes angeli eius: Laudate eum omnes vir- „
B tutes eius. Quia ipſe dixit, & facta ſunt. „

3 *Præcedúntne angeli creationem cæli & terræ, an vnà cum eis creati ſunt?*

Superfluas equidem huiuſmodi queſtiones exiſtimaui. Nam quid iuuabit noſſe, quando conditi ſint angeli? Noui etiam, quòd diuinus Apoſto-
lus præcipiat admonendo Timotheo, Denuntia 1. Timot. 1. a.
quibuſdam, non aliter docere, neq; intendere fa- „
bulis & genealogiis interminatis. Quòd autem „
angeli ſubſtantiam habeant circunſcriptam, ne- „
mo (vt arbitror) repugnabit: quum Dominus dixerit, ſingulos homines ſubeſſe ſingulorum an-
gelorum imperio. Videte enim, inquit, ne con- „
temnatis vnum ex minimis, qui in me credunt: „ Mat. 18. b.
quia angeli eorum vident ſemper faciem patris „
C mei, qui in cælis eſt. Quinetiam cuiq; genti pro- „ Deu. 32. a.
prium angelum præeſſe, affirmat Scriptura: verbi „
gratia, Statuit terminos gentium pro numero „
angelorum Dei. Si igitur hic iſtis, ille verò illis „
præfectus eſt, ſinguli verò homines ſub vnius, videlicet angeli, cura degunt, certum eſt, angelos determinatæ eſſe ſubſtantiæ. Quòd ſi verum eſt iſtud, ſicuti profectò eſt, loco vtique opus habebunt. Nam ſola diuinitas, veluti minimè circũſcripta, loco non eſt obnoxia. At ſi quod circunſcriptum eſt, in loco eſt, qui fit, vt angelos ante cælum & terram extare arbitrentur? Nam ſi non

ſit in rerum natura quod comprehendat, quomodo eſſe poſſit quippiam quod comprehendatur? Sed aiunt quidam, neceſſariò dicendum, priùs angelos extitiſſe quàm cælum & terram. Si enim angeli (inquiunt) non extabant, quomodo Deus omnium laudabatur? Verùm qui hæc dicunt, non animaduertunt, quòd hoc ſermone angelos carere principio aſtruunt. Nam ſi Deus omnium laudatoribus indigebat, & hos ſemper habebat laudatores, coæterni igitur erant angeli cum Deo omnium. Quòd ſi non ſemper erant, ſed Deus eos condidit, quando id expedire iudicauit, erat igitur ſæculum quoddam, quo Deus vniuerſorum illos prædicatores non habebat. Non indiget ergo Dominus Deus laudatoribus, quippe qui naturâ nullius indigeat: ſed ſola bonitate ductus, angelis, archãgelis, & vniuerſæ creaturæ largitus eſt, vt eſſet. At verò quo miniſterio fungebantur angeli, qui creationem præcedebãt: quum nullus eſſet, qui indigeret aut adiuuaretur eorum opera? Siquidem in miniſterium hominum, Deo omnium ſubeſſe dicuntur. Cuius
Heb. 1. d. rei teſtis eſt diuinus apoſtolus, inclamans, Nónne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus, in miniſterium miſſi propter eos qui hereditatem capiẽt ſalutis? Conſtat igitur quòd nos quidem illorum opera indigemus, Deus verò nullius indiget, quũ ſit bonitatis abyſſus, voluerit autem iis qui omnino non erant, elargiri facultatem vt eſſent. Cæterùm qui angelos præcedere cælum & terram aſtruunt, pro firmo & inuicto fundamento nobis proponunt illud, quod ipſi Iob Deus omnium conditor dixit, Quando creabam aſtra, lau-
Iob. 38. a. dabant me angeli mei. Et non aduertũt, die quarta vnà cum ſole & luna Deum omnium aſtra produxiſſe. Illud porrò ſcire neceſſe eſt, omnia quæcunque extant (excepta ſancta Trinitate) naturam habere creationi obnoxiam. Hoc autem conceſſo, ſi quis angelorum turbas ante cælum & terram conditas eſſe dixerit, non offendet ver-
2 Timot. 2. b. bum pietatis. At verboſis contentionibus inſiſtere, quæ ad nihil aliud proſunt, quàm ad ſubuerſionem audientium, expreſſè prohibet diuinus Apoſtolus.

3 Si terra erat, quomodo creata eſt? Ait enim qui ſcripſit, Terra autem erat.

Gene. 1. a. Leuis nimium & ſtolida quæſtio. Nam qui dixit, In principio creauit Deus cælum & terram, non æternam dixit eſſe terram, ſed poſt cælum aut cum cælo creatam eſſe. Alioqui nec abſolutè dixit ſcriptor, Terra autem erat, ſed quod ſequitur ſubiunxit, terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, hoc eſt, creata quidem eſt à Deo omnium conditore, ſed adhuc inuiſibilis erat, aquis nempe circundata: & incompoſita, eò quòd nõdum ornata erat germinibus, neq; conſita pratis, nemoribus & ſegetibus.

5 Non docuit nos Moſes, Deum creaſſe aquas.

Ibidem. Equidem quum dixerit, Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum, demonſtrauit, cum terra creatas ſimul eſſe aquas. Et Deus omnium quum de ſabbatho legem ferret, ſic ait, Sex diebus operare, ſeptima
Exo. 20. b. verò ſabbathum & requies Domino Deo tuo. Sex enim diebus creauit Dominus cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt. Ita vt ſit in aperto, quòd quicquid in eis eſt, viſibile ſit aut inuiſibile, ſenſu aut intellectu comprehendatur (excepta diuina ſubſtantia) naturam habet creationis participem. Item perdiuinus ille Dauid Pſal. 145. a.
quum dixiſſet, Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius: ſpes eius in Domino Deo ipſius, qui fecit cælum & terram: ſubiunxit, Mare & omnia quæ in eo ſunt.

6 Cuiuſnam igitur luminis expers ſtatim inuentus eſt locus ille, qui erat in mundo, vt tenebræ eſſent ſuper abyſſum?

Animaduertendum eſt, quòd ſi quid erat ante hunc ſenſibilem mundum, in lumine certè erat. Neq; enim dignitates angelorum, nec vniuerſi cæleſtes exercitus in tenebris agebant, ſed in lumine & in omni ſpiritali lætitia. Quibus nemo repugnabit, qui lumen ſupercæleſte inter bona promiſſa recipit, de quo lumine Salomõ ait, Lumẽ iuſtis perpetuum eſt. Et Apoſtolus, Gratias a- Colo. 1. b.
gentes Deo patri, qui nos idoneos fecit in partem ſortis ſanctorum in lumine. Quum igitur imperio diuino creatum ſit cælum, omnibus, quæ intra eius ambitum continentur, circumfuſum, corpus quidem habens continuum, quod poſſit ea quæ foris ſita ſunt, ſeparare ab iis quæ intra ſe comprehendit, neceſſariò locum quem complectitur, tenebroſum reddidit, externum ab eo lumen excludens. Nam tria concurrere oportet in vmbra: lumen, corpus, & locum minimè lucidum. Tenebræ igitur huius mundi propter cæleſtis corporis vmbram prouenêre.

7 Si Deus lumen creauit, quomodo tenebras ei addidit, quum hæc inuicem aduerſentur?

Sunt quidem inter ſe contraria, ſed hominibus ambo neceſſaria. Illud enim hominum operibus & laboribus confert, & apparere facit ea quæ videntur, adhortaturque ad collaudandũm horum autorem. Tenebræ verò quieſcere faciũt, & reparant hominem, ſoluta laſſitudine, quam ex labore contraxit. Similiter homines domum cogunt, beſtijs verò præbent occaſionem pabuli. Et hoc apertè nos docet diuinus Dauid: Po- Pſal. 103. e.
ſuiſti (inquit) tenebras, & facta eſt nox. In ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ agri, catuli leonum rugientes vt rapiant, & quærant à Deo eſcam ſibi. Exortus eſt ſol, & congregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabuntur. Exibit homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam vſque ad veſperam. Et his ita dictis admiratur magnificentiam creatoris, inquiens, Quàm magnificata ſunt opera tua Domine? Omnia in ſapientia feciſti. Didicimus igitur apertè, tenebras eſſe neceſſarias. Quòd autem non ſint ſubſtantia, ſed res quædã accidentaria, facile eſt intelligere: nempe quòd ſint cæli & terræ adumbratio. Quamobrem oriente lumine euaneſcunt tenebræ. Lumen autem ſubſtantia eſt & ſubſiſtit: & quum occiderit, rurſum oritur: & quum abierit, reuertitur. Quẽadmodum enim corpus noſtrum eſt ſubſtantia, vmbra verò, quam facit, accidens eſt, non ſubſtantia: ita cælum & terra (quæ maxima ſunt corpora) ſubſtantiæ ſunt diuerſæ: quæ verò ab
his

his manat vmbra, lumine non apparente, vocãtur tenebræ. Lumen autem emergens, tenebras A delet. Itaq; cæli & terræ vmbra tenebras producit: quæ oriente lumine rurſum diſſoluuntur. Non ſunt igitur tenebræ ſubſtantia quædam increata, neque etiam ſubſtantia creata: ſed vſus quidam neceſſarius, ab his quæ facta ſunt proueniens, & ſapientiam Dei prædicans. Ecce enim propheta Deum vniuerſorum etiam ab his laudat: „ Qui feciſti (ait) lumẽ, & præparaſti tenebras: „ aptiſſimè quidem vtrumque poſuit, faciendi verbum adaptans lumini, & dictione præparandi vtens circa tenebras. Sunt enim accidens quoddã, quod & conſiſtit & diſſoluitur. Proinde tres illi pueri beati creaturam omnem prouocantes ad laudes diuinas, diei noctem coniunxerunt, & lumini tenebras addiderunt. Nam horum ſucceſſibus tempus menſuratur, & hominum vita ſubſiſtit.

8 *Qualiſnam ſpiritus ferebatur ſuper aquas?*

Quibuſdam videtur fuiſſe ſpiritusſanctus, qui viuificabat & fœcundabat aquarum naturam, B præfigurans quodam modo gratiam baptiſmi. Verius autem putauerim, quòd hîc aerem vocet ſpiritum. Nam quum dixiſſet, Deum creaſſe cælum & terram, & aquarum meminiſſet ſub nomine abyſſi, neceſſariò & aëris mentionem fecit, à ſuperficie aquæ ad cælum vſq; permeantis. Aëris enim natura eſt, vt circa inferiora corpora feratur & agitetur. Aptiſſimè autem verbum iſtud ferebatur, ſubſtantiam aëris mobilem indicat. Quòd ſi quis huic interpretationi non aſſen- Gen.1.a. „ titur, propterea quòd ſcriptum eſt, Spiritus Dei Pſa.147.b. „ ferebatur ſuper aquas, audiat beatum Dauid di- „ centem de Deo omnium conditore, Flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ. Certum eſt, quòd ventum ipſe vocauerit ſpiritum, etſi verbo non expreſſerit. Siquidem euro aut noto flante, aqua congelata diſſolui ſolet & liqueſieri.

9 *Cuinã dixit Deus, Fiat lux, & fiat firmamentum?*

Non præcipit Deus alteri cuidam creare: ſed quæ non ſunt, vocat, ita vt hîc præceptũ ſit ipſa Pſal.113.b. „ voluntas. Omnia enim, ait, quæcunque voluit, C „ Deus fecit. Quòd ſi creando voce quadam vſus eſt, certum eſt, hoc non elementorum inanimatorum cauſa, ſed inuiſibilium virtutum gratia factum eſſe: vt ſciant, quòd ipſo iubente, ea quæ non ſunt, ſubſiſtunt.

10 *Quamobrem autor hoc addidit, Et vidit Deus quòd bonum erat, &c.*

Vt perſuadeat ingratis, non aſpernari, quæ ſententia diuina vocat bona.

11 *Eſt ne vnum cælum, an duo?*

Quum ſcriptura diuina doceat, in principio Deum creaſſe cælum & terram, deinde poſt lucis creationem ſecunda die dicat firmamentum factum eſſe, imperitiæ plena videtur eſſe huiuſmodi quæſtio. Oportebat enim ex temporis ratione & ipſo creationis modo cælorum diuerſitatem noſſe, & vnum luce prius, alterum verò poſt lucem: & illud quidem non ex aliqua alia materia, hoc autem ex aquis creatum eſſe. Nam inquit, Fiat firmamentum in medio aquæ, quod per medium ſeparet aquas ab aquis. Sic enim ab „ Gene.1.a. ipſa re, cæli ſortiti ſunt appellationem. Siquidẽ „ quum ex aquarum fluida ſubſtantia compoſitum ſit, & natura fluida, condenſata & conſolidata fuerit, firmamẽtum nominatum eſt. Deinde quia ſurſum collocatum eſt, prioris cæli vſum commodo noſtro perficiens, cæli nomen ſortitum eſt. Bifariam autem Deus omnium diuiſit aquarum naturam: & quaſdam ſurſum collocauit, quæ ſuo liquore atque frigiditate non ſinerent corrumpi firmamentum ab igne luminarium. Reliquæ verò aquę deorſum remanſerunt, quæ ſuis vaporibus aërem foneant exuſtum & exiccatum ab igne ſuperiore. Qui igitur non credit ſecundum eſſe cælum, ſemitam rectam tranſgreditur: qui verò plures numerare conatur, adhæret fabulis poſtpoſita diuini ſpiritus doctrina. Pluraliter autem diuina ſcriptura cælos nuncupat, dicens, Cæli cælorum: quoniam Hebraica lingua neque cælum, neque aquam ſingulari numero nouit appellare. Reperire autem eſt ſimilia multa inter dictiones Gręcas. Nullus enim ciuitatem Athenam ſingulari numero vocitare ſolet, ſed pluraliter Athenas. Similiter & Delphum ciuitatem nemo vocat, ſed numero plurali Delphos. Non ergo tanquam plures ſint cæli, ita locuta eſt ſcriptura: ſed Hebraicæ linguæ ſeruato idiomate. Quod quidem in alio pſalmo manifeſtiùs nos docet illius linguæ prętermiſſo idiomate, dum inquit, Cælum cæli Domino. Ita „ Pſa.113.d. vt ſatis conſtet, quòd quemadmodum cælum iſtud nobis eſt pro tegmine, terra verò pro pauimento: ita cælum quod videmus, pro tegmine ſuperpoſitum cælum habet.

12 *Cur, vnam quum dixerit congregationem aquarum, multas poſtmodum innuit? Congregata eſt (inquit) aqua quæ ſub cælo erat, in congregationes ſuas.* Geneſ.1.b.

Vna quidem eſt aquarum congregatio, quoniam inter ſe maria conueniunt, quædam deorſum per meatus ſubterraneos decurrentia, alia ſecundum ſuperficiem terræ. Sed plurali numero congregationes dixit, quoniam aliud eſt mare Indicum, aliud Ponticum, & aliud Tyrrhenum. Ięm aliud eſt Propontis, aliud Helleſpontus. Similiter alius eſt Aegæus ſinus, alius Ionicus. Pręter hæc autem omnia adhuc eſt maximum mare, quod nonnulli vocant mare Atlanticum, quidã verò Oceanum appellant. Hac de cauſa ſcriptura ſacra congregationem vnam aquarum, veluti coadunatam appellauit: congregationes verò, tanquam diſtinctas.

13 *Qua de cauſa Deus herbas non eſculentas iuſſit germinare?*

Multa ſunt animalium irrationalium genera, quædam fera, alia iumenta appellata: & nonnulla reptilia, alia volatilia. His igitur omnibus animalibus eſcam præparauit Deus, quę etiam in hominum vſum condidit, & ſtatim eis propter nos pabulum dedit: „ Qui producit, inquit, fœnum iumentis, & herbam ſeruituti hominum. „ Pſa.103.d. Quod igitur huic inutile eſt, alteri maximè con-

gruit, & alia conueniunt hominibus. Ad hæc A præuidens Dominus, quòd homines in morbos prolaberentur „ vtpote qui ſententiam mortis propter peccatum receperant, iuſſit terram herbas producere non tantùm eſui aptas, ſed etiam morbis depellendis. Et hoc diligentiùs quis noſſe poterit ab his qui medicinæ artem exercuerunt, quòd hæ quæ videntur eſſe venenoſæ, morborum remedia continent. Permiſtæ enim aliis herbis morbi depulſiuæ fiunt, & ſanitatem procurant.

14 *Luminaribus creatis ad quid priùs facta eſt lux?*

Dominus Deus tum ex his quæ non ſunt, tum ex his quæ ſunt, creare ſolet. Nam prius cælum ex nihilo creauit, poſterius autem ex aqua fecit. Sic & terram, quę priùs non erat, produxit: genera verò arborum & ſeminum germinare iuſſit. Igitur & lucem creauit quemadmodum ei libuit. Sicuti verò firmamento diſtinxit aquarũ naturam, & quaſdam ſurſum collocauit, reliquas deorſum reliquit: ſic lucem illam diſtinguens pro arbitrio ſuo, luminaria magna & parua condidit.

Gene.1.b. 15 *Quid hoc eſt, In ſigna & in tempora: & in annos & in dies?*

Sol ortu ſuo atq; occaſu dies facit. quum autem percurrerit auſtrales atque aquilonares partes, annalem circulum perficit. Idemque ſolſtitia efficit, quæ tempora ſcriptura diuina nominat. Trãſiens enim ab æquinoxio ad aquilonem, ver facit: & inde rediens ad eoſdem terminos, æſtiuale ſolſtitium producit: procedente autem eo inde ad meridiem, autumnus naſcitur: & inde reuertens, hyemem producit. Excurſu autem lunæ menſium numerum diſcimus. Nam ex curſu triginta dierum menſem appellamus. Siquidem & lunam vocant menſem. Quod autem dicitur, In ſigna, non intelligimus ſecundum opinionem quorundam ſtultorum. Siquidem vanam illam de cuiuſque natiuitate diſceptationem, nec Pythagoras, nec Socrates, nec Plato, nec Stoici receperunt. Quòd ſi qui in fabulis educati ſunt, huius fabulæ impietatem execrantur: quis diuinis ſermonibus credens, hæc non modò impia, ſed valdè etiam fatua recipiat? Signa igitur vocat ſcriptura diuina, quibus cognoſcamus tempus opportunum ſeminandi, plũtandi, purgandi, & ligna cædendi ad nauium & domuum conſtructionem idonea. Inde etiam nautæ didicerunt, quando opportunè nauem ſubducere vel impellere conueniat, & quando vela pandere aut contrahere oporteat. Experientia enim ipſos docuit aſtrorum ortus & occaſus. Sæpe etiam nos quoque hac ratione cognouimus cometam aut barbatam ſtellam. Atque etiam, ſi placet, impetum hoſtium nouimus, aut locuſtæ incurſum, aut iumentorum vel hominum cladem futuram. Hæc igitur ſigna vocauit ſcriptura, non illa planè dementiæ atq; impietatis plena.

16 *Quare Deus creauit plantas ante luminaria, poſt illa verò condidit animalia?*

Oculos habent animalia, nec lucis exceſſum ferre potuiſſent. Lux verò diſtributa in parua & magna luminaria conuenientem oculis animalium ſplendorem reddit: plantarum autem natura ſenſus prorſus eſt expers.

17 *Cur Deus non benedixit plantis, animalibus autem dixit, Creſcite, & multiplicamini, & quæ ſequuntur?* Gene.1.c.

Deus pro nutu ſuo ſtatim vniuerſam terram repleuit pratis, ſegetibus, & aliis omnis generis herbis & arboribus: cætera verò animalia bina creauit. Vnde meritò benedictionem eis largitus eſt, vt per multiplicationem quædam replerent maria, paludes & fluuios, quædam aërem, nonnulla verò terram.

18 *Ad quid Deus creauit beſtias & reptilia?*

Pueri tum terriculamentis, tum etiam loris & virgis indigent. Et per illa quidem ipſos terremus, per hæc autem erudimus, honeſtatem om-B nem eis procurantes. Quum igitur Dominus Deus animaduertiſſet nos ad ignauiam procliues, beſtias & reptilia condidit, veluti lora quędam & terriculamenta: vt per ea nos terreus ad ſe traheret, atque eius auxilium imploraremus. At quemadmodum qui perfecti ſunt, terriculamenta huiuſmodi & lora contemnunt: ſic qui in virtute educati ſunt, beſtiarum incurſus minimè formidant. Siquidem Adæ, priùs quàm peccaſſet, aſſiſtebant beſtiæ, obſequium profitentes. Et rurſum ipſum Noë ingredientem arcam, leo, pardus, & reptilium atrociſſima quæque ouium more ſequebantur. Et Danieli aderant leones, qui alioqui famelici accedere tamen ad eum non audebant, eò quòd in illo characteres diuinam imaginem præ ſe ferentes conſpicerent. Itidem vipera quæ dentes iniecerat in manum Apoſtoli, quum nihil peccato tenerum aut molle in eo reperiſſet, mox reſiliit, & in ignem ſe coniecit, ſupplicium quodammodo de ſe ipſa ſumens, quòd corpus ſibi nullatenus conueniens, adorta eſſet. Nos autem ideo beſtias formidamus, quia virtutem negligimus. Et ob id Deus ſocordium e-C tiam hominum curam agens, eas in remotiora loca relegauit, & ijs nocturnum tempus ad eſcam quærendam largitus eſt. In ipſa enim nocte „ Pſa.103.c.
(ait) pertranſibunt omnes beſtiæ ſyluæ. Reptili- „
bus verò antra terræ præbuit, vt in eis latentia „
humano generi non noceant. At ne beſtias, velut ab his prorſus illæſi contemnamus, quaſi nullarum ſint virium, nonnunquam permittit Deus duos aut tres è multis milibus (prout ſapientiſſimè noſtra diſpenſat) vel à ſcorpionibus pungi, aut à ſerpentibus morderi: vt nos veriti, ne quid ſimile patiamur, Deum creatorem in auxilium inuocemus, obſecrantes, vt illa omnium malorum depultrice prouidentia nos tueatur. Præterea & ad alia beſtiæ non ſunt nobis inutiles. Nã ex eis medici pharmaca non pauca cõponunt, ad morbos propulſandos. Ne quis igitur beſtiis per ſe conſideratis de creatore conqueratur, ſed vtilitatem inueſtiget. Siquidem ipſum etiam corpus humanum, quamuis formoſum, temperatum, & varia partium vtilitate præditum, mucco tamen & ſputo ac fœtido

ſtercore non caret. Nullus tamen ſanę mentis ex his animal vituperat. Neque enim abſq; his agere A vitam poteſt, ſed per hæc firmũ eſt & vegetum. Siquidem eget pituita, ſanguine, & vtraque bile. At quemadmodum per hæc conſiſtit: ſic per eadem dilabitur. Vnius enim horum exceſſu aut defectu enecatur animal.

Gene. 1. d. 19 *Cuinam dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram?*

Execrandi quidam hæretici dixerunt, Deum hæc locutum eſſe angelis & improbis dæmonibus: non intelligentes ſtupidi homines huiuſmodi, quid ſibi velit illud, Ad imaginem noſtrã. Subſtantia enim Dei & eius imago non eſt eadem cum ſubſtantia angelica. Ille enim æternam habet naturam, hi verò opificem & creatorem habent ipſum, à quo acceperunt vt eſſent. Dæmones autem etiam ſponte conuerſi ſunt ad malitiam. Extremæ igitur dementię eſt, fateri vnam imaginem eſſe dæmonum improborum, & immenſæ bonitatis. Iudæi verò ad aliam ſe conuerterunt inſaniam. Aiunt enim, Deum vniuerſo- B rum ſibiipſi dixiſſe, Faciamus hominem, eorum more quibus imperia ſumma credita ſunt. Nam & magiſtri equitum & imperatores plurali numero conſueuerunt dicere, Iubemus, ſcribimus, & mandamus, & quæ ſunt huiuſmodi. At inſani non animaduerterunt, quòd plurima Deus om-
Gen. 6. c. " nium effari ſoleat ſingulari numero. Tempus e-
Ibidem. b. " nim, inquit, vniuerſi hominis venit coram me.
Deut. 32. e. Et, Pœnitet me feciſſe hominem. Item, Non e-
Eſa. 43. c. " runt tibi Dij alij præter me. Et, Ecce ego facio
Eſa. 41. d. " noua quæ mox oriuntur. Et, Aperiam in monti-
" bus fontes, & in herbis flumina. Et in vniuerſa planè ſcriptura diuina licet audire Deum omnium ſingulari numero loquentem. Raro autem pluraliter ſermonem format, niſi quum innuit numerum perſonarum trinitatis. Etenim quum linguas confunderet, non dixit ſingulariter, De-
Gen. 11. b. " ſcendam: ſed, Venite, deſcendentes confunda-
" mus ipſorum linguas. Et hoc igitur loco, quoniam Deus animal rationale formabat, quod poſtea renouaturus erat poſt multas generationes, ſanctæ trinitatis inuocationibus ſacroſanctum baptiſma inſtituens, quum fabricaturus eſ- C ſet naturam cui hæc myſteria crederentur obſcurè, identitatem ſubſtantiæ & perſonarum numerum aperuit. Dum enim inquit, Dixit Deus, communionem diuinæ naturæ explanauit: ſubiungens autem illud, Faciamus, expreſſit numerum perſonarum. Similiter quum iterum ſingulari numero dixit, Imaginem: eandem eſſe naturam oſtendit. Non enim dixit, Ad imagines: ſed, Ad imaginem. Quum autem dixit, Noſtram, numerum hypoſtaſeon manifeſtauit. Deum enim, qui prænoſcit omnia, quæ nondum facta ſunt, tanquam iam facta, & qui præuidebat incarnationem & inhumanationem vnigeniti, quodque ex Virgine eandem naturam ſumpturus eſſet, quam ſibi coaptaret & vniret in vnam perſonam Dei & hominis, intellexiſſe dicendum eſt non immeritò, vnam adorationem ab vniuerſa creatura offerendam: vnde iuſta de cauſa & ipſam velut generis fundamẽtum ſummo honore dignatus eſt. In primiſque creationis conſilium ineundo, vt quod in creatore rationale erat, præ-
monſtraret, deinde perſonarum numerum inſinuando, vt qui laudes & hymnos oblaturus erat ſuper terram, theologiæ ænigmata ſumeret: tanquam igitur autor huiuſmodi creationis maiorem erga creaturam humanitatem patefecit. Hoc ,, Iob. 10. b.
ipſum & illuſtris Iob, ipſum alloquens, clamat, ,,
Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me. ,,
quibus verbis vſus eſt Dauid. Hoc ipſum etiam ,,
ſanè nouit, qui ſancto baptiſmate dignus habitus eſt: nempe, quòd is qui formauit, ſaluauit: & qui ſaluauit formauit. Ad hæc & ipſe creator per
Ieremiam & Eſaiam ait, Quoniam nos lutum, ,, Eſa. 64. c.
ipſe verò formator noſter. ,, Atqui diuinam naturam neque manus habere neque conſilio aut præmeditatione egere, profitemur, vt (ex Platonicis fabulis) ſecundum eam quam conceperit ideam, opus conſtruat: ſed vnumquodque horum maiorem Dei ſolicitudinem demonſtrat erga animal huiuſmodi.

20 *Quid illud eſt, Ad imaginem?*

Quidam vocauerunt imaginẽ Dei, id quod eſt in anima inuiſibile, ſed non rectè dixerunt. Si enim inuiſibile animæ, imago Dei eſſet, multo magis angeli, archangeli, & vniuerſæ naturæ ſanctæ & incorporeæ, vtpote à corporibus prorſus liberatæ, inuiſibilem & impermixtam naturam poſſidentes, vocarentur imagines Dei. Quidam nimium ſimplices corpus humanũ aiunt factum eſſe ad imaginem Dei: quoniam audiunt vocem
diuinam dicentem, Aperi oculos tuos, & vide: 4. Reg. 19. c.
& inclina aurem tuam, & audi. Et, Olfecit Do- " Gen. 8. d.
minus odorem ſuauitatis. Et illud, Os Domini " Eſa. 1. c.
locutum eſt iſta. Et, In manu eius ſunt fines terrę,
& ſimilia. In quo ſtolidi non animaduerterunt, " Pſal. 94. a.
Dominum Deum humano more hominibus lo- "
qui, audientium infirmitati ſermones accõmodantem. Et quoniam oculis videmus, virtutem eius per quam videt, ſcriptura vocat oculos: & rurſum audiendi facultatem vocat aures, quoniam hiſce partibus audimus: & mandatum Dei, os. Verùm oportebat eos non ſolum ſuprà dicta verba audiſſe, ſed etiam ea quæ docent Deum
incircunſcriptum. Quò enim (inquit) ibo à ſpi- " Pſa. 138. b.
ritu tuo? & quò à facie tua fugiam? Si aſcendero "
C in cælum, tu illic es: ſi deſcendero ad infernum, "
ades, & quæ ſequuntur. Et Samaritanę Dominus " Ioan 4. d.
dixit, Deus ſpiritus eſt, & oportet eos qui adorãt "
ipſum, in ſpiritu & veritate adorare. " Si autem Deus ſpiritus eſt, ſimplex igitur, incompoſitus, & figuram non recipiens. Atqui ſuperuacuum eſt, illud in longum producere ſermonem. Satis enim patet horum inſania. Hunc igitur locum,
Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudi- "
nem noſtram, aliqui doctores ita intellexerunt, "
nempe Deum omnium, quum creaturam ſenſitiuam & intellectiuam creaſſet, hominem poſtremò formaſſe, veluti ſui quandam imaginem, medium illum ponendo inter animata & inanimata, ſenſitiua & intellectiua: vt vtraque quidem tam animata quàm inanimata vſum illi velut tributum quoddam præberent: naturæ verò intellectiuæ, dum hominis curam gerunt, bene-
uolentiam erga creatorem demonſtrarent. Hoc ,, Heb. 1. d.
enim etiam diuinus Apoſtolus dixit, Nonne ,,
omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus, in miniſte- ,,
rium miſſi propter eos qui hæreditatem capient ,,

Mat. 18. ſalutis? Et Dominus in Euangelijs, Videte, ne
contemnatis vnum ex puſillis iſtis minimis. A-
men dico vobis, quòd angeli eorum quotidie vi-
dent faciem Patris mei, qui in cælis eſt. Nonnul-
li dixerunt, ad imaginem Dei creatum eſſe ho-
minem, ſecundum facultatem dominandi, ar-
gumento clariſſimo vſi ex eo quòd creator ſub-
Gen. 1. d. iunxit, Et dominetur piſcibus maris, & volatili-
bus cæli, & beſtijs, & vniuerſę terræ, & omnibus
reptilibus repentibus ſuper terram. Quemad-
modum enim ipſe omnium tenet imperium: ita
dedit homini dominium animalium irrationa-
lium. Facillimè autem reperiuntur & alia, in
quibus homo Deum imitatur. Siquidem ad imi-
tationem Dei creatoris homo conſtruit domos,
parietes, ciuitates, portus, naues, naualia, currus,
& alia infinita, veluti imagines & figuras cæli, ſo-
lis, lunæ, & ſtellarum, item hominũ & animalium
irrationalium formas. Infinita tamen eſt in ratio-
ne condendi diuerſitas. Nam Deus omnium ex
ijs quæ ſunt & non ſunt, creat, idque ſine labore
& tempore: quia ſimul atque voluerit, producit
quod ei placuerit. Homo verò materia opus ha-
bet, indiget inſtrumentis, conſilio, tempore &
labore, ac ſolidis artibus ad opus conſtruendum.
Si quidem architectus indiget fabro ærario, fa-
ber autem ærarius metallis & carbonibus: ſimi-
liter & omnes qui ligna cædunt, ijs qui plantas
aut terram excolunt. Atque hoc pactu ars vna-
quæque ab alijs artibus vſum earum mutuatur:
verumtamen homo, dum ita quippiam cõſtruit,
imitatur quodammodo creatorem, velut imago
archetypum. Imago enim archetypi figuram ha-
bet: verùm quum membrorum ſpeciem habeat,
actiones tamen non habet. Caret enim ani-
ma, per quam mouetur corpus. Rurſum ad
inſtar Dei omnium conditoris, regnat homo, &
iudicat. verùm Deus accuſatoribus aut teſtibus
minimè indiget, quando iudicat. Sic enim Cain
condemnauit, tanquam ſceleris eius inſpector.
Homo verò in iudicando teſtibus opus habet &
accuſatoribus, quum ignoret quæ perpetrata
ſunt. Et ſic homo vocatus eſt Deus, quia imago
1. Cor. 11. b. Dei appellatus eſt. Vir enim, ait, non debet ve-
lare caput, quum ſit imago & gloria Dei. At
Deus omnium cõditor naturam habet diuinam,
non appellationem nudam: homo autem, velut
imago, tantùm nomen habet, quum ipſa re ca-
reat. Sic & incircumſcriptum eſſe, verè & pro-
priè pertinet ad Deum omnium: imitatur autem
id quodammodo mens humana, in momento
perluſtrans orientem & occidentem, aquilonem
& meridiem, cæleſtia & ſubterranea, non re ve-
ra, ſed ſola rationis imaginatione. Deus autem
ſecundum ſubſtantiam ſuam & ſapientiam &
virtutem minimè circumſcribitur. Inuenire
etiam poterit quiſpiam imitationem aliam a-
ptiorem & conuenientiorem in anima huma-
na. Habet enim ipſa facultatem rationalem &
vitalem in ſe: & mens quidem producit ſermo-
nem, concurrit autem cum ſermone ſpiritus,
non generatus quidem, quemadmodum ſermo,
ſed perpetuò conſequens ſermonem, & cum eo,
dum editur, concurrens: ſed huiuſmodi adſunt
homini tanquam imagini. quamobrem nec ſer-
mo nec ſpiritus per ſe ſubſiſtit. At in ſancta tri-
nitate tres intelligimus hypoſtaſes, eaſque ſine
confuſione vnitas & per ſe ſubſiſtentes. Nam an-
te ſæcula genitus eſt à patre Deus verbum, inſe-
A parabilis autem eſt à genitore: & proficiſcitur à
Deo & patre Spiritus ſanctus, qui & intelligitur
in propria hypoſtaſi. Omnia enim operatur, in- 1. Cor. 12. b.
quit, vnus & idem ſpiritus, diuidens ſua cuique
prout vult. Verùm de his non debet prolixiùs
dici, quòd huius rei infinitas demonſtrationes
reperire licet in ſancta ſcriptura. Quidã ad ima-
ginem Dei hominem creatum eſſe arbitrati ſunt
ſecundum potentiam animæ inuiſibilẽ, non in-
telligentes quòd & angelus inuiſibilis eſt, ſimili-
ter & dæmon. Quibus reſpondendũ eſt id modò,
quòd inter homines maſculus & fœmina ſecun-
dum corpus & animam eandem ſortiti ſunt na-
turam. Cur igitur Paulus virum quidẽ imaginem
Dei dixit, non etiam mulierem, ſi ſecundum par-
tem animę rationalẽ homo eſt imago Dei? Inquit
enim, Vir quidem, quum ſit imago & gloria Dei, 1. Cor. 11. b.
non debet velare caput: mulier autem gloria vi-
ri eſt. Si ergo qui non debet velare caput, imago
Dei eſt, profectò quæ velatur, non eſt imago Dei,
quamuis eiuſdem animæ ſit particeps. Quomodo
ergo homo eſt imago Dei? Secundum imperium
& poteſtatẽ. Quod perhibere videtur etiam vox
B diuina, quæ dicit, Faciamus hominem ad ima- Geneſ. 1. d.
ginem & ſimilitudinẽ noſtram. Et modum ſub-
iungẽs ait, Et dominetur piſcibus maris & vola-
tilibus cæli, & beſtiis terræ, & reliqua. Quemad-
modum enim Deus omnibus imperat, ſic homo
iis quę ſunt ſuper terram. At quamobrem mulier
non dominatur prædictis, ſed virum habet pro
capite, quæ tamen reliqua ſub poteſtate tenet:
vir autem non ſubiectus eſt mulieri? vnde rectè
beatus Paulus ait, ſolum virum imaginem &
gloriam Dei eſſe, mulierẽ verò gloriam viri. Ego
verò vehementer admiratus ſum eos, qui aſſequi
iſta non potuerunt: ſed hominem ad imaginem
Dei creatum eſſe dixerunt, partim quidem pro-
pter imperium & poteſtatem, partim verò ſecũ-
dum ratiocinandi vim, partim autẽ ſecundũ par-
tem animæ intellectiuam (de his intelligo, qui
apertè locuti ſunt) quum tamẽ eos animaduertiſ-
ſe oporteret quòd ſolus homo dicatur imago Dei
eſſe. Siquidem in eius creatione ſic ait, Faciamus Gene. 1. d.
hominem ad imaginẽ noſtram. Et rurſum in hi-
ſtoria Noe dicitur, quòd ad imaginem Dei fecit
C hominem. Et beatus Paulus ait, Vir non debet 1. Cor. 11. b.
velari, quum ſit imago & gloria Dei. Quòd ſi ſo-
lus homo ex omnibus creaturis imago Dei eſt,
peculiarẽ quandã rationem huiuſce denomina-
tionis eſſe oportet, non ſolùm ob facultatem in-
tellectiuam aut rationalem, quarum participes
eſſe virtutes inuiſibiles dicimus. Imò neque ob
facultatem dominandi, quam etiam competere
virtutibus inuiſibilibus beatus Paulus inquit,
Quoniam in ipſo creata ſunt omnia, quæ in cæ- Col. 1. c.
lis ſunt & ſuper terram, viſibilia & inuiſibilia,
ſiue Throni, ſiue Dominationes, ſiue Principa-
tus ſeu Poteſtates. Similiter quum ait, Vt innu- Ephe. 3. b.
teſcat nunc Principatibus & Poteſtatibus in cæ-
leſtibus. Vnde & contrarias poteſtates ita vocat,
tanquam quæ ceciderint ex illis ordinibus. Non Ephe. 6. b.
enim, inquit, eſt nobis colluctatio aduerſus car-
nem & ſanguinem, ſed aduerſus Principatus &
Poteſtates, & aduerſus mundi rectores tenebra-
rum huius ſæculi. Sic & angeli vocantur, Et Mi-
chael (ait) princeps veſter. Dictum eſt autem & Dan. 10. d.
de luminaribus, Luminare maius in dominium Gen. 1. b.
diei,

diei, & luminare min' in dominiũ noctis. Quod Dauid poteſtatem appr l'suit, dicens, Solem in poteſtatem diei, lunam & ſtellas in poteſtatem noctis. (Pſa. 135. b) Quomodo igitur fieri poterat, vt homo diceretur imago Dei, ſecundum quippiam eorũ quæ ſunt communia multis creaturis, quum temen ipſe ſolus à Deo dicatur eſſe imago? Itaque perſpicuum uobis eſt, certam quandam cauſam eſſe o portere, cur ita ſolus appelletur, cuius nulla reliquarum creaturarũ ſit particeps, vt cui talis appellatio minimè conueniat. Eſt autem, vt antea diai, priùs diſcutiendum, vbi conſiſtat illod, Ad imaginem, in corpore, an in anima. Et in primis videamus, quibus vtantur, qui prius aſſerunt, è quorũ oumeto eſt Melito, qui ſcripta reliquit, quibus aſſerit Deum corporeũ eſſe. Mẽbra enim Dei appellamus, quum reperimus, oculos Dei reſpicientes terrem, & aures eius intentas eſſead preces iuſtorum. (Gene. 8. d) Et, Olfecit Deus odorem ſuauitatis. Et, Os Domini locutum eſt iſta. & brachium Dei, & manus & pedes & digitos: (Eſa 1. c.) è quibus ſtatim inferunt, hæc nihil aliud docere, quàm formam Dei. Quomodo verò aiunt, viſus eſt Deus Abrahæ, Moſi, & ſimilibus? An nou formam habens? Et qualem formam? An non humanam? Et coaceruant mille loca, quibus membra Dei eppellantur. Aduerſus quos certandum eſt primùm ex dictione ſcripturæ. Et ex aduerſo opponimus his, qui præter ſcripturam oibil oorunt, ſcripturæ verba eoium opinioni contraria, ea Zacheria dicente, (Zac. 4. c.) Septem oculi Domini reſpiciont ſuper vniuerſam terram. Quòd ſi Deus ſeprem oculos babet, nos autem duos tantùm, non ad ſimilitodinẽ eius creati ſumus. Sed neque nos præditi ſumus alis, qoũ tamen de Deo dicatur nonageſimo Pſalmo, (Pſal. 90. a.) Sub pennis eios ſperabis. Quòd ſi Deus pẽnas habet, nos eutem ſumos animalia minimè pennata, nõ factus eſt homo ad imaginem Dei. At quomodo cælum, quum ſit ſphæricum, & ſemper voluatur, thronus Dei eſſe poreſt, vt ipſi eaſtimant? Imò etiam terra quomodo ſcabellum pedum eius? Reſpoudeant nobis. Vtique euim oportet, illud quod à genibus vſque ad plantas protenditur, eſſe corpos comprehendeus intermedium hoc ſpatium, quod iotercedit inter cælum & terram. Quum eutem terra ſit in medio totius mondi, & contineatur eb ipſo (vt demonſtrationibus linearibus conſtat) apud nos ſunt plantæ Dei, an epud Antichthonas? Et an vniuerſam terram noſtram repleut, aut etiam plus compreheudont, minúſve extenduntur pedes eius propter maria & flumina, eut etiam in aquis incedunt? Sed quomodo is, cuius tantum cælum throuus eſt, ac terra pedum ſcabellum, inuenitur deambulare iu paradiſo, eut apparet Moſi iu vertice montis Sina? Et quomodo ille, qoi talia de Deo eaiſtimauerit, nou ſtultus dicetur? Deinde quum multa dixerit, ad euerſionem eiuſmodi opinionis, ſubiicit, Qui verò aſſerit illud, Ad imaginẽ, non in corpore conſiſtere, ſed in anima rationali, dogma ſtatuet non contemnendum, comprehẽdens quæ facultates ſint ipſius. Nam quæ in homine eſt facultas cognoſcendi, iudicandi, bene merendi, agendi quæ ioſta ſunt, fortitudinis, & vt ſemel dicam, omnis boni effectrix, à Deo creata eſt, ad imagioẽ. Quòd autem non forma corporis, ſed actioues repręſentent nobis imaginem

A Dei: apertè Apoſtolus in epiſtola ad Corinthios dicit: (1. Cor. 15 f.) Quemadmodum portauimus imaginem terreni hominis, ita portemus & imaginem cæleſtis. Et imaginem quidem terrenam portat, qui ſecuudum carnem viuit, & perficit opera carnis: imaginem verò cæleſtis, qui ſpiritu mãdata corporis mortificat. Quemadmodum Deus longanimis eſt, ita homo longanimis habet ſe ad imaginem Dei. Iuſtus & ſanctus eſt Dominus, coudolens & miſericors: Igitur qui amat iuſtitiam & ſanctitatẽ, & peragit atque obſeruat præceptũ iſtud Saluatoris, Eſtote miſericordes, quemadmodum pater veſter miſericors eſt: (Luc. 6. e.) &, Eſtote perfecti, ſicut pater veſter cæleſtis perfectus eſt, (Mat. 5. g.) fit imago Dei per omuia. Et dominetur (inquit) piſcibus maris, & volatilibus cæli, & iumentis atq; vniuerſæ terræ, & omnibus reptilibus repentibus ſuper terram. (Gene. 1. d.) Animaduertendum eſt, quod ſilentio prætermiſſum ęſt, non vniuerſa aoimalia propter hominem creata eſſe, ſed ea demom quibus dominari dicitur, uempe piſces maris, volucres cæli, & pecora terræ: fortaſſe etiam & reptilia terræ propter neceſſarium vſum pharmacorum, quæ ex iis conficiuntur: non tamen propter

B homiuem cete illa grandia, & feræ terreſtres. Alioqui qoum data eſt bomini hęc poteſtas, earum qooque nomina addita fuiſſent. Atqui uou reperimus in ſcriptura ſerpentium genus inter reptilia collocatum, ſed inter feras. Serpens enim (inquit) erat callidiſſimus omnium beſtiarum. (Gene. 3. a.) Et in actis Apoſtolorum, Vipera illa quæ Paulum momorderat, ab eius manu pendebat: & ſubiungit, Videntes autem Barbari pendẽtem beſtiam. (Act. 28. a.) Et in Leuitico vide inter quæ collocet reptilia, & quòd minimè numeret inter ea quæ uunc ita de more vocantur: Hæc (inquit) comedite ex reptilibos & volatilibus quæ gradiuntur quatuor pedibus, ſed habent longiora retrò crura, per quæ ſaltare poſſiot ſuper terram: hæc comedite, velut bruchum, & ei ſimilia, locuſtam, & ei ſimilia, attacum, & ei ſimilia, ophiomachum, & ei ſimilia. (Leuit. 11. c.) Omne reptile ex volatilibus, ſi quadrupes fuerit, erit vobis abominationi, & in eis polluemini. Non dominatur igitur bomo cete illis grandibus, neque beſtijs, quæ fortaſſe ab initio nou propter ipſum creata ſunt. Et ſimile

C quippiam his quæ deſcribuntur hîc ſub bominis eſſe dominio, in octauo Pſalmo dicitur, Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius, ooes & boues vniuerſas, inſuper & pecora campi: Volucres cæli & piſces maris, qui perambulant ſemitas maris. (Pſal. 8. b.) Nam & hîc cete & feræ prætermiſſæ ſunt.

51 *Quãobrẽ ſupra cæteros ſeptimo diei benedixit Deus?*

Vnuſquiſque dierum reliquorum peculiarem quandam creationem ſortitus eſt. Quum igitur ad diem ſeptimum Deus creaturam omuem conſummaſſet, diei ſeptimo iu creationia locum largitus eſt benedictionem: ne ſolus ille dies præ cæteris honore careret. Poſuit autem iſtud, Sanctificauit eam, pro, ſegregauit. Sæpe enim hoc ita intellectũ reperitur in ſcriptura diuina. Nam & de Medis ait, Sanctificati ſunt, & ego duco eos: hoc eſt, ad hoc ſegregati. Maxime autem Iudæis iſta ſcribeus, neceſſariò poſuit hoc, Sanctificauit eam: vt maiore cultu proſequantur ſabbathum. Hoc enim in legibus ſanciẽdis in- (Exo. 20. h.)

quit, Sex diebus creauit Dominus Deus tuus cælum & terram, ſeptimo autem die requieuit ab omnibus operibus quæ patrauit, & benedixit ipſum ſeptimum diem. Et, Conſummauit Deus die ſexta opera ſua, quæ fecerat, & requieuit die ſeptima. & quæ ſequuntur: demonſtrans quòd ſexto quidem die peregerat omnia, nempe nihil eis noui adiecturus (ſiquidem in eis nihil deſiderari putabat) ceſſauit autem ab opere die ſeptimo. Hac autem de cauſa diem hunc feriatum addidit, in quo nihil planè creauit, vt otio illo diurno certum eſſet, eo omnia eſſe perfecta. Qui enim primo, ſecundo, tertio, quarto, quinto & ſexto die ſemper noui quippiam creauerat, quum nihil deeſſe arbitraretur, otio ſeptimi diei docuit creationem perfectam eſſe. Vnde & ſeptem diebus circulum omnem dierum concluſit, quũ hoc tamẽ ipſum ſex diebus facere potuiſſet, quibus creationem conſummauerat: vt ſex quidem dies ſignificatio ſint eorum quæ creata ſunt, ſeptimus verò omnia perfecta eſſe, & in eis nihil deſiderari. Deinde ne quis exiſtimaret, ſeptimum diem inutilem & ſuperfluum eſſe, quòd in eo Deus nullum opus fecerit, quemadmodum nonnulli feriatos dies deteriores cenſere ſolent, ne quid tale de ſaptimo die exiſtimaretur, ſubiecit, Et benedixit Deus diei ſeptimo, & ſanctificauit eum. In quo demonſtrauit, quòd illum diem non inutilem putabat ad creandum, ſed ad quietem accommodatum ſtatuit. Itaque benedixit ei, qui reliquos quidem dies, aliquid in eis creando, ſummo honore proſecutus eſt: ſeptimum autem, quòd index ſit opus abſolutum eſſe, ob id, ſanctificauit eum, dixit, pro eo quod eſt, ſegregauit: ad hæc vt illius diei ceſſatione creationem adeptam eſſe finem demonſtraret.

Gen. 2. a. — Gen. 2. a.

Gen. 2. a. 22 *Quid eſt, Fons autem aſcendebat à terra, & irrigabat vniuerſam faciem terræ?*

Summatim iterum Moſes, quæ pertinebant ad creationem, receuſuit, & docuit Deum elementa quæ non erant, produxiſſe, eáque ab inuicem ſeparaſſe, & vnumquodque horum exornaſſe pro arbitrio, & quòd terra, nullo eam colente, neque nubibus vllis pluuiam effundentibus, germinauit, quemadmodum creatori libuit, irrigata videlicet ab humore & vapore, qui ſupererat à ſeparatione aquarũ. Sic enim Aquila interpretatus eſt, Et ebullitio aſcendebat è terra, & irrigabat vniuerſam faciem terræ. Hoc dicere voluit, quòd terra incompoſita creata eſt. neque enim quicquam produxerat ex iis quæ Deus poſtea produci iuſſit. vtpote quum nemo eſſet, qui terram coleret: nec etiam plueret, quũ noudum hoc Deus iubere cæpiſſet. Vnde & rationem ſubiungeos, ait, Fons autem aſcendebat è terra, & reliqua. ac ſi diceret, Ex ipſa terra ſcaturiebant aquæ, quæ per eam fluebant, & ita vniuerſam terram tegebant.

Gen. 2. 23 *Si ex inſufflatione Dei creata eſt anima, erit vtique anima ex ſubſtantia Dei.*

Extremæ impietatis eſt & blaſphemiæ ſententia huiuſmodi. Nam per hoc ſcriptura diuina facilitatem creandi demonſtrauit. Præterea etiam ipſius animæ naturam obſcurè declarauit: nempe ipſam eſſe ſpiritum creabilem, inuiſibilem & intellectiuum, expertem craſſitudinis corporeæ. Hoc autẽ animaduertere oportet, in primiſque intelligere, pulmonem, & muſculos eum comprimentes & conſtringentes, atque pulmoni innatam arteriam, & palatum, & os, deinde hoc modo inſufflationem excepiſſe. Quòd ſi diuinum numen incorporeum eſt, poteritne Deo conuenire inſufflatio?

24 *Qua de cauſa Deus plantauit paradiſum, mox expulſurus inde Adamum, propter peccatum?*

In primis Dominus Deus non ſolet condemnare ex præſcientia. Quapropter tranſgreſſionẽ Adæ præuidens, bona illi conceſſit. Deinde, voluit illum cognoſcere beneficia diuina, vt iis priuatus odio graui proſequeretur peccatum, per quod tantis bonis careret. Pręterea conueniebat iuſtum agonothetam, athletis virtutis, proponere præmia victoriæ. Quamobrem & de regno inquit, Venite benedicti patris mei, poſſidete regnum vobis paratum à conſtitutione mũdi. Mat. 25. a.

25 *Quinam in cælo paradiſum eſſe dicunt?*

Quum diuina ſcriptura dicat, Produxit etiam Deus è terra omne lignum viſu pulchrum, & bonum ad veſcendum, nimis eſt improbum, relicta ſpiritus doctrina propriis opinionibus adhærere. Et plantauit Deus paradiſum in Edem ad orientem. Quidam paradiſum ipſum dici putant Edem, alij verò locum vniuerſum, in quo paradiſus erat: vnde & Adam formatus eſt: & denominatus eſt Adã, ex eo quòd ortus ſit à terra illa quæ eſt in Edem. Edem enim ruſum ſignificat. Quemadmodum & Eſau, qui pro lenticula ruſa vendidit primogenita ſua, appellationem ſortitus eſt. quod verius eſt.

Gen. 2. b. — Ibidem.

26 *An lignum vitæ & lignum ſcientiæ boni & mali ſecundum intellectum accipienda ſunt, an ſecundum ſenſum corporeum?*

E terra orta eſſe huiuſmodi ligna, perhibet ſcriptura. non igitur alterius ſunt naturæ quàm reliquæ plantæ. Quemadmodum enim lignum crucis ſaluare dicitur, propter ſalutem naſcentem ex fide quæ de eo eſt: ſic & iſta ligna ſunt quidem plantæ è terra natæ, ſed propter diuinam ſententiam, alterum ex iis lignum vitæ nominatum eſt, alterum verò, quia per ipſum ſentiri cæpit peccatum, appellatum eſt lignum cognitiuum boni & mali. Et circa hoc ipſi Adæ certamen indictum eſt. Lignum autem vitæ veluti quoddam vitæ pręmium propoſitum erat obſeruanti mandatum. Ita etiam Patriarchę & locis & puteis cognomina dederunt, & illum quidem vocauerunt puteum viſionis, non quòd videndi facultatẽ conferret, ſed quòd apud eum apparuerit Dominus omnium. Item puteum latitudinis, quoniam ſæpenumerò, qui erant ex Geraris, dimicauerant pro aliis puteis, at propter hunc non interpellauerunt eos qui illum conſtruxerunt. Sic & puteum iuramenti, quòd apud illum iuramenta pręſtita ſunt. Sic & Bethel cognominatus eſt, hoc eſt, domus Dei, quia apparuit ipſi Iacob in illo loco creator omnium. Et collis dictus eſt

teſtis,

ſtis, non quòd ille animatus eſſet, ſed quòd apud illum locum inter ſe fœdera inierunt. Similiter aqua viua vocatur baptiſma, non quòd aqua baptiſmatis aliam habeat naturam, ſed quia per illam aquam diuina gratia donat vitam æternam. Ita lignum vitæ diuinâ ſententiâ vocatum eſt, & lignum cognitiuum ſcientiæ boni & mali, eò quòd inde cœpit eſſe ſenſus peccati. Vnde qui fructum prohibitum guſtauerunt, tanquam præcepti tranſgreſſores, conſcientiæ pœnas luerunt.

27 *Ergóne notitiam habebant boni & mali, antè quàm prohibitum fructum attigiſſent?*

Quomodo fieri poterat, vt ij qui colloquio diuino dignati, & ad imaginem diuinam creati erãt, cuius vtilitas eſt diſcretio boni & mali, notitiam boni & mali non haberẽt? Quomodo verò dediſſet legẽ abyſſus ille iuſtitiæ, ijs qui notitiam huiuſmodi à natura non haberent: neque intelligerent bonum eſſe ſeruare præceptum: perniciosũm verò tranſgredi? Habebãt igitur ſine dubio notitiam, ſed experimentũ poſtea ceperunt.

28 *Quomodo igitur poſt eſum agnouerunt quòd nudi eſſent, qui ante eſum nihil tale ſenſerant?*

Pueri iuniores veſte nudati erubeſcere natura non ſolent: paulatim autem creſcente corpore, quum mens poſtea propriam naturam exercere cœperit, adulti non iam patienter ferunt ſe nudari: ſed erubeſcunt, & conteguntur. Quòd ſi quis veſtem eis abſtulerit, genitalia manibus abſcondunt. Multum autem iuuat, ad abolendum hunc pudorem, conſuetudo viuendi. Siquidem nautæ nudi nauigantes, & qui lauantur, dum ſe nudos mutuò conſpiciunt, hoc pudore ibi non ducuntur. At ſi quis eos nudauerit extra balneas, vehementer erubeſcunt. Ita de Adam & eius vxore ſentiendum eſt: qui ſtatim vbi formati ſunt, nempe infantes & ingenui, nullaq; peccati macula polluti, non afficiebantur verecundia ſine amictu agentes. At periculo facto, quaſdam partes corporis foliis occultauerunt. Nam dum adhuc conſuerent folia, audierunt vocem Dei deambulantis, & ſub arbore latitarunt, non alia videlicet, quàm vnde folia decerpebant. Hæc autem erat, de qua præceptum acceperant, vt propheta inquit, in medio ligni paradiſi. De eo autem quum manducaſſent, etiam folia texebant, propterea quòd ſuæ nuditatis eos puderet. Vniuerſa autem erant folia ficus. Certè ſine controuerſia arbor illa erat ficus, de qua præceptum acceperant. Sed non aſſentiuntur quidam, præ nimia, vt mihi videtur, ſimplicitate: qui putant oportere, nouum quoddam eſſe lignum, non attendentes, quòd non ligni qualitate, neq; nouitate ſibi peccata cenſentur, ſed ex præcepto dato, cuius tranſgreſſio quantulacunq; pari reprehenſione digna eſt.

29 *Qui fit, vt Moſes aſſerat Tigrim & Euphratem è paradiſo fluere, quos aiunt nonnulli è montibus Armeniæ ſcaturire?* Geneſ. 2. b.

Videre licet & alia flumina aliunde quidem egredi, deinde in terram quibuſdam ductibus fluentia iterum ſurſum ſcaturire. quod & his fluminibus accidit. Exeunt enim illinc, vt ait ſcriptura diuina: poſtea per quoſdam meatus ſubterraneos tranſeuntia, ibi originem aliam ſumunt. Quod quidem non fruſtra omnium Deus ita diſpenſauit, ſed vt amputaret ſuperfluam hominum curioſitatem. Nam ſi paterent eorum omnes meatus, quidam vtique conarentur, eorum ripas proſecuti, locum paradiſi perluſtrare: ſed fruſtrarentur optatis, & longitudine itineris feſſi, atque neceſſariorum penuria laborantes, modò in aſpera loca incidentes, modò in deſerta, interdum in manus crudelium & barbarorum hominum deuenirent. Hæc igitur præuidens miſericors Deus, ignotos illorum meatus reddidit.

30 *Cur ex latere Adæ mulierem formauit?*

Volebat creator naturæ ad concordiam adducere vnumquodq; genus. Hac de cauſa ipſum Adam è terra formauit, ex eo verò mulierem: vt & eandem in illis eſſe naturam demonſtraret, & naturalem quandam beneuolentiam mutuam in illis insereret. Si enim rebus ſic ſe habentibus, viri cum mulieribus contendunt, & mulieres cum viris, quid non admiſiſſent, ſi aliunde mulierem formaſſet? Sapienter igitur eos diſtinxit, & rurſum copulauit. Nuptiæ enim in vnum conciliant hominum genus. Erunt, inquit, duo in carnem vnam. Atque hoc verum eſſe teſtatur, quod inde naſcitur. Si quidem per cõuerſationem nuptialem fructus vnus ex ambobus oritur, ab hoc quidem ſeminatus, ab illa verò enutritus, conſummatus autem ab opifice naturæ. Gene. 2. d. Mat. 19. a. Mar. 10. a. 1. Cor. 6. d. Ephe. 5. g.

31 *Si prudens erat ſerpens, ob id laudandus erat: quum prudentia ſit pars virtutis.* Geneſ. 3.

Multa nomina dicuntur æquiuocè. Nam & idola gentium Deos vocauerunt, quum tamen magis propriè dictum ſit de dæmone, qui per idolum operatur. Stolidi quoq; imperitè eos qui fabulis ſtuduerunt ſapientes appellarunt. Sic & ſcriptura diuina dicit, Stulta huius mundi elegit Deus, vt confundat ſapientes. Et rurſum, Vbi ſapiens? Et per Prophetam, Sapiẽtes ſunt ad malè agendum. Et hic ſanè ſerpentem prudentem nominauit, vt callidum & verſutum. Sic enim Aquila interpretatus eſt, Et ſerpens erat verſutus præ omnibus animalibus agri, quæ à Domino Deo creata ſunt. 1. Cor. 1. d. 1. Cor. 1. c. Iere. 4. e.

32 *Quum ſerpens facultate loquendi careat, quomodo allocutus eſt Euam?*

Serpens erat organum inimici veritatis. Et hoc declarauit Dominus in Euangelijs diuinis. Quum dixiſſet enim Iudæis, Vos ex patre Diabolo eſtis, ſubiunxit, Ille homicida erat ab initio. Diabolus igitur per ſerpentem allocutus eſt Euam. Quum enim à Deo omnium accepiſſet imperium in vniuerſa irrationalia, Diabolus, miniſterio vnius animalium ſubditorum, laqueum tetẽdit, hoc pacto ſuaſu faciliores componẽs inſidias. Quòd autem Diabolum miniſterio ſerpẽtis operantem ſcriptura diuina ſerpentem appellet, teſtatur Eſaias, clamans, Die quadam vibrabit Deus gladium ſuum ſanctũ, magnum & fortem Ioan. 8. f. Eſa. 27. a.

adoerſus draconem, ſerpentem fugientem, qui eſt in mari. Dominus quoq; ſacris diſcipulis dixit, Ecce dedi vobis poteſtatem contra ſpiritus, vt ambuletis ſuper ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omoem virtutem inimici. *Luca 10.c.*

Gen.3.b. 32 *Quid eſt hoc, Aperti ſunt oculi amborum?*

Qoòd etiam ante eſum non habebant oculos clauſos, ſatis conſtat iis qui volent attendere. Qoomodo enim mulier lignum vidiſſet & cibo polchrum & oculis gratum atque formoſum (id enim licet intelligere) ſi non habuiſſet oculos apertos? Vocauit igitur dioina ſcriptura ſic, ſenſum illum peccati. Mox enim poſt admiſſum peccatum ſtimulatur conſcientia.

34 *Quamobrem punitur ſerpens, quum ſit Diabolus, qui decepit?*

Maledictionem Deus propriè intulit ei, qui malum perpetrauit. Nam & ille ſerpens appellatus eſt, qui talem à Deo omnium cooditore naturam non accepit. bonus enim creatus eſt, & vnà cum incorporeis virtutibus conditus. At vbi ſponte in nequitiam declinauit, tum honore priuatus eſt, qoem ab initio ſortitus erat: & in terram proiectus, maledictionem recepit. Itaque videntes ſerpentem repere, & volutari ſuper terram, maledictionis antiqoæ recordamur: & diſcimus, quanta mala peccatum accerſat, non ſolùm his qui illud admittunt, ſed & illis qui ſubſeruiunt. At ipſe quidem ſerpens nullum inde damnum accepit, quum ita gradi natus ſit, (hanc enim habet à natura motus ſpeciem. Nihil autem naturale, moleſtum videtur eſſe) homo verò multum inde commodi cooſequitur.

36 *Quare Deus ſerpentem creauit, quum præoſſet illum futurum organum nequitiæ?*

Hoc ipſum & de homine quiſpiam dicere poſſit. Præuiderat enim Deus, qoòd ille præceptum tranſgreſſurus eſſet. Ceterùm diabolo perfacile erat, alterius beſtiæ miniſterio fallere.

36 *Cur Deus creauit diabolum, quum ſciret illum talem futurum?*

Deus vniuerſam naturam incorporeorum ercauit, rationalem eam & immortalem efficiens. Rationalis autem proprium eſt, libero arbitrio potiri. Horum autem alij beneuolentiam erga creatorem conſeruauerunt, reliqui verò declinauerunt in malitiam. Quod & ioter homines reperire licet: Nam alij ſunt virtutis amatores, alij verò nequitiam exercent. Si quis igitur de improborum creatione conqoeratur, priuat vtique virtutis athletas præmiis victoriæ. Si enim in electione voluntatis non haberent deſiderium virtutis, ſed natura immutabiles eſſent, ignoti eſſent egregij pietatis athletæ. At quum voluntas habeat optionem bonorum & malorum, hi meritò victoriæ coronam conſequuntur, illi verò pœnas luunt pro iis quæ volentes admiſerunt.

37 *Quum Deum voceris bonum, cur tantam ſeueritatem illi tribuitis? Crudelitatis enim eſt & ſæuitiæ, modicum ob cibum tantum ſupplicium inferre, non ſolùm his qui deliquerunt, ſed etiam his qui ex illis orti ſunt.*

In primis hoc ſibi perſuaſum habere debent, qui piè viuere ſtatuerunt, Omne id quod ab omnium Deo fit aot præcipitur, ſanctum & iuſtum eſſe, & bonum, & ad hominum vtilitatem inſtitutum. Si enim confitemur, ipſum hæc omnia habere, proculdubiò quæ ab ipſo diſpenſantur aut iubentur, talia eſſe exiſtimanda ſunt. Deinde ſciendum eſt, omnem legem, licet de minimis quibuſdam ſtatuat, quid agendum ſit, parem habere vim cum ea quæ maxima præcipit aut prohibet: ſed præcipuè legem omnem diuinam. Verbi gratia, Qui tranſgreditur legem quæ circuncisionem iubet, proximo nollum damnum inſert, nihilomious legislator ait, Omnis maſculus incircunciſus, & qui non fuerit circunciſus octauo die, interimetur. Et qualem homicidis & adulteris pœnam ſtatuit, talem huic indicit. *Gen.17.b.* At qooniam veriſimile eſt, infames hæreticos, palàm ſcripturæ veteris aduerſarios, hanc legem ſuggillaturos, ex euangelica legislatione eam demonſtrabo. Reperimus enim in illis legibus, Eum qui laſciuè mulierem inſpexerit, fornicationis reum eſſe: & qui temerè iraſcitur, reum eſſe iodicij: qui verò fratrem appellauerit Racha, accuſatione teneri: qui verò ſtultum, gehenna dignum eſſe: & qui iuraoerit, licet verum dicat, diaboli ſocium fieri. *Mat.5.c.d.* Cur igitur hunc legis euangelicæ latorē bonum appellant: immitem verò antiquæ legis auctorem? Nam hæc, illorum ſententia, ſunt illis crudeliora præceptis. Verùm qoòd iſta audeant, illorum blaſphemiæ eſt. Nos aotem & has & illas leges ab vno Deo latas eſſe dicimus: ſed diuerſitatem efficit, eorum quæ lege iubentur, qualitas. Velut enim præceptor ſapiens, imperfectis imperfecta, & perfectis perfecta propoſuit. Præterea verò conſiderandum eſt, quòd primis legum tranſgreſſoribus alia ſine venia ſopplicia infliguntur, vt alij punitione conſpecta tranſgredi non audeant. Quod & factum eſt circa legem de ſabbatho latā. Eom enim, qui die ſabbathi ligna colligere aoſus erat, & ita primus legem tranſgredi, populus vniuerſus lapidaoit. Id enim Deus præceperat: vt qui ſuis manibus de nocente ſupplicium ſumpſerant, deinceps legem tranſgredi reformidarent, tanquam ſupplicij cauſam. Longo verò pòſt tempore, quom permolri legem de ſabbatho latam violaoerint, id legiſlator patienter tulit. Sic & Cain, qui fuit primus homicida, intolerabili affecit ſupplicio: vt tam hi qui tunc temporis erant, quàm qui poſtea nati ſunt, talia perpetrare non auderent. Poſterioribus tamen temporibus, licet homicidæ multi fuerint, non protinus pœnas inflixit. Conueniebat igitur Adamum, qui primus legem acceperat, & eam quidem leuiſſimam (omnis enim generis fructuum Deus illi dederat copiam, vnius tantùm eſo interdixerat) luere pœnas delicti, ad vtilitatem generis humani. Quòd ſi præ multa iracundia Deus (vt ait execrandus ille Marcion) paoculam ob eſcam ſupplicio mortis affecit, quomodo omnibus hominibus ad impietatem & tranſgreſſiooem extremā delapſis extrema ſupplicia

plicia non inflixit: ſed filium ſuum dedit, & per crucem & paſſionem ſalutem conceſſit. Hæc autem dico, aduerſus eos qui arbitrantur, Deum ira quadam permotum iſta perpetraſſe, ignorantes myſterium diſpenſationis. Certum enim eſſe puto, iis qui doctrinam diuinam didicerunt, Deum omnium per imprudentiam nihil agere ſolere, quoniā affectus hic proprius eſt eorum, qui mutabilem habent naturam. Sed Deus, quæ nondū facta ſunt perinde nouit ac ſi iā facta eſſet. Quapropter præuidēs & præſciens ipſum Adam mortalē futurū ob violatum mandatū, talem eius naturā iam antè compoſuit: & in maſculeū & fœmineū corpus formauit. Hæc ſiquidem, eſt corporū mortalium & procreatione liberorū indigentiū ad conſeruationem generis, conſtructio. Nam immortalis natura non opus habet fœmineo ſexu. Hac de cauſa creator incorporearum creaturarū numerum ſimul produxit: mortalia verò animalia bina cuiuſque ſpeciei creauit maſculum & fœmellam, quibus poſtea crementi

Gen. 1.c. " benedictionem donauit: Creſcite enim, inquit, " & multiplicamini. Sic & hominem formauit, maſculum & fœminam: eandemque benedictio-

Gen. 1.d. " nem illis dedit, Creſcite, & multiplicamini, & " replete terram, & in eam imperium habete. Hæc igitur præuidens Deus omnium, non ſolùm eos ita formauit, ſed etiam de edendo legem eis de-

Ibidem. " dit: Ecce enim, inquit, dedi vobis omnem her- " bam ſeminiferam ferentem ſemen, quod eſt ſu- " per vniuerſam terram: & omne lignum quod " habet fructum in ſe ferentem ſemen, vobis erit " in cibum & omnibus volatilibus cœli, & omni " reptili repenti ſuper terram, quod habet in ſe ip- " ſo animam viuentem. Et omnem herbam viridem dedi vobis in eſcam. Hæc enim dixit Deus Adæ ante præceptum. Mortali enim creaturæ

Ma. 22. c. neceſſarius eſt cibus. Nam immortalis natura " cibo non indiget. Id quod Dominus docens ait, " Poſt reſurrectionem nuptiis non tradentur, ſed " erunt ſicut angeli in cœlis. Igitur minimè procedit ab ira tale ſupplicium, ſed diſpenſatio eſt ſummæ ſapientiæ. Nempe Deus ſapientiſſimus talem tulit ſententiam, vt humanum genus proſequeretur odio peccatum, tanquam mortis cauſam: hoc pacto procurans illi odium aduerſus peccatum, & præparans ei ſalutis remedium, quod per inhumanationem vnigeniti, reſurrectionem à mortuis & immortalitatem ei peperit. Quid igitur ſeueritatis habet hæc ſententia,

Gen. 3.c. " Terra es, & in terram reuertêris? E terra, inquit, " formaui te, & multo meliorem naturam tibi præſtiti: at poſtquam ſeruare præceptum meum noluiſti, in priorem reuertere naturam. Num leue tibi videtur eſſe peccatum? Dederat ei plantarum omnium poteſtatem, vnius ſolius manducationem prohibuerat: ille verò reliquis omnibus prætermiſſis, ex hac prima & ſola arbore

Gen. 3.b. " fructum decerpſit. Hoc enim & Dominus Deus " illi obiicit: Quis enim, inquit, tibi indicauit, " quòd nudus eſſes: niſi quia de ligno comediſti, " de quo ſolo præceperam tibi ne comederes? Declarauit etiam hoc Diabolus, per hæc quæ dixit

Gen 3.a. Euæ, Quare Deus dixit, ne comederetis de om- " ni ligno, quod eſt in paradiſo? Quòd ſi ſciebat illos comediſſe, nunquam exiſtimaret, eos præceptum accepiſſe de omnibus arboribus. Non igitur modica eſt hæc tranſgreſſio. Primùm enim de eo ſumpſerunt de quo ſolo ſumere prohibi-

A ti erant.

38 *Quamobrem, quum Deus dixiſſet, Quacunque die comederis ex hoc ligno, morte morieris: non confeſtim mortuus eſt, vbi tranſgreſſus eſt mandatum?* Gen 2.c.

Contraria eſt hæc accuſatio. Nam paulò antè Deum crudelem vocabatis, nūc autem ipſum clementiæ & inhumanitatis accuſatis. Atqui cōueniebat, eum laudare potius ob eius bonitatem, quàm accuſare. Solet enim duriora minari, ſed pœnas minis leuiores infligere. Quod quidem ſæpius reperire licet apud ſcripturam diuinam. Cæterùm hîc ſententiam mortalitatis appellauit mortem. ſic enim interpretatus eſt Symmachus, Quacunque die comederis de ligno hoc, mortalis eris. Siquidem poſt ſententiam diuinā, per ſingulos (vt ita dicam) dies mortem expectabat. Sic qui crediderunt Chriſto & Domino, & enecti ſunt, viuunt, expectantes reſurrectionem & regnum cælorum. Spe enim ſalui facti ſumus. " Rom. 8. e.

B 39 *Quid per veſtes pellliceas intelligendum ſit.*

Qui allegorias perſequuntur, pelles aiunt eſſe carnem mortalem. Quidam verò alij è corticibus arborum eas comparatas fuiſſe dixerunt. Ego verò neutrum horum approbo: hoc enim nimis curioſum, illud verò valdè fabuloſum. Quum enim ſcriptura diuina dixerit, corpus formatum eſſe ante animam, quomodo fabuloſum non eſt, dicere, Deum illis dediſſe carnem mortalem poſt tranſgreſſionem mandati? Verùm curioſe inquirere, vnde pelles Deus habuerit, & ob id nouam amictus ſpeciem excogitare, ſuperfluū eſſe mihi videtur. Sunt igitur amplectenda, quæ ſcripta ſunt, & ſciendum, quòd omnium creatori nihil deerat. Sed admirari oportet perennem eius bonitatem. Quippe qui etiam delinquentiū curam gerat, nec veſtimentis neceſſariis carere nudos permittat. Quæſitum eſt, quæ ſint veſtes pelliceæ. Nam ſi ex animalibus occiſis facta ſunt indumēta, perſpicuum eſt, quòd occiſorum animalium genus defecerit, quum Deus paulò antè maſculum & fœminam creaſſet, nec adhuc vlli

C partus extitiſſent. Præterea nemo exiſtimare poteſt, Deum animalia iugulari præcepiſſe: quando nondum eſus carnium erat permiſſus hominibus. Multo minus decet nos arbitrari, Deum veſtes, quæ non erant, produxiſſe: qui homine creato deſiit quicquam creare, quod non eſſet, quaſi in ipſo creationem vniuerſi mundi concludens. Conſtat igitur, Deum pelliceas veſtes non creaſſe ex nihilo. Sed fortaſſe ignorabant (vt veriſimile eſt) qui talia quærūt, quòd pelles non ſolùm illæ dicuntur, quæ ab animalibus auferuntur, ſed etiam quæ ab arboribus, quas cortices appellare permulti conſueuerunt. Igitur Adam indumenta confecit ex arboribus habentibus cortices aptas ad veſtimenta componenda, Deo menti illius ſuggerente, quomodo id perageret. Sed quid exiſtimare debemus eſſe veſtes illas pelliceas? Valdè quidem ſtolidum eſt & anile, Deoque minimè dignum, arbitrari Deum pelles animalium iugulatorum aut aliter mortuorum accepiſſe, & inde pelles illas conſuendo, coriarij more, in veſtimenti formam redegiſſe.

Rurſum, vt vitetur hæc abſurditas, dicere veſtes illas pelliceas nihil aliud eſſe quàm corpus, probabile quidem eſt, & ad aſſenſionem præſtandam efficax: at hoc non eſt certũ neque verum. Si enim pelliceæ veſtes ſunt carnes & oſſa, quo- Gen. 2. d. „ modo antea dixit Adam, Hoc nunc os ex oſſi- „ bus meis, & caro de carne mea? His igitur ambiguitatibus obtuti nonnulli, aſſeruerunt, veſtes pelliceas eſſe mortalitatem illam, qua circumdati ſunt Adam & Eua, morti propter peccatum addicti. Sed iſti non facilè probare poſſunt, quomodo Deus, & non multò magis peccatum, mortalitatem pariat tranſgreſſori. Præterea neceſſe eſt eos dicere, carnem & oſſa propria ratione non eſſe corruptibilia, quum poſtea patres noſtri propter peccatũ mortalitatis conditionem acceperint. Cæterùm, ſi Paradiſus eſt locus quidam diuinus, exprimant quomodo illic vnumquodque membrum, alioqui non fruſtra creatum, propriam vim exercet: & de naſo quidem, qui apud Aquilam & Symmachum dicitur vultus, à Septuaginta verò pars ea formati hominis, in quam Deus ſufflauit ſpiritum vitæ.

Hoc verum, ſi nuda litera attendatur, & non ſenſus latens.

Non igitur oportet adhærere nudæ literæ ſcripturæ, tanquam veræ: ſed theſaurum in litera latentem quærere: eò quòd ipſa litera diuinæ ſcripturæ interdum falſum dicat.

Gene. 3. d.

40 *Quid illud eſt, Ecce Adam factus eſt vt vnus ex nobis?*

Gen. 3. a. „ Quum Diabolus dixiſſet, Eritis ſicut Dij, co- „ gnoſcentes bonum & malum: Adam verò ſuſcepiſſet ſententiam mortis, quia tranſgreſſus erat mandatum, Deus omnium hoc εἰρωνικῶς dixit, demonſtrans promiſſionis Diabolicæ mendacium. Prohibuerat autem ipſi Deus, non accipere de ligno vitæ, non quòd inuideret homini vitam æternam: ſed vt peccati curſum cohiberet. Pœna igitur illa, medicina eſt, non mors. Repri- Rom. 6. b. „ mit enim peccati impetum. Nam mortuus iuſtificatus eſt, ait, à peccato. Iuſſit autẽ Deus, Adam è regione Paradiſi agere, vt priſtinam vitam dolore carentem reuocans in memoriam, odio preſequeretur peccatum, tanquam autorem laborioſæ & ærumnoſæ vitæ.

Hic fortè debet eſſe alia quæſtio, videlicet, Quid per Cherubim intelligendũ?

Non eſt credendum, Cherubim dicere, virtutes quaſdam inuiſibiles, vt quidam exiſtimant. Quoniam inuiſibilis natura nihil illic contuliſſet: quum viſio ſenſibilis eſſe debeat, quæ ipſum Adam inſtituit. Nõ igitur gladius ille flammeus naturaliter igneus erat, ſed viſu talis: neque Cherubim erant animalia, ſed talia videbantur. Siquidem & Ezechiel Cherubim videt habentes quatuor facies: quum tamen inuiſibilis natura quadruplicẽ faciem non habeat. Sed Cherubim vocat illud omne, quod potentia præditum eſt. Pſal. 98. a. „ Sic dicit, Qui ſedet ſuper Cherubim, hoc eſt, qui Pſal. 17. a. potenter regnat. Et, Aſcendit ſuper Cherubim, Gen. 3. d. „ & volauit, hoc eſt, aduenit cum multa virtute. Illud igitur, Et ſtatuit Cherubim, dixit, vt indicet potentem quandam & terribilem viſionem & formam, perinde ac ſi quædam animalia in ingreſſu Paradiſi collocaſſet, quibus inde Adam arceretur.

41 *Si triſtatus eſt Cain, non ſuſceptis eius oblationibus, ergo pœnitentiam egit. Nam pœnitentium eſt triſtitia.* Gen. 4.

A

Angebat illum non peccatum ſuum, ſed fratris proſperitas. Id enim Aquila ſignificauit, dicens hunc in modum, Et iratus eſt Cain vehementer, & concidit vultus eius. Et dixit Dominus ad Cain, Ad quid iſthæc iracundia tibi?

42 *Quod ſignum Deus appoſuit Cain?*

Ipſa Dei ſententia, quæ prohibebat illum occidi, ſignum erat: & ipſa membrorum concuſſio, notum manifeſtumq; eum reddebat.

43 *Quam vxorem habuit Cain?*

Certum eſt, ſororem duxiſſe in vxorem, hoc enim tunc temporis non damnabatur, quum nulla lex eſſet, quæ iſtud prohiberet. Erat alioqui impoſſibile, aliter augeri genus humanum. Voluit autem Deus ex vno viro & vna muliere ſubſiſtere vniuerſas hominum gentes. Primùm quidem, vt eandem eſſe naturam cognoſcant, ex vno genere prognati: deinde, vt in concordiam coirent, tanquam ex vna radice florentes. Nam

B

ſi, quum Deus hæc omnia adminiſtret, multæ tamen cædes admittuntur, quid non perpetraſſent, ſi è diuerſis patribus ortos ſe eſſe exiſtimaſſent? Huius rei gratia vnum quidem virum è terra formauit, & ex eo vnam creauit mulierem, & ex eorum genere repleuit vniuerſam terram. Hanc igitur ob cauſam Deus ab initio permiſit fratrũ commixtionem: at poſtquam creuit humanum genus, huiuſmodi nuptias, tanquam iniquas, prohibuit. Et ob id vnà cum Noe & filiis eius, Deus conſeruauit eorum vxores in arca, vt eorum liberi conſobrinis copularentur.

44 *Quoſnam interfecit Lamech?* Gen. 4.

Non duos, vt quidam putauerunt: neq; ipſum Cain, vt alij fabulati ſunt: ſed vnum, & hunc iuuenem. Virum enim, inquit, occidi in „ Gen. 4. d vulnus meum, & adoleſcentulum in liuorem „ meum: hoc eſt, virum agentem iuuenilem ætatem. Pœnam tamen euaſit, propter peccati confeſſionem: & contra ſe ferens ſententiam, euitauit ſententiam diuinam.

C

45 *Quem in locum Deus omnium tranſtulit Enoch?*

Non inquirenda ſunt, quæ ſilentio ſunt tradita: ſed veneranda, quæ ſcripta ſunt. Ego verò puto, Deum omnium hoc feciſſe, ad conſolandos virtutis athletas. Quum enim Abel primus iuſtitiæ fructus, immaturus adhuc radicitus abſciſſus eſſet, nullaque reſurrectionis ſpeſtum homines conſolaretur, tranſtulit omnium Deus ipſum Enoch ſibi gratiſſimum, eumque ſeiunxit à mortalium vita: vt quicunque piè viuere ſtatuerit, animaduertat, quanto in honore habendus ſit: quum Deus omnium, qui iuſtus eſt, & iuſtè gubernat vniuerſa, Enoch honore proſecutus ſit, Abel quoque ornamento carere non permittet. Hac de cauſa illum quidem occidi conſpexit, Enoch autem tranſtulit: vt huius prædicatione futuram indicaret reſurrectionem. Qui enim in hac vita virtutis remunerationem non fuerit adeptus, illã in altera vita certò conſequetur.

46 *Quare, quum Adam peccaſſet, iuſtus Abel primus mortuus eſt?*

Debile voluit eſſe mortis fundamentum. Si enim Adam prior obüſſet, firmiore fundamento mors niteretur, primom mortuum excipiens peccatorem. Quia verò primum recepit eum, qui iniuſtè occiſus erat, dubium fundamentum habet.

Gen. 6. 47 *Quóſnam Moſes vocauit filios Dei?*

Quidam nimis ſtupidi & ſtolidi exiſtimarunt eos angelos eſſe, putantes ſuæ forſan intemperantiæ patrociniom habituros, ſi angelos eiuſdem criminis reos tenerent. Oportebat autem Gen. 6. a. eos audiſſe Deum omniū ita dicentem. Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis in æternum, quia carnes ſunt. Eruor autem dies illorum, centum viginti anni: & inde perſpicere naturam incorpoream carnes non habere, neque angelos vitam habere tempore definitam: immortales enim creati ſunt. Et quæ ſequuntur, B Ibidem. ſub eandem ſententiam cadunt. Videns enim, inquit, Dominus Deus, quòd completæ eſſent neqoitiæ hominum ſuper terram, & quòd vnuſquiſque omni tempore in corde ſuo intentus eſſet ad mala, pœnituit Deum quòd feciſſet hominem ſuper terram. Et dixit Deus, Delebo hominem quem feci, à facie terræ, ab homine vſque ad pecus, & à reptilibus vſque ad volatilia cæli, quia pœnitet me quòd fecerim ipſos, Et ipſi Noe Gen. 6. c. dixit iterum, Finis vniuerſæ carnis venit coram me. Qoia repleta eſt terra iniquitate ipſorum, ecce labefactabo eos & terram. Hæc vtiqoe omnia indicant, homines eſſe eos qui vitam iniquam amplexi ſunt. Quòd ſi angeli filiabus hominum permixti eſſent, homines ab angelis eſſent iniuria affecti: quia vi horum filias corrupiſſent. Iniuriam quoque paſſi eſſent à Deo creatore, eò qoòd angelos illi ſeruientes non puniret. Verùm hæc, vt arbitror, ne pater quidem mendacij dicere auderet. Multis enim docuit ſacra ſcriptura, tum homines deliquiſſe, tum adoerſus eos diuinam ſententiam eſſe latam. Nam quum narraſſet Gen. 4. d. Moſes, quomodo Seth ex Adam natus eſſet, ex C Seth Enos, ſubiunxit, Ille ſperauit inoocare nomeo Domini Dei. Quod quidem Aquilas interpretatus eſt ſic, Tunc ceptum eſt vocari in nomine Domini. Subindicat autem ſermo ille, quòd propter pietatem primus hic diuinam appellationē ſortitus eſt, & à cognatis vocatus eſt Deus: vnde & qui ex eo nati ſunt, vocati ſont filij Dei, quemadmodum & nos à cognomine Chriſti oomini noſtri nuncupamur Chriſtiani. Quòd ſi quis hunc intellectum non recipit, propterea quòd hæc interpretatio ab Aquila profecta eſt, Pſal. 81. b. Deum audiat dicentem per prophetam Dauid, Pſ. 81. a. Ego dixi, Dij eſtis, & filij Excelſi omnes. Et, Deus ſtetit in ſynagoga Deorum, in medio autē Deus dijudicat. Sic enim appellat principes & Ibidem. magiſtratos, vt ſeqoentia declarant, Quouſqoe iudicatis, quod inioſtum eſt, & perſonas peccatorum ſumitis? Iudicate orphano, & ioſtificate Pſ. 49. a. viduam, humilem & pauperem, & quæ ſeqountur. & iterum: Deus Deorum Dominus Exod. 22. d. locutus eſt, & vocauit terram. Illi ipſi nēpe digni A habiti ſunt hac appellationis gratia. Sic & legiſlator ait, Diis non detrahes, & prioeipibus populi non maledices. illi igitur tamquam pij & boni cognominati sūt filij Dei. Separatum enim erat genus Seth, & non permiſcebatur eum cognatione Cain, propter illatam ei ab omnium Deo maledictionem. Multo autem pòſt tempore (nam poſt annos plus bis mille diluuium induxit Deus) videntes filias cognationis Cain ſpecioſas, & illecti (vt veriſimile eſt) inſtrumentis muſicis ab eis excogitatis (Tubal enim inter eas florens pſalterium & citharam inuenerat) permixti ſunt illis, & contaminarunt ſuam nobilitatem: & eadem perpeſſi ſunt, quæ Iſraelitæ: qui quidem Madianitarum filiabus permixti, impietatis eorum participes facti ſunt, & diuinam vltionem pertulerunt. De his diuinus Dauid inquit, Permixti ſunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & ſeruierunt ſculptilibus eorum. Pſal. 105. e. Sic & hi qui ex Seth genus duxerunt, olim quidem, vt virtutum ſtudioſi, vocabantur filij Dei: verùm impurarum mulierum pulchritudine capti confuderunt familias, alioqui diſtinctas, & pro fructu hæreditario omnem nequitiam acceperunt. Hoc tamen animaduertendum eſt, quòd diuinus ſermo non ſimpliciter peccatum eorum damnat, ſed cura & ſtudio quæſitam iniquitatem reprehendit. Hoc enim ſignificat, quod ait, Vnuſquiſqoe meditatur in corde ſuo ſtudioſè ad mala peragēda vniuerſos dies. Gen. 6. a. Qoi enim ægrè ferunt, oblatam ſibi eſſe peccandi occaſionem, à neqoitia tamen victi per mentis ignauiam, poſtea dolent & lugent, mediocrem quandam aliquatenus habent excuſationem. Qui verò declinant prorſus ad intemperantiam & malitiam, ſubſeruire facientes affectionibus rationem, vt etiam excogitent alias oequitiæ ideas, & hoc non ſemel aut bis, ſed per totam vitam, qua venia digni ſunt? qood ſupplicium illis debetur? Certè non leue, vtpote quum ſeipſos exitio deuoueant.

48 *Quos vocat ſcriptura diuina gigantes?* Gen. 6.

Aiunt quidam, eos eſſe qoi multos annos vixerunt. Nonnulli verò dicunt eſſe Dei oſores, C & Dei aduerſarios homines. Qui hæc ſic iotellexerunt, non dicunt illos, grandiora cæteris hominibus habuiſſe corpora. Ego verò quum aodio ſcripturam diuinam dicentem de Enac, qoòd à gigantibus oriundus erat: & de Og, quòd cubile ipſius ferreum erat, habens longitudinem nouem cubitorum, & latitudinem quatuor cobitorum, & qoòd iſte exiſtimatus eſt eſſe de familia Raphaim: item quum audio exploratores narrantes, quòd eramus in conſpectu eorum tanquam locuſtæ: Num. 13. g. & Deum confirmantem hos ſermones, & dicentem, Tradiderunt Amorrhæum, cuius altitudo erat tanquam cedri, & roboſtos vt qoercus: Amos. 2. c. & de Goliath, quòd longitudinem habebat ſex cubitorum & palmi: arbitror fuiſſe quoſdam prægrandes homines, Deo hoc ſapienter diſpenſante, vt cognoſcant, Deum tanquam omnipotentem creatorem, tantam hominibus diſtribuiſſe menſuram. Perfacile enim erat ei etiam maiores homines creare: ſed vt ſuperbiam amputaret, & arrogantiam cohiberet, non dedit hominibus ma-

xima corpora. Nam ſi exiguis corporibus præditi non contra ſe modò, ſed contra Deum creatorem attolluntur, quid non commiſiſſent, ſi maxima corpora ſortiti eſſent?

49 Quare longo tempore viuebant antiqui?

Vt longiore temporis ſpatio augeri numero poſſent. Nam propter hoc etiam plures vxores ducebant. Statim igitur à condito mundo, & etiam poſt diluuium vſque ad tempora patriarcharum, longæui erant. Poſteaquàm autem terram repleuerunt, diminutus eſt deinceps annorum numerus.

50 Cur diluuio multitudinem hominum deleuit? Gen. 7.

Delere ſobolem Cain voluit: & quia piorum tribus illi permixta erat, ob id ſupplicij particeps fuit. Volens enim Deus principium quoddam nouæ vitæ facere, conſeruauit ipſum Noë & liberos eius cum vxoribus: Noë inquam virum pium & iuſtum, & è piorum familia ortum, & qui permixtionem iniquam ſummo odio habebat. Non autem (vt ferunt quidam) ira quadam & pœnitentia ductus Deus hæc egit. Hæ ſunt enim humanæ paſſiones, à quibus natura diuina prorſus eſt libera: maximè quum pœnitentia conueniat eis, qui periculo facto rerum conditionem didicerunt. Ignorantes enim quod futurum eſt, antea conſultant: tum periculo facto diſcentes quòd non rectè deliberauerint, pœnitentia ducuntur. Deus autem perinde videt ea quæ multas poſt generationes futura ſunt, ac ſi iam eueniſſent. Hinc fit, vt tamquam præuidens & præſciens omnia diſpenſet. Quomodo ergo pœnitentia cadat in eum, qui ſua præſcientia regit vniuerſa? Quare pœnitentia Dei nihil aliud eſt, quàm mutatio diſpenſationis eius. Pœnitet me (inquit) quòd conſtituerim Saul regem, pro eo quod eſt, Statui illum deponere, & alterum creare. Sic & in hoc loco, Pœnitet me feciſſe hominem, hoc eſt, decreui perdere hominum genus. Verùm, quum homo ſit ſemen totius generis, ipſum Noë naturam hominis adhuc retinentem conſeruauit. Et quia animalium irrationalium genera in vſum hominum creata erant, etiam hæc cum hominibus deleuit, exceptis his quæ in arca cum Noë ſeruata ſunt. Mandauit enim Dominus Deus, bina ex vnaquaque ſpecie animalium immundorum ſeruari, & mundorum animalium ſeptena. Nam quum hominibus eſſet permiſſurus manducare carnes, & homines pij ſacrificaturi eſſent illi, maiorem numerum mundorum animalium cuſtodiri iuſſit: nempe tres coniugationes, ad augmentationem generis: vnum verò animal reliquum, ad ſacrificandum. Satim enim vbi ceſſauit vltio, Noë ſacrificium obtulit Deo gratiarum actioni conueniens: Ex omnibus (inquit) pecoribus mundis, & ex omnibus volatilibus mundis. Ita vt certum ſit, hac de cauſa Deum iuſſiſſe, ex vnaquaque ſpecie mundorum animalium ſeptena in arcam introduci: vt Noë vnum animal offerens ex vnaquaque ſpecie non perimeret coniugationes. 1. Reg. 15. b. Gene. 8. d.

51 Quid manducabant in arca beſtiæ?

Conſtat, fœnum & ſemina manducaſſe. Dixit enim Deus ad Noë, Tu verò ſumes tibi ex omnibus cibis quos comeditis, & coaceruabis apud teipſum: & erunt tibi & illis eſui. Hoc autem etiam hominibus edere, lege præcepit: Ecce enim dedi vobis omnem herbam ſeminiferam producentem ſemen, quod eſt ſuper vniuerſam terrã, & omne lignum habens in ſe fructum producentem ſemen, hæc erunt vobis in cibum, & vniuerſis beſtijs terræ, & omnibus volatilibus cæli, & vniuerſo reptili repenti ſuper terram, quod in ſe habet animam viuentem: & omnem herbam viridem dedi vobis in eſcam. Ita vt manifeſtum ſit, quòd & homines & animalia ab vſu carnium abſtinebant: pro alimento verò, fructibus è terra naſcentibus vtebantur. Illud autem σπεῖρον σπέρμα, id eſt, producentem ſemen, interpretatus eſt Aquila ἐκσπερμαῖνον σπέρμα, id eſt, ſemen productum. Gen. 6. d. Gene. 1. d.

52 Quomodo intelligendum ſit illud: Et recordatus eſt Dominus Noë. Gene. 8. a.

Scriptura diuina loquitur, prout hominibus expedit, & pro captu auditorum varias habet loquendi formas. Quemadmodum ergo pœnitentia in Deo, eſt adminiſtrationis diuerſitas. Pœnitet enim me quòd conſtituerim Saul regem, pro eo quod eſt, decreui alium in eius locum conſtituere: Sic & hic, Pœnitet me, quòd feci hominem, pro eo quod eſt, ſtatui hominibus inferre exitium. Hoc igitur, Recordatus eſt Dominus Nnë, non priſtinam obliuionem deſignat, ſed maximam ipſius humanitatem denotat: quòd ſummo erga eum amore iuſſerit, infinitam illam & immenſam copiam aquarũ quàm citiſſimè exhauriri. Ac quò maiorem immenſæ ſuæ bonitatis ſignificationem præberet, addidit, Quòd etiam recordatus ſit omnium pecorum & vniuerſorum volatilium & reptilium, quæ erant cum illo in arca. Noſtra autem cauſa etiam his conſulere dignatus eſt, quod & magnus ille Dauid clamat, Qui producit fœnum iumentis, & herbam ſeruituti hominum. Et iterum, Homines & iumenta ſaluabis Domine. Propter nos enim etiam noſtra curat. 1. Reg. 15. b. a. Gen. 6. b. Gene. 8. a. Ibidem. Pſal. 103. b. Gene. 8. d.

53 Quid eſt, Olfecit Deus odorem ſuauitatis? Gen. 8. d.

Excepir ipſius Noë promptitudinem animi, non quidem hoc nidore delectatus (Nihil enim peius olet, quàm oſſa exuſta) ſed offerentis animum laudans. Non enim partes corporeas habet Deus, vt illi nares etiam tribuere poſſimus. Nam per nares fit olfactus. Remunerat igitur illum benedictione: & cum eſſet ſemen generis, & radix naturæ, atque ſecundus Adam, largitur ipſi benedictionem, quam conſecutus erat ille ſtatim vbi formatus eſt. Creſcite, & multiplicamini, & replete terram, & ſubiugate eam. Et timor & tremor veſtri erit ſuper omnes beſtias terræ, & ſuper omnia volatilia cæli, & ſuper omnia quæ mouentur ſuper terram, & ſuper omnes piſces maris: quæ ſub manu vobis dedi. Et euenit, vt dictum eſt. Reformidant enim vniuerſa animalia etiam ipſam cæli vmbram, ſiue natatilia, ſiue terreſtria, ſiue volatilia. Poſtmodum dedit illi legem edendæ carnis præcipiens carnibus veſci, Gen. 9. a.

veſci, quemadmodum & holeribus.

54 *Quamobrem in illa cibi mutatione ſanguinem inhibuit?*

Leui.7 c.& 17.d

Apertius docuit in lege: Quod enim homini eſt anima (inquit) hoc animalibus irrationalibus eſt ſanguis. Itaque qui ſine ſanguine carnes ſumit, vtique tanquam holus manducat. holus enim anima caret. Quòd ſi cum ſanguine ſumpſeris, animã manducas. Propterea & hoc loco dixit, Verumtamen carnem in ſanguine animæ

Gene.9.a.

non comedetis. Etenim ſanguinem animarum veſtrarum requiram de manu omnium beſtiarũ, & de manu hominis fratris ſui requiram animam eius. Hic inſinuat reſurrectionem: non quòd beſtias, cõtra omnium opinionem, vocaturus ſit in iudicium, & de his ſuppliciũ ſumpturus, eò quòd homines deuorarint: ſed vt congregaturus cor-

Pſ. 94.a.

pora ab ipſis conſumpta, & illa ſuſcitaturus. In manu enim eius ſunt omnes fines terræ, & eſt illi facile vndecumque corpus noſtrum coogregare. Et hic quidem indicat illud ſub ænigmate, per Ezechielem autem clarius reſurrectionem prædicauit.

55 *Cur planè de carnibus edendis legem tulit?*

Mox vbi creaſſet hominẽ, dedit illi terræ fructus, iubens illum veſci fructu ſeminum & arborum: poſt diluuium autem pretioſiorem cibum illi confert, iubens occidere & comedere volatilia, & natatilia, & terreſtria animalia, affectum affectu repellens, & leuiori curans grauiorem. Præuidens enim Deus, homines in extremam dementiam lapſos, hæc omnia animalia pro Dijs habituros, permiſit illorum eſum, vt impietatẽ illam cohiberet. Summa enim eſt inſania, adorare quod comeditur. Propterea verò animalia quædam immunda dixit, alia verò munda: vt illa, quæ immunda ſunt, pro Deo colere exhorreſcãt: quæ verò munda ſunt, quia comeduntur, non adorent.

Gene 9.

56 *Qui fit, vt Noë non ſit redargutus, quòd ſe inebriarit?*

Ab experientia proficiſcebatur hæc paſſio, nõ ab intemperantia. Nam ille primus ex hominibus compreſſo vitis fructu, ignorans non ſolùm quantum eſſet bibendum, ſed etiam quomodo ſumendum, nempe quòd prius tẽperari debeat, & ſic potari, incidit in ebrietatem. Quòd verò nudatus eſt, nihil noui pertulit. Etenim etiam nunc quidam dormientes nudantur, ſomno ſenſum eripiente. Quum verò ſomno etiam accedit ebrietas, multò magis cognoſcendi facultatem adimit.

57 *Quum nondum vlla eſſet lata lex, quæ iuberet honorare patrem & matrem, quomodo Cham vt reus parricidij damnatur?*

Deus leges naturæ neceſſarias ſanciuit, vt creatori: & ita Cain condemnauit, quoniam ipſum natura docebat, cædem eſſe contra legem. Atqui ille vſus dolo, fratrem à parentibus procul abductum interfecit. Deo autem interrogante, Vbi eſt Abel frater tuus? negauit: ſciens proculdubio

A

ſe facinus admiſiſſe. Conuictus autem à iuſto iudice, confeſſus eſt ſe grauius peccaſſe, quàm vt veniam mereretur. Maior eſt enim (inquit) iniquitas mea, quàm vt mihi cõdonetur. Verùm

Gene.4.b — Ibidem.

Adam quoque quum diuinam præſcientiam ſenſiſſet, latere conatus eſt, quaſi cognoſcens, furari malum eſſe. Ita & Cham parricidij reus habitus eſt, tanquam tranſgreſſus legem naturæ. Nam quòd natura doceret, venerari & colere parentes oportere, teſtificantur fratres ipſius Cham: à quo quum intellexiſſent quod patri acciderat, multo cum pudore retrò gradientes patrem operuerũt, vt minimè viderent, vnde erant prognati. Itaque meritò benedictionem à patre acceperunt. Sed cur ſcriptura, quum dixiſſet, Et erant filij Noë qui ab arca egreſſi ſunt, Sem, Cham, & Iapher, addidit, Et Cham ipſe eſt, pater Chanaan? Nam ſi opus erat mẽtionem facere filiorum, omnium vtique oportebat, & non ſolius Chanaan, qui etiam erat impius, vt hiſtoria declarat. Volens enim ſpiritus diuinus oſtendere ſimilitudinem patris & filij, eum quodammodo à ſuis fratribus

Gene.9.c

B

pietate diſtinguit, adijciens, Ipſe Cham pater eſt Chanaan. Genere ſiquidem erant omnes filij Noë: ſolus autem iſte moribus non erat filius, ſed ſui ſimilis filij pater. Quamobrem ad maiorem demonſtrationem poſitum eſt iſtud, Ipſe pater eſt Chanaan. Qui hæc dixit Hebræus, etiam id tradebat, & ratione confirmabat: Primũ Chanaan verenda aui ſui vidiſſe, ſuoque ſolùm patri narraſſe tanquam de ſene ridentem. Itaque ſi Cham fratrum ſimilis fuiſſet, non debebat impiè ad patrem accedere, ſed obiurgare eũ qui primus viderat, & illudebat. Verùm ipſe quoque perſuaſus, & acceſſit & vidit, fratribuſque renunciauit. Sed hæc viderẽtur eſſe fabuloſa, niſi & hoc quod ſequitur, demonſtrationis vim haberet: Et ſuſcitatus eſt à ſomno ſuo, inquit, & cognouit quæcunque fecerat ei filius ſuus iunior. Cham autem non erat eius filius iunior, ſed ſecundus. Sem enim, inquit, & Cham & Iapher. Quòd ſi filium minimum demonſtrare volebat, Iapher nominaſſet. Quoniam verò aui non modò nepotes, ſed eos etiam qui ab his longa ſerie naſcuntur, ſolent filios appellare, Chanaan nepotum mini-

Gene.9.d — Gene.10.a

C

mum dicit ſcriptura cognitum fuiſſe à Noë, ſceleris huius auctorem fuiſſe. Et quòd hoc ita ſe habeat, ſubiungit ſtatim diuinus ſermo, & ait, Maledictus Chanaan: ſeruus erit, ſeruiens fratribus ſuis. Quòd ſi quis miretur, quamobrem Cham, quum ipſe eſſet impius, eandem cum filio maledictionem non eſt ſortitus, cognoſcat, quòd ſi hanc ſortitus eſſet, videlicet, Seruus ſeruiens erit, ſeruitutis etiã participes fuiſſent fratres eius. Nam ex maledictione, fratres quoque Chanaan ſerui fuerunt eorum, quorum ſeruus declaratus eſt Chanaan.

Gene.9.d

58 *Quare, quum Cham deliquiſſet, filius eius maledictionem ſuſcepit?*

Poſt ſedatum diluuium omnes pariter benedictionis diuinæ participes facti ſunt: Temerarium igitur exiſtimauit Noë, maledictionem illi inferre, qui benedictionem diuinam conſecutus erat: quamobrem eius filio maledictionem intulit. Eſt autem ſupplicium iuſtum. Quia enim quum filius eſſet, in patrem deliquit, ob id per filij maledictionem pœnas luit. Adhæc conſiderandum

eſt illud, quòd etiam ſi ipſe maledictionem ſuſcepiſſet, in totum genus maledictio ea peruagata fuiſſet. Verùm, minimum filium eiuſmodi caſtigatione increpauit. Hoc autem ſciendum, quòd verba iuſti, non maledictio, ſed prophetia ſunt. Nam quum Iſrael ex Sem genus ducens, Palæſtinam occupaturus eſſet, quam olim incoluerant, qui ex Chanaan deſcenderant, in maledictionis formam, prophetiam effert, prædicens quidem futura, deterrens autem poſteros, ne peccent in parentes. Id quod nos apertè docet benedictio Sem: Benedictus, inquit, Dominus Deus ipſius Sem. Et erit Chanaan ſeruus eius. Non enim hoc duobus indicauit, ſed ipſi ſoli Sem. Et ipſius quidem Iapher multiplicem progeniam prædixit, ipſius verò Sem pietatem. Nam Deum prophetauit habitaturum in tentorijs Sem: habitauit autem apud patriarchas, qui ex Sem orti ſunt: & apud prophetas, qui ex illis deſcenderunt: & in primis in tentorio, poſteriùs Ieroſolymis. Et hæc prophetia certiſſimum finem habuit, myſterium diſpenſationis: tum quia Deus verbum Dei & patris filius vnigenitus incarnatus eſt & homo factus, tum quòd carnem, quam accepit ex ſemine Dauid & Abraham, templum ſuum nominauit. Illi enim, patriarchæ videlicet & prophetæ, ex Sem originem duxerunt: At ſeruitus autem Chanaan in Gabaonitis finem accepit.

Hic deeſſe videtur quæſtio, quæ poteſt eſſe huiuſmodi, Quodnã eſt illud bitumẽ?

Dixerunt quidam è magiſtris, bitumen eſſe calcem viuam: ignorantéſque (vt veriſimile eſt) fontes in Aſſyria exiſtentes, putauerunt ex calce viua turrim ædificatam eſſe. Ego verò diligenter didici ab ijs qui illinc veniunt, eſſe fontes qui hãc materiam cum aqua effundunt: & in ædificijs in aqua conſtruendis & compingendis coctilem laterem componunt: hócque pacto turrim ædificatam eſſe aiunt. Et qui huius rei inſpectores fuerunt, effregiſſe particulam aliquam affirmant, & probè nouiſſe bitumen eſſe coctilibus lateribus ſubſtratum: aſſerentes alioqui penuriam eſſe lapidum in Aſſyria, & ob eam rem lateribus vti pro lapidibus. Atqui ſine lapidibus quomodo calx viua confici poſſit?

59 *Quænam lingua eſt antiquior?*

Nomina ipſa indicant. Adam enim, & Cain, Abel, & Noë, propria ſunt linguæ Syriacæ. Syrorum enim mos eſt, terram rubram appellare Adam. Interpretatur ergo Adam terrenus aut pulueroſus: & Cain, poſſeſſio. Hoc enim Adam laudans Deum dixit, poſſedi hominem per Deum. Et Abel idem eſt, quod luctus. Primus enim ille viſus eſt mortuus, & primus parentibus luctum attulit. Noë verò, idem quod requies.

Gene 4.a.

60 *Vnde cepit igitur Hebraica lingua?*

Vocem Hebraicam arbitror eſſe ſacram. Quẽadmodum enim in templis Græcorum quidam ſunt literarum characteres peculiares, quos ſacros appellarunt: ſic Deus omnium per Moſem donauit hanc linguam, non naturalem, ſed ad docendum aptam. Si quidẽ quum reliqui omnes loquãtur lingua gentis ſuæ, in qua nati fuerint, & nati in Italia, Italorũ vtãtur voce: qui in Græcia, voce Græcorũ: qui in Perſide, Perſarũ: & qui in Aegypto, lingua Aegyptiorũ loquãtur: nihilominus nulli pueri Hebræorum reperiuntur, qui ſtatim Hebraica lingua vtantur, ſed eorum apud quos nati ſunt. Deinde quum parum adoleuerint, docentur literarum characteres, & diſcunt literis ſcripturam diuinam, Hebraica voce ſcriptam. Quod puto beatum Dauidem indicaſſe octogeno Pſalmo, Linguam quam non nouerat, audiuit. Sed quidam dicunt ab Heber Hebraicam linguam appellatam eſſe, & illum ſolum in priſtina lingua permanſiſſe: indéque Hebræos eſſe dictos. Ego verò puto, appellatos eſſe Hebræos, ex eo quòd Abraham patriarcha, quum è regione Chaldæorum veniret in Palæſtinam, fluuium Euphratem pertranſijt. Hebra enim Syrorum lingua idem dicitur quod Euphrates. Quòd ſi Hebræi denominarentur ab Heber, non ſolùm illos oportebat ſic appellatos eſſe. Permultæ enim nationes ab Heber originẽ ducunt. Et vt reliquas omnes prætermittam, ex eo orti ſunt Iſmaelitæ, & qui ex Cetura, Idumæi, Amalecitæ, Moabitæ atque Ammonitæ, & qui Carram habitant, ex Nachor & Laban genus trahentes. Nullus tamen illorum Hebraica lingua vſus eſt. Sic verò & ipſe Abraham vocabatur, vt teſtis eſt diuina ſcriptura. Nam poſt captiuitatem Lot, denuntiauit quiſpiam Abraham obuiam facto, vt veniret. Ego autem iſtud reperi in Hebræo ſermone poſitum ἰβρει. Hebræi autem Græca lingua formatum ſit Hebræus. Nam & illo loco vbi Aegyptia de Ioſeph dixit, Introduxiſti nobis puerum Hebræũ, vt illuderet nobis, in Hebræo ſermone ponitur Hebri. Sed de hoc contendere, ſuperfluum eſt. Nullum enim ex verbo pietati detrimentum accedit, ſiue hoc ſiue illud recipiamus.

Pſal. 80. a

Gen. 39.c.

61 *Quidam ferunt, Pharaonem rem habuiſſe cum Sara.*

Quantæ igitur curæ fuit Abraham Deo omniũ ſi Deus vidit eius vxorem adulterio ſtupratam? Cur tanta & tanta & tam formidanda minatus eſt Pharaoni & vniuerſæ domui eius, ſi noluit cohibere congreſſum illum iniquum? Etiam ipſe Pharao ignorationem pro defenſione proponit, & expoſtulat cum Abraham, quòd vxorem ſuam vocauiſſet ſororem: & oſtendit, quòd non eam acceperit, vt ea contumelioſè vteretur, ſed quòd eam in vxorem habere vellet: Quid hoc enim feciſti mihi, quia vxor tua eſt? Cur dixiſti, ſoror mea eſt? Et ecce nunc vxor tua coram te, accipe eam, & abi. Et non ſolùm dixit, ſed etiam opere compleuit, & omnimoda ſolicitudine dignum æſtimauit. Præcepit enim (inquit) Pharao viris de Abraham, vt deducerent illum & vxorem eius, & omnia quæcunque poſſidebat. Conſtat ergo, quòd rapta Sara ſtatim diſpenſator omnium Pharaonem obſtrinxit morbo, qui libidinem eius fregit: & venator habens intra retia prædam, capta frui non potuit, quia morbus non permiſit.

Gen. 12. d.

Ibidem.

62 *Et qua de cauſa hoc loco ſcriptura ſilentio prætermiſit, Saram illæſam eſſe ſeruatam: in hiſtoria verò Abimelech, hoc apertè declarauit?*

Sara tunc erat paritura Iſaac. Ne igitur ſemen Abrahæ ſuſpectũ eſſet, illic manifeſtè declarauit

ſcriptura diuina, quòd Abimelech illam non attigiſſet. Hinc tamen & inde ſciendum eſt, Deum (A) etiam barbaros docuiſſe, adolteriũ eſſe prauum & vltione dignum. quod Pharao quoque patefecit: qui obiurgauit Abraham. Et Abimelech (Gene. 20. a) Deum omnium ſic allocutus eſt, Domine, gentẽ inſciam & iuſtam interficies? Nóune ipſe mihi dixit, Soror mea eſt? Et ipſa dixit mihi, frater meus eſt? In eorde puro & iuſtitia manuum hoc feci. Addidit etiam Moſes reſponſionem Dei. (Ibidem. b.) Dixit enim (inquit) Deus ad Abimelech per ſomnium, Et ego ſcio, quòd in corde puro hoc feciſti: & peperci tibi, vt non attingeres illam, ne peccares in me. Hac de cauſſa uou permiſi te illam tangere. Nuoc redde viro vxorem: quia Propheta eſt, & orabit pro te, & ſaluaberis tu & vniuerſa domus tua. Quòd ſi non reddideris, ſcito quòd morieris tu. Docet quoque nos diuinus ſermo, quòd amatores iuſtitiæ, qui per ignorantiam peccaturi erant, Deus peccare uon permittit: igitur neque Pharaonem. Quia verò probior erat Abimelech (vt veriſimile eſt) Pharaone, illum erudiendo peccaſſe docuit, nequitiæ tamen & delicti nou dedit illi veniam: ſed expe- (B) ctauit, vt ille qui iniuria affectus erat, illam repeteret. Apparitione tamen benigna illum proſecutus eſt, & blandis ſermonibus admiſſam iniquitatem indicauit. Dixit autem Abimelech Abrahæ, Quid conſideraſti, vt faceres mihi rem iſtam? Dixit autem Abraham, Dixi, ne fortè non colatur Deus in loco iſto, & me interficient ob vxorem meam. Etenim reuera ſoror mea eſt ex patre, uon ex matre. & verè ſoror mea: nempe filia patris mei eſt, verùm nou eſt filia matris meæ.

(Hebr. 7.) 63 *Unde Melchiſedec genus traxit?*

Quum diuinus ille Paulus dicat, ſine patre, ſine matre, & ſine genealogia, quis veritatem huius rei noſſe poteſt? Veriſimile eſt autem, illum eſſe ex illis gentibus, quæ Palæſtinam incolebãt. (Gene 14. d.) Nam ille tum rex tum ſacerdos erat: rex quidem Salem, ſacerdos autem Dei omnium. Erat enim, ait, ſacerdos Dei altiſſimi. Vnde etiam Abraham patriarcha obtulit ei ſpoliorũ decimas: & quum iuſtus eſſet & amicus Dei, ab illo benedictionem conſequitur. Typum enim gerebat ſacerdotij (C) Dominici. Ideoque Abrahæ panes, vinum, & maſſam farinæ viciſſim dedit, prout moris erat vnicuique Deo omnium talia offerre. Animaduertebat enim & in hoc typum patefieri.

(Gen. 15 b.) 64 *Quomodo fidelis appellatur Abraham, quum dixerit Deo, In quo cognoſcam hoc quòd poſſidebo eam?*

Iſtud, In quo cognoſcam hoc, non diffidentis eſt, ſed modum poſſidendi ſcire deſiderantis. Quum enim videret multa hominum millia Palæſtinam incolentium, diſcere volebat, quo pacto dominium illius terræ accepturus eſſet, num iure belli, an ſine armis: & an viuentibus illis, an expulſis aut prorſus eiectis. Hac de (Ibidem. c.) cauſa ſacrificio finito Deus omnium inquit, Cognoſcens cognoſces, quòd ſemen tuum incola erit in terra aliena & non ſua: & ſeruituti ſubijcient eos, & affligent illos atque humiliabunt quadringentos annos. Gentẽ verò cui ſeruierint, iudicabo ego. poſtea verò egredietur huc cum ſarcinis multis. Tu verò decedes ad patres tuos (A) iu pace, ſepultus in ſenectute bona. Quarta autem generatione reuertentur huc. Nondum enim completæ ſunt iniquitates Amorrhæorum vſque nunc. Ex reſponſione diuina formam interrogationis cognoſcere licet. Nam poſtquàm dixit, Iu quo cognoſcam, quòd poſſeſſurus ſim eam: didicit, quantum temporis incolæ futuri (Gen. 15 c.) eſſent, & quàm miſerè tractandi, & quanta tandem prouidentia Dei excipiendi, tum ſupplicio ſumendo de his qui illis bellum inferre vellent, tum eorum bonis fruendo: & quòd Abraham nulla horum experientia accepta, in pace è vita deceſſurus eſſet. Didicit quoque rationem dilationis, ue quis ſuſpicaretur, ob numeroſam incolarum multitudinem Dominum Deum uon potuiſſe illis tradere dominium illius terræ. Di- (Gene. 15. a.) xit autem ſic, Nondum adimplera ſunt peccata Amorrhæorum vſque nunc. Nondum, inquit, exitio digna perpetrarunt. Nou decet autem ante peccatum ex præſcientia pœnam infligere. Quòd autem illis temporibus eſſent viri pij, cõſtat ex Melchiſedec & Abimelech, & his qui in- (B) colebant terram Hebron. Illi enim patriarcham magnopere venerati ſunt. Audiuntur itaque clamantes, Rex es tu à Deo apud nos. In electis mo- (Gen. 23. a) numentis noſtris ſepeli mortuum tuum.

65 *Quare Deus præcepit ſacrificari ſibi vaccam trimam & hædum trimum? & reliqua.* (Gene. 15.)

Hæc erant illorum ænigmata, quæ familiæ erant obuentura. Siquidem ſacrificio peracto ſubiunxit, Cognoſcens, cognoſces, quòd ſemen tuũ (Gene. 15 e.) peregrinari debeat in terra nou ſua. & addidit, Qoarta verò generatione reuertentur huc. Propterea ex quadrupedibus mundis tria, & vnumquodque eorum ſacrificari præcepit, ad ſignificandas tres generationes, quæ in incolatu permanſuræ erant. Turtur autem generationem illam denotabat, quæ ex Aegypto egreſſa velut auolauit, & habitauit in deſerto. Huiuſmodi enim auis eſt amans deſerti. Columba autem generationem aliam inuehebat, quæ terram promiſſam accepit. Manſuetum enim eſt hoc animal & domeſticum. Quamobrem hæc quidem minimè (C) diuiſit, vt liberationem à ſeruitute ſignificantia. Quadrupedes autem partitus eſt, eò quòd indicarent, quàm malè tractandi erant iu Aegypto. Aues autem illæ, quæ ſupra portiones diuiſas volitabant, quas quidem patriarcha à ſacrificiis abigebat, ſententiam Aegyptiorum ſignificabant, qua omnes cædere decreuerant. Quam tamen irritam Dominus Deus reddidit, volens ea firma rataque eſſe, quæ Abrahæ promiſerat. Sicut enim in figura aues illas prædatrices expellebat Abraham: ſic Abrahæ honor repreſſit Aegyptios. Quod autem dicitur, viſum eſſe circa ſolis occaſum clibanum fumantem, & lampades ignis, ſignificabat, ſuſcepta eſſe ſacrificia: & prætetea, Deum omnium fore conſpicuum circa finem prædicti temporis. Nam iu igne viſus eſt Moſi legiſlatori, deiude vniuerſo populo. Docebat etiam quòd poſthac animalia huiuſmodi per legem erant offerenda. At quidam ferunt, quòd Deus volens demonſtrare promiſſionem ſuam firmam eſſe, de more, qui tum obtinebat, pactiones iniuit. Solebant enim (inquiunt) ſacri-

ficio bipartito ſic pactiones iuramento firmatas contrahere. Ego verò vtrumque poſui, vt quiſque recipiat, quod ſibi verius videbitur.

66 Permulti intemperantes inde ſuæ laſciuiæ ſumunt occaſionem, quod patriarcha Abraham concubina ſit vſus.

Vnumquodque opus iudicatur ex facientium intentione. Sic igitur & circa Agar contemplemur. Si enim attendamus patriarcham concupiſcentiæ inſeruientem, rem reprehenſione dignã vocabimus. Si verò vxor naturæ ſuæ infirmitatem declarans, & à creatore ſterilem ſibi factum eſſe vterum dicens, exponenſque quanto liberorum deſiderio teneatur, rogauit ea de cauſſa Abraham, vt cum Agar congrederetur, quò ipſa liberos inde ſuſciperet, quid peccauit Abraham? Maximè, quum neque natura neque lex vlla tum ſcripta plures ducere vxores prohiberet: ipſa verò coniunx ſterilis obſecraret virum, ancillæ permiſceri: non vt voluptati inſeruiret, ſed amborum naturæ conſuleret, ipſique reipſa vocarentur genitores. Verùm quæ ſecuta ſunt, fidem B eius rei faciunt. Quum enim Agar grauida eſſet, ſuperbiendi occaſionem inde accepit, & in dominam ſuam magna procacitate vtebatur: quod ægrè ferens Sara, apud patriarcham cõqueſta eſt, illam non rectè agere: ille verò valde grauiter ferens petulantiam ancillæ, neque expectans donec illa peperiſſet puerum, quem in vtero geſtabat, trãdidit illam vxori puniẽdam. Ecce, inquit,
Gen. 16. b. " ancilla tua in manibus tuis: vtere ea prout tibi " placuerit.

67 Quare Deus iuſſit ipſum circuncidi?

Gen. 17. Quum Deus prædixiſſet incolatum, pietati cuſtodiam aliquam molitur: ne hominibus impiis permixti, maculent nobilitatem, ſed in ſignum intuentes, indelebilem memoriam eius, qui dedit illud, conſeruent. Atque hoc eſſe verum, teſtatur deſertum. Nam quum in eo vixiſſent quadraginta annos, ſuperfluam exiſtimabãt circuncisionem: nempe à cæteris gentibus ſegre- C gati, & ſeipſos gubernantes. Quãdo verò poſtea ingreſſi ſunt terram promiſſam, tunc iterum Deus omnium præcepit Ieſu filio Naue, circuncidere omnes, & ita dominum terræ tradere. Erant enim futuri proximi populis alienis. quamobrem indigebãt neceſſario ſigno quodam, quo illos diſtingueret ab alienigenis nationibus. Quòd ſi Iudæi gloriantur de circunciſione, certò ſciant, quòd non ſolus patriarcha circunciſus eſt, ſed etiam Iſmaël ſemiſeruus, & vernaculi, & Argyronitæ: ſimiliter & Idumæi, & qui ex Cetura orti ſunt. Aegyptij quoque didicerunt ab Iſraëlitis circuncidi. Non igitur circunciſio iuſtos reddit. Illi enim omnes tanquam impij à diuina ſcriptura notantur. Ergo neque Abraham circunciſio iuſtificauit, ſed fides illum iuſtum declarauit, & illuſtriorem reddidit virtus. Circunciſio autem data eſt veluti ſignum fidei.

68 Scriptura diuina perhibet, angelos comediſſe in tentorio Abrahæ.

A Eadem quoque ſcriptura aſſerit, quòd viros Gen. 18. Abraham vidit. Si ergo literam nudam attendamus, viri, non angeli, comederunt: ſi verò mentem explicemus, viſi ſunt comedere. Quemadmodum enim illi, naturæ quum ſint incorporeæ, tamen & ipſi & eorum Dominus viſi ſunt habere corpora (ita enim apparuerunt) ſic viſi ſunt edere, non cibum inferentes in os & ventrem (neque enim corpora habebant) ſed conſumebant cibum prout illis placuit. Extremæ enim dementiæ eſt, rationem arcanorum curioſè indagare.

69 Cur Lot non eſt accuſatus, quòd filiabus ſe miſcuerit?

Quando ita ſe habet, vt homines ſoleant illis ignoſcere, qui per ignorantiam deliquũt, nemo profectò meritò Lot reprehenderit ob illam mixtionem. Neſciebat enim quid ageret. Ebrietas verò nonnullam habet reprehenſionem, veniã tamen temperatam. Siquidem valde ægrè ferens & anxius ſe omnibus ſimul bonis, & vxore etiam ſua ſpoliatum eſſe, vino animi ægritudinem conſolabatur: præſertim quum filiæ vinum illi largiùs effunderent, quod ſtruebatur, ignorabat, ſed ad leniendam mitigãdamque triſtitiam, id fieri ſuſpicabatur. Illæ verò prorſus à crimine ſunt immunes: quia quum vidiſſent quatuor ciuitates & vniuerſos pagos in ignea pluuia exarſiſſe, habitatores autem Segor terræ hiatu abſorptos (nomen enim ipſum id ſignificat, & Segor interpretatur terræ hiatus) arbitrabantur vniuerſam prorſus naturam hominum interijſſe. Quumque præſentem ſolitudinem attenderent, & præuiderent ſenectutis imbecillitatem, humano generi ſemen excogitare voluerunt, & ſibi ipſis conſolationem aliquam. Hac ratione ductæ, non vt libidini inſeruirent, auxilium vini acciuerunt: quumque patri ſenſum maiore copia vini ademiſſent, illum ſeminis auctorem declarauerunt.

70 Qui fit, vt Deus illegitimam commixtionem non prohibuerit?

C Præuidebat impietatem generis humani. Moabitæ enim colebant Chamos, Ammonitæ Moloch. Ne igitur Iſraëlitæ cum illis, vt cognatis, impietatis eſſent participes, Deus non prohibuit illegitimas nuptias: vt hoc pacto execrandos illos & abominabiles Iudæis redderet. Hoc autem Deus omnium declarat, præcipiens per Moſem legislatorem, Ammonitæ & Moabitæ non ingredientur eccleſiam Domini, vſque ad decimã generationem, & vſque in ſeculum. Deut. 23.

71 Nimia præcipitatione factum videtur, quòd Iſmaël adhuc tenellus è domo paterna ſit egreſſus cum matre ſola & vtre aqua.

Hoc proculdubio virtutem Abrahæ demonſtrat, cui quum Sara dixiſſet, Eijce ancillam, & Gen. 21. filium eius: morem illi non geſſit. Vbi verò iuſſit Deus, ſtatim verbis opus ſuppeditauit: & hæc, Gen. 21. beneuolentia quadam ductus erga Iſmaelem. Quum enim Deus prolem ex Sara denuntiaſſet, inquit, Iſmaël iſte viuat in conſpectu tuo: verun- " Gen. 17. 4.

tamen valde diligens puerum, fecit quod Dominus præcepit, & ſic promiſſionibus diuinis credidit: quia non datis illi ſeruis, ancillis, auro, vel argento, è domo iuſſit abire puerum: ſed matre ſola cum panibus paucis & vtre aquæ. Iam enim certa erat præcipientis promiſſio, qua Deus promiſerat eis, effecturum ſe puerum in gentem magnam, dignam vtique eius agricultura. Quod etiam adimpleuit. Nam ſimulatque fleuit puer, potum deſiderans, angelus à Domino miſſus puteum oſtendit plenum aqua potabili. Quòd autem prolem numeroſam dederit, vt pollicitus erat, teſtificantur ea quæ ſunt ante oculos. A finibus enim Aegypti vſque ad Babylonem huius progenie deſertum abundat. Cæterùm Abraham religione ductus locis indidit nomina, & agro plantato iuxta puteum iuramenti, inuocauit illic nomen Domini, quod eſt, Deus æternus.

72 *Quare Deus tentauit Abraham, quum omnia prænoſcat?*

Non vt diſceret ipſe, quæ ſciebat, ſed vt ignorantes doceret, quàm iuſta de cauſſa patriarcham diligeret: hac de cauſa tres dies & totidem noctes amoris diuini periculum in eo fecit. Nam patriarcha medius inter naturam conſtitutus & fidem, quum vtrinque preheuſaretur, fidei dedit palmam victoriæ. Deus autem patefaciens eius pietatem, ſacrificium cohibuit. Qui enim prohibet ſacrificari ſibi animalia irrationalia, quomodo ſacrificium tale pertuliſſet? Siquidem hanc ob rem Iudæos ſine intermiſſione notat, &
Pſal. 105.e. clamat per prophetam Dauid, Sacrificauerunt filios ſuos & filias ſuas dæmoniis: Et effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorum ſuorum & filiarum ſuarum: quos immolauerunt ſculptilibus Chanaan. Itidem & per Ezechie-
Ezech. 16.b. lem, Accepiſti filios tuos & filias tuas, quas genuiſti mihi, & obtuliſti eos amatoribus tuis. Deinde demonſtrans abſurditatis exceſſum, ſubiunxit iſtud, Præ fornicatione tua vniuerſa. Quomodo ergo is, qui damnat eos qui talia perpetrant, filiom vnigenitom à patre ſibi ſacrificio oblatũ pertuliſſet? Verùm hæc erant vmbra diſpenſationis pro nobis factæ. Patet ſiquidem Filium dilectum obtulit pro mundo. Iſaac enim typus erat diuinitatis, aries autem humanitatis. Tempus autem ipſum æquale: quia tres dies & tres noctes vtrobique.

73 *Quid hoc eſt, Pone manum tuam ſuper femur meum?*

Gene. 24. a. Connubij contrahendi cauſſa mittebat ſeruum præcipuum, ſciens progeniem Chanaan maledictam eſſe, ſuam verò cognationem adeptam eſſe benedictionem. Quum ergo in ſemine tum benedictionem tum promiſſionem bonorum ſuſcepiſſet, illic ſeruum apponere manum iuſſit, vbi fidei ſignum recepit. Credens enim promiſſionibus diuinis, accepit ſignaculum circuncisionis. Illic autem manum adhibere iuſſit, vt & promiſſionis diuinæ & circuncisionis memor, matrimonio cum alienigena contracto nobilitatem dominicam non inficeret. Aduertendum eſt autem, quòd manus ad femur appoſita eſt, at iuſiurandum per Deum omnium conditorem

A præſtitum eſt: Adiuro te, inquit, per Deum cœli *Gen. 24. a.* & terræ, vt non accipias vxorem filio meo Iſaac de filiabus Chananæorum, apud quos ego habito: & quæ ſequuntur. Prudentiſſima verò fuit ſerui interrogatio: qui reueritus iuſiurandum, ſibi claras volebat eſſe nuptiarum pactiones. Si enim (inquit) puella deſponſata nolit huc veni- *Ibidem.* re, ſed iubeat ſponſum ad illam accedere, vis ne filium tuum ad gentem illam reuerti? Verùm Abraham patriarcha probè nouerat, quòd ipſe illinc educandus eſſet diuina ſententia: verùm de nuptiis legem à Deo acceperat. Itaque quum eſſet in religione piè educatus, voluit filio ex propria cognatione vxorem deſponſari: illudque prohibet fieri, quod diuina lege potiſſimùm erat inhibitum. hoc autem diuinæ permittit prouidentiæ, qua confiſus ſeruus profectus eſt. At verò non dubitando protulit orationem illam, vt quidam nimium ſimplices exiſtimant: ſed quum Deum illius coniugij auctorem habuiſſet, ſigna quædam ſibi demonſtrari poſtulabat, per quæ ſcire poſſet, an coniugium Deo placeret. Signum autem erat, non pulchritudo corporis, neque
B quicquam aliud ex iis quæ ſplendida putantur: ſed hoſpitalitas, affabilitas, & animi manſuetudo. Erit enim, inquit, virgo illa, cui quum dixero, *Gene. 24 b* Inclina mihi tuam hydriam, vt bibam: & dixerit mihi, Bibe domine, & camelos tuos potare faciam, donec bibere deſinant, quam præparaſti puero tuo Iſaac: & in hoc cognoſcam, quòd feceris miſericordiam cum domino meo Abrahã. Quum enim tam inſignibus ornamentis cumulatus eſſet patriarcha, volebat & ſponſam congruere moribus ſoceri, ne contentionem aliquã aut controuerſiam parerent mores contrarij. Quòd autem hæc coniectitia non eſſent, ſed fidei & religionis argumenta, primùm demonſtrat accurata compoſitio deprecationis, deinde expectatio voluntatis diuinæ. hoc enim docet diuina ſcriptura: Vir autem obſeruabat illam, & ta- *Gen. 24. c.* cebat, vt ſciret an Dominus direxiſſet viam ſuam, an non. Quumque illa hauſiſſet aquam, & camelis præbuiſſet fluentum, expectabat ille, vt videret, an omnibus præberet, quantum opus erat, quemadmodum poſtulauerat. Adaquatis autem camelis, ſtatim protulit deſponſationis ſymbo-
C lum. Quum autem agnouiſſet genus & cognationem domini ſui, gratiſſimo animo vir ille cœpit adorare Dominum, & dixit, Benedictus Do- *Ibidem.* minus Deus domini mei Abraham, qui non dereliquit teſtamentum ſuum, & miſericordiam ſuam à Domino meo Abrahã: & me deduxit in domum fratris domini mei. Vniuerſa autem hæc ipſius collocutio pietatem animi declarat. Similiter & quæ poſt illam collocutionem ſequuntur, eandem denotant intentionem. Contractis enim nuptiis per parentes puellæ, ipſe mox adorauit Dominum. Et quæ ſequuntur, eiuſdem ſunt ſententiæ: Ne retineatis, inquit, me. *Gene. 24. g.* Dominus enim direxit viam meam.

74 *Quamobrem vxores patriarcharum erant ſteriles? Nam Sara ſterilis erat, & Rebecca: ſimiliter & Rachel atque Lia. Videns enim, inquit, Dominus quòd deſpiceretur Lia, aperuit eius vuluam.* *Gene. 29. d.*

Volens Deus componere genus Iſraëliticum, oſtendit illud non naturali ſucceſſione, ſed

gratia & fauore multiplicandum. Hanc autem prouidentiã adeptum eſt genus illud, quia Chriſtus Dominus vnigenitus Dei filius inde ſecundum carnem naſci debebat.

75 *A quo Rebecca ſcire voluit ſortes infantium quos in vtero gerebat?*

Quidam aiunt, ipſam abiiſſe ad Melchiſedec, nempe ſummum ſacerdotem Dei altiſſimi, virũ nobilem & pietate inſignem. Verùm quum patriarchæ conſueuiſſent in locis, in quibus habitabant, conſtruere Deo altaria quædam, veriſimile eſt illam ad vnum ex his ingreſſam, ſupplicaſſe Deo omniũ, & ita nouiſſe, quæ futura erant.

Gen. 26. a. 76 *Quare Deus prohibet Iſaac proficiſci in Aegyptum, fame præſertim ad hoc impellente?*

Dominus Deus per omnia demonſtrat ſapiẽtiam ſuam atque prouidentiam. Etenim permiſit patriarcham Abraham ingredi Aegyptum, non quòd eum alere non poſſet: ſed vt Aegyptiis patefaceret viri pietatem & religionem, & prouocaret illos ad imitandam patriarchę virtutem. Filium autem eius manere iuſſit, eique rerum neceſſariarum copiam ſuppeditauit: demõſtrans, quòd hæc etiam patri largiri poterat, quæ filio abundè præbuit. Quum enim omnes in ſumma inopia & neceſſariorum penuria cõſtituti eſſent, & terra nihil produceret, multiplicem ille fructum accepit.

Gen. 27. a. 77 *Qua de cauſa volebat Iſaac dare benedictionem ipſi Eſau?*

Hoc volebat ſecundum legem naturæ. Eſau enim primogenitus erat: primogeniti verò & primam & duplicem portionem accipiebant. Auxit etiam amoris occaſionem, quòd officioſus erat patri: „ Venatio enim illius, inquit, erat illi in cibum. (Gen. 25. c.) Obſequium autem poteſt etiam crudeliſſimos quoſque mitigare: maximè patrem, patrem inquam humaniſſimum. Cæterùm reperimus etiam diuinum Apoſtolum copiuſis benedictiunibus remuneraſſe eos, qui illi obſequium præſtitiſſent.

78 *Vnde Rebecca certior facta eſt, Iacob conſecuturum eſſe benedictionem, cuiúſque rei tantam habuit fiduciam, vt dixerit, Super me ſit maledictio tua fili mi: tantùm audi vocem meam.* (Gen. 27. b.)

Prænouerat ex Deo omnium authore, quòd maior ſeruiturus eſſet minori. Vnde confidens illi prophetiæ, omnem mouit lapidem, vt Iacob benedictionem paternam conſequeretur.

79 *Quare Deus non reuelauit ipſi Iſaac voluntatem ſuam?*

Vt patefieret prouidẽtia Dei erga Iacob. Quod ſatis conſtat ex eo, quòd Iſaac modis omnibus conabatur benedicere Eſau: ſed gratia Dei contrà quàm putaſſet Iſaac, tranſtulit benedictionẽ ſuper Iacob, quod etiam intellexit ipſe Iſaac. Nam quum operam omnem dediſſet, & miſiſſet Eſau venatum, & Iacob illi cibum offerret, ſæpius interrogabat, Es ne tu Eſau primogenitus meus? „ (Gen. 27. c.) A Nec ſolùm rogabat, ſed etiam manus corpori „ admouebat. Poſt Eſau ingreſſo ſtupefactus Iſaac, ob id quod factum erat, non eſt indignatus, quaſi à filio deceptus eſſet: ſed intentionem diuinam agnouit, & quam dederat benedictionem confirmauit.

80 *Quid? An non viſus eſt Iacob mentiri, quum dixit, Ego ſum Eſau primogenitus tuus?* (Ibidem.)

Emerat priuilegia primogenituræ. verè igitur ſeipſum appellabat primogenitum.

81 *Sed quænam eſt benedictionis interpretatio?*

Ex ipſo ſecundum carnem naſci debebat Christus Dominus, qui erat expectatio gentium, & totius mundi Saluator & Dominus. Ob id dixit patriarchæ quæ ſequuntur, Ecce odor filij „ (Gen. 27. d.) mei ſicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Quòd autem ſæpenumero ſcriptura diuina mundum appellet agrum, teſtis eſt Dominus in B ſacris Euangeliis, quum parabolam interpretatur: Ager enim, inquit, eſt mundus: qui autem „ (Mat. 13. e.) ſeminat bonum ſemen, eſt Filius hominis. „ Obſerua igitur in Iacob ſalutẽ vniuerſi orbis. Quãobrem deprecatur illi rorem cæli & pinguedinem terræ: quæ quidem facili & ſuperficiario literæ ſenſu denotant ſupernam gratiam, & bonorum è terra naſcentium abundantiam, ſed ſecundum interpretationem agri, indicant Domini Chriſti: per rorem quidem, diuinitatem: per pinguedinem autem terræ, humanitatem à nobis acceptam. Etenim beatus Dauid hæc prædicens, inquit, Et deſcendet vt pluuia in vellus, & ſicut „ (Pſal. 71. b.) ſtillicidia ſtillantia ſuper terram. „ Quemadmodũ enim ros inuiſibiliter quidem deſcẽdit, deorſum autem conſiſtens manifeſtò apparet: ſic Deus, quum ſit inuiſibilis, per carnem viſus eſt ſuper terram, & cum hominibus conuerſatus eſt, & apparuit in carne, ſecundum diuinum Apoſtolum. Frumentum autem & vinum ſunt ænigmata di„ (1. Ti. 3. d.) uinorum myſteriorum. „ Et huic interpretationi conſentiunt, quæ ſequuntur, Et ſeruiant tibi gẽtes. Omnes enim gentes ſeruient illi: vt inquit C diuinus Dauid. Et adorabunt te principes. Reges „ (Gen. 27. d.) enim, inquit, & inſulæ dona afferent. Reges A„ (Pſal. 17. c.) rabum & Saba dona adducẽt, & adorabunt eum „ omnes reges terræ. „ Hanc quoque benedictionẽ „ confirmauit quando miſit eum in Meſopotamiã. „ Eris enim, inquit, in turbas populorum, & dabit (Gen. 28. a.) tibi Dominus benedictionẽ Abrahæ patris mei. „ Quænam autem eſſet benedictio, facile eſt diſce„ re volenti. Abrahæ enim dixit Deus omnium, In „ (Gen. 22. d.) ſemine tuo benedicentur omnes gentes terrę. „

82 *Cur Iacob tantas benedictiones adeptus, fratrem fugit, & ſolus, rebus neceſſariis carens, abit peregrè?* (Gen. 28.)

Prouidentia diuina manifeſtiùs declaratur in rebus quæ videntur aduerſæ. Nã quibus omnia proſperè cedunt, non perinde intelligunt, quantis bonis fruantur. Hac de cauſa Iacob aufugit, & ſolus peregrinatur, vt locupletiſſimus rediens & ipſe experiatur quanta ſit Dei omniũ prouidẽtia, & alios doceat hanc Dei ſolicitudinẽ. Quam quidẽ apparitione ſua cõfeſtim Deus declarauit. Oſtendit enim ei ſcalã ad cælum vſque pertingentẽ, & sãctos angelos aſcẽdẽtes & deſcẽ-

dentes,

A

dentes. Ipſe verò Dominus ſurſum conſiſtens confirmabat eum, & metum expellebat. Declarabat autem angeli miniſterium diuinum. de

Heb. 1. d.

quibus beat' Paulus, inquit: Nónne ſunt omnes adminiſtratorij ſpiritus, in miniſterium miſſi propter eos qui hæreditatē capient ſalutis? Horum autem vnumquodque poterat ſecurum reddere patriarcham. Docetur enim nihil negligenter & ſine cura ab omnium Deo adminiſtrari: ſed ipſum omnia diſpenſare, ſanctorum angelorum vtentem miniſterio. Ei quoque largitus eſt benedictionem, quam & patri & auo præbuerat, tum de multiplicando ſemine, tum de ortu Domini totius mundi: Benedicentur, inquit, in ſemine tuo omnes tribus terræ. Poſtmodum illi pollicetur, ſe ſupradicta curaturum. Ecce enim (inquit) tecum ſum, cuſtodiens te in omni via qua ambulaueris. Et reducam te in terram hanc, quia non te derelinquam, donec compleuero omnia quæcunque locutus ſum.

Gen. 22. c.

Ibidem, c.

Gene 28. d.

83 *Quamobrem Iacob inunxit lapidem?*

B

Bona ſua munificentiſſimo Domino communicauit. Nam quum erexiſſet lapidem: quem capiti ſuppoſuerat, perfudit eum oleo. Quod etiam nunc fieri ſolet à permultis vxoribus fidelium, qui Chriſto crediderunt. Nam conſueuerunt in templis diuinis oleo vngere adytorum cācellos, & ſanctorum martyrum thecas, ad demonſtrandam animi pietatem. Atqui non reſpuit etiam minima benigniſſimus Dominus, gratam habēs operis intentionem.

84 *Multi ſibi prætexunt occaſionem laſciniæ, quòd quatuor vxores Iacob habuit.*

Vniuſcuiuſque facti ſcopus inquirendus eſt. Sic enim iudicantes reperiemus quidem patriarcham Iacob ſibi Rachel ſolam deſponſaſſe, & præter animi voluntatem Liam attigiſſe. Mox igitur, vt dolum ſenſit, ægrè tulit, & cum ſocero queſtus eſt. Balæ verò permixtus eſt, non voluptatis gratia, ſed vt coniugem placaret. Nā quum Rachel angeretur, quòd liberis carĕret, ſtolidéque diceret, Da mihi liberos, alioqui moriar: piè quidem obiurgauit illam patriarcha, & docuit, quiſnam eſſet naturæ creator: & quòd nuptiæ non darent liberos, ſed qui nuptiis legem dedit Deus. Dixit enim ad illam, Nunquid ego ſum tibi pro Deo, qui te fructu ventris priuauit? Attamen illam placare volens, poſtulationi annuit. Petierat enim ab eo, vt anciſlæ permiſceretur, vt puerum, qui ex illo naſceretur, ſuum vocaret. Idem & in Delpha contigit. Rurſum enim Lia, quum parere deſiiſſet, rogauit eum, vt in agrum illum ſemen immitteret. quod quidem nullam libidinem denotat, ſed viri manſuetudinem, qui vxoribus inſeruire ſtudebat. Adhæc etiam illud aduertendum eſt, tunc temporis nondum datam eſſe vllam legem, quæ multiplices nuptias prohiberet, & quòd feliciſſimi tunc exiſtimabantur, qui multorum liberorum patres erant. Et quòd hoc verum ſit, diuinæ teſtificantur promiſſiones. Nā Abrahæ dixit Deus omnium, Reſpice in cœlum, & intuere ſtellas, ſi poteris eas numerare. Et ſubiunxit, Sic erit ſemen tuum. Et iterum, Efficiam ſemen tuum, vt arenam quæ eſt in litore maris, quæ nō poteſt numerari præ multitudine. Nihil autem tale illi promiſiſſet, niſi copioſam ſobolem quàm maximum bonum eſſe exiſtimaſſet.

Gen. 30. a.

C

Ibidem.

Gene 15. b.

Gene. 32. c.

85 *Cur vxores mutua zelotypia tenebantur?*

Imperfectiores erant, & hominis impij filiæ: nempe qui ſtatuas Deos nominabat. Hac de cauſa Deus quum leges conderet, tales nuptias prohibuit: Non accipies, inquit, vxorem zelotypam aduerſus ſororem ſuam.

86 *Quare ſcriptura meminit fortunæ?*

In ſcriptura piorum hominum diuinæ inſtitutiones ſpiritus eloquia ſunt: reliqua autem verba hiſtorico more proferuntur. Non ſolùm igitur ſermo ipſe ſpectandus eſt, ſed quæ etiam loquitur perſona. Porrò verbum proſperæ fortunæ non eſt verbum Iacob, ſed vxoris eius Liæ: quæ, vt dixi, in impietate fuerat educata, & parū in diuinis inſtituta. Sic & pater eius inquit, Auguratus ſum. Atqui diuina lex prohibet auguriis vti. Quare nemo putet, huiuſmodi ſermones eſſe ſcripturæ diuinæ. Si quidem diuiniſſimus Moſes, vt qui hiſtoriam ſcribat, verba quæ ab impiis prolata ſunt, inſeruit, quemadmodum & verba Pharaonis blaſphemiæ plena, Non noui Dominum, & Iſraël non dimittam. Qui quidem ſermo non eſt diuini ſpiritus, ſed regis impiiſſimi. Eodē modo rurſum audimus Sennacherib dicentem, Ne te decipiat Deus tuus, in eo in quo illi crediſti, dicens, Liberabit Dominus Ieruſalem de manu mea. Verumtamen ne diſcamus inde blaſphemare, ſed potius blaſphemiam damnare.

Leuit. 19. f.

Exod. 5. a.

4. Reg. 18 f.

87 *Sed ipſe Iacob dixit ad Laban, Benedixit tibi Dominus ob pedem meum.*

Gen. 30. e.

Clara eſt huius dicti ſententia. Pedem enim vocauit aduentum, perinde ac ſi dixiſſet, Propter aduentum meum & ſolicitudinem meam Deus tibi bona impertiuit. Ille enim animaduertens pietatem meam, omnimoda benedictione proſecutus eſt, quæ abs te mihi commiſſa ſunt.

88 *Qua de cauſa virgas decorticatas bibentibus ouibus appoſuit?*

Gene. 30. d.

Quemadmodum quum procreandorum liberorum deſiderio tenebatur, ſpem procreandæ ſobolis non poſuit in nuptiis, ſed in Deo, qui nuptias legibus ſanxit: ſic & virgis corticem detraxit, non illis quidem confidens, ſed opem diuinam expectans. Vnde factum eſt, vt ei apparuerit angelus Domini, & eum audierit dicentem, Intuere oculis tuis, & vide hircos & arietes aſcēdentes ſuper capras, & eos quidem albos & varios, cinericeos & ſparſos. Vidi enim quæ facit tibi Laban. Ego enim ſum Deus tuus, qui apparui tibi in loco diuino, vbi vnxiſti mihi titulum, & votum illic mihi vouiſti. Quum enim animalia fuſca & varia filijs Laban commiſſa eſſent, & greges illorum trium dierum itinere diſtarent, Deus, qui certat pro iniuriam paſſis, oſtendit illi variegatos arietes & hircos coëuntes cū fœmellis: vt cognoſcas per experientiam, quanta prouidentia fruuntur, qui confidunt in Deo omnium autore. Notandum eſt autem, quòd quum ſuprà dixiſſet, angelum ſibi apparuiſſe, eundem eſſe Deum demonſtrauit. Ego enim (inquit) ſum Deus, qui apparui tibi in via. Viderat autem angelos quidem aſcendentes

Gen. 31. b.

Ibidem

& deſcendentes per ſcalam, Dominum verò cacumini eius innixum: quem hic & angelum nominauit & Deum: Deum inquam, quòd naturâ talis ſit: angelum verò, vt ſciamus non eſſe Deum patrem qui apparuit, ſed vnigenitum filium. Siquidem pater cuiuſnam angelus eſſe poſſit? Filius autem tum Deus tum magni conſilij eſt angelus. Ioan. 15. c. Nam ipſe nobis annuntiauit myſteria patris. Quæ enim, inquit, audiui à patre meo, nota feci vobis. Sic Deus angelum nominauit eum, qui Iacob accerſiuerat.

Gene. 31. 89 *Quis idolorum ſubreptorum ſcopus?*

Quidam dixerunt, Rachel ſubripuiſſe idola, propter animi ſtudium, quo adhuc amplectebatur illa. Ego verò contrarium puto, quòd ea furto abſtulerit, quia volebat patrē liberare ab impio dæmonum cultu. Pietatem enim eius ſatis docet ſcriptura diuina. Recordatus eſt enim, inquit, Gen. 30. c. Deus Rachel, & exaudiuit eam, & aperuit vuluam eius. Quum enim audiuiſſet à Iacob, Gen. 30. a. Nunquid ego tibi ſum pro Deo, qui te priuauit fructu ventris? vehementiores Deo preces obtulit, & adepta eſt, quod poſcebat. Atque etiam poſt partum pietatem ſuam demōſtrauit. Gen. 30. c. Dixit enim (inquit) Rachel, Abſtulit à me Deus opprobriū. & vocauit nomen illius Ioſeph, dicens: Addat mihi Deus alterum filium. Quomodo igitur hoc in Deum affectu prædita, idolis, quæ nō ſunt Dij, inſeruire potuiſſet? Verùm arbitror & aliud per hæc ſignificari. Typum enim Dei omnium gerebat Iacob. Nam duos populos Deus habuit, ſeniorem quidem, habentem ſuper cor velamen: iuniorem verò, decore fidei exornatū. Ita Iacob duas vxores habebat, Liam videlicet, quæ oculos habebat infirmos: & Rachel, ſpecie pulchram & viſu valde formoſam: & ſeniorem liberis abundantem, iuniorem verò ſterilem. Nam ex gentibus congregata eccleſia ſterilis erat quondam, ſed poſtea liberis fœcunda facta eſt. Eſai. 54. a. Lætare enim (inquit) ſterilis, quæ non paris. Gal. 4. d. Erumpe, & clama, quæ non parturis, quoniam plures erunt filij deſertæ, quàm eius quæ virum habet. Quoniam igitur eccleſia, quæ Deo Saluatori credidit, primitiuum errorem radicitus extirpauit, huius autem typus erat Rachel, furata eſt idola patris, vt in eo quoque veritatem adumbraret.

Gene. 31. g. 90 *Quid eſt hoc, Iurauit Iacob per timorem patris ſui Iſaac?*

Timorem Iſaac vocauit pietatem ipſius, hoc eſt, Deum. Geſtabat enim ille in animo timorem Dei.

Gen. 32. 91 *Quamobrem luctatur angelus cum Iacob?*

Illum fiducia roborat, qui fratrem metuerat. Quapropter etiam illi victoriā conceſſit, dicens, Nonne me ſolum viciſti, & hominem timuiſti? Ne verò ſuperbiret, quòd ſibi Deum ſuperaſſe videretur, attactu femoris ſe volentem victum eſſe indicauit. Tactu enim torporem induxit. At quum ſenſiſſet Iacob virtutem eius qui apparuerat, poſtulauit ab eo benedictionem: qui & dedit illi quod petierat, & nomen immutauit. Gen. 32. f. Non enim amplius, inquit, vocabitur nomen tuum Iacob, ſed Iſraël erit nomen tuum. Quia præualuiſti contra Deum, etiam contra homines potens eris. Indicauit etiam cauſam victoriæ: Ne timueris enim, ait, hominem, quum ego tibi victoriam conceſſerim. Quum verò expergefactus eſſet, femur remanſit ſtupidum, & claudicabat: ne putaret, id quod viderat, eſſe imaginationem nudam, ſed exactiùs noſſet myſterij veritatem. Ob id etiam quum quæſiuiſſet ab angelo, quî vocaretur, non ſolùm reſponſo fruſtratus eſt, ſed etiam obiurgatur, tanquam excedens metas naturæ. Ibidem. Ad quid enim quæris, ait, nomen meum, quum hoc ſit admirabile? Notandum eſt etiam hic, quòd eundem, & hominem & Deum vocauit. Ibidem. Præualuiſti enim, ait, contra Deum, & aduerſus homines potens eris. Ibidem. Et vocauit nomen loci illius Phanuel, Id eſt, Viſionem Dei. Vidi enim Deum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea. Et ortus eſt ei ſtatim ſol, poſtquàm trāſgreſſus eſt Phanuel. Per hæc oīa docemur, quòd etiā hoc loco vnigenit⁹ Deus apparuit ipſi Iacob.

92 *Vnde Iob originem traxit?*

Ab Eſau. Hoc enim docet quæ de eo ſcripta eſt hiſtoria: Vir enim erat, inquit, in regione Huſitide. Iob. 1. a. Hoc itidem demonſtrauit & beatus Moſes, qui deſcribēs ſucceſſiones eorum qui regnauerunt ab Eſau, ſic ait, Gen. 36. c. Mortuus eſt Balaach, & regnauit pro eo Iobab, filius Zaræ de Boſra, quæ omnia conſentiunt cum hiſtoria Iob.

Gene. 37. 93 *Quare fratres Ioſeph inuiderunt ei?*

Ioſeph diligebatur à patre, quòd tum minimus natu eſſet, tum filius Rachel, & virtute præſtans. Inuidebant ergo fratres, quia videbant eum anteferri. Et in primis quidem tentauerunt ei conflare odium paternum, multis aduerſus eum cōuiciis vtentes: ſed quum intentione ſua fruſtrati eſſent, eum interficere voluerunt: poſtremò conſilio inito prodiderunt. Manipulorum autem ſomnium denotat futuram frumenti cauſa adorationem. Siquidem frumenti gratia in Aegyptū profecti fratres, ſecundum prophetiam eum adorauerunt.

Gen. 38. 94 *Quare Thamar ornata meretricio habitu ſocerum decepit?*

Illuſtre nimium erat genus Abrahæ, propter eam, quam colebat pietatem. Quod probè ſciens Thamar, dabat operam, vt ex ea progenie liberos procrearet. Quum igitur ſocer non eam deſponſaſſet filio ſuo poſtremo, metuens ne decederet, quemadmodum & fratres eius, coacta eſt illa furari procreandæ ſobolis occaſiones, eò quòd illas palàm ſumere prohiberetur. Præterea redarguit illa ſocerum ſuum: qui quum minimè temperās eſſet, eam tamen temperantiam ſeruare cogeret, quod etiam ille iudicans patefecit. Nam quum illam grauidam deprehenſam morti addixiſſet, poſteaquàm nouit vnde prægnans eſſet, illam innocentem declarauit, ſeipſum verò condemnauit. Gen. 38. f. Iuſtior enim, inquit, eſt Thamar, quàm ego: propterea quòd non tradidi illam filio meo Sela. Indicant autem quæ ſecuta ſunt, ſobolis cauſa, non voluptatis hoc commentum eſſe. Neque enim poſtea Iudam aut alium quempiam attigit: ſed contenta fuit vocari mater eorum, qui ex illo ſemine naſcerentur.

Quid

Gene.38.g. 95 *Quid indicabat, quod circa Zaram & Phares accidit?*

Denotabat duos populos, Phares videlicet populum Iudaicum, Zara verò gentes quæ crediderunt. Nam ante legem etiam erant plærique pietatis alumni, ſecundum fidem, non ſecundum legem viuentes. Quocirca Zara tale vitæ genus demonſtrans, manum porrexit. Permulti enim fuerunt ante legem pietatis & virtutis ſtudioſi. Funiculus autem coccineus antiquorum ſacrificia denotabat. Etenim etiam illi ſacrificiis Deũ placabãt, verbi gratia, Abel, Enoch, Noë, & Melchiſedec, Abraham etiam, Iſaac & Iacob. Deinde quum ille manum ſubtraxiſſet, egreſſus eſt Phares. Lex enim intercedebat, & erat media inter eos qui legem præcedebant, & illos qui poſt eam fuerunt. Propterea beatus Paulus inquit, Lex autem ſubintrauit: docens, quòd etiam ante legem ſecundum fidem iuſtificabantur: atque etiam poſt legem gratia ſplenduit. Sed & Dominus ſecundum carnem ex Phares natus eſt. Quorum enim, inquit, & ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus. Et in epiſtola ad Hebræos, Manifeſtum eſt, quòd ex Iuda ortus ſit Dominus noſter Ieſus Chriſtus. Quod etiam beatus Matthæus genealogiam eius cõſcribens, docuit. Hanc autem enarrationem texuit beatus ille, docere volens Iudæos, famoſiſſimam illam progeniem Dauid ex mulieribus alienigenis cõſtare: ne extollerentur aduerſus eos qui ex gentibus crediderunt, quaſi nobilitatem integram ſeruarint.

Rom.5.d / Rom.9.a / Hebr.7.c.

96 *Quum Lia velut in cultu pietatis adhuc imperfecta dixerit, Proſpera fortuna vſa ſum, quomodo deſcribens hiſtoriographus ea quæ pertinent ad Ioſeph, dixit, Vir erat bene fortunatus?*

Gene.39.a Lege verba quæ præceſſerunt, & reperies ſolutionem. Nam quum dixiſſet, Dominus erat cũ Ioſeph: intulit, et erat vir bene fortunatus: poſtea ſubiunxit, Et erat in domo apud dominum Ægyptium. Sciebat autẽ dominus eius, quòd Dominus erat cum eo, & quòd Dominus dirigebat, quæcunque ille agebat. Per omnia igitur bene fortunatus erat, quia Dominus erat cum illo. Ipſe enim dirigebat, quæ ab illo fiebãt. Hoc ipſum etiam, enarrans quæ illi in carcere acciderant, dixit, Omnia, inquit, adminiſtrabãtur per manum Ioſeph, quia Dominus erat cũ eo, & quæcunque faciebat, Dominus dirigebat in manibus eius.

ibidem. / Gene.39.d

Gen.39. 97 *Quomodo præfectus coquorum, quum eſſet eunuchus, vxorem habebat?*

Vt plurimùm quidem eunuchos & exciſos ſub eodem nomine vocant: veriſimile tamen eſt, etiã eunuchum vxorem habere, quæ domi rem familiarem curet.

98 *Qua de cauſa, tanto tempore elapſo, nec Ioſeph certiorem fecit patrem de ſeruitute, neque Deus illam reuelatione patefecit ipſi Iacob?*

Quoniam, ſecundum quod Abrahæ prædictum erat, denuntiauerat Deus ipſi Iacob, deſcẽſurum illum in Aegyptũ vnà cum filijs & nepotibus. Qui ſi ſciuiſſet, quæ filio ſuo Ioſeph acciderant, procul dubio miſſo redemptionis pretio redemiſſet. Hac de cauſa Deus non magnoperè curauit, quòd lugeret, quòd diſpẽſationem adimpleret, & eos in gratiore vitæ ratione poſtea cõſtitueret. Nam ipſe etiam Ioſeph docet fratres, diſpenſationem Dei: Vt viueretis, inquit, miſit me Deus ante vos, vt nutrirem populum multũ. Quod etiam Dauid non tacuit: Et vocauit famẽ ſuper terram, & omne firmamentum panis contriuit. Miſit ante eos virum, in ſeruum vænundatus eſt Ioſeph, & reliqua. Atqui ſi patriarcha filij ſeruitutem nouiſſet, illum vtique redemiſſet, redemptus autem carcerem nunquam intraſſet: atque ita minimè interpretatus eſſet ſeruis illis ſomnia: Hæc autem niſi interpretatus eſſet, minimè innotuiſſet Pharaoni: incognitus autem, per ſomnia prophetiam non aperuiſſet: hoc autem non facto, regimen Aegypti nunquam illi fuiſſet creditum: quod niſi accepiſſet, minimè patriarcham vnà cum familia adduxiſſet in Aegyptum. Igitur à poſtremo euentu diſpenſationis diuinæ declaratur intentio.

Gene.45.b / Pſal.104.b

99 *Nequaquam igitur peccauerunt fratres: quoniam inſeruierunt diſpenſationi diuinæ.*

Opus illorum æmulatione & inuidia plenum erat, Deus autem, quum ſit ſapiens, nequitia illorum vſus eſt in contrarium finem. Quibus enim artibus illi conati ſunt impedire ſomniorum euentum, iiſdem Deus ſomnijs cõſummationem impoſuit.

100. *Cur ſtatim viſis fratribus ſe duriorem præbuit?* Gen.42.

Memor Ioſeph eorum quæ in illum commiſerant, cùm Beniamin non videret, ſuſpicatus eſt, eos tale quippiam etiam in illum perpetraſſe. At vbi cognouit illũ ſupereſſe, cũ venia tum omnimoda ſubuentione illos excepit.

101 *Quam interpretationem habent hæc, Ψομθομ φανηχ?*

Arcanorum interpretem allocutus eſt verbis interpretationem deſiderantibus, vt aperiret ſomnia.

102 *Qua de cauſa ſecundum è fratribus, & non primogenitum recludi mandauit?* Gen.42.

Nouerat animum ipſius Ruben, & probè ſciebat quanta defenſione pro eo vſus eſſet apud fratres, & quantum laboraſſet pro eius ſalute. Quia verò Simeon ipſi Ruben non adfuit, iure præcepit eum recludi. Nihilominus abeuntibus fratribus illum omni ſtudio curauit. Interea verò dum hæc agerentur, conſcientia illorum non ſinebat illos quieſcere: ſed in memoriam reuocabat nequitiam in fratrem admiſſam. Dicebat enim (ait) quiſque eorum fratri ſuo, Verè peccauimus aduerſus fratrem noſtrum: quia contempſimus afflictionem animæ eius, quando deprecabatur nos, & non exaudiuimus eum. Propterea venit in nos hæc vniuerſa calamitas. Opportunè verò Ruben redarguebat eos. Dicebat enim (ait) illis. Nónne inter loquendum vobis dicebam, ne quid offenderetis puerum: & non audiiſtis me? Ecce nunc ſanguis eius repetitur. Inde conſtare poteſt apertè, conſcientiæ iudiciũ eſſe ineuitabile. Refricat enim memoriã

Gen.42.d.

ſceleris ante duos & viginti annos admiſſi.

[Gen. 42.] 103 *Quare pater noluit committere Beniamin ipſi Ruben?*

Suſpectus illi erat propter illegitimum congreſſum, & petulantiam in cubile patris commiſſam. Ignorabat autem, quantum laboraſſet pro conſeruando Ioſeph.

[Gen. 44.] 104 *Quid hoc eſt, Augurio auguratur apud ſe?*

Qui volunt augere crimen furti, vaticinij inſtrumentum poculum appellant, quod etiam ipſe Ioſeph dixit, [Gene. 44. c.] Ignoratis quòd quiſquam augurando auguratur ſicut ego? Hæc autem dicebat, non quòd vaticinio aut augurijs vteretur, ſed ſermonem effingens ſecundum materiam ſubiectã. Conuenit autem admirari exquiſitam eius loquendi rationem. Neque enim ſimulando, augurandi peritiam ſibi tribui paſſus eſt, ſed cuipiã [Ibidem.] alteri, cui ſumma imperij commiſſa eſſet. Non enim dixit, Augurot: ſed, Augurando auguratur quiſquam ſicut ego?

[Gen. 44.] 105 *Ad quid fabulam ſcyphi commentus eſt?*

Ioſeph experiri volens animum fratrum, & liquidò noſſe an Beniamin calumniam paſſum defenderent, ob id in eius ſaccum ſcyphum abſcõdit. At vbi non tantùm patrocinari, ſed & pro eo certare illos perſpexit, perſona eius, qui imperaret, depoſita, fraternum vultum exhibuit, fratreſque trepidantes & tantùm non terram ſibi dehiſcere exoptãtes, ipſe bono animo eſſe iuſſit, [Gen. 45. b.] dicens, Nunc igitur ne timueritis, neque durum vobis videatur, quòd vendidiſtis me. Nam vt viueretis, miſit me Deus hoc ante vos: blandoque ſermone deducens illos hortabatur, Ne iraſcamini, [Gen. 45. g.] inquit, in via, pro eo, ac ſi dixiſſet, ne talia perpetretis, qualia in me auſi eſtis committere.

[Gen. 47.] 106 *Cur Aegyptiorum pecora & prædia regi Pharaoni comparauit?*

Inopia frumenti laborantes neque nutrire pecora volebant, nec agros ſeminare. Hæc igitur accepta tempore famis, poſtea reddidit, lege lata, vt annui reditus quinta pars regi perſolueretur: vt tempore famis repoſita haberent vnde viuerent. Solam verò terram ſacerdotum immunem ab ea præſtatione reliquit. Tantopere venerabãtur homines impij eos qui non erant Dii. At verò ſacerdotes Dei viuentis non gaudent hac immunitate.

[Gen. 49.] 107 *Quare Iacob ſepeliri mandauit corpus ſuum in Hebron?*

Non quòd de ſepultura valde ſolicitus eſſet, vt quidam putarunt: ſed vt familiam ſuam conſolaretur, & doceret, Dominum Deum traducturum illos omnes ex Aegypto, & daturum illis terram promiſſam. Eundem autem ſermonem Ioſeph clarius expreſſit, [Gene. 50. d.] qui moriens ſic ait, Ecce, ego morior: ſed viſitando viſitabit vos Deus, & reducet vos è terra iſta in terram de qua Deus iurauit patribus noſtris Abtaham, Iſaac, & Iacob. Et iureiurando Ioſeph aſtrinxit filios Iſraël, dicens, Quum viſitando viſitabit vos Deus, efferetis etiam hinc oſſa mea vobiſcum. Ita vt certum ſit, & illum & hunc denunciantes reditum hæc præcepiſſe de ſepultura.

108 *Quid eſt hoc, Et adorauit Iſraël ad ſummitatem virgæ ſuæ?* [Gene. 48.]

Iſraël quum eſſet ſenex & infirmus, decumbebat in lecto: ſed vbi filium aduentare audiuit, ſurgens ſedit, & baculo innitebatur, dextra apprehẽdens ſummitatem eius, conuertens vultum verſus filium, promiſſione de ſepultura facta, adorauit, inclinans caput ad virgam. Ac primum quidem ſomnium Ioſeph completũ eſt. Vidit enim ſolem & lunam & vndecim ſtellas adorantes illum. Præterea decem tribuum ſubiectionem indicat: quod & diuinus Apoſtolus dixit, [Heb. 11. d.] Fide Iacob vnumquemque filiorum Ioſeph benedixit, & adorauit ad ſummitatem virgæ ſuæ. Dedit autem illi duplicem ſortem. Nam dixit propheti- [Gen. 48. a.] zans, Ephraim & Manaſſes, vt Ruben & Simeon erunt mihi. Quumque Ioſeph præferret Manaſſem, velut ius primogenituræ accepturum, & vtrunque ſtatuiſſet ſecundum ordinem, permutato ordine patriarcha manus impoſuit: nempe dexteram ſuper iuniorem, & ſiniſtram ſuper ſeniorem. Quumque Ioſeph arbitraretur, Iacob ignoranter hoc facere, propter imbecillitatem oculorum, & diceret, [Gen. 48. d.] Non ita pater. Iſte enim eſt ſenior: audiuit, Scio fili, ſcio: & hic erit in populos, & exaltabitur: ſed frater eius iunior maior erit illo. Animaduertendum eſt autem, paſſim primogenitis præferri natu poſteriores. Etenim ipſi Cain præpoſitus eſt Abel, & ipſi Iaphet ante- [Gene. 10. a.] poſitus eſt Sem, quum eſſet ſecundus: (Frater enim, inquit, Iaphet maioris) & Iſmaeli prælatus eſt Iſaac, & ipſi Eſau prælatus eſt Iacob: & Iudas atque Ioſeph antepoſiti ſunt ipſi Ruben, & Ephraim ante Manaſſem, itidem & de reliquis qui poſtea ſecuti ſunt. Nam & ipſi Aaron præpoſitus eſt Moſes, & Dauid ſeptem fratribus ſuis, licet omnium natu poſtremus eſſet. Cæterùm patriarcha Iacob per prophetiam docuit ſepulturæ [Gene. 48. d.] cauſam. Ecce enim, inquit, ego morior, & Deus erit vobiſcum, & reducet vos in terram patrum veſtrorum.

109 *Quomodo Iacob dicitur filiis benedixiſſe, quum nonnullis maledixerit?*

Poſtrema verba patriarchæ neque ſunt maledictiones neque benedictiones, ſed prophetia. [Gene. 49. a.] Cõgregamini enim, inquit, vt annuntiem vobis, quid cõtingere vobis debeat in extremis diebus. Meminit etiam quædã ab illis admiſſa: non vt filij puniantur ob ſcelera in patrem commiſſa, ſed ſermonem effingens in formam maledictionis & benedictionis ad cõmunem quorumcunque vtilitatem. [Ruben.] Et primùm ipſi Ruben exprobrat petulantiam & audaciam eius, & in cubile paternam nequitiã. Cuius rei cauſa, poſteros eius paucos fore prædicit, hoc enim ſignificat quod ſequitur, [Gene. 49. a.] Tanquam aqua non ferueſces, pro eo ac ſi dixiſſet, non caleſies ad procreandum multos. [Simeon & Leui.] Increpans autẽ Simeonẽ & Leui, ac ægrè ferens Sichemitarũ interitum, deprecatur ne ſit particeps nequitiæ illius. Maledicit autem non ipſis, ſed eorum prauis affectibus, iræ videlicet & furori. Iram autem vocauit deſiderium, quoniam ab hoc etymologiã habet ira. Nã qui iraſcitur, deſiderat

Gen. 49. a. derat vlciſci de inimico. Et hoc ſupplicium, pro-
phetia erat. Diuidam enim, inquit, eos in Iacob, A
& diſſemiuabo eos in Iſraël. Atqui tribus Leuiti-
ca propter ſummum honorem diſperſa eſt, ita vt
in vnaquaque tribu ſint Leuitæ & Sacerdotes.
Qui propriam ſortem non acceperunt: quia de
fructibus aliorũ metunt & decerpunt: & in qua-
libet tribu quędam ciuitates illis diſtributæ ſunt,
& definitus numerus cubitorum terræ ante vr-
bes ſitæ. Tribus autem Simeõ ſortem diſtinctam
non habuit, ſed ſecundum prophetiam patriar-
Iuda. chæ erat inter alias tribus diſperſa. Iudæ verò
Gen. 49. b. multas laudes percurrit: Iuda, laudabũt te fratres
tui. Manus tuæ ſuper humerum inimicorum
tuorum. Adorabũt te filij patris tui. Catulus leo-
nis Iuda, è virgulto fili mi aſcendes, decumbens
dormies vt leo, & velut catulus leonis. Quis exci-
tabit illum? Sed nullum horum ipſi Iudæ conue-
nit, verùm tribui ab illo exortæ. Regia enim erat
hæc quum in primis Dauid regnauerit, deinde
qui ex ipſo deſcenderunt. Et aliarum omnium
tribuum erat potentiſſima. Etenim quando rex
Dauid iuſſit numerari populum, quadringenta
millia reperit in tribu Iuda, in aliis verò tribubus B
tantùm nonaginta. Atque etiam in deſerto con-
numerati, plures inuẽti ſunt, quàm in cæteris tri-
bubus. Verùtamen quod in hac prophetia egre-
gium eſt, completum eſt in Chriſto Domino:
qui quidem è virgulto ortus eſt ſecundum pa-
triarcham Iacob, & ſecundum Eſaiam prophe-
tam, Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de
Eſa. 11. a. radice eius aſcendet. Illi etiam quadrat, quod di-
Gen. 49. b. citur, Decũbens dormies vt leo, & velut catulus
leonis. Quemadmodum enim leo dormiens ter-
ribilis eſt: ſic mors Domini formidabilis fuit &
morti & Diabolo. leonem enim & catulum leo-
nis ipſum vocauit, tanquam regem & regis filiũ,
& tanquam Deum & Dei filium. Et ſecundum
humanitatem ex Dauid ortus eſt, & tanquam
Deus ante ſæcula ex Deo patre genitus eſt. Hæc
Ibidem. autem clauſula, Quis excitabit illũ? ineffabilem
eius potentiam declarat. Ipſe enim ſe ſuſcitauit,
ſecundum prophetiam ſuam, Soluite templum
Ioan. 2. c. hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Prænun-
Gen. 49. b. tiat etiam tempus aduentus illius, Non deficiet
princeps ex Iuda, & dux de femore eius, donec
veniat qui mittẽdus eſt: & ipſe eſt expectatio gẽ- C
tium. Hoc aduentus Domini iudicium eſt clariſ-
ſimum. Nam vt prophetia adimpleretur, defece-
runt non tantùm Iudæorum reges, ſed principes
ſacerdotum & prophetæ. Siquidem quum Salua-
tor noſter naſceretur, reges ex alia tribu impera-
bant, vt æternus rex declararetur: qui erat gentiũ
expectatio, ſecũdum promiſſionem ab omnium
Deo patriarchis factam. Etenim Deus omnium
promiſerat Abrahæ, Iſaac, & Iacob, in ſemine
ipſorum ſe benedicturum omnes gentes terræ.
Quod & hoc loco patriarcha Iacob benedicens
Ibidem. Iudæ patefecit. Non deficiet enim, inquit, prin-
ceps ex Iuda, & dux de femore eius, donec veniat
qui mittendus eſt: & ipſe eſt expectatio gentium.
Deinde demonſtrans populum ex gentibus & Iu-
Ibidem. dæis compoſitum, Alligans, inquit, ad vitem aſi-
nam eius, & pampino vitis pullum aſinæ eius.
Quòd autem Iſraël diceretur vitis, omnes pro-
Pſa. 79. b. phetæ ducent. Etenim Dauid dixit, Vineam ex
Eſa. 5. a. Aegypto tranſtuliſti, &c. Et Eſaias, Vinea facta
Iere. 2. d. eſt dilecto in cornu, in oleo pingui. Et per Iere-
miam dixit omnium Deus, Ego autem plantaui
te vineam frugiferam, & totam veram. Et per Ezech. 15.
Muſem, De vinea Sodomorum vinea eorum. Et
Dominus in ſacris Euangeliis; Homo quidam Luc. 20. b.
plantauit vineam, & tradidit illam agricolis, &
peregrè profectus eſt. Pullum autem appellat, po-
pulum gẽtilem, tanquam indomitum & rectore
carentem. Hoc enim etiam Dominus obſcurè di- Mar. 11. a.
xit, pręcipiens Apoſtolis, vt abirent in vicum è
regione ſitum, & ſoluerent aſinam alligatam &
pullum eius, ſuper quem nullus hominum ſedit.
Neque enim patriarcha, neque legiſlator, neque
propheta, ſolicitus fuit de ſalute gentium: ſed di-
uini Apoſtoli, iuſſi docere gentes & baptizare in Mat. 28. d.
nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti, ſoluerunt
quidem aſinam, hoc eſt humanam naturam, vin-
ctam cathenis peccati: ſoluerunt etiam pullum,
nempe populum ex illa natũ: & imponentes illi
veſtimenta ſua, hoc eſt gratiam quam erant con-
ſecuti (Quicunq; enim in Chriſto baptizati ſunt, Gal. 3. d.
Chriſtum induerunt) manſuetum reddiderunt
pullum antea indomitũ: & ſuper eum ſedere fe-
cerunt Dominum, & alligauerunt eum viti, hoc
eſt, ſibiipſis. Ex Iudæis enim erant Apoſtoli. Nec
illi tantũ, ſed & ſeptuaginta diſcipuli, & ter mille
quos apud ſe piſcatus eſt primus Apoſtolorum,
& quinquies mille, & multę myriades, de quibus
Iacobus ter beatus cũ Paulo diuiniſſimo loqui-
tur. Non tantùm igitur Apoſtolis adhæſerũt, qui
crediderũt, ſed & Apoſtolorum diſcipulis. Quod
pręuidens patriarcha dixit: Alligans ad vitem aſi- Gen. 49. b.
nam eius, & pampino vitis pullum aſinæ eius.
Deinceps quoq; prædicit paſſionem, Lauabit in Ibidem.
vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ amictum
ſuum. Poſtea demonſtrans lætitiam ex paſſione
procedentem, Oculi eius gratioſi præ vino. Po-
culũ enim paſſionis, lętitia eſt totius orbis. Quòd
autem paſſionem ſic appellauerit, teſtis eſt Do- Mat. 26. d.
minus, dicens, Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me
calix iſte. Itidem & filiis Zebedæi dixit, Poteſtis Mat. 20. c.
bibere calicem, quem ego bibiturus ſum? Gratia
autem illa oculorũ lætitiam, quæ ſecuta eſt paſ-
ſionem, indicat. Nam poſt paſſionem & reſurre-
ctionem miſſi ſunt in vniuerſum orbem diſcipu-
li, ſalutem afferentes credentibus. Doctrinę verò
decorem atq; ſplendorem candidiſſimis denti-
C bus comparat: Candidi enim, inquit, dentes eius Gen. 49. b.
plus quàm lac. Hęc vniuerſa patriarcha pṙędixit,
dum Iudæ benediceret. At ipſius Zabulon habi- Zabulon.
tationem prædixit fore maritimam. Agriculturã
autem Iſſachar prophetizauit. Quantum attinet Iſſachar.
ad Dan, quorundam opinione pręd ixit, quæ geſta Dan
ſunt à Samſone. Ex hac enim erat tribu, & con- Gene. 49. d.
numeratus eſt inter iudices. Propterea inquit,
Dan iudicabit populum ſuum, tanquam vna tri-
bus in Iſraël. Nonnulli verò dicunt, illum prædi-
xiſſe ea quæ pertinent ad Laiſam, modò Paneada
vocatam. Repentè enim quidam erumpentes ex Iudic. 18.
hac tribu vrbem hãc aggreſſi, illam vi ceperunt,
atq; occuparũt, & ſuam illi denominationem in-
diderunt: vocarunt enim illam Dan. Ego verò ar-
bitror, ſpiritum diuinum per patriarcham vatici-
natum eſſe, quæ ſpectabant ad Saluatorem no-
ſtrum, & eadem prophetia elocutum eſſe, quę cõ-
cernunt Antichriſtum. Nam illi valdè conue-
niunt, quæ ſcripta ſunt. Dan enim, inquit, iudica- Gen. 49. d.
bit populum ſuum, ſicut & vna tribus in Iſraël.
Quemadmodum enim, ait, Saluator & Dominus

noſter exortus è tribu Iuda ſaluaturus eſt orbem: A ita ſerpens pernicioſus egredietur ex tribu Dan. Siquidem hoc dicit, Fiat Dan ſerpens in via re- *Ibidem.* ſidens, & in ſemita, mordens vngulam equi. Et cadet eques retrorſum, expectans ſalutem Domini. Ob id enim quòd omnimodis circunoentionibus vtens conatur prędari deceptos in exitium, aſſimilat ipſum ſerpenti cuidam iuxta ſemitam latenti, & tranſeuntes interficienti. Puto autem illum corpus vocare equum, ſeſſorem verò animam. Retrorſum verò cadere, denotat mortem ſupinam iacentem. Solet enim eſſe eiuſmodi morientium figura. Per vngulam autem, dolum innuit. Ex eo enim quòd quoſdam decipit, alios vehementer affligit, per equum corpus indicauit: quo per morſum labefactato ſtatim mors ſequitur, quæ ſpei fructum adfert expectantibus: B cuius ſpei fructus eſt ſalus. *Gad.* Prænuntiat ipſi Gad futuras ab incurſionibus latrounm inſidias. Ita *Gen. 49. c.* enim dicit, Piratarum dolus prædabitur ipſum iuxta pedes. Similiter & frugiferam regionem *Aſſer.* Aſſer prædicit, & *Nephthal.* Nephthalim in multitudinem augendum. Hoc enim dixit, Stipes aſcendens & *Gen. 49. c.* augens in procreandi ratione venuſtatem. Poſtmodum quum recenſuiſſet inuidiam in Ioſeph *Ioſeph.* & varias inſidias, prouidentiam diuinam laudat, *Gen. 49. c.* per quam aduerſarios vicit. Contrita ſunt enim, inqoit, cum potentia ipſorum iacula, & diſſoloti ſunt nerui brachiorum & manoum ipſorum, per manum potentiſſimi Iacob. Illinc eſt, qui corro- C borsuit te Iſraël, à Deo patris tui. Et auxiliatus eſt tibi Deus meus, & benedixit te benedictione cæli deſuper, & benedictione terræ omnia producentis. Propter benedictionem vberum & vuluæ, & benedictionem patris tui & matris tuę, præualuiſti ſuper benedictionem montium permanentium, & ſupra deſiderium collium æternorum. Erunt in capite Ioſeph, & in vertice fratrum, quorum dux fuit. Per hæc omnia Deum ſuum extulit, qui illum ſuperiorem declarauit fratre illi bellum inferente: & inexpugnabilem filium demonſtrauit, tot fratrum inſidiis oppugnatum. Hanc, ait, prouidentiam conſecutus es, recipiens mercedem obſequii tui erga parentes. Hoc enim dicit, Propter benedictionem vberum *Ibidem.* & vuluæ, & benedictionem patris tui & matris tuæ. Studioſus erat curator ſenectutis paternæ. Quæ autem illi acciderunt, ſibi matrique eſſe communia dixit. Huius enim prouidentiæ fructum conſecutus eſſet is, ſi non antè è vita deceſſiſſet. Tandem precatur illi celſitudines illas, vt ipſe ſit apud omnes illuſtris. Præualebis enim, inquit, ſupra benedictionem montium permanentium, & ſupra deſiderium collium æternorum. Erunt in capite Ioſeph, & in vertice fratrum quibus præfuit. Τὰς δὲ θῖνας, interpretatus eſt Aquila, colles. Et quia colles & montes procul videntur, horum inſtar precatur ipſum Ioſeph innoteſcere, & ſupra omnes conſpicuum eſſe. Vocauit autem Beniamin lupum rapacem, propter id *Beniamin.* quod accidit eius tribui. Quare ſubiunxit, Mane comedet, & veſpere dabit cibum. *Geneſ. 49. d.* Nam in primo & ſecundo conflictu qui vicerant, poſtea prorſus perierunt, exceptis qoibuſdam admodum paucis, quos victores miſerati, dare quidem illis vxores propter iuſiurandum verebantur, ſed alia ratione pręparaoerunt illis nuptias. Sciendum eſt autem nonnullos hanc prophetiam diuino Paulo aptaſſe: qui inſtar lopi vaſtabat Eccleſiam, ingrediens domos: poſteà verò ſpiritualem cibum orbi tradidit. Quum hæc Iacob dixiſſet, & propriam mortem indicaſſet, Moſes dixit, Et extollens pe- *Ibidem.* des ſuper cubile, defecit: & appoſitus eſt ad populum ſuum: his nempe verbis obſcurè inſinuans ſpem reſurrectionis. Si enim homines prorſus interirent, & non tranſirent ad aliam vitam, minimè dixiſſet, Appoſitus eſt ad populum ſuum. *Gen. 25. c.* Hoc autem ipſum Deus etiam omnium dixit Abrahæ, Tu autem ibis ad patres tuos in pace ſepultus in ſenectute bona. Et inde Dominus reprehendit Sadducæorum incredulitatem, *Mat. 22.* qoum inquit, Quòd autem reſurgant mortui, non legiſtis, Ego Deus Abraham, Iſaac & Iacob? Deus non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium. Ipſi gloria in ſæcula, Amen.

BEATI

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS, DE SELECTIS SCRIPTVRÆ SACRÆ QVÆSTIONIBVS AMBIGVIS,

IN EXODVM.

1 *QVOMODO intelligendum eſt iſtud, Creuerunt vt plebs multa?*

Exod. 1. a. NON contumelioſè poſuit hoc, vt quidam intellexerunt: ſed numeroſam multitudinē declarauit. Sic enim ait, Ibidem. Adeò creuerunt, vt per vniuerſam illā terram ſparſi eſſent. Sic etiam Aquila interpretatus eſt. Quod & per ſubſequentia innuitur: Multiplicabat enim, inquit, ipſos terra. Et paulò poſt, Quanto magis eos affligebant, tantò plures efficiebantur, & ſupra modum creſcebāt.

Exod. 1. d. 2 *Quid eſt hoc, Quoniam obſtetrices metuebant Deum, conſtruxerunt ſibi domos?*

Quum Pharao præcepiſſet obſtetricibus, perdere maſculos, illæ, quia Deum reuerebantur, legi noo paruerunt: nec voluerunt eſſe miniſtræ huius cædis poerilis. Hac de cauſa Deus illas remuoerare volēs, copiam bouorū eis largitus eſt.

Exod. 2. 3 *Vnde ſciebat filia Pharaonis, puerum eſſe Hebræum?*

Ex circuncifione cognouit illud. Vnde conſtat quòd Ægyptij temporibus illis minimè circuncidebantur: poſteà verò Hebręos imitati circuncifionis legem amplexi ſunt. Ob id etiam Deus Iere 9. g. omnium per Ieremiam ait, Viſitabo ſuper omnes circuocifos præputium illorum, ſuper Ægyptum & ſoper filios Edom, & quæ ſequuntur.

Exod. 2. 4 *Quamobrem vxorem alienigenam Moſes duxit?*

Typus erat Chriſti Domini: qui, qoum ex Iudæis ſecundum carnem oatus eſſet, eccleſiam Geotium appellauit ſponſam ſuam.

5 *Quidam ferunt, angelum apparuiſſe Moſi in rubo.*

Huius loci lectio declarat, quis ſit, qui viſus eſt. Exod. 3. a. Apparuit enim (inquit) ipſi angelus Domini in flamma ignis rubi. Et paulò pòſt, Vt autem vidit Dominus, quòd accederet ad videndum, vocauit illum è medio rubi. Et rurſum poſt pauca, Et dixit illi, Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob. Et mox addidit, Auertit autē Moſes vultum ſuū. Metuebat enim intoeri præſentiam diuinam. Et ſubiunxit, Videns vidi affliċtionem populi mei, qui eſt in Ægypto, & clamorem eorū audiui, & reliqua. Et iterum: Ego ſum, qui ſum. Hęc dices filiis Iſrael, Qui eſt, miſit me ad vos. Vniuerſus ille locus demōſtrat, Deum eſſe, qoi apparuit. Exod. 3. a. Vocauit autem illum, Angelū, vt cognoſcamus, quòd is, qui viſus eſt, non eſt Deus Pater (cuius enim angelus eſſet Pater?) ſed voigenitus Filius: qui magni conſilij eſt angelus: qui ſacris diſcipulis dixit, Omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Ioan. 15. c. Quemadmodum autem angeli nomen poſoit, non quidem volens miniſtrorum quempiam innuere, ſed perſooam vnigeniti demonſtrare: ſic iterum ipſius tum naturam tum potentiam prædicat, inquiens ipſum dixiſſe, Ego ſum, qui ſum. Et, Ego Deus Abraham, Exod. 3. a. Deus Iſaac, & Deos Iacob. hoc mihi nomē æternum, & monimentum generationum. Hæc autem & ſubſtantiam dioinam indicant, & æternitatem atque perpetuitatem demonſtrant.

6 *Quid ſibi vult, ardere rubum, & non exuri?*

Dei virtutem atque humanitatem prædicat, quòd ignis inextinguibilis rubum aridum non conſumebat. Ego verò arbitror, etiam alia ſignificari, nempe Iſraëlem Aegyptiorum inſidiis appetitum, non eſſe ſubiugandum, ſed aduerſarijs ſoperiorem futurum: Item, vnigeoitum humanitatem aſſumentem, & virginalem vterum inhabitantem, immaculatam ſeruaturū eſſe virginitatem. Cæterùm noonulli dicunt, Deū in rubo & non in alia planta apparuiſſe: oe quis poſſet ex rubo Deum affingere. Erat enim veriſimile, Iodæos hoc auſuros eſſe, ſi in alia plāta apparuiſſet.

7 *Quare iuſſus eſt Moſes calceamentum ſoluere?* Exod 3. b.

Dicunt nonnulli, vt ſolicitudines ſeculares abiiceret, huic mortali vitæ adhærentes. Nam pelles, vnde conficiuntur calceamēta, mortuæ ſunt. Alij verò dicunt, vt ex noditate pedum ſanctificaret terram. Sed neotram ego ſententiam amplector. Nam primùm quidem, quum neque pōtifex oeq; propheta creatus eſſet, deinde verò quū Deus locū illum ſanctificaſſet, & proinde ſanctū

appellaſſet, ſuperuacaneum eſſe puto, dicere, Moſem pedibus locum ſanctificaſſe. Duo igitur arbitror per hoc ſignificari: primum quidem, vt religioſiorem hac ratione illum redderet: deinde verò, vt prædoceretur qua ratione oporteat ſacerdotes in tabernaculo deſeruire. Nudis enim pedibus illi ſacrificia diuina peragebant.

8 *Quum Deus prænoſſet contumaciam Pharaonis, cur ab initio non puniuit illum?*

Satis aperuit, quòd prænouerat. Scio enim, inquit, (Exod. 3. g.) quòd non dimittet vos Pharao rex Ægypti vt eatis, niſi per manum validam. Extendamque manum meam, & percutiam Ægyptios. Verum quum Deus bonus ſit & humanus, non vult punire ex ſola præſcientia, ſed expectat operũ conſummationem: & ita omnibus oſtendit, quàm iuſtè puniat. Alioqui etiã longè æquius eſt, Pharaonis nequitiam pateſieri, quàm Deum crudelem appellari. Nam ſi puniuiſſet, antè quàm redarguiſſet, crudelis vtique viſus eſſet & iniquus: nunc autem perſpicitur Dei longanimitas, & Pharaonis impietas atque feritas conuincitur.

Exod. 4. a. 9 *Quare Deus pro primo ſigno dedit virgæ mutationem in ſerpentem?*

Quia Pharao, quum natura eſſet animal rationale, crudelitate viſus eſt contra Hebræos, & quod in ipſo diuinum erat, belluinum eſſe declarauit: ideo præcepit Deus, virgam, qua illum flagellauerat, in ſerpentem mutari, ad conuincendam illius feritatem & maleuolentiam aperiendam. Siquidem maledictioni ſerpentis hoc quoque (Gen. 3. c.) adiunctum eſt, Inimicitias ponam inter te & mulierem, &c.

Exo. 4. b. 10 *Quid ſignificat, quòd manus reddita eſt leproſa?*

Familia Iacob in pietate educata, profecta eſt in Ægyptum, ſed illic impietatem Ægyptiorum didicit: libera verò ab illorum ſeruitute, Deum omnium agnouit. Indicat ergo per manus alterationem, illorum ſpurcitiã & lepram, & viciſſim emundationem. Deinde Dominus Deus & aliud diſpenſabat. C Nam quum de leprarum generibus legem laturus eſſet, leproſos etiam vocat immũdos. At nihil eſt immundum, quod non ſit volũtarium. Alia verò per hæc diſpenſans, his vſus eſt legibus: quæ (Deo volente) quum eò loci peruenerimus, ipſum dixiſſe demonſtrabimus: Legiſlatoris manum infecit lepra, docens eos qui plenius inſtructi ſunt, horum nihil eſſe immundũ. Nam dextera quæ admiranda illa perpetrarat, quum priùs fuiſſet leproſa, ſignis diuinis inſeruiuit, & elemẽta mutauit. Quæ res Moſẽ etiã admonuit, nõ ſuperbire debere, ſed agnoſcere naturam, cũ recordatione dextræ lepra priùs infectæ.

Exod. 4. c. 11 *Quum omnium Dominus Moſis miniſterio ſit vſus, cur exilis vocis & tardioris linguæ fecit illum?*

Quoniam iſtud potentiam diuinam magis illuſtrabat. Quemadmodum enim piſcatores, publicanos, & cerdones veritatis prædicatores & doctores pietatis creauit: ſic per vocẽ infirmam & linguam tardam confudit ſapientes Ægypti.

12 *Quomodo ſit intelligendum, Ego indurabo cor Pharaonis.* (Exod. 4. c.)

A

Deo perfacile erat, poſt primam contumaciã illum tradere exitio: ſed Deus vtens inenarrabili longanimitate, moderatas illi caſtigationes inflixit: hæ verò renitens cor eius reddiderant. Exiſtimans enim Pharao, Deum non poſſe grauioribus illum afficere ſuppliciis, mediocria flagella contempſit. Atque id ita ſe habere, docet hiſtoria. Nam vbi primùm audiſſet diuina verba, Dimitte populum meum, vt mihi ſacrificet (Exod. 5. a.) in deſerto, ſecum meditatus dixit, Quis eſt Dominus, vt audiam vocem eius? Non noui Dominum, & Iſraël non dimittam. Poſtmodum virgã in ſerpentem mutatã, inquit diuina ſcriptura, (Exod. 7. b.) Et obfirmatum eſt cor Pharaonis, & non audiuit eos, quemadmòdum locutus erat eis Dominus. Et mox addit, Dixit autem Dominus ad Moſem, Aggrauatum eſt cor Pharaonis, vt non dimittat populum. Vtraque verò iſta, nempe, Et obfirmatum eſt cor Pharaonis, &c. Aggrauatum eſt cor Pharaonis, denotant ſpontaneam animi voluntatem. Aggrauatur enim cor, B quando à nequitia pertrahitur. Quod nos apertè docet beatus Dauid, Iniquitates meæ ſupergreſ- (Pſal. 37. a.) ſæ ſunt caput meum, & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Et Zacharias perſpexit, Iniquitatẽ (Zach. 5. e.) plumbi talentum in ore ferentem. Cor autem contumaciter ſe gerens, obfirmari dicitur, quaſi reluctans Chriſto Domino, & inconſultè volens eius virtutem ſuperare. Cor enim pium cedit & ſubiicitur, quemadmodum admonet Propheta, dicẽs, Subditus eſto Dño, & ora eum. (Pſ. 36. a.) Cor autem reſiſtẽs & quaſi lapideum, induratur. Vnde Deus omnium per prophetam Ezechielem de Iudæis dixit, Et auferam ab illis cor lapideũ. (Eze. 11. c.) Propter hoc quoq; beatus Moſes, dum poſt victoriam caneret cantionẽ, de Pharaone & Ægyptiis, ait, Deſcẽderunt in profundum, (Exo. 15. a.) quaſi lapis. Et iterũ, Submerſi ſunt quaſi plumbum, (Ibidem, c.) in aquis vehemẽtibus. Et quoniam aggrauatum erat cor eorum, ſubmerſi ſunt quaſi plumbum: quia verò obduruerat, deſcenderũt in profundũ quaſi lapis: Quòd autem reluctatio cordis atq; durities à nobis ipſis procedat, teſtatur diuinus Apoſtolus, dicẽs, Ignorãs, (Roman. 2. a.) C quòd benignitas Dei ad pœnitentiã te adducit: ſecundũ duritiam autem tuam & impœnitẽs cor theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei: qui reddet vnicuiq; ſecundũ opera eius. Ad hæc illud quoq; animaduertendum eſt, quòd ſi Pharao naturâ malus fuiſſet, nunquã animum mutaſſet. Nunc autẽ videmus ipſum caſtigatione quidem emollitum, longanimitate verò diuina induratum. Nam caſtigatus obſecrabat Moſem, Orate, inquiens, pro me. (Exod. 8. g.) Et rurſum, Dominus eſt iuſtus: ego & populus meus impij. (Exod. 9. f.) Ceſſante verò ſupplicio aggrauabatur, & mãdatis diuinis contradicebat. Et illata plaga muſcarũ caninarũ, in Ægypto ſacrificare Deo iuſſit: quum Moſes diuinus diceret, nõ poſſe hoc facere, propter Aegyptios: Sacrificabimúſne, inquiẽs, ea quę (Exod. 8. f.) ab illis pro Diis coluntur, & hoc pacto lapidibus obruent nos atque interficiẽt? Tandem permiſit eos in deſertũ abire, & ſacrificare. Præterea quũ oraſſet Propheta, & muſcam illã euanuiſſe declararet, Aggrauauit, inquit, cor eius etiã hac vice, & (Exod. 8. g.) noluit dimittere populum. Idemq; accidit, peco-

cibus

Exod. 9. a. ribus peſte morientibus. Sciuit enim, inquit, Pharao, quòd ex omnibus pecoribus filiorum Iſraël ne vnum quidem animal periſſet. Et aggrauatum eſt cor Pharaonis, & non dimiſit populum: demonſtrans per hęc omnia arbitrij libertatem. Atq; etiam quum oſtendiſſet, quomodo illata ſit ipſis puſtularum afflictio, qui morbus etiã incantatores & maleficos occupauerat, ita vt nõ poſſent ſtare in cõſpectu Moſis prę vlceribus (pudebat enim eos vlceribus affligi, & ſibi ipſis non poſſe ſuccurrere) ſubiunxit, Ibidem. c. Et indurauit Dominus cor Pharaonis, & non audiuit eos, quemadmodum ſtatuerat eis Dominus. Et paulò pòſt dixit ad Pharaonem, Ibidem. Rom. 9. d. In hoc conſeruatus es, vt oſtẽdam in te potentiam meam, & vt annuntietur nomen meum in vniuerſa terra. Et iterum poſt pauca dixit, quæ ſequuntur, Vidẽs Pharao, quòd ceſſaſſet pluuia, grando & tonitrua, addidit quoque Pharao vt peccaret, & aggrauauit cor ſuum, & ſeruorum eius: & indurauit cor Pharaonis, & non dimiſit filios Iſraël, ſicuti dixerat Dominus Moſi. Hæc autem dictio, ſicuti dixerat, præſcientiam Dei indicat, perinde ac ſi dixiſſet, Nihil horum Deus omnium ignorauit, ſed ab initio prædixerat. Hæc autem vniuerſa recenſuit, docere volens, neque Pharaonem fuiſſe naturæ prauæ, neque Dominum Deum animum eius durum & reluctantem effeciſſe. Nam qui modò in hanc, modò in illam partem inclinat, demonſtrat ſpontaneam animi voluntatem. Cæterùm, vt aliquo adducto controuerſiam diſſoluamus, aduertendum eſt, quòd ſol vi caloris ſui ceram quidem liquefacit, lutum verò exſiccat: & illam quidem emollit, hoc autem indurat. Quemadmodum ergo ſol iſte vnâ & eâdem virtute contraria operatur: ſic ex longanimitate Dei omnium nonnulli capiunt vtilitatem, alij verò damnum: & illi emolliuntur, iſti verò indurantur. quod & Dominus declarauit in ſacris Euangeliis: Ioan. 9. g. In iudicium, inquit, ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Non quòd per hoc declaretur, talem fuiſſe Domini ſcopum (neque enim huius rei gratia venit, vt reddat, eos qui vident, cæcos) ſed quod factum eſt indicauit. 1. Tim. 2. b. Ipſe enim vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Quum igitur humana natura arbitrij libertatem habeat, qui crediderint, ſaluabuntur: qui verò non crediderint, gehennæ ſibi fiunt authores. Sic & Iudas, qui Apoſtolus erat, poſtea excæcatus eſt: diuinus autem Paulus, quum antea cæcus eſſet, poſtea viſum recepit. Sic per aduentum Saluatoris, Iudæorum plurimi excæcati ſunt, gentes autem viſum receperunt. Non tamen ob id, quòd quidam aduerſarij non erant credituri, dicendum eſt, diſpenſationem Saluatoris noſtri ſecundum carnem non extitiſſe. hoc enim priuaret orbem ſalute. Sic & per diuinus Simeon dixit, Luc. 2. e. Ecce poſitus eſt hîc in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſraël, & in ſignum cui contradicetur. Verumtamen hoc ignorare nõ oportet, quòd Deus omnium præſentem vitam ſtadiũ hominibus eſſe declarauit, vt qui certant in eo, proprium ſcopum declarent: in futuro verò ſæculo iuſtè iudicans, illos vt victores athletas coronabit, hos verò puniet, tanquam authores nequitiæ. Et quia non omnes credunt, eſſe aliquam aliam vitam futurã, Deus omnium etiam in hac vita quoſdam palàm punit flagitioſè viuentes, & viciſſim alios religionis ſtudioſos non mediocriter collaudat. Quapropter diuinus Apoſtolus Rom. 9. e. quoſdam iræ vaſa, nonnullos vaſa miſericordiæ nominauit: quia per illos declaratur Deus, nempe dum iuſtè punit, tanquam Dominus: per hos autem, dum virtutis ſtudioſos omnimoda cura & prouidentia proſequitur. Quod & in medicis, qui corpora curant, perſpici poteſt: qui cauteriis & inciſionibus vtuntur circa latentes humores, & morbum acerbiorem reddunt, educentes & amouentes malos humores, & latentes affectus manifeſtant. Sic & Deus vniuerſi cogitationes improbas caſtigationibus reuelat. Idque Iſraëli dixit in Deuteronomio, Deu. 8. a. Et recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per deſertum: vt affligeret te, atque tentaret te, & nota fierent, quæ in tuo animo verſabantur, vtrum cuſtodires mandata illius, an non. Afflixit itaque te, & fame te macerauit, & reliqua. Sicut ergo medici multis præſentibus quæ ſunt incurabilia amputant, nõ tam vt malè affectis ſuccurrant (ſciunt enim illorum morbum eſſe incurabilem) quàm vt doceant diſcipulos rationem medendi: Ita Deus Pharaonem crudeliſſimo & ferino animo vſum omnigenis ſupplicijs ſubiecit, planè docens omnes homines, quòd ipſe creaturam regat, qui iuſtè tueatur iniuriam paſſos, & nocentes in iudicio puniat. Quod & Pharaoni dixit, Exo. 9. c. Rom. 9. d. In hoc conſeruatus es, vt oſtendam in te potentiam meam, & vt annuntietur nomen meum in vniuerſa terra. Quòd autem paſſim euulgata ſit geſtorum memoria, teſtatur Raab meretrix, quæ exploratoribus dixit, Ioſue 2. b. Timor veſtri cecidit ſuper nos. Audiuimus enim, quòd Dominus Deus veſter exſiccauerit mare rubrum ante faciem veſtram. Teſtantur etiam id alienigenæ, qui procul arcam intuentes, vociferabantur, 1. Reg. 4. b. Væ nobis: hic eſt Deus, qui percuſſit Ægyptum.

13 *Quare Deus Iſraeliticum populum hæc pati permiſit?*

Vt odio proſequerentur non tantùm Ægyptios & illorum Deos, à quibus talia paſſi erant, & vt diligenter parêrent his quæ mandarentur à Deo. Nam ſi miſeriis illis afflicti nihilo minus recordabantur deliciarum Ægypti, & ſæpenumero illuc redire conati ſunt, quis illis nullam moleſtiam paſſis ſuadere potuiſſet vt Ægyptum relinquerent?

14 *Cur Angelus voluit interficere Moſem?* Exod. 4. f.

Vxor Moſis arbitrabatur ob id factum eſſe, quia puerorum alter non eſſet circunciſus ſecũdum legem Hebræorum: vnde protinus eum circuncidit. Quidam autem aiunt, id in cauſa fuiſſe, quòd Moſes miſſus ad liberandos gentiles ſuos, coniugem itineris ſociam habere voluit. Quos vtique animaduertere oportebat, quòd Moſes demonſtrare volens ſocero ſuo, vxorem ſe non contemnere, neque illi alteram præferre, illam aſſumere coactus eſt: non quòd perfunctoriè pręceptum diuinum exequeretur. Nam mox occaſionem nactus ab Angelo, iuſſit illam ad ſuos familiares reuerti. Atq; hoc ita eſſe, docet hiſtoria,

Nam ſtatim ab egreſſu Ægypti, quum pertranſiſſent mare rubrum, & perueniſſent ad montem Sina, acceſſit ad eum ſocer cum vxore. Sic itaque narrat hiſtoria, Exo. 18. a. Accepit autem Iethro ſocer Moſis Sephoram vxorem Moſis, quam remiſerat, & duos filios eius: & venit poſt Moſem in deſertum. Verumtamen aliud quippiam moliebatur Angelus, dum gladium euaginatum oſtentabat. Siquidem Moſes, alioqui magnus, metuebat Pharaonem. quod ſæpius manifeſtauit, modò dicens, Exo. 3. c. Quis ſum ego, vt vadam ad Pharaonem regem Ægypti? modò inquiens, Præpara tibi alium idoneum, quem mittes. Et rurſum, Exo. 4. d. Exilis vocis & tardæ linguæ ſum ego. Minabatur ergo illi pœnas Angelus, Ibidem. metum metu repellens, maiore videlicet minorem: perinde ac ſi per huncenſem nudatum dixiſſet, Si Pharaonem timuiſti, me multo magis timebis, qui modo inuiſibili poſſum te vulnerare.

15 *Quidnam hoc eſt, Et nomen meum, Dominus, non indicaui illis?* Exo. 6. a.

Oſtendit, quanto honore quantaq; beneuolentia ſit eum proſecutus. Quippe qui Patriarchas celauerat nomen ſuum, hoc ipſum aperuit Moſi. Dixit enim illi, Ego ſum, qui ſum. Exo. 3. d. Hoc autem nomen apud Hebræos dicitur inenarrabile. Prohibetur enim apud eos lingua pronuntiari, ſcribiturq́ue quatuor literis, & ob id τετράγραμμον appellatur. Inſcribebatur etiam illud in lamina aurea, quæ vittæ capitis alligata pendebat ad frontem pontificis. Samaritani vocant illud nomen Iabe: Iudæi verò, Ia.

16 *Qua de cauſa non tantùm patrem vxoris Aaron, ſed etiam ſororem nobis indicauit?*

Tribum regiam cum ſacerdotali miſcendam docet. Naaſſon enim filius erat Aminadab, filij Aaram. Aaram autem filius erat Phares, filij Iuda. Atqui Naaſſon princeps erat tribus Iuda, ex horum cognatione. Non igitur fruſtra commixtionem futuram oſtendit ſacerdotalis tribus cum regia: ſed patefecit quòd Chriſtus Dominus ex vtraque tribu natus ſit, & ſecundum humanitatem rex & pontifex appellatus.

17 *Quomodo Moſes fuit Deus ipſius Aaron?*

Quemadmodum Deus imperabat Moſi, ita Moſes ipſi Aaron. Quamobrem etiam Aaron vocatus eſt propheta Moſis.

18 *Ad quid permiſit Deus incantatoribus eadem facere, quæ Moſes?*

Reperiuntur etiam nunc impij quidam, qui dicere audent, diuinum Moſem admiranda illa feciſſe arte magica. Quare Deus conceſſit incantatoribus, vt quædam facerent, quæ Moſes faciebat: vt pateficeret diſcrimen. Etenim mutabant illi etiam virgas in ſerpentes, ſed virga Moſis illorum virgas deuorabat. Mutabant etiam aquam in ſanguinem, ſed aquam in priſtinam naturam reducere non poterant. Ranas quoq; produxerunt, non tamen ab illis potuerunt liberare domos Ægyptiorum. Conceſſit itaque Deus incantatoribus, vt hæc facere poſſent, vt Ægyptios caſtigarent: non tamen dedit illis, vt vltionem ſedarent. Nam dum à Deo puniretur Ægyptiorum rex, non fuit contentus plagis à Deo illatis, ſed præcepit incantatoribus, vltionem augere. Itaq; per eos Deus illum affligebat: quaſi verò dixiſſet: Quia plecti te delectat, tuorum etiam ſeruorum opera te caſtigabo, & per tuos te plectam. Quum autem illum vehementiùs indurari videret, hariolorum illorum facultatem cohibuit: vt qui maiora animalia, nempe ranas, antea produxerant, crabronem minutulum educere nō poſſent, ſed plagam illam eſſe digitum Dei confiterentur. Verùm illorum corpora puſtulis etiam afflixit, vt tum illi tum fatuus eorum rex cognoſcerent, quòd non tantùm plagas à Deo immiſſas auferre non poſſent, ſed etiam illi cum reliquis plecterentur. Impudentiſſimum igitur eſt, dicere, Moſem magicè miranda illa perpetraſſe: quum clamarent magi, ſigna virtutis eſſe diuinę. Si enim erat imaginarium, quod per Moſem gerebatur, illos quoq; ſimiliter effingere oportebat, & artificij ſocium conuincere: verùm diſertè confitentur, hoc eſſe digitum Dei.

19 *Cur hanc primàm aquæ plagam intulit Deus?* Exod. 7.

In primis, quia valdè gloriabantur Ægyptii de flumine ſuo, & hunc pro Deo habebant: vt qui parem vſum illis præberet, quem nubes. Deinde, propter pueros Iudæorum in illum demerſos. Fluuius enim ille mutatus in ſanguinem, conqueritur de cæde puerorum per eos commiſſa. Hac de cauſa aquæ illorum ebullierunt ranas, pro pueris in illas demerſis. Nam pueri inceſſu ranas quodam modo imitantur: & quia nōdum ſolis pedibus niti poſſunt, manibus ſupplent pedum imbecillitatem. Computruit autem terra ex ranis. ſiquidem putruerunt & corruptæ ſunt Ægyptiorum cicatrices præ multiplici nequitia.

20 *Si vniuerſa aqua mutata eſt in ſanguinem, quomodo Aegyptiorum incantatores ſuis maleficiis eadem fecerunt, quæ Moſes?*

Erat illis mare proximum: fluuialis autem aqua tota conuerſa erat in ſanguinem. Licebat ergo illis, aquam è mari allatam in domum regiā, in colorem ſanguineum conuertere: Deo nempe id concedente, propter iam dictas cauſas. Sed hoc notandum eſt, Moſem produxiſſe ex aquis ranas, & cyniphes è puluere, muſcas autem caninas vnde volebat, vt diſcerent Ægyptij, Deo eſſe perfacilè, etiam ſine terra & ſine aquis producere quæ libuerit. Hac de cauſa prædixit etiam illa ſupplicia, ne caſu fortuito arbitrarentur illa contingere: ſed intelligerent, eſſe plagas à Deo illatas.

21 *Quare grandinem illaturus denuntiauit illis, vti pecora domum cogerent?* Exod. 9.

Dominus, quum ſit humaniſſimus, miſericordiâ temperat ſupplicia. Alioqui etiam nouerat, quoſdam eſſe venia dignos. quod non tacet ſcriptura diuina: Qui enim, ait, ex ſeruis Pharaonis timuit verbum Domini, pecora ſua domum coëgit. Exod. 9. d. Qui verò verbum Domini neglexit, pecora

dimiſit

dimiſit in agris. Grandinem autem & fulgura immiſit illis, oſtendens, quòd ipſe ſit Dominus omnium elementorum. Etenim tam Ægyptij quàm Græci exiſtimabant quoſdam Deos eſſe cæleſtes, alios terrenos, alios ſubterraneos. Et hos quidem imperare terræ, illos verò mari: & alios in montes, alios in agros imperium habere. Quapropter etiam Syrus dicebat, Deus montium, Deus Iſraël, & Deus conuallium. Ob id meritò Deus omnium non ſolùm per fluuium & terram, ſed per aërem & mare caſtiganit illos: & fulmina cælitùs illis immiſit, docens, quòd ipſe ſit omnium creator & Dominus. Quod &
Exod. 9.f. " beatus Moſes dixit, Vt cognoſcas, quòd Domini ſit terra, & tu & ſerui tui.

Exod. 12. 22 *Cur interfecit primogenita Ægypti?*

Propterea quòd Iſraëlem primogenitum Dei, Pharao nimis duræ ſubiecerat ſeruituti. Hoc enim etiam ipſe Dominus Deus dixit, Filius
Exod. 4. e. " meus primogenitus Iſraël. meritò procul dubio " primogenita Ægypti morti tradidit. Non eſt tamen ignorandum, quòd primogenitus fratres etiam habet. Primogenitus enim eſt, è multis primus. Cognoſcat ergo Iſraël, quòd primus quidem Dei populus appellatus eſt, gentes autem quæ Deo crediderunt, non tantùm ſalutem conſecutæ ſunt, ſed etiam obtinuerunt iura pri-
Gen. 25. e. " mogenituræ. Populus enim, inquit, populum " ſuperabit, & maior ſeruiet minori.

Exod. 11. a. 23 *Quid conqueruntur nonnulli, Deum Hebræis præcepiſſe, vt peterent ab Ægyptiis vaſa aurea & argentea, & veſtes, & eos ſpoliarent? Sic enim Symmachus interpretatus eſt* τὸ σκευάσασθαι.

Permultum laboris ſuſtinuit in Ægypto populus Iſraëliticus, conficiendis lateribus & conſtruendis parietibus ac ciuitatibus. Quamobrem voluit Dominus Deus illi laborum mercedem rependere: proinde iſta præcepit. Et ne quis putet iniquum eſſe, ab Ægyptiis mercedem repoſcere, quum Pharao populum Iſraëliticum afflixerit. Nam Ægyptij quoque eiuſdem iniquitatis erant ſocij, ſæuitiam regis ſecuti.

Exod. 12. 24 *Quare præcepit Hebræis ad fugam præparatis celebrare feſtum Paſcha?*

Perpetuam ſeruari voluit ſalutis memoriam.
Deut. 6 d. " Propterea dum leges conderet, inquit, Quum " interrogauerit te filius tuus, dicens, Quid eſt " Paſcha? Reſpondebis, quòd hodierna die Do- " minus Deus eduxit patres noſtros ex Ægypto, & " redemit primogenita noſtra, quando perdidit & " percuſſit primogenita Ægyptiorum. Hac de cauſa præcepit, feſtum hoc celebrare, & hoc
Exo. 12. b. " ſub profectionis figura: Sint, inquit, renes ve- " ſtri accincti, & calceamenta veſtra in pedibus " veſtris, & baculi veſtri in manibus veſtris, & " comedetis illud cum velocitate. Paſcha enim " Domini eſt. Paſcha verò Philo interpretatus eſt διαβατήρια, id eſt, ſacrificia quæ pro tranſitu fiunt: Ioſephus autem ὑπέρβασιν, id eſt, tranſgreſſionem: Symmachus verò ὑπερβάσεις, id eſt, tranſgreſſiones: Theodotion, φασὲχ, Hebraica voce non mutata. Significat autem no-

A men Hebraïcum, ſaluationem primogenitorum. Siquidem iuſſerat, accepto hyſſopi faſciculo ſanguine mactatæ ouis tincto poſtes & limen vngere: vt qui inſtabat ad perdenda primogenita Ægyptiorum, aſpecto ſanguine præteriret domos Hebræorum. Non quòd incorporea natura huiuſmodi ſignis egeret, ſed quia conueniebat, vt per ſymbolum intelligerent illi prouidentiam diuinam: & nos, quum agnum immaculatum ſacrificamus, cognoſceremus antè deſcriptum fuiſſe typum. Mandat igitur illis, vt accipiant non tantùm ex ouibus agnos anniculos: ſed etiam ex capris hœdos: non vt ſimul vtrunque immolent, ſed vt is qui ouem habet, agnum immolet: qui verò caret oue, ſacrificet hœdum. Denontiat autem, vt hoc fiat decima primi menſis, vt præparent ante feſtum: & ſacrificent decimaquarta die ſub veſperam. Sub hanc enim veſperam etiam Chriſtus Dominus traditus eſt Iudæis. Et cum lactucis agreſtibus ipſum manducari iuſſit, in memoriam duriſſimæ ſeruitutis & acerbiſſimæ vitæ in Ægypto tranſactæ. Per azyma verò indicat, non tantùm diligentiam
B proficiſcendi, & cibi promptitudinem, ſed etiam quòd nullum Ægyptiacæ vitæ veſtigium inferre conueniebat. Sic enim Dominus interpretatus eſt, Cauete, inquiens, à fermento Scribarum & " *Mat. 16 a.*
Phariſæorum. Præcepit quoque, numero ſuffi- " *Mar. 8. b.*
cientes ad eſum agni ſimul immolare paſcha, do- " *Luc 12. a.*
cens eos fraternam charitatem, & erga pauperes miſericordiam. Et propter id admonet, vt reliquiæ carnium comburantur, nec ſeruentur in poſterum diem: hoc pacto compellens illos acerſere egenos, ad feſtum communiter celebrandum. Hæc autem vniuerſa myſteriorum noſtrorum ſunt ænigmata. Nam & nos vngimus agni noſtri ſanguine non tantùm limen, ſed vtrunque poſtem, purgantes & ſanctificantes exteriùs linguam & labra, interiùs autem & ſecundum intellectum, pro limine, rationalem partem: & pro vtroque poſte, facultatẽ iraſcendi & concupiſcendi. Docet autem nos etiam comedere non cruda aut elixa, ſed igne aſſata. Neque enim literam tantùm attendimus, ſed mentem ſcrutamur: non quidem vt diuinis ſermonibus humanam interpretationem ſuperinducamus
C (nam hac de cauſa Eſaias quoſdam notauit, velut permiſcentes aquam vino) ſed igne tantùm diuino, hoc eſt, gratia ſanctiſſimi ſpiritus vtamur. Quòd autem vetat, carnium quippiam relinqui in craſtinum, ſic intelligimus, quòd futura vita ſymbolis non indiget. Ipſas enim res tunc intuebimur. Oſſa verò conterunt agni, qui malè intelligentes eloquia diuina, ad ſuam impietatem illa detorquere conantur. Cæterùm in eo beneuolentia diuina prædicatur, quòd non tantùm ex ouibus, ſed etiam ex hœdis ſumere iubet. Nam non tantùm pro iuſtis, ſed etiam pro peccatoribus Chriſtus Dominus pertulit paſſionem. Et ita nos intelligare debere, ipſe docuit, dum aſſimilauit congregationem ſanctorum agnis, peccatorum autem cœtum hœdis. Hœdum enim lex iuſſit offerre pro peccato. Et ex his qui diuinorum myſteriorum ſunt participes, nonnulli cum agno commune quippiam habent, qui videlicet perfectam virtutem obtinent: alij verò, qui per pœnitentiam peccatorum maculas delent, magis accedunt ad hœdum.

Sic & Saluator noſter non frumentaceis tantùm panibus, ſed & hordeaceis pauit eos qui conoenerant. Nobis quoque Dominus præcepit, habere lumbos præcinctos, pedes calceatos, & lucernas ardentes, more ſeruorum expectantium dominum ſuum. At Hebræi quidem, velut ab Ægyptiis liberati, & in terram Chananæorum introducti, hanc habuere figuram: nos autem, tanquam ex hac vita in alteram tranſlati. Quapropter adhortatur nos diuinus Paulus, cla-
1.Cor.5.b. mans, Expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis azymi. Et ſubiunxit. Etenim paſcha noſtrum pro oobis immolatos eſt Chriſtus. Et addidit, Itaqoe feſtum celebremus non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & uequitiæ: ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Io ſuperioribus indicauit omnium Deus, ſaluandas eſſe gentes: nam & proſelytos iuſſit eſſe participes paſchæ. γιώρας enim aduenam
Leu.19.g. appellauit, & eum pari iure donauit. Ait enim, Sit quaſi indigena terræ. Quòd autem præcipitur, vt agnus ille in vna domo manducetur, obſeruant fideles, qui in ſola eccleſia diuina ſumunt myſteria, execrationi habentes hæreticorum cœtus. Cæterùm primogenita boum & ouium Dominus Deus lege iuſſit offerri, in memoriam reuocans, primogenitorum ipſorum ſaluationem: quum ipſe alioqui victimis non egeret, ſed Hebræorum commodum procura-
Exod.13.c. ret, quemadmodum & lex ipſa innuit, Quum interrogauerit te filius tuus dicens, Quid eſt hoc? Reſpondebis ei, In mano forti eduxit nos Dominus de terra Ægypti, de domo ſeruitutis. Nam quum induratus eſſet Pharao, & nollet nos dimittere, occidit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti, à primogenito hominis vſque ad primogenitum iumentorum. Idcirco ego immolo Domino omne quod aperit vuluam maſculini ſexus: & omnia primogenita filiorum meorum redimo. Erit igitur quaſi ſignum in manu tua, & monimentum perpetuum ante oculos tuos. In manu enim forti eduxit te Domious ex Ægypto. Siquidem vnumquodque iſtorum in gratiam & commodum populi fiebat, non autem Dei.

25 *Quidam ferunt, diuiſum fuiſſe mare rubrum duodecim ſectionibus, & vnamquamque tribum ſeor-*
Pſal.135.b. *ſum tranſiſſe, idque putant beatum Dauid his verbis dixiſſe, Qui diuiſit mare rubrum in diuiſiones.*

Ego verò exiſtimo, bifariam tantùm fuiſſe mare diuiſum, qoemadmodum ſcriptura diuina
Exod.14.f. docet, dicens, Aqua autem erat tanquam murus à dextris, & murus à ſiniſtris: latamque viam fuiſſe & numero tranſeuntium conoenientem.
Pſa.105.b. Deduxit enim, inquit, eos in abyſſo, ſicut in deſerto. Quod videtur indicare facilitatem viæ patentis. Non tamen ille prior intellectus verbo pietatis aduerſatur. Vtrunque enim eſt opus diuinum & admirandum: ſequi tamen debemus indubitatæ ſcripturæ veritatem. Tradidit autem iuſtiſſimus iudex exitio aquarum Pharaonem cum toto exercitu: quia per aquam interemerat infantes Hebræorum.

Exod.15. 26 *Qualenam erat lignum, quod aquam dulcem reddidit in Marath?*

A Superfluom atque ſtultum eſt, quærere, quæ ſilentio tradita ſunt. Nobis autem ſufficit cognoſcere, aquam, quæ priùs erat amara, per lignum in dulcem mutatam eſſe qualitatem. Quæ res ſaluationem noſtram præfigurat. Crucis enim ſalutare lignum, mare gentium amarum, dulce reddidit.

27 *Quomodo intelligendum eſt illud, quod ab Apo-* 1.Cor.10.a. *ſtolo dictum eſt, Omnes in Moſem baptizati ſunt, in nube & in mari: & omnes eandem eſcam ſpiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritalem biberunt. Bibebant autem de ſpiritali ſequente eos petra. Petra autem erat Chriſtus.*

Vetera typum gerebant recentium, & vmbræ lex aſſimilabatur, gratia verò corpori. Quum igitur Ægyptij perſequerentur Hebræos, qui mare rubrum tranſeuntes, ab Ægyptiorum permoleſto domino vindicati ſunt, mare præ ſe fert typum lauacri, nubes autem typum ſpiritus, Moſes autem Chriſti Saluatoris, crucis autem virga, & Pharao diaboli typum gerit. Similiter
B Ægyptij dæmonum figuram præ ſe ferunt, manna verò cibi cæleſtis: aqua autem, quæ de petra egreſſa eſt, typum ſanguinis Saluatoris. Quemadmodum enim illi, vbi mare rubrum tranſierunt, cibo peregrino & aqua inopinata fruebantur: Ita nos poſt ſalutarem baptiſmum participes ſumus diuinorum myſteriorum.

28 *Quamobrem Petra vocata eſt Chriſtus?* 1.Cor.10.a.

Quia typus erat Chriſti Domini. Sic & mare dictum eſt baptiſma, quamuis nullus in eo ſit baptizatus. Nam populus Iſraëliticus puluere potiùs aſperſus, quàm aqua, pertranſiit illud.

29 *Cur propheta vocauerit manna panem angelo-* Pſa.77.e. *rum?*

Propterea qoòd angelorum miniſterio datum ſit illod. Nam incorporea oatura cibo oon indiget. Sic etiam appellatum eſt panis cæli: quia de ſurſum veniebat, oon ex ipſo cælo, ſed ex aëre. Quo pacto volucres cæli dictæ ſunt, quæ per
C aërem volant.

30 *Quare vocatum eſt manna?* Exod.16.

Eò qoòd Iſraëlitæ ſtatim vbi conſpexiſſent illud, à ſe mutoò quærebant, Quid eſt hoc? Vnde talem appellationem indiderunt, Quid hoc? Id enim interpretatur manna: & ita docet hi- Exod.16.e. ſtoria: Videntes enim, inquit, filij Iſraël, dixerunt alter alteri, Quid eſt hoc? Ignorabant enim quid eſſet. Vnde in oomen verſa eſt interrogatio. Erat autem veluti placenta melle permixta. Sic interpretatus eſt Symmachus, ὡς ἄμυλος ἐν μέλιτι, id eſt, velut bellarium mellitum. Gomor autem menſura erat Hebraica, quæ vt Exo.16.g. docet legiſlator, decima pars erat trium menſurarum. Secundum verò Ioſephum continet tres cotylas Atticas cum dimidia.

31 *Cur manna ſeruatum in craſtinum diem corrumpebatur?*

Propterea quòd in legem committebatur.

Nam

Nam docere volens eos, vitæ rationem à curis liberam, pollicitus eſt illis, ſuppeditaturum ſe ſingulis diebus eſcam neceſſariam: illi verò diffidentes, portionem aliquam eius, quod collegerant, in poſterum diem ſeruauerunt. quæ propterea computruit. Quòd enim non mannæ vitio id accideret, fidem facit ſabbathum, in quo integrum ſeruabatur, quod pridie collectum eſſet: Illud item, quod multis ſæculis in arca conſeruatum eſt incorruptum.

Exod.16. 32 *Quare diebus ſabbathi non largiebatur manna?*

Quum hominibus lege præcepiſſet, quieſcere die ſabbathi, docuit illos ipſo facto ſeruare præceptum. Non tamen curſum naturæ ſiſtere voluit. Oritur enim ſol & luna. Itidem & nubes pluuiam fundunt. Flant quoque venti, mulieres pariunt, & cætera animalium irrationalium genera.

Exod.17. 33 *Quibus armis vtebantur, quum pugnarent aduerſus Amalech?*

Quum Ægyptij demerſi eſſent, eorum corpora vnà cum armis in littus deiecta ſunt: quæ illi ſpoliantes, ad bellicos vſus ſumpſerunt.

Exod.17.c. 34 *Quî fiebat, vt extenſis manibus Moſis, Iſraël vinceret: remiſſis autem illis, vinceretur?*

Dum extendebat manus Moſes, præ ſe ferebat typum eius qui crucifixus eſt pro nobis. Declarata eſt igitur ſub illa figura vis ipſius veritatis. Quemadmodum enim ſeruo manus extendente cecidit Amalech: ita quum Dominus manus extendit, diſſoluta eſt acies Diaboli. In illo verò bello Ioſue (Ἰησοῦς Græcis dicitur) cum Saluatore noſtro cognominis, trophæum ſtatuit, tam in eo quòd hanc appellationem adeptus eſt, quàm ob id quòd vſus eſt opera delectorum virorum, ſicuti Chriſtus Dominus ſacrorum Apoſtolorum vſus eſt miniſterio.

Exod.19.a. 35 *Quid illud eſt, Eritis mihi populus peculiaris præ gentibus omnibus: Mea enim eſt vniuerſa terra?*

Creator, inquit, omnium & Dominus ego ſum, & tanquam creator omnium curam habeo: ſed vos veluti populum quendam electum ipſe
Ibidem. " mihi conſecraui. Hoc enim ſubiunxit, Vos au-
" tem eritis mihi regale ſacerdotium, gens ſancta. Quemadmodum & Leuitas, qui etiam erant Iſraëlitæ, reliquis tribubus prætulit, & ad officium diuinum conſecrauit: non quòd reliquas tribus negligeret, ſed per hos illorum curam gereret. Sic & ſemen Abrahæ, Iſaac & Iacob elegit, in primis quòd ex illis ſecundum carnem Chriſtus Dominus oriturus erat, deinde quia per hoſce poſteris eorum patefacturus erat ſuam potentiam, & edocturus omnes homines cognoſcendi Dei rationem. Quum hæc ergo dixiſſet Dominus, omnis populus reſpondit, & dixit,
Exo.19.a." Cuncta, quæ dixit Deus, faciemus, & obtempe-
" rabimus. Hoc pactum populi ſubſcriptioni cuidam inſtrumenti ſimile eſt. Proinde contra conuentionem propriam committentes, maledictionibus in lege contentis obnoxij facti ſunt: à quibus Chriſtus Dominus vindicauit credentes "
A in ipſum. Chriſtus enim, inquit, redemit nos " Gal.3.b.
de maledicto legis, factus pro nobis maledi- "
ctum. Dictionem autem hanc περιούσιος, id eſt, ſubſtantialis ſiue peculiaris, Symmachus interpretatus eſt ἐξαίρετος, id eſt, electus.

36 *Qua de cauſa non ſanctificari tantùm, ſed & lauare veſtimenta iuſſi ſunt, quando legem receperunt?* Exod.19.c.

Manu ducit eos ad ſpiritalia per ea quæ corporea ſunt, & timorem illis ingerit, religioſioréſque reddit illos. Ex iis enim colligebat, longè magis expurgandum eſſe animum. Propterea turbarum voces, ſoni tonitruum, caligo & fulgura, & ignis in vertice montis & fumus infinitus emittebantur: vt per hæc omnia cor illorum lapideum emolliret. Et quia plagas quidem Ægyptiis illatas conſpexerant, ipſi verò caſtigationis periculum nullum fecerant, ideo per hæc terret illos, vt pueros: vt non ſolùm eum diligant, propter immenſa eius beneficia, ſed illum timeant, ne ſuppliciis afficiantur. Qua de cauſa de ſacerdotibus etiam dixit, Sacerdotes qui ap- " Ibidem.d.
B propinquant Domino Deo, ſanctificentur: ne "
fortè recedat ab illis Dominus. Quum enim ve- "
riſimile eſſet, illos magis confidere, vtpote quibus commiſſum eſſet officium diuinum, oſtendit quanto ſublimiores terrenis illos eſſe conueniat, quibus diuinum munus creditum eſt.

37 *Quomodo intelligendum eſt illud, Non erunt tibi Dij alieni, præter me?* Exod.20.a.

Qui trinitatis vnam ſubſtantiam confitentur, diuinæ vocis legem obſeruant. Nihil enim aliud pro Deo coli permittunt, excepta diuina natura. Qui verò errorem ſequuntur Arrij atque Eunomij, manifeſtè in legem diuinam committunt: confitentes quidem vnum filium, ſed creatum eſſe aſſerentes, & à diuina ſubſtantia alienum. Quum autem Deus dicat, Non erunt tibi Dij "
alij, præter me, iſti profectò Deum alium intro- "
ducunt. "

38 *Quî differunt idolum & ſimilitudo?*

C Idolum nihil repræſentat, quod ſubſiſtat: ſimilitudo verò eſt alicuius imago & effigies. Quum ergo Græci quidam formas minimè ſubſiſtentes effingunt, veluti Sphingas, Tritonas, & Centauros, Ægyptij verò κυνοπροσώπους, id eſt, homines canino vultu, Bucephalos, tales rerum non ſubſiſtentium fictiones, idola vocat: ſimilitudines autem, rerum ſubſiſtentium imagines, veluti ſolis, lunæ, ſtellarum, hominum, belluarum, reptilium, & his ſimilium. Quæ omnia vetat adorare aut colere. Atqui non temerè prohibuit vtrunque: ſed quia ſæpe contingit, quoſdam humano metu perterritos, tam idola quàm ſimilitudines adorare, non tamen animo colere, propterea docuit vtrunque eſſe impium.

39 *Quid ſibi vult, Deus eſt Zelotes?* Exod.20.a.

Lex ſuſtinet perſonam viri, populus autem perſonam vxoris. Quod nos Deus etiam docuit, " Eſa.50.a.
per Eſaiam dicens, Quiſnam iſte eſt libet repudij " Iere.3.f.

matris veſtræ? Et per Ieremiam, Quemadmo- [A] dum mulier contemnit virum ſuum: ſic contempſit me domus Iſraël & domus Iuda, dicit [Iere. 3. a.] Dominus. Et rurſum: Si dimiſerit vir vxorem ſuam, quæ profecta ſit ad alterum virum, nunquid reuertetur ad priorem vltrà? Nunquid non polluta erit mulier illa? To autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, [Rom. 7. a.] dicit Dominus. Apoſtolus autem ait, Lex dominatur homini, quanto tempore viuit. Quæ enim ſub viro eſt mulier, viuente viro alligata eſt legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, ſoluta eſt à lege viri: ita vt non ſit adultera, ſi fuerit cum alio viro. Sic vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti: ita vt ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit. Quamobrem Deus ſeipſum appellat zelotem, humano more loquens, vt terreat homines, & illos ſapere cogat. Sicut enim vir ignauam habens vxorem, admonere ſolet illam his verbis, Zelotypus ſum: videre non poſſum te cum altero viro loquentem: ita Dominus Deus volens à cultu Dæmonum illos abalienare, non tãtùm ſeipſum zelotem appellauit, ſed & ignem conſumentem. Quòd autem tam ardens ſit amoris zelus, Deus ipſemet demonſtrauit, per [Ezec. 16. c.] Ezechielem dicens, Propterea auferetur zelus meus à te, hoc eſt, Quum te diligerem, vtebar [Osee. 4. d.] zelo: vbi verò te repuli, zelum extinxi. Idem & per alium prophetam declarauit, Non viſitabo ſuper filias veſtras, quum fornicatæ fuerint: & ſuper ſponſas veſtras, quum fuerint adulteratæ. Eſt igitur zelus amoris index.

40 Quomodo ius ſeruatur illæſum, quum filij pleƈtuntur pro patribus?

Apud Dominum Deum maiores ſunt comminationes quàm pœnæ, quod ex ſcriptura diui- [Gen. 17. b.] na facilè perſpicitur. Omnis enim, inquit, maſculus incircuncíſus, qui non fuerit circuncíſus octauo die, delebitur. Reperimus tamen multos circuncíſos, variis modis in deſerto periiſſe: incircuncíſos autem, ſeruatos eſſe, & promiſſiones maioribus factas eſſe conſecutos, quos in Galgalis Ioſöe circuncidit. Sic & familiis fermentum habentibus interitum minatus eſt, non tamen pro modo minarum ſupplicium ſumpſit. [Exo. 20. a.] Hoc quoque loco terret illos minis, qui filios diligunt, & eorum curam habent: & ait, Reddens peccata patrum in filios vſque ad tertiam & quartam generationem, his qui oderunt me. Quòd autem nudam literam attendere, non ſit religioni conſentaneum, Deus ipſe demonſtrat, [Deu. 24. f.] legem contrariam ſtatuens, nempe, Non morientur (inquit) filij pro patribus, nec patres pro filiis: ſed vnuſquiſque pro peccato ſuo morie- [Eze. 18. a.] tur. Et per Ezechielem prophetam ait, Quæ eſt parabola veſtra, quum dicitis, Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt? Viuo ego, dicit Dominus, ſi vltrà erit hæc parabola: ſed obſtupeſcent dentes eorum qui comederunt vuam acerbam. Quoniam meæ ſunt omnes animæ. Et quæ ſequuntur, eiuſdem ſunt ſententiæ. Ego autem verius puto, clemen- [Exo. 20. a.] tiam diuinam comminationes præ ſe ferre. Adiectum eſt enim iſtud, His qui oderunt me: hoc eſt, patientia vtor erga patres qui deliquerunt, itidem & erga filios. Si verò nepotes & poſteri patrum & maiorum nequitiam ſecuti fuerint, ſupplicium ſumam: Faciens, inquit, miſericordiam in millia & myriades, his qui diligunt me, & obſeruant mandata mea. [Ibidem.] Reperiet autem quiſpiam ipſo facto diuinorum eloquiorum veritatem. Quinta enim generatione, inquit, filij Iſraël aſcenderunt ex Ægypto: nihilominus non luerunt pœnas, qui in Ægypto coluerant Deos Ægyptiorum, neque patres illorum, neque aui illorum: iſti tamen qui maiorum illorum ſecuti ſunt impietatem, ſupplicium paſſi ſunt: quia poſt tanta beneficia accepta, & tam multa miracula edita, non abiecerunt impietatem. Horum autem filij, qui Deum Saluatorem dilexerunt, promiſſa facta maioribus obtinuerunt. Et in eo perſpicitur certitudo promiſſionis patribus factæ, quòd gentes per ſemen Abrahæ conſecutæ ſunt benedictionem. Minatur ergo illis ſupplicium, quia vitulum erant adoraturi.

41 Quid ſibi vult, Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum? [Exod. 20. a.]

[B] Quidam prohiberi dicunt, ne quis res vanas, hoc eſt, idola nomine Dei vocet: alij, ne quis iurando mentiatur. Ego autem puto, diuinam legem ſtatuere, ne quis nomen Dei pronuntiet ſine aliqua ratione, veluti docendi aut orandi, aut alia quadam neceſſitate. Solent enim nonnulli etiam ludentes & ridentes, vt venerit in linguam, reuerendum nomen Dei proferre. Hoc arbitror diuina lege prohiberi. Si enim permulti conſueuerunt, pretioſiorem veſtem diebus feſtis reſeruare, multò iuſtius eſt, diuinum nomen precibus atque docendi officio conſecrare.

42 Quare ſabbathum quiete honorauit? [Exod. 20. b.]

Beneuolè populum inſtruxit. Subiunxit enim, Vt requieſcat ſeruus tuus & ancilla tua, bos tuus & ſubiugale tuum, & omne iumentum tuum, & aduena qui peregrinatur apud te.

43 Sed cur non alio die ſabbathum celebrari iuſſit?

Hoc ipſum & de alio die quiſpiam quærere [C] poſſet, quare Deus illum elegiſſet, & non alium. Res tamen ratione non caret, etiam idonea ad fidem faciendam Iudæis, alioqui parum credulis. Nempe, quòd Deus omnium ſex diebus vniuerſa creauit, ſeptimo verò die nihil fecit, ſed hunc diem benedictione honorauit, quemadmodum ſubiungitur, Sex diebus Dominus Deus [Exo. 20. b.] tuus creauit cælum & terram & mare, & omnia quæ in eis ſunt. Et requieuit die ſeptimo, & ſanctificauit illum.

44 Quid illud eſt, Si mihi conſtruxeris altare ex lapidibus, non ex ſectis lapidibus ædificabis illud. Quod enim exciſum manu ſuper ipſum aſcenderit, polluetur? [Exod. 20. d.]

Nemo (credo) negabit, quin vterentur ferro, qui ligna tabernaculi concinnabant: itidem qui aurum, argentum aut æs fabrefaciebant. Quòd autem & ſacerdotes gladiorum auxilio victimas immolabant, excoriabant, & diuidebant, nemo in dubium reuocat. Quærendum ergo nunc eſt, quo pacto ferrum non polluebat hæc vniuerſa,

lapides

lapides autem ſectos polluebat. Certum quidem eſt, alia ex aliis confirmari. Etenim quum Iſraëlitæ quadraginta annos permanſerint in deſerto, continenter abeuntes & loca mutantes, ideo vetat è lapidibus fabrefactis altare conſtrui: ne, quum hi terram promiſſam obtinuiſſent, in aris illis vicini dæmonum ſacrificia celebrarent. Quamobrem præcipit ex terra, aut è lapidibus, quales natura produxit, altaria conſtrui. Nam vtrunque facilè diſſoluitur. Verùm ipſa lex docet, poſt ædificatum templum non licuiſſe alibi ſacrificare. Si verò lex ſacrificare vetabat extra templum, eadem ratione altare fieri prohibebat. Et ne longè petam exemplum, ad conuincendos impios, quum Elias ille magnos in monte Carmelo ſacrificare coactus eſſet, lapides natiuos compoſuit totidem numero, quot erant tribus, & ſuper his victimam obtulit: vt quàm citiſſimè diſſolui poſſet ædificium illud, & nemo alius in eo loco ſacrificium offerret.

Exod. 21. a. 45 *Quamobrem perforari iuſſit aurem Hebræi ſerui, libertatem recuſantis?*

Docet illos rebus omnibus anteponere libertatem. In dedecus ergo eius qui poſtpoſita libertate ſeruitutem amplectitur, ſignum hoc accipere iuſſit. Adhæc indicat etiam ſignum illud auditus organo appoſitum, ſeruum omnem obedientiam præſtare debere. Quòd autem applicabatur ad oſtium, ſignificat, ne foras quidem egredi licere illi, iniuſſu domini.

Exod. 21. b. 46 *Cur adiectum eſt, Et ſeruiet illi in ſeculum, quum determinata ſit humana vita?*

Conſtat inde, quòd ὁ αἰὼν, id eſt, ſeculum, non ſemper tempus infinitum ſignificat: ſed
Pſal. 89. b. " quandoque definitum. Ita etiam beatus Dauid
" inquit, Seculum noſtrum in illuminatione vul-
" tus tui. Itaque ſic appellauit humanæ vitæ ſpatium.

Exod. 21. c. 47 *Qua de cauſa iuſſit, eum fugere, qui inuitus homicidium commiſiſſet?*

Quia mederi volebat eorum animis ad cædes propenſis: inſtruens illos, quòd ſi ſcelus præter voluntatem admiſſum, quempiam reum conſtituit, multò magis ille ſupplicio dignus eſt, qui dedita opera cædem admiſerit. Præterea prudentiores illos reddit, qui ligna ſecant aut iaculantur lapides. Præterea & illos inſtruit, qui aliud quoduis opus tale exercent: vt vereantur & timeant, ne vel præter animi voluntatem quempiam procul aut cominùs ſtantem lædant. Fuga quoque eius qui interfecit, mitigat iram cognatorum occiſi viri.

Exod. 21. 48 *Quid eſt, ἐξεικονισμένον, id eſt, effigiatum?*

Ferunt, quum corpus in vtero perfectè formatum fuerit, tunc fœtum animari. Etenim Creator priùs formauit corpus Adæ, tum illi animam inſufflauit. Statuit ergo legiſlator, quòd ſi mulier grauida abortiuum fecerit in rixa, ſi effigiatus infans egrediatur, hoc eſt formatus, factum illud homicidium vocandum: autorémque ſceleris, pœnas homicidij luere debere. Si verò partus egrediatur informis, homicidium non cenſendum: quia nondum animatum erat, quod abortiuum editum eſt, reum tamen de damno teneri.

49 *Quare iubet occidi taurum cornupetam?* Exod. 21.

Vt ex animalibus irrationalibus doceat homines rationales, quàm graue ſcelus habeatur homicidium.

50 *Cur is qui vitulum ſurripuit, quintuplum ſoluere iubetur: qui verò ouem, quadruplum?* Exod. 22.

Grauiora delicta atrociore ſupplicio ſunt plectenda. & ita Dominus docuit: Cui enim, in- " Luc. 12. f.
quit, multum datum eſt, multum exigetur ab eo. "

51 *Quomodo intelligendum eſt illud, Diis non detrahes?* Exod. 22. d.

Iudices appellat Deos, propterea quòd ad imitationem Dei omnium, commiſſum eſt illis iudicandi munus. Et hoc clariùs docuit propheta Dauid, dicens, Deus ſtetit in ſynagoga Deo-
rum: in medio autem Deos diiudicat. Iudicate " Pſal. 81. a.
egeno & pupillo: humilem & pauperem iuſtifi- "
cate. Eripite pauperem, & egenum de manu "
peccatoris liberate. Deinceps accuſans illos, ſub- "
iunxit, Neſcierunt, neque intellexerunt: in tene- "
bris ambulant. Poſtea patefaciens illorum ambi- "
tionem, ait, Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi "
omnes. Vos autem ſicut homines moriemini: & "
ſicut vnus de principibus cadetis. Sic & hoc lo- "
co, Diis non detrahes, & principi populi tui non " Exod. 22. d.
maledices. "

52 *Quare vetat edere carnes à beſtiis captas?* Exod. 22. d.

Docet illos manſuetiorem agere vitam quæ nihil ferinum habeat. Denuntiat etiam, ne priùs beſtias mactent, & ita manducent. Quapropter paulo pòſt iubet etiam inimicorum curam habere, & inimici bouem errantem non præterire, ſed reducere domum eius: & ſubiugale inimici, quod ceciderit, leuare: & eiuſmodi mutuis beneficiis amicitiam conciliare. Per hæc autem docet, quòd idem eſt veteris & noui teſtamenti legiſlator: & quòd is qui legem hanc condidit, euangelicam quoque donauit.

53 *Quid ſibi vult illud, Non apparebis in conſpectu Domini Dei tui vacuus?* Exod. 23. a.

Accedens ad Dominum Deum tuum adorandum, pro tua facultate offer munera. Quibus verbis inſtruimur, quòd ſi locupletes ſumus, eleemoſyna pauperibus præſtita Deum orare debemus: ſi verò paupertatem elegerimus, animam bonis minimè vacuam, ſed copia virtutum locupletatam geramus.

54 *Quodnam eſt feſtum meſſis primarum frugum, & feſtum conſummationis ſub finem anni?* Exod. 23. c.

Pentecoſtem appellat feſtum primorum fructuum, & Scenopegiam feſtum conſummatio-

nis in exitu anni. Quod docuit, dum iſta ſubiunxit, Tribus temporibus anni apparebit omne A maſculinum tuum in conſpectu Domini Dei tui, hoc eſt, in feſto paſchæ, pentecoſtes, & ſcenopegiæ. Ibidem. Cæterùm paſcha reuocat nobis in memoriam exitum ab Ægypto, & præſtitam liberationem: pentecoſte verò, ingreſſum in terram promiſſionis. Illic enim qui ſeminauerant, primitias frugum obtulerunt. Nam in deſerto edebant panem non cultum, nec ſeminatum. Scenopegia verò, tranſactam in deſerto vitam repræſentat. In tentoriis enim continenter habitauerunt quadraginta annos. Itidem præcepit, diebus illis feſtis conuenire in templum diuinum, vt beneficiorum diuinorum memoriam renouent, & concordiam atque amicitiam concilient: & eiuſmodi feſta ritè celebrantes, ſacris & delubris dæmonum non delectentur, ſed in templo Creatoris, omnia bona ſuppeditantis, feſtiua fruantur beatitudine.

Exod. 23.d. 55 *Quid ſignificat, Non immolabis cum fermento ſanguinem ſacrificij mei?*

Panes non fermentatos altari offerebant, fermentatos autem offerre prohibet, ex ſenſibilibus B docens nos ea quæ pertinent ad intellectum. Quum enim panis azymus, id eſt, minimè fermentatus ſit extemporalis, fermentatus autem habeat aliquid fermenti veteris, prohibet lex, ne quid Ægyptiacæ doctrinæ rebus diuinis admiſceatur. Quemadmodum & Dominus ſacris diſcipulis dixit, Cauete à fermento ſcribarum & Phariſæorum. Mat. 16.a.

Exod. 23.e. 56 *Quomodo ſit intelligendum illud, Non coques agnum in lacte matris ſuæ.*

Sæpiùs admonui, quòd per omnia doceat illos humanitatem. Quidam ergo aiunt, legem vetare, ne quis animal ouper natum edat: alij verò, ne cum lacte materno coquatur. Nam hac ratione videtur quodam modo matrem etiam coquere. Prohibet autem, & quod natum eſt ex ea. Statuit etiam, quum quis nidum auicularum inuenerit, ne matrem cum pullis deprædetur, eò quòd iſtud ſit delere genus auium.

Exod. 23.f. 57 *Quem habet intellectum, Numerum annorum C tuorum complebo?*

Determinatam quidem prædixit eſſe hominum vitam, ſed hîc pollicetur, ſe facturum, vt ad longam ſenectutem perueniat.

Exod. 23.f. 58 *Quid ſibi vult, Mittam ante te veſpas?*

Quemadmodum Ægyptiis immiſit ranas, crabrones, & caninas muſcas: ita Chananæis & reliquis gentibus veſpas. In quo declaratur immenſa potentia Dei: qui minutorum animalculorum miniſterio ſuccurrit ſuis, & eorum aduerſarios perdit. Quod etiam à beato Dauide dicitur: Si populus meus audiſſet me, Iſrael in viis meis ambulauiſſet: Pro nihilo inimicos eorum humiliaſſem, hoc eſt, quàm facillimè deleuiſſem eos, qui bellum illis inferebant. Pſal. 80.c.

Deut. 1.a. 59 *Qui fit, vt Deus non ſteterit promiſſioni, qua pollicitus erat ſe daturum illis terram vſque ad flumium Euphratem?*

Clariùs hoc Deus elocutus eſt per Ezechielem prophetam. Tandem enim ait, Loquar ſuper gentem & regnum, vt ædificent & plantent. Quod ſi gens illa conuerſa cœperit iniquè agere, non adducam ſuper eam cuncta bona quæ locutus ſum, & reliqua. Introduxit igitur illos Deus in terram promiſſam: poſteà quàm vero noluerunt ſeruare legem diuinam, non præſtitit illis vniuerſam, ſed reliquit quoſdam, qui cum illis aſſiduè pugnarent, vt oppugnati vincerentur. Et hoc disertè narrat hiſtoria Iudicum. Hos tamen ſubiecit regi Dauid. Nam alienigenæ ſoluerunt illi tributa, Syria Damaſci, & Syria Suba. Salomon quoque quandiu piè vixit, eo potitus eſt imperio: vbi verò declinauit ad impietatem, priuatus eſt imperio. Et talibus ſe daturum promiſit, præcepta & legem obſeruantibus.

60 *Quare iuſſit conſtrui tabernaculum?* Exo. 25.a.

Rationem reddidit ipſe Dominus Deus, inquiens, Et conficies mihi ſanctuarium, & apparebo apud vos. Faciéſque iuxta omnia quæ ego demonſtraui tibi in monte, iuxta ſimilitudinem tabernaculi, & iuxta ſimilitudinem omnium vaſorum ipſius. Quum enim dediſſet legem in monte Sina, veriſimiléque eſſet, quoſdam exiſtimaturos, diuinum numen loco circunſcribi, iuſſit ſibi conſtrui tabernaculum, vt inde apparens doceret populum cultū pietatis. Sicut enim accepta terra promiſſionis templum ædificari ſibi iuſſit, legéſque dedit celebrandorum ibi diuinorum officiorum, ne arbitrium ſuum ſecuti in his peragendis, prolaberentur in erroneum cultum pernicioſorum dæmonum: ita peregrinantibus illis ac deſertum tranſeuntibus, tabernaculum ædificari ſibi præcepit, quod facilè transferri poſſet: in quo preces & ſacrificia offerrent. Et hæc eorum gratia geſta ſunt. Siquidem quum magnus ille Moſes per multos dies in monte moraretur, Aaronem ita ſunt allocuti, Fac nobis Deos, qui præcedant nos: Et imagine vituli conflata, ducentes choreas acclamabant, Hi ſunt Dij tui Iſraël, qui eduxerunt te de terra Ægypti: Exo. 32.a. Ibidem. Tabernaculum hoc fieri mandauit Deus, & proficiſcentibus illis præire iuſſit: & tibia canentibus ſubſiſtere: quò ſacerdotes in eo ſacrificia peragere poſſent. Illud autem præ ſe ferebat creationis ſpeciem. Qoia ſicuti Dominus Deus cælo terráque creatis medium expandit firmamentum, & ſuperiora diſtinxit ab inferioribus: Ita tabernaculum quidem vnum extrui præcepit, quod trigiota cubitorum longitudinem haberet, latitudinem verò decem, in cuius medio velum extenderetur, inſtar firmamenti, quod diſtingueret tabernaculum iſtud in duas partes: & partem illam quæ erat oſtium verſus, vocauit Sancta: ſecretiorem autem partem velaminis, appellauit Sancta Sanctorum. Et ſicut Dauid dicit, Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum: Pſa. 113.d. ita velaminis pars erat exterior, & pars interior: intra quam ſemel in anno duntaxat Pontifici licebat ingredi. Eránteque ibi effigies Cherubim, virtutes incorporeas repræſentantes: in quorum medio conſiſtebat arca, tabulas legis continens, & vrnam manna refertam, & virgam Aaronis, quæ fronduerat. Cui ſuprapoſitum erat propitiatorium, alis ipſorum Cherubim

bim obumbratum: & in eo ſic apparebat Deus omnium. Nam quum natura diuina ſit informis A & minimè figurata, inuiſibilis & incircumſcripta, cuiuſmodi ſubſtantiæ imagines effingere, ſit prorſus impoſſibile, ſymbola liberalitatis eius immenſæ intrò recondi iuſſit. Nam tabulæ legem eſſe datam indicabant, virga verò ſacrificiũ, manna autem cibum quo in deſerto vſi ſunt, & panem uon manufactum: propitiatorium verò prophetiæ ſymbolum erat. Nam inde oracula reddebantur. Quemadmodum enim ex magnitudine & pulchritudine creaturarum, proportione quadam autoris ipſarum præſtantia perſpicitur: ita per hæc declaratur eius munificentia. Pars igitur illa tabernaculi ſecretior, quia cæleſtia referebat, vocata eſt Sancta Sanctorum. Cuius rei veritas ſatis aſtruitur per diuinum Apoſtolum,
Heb.9.f. " ita dicentem, Non enim in manufacta Sancta " Chriſtus introiuit, exemplaria verorum: ſed in " ipſum cælum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis. Et iterum, dum de ſpe diuina diſputat, iſta
Heb.6.d. " ſubiunxit, Quam ſicut anchoram habemus tu- " tam ac firmam, & introeuntem vſque ad interio- " ra velaminis. Et pars illa veli interior præ ſe ferebat imaginem cæleſtium, exterior autem terreſtrium: ideóque in eam ſacerdotes continenter ingrediebantur. Lucebat autem verſus partem meridionalem lucerna ſeptifida, ſeptem habens lychnos, numerum dierum ſeptimanæ denotantes. A parte autem ſeptentrionis erat menſa aurea, ſuper quam Dominus apponi iuſſit duodecim panes, & phialas aureas thure plenas & aliis odoramentis. In medio verò lucernæ & menſæ poſitum erat thuribulum aureum, quod excipiebat oblata incenſa. Perſpicuum autem eſt iſta fuiſſe ſuperflua, Deóque omnium minimè grata: ſed illa permiſiſſe celebrari, vt conſuleret Iudæorum infirmitati. Vnde etiam in exteriore parte tabernaculi ſacrificia fieri iuſſit, quaſi pars interior iis non indigeret. Nos autem ſacrificium interiora penetrans celebramus, offerentes Deo incenſum cum lumine lucernarum & myſtica ſanctæ menſæ conſecratione. Cæterùm facile eſt cognoſcere, quòd longitudo tabernaculi triginta cubitorum eſſet, latitudo verò decem. Pars enim auſtralis viginti tabulis erat conſtructa, totidémque pars illa quę aquilonem reſpiciebat (σανίδας enim, id eſt tabulas, τοὺς στύλους, hoc eſt columnas interpretes alij vocauerunt.) Quum autem vnaquæque tabula ſeſquicubitalis eſſet, profectò viginti tabulæ triginta cubitos implebant. Similiter & pars occidẽtalis ſex tabulis eiuſdem menſuræ conſtructa erat, & duobus angulis: è duodecim autem cubitis inde confectis decem interiorem latitudinem perficiebant, duo verò alij cubiti vtrinque latera copulabant. A parte verò orientis oſtium conſtrui præcepit, vt ſol oriens, quaſi modo quodam adorans veſtibulum tabernaculi, radios ſuos illic confeſtim emitteret: ij verò quibus ſolum Deum adorare mandatum erat, à tergo ſolem haberent, ad tabernaculum conuerſi: & ita non ſolem, ſed huius creatorem adorarent. Tabernaculum igitur erat tabulato ſimile, aſſeres habens quacunque ex parte ſibi coaptatos: qui quidem aſſeres habebant etiam baſes argenteas, itidem & capitella: vtraque autem erant deaurata intus & foris. Tegebantúrque variis texturis, diuerſis tinctis coloribus, nempe aliæ purpureo, aliæ roſaceo ſeú cocco A tincto, aliæ hyacinthino, atque aliæ byſſino candente tinctæ erant. qui quidem colores ſubindicabant quatuor elementa. Nam hyacinthus ad naturam aëris accedit, roſaceus autem color ſeu cocco tinctus ad naturam ignis: purpureus autem mare denotabat, io quo enutritur concha, vnde color eiuſmodi ſumitur. byſſus autem terram referebat, vnde naſci dicitur. Superponebantúrque pelles variæ, ac ſtragula è pilis confecta, quæ arcerent tam pluuiam quàm ardorem. Hæc itaque vniuerſa ſacerdotibus erant ſummo ornamento, populo verò admirationi, propter varietatem figurarum. Inſtruebántque ſacerdotes ipſos, quomodo oporteat animam decorare, & illam ornamento virtutis circundare. ὑποδύτην autem appellat pallium interius, ἐπενδύτην verò veſtem exteriorem, quam hyacinthinam eſſe iuſſit, & Poderem appellauit, eo quòd ad extremitatem vſque pedum porrigeretur. Huic autem appendebat ſacerdos tintinnabula aurea, corymboſque inſtar mali punici, ingreſſurus adytum & ſecretiorem partem tabernaculi, B ex eorum ſono reſonantis, memoria recolens eum qui iſthæc mandauerat, & eiuſmodi ſacrificium ſuſcipiebat: quò maiore cum timore ſacra munera obeat. Propterea & aëris colorem referebat veſtis illa talaris: quæ ob id erat hyacinthina, vt attolleretur illam intuens. Capiti verò imponebatur κίδαρις, id eſt infula, quæ cælum repræſentabat. Et frontem tegebat ταινία, quam Septuaginta mitram appellauerunt. Cui annexa erat in medio lamina aurea, inſculpta inenarrabili nomine Dei, quod Hebræi vocant quadriliterum. Quæ reuerentiam quandam demonſtrabat: Inſcribes enim, inquit, Sanctuarium Domi- " Exo.28.f.
ni. Iuſſit quoque ipſi fieri veſtem exteriorem, " quam Septuaginta vocauerunt Superhumerale, in libro autem Regnorum Ephod, Hebraica lingua ipſam vocari reperimus. Hæc habebat ab vtroque humero duos lapides valde pretioſos, quibus erant inſcripta tribuum nomina. Supra pectus autem erat indumenti genus, quod Rationale vocabatur, tegens cor partem rationalem. Quod quidem Rationale duodecim lapides habebat aptatos. Quo quidem veſtimento cogno- C ſcebatur, victoriáne an clades bello immineret: vt perſpicuum eſt ex hiſtoria Regnorum. Nam quum alienigenæ inuaderent populum Iſraël, antè confligere Saul non eſt auſus, quàm vidiſſet victoriæ omina. Acceſſit enim, inquit, ad Ephod. " Deinde quum victoriam futuram animaduertiſſet, addidit, Reduxit Ephod: & ita populum ar- " mari iuſſit. Propterea quum dixiſſet Deus omnium: Et impones Rationale iudicij ſupra pe- " Exod.28.e.
ctus Aaron, & aptabis illud ſuperhumerali, ſub- " iunxit, Et impones illi ſignificationem & verita- " tem. Hoc autem ipſum indiciorum certitudinem oſtendit. Cæterùm non eſt ignorandum, Dominum ſapientiſſimum per ſigna corporea ſtuduiſſe commodo eorum, qui craſſioris adhuc erant ingenij, nec ad ea, quæ intellectualia ſunt, peruenire poterant. Nos autem per illud Rationale intelligimus contemplationem intellectualium, per ſuperhumerale verò operationem virtutis. Cæterùm per copulationem & conſonantiam Rationalis cum ſuperhumerali, cõcordiam fidei & bonæ operationis: ex eo verò quòd priùs

imponebatur ſuperhumerale, poſtea Rationale huic aptabatur, intelligimus, operationem bonam facere gradum ad contemplationem.

Exod. 29. *61 Qua de cauſa ſacerdotes victimis manus imponebant, poſtea ſacrificabant?*

Non omnibus victimis manum imponebant, ſed illis quæ pro ipſis offerebantur, & maximè pro peccato. Cæteris autē victimis hi qui offerebant, manus imponebant. Hoc autem ipſum indicabat, hoſtiam illam in eius locū qui eam offerebat, ſuffici, vt quæ pro ipſo moreretur. Notandum eſt autem, quòd vitulus offerebatur pro Pontifice, ſimiliter & pro vniuerſo populo: pro Principe verò hircus, & pro quoque homine capra. Offerebant enim principi maſculum, ſubdito verò fœminam: quoniam ab initio mulierem ipſi Adæ Deus ſubiecit. Cæterùm vitulus qui pro peccato immolabatur, exurebatur extra caſtra.
Heb. 13. b. Qua de cauſa etiam Chriſtus Dominus, vt diuinus Apoſtolus ait, extra portam paſſus eſt: & figuræ veritatem reſtituit. Offerebatur autem ad
Exo. 29. b. altare omentum. hoc enim inquit, Adipem ventriculo adiacentem, & ambos renes, & eorum adipem, & lobum hepatis, quem alij interpretes ſuperfluum nominauerūt. Sunt autem hæc ænigmata paſſionum noſtrarum. Nam adeps ventriculum tegens morbum gulæ ſignificat: renes autem, voluptates ſub ventre latentes: lobus autem hepatis, facultatem iraſcendi denotat. huic enim adhæret receptaculum bilis. Quæ omnia ſacrificare iubet, & eorum improbas actiones veluti morti dari. Statuit quoque armum dextrum hirci mactati offerendum, innuens virtutem actiuam, tanquam dextram & optimam eſſe Deo offerendam. Panis autem & laganum, ac libamen vini, fructus è terra naſcentes indicant: quorum primitias offerre Deo ſanctum eſt.

Exod. 29. c. *62 Quid ſibi vult, In odorem ſuauitatis eſt oblatio Domino?*

Ab humanis quæ ſunt diuina docet. Nam quum plerunque bonis odoribus delectemur, ſacrificium ſecundum legem factum appellauit odorem ſuauitatis. Verùm litera nuda non eſt attendenda, vt etiam demonſtrat natura diuina, quæ incorporea eſt, & grauis odor oſſium combuſtorum. Quid enim peiùs olet, quàm illa? Alij tamen interpretes loco, ſuauitatis odorem, gratiſſimum, dixerunt.

Exod. 29. *63 Quamobrem ſtatuit ex vnaquaque victima pro ſalute oblata, ſacerdotem ſumere dextrum armum atque pectuſculum?*

Per pectuſculum deſiderat in ſacerdote facultatem rationalem & contemplatiuam. Tegitur enim cor à pectuſculo. Et per armum dextrum, requirit in eo dextram agendi facultatem. Non enim ſufficit ſola fides ad ſalutem, ſed operibus indiget ad perfectionem.

Exod. 29. g. *64 Quid eſt hin?*

Genus eſt menſuræ vini & olei apud Hebræos. Continet autem, vt ait Ioſephus, duas choas Atticas. Cui credendum eſt in eiuſmodi rebus, vt probè cognoſcenti gentis illius menſuras.

Exod. 31. e. *65 Quomodo intelligemus illud, quod dum leges conderet de ſabbatis, dixit, Eſt enim ſignum inter me & filios Iſrael in generationibus veſtris?*

Quemadmodum quum daret Abrahæ circuncißionem, inquit, Et erit ſignum inter me & vos: Gen. 17. b.
ſic ſabbati legem ferens, ait, Eſt ſignum inter me & filios Iſrael in generationibus veſtris. Exod. 31. e. Nouum enim genus politiæ, legiſlatoris memoriam perpetuam conſeruat. Quemadmodum enim notæ greges & pecora diſtinguunt & declarant, ſic leges eximiæ in Hebræorum republica à malis eos arcent, & legum autorem ſemper præſidere demonſtrant.

66 Cur Aaron effinxit populo vitulum?

Intentio facti potiſſimùm eſt attendenda. Sic Exod. 32.
enim rem diſcuſſa, Aaronem à venia non prorſus alienum reperiemus: maximè, quum frater eius quadraginta dierum moram traxiſſet in vertice montis, inſaniente populo, & in Ægyptum redire volente. Primùm enim eorum impetum verbis reprimere tentauit: vt autem vidit, eos nulla ratione adduci poſſe, poſtulauit à mulieribus ornamenta aurea, affectum affectu repellens, nempe cupiditatem pecuniæ & ornamentorum opponens inſano dæmonum cultui. Atqui ne inuentum quidem iſtud rabiem illorum extinxit, quin compulſus ſit vitulum effingere. Hanc rationem quum eſſet ſecutus, clementiam diuinam obſecrauit, ne pœnas daret. quod perdiuinus Moſes in Deuteronomio patefecit: Deprecatus Deut. 9. d.
ſum enim, inquit, Dominum pro Aarone fratre meo, & non eſt mortuus.

Exod. 32. a. *67 Quem intellectum recipiat illud, Et nunc dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciámque te in gentem magnam?*

Verba huiuſmodi Deum nulli paſſioni obnoxium eſſe demonſtrant, eiúſque benignitatem. Nam qui ad aliquid agendum ira ducitur, iis etiam indignatur qui illum admonent. Deus autem dixit, Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos. Atqui nemo expectat monentem, vt iraſcatur, ſed vt mitigetur potius. Hæc igitur verba, Dimitte me, dixit, pro eo quod eſt, Cohibe me. Quia quum eximius ille Moſes ignoraret iniquitatem populi, hanc Deus illi patefecit, atque vt pro eo intercederet, excitauit. Verba autem hæc, faciam te in gentem magnam, prædicunt quę ad nos pertinent. Siquidem quod tunc non eſt factum, poſt aduentum Saluatoris noſtri completum eſt. Verùm Moſes, quamuis Deus hæc ſufficere dixiſſet quantum ad legationem pro populo obeundam, non tamen ſe idoneum exiſtimauit ad placandam iram Dei: ſed preces etiam obtulit, faciens patriarcharum mentionem, & iuriſiurandi illis præſtiti: & ne pacta dirimerentur, ſupplicauit.

68 Quare contriuit tabulas? Exod. 32.

Exiſtimauit populum non eſſe dignum legiſlatione diuina. Quum enim tabulæ eiuſmodi dotalium inſtrumentorum formam haberent, ſponſa verò in ipſo limine thalami nuptialis ad cōmmittendum adulterium declinauerit, iure profectò dotales literas effregit. Hoc tamen aduertendum eſt, omnium Deum, qui ſupplicationem exaudierat, ſupplicium diſtuliſſe.

Quapropter

Exo 32.g. Quapropter addidit, Qua autē die viſitabo illos, adducam ſuper eos omnem hanc iniquitatem A eorum. Quod accedit ad illud Apoſtoli, Ignorans, *Rom. 2.a.* quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit: ſecundum autem duritiam tuam & impœnitens cor theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera eius. Cæterùm quum legiſlator audiſſet, quod Deus omnium nollet amplius conuerſari cum illis, propter eorum duritiam, quódque ſemper reluctabantur, ſed angelum illis præfecturus eſſet, ſcire voluit, cuinam demandata eſſet illorum cura. Obſecrauit autem Deum, ne conſeruus pro duce daretur illis, ſed Dominus ipſe dux eorum eſſet. Quum autem Deus optimus hanc illi gratiam ſe facturum promiſiſſet, Moſes, veluti amore quodam probo inebriatus, rogauit Deum, quod humanum captum ſuperabat: nempe, vt naturam & ſubſtantiam diuinam, alioqui inuiſibilem, videret. quod erat impoſſibile. *Ioan. 1.c.* Deum enim nemo vidit vnquam: quemadmodum Dominus ait. Diuinas tamen diſpenſationes atque effectus (ita enim intelligere debemus poſteriora Dei) intueri licet iis, qui perinde ac Moſes virtute perfecti ſunt. Et hoc B non quomodolibet, ſed vbi collocati fuerint ab ipſo Deo in petra, quæ ſolidam fidem & non imperfectam ſignificat. Sed illud, per foramen petræ. Quod quidem foramen denotat oculum fidei, ſpe contemplantem ea quæ ſenſibilibus oculis ſunt inacceſſa & inuiſibilia.

Exo. 34.d. 69 *Quid denotat velamen poſitum ſuper faciem Moſis?*

2.Cor.3.d. Habemus interpretationem Apoſtoli: Nam vſque in hodiernum diem, ait, quum legitur Moſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum non reuelatum, quoniam in Chriſto euacuatur. Quando verò conuerſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Quemadmodum enim legiſlatoris facies impleta eſt gloria diuina, ita vt ſplendor inde procedens fulgure clarior non fineret obuios aduerſum intueri, ſed compellebat illos aut vultum auertere, aut claudere oculos, & ea de cauſa Moſes velamine ſemper vtebatur, quum populum alloqueretur: quum autem ſe conuerteret ad Deum, nuda facie erat: Sic Iudæi attendentes C nudæ literæ legis, gloriam minimè vident, ſed ſolum velamen intuentur. Qui autem acceſſerunt ad gratiam ſancti Spiritus, liberati ſunt à velamine, & ſpeculantur gloriam, qua Moſes impletus eſt. *Ibidem.* Hoc ipſum etiam dicit beatus Paulus, Nos verò omnes reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam, tanquam à Domini ſpiritu. Sicut enim, ſpeculum nitidum inſpicientium formas repræſentat: ita corda munda Dei gloriam ſuſpiciunt. Quapropter etiam Dominus dixit, Beati mundo corde: quoniam ipſi Deum videbunt. *Mat. 5.a* Et quo pacto Iudas, quum Diabolum admiſiſſet, in ſeipſo ſupplicium illius expreſſit: ita qui accedit ad gratiam diuinam, ſplendoribus inde manantibus relucet. Sic etiam qui in tenebris ſedet, tenebroſus efficitur: qui verò in ſole, lucidus. Similiter qui Deo adhæret, Dei ſimiles characteres recipit.

70 *Vndénam habuerunt ligna Sethim?*

Erant tabulæ denûm cubitorum: quas veriſimile eſt, ditiores ex Ægypto tranſportaſſe, quum inde egreſſi ſunt. Pretioſos autem lapides, aurum, argentum & æs ab Ægyptiis acceperunt, quum eſſent receſſuri. Nam ex mandato diuino, petiit *Exod. 3.g. & 11.a.* mulier à vicina ſua, & à contubernali ſuo, vaſa argentea & aurea, ac veſtimenta: & ſpoliauerunt Ægyptios. Quapropter oblationes Deus omnium appellauit primitias, tanquam ſpoliorum præcipua.

71 *Quod gratiæ donum conſecuti ſunt ſocij Beſeleel?*

Donum peritiæ ædificandi. Quædam enim eſt induſtria texendi, alia colendi agros, alia medēdi. Vnaquæque tamen harum donum Dei eſt, ad vſum hominum conceſſum.

72 *Quamobrem prima die primi menſis Deus iuſſit erigi tabernaculum?*

Propterea quòd eodem ferè tempore Deus creaturas condidit. Cuius rei fidem facit arborū germinatio. Germinet, inquit, terra herbam virentem, *Gen. 1.b.* ferentem ſemen ſecundum genus & ſimilitudinem ſuam: & lignum fructiferum faciens fructum, cuius ſemen in ipſo ſit, ad ſimilitudinem, iuxta genus ſuum ſuper terram. Incipiente enim vere prata florere ſolent, ſegetes ſemina cōcipiunt, arbores fructum emittunt. Ea de cauſa Deus etiam ſub idem tempus liberauit populum Iſraël à ſeruitute Ægyptiorum. Et Gabriel Archangelus ſanctæ virgini Mariæ lætum nuntium admirandi partus attulit. Eodem quoque tempore Chriſtus Dominus ſalutarem pertulit paſſionem. Non immeritò ergo Dominus omnium prima die primi mēſis tabernaculum erigere iuſſit, tum quòd totius mundi figuram referebat, tum vt populus ſe præpararet ad feſtum Paſchæ, quod primum celebrare lex præcipiebat Iudæis. Tunc quoque primum feſtum hoc erant celebraturi in deſerto. Nam ſecundus agebatur annus, ex quo vindicati erant à ſeruitute.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS, DE SELECTIS SCRIPTVRÆ SACRÆ QVÆSTIONIBVS AMBIGVIS,

IN LEVITICVM.

1 *Qua de cauſa Deus offerri ſibi ſacrificia præcepit?*

DE bis diximus multis in locis, non tantùm in his quæ contra Græcos ſcripſimus, & aduerſus hæreſes: verùm & in libro de Nuptiis: prætetea in enarrationibus prophetarum, & epiſtolarum Apoſtolicarum commentariis. Nihilominus boc quoque loco dicam in ſumma, Deum eiuſmodi ſacrificiis prorſus non indigere: cui quidem ſententiæ uon valde repugnabunt (vt arbitror) etiam hi qui parum ſapiunt. Quòd autẽ hæc ſacrificia Deus non expetat, ipſe per multos prophetas docuit. Cæterùm quia populus, qui longa per tempora vitã in B Ægypto tranſegerat, dæmonibus ſacrificare didicerat, permiſit Deus ſacrificia, vt illum ab hoc nefando dæmonum cultu vindicaret, quo quidem magnopere delectabatur, quemadmodum teſtificantur ea quæ circa vitulum acciderunt. Hoc autem ipſum & per Ezechielem prophetam patefecit: Vidi te ſanguine tuo perfuſam vitã producere. Dicit itaque: vbi animaduerti te ſummã capere voluptatem de ſanguine ſacrificiorum, permiſi hoc te frui deſiderio. Præterea hoc pręcepto aliud quoque ſalutare medicamentum comparauit illis. Nam ea ſibi ſacrificari iuſſit, quæ pro Deo coluntur ab Ægyptiis: nempe de numero quadrupedum, vitulum, capram, & ouem: E volatilibus autem, turturem, & pullos columbarum. Atqui non ignoramus alia fuiſſe permulta (animalia) quæ pro Diis habebant Ægyptij, verùm ex his C mãſuetiora ſacrificiis Deus addixit: reliqua verò appellauit immunda: vti hæc quidem execrati tanquam impura, ne pro Diis colerent: illa verò vt ſacrificiis deſtinata, ne deos putarent, ſed eum ſolum adorarent, cui cõuenit vt hæc offerri. Quia verò nonnulli locupletes erant, alij verò inopes: illis quidem vitulum vel agnum aut capram offerre præcepit, his verò par turturũ, aut duos pullos columbarum: pauperrimis autẽ ſimilam exiguam oleo perfuſam. Temperatã enim pro cuiuſque facultatibus condit legem. Et horum quædã appellauit dona, nempe quæ pio quodam erga Deum animo, & non ex neceſſitate legis offerentur. nonnulla verò ſacrificia ſalutaria: quod qui- A dem nomen indicat ab ægritudine vel aliis quibuſdam moleſtiis liberationem. Porrò offerebãtur ſacrificia pro peccato, pro delicto, ac pro ignoratione. Peccatum autem, cuiuſdam legis tranſgreſſionem ſpõtaneam ſignificat: delictũ, iniquitatem ex aliqua circunſtantia contingentem. Poteſt enim ita cadere, vt quiſpiam præter opinionẽ accedat ad leproſum vel mortuum, aut ſeminifluum. Ignoratio verò manifeſtam cõtinet interpretationem: quia non omnes ſciunt leges. Nam animi vitia natura docebat: quę verò ſolis Iudæis conueniebant, opus habebãt pręceptore. At verò quid ſignificent exiguæ quædam particulæ (ſacrificiorum) veluti inteſtinũ ventris, renes, & adiacens illis adeps, atque fibra hepatis, diximus. Cæterùm ſacrificium quod offerri ſolebat pro peccato, ſine thure & oleo offerebatur. Carent enim alimẽto lucis, qui ſedẽt in tenebris peccati: & qui lugere debent, expertes ſunt lætitiæ. Siquidem ex prophetæ ſentẽtia, oleum exhilarat faciẽ. Neque Pſa.103.b. præditi ſunt odore bono, qui nequitiæ fœtorem minimè reliquerunt. Cùm autem lex contineret vmbrã futurorum, & non ipſam imaginem rerũ ſecundum opiniouem diuini Apoſtoli, qui etiam dixit eos, qui viuebant ſub lege, tanquam exẽplari & vmbræ cæleſtium deſeruire, nihil abs re me factúrum arbitror, ſi dixero eos, qui ſe Deo offerunt, illarum varij generis hoſtiarũ irrationalium eſſe ſimiles. Nam qui vitam poſſeſſionibus omnibus & curis vacuam amplectuntur, ſe totos cõſecrant Deo omnium, & ſeipſos exhibent in holocauſtum & hoſtiã, nihil huic vitæ reliquum facientes, ſed omnia referentes ad vitam æternam. Qui verò ſunt his inferiores, quædam diſtribuũt altari, nonnulla ſacerdotibus, reliqua ad corporis vſum concedunt. Quidam itaque ouium mãſuetudinem offerunt: alij vitulorum facilè parentiũ more, toto complexu ferunt ſuaue iugum Domini: alij capras imitati, quod ex vſu quotidiano ſuperfluit, veluti quoddam lac, indigẽtibus largiuntur, iuxta ſtatutum Apoſtolicum, quo dicitur: Vt copia veſtra illorum inopiam ſuppleat. Nonnulli „ 2.Cor.8.c. continentiam turturum adferunt, & perinde fugiunt ſecundarum nuptiarum copulam. Alij pullorum columbinorum inſtar clementia atque ſimplicitate exornant animum. Atqui columbas iam adultas mactari minimè cõſtituit, propterea quòd eiuſmodi animal ſit ad coeundum calidiſſimum:

Ezec.16.a.

mum: ſed harum pullos adhuc ſimplices & innoxios, qui copulam necdum ſenſerūt. Et quemadmodum patriarcha volatilia non diuiſit, ita nec legiſlator ea iubet diuidi. Nam qui volant, Deum ex toto corde diligētes, non partiuntur animum, collocantes illum tum in terrenis, tum in cæleſtibus, ſed totum ſurſum ferunt. Hoc itaque modo ſacrificia ſi intelligamus, legem reperiemus infirmitati Iudæorum valde congruam, talémque legum ſanctionem Euangelicæ perfectioni non inutilem. Hæc autem ita intelligenda eſſe diuinus Paulus nos edocuit, qui citata lege de bobus, ſubiunxit: Nunquid ſcriptum eſt quòd qui arat, in ſpe debet arare: & qui triturat, in ſpe fructum percipiēdi? 1. Cor. 9. b. Quod igitur in lege ſenſibile eſt atque ſuperficiarium, quadrat Iudæis: quod autem eſt ſpiritale; conuenit iis qui viuendi rationem Euangelicam ſunt amplexi. Neque debemus ignorare (animalia) ea quę cedebant in holocauſtum, maſcula fuiſſe. Virilis enim ſexus propria eſt perfectio: quæ verò pro peccato mactabātur, erant fœminea. Quòd ſi quæ in nobis eſt princeps animi facultas, debilitata fuerit, imperant affectiones. Hoc quoque notandū eſt, quòd pro peccato non offerebantur agni, ſed capri: quod in ſacris Euangeliis indicat dominus Chriſtus, qui iuſtos quidē agnis aſſimilat, hœdis autē peccatores. Offerebātur etiā è volatilibus holocauſtomata: vnde poſſunt etiam inopes integram atque philoſophicā agere vitā. Et ſicuti nec pellis nec fimus quadrupedum offerebantur Deo, ſic etiam volatiliū ventriculus & pēnæ, procul ab ambitu altaris mittebantur. Nec tamen hæc temere proiiciebantur, ſed mittebantur in quendam locum mundum, in quem & cineres altaris reponi ſolebant. πρόβολον autem, id eſt, ventriculū Theodotion appellauit τὴν φῦσαν, id eſt, folliculum. Aquila verò interpretatus eſt τὴν σιτίζουσαν, hoc eſt, alimentariam partem, quæ quidem cibum recipit, & reliquis partibus corporis ſuppeditat: vnde factum eſt vt ſeptuaginta πρόβολον ipſam vocitauerint, ὥσπερ δὴ προσλαμβάνουσα τὴν τροφήν: nempe quæ cibū aſſumat. Sed notandum eſt ſimilam illam offerri ſolitam, eandem & panes in clibano coctos, & in ſartagine frixa lagana nominauit ſacrificium, vt demulceret inopes, ne ferrent iniquo animo quòd animalibus carerent. Nec minus hoc eſt annotādum, quòd eum, qui offert animal, hominem vocat. Homo (inquit) ex vobis qui obtulerit donum Domino, ex armentis bobus aut ouibus offeret illi. Illum autē qui ſimilam adfert, vocat animā. Si enim anima (inquit) offerat donū ſacrificij Domino, ſimila erit donū eius. Rationalis enim offert irrationale, & inanimatum anima. Prohibet autem offerri panes fermentatos: dixi quam ob cauſam. nihil enim habere conuenit quod Ægyptiacam conuerſationem ſapiat. Prohibet quoque offerri mel ad altare, eò quod apis (vt quidam ferunt) in locis impuris ſedeat, & vndecunq; conficiendi mellis occaſiones coaceruet. Nonnulli verò dixerunt inde nos inſtrui, ex propriis laboribus perſoluēda eſſe ſacrificia, ex conſilio Salomonis, quo dicitur: honora Dominū ex iuſtis laboribus, & præbe primitias illi de fructibus iuſtitiæ. At fructus apis à labore noſtro non procedit. quæ quidem verba nihil accuratum continent. Siquidem mellis confectio non caret hominis induſtria. Quidam enim excolendę terræ dant opeA ram; nonnulli curāt oues, alij mercaturæ ſtudent, alij verò mellis conficiendo incumbunt. Quamobrem ſub nomine fermenti vetuſtatē nequitiæ ſubobſcurè ſignificari puto: apis autem nomine voluptatem prohiberi. Iubet tamen eorū primitias offerre ſacerdotibus, quoniā hi ſunt qui pro peccatis noſtris preces offerūt: vnde per prophetam de ipſis ait: Peccata populi mei comedunt. Osee 4. b. Mandat etiā ſacrificia ſale conſpergi, per hoc animæ diiudicandi facultatem innuens: quo quidem ſale carebat ſacrificiū Cain: propterea audiuit ab vniuerſorum Deo: Nequaquam rectè obtuleris, neq; rectè diuiſeris. Diuinus etiam Apoſtolus ſtatuit inquiens: Sermo veſter ſemper ſale ſit conditus. Colo 4. b. Necnon Apoſtolis Dominus dixit: Vos eſtis ſal terræ. quòd ſi ſal infatuatum fuerit, in quo ſalietur? Pręcipit autem offerre quaſcunq; victimas quæ noxa notáque carent, licet ſint multiplices, & ſub variis formis offerātur: ex quibus docet in omni vitæ genere vitio carere oportere. Nēpe illos qui virginitatē amplexi ſunt, ſecundum leges virginitatis conuerſari debere: qui verò iugū nuptiarum elegerint, propter mutuam ſocietatē illarum coniugationem non maculare, qui vitā aſceticam prætulerint, regulam integritatis obſeruare: Et vt in ſumma dicam, tam diuites quàm inopes, tam ſeruos quàm potētes in ſuis quoſq; ordinibus incorruptam atq; irreprehenſibilem vitę rationem tenere. Verùm ex iis quæ mactabantur (demptis holocauſtis) partes nonnullæ offerebātur ad altare, reliquæ verò carnium portiones in vſum offerentiū diſtribuebantur. Holocauſtis tamen imponebantur ea quæ particulatim offerebantur, veluti renes, adeps, ac hepatis fibra. è quibuſdam autē ſacrificiis etiam lūbus, aut (ex aliorū interpretū ſententia) cauda. Qui enim ſumus imperfectiores, integerrimis & omni virtute prædítis vtimur interceſſoribus, quorum opera preces noſtras offerimus. Qui verò victimam offerebat, imponebat ſuper caput eius manus, tāquam ſuas ipſius operationes (per manus enim denotantur actiones) pro quibus equidem hoſtiam offerebat. Præcipit autem à ſanguine & adipe abſtinere, ſed ea ſibi offerri, eò quòd ille vitæ cauſa ſit, illa verò virtutem innuat, amboq; Deo dedicare ſit iuſtiſſimum. Porrò iubet ſacerdotem qui in legem ali- Leui. 4. a.
C quam commiſerit, vitulum immaculatū ſacrificare, offerréque ad altare ea quæ prædiximus: carnes autem cum fimo & pelle extra ſepta cremare: qood quidē indicat peccatū è ſacris cancellis eſſe loogè alienū. Quòd ſi populus vniuerſus tale crimen admiſerit, ſimilē hoſtiam offerri ſtatuit, docens quāta ſit ſacerdotij dignitas, quam vniuerſo populo parem fecit. Principem autē qui prætergreſſus fuerit legem aliquam, non vitulū, ſed hircum aut caprū anniculū offerre iubet. Tā procul abeſt à ſacerdotali dignitate is, cui corporeū imperium commiſſum eſt. Sio autem qui peccauit, nec ſacerdos ſit nec princeps, capram mactare iubetur. principis enim oblatio maſculus eſt, ſubditi verò fœmina: vt in ſuperioribus diximus. At illum qui aliquod immundum ex his quæ prohibita ſunt tetigerit, aut quempiam iurantem dum audiiſſet, eum iuſiurandum fallentem non coarguerit, aut eum iureiurando adhibito ſe quidpiā facturum aut oblaturum Deo promiſiſſet, re non præſtitiſſet quod verbo pollicitus erat, illum inquam in primis peccatum redimere iubet, tum

ouem aut capram offerre, atque ita Deum ſibi propitiom reddere. Quòd ſi fuerit pauper, præcipit offerre par turturum, aut duos pullos columbarum: ſi verò his careat, exiguam ſimilam ſine oleo & thure adferre. Oleum enim lætitiam indicat, thus autem ſuauem odorem: quorum vtroque priuatur peccatum. Itaque commodiſſimè coniunxit eum qui tangit immundum, cum eo qui celat iuſiurandum fallentem. Sicut enim qui purus eſt, ſi tangat qoidpiam immundum, polluitur: ita peccati peierantis eſt particeps, qui non corripit illius mendacium. Atqui conuenit admirari bonitatem domini, qui promittentem ſe quidpiam oblaturum, promiſſionémque iureiurando firmantem, non vt ingratum nec tanquam peieratorē plectit, ſed illum ſanat modica mulcta.

Leuit. 5. b. 2 *Quid eſt hoc, Anima quæ per obliuionem errauerit inuita circa ea quæ ſanctificata ſunt Domino?*

Sæpenumero contingebat quempiam negligentia lapſum opportuno tempore oon offerre quæ Deo ſunt cōſecrata, veluti primogenita, primitias, promiſſa. hunc ergo qui tam negligenter deliqoerit, grauiùs punit. Primùm enim iubet illum exoluere quod Deo debetur, addita iuſti pretij quinta parte: tum pro delicto arietem in ſacrificium offerre quinquaginta ſiclos valentem, & ita peccati remiſſionem conſequi. Hæc itaqoe & horom ſimilia cùm ſtatuiſſet de iis qui peccant inuiti, præcipit eos qui ſponte peccauerint, aut depoſitum acceptum denegaoerint, aut iniquitate quadam vtentes periurio peccatum atrocius reddiderint, in primis reſtituere his qui paſſi ſunt iniuriam, qoæ iniquè abſtulerunt, & præter ſortem quintam eius partem: & ſic poſteaquàm arietem obtulerint, Deum ſibi propitium reddere. Quod quidem beatus Zachæos præſtitit. Reddidit enim quæ rapuerat iniquè, quadrupla: deinde bonorum ſuorum dimidium diſtribuit pauperibus.

Leuit. 4. 3 *Quare victimam quæ pro ſacerdote offertur, prorſus cremari præcepit?*

Vt integritatem ſacerdotis demonſtraret, qui non aliquatenus, ſed totum planè ſe dedicauerit Deo vniuerſorum.

Leuit. 6. d. 4 *Quamobrem in holocauſtorum loco victimas quoque ſacrificabant, quæ pro peccato ſolent offerri?*

Ad demulcendos oblatores, vt cognoſcant ſe noo eſſe alienos à ſanctis cùm per pœnitentiam ſanantur: ob idque vocauit Sancta Sanctorum.

Leuit. 6. 5 *Quidnam illud eſt, Qui tetigerit carnes illas, ſanctificabuntur?*

Reuerentiam illos docet, ac iubet aſſiſtere rebus diuinis cum timore, & procul à ſacris ſtare. Hunc autem qui auſus appropinquare guttas ſanguinis receperit, præcipit in templo ſedere, quaſi ſui Dominus amplius oon ſit: aſſidere inquam, non vt ſacra faciat, ſed vt aliquo alio munere fungatur. Propterea veſtimenta quæ guttis huiuſmodi ſanguinis reſperſa fuerint, lauari iobentur: vaſa verò ſi fuerint ænea, fricari diligenter: ſin fictilia, conteri.

Leuit. 7. b. 6 *Cur prohibet edere ſacra ſeruata in tertium diem, pœnámque infligit tranſgredienti legem, aſſerens irritum eſſe ſacrificium illud?*

A Vult eos non ſolos epulari, ſed etiam egenis de carnibus elargiri: idcirco prima quidem & ſecunda die de carnibus illis ſumere iubet: & quæ ſuperſunt, igni mandari: vt neceſſitate compulſi, pauperes conuiuij ſui ſocios habeant.

7 *Qua de cauſa prohibet eum qui tetigerit ſeminifluum, leproſum, morticinium, aut aliquid aliud immundum, veſci carnibus hoſtiæ?* Leuit. 7. e.

Per hæc leuia grauiores cauet affectiones. Si enim ex lege naturali ii polluunt, quanto magis ea quæ procedunt à voluntate dicentur eſſe propriè contra legem facta? & hanc dicendi rationem tenere teſtificantur ſubſequentia. Nam cùm præcepiſſet adipem omnem offerri ad altare, adipem cadauerum & aliorum animalium à beſtiis captorum ſegregauit in vſum hominum. Erat igitur immundus ille, qui talem adipem attigerat, quamobrem clarum eſt inde de aliis, per alia legem condere.

8 *Ad quid dexteram ſacerdotis aurem, ac dextram manum ſimiliter & pedem vngebat ſanguine & oleo?* Leuit. 8. e.

B Hæc booorum noſtrorum typum gerebant: nempe ſanguis typum ſanguinis ſalutaris, oleum autem typum ſacroſancti chriſmatis. Auris dextera, probatæ obedientię ſignum erat: at verò manus & pes, probarum operationum figuram præ ſe ferebant. Hac itaqoe de cauſa tum dextera manus tum pes dexter vngebantur. ſiquidem ſunt & ſiniſtræ actiones, & obedientia damnoſa.

9 *Quomodo intelligi debet, Ignis alienus?* Leuit. 10. a.

Hiſtoria oos docuit dum primò ſacrificium celebraretur, igne diuino victimas abſumi, quem quidem igoem inextinctum Domious Deus pręceperat conſeruari, & illi noctu diúque ſuppeditari ligna, ne manufactus ignis admiſceretur igni diuino. Poſteaquàm ergo Nadab & Abiud filij Aaroo igne manufacto illato legem hanc tranſgreſſi ſunt, ignis diuinus conſumpſit eos. Ex quibus docemur non debere nos extinguere ſpiritum, ſed accendere gratiam quam accepimus, extraneúmq; nihil ad ſacram ſcripturam inuehere, cootentóſque doctrina Sancti Spiritus, abominari hæreſes, quarum fautores oonnulli verbis diui-
C nis fabulas addiderunt, alij ſuas commentationes impias ſententiæ ſcripturæ prætulerunt.

10 *Quare ſacerdotibus interdicit vino?* Leuit. 10. b.

Non prorſus interdixit illis, ſed eo ſolùm tempore dum mioiſtrant. per vices enim fungebantur munere: nonnulli quidem certis diebus, alij verò aliis diebus. Atqui ſacerdotem Apoſtolus ſobriū eſſe præcipit, & diaconos oon multo vino deditos. Et ſcribēs ad Timotheum, iubet vti modico vino propter crebras infirmitates. Nā integer eſſe debet ſacerdos, tāquam is cui creditum ſit ſupplicandi munus pro populo. Igitur legiſlator Moſes ſtatim vt vidit caprum concrematum eſſe extra templum Dei, ſuccenſuit ipſis Eleazar & Ithamar, his verbis: Cur non comediſtis hoſtias „ Ibidem. d.
pro peccato in loco ſancto, quæ Sancta Sāctorum „
eſt? Nónne Dominus hoc vobis dedit ad edendum, „
vt aoferatis peccatū cœtus, & pro eo rogetis „
in cōſpectu Domini? Hinc rurſum docemur, nos qui edimus ea quæ offeruntur à populo, & nō ſecūdum legem viuimus, oec pro illis citra formidinem Domino ſupplicamus, ſupplicium eſſe

laturos

latros à Deo, quod obſcurè ſignificans Dominus Deus ait: Peccata populi mei comedunt.

A

Leuit. 11. 11 *Quid ſibi vult, diuidens vngulam, & ruminans?*

Arbitror vngulæ diuiſionem ſignificare bonarum actionum & contrariarum diſcretionem: præterea viuendum eſſe non tantùm præſenti vitæ, ſed etiam futuræ. Et illi quidem diſtribuenda quæ ſunt neceſſaria: huic autem omnia, animam & corpus, & quæ ſpectant ad illud. Ruminans autem, diuinorum eloquiorum innuit meditationem. Quemadmodum enim ouis & ſimilia animalia aſſiduè cibum ruminant: ſic impiger, & qui Deum diligit, ad Deum vniuerſorum vocem extollit. Pſal. 118. " Quomodo dilexi legem tuam Domine? tota die meditatio mea eſt. Itaque ſicut inter animalia, quædam & vngulas diuiſas habent & cibum repetunt: quædam neutrum habent, velut aſinus, mulus, equus, & ipſæ feræ beſtiæ: alia biſulca quidem ſunt & ruminant, veluti bos: nonnulla non ruminant quidem, ſed diuidunt vngulam, vt camelus & lepus: ſic & inter homines quoſdam reperire licet perfectos, qui diuinorum eloquiorum meditationem vnicè complectuntur, & quæ ſpectant ad virtutem, curant diligenter: quoſdam autem imperfectos, qui diuina quidem eloquia vocetenus pronunciant, ſed (Cameli more) vngulam diuidere nequeunt. Nonnullos qui pietatem ac religionem nondum guſtauerunt, nec amplectuntur eloquia diuina, bonorum tamen operum ſunt ſtudioſi. Alios denique qui tum fidei tum operationis bonæ ſunt prorſus expertes. Porro animalium aquatilium illa vocitat munda, quæ ſquammis & pinnis prædita ſunt, & hæc aquis ſupernatant: quæ verò non ſunt eiuſmodi, deorſum & humi volutantur. Mundi ſunt igitur, qui animum ad terrena non appellunt, ſed pennis fidei præditi, ornamento virtutis ambiuntur. Quod enim in piſcibus eſt ſquamma, hoc apud homines eſt fides. his nos circumtegit beatus Paulus, pennas gratiæ & arma ſpiritus appellans. De volocribus autem illas aſſerit eſſe immundas, quæ ſunt rapaces, quæve cadaueribus paſcuntur, & gaudent tenebris: erudiens nos, vt abſtineamus ab auaritia, putidumque peccati fomentum abhorrentes, tenebras odio proſequamur. Quòd autem hæc non Actor. 10. b. præter rem ſic intellexerimus, Actorum teſtificatur hiſtoria. " Vidit enim (inquit) magnus ille Petrus ſindonem quatuor initiis demiſſam, in qua erant omnia quadrupedia terræ & volatilia: audiuitque vocem dicentem: Surge Petre, occide, & manduca. Deinde cùm ille dixiſſet: Nequaquam Domine, quia nihil vnquam comedi quod eſſet commune aut immundum: ait Dominus Deus: Quæ Deus purificauit, ne communia dixeris. At hæc dicta eſſe gratia Cornelij, qui cùm eſſet gentilis, ſaluari cupiebat, ſubſequentia demonſtrant. " Dominus quoque dixit Apoſtolis: Multi venient ad vos in veſtimentis ouium, intus autem ſunt lupi rapaces. Et Iudæis: Genimina viperarum. Et Apoſtolus: Vide Canes. Presbyteris etiam Epheſiorum: Scio quòd poſt diſceſſum meum ingredientur ad vos lupi rapaces. Necnon prophetæ quoſdam equos depereuntes equas nominant: alios verò ſerpentes, & pullos aſpidum volantium. Rurſum Dominus: Simile eſt regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni genere piſcium congreganti. Item: Vbi cadauer, ibi congregabuntur & aquilæ. Quapropter conſonat interpretatio (noſtra) ſententiæ ſcripturæ diuinæ: talemque nos ex his coniecturam capimus. Et ex eiſdem aliud vtilitatis genus allatum eſt Iudæis: Atqui dum animalia terrena, volatilia atque aquatilia bifariam partitus eſt, munda quædam & altera nominans immunda, ſuadet nobis ne quicquam horum eſſe Deum putemus. Quo enim modo quis ſanæ mentis Deum nuncuparit id, quod aut tanquam immundum ſummo cum odio auerſatur, aut quod vero Deo oblatum tandem ipſe comedit?

Philip. 3. a. Act. 20. e. Hieremi. 5. b.

12 *Quare ſi quidpiam immundum ceciderit in vas teſtaceum, iubet illud conteri: ſin ceciderit in vas æneum, aut ligneum, aut ſuper ſaccum aut veſtem, ea præcipit aqua lauari?* Leuit. 11. e. f.

Hinc etiam conſtat naturâ nihil eſſe immundum, ſed certam ob cauſam immunda quædam, & alia munda dixiſſe. Quòd ſi natura quædam eſſent impura, tam ænea quàm lignea vaſa conteri conueniret. At quoniam alia de cauſa ipſa vocauit immunda: quæ ſunt magis precioſa, lauari præcipit, viliora verò conteri. Hac quidem ratione legẽ

B

immunditiæ confirmans, patefacta nihilominus legis intentione. Eam ob rem etiam clibanos & ollas pedatas deſtrui iubet, ſi quod ex huiuſmodi animalibus immundis in ea lapſum fuerit. Nec non aquam quæ in vaſis eſt, immundam aſſerit ſi cadauer aliquod in ea deciderit: aquam verò fontis aut lacuſtrem non item. talibus enim leuia ſupplicia præſcribit. Diſcimus itaque quantum malum ſit peccatum, cùm veram pollutionem conteri mandet.

13 *Quamobrem ſi ſuper ſementem ſine aqua ceciderit cadauer, non polluit ſementem: ſi verò cum aqua, declaras eam immundam?* Leuit. 11. f.

Quoniam liquefactus cruor promptiùs inuadit ſementem. Variis autem modis animalia dicit immunda, quæ ſuper ventrem volutantur: è quorum numero ſerpens eſt author mali, & miniſter Diaboli.

14 *Cur eam quæ marem peperit, quadraginta dies impuram eſſe dixit, quæ verò peperit fœminam, bis totidem?* Leuit. 12.

C

Diſcutiendus eſt legis ſcopus. Nam frequenter alia pro aliis docet: quod & hoc loco facile eſt perſpicere. Si enim quæ peperit, eſt immunda: vtique etiam illa quæ eſt grauida, impura eſt. Arbitror igitur legẽ iubere illã requieſcere, vt quæ mirum in modum laborauerit, & acerbos dolores pertulerit. Quòd ſi lex hiſce verbis ſimplicibus fuiſſet concepta, nunquam à Venere continuiſſent viri. vbi verò mulierem immundam eſſe didicerunt, communicationem vitabant, ne fierent impuritatis participes. Lex igitur impuritatis verbo appetitionem ipſam extinguit. Diſcrimen autem illud dierum quidam ſic interpretati ſunt, nempe grauiùs laborare mulieres dum fœminam pariunt, propterea legem duplicatum tempus illis indulſiſſe.

15 *Quid ſibi vult lex lata de lepra?* Leuit. 13.

Per affectiones corporeas indicat morbos animæ: & per ea quæ non ſponte committuntur, arguit ſpontanea. Si enim naturalia quodammodo videntur eſſe impura, quanto magis ea quæ ma-

nant à voluntate? Porrò varias lepræ ſpecies edifſerit, quia ſunt etiam multa peccatorum diſcrimina: Et ſicuti lepræ quædam eſt origo, ita & peccati. Quemadmodum itaque ſacerdos lepram diſcernit, ita peccatorum animæ iudicem ipſum eſſe oportet. Lepram autem appellat illam varietatem coloris; ſic anima quæ vitio ſit proxima, lepram ipſam producit.

Leuit. 13. b. 16 *Cur prorſus leproſum appellat mundum?*

Hæc quoque lex plena eſt humanitatis. Sicut enim aſſeruit eſſe vas impurum, in quod cadauer cecidiſſet, non ita ſi lapſum eſſet in fontem aut lacum: ſic illum qui vario colore reſperſus, ab aliis quidem ſeparat, vtpote qui ſpem purificationis habeat: qui verò penitus albus eſt, hunc cum cæteris conuerſari iubet, ne per totam vitam ab aliis hominibus ſegregatus degat. Et hoc continet figuram rerum ſpiritalium. Siquidem lex diuina vo edere quidem permittit cum fidelibus peccantibus: cum infidelibus autem ad conuiuium inuitantibus manducare non prohibet. Sic itaque diuinus Apoſtolus ait: Si quis infidelium vocat vos, & vultis ire, omne quod vobis appoſitum fuerit edite, nihil diſcernentes. Et quæ ſequuntur. De fidelibus autem peccantibus inquit ita: Si quiſpiam qui frater nominatur, fuerit fornicator, hactenus cum eiuſmodi non edere. Et iterum: ſubducite vos ab omni fratre inordinatè ambulante. Talis igitur ei ſimilis eſt, qui aliquatenus eſt leproſus: infidelis autem ei qui colorem omnem naturalem perdidit. Atqui cum talibus & colloquimur & conuerſamur: cum illis verò nequaquam. Cuius rei teſtis eſt diuinus Apoſtolus: Nũc autem ſcripſi vobis non commiſceri: Si is qui frater nominatur inter vos, ſit fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax, cũ eiuſmodi nec cibum ſumere. Mundum nihilominus eum dixit, qui totus euaſit albus: non quòd ſano ſit corpore, ſed quòd ſecundum legem inquinare non poſſit accedentem ad ſe.

Leuit. 13. f. 17 *Quare leproſum eſſe iubet aperto capite?*

Vt notus ſit, & ne fiant impuritatis participes qui accedunt ad illum. ita de peccantibus Apoſtolus inquit: Subducite vos ab omni fratre inordinatè ambulante, & non ſecundum traditionem quam accepiſtis à nobis. Et ſi quis frater nominatur, &c. hactenus cum huiuſmodi non edere.

Leuit. 13 f g 18 *Quo pacto veſtimentis ineſſe lepra poterat?*

Complures illis Deus præbuit inſtructiones: Mox & de leproſis domeſticis ſic ait: Quandocunq; intrabitis in terram Chananæorum quam ego do vobis, dabo etiam tactum lepræ in domibus terræ quam poſſeſſuri eſtis, &c. Ex his autem docet plagas eſſe à Deo miſſas interdum in veſtimenta, interdum in domos immiſſas: quæ quidẽ inenarrabilem Dei beneuolentiam demonſtrant. Dum enim peccarent homines, veſtimentis aut domiciliis plagas infligebat, hocque pacto ſanitatem conferebat poſſeſſoribus illorum. Cæterùm domui leproſæ ſimilis eſt domus Iſraël: de qua qui peccauerant, tanquam infecti lepra lapides ſublati ſunt, quandoque per Aſſyrios, aliquando per Babylonios, interdum Macedonum opera. Et quia adhærenti lepra laborabant, illorum domum

A dirui funditus iuſſit legiſlator. Impuri ſunt ergo qui introeunt in cœtus illorum, quaſi leproſam in domum ingrediantur.

19 *Quid ſignificant duo paſſeres, qui in purificatione leproſi offeruntur?* Leuit. 14.

Salutaris paſſionis typum continent. Nam quemadmodum ex paſſeribus illis alter mactabatur, alter ſanguine mactati tinctus ſoluebatur: ita Dominus Chriſtus pro humanitate lepra inquinata crucifixus eſt, carne quidem perferente mortem, diuinitate verò paſſionem humanitatis ſibi accommodante. Iam verò ſicut leproſus demonſtratur ſplendidus & purus vbi circunſperſus fuerit ſanguine paſſeris immolati mixto aqua pura cum ligno cedrino, hyſſopo & cocco retorto: ita qui credit Chriſto ſaluatori, ſacroſancti baptiſmatis aqua lyſtratus, peccatorum maculis abſtergitur. Porrò lignum cedrinum quod corruptioni minimè eſt obnoxium, repræſentat diuinitatem paſſionis expertem: coccinum verò retortum, humanitatem ex anima & corpore conſtantem: hyſſopus autem calorem & ſuauem odorem B Sancti Spiritus. Per hæc qui baptizantur, ab animæ lepra liberantur. Hemina verò olei ſignificat vnguentum ſpiritale: Oleumque quo inunguntur auris dextera, manus & pes dexter, innuit auditum quidem dedicatum eſſe dextris ſermonibus, manum autem & pedem dextris operationibus. Oleum verò immiſſum capiti, conſecrationem mentis indicat. At qui leproſus perdurat, expellitur ab Eccleſia.

20 *Quamobrem ſeminifluum dicit immundum?* Leuit. 15.

Iam dixi, nimirum per naturalia nos inſtruere de vitiis animi, & ex illis nos docere, hæc quàm ſint atrocia. Nam ſi fluxus naturalis impurus eſt, quanto magis aduerſatur legi laſciuia? Docet quoque talium eſſe vitanda ſacrificia. Dixit enim immundum eſſe, qui patientem fluxum ſeminis attigerit. Quia nullis ex his quæ naturaliter eueniunt, reuera immundum eſſe lex oſtendit illis. Siquidem vbi ſeminifluus fictile vas tetigerit, illud conteri iubet: ſin æneum aut ligneum, aqua defricari. Atqui ſi verè immundus erat qui ſic erat affe- C ctus, oportebat etiam hęc vnà cum fictilibus conteri. Sic etiam qui inciderit in ſomnium, impurum eſſe ait, ſimiliter eos qui lege nuptiarum ſe contingunt, cum tamen ipſe de nuptiis legem tulerit. Propter hoc, inquit, relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ: & erunt duo in carnem vnam. Quo igitur modo eum aſſerit impurum, qui ſecundum legem permiſcetur? Sed conſtat quod cum quis ſecundum legem miſcetur, modeſtiam docet, & quòd liberorum procreandorum cauſa, non voluptatis gratia, huiuſmodi contactus fiat. hanc ob rem eos, qui permiſcentur, impuros appellat, & purgari præcipit, vt aſſiduitatem congrediendi cohibeat purificandi ſui pigritia. Diuinus autem Apoſtolus ſcribens ad perfectos ait: honorabile connubium & torus immaculatus, fornicatores autem & adulteros iudicabit Deus. Gene. 2. d

21 *Qua de cauſa dicit eam eſſe immundam, quæ ſanguinis ſuperfluitatem naturaliter excernit?* Leuit. 15. e.

Quæ diximus de ſeminifluo, eadem de eiuſmodi

di muliere dicenda ſunt:ad hæc ne quis cum talibus commiſceatur. ferunt enim quidam ex eo cõ- A tactu gigni tabem & lepram, hac ſuperfluitate depaſcente bene formata corpora, propterea dicit illum immundum, qui talem mulierem attigerit. Atqui breuibos harum legum cauſas patefecit, Leuit. 15. dum ait: Docebitis ergo filios Iſraël, vt caueanr immunditias, & non moriantur in ſordibus ſuis, cùm polloerint tabernaculum meum qood eſt inter eos. Quòd ſi quæ non ſponte cõmittuntur, aſſerit polluere, quanto magis deteſtanda ſunt voluntaria? Et hæc quidem valde congruebant illis, vtpote maximè laſciuis, & propemodum (banc ob tem) decertantibus. Itaque quod leue eſt dum prætermittitur, ſi obſeruetur, paratiores efficit ad potiora.

Leuit. 16. a. 22 *Quando ſummus ſacerdos ingrediebatur in Sancta Sanctorum?*

Propitiationis die: quam celebrari ſtatuit Deus decima die ſeptimi menſis: Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur Sanctuariu, quod eſt intra velu coram propitiatorio quo tegitur arca, vt non moriatur: quia in nube B apparebo ſuper propitiatorium. Conſtat ex hoc loco quòd Deus pecoliarem ſui præſentiam exhibehat in propitiatorio, ſuamque bonitatem demonſtrabat non in caligine, fumo & igne, ſicuti populo Iſraël, ſed in nube perlucida conſpiciebatur. Docuit quoqoe ritum ſacrificiorum quibus vteretur pontifex ingreſſurus adyta. Iuſſit enim vitulum ſacrificare pro peccato & arietem in holocauſtum: & hæc quidem pro ſe offerre, pro vniuerſo aotem populo duos hircos pro peccato ſumere, & arietem vnum in holocauſtum: præcepitque hircos ſorte diſtingui: & vnum quidem ſacrificari, alterum autem in ſolitudinem mitti. Quod quidam non recte intelligẽtes, emiſſarium illum eſſe dæmonem quendam arbitrati ſunt, quia dixit, Vnum domino, & vnum emiſſario. Sed hoc præ nimia ſtoliditate putauerunt. Quî enim fieri Exod. 20. a. poſſet, eum qoi dixit: Non erunt tibi alij Dij præter me, & non adorabis, neque ſeruies alteri Deo præter me: Dæmoni cuidam parem indulgere victimam? Atqui conueniebar illos cognoſcere ſenſum, nempe Deum hircum etiam illum qui ſoloitur, offerri ſibi iuſſiſſe. Statuet (inquir) hircum C viuum coram domino, vt fundat preces ſuper eum, & emittat illum in ſolitudinem. Hoc aotem ſatis innuit, quòd hircus ipſe dictus ſit emiſſarius, tanquam qui emittatur in deſertum. nec non illud ipſum denotant quæ ſequuntur: Et aſſumet hircus ſuper ſe iniquitates ipſorum in deſertum. Verùm Symmachus τὸ ἀποπομπαῖον de hirco abeunte, & qui emittitur in deſertum interpretatur: Aquila autem de hirco qui ſoluitur in ſolitudinem. Non igitur Deo cuipiam aut dæmoni mittebatur, ſed ambo qoidem offerebantur Deo, ſed vnus mactabatur, alter autem aſſumptis peccatis populi in ſolitudinem emittebatur. Quemadmodum enim in purificatione leproſi, vno paſſere mactato alter illios ſanguine tinctus liberabatur: ita duobus hircis oblatis pro peccatis populi, vnus ſacrificabatur, alter emittebatur. Hæc nihilominus typum gerunt Chriſti domini, dum tamen hæc duo animalia non pro duabus perſonis accipiantur, ſed pro duabus naturis. Cùm enim per vnom hircum adumbrari commodè non poſſet tam mortalitas quàm immortalitas Chriſti domini (nam hircus mortalis eſt ſolum) neceſſariò duo mandari ſunt, vt ille qui mactabatur, carnis paſſibilem naturam præfiguraret: qui verò ſoluebatur, diuinitatis indicaret naturã impaſſibilem. In hunc quoq; modum beatus Dauid prædicens Chriſti domini paſſionem, reſurrectionem, & ad cælos aſcenſionem, ait: Deus cùm egredereris in Pſal. 67. b. conſpectu populi tui, dum tranſires per deſertum, terra commota eſt: etenim cæli diſtillauerunt. Atqui dum Chriſtus crucifigeretur, nonimus terram eſſe commotam, & petras confractas. Cælum autem per ſolis obtenebrationem declarauit impietatis exceſſum. Deſertum verò mortis erat figura. ob id enim dixit, dum tranſires per deſertum. Porrò nemo exiſtimet ineptum, hircos præfigurare paſſionem Chriſti, cùm ipſum Ioannes appellauerit agnum: ſed perpendat potiùs quòd non pro iuſtis tantùm, ſed etiam pro peccatoribus ſeipſum obtulerit. Ipſe itaque Dominus comparauit hœdis cœtum peccatorum. Statuet enim (ait) agnos à dextris, hœdos autem à ſiniſtris. Et in Lege pro peccato offerebatur hœdus. Necnon ipſe dominos æneum ſerpentẽ ſui ipſius eſſe figuram dixit. Sicut enim Moſes (ait) exaltauit ſerpentẽ in deſerto, ita exaltari oportet filio hominis, vt omois qui Ioan. 3 d. credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Quamobrem ſi non qoadrat hircorum figura, multo minos figura ſerpentis. Hæc ergo prænunciant terræ ſalotem: introductio verò hirci peccatum abducentis in deſertum, Iudæis erat gratiſſima: quia reducebat illis in mentem ſcelus in deſerto ſæpios admiſſum, & inenarrabilem domini beneuolentiam: per quam iuſtis ſuppliciis euitatis in terram promiſſam ingreſſi ſont. Hæc ita fieri mandauit. Inſtruit præterea quã pontificem ingredi conueniat in Sancta Sanctorum. Adducet enim (inqoit) Aaron vitulum pro peccato ſuo: accipietque thuribulum plenom prunis ignis ab altari quod eſt in conſpectu Domini, & implebit manus thymiamate ſubtiliter compoſito. Et intrabit intra velom: & thymiamate ſuper ignem poſito in conſpectu Domini, vapor thymiamatis operiet oraculum quod eſt ſupra Propitiatorium: & non morietur. Ex hoc loco manifeſtum eſt, non oportere extra velum mittere thymiama. Quod C quidem nos etiam docuit beatus Lucas, enarrans quæ geſta ſunt tempore Zachariæ patris Ioannis Baptiſtæ: Illo enim tempore ingreſſus fuerat ille Sancta Sanctorum, & Angelorum viſione fruebatur. Adhæc mandauit ſanguine vituli & hirci aſpergere digito è regione oraculi ſepties: Et quia ſeptem diebus vita concluditur, & quotidie (vt verbo dicam) modicum aut grauiter delinquimus, pro peccatis illis diebus commiſſis, ſanguinis aſperſio nomero par offerebarur: Statuitque non eos tantùm, ſed etiam tabernaculum expiari. Expiabit enim (inquit) Sancta ab immunditiis filiorum Iſraël, ab præuaricationibos eorum, & cunctis peccatis ipſorum. Iuxta hunc ritum faciet in tabernaculo teſtimonij quod ædificatum eſt inter eos in medio impuritatis ipſorum. Inhibuit etiam qoenquam adeſſe interea dum pontifex ſacrificium illud peragit. Notat etiam tempus quo iſthæc celebrari deceat. Decima die menſis (ſeptimi ſcilicet) affligetis animas veſtras, nullumque opus facieris, ſiue indigena ſiue aduena, qui peregrinatur inter vos. In hac die expiatio erit veſtri

atq; mūdatio ab omnibus peccatis veſtris: coram Domino mundabimini, Sabbatum ſabbatorum reqnies erit vobis. Et affligetis animas veſtras lege perpetua. Sabbata ſabbatorum dixit, qnemadmodum Sancta Sanctorum. Nam hoc feſtum longè celebrins eſt Sabbato. Deinde ſubiongit: Semel in anno facietis iuxta ritum, quem conſtituit Dominus Moyſi: Cæterùm boc præfigurat diſpenſationem Saluatoris ooſtri ſecundum carnem. Sicut enim ſemel in anno Pontifex ingrediens in Sancta Sanctorum ſacrificium iſtud peragebat: ita dominus Chriſtus vbi ſemel paſſionem ſalntarem pertulit, aſcendit in cælum æterna redemptione inuenta, vt perhibet diuinus Apoſtolus.

Leuit. 17. a. b.

23 *Quare prohibet pecudes eſculentas immolari procul à Tabernaculo?*

Non erat quorundam impium animum, qui dæmonibus eſſent victimas oblaturi: propterea conſtituit vt quicunq; vellet vitulum, ouem, aut capram immolare, addoceret ad fores Tabernaculi, & ſanguinē effunderet, & domi de carnibus ſumeret. qui verò hoc non feciſſet, tanquā cædis reū accuſari præcepit. Sanguis enim, ait, reputabitur homini illi, & delebitur anima illius de populo ipſius. Quòd aotem lex eius ſit intentionis quam dixi, ſubſequentia docent: Adolebit enim, ait, adipem in odorem ſoauitatis Domino. Et nequaquam vltrà immolabunt hoſtias ſuas dæmonibus cum quibus fornicati ſunt. Legitimum ſempiternum erit vobis in generationes veſtras. Iſta lex in bunc vſque diem viget apud Iudæos. Nam pootifex immolat eſculenta animalia. Prohibuit etiam edere ſanguinem, & rationem ſobiecit: Anima enim (inqnit) omnis carnis ſanguis illius eſt: & ego dedi vobis illum, vt expietis ſuper altare pro animabus veſtris. ſanguis enim eius pro anima illius expiatur. Propterea dixi filiis Iſraël, Nulla veſtrûm anima ſanguinem edet. Ne aduena quidem qui peregrinatur apud vos, edet ſanguinem. Sicut enim tu (inqoit) immortali anima præditus es: ſic animal irrationale ſanguinem habet loco animæ. Tua igitur gratia præcipit ratione carentem animam, hoc eſt, ſanguinem offerri pro tua anima rationali & immortali. Hunc autem ſi edis, animam comediſti. Rationalis enim animæ locum ille obtinet. idcirco talem eſum cædem appellauit. Eandem ob cauſam arcet ab edendis animalibus mortuis, eò quòd ſanguis oon fuerit diſtractus ab animali.

Leuit. 18.

24 *Quidam arguunt leges latas de nuptijs, aiúntque illa à Deo eſſe interdicta, quæ nuſquam vnquam acciderunt. quis enim ferat vt matri ſua permiſceatur, aut conuerſetur cum pecore?*

Nunquam Deus interdixit eo, qood à oemine tentatum eſt: & quòd ita ſe res habeat teſtimonio eſt huius legis procemium. Sic enim ait: Inxta cōſuetudinem terræ Ægypti, in qua habitaſtis, noo facietis: & ioxta morem regionis Chanaan, ad quam ego introducturus ſum vos, non agetis: nec in legibus eorum ambulabitis. Hęc autem vbi dixit, docet quæ perpetrata ſunt ab eis, & talia prohibet agere. Quòd antem ſimilia permulta perpetrentur, teſtes ſunt etiam Perſæ, qui in hunc vſque diem non ſororibus ſolùm, ſed etiam matribns ac filiabus nuptiarum lege permiſcentur. Itidem & alia ſcelera plures admittunt.

25 *Quid hoc eſt, Non dabis de ſemine tuo, vt ſeruiat principi, a nec pollues nomen meum ſanctum: ego Dominus?* Leuit 18. e. a aliàs idolo Moloch.

Hebraica litera habet Moloch: quod teliqui interpretes annotauerunt. Hoc autem erat idolum. Propterea Deus inquit per Prophetam: Nūquid victimas & hoſtias obtuliſtis mihi in deſerto quadraginta annis filij Iſraël? Et tamen recepiſtis tabernaculum Moloch, & ſidns Dei veſtri Rempham, figuras quas feciſtis vt adoraretis eas. Inhibet ergo ne filios ſuos offerant idolis in miniſterium ſacrorum: vel (vt quidam aiunt) prohibet ne dent pueros ſoos alienigenis principibus, vt ſint illorum ſerui vel armigeri: ne participes fiant impietatis eorum.

26 *Quidnam illud eſt, Ne vos abominetur terra cùm eam pollueritis, ſicut abominata eſt gentes quæ vos præceſſerunt.* Leu. 18. d.

Ne vos execretur qoemadmodom execrata eſt Chananæos: pro eo ac ſi dicat: Sicut eos interemi propter multa ſcelera, tradidiqoe vobis terram illorum, ita vos plectam vbi ſimilia perpetraueritis.

27 *Quomodo intelligendum, Iumenta tua non facies coire cum alterius generis animantibus: Nec ſeres vineam tuam diuerſo ſemine: &, Veſte è duobus adulterata, non indueris?* Leuit. 19. d.

Frequenter admonui, per ſenſibilia docere quæ ſpectant ad animum. prohibet ergo diuerſorum generum coitum: veluti equi & aſini: ne ab irrationalibus animalibus ad ratione præditos tranſeat illegitima permixtio. Eandem ob cauſam veſtem ex lana & lino contextam vocat adulteram, inſtruens contrarias operationes minimè quadrare. Et qnòd per id non veſtem ſed operationem adnlteram innuat, probant velamenta Tabernaculi ex variis pannis comparata. Sic intelligendum eſt qnod dicitur de vinea. Apoſtolus quoque contrahere ſocietatem cum infidelibus prohibet, dum ait: Nolite iugum dncere cum infidelibos. 2. Co. 6. e.

28 *Quid eſt, Non facietis σισόην ex coma capitis veſtri, neque corrumpetis faciem barbæ veſtræ, neque facietis ob animam inciſiones in corpore veſtro, neque figuras aut ſtigmata facietis vobis?* Leuit. 19. f.

Quidam dictionem illam σισόην interpretati ſunt capillos de induſtria criſpos factos. Ego verò exiſtimo per legem aliud interdici. Nam moris eſt apud Græcos in pueris capillorum extremitates non attondere, ſed ſinere capillos promitti, & aliquanto pòſt tempore eos dęmonibns dedicare. Conſueuerāt etiam radere barbam cùm aliquem elugerent, & genas incidere in honorem defunctorum. Necnon aliquas corporis partes acu perforabant, & nigro veſtiebantur in reuerentiam dæmonum. Hæc igitur diuina lege ſuot interdicta.

29 *Quidnam eſt, ἐγγαστρίμυθος, id eſt, magus?* Leuit. 20. a.

Quidam à dæmonibos agitati, ſimplices multos deceperunt quaſi loquerentur: qoos Greci ἐγγαστρομάντεις, id eſt, ex inteſtinis vaticinantes appellarunt: tanquam ex interioribus dęmon videatur vocem emittere.

Quam-

Leuit.21.e. 30 *Quamobrem ſacerdotibus alias leges de nuptiis præſcribit?*

Quooiam temperantiæ typum ſacerdotem eſſe oportet: & vt illud hominum genus ſyocerum permaneat, nulla coutumelia præbens occaſionem conuitiari voleotibus. Propterea diuinus Apoſtolus iubet Dei miniſtrum teſtimoniom babere bonum etiam ab extraneis: vt non in opprobrium, inquit, incidat, & io laqueom diaboli. Hac de cauſa ſcottum Iſraëliticum intetfici iubet: filiam autem ſacerdotis conſimilis ſceleris ream flammis exuri. Imò proptet queruloſam Iudæorum naturam, ne filiæ quidem ſacerdotis quæ maculam aliquam habeat in corpore, permittit miniſtrare. per affectiones non ſponte ſuſceptas ptohibens eas quæ procedunt à voluntate. Verbi gratia, oculorum occæcatio, inopiam cognoſcendi ſignificat: auris ampotatio, inobedientiam: naris autem ablatio, facultatis diſcernēdi priuationem: manus abſciſſio, in agendo ſocordiam: hocq́ue modo teliqua ſunt intelligenda. Idcirco victimas omnibus membris integras offette iobet: per ea quæ offeruntur, inſtruens offerentes vt habeant animæ ſinceras operationes. Inter cætera verò interdicit geoitalium abſciſſionem, aut contuſionem. exiſtimat enim eum bonis abundare debere, qui curat diuinum miniſterium.

1.Tim.3.b. Deut.23.c. Leuit.21.b.

Leuit.22.d. 31 *Cur primogenita pecorum poſt octauum diem offerri iuſſit?*

Nouerat quoſdam gulæ vitio laborare, quodq́ue forſan intuentes primogenitum obeſum eſſe ac ſpecioſum, illud eſſent retenturi: propterea primò natum offerri præcepit.

Leuit 23.c. 32 *Quid inauit, Non comedetis ſpicas nouas toſtas donec vos obtuleritis dona Deo veſtro?*

Terra Palæſtioæ cùm ſit ealidior, fructus fert præmaturos. Idcirco mandat ne qoiſ antea ſpicas nouas audeat tortere, aſſare atque edere, quàm ex iis Deo manipulum obtuleriot. Iubet autem hūc offerri die Paſchæ: tum ex ea die ſeptem hebdomadibus numeratis, feſtum Pentecoſtes celebrare. Sic enim ait: Et oumerabitis vobis à craſtino die ſabbatorum, ab ea die qua manipulum ſeparationis obtuleritis, ſeptem hebdomadas integras. Atqui feſtum pentecoſtes memoriam renouabat introitus in terram promiſſionis. Tum enim ſerere cœperunt & metere. Nam io deſerto veſcebantur manna labente de cælo. Iuſtruens his verbis quo ritu tum Paſchæ tum Pentecoſtes ſolennitatem celebrare oporteat. docet etiam quæ ſint agenda ſeptimo menſe. Nempe prima die menſis feſtum tubarum peragere iubet, quo recolebatur tubarum memoria quæ erant in monte Sioa, quando Deus omniom dabat Legem: Vox enim (inquit) tubæ intenſè ſooabat. Decima verò die ſeptimi mēſis ieiunare præcipit. Illam enim diem appellat diem propitiatioois: Affligetis enim, inquit, animas veſtras à die oona menſis à veſpera vſque ad decimum diem menſis, veſperi ſabbatizabitis ſabbata veſtra: Et omnis anima quę afflicta non fuerit eo die, peribit anima illa à populo ſuo. Alioqui nunc hac ipſa die Iudæi non præ ſe ferunt triſtitiam, ſed rident, ludunt, ac ducunt choreas, ac verbis & tebus obſcœnis vtuntur directò cum Lege pugnantes. At decimaquinta die menſis legem condit de celebranda Tabernaculorum ſolennitate, non vſque ad ſeptimum diem ſolùm, vt in aliis feſtis, ſed & ſeptem diebus octauum addi iubet. Dies, inquit, octaua celebris & ſancta erit vobis, & offeretis holocauſta Dño: collecta eſt omne opus ſeruile non facietis vobis. τὸ δὲ ἐξόδιον, id eſt collecta, feſtorum indicat finem. Porrò feſtu tabernaculorum, vitæ in deſerto tranſactæ memotiam refricat: quod etiam legiſlator nō ſubticuit: Quia in tabernaculis habitare feci filios Iſraël dum educerem illos è terra Ægypti. Propterea præcepit ornare domos ramis arbotum: & cum aliis ramis numerauit viticem, velut indicem lætitiæ, & extinguentem voluptatem. aiunt enim ipſam, ſiue edatur, ſiue ſubſternatur, extinguere flammam voluptatom. Verùm oon more medico iuſſit vti his ramis viticis, ſed vt ſub eius nomine temperantiæ mooimentum adnecteret.

Exod 19.c.

33 *Quomodo intelligendum eſt illud, Qui maledixerit Deo, portabit peccatum: Qui verò nominauerit nomen Domini, morte morietur?* Leuit.24.c.

Deprehenſos eſt quidam qui Deum omnium blaſphemauerat: nondum autem lex erat ſcripta de blaſphemia: propterea legiſlatot hanc legem ſeruari iuſſit. Poſtera itaque die Moſes interrogauit Dominum, quid pati deberet pernicioſus ille. Dominus autem illum lapidibus obtui præcepit: primoſq; lapides mittere qui audiiſſent blaſphemiam. Itaque de blaſphemia legem tulit, Deumq́ue vocauit æquiuocè, eum qui talis falſò nominatur: cui quidem qui detrahit, hunc peccare aſſerit, nulla tamen pœna condemnat. Non enim peccat pius dum blaſphemat Deum, qui falſò Dei nomen vſorpat, ſed qui eredit in eum, & tamen conuitiatur. blaſphemat enim. peccatum igitur eiuſmodi blaſphemiam appellauit: non proptet eius cui blaſphemia infertur, dignitatem, ſed proptet eius qui blaſphemat, opinionem, qoia non vt Deum falſò nominatum, ſed tanquam verum Deum blaſphemat. Hunc autem qui verū Deum blaſphemat, lapidibus interimi mandauit. Meritoq́ue hiſce de blaſphemia legibus, homicidij legem aptauit: quia blaſphemator creatorem cùm interficere non poſſit, lingua ferit.

34 *Cur oculum pro oculo abſcindi, & dentem pro dente, & quæcunque ſimilia præcepit?* Leuit. 24. d.

Non hæc lege ſanciuit, vt ea paterentur, ſed ne admitterent quæ prohibita ſunt. Metus enim patiendi, libidinem ageodi coërcet.

35 *Quam ob cauſam anno ſeptimo terram ſerere prohibet?* Leuit. 25.

Hac lege plectit eorum animum inſatiabilem. Nam ideo ſeminabant, vt plus haberent: terra verò minimè quieſcens, exiliores fructus afferebat. Quare conſtituit anno ſeptimo non ſeminatam manere terram. quæ autem ſponte naſcerentur, ea prohibuit vindemiare aut metere, vt illos humanitatis officia doceret. Voluit enim vt viduæ, orphani, & aduenę vnà cum ipſis eſſent illorum fructuum participes. Præter hæc aliud etiam tractatur. Nam hoc anno oomina reſcinduntur, & Hebræi ſerui donantur libertate. Idcirco ſtatuit vt annus iubilæus cum ceſſatione celebretur. qood quidem nomen remiſſionem atque libertatem ſignificat, iubilæumq́ue vocant annum quinqua-

geſimum. Numerabis enim, ait, ſeptem hebdomadas annorum, & annunciabitur voce tubæ in vniuerſa terra veſtra decima die menſis propitiationis: in qua, inquit, die propitius ero vobis, & delicta vobis remittam. In ea prædicabitis annum remiſſionis. Deinde præcipit vt hoc anno, qui vẽdidit agrum, vendicet ſimiliter domos in agris exiſtẽtes. Item vſuras reſcindi, & ſeruos Hebræos manumitti: quoniam erat veriſimile quoſdam fore moleſtus debitoribus ſuis, tanquam huc ab illis procederet. Atqui ne de alimento neceſſario dubitarent, vtpote qui terram non excolerent annis remiſſionis, magnificis pollicitationibus eius placauit. promiſit enim anno ſexto ſuppeditaturum ſe non duplum ſolùm prouentum & cum fœnore reddentem vnde ali poſſint anno ſexto & ſeptimo, ſed ad octauum vſque annum ſufficientem. Seretis enim, inquit, octauo anno, comedetiſque veteres fruges vſque ad nonum annum, dunec nouæ fruges terrę naſcantur, comedetis veteres veterum. Tum facta mentione dominationis ſuæ, confirmat Legem. Mea enim eſt terra. nam vos aduenæ & incolæ eſtis coram me. Ego, inquit, eam vubis donaui. Itaque tanquam dominus hanc legem condo.

Leuit. 26. d. 36 *Quidnam illud eſt, Decem mulieres coquant panes ſuos in clibano?*

Tanquam terræ inhiantibus leges ſtatuit & minatur: Nam ſecundum Legem conuerſantibus vbertatem terræ promittit: è diuerſo trãſgredientibus, fructuum ſterilitatem, & hoſtium incurſionem minatur, atque extremam paupertatem. hoc itaque vult hîc innuere, nempe, Tanta vos excipiet inopia, vt decem mulieres in vno clibano panes faciant ob rerum neceſſariarum penuriam. Hoc enim etiam ſubdidit: Comedetis, & non ſaturabimini.

Leuit. 26. e. 37 *Quid ſibi vult, Tunc ſabbatizabit terra, & placebunt ſabbata eius omnibus diebus ſolitudinis ſuæ?*

Quod ſubſequitur, huius loci interpretatio eſt. Ait enim: Et vos eritis in terra hoſtium veſtrorum. Siquidem ſeptuaginta annos ſeruierunt in Babylone. Atqui à regno Saulis vſque ad captiuitatem cumulantur trecenti nonaginta anni, quorum ſeptimam partem faciunt ſeptuaginta. Hoc ergo vult dicere: Septuaginta annos terra manebit inculta, & non ſeminata, vobis terram alienam inculentibus: propterea quòd vnà cum reliquis etiam ſabbati præceptum tranſgreſſi eſtis. Huc enim ſubiunxit: Et ſabbatizabit terra (feſta) quæ non ſabbatizabat cùm incoleretis eam. Cõminationem quoq; alteram addidit: Et inducam formidinem in cor eorum, qui relicti fuerint in terra hoſtium ſuorum, & terrebit eos ſonitus folij volantis, & fugient vt hi qui fugiunt à conſpectu belli. Et quæ ſequuntur. Sed hæc prupheтia finem accepit. Nam cùm obſiderentur à Chaldæis, multique in conflictu occubuiſſeut, multi periſſent fame, captiuis Babylonem tranſlatis: qui manus hoſtium euitarant, in Ægyptum confugerunt, incurſionem Chaldæurum metuentes. quod diuini Hieremiæ prophetia manifeſtè demonſtrat. Poſt illas tamen comminationes dulcia promiſit, & inter cętera reditum à captiuitate, non quidem ob eorum merita, ſed propter maiorum ſuorum pietatem. Et recordabor fœderis Iſaac & Iacob, & fœderis prioris quando eduxi eos de terra Ægypti, de domo ſeruitutis in conſpectu gentium omnium, vt eſſem illorum Deus. Ego ſum Dominus. Siquidem ob promiſſiones factas patribus illorum, inquit, iniquitatem eorum ſuffero: vt cognoſcant omnes gentes per incredibilia miracula, quantæ ſint illi mihi curæ, & quòd populus meus vocentur. Verùm priùs mentionem fecit de Iacob: quoniam illorum omnium ſolus erat progenitor. Iſaac enim Idumęurum quoque (pater erat) Abraham autem & Iſmaelitarum, & eorum qui à Cethura deſcenderunt. quamobrem ab imo ducens initium, gradatim aſcendit ad Abraham, cum quo pepigerat ab initio fœdera.

38 *Quid eſt hoc, quicunque votum vouerit, exoluat pretium vitæ ſuæ domino?* Leuit. 27.

Promiſſionem appellauit votum, cùm alioquì vocetur à multis τάγμα, id eſt, res definita & deſtinata. Hanc autem legem apud nonnullos barbaros reperias eſſe obſeruatam. Nam eorum qui degunt in paſcuis plerique comparant infantem ingenuum, quem poſtea Deo offerunt. Itaque de eo legem tulit Deus: Qui cùm noſſet eſſe quoſdam promittentes ſe daturos Deo pretium pro ſeipſis, qui diminuto pretio promiſſa fallerent: ſtatuit maris pretium eſſe quinquaginta didragmorum, fœmellæ verò triginta: exceptis tamen ſenibus ac iuuenibus: mediam enim ætatem definiuit, quę eſt à viceſimo quintu anno ad quinquageſimum: iunioribus autem atq; ſenioribus aliud pretium ſtatuit. At inopes ſacerdotum iudicio reliquit: vt illi pro ratione facultatum pretia præſcribant. Porrò animalia ratione carentia, quæ conſecrata fuerint ab offerentibus, mutari prohibet: & ne tale quid admittant, pœnam infligit. Si enim (inquit) permutans mutauerit illud: & ipſum quod mutatum eſt, & illud pro quo mutatum eſt, conſecratum erit Domino. Animalium autem immundorum iuſſit ſacerdotes taxare pretium. Idem de agro dumoq; præcepit. Necnon didragmi valorem pręfixit, ſtatuitque valere obolos viginti: tametſi interpretes nonnulli didragmum ſtaterem vocarunt. Quæ verò Deo dicata ſunt, redemptioni non eſſe obnoxia mandauit.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS, DE SELECTIS SCRIPTVRÆ SACRÆ QVÆSTIONIBVS AMBIGVIS,

IN LIBRVM NVMERORVM.

Num. 1. 1 *QVARE iuſſit Deus numerari populum?*

VT veritatem ſuæ promiſſionis demonſtraret. Dum enim
Gen. 16. a promitteret Abrahæ, dixit: Multiplicans multiplicabo ſemen tuum tanquam ſidera cæli: & ſicut arenam quæ eſt in littore maris. Oſtendit itaque ſuæ promiſſionis veritatem: quia ex ſeptuaginta quinque qui deſcenderant in Ægyptum, ſexcenta tria millia quingenti quinquaginta viri numerati ſunt bello idonei, vtraque ſemota ætate tam immatura quàm prouectiore, ſimiliter & genere fœmineo, atque Leuitica tribu: neque enim hæc adnumerata eſt cum cæteris. Ducens hoc Deus à ſua proficiſci potentia, etiam per
Eſai. 51. a Eſaiam prophetam ait: Intuemini in Abraham patrem veſtrum, & in Saram quę peperit vos, quia vnus erat, & vocaui eum, & benedixi illi, ac multiplicaui eum.

Num. 1. g. 2 *Ad quid Leuitarum numerus?*

Erat velut imperantium. decet enim eos qui præſunt ſubditis, eſſe pauciores, cùm potiſſimum ab onere militandi immunes, ſoli cultui diuino darent operam.

Num. 1. c. 3 *Quo pacto tribus Iuda, maximè cùm eſſet regia, numero vincebat omnes tribus?*

De tribu quidem erant regia, ſed omnes iuxta tribum Leuiticam miniſtrabant: alij rem curantes, reliqui his ſubſeruientes. Decebat autem regiam tribum numero antecellere, tum ob benedictionem Chriſti Domini, qui carnem ex ea tribo ſumpturus erat: tum vt hi qui reges crearentur, reliquas tribus tueri poſſent. Conſtituit quoque ſacerdotes cum tribu regia, collocans tribum Iuda verſus orientem, cui coniunxit cum arca ſacerdotes. Ipſi verò Dan diſtribuit ſeptentrionem.
Hier. 1. c. A facie enim boreæ, inquit, attendentur mala contra omnes inhabitantes terram. Diximuſque in benedictionibus Iacob, è tribu Dan orıturum quendam perniciosum, qui Chriſtum ſe dicens, contraria nomini ſuo peragerer, & ſibi nullo modo competentia vindicaret. Porrò iuſtiſſima de cauſa conceſſerunt Iudæ plagam orientalem: quoniam de ipſo Chriſto Domino diuini vates

A inclamant: Ecce vir, Oriens nomen illi. Et, timentibus me orietur ſol iuſtitiæ: Et, ſanitas ſub alis: Et, ſedentibus in tenebris & in vmbra mortis, lux orta eſt eis. Zach. 6. a. Mal. 4. a. Eſai. 9. a.

4 *Quænam erant officia ſacerdotum, & quæ Leuitarum?* Num. 3.

Ipſe Deus omnium docet. Dixit enim Dominus (ait) ad Moſem: Accipe tribum Leui, & ſiſtes eam coram Aaron ſacerdote, & miniſtrabunt ei, & obſeruabunt cuſtodias eius, & cuſtodias filiorum Iſraël coram tabernaculo teſtimonij, vt exequantur opera quæ pertinent ad tabernaculum, & cuſtodiant omnia vaſa tabernaculi teſtimonij, & cuſtodias filiorum Iſraël, & cuncta opera ſpectantia ad tabernaculum. Et dabis Leuitas Aaron
B fratri tuo & filiis eius ſacerdotibus. Ipſi ſunt donum datum à filiis Iſraël. Et conſtitues Aaron & filios eius ſuper tabernaculum teſtimonij: & obſeruabunt cultum ſacerdotij ſui, & omnia quæ ſunt altaris, & quæ intra velum continentur. Alienus qui attigerit, morietur. Ex hoc ergo loco docemur, officium quidem ſacerdotum eſſe, vt victimas offerant: Leuitarum autem, partim vt ſacerdotibus miniſtrent, partim vt cuſtodiant tabernaculum. In ſubſequentibus autem oſtendit, quæ munera ſint familiæ Caath, quæ familiæ Gerſon, & quæ Merari familiæ.

5 *Quamobrem Deus præcepit recenſeri primogenita populi?* Num. 3. f.

Poſteaquàm vniuerſam tribum Leui diuinis
C conſecrauit officiis, eamque liberauit ab onere militandi, veriſimile erat quoſdam è reliquis ægrè laturos, quòd hi eſſent antepoſiti. Suadet ergo Dominus Deus anxiis illis ſe nihil iniquum ſtatuiſſe. Cùm enim veſtra gratia interfecta ſint Ægyptiorum primogenita, veſtra ſunt conſeruata. Horum igitur vice, ad miniſteria mea peragenda ſortitò Leuiticam tribum elegi: & pro primogenitis pecorum veſtrorum, primogenita animalium ad Leuitas ſpectantium. At cùm plures reliquarum tribuum primogeniti reperirentur, quàm Leuitæ: conſtituit vt quiſq; qui poſt æquatum numerum reperiretur, quinque ſiclos ſacerdotibus penderet, ſiclo obolis viginti taxato: talemq; numerum vocauit ſanctum, tāquam ad di-

uina ſegregatum, & non cum omnibus cooper-
Mat.17.d. ſaotem. Alibi verò appellat obolos viginti di- A
dragmum, quod quidem didragmum à Domino
velut primogenito poſtulatum eſt.

Num. 4. *6 Cur è vaſis ſacris quadam hyacinthino tegi iuſsit amictu, quadam verò purpureo?*

Sola hyacinthina tegmina pertinebaot ad vaſa
pretioſiora. color autem ille cœlum denotat: qua-
propter interiora velaminis hiſce ſtragulis coote-
gi iuſſit: exteriora verò non eiuſmodi ſed purpu-
reis: quia cœlum pœnas nullas habet, terra verò
propter legum tranſgreſſinnes ſupplicia conti-
net. At verò purpura regni eſt indicatiuã, cùm di-
uini numiois regnum diuinum ſit, origine carens
& interitu. Idcirco exterior tabernaculi ſuperfi-
cies hyacinthinis ſtramenris atque purpureis te-
gebatur. Præmonens autem familiam Caath, ſta-
tuit vt antea ſacerdotes adyta introëuntes, arcam
& reliquam ſupellectilem prædictis teguminibus
operirent, & ita portarentur à familia Caath: ne
videntes quæ tangere nefas eſt & videre, ex ſolo
coonſpectu morte plecterentur.

Num. 5. *7 Quem vocat immundum ſuper anima?* B

Eum qui tetigerit mortuum, aut ad oſſa defun-
cti proximè acceſſerit.

Num. 5. a. *8 Quare præcepit leproſos & ſeminifluos extra caſtra degere?*

Ab exiguis nos inſtruit ad maiora. Si enim qoi
tangit mortuum, eſt immundus, qoanto magis
qui interficiendo mortuom effecerit? Itidem ſi le-
proſus immundus, quanto magis qui varias ne-
quitiæ ſpecies admiſerit? Et ita per ſeminifluum
damnatur fornicatio. Nam ſi id quod inuitus quis
paritur, execrandum eſt, multo magis quod quis
ſponte committit.

Num. 5. a. *9 Quid hoc eſt, Si vir ſeu mulier commiſerit ex omnibus peccatis quæ ſolent hominibus accidere?*

Humana vocat leuiora peccata: quia cùm ho-
minum natura mutationi ſit obnoxia, ab omni-
Iob. 15. b. bos immunem eſſe peccatis eſt impoſſibile. Ne-
mo enim, inqoit, purus eſt à ſorde, nec ſi vita eius
Pſal. 142. fuerit vnius diei. quapropter diuinus ille Dauid,
inclamat: Non intres in iudicium cum ſeruo tuo, C
quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo vllus vi-
uens. Solus enim Domious Chriſtus eriam vt ho-
Eſa 53. a. mo macula caret. Eſaias proelamat. Qui pecca-
tum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius.
Vnde factùm eſt, vt aliena peccata aſſumeret, cùm
propria non haberet. Ille ſiquidem peccata noſtra
tulit, & pro nobis afflictus eſt. Et Ioannes ille ma-
Ioan. 1. d. gnus: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.
Pſal. 82. Propterea dicitur inter mortuos liber, tanquam
mortem iniuſtè paſſus ſit. Lex ergo diuina erudit
eos qui mediocriter peccauerunt. Iubet enim
eum qui in cootractibus quibuſdam alteri dam-
oum intulerit, prius redimere peccatum: tum
qood reliquum eſt, damnum paſſo reſtituere, ad-
dita ſorti principali quiota parte. Si verò contige-
rit iniuriam paſſum antè decedere quàm ſatisfece-
rit is qui damnum dedit, hæc propinquo eios
exoluere præcipit. Proximum autem appellat
eum qui genere illum contingit. Itaque ordo ge-
neris eſt iſte: primo loco filius, deinde filia, poſtea
patris frater, tum frater aui. Quòd ſi nullus ho-
rum extet, propinquior cognatus. ſi verò nec co-
A gnatus quidem reperiatur, Deo prædicta offerri
ſtatuit. Hoc enim dixit: Si autem viro non fuerit
propinqous cui reddatur delictum, quod com-
miſſum eſt in defunctum, delictum domino ſa-
cietur, & erit ſacerdotis, excepto ariete, qui offer-
tur pro expiatione, vt ſit placabilis hoſtia. Conſti-
tuit etiam vt ſacerdotes edant primitias quæ of-
feruntur: Nam primitiæ populi, erant Leuitæ:
Leuitarum autem primitiæ, ſacerdotes. Tanquam
ergo primitiæ primitias accipiebant.

10 Quare farina hordeacea offerebatur ab ea, quæ ſuſpecta erat de adulterio? Num. 5. b.

Ipſe Dominus interpretatus eſt. Eſt enim, in-
quit, ſacrificium zelotypiæ, ſacrificium recorda-
tionis, ſacrificium in memoriam reducens pecca-
tum: vnde nihil olei vel thuris in eo ſtatuit habe-
ri. carebat enim tum odore bono, tum lumine iu-
ſtitiæ. Hoc tamen fieri lege præcepit Dominus
Deus, quia cædis plenum illorum animum co-
gnoſcebat. Itaque ne ex ſola ſoſpicione coniuges
ſuas interficerent, iuſſit adulterij ſoſpectam ad ſe
addoci, nempe qui cuncta probè norit, etiam
B quæ clam geruntur. Adducet enim, inquit, ſacer-
dos, & ſiſtet corã Domioo mulierem, & accipiet
in vaſe fictili aquam mundam viuam coram Do-
mino, & pauxillum terræ de pauimento taberna-
culi teſtimonij, & mittet in aquam. Et aperto ca-
pite mulieris dabit in manus illius ſacrificium re-
cordationis, & ſacrificium zelotypiæ. In manu ve-
rò ſacerdotis erit aqua redargutionis, in quam
maledicta congeſſit. Iſta porrò fieri mandauit, ip-
ſam mulierem ſuſpectam perterrens, vt confitea-
tur ſi fortè peccauerit, & per pœnitentiam remiſ-
ſionem conſequatur. Idcireo illam aperto capite
Deo præſentari iubet, docens omnia nuda eſſe & Heb. 4. d.
aperta in conſpectu eius, & nihil eorũm quæ ge-
rimus, illum latere. Quòd autem ad terrendam
illam hæc celebrari iuſſerit, indicant ſubſequen-
tia. Adiurabitque illam ſacerdos, & dicet ei: Si
quiſpiam tecum non dormiuit, neque tranſgreſ-
ſa es vt pollueceris erga virum tuũ, immunis eſto
ab aqua redargutionis maledictionibus pleoa. Si
verò cùm eſſes ſub viro, polluta es, aut dormiuit
tecum alius qoàm vir tuus, tradat te Dominus in
C maledictionem & iuſiurandum in medio populi
tui: coocedatque vt concidat femur tuum, & in-
tumeſcat vterus tuus. Præcepit quoq; vt mulier
coonſentiat maledictioni, & dicat: fiat fiat. Vt e-
tiam maledictio ſcribatur, & deleatur aqua, quam
bibat mulier illa. Verùm ante omnia ſacrificium
offerri iuſſit, hoc eſt farinam hordeaceam. Deinde
docet mulierem huiuſmodi ſi fuerit innocens,
incolumem ſeruatam iri: ſin rea fuerit, quamuis
latens, maledictionis vim experturam, quia vterus
cõſtringetur, & femur contabeſcet. Per quæ enim
quis peccat, per hæc & punitur. τὸ δὲ ὅρκιον, id
eſt, iuſiurandum ita intelligendum eſt, vt cùm
quis grauia & intolerabilia patitur. Siquidem
noonulli iurantes dicere ſolent: Non patiar ego,
quæ ille paſſus eſt.

11 Quid eſt hoc: Quicunque ſummum vouerit votum, nempe conſecrare ſanctimoniam Domino? Num. 6.

Votorum ſpecies erant permultæ. Quidam
enim victimam pollicebantur, quidam pecunias:
alij ſeipſos deuouebant: alij certorum dierum nu-
mero

mero ſe vinum non bibituros, nec caput raſuros. Huius generis erant de quibus diuus Iacobus di- A
Act. 21. uino Paulo dicebat: Sunt quidam votum habentes in ſeipſis, hos aſſume, & ſanctificare cum eis, & impende in illos, hoc eſt, præbe tu victimas quæ ſecundum legem offerri ſolent pro illis, vt tollas ſuſpicionem. De iſtis hîc lex ſtatuit: & iubet eos qui talem promiſſionem emiſerint, etiam ab aceto, vua, & acinis abſtinere cunctis diebus voti ſui (votum autem appellat promiſſionem) & non tadere caput donec compleantur dies quas vouerit Domino: ſanctumque vocat nutrientem comam, tanquam qui conſecrarit illam Deo. Hoc enim ait: Sanctus eſt qui comam nutrit, & capillum capitis omnibus diebus voti ſui Domino, pro eo ac ſi dicat: Qui conſecrat ſe Domino, ne radat comam donec promiſſioni finem impoſuerit. neque antè permittit accedere ad mortuum ſeu fratrem ſeu quempiam alium. Licet enim ex improuiſo contingat aliquem intereſſe dum quis decedit, neceſſe tamen habet vniuerſum abradere capillum, idque non prima die ſolùm, ſed etiam ſeptima: vt capilli qui nouaculam effugerint, intra ſeptem dies creſcentes auferantur. Poſtea iubet octaua die offerre duos turtures, vnum pro peccato, alterum in holocauſtum, & agnum vnum B pro delicto. Ex quo accuratiùs diſcimus illum appellare victimam pro delicto, quæ pro peccatis non ſpõtaneis offertur: improuiſus enim eſt caſus eius qui repentè quodam moriente incutit pollutionem. A capite verò præcipit numerum ſupputari dierum promiſſorum. Quia non computabuntur, inquit, priores dies, propterea quòd pollutum ſit caput voti ipſius? Declarauit quoque quaſnam victimas offerre deceat eum qui purificationis votum impleuerit, nempe agnum in holocauſtum, & ouem pro peccato. Sexus enim ſunt fœminini hoſtiæ quæ pro peccato offeruntur: quoniam obtenebrata parte rationali, maiores ſumit vires peccatum. Nihilominus & arietem immaculatum in ſalutem atque caniſtrum azymorum offerre mandauit: tum interea dum ſacrificium peragitur, capillos ſupponi ſacrificio ſalutari. Armus autem coctus qui ponitur in manibus vouentis, & à ſacerdote capitur, denotat actum promiſſum eſſe conſummatum. operationem enim completam armus coctus ſignificat. C Cæterùm hæc non fruſtra lege cauta ſunt, ſed vt doceat non paruam eſſe adhibendam diligentiã, nec temerè vouendum eſſe: Et vbi vouerint, eſſe præſtandum. Ex his etiam nos docet vt ſanctimoniam impollutam conſeruemus. Qui enim macula aliqua perfuſus eſt, ſuperna indiget purificatione: quod beatus Paulus ſcribens Galatis dicebat:
Gal. 4. c. " Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur
" Chriſtus in vobis. Poſt hæc inſtruit ſacerdotes quo pacto benedicere debeant, & quòd nomen diuinum ſuppeditat accedentibus benedictio-
" nem: Inuocabunt, inquit, nomen meum ſuper
" filios Iſraël: & ego Dominus benedicam eis. Pro-
" fert etiam ipſa benedictionis verba: Benedicat
" te Dominus, & cuſtodiat te. Oſtendat Domi-
" nus faciem ſuam ſuper te, & miſereatur tui. Con-
" uertat Dominus vultum ſuum ad te, & det tibi
" pacem. Ex his autem docemur, oportere eos qui
" benedictionem conſequi volunt, priùs diuina do-
" na poſtulare. quod quidem ſignificatur per illud,
" Benedicat tibi. Deinde donata conſeruare: ſub-
[illegible]

didit enim: Et cuſtodiat te. Secunda verò Be- "
nedictio, Dei ac Saluatoris noſtri apparitionem prænunciat: Oſtendat enim (inquit) Dominus faciem ſuam tibi, & miſereatur tui. Nam miſericordiæ plena eſt Dei atque Saluatoris noſtri diſpenſatio ſecundum carnem: quapropter reconciliationes etiam erga Deum nobis largitus eſt, quod & conſtare poteſt ex benedictione ſequenti: Conuertat Dominus vultum ſuum ad te. De " Eph. 2. c.
hac pace beatus Paulus ait: Ipſe eſt pax noſtra, qui "
fecit vtraque vnum, & medium parietem mace- "
riæ diſſoluens inimicitias in carne ſua. Hæc igitur "
vbi de benedictione propheta diſſeruit, & expoſuit quo pacto tabernaculum vnxit, & quæ principes tribuum obtulerunt, poſtmodum declarauit qua ratione diuinam vocem auribus audiuit è propitiatorio: quod alis ipſorum Cherubim tegebatur. Neque iſta ſcripſit ambitioſè: ſed vt doceat Dominum Deum pontificibus ſemel in anno illuc introëuntibus ſuam gloriam quantum humana capere poteſt natura, demonſtrare ſolitum.

12 *Quamobrem cùm præcepiſſet ſanctificari Leuitas,* Num. 8.
B *ſtatuit vniuerſum corpus illorum pilis denudari?*

Pili mortuum quidpiam repræſentant: mortui enim ſunt, neque dolorem ſentiunt. Veram ergo vitam vult eos habere qui miniſtrant Deo, nec mortui quicquam aut malè olentis geſtare: quod & admirandus Paulus docet: Cum Chriſto enim, inquit, crucifixus ſum: viuo autem iam non ego, ſed viuit in me Chriſtus. Diuinis enim operationibus ipſe me conſecraui.

13 *Cur à viceſimo quinto anno vſque ad quinquageſimum præcipit Leuitas miniſtrare?* Num. 8.

Quoniam prima ætas non habet plenam bonorum ac malorum diſcretionem: poſtrema verò debilior eſt corpore. Secernit igitur tum iuuentutem tum ſenectutem illam quidem ob imbecillitatem animi: hanc verò propter corporis infirmitatem.

14 *Quare non poterat celebrare Paſcha, qui maculatus erat ſuper anima?* Num. 9.

Peccatum huiuſmodi coniunctam habet ex-
C cuſationem. Nã tales angore animi depreſſi propter quoſdam è familiaribus ſepulturæ traditos, immundi erant ex legis ſententia. Veriti ergo ne celebrantes Paſcha, committerent in præceptum de immundis traditum, & in contrarietatem legum prolaberentur, cauſam detulerunt ad legiſlatorem: At ille non auſus eſt reſpondere donec conſuluiſſet Dominum. Siquidem in hoc delictum inciderat Ieſus filius Naue, qui ante hanc conſolationem Gabaonitas exceperat. Quapro-
pter ſtatuit Dominus Deus, vt qui prolapſi ſunt in "
hanc pollutionem, aut procul habitant, & prop- "
terea decima quarta die primi menſis Paſcha celebrare non poſſunt, peragant illud decimaquarta die ſecundi menſis. Iuſſitque aduenas eiuſdem "
conditionis eſſe. Lex enim, inquit, erit vobis vna, "
tam aduenæ quàm indigenæ terræ. Ex quibus "
prænuntiat vocationem gentium. "

15 *Quomodo debet illud intelligi: Clangetis tuba ſignificanter, quando mouebimini: quando verò congregabitis cœtum, ſine ſignificatione tuba canetis?* Num. 10.

1. Cor. 14. b. Sapientiſſimus Paulus ait: Niſi ſignificantem vocem dederit tuba, quis pręparabit ſe ad bellum? Erant igitur varij ſoni: vnus qui requieſcendum, alter qui proficiſcendum eſſe ſignificabat. Et cùm vnica tuba ſonabat, conuocabat principes: duæ verò populum ac principes. Soliſque ſacerdotibus erat datum canere tuba, quia vocationem diuinam tuba denotabat. Hoc enim ſubiunxit: Si exieritis ad bellum de terra veſtra contra hoſtes qui dimicant aduerſus vos, ſignificabitis tubis: & erit recordatio veſtri corã Domino, & ſeruabimini ab inimicis veſtris. Et in diebus lætitiæ veſtræ, & in feſtis veſtris, & neomeniis veſtris canetis tubis ſuper holocauſtis, ſacrificiis, & ſalutaribus veſtris. Et erit vobis in recordationem coram Domino veſtro: Ego Dominus Deus veſter. Siquidem Deus cùm in monte Sina legem daret, intenſa tubarum voce auditum illorum informauit: vnde per ſonum tubarum, illius apparitionis ſuæ memoriam refricat. Itaque beatus Dauid canens ait: Canite in Neomenia tuba in inſigni die ſolẽnitatis veſtræ. Per hæc etiam nos docemur cùm vniuerſum populi cœtum congregamus, canere tuba, ſed non ſignificãter. Obſcurè enim propter non initiatos diſſerimus de diuinis myſteriis: his verò ſemotis, initiatos ſapienter erudimus.

Num. 10. A. 16 *Quare diuinus Moſes cùm in Exodo ſocerum ſuum appellaſſet Iethro, nunc vocat eum Raguelem?*

Binominis erat, ſicut Iacob, qui & Iſraël, vt Simon Petrus, velut Thomas qui dicitur Didymus, vt Thaddæus, qui etiam Leui. huius itaque Raguelis filius erat Iobab.

Pro Thaddæus legendum videtur Matthæus.

Num. 11. 17 *Quænam erat populi murmuratio?*

Ægrè ferebat itineris moleſtiam.

Ibidem. 18 *Qua de cauſa peccantibus mox pœnas infligit?*

Lex initium capiebat: idcirco neceſſe erat tranſgreſſorum ſupplicio cæteros prudentiores effici. Timor enim ſubditis valde conuenit. Pœnæ verò coniuncta erat clementia. Nam qui reſipiſcebãt, beneuolentiam experiebantur. Statim ergo vt ignis diuinitus illatus partem caſtrorum conſumpſit, tum omnes confugerunt ad preces, popoſcit legiſlator remiſſionem. Hanc clementiſſimus Dominus contulit. Quòd autem neceſſariò de his eſſent ſumenda ſupplicia, ſequentia teſtificantur, quia confeſtim vbi ceſſauit punitio, renouare cœperunt memoriam Aegypti, alliorum, ceparum, & cæterorum, quorum deſiderium appetitio gulę ſubminiſtrabat. Iuſta igitur de cauſa Moſes cum illorum ingratitudine contulit munificentiam diuinam, ipſius Manna texens hiſtoriam, quo pacto non ſolùm loco panis erat, ſed etiam obſonij vicem ſupplebat. Frangebant, inquit, in mola, & terebant in mortario, concoquebant in olla, & inde faciebant tortulas. Inquinatis autem illis ſuccenſet Dominus Deus. Indignatur etiam propheta, & inclamans ait: Quare afflixiſti ſeruum tuum, vt deuolueres iram populi tui ſuper me? Nunquid ego concepi populum hunc, aut peperi illum, quia dicis mihi, Defer illum in ſinu tuo, quaſi nutritius portet puſionem ſugentem vbera, in terram de qua iuraui patribus eorum? Ex his patefecit illorum imperfectionem ac ſtoliditatem, dum eos comparauit infanti, qui nihil aliud poſſit aut velit quàm lac ſugere. Et quia verba indignantis erant acerba, ſicut & ſequentia, quæ eiuſdem ſunt animi, docetur à Deo quòd non humana virtute, ſed gratia diuina populum gubernet. Ait enim illi: Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenioribus Iſraël, quos noſti eſſe ſeniores populi, & ſcribas eorum, & ſtabunt illic tecum: & auferam de ſpiritu tuo, & ponam in illis, & ſuſtinebunt tecum impetum populi huius: nec ſolus portabis eos. Ex his verbis didicit legiſlator ſe gratiam adminiſtrationi ſufficientem accepiſſe, propterea dixit: Auferam de ſpiritu tuo. Nõ quòd aliena virtute vel gratia indigeret, hoc dixit, ſed vt illum doceret quòd accepiſſet gratiam ad vſum ſufficientem. Cæterùm elargiendo ſeptuaginta viris, nullo modo Moſis gratiam imminuit, ſicuti res geſtæ teſtificantur. Nam & in regendo populo & in prodigiis edendis eadem quæ geſſerat antea, peragere non deſiit. Quemadmodum enim qui ex vna lucerna infinitas accendit, illam non minuit vt his lucem impertiat: ita Deus omnium elargiens de gratia Moſis ſeptuaginta viris, non diminuit illi conceſſam gratiam. Siquidem & cùm multæ myriades ab vno ſacerdote baptizantur, & donum diuinum accipiunt, ſacerdotis gratiam non minuunt: nec dum à Pontificibus ordinantur permulti ſacerdotalem dignitatem accipientes, ordinantis gratiam vllatenus imminuunt. Aſſenſit tamen Dominus ſententiæ ſerui: Dixit enim illi: Elige quos noſti.

19 *Quare, cùm Deus promiſiſſet ſe daturum carnes, propheta reſpuebat?* Num. 11.

Quia non propheta ſolùm, ſed & homo erat. Edoctus eſt autem à Domino Deo, ne hæſitaret cùm quid Deus promitteret. dixit enim ei: Nunquid manus Domini eſt inualida? Iam noſces an ſermo meus anteuertat te, an non. Liberalitati tamen ſe daturum pollicentis ſupplicium adiunxit. Nam vbi dixiſſet: Vſque ad menſem edetis carnes, donec egrediatur per nares veſtras, ſubdidit: Et erit vobis in nauſeam. vel vt Symmachus, in cruditatem. Nam ἀδηφαγία morbum attulit, & pluribus tanquam plaga diuinitùs illata mortem: quapropter diuinus ille Dauid intulit: Adhuc eſcæ erant in ore ipſorum, & ira Dei deſcendit ſuper eos, & occidit plures ex illis. Meritò ergo ſapientiſſimus Paulus admonet: Et carnis curam ne feceritis ad concupiſcentiam.

20 *Quamobrem ſeptuaginta ſtatim vt præfecti ſunt, prophetabant, poſtea verò minimè?* Num. 11.

Non vaticinandi ſed gubernandi cauſa præponebantur: quod munus etiam inter chariſmata ſpiritus relatum eſt. vnde beatus Paulus, cum Apoſtolis, cum Prophetis, cum doctoribus, & gratiis ſanandi, ſubueniendi & gubernandi munera collocauit: hoc autem gratiæ dono ſeptuaginta dignati ſunt, & quædam prædixerunt, vt conſtaret populo diuinum munus illos eſſe conſecutos. Ephe. 4. b. & 1. Cor. 12. b.

21 *Cur Eldad & Medad vaticinati ſunt, cùm non eſſent de numero ſeptuaginta virorum?* Num. 11. f.

Veriſimile eſt illos dignitate pares fuiſſe cum ipſis ſeptuaginta, & ob id donũ illud eſſe adeptos: innuunt autem hæc verba: Illum qui nouit occulta, ſcire qui probi cenſeantur. Sic & tempore Act. 10. Corneli

Cornelij, diuina liberalitas præoccupauit hominum miniſterium. Siquidem ante quàm eſſent baptizati, dedit illis gratiam Sancti Spiritus. Perſpicitur autem hoc loco candor legiſlatoris, quia cùm Ieſus non per inuidiam dixiſſet: Domine prohibe illos: ſuſpicatus ait: Ne zelaueris me. Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus Spiritum ſuum? Itaque probus ille Ieſus non inuidia ducebatur: ſed exiſtimans rem eſſe contumacia & tyrannide plenam, vſus eſt his verbis: Quòd verò hac affectione careret, ſatis probat laus illius. Sic enim ait: Et reſpondens Ieſus filius Naue electus, qui aſſiſtebat Moſi, dixit: Domine Moſes prohibe illos.

Num. 12. 22 *Quenam intelligenda eſt mulier Æthiopiſſa, quam accepit Moſes?*

Ioſephus quidem ait Moſen cùm in regia educaretur, in bello contra Æthiopes ducem creatum eſſe, partaque victoria regis illius filiam duxiſſe. Apollinarius autem fabulam finxit hac longè fabuloſiorem. Inquit enim poſt Sephoram illum duxiſſe Æthiopiſſam, vt eſſet figura Chriſti Domini, qui poſt Iſraëliticam, Gentium Eccleſiã deſponſauit. Atqui Sephora etiam erat extranea. Non eſt ergo diuini Spiritus fabulas fingere, ſed contrarij. Tantam enim habuit curam ingenuitatis legiſlator poſt vocationem ſuam, vt ingreſſurus Ægyptum, eam domi reliquerit. Nam poſteaquàm illinc egreſſus eſt, acceſſit ad eum ſocer adducẽs eam vnà cum liberis. Et addidit: Quòd poſt dimiſſionem adduxit eam. Sephoram igitur appellauit Æthiopiſſam. Siquidem Saba gens eſt Æthiopica. Euangeliſta enim ait: Regina Æthiopum ſurget, & condemnabit generationem iſtam. (Luc. 11. d.) Regnorum autem hiſtoria nuncupauit eam Reginam Saba. Porrò Saba gens, Homoritarum appellatur, quibus vicini ſunt Madianitę. Cùm ergo Aaron Iſraëlitidem duxiſſet, Moyſes autem alienigenam, exorta puſillanimitate quadam, hoc illi exprobrauit: Sed integritatem legiſlatoris confirmat fratrum proteruia. nempe cùm alia carerent accuſatione, vxoris probrum obiecerunt. Verbiſque meis atteſtatur ſententia iuſtiſſimi iudicis. inquit enim: Si fuerit inter vos propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. At non talis ſeruus meus Moyſes, qui in tota domo mea fideliſſimus eſt. ore enim ad os loquor ei. In ſpecie, & nõ per ænigmata gloriam meam videt. Et quare non timuiſtis detrahere ſeruo Moyſi? (Num. 12.) Planè verax eſt ille qui dicit: Mihi vindicta, ego rependam: dixit Dominus. Itaque per hæc & per illa docemur non vlciſcendum eſſe de his qui inferunt iniuriam, ſed expectandam ſententiam diuinam, quæ maximè conſolatur iniuriam paſſos: quemadmodum & tunc tacente Moſe Mariam lepra percuſſit.

Num. 12. c. 23 *Quare cùm ambo conuitiati eſſent, illa ſola pœnas luit?*

In primis quia grauius erat delictum vxoris. Maſculo enim tum natura tum lex fœminam ſubmittit. Deinde veniam aliquam merebatur Aaron, nimirum vt prouectior ætate, ac pontificiam dignitatem obtinens. Præterea quoniam leproſus ſecundum legem immundus eſſe videbatur: Aaron autem radix erat ſacerdotum & origo, propterea Deus parem ei pœnam non inflixit: ſed per vxorem terruit illum, ſimul & erudiuit quia prior hoc beneficium adeptus iniuriam paſſum deprecatus eſt, vt precibus hanc cladem auerteret: quod ille non neglexit, ſed confeſtim ſupplicationem obtulit. Tum clementiſſimus Dominus docuit ſe non iudiciario more ſed paterno illum erudiiſſe. Nam ait: Si pater eius conſpuens ſpuiſſet in faciem illius, an non immutaretur? Septem diebus ſeparabitur extra caſtra, poſtea reuertetur: Habet autem & annexum honorem hæc ignominia, quia non priùs loco motus eſt populus, quàm hæc à plaga liberata fuerit.

24 *Quam ob cauſam exploratores mitti mandauit?* Num. 13.

Vt cùm prænoſſent fertilitatem terræ, conſequi tam vberes fructus optarent. alioqui dubitantes & claudicantes abſque vlla excuſatione plecterentur.

25 *Quare filium Naue appellauit Ieſum cùm illum ad explorandum mitteret?* Ibidem. b.

Quoniam erat figura veri Ieſu, qui imitatus eſt exploratores in peragenda ſalute noſtra. Sicut enim exploratores præ ſe ferebant habitum & vocem gentium quas explorabant: ita Deus verbum humanam induens naturam, illius vtens lingua ſalutem noſtram procurauit.

26 *Quam dicit eſſe generationem Enach?* Ibidem. d.

Hic (vt veriſimile eſt) propter magnitudinem corporis famatiſſimus erat & vulgatiſſimus: Genere verò patrem omnino repræſentabat.

27 *Quid hoc eſt, Implebit gloria Domini omnem terram?* Num. 14. d.

Prænunciat repulſionem Iudæorum, & orbis ſalutem: & iureiurando vaticinium confirmat. Viuo enim, inquit, ego: & viuit nomen meum, & implebit gloria Domini vniuerſam terram. Secundum alios autem interpretes, Quia implebit omnem terram gloria Domini.

28 *Cur profert ſententiam contra omnes enumeratos, demptis Caleb filio Iephone, & Ieſu filio Naue, qui præterquam quod vera retulerant, pia ſuadebant populo?* Ibidem. e.

Huic ſanè ſententiæ conferenda eſt illa quæ prolata eſt in Euangeliis: Auferetur à vobis regnum, & dabitur genti facienti fructus eius. (Mat. 21. d.) Nam qui per incredulitatem ceciderunt in deſerto, Iudæorum infidelium figuram gerebant: gentium verò quæ crediderunt, figuram referebant incircuncisi pueri, qui illorum loco terram adepti ſunt patribus promiſſam.

29 *Ad quid tam multa per legem inculcat de iiſdem ſacrificiis?* Num. 15.

Vt per affinitatem conditarum legum firmam ipſarum memoriam efficiat.

30 *Quid eſt illud: Anima quæ fecerit in manu ſuperbiæ?* Num. 15. e.

Cùm lege ſanxiſſet quam victimam offerre deberent qui peccarunt inuiti, nunc de ſpontè peccantibus legem condit. Varia ſunt autem peccata. Nam quidam propter infirmitatem animi inſultum afflictionum ſuſtinere nequeunt, & cedentes vincuntur. alij verò ex alia circunſtantia prolabuntur in peccata. Sunt etiam quidam qui leges diuinas aſpernantur, & hos per arro-

gantiam peccare dicit, veluti ſponte coutemnentes leges. Talem deleri dixit, & cauſam ſubdidit: Quia verbum Domini fecit irritum, & præcepta Dei diſſipanit, attritione attereτur anima illa. peccatum enim illius in ipſa. Qui enim per imbecillitatem ſuperatur ab affectionibus, poſtea luctu & lachrymis veniam aliquam meretur. Qui verò peruerſa amplectitur coutemptis mandatis diuinis, omni defenſione caret.

Ibidem. d. 31 *Quæ de cauſa lapidari iuſſit eum qui die ſabbati ligna collegerat?*

Vt eum qui primus legem auſus eſſet prætergredi, ne fieret author tranſgrediendi leges. huius enim caſtigatio, metum omnibus incuſſit.

Ibidem. 32 *Ad quid mandauit eis Deus, vt fimbriis veſtimentorum vittas hyacinthinas apponerent?*

Color hyacinthinus, cœli colorem imitatur. Illos ergo mimiuiſſe volebat legiſlatoris, nempe qui omnia quidem repleat, propriè tamen cœlum incolere videatur. Cœlum enim, inquit, cœli Domino. & (*Pſal. 113. Pſal. 2.*) Qui habitat in cœlis, irridebit eos. quod non minus lex docet. Videbitis, inquit, fimbrias, B & recordabimini mandatorum Domini, vt faciatis ea: neque diuertetis poſt cogitationes veſtras, aut oculos veſtros, quos ſequimini.

Num. 16. 33 *Quòd Core ſeditionem mouerit aduerſus legiſlatorem, ratione fortaſſe non caret. nam erat ex tribu Leuitica: Dathan verò & Abiron ac Eliab, cùm ducerent originem è Ruben, quam ſeditionis occaſionem habuerunt?*

Ruben erat primogenitus, exiſtimabantque primogenito ſacerdotium competere: nec animaduertebant progenitorem ipſorum primogenitorum propter iniquum facinus cecidiſſe.

Num. 16. c. 34 *Quid ſibi vult, Ne intendas in ſacrificium eorum?*

Certabatur de ſacerdotio: & vtrique incenſum erant oblaturi. Porrò vtebātur Domino Deo pro iudice. Indignatus ergo propheta propter authores ſeditionis, iudicē obteſtatur ne ſuſcipere velit quod à ſeditioſis contra legem offerretur: eumque vocat in teſtimonium æquitatis ſuæ: Ne attendas (inquit) ſacrificio illorum. nullius ipſorum rem deſiderabilem accepi: neque quempiam eorum afflixi. cuius rei teſtimooium ipſo facto con- C firmauit iudex. Recedite enim, inquit, de medio congregationis huius, & delebo eos vnà. Denuo verò probus Moſes patefecit manſuetudinem ſuam. Nam prouolutus inuocabat iudicem: Deus Spirituum, & vniuerſæ carnis: ſi vnus homo peccauerit, num in omnē terram deſæuiet ira Domini? At humaniſſimus Dominus exaudita ſupplicatione ſerui, iuſſit à ſeditioſis reliquos ſecerni: & cùm annuiſſet terræ vt hiaret, tentoria ſimul cum viris demerſa mōſtrauit: & qui per mare medium ambulauerant, in terram abſorpti ſunt. Eſt enim perfacile creatori viam ſiccam in mari conficere, & contrà terra pro mari vti in ſupplicium. Siquidem Ægyptios interemit aqua: Dathan verò & Abiron ac reliquos terræ fluctibus obruit. Illos igitur viuos tradidit inferno, cœtum autem Core igne conſumpſit.

Num. 16. f. 35 *Quare Deus eorum thuribula, qui ſacrificauerant altari præcepit affigi?*

Ad arguendos eos qui contra ſacerdotium com- A mittere quid auderent: & ad confirmationem eorum qui conſtituti ſunt ad ſacra peragenda. Hæc enim ſubiunxit: Vt ſit monimentum filiis Iſraël, ne quis alienus, qui non eſt de ſemine Aaron, accedat ad offerendum incenſum coram Domino. Hanc etiam ob cauſam virgam quæ fronduit, reponi iuſſit in arcam. Rurſum lege ſtatuit vt ſacerdotes ſacra celebrent, Leuitæ verò ſubſeruiant, nec accedant ad altare, aut ad ſacra vaſa tractanda. Poſtea docet quænam ſacerdotes ſumere ſibi conueniat. Nam primitias vini, frumenti, olei & panis, ſibi oblatas iubet edere ſacerdotes. Et nihilominus oblationes & primogenita ipſos iterum capere ſtatuit: animalium quidem immundorum definito redemptionis pretio. Redemptio enim, inquit, vſque ad menſem durabit. Redemptionis autem æſtimatio quinque ſiclorum erit: pro ſingulis verò ſiclis, viginti ſoluentur oboli. At primogenitorum animalium mundorum ſanguinem ad baſim altaris effundi iuſſit, & adipem offerri: carnes autem illos accipere, ſicuti pectuſculum & armum à reliquis ſacrificiis accipiunt. Porrò pactum ſalis, communicationem appellauit: B quoniam ſecundum diuinum Apoſtolum, Qui (*1. Cor. 9. b.*) aſſident altari, de altari participant. Quidam autē aiūt, propterea, quòd pręceperat aſpergi ſale ſacrificia. Deinde oſtendit quòd ſacerdotes & Leuitæ ſumant decimas fructuum tam de terra quàm de ouibus & bobus naſcentium. itidem & mercaturæ aut alterius negociationis. Sed Leuitas decimarum decimas ſacerdotibus offerre debere, & horum quidem in omni loco participes eſſe: quæ verò ſeparantur ex ſacrificiis pro ipſis, in templo edere. Vocat autem decimas mercedem in vtilitatem populi cedentem. Nam interea dum ædificatis, inquit, mercaturam exercetis, aut domi vitam agitis, hi pro vobis omnibus ſeruitio meo aſſiſtunt. Hoc enim ait: hæc eſt merces veſtra pro miniſteriis quæ mihi exhibetis in tabernaculo teſtimonij.

36 *Quomodo ſunt intelligenda quæ de vacca rufa expreſſè cauta ſunt?* *Num. 19.*

Hanc quidem offerri pro peccato populi lege cauit: verùm præfigurat ſalutarem paſſionem, quę C mundi peccatum abſtulit. Sed vaccam rufam offerri præcipit, vt corpus terrenum prænotet: quia nomen Adæ terram rubram ſignificat, ex qua corpus ipſius formatum eſt. Quòd autem vacca macula carebat, expertem peccati Chriſtum Dominum innuit. Quòd vacca iugum ſubiiſſe non debeat, Chriſti libertatem ſubindicat. Iugum enim denotat ſeruitutem. Atqui Dominus cum ab eo poſtularetur didragmū, inquit: Num liberi ſunt (*Mat. 17. d.*) filij? Quòd verò vacca mactatur extra caſtra, paſſionem Saluatoris extra portam peractam præſignat. Sed hæc manifeſtiùs docet diuinus Apoſtolus in epiſtola ad Hebræos. Totamque vaccam (*Heb. 13. b.*) vnà cum pelle & reliquis cremari mandauit: quia omnia quæ pertinebant ad Chriſtum Dominum, erant munda. Lignum cedrinum, crucis erat figura. Sicut enim illud immune erat à corruptela, ita lignum crucis viuificat. Coccinum autem typus erat ſanguinis dominici. Hyſſopus etiam aderat, quia calor viuificus diſſoluit frigiditatem mortis. Eum tamen qui cremauit vaccam, impurum eſſe dicit vſque ad veſperam: ad denotandum eos qui Chriſtum crucifixerunt Dominum. Atque huiuſ-

modi

modi cinere aqua permixto circumſpergi præcepit eos qui acceſſiſſent ad mortuos, aut eorum ossa attigiſſent, aut aliqoo alio eſſent polluti. Et homo, inquit, qui non fuerit purificatus, peribit anima illa de medio congregationis, quia expiationis aqua non fuerit luſtratus. Ita Dominus in ſacris Euangelhis ait: Niſi qois renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non ingredietur regnum cælorum.

37 *Quare tam eum qui aſpergit, quàm aſperſum dicit eſſe immundum vſque ad veſperam?*

Quoniam impurus erat ex lege qui tangebat oſſa defuncti. Igitur reuera purificatio non erat, quia per Chriſtum eſt vera purgatio. Impurum autem eſſe, ex lege eſt. Atqui lex gratiam præfigurabat. Hi verò erant immundi vſque ad veſperam, id eſt, vſque ad finem legis. Nam diluculo
Eſai.9.a. ſimilis eſt aduentus Domini. Sedentibus enim in tenebris & in vmbra mortis, lux orta eſt, ſicut
Mal.4.a. ait Eſaias Propheta. Et alibi dixit Deus: Timentibus me, orietur ſol iuſtitiæ. Et ſanitas in alis
Zach.6.c. eius. Et rurſus: Ecce vir, oriens nomen illi.

Num.20. 38 *Quamobrem Dominus Deus ſuccenſuit Moſi & Aaron, quando aquam eduxit è petra?* B

Ipſis de morte ſororis doleotibus inſtabant filij Iſraël murmurantes ob aqoæ penuriam. quapropter moleſtè ferentes eorum petulantiam, ambiguis vſi ſunt verbis dum educerent aquam. Sic enim ait legiſlator: Audite me increduli: Num ex hac petra potero vobis aquam educere? propterea Dominus Deus contra eos ſententiam tolit, dixitque in hunc modum: Quia non crediſtis mihi vt ſanctificaretis me coram filiis Iſraël, idcirco vos non introducetis multitudinem hanc in terram quam dedi illis. Hoc ipſum canens Dauid ait: Et vexatus eſt Moſes propter illos, quia exacerbauerunt ſpiritum eius, Et diſtinxit in labiis ſuis. Nam iratus illis, ambiguè ſermonem protulit. Erátque noo mentis ambiguitas, ſed linguæ. Hoc enim dicere videtur, Et diſtinxit in labiis ſuis. Sciendum eſt tamen Deum aliud procurantem hanc tuliſſe ſenteotiam: quod ſuo loco monſtrabimus.

Num.21.b. 39 *Qua de cauſa Deus inſtituit, vt per aneum ſerpentem ſanarentur ſerpentum morſus?* C

Iſtud etiam ſalutarem paſſionem præfigurat. Nam per ſerpentem natum eſt peccatum: vnde maledictionem accepit à Deo omnium. Erat itaque ſerpens figura peccati, atqoe maledictioois.
Rom.8.b. Poſteaquam igitur Dominus Chriſtus in ſimilitudine carnis peccati apparuit, inquit diuinus Apoſtolus, corpus enim verè ſumpſit, peccatum autem non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius: præſignatur paſſio ſalotaris per ſerpentem æneum. Quemadmodum enim ſerpens æneus erat imago ſerpentum, non tamen illorum venenum gerebat: ita filius vnigenitus corpus quidem habebat humanum, ſed peccatorum macula carebat. Et ſicut à ſerpentibus morſi, ſerpentem intuentes ſanabantur: ita qui vulnerati ſunt à peccato, paſſioni Saluatoris noſtri ſine vlla dubitatione credentes, mortem ſuperant, & vitam æternam conſequuntur.

Num.22.b. 40 *Si vates erat Balaam, cur interrogabat Dominum?*

Ille quidem non verum Deum interrogabat: A reſpondit ei tamen Deus, non is qui rogatus fuerat, ſed quem ignorabat. Venit enim (inquit) Deus ad Balaam, & dixit ei: Quid ſibi volunt homines iſti apud te? Non quòd cauſam ob quam venerant neſcitet: ſed vt ex verbis vatis nactus occaſionem iuberet quid faciẽdum eſſet.

41 *Quare cùm prohibuiſſet illum ire, rurſum abire iuſſit?* *Num.22.c.d.*

Deſiderio promiſſarum pecuniarum captus, denuo rogauit, an ſibi cum illis qui miſſi fuerant, abeundum eſſet, exiſtimans Dominum Deum pœnitere potuiſſe. itaque permiſit abire, tantum non dicens, Abi quidem, quoniam ita deſideras: ſcito tamen te non eſſe locuturum quæcunque ſtatuiſti.

42 *Qua de cauſa cùm proficiſci iuſſiſſet, profectionem impedit per Angelum?* *Ibidem.d.e.*

Perterret illum tam aſini voce præter naturam emiſſa, quàm Angeli viſione, vt cognoſcat quantam populi curam Deus gerat. Aiunt nonnulli Angelum illum eſſe Michaëlem, qui populo præerat.

43 *Quam vim habebat maledictio vatis inuito Deo?* *Ibidem.*

Nullarum equidem erat virium, quia falſa erat quæ de eo habebatur opinio. Verùm quia propter iniquitatem continuam populus percutiebatur plagis à Deo immiſſis: ad illorum imbecillitatem diſpenſauit Dominos Deus, quæ per Balaam geſta ſunt: Nam vt à Deo eruditi non putarent propter maledictiones vatis calamitates euenire, non permiſit vatem maledictionibus vti, amputatis hoc modo ſtultorum occaſionibus. Itaque licet vim aliquam habuiſſent maledictiones vatis, facilè tamen erat ei qui fabricatus eſt omnia, illas declarare vanas: vt perſpicuum eſt his qui diuina didicerunt. Dominus *Pſal.32.*
enim, inquit, diſſipat conſilia gentium, reprobat cogitationes populorum, & reprobat conſilia principum: conſilium autem Domini manet in æternom. Balaam nihilominus qui Dei prouidentiam didicerat, ſacrificiis perſuadere nititur (ita coniectans) ſe vnum eſſe ex iis qui falsò ſibi nomen aſſumunt, quos mutabiles appellant, C qui illos obſeruant. Hoc tamen rectè cecidit. Indicat autem verè illum inſtrui voluiſſe quid eſſet agendum. quapropter os impurum accepta virtute Spiritus Sancti eloquitur quæ non vult? & clamat: Qoomodo maledicam cui ooo maledixit Deus? & qua ratione deteſter quem non deteſtatus eſt Dominus? Prænunciat etiam futura: Ecce popolus habitabit ſolus, & non computabitur inter gentes. Quis exactè recenſuerit ſemen Iacob? aut quis numerabit populum Iſraël? Deinde optat cum illis habere ſocietatem. Moriatur anima mea cum animabus iuſtorum, & fiat ſemen meum vt ſemen illorum. At verò Balac indignatus, & ſuſpicans & ipſum Balaam dediſſe benedictionem, quia viderat multitudinem Hebræorum, abduxit illum in alterum locum, vnde partem populi tamen videre licebat. Et meritò rurſum Spiritus Sanctus per illum ait: Non *Num.23.c.*
eſt Deus quaſi homo vt mentiatur: nec vt filius hominis, vt obliuiſcatur eorum. Dicétne, & non faciet? Loquetur quidpiam, & non ratum erit? Mutationi (inquit Balaam) aut alterationi non

eſt obnoxia natura diuina more bominum: Ad benedicendum aſſumptus ſum: benedicam, nec diuertar.

Num. 24. 44 *Quid illud eſt, Quaſi gloriam Monocerotis?*

Monoceros eſt animal habens vnicum cornu in capite, de quo Dominus Deus cum Iob loquens ait: Volétne tibi ſeruire monoceros? Per hoc animahs robur indicans, & quòd ſeruitutem ferre uequeat. Quidam ergo voluerunt huic aſſimilare Dominom Deum. Ego verò arbitror hoc de populo dictum eſſe, nempe quemadmodum monoceros vnicum habet cornu, ſic populus verè pius vnicum Deum adorat. Idcirco beatus Dauid dixit: in te inimicos noſtros ventilabimus cornu. Quomodo verò intelligere debeamus vnicum Deum, ſæpenumero diximus. Illud porrò: Non eſt auguriom in Iacob, nec diuinatio in Iſraël: non regnat peccatum, nec augurum obſeruatio. Dominus enim Deus tum futura prædicit per prophetas ſuos, tum ſuppeditat quid agendum.

Num. 24. 45 *Quid ſignificat, Non perrexit Balaam vt conſueuerat in occurſum augurum?*

Cùm experientia didiciſſet ſe arte vana vtentem nihil proficere, (immenſo enim pondere grauior eſt qui linguam ſoam vertit ad quæcunque liboerint) non amplius vſus eſt ſignis conſuetis, ſed linguam ſuam ſecreuit in obſequium Dei. Nec tamen ignorandum eſt quiboſdam placuiſſe, nihil illom prædixiſſe de Saluatore noſtro. qui vtiqoe debuerunt intelligere, ipſi quoque Nabochodonoſor licet impiiſſimo, aduentum Dei ac Saluatoris noſtri reuelatum eſſe. Videbat lapidem exciſum ſine manibus, qui percuſſit imaginem, & contriuit aurum, argentum, æs, ſerrum, ac teſtam, ortúſque creuit in montem magnum, & tegebat vniuerſam terram. Qui igitur per illum iſta prædixit, per hunc etiam ſalutem orbis prænunciauit, vt & apud gentes buiuſmodi prænunciationes conſeruarentur. Huic autem prædictioni teſtimonium adfert rerum ipſarum exitus. Nam qui ortus eſt ex Ioda, uon tantùm duces Moab, ſed & filios Seth omnes pauit: filij verò Iſraël omnes bomines. Noë ſiquidem oriundus eſt ex Seth: ex Noë verò vniuerſa bominum natura. Prædixit itaque Macedonum victoriam aduerſus Perſas. Egredietur enim (ait) de mano Cethim, & affligent Aſſur, & profligabunt Hebræos. Alexander quidem deleuit regnum Perſarum: Antiochus autem dimicans contra Iudæos, tum metropolim cepit, tum diuinum templum deſertum reddidit. Igitur prædictiones huiuſmodi non erant fallaces diuinationes, ſed à virtute ſanctiſſimi Spiritus procedebant. Qoi enim mandauit aſinæ vt præter naturam humana voce loqueretur, is bunc in modum per linguam vatis futura prædixit: Erat enim, ait, Spiritus Dei in illo. Idem contigit & iniqoo Sauli: vnde propter rem inopinatam factum eſt prouerbium: Nónne etiam Saul inter propbetas? Cùm igitur falſus vates tantam à Deo accepiſſet experientiam, alios contra Deum machinatus eſt dolos. Nam probè ſcieus illos inuictæ fortitudinis eſſe qui proteguntur à Deo, excogitaoit in filios Iſraël impietatem, in quam prolaberentur per intemperantiam, vt propter impietatem diuino denodati auxilio, captu faciliores fierent. Perſuaſit itaqoe Madianitis, vt non viri ſed molieres cum illis decertarent, quæ armorum vice corporis venoſtate & verborum illecebris eſſent præditæ, vt illarum pulchritudine capti, ac verborum lenociniis illecti, illorum idolis inſeruirent. Quod nos docuit beatus Moſes poſt partam contra Madianitas victoriam, obiorgans eos qui venari erant mulieres. Sic enim ait: Quare venati eſtis fœminam omuem? Illæ enim iuxta verbum Balaam præbuerunt occaſionem filiis Iſraël vt deficerent à Deo, & verbum Domini coutemnerent cauſa Phegor: & facta eſt plaga in populo Domini. Porrò Phegor nomen eſt idoli. Hoius impietatis diuinos Dauid meminit: Et initiati ſunt Belphegor, & comederunt ſacrificia mortuorum. Hanc ob rem præcepit Deus vt hoſtili animo proſeqoerentur Madianitas: Quia hoſtiliter, ait, ſe geſſerunt in vos & coætaneos per idolum Phegor. Sed cùm populus peccaſſet, ſuſpenſi ſunt principes, vt qui malum ab ipſis non depuliſſent. Illud autem, Exaltabitur ſuper regnum illius: Symmachus ita interpretatus eſt, & exaltabitur ſoper hoc Rex eius. Innuunt autem hæc verba, quòd qui militabant contra Og, vincent, propter Regem ſecundum carnem ex ipſis oriundum.

46 *Quare denuo recenſeri populum Deus præcepit?* Num. 26.

Qoia iam tulerat ſententiam coutra priùs numeratos, quorum filios introducturus erat in terram promiſſam, quos quidem aſſeruerant ipſi fore captiuos. Iuſſit item eos recenſeri, vt ſuæ benedictionis vim perſpicuam redderet, nimirum ſublatis etiam patribus eundem ſupereſſe numerum.

47 *Cur Deus mandauit ſorte diuidi terram?* Num. 26 f.

Vt litem & controuerſiam omnem tolleret, tanquam Deo per ſortem terram diuidente. Ita enim veloti quadam ſententia rem decerni Deo viſum eſt. Hoc ipſum fecerunt etiam diuini Apoſtoli antequàm Spiritus Sanctus adueniſſet. mittentes enim ſortes Deum omnia cognoſcentem deprecati ſunt, vt demonſtraret vter eſſet dignior. Diuinus Paulus de nobis loquitur bunc in modum: In quo ſorte vocati ſumus præfiniti ſecundum voluntatem eius, qui operatur omnia ſecundom couſilium voluntatis ſuæ. Ephe. 1 b.

48 *Ad quid Dominus Deus præcepit Moſi, vt imponeret manus ſuas ſuper Joſue, cùm ipſemet teſtificetur eum in ſe habere Spiritum Dei?* Numer. 27. d

Illud ipſum ſub Cornelio accidit. Nam poſt acceptam Sancti Spiritus gratiam baprizati ſunt. Quinetiam Dominus Chriſtus cùm omnia chariſmata Sancti Spiritus quatenus homo ſuſcepiſſet antequàm natus eſſet, acceſſit vt baptizaretor à Ioanne: ſeruúſque manum impoui capiti ſuo iuſſit: & tum accepit Spiritum Sanctum in ſpecie columbæ venientem ſuper ſe. Itidem Apoſtoli per inſufflationem dominicam Spiritum Sanctum adepti acceperunt gratiam Sancti Spiritus è cælo venientem. Cæterùm vt populo perſuaſum eſſet illum à Deo ducem eſſe creatum, impoſitæ ſunt ſuper eum manus legiſlatoris. quod quidem fecit Moſes ex præcepto Dei. Impones enim, inquit, manus tuas ſuper eum: quem

ſtatues coram Eleazaro ſacerdote, qoi initiabit illum coram omni multitudine: & dabis gloriam tuam ſuper eum, vt obediant ei filij Iſraël: Et ſtabit coram Eleazaro ſacerdote, pro eo ac ſi dixiſſet, diſtribues honorem tuum illis duobus, & per rationale indicij quod humeris adiacet Eleazari, diſcet quid fuerit agendum. Ex his autem diſcimus quomodo hi qui à Pontificibus ordinantur, ſpiritalem gratiam conſequuntur. Hic enim dixit Deus, Dabis gloriam tuam ei. Porrò conuenit admirari prophetam, vtpote qui cùm haberet filios, fratrem, & nepotem ex fratre, nullum horum ducem præfecit, ſed Deum ſecutus, quem ipſe decreuit, ordinauit. Poſt hæc repetito feſtorum ac ſacrificiorum cultu, legem fert de his qui Domino Deo quidpiam offerre ſpoponderint: in primiſqoe ſtatuit omnem promittentem, opere promiſſum implere. Qui verò ſub poteſtate patris agentes promiſerint, patrem promiſſionem firmare debere: qui ſi à promittente diſſentiat, eam quæ promiſerit, non teneri. Si autem ea denunciante non conſenſerit aut tacuerit, præſtare promiſſa debere: qood quidem etiam in ea conſtituit quæ coniuncta eſt viro: ormirum vt conſenſu viri confirmetur promiſſum.

Num. 18. 29.30.

Num. 35.

49 *Qua de cauſa legiſlator interfici iuſſit mulieres Madianitarum, quæ virum cognouerant?*

Eò quòd impietatis dogmata didiciſſent, & eos inquinare poſſent, qui illas bello cepiſſent.

Num. 33.

50 *Quare legiſlator deſcribi mandauit ſtationes?*

Vt poſteri cognoſcerent Dei prouidentiam, qui traducens filios Iſraël per arida loca, ſuppeditauit eis rerum neceſſariarum copiam.

Num. 35. c. d.

51 *Cur ad obitum pontificis præſcribit ei reditum qui nolens interfecit?*

Quia mors pontificis ſecundom ordinem Melchiſedech, erat humani peccati ſolotio. Ille reduxit in paradiſum eos qui illinc exulabant. Porrò temporis illius ſpatio fuga homicidæ, propinqoorum emolliebat animum, ac cædis plenam libidinem refrænabat. Quod autem ait, poſt obitum pootificis de exulantibus ceſſare vindictam, ſatis valet ad perſuadendum propinquis, io reliquum iram extinctam eſſe debere: quaſi mortuus ſit pontifex, quo viuente delictum eſt admiſſum: Legiſlator autem hooc tam delicto quàm vindictæ præfinierit terminum.

Num. 36. c.

52 *Quam ob cauſam ſtatuit tribus eſſe diſcretas?*

Vt ſincerum conſeruaretur ſemen Iuda, per qood Deus benedictionem gentibus pollicitus erat. communicabant tamen inter ſe regia tribus ac ſacerdotalis, propterea quòd Chriſtus Dominos ſecundum humanitatem rex futurus erat & pontifex.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS, DE SELECTIS SCRIPTVRÆ SACRÆ QVÆSTIONIBVS AMBIGVIS,

IN DEVTERONOMIVM.

1 *Quam ob cauſam quintus liber legiſlatoris dictus eſt Deuteronomium.*

POSTEAQVAM Dominus Deus eduxit populum ex Ægypto, legem dedit in monte Sina, ſecundū quam ipſi conuerſari debebant. Tum anno ſecundo mandauit vt acciperent terram, quam promiſerat maioribus illorum ſe daturum. Illis verò repugnantibos, neque hoc facere volentibus, iurauit nulli eorum qui numerati erant à legiſlatore, ſe daturum terram illam: ſed eos vniuerſos in deſerto deleturum. Tranſactis igitur annis quadraginta, illiſque iuxta decretum diuinum interemptis, recenſeri iuſſit eorum filios eandem agentes ætatem quam illi tum quando ſunt ſupputati. Hoſce Deus introducturus in terram qoam erat pollicitus, docet miniſterio prophetæ legem, qoam patribus eorum tranſgreſſoribus explanauerat. Quare Deuteronomium continet recapitulationem eorum quæ lege cauta ſunt & geſta in libris Exodi, Leuitici & Numerorum. Notat etiam tempus & locum vbi & quando huic iuuenum multitudini doctrinam propoſuit. Trans Iordanem enim, inquit, in deſerto, ad occidentem, quadrageſimo anno, vndecimo menſe, prima die menſis, poſtquàm ipſe percuſſerat Seon Regem Amorrhæorum, & Og Regem Baſan. Quòd autem non ſecundam legem dederit, ſed priùs latam in memoriam reduxerit, docet hoc libri prooemium. Cœpit enim, inquit, Moſes explicare legem hanc, dicens: Dominus Deus noſter locutus eſt nobis in Horeb. Deinde cùm retuliſſet, quo pacto præceperat Deus vt terram ingreſſi iure hæreditario poſſiderent eam: ſubiunxit quod eo tempore dixerat: Nempe ego ſolus tot myriadibus præeſſe non poſſum: & propterea conſtitui, inquit, millenarios & centenarios, vt eos haberem imperij ſocios: Porro has leges refricat,

propterea quòd conſtituerat Ioſue filium Naue io ducendo populo ſucceſſorem: oſtendens quòd ſuperſtes adhuc aliis præfecturam crediderat, & quòd ei libenter parendum erat, iuſſaque peragenda. Reuocat etiam illis in mentem quomodo Deus iuſſerat vt poſſideret terram quam promiſerat, & qua ratione viſum erat illis vt priùs exploratores mitterentur, quódque reuerſis illis, ac de terra illa veritatem renunciantibus, non credidiſſent Deo, qui ſaluarat eos, ac conſequi terram neglexiſſent, ita vt prouocarent Dominum Deum ad ſententiam ferendam aduerſus omnes illorum myriades, eorum neminem ingreſſurum terram illam, dempto Caleb filio Iephone. Is, inquit, videbit eam, & dabo illi rerram ad quam aſcendit, & filiis eius, propterea quòd ſtudioſus fuir eorum quæ pertinent ad Dominu.

Huius tamen ſolius mentionem fecit: Ioſue verò velut principem ducem ac propbetam ordinauit, quod ex ſequentibus ſatis conſtat. Nam cùm dixiſſet, Et iratus eſt in me Dominus Deus. vobis enim tumultuantibus, non vt æquum erat obſecutus ſum mandato diuino, & ea de cauſa prohibitus ſum introducere vos in terram illam. Recolit itaque quæ ſibi dicta fuerint à Deo: Ioſue filius Nun miniſter tuus hic ingredierur illuc: ipſum corrobora, quoniam is ſotte diuidet terram Iſraëli. Hæc autem dicit vt doceret illum à Deo ducem eſſe creatum, ne denuo de imperio ſeditionem mouerent. Exponit autem eis quemadmodum poſtea pœnitentia ducti voluerunt gerere bellum aduerſus Chananæos, & quo pacto Deus prohibuerit eos: qui tamen audacia permoti, & præter mandatum diuinum aſcendentes rediere victi. Item quantum temporis in ſolitudinem conſumpſerint circumeuntes terrã illam inacceſſam, & aquis carentem. Quibus perlatis ad Idumæos & Moabitas contendentes reſponſum non acceperunt. Et qua ratione Seon & Og Reges Amorrhæorum cum toto exercitu & vrbium ac villarum babitatoribus interemit. Réfertque corporis ipſius Og magnitudinem. Cubile enim, inquit, ipſius nouem cubitorum habebat magnitudinem, & latitudinem cubitorum quatuor. Deinde ſuadet & conſulit vt cuſtodiant diligenter mandata Domini. Audi enim (inquit) Iſraël iuſtificationes & iudicia quæ ego doceo vos hodie, vt faciatis ea, & viuatis: & ingreſſi poſſidete terram quam Dominus Deus patrum veſtrorum dat vobis. Poſtea neceſſariò idoli Beelphegor palàm facit mentiouem, & eorum qui propter impietatem illam perierunt in deſetto: tum ex aduerſo ponit ob oculos beneficia diuina. Quæ enim, ait, eſt gens, cui tam propinquus ſit Deus, ſicut nobis adeſt Dominus Deus noſter in omnibus in quibus eum inuocauerimus? Præcipit autem non ſolùm eos ſeruare leges diuinas, ſed & filios ac nepotes iu cultu pietatis educate, & à puero in mandatis diuinis erudire. Deinceps recolit quo pacto verbum Deus omnium ſe conſpicuum illis præbuit, apparens quidem per ignẽ, nullam tamen ſui ſpeciem exhibens. Hoc enim dixit: De medio ignis vocem verborum vos audiſtis, ſimilitudinem autem non vidiſtis, ſed tantùm vocem. Cæterùm hæc dicit inſtruens eos ne ſimulacrum vllum fabricent, neque tentent vnquam diuinam imaginem effingere, cùm archetypi ſpeciem minimè viderint. Vnde ſubiunxit iterum: Ne oominaueritis neque feceritis vobis ipſis ſimilitudinem ſculptilem, omuem imaginem, ſimilitudinem maris aut fœmellæ, ſimilitudinem omnis beſtiæ ex iis quæ ſunt ſuper terram, ſimilitudinem omnis auis volatilis volantis ſub cœlo, ſimilitudinem omnis teptilis quod reptat ſuper terram, ſimilitudinem omnis piſcis, qui ſunt in aquis deorſum. Hæc omnia, inquit, in vſum veſtrum condidir Deus. Extremæ igitur eſt dementiæ, imagines creaturarum uobis deſeruientium Deos facere. Addidit etiam iſta: Ne reſpicias in cœlum, & videns ſolem & lunam, & omnem ornatum cœli, deceptus adores ea, & colas ea. Largitus eſt ea Dominus Deus tuus omnibus gentibus quæ ſub cœlo ſunt. Hæc enim (air) creator condidit in vſum hominum. Ne putes ergo Deos eſſe, quæ Deus omnium ſegregauit vt inſeruirent vſibus bominum. Sic enim & reliqui interpretati ſunt: Quæ præparauit Deus tuus aliorum cauſa ſub vniuerſo cœlo. Præterea terret eos comminationibus, vtpote ſi fuerint auſi tranſgredi legem diuinam, & componere ſimilitudinem cuiuſquam eorum quæ ſuot, & in Deum erigere, ſe diſperſurum eos in vniuerſam terram, & quòd tanquam ſerui falſo nominatos Deos ſint adoraturi. Poſtmodum ex comparatione omnipotentem Dei virtutem oſtendit. Interrógate enim dies antiquos, inquit, qui fuerunt ante te, ex die qua Deus creauit hominem ſuper terram, etiam vſque ad ſummum cœli, ſi factum eſt iuxta verbum iſtud, ſi tale quid audiſtis, ſi gens aliqua audiuit vocem Dei viuentis loquentis de medio ignis, quomodo tu audiſti, & vixiſti. Narrátque qua ratione liberauit eos à dura Ægyptiorum ſeruitute. Conſequenter eos docet vt Deus è cœlo cum eis ſit collocutus, ac de medio ignis vſus voce leges condiderit: vt nullam imaginem conſtruant inuiſibilis Dei: imò perſuadet eſſe planè impoſſibile diuinam imaginem exprimere. Non enim ſolùm eſt inuiſibilis naturæ, ſed prorſus incircunſcriptæ. Dominus enim (ait) Deus tuus eſt Deus in cœlo, & ſuper terram deorſum, nec eſt præter eum. Sciendum tamen eſt cuncta hæc prophetam non vnica die ediſſeruiſſe, ſed compluribus illis diebus doctrinam hanc propoſuiſſe: quò fit vt ſæpius eoſdem ſermones replicet, vt continua repetitio firmiorem reddat memoriam. Mox ab hac diſputatione recitat ea quæ ſpectant ad vrbes, ad quas confugere iuſſit, qui prolapſi fuerint in homicidium non ſpõtaneum. Explicat inde ſe denuo congregaſſe populum, & non aliam legem dediſſe, ſed in illa ipſa legum ſanctione eos erudiiſſe, qui non poterant per infirmitatem ætatis exaudire. ſe denique ipſa prophetæ verba docuiſſe: Dominus enim (inquit) Deus veſter pepigit vobiſcum fœdus in Horeb. Non cum patribus veſtris iniit Dominus pactum hoc, ſed vobiſcum. Nam cùm illi propter tranſgreſſionem perierint, his verò terram patribus promiſſam daturus eſſet, hiſce datam eſſe legem aſſerit. Deinceps enarrat præcepta, quorum intellectum explicauimus cùm Exodum interpretaremur: vbi etiam docuimus quæ fuerit ſabbatinæ ceſſationis intentio. Inquit enim, Vt requieſcat ſeruus tuus, & ancilla tua, ac ſubiugale tuum. Quemadmodum enim, inquit, eorum opera perpetuò frueris: ita ſaltem ſemel in ſeptem diebus hebdomadæ, ſerui, ancillæ, ac ſubiugalia quiete fruantur

fruantur. Tum mentione facta ſeruitutis Ægypriacæ compaſſionem excitat: Quoniam ſeruus eras (ait) in Ægypro, & inde te Dominus eduxir cum manu potenti & brachio excelſo: propterea conſtituit Dominus Deus tuus vt obſeruares diem ſabbatorum, & ſanctificares eam. Expertus es duritiem ſeruitutis: memor horum, mitis & clemens eſto erga ſubditos: & ſi continua quiete fruere, concede illis ſeptimum diem hebdomadæ. Interea tamen opus ſpiritale non prohibuit: dixit enim, Omne opus ſeruile nõ facietis. Demptis his quæ fiunt animi cauſa, veluti lectio, ſacrorum eloquiorum auſcultatio, pſalmorum ſacræ decantationes, & horum ſimilia.

Deut. 6.

2 *Quomodo debet illud intelligi, Audi Iſraël, Dominus Deus tuus, Dominus vnus eſt?*

Frequenter diximus dictiones iſtas, Dominus, & Deus, naturæ diuinæ, non diſtinctionis perſonarum eſſe ſignificatiuas: has verò, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, proprietates indicare. Verùm Iudæis adhuc infirmis hæc exacta theologia exhiberi non poterat: quoniam inde dicendi plures Deos occaſionem cepiſſent. Idcirco nomen diuinum in veteri teſtamento ſingulari numero pronunciatur, nihilominus habet trinitatis occultas ſignificationes. Hæc enim clauſula, Dominus Deus tuus, Dominus vnus eſt, vnitatem ſubſtantiæ innuit, & perſonarum numerum demonſtrat: ſemel enim poſuit hoc verbum, Deus: bis autem iſtud, Dominus.

Ibidem.

3 *Quid ſignificat illud: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo?*

Manifeſtè nos docuit Dominus neminem poſſe duobus dominis ſeruire: Et hoc igitur loco doçemur dilectionem non ſcindere: in dilectionem Dei, & dilectionem auri: in dilectionem Dei, & vxorum: in dilectionem Dei, & liberorũ: ſed totam dilectionis vim creatori Deo conſecrare. Deinde ſecundum creatorem quæ vnicuique ſunt vtilia impartiri: veluti liberis, fratribus, & amicis. Siquidem pertinet etiam ad dilectionem Dei, hæc præſtare. Qui enim diligit me (inquit) mandata mea ſeruabit: Mandata verò Dei iſta præcipiunt.

Deu. 6. c.

4 *Quare lex iubet, vt iurent per Deum?*

Ne iurent per falſos Deos. Idem enim per propheram dixit: Si abſtuleris nomina Baalim de ore tuo, & iuraueris, Viuit Dominus, cum veritate. Et hîc, vbi dixit: Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies, & adhærebis illi, & per nomen eius iurabis, ſubiunxit: Non ambulabitis poſt Deos alienos, qui ſunt ex diis gentium quæ in circuitu veſtro ſunt.

Ibidem.

5 *Quis eſt intellectus huius: Non tentabis Dominum Deum tuum?*

Mat. 4. b.

Dominus hoc ipſum expoſuit in ſacris Euangeliis. Nã cùm Diabolus dixiſſet, Mitte teipſum e ſurſum deorſum, ait: Non tentabis Dominum Deum tuum. Tentat autem Deum, qui ſine ratione obiiciens ſe periculo quidpiam agit.

Deut. 7.

6 *Cur lex prohibet contrahi connubia cum extraneis confinibus?*

Lex non eget explanatione, cùm ſeipſam interpretur. Ait enim, Quia ſeducet filium tuum à me, & ſeruiet diis alienis. Neceſſariò tamen aperit etiam eis rationem diuinæ ſolicitudinis. Non enim eò quòd numero vinceretis cæteras gentes (ait) vos elegit Dominus, ſed propter maiorum pietatem, & promiſſionem eis factam. Deinde vt verum id eſſe demonſtret, ſubdidit: Deus verax eſt, cuſtodiens pactum, & miſericordiam exercens erga diligentes eum, & cuſtodientes mandata illius, in mille generationes. At cùm eſſent infirmi, & lacte veſcerentur, nec eſſent capaces auditores æternorum bonorum, pollicetur eis ſobolis multiplicationem, terræ fertilitatem, fœcunditatem gregis & armenti: corporum denique bonam valetudinem, ac in bellis victoriam. Poſtea renouat memoriam in deſerto tranſactæ vitæ, & cauſas illius ſubiicit oculis: Afflixit enim te, inquit, & fame laborare fecit, pauitque te mãna, vt te certiorem faceret, quòd non in ſolo pane viuat homo, ſed in omni verbo quod procedit ex ore Dei, ſit homo victurus. Ex quibus alioqui diſcimus non grauiter ferre ſi in calamitates inciderimus, ſed bono aoimo complecti diuinas diſpenſationes, expectantes à tentationibus liberationem. Alia quoque beneficia recenſet: Veſtimenta tua non ſunt vetuſtate conſumpta, nec ſubtriti pedes tui, en quadrageſimus annus eſt. Et noſces in corde tuo, quòd ſicút homo erudit filium ſuum, ſic Deus tuus erudiuit te. Et cuſtodies mandata Domini Dei tui, vt ambules in omnibus viis eius, & timeas illum. Poſt tentationem conſolatio, poſt correptionem ſuauis recreatio, in proficiſcendo fames & deliciæ, labor & corporis proſpera valetudo, neceſſariorum inopia & incorruptarum veſtium & calceamentorum copia ſufficiens. Tandem hortatur vt vincentes, ſuæ fortitudini victoriam non adſcribant, ſed ſuppeditanti vires ac propugnatori Deo.

Deut. 9.

7 *Quoſnam vocat filios Enac?*

E Gigantibus erant oriundi; ſicuti narrat hiſtoria. Hoc enim dicit: Populum numeroſum proceræ magnitudinis, filios Enac, quos tu vidiſti & audiſti. Quis reſiſtet in faciem filiorum Enac? Adiecit autem orationi hæc verba: Quos tu vidiſti & audiſti: vt illis in memoriam reduceret exploratores illius terræ, qui dicebant: Nempe eramus in conſpectu ipſorum tanquam locuſtæ. Hoc modo ſuperbiam de ſua fortitudine conceptam reprimens, admonet eos ne de dotibus animi glorientur. Ne dixeris, inquit, in corde tuo, Nempe propter iuſtitias meas introduxit me Dominus vt poſſiderem terram hanc optimam. Nam propter impietatem gentium illarum Dominus deleuit eos à conſpectu tuo: non autem propter iuſtitiam tuam, neque propter ſanctitatem cordis tui ingrederis tu ad poſſidendam terram. Iſta porrò dixit duo moliens apud ſe, tum vt modeſtè ſe gererent, tum vt auxilio diuino tribuerent omnia. Prædicit etiam illos eadem perpeſſuros quæ gentes illæ, ſi conſimilia perpetrent. Opportuneque refricat tranſgreſſiones in deſerto commiſſas, ad confirmandam orationem, nimirum illos non eſſe poſſeſſuros terram ob iuſtitias ſuas. Memineris, inquit, & ne obliuiſcaris quoties irritaueris Dominum Deum tuum in deſerto. Adduxit itaque nunc in medium adorationem vituli, & quòd ob illorum

impietatem contriuerit datas à Deo tabulas, vehementíque vſus ſupplicatione Deum placauerit A illis, & Aaron alioqui grauiter iratum. Aduerſus Aaron enim, ait, vehementer iratus eſt Dominus, vt perderet illum: & deprecatus ſum pro Aaron tempore illo. Et reliqua geſta percurrens, inquit: Et nunc, Iſraël, quid Dominus Deus petit à te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus mandatis eius, & ſeruias Domino Deo tuo ex totó corde tuo? Et ne ſuſpicentur Deum iſta propterea legibus cauere, quod victimis indigeret, ſubintulit: Ecce domini Dei tui eſt cœlum, & cœlum cœli, & terra, & omnia quæ continentur in eis. Veruntamen prælegit Dominus patres veſtros vt eos diligeret: & elegit ſemen eorum poſt eos, id eſt vos, de cunctis gentibus. Ex his docemur proborum virorum filios frui bonis propter maiorum pietatem. Aperit præterea quænam circumciſio ſit Deo grata. Circumcidite enim, ait, duritiem cordis veſtri, & ceruicem veſtram ne induretis amplius. Hæc autem dicebantur iis qui præputium nondum habebant amputatum. Ioſue enim filius Naue tranſmiſſo Iordane circuncidit eos in Galgalis. Atqui licet minimè eſſent circuncisi, non præcipit vt circuncideren præputium, ſed duritiem cordis & ceruicem duram. Siquidem longè præſtantior eſt circunciſio cordis. Eadem de re dominus Deus inſtituit accuſationem aduerſus eos per Hieremiam propbetam. Omnes enim gentes (inquit) carne ſunt incircunciſæ: verùm domus Iſraël incircunciſa ſunt corda.

Hier. 9. g.

Deut. 10. d. 8 *Quomodo intelligitur illud: Dominus enim Deus veſter, ipſe Deus deorum eſt, & Dominus dominorum?*

Deos appellat iudices. Diis enim, inquit, non detrahes, & principi populi tui non maledices. Et vbi ſeptuaginta dixerunt, Adduces eum in iudicium: qui ſecuti ſunt Aquilam & Symmachum interpretati ſunt, Adduces eum ad Deos, vocantes Deos, iudices. Horum Deorum ipſum eſſe Deum aſſerit, non autem falſorum Deorum. Sed hæc iam pluribus explanauimus.

Deut. 12. 9 *Quiſnam intellectus huius: Non facietis omnia quæ nos facimus hîc hodie, ſinguli quod ſibi placet?*

In omnibus locis in quibus tentoria fixerant, C obtulerant domino Deo ſacrificia, ædificatis altaribus ex rudi lapide, ídque antequàm conſtructum eſſet tabernaculum. Eo verò compoſito, non ita diuina ſacrificia peragebant, non quòd vno tantùm in loco illa celebrarent, ſed in vnaquaque manſione. Siquidem ſpatio quadraginta annorum in ſolitudine conſumptorum continenter migrabant. Prohibet igitur in terra promiſſionis hæc fieri: ne occaſionem inde capiant falſis diis ſacrificandi. Denunciat autem & admonet vt in eo loco quem elegerit dominus Deus, ſacrificia celebrent, mactent, & precentur. Erit enim, inquit, locus, quem elegerit dominus Deus veſter vt inuocetur ibi nomen eius, illic offeretis omnia quæ ego præcipio vobis hodie, holocauſta veſtra & victimas. Donaria verò reliqui expoſuerunt ſpontanea, id eſt, quæcunque offerre ſponte volueritis. Vbi verò inhibuit offerre ſacrificia in omni loco, carnes edere volentibus permiſit, in vrbibus quidem in quibus morantur, ſacrificante ſacerdote, & ſanguine ſuper terram effuſo: iuſsítque vt ſine diſcrimine tam mundi quàm impuri carnibus vtantur huiuſmodi: docens hæc ſacrificia non eſſe diuina, ſed communia. Nam ex ſacrificiis non licebat immundis hominibus quicquam ſumere. Vnde meritò ſubiunxit: Edite illud, veluti capream aut ceruum. At eius generis animalia munda quidem erant, non tamen offerebantur in ſacrificiū.

10 *Cùm lege cauerit offerri decimas ſacerdotibus, qui fit vt dixerit, Non poteris in vrbibus tuis edere decimas frumenti tui, vini tui, & olei tui?* Deut. 12. c.

Duas rerum decimas dedicari præcepit, vnam Leuitis offerri, alteram autem vendi, & pretium eius in conuiuium illorum, & curam viduarum, orphanorum & aduenarum inſumi. Epulari verò iuſſit eos in loco ſacro. Porrò ſapientiſſimus dominus iſta lege complexus eſt, liberans eos ab errore falſorum Deorum. Cùm enim doctor impietatis humano genere gulæ & voluptatum illecebris ſubiugato, feſtis dæmonum ludicra permulta miſcuiſſet, is qui ſagaciſſimus eſt, Iſraëlem ab illo errore liberare deſiderans, etiam de his B quæ pertinent ad feſta, leges ſcribit, ſacrificia permittit, inſtrumenta muſica tolerat, & iubet epulari, vt talibus illectamentis idolorum cultum impium amputet.

11 *Ad quid tam frequenter interdicit eſum ſanguinis?* Ibidem. d.

Ipſemet legiſlator aſſerit ſanguinem animalis eſſe ipſius animam. Exiſtimo tamen & alium eſſe legis ſcopum, nempe vt cruentum eorum ſanet animum. Si enim manducare ſanguinem animalium ratione carentium, eſt animam edere, quanto ſceleſtius erit animam rationalem à corpore ſeparare?

12 *Qua virtute propheta qui contraria docet, edit miracula?* Deut. 13.

Permittente Deo dæmones operantur. Sic & medici Pharaonis prodigium virgæ, fluuij & ranarum ediderunt: ita concedente ſapientiſſimo Deo ad arguendam operantis inſaniam. Iuſſit enim vt plagas à Deo miſſas augerent ipſi, qui tamen diſſoluere ſupplicia non poterant: imò ne muſcas quidem abigere. Nam quæ Deus conceſſit, ea ſola operati ſunt: quod etiam hîc declarauit. Cùm enim dixiſſet: Si ſurrexerit in te propheta, aut qui ſomnium ſomniaſſe ſe dicat, vſque ad hunc locum, quia tentat vos Dominus Deus veſter & ex tota mente veſtra. Nimirum permiſſu Dei pſeudopropbeta prodigioſa facit. Inſtruimur autem non attendendum eſſe ſignis, quando is qui edit illa, pietati contraria docet. Statuit itaque vt pſeudopropheta interficiatur, & liberetur populus à praua doctrina: Delebitis enim, ait, peruerſum illum à vobis ipſis. Et quia poterat accidere vt frater, amicus aut cognatus huic inſeruiens errori conaretur aliis imponere, neceſſario de eo legem tulit, & conſtituit vt ſit notorius impietatis ille magiſter, & in eum primum lapidem mittat ille qui huiuſmodi ſermones audierit, & ita populus vniuerſus pernicioſum illum lapidibus obruat: vt horum ſupplicio ſapiant alij.

13 *Quid ſibi vult: Non augurabimini, neque caluitium imponetis in medio oculorum veſtrorum ſuper mortuo?* Deut. 14.

Arcet eos à moribus impiarum gentium. xt per hanc dictionem οὐ φοιβάσετε, id eſt, non aogurabimini, exploſit vaticinia. Illum enim falſum vatem Pythium appellabant Phœbum. Per iſta verò, Non facietis caluitium in medio oculorum veſtrorum ſuper mortuo: luctum immodicum probibet. Quidam enim extranearum gentium pilos capitis abradebant, & hos offerebant mortuis, alij pilos barbæ, alij ſuperciliorum. Lex diuina prohibuit iſta fieri. Duas autem decimas omnium rerum ſeponi iuſſit, vt hîc manifeſtè declaraoit, quando conſtituit vt populus duas decimas offerret, vnam Leuitis, alteram in rationem epularum faciendarum. Decimam enim, inquit, addecimabis vſque hue in loco quem elegerit dominus Deus tuus, vt inoocetur nomen eius ibi. Quòd ſi vnica eſſet decima, quomodo fieri poſſet vt eam Leuitæ caperent, & eadem in conuiuiom offerentium expenderetur? Verùm ſatis conſtat eum decimam vnam Leuitis diſtribuiſſe, alteram autem offetentium epulis, quod quidem ſubſequentia demouſtrant. Si enim, ait, longior abs te fuerit via, vende, vſque ad hunc locum, Er tu, & Leuita qui eſt in vtbibus tuis. Deinde ſtatuit de his quæ donari debent Leuitis. Poſt tres annos afferes omnem decimam, vſqoe ad bunc locum, & comedent & ſaturabuntur, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in omnibus operibus tuis, quæ egeris. Ioſephus inde nactus occaſionem, aut potius Iudæorum morem probè ſciens, quippe cùm eſſet Iudæus, aſſeruit legem conſtituiſſe vt tres offerrentur decimæ, vna Leuitis, altera pupillis & viduis, tertia in epulum offerentium.

Deut.23.d 14. *Quare primogenitum mutilatum prohibet offerre?*

Ab animalibos ratione carentibus inſtruit homines ratione præditos, conſummatæ debere eſſe ſapientiæ ad omne opus bonum apparatæ.

Deut.16. 15 *Quænam azymorum ratio?*

Lex docuit nbs. ait enim: Septem diebus comedes panem afflictionis: quoniam in labore egreſſi eſtis ab Aegypto. Sed iam abunde de hoc diximus, cùm Exodum interpretaremur.

Deut.16 d 16 *Quid hoc eſt: Iuſtè perſequèris quod iuſtum eſt?*

Iuxta viri iuſti intentionem (inquit) non ob vanam gloriam, neque propter humanum aliquod emolumentum, ſed ipſius boni gratia. Sunt enim quidam qui animo quidem nihili faciunt quod iuſtum eſt, tamen propter eos qui reuera complectuntur illud, ſimulant honore ſe proſequi quod iuſtum eſt.

Deut.17.b 17 *Quid ſibi vult hoc: Si verbum tuum diſcernere non poſſit inter ſanguinem & ſanguinem, inter cauſam & cauſam, inter tactum & tactum, & quæ ſequuntur?*

Si iudicando non poſſis, inquit, inueſtigare verum, aut probare ſit ne corpos leproſum (hoc enim tactum vocat) neqoe diſcernere poſſis an vitiligo ſit an lepra: ne damnaoeris neque iudices ex coniectura: ſed ad locum diuinum confuge, & ſacerdoti rem expone, aut ei coi tum deducendi populi eura commiſſa fuerit: & quod ille iuſſerit, exequere. Quòd ſi quis inflatus ſuperbia reſponſis pontificis aut iudicis obtemperare noluerit, morte mulctetur, & ſit alterius vtilitatis exemplar.

18 *Quæ de cauſa ſtatuit ne princeps multiplicet equos?* Deut.17.d

Vult eos ſoli Deo fidere. Quapropter beatus Dauid inclamat: Non ſaluatur Rex per multam virtutem: & gigas non ſaluabitur in multitudine virtutis ſuæ. Fallax equus ad ſalutem: in multitudine virtutis ſuæ non ſaluabitor. Pſal.32.

19 *Quamobrem præcipit captiuam certo dierum numero lugere familiares ſuos, tum copulari cum eo qui illam bello ſubiugarit?* Deut.21.c

Non vult miſcere luctum cum lætitia, nec cum riſu lachrymas: propterea iuſſit puellam illam ſumere triginta dies ad lugendum, atque ita finito luctu participem eſſe conuerſationis noptialis. Præterea viri libidinem reprimit, iubens non voluptatis affectum, ſed ſocietatis rationem attendere. Quòd ſi poſt copulam repudiet illam, ſolui præcepit matrimonium, eamque conſequi libertatem pro mercede copulæ.

20 *Quæ de cauſa parentum accuſationem aduerſus filium inſtitutam vult eſſe communem?* Deut.21 d

Quia veritatem accuſationis comprobat accuſantium concordia. Contingit enim plerumque patre ſine cauſa filiom deferente, matrem contradicere, & econtra conquerente matre patrem reluctari: vbi verò rem eandem ambo deferunt, perſpicua eſt accuſationis veritas: propter quam interfici iubet eum qui ſic delatus eſt.

21 *Quare ſtatuit vt is qui pullos auium repererit, eos capiat: progenitores autem dimittat?* Deut.22.a

Humanitatem docet. Si enim parentes capiat relictis pullis: intereunt planè, cùm deſit qui nutriat eos. Sin autem hos & illos venando capiat, peribit vtique genus auium, ſi omnes talia committant.

22 *Cur hortatus eſt coronam addi domui?* Ibidem.

Subſequentia docent. inqoit enim: Et non committes cædem alio inde labente. Siquidem cum ratione nos cohoneſtauerit, ea vult nos vti quando rei neceſſitas exigit, & omnibus conſulere, nec imprudenter omnia Deo committere, ſed pro viribus noſtris enitentes auxilium inde ſperare: ſicuti dum ſeminamus, non collocamus fiduciam in terra, ſed beneuolentiam diuinam præſtolamor: Et dum medicis vtimur, certò ſcimus à Deo procedere, quæ per eos confertur, ſanitatem. Tantum enim valet ars, quantum voluerit is qui donauit illam.

23 *Quid hoc eſt: Non ſeres vineam tuam variis, ne ſanctificetur quod natum fuerit, & ſemen ipſum vnà cum genimine vineæ tuæ?* Deut.22.b.

Er inexplebilem auiditatem amputat, & agricolis ipſis prouidet: terra enim ſata diuerſis ſeminibus, exiliores fructus producit. Præcipit ergo neque permixta ſemina mitti, neqoe varias vites inſeri. Deinceps indicta mulcta, tranſ-

greſſori caſtigat lucri cupiditatem. Nam iubet vt hæc offerat. Siquidem ait, Vt non ſanctificetur quod natum eſt.

Deut. 22. d 24 *Cur iiſdem pœnis plecti iubet eum qui deſponſatam alteri corruperit, quibus adulterum?*

Quoniam ſponſaliorum ſymbola concurrunt in ea: vnde etiam ipſam vxorem appellauit. Humiliauit enim vxorem proximi. Hunc in modum ſancta quoque virgo nuncupata eſt vxor ipſius Ioſeph. Ne timeas, ait, accipere Mariam coniugem tuam.

Deut. 23. a 25 *Propter quid eum cui contrita ſunt aut exciſa virilia, arcet ab ingreſſu eccleſiæ?*

Sterilitas animæ per hæc denotatur. Alienum enim eſt à Deo, fructus bonorum operum non producere. Alioqui non ſolùm in hominum genere, ſed & in pecoribus tale quidpiam admitti prohibet, propterea quòd ad multiplicationem generis creatæ fuit hæ partes genitales. Verùm ſicuti ſterilitatem interdicit, ita fructum malum repellit. Non enim ingredietur ex meretrice natus in Eccleſiam Dei.

Deut. 23. a 26 *Quare non ad certum tempus, ſed in perpetuum vetat eos communicare cum Moabitis & Ammonitis?*

In primis propter infectam eorum radicem, cùm ex illegitimo congreſſu nati ſint. Deinde propter impietatem ad quam tentauerunt adducere Iſraëlitas, adornantes vxores, & per eas ad cultum idolorum illos venantium inſtar allicientes. Cum Idumæo tamen & cum Aegyptio conuerſari iubet poſt tertiam generationem: & cum hoc tanquam cum fratre, cum illo verò tanquam benefico tempore opportuno. Vrgente enim fame patres noſtri accedentes acceperunt ab Idumæis alimenta. Lex igitur docet nos antiqui beneficij non obliuiſci.

Ibidem. c 27 *Quid eſt hoc: Nam Dominus Deus tuus deambulat in caſtris tuis?*

Aër aliquo fœtore perfuſus ſolet peſtem vt plurimùm producere. Idcirco mandat agentibus in exercitu, vt quæ egeruntur, in terram defodiant. Et ne non credentes damnum aliquod inde ſentirent, neceſſariò ſubdidit: Quia Dominus Deus tuus deambulat in caſtris tuis. Et rationem ſubijcit: Vt egrediaris tu, & tradat tibi hoſtem tuum ante faciem tuam. Ex eo nos docet nihil agere debere quod ſit indecorum. Hoc enim ſubinfert: Vt ſancta ſint caſtra tua, & non inueniatur in te rei cuiuſquam deformitas.

28 *Quid ſignificant hæc, Initians, initiatus, & initiatæ?*

Quemadmodum nos appellamus eos fideles qui ſunt myſteriorum diuinorum participes: ita gentes vocabant initiatos, qui dæmonum quorundam imbuti erant myſteriis. τελέσφορος igitur dicit eum qui ſacris imbuit: τελισκόμενος verò, qui ſacris imbuitur.

Deut. 23. d 29 *Quid eſt hoc: Quæ egrediuntur de labiis tuis, ſeruabis?*

Vbi promiſeris aliquid Deo, exiſtimans debitā eſſe pollicitationem, da operā vt quāprimùm eam præſtes. Hoc enim ait: Non tardabis reddere votum tuum, quoniam requirens requiret Dominus Deus tuus à te: & erit tibi peccatum. Poſtea docens eſſe in facultate animi promittere, aut nō, ſubiunxit: Si autem nolueris vouere, non erit tibi peccatum. Vnde etiam beatus Dauid: Reddam tibi vota mea, quæ diſtinxerunt labia mea: &, locutum eſt os meum in afflictione mea. Denuo ferens legem de lepra meminit Mariæ dicens: Memineris quæ fecerit Deus tuus ipſi Mariæ in via. Innuens fuiſſe plagam à Deo miſſam, quam peccantibus ipſis infligebat Deus, & rurſum pœnitentiam agentibus ceſſare faciebat. Cæterùm ſoluit ambiguitatem ſuper comminatione in filios. Dixit enim: Non morientur patres pro filiis, neque filij pro parentibus. Quiſque ob proprium peccatum morietur. Nam erat veriſimile patres conſulere filiis quæ conferebant: nihil autem iuuare propter illorum incredulitatem, & filios patribus meliores eſſe.

30 *Quare cùm Deus præceperit delinquentem vapulare quadraginta plagis, Iudæi vna minus inferunt?* Deut. 25.

Quia maior numerus vapulantem infamat. Si enim ceciderint eū pluribus, deformis abibit frater tuus in conſpectu tuo. In eo tranſgredi legem permittunt, ne exactum obſeruantes numerum, etiam nolentes vapulantem infament pluribus plagis illatis.

31 *Quid eſt, Non alligabis os bouis triturantis?* Ibidem. b

Huius deductionis ſublimiorem intellectum nobis aperuit diuinus Paulus. Attamen ipſum per ſe propoſitum valde pium eſt. Siquidem periniquum eſt, terram arantem, & meſſem cum labore triturantem, fructus non eſſe participem.

32 *Qua de cauſa conſpui iubet fratrem defuncti ſine liberis, uxorem eius ducere nolentem?* Deut. 25. c

Neceſſitatem diligendi fratris adfert ab infamia. Satius enim erat affectione naturali permotum conſulere mortuo. Sed quia non omnes naturæ legem reuerentur, infamiæ pœnam neceſſariò ipſis impoſuit.

33 *Cur mandat deleri prorſus Amalec?* Ibidem. d

Erant impij, & fratres oderant. Nam cùm ab Eſau genus ducerent, primi ſuſceperunt bellum aduerſus Iſraëlem, qui tamen procul erat, & necdum attigerat terminos illorum. Deinde clariùs præcepit duas decimas ſeparari, & ſic ait: Cùm compleueris decimare omne id quod nondum erat decimarum ex frugibus terræ tuæ, anno tertio ſecundam dabis decimam Leuitæ, aduenæ, viduæ, & pupillo: & comedent in vrbibus tuis, & ſaturabuntur. Deut. 26. Atqui quòd non vnica die propheta doctrinam hanc propoſuerit, iſta demonſtrant. Deut. 27. Præcepit enim Moſes & ſenatus Iſraël dicentes: Cauete vt impleatis omnia præcepta hæc, quæ ego præcipio vobis hodie. Poſtmodum iuſſit Dominus Deus Iordane tranſmiſſo duos erigi lapides ingentes calce leuigatos, & illis hæc mandata inſculpi: tum in monte Gebal ædificari ſibi altare ex lapidibus naturalibus & rudibus, & præſcripta ſacrificia peragi, & præter alia veluti quoddam ſacrificium pacificum & ſalutare, poſtremò epulari, Deum erga illos beneficium hymnis prædican-

dicantes.

Deut. 27. 34 *Qua de cauſa ſubiecit eos maledictionibus & benedictionibus?*

Cùm Dominus Chriſtus perfectam ſcientiam traderet perfectis, pollicitus eſt implentibus iſta regnum cœlorum, tranſgreſſoribus autem gehennam comminatus eſt. At verò Iudæis humi repenti præditis animo, & terrenas maledictiones & benedictiones indulſit. Qui enim ne conſpicuis quidem miraculis credebant, quomodo ſuſcepiſſent quæ ſpectant ad vitam futuram? Notandum eſt autem benedicendi facultatem conceſſiſſe tribubus ex liberis oriundis, & ibidem vnà cum populo tribum ſacerdotalem connumeraſſe. Inſuper tribum Ioſeph duplicem velut vnicam benedicere iuſſit. Ad maledicendum verò ſemiſeruos conſtituit, & cum ipſis propter numerum tribuum collocauit Ruben & Zabulon: illum, vt qui in ſcelus prolapſus erat: hunc, velut poſtremum filiorum Liæ. Itaque ante alia omnia maledici iubet eos, qui ſunt erga diuinum numen impij, & ſimulacra manufacta adorant. Secundo loco eos qui delinquunt in matres. Aequum enim eſt, ſecundum Deum eos colere per quos conſecuti ſumus vt eſſemus. Tum illos qui cæcis illudunt, & eos à vera via ſeducere nituntur. Et vt ſemel dicam, omnes qui prædicta mandata prætergrediuntur. Sacerdotibus autem hæc pronunciantibus iuſſit populum ſubinferre, fiat: veluti ſubſcriptionem quandam tabellæ vocem hanc ab ipſis referentis. At verò mandata diuina ſeruantibus omnimodas confert benedictiones, tum incolentibus vrbes tum ruri habitantibus, nempe filiorum proſperitatem & multitudinem, gregum & armentorum fœcunditatem, terræ fertilitatem, tranquillitatem vitæ, in bellis denique victoriam, & his ſimilia. Addidit etiam corporis ſpiritalem benedictionem: Conſtituet te Dominus ſibi populum ſanctum, ſicut iurauit patribus tuis. Adiecitque talem definitionem: Si exaudieris vocem Domini Dei tui, & ambulaueris in viis eius. Qui enim iſthæc viderint aut audierint, metuent ſecum reputantes prouidentiam diuinam qua fruimini. Porrò illud, Eſſe in caput, & non in caudam, imperantem & non ſeruientem vult dicere. Hoc enim ſubdidit, Et eris ſupra, & non ſubter. Poſtea ſubiicit & maledictiones contraria prædictis benedictionibus continentes: videlicet, anguſtiam, duritiem, inopiam, morbos, miſeriam, famem, peſtem, bellum, in bello ſuccumbere, pluuiarum penuriam, ſterilitatem terræ (ſignificat enim hoc terra ferrea, & cœlum æneum) inſuper quæ contingere ſolent in obſidione. Duces vxorem, & vir alius eam accipiet: Aedificabis domum, & non habitabis in ea: Plantabis vineam, & non vindemiabis eam. Mactabitur coram te vitulus, & non comedes ex eo: & quæ ſequuntur, eiuſdem ſunt ſententiæ. Adiungit etiam comminationes vlcerum, & varias affectiones, & (quod omnium grauiſſimum eſt) mancipationes. Aduena, inquit, qui eſt apud te, aſcendet ſupra te: tu verò deſcendes deorſum. Obſcurè per hæc innuens, vocationem gentium ad cultum diuinum: & ipſorum Iudæorum incredulitatem prædicens ipſis: & eam quæ poſtea contigit, ab Aſſyriis, Babyloniis, Macedonibus, & tandem à Romanis obſidionem, & calamitates illius. Comedes enim, inquit, filios ventris tui, carnes filiorum tuorum ac filiarum tuarum quos tibi donauerit Deus, tempore anguſtiæ & afflictionis tuæ, qua te affliget inimicus tuus: & reliqua alia quæ poſt euentum rei Hieremias propheta retulit in lamentationibus ab eo ſcriptis. Nec ſolum comminatus eſt iſta tranſgredientibus mandata diuina, ſed alia ſimilia comminatus eſt eis, ſeruitutem Aegyptiam, quam erant experti, cuiuſve impreſſam habebant memoriam. Qui enim te mancipauerunt, ait, tradent te.

35 *Quare maledictiones iſtas & benedictiones patribus eorum non conceſſit?* Ibidem.

Habet igitur liber iſte præter cæteros nouam quandam doctrinam: quod etiam propheta notauit. Nam completo ſermone de maledictionibus & benedictionibus, ſubiunxit: Hæc ſunt verba teſtamenti, quod mandauit Dominus Moſi, vt conſtitueret cum filiis Iſraël in terra Moab, præter fœdus quod pepigerat cum ipſis in Horeb. Introducturus enim illos in terram promiſſam, bonorum pollicitationibus blanditur, & pœnarum comminationibus terrefacit eos, omnem denique tentat meatum, vt eorum ſanet animos.

36 *Quî fit vt plures ſint maledictiones quàm benedictiones?* Deut. 28.

Improbi ſerui non tam mouentur promiſſionibus libertatis, quàm plagarum comminationibus.

37 *Quomodo intelligendum eſt illud: Non dedit Dominus Deus veſter vobis cor intelligens, nec oculos videntes, neque aures audientes vſque in hodiernum diem?* Deut. 29.

Intelligi debet quemadmodum & iſtud: Tradidit illos in reprobum ſenſum, & tradidit eos in paſſiones ignominiæ. Et, Indurauit Dominus cor Pharaonis. Bonorum enim author eſt Deus, malorum autem minimè. Nam quid ſit agendum oſtendit, & contraria diſſuadet, non tamen cogit animum humanum, ſed libero ſuo arbitrio dimittit. At quoniam geri contraria permittit quæ prohibere poſſet, non tamen prohibet, ne vi & neceſſitate quadam fieri videatur quod agitur (quod enim à virtute procedit, tum laudatur quando voluntarium eſt) permiſſionem talem cauſam appellauit. Huic ſimile eſt quod in Euangeliis diuinis dictum eſt, Excæcauit oculos eorum, & cor indurauit. Itaque cuniculum omnem mouit vt ſalutem conſequerentur, edendo miracula, mutilata membra curando, nutriendis illis in deſerto, & clementis imperando. Non igitur cauſa eſt incredulitatis eorum. Quamobrem verò teſtimonium propheticum Euangeliſta citauit? Vt manifeſtum faceret, Deum nihil horum ignoraſſe, ſed multo

Rom. 1. d. Exo. 10. g. Ioan. 12. f.

ante prænoſſe. Auditu enim, inquit, audietis, ſed non intelligetis: videntes videbitis, & non cognoſcetis. Sic intelligi debet quod hoc loco
Eſa. 6. c. poſitum eſt: Non dedit Dominus vobis cor intelligens, nec oculos videntes, neque aures audientes vſque in hodiernum diem. Si verò Deus non conceſſit illis facultatem videndi, audiendi, aut ratiocinandi, cur maledicit & plectit non ſponte delinquentes? Atqui ſuperfluum puto de hoc prolixiùs diſputare: perſpectum enim eſt etiam valde ſtupidis, quòd is qui talem doctrinam proponit, non adimit viſum, ſed ſuppeditat & illuſtrat, ac rectam viam oſtendit. quod quidem conſtat ex ſequentibus: Non enim vobis ſolis propono fœdus iſtud, & maledictionem hanc, ſed etiam his qui vobiſcum ambulant hodie in conſpectu Domini Dei veſtri: & his quoque qui nondum ſunt vobiſcum hodie. Porrò qui poſterorum curam habet, quomodo poteſt præſentes qui legem excipiunt, negligere? Item ad quid leges præſcribit intelligere non valentibus? Hoc itaque ſciendum eſt, ſæpenumero prophetas vti humano more loquendi tanquam notiore. Solent enim nonnulli ſeruos aut diſcipulos obiurgantes dicere: Excæcauit Deus animum tuum, aut ſurdas tibi reddidit aures. Tale quidpiam egit hic propheta, & vſitatis verbis ſtupiditatem eorum increpauit.

Deut. 29. c. 38 *Qui debet intelligi, Si quis audierit verba maledictionis huius, & benedixerit in corde ſuo dicens, Pax mihi ſit: nempe in seductione cordis mei ambulabo?*

Hic ſermo deſcribit eum qui ſe contumacem reddit aduerſus mandata diuina. Multi enim per ignauiam committunt in legem diuinam: Plures etiam per contumaciam & ſuperbiam aſpernantur mandata. Huiuſmodi hominem ſubiecit velut aduerſariam viam eligentem, & erroneam rectæ viæ præferentem: cui quidem extremum comminatur interitum, vt omnibus tum videntibus tum audientibus ſit impietatis exemplum. Præterea inſtruens eos Deum nihil eorum latere quæ clàm fiunt, ſubdidit: Abſcondita Domino Deo veſtro, manifeſta verò vobis, & filiis veſtris: quaſi diceret: Vos cognoſcitis quæ conſpicuè geruntur, ita mihi patent vel ipſi cogitationum motus. Deinceps introducit pœnitentiæ ſermonem. Si enim, inquit,
Deut. 30. mandata diuina tranſgreſſus in maledictiones incideris, & in captiuitatem redactus ſubieris iugum ſeruitutis: ac poſtea reſipiſcens ſeruitutis cauſas inquirens legiſlatorem tibi propitium reddideris: ille miſericordia motus reducet te, & reſtituet tibi terram paternam. Quod quidem ſæpenumero factum eſt, vt clariſſimè patet ex libro Iudicum, & hiſtoriis Regnorum, & Paralipomenon. Poſtremò tamen debacchantes in ſaluatorem, in vniuerſam terram & mare diſperſi ſunt: & iam quadringenteſimus annus agitur ex quo non ſunt reuocationem conſecuti. Cæterùm obſeruandarum legum facilitatem ſubiicit oculis. Mandatum enim quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt, nec procul poſitum, non in cœlo, vt poſſis dicere: Quis noſtrûm valet in cœlum aſcendere, vt deferat illud ad nos, vt audientes illud impleamus? Neque trans mare poſitum, vt cauſeris & dicas: Quis poterit traiicere mare, & illud ad nos adducere: vt poſſimus audire & facere quod præceptum eſt? Non eſt tibi opus alis ad volandum, aut nauibus ad proficiſcendum, vt diſcas quid agere debeas. Sed prope te eſt verbum valde in ore tuo, in corde tuo, & in manibus tuis vt compleas illud. Indicat autem per os, eloquiorum diuinorum meditationem: per cor verò, promptitudinem animi: per manus ipſorum, executionem mandatorum. Hoc ipſo teſtimonio vſus eſt diuinus Paulus: Si enim *Rom. 10. b.* confeſſus fueris in ore tuo Dominum Ieſum, & credideris in corde tuo quòd Deus eum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Propoſuit quoque obſeruationis legum & tranſgreſſionis præmia, nempe vitam & mortem.

Nota hîc authoris huius libri ſeculum.

39 *Quare poſt ſeptennium librum hunc illis legi præcepit legiſlator?* *Deut. 31. b. c.*

Non licebat illis per ocium, cùm bellum gererent, vrbes obſiderent, & inde poſt victoriam terram diuiderent per tribus, per populos, per regiones, & in ſingulos, deinde ædificarent, terram colerent, & alia peragerent, quæ facere oportet eos qui terræ peregrinæ dominium adipiſcuntur. Idcirco anno ſeptimo cùm his curis liberati fuerint, hanc fieri lectionem præcipit.

40 *Qua de cauſa iuſſus eſt conteſtari cælum & terram.* *Deut. 32.*

Non quòd animata ſint, & ratione prædita: ſed quia creaturas omnes comprehendunt. Hoc idem fecit Eſaias propheta: Audi enim, inquit, cœlum, & auſculta terra, quia Dominus locutus eſt. Itidem & diuinus Hieremias: Obſtupuit enim (ait) cœlum propter hoc, & contremuit terra vehementiùs, inquit Dominus. Quoniam ergo vocauit ea in teſtimonium comminationis, meritò poſt tranſgreſſionem legum contremuiſſe dicuntur & obſtupuiſſe. Sic Iacob & Laban tumulum vocauerunt tumulum teſtimonij: Abraham patriarcha & Abimelech *Gen. 21. d* Rex Geraræ puteum iuramenti: eò quòd eum iureiurando iniiſſent fœdera.

41 *Quomodo intelligendum eſt illud: Ego prouocabo vos propter non gentem, & propter gentem inſipientem in iram vos mittam?* *Deut. 32. e*

Non gens erant infinitæ aliæ nationes Chriſto Saluatori credentes, quæ quondam inſipientes erant & ſtultæ: vt beatus Paulus inquit: Eramus enim aliquando etiam nos ſtulti, incredu- *Ad Ti. 3. a* li, errantes, inſeruientes deſideriis & voluptatibus variis, & quæ ſequuntur. Quemadmodum ergo vos vno Deo relicto, plures falſos Deos antepoſuiſtis: ſic ego relicto vno populo conferam omnibus gentibus ſalutem. Verùm illi coluerunt eos qui verè non erant dij, nec tamen Deos efficere potuerunt: At ego gentes inſipientes implebo ſpiritu diuino: vos autem videntes contabeſcetis inuidia.

Quomodo

Deut. 32. f. Varia eſt lectio ei apud Hebræos, quam apud Septuaginta.

42 *Quomodo debet hoc intelligi: Lætabuntur gentes cum populo eius, & confirment eos omnes Angeli Dei?* A

Non tantùm Iudæorum multæ myriades crediderunt in Chriſtum Dominum, ſed etiam ex gentibus per orbem diſperſis maxima multitudo credidit: verùm qui crediderunt ex Iudæis, doctrinam attulerunt gentibus. Siquidem erant ex Iudæis diuini Apoſtoli. Hæc prænuntians propheta ait: Lætamini gentes cum plebe eius, id eſt, cum his qui ex Iudæis crediderunt: & confirment eos omnes Angeli Dei, nempe illos qui in ipſum crediderunt. Nam quando natus eſt Saluator noſter, chorus Angelorum laudabat beneuolentiam diuinam, inclamans, *Luc. 2. b.* Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Partum quoque ſine ſemine & conceptione futurum prædixit Gabriel Archangelus: & in certamine contra diabolum inito aderant Angelorum multitudines: *Matth. 4. b.* Accedentes enim, inquit, Angeli miniſtrabant ei. Necnon intererant paſſioni, & poſt reſurrectionem ſedebant in monumento, dixeruntque mulieribus: *Luc. 24. a.* Quid quæritis viuentem cum mortuis? Et poſt aſcenſionem ad cœlos dixerunt ſacris Apoſtolis: *Act. 1. b.* Quid ſtatis aſpicientes in cœlum? Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in cœlum, ita veniet, quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum. Cornelio etiam indicauit Angelus quæ ſibi à magno illo Petro imminebant. *Actor. 10.* Similiter diuinus Apoſtolus dum nauigaret, hís qui ſimul nauigabant dixit: *Act. 27. d.* Apparuit mihi Angelus Dei, cuius ego ſum. Et ſimilia non pauca reperiet quiſpiam, ſi velit. Cæterùm hæc vbi propheta dixit de credentibus, prædicit etiam infidelium ſupplicia, & eorum ſcelera ſubiicit oculis: ſic enim ait: Quia ſanguinem filiorum ſuorum vlciſcetur, vindicabit & retribuet: & purgabit Dominus terram populi ſui. filios autem Dei vocauit ſanctos, quos interfecerunt homicidæ. Nam vt prætermittas cædes prophetarum & paſſionem Domini ſalutarem, ſtrenuum illum Stephanum interemerunt, fuſte Iacobum magnum occiderunt: ad libidinem eorum alterum Iacobum Herodes diſtendit, multaque alia homicidia perpetrare auſi ſunt: & domos credentium Deo publicauerunt. quod declarauit diuinus Apoſtolus in Epiſtola ad Hebræus: *Cap. 10. g.* rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſtinuiſtis. *1. Theſ. 2. d.* Seribens quoqoe Theſſalonicenſibos ſic ait: Imitatores eſtote ſanctorum qui ſunt in Iudæa: eadem enim & vos paſſi eſtis à contribulibus veſtris, ſicut & illi à Iudæis, qui & Dominum Ieſum occiderunt, & proprios prophetas, & nos perſequuntur, & Deo oon placent, & omnibus hominibus aduerſantur. De iiſdem qooque *Mat. 21. d.* Dominus accuſauit eus in parabola vineæ. Nempe quòd ex ſeruis vnum cæciderunt, alterum occiderunt, alium lapidauerunt: propterea diſperſit eos per vniuerſam terram.

Deut. 32. g.

43 *Cur ob leue delictum iuſſus eſt Moſes procul aſpicere terram, populum autem prohibitus introducere?*

Per hæc docet nos Dominus ſe ſummam virtutem à perfectis exigere: & cùm erga alios homines grauiter peccantes ſit longanimis, ſanctis tamen hanc veniam non concedere: quod quidem ſapiens dixit aliquis: *Sapient. 6. a.* Tenuiſſimus venia & miſericordia dignus, potentes autem potenter torquebuntur. Et Dominus in ſacris Euangeliis: Cui modicum datum fuerit, modicum exigetur ab eo. Nec tamen hoc eſt ignorandum, Dominum ex aliis alia moliri: ſicuti profectò non permiſit hunc ſummom prophetam introducere populum in terram promiſſionis, ne illum tanquam Deum colerent Iſraelitæ. Qui enim anima carentia pro diis habuerant, & imaginem vituli Deum appellauerant: multo magis profectò eum vt Deum venerati fuiſſent, cuius miniſterio tanta ſunt adepti. Eadem de cauſa ſepulchrum eius latere voluit, qui noſtra ſapienter adminiſtrat Deus. Porrò ſciendum eſt *Luc 16. g.* Moſen repræſentare legem, eamque nomine Moſis vocitari. Habent, inquit, Moſen, & prophetas. Et, Vſque in hodiernum diem quando legitur Moſes. Et, Regnauit mors ab Adam vſque ad Moſen. Sicut enim Eſaiam appellamus non prophetam ſolùm, ſed etiam librum illius, & Hieremiam ac Ezechielem, non B homines tantùm, ſed etiam eorum libros, & Apoſtolom non ſolùm ipſum veritatis præconem, ſed & illius librum, & eo modo lex cognominata eſt Moſes. Ieſus autem filius Naue typum gerit ſaluatoris vniuerſæ terræ. Quemadmodum ergo Moſes eduxit populum ab Aegypto, Ioſue verò ipſum in terram promiſſam introduxit: Ita lex ab impietate liberat credentes. Euangelica autem gratia introducit eos in regnum cœlorum.

44 *Quomodo ſunt intelligenda benedictiones tribuum?* *Deut. 33.*

Meminit in primis propheta apparitionis diuinæ, quæ contigit in monte Sina. Dominus enim, ait, ex Sina venit, & apparuit nobis in Seir, & illuxit è monte Pharan cum millibus Cades, id eſt, ſanctis. A dextris eius Angeli cum eo. Tam in ſolitudine Pharan quàm in Seir diuina prouidentia fruebantur. Cades autem hîc dicit non deſertum intelligens, ſed interpretationem nominis. Cades enim Hebraica C voce ſanctum ſignificat. Inquit ergo multa millia Angelorum vnà fuiſſe cum Domino cùm illos ſua prouidentia regeret. Sed neceſſariò addidit: Et omnes ſanctificati ſub manibos eius, & hi ſub te ſunt. Nam licet naturæ ſint inuiſibilis, ſob tuo tamen degunt imperio, cùm te creatorem agnoſcant. Porrò prædicit quòd is qui nunc eligit Iſraëlem, paulò pòſt omnes etiam gentes ſit vocaturus, & amborum rex & princeps futurus ſit. Erit enim, ait, apud dilectum princeps congregatis populis cum tribubus Iſraëlis. Hæc vbi dixit, primùm benedicit Ruben, ſoluit paternam maledictionem, opponens fraternom amorem ſceleri in patrem admiſſo. Poterat autem tanqoam legiſlator maledictionem in benedictionem commutare. Viuat Ruben, & non moriatur, & ſit multus numero. Siquidem cùm dixiſſet pater: Deferueſces velut aqua, hoc eſt non caleſies *Hic varia lectio.* ad multiplicandum ſobolem, meritò poſterorum multitudinem illi precatur. Deinde tranſcendens ordinem, Iudæ confert benedictionem propter Dominum hinc ſecundum carnem oriundum.

Certum eſt enim, inquit diuinus Apoſtolus, quòd ex Iuda ortus ſit Dominus noſter. Prænuntiat etiam regnum Dauidicum. Exaudi, inquit, Domine vocem Iuda, & ad populum ſuum redeat. Manus eius diiudicabunt ei, & eris ei adiutor cōtra hoſtes eius. Poſteaquàm regiam tribum benedixit, tranſit ad ſacerdotalem. Date Leui manifeſtos ipſi, & veritatē illius vero ſancto. Humero ſacerdotis imponebatur rationale, quod continebat manifeſtationem & veritatem. nam per illud multa declarabantur. Clariùs autem cohæret veritas propter certitudinem declaratorum. Quē tentauerunt in tentatione, & conuitiati ſunt ei ad aquam contradictionis. Meminit eorum quæ in illum & fratrem commiſſa ſunt. Qui dicit patri ſuo & matri ſuæ: Non vidi te, & fratres ſuos non nouit. Cuſtodiuit eloquia tua, & pactum tuum obſeruauit. Integritatem ſacerdotum exponunt hæc verba. Nam omnia quæ ſpectant ad vitam, debet ſacerdos contemnere, & in miniſterio diuino aſſiduè verſari, propterea nullam ei dedit hæreditatem, nec per legem conceſſit, vt ei poſſeſſionem habere liceret: ſed cauit vt ab omni populo primitiæ atque decimæ ei præſtarentur, vt à curis huius vitæ liberati, ſanctè peragant ordinatam ſanctificationem. verbi gratia, Aaron primo pontifici non fuit conceſſum vt filios defunctos curaret. Sic itaque ait: Perficientes ſeipſos docebunt Iacob iuſtificationes tuas, & legem tuam Iſraëlem, imponent incenſum in ira tua perpetuò ſuper altare tuum. Quod factum eſt dum increparetur populus. Nam Aaron offerens incenſum cohibuit mortem quæ à Deo mittebatur. Inde poſtulat ipſis benedictionem: Benedic Domine fortitudinem eius, & opera manuum eius ſuſcipe. Qui enim Deo miniſtrant, valetudine corporis opus habent, ne quid obſit animi promptitudini. Proſterne lumbos inſurgentium inimicorū eius: & qui oderunt eum, ne conſurgant. Per hæc tyrannorum audaciam reprimit, in memoriam reducit ea quæ paſſi ſunt Core, Dathan & Abiron, qui ſeditionem mouerant in ſacerdotes.

Sacerdotum integritas.

Deut. 33. b — 45 *Quare poſuit quarto loco Beniamin, cùm poſtremus eſſet?*

Illius tribus erat metropolis, in qua ædificatum eſt templum. Quapropter meritò poſt ſacerdotalem tribum ſacram ædem collocauit. Hoc autem ipſa benedictio proloquitur: Dilectus enim, inquit, à Domino habitabit confidenter. Et cauſam fiduciæ demonſtrat: Et Dominus obumbrabit illi omnibus diebus, & inter humeros eius requieſcet. Accedens enim ad templum diuinum perpetua illius prouidentia fruebatur. Iſtud autem: Inter humeros illius requieſcet, de Deo dixit, vt qui Hieroſolymis conſtitui tēplum iuſſerit. In illo enim peculiariter apparebat. Poſtea benedicit tribus Ioſeph, duabuſque tribubus ſimul confert benedictionem. De benedictione Domini terra eius. De pomis cœli, & rore, & de abyſſis fontium deorſum, opportunæ ſint fruges à conuerſionibus ſolis. De congregatione menſium, de vertice mōtium principatus, & de vertice collium æternorum. Precatus eſt ea quæ donantur è cœlo, & fructus qui præſtantur à terra, quos irrigant pluuiæ, rores fouent, concoquit ſol ſecundum opportunitatum & menſium diſcurſus. Producit autem illos terra non ſolùm plana, ſed etiam montoſa. Ad confirmandam benedictionem inſerit mentionem Dei, qui apparuit in rubo: aſſeritque illum iure primogenituræ eam conſecutum eſſe: & ob id ait tribum bipartitam eſſe, vnamque duas fieri, duplam ſiquidem portionem accipiebant primogeniti. Et vt tribuum oſtenderet potentiā, cum tauro & monocerote comparauit eas: & iuxta benedictionem auitam prætulit Ephraim ipſi Manaſſæ. Ipſis verò Zabulon & Iſſachar, illi quidem in regione maritima habitanti, huic autem vt terram incolenti, deprecatus eſt in bellis victoriam & auxilium diuinum, ac bona è mari prouenientia. Gentes enim, inquit, exterminabunt, & inuocabunt illic, ac immolabunt ſacrificium iuſtitiæ: Diuitias marinas ſugent, & mercaturam habitantium iuxta mare. Siquidem qui proximi ſunt mari, non tantùm ſuis fructibus, ſed & bonis vndècumque allatis fruuntur. At verò Gad comparat cum leone: De quo patriarcha Iacob ſic ait: Piratarum dolus inſidiabitur ipſi Gad, ſed ille parabit inſidias pedibus eorum. Cognominauit Dan catulum leonis exilientem è terra Baſan. Nam ex inopinato irruētes in ciuitatem Laiſſam, hanc ceperunt, & interfectis habitatoribus eius ſuum eſſe domicilium declarauerunt. Ipſi verò Nephthalim tam terræ quàm maris fœcunditatem denunciat, cùm is mare incoleret, habens à noto Galilæam: quod is qui & propheta & Euāgeliſta eſt, dixit. Terra Zabulon & terra Nephthalim, & reliqui maritimā gentium Galilæam inhabitantes, populus qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam. Symmachus abundantiam acceptorum interpretatus eſt ſatietatem beneplaciti: quæ eandem habent ſententiam. accepta ſunt enim quæ benè placent. Poſtremò ipſi Aſſer terræ fructus vberes & diuitias marinas exoptat. Iſtud enim: In oleo tinget pedem ſuum, ac ferrum & æs erit calceamentum eius, bonorum copiam ſignificat.

46 *Quamobrem non benedixit Simeoni?* — Deut. 33.

Fraternus amor Ruben fuit illi benedictionis occaſio. Nam illius ergò liberatus eſt à maledictione. Leui ſimiliter ob magnum illum Moſen benedictionem adeptus eſt: quandoquidem tribus illa quæ diſſoluebat aliorum maledictiones, multo magis ſuam ſoluebat. Porrò Simeon nullam habuit anſam maledictionis, vt benedictionem conſequi deberet. Ego verò arbitror eum authorem fuiſſe præcipuum ſtructarum in Ioſeph inſidiarum: quod inde coniicere licet, quia vir ille admirandus alios omnes (fratres) dimitti iuſſerit, hunc autem ſolum comprehendi, vinciri, & in carcerem trudi. Sed hic nihilominus benedictione non caruit, quia non ſolùm peculiarem cuique tribui dedit benedictionem, ſed omni populo communem. Habitabit enim, ait, Iſraël confidenter ſolus ſuper terram frumenti & vini, & cœlum tibi roſcidum erit. multaque alia benedictioni addidit. Finitis igitur benedictionibus oſtendit Deus prophetæ terram vniuerſam, quam ingredi ipſum prohibuit. Quæ quidem res præfigurat id quod à ſaluatore noſtro dictū eſt: Multi prophetæ & iuſti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS, DE SELECTIS SCRIPTVRÆ SACRÆ QVÆSTIONIBVS AMBIGVIS,

IN IESVM FILIVM NAVE.

ET factum eſt poſt mortē Moſis ſerui Domini, vt loqueretur dominus ad Ieſum filium Naue miniſtrū Moſis, dicens: A Moſes ſeruus meˀ mortuus eſt. Nunc ergo ſurge, & tranſi Iordanē tu & omnis populus iſte, in terram quam ego daturus ſum illis. Docuit nos
1. Cor. 10. ſapientiſſimus Paulus, teſtamentum vetus noui fuiſſe figuram. Hæc enim omnia, inquit, in figura contingebant illis: ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtrā, in quos fines ſeculorum deuenerunt. Et ſcribens ad Galatas ſic ait: Scriptum eſt quòd Abrahā duos filios habuit, vnum ex ancilla, & vnum ex libera. Sed qui ex ancilla, ſecundum carnem natus eſt, qui verò ex libera, per re- B promiſſionem, quæ ſunt per allegoriā dicta. Hæc enim ſunt duo teſtamenta, & quæ ſequuntur. Nō quòd reiiciat hiſtoriam, ſed vt veritati figurā reddat, Abraham Deo, duas vxores duobus teſtamentis, filios populis. Sic & hoc loco per Moſen debemus intelligere legem: per Ieſum, eiuſdē cum illo nominis Saluatorem. Quòd autem lex appellata ſit Moſes, iam demonſtrauimus, vſi teſtimonio ſcripturæ diuinæ. Habent enim, inquit, Moſen & prophetas. Et, Vſque in hodiernum diem quando legitur Moſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Quemadmodum igitur defuncto ſecundum hiſtoriam Moſe, Ieſus populum introduxit in terram promiſſam: ita finita lege Ieſus noſter appa- C
Rom. 10. 4. rens, populo pio regnum cœlorum aperuit. Finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. Et lex quidem & prophetæ vſque ad Ioannē prophetauerunt: à diebus autē Ioannis regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Sed quomodo nomen miniſtri quadrat Domino noſtro Ieſu Chriſto? Inquit enim de Ieſu filio Naue: Dixit Dominus Ieſu filio Naue miniſtro Moſis. Audiuimus quoque Apoſtolum dicentē: Dico autē Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe circunciſionis propter veritatem Dei ad confirmandas promiſſiones patrum. Et rurſum: Vbi autem venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum natum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret, vt filiorum adoptionem reciperemus. Factus igitur ſub lege ſic declaratus eſt miniſter circūciſionis, & Iudæis inquit in hūc modū: Si Moſi crederetis, crederetis & mihi. Nā de me locutˀ eſt ille. Siquidē illi dixerūt Ieſu filio Naue: Sicut in cunctis obediuimus Moſi, ſic obediemus & tibi.

1 *Cur Deus cum promiſiſſet ſe daturum illis vniuerſum locum quem calcaſſent veſtigio pedum ſuorum, nēpe deſertum & Libanum vſque ad fluuium magnum Euphratem, non præſtitit quod erat pollicitus?* Cap. 1.

Verba ſunt clara, nec multa interpretatione indigent. Nā dictū eſt in primis: Omnē locum quē calcaueritis veſtigio pedum veſtrorū, dabo vobis. Veriſimile eſt eos ſub duce Ioſue terrā aliā nō calcauiſſe. Itaque deductio planè ſoluit quæſtionem, quia deduxit eo modo quē dixerat Moſi, cum non quocūque caſu promiſſionē emiſerat, ſed, ſi ſeruaueritis mandata mea, & ceremonias meas. Illi ergo mox delinquētes, quod promiſſum erat non plenè ſunt adepti. Diuini autē Apoſtoli nō ſolùm obtinuerunt ea loca quæ calcauerunt, ſed etiam illa in quibus eorū doctè ſcripta lecta sūt: & deſertū olim paradisū diuinū reddiderūt. De huiuſmodi deſerto dixit Eſaias: Lætare deſertū, & pagi illius. Et Dominus per illiˀ linguā promiſit ſe facturū, deſertū in ſtagna aquarū, & terrā ſine aqua in exitus aquarum. Hoc deſertū fuiſſe quondā vt Carmelum ait. Immo Pſal. 106. Poſſederunt quoque veritatis præcones Libanū, quo videtur obſcurè ſignificare ſalutē gētiū, quoniā Hieruſalē dicta eſt etiā Libanus. Aquila enim inquit, amplis alis prædita ſtatuit ingredi Libanū, & amputauit tenellas cedros ac cupreſſos. Aquilā enim λωνίον appellauit, Libanū Hieruſalē, tenellas verò cedros & cypreſſos Regē & principes. Hos nō ſolùm exploratores & duces emiſit Ieſˀ noſter: verùm ſicuti qui ab Ieſu filio Naue miſſi ſunt exploratores, credentē meretricē ſeruauerūt, dato ei pro ſigno ſalutis, funiculo coccineo: ita noſtri ſaluatoris Apoſtoli meretricē, id eſt in variis idolis recūbētē eccleſiā ab intēperantia priſtina reuocarunt, & bonis æternis dignā effecerūt, nō funiculo coccineo vtētes vt ſigno, ſed ſacratiſſimo sāguine ſalutē cōparantes. Neque verò quiſquā exiſtimet ipſā Raab eſſe figurā indignā eccleſia, verū audiat Apoſtolum dicentem: Eramus aliquando & nos Ad Ti. 3. a inſipientes, increduli, errātes, ſeruientes deſideriis & voluptatibus variis, in nequitia & inuidia agentes, odibiles, odio proſequētes inuicē. Et iterū: Sed

tunc vt ignorantes Deum ſeruiiſtis iis qui natura non ſunt dij. Et alibi: Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Et alio in loco: No-
1.Cor.6.b. lite errare: Neque fornicatores, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque idolatræ, neque auari, neque fures, neque maledici, neque ebrioſi, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt. Deinde ſubiicit: Et hæc eratis aliquando, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri. Sic & Raab antea quidem erat meretrix, fideliter autem excepit exploratores: Et cùm
Ioſue.2. Rex præcepiſſet vt traderentur, non paruit, ſed occultauit eos: credidit enim Deo Hebræorum: eiuſque fidem verba ſatis oſtendunt: Scio enim, inquit, quòd Dominus Deus veſter tradidit nos in manus veſtras. Audiuimus enim quia Dominus Deus exiccauit mare rubrum à facie veſtra cùm exiretis ab Aegypto: & quæcumque feciſtis duobus regibus Amorrhæorum qui erant trans Iordanem, Seon & Og, quos perdidiſtis. Itaqoe nos vbi audiuimus, obſtupuimus corde noſtro, nec ſupereſt ſpiritus in aliquo uo- B ſtrûm à facie veſtra, quia Dominus Deus veſter eſt Deus in cœlo ſurſum, & in terra deorſum. Quapropter verus eſt ſermo ille quem Dominus Deus locutus eſt de Pharaone: In hoc ipſum excitaui te, vt oſteodam in te potentiam meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuerſa terra. Nam per ea quæ facta ſunt aduerſus illum, innotuit omnibus Hebræorum Deus. At verò pactiones exploratorum valde conſonant veritati. Qoicumque enim (dixerunt) egreſſus fuerit oſtium domus ſuæ foras, ipſe ſibi reus erit, & nos innocentes erimus quantum ad verbum tuum. Nobis autem ſalus per eccleſiam prouenit: qui verò ſunt extra illam, nou fruuntur æterna vita. Quæ ſuper ſunt in hiſtoria, præfigurant veritatem: Nam cùm eſſent tranſituri Iordanem dixit Dominus ad Ioſue: Hodierna die incipiam exaltare te in conſpectu filiorum Iſraël: hoc ipſum tempore veritatis etiam factum eſt. Sicut enim Ieſus filius Naue ex miraculo apud Iordanem edito innotuit eſſe vir à Deo dilectus: ita Ieſus noſter poſt Iordanem & ſuſceptom à Ioanne baptiſma, do- C ctrinæ & miraculorum fecit initium. At quibuſdam videbitur forſan ineptum illud, Hodie incipiam exaltare te, ſi Domino Saluatori noſtro
Ioan.17.a. applicetur. Sed audiant illum patri dicentem: Pater, clarifica me ea gloria quam habebam a-
Philip.2.b. pud te priuſquàm mundus eſſet. Apoſtolus quoque ait: Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen. Exaltatus porrò uon eſt adeptus qood prius non habebat, ſed patefecit quod habebat, vtpote qui ignorabatur eſſe filius Dei omnium, declaratus eſt talis, patre apud Iordanem dicente: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Sacerdotes etiam qui portabant arcam fœderis domini, repræſentant Ioannem Baptiſtam. Erat euim ille ſacerdos, & pontificis filius. Sicut ergo ſacerdotibus geſtantibus arcam Iordanem primùm ingreſſis, cum Ieſo duce & propheta populus omnis tranſiit: Ita planè vbi Ioannes incepit baptizare, & Ieſus Saluator ſanctificauit naturam aquarum, po- A pulus pius per ſacroſanctum baptiſma regnum cœlorum introïit. Duodecim autem viri ac totidem numero lapides deſignabant chorum Apoſtolorum. Iidem enim erant opifices & fun- Ephe.2.b.
damenta: Superædificati, iuquit, ſuper fun- 1.Cor.3.b.
damentum Apoſtolorum & prophetarum. Et rurſum idem Apoſtolis ait: Ego tanquam ſapiens architectus fundamentum poſui. Cæterùm πῆγμα, id eſt, condenſationem Symmachus interpretatus eſt ἄσκωμα, hoc eſt, tumorem more vtris inflati. Retentus enim impetus aquarum inſtar vtris tumeſcebat, & in faſtigium attollebatur: quia terminus ab opifice poſitus quouis adamantiuo muro fortius ipſam retinebat. Et Paſchæ tranſitus factus eſt, quia cùm decima die tranſiiſſent, decimaquarta feſtum Paſchæ celebrauerunt: Siquidem & in veritate poſt ſalutare baptiſma, agni immaculati ſumptio, participatio peragitur.

2 *Quomodo debet illud intelligi: Secundò circuncidit filios Iſraël?* Cap.5.

B Hæc verba veritatem quammaximè prænunciant. Nam his qui Moſaicam circuncíſionem ſuſceperant, præcones Euangeliorum dixerunt: Credite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & accipietis promiſſionem Spiritus Sancti. Hanc cir- Coloſ.2.b.
cunciſionem uon manu factam appellauit Apo- Roman.2.
ſtolus. Et alibi: Circunciſio cordis (ait) in ſpiritu, non in litera. Qui igitur ſecundò circunciduntur, veritatem præfigurant, cùm alioqui ſecundum carnem bis circuncidi ſit impoſſibile. Sehtentia tamen quæ colligitur ex ſuperficie literæ, hoc innuit. Nempe quemadmodum Deus ab initio dedit hanc legem Abrahæ, ita ſecundò præcepit ipſi Ioſue, vt circunciderei eos qui non erant circunciſi. Lugendi ſunt itaque Iudæi, qui nequeunt intelligere circuucifos quidem in varia ſopplicia prolapſos interiiſſe, incircunciſos aotem ſeruatos eſſe: & illos patres periiſſe, hos autem filios recepiſſe, quod erat promiſſum. Ita uos qui ſumus filij, regnum cœlorum accepimus: Iodæi verò qui patrum locum tenebant, bonis æternis exciderunt, & C à cognatioue patriarcharum ſunt expulſi. Ideirco conueniebat Iudæos intelligere circoncíſionem oon eſſe rem neceſſariam. Siquidem Dominus Deus prædicens Abrahæ tempus incolatus eius, iuſſit vt circuncideretur: vbi verò liberati ſunt ipſi ab Aegypriorum ſeruitute, & degerunt vitam in deſerto, non poſtulauit vt hæc lex ſeruaretur, neque pœnas tranſgreſſionis exegit: quoniam apud ſe viuebant, non permixti nationibus alienis: nou egebant ſignaculo circunciſionis. At verò poſtea cùm introduxit illos in terram promiſſam, circuocidi præcepit, ne per conuerſationem cum extraneis pietas labefactaretur. Si enim contigerat quempiam decipi, facile erat perfecta uota in gregem recipi: ſicut oues aliquo ſigno notatæ ſi errent, reperiuntur.

3 *Cur ipſos circuncidi iuſſit culteris lapideis?* Cap.5.

Circuncidendorum ingens erat numerus, & circunciſionē fieri celeriter oportebat, & ita cele-

brare

brare ſolennitatem Paſchæ. Erat ergo veriſimile eos qui vixerant in deſerto tantum temporis, paucus habuiſſe cultros ferreos. Alioqui repræſentant etiam illi cultri lapidei noſtram circunciſionem. (1.Cor 10.b.) Petra enim eſt Dominus Chriſtus. Bibebant enim, ait, de ſpiritali conſequente petra: petra autem erat Chriſtus. Ipſe quoque dictus eſt gladius. (Heb 4. c.) Viuus enim, ait, eſt ſermo Dei & efficax, penetrabilior omni gladio ancipiti. at ſalutaris illius doctrina nobis offert circunciſionem. Cæterùm hiſtoria nos docet plures in Aegypto natos non fuiſſe circunciſos, metuentibus forte parentibus infantium interitum ſi circuncidiſſent illos. Omnes itaque (vt verbo dicam) incircunciſi permanſerunt, exceptis paucis qui nati ſunt in deſerto. Locus autem appellatus eſt Galgala, quod nomen libertatem denotat. Tunc dixit Deus omnium: Hodie abſtuli à vobis opprobrium Aegypti, quæ verba liberationem ſignificant ab Aegyptiaca ſeruitute & impietate, & promiſſæ terræ adeptionem. Nos verò diſcimus quòd qui ſacratiſſimũ baptiſma meruerit, & circunciſionem (ſpiritalem ſcilicet) ſuſcipit, peccati contumeliam deponit.

Cap 5 d. 4 *Quis eſſe putandus eſt princeps exercitus Domini?*

Aiunt quidam viſum fuiſſe verbum diuinum: ego autem arbitror eſſe Michaëlem Archangelum: vbi enim deliquiſſent, dixit Deus vniuerſorum: Non aſcendam tecum, quia populus ſit duræ ceruicis: ſed mittam Angelum meum ante faciem tuam, qui præcedet te. Hunc puto modò conſpectum fuiſſe ab Ieſu, bono animo illum eſſe iubentem, & certiorem facientem de ſuppetiis.

Ibidem. 5 *Quomodo igitur vſus eſt verbis Deo competentibus, vtpote, Solue calceamentum pedum tuorum, quia locus in quo ſtas, ſanctus eſt?*

Quoniam dixerat ei Deus omnium: Quemadmodum fui cum Moſe, etiam ero tecum: propterea quæ audierat Moſes, audit & iſte: vt confidentior euadat, velut eandem dignitatem aſſecutus.

Cap 6. c. 6 *Quamobrem vrbem Hiericho anathema eſſe iuſſit?*

Hanc vrbem primam poſt traiectum flumen ceperunt. Sicut ergo præcepit eis vt offerrent primitias fructuum: ita mandauit offerri primitias ſpoliorum. Præterea exercere vult eos per has leges ad obſeruandas leges neceſſarias. Patefacit autem eis potentiam ſuam in vrbe prima capiunda ſine armis aut machinis, quæ diſſoluta eſt ſolo tubarum ſonitu: vt cùm in acie vincerentur, agnoſcerent ſe ſuccumbendi dediſſe occaſiones, nempe diuinas leges contemnentes.

Cap. 6. d. 7 *Qua de cauſa Raab cùm eſſet extranea, habitauit inter filios Iſraël, ſicuti docet hiſtoria?*

Iſtud etiam præfigurat ea quæ noſtra ſunt. Inquit enim Dominus: Et alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere: & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus paſtor. Propterea dum legem conderet, etiam dixit: Vna lex erit aduenæ & indigenæ. Idcirco legiſlator Moſes non prohibuit Aegyptios, qui cum filiis Iſraël abire voluerunt. Conueniebat itaque velut oleaſtrum in bonam oliuam inſeri, quemadmodum inquit beatus Paulus. (Roman. 11. c.)

8 *Quid eſt: In primogenito ſuo fundabit eam, & in extremo filiorum ponet portas eius?* Cap. 6. in fi.

Quoniam hæc ciuitas erat dicata Deo, meritò euerſa erat: abſurdum enim eſſe putabat fieri commune, quod Deo donatum eſt. Maledixit autem iis qui illam inſtaurarent: ita vt qui decretum prætergredi tentaret, iaciendis quidem fundamentis primogenitum liberorum abiiceret: adbibendis autem portis extremum. Huiúſque maledictionis facit mentionem hiſtoria Regnorum.

9 *Quare caſtigatus eſt omnis populus, cùm Achan furtum commiſiſſet?* Cap. 7.

Qui ſurripuerat, putabat perinde latere Deũ, ac homines. voluit igitur Deus & hunc reprehendere, & omnibus incutere metum, vt qui diuinarum legum ſunt obſeruatores, coarguant transgreſſores, alioqui infligendi ſupplicij ſint futuri participes. τὴν δὲ ψιλὴν Aquila φολὴν, hoc eſt togam interpretatus eſt: Ioſephus autem χλανίδα, id eſt baltheum: regulam verò maſſam auream. Conſtat autem ex hoc loco quòd quæ dicitur à prophetis vallis Achor, obruta eſt lapidibus. Etenim Emecachor, vallis Achor interpretatur.

10 *Ad quid præcepit Deus, vt prius ſtruerent inſidias contra ciuitatem Hai?* Cap. 8.

Docet etiam fideles vſos eſſe commentis humanis, nempe vt auxilio diuino. Cùm enim ſolo tubarum ſono primam vrbem cepiſſent, meritò ſanè diſcunt certare, labori incumbere, & ſuppetias diuinas expectare. Confeſtim ergo dimicantibus illis ſuccurrit Deus, & fugientes omnes violentis fulminibus & grandine conſumpſit. Porro γαῖσον quo latentes in inſidiis excitabat Ioſue, ἀσπίδα, id eſt, clypeũ interpretatus eſt Ioſephus, itidem & Symmachus.

11 *Quidam arguunt prophetam crudelitatis, eò quòd omnes prorſus trucidaret, & reges crucifigeret?* Cap. 8. f.

Qui prophetam arguit, arguit etiam illum qui ita præcepit. Ipſe enim per Moſen prophetam iuſſit omnes penitùs interfici qui terram incolebant, nempe qui internecione digna commiſiſſent, & deueniſſent ad extremam nequitiam. Quã ob cauſam olim diluuium induxit, ac Sodomam & Gomorrham igne conſumpſit. Iuſſit quoque propheta principes calcare pedibus ceruices Regum, vt audaciores facti alacriùs in acie conſiſterent. Hoc ipſum etiam Dominus noſter Ieſus mandauit. Ecce enim, ait, dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici. Vtinam ergo nobis detur facultas conculcandi pedibus ceruices aduerſariorum noſtrorum.

12 *Quare damnauit Gabaonitas ad ligna cædenda, & aquam ferendam?* Cap. 9. b.

Feſellerant tam habitu quàm verborũ mendacio. Et cùm oporteret conſulere Dominũ Deum,

poſtea cum illis inire fœdera, credentes eorum verbis mendacibus perſuaſi ſunt, & fœdera ioreiurando firmauerunt. Atqui præceperat vniuerſorum Deus omnes illos interfici. Medius igitur Ioſue relictus inter præceptum diuinum & iuſiurandum emiſſum, declarat eos miniſtros ſancti ſacrificij, non quòd contumelioſum ſit ſeruire Deo, ſed valde honorificum. Oportebat autem id quod prædixerat Noë, finem accipere.
Gen. 9. c. d. Ioquit enim: Maledictus Chanaan puer, ſeruos erit fratrum ſuorum. quæ prophetia impleta eſt io Gabaonitis.

Cap. 10. e. 13 *Quid ſibi vult: Nonne hoc ſcriptum eſt in libro iuſtorum?*

Volens aothor docere nos huius prophetæ virtutem, nempe qoòd ſolo verbo progreſſum luminarium magoorum cohibuiſſet, donec vicisſet pro dignitate imperij: ſuſpicatus ne quis verbis non adhiberet fidem, dixit hoc inueniri in antiquo commentario. qoare conſtat ex hoc loco poſterorum quempiam alium librum honc cooſcripſiſſe, ex alio libro capta occaſiooe. Iſtud porrò præfigurat etiã prodigioſũ facinus ſaluatoris. B Sicut enim pugnante propheta ſol ſtetit, ita dum
Math. 27. e ſaluator noſter morte ſua mortem diſſolueret, ſol meridie continuit radios ſuos, & tenebris repleuit terram.

Cap. 11. d. 14 *Quomodo debet illud intelligi: A Domino factum eſt vt indurarent cor ſuum, & occurrerent in bellum aduerſus Iſraël, & trucidarentur, nec veniam vllam mererentur, ſed delerentur, quemadmodum dixerat Dominus Moſi?*

Quantum ad reliquos populos Deus Iſraëli dederat legem, vt ſi obſidentibus Iſraëlitis oppidum aliquod legationem mitterent illi & amicitiam poſtulareot, ſuſciperent legationem, & obſidionem ſoluerent, inita pace cum illis. Hoc igitur ſermone docemur, Deum omnia cum trutina & menſura gubernantem, permiſiſſe iſtis vt ex aduerſo pugnarent cootra Iſraëlem, ne conſequerentur vllam veniam, ſed iuxta diuinam ſententiam delerentur.

Cap. 13. 15 *Quamobrem Moſes quibuſdam ſortes terræ diſtribuit, aliis verò Ioſue?*

C Hoc denuo veritatem præfigurat. Siquidem iis qui citra Iordanem portiones acceperunt, Moyſes terram diuiſit: qui verò trans Iordanem partes adepti ſunt, Ioſoe. Et illi quidem qui per Moyſem acceperunt hæreditatem, Iudæorum figuram referunt: qoi verò per manum Ioſue, repræſentant gentes quæ crediderunt. At quoniam Iſraël eſt primogenitus, per manum Moſis primogeniti ſortes ſunt conſecuti: nempe Robeo, Gad & Manaſſes: qui tamen & ipſi velot ſtrenui milites cæteris præeunt. Quandoquidem qui crediderunt ex Iudæis, ſalutem gentibus attulerunt. Aſſumpti ſunt nihilominus & Iebuſæi & Chananæi, aliæque gentes extraneæ, & habitarunt cum Iſraele. Hoiuſque loci veritatem reperire licet. Non enim omnes ſalutare verbum receperunt, ſed quidam tam ex Iudæis quàm Græcis reſtiterunt indurati, in iiſdem tamen vrbibus & pagis nobiſcum habitantes: quos ſi quis Iebuſæos, Cethæos & Chananæos appellarit, non erra- A uerit. Et hac quidem cognominatione digni ſunt, qui celebrant abominanda hæreſum dogmata. Propterea diuinus Paulus ait: Nuoc au- 1. Cor 15. d.
tem nondum videmus ipſi omnia eſſe ſubiecta. Et iterum: Oportet enim ipſum regnare, dooec pooat omnes inimicos ſuos ſob pedibus ſuis.

16 *Qua de cauſa Chaleb poſtulauit Hebron?* Cap. 14. d.

Cùm pietate polleret, cæteris omnibus antepoſuit hanc vrbem, in qua quàm optimi patriarchæ habitauerunt, & ſepulti ſunt. Porro conſtat ex eius ſermooe eos poſt ſeptennium in bellis conſumptum terram diuiſiſſe. Sic enim ait Chaleb: Quadraginta annorum eram quando miſit me Moyſes ſeruus Domini à Cades-Barne ad explorandam terram. Et nunc enutriuit me Dominus qoemadmodom dixit vſque ad hooc quadrageſimum quintum annum ex quo locutos eſt Dominus ad Moyſen. At poſt ſeotentiam Dei aduerſus ſexcenta millia virorum latam, triginta & octo annos tranſegerunt in deſerto: quare ſeptem deſiderantur anni ad cõficiundum anoos octoginta quinque: quod etiam prædixerat omoium Deus per diuiniſſimum Moyſem: Introducet te Dominos in terram quam promiſit patribus tuis: & poſt ſeptem anoos recitabis hanc legem vniuerſo populo. Verùm ootandum eſt eum Hieruſalem appellare Iebus, quam aſſerit ipſi Beniamin ſorte obueniſſe. Simeon autem diſperſam habuit ſortem. Obuenit enim, ait, hæreditas eius in medio ſortis filiorum Iuda. Deinde cùm ciuitates recenſuiſſet, ſubiunxit: Hæc eſt hæreditas tribus filiorum Symeon. Qooniam portio hæreditatis filiorum Iuda vincit numerum illorum, nacti ſunt filij Symeon hæreditatem in medio ſortis ipſorum.

17 *Quare perdiuinus Ioſue, cùm aliis terram diſpertiret, ſibi non diſtribuit aliquam portionem, ſed vrbem nomine Thamnaſachar accepit à populo?* Cap. 19. d.

Imitatus eſt in eo modeſtiam Domini. Diſcite Mat. 11. d.
enim, ait, à me, quia mitis ſum, & homilis corde: & inuenietis requiem animabus veſtris. Extremam itaqoe expertus eſt inopiam, ita vt oe domom quidem haberet. Filius, inquit, hominis non habet vbi reclinet capot ſoum. Cùm autem eiuſdem nominis Ioſoe typus eſſet ipſius, partem ſibi non impertiuit, ſed eam quæ oblata eſt accepit: docens eos qui in aliquo magiſtratu ſunt conſtituti, non ſuis commodis, ſed vtilitati ſubditorum ioſeruire debere.

18 *Cur in tribu Iuda, in tribu Beniamin, & in tribu Symeon vrbes conceſſit ſacerdotibus?* Cap. 21.

In deſerto quoque dum iter facereot ſacerdotes, adiuncti ſont triboi Iuda. Siquidem tam ſacerdotes quàm tribus Ioda ſiniſtram ſortiti ſunt partem: & hic denuo eandem hæreditatem cum tribu Iuda ſunt conſecuti. Alioqui permixtæ fuerunt etiam hæ tribus, cùm primus pontifex Aaron filiam Aminadab duxerit, & Iodaë præclariſſimus pontifex ſororem Ochoſiæ. Has autem tribus miſceri permiſit Dominus Deus, propterea quòd is qui ſecundum carnem è tribu Ioda naſci debebat, non rex ſolùm, ſed etiam pontifex appellatus eſt. Illos aotem

apud

apud tribum Beniamin habitare cõueniebat, cùm in illa tribu ædificandum eſſet templum diuinũ. Accepitq́ue ciuitates nonnullas à tribu Symeon, eò quòd ſors illius eſſet templo proxima. Quemadmodum enim fructuum è terra naſcentium & pabulorum decimas conceſſit ſacerdotibus & Leuitis: ſic & vrbium veluti decimas aſſignari præcepit. Has ſanè patriarcha Iacob ſe donaturum Deo decimas pollicitus erat. Horum enim, inquit, omnium quorum decimam non dederis, decimam tibi præſtabo. Paternum igitur debitum exoluit populus, non donum obtulit. Præterea illorum terræ portionem comprehendebat.

Cap. 22. Finito autem bello, factaque diuiſione diſceſſerũt qui trans flumen ſortes acceperant: ſed priuſquã fluuium traiicerent, conſtruxerunt ingens altare: cuius ædificationis intentionem cùm ignorarent qui de nouem reliquis erant tribubus, ſuſpicantes talem ſtructuram ad impietatem tendere, ſtatuerunt planè antepoſita cognationi religione contra illos bellum inire. Verùm ſapientiſſimus Ioſue, & Eleazar miſerunt Phinees, velut eum qui zelo vehementi vltus erat impietatem in deſerto, vt reduceret eis in memoriam maiores illorum, & beneficia diuina: admiſſæque iniquitatis admoneret. At vbi audierunt illud altare pio animo ſtructum eſſe, vocarique monimentum diuiſionis recens factæ, nimirum vt poſteri exhibere poſſent illud in argumentum aduerſus eos qui vellent illos à diuinis comitiis & ſolennitatibus excludere, admodum læti receſſerunt, laudantes Deum ob fraternam pietatem, & cõmunem omnium tranquillitatem. Hoc etiam nunc Iudæi ſcire & confiteri deberent, altare ſuum non fuiſſe verum altare, ſed verum altare præſignaſſe.

Cap. 23. Itaque deceſſurus vita propheta, vt conuocauit vniuerſos, admonuit illos eorum quæ debuit, & maximè ne matrimonia contraherent cum extraneis qui inter illos habitabant: tanquam hæc commixtio datura ſit impietatis occaſionem: & huic adhortationi comminationes addidit. Si enim (inquit) hoc feceritis, cognoſcetis quòd Dominus non addet vt deleat gentes iſtas à facie veſtra, ſed erunt vobis in laqueos & ſcandala in lateribus veſtris, & in ſudes ante oculos veſtros, donec diſperdamini ab hac terra bona, quam dedit vobis Dominus Deus veſter. Sed hæc manifeſtiùs nos docet Iudicum hiſtoria. Nouimus etiam cauſam propter quam nõ acceperunt dominium vniuerſæ terræ ſicuti promiſerat Deus. Amplexi ſunt enim impiarum gentium cognationem, quarum impietatem imitantes, ſpoliati ſunt auxilio diuino, & eis ſeruire cõpulſi ſunt. Porrò admirandus & philoſophia plenus eſt de obitu illius ſermo. Ego enim (ait) abeo viam, qua omnes qui ſunt ſuper terram. Subiicit autem oculis eorum certitudinem diuinæ prænunciationis: Et cognoſcetis in corde veſtro & anima veſtra, quòd ne vnum quidem verbum ceciderit ex omnibus ſermonibus proſpera promittentibus, quos locutus ſit vobis Dominus Deus veſter, omnia quæ dixit vobis, præſtitit vobis. nihil ex ipſis diſſonum extitit. Veritatem, inquit, promiſſionum diuinarum didiciſtis ex beneficiis præſtitis. Impleuit enim quæ pollicitus erat. Hinc diſcite comminationum certitudinem. Hoc enim ſubiunxit: Et eueniet, vt quo modo venerunt ſuper vos omnia verba bona, quæ locutus eſt Dominus ſuper vos, ita ſuper vos adducet Dominus omnia verba mala, donec penitùs deleat vos ab hac terra bona quam dedit vobis Dominus, propterea quòd tranſgreſſi eſtis pactum Domini Dei veſtri quod pepigit vobiſcum. Volens autem eos docere hæc non eſſe humana verba, ſubiunxit: Quia hæc dicit Dominus Deus Iſraël. Meminitq́ue ipſius Tharæ patris Abrahæ & Nachor, in quo fecit mentionem ipſius Nachor propter genus maternum, ex quo Rebecca, Lia & Rachel. Deinde docet quòd Thare coluerit Deos alienos, & propterea Dominus Deus ſegregauerit Abraham, quem tranſtulit in hanc terram. Inſuper addidit ingreſſum Iacob in Aegyptum, & exitum opera Moſis confectum, necnon editum in mari miraculum, vitam tranſactam in deſerto, Amorrhæorum internecionem, inſidias Balac, & benedictiones contra voluntatem Balaam donatas, inauditam fluminis traiectionem, & inſurgentes hoſtes deletos, omnis denique generis bonorum fruitionem. Suadetque vt ab alienorum Deorum cultu liberari velint, & ſoli Deo creatori ac ſaluatori ſeruire. Propoſuit autem illis optionem: Eligite enim, ait, vobis ipſis hodie cui ſeruiatis: aut diis patrum veſtrorum, qui habitarunt trans fluuium: aut diis Amorrhæorum, inter quos hodie habitatis in terra ipſorum. Et ſic aliis propoſita eligendi facultate, animi ſui declarat pietatem. Inquit enim: Ego verò & familia mea ſeruiemus Deo, quia ſanctus eſt. Poſtmodum cùm populus reſpuiſſet cultum falſorum Deorum, promittens ſoli ſeruatori Deo ſeruire: Ioſue perdiuinus ita ſuſpicatus ait illis: Non poteritis ſeruire Domino, quia Deus ſanctus eſt, & zelo vos proſequitur, non feret iniquitates veſtras & peccata veſtra quando dereliqueritis Dominum, & ſeruieritis Diis alienis: & abiens affliget vos, & conſumet pro beneficiis quibus vos affecit. Ne puteris etiam iniquè agendo iiſdem beneficiis poſſe frui. Nouit enim Dominus Deus non ſolùm bonis afficere, ſed etiam plectere tranſgreſſores. Tale igitur animi votum amplexis illis, & Domino ſeruire promittentibus, neceſſariò ſubdidit: Teſtes eſtis contra vos quòd elegeritis Dominum ad ſeruiendum ei. Hoc præterea docet hiſtoria, eum poſtquam admonuiſſet illos vt ſe liberarent à cultu Deorum alienorum, & de religione leges dediſſet, hæc non reliquiſſe ſine literis, ſed ſcriptis eorum memoriam conſeruaſſe.

19 *Quare cùm erexiſſet lapidem, dixit: Lapis iſte vobis erit in teſtimonium, quia is audiuit omnia quæ dicta ſunt à Domino, quæ locutus eſt vobis hodie?* Cap. 24. f

Lapis quidem expers eſt animæ: verùm ad arguendos illos qui anima præditi ſunt & ratione, vtitur eorum teſtimonio quæ carent anima, ſecutus morẽ antiquum. Nã Iacob & Laban inito fœdere, Gen. 31. f colliculum appellarunt teſtem pactionum. Cæterùm quantum conferat princeps pius & amans Dei, perſpicuum facit hiſtoria. Seruiuit enim (ait) Iſraël Domino cunctis diebus Ioſue, & ſeniorum qui longo vixerunt tempore poſt Ioſue, & qui nouerant omnia opera Domini quæ fece-

rat Iſraëli. At poſt obitum eorum declinarunt ad impietatem, vt apparere poteſt ex calce hiſtoriæ: ſed impietatis ſuæ luerunt pœnas: quia diuino priuati auxilio redacti ſunt ſub iugum ſeruitutis, habueruntque pro domino Regem Moabitarum. Veruntamē humaniſſimus Dominus promiſſionis patribus eorum factæ memor, decem & octo annis definiuit tempus ſeruitutis.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS, DE SELECTIS SCRIPTVRÆ SACRÆ QVÆSTIONIBVS AMBIGVIS,

IN LIBRVM IVDICVM.

QVEMADMODVM regnorum liber rerum multarum & variarum narrationem continet, vocatur autem Regna, propterea quòd recenſet ea quæ temporibus Regum contigêre populo: ita liber iſte Iudicum appellatus eſt, quia docet illa quæ tempore quo populus regebatur à Iudicibus, euenerunt. Initium autem huius hiſtoriæ arbitror eſſe recapitulationem quandam fortiter geſtorum ab Ieſu filio Naue. Meminit enim Adonibezec, belliqúe aduerſus illum geſti, & quomodo victus ſit atque deletus. Mentionem quoque facit terræ Hebron ipſi Caleb diſtributæ, necnon trium Gigantum interfectorum, nempe Seſe, Achiman & Tholom: quos filios Enac appellauit. Atqui probabile eſt tum illorum cædem fuiſſe prænunciatam, poſtea verò completam.

Iud. 1. b. 1 *Si iam tunc euerſa fuit Hieruſalem, qui fit vt Dauid cùm regnaret, iterum illam obſidione ceperit?*

Viciſcitudines rerū permultas paſſus eſt populus, vt conſtare poteſt ex Iudicum hiſtoria. Nam interdum vincebant, aliquando vincebantur: Interdum imperabant extraneis, quandoque ſeruiebant illis. Quare perſpicuum eſt Hieruſalem prius exuſtam, ab Iebuſæis ſub duram populi ſeruitutem redactis inſtauratam fuiſſe. Porro librum hunc poſterioribus temporibus ſcriptum eſſe ſuſpicor, argumentum ex eo capiens, quòd hiſtoria ciuitatem vocet Hieruſalem, quod nomē illi poſterius inditum eſt, cùm antea Iebus diceretur.

Iud. 1. c. d 2 *Quid ſibi vult hoc: Da mihi redemptionem aquæ, redemptionem ſuperiorum, & redemptionē inferiorum?*

Qui ſecuti ſunt Symmachum, irrigationem aquæ interpretātur, & pro ταπεινῶν, id eſt, humiliū, πεδινῶν, id eſt, campeſtrium dixerunt. Suggeſtum eſt autem ab Othoniele viro ſuo vt poſtularet terram bonam: petiit ergo irrigationem aquæ, & adepta eſt quod poſtularat, non ſolùm terram planam, ſed etiam montoſam. Nam illud ſecundum cor ſuum, deſiderabilem & gratiſſimam ſignificat: ſuperiora autem montana vocauit, plana verò inferiora.

Iud. 1. d 3 *Quî fit vt hoc loco ſocerū legiſlatoris vocet Iobab, qui in ſuperioribus hiſtoriis Iethro & Raguel appellatus eſt?*

Iam dixi Iobab eſſe filium illius (nempe Iethro) Socerum autem eum vocauit, tanquam fratrem vxoris: multi enim tales appellare ſolent ſocellos. Ipſius ergo Iobab filij, nepotes ſunt Iethro. *Intellige ſecundum Septuaginta, q nam in Hebræo non eſt Iobab.*

4 *Quam dicit vrbem palmarum?* *Ibidem.*

Hiericho. arbitror autem illam ſic appellatam ob fructum. Nā in proximo ſuperiore libro, mox A vbi populus traieciſſet flumen, author ait: Comederunt azyma de fructu terræ, & ea die defecit mānna poſteaquam manducauerunt de frugibus terræ, nec vltrà adfuit manna filiis Iſraël: meſſuerunt enim eodem anno terram palmarum. Itaque ſecundus liber Paralipomenon referens à quibus captiuæ ductæ ſint decem tribus è tribu Iuda, ſic ait: Et collocauerunt eos in Hiericho vrbe palmarum iuxta fratres ſuos.

5 *Quomodo debet intelligi: Et erat Dominus cum Iuda, & poſſedit montem: nam eos poſſidere non potuit qui* B *vallem incolebant, quia Rechab edixerat eis?* *Ibidem.* *Hæc non habētur in Hebræa verſione.*

Meminit paſſim ſcriptura diuina Rechab tanquam valde pij viri, cuius religio ad poſteros etiā dimanauit. Ait hunc in animo habuiſſe vt vallem tribui Iuda relinqueret, ipſe verò montem occuparet (Nam erat is de tribu Iuda, ſicuti docet liber Paralipomenon) Verùm exiſtimo illum eis conſuluiſſe vt vallem fugerent tum propter incolarum impietatem, tum ob vicinum mare: Siquidem qui mari ſunt proximi, adnauigantes è longinquis regionibus excipiunt. Atque etiam ipſi nauigatoriam artem vehementer amplectuntur: Atqui conuerſatio cum extraneis docta, iuſtam viuendi rationem corrumpit.

6 *Quare non omnes vrbes ceperunt, ſed ingens extranearum gentium numerus habitauit cum eis?* *Ibidem.*

In primis propter ignauiam minimè potiti ſunt vniuerſa terra, deinde ob immodicam auaritiam. Subiecit enim, ait, Chananæum tributo, nec delendo deleuit eum. quod dixit author de vnaquaque tribu. Præterea tranſgreſſi ſunt legem diuinam, ac diis alienis ſeruierunt: quapropter ſapientiſſimus Dominus Chananæorum gentem non prorſus interemit, ſed plures prope illos habitare permiſit, vt expugnati, & in ſeruitutem redacti, procedens ab errore damnum ſentirent, & confugerent ad conſeruatorem Deum, eiuſque beneficiis fruerentur.

Quòd

Quòd autem non humanis addnctus commentis hæc dicam, ſed ab ipſa edoctus hiſtoria, mox patefaciam. Aſcendit enim Angelus Domini à Galgalis. Galgala verò dictus eſt præputiorum locus, quod nomen Hebraica voce ſignificat libertatem. Inde mittit Angelum refricans illis traiectionem fluminis, & natorum circuncisionem. Poſtea quædam ab Angelo dicta recenſet: Dominus reduxit vos ab Ægypto, introduxítque in terram quam iureiurando firmauerat ſe daturum patribus veſtris, & dixit vobis: Nõ rumpam fœdus meum quod pepigi vobiſcum in ſeculum. Et vos non inibitis fœdus cum his qui habitant in terra iſta, neque Deos illorum adorabitis, ſed eorum ſculptilia contereris, & aras eorum euertetis. Verùm non audiſtis vocem meam quando hoc egiſtis. Et ego, ait, non addam vt migrare faciam populum hunc, quem expulſurum me dixeram à conſpectu veſtro: ſed erunt vobis in captionem, & dij eorum vobis erunt in ſcandalum. Tranſgreſſi eſtis legem meam, inquit, neque ſeruaſtis præcepta mea. Pacem iniiſtis cum peccati magiſtris, & diis illorum ſeruiiſtis, adepti eſtis quod expetebatis, & meſſuiſtis grana ſeminum veſtrorum. Qui enim metu mortis fugiebant è bello, vobis inferre bellum non deſinent, eorúmque dij mancipabunt animas veſtras. Hæc vbi dixit Angelus, fleuit populus. vnde locus ille, flentium locus appellatus eſt. Ex eo verò coniicci maiorem partem eorum quæ dicta ſunt, eſſe recapitulationem geſtorum ſub Ioſue: quod ait author: Et demiſit Ioſue populum, & abierunt filij Iſraël quiſque in locum ſuum & hæreditatem ſuam ad poſſidendam terram. Et ſeruiuit populus Domino omnibus diebus ſeniorum qui longo vixerunt tempore poſt Ioſue, qui nouerant omne opus inſigne, quod peregit Dominus in gratiam Iſraëlis. Refert etiam quot annos natus deceſſerit, & vbi ſepultus ſit. Addidit præterea, quòd ſurrexerit generatio altera poſt eos, qui non norant Dominum, nec opus ab eo geſtum Iſraëlis ergò: qui etiam cum Chananæis, Phereſæis & reliquis extraneis conuerſantes, cum illis contraxerunt connubia, ex quo conſortes impietatis effecti ſunt: coluerunt enim Baalim & Aſcaroth. Ex his itaque diſcimus quantum iuuet ſubditos pietas principum, quantúmque noceat carere principe, aut è diuerſo principum improborum regi imperio. Hoc ipſum etiam proximè ſequens docet hiſtoria. Suſcitauit enim illis (ait) Iudices dominus, & liberauit eos de manu deprædantium eos. Et quandiu ſuſcitabat illis Iudices, dominus erat cum Iudice, qui eximebat eos de manu hoſtium ſuorum omnibus diebus Iudicis. At paulò poſtquàm deceſſiſſet Iudex, deflectebant, & deteriores efficiebantur patribus ſuis, ita vt ſequerentur Deos alienos, quos colebant & adorabant. Alteram etiam cauſam eſſe puto propter quam non obtinuerunt integram terram promiſſam, quæ eſt huiuſmodi. Nam obſeruatio legalis politiæ anguſtiſſima terra contenta erat, quia ter in anno lex ſtatuerat cunctos feſta celebrare in vnum locum conuenientes, in quo templum diuinum conſtruxerant: vbi etiam primitias, decimas, primogenita ouium, & alia ſacrificia offerre iuſſerat. Quocirca non abs re concluſit eos in arctum locum, vt facilè vel ipſi pigri ad ædem conſecratam adeundam excitari poſſent.

7 *Quomodo intelligendus eſt locus ille: Has gentes reliquit Ioſue, vt tentaret in illis Iſraëlem, nempe cunctos qui non nouerant omnia bella Chanaan, verùm ob generationes filiorum Iſraël, vt doceret eos bellum. Verùm qui fuerant ante illos, hæc non nouerunt.* In I 3.

Cùm duce Ieſu filio Naue bellum gereretur, vincebat populus, non ſecundum artem militarem inſtructus, ſed ſuperno fretus auxilio. Mittam enim, inquit, examina veſparum ante vos, quæ interiment Chananæum & Cethæum, & reliqua. Itaque miſſis è ſurſum fulminibus & grandine lapidis modum excedente, conſumpſit aduerſarios. Ait ergo ſe non planè cunctos terræ illius habitatores perdidiſſe duce Ieſu filio Naue, vt poſteri eius experientia cognoſcerent quantam illorum curam gereret Deus, & neceſſitate belli compulſi, dominum ad pugnandum pro illis implorarent. At verbo tentandi Symmachus ait eum voluiſſe exercere illos, & artem bellicam edocere. Hæc enim dictio πειράσαι, hoc eſt tentandi, qua vſi ſunt Septuaginta, nõ indicat Deum quidpiam ignorare. Siquidem non ea de cauſa tentabat Abraham, vt Abrahæ notitiam perdiſceret: quia illo in loco Deus ſatis docuit ſe noſſe quòd Abraham mandaturus eſſet filiis ſuis ac familiæ & poſteritati ſuæ, vt obſeruarent omnia iudicia domini Dei. Quapropter ipſe non tentat vt ediſcat, imò vt ignorantes doceat. Quemadmodum ergo dederat mandatum ad exercendam Adæ rationem, ita hoc loco nonnullas reliquit gentes, vt horum perſpecta eſſet impietas: iſtud enim eſt quod dicitur, Vt tentaret in ipſis Iſraëlẽ, & cognoſceret an obtemperaturi eſſent mandatis, quæ præceperat patribus eorum per manum Moſis. Quinetiam res ipſæ docent eos in cauſa fuiſſe, cur non prorſus liberati ſint ab impiis illis gentibus. Nam Ioſue licet vrbe careret, propugnaculis, ac militibus in arte bellica exercitatis, nihilominus viginti & nouem reges percuſſit, ducibus Hiericho & Hai non numeratis. Qui verò ſuperuixerunt ei, quanuis munitis vrbibus abundarent, ac diuitiis quamplurimis, ſpoliis & qualibet armatura, necnon muris, & vallis, ob ſuam tamen impietatem reliquias gentium ſuperare non potuerunt.

8 *Quomodo Othoniel poteſt eſſe frater Caleb & filius Cenez, cùm ipſe Caleb ſit filius Iephone?* Iud. 3. b.

Veriſimile eſt Iephone binominem eſſe, vocaríque etiam Cenez. Probabile quoque eſt eos cùm eiuſdem eſſent matris, diuerſos tamen patres habuiſſe: & ipſum quidem Caleb habuiſſe Iephone pro patre, poſt cuius obitum mater nupſerit ipſi Cenez, ac pepererit Othonielem. Quòd autem appellarit Hiericho vrbem palmarum, conſtat ex his quæ geſſit Eglom. Profectus eſt enim, ait, Eglom, & percuſſit filios Iſraël, & poſſedit vrbem palmarum. Et paulò pòſt: Et diſceſſit Eglom ab idolis quæ erant in Galgalis. Et dixit Aod ad Eglom: Eſt mihi ſecretus ſermo tecum habendus, ô Rex. Galgala verò non diſtant procul ab Hiericho. φλόγα δὲ, hoc eſt flammam autem, appellauit ferrum gladij: παραξιφίδα δὲ, τὴν λαβὴν, id eſt capulum. Hoc enim innuit: Et accepit gladium à dextro femore ſuo, & infixit in ventrem Eglom, ac ſubintulit capulum poſt flammam, & defluxit pinguedo in capulum.

Iud. 4. 9 *Quæ geſta ſunt apud Iabin regem Azor, recenſet hiſtoria Ioſue. Si ergo interfectus eſt ab illo, quomodo multo poſt tempore inſurrexit in Iſraëlem?*

Alius erat ille, & alius iſte. Et cùm eſſent eiuſdem nominis, eodem regno potiebantur. Veriſimile eſt autem hunc illius eſſe filium. Multos enim reperias qui nominibus patrum ſuorum appellantur. verbi gratia, Conſtantini Imperatoris filius primogenitus dictus eſt Conſtantinus.

Ibidem. 10 *Atqui retulit hiſtoria Iabin, non ſolùm ipſum Iabin interfectum fuiſſe, ſed etiam vrbem Azor exuſtam.*

Non eſt alienum à veriſimili, vrbem illam tum euerſam fuiſſe, poſtea verò inſtauratam. Verùm quanuis hoc loco faciat mentionem Azor, non tamen aſſerit ipſum Iabin in ea habitaſſe, ſed in vrbe Haſeroth. Notandum porro eſt eum poſteros Iethro vocare Cinæos.

Ibidem & 5. 11 *Quî fit vt mulier prophetizet?*

Quia virorum ac mulierum eadem eſt natura. Nam ex Adam formata eſt mulier, & particeps rationis effecta eſt, ſicut & ille. Quapropter etiam inquit Apoſtolus: In Chriſto Ieſu non eſt maſculus aut fœmina. Quemadmodum Moſes propheta fuit, ita & Maria prophetiſſa. Exiſtimo enim Debboram in contumeliam virorum prophetiæ donum adeptam eſſe. Nam cùm ex viris nullus inueniretur dignus, qui Spiritum Sanctum promereretur, hæc donum ſanctiſſimi Spiritus eſt conſecuta. Atque tam clarè conſtabat eam eſſe nactam gratiam ſupernam, vt ne Barac quidem abſque ea progredi auderet in aciem. quod quidem ipſa ſilentio non præterijt in cantico ſuo: Defecerunt potentes in Iſraël, donec ſurrexit Debbora mater in Iſraël. Declarátque contribulium ſuorum impietatem. Elegerunt Deos nouos tanquam panem hordeaceum. In quo ſummam illorum amentiam per ſimilitudinem arguit. Vt enim compos mentis non habetur is qui triticeis panibus hordeacèos anteponit: ita ſupra modum ſtupidus eſt, qui falſos Deos vero Deo præfert. Perſpicuam autem illam facit animi confidentia. Si videro, ait, haſtatorum quadraginta millia, tamen cor meum propenſum eſt in acies Iſraëlis. Hæc autem firmauit lex diuina. Si enim videris quòd Dominus Deus tuus pugnet pro te. Porrò non ſolùm pauperibus, ſed etiam his qui de ſuis opibus gloriantur, præcipit vt extollant Deum. Potentes, inquit, populi benedicite Dominum: & qui aſcenditis ſuper aſinos, emittite vocem inſtar eorum, qui exaudiuntur in medio lætantium. Illic ius dicent Deo. Cæterùm Maſpha ruſticos & agreſtes interpretantur, Daroth autem priuationem viſus. Quod autem dicitur extolli in potente, diſcimus ab hiſtoria quo pacto Dominus Deus vtens paterna dilectione, populum delinquentē tradebat extraneis, veluti virga quadam atque flagello caſtigans eum: & viciſſim pœnitentia ductus exercebat miſericordiam, ac omnibus modis ſuccurrebat. Exempli gratia, poſt acceptum Debhoræ miniſterio beneficium, conuerſos ad impietatem tradidit Madianitis. Deinde poſt illam caſtigationem omni ſolicitudine eos excepit, poſteaquàm primùm impietatem illorum per quendam prophetam coarguiſſet. Commemoratis itaque beneficiis quæ acceperunt, poſtea cuiuſdam Angeli miniſterio corroborans Gedeonem iubet vt hoſtes feriat.

12 *Quid ſibi vult: Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Iſraëlem de manu Madian?* Iud. 6. b. a.

Cùm adhortatus eſſet eum Angelus ad cogendum exercitum, & ineundum bellum, dixit ei Gedeon: Si Dominus nobiſcum eſt, cur apprehenderunt nos cuncta mala iſta? Et vbi ſunt mirabilia eius, quæ narrauerunt patres noſtri, ac dixerunt: De Ægypto reduxit nos Dominus. Nunc autem repulit nos Dominus, & tradidit in manus Madian? Quoniam ergo memor erat mirabilium Dei, firmámque de Deo tenebat opinionem, illum ſi vellet, eos facilè liberare poſſe à calamitatibus quibus detinebantur, meruit vt audiret ab Angelo, Proficiſcere in robore fidei huius, & vinces. Neque damnet quiſquam ea quæ ſequuntur: non enim velut diffidens de Deo dixit: Familia mea humillima eſt in tribu Manaſſe, & ego minimus in domo patris mei: ſed vt de ſe modeſtè ſentiens. quapropter Angelus gratam habens hanc reſponſionem, ait: Dominus tecum erit, & interficies Madian, ſicut virum vnum. Confeſtim ergo dictis fidem adhibens obtulit victimas. Sed Angelus honorem Deo debitum non ſurripuit, verùm ſacerdotis officio fungens vbi virga percuſſiſſet petram, igne prodigioſo hoſtiam accendit.

13 *Quare Deo iuſſit offerri vitulum qui pro Baal nutriebatur?* Iud. 6. e.

Quia traducebat eos ab errore ad veritatem. propterea tum aram illius euerti, tum etiam lucum abſcindi præcepit. Decebat enim eum qui talem gratiam erat adeptus, non ſolùm pium eſſe, ſed aliis quoque pietatis eſſe magiſtrum.

14 *Quid ſignificabat vellus illud quod rorem ſuſcipiebat?* Iud. 6. g.

Poſtulauit in primis Gedeon vt rore perfunderetur vellus, tota verò terra ſicca permaneret: poſt hæc autem vt humectaretur terra, ſolum autem vellus rore careret. Quæ verba innuunt Iſraëlitas quondam gratia potitos eſſe, ſicuti vellus rore: at poſtea vniuerſam hominum naturam adeptam eſſe ſpiritalia dona, quibus tanquam rore vellus Iſraël priuatus eſt.

15 *Cur eos ſolùm in aciem deſcendere iuſſit, qui more canis biberant?* Iud. 7. b.

Dominus Deus rationem aperuit. Multus enim, inquit, eſt populus tecum vt tradam Madian in manu eorum, ne quando glorietur Iſraël contra me dicens: Manus mea liberauit me. quapropter cùm maxima pars abiiſſet, eos aſſumi iubet qui remanſerant iuxta fluuium: è quibus cum plures celeriter ſe demittentes genu flexo biberent, trecenti verò per ignauiam hoc non agentes, manu aquam ori admouerent, hos ſolos vt ignauos & ſocordes iuſſit in hoſtes irruere, vt omnibus perſpectum eſſet auxilium diuinum. Hunc in modum miniſterio duodecim piſcatorum publicanorum, & vnius coriarij, dæmonum exercitum fudit, & naturam conſeruauit humanam. quamobrem, Eſaias propheta

componens

componens illos cum iſtis ait, Virgam infidelium diſſipauit Dominus, ſicut in die Madian. Sicut enim hoc loco nudis vſus eſt militibus ſiniſtra quidem geſtantibus lucernas in vrnis latentes, dextra verò tubas: ita ſacros Apoſtolos miſit nudos in vniuerſam terram ferentes lucernam miraculorum, & prædicationum tubam.

Iud. 8 f. 16 *Quid eſt, Fecit illu Ephod, & ſtatuit illud in ciuitate ſua Ephratha?*

Contra legem erat quod factum fuit. Nam ſolis ſacerdotibus Ephod vti licebat. per illos enim reuelabatur quid facto opus eſſet, Gedeonis tamen intentio minimè vergebat ad impietatem, ſed cùm eſſet princeps & dux exercitus, volebat cognoſcere per Ephod quid agere deberet. Atqui nihilominus hoc populo verſum eſt iniquitati. fornicatus eſt enim cunctus Iſraël poſt illud ibi: & factum eſt Gedeoni & domui eius in ſcandalum. Ephod autem interpretatus ſum in Exodo ſuperhumerale, cui copulabatur rationale. Per illúdque iudicabatur quis in bello victor futurus eſſet. Qund clarius cognoſcitur ex regum hiſtoria. Cùm enim extranei coëgiſſent exercitum, præcepit Saul ſacerdoti vt afferret Ephod: tum vbi cognouiſſet hoſtes eſſe perturbatos, declaratámque victoriam: Reduc, inquit, Ephod. Conſtat ergo texturam quandam fuiſſe quæ ſacerdotibus circumponebatur prænuntiantem quid agere conueniret. Aquila verò vocauit illud ἐπενδυμα, hoc eſt, ſuperindumentum, vel ſuperiorem tunicam. Cæterùm ex his quæ contigerunt Abimelech & Sichimitis, diſcimus improbam conſenſionem interitum afferre vtentibus ea, & tandem in diſſenſionem deſinere. Siquidem qui liberos Gedeonis interfecerant, mutuis plagis perierunt.

Iud. 9 f. 17 *Quid hoc eſt, Conſpergebat eam ſale?*

Hoc denotabat ſterilitatem: quoniam ex ſale nullus fructus naſcitur. Sed hoc vtique notandum eſt, quòd breuibus induciis vſi mox redibant ad ſeruiendum Idolis. Addiderunt enim, inquit, filij Iſraël, vt facerent malum in conſpectu Domini, & coluerunt Baalim & Aſtaroth, Deos Sidonis, Moab, & Ammon, Deos denique extranearum gentium. At cùm Deus ira permotus ſuſcitaſſet in illos Regem Ammonitarum, clamauerunt ad Deum conſeruatorem ſeipſos accuſantes, quòd relicto benefico ac vero Deo & Domino, falſos Deos coluiſſent. At poſteaquàm benignus Dominus ingratum eorum increpauit animum (multiplicem enim prouidentiam eius ſæpius experti, idolorum cultum præpoſuerant) & comminatus eſt ſe nullas poſthac laturum ſuppetias: Non addam, inquit, vltra vt liberem vos, ite & inuocate Deos quos ipſi vobis elegiſtis, & liberent vos in tempore afflictionis veſtræ: vbi inquam ſuas iniquitates confeſſi ſunt, alienóſque Deos abſtulerunt è medio, ſeruientes Domino, beneficentiam eius perſenſerunt.

Iud. 12 in. 18 *Quid illud eſt, Dicite teſſeram?*

Qui erant de tribu Ephraim, ægrè ferentes quòd in bello contra Ammonitas geſto non eſſent adhibiti ſocij, prælium inierunt aduerſus Iephthe: qui miſſis quibuſdam impediuit ne flumen traiicerent. Et cùm eum circunuenire tentarent, ſimulata tribuum aliarum lingua, præcepit vt interrogarentur verbum quoddam ex cuius pronunciatione arguerentur. Quemadmodum itaque ὀσροῖνοί, Syri, Euphratæi, Palæſtini ac Phœnices, lingua Syrorum vtuntur, longè tamen diuerſa eſt ſingulorum loquendi proprietas: ita ſunt quidem Hebrææ duodecim tribus, ſed vt veriſimile eſt, habebant ſua Idiomata, non aliter quàm illa Syriaca. Nam (vt Syrus refert) aliis ſpicam appellantibus Sembla, qui ſunt de tribu Ephraim, ex quadam conſuetudine dicunt Sembel, vt aiebant. Hoc probè ſciens Iephthe pronunciare iuſſit, & conuictos interemit.

19 *Quamobrem permiſit Dominus Deus mactari filiam Iephthe?* *Iud. 11 f. g.*

Stolida nimium erat Iephthe pollicitatio. Animaduertere enim debebat (vt fieri poterat) canem vel aſinum illi primùm occurrere poſſe, quæ tamen ex lege immunda ſunt animalia. *Vulgata habet ſchibboleth & ſibboleth.* Dominus igitur Deus per illum erudiens cæteros, vt prudenter & diſcretè promiſſiones ſuas emittant, cædem hanc non cohibuit. Quòd tamen huiuſmodi victimas damnet, teſtis eſt beatus Dauid inclamans: Et immolauerunt filios ſuos & filias ſuas dæmoniis: & infecta eſt terra in ſanguinibus. *Pſal. 105.* Et quæ ſequuntur: Ipſe quoque Dominus Deus per Ezechielem prophetam ait: Et accepiſti filios tuos & filias tuas quos genuiſti mihi, & obtuliſti illos amatoribus tuis: hoc præter fornicationem tuam. Atque vt indicaret impietatis ſuperlationem, addidit: Quod non cogitaram, nec aſcenderat in cor meum. Quinetiam Abrahæ dilectionem erga Deum cùm exercere vellet, præcepit vt ſacrificaret filium: cúmque ipſius iuſti demonſtraſſet animum, ne mactaretur inhibuit. Reliqua declarant ipſius Iephthe imperfectionem. Nam cùm promiſiſſet ſe oblaturum in ſacrificium quicquid primùm occurreret, vt vidit filiam hoc commiſiſſe, & veſtem ſcidit, & acerbè defleuit, eique ſpatio primùm ad lugendum conceſſo, mox eam immolauit. Quo longè melior erat filia: Si enim, inquit, de me os tuum aperuiſti ad Dominum, fac mihi ſicut exiit ab ore tuo, pro eo quòd tibi fecit Dominus vltionem de hoſtibus tuis de filiis Ammon. Vt ergo doceret dominus Deus quo pacto emittendæ ſint erga eum promiſſiones, immolationem non compeſcuit. Deinceps hiſtoria nos inſtruit, quænam ſit Angelorum in Deum beneuolentia. *Iud. 13 e.* Nam diuinus Angelus Manuæ hœdum offerre ſibi volenti dixit: Si me cogis, non comedam de panibus tuis. Si autem vis holocauſtum facere, offer illud Domino. Eſca, inquit, non indigeo: ſacrificium non ſuſcipio. Hoc enim Dei, illud autem humanæ naturæ proprium. Ego verò nec inſtat hominis opus habeo cibo, nec honorem Deo debitum rapio. Vnde perſpicuum eſt, Angelos humanitet ab Abraham exceptos, modo quodam altero propoſitam eſcam conſumpſiſſe.

FINIS.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRI INTERPRETATIO IN OMNES DAVIDIS PSALMOS,

Du-Pin. Ecclesiast. Histor vol. 4. p 60.

AB ANTONIO CARAFA, E GRAECO IN Latinum ſermonem conuerſa.

ARGVMENTVM.

MIHI quidem præ cæteris diuinis oraculis optabile fuit, magni Dauidis vaticinationem interpretari: omnes enim homines religionis alumni, & vrbani, & ſolitudinis incolæ egregiam operam huic parti nauarunt: Non minus autem qui humanis occupationibus implicantur, dies noctéſque Dauidicos verſus in ore habent, Deum rerum omnium auctorem decantantes, & corporis perturbationes componentes: etenim ſacra ſcriptura temperans vtilitatem carminis ſuauitate gratam admodum, & amabilem doctrinam hominibus propoſuit. Licet videre pleroſque, aut nihil, aut parum de aliis diuinis libris mentionem facere: ſed de cœleſti diuini Dauidis harmonia multos multis in locis, & in domibus, & in vicis, & in compitis meminiſſe: cantúſque ſuauitate ſe ipſos demulcere: & per hanc animi delectationem, vtilitatem conſequi. Propterea igitur hanc primam volui vaticinationem exponere: atque ingenioſis mercatoribus eam, quæ in profundo eſt, vtilitatem proponere; vt canentes ſimul, & verum, quæ canuntur, ſententiam inſpicientes, duplicatum fructum percipiant. Sed hanc noſtram promptitudinem non ſiuerunt ad finem peruenire ij, qui à nobis aliorum ſacrorum voluminum explanationis efflagitarunt. Namque impoſuerunt nobis nonnulli, vt canticum Canticorum exponeremus: Aliqui verò vaticinationem deſiderati viri deſiderauerunt cognoſcere: Alij verò diuini Ezechielis: Quidam autem duodecim Vatum prædictiones obſcuritate inuolutas, enucleari ſibi contenderunt. Poſtquam igitur dedit nobis Deus vniuerſitatis, qui cæcos ſapientiam docet, & myſteria detegit, qui dedit os homini, facitque ſurdum, & mutum, perſpicacem, & oculis captum: Poſtquam inquam dedit, vt commentarios earum rerum, quæ à ſe dictæ ſunt, ad finem perduceremus, age, diuina inuocata gratia, quæ cæcos ad vaticinandi ſcientiam, per viam, quam ignorarunt, & per ſemitas, quas neſcierunt, iter præbet: eiſque qui iam diu obſurduerunt, intelligentiam diuinorum ſermonum ſuggerit, oculiſque tenebris, & nubibus obductis viſum ſuppeditas; audacter etiam huiuſce vaticinationis expoſitionem aggrediamur. Sed nemo hunc noſtrum laborem ſuperuacuum exiſtimet: quòd & alij ante nos hanc eandem prouinciam ſuſceperunt. cum enim in varios incidiſſem commentarios, qui partim in allegoriam cum multa ſatietate abibant: partim verò vaticinationem quibuſdam hiſtoriis adaptabant, vt Iudæis potius interpretationem conſcriberent, quàm fidei alumnis; ſolertis hominis eſſe putaui, & horum, & illorum ſuperuacuam copiam fugere: quæcunque quidem priſcis hiſtoriis cohærebant, his hæc accommodare etiam nunc: Prædictiones autem de Domino Chriſto, & de Eccleſia è gentibus conflanda, necnon de Euangélica Republica, déque Apoſtolicis prædicationibus, non aliis quibuſdam aſcribere: id quod Iudæi facere ſolent, qui malitiæ aſſueti ſunt, & ſuæ infidelitatis excuſationem contexunt. Satis enim ex ſe poteſt rerum teſtimonium deducere ad veritatem interpretationis eos, qui illam reperire deſiderant. cuius gratia non admodum laborioſa erit nobis prædictionis expoſitio: ſiquidem rerum euentus dilucidam facit vaticinationem: ſtudebimus autem iis, qui vtilitatem exoptant, vt priuſquàm ad interpretationem deueniamus, Pſalmorum propoſitum declaremus.

Daniel Hebraicè deſideriorum ſonat

Sciendum eſt igitur, proprium vaticinationis eſſe, non ſolùm futura prædicere: verùm etiam, & præſentia, & præterita narrare: quandoquidem diuinus Moſes, quæcunque à prima origine à Deo vniuerſitatis condita ſunt, & ab eo formam ceperunt, manifeſtiſſimè nobis aperuit,

non

non ab hominibus hanc doctrinam, ſed à gratia Spiritus ſancti edoctus. Prædixit etiam præſentia, ſicut Pharaonis mala, quæ inferebantur: & Iſraeli affluentiam mannæ, carniſque communicationem. Vaticinatus eſt etiam ventura, Domini Chriſti aduentum, Hebræorum diſsipationem, gentium ſalutem. Sic etiam diuinus Dauid, qui primus poſt hunc vaticinationem conſcripſit, meminit beneficiorum, quæ à Deo vniuerſitatis in nos iamolim collata fuere: &, quæ longis poſt ſeculis futura ſunt, præmonſtrat. Non modò autem vtitur verbis hominis vaticinantis, ſed etiam admonentis, & legiſlatoris: & modò doctrinam affert de moribus, modò de preceptis: & interdum Iudæorum calamitates deplorat: interdum gentium ſalutem præcinit. Paſsim verò Domini Chriſti cruciatum, reditúmque in vitam, vaticinatur: & prædictionis varietate iis, qui attentè audire volunt, plurimum affert voluptatis. Pſalmos autem non omnes ipſius, quidam eſſe dixerunt: ſicut etiam de inſcriptionibus iudicant. nam alios Idithumo aſcribunt: alios Aethamo: nonnullos filiis Coræ: & aliquos Aſapho: cùm & eos vates eſſe ab hiſtoria Paralipomenon didicerint. Ego autem de his non multum contenderim. Quid enim refert, ſiue huius omnes, ſiue illorum aliqui ſint: cùm conſtet diuini Spiritus afflatu vniuerſos eſſe conſcriptos? Etenim non ignoramus, & diuinum Dauidem vatem fuiſſe: & illos itidem vates ab hiſtoria Paralipomenon nuncupari. Vaticinantis autem eſt, lin-
Pſal.44. guam præbere miniſtram gratiæ ſancti Spiritus: vt legitur in Pſalmis. Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis.

Vincat tamen plurium ſententia: plures enim ſcriptores Dauidis aſſerunt eſſe. Quoniam autem etiam inſcriptiones Pſalmorum quidam falſas eſſe dixerunt, neceſſarium puto, etiam de his pauca percurrere. Mihi quidem temeritas videtur, inuertere inſcriptiones, quæ à prima origine vſque ad Ptolemæi tempora delatæ ſunt, qui poſt Alexandrum in Aegypto regnauit: quas inſcriptiones ſeptuaginta interpretes omnes ſeniores in Græcam linguam tranſtulere, ſicut alias omnes ſacras ſcripturas. Supra centum & quinquaginta annos ante interpretationem Ptolemaicam, mirabilis ille Eſdras edidit in lucem libros cœleſtis gratiæ plenos, qui quidem cùm propter Iudæorum incuriam, tum verò ob impietatem Babyloniorum diutius deprauati permanſere. Si igitur Eſdras diuino numine afflatus horum voluminum memoriam illis hominibus renouauit; etiam hi ſeptuaginta viri non ſine Sancto Spiritu hæc opera in Græcum ſermonem conuerterunt. Inter cætera verò ſacra volumina etiam inſcriptiones interpretati ſunt. Rem quidem nimiæ temeritatis & confidentiæ plenam arbitror, falſas illas exiſtimare, & noſtras rationes vi Sancti Spiritus ſapientiores iudicare. Hoc autem apertius oſtendet ſingularis Pſalmorum explanatio.

Diapſalma etiam variis modis expoſuerunt. nonnulli enim intermiſsionem Spiritus Sancti potentiæ ſuſpicati ſunt eſſe: aliqui vaticinationis commutationem: quidam verò cantus viciſsitudinem. Vnus autem Aquilæ argumento vſus, pro diapſalmate poſuit, ſemper, exiſtimans præcedenti verſui hoc connectendum eſſe: ſicut in tertio Pſalmo. Poſt illa verba, Vox mea ad Dominum, & exaudiuit me de monte ſancto ſuo: inuenimus adiunctum diapſalma. Aquila verò ſic coniunxit, Et exaudiuit me ex monte ſancto ſuo ſemper: Et ſic deinceps, anteriori carmini adſcribit ſemper, vnam efficiens ſententiam. Ego autem, & ſeptuaginta, & cunctos alios diuinæ ſcripturæ expoſitores, diapſalmate vſos eſſe, inueniens, iniuſtum arbitror tot, taléſque deſpicere viros: & vnius tantùm ſententiæ adhærere. Quamobrem carminis mutationem ſuſpicor ſignificare diapſalmatis ſcripturam. Cùm enim magnus Dauid choros inſtituiſſet, Deóque hymnorum muſicam attuliſſet, non illi quidem aliquem fructum quærens, ſed vtilitatem populo concilians; palam eſt, feciſſe, vt cum aliqua harmonia & chori concinerent, & ij, qui inſtrumentis vtebantur, vocem ederent conſonantem. Quinetiam cantiones ipſæ multas habent modorum vices: lyræ quoque, & citharæ ſuas habent pulſuum varietates. Eſt etiam in tibiis multa huius generis diſcrimina videre. Diapſalma igitur videtur mihi innuere, vt dixi, cantus viciſsitudinem. Exactam verò interpretationis cognitionem nouit ille, qui hanc poſuit inſcriptionem, & ſi quis alius, illius inſtar, diuini Spiritus lumen accepit. Sciendum eſt autem iis, qui ſtudiosè Pſalmos lectitant, temporis ordinem non ſeruare: Sed quidam ex illis, veteres amplectentes hiſtorias, ſecundum locum ſortiti ſunt: qui verò recentiores continent hiſtorias, prius ordinati ſunt. tertius enim Pſalmus titulum habet narrationis contra Abſalonem: Centeſimus verò quadrageſimus primus contra Saulem. Quantò autem antiquiora ſint, quæ de Saule feruntur, iis, quæ de Abſalone, omnino perſpicuum eſt ei, qui hiſtoriam nouit. Puto equidem, ipſum diuinum Dauidem Pſalmos dixiſſe, ſed quoſdam ex poſterioribus ſic ordinaſſe. Hæc volui præfari, ne expoſitionem intercidam, ſi inter explanandum, de iis ſcribere cogar. Sed de his hactenus, veluti in modum cuiuſdam præuiæ conſiderationis. Nunc diuino implorato auxilio, ſingulas interpretationis partes attingamus.

JNTERPRETATIO PRIMI PSALMI.

Sine titulo eſt apud Hebræos.

Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiarum non ſedit.

Hinc facile eſt cognoſcere, quòd antiquitus apud Hebræos, qui inuenerunt inſcriptiones, & diuinas ſcripturas interpretati ſunt, eas in linguam Græcam tranſtulerunt. hunc enim Pſalmum, & eum qui proximè ſequitur, ſine inſcriptione reliquerunt, non audentes à ſe ipſis aliquid adiũgere verbis Spiritus ſancti. Quidam tamen ex illis, qui Pſalmorum titulos conſcripſere, dixerunt, hunc Pſalmum continere doctrinam de moribus. Mihi verò viſus eſt non minus dogmaticus eſſe, quàm moralis: complectitur enim non peccatorum modò, ſed etiam impiorum reprehenſionem, & admonet, vt continenter diuinis ſermonibus operam nauemus, ex quibus B vtilitatem conſequimur, quæ non ſolùm ad mores pertineat, verùm etiam, quæ ad dogmata ſpectet. Aptiſſimè autem magnus Dauid præpoſuit ſuæ narrationi beatitudinem, ſuum ipſius filium & Dominum imitatus, Chriſtum inquam ſaluatorem, qui quidem cum ſacris diſcipulis colloquens, doctrinam à beatitudine exorſus eſt, dicens, *Mat. 5.* Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Chriſtus autem *Matth. 1.* filius eſt Dauidis, vt homo, ſecundum ſacrorum euangeliorum ſermonem, Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham: Eſt autem Dominus, & conditor ipſius, vt Deus. Illius eſt enim hæc vox, *Pſal. 109.* Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis. Beatum igitur facit illum hominem, qui neque cum impiis viam communicat, neque firmum conſilium peccatorum amplectitur: hoc enim ſtatum vocauit; & eum quoque beatum nuncupat, qui fugit ſtabilem morborum corruptionem. Nomen autem beati diuina appellatione decoratum eſt, id quod *Timot. 6.* teſtatur diuinus Apoſtolus, exclamans, Beatus & ſolus potens Rex regnantium, & dominus dominantium. C Deus autem fecit homines vt aliarum appellationum, ſic etiam huius nominis participes. Etenim Deus vocatur fidelis. *1. Cor. 1.* Fidelis, inquit, Deus, per quem vocati eſtis in ſocietatem filij eius. *Deut. 32.* Et beatus Moſes, Deus, ait, fidelis, & non eſt iniquitas in ipſo. Ergo vocauit etiam homines fideles, quotquot ſine vlla dubitatione ipſius ſermones accipiunt: ſic etiam cùm ſit, & cùm vocetur Deus, communicauit hanc ſuam appellationem cum hominibus ob infinitam liberalitatem: *Pſa. 81.* & clamat ſic. Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes, vos autem vt homines morimini. Hoc nomen igitur, *Beatus*, eſt fructus, qui ex perfectione virtutis percipitur: nam ſicut vnumquodque ex humanis ſtudiis ſuum habet finem, vt ars athletica reſpicit coronas oleaginas, militaris verò victorias trophæáque: & medicina ſanitatem, morborúmque expulſionem: & mercatura nummorum cumulum, & diuitiarum affluentiam: ſic etiam ſcientia virtutis habet ſuum fructum & finem, nimirum diuinarum felicitatum.

Nemo autem videns in hoc loco hominem A tantummodo beatum exiſtimari, arbitretur fœminarum genus ab hac beatitudine excludi. neque enim Dominus Chriſtus cùm formaſſet beatitudines, de maribus loquens, negauit mulieribus acquiſitionem virtutis. Sermo enim cum viris comprehendit etiam fœminas: quandoquidem caput mulieris homo eſt, quemadmodum ait diuinus Apoſtolus, *1. Cor. 11.* Coniunguntur autem cum capite corporis membra, quæ quidem gaudent, cùm vident caput coronari. Sic etiam nos cum aliquo ſermocinantes, ipſúmque nominantes, caput chariſſimum, non ſeparamus illud à cæteris corporis artubus: ſed à parte totum appellamus. Non temerè autem fecit mentionem primùm de via, deinde de ſtatu, denique de cathedra: ſed admodum doctè: etenim noſtra ratio ſuſtinet in primis motionem quandam, ſiue praua, ſiue recta ſit: deinde ſtatum: poſtremò firmamentum quoddam ſtabile. Admonet igitur, vt neque in mente aliquam impiam cogitationem admittamus, neque in actum progrediamur iniquum. Solet autem ſacra ſcriptura impios nominare eos, qui vel nullum Deum, vel Deos multiplices colunt: peccatores verò, qui iniquitati aſſueſcere elegerunt, & vitam corruptam adamant. Porrò *peſtilentes* vocat non ſolùm eos, qui ſe ipſos labefactant, ſed etiam illos, qui cum cæteris labem communicant: inſtar morbi, qui & homines & pecudes inuadit, cuius participes etiam fiunt, qui ægrotantibus appropinquant. Quamobrem Dauidicus ſermo iubet, vt etiam horum conſortia fugiamus. Quoniam autem non ſufficit ad virtutis perfectionem, malitiæ fuga: inquit enim, Declina à malo, & fac bonum. & beatus Eſaias, *Eſa. 1.* Quieſcite, ait, ab iniquitatibus veſtris, & diſcite facere bonum. Congruenter admodum ſubiũxit beatus Dauid.

Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.

Decet verò non modò ſupradicta deteſtari, ſed dies noctéſque diuinæ legi incumbere, & illa velle, quæ diuina lex præcipit, atque ſecundum illius propoſitum propriam vitam dirigere: ſic enim vniuerſorum Deus per Moſen iuſſit, dicens. *Deut. 6.* Erunt verba legis huius ſemper in ore tuo, C & meditaberis in illis, ſedens & ſurgens, & cubans, & ambulans in via, & appendes illa de manu tua, & erunt immobilia ante oculos tuos. Deinde oſtendit fructum, qui hinc producitur.

Et erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet proſperabuntur.

Imitantur enim aquarum irrigationem ſpiritus ſancti flumina: & quemadmodum illæ conſitas arbores germinare faciunt; ita & hæc ſunt in cauſa vt diuinos fructus ferant. *Ioan. 4.* Quapropter Dominus Chriſtus ſuam doctrinam aquam appellauit. Si quis enim dicit, Sitio, veniat ad me, & bibat: & erit aqua, quam ego dabo illi, fons aquæ viuæ ſalientis in vitam æternam. & rurſus, *Ioan. 7.* Qui credit in me, quemadmodum dicit ſcriptura, fluuij ex ventre eius fluent aquæ viuæ. & Samaritanam alloquens; *Ioan. 4.* ait, Qui bibet ex hac aqua, ſitiet iterum: qui biberit ex aqua, quam ego dabo illi, non ſitiet in æternum. Similiter per vatem Eſaiam dicit, *Eſa. 43.* Quoniam ego dabo in ſiti ambulantibus

bulantibus in loco arido,& aperiam in montibus fontes,& in ſaltibus fluuios,vt potú præbeam ge- A neri meo electo,& populo meo, quem acquiſiui. Congruenter igitur & beatus Dauid,eum, qui diuinis ſermonibus operam dedit, arboribus comparauit,iuxta aquarum ripas conſitis, ſemperque virentia habentibus folia,fructumque ferentibus in tempore. Etenim virtutis athletæ laborum fructus etiam in poſterum reportabunt,bonam ſemper ſpem in ſe ipſis ferentes, vt quædam viridantia folia germinant,& exultant, & fruſtra timent ob animi delectationem, laborum ſarcinam, habent verò munificentiſſimum Dominum, qui
Roman. 8. alacritatem eorum aſſiduè adiuuat: Diligentibus enim Deum,vt teſtatur diuinus Apoſtolus,omnia cooperantur in bonum. Quapropter ait beatus
Pſal. 36. Dauid: Omnia quæcunque faciet proſperabuntur. A Domino enim,inquit,greſſus eius diriguntur,& viam eius volet nimis. *Omnia* verò,non ſimpliciter poſuit,ſed multa cum diligentia: primùm enim cùm omnes malitiæ ſpecies enumeraſſet, diuinarumque legum perfectionem oſtendiſſet, ſubiunxit, Omnia, quæcunque faciet, proſperabuntur. ſciens nihil contrarium diuinis legibus B huiuſmodi hominem facere velle,ſed ſuam ipſius voluntatem iiſdem accommodare: In lege enim Domini, inquit, voluntas eius. quapropter cum ad virtutem hortatus eſſet, cumque perfectam edocuiſſet philoſophiam; tandem per contraria athletas vngit,& inquit:

Non ſic impij,non ſic.

Per negationis geminationem contrarietatem dilucidius oſtendit.

Sed tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ:

Illi enim,inquit,à diuinis ſermonibus irrigati, ſemper vireſcunt, tempeſtiuũque fructum ferut. Iſti verò à contrariis ſpiritibus oppreſſi, imitantur puluerem,qui huc,& illuc à contrariis ventis fertur.

Ideo non reſurgent impij in iudicio, neque peccatores in conſilio iuſtorum.

Multa cum diligentia omnia ſacroſanctus ſpiritus percurrit. non enim dixit,non reſurgent impij,ſed,in iudicium non reſurgent,verum in condemnationem. neque enim redargutionibus indigent,cùm eorum impietas manifeſta ſit, ſed ſup- C plicium ſolum expectant. quemadmodum enim homicidas in flagranti crimine captos,non vt redarguantur,iudices in iudicium trahunt, ſed vt ſententiam legibus congruentem contra illos pronuncient;eodem modo etiam qui impietati aſſueuere,ſtatim poſt reſurrectionem pœnam ſuſtinent,non in iudicium adducti, ſed vt ſupplicij ſententiam accipiant. Atqui etiam peccatores, licet impiorum dogmatum expertes, tamen cùm iniquam vixerint vitam,à iuſtorum cœtu longiſſimè aberunt. Etenim *Conſilium* Aquila, & Theodotion, Congregationem interpretati ſunt, Conuentum verò Symmachus.

Quoniam nouit Dominus viam iuſtorum, & iter impiorum peribit.

Nouit, inquit, omnia ante iudicium iuſtus iudex,& neque demonſtrationibus neque confutationibus indiget: quapropter pro dignitate vnicuique tribuens, hos quidem præconiis,& coronis dignos indicabit,hos verò æternum in ſuppli-
1 Co. 3. cium mittet. *Via impiorum peribit*, ab Apoſtolicis verbis non abhorret. Si enius opus arſerit, detrimentum patietur;iuſtorum enim virorum etiam opus lucidum manet:cum impiis verò, & nefariis hominibus etiam improbitas eorum ſimul deſtruitur.

Pſalmi II. Interpretatio.

Sine titulo eſt apud Hebræos.

Cùm primum Pſalmum memoria impiorum clauſiſſet,ex hac rurſus ſecundi principium fecit: docens,ſupradictum impiorum finem,Reges, & principes,Iudæoſque atque gentes contra Chriſtum furentes manere. In ſecundo enim pſalmo Domini Chriſti humanos cruciatus, regnumque prædicit:necnon gentium vocationem vaticinatur,Iudæorumque perfidiam deplorat. Hoc enim, Act. Apoſt. 4
Quare fremuerunt gentes: lugentis eſt, atque accuſantis dementiam. Ad interpretationem huius loci longo verborum anfractu non opus eſt nobis, cùm diuinus Petrus Apoſtolorum Princeps in Actis eum enucleaſſet, eumque & Herodem, Pontium Pilatum,& Principes Sacerdotum, & B Scribas,& Reges, & poteſtates nominaſſet. Hic enim à Romanorum Imperatore, vt prouinciam gubernaret miſſus eſt: ille verò Iudæorum Tetrarcha tunc temporis erat. & hic quidem ex Iudæis ſubditos habebat, ille verò ex gentibus milites. Sed tamen qui apud ipſum fuerant,& Dominum occiderunt; vana & inania conſultauerunt, quippe qui obliuione obſcurare ab ipſis crucifixum non potuerint. cùm enim tertia die reſurrexiſſet; totius terræ potitus eſt. Ingenioſè valde,& optimo iure hæc verba, Meditati ſunt inania, populi perſonę accõmodauit. Iudæi nanque hoc prauum conſilium contra Saluatorem inierunt, vt teſtis eſt ſacrorum euangeliorum vox, docens, Abeun- Mat. 3.
tes Phariſæos conſilium cepiſſe, quomodo illum perderent. Et Caiphas clamat, Expedit, vt vnus homo moriatur,ne tota gens pereat. Hanc verò vocem *Fremuerunt*, Aquila, Tumultuati ſunt, Sym- Ioann. 11.
machus autem, Turbantur, explanauerunt. Hoc verò verbum, *Fremuerunt*, perſonæ gentium attributum, materiam ſubminiſtrat cogitandi. Etenim cùm Iudæi ad Pilatum Ieſum vt quendam tyrannum adduxiſſent, cumque ſæpius poſtulaſ- C ſent, vt occideretur; mortis ſententiam inuitus ille pronunciauit, veritus, vt veriſimile eſt, ne ab aliquibus hæc accuſatio contra ſe ipſum retorque- Luc. 23.
retur. Vt enim beatus inquit Lucas, Quidam ex accuſantibus dicebant, Hunc inuenimus ſubuertentem gentem, atque prohibentem cenſum dari Cæſari, aſſerentem ſe ipſum Chriſtum Regem eſſe.

Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius.

Non dicit gentes cum articulo, vt omnes comprehendi exiſtimes, non ſententiam ad ſingulare quid reducens, verùm dicit gentes. Nam cùm Iudæi Ieſum comprehenſum gentibus tradidiſſent; meritò inquit, quæ tanta cauſa, vel quid ab eo factum eſt, vt populi contra ipſum commoti ſint,& manibus gentium prodiderint. *Fremuerunt*, pro Superbierunt.

Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum ipſorum.

Qui enim, ait, filium non honorat, neque patrem honorat, & congruenter poſt excuſſum filij A iugum, etiam illud patris excutiunt. Mihi verò videtur, Spiritum ſanctum fideles adhortando, hæc dicere, Dirumpamus vincula impiarum gentium, & iugum iniquorum Iudæorum à nobis proiiciamus: atque in nos Chriſtum, iugum Domini admittamus. ipſius enim eſt vox, Tollite iugum meum ſuper vos, quoniam iugum meum bonum & onus meum leue eſt. Ipſaque lex iugum à diuinis Apoſtolis nuncupata eſt. Siquidem beatus Petrus in Actis ait, Cur tentatis Deum, imponere iugum ſupra ſeruices diſcipulorũ, quod neq; patres noſtri, neque nos ferre potuimus? ſed per gratiam Domini Ieſu credimus ſaluos eſſe quemadmodum & illi. His igitur conueniunt vaticinantis verba. Dirumpamus vincula ipſorum, & proiiciamus à nobis iugum illorum. Hoc eſt, cor noſtrum ab illis ſegregemus, ne velimus illis ſubiici: excutiamus legis iugum: quæ in figuris ſunt, parui ducamus, niſi ſecundum ſpiritum cogitantes: nullius momenti ad vtilitatem exiſtimetur Eſaias, niſi in ſua prædictione myſterium Chriſti adumbret.

Mat. 11.
Act. Apoſt. 15.

Qui habitat in cœlis irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos.

Qui enim ab ipſis captus, mortique traditus eſt; in cœlis habitat, omniaque continet, & vanas atque ſtultas eorum cogitationes oſtendit. Huius vero pater, omniumque Dominus pœnam ab eis condignam exiget.

Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo conturbabit eos.

Et horum verborum interpretationem, ipſe rerum euentus edocet: Romanus enim exercitus eos aggreſſus; vrbem diripuit, & templum combuſſit, plurimoſq; ipſorum morte mulctauit: eos verò, qui mortem ſubterfugerunt, captiuos in ſeruitutem abduxit. Oportet animum intendere, quòd duarum perſonarum deinceps meminit: & primùm quidem Domini & Chriſti: aduerſum Dominum, inquit, & aduerſum Chriſtum eius: Deinde illius, qui cælos incolit, & Domini. Qui enim habitat in cælis, irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos. & rurſus eandem ſeruauit figuram.

Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo, ſuper Sion montem ſanctum eius, prædicans præceptum eius. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te.

Et hîc interpungendum eſt, & poſtea ſubiungendum; In Sion montem ſanctum eius, prædicãs præceptum Domini. Non enim tantummodo montis Sionis Rex eſt, ſed viſibilium, & inuiſibilium, totiuſq; orbis. In monte verò Sione, & in Iudæa ſuam diuinam doctrinam accedentibus adminiſtrauit: hi verò, qui hanc ſuſceperunt, in omnem terram flumina deriuarunt, diuinis eius præceptis credentes. Euntes enim, inquit, docete omnes gentes. Hoc autem, Conſtitutus ſum Rex ab eo, humano more dixit. Vt enim Deus, innatum habet regnum; vt homo, decreto recipit. Quòd verò vt Deus, imperium ſine principio habeat,
Pſal. 44. idem vates docet, dicens, Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi, virga æquitatis, virga regni tui. Hunc verò Pſalmum beatus Paulus de filio dictum putat. Veruntamen & regnum habet vt Deus, & accipit vt homo. Eodem modo cùm Altiſſimus nominatus ſit vt Deus; exaltatus eſt vt homo. Et Dauid diuinam altitudinem prædicans, clamat, Cognoſcant, quoniam nomen tibi Dominus, tu ſolus altiſſimus in omnem terram. & Zacharias ad Ioannem, Et tu puer propheta Altiſſimi vocaberis. Humanam verò altitudinem beatus Paulus docet, dicens, Propterea & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen. Præterea hoc nomen *Filius* Vnigenitus Deus Verbum, ante ſecula habebat connatum rei: Sed tamen, vt Deus, filij nuncupationem habens, vt homo, ſuſcipit illam. Quapropter in propoſito Pſalmo adduxit, loquiens, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hanc verò vocem nemo (modò Spiritus ſancti doctrinæ credat) diuinitati Domini Chriſti applicabit: de illius enim diuinitate vniuerſorum Deum, per Dauidem dicentem audimus, Ex vtero ante Luciferum genui te. vt homo igitur, & hanc vocem recipit, & quæ ſequuntur audit.

Pſal. 82.
Luc. 1.
Philip. 2.
Pſal. 109.

Poſtula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.

Ioan. 1. Vniuerſorum enim conditor Deus eſt. Nam omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum
B eſt nihil, atque in ipſo condita ſunt omnia, ſiue quæ videntur, ſiue quæ non videntur. Si omnium eſt Dominus & opifex, etiam eorum, quæ fecit, dominus eſt & auctor. Veruntamen cùm Dominus natura ſit, vt Deus; etiam vt homo vniuerſorum imperium accipit. Et cùm antiquitus Iudęorum tantùm rationem habere videretur: (Eſt Deut. 32. enim, inquit, pars domini populus Iacob, & funiculus hereditatis eius Iſraël) Cumque hic populus reprobatus ſit, vt qui ex hac cultura nullum fructũ produceret; meritò ad gentes hanc curam trãsfert, quas neq; ab antiquo penitus deſpiciebat. Moſaicam verò vaticinationem complet: illius eſt enim vox, Lętamini gentes cum plebe eius. Eſt Deut. 32. autem euentum prædictioni congruens inuenire. Non enim tantùm duodecim Apoſtolos fideles ex Iudæis, ſed etiam ſeptuaginta diſcipulos, & centum viginti, quibus congregatis beatus Petrus concionem habuit, & quingentos, quibus poſt reſurrectionem apparuit, ſecundum diuini Pauli 1. Cor. 15. vocem, & ter mille, & quinquies mille, quos Apoſtolorum Princeps prædicans piſcatus eſt, & multas myriades, de quibus magnus Iacobus aſſerit:
C Intuere Frater, quot myriades ſunt credentium Act. Apoſt. 21. Iudæorum. Hos inquam omnes, & illos inſuper, qui per vniuerſum orbem ex Iudæis crediderunt, declarans populum ſanctum eſſe, & per hos gentes acquirens, vaticinationem implet, quæ dicit, Lætamini gentes cum populo eius. Et præterea Deut. 32. propriam prædictionem conſũmat, quam Iudæis fecit, inquiens, Et alias oues habeo, quæ non ſunt Ioan. 10. ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus paſtor. hoc & in propoſito Pſalmo dicit: Poſtula à me, & dabo tibi gẽtes, hæreditatẽ tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Veruntamen Iudæorum perfidiam deplorare mihi in mentem venit: qui audientes vaticinationem, quæ planè terræ finium meminit, & ſcientes, neminem ſuorum Regum tantum Imperium poſſediſſe, ſed ſolum Dominum Chriſtum ex Dauide ſecundum carnem prognatum; hallucinantur mentis oculis, atque vaticinationem loquentem palpant, vt cæci parietem, neque vt perſpicaces attingent. Quapropter vaticinantis ſermo minatur.

Reges

Reges eos in virga ferrea, & tanquam vaſa figuli confringes eos.

Romano videlicet regno: quod ferrum tropicè propter fortitudinem, atque infractum robur, Daniel nominat, Et conteres eos inſtar vaſorum luteorum. Poſtquam enim ipſum (qui ſolus eſt Rex) habere Regem negauerunt, & magna voce clamarunt: Nos non habemus Regem niſi Cæ- (Ioan. 6.) ſarem; præfecit illis, quem poſtularunt, Cæſarem, atque per illorum exercitum impietatis pœnam exegit. Si quis verò non de Iudæis, ſed de gentibus hæc dicta eſſe exiſtimet; hoc modo intelligere oportet, quòd gubernabit gẽtes in virga ferrea, id eſt forti ipſius infracto regno, & confringet illos, tanquam vaſa figuli, reſoluens & refingens per lauacri regenerationem, atque ſpiritus ſancti igne duros efficiens. Cùm hæc beatus Dauid prædixiſſet; deinceps admonet Reges & ſubditos, vt ad ſaluatorem accurrant, & ſalutares amplectantur leges, & per illarum eruditionem atque doctrinam, vtilitatem percipiant. inquit enim de Cruce, Materia quidem ligni, robur verò ferri: quoniam nihil hoc fortius apud homines videtur.

Et nunc Reges intelligite, & erudimini, omnes qui iudicatis terram.

Omnium enim noſtrum Rex eſt, qui prius videbatur Iudæos tantùm regere.

Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite diſciplinam, nequando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta. Cùm exarſerit in breui ira eius, Beati omnes, qui confidunt in eo.

Non enim eos, qui ſalute lætantur, & gaudent, benignitati tantùm confidere decet, ſed huic coniunctam iuſtitiam timere, & contremiſcere. Qui videtur, inquit, ſtare, videat ne cadat. Accipite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus. Nam non ſufficit ad perfectionem, ſola poſſeſſio diuinæ ſcientiæ, ſed oportet virtutem ad actum deducere: qua quidem apprenſa, certam tutamq; ibitis viam. Cùm enim nos timuerimus Dominum, & quæ decent, fecerimus; plurimam ex rebus geſtis habebimus iucunditatem, conſcientiæ quidem bonæ inhærentem, quæ conſcientia propter hanc cauſam maximam affert nobis voluptatem. *In tremore* autem, hoc eſt in iudicij tempore, cùm veſtra malitia, veluti quædam materia ad comburendum apta, diuinam ſuccenderit iram, perinde ac ignis; tunc longè eritis à via iuſtorum, pendentes pœnas earum rerum, quas in vita peccaueritis. Tunc autem etiam illi, qui verè & firmiter in ipſum ſperauerunt, reportabunt ſuæ ſpei ampliſſimum fructum, nimirum beatitudinem.

Pſalmi III. Interpretatio.

Pſalmus Dauidis, quando aufugit à facie Abſalonis filij eius.

Manifeſta eſt hiſtoria hominibus curioſis, verùm pro ſegnioribus hanc breuiter attingam. Poſt geminum illud peccatum, in multas variaſq; calamitates beatus Dauid incidit. Nam non ſolùm finitimę gentes in pugnam, bellumq́ue exarſere, ſed ſua ipſius etiam domus cœpit ſeditione laborare, & peccatum peccato ſucceſſit, Amnonis libidini homicidium Abſalonis, & fratricidio inſultus contra patrem, & ſubditorum defectio. Cùm enim diuina gratia Dauidi proſpiceret; nihil horum illum vexabat. Cùm verò ob patratum

A crimen deſtitiſſet; malitia campum occupauit, & tragœdiis digna effecit, malorumq́ue congeriem protulit. Tunc igitur temporis peſtiferum fugiens filium, illoſque qui cum ipſo aciem inſtruebant; hunc conſcripſit Pſalmum, nimirum diuino numine aſpirante ob feruentem ab eo factam pœnitentiam.

Domine quid multiplicati ſunt, qui tribulant me? multi inſurgunt aduerſum me. Multi dicunt animæ meæ, non eſt ſalus ipſi in Deo eius.

Multi quidem, & varij hoſtes, multis è locis me aggrediuntur, & magis magiſq́ue vexant, inſidiantes, dicenteſq́ue me tua prouidentia deſtitutum eſſe. Ego verò non ignoro, te nolle me deſpectum habere, licet grauiter deliquerim. Sed confido, te erecturum eum, qui propter peccatum humilis, & abiectus eſt, & inimicis ſuperiorem oſtenſurum. hoc enim declarauit dicens.

Tu autem Domine ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.

Neque enim regno meo confido, ſed te gloriam meam eſſe credo, & à tua dextera ſpero me citò erectum iri.

B *Voce mea ad Dominum clamaui, & exaudiuit me de monte ſancto ſuo.*

Propterea cum omni alacritate effudit ad Dominum preces, quia ſcit ſuas ipſius perturbationes ſtatim ſedari poſſe. Hoc autem loco, non eſt intelligenda Vox pro clamore aliquo, ſed pro quadam animi alacritate. Etenim Deus vniuerſitatis beatiſſimo Moſi tacenti, Quid clamas ad me? ait, Vocem ſilentium nominans, ob ſedulam mentis precationem. Hoc autem, Exaudiuit me de monte ſanctu ſuo, dictum eſt ob priſcam opinionem, quæ tunc increbuerat: exiſtimabatur enim vniuerſorum Deus in tabernaculo habitare, quoniam & oracula illinc ſacerdotibus pandebat.

Ego dormiui, & ſoporatus ſum, & exurrexi, quoniam Dominus ſuſcepit me.

Noctem ſæpius calamitates ſacræ literæ appellant: etenim veluti in tenebris viuere exiſtimant eos, qui in res admodum triſtes incurrunt: Noctibus verò ſomnus coniunctus eſt. Demonſtrat igitur ſecundum hoc afflictiones, & ab illis liberationem. Nam hæc clauſula; Exurrexi, quoniam
C Dominus ſuſcepit me, hoc innuit, quòd diuina ope adiutus mala ingruentia ſuperauerim.

Non timebo millia populi circundantis me, exurge Domine, ſaluum me fac Deus meus.

Poteſt enim ſolus ipſe Dauid multas myriadas diſſipare.

Quoniam tu percuſſiſti omnes aduerſantes mihi ſine cauſa, dentes peccatorum contriuiſti.

Fac me igitur participem tuæ perfectæ ſalutis: & quemadmodum de iis ſupplicium ſumpſiſti, qui mecum iniuſtas gerebant inimicitias, nec non de indigenis, & alienigenis, de Iſraëlitis, & Amalechitis, & de ipſo inſuper Saule; ſic nunc me tua ſalute dignum exiſtima. Hoc verò, Dentes peccatorum contriuiſti, pro, denudaſti illos vniuerſis viribus, ex metaphora ferarum, quæ dentibus priuatæ, imbecilles admodum, & expugnabiles fiunt.

Domini eſt ſalus.

Non collocaui, inquit, ſpem meam in homine, ſed à te tantùm ſalutem expecto: non ſolùm ego, inquam, ſed etiam populus tuus, qui mecum

bello petitur: necnon de ipſorum etiam hoſtium ſalute ſolicitus ſum: etenim ille quoqoe tous populus dicitur. Da igitur Domine his & illis pacis benedictionem. hoc enim demonſtrauit, dicens:

Et ſuper populum tuum benedictio tua.

Quandoquidem beatus Moſes benedictionibus pacem connectit. Inuenimus autem in hiſtoria beatum Dauidem nimiam ſui populi curam geſſiſſe, ipſiuſque parricidæ filij, & maiorem pacis rationem habuiſſe, quàm victoriæ contra hoſtilem populum.

Pſalmi IIII. Interpretatio.

In Finem in Hymnis Pſalmus Dauidi.

Pro his verbis, *In Finem*, Aquila quidem & Theodotion, Victoriæ auctori, interpretati ſunt. Symmachus autem, Triumphalis. Significat verò hoc verbum *In finem*, quoniam longè pòſt ſeculis quæ prædicta fuere, perficientur. In oouiſſima verò parte huius pſalmi hominum reditum à morte in vitam prædicit, inquiens, In pace in idipſum dormiam, & requieſcam, quoniam ru Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me. Sed ſecundum reliquos, hymoos triumphalis victoriæ auctori, affertur Deo præſens pſalmus à beato Dauide, poſt obtentam Abſalonis victoriam. videtur enim hic Pſalmus compoſitus eſſe, poſt illius belli finem. Etenim in proximè præcedenti pſalmo ioquit beatus Dauid, Multi dicunt animæ meç, non eſt ſalus ipſi in Deo eius. Et in hoc, inquit, Filij hominum vſquequò graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quęritis mendacium? & ſcitote, quia mirificauit Dominus ſanctum ſuum. Docet igitur in præſenti pſalmo impietate laborantes, & Deum prouidere, & gubernare humana, minimè exiſtimantes eum omnia proſpicere, atque adminiſtrare, & in demonſtrationem doctrinæ ſingula percurrit.

Cum inuocarem exaudiuit me Deus iuſtitiæ meæ.

Diſcite, inquit, ex rebus, quæ me ingruerunt, quomodo vniuerſorum Deus humanis præeſt, atque purè illum implorantes exaudit. Ego igitur ſtatim vt meam precationem attuli; voti compos factus ſum. Hanc vérò vocem, *Iuſtitiam meam*, pro iuſta mea poſtulatione poſuit. Non enim decet Dauidis prudentiam vt ipſe ſuæ ipſius iuſtitiæ atque virtutis teſtis ſit. Similia hæc verba ſunt illis,
Eſa. 58. quæ per Eſaiam à Deo dicta fuere: Tunc dicet, ego exaudiam te loquentem, ecce adſum.

In tribulatione dilataſti me.

Soler vniuerſorum Deus permittere, vt ſanctis viris res aduerſæ accidant, puſt verò exercitatiooem, atque probatiouem, præcooiis celebrare Athletas: atqui in ipſis tentationibus omnem animi delectationem addocere, hoc in loco id magnus Dauid docet, dicens, in ipſis afflictionibus tua ope, animique voloptate perfruitus ſum. Hoc
2. Cor. 12. idem & ab vniuerſitatis Deo diuino Paulo dictum eſt, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus mea in infirmitate perficitur.

Miſerere mei, & exaudi orationem meam.

Nunquam precandi ſatietas capit hominem iuſtum: Sed obſecrans, & beoignitatem percipiẽs, precationiſqoe vindemians fructus, pergit preces afferre; quippe qui ſcit, quæ vtilitas hinç percipienda ſit.

Filij hominum vſquequò graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?

A Ex iis quæ mihi acciderunt, ó homines diſcite vniuerſorum moderatorem quomodo humana reſpiciat, atque ſtudioſè accedentibus ſua manu res petitas porrigat, & veſtras inanes cogitationes abiicite.

Scitote quoniam Dominus mirificauit ſanctum ſuum: Dominus exaudiet me, cum clamauero ad eum.

Non enim ſimpliciter ex calamitatibus, quæ mihi acciderunt, liberauit me, ſed illuſtrem & clarum per victoriam me reddidit. Hoc enim dicit, *Mirificauit*, & aſſiduè pergit meas preces admittere. *Sanctum* verò rurſus hic, pro innocentem poſuit, id eſt nollum contra inimicos crimen ſe admiſiſſe, ſed ab ipſis iniuria affectum fuiſſe. *Graui corde*, infideles meritò nominauit, tanquam ad Deum nolentes reſpicere, atqoe dioinas gubernationes cernere: ex metaphora illorum, qui per temulentiam ex vaporibos infernè ſurſom aſcendentibus capite grauantur, & claudere oculos coguntur, atque eos aperire nequeuot.

Iraſcimini.

Hic diſtingueodum eſt, & ſic reliqua legenda.

B *Et nolite peccare.*

Indignamini, dicit, & iraſcimini, videntes eos, qui in vos iniuſtè conſurrexerunt, felices eſſe. Verùm nolite malum malo cumulare, tentantes aliis perſuadere, quòd omnia ſine ordine atque fortuitu ferantur: horum enim contrarium facere oportet, videlicet vt homines peccatorum, quæ interdiù patrant, à ſe ipſis nocte pœnas exigant.

Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini.

Quoniam enim nocturnum tempus ab externis tumultibus liberum eſt, & multam cogitatioonibus præbet quietem; meritò in hoc inquirere ea, quæ interdiù cogitata, vel patrata ſunt, præcepit, & compunctionis remedio vlcera curare perdocuit.

Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in Domino. Multi dicunt, quis oſtendit nobis bona?

Per hæc verba legis cultum, vt ſuperuacuom abiicit, iuſtitiæque ſacrificium afferre præcipit: omni enim ſacrificio vel centum, vel etiam mille boum iuſtitiæ poſſeſſio eſt gratior, coniuncta tamen in eum ſpe. Quoniam multi & Græcorum,
C & Iudæorum & Hæreticorum, qui contraria eogitant, & temperantiam, & iuſtitiam aliquando exerceot: verùm pietate priuati, nullum hinc fructum percipiunt. Quapropter & ſanctus ſpiritus per diuinum Dauidem hortatur, oon ſolùm ſacrificare ſacrificium iuſtitiæ, ſed ſperare in Dominũ. Hoc & Dominus Chriſtus diſcipulis ſuis dicit, Ego ſum vitis vera, & vos palmites, & pater meus agricola eſt: omnem palmitem in me non feren- Ioan. 15.
tem fructum, tollit eum. Et non ſimpliciter dixit, Non ferentem fructum, verùm, in me non ferentem fructum, hoc eſt ſecundum mea præcepta, meaſque leges, per fidem in me, vt aliqui ſine Dei confeſſione ob humanam gloriam virtutis ſtudioſi videntur.

Multi dicunt, quis oſtendet nobis bona?

Innuit graues corde, quos nominauit, tanquam iodignantes aduerſis in rebos, in quas inciderunt, & diuinæ prouideotiæ diffidentes, & dicere hæc aodentes:

Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine: dediſti lætitiam in corde meo.

Illi

Illi quidem igitur & cogitant, & dicunt hæc: A nos verò qui tuæ diuinæ ſcientiæ lumen accepimus, radiiſque à te illuſtrati ſumus; etiam in ipſis calamitatibus, quę contra nos conſurgunt, ex animo magnam in te ſpem collocamus.

A fructu frumenti, vini, & olei ſui multiplicati ſunt.

Rurſus accuſat illos, qui dicunt, Quis oſtendet nobis bona? tanquam his in præſenti vita perfruentes, & ingrati animi vitio laborantes. Senſus eſt cum hyperbato: Multi dicunt, quis oſtendet nobis bona? à fructu fromenti, vini & olei ſui multiplicati ſunt. Atqui ait, qui hæc dicunt, omnigenis terræ fructib⁹ fruūtur: per has tres ſpecies humanæ naturæ vtiliſſimas, neceſſariò alia comprehendit bona, illorum inſcitiam redarguens, quoniã etiam in manibus Dei munera ferentes, & magnificè eius bonis ſe delectãtes, vt nihil recipiẽtes, dicere audent, Quis oſtendet nobis bona? Ego verò tuo lumine fretus, ſcientiamque adeptus;

In pace in idipſum dormiam, & requieſcam: quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.

Cùm enim omnem tumultum, cogitationumque diſſidium expulerim, & cum his pacem firmauerim, tuamque in primis prouidentiam alios B docuerim ſapere; in ſpe reſurrectionis mortem expectabo. Nam ſomnum hîc mortem appellauit. Congruenter autem admodum cum mortis memoria ſpem coniunxit, habitis de prouidentia ſermonibus. Cùm enim multi in præſenti vita in aduerſam fortunã inciderint, & ab iniquis hominibus iniuria affecti fuerint, finemque vitæ ſuſceperint, nulla ope adiuti; docet magnus Dauid ne indignentur, cùm ſpes reſurgendi, cum morte coniuncta ſit, & poſt obitum remuneratio futura ſit.

Pſalmi V. Interpretatio.

In finem pro hærede Pſalmus à Dauide.

Sic & cæteri inſcriptionem interpretati ſunt. manifeſtum eſt igitur, Hæredem à diuino ſermone nominari cõmuniter quidem Dei Eccleſiam, ſingulariter autem, Animam pietati aſſuefactam. Auditur enim Christus in ſacris Euangeliis di- *Math. 25.* cens, Venite benedicti patris mei, poſſidete regnum, quod paratum vobis eſt à mundi conſtitutione. Et diuinus Paulus idem inquit, Ipſe ſpiritus *Roman 8.* teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei: ſi autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, ſi tamen compatimur, vt & conglorificemur. Et rurſus, Non amplius es ſeruus, ſed filius: ſi verò filius, & hæres Dei per Chriſtum. Et ſimilia alia multa in ſacris voluminibus inueniri poſſunt, quibus inſtructi, ſenſum huius Pſalmi cognoſcere poterimus.

Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum, attende vocem orationis meæ, Rex meus, & Deus meus.

Cùm multis omnigenis, & maximis fluctibus Dei Eccleſia agitatur, atque etiam vnaquæque anima, quę piam vitam amplectitur, ſuperior euadit, tempeſtatiq; ſupernatat, diuinam opem continuè implorans: hoc vaticinantis ſermo nos edocet, præcipiens, quomodo vniuerſitatis Deum, & Regem obſecrare, atque deprecari deceat, inquiẽs, Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum, attende vocem deprecationis meæ. Verùm nec Clamor pro clamore conſiderandus eſt, nec Aures, pro auribus: de Deo enim vniuerſorum tanquam de re corporea ſacra ſcriptura loqui ſolet, & ex humanis partibus, diuinas potentias nominare conſueuit, Videndi potentiam, oculos, Vim audiendi, aures, & alia ſimiliter. *Clamorem* verò, deprecantium propenſam voluntatem appellat, ſtudioſamque mentis obſecrationem. Auribus percipe verò, ſcilicet vt verba deprecationis meæ intra tuas aures ſint, atque benignè exaudias meas preces, diligenterque attendas verba obſecrationis meæ, quoniam te eſſe Deum, & Regem noui.

Quoniam ad te orabo Domine, mane exaudies vocem meam, mane aſtabo tibi, & videbis me.

Ego enim confidens, te meas preces admiſſurum; cùm primùm illuxerit, abiecto à palpebris ſomno, tanquam Regi & Domino aſto, deprecationem tibi afferens. Non cuiuſlibet eſt dicere, tibi vniuerſorum Deo aſtabo, & videbis me: ſed eorum, qui ſecundum magnum Eliam ob familiaritatis fiduciam dicere audent, Viuit Dominus, qui aſtiti coram ipſo hodie.

Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniuſti ante oculos tuos.

Meas preces ſuſcipis, atque me obſecrantem inſpicis, quoniam omnem iniquitatem reſpuis, malitiaq; aſſuefactos omnino auerſaris: execraris enim omnes iniquam vitam amplectentes. Nam hoc ſubiunxit.

Odiſti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium: virum ſanguinum & doloſum abominatur Dominus.

Malitiæ catalogum in medium attulit, omnia oſtendens diuinis præceptis contraria. Non ſolùm enim malitiam atque iniquitatem & mendacium & dolum & homicidium improbat, verùm etiam eos, qui hæc patrant, nec pœnitentiæ ſtudere volunt, execratur. demonſtrat autem per hæc eos qui diuerſis temporibus contra Eccleſiam conſurrexerunt, atque ſuperare nequiuerunt, ſecundum ipſius Dei & Saluatoris noſtri Chriſti negationem. Nam, inquit, Portæ inferi non *Mat. 16.* præualebunt aduerſus eam. hoc verò & Pſalmus declarauit.

Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ, introibo in domum tuam, adorabo ad templum ſanctum tuum in C *timore tuo.*

Cùm enim ego tua benignitate perfruar, tuaque dextera cuſtodiar; quotidianam ad te affero adorationem in templo tuæ gloriæ conſecrato, ſemper tuum timorem circunferens: neque enim permittam vt ſine timore ſim tuæ benignitati confidens.

Domine deduc me in iuſtitia tua propter inimicos meos, dirige in conſpectu tuo viam meam.

In quibuſdam exemplaribus, In conſpectu meo viam tuam, habetur: vtraque verò pium ſenſum habent. ſiue enim noſtra via dirigatur in conſpectu Dei, non aberrabimus, ſiue via Domini ante nos dirigatur, ipſam ambulabimus, illamq; promptè curremus. Petit igitur hæres, vt à Dei iuſtitia deducatur, viaque ſibi ipſi dirigatur, atque explanetur: vt facilè gradiatur. Hunc Symmachus ſenſum poſuit, pro Dirige, Explana dixit. Audimus autem ipſum Dominum Chriſtum per Eſaiam, Erunt praua in directa, & aſpera in vias planas. Et beatus Dauid in alio pſalmo, A Domino greſſus hominis diriguntur, & viam eius volet nimis.

Cum humilitate hęres hęc verba dixit. Non enim poſtulat, vt per ſuam iuſtitiam ſibi via dirigatur, A verùm propter inimicos impietati aſſuefactos, contra ipſum iniuſtè bellum gerentes. deinde malitiæ ſtudia particulatim edocet.

Non eſt in ore ipſorum veritas.

Mendacio, inquit, continuè linguam maculant.

Cor eorum vanum eſt.

Eorum verbis & cogitationes conueniunt, & cum ore cor conſentit.

Sepulchrum patens eſt guttur eorum.

Clauſa ſepulchra ſuum teterrimum odorem occultum habent, reſerata verò illum foras emittunt. talia & hi, inquit, eructant verba, omnem impietatem redolentia. Per hæc verba innui blaſphemias, quæ contra Deum iactantur, & ſermones libidinis, & flagitiorum plenos.

Linguis ſuis dolosè agebant, iudica illos Deus.

Occulta verba grauiora ſunt, quàm illa, quæ propalàm proferuntur: dolo enim vtentes, infinita contra proximum moliuntur.

Decidant à cogitationibus ſuis: ſecundum multitudinem impietatum eorum expelle eos.

B Adducantur in iodicium tuom ô Domine, & aberrent ab iis, quæ contra uos machinantur, atq; per experientiam diſcant, quòd araneę telam contexant, & pœnam ſuis auſibus dignam pendant.

Quoniam irritauerunt te Domine.

Contra te enim bellum mouerunt, aduerſuſque illos, qui tibi acquieſcunt, aciem inſtruxerunt.

Et lætentur omnes, qui ſperant in te, in ſeculum exultabunt, & habitabis in eis.

Hoc autem vult ſignificare, eos, qui crediderunt in te, implebit lætitiæ, & præbebit ipſis voluptatem ſempiternam, non illorum mors, ſed tua prouidentia: credunt enim, quòd in ipſis habitas, & inambulas, ipſoſque ſacratum templum efficis.

Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum: quoniam tu benedices iuſto Domine.

Nam cùm tua gratia, & prouidentia eius cultoribus ſe abundè ſuppeditet, illi qui conſtituerunt ſe ipſos tui nominis amatores; gloriabuntur propter tuam ſolicitudinem, quam de ipſis habes, tuam narrantes potentiam. Sicut etiam inquit beatus Paulus, Qui gloriatur, in Domino glorietur. C

Vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ, coronaſti nos.

Εὐδοκίας ſacræ literæ nuncupant bonam Dei voluntatem. Eiuſmodi etiam eſt illud, Benedixiſti Domine terram tuam, hoc eſt, bonas res voluiſti tuę terrę, id eſt dilexiſti. Et apud beatum Paulum, Secundum beneplacitum voluntatis ipſius, videlicet ſecundum bonam eius voluntatem. Hîc igitur hoc dicit, tua bona voluntas, tuuſque maximus amor, & dilectio in nos, eſt nobis & ſcutum victoriam parans, & corona triumphalis.

Pſalmi VI. Interpretatio.

In Finem in hymnis ſuper octaua Pſalmus à Dauide.

Octauum, futurum ſtatum propheticus ſermo nominat. Cùm enim præſens vita per ſeptem dies hebdomadis reuoluatur, tempus incipiens à prima die, & deſinens in ſeptimam; rurſus in primam recurrit, & ſic in ſeptimam progreditur; meritò ſeculum quod extra ſeptenarium numerum eſt, octauum diuinus ſermo nuncupat. Meminit autem in hoc pſalmo mortis, & Iudicij. Quamobrem hunc poſuit titulum. Inquit enim, Non eſt in morte, qui memor ſit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi? id eſt, clauſa eſt pœnitendi ianua iis, qui hinc demigrarunt: nec fieri poteſt, vt illi, qui in præſenti vita pœnitentiæ remediis vti noluerunt, illic afferant Deo confeſſionem pro peccato. Teſtis eſt autem his verbis etiam Virginum parabola. etenim per illam didicimus, fatuas virgines reſtinctis lampadibus, manſiſſe extra ianuas cubiculi ſponſi, pulſantes quidem ianuas, ſed reiectæ ſunt, & thalamo excluſæ ſunt: ait enim ipſis, Diſcedite, non noui vos. Quocirca beatus Dauid poſt duplex illud flagitium has affert Deo preces, rogans, vt ſanetur, perinde ac ſi medicamenta pœnitentiæ non haberent amplius locum in illa vita. Matth. 25.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

Non precatur, ne reprehendatur, ſed ne cum furore reprehendatur: neque petit, ne caſtigetur, ſed ne cum ira hoc patiatur. Paternè, inquit, corripias, non Iudicis ritu: Medici more, non tortoris. Ne metiaris vindictam peccato, ſed benignitate iuſtitiam tempera.

Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum.

Huiuſmodi vox peccatoribus conuenit. Nam infirmitate præcedente, peccatum vincit. Si enim ratio in nobis non ægrotabit; perturbationes nequaquam tumultuabuntur. Quandoquidem ſi auriga validus fuerit, & equos ſcienter voluerit, & moderatus fuerit; ſaltationes non habebunt locum.

Sana me Domine, quoniam conturbata ſunt oſſa mea, & anima mea turbata eſt valde.

Oſſa in hoc loco, Ratiocinationes appellat. quoniam enim oſſa denſiorem habent naturam, ipſaque oſſa corpus ferunt; tropicè ratiocinationes per quas animal dirigitur, oſſa nuncupauit. Inquit igitur, Horum conturbatio turbauit, & commouit me. Qua de re precor, vt tua benignitate perfruar vt per hanc conualeſcam.

Et tu Domine vſquequo? Conuertere Domine, & eripe animam meam, ſaluum me fac propter miſericordiam tuam.

C Non dicit *Vſquequò*, quaſi velit increpare, ſed tanquam is, qui in magno dolore eſt, obſecrat, vt opem properè ferat. Concinnè autem appoſuit, Propter miſericordiam tuam. Non enim, inquit, mihi ipſi confido, neque meæ iuſtitiæ tuum auxilium aſcribo; ſed ob tuam miſericordiam deprecor, vt huius patrocinij compos ſim. Hoc autem *Conuertere* Domine, pro attende me, poſuit. &, Ne auertas faciem tuam à me, Ex tranſlatione excandeſcentium, & auerſantium, & audire nolentium.

Quoniam non eſt in morte, qui memor ſit tui: in Inferno autem quis confitebitur tibi?

Idcirco precor, vt in præſenti, curatione fruar, quoniam noui eos, qui ab hac vita deceſſerunt cum vlceribus, nullam deinceps medicinam conſecuturos, cùm nullus amplius ſit pœnitentiæ locus.

Laboraui in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratum meum rigabo.

Non me latet magna & grauia commiſiſſe peccata, verumtamen continenter lachrymor, & ea, quæ à me audacter commiſſa ſunt, deploro, atque

etiam

etiam meum cubile iniquitate contaminatum ſemper lacrymis abluo, tentans ſi per haſce illud purgare queam,& donec remiſſionem conſequar hoc facere non deſinam. Id enim ſignificat, Lauabo per ſingulas noctes, & irrigabo.

Turbatus eſt à furore oculus meus.

Ipſe oculus mentis meæ turbatus eſt ob tuam indignationem Domine. *Oculum* namque hîc mentem appellauit, propterea de vno tantùm oculo mentionem fecit.

Inueteraui inter omnes inimicos meos.

Omnibus malis grauiora mihi ſunt inimicorum opprobria: hæc enim me conſumunt, & liquefaciunt, & extremam ſenectutem adducunt.

Diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit Dominus vocem deprecationis meæ, Dominus orationem meam ſuſcepit.

Non amplius, inquit, blandiantur mihi illi, qui proprias iniquitates non vident, ſed mea peccata irrident. Etenim diuino amore potitus ſum, & perſuaſum mihi eſt per ea, quæ precatus ſum, vt deſpiciat delicta mea, meque veniæ participem faciat.

Erubeſcant, & conturbentur omnes inimici mei, conuertantur, & erubeſcant valde velociter.

Cùm igitur hæc videatis, deſinite afferre mihi opprobria: veſtraſque iniquitates in memoriam reuocantes pudore, tumultu, & perturbatione impleamini. Iuſtum eſt enim, & terroris plenum diuinum iudicium.

Pſalmi VII. Interpretatio.

Pſalmus à Dauide, quem cecinit Domino pro verbis Chuſi filij Iſmeni.

Aufugiens beatus Dauid nefarium & patricidam filium; adiutorem inuenit Chuſi, qui Abſaloni perſuaſit, ne ſecundum Architophelis narrationem ſtatim patrem inſequeretur, ſed vt cogeret priùs populum, & deinde contra genitorem bellum moueret. Mœrore igitur affectus, & admodum conturbatus Architophel, eò quòd conſilium Chuſi præſtantius viſum fuit, factus ſui ipſius homicida; ſuſpendio vitam finiuit. Diuinus autem Dauid, cùm impetus tarditatem pro occaſione fugiendi arripuiſſet; ſalutis compos fuit. Hunc igitur pſalmum veluti quendam hymnum deprecationemque Deo Saluatori affert. Doctrinam autem addit, vt qui à quibuſdam ſunt iniuria affecti; in Deo ſpem collocent, adhortans, vt illinc opem expectent, delinquentes verò, memoria iuſti Dei iudicij exterret.

Domine Deus meus in te ſperaui, ſaluum me fac ex omnibus perſequentibus me, & libera me. Ne quando rapiat vt leo animam meam, dum non eſt qui redimat, neque qui ſaluum faciat.

Nullo, inquit, humano auxilio fretus, ſed tuam ſolam ſpem in me ipſo circunferens; precor vt tuam aſſequar prouidentiam. Timeo enim ne more agreſtis feræ, ij, qui bello me perſequuntur, irrumpant, meque tua cuſtodia deſtitutum inuenientes, penitus perdant.

Domine Deus meus ſi feci iſtud.

Deinde manifeſtiùs docet, & dicit.

Si eſt iniquitas in manibus meis.

Et demonſtrans quam ſpeciem iniuſtitiæ hîc dicat, illico ſubiungit.

Si reddidi retribuentibus mihi mala; decidam meritò A *ab inimicis meis inanis. Perſequatur inimicus animam meam, & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in puluerem deducat.*

Multæ ſunt partes virtutis. Non ſolùm enim Temperantia, & Prudentia, verùm etiam Fortitudo, & Iuſtitia. Hic igitur non eximiæ virtutis ſibi ipſi teſtis eſt, ſed cùm hoſce ſuos hoſtes minimè offenderit; iniuſtum propter ipſos ſuſtinet exilium. Non ſolùm enim, inquit, prior iniuriam non intuli, ſed neque illos, qui mihi nocuerunt, vnquam vlciſci volui. Nam cùm ſæpius Saulem captiuum habuiſſem; iuſti odij pœnas non exegi. Quapropter te Domine obſecro, qui omnia ſcis, vt iuſtè me iudices. Et ſi quid tale vnquam commiſi, vt me tua cura priues. hoc enim dicit, Decidam ab inimicis meis inanis. Vt verò ſubditū inimicis me des, tanquam non ſolùm gloria, & Regno à te mihi dato me priues, ſed ridiculæ morti me tradas. Nam id ſignificauit dicens, Gloriam meam in puluerem deducat.

Exurge Domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum.

Symmachus quidem In bili: Theodotion, In B furore: Aquila verò, In celeritate interpretati ſunt. Obſecrat igitur iuſtum iudicem, ne amplius æquitate, ſed iuſta ſententia vtatur, vt peccatoribus pœnam irroget. *Exurge* enim, pro, Ne amplius benignus ſis, poſuit. Tale eſt illud etiam, Exurge, quare obdormis Domine? Etenim illic ſomnum, lentitudinem appellauit. Et exurge Domine & ſaluum me fac. Tempus nanque non benignitatis eſt, ſed iuſtæ iræ. Impone igitur inimicis meis finem, iniuſtumque eorum impetum compeſce. Pſal. 43.

Exurge Domine Deus meus in præcepto, quod mandaſti.

Tu enim ſtatuiſti eos defendere, qui iniuria afficiuntur. quod igitur aliis promiſiſti, fac nunc ô Domine, tuamque opem mihi imperrias.

Et ſynagoga populorum circundabit te, & propter hanc in altum regredere.

Etenim cùm hanc tuam prouidentiam oſtenderis, omnes hymnos afferent tibi, Deumque altiſſimum te nuncupabunt, eò quòd omnia proſpicis, dignamq; pœnam delinquentibus irrogas. Nam hæc vox, *Regredere in altum*, hoc ſignificat: Cùm natura altiſſimus ſis, apud multos verò in- C cognitus, oſtende te, quod es, ob ſolicitudinem, quam circa iniuria affectos habes. deinde ſubiungit vaticinantis more.

Dominus iudicabit populos.

Non ſolùm meam iuſtitiam iudicabis, verùm etiam omnem hominum naturam.

Iudica me Domine ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum innocentiam meam ſuper me.

Per hæc verba diuinus Dauid non ſuam oſtentat iuſtitiam: contraria enim ipſum dicentem audimus, Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper. Et Pſal. 50. rurſus, Confitebor contra iniuſtitiam meam Domino. Verùm iuſtitiam dicit, quæ in propoſita materia elucet. Nec enim, inquit, Abſalonem offendi, nec Architophelem, nec illos, qui vnà cum ipſis bellum gerunt contra me. Secundum hanc iuſtitiam, atque innocentiam vt me iudices, precor. Nec ſecundum peccata, quæ à me antea commiſſa ſunt, ſed pro ſubiecta materia ſis mihi iudex, neque aliorum flagitiorum à me nunc pœnam exigas.

Conſumetur nequitia peccatorum, & diriges iuſtum.

Pro *Conſumetur*, Perficietur Symmachus poſuit. Si euanuerit, inquit, nequitia eorum, qui malitia aſſueuere; virtutis alumni ſtudioſiùs eius propoſitum iter facient.

Scrutans corda, & renes Deus, iuſtum adiutorium meum à Domino, qui ſaluos facit rectos corde.

Renes hîc, Cogitationes appellat. Quoniam enim pudendos appetitus renes excitant, hinc deinceps concupiſcentiæ cogitationes mouentur; renes tropicè cogitationes nuncupauit. Qui igitur occultas humanæ mentis cogitationes nouit; iuſtam mihi opem afferet, tanquam ſolitus hoc facere: iniuria enim affectis eſt vindex. Hinc poſthac, & iniquos exterret, iuſtam vindictam oſtendens, Atebitophelisq́; perniciem prædicit.

Deus iuſtus Iudex, & fortis, & patiens, & non iraſcitur per ſingulos dies.

Habet verò & benignitatem, per quam hominum peccata diutius tolerat. Quoniam ſi quando viderit homines ex hac ſua patientia nihil vtilitatis percipere; interea minis perterret, vindictam procraſtinans. Si verò etiam hac deſpecta peccare pergant; ſtatim vltimum ſupplicium adducit, iuſtitiam continens. hæc per ea, quæ ſequuntur manifeſtauit.

Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum vibrabit, arcum ſuum tetendit, & parauit illum, & in eo parauit vaſa mortis.

Hæc enim verba non vindictæ, ſed comminationis ſunt. Vibrabit enim, inquit, non incutiet: & tetendit arcum, non emiſit ſagittam. & docens contra quos emittet ſagittas, ſtatim coniunxit.

Sagittas ſuas ardentibus effecit.

Qui enim peccati ſyluam igni obnoxiam admiſerunt, & ligna, fœnumq́ue, & ſtipulam congeſſerunt; (vt ait diuinus Apoſtolus) ignitis ſagittis configentur.

Ecce parturiit iniuſtitiam.

Architophel cùm malam illam ſententiam expectoraſſet.

Concepit dolorem, & peperit iniquitatem.

Ex malitia enim nullum exceſſum relinquente; contra patrem, qui ipſum nulla affecerat iniuria, iniquum armauit filium.

Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipſius iniquitas eius deſcendet.

Propriis, inquit, comprehendetur laqueis, propriorumq́ue laborum præmia accipiet, illaqueabitur retibus, quæ in aliorum venationem fixit.

Confitebor Domino ſecundum iuſtitiam eius, & pſallam nomini Domini altiſſimi.

Ego verò hanc à Deo prouidentiam conſecutus; eum, qui de me benemeritus eſt, ſemper cantabo, iuſtum iudicium narrans.

Pſalmi VIII. Interpretatio.

In Finem pro torcularibus. Pſalmus à Dauide.

Conſiderandum eſt, quòd in quolibet pſalmo, in quo Septuaginta In Finem poſuerunt, Aquila quidem, & Theodotion, Victoriæ auctori interpretati ſunt, Symmachus verò, Triumphalis. Hic igitur pſalmus triumphalis Deo victoriæ auctori

A affertur, qui inimicum & vltorem Diabolum deſtruxit, quique homines in finem vſque illius tyrannidis liberauit. Torcularia autem, Eccleſias appellat, quoniam & Dominus vitis vocatur: ipſe enim ſacris in euangeliis teſtatus eſt, Ego ſum vitis vera. Qui verò hanc vitam vindemiant, *Ioan. 15.* ſunt fideles, myſticum vinum præparantes. Maxima autem & hæc eſt Iudæorum perfidiæ criminatio. multitudinē enim torcularium audientes, manifeſteq́ue ſcientes, vnum quoddam torcular datum fuiſſe: imò verò neque torcular, ſed lacum ante torcular. Protorcular enim, inquit, *Eſa. 5.* effodi in illa, & expectaui, vt faceret vuas, fecit autem ſpinas. intelligere nolunt, antiqua ceſſaſſe, noui verò teſtamenti gratiam apparuiſſe, quæ omnes homines ad ſalutem vocat. Quapropter, non amplius ſecundum antiquam legem, ſuper vnum altare hominum fructus ſacerdotes vindemiant, ſed infinita altaria, quæ numerum ſuperant, per omnem terram, & mare introduxit. & hoc octuageſimus tertius pſalmus magis dilucidè edocet. Nam & ipſe torcularium titulum habens; multorum altarium mentionem fecit. Quàm dilecta enim, inquit, tabernacula tua Domine virtutum, B concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini. Et paulo poſt, Altaria tua Domine virtutum. Et octauus pſalmus pro torcularibus inſcriptus, orbis terræ ſalutem vaticinatur, & Dei prouidentiam erga homines docet, atque vnigeniti humanitatem prædicit.

Domine Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra? quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cælos.

Quàm, hoc in loco non comparationem, verùm amplificationem & exaggerationem ſignificat: admodum, inquit, ô Domine, tuum nomē ab omnibus decantatur, & te creatorem Cœli, & terræ omnes nominant. Nam hæc verba, Eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos, hoc demonſtrant, Quoniam omnes nouerunt te cœlo, atque terræ vniuerſiſq́ue rebus dominari. Namque ipſe ſemper magnificentiam habebat: verùm hominibus hæc non ſemper nota fuerat. Similia & beatus A- *Abac. 3.* bachuc vaticinatur. cùm enim dixiſſet, Deus à lōgè veniet, & ſanctus de monte vmbroſo; ſubiunxit, Aperuit cœlos potentia eius, & laude eius C impleta eſt terra. Et cùm ipſe apparuiſſet Iacob, interrogatus de ſuo nomine, reſpondit, Quid quæris *Gene. 32.* nomen meum, quod eſt mirabile?

Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem propter inimicos tuos, vt deſtruas inimicum, & vltorem.

Id verò tuam potentiam maximè demonſtrauit: quoniam per homines, qui minimè humanam ſapientiam didicerunt, quique lactentium puerorum innocentiam imitati fuerunt; pernicioſiſſimum illum tyrannum euertiſti. Qui cùm tibi Deo ſemper inimicus ſit, hominesq́ue decipiat, vt contra te bellum gerant; rurſus vt vltor inſidiarum pœnas ab illis exigit. Sic cùm Architophelem *2. Reg. 17.* induxiſſet vt illa diceret; poſtea tanquam carnifex illum morti addixit. Eodem modo cùm in proditionem Iudam armaſſet; mercedem obedientiæ laqueum retribuit. Et ſecundum hiſtoriam veritas vaticinationis cognoſci poteſt. Nam in ſacris euangeliis Dominus Chriſtus Iudæis indignantibus, quando pueri cum præcedentes, ô Sanna in excelſis, dicebant, benedictus qui venit in nomine Domini, reſpondit,

Non

[Matth. 21.] Non legiſtis, ex ore Infantium & lactentium perfeciſti laudem? Illi igitur infantes perfidum Iudæorum populum condemnant; ſimilem Diabolo, & inimicum & vltorem. Eteoim cùm iſte populus ſemper Dei legem violauerit, cumque contraria iis, quæ à Deo dicta eraut, fecerit; rurſus tanquam pro legiſlatore diu pugnans, Dominum Chriſtum crucifixerunt, contrarium Deo, atque tranſgreſſorem eum nominantes.

Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum, lunam, & ſtellas, quæ tu fundaſti.

Nam ſatis idonea, ioqoit, & elementa ſunt, vt tua ô Domine magnificētia oſtendatur, & cœlum & terra, & luna, & ſol, & ordo, ornatuſq; pulcherrimus, qui his ineſt. Prouidentia autem, quæ ad infimos vſque homines apparet, tanto magis tuam inexplicabilem prædicat benignitatem.

Quid eſt homo, quòd memor es eius, & filius hominis, quoniam viſitas eum?

Hæc autem non de ipſius magiſterio, ſed de prouidentia percurrit. non enim dixit, Quòd formaſti, ſed, quod memor es eius, & viſitas. Alibi ve- [Pſal. 102.] rò magis manifeſtè noſtræ naturæ vilitatem deplorat. Homo enim, inquit, vanitati ſimilis factus eſt, dies eius tanquam flos agri, ſic efflorebit, quooiam ſpiritus pertranſibit in illo, & oon ſubſiſtet, & non cognoſcetur amplius locus eius. & alia huiuſmodi iufinita in ſacris literis inueniri poſſunt, quæ humanum faſtum compeſcunt: & hîc igitur vaticinantis ſermo adoiratur, clamans, Quid eſt homo, quòd memor es eius, & filius homiois, quoniam viſitas eum? Noo ſolùm id, quod ſumus oobis dediſti, ſed quod bene ſimus largitus es, & memor es, hominemque malè affectum, inuiſis.

Minuiſti eum paulominus ab Angelis.

Hîc poſt digreſſiouem de explanatione mentionem fecit: homo enim mortalitate minor factus eſt Angelis.

Gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum.

Poſt verò humanitatem Dei, & Saluatoris ooſtri, natura noſtra hæc recepit. Gratia enim ſalui [Ephe. 2.] facti eſtis, (quemadmodum inquit diuinus Apoſtolus) & congregauit, & collocauit nos in cœleſtibus in Chriſto Ieſu.

Omnia ſubiecſti ſub pedibus eius, oues & boues vniuerſas, inſuper & pecora campi, volucres cæli, & piſces maris, & qui perambulant ſemitas maris.

Tuæ autem benignitatis, atque virtutis exacta demonſtratio hæc eſt. Cùm vilem hominum naturam tanta ſapientia impleueris, vt non ſolùm terreſtribus animalibus, verùm etiam & volatilibus, natantibuſque, atque iis, quæ ſunt ambiguæ naturæ dominetur, vtque illa, quæ aërem penetrant, atque aquis operiuntur ſobiecta habeat; communem igitur dominationem contra hæc omoibus hominibus dedit. Cùm autem Deus Verbum noſtram naturam aſſumpſiſſet, propriumque templum effeciſſet, ſuamque carnem oominaſſet, & cùm inexplicabilem illam exinanitionem operatus eſſet; ſupra omnem principatum & potentiam atque dominatum ſedit, ſuperque omne nomen, quod oominatur, non tantùm in hoc ſeculo, ſed in futuro, omoiaque ſub pedibus ſuis conſtituit, non ſolùm oues, atque boues omnes, verùm omnem creaturam, ſiue viſibilem, ſiue inuiſibilem: & horum teſtis eſt diuinus Apoſtolus apertè clamans, Eum autem, qui modico [Ad Hebr. 2.] A quàm Angeli minoratus eſt, videmus Ieſum propter paſſionem mortis, gloria & honore coronatum. & paulo ſuperius. Omnia enim, inquit, ſubieciſti ſub pedibus eius. Et ad Corinthios ait, [1. Cor. 15.] Cùm autem dicat, omnia ſubiecta ſunt ei, ſine dubio præter eum, qui ſubiecit ei omnia. Sola enim iocreata natura ab hac ſubiectione tanquam libera, ſeparata eſt. hæc autem, quæ ab illa ſubſtantiam accepit, qualiſcunq; ſit, ſiue viſibilis, ſiue iouiſibilis, ſubdita eſt, tanquam Deo & homini Domino Chriſtn. Huiuſmodi igitur honorem à Deo vniuerſitatis humana natura ſuſcepit. Proinde rurſus principium Pſalmi, in fine poſuit, *Domine* Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra.

Pſalmi IX. Interpretatio.

In Finem pro occultis Filij. Pſalmus Dauidi.

Symmachus quidem, Triumphalem de morte filij interpretatus eſt: Aquila verò, Victuriæ auctori Iuuentutis filij: Et Theodotion, de florida ætare filij. Concordiſſimè igitur omnes facientes de B filio mentionem, docent nos, quòd hic etiam pſalmus continet prędictionē victoriæ, quam Domious Chriſtus contra mortem conſecutus eſt. Viriliter enim & iuueniliter, peccato deuicto, neq; vlla prębita commoditate, vt mors illum apprehenderet, eius robur euertit. Occultum autem hoc myſterium Septuaginta nuncuparunt: nam cùm alios omnes, tum etiam ipſos Apoſtolos hoc latebat, cuius rei Euangeliſta teſtis eſt. cùm enim ſępe Dominus eis dixiſſet, Ecce aſcendimus Hieroſo- [Matth. 20.] lyma, & filius hominis tradetur, vt crucifigatur, & occident illum, & tertia die reſurget; ſubiunxit Euangeliſta, Et erat hoc occultū ab oculis ipſorum. Quapropter beatus etiam Paulus clamat, Sapien- [1. Co. 2.] tiam loquimur Dei in myſterio recōditam, quam nemo Principum ſeculi huius nouit: ſi enim nouiſſent, nunquam Dominū gloriæ crucifixiſſent. Et rurſus, Myſterium occultum à ſeculis, & à ge- [Coloſ. 1.] nerationibus. Meritò igitur Septuaginta, Filij mortem, nuncupauerunt Occultum.

Confitebor tibi Domine in toto corde meo, narrabo om-nia mirabilia tua, latabor, & exultabo in te, pſallam no- C *mini tuo altiſſime.*

Proprium eſt perfectorum hominum, totum cor Deo dedicare, & omnem mentem ipſi conſe- [Matth. 22.] crare. Diliges enim, inquit, Dominum Deum tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota mente tua. Qui autem par- [Matth. 6.] titur cogitationes in Mammonam, & Deum, in Chriſtum, & in Aurum, in præſentem vitam, & in futuram; non poteſt verè dicere, Confitebor tibi Domine in toto corde meo. Vates verò propheticis oculis cùm futura præuidiſſet; non confitetur ſolùm in toto corde, verùm etiam narrat ipſius omnia mirabilia, faciens auditores participes cętus hymnorum. & volens beneficij auctorē decantare; arripit pro huiuſce delectationis occaſione, non opes, & potentiam, neq; ſanitatem, neque bonam corporis habitudinem, ſed tantummodo Dei memoriam. Lętabor enim, inquit, & exultabo in te. ſic & alibi, Memor fui Dei, & delectatus ſum. [Pſal. 32.] Et alibi, Lætamini in Domino, & exultate iuſti. & [Pſal. 104.] rurſus, Exultet cor quærentium Dominum.

In conuertendo inimicum meum retrorſum, infir-

mabuntur, & peribunt à facie tua.

A Hæc Symmachus ſic expoſuit, Cantabo nomini tuo altiſſime; conuerſis enim inimicis retrorſum, & colliſis atque perditis à facie tua. Conſpicatus enim meos hoſtes deſtructos, & in fugam verſos, deinde captos, & extremam perniciem paſſos; canto te, tuaque beneficia prædico. Hæc autem Vates de humana natura percurrit, tanquam à Diabolo liberata, & libertatem per diuinam gratiam conſecuta: Non enim (vt quidam ſuſpicati ſunt) ab ipſo ſpiritu hic pſalmus dictatus eſt, ſed potius erga ipſum ſpiritum, tanquam beneficij auctorem, ab his, qui beneficiis affecti ſunt, decantatur, ſicut ipſa docent verba.

Quoniam feciſti iudicium meum, & cauſam meam.

Quomodo?

Sediſti ſuper thronum, qui iudicas iuſtitiam.

Et quam ſententiam protulit?

Increpaſti gentes, & periit impius, nomen eius deleſti in æternum, & in ſeculum ſeculi.

Non enim toleraſti, inquit, diutius hominum naturam deſpicere, ab acerbo tyranno in ſeruitutem malè redactam, ſed tanquam quiſpiam Iudex ſuper ſolio quodam alto, & terribili tribunali ſedens, B talem ipſi pœnam impoſuiſti, vt memoria huius ſempiterna obliuione obſcuretur. Hæc autem verba, Increpaſti gentes, & periit impius, hûc habent ſenſum, Per ſacros Apoſtolos, & per Præcones veritatis, qui poſt illos fuerunt, attulit gentibus diuina dogmata. Illæ verò cùm accepiſſent, & ab errore liberatæ eſſent; periit impius, non amplius habens eos, quos ſeduxerat ſectatores, neque qui ipſum adorent. ſic Barnabas & Paulus Lycaones, qui conabantur ipſis ſacrificare, increpauerunt, vociferantes, Quid facitis viri? & nos (Acto. 14.) mortales ſumus, ſimiles vobis homines, conuertentes vos ab his rebus vanis ad Deum. Sic etiam beatus Paulus increpauit Galatas, O ſtulti Ga- (Galat. 3.) latæ, quis vos faſcinauit? quibus ante oculos Ieſus Chriſtus proſcriptus eſt, & crucifixus. Sic Corinthios reprehendit: Omnino auditur inter (Corinth. 5.) vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis neque in gentibus nominatur. Ergo, Increpauit gentes, & periit impius, & nomen eius deleuit in ſeculum ſeculi. Extincta enim prorſus ſunt impietatis ſacra, & obliuione ſempiterna deleta ſunt, vt nemo C ex hominibus huius temporis ſciat impietatis myſteria.

Inimici defecerunt framea in finem, & ciuitates eorum deſtruxiſti.

Propriis enim armis orbatus eſt, cùm impietatis miniſtros non habeat. Qui verò ſe ipſos inſtrumenta impietatis illius conſtituerunt, hi nunc mutati; bellum contra illum ſuſceperunt. Et ciuitates in quibus olim impietas locum habebat, euerſæ; pietatis ædificationem ſumpſerunt. Non enim fieri potuerat, vt pietas ædificata fuiſſet, niſi prius impietas diruta eſſet. Hoc & diuinus Apoſtolus inquit, (Ad Tit. 2.) Apparuit gratia Dei & Saluatoris noſtri omnibus hominibus erudiens nos, vt abnegantes impietatem, & ſecularia deſideria, ſobriè & piè viuamus in hoc ſeculo, & quæ ſequuntur. hic quiſlibet non ſimul cum Chriſto reſurget, niſi prius mortis communicationem accipiat. (Roman 6.) Quapropter diuinus Paulus ait, Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius; ſimul (Ibidem.) & reſurrectionis erimus. & rurſus, Et ſi mortui ſumus cum Chriſto, & ſimul viuemus. eodem modo & impietate inimicorum deſtructa, pietatem conſtruxit.

Periit memoria eorum cum ſonitu, & Dominus in æternum permanet.

Ille enim, inquit, manifeſtam omnibus, & valde claram abolitionem ſuſtinuit. Nam *Cum ſonitu* hoc ſignificat, ex metaphora domorum, quæ ab aliquo motu concidunt, magnumque ſtrepitum efficiunt. noſter verò, inquit, Deus, & Dominus ſempiternum habet robur, atque immortale Regnum.

Parauit in iudicio thronum ſuum, & ipſe iudicabit orbem terræ in iuſtitia, iudicabit populos in rectitudine.

Non enim tantùm in præſenti vita propriam potentiam oſtendit, verùm etiam & in futura terribile ſuum iudicium demonſtrabit, omnibus hominibus ius reddens, & pro dignitate vnicuique retribuens.

Et factus eſt refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulationibus.

In opportunitatibus, Aquila quidem, In tempore, Symmachus verò, Opportunè interpretati ſunt. Docet autem ſermo, in opportuno tempore no- B ſtram ſalutem tractaſſe: nam pauperem naturam, humanam appellat, ob nimiam iniquitatis paupertatem. huius temporis opportunitatem beatus Paulus docet. Quando enim eramus paruuli, ſub (Galat. 4.) elementis mundi eramus, in ſeruitutem redacti: quando autem venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant, redimeret, vt adoptionem acciperemus.

Et ſperent in te, qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquiſti quærentes te Domine.

Sperent, Aquila & Symmachus, Confident, dixerunt: verbo vtentes indicandi pro imperandi. Cùm enim, inquit, hæc ſalus à te effecta fuerit; qui te Deum creatorem didicerunt, in te collocabunt ſpem.

Pſallite Domino, qui habitat in Sion.

Ex vetuſta Iudæorum opinione, hoc ait Vates. (Ad Heb. 12.) Didicimus tamen ex Apoſtolica diſciplina, etiam cœleſtem eſſe Sionem. Etenim, inquit, acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Hieruſalem cœleſtem.

Annunciate inter gentes ſtudia eius.

C *Studia*, Symmachus, Artes expoſuit. Aquila verò, Mutationes. Reuera mutatio fuit rerum omnium maxima. Qui quondam inimici erant, amici ſunt. Longinqui, proximi, Serui, filij, Qui in ignorantia erant, in cognitione ſunt, Qui in tenebris, in luce, In ſpe vitæ, qui mortui erant, Pauperes, hæredes regni cœlorum, Iudæi procul, & gentes propè, Filij, canes, Et canes, filij. (Et hæ Saluatoris artes ſunt decoræ) Immortalitas, pro mortalitate donata eſt, & per mortem vita, per dedecus, decus, Benedictio, per maledictionem, per crucem, ſalus. hæ ſunt artes, hæc ſunt noſtri Saluatoris ſtudia.

Quoniam requirens ſanguinem eorum recordatus eſt, non eſt oblitus clamorem pauperum.

Qui omnia inſpicit, inquit, & exactè inquirit ea, quæ fiunt; nouit cædes audacter patratas à Diabolo per hominum deceptionem, & in auxilium illorum, qui iniuria afficiuntur, venit: hoc enim ſignificat, Non eſt oblitus clamoris pauperum. *Clamorem* namque hoc in loco, non deprecationem, ſeu preces dicit, ſed miſerias, quæ per peccatum,

tum ſuperuenerunt, per quas & tempeſtiuæ mortes, & querimoniæ, & calamitates.

Miſerere mei Domine, vide humilitatem meam ex inimicis meis.

Eiuſmodi, ait, quidam erat clamor ploratus, & lamentationis, qui veluti quandam petitionem in ſe continebat de malis ingruentibus.

Qui exaltas me de portis mortis, vt annunciem omnes laudationes tuas.

Hæc, inquit, eſt ſumma bonorum, liberatio à corruptione, mortiſque euerſio, qua perfruentes, vſquequaque tua beneficia decantabimus.

In portis filiæ Sion, exultabimus in ſalutari tuo.

Hebr. 12. *Sionem* vocat cœleſtem vrbem, quemadmodum beatus docuit Paulus. *Portas* autem illius, Eccleſias appellat, quæ vbique terrarum ſunt, per quas in illam introiere, qui credunt. In his igitur, ait, exultantes, & tripudiantes ob reſurgendi ſpem, Deum horum largitorem celebrabimus. Et poſtquàm de mortis euerſione mentionem fecit; meritò ſubiunxit.

Infixa ſunt gentes in interitu quem fecerunt. In laqueo iſto quem abſconderunt, comprehenſus eſt pes eorum. Cognoſcetur Dominus iudicia faciens: in operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.

Gentes hoc in loco Dæmonum agmen appellat. hi enim cum validum conflaſſent exercitum propter huius tyrannidem; ab imperio exciderunt. Et in laqueo, quem abſconderunt, comprehenſus eſt pes eorum, & in operibus manuum ſuarum captus eſt peccator. Si autem de infidelibus gentibus, quæ interfecerunt egregios illos victores Apoſtolos & Martyres, ſuprà dicta verba accipiantur, etiam hoc pacto prædictionis veritatem inueniemus. Nam ob illorum occiſionem pietatis præconium confirmatum eſt: ſiquidem Apoſtoli & Martyres mortui, plures lucrifecerunt, quàm viui. Et in operibus manuum eius, comprehenſus eſt peccator, cognituſque eſt Dominus iudicia faciens, hoc eſt, ſapienter, & iuſtè gubernans.

Conuertantur peccatores in Infernum, omnes gentes, quæ obliuiſcuntur Deum: quoniam non in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.

Iſti, inquit, diuinæ prædicationi diffidentes, ad inferos quamprimùm coniicientur, mortique tradentur, neque vel modicum nocumentum his, qui perſecutionem patiuntur, afferentes. Patientia enim pauperum non peribit in æternum:
Matth. 10. Etenim qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſal-
Matth. 5. uus erit. Et, beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Deinde à longè propheticis oculis proſpiciens pietatis præcones ab impiis lædi, optantis more ſubdit.

Exurge Domine, non confortetur homo, iudicentur gentes in conſpectu tuo. Conſtitue Domine legiſlatorem ſuper eos, vt ſciant gentes, quoniam homines ſunt.

Meritò quis Iudæos interrogaret, quem legiſlatorem hîc Vates dari obſecrat? Nam Moſes ille magnus diu & iam diu diuinæ legis ferendæ mi-
Deut. 34. niſter factus; finem vitæ ſuſcepit. Alius autem legiſlator poſt illum non ſurrexit. Si verò nemo alius oſtenditur neque Iudæis, neque gentibus conſtitutus legiſlator; reliquum eſt cogitare Dominum Chriſtum legiſlatorem gentium appa-
Matth. 5. ruiſſe, qui ſacris in euangeliis exclamat, Dictum
A eſt antiquis, non occides: ego autem dico vobis, omnis qui iraſcitur fratri ſuo temerè, reus erit iudicij. Dictum eſt antiquis, non mœchaberis: ego autem dico vobis, omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum illam, iam mœchatus eſt illam in corde ſuo. & ſecundum alia multa ſimiliter. Huius igitur legis promulgationem Vates gentibus dari obſecrat, vt ferina vita derelicta, cognoſcant ſe homines eſſe. Homo enim (inquit Vates) Pſal. 48.
cùm in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Quapropter & hîc dicit, Cognoſcant gentes, quoniam homines ſunt.

Vt quid Domine receſſiſti longè? deſpicis in opportunitatibus in tribulationibus. Dum ſuperbit impius, incenditur pauper, comprehenduntur in conſiliis, quibus cogitant.

Videris Domine longè ſtare, nec humana proſpicere, iniuria affectis non opem ferens: in mœrore autem veluti quodam igne afflicti liquefiunt iniquorum ſuperbiam videntes. Concinnè valde hoc verbum *Incenditur*, mœrentibus dedit: nam ardentibus ſimiles ſunt, qui dolore afficiuntur,
B & veluti quendam fumum per os gemitum emittunt. Detrimentum autem, inquit, ex mœrore innocentium nocentibus eueniat, qui cogitationibus conuenientibus non vtuntur, licet de tua prouidentia ambigant. hoc enim ſignificat, Comprehendantur in conſiliis, quibus cogitant.

Quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus benedicitur.

Cùm enim infinita committant mala, laudes tamen ab aſſentatoribus conſequuntur.

Exacerbauit Dominum peccator ſecundum multitudinem iræ ſuæ.

Hîc diſtinguendum eſt, & poſtea ſubiungendũ

Non quæret.

Pro Exacerbauit Dominum, dicens, Non quæret. Nam cùm furore atque rabie vſus ſit, tãquam nemine proſpiciente; in omnem iniquitatem ſalit: non putans iudicem ea, quæ patrantur inquirere. Deinde hoc manifeſtiùs dicit.

Non eſt Deus in conſpectu eius.

Quæ eſt huius cauſa?

Inquinatæ ſunt viæ illius in omne tempore, auferantur iudicia tua à facie eius.

C Penitus tuam legem deſpicit, omneq́ue tempus in iniquitate conterit.

Omnium inimicorum ſuorum dominabitur.

Sed tamen, & hæc faciens, felix eſt. Deinde ſuperbiæ hyperbolen deſcribit.

Dixit enim in corde ſuo: non mouebor à generatione in generationem ſine malo.

Manifeſtiùs hunc locum Symmachus explanauit, Non conuertar in generationem, & generationem, neque in malis ero. Atque hac audacia vſus eſt, & cogitat ſe nihil mali paſſurum eſſe, cùm omnes malitiæ ſpecies percurrerit.

Cuius maledictione os plenum eſt, & amaritudine, & dolo: ſub lingua eius labor, & dolor.

Dolos enim ſtruit, & contexit mala, ſuamq́ue vitam in inſidiis contra pauperes agit.

Sedet in inſidiis cum diuitibus in occultis, vt interficiat innocentem.

Et in conuentibus, & in conſeſſibus ſedens, inſidias quaſdam, & artes innocentibus præparat.

Oculi eius in pauperem reſpiciunt, inſidiatur in abſcon-

dito, quaſi leo in ſpelunca ſua. Inſidiatur vt rapiat pauperem, rapere pauperem, dum attrahit eum, in laqueo ſuo A *humiliabit eum.*

Quemadmodum leo huc & illuc transfert oculum, venatum quærens, ſic iſte dies noctéſque rapinæ, & auaritiæ artes excogitat: ſed tamen,

Inclinabit ſe, & cadet, cùm dominatus fuerit pauperum.

Cùm enim omnibus ſuperior factus fuerit; minimè tamen effugiet mortis fauces, ſed æquè ac cæteri homines ſepulchro tradetur.

Dixit enim in corde ſuo, oblitus eſt Deus, auertit faciem ſuam, ne videat in finem.

Et nihil quidem neque impia verba, neq; cogitatiooes, quòd Deus non ſit, iuuabunt ipſum, ſed ex rebus ipſis cognoſcet Deum omnium præſidem res humanas inſpicere. Ex impiis hiſce verbis, Vates mirum in modum conturbatus; rurſus conuertit orationem in preces, dicens:

Exurge Domine Deus meus, & exaltetur manus tua, & ne obliuiſcaris pauperum in finem.

Vbi peccatores impietate, & iniquitate aſſueti, per ea quæ faciunt, dictitant Deum oblitum eſſe; age, doce ipſos per experientiam, te non eſſe im- B memorem, neque tuam faciem auertere, ſed eorum, qui offenduntur, curam gerere. Et vehementiùs turbatus illorum execrationibus, ſubiunxit:

Propter quid irritauit impius Deum? dixit enim in corde ſuo, non requiret.

Sed licet ſine numero ille hæc in mente reuoluat; tu tamen vides. ſic enim intelligendum eſt.

Vides quoniam tu laborem, & dolorem conſideras, vt tradas ipſum in manus tuas.

Sic enim & Symmachus diſtinxit, Vides, quòd tu laborem, & irritationem inſpicis. Et Aquila, Vides, quòd tu laborem, & irritationem inſpicis. Licet infinitis modis, inquit, dixerint impij, te minimè res humanas inſpicere, nos tamen nouimus te videre & inſpicere illorum iniquitates, & condignam pœnam ab eis exigere.

Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor.

Propterea te obſecro,

Contere brachium peccatoris & maligni.

Erit autem hoc, ſi tantùm ipſius peccatum velis inquirere. Si enim hoc acciderit; repentè vanus erit, & ad extremam vſque perniciem redigetur. hoc namque oſtendit cùm dixit.

Quæretur peccatum illius, & non inuenietur eſt.

Propter ipſum peccatum: & hoc explanatiùs Symmachus dixit, Inquiretur impietas eius, vt inueniatur ipſe. Cùm enim illa inquiritur, & oſtenditur; iſte peccator perit.

Dominus regnabit in æternum & in ſeculum ſeculi.

Quoniam enim impij dixerunt, non quærit, neque inſpicit, meritò propheticus ſermo docet, Deum regnaturum eſſe, neque ſimpliciter regnaturum, ſed in ſeculum ſeculi. proprium autem Regum eſt, ſubditis conſulere.

Peribitis gentes de terra illius.

Quæ iniquitati aſſuetæ eſtis, quæque neque ſalutis præconium admiſiſtis.

Deſiderium pauperum exaudiſti Domine, præparationem cordis eorum audiuit auris tua.

Præparationem autem, Propoſitum Symmachus expoſuit. Noſti, inquit, diligenter cuius rei cupidi ſint pauperes, & quod habeant propoſitum. deinde hoc docet dilucidiùs.

Iudica orphano, & humili.

Hoc enim, inquit, concupiſcit quilibet iniuria affectus.

Vt non apponat vltra magnificare ſe homo ſuper terram.

Si enim ſupplicio afficiantur, qui impietate & iniquitate vtuntur; maxima vtilitas cæterorum hominum erit, dum iſtos inſpiciunt, & ſimilia facere non audent. Hæc autem non ſimpliciter diuinus Vates præſenti pſalmo coniunxit, ſed cùm vellet in primis oſtendere, quo pacto humana natura antiquitus affecta eſſet, & quòd vnigenitum Dei verbum opportunè carne aſſumpta adhibuerit medicinas vlceribus reſpondentes; docet deinceps eos, qui nihil vtilitatis ex hoc beneficio percipere voluerint, maioribus afficiendos eſſe ſuppliciis à Deo vniuerſitatis, & id quidem in die ſecundi aduentus.

Pſalmi X. Interpretatio.

In Finem. Pſalmus Dauidi.

Hunc pſalmum beatiſſimus Dauid dictauit cùm Saul ipſum inſequeretur, dum admoneretur ab B aliquibus, vt fuga ſalutem quæreret. Congruit autem omnibus, qui iniuria afficiuntur, & in Deo ſpem collocant. Inſcribitur autem *In finem*, vt qui prædictionem contineat iuſti Dei iudicij, & pœnæ nefariis hominibus infligendæ.

In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem ſicut paſſer?

Quidnam, inquit, cōnſulitis mihi, vt aufugiam, monteſque peterem, & paſſeris more exterriti, vmbras huc & illuc commutē, cùm ſpem in Deo fixam habeam, & per illam hoſtes minimè timeā?

Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt ſagittas ſuas in pharetra, vt ſagittent in obſcuro rectos corde.

Nonnulli & hæc cum ſupradictis verſibus coniunxerunt, ſed ea, quæ ſequuntur non ſinunt. ſubiungit enim.

Quoniam quæ perfeciſti deſtruxerunt.

Hinc diſcimus Vatem conuertiſſe verba in Deum, colloquio quodammodo vtentem, docentemque arcus, & iacula hoſtium parata eſſe, atque eorum ſcopum eſſe, vt veluti in obſcuro, & in nocte illuni fraudibus, & inſidiis contra nos vtātur. C Clandeſtinas autem inſidias, & occultas, obſcurum appellauit: nanq; hoc nomen *σκοτομήνη*, noctem luna carentem oſtendit. *Rectos* verò *corde* nominauit non ſummam ſibi virtutem vendicans, ſed cùm ſciret nihil vnquam excogitaſſe mali, vt Saulem offenderet, ſed ſumma beneuolentia in ipſum ſemper eſt vſus. Quoniam quæ perfeciſti, ipſi deſtruxerūt. Non rapui, inquit, Regnum, ſed à tua gratia regnandi electionem ſuſcepi, illi autem deſtruere conantur contra tuam ſententiam armati.

Iuſtus autem quid fecit? Dominus in templo ſancto ſuo, Dominus in cælo ſedes eius. Oculi eius in terram reſpiciunt, palpebræ eius interrogant filios hominum. Dominus interrogat iuſtum & impium.

Illi quidem ſua malitia contra me vtuntur, tu verò iuſtus Iudex inſidens cœleſtibus ſedibus, & proprium conſpectum in terreno templo exhibēs, inſpicis vniuerſam terram. Sufficiunt autem tibi duntaxat oculorum palpebræ, vt humana omnia noſcas. Noſti verò exactè & iuſtorum & iniuſtorum actiones, & digna operibus rependis.

Atqui

Atqui ſciendum eſt,& oculos,& palpebras, & ſedes,& cætera eiuſmodi tanquam de re corpurea dici,ab humanis rebus res diuinas homines edocendo, & diuinis actionibus humanorum membrorum appellationes imponendo.

Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam.

Animam diligens,iniquitatem odit. Qui bene erga illam affectus eſt; perniciem ſuæ animæ machinatur. euocat enim diuinam iram, de qua Vatis ſermo narrat.

Quoniam pluet ſuper peccatores laqueos, ignis, ſulphur, & ſpiritus procellarum.

Ab iis, quæ Sodomis acciderunt, format ſupplicia. etenim in illas ciuitates pluit Dominus. A Domino ignis, & ſulphur è cœlo. Hæc igitur, & hoc in loco minatus eſt, non vt hæc omnino inducturus, ſed per hæc omnigenas pœnas oſtendens. (Gen. 19.)

Pars calicis eorum.

Hæc, inquit, ſibi ipſis ſortiti ſunt, qui iniquitatem elegerunt. *Calicem* autem hîc, ſupplicium nominat. ſic etiam & in alio pſalmo, Quoniam calix in mano Domini vini meri plenus miſto. & paulò pòſt, Bibent omnes peccatores terræ. Hunc calicem beatus Hieremias gentibus propinare iuſſus eſt. (Pſal. 74. Hier. 25.)

Quoniam iuſtus Dominus, & iuſtitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius.

Hæc, inquit, infligit iniquè viuentibus vniuerſorum Dominus: quoniam cùm ſit iuſtitiæ fons, & veluti quodam gubernaculo æquitate vtens, dirigit omnia.

Pſalmi XI. Interpretatio.

In Finem. Super octauam. Pſalmus Dauidi.

Eundem ſenſum, & hic pſalmus habet. Nam incuſat eos, qui fraude vtuntur, amicitiámque promittunt,atque ipſum inimico Sauli produnt, quique ſignificant, vbi ipſe Dauid degat. Titulum habet de Octaua,tanquam de iuſto Dei iudicio mentionem faciens, quem iuſtus Iudex poſt ſeptimam faciet, ſicut paulò antè diximus. Propterea & *In finem* inſcribitur, veluti vaticinatio poſterioribus ſeculis futura ſit.

Saluum me fac Domine, quoniam defecit ſanctus, quoniam diminutæ ſunt veritates à filiis hominum.

A te Domine vt ſalutem conſequar, obſecro: quoniam veritas in periculo eſt, ne extinguatur, & vt vno verbo dicam, omnes mutua inter ſe infidelitate laborant. Deinde magis dilucidè narrat, quæ patrare auſi ſunt.

Vana locuti ſunt vnuſquiſque ad proximum ſuum.

Amicitiam ſimulant, & hoſtilia committunt.

Labia doloſa in corde, & corde locuti ſunt mala.

Cum dolo, inquit, inuicem colloquuntur. Et iſte labiis vtens in corde belli, falſa tranſmittit: ille verò rurſos itidem ſimilia remittit. Hinc deinceps illis vindictam minatur.

Diſperdat Dominus vniuerſa labia doloſa, & linguam magniloquam.

Quæ autem eſt ſpecies magniloquentiæ?

Qui dixerunt, linguam noſtram magnificabimus: labia noſtra à nobis ſunt, quis noſter Dominus eſt?

Natura,ait,ſermones metiri nequeunt, neque diuinas leges reſpicere volunt, ſed effrenato ore vtentes; cum audacia quicquid volunt, loquuntur, diuinam potentiam deſpicientes, nec ſub

A Dei poteſtate eſſe cogitantes. Talis fuit Pharao, ideòque dixit, Non noui dominum. Talis & Rapſaces,qui auſus eſt dicere, Ne te decipiat Deus tuus, in quo tu ipſe confiſus es, quoniam Hieruſalem liberabit ex manu mea. Talis Nabuchdonoſor, qui generoſus illos pueros exterruit, atque dicere minimè perhorruit, Quis eſt Deus qui eripiet vos de mano mea? Verumtamen & illi eorum quæ committere auſi ſunt, pœnam perſoluerunt. & iſti, de quibus propheticus ſermo loquitur,dignum dabunt ſupplicium. & hoc ſignificans, ſubdidit. (4. Reg. 18. & 19. Daniel 3.)

Propter miſeriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus. Ponam in ſalutari: fiducialiter agam in eo.

Non enim eos lugentes, & gementes ob iniquitatem, quæ audacter contra ipſos patrata eſt, deſpiciam, ſed patientiam veluti quendam ſomnum excutiens, perſpicuam, & illuſtrem eorum ſalutem faciam. Nam eodem modo Symmachus interpretatus eſt, Manifeſtam ſalutem perficiam. & docens veriſſima fore, quæ dicta ſunt, ſubiūxit.

Eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum B *probatum terra, purgatum ſeptuplum.*

Septuplum, pro ſæpenumero poſuit: hoc enim ſcripturæ conſuetum eſt.

Tu Domine ſeruabis nos, & cuſtodies nos à generatione hac, & in æternum.

Nam à tua gratia cuſtoditi, non ſolùm præſentis generationis laqueos effugiemus, ſed & æternæ ſalutis compotes erimus.

In circuitu impij ambulant, ſecundum multitudinem tuam multiplicaſti filios hominum.

Hi quidem igitur impietate aſſueti, diuina relicta via, hoc & illuc aberrant, conantes circumire,& veluti obſidere manſuetiores. Tu verò ex altitudine naturæ apparens, tua dignos cura eos potabis, qui ab illis bello petuntur. Nunc quidem in afflictionibus delectans, paulò verò poſt, perfectam ſalutem largiens.

Pſalmi XII. Interpretatio.

In Finem. Pſalmus Dauidi.

Hunc pſalmum erga ſe ipſum magnus Dauid C protulit, non Saulem fugiens, verùm ab Abſalone bello petitus. Ea enim, quæ de Saule feruntur, ante peccatum fuerant, & hac de cauſa magna cum fiducia loquebatur. Ea verò, quæ de Abſalone acciderunt, poſt peccatum extitere. & propterea luctus,& gemitus verbis immiſtus eſt.

Vſquequò Domine obliuiſceris me in finem?

Procraſtinationem auxilij, obliuionem appellauit. obſecrat autem ne obliuiſcatur in finem, hoc eſt, ne omnino diuina prouidentia deſtituatur.

Vſquequò auertis faciem tuam à me?

Ex tranſlatione excandeſcentium, & eos, qui offenderunt, videre nolentium, hoc dictum poſuit: ideo paulò pòſt dicit, Reſpice in me, & miſerere mei. Neque Faciem, pro facie intelligens, neque Auerſionem, pro auerſione, ſed ab humanis rebus rurſus orationem format.

Quandiu ponam conſilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem & noctem?

Cùm dies noctéſque conficiar, cogitationes voluens & reuoluens, aliquando quidem beni-

gnitatem adipiſci ſpero, aliqnando verò ambigo, an compos futurus ſim, interdiu verò deſpero.

Vſquequò exaltabitur inimicus meus ſuper me?

Hæc & nobis dicere, diuinámque opem ſemper implorare conuenit, qui à Diabolo bello petimur. Etenim diuinus Dauid boſtes fortiores videns; mœrebat.

Reſpice, & exaudi me Domine Deus meus, illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte.

Noćte calamitatum circundatus, veluti qnodam ſomno mœrore detineor. Si verò tui auxilij lux effulſerit; & calamitatum noctem diſſipabit, & mœſtitiæ ſomnum ſedabit. Si autem opem differes, timeo, ne in mortem ſomnus incidat, cùm triſtitia fortior cogitationibus facta ſit.

Ne quando dicat inimicus meus, prævalui aduerſus eum: Qui tribulant me, exultabunt, ſi motus fuero.

Ne inimicis ridiculum me oſtendas: hoc enim mihi omnium grauium grauiſſimum eſt.

Ego autem in miſericordia tua ſperaui.

Et hinc manifeſtum eſt, poſt peccatum bunc pſalmum dictaſſe. non enim iuſtitiæ, ſed benignitati confidir, & hanc ſe conſecutum fuiſſe dicit.

Exultabit cor meum in ſalutari tuo.

Nunc quidem ſpem in miſericordiam habeo, ſalutis verò compos factus, & à mœrote diſcedam, atque cum omni animi delectatione hymnorum cantilenam faciam. Hoc enim ſubiunxit.

Cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, & pſallam nomini Domini altiſſimi.

Etſi enim inexplicabilem tuam ignoro naturam, tamen mihi oomen tuum ſufficit ad colendum & decantandum, omnéque iuſtum auxilium poſtulandum. Credo enim me hoc conſecoturum eſſe, etiamſi nomẽ tantùm inuocauero.

Pſalmi XIII. Interpretatio.

In finem. Pſalmus Dauidi.

Etiam hic pſalmus, *In finem* tendir, quoniam de futuris prædicit. Argumentum eſt hoc: Sennacharib Aſſyriorum Rex aliquando Iudæam bello infeſtauit, multáſqoe ciuitates cepit, has quidem pactione, haſce verò obſidione: ſperans & Hieroſolymæ potiri, miſit Rapſacem ad Eze- C chiam, qui tunc temporis Iudæis imperabat, execrationibos ſermonibúſque impiis contra Deum
4 Reg. 18. & 19. vtentem. Dicite (enim aiebat) Ezechiæ, Ne te decipiat Deus tuns, cui tu ipſe confiſus es, quoniam liberabit Hieruſalem de manu mea. vbi eſt Deus Emath & Arphat, vbi eſt Deus ciuitatis Sepharuaim? nunquid potoerunt liberare de manu mea, quoniam dominus Hieruſalem de manu mea eripiet? Verùm ille hæc locutus eſt. Ezechias verò cùm eius magnum exercitum deſpexiſſet, propriáque pietate vſus eſſet; diuinam implorauit opem, & ſtatim hanc conſecutus eſt. Nam cùm iuſtus Iudex & illius impietatem execratus fuiſſet, & iſtius pietatem admiſiſſet; per vnum Angelum centum octoginta quinque millia Aſſyriorum perdidit, alios verò in fugam conuertit, atque inopinatam ſalutem obſeſſis fecit.

Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus.

Exordium pſalmi valde ſermonibus Sennacharib, & Rapſacis congruit.

Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis A *ſuis, non eſt qui faciat bonum.*

Fundamentum, inquit, & radix impietatis, vitæ corruptela eſt. Cùm enim ſe ipſos intemperantiæ atque ferinæ vitæ addixiſſent, Dei memoriam à mente proiecerunt: Subditi autem Ducis inſaniam ſecuti ſunt.

Dominus de cœlo proſpexit ſuper filios hominum, vt videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum, omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.

Illos quidem, hæc & facientes & dicentes non tulit, qui in excelſis habitat, & humilia reſpicit: verùm cùm exactam quæſtionem eorum cogitationum fecerit, omnes vidit, qui contra ipſum impietate & iniqua vita detenti ſunt. Simile eſt hoc verbis, quæ Abrahæ fuerunt dicta, Clamor Gene. 18.
Sodomorum, & Gomorrhæorum multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis: deſcendam & videbo, ſi ſecundum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.

Nónne cognoſcet omnes, qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam ſicut eſcam panis? Dominum non inuocauerunt, illi trepidauerunt timore, vbi B *non erat timor.*

Quoniam noluiſtis, inquit, vos qui deuoratis, hoc cognoſcere, ex ipſo igitur rerum euentu vobis meum populum expugnabilem minimè fore diſcetis, neque quemadmodum panem quendam, qni comeditur, ipſum deuorabitis, mea prooidentia deſpecta. hoc enim dicit, Deum non inuocauerunt. Propterea vos, qui audacter loquimini, & neminem rimetis, timori & terrori ſuccumbetis, & in fugam conuertemini, cùm nemo vos exterruerit, atque perſecutus fuerit. Nam id demonſtrat, Illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Locus autem hic, (Nónne cognoſcent omoes, qui operantur iniquitatem) pronunciatione adiuuandus eſt. Hoc verò, Dominus de cœlo proſpexit ſuper filios hominom, vt videat ſi eſt intelligens, aut requirens Deum, humanè deſcripſit, oſteodens è cœlo Aſſyriis vindictam miſiſſe. Patet enim vbique vniuerſitatis Deum adeſſe, & terræ ambitum continere, atque in illa habitantes, veloti locuſtas eſſe, ſecundom Eſa. 40.
Vatis vocem.

Quoniam Dominus in generatione iuſta eſt, conſilium inopis confudiſtis, quoniam Dominus ſpes eius eſt.

Hæc autem facit vniuerſorum Deus ob Ezechiæ virtutem, & generationem piè ab ipſo cuſtoditam, quo vt vili homine deſpecto vos impij irriſiſtis ſpem firmam, quam in me collocaoit. Hæc enim ſupradicta, *Conſilium*, pro Propoſito vocarunt. Ille quidem veluti ſacram anchoram meam ſpem apprehendit, atqui ſalutis compos factus fuit, vt ſperauit. boc enim ſubiunxit.

Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael?

Hic locus duplicem vaticinationem habet. Non ſolùm haoc domeſticam ſalutem obſeſſis prædicit, verùm etiam multis pòſt temporibus ſalutarem Saluatoris noſtri aduentum, qui illinc exortus eſt, vaticinatur.

Cùm auerterit Dominus captiuitatem plebis ſuæ, exultabit Iacob, & lætabitur Iſraël.

Poſtquàm enim decem Tribus iam erant in ſeruitutem redactæ, atque etiam multæ Iudæorum ciuitates; obſecrat, vt etiam illi eandem ſalutem conſequantor, & libertatem recipiant. Tunc erit, inquit, maxima lætitia populo, qui geminam

minam appellationem haber : non tantùm Iacob, verùm eriam Iſraël nominabantur, cùm nominationis, quæ à Deo eorum maioribus impoſita fuit, hæredes fueriut.

Pſalmi XIV. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi.

Poſtquàm igitur proximè præcedens pſalmus, ſalutem habitantibus Hieruſalem vaticinatus eſt, & captiuis libertatem prædixit; meritò in præſenti pſalmo admonitionem affert, & proponit vitam, per quam illos, qui ſub Dei poteſtate ſunt, viuere decet, taliſque auxilij compotes facti ſunt, & format orationem per dialogum.

Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo?

Quis dignus eſt ô Domine apud tuum templum aſſidere, atque in tua ciuitate vitam degere? qualem hunc eſſe conuenit, & quibus ſtudus vti par eſt? Nam *Tabernaculum*, Dei templum appellat: *Montem ſanctum*, Hieruſalem. Sic interrogans, reſponſionem recipit.

Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam.

Oportet, inquit, talem expertem eſſe malitiæ, & ab omni reprehenſione liberum, omnémque virtutem ſtudioſè percurriſſe. *Iuſtitiam* enim hic, perfectam virtutem nominat, cuius ſpecies ſedulo enarrat.

Qui loquitur veritatem in corde ſuo, qui non egit dolum in lingua ſua, nec fecit proximo ſuo malum.

Nam non tantùm linguam à mendacio puram habere oportet, verùm etiam mentem à dolo & fraude penitus ſynceram, vt ipſe nullum damnum in propinquum admittat. Congruenter admodum de corde primùm mentionem fecit, deinde de lingua, & tandem de actionibus: opus enim præcedit ſermo, ſermonem autem mens.

Et opprobrium non accepit aduerſus proximos ſuos.

Rom. 12. Si verò alioqui in quandam calamitatem inciderint; irridere, & inſultare non decet, verùm potius mœſtitiam communicare, ſecundum Apoſtoli legem, quæ iubet lugere cum lugentibus.

Ad nihilum reductus eſt in conſpectu eius malignus.

Si quis iniquam elegerit vitam, licet ſecundis ventis feratur, miſerrimus tamen putandus eſt ab eo, qui perfectam poſſidet felicitatem. Quoniam eum opprobria purgauit; meritò hoc appoſuit, bonorum & malorum diſcrimen docens.

Timentes autem Dominum glorificat.

Pium namque eſt, eos obſeruare, atque omni veneratione, & honore dignos putare, qui res diuinas faciunt.

Qui iurat proximo, & non decipit, qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, & munera ſuper innocentem non accepit.

Iuſiurandum veritas confirmet, & opes auaritia non inquinet: ſœuus autem huius eſt ſpecies. Qui iudicat, non accipiat munera, & puram è muneribus ſententiam proferat. Nam munerum corruptela iuſtitiam corrumpit.

Qui facit hæc, non mouebitur in æternum.

Hoc autem eſt præmium virtutis, diuina ope continuè perfrui, & in multis bonis degere, & æternam vitam expectare. Hæc non minus nobis, quàm antiquis congruunt. Quoniam præter antiquam legem, etiam nouam recepimus, & maiori gratia potiti ſumus.

Pſalmi XV. Interpretatio.

Tituli inſcriptio. Pſalmus Dauidi.

Hîc Domini mortem, & reſurrectionem prædicit, atque eorum ſalutem, qui in illum crediderunt. Columnæ inſcriptio autem præter mortem victoriam etiam demonſtrat. Columna enim non ſepulcris ſolis imponitur, verùm vincentibus etiam erigitur, literáſque ſculptas habet, quæ inſcientes victoriam docent. Nam inſcriptio igitur ϛηλογραφίας, hoc ſignificat.

Conſerua me Domine, quoniam ſperaui in te: dixi Domino, Dominus meus es tu.

Ex perſona Saluatoris dictatus eſt hic pſalmus, ſecundum verò humanitatem prolatus. Sicut alia multa & in ſacris Euangelijs inuenimus, & tale eſt illud, Pater ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte, verumtamen non vt ego volo, ſed vt tu. Et, Vado ad patrem meum, & patrem veſtrum, Deũ meum & Deum veſtrum. Eodem modo ipſum reperimus continenter deprecantem, & genua inflectentem. Humanæ autem naturæ hæc eſſe, nec ad diuinitatem, quæ omnibus rebus affluit ſpectare, Apoſtolus apertè docet. dicit autem ſic in epiſtola ad Hebræos, qui in diebus carnis ſuæ preces ſupplicationéſque ad eum, qui poſſit illum ſaluum facere à morte, cum clamore valido, & lachrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reuerentia. Et quidem cùm eſſet filius Dei; didicit ex iis quæ paſſus eſt, obedientiam, & conſummatus factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi cauſa ſalutis æternæ. Conſummatus eſt autem, non Deus Verbum qui ante ſecula perfectus erat, verùm forma ſerui conſummata eſt, cùm impatibilis, incorrupta, & immortalis effecta ſit. Hæc igitur ait, effeciſſe Dominum in diebus carnis, cùm mortale habuit corpus. Igitur omnia hæc ſecundum hominem ſunt, Deóque minimè conueniunt. eodem modo in propoſito pſalmo, vt conſeruetur poſtulat, & à ſe ipſo conſeruatur. Poſtulat enim vt homo, petitionem verò concedit vt Deus, videlicet concurrente bona proprij patris voluntate, & opera. Hic autem locus, Dixi Domino, Dominus meus es tu, congruit illi dicto, Vado ad Deum meum, & Deum veſtrum.

Matth. 26. — Ioan. 20. — Ad Heb 5. — Ioan. 20.

Quoniam bonorum meorum non indiges.

Nam omnibus bonis affluis, humanæque iuſtitiæ non indiges. Verùm ſi quis bonum efficiet, ipſe iuuatur, tibi verò nullum hinc emolumentum prouenit. Hoc autem Symmachus aliter interpretatus eſt, Bonum mihi non eſt ſine te. Omnis, inquit, bonorum collatio ob tuam gratiam mihi ineſt. Vtraque autem expoſitio pium habet ſenſum. Nam nos à Deo bona recipimus, & ipſe noſtris iuſtis operibus non eget: propter noſtram vtilitatem hanc legem, vt bene faciamus, conſtituit.

Sanctis qui in terra ſunt eius, mirificauit Dominus omnes voluntates ſuas in eis.

Apoſtolos hîc latenter innuit, illóſque qui per illos crediderunt, quibus dicit, perſpicua Dei mirabilia facta eſſe: quoniam omnia, inquit, mea præcepta impleuerunt.

Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt.

Multi, ait, impetus Populorum, & Præſidum, Regum, & Ducum vndique conſurrexerunt. atqui omnibus ſuperiores facti; cum celeritate quàm maxima curſum perfecerunt, & metam [1.Cor. 12.] contigere. conuenit hoc Apoſtoli dicto, Cùm infirmor, tunc potens ſum.

Non congregabo conuenticula eorum de ſanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea.

Hos autem, inquit, qui contra nos irruerunt, ad æterna ſupplicia condemnabo, & memoriam eorum obliuione ſempiterna obtuam, ita vt ipſa nomina penitus ignorentur.

Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei.

Quæ in ſecundo pſalmo dicta fuere, memoria repetenda ſunt. Etenim ibi humano more rurſus pater ad ipſum dicebat, Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Et in ſacris Euangeliis ipſe ad [Ioan. 17.] ſuum Patrem de ſacris Apoſtolis, inquit, Pater, quos dediſti mihi, tui ſunt, & tu eos mihi dediſti, & nemo ex iis periit, niſi filius perditionis. Sed quemadmodum hîc humanè allocutus eſt, rogans, vt regnum accipiat, eodem modo alibi ſe [Ioan. 10.] omnium dominum eſſe demonſtrat. Oues enim ait, meæ vocem meam audiunt, & ego cognoſco eas, & ſequuntur me, & ego vitam æternam do [Ibidem.] eis. Et rurſus, Et alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audiunt, & fiet vnum ouile, & vnus paſtor. Verumtamen in præſenti pſalmo ſecundum hominem dicit, Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei: *Hæreditatem* nuncupans gentium regnum: *Calicem* verò, mortem, quam pro nobis ſuſtinuit. Sic enim & in ſacris Euangeliis [Mat. 26.] dicebat, Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte.

Tu es, qui reſtitues hæreditatem meam mihi.

Non dixit, Qui das, ſed, Qui reſtitues. Quoniam enim cùm primùm conditus fuit homo, omnium poteſtatem accepit, & æternam habebat vitam: poſt peccatum autem, ex vtriſque excidit, & ab imperio, & à vita. Vt homo dominus pro humana natura petitionem porrigit, priſtinam vitam, & imperium recuperare dignum putans.

Funes ceciderunt mihi in præclaris meis. Etenim hæreditas mea præclara eſt mihi.

Huius cauſa, inquit, hæreditatis præſentes in- [Pſal. 118.] ſidias amplexus ſum. *Funes*, inſidias nominat. ſimiliter & in alio pſalmo inquit, Funes peccatorum circumplexi ſunt me, & legem tuam non ſum oblitus. Dicit igitur, propter præclaram hæreditatem, atque ob hominum ſalutem, præſentes inſidias ſuſtineo.

Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum inſuper, & vſque ad noctem increpuerunt me renes mei.

Verumtamen à Domino edoctus, & optimis cogitationibus vſus, crucis nocte ſuperior ero. *Noctem* enim, tentationum obſcuritatem appellauit. Nemo autem hoc abſurdum putet, Dominum Chriſtum ſecundum humanam naturam erudiri, cùm audiat diuinum Lucam dicentem, [Luc. 2.] Ieſus proficiebat ſapientia, & gratia apud Deum [Luc. 22.] & homines. Et rurſus audiat eundem dicentem, Angelum ei apparuiſſe, qui eum ante mortem trepidantem & guttis ſanguinis ſudantem confortauit. Si autem Angeli auxilio indigebat, vt oſtenderet naturam, formam inquam ſerui; multo magis, à diuinitate, quæ in ipſo habitabat, docebatur. Nam cùm ſit homo, & Deus, inſtruebatur quidem vt homo, fons verò ſapientiæ erat vt Deus.

Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi ne commouear. Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exultauit lingua mea: inſuper & caro mea requieſcet in ſpe. Quoniam non derelinques animam meam in Inferno, neque dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi feciſti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vſque in finem.

Hæc ſuperuacuum eſt explanare, cùm diuus Petrus rurſus horum verborum interpretationem dicat, accepta de patre, de filio, & de ſpiritu ſancto reuelatione. Hic cùm inter Iudæos concionaretur, adducto hoc in medium teſtimonio, ita inquit, Viri fratres, liceat audacter dicere ad [Act. 2.] vos de patriarcha Dauid, quoniam defunctus eſt, & ſepultus eſt, & ſepulcrum eius eſt apud nos vſque in hodiernam diem. Propheta igitur cùm eſſet, & ſciret, quia iureiurando iuraſſet illi Deus de fructu lumbi eius oriturum eſſe Chriſtum ſecundum carnem, præuidens, locutus eſt de reſurrectione Chriſti, quia neque derelicta eſt in Inferno eius anima, neque caro eius vidit corruptionem. Et alibi, Dauid cùm propriæ genera- [Act. 4.] tioni ſub ſeruiuerit, mortuus eſt, & vidit corruptionem: Quem verò Deus ſuſcitauit, non vidit corruptionem. Iis qui audent interpretari, atque etiam Iudæis hæc afferenda ſunt: manifeſtam enim habent confutationem Iudæorum delirationis. dicit igitur Domious Chriſtus bumano more etiam hîc, quòd ego à diuina natura continuè corroboratus, ad ſalutarem crucem accedo, & reſurrectionis ſpe gaudeo. Nec enim ani- [Act. 2.] ma mea in Ioferno derelinquetur, nec caro mea corruptionem ſecundum naturam ſuſtinebit: nam velocis reſurrectionis compos ero, & in vitam redibo, omnibus hominibus hanc viam oſtendens. Implebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vſque in finē. Quo- [Mat. 26. & Mar. 14.] niam cùm ad crucem acceſſiſſet, dixit, Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem; meritò his verbis vſus eſt, cùm de reſurrectione mentionem feciſſet, docens pro illa mœſtitia in perpetuo gaudio fore, cùm ſecundum humanam naturam impatibilis, immutabilis, & immortalis factus ſit. Nam vt Deus, hoc erat ſemper, atque etiam ei facile erat, hoc humanæ naturæ præbere, cùm primùm in vtero formaretur: verùm per afflictiones progredi voluit, & naturam humanam accepit, vt hoc modo cùm peccati potentiam euertiſſet, Diaboli tyrannidem ſedaret, & mortis imperium deſtrueret, omnibúſque hominibus reſurrectionis facultatem præberet. Vt homo igitur, & incorruptionem, & immortalitatem accipit. Hic pſalmus, & Arrij, & Eunomij, & Apollinaris dementiam redarguit. Hic quidem Deum Verbum inanimatum corpus, quod aſſumpſit vocauit: anima verò rationali eum priuauit. Ignoro vnde has geminas animas didicerit. nullibi enim diuina ſcriptura hoc docet. Verùm pariter ſanctus ſpiritus per beatum Dauidem de anima manifeſte mentionem fecit, cùm claram confutationem contra vtramque hæreſim dederit.

Pſalmi

Pſalmi XVI. Interpretatio.

Oratio Dauidi.

Perſecutionem patiens à Saule, & omnigenas ſuſtinens inſidias; Deum vniuerſitatis in auxilium implorat.

Exaudi domine iuſtitiam meam, attende deprecationem meam, auribus percipe orationem meam non in labiis doloſis.

Rurſus hîc Iuſtitiam, non perfectam virtutem vocat, ſed iuſtam poſtulationem. Cæteri verò Interpretes antonymiam non admiſerunt, ſed Symmachus & Theodotion, dominum iuſtitiæ Deũ nominarunt, Aquila verò ſic dixit, Exaudi dominum iuſtum, id eſt iuſtè, & non benignè. hæc autem clauſula, Non in labiis doloſis, Symmachus ſic expoſuit, Nou per labia doloſa: puris enim inquit, labiis meas preces offero, non aliud cogitans, & aliud loquens, ſed habens linguam menti congruentem.

De vultu tuo iudicium meum prodeat, oculi tui videant æquitates.

Precor te, vt meis rebus iuſtitiam miniſtres: noui namque tuæ ſententiæ iuſtitiam.

Probaſti cor meum, & viſitaſti nocte, igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas, vt non loquatur os meum opera hominum.

Hîc docet, quòd cùm ſæpius Saulem captiuum cepiſſet, interficere noluit, ſed beneficio iniuriam remunerauit. quapropter etiam noctis meminit, qua hoc fecit, cùm nocte dormientem Saulem liberaſſet, & nemini conceſſiſſet letalem plagam illi infligere. Per figuram autem *Calamitates*, noctes appellat, ob mœroris obſcuritatem. ſicut rurſus experientiam, Incendium nominat. etenim ait, Igne me examinaſti, uec eſt inuenta in me iuiquitas: cùm enim tanquam quoddam aurum me probaſſes; putum me inueniſti ô Domine. nam tantùm abfuit, vt hoſtem offenderem, vt etiam linguam ſeruauerim liberam à conuiciis contra illum, & quæ ille perpetrat, hæc uec dicere quidem ego audeo.

Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras.

Hanc verò rem adeò duram, laborioſámque executus ſum, vt tuis mandatis morem geram.

Perfice greſſus meos in ſemitis tuis, vt non moueantur veſtigia mea.

Peto igitur, ne propoſitum meum inuertatur: erit autem hoc, ſi tuam opem conſecutus fuero. *Greſſus* enim, nuncupauit impetum illum faciẽdi.

Clamaui, quoniam exaudiſti me Deus.

Non temerè autem hiſce verbis vſus ſum, ſed cùm periculum de tua benignitate fecerim; exaudiſti enim me, cùm te ſæpius inuocarem.

Inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea, mirifica miſericordias tuas, qui ſaluos facis ſperantes in te.

Admitte igitur preces meas, excita multas linguas ad decantandas tuas laudes. qui enim miſericordiam abs te conſecuti ſunt, videntes eum, à quo iniuria affecti ſunt; tuam decantabunt prouidentiam: conſueuiſti autem iis, qui in te ſpem collocarunt, opem afferre.

A reſiſtentibus dextera tua cuſtodi me, vt pupillam oculi.

Reſiſtentes dexteræ Dei, meritò eos appella-
A uit, qui ſecum bellum gerunt: à Deo namque vnctus eſt, ab eóque regiam electionem conſecutus eſt. Dicit igitur eos, qui contra me prælium conſerunt, tuæ ſententiæ ſe oppouunt, & obſecro, vt talem conſequar cuſtodiam, qualem pupilla oculi conſecuta eſt, quę quidem veluti quædam munimenta habet palpebras, pro vallis autem pilos babet, habet etiam ſuperciliorum oppoſitus, tranſmittentes ſudoris pluuiam ad genas, & defendentes videndi vim à nocumento, quod inde poſſit accidere, eiuſmodi ergo curam conſequi optat.

Sub umbra alarum tuarum protege me à facie impiorum, qui me afflixerunt.

Rurſus alia vſus comparatione, obſecrat ſibi opem afferri. Audiuit enim à magno Moſe dicente, Sub alis eius ſuſcepit ipſos, & ſuſtulit ipſos ſuper bumeris eius. Et Dominus ad Hieruſalem ait, Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alis eius, & uoluiſtis? *Alas* autem, nominat velocem, & vehementem prouidentiæ ſecuritatem: facillimus eſt enim alarum motus. *Deutero. in Cant. Moſi. 32. Matth. 23.*

B *Inimici mei animam meam circundederunt, adipem ſuum concluſerunt, os eorum locutum eſt ſuperbiam.*

Adipem, uonnulli Felicitatem, & bonam babitudinem nominarunt, mihi verò videtur beneuolentiam, & fraternam charitatem ſic nuncupare. boc enim verba ſequeutia demouſtrant: quandoquidem omnem, inquit, naturalem miſericordiam clauſerunt, cùm nullum locum benignis cogitationibus reliquerint. loquuntur enim alta, & tumida: mihi autem inſidias, & omnis generis dolos contexuut.

Proiicientes me, nunc circundederunt me, oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram.

Ipſi quidem me à patrio ſolo exegerunt, & rurſus huc & illuc coucurſant, me arripere deſiderantes: quoniam nolunt rectè aſpicere, ſed habent mentis oculum obliquum. ſic enim & Symmacbus explanauit, Statueruut oculos ſuos torquere iu terram.

Suſceperunt me ſicut leo paratus ad prædam, & ſicut catulus leonis habitans in abditis.

Abiecta naturali ratione, feras imitantur, cibi auidas, & prædam obſeruantes, & derepentè ag-
C gredientes.

Exurge Domine, præueni eum, & ſupplanta eum: eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ.

Illorum quidem ô Domine impetum impedi, quibus impedimentis ſcis. Hoc enim dixit, *Supplanta*, ex tranſlatione eorum, qui latenter currentes proſternunt. Me autem ab illorum inſidiis libera, tuo gladio contra eos vtens. Sic enim Symmachus dixit, In gladio tuo.

Domine à paucis de terra.

Termino namque tuo homines ad mortem tranſmittis. Tu enim dixiſti, Terra es, & in terram redibis. *Gen. 3.*

Diſſipa eos in vita eorum, de abſconditis tuis adimpleatur venter eorum.

Ego verò, etſi tibi facile eſt homines ad mortem tranſmittere, tamen obſecro, vt viuentes illi diſſipentur, & eorum mala conſpiratio diſſoluatur, atque ſuppliciorum, quæ à te in peccatores reſeruata ſunt, participes fiant. Sic igitur & iu magni Moſis hymno ipſe Deus inquit, Nónne *Deutero. in Cant. Moſi. 32.*

hæc condita ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis? in die vindictæ retribuam in tempore, vt non labatur pes eorum.

Saturati ſunt filij, & diuiſerunt reliquias paruulis ſuis.

Hunc locum boc modo Symmachus explanauit, Saturabuntur filij, & diuident reliqnias ſuas paruulis ſuis. Noni, inquit, te iuſtam tuam pœnam, non ſolùm ipſis infligere, verùm & filiis, & poſteris, qui ſuorum maiorum malitiam imitati fuerunt. boc verbum, *Saturabuntur*, id eſt, ad ſatietatem vſque malorum participes erunt.

Ego autem in iuſtitia apparebo conſpectui tuo, ſatiabor cum mihi apparuerit gloria tua.

Videlicer, filio tuo. Illi tales dabunt pœnas, ego antem bonis, quæ à tua iuſta prouidentia conſecutus ſum, perfruar, cùm maximum tuæ beneficentiæ periculum fecerim.

Pſalmi XVII. Interpretatio.

In Finem. Puero Domini Dauidi, qui locutus eſt Domino verba cantici huius in die, qua liberauit eum Dominus ex manu omnium inimicorum ſuorum, & ex manu Saulis, & dixit.

Clara eſt inſeriptio, & explanatione non indi-
2.Reg.22. get. In hiſtoria autem Regum ſenſus hnius pſalmi poſitus eſt. Vatis autem philoſophia admiratione digna eſt. Cùm enim tot inſidias à Saule ſuſtinuiſſet; non cum inimicis eum numerauit, verùm cùm ab hoſtibus ſeparaſſet, non tanquam de inimico mentionem fecit. *In Finem* vero ponitur: Quoniam vaticinationem etiam de gentium vocatione, Iudæorúmque alienatione continet, quæ multis pòſt ſeculis euenerunt.

Diligam te Domine fortitudo mea, Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus: Deus adiutor meus, & ſperabo in eum, protector meus & cornu ſalutis mea, & ſuſceptor meus.

Amore beneficia Vates compenſat: ſolùm enim beneuolentiam, qui à Deo beneficium accepit, poteſt ei rependere. hanc etiam Deus cùm
Matth. 22. inciperet ferre legem ſtatuit ſanctionem. Diliges enim, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis. Verùm poſt amorem, ſeqnitur cultus
Ad Cor.13. Dei amati. Etenim Charitas omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet: Charitas nunquam excidit. Promittit autem beatus Dauid, ſe Denm dilecturum eſſe, non qnòd boc perfectè nondum impleuerit, ſed quòd non patitur, vt vlla ſatietas huius amoris eum capiat. Deinde diuinæ beneficentiæ nominationes facit, & ſecundum numerum beneficiorum in ſe collatorum numerum appellationum componit: & vocat Deum Fortitudinem, tanquam hanc conſecutns: Firmamentum, tanquam firmus contra hoſtes factus: Refugium, cùm Deum vt murum, & firmum vallum habuerit. Liberatorem, tanquam per Deum ab inimicis liberatus: Adiutorem, tanquam illinc opem nactus: Protectorem, vt anteſignaoum in tempore factum: Cornn ſalutis & ſuſceptorem, tanquam eius prouideotia ſeruatus. Cornu autem ſalutis poſuit, ex tranſlatione ferarum, quæ cornibus hoſtes vlciſcuntur.

Laudans inuocabo Dominum, & ab inimicis ſaluus ero.

Hîc diſcimns de beneficiis collatis ex mera liberalitate gratias agere, & rurſus petere neceſſaria. Hoc enim, inquit, faciens inimicis, ſuperior ero. Deinde percurrit omnigenos inimicorum impetus.

Circundederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me, dolores Inferni circundederunt me, praeoccupauerunt me laquei mortis.

Dolores mortis & Inferni, nuncupat internecina pericula. Quemadmodum enim dolores ſunt propè ipſum partum, ſic maxima diſcrimina ad mortem appropinquant. Torrentes autem iniquitatis, iniuſtos atque frequentes inimicorum impetus appellauit. Etenim ſicut torrens aquarum concurſus hinc inde venientes recipiens repentè impetum facit: ſic etiam Saul, cæterique hoſtes impreſſionibus vtebantur. Laqueos autem mortis, inſidias nuncupauit. nam quod aliis laqneus eſt, hoc iis, qni bello petuntur ſunt inſidiæ: vtraqne enim clandeſtini damni machinationes ſunt.

In tribulatione mea inuocaui Dominum, & ad Deum meum clamaui, & exaudiuit de templo ſancto ſuo vocem meam, & clamor meus in conſpectu eius introiuit in aures eius.

A tot, tantiſque calamitatibus obſeſſns, omni humano auxilio deſpecto; diuinam implorani opem, nec ſpes me falſum babuit: nam actutum meas preces admiſit. *Templum* hîc, non Mannfactum dicit, nec enim tunc temporis erectum fuerat, poſtea enim Solomon ipſum conſtruxit: ſed cœlum appellauit ſic.

Commota eſt, & contremuit terra, fundamenta montium conturbata ſunt, & commota ſunt, quoniam iratus eſt eis Deus. Aſcendit fumus in ira eius, & ignis a facie eius exardeſcet, carbones ſuccenſi ſunt ab eo.

Omnia autem hæc poſuit, non quòd omnino ſic acciderint, ſed qnòd ita credita ſint. Non ſolùm verò vlciſcens Deus, verùm homines exterrens, ſimilia ſæpe fecit: tonitruis, & fragoribus, & terræ motibus, & igne terrorem iniiciens. Eodem modo cùm Iſraëli timorem afferre voluiſſet, Sinai montem igne fumantem oſtendit. Propterea igitur & præſens Vates pœnam hoſtibus inflictam indicauit. docer verò & alios homines, ne eiuſmodi crimina perpetrent, ad hoc vt ne ſimilia patiantur.

Inclinauit cælos, & deſcendit, & caligo ſub pedibus eius, & aſcendit ſuper Cherubim, & volauit, volauit ſuper pennas ventorum, & poſuit tenebras latibulum ſuum in circuitu eius tabernaculum eius.

Rurſus hîc Dei aduentum exponens, multum auditoribus timorem incntit. Verumtamen neque deſcenſum, neqne aſcenſum diuinæ naturæ nos nouimus. Circumſcriptus enim Deus minimè eſt, vbique præſens, omnia continens. Per hæc autem differentiam regiminum diſcimus. Nam aliquando quidem mitiùs hominibus apparet, interdum verò magnificentiùs, & nonnunquam metum afferre volens, inopinata quædam, & inſueta demonſtrat. Hoc igitur, Inclinauit Cœlos & deſcendit, intelligamus proprium conſpectum oſtendiſſe: caliginem autem ſub pedibus eius, eò quòd eius præſentia videri non poteſt: porrò Aſcenſum ſuper Cberubim, & ventorum volatum, eius aſpectus velocitatem:

hoc

hoc autem, Poſuit tenebras latibulum ſuum, eò quòd eius natura minimè intelligi poteſt: hoc verò, In circuitu eius tabernaculum eius, lucem quæ circa ipſum eſt. Ideóque beatus Paulus inquit, Qui ſolus habet immortalitatem, lucem inhabitans inacceſſibilem. Timo. 6.

Tenebroſa aqua in nubibus aëris, præ fulgore in conſpectu eius nubes tranſierunt.

Quemadmodum enim, ait, nubium coactione tenebroſus factus aër, fulguris ſplendorem emittit; eodem modo cùm vniuerſitatis Deus videri minimè poſſit, emittit radios arcanæ lucis, & in eos, qui malitia aſſueti ſunt, pœnali igne animaduertit. hoc enim manifeſtauit ſubdens.

Grando, & carbones ignis, & intonuit de cælo Dominus, & altiſſimus dedit vocem ſuam, & miſit ſagittas ſuas, & diſſipauit eos, fulgura multiplicauit, & conturbauit eos.

Hæc noſtra tempeſtate ſæpius acciderunt. Bellis enim proximis aquilonares barbaros, qui nos inuaſerunt, grandine & igne profligauit. & Perſas, qui nuper ab Oriente nos bello proſecuti ſunt, & ſine cruore noſtrates vrbes diripere ſperabant, huiuſmodi laqueis irretiuit, & vlterius progredi cohibuit, & hos quidem morte mulctauit, hos verò nuncios internecionis remiſit.

Et apparuerunt fontes aquarum, & reuelata ſunt fundamenta orbis terrarum, ab increpatione tua Domine, ab inſpiratione ſpiritus iræ tuæ.

Hoc noſtris temporibus multis in regionibus euenit. Nam terra diffiſſa eſt & mota, & hiatus immenſus in editis montibus apparuit, & aqua in aridis locis ſcaturiit. Facit autem hæc vniuerſorum moderator, cùm vlciſcendi potentiam hominibus oſtendit, & docet, in puncto temporis extremam perniciem afferre poſſe: benignitate verò vtens, vindictam procraſtinat, atque pœnitentiam expectat.

Miſit de ſummo, & accepit me, & aſſumpſit me de aquis multis.

Et docens, quid per aquas tropicè nuncupet, ſubiunxit.

Eripuit me de inimicis meis fortiſſimis, ab his, qui oderunt me, quoniam confortati ſunt ſuper me.

Manifeſtò, inquit, erga me curam meis hoſtibus oſtendit. hoc enim innuit, cùm dixiſſet, Miſit de ſummo, & accepit me, videlicet omnibus perſuaſit, è cælo mihi opem attuliſſe. hac verò me gubernatione dignum putauit, cùm inimicis fortior apparuerim: nam firmati ſunt ſuper me, inquit.

Præuenerunt me in die afflictionis meæ.

Hic latenter innuere mihi videtur Abſalonis defectionem poſt peccatum patratum. Nam Afflictionem, quam Symmachus Miſeriam vocat, animæ imbecillitatem dicit, propter quam peccatum commiſſum fuit.

Et factus eſt Dominus protector meus, & eduxit me in latitudinem meam.

Me quidem dum pellerer, & deiicerer, corroborauit Deus. & anguſtias loci latitudinem efficit, pro morte, quæ ab inimicis expectabatur, vitam largitus. hoc & in alio pſalmo dicit, Impulſus & euerſus, vt caderem, & Dominus ſuſcepit me. Pſal. 117.

Saluum me faciet, quoniam voluit me.

Spero autem quòd in poſterum eadem ope me dignum facies, & inimicis ſuperior ero, etſi

A quàm maximam potentiam habeant.

Et retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum puritatem manuum mearum retribuet mihi, quia cuſtodiui vias Domini, nec impie geſſi à Deo meo, quoniam omnia iudicia eius in conſpectu meo, & iuſtitia eius non defecerunt à me.

Non iniuſtè, inquit, mei gerit curam, verùm meum propoſitum cognoſcens, & ſciens meum ſtudium eſſe, omnia eius præcepta cuſtodire. Poſtquam enim oſtendit, Deum de ipſo multam curam geſſiſſe, huius rei iuſtitiam demonſtrat, ad virtutem audientes adhortans, atque docens, nos hanc aſſequi minimè poſſe, niſi purè illum diligamus. Nec enim Vates omnium ſuorum rectorum factorum numerum exponere voluit, verùm fundamenta iacere, quomodo poſſimus diuina cura digni eſſe.

Et ero immaculatus cum eo.

Et quomodo hoc fieri poteſt?

Et abſtinebo me ab iniquitate mea.

Ab illis abſtinens, quæ malè perpetraui, integer in poſterum ero. Sic magnus Dauid de ſuis rectè factis mentionem facere coactus, vt diuinæ
B prouidentiæ iuſtitiam oſtenderet, patratum delictum occultare noluit.

Et retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum puritatem manuum mearum in conſpectu oculorum eius.

Tunc igitur, ait, cùm penitus innocens ero, perfecta bona aſſequar. Nam omnia vniuerſitatis Deus proſpicit, & inſuper bona opera. hæc enim puritatem manuum nominauit, atque pium mentis propoſitum, dicit eſſe compenſationes. Deinde hoc idem explanatius edocet.

Cum ſancto ſanctus eris, & cum viro innocente innocens eris, & cum electo electus eris, & cum peruerſo peruerteris.

Ad bonas vel malas hominum voluntates tu ô Domine remunerationes accommodas. Nam ſanctis, res ſanctitate dignas præbes: & innocentibus, & à peccato liberis, res congruas: & electis perfectiſque, res perfectas. digreſſis autem à via recta, & contrariam ambulantibus, congruum viæ finem præparas. Quomodo, & quo pacto?

Quoniam tu populum humilem ſaluum facies, &
C *oculos ſuperborum humiliabis.*

Nam moderata voluntate vtentes, vel ex calamitate aliqua depreſſos, ſalute dignos facies, atque illuſtres oſtendes: ſupercilia autem tollentes, ſuperbiæque inſeruientes, in terram deiicere, atque vtilitatem ſuæ naturæ exiſtimare cogis.

Quoniam tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas.

Poſtquam tenebras, afflictiones nuncupauit; meritò ab his liberationem, lucem appellat: hanc verò, inquit, à tua prouidentia conſequor, quoniam lucerna eſt homo, qui veram lucem accepit. vocat autem ſic ſerui formam, Et meus eſt, & ex meo lumbo formabitur. hoc verò & in alio inquit pſalmo, Illuc producam cornu Dauid, Pſal. 131.
paraui lucernam Chriſto meo.

Quoniam in te eripiar à tentatione, & in Deo meo tranſgrediar murum.

Id eſt, omnem fraudem, & dolum. Tentationem enim & Murum, inſidias vocat, quas per tuam gratiam effugiam.

Deus meus impolluta via eius.

Iuſtè dirigis omnia, & propterea confido.

Eloquia Domini igne examinata.

A veracibus enim tuis verbis hoc didici. Nam, Igne examinata, (vt paulò ante diximus) probata inquit, & à mendacijs liberata.

Protector eſt omnium ſperantium in ſe.

Non ego autem ſolus, verùm & omnes, qui eandem ſpem in te collocant, eadem ope perfruentur.

Quoniam quis Deus *præter Dominum noſtrum, aut quis Deus præter Deum noſtrum?*

Neque enim eſt alius Deus, vt hic quidem petitionem huic Deo afferat, hic verò illi.

Deus qui præcingit me virtute, & ponit immaculatam viam meam.

Ipſius potentia ſeruatus, & ego rectam viam incedere feſtino.

Qui perficit pedes meos tanquam Ceruι, & ſuper excelſa ſtatuit me.

Sicut Ceruis natura inſitum eſt venenatas feras conculcare; ſic me ſuperiorem, & illuſtriorem hoſtibus reddidit.

B *Qui docet manus meas ad bellum.*

Etenim ad preces manus expandens; ſupero inimicos meos.

Et fecit arcum æreum brachia mea.

Per brachia mea, quæ ſunt veluti arcus æreus, & infractus, ſtatuit ſagittas in hoſtes emittere.

Et dediſti mihi protectionem ſalutis meæ. & dextera tua ſuſcepit me, & diſciplina tua correxit me in finem, & diſciplina tua ipſa me docebit.

Et erudiſti eum, qui peccauit, & collapſum erexiſti, & docuiſti, quàm magnum malum ſit peccatum, & ſalute dignos feciſti.

Dilataſti greſſus meos ſub me, & non ſunt infirmata veſtigia mea.

In afflictionis anguſtiis, conſolationis latitudinem dediſti, à qua recreatus, in hodiernum vſque diem duraui. hoc enim *Dilataſti*, Ampliaſti, Symmachus dixit.

Perſequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar, donec deficiant: confringam illos, nec poterunt ſtare, cadent ſub pedes meos.

Sic à tua prouidentia corroboratus, omnes inimicos me victurum ſpero, & non prius deſiſtere, donec rurſus ipſos ſubditos efficiam: hoc C namque manifeſtauit cùm dixiſſet, Et cadent ſub pedes meos.

Et præcinxiſti me virtute ad bellum, & ſupplantaſti inſurgentes in me ſub me.

Fortitudinem quidem & robur mihi largitus es, hoſtium verò impetum præpediſti. & hoc euenit tempeſtate Goliath, & Saulis. Nam hunc quidem in fatuis verbis faciendi tempus terentem funda deiecit: hunc verò ſomno ligatum facilè declinauit. Eodem modo & Getthæorum ſubterfugit inſidias.

Et inimicos meos dediſti mihi dorſum.

Videlicet, in fugam vertiſti. proprium enim eſt fugientium terga dare.

Et odientes me diſperdidiſti.

Saulem, Architophelem, Abſalonem, & infinitos alios.

Clamauerunt, nec erat, qui ſaluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos.

Nam nec Alienigenæ, domeſticos Deos implorantes, ab illis opem conſecuti ſunt. Nec A Saul, & Abſalon, & Oſembæ, cæterique Iſraëlitarum hoſtes Deum adiutorem habuerunt.

Et comminuam eos, vt puluerem ante faciem venti, vt lutum platearum delebo eos.

Deſtituti, inquit, penitus tua gratia erunt, quæ me adiuuat.

Eripies me de contradictionibus populi.

Hinc Iudæorum dementiam in Saluatorem vaticinatur, gentiúmque ſalutem, & admonet, vt nullam cum iſtorum reclamatione communicationem habeamus.

Conſtitues me in caput gentium.

Sed Dauidem gentibus dominatum eſſe, non nouimus. Igitur, per eum, qui ex ipſo ſecundum carnem ortus eſt, vaticinatio impletur. Nam qui ex Dauide ſecundum carnem natus eſt, quíque per diuinum Ezechielem nominatur, Dominus inquam Chriſtus omnibus gentibus dominatus eſt, ſemper quidem vt Deus omnibus imperans. Poſt verò humanitatem, voluntariam credentium ſeruitutem in eum adeptus eſt.

Populus, quem non cognoui, ſeruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.

B Ex perſona Domini Chriſti hæc prædicit. Dicit autem eos, qui nullum legiſlatorem, nec Vatem meum vnquam habuerunt; faciliimè vocatos audiuiſſe, & meum imperium dilexiſſe.

Filij alieni mentiti ſunt mihi, filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis.

Ij autem, qui filij vocati ſunt, atque in filiorum ordine deſcripti ſunt; alienos ſe ipſos fecerunt, cùm ingrati beneficiorum fuerint, & circa fidem claudicauerint, & piam ſemitã dereliquerint. Sic & per Ieremiam, inquit Deus, Quomodo con- Iere., 2. uerſa es mihi in amaritudinem vitis aliena? ego autem plantaui vitem fructiferam omnem veracem. partim quidem propriam huius plantæ culturam demonſtrat, partim verò ingratum eorum animum redarguit. Hoc verò, *Inueterauerunt, & claudicauerunt*, Vituperabuntur, & Auertentur, Symmachus dixit. & euẽtus prædictioni cõgruit: pleni ſunt enim dedecore, odioſi omnibus viſi.

Viuit Dominus, & benedictus Deus *meus, & exaltetur Deus ſalutis meæ.*

Cùm de Iudæorum reclamatione mentionem feciſſet; latenter innuit crucem, & poſt crucem, C reſurrectionem. Et quoniam Iudæi crucifixum, mortuum vocare ſolent, ipſe exclamat, Viuit Dominus, & benedictus Deus meus, & exaltetur Deus ſalutis meæ. Non ſolùm viuit, verum etiam in cœlos rediit, & volentibus ſalutem affert.

Deus qui das vindictas mihi, & ſubdis populos ſub me, liberator meus de inimicis meis iracundis, & ab inſurgentibus in me exaltabis me, à viro iniquo eripies me.

Tu igitur, qui hæc longè poſt temporibus operatus es, liberes me ab iis, qui iniuſtè me bello perſequuntur, & quem populum mihi ſubmiſiſti, obedientem mihi reddes.

Propterea confitebor tibi in gentibus Domine, & nomini tuo pſallam.

Nam per gentes, quæ paulò poſt vocatæ erunt, in omnibus Eccleſiis per totum orbem te celebrabo. Poteſt autẽ huius vaticinationis euentus videri. Nam & in omnibus vrbibus, & pagis, & agris, & finibus, & montibus, & collibus, & in terra, & in mari, & in regione habitata, & in ſolitudine diuinus Dauid per piorum hominum linguas Deum decantat.

Magnificans

Magnificans ſalutes Regis eius, & faciens miſericordiam Chriſto ſuo Dauid, & ſemini eius vſque in ſeculum.

Tu enim cùm me in Regem vnxeris; non ſolum tueris, verum etiam illuſtrem reddis. Hac verò prouidentia nõ tantùm me, ſed etiam meos poſteros dignos facies. Verùm & in ſeculum vſque hũc ſplendorem ſemini meo cuſtodies. Hoc autem ſi ſecundum Iudæos intelligatur, vaticinationem redarguit. nam vſque ad captiuitatem Dauidicum genus in Regno permanſit: Poſt verò illinc reuerſionem, cùm ſolus Zorobabel regnaſſet, Regni hæredes minimè dereliquit. Si igitur vera eſt vaticinatio, vt veriſſima eſt; (ſpiritus enim veritatis ipſam detexit) reliquum eſt vt conſideremus ſemen Dauidis æternum habere ſplendorem, videlicet Dominum Chriſtum ex Dauide ſecundum carnem natum, qui ſecundum Regnum, & gloriam habet, & vt creator, & Deus hanc ante ſecula habebat: rurſus autem vt homo, in nouiſſimis diebus accepit. Ideo igitur per
Ezech. 36. diuinum Ezechielem vniuerſitatis Deus inquit,
Ezech. 34. Dabo illis Dauidem Regem ipſorum. & rurſus, Dauid Rex in medio eorum. Dauidem ipſum nominauit, tanquam ex Dauidis lumbis ſecundum carnem germinatum. hoc verò & beatus
Eſa. 11. Eſaias exclamat, Erit radix Ieſſæ, & reſurgens imperare gentibus, & in ipſo gentes ſperabunt. hæc
Matth. 1. beatus Matthæus edoctus, ſic euangelicam hiſtoriam exorſus eſt, Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid.

Pſalmi XVIII. Interpretatio.

In Finem. Pſalmus Dauidi.

Tres ſpecies diuinarum Legum à beato Paulo diſcimus. Nam vnam quidem ſine literis inquit,
Ad Rom. 1. per creationem hominibus datam fuiſſe. Inuiſibilia enim ipſius à creatione mundi, per ea, quæ facta ſont, intellecta conſpiciúntur. & rurſos,
Ad Rom. 2. Cùm enim gentes, quæ legem non habent, à natura ea, quæ legis ſunt, faciunt, hi legem non habentes, ſibi ipſis ſunt lex. Aliam verò per ma-
ad Gal. 3. gnum Moſem in literis præbitam fuiſſe. Nam propter peccatum, inquit, data eſt lex, ordinata per Angelos in manu Mediatoris. Nouit autem & tertiam præter has poſitam, quæ eſt gratiæ: Lex namque ſpiritus vitæ, liberauit me à lege peccati, & mortis. Congruentia his & beatus Dauid in hoc Pſalmo homines docet, & ſecundum eundem ordinem. Primam quidem in creatione, quæ conditorem prædicat. Deinde eam, quæ per Moſem data fuit, quæ maiorem ſcientiam, volentibus illam attendere, præbet. Poſt hanc, legem gratiæ perfectam, quæ animas purgat, & à præſenti interitu nos liberat. Propterea, & In Finem nos Pſalmus tranſmittit, nouum teſtamentum in fine prædicens:

Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.

Sufficit, inquit, etiam ſola cœlorum pulchritudo, atque magnitudo, quæ apparet, ad opificis magnificentiam prædicandam. Si enim quis maximum, & pulcherrimum ædificium inſpiciens, architectum miratur: & nauigium videns bene & optimè conſtructum, artificem conſiderat: & cum contemplatione imaginis, memoria pictoris concurrit, multò magis mundi fabricatio, A quæ videtur, ad opificem nos videntes conducit. De Cœlo autem, & de firmamento mentionem fecit, magni Moſis doctrinam ſecutus. etenim ille primùm cœlum factum fuiſſe dicit, deinde & firmamenti artificium narrat, quod rurſus cœlum cœlorum appellauit. Multitudo cœlorum nemini admirationem moueat: ſolet enim ſcriptura aliquando quidem ſingulariter, aliquando verò multitudinis numero nominare: & ſingulariter quidem beatus Dauid nominat, Cœlum Pſal. 113.
enim, ait, cœli Domino. Et rurſus, Qui cingit Pſal. 146.
cœlum in nubibus. Multitudinis verò numero rurſus ipſe, Laudate eum, inquit, cœli cœlorum: Pſa. 148.
eandem verò habet ſignificationem quam illud, Cœlum cœli Domino. Nam cœlum, quod videtur, veluti quoddam tectum terræ paratum eſt: firmamentum autem, quod eſt ſuperius hoc cœlo, tale eſt huic cœlo, quale hoc cœlom eſt terræ. Propterea igitur cœlum cœli vocatur, & cœli cœlorum nuncupantur. Sciendum eſt autem; & apud nos ciuitates etiam geminum nomen habere. & Tarſum dicimus, & Tarſos, vnam ciui- B tatem: & Thebam, & Thebas eandem vrbem: Sic etiam Mycenam, & Mycenas, antiqui vocabant vnicam ciuitatem, intelligentes multitudinis numero nominatam. Hæc autem à me non temerè dicta ſunt, ſed propter eos, qui plures cœlos numerare conantur.

Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam.

Etenim ordinata ſucceſſio noctis & diei, terminos à conditore poſitos demonſtrat, quos hæc inanimata mundi machina tranſcendere non poteſt. cùm enim nox atque dies, ad hominum vtilitatem creſcant, atque decreſcant, cúmque à ſe inuicem tempus mutuentur, & rurſus debitum ſibi vltro citroque reddant; prouidentiam, quæ ipſis ineſt, oſtendunt. Hoc autem, Eructat verbum, & indicat ſcientiam, & enarrant gloriam Dei, non animata eſſe, quæ videntur docet. Verùm eſt quædam proſopopœia, homines docens, ab his quæ videntur, ad opificem, qui minimè cernitur, peruenire, & illi hymnorum cantilenam afferre.

Non ſunt loquelæ, neque ſermones, quorum non au- C *diantur voces eorum. In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Hoc explanatiùs Symmachus interpretatus eſt, Nox nocti indicat ſcientiam, non verba, neque ſermones, quorum non audiuntur voces, ſed in omnem terram exiuit ſonus eorum. Vel ſecundum Aquilam, In omnem terram exiuit ordo ipſorum. Nam nec ſermonem, inquit, emittentes, nec verba proferentes, ſed regulam, & proprium ordinem demonſtrantes; omnem terram, atque mare ad diuinas laudes decantandas inuitant.

In Sole poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Exultauit vt gigas ad currendam viam: à ſummo cælo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius.

Hæc magis dilucidè tres Interpretes explanarunt, Soli poſuit tabernaculum in ipſis, videlicet in cœlis. Sic enim magnus Moſes docuit, Et fe- Gen. 1.
cit Deus duo luminaria magna, & poſuit illa in firmamento cœli, vt lucerent ſuper terram. eodem modo & diuinus Dauid poſuit, Soli taber-

naculum in cœlis, vt ipſe ab illis veheretur: ſecundum pulchritudinem verò ſponſum imitetur, ex thalamo multo cum decore exeuntem; ſecundum velociiatem aotem, gigantem quendam magno cum robore currentem, nulla re obſtante, nec impediente, qoò minus vlterius progredi poſſit. Sic enim ipſe ab oriente exoritur, & vnius diei ſpacio percurrens, ad occidentem peruenit, omnibus animalibus ſuum calorem impertiens.

Nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius.

Caloris quidem pro lumine meminit, plus efficaciæ demonſtrans: fieri enim poteſt, vt etiam qui longè abſunt, fruantur lumine hominum manu accenſo: caloris verò niſi appropioquantes, participes eſſe non poſſunt. Sol autem etiam longiſſimè radios emitiens, calorem cum lumine impertit. Omnia, inquit, hæc ſatis ſunt ad Creatorem demonſtrandum. Verumtamen præter hæc, etiam legem nobis adiumento largitus eſt, quæ errantes homines dirigere poteſt.

Lex Domini immaculata conuertens animas, teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis. Iuſtitia Domini recta lætificantes corda, præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, timor Domini ſanctus permanet in ſeculum ſeculi, iudicia Domini vera, iuſtificata in ſemetipſa, deſiderabilia ſuper aurum, & lapidem pretioſum multum, & dulciora ſuper mel & fauum.

Legem, & Teſtimonium, & Iuſtitias, & Præceptom, & Iudicia Moſis nuncupat legem. Sic enim ipſe eam nominat: nam aliquando quidem appellat legem has iuſtitias, & iudicia, quæ dedit Dominus Moſi. & alibi, Cuſtodies legem Domini Dei tui, & eius præcepta ſeruabis. & vocatur quidem lex tanquam optimum Reipublicæ ſtatum diſpenſans, atque ordinans. *Teſtimonium* verò, veluti peccantes teſtificans, & tranſgreſſionis vindictam oſtendens. *Iuſtitiæ* autem, quaſi iuſtum docens, & prohibens iniuſtum, rectéque agentes, iuſtos eſſe declarans. *Præceptum* verò, eò quòd, quid agendum ſit, præcipit, atqoe Domini more imperat. *Iudicia* autem, tanquam diuina iudicia oſtendens, atque edocens, quibus boois perfruatur, qui eam cuſtodit, quibúſque ſupplicijs, qui ipſam tranſgreditur obnoxios ſit. Dicit igitur, cùm Dei lex penitus ab omni reprehenſione libera ſit, hominum animas conuertit. Teſtimonium verò exterrendo, imperfectis atqoe infantibus iuſtitiam præſtat. Porrò Iuſtitiæ cor lætificant, iuſtificationis cauſam demonſtrantes. Præceptum autem, internos oculos illuminat, docens, quid vniuerſitatis Deum honoret. Pietas quidem, atque Dei timor horum cuſtodiam ſubminiſtrans, in cauſa eſt, vt ſempiternis bonis fruamur: meritò autem Dei timorem ſanctum appellat, videlicet à reprehenſione porum, tanquam humano timore improbato, vt qui vilitatis appellationem contineat. Iudicia autem vera, atque iuſtificata nominans, veluti honores, & ſupplicia iuſta hominibus afferentia: hæc, inquit, auro lapidibúſque pretioſis magis pretioſa, atqoe melle dulciora eſſe: verùm non omnibus hominibus, ſed iis qui reuera homines ſunt, quorum vita non comparatur feris, qoæ ſunt rationis expertes, ſecundum ipſios Vatis vocem.

Alludit ad etymologiam græcam: nam νόμος dicitur ἀπὸ τοῦ νέμειν, à tribuendo: quia tribuit vnicuique, quod ſuum eſt.

Etenim ſeruus tuus cuſtodit ea.

Et quo lucro? magis dilucidè edocet.

In cuſtodiendis illis retributio multa.

Maximum, ait, præmium volentibus hæc cuſtodire proponitur. & poſtquam Dei iudicia cuſtodire promiſit, humanam imbecillitatem in memoriam reuocans, atque huius verbi faſtoni conſiderans; ſtatim ſubiunxit.

Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me.

Si enim Dei mandata magna cum fiducia ſeruare voluero, à naturali infirmitate in multa præter opinionem trahor, & nonnulla quidem inſcienter pecco, ab ingruentibus calamitatibus oppreſſus: etſi operibus peccatum declinauero; tamen cogitationes omni ſorde me polluunt. Propterea te obſecro, qui me expiare potes, & exclamo.

Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſeruo tuo.

Non enim tantùm me cogitationes circunſtant, verùm etiam Dæmonom agmine obſideor: & hi quidem extrinſecus inſidiantur, hæ verò intus nobiſcum conſpirant. meritò autem ipſos alienos appellauit, vt inimicos, & hoſtes, & penitus nolentes nobiſcum familiaritatem habere.

Si mihi non dominati fuerint, tunc immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo, & erunt vt complaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conſpectu tuo ſemper.

Tua autem ope perfrui deſidero, vt horum inſidias ſobterfugiens, animam penitus ab omni labe liberam tibi exhibeam: & præteritorum peccatorum venia à te impetrata, ſempiternam tibi hymnorum cantilenam afferam, tua oracula ſemper meditans. Per hæc igitur nooum teſtamentum prædicit, & baptiſmatis gratiam, & ſpiritus ſancti donum, à quo & præteritorum peccatorum veniam credentes accipiunt, atque in poſterum ſatis auxilij habentes, & conſurgentibus affectionibus, & malis inſidiantibus ſpiritibus, ſuperiores fiunt: ad hæc ſubiungit.

Domine adiutor meus, & redemptor meus.

Accommodatam pſalmo perorationem poſuit. Nam Dominum quidem, vt Creatorem, & Opificem vocauit, Redemptorem verò tanquam per ſancti baptiſmatis regenerationem à priſtino quidem interitu liberantem, & à Dæmonom ſeruitote redimentem, incorruptam naturam, atque immortalem largiens. Hæc autem & illa pſalmus continet. & prima quidem pars mundi fabricam, & prouidentiam docet: media verò legem: vltima autem gratiam. Nam inquit, Delicta quis intelligit? ab occultis meîs munda me Domine, & ab alienis parce ſeruo tuo: Domine adiutor meus, & Redemptor meus. hæc autem bona à nouo teſtameoto nobis ſoppeditantur.

Pſalmi XIX. Interpretatio.

In Finem. Pſalmus Dauidi.

Cùm Senacherim Iudæam bello olim inuaſiſſet, & ad obſidionem Hieroſolymæ numeroſum exercitum miſiſſet, cuius Rhapſaces dux erat, cúmque literas maledictis omnigenis, & impietate plenas ad Ezechiam dediſſet; tunc beatus Ezechias vir omni pietate ornatus, ac accepta epiſtola, ſibiqoe in adiumentum aſcito Eſaia Vate, 4. Reg. 19.

Vate, cucurrit in diuinum templum, epiſtolámque explicatam Deo oſtendit, hoſtium impietatem demonſtrans, rogánſque, vt ob iniuriam ſibi factam Aſſyriis ſuam oſtenderet potentiam. Hæc moltis ante ſecolis beatus Dauid prædicit, diuino afflatus numine, & præſentem dictat pſalmum, vbi oſtendit populum pro Rege precantem, obſecrantémque, vt eius preces Deo ſint acceptæ.

Exaudiat te Dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Iacob: mittat tibi auxilium de ſancto, & de Sion tueatur te.

4. Reg. 19. Poſtquam enim magnus Ezechias ad diuinum templum cucurrit, habens præ manibus epiſtolam maledicentiæ plenam; precatur populus, vt illius preces admittat, & inde opem afferat. *Sanctum* in hoc loco, Templum appellauit.

Memor ſit omnis ſacrificij tui, & holocauſtum tuum pingueſiat.

Quoniam tempore pacis diuinum cultum ſtudioſè curabat; meritò hæc de ipſo dicont, precantes totios orbis Deum, vt reſpiciat Regis pietatem, & multorum omníſque generis ſacrificiorum recordetur, rurſúſqoe pacem concedat, vt pluribus ipſum ſacrificiis conciliet. Hoc enim, Holocauſtum tuum pingueſiat, ita Symmachus explanauit, Oblationem tuam pioguem faciat: hoc eſt, ille, qoi dedit tranquillitatem ob pacem præcedentis temporis, præbeat tibi anſam, vt pluribus ipſum ſacris coocilies.

Tribuat tibi ſecundum cor tuum, & omne conſilium tuum confirmet.

Iuſtom, inquit, Iudicem precamur, vt puritati tuæ animæ congruentem remunerationem largiatur.

Lætabimur in ſalutari tuo, in nomine Dei noſtri magnificabimur: impleat Dominus omnes petitiones cordis tui.

Deo namque tuas petitiones exaudiente, etiam nos lætitiæ participes erimus, clari & illuſtres facti ob Dei potentiam.

Nunc cognoui quoniam ſaluum fecit Dominus Chriſtum ſuum: exaudiet illum de cœlo ſancto ſuo.

Ex ipſo rerum euentu didicimus Regem noſtrom Deo fretum, ſalutem conſecuturum: & in inferiori templo preces afferentem, de ſoperiori auxilium accipere. Poſtquam enim oſtendit ipſum inferius precantem, oſtendit de ſoperiori loco adiuuari.

In potentatibus ſalus dexteræ eius.

His, qui accedunt, Deus opem affert. *Dexteram* autem rurſus hîc bumano more dixit, diuinam potentiam hoc modo nominans.

Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei noſtri inuocabimus: ipſi obligati ſunt, & ceciderunt, nos autem ſurreximus, & erecti ſumus.

Illi, ait, equis & curribus freti, nihil vtilitatis illinc perceperunt; ſed neſcio quo pacto præpediti, conciderunt: oos verò diuino implorato auxilio, ſalutem palàm conſecuti ſumus, & tanquam collapſis ob terrorem hoſtibus, ſuperiores inimicis apparuimus.

Domine ſaluum fac Regem, & exaudi nos in die, qua inuocauerimus te.

Huiuſmodi ergo adiumentum conſecuti; obſecramus te Domine, vt & noſmetipſi, & Rex noſter huius aoxilij participes ſimus.

A

Pſalmi XX. Interpretatio.

In Finem. Pſalmus Dauid.

Poſt illam illuſtrem, atque ſplendidam victoriam, Aſſyriorúmque arcanam perniciem, beatus Ezechias in morbum incidit. Et cùm per Vatem Eſaiam ſe moriturum didiciſſet, cúmque feruentibus lachrymis Deum placaſſet; & morbi liberationis compos fuit, & quindecim annorum vitæ promiſſionem accepit. Rurſus igitur diuinus Dauid ex perſona populi hunc Pſalmum dictauit, ob Regis valetudinem Deum decantans. 4. Reg. 20.

Domine in virtute tua lætabitur Rex, & ſuper ſalutare tuũ exultabit vehementer. Deſiderium cordis eius tribuiſti ei, & voluntate labiorũ eius non fraudaſti eũ.

Cùm potens, inquit, ſis, & benignus; humaniter preces noſtri Regis admiſiſti, & omnes petitiones ei conceſſiſti, potius verò maiora petitionibus dona largitus es. Hoc enim ſubiunxit.

Quoniam præueniſti eum in benedictionibus dulcedinis. Poſuiſti in capite eius coronam de lapide pretioſo.

Nam non rogatus, illi Regnom donaſti: propria verò gloria, hoc eſt, regali diademate caput B eius ornaſti.

Vitam petiit à te, & tribuiſti ei longitudinem dierum in ſeculum ſeculi.

Accepit enim, & quæcunque obſecrando petiit, & optatam vitam obtinuit. Hoc enim, *In ſeculum ſeculi*, futuram vitam demonſtrat, ſanctis paratam, vt immortalem habeant.

Magna eſt gloria eius in ſalutari tuo, gloriam & magnum decorem impones ſuper eum.

Non ſolùm ei vitam donaſti, verùm illuſtrem illum reddidiſti & clarum, tùm admirabili hoſtium interitu, tùm etiam, quòd Sol præpoſtero ordine cucurrerit: adeo autem hoc terra marique notum factum eſt, vt Babyloniorum Rex iis dona miſerit, qui olim Aſſyriis dona largiebantur. propter Ezechiam enim hoc Solem effeciſſe, vel paſſum eſſe, ſuſpicabatur, Aſſyriorum nece teſtimonio vtens. 4. Reg. 20

Quoniam dabis ei benedictionem in ſeculum ſeculi, lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

In omnibus, inquit, ſeculis celebris, atque diuulgatos erit, cùm tantùm à te auxilium habuerit. Hoc autem *Cum vultu tuo* poſuit Symma- C chos, Iuxta vultum tuum. Lætitiam igitur habebit, ait, & continuam voloptatem vultus: hoc eſt, tuam beneuolentiam aſſequens. Propterea autem hoc illi accidit, quoniam in te ſpem collocauit. hoc enim ſubdidit.

Quoniam Rex ſperat in Domino, & in miſericordia altiſſimi non commouebitur.

Superior eſt inimicis, qui tuæ gratiæ compos factus eſt: hanc conſequitur ille, qui nulli hominum fidens, tua ſola ſpe vtitur.

Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inueniat omnes, qui te oderunt.

Hoc magis dilocidè Symmachus dixit, Compreheodet manus tua omnes inimicos tuos, dextera tua inueniet eos, qui te oderunt. Ea, quæ dicta ſunt, ſequentibus cohærent. Non fruſtra namque ait, Rex tuæ ſpei confiſos eſt: Verùm ſciens tuam dexteram omnibus inimicis ſuperiorem eſſe, & eos, qui celerrimè aufugerunt, comprehenſuram, atque potentiſſimos homines euerſuram. *Dexteram* atque *Manum*, diuinam potentiam nominauit.

Quoniam pones eos, vt clibanum ignis in tempore vultus tui, Dominus in ira ſua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. fructum eorum de terra perdes, & ſemen eorum à filiis hominum.

Facillimum tibi eſt, inquit, vt clibanum incendere eos, atque cunficere in igne, veluti materiam igni ubnuxiam: & nun ipſus ſulùm, verùm etiam illorum puſteros. Nam hus & ſemen, & fructum nuncupauit, vt omnis eotum memuria deleatur. Huc autem, In tempure vultus tui, ſcilicet, In tempore itæ tuæ, cùm hoc facere volueris, & oppurtunum eſſe tempus vindictæ iudicaueris.

Quoniam declinauerunt in te mala.

Quoniam cuntra te linguam muuerunt, & maledictis vſi ſunt.

Cogitauerunt conſilia, quæ non potuerunt ſtabilire.

Aliqua exemplaria habent, *Stabilire*. Symmachus autem ſic dixit, Cogitauerunt cogitatiunes, quæ non puſſunt fieri Prædicit autem per
2.Par 32.& hæc Aſſyrij cunuitia, Ne te decipiat Deus tuus,
4.Reg.18.& cui tu ipſe confiſus es, quoniam liberabit Hie-
19. ruſalem de manu mea: de his verbis dicit, Quoniam cogitauerunt cogitationes, quæ non poſſunt fieri: Vel, cogitauetunt cuuſilia, quæ non potuerunt ſtabilire, ſperantes quemadmodum Idolis ſuperiures fuetunt, ſic vero Deu fore.

Quoniam pones eos dorſum.

Symmachus autem ſic explanauit, Quuniam facies ipſos auerſus. Eos enim, qui Angeli plagam fugerunt, in fugam vertes, & terga dare coges, vt abeuntes res geſtas narrent. Hæc autem Vates predicentis mure puſuit, tanquàm res nondum geſtas.

In reliquiis tuis præparabis vultum eorum.

Hoc quidam cum hyperbatu dixerunt eſſe, & intellexerunt ſic, In reliquiis ipſotum præparabis vultum tuum: pru eo quod eſt, Et his, qui remanſerunt, & bis qui fugerunt, infliges pœnam. Fieri tamen puteſt, vt eadem ſtructura vtendo, eandem ſententiam accummudemus. *In reliquiis tuis*, integrum tibi erit & facile ſupplicia ſtatuere: & eos, qui nunc fugiunt, quique terga dederunt, eóſque etiam, qui ſibi perſuaſerunt murtem declinaſſe, puteris conuertere, & ſiſtere, & mulctare.

Exaltare Domine in virtute tua, cantabimus & pſallemus virtutes tuas.

Nun quòd Deus humilis ſit, extollitur, neque, quud nuu habet, tecipit, ſed quod habet, oſtendit. iure igitur inquit, Exaltare Domine in virtute tua. Demonſtratur namque tua altitudo ub inexplicabilem potentiam, quam nus canentes, & celebrantes te, tua mirabilia upera enarrabimus.

Pſalmi XXI. Interpretatio.

In finem. Pro ſuſceptione matutina. Pſalmus Dauidis.

Hic pſalmus Dumini Chriſti Crucem, & Reſurrectionem, & geutium vucationem, & totius orbis ſalutem prædicit. Inſcripriu huc demonſtrat. Suſceptio matutina, nuſtri Saluaturis eſt adueutus, qui inſtar auroræ in tenebris ſedentibus illuxit. Lux enim vera eſt Duminus: naſcens autem lux, diluculum efficit, qua exorta, ſuluuntur tenebræ. In ipſum igitur dictatus eſt hic Pſalmus: nam potius ſacris Apoſtulis credendum eſt, & ipſi Saluatori, qui principio huius Pſalmi clarè vſus eſt, quàm iis, qui aliter interpretati conantur.

Deus Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti?

Patibulu autem ſuffixus, in hanc vucem prorupit, ipſa hebraica voce vſus, Heli, Heli lamazabathani. Quomodo igitur eiuſdem veritatis teſtimonium ſcribendu præteriti poteſt? Derelictum autem fuiſſe dicit, vt qui cùm nullum peccatum commiſerit; murti tamen ubnuxius fuerit, quæ cuntra peccatores putentiam ſuſcepit. Vucat igitur derelictionem, uun diuiſiunem diuinitatis cuniunctæ, vt quidam ſuſpicati ſunt, ſed illam permiſſiunem, quam diuinitas permiſit, vt humanitas pateretur. Aderat enim diuinitas in ſerui forma patiente, & ſiuit illam pati, toti huminum generi ſalutem muliens. hæc tamen nihil inde patiebatur: quo enim pacto, cùm ſit impatibilis, pati poſſet? dicit autem hæc Dominus Chriſtus vt humu. Et quoniam ipſe eſt caput humanæ naturæ, pru tuta humana natura in ſequentibus verba facit.

Longè à ſalute mea, verba delictorum meorum.

Sciendum eſt autem, de hac vuce *Delictorum meorum*, neminem aliorum Interpretum mentionem feciſſe. Verùm Aquila quidem, Fremitus mei dixit. Symmachus verò, Fletus mei. Theodotiun, Clamuris mei. Ne autem nus aliis explanaturibus hoc in locó vſi, de induſtria eos, qui aliter hunc Pſalmum interpretati ſunt, tedarguere videamur; Septuaginta Interpretum explanatiune vtemur. Cùm hanc enim vucem attendiſſent; nun dixerunt hunc Pſalmum Domino congruere. Quo modu enim, inquiunt, qui peccatum non fecit, dicere poteſt, Lungè à ſalute mea, verba delicturum meotum? Audiant igitur Ioannem clamantem, Ecce Agnus Dei, qui tullit Ioan.1.
peccata mundi. Et diuinum Paulum dicentem, ad iſt, ſuper
Ille, qui peccatum nun fecit, pro nobis pecca- humeris ſuis
tum factus eſt, vt nos fieremus iuſticia in ipſu. Et ſuſcepit peccata totius
rurſus, Chriſtus redemit nus ex maledictiune le- mundi.
gis, factus pro nobis maledictio. Itaque, quem- 1.Cor. 5.
admodum cùm ſit funs iuſtitiæ, nuſtrum pecca- ad Gal. 3.
tum accepit: cúmque ſit benedictiu, maledictionem nubis imminentem ſuſcepit, & crucem ſuſtinuit, & upprobria deſpexit; ſic & pru nobis verba fecit. ſi cuim nobis diffinitam diſciplinam ſponte ſubiuit: diſciplina enim pacis noſtræ ſuper eum, (vt ait Vates) multù magis, pro nobis verbis vſus eſt, & exclamat, Lungè à ſalute mea, verba delicturum meurum: ne reſpicias, inquit, in delicta humanæ naturæ, ſed concede ſalutem per meus cruciatus. & tanquam crucem mute humanu adminiſtraus, ſæpius precatus eſt in crucis tempure: Pater, dicens, ſi fieri poteſt, tranſeat Matth. 26.
à me calix iſte; & mœrote affectus dicebat, Triſtis
eſt anima mea vſque ad murtem; meritò & Pſal- Ibidem.
mus hæc prædicens, inquit.

Deus meus clamabo per diem ad te, & non exaudies: & nocte, & non ad inſipientiam mihi.

Vel ſecundum cæteros, Et nucte, & nun ſilentium. Dies noctéſque, inquit, me clamantem, & ſilere nolentem nun exaudiſti, ſed cruci tradidiſti. Verumtamen noui tui conſilij myſterium: hoc enim declarat, Nou ad inſipientiam mihi. uam uou fruſtra conceſſiunem petitionis te procraſtinare

craſtinare, ſed magnum quid, & ſalutare, te ex cruce procurare cognoui.

Tu autem in ſancto habitas, & laus in Iſrael.

Hoc autem eſt omnium maximè admirabile, quòd te in ſancto hoc corpore habitante, crucis patibulo ſuffixus ſum. *Laudem* autem *Iſrael* ipſum nominat, vt qui laudatur, & decantatur à ſuis proprijs cultoribus. Nam pro *Laude*, Hymnum alij explanatores poſuerunt.

In te ſperauerunt patres noſtri.

Lucrum ſpei demonſtrat.

In te ſperauerunt, & liberaſti eos: ad te clamauerunt, & ſalui facti ſunt, in te ſperauerunt, & non ſunt confuſi.

Atqui, inquit, manifeſtò noui, cùm omnes patres noſtri tuo auxilio confiſi eſſent, ſpe minimè fruſtratos eſſe, cumque tuum auxilium implorasſent, tuæ prouidentiæ fructum cepiſſe.

Ego autem ſum vermis, & non homo, opprobrium hominus, & abiectio plebis.

Ego autem, ait, vt vermis, & vilis viſus ſum, & ridiculus factus. Aliqui per Vermem oſtendi dixerunt, quòd natus eſt ex Virgine: nam neque vermis habet ſubſtantiam ex concubitu. Ego ve-[B]rò conijciens per Vermem, hoc in loco tantùm vilitatem oſtendi puto.

Omnes videntes me, deriſerunt me, & locuti ſunt labijs, & mouerunt caput. Sperauit in Domino, eripiat eum, ſaluum faciat eum, quoniam vult eum.

Et hæc in ſacris Euangelijs poſita ſunt. Multi [Matth. 27. & Luc. 23.] enim, inquit, mouentes capita, dicebant, alios ſaluos fecit, ſe ipſum ſaluum facere non poteſt. Et [Luc 23.] alter latronum dicebat, Si tu es filius Dei, ſaluum fac te ipſum, & nos. Atque etiam hæc clauſula, Sperauit in Domino, eripiat eum, ſaluum faciat eum, quoniam vult eum, in ſacris euangelijs inueniri poteſt.

Quoniam tu es, qui extraxiſti me de ventre, ſpes mea ab vberibus matris meæ, in te proiectus ſum ex vtero, de ventre matris meæ Deus meus es tu.

[Cap. 7.] Hæc beatus Eſaias vaticinatus eſt. cùm dixiſſet enim, Ecce Virgo concipiet in vtero, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, ſubiunxit, Butyrum, & mel comedet, & priuſquàm ipſe cognoſcat malum, vel bonum, reprobat malum, cauſa eligendi bonum. Beatus igitur Dauid Domini Chriſti gerens perſonam, inquit, Quoniam & tu formaſti me in vtero, & illinc rurſus eduxiſti, & adhuc lactens, matriſque vbera ſugens, in tua cura meas ſpes collocaui.

Ne diſceſſeris à me, quoniam tribulatio proxima eſt, quoniam non eſt qui adiuuet.

Etenim Diſcipulorum chorus ipſum dereliquit. Deinde afflictionis ſpecies prædicit.

Circundederunt me vituli multi, tauri pingues obſederunt me: Aperuerunt ſuper me os ſuum, ſicut leo rapiens, & rugiens.

Nuncupat autem *Tauros*, Sacerdotes, & Scribas, quibus principatus populi commiſſus erat, quique multa audacia vtebantur: *Vitulos* verò, eorum ſubditos. Vocat eos pingues, tanquam bonis ab ipſo ſuppeditatis perfruentes. Sic enim prædi-[Pſal. 78.] xit magnus Moſes, Et comederunt Iacob, & in-[2. Cant. Moſis 32.] craſſatus eſt dilectus, recalcitrauit, incraſſatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem [Hoſe. 4.] ſuum. Atque etiam beatus Hoſee feroci iuuencæ eum aſſimilat. Nam vt vacca laſciuiens errauit Efraim. Hoc autem modo populum appellauit.

[A] Sic autem Efraim, inquit, vitula docta diligere contentionem, hoc eſt, quæ contentionem, & rixam amat. Nam *νῖκος*, non ipſam victoriam, verùm contentionem vocat. & poſt hæc humilitatem oſtendens, ſubiunxit, Ego autem conſcen- [Hoſe. 10.] dam ſuper pulchritudinem colli eius, ſuperbam eius ceruicem deprimam, & ſeruitutis iugum imponam. igitur Pſalmus Scribarum, Phariſæorumque defectiones ante deſcribit, qui taurorum audaciam, leonumque furorem imitantes, Dominum Chriſtum ſtiparunt.

Sicut aqua effuſus ſum, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea.

Oſſa vocat ſacros Apoſtolos, quoniam & corpus, Eccleſiam nominat. robur autem corporis oſſa ſunt: ab his enim quicquid in corpore mollis, & fluxi eſt, ſuſtentatur. diſſipati ſunt autem omnes tempore crucis, inſtar aquæ, huc & illuc diſperſi.

Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in medio ventris mei, aruit tanquam teſta virtus mea, & lingua mea adhæſit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxiſti me.

[B] Etiam hæc omnia crucis tempore acciderunt. Cor quidem ob timorem, vt cera ad ignem euanuit, atque etiam lingua immobilis permanſit. Et diuini Euangeliſtæ nos docent, eum non reſpondiſſe, licet ſæpius interrogatus eſſet. Traditus eſt autem ſepulturæ poſt crucem: id quod puluerem mortis nominat, eò quod puluere obducuntur, qui ſepeliuntur.

Quoniam circundederunt me canes multi, & concilium malignantium obſedit me.

Poſt Iudæos de gentium exercitu mentionem facit: nam illi his eum tradiderunt: propterea & vaticinatio rerum ordinem obſeruauit. Meritò autem, illos quidem Tauros, hos verò Canes no- [Matth. 15.] minauit Non enim bonum eſt, inquit, ſumere panem filiorum, & dare catulis. Sed tamen poſt crucem, qui olim canes erant, per fidem in filiorum ordinem tranſiuerunt, & qui olim tanquam filij tractabantur, canum appellationem acceperunt, tanquam canes contra dominum rabie perciti. De his beatus Paulus exclamat, Videte canes, [Ad Philip. 3.] videte malos operarios, videte conciſionem. Tamen propheticus ſermo canes appellans, inquit, [C] Concilium malignantium obſedit me. Deinde enarrat, quæ ab ipſis audacter commiſſa ſunt.

Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea.

Et hoc manifeſtum eſt, & clarum etiam valde pertinacibus. Audimus enim in ſacris euangelijs ipſum dominum ſuis ſanctis diſcipulis dicentem, Videte manus meas, & pedes meos, quoniam ipſe [Ioan. 20.] ego ſum. Atque etiam Thomæ clauorum ſigna oſtendit, & plagam telo illatam. Hoc autem, Dinumerauerunt omnia oſſa mea, hoc ſignificat, quoniam ſic me diſtenderunt crucifigentes, vt facile foret cuilibet oſſa enumerare.

Ipſi verò conſiderauerunt, & inſpexerunt me.

Videlicet, irridentes & loquentes.

Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.

Apertiſſimè hoc porrò ſacrorum euangelio- [Matth. 27.] rum hiſtoria docet.

Tu autem domine, ne elongaueris auxilium tuum à me, ad defenſionem meam conſpice, erue à framea Deus animam meam, & de manu canis vnicam meam, ſalua

me ex ore leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam.

Poſtquam, ait, nollam humanam opem habeo, tuæ ſuſceptionis compos fiam, & liberer & ab his, & ab eo, qui per hos hæc operatur, qui inſtar canis, atque leouis irrupit. Nam Leonem & Canem, atque Vnicornem eum vocat, qui mortis imperium habebat, (ſecundum Apoſtoli vocem) ſcilicet Diabolum, qui crucis tempore vt fera aggreſ-
Ioan. 12. ſus eſt, mortem feſtinans. Id autem Dominus ſacris io euangeliis dixit, Nunc iudicium eſt mundi
Ioan. 14. huius, nuoc princeps huius mundi eiicietur foras. Et rurſum, Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed tamen nihil eorum, quæ quærebat inueniens, (quærebat autem peccati reprehenſiones) impodenter & valde iniuſtè morti tradidit: ipſe verò malitiæ expers fuit, communem mortem deſtruere moliens.

Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Eccleſia laudabo te.

Et hinc patet, more humano hæc loqui, vt homo autem ſuſtinens, quæ loquebatur. *Fratres* enim, in ipſom credentes nuncupat. Fratres ſunt tanquam hominis. vt enim Deus, Dominus: vt verò homo, & frater nominatur. Vnigenitus enim eſt, & Primogenitus, & hoc quidem vt Deo & Domino conuenit. Si enim Deus ſolus genitus eſt; & vnigenitus vocatur: ſi verò homo; & primogenitus appellatur, & teſtis eſt Apoſtolus dicens, Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.
Ad Rom. 8. Cùm hæc igitur, ait, fratribus meis enarrauerim, per ipſos te decantabo, præparans illos hunc contexere hymnum. Deinde promiſſiones implet.

Qui timetis Dominum, laudate eum; vniuerſum ſemen Iacob glorificate eum: timeat eum omne ſeme Iſrael.

Poſtquam enim Eccleſia & ex gentibus, & ex Iodæis conflata eſt; & hos, & illos in hymnum accendit: hos qoidem ab eorum maioribus nominans, ſcilicet Iacob, & Iſraël, hos verò à virtute, vt qoæ pro nobilitate homines ornare poteſt. Sic autem & Iudæos ex gentibos legi accedeotes,
Act. 11. mos eſt nominare, & hoc Actuum hiſtoria nos docet: Nam diuinus Apoſtolus concionem habens, ſic ait, Viri Iſraëlitæ, & qui timetis Deum.

Quoniam non ſpreuit, neque deſpexit deprecationem pauperis, nec auertit faciem ſuam a me, & cùm clamarem ad eum, exaudiuit me.

Laudate, ait, eum, qui auctor veſtræ ſalutis fuit, qui viliſſimam veſtram naturam deſpicere miniìè voluit, verùm exaudiuit, atque per meam reſorrectionem veſtram ſalutem tractauit. Poſt hæc oſtendit quam æqualitatem cum patre vt Deus habet. ſubiunxit, enim.

Apud te laus mea in Eccleſia magna, confitebor tibi.

Quemadmodum enim hominibus te clarum facio; ſic & tu omoes homines eundem mihi ha-
Matth. 3. bere honorem doces. Nunc quidem dicens, Hic eſt filius meus dilectus, in quo bene complacui,
Ioan. 12. ipſum audite. Nunc verò, Et glorificaui te, & iterum glorificabo. ſic eius ſcientiam Petro aperuit, ſic Paulo, ſic per hos rurſus hominibus. Eccleſiam enim magnam eam appellauit, quæ ad termiuos vſque terræ ſe extendit.

Vota mea reddam in conſpectu timentium eum.

Preces hoc in loco, non deprecationes intelligit, verùm vota. hanc enim differentiam & lex nouit, Si hanc precatus fueris deprecationem Domino, id eſt, ſi voueris Domino. Poſtquam igitur

A ſuperius promiſit per eos, qui in ipſum credunt, hymnum contexere; manifeſtiùs hic edocet promiſſionibos finem ſe impoſiturum eſſe, vt ex rerum euentu, diuina oracula meditantes, verborum veritatem diſcant. Poſtquam autem Eccleſiæ meminit; neceſſariò de hac vaticinatur, & omnium gentium vocationem prædicit. ipſas enim gentes, pauperes nominat, vt quæ olim pietatis diuitias non habuerunt, verùm ignorantiæ paupertati inſeruierunt.

Edent pauperes, & ſaturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum.

Non omnes, nec enim omnes Euangelio obedierunt, ſed ij, qui diuinum in ſe amorem admiſerunt: hos vt eſurientes, & ſitientes explendos eſſe inquit, immortali perfruentes cibo. Diuinum autem cibum, ſpiritos doctrinam ſcimus, & myſticum, atque immortale conuiuium, quod ſacris initiati coguoſcunt.

Viuent corda eorum in ſeculum ſeculi.

Etenim adhuc mortali ſarcina cincti, ſpe reſurrectionis animum delectando; æternam vitam expectant.

B *Reminiſcentur, & conuertentur ad Dominum, vniuerſi fines terræ.*

Præclarè *Reminiſcentur* poſuit. Quoniam cùm à Deo id, qood ſunt accepiſſent, opificis obliti ſunt: atqui omnes fines terræ, nou vna gens nec duo, ſed infiniti ex omnibus, qui terram incolunt, accurrent, atque diuinæ cognitionis radium propenſo animo accipient.

Et adorabunt in conſpectu eius vniuerſa familia gentium.

Et docens proprium Dei imperium eſſe, & non alienum, poſuit.

Quoniam Domini eſt Regnum, & ipſe dominabitur gentibus.

Non enim tantùm Iudæorum Deus eſt Deus, vt illi exiſtimant, verùm totius humanæ naturæ eſt creator. ſic & Apoſtolus inquit, Nunqoid Iu- Roman. 3.
dæorum Deus eſt tantùm? nònne & gentium? oempè & gentium, quoniam vnus eſt Deus, qui iuſtificabit circuncisionem ex fide, & præputium per fidem.

Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ, in conſpectu eius cadent omnes, qui deſcendunt in
C *terram.*

Qui enim comederuot, & impleti ſunt, de immortali cibo gratias agentes, eum, qui hæc ſuppeditauit, vt Deum adorabunt. & cùm in primo verſu pinguium tantùm meminit, vt qui ab illo diuino cibo tales effecti ſunt; meritò dixit, In conſpectu eius cadent omnes, qui deſcendunt in terram. poſt enim ex mortuis reſurrectionem, ij quidem volentes, ij verò inuiti, & alij quidem ardenti animo, alij verò timore, hunc Deo afferent cultum, ſecundum illam Apoſtoli vocem, Quoniam illi Philip. 2.
omne genu flectetur, cœleſtium, terreſtrium, & iofernorum, & omnis lingua coofitebitur, quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris.

Et anima mea illi viuet, & ſemen meum ſeruiet ipſi.

Semen Domini Chriſti ſunt, qui per lauacri regenerationem renouati ſunt, atque adoptionis gratiam receperunt: propterea quidem eius animam illi viuere, & non ſeruire dixit, ſemen verò ſeruire. ſi enim aſſumpta natura cum diuinitate aſſumente copulata fuit, & iam eiuſdem gloriæ,

& honoris

& boneris particeps fuit.

Annunciabitur Domino generatio ventura, & annunciabunt iuſtitiam eius populo, qui naſcetur, quem fecit Dominus.

Noo de hoc, iuquit, dico ſeculo ſecundum quod ego Dauid hæc prædico, verùm de futuro, atque de eo, quod otiturum eſt, quod ipſe vniuerſitatis Dominus compoſuit. hic quidem igitur omnia hæc prædixir. Ego autem Iudæorum ſtuporem deploto, quoniam in diuinis oraculis ſemper verſantes, veritatem in hís ſplendentem minimè conſpiciunt, ſed in Dauidem dictatum eſſe hunc pſalmum enunciant, audientes Dauidem exclamantem, Annunciabitur Domino generatio ventura, & annunciabunt iuſtitiam eius populo, qui naſcetur, quem fecit Dominus, Reminiſcentur, & conuertentur ad Dominum vniuerſi fines terræ, & adorabunt in conſpectu eius vniuerſæ familiæ gentium, & manducauerunt, & adorauerunt illum omnes pingues terræ. Nam nihil horum Dauidi accidiſſe videmus, nec alicui eorum, qui ex Dauide deſcenderunt, ſolus autem Dominus Chriſtus ex Dauide ſecundum carnem cùm Deus verbum factus eſſet homo, qui cum ex Dauide formam ſerui accepiſſet; omuem terram, atque mare diuinæ cognitionis impleuit, atque perſuaſit iis, qui olim errabant, atque Idola colebant pro illis, qui non ſunt, Deum, qui eſt, adorare. Porrò iſtis cum Iudæis relictis, nos ad inceptum certamen, & ad reliquorum pſalmorum interpretationem tranſeamus.

Pſalmi XXII. Interpretatio.

In Finem. Pſalmus Dauidi.

Dominus paſcit me, & nihil mihi deerit.

Etiam hæc eandem habent ſententiam, quam ſuperiora. Cùm enim dixiſſet iu pſalmo proximè præcedenti, Edent pauperes, & lætabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum. Et rurſus, Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ; Latenter innuit hîc, huiuſce cibi largitorem, & nuncupat educatorem, Paſtorem: ſic enim
Ioan. 10. ſe ipſum Dominus Chriſtus nominauit, Ego ſum paſtor bonus, & coguoſco oues meas, & cogno-
Ezech. 34. ſcunt me meæ. eodem modo per Vatem Ezechielem ſe ipſum appellauit. & hic igitur omnes, qui ſalutari cibo perfructi ſunt, exclamant, Dominus paſcit me, & oihil mihi deerit. Nam omnis generis bonorum fructuum hic paſtor iis, qui ab eo paſcuntur largitur.

In loco paſcua, ibi me collocauit.

Poſtquam paſtorem bouorum datorem appellauit; meritò & de ouium paſtu ex tranſlatione mentiooem fecit. *Paſtionem* autem hoc in loco, ſacram diuinorum oraculorum doctrinam vocat. Primùm enim ſermonibus nos alit, & deinde magis myſticum affert cibum.

Super aquam refectionis educauit me.

Regenerationis aquam latenter innuit, in qua dum baptizatur, qui gratiam concupiſcit, vetera quidem peccati ſpolia exuitur, iuuenis verò pro ſene efficitur.

Animam meam conuertit, deduxit me ſuper ſemitas iuſtitiæ.

Horum autem ait, participem me fecit, cùm primùm ab errore me liberaſſet, cumque rectam
A viam me incedere præparaſſet.

Propter nomen ſuum.

Vniuerſa autem hæc ipſius magnificentiæ dona ſunt: non euim ob noſtram virtutem horum compotes fuimus. talem igitur adiutorem atque propugnatorem habens, nec ipſas quidem mortis portas timebo, verùm penitus mortem contemnam. hoc enim ſubiunxit.

Nam & ſi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.

Addit autem his & alia.

Virga tua, & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt.

Nam hoc quidem meam imbecillitatem ſuſtentat, hæc verò me in rectam viam deducit. Porrò non quis errare poſſet, ſi eodem modo ſalutarem crucem nuncuparet. Nam ſigno, atque memoria huius ab hoſtibus Dæmonibus liberamur, atque in veram viam deducimur.

Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos, qui tribulant me. Impinguaſti in oleo caput meum, & calix meus inebrians quam præclarus eſt.

Manifeſta ſunt hæc iis, qui ſacris ſunt initiati, atque nullius explanarionis indigent: nouerunt
B enim ſpiritus oleum, cùm eorum capita oleo vncta ſint, & ebrietatem poteutem quidem, ſed non diſſoluentem atque myſticum cibum, quem nobis proponit is, qui præter paſtoris officium ſpouſus factus eſt. his autem bonis me in conuiuium inuitaſti, inimicis mœrentibus, ſeque excruciantibus, quòd qui olim ipſis ſeruiebant, hanc mutationem aſſecuti ſint.

Et miſericordia tua ſubſequetur me omnibus diebus vitæ meæ, & vt inhabitem in domo Domini in longitudine dierum.

Horum autem bonorum tua inexplicabilis benignitas eſt conciliatrix, noſtras preces minimè expectans, ſed nos veloti fugientes perſequens, & præueniens, & ſalutem impertiens, & conſuetudinem in diuinis ſedibus præbens, tùm in præſenti vita, tùm etiam in futura. Hoc namque oſtendit cùm dixiſſet, In longitudine dierum, id eſt, ſemper, & continuè. hoc autem illis ſeculis congruit, quæ finem minimè habent.

Pſalmi XXIII. Interpretatio.

C *Pſalmus Dauidi. Prima Sabbati.*

In aliquibus exemplaribus inueni, Super prima ſabbatorum. Iu Sexcuplici verò libro hoc non apponitur. Cæterùm ne hoc intactum relinquamus, ſciendum eſt, quòd Domini reſurrectionem ſignificat, poſtquam omnis terra, & mare diuinæ cognitionis radios recepit. Hoc autem pſalmus prædicit, & inſuper Domini reditum in Cœlos.

Domini eſt terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuerſi, qui habitant in eo.

Quoniam verò Iudæi ſuſpicabantur ſoli Palæſtinæ ipſum dominari, & ipſorum tantummodo curam gerere, cùm ipſorum duntaxat Deus eſſe exiſtimaretur, meritò vaticinantis ſermo docet, eum toti terrarum orbi imperare: imperat, inquã, ei non violenter arrepta hac poteſtate, neque alio Domino priuato hac dominatione, ſed ipſe dominatur, qui orbem conſtruxit, & ex nihilo ad id, quod eſt, deduxit.

Quia ipſe ſuper maria fundauit eum, & ſuper flumina præparauit eum.

Per hæc autem non modò opificium, verùm etiam prouidentiam oſtendit. Cùm enim tellus natura eſſet arida; dedit ei humiditatem moderatè reſpondentem: cùm extrinſecus ipſam mari cinxerit, & mediterraneas regiones interiecto pelago diſtinxerit, & fluuiis quàm plurimis & maximis, necnon etiam fontibus qui per medium continentis fluunt, hos quidem ſemper currere, hos verò ſcaturire effecerit. Itaque cùm Dei potentiam oſtendiſſet, & gentium cognitionem prædixiſſet; affert in medium exhortationem ad virtutem, formans nonnunquam orationem in motem dialogi.

Quis aſcendet in montem Domini, aut quis ſtabit in loco ſancto eius?

Montem verò hîc, non terreſtrem Sionis montem, ſed cœleſtem ſignificat, vt beatus oſtendit
Ad Heb. 12. Paulus, Acceſſiſtis inquiens, ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Hieruſalem cœleſtem. Poſtquam enim paulo ante docuit, Deum omniũ rerum eſſe auctorem, & opificem; iure oſtendit viam, quæ ad ipſum nos ducit, & ad interrogata B reſpondet.

Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam ſuam, nec iurauit in dolo proximo ſuo.

Par eſt, inquit, vt qui illum montem cõſcendere deſiderat, abſurdis cogitationibus animam purget, & manus ab iſtiuſmodi actionibus mundas habeat. Etenim *Manus*, pro Actionibus poſuit. Per *Cor* autem, Concupiſcentias latenter innuit: hoc verò conſultamus, illis verò operamur. Decet autem, inquit, huiuſmodi hominem nullam rem fluxam & caducam concupiſcere: has enim
Eccleſiaſtes 1. nuncupauit res vanas. ſiquidem etiam Eccleſiaſtes ſic eas nominat, Vanitas, dicens, vanitatum, & omnia vanitas. & quoniam dolus, & tranſgreſſio iuriſiurãdi auaritiæ coniuncta eſt, meritò hæc poſt illam reſpuit, Et non iurauit in dolo proximo ſuo. Deinde demonſtrat horum rectè factorum fructum.

Hic accipiet benedictionem à Domino, & miſericordiam à Deo ſalutari ſuo.

Ingenioſè admodum miſericordiam cum benedictione coniunxit. etenim quæ exiſtimantur remunerationes, propter ſolam diuinam benignitatem hominibus præbentur. Omnes enim hominum iuſtitiæ nihil ſunt ad dona, quæ à Deo nobis ſuppeditata ſunt, nedum ad futura munera, quæ omnem humanam cogitationem tranſcendunt.

Hæc eſt generatio quærentium eum, quærentium faciem Dei Iacob.

Qui, inquit, ſecundum hæc documenta viuere ſtatuunt, reuera deſiderant videre ipſum virtutis Conditorem, qui iam olim etiam magnum Iacob ſuo ipſius aſpectu dignum fecit. In vndecimo igitur Pſalmo de generatione altera omnibus vitiis affecta Deum precabatur, dicens, Tu Domine cuſtodies nos, & ſeruabis nos à generatione hac in æternum. hîc autem contraria vaticinatur, Hæc eſt generatio quærentium Dominum. Poſt enim humanitatem Dei, & Saluatoris noſtri, omnis terra, & mare diuino mandato obtemperans, dereliquit quidem Deos patrios, Deum autem Iacob inquirit. Hoc modo orbis terrarum ſalutem prædicens, docens deinceps eos, qui ad fidem ac-
A ceſſerunt, non ſolùm Dominum Chriſtum reſurrexiſſe deuicto mortis imperio, ſed etiam in cœlos rediiſſe. Quoniam enim vigeſimus primus Pſalmus oracula cõtinebat de ſalutari cruce, nec non prædictionem de gentium ſalute; meritò rurſus hîc cùm de gentibus mentionem feciſſet, & earum cognitionem prædixiſſet; Domini aſcenſionem deſcribit, nobiſq; Angelorum choros oſtendit, hos quidem Dominum Chriſtum præeuntes; hos verò interrogantes, & diſcere cupientes, Quod nouum eſt ſpectaculum?

Attollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis eſt iſte Rex gloriæ? Dominus fortis, & potens, Dominus potens in prælio. Attollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis eſt iſte Rex gloriæ? Dominus virtutum ipſe eſt Rex gloriæ.

Nemo cœleſtium ſpirituum inſcitiam audiens, miretur. nec enim prænoſcunt, nec omnia ſciunt, ſola autem diuina natura hãc ſciẽtiam habet. Angeli verò, & Archangeli, aliique ſuperorum ſpirituum cætus tot ſciunt, quot diſcunt. & propterea diuinus Apoſtolus de ipſis loquens, ait, Innoteſ- Ad Ephe. 3
B cat nunc Principibus, & poteſtatibus in cœleſtibus per Eccleſiam multiformis ſapientia Dei. Si autem per ea, quæ in Eccleſia geſta ſunt, diuinam ſapientiam accuratius didicerunt, abſurdi nihil eſt, cœleſtes potentias ignorare, humanam naturam videntes, & diuinitatem in ipſa latentem minimè intuentes. Si quiſpiam autem huic expoſitioni acquieſcere noluerit, ab iis, quæ in hoc Pſalmo interpretata ſunt, propoſitam ſolutionem accipiat. Etenim ſuperius per dialogum doctrinam de moribus formauit, dicens, Quis aſcendet in montem Domini, & quis ſtabit in loco ſancto eius? Cùm ſic interrogaſſet, reſponſionem ſubiunxit, Innocens manibus, & puris corde, & reliqua. Talem & hîc putato eſſe ſermonis figuram, neque exiſtimet interrogantes ob ignorantiam interrogare, ſed omnes homines hoc præconio aſcendentis imperium docere. Propterea reſpondentes poteſtates aiunt, ipſum Regem gloriæ eſſe, vt eum, qui ab omnibus exiſtimatur, veram gloriam perpetuumque Regnum habere. Nuncupant autem ipſum Dominum fortem, atque in bello potentem: acerbam enim Diaboli tyrannidem euertit,
C dæmonumque dolum, qui ſub illo ſunt, deſtruxit. Æternas verò portas reſerari iubet, tanquam naturæ humanæ nunquam antehac patefactas: nemo enim per illas vnquam tranſiuit. Verùm Deus Verbum, factus homo, cùm humanitatis primitias aſſumpſiſſet; ſuſtulit in cœlos, & collocauit in dextera maieſtatis in excelſis, ſupra omnem principatum, & poteſtatem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur, non ſolùm in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro. Magnus autem Elias aſſumptus eſt quidem, ſed non in Cœlum, verùm tanquam in Cœlum. Sic prima interrogatione, & reſponſione facta, rurſus hæ quidem interrogant, hæ verò reſpondent, & diſcunt virtutum Dominum, hunc eſſe regem gloriæ, hoc eſt, qui Angelorum, & Archangelorum, & totius naturæ inuiſibilis, & genitæ, creator, & opifex eſt.

Pſalmi XXIIII. Interpretatio.

In finem. Pſalmus Dauid.

Pſalmus hic deprecationis figuram habet.

Propterea

Propterea vt veriſimile eſt, neq; inſcriptio ipſum pſalmum nominat. Aliqui autem Interpretum ſeruitutem prædicere dixerunt, & tanquam ab illis qui captiui erant, dictum fuiſſe explanarunt, finem tantùm attendentes. Libera enim, inquit, Deus Iſraël ex omnibus tribulationibus ſuis. Ego autem hunc Pſalmum à beato Dauide dictum fuiſſe exiſtimo, cùm multos hoſtium impetus pateretur. Propterea igitur de priſcis, atque recentibus peccatis mentionem facit, ab hiſque liberari obſecrat. docet autem homines vtilem doctrinam.

Ad te Domine leuaui animam meam: Deus meus in te confido, nō erubeſcam, neque irrideant me inimici mei.

Vndique ab infinitis hoſtibus ſeptus, tibi Domine meam animam affero, & ex tuo auxilio pendeo, obſecrans, ne ſemper in ignominia viuam, néve hoſtibus ludibrio ſim.

Etenim vniuerſi, qui ſuſtinent te, non confundentur. Confundantur omnes iniqua agentes ſuperuacuè.

Habeo ait, idoneum pinguis ſpei, eos inquam, qui tibi iam crediderunt, tuaq; ope perfructi ſunt: horum enim hominum ſolitus es curam gerere, confundere autem vitiis affectos. Porrò notandum eſt, quoniam non peccantes, verùm ſuperuacuè tranſgredientes, dedecoris impleri dixit. Non enim omnes æqualiter peccant. nam aliqui quidem ob aliquam calamitatem, vel ob naturalem imbecillitatem labuntur: aliqui verò in ſceleribus ipſis delectantur, aliaque excogitant.

Vias tuas Domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me, dirige me in veritate tua, & doce me, quia tu es Deus ſaluator meus, & te ſuſtinui tota die.

Ego autem in primis tuas vias agnoſcere obſecro, & ſemitas dicere, quæ ad te ducunt, vt ſemper tuam certam, atque veram viam incedam. Deinde precor te, vt ex rerum euentu diſcam te meum Saluatorem eſſe, tuam enim miſericordiam ſemper expecto. Hoc enim *Tota die*, pro Semper, poſuit, & docere vult ſe non capere conſilium, modo hoc, modo illud, ſed ſemper in eadem ſententia perſtare.

Reminiſcere miſerationum tuarum Domine, & miſericordiarum tuarum, quod a ſeculo ſunt. Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris Domine, ſecundum miſericordiam tuam memento mei tu.

Manſuetè ait, ſemper atque benignè homines gubernas, & nunc vt hanc bonitatem conſequar deprecor, tuæque benignitatis, & non meorum peccatorum memor, & mei recordatus ô Domine miſericors aduerſus me ſis, nō iuſtus. hoc enim & in ſuperioribus precatus eſt, Secundum magnam miſericordiam tuam memor ſis mei, non mei peccati, ſed benignè memento mei.

Propter bonitatem tuam Domine.

Non enim vllo meo promerito, verùm ſecundum tuam benignitatem hanc aſſequi cupio.

Dulcis & rectus Dominus.

Non abſurdè ait, his verbis vſus ſum, ſed ſciens non tantùm iuſtum, verum etiam benignum te eſſe Dominum. hoc autem vbiq; diuina ſcriptura
Pſal. 100. nos edocet. Tale eſt illud, Miſericordiam, & iudi-
Pſal. 114 cium cantabo tibi Domine. Et, Miſericors miſerationum Dominus, & iuſtus, & Deus noſter mi-
Pſal. 7. ſeretur. Et, Deus iudex iuſtus, & potens, & patiens non iraſcitur per ſingulos dies.

Propter hoc legem dabit delinquentibus in via. Diri-
A *get manſuetos in iudicio, docebit mites vias ſuas.*

Hoc magis dilucidè Symmachus explanauit, Propterea peccantibus viam demonſtrat: bonitate enim vtens non repente peccantes plectit, verùm & rectam ipſis viam oſtendit, & pœnitentiæ legem docet, atque etiam eos, qui manſuetudine, & ſimplicitate vſi ſunt, rerum naturā diſcernere docet, omniaque eius myſteria facit, vt ſciant ne ſimplicitas viaticum ignorantiæ facta multum detrimenti inferat. Deinde naturam earum viarum, quæ dictæ ſunt, oſtendit.

Vniuerſæ viæ Domini, miſericordia & veritas, requirentibus teſtamentum eius, & teſtimonia eius.

Nam ſacrarum literarum alumni per ipſas exactius diſcunt, omnia Dei & Saluatoris noſtri conſilia, miſericordia & veritate temperata eſſe. Nam pœnitentibus quidem eorum peccatorum, quæ perpetrarunt, miſericordiam, & veniam concedit, inuictos autem virtutis athletas præconio celebrat, atque coronat, cum veritate ſententiam prónuncians, atque etiam hominibus vitiis affectis, nec pœnitentia ductis, ſecundum veritatis terminos pœnas infligit.

B *Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo, multum eſt enim.*

Ego igitur, ait, vt meis peccatis propitius ſis, obſecro, non ob meam exactam pœnitentiam, verum ob tuam benignitatem, qua benignus nominaris, & quia in tuo nomine meas ſpes defixi.

Quis eſt homo, qui timet Dominum? legem ſtatuit ei in via quam elegit. Anima eius in bonis demorabitur, & ſemen eius hæreditabit terram.

Hinc adhortatur, & conducibilem admonitionem affert, & timentibus Dominum omnis generis operam pollicetur. & poſtquam multiplices diuerſique ſunt modi piè viuendi, videlicet ſolitarij, & communes, deſerti, & vrbani, priuati, & militares, Regales, & mercenarij, nautici, & ruſtici, & alij multi, & varij: in ſingulis autem fieri poteſt, vt Deo placeamus; iure Vaticinantis ſermo ait, Quis eſt homo, qui timet Dominum legem ſtatuit ei in via, quam elegit, videlicet in illa vita, quam vnuſquiſque viuere eligit, commodas, & congruentes illi leges poner. Similiter diuinus Ioannes Baptiſta interrogantibus quidem Publicanis, Quid oportet facere? reſpondit, Nihil am-
C plius, quam quod præceptum eſt vobis faciatis. Luc. 3.
Milites verò admonet, vt neminem turbent, verùm contenti ſint ſuis ſtipendiis, hoc eſt determinato cibo. Similiter diuinus Apoſtolus & ſeruis, Ad Rom. 7.
& dominis, & filiis, & patribus, & vxoribus, & viris mutuas poſuit leges. Iis autem, qui has obſeruauerint leges, vt vaticinantis lex promiſit eorum animis in bonis conſuetudinem, & ſeminis benedictionem. Anima enim eius in bonis demorabitur, & ſemen eius hæreditabit terram. Quoniam enim filios procreare, & hæredes relinquere, res eſt deſiderabilis apud Iudæos, imò etiam cæteris hominibus, qui communem vitam amplectuntur, hoc ipſum optatiſſimum eſt; meritò ab iſtiuſmodi deſiderio homines auertit, eoſque ad opera virtutis accendit.

Firmamentum eſt Dominus timentibus eum, & teſtamentum ipſius, vt manifeſtetur illis.

Hoc manifeſtius Symmachus & Theodotion interpretati ſunt, Myſterium Domini timentibus eum, & teſtamentum ipſius declarabit illis. Ipſum Dominum audire licet per Vatem Eſaiam dicen- Eſa. 24.

tem, Myſteria mea mihi & meis. Hæc enim non remetè omnibus, verùm timentibus aperit, diuinorumque oraculorum propoſitum demonſtrat. Atqui ſecundum Septuaginta, Firmamentum Dominus eſt timentibus illum, videlicet ſuperiores hoſtibus illos reddens.

Oculi mei ſemper ad Dominum, quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos.

Oculos rurſus hîc, pro Mentis oculis dicit, quos ad Deum babere ait, vt qui manifeſtò nouit, ſe ob eius curam ſtructas ab hoſtibus inſidias euitaturum.

Reſpice in me, & miſerere mei, quia vnicus, & pauper ſum ego.

Hoc autem *Vnicus*, Solus, reliqui interpretati ſunt. Dicit autem, quoniam omni ope deſtitutus ſum; quapropter, vt tui auxilij compos fiam, ſupplex peto: valde autem mirabiliter boc Reſpice in me, & miſerere mei, poſuit: intuere meam, ait, deſtitutionem, hoſtiumque obſidionem. omnino enim cùm hæc videris, miſereberis.

Tribulationes cordis mei multiplicatæ ſunt, de neceſſitatibus meis erue me: vide humilitatem meam, & laborem meum, & dimitte vniuerſa delicta mea.

B Multæ, inquit, afflictiones me circumſtant. Cùm igitur hanc meam abiectionem, & miſeriam meis peccatis compenſaueris; concede remiſſionem, atque veniam præbe.

Reſpice inimicos meos, quoniam multiplicati ſunt, & odio iniquo oderunt me.

Si non videor, ait, dignus bumanitate, cum talibus malis colluctans, ſaltem cùm iniuſtas inimicorum inimicitias inſpexeris; miſericordiæ participem me fac: in te enim peccaui, cùm tua præcepta tranſgreſſus ſim, illi autem nihil me increpare poſſunt, iniuſtè bellum gerunt.

Cuſtodi animam meam, & erue me: non erubeſcam, quoniam ſperaui in te.

Si enim aliquas tuarum legum tranſgreſſus ſum, non tamen à tua prouidentia me ipſum ſeparaui. propterea, & vt ab hoſtibus liberer, & vt conſeruer, obſecro.

Innocentes, & recti adhæſerunt mihi, quia ſuſtinui te.

Et boc proprium virtutis eſt improborum conſuetudinem odio habere. eos verò, qui æqualitatem honorant, & rectitudine vtuntur, & à malitia liberi ſunt, hos inquam, familiares & amicos habere. hoc autem Vates feciſſe ait, tanquam in hoc Dominum colere exiſtimans.

C *Libera Deus Iſrael ex omnibus tribulationibus ſuis.*

Hæc deprecatio Deo oblata, Regi conuenit. Decet enim eum, qui in Imperio conſtitutus eſt, de ſubditis omnem curam gerere. propterea beatus Dauid non tantùm pro ſe preces obtulit, verùm etiam pro populi vtilitate ſibi commiſſi. Habet autem & alium ſenſum bæc clauſula. Diuiſus erat Iſraël, & tempore Saulis, & Memphiboſthæ, & Abſalonis. Si igitur tuum auxilium conſequerer, & boſtes ſuperarem, ipſeque Iſraël ciuile bellum finiret; pacem obtineret, & bonis omnibus frueretur.

Pſalmi XXV. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi.

Et hunc pſalmum diuinus Dauid in ſe ipſum A dixiſſe mihi videtur: exiſtimo autem hunc proximè præcedenti pſalmo ante ſcriptum fuiſſe. Nam ille quidem peccati, & magni peccati meminit. Propitius eſto enim, ait, peccato meo, multum eſt enim. In præſenti autem pſalmo proprias virtutis ſpecies percurrit. Vnde arbitror ipſum his verbis vſum eſſe, cùm Saulem fugeret, cúmque apud alienigenas degere coactus eſſet, quos impietati & ſuperſtitioni, & omni tranſgreſſioni adhærentes videns; eorum conuenticula aufugit, atque epulas, quæ Dæmonibus celebrantur. Interpretatio autem ſequentium manifeſtiùs boc edocebit.

Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingreſſus ſum, & in Domino ſperans, non infirmabor.

Cùm autem, ait, integritate vſus ſim, cumque nihil mali in Saülem perpetrauerim, & ſic acerbè exactus fuerim; vt tu Domine iudex ſis meæ iuſtitiæ, obſecro: te enim Deum eſſe noui, meaſque ſpes in tua prouidentia defixi, atq; confido in hoſtium manus mè minimè peruenturum.

Proba me Domine, & tenta me, vre renes meos, & cor meum.

Hinc patet pſalmum peccato antiquiorem eſſe. Nam vt ſimplex, & innocens, peccatiq; expers ſcopuloſa certamina deſiderat. *Renes* autem, & *Cor* Cogitationes nominat: & hoc ſæpe diximus.

Quoniam miſericordia tua ante oculos meos eſt.

Vt probatus ſim, & more auri comburar deprecor. Quoniam tuæ miſericordiæ confido, & hinc opem expecto: hac enim ſuffultus ſum.

Et complacui in veritate tua.

Deinde placabilitatis ſpecies percurrit.

Non ſedi cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo: Odiui Eccleſiam malignantium, & cum impiis non ſedebo.

Sic autem, ait, tuum cultum curaui, vt cùm apud impios, iniquoſque homines eſſem; illorum conuenticula, noxiaſque conſuetudines effugi. Significat autem per hæc, apud alienigenas vſum, cum quibus ob fugam ſimul babitare coactus; neque impietatis, neque iniquitatis cum ipſis voluit eſſe particeps.

Lauabo inter innocentes manus meas, & circundabo altare tuum Domine, vt audiam vocem laudis, & enarrem vniuerſa mirabilia tua.

Iſtorum igitur ſuperſtitionem valde abhorreo: aueo autem tuum Domine videre altare, tuáſque laudes auribus percipere, atque tuorum miraculorũ magnitudinem ignaros docere. Hoc autem, Lauabo inter innocentes manus meas, ſimile eſt illi facto, quod Pilati tempore accidit. Matth. 27.
Qui cùm Iudæorum parricidij particeps eſſe nollet; manus lauit, re ipſa negotij fugam oſtendens. Vt innocens igitur, ait, & nihil commune cum ipſis habens, confidenter manus lauabo.

Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Ne perdas cum impijs Deus animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam, in quorum manibus iniquitates ſunt, dextera eorum repleta eſt muneribus.

Pro *Decore*, Symmachus, Adytum poſuit: Pro *Viris* autem *Sanguinum*, Viros parricidas. Ocyus verè, ait, ab iſtorum conſuetudine libera me Domine, me inquam tuam domum deſiderantem, vbi tua gratia relucet, ne cum impiis hominibus, & cum iis, qui muneribus corrupti ſunt, atque homicidis, hiſque, qui iuſtitiam produnt, ſimul moriar.

moriar. Et per hæc autem eoſdem rurſus oſtendit. *Tabernaculum* verò, Domum nuncupauit: nõdum enim diuina domus conſtructa erat. propterea etiam ſubdit, Et locum habitationis gloriæ tuæ.

Ego autem in innocentia mea ingreſſus ſum, redime me, & miſerere mei, pes meus ſtetit in rectitudine.

Tantiſper autem dum cum iis conſuerudinem haberem, fidei ſimplicitate vſus ſum, & ab omni malitia me ſegregaui. Cumque in integritate pietatis pedes firmauerim, tutò firmiterque interea conſtiti. Deprecor autem, vt hunc in finem ſtatum cuſtodiam: erit autem hoc, ſi ab iſtorum vſu liber ero.

In Eccleſiis benedicam te Domine.

Hîc manifeſtiſſimè diſcimus, Dauidẽ in ſe ipſum hunc Pſalmom dixiſſe. Spopondit enim in omnibus totius orbis Eccleſiis per pſalmorum hiſtoriam laudare, & benedicere Dominum, propheticis oculis orbis mutationem præuidẽs. Habuit autem finem Vaticinatio: nam in omni terra, & mari per piorum hominum linguas magnus Dauid Deum beneficij auctorem decantat.

Pſalmi XXVI. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi, Priuſquam liniretur.

Hanc inſcriptionem in Sexenplici non inueni, verùm in aliquibus exemplaribus. Hinc tamen nonoulli anſam atripuerunt reiiciendi omnes inſcriptiooes, tanquam nõ veras. Qoomodo enim, aiunt, fieri poteſt, vt Dauid, qui nondom vnctus erat, neque ſancti ſpiritus gratiam acceperat, propheticos pſalmos conſcriberet? præſertim cùm eo tempore iuuenis eſſet, & oues paſceret, nec Regnũ gubernaret, neque ab aliquibus perſecutionẽ pateretur? Oportebat autẽ illos ſcire, bis Dauidem vnctum eſſe, imò potius ter, vt Regum hiſtoria te-
1 Reg. 16. ſtatur. Primò quidem in Bethlehẽ à Vate Samue-
2 Reg. 2. le. Iterum aotẽ in Hebrõ à Tribu Iudæ poſt Saulis
2 Reg. 5. perniciem. Tertiò verò ab omnibos Tribubus poſt mortem Memphiſbothe. Dicit autem ſic de ſecunda vnctione, Conſuluit Dauid Dominom dicens, non aſcendã in vnam de ciuitatibus Iudæ?
2 Reg. 2. & ait Dominus ad eũ, Aſcende. Dixitque Daoid, Quò aſcendam? & reſpondit ei, In Hebron. Deinde hiſtoricus percurrens, quomodo aſcenderit, ſubiongit, Veneruntque viri Iudæ, & vnxerunt ibi Dauid, vt regnaret ſupra domum Iudæ. De
2 Reg. 5. tertia autem rurſus ſic ait, Et venerunt vniuerſæ Tribus Iſraël ad Daoid Hebron. & paulo pòſt, Et percuſſit cũ eis Rex Dauid fœdus in Hebron corã Domino, vnxeruntque Dauid in Regẽ ſupra omnem Iſraëlem. Itaque manifeſtum eſt hunc pſalmum dixiſſe priuſquam ſecundam acciperet electiooem, & apertè antequam illi cõmiſſa eſſet re-
1 Reg. 21. rum gubernatio. Igitur cùm Saulem fugeret, his vſus eſt verbis, quando ad Abimelech ſacerdotem acceſſit. Et cùm in Dei tabernaculo obſecraſſet, cúmque ſancti panis benedictionem accepiſſet,
1 Reg. 22. hoſtiom manus declinauit. hoc aotem in præſenti pſalmo dicit, Quoniam abſcondit me in tabernaculo ſuo in die malorum. Tunc autem Doim Idumæus, cum ibi regales paſceret mulas, Dauidis fugam Saoli nunciauit, propterea in pſalmo ait, Quooiam inſurrexerunt in me teſtes iniqui. Magis autem dilucidè hoc ſigillatim interpretatio edocebit.

Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?

A Cùm abs te lumen acceperim, tuaque arcana luce illuſtratus ſim, omnes ſimul inimicos deſpiciam.

Dum appropinquant ſuper me nocentes, vt edant carnes meas, qui tribulant me inimici mei, ipſi infirmati ſunt, & ceciderunt.

Tua ſpe, ait, minimè fruſtratus ſum, ſic tuo auxilio fretus. Etenim cùm præueniſſent me qui ferarum more perſequebantur, mihi quidem haud nocuerunt, ipſi verò extremam perniciem paſſi ſunt. hoc autem ſæpius accidiſſe hiſtoria docet. Nam & ſemel & iterum cùm Saul ipſum venari conatus eſſet; retia aufugit, imò potius ſi voluiſſet, ipſum inſequentem perdere potuiſſet. Porrò ipſe Dauid propriam quidem philoſophiam oſtẽdit, ille autem apud alienigenas pœnas malitiæ pependit. Quæ dicta ſunt igitur, futurorum quædam prædictiones ſunt.

Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meũ. ſi exurgat aduerſum me prælium, interea ego ſperabo.

Cùm ait, de tuo auxilio tale periculũ feciſſem, licet bis tot, aut ter tot hoſtes me aggredi conati
B fuerint; intrepidus contra diſcrimina cooſiſtam, huiuſmodi ſpe armatus.

Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, vt videam iucunditatem Domini, & viſitem templum eius. Quoniam abſcondit me in tabernaculo ſuo, in die malorum protexit me, in abſcondito tabernaculi ſui, in petra exaltauit me.

Ego autem, inquit, tali potitus beneficio; non diuitias à meo beneficij auctore quæro, & potentiam, nec Regnum, & gloriam, verùm diuino templo continuè aſſidere, & illinc diuinam pulchritudinem tanquam in ſpeculo contemplari, atque omnia quæ ſecundum legem facta ſunt, conſiderare. Nam de vtilitate experientiam habeo, cùm iam illinc ſalutem meſſuerim, cumque inimicorum manus declinauerim. Hæc & magnus Dauid petiit, & à munificentiſſimo, & liberaliſſimo Deo accepit. Nam & ipſe diuinam at- 1 Paral. 16.
cam reduxit, & tabernaculum alterum admirabilius conſtruxit, & diuerſos cantorum choros inſtituit: & hæc à Paralipomenon libro exactius
C quis diſcere poſſit. hoc autem, Vnam petij à Domino, videlicet, vnam gratiam. Sic enim intelligendom eſt.

Et nunc exaltauit caput meum ſuper inimicos meos: circuiui, & immolaui in tabernaculo eius hoſtiam laudis, & vociferationis.

Hîc tempus mutatum eſt, hoc autem & Aquila docuit: nam pro Exaltauit caput meum, Exaltabitur caput meum, poſuit. Significat igitur ſe regnaturum eſſe, inimicisque ſuperiorem fore, atque ipſos circundaturum, qui nunc ab ipſis circundatur, & Deo allaturum non legis ſacrificia in tabernaculo, ſed laudis hoſtiam, quam in omnibus totius orbis Eccleſiis per eos, qui Deo crediderunt, dies noctesque afferri. Aliqua quidem exemplaria, Hoſtiam laudis, & vociferationis, habent: eundem autem habet ſenſum. Vociferatio verò, eſt bellica vox ab audacioribus contra formidoloſos edita. eiuſmodi verò eſt hymnorum cantilena, exultantium enim eſt vox, & Deum laudantium. Exultat enim quis, ait, in vobis: pſallat.

Cantabo, & pſalmum dicam Domino.

Et hinc manifeſtum eſt in iis, quæ paulo ante A dicta ſunt, tempus mutatum eſſe: ſpondet enim ſe cantaturum, & hymnum Deo allaturum.

Exaudi Domine vocem meam, qua clamaui ad te: miſerere mei, & exaudi me.

Miſericordiam quidem implorat, non autem iniuſtam, ſed valde iuſtam.

Tibi dixit cor meum, Dominum quæram.

Non enim verbis vſus ſum veritate carentibus, ſed mente cum verbis conſentiente opus perfeci.

Exquiſiuit te facies mea.

Et quæ iam feci, non ſatis ſunt, verùm hoc faciam & in poſterum.

Faciem tuam Domine requiram.

Ne igitur me deſiderantem repellas, neque re deſiderata me priues.

Ne auertas faciem tuam à me, & ne declines in ira à ſeruo tuo.

Hoc ex tranſlatione eorum poſuit, qui iraſcuntur, & qui accedentibus ad ſe terga dant, atque in aliam viam declinare conantur.

Adiutor meus eſto, ne derelinquas me, neque deſpicias me Deus ſalutaris meus.

B Hoc autẽ ἀποσκορακίσῃς με, Ne proiicias me, dixere alij Interpretes. Ab externo autem inſtituto Septuaginta hoc verbum fecerunt. hoc enim ἀσκοράκισαι, iniuria quædam erat apud antiquos, à quadam fabula facta.

Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem aſſumpſit me.

Nam cùm à Saule perſecutionem pateretur; longè à genitoribus degere coactus fuerat. ſatis mihi verò, inquit, pro omnibus es tu Domine.

Legem pone mihi Domine in via tua, & dirige me in ſemitam rectam.

Pro, Legem pone mihi, Aquila quidem, & Theodorion, Illumina, dixerunt. Symmachus autem, Oſtende mihi viam tuam. Quoniam procul, ait, ab iis, qui ſunt mihi eiuſdem generis viuere cogor, tu ipſe mihi eſto, & legislator, & Dux, atque oſtende mihi ſemitam ad te ferentem.

Propter inimicos meos ne tradideris me in animas tribulantium me.

Hæc quidem verba ab humili mente procedunt. dicit enim ſic, Ego quidem ſalute indignus G ſum. Cæterùm cùm nulla iniuria meos hoſtes affecerim; tamen immeritò expellor. ne tradas igitur me iniuria affectum iis, qui iniuria afficiunt.

Quoniam inſurrexerunt in me teſtes iniqui, & mentita eſt iniquitas ſibi.

Aquila autem hoc apertius dixit, Steterunt cõtra me teſtes falſi, & apparuit iniuſtitia. Ipſi enim, inquit, calumniis contra me vſi ſunt, ego verò nullum hinc detrimentum paſſus ſum ob tuum auxilium, ſed in ipſos conuerſum eſt, & iacula ab illis contra me emiſſa, rurſus contra ipſos reuerſa ſunt. Hoc autem à communi vſu ſumptum eſt: ſolemus enim dicere de iis, qui inſidiantur, ſed lædere non poſſunt, ſe ipſum offendit, non me. ſic etiam beatus Dauid ait, Mentita eſt iniquitas ſibi ipſi.

Credo videre bona Domini in terra viuentium.

Non enim ſolùm in præſenti vita ſuperior meis inimicis ero, verum etiam expectatis bonis perfruar. Deinde affert omnibus hominibus admonitionem.

Expecta Dominum.

Et quomodo hoc fieri poſſet?

A *Viriliter age, & confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum.*

Mens, inquit, virilitate armata, & per hanc ingruentibus calamitatibus ſuperior facta, corroboratur, & vincit, diuinaſque promiſſiones expectat; quarum concurrente corporis auxilio hæres fit. *Terram* autem *Viuentium* vocat futuram vitam, veluti mortis expertem, & ab interitu ac triſtitia liberam.

Pſalmi XXVII. Interpretatio.

Ad te Domine clamabo, Deus meus ne ſileas à me, ne quando taceas à me, & aſſimilabor deſcendentibus in lacum.

Dictus quidem hic pſalmus eſt à Dauide, cùm Saulem fugeret, & ab iis, qui amici exiſtimabantur inſidiis peteretur, qui etiam indicabant, & manifeſtum facere ipſum Sauli conabantur. talis erat Doim, & tales erant Ziphæi, & alij inſuper multi. Conuenit & hic pſalmus, & ſupradicti cuilibet homini, qui in iſtiuſmodi calamitates incidit. Poteſt enim vnuſquiſque exemplo beati Dauidis li- B benter mala perferre, & Deum precari, & ab eo auxilium conſequi. *Clamabo* tamen poſuit, non de voce, ſed de propenſa animi voluntate, & de intentis, & curioſis precibus. Hoc autem *Ne ſileas à me*, ex tranſlatione ſumpſit eorum, qui ab aliquib⁹ vocantur, & ad interrogata reſpondere nolunt. propterea dicit, Si tacueris à me, tuaque ope me deſtitueris; repente mortem oppetam. hanc enim Lacũ vocauit, ſiquidẽ lacus vt ſepulchrũ foditur.

Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dũ oro ad te, dum extollo manus meas ad templum ſanctum tuum.

Nondũ quidem tẽplum ædificatum erat, ſed tabernaculum nominat templum, in quo precabatur, procul quidẽ, quod ad corpus pertinet, verùm mentẽ illuc intẽdebat. Sic etiã beatus Daniel cùm Daniel. 6. Babylone precaretur; feneſtras ad Hieroſolymã expoſitas aperiebat, non quòd illic Deum circũſcriptum eſſe arbitraretur, ſed quòd memor eſſet illic Deum apparuiſſe.

Ne ſimul trahas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me, qui loquuntur pacem cũ proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum.

G Beatus quidem Dauid precatur, vt nihil commune habeat cum iis, qui inſidiis vtuntur: execrabiles enim ait eſſe eos, qui alia loquuntur, alia verò cogitant. Quapropter vult, vt ipſi præmia ſuis ſtudiis conſentanea percipiant.

Da enim illis ſecundum opera eorum, & ſecundum nequitiam adinuentionum ipſorum, ſecundum opera manuum eorũ tribue illis, redde retributionem eorum ipſis.

Nemo autẽ exiſtimet virum iuſtũ ſuis inimicis imprecari: non enim ad imprecationem ſpectant, quæ dicta ſunt, ſed ad iuſtã ſententiã, Redde (nãque ait) retributionem eorum ipſis: In ſuas proprias, inquit, inſidias incidant, quas contra ſe inuicem ſtruunt. hoc etiam in ſeptimo pſalmo dixit, Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipſius iniquitas eius deſcendet. Deinde cauſam ſupplicij docet.

Quoniam non intellexerunt opera Domini, & in opera manuum ipſius.

Hæc autem, inquit, fecerunt, cùm neque verbũ, neque opus diuinum diſcere voluerint.

Propterea iam deſtrues illos, & non ædificabis eos.

Vtilis

Vtilis enim eſt malis fabris praui ædificij euer-
ſio. & hinc tamen manifeſtum eſt, ea quæ paulo
ante dicta ſunt, Vatis more dixiſſe, non ipſis im-
precans, ſed futura prædicens: nõ enim inquit, de-
ſtrue, ſed Deſtrues, & non ædificabis. Poſtea rurſus
diuina demonſtratione potitus, & à longè futurũ
auxilium conſpicatus; in hymnorum cantilenam
linguam mouit.

*Benedictus Dominus, quoniam exaudiuit vocem de-
precationis meæ: Dominus adiutor meus, & protector
meus.*

Et oſtendens cauſam repentini auxilij, ſub-
iunxit.

*In ipſo ſperauit cor meum, & adiutus ſum. Et reflo-
ruit caro mea.*

Spes enim, quam in ipſo collocaui, fuit mihi
huius beneficij conciliatrix. Quamobrem libera-
tus ab ærumna, quam propter fugam perpeſſus
ſum, reuixi, & florui, atque bonam corporis ha-
bitudinem ex lætitia recepi.

Et ex voluntate mea confitebor ei.

Hoc eſt, non inuitus, ſed mea ſponte ipſi affero
Pſa. 53. hymnum. Sic & alibi ait, Voluntariè ſacrificabo
Pſa. 118. tibi. & rurſus, Voluntaria oris mei approba iam
Domine.

*Dominus fortitudo plebis ſuæ, protector ſaluationum
Chriſti ſui eſt.*

Canto autem ipſum, vt bonum Dominum,
qui ſuppeditat & Regi, & populo copioſè forti-
tudinem, & robur, & ſalutem. Chriſtum enim ſe
ipſum, vt Regem nuncupat: hoc namque nomen
commune erat, & Regum, & Vatum, & Sacer-
dotum.

*Saluum fac populum tuum Domine, & benedic hæ-
reditati tuæ, & paſce eos, et extolle illos vſque in æternũ.*

Hanc igitur, inquit, beneuolentiam, & ſalutẽ
cum tuo populo communica, dirigens, & paſcẽs,
& ſuperiores hoſtibus efficiens. Et certè preces
ſunt Regi conuenientes pro populo. dignum au-
tem admiratione eſt hoc, quod magnus Dauid fa-
cit: nam cùm Saulem fugeret, (ſubditi enim cum
Saule conſpirabant) pro ipſis apud Deum preca-
batur: ſiquidem præuidebat futuram eorum cõ-
uerſionem, neque rationem habebat iniuſtitiæ
illorum, ſed tantùm futuræ ſeruitutis.

Pſalmi XXVIII. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi. In exitu Tabernaculi.

Neque hunc titulum in Sexcuplici inueni, ſed
in aliquibus exemplaribus. Hinc nonnulli ſcri-
ptores adducti, arbitrati ſunt beatum Dauidẽ hũc
edidiſſe pſalmum, cùm arcam reduceret. Cæterũ
pſalmi verba nullam huiuſmodi ſententiam ha-
bent, quandoquidem alia pſalmus prædicit. Du-
plicem autem continet vaticinationem, alteram
quidem Ezechiæ Regi accommodatam, alteram
verò noſtro omnium Regi congruentẽ, qui quidẽ
cùm ſuſtuliſſet Idolorum errorem, diuinæ cogni-
tionis radiis orbem illuſtrauit. Ego autem prædi-
2. Paral. 23. ctionem ad Ezechiam pertinentẽ paucis expediã,
pluribus verò vaticinationem noſtram, vt quæ ad
nos magis attinet. Admirabilis ille Ezechias cùm
Aſſyrios debellaſſet, eumque victoriæ nouitate
exultaret; iubet populum, & victimis, & hymnis,
& gloria Deo gratias agere, & in aula ſancta ipſius
ſolitum cultum celebrare ſiquidem tẽplum erat,

A multitudini inuium, & prohibitum: ſolis autem
ſacerdotibus illuc aditus patebat. Deinde harum
rerum cauſam aperit, oſtendens Aſſyriorum pla-
gam à Deo inflictã, & vociferationis ſimul, & ſtre-
pitus mentionem facit, vocans eleganti figura ho-
ſtium numerum, multitudinem aquarum. Poſtea
rurſus Cedros ipſos nominat, nimirum altitudinẽ
& frequentiam ipſorum hinc oſtendens, & aſſerit
has quidẽ contritas eſſe: Populum autẽ dilectum
filio vnicornis aſſimilatum eſſe, quippe qui vnum
duntaxat Deum colat, & propterea ingruentium
hoſtium infinitas copias profligauerit. Prætere
inquit, more ignis eos combuſſiſſe, & diſſipaſſe, &
phalangem Deo deſtitutã concuſſiſſe, exercitum-
que ſuis propugnatoribus ſpoliaſſe, qui ob fre-
quentiam prælìantium nemori comparatur: nos
autem, qui ceruorum timiditatem cõceperamus,
inſtaurauit, fecitque, vt pro fuga pedẽ ſiſteremus.
Quocirca par eſt, vt omnes ad ſacram ædem con-
curramus, atque hymnum pro remuneratione
Deo afferamus. etenim cùm ab his malis nos libe-
raſſet; faciet, vt ædificia, quæ extra mœnia ab ho-
ſtibus vaſtata ſunt, & veluti inundata, rurſus re-
B paremus, & incolamus: facilè enim omnia nobis
ex voto ſuccedent, cùm Regem habeamus ſempi-
ternum, qui & noſtræ victoriæ auctor fuit, & pa-
cem largitus eſt. præſentem igitur pſalmum beato
Ezechiæ conuenire, hactenus noſtra expoſitio de-
clarauit. Quoniam verò figura noui teſtamenti
vetus eſt; agedum vmbræ corpus applicemus, &
ſimilitudinem oſtendamus. Illic Rex pius, & hîc
Chriſtus pietatis magiſter. Illic populus illi obe-
diens, & hîc populus ab hoc ſeruatus. Illic Aſſy-
riorum & bellum, & pernicies, & hîc Dæmonum
impetus, & euerſio. Iubet ergo ſpiritus ſancti gra-
tia, vt ſacri Apoſtoli ſalutem gentibus prædicent,
& credentes Deo afferant. *Filios* enim *Dei*, Apo-
ſtolos appellat, tanquam Chriſti fratres nomina-
ros. Dicite enim, ait, fratribus meis, quòd præcedã Matth. 28.
vos in Galilæam. Filios verò Arietum, eos qui ex
gentibus fideles extitere, nuncupat, vt qui à patri-
bus ratione carentibus progeniti ſunt.

*Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios A-
rietũ: Afferte Domino gloriã, & honorẽ; afferte Domino
gloriam nomini eius, adorate Dominũ in aula ſancta eius.*

Vos, inquit, quibus diuina prædicatio commiſſa
C eſt, & qui filij Dei vocati eſtis, cum omni alacrita-
te diuinã prædicationẽ ad oẽs mundi partes trãſ-
ferte, atque eos, qui ſine ratione nutriti ſunt, ra-
tionis compotes reddite, & hos primos Deo affer-
te. deinde per hos cultum, & hymnos adhibete, in
diuinis ædibus beneficij auctorem decantantes.
Similia ſunt hæc illis, quæ à Saluatore ſacris Apo-
ſtolis dicta fuere, Euntes docete omnes gentes, Matth. 28.
baptizantes illos, In nomine patris, & filij & ſpi-
ritus ſancti. Etenim pſalmus poſt ea, quæ dicta
ſunt, ſtatim de ſacris aquis mentionem facit.

Vox Domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit.

Prædicit autem ſermo vocem è cœlo allatam
apud Iordanẽ, Hic eſt filius meus dilectus, in quo Matth. 3.
mihi bene complacui. Porrò *Tonitrum* ipſam vo-
cem appellauit, tanquam totum orbem terrarum
per ſacra Euangelia penetrantem. Similiter *Filios
Tonitrui* Apoſtolorum collegium nuncupauit, ob
admirabilem, diuinamque Theologiæ vocem.

Dominus ſuper aquas multas.

Non enim Iordanes ſolus illam gratiam acce-
pit, verùm in omni fonte, & mari baptiſmatis

myſterium perficitur, diuina imploratione aquarum naturam ſanctam efficiente. Hinc Apoſtolis ſuppeditatam potentiam prædicit.

Vox Domini in fortitudine, vox Domini in magnificentia.

Congruentia his Actuum hiſtoria nos edocet. Nam inde diſcimus quomodo cùm aſſumeretur Dominus Chriſtus, ſuos ſanctos Apoſtolos adhortarus ſit, inquiens, Manete in ciuitate hac donec induamini ſupernam virtutem. Et poſt dies decem in Pentecoſtes celebritate, Facta eſt de cœlo vox, tanquam aduenientis ſpiritus vehementis, & repleuit domum vbi erant ſedentes, & factæ ſunt in illis diſpertitæ linguæ, tanquam ignis, ſeditque ſupra ſingulos eorum. Cæterùm *Vocem* dicit ſpiritus ſancti gratiam, quæ Apoſtolos robore potẽtiaque impleuit, atque viles magnificos reddidit. Deinde oſtendit quas res effecerint, hac voce corroborati.

Luc. 24.
Act. 2.

Vox Domini confringentis cedros, & confringet Dominus cedros Libani.

Porrò per hæc verba ſignificat Idolorum euerſionem. Quoniam enim Idolorum delubra iam alta erant, quæ nihil fructus colentibus afferebãt; Cedris Libani hæc aſſimilauit, quæ Cedri proceræ quidem ſunt, eſculentum verò fructum ferre minimè ſolent.

Et comminuet eas tanquam vitulum Libani.

Libanum autem, Hieruſalem ſæpius nuncupat. Aperi enim, ait, Libane ianuas tuas, & deuoret ignis cedros tuas. *Vitulum* autem *Libani*, eſt ille, qui ab illis factus fuit in Horeb. Fecerunt enim, ait, vitulum in Horeb, & adorauerunt ſculptile. Sed illum Moſes legiſlator confregit, & comminuit. inſtar illius igitur dicit, omnia orbis Idola contenenda eſſe, atque vana fore.

Pſal. 105.
Exod. 32.

Et dilectus quemadmodum filius vnicornium.

Populus autem, qui Deo credidit, & ab illo errore liberatus fuit, & propterea dilectus vocatus eſt, & inuictus, & inexpugnabilis erit, tanquam à multorum Deorum cultu liber, & vnicam diuinitatem honorans.

Vox Domini intercidentis flammam ignis.

Cùm ſacrorum Apoſtolorum chorus ignitam ſpiritus ſancti gratiã accepiſſet, illuſtrabatur quidem, ſed non comburebatur. in futura autem vita gemina ignis vis bifariam diuiſa, hæc quidem virtutis athletas illuſtrat, hæc verò peccati ſtudioſos comburit. propterea & ignis nominatur, & obſcuritas vocatur impiorum pœna, eò quòd illa vis ignis, quæ illuſtrat, ibi non exiſtat.

Vox Domini concutientis deſertum, & commouebit Dominus deſertum Cades.

Porrò Symmachus non Concutientis, verùm Parturientis dixit: atque etiam Aquila, Parturientis, interpretatus eſt. De hoc autem deſerto, & Eſaias prædicit, Lætare, inquiens, deſertum ſitiens, Exultet deſertum, & floreſcat vt lilium. *Deſertum* verò, nominat gentes, tanquam Deo deſtitutas. Cæterùm has diuinus Eſaias prædixit futuras eſſe, vt floreſcant. Beatus verò Dauid dicit has gentes forè vt parturiant, & pariant. Tale eſt illud, quod alibi eſt apud Eſaiam, Lætare ſterilis, quæ non paris, erumpe, & clama, quæ non parturis, quia multi filij deſertæ magis, quàm eius, quæ habet virum. Hoc deſertum Dominus concutiens, (ſignificat autem concuſſio Dei aduentum) faciet, vt ſalutẽ pariat, ſecundum vaticinationem, quæ, dicit, Ob

Eſa. 54.

A timorem Domine in vtero concepimus, & parturiuimus, & pepetimus ſpiritum ſalutis tuæ, quem feciſti ſuper terram. Propterea & Cades ipſum nominat, id eſt, ſanctũ. hoc enim *Cades* ſonat. Eſa. 26.

Vox Domini præparantis Ceruos, & reuelabit condenſa.

Natura Ceruis inſitum eſt, reptilia animalia deſpicere. hanc autem poteſtatem & ſacris Apoſtolis Dominus dedit. Dedi enim, ait, vobis poteſtatem conculcare ſupra ſerpentes, & ſcorpios, & ſupra omnem potentiam inimici. hoc ſermone corroborati, inſidiatores orbis Dæmones exegerunt, atque Idolorum imbecillitatem patefecerunt. & hoc vaticinantis ſermo prædixit, Vox Domini præparantis ceruos, & reuelabit nemora. Nã hoc eſt inauditum, vt per Ceruos, multitudinem omnis generis ferarum cornu feriret, & vanam Philoſophorum ſcientiam per illiteratos, & Idiotas homines redargueret, atque diaboli tyrannidem per piſeatores euerteret. Porrò Nemus appellauit, Idolorum lucos, vt penitus ſteriles: huiuſmodi enim ſunt nemora, quæ optimi agricolæ excidere ſolẽt, & aperta terra quæ ſub ipſis eſt, fructuoſas arbores conſerere, atque eſculenta ſemina iacere. hoc fecerunt orbis agricolæ: quandoquidẽ cùm Idolorum lucos altis radicibus innixos extirpaſſent, pro illis tenues Eccleſias fundarunt. Luc. 10.

B

Et in templo eius omnis dicit gloriam.

Scilicet, ab hac inaudita magnificẽtia, in hymnorum cantilenam excitatus.

Dominus diluuium inhabitare facit, & ſedebit Dominus Rex in æternum.

Nam à torrente iniquitatis tetram inundatam ædificabit, atque renouabit, & nouum ædificium efficiet. Propterea & beatus Paulus exclamat, Si quis in Chriſto noua creatura. Cæterùm ait, cùm hoc effecerit, non ſinet amplius impietatem locũ habere, verùm in æternum regnabit. 2. Cor. 5.

Dominus fortitudinem populo ſuo dabit, Dominus benedicet populo ſuo in pace.

Per hæc autem, & impiorum impetus prædixit, & Victorum Martyrum victoriam, & poſt hæc, pacem Eccleſiis conceſſam. Dominus fortitudinem populo ſuo dabit, hoc eſt, tempore belli. Et benedicet populum ſuum in pace, cùm longum bellum finierit.

C

Pſalmi XXIX. Interpretatio.

In finem. Pſalmus Cantici dedicationis domus ipſi Dauid.

Nec beatus Dauid diuinum templum erexit, nec pſalmi verba ei, qui cõſtruxit tẽplum, conueniunt. *Dedicationem* igitur *domus*, vocat humanæ naturæ inſtaurationem, quam Dominus Chriſtus perfecit, cùm pro nobis mortẽ oppetiſſet, & mortem euertiſſet, & ſpẽ reſurgendi nobis dediſſet. Dictus eſt autẽ hic ipſe pſalmus in beatum Ezechiã. Poſt enim Aſſyriorum internecionẽ, & morbi liberationẽ, (vt veriſimile eſt) maximã celebritatẽ inſtituit, Deo gratias agens, quoniã & illis ſalutem donauit, & ſanctũ eius templum ab hoſtili igne liberauit. Quoniam igitur ea quæ fiebant dedicationis feſto ſimilia erant; iure & hanc recepit inſcriptionem. Sciendum eſt autem Ezechiæ per figuram congruere, & ſecundum eandem veritatem, omni humanæ naturæ. Cùm enim ille altũ faſtum

2. Paral. 32. faſtum cõcepiſſet; (hoc enim Paralipomenon hiſtoria docuit) mortis ſententiam recepit, diuina autem gratia vitam conſecutus eſt. Eodem modo cùm Adam primus parens ſe Deum fote crederet, & contra ſuum Conditorem elatus eſſet; morte quidem mulctatus eſt, diuina tamen benignitate reſurrectionem adeptus eſt.

Exaltabo te Domine, quoniam ſuſcepiſti me, nec delectaſti inimicos meos ſuper me.

Cùm enim Dominus noſtras primitias accepiſſet; omnem naturam per ipſas ſalute dignam fecit, & ludibrio eſſe inimicis & hoſtibus Dæmonibus non ſiuit.

Domine Deus meus clamaui ad te, & ſanaſti me. Domine eduxiſti ab Inferno animam meam, ſaluaſti me à deſcendentibus in lacum.

Hæc humana natura oſtendente audimus. Hoc autem, Clamaui ad te, & ſanaſti me, Ezechiæ quidem conuenit, ſecundum expeditum ſenſum, humanæ verò naturæ non ſic. neque enim ipſa Deũ deprecata eſt, nec interitus liberationem poſtulauit: luctibus autem, & eiulatibus vtebatur, mortem quidem videns, reſurrectionem verò minimè expectans. Lacrymas igitur & fletus, qui in ægrotantibus & morientibus fiebant, pro precibus po- B ſuit, inexplicabilem Dei benignitatem oſtendẽs: quoniam minimè vocatus, ſed tantum lamentationes, quæ fiebant videns; miſertus eſt, & mortẽ euertit. Nam in hoc loco rurſus mortem, Lacum appellauit.

Pſallite Domino ſancti eius, & confitemini memoria ſanctitatis eius. Quoniam ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius.

Iure ſanctis hymnum, gratiarumque actionem attribuit. Quoniam enim omnibus hominibus reſurgendi donum largitus eſt, verùm non omnes hac gratia digni ſunt; congruenter autem viros hoc beneficio dignos in canendis hymnis conſecrauit. Portò quàm optimam aliam diuiſionem fecit: nam iram indignationi aſcripſit (*Iram* enim, caſtigationem vocat) Vitam verò voluntati: hoc enim vult, nõ illud: illa enim mala nobis ipſis nos aſciſcimus. Nam Deus, inquit, mortem non fecit, neque delectatur interitu viuẽtium: creauit enim vt ſint omnia, & vt omnes orbis terræ gentes ſal-
Ezech. 18. uæ ſint. Audimus ipſum per vatem Ezechielem C dicentem, Nolo mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur, & viuat.

Ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.

Hoc autem ſic accidit tempore Ezechiæ, & tẽpore communis ſalutis. Cùm enim Aſſyrij illis comminationibus vſi fuerint, cumque in luctum ciuitatem commouerint; nocte plagam receperunt, & mane quos lacrymari coegere, lætitia impleverunt. Atque cùm diuinus Eſaias mortis ſentẽtiam Ezechiæ veſperi attuliſſet, rurſus diluculo
4 Reg 19. & 20. faustum vitæ nuncium ipſi attulit. Idem tempore
Ioan 20. communis ſalutis accidit. Cùm enim ſacri Apoſtoli, & illi qui cum eis crediderunt; crucem Domini lugerent, mane mulieres venerunt reſurrectionis lætitiam afferentes.

Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum.

Hoc & Adam ſperauit, cùm in paradiſo, antequam deceptus eſſet, verſaretur, & Ezechias, cùm Aſſyrium viciſſet, & hoc manifeſtò Paralipomenon liber edocet, dicẽs, Exaltatum eſt cor Ezechiæ 2. Paral. 32.
A Regis.

Domine in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutem. Auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus.

Similiter & hæc cõueniunt & Ezechiæ, & omni humanæ naturæ. Etenim ille ob virtutem diuini auxilij compos factus fuit, & Aſſyrios ſuperauit, & rurſus cùm diuina gratia deſtitutus eſſet, incidit in morbum, & neceſſariam finem ſuſcepit. Adam verò in paradiſo pulchritudine virtutis ornatus, interitu ſuperior erat, cùm autem ob tranſgreſſionem diuina ope denudatus eſſet, victus moleſtiam paſſus eſt. Cæterùm hoc valdè manifeſtò Symmachus poſuit, Domine in bona voluntate tua primo meo parenti fortitudinem ſtatuiſti: vt ſit manifeſtum humanæ naturæ perſonam ad Dominum Chriſtum hæc loqui, qui magnum vitæ donum ei largitus eſt.

Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor. Quæ vtilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionem? Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annunciabit veritatem tuam?

Et his verbis beatus Ezechias vſus eſt, vt quartus liber Regum nos edocet, diuinique Eſaiæ vaticinatio, atque etiam humana natura, licet non omnis exclamauit, verùm per ſanctos ad Deum clamauit, his vtens ſermonibus: quoniam iuſtum eſt, te cõditorem laudare, & beneuolis verbis gratias agere: hoc proprium viuentium eſt. Si enim in puluerem, & in cinerem diſſoluti ſint, & humano opere perfuncti fuerint; quomodo tua beneficia decantare poſſent?

Audiuit Dominus, & miſertus eſt mei, Dominus factus eſt adiutor meus. Conuertiſti planctum meum in gaudium mihi, conciſdiſti ſaccum meum, & circundediſti me lætitia, vt cantet tibi gloria mea, & non compungar.

Et cùm Ezechias ſacco indutus eſſet, contra Aſſyrios preces Deo attulit, & humana natura habitum lugubrem induit. Et nunc etiam, cùm aliqui ſtulti mortuos deplorant, & in ſacco turpiter ſedent, Vaticinantis verba audire nolunt, quæ apertè exclamant, Conſcidiſti ſaccum meum, & circundediſti me lætitia, & cõuertiſti luctum meum in gaudium mihi. Nam quemadmodum Ezechias
C cùm quindecim annorum promiſſionem accepiſſet, multo gaudio impletus eſt; ſic non eſt iuſtum, cùm nos reſurgendi ſpem acceperimus, eos, qui mortem obierunt lugere, verùm illam cum gaudio expectare. Hoc autem, Vt cantet tibi gloria mea, & non compungar, Symmachus ſic interpretatus eſt, Vt cantet te gloria, & ne conticeſcat: videlicet, ob hoc beneficium decet continuè te decantare, & eis qui talem gloriam conſecuti ſunt, te laudare, & nunquam reticere conuenit. Compunctio verò ſilentium inducit. Septuaginta igitur, pro Gloria, Compunctionem poſuerunt. Portò Ezechias quidem gloria perfruitus eſt, cùm tot millia plagam à Deo inflictam acceperunt, atque etiam cùm ſol præpoſtero ordine cucurrerit. Cæterùm nos maiorem lætitiæ cauſam habemus, cùm talem vniuerſitatis Dei amorem circa nos recepimus. ſic enim ait, Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis Ioan. 3.
qui credit in illum non pereat, ſed habeat vitam æternam.

Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.

Non modo in præſenti vita, verum etiam in futura poſt reſurrectionem hymnos tibi ſemper afferam, egregia & inexplicabilia tua dona expouens.

Pſalmi XXX. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi. Ecſtaſis.

Huncautem titulum nec apud Hebræos, nec apud reliquos Interpretes inueni, verùm in aliquibus exemplaribus. Cæterùm mihi videtur, ea quæ contra Vriam facta fuere inſinuare: dicit enim in ipſo pſalmo, Ego autem dixi in exceſſu mentis meæ, proiectus ſum à facie oculorum tuorum: hoc eſt putaui, cùm peccauerim, tuo auxilio deſtiturum fuiſſe. Videtur antem mihi, hic Pſalmus à beato Dauide dictus eſſe ea tempeſtate, cùm ab Abſaloue perſecutionem pateretur. & hoc magis dilucidè verborum interpretatio edocebit.

In te Domine ſperaui, non confundar in æternum.

B Multo dedecore, ait, peccatum me circundedit. obſecro autem, ne diù hoc mecum permaneat, propter eam, quam in te ſpem collocaui.

In iuſtitia tua libera me, & eripe me.

Ne meum, inquit, peccatum reſpicias, ſed iniquitatem eorum, qui me perſequuntur. Nam hac iuſta ſententia vſus, ab imminentibus calamitatibus me liberabis.

Inclina ad me aurem tuam, accelera, vt eruas me.

Cùm meas preces exaudiſti; celerem opem concede.

Eſto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij, vt ſaluum me facias, quoniam fortitudo mea, & refugium meum es tu.

Hæc & in decimo ſeptimo pſalmo dixit, omnis generis Dei gubernationem oſtendens. Hoc autem, Fortitudo mea, Aquila, & Symmachus, Petra mea, interpretati ſunt. Videtur autem mihi vaticinantis ſermo illi Euangelij dicto quadrare, quod ſententiam illius, qui domum ædificauit ſupra petram oſteudit, quam nec ventorum, nec pluuiæ, nec fluminum impetus ob ſoliditatem læſit.

Et propter nomen tuum deduces me, & enutries me.

C Hoc autem *Enutries*, Symmachus, Curabis me, poſuit. Dicit autem, quoniam me omni ope dignum facies propter oomen tuum, cui confiſus ſum. Portò per omnia verba, quæ interpretata ſunt, modeſtiam eius mentis didicimus; non enim petiit ob propriam virtutem diuini auxilij compos fieri, verùm propter Dei nomen, & Dei iuſtitiam, & quoniam in ipſo ſperauit.

Educes me de laqueo hoc, quem abſconderunt mihi, quoniam tu es protector meus Domine.

2.Reg.17. Architophelis cõſilium per hæc oſtendit, quod coutra ipſum mouit, vt iam ſuperius diximus.

In manus tuas commendo ſpiritum meum, redemiſti me Domine Deus veritatis.

Cùm in multas ſæpius calamitates incidiſſem; ab his ob tuum auxilium liber fui: propterea meã animam tuo auxilio commendaui. Nam *Manus* rurſus hîc, auxilium nominauit.

Odiſti omnes obſeruantes vanitates ſuperuacuè.

Illi quidem igitur, ait, non tibi confiſi ſunt, verùm vanis eorum cogitationibus vſi fuerunt: ſoles verò tales penitus auerſari.

Ego autem in Domino ſperaui, exultabo, & lætabor
A *in miſericordia tua.*

Etenim cùm in calamitatibus ſim, tuam opem implorans, & hanc conſequens; tuæ benignitati horum bonorum cauſam acceptam refero.

Quoniam reſpexiſti humilitatem meam, ſaluaſti de neceſſitatibus animam meam, nec concluſiſti me in manibus inimici, ſtatuiſti in loco ſpatioſo pedes meos.

Porrò cùm ſemper his cogitationibus vſus ſim; minimè fruſtratus ſum. Nam ſæpius cùm in hoſtium inſidias, atque agmina incidiſſem, cumque intra retia, quæ extenſa erant verſarer; venantes ſubterfugi: hoc enim dixit, Non concluſiſti me in manibus inimici. Edocet autem hiſtoria ſæpius 1.Reg.24.
ipſum à Saule comprehenſum, atque etiam in ſpelunca ioclusum, illius manus declinaſſe. & aliàs Getheones, cùm amentiam ſimulaſſet.

Miſerere mei Domine, quoniam tribulor, conturbatus eſt in ira oculus meus, & anima mea, & venter meus.

Hoc Symmachus ſic dixit, Ob excandeſcentiam oculus meus turbatus eſt. Cùm enim te irritaſſem, ob peccatum lacrymari continuè cogor, atque etiam anima mea tempeſtate & tumultu
B impleta eſt. *Venter* verò hîc, Cogitatiouum cellam vocauit. Cogitationes enim, ſed non venter turbatus eſt.

Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus.

Omnem meam, inquit, vitam in doloribus, & lacrymis conſumpſi.

Infirmata eſt in paupertate virtus mea, & oſſa mea conturbata ſunt.

Porrò inopia, & rerum neceſſariarum penuria corpus meum aridum reddiderunt. huius autem inopiæ & hiſtoria meminit, & ait, Sobi Oſepbei 4.Reg.17.
filius Naas Ammanites & Berzellai Galaadites attulerunt triticum, & hordeum, & farinam, & fabam, & lentes, & alia quædam Dauidi, & populo, quoniam dixerunt populum eſurire, & ſitiendo diſſolutum eſſe in ſolitudiue.

Super omnes inimicos meos factus ſum opprobrium vicinis meis valde, & timor notis meis.

Inimici mei, ait, in lætitia ſunt, ego autem ridiculus ſum, & finitimis ludibrio, & notis ſuſpectus. & hoc maniſeſtius edocens, ſubiunait.

Qui videbant me foras fugerunt à me.

C Timent enim, qui mecum verſantur, ne in manus meorum inimicorum incidant.

Obliuioni datus ſum tanquam mortuus à corde, factus ſum tanquam vas perditum.

Deſperarunt me, ait, omnes, inſtar vaſis perditi, & mortui ſepulchrum incolentis.

Quoniam audiui vituperationem multorum commorántium in circuitu.

Cæterùm hæc non ſuſpicando dico, verùm quod propriis auribus conuicia audiui. Significat autem Semei maledicta.

In eo dum conuenirent ſimul aduerſum me, accipere animam meam conſiliati ſunt. Ego autem in te ſperaui Domine, dixi Deus meus es tu, in manibus tuis ſortes meæ.

Illi quidem igitur coacti, meam mortem moliuntur, ego verò te Deum & gubernatorem noui: hoc euim dicit, In manibus tuis ſortes meæ, Vel vt reliqui, In manibus tuis tempora mea, dixerunt, Videlicet, reddis vt vis cuilibet & lætitiam, & mœrorem, & hæc rurſus commutas, vt tibi videtur. *Tempora* enim, vel *Sortes*, nuncupat

rerum

rerum viciſſitudines, diuitias & mendicitatem, ſeruitutem & dominatum, pacem & bellum, & alia ſimiliter.

Eripe me de manu inimicorum meorum, & à perſequentibus me.

Deinde oſtendit & liberationis modum.

Oſtende faciem tuam ſuper ſeruum tuum, ſaluum me fac in miſericordia tua.

Nam cùm tua facies mihi apparuerit, omnia triſtia actutum ſoluentur.

Domine non confundar, quoniam inuocaui te. Erubeſcant impij, & deducantur in Infernum.

Et hinc diſcimus multam differentiam inter peccatum, & impietatem eſſe. Propterea & magnus Dauid obſecrat ipſum quidem à pudore, quē ob peccatum habuit, liberari, impios verò cum dedecore morte affici.

Muta fiant labia doloſa, quæ loquuntur aduerſus iuſtum iniquitatem, in ſuperbia, & contemptione.

2. Reg. 17. Hoc in loco Architophelis mortem prædicit, qui cùm Dauidis amicus, & conſiliarius eſſet; antiquum patefecit dolum, & contra eum, qui ipſi minimè nocuit, linguam mouit. *Superbiam* autem, & Contemptionem, Conſilium illud iure
B appellauit, quuniam contra pattem perſecutionem excitauit.

Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quā abſcondiſti timentibus te!

Ruſus hîc hæc particula, *Quàm*, non ſecundum comparationem, verùm ſecundum amplificationem, & exaggerationem poſuit. Quapropter Aquila, & Symmachus ſic explanarunt, Quam repoſitam timentibus te occultaſti. Cæterum hæc clauſula hunc habet ſenſum, Timentiū te, inquit, Domine, mercedes & præmia occultas, & hæc quidem multa & magna, & admirabilia, cum ſudoribus tamen & miſeriis colluctari ſinis. Veruntamen aliquando victoriæ præmia oſtendis, athletas bene ſperare iubens. hoc enim ſubiunxit.

Perfeciſti eis, qui ſperant in te, in conſpectu filiorum hominum.

Deinde prouidentiam, quæ erga illos eſt, particulatim percurrit.

Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ à conturbatione hominum. Proteges eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum.

Sufficit, ait, tuus conſpectus (hoc enim nuncupat faciem) ad ipſos liberandos ab omni perturbatione, & humanis fluctibus ad protegendos veluti quodam tabernaculo eos, qui in medio tempeſtatis comprehenſi ſunt, & ad reddendos eos inuiſibiles: hanc autem prouidentiam & ipſe conſecutus eſt, cùm Saulem fugitaret; nam intra
4. Reg. 6. pericula comprehenſus; ſalutem adeptus eſt. Eodem modo magnus Eliſeus, cùm Syri eum ſepſiſſent; eos ſubterfugit, illorum oculis nube circuncirca ſparſa: & alia ſimilia multa in diuinis voluminibus inueniri poſſunt.

Benedictus Dominus, quoniam mirificauit miſericordiam ſuam mihi in ciuitate munita.

Sic autem Symmachus hoc dixit, Benedictus Dominus, qui miſericordiam eius mihi illuſtrauit, tanquam in ciuitate munita. Sic enim me, ait, propria benignitate circundedit, & muniuit, vt ciues valido aggere vrbem vallant.

Ego autem dixi in exceſſu mentis meæ, proiectus ſum à facie oculorum tuorum, ideo exaudiſti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.

Putabam autem, ait, cùm in peccatum incidiſ-
A ſem, longè à tua prouidentia eſſe: verum meos humiles ſermones conſpicatus; me deprecantem minimè deſpexiſti. *Ecſtaſim* verò, iure peccatum appellauit. nam viam virtutis iocedens, deſtitit quidem ab illa, & aberraoit, peccauit autem, & in crudeles latrones incidit, & hoc ipſum Dauidis virtutem oſtendit. non enim ſolitus erat delinquere, verùm cùm paulolum à ſuo inſtituto aberraſſet, lapſum illum paſſus eſt. Hinc ſermonem, in munitionem transfert ex rebus ad ſe pertinentibus, diuinam oſtendens benignitatem, & prouidentiam.

Diligite Dominum omnes ſancti eius, quoniam requiret veritatem Dominus, & retribuet abundanter facientibus ſuperbiam.

Decet, inquit, vos omnes, qui diuinum iter incedere elegiſtis ex animo vniuerſorum moderatorem diligere, qui veluti quadam regula veritate vtitur, atque eos, qui immenſa ſuperbia laborant, ſuppliciis afficit. Non enim ſimpliciter dixit, Facientibus ſuperbiam, verùm, Abundanter facientibus. Satis eſt enim hoc ad diuinam bonitatem oſtendendam. Nam ſuffert eos, qui quodammodo faſtu vtuntur: ſuperbientes verò, & inſatiabiles, & elatos, condigna pœna plectit.

Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum, omnes qui ſperatis in Domino.

Vos igitur hæc ſcientes, qui præſentem vitam diuina ſpe nauigatis, veſtras animas fortitudine armate, gubernatoris nutibus obtemperate, ferentibus vos, quò ille dirigit. Porrò etiam nobis hoc monitum congruit, qui per ſpem conſolationem habemus.

Pſalmi XXXI. Interpretatio.

Intelligentia Dauidi.

Hic Pſalmus eundem ſenſum habet, nam hic poſt peccatū in illis calamitatibus editus eſt. Cæterùm propheticis oculis noui teſtamēti gratiam præuidens, atque remiſſionem, quæ per ſanctum baptiſma credentibus ſuppeditatur, hos beatos eſſe prædicat, vt qui ſine labore peccatorum remiſſionem recipiunt, & exultans, in hæc verba prorumpit.

Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum
C *tecta ſunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum, nec eſt in ſpiritu eius dolus.*

Cùm ego luctibus & crebris lacrymis ob peccatum liquefactus ſim, eumque in multas calamitates hac de cauſa inciderim; felices illos, atque beatos nuncupo, qui citra laborem peccatorum veniam Domini benignitate adepti ſunt. Nā erga ipſos tali liberalitate vtitur, vt non modo remittat, verum etiam peccata obliteret, vt ne veſtigia quidem horum remaneant.

Quoniam tacui, inueterauerunt oſſa mea, dum clamarem tota die.

Cùm peccatum illud perpetrauit, non actutum pœnitentiæ remediis vſus eſt, verùm poſt Natbā reprehenſionem. Hoc igitur hîc exclamat, Quoniam accepta plaga non ſtatim medico vulnus oſtendi, ſed conticui, tentans illud occulere: ideo vt Deus me exaudiret, vociferando, & peccatum accuſando, conſenui.

Quoniā die ac nocte grauata eſt ſuper me manus tua.

Cùm autē omnibus caſtigationibus atque ſuppliciis percoſſus eſſem; lugeo, & obſecro. Nā hoc,

Grauata eſt manus tua ſuper me, ex tranſlatione poſuit eorum, qui manu feriunt, & in hoc diutius perſeuerant.

Conuerſus ſum in ærumna mea, dum configitur ſpina.

Non iniuſta, inquit, caſtigatio tua eſt, ſed admodum iuſta. nam cauſa meorum malorum peccatum fuit, quod veluti vuam dulciter produxi: pũgor autem ſemper ab ipſa. *Spinam* enim, peccatum nominauit, tanquam inutile germen, & ad pungendum natum.

Delictum meum cognitum tibi feci, & iniuſtitiam meam non abſcondi. Dixi, confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei.

Cùm primùm peccaui, tacoi: verùm poſtea dies noctéſque me ipſum accuſaoi: ex reprehenſione autem magnos percepi fructus, peccatorum enim veoiam mihi conceſſiſti. Notandum eſt, quod non dixit, remiſiſti mihi peccatom, ſed impietatem peccati: hoc eſt, non condigna pœna peccatorum me puniſti, verùm exceſſum quidem peccati remiſiſti, mediocri autem animaduerſione medicinam adhibuiſti. hoc & hiſtoria edocet. 2.Reg.12. Cùm enim dixiſſet Dauid, Peccaui Domino, reſpondit Natham, Dominus quoque abſtulit peccatum tuum, ne moriaris. minatus eſt tamen ſe omnibus calamitatibus illius domum impleturum. Eodem modo & in hoc loco, Et tu remiſiſti impietatem peccati mei. Oportebat me, ait, cùm illa perpetrate auſus ſim, ſtatim ſecundum legem morte mulctari: verùm benignitate vſus; morte quidem oon affeciſti, mediocri verò flagello me correxiſti.

Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tẽpore opportuno.

Tempus opportunum, dicit nooi teſtamenti ſtatum, in quo terra marique Dauidicis bymnis, qui crediderunt, Deum laudant. hoc igitur hic prædicẽs, inquit Domino, Quoniam non ſolus ego pro hac impietate te deprecabor, verùm omnes, qui per totum orbem diuinam cognitionem acceperunt, has pro me tibi afferent preces. Etenim qoodammodo videmur Dauidis verba loquentes, illius linguam apprebendere, Deum laudando.

Veruntamen in diluuio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.

Hoc autem Symmachos ſic interpretatos eſt, Pro hoc orabit omnis ſanctus opportunitate inuenta, ne aquæ multæ inundantes, circa ipſum appropinquent. Qui ſtudioſam deprecationem tibi affert, omne auxilium cooſeqoetur: vt licet in diuerſas calamitates incidat, quæ veluti aquæ ipſoin inundent; ſuperior tamen his erit, atque potentior calamitatibus euadet.

Tu es refugium meum à tribulatione, quæ circundedit me, exultatio mea erue me à circundantibus me.

Cùm illa pro peccato dixiſſet; ſupplicat à malis per hoc illatis liberari, atqoe etiam reſponſum conſequitur: nam ipſi dicit Dominus.

Intellectum tibi dabo, & inſtruam te in via hac, qua gradieris, firmabo ſuper te oculos meos.

Te, inquit, qui à via recta aberraſti, & errorem agnooiſti, reducam iterum in rectam viam, & cognitiooem, & huiuſce ſcientiam tibi dabo, impertiam aotem tibi priſtinam beneuolentiam. Hoc nanque dixit, Firmabo ſuper te oculos meos, ex tranſlatione eorum, qui erga aliqoem bene affecti ſunt, & in ipſum reſpicere continoè volunt: nam quemadmodum, qui irati ſunt, faciem auertere videntur, eodem modo propriam beneuolentiam conuertendo faciem oſtendit. Propterea & alibi Propheta ait, Reſpice in me, & miſerere mei. Psal. 24. Et rurſus, Ne aoertas faciem tuam à me. Psal. 87. Et ipſe Deus per Vatẽ Hieremiam inquit, Cõuertimini ad me, Hier. 15. & ego conuertar ad vos. Hinc Vaticinantis ſermo cooſulit impiis quidem, ne ferarum vitam rationis expertem imitentur, ioſtis verò, vt diuinum gaudium ſemper habeant. dicit autem ſic.

Nolite fieri ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus, in camo & fræno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te.

Ego quidem, inquit, vos commouefacio, ne iſtorum rationis defectum æmulemini: ſi verò non obtemperatis, accipietis fræuum, & camum illorum more. Porrò per hæc animaduerſiones demonſtrat: propterea ſubdit.

Multa flagella peccatoris.

Poſt hoc documentum his traditum, narrationem in alium transfert chorum.

Sperantes autem in Domino miſericordia circundabit.

Omnes nanque homines licet virtutis rectè factis ornati ſint, diuina tamen indigent gratia. propterea & diuinus Apoſtolus exclamat, Gratia ſaluati eſtis per fidem, & hoc non ex nobis, nam Dei dooom eſt. Ephes. 2.

Lætamini in Domino, & exultate iuſti, & gloriamini omnes recti corde.

Nemo igitur ſuis rectè factis lætetur, ſed in Deo exultet, & hinc voluptatem capiat, & hoc verbis Apoſtolieis conoenit, Qui gloriatur, in Domino glorietur. 2 Cor. 10. Et, Qui ſtat, videat ne cadat. 1. Cor. 10. Propterea docet nos ſpiritu humilitatis nos ipſos erudire, conſiderans ait, te ipſum, ne tenteris.

Pſalmi XXXII. Interpretatio.

Sine titulo apud Hebræos.

Honc Pſalmum Septuaginta Interpretes explanantes, Ne quæras, dixerunt, inſcriptionis explanationem, quandoquidem titulum minimè inuenimus. Cæterùm hic Pſalmus à beato Dauide editus eſt ſuper rebos, quæ de admirabili Ezechia feruntur: formatur autem veluti ab ipſo Ezechia, qui in bymnorum cantilenam populum accendit poſt admirabilem victoriam, Aſſyriorumque internecionem.

Exultate iuſti in Domino.

Multis in locis hoc verbũ *Exultate*, Aquila quidẽ, laudate, & Symmachus ſimiliter explanarunt.

Rectos decet collaudatio.

Eos nanque, qui Deũ nooerũt, atque ab errore vindicati ſunt; decet ſẽper Deõ laudare. Deinde edocet, quomodo cõueniat ipſos himnos cõcinere.

Confitemini Domino in cithara, & in pſalterio decem chordarum pſallite illi, cantate ei canticum nouum, bene pſallite ei in vociferatione.

Omnia autẽ hæc ſecundũ legis cultom perficiebantur: etenim citharis, & cymbalis & tympanis, aliiſque muſicis inſtrumentis vtebãtur. Cæterùm Vociferatio eſt victoriæ vox, quæ cõtra fugitãtes à vincẽtib⁹ editor. Quadrãt autẽ & nobis, quæ dicta sũt, cùm ſecũdũ ſpiritõ intelligãtur, & fieri poteſt, vt nos canorũ, & cõcinnũ organom nos ipſos reddamus, & Deõ celebrare per inſtrumenta noſtrorum ſenſoum tùm interiorũ, tùm exteriorum.

Quoniam

Quoniam rectum eſt verbum Domini, & omnia opera eius in fide.

Iuſtè, ait, omnia vniuerſorum Dominus moderatur, & propoſuit nobis ſuorum operum contemplationem, commonefaciens nos, vt credamus, nō vt curioſè quæram* quomodo facta ſint.

Diligit miſericordiam, & iudicium Dominus.

Nam quæ ab ipſo facta ſunt, ſimpliciter & ſine vlla dubitatiōne omnes recipere iubet: de vita verò curam gerere, & hanc miſericordia, & iudicio ornare.

Miſericordia Domini plena eſt terra.

Decet, inquit, Creatorem imitari: Nam vt ille miſericordia vtens, gubernat, & iniuria affectos miſeratur, eodem modo oportet & nos iniuſtis quidem iudicium reddere, iniuria affectis verò miſericordiam. Etenim benignus Dominus noſter eſt, iudicio quidem cōtra Aſſyrios vſus eſt, nos verò miſericordia & benignitate dignos fecit. Sic cùm ea, quæ ad diuinā prouidentiā pertinent percurriſſet, in creationem transfert ſermonem, & edocet, quomodo cùm creaſſet omnia, vniuerſa gubernet, & curam gerat de his, tanquam de propriis operibus, non alienis.

B *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.*

Non labore, inquit, & tempore, omnia creans, indiguit. verùm ad faciendum, verbum illi ſatis fuit. Nam ait, fiat firmamentum, & factum eſt ſic. (Gene. 1.) fiant luminaria in firmamento cœli, & factum eſt ita: aſpectus literæ prima facie hunc ſenſum demonſtrat. hoc enim antiquis Iudæis congruit. Vera autem Theologia Deum Verbum oſtendit, cum ſancto ſpiritu, & cœlos, & cœleſtes potentias effeciſſe. Vaticinatio Euangelicam diſciplinam anticipat. (Ioan. 1.) Et ſicut diuinus Ioannes Tonitrui filius totum orbem docuit, Quòd in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbom: omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt; ſic beatus Dauid prædicat, inquiens, Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Porrò non attribuit Deo Verbo cœlorum fabricationem, ſancto verò ſpiritui potentiarum creationem, verùm & hæc & alia Deum Verbum, & ſanctum ſpiritum effeciſſe ait. Potentias verò cœlorum, alij quidem cœli luminaria, alij verò potētias, quæ minimè cernuntur, eſſe dixerunt. Cæterùm mihi videtur ſecunda interpretatio magis eſſe vera: cùm nanque Deum opificem oſtendiſſet, non vtique de ſolo opere, quod cernitur, mentionem fecit.

Congregans ſicut in vtre aquas maris, ponens in theſauris abyſſos.

Nam omnem quidem aquarum naturam, velut in quadam penu definitis in locis concluſam continet: trahit verò hanc in aëra ſublimem cùm voluerit, & tanquam in vtre quodam eam in nubibus congregat: propterea ait, Deducens nubes (Pſal. 134.) à finibus terræ. Et alibi diuina ſcriptura inquit, Euocans aquam maris, & effundens ipſam ſuper (Amos 5.) faciem vniuerſæ terræ.

Timeat Dominum omnis terra, ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes terram. Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mandauit, & creata ſunt.

Cùm de cœlis, atque de ſuperis potentiis, deinde de aquarum natura mentionem feciſſet, in mediū terram, & eius habitatores affert, opera eius eſſe A docens, & adhortans, vt timeant, & contremiſcant Creatorem, & eius nutibus obtemperent. Nam hoc *Commoueantur*, Symmachus quidem Extimeſcant: Aquila verò, Formidabūt, dixit, in futurum tempus orbis metum tranſmittens. neque enim cùm hæc verba fiebant, hunc timorem homines habebant, verùm poſt humanitatem, & crucem, & reſurrectionem Domini Chriſti.

Dominus diſſipat conſilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat conſilia principum. Conſilium autem Domini in æternum manet, cogitationes cordis eius in generationem & generationem.

Geminam habent explanationem hæc, quæ dicta ſunt. Nam non modo Aſſyriorum, & Sennacherib, & Rapſacis conſilia diſſipauit, & proprij conſilij potentiam, & veritatem oſtendit, verum etiam gentium impetus per orbem contra Apoſtolos diſſoluit, & propriæ potentiæ robur notum omnibus fecit: quandoquidem hoc vaticinantis ſermo latenter innuit, inquiēs, Cogitationes cordis eius in generationem & generationem. duarū ætatum memoria docet, & ea, quæ tunc acciderūt, & illa, quæ poſt hæc futura erunt.

B *Beata gens, cuius eſt Dominus Deus eius, populus, quem elegit in hæreditatem ſibi.*

Oportet, inquit, beatos celebrare non eos, qui diuitiis affluunt, ſed qui in Deo ſuas ſpes collocāt, & eius auxilij compotes facti ſunt. Porrò populus electus, eſt Dei hæreditas ſic nominata: olim quidem Iudaicus populus erat, poſtea verò ex gentibus electus, & qui fidei radios recepit. Poſtula, inquit, à me & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam, (Pſal. 2.) & poſſeſſionem tuam terminos terræ.

De cœlo reſpexit Dominus, vidit omnes filios hominū. De præparato habitaculo ſuo reſpexit ſuper omnes, qui habitant terram.

Hæc & in tertiodecimo inquit Pſalmo, eandem vaticinationem faciens. & quoniam dixit, Reſpexit, ne quis opinetur ipſum ignorare eā, quæ ab hominibus audacter perpetrantur; tempeſtiuè ſubdidit.

Qui finxit ſigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.

Dixit inquam vniuerſitatis Deum reſpicere, nō tanquam ignorantem, & diſcere cupientē, verùm vt dicentem ius, & iudicantem: quomodo enim C poteſt fieri, vt qui hanc animam fecit, eius motiones ignoret? *Corda* enim, pro Ratione poſuit.

Non ſaluatur Rex per multam virtutem, & gigas non ſaluabitur in multitudine virtutis ſuæ. Fallax equus ad ſalutem, in abundantia autem virtutis ſuæ non ſaluabitur.

Ex rerum euentu didicimus, non oportere fidere corporis robori, non animi fortitudini, non equorum velocitati, non ſubditorum multitudini: omnibus enim his Sennacherib affluens, nihil adiumenti inde percepit, verùm extremam perniciem paſſus eſt. Quid igitur faciendum eſt ô Vates? demonſtra.

Ecce oculi Domini ſuper metuentes eum, & in eis, qui ſperant ſuper miſericordia eius. Vt eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame.

Omnium, inquit, bonorum pietas eſt conciliatrix. nam diuinā opem ad ſe attrahit, & ipſa mortem imminentem prohibet atque inopiam, largitur autem bonorum affluentiam. Cæterùm veriſimile eſt, obſidione illa obſeſſos, in egeſtate rerū

neceſſariarum fuiſſe, deinde ob hoſtium internecionem ab hac calamitate liberatos eſſe.

Anima noſtra ſuſtinet Dominum, quoniam adiutor & protector noſter eſt, quia in eo lætabitur cor noſtrum, & in nomine ſancto eius ſperauimus.

Cùm tot, tantaque bona conſecuti ſimus; firmam in Deo ſpem habemus, & ab ipſo ſemper auxilium expectabimus: ipſe enim nobis præſentem voluptatē largitus eſt. Deinde cùm dixiſſet, Quoniam in nomine ſancto eius ſperauimus; obſecrat, vt cōſequatur miſericordiam æqualem ſpei.

Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos quēadmodum ſperauimus in te.

Sermo autem hic eſt ſummæ fiduciæ, & inſolens hominibus huius tempeſtatis. Quis enim ſic ſperauit, vt audacter dicat, metire miſericordiam mea ſpe? hoc quidem ſacris in Euangeliis Dominus docuit, Qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis. *Matth. 7.* Igitur ſpem perfectam, & ſynceram poſſideamus, & aliam vitam ſpei conſonantem agamus, vt multam miſericordiam conſequamur.

Pſalmi XXXIII. *Interpretatio.*

Pſalmus Dauidi, quando mutauit faciem coram Abimelech.

1. Reg. 20. & 21. Cùm diuinus Dauid acerbum illud Saulis propoſitum, & inuidiam conſpexiſſet, cumque admirabilis Ionathæ conſilio vſus eſſet; aufugit, & Nobem ciuitatem peruenit. hîc igitur cùm conſuetudinē haberet cum Achimelech ſacerdote; fugā occuluit, miſſum autem ſe eſſe dixit à Rege ob quoddam ſerium negotium. Et cùm panes quæſierit, alios non inuenit, verùm ſolos ſacerdotibus repoſitos, & hos accepit, præbente ſacerdote, contra præceptum legis: nam ſolis ſacerdotibus talis cibus diſtribuebatur: veruntamen gratiæ myſteria adumbrata ſunt, & ianua diuinæ liberalitatis credentibus reſerata eſt: quandoquidem non amplius ſolis ſacerdotibus diuinus cibus deſtinatus eſt, vérùm hæc diuinorum communicatio omnibus proponitur. accepit quidem eo tempore magnus Dauid Goliath gladium, quem tanquam opima ſpolia ex illo conflictu Deo conſecrauit. Achimelech antem filium Achitob nominauit, tanquam geminum nomen habentem. Quoniam igitur fugitans, ſacerdoti fugam minimè ſignificauit, ſed regium quoddam negotium perficere dixit; mutaſſe faciem dicitur, tanquā ſolita veritate minimè vſus. Porrò aliqui Interpretes aliam materiam dederūt huic Pſalmo. *1. Reg. 21.* Dixerunt enim Dauidem faciem mutaſſe, quādo ad Achim acceſſit, deinde cùm alienigenarum inſidias timeret, inſaniam ſimulauit, & illo modo ſaluti conſuluit: verùm nullam conuenientiam cum hoc ſenſu verba pſalmi habent. reſpondent autem iis, quæ paulo ante dicta ſunt, vt actutum cum diuina gratia demonſtrabitur.

Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo.

Et fugiens, inquit, & perſequens, & in ſecundis rebus, & in aduerſis meum Dominum laudo.

In Domino laudabitur anima mea.

Ipſe & illuſtrem me fecit, & inſignē me reddet.

Audiant manſueti & lætentur. Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipſum.

Non ſolus hymnum contexere vult, ſed eis, qui eiuſdem manſuetudinis participes ſunt, hymnorum cantilenam impertit. Deinde huius bonæ conſuetudinis cauſam demonſtrat.

Exquiſiui Dominum, & exaudiuit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

Supplicaui, ait, ipſi, & calamitates ſuperaui.

Accedite ad eum, & illuminamini, & facies veſtræ non confundentur.

Qui enim cum fide ad ipſum accedit, arcanæ lucis radios ſuſcipit. Sic fuit magni Moſis facies, quæ cùm à Deo aſpecta eſſet, glorioſa reddita eſt. Et hoc magnus Dauid ſuperius dixit, Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. *Pſal. 4.* ſic adhortatus huiuſmodi homines, ſe ipſum exemplar ipſis propoſuit.

Iſte pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus ſuis ſaluauit eum.

Ex rebus ad me pertinentibus, inquit, diſcite Deo vniuerſorum fidere. Cùm enim vilis, & ouiū paſtor fuerim; ſua propria prouidentia me dignatus eſt, & hoſtibus ſuperiorem reddidit.

Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.

Verba Apoſtoli his conſonant, de Angelis enim ſic dicit, *Ad Heb. 1.* Nónne omnes ſunt miniſtri ſpiritus in miniſterium miſſi, propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis? ſic & beatus Iacob deprecans inquit, Angelus, qui liberauit me ex omnibus malis. *Gen. 48.* ſic & Patriarcha Abraham admirabili ſeruo dixit, Dominus Deus mittet Angelum ſuum ante faciem tuam, & accipies mulierem filio meo Iſaac. *Gen. 24.* Illinc beatus Zacharias ſic dicit, Angelus, qui in me loquitur. *Zach. 1.*

Guſtate, & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus: beatus vir, qui ſperat in eo.

Cùm dixiſſet, Accedite, inuitat nos, inquiens, Experientia guſtate, & diſcite bonitatem Domini: nam hinc beatitudinem vindemiabitis. Sciendū eſt autem, antiquis Iudæis hunc ſenſum, quem diximus, congruere. Porrò ſententia, quæ in profunditate literæ latet, diuinorum myſteriorum gratiam innuit: nam per ſanctum baptiſma verus ſplendor accedentibus acquiritur, & vitalis cibi guſtus bonitatem Saluatoris manifeſtò oſtendit. Quid enim ſic dilucidè eius benignitatem oſtendit, vt crux, & cruciatus, & mors pro nobis ſuſcepta, & quòd ipſe propriarum ouium cibus ſimul & fons factus ſit?

Timete Dominum omnes ſancti eius, quoniam non eſt inopia timentibus eum: diuites eguerunt, et eſurierūt, inquirentes autē Dominum, non minuentur omni bono.

Et hæc autem iis, quæ ſuperius cōſiderata ſunt, conſonant. Commonefacit enim eos, qui per baptiſma ſanctimoniam acceperunt, vt timore amorem temperent, vtque bonorum affluentiam à ſolo Deo expectent. Diuitiæ enim multas habent viciſſitudines, & qui hodie diues eſt, paulo pòſt in inopiam incidit. Et Iudæi cùm olim Dei gubernatione ditati eſſent; pauperes facti ſunt. Gētes verò, quæ crediderunt bonorum affluentiam à Deo receperunt.

Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Quis eſt homo, qui vult vitam, diligit dies videre bonos?

Et cùm propoſuiſſet vitā perpetuam, & quàm maximè deſiderabilem, veluti quoddam præmiū amatu dignam; ad certamina adhortatur.

Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua, ne loquantur dolū. Diuerte à malo, & fac bonū, inquire pacē, & per-

& perſequere eam.

Primùm diſſuadet malitiam, deinde ſic virtutis A ſpecies percurrere iubet: primùm quidem commonefacit, vt linguam veluti labile membrum omni dolo & iniquitate purgemus. linguæ verò labia connectit, vt quæ cum eius motibus concurrant. Declina enim, inquit, à malo. deinde bona opera iubet: nam inquit, Fac bonum. Quænã, inquit, eſt ſumma bonorum operum, Inquire pacem, & perſequere eam. Nam qui pacificus homo eſt; pacem in omnes amplectitur. Nec occultè ea, quæ ſunt proximi, furto ſubtrahere quærit, nec paricidia patrare audet, nec nuptiis inſidiatur, nec obtrectat, nec malè agit: benefacit, conſulit, ſua bona aliis impertit, defendit, ſimul periclitatur, ſimul certat. Talis enim eſt vera charitas, & ſyncera amicitia. Deinde rurſus horum fructum oſtendit.

Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorũ.

Qui, inquit, hæc faciunt, à Deo opt. max. aſpiciuntur, & quærentes bona, ſuas petitiones obtinent. Deinde ex contrario ſupradicta corroborat.

Vultus autem Domini ſuper facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.

Aſpicit, ait, etiam eos, qui contraria committere B audent, & mortis ſententiam contra ipſos pronunciat.

Clamauerunt iuſti, & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. Iuxta eſt Dominus his, qui tribulati ſunt corde, & humiles ſpiritu ſaluabit.

Adeſt, inquit, iuſtis Dominus, & eorum preces libenter admittit. egregiè autem curat eos, qui æqua mente vtuntur: hos enim, corde contritos nuncupauit. Hoc autem & in alio pſalmo dicit,

Pſal. 50. Cor contritum & humiliatũ Deus non deſpiciet.

Multæ tribulationes iuſtorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus. Cuſtodit Dominus omnia oſſa eorũ, & vnum ex his non conteretur.

Etenim ſinit ipſos in afflictionum palæſtram deſcendere: ſubuenit autem, & ingruentium calamitatum victores reddit, corroborans eorum cogitationes, quas oſſa appellauit. vt enim ab oſſibus tanquam ſolidis reliquum corpus ſuſtẽtatur, ſic per cogitationes anima ſalutem conſequitur.

Mors peccatorum peſſima, et qui oderunt iuſtum delinquent. Redimet Dominus animas ſeruorum ſuorum, et non delinquent omnes, qui ſperant in eo. C

Qui igitur virtutis ſtudioſi ſunt, tot tantiſque bonis fruentur. Qui verò vitiis ſunt inquinati, finem recipient ſuæ vitæ congruentem. Cæterùm qui Deum colere ſtatuerunt, quique ſuas ſpes in eo collocarunt; ab ipſo ſalutem conſequentur, quippe qui noluerunt penitus delinquere in leges ab eo poſitas.

Pſalmi XXXIIII. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi.

Hunc etiam Pſalmum eodem modo beatus Dauid protulit, cùm Saulem fugitaret. meminit

1. Reg. 22. autem malitiæ Doim: ipſe enim nunciauit Sauli ea, quæ de Abimelech feruntur, & auctor fuit illius maximæ internecionis. mentionem autem Ziphæorum, & reliquorum facit, qui Dauidem Sauli indicarunt, vt ipſa verba docebunt.

Indica Domine nocentes me, et expugna impugnantes me.

A Pulcherrimus eſt verborum ordo, & precibus viri iuſti conuenit. Petiit enim prius à Deo rerum omnium conditore, vt iudicaret, deinde poſtulauit, vt ſic ſententiam ſupplicij proferret.

Apprehende arma, et ſcutum, et exurge in adiutoriũ mihi. Effunde frameam, et conclude aduerſus eos, qui perſequuntur me.

Cùm de bello meminiſſet, neceſſariò & armorum ſpecies appoſuit, exterrens habitu armaturæ homines iniquè viuentes. Neque enim Deus huiuſmodi armis indiget, vt impios caſtiget: ſatis eſt autem ipſi ſolum verbum ad infligendam vltimam pœnam.

Dic animæ meæ, ſalus tua ego ſum.

Sufficit mihi tuus ſermo, vt ſaluus ſim. Quoniam enim armorum meminit, meritò docuit Deum miniſtris non indigere, ſed verbo ſolo, & illos ſuppliciis, & hos beneficiis afficere.

Confundantur, et reuereantur quærentes animam meam. Auertantur retrorſum, et confundantur cogitantes mihi mala.

Aberrent, inquit, ab his, quæ contra me parant, & fructus malitiæ ſit ipſis opprobrium.

B *Fiant tanquam puluis ante faciem venti, et Angelus Domini coarctans eos.*

Hoc & in primo Pſalmo poſuit, Non ſic impij, non ſic, ſed tanquàm puluis, quem proiicit ventus à facie terræ.

Fiant viæ illorum tenebræ, et lubricum, et Angelus Domini perſequens eos.

Verte ipſos in fugam, committens tuis Angelis, qui cerni nequeunt, perſecutionem. ſic inuenimus etiam Aſſyrios ab Angelo occiſos, & pri- 4. Reg. 19. mogenitos Aegyptiorum exterminator de medio ſuſtulit. *Tenebras* autem, & *Lubricum*, Caſum vocat. Qui enim offendunt & labuntur, excidere ſolent. Et oſtendens ſuarum precum iuſtitiam, ſubiungit.

Quoniam gratis abſconderunt mihi interitum laquei ſui, ſuperuacuè exprobrauerunt animam meam.

Iniuſtis enim, inquit, inſidiis in me vſi ſunt. hoc autem verbum *Exprobrarunt*, Symmachus expoſuit, Suffoderunt. Innuit autem mortem, quæ clanculum præparabatur.

Veniat illi laqueus, quem ignorat, et captio, quam abſcondit, apprehendat eum, et in laqueum cadat in C *idipſum.*

In ea, quæ contra me moliuntur, inquit, incidant, & in proprios caſſes cadant, inſperatam patiantur captionem. hoc enim dixit, Laqueum, quem non cognoſcit.

Anima autem mea exultabit in Domino, et delectabitur in ſalutari ſuo, omnia oſſa mea dicent, Domine quis ſimilis tui?

Ego autem & voluptatem, & lætitiam ob tua bona conſequar ô Domine, & per omnia membra mea clamabo te ſolum eſſe Deum. Hæc enim verba, Quis ſimilis tui, ſignificant te ſolum eſſe Deum, & ſuper omnibus rebus poteſtatẽ habere.

Eripiens inopem de manu fortiorum eo, egenum et pauperem à diripientibus eum.

Non ſinis enim à potentioribus circumueniri tenuiores, ſed & illos opprimis, & his ſubuenis.

Surgentes teſtes iniqui, quæ ignorabam, interrogabant me.

Calumniam, inquit, paſſus ſum, accuſatus his de rebus, quas ne cogitaui quidem. Quoniam

enim Saul inuidia compunctus, ipſum tyrannum fore ſuſpicabatur, & propterea in bello perſiſtebat, occaſione hinc arrepta eius æmuli non deſinebant calumnias contra ipſum ſtruere. Huiuſmodi homines, teſtes falſos nominat. ex numero iſtorum erat Doim, & erant Ziphæi, & alij inſuper multi.

Retribuebant mihi mala pro bonis, ſterilitatem animæ meæ.

Ego etenim Goliath de medio ſuſtuli, audentem & iuueniliter exultantem contra omnem populum, & alienigenas ſæpius expugnaui, & ſpiritus harmonia ipſum Dæmonum furore liberabã: ipſe autem non ceſſat à bello, volens me morte afficere, & obliuione delere. *Sterilitatem* namque, Obliuionem vocauit, quippe quòd per filios memoria conſeruatur: Idcirco Deus rerum omnium
Eſa. 56. auctor per Eſaiam Vatem inquit, Ne dicat Eunuchus, quòd ego ſum lignum aridum, quoniam hæc dicit Dominus Eunuchis electis, quæ ego volo, dabo ipſis in domo mea, in pariete meo locum admirabilem & nomen bonum, quod eſt præſtantius filiis, & filiabus.

Ego autem, cùm mihi moleſti eſſent, induebar cilicio, humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in ſinu meo conuertetur. B

Hinc diſcimus, quónam pacto finiendæ ſint calamitates: Cilicio enim (ait) præcinctus, & inedia conſumptus, Deo preces afferebam, & percepi fructus precationis meæ. Hæc enim clauſula, Oratio mea in ſinu meo conuertetur, hoc denotat, Pro precibus recepi à Deo poſtulata, & gremium meum impleui.

Quaſi proximum, & quaſi fratrem noſtrum ſic complacebam, quaſi lugens & contriſtatus, ſic humiliabar.

Omnem, inquit, aduerſus ipſum adhibui reuerentiam, tanquam erga fratrem legitimum, atque imitabar humilitatem hominis dolentis, & lugentis, nolens ob recta facta ſuperbire: hoc & hiſtoria docet. Nam cùm illic dixiſſet Saul, Tu fili Da-
1. Reg. 24. uid, reſpondit dicẽs, ſeruus tuus domine mi Rex.
Ibidem. Et rurſus, Cur ſequitur dominus meus Rex poſt canem mortuum, & poſt pulicem vnum?

Et aduerſum me lætati ſunt, & conuenerunt, & congregata ſunt ſuper me flagella, & ignoraui.

Ipſi autem cum multitudine inuaſerunt, occidere me ſperantes, & derepente impetum fecere, conantes me inſcium comprehendere. hoc enim, Congregata ſunt ſuper me flagella, & ignoraui, ſic Symmachus interpretatus eſt, Cõgregati ſunt ſuper me percuſſores, & neſciui.

Diſſipati ſunt, nec compuncti.

Iſti verò, inquit, ſua ſpe fruſtrati, & diſſipati, non ſunt pœnitentia ducti ob ea, quæ malè conſultarunt, ſed iterum eadem aggreſſi ſunt.

Tentauerunt me, ſubſannauerunt me ſubſannatione, frenduerunt ſuper me dentibus ſuis.

Omnibus, inquit, inſtigationibus me tentauerunt, volentes proprium animum ſatiare: quãdoque enim fallacibus vtentes verbis, me capere conati ſunt, quandoque autem leonino more infrenduerunt. Ego autem clamans, dixi.

Domine quando reſpicies?

Hoc autem non increpans dixit, ſed opem implorans. Quando, inquit, appares, & opitularis mihi iniuria affecto?

Reſtitue animam meam à malignitate eorum.

Superiorem animam meam omnibus machi- A nationibus reddito.

Libera à leonibus vnicam meam.

Cùm ſuperiùs dixiſſet, Frenduerunt aduerſum me dentibus ſuis, cumque ſit proprium leonum frendere; meritò ipſos Leones nuncupauit, conſilij crudelitatem feritatemque redarguens. *Vnicã* autem *Meam* Symmachus Iuuentutem meam, traduxit: hoc eſt omni humano auxilio deſtitutam.

Confitebor tibi domine in eccleſia magna, in populo graui laudabo te.

Hæc verba, *In populo graui*, ſignificant, In populo maximo. Hæc autem prædictio eſt, quæ euentum ſortita eſt: in omni enim terra & mari diuinus Dauid Deum celebrat per ora eorum, qui iam crediderunt. *Eccleſiam* nanque *Multam*, & *Populum numeroſum*, Eccleſias vocat, quæ per orbem terrarum erectæ fuerunt.

Non ſupergaudeant mihi, qui aduerſantur mihi iniquè, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis.

Hîc rurſus mentionem fecit eorum, qui Saulem contra ſe armabant, qui quidem amicitiam ſimulabant, ſed hoſtilem in modum ſe gerebant. Hoc autem explanatius inferius dicet.

Quoniam mihi quidem pacificè loquebantur, & in iracundia terræ loquentes dolos cogitabant.

Nam amicis verbis vtentes, veluti in quadam terra iram occulere conabantur, dolo mentem plenam habentes.

Et dilatauerunt ſuper me os ſuum: dixerunt, euge euge, viderunt oculi noſtri.

Cùm vidiſſent autem me inſidias perſenſiſſe, nudarunt deinceps occultas inimicitias, cum clamore lætantes ob meas calamitates.

Vidiſti Domine, ne ſileas, Domine ne diſcedas à me: exurge, & intende iudicio meo Deus meus, & Dominus meus in cauſam meam.

Iudex es Domine, omnia inſpicis, & nihil tuũ conſpectum præterit, ne deſpicias ea, quæ facta ſunt, nec me tua ope deſtituas, verùm iudica, & celerem ſententiam profer. hoc autem, quæ ſequuntur declarant.

Iudica me ſecundum iuſtitiam tuam Domine Deus meus, non ſupergaudeant mihi inimici mei, non dicant in cordibus ſuis, euge euge, anima noſtra: nec dicant, deuorabimus eum.

C Si enim iuſtitiam procraſtinas ô Domine, irridebunt rurſus illi, & pro occaſione lætitiæ meos dolores arripient, & meam aduerſam fortunam propriam felicitatem exiſtimabunt.

Erubeſcant, & reuereantur ſimul, qui gratulantur malis meis, induantur confuſione, & reuerentia, qui magnificè loquuntur ſuper me.

Dedecus congruens eſt iis, qui proximum cauillantur. propterea elatis, & grandiloquis hoc Vates imprecatus eſt.

Exultent, & lætentur qui volunt iuſtitiam meam, & dicant ſemper, magnificetur Dominus, qui volunt pacem ſerui eius.

Exultent, & lætentur autem qui volunt bona, & qui meam pacem expetunt: & cùm viderint me hanc aſſecutum, te Dominum laudent.

Et lingua mea meditabitur iuſtitiam tuam, tota die laudem tuam.

Porrò cùm tuam opem cõſecutus ſim, dies noctesque omnia tua præcepta meditabor, & ſemper tua

tua beneficia laudabo. hoc enim *Tota die*, Omnem diem, Symmachus explanauit, per hæc continuationem ſignificans. Pſalmus igitur hunc habet finem. Cæterùm moneo eos, qui hæc legerint, ne vllam ex iuſti hominis precibus offenſionem accipiant, ne anſam inimicis obtrectandi hinc arripiant. Sciendum eſt autem legis ſtatum, & non euangelicum viuendi modum Vatem attingere. Lex verò ait, vt proximum diligamus, & inimicum odio habeamus. Dominus autem Chri-
Matth. 5. ſtus perfectam virtutem oſtendens, inquit, Dictũ eſt antiqois, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: ego autem dico vobis, diligite inimicos veſtros, & benefacite iis,
Roman. 12. qui oderunt vos. Conſonantia verò his diuinus Apoſtolus inquit, Benedicite, & non maledicite. in hanc igitur differentiam inſpicientes, cognoſcite quid legi quidem congruat, quid verò gratiæ. Præterea beatus Dauid non maledicens hæc dixit, verùm Vaticinantis more prædixit ea, quæ penitus futura ſunt. quod autem, & idem ſecundum Euangelij legem iniuria afficientes non
Pſal. 7. vltus ſit, audite ipſum dicentem, Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis vacuus, perſequatur inimicus animam, & comprehẽdat, & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in puluerem deducat. & non dixit quidem hęc, & non perfecit, nam verba ad rem contulit. Bis enim quidem cùm hoſtem captiuum accepiſſet, non modo ipſum non occidit, verum etiam eos, qui interficere volebant, prohibuit, atque in pręlio occumbentem fleuit, & eum, qui mortem nunciauit, tanquam gaudentem, & iuueniliter exultantem ſe illum occidiſſe, morte mulctauit. Hæc autem percurrere coactus fui ob illos, qui maledicunt, & diuinum Dauidem in medium proferunt, vt magnam Dauidis philoſophiam vtilitatis exemplar habeant.

Pſalmi XXXV. Interpretatio.

In Finem. Pſalmus Dauidi.

Quando diuinus Dauid Saulem captiuum,
1. Reg. 14. non ſolùm non interemit, verum etiam interimere conantes prohibuit, cùm prima luce, in quodam monte eſſet, obiurgat Saulem, & iniuſtas inimicitias redarguit, demonſtrans, quòd nocte ipſum dormientem inueniens, non vt hoſtem interfecit, ſed vt beneficij auctorẽ ſeruauit, & oſtendit oram chlamydis, & ſcyphum aquę, & lanceam quam in demonſtrationem veritatis accepit. Ad hæc Saul reſpondit, verbis vtens beneuolentiæ coloratis, & amicitiæ perſonam præ ſe ferentibus, appoſuit etiam ſermonibus iuſiurandum, pœnitentiam ſimulans. Tunc igitur hunc pſalmum beatus Dauid dixit, accuſans eos, qui cum impietate conſuetudinem habent, & Dei prouidentiam per omnia penetrantem prædicans. Miſcuit autem cum verbis Theologiam, & Vaticinationem. Idcirco & inſcriptio In Finem tranſmittit legentem.

Dixit iniuſtus, vt delinquat in ſemetipſo.

Opinatur, inquit, malitiæ alumnus occulta eius animæ conſilia neminem intueri. Nam hoc verbum *Dixit*, pro Opinatur, & Suſpicatur, poſuit.

Non eſt timor Dei ante oculos eius.

Porrò cauſa huius ſtultitiæ eſt, eò quòd non timeat dominum, qui omnia inſpicit.

A *Quoniam doloſè egit in conſpectu eius, vt inueniatur iniquitas eius ad odium.*

Ille autem volens libenſque hanc ignorantiam habet, tanquam nolens ea, quæ fecit expendere, atque odio habere ſuos iniquos actus.

Verba oris eius iniquitas, & dolus, noluit intelligere, vt bene ageret. Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo, aſtitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odiuit.

Nam verbis quidem vſus eſt veritate carentibus, & dolo contextis. ea, quæ decent, minimè ſcire vult, ſed & nocte mala proximo ſtruit, & die cogitata perficere aggreditur: huiuſce verò cauſa eſt, eò quòd ipſe ſpecies malitiæ non execratur, nec penitus auerſatur. Hoc autem, Malitiam non odiuit, pro, Non execratus eſt, poſuit. Etenim Idola aliquando quidem abominationes, aliquando verò execrationes diuina ſcriptura nuncupat. Hoc verò Aquila, Non abiecit, explanauit. Sed Theodotion, Non expulit.

Domine in cælo miſericordia tua, & veritas tua vſque ad nubes. Iuſtitia tua ſicut montes Dei.

B Illi igitur veluti nemine aſpiciente hæc facere conantur. Tu verò Domine & miſericordiam immenſam habes, & veritatem immenſam, & iuſtitiam editis montibus comparatam. Veritas autem tua ad omnes vſque homines peruenit per Vates, veluti per quaſdam nubes, quæ ſalutarem imbrem ipſis ſuppeditat.

Iudicia tua Abyſſus multa.

Cæterùm hanc veritatem & iuſtitiam habens, qua de cauſa procraſtines, ignoro. Iudicia tua Abyſſum imitantur, quæ conſiderari non poteſt: quemadmodum enim illius fundus perſpici nequit, ſic tuorum iudiciorum cognitionem comprehendere non poſſumus.

Homines & iumenta ſaluabis Domine.

Et quæ eſt hæc cauſa?

Quemadmodum multiplicaſti miſericordiam tuam Deus.

Nam vſque ad iumenta tua benignitas peruenit, & non modo homines, verum etiam ea, quæ propter homines facta fuere nutris, etiam per hæc homines beneficiis afficiens.

Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum
C *ſperabunt.*

Sermo prædictionem continet, mutationem ſcilicet, quæ poſt humanitatem Saluatoris noſtri facta fuit. Non enim dixit, Sperauerunt, ſed Sperabunt.

Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrentibus voluptatis tuæ potabis eos.

Ad te autem hominum natura confugiet, contemplans bonorum affluentiam, quæ in domo tua effloreſcit. Per hæc innuit, non ſolum diuinæ doctrinæ flumina, ſed & myſtici cibi voluptatem: abundantiam verò horum bonorum torrenti aſſimilauit. primum quidem, quoniam à principio hæc hominibus data nõ fuit, deinde omnes homines adhortando, vt accedant, & bibant, quippe quòd non ſit perenne flumen, ſed torrens, & ad tempus fluens. Qui nanque in hac vita non acceſſerunt, poſt hunc diſceſſum ſacris aquis minimè perfruentur. Et oſtendens natura quidem bonorum affluentiam perpetuam eſſe, ſed ob diſpenſationes torrentes fieri, opportunè ſubiunxit.

Quoniam apud te eſt fons vitæ.

Hoc in loco apertè nobis ſanctæ Trinitatis myſterium aperit. Nam Fontem vitæ vnigenitum Dei verbum nominauit. ſic enim & ipſe per Hieremiam Vatem ſe ipſum nuncupat, Me dereliquerunt fontem aquæ vitæ, & abierunt, & effoderunt ſibi ciſternas diſſipatas quę continere aquam non valent. dicit igitur fontem hunc apud patrem eſſe ſecundum Euangelij doctrinam dicentem, Ego in patre, & pater in me eſt. *Hier. 2.* *Ioan. 14.*

In lumine tuo videbimus lumen.

Nam à ſancto ſpiritu illuminati, vnigeniti tui radios intuemur. nemo enim, inquit, dicere poteſt, Dominum Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto, & illum nobis Deus manifeſtauit per ſpiritum ſuum. Didicimus igitur exactè per Vaticinantis verba tres proprietates vnius diuinitatis eſſe.

Prætende miſericordiam tuam ſcientibus te, & iuſtitiam tuam his, qui recto ſunt corde.

Quocirca impertias continuè tuam manſuetam & iuſtam prouidentiam his, qui diuina cognitione dignati ſunt, & his, qui rectè agere decreuerunt. Vtraque enim de iiſdem dixit, & linguæ proprietate diuiſione vſus: non enim alios dicit ſcientes ipſum, alios verò rectos corde: neq; his quidem miſericordiam, his verò iuſtitiam petiit, ſed cùm perfectam virtutem veris opinionibus & rectis actionibus definiſſet, his, qui hanc poſſident, miſericordiam & iuſtitiam promiſit.

Non veniat mihi ſpes ſuperbiæ, & manus peccatoris non moueat me: ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem, expulſi ſunt, nec potuerunt ſtare.

Hanc clauſulam, Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem, Symmachus ſic interpretatus eſt, Vbi cadunt operantes iniquitatem, illuc impellentur, & nequibunt ſtare. Petit autem Vates, vt poſſit naturæ moderationem ſeruare, neque à via recta ob ſceleratorum inſidias diuertere, tanquam contrarij itineris finem cognoſcens. Qui enim, ait, decidunt in illum, non poterunt deinceps reſurgere, & in aliam viam currere. hæc autem his, quæ dicta fuere in ſexto Pſalmo conſonant, Quoniam non eſt in morte, qui memor ſit tui, in Inferno autem quis confitebitur tibi?

Pſalmi XXXVI. Interpretatio.

Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem.

Cùm diuinus Dauid experientia didiciſſet, quàm multorum bonorum manſuetudo conciliatrix ſit, & quòd eorum, qui iniuſtè viuunt, ſuperbiaq; vtuntur, finis ſit triſtis, & vitæ congruēs; (didicit autem hæc ex iis, quæ contra Saulem, & Abſalonem acciderunt, & ex aliis hominibus quicunque ſimilia fecerunt) admonitionem omnibus hominibus affert, commonefaciens quidem æquo animo ferre res moleſtas, quæ accidere ſolent, felicitates verò malorum hominum, & proſperitates nequaquam beatas exiſtimare, imò miſeras nuncupare. Idcirco cùm primùm exorſus eſſet pſalmum, inquit, Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Hoc autem, Noli æmulari, Symmachus quidem, Ne contendas, Theodotion verò, Ne irritare, interpretatus eſt, Videlicet, Noli incitari in imitationem iniquorum hominum, cùm ſecundas res, quæ ipſis accidunt, videris. & oſtendens inconſtantiam felicitatis, ſtatim ſubdidit.

A *Quoniam tanquam fœnum velociter areſcent, & quemadmodum olera herbarum citò decident.*

Hæc & beatus Eſaias inquit, Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis, quaſi flos fœni: exiccatum eſt fœnum, & cecidit flos, verbum autem Domini manet in æternum. hoc & beatus ait Dauid. *Eſa. 40.*

Spera in Domino, & fac bonitatem, & inhabita terram, & paſceris in diuitiis eius. Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.

Per omnia docuit ſpei in Deo collocatæ vtilitatem. Qui enim, ait, in illo ſpem fixam habet, & ab illo paſcitur; bonis ab ipſo ſuppeditatis perfruetur, & plena manu hæc conſequentur, qui veras delicias putant eſſe, habere cum illo conſuetudinem.

Reuela Domino viam tuam, & ſpera in eo, & ipſe faciet, & educet quaſi lumen iuſtitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem.

Deo, inquit, & te ipſum, & tuas actiones offer, & ab ipſo auxilium expecta. nam ipſe vt Iudex iuſtam ſententiam proferet, & celebrabit te, & illuſtrem te reddet, vt omnibus ſis clarus veluti meri-

B diana lux.

Subditus eſto Domino, & ora eum.

Hæc igitur ſciens, obtemperato Deo gubernanti, & petito bona ab ipſo.

Noli æmulari in eo, qui proſperatur in via ſua, in homine faciente iniuſtitias.

Si quempiam videris prauè agentem, nec ſua ſpe deiectum, ſed ſecundo flumine ferri; noli indignari, neq; moleſtè feras, tanquam huiuſce mundi machinam nemine gubernante. ea, quæ ſequuntur hæc demonſtrant.

Deſine ab ira, & derelinque furorem, noli æmulari, vt maligneris, quoniam qui malignantur, exterminabuntur.

Ne reſpicias ſecundas res illorum, ſed expectato finem, & videbis perniciem.

Suſtinentes autem Dominum, ipſi hereditabunt terram, & adhuc puſillum, & non erit peccator, & quæres locum eius, & non inuenies: Manſueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.

Etenim crede mihi, quòd hi, qui à diuina ſpe pendent, & qui manſuetam vitam elegerunt, in otio & pace degent, delicias habentes æternas,

C conſcientiæ ſcilicet puritatem. hi verò, qui inconſtantibus felicitatibus confiſi ſunt, celerem mutationem recipient, & perpetuæ obliuioni prodentur.

Obſeruabit peccator iuſtum, & ſtridebit ſuper eum dentibus ſuis, Dominus autem irridebit eum, quoniam proſpicit, quòd veniet dies eius.

Et per hæc conſolationem Iniuria affectis affert. Oſtendit enim peccatorem quidem rabie percitum, & furentem contra eos, qui quietam vitam amplexi ſunt, iuſtum verò Iudicem eorum audaciam irridentem, vt qui celerem eorum finem præuideat.

Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum ſuum, vt decipiant pauperem & inopem, vt trucident rectos corde, gladius eorum intret in corda ipſorum, & arcus eorum confringatur.

Eundem ſenſum hæc habent, quem & ſuperiora. Nam edocet iniuſtum quidem omnibus machinationibus contra eos, qui nihil peccarunt vſum fuiſſe, verùm intra propria retia trāsfodiendū eſſe. *Gladium* nanque & *Arcum* vocauit diuerſas

insidias

inſidias. Hæc reſpondent iis, quæ in ſeptimo Pſalmo dicta fuere, Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit.

Melius eſt modicum iuſto ſuper diuitias peccatorum multas.

Melior eſt, inquit, frugalitas cum iuſtitia, quàm diuitiæ iniquę, & affluentia iniuſta. Deinde oſtendens vtrorumque fructum ait.

Quoniam brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iuſtos Dominus.

Brachia eleganti figura potentiam appellauit: quoniam per hæc inſitum eſt à natura hominibus, vt nperentur. Præclarè valde hoc verbum, Confirmare, iuſtis tribuit: nam à Dæmonibus, & ab hominibus agitati, à diuina verò gratia confirmati, conſiſtunt, & ingruentibus calamitatibus ſuperiores fiunt.

Nouit Dominus vias immaculatorum, & hæreditas eorum in æternum erit. non confundentur in tempore malo, & in diebus famis ſaturabuntur.

Omuem conſequuntur opem, qui ſine crimine viuere decreuerunt. licet enim in calamitates incidant, his ſuperiores redduntur, & communi inopia graſſante, à Deo frugalitatem accipient, & ad hæc ſempiternis bonis perfruentur. Porrò *Famem* opinor hîc ſignificari eam, quæ antiquis Iudæis intentata fuit: Inducam ſuper terram non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed famem audiendi verbum Dei.

Amos 8.

Quia peccatores peribunt, inimici verò Domini, mox vt honorificati fuerint, & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.

Hæc coniunctio *Verò*, differentiam perſouarum inducit, & ſuggerit materiam ſuſpicandi, alios quidem eſſe peccatores, alios verò inimicos Domini. Aquila verò, & Symmachus pro hac coniunctione *Verò* coniunctionem *Et* pouentes, eoſdem eſſe peccatores, & Dei inimicos oſtenderunt. Dicit autem homines ob propria peccata Dei inimicos, (cùm parum temporis floruerint, cumq́ue illuſtres, & clari eſſe viſi fuerint) vt fumum diſſolutos fuiſſe.

Mutuabitur peccator, & non ſoluet, iuſtus autem miſeretur & retribuet.

Talis fuit Saul, qui ſemper quidem beneficiis affectus à diuino Dauide, remunerare verò bonis beneficij auctorem noluit. Sed beatus Dauid proprium dominum imitans, qui oriri facit ſolem ſuum ſuper bonos & malos, de omnibus bene merebatur. Tales fuerunt Iudæi, qui omnes medicinas à ſacris Apoſtolis recipientes, & internecinum animum contra eos oſtendebant; verumtamen diuini Apoſtoli diuina dona ipſis magnificè diſtribuebant.

.. *Quoniam benedicentes ei hæreditabunt terram, maledicentes autem ei diſperibunt.*

Genes. Hoc Patriarchæ Abrahæ vniuerſitatis Deus promiſit, Benedicam benedicentes te, & maledicentes te maledicam.

A Domino greſſus hominis diriguntur, & viam eius volet nimis, cum ceciderit non colliditur, quia Dominus ſupponet manum ſuam.

Quapropter hac de cauſa laudat quidem laudantem iuſtum, maledicentem verò æqualibus rebus remunerat, quoniam ipſe iuſtorum vias dirigit. Fieri enim non poteſt, vt quis abſque ipſius gratia ſine crimine virtutis viam deambulet. Fauet igitur his, qui tale propoſitum habent, &

A neceſſe eſt virtutis poſſeſſionē, humanam promptitudinem & diuinam opem in idem concurrere. Sic enim etſi aliquando is, qui hoc iter facit, prolabatur, diuinam tamen opem conſequitur: eodem modo beatus Dauid cùm offendiſſet, cumq́ue in terram decidere periclitatus eſſet; à diuina gratia erectus eſt.

Iunior fui, etenim ſenui, & non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem. tota die miſeretur, & commodat iuſtus, & ſemen illius in benedictione erit.

Cùm fuerim iunior, & nunc ſenio confectus ſim; nec noui, nec vidi iuſtum diuina prouidentia deſtitutum eſſe. Etenim iuſtus Iudex non modò ipſorum, verumetiam illorum, qui ex ipſis naſcētur, omnem curam gerit. ſic Iſraëlis etiam impiè agentis ob maiorum virtutem rationem habuit. eodem modo Salomonem peccantem ob paternam pietatem pertulit. Hoc autem, Tota die miſeretur, & fœneratur iuſtus, omnis generis beneficia iuſti declarat: Videlicet, beneficia per opes, per negotia, per verba, & conſilia. hæc verò faciēs, miſeratur quidem eus, qui hæc conſequuntur: B fœneratur verò Deo totum. Qui enim miſeratur, ait, pauperem, mutuatur Deo cum fœnore, vt idem ſit miſericordia & fœnus.

Declina à malo, & fac bonum, & inhabita in ſeculum ſeculi.

Cùm hæc igitur noueritis vos omnes, cumq́; præmia virtutis & malitiæ didiceritis; fugite quidem ſceleris ſpecies: ambulate verò contrariam viam, vt ſempiternis bouis perfruamini.

Quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet ſanctos ſuos, in æternum conſeruabuntur, & iniuſti punientur, & ſemen impiorum peribit: iuſti autem hæreditabunt terram, & inhabitabunt in ſeculum ſeculi ſuper eam.

Cùm recto & iuſto iudicio vniuerſorum Dominus vſus ſit, remunerationes ſtudiis accōmodatas dabit, iuſtitiæ quidem ſtudioſos omni cura dignos faciet: contraria verò eligentes, radicitus euellet. ſic cùm vtrorumque fructus oſtendiſſet; deinceps edocet, quomodo fieri poteſt, vt iuſtitia exerceatur, quæ ſit Deo accepta.

Os iuſti meditabitur ſapientiam, & lingua eius loquetur iudicium. Lex Dei eius in corde ipſius, & non ſupplantabuntur greſſus eius. C

Decet, ait, & lingua & mente diuina oracula circunferre, & hæc ſemper meditari. ſic enim virtutis ſtudioſus quid agendum ſit diſcens, intrepidus & immobilis manebit, ſuperior factus iis, qui deiicere conantur. Hæc in primo inquit pſalmo, Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte, & quæ ſequuntur.

Conſiderat peccator iuſtum, & quærit mortificare eum, Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius, nec damnabit eum, cum iudicabitur illi.

Diuerſis modis eadem dicit, tenaciorem memoriam faciens ob maiorem meditationem. Dicit autem Dominum minimè deſpecturum eſſe hominem iuſtum, cùm ab iniquis hominibus inſidiis petitur, neque adhæret ipſis, qui hæc committere audent, verùm faciet, vt retia tranſiliat. hanc opem conſecutus eſt Abraham cùm Sarra eius vxor bis rapta eſſet, Hāc & Iſaac cùm hoc idē paſſus eſſet, Hanc Iacob cùm à fratre, & ab affine in inuidiam raptus eſſet, Hanc Ioſeph cùm per inuidiam, & calumniam bello peritus eſſet. Et quid

oportet omnia percurrere?facile enim eſt ſtudioſis & antiqua colligere,& noua conſiderare.

Expecta Dominum, & cuſtodi viam eius, & exaltabit te, vt hæreditate capias terram: cùm perierint peccatores videbis.

Cùm igitur hæc didiceris; diuinam ſententiam expecta, & leges poſitas cuſtodi. ſic enim & in præſenti vita illuſtris eris,& in futura ſempiternis bonis perfrueris,& videbis ærumnoſum peccatorum finem. Deinde quoniam multi mœrore afficiuntur, cùm videant ſceleratos homines non ſubitò pœnas pendere, ſed diutius in felicitate perſiſtere; meritò à rebus præteritis futura confirmat.

Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut Cedros Libani. Et tranſiui, & ecce non erat, quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius.

Vidit nanque magnus Dauid & finem Regni Saulis,& ſtragem tyrannidis Abſalonis, & ſuperbiam,& interitum Naas Ammanithes, & mortem cum faſtu Goliath alienigenæ,& præter hos, multorum non paucorum arrogantiam, & ſpiritum, & vltimam perniciem. Meritò igitur illorum felicitatem ſterilibus arboribus comparauit. Vanos autem eſſe dicit, non ſolum ipſos, verum etiam eorum loca. Cæterùm per hæc memoriam demonſtrauit. deinde rurſus admonitionem, & conſilium affert.

Cuſtodi innocentiam, & vide æquitatem, quoniam ſunt reliquiæ homini pacifico.

Porrò hoc Symmachus ſic dixit, Cuſtodi ſimplicitatem,& vide rectum, quoniam ſunt futura homini pacifico. Ne reſpicias, ait, in præſentes calamitates, ſed futura expecta: nam erit tempus quo iis, qui integritate & æquitate vſi ſunt, merces congruens rependetur.

Iniuſti autem diſperibunt, ſimul reliquiæ impiorum interibunt.

Hoc rurſus Symmachus ſic explanauit, Impiè agentes ſimul delebuntur, extrema iniquorum excidentur. In illo, inquit, tempore hi ſuæ malitiæ præmia habebunt, & communem expectabunt interitum.

Salus autem iuſtorum à Domino, & protector eorum in tempore tribulationis. Et adiuuabit eos Dominus, & liberabit eos, & eruet eos à peccatoribus, & ſaluabit eos, qui ſperauerunt in eo.

Qui autem iuſtitiam exercent, diuino auxilio perfruentur, & ſalutem conſequentur, & ſuperabunt eos, qui offendere conantur, quippe qui in Deo totam ſpem fixam habuere.

Pſalmi XXXVII. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi, In Reminiſcentia.

Confeſſio variis in locis facta, prædicat diligentem diuini Dauidis pœnitentiam. In multis enim Pſalmis peccati meminit, vulnus ferre nequiens, ſed & morbum,& curationem in medium profert, doctrinæ argumentum hominibus afferens. In hoc igitur Pſalmo & de peccato mentionem facit,& de pœna inflicta ob peccati expiationem. acciderunt autem ipſi multæ & variæ moleſtiæ, nimirum Amnonis cædes, Abſalonis tyrannis, Architophelis conſilium, quod contra ipſum conſultauit, Semei contumeliæ, & cætera quæ hiſtoria edocet.

A *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.*

Huius etiam Pſalmi prooemium fecit Dauid, precando, vt more medici, non iudicis caſtigetur, neque vt amarioribus medicinis, ſed lenibus curetur.

Quoniam ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi, & confirmaſti ſuper me manum tuam.

Hoc dicit, non fruſtra obſecro, ſed videns imbrem ſagittarum mihi immitti, tuamque manum mihi valde imminentem, meque vehementer cædentem. Hoc enim, Firmaſti ſuper me manum tuam, ex tranſlatione poſuit cædentium, multaſque plagas incutientium.

Non eſt ſanitas in carne mea à facie iræ tuæ, non eſt pax oſſibus meis à facie peccatorum meorum.

Cùm ſupplicio, inquit, afficior, peccati mei recordor: illius autem recordatio querimonias mihi & ploratus inducit, ex hiſce verò ærumnæ mihi & miſeriæ accedunt.

Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Putruerunt, & corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſi-

B *pientiæ meæ. Miſer factus ſum, & curuatus ſum vſque in finem, tota die contriſtatus ingrediebar.*

Inflexit me, inquit, graue peccati onus: mœrore autem me afficit grauis odor illorum vulnerum iam putridorum, quæ accepi, cùm prudentiam obiecerim,& inſipientiæ ſeruiuerim. Qua de cauſa omni voluptate priuatus, mœreo, & triſtis ſum quotidie,& mœroris viciſſitudinem non inuenio.

Quoniam lumbi mei impleti ſunt illuſionibus, & non eſt ſanitas in carne mea.

Per *Lumbos*, Concupiſcentiam tacitè innuit: his enim inhærent renes, per quos appetitus excitari ſolent. Dicit igitur iſtorum malorum cauſam fuiſſe, quòd non ad virtutem, ſed ad laſciuiam concupiſcentia abuſus ſit.

Afflictus ſum, & humiliatus ſum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei.

Ex illa, inquit, concupiſcentia hoc percepi, quòd vſque in terram incuruus factus ſum, & ſemper lugeo ob acerbos cordis mei dolores. Quapropter mutata concupiſcentiæ vi, illam diuinæ voluntatis effeci miniſtram. hoc nanque

C ſubiunxit.

Domine ante te omne deſiderium meum.

Quoniam enim ſemel ipſa abuſus ſum; ſemper deinceps illam tuis mandatis addicam.

Et gemitus meus à te non eſt abſconditus. Cor meum conturbatum eſt, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipſum non eſt mecum.

Vides, inquit, ô Domine meos vlulatus & lacrymas: Vides me, inquam, agitatum,& propriis viribus deſtitutum, conſuetoque lumine priuatum, & in meridie tanquam in tenebris degentem. Duo autem ſibi accidiſſe per hæc ſignificat, Et mœroris immenſitatem, per quam lux non videtur eſſe lux, Et deſtitutionem diuinæ prouidentiæ, quam lumen oculorum ſuorum meritò nuncupauit.

Amici mei & proximi mei aduerſum me appropinquauerunt, & ſteterunt, & qui iuxta me erant, de longè ſteterunt.

Hoc autem Symmachus ſic interpretatus eſt, Amici mei,& ſocij mei aduersũ me in plaga mea contra ſteterunt. Nam ex amicis hi quidem cùm

meam

meam plagam vidiſſent, hoſtilia egerunt, & manifeſtò contra me ſteterunt, hi verò veriti, ſeceſſerunt, neque proprij auxilij me participem fecerunt. Porrò tacite innuit in prima parte Architophelem, qui non modò diſceſſit, verùm etiam pernicioſa conſilia attulit. Alij verò (vt veriſimile eſt) hæc cootra illum fecerunt, imò verò plurima pars Iſraëlis, & ipſa tribus Iudæ pro Abſalone bellum geſſeruut. Subitò igitur poſt parricidæ cædem inuicem ſe hortabantur, vt alias tribus præuenirent, & in domos regias Regem Dauidem reducerent.

Et vim faciebant, qui quærebant animam meam, & qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.

Cùm hoſtes me deſtitutum ab inimicis vidiſſent, coutra me inſidias ſtruebant, meam cædem deſiderantes.

Ego autem tanquam ſurdus non audiebam, & ſicut mutus non aperiens os ſuum. Et factus ſum ſicut homo non audiens, & non habens in ore ſuo redargutiones.

Hoc magis dilucidè hiſtoria edocet. Nam cùm Abſalon ſententias patris damnaret, & eos, qui litem amiſerant, ad ſe ipſum alliceret, beatus Da- B
2. Reg 16. uid æquè ferebat. Cumque Semeus maledictis laceſſeret, & manu, & lingua feriret, Dauid ſilens, iniurias ſuſtinebat, & Abyſai conantem ab improbo exigere pœnam prohibuit, dicens, Sinite ipſum, vt maledicat Dauidi.

Quoniam in te Domine ſperaui, tu exaudies me Domine Deus meus: Quia dixi nequando ſupergaudeant me inimici mei, & dum commouentur pedes mei, ſuper me magna locuti ſunt.

Hac verò, inquit, vſus tolerantia; ſpem in te habebam, & tibi mei ipſius iudicium committebam, atque obſecrabam, ne inimicis ludibrio fierem, néve meæ cauſæ iactura ipſis ſuperbiæ auſa foret.

Quoniam ego in flagella paratus ſum, & dolor meus in conſpectu meo ſemper.

Peccatum, ait, me flagellis dignum fecit, idcirco ſupplicius me ipſum ſubiicio, quandoquidem curationem deſidero, cùm peccati ſtimulis punctus ſim.

Quoniam iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo pro peccato meo.

Propterea accuſator mei ipſius fio, & vt ſanus C ſim, omnem diligentiam adhibebo.

Inimici autem mei viuunt, & confirmati ſunt ſuper me, & multiplicati ſunt, qui oderunt me inique, qui retribuunt mala pro bonis.

Tibi ſoli, ait, peccaui Domine, & malum coram te feci. Cæterùm illi cùm multa à me beneficia ſæpius accepiſſent, contrariis rependunt, & maius robur meo adepti ſunt.

Detrahebant mihi, quoniam ſequebar bonitatem.

Rurſus per hæc Abſalonem eius iudicia calumniãtem, & iniuſtos accerſentem oſtendit. Et poſtquam filius parricida eſſe ſtudebat; meritò dixit, Et proiecerunt dilectum, vt mortuum repudiatũ: quem enim diligere oportebat ſecundum leges naturæ, hunc tanquam mortuum grauiter olentem deteſtabatur. Congruit autem hoc, & populo ingrato, qui cùm à Dauide infinita beneficia accepiſſet, cumque per eum alienigenas ſuperaſſet, ſæpius circa beneficia ingratum ſe exhibuit.

Ne derelinquas me Domine Deus meus, ne diſceſſeris à me: Intende in adiutoriũ meũ Domine Deus ſalutis meæ.

A tot, inquit, doloribus circuncluſus, te meum A Deum, & Dominum obſecro, ne tua ſolita prouidentia me deſtituas, verùm vt opem imperties, & ſalutem mihi gratificeris.

Pſalmi XXXVIII. Interpretatio.

In Finem. Pro Idithum. Canticum Dauidi.

Aliqui Interpretum Pſalmum Idithum aſcripſerunt, & dixerunt ipſum hunc conſcripſiſſe: Titulus autem contrarium edocet, videlicet Pſalmum eſſe Dauidis, & Idithum ad canendum datum fuiſſe, cui canentium chorus commiſſus erat. In Finem, nos tranſmittit, quoniam humanæ naturæ vilitatem deplorat, & huiuſce finem demonſtrat. Porrò magnus Dauid hunc Pſalmum dixit, cùm Abſalonem fugitaret, cumque à Semei conuiciis afficeretur, & cum proximè præcedenti Pſalmo multam conuenientiam habet. 2. Reg. 16.

Dixi, cuſtodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea: poſui ori meo cuſtodiam, cùm conſiſteret peccator aduerſum me.

B Cùm Semei magno Dauidi fugienti parricidæ filij tyrannidem in via occurriſſet; & glebis eum percutiebat, & verbis homini maledicebat, & peccatorem, & ſanguinarium virum vocans. Verùm diuinus Dauid vſitata philoſophia vtens, nõ modò ipſe non vltus eſt, verùm vnum ex Ducibus iaculis conficere conantem prohibuit, dicẽs, Dimitte eum, quoniam maledicit mihi: etenim 2. Reg 16. Dominus dixit illi, vt malediceret Dauidi, & quis dicet ipſi, quare feciſti ſic? vt videat Dominus humilitatem meam, & reddat mihi Dominus bonũ pro eius maledictis in die hac. Cæterùm Pſalmi verba multam conuenientiam cum hiſtoria habent. Nam ait ſe magnam curam geſſiſſe linguæ, cùm ſciat hoc membrum admodum eſſe labile, & hanc ſemper muniſſe veluti quodam muro, Semei tanto magis, licet iniuria affectus non eſſet, contra ſtetit. Ipſum enim peccatorem, & iniuſtum nominat, tunc enim ait.

Obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui à bonis.

Verùm hæc valde iis, quæ ab ipſo in hiſtoria di- Ibi. vt ſupra. cta ſunt, reſpondent, Sinite ipſum maledictis laceſſere, quoniam Dominus præcepit ei, vt malediceret Dauidi, vt Dominus videat humilitatem meam, & eripiet me hodie ex manu inimicorum meorum. Hoc & hîc dicit, Quoniam ſurdo ſimilis ſum, penitus nihil audienti, & humilem, & abiectum me ipſum feci, lucrum hinc expectans.

Et dolor meus renouatus eſt.

Ab illo, ait, conuiciis affectus, peccati, quod audacter commiſi, memini, & ſtimulis è peccato emiſſis configebar, reputans hanc eſſe cauſam, cur ego maledictis afficiar, & tyrannide opprimar, & à regiis domibus exactus, fugere cogar. Hæc autem multam cum hiſtoria cognationem habent. Hæc enim clauſula, *Præcepit illi Dominus maledicere Dauidi*, Peccati memoriam habet, quoniam per hoc caſtigatio euenit.

Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcet ignis.

Hoc Symmachus ſic explanauit, Exaruit cor meum intra me, & dum in animo expenderem; flagrabam igne. Redigens in memoriam, inquit, peccatum, mœroris igne ardebam.

Locutus ſum in lingua mea, notum fac mihi Domine

finem meum, & numerum dierum meorum, quis eſt, vt ſciam, quid deſit mihi.

Conuiciatori igitur nihil reſpondi, Domiuo autem vniuerſorum ſupplicaui, vt notum mihi finem meum faciat, valde finem deſiderans.

Ecce menſurabiles poſuiſti dies meos, & ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te.

Hoc rurſus Symmachus ſic dixit, Ecce dediſti mihi dies, vt menſuras duodenûm digitorum, & vita mea, vt nihil ante te. Deſidero autem finem, ſciens bumanam natoram minimè longæuam eſſe: noſtra namque vita uec videtur conſiſtere tuæ vitæ comparata. To enim ſine principio es, & ſine: noſtra verò vita menſuratur, vt quibuſdam menſuris palmi, & cubiti. propterea autem demonſtrauit paucitatem temporis humanæ vitæ.
Pſal. 89. Sic & alibi, Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies beſterna, quæ præterijt, & cuſtodia in oocte. Et aliàs cùm de cœlis, & terra mē-
Pſal. 101. ſionem feciſſet, Ipſi, inquit, peribunt, tu autem permanebis, & omnes ſicut veſtimēta veteraſcēt, & ſicut amictum mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.

Veruntamen vniuerſa vanitas omnis homo viuens.

B Quare omnis, ait, hominom natura, & diuites, & pauperes vapori ſimiles ſunt, qui diſſoluitur, & temerè & fruſtra ædificant, & comparant diuitias, & affluentiam congregant.

Veruntamen in imagine pertranſit homo, ſed & fruſtra conturbatur. Theſaurizat, & ignorat, cui congregabit ea.

Nihil, ait, vioentes bomines differunt ab iis, qui in pictura exprimuntur: æqualiter enim & horum, & illorum uatura tempore labitor, & corrumpitur. Vetuntamen nihilominus homines contendentes perturbantur, dimicantes, bellum gerentes, mercantes, & omuis humana vita tempeſtate & fluctibus referta eſt, fiuem habens mortem. cum labore verò multo, & ſudore opes congerentes, neſciont ſuturum hæredem. Porrò beatus Dauid ex his, quæ ſibi acciderunt motus ſcripſit. Etenim cùm Regnum maximum, & illuſtre valde reddidiſſet ex hoſtilibus ſpoliis, atque ex tributo, quod ab alienigeuis pendebatut; neſciebat impiam, & iniquam meutem filij. Deiude cùm vidiſſet ipſum filium potentem ob Regna factum, cumque diuitias repoſitas, tanquam proprias ſibi vendicaſſet; in admirabilem hanc vocem prorupit.

Et nunc quæ eſt expectatio mea, nónne Dominus, & ſubſtantia mea apud te eſt?

Cùm in omnibus illis ſe eſſe potentem aſſeruiſſet; à te expecto opem. Subſtantiam autem Aquila, Expectationem dixit: videlicet, te expecto circumſpiciens: nimirum tuam benignitatem præſtolor. deinde dolorum cauſam oſtendit.

Ab omnibus iniquitatibus meis erue me.

Rurſus Semei meminit.

Opprobrium inſipienti dediſti me.

2. Reg. 16 Hoc valde iis, quæ in hiſtoria dicta ſunt congruit, Dominus dixit illi, vt malediceret Dauidi. Quæ verò ſequuntur, ſimiliter his, quæ dicta ſunt cohærent.

Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu feciſti.

Te enim, inquit, permittente; ille perbacchatus eſt: & ille quidem ſimilis erat flagello, tu verò per illud caſtigationem afferebas. propterea ſilens flagella accepi, illum quidem deſpiciens, te verò in me animaduertentem perſpiciens. ingenioſè valdè, & quæ ſequuntur poſuit.

Amoue à me plagas tuas, à fortitudine manus tuæ ego defeci.

Supplico igitur, & obſecro te Domine, ceſſa deinceps à caſtigatione: multitudine enim plagarum conſumptus ſum.

In increpationibus propter iniquitatem corripuiſti hominem, & tabeſcere feciſti ſicut araneam animam eius.

Non temerè, nec fruſtra, inquit, animaduerſiooibus vſus es, ſed redarguens errata mea, & medici more ſecans, atq; extrahens occultam ſaniem, & liquefacis me doloribus ex curatione emiſſis, ſanitatem bis, qui ſecantur procurans.

Veruntamen vanè conturbatur omnis homo.

Hæc igitur mecum ipſe conſiderans, video bomines ad nullum opus bonum turbari pro iuconſtantibus rebus.

Exaudi orationem meam Domine, & deprecationem meam auribus percipe, lacrymas meas ne ſileas, quoniam aduena ego ſum apud te, & peregrinus ſicut omnes patres mei: remitte mihi, vt refrigerer, priuſquam abeam, & amplius non ero.

Tibi Domine, inquit, ſupplico, exaudi me obſecrantem, & cum lacrymis deprecantem. Non enim habito terram vt propriam, ſed tanquam peregrinus incolo, vt omnes patres mei: cùm parum temporis vixerim, mortem obibo. Igitur modicas inducias imperti, vt paucos dies ſine doloribus vita perfruar, priuſquam è vita auolem. Egreſſus enim, noo reuertar. Hoc enim dixit, Amplius non ero, boc eſt, In hanc corruptam vitam non reuertar. Cæterùm dignum eſt magnum Dauidem admirari, cùm ſit in regno, & copiis, atque potentia, ſe ipſum aduenam, & peregrinum nomioare, & felicitati fidere nolle. Nam reuera hæc verba cum ſapientia dicta ſunt, quæ rerum naturam ſcit, & hac de cauſa præſentem felicitatem deſpicit.

Pſalmi XXXIX. Interpretatio.

In Finem. Pſalmus Dauidi.

Quidam in beatum Hieremiam bunc pſalmum
C acceperunt. Aliqui in admirabilem Danielem, quoniam is, & ille iu lacum couiecti ſunt. Exordium autem pſalmi de lacu mentiouem facit, & voum verbum attendentes, in illum ſenſum cooverſi ſunt. Porrò aliqui captiuis Babylonem habitantibus pſalmum quadrare dixerunt. Ego autem eleganti figura in ea quidem, quæ ipſi Dauidi acciderunt, hune conſcriptum eſſe opinor, referri verò in omnem bominum uaturam, quæ ſpem reſurgendi à Deo Saluatore noſtro accepit, in hanc verò ſenteutiam diuinus Paulos nos deducit, io epiſtola ad Hebræos, aliquorum verbo- Ad Heb. 10.
rum mentionem faciens.

Expectans expectaui dominum, & attendit me, & exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis.

Congruunt hæc, quæ dicta ſunt, magno Dauidi: quandoquidem conſonantia ſunt proximè præcedenti pſalmo. Nam in illo qpidem dixit, Exaodi Domine orationem meam, & deprecationem meam auribus percipe, lacrymas meas ne ſileas, remitte mihi vt refrigerer, priuſquam abeam, &

amplius

amplius non ero. Et paulò ſuperius inquit, Et nunc quæ eſt expectatio mea? nónne Dominus? & ſubſtantia mea apud te eſt? Hîc verò tanquam deprecatione admiſſa, & petitione conceſſa dicit, Expectans expectaui Dominum, & attendit me. Cùm enim peccatum meum auerſatus eſſet; beneuolam faciem mihi oſtendit, & preces meas exaudiuit. Et quid fecit, cùm exaudiſſet? Deduxit me de lacu miſeriæ, & à luto fæcis. Sic autem ſacræ literæ maxima diſcrimina nuncupare ſolent, ſicut ſuperius diximus. Cùm à periculis te liberaſſet, quid tibi rurſus gratificatus eſt?

Et ſtatuit ſupra petram pedes meos.

Matth. 16. Super hanc enim, inquit, petram ædificabo eccleſiam meam, & portæ Inferi non præualebunt aduerſus eam.

Et direxit greſſus meos.

Cùm enim ab errore liberaſſet; rectam veritatis viam oſtendit.

Et immiſit in os meum canticum nouum, carmen Deo noſtro.

Nam pro impio Idolorum cultu, verum Deum celebrare doctus ſum, & canticum non vetus, ſed nouum afferre, atque nouis beneficiis accommodatum.

Videbunt multi, & timebunt, & ſperabunt in Domino.

Poſtquàm perſona eorum, qui ſalute perfruiti ſunt, hæc percurrit; meritò Vates inquit eos, qui nondum bona guſtauerunt, viſuros eſſe, & formidaturos, vt qui non hactenus acceſſerunt, & poſtea ſpe corroborati, à Deo ſalutem conſequentur.

Beatus vir, cuius eſt nomen Domini ſpes eius, & non reſpexit in vanitates, & inſanias falſas.

De hiſce vanitatibus Propheta mentionem fecit & in præcedenti pſalmo, Verumtamen vniuerſa vanitas omnis homo viuens. Et rurſus, Verumtamen vanè conturbatur. Et hîc igitur eum iudicat beatum, qui præſentia quidem deſpicit, diuinam verò ſpem ante omnia habet.

Multa feciſti tu Domine Deus meus mirabilia tua, & cogitationibus tuis, non eſt, qui ſimilis ſit tibi: annunciaui, & locutus ſum, multiplicati ſunt ſuper numerum.

Miracula, inquit, quæ à tua potentia facta ſunt, omnem numerum, & narrationem ſuperant. Non enim eſt qui facere poſſit ſimilia rebus tuis: quandoquidem opera tua maxima, & perpulchra ſunt, vincunt autem humanas laudes ea, quę quolibet tempore à tua prouidentia diſpenſata fuere, videlicet in Ægypto, in deſerto tempore Moſis, Ioſue, Samuelis, & quæ acciderunt Iſaac, Iacob, vel Ioſeph, qui per ſeruitutem regnauit, & alia ne ſingula percurram. Verùm quod nunc factum eſt omnibus his eſt admirabilius: non enim vnius hominis, vel vnius gentis, ſed omnium gentium ſalutem molitus es, & cùm legis cultum ceſſare feciſſes, Iudæorum imbecillitati accommodatum; nouam gratiam dediſti, quæ rationis cultum præſcribit.

Sacrificium, & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi. Holocauſta, & pro peccato non poſtulaſti: tunc dixi, ecce venio.

Ad Rom. 12. His Apoſtoli admonitio concinit, Obſecro vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum. Nam pro legis ſacrificiis Dominus imperauit, vt noſtra membra conſecremus. Cùm hanc autem, ait, tuam gratiam perſpexerim, me ipſum tibi adduxi, dicens, adſum. hanc igitur vocem beatus Paulus in Dominum Chriſtum accipit, & congruenter admodum: Noſtræ enim naturæ eſt primitiæ, & illi omnium primo noſtra dicere conuenit, & in ipſo prius adumbrare ea, quæ à nobis fieri decet. Eodem modo ipſe primus ad baptiſma acceſſit, nobis tacitè oſtendens baptiſmatis gratiam. eodem modo pedes diſcipulorum lauit, humilitatis exemplar nobis proponens. Propterea Ioanni dicit, Sine modò, ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiam. Congruit igitur illi noſtra dicere, qui ſumus membra illius corporis, vt primogenito multorum fratrum ſecundum carnem. Ad Heb. 10. Matth. 3.

In capite libri ſcriptum eſt de me.

Superius, inquit, in libris ſacrorum Vatum hæc de me prædicta ſunt. *In capite*, Aquila, & Symmachus, *In inuolucro libri* dixerunt. ſic autem diuina volumina vſque in hodiernum diem Iudæi munire ſolent.

Vt facerem voluntatem tuam Deus meus volui, & legem tuam in medio ventris mei.

Cùm acceſſiſſem ad te, ait, omne ſtudium adhibeo, vt tua præcepta impleam, & vt ſecundum tuam voluntatem viuam. Hoc autem, *In medio ventris mei*, ex tranſlatione dixit eorum, qui aliquem amore proſequuntur, & deſiderant illum intra ſua viſcera coniicere. Porrò hæc nec Hieremiæ, nec Danieli, nec beato Dauidi congruunt: Obtinente enim lege; holocauſta, & ſacrificia afferebant Deo. Vaticinantis verò ſermo omnibus his eiectis, rationis ſacrificium tacitè oſtendit. Idcirco per tranſlationem dixi Pſalmum Dauidi congruere, quoniam ille ſecundum vaticinationem futura præuidebat, & ſecundum illa viuere deſiderabat. verè autem hæc gentibus, quæ ſalute dignatæ ſunt, & ab errore liberatæ fuerunt, conueniunt.

Annunciaui iuſtitiam tuam in Eccleſia magna, ecce labia mea non prohibebo, Domine tu ſciſti. Iuſtitiam tuam non abſcondi in corde meo, veritatem tuam, & ſalutare tuum dixi. Non abſcondi miſericordiam tuam, & veritatem tuam à concilio multo.

Beatus Dauid promittit in Eccleſia multa per totum orbem terrarum à diuina gratia collecta Dei iuſtitiam prædicare, & vaticinationis veritatem, atque ſalutem admiratione dignam, immenſámque miſericordiam. & ipſa natura ſeruata hanc pro ſalute remunerationem daturam eſſe ſpondet, nimirum in Eccleſiam confluere, & labia in hymnorum cantilenam mouere, atque iuſtum Dei iudicium celebrare, inexplicabilémque Dei prouidentiam enarrare, promiſſionúmque veritatem, quæ prædictæ fuere, oſtendere. hoc autem, *A Concilio multo*, Symmachus, In multitudine: Aquila verò, & Theodotion, In Eccleſia magna poſuerunt, vt pateret de eadem eccleſia dixiſſe.

Tu autem Domine, ne longè facias miſerationes tuas à me, miſericordia tua, & veritas tua ſemper ſuſceperunt me.

Cùm Dei Eccleſia ſalutem conſecuta eſſet; rurſus eadem prouidentia indiget ob hominum Dæmonúmque impetus, quorum in ſequentibus mentionem facit.

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non eſt numerus, comprehenderunt me iniquitates meæ; & non potui, vt viderem. Multiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me.

Quæ hîc dicuntur non ſunt pugnantia cum his, quæ modò interpretata ſunt. Etenim tres pueri ſumma virtute præditi, atque triumphali corona ornati, in camino orantes dixerunt, Pec-
Daniel. 3. cauimus, iniquè egimus, deliquimus, & receſſimus à præceptis tuis. Sic admirabilis Daniel, Sic diuinus Hieremias, Sic diuinus Eſaias, Sic ſa-
Ad Tim. 1. pientiſſimus Paulus, Chriſtus enim, inquit, Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere,
Ad Cor. 15. quorum primus ego ſum. Et rurſus, Non ſum dignus vocari Apoſtolus. Sic igitur in hoc loco Dei Eccleſia ab impiorum fluctibus concuſſa, non effertur, tanquam pugnare volens, ſed ea, quæ accidunt, peccatis & delictis tribuit, & à Saluatore opem conſequi obſecrat. Præterea nec Dei Eccleſia ex hominibus perfectis tota conſtat, ſed habet ignauos, & eos, qui remiſſam vitam amplexi ſunt, & qui voluptatibus ſeruire decreuerunt: & quoniam vnum eſt corpus, tanquam ex vna perſona, & hæc, & illa proferuntur.

Complaceat tibi Domine, vt eruas me: Domine ad adiuuandum me reſpice: confundantur, & reuereantur ſimul, qui quærunt animam meam, vt auferant eam.

Quandoquidem vulnerare nolunt, ſed ſempiternæ morti tradere.

Conuertantur retrorſum, & reuereantur, qui volunt mihi mala.

Verte ipſos in fugam, & aberrare fac ab his, quæ deſiderant: mala enim contra me ſtruunt.

Ferant confeſtim confuſionem ſuam, qui dicunt mihi euge euge.

His, qui inſurgunt, & irrident me, fructus ſit pudor.

Exultent, & lætentur ſuper te omnes, quærentes te Domine, & dicant ſemper, magnificetur Dominus, qui diligunt ſalutare tuum.

Atqui quærentes te, inquit, & laudantes, & ſemper diligentes, perpetua lætitia imple. Et qui tui amoris mutationem non habent, neque gaudij mutationem ſentiant. Non enim ſimpliciter amantibus gaudium precatus eſt, ſed his, qui ſemper, & continuè amorem habent.

Ego autem mendicus ſum, & pauper, Dominus ſolicitus eſt mei. Adiutor meus, & protector meus tu es, Deus meus ne tardaueris.

Sicut ſuperius peccatorum meminit, ſic & pauperem nuncupat, tanquam auxilio egentem, & diuina ope carentem, & hanc quamprimùm aſſequi ſupplicat. Cæterùm hæc potiſſimum beato Dauidi congruunt. opinor enim cùm illam vaticinationem, & gratiæ liberalitatem præuidiſſet; pauperem ſe ipſum appellaſſe, & ipſe vt diuina prouidentia perfruatur deprecatus eſt. ſupplicat autem, ne ſalus prædicta procraſtinetur, néve in longum tempus prorogetur, ſed vt celeriter hominibus concedatur.

Pſalmi XL. Interpretatio.

In Finem. Pſalmus Dauidi.

Præſentem Pſalmum aliqui quidem Dauidi, quidam verò Ezechiæ aſcripſerunt: verùm diuinum Euangelium neutrum ex illis accipiendum ſinit. Nam Dominus Chriſtus cùm quoddam
A colloquium cum ſuis diſcipulis feciſſet, hæc ſubdidit, Si hæc ſcitis, beati eritis, ſi feceritis ea, non Ioan 13.
de omnibus vobis dico, ego ſcio quos elegerim, ſed vt impleatur ſcriptura, Qui manducat mecum panem, ſuſtulit contra me calcaneum ſuum. amodò dico vobis priuſquàm fiat, vt cùm factum fuerit, credatis, quia ego ſum. Domino igitur dicente, vt ſcriptura impleatur, & demonſtrante præſentem pſalmum ſibi, & non alij congruere, rem admodum audacia & temeritate plenam iudico, aliam materiam & huic pſalmo minimè congruentem formare.

Beatus, qui intelligit ſuper egenum & pauperem.

Hoc verbum, *Et pauperem*, in quibuſdam exemplaribus inueni, neque apud Hebræum, neque apud Syrum, neque apud alios Interpretes. Egenum igitur nuncupat vniuerſorum Dominum:
Quoniam cùm eſſet diues, (vt inquit diuinus A- 2.Cor. 8.
poſtolus) propter nos egenus factus eſt, vt illius inopia diuites eſſemus. Et, Cùm eſſet in forma
Dei, non rapinam arbitratus eſt, ſe eſſe æqualem Ad Philip. 2.
Deo, ſed ſe ipſum exinaniuit, formam ſerui acci-
B piens. Et, Viſibilibus, & inuiſibilibus dominans, Luc. 9.
non habet vbi caput ſuum reclinet: & natus ex virgine ob inopiam cubilis, in præſepi poſitus eſt. Igitur vaticinantis ſermo beatum facit eum, qui hanc paupertatem intelligere poteſt, & qui pro viribus celebrandum curat eum, qui hanc paupertatem amplexus eſt. deinde beatitudinis fructus demonſtrat.

In die mala liberabit eum Dominus.

Malam autem *Diem*, Vexationis diem Symmachus dixit. Tacitè innuit, vt opinor futurũ diem terribilem iudicij, & peccatoribus infeſtum, & promittit ſyncerum illius paupertatis iudicium, à terribilis diei malis ipſum liberaturum.

Dominus conſeruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in animam inimicorum eius.

Non ſolùm autem futuris bonis perfruetur, ſed etiam in præſenti vita diuinam opem conſequetur, illuſtris & clarus factus, inimicorúmque inſidias effugiens. Et quoniam corpus interitui obnoxium habet, & veriſimile eſt, vt in morbum aliquando incidat; ſpondet ab hoc libera-
C tionem.

Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris eius, vniuerſum ſtratum eius verſaſti in infirmitate eius.

Ab omni, inquit, ægrotatione liberabit, & in bonam corporis valetudinem morbum permutabit. Hoc enim, Verſaſti in infirmitate ſtratum, pro Mutabis poſuit. Sic cùm remunerationes eius, qui hanc paupertatem admirabilem intelligit percurriſſet; oſtendit nobis, quis ſit, qui hanc habuerit, & quomodo ſe in ipſa geſſerit: ipſum docentem inducens, & ea, quæ ſibi accidit enarrantem.

Ego dixi, Domine miſerere mei, ſana animam meam, quia peccaui tibi.

Ego autem ſum, ait, pauper, qui voluntariam paupertatem ſuſcepi, & ſum agnus ille Dei, qui peccata mundi tollo, qui hominum infirmitates mihi ipſi vendico, qui peccatum non feci, hanc precationem pro humana natura, vt primitiæ ipſius naturæ affero. Porrò notandum eſt, Symmachum non dixiſſe, Quoniam peccaui tibi, ſed, Et ſi peccaui tibi.

Inimici

Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur, & peribit nomen eius? A

Inimicos, Iudæos vocat inuidentes, & mortem machinantes. Hoc verò ſacrorum Euangeliorum hiſtoria edocet, Matth. 26. Conſilium enim, inquit, inierunt, quomodo illum perderent. hinc in Iudam prædictionem transfert.

Et ſi ingrediebatur, vt videret, vana loquebatur, cor eius congregauit iniquitatem ſibi. Egrediebatur foras, & loquebatur.

Hoc autem diuina Euangelia nos docent, Iudam Iudæis dixiſſe, Ibidem. Quid mihi datis, & ego vobis tradam? quærebat autem opportunitatem, vt traderet illum. hæc & vaticinatio, inquit, Et ingrediebatur, vt videret fruſtra, & egrediebatur foras, & loquebatur. Ingreſſus enim, & egreſſus ſimul cum illis mortem ſtruebat. Deinde eorum malam conſpirationem prædicit.

In idipſum aduerſum me ſuſurrabant omnes inimici mei, aduerſum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum conſtituerunt aduerſum me.

Cæterùm rerum euentus hæc demonſtrat. Tacitè enim inuicem colloquentes, inſidiarum modum quærebant. Deinde tyrannidis criminationem contra eum expoſuerunt, B cùm Pilato dixiſſent, Luc 23. Se ipſum Regem fecit, & prohibet cenſum dari Cæſari. hoc & Vaticinatio inquit, Verbum iniquum conſtituerunt aduerſum me, pro, Iniquam accuſationem contra me fecerunt.

Nunquid qui dormit, non adiiciet, vt reſurgat?

Etſi mortem oppetam, inquit, non iterum reſurgo? & diſſipo eos, qui hanc mihi pararunt? Hoc autem congruit euangelico dicto, Ioan. 2. Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud. & rurſus, Matth. 20. Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradetur manibus peccatorum, & occident ipſum, & tertia die reſurget. Quamobrem meritò *Somnum*, Mortem nuncupauit.

Etenim homo pacis meæ, in quo ſperaui, qui edebat panes meos, magnificauit ſuper me ſupplantationem.

Hoc Aquila, & Theodotion explanatius dixerunt, Etenim vir pacis meæ, cui confiſus ſum. Symmachus verò ſic, Sed etiam homo, qui mecum pacem gerebat, quo fretus eram. Non ſolum enim inimici mei machinati ſunt mihi mortem, ſed etiam homo, qui mecum conſuetudinem habebat, & beneuolentiam, pacémque ſimulabat, C quíque vnà mecum accumbebat, & veſcebatur; dolum, quem intus cohibebat, patefecit. *Dolum* enim, Calcaneum nominauit, ex tranſlatione eorum, qui de celeritate contendunt, quíque ſuo calcaneo moliuntur, vt concurrens impingat ſimul, & cadat. Gen. 27. Hoc etiam Eſau ab Iacob deceptus dixit, Iuſtè vocatum eſt nomen eius Iacob. nam me ſupplantauit iam bis, & iura primogenituræ meæ accepit, & benedictionem meam.

Tu autem Domine miſerere mei, & reſuſcita me, & retribuam eis. in hoc cognoui, quoniam voluiſti me, quoniam non gaudebit inimicus meus ſuper me.

Et hæc omnia tanquam ab aſſumpta natura dicta ſunt, quæ crucem paſſa eſt. Sic etiam in ſacris Euangeliis audimus Dominum Chriſtum precantem, Ioan. 12. Pater ſalua me ex hac hora. Et rurſus, Matth. 26. Pater ſi fieri poteſt, tranſeat calix hic à me.

Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti, & confirmaſti me in conſpectu tuo in æternum.

Conueniunt etiam hæc ſerui formæ, quam vnigenitus Deus ſuſcepit. Nuſquam enim Angelos apprehendit, A (vt inquit diuinus Apoſtolus) Ad Heb 2. ſed ſemen Abrahæ apprehendit, vnde debuit per omnia fratribus ſimilari, vt miſericors fieret, & fidelis pontifex ad Deum. Quoniam igitur aſſumpta natura libera permanſit ab omni malitia, meritò dicit, Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti, & confirmaſti me in conſpectu tuo in æternum. Nam firmam accepi coniunctionem, & fuit copula indiuidua, & gloria ſempiterna.

Benedictus Dominus Deus Iſraël à ſeculo & in ſeculum, fiat, fiat.

Cùm diuinus Vates hæc prædixerit, & inexplicabilem Dei benignitatem ſuſpexerit, cùmque intellexerit eum, qui voluntariam paupertatem ſuſcepit; hymnum ipſi per linguam pronunciat, vt etiam ipſe beatum reportet finem. Meritò autem poſt cruciatus hymnum attulit, docens, non modò hominem fuiſſe, qui prædictus eſt, ſed etiam Deum ante ſecula habentem immortalem naturam, & infinitam.

Pſalmi XLI. Interpretatio.

B

In Finem. Prudentia filiis Choræ.

Cùm populus peccaſſet, eum Babyloniis dominus tradidit, cùm ad ſeptuagenariam ſeruitutem eum condemnaſſet. Quapropter tanquam ex perſona eorum dictus eſt pſalmus, qui plorabant, & libertatem deſiderabant. Quia enim erant inter illos nonnulli viri pii, vt diuinus Daniel, vt mirabilis Ezechiel, vt illi victores Martyres, Ananias, Azarias, & Miſael, qui vehementiſſimè Deum amabant, & legitimum ipſius cultum cupiebant; meritò propheticus ſermo ſuſcepta eorum perſona, quæ par erat ab illis dici tempore liberationis à calamitate, multis antè ſeculis docet, vt vaticinatione oblectentur, & doctrina erudiantur. Propterea etiam, In Finem, hic pſalmus inſcriptus eſt: ſiquidem poſt longiſſimam temporis ſeriem, ea, quæ dicta ſunt, finem acceperunt. apponit autem prudentiam, quandoquidem hac maximè egent, qui in calamitates incidunt.

Quemadmodum deſiderat Ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus. C

Aiunt Ceruos, feras venenoſas deuorare, & hinc in ſitim vehementer accendi, & aquas magnopere deſiderare. Cùm igitur ſupradicti captiui conſuetudinem cum Babyloniis habuiſſent, hominibus impiis & iniquis, & verè reptilibus beſtiis ſimilibus; non ſine cauſa dicebant, ſe inſtar Ceruorum Deum ſitire, deſiderantes illinc liberari, & diuinam opem expectantes.

Sitiuit anima mea ad Deum fortem, viuum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?

Cupio, inquit, & ſitio cultum Dei mei viuentis. Videri enim à facie Dei, nihil aliud eſſe dicit, quàm ipſum ſecundum legem colere: huiuſmodi autem cultus Hieroſolymæ circumſcriptus eſt. & hæc non ſolus beatus Moſes docet, ſed Daniel. 3. etiam tres beati Martyres, Ananias, Azarias, & Miſael in camino Deum deprecantes. Concinnè autem fortem, & viuentem Deum nominant, præ inanimatis, & immobilibus Babyloniorum Idolis.

Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum

dicitur mihi quotidie, Vbi eſt Deus tuus? hæc recordatus ſum, & effudi in me animam meam.

Dies noctéſque, ait, lugendi ſatietas nunquam capit me, ſed veluti quendam cibum lachrymas emitto, cùm de te opprobria recipio: hoſtes enim derident me, tuam gubernationem proferentes, vt imbecillem, & minimè potentem eorum potentia ſuperiorem eſſe. Idcirco hæc continuè in memoriam reuocans, indefeſſum luctum habeo. Hoc enim, Effudi in me animam meam, hoc ſignificat, Effuſus ſum, & commotus in eiulatus.

Quoniam tranſibo in locum tabernaculi admirabilis vſque ad domum Dei, in voce exultationis, & confeßionis, ſonus epulantis.

Tabernaculum nuncupat Dei rectum. Poſt triſtia igitur, grata narrat, & edocet celerem reuocationem conſecuturos eſſe, atque à diuina gratia deductos, in deſideratam terram redituros, & diuinam domum inſtauraturos, conſuetáſque ſolẽnitates celebraturos, atq; feſtiuum ſonũ, & ſpiritus concentum ſuis auribus percepturos. Prædicit etiam beatus Eſaias cum multo honore

Eſa 66. ipſos reuerſuros eſſe in mulorum curribus vecti, & pileis tecti, caloris moleſtia abiecta. Hoc autem Aquila tacitè innuit, Ingrediar in vmbroſo, præteriens ipſos vſque ad domum Dei in voce laudis, & gratiarum actionem multitudinis celebrantis. Tripudiantes, inquit, & Deum Saluatorem laudantes, & in via vmbra perfruentes, ſic in diuinam domum perueniemus, tanquàm pompa quadam reuerſionem facientes. Cùm hanc vaticinationem intellexiſſent, ſe ipſos oblectant, dicentes,

Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? ſpera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, ſalutare vultus mei, & Deus meus.

Has, inquit, promiſſiones ô anima cùm acceperis, quieſce quidem à mœrore, & à dolore: ſpe autem corroborata, vaticinationis euentum expecta, in quo ſalutem conſecutam videns, hymnos Deo, qui ſalutem dedit, afferes.

Ad meipſum anima mea conturbata eſt, propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonij à monte modico.

Imitatio eſt quædam animæ ſecum ipſa colloquentis. Quoniam enim dixit, Conquieſce à mœrore, cùm bonorum pollicitationes acceperis, reſpondet ad hæc dicens, Quoniam non fruſtra triſtitia afficior, & lamentationibus ſupradictis vtor: quandoquidem paternæ terræ memoria excutit mihi lachrymas. *Terram* enim *Iordanis*, promiſſionis terram nuncupat: Et *Hermonij*, Montem Hermon vocat. Per montem autem, & flumen, omnem illam terram oſtendit. Sic autem Symmachus interpretatus eſt, Anima mea liquefit, quando recordor tui à terra Iordanis, & Hermonij à monte minimo.

Abyſſus Abyſſum inuocat in voce cataractarum tuarum. Omnia excelſa tua, & fluctus tui ſuper me tranſierunt.

In illa autem terra degens; hoſtium multitudini traditus ſum, & veluti in quadam abyſſo ſummerſus ſum. *Abyſſos* enim vocat militares acies, multitudinísque elationem immenſis aquis aſſimilauit, & ea, quæ ab his facta ſunt, antiquo diluuio comparauit, quod totam terram vaſtauit. hæc magis dilucidè Symmachus explanauit, Abyſſus abyſſo occurrit à ſtrepitu aquæductus

A tui. Tu enim eos illuc adduxiſti, tranſgreſſionis pœnam exigens. Procellæ tuæ, & fluctus tui ſuper me tranſierunt. Quoniam enim abyſſo exercitum comparauit, perſtat in figura. Impetus exercitus, qui ab ipſo fiunt, fluctus & procellas nuncupauit. Propterea, inquit, doleo: horum namque memoria pungit me: verumtamen tuam benignitatem habeo conſolationem. hoc enim ſubiunxit.

In die mandauit Dominus miſericordiam ſuam, & nocte canticum eius. Apud me oratio Deo vitæ meæ.

Semper, inquit, ſciens miſericordiam à Deo ſuppeditatam, & nocte hanc mecum ipſe conſiderans; cano, & laudo eum, qui ita de nobis rationem habet: Affero autem illi & preces, hanc aſſequi benignitatem obſecrans. Deinde edocet obſecrationis verba.

Dicam Deo, ſuſceptor meus es. Quare oblitus es mei, & quare contriſtatus incedo, dum affligit me inimicus? Dum confringuntur oſſa mea, exprobrauerunt mihi, qui tribulant me inimici mei, dum dicunt mihi per ſingulos dies, Vbi eſt Deus tuus?

Hæc, inquit, ad meum Dominum dicens,

B tuam ſemper prouidentiam conſecutus ſum, cur me nunc hac nudaſti? vt aſſiduè mœream, & lugeam ob inimicorum opprobria. cædentes enim me, & plagis, & vinculis oſſa mea conterentes, irrident, dicentes, Vbi eſt Deus tuus? ob tuam imbecillitatem hæc me pati ſuſpicantur. Hoc autem, Oblitus es mei, hoc eſt, Tui auxilij me compotem non feciſti: obliuio enim humana affectio eſt: proprium autem Dei eſt, ſine affectionibus eſſe.

Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi ſalutare vultus mei, & Deus meus.

Ne deſperes, inquit, ô anima ſalutem; habes enim Deum Saluatorem, cuius ſpem firmam habens, extingue mœrorem, & accipe conſolationem.

Pſalmi XLII. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi. Sine titulo eſt apud Hebræos.

Iudica me Deus, & diſcerne cauſam meam de gente

C *non ſancta, ab homine iniquo & doloſo erue me.*

Sine titulo eſt apud Hebræos Pſalmus hic, tanquam eundem ſenſum habens, quem habet Pſalmus proximè præcedens. Obſecrant autem Deum ij, qui ſuperius verba fecerunt, vt iudex ſit inter ipſos, & Babylonios, qui multa crudelitate, & ferina ſententia vſi ſunt. Idcirco ipſos, gentem non ſanctam nominat, atque etiam eorum Regem, hominem doloſum & iniquum. Hæc etiam de ipſo vaticinatio admirabilis Danielis edocet.

Quia tu es Deus fortitudo mea, quare me repuliſti, & quare triſtis incedo, dum affligit me inimicus?

Eaſdem rurſus preces afferunt, obſecrantes, vt ab hoſtium acerbitate liberentur, propter quam triſtes, & mœſti ſemper erant. Hoc autem *Quare*, non tanquam increpantes dicunt, ſed tanquam ipſi participes fuerint aliorum tranſgreſſionis, & cum illis deſtituti ſint diuina prouidentia, communem tamen pro omnibus obſecrationem contexunt.

Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipſa me deduxerunt

deduxerunt, & adduxerunt in montem ſanctum tuum, & in tabernacula tua.

Hoe in loeo Septuaginta tempus mutarunt, & futura tanquam præterita dixerunt. Porrò alij magis dilucidè interpretationem fecerunt, Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, quæ deducent me, & adducent in montem ſanctum tuum, & io tabernacula tua. Diuina ope perfrui ſupplico, per hane enim fieri poteſt, vt à duriſſuna ſeruitute liberer, & in paternam terram reoettat, & in conſecrato templo conſuetum eultum afferam. *Tabernacula* eoim, Dei templum nominauit: *Montem* verò *Sanctum*, Sionem: *Lucem* aotem, & *Veritatem*, Iuſtum & ſalotarem Dei coospectum. Nam quemadmodum tenebras, calamitates noncupat, ſic lucem ab his liberationem. Cæterùm veritatem eum luce poſtulant, tanquàm expetenres, vt Deus iudicet ipſos, & Babylonios, & manifeſtò ſcientes, Deom veritate, & non patientia vtentem, illos quidem condemnaturum, ipſos verò ab illorum ſeruitute liberaturum eſſe.

Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam. Confitebor tibi in cithara Deus Deus meus. B

Hoe Symmachus ſic interpretatus eſt, Vt veniam ad altare Dei, ad Deum lætitiam voloptatis meæ, & confitebor tibi in Pſalterio Deus Deus meus. Cupio autem reditum, inquit, deſiderans optatiſſimum tuum altare videre, vt per illud te Domioom intuear, qui omnis generis lætitiæ & voluptatis anſas mihi præbes, illic verò cum cithara ſolitas hymnorum cantilenas faciam: Babyloni enim in ſalicibus ſuſpendimus organa noſtra, exiſtimantes tranſgreſſionem legis eſſe, ſi extra tuum locum te coleremus.

Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi ſalutare vultus mei, & Deus meus.

Hic manifeſtum eſt, vtroſque pſalmos eundem ſenſum habere. Qui his ſermonibus vſi ſont, ſe ipſos adhortantur, vt optimam ſpem haheant, & vincant mœroris affectionem, atque à Deo ſalutem expectent, tanquàm ſine vlla dubitatione concedendam.

Pſalmi XLIII. Interpretatio. C

In Finem. Filiis Choræ. In intelligentiam.

Hic etiam pſalmus futurarum rerum prædictionem habens, finem expectare adhortatur. Apponitur autem inſcriptioni, In intelligentiam, vt illi intelligentes ea, quæ ſcripta ſunt, de quibus prophericus ſermo vaticinatur, hine vtilitatem reportent. prædicit aotem pſalmus Macedonicam crudelitatem, illuſtriſque Antiochi impium & ferinum animum, atque Machabæorum fortitudinem, & pietatem. Nam beatus Mattathias & beatiſſimus eùm hoc pſalmo ſæpius ob diuinum amorem cum filiis vſus eſſet, vicit infinitos Macedones, multitudinemque Elephantum cùm imbecilles reputaſſet, tanquam diuina gratia deſtitutos cum paucis contra hos bella geſſit, cùmque Idolorum altaria euolſiſſet, diuinum templum purgauit, & vſitatum cultum ſuis gentibus reſtituit. non modò autem ipſe, verumetiam huius filij poſt ipſius obitum depre- (1. Mac. 1.)

cantes, hoſtes in fugam vertebant, & diuinam A opem conſequentes erigebant trophæa. Ex perſona igitur illorum vaticinantis ſermo dixit pſalmum, pręmonens quibus verbis in diſcriminibus eos vti eonuenit.

Deus auribus noſtris audiuimus, patres noſtri annunciauerunt nobis opus, quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.

Nos ô Domine non fuimus ipſi ſpectatores tuorum miraculorum, à noſtris verò patribus didicimus, quot miracula ea tempeſtate effeciſti; promiſſiones noſtris maiorihus factas implens.

Manus tua gentes diſperdidit, & plantaſti eos, afflixiſti populos, & expuliſti eos: nec enim in gladio ſuo poſſederunt terram, & brachium eorũ non ſaluauit eos, ſed dextera tua & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuiſti in eis.

Tu, inquit, ô Domine Chananæos cum aliis gentibus hinc exegiſti, & patres noſtros pro illis habitare feciſti. nec enim robori fidentes, nec armis vtentes, his ſuperiores redditi fuerunt, verùm à tua gratia in exercitũ deducti, hos quidem confixerunt, hos verò ſeruire coegerũt, quoniam tua familiaritate illos dignos feciſti. hoc enim dixit, Complacuiſti in eis. *Dexteram*, nuncupat Auxilium: *Illuminationem vultus*, Conſpectum. B

Tu es ipſe Rex meus, & Deus meus, qui mandas ſalutes Iacob.

Idem es, ait, & nunc Domine ſimiliter regnans, ſimiliter potens, eandem potentiam habens: tua verò natura nullam recipit mutationem. Satis eſt tibi, & verbum in ſalutem, annue, & hanc populus conſequetur. Sic Symmachus interpretatus eſt, Manda de ſalute Iacob.

In te inimicos noſtros ventilabimus cornu, & in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nos.

Animalia cornuta arma cornua à natura accepetunt, nos verò cornua ſalutis, victriciaque arma tuum nomen habemus, & hoc vtentes, hoſtes ſuperabimus.

Non enim in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me: Saluaſti enim nos de affligentibus nos, & odientes nos confudiſti.

Nec enim arcubus, nec aliis telis confido: periculum enim de tua potentia feci, cùm per te hoſtes iam expugnauerim.

C *In Deo laudabimur tota die, & in nomine tuo confitebimur in ſeculum.*

Deprecamur autem ſemper, vt tuum auxilium conſequamur, vtq; continuè tuorum beneficiorum multitudinem enarremus. Hoc enim *Tota die*, pro Semper poſuit. Nam Symmachus ſic explanauit: pro enim Tota die, Per omnem diem, poſuit.

Nunc autem repuliſti, & confudiſti nos, & non egredieris Deus in virtutibus noſtris.

Hæc igitur ſuperioribus temporibus à te facta fuere: quoniam in præſentia tua prouidentia deſtituti ſumus, & in pudore degimus, à tuaq; gratia minimè deducti ſumus. Hoc enim, Non egredieris in virtutibus noſtris, videlicet, non dux eris noſtri exercitus, inimicorumque victoriam non præbuiſti nobis, vt ſolebas.

Auertiſti nos retrorſum poſt inimicos noſtros, & qui oderunt nos, diripiebant ſibi.

Nam tuam prouidentiam non conſequentes, nos quidem terga dantes, aufugimus: depopulantur verò hoſtes res noſtras.

Dediſti nos tanquam oues eſcarum, & in gentibus diſperſiſti nos.

Porrò vt oues paſtore deſtitutæ à tuis inimicis conſumimur; & qui mortem declinauimus, huc & illuc agitati ſeruire cogimur.

Vendidiſti populum tuum ſine pretio, & non fuit multitudo in commutationibus eorum.

Hoc Symmachus ſic explanauit, Vendidiſti populum tuum ſine ſubſtantia, non multum pretium illorum feciſti. Hæc per Vatem Eſaiam Deus, inquit, Quid eſt hic liber repudij? aut quis eſt creditor meus, cui vendidi vos? Ecce enim in iniquitatibus veſtris venditi eſtis, & in ſceleribus veſtris dimiſi matrem veſtram. Et rurſus, Gratis venundati eſtis, & ſine argento redimemini. & diuinus Apoſtolus, Scimus enim, quia lex ſpiritualis eſt, ego autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato. Et hic igitur admirabiles viri dicunt, Quoniam cùm nullum pretium ab hoſtibus recepiſſes, vendidiſti nos, verùm ob peccata tradidiſti.

Eſa 50.

Eſa. 52.
Ad Rom. 7.

Poſuiſti nos opprobrium vicinis noſtris, ſubſannationem & deriſum his, qui ſunt in circuitu noſtro.

Vicinos in circuitu incolentes, alienigenas vocat, Idumæos, & Moabitas, & Ammanitas, & alios finitimos, quibus ludibrio facti ſunt bello petiti.

Poſuiſti nos in ſimilitudinem gentibus, commotionem capitis in populis.

Maxima diſcrimina & narrantes, & audientes, capita mouere ſolemus, ob ſtuporem hoc facere coacti. Solemus etiam cruciatus cruciatui comparare, & dicere, talia illum paſſum fuiſſe, qualia illum: hoc & in hoc loco deplorant, Quoniam hominibus ſimilitudo facti ſumus, qui capita propter nos mouent, hi quidem lætantes, hi verò exceſſum eorũ, quæ acciderunt, admirantes.

Tota die verecundia mea contra me eſt, & confuſio faciei meæ cooperuit me, à voce exprobrantis, & obloquentis, à facie inimici, & perſequentis.

Cùm autem hos quidem bellum gerentes, hos verò deridentes, & illudentes perſpexerim; verecundia impleor, & totum diem doleo. Deinde, qui Antiochi laqueos ſubterfugerunt, & qui impietatis retia tranſilierunt, propriam virtutem narrant.

Hæc omnia venerunt ſuper nos, nec obliti ſumus te, & iniquè non egimus in teſtamento tuo, & non receſſit retro cor noſtrum.

Porrò à tot periculis obruti, tuorum mandatorum minime obliti ſumus, nec tuam legem tranſgredi auſi ſumus, neque à priſtino propoſito deſtitimus.

Et declinaſti ſemitas noſtras à via tua, quoniam humiliaſti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis.

Hæc clauſula, Declinaſti ſemitas noſtras à via tua, Symmachus ita explanauit, Non declinata ſunt à via tua ea, quæ dirigunt nos. Vt autem opinionem Septuaginta interpretemur, ſic intelligendum eſt, Multis, inquit, & omnis generis malis nos circundediſti, quæ ſufficientia fuerunt auertere nos à via tua, tradidiſti verò nos in ſeruitutem impiis hominibus, qui crudelitate contra nos vſi ſunt, & internecinas pœnas inflixerunt. *Vmbram* enim *Mortis*, Diſcrimina, quæ ad interitum ducunt, vocauit.

Si obliti ſumus nomen Dei noſtri, & ſi expandimus manus noſtras ad Deum alienum, nónne Deus requiret
A *iſta? ipſe enim nouit abſcondita cordis, quoniam propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis.*

Hanc virtutem præ ſe tulerunt Machabæi, & ſocij Mattathiæ, & ſeptem Iuuenes cum matre, & Eleazaro ſacerdote. neque enim illecebris ſe demulceri paſſi ſunt, neque ſuppliciis ſuccubuerunt, ſed verum Dei cultum intactum conſeruarunt, & Idolorum cultum inuiſum reſpuerunt, & hæc, inquit, tu noſti Domine. Tibi enim non ſolum res ſunt manifeſtæ, ſed etiam mentis motiones. Cæterùm notandum eſt, ſermonem duas perſonas oſtendiſſe, cùm enim dixiſſet, Nonne Deus requiret iſta? Ipſe enim nouit abſcondita cordis, ſubdidit? Quoniam propter te mortificamur tota die. hanc pronominis mutationem Hebræus habet, & cæteri explanatores poſuerunt.

Exurge, quare obdormis Domine? exurge, ne repellas in finem.

Somnum, Patientiam vocat. quemadmodum enim qui dormit, non ſentit ea, quę fiunt; in idem incidit homo patiens, cùm iniuria afficitur, &
B conuicijs laceſſitur, exurgendi actum motum in vindictam nominat. Deinde eadem rurſus aliter narrat.

Quare faciem tuam auertis, obliuiſceris inopiæ noſtræ, & tribulationis noſtræ?

Deſpicis, inquit, Domine ea, quæ contra nos patrantur, & ſimilis es auerſanti, & non reſpicienti, ſed oblito, & hac de cauſa non curanti, nos verò egemus, auxilij diuitias non habentes.

Quoniam humiliata eſt in puluere anima noſtra, & conglutinatus eſt in terra venter noſter.

Vſque ad terram ipſam inflexi ſumus, vt venter noſter ipſi terræ adhæſerit. per hæc autem multam humilitatem oſtendit, hoſtiùmque potentiam.

Exurge Domine, adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum.

Propterea obſecramus te Domine, vt appareas, noſtras calamitates finias, vtque inimicis præſtantiores nos reddas. Cæterùm omnia hæc ſpiritus ſancti gratia prædixit, docens eos, qui futuri erant in illis grauioribus rebus, vt ea, quæ acciderent, viriliter ferant, & à Deo vniuerſorum
C liberationem ab his poſtulent. Quemadmodum iam admirabiles illi viri fecerunt: nam verbis Deum placarũt, & ab ipſo in exercitum deducti; hoſtes profligarunt, & priſtinam libertatem ſuis gentibus conciliarunt.

Pſalmi XLIV. Interpretatio.

In Finem. Pro his, qui mutabuntur. Filiis Chore. Canticum pro Dilecto.

Cùm moleſta diuinum oraculum prædixiſſet in proximè pręcedenti pſalmo; iucunda deinceps vaticinatur, mœrentes conſolans, & edocens eos victuros, & in victoria perſeueraturos, auxiliumque à Deo conſecuturos, quouſque dilectus filius ex ipſis ſecundum carnem exorietur, atque mutationem illam nouam gentibus tractabit. Dilectũ enim, Dei filium vocat. Sic enim diuinus Eſaias ait, Vinea facta eſt dilecto in cornu in loco vberi. Hoc & ipſe pater in filium prædicauit, *Eſa. 5.*
Hic eſt filius meus dilectus, in quo bene complacui. *Matth. 3.*

complacui. hic per ſanctum baptiſma gentibus mutationem donauit. De his autem pſalmus prædicit, quos adhortatur, vt patrios Deos obliuiſcantur, & verum Deum verè laudent. Porrò eos, qui mutandi ſunt, Flores, Symmachus vocauit, Aquila verò, & Theodotion, Lilia. Flores autem, & Lilia ver producit. Spiritus verò ver, Saluatoris eſt aduentus, in quo lætata eſt, (ſecundum Eſaiæ vaticinationem) antiqua ſolitudo, & floruit vt lilium. De his præſens vaticinatio prædicit, omnium Satorem & Agricolam tacitè oſtendens, qui ſolitudinem permutauit, reddens fœcundam.

Eſa. 35.

Eructauit cor meum verbum bonum.

Nam ſpiritus verbis nutritus, tales ructus emitto, & talia verba effundo.

Dico opera mea Regi.

Quem titulus dilectum vocauit, pſalmi exordium Regem nuncupat: opera vero vaticinationis verus ſermo eſt; qui futura prædicit. Inquit igitur ſe de ipſo Rege verba facere. & docens, non humanis, verùm diuinis verbis vſum eſſe, ſubdidit.

Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis.

Nihil, ait, proprium loquor, neque meæ mentis partus affero, alius verò efficaciæ lingua miniſtra eſt, & ipſa quidem calamum imitatur, gratia verò ſpiritus velocem ſcribam, per hanc, quæ vult ſcribens. Sic Vates cùm tacitè demonſtraſſet eum, de quo loquitur, ita incipit vaticinationem.

Speciosus forma præ filiis hominum, diffuſa eſt gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum.

Tu, inquit, quem Regem nominaui, quem per inſcriptionem dilectum appellaui, pulchritudine quidem hominum naturam ſuperas: ſapientiæ verò fontes per linguam profundis, & hos non mutabiles, ſed perennes habes. Sciendum eſt autem Vatis ſermonem non diuinas res ſed humanas Domini Chriſti demonſtraſſe: non enim hominibus Deum verbum comparaſſet, neque hunc à Deo benedictionem accepiſſe dixiſſet. hic enim abyſſus bonorum eſt, benedictionem fidelibus effundens. Res humanas igitur Domini Chriſti per hæc verba prædixit. Cæterùm nemo ſuſpicetur, Prophetas ſibi inuicem contradixiſſe, C Eſaiam audiens exclamantem, Vidimus ipſum, & non habebat neque ſpeciem, neque pulchritudinem, ſed ſpecies eius deſpecta deficiens præ filiis hominum. Illa enim crucem, & cruciatus prædicunt, quæ vinolentia, & contumeliis referta ſunt. Idcirco ſubiunxit Propheta, Homo cùm in plaga eſſet, & ſciens ferre infirmitatem, vituperatus eſt, & non reputatus eſt, & alia, quæ ſequuntur, quæ crucem indicant. Pſalmus autem eius pulchritudinem vocat, non corporis, ſed virtutis, & totius iuſtitiæ, quæ non admiſit labem peccati, ſed fuit omnis maculæ expers.

Eſa. 53.

Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime, ſpecie tua & pulchritudine tua. Intende, proſperè procede, & regna.

Cùm deſcripſiſſet ſpeciem, ſapientiam potentiam, & arma oſtendit, quibus vſus aduerſarios profligauit, & edocet nos rem omnium maximè admirabilem. Speciem enim eius, & arma, & potentiam declarat. Accingere enim, inquit, gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime, ſpecie A tua & pulchritudine tua. & cùm dixiſſet, Intende, proſperè procede, & regna, acturum ſubiunxit.

Propter veritatem, manſuetudinem, & iuſtitiam.

Manifeſtò per hæc docens veritatem, & manſuetudinem & iuſtitiam eſſe eius pulchritudinem, potentiam, arma, & victoriam: licet autem ipſum Dominum audire, dicentem, Diſcite à me, quoniam mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis requiem animis veſtris. Et rurſus, Ego ſum via, veritas, & vita. & ad diuinum Ioannem, Sine modò, ſic enim conuenit nos implere omnem iuſtitiam. Per hæc Dæmonis tyrannidem euertit, & mortem diſſoluit, & his, qui crediderunt ſalutem largitus eſt.

Matth. 11. Ioan. 14. Matth. 3.

Et deducet te mirabiliter dextera tua.

Poſtquam gladij meminit; iure dexteræ mentionem fecit. Dextera verò eius, dextera conſilia, quibus vſus, peccati impetum non eſt paſſus.

Sagittæ tuæ acutæ potentiſſime, populi ſub te cadent in corde inimicorum Regis.

Ordo verborum perplexus eſt. dicit autem B ſic, tu acutis ſagittis contra hoſtes vtendo, illos quidem rectè iaculando configes, & eorum cor vulnerabis, populos verò ab illis tyrannide oppreſſos, tuum cultum docebis. Sagittæ enim tuę acutæ, ô Potentiſſime in corde inimicorum Regis: his autem confixis, Populi ſub te cadent, debitum honorem tibi afferentes. cùm per hæc diuinum oraculum ea, quæ poſt humanitatem acciderunt prædixiſſet, poſt hæc naturam Dei Verbi, qui humanitatem ſuſcepit, edocet.

Sedes tua in ſeculum ſeculi, virga æquitatis, virga regni tui.

Quoniam ea, quæ ſuperius dicta ſunt, inferiora diuina dignitate fuerunt, Speciosus forma præ filiis hominum, propterea benedixit te Deus in æternum; meritò per hæc edocet Deum eſſe, & æternum Regem, qui nec principium accepit, nec finem accepturus eſt. hoc autem declarat *In ſeculum*: Idcirco & Symmachus, æternum ipſum dixit, Thronus tuus Deus æternus. Cæterùm regni iuſtitiam etiam edocet, Virga enim æquitatis, virga regni tui. Deinde rurſus ea, quæ ad humanitatem ſpectant perſequitur.

Dilexiſti Iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.

Vel ſecundum Symmachum, Præ ſociis tuis. Participes autem eius & ſocij, & fratres ſecundum humanitatem, ſunt credentes. Sic & diuinus Apoſtolus inquit, Participes enim Chriſti effecti ſumus, ſi tamen initium ſubſtantię eius vſque ad finem, firmum retineamus. Et rurſus, Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. eodem modo ſancto ſpiritu vnctus eſt, non vt Deus, verùm vt homo. vt enim Deus ſpiritum habet eiuſdem ſubſtantiæ, vt homo autem, veluti quandam vnctionem, cœleſtis ſpiritus dona accipit. Eodem modo etiam, Dilexit iuſtitiam, & odit iniquitatem. Nam hæc ad noſtræ mentis electionem pertinent, non ad naturalem potentiam: vt autem Deus, virgam æquitatis, & virgam regni habet.

Ad Heb. 3. Ad Rom. 8.

Myrrha, & Gutta, & Caſia à veſtimentis tuis à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ Regum in honore tuo.

Gutta, pinguiſſimus ille liquor, proueniens ex myrrha expreſſa.

Porrò pro *Domibus eburneis*, Aquila, & Symmachus, A templis eburneis dixerunt. *Veſtem*

autem, eius corpus vocat, quemadmodum & diuinus Apoſtolus in epiſtola ad Hebræos vela- A men hoc nuncupat. (Cap. 10.) Habentes enim, ait, fiduciam Fratres in introitu ſanctorum in ſanguine Chriſti, quam initiauit nobis viam nouam, & viuentem per velamen eius, id eſt carnem ſuam. *Myrrham* verò nominat Crucem, ipſa enim mortuis potiſſimum affertur. *Guttam* autem & *Caſiam*, Suauem odorem, qui è cruce exhalat. *Domos eburneas*, vel ſecundum Symmachum, & Aquilam, *Templa eburnea*, Pulcherrimas, & ſplendidas eccleſias, quas Principes, & Reges vbique per orbem, & mare erexerunt. prædicit igitur corpus cruciatibus affectum fuiſſe, & odoris ſuauitate totum orbem impleturum, adeò vt populi, qui olim enarrabant, templa ipſi erigant, quæ pulcherrimè elaborata erunt, & regio ornamento micabunt. Cùm autem de Eccleſiis vaticinationem feciſſet, quæ thalamorum, & nuptialis cubiculi ordinem continent; meritò ſponſæ ornamentum narrat, & ſpeciem, & genus, & congruentem admonitionem ipſi affert.

Aſtitit Regina à dextris tuis in veſtitu deaurato, circundata varietate.

B Cùm per hæc magnificentiam ornamenti, & eius eximium honorem oſtendiſſet, cùm Reginam appellaſſet, & à dextra talis Regis collocaſſet; conſulit, & commonefacit ea, quæ decent.

Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui.

Porrò hæc nequaquam Iudæis congruunt, qui ob maiorum pietatem efferuntur, propter quos plurimum gratiæ conſecuti ſunt: quandoquidem Iudæos iubet, vt parentum pietatem proſequantur, & minimè adhortatur, vt maiorum obliuiſcantur: gentium autem eccleſia parentes, & maiores Idolis ſeruientes habuit. Idcirco conſulit, ne vllum veſtigium paternæ conſuetudinis in memoria derelinquat, & filiam ipſam nominat, eò quòd accepit ſpiritum ſanctum, veluti quandam ſpiritus regenerationem. promittit autem ipſi mandata cuſtodienti Regis amorem. inquit enim,

Et concupiſcet Rex *decorem tuum.*

Deinde eius naturam, & Regis dignitatem edocet.

C *Quoniam ipſe eſt Dominus Deus tuus, & adorabis eum. Et filia Tyri in muneribus.*

Alij quidem tres Interpretes voluerunt, vt ipſa filia adoraret. Sanè Aquila, & Theodotion ſic expoſuerunt, Et adorato ipſum: Symmachus verò ſic, Ipſe enim Dominus tuus, & adora ipſum. Septuaginta autem, docent Reginam, non ipſum eſſe ſolum Dominum ſponſum, ſed etiam eos, qui contradicere audent, cuiuſmodi ſunt filiæ Tyri, dona allaturos, & ſeruiturem oſtenſuros: per iſtos autem totam innuit impietatem: mos eſt enim ſcripturæ ſacræ à parte totum demonſtrare. ſic alibi per Libanum, omnem ſuperſtitionis ceſſationem prædicit. Nam Libanus, inquit, cum excelſis cadet. Porrò in ſequentibus de pluribus mentionem facit.

Vultum tuum deprecabuntur diuites plebis.

Vultus autem Eccleſiæ, propriè quidem ipſe dominus eſt, et enim caput eſt corporis: ſiquidem ipſum, ait, dedit caput ſuper omnia Eccleſiæ. Deinde ſacerdotum ordo, veluti quædam facies eſt Eccleſiæ, tanquam maioris ſpiritus dignitate exornatus. Cæterùm licet videre huius Vaticinationis euentum: quandoquidem homines diuitiis affluentes, & maximarum dignitatum prærogatiuam habentes, honorant Eccleſiæ faciem, quæ dicitur. Quoniam autem dixit Reginam veſtitu deaurato indutam eſſe, ſumptuoſa verò indumenta decorant virtutis athletas, & ideo huiuſmodi veſtibus vtuntur; meritò exornationis pompam interpretatur.

Omnis gloria filiæ Regis intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus.

Intus, inquit, habet virtutis decorem, & variis ſpiritus ſancti gratiis effulget. Quoniam enim diuerſæ ſunt diuini ſpiritus vires; (nam diuiſiones (Ad Cor. 1. cap. 12.) gratiarum ſunt, ſed idem eſt ſpiritus, & huic quidem per ſpiritum datus ſermo ſapientiæ, alij autem ſcientiæ, ſecundum eundem ſpiritum, alij verò data eſt fides in eodem ſpiritu, alij Vaticinatio, alij genera linguarum, ex multis autem hominibus, qui varia ſpiritus dona acceperunt, Eccleſia conflata eſt) meritò fimbriis aureis comparat gratiarum diuiſionem: Fimbriæ autem à ſe inuicem diuiſæ ſunt, & rurſus coniunguntur, quippe quæ ex eadem ſtola dependent.

Adducentur Regi virgines poſt eam, proximè ipſam afferentur tibi, afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templum Regis.

Quoniam enim non omnes ſummam habent perfectionem, alios quidem vocat ſponſam, vt qui ſunt omnibus numeris abſoluti, alios verò, vocat virgines, eò quòd quam acceperunt fidem, ſynceram conſeruarunt. Dicit tamen etiam has pediſſequas eſſe Reginæ, atque in regale templum ſimul cum ipſa ingredi. Hanc differentiam docuit nos Chriſtus in ſacris Euangeliis dicens, (Ioan. 13.) Multæ manſiones apud patrem meum. Conſonantia dixit etiam beatus Paulus, Quoniam e- (1. Cor. 15.) nim per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum: ſicut enim in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes reuiuiſcent, vnuſquiſque autem in ſuo ordine.

Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram.

Dicant Iudæi, quóſnam habuerint filios, qui toti terræ imperauerint: certè hoc oſtendere non poſſent: neque enim imperarunt, neque imperant, ſed extremam ſeruitutem ſeruiunt. diuini autem Apoſtoli cùm patres habuerint Patriarchas, terræ marique etiam poſt mortem dominantur, veluti quidam Principes & Duces à Chriſto omnium Rege conſtituti, & qui poſt illos ſecuti ſunt, quos qui vellet Eccleſiæ filios nominare, non erraret, illi inquam triumphatores martyres præfecti ſunt, vt idem imperium gubernent, & omnes homines habeant ſubditos, hos quidem amore hoc vltrò facientes, illos verò timore coactos.

Memor ero nominis tui in omni generatione, & generatione: Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in ſeculum ſeculi.

Cum hæc pſalmorum Conditor prædixiſſet, pollicetur quolibet ſeculo per homines pios, qui pro tempore erunt, diuinum nomen celebrare. ſic enim tres Interpretes reddiderunt, Cantabo nomen tuum quolibet ſeculo, propterea populi celebrabunt te in ſeculum ſemper. Vtentes enim carminibus à me compoſitis omnes populi, qui vbique terrarum habitant, & per hæc

carmina

carmina ſalutem ipſis conceſſam, & multò antè prædictam diſcentes, te beneficij auctorem, & bonorum largitorem concelebrant.

Pſalmi XLV. Interpretatio.

In Finem. Pro filiis Chora. Super occultis.

Quæ poſt longi temporis ſeriem futura ſunt, hinc Vaticinantis ſermo prædicens, rurſus In Finem inſcripſit pſalmum, admonens, vt prædictionis finem expectemus. Præcinit autem impetus, qui contra eccleſias facti fuerunt, & auxilium, quod poſtea è cœlo allatum eſt, & pacem, de qua nunc agitur. Sciendum tamen eſt, nonnullos ſuſpicatos eſſe præſentem pſalmum in Gog & Magog compoſitum eſſe: aliqui verò in Achaz, & Phacee: alij autem in Ezechiam, & Aſſyrium. Verùm interpretatio ſingulatim oſtendet (Deo duce) ſenſum pſalmi neminiè ſupradictis viris conuenire.

Deus noſter refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis.

Superior pſalmus cùm prædixiſſet eccleſiam ex impiis gentibus conflandam eſſe, & reginam fore, cùmque oſtendiſſet ipſius filios totius orbis Principes futuros; declarat hîc tumultus, qui in principio prædicationis facti ſunt, conſurgentibus obtrectatoribus, & cum viris fidelibus pugnantibus. Deinde deſcribit verbis, quo pacto multitudo eorum, qui perſecutionem patiebantur, freta & munita ſpe diuina irruentes procellas deſpectura ſit: habentes enim pro inexpugnabili vallo Deum omnium Conditorem, afflictiones quaſcunque minimè ſentimus.

Propterea non timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.

Eiuſmodi quædam & diuinus prædixit Eſaias,
Eſa cap. 40. Omnis vallis implebitur, & omnis mons, & collis humiliabitur, & erunt obliqua in rectam, & aſpera in vias planas. & vallem quidem vocat vacuas, & humiles gentes altitudine priuatas, quas quidem ſermone doctrinæ implendas eſſe vaticinatur. Montes verò & colles, nominauit Dæmonum delubra, & illorum varias fallacéſque vires deprimendas eſſe, & obſcuras omnino fore prædixit. Quapropter etiam hic Vaticinantis ſermo demonſtrat eos, qui Saluatori crediderunt, vociferari, nos nullam timoris tempeſtatem noſtris animis admiſſuros, cùm videbimus terram turbari, & in abyſſum Dæmones expelli, conantes vincere homines ab ipſis afflatos. Prædicit autem in eandem ſententiam Vaticinantis ſermo impietatem immundorum ſpirituum, quæ antiquitus dominabatur, vanam fore, tanquam ad quandam abyſſum demerſam, licet prius imitata fuerit montium altitudinem, & plurimum roboris per orbem terrarum obtinuerit.

Sonuerunt, & turbatæ ſunt aquæ eorum, conturbati ſunt montes in fortitudine eius.

Docet autem nos etiam Actuum hiſtoria, quemadmodum ſacris Apoſtolis terram obeuntibus ciuitates tempeſtate & tumultu implebantur. etenim in Epheſo Demetrius totam vrbem commouit: & hoc idem in Lyſtris & Derba accidit. & rurſus inter Philippenſes, & in Theſſalonica, & Athenis, & Corintho hoc euenit, fallacibus ſpiritibus has vndas excitantibus. Ab his

A quidam agitati, contra ſacros Apoſtolos clamabant, Qui igitur terram conturbarunt, hi etiam hîc adſunt. Hæc & beatus Habacuc prædixit, Habac. in ſua oratione.
Viam enim, inquit, feciſti in mari equis tuis, turbantibus aquas multas. Equos autem appellauit ſacros Apoſtolos, vt qui diuitum vehiculum facti ſunt: etenim cùm ſuper ipſis Dominus veheretur; multa & varia impietatis dogmata, veluti quaſdam aquas diſſipauit. Dicit igitur etiam hic Vaticinantis ſermo aquas tempeſtatem recepiſſe, ſicut etiam montes terræmotus paſſi ſunt, cùm Euangelij prędicatio circumferretur. Hoc autem in loco, *Montes*, Dæmonum agmen nominauit, ob ſuperbiæ faſtum, & inſolentiæ faſtigium. *Aquas* verò, hominum ſententias, quæ aquarum more, huc & illuc facilè feruntur, & à fallacibus ſpiritibus circuodantur.

Fluminis impetus lætificant ciuitatem Dei.

Fluuium hic, Euangelicam prædicationem nuncupauit. *Ciuitatem* verò, Piorum ſtatum, qui fluuij fluxibus irrigatur, vt fructus ferat. Hoc magis dilucidè tres Interpretes expoſuerunt, Fluuij diuiſiones lætificant ciuitatem Dei. Sicut enim
B Paradiſi fons in quatuor flumina diuiſus eſt, eodem modo hic Dei fluuius infinitos habuit, & innumerabiles riuos, qui percurrerunt omnes hominum gentes. Hic enim cucurrit ad Indos, Hic verò ad Hiſpanos, Ille verò Ægyptum, Hic Græciam occupauit, & aliis quidem commiſſum fuit, vt Iudæam irrigarent, Alij autem Syriam, & Ciliciam, Nonnullis verò aliarum gentium cultura mandata eſt, & hoc quidem beatus prædixit Habacuc: Fluuios enim, inquit, ſcindes terræ, hoc eſt Habac vt ſupra.
diuidetur per riuos terra, recipiens magni fluuios fluxus: nam huius diuiſiones, fluuios nuncupauit.

Sanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus.

Quam vocauit ciuitatem, hanc nominauit tabernaculum. 2. Cor. ca. 6. Inhabitabo enim, inquit, in ipſis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus, dicit Dominus omnipotens. eoſdem igitur, inquit, irrigari, & ſanctos reddi à Deo omnium Conditore.

Deus in medio eius, & non commouebitur.

Hoc & Dominus in ſacris Euangelijs promiſit, Matth. ca. 28 Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſ-
C que ad conſummationem ſeculi. Et, Vbi duo vel tres ſunt congregati in nomine meo, ibi ſum in Matth. ca. 18. medio illorum.

Adiuuabit eam Deus mane diluculo.

Celerem, ait, & velocem ſuæ ciuitati opem feret vniuerſitatis Dominus. Nam *Mane diluculo*, Celeriter, & Velociter dixit.

Conturbatæ ſunt gentes, & inclinata ſunt regna: dedit vocem ſuam, & mota eſt terra.

Cum, ait, diuinum auxilium apparuiſſet; terga hoſtes dederunt, & antiqua regna aduerſantia ceruices declinarunt, & ſalutare iugum ſuſceperunt. Cùm enim Deus veritate, rerúmque teſtimonio, & omnis generis miraculis, veluti quadam voce vſus eſſet, propriam altitudinem hominibus oſtendit, & timore eorum animos impleuit.

Dominus Deus virtutum ſuſceptor noſter Deus Iacob.

Superiores igitur inimicis facti ſumus, adiutorem habentes cœleſtium potentiarum Dominum, qui Iacob bello petitum hoſtibus poten- Gen cap. 31. & 33.

tiutem reddidit, atque ab Eſau, & Laban iuſidiis liberauit. De Iacob autem non fruſtra diuinum oraculum menrionem fecit, ſed quoniam ille primus gentium vocationem prædixit, Non auferetur enim, inquit, ſceptrum de Iuda, & Dux de femore eius, donec veniat, cui repoſitum eſt, & ipſe erit expectatio gentium. Cæterùm hîc etiam gentium mutationem vaticinans, meritò Deũ Iacob, qui hæc prædixit, hęc effeciſſe inquit. *Gen. ca. 49.*

Venite, & videte opera Domini, quæ poſuit prodigia ſuper terram, auferens bella vſque ad finem terræ: arcum conteret, & confringet arma, & ſcuta comburet igni: vacate, & videte, quoniam ego ſum Deus, exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.

Hoc igitur meum rubur ô homines cùm videritis, cúmque frequentem rerum mutationem intuiti fueritis, & à maximis fluctibus tranquillitatem factam, & belli ceſſationem, atque pacis donum; diſcite à rebus ipſis me vniuerſorum Dominum eſſe; & omnium opificem, non tantùm Iudæis, ſed etiam gentibus omnibus potentiæ celſitudinem oſtendentem. Cùm Apoſtolorum chorus hunc ſermonem audiſſet, contra aduerſarios canens exclamat.

Dominus Deus virtutum nobiſcum, ſuſceptor noſter Deus Jacob. B

Dicant igitur, qui ceperunt pſalmum in Gog, vel qui dictitarunt hunc Achaz congruere, quomodo illis hiſtoriis hæc clauſula quadret, Auferens bella vſque ad finem terræ? Non enim eorum tempeſtate omnia bella ſedauit, ſed regnantibus Gog & Magog ſola Palęſtina pace perfruita eſt. Achaz vero tempore, nec tota Palæſtina, ſed ſola Tribus Iuda: nam Phacee filius Romeliæ Aſſyriorum impetum paſſus eſt. In aduentu autem Domini Chriſti Vaticinatio euentum habuit. Primùm quidem Tetrarchiæ, & mediocria Regna euerſa fuerunt, ob quæ homines nec modica quidem pace fruebantur, verùm omnis ciuitas in armis erat, perhorreſcens impetus, qui derepente fiebant. Cæterùm tempeſtate Saluatoris noſtri Chriſti, cùm Romanorum Imperium ſingula regna expugnaſſet; omnium hominum aures Euangelij præconibus accommodauit. nullo timore enim veluti in vno Regno percurrerunt, ſalutaremq; doctrinam hominibus attulerunt: ſecundum hiſtoriam quidem ſic accidit, Auferens bella vſq; ad finem terræ, & arcum conteret, & confringet arma, & ſcuta cumburet igni. Porrò ſi quis per figuram hæc intelligere velit, videbit belli contra eccleſiam ceſſationem, pacémque à Deo hominibus allatam, atque Vaticinationis euentum contemplabitur. C

Pſalmi XLVI. Interpretatio.

In Finem. Pro filiis Choræ.

Hic etiam pſalmus omnium gentium ſalutem prædicit, atque contra hoſtes victoriam vaticinatur.

Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis: quoniam Dominus excelſus, terribilis, Rex magnus, ſuper omnem terram.

Diuinum quidem oraculum hæc prædixit, tacitè verò Apoſtolorum chorum oſtendit, qui omnes gentes ad hymnos canendos adhortatur. Proprium autem victoriæ eſt plauſus, & iubilum vincentium eſt vox. Senſus igitur huius pſalmi A ſuperiori congruit. etenim ille poſt tempeſtatem, & tumultus nunciatam pacem prædixit. & hic ſimiliter eos, qui victoriam conſecuti ſunt, vt hymnum victoriæ largitori afferant cohortatur: quãdoquidem, inquit, excelſus, & terribilis Rex omnibus vobis demonſtratus eſt. & hæc quidem Iudæis tantum olim nota erant, in præſentia verò toti hominum naturæ aperta ſunt.

Subiecit populos nobis, & gentes ſub pedibus noſtris. elegit nobis hæreditatem ſuam, ſpeciem Iacob, quam dilexit.

Pro Populis; Reges Symmachus dixit. & pro Specie Iacob, Aquila Excellentiam Iacob. Apoſtolorum igitur chorus dicit par eſſe nos exultantes & tripudiantes, triumphalem hymnum Deo omnium Conditori afferre, qui Reges nobis ſubiecit, & omnium gentium principatum nobis donauit. & ad hæc, ſpeciem & ſplendorem Iacob nobis in manus tradidit: non enim omnes Iudæos, qui vocantur Iacob, ſed pulchritudinem Iacob, & præſtantiam, excellentiam Iacob, eos inquam, qui fide ornati ſunt, qui ſine vllo timore prædicationem ſuſceperunt, qui bonum Saluatoris iugum ſubierunt, hos dico, & elegit, & dilexit, Apoſtolatúſque gubernacula credidit. Cæterùm vaticinationis euentus oculis perſpici poteſt: licet enim videre eos, qui ex omnibus gentibus crediderunt, ante Apoſtolorum ſepulchra ſupplices proſterni, & illum puſillum puluerem cum multo deſiderio honorare, vt ſecundum ipſius Dauidis vaticinationem videant, & pſallant eum, qui ſubiecit populos nobis, & gentes ſub pedibus noſtris.

Aſcendit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubæ.

Cùm autem omnia hæc, inquit, Dominus feciſſet, primùm quidem humanitatem accepit, hoſtíſque tyrannidem euertit, deinde in cœlos aſſumptus eſt, cœleſtibus potentiis præeuntibus, & Angelorum choris, his quidem deorſum clamantibus, Hic Ieſus, qui aſſumptus eſt à vobis, ſic veniet, quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum; his verò ſurſum adhortantibus, Tollite portas Principes veſtras, & eleuamini portę æternales, & introibit Rex gloriæ. has enim voces, iubilum tubæque clangorem vocauit, vt illa, quæ per totum orbem terrarum percurrit. *Actu. Apoſt. cap. 6.* *Pſal. 23.*

Pſallite Deo noſtro pſallite, pſallite Regi noſtro pſallite: quoniam Rex omnis terræ Deus, pſallite ſapienter. Regnabit Deus ſuper gentes, Deus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam.

Honorate igitur vniuerſorum Imperatorem hymnis canendis, & cœleſtibus tripudiis, quandoquidem proprium imperium omnibus hominibus oſtendit, omnibúſque gentibus perſuaſit, ſe Deum & Dominum eſſe, in regalibus ſedibus ſedentem. Hoc autem, Deus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam, Apoſtoli ſententiæ quadrat, Sedet ad dexteram maieſtatis in excelſis, tanto melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit. Porrò, *Pſallite ſapienter*, præclarè poſuit, docens non ſola lingua hymnos proferendus eſſe, verùm etiam mentem in eorum, quæ dicuntur, intelligentiam excitandam. *Ad Heb. cap. 1.*

Principes populorum congregati ſunt cum Deo Abraham, quoniam Dei fortes vehementer ſuper terram eleuati ſunt.

Promiſſiones, inquit, quæ patriarchæ Abrahæ

factæ

factæ fuerunt, ſuum finem ſortitæ ſunt. Arqui Dominus omuium rerum auctor in ſemine eius gentes benedicturum eſſe promiſir. Idcirco hæ gentes, & earum Principes paternos Deos derelinquentes cum Deo Abraham congregantur, & bunc proprium Deum nominant. Miniſtri autem vocationis harum gentium diuini Apoſtoli ſuerunt, miraculis Theologiæ altitudinem firmantes. Hos namque Septuaginta, Fortes nuncuparunt, Aquila verò, Scuta, Theodotion & Symmacbus, Protectiones appellauir. Iu omnibus autem non ſolùm oſtenditur eorum potentia nemini mortalium ſubiecta, & inexpugnabilis, ſed etiam cuſtodia, quam pro aliis fecerunt. Nam velut quædam ſcuta & propugnacula credentium facti, phalangem in calamitatum impetu infringere nou ſiuerunt: verùm hoſtes contendo adhortantur eiuſdem fidei participes, vt Deum decantent, dicentes, Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis, quoniam Dominus excelſus, terribilis, Rex magnus ſuper omnem terram.

Pſalmi XLVII. Interpretatio.

Pſalmus Cantici. Filiis Chora.

Et hic pſalmus eodem modo eandem victoriam prædicit, atque Dei ciuitatis robur.

Magnus Dominus, & laudabilis nimis in ciuitate Dei noſtri, in monte ſancto eius.

Et iam ſuprà diximus diuinam ſcripturam non ædificium, ſed Reipublicæ ſtatum, ciuitatem ſæpe nominare: propterea & nunc aſſerit Dominum omnium Conditorem magnum oſtenſum eſſe per ea, quæ ab ipſo circa eius ciuitatem facta ſunt, quam inſignem reddidit altitudo dogmatum, tanquam in edito, & excelſo

Matth. 5. monte poſitam. Non poteſt (inquit Dominus) abſcondi ciuitas ſupra montem poſita.

Bene fundata in exultatione vniuerſæ terræ.

Hanc aorem, inquit, in lætitia vniuerſæ terræ

Ad Heb. 2. bene, & optimè, & ſolidè ædificauir. Ædificauit namque ipſam (ait diuinus Apoſtolus) ſupra fundamentum Apoſtolorum, & Prophetarum, cùm ſit petra angularis eius Cbriſtus Ie-

Matth. 16. ſus. & ipſe Dominus beato Petro inquit, Et C ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ Inferi non præualebunt aduerſus eam. Hoc igitur, *Bene fundata*, pro Solidis fundamentis poſuit, vt ipſa intrepida, & inconcuſſa permaneat.

Montes Sion latera Aquilonis, ciuitas Regis magni.

Atque etiam montibus ipſam circundedit, vt

Iere. 1. Aquilonis dãnum declinet. Ab Aquilone enim, inquit, accendentur mala ſupra omnem terram. Et rurſus, Aquilonem expellam à vobis. Cæte-

Ad Heb. 12. rùm Sionis nomen de cœleſti ciuitate diuinus Apoſtolus accepit, Acceſſiſtis enim, inquit, ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis Ieruſalem cœleſtem. Montes autem, qui boream expellunt, & ciuitatem incolumem cuſtodiunt, iure diceret quis, Apoſtolos, & Vates eſſe, & varias eorum doctrinas, & ad hæc Angelos credentibus præfectos. Immittit enim, inquit, Angelus Do-

Pſal. 33. mini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.

Deus in domibus eius cognoſcetur, cum ſuſcipiet eam.

Vna quidem per totum orbem atque mare eſt

A Eccleſia, propterea orantes dicimus, pro ſancta & vnica catholica, & Apoſtolica Eccleſia, à finibus vſque ad fines terræ. Rurſus diuiſa eſt ipſa per ciuitates, & oppida, & agros, quas diuinum oraculum domos nuncupauit. quemadmodum quælibet ciuitas intus multas habet domos à ſe inuicem diuiſas, & vna tamen ciuitas nominatur; ſic infinitæ, & innumerabiles ſunt Eccleſiæ in inſulis, & iu continenti: communiter autem omnes in vnam rediguntur ob conſonantiam verorum dogmatum. Iu bis aſſerit Deum vniuerſitatis auctorem apparere, proprium auxilium porrigentem: quandoquidem Deus iu domibus eius cognoſcetur, cùm ſuſcipiet eam. Deinde futuros impetus prædicit, boſtiúmque mutationem.

Quoniam ecce Reges terræ congregati ſunt, conuenerunt in vnum, ipſi videntes ſic admirati ſunt.

Nam concurrerunt quidem tanquam bellum allaturi, conſpicati verò inexpugnabile robur eccleſiæ bello petitæ, conſternati ſunt.

Conturbati ſunt, commoti ſunt, tremor apprehendit eos. Ibi dolores vt parturientis, in ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis.

B Cùm, inquit, perſpexiſſent infracta eccleſiæ fundamenta, & dilcentes Vaticinationis veritatem; timuerunt, & horruerunt. Quemadmodum illi, qui maris terga tranſmittunt, & à fluctibus, & procellis agitati; extremam perniciem expectant. Hac de cauſa à bello, & ab incurſionibus ceſſantes, ipſi potentiam eius, quæ oppugnabatur, prædicant, & exclamant.

Sicut audiuimus, ſic vidimus, in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei noſtri.

Nam prædictiones de ipſa nolentes credere per ipſum rerum euentum veritatem illarum vidimus.

Deus fundauit eam in æternum.

Ipſius enim eſt vox, Et ſuper banc petram ædificabo eccleſiam meam, & portæ Inferi non præualebunt aduerſus eam. ſic cùm diuinum oraculum boſtium mutationem demonſtraſſet; deinceps prædicit, quibus verbis ij, qui ſalutem conſecuti ſunt, vtentur beneficij auctorem laudãtes. Matth. 16.

Suſcepimus Deus miſericordiam tuam in medio populi tui.

Accipimus, inquit, boc tuum auxilium ô Domioe tuarum promiſſionum veritatem videntes: Tu enim dixiſti, Vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi.

Secundum nomen tuum Deus, ſic & laus tua in fines terræ.

Falſi Dei non habent potentiam appellationi reſpondentem: non enim ſunt, quod vocantur. Nomen autem tuum ô Domine opera ſequuntur, quæ appellationis veritatem prædicant. Idcircò iuſtè à toto orbe hymnus tibi affertur. vt enim omnium Deus eſt, ſic ab omnibus laudatur.

Iuſtitia plena eſt dextera tua.

Iuſta enim ſententia vſus, diſſipaſti hoſtes, qui contra nos conſurrexerunt.

Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudæ propter iudicia tua Domine.

Montem Sionis vocauit eos, quibus Theologiæ altitudo commiſſa eſt. *Filias* autem *Iudæ*, nũcupauit Eccleſias, quæ per orbem terrarum ſunt, tanquam ab Apoſtolis fundatas, qui quidem ex Iudæis originem duxerunt. Admonet autem & Euangelij præcones, & auditores, vt lætentur,

& exultent ob iuſta Dei iudicia, quibus vſus, orbis ſalutem tractauit.

Circundate Sion, & complectimini eam, narrate in turribus eius. Ponite corda veſtra in virtute eius, & distribuite domos eius.

Sionem rurſus vocat piorum Rempublicam, hoc eſt, Eccleſiam, quæ per totum terrarum orbem eſt. *Turres* autem *ipſius*, appellat homines ſumma virtute præditos, & Angelorum conditionem imitantes ſuper terram, qui turrium inſtar cingunt, & cuſtodiunt ipſam. *Domos* verò rurſus (vt iam ſuperius diximus) Eccleſias nominat, quæ per vrbes, & oppida, & agros diuiſæ ſunt: nam eandem & vnam vocat & multas. Iubet itaque diuinum oraculum, ſeu ſpiritus ſancti gratia, vt illi, quibus ſalutaris prædicatio credita eſt, circumeant, & concurſent, & turres doctrina ſtabiliant, & reliquam ipſius poteſtatem confirment, & inſuper diſtribuant eccleſiarum curam. Quod quidem in quadrageſimo quinto pſalmo diximus. hoc enim & hoc in loco iubet, Diſtribuite domos eius: Nimirum vt hic quidem hanc gubernet eccleſiam, ille verò illam, & cuilibet ſuus agricola præſit, & congruentem ipſius curã gerat. Et hoc non ſemel atque iterũ, ſed omnibus ſeculis faciendum iubet, propterea ſubiunxit.

Vt enarretis in progenie altera. Quoniam hic eſt Deus Deus noſter in æternum, ipſe paſcet nos in ſecula.

Oportet namque, vt quodlibet ſeculum tradat ſequenti ſeculo ea, quæ nos accepimus à priori. Adeò vt in omnes ætates ſalutis præconium trãſmittatur, omnéſque homines cognoſcant, hunc noſtrum eſſe & Deum & dominum, & paſtorem bonum, & ſempiternum. Quia enim dixit, Diſtribuite domos ipſius, & paſcendi officium ipſis tradidit; neceſſariò docuit, vnum eſſe paſtorem bonum, qui animam ſuam poſuit pro ouibus, in æternum paſcens, & paſcens non modo oues, verum etiam eos, qui ouium paſtores nuncupantur.

Pſalmi XLVIII. Interpretatio.

In Finem. Filijs Choræ, Pſalmus.

Diuinus Apoſtolorum chorus iam admonuit gentes, vt triumphalem hymnum Deo afferrent. Et nunc ſimiliter eaſdem gentes hortatur, vt fidei virtutem vitæ adiungant, & docet diuitiarum vanitatem, & mundi ſapientiæ inutilitatem. Prædicit autem, & futurum iudicium, & condignam remunerationem. Quocirca & In Finem pſalmus inſcriptus eſt, quippe qui totius vitæ finem prædicit.

Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes, qui habitatis orbem.

Sanè omnibus manifeſtum eſt ſanctiſſimos Vates ſolis Iudæis doctrinam attuliſſe, ſed hoc in loco prophetica vox vniuerſam terram ad audientiam excitat. Hoc autem proprium eſt gratiæ Apoſtolicæ: ipſis enim dominus Chriſtus ſalutem omnium gentium commiſit. Euntes enim, inquit, docete omnes gentes. Patet ergo eorum ſermones afferri non ſolum Iudæis, neque hiſce, vel illis gentibus, ſed omni hominum generi. *Marc. 16.*

Et terrigenæ, & filij hominum.

Quidam *Terrigenas*, Adamum, & Euam nuncuparunt, tanquam ex terra effictos, non autem ex coitu natos. Sed hic ſermo non quadrat Eccleſiæ. etenim Apoſtoli non admonent eos, qui iam mortui ſunt, ſed illos, qui adhuc viuunt. Diuerſas itaque vitas tacitè innuit: aliqui enim vrbes incolunt: nonnulli agros, & villas, agriculturæ ſtudentes. Et ex hominibus quidam ſunt manſuetiores: quidam agreſtiores: & hi quidem maiori cum ratione viuunt: hi verò ferino more ſolitudinem habitantes: aliqui verò Amaxobij nuncupantur, qui in curribus degunt: aliqui verò pro domibus, vtuntur vmbraculis. Hos puto terrigenas nominari, tanquam ciuilioris vitæ expertes. hoc eſt, vniuerſi homines ea, quæ dicuntur, audite. Nimirum Vrbani, & ſolitudinis incolæ, manſuetiores, & agreſtiores, & communiter omnes, & ſigillatim. ſic enim & Symmachus interpretatus eſt. Nam pro Terrigenis, & Filiis hominum, Humanitatem dixit, & inſuper, Filij cuiuſlibet hominis: pro eo, quod eſt, communiter humana natura audiat, quæ dicuntur, & quilibet ſigillatim fructum percipiat.

Simul in vnum diues & pauper.

Simul & vos, qui diuitijs affluitis, & vos, qui paupertie preſſi eſtis, admonitionẽ accipite. Nam doctrina huius ſermonis inter diuitias, & paupertatem differentiam neſcit.

Os meum loquetur ſapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam. inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in pſalterio propoſitionem meam.

Verba, quæ à me afferuntur, inquit, cum ſapientia ſunt. Qui autem verbis Domini, quæ in profundo demerſa ſunt, aurem accommodauit, didicit hæc. Quæ verò auribus percepi, hæc per linguæ inſtrumentum affero. Vult autem dicere, ſe nihil proprium loqui, verùm diuinæ gratiæ inſtrumentum eſſe. Porrò *Parabolas*, Sermones ænigmate inuolutos appellat. Etenim cùm dominus per ſimilitudines turbis locutus eſſet, harum interpretationes domi Apoſtolis afferebat. Cùm hæc tanquam in exordio perſecutus eſſet, exorditur deinceps admonitionem.

Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circundabit me.

Timeo, & perhorreſco remunerationis diem, in quo iuſtus Iudex cuilibet ſecundum opera eius retribuet. Cauſa autem huius timoris mihi eſt iniqua vita, ob quam à recto tramite diuerti. *Calcaneum* enim aliqui quidem Vitæ iter nuncuparunt, ego verò opinor fraudem ſignificare, ex tranſlatione eorum, qui currunt, vt iam ſuperius diximus, qui calcaneo ſæpius aduerſarios deiiciunt. Hoc & Eſau lugens docuit nos. Iuſtè enim inquit, vocatum eſt nomen eius Iacob, nam ſupplantauit me en altera vice, primogenita mea ante tulit, & nunc ſecundò ſurripuit benedictionem meam. Cæterùm *Diem malam*, Iudicij vocauit, ſecundum noſtrum ciuilem vſum: Quandoquidem diem malum multi nominare ſolent, quo accidit ipſis in aliquas calamitates incidere. ſic & diuinus Apoſtolus, Iudicij diem vocat, Secundum duritiam autem, & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij Dei, qui retribuet cuilibet ſecundum opera ſua. *Gen. 27.* *Rom. 2.*

Qui confidunt in virtute ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur.

Ego quidem horreo, & contremiſco diem, qui expectatur: Vos verò, qui diuitiis affluitis,

de

de illo die nullam geritis curam,& vos, qui efferimini ob diuitiarum ſuperbiam; confiditis rebus [A] fluxis,& caducis,tanquam firmis,& ſtabilibus.

Frater non redimit, redimet homo, & non dabit Deo placationem ſuam, & pretium redemptionis animæ ſuæ.

Sciendum vobis eſt,nec maiorum,nec fratrum pietatem, & virtutem his, qui pietate deſtituti ſunt,prodeſſe,nec poſt ex hac vita exceſſum per opes ſalus comparari poteſt:in præſenti enim vita [Prouerb. 13.] pretium redemptionis(vt inquit Sapiens)propriæ diuitiæ ſunt.Cùm hoc conſilium his, qui opibus abuſi ſunt,attuliſſet,ad virtutis operarios ſermonem transfert, & inquit.

Et laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem,& non videbit interitum, cùm viderit ſapientes morientes.

Qui enim pro pietate, & iuſtitia ſudores ſuſtinuit, & pro ſempiternis bonis labores ſuſcepit; immortalem vitam,laborumque fructum habet, & non erit particeps cum huiuſmodi ſapientibus, [1 Cor. 1.] (quos ſtultos Apoſtoli ſententia nominat)ſempiterni interitus,& æterni ſupplicij.

Simul inſipiens,& ſtultus peribunt. [B]

Nam,inquit,iſti,qui vocantur ſapientes, nullam ex hac ſapientia vtilitatem inuenientes, eandem mortem ſubibunt, quam inſipientes: Sic enim Symmachus interpretatus eſt,Simul ſtultus & inſipiens peribunt. & vocat quidem ſtultum eum,qui ſapiens vocatur,tanquam ille, qui quod decebat,ſcire noluit:Inſipientem verò eum, qui omnis ſapientiæ expers eſt,cum malitia tamen vitam degit.

Et relinquent alienis diuitias ſuas, & ſepulchra eorum, domus eorum in æternum:Tabernacula eorum in progenie, & progenie.

Non modo autem ſapientia, verùm etiam potentia,& omnibus opibus priuati; finem vitæ accipient,ab illuſtribus domibus,ſepulchris traditi, & hæc habitare ſemper coguntur.

Vocauerunt nomina ſua in terris ſuis.

Atqui,inquit, ab eorum nominibus, eorum prædia nominabuntur:Illius enim eſt domus, Et illius eſt fundus,Et illius eſt ſeruus: Verùm cum dominio nominũ appellatio mutatur.Sicut enim res ab illis derelictæ ad nouos dominos tranſeunt, ſic etiam fiet nominum immutatio: rurſus enim ab his appellationes imponentur. Omnino autem hæc verba doceot nos, ne ſpem in rebus præſentibus collocemus,verùm vt rerum futurarum curam geramus.

Homo cùm in honore eſſet, non intellexit,comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.

Porrò cauſam huius ſtultitiæ dicit eſſe, quòd nos proprium honorem intelligere nolumus, & dignitatem, quæ à Deo omnium conditore data eſt nobis, ſed iumentorum, ferarumque vitam amplexi ſumus.

Hæc via illorum ſcandalum ipſis.

In temeritatem autem omnis rationis expertem inciderunt, cùm à principio malis moribus imbuti fuerint,eamque ad peſſimas actiones diuerterint. *Viam* nanque Actiones nominauit.

Et poſtea in ore ſuo complacebunt.

Pœnitentia verò poſt ex hac vita exceſſum vtetur,nihil lucri deinceps hinc acquirentes.

Sicut oues in Inferno poſiti ſunt,mors depaſcet eos.

Hoc magis dilucidè Symmachus explanauit, Sicut oues Inferorum conſtituerunt ſe ipſos: [A] mors reget eos:quandoquidem ipſi ſupplicia ſibi ipſis aſciuerunt, & magis mortem, quàm vitam voluerunt.

Et dominabuntur eis iuſti in matutino, & auxilium eorum veteraſcet in Inferno, & à gloria eorum deiecti ſunt.

Qui verò nunc ab ipſis iniuria affecti ſunt, & deſpecti;poteſtatem contra ipſos habebunt paulo pòſt:nam omni priſtina felicitate ſpoliati, morti tradentur. Conſonat autem cũ his Domini Chriſti ſimilitudo, Lazarum quidem in ſinu Abrahæ [Luc. 16.] oſtendens,& ſuperbum diuitem acerbis cruciatibus affectum, & pauperi ſupplicem factum. Sic cùm illorum finem percurriſſet,petitionem Deo affert. Cùm his verbis vſus eſſet,ne eundem finem patiatur,quem illi,dicit autem ſic.

Veruntamen Deus redimet animam meam de manu Inferi,cùm acceperit me.

His, qui cum inopia degunt,& à diuitum ſuperbia conculcati ſunt,conſilium,& admonitionem affert.

Ne timueris,cùm diues factus fuerit homo, & cùm [B] *multiplicata fuerit gloria domus eius: quoniam cùm interierit,non ſumet omnia,neque deſcendet cum eo gloria eius.*

Ne,inquit,aliquid magnum præſentem felicitatem exiſtimes:non enim perſpicuæ diuitiæ ſtabiles ſunt. Nam qui in hac vita ſupercilia contrahunt,& maxillas inflant,paulo pòſt omnibus derelictis,morti tradentur.

Quia anima eius in vita ipſius benedicetur.

Aliqui,ait, diuitem viuentem beatum exiſtimant,atqui mortuum,miſerrimum nominant.

Confitebitur tibi, cùm benefeceris ei.

Hoc maniſeſtius Symmachus dixit, Laudabunt te,ſi benefeceris ei. Hæ nanque ſunt veræ laudes,non modo viuum,verum etiam mortuum celebrem,& clarum eſſe. His laudibus autem dignus eſt, qui diuitias in propriam vtilitatem diſpenſauit:quandoquidem beneficia in alios collata,in ipſum beneficij auctorem reuertuntur.

Introibit vſque in progenies patrum ſuorum, & vſque in æternum non videbit lumen.

Pro *Introibit*, Introibis,tres alij Interpretes explanarunt. Videbis(inquit)hunc,de quo dixi, Ne [C] timeas, cùm diues factus fuerit homo, eandem mortem ſuſtinere,quam eius maiores,non modo præſenti lumine, verum etiam ſempiterno priuatum.

Homo cùm in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus,& ſimilis factus eſt illis.

Cauſa autem horum ferina vita eſt,quam plerique homines elegerunt,honoris à Deo collati, obliti. Qui enim rationis participes dicuntur, temeritatem rationis expertem adamarunt.

Pſalmi XLIX. Interpretatio.

Pſalmus Aſaphe.

Hic eſt magiſter cantorum alius chori, vt hiſtoria Paralipomenon nos edocuit. Nam ea, quæ à quadrageſimo primo pſalmo interpretata fuerunt, filiis Choræ principibus alius chori ad canendum commiſſa fuerunt. habent verò & alios pſalmos,quibus eorum inſcriptio eſt, quos (Deo duce) interpretabimur. Præſens autem pſalmus

Aſapho attributus, conſonans eſt proximè præcedenti pſalmo. Etenim hic futurum iudicium A prædicit,& Dei, & Saluatoris noſtri aduentum. Vaticinatur etiam nouum teſtamentum, oſtendens legis cultum minimè Deo gratum.

Deus deorum Dominus locutus eſt,& vocauit terram,à ſolis ortu vſque ad occaſum.

Superior etiam pſalmus cunctos homines ad doctrinam accerſiuit. Hic quoque itidem omnes fines orbis terrarum aduocat. hæc enim verba, A ſolis ortu ad occaſum vſque hunc habent ſenſum. Hæc verb clauſula, *Deus Deorum*, à tribus Interpretibus aliter expoſita eſt, Fortis Deus locutus, vocauit terram. Cæterùm Septuaginta Deos nominant illos,qui imperium ſortiti ſunt, & iudicandi officium commiſſum habent, id qood ſolius Dei proprium eſt. Hoc octogeſimus primus pſalmus,qui etiam Aſapho inſcriptus eſt,nos edocet: nam cùm dixiſſet, Deus ſtetit in ſynagoga Deorum,in medio autem Deos iudicat, ſubiunxit, Quouſque iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum ſumitis?iudicate egeno, & pupillo, humilem,& pauperem iuſtificate. Porrò id ad ſacerdotes,& alios pertinet,quibus mandatum eſt, B

Exod. 22. vt ius reddant. ſic etiam lex iubet, Deis ne maledixeris,nec Principi popoli tui obtrectaueris. Verùm propriè Dij vocari poſſent,quicunque ad diuinam imaginem effecti ſunt, illamqoe ſynceram conſeruant,horum enim Deus vniuerſam terram coogregat in iudicium.

Ex Sion ſpecies decoris eius.

Sanè hic eſt ipſe Deus,qui in Sione ſuum decorem, pulchritudinemque oſtendit, & ſalutarem crucem perpeſſus eſt,qui pſalmis ſuperius explanatis, nominatus eſt Speciosus forma præ filiis hominum.

Deus manifeſtò veniet,Deus noſter,& non ſilebit.

Ne enim arbitremini ſecundum aduentum priori ſimilem fore: ſiquidem tunc propriam maieſtatem humilitate, & pauperie obtexit. Nunc autem manifeſtam omnibus oſtendet, imperando,& regnando,non amplius æquitate vtens, ſed iuſtè iudicans: hoc nanque ſignificat, *Non ſilebit.*

Ignis in conſpectu eius exardeſcet, & in circuitu eius tempeſtas valida.

Cap. 7. Hæc beatus Daniel præuidit. Fluuios enim inquit,ignis traxit ante ſe,ſolium eius flamma ignis, C totæ ipſius,ignis vrens.

Aduocabit Cœlum deſuper,& terram,vt diiudicet populum ſuum.

Etiam cùm legem promulgauit, beato Moſi impoſuit,vt populum cogeret,& cœlum,terramque atteſtaretur,id quod exordium cantici voluit eſſe, Attende cœlum,& loquar,& audiat terra verba ex ore meo. Vocat autem hæc in teſtimonium, non tanquam animata, ſed vt ea, quæ alia opera continent,ad terrorem audientium. ſic etiam beatus Abrahamus ſeptem agnos ſtatuit teſtes, dicēs, Meus eſt puteus. ſic etiam Montem Iacob.& Laban vocauit Collem teſtimonij. (Gene. 21. Gene. 31.)

Congregate illi ſanctos eius, qui ordinant teſtamentum eius ſuper ſacrificia,& annunciabunt cœli iuſtitiam eius,quoniam Deus Iudex eſt.

Per ea, quæ ſupradicta ſunt ſanctiſſimus Vates oſtendit terribile ipſius iudicium, per hæc autem & per ea,quæ ſequuntur docet imperfectum legis cultum,nullumque ex ſacrificiis, quæ afferebantur Deo gratum eſſe. Porrò nominat ſanctos, Moſem, Aaronē, Eleazarum, Phinees, eoſqoe qui poſt A ipſos fuerunt,qui omnes ex præſcripto legis ſacrificabant. Iubet autem illos congregari, non vt ab eis pœnas exigat,tanquam ab hominibus,qui de Deo malè ſenſerint, (ipſius enim eſt lex,& quilibet è ſupradictis,volens huic obtemperare, victimas offerebat) Sed vt per hos præſentes propriam mentem oſtendat,& vt derelicta doctrina infantibus congruenti,perfectas afferat diſciplinas. Vbi autem hæc facta fuerint;cœli,inquit,ſententię iuſtitiam admirabuntur. Sanè per *Cælos*, Cœleſtes poteſtates tacitè innuit.

Audi populus meus,& loquar tibi.

Et oſtendens ad quem popolum verba faciat, ſubiunxit.

Iſrael,& teſtificabor tibi.

Deinde propriam oſtendit maieſtatem.

Deus Deus tuus ego ſum.

Qui ab Ægyptiaca ſeruitute te liberaui,qui per mare tibi viam aperui, qui in ſolitudine te paui, qui legem illam tibi tradidi: Ne enim me alium putes latorem legis, cùm videas legum differentiam.

Non ſacrificiis tuis arguam te, holocauſta autem tua B *in conſpectu meo ſunt ſemper.*

Non accuſabo, inquit,te de incuria ſacrificiorum: hæc enim mihi continuè affers,ſed iubeo, ne hiſce rebus iuſtitiam terminari putes.

Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Quoniam meæ ſunt omnes feræ ſyluarum, iumenta in montibus,& boues,cognoui omnia volatilia cæli,& pulchritudo agri mecum eſt.

Omnium ſum,ait,& conditor,& Dominus,& terreſtrium animantium,& volatilium, Ne igitur exiſtimes meæ neceſſitati ſubuenire: quandoquidē ego his omnibus id, quod ſunt, dedi,& iubeo, inquit,terreſtres fructus è terra produci. Quoniam enim,& à terrenis animalibus hoſtiæ mactabantur, videlicet,boues,hirci,& oues, Et à volatilibus, Columbæ,& Turtures, Et à fructibus ſimilia, Vinum,& Oleum,vaporumque odores; neceſſariò de omnibus mentionem fecit, vt totum huiuſmodi cultum abiiceret. Deinde per irriſionem inquit.

Si eſuriero,non dicam tibi: meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo eius.

Si, inquit,cibi indiguero, tua mihi largitione C opus non eſt. Siquidem vniuerſi terrarum orbis conditor ſum,& Dominus. Deinde propriam naturam affectionis expertem edocet.

Nunquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo?

Hoc modo cùm illorum ſtultitiam oſtendiſſet, docuiſſetque ſtatuiſſe, vt antiquitus illæ victimæ ab ipſis afferrentur,eò quòd adhuc eorum mens ſimplex eſſet; nunc nouum aperit teſtamentum,& hoſtiam inſtituit ipſi placentem.

Immola Deo ſacrificium laudis, & redde altiſſimo vota tua,& inuoca me in die tribulationis tuæ, eruam te,& honorificabis me.

Tempeſtiuè ſanctæ Trinitatis venerandum numerum patefecit, & cum nouo teſtamento coniunxit: poſt hoc enim etiam ſanctæ Trinitatis cognitionem recepimus. Diuiſit autem tres, non vt diuideret indiuiduas ſanctæ Trinitatis operationes,ſed vt numerum Vatis more poſteros edoceret. Dicit igitur, Sacrifica Deo ſacrificium laudis, & redde altiſſimo preces tuas,& inuoca me in die

affictionis

afflictionis tuæ. Porrò tres perſonas hinc diſcimus, Non quòd eſt tantùm Deus neq. altiſſimus, nesque laudis hoſtiam recipiens, petitiones largitur: Quælibet nanque proprietas, & Deus, & altiſſimus, & bonorum largitor eſt. Cæterùm *Hoſtiam laudis*, nuncupat Hymnos iuſtis congruentes: *Preces* verò, Promiſſiones. ſic enim in vigeſimo primo pſalmo dicit, Vota mea reddam in conſpectu timantium eum. Quoniam autem dixit, Non in ſacrificiis tuis arguam te; docet poſthac in quibus reprehenſus eſt.

Peccatori autem dixit Deus, *Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Tu verò odiſti diſciplinam, & proiecisti ſermones meos retrorſum.*

Quia enim ſunt nonnulli alios cùm peccant reprehendentes, & diuinarum legum recordantur, ipſi verò quæ docent minus obſeruant; meritò in iſtiuſmodi homines inuehitur, dicens, Cur meis iudiciis elati, & ſurſum, & deorſum de lege diſputantes, nihil vtilitatis hinc percipitis, ſed verba mea deſpicitis? Narrat autem peccatorum genera.

Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos. Sedens aduerſus fratrem tuum loquebaris, & aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum.

Multa, inquit, & varia peccata abs te audacter patrata ſunt: ſiquidē cùm Apoſtolico more dicas, Ne adoltereris, tu tamen adulteraris, & eorum, qui talia committere audent, ſocius es, & particeps. Porrò cùm ab ore tuo omnem veritatem abieceris, illud mendacij, & malitiæ impleſti. Dolus autem tibi linguam exacuit. Quamobrem & tuam cognationem contemnis, & naturæ leges conculcas, & clanculum inſidias contra tuos fratres contexis, verbis calumniando, & operibus inſidiando. Hoc pacto cùm narrationem de iniquitate feciſſet; docet patientiam, quam habet, & prædicit pœnam, quam irrogaturus eſt.

Roman. 2.

Hæc feciſti, & tacui. Exiſtimaſti Inique, quòd ero tui ſimilis.

Ego quidem hæc abs te patrari videns, & patientia vtens; expecto tuam pœnitentiam: Tu verò mea patientia abuteris, hinc peccandi occaſione arrepta, cùm ſuſpicatus ſis, me tua iniquitate delectari, & ideo te ſuppliciis non afficere. Quapropter,

Arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam peccata tua.

Quoniam enim blandis patientiæ medicamentis curari non potuiſti; acerbiores tibi medicinas adhibebo, & correptionis cauterium afferam. Conſonant autē hæc illis Apoſtoli vocibus, Ignoras quòd Dei bonitas in pœnitentiam reducit, ſecundum verò duritiem tuam, & impœnitens cor theſaurizas tibi ipſi iram in die iræ, & reuelationis, & iuſti Iudicij Dei, qui reddet cuilibet ſecundum opera ſua. Hoc modo ſupplicium interminatus; rurſus benignus Deus admonitionem attulit.

Ad Rom. 2.

Intelligite hæc, qui obliuiſcimini Deum, nequando rapiat, & non ſit qui eripiat.

Studioſè, inquit, vnumquodque ex his, quæ dicta ſunt intelligite. Et vos, qui Deum obliti eſtis, (obliuio enim Dei, conciliatrix peccati eſt) pœnitentiæ medicamentis vulnera curate, antequam

A mors rapiat, quæ quidem Leonis more in homines graſſatur, cùm res nulla vehementem illius impetum cohibere poſſit. Deinde nouam legis promulgationem aſſumit, & hac pſalmi finem exornat.

Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo oſtendam illi ſalutare Dei.

Porrò hoc Symmachus explanatius expoſuit, Sacrificans ſuper laude honorabit me, & modeſtè eunti diuinam ſalutem oſtendam. Conuenit enim non ſolum hymnis Deum celebrare, & laudis hoſtiam ipſi afferre, verum etiam modeſtè incedere, & propriam vitam emendare: nam hoc pacto poteſt à Deo ſalus impetrari. Cæterùm ſecundum Septuaginta, Sacrificio, inquit, laudis oblector, & hoc arbitror, gloriam mihi eſſe congruentem, & per hoc meum iter oſtendam ei, qui mihi illud affert, cuius finis eſt ſalus à Deo obtenta. Sanè notandum eſt hoc in loco duarum perſonarum mētionem feciſſe. Sacrificium enim, inquit, honorabit me. Et cùm per hæc propriam oſtendiſſet, ſubiunxit, Et illic iter, quo oſtendam illi ſalutare Dei. Oportebat nanque ſimul cum nouo teſtamento,
B quod perfecta omnia docet, etiam perfectam Theologiæ diſciplinam coniunctam eſſe.

Pſalmi L. Interpretatio.

In Finem. Pſalmus Dauidi, Cùm venit ad eum Natham Propheta, quando intrauit ad Berſabee vxorem Vriæ. 2. Reg. 12.

Inſcriptio manifeſtò argumentum pſalmi nos edocuit, atque ipſa pſalmi verba ſatis ſunt ad ſententiæ affectū oſtēdendū. Tamen ſciendū eſt, pſalmum futurorum prædictionem habere, & idcirco In Finem inſcriptus eſt, ſermone declarante, vaticinationem finem habituram. Verùm nemo ambigat, An magnus Dauid tempore pœnitentiæ vaticinationis gratia dignatus fuerit: quandoquidem hoc ex alijs pſalmis diſci poteſt, in quibus confeſſus eſt. Etenim in ſexto pſalmo de futuro iudicio vaticinatus eſt. Non enim, inquit, eſt in morte, qui memor ſit tui, in Inferno autem quis confitebitur tibi? Et in trigeſimo primo pſalmo beatos exiſtimat, qui abſque labore peccatorum
C remiſſionem acceperunt, quod ſola baptiſmatis gratia largiri poteſt: atque etiam in propoſito pſalmo propalam nos docuit ſpiritus gratia non fuiſſe priuatum, Spiritum enim tuum, inquit, bonum ne auferas à me: non enim ſpiritus gratiam ſibi ipſi præberi petiit, ſed ne hæc ab ipſo auferatur, ſupplicauit. A radio igitur hoc illuminatus, & propheticis oculis præuidens, fore vt populus ab ipſo rectus in peccata incideret, & pro illorum expiatione in ſeruitutem abduceretur, atque Babylonem incoleret; conſcripſit præſentem pſalmum. & propria vulnera curans, & accommodatum remedium populo præparans, atque etiam omnibus nobis, quoquot vulnerati, curatione indigemus.

Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam, & ſecundum multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam.

Et diuino Dauidi, & captiuo populo, & his, qui inter nos malè affecti ſunt, verba propoſita quadrant. Nam magna vulnera æquè magnis remediis indigent, & qui in grauem morbum incidit,

maiori indiget cura, & qui maxima commiſit, maxima benignitate eget. Propterea magnos Dauid obſecrat, vt tota miſericordia in ipſom effundatur, totuſque miſeratiooum ſoos peccati vulnus perfundat. neque enim aliter fieri poteſt, vt peccati veſtigia deleantur: meritò autem *Iniquitatem* vocat peccatum: duplicem enim habet legis tranſgreſſionem.

Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me.

Iam enim, inquit per Vatem Natham, veniam mihi dediſti. Omois generis autem calamitates, velut quædam cauteria, & inciſiones adhiboiſti, verùm adhoc purgationibus indigeo, cùm plurimum grauis odoris ob peccatum admiſerim. turſus igitur me laua ô Domine, vt omnes peccati ſordes abſtergas.

Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper.

Non enim poſt abs te impetratam veniam, peccati oblitus ſum, verùm ſemper meorum malorum imagines, & peccata audacter patrata perſpicio, & nocte ſomnio, & interdiu mente reuol-uo. Hoc autem vt peccatores efficiant, etiam
Eſa.43. Deus per Eſaiam iubet, Ego enim, ait, ſum, qui deleo iniquitates tuas, & peccatorum tuorum non recordabor: tu aotem recordare, & iudicemur, dic tu prior iniquitates tuas, vt iuſtificeris. Conſonantia his verbis etiam ipſe beatus Dauid ſcripſit
Pſal.42. in pſalmo, Dixi, confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei.

Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci.

Cùm, inquit, maximas largitiones à te conſecutus ſim; rebus cootrariis dooa compenſo, auſus committere ea, quæ à lege denegata ſunt. Non enim dicit, ſe oulla iniuria Vriam offendiſſe, qoãdoquidem & illum, & eius vxorem offendit, ſed maximum crimen in ipſum Deũ commiſiſſe, qui eũ elegit, qui pro paſtore Regẽ fecit, & hoſtibus ſuperiorem reddidit, & omnis geoeris bonis au-
2.Reg.12. xit: præclarè autem appoſuit, Malum coram te feci. Huius enim hiſtoria meminit. Apparuit enim, ait, commiſſum peccatum coram Domino. Atqui ſi ex captiuo populo hæc dicuntur, ſic intelligendum eſt, Tibi ſoli peccaui, In tua dona, inquit, ingratus fui, legeſque mihi poſitas tranſgreſſus ſom, cumq; vniuerſa bona conſecutus ſim, erga hæc, beneficij immemor factus ſum; Babylonios autem cùm oihil offeoderim, ab illis magnopere offenſus ſum.

Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas, cùm iudicaris.

Ego ipſe, ait, meorum malorum cauſa fui, verùm tua ioſtitia ſplendet. Etenim ſi hoc modo iudicium conſtituatur, & beneficia à te in me collata in medium afferantur, & mala à me audacter commiſſa cum illis comparentur; tu qoidem iudicaberis & iuſtus, & benignus, ego verò iniquus & iogratus videbor. Hæc igitur particula *VT*, in hoc loco non cauſam declarat: non enim propter hoc peccauit, vel ipſe Dauid, vel ipſe populus poſtea, vt Deus iuſtus videretur, ſed contrà, peccato ab his commiſſo Dei iuſtitia oſtenditur: omnem enim curam, & de his, & de illis, & de omnibus hominibus gerit.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea.

A Ab initio, ait, & à principio peccatum in naturam imperium habuit: quandoqoidem mandati tranſgreſſio Euæ conceptionem præuenit, poſt enim tranſgreſſionem & diuinam ſententiam, & paradiſi priuationem, cognouit Adam vxorem ſuam Euam, & cùm concepiſſet, peperit Chaim. Hoc igitur vult dicere, cùm peccatum noſtros maiotes occupaſſet, quandam viam, & tramitem per humanum genus effecit. Hoc & beatus ioquit Paulus, Quooiam enim per homioem peccatum Roman.5.
intrauit in mundum, & per peccatum mors, in quo omnes peccauerunt. Hoc etiam vniuerſitatis Deus admirabili Noë dixit, Senſum hominis in Gene. 7.
malum ab adoleſcentia ſua omnibus diebus aſſiduè vergere. Cæterùm per hæc omnia diſcimus peccati vim naturalem minimè eſſe, (nam ſi ita ſe haberet, à ſupplicio liberi eſſemus) ſed naturam ipſam ad peccatum eſſe procliuem, cùm ab affectionibus turbetur, vincit tamen ratio, cùm laboribus pro auxilio vſa fuerit. Non igitur vt quidam ſuſpicati ſunt, nuptias exprobrat, & matrimonij coniunctionem, iniquitatem vocat, ſicut nonnulli temerè potarunt, hoc modo intelligentes hanc
B clauſulam, In iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea: verùm tranſgreſſionem à principio à primis hominibus aodacter patratam in medium profert, & illam harum vndarum fontem fuiſſe dicit. Si enim illi, inqoit, non peccaſſent, non accepiſſeot mortem, præmiũ peccati. ſi autem mortales non eſſent, interitu ſuperiores fuiſſent. ſi verò interitus non extitiſſet, perturbationibus obnoxij oon eſſent. ſi autem non eſſent perturbationes, peccatum locum non haberet, ſed quoniam peccauerũt, interitui traditi ſunt: mortales verò facti, tales procrearũt filios: hos tales, concupiſcentiæ, & timores, & voluptates, & mœrores, & ira, & iouidia ſecutæ ſunt. Cum his, & illis, qoæ ex iſtis pullulant, ratio certat; & vincens prædicatur, triumphalibuſque coroois coronatur: expugnata verò ignominia afficitur, & pœnas pendit. Atqui pro ἀσίκνοσι, Symmachus σκύνοι poſuit.

Ecce enim veritatem dilexiſti.

Sic autem, ait, iudicas, & hos quidem ſuppliciis afficis, hos verò coronas, quoniam veritatem diligis. veritatem verò amans, naturæque imbecil-
G litatem ſciens, petentibus remedia veniam concede.

Incerta, & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi.

Ego quidem nulla venia me ipſum dignum puto, cùm poſt tot dona ingratus euaſerim. Non enim tantùm me in regiis ſoliis collocaſti, verùm vaticinationis gratia me dignatus es, & futura longo pòſt tempore manifeſtaſti, & ea, qoæ aliis incerta ſunt, mihi certa feciſti, vt & alios docerem vnigeniti tui filij humanitatem, & ſalotarem Crucem, & Reſurrectionem, & orbis ſalotem, peccatorumque liberalem remiſſionem, ſplendida, & diuina ſancti baptiſmatis dona. Cum hæc omnia à ſancto tuo Spiritu didicerim, ſupplico, vt illius gratiæ me compotem facias, quam aliis vaticinans exclamo.

Aſperges me Domine hyſſopo, & mundabor: lauabis me, & ſuper niuem dealbabor.

Sola enim baptiſmatis gratia hanc purgationem efficere poteſt, & Deus omnium conditor per Vatem Eſaiam, hanc daturum promiſit: Nam Eſa. 1.
cùm dixiſſet, Lauamini, mundi eſtote, aoferte mala

mala à cordibus veſtris; paulo pòſt inquit, Si fuerint peccata veſtra, vt coccinom, vt niuem dealbabo. Hæc & ipſe beatus Dauid io ſexageſimo ſeptimo pſalmo prædicit. Nam inquit, Dom diſcerneret cœleſtis, Reges dealbabuntur in Selmon. hoc igitur hîc dicit, Ego indigeo gratia, quę danda eſt omnibus hominibus: quandoquidem illa ſola me accuratè abluere, & niuis candorem mihi dare poteſt. Quòd autem Hyſſopum nullam peccatorum remiſſionem operetur, facilè ex Moſaicis ſcriptis diſcere licet; homicidam enim, & alieni tori corruptorem aſperſionibus lex non purgat, verùm extremis ſopplicijs ſubiicit. Aliarum igitur rerum hyſſopum eſt ænigma. Qui enim Agoi ſanguine in Ægypto hyſſopo poſtes inſperſerunt; exterminatoris manus euaſerut. Illa autem ſalutaris crucis figura erant. Sanguis nanqoe etiam hîc, & lignum ſalutare foit, & ſalus his, qui cum fide accedebant afferebatur.

Auditui meo dabu gaudium, & lætitiam, & exultabunt oſſa humiliata.

Huius mihi, ioquit, lætitiæ aures imple, perfectam purgationem promittens, vt per omnes partes corporis animi voluptas percurrat, & oſſa, quę nunc depreſſa ſunt, rurſus floreſcant, & ſuum robur recipiant.

Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.

Ne reſpicias, inquit, peccata à me audacter commiſſa, verùm me hæc deplorantem.

Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis.

Ezech. 36. Quoniam peccati ſenium admiſi, tua benignitate me renoua. Hæc etiam per Vatem Ezechielem captiuis, qoi Babyloni erant, Dominus ſpopondit. Dabo enim ipſis, inquit, cor nouom, & ſpiritum nooum. *Spiritum*, non ſanctum dicit, ſed rationis motum, hoc eſt, cùm longa hac eruditione erudierim vos, & quos fructus peccatum producat, vos docuerim; faciam, vt virtutem eligatis. Id & hoc in loco magnos Dauid petiit, vt & ſoum cor offenſum renouetur, & mens ſanetur, vt diuinam perſequatur viam.

Ne proiicias me à facie tua, & ſpiritum ſanctum tuum ne auferas à me.

Manifeſtò per hæc verba didicimus gratia ſancti ſpiritus minimè deſtitutum fuiſſe. Non enim tanquam priuatus ſopplicat, vt eam recipiat, ſed ne hæc auferatur, obſecrat, néve à dioina gubernatiône procul ſit, precatur. *Faciem* enim hîc, Gubernationem appellauit.

Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me.

Quod non amiſit, vt retineat, ſupplicauit, hoc eſt ſpiritus ſancti gratiam. Quod autem proiecit, obſecrat, vt recuperet, hoc verò erat in Deo gaudium: omni, inquit, animi voluptate perfruebar, cùm tibi plurimum confidebam: nunc autem hac ſpe priuatus, lætitia etiam orbatos ſum: nudauit me verò hac fiducia voluptatis ſeruitos. Idcirco ſupplico, vt mens priſtinum principatom recipiat, & quæ à perturbationibus in ſeruitutem redacta eſt, rurſus contra has poteſtatem recuperet. Nam hoc in loco iterum *Spiritum principalem*, Rationem imperantem nuncupauit.

Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.

Rurſus tuam benignitatem aſſequens, iniquam vitam amplectentibus pœnitentiæ exemplar ero, & tuæ bonitatis præco, atque impios, & iniquos homines commonefaciam, vt ad tuas preces coofugiant.

Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ.

Continuè Vriæ cædem in memoriam reuocat. hoc etiam in exordio declarauit, Quoniam peccatum meum contra me eſt ſemper.

Exultabit lingua mea iuſtitiam tuam.

Hoc Symmachus ſic interpretatus eſt, Loquetur lingua mea miſericordiam tuam. Noo enim ſilebo, miſericordiam conſecutus, verùm te laodabo, tuaſque gratias narrabo.

Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.

Siquidem peccatum linguam ligare ſolet, & os oppilare, ſtrangulare, & cogere vt conticeſcat. Obſecrat igitur propheta per remiſſionem, vt priſtioam fiduciam conſequatur, vtque linguam in laudes moueat.

Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem vtique, holocauſtis non delectaberis.

Concinont & hæc cum illis, quæ in proximo præcedenti pſalmo dicta fuere. Ibi enim audiuimus Deum omnium largitorem dicentem, Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Cùm igitur hoc diuinus Dauid à diuina voce intellexerit; meritò inquit, Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem vtique, holocauſtis non delectaberis. Tu enim, inquit, dixiſti ſeratum ſacrificia non placere tibi, idcirco ſacrificium tibi gratum afferam.

Sacrificium Deo, ſpiritus contribulatus, & cor contritum, & humiliatum Deus non deſpiciet.

Sacrificium, inquit, gratum, & acceptum tibi Deo noſtro, mentis modeſtia eſt. Propterea cùm cor meum valdè depreſſerim, & veluti contriuerim, & valdè ipſum attenuauerim; acceptum ſacrificium tibi afferam. His etiam verbis beati illi Pueri in camino vſi ſunt. In corde enim, dixerunt, contrito, & in ſpiritu humiliatis ſuſcipiamur coram te, vt in ſacrificiis arietum, & pinguium taurorum; vt manifeſtum ſit etiam hinc pſalmum prædictionem habere earum rerum, quæ Babyloni acciderunt, & doctrinam illis accommodatam. Hinc enim cùm generoſi illi Poeri ſacrificiom Deo gratum didiciſſent, humiliatem mentis, cordiſque contritionem Domioo attulerunt. Daniel 3.

Benignè fac Domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificentur muri Hieruſalem. Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitia, oblationes, & holocauſta, tunc imponent ſuper altare tuum vitulos.

Manifeſtò ex his verbis didicimus pſalmum vaticinationis plenum eſſe. Nam iis, qui Babyloni habitare coacti erant, & exſpectabant ſeruitutis liberationem, & ſuæ ciuitatis ſolitudinem deplorabant, hæc verba congruunt: quandoquidem ſopplicant, vt cioitas aliqua miſericordia dignetur, priſtinamque hæreditatem mœnium erigendorum, atque cultus ex lege conſtituti, conſequatur. nam nunc ait, alienam habitantes terram, ſacrificia tibi præſcripta afferre neqoimus, cùm in illa ſola ciuitate dictet lex, vt tibi litemos. Si autem reuerſionem cõſecuti fuerimus, & templom erexerimus, tunc legis ſacrificia afferemus. Coogruit aotem valde ipſis, Et os meum aperi Domine, & labia mea annunciabunt laudem tuam. Ipſorum enim eſt vox, Qoomodo cantabimus can- 1 :

ticum Domini in terra aliena? Finis autem huius pſalmi habet & aliam vaticinationem. Quoniam A enim ſuperius ſancti ſpiritus dona propoſuit, deinde deſcendendo oſtendit Deum rerum omnium Conditorem non placari ſacrificiis ex lege præſcriptis; meritò precatur, vt noua Sion conſurgat, & vt cœleſtis Hieroſolyma ſuper terram ædificetur, & vt quàm celerrimè nouus Reipublicæ ſtatus concedatur, qui non ferarum victimas, ſed iuſtitiæ oblationem, & hoſtiam, atque ſacrificia rationalia, & viuentia afferat, de quibus beatus

Roman.12. Paulus inquit, Obſecro vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum. Sciens enim diuinus Dauid, (vt is, qui incerta, & occulta diuinæ ſapientiæ didicit) nouum teſtamẽtum perfectam peccatorum remiſſionem continere, & deſiderans velociter & ſtudioſe à peccatis liberari, necnon cupiens breuem, liberalemque purgationem conſequi, hæc dicit.

Pſalmi LI. Interpretatio.

B

In Finem. Intellectus Dauidi. Quando venit ad eum Doim Idumæus, & nunciaſſet Sauli, Venit Dauid in domum Achimelech.

1.Reg.22.

Et hinc manifeſtum eſt Achimelech duo nomina habuiſſe: Nam Doim (vt prima Regum hi-

Ibidem. ſtoria edocet) accuſauit apud Saulem Abimelech, & in cædem ſacerdotum irritauit. Hunc autem & hoc in loco, & in trigeſimo tertio pſalmo Achimelech nominat. Dauid igitur cùm reſciuiſſet calumniam, quæ contra ſacerdotes facta eſſet; hunc conſcripſit pſalmum, inſtruens eos, qui iniuria afficiuntur, vt conſtantes, forteſque ſint: docet inſuper diuinæ ſententiæ iuſtitiam. Quamobrem inſcripſit pſalmum, In Finem, & Intellectus, vt nos prudentia vtentes, rerum euentum expectemus. Continet etiam prædictionem eodem modo de furore Rhapſacis, qui ex Hebræis profectus, poſtea in ſeruitutem adductus, impietatem didicit Aſſyriorum, qui eum ceperunt, & maledicis in Deum verbis vſus eſt, fallaciq; oratione conatus eſt Iudæorum exercitum occidere.

Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate tota die?

Potentem quidem nuncupat Doim, quippe

Ibidem. qui Sauli familiariſſimus factus erat: Rhapſacem

4.Reg.18. verò, vt cui cura ducendi exercitus commiſſa fuerat. Format autem ſermonem per interrogationem, adhortans, ne ob malitiam exultet, néve omne tempus in prauitate conſumat. Hæc enim verba, Tota die, Symmachus, Singulis diebus, dixit.

Iniuſtitiam cogitauit lingua tua, ſicut nouacula acuta feciſti dolum.

Falſis, inquit, verbis linguam inquinas. *Cogitauit* enim, pro, Locutus eſt, poſuit. & more acutæ nouaculæ ſermonem profers, mortem machinans audientibus.

Dilexiſti malitiam ſuper benignitatem, iniquitatem magis, quam loqui æquitatem.

Peiora, inquit, melioribus prætuliſti, falſaque verba veris præpoſuiſti, magiſque iuſtitiam, quàm æquitatem amplecteris.

Dilexiſti omnia verba præcipitationis, linguam doloſam.

Verba Summerſionis, & Doloſam Linguam A vocauit eam, quæ funditus delere per mendacium poteſt, ex tranſlatione eorum, qui ſubmergunt homines, faciuntque, vt in profundis aquis deliteſcant. Hoc autem & Doim effecit: nam radicitus totam Iudæorum vrbem euertit, falſis vſus verbis contra Abimelech. Hoc idem & Rhapſaces facere conatus eſt, non tamen potuit: attulit enim fallaces pollicitationes iis, qui ſuper mœnibus aſtabant, fruſtratus tamen eſt ſuo aucupio.

Propterea Deus deſtruet te in finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium.

Non effugies, inquit, cùm prauè egeris, Dei omnium Cõditoris ſententiam: quamprimum enim euertet, & omnino te perdet, deque viuentium numero delebit, teque radicitus euulſum, morte mulctabit. Nam maximus hinc fructus percipietur, cùm ij, qui felicitate ſceleſtorum hominum mœrent, iſtorum interitum videant, quandoquidem, inquit,

Videbunt iuſti, & timebunt, & ſuper eum ridebunt, & dicent, Ecce homo, qui non poſuit Deum adiutorem ſuum, ſed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarum, & præualuit in vanitate ſua.

Iuſtorum, inquit, chorus maiori metu implebitur, iuſtum Dei iudicium conſpicatus, & lætus, & alacer videbit malitiæ ſterilitatem, & præſentis felicitatis lucrum.

Ego autem ſicut oliua fructificaui in domo Dei, ſperaui in miſericordia Dei in æternum, & in ſeculum ſeculi.

Hæc enim & de ſe ipſo dicit magnus Dauid, & Ezechiæ documentum affert: ambo nanq; & cultores, & alumni pietatis fuerunt. Et in primo pſalmo comparauit virtutis athletam plantæ ad ripam aquarum conſitæ, ſemperque virenti, fructumque tempeſtiuum ferẽti. Et rurſus hîc vocauit virum iuſtum, oliuam multo fructu onuſtam, & in domo Dei cõſitam, quippe qui ſpem in Deo fixam habet, & per illam laborare, & laborioſos virtutis fructus producere non recuſat.

Confitebor tibi in ſeculum, quia feciſti, & expectabo nomen tuum, quoniam bonum eſt in conſpectu ſanctorum tuorum.

Huiuſmodi beneficium conſecutus, ſemper te C cantabo Domine, vſquequaque deſiderans, & expectans nomen tuum, quod eſt amabile his, qui te norunt, & hinc vtilitatem percipiam: bonum nanque eſt, & maximè optabile Dei nomen non omnibus hominibus, ſed iis tantum, qui diuina cognitione dignati ſunt.

Pſalmi LII. Interpretatio.

In Finem. Pro Amalech. Intellectus Dauidi.

Pro Amalech, Theodotion traduxit, Pro Chorea. Symmachus verò, Pro Choro. Aquila autem, Tripudia. Eandem tamen habet hic pſalmus ſententiam, quam & præcedens, & itidem pſalmus tertiuſdecimus: Vnum eſt enim omnium argumentum. Etenim damnant maledicta Sennacherib, & Rhapſacis, prædicunt autem ſtragem, quæ de impiis facta eſt. Quapropter meritò habuit titulum Choreæ, quam tripudiarunt illi, qui ſalutem cõſecuti ſunt, & Deũ collaudarunt. Et adiunguntur inſcriptioni hæc verba, In Finem, eò quòd

poſt quoddam tempus vaticinatio finem ſortita eſt.

Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus.

Non modo enim contra eos, qui vocantur Dij, verùm etiam contra illum, qui verè Deus eſt, linguam ſoluit, dicens, Non potuerunt Dei Deorum liberare ſuam regionem de manu mea, dicentes Dominum liberaturum Hieroſolymam, Vbi eſt Deus Emath, & vbi Deus Arphath, & vbi Deus ciuitatis Eſpharim? 4.Reg 18.

Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in iniquitatibus.

Cauſa, inquit, impietatis fuit iniqua vita. Intrepide enim quodcunq; libebat patrantes, nolunt in animum inducere, Deum omnia gubernare, ſed ſibimet ipſis perſuaſerunt, neminem mundi gubernaculo præeſſe.

Non eſt qui faciat bonum.

Omnes, inquit, Aſſyriorum prauitatem dilexerunt.

Dominus de cælo proſpexit ſuper filios hominum, vt videat ſi eſt intelligens, aut requirens Deum.

Veruntamen Deus, qui ab ipſis non credebatur, qui in excelſis habitat, & humilia reſpicit, de rebus, quæ agebantur, quæſtionem facere voluit.

Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.

Inuenit, inquit, omnes à recta via diuerſos, omnemq́ue prauitatis ſpeciem amplexos.

Nonne ſcient omnes, qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam vt cibum panis? Deum non inuocauerunt.

Atqui per experientiam iniquitatum damnum diſcent, qui veluti quendam panem, populum meum conſumere conabantur, atque Deum ducem deſpiciebant.

Illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor.

Nam vt ipſi perhorreſcant, & mœreant faciam, cùm non appareant illi, à quibus exterreantur, ſed cùm latenter pœna infligatur. Significat autem per hæc, plagam ab Angelo ipſis inflictam.

Quoniam Deus diſſipauit oſſa eorum, qui hominibus placent, confuſi ſunt, quoniam Deus ſpreuit eos.

Hanc clauſulam, Diſſipauit oſſa eorum, qui hominibus placent, Aquila, & Symmachus ſic explanarunt, Deus enim diſſipauit oſſa aggredientium te. propterea enim, ait, Trepidarunt timore, vbi non fuit timor. Quoniam Deus ab illis maledictis laceſſitus, cùm vidiſſet ipſos ſuam vrbem inuaſiſſe, morte mulctauit, & eſcam vulturibus & feris ipſos propoſuit, & eorum oſſa diſſipauit. Porrò non erraret, ſi quis Rhapſacem hominibus placentem intelligeret, qui ex Hebræis ortus contra Deum omnium conditorem conuicia iactauit, hoc pacto ab Aſſyriis gratiam inire exiſtimans.

Quis dabit ex Sion ſalutare Iſraël?

Qui, ait, nobis hanc lætitiam gratuitò largitus eſt, hic etiam his, qui iam captiui erant, ſalutem afferet: quandoquidem iam decem Tribus in ſeruitutem adductæ, & translatæ fuerant, & ad hæc Iudææ multæ ciuitates. Idcirco ſubdidit.

Cùm conuerterit Dominus captiuitatem plebis ſuæ, exultabit Iacob, & lætabitur Iſraël.

Tunc, ait, perfectam lætitiam capiemus, cùm alios captiuos reditum conſecutos viderimus.

Rom.12 Diſcimus per hæc ſecundum Apoſtoli præce- A ptum, nos lugere cum lugentibus, & gaudere cum gaudentibus, & idem vltrò citroq; ſentire, propriamq́; lætitiam exiſtimare, proximi felicitatem.

Pſalmi LIII. Interpretatio.

In Finem. In carminibus. Intellectus Dauidi. Cum veniſſent Ziphæi, & nunciaſſent Sauli, Nónne Dauid abſconditus eſt apud nos? 1.Reg 23.

Argumentum Pſalmi patet. Nam magnus Dauid Deum laudat, quippe qui vires ei ſuppeditauit, vt hoſtium laqueos effugeret. Ziphæi enim amicitiam cum Dauide ſimulabant, Sauli verò indicabant, vbi & quando conabatur latere eos, qui crediderunt ſpeculatoribus. Conflauit igitur exercitum contra ipſum copiis multis. Deinde cùm ipſum repentè deprehenſurus eſſet, ab alienigenarum impetu prohibitus eſt. Cùm autem nunciatum ſibi eſſet, ipſos contra ſuam regionem bellum gerere, reuerſus eſt, ſtudens ſubditis ſuis bello petitis opem ferre, tunc hunc hymnum magnus B Dauid Deo attulit, vt illi, qui preces admiſerat, quique formidatam calamitatem amouit.

Deus in nomine tuo ſaluum me fac.

Satis mihi eſt, ait, ad ſecuritatem tui nominis imploratio. hoc modo & diuini Apoſtoli magna miracula edebant, In nomine enim, inquit, Ieſu Chriſti ſurge, & ambula. Act.4. & 3

Et in virtute tua iudica me.

Iuſtus, inquit, & Iuſtitiæ fons es: iudica me igitur, & me bello iniuſtè petentes.

Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei.

Suſcipe meas preces cum beneuolentia.

Quoniam alieni inſurrexerunt aduerſum me, & fortes quæſierunt animam meam.

Tua ope, ait, indigeo ô Domine ab inimicis exagitatus, qui ſuæ plurimæ potentiæ confidunt, & mihi mortem inferre deſiderant. Porrò hæc contra me audent, quoniam tuam prouidentiam ignorant. hoc enim ſubiunxit, dicens.

Et non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum.

Cùm autem ita ſupplicauerit, cumq́ue prænouerit non multò poſt opem ſibi ferendam, C exclamat.

Ecce enim Deus adiuuat me, & Dominus ſuſceptor eſt animæ meæ. Auerte mala inimicis meis, & in veritate tua diſperde illos. Voluntariè ſacrificabo tibi.

Ego autem, inquit, à tua bonitate didici, fore, vt me tuo auxilio digneris, & malis contra me comparatis circundabis eos, qui illa in me moliti ſunt, iuſtamq́ue contra ipſos ſententiam pronunciabis: Hoc enim ſignificat, In veritate tua diſperde illos, voluntariè ſacrificabo tibi. Ego verò cùm hæc conſecutus eſſem; omni cum ſtudio grata tibi ſacrificia afferam, & edocens ſacrificij genus, ſubdidit.

Et confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum eſt. Quoniam ex omni tribulatione eripuiſti me, & ſuper inimicos meos deſpexit oculus meus.

Sacrificium laudis afferam tibi, tua beneficia perſequens: hoc enim mihi vtile, & tibi gratum eſt. Iuſtum autem eſt, vt hoc faciant omnes qui ab omnibus calamitatibus liberati ſunt, quique inimicorum interitum viderunt.

Pſalmi LIIII. Interpretatio.

In Finem. In hymnis. Intellectus Dauidi.

Dixit hunc pſalmum beatus Dauid, cùm à Saule perſecutionem pareretur, cumque extorris eſſet, & in ſolitudine degere cogeretur. Vaticinatur itidem Iudæorum contra Saluatorem inſidias, atque in ſe ipſo Domini cruciatus adumbrat. Quãdoquidem & ipſe à Saule ab eo beneficus ornato exigebatur, & à quibuſdam notis prodebatur, & propheticis oculis dominum præuidebat hoc idem paſſurum. Idcirco & in Finem titulus legentem tranſmittit, atque eum commonefacit, vt ea, quæ in hoc pſalmo dicuntur, prudenter attendat, vt illa, quæ in Vaticinationis ſententia dilitescunt, & tractu temporis euentum habebunt. Et inſuper Hymnis pſalmus decantatus eſt, quandam vmbram habens Domini Crucis. Iuſtum nanque eſt, eum ſemper celebrare, qui hæc pro hominum ſalute pati ſoſtinuit. Cæterùm nemo. verborum humilitatem attendens, hæc indigna humanitate Saluatoris exiſtimet. Conſideret autem eum, qui fel, & acetum, & clauos, & ſpinas, & ſputa, & alapas, & omnia opprobria ſuſtinuit, & tandem mortem ſubiit, verborum vilitatem non reſpuiſſe. Quandoquidem par eſt, vt verba rebus conſonent. Ipſius enim eſt vox, Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Et rurſus, Mandatum accepi, quid dicam, quidve loquar, & nihil à me ipſo facio. Et, Deus Deus meus, vt quid dereliquiſti me? & hæc & ſimilia humano more locutus eſt, & homanam naturam oſtendens, & Iudæorum imbecillitatem ædificans. Hîc igitur diuinus Dauid & iniquitatem in ſe patratam edocet; & futurám contra dominum impietatem adumbrat, communione cruciatum exultans, & ferè cum Paulo exclamans, Ego ſtigmata domini Chriſti Ieſu in corpore meo porto.

Math. 11. *Pſal. 21.* *Ad Gal. 6.*

Exaudi Deus orationem, & ne deſpexeris deprecationem meam, intende mihi, & exaudi me.

Diuerſas preces affert, vt omnes admittantur ſupplicans. ne deſpexeris enim, ait, me obſecrantem, ſed benignè attende me, & opem fer.

Contriſtatus ſum in exercitatione mea, & conturbatus à voce inimici, & à tribulatione peccatoris.

Cùm enim, ait, opprobriis offendar, & bello ab iniquis hoſtibus petar, & cùm omnes illorum inſidias conſiderem; multo dolore afficior. continuam nanque exercitationem loquendi ſacræ literæ aſſiduam meditationem vocant. Hoc verò Symmachus ſic interpretatus eſt, Somno correptus ſum mecum ipſe loquens, & confuſus ſum à voce inimici à perturbatione impij. Eundem enim & inimicum nuncupat, & impium, vt eum, qui beneficij auctori mortem moliebatur.

Quoniam declinauerunt in me iniquitates, & in ira moleſti erant mihi.

Magis dilucidè Symmachus dixit, Quoniam inclinarunt in impietatem in me, & in ira aduerſati ſunt mihi. mala enim ſententia vſi, meam mortem ſtruunt.

Cor meum conturbatum eſt in me, & formido mortis cecidit ſuper me. timor & tremor venerunt ſuper me, & contexerunt me tenebræ.

Has illorum inimicitias, inſidiarumque machinationes videns, & perhorreſco, & timeo, & mortem expecto. Et mirum non eſt, ſi Dauid fugitans, à multiſque hoſtibus perſecotionem patiens mortem timuerit, cùm homo eſſet, & ſub lege viueret, & euangelicam perfectionem à longè præuideret. Etenim ipſe Dominus Chriſtus, licet ſæpius ſacris Apoſtolis prædixiſſet, Crucemque ſignificaſſet, & cùm vehementius obiurgaſſet diuinum Petrum, qui ne hoc accideret precabatur, Crucis tempore exclamat, Nunc anima mea turbata eſt. & tantum mœrorem diuina natura permiſit, vt humanitas acciperet, vt ſanguinis quidẽ ſtillicidio ſudaret, & ab Angelo confirmaretur, & timorem vinceret: oportebat enim in hoc, vt natura demonſtraretur, quæ cruciatus ſuſciperet. *Ioan. 12.*

Et dixi, quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam? Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine.

Hoc beatus Dauid fecit. Nam cùm Saulem fugeret, & rurſus cùm in Geth alienigenarum inſidias conſpicaretur; in ſolitudinem ſe abdidit, (vt prima Regum hiſtoria edocet) Et Dominus Chriſtus ſæpius quidem in montem, frequenter in ſolitudinem ſeceſſit, Iudæorum inuidiam declinans. Porrò admiratione dignum eſt, magnum Dauidem columbæ, & non alterius auis alas accipere voluiſſe: manifeſtum eſt enim eum ſpiritus ſancti gratiam deſiderare, qui columbæ ſpecie volauit.

Expectabam eum, qui ſaluum me fecit, à puſillanimitate ſpiritus, & tempeſtate.

Tot enim, ait, vndis inundatus, & veluti quoſdam ventorum impetus, vel turbinum recipiens; diuinam expecto opem, auxiliique ſpe me conſolor.

Præcipita Domine, & diuide linguas eorum.

Quoniam mala conſpiratione vſi ſunt, diſſolue Domine eorum concordiam.

Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate. Die ac nocte circundabit eam ſuper muros eius iniquitas, & labor in medio eius, & iniuſtitia, & non defecit de plateis eius vſura & dolus.

Hæc verba beato Dauidi minimè congruere opinor. Non enim Hieroſolyma ea tempeſtate à Iudæis detinebatur, nec alia ciuitas Regia exiſtimabatur, ſed videtur ſimul prædicere Hieroſolymæ repugnantiã, & iniquitatem, & eius prauitatis ſpecies perſequi, iniquitatem, iniuſtitiam, fœnus, dolum, quæ amplectentes, fructuoſas Saluatoris leges non receperunt. Notandum eſt, non modo noui teſtamenti perfectionem, verum etiam legis ſtatum fœnus damnare, quod cum iniquitate, & iniuſtitia, & dolo copulat.

Quoniam ſi inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique, & ſi is, qui oderat me, ſuper me magna locutus fuiſſet, abſcondiſſem me forſitan ab eo.

Verùm ea, quæ ab inimicis fiunt, toleranda & ferenda cenſemus: ab inimicis enim, & hoſtibus hæc fiunt. Præterea manifeſtum bellum fortaſſe declinari poteſt.

Tu vero homo vnanimis, dux meus, & notus meus, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum conſenſu.

Omnium moleſtiſſimum mihi videtur, virum familiarem, & concordem, & meum ſodalem, & conuictorem factum, & diuinarum, & humanarum rerum mecum conſcium, res inimicas, & hoſtiles facere. Cęterũ per hæc verba manifeſtò vaticinationis

cinationis gratia proditorem Iudā deſcripſit, qui Pſal. 44. dux à Rege Christo electus fuit, (Conſtitues enim eos principes ſuper omnem terram) & eius menſæ, myſticorumque ſermonum compos fuit; inſtrumentum autem inſidiantium euaſit. Pro *Duce meo*, Symmachus, Familiarem meum, interpretatus eſt. hæc nequaquam beato Dauidi congruunt: quandoquidem nemo amicorum eius ipſum Saulem fugitantem prodidit, neque enim Doim, neque Ziphæi ex legitimis amicis eius erant: Sed E- Ioan 13. uangeliorum hiſtoriæ vaticinatio quadrat, Qui manducat mecum, inquit, panem, ipſe ſuſtulit contra me calcaneum ſuum. cùm ita proditionem vaticinatus eſſet, mortem etiam eius repentinam prædicit.

Veniat mors ſuper illos, & deſcendant in Infernum viuentes.

Talem autem vitæ finem ſuſcepit: cùm enim iugulum laqueo ligaſſet, breuem ſuſtinuit mortem. In ſimiles calamitates Iudæi poſt Crucem inciderunt, Romano bello traditi, non enim lege naturæ è vita euolarunt, ſed hoſtilibus armis confixi. Deinde ſupplicij iuſtitiam oſtendit.

Quoniam nequitia in habitaculis eorum, in medio eorum.

Diuerſorium autem nuncupat, præſentem vitam, in qua diuerſamur, & non habitamus.

Ego autem ad Deum clamaui, & Dominus ſaluauit me, veſperi & mane, & meridie narrabo, & annunciabo, & exaudiet vocem meam. Redimet in pace animam meam ab his, qui appropinquant mihi, quoniam inter multos erant mecum.

Perfectas preces (inquit Dauid) Deus videns nocte, interdiuque à me allatas, ab hoſtibus me liberabit, & gratuitò pacem largietur. Hæc verba, Inter multos erant mecum, Multos hoſtes eſſe declarant, ita enim Symmachus expoſuit, Multi in me fuerunt.

Exaudiet Deus, & humiliauit illos, qui eſt ante ſecula.

Cùm æternus Deus meas preces admiſiſſet; imbecillitate inſidiantes circundabit.

Non enim eſt illis commutatio, quoniam non timuerunt Deum.

Hoc Symmachus ita explanauit, Non enim mutantur, neque timent Deum. Vidimus, ait, immutabilem ipſorum conſuetudinem, ſupradictis calamitatibus circundabit.

Extendit manum ſuam in retribuendo.

Hanc clauſulam Tres ſic expoſuerunt, Extendit manum ſuam in eos, qui pacem habent ſecum. Non enim hoſtem, ſed beneficij auctorem, & familiarem, & notum Saul perſecutus eſt. Neque inimicum Iudas prodidit, ſed Saluatorem, bonorumque largitorem. Hoc igitur, Extendit manum ſuam in retribuendo, hoc ſignificat, Quoniam cùm manum extendiſſet, vt merita perſolueret, nihil quidem boni attulit, verùm omnia malitiæ referta fuerunt: & hoc declarant, quæ ſequuntur.

Contaminauerunt teſtamentum eius.

Matth. 22. Hoc enim diuina lex præcipit, Diligere proximum ſicut ſe ipſum: iſti verò beneficij auctorem vt hoſtem perſecuti ſunt.

Diuiſi ſunt ab ira vultus eorum, & appropinquauit cor illius.

Cùm enim iræ obnoxij eſſent, alia quidem arguebant, alia verò machinabantur. Sic enim Symmachus explanauit, Leuiora butyro ora illorum, cor verò vniuſcuiuſq; ipſorum pugnat: his autem ea, quæ ſequuntur, conſonauit.

Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula.

Porrò Saulis, & Iudæ verba talia erant. Saul quidem Dauidi dicebat, Si tu es fili Dauid, Iudas 1. Reg 24. verò, Nunquid ego ſum, Rabbi? & oſculatus eſt eum. Sermones quidem olei, butyrique leuitati ſi- Matth. 26 miles ſunt, conſilia verò iaculis & telis acutiſſimis. *Sagittas* enim, Aquila Dolos expoſuit. ſic cùm beatus Dauid hæc de illis, quæ ſibi acciderunt, percurriſſet, cumque Domini inſidias propoſuiſſet, conſilium omnibus hominibus affert, commonefaciens, vt in Deo ſpem collocent.

Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet.

Gubernatorem, inquit, habeas Deum, & aurigam, & res tuæ ab illa prouidentia pendeant: nam hoc modo inconcuſſus manebis, & immobilis. Etenim ait.

Non dabit in æternum fluctuationem iuſto.

Aliquando enim in tentationes incidere permittet, ſed celerem opem feret. Hoc autem, tuncra dictis Apoſtolicis conſonat, Fidelis Deus, qui 1. Cor. 10. non patiatur vos tentari ſupra id, quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione etiam prouentum, vt poſſitis ſuſtinere.

Tu verò Deus deduces eos in puteum interitus.

Nam illos, qui iuſto inſidiari auſi ſunt, æterno ſupplicio afficiet. *Puteum* namque *interitus*, Ineuitabilem pœnam vocauit. Quemadmodum enim ille, qui in puteum refertum luti & cœni lapſus eſt, mortem effugere non poteſt: ſic ille, qui à Deo ſupplicijs affectus eſt, aliunde ſalutem inuenire nequit.

Viri ſanguinum, & doloſi, non dimidiabunt dies ſuos.

Illis enim, qui cùm cæde & dolo viuere elegerunt, celerem mortem afferes, non permittens, vt cogitatum tempus viuant.

Ego autem ſperabo in te Domine.

Nam hanc tuam potentiam, & iuſtam ſententiam ſciens; opem à te expecto.

Pſalmi LV. Interpretatio.

In Finem. Pro populo, qui à ſanctis longè factus eſt. In tituli inſcriptione ipſi Dauidi, cùm tenerent eum alienigenæ in Geth.

Titulus oſtendit geminum ſenſum pſalmi, qui conſonat ipſi Dauidi, & populo captiuo facto, qui alienam terram habitare coactus erat: quandoquidem ea, quæ acciderunt, vtrique concordant. Et illi enim Babylonijs hominibus alienigenis ſeruiebant: Et hic Saulem fugiens, alienigenarum inquilinus fuit. Sciendum eſt igitur bis in Geth 1. Reg. 21. perueniſſe, primùm quidem cùm hoſtis eſſe viſus eſt, Deinde cùm periclitatus eſſet, & dementiam ſimulaſſet, dimiſſus eſt, & aufugit, Poſtremò verò confiſus, ſimul commoratus eſt, pacem conſecutus. Præſentem igitur pſalmum, cùm primum periculum ſubiſſet, conſcripſit.

Miſerere mei Deus, quoniam conculcauit me homo, tota die impugnans tribulauit me. Conculcauerunt me inimici mei tota die.

A diuerſis inimicis exactus, & bello petitus, & tanquam conculcatus, & continuè hoc patiens,

tuam Domine benignitatem expecto. Hoc autem *Tota die*, Omnem diem, Symmachus vertit, pro Aſſiduè,& Semper.

Quoniam multi bellantes aduerſum me, ab altitudine diei non timebo.

Non timui,inquit,hominum felicitates; quibus freti,bellum contra nos ſuſcipiunt. *Altitudinem* enim *Diei*, Præſentem felicitatem vocauit,inconſtantem,caducam, fluxam, nec multum temporis permanentem. Deinde edocet, Quare non oporteat timere felicitatibus elatos.

Ego verò in te ſperabo.

Breuem,inquit,proſperitatem non timui,tuum auxilium habens. Hoc autem Symmachus ita interpretatus eſt,Altitudinem diei non timebo,tibi enim confiſus ſum. Timori ait,fiduciam,quam in te fixam habeo,oppono.

In Deo laudabo ſermones meos, in Deo ſperaui, non timebo, quid faciat mihi caro.

Et loquens,ait, Dei memoria meos ſermones orno,& oppugnatus,tuæ curæ confidens, hoſtes deſpicio.

Tota die verba mea execrabantur, aduerſum me omnes cogitationes eorum in malum.

Omnem, ait, cogitationem in inſidias contra me mouent,meos ſermones, vt falſos auertentes, & excuſationem allatam repellentes.

Inhabitabunt,& abſcondent, ipſi calcaneum meum obſeruabunt,ſicut ſuſtinuerunt animam meam.

Magis dilucidè Symmachus explanauit,Congregabātur clàm,& veſtigia mea obſeruabant,expectantes animam meam. Porrò manifeſtauit per hæc dicta dolos ipſos,& inſidias,& fraudes.

Pro nihilo expelles ipſos.

Facilè tibi,inquit,& valde conueniens eſt, expellere ipſos, & conſternere, & morte mulctare. Hoc enim, *Pro nihilo*, pro Purè,& Facilè,poſuit.

Intra populos confringes ipſos Deus.

Non enim ſolos ipſos, verùm etiam omnes, qui iniquè viuere decreuerunt, ſupplicus afficies.

Vitam meam annunciaui tibi.

Omnia mea manifeſta ſunt tibi,res,verba, cogitationes. Nam hoc modo Symmachus explanauit,Interiora mea numerata ſunt tibi.

Poſuiſti lacrymas meas in conſpectu tuo, ſicut & in promiſſione tua.

Annuiſti,inquit,meis lacrymis,& promiſſiones impleſti. Tu enim promiſiſti legem ferens,iniuria affectos ingemiſcentes exaudire. Sic enim in lege
Exod. 22. inquit,Ingemiſcet ad me,& exaudiam ipſum,miſericors enim ſum.

Tunc conuertentur inimici mei retrorſum.

Te autem meas preces admittente, hoſtes fugient, & à temeritate ceſſabunt.

In quacunque die inuocauero te,ecce cognoui,quoniam Deus meus es.

Cùm enim mearum petitionum compos factus ſim ex rebus ipſis, confido, te mei curam gerere.

In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo ſermonem,in Deo ſperaui,non timebo quid faciat mihi homo.

Non feram, ait, vt ſine tua imploratione loquar, verùm ſiue breue verbum proferam, ſiue longis ſermonibus vtar,tuo nomine hos exornabo,& te fretus,humanas inſidias deſpiciam.

In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi.

Promiſſa,ait,ſtudioſe tibi perſoluam: quandoquidem *Vota*, Pollicitationes Deo factas vocat. Eodem modo & alibi,Reddam tibi vota mea,quę Pſal.65.
diſtinxerunt labia mea, & locutum eſt os meum in tribulatione mea. Deinde edocet de quibus, & quæ promiſſa ſint.

Quoniam eripuiſti animam meam de morte, oculos meos à lacrymis,& pedes meos de lapſu, vt placeam coram Deo in lumine viuentium.

Cùm enim tot beneficia conſecutus ſim,cumque è diuerſis inſidiis emerſerim; tuo cultui ſtudeo, atque viuendi modum eligam,qui tibi gratus ſit, mihi verò ſempiternam vitam conciliet, atque illud lumen legitimè viuentibus promiſſum. Cæterùm hæc vt dixi & beato Dauidi congruunt, & captiuis, qui Babyloni detinebantur. Conueniunt autem etiam nobis,qui multas inſidias ab hominibus & à Dæmonibus ſuſtinemus, per diuinam verò curam detrimentum, quod illinc manat,declinamus.

Pſalmi LVI. Interpretatio.

In Finem. Ne corrumpas ipſi Dauidi, In tituli inſcriptionem. Cùm fugeret à facie Saulis Regis Iſraël in ſpelunca.

Et primum & ſecundum periculum declinans, veluti in quadam columna, diuinum beneficium in memoria inſcripſit. In finem etiam & hic & ille legentes tranſmittit, quoniam futurarum rerum prædictionem habent. ille quidem quæ populo acciderunt prædixit:hic autem gentium vocationem vaticinatur. Porrò inſcriptioni additur, Ne corrumpas, Dauidis ratiocinationem nobis
detegens. Quoniam enim cùm poſſet Saulem per- 1.Reg 24.
dere,& cæde hoſtem euertere, & imperium capere,noluit,ferè ſecum ipſe collocutus,Ne corrumpas virtutem obliuiſcendi iniurias. (Abſit enim, ait,ne manus meas in ipſum extendam, quoniam Chriſtus Domini eſt) meritò titulo, Ne corrumpas appoſuit, edocens quibus ratiocinationibus vſus,inimicum non interfecit.

Miſerere mei Deus,miſerere mei,quoniam in te confidit anima mea,& in vmbra alarum tuarum ſperabo,donec tranſeat iniquitas.

Incluſus in antro,& incluſos hoſtes videns diuinam miſericordiam annunciat, & ſpem, quam in Deo fixam habet aperit. Cæterùm *Alarum vmbram* ſæpius interpretatus eſt ſe diuinam curam vocare. Porrò miſericordiæ geminatio periculi exceſſum declarat. Hanc verò clauſulam, Donec tranſeat iniquitas, Symmachus, Donec tranſeat calumniator, dixit. non conquieſcam igitur; ait, obſecrando, donec ab inſidiantibus liber ero. Inſidiantes enim Septuaginta,Iniquitatem ab effectu,appellauerunt.

Clamabo ad Deum altiſſimum, Deum, qui benefecit mihi.

Diuini auxilij experientiam præceptorem habens, pro conſuetudine hanc conſequi obſecro. *Clamorem* autem, Animi promptitudinem vocat.

Miſit de cælo,& liberauit me, dedit in opprobrium conculcantes me.

Cùm enim à principio me propria prouidentia dignatus eſſet; meos inimicos ridiculos reddidit. Edocet autem hiſtoria, Dauidem ſecutū fuiſſe Saulem,cùm ſurrexiſſet,& cùm à longè eſſet, beneficium de nocte in eum collatum oſtendit, eò

quòd

quòd cùm habuiſſet illum in manibus, noluit ei plagam infligere. Hoc autem maximum opprobrium eſt ei, qui ſalutem accepit, vt ſeruatorem perſequatur.

Miſit Deus miſericordiam ſuam, & veritatem ſuam, & eripuit animam meam de medio catulorum leonum.

Iuſtam, inquit, beoignitatem conſecutus, ab hoſtium feritate liber fui: Inſtat enim leonum me inoaſerunt, diſcerpere cupientes. Veritatem verò cum miſericordia coniunxit, vt miſericordiæ iuſtitiam oſtenderet.

Dormiui conturbatus.

Hoc Theodotion ita explanauit, Dormioi cum conſumentibus, Aquila verò, Cum incontinentibus, Symmachus autem, Cum accendentibus. Iure igitur conturbatus ſum, cum inter tales dormire coactus ſim, cumque à talibus cinctus ſim: Saulem nanqoe & conſumentes, & accendentes, & incontinentes, & catulos leonum nominauit, feritatem mentis, & ioternecioam conſuetudinem narrans. hoc aotem per ea, quæ ſequuntur, magis manifeſtò edocet.

Filij hominum dentes eorum arma, & ſagitta, & lingua eorum gladius acutus.

B Cùm ipſos leonum catulos nuncupaſſet; meritò dentium memioit, mucrooibus, & ſagittis hos comparans, & linguam acuto gladio. per omnia autem pernicioſa illorum conſilia aperit.

Exaltare ſuper cælos Deus, & in omni terra gloria tua.

Dignum autem eſt in omnibus te laudare, te inquam cœlum habitare creditum, & totam terram gloria implentem. Hoc etiam beatus Abacuc dixit, Operuit cœlos potentia eius, & laudis eius plena eſt terra. Cæterùm hoc verbum *Exaltare*, videlicet, Oſtende omnibus hominibus altitudinem tuam. *Abac. 3.*

Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam, foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam.

Cùm laqueos, inquit, in me inſtruxiſſent, & ioſidias compoſuiſſent, ipſi à oobis irretiti, & propriis laqueis illaqueati ſunt.

Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo, & pſalmum dicam gloria mea.

C Hoc Symmachus ita vertit, Firmatum cor meũ. Nam tuam prouidentiam clarè videns, non amplius omois generis ioimicorum machinationes perhorreſco, ſed paratus, & inſtructus ſum ad tuos ſermones proſequeodos, tuaque beneficia decantanda.

Exurge gloria mea, exurge pſalterium, & cithara.

Deinceps ſibi ipſi iubet diuinum hymnum contexere. Porrò Propriam gloriam, vaticinationis gratiam vocat, ſeipſum verò Pſalterium, & Citharam, vt ſpiritus ſancti inſtrumeotum factum.

Exurgam diluculo. Confitebor tibi in populis Domine, & pſalmum dicam tibi in gentibus.

Non ſolum nunc, ait, has laudes tibi afferam, verùm etiam vera luce exorta, & longa ignorantiæ nocte diſſipata, & optato diluculo apparente, omnium gentium, & popolorum magiſter chori ero, & veluti quibuſdam chordis illorum labiis vtens, gratas tibi laudes canam.

Quoniam magnificata eſt vſque ad cælos miſericordia tua, & vſque ad nubes veritas tua.

Non ſolum enim Cœlum, & Angeli, qui in A Cœlis manſionem habent, tuam miſericordiam cognouerunt, verum etiam per nubes veritatem toam oſtendiſti. *Nubes* verò, Homines diuina gratia dignatos, ſacræ literæ nuncupant. Hoc autem vniuerſitatis Deus per Vatem Eſaiam nos edocet: cùm enim de Iſraël locutus eſſet, Dimittam vineam meã, & non potabitur, & non fodietur, ſubdidit, Et nobibus mandabo, ne pluant ſuper eam imbrem. Quemadmodum enim nubes aliunde imbrium cauſas ſuſcipiunt, eodem modo & Vates, & Apoſtoli à diuina gratia agitati, hominum animis ſpiritus pluuiam attulerunt. *Eſa. 5.*

Exaltare ſuper cælos Deus, & ſuper omnem terram gloria tua.

Nam per ſpiritus nubes, per Vates inquam, & Apoſtolos, veritate exorta, vniuerſorum Dominus, altiſſimus declaratus eſt, cœli & terrę creator, & in omni terra, & mari ab hominib[9] celebratur.

Pſalmi LVII. Interpretatio.

Ne corrumpas ipſi Dauidi, In tituli inſcriptionem.

B Et hic pſalmus eidem ſententiæ cohæret, cui & ſuperior: quandoquidem Saulis prauitatem narrat, verborumque mendacium. Nam cùm ſæpius iuratus eſſet inimicitias finire; iuſiurandum violauit, & ioſidiis vſus eſt. Rurſus aotem, Ne corrumpas, additur, quoniam cùm bis in manibus habuiſſet, occidere noluit.

Si verè vtique iuſtitiam loquimini, rectè iudicate filij hominum.

Hæc com Saule colloquitur, qui iuratus eſt non amplius eum inſeqoi, & præter iuſiurandom bellauit. Tu, inqoit, eſto Iudex earum rerum, quæ à te fiont, & tu, cui iudicandi officium commiſſum eſt, rectam, & iuſtam ſententiam profer.

Etenim in corde iniquitates operamini in terra, iniuſtitias manus veſtra concinnant.

Et tui ſermones ſuot pacifici, & toa conſilia ſunt praua, & machinationes ſunt omoibus inſidiis refertæ. Conſidera igitur ſi res cum ſermonibus cooſonant. Veruntameo fruſtra meum iudicium tibi tradidi, qui iuſtè iudicare noluiſti.

Alienati ſunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti ſunt falſa.

C Rurſus ait, cùm vos ipſos à veritate ſeparaueritis, falſitatem amplexi eſtis. Hoc autem *A vulua*, & *A ventre* addidit, quippe qoia Deus ante creationem ea, quæ ipſis euentura erant, prænouerat. Eodem modo enim Ieremiæ dixit, Aotea qoàm formarem te in vtero, noui te, & antea quàm exires de vulua, ſanctificaui te. Et non Pharaonem impium, & Ieremiam ſanctum fecit, ſed quòd Deus tanquam Deus ea, quæ euentura erant præſciuerit. *Iere. 1.*

Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis.

Malitiam, & calliditatem ſerpentis imitati ſunt.

Sicut aſpidis ſurdæ, & obturantis aures ſuas, quæ non exaudiet vocem incantantium incantatur incantata à ſapiente.

Porrò aures oppilant iuſtar aſpidis, cui natura ioſitũ eſt hoc facere propter malitiæ exceſſum, ne carmioibus demulceatur, néve cedat incãtationi editæ ab illo, qui ſapiens vocatur. Nam *Sapientem* hoc in loco impropriè fetarum incantatorem nũcupauit, vt illud, Sapientes ſunt ad malefacien-

tuam Domine benignitatem expecto. Hoc autem *Tota die*, Omnem diem, Symmachus vertit, A pro Aſſiduè,& Semper.

Quoniam multi bellantes aduerſum me, ab altitudine diei non timebo.

Non timui,inquit,hominum felicitates; quibus freti,bellum contra nos ſuſcipiunt. *Altitudinem* enim *Diei*, Præſentem felicitatem vocauit,inconſtantem,caducam, fluxam, nec multum temporis permanentem. Deinde edocet, Quare non oporteat timere felicitatibus elatos.

Ego verò in te ſperabo.

Breuem,inquit,proſperitatem non timui,tuum auxilium habens. Hoc autem Symmachus ita interpretatus eſt, Altitudinem diei non timebo,tibi enim confiſus ſum. Timori ait,fiduciam,quam in te fixam habeo,oppono.

In Deo laudabo ſermones meos, in Deo ſperaui, non timebo, quid faciat mihi caro.

Et loquens,ait, Dei memoria meos ſermones orno,& oppugnatus,tuæ curæ confidens, hoſtes deſpicio.

Tota die verba mea execrabantur, aduerſum me omnes cogitationes eorum in malum.

B Omnem, ait, cogitationem in inſidias contra me mouent,meos ſermones, vt falſos auertentes, & excuſationem allatam repellentes.

Inhabitabunt,& abſcondent, ipſi calcaneum meum obſeruabunt,ſicut ſuſtinuerunt animam meam.

Magis dilucidè Symmachus explanauit,Congregabãtur clàm,& veſtigia mea obſeruabant,expectantes animam meam. Porrò manifeſtauit per hæc dicta dolos ipſos,& inſidias,& fraudes.

Pro nihilo expelles ipſos.

Facilè tibi,inquit,& valde conueniens eſt, expellere ipſos, & conſternere, & morte mulctare. Hoc enim, *Pro nihilo*, pro Purè,& Facilè,poſuit.

In ira populos confringes ipſos Deus.

Non enim ſolos ipſos, verùm etiam omnes, qui iniquè viuere decreuerunt, ſuppliciis afficies.

Vitam meam annunciaui tibi.

Omnia mea manifeſta ſunt tibi,res,verba, cogitationes. Nam hoc modo Symmachus explanauit, Interiora mea numerata ſunt tibi.

Poſuiſti lacrymas meas in conſpectu tuo, ſicut & in promiſſione tua. C

Annuiſti,inquit,meis lacrymis,& promiſſiones impleſti. Tu enim promiſiſti legem ferens,iniuria affectos ingemiſcentes exaudire. Sic enim in lege
Exod. 22. inquit, Ingemiſcet ad me,& exaudiam ipſum,miſericors enim ſum.

Tunc conuertentur inimici mei retrorſum.

Te autem meas preces admittente, hoſtes fugient, & à temeritate ceſſabunt.

In quacunque die inuocauero te,ecce cognoui,quoniam Deus meus es.

Cùm enim mearum petitionum compos factus ſim ex rebus ipſis, confido, te mei curam gerere.

In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo ſermonem, in Deo ſperaui, non timebo quid faciat mihi homo.

Non feram, ait, vt ſine tua imploratione loquar, verùm ſiue breue verbum proferam, ſiue longis ſermonibus vtar, tuo nomine hos exornabo,& te fretus, humanas inſidias deſpiciam.

In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam laudes tibi.

Promiſſa,ait,ſtudioſe tibi perſoluam: quandoquidem *Vota*, Pollicitationes Deo factas vocat.
A Eodem modo & alibi, Reddam tibi vota mea,quę Pſal. 65.
diſtinxerunt labia mea, & locutum eſt os meum in tribulatione mea. Deinde edocet de quibus, & quæ promiſſa ſint.

Quoniam eripuiſti animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, & pedes meos de lapſu, vt placeam coram Deo in lumine viuentium.

Cùm enim tot beneficia conſecutus ſim,cumque è diuerſis inſidiis emerſerim; tuo cultui ſtudeo, atque viuendi modum eligam,qui tibi gratus ſit, mihi verò ſempiternam vitam conciliet, atque illud lumen legitimè viuentibus promiſſum. Cæterùm hæc vt dixi & beato Dauidi congruunt, & captiuis, qui Babyloni detinebantur. Conueniunt autem etiam nobis,qui multas inſidias ab hominibus & à Dæmonibus ſuſtinemus, per diuinam verò curam detrimentum, quod illinc manat, declinamus.

Pſalmi LVI. Interpretatio.

In Finem. Ne corrumpas ipſi Dauidi, In tituli inſcriptionem. Cùm fugeret à facie Saulis Regis Iſraël in ſpelunca.

Et primum & ſecundum periculum declinans, veluti in quadam columna, diuinum beneficium in memoria inſcripſit. In finem etiam & hic & ille legentes tranſmittit, quoniam futurarum rerum prædictionem habent. ille quidem quæ populo acciderunt prædixit: hic autem gentium vocationem vaticinatur. Porrò inſcriptioni additur, Ne corrumpas, Dauidis ratiocinationem nobis
detegens. Quoniam enim cùm poſſet Saulem per- 1. Reg. 24.
dere,& cæde hoſtem euertere, & imperium capere,noluit,ferè ſecum ipſe collocutus, Ne corrumpas virtutem obliuiſcendi iniurias. (Abſit enim, ait,ne manus meas in ipſum extendam, quoniam Chriſtus Domini eſt) meritò titulo, Ne corrumpas appoſuit, edocens quibus ratiocinationibus vſus,inimicum non interfecit.

Miſerere mei Deus, miſerere mei, quoniam in te confidit anima mea, & in vmbra alarum tuarum ſperabo, donec tranſeat iniquitas.

Incluſus in antro,& incluſos hoſtes videns diuinam miſericordiam annunciat, & ſpem, quam in Deo fixam habet aperit. Cæterùm *Alarum vmbram* ſæpius interpretatus eſt ſe diuinam curam vocare. Porrò miſericordiæ geminatio periculi exceſſum declarat. Hanc verò clauſulam, Donec tranſeat iniquitas, Symmachus, Donec tranſeat calumniator, dixit. non conquieſcam igitur; ait, obſecrando, donec ab inſidiantibus liber ero. Inſidiantes enim Septuaginta, Iniquitatem ab effectu, appellauerunt.

Clamabo ad Deum altiſſimum, Deum, qui benefecit mihi.

Diuini auxilij experientiam præceptorem habens, pro conſuetudine hanc conſequi obſecro. *Clamorem* autem, Animi promptitudinem vocat.

Miſit de cælo, & liberauit me, dedit in opprobrium conculcantes me.

Cùm enim à principio me propria prouidentia dignatus eſſet; meos inimicos ridiculos reddidit. Edocet autem hiſtoria, Dauidem ſecutũ fuiſſe Saulem, cùm ſurrexiſſet, & cùm à longè eſſet, beneficium de nocte in eum collatum oſtendit, eò

quòd

quòd cùm habuiſſet illum in manibus, noluit ei plagam inſligere. Hoc autem maximum opprobrium eſt ei, qui ſalutem accepit, vt ſeruatorem perſequatur.

Miſit Deus miſericordiam ſuam, & veritatem ſuam, & eripuit animam meam de medio catulorum leonum.

Iuſtam, inquit, benignitatem conſecutus, ab hoſtium feritate liber fui: Inſtat enim leonum me inuaſerunt, diſcerpere cupientes. Veritatem verò cum miſericordia coniunxit, vt miſericordiæ iuſtitiam oſtenderet.

Dormiui conturbatus.

Hoc Theodotion ita explanauit, Dormiui cum conſumentibus, Aquila verò, Cum incontinentibus, Symmachus autem, Cum accendentibus. Iute igitur conturbatus ſum, cum inter tales dormire coactus ſim, cumque à talibus cinctus ſim: Saulem nanque & conſumentes, & accendentes, & incontinentes, & catulos leonum nominauit, feritatem mentis, & interneciuam conſuetudinem narrans. hoc autem per ea, quæ ſequuntur, magis manifeſtò edocet.

B *Filij hominum dentes eorum arma, & ſagitta, & lingua eorum gladius acutus.*

Cùm ipſos leonum catulos nuncupaſſet; meritò dentium meminit, mucronibus, & ſagittis hos comparans, & linguam acuto gladio. per omnia autem pernicioſa illorum conſilia aperit.

Exaltare ſuper cælos Deus, & in omni terra gloria tua.

Dignum autem eſt in omnibus te laudare, te inquam cœlum habitare creditum, & totam terram gloria implentem. Hoc etiam beatus Abacuc dixit, Operuit cœlos potentia eius, & laudis eius plena eſt terra. Cæterùm hoc verbum *Exaltare*, videlicet, Oſtende omnibus hominibus altitudinem tuam. *Abac. 3.*

Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam, foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam.

Cùm laqueos, inquit, in me inſtruxiſſent, & inſidias compoſuiſſent, ipſi à nobis irretiti, & propriis laqueis illaqueati ſunt.

Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo, & pſalmum dicam gloria mea.

C Hoc Symmachus ita vertit, Firmatum cor meũ. Nam tuam prouidentiam clarè videns, non amplius omnis generis inimicorum machinationes perhorreſco, ſed paratus, & inſtructus ſum ad tuos ſermones proſequendos, tuaque beneficia decantanda.

Exurge gloria mea, exurge pſalterium, & cithara.

Deinceps ſibi ipſi iubet diuinum hymnum contexere. Porrò Propriam gloriam, vaticinationis gratiam vocat, ſeipſum verò Pſalterium, & Citharam, vt ſpiritus ſancti inſtrumentorum factum.

Exurgam diluculo. Confitebor tibi in populis Domine, & pſalmum dicam tibi in gentibus.

Non ſolum nunc, ait, has laudes tibi afferam, verùm etiam vera luce exorta, & longa ignorantiæ nocte diſſipata, & optato diluculo apparente, omnium gentium, & populorum magiſter chori ero, & veluti quibuſdam chordis illorum labiis vtens, gratas tibi laudes canam.

Quoniam magnificata eſt vſque ad cælos miſericordia tua, & vſque ad nubes veritas tua.

Non ſolum enim Cœlum, & Angeli, qui in Cœlis manſionem habent, tuam miſericordiam cognouerunt, verum etiam per nubes veritatem tuam oſtendiſti. *Nubes* verò, Homines diuina gratia dignatos, ſacræ literæ nuncupant. Hoc autem vniuerſitatis Deus per Vatem Eſaiam nos edocet: cùm enim de Iſraël locutus eſſet, Dimittam vineam meã, & non potabitur, & non fodietur, ſubdidit, Et nubibus mandabo, ne pluant ſuper eam imbrem. Quemadmodum enim nubes aliunde imbrium cauſas ſuſcipiunt, eodem modo & Vates, & Apoſtoli à diuina gratia agitati, hominum animis ſpiritus pluuiam attulerunt. *Eſa. 5.*

Exaltare ſuper cælos Deus, & ſuper omnem terram gloria tua.

Nam per ſpiritus nubes, per Vates inquam, & Apoſtolos, veritate exorta, vniuerſorum Dominus, altiſſimus declaratus eſt, cœli & terrę creator, & in omni terra, & mari ab hominib⁹ celebratur.

Pſalmi LVII. Interpretatio.

Ne corrumpas ipſi Dauidi, In tituli inſcriptionem.

B Et hic pſalmus eidem ſententiæ cohæret, cui & ſuperior: quandoquidem Saulis prauitatem narrat, verborumque mendacium. Nam cùm ſæpius iuratus eſſet inimicitias finire; iuſiurandum violauit, & inſidiis vſus eſt. Rurſus autem, Ne corrumpas, additur, quoniam cùm bis in manibus habuiſſet, occidere noluit.

Si verè vtique iuſtitiam loquimini, rectè iudicate filij hominum.

Hæc cum Saule colloquitur, qui iuratus eſt non amplius eum inſequi, & præter iuſiurandum bellauit. Tu, inquit, eſto Iudex earum rerum, quæ à te fiunt, & tu, cui iudicandi officium commiſſum eſt, rectam, & iuſtam ſententiam profer.

Etenim in corde iniquitates operamini in terra, iniuſtitias manus veſtræ concinnant.

Et tui ſermones ſunt pacifici, & tua conſilia ſunt praua, & machinationes ſunt omnibus inſidiis refertæ. Conſidera igitur ſi res cum ſermonibus conſonant. Veruntamen fruſtra meum iudicium tibi tradidi, qui iuſtè iudicare noluiſti.

Alienati ſunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti ſunt falſa.

C Rurſos ait, cùm vos ipſos à veritate ſeparaueritis, falſitatem amplexi eſtis. Hoc autem *A vulua*, & *A ventre* addidit, quippe quia Deus ante creationem ea, quæ ipſis euentura erant, prænouerat. Eodem modo enim Ieremiæ dixit, Antea quàm formarem te in vtero, noui te, & antea quàm exires de vulua, ſanctificaui te. Et non Pharaonem impium, & Ieremiam ſanctum fecit, ſed quòd Deus tanquam Deus ea, quæ euentura erant præſciuerit. *Iere. 1.*

Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis.

Malitiam, & calliditatem ſerpentis imitati ſunt.

Sicut aſpidis ſurdæ, & obturantis aures ſuas, quæ non exaudiet vocem incantantium incantatur incantata à ſapiente.

Porrò aures oppilant inſtar aſpidis, cui natura inſitũ eſt hoc facere propter malitiæ exceſſum, ne carminibus demulceatur, néve cedat incãtationi editæ ab illo, qui ſapiens vocatur. Nam *Sapientem* hoc in loco impropriè ferarum incantatorem nũcupauit, vt illud, Sapientes ſunt ad malefacien-

Iere. 4.
1. Cor. 1.

dum. Vbi ſapiens,& vbi ſcriba? Neque hos vt veros ſapientes nominat,ſed tanquam hoc à quibuſdam eſſe videntur. Quoniam enim cùm magnus Dauid multis ſermonibus cum Saule vſus eſſet,& ſeruum ſe ipſum nominaſſet, & illum Dominum & Regem, cumq́ue per ipſas res oſtendiſſet eius cædem nunquam deſideraſſe,non perſuaſit illi, vt inimicitias finiret;præclarè ipſum aſpidi comparauit,non ſecuudum naturam obſurdeſcenti, ſed aures obſtruenti,vt carminis ingreſſum repellat. Hæc autem verba,Medicatur medicata à Sapiente,ſic Symmachus vertit, Incantatur incantationibus ſapientis: Vt manifeſtum ſit incantationem pharmacum nominaſſe.

Deus conteret dentes eorum in ore ipſorum.

Verumtamen qui vniuerſa inſpicit,eius machinationes contra nos vanas demonſtrabit.

Molas leonum confringet Dominus.

Et in ſuperiori Pſalmo Catulos leonum ipſos nominauit,& hîc leones, idcirco & dentium, & molarum meminit. Cæterùm *Molas* vocat Interiores dentes, quibus attenuare cibum ſolemus: per hæc igitur, & illa oſtendit Deum rerum omnium conditorem vniuerſas eorum fraudes diſſoluturum eſſe.

Ad nihilum deuenient,tanquam aqua decurrens.

Abiecti,ait,erunt,inſtar aquæ diſſipatæ,& penitus inutilis.

Intendit arcum ſuum,donec infirmentur.

Non ceſſat enim pœnas ipſis infligere, donec eorum potentiam reſcindat.

Sicut cera,quæ fluit,auferentur,ſupercecidit ignis,& non viderunt Solem.

Veluti autem cera igni admota, & liquefacta, conſumentur,& vita priuati erunt. Hoc enim dixit,Et non viderunt Solem,more eorum,qui moriendo,Solis radium intueri nequeunt.

Priuſquam intelligerent ſpina veſtra Rhamnum, ſicut viuentes,ſic in ira abſorbet eos.

Symmachus hanc clauſulam manifeſtius explanauit, Priuſquam ſpinæ veſtræ creſcant in Rhamnum,adhuc viuentes,tanquam turbo omnia ſiccans,tollet. Quod autem dicit,hoc eſt, omne quidem peccatum,ſpinam ſacræ literæ nuncupant. Rhamnus autem,ſpina eſt,& maxima,& veluti arbor. Minitatur igitur vaticinatio Sauli, & eius aſſeclis celerem pœnam. Priuſquam enim,ait, malitia veſtra creſcat,vt Rhamno ſimilis ſit,ſcilicet maximæ ſpinæ,plaga à Deo inflicta vos diſperdet, & vanos efficiet: quandoquidem hoc dixit, Abſorbet. Quemadmodum enim illud,quod abſorbetur,deinceps non videtur, ſic vos,ait,ſempiternæ obliuioni trademini, quod etiam accidit. Nam paulo pòſt cùm in alienigenarum bello vulnus accepiſſet, & non amplius ſuam malitiam auxit, ſed inuitus bellum contra Dauidem diſſoluit.

Lætabitur iuſtus,cùm viderit vindictam,manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris.

Gaudebit autem virtutis ſtudioſus, cùm malitiæ operarium ſupplicijs affectum videat, non illudendo illi,ſed perſpiciendo diuinam prouidentiam nolentem deſpicere ab illis iniuria affectos. Manus autem eius lauabit, noo ſanguine has cruentans,& maculans, ſed oſtendens, ſe ipſum innocentem,& ab illius malitia ſeiunctum. Non enim vt quidam ſuſpicati ſunt,in ſanguine lauatur,ſed propter ſanguinem lauatur, vt qui nullam communionem eum illo habuerit.

Et dicet homo, ſi vtique eſt fructus iuſto, vtique eſt Deus iudicans eos in terra.

Hæc particula *Vtique*,ſignificanter iacet. Dicit autem,cùm omnis homo videat impium vitiis affectum in hac vita pœnam pendere; confitebitur Deum eſſe,qui omnia,quæ fiunt inſpicit, & cuncta ſapienter moderatur, & iuſtis quidem congruentes fructus retribuit, & ab his, qui contraria elegerunt,pœnas exigit,& eos dignis ſuppliciis afficit.

Pſalmi LVIII. Interpretatio.

In Finem. Ne corrumpas ipſi Dauidi,in tituli inſcriptionem. Quando miſit Saul,& cuſtodiuit domum eius,vt interficeret eum.

1. Reg. 19.

Cùm Saul inuidia laboraret; mortem Dauidi ſtruebat,& olim ipſum ſimul conuiuantem telo configere volui. Cùm autem declinaſſet, & ſubterfugiſſet mortem,conatus eſt rurſus in manus habere, & miſſis quibuſdam, imperauit, vt domum obſiderent, cùm manifeſtò inimicitias demonſtraſſet. Verùm vxor eius,filia verò Saulis,viro ſuo hoc aperit,& per quãdam feneſtram ipſum effugere facit. Porrò cum ſtatuam accepiſſet, (ſic enim hiſtoria edocet) lectum componit, & ægrotantis imaginem veſtibus concinnat, & à longè oſtendit iis,quibus obſidere domum commiſſum erat,dicens Dauidem à quodam morbo detineri. Hæc quidem nocte euenerunt, exorta verò luce, patuit Sauli, & eius apparitoribus eum ſubterfugiſſe. Tunc igitur beatus Dauid inſidias illas declinans,hunc conſcripſit pſalmum. Verùm de illis,quæ tunc acciderunt pauca verba facit, plura autem prædicit,cùm diuini ſpiritus radium accepiſſet,cumq́ue Iudæorum furorem in Saluatorem noſtrum præuidiſſet. Etenim Iudæi per milites Domini ſepulcrum cuſtodientes,exorta luce, veſtimenta quidem inuenerunt,mortuum verò,qui cuſtodiebatur, non amplius viderunt: reſurrexit enim mortis imperio expugnato. Proprias igitur inſidias beatus Dauid videns, & præuidens eum, qui ex ipſo ſecundum carnem oriturus erat, grauiora à Iudæis paſſurum eſſe,prædicit & gentium vocationem,& Iudæorum diſperſiooem.

Eripe me de inimicis meis Deus meus, ab inſurgentibus in me libera me.

Iuſtæ Vatis preces ſunt:nam ab iniuſtè bellantibus liberari ſupplicauit. Deinde horum propoſitum narrat.

Eripe me de operantibus iniquitatem,& de viris ſanguinum ſalua me.

Homicidæ,inquit,hoſtes,& iniqui ſunt, quibus ne minimam quidem offenſionem attuli.

Quia ecce ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes.

Vniuerſis machinationibus vtentes, perdere me conantur,propria potentia freti, ſed par eſt, vt hi, qui prius iniuria laceſſiti ſunt,vindictam quærant.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine.

Nulla,inquit,moleſtia in ipſos à nobis profecta eſt,cùm me arguere non poſſent; meam mortem moliuntur.

Sine iniquitate cucurri, & direxi.

Hæc

Iſa. 2. Hæc verè Dauidi minimè congruunt, verùm Filio, & domino Dauidis: Ille enim ſolus peccatum non fecit, neque dolus inuentus eſt in ore eius. Cæterùm tanquàm in figura beatus Dauid hæc dicit, non omnino teſtificans ſe ipſum innocentem eſſe, ſed edocens, cùm Saulem nulla iniuria affeciſſet, ſed multa, & ſæpius beneficia in eum contuliſſet; vniuerſas inſidias ſubiiſſe. Sic autem Symmachus interpretatus eſt, Cùm peccatum non ſit, ſic currunt, vt pereuntiant.

Exurge in occurſum meum, & vide.

Te, ait, vt huius iudex ſis, obſecro, qui omnia apertè ſcis.

Et tu, Domine Deus virtutum, Deus Iſraël, intende ad viſitandas omnes gentes.

Cum innocentiam in eo ſolo, qui ex ipſo ſecundum carnem deſcenſurus erat, contemplatus eſſet, cúmque furorem Iudæorum eiuſdem generis contra ipſum ſpiritu proſpexiſſet; virtutum Dominum, & Iſraëlis Deum obſecrat, vt Iudæos quidem abiectos relinquat, & in gentes omnem prouidentiam transferat, & lumine diuinæ cognitionis illuminet. Cùm autem hæc gentibus annunciaſſet, Iudæorum vindictam prædicit.

Non miſerearis omnibus, qui operantur iniquitatem.

B Quoniam enim propheticis oculis Crucem intuebatur, & exaudire videbatur Dominum dicentem, Pater dimitte illis peccatum, non enim Luc. 23. ſciunt, quid faciunt; impietatis exceſſum execrans, vt nullam veniam conſequantur, obſecrat. deinde cœleſtis cibi inopiam, quæ ipſis futura eſt, vaticinatur.

Conuertentur ad veſperam, & famem patientur, vt canes, & circuibunt ciuitatem.

Quemadmodum enim, ait, canes vrbium plateas de nocte obire ſolent, coacti hoc facere ob ventris neceſſitatem, ſic iſti omni cœleſti prouidentia priuati erunt, & neque vaticinandi dono perfruentur, & pontificia cura deſtituti penitus erunt, ac mutæ canis circumcirca ibunt, & ne micis quidem, quæ à menſa dominorum excidunt, ſecundum Euangelicam vocem digni fient.

Ecce loquentur in ore ſuo, & gladius in labiis eorum, quoniam quis audiuit?

Lingua, ait, veluti quendam mucronem, & gladium exacuunt, cùm verba proferunt: res autem ſunt teſtes verborum: lingua namque Do- C minum crucifixerunt, exclamantes, Tolle tolle, Luc. 23. crucifige eum, & ſanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Porrò per ſatellites Pilati verba ad rem contulerunt. & patibulo Saluatorem clauis confixerunt. Hoc & diuinum oraculum inquit, Ipſi loquentur in ore ipſorum, & gladius in labiis eorum, quoniam quis audiuit? Quoniam verba proferunt, quibus pro gladiis vtuntur, hæc verò, inquit, faciunt, tanquàm nemine inſpiciente. hoc enim declarat, Quoniam quis audiuit? Veluti enim nemine nec proſpiciente, nec exaudiente ea, quæ fiunt, nec pœnas exigente, hæc patrare audent. Hanc enim ſententiam Symmachus explanauit. Nam pro, Quis audiuit, Tanquam nemine exaudiente, poſuit.

Et tu Domine deridebis eos.

Illi quidem igitur hæc audent, tu autem & audis, & perſpicis, & eorum vanitatem derides.

Ad nihilum deduces omnes gentes.

Non ſolum enim illos, verum etiam omnes Eſa. 40. gẽtes ſuperare facile tibi eſt. ſic & diuinus Eſaias, inquit, exceſſum diuinæ potentiæ oſtendere nite- A tens, Si omnes gentes ſicut ſtilla ſitulæ, & quaſi momentum ſtateræ, & quaſi ſaliua reputatæ ſunt, & reputabuntur, cui comparabitis Dominum, & cui ſimilitudini ipſum aſſimilabitis?

Fortitudinem meam ad te cuſtodiam, quia Deus ſuſceptor meus es.

Te, inquit, meæ fortitudinis ſuſceptorem, & cuſtodem habeo: quandoquidem tuam prouidentiam conſecutus ſum.

Deus meus miſericordia eius præueniet me.

Anteuertis ſemper preces ô Domine, & propter exceſſum benignitatis, obſecrationes non expectas.

Deus oſtendit mihi ſuper inimicos meos.

Communes inimicos Vates exiſtimat Saluatoris inimicos. Deinde futura his prædicit.

Ne occidas eos, ne quando obliuiſcantur legis tuæ.

Supplico, inquit, ne extremam perniciem ipſi ſubeant: ſunt enim inter eos multi, qui pœnitentiæ remedijs curari poſſunt, Quoniam non eſt in Pſal. 6. morte, qui memor ſit tui, in Inferno autem quis confitebitur tibi? Quam igitur pœnam ipſis infligere vis?

Diſperde illos in virtute tua, & depone eos protector meus Domine.

In totum, inquit, orbem eos diſſipa, & ſparſos, & inquilinos redde, quoniam mala conſpiratione contra te vſi ſunt. Quænam ſit hæc, edocet.

Delictum oris eorum, ſermo labiorum ipſorum.

Hæc conſonantia ſunt his, quæ paulò ante expoſita fuerunt. Etenim ſuperius dixit, Ecce ipſi loquentur in ore ipſorum, & gladius in labiis eorum. Et hic rurſus, peccatum oris, labiorúmque ſermonem inſimulat; per omnia edocens illius clamoris eus pœnas pendere, quem concordiſſimè emiſerunt, iuſtam Pilati ſententiam deprauantes. nam ille vt innocentem ipſum dimittere Luc. 23. volebat, iſti verò clamabant, Tolle tolle, crucifige eum, ſanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Cæterùm hæc manifeſtius Symmachus expoſuit. Nam pro Diſperde illos in virtute tua, ſic dixit, Transfer ipſos in virtute tua, & diſſipa ipſos protector noſter Domine, peccato oris eorum, & verbo labiorum ipſorum. Exules ipſos, inquit, fac, & ſeruos pro liberis redde, propter peccatum oris eorum, & propter verbum labiorum ipſorum. Eodem modo malam illam conſonantiam ædificij illius turris diſſenſione diſſoluit, & pernicioſæ concordiæ morbo, ſalutare remedium, linguarum diuiſionem attulit.

Et comprehendantur in ſuperbia ſua.

Propterea quæ, ait, patrare auſi ſunt, pœnas dabunt. Et Chriſto, qui ſalutem largitus eſt, ſeruire nolentes, verùm Cæſaris Regnum amplexi, Cæſaris ſeruituti ſubiicientur.

Et de execratione & mendacio annunciabuntur in conſummatione, in ira conſummationis, & non erunt.

Symmachus magis dilucidè hanc clauſulam expoſuit, Comprehendantur in ſuperbia eorum execrationes, & mendacia loquentes conſice, in ira conſume, ita vt non ſint. Poſtquam enim calumniis vſi ſunt, dicentes ipſum imperaſſe, ne cenſus Cæſari daretur, & cùm hæc ab eo audiſſent, qui adhortabatur ipſos, vt ea, quæ ſunt Cæſaris Cæſari darent, & quæ ſunt Dei Deo; execrationibus, & conuitiis ipſum laceſſebant, per illas Luc. 23. inquit, execrationes, & calumnias, & peccatum

A oris hanc conſumptionem ipſos perpeſſos eſſe. *Conſumptionem* autem, non extremam perniciem vocat, ſed eò quòd populus Dei non amplius ipſi vocantur: quandoquidem diſperſi per orbem, & Romanis ſeruire coacti, legis cultu priuati ſunt, procul à celeberrima metropoli degunt, regio ſceptro orbati fuerunt, Pontificis cura minimè perfruuntur, vaticinandi gratia deſtituti ſunt. hoc igitur *Non erunt*, videlicet in populum. Non amplius, ait, per ſe ipſos viuent ſolam habitantes Palæſtioam, & Dei populus appellantur. *Conſumptionem* verò, Omnis generis ſupplicia nuncupat. Etenim Caligulæ tempeſtate quarti Cæſaris maxima diſcrimina ſuſceperunt, atque etiam & Neronis tempore in multas calamitates inciderunt. Et Veſpaſianus multas Iudææ ciuitates obſedit, & Titus cum Hieroſolymam cinxiſſet, & ciuitatem diripuit, & eos, qui mortem declinarunt, captiuos in ſeruitutē abduxit. & poſthæc in alias res moleſtas vniuerſi generis incurrerunt, & nūc ſimiliter in ciuitatibus, quas incolunt, occaſione quadam oblata ſæpius inexpiabilia patiuntur, ob execratiooes, & mendacia, & peccatum oris pœ- B nas pendentes, atque per ipſas res diſcunt Crucifixum omnium Dominum conſtitutum fuiſſe: hoc nanque Vates inquit.

Et ſcient quia Deus dominabitur Jacob, & finium terræ.

Nam hoc admirabile fuit, quòd qui ante Crucem ab ipſis Iudæis non credebatur poſt iniurioſam illam mortem toti orbi crucifixus dominatur, his quidem ſponte colentibus, his verò metu coactis.

Conuertentur ad veſperam, & famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem.

Quoniam enim dixit, In ira conſummationis, & non erunt, Ne quis Vatem contraria dixiſſe opinetur, cùm dixiſſet, Diſperde in virtute tua; iure eodem ſermone vſus eſt, & inquit, ipſos inſtar canum fame laborantium, & de nocte ciuitatem obeuntium, diſſipandos eſſe, nullo cœleſti cibo perfruentes: Quandoquidem rerum viciſſitudo fuit, Et Iudæi quidem, qui olim Filij erant, ob eorum ſcelera Canum ordinem ſortiti ſunt, Geutes verò, quæ quondam canibus ſimiles erant, filiorum honore dignatæ ſunt.

C *Ipſi diſpergentur ad manducandum, ſi verò non fuerint ſaturati, & murmurabunt.*

Symmacbus hanc clauſulam ſuperioribus adſcripſit, ita dixit, Flectantur veſperi, tumultuentur vt canes circuudantes ciuitatem volutati, ne ieiuni pernoctent. Porrò ſecundum Septuaginta, ſic intelligendum eſt, quoniam vt Canes iſti per totum orbem terrarum diſperſi cœleſtem cibum quærent, noo inuenientes autem hunc, eò quòd non credunt ei, qui à Vatibus cunctis prædictus fuit, murmurant, in hoc iogratum animum oſtendentes.

Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exaltabo mane miſericordiam ſuam.

Illi qoidem hæc audentes, talia patientur: Ego verò tuam miſericordiam canam, & tuæ mentis lumine oriente, & diluculo orbi largito, immenſam tuam benignitatem omnibus in Eccleſiis celebrabo.

Quia factus es ſuſceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meæ. Adiutor meus tibi pſallam, quia Deus ſuſceptor meus es, Deus meus miſericordia mea.

Perfruitus ſum namque ſemper tua ope, & per tuam prouidentiam ingruentes calamitates ſubterfugi, & te fontem miſericordiæ, & benignitatis nuncupo. Hæc beatus Dauid propheticis oculis à longè videns; & Iudæorum calamitates prædixit, & ipſe ſemper dominum laudare promiſit, & promiſſiones abſoluit, per piorum hominum linguas hymnos afferens.

Pſalmi LIX. Interpretatio.

In finem. Pro his, qui mutabuntur. In tituli inſcriptione ipſi Dauidi in doctrinam, cùm ſuccendit Meſopotamiam Syriæ, & Sobal, & conuertit Ioab, & percuſſit Edom in valle Salinarum duodecim millia. 4. Reg. 13. & 14.

Hæc quidem iam acciderunt, & in ſecundo Regum libro ſcripta ſunt. Porrò, In finem, titulus edocet, vt intelligamus in hiſtoria quandam vaticinationem deliteſcere. Additum eſt etiam titulo, His, qui mutabuntur. Mutatio verò viciſſitudinem quandam innuit, non rerum, quæ B acciderunt, ſed futurarum: non enim dixit, His, qui mutati ſunt, ſed, His, qui mutabuntur. Cæterùm tituli inſcriptio victoriam ſignificat. In ſumma vaticinationis argumentum ponere neceſſarium eſt, cùm ſupradictas victorias beatus Dauid conſecutus eſſet; præuidit propheticis oculis futuram populi tranſgreſſionem, propter quam in ſeruitutem abducendus erat. Præuidit etiam futurum illinc reditum ob diuinam gratiam, & neceſſarium putauit res triſtes, & gratas ſimul ſcribere, ob vtilitatem futurorum hominum, qui inueniendi erant in illis rebus.

Deus repuliſti nos, & deſtruxiſti nos.

Hoc in loco ſeruitutem prædicit, deinde Dei iuſtitiam, & benignitatem.

Iratus es, & miſertus es nobis.

Ob peccata enim iratus es, poſt vindictam verò miſertus es.

Commouiſti terram, & conturbaſti eam.

Babyloniorum irruptiones per hæc oſtendit: nam inſtar terræmotus omnia penitus deleuerunt. deinde benignitatem poſtulat.

Sana contritiones eius, quoniam commota eſt.

C Rurſus ea, quæ acciderunt percurrit.

Oſtendiſti populo tuo dura.

Quæ nam hæc?

Potaſti nos vino compunctionis.

Multitudine enim calamitatum veluti quodam vino nobis torporem induxiſti, & noſtros animos doloribus repleſti. ſic namque Aquila explanauit, Potaſti nos vino torporis.

Dediſti metuentibus te ſignificationem, & fugiant à facie arcus.

Hoc magis dilucidè beatus Ezechiel edocet. Ezech 9. Vidiſſe namque ait, Angelum ab vniuerſorum Deo miſſum, vt totam vrbem obiret, & imponeret ſignum in frontibus gementium peccata populi. Verùm illa erant figura noſtra: quandoquidem à diuina gratia verum ſignum accepimus, quo vtentes, inimicorum tela ſuperamus.

Vt liberentur dilecti tui.

Hoc ſigno autem, ait, eos, qui tibi dicati ſunt, conſeruas, qui ob ſuam virtutem tuo amore digni facti ſunt.

Saluum fac dextera tua, & exaudi me.

Transfer

Tranſfer, inquit, calamitates, quæ tuum populum manent, & veluti quadam dextera tua A gubernatione iacentes erige. ſic cùm preces attuliſſet, reſponſum habet, & hoc occulere non vult, ſed omnes edocet.

Deus locutus eſt in ſancto ſuo.

Hoc eſt per ſancti ſpiritus gratiam, quæ Vatis lingua pro inſtrumento vſa eſt.

Lætabor, & partibor Sichimam, & conuallem tabernaculorum metibor.

Sichima, ciuitas eſt à Iacob Ioſepho derelicta: in hac autem Ephraim poſt Tribuum diuiſionem regnum auxit. *Conuallem* verò *Tabernaculorum*, Iſraelitarum regionem dicit, tanquam deſertam factam. Promittit igitur Deus omnium conditor eos, qui captiui erant, reducere, & patriam terram diſtribuere, & ſic ipſam habitatorum refertam reddere, vt de menſuris incolæ contendant, & hac re vſi, diſtributionem faciant.

Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes, & Ephraim fortitudo capitis mei.

Galaad, non Tribus, ſed locus eſt: *Manaſſes* verò, habet idem nomen, quod & Tribus. Galaaditem autem terram à principio in hæreditatem habuit, propriam igitur dicit & tribum, & huius B terram prænuncians & reditum, & locorum illorum habitationem. Ephraim autem priſtinam fortitudinem ſe redditurum eſſe ſpondet. Porrò Capitis mei, Symmachus, Imperij mei, poſuit, videlicet, propugnatorem ipſum, vt olim efficiam.

Iudas Rex meus.

Quoniam enim poſt reditum, indiuiduæ manſerunt Tribus, ſolum autem Iudam Zorobabelem habebant Ducē, & Regem; meritò Ephraim quidem fortitudinem capitis, vel Imperij vocauit, Iudam verò Regem. Hæc clauſula *Rex meus*, ſic intelligitur, id eſt, à me electus Rex, qui & meo populo dominatur. Eodem modo apud Eſa. 45. Eſaiam, Hæc dicit Dominus Chriſto meo Domino, hoc eſt, à me vncto.

Moab olla ſpes mea.

Hoc Aquila ſic interpretatus eſt, Moab lebes lauacri mei. Syra autem interpretatur, Situla lotionis meæ. Quoniam enim in talibus vaſis & pedes abluere, & ſordidatam veſtem pedibus abiicere ſolemus, ſubiectionem Moab per Situlam C lotionis meæ oſtendit. Olla autem pro pœna, in Ezech. 11. ſacris literis accipitur. ſic beatus Ezechiel edocet, iuſſus Lebetem Hieruſalem nuncupare, & carnem incolas, ignem verò Babylonios, & ius neceſſarium cibum, quo deficiente carnes comburuntur: ſic & beatus Ieremias ollam ſuccen- Ierem. 1. ſam vidit, Et faciem eius à facie Aquilonis. Dicit igitur, Manaſſes propriam terram recuperabit, & Ephraim priſtinum robur recipiet, & Iudas omnium Rex nuncupabitur. Moabitæ autem ipſis ſubiicientur, & inexpugnabilem eorum fortitudinem intuentes, non ſolum illi, verum etiam Idumæi, & alij alienigenæ.

In Idumæam extendam calciamentum meum, mihi alienigenæ ſubditi ſunt.

Nam præter Moabitas, & Idumæos in ſeruitutem redigam, & alienigenas ſeruire cogam. Alienigenas igitur, diuina ſcriptura Palæſtinos vocat, non quòd aliæ gentes eiuſdem generis ſint, cuius & Iudæi, ſed quia cùm aliæ gentes longè diſtent, Palæſtini non modò finitimi ſunt, verum etiam inter eos habitant. ſic etiam Iebuſæi Hieroſolymam diu incoluerunt. ſic Gabaonitæ Gabaonem terram, & Gazæi, & Aſcalonitæ, & alij propè habitabant, & hæc magis dilucidè hiſtoriæ declarant. cùm hæc ab vniuerſorum Deo Vates ita didiciſſet, populi felicitatem poſt reditum videre deſiderat, & ait.

Quis deducet me in ciuitatem munitam, aut quis deducet me vſque in Idumæam? Nónne tu Deus, qui repuliſti nos?

Ciuitatem munitionis, Hieruſalem nuncupat. Hanc Symmachus, Munitam interpretatus eſt. Quoniam enim vaſtata, atque mœnibus ſpoliata fuit, & poſt reditum propriis mœnibus inſtaurata eſt; Vates cinctam mœnibus videre deſiderat, & vſque in Idumæam, vt Rex, currere, & aſpicere eos, qui perpetui hoſtes erant, ſeruire coactos. Cæterùm hæc, inquit, tu Domine fac, qui repuliſti nos, & Babyloniorum imperio nos ſubdidiſti. ſic cùm bona vaticinatus eſſet, pro moleſtis ſupplicat.

Et non egredieris Deus in virtutibus noſtris.

Vides nos, inquit, ita acerbè bello petitos, & non Dux es noſtri exercitus, neque pro conſueto more fortiter te geris.

Da nobis auxilium ex tribulatione, & vana ſalus hominum.

Hanc coniunctionem ET, cùm permutaſſet Symmachus, manifeſtiſſimam interpretationem fecit. Dicit autem ſic, Da nobis auxilium ex tribulatione, vana enim ſalus hominis. Fer opem, inquit, malè affectis, quandoquidem tu ſolus calamitates ſoluere potes: auxilia autem hominum, cùm tu non exiſtis, vana ſunt. idcirco ſubiunxit.

In Deo faciemus virtutem, & ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos.

Eius opem, inquit, implorabimus, & hac freti erimus: Ipſa namque ſola ſatis eſt ad res triſtes conſumendas, atque ad inimicorum noſtrorum potentiam euertendam.

Pſalmi LX. Interpretatio.

In Finem. In hymnis Dauid.

Exordium huius pſalmi ſuperioris pſalmi finem ſequitur. Nam cùm dixiſſet, In Deo faciemus virtutem, & ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos; edocet captiuum populum, quas preces Deo afferre decet.

Exaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ.

Admitte, inquit, meas preces ò Domine, & benignè verba orationis meæ exaudi. Deinde edocet, qui ſint ij, qui deprecantur.

A finibus terræ ad te clamaui.

Quoniam enim multorum dierum itinere Babylon à Palæſtina diſtabat, ij qui in ſeruitutem abducti erant, extremitates terræ ſe incolere ſuſpicabantur, illam terram habitare coacti.

Dum anxiaretur cor meum in petra exaltaſti me.

Obſecro autem te, vt conſolationem à te conſequar. Nam conquerens, atque imminentes calamitates deplorans; tua ope perfruitus ſum, hoſtibúſque ſuperior euaſi.

Deduxiſti me, quia factus es ſpes mea, turris fortitudinis à facie inimici.

Cùm tui auxilij particeps eſſe ſperaſſem; ſpe minimè deiectus ſum, quandoquidem fuiſti mihi & Dux, & turris fortitudinis. Ob tuam enim curam cùm inimicorum inſidias ſubterfugiſſem; reditum conſequebar. A

Inhabitabo in tabernaculo tuo in ſecula, protegar in velamento alarum tuarum.

Tabernaculum Dei, Hieroſolymam nominat: in illa enim ſe ipſis conſpiciendum præbebat. Dicit igitur, cùm reditum conſecutus fuero; continuè tuo templo aſſidebo, & tua prouidentia perfruar. *Alas* namque, Dei gubernationem vocat. Hoc autem, *In ſecula*, pro Continuè, poſuit.

Quoniam tu Deus meus exaudiſti orationem meam, dediſti hæreditatem timentibus nomen tuum.

Semper autem te celebrabo. Quoniam cùm meas preces admiſiſſes, hæreditatem noſtris maioribus promiſſam nobis illorum poſteris reddidiſti. Hæc verò dicunt, cùm primum iter ingreſſi eſſent. Sciendum eſt igitur ſupradicta verba veræ hæreditatis ænigmata continere, vera autem hæreditas eſt vita æterna, de qua inquit dominus
Matth. 25. Chriſtus hominibus è dextera conſiſtentibus, Venite benedicti patris mei, hæredes eſtote Regni, quod paratum eſt vobis ante mundi conſtitutionem. Hanc hæreditatem Dominos timentibus eum ſe daturum ſpopondit, & his tanquam in figura promiſſam terram reddidit. B

Dies ſuper dies Regis adiicies, annos eius vſque in diem generationis, & generationis, Permanet in æternum in conſpectu Dei.

Cùm ita ſupplicaſſent, cúmque ea, quæ petierunt accepiſſent, præter hæc à Deo omnium conditore hanc gratiam poſtulant, vt diutius Regem ſibi datum conſeruet. Tunc autem Zorobobel ipſis imperabat: verùm non omnia vaticinationis verba ei congruunt. Hoc enim, Dies ſuper dies Regis adiicies, illi conuenit, cætera verò nequaquam, verùm ei, qui ex illo ſecundum carnem deſcenſurus erat: In illo enim vaticinationis verba vera fuerunt. Anni eius vſque in diem generationis & generationis, permanet in æternum in conſpectu Dei. Idem enim Vates in centeſimo primo pſalmo dicit illi, Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Zorobobel igitur Domini Chriſti figura fuit: nam quemadmodum è Babylone captiuos in patriam terram reduxit, ſic Dominus Chriſtus omnem humanã naturam in ſeruitutem redactam in antiquam generis nobilitatẽ reuocauit, & deuicto mortis imperio, his, qui ſub illo viuunt, vitam largitus eſt. C

Veritatem, & miſericordiam eius, quis requiret?

Quis, inquit, poteſt veram, & iuſtam Dei miſericordiam accuratè diſcere? etenim eius iudicia abyſſus multa.

Sic pſalmum dicam nomini tuo in ſeculum ſeculi, vt reddam vota mea de die in diem.

Nam ſemper te ſingulis diebus celebrabo, tua beneficia enarrabo, atque vota non mentiar. *Vota* enim, Promiſſiones vocat.

Pſalmi LXI. Interpretatio.

In Finem. Pſalmus Dauidi. Pro Idithum.

Symmachus autem ſic explanauit, Triumphalis per Idithum, Cantus in Dauidem. Declarat igitur pſalmum beati Dauidis eſſe, Idithum verò eum cecinisse. vt enim præfectus chori, Deum rerum omnium largitorem in diuino templo
laudat, ſicut Paralipomenon liber inquit. Pſal- Paral. 9.
mus autem Macedonicos impetus, atque illuſtris Antiochi contra Machabæos inſidias vaticinatur, pietatiſque athletas edocet, quibus verbis in rebus aduerſis vti debeant.

Nónne Deo ſubiecta erit anima mea?

Cùm diuinam legem tranſgredi coacti eſſent, & Idolis ſacrificare, atque ſuillas carnes participare; propriam mentem in pietatem accendunt, & pro religione ſtudium exacuunt, nónne ô anima omnibus rebus Dei cultum præfers? Deinde vtilitatem, quæ hinc percipitur, edocent.

Ab ipſo enim ſalutare meum: Nam & ipſe Deus meus, & ſalutaris meus, ſuſceptor meus, non mouebor amplius.

Ipſe cultus ô anima tibi ſalutem præbet: nam ipſe eſt Deus & bonorum omniũ largitor, & ipſe poteſt eos, qui commouentur, confirmare. Opẽ eius igitur implorans, ab iis, qui deiicere conantur, liberabor. ſic cùm ſuas ratiocinationes accẽdiſſent, in aduerſarios, ſermones transferunt.

Quouſque irruitis in hominem, interficitis vniuerſi vos, tanquam parieti inclinato, & maceria depulſæ?

Porro ſenſus huius verſiculi perplexus eſt. Quouſque crudelitate contra nos vtimini, & naturæ communitatem non conſideratis? verùm tanquam murum inclinatum, & maceriem, quæ à vento lapſum timet, irruere, & deiicere feſtinatis, internecinam ſententiam habentes, videlicet, ne valdè efferamini, tanquam nos imbecilles eſſemus: habemus enim adiutorem vniuerſorum Deum.

Verumtamen pretium meum cogitauerunt repellere.

Vnum, inquit, ſtudium habent, vt Dei prouidentia me priuent, à qua nimirum honorem, & gloriam habeo: quandoquidem piorum hominum honor, ſeruire Deo eſt. Idcirco & diuinus Paulus vbique ſeruum Chriſti ſe ipſum nominat.

Cucurrerunt in ſiti.

Has autem inſidias non ſubſeciuis horis contra me ſtruunt, ſed cum omni ſtudio hoc faciunt, ſitientes me in foueam impietatis deiicere. Quibus autem machinationibus vtuntur?

Ore ſuo benedicebant, & corde ſuo maledicebant.

Blandis quidem verbis vtuntur, trucidare conantes, verùm perniciem intus occultam habent. ſic cùm illorum inſidias demonſtraſſent, rurſus ſibi ipſis imperant, vt forti animo ſint, & diuinum auxilium expectent.

Verumtamen Deo ſubiecta eſto anima mea, quoniam ab ipſo patientia mea.

Ne derelinquas ô Anima Dei cultum, verùm auxilio ab ipſo allato confirmata, moleſtiarum impetus perfer.

Quoniam ipſe Deus meus, & ſaluator meus, adiutor meus non emigrabo.

Nam ipſum ſciens, & verum Deum eſſe, & ſalutis fontem, non patiar, vt ſeruitutem permutẽ, vtque ad alterius imperium confugiam. Hoc enim, Non emigrabo, pro, Non transferar, poſuit. Non ero, ait, profugus, & impietatis adminiſter.

In Deo ſalutare meum, & gloria mea, Deus auxilij mei, & ſpes mea in Deo eſt.

Iiſdem ſermonibus ſæpe vtuntur, Deum, & Saluatorem, & gloriam, & adiutorem Deum rerum omnium conditorem vocantes, vt impietatis impetus

impetus repellant. Idcirco & alios omnes conterraneos in eandem pietatem excitant, non ferentes, vt ſoli ipſi victores vocentur.

Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo cor da veſtra, Deus adiutor noſter in æternum.

Omnibus hominibus neglectis ô mei conterranei, in eo firmam ſpem conſtituite, & omnem mentem in ipſo collocate, abſque vlla dubitatione adiumentum ab ipſo expectantes. Hoc enim, Effundite coram illo corda veſtra, hoc ſignificat, videlicet, Omnes cogitationes conſecrate, nec vllam dubitationem admittite.

Verumtamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant.

Hanc clauſulam magis clarè Theodotion explanauit, Atqui vapores filij hominum, mendaces filij hominum, vt momentum ſtateræ. Nihil, ait, ſtabile in humanis rebus eſt, verùm vapori ſimile eſt ſurſum ſublato, & actutum diſſipato. Momento ſtateræ ſimile eſt etiam, quæ modò deorſum vergit, modò autem ſurſum fertur, & nihil firmum, & permanens habet. Porrò interpretatio Septuaginta ſic intelligenda eſt, Vanæ quidem omnes res humanæ ſunt, verumtamen plurimi confidunt fluxis rebus tanquam perennibus, qui æquitatem deſpiciunt, iniquæ autem mentis trutinam tenent, & iuſtitiam quidem contemnunt, iniuſtitia verò gaudent.

Ipſi de vanitate in idipſum.

Verumtamen nullum fructum hinc reportant, quandoquidem omnia vana ſunt, quæ velociſſimam viciſſitudinem ſuſcipiunt: ſic enim Symmachus expoſuit, Ipſi euaneſcunt ſimul. Hinc admonitionem aduerſariis, qui diuitiis exultant, afferunt.

Nolite ſperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiſcere.

Ne, ait, humanam felicitatem ex iniquitate congeſtam amore dignam exiſtimetis.

Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere.

Inſtar autem fluuij, videntes opes ad veſtras domos confluere, nolite illis veſtram mentem ſummittere. Et cur hæc conſulis, & commonefacis?

Semel locutus eſt Deus, duo hæc audiui, quia poteſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia, quia tu reddes vnicuique iuxta opera ſua.

Audiui, inquit, à Deo rerum omnium conditore declarante, Iudicium & malorum, & bonorum remunerationum fore. Cæterùm hoc verbum *Semel*, non vt numerum oſtenderet poſuit, ſed vt rem, quæ omnino futura eſt, demonſtraret. Declarauit, inquit, ſemel Deus, nec fieri poteſt, vt id non eueniat. *Duo* verò dicit, contra iniquos pœnam, & benignitatem, quæ piis conceditur.
Exod. 20. Hæc igitur legem ferẽs Deus promiſit, Ego enim ſum, inquit, Dominus Deus tuus, Deus Zelator vindicans peccata patrum in filios, vſque ad tertiam, & quartam generationem, odio habentibus me, & non cuſtodientibus mandata mea.

Pſalmi LXII. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi, Cum eſſet in ſolitudine Idumææ.

Fugitans Saulem beatus Dauid, venit ad Achimelech, & illinc ad Achim, qui in Geth regnabat, deinde rurſus in periculum incidens, & hoc declinans, peruenit in ſolitudinem, in qua præſentem conſcripſit pſalmum, amorem patefaciens, quem in Deum habebat, Saulisque interitum prædicens.

Deus Deus meus ad te de luce vigilo, ſitiuit in te anima mea.

Deſiderium, inquit, quod erga te Domine habeo, & ſomnum exigit, & in tuum cultum me excitat.

Quàm multipliciter tibi caro mea.

Theodotion explanauit, Multipliciter: Aquila verò, Intenta eſt: Symmachus autem, Deſiderat. Omnes autem interpretationes poſui, vt docerem hãc particulam πολλαπλῶς non diuidi, vt ſegregetur πῶς ab ἁπλῶς, ſed eſt vna pars orationis exaggerationem deſiderij ſignificans. Reſpondet enim, ait, caro animi amori, & illius ſtudiis non repugnat: vult autem dicere, Anima mea, & corpus meum auet, & exoptat te: quemadmodum ille, qui aquam dulciſſimam, & pellucidam ſitit.

In terra deſerta inuia, & inaquoſa, ſic in ſancto apparui tibi.

Nullum damnum à ſolitudine percepi, ſed vt ille, qui tuo tabernaculo aſſidet, ſic tibi laudes affero. Hoc enim *In ſancto*, Tabernaculum dicit: Nondum enim diuinum templum erectum erat.

Vt viderem virtutem tuam & gloriam tuam.

Aſto autem tibi, inexplicabilem tuam potentiam contemplans. Quoniam enim tuam naturam nemo aſſequi poteſt, à rebus à te factis occaſionem laudandi te arripio.

Quoniam melior eſt miſericordia tua ſuper vitas, labia mea laudabunt te.

Nam tuam miſericordiam malo, quàm vitam diuitum, & potentium, & ocioſam, & negotiis implicitam, & delicatam, & remiſſam, & in tuas laudes labia moueo.

Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas.

Hoc autem per totam meam vitam perficiam, labiis quidem laudans, manus vero expandens, tuam benignitatem poſtulans.

Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea.

Porrò has tuas laudes animæ pinguedinem exiſtimo, & pinguem, & opimam hanc fieri opinor: quandoquidem tuorum oraculorum meditatio, voluptas, & ſempiternus cibus eſt.

Et labiis exultationis laudabit os meum.

Idcirco cum omni animi propenſione hymnum tibi afferam, ſciens lucrum, quod hinc percipitur.

Sic memor fui tui ſuper ſtratum meum, in matutinis meditabor in te, quia fuiſti adiutor meus, & in velamento alarum tuarum exultabo.

Symmachus autem hanc clauſulam ſic explanauit, Recordor tui ſuper ſtratum meum, per ſingulas vigilias meditabar te, & amictus ſub alis tuis benedicebam. Cæterùm Vigilias nocturnas dicit: Diuidentes enim nocturnum tempus ij, quibus commiſſum eſt, vt cuſtodiant, hoc faciunt, ſibi ipſis ſuccedentes, & alij quidem in tres partes diuidunt, alij verò in quatuor. Et Dominus in quarta vigilia noctis ad ſacros Apoſtolos Marc. 6.
venit. Dicit igitur diuinus Dauid ſuper ſtratum iacens, dulciſſimum ſomnum per ſingulas vigilias exegi, tuam contemplationem habens, hym-

niſque beneficia à te in me collata compenſabam. Nam veluti quodam alarum tegumento tua inexpugnabili prouidentia me cuſtodis.

Adhæſit anima mea poſt te.

Nequeo, inquit, vel paululum meam mentem à tua memoria diuellere, ſed veluti quodam poculo amatorio calido inflammatus, tuo amori alligatus ſum mea memoria, perinde ac aliquo glutino. Deinde oſtendit amoris fructum.

Me ſuſcepit dextera tua.

Cùm enim videas me ſic affectum, tuo auxilio me dignum iudicas.

Ipſi verò in vanum quæſierunt animam meam.

Cùm nihil deliquerim, ſtudent tamen me de medio tollere.

Introibunt in inferiora terræ.

Atqui noui eos morte afficiendos. Deinde etiam interitus modum prædicit.

Tradentur in manus gladij.

Hoc ab hoſtili dextera patientur.

Partes vulpium erunt.

Et hoc, inquit, non à potentioribus quibuſdam hoſtibus patientur, ſed à finitimis alienigenis, qui quidem more vulpium nonnunquam inuadunt, identidem verò exagitati, fugiunt. Porrò expeditus ſenſus horum verborum hoc tacitè innuit, plures ex his, qui in conflictu occumbent, ne ſepultura quidem dignos fore, ſed à feris dilaniandos.

Rex verò lætabitur in Deo.

Ego verò, inquit, cùm Regnum abs te acceperim; non ob illorum interitum lætabor, ſed ob tuum tantùm auxilium, quo fretus, omnes inimicorum inſidias effugi.

Laudabuntur omnes, qui iurant in eo, quia obſtructum eſt os loquentium iniqua.

Omnes autem poſthac audacter Regem nominabunt, & per huius Caput iurabunt, non amplius veriti ſycophantas, quorum os morte obſtructum eſt. Saule enim inquirente, timebant cum Dauide colloqui; hoc autem mortuo, omnes deinceps condignum honorem ipſi Regi habebant, & Regis ſalute, pro iureiurando vtebantur: hinc arrepta occaſione conciliandi ſibi apud illum dignitatem & gratiam.

Pſalmi LXIII. *Interpretatio.*

In Finem. Pſalmus Dauidi.

Et hic Pſalmus eiuſdem eſt argumenti: narrat enim inſidias à Saule comparatas, & prædicit ſe ab illis liberum fore.

Exaudi Deus orationem meam cùm deprecor, à timore inimici eripe animam meam.

Admitte, inquit, Domine meas preces, meámque mentem confirma, ne hoſtiles impetus formidem.

Protege me à conuentu malignantium, à multitudine operantium iniquitatem.

Conuentum, vocat Concordiam, & conſpirationem in malis, quam vt ſuperet etiam atque etiam rogat, diuina ope tanquam muro quodam munitus. Deinde percurrit omnes illorum machinationes.

Quoniam exacuerunt vt gladium linguas ſuas, intenderunt arcum rem amaram, vt ſagittent in occultis immaculatum.

A Calumnias, inquit, ſtruunt in bellum, quod in me comparatur, & id quidem cùm nullam ipſis dederim cauſam. *Immaculatum* enim vocauit hic eum, qui culpæ eſt expers. Rem verò amaram, Aquila, Verbum amarum dixit, & Theodotion, Sermonem amarum, & Symmachus, Impleuerunt arcum ſuum, ſermonem amarum. Hoc autem, In occultis, Symmachus dixit, Clanculum, hoc eſt, inſidiis, & dolis vtentes: hoc autem ſequentia indicant.

Subito ſagittabunt eum, & non timebunt.

Inſidiantes, inquit, derepente inuadunt, non timentes Deum, qui omnia videt.

Firmauerunt ſibi ſermonem nequam, narrauerunt, vt abſconderent laqueos.

Hoc apertius Symmachus dixit, Firmauerunt ſermonem prauum, narrauerunt, vt occultarent laqueos. Etenim cùm meam molirentur mortem, narrauerunt, & conſultarunt, quibus machinationibus contra me vtendum eſſet, & re ipſa ſermones confirmarunt. Hæc autem committere audent, propterea quòd neminem putant rebus humanis præeſſe. Hoc namque ea, B quæ ſequuntur declarant.

Dixerunt, quis videbit eos?

Opinantur, ait, neminem eſſe iudicem eorum, quæ fiunt.

Scrutati ſunt iniquitates, defecerunt ſcrutantes ſcrutinio.

Omnem, inquit, adhibuerunt mentem, omnes aduerſum me excogitarunt inſidias, nullam doli ſpeciem intactam reliquerunt, palam inuadentes, clanculum inſidiantes, ſpeculatoribus vtentes, ſolitudines obeuntes, ſaxoſa loca inquirentes.

Accedet homo, & cor altum, & exaltabitur Deus.

Hoc explanatius Theodotion interpretatus eſt: dicit autem ſic, Et mentem, & profundum cor hominis Deus configet. Etſi enim millies ſua praua ſtudia occultarint; manifeſta tamen ſunt Deo omnia inſpicienti, qui propriam oſtendit altitudinem, dum pœnas à nequam hominibus exigit.

Sagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum, & infirmatæ ſunt contra eos linguæ eorum.

Cæterùm qui iſta atrocitate vtuntur, ſua opi- C nione decepti ſunt. Quemadmodum enim iacula à pueris emiſſa nihil damni afferunt his, qui petuntur, ſic iſtorum linguæ nihil offendunt eos, qui configuntur, imò in caput illorum, qui percutere conantur, omne malum recidit.

Conturbati ſunt omnes, qui videbant eos.

Qui verò ipſos inſpiciunt à ſuis prauis conſiliis aberraſſe; perturbationis, & formidinis implebuntur, vel potiùs impleti ſunt, diuinámque prouidentiam timuerunt. hoc autem ſequentia indicant.

Et timuit omnis homo, & annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt.

Cogitantes enim, & reuoluentes Dei regimen, diuinum iudicium timuerunt.

Lætabitur iuſtus in Domino, & ſperabit in eo.

Qui enim egregiè diuinas leges meditantur, voluptate affecti, fixam in Deo ſpem habent.

Et laudabuntur omnes recti corde.

Nam qui ſuam mentem Deo adhibent, neque ſinunt, vt à via recta aberrent; etiam ab hominibus gloriam conſequentur.

Pſalmi

Pſalmi LXIIII. Interpretatio.

In finem. Pſalmus Dauidi.

In nonnullis exemplaribus adiungitur, Canticum Ieremiæ, & Ezechielis, & populi peregrinātis, cùm profecturi eſſent. Hæc non leguntur neque in Hebraico, neque in aliis Interpretibus, neque apud Septuaginta in Sexcuplici: ſed quidam fortaſſe, cùm neque pſalmi ſentētiam attendiſſet, neque hiſtoriam didiciſſet, haoc appoſuit inſcriptionem. Primùm omnium enim Ieremias minimè fuit particeps illius ſeruitutis, ſed conceſſa ſibi electione viuendi, vbi liberet; voluit in Patria vitam degere. Quapropter verba huius pſalmi nequaquam conueniunt iis, qui in ſeruitutem proficiſcebantur. Cùm enim procul eſſent à Patria, & Deum laudare deſiderarēt, & hoc ne facerent, cùm à lege prohiberentur, (eorum nanque eſt vox, *Pſal. 136.* Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?) dicebant in Babylone, Deum precantes.

Te decet hymnus Deus *in Sion, & tibi reddetur votum in Hieruſalem.*

B Porrò omnia, quæ in hoc pſalmo dicuntur, Babyloni commorantibus accommodata ſunt: quādoquidem iſti ob reuerſionem gaudentes, hunc hymnum Deo afferunt. Horum autē prædictioni immiſta eſt etiam vaticinatio gentium ſalutis. Te decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Hieruſalem. In illa, ait, ciuitate hymnū tibi afferri præcepiſti, ibi igitur vt hunc tibi reddam, obſecro.

Exaudi orationem meam.

Admitte, inquit, meas preces, & à ſeruitutis vinculis me libera.

Ad te omnis caro veniet.

Hoc apertè vaticinationem de vera Dei cognitione, quam gentes habituræ ſunt, continet. Nam nunc, inqoit, vt nos reuerſionem conſequamor, ſupplicamus, vtque in conſecrato tibi tēplo hymnum tibi apportemus. Et paulo pòſt, tota hominum natura ab errore multitudinis Deorum liberata; ad te verum Deum confugiet.

Verba iniquorum præualuerunt ſuper nos.

C Symmachus autem ſic vertit, Sermones impiorum tyrannide me preſſerunt. impiis, ait, & iniquis hominibus ſeruire cogor. Deinde ſeruirutis cauſam declarat.

Et impietatibus noſtris tu propitiaberis.

Non iniuſtè, ait, ad ſeruiendum condemnatus ſum, verùm ob antiquam impietatem à me audacter patratam, à qua ob tuam benignitatem liberari obſecro. Hinc beatam exiſtimaot vitam, quæ domi tranſigitur, quippe quæ ſit magiſtra, & conciliatrix pietatis.

Beatus quem elegiſti, & aſſumpſiſti, habitabit in atriis tuis. Replebimur in bonis domus tuæ.

Felix, inquit, & beatus populus, qui omnibus gentibus à te prælatus eſt: ſanctis enim tuis atriis aſſidens; illinc vtilitatem, & diuinam gratiam reportabit.

Sanctum eſt templum tuum mirabile in æquitate.

Tuum enim templum ſanctitatis refertum eſt, & tuam iuſtitiam per tua oracula eos, qui accedunt, docet.

Exaudi nos Deus *ſalutaris noſter, ſpes omnium finium terræ, & in mari longè.*

A Rurſos hoc in loco orbis ſalutem prædicit, atque Patriarchæ Iacob vaticinationis meminit: ipſius enim eſt vox, Non deficiet Princeps ex Iuda, & dux ex femoribus eius, donec veniat, cui repo- *Gen 49.* ſitum eſt, & ipſe erit expectatio geotium: Hunc hîc ſpem vocauit omnium finium terræ, & in mari longè. Significat autem per hæc in inſulis habitantes, & homines in continentibus è regione, eoſque qui ſorte electi ſunt, vt fines terræ incolāt: Exaudi nos, inquit, tu, qui paulo pòſt omnem hominum naturam diuinæ cognitionis lumine illuſtras. Deinde Dei potentiam (vt licet) narrat.

Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia, qui conturbas profundum maris, ſonum fluctuum eius quis ſuſtinebit?

Hanc vocem *Præparans*, Firmans, Symmachus dixit, & Conturbans: Theodotion, Mitigans, explanauit. Dicit autem, montes quidem ſtabiles, & immobiles facis, mare autem moues, cùm vis, & rurſos ſedas, cuius ne ſtrepitus quidem remanet audientibus. Perficis autem vnumquodque eorum inexplicabili potentia vtens, qua veluti quo-
B dam cingulo cingeris. Quoniam enim cinctus ad conficiendum quod vult, magis expeditus eſt; Zonam eleganti figura Dei virtutem nuncupauit. Hinc deinceps noui teſtamēti officia perſequitur.

Turbabuntur gentes.

Apoſtolorum præconia declaraoit, quæ tumultum, & tempeſtatem hominihus actutum concitarunt ſecundum Domini vocem, Veni nan- *Math 10.* que ſegregare hominem à proximo ſuo, filium à patre, filiam à matre, & norum à ſocru. Pòſt autem tempeſtatem ſedauit, & pacem omnibus cōceſſit.

Et timebunt, qui habitant terminos à ſignis tuis.

Præceſſit nanque tumulrus, conſecutus eſt autem timor ob miraculorum magoitudinem exortus, & pietatem docuit.

Exitus matutini, & veſpere delectabis.

Nam miraculorum timore homines perculſi, priſtinum errorem derelinquentes, & verum Deū cognoſcentes, exoriente, & occidente Sole gratā & iucundam hymoorum cantilenam Deo afferēt. Hoc Symmachus oſtendit, Progrediente diluculo, & veſperi hymnos dicent.

C *Viſitaſti terram, & inebriaſti eam, multiplicaſti locupletare eam.*

Symmachus autem ita dixit, Fructuum vbertate ipſam ditabis. Nam nō amplius nobis ſolis myſticam pluuiam afferes, ſed totum orbem ad ſacietatem vſque irrigabis: Multiplicaſti, vt locupletes eam.

Flumen Dei repletum eſt aquis.

Symmachus tria cum deſiderio poſuit, Viſita terram, Potabis eam, Fructuum fertilitate locupletabis ipſam, riuulis Dei aquarum refertis. Porrò orbem diu ſterilem, fructuoſum, & ſimol fructibus onuſtum Dominus reddidit, diuinis riuulis irrigationem afferens. Riuuli autem diuini aquarum referti, quinam alij eſſe poſſunt, quàm diuini Apoſtoli? de quibus Dominus Chriſtus inquit, Qui credit in me, ſicot dicit ſcriptura, fluuij ex *Ioan 4.* ventre eius fluent aquæ viuentis. & rurſus, Qui *Ibidem.* bibit ex aqua, quam ego dabo illi, noo ſitiet in æternum, ſed erit aqua, quam ego dabo illi fons aquæ vioentis ſalientis in vitam æternam. Cæterùm Dei flumen ſecundum Septuaginta, eſt

ſpiritus ſancti gratia, quæ in riuulos diuiſa, & huic quidem ſermonem ſapientiæ effundens, alij verò ſcientiam ſuppeditans, alij aotem medicamentorum gratiam, & alij genera linguarum, & per hæc orbem terrarum irrigans.

Paraſti cibum illorum, quoniam ita eſt præparatio.

Porrò Symmachus hoc modo vertit, Facies, vt omne ſemen eius opportunos fructus ferat, ſic confirmans ipſam. Nam cùm à priſtino errore ipſam liberaſſes, perfeciſti, vt virtutis fructus opportunè ferat, qui te delectabunt, agricolas verò nutrient. Secundum enim Septuaginta, fructus, qui producitur, eſt ſerentium cibus. Paraſti enim, inquit, cibum illorum, quoniam ita eſt præparatio tua. Propterea, inquit, perfeciſti, vt ipſi fructũ ferant, vt per hunc alantur.

Riuos eius inebrians.

Hinc manifeſtum eſt, vaticinationem rerum futurarum eſſe, & nequaquam narrationem earum rerum, quæ acciderunt.

Multiplica genimina eius.

Perſeuera, inquit, ô Domine, quemadmodum quoſdam riuos eorum mentes irrigare, & in fertilitatem excitare.

In ſtillicidiis eius lætabitur germinans.

Stillicidia autem à diuinis concionatoribus opportunè allata, multa lætitia ipſam afficient, & vt floreſcat, facient.

Benedices coronæ anni benignitatis tuæ.

Annus bonitatis apud Eſaiam vocatur annus domini acceptus. Spiritus enim, inquit, Domini ſuper me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, prædicare captiois remiſſionem, & cæcis viſum, prædicare annum Domini acceptum. Anoum igitur bonitatis, tempus poſt Saluatoris noſtri humanitatem nuncupat, tanquàm qoandam vbertatem afferens pietatem ſcilicet: huic igitur diuinum oraculum benedictionem precatur.

Eſa. 61. & Luc. 4.

Et campi tui replebuntur vbertate. Pingueſcent ſpecioſa deſerti, & exultatione colles accingentur.

Hac autem bonitate exoriente, qoæ olim ſolitudo erat, maturum fructom dabit, & aræ Idolorum ſacrificiis inquinatæ, excipientes eos, qui Deũ ſemper laudant, quique Angelorum vitam amplectuntur, ſplendidæ, & illuſtres erunt. Porrò verba ad rem collata ſunt: quandoquidem intuemur omnes currentes ad eos, qui montis crepidinem occuparunt, & ad ſummum virtutis cumulum peruenerunt.

Induti ſunt Arietes ouium.

Ezech. 34. *Arietes ouium*, Ezechiel Vates, & Potentes nominat, ſed ille eos accuſat, quòd bona paſcua paſcebant, & reliqua pedibus conculcabant, atque putam aquam bibebant, & reliquam pedibus turbabaot. Hîc autẽ bona his vaticinatur. dicit enim ipſos veſtiri, & indui: naturam verb indumenti diuinus Paulus declarat, Quicunque enim, ait, in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum indoiſtis. Qooniam enim piſcatores à principio, & mercenarios, & pauperrimos Dominus Chriſtus elegit, ſpiritus gratia vaticinatur etiam diuitum, & potentiû ſalutem; idcirco, inquit, Ioduti ſont Arietes ouiũ: Nam non ſolum oues, verum etiam ipſi arietes ad ſalutare baptiſma accedunt.

Ad Gal. 3.

Et valles abundabunt frumento.

Pauperes autem quadam veluti ſorte electi, quique pietatem exercere decreuerunt; proprium A fructum Deo afferent: hic quidem triginta, hic verò ſexagiota, & hic centum.

Clamabunt etenim, hymnum dicent.

Porrò omnes, qui à principio electi ſunt, cum omni animi ſtudio Deum laudabunt, qui hanc viciſſitudinem hominum naturæ largitus eſt. Scimus igitur nonnullos Interpretes verba Pſalmi ſummatim attendentes, dixiſſe ſingulas res, quæ in hoc pſalmo cõtinentur, poſt ſeruitutis reditum accidiſſe, cùm præter libertatem vberrimum anni ſtatum habuerint, & abundantes imbres, vt & Iordanes inundaret: ipſum enim Dei flomen vocari dixerunt. Ego autem cùm nihil eiuſmodi ab hiſtoria fuiſſe didiciſſem, (in multa enim inopia, & diu vixerunt, vt Heſdras edocuit) cùmque inueniſſem in pſalmo claram vaticinationem de gẽtium ſalute; (Ad te enim, inquit, omnis caro veniet. Et, Exaudi nos Deus ſalutaris noſter ſpes omnium finium terræ, & in mari longè) hunc ſenſum verbis illis accommodatum eſſe cenſui. Qui verò fabulis ſe oblectant, & Hieroſolymæ ædificationem fingunt, & proprias cogitationes, veluti ſomnia narrant, non fuiſſe hæc, ſed fore B poſt Iudæorum reuocationem dixerunt, præter aliorum dogmatum euerſionem hanc fabulam cõponentes, quos cum ſuis deliramentis derelinquamus, & nos diuina oracula attingamus cum Dauide exclamantes, Lucerna pedibus meis lex tua, & lumen ſemitis meis. *Pſal. 118.*

Pſalmi L X V. Interpretatio.

In finem. Canticum pſalmi Reſurrectionis.

Hic titulus apud Hebraicum exemplar non legitur, neque apud alios Interpretes, neque apud Septuaginta in Sexcuplici, verùm nonnulli (vt veriſimile eſt) hanc inſcriptionem appoſuerunt. Cæterùm diuinus Dauid captiuis, qui Babyloni erant, hunc pſalmum conſcripſit, qui non amplius vt reuerterentur rogabant, ſed iam reditũ conſecuti erant, & iter arripuerant. Prædicit etiam gentium ſalutem.

Iubilate Deo omnis terra, pſalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius.

Omnes homines, inquit, nobiſcum hymnus C communicate, & debitum honorem Deo nobiſcum mittite. meritò autem in eandem communionem omnem hominom naturam accerſunt, quandoquidem in ipſis omnium ſalus adumbratur: nam vt illi ex Babyloniorum ſeruitute liberati fuere, ſic omnes homines ab acerba Dæmonis tyrannide abſoluti ſunt. Deinde hymnorum caotilenæ modum edocent.

Dicite Deo, quàm terribilia ſunt opera tua domine! in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Pro viribus, inquit, admiramini miracula à Deo vniuerſitatis edita. Tanta enim & talia ſunt, vt magnitudo eorum, quæ acciderunt, ab impiis minimè credatur. Habet autem alium ſenſum à veritate confirmatum hæc clauſula, In moltitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Cùm, inquit, lumine diuinæ cognitionis terrarum orbem illoſtraueris, atque ad pietatem plures conuerteris; tooc qui perfidiæ tenebris detinentur, pietatem ſimulabunt, impietate abiecta, & hoc continuè fieri videmus: multi

nanque

nanque græco errori inſeruientes, hunc manifeſtò confireri non audent, & cùm Iudæi vrgentur, Crucis trophæum celebrant, & vndique vaticinationis veritas eluceſcit.

Omnis terra adoret te, & pſallat tibi, pſalmum dicat nomini tuo altiſsime.

Hoc manifeſtius Symmachus dixit, Omnes, qui ſupra terram ſunt, venerabuntur te, canentes laudabunt nomen tuum. Cæterùm hæc vaticinatio eſt præſentis temporis, quo omnibus in gentibus vniuerſorum Deus laudatur, & Dominus Chriſtus altiſſimus ab omnibus vocatur.

Venite, & videte opera Dei, quàm terribilis in conſiliis ſuper filios hominum.

Adhibete, inquit, mentem, & ſingula conſiderate, quæ à Deo omnium conditore facta ſunt, eiuſque admirabilem ſapientiam admiramini, per quam hominum genus ad pietatē ducit. ſic enim & Theodotion intellexit, Terribilis in conſiliis ſuper filios hominum. ſed Symmachus, Terribiles artes pro filiis hominum, expoſuit. Terribilibus enim, ait, admirabilibuſq; artibus pro omnium ſalute vſus eſt. Deinde narrat ea, quæ olim acciderunt.

Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertranſibunt pede.

Hoc in loco tempus mutatum eſt: præterita enim tanquam futura dixit. Alij verò tempus permutarunt, & Symmachus ſic dicit, Conuertit mare in aridam, flumen tranſierunt pede. Hic enim eſt, inquit, Deus, qui & nobis reditum, & vobis ſalutem largitus eſt, qui olim & maris flumen diffidit, noſtroſque maiores ſine vllo diſcrimine tranſire fecit.

Ibi lætabimur in ipſo.

Hoc eſt, apud Iordanem: huius enim reminiſcentes, & docentes, quomodo ipſum maiores noſtri tranſierunt, ſubiunxerunt, Ibi lætabimur in ipſo.

Qui dominatur in virtute ſua in æternum.

Sempiternum habet, inquit, Imperium, & Regnum ſine fine.

Oculi eius ſuper gentes reſpiciunt.

Non modo de nobis curam gerit, verumetiam toti orbi prouidet, & omnibus paulo pòſt ſuam ſcientiam præbebit. ſic cùm hoc Vates apertè vaticinatus eſſet, deinde cùm interioribus oculis præconio repugnantes perſpexiſſet; manifeſtiſſimè illorum perfidiam, & ſuperbiam prædicit.

Qui exaſperant, non exaltentur in ſemetipſis.

Hos quidem Theodotion, Declinantes vocauit: Deficientes verò Aquila: Manifeſtius autem Symmachus dixit, Infideles non exaltentur in ſemetipſis. Cæterùm videmus huius vaticinationis finem. Quandoquidem tres, vel quatuor Græci in impietate perſeuerantes, ſibi ipſis placent, minimè cum multitudine conſenſiſſe: hos diuinum oraculum commonefacit, Qui exaſperant, non exaltentur in ſemetipſis. irritant enim in ſe ipſos iuſtum Iudicem, iuſtamque pœnam ſibi aſciſcūt.

Benedicite gentes Deum noſtrum, & auditam facite vocem laudis eius.

Ἀκουτίσατε, Auditam facite, Symmachus dixit. Pergunt autem gentes adhortari, vt à patriis inſtitutis deſciſcant, illorumque Deum laudent, & huius potentiam ignorantes doceant: hoc enim dixit, Auditam facite, videlicet, Alios docete.

Qui poſuit animam meam ad vitam, & non dedit in commotionem pedes meos.

A Nam cùm impiis hominibus me tradidiſſet; nō ſiuit me aberrare, rectamque viam linquere. Verùm notandum eſt hæc omnia piorum chorum percurriſſe, ſimul enim cum eis homines pietate fulgentes miſit, tanquam quoſdam præceptores, & pædagogos, vt vngerent, & illuminarent, & ducerent omnes in pietatem: Talis fuit Daniel, talis Ezechiel, Ananias, Azarias, & Miſael, his, & talibus hæc verba ſupradicta dicere congruit: ex perſona enim illorū ſpiritus gratia hæc cōſcripſit.

Quoniam probaſti nos Deus, igne nos examinaſti, ſicut examinatur argentum.

Hæc enim nos pati permiſiſti, oſtendere volēs pietatis noſtræ integritatem.

Induxiſti nos in laqueum, poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro, impoſuiſti homines ſuper capita noſtra. Trāſiuimus per ignem, & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium.

Talis fuit caminus, in quo ſpiritus flans refrigerabat athletas. *Laqueus*, Leonum lacus, & erat ineluctabilis laqueus, verumtamen per diuinam gratiam hunc laqueum Vates effugit. Veriſimile
B autem eſt ipſos verberari, & cædi, veluti captiuos, & ſeruos ab his, qui eos ceperunt. propterea dixerunt, Poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro, impoſuiſti homines ſuper capita noſtra: ſeruos pro liberis fecit. Verumtamen ab omnibus his liberati, reuerſionemque conſecuti, ſacrificia à lege cōſtituta afferemus, & hoc eum ſubiunxit.

Introibo in domum tuam in holocauſtis, reddam tibi vota mea, quæ diſtinxerunt labia mea, & locutum eſt os meum in tribulatione mea.

Quod, inquit, promiſi cùm mœrebam, cumque obſecrabam, beneuolè perſoluam.

Holocauſta medullata offeram tibi cum incenſo arietum, offeram tibi boues cum hircis.

Quod tibi afferre decet, libentiſſimè ſacrificabo. *Medullata* verò vocauit Pinguia, & Opima: ſic enim & lex offerre præcepit pura, & optima. Verùm Malachias Vates execratur eos, qui talia habent, & cæca, & manca adducunt: Hoc fuit principium illorum malorum Chain. Diſcimus autē per hæc Deum venerari illis rebus, quas chariſſimas, & pretioſiſſimas habemus. *Malac. 1.*

C *Venite, audite, & narrabo vobis omnes, qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ.*

Non fruſtra, inquit, hæc dona afferre promitto, verùm cùm magna munera ab ipſo conſecutus fuerim, quæ & vos diſcere dignos exiſtimo, qui diuinum honorem habetis. Eodem modo in vigeſimo primo pſalmo inquit, Vota mea reddam in conſpectu timentium eum. Cæterùm per hæc diſcimus his communicare, & his præcipuè res diuinas enarrare oportere. Ne detis enim, inquit, ſancta canibus, nec proiicite margaritas veſtras ante porcos. Et myſteria mea mihi, & meis. *Matth. 7.* *Eſai. 24.*

Ad ipſum ore meo clamaui, & exaltaui ſub lingua mea.

Symmachus autem ſic explanauit, Ore meo imploraui, & actutum lingua mea in altum elata eſt. Cùm primùm enim preces attuliſſem; petitiones mihi conceſſæ fuere, & lætitiæ refertus, in gratiarum actionis hominum linguam impuli.

Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo, non exaudiat Dominus.

Symmachus ſic dixit, Iniquitatem ſi præuidi in corde meo, ne exaudiat Dominus. Si obſecrando, inquit, à ſeruitute liberari, & reditum conſequi, aliquam iniquitatem poſt reuerſionem me facturum eſſe cogitaui, diuinam benignitatem ne conſequar. Quoniam autem non mentior, res teſtantur.

Propterea exaudiuit Deus, & attendit vocem deprecationis meæ.

Cùm enim me purum, & innocentem à talibus cogitationibus vidiſſet; copioſè ſuis donis dignũ fecit. ſic cùm hæc piorum chorus perſecutus eſſet, iu hymnum ſermones concludit.

Benedictus Deus, qui non amouit orationem meam, & miſericordiam ſuam à me.

Hymnis, inquit, beneficij auctorem remunero, qui preces meas admiſit, & miſericordiam largitus eſt.

Pſalmi LXVI. Interpretatio.

In Finem. In hymnis Cantici Pſalmi Dauidi.

Hic pſalmus clarum ſenſum habet, & multorum verborũ anfractu in interpretationem non opus eſt: prædicit enim Dei verbi humanitatem, & ſalutarem aduentum, omniumque gentium ſalutem.

Deus miſereatur noſtri, & benedicat nobis, illuminet vultum ſuum ſuper nos, & miſereatur noſtri.

Cùm ſanctiſſimus Vates propheticis oculis futuram omnibus hominibus ſalutem per diuinum aduentum præuidiſſet; ſupplicat, vt hic quàm celerrimè concedatur, vt benedictionem, quæ ex hoc procedit, percipiamus omnes. Deinde per ea, quæ ſequuntur, hoc manifeſtius nos edocet.

Vt cognoſcamus in terra viam tuam.

Vt, inquit, terram incolentes ſemitam ad te ferentem diſcant, & ad ipſam ducantur. Et ne quis opinetur de Iudæorum terra hæc dicta eſſe, iure appoſuit.

In omnibus gentibus ſalutare tuum.

Supplico, inquit, vt tuus conſpectus appareat, vt gentes in tenebris ſedentes illuminet, & ad ſalutem attrahat.

Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes. Lætentur, & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.

Propterea conuenit, vt omnes populi, & gentes, quæ per totum orbem ſunt, lætentur, & tripudiẽt, tuaque beneficia narrent: quandoquidem cognouerunt, nihil eorum, quæ ſunt, neglectum, & ſine cura eſſe: verùm te omnium Iudicem exiſtere, qui iuſtas ſententias pronuncias, atque errantes ad veritatem conuertis: credere verò nolentes ſuppliciis afficis.

Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes.

Non temerè eundem ſermonem repetiuit, verùm auditores attentiores reddere voluit.

Terra dedit fructum ſuum.

Non amplius homines ex terra nati, Deum, qui omnibus præeſt, ignorant, qui ſecundum Vatem, inuenit omnem viam ſcientiæ, Poſthæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt: idcirco dulciſſimum pietatis fructum illi afferent. Baruch. 3.

Benedicat nos Deus Deus noſter, benedicat nos Deus.

Quemadmodum bis gentes ad hymnos canendos excitauit, eodem modo bis benedictionem illis quæſiuit. Sciendum eſt autem, quòd benedicentes homines Deũm, verba tantùm illi afferunt, operibus verò illum beneficiis afficere non poſſunt: Deus autem benedicens, ſermones operibus confirmat, & omnis generis honorum vbertatem benedictis præbet. Deinde edocet, quomodo poſſit diuinam benedictionem conſequi.

Et metuant eum omnes fines terræ.

Qui enim religioſè erga diuinas leges affectus eſt, futurumque iudicium timet; per harum obſeruantiam Deum colit. Diuinus autem cultus benedictionem operatur, ipſe igitur pſalmi finis non Iudæos, ſed omnes homines docuit, vt diuinum timorem habeant, & declarat ipſum eſſe Deũ noſtrum, qui ſalutem iis, qui in eum credunt, tractauit. Erubeſcant Hæretici impiè agentes, & minimè confitentes ipſum Deum ex Deo, vnigenitũ patris filium ante ſecula, qui nouiſſimis diebus ipſe filius hominis factus eſt immutabiliter (vt diximus) ob hominum ſalutem.

Pſalmi LXVII. Interpretatio.

In finem. Pſalmus Dauidi.

Videns beatus Dauid impietatem, quæ inter homines verſabatur, & Dæmonis imperium, edoctus autem à ſancto ſpiritu aduentum Dei & Saluatoris noſtri; petitionem affert, rogans, vt quàm celerrimè veniat, & recipit actutum futurorum declarationem, & eodem tempore docetur, & edocet humanæ naturæ ſalutem, hoſtiumque perniciem, & omnino admirabilem rerum viciſſitudinem.

Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius, & fugiant, qui oderunt eum, à facie eius.

Tempus eſt, inquit, vt tu domine exurgas, vtque hominum ſalutem procures: quamprimùm enim totum inimicorum agmen in fugam conuertetur tui aduentus ſplendore diſſipatum. Cæterùm hoc verbum *Exurge*, (vt ſæpius diximus) non modo patientiæ ceſſationem vocat, verùm etiam Reſurrectionis Saluatoris mundi per tres dies: cùm libentiſſimè pro nobis mortem ſubiit.

Sicut deficit fumus deficiant, ſicut fluit cera à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie Dei.

Quemadmodum enim ventorum impetus fumum diſſipat, vt cera igni admota diſſoluitur, ſic ô Domine tua præſentia hominum hoſtes penitus vanos reddes. Quos nanque Peccatores, Septuaginta dixerunt, Impios nominarunt omnes alij Interpretes, & Hebraicum exemplar, & Syrum.

Et iuſti epulentur.

Cùm autem, inquit, hoc perfectum fuerit; lætitiæ refertus erit iuſtorum chorus.

Et exultent in conſpectu Dei, & delectentur in lætitia.

Oſtendit per hæc non contra homines has preces attuliſſe, verùm contra Dæmones, hominibus bellum inferentes, quibus diſſipatis, & vanis effectis, exultant gentes, & Deum, qui ſalutem largitus eſt, laudant.

Cantate Deo, & pſalmum dicite nomini eius, iter facite ei, qui aſcendit ſuper occaſum, Dominus nomen illi, exultate in conſpectu eius.

Hic

Hìc propheticus ſermo ſacros Apoſtolos adhortatur, vt cum tripudiis, & hymnis ad gentes currant, iterque vniuerſorum Imperatori præparent. Similia ſunt hæc iis, quæ à Domino dicta fuere, *Math. 28.* Euntes docete omnes gentes, baptizantes illas, In nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Per hanc autem diſciplinam, & baptiſmatis regenerationem, aſpera via fiet facilis, & præparabitur Deo volenti habitare in ipſis & inambulare ſecundum *Luc. 12.* Vatem. Super occaſum autem ipſum conſcendiſſe inquit, oſtendens tenebras, quæ in terra hominum animis obfuſæ ſunt. Hoc quidem ſic Symmachus dixit, Sternite viam ei, qui vehitur in terra inculta: Inculta autem eſt ſolitudo, quam ſæpius ſacræ literæ gentes nuncupant. Lætare enim, *Eſa. 54.* inquit, deſertum ſitiens. Et rurſus, Multæ filiæ deſertæ, magis quàm eius, quæ habet virum. Hanc ſolitudinem & incultam terram, & lumine priuatam, & idcirco occaſum nominatam, ſol iuſtitiæ ingreſſus, & caliginem diſſipauit, & ſuum templum effecit.

Turbabuntur à facie eius patris orphanorum, & iudicis viduarum.

Non ferunt nanque eius conſpectum, iuſtum ipſum iudicem eſſe ſcientes: Nam propter viduarum tutelam, & orphanorum curam, eius prouidentiæ iuſtitiam oſtendet. Hunc Dæmonum tumultum, & timorem diuinorum Euangeliorum hiſtoria nos edocet: intelligimus enim ipſos di- *Math. 8.* centes, Quid nobis & tibi fili Dauid? veniſti ante tempus torquere nos?

Deus in loco ſancto ſuo.

Quoniam dixit, Exurgat Deus, & iter facite illi, qui aſcendit ſuper occaſum; iure hanc clauſulam *Ioan. 3.* appoſuit, quaſi dicat, Nemo opinetur vniuerſorum Deum gubernare loci mutatione vtentem: ſimile eſt illud, quod à Domino dictum eſt, Nemo aſcendit in Cœlum, niſi qui deſcendit de Cœlo, filius hominis, qui eſt in Cœlo: per hæc enim oſtendit diuinam naturam minimè circumſcribi poſſe, & docuit deſcendiſſe, & cùm in terra degeret, & cum hominibus verſaretur, tamen in cœlis erat, à patre nunquam ſeparatus.

Deus, qui inhabitare facit vnius moris in domo, qui educit vinctos in fortitudine, ſimiliter eos, qui exaſperant, qui habitant in ſepulcris.

Vnanimes, vocat eos, qui vnum propoſitum habent, quique de ſola virtute rationem habere decreuerunt, & non modò hæc, & modo illa malunt: hos in diuina domo inhabitare dicit. *Vinctos* autem, eos, qui vndique peccati vinculis circundati ſunt, quos ſolutos, fortes euaſuros eſſe prædixit. Talis fuit Matthæus, talis Iacobus Alphæi, talis Zacchæus, qui à peccati vinculis liberati, valdè viriliter contra eum, qui eos vinxit, bellum ſuſceperunt. Non ſolum autem, inquit, vinctos viriles reddit, verumetiam eos, qui in cumulum impietatis peruenerant, & tanquam in ſepulcris grauiter olentibus, videlicet in propriis corporibus habitabant; hos inquam cum illis ſalute dignos faciet.

Deus cùm egredereris in conſpectu populi tui, cùm pertranſires in deſerto, terra mota eſt, etenim cœli diſtillauerunt.

Hanc clauſulam Symmachus ſic interpretatus eſt, Deus cùm præcederet populum ſuum, & ambularet per incultam terram, terra concuſſa eſt, & Cœlum ſtillauit. Cùm, inquit, tranſiturus eſſes A in illam ſolitudinem, & terram incultam, & quæ nondum radium luminis accepit; agitaſti terram & commouiſti, & è cœlo gratiæ rores ſtillaſti. Hoc autem tempore crucis accidit, quandoquidem terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt: hoc verò poſt in cœlos reditum, tunc enim inſufflata eſt ſpiritus gratia Apoſtolis, quæ ſimilis fuit quibuſdam roris *Ioan 20.* ſtillicidiis. Deinde manifeſtius Iudæos edocens Deum omnia hæc facientem, ſubiunxit.

A facie Dei Sinai, à facie Dei Iſraël.

Qui enim in Sinai monte, inquit, maioribus noſtris apparuit, hic & terram commouit tempore Crucis, (noſtram inſaniam redarguens) & ſpiritus gratiam largitus eſt.

Pluuiam voluntariam ſegregabis Deus hæreditati tuæ.

Quemadmodum ſuperius Rores vocauit, hoc in loco Pluuiam nuncupauit: ad vtilitatem nanq; diſcentium, gratia affatim præceptoribus ſuppeditabatur. *Pluuiam* enim, Doctrinæ irrigationem vocat. *Voluntariam* autem appellauit ob liberum arbitrium, non enim ex neceſſitate irrigatur aliquis, ſed doctrinæ acquieſcens, cõſequitur gratiã.

B *Et infirmata eſt, tu vero perfeciſti eam.*

Infirmatam eſſe ipſam hæreditatem inquit: infirmitatem verò impiorum impetus nuncupauit. ſic & Dominus Paulo inquit, Sufficit tibi *2. Cor. 12.* gratia mea, nam virtus mea in infirmitate perficitur. Verùm irruptionis tempore confirmas, & corroboras athletas: hos enim habes hæreditatẽ, ſecundum vaticinationem dicentem, Poſtula à *Pſal. 2.* me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Porrò Symmachus ſic expoſuit, Quam effeciſti, & fundaſti. & Aquila manifeſtius dixit, Tu fundaſti eam, quæ laborabat: Eam enim quæ in perſecutionibus multos ſuſcepit labores, intrepidam reddidiſti.

Animalia tua habitabunt in ea.

Animalia Dei, ſacros Apoſtolos nuncupat, quibus conſcenſis, errorem exegit, hominesque ad Dei cognitionẽ conuertit. ſic & de Paulo teſtatus eſt, Quoniam vas electionis mihi eſt iſte, vt por- *Act. Apo. 9.* tet nomen meum coram gentibus & Regibus, & filiis Iſraël: Idcirco ipſos equos diuinus Ahacuc *In Cantic.* nominauit, Aſcendere feciſti enim, inquit, in ma- C ri equos tuos, turbantes aquas multas. Hos habitare in Dei hæreditate, hoc eſt, in gentibus, diuinũ oraculum prædixit. Habitant enim vſque ad hodiernum diem, qui non modo ſepulcris ſanctos reddunt accedentes, verum etiam doctrina ſuorum ſcriptorum hominum animos conuertunt.

Paraſti in bonitate tua pauperi Deus.

Hæc autem, inquit, inopi hominum naturæ ob tuam bonitatem largitus es.

Dominus dabit verbum euangelizantibus in virtute multa.

Quos ſuperius Animalia appellauit, hoc in loco Euangelij præcones nominat. & quoniam piſcatores erant, & publicani, & coriarij, electi ſunt autem præceptores Philoſophorum, & Sophiſtarum, & Rhetorum, & eorum, qui ob dicendi facultatem ſe ipſos efferebant, meritò edocet, vnde haurientes doctrinæ flumina irrigationem afferunt.

Rex virtutum dilecti, ſpecies domus tua diuidere ſpolia.

Symmachus verò hoc modo expoſuit, Dominus dedit verba euangelizātibus multo exercitu, Reges militum dilecti fuerūt, amabiles facti ſunt, & regimen domus diſtribuet ſpolia. Vocat autem Multum exercitum eos, qui crediderunt. ſic & A- *Cap. 1.* poſtolus Timotheo ſcribens dicit, Milita bonam militiam, & nemo militans, negotiis vitæ implicatur, vt exercitus Duci placeat. *Reges* verò *Multū*, horum præceptores appellauit, quos diligi, amabileſqoe nominari dixit. ſic autem ipſos, & Do- *Ioan. 15.* minus vocat, Vos amici mei eſtis, iam non dicam vos ſeruos, ſed amicoa. ſic & diuinus Apoſtolus *Roman. 8.* dicit, Si enim dilectio Dei continet nos; quis ſeparabit nos à dilectione Chriſti? *Spolia* verò nuncupat eos, qui ſua membra peccato ſeruientia fecerunt, quique hęc in ſeruitutem diabolo obiecit: hos autem ſacris Apoſtolis diſtribuit, cùm hunc quidem Romanis præceptorem, hunc verò Græcis præfeciſſet, & hos Indis, & hos Aegyptiis præcones declaraſſet. Hæc ſpolia ſacris Apoſtolis ſpecies domus diſtribuit. *Domus* autem *Dei* ſecundum diuinum Apoſtolum, hi, qui crediderunt ſunt. *Species* verò *Domus*, eſt gratia ſpiritus ſancti, quæ hanc pulchram, & illuſtrem reddidit: vniuerſi ge- B neris donorum largitione. & hoc magis dilucidè per ea, quæ ſequuntur edocuit.

Si dormiatis inter medios cleros, penna columbæ deargentata, & poſteriora dorſi eius in pallore auri.

Pennas verò *Columba* vocat Spiritus gratiam: in ſpecie nanque Columbæ apud Iordanis flumen apparuit. Dorſum autem auro ornatum eſſe dicit: nam hæc quidem ſimpliciora, & faciliora puris *Eſai. 24.* affert, perfectioribus verò altiora: Myſteria enim mea mihi, & meis: & his quidem vt puris lac præbet, his verò ſolidum cibum. *Cleros* autem nuncupat Duo teſtamēta. Dicit igitur, ad vtriuſq; doctrinam accedite, & videbitis omnem ſpiritus ſancti gratiam. Non ſimpliciter tamen accedere, ſed etiam continenter aſſidere iuſſit. Hoc enim ſignificauit, *Si dormiatis*, Eò quòd qui dormit, immobilis permanet.

Dum diſcernit Cæleſtis Reges, ſuper eam niue dealbabuntur in Selmon.

Et ſuperius Reges, Apoſtolos nuncupauit, tanquam Regni cœlorum hæredes, vt etiam in Quadrageſimo quarto pſalmo Principes nominauit, Conſtitues enim eos, inquit, Principes ſuper om- C nem terram. Cæterùm ſpiritus ſancti aduentum prædicit, in die Pentecoſtes, in quo ipſi linguarum diſcriminis gratiam acceperunt. Dicit igitur ea tempeſtate, qua ipſis orbis terrarū regna diuidit, & hunc quidem his gentibus, hunc verò illis præeſſe iubet; illuſtrabit ipſos, & ſimiles niui oſtendet. Prædicit autem etiam locum, in quo hæc fient. *Selmon* enim Hieroſolymam nominauit: in illa nanque ciuitate Apoſtolorum chorus degens, ſancti ſpiritua gratiam conſecutus eſt.

Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis.

Quos vocauit Animalia, & Euangelij præco- *Math. 5.* nes, & Reges, & Montem nuncupat: ſic etiam Dominus in ſacris Euangeliis inquit, Non poteſt ci- *Eſa 2.* uitas abſcondi, ſupra montem poſita. Sic etiam Eſaias clamat, Erit nouiſſimis diebus mons Domini perſpicuus. Pinguem enim ipſum, & caſei refertum vocat, tanquam ſatis cibi gregibus in ipſo paſcentibus præbentem, & multam vbertatem à diuina gratia recipientem.

A *Vt quid ſuſpicamini montes coagulatos? mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo.*

Aquila ſic dixit, Cur æmulamini editos mōtes? mons, quem deſiderauit Deus, vt ibi ſe ipſum collocaret. In Iudæos diuinum oraculum inuehitur, & in iniqua Hæreticorum conuenticula, qui ſe ipſos eccleſiam nominant, & inquit, Cur efferimini æmulando, & æquiparando vos monti, quem Deus habitaculum ſuum reddidit?

Etenim Dominus habitabit in finem.

Non enim ſicut apud vos Iudæi præfixum tempus habitauit, ſic & in hoc docebit, ſed ſempiternam habitationem in hoc habebit: Hoc enim declarat, *In Finem.*

Currus Dei decem millibus multiplex millia lætantiū.

Nam non ſicut apud vos Iudæi paucos ſanctos habuit, ſuper quibus conſcendit, & in quibus habitauit, ſic & nunc habebit. Ex illis nanque infiniti ſunt, diuina conſcenſione digni: Noua enim hæreditas mille habet, & decem millia ſanctorum hominum lætantium, & afferentium Deo pium cultum, qui rectè viuunt, & coronas merent, quique ad præmium cœleſtis vocationis feſtinant.

B *Dominus in eis in Sina in ſancto.*

Qui in monte Sinai noſtris maioribus ſe conſpiciendum præbuit, ipſe etiam hos reget: non enim alius ille, & alius hic: Etenim ipſe Dominus omnium diues in omnes, qui inuocant illum. ſic *Roman. 10.* cùm propheticus ſermo demonſtraſſet eum, qui deſcendit, quique hoſtium agmen euertit; oſtendit ipſum aſcendentem, & iis, qui olim captiui erant, libertatem largientem.

Aſcendiſti in altum, captiuam feciſti captiuitatem.

Aſcenſus deſcenſum oſtendit, & teſtis Apoſtolus dicens, Quod autē aſcendit, quid eſt, niſi quod *Epheſ. 4.* & deſcendit prius in inferiores partes terræ? Qui deſcendit ipſe eſt, & qui aſcendit ſupra omnes cœlos. Captiuam autem fecit captiuitatem, cùm recepiſſet eos, qui olim captiui facti erant, & quaſi viciſſim captiuam cepiſſet ipſam ſeruitutem, & libertatem ipſis largitus eſſet.

Accepiſti dona in hominibus.

Apoſtolus dicit, Dedit. vtraque autem accide- runt: quandoquidem qui accepit ab accedenti- *Ibidem.* bus fidem, largitur gratiam.

Etenim non credentes inhabitare.

C Hanc clauſulam manifeſtius Aquila interpretatus eſt, Vtique non credentes, vt in ipſis habitares. Non reſpexiſti, inquit, in antiquam eorum perfidiam, verùm & repugnantes videns, perſeueraſti eos beneficiis afficere, donec ipſos propriam habitationem redderes.

Dominus Deus benedictus, benedictus Dominus die quotidie.

Meritò ſanctiſſimus Vates ad canendos hymnos linguam ſoluit. ſemper, inquit, laudatu dignus es, cùm hac benignitate vſus fueris.

Proſperum iter faciet nobis Deus ſalutarium noſtrorum.

Qui ſalutem nobis, inquit, donauit, hic nobis & iter complanabit, ne his bonis fruſtremur.

Deus noſter Deus ſaluos faciendi.

Concedet autem hoc, cùm ſit fons ſalutis.

Et Domini Domini exitus mortis.

Ipſe enim nobis aperuit ineluctabilem mortis cuſtodiam, & portas æneas confregit, & vectes ferreos contriuit, & hoc per ea, quæ ſequuntur declarauit.

Verum-

Verumtamen Deus confringet capita inimicorum ſuorum, verticem capilli perambulantium in delictis ſuis. A

Reſerauit nobis, inquit, mortis ianuas, cùm capita inimicorum confregiſſet, qui inquirunt hominum peccata, quique ne capillum quidem capitis inexploratum relinquunt. Dicit autem per Capillum, minimum peccatum. Quod verò, ait, hoc eſt, peccantibus Deus mortẽ præmium præſcripſit: Inquirens autem diabolus, veluti quidam acerbus carnifex hominum vitam, ne minimum quidem peccatum deſpicit: verùm naturam humanam morte mulctat. Cùm eadem igitur natura Dominum Christum circundatum vidiſſet; acceſſit, inquirens cauſas mortis: hoc enim & Dominus in ſacris Euangelijs inquit, Venit Princeps mundi huius, & in me nihil inueniet. Veruntamen cùm nihil inueniſſet, eum tamen morte affecit. Hæc verò iniuſtitia illius imperium euertit, hominibus autem Inferos reſerauit, quemadmodum in ſermonibus de prouidentia pluribus verbis dictum eſt. & diuinus Apoſtolus, diabolum mortis imperium habere dixit.

Ioan 14.

Heb. 2.

Dixit Dominus, ex Baſan conuertam, conuertam in profundum maris.

B

Porrò Symmachus ſic expoſuit, Dixit Dominus, ex Baſan conuertam à profundis maris. *Baſan* autem in linguam noſtram conuerſa, Dedecus ſonat. Dedecus verò fructus eſt peccati: ab hac igitur nos vniuerſorum Deus conuertet, & à profundo maris. Quid ſit verò maris profundum, ipſe Vates docet, exclamans.

Ut intingatur pes tuus in ſanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo.

Sic Symmachus hãc clauſulã explanauit, Vt frãgatur pes tuus cũ ſanguine, & lãbat cruorẽ lingua canũ tuorũ ab vnoquoq; inimicorũ tuorũ. Quoniã enim oſtẽdit vniuerſorum Deũ veluti quendã virum fortem victorem hoſtes expugnantem, & eos, qui iniuſtè captiui erant liberantem, ſermone deſcribit, ſanguinum riuos, & mortuos conculcatos, hoſque inſepultos proiectos, canibuſque in eſcam expoſitos. ſic per Eſaiam exclamat, Torcular calcaui ſolus, & de gentibus nullus eſt mecum: calcaui eos in furore meo, deduxi in terram ſanguinem eorum, & veſtimenta mea aſperſa ſunt victoria illorum.

Eſai. 63.

Viderunt ingreſſus tuos Deus, ingreſſus Dei mei, Regis mei, qui eſt in ſancto.

C

Ingreſſus Dei, Gubernationes vocat. *Sanctum* autem, Templum ex ſemine Dauid erectum. Clara ait, omnibus hominibus tua prouidentia facta eſt, & varias tuas diſpenſationes omnes cognouerunt.

Præuenerunt Principes coniuncti pſallentibus in medio iuuencularum tympaniſtriarum.

Hinc deinceps Eccleſiarum lætitiam docet. *Principes* verò ſacros Apoſtolos appellat, tanquam harum architectos factos. *Iuuenculas* autem *Tympaniſtrias*, Puellas vocat virginitatem exercentes, & diuinam ſymphoniam Deo afferentes. Deinde ea, quæ dicta ſunt manifeſtiora facit.

In eccleſijs benedicite Deo Domino de fontibus Iſraël.

Demonſtrauit veteris teſtamenti ceſſationem: quandoquidem vnum erat Iudæorum templum; hìc verò Eccleſiarum multitudinem vaticinatur, in quibus ex Iſraëliticis fontibus Deum rerum omnium conditorem laudari præcipit. Cæterùm Fontes Iſraëlis iure quis nominare poterit Vatum libros, ex quibus dulcem cantum Deo afferimus.

Quoniam autem præter propheticos fontes, Apoſtolicos etiam nobis largitus eſt, meritò ſubdit:

Ibi Beniamin adoleſcentulus in mentis exceſſu.

Aquila autem dixit, Ibi Beniamin paruus imperans ipſis: ſecũdum Theodotionem verò, Præceptor illorum. Porrò *Beniamin adoleſcens*, eſt beatus Paulus, qui ex tribu Beniamin ortus eſt; *Adoleſcens*, tãquam poſt omnes vocatus, & appellatus. Præterea Adoleſcentem ipſum Actuum hiſtoria vocat. Hic eccleſiis imperat, & inſtruit gentes, & volentes ad ſalutem ducit. Fuit autem in exceſſu mentis, cùm didiciſſet in cœlis eſſe eum, quem ipſe perſecutus eſt, quemque mortuum exiſtimauit. Poſtquam autem non modo beatus Paulus, verũ etiam reliquus Apoſtolorum chorus res diuinas credentes docet; meritò & de his propheticus ſermo mentionem fecit.

Phi[l]ip. 3.

Principes Iuda duces eorum, Principes Zabulon, & Principes Neptalim.

Ex his nanque Tribubus cæteri Apoſtoli originem duxerunt, & illi, qui vocabantur Fratres Domini, ex tribu Iudæ genus traxerunt. Petrus autẽ, & Andreas, & Iacobus, & Ioannes, & Philippus ex oppido Bethſaidæ fuerunt: Matthæus, & Iacobus dicti ſunt habitare Capharnaum. Simon Zelotes Cananæus nominatus eſt. omnia autem hæc loca Galilææ ſunt. Zabulon, & Neptalim ibi ſuam habuerunt ſortem, & huius rei duo ſunt teſtes, vnus quidem Vates, alius verò Euangeliſta: hic prædicens, hic verò teſtimonium perhibens. Dicit autẽ ſic, Terra Zabulon, & terra Neptalim, & cæteri maritimam regionem incolentes, trans Iordanem Galilææ gentium, populus, qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam.

Matth. 4. & Eſa. 9.

Manda Deus virtuti tuæ, confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis, à templo tuo in Hieruſalem.

Symmachus autem ſic expoſuit, Impera Deus de fortitudine tua, corrobora hoc Deus, quòd feciſti nobis per templum tuum, quod eſt ſuper Hieroſolymam. Confirma, inquit, domine gratiam, quam dediſti per templum tuum, quod ex nobis reparaſti, quod collocaſti ſupra omne imperium, & potentiam, & poteſtatem, & ſuper omne nomen, quod nominatur non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro. *Hieroſolymam* enim cœleſtem ciuitatem nuncupat, de qua beatus Paulus teſtatus eſt, Verùm ſuperna Hieruſalem libera eſt, quæ eſt mater omnium noſtrum. Petunt igitur per cognationem, quam cum templo habent, vt gratia, quæ ipſis conceſſa fuit, roborentur, vtque ob ſacrificium fruantur cumulo beneficij in ſe collati. Hinc prædicit mutationem Regum.

Galat. 4.

Tibi offerent Reges munera.

Cùm enim à perſecutionibus deſtitiſſent, debitum honorem tanquam Deo afferent, & quemadmodum ipſi tributum à ſubditis accipiunt, ſic ipſi veluti ſerui, & ſubditi tibi dona afferent, & huius rei teſtes ſunt oculi, intuentes vaticinationis veritatem.

Increpa feras Arundinis.

In aliquibus autem exemplaribus, Nemoris, habetur: ſiue Nemus ſit, ſiue Arundo, peccatum per hæc ſignificatur. Porrò in his locis feræ rationis expertes luſtra habent, quas per diuinam implorationem Vates nos exigere docuit.

*Congregatio taurorum in vaccis populorum, vt ex-
cludant eos, qui probati ſunt argento.*

Tauros vocat Iudæorum multitudinem, ob eo-
rum vſitatam audaciam. *Iuuencas* verò *populorum*,
eos, qui ex gentibus crediderunt, nominauit pro-
pter nouitatem vocationis. Prædicit igitur diui-
num oraculum Iudæorũ impetus factos in prin-
cipio diuini præconij contra homines pios. Hoc
verò, inquit, facient, volentes ipſos excludere, &
felicitate eos priuare, quæ ipſis data fuit, qui in-
ſtar argenti igne examinati, declarati ſunt eſſe
Galat. 4. probati. Hoc de ipſis beatus Paulus inquit, Ae-
mulantur vos non bene, ſed contendentes exclu-
dere, & varias ſanctorum cædes efficientes, iure
etiam de his inquit.

Diſſipa gentes, quæ bella volunt.

Sic cùm de illis, qui contradicunt, vaticinatus
eſſet, orationem transfert in credentes.

Venient legati ex Aegypto.

Porrò primùm de Aegypto mentionem facit,
vtpote quæ ab antiquo impietatis impetu emer-
Act. Apo. 2. ſerit. Meminit autem horum Actuum hiſtoria,
commemorando eos, qui collecti erant in die Pē-
tecoſtes, qua ſancti Spiritus gratia ſuperuenit A-
poſtolis.

Aethiopia præueniet manus eius Deo.

Et hoc euentum ſortitum eſt: teſtis eſt Eunu-
Act. Apoſt. 8 chos Candacis Reginæ Aethiopum, quem Philip-
pus ad veritatem deduxit. Deinde totius orbis re-
gna vocat.

Regna terræ cantate Deo, pſallite Domino.

Omnes, inquit, qui per totum orbem terrarum
eſtis, diuinæ cognitionis lumen accipite, & pro
pietate hymnos afferte.

Qui aſcendit ſuper cœlum cœli ad orientem.

Dominus enim Chriſtus non modò in hoc cœ-
lum, quod videtur aſcendit, verùm etiam ſuper il-
lud, quod eſt ſuper hoc, & ſedit in dextera magni-
ficentiæ in excelſo cœnaculo, omnibus homini-
bus radios ſui orientis demittens.

Ecce dabit vocem ſuam, vocem virtutis.

Significat autem per hæc poſt Saluatoris no-
ſtri aſſumptionem, Spiritus ſancti aduentum: nam
Luc. 24. hunc Dominus etiam virtutem appellauit, Ma-
nete enim, inquit, in ciuitate hac, donec induami-
ni virtutem ex alto. Cæterùm de hac voce etiam
Actor. 2. beatus Lucas mentionem facit, dicens, Facta eſt
autem vox de cœlo tanquam venientis ſpiritus
vehementis, & impleuit domum vbi erant ſeden-
tes.

Date gloriam Deo.

1. Cor. 6. Simile eſt hoc lationi Apoſtolicæ legis. Glori-
ficate enim, inquit, Deum in corpore veſtro, &
in ſpiritu veſtro, quæ ſua ſunt: nam cùm tot tan-
taque bona conſecuti ſimus; iuſtum eſt ſemper
beneficij auctorem laudare.

*Super Iſraël magnificentia eius, & virtus eius in nu-
bibus.*

Ex Iſraël namque facti Apoſtoli originem tra-
hentes, Dei magnificentiam oſtendebant per ea,
quæ edebant miracula, & qui illis ſucceſſerunt,
cùm docendi munus præceptoris more obiſſent,
veluti quædã nubes aquam è pelago ſpiritus ſan-
cti haurientes, irrigationem hominibus afferunt.

Mirabilis Deus in ſanctis ſuis.

Cæteri verò, inquit, omnes virtutis ſtudioſi
ad diuinas laudes celebrãdas accingunt ſe, ſecun-
Matth. 5. dum Domini vocem dicentem, Luceat lux veſtra
coram hominibus vt videant opera veſtra bona,
A & glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt.

*Deus Iſraël, ipſe dabit virtutem, & fortitudinem
populo ſuo.*

Non temerè autem hoc in loco de Iſraël memi-
nit, ſed quoniam cùm Iacob Eſau timuiſſet, dein-
de cùm diuino conſpectu dignus factus eſſet, cor-
roboratus eſt, mentiſque timorem diſcuſſit. Edo-
cet autem nos ſermo eum, qui illum fortem red-
didit, & inimicis ſuperiorem effecit, nouum ſuum
populum confirmaturum, & pacatum, & inuictũ
effecturum eſſe.

Benedictus Deus.

Finis accommodatus eſt pſalmo: quandoqui-
dem oportebat, vt tantorum bonorum narratio
diuino hymno concluderetur.

Pſalmi LXVIII. Interpretatio.

*In Finem. Pro his, qui mutabuntur.
Pſalmus* Dauidi.

Quarundam rerum viciſſitudinem pſalmus
prædicit. Dictatus eſt in Iudæos, qui exules Baby-
B loni erant, & formatus eſt tanquam ab illis depre-
cantibus, & libertatem poſtulantibus: Verum-
tamen vaticinatur, & à ſeruitute liberationem, &
reditum, & Hieroſolymæ ædificationem, & pror-
ſus priſtinam Iudææ felicitatem. Continet etiam
vaticinationem de Domini cruciatibus, &
propter hos vltimam Iudæorum perniciem, quæ
eos apprenſura erat. Quoniam enim quæ ab ini-
micis perpeſſi ſunt, hæc contra beneficij auctorē,
& Saluatorem auſi fuerunt, quæ inimicis preca-
bantur, hæc in ipſos iuſtus iudex pronunciauit.

Saluum me fac Deus, *quoniam intrauerunt aquæ v-
que ad animam meam.*

Piorum frequentia has preces affert. *Aquas* ve-
rò vocat Calamitatum multitudinem: vndique,
ait, res moleſtæ circunſtant me.

Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtantia.

Symmachus ſic vertit, Immerſus ſũ in infinitas
voragines, & non eſt ſtatus: ex trãſlatione eorum,
qui in profundum mare inciderunt, quique vel
maximè deorſum feruntur, & vix fundum attin-
gere poſſunt. Declarat autem per hæc malorum
magnitudinem.

C *Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demer-
ſit me.*

Variis figuris orationem exornat, non inueni-
ens dignam comparationem malorum, à quibus
detinebatur.

Laboraui clamans, raucæ factæ ſunt fauces meæ.

Semper, inquit, ſupplicans exclamo, vt &
ipſa inſtrumenta vocis laborent. *Clamorem* verò
Intentionem obſecrationis mentis dicit.

Defecerunt oculi mei, dum ſpero in Deum *meum.*

Porrò hoc dixit ex tranſlatione eorum, qui ali-
quem neceſſarium & notum peregrè redeuntem
expectant, & vias circumſpiciunt. Defeſſus ſum,
inquit, tuam opem expectans. Deinde quæ ſupe-
rius ex tranſlatione poſuit, manifeſtius edocet.

*Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui ode-
runt me gratis. Confortati ſunt, qui perſecuti ſunt me
inimici mei iniuſtè.*

Et numerum ſuperant hoſtes, & magnam habēt
potentiam, & odio me proſequuntur, licet odij
cauſam ipſis non dederim.

Quæ non rapui, tunc exoluebam.

Minimè

Minimè peccaui,& iniuſtè pœnas luo: nō enim ego prior ipſos lædens, ab illis in ſeruitutem redactus ſum.

Deus tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea à te non ſunt abſcondita.

Omnia ô domine tu cognoſcis,& nihil eorum, quæ fiunt, te latet. ſcis igitur me in illos nihil cōmiſiſſe: tuas autem leges tranſgreſſus ſum. Hoc illi
Pſal. 50. ſimile eſt, Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci.

Non erubeſcant in me, qui expectant te domine, domine virtutum: non cōfundantur ſuper me qui quærunt te, Deus Iſraël.

Ne ſim, inquit, aliis pœnæ exemplar, expectans quidem à te ſalutem, deceptus verò mea ſpe, ſed diſcant per ea, quæ mihi contigerunt, illi, qui tui notitiam habent, quòd ſperantium in te, ſalutis, & non dedecoris es auctor.

Quoniam propter te ſuſtinui opprobrium, operuit confuſio faciem meam.

Dedecore repletus ſum, tua opprobria recipiēs: quandoquidem aſſiduè aduerſarij mihi obtrectāt, tuam imbecillitatem; meam ſeruitutem appellantes.

B *Extraneus factus ſum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.*

Enumerat miſeriæ cauſas, in miſericordiam illum, qui miſericors eſt, excitans. & prius quidem impiorum probra poſuit, deinde cognatorum, & ſociorum ſegregationem: quandoquidem tanquā bello captum non permiſerunt me inter cognatos verſari.

Quoniam zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me.

Non parum autem ſanctæ tuæ domus, & impiorum irriſio diſcruciat, & angit me: non enim ex mea imbecillitate ea, quæ contra illum à me facta ſunt, ratiocinantur. & propterea maledictis contra te prolatis pungor: videor enim ipſorum ego cauſa eſſe. Illud verbum Comedit me, Symmachus, Conſumpſit me, dixit.

Et operui in ieiunio animam meam, & factum eſt in opprobrium mihi, & poſui veſtimentum meum cilicium, & factus ſum illis in parabolam.

Propter hæc diſcrucior, & ieiunio macero corpus, verùm & hoc ipſum illis ridendi anſam præbet: affligo autem me ipſum, etiam ſacci amictu,
C lugubrem habitum gerens, & hinc etiam illuſionis cauſam arripiunt.

Aduerſum me loquebantur, qui ſedebant in porta, & in me pſallebant, qui bibebant vinum.

Et in conuentibus, inquit, & in conuiuiis mea iactant, & illudunt mala. Olim enim iuxta portas conuentus habebant.

Ego verò orationem meam ad te Domine.

Symmachus autem ſic, Oratio mea ad te Domine. His (inquit) ita actis, ego ad te faciem protēdo, & à te expecto opem.

Tempus beneplaciti Deus.

Symmachus autem ſic, Tempus reconciliationis Deus. Satis eſt, inquit, pœna, qua me affeciſti: Tempus iam eſt, vt hanc diſſoluas, tuamque miſericordiam mihi oſtendas. *Beneplacitum* enim, Bonam appellat voluntatem.

In multitudine miſericordiæ tuæ exaudi me, in veritate ſalutis tuæ.

Ne meis peccatis ſupplicium metiaris, ſed immenſæ tuæ benignitatis miſericordia: vtere autē

A vero, & iuſto tuo decreto contra tot mala in me patrantes. Deinde tropicè rurſus calamitates enumerat, ſua narratione miſericordiam commouere tentans.

Eripe me de luto, vt non infigar.

Similis ſum his, qui in limoſam foueam ceciderunt, & mortem expectant, propterea à te ſalutem efflagito.

Libera me ab his, qui oderunt me, & de profundis aquarum.

Oro autem & vt ab hoſtibus, & à malis, quæ illi mihi infligunt, me liberes. *Profunditatem* enim *Aquæ*, Pœnas ab illis irrogatas appellauit.

Non me demergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum, neque vrgeat ſuper me puteus os ſuum.

Ne reſpuas, ait, Domine meam ſalutem, neque claudas benignitatis oſtium: Etenim in puteum incidentes, donec putei oſtium apertum eſt, habēt quandam tenuem ſpem, vt illinc liberentur: operto autem eius ore, de ſalute deſperant.

Exaudi me domine, quoniam benigna eſt miſericordia tua, ſecundum multitudinem miſerationum tuarum reſpice in me.

B Ob tuam benignitatem, non propter meum meritum affer liberationē ab his malis, quæ narraui: Intuere me igitur malis circundatum, ſolue calamitates: ſatis enim eſt vel ſolus tuus conſpectus ad diſſipandam rerum aduerſarum nebulam.

Et ne auertas faciem tuam à puero tuo.

Hoc enim, qui ira perciti ſunt, facere ſolent, vt reſpuant preces delinquentium.

Quoniam tribulor, velociter exaudi me.

Ob doloris exceſſum celerem conſolationem concede.

Attende animam meam, & libera eam.

Solo enim aſpectu potes moleſtias finire.

Propter inimicos meos libera me.

Mea quidem peccata veniam tranſcendunt, verùm hoſtes impij ſunt, & prauitati ſeruiunt: propter igitur opprobria, quæ ab illis perpeſſus ſum, tuæ benignitatis me participem fac. Hoc nāque per ea, quæ ſequuntur declarauit.

Tu ſcis improperium meum, & confuſionem meam, & reuerentiam meam: in conſpectu tuo ſunt omnes, qui tribulant me.

C Nihil eorum, quæ fiunt, te latet, ſed omnia perſpicis, & illorum opprobria, & meam confuſionem: perturbor enim, & mœreo, dum ab illis iniuriis afficior.

Improperium expectauit cor meū, & miſeriam, & ſuſtinui, qui ſimul contriſtaretur, & non fuit, qui conſolaretur, & non inueni.

Nam talibus vndique doloribus cinctus, & etiam alios grauiores expectans, nullam habeo cōſolationem. Hi quidem, qui me angoribus conficiunt, innumerabiles ſunt: qui autem dolorem mihi leuet, & mœroris participatione triſtitiam minuat, non eſt.

Et dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto.

Et ipſum cibum, inquit, amarulentum, & triſtē mihi præpararunt: Quandoquidē iniucundus eſt cibus iis, qui cum mœrore comedunt, licet iucundiſſimus ſit.

Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in retributiones, & in ſcandalum.

Lætitiam igitur eorum Domine in calamitates conuerte, & in ea, quæ fecerunt incidant. *Menſam* A enim, Lætitiam vocauit: Supplicia verò *Laqueum*: Quandoquidem Symmachus ſic explanauit, Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in ſupplicium, vt comprehendantur.

Obſcurentur oculi eorum ne videant.

Infer in eos tenebricoſas calamitatum caligines.

Et dorſum eorum ſemper incurua.

In ſeruitutem illos Domine condemna, vt ea, quæ committunt patiantur, in laborioſum opus ſemper incurui.

Effunde ſuper eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos.

Omnem, inquit, vindictæ iram in eos immitte, & celerem, & maximam calamitatem inuehe: per *Furorem* enim, Celeritatem declarauit: talis nanque eſt furor. per *Iram* autem, Perſeuerantiam: quandoquidem talis eſt natura iræ. Nam furor celer eſt, & non multum tempus durat, Ira verò magis tarda eſt, & magis diuturna. per furorē igitur iræ, celerē, & perſeuerantem pœnā appellauit.

Fiat habitatio eorum deſerta, & in tabernaculis eorum non ſit, qui inhabitet. B

Semper iuſtam ſententiam petit, & iis rebus, quas in aliis patrarunt, ſupplicat, vt ſubiiciantur. Quoniam enim cùm Hieroſolymam, & alias ciuitates Iudææ diripuiſſent; deſolatas illas reddiderunt, hæc vt illorum patria patiatur obſecrat, & hæc, quæ petit, obtinuit. Nam Babylon deſolata fuit, & vſque in hodiernum diem ſic permanet. Tamen ſciendum eſt, quæ Iudæi petierunt vt Babylonij paterentur, qui impietate & prauitate in eos vtebantur, hæc ipſos perpeſſos eſſe, cùm in beneficij auctorem, & Saluatorem rabie perciti eſſent. Babylonij nanque amarum cibum ipſis propoſuerūt, nō talem cibū ipſis præbētes, verùm ob laborioſā ſeruitutē, ſuauitatē quæ cibis innata eſt, auferentes. Iudæi autem nulla iniuria affecti, ſed omnibus beneficiis ornati, ipſi beneficij auctori fel, & acetum attulere, veluti quædam vinea perniicioſa. Idcirco eiſdem ſuppliciis ſubacti fuerunt, & facta eſt menſa illorum in laqueum, & in retributionem, & in ſcandalum. Quandoquidem pro priſtina felicitate in ſeruitutem condemnati fuerunt, & oculi eorum obſcurati ſunt, veram lu- C cem videre nolentes, & terga illorum ſemper ſeruitute, & paupertate inflexa ſunt ob elatam ceruicem, & durum eorum collum, & habitatio eorum facta eſt deſerta, & in habitaculis Hieroſolymæ nemo illorum habitat. Suis igitur execrationibus ſubiecti fuerunt, & quæ Babyloniis ipſi iniuria affecti imprecati ſunt, hæc perpeſſi fuere iniuria afficientes, cùm ingrati etiam erga beneficij auctorem fuiſſent. Propterea & diuini Apoſtoli huius pſalmi verbis pro teſtimoniis vſi ſunt, geminum vaticinationis ſenſum ſcientes. Sed ad ſequentia interpretationem conuertamus.

Quoniam quem tu percuſſiſti, perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt.

Tu enim, inquit, peccatorum pœnas exigens, veluti quibuſdam carnificibus, iſtis me dediſti, hi verò pluribus malis me circundederunt, quæ non præcepiſti, & dolorem, qui mihi ob peccatum accidit, adauxerunt. Hanc eorum inhumanitatem

Eſai 47. vniuerſitatis Dominus inſimulat, & inquit, Ego eos tradidi in manus tuas, tu autem miſericordiā non dediſti eis, & iugum ſenioris grauaſti, & iuue- A nis non miſertus es.

Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum, & nō intrent in iuſtitiam tuam.

Porrò pœnam ob peccatum irrogatam, iniquitatem vocauit, ſcilicet, Impone ipſis impiè viuentibus condignam pœnam, & ne bona conſequantur, quæ iuſtis diſtribuere ſoles.

Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur.

Hoc reſpondet illis, quæ in primo pſalmo habentur, Et non reſurgunt impij in iudicio, neque peccatores in conſilio iuſtorum. Horum verò librorum beatus Daniel meminit, Cōſtituit enim, Daniel. 7. inquit, iudicium, & libri aperti ſunt. Quod autem dicit, hoc eſt, Quas res tuis cultoribus concedis, earum ne iſti participes ſint, neque reuocationem conſequantur, cuius nos, inquit, ob tuam benignitatem compotes erimus.

Ego ſum pauper, & dolens, ſalus tua Deus ſuſcepit me.

Hinc deinceps rerum viciſſitudinem prædicit, & à ſeruitute liberationem, captiuorumque redi- B tum: & idcirco In finem pſalmus inſcriptus eſt his, qui mutabuntur. Nam duas mutationes habuerunt: cùm enim Babyloni pœnitentiam egiſſent, priſtinam libertatem receperunt, poſtea autem cùm in Dominum rabie perciti eſſent; & in extremam ſeruitutem condemnati fuerunt: vtraque igitur præſens pſalmus vaticinatur. Hoc autē *Pauper*, & *Dolens ſum*, hoc ſignificat, Cùm, inquit, me in paupertate vidiſſes, & in multis doloribus de me periculum feciſſes; tua ſalute me dignatus es.

Propterea laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.

Non enim immemor beneficiorum ero, ſed illa hymnis penſabo, narratione tuorum erga me meritorum tuā magnitudinē neſcientibus oſtēdens.

Et placebit Domino ſuper vitulum nouellum, cornua producentem, & vngulas.

Magis autem gratum erit tibi laudis ſacrificiū, quàm iunior, & pinguis vitulus, modo vngulas, & modo cornua producens. Stultitia Iudæorum de- C ploratu digna eſt, cognoſcere nolentium legis cultus fatuitatem, licet captiui, qui Babyloni detinebantur polliciti ſint, Deum hymnis celebrare poſt reditum, non autem ſacrificia offerre, eò quòd hymnorum cantus Deo ſit acceptior. verùm condemnationem ſimul cum iſtis in præſenti miſſam faciamus, & ad interpretationem redeamus.

Videant pauperes, & lætentur.

Omnes, inquit, qui in eiuſmodi malis inciderunt, bonæ ſpei exemplum à nobis arripiant.

Quærite Deum, & viuet anima veſtra.

Præterea admonet, vt ob ſpem in Deum collocatam, & propter preces ſalutem accipiant.

Quoniam exaudiuit Dominus pauperes, & vinctos ſuos non deſpexit.

Nam noſtras preces admiſit, cùm inopiam vidiſſet, vinculaque ſeruitutis ſoluit. Compeditos verò ipſos vocauit, quoniam ipſe eos in ſeruitutem tradidit.

Laudent illum cœli, & terra, mare, & omnia reptilia in eis.

Totum

Totum, inquit, orbem in hymnorum communionem voco: quandoquidem non ſufficit humana lingua diuina beneficia explicare.

Quoniam Deus ſaluam faciet Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudæ.

Porrò hunc hymnum ipſi affero, illuſtrem, & ſplendidam Sionem videns, & Iudææ ciuitates, quæ nunc deſolatæ ſunt, priſtinam felicitatem conſecutas. ſic cùm nouam ædificationem vrbiũ vaticinatus eſſet; prædicit & incolarum frequentiam.

Et inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eam.

Cùm, inquit, hi, qui in ſeruitute detinebantur, reditum conſecuti fuerint; & proprias ciuitates ædificabunt, & illas incolent, non ſolum ipſi, verùm etiam eorum filij, & poſteri. Hoc enim ſubiunxit.

Et ſemen ſeruorum tuorum poßidebit eam.

Quoniam autem propter furorem, quo in Saluatorem conciti fuerunt, extremam perniciem futuri erãt ſubire, meritò hunc finem pſalmo impoſuit.

Et qui diligunt nomen eius habitabunt in ea.

Non enim omnes, qui ex Iſraël originem ducunt, ipſi Iſraëlitæ ſunt, neque quòd ſint ex ſemine Abrahæ, ideo ſunt omnes filij. Reſpondent autem
1. Reg. 17. his Vatis verba, Si fuerit numerus filiorum Iſraël, tanquam arena maris, reliquiæ ſaluabuntur. Hoc etiam beatus inquit Dauid, Et qui diligunt nomen eius habitabunt in ea. Nam poſt crucem, & illam rabiem canes illi exacti fuerunt: diligentes autem ipſum in Sion habitarunt, laudis ſacrificiũ afferentes.

Pſalmi LXIX. Interpretatio.

In finem. In Reminiſcentiam Dauidis, quòd ſaluum fecit Dominus.

Hunc autem titulum in aliquibus exemplaribus inueni, ſed nec apud Hebraicum, nec apud alios Interpretes: congruit tamen ſenſui pſalmi, quandoquidem Vates ſalutem petit, & liberationem ab his, qui bello eum perſequebãtur. Cæterùm beatus Dauid hunc pſalmum dixit, cùm Abſalonem fugitaret, meritò In reminiſcentiam inſcriptioni appoſitum eſt: peccati enim memoria vehementius, quàm hoſtes ipſum pungebat. Propterea exclamat.

Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me feſtina.

Multæ, inquit, & vniuerſi generis calamitates intercludunt me, idcirco vt celerem mihi opem concedas, expeto.

Confundantur, & reuereantur, qui quærunt animam meam.

Sua ſpe, inquit, decipiantur, qui meam cædem deſiderant, & hanc verecundiam reportent.

Auertantur retrorſum, & erubeſcant, qui volunt mihi mala. Auertantur ſtatim erubeſcentes qui dicunt mihi euge, euge.

Præterea ij, qui meis malis lætantur, in fugam conuertantur, meam mutationem videntes.

Exultent, & lætentur in te omnes, qui quærunt te, & dicant ſemper, Magnificetur Dominus, qui diligunt ſalutare tuum.

☞ Hoc verbum, *Dominus*, non iacet in Sexcuplici. Omnis, inquit, voluptatis tui ſtudioſos refertos reddé, vt tua beneficia decantantes, tripudient.

Ego vero egenus, & pauper ſum, Deus adiuua me.

Videlicet, eorum iuſtitia, qui ſupradicti ſunt, priuatus ſum, & in inopia degens, virtutis diuitias non habeo.

Adiutor meus, & liberator meus es tu.

Quandoquidem tuam opem conſecutus ſum.

Domine ne moreris.

Opem fer quamprimùm, & ne petitionem procraſtines.

Pſalmi LXX. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi. Filiorum Ionadab, & priorum captiuorum. Sine titulo apud Hebræos.

Et ipſemet, qui inſcriptionem fecit, præ ſe tulit hanc apud Hebraicum exemplar non inueniſſe, ſed ſe hanc appoſuiſſe. tamen ſciendum eſt, filios Ionadab non primos captiuos fuiſſe: quandoquidem beatus Ieremias vinum ipſis afferre à Deo Iere. 35.
iuſſus fuit, vt Iudæorum tranſgreſſionem redargueret: at illi cùm bibere noluiſſent ob mandata maiorum, deinceps Vates Iudæorum perfidiam damnauit, vt qui hominum leges cuſtodiunt, & lationem diuinæ legis tranſgrediuntur. Dictus eſt autem pſalmus ex perſona eorum, qui Babyloni exulabant, quique reditum deſiderabãt, & à ſeruitute liberationem exoptabant. Conſcripſit verò ipſum beatus Dauid, piorum ordini verba accommodans.

In te Domine ſperaui, non confundar in æternum.

Ne à ſpe, inquit, decidam, tuam opem expectans, neque diutius contumelioſus ſim.

In iuſtitia tua libera me, & eripe me.

Vt mihi, & Babyloniis ius reddas, obſecro, vtque iuſtam ſententiam in illos pronuncies: ſic enim ego ab illorum ſeruitute liber ero.

Inclina ad me aurem tuam, & ſalua me, eſto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, vt ſaluum me facias. Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu.

Te propugnatorem habeo, & munitum vallum, & tutum propugnaculum: benignè igitur meas preces ſuſcipe.

Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis, & iniqui.

Supplico tibi Domine, vt à potentia iniquorum, & impiorum hominum me liberes.

Quoniam tu es patientia mea Domine, Domine ſpes mea à iuuentute mea.

Iuuentutem nuncupat ſub magno Moſe tempus, quando libertate perfruiti ſunt, cùm Aegyptiis diutius ſeruiſſent. Ex illo, inquit, tempore ſpem in te collocaui, tuamque opem expecto.

In te confirmatus ſum ex vtero, de ventre matris mea tu es protector meus.

Diem Natalem, & Partum, ex Aegypto reditum nuncupat: hoc autem & Deus omnium conditor per ſanctiſſimum Ezechielem edocet: Ezech. 16.
cùm redargueret enim Hieroſolymæ impietatem; deinde cùm dixiſſet, Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Gethæa; ſubdit, Et quando nata es, in die ortus tui non eſt præciſus vmbilicus tuus, & aqua non es lota in ſalutem, neque ſale ſalita. Quoniam enim vmbilicus eſt veluti quædam radix, per quam fœtus augetur, & alitur: Iſraël verò poſt ex Aegypto exitum, Aegyptiorũ impietatem innatam habuit: meritò, inquit,

Non eſt præciſus vmbilicus tuus, Quoniam, inquit, ex vtero matris cibum trahis, & in priſtinis ſtudiis perſeueras. Igitur piorum cœtus Deum obſecrans, dicit, Quoniam ab initio, & à principio ſpem fixam in te conſtitui.

In te cantatio mea ſemper.

Te hymnis, & laudibus proſequar, & ob tuam prouidentiam illuſtris factus ſum.

Tanquam prodigium factus ſum multis.

Verum poſt illum ſplendorem multam mutationem ſuſcepi, vt res meæ multis veluti portentum & ſignum viſæ ſint.

Et tu adiutor fortis.

Veruntamen tuam opem expecto.

Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam.

Conuerte igitur imminentem mihi calamitatem, & linguam in hymnorum cantilenam impelle, vt ſemper tibi hymnum afferam. Nam *Tota die*, Semper, Symmachus dixit.

Ne proiicias me in tempore ſenectutis, cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.

Illa prouidentia, qua in iuuentute perfruitus ſum, & nunc vt perfruar obſecro, & ne in ipſa ſe- B
nectute tua cura deſtitutus ſim, ſupplico. Quoniã enim ex Aegypto exitum, iuuentutem appellauit; Senectutem, Seruitutis tempus nuncupauit: eò quòd multum temporis in medio interceſſerit.

Quia dixerunt inimici mei mihi, & qui cuſtodiebant animam meam, conſilium fecerunt in vnum, dicentes, Deus dereliquit eum, perſequimini, & comprehendite eũ, quia non eſt, qui eripiat.

Omnes, inquit, hoſtes meis calamitatibus inſultant, & omnis generis malis me cingunt, tua cura me deſtitutum videntes, & ſuſpicantes penitus me negligi, & non amplius tuum auxilium me conſecuturum eſſe. Idcirco exclamo.

Deus ne elongeris à me, Deus meus in auxilium meũ reſpice.

Celerem opem mihi concede, & ne longè à tua cura me conſtituas. *Longinquitatem* eius, non Dei naturam dicit: Vbique enim præſens eſt, & omnibus adeſt, verùm Prouidentiam, & auxilij efficaciam.

Confundantur, & deficiant detrahentes animæ meæ.

Symmachus autem ſic explanauit, Confundã- C
tur, & conſumantur, qui aduerſantur animæ meæ. A ſuis conatibns fruſtrentur, & hinc pudorem reportent, & inanes fiant, qui meam mortem ſtruũt.

Operiantur confuſione, & pudore, qui quærunt mala mihi.

Ignominioſi, & ridiculi fiant, qui vniuerſis malis me circundant.

Ego autem ſemper ſperabo in te.

Nam hæc facta eſſe videns; in te firmam ſpem conſtituam.

Et adiiciam ſuper omnem laudem tuam.

Et varium hymnorum cantum tibi afferam.

Os meum annunciabit iuſtitiam tuam, tota die ſalutare tuum.

Non deſiſtam tuam iuſtam ſententiam prædicare, & omnes edocens, quomodo me, & hoſtes iudicaſti, cùm ab illorum ſeruitute liberaſſes.

Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentia Domini.

Symmachus ſic interpretatus eſt hanc clauſulam, Non enim ſcio numerare, ingrediar in potẽ-
A tia Domini. Quoniam promiſit Dei iuſtitiã narrare, & ſalutẽ in ſe collatam, hæc autem promiſſio humanas vires ſuperat; meritò ſubiunxit, Quoniam ignoro numerare. Hoc etiam in trigeſimo nono pſalmo beatus Dauid loquit, Multa feciſti tu Domine Deus meus, mirabilia tua, & cogitationibus tuis, non eſt, qui ſimilis ſit tibi: ſubiunxit, Annnnciaui, & locutus ſum, multiplicata ſunt ſuper numerum. Hoc idem & in hoc loco inquit, Quoniam non ſcio numerare: Tales nanque ſcripturas, & diſciplinas mea natura minimè didicit, ingrediar tamen in potentia Domini, prout humana natura poterit, te celebrabo.

Domine memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius, Deus docuiſti me à iuuentute mea.

Laudibus te proſequar Domine, iuſtitiam tuam erga me videns, & tuorum mandatorum recordans: hæc enim ab ineunte ætate me docuiſti. & hinc manifeſtum eſt, Iuuentutem, ſub magno Moſe tempus vocare: per illum nanque lex lata fuit.

Et vſque nunc pronunciabo mirabilia tua, & vſque in ſenectam & ſenium Deus ne derelinquas me.

Ego quidem tua mirabilia neſcios docebo. Tu verò vt à principio vocatus es Deus meus, ſemper me tua cura dignum facias.

Donec annunciem brachium tuum generationi omni, quæ ventura eſt.

Vaticinantis more beatus Dauid futura prædicit, & Senectutem legis finem nuncupat. Hoc autem poſt Domini Chriſti aduentum perfectum eſt. manifeſtius verò beatus Paulus nos edocet de Nouo Teſtamento narrans: dicens autem ſic, Di- *Heb. 8.*
cendo autem nouum veterauit prius, quod autem antiquatur, & ſeneſcit, prope eſt interitum. & hic igitur eos, qui Babyloni exnlabant, vaticinantis more hæc dicere edocet.

Et vſque in ſenectam & ſenium Deus ne derelinquas me.

Deinde oſtendens quam ſenectutem nuncupet, ſubiunxit, Donec annnnciem brachium tuum generationi omni quæ ventura eſt.

Potentiam tuam, & iuſtitiam tuam.

Generatio autẽ vẽtura, fuit poſt humanitatem vnigeniti Dei filij, poſtquàm Eccleſia ex gentibus cõflata eſt, quæ ex Iudæis præeunes accepit, ſacros ſcilicet Apoſtolos. De hac gẽte in vigeſimo primo pſalmo dicit, Annũciabitur domino generatio vẽtura, & annũciabũt iuſtitiã eius populo, qui naſcetur, quẽ fecit Dominus. Alius igitur populus eſt præter Iudæorum, quem non gignendum, ſed pariendum eſſe Vates prædixit. Dicit igitur & in hoc loco, Ne derelinquas me, donec annunciem brachium tuum omni generationi, quæ ventura eſt, potentiam tuam, & iuſtitiam tuam. Simile eſt autẽ hoc Patriarchæ Iacob vaticinationi, Non deficiet Princeps ex Iuda, & Dux ex femoribus e- *Gene. 49.*
ius, donec veniat, cui repoſitum eſt, & ipſe erit expectatio gentium.

Deus vſque in altiſſima, quæ feciſti magnalia.

Aquila, & Symmachus ſic expoſuerunt, Deus vſque in altitudinem, quæ feciſti magnalia: videlicet, Sublimia, & magna ſunt Domine, quæ à te facta ſunt, & ſatis ſunt ad perſuadendũ omnibus, vt altiſſimum te nominent.

Deus quis ſimilis tibi?

Nihil

Nihil poteſt, inquit, ſe conferre & æquiparare tibi: tu enim omnes ſuperas & natura, & potentia, & omnibus bonis. Hinc reditum prędicit.

Quantas oſtendiſti mihi tribulationes multas, & malas, & conuerſus viuificaſti me?

Cùm, inquit, ob peccata à me commiſſa, vniuerſi generis calamitatibus me affeciſſes; iterùm in vitam me reduxiſti.

Et de abyſſis terræ iterum reduxiſti me.

Quendam reditum in vitam, inquit, me conſecorum eſſe exiſtimo, præter bumanam opinionem, cùm à tot calamitatibus liberatos ſim. hoc
Ezech. 37. & per Ezechielem Deus inquit, Quoniam aperiam ſepulchra veſtra, & reducam vos ex Babylone, hoc eſt humanæ deſperationi finem imponam, & pręter hoſtium ſpē reditum vobis largiar.

Multiplicaſti magnificentiam tuam, & conuerſus conſolatus es me, & de Abyſſis terræ iterũ reduxiſti me.

Symmachus ſic dixit, Augebis magnificentiam meam, & conſolatione circundabis me: & alia verò ſimiliter prędixit: ob tuam enim curam, quam de me geris, tua bonitas oſtendetur.

Nam & ego confitebor tibi in populis Domine.

Nunqoam enim tua dona celebrare deſiſtam, & neſcios edocens. Notandum eſt hoc in loco, multorum populorum mentionem feciſſe, qui, poſtquam Saluator noſter homo factus eſt, per præcones, qui ex Iudæis fuerunt, ſalutem conſecoti ſont.

In vaſis pſalmi veritatem tuam Deus, pſallam tibi in cithara ſanctus Iſraël.

Vtar autem vſitatis inſtrumentis, hymnorum cantilenam contexens.

Exultabunt labia mea cùm cantauero tibi, & anima mea, quam redemiſti, ſed & lingua mea tota die meditabitur iuſtitiam tuam, cùm confuſi, & reueriti fuerint, qui quærunt mala mihi.

Prædicit eodem tempore Babyloniorum perniciem, quæ fuit tempore Cyri Perſarum Regis, & Iudæorum reuocationem. Nam, inquit, Euerſis illis, ego reditum conſequar: conſecutus verò hunc, lætus & gaudens tripudiabo, tua beneficia celebrans, tuámque legem ſemper meditans.

Pſalmi LXXI. Interpretatio.

In Salomonem.

Quòd Salomoni propoſitus Pſalmus nequaquam congruat, opinor Iudæos etiam confiteri, ſi veritatem dicere voluerint, nedum fidei alumnos. Primùm enim nec Salomon finibus terræ dominatos eſt, ueque ab bis, qoi Occidentem, & Orientem habitant, tributum accepit. Deinde cùm eſſet homo, & vixiſſet tempus naturæ congruens, vitæ finem accepit, & hunc non glorioſum. Pſalmus verò Sole & Luna antiquiorem eum, qui per vaticinationem promittitur, oſtendit: magis aotem apertè verborum interpretatio hæc docebit. Cæterùm inſcriptio non inepta eſt, verè autem Saluatori congruit: quandoquidem Salomon pacificus interpretatur, & boc manife-
Paral 22. ſtius Paralipomenon hiſtoria nos edocet. dicit enim Dauidi per Nathan Deus, Quoniam Salomon eſt nomen eius, & pacem in diebus eius dabo. Hanc autem appellationem & Dominus
Ephes. 2. Chriſtus habet, inquit, & exclamat Paulus ma-
A gnus veritatis præco, Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ
ſoluens. & ipſe Dominus ſacris Apoſtolis inquit, Ioa 14.
Pacem meam do vobis, & pacem meam relinquo vobis. Eius igitur Regnum, & pacem ab ipſo allatam, atqoe gentium ſalutem hic pſalmus vaticinatur. Et quoniam & Deus eſt, & homo, cùm hoc quidem ſit ſemper, hoc autem propter nos aſſumpſerit, vtraque vaticinatio edocet, & dicit ipſum tanquam Deum omnium poteſtatem habere, hanc vero vt hominem à ſoo patre recipere.

Deus iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam filio Regis.

Et Rex, & filius Regis eſt Dominos Chriſtus: idcirco & Regem, & filium Regis vaticinatio
ipſum nuncupat. ſic etiam Patriarcha Iacob, Gen. 49.
Leonem, & Catulum Leonis eum nominat: Catulus enim Leonis, inquit, Iuda ad prædam fili mi aſcendiſti, requieſcens recubuiſti, vt Leo, & quaſi Catulus Leonis, qois ſuſcitabit eum? Non enim ſolùm Rex eſt, ſed etiam Regis filios: etenim vt Deus ex Deo vniuerſorum Rege genitus eſt, & vt homo primum parentem Regem
B Dauidem habet. Hoc diuinum oraculum obſecrat, vt tanquam homini à Deo iuſtitia concedatur. Deinde cauſam aperit.

Iudicare populum tuum in iuſtitia, & pauperes tuos in iudicio.

Eos namque, qui peccati paupertate tenentur, ab acerbi tyranni ſeruitute liberabit, cùm iuſtè ipſum, & eos, qui ab eo detinebantur, iudicauerit.

Suſcipiant montes pacem, & colles iuſtitiam.

Perſonæ fictio eſt, omnium rerum viciſſitudinem oſtendens: ſic populi exitum narrans, inquit, Montes exultaſtis vt arietes, & colles ſicut
agni ooium. Videmus tamen & montium, & col- Psal. 113.
lium mutatiouem. Nam pro impietate, quæ olim in ipſis regnabat, homines Angelorum vitam amplexi, Euangelica iuſtitia in ipſis fruuntur: & qui pro hominibus legatioues obibant, diuinas reconciliationes gerunt.

Iudicabit pauperes populi, & ſaluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem.

Meritò Diabolum Calumniatorem vocauit: quandoquidem Deum ipſum calumniatus eſt,
C cùm dixiſſet, ipſum ligni communionem propter inuidiam inhibuiſſe. & in Iob huiuſmodi falſis verbis vſus eſt, cùm dixiſſet, Nunquid fru-
ſtra timet Iob Deum? tange enim, inquit, cuncta, Iob. 1.
quæ poſſidet, niſi in faciem benedixerit tibi. Hunc & in octauo pſalmo inimicum, & vltorem nominaoit: hîc verò calumniatorem, ſed hunc dominus depreſſit, & euertit: eos verò, qui ab ipſo tyrannide preſſi erant, libertate & ſalute dignos fecit.

Et permanebit cum Sole, & ante Lunam in generationem & generationem.

Qui, inquit, bæc omnia rectè dirigit, neque dierum principium, (vt verbis vtar Apoſtoli) neque vitæ finem habet: genitus eſt enim à patre ante lunam generatione generationum, hoc eſt, infinita ſecula, ante mundi conſtitutionem fuit, verùm ſimul permanebit cum Sole, videlicet perennem ſtatum habebit: aliam autem ſimilitudinem magis idoneam non inuenit. Cùm verò Solem inſignem & temporum, & dierum opificem nouiſſet, huic comparauit eum, qui rerum

viciſſitudinem ex tenebris in lucem eduxit: Quoniam etiam ipſe Dominus Chriſtus Sol iuſtitiæ nominatur.

Deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.

Per hæc magis clarè nobis humanam generationem oſtendit, ſine ſtrepitu genitam, & valde quietè & myſticè. ſicut enim lana imbrem recipiens, nullum fragorem emittit, & ſtillicidia inſtar roris in terram delata ſenſum nullum auribus præbent; ſic domini conceptio facta eſt, neque ipſo ſponſo reſciſcente, qui cum ipſa habitabat. deinde enim poſt vterum aliquam indignitatem ſuſpicatus, occultè dimittere eam voluit, verùm ab Angelo edoctus fuit, cæleſtem eſſe fœtum, & non humanum.

Orietur in diebus eius iuſtitia.

Et euentus verba teſtificantur: nam humana natura à priſtina impietate liberata, pietatem didicit: ſi autem aliqui eorum, qui crediderunt, ſecundum euangelicas leges non viuunt, tamen myriades ſunt, quæ numerum ſuperant, & inter milites, & idiotas, & vrbanos, & agreſtes, qui de virtute multam rationem habent.

Et abundantia pacis, donec auferatur Luna.

Multæ enim prouinciæ, & regna per ſingulas gentes diuiſa, frequentibus bellis vexata, pacis dono frui nequibant: continuè enim in armis vitam traducebant. & hæc bella multi Romanorum, & Græcorum conſcripſerunt. edocent nos etiam Regum, & Machabæorum hiſtoriæ, quot mala prouinciæ ſibi aſciſcebant. Poſt autem Dei, & Saluatoris noſtri humanitatem, illa ceſſarunt: vnum verò Regnum noſtræ habitatę regioni imperat, per quod florida pax diuino præconio robur largita eſt. Hoc autem *Donec auferatur Luna,* Scilicet, Per omne præſentis vitæ tempus: ſuperuacuum enim eſſet de futuro dicere, quo vera pax ſemper viget.

Et dominabitur à mari vſque ad mare.

Scilicet omnibus orbis finibus dominabitur: Quoniam enim trans terram magna ſunt maria, quæ tranſmitti non poſſunt, quæ nonnulli Atlantica vocant, vel Eoum, & Heſperium Oceanum, meritò orbis terræ imperium vndecunque mari ſeptum eſſe declarauit. & hoc manifeſtius ſequens verſiculus fecit.

Et à flumine vſque ad terminos orbis terrarum.

Flumen, Iordanem inquit, in quo Dominus baptizatus eſt, à patre teſtatus, ipſum eſſe dile-
Luc. 3. ctum filium, in quo bene complacuit. Ex eo tempore, inquit Euangeliſta, incepit prædicare, & dicere, Pœnitentiam agite, appropinquauit
Matt. 3. enim Regnum cœlorum. Idcirco & vaticinatio inquit, Dominabitur à flumine vſque ad terminos orbis terrarum. Deinde alio modo hoc manifeſtius facit.

Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent. Reges Tharſis, & inſulæ munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent.

Tharſis, Carthaginem ciuitatem Libyæ principem, & beatus Eſaias, & admirabilis Ezechiel nuncupant. *Saba* autem, Æthiopiæ gens eſt, Sed Libyci, & Afri etiam nuncupati, Heſperiam orbis partem occupant: Æthiopes autem Eoam, & auſtralem. Arabes verò mediam continentem, & Inſulares eas regiones, quæ in maris medio ſunt, obtinent: hos autem inquit proſtratos fore ante ipſum, & adorationem & dona vt Deo, & Regi allaturos, inimicos verò execrationibus in ſerpentem factis obnoxios fore. Super pectus, Gene. 3.
ait, & ventrem gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Inimici Dei, & Saluatoris noſtri nequiſſimi dæmones ſunt, in quos conculcandi ſupra ſcorpios, & ſerpentes poteſtatem largitus eſt. Poſtquàm autem trium vel quatuor nationum mentionem fecit, & per ænigma omnium gentium mutationem manifeſtauit; magis dilucidè orationem fecit.

Et adorabunt eum omnes Reges terræ.

Alij quidem in præſenti vita volentes, alij verò omnes poſt reſurrectionem. Nondum enim, Hebr. 2.
quemadmodum dicit diuinus Apoſtolus, videmus illi omnia ſubiici, ſed tunc illi flectetur omne genus cœleſtium, & terreſtrium, & inferno- Philip. 2.
rum.

Omnes gentes ſeruient ei.

Hæc Patriarchæ Iacob vaticinationi reſpondent, Quoniam ipſe erit expectatio gentium. Gen. 49.
Cæterùm prædictionis finem videmus: quandoquidem non eſt gens, quæ Euangeliorum præconiorum ignara ſit, ſed ſunt in ſingulis nationibus, qui diuinæ cognitionis lumen acceperunt.

Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor, parcet pauperi & inopi, & animas pauperum ſaluas faciet.

Adorabunt ipſum omnes, ab acerba Diaboli tyrannide liberati. Potentem namque ipſum appellauit: Pauperem verò, Humanam naturam, vtpote quæ per id temporis Deo deſtituta erat. Præterea diuinis eius legibus potentes reprimit, & gehennæ minis percutit, & facit, vt quadam temperantia vtantur erga pauperes. hoc enim ſubiunxit.

Ex vſuris, & iniquitate redimet animas eorum.

Fœnus autem Auaritiam appellauit: ſic enim antiqua lex ipſum nuncupat, Fœnus & auaritiam Deut. 23.
non tanges. perſuadebit igitur, inquit, eis, qui iniquitate, & auaritia lætantur, vt miſericordia, & benignitate vtantur.

Et honorabile nomen eorum coram illo.

Honorificus, ait, & glorioſus apud omnes erit.

Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ.

Pro *Arabia*, Saba, cæteri Interpretes poſuerunt: verùm vtrinque munera ipſi allata ab omnibus Regibus, & Barbaris prædicit. *Viuet*, pro, Permanebit, poſuit.

Et adorabunt de ipſo ſemper, tota die benedicent ei.

Continuè ipſum laudibus celebrabunt, & eius patrem laudabunt, cùm per ipſum occaſionem hymnorum cantilenæ arripuiſſent. Nam hæc clauſula, Et adorabunt de ipſo, illis verbis Apo- 1. Cor. 1.
ſtoli reſpondet, Gratias ago Deo meo per Ieſum Ad Ephe. 2.
Chriſtum. & rurſus, Per quem acceſſum habuimus apud patrem. per hunc igitur omnes patrem colent, & laudabunt ipſum de bonis per filium in ſe ipſos collatis. Celebrabunt autem & ipſum, tanquam ab ipſo hæc conſecuti.

Erit firmamentum in terra in ſummis montium.

Ipſe, inquit, eos, qui in ipſum crediderunt confirmabit, & fulciet, & ſublimes & excelſos declarabit, tanquam in ipſis montium crepidinibus collocatos. Hoc autem & Dominus ſuis diſcipulis, inquit, Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra Matth. 5.
montem

moutem poſita, neque accendunt lucernam, & pounnt eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo ſunt.

Superextolletur ſuper Libanum fructus eius.

Poſtquàm de editis montibus mentiouem fecit; meritò & Libani meminit, vt altiſſimi montis inter omnes, qui in Palæſtina ſunt: & inquit, eius doctrinam, atque huius interpretes, & præcooes ſuhlimiores illuſtrioréſque Libano fore.

Et deſloreſcent de ciuitate ſicut fœnum terræ.

Qui igitur ipſi crediderunt, talem fructum produceot: Infideles verò Iudæi areſcenti fœno aſſimilabuntur.

Erit nomen eius benedictum in ſecula, ante Solem permanet nomen eius.

Benedictum, apud nullum exemplar legitur, neque in Sexcuplici, ueque in Hebraico. Hæc particula *Ante*, Sole & Luna vetuſtiorem ipſum eſſe declarat. Non enim ſimpliciter, Ante Solem permanet, ſed generatione generationum ante Solem & Lunam poſuit. Sol namque & Luna eiuſdem temporis ſunt, eodem enim tempore facti fueruot. Dixit enim, inquit, Deus, ſiaot lu-
Gen. 1. minaria in firmamento cœli, & fecit Deus duo luminaria magna. Si igitur eſt ante Lunam generatione generationum, eſt etiam ante Solem.

Et benedicentur in ipſo omnes Tribus terræ.

Hoc in loco de promiſſionibus Abrahæ, Iſaac, & Iacob factis, mentionem facit: his enim tribus Patriarchis promiſit Deus ſe benedicturum modo quidem omnes gentes terræ, modo verò omnes Tribus terræ: Diuerſis modis omnem
Galat. 3. hominum naturam appellat. Hoc & beatus Paulus interpretans, inquit, Abrahæ autem dictæ ſunt promiſſioues, & ſemini eius: non dicit, & ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Atque etiam in
Heb. 2. epiſtola ad Hebræos, Nuſquam enim Angelos apprebendit. De hoc propoſitus pſalmus prædicit per ipſum, dicens omnes Tribus ſe benedicturum eſſe.

Omnes gentes beatum dicent ipſum.

Partim tanquam de homine, partim verò tanquam de Deo diuinum oraculum narrat. reperiuius hanc vocem *Beatum*, de Deo etiam poſitam
Timot. 6. eſſe. Beatus, inquit, & ſolus, & potens Rex regnantium, & Dominus dominantium, ſolus habens immortalitatem, lucem inhabitans inacceſſibilem. Nam omnes gentes, inquit, beatum ipſum, laudibúſque dignum nominabunt. Deinde ſanctiſſimus Prophera manifeſtius eius occultam diuinitatem docens, ſubiunxit.

Benedictus Dominus Deus Iſraël, qui facit mirabilia ſolus.

Nam hic ipſe, inquit, qui prædictus eſt, quíque prædicta miracula perfecit, ipſe eſt, & Iſraël Deus, & omnium Dominus.

Et benedictum nomen gloriæ eius in ſeculum, & in ſeculum ſeculi.

Propterea decet ab omnibus ipſum celebrari. etſi enim eius naturam vt inacceſſam ignoramus, tamen ſalutare eius nomen didicimus.

Et replebitur gloria eius omnis terra, fiat, fiat.

Sæpius per totum pſalmum hæc prædixit, & cùm vaticinationem abſoluiſſet, appoſuit hæc, vt firmiorem prædictionem efficeret. Dicit autem ipſum in omni terra manifeſtum, & notum fore, Deum, & omnium Dominum eſſe, & ab omnibus honorem & cultum ipſi tribuendum eſſe, cùm radiis diuinæ cognitionis ſuæ eos illuſtrauerit. Cæterùm hoc cùm per ſancti ſpiritus gratiam Propheta didiciſſet, & deſiderio inflammatus eſſet; obſecrat, vt fiat hoc, & vaticinatio ſuum finem ſortiatur. idcirco per epilogum dicit, Fiat, fiat. Vel ſecundum Aquilam, Confirmans, videlicet, ea, quæ prædicta ſunt, vera, & nou falſa ſunt, & certum finem prædicuut.

Pſalmi LXXII. Interpretatio.

Pſalmus Aſaph.

Vt ſuprà diximus, nonnulli hunc Aſaphum pſalmos compoſuiſſe dictitarunt, aliqui verò muſicum, & Chori præfectum fuiſſe, alij autem Dauidem etiam hos pſalmos dixiſſe, & Aſaphum conſcripſiſſe. ſed hæc quidem, vt quilibet volet, accipiat: quandoquidem nihil detrimenti hinc iis, qui vel hoc modo, vel alio id accipiunt, emerget. Cæterùm nos diuino numine afflati, pſalmi ſententiam aperiemus. Abductus populus Babylouem captiuus, multis, & variis calamitatibus circumdabatur: ſed videntes Babylonios impiè, & iniquè viuere, & in multa felicitate, & proſperitate eſſe, ſe ipſos verò aduerſis rebus, & calamitatibus affici; ratiocinationes de diuina prouidentia reuoluebant, mente volutantes, & ratiocinantes, Quare nequiſſimi homioes nullum calamitatum periculum ſuſcipiunt, ſed omni felicitate fruuntur, ſecundis ventis delati. Cùm hæc ſancti ſpiritus gratia à longè præuidiſſet, vtilitatem illis tractans, atque etiam omnibus hominibus hunc couſcripſit pſalmum, & illorum ratiocinatioues manifeſtò annuncians, & quæſitorum ſolutionem afferens. Congruit igitur omnibus doctrina pſalmi, qui ſimilia ratiocinantur, vel loquuntur. verumtamen formatur tanquàm ab illis, qui in patriam reuerſi fuerunt, & mentis perturbationem narrabant.

Quam bonus Iſraël Deus.

Hæc particula, *Quàm*, non ſecundum comparationem poſuit, verùm vt exceſſum bonitatis oſtenderet. Dicit autem Deum Iſraëlis multam curam gerere.

His qui recto ſunt corde.

Sed hoc non omnes ſciunt, verùm hi, qui rectis, & ſanis cogitationibus vtuntur: ſic cùm illos laudaſſet, cogitatiouum perturbationem, quam illi habebant, patefecit.

Mei autem penè moti ſunt pedes.

Ego igitur ferè à propria via diuerſus ſum.

Penè effuſi ſunt greſſus mei.

Symmachus ſic explanauit, Pro nihilo mota ſunt ea, quæ fulciebant me. Periclitatus ſum, inquit, ne exciderem à ſanis, & firmis cogitationibus, & pertuliſſem maximum lapſum: hoc enim declarat, Effuſi ſunt, tanquam te effuſa, & diſſoluta, & ſubterfluente. *Pedes* autem & *Greſſus*, per tranſlationem Ratiocinationes vocat. Deinde cauſam aperit.

Quia zelaui ſuper iniquos, pacem peccatorum videns.

Inuidia enim accendebar, videns homines impiè, & iniquè viueutes in pace, atque in multa felicitate.

Quia non eſt reſpectus morti eorum.

Symmachus autem ſic expoſuit, Nou ſunt ægritudines morti eorum, & non conquerebantur de morte ſua. Non enim, inquit, diſcriminibus agitati, ſe ipſos deſperabant. Porro ἡ ἀνάνευσις, Reuutum ſignificat: quandoquidem nos volentes aliquid negare, abnuere ſolemus.

Et firmamentum in plaga eorum.

Res triſtes, inquit, ne parum quidem temporis ipſis adhærent.

In labore hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur.

Secundo flumine, inquit, res eorum feruntur, & neque laboribus, neque ærumnis, neque caſtigationibus cincti ſunt aliorum hominum inſtar.

Ideo tenuit eos ſuperbia in finem, operti ſunt iniquitate, & impietate ſua.

Hinc in ſuperbiam, & faſtum elati ſunt: & cùm pœnas pro priſtinis peccatis non dederint; in maiorem iniquitatem inciderunt. Hoc enim *Operti ſunt*, Multitudinem iniquitatis declarauit, vtpote quæ vndique ipſos circundabat.

Prodiit, quaſi ex adipe iniquitas eorum.

Adeps, vt ſæpius diximus, Felicitatem, & proſperitatem ſignificat. Iuquit igitur eos, qui in huiuſmodi ſecundis rebus ſunt, ſolere magna cum licentia delinquere. B

Tranſierunt in affectum cordis, cogitauerunt, & locuti ſunt nequitiam: iniquitatem in excelſo locuti ſunt. Poſuerunt in Cælum os ſuum, & lingua eorum tranſiuit in terra.

Non ſatis autem fuit ipſis contra homines iniuſtè agere, verùm cœlum ipſum verbis, & cogitationibus auſi ſunt petere. Per hæc autem tacitè innuit in Deum execrationes, in populum conuicia, & in diuinum templum furores. Hoc manifeſtius dixit in quadrageſimo primo pſalmo, Fuerunt lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi eſt Deus tuus?

Ideo conuertetur populus meus hic, & dies pleni inuenientur in eis.

Hæc propheticus ſermo tanquam hunc ſermonem Deo diſſerente poſuit, mœrentes conſolans. Nam cùm illi, inquit, in Deum execrationibus vſi eſſent, cúmque afflictionibus nos ſubieciſſent: bona de nobis Deus rerum omnium cōditor decreuit, reuerſionem promittens, & vitam C naturæ congruentem. & hinc patet, pſalmum accommodatum eſſe illis, qui iam reuerſi erant, & ea, quæ Babyloni acciderunt narrabant. Dicit enim, Ideo redibit populus meus huc, hoc eſt, in Iudæam: ibi igitur, vitam degentes huc dicunt. iis namque, qui Babyloni erant nequaquam hoc reſpondet. Cæterùm *Dies pleni*, Senectutem vocauit, videlicet, & redibunt, & ad ſenium vſque vitam propagabunt. Sic cùm Dei promiſſiones oſtendiſſet, ad eandem narrationem reuertitur de Babyloniorum conuitiis, atque de perturbatione eorum mentis.

Et dixerunt, quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo?

Symmachus autem magis dilucidè explanauit, Hi verò dixerunt, quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia altiſſimo? Deus enim, inquit, illa promiſit, hi verò apud ſe ipſos opinati ſunt, Deum neque obſeruare, neque quæ fiunt perſpicere. Deinde cùm illorum impietatem per hæc demonſtraſſet; proprias cogitationes in medium profert.

Ecce ipſi peccatores abundantes in ſeculo, obtinuerunt A *diuitias.*

Homines impiè viuentes, affatim bonis fruuntur, & firmas habent felicitates. Hoc enim *In ſeculum*, ſecundum præſentem vitam dicit: ſæpius enim hominis vitam ſeculum nuncupat; Seculum namque noſtrum, inquit, in illuminatione vultus tui. Pſal. 89.

Et dixi, ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meum.

Ego autem videns illos epulantes, & diuitiis elatos, opinatus ſum, nunquid iuſtitiæ poſſeſſio inanis ſit?

Et laui inter innocentes manus meas.

Lucratus ſum igitur, ait, cùm à longè eſſem ab iis, qui vitiis affecti ſunt. Hoc enim *Laui inter innocentes*, ſcilicet innocentem me ipſum cuſtodiui, & malorum minimè particeps fui.

Et fui flagellatus tota die, & caſtigatio mea in matutinis.

Porrò cùm de iuſtitia curam geſſiſſem, & flagitiorum communionem fugitaſſem; crucior, & quotidie angoribus conficior.

Si dicebam, narrabo ſic, Ecce generationi filiorum tuorum iniſti pactum.

Derelictis, inquit, aliis cogitationibus, hoc mecum ipſe mente reuolui, nunquid Deus pacta violauit, quæ nobiſcum iniit? Hoc enim *Pactum iniſti*, ſcilicet, ſi tranſgreſſus es compoſita pacta? *Filios* autem vocant ſe ipſos, vt pote quos ſic ipſos Deus nominauit, Filius meus primigenitus Iſraël, Et filios genui, & exaltaui. Exod. 4. & 1.

Exiſtimabam vt cognoſcerem hoc, labor eſt ante me, donec intrem in ſanctuarium Dei, & intelligam in nouiſſimis eorum.

Verùm cùm, inquit, illas ratiociuationes dereliquiſſem, laborabam, quoniam multis laboribus, & ærumnis me affecit Deus, peccatorum pœnas exigens: redibo tamen, & ſanctum eius templum intuebor, & malum horum finem videbo. Deinde per diuinam gratiam hoc edocet.

Verumtamen propter dolos poſuiſti eis mala, deiecisti eos dum alleuarentur. Quomodo facti ſunt in deſolationem? ſubitò defecerunt, perierunt propter iniquitatem ſuam, veluti ſomnium ſurgentium.

Hæc omnia Cyri tempore Babyloniis acciderunt: Illos namque captiuos abductos, in ſeruitutem redegit, Iudæis verò reditum largitus eſt. Meritò autem eorum felicitatem ſomnio comparauit: quandoquidem ſcena præſentis vitæ ab inſomnio nihil differt, & hoc ab ipſis Babyloniis facilè videri poteſt. Qui enim paulò ante elati, & ſuperbi erant, tanquam toti terrarum orbi imperantes, potentiam quidem repente amiſerunt, & in extremam ſeruitutem inciderunt.

Domine in ciuitate tua imaginem ipſorum ad nihilum rediges.

Si imago parum temporis florem habet, imagini igitur Babyloniorum potentiam æquiparat, breui tempore duraturam. Hanc autem, inquit, in nihilum rediges, pœnas impietatis exigens, qua contra tuam ciuitatem vſi ſunt.

Quoniam inflammatum eſt cor meum.

Hæc, inquit, putabam, cùm ab illorum iniquitate accenſus eſſem: reſumpſit enim exordium, Quia Zelaui ſuper iniquos. & quod ibi inuidiam vocauit, id hoc in loco cordis ardorem nuncupauit.

Et Renes mei commutati ſunt.

Renes,

Renes, vt ſæpiſſimè dixi, Cogitationes nominat, Pias, inquit, cogitationes habens, ferè ob illorum ſpiritum à recto tramite deflexi.

Et ego ad nihilum redactus ſum, & neſciui.

Hoc manifeſtius Symmachus dixit, Porrò neſcius eram, & ignorans. Hanc perturbationem ob ignorantiam paſſus ſum; tua iudicia neſciens.

Vt iumentū factus ſum apud te, & ego ſemper tecum.

Sed non amplius hoc patiar, neque feram aliquid indagare, vel curioſè conquirere eorum, quæ à tua ſapientia adminiſtrata ſunt, verùm inſtar iumenti tuos nutus ſequar: ſic enim à tua prouidentia non me diſtrahebam. Nam vt Iumentum ducentem ſequitur, quod non curioſè exquirit, quò trahatur: ſic à tua gratia gubernatus ſequar & ego, minimè tuam prouidentiam curioſè inquirens.

Tenuiſti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxiſti me, & cum gloria ſuſcepiſti me.

Hinc ea, quæ poſt reditum acciderunt dicit. Vt beneuolus pater errantem filium inueniens, huius dextera apprehenſa, domum reducit: ſic in patrium ſolum reduxiſti me, cùm à ſeruitute me liberaſſes; cùm autem per gentes tranſitum largitus eſſes, glorioſum, & præclarum me reddidiſti.

Quid enim mihi eſt in Cœlo, & à te quid volui ſuper terram?

Aquila manifeſtius explanauit, Quis mihi eſt in cœlo, & tecum in terra alium nolui tibi conferre? Verùm & in cœlo, & in terra te Deum noui, & tuum Imperium amplector.

Defecit cor meum, & caro mea.

Idcirco te deſidero, & concupiſco, & ſecundum animam, & ſecundum corpus, & tuam opem expecto.

Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.

Te enim & hæreditatem, & partem habeo, atque bonorum vſum.

Quia ecce, qui elongant ſe à te, peribunt, perdidiſti omnes, qui fornicantur abs te.

Qui autem à longè ſe ipſos à tua cura fecerunt, & Idolis ſeruire decreuerunt; fructum defectionis interitum habent. *Fornicationem* namque hîc, Idolorum cultus vocat. ſic per Ieremiam inquit Deus, Abiit ſuper omnem montem excelſum, & ſub omni ligno frondoſo, & fornicata eſt ibi, & dixi cùm feciſſet hæc omnia, Ad me reuertere, & non eſt reuerſa. & rurſus, Mœchata eſt cum lapide, & ligno, ſcilicet cùm me ſponſum dereliquiſſet; Deos, qui non ſunt, coluit. & hîc igitur Fornicationem, Idolorum honorem nuncupauit. Hoc autem non de Babyloniis dixit, ſed de his, qui ob impietatem in ſeruitutem abducti erant. Hi enim Deum ſponſum habentes, fornicati ſunt, cùm Dæmonum ſeruitutem amplexi eſſent: verùm ſuo periculo edocti, exclamant.

Iere. 3.

Mihi autem adhærere Deo, bonum eſt, ponere in Deo ſpem meam.

Nam cùm per ipſas res periculum feciſſem; nunquam à Deo, qui ſalutem mihi largitus eſt, me ſeparabo: & ſpe in ipſum fixa, me ipſum corroborabo.

Vt annunciem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion.

Per hanc ſpem namque reuerſionem conſecutus ſum, & tua mirabilia Hieroſolymæ prædico: Hanc enim Filiam Sion nuncupauit. Nam vt filios hominum, homines vocat, ſic filiam Sion, Sionem nominat: geminum verò nomen illa ciuitas habebat, quandoquidem ipſa à ſacris literis Sion, & Hieroſolyma vocatur.

Pſalmi LXXIII. Interpretatio.

Intellectus Aſaph.

Futuram Hieroſolymæ perniciem diuinum oraculum vaticinans, eos qui hunc pſalmum attingunt, iubet, vt perdiſcant, & intelligant pſalmi ſententiam. Nonnulli igitur his rebus, quæ tempore illuſtris Antiochi acciderunt, pſalmum accommodarunt, neque hiſtoriam attendentes, neque pſalmi vaticinationem diligenter perpendentes: quandoquidem pſalmus diuini templi incendium dicit, atque domorum euerſionem, ciuitatiſque direptionem. hæc verò penitus ab Antiocho facta fuiſſe ab hiſtoria nequaquam didicimus. Nec Babyloniorum obſidioni congruit: Prophetas enim tunc temporis multos habebat, Ieremiam, Vriam Semei filium, Ezechielem, Danielem: pſalmus autem inquit, Iam non eſt propheta, & nos non cognoſcet amplius. Si igitur neque Babyloniis, neque Macedonibus quadrat, manifeſtum eſt, perniciem Romanorum tempore ipſis inflictam prædicere: poſtquam nullam reuocationem ſortiti ſunt, pœnas impietatis pendentes, qua in Saluatorem vſi ſunt. Admiratione autem digna eſt inexplicabilis Domini bonitas: quoniam cùm abſolutè prænouerit eorum ſtuporem, vaticinatione futurorum malorum ab impietate auertere conatur. Veruntamen exordium pſalmi declarat hoc argumentum prophetiam habere.

Vt quid Deus repuliſti in finem?

Non enim ad tempus nos repuliſti, quemadmodum Babyloniorum tempeſtate accidit, ſub quibus ſeptuaginta annos ſeruiimus. Neque quemadmodum euenit ſub Antiocho, cui per ſeptem annos, & ſex menſes ſubditi fuimus, ſecundum Danielis vaticinationem: ſed in finem nos repuliſti, & ad exitum nos condemnaſti.

Iratus eſt furor tuus ſuper oues paſcuæ tuæ.

Permanentem indignationem contra tuas oues habuiſti.

Memor eſto congregationis tuæ, quam poſſediſti ab initio.

Ab initio, & à principio noſter Deus nuncupatus es, & populus tuus Domine, vocati ſumus.

Redemiſti virga hæreditatem tuam.

Cùm enim tuam opem conſecuti eſſemus; ab Ægyptiorum ſeruitute liberati fuimus. *Hæreditatem* autem ipſos beatus Moſes appellauit, Pars autem Domini, inquit, populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Iſraël. *Virgam* verò, Regale ſceptrum nominauit: ſcilicet, tua pars à principio facti ſumus, tua hæreditas vocati ſumus, ſub tuo Regno fuimus. Sic enim & in quadrageſimo quarto pſalmo, Regale ſceptrum, Virgam appellauit: dicit enim, Virga æquitatis, virga Regni tui. Deut. 32.

Mons Sion in quo habitaſti in eo.

Cùm autem nos ab Ægyptiorum ſeruitute liberaſſes, in promiſſam terram maioribus noſtris introduxiſti, & tibi ipſi montem Sionis conſecraſti, vt tanquam in regiis quibuſdam domibus habitans, tuum populum dirigeres. Hæc autem prædixit, cùm nondum Ieroſolymæ templum

ædificatum eſſet: poſt enim Dauidem, & Aſaph, Salomon boc erexit.

Leua manus tuas in ſuperbias eorum in finem.

Exige ab ipſis ſuperbiæ pœnas. Hoc autem *Leua manus tuas*, ex metaphora poſuit eorum, qui peccatores manibus cædunt. Hoc autem Vaticinationis gratia dixit, non propter hoſtes impiè viuentes, quandoquidem minimè pro Chriſto crucifixo amore accenſi, illud bellum ſuſceperunt, ſed vt orbem terrarum ſubiicerent. vſus eſt tamen illis Deus, tanquam carnificibus, per illos, eos, qui ſe impiè geſſerunt, ſuppliciis afficiens.

Quanta malignatus eſt inimicus in ſancto?

Neque Hebræus, neque cæteri Interpretes, neque Septuaginta in Sexcuplici ſecundum multitudinis numerum, In Sanctis, poſuerunt, ſed ſingulariter, In ſancto tuo: vt manifeſtum eſſet eos, qui hæc inquiunt, de templo dicere, lugentes, & deplorantes ea, quæ ab illis in hoc templum facta fuere. Cæterum huic ſententiæ ea, quæ ſequuntur conſonant, & declarant.

Et gloriati ſunt, qui oderunt te in medio ſolennitatis tuæ.

B Nam in ſolenni Paſchatis die, toto populo ſecundum legem coacto, Titus cùm exercitum collocaſſet, illorum metropolim obſedit. Quoniam enim in Paſchatis celebritate Saluatorem cruci ſuffixerunt, per idem tempus impietatis pœnas pendent.

Poſuerunt ſigna ſua ſigna, & non cognouerunt ſicut in exitu ſuper ſummum.

Trophæa, inquit, quæ ſigna & indicia victoriæ ſunt, erexerunt ſupra noſtras portas, notam omnibus poſteris victoriam facientes. & Pilatus regalia ſigna præter legem in ciuitatem introduxit: Suis autem caput Imperatores Romanorum in portæ lapide incidebant. Porrò per hæc omnia didicerunt eos diuina cura deſtitutos eſſe. Hæc etiam dominus in ſacris Euangeliis prædi-
Marc.13. xit, Cùm videritis abominationem deſolationis, ſtantem in loco ſancto, tunc qui ſunt in Iudæa fugiant ad montes.

Quaſi in ſylua lignorum ſecuribus exciderunt ianuas eius in idipſum, in ſecuri & aſcia deiecerunt eam.

Lignariis & fabrilibus inſtrumentis vtentes, & mœnia diſturbarunt, & domorum ianuas deſtruxerunt, & quæ bene, & optimè elaborata C erant, vt quercum exciderunt.

Incenderunt igni ſanctuarium tuum in terra, polluerunt tabernaculum nominis tui.

Non ſatis fuit illis aliarum domorum depopulatio, ſed in conſecratum tibi templum furorem protulerunt: & hæc quidem igni proiecerunt, hæc verò manibus euerterunt, ſanctis rebus tanquam communibus vſi.

Dixerunt in corde ſuo, cognatio eorum ſimul, quieſcere faciamus omnes dies feſtos Dei à terra, ſigna noſtra non vidimus, iam non eſt propheta, & nos non cognoſcet amplius.

Cùm nos aggreſſi eſſent cum magna conſpiratione; vnum propoſitum habuerunt, vt legem à te latam delerent. Per *Dies Feſtos* enim, Modum viuendi ex præſcripto legis oſtendit. Hæc autem, inquit, auſi ſunt, neque miracula, quæ maiorum noſtrorum tempore fuerunt, videntes, neque à vaticinationis gratia conuicti: Quandoquidem his omnibus actutum deſtituti fuerunt. nam rurſus poſt reditum, Prophetas habuerunt, Egæum, Zacchariam, Malachiam, & Prophetas
A his ſeniores, & populo, & Regibus futura prædixerunt, & hoſtium impetus manifeſtos fecerunt. & hoc facilè ex hiſtoria diſci poteſt.

Vſquequò Deus improperabit inimicus, irritat nomen tuum in finem?

Quouſque horum iniquitatibus nos addicis, & maledica verba illorum æquo animo fers?

Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam, de medio ſinu tuo in finem?

Sinus Dei, Bonorum theſaurus: *Manus* verò, Operatio. cur nam pro conſueto more bona non ſuppeditas, ſed à ſinu manum aufers? Porrò hoc poſuit ex tranſlatione eorum, qui plenum ſinum habent, & cùm ab aliquibus poſtulati ſunt, & largiri nolunt; manum retro trahunt.

Deus autem Rex noſter ante ſecula.

Atqui ab initio & à principio te Regem ſcimus, & veluti à Rege ſemper bona conſecuti ſumus.

Operatus eſt ſalutem in medio terra.

Denique curam, quam de nobis geſſiſti, omnibus claram feciſti. Hoc namque *In medio terra*, videlicet, Omnes viderunt.

Tu confirmaſti in virtute tua mare.

Nam fugitantibus nobis Ægyptios, & mari tranſire prohibitis; tu admirabile illud iter largitus es, cùm liquidam naturam firmam effeciſſes, & per vndas vtrinque muros dediſti.

Contribulaſti capita Draconum in aquis, tu confregiſti caput Draconis.

Dracones quidem Ægyptios vocat, *Capita* verò *Draconum*, Eorum duces, & centuriones, & præfectos. *Draconem*, quem ſingulariter dixit, Pharaonem nominat, qui multis principibus præerat. Idcirco multa ipſum habere capita dixit: Hos verò omnes, inquit, demerſiſti, & quod mare pro nobis contraxiſti, in illos diſſoluiſti, & illis vndis eos obruiſti.

Dediſti eum eſcam populis Æthiopum.

Finitimi Ægyptiorum ſunt Æthiopes, qui crebrum bellum cum illis geſſerunt: ſed cùm Pharao cum ſuo exercitu in mari ſummerſus eſſet; expugnabiles facti ſunt Ægyptij Æthiopibus. & quemadmodum qui exurit facilè cibum deuorat; ſic ipſos valdè facilè expugnabant. propterea
C diuinum oraculum ait, Eſcam dediſti populis Æthiopum, id eſt, expugnabiles eos reddidiſti, efficiens, vt facilè ab Æthiopibus conſumerētur.

Tu dirupiſti fontes, & torrentes.

Porrò apud Hebraicum exemplar, atque alios Interpretes Fons legitur: ſiue autem fontem dicamus, ſiue fontes, à veritate non aberrabimus. *Fontem* enim propheticus ſermo vocat Aquam, quæ è ſaxo ſcaturiit: Sed hæc diuiſa, fecit, vt multæ myriades riuis fruerentur. Reperimus autem non ſemel, ſed bis id factum. Primùm quidem Exodi liber edocet. Deinde verò Numerorum li- Exod.17.
ber. *Fontem* autem meritò nominauit Lapidem, Num.33.
qui aquæ fluxiones emiſit, *Torrentes* verò rurſus ipſos appellauit, tanquam minimè ſecundum naturam profluentes, ſed tunc primum eductos: quemadmodum enim Torrentes minimè perennes ſunt, ſed ex pluuiis aquis conſiſtunt, ſic aqua illa diuino nutu data fuit.

Tu ſiccaſti fluuios Ethan.

Symmachus autem ſic expoſuit, Tu ſiccaſti fluuios antiquos. Eos namque, qui non erant,

neque

neque à principio fluebant, manare in ſolitudine iuſſiſti. Eos autem, qui iam diu profluebant, & antiquum curſum babebant, ceſſare à ſuo curſu voluiſti. hoc etiam & in alio pſalmo inquit, Poſuit
Pſal. 106. flumina in deſertum, & exitus aquarum in ſitim, Terram fructiferam in ſalſuginem à malitia inhabitantium in ea, Poſuit deſertum in ſtagna aquarum, & terram ſine aqua in exitus aquarum, & collocauit illic eſurientes. Quaodoquidem Gomorthæorum, & Sodomorum, aliorumq́ue finitimorum fluuios ſiccauit ob incolarum iniquitatem. Terræ autem aridæ ex ſaxo fluuios dedit, ſitienti populo aquarum fluxiones afferens: Facile enim ipſi eſt, vt voluerit aquarum naturam mutare. Per hoc igitur & alium ſenſum ſermo declarat, Iodæis quidem ob impietatem vaticiuationum flumina Deum minimè allaturum: Gentes verò, quæ olim deſertæ erant, aquarum riuulis è lapide irrigaturum eſſe. Petra autem (vt inquit diuinus
1 Cor. 10. Apoſtolus) eſt Chriſtus, & hæc omnia ſuprà dicta ab illo verſiculo, Operatus eſt ſalutem in medio terræ, uoſtrorum beneficiorum figuram continent. Etenim ibi per aquas ſeruitutis liberatio fuit, & hîc per aquas principium libertatis eſt. Ibi B
Draconum capita aquis contrita ſunt, & hîc Dæmonum potentiæ euerſæ ſunt baptiſmatis gratia. Illi expugnabiles poſt marc Æthiopibus facti ſuot, & noſtri hoſtes poſt ſanctum lauacrum contemptibiles facti ſunt his, qui antè nigras animas habuerunt. & alia ſimiliter facilè videri poſſunt ab his, qui attendere volunt. Nos autem ad réliquam interptetationem tranſeamus.

Tua eſt dies, & tua eſt nox, tu fabricatus es auroram, & Solem: tu feciſti omnes terminos terræ, æſtatem, & ver, tu plaſmaſti ea.

Ab eorum propriis beneficiis ad communia orationem tranſtulit, & edocet Deum omnium conditorem totius naturæ creatorem eſſe, Diei, & noctis conditorem, luminis largitorem, & Solis opificem, & temporis moderatorem. Nam per *Ver*, & *Æſtatem*, declarauit temporum mutationes. & pro hac clauſula, Tu feciſti omoes fines terræ, Aquila, & Theodotion, Stabiliſti, explanarunt: Symmachus verò, Firmaſti dixit. Oſtendit autem ſermo ipſum dediſſe omnibus, vt ſint, & banc partem terræ in campos, hanc verò in montes, & ſaltus diſtribuit, hanc verò cauauit in rece- C
ptaculum aquarum paluſtrium, & marinarum.

Memor eſto huius.

Tu, qui, inquit, omnia hæc feciſti, & tot, tantarumq; rerum opifex es, memor eſto huius, hoc eſt, Synagogæ, quam ab initio poſſediſti: ad illud nanque id retulit.

Inimicus improperauit Domino, & populus inſipiens incitauit nomen tuum.

Ne in nos, inquit, reſpicias, ſed in inimicorum execrationes.

Ne tradas beſtiis animas confitentes tibi.

Non ſimpliciter diuinum oraculum omnibus precatur, ſed bona petit diuinum nomen confitentibus. *Beſtias* verò vocat Hoſtium feritatem.

Et animas pauperum tuorum ne obliuiſcaris in finem.

Matth. 5. Et pauperes eſſe poſſunt, qui mente humiles ſunt, Beati enim pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt Regnum Cœlorum.

Reſpice in teſtamentum tuum, quia repleti ſunt, qui obſcurati ſunt terræ domibus iniquitatum.

Nam qui tuo ſplendore minimè perfruuntur,
A ſed ignorantiæ tenebras adamant, refertas domos iniquitatis, & ſupplicij, quod hinc emanat, habent: ſcilicet vniuerſis malis affecti ſunt, propterea quòd tenebras elegerunt.

Ne auertatur humilis factus confuſus.

Obſecramus, ne precibus fruſtremur, neque cum pudore reiecti ſimus.

Pauper, & inops laudabunt nomen tuum.

Qui autem tua ope gubernantur, & hanc conſecuti ſunt, hymnum tibi afferre ſolent.

Exurge Domine, iudica cauſam tuam, memor eſto improperiorum tuorum, eorum, quæ ab inſipiente ſunt tota die.

Concinnè admodum pronomen mutauit: non dixit cauſam meam, ſed cauſam tuam. ego enim, inquit, iuſtè hæc perpeſſus ſum, illi verò multas execrationes in te auſi ſont.

Ne obliuiſcaris voces inimicorum tuorum, ſuperbia eorum, qui te oderunt, aſcendit ſemper.

Et hîc hoſtium ſuperbiam cum ſua perſona copularunt, non propter ſe ipſos, ſed propter illos obſecrantes, vt aliqua miſericordia dignentur.

B *Pſalmi LXXIIII. Interpretatio.*

In finem, Ne corrumpas. Pſalmus Cantici Aſaph.

Symmachus autem ſic expoſuit, Triumphalis de immortalitate pſalmus Aſaph. Quoniam pſalmus iuſti Dei Iudicij prædictionem continet, & vaticinatur optima ſtudioſorum præmia, meritò per inſcriptionem ſermo commonefacit, ne pias cogitationes perdamus, ſed integras illas conſeruemus, vt immortalitatis hæreditatem adeamus. Hic igitur pſalmus dicitur ex perſona captiuorum, qui Babyloni erant, qui Deum laudare ſpondent, ſi diuinam gratiam conſecuti fuerint.

Confitebimur tibi Deus, confitebimur tibi, & inuocabimus nomen tuum.

Et hinc patet, hæc eos percurrere, tanquam nondum reuerſionem conſecutos. Promittunt autem Deum laudibus proſequi, & auguſto eius nomine illuſtres fore. Hoc enim verbum & *Inuocabimus nomen tuum*, hoc declarat, Rurſus tuo nomine nuncupabimur, & tuus populus vocabimur.

C *Narrabimus mirabilia tua, cùm accepero tempus.*

Aquila autem, & Symmachus ſic dixerunt, Cùm accepero Synagogam. Cùm, inquit, reuerſi fuerimus, & in tuum conſecratum templum coacti erimus, tunc te ſecundum legem laudabimus, & tua beneficia docebimus: quandoquidem illud tempus ad hoc faciendum nos adhortabitur: nũc enim exclamamus, Quomodo cantabimus canti- Pſal. 136.
cum Domini in terra aliena? ſic cùm ea Propheticus ſermo docuiſſet, quæ Babyloni captiuos dicere oporter, oſtendit Deum reſpondentem ad factas promiſſiones, & dicentem.

Ego iuſtitias iudicabo.

Iuſtè, inquit, vobis, & Babyloniis ios tribuam.

Liquefacta eſt terra, & omnes, qui habitant in ea.

Nam totius orbis Iudex ſum, & omnes dignis ſuppliciis afficiam.

Ego confirmaui columnas eius.

Verùm omnia poſſum, quippe qui omnium rerũ ſum opifex: Ego enim terram feci, & fundaui, firmaæs ipſam finibus: veluti quibuſdam meis columnis. Præceptum enim poſui, & non præte- Pſal. 148.

ribit. Idcirco cùm Iudex ſim, punire quidem nolo, ſed ſupplicia prædico, vt comminationibus peccatores prudentiores efficiam, & admoneo, & conſulo, vt omnem ſpeciem iniquitatis odio habeant, & vt de iuſta, & moderata mente curam gerant. Hæc nanque per ea, quæ ſequuntur edocuit.

Dixi iniquis, nolite iniquè agere; & delinquentibus, nolite exaltare cornu.

Nam hæc perturbatio omnium grauiſſima eſt, vt non modo peccent, verumetiam, vt in hoc glorientur.

Nolite extollere in altum cornu veſtrum.

Deinde, quam altitudinem vocet oſtendit.

Nolite loqui aduerſus Deum iniquitatem.

Etenim animalia cornuta magnopere his cornibus gloriantur. Adhortatur autem ipſos ſermo diuinus, ne iniquitatem ſuperbia augeant, neque linguam in Deum moueant.

Quia neque ab exitu, neque ab occidente, neque à deſertis montibus, quoniam Deus Iudex eſt.

Exitum, Orientem dicit, ſic etiam apud quintam editionem legitur. *Montes* verò *Deſerti*, Boreales, & Auſtrales partes ſunt. Hæ enim ob nimium frigus, & calorem penitus inhabitabiles permanſerunt. Docet igitur, Dei iudicium ſubterfugi nequaquam poſſe, ſiue quis ad Eoas partes peruenerit, ſiue ad Heſperias, ſiue in Auſtrales, ſiue in Aquilonares effugere conatus fuerit; diuinæ ſententiæ ſuccumbet. Deinde edocet vitæ viciſſitudines, diuina mente factas.

Hunc humiliat, & hunc exaltat, quia calix in manu Domini vini meri plenus miſto, & inclinauit ex hoc in hoc.

Iere.25. De hoc autem calice admirabilis Ieremiæ vaticinatio edocet: Iubetur enim à Deo omnium conditore, vt hunc accipiat, & Hieroſolymæ, & principibus, & finitimis gentibus potum præbeat. *Vinum* verò, Supplicium vocat, vtpote quod ebrietatis inſtar robur aufert, & mẽbrorum compoſitionem diſſoluit. Dicit igitur diuinus ſermo, modo quidem nobis, modo verò illis pœnam afferre: & nunc quidem hunc in altum extollit, & illum deprimit, & rurſus altitudinem in alios transfert, & calamitates immutat, & felicitates conuertit. Hæc verò non temerè Babyloni captiui dicere didicerunt, verùm experti, & Babyloniorum ſeruitutem, & propriam libertatem. Nam Cyrus non multum poſt temporis illorum potentiam expugnauit, his verò priſtinam libertatem reſtituit.

Veruntamen fæx eius non eſt exinanita, bibent omnes peccatores terræ.

Grauiorem pœnam *Fæcem* nuncupauit. Ego quidem, inquit, nitidius bibi, hoc eſt, minoribus malis ſuccubui, ipſam autem fæcem Babylonij ſorbent, id eſt, peiora his, quæ fecerunt, patientur. Quandoquidem ego cùm ſeptuaginta annos ſeruiuerim; reditum conſecutus ſum, illi verò ſempiternæ ſeruituti tradentur.

Ego autem annunciabo in ſeculum, cantabo Deo Iacob.

Quemadmodum enim nobis bibentibus illi noſtris malis inſultabant, ſic nos illorum pœnas intuentes; Deo laudes afferemus, non illis illudentes, ſed memores beneficiorum facti.

Et omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabitur cornu iuſti.

Porrò per hæc verba præmoniti fuerunt, ſe
A poſt reditum euerſuros eſſe eos hoſtes, à quibus bello petebantur, propterea igitur dixit, Omnia cornua peccatorum confringam. Quoniam ex variis gentibus collecti, bellum in ipſos ſuſceperunt: de his verò mentionem facit Ezechielis vaticinatio, atque etiam Michæi, & Zacchariæ, quibus profligatis, illuſtres, & clari euaſerunt, quippe qui talem victoriam conſecuti ſunt. Cæterùm *Cornu iuſti*, Piam mentem vocauit. Si quis verò Zorobabel intelligere voluerit eum, qui hoc in loco iuſtus dicitur, quo miniſtro Deus vſus, victoriam illam tractauit, à veritate non aberraret.

Pſalmi LXXV. Interpretatio.

Pſalmus Aſaph. In finem, in carminibus, Canticum Aſſyriorum.

Hanc additionem, ſcilicet, Canticum Aſſyriorum, non inueni in Sexcuplici, ſed in aliquibus exemplaribus. hoc igitur argumẽtum habet pſalmus: ea enim, quæ in Sennacherim acciderunt prædicit, & pœnam exercitui inflictam.

B *Notus in Iudæa Deus, in Iſrael magnum nomen eius.*

Cùm enim vna nocte tot tantæque myriades per Angelum letalem plagam accepiſſent; manifeſtus omnibus factus fuit vniuerſorum Deus, magnopere de Iſraël curam gerere, & in Iudæa ſe conſpiciendum præbuiſſe.

Et factus eſt in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.

Multitudine enim hoſtium de medio ſublatâ, qui ſuperſtites permanſerunt, ſubterfugerunt, diuinæ potentiæ nuncij facti, idcirco omnes non fuerunt ſimul cum huiuſmodi nunciis trucidati. Hinc ciuitas pace perfrui cœpit, & opinati ſunt omnes Deo placuiſſe, veriſimile in Sion habitare.

Ibi confregit potentias, arcum, ſcutum, gladium, & bellum.

Ante Vrbis mœnia, inquit, armatos, & ſagittarios, & ſcutatos eodem tempore profligans, penitus eorum arma inaniſſima reddidit.

Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.

Symmachus ſic dixit, Illoſtris es, & immenſus
C à montium præda. Quandoquidem in noſtris montibus cùm hoſtes mortis prædæ prodidiſſes; immenſus, & illuſtris apud omnes oſtenſus es, illuminas enim miraculo inſcios, & doces, qui ſis.

Turbati ſunt omnes inſipientes corde, dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt.

Magna enim ſuperbia abuſi contra te, frequentem tumultum perpeſſi ſunt ob animæ imprudentiam, & securè dormire opinãtes, ſpe fruſtrati ſunt, quandoquidem ſomnum mors ſuſcepit. hoc etiam hiſtoria edocet, Cùm enim conſurrexiſſent, cadauera tantùm inuenerunt.

Omnes viri diuitiarum in manibus ſuis.

Symmachus ſic expoſuit, Omnes viri fortes manibus ſuis. Nihil, inquit, manuum robur ipſos adiuuit, per quod omnium diuitias diripere ſperauerunt. & edocens, cur nihil inde adiuti ſint, ſubdidit.

Ab increpatione tua Deus Iacob dormitauerunt, qui aſcenderunt equos.

Annuiſti tantùm, inquit, & actutum ceciderunt illi, qui equeſtrem artem ſcire efferebantur.

Per

Per hoc autem *Dormitauerunt*, Mortis procliuitatem declarauit. Quemadmodum enim homo nictans, facilè, ſi voluerit, dormit, ſic illi breuem finem vitæ acceperunt.

Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi?

Quis enim poteſt tibi reluctari, & effugere pœnam, quæ à te irrogatur?

Ex tunc ira tua.

Subitò cùm execrationes audiſſes, ſceleratos illos afficere potuiſti, ſed æquo animo tuliſti, mutationem expectans.

De Cœlo auditum feciſti Iudicium.

E Cœlo, inquit, ſententias pronuncias contra quos volueris. Hoc quidem ἤκουσας, Auditum facies Symmachus dixit.

Terra tremuit, & quieuit, dum exurgeret in iudicium Deus, vt ſaluos faceret omnes manſuetos terræ.

Timore, inquit, impleti ſunt omnes, & ab impetu contra nos ceſſarunt, cùm vidiſſent te veluti quendam Iudicem in illos quidem ſententiam proferentem, & eos, qui rectis cogitationibus vſi ſunt, & qui tuam opem annunciant, ſalutis compotes factos fuiſſe.

Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, & reliquiæ cogitationis diem feſtum agent tibi.

B Cùm tot bona conſecuti eſſemus; in hymnorum cantilenas cogitationes conſecramus, ne minimam quidem earum partem in aliam curam occupantes.

Vouete, & reddite Domino Deo veſtro.

Inuicem iubentur, vt promittant dona, & promiſſiones perficiant. turpe enim & ingrati animi crimen eſt, vt finitimi ob timorem hoc faciant, & hi, qui beneficium conſecuti ſunt, vt ingrati animi morbo laborent. Hoc namque per ea, quæ ſequuntur, oſtendit.

Omnes qui in circuitu eius affertis munera. Terribili; & ei, qui aufert ſpiritum principum, terribili apud Reges terræ.

Afferent autem dona, cùm propter edita miracula animo fracti eſſent, cumque per rerum euentum didiciſſent, ipſum verè Deum eſſe, qui potentibus, & eis, qui terræ imperare opinantur, mortem infert.

Pſalmi LXXVI. Interpretatio.

Pro Idithum. Pſalmus Aſaph.

Porrò Symmachus Per Idithum dixit, & ipſi etiam chorus Deum laudantium commiſſus erat. Hic igitur pſalmus inſcriptus eſt Aſaph, vel quòd ipſe dixerit, vel quòd Dauidis vaticinationi ſubſeruiuerit: decidere enim de rebus dubiis, non ſine periculo eſt. Cæterùm prædicit cogitationum perturbationes, & dolores, qui hinc emanabant, Iudæorum, qui Babyloni ſeruire coacti erant. Edocet autem quas preces pareſt, vt illi Deo afferant, malorum liberationem poſtulantes. Formauit verò pſalmum, tanquam ſi illi poſt reditum hæc narrarent, & Deum laudibus proſequerentur.

Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Deum, & intendit mihi.

Studioſè, inquit, preces attuli, & actutum petitionis compos factus ſum. Deinde huius tempus edocet.

In die tribulationis meæ Deum exquiſiui.

Nam cùm doloribus affectus eſſem, diligenter A tuam opem expetiui. Studioſas preces tacitò innuit: Deinde oſtendit obſecrationis modum.

Manibus meis nocte contra eum, & non ſum deceptus.

Symmachus autem ſic explanauit, Manus mea nocte continuè extenſa eſt. De nocte quietem agens, manus ſuſtuli, ſupplicans, vt benignitatem conſequerer, & ſpe minimè decidi: quandoquidem hoc ſignificat, *Non ſum deceptus*, videlicet, non fruſtra vigilaui, verùm obſecrationis fructum percepi.

Renuit conſolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus ſum.

Omnem quidem conſolationis cauſam abieci, ſolam autem conſolationem Dei memoria habui.

Et garriui, & defecit ſpiritus meus.

Symmachus ſic dixit, Mecum ipſe loquebar, & continuè animo deficiebam, cùm mecum ipſe ſermocinarer. præterea cùm perpenderem mala, quibus diſtinebar, deſperabam me fore vnquam ab illis liberum, & ſtimulos acerbi mœroris patiebar.

Anticipauerunt vigilias oculi mei.

B *Vigilias* vocat Noctis diuiſiones, ſecundum quas cuſtodes ſibi inuicem excubias tradunt. Declarat autem per hæc totius noctis vigilias.

Turbatus ſum, & non ſum locutus.

Hæc iidem in Quadrageſimo primo pſalmo dixerunt, Ad me ipſum anima mea turbata eſt. Non enim æquo animo, tuli meas cogitationes aliis patefacere.

Cogitaui dies antiquos, & annos æternos in mente habui, & meditatus ſum.

Tuorum, inquit, priſtinorum beneficiorum memoriam renouaui, & perpendi quot beneficia maiores noſtri à te conſecuti ſunt, Quomodo ab Ægyptiorum ſeruitute liberati fuerunt, Quomodo mare rubrum tranſierunt, Quomodo promiſſa terra maiores noſtri potiti ſunt.

Nocte cum corde meo garriebam, & inquirebat ſpiritus meus.

Hoc autem *Inquirebat*, Theodotion quidem, Scrutatus eſt: Aquila verò, Inquiſiuit, dixit. Cùm hæc, inquit, nocte mecum ipſe mente reuoluerem; ſcrutatus ſum, cur de noſtris maioribus talem curam geſſit, nos verò afflictos deſpicit: & præter hæc, iſta etiam cogitaui. C

Nunquid in æternum proiiciet Deus, aut non apponet, vt complacitior ſit adhuc? aut in finem miſericordiam ſuam abſcindet?

Nunquid igitur penitus res noſtras renuit, & alienos nos à ſua cura fecit?

Conſummauit verbum à generatione in generationem.

Symmachus ſic expoſuit, Perfecit ſermonem de quolibet ſeculo: timueram autem: & hoc, inquit, Quoniam Deus præuidens à principio, quæ ſingulis ſeculis euentura erant; ſuos fines ſecundum vnamquamque ætatem impoſuit.

Aut obliuiſcetur miſereri Deus, aut continebit in ira ſua miſericordias ſuas.

Sed rurſus mecum ipſe conſiderans, me conſolabar, Deum miſericordem non paſſurum eſſe, vt res noſtræ veluti cuidam obliuioni proderentur, & vt quodam veluti pariete iræ, fontes miſericordiæ clauderet.

Et dixi, nunc cœpi: hæc mutatio dexteræ excelſi.

Ego, inquit, huiuſmodi mutationis conciliator

mihi ipſi fui: Ego autem ob peccatum ſupplicium genui: principium igitur malorum habeo: nunc A incepi erudiri à dextera excelſi, quæ pro priſtinis beneficiis ſiniſtras pœnas irrogat. *Mutationem* namque Diuinæ dexteræ, Pœnam vocauit, vtpote quæ ſolet bona ſubminiſtrare: verùm hæ cogitationes, non mihi ſatis fuerunt: admonui autem me ipſum de domini bonitate. Hoc enim dicit.

Memor fui operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum. Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis garriam.

Omnia nanque miracula, quæ à principio erga nos edidiſti, in medium afferam, & ipſa continuè meditans; bonas ſpes minimè eiiciam.

Deus in ſancto tua via tua.

Symmachus ſic dixit, Deus in ſanctitate via tua: Aquila verò, In ſancto facto. Sanctus es, inquit, & in ſanctis requieſcis, & in his habitas, & deambulas.

Quis Deus magnus, ſicut Deus noſter? Tu es Deus, qui facis mirabilia.

Omnibus præſtas Domine; ſolus enim, vt volueris, miracula edis.

Notam feciſti in populis virtutem tuam, redemiſti in B brachio tuo populum tuum, filios Iacob, & Ioſeph.

Omnibus hominibus fortitudinem tuam demonſtraſti, cùm ab Ægyptiorum ſeruitute liberaſſes populum, qui tuus vocatur; qui primum parentem Iacob habuerunt, ex cognatione Ioſeph illuſtres euaſerunt.

Viderunt te aqua Deus, viderunt te aqua, & timuerunt, & turbata ſunt abyſſi, multitudo ſonitus aquarum.

Per omnia Domine tuam potentiam oſtendiſti. Nam Ægyptios cecidiſti, tuum populum liberaſti, in mari apparuiſti, & pelagus diffiſſum eſt, & fluxa natura vtrinque conſtitit.

Vocem dederunt nubes: etenim ſagitta tua transeunt, vox tonitrui tui in rota.

Symmachus ſic vertit, Strepitum dedit Æther. Nam vehementi flante noto, vt hiſtoria inquit, mare diuiſum fuit. aëre autem conuoluto, & nubibus coactis, ventus fit. Supplicia autem tua, inquit, ſagittarum inſtar in inimicos venerunt: fragore verò tonitrui curruum Ægyptiorum rotas impediſti: Hoc & hiſtoria edocet, Iamque aduenerat vigilia matutina, & ecce reſpexit Dominus ſuper impetum Ægyptiorum, & ſubuertit rotas curruum, & vi ipſos impulit. Exod. 14.

Illuxerunt coruſcationes tua orbi terra.

Nam miraculorum lux inſtar fulguris per totum terrarum orbem percurrit.

Commota eſt, & contremuit terra.

Perhorruerunt omnes tuam potentiam audientes. hoc enim & Raab meretrix ſpeculatoribus dixit, Terror veſter & tremor veſter irruit in nos, audiuimus quòd Dominus Deus veſter mare rubrum diuiſit à facie veſtra. Ioſu. 2.

In mari via tua, & ſemita tua in aquis multis, & veſtigia tua non cognoſcentur.

Facilè eſt tibi, & mare diffindere, & ſuper multas aquas ſuperuehi, & ne veſtigium quidem telinquere: incorpoream enim habes naturam. Hęc autem ſuperius poſuit: Etenim, inquit, nemini conſpectus populi dux fuiſti, neque veſtigium tui greſſus nobis oſtendiſti.

Deduxiſti populum tuum ſicut oues in manu Moyſi, & Aaron.

Nam illis miniſtris vſus, & per illos locutus; tuum populum deduxiſti, & tuam legem docuiſti. Cæterùm de his omnibus mentionem fecerunt, Deum rerum omnium conditorem ad miſericordiam excitantes, precanteſque, vt illius ope digni fiant.

Pſalmi LXXVII. Interpretatio.

Prudentia Aſaph.

Deus rerum omnium conditor cùm legem dediſſet filiis Iſraël, iuſſit, vt hanc continuè ſuos liberos docerent, atq; etiam cauſas dierum feſtorum ſuis poſteris aperirent, & diuina beneficia ediſcentes, grati forent in eum; qui hæc omnia largitus eſt. Inquit enim, Docebis hæc omnia filios tuos, & filios filiorum tuorum, & obſeruabunt mandata Dei, vt bene ſit ipſis. Hoc etiam per hũc pſalmum vaticinandi gratia effecit: ſiquidem commonefacit populum, omnemque eius poſteritatem eorum quæ à Deo effecta ſunt, ac bonorum ab ipſo ſuppeditatorum, & denique ingrati eorum animi, qui hæc acceperunt. Deut. 4.

Attendite popule meus legem meam.

Vos iubeo, vt ea, quæ dicuntur, ſtudioſè audiatis: quandoquidem præſentem admonitionem, veluti quandam legem affero.

Inclinate aurem veſtram in verba oris mei.

Promptè ea, quæ à me dicuntur, auribus percipite.

Aperiam in parabolis os meum, loquar propoſitiones ab initio.

Quoniam enim patres inſimulat in filiorum vtilitatem, *Parabolam* hanc, narrationem vocanit, eò quòd obſcura eſt, & occultam vtilitatem continet. Appoſuit autem ſe antiquas propoſitiones afferre, & edocens vnde hæc didicit; ſubiunxit.

Quanta audiuimus, & cognouimus ea.

Deinde harum rerum præceptores oſtendit.

Et patres noſtri narrauerunt nobis, non ſunt occultata à filiis eorum in generatione altera, narrantes laudes Domini, & virtutes eius, & mirabilia eius, qua fecit.

Ab initio, & à principio, inquit, hi, qui miraculorum ſpectatores fuerunt, ſuos filios hæc docuerunt, & illi rurſus ſuis poſteris hanc doctrinam tranſmiſerunt. hoc verò, inquit, fecerunt, vt diuinæ legi obtemperarent. hoc enim ſubdidit. C

Et ſuſcitauit teſtimonium in Iacob, & legem poſuit in Iſraël.

Teſtimonium vocat Tabernaculum in ſolitudine erectum, tanquam tabulas teſtimonii habens. Nam *Legem* (vt iam ſuprà diximus) & præcepta vocat, & teſtimonia, & iudicia, & iuſtificationes, & hoc magis dilucidè à nobis dictum eſt in duodevigeſimo pſalmo.

Quanta mandauit patribus noſtris nota facere ea filiis ſuis.

Hoc, inquit, per illam legis lectionem iuſſit, vt parentes hanc miraculorum narrationem, veluti quandam hæreditatem poſteris deferrent.

Vt cognoſcat generatio altera, filij, qui naſcentur, exurgent, & narrabunt filiis ſuis.

Sic enim illi à parentibus hæc edocti, rurſus eandem doctrinam ſuis filiis afferebant, & horum memoria perpetua cuſtodiebatur. Et quis eſt doctrinæ fructus?

Vt ponant in Deo ſpem ſuam, & non obliuiſcantur operum Domini, & mandata eius exquirant.

Nam

Nam Dei potentiam diſcentes, & quomodo illi bona omnia facere facile eſt, firmam ſpem in ipſum conſtituent, legeſque ab ipſo latas ſequentur.

Ne ſiant ſicut patres eorum, generatio praua, & exaſperans.

Nam parentum ingratum animum diſcentes, & quomodo ob legis tranſgreſſionem Deum ſæpius irritauerunt, illorum exemplum cuſtodiunt.

Generatio, quæ non direxit cor ſuum, & non eſt creditus cum eo ſpiritus eius.

Illi nanque firmam fidem non habuerunt in Deum, cùm rectum tramitem incedere noluerint, ſed contrariam mentem diuinis inſtitutis habuerunt.

Filij Ephrem intendentes, & mittentes arcum conuerſi ſunt in die belli.

Tribum Ephraim potiſſimum accuſat, vtpote quæ Idolorum honorem magni fecit. hoc nanq; Iudicum hiſtoria nos edocet, & tertius Regum liber: Ipſi enim iuuencas conſtituerunt, & nouem Tribus à cultu ſecundum legem deſciſcere fecerunt: & ſic defectioois conciliatores fuerunt. cùm hoc ſpiritus gratia vel maximè præuidiſſet, peccata, quæ nondum patrata erant, arguit, accõmodatum conſilium ipſis afferens: ſciebat quidem ipſos admonitionem non accepturos eſſe, congruens tamen præſidium affert. cùm autem illorum robur docuiſſet, & iaculandi peritiam; timiditatem redarguit. Conuerſi ſunt in die belli. Nam ob ſcientiam rei militaris ſe efferentes, hoſtibus ingruentibus in fugam verſi ſunt.

Non cuſtodierunt teſtamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare.

Concinnè admodum mentis liberum arbitrium demonſtrauit: quandoquidem, inquit, noluerunt ſecundum legem viuere, neque vitæ rationem legis amplecti.

Et obliti ſunt benefactorum eius, & mirabilium eius, quæ oſtendit eis.

Et oſtendens quando hæc fecit, ſubiunxit.

Coram patribus eorum fecit mirabilia.

Deinde tempus, & locum demonſtrat.

In terra Ægypti, in campo Taneos.

Omnes è memoria obliterarunt omnia Dei miracula, quæ in Ægypto edita fuere, quorum eorum parentes ſpectatores extiterunt.

Interrupit mare, & perduxit eos, & ſtatuit aquas quaſi in vtre.

Breuiter miracula narrat, & à maximis exorſus eſt, Quandoquidem maris miraculum, & per hoc iter conceſſum, ſupra naturam eſt: nam aquarum naturæ inſitum eſt, vt in procliuem partem defluant, & tamen illas vtrinque firmauit Deus rerum omnium conditor, tanquam in quodam vtre cùm coercuiſſet verbo. Quoniam enim vtrium textura liquidam naturam poteſt continere, meritò hanc ſimilitudinem in mari diſſiſſo poſuit, oſtendens potentiam verbi Dei.

Et deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis.

Nam nubes ipſa interdiu Solis moleſtiam repellebat, nocte verò ignis vſum præbebat.

Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos velut in abyſſo multa.

Nam non breuem ſtillam eduxit, ſed fontem, qui multis illis myriadibus ſatis fuit. & hoc magis apertè per ea, quæ ſequuntur, edocuit.

A *Et eduxit aquam de petra, & eduxit tanquam flumina aquas.*

Aqua enim quæ ſcaturiit, in multos riuulos diuiſa fuit, facilem & magnificam gratiam ſitientibus præbens.

Et appoſuerunt adhuc peccare ei, in iram concitauerunt excelſum in aquoſo, & tentauerunt Deum in cordibus ſuis, vt peterent eſcas animabus ſuis.

Veruntamen neque hoc à mala eorum mente prauitatem expulit, ſed perſeuerarunt ingrati animi vitio laborare: & poſt tot miracula de diuina potentia periculum facere voluerunt, & cibo indigentes, non petierunt vt acciperent id, quod neceſſe erat, ſed Dei impotentiam accuſarunt.

Et male locuti ſunt de Deo: dixerunt, nunquid poterit Deus parare menſam in deſerto? Quoniam percuſſit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt: Nunquid & panem poterit dare, aut parare menſam populo ſuo?

Facilè, inquit, & leuiter aquarum negotium fuit: nam aqua in terræ cauernis abdita, in lucem edita eſt. Cibum verò panis, qui ſeritur, & tempore producitur, quomodo nobis affatim largietur,

B imminentemq; famem eximet?

Ideo audiuit Dominus, & diſtulit, & ignis accenſus eſt in Iacob, & ira aſcendit in Iſraël.

Idcircò, inquit, cùm Deus rerum omnium conditor indignè tuliſſet, diſtulit ipſis dare terram, quæ eorum maioribus promiſſa fuit, & vniuerſis ſupplicus affecit. ſed non celerem mortem ipſis attulit, expectans, vt filij multiplicarentur. De hac autem pœna, quæ per ignem infligitur, etiam beatiſſimi Moſis ſcripta mentiooem fecerunt. hanc verò plagam inquit ipſis inflictam eſſe,

Quia non crediderunt in Deo, nec ſperauerunt in ſalutari eius.

Cæterùm cùm tales eſſent; cibum tamen ſine labore ipſis præbuit. hoc enim quæ ſequuntur edocent.

Et mandauit nubibus deſuper, & ianuas Cœli aperuit, & pluit illis manna ad manducandum.

Non enim vſitatos partus nubes ediderunt, ſed pro imbre, cui natura inſitum eſt, vt ſparſa ſemina irriget, admirabilem cibum emiſerunt. Reſeratas autem Cœli ianuas, ſuppeditationem è ſuperiori loco demiſſam, vocauit. Quoniam enim penua-

C riis cellis ianuas ponere ſolemus, & has reſeramus cùm aliquid auferre volumus, Propheticus ſermo oſtendit Deum rerum omnium conditorem tanquam ex quibuſdam cellis penuariis manna largientem.

Et panem Cœli dedit eis, panem Angelorum manducauit homo.

Panem Angelorum vocat, veluti per Angelos ſubminiſtratum. A diuinis enim literis accepimus, Angelos diuinis nutibus obtemperare. Dicit autem ſic Diuinus Apoſtolus, Nonne omnes Heb. 1.
ſunt miniſtri ſpiritus in miniſterium miſſi, propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis? & rurſus. Si enim ſermo, qui per Angelos dictus eſt, fuit firmus, & reliqua. *Panem* verò Cœli, tanquam supernè allatum vocat. etenim aues, quæ aërem penetrant, volatilia Cœli, ſacra ſcriptura nuncupat.

Cibaria miſit eis in abundantiam.

Ad ſatietatem vſque, ait, hunc cibum ipſis impertiit. Deinde & carnium largitionem narrat.

Soluit Auſtrum de Cœlo, & induxit in virtute

ſua Africum, & pluit ſuper eos ſicut puluerem carnes, & ſicut arenam maris volatilia pennata.

Nam per ventos illarum auium genus vndique collegit, & deuolare iuſſit in horum tabernacula: venationem vltro venientem ipſis largiens.

Et ceciderunt in medio caſtrorum eorum, & circa tabernacula eorum, & manducauerunt, & ſaturati ſunt nimis, & deſiderium eorum attulit eis, non ſunt fraudati à deſiderio ſuo.

Conſecuti ſunt, inquit, quod deſiderarunt, & ingluuiem impleuerunt: verumtamen ſatietatis pœnas pependerunt.

Adhuc eſca eorum erant in ore ipſorum, & ira Dei aſcendit ſuper eos: Et occidit pingues eorum, & electos Iſraël, impediuit.

Poſtquam enim, cùm magnum periculum de diuina potentia feciſſent, non crediderunt Deum poſſe ſuppeditare ipſis cibum, caſtigationem adduxit, edocens vtraque poſſe facere, & bona largiri, & pœnas infligere: Verumtamen nihilominus peccare pertexerunt. hoc enim ſubiunxit.

In omnibus his peccauerunt adhuc, & non crediderunt in mirabilibus eius, & defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum feſtinatione.

Peccantes, inquit, & errantes, & nullam curam gerentes de his, quæ ſibi ipſis prodeſſe poterant: ſed inaniſſimis inutilibuſque curis confecti, & hæc cum omni ſtudio perſequentes è vita exceſſerunt.

Cum occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum, & rememorati ſunt, quia Deus adiutor eſt eorum, & Deus excelſus redemptor eorum eſt.

Non fruſtra ipſis miſericors Deus compedes induxit: quandoquidem hinc non minimam vtilitatem percipiebant. Nam bona conſequentes non intellexerunt, ſupplicijs verò affecti, diuinam benignitatem petentes, ad ipſum acceſſerunt.

Et dilexerunt eum in ore ſuo, & lingua ſua mentiti ſunt ei: cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti ſunt in teſtamento eius.

Porrò ipſum diligere ſpondebant, falſis ſermonibus vſi. Nam meus verbis repugnabat, contraria diuinis legibus volens, diuiniſq; oraculis credere nolens.

Ipſe autem eſt miſericors, & propitius fiet peccatis eorum, non diſperdet eos.

Cæterùm ipſe propria benignitate vtens, noluit ipſos penitus interimere.

Et abundauit, vt auerteret iram ſuam, & non accendit omnem iram ſuam.

Symmachus autem ſic dixit, Et magnopere auertit iram ſuam, & totam eius iram non accendit. minimè celerem ipſis, inquit, peccatorum pœnam attulit.

Et recordatus eſt, quia caro ſunt, ſpiritus vadens, & non rediens.

Nam eorum naturæ imbecillitatem nouit, & breui finem vitæ eos accepturos eſſe.

Quoties exacerbauerunt eum in deſerto, in iram concitauerunt eum in aquoſo, & conuerſi ſunt, & tentauerunt Deum, & ſanctum Iſraël exacerbauerunt?

Per hæc omnia diuinam patientiam edocet: exquiſitè autem vnumquodq; eorum ex hiſtoria diſci poteſt. Nam aliquando quidem. Vitulum Deum fecerunt, aliquando verò Belphegor adorarunt, & aliàs tyrannidem contra magnum Mo- *Exod. 32.*

A ſem meditati ſunt, & cùm manna conſecuti eſſent, ingrati animi vitio laborarunt, & cùm iuſſi eſſent, vt promiſſam terram acciperent, timorem proponebant, & præter hæc innumerabilia alia fecerunt, quæ derelinquemus ne longum faciamus. *Num. 25.*

Non ſunt recordati manus eius die, qua redemit eos de manu tribulantis.

Noluerunt in memoriam reuocare priſtina beneficia, neque Dei fortitudinem conſiderare, per quam ab Ægyptiorum ſeruitute liberati fuerunt. Deinde miracula, quæ ibi edita fuere percurrit.

Sicut poſuit in Ægypto ſigna ſua, & prodigia ſua in campo Taneos.

Tanis Pharaonis domos regias habebat: ibi pœnas magnus Moſes Ægyptiis irrogauit.

Et conuertit in ſanguinem flumina eorum, & imbres eorum ne biberent.

Nam primum quidem non modo fluuiatiles aquas, verùm etiam quæ ex pluuiis colliguntur, in ſanguinis naturam conuertit, contradicentes ſiti premens.

Miſit in eos Cynomyam, & comedit eos; ranam, &
B *diſperdidit eos, & dedit rubigini fructus eorum, & labores eorum locuſtæ.*

Cynomya autem, & Rana iræ miniſtris vſus, acerbos dolores ipſis incuſſit, Rubigine autem & locuſta terræ fructus conſumpſit.

Et occidit in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruina.

Rubigine quidem, & locuſta fructus terræ corrupit: grandine & pruina ipſas arborum radices euellit. Atqui συκαμίνους alij Interpretes, συκομόρους interpretati ſunt.

Et tradidit grandini iumenta eorum, & poſſeſſiones eorum igni.

Symmachus verò ſic, Qui tradidit peſtilentiæ iumenta ipſorum, & corpora eorum vulturibus. cùm enim frequentem interitum paterentur, eſca facta ſunt volucrum carniuorarum.

Miſit in eos iram indignationis ſuæ, indignationem, & iram, & tribulationem, immiſſiones per Angelos malos.

Furorem, & Iram, & Afflictionem, Acerbas pœnas nũcupauit. *Angelos* autem *malos*, Supplicij miniſtros appellauit: neque naturæ, neque ele-
C ctionis nequitiam, malitiam vocans, ſed ſupplicij pœnam. ſic etiam Malam diem, Supplicij diem vocat. Hoc quoque Symmachus oſtendit. etenim pro, Angelis malis, Angelos mala infligentes, dixit.

Viam fecit ſemitæ iræ ſuæ.

Pro eo quod eſt, benignitas non impediuit pœnam, ſed locum dedit iuſtæ caſtigationi. Hoc per ea, quæ ſequuntur oſtendit.

Et non pepercit à morte animabus eorum, & iumenta eorum in morte concluſit. Et percuſſit omne primogenitum in terra Ægypti, primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.

Cùm enim contrariam eorum mentem inſpexiſſet, pœnas ipſis abundè incuſſit, primùm quidem iumentis perniciem, deinde inſperatam mortem primigeniis infligens. *Tabernacula* vero *Cham*, Ægyptum nominauit: Quoniam Meſrem filius fuit Cham, Meſrem autem Ægyptus.

Et abſtulit ſicut oues populum ſuum, & perduxit eos tanquam gregem in deſerto.

Hoc pacto cùm illos correxiſſet, in ſolitudinem

ſuum

ſuum populum deduxit, imitatus paſtorem, qui ſuo gregi anteit.

Et eduxit eos in ſpe, & non timuerunt.

Quandoquidem cùm multas dediſſet arras ſuæ potentiæ; iuſſit vt ſibi confiderent, néve timerent. Hoc autem à Deo rerum omnium conditore factum eſt: illi autem diuina potentia freti eſſe noluerunt.

Et inimicos eorum operuit mare.

Idem enim mare his quidem iter præbuit, illos verò fluctibus obruit.

Et induxit eos in montem ſanctificationis ſuæ, montem, quem acquiſiuit dextera eius.

Cùm igitur eos illinc liberaſſet; tradidit ipſis quam pollicitus eſt terram: nam per Sionem montem, totam oſtendit terram.

Et eiecit à facie eorum gentes, & ſorte diuiſit eis terram in funiculo diſtributionis.

Siquidem cùm liberaſſet terram illam antiquis incolis, his ſecundum promiſſiones illius Imperium tradidit: Hoc enim oſtendit, In funiculo diſtributionis. Poſſeſſores nanque ſolent ſuam terram metiri: ſortes autem, & diſtributiones accuratius edocet hiſtoria Ieſu Naue.

Et habitare fecit in tabernaculis eorum Tribus Iſrael.

Tributim enim terram diſtribuerunt. Hoc pacto cùm oſtendiſſet infidelitatem eorum, qua in ſolitudine vſi ſunt; perſequitur iniquitates in terra promiſſionis patratas.

Et tentauerunt, & exacerbauerunt Deum excelſum, & teſtimonia eius non cuſtodierunt.

Poſt tot, tantaque beneficia, perrexerunt delinquere, & diuina mandata violare.

Et auerterunt ſe, & non ſeruauerunt pactum quemadmodum patres eorum.

Patrum imitati ſunt nequitiam, & illorum conſpicati ſupplicium, nihil inde adiuti ſunt.

Conuerſi ſunt in arcum prauum.

Arcus artificioſè elaboratus in ſcopum emiſſa iacula dirigit: ſi verò aliquam obliquitatem in ſe habuerit, coniectas ſagittas ad deſtinatum locum mittere nequit. Illi igitur mentis rectitudine deprauata, neque diuinis beneficiis, vt par erat, vſi ſunt, & ea quæ vtilitatem afferre poterant, damni occaſiones reddiderunt.

In iram concitauerunt eum in collibus ſuis, & in ſculptilibus ſuis ad æmulationem eum prouocauerunt.

Nam cùm à Deo rerum omnium conditore beneficiis affecti eſſent; mutis imaginibus ſeruierunt.

Audiuit Deus, & ſpreuit.

Eos, inquit, precantes ſua ope minimè dignatus eſt. hæc autem explanatio Iudicum hiſtoria perdocet: Tradidit nanque ipſos interdum quidem Ammonitis, aliquando autem Moabitis: aliàs verò Madianitis, & alienigenis, impietatis pœnas ab illis exigens.

Et ad nihilum redegit valde Iſrael.

Quandoquidem celeberrimum illum populum, qui præter omnium opinionem ab Ægyptiorum ſeruitute liberatus fuit, quem mare vidit, & fugit, & Iordanes conuerſus eſt retrorſum; hunc inquam, finitimi facillimè expugnarunt.

Et repulit tabernaculum Sylo, tabernaculum ſuum, vbi habitauit in hominibus.

1. Reg. 2. Hæc autem deinceps principium Regum hiſtoriæ edocet, quæ mentionem fecit de Eli ſacer-

A dotum principe, & de iniquitate filiorum ipſius.

Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manum inimici.

Virtutem ipſorum & pulchritudinem, Arcam vocat. Hanc autem Ophni, & Phinees in auxilium ſuorum educentes; propriæ iniquitatis pœnas luerunt. Ceterùm Archam cùm cepiſſent alienigenę, Num. 25.
veluti trophæum quoddam Daon conſecrarunt: Idolum autem erat hoc, quod ab illis colebatur.

Et concluſit in gladio populum ſuum, & hæreditatem ſuam ſpreuit.

Tradidit enim ipſos hoſtium manibus ob impietatis exceſſum: Hæreditatem autem ipſos nominauit, vt qui ipſi Deo quàm maximè curæ fuerint. ſic autem eos, & magnus Moſes nuncupauit, Deut. 32.
Factus enim eſt, inquit, pars Domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Iſraël. Deinde ſupplicij ſpecies percurrit.

Iuuenes eorum comedit ignis, & virgines eorum non ſunt lamentatæ, ſacerdotes eorum in gladio ceciderunt, & viduæ eorum non plorabantur.

Hos etenim igni tradidit: de his autem vſitatus luctus non edebatur, cùm vnuſquiſque in ſuis
B malis occupatus eſſet. Cæterùm Ophni & Phinees ſacerdotes, qui arcam ipſam inuexerunt, cæſi ſunt, ab ipſo rerum euentu edocti, ne diuina ope freti ſint, qui delinquere pergunt.

Et excitatus eſt tanquam dormiens Dominus.

Verumtamen cùm ipſos huiuſmodi pœnis ſubieciſſet, edocet illorum hoſtes, quænam fuerint harum rerum cauſæ.

Tanquam potens & crapulatus à vino, & percuſſit inimicos ſuos in poſteriora, opprobrium ſempiternum dedit illis.

Cùm enim Deus excuſſiſſet à ſe patientiam, veluti ſomnum quendam, alienigenis plagam intulit, ob quam apud omnes ignominioſi effecti ſunt. Intelligit enim fundamenti morbum, id, quod 1. Reg. 5.
hiſtoria edocet. Hoc etiam vaticinatio oſtendit, inquit enim, Percuſſit inimicos eorum in poſteriora: modeſtè ſignificans partem, quæ plagam accepit. *Somnum* verò, Patientiam vocauit: Ebrietatem autem ex vino, indignationem nuncupat. Etenim eſt veluti quædam res aduentitia, Dei pœna, quæ iuſtè peccatoribus infligitur.

Et repulit tabernaculum Ioſeph, & tribum Ephraim
C *non elegit.*

Rurſus aliis tribubus derelictis, ſolius Ephraim meminit, futuram tyrannidem præuidens: quandoquidem ex Ieroboam originem ducens, ex Dauidico Regno decem Tribus abduxit. Cæterùm Ioſeph, & Ephraim eandem Tribum dicit: filius enim Ioſeph fuit Ephraim: reiectam autem hanc Tribum eſſe dicit, cùm tabernaculum in Sylo non permanſerit, ſed Hieroſolymam diuinæ arcæ gratia tranſlata fuerit, in qua Salomon etiam poſtea diuinum templum erexit.

Sed elegit Tribum Iuda, montem Sion, quem dilexit.

Elegit tamen Tribum Iudæ ob Ieſſe virgam, quæ expectabatur vt floreſceret. hoc autem germen & Patriarcha Iacob vaticinatus eſt, benedicens Iudæ. verùm meminit huius virgæ etiam diuinus Paulus ſic dicens: Manifeſtum autem eſt, Ad Hebr. 7.
quoniam ex Iuda dominus noſter Ieſus Chriſtus ortus ſit: propter hanc igitur virgam Tribum Iudę aliis prętulit. Quoniam autem hoc myſterium à multis quodammodo ignorabatur, valde clarè ſubdidit, Montem Sion quem dilexit, vt aliarum

Tribuum inuidiam reſtingueret, ferè dicens, nullam inuidiæ anſam arripite, quandoquidem ob Sionem montem, Iudæ Tribum elegit. præterea & venerandum montem oſtendere vult, eò quòd in ipſo templum ædificandum erat.

Et ædificauit ſicut Vnicornium ſanctificium ſuum.

Vno cornu aiunt Vnicornem munitum eſſe. Vnum autem Deum colere etiam lex edocuit, iure igitur vnicum templum vni Deo conſecratum Vnicorni comparauit.

In terra quam fundauit in ſecula.

Symmachus autem ſic, Vt terram, quam fundaſti in ſecula. cæteri etiam eundem ſenſum expoſuerunt. Dicit igitur, ſicut vnam terram ædificauit, ſic Iudæis præcepit, vt vnum templum erigerent.

Et elegit Dauid ſeruum ſuum, & ſuſtulit eum de gregibus ouium.

Eodem tempore per hæc verba oſtendit & Dauidis virtutem, cùm nominaſſet ipſum ſeruum Dei, & Dei liberalitatem, quoniam paſtorem Regem fecit.

De poſt fœtantes accepit eum.

Symmachus vero ſic expoſuit, Sequentem prægnantes duxit ipſum. Porrò amplificatio diuinæ liberalitatis eſt hoc: neque enim perfectus paſtor erat, ſed paſtoris miniſter, qui parientes oues ſequebatur.

Paſcere Iacob ſeruum ſuum, & Iſrael hæreditatem ſuam. & pauit eos in innocentia cordis ſui, & in intellectibus manuum ſuarum deduxit eos.

Hoc autem gubernationis exceſſum oſtendit: Non enim paſtorem ouium quibuſlibet hominibus præfecit, verùm cùm prudentiam ſimplicitate temperaſſet, ſecundom diuinas leges ipſos deduxit. His ſimilis eſt latio legis Domini, Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Nam cùm vtriuſque vitium eripuiſſet, & huius quidem maleficentiam, huius vero inſcitiam abſtuliſſet; laudatam virtutem miſcuit: hanc etiam nos in nobis ipſis exercere decet, nos inquam, qui inſtar beati Dauidis vocati ſumus, magis autem maioribus in rebus: nam maiorum rerum miniſterium nobis commiſſum eſt, & dignè deambulare debemus inſtar vocationis, qua vocati ſumus, ſecundum diuini Pauli præceptum. Matt.10.

Pſalmi LXXVIII. *Interpretatio.*

Pſalmus Aſaph.

Diuinum oraculum furorem Antiochi cognomento Illuſtris in Iudæorum populum prædicit: vaticinationem autem in deprecationem format, tanquam à piis hominibus, qui tunc futuri erant allatam, qui nondum vicerant, ſed adhuc calamitatibus cincti erant.

Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam; polluerunt templum ſanctum tuum.

Sapienter ſpiritus gratia eos, qui cum grauioribus illis calamitatibus luctabantur, preces exordiri edocuit: non enim propria mala primùm narrant, verùm impietatem in diuinum templum audacter patratam, cùm templũ nihil in diuinas leges commiſerit. Gentes, inquit, impietate, & iniquitate aſſuetæ, tua hæreditate potitæ ſunt: auſi enim ſunt in tẽpli tui adyta ingredi, nedum altaribus ſacrificiiſq; Dæmonũ res tuas sãctas maculare.

Poſuerunt Hieruſalem in pomorum cuſtodiam.

A Nam cùm funditus totam Vrbem diripuiſſent, fecerunt vt inclyta illa Hieroſolyma nihil differret à tugurio, quod in pomorum cuſtodiam extruitur.

Poſuerunt morticina ſeruorum tuorum eſcas volatilibus Cæli, carnes ſanctorum tuorum beſtiis terræ.

Tanta inhumanitate, & furore in tuos cultores vſi ſunt, vt horum corpora feris, auibuſque carniuoris eſcam exponerent.

Effuderunt ſanguinem ipſorum tanquam aquam in circuitu Hieruſalem, & non erat, qui ſepeliret.

Porrò internecinam mentem habentes, pios homines necant, feceruntque vt ſanguinis riui per terram fluerent, nec permittunt eos, qui occiduntur ſepultura dignos eſſe.

Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris, ſubſannatio, & illuſio his, qui in circuitu noſtro ſunt.

Hæc apud finitimos nos infames reddiderunt, propterea ludibrio vicinis facti ſumus. Vicinos autem & finitimos vocat Idumæos, Ammonitas, Moabitas, & alias finitimas gentes, quæ ſemper contrariæ & inimicæ ipſis fuerunt.

Quouſque Domine iraſceris in finem, accendetur velut
B *ignis zelus tuus?*

Deus omnium Conditor legem ferens, ſe ſolum colendum eſſe præcepit, & nullum alium, qui Deus vocatur, adorandum, quoniam ego, inquit, Dominus Deus tuus, Deus Zelotes, ignis conſumens; Exod.34. de hoc autem diuinum oraculum hoc in loco mentionem fecit, Accendetur velut ignis zelus tuus. Ne amplius Domine, inquit, iraſcaris, néve ignis inſtar ob peccata noſtra iram contra nos accendas.

Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt, & in Regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt.

Quoniam peccatorum pœnas ab hominibus exigis, obſecro te, vt in illos iram transferas, qui penitus tuum nomen diſcere noluerunt, ſed ſupremæ impietati obnoxij ſunt.

Quia comederunt Iacob, & locum eius deſolauerunt.

Manifeſtum autem eſt hoc ſignum illorum impietatis: nam cùm nihil mali à nobis paſſi eſſent, nos tamen internecione perdiderunt, regionem verò depopulati ſunt. Hanc autem clauſulam, Locum eius, Aquila quidem, Speciem eius
C expoſuit, Symmachus verò, Pulchritudinem eius, Theodotion autem, Decorem eius, interpretati ſunt, per quæ magis diuina domus oſtenditur: concinnè autem populum Iacob appellauit, memoria primi parentis Deum in miſericordiam concitans.

Ne memineris iniquitatum noſtrarum antiquarum.

Religioſi erant, qui hanc deprecationem attulerunt, & multum ſtudium pro pietate ſuſceperunt. celebris nanque eſt Machabæorum virtus, meritò igitur ſupplicant, ne priſtinorum peccatorum pœnas à populo exigat. ſed hoc quidem dixerunt, nec ſecundum appoſuerunt, ſcilicet, vt Deus præſentem eorum pietatem intueretur. hoc enim quàm maximè eximiam eorum virtutem demonſtrat, videlicet priſtinorum quidem peccatorum reminiſci, præſentem verò pietatem occulere.

Citò anticipent nos miſericordia tua, quia pauperes facti ſumus nimis, adiuua nos Deus ſalutaris noſter.

Porrige quamprimùm tuam inexpugnabilem opem, nam omni cura deſtituti ſumus: te autem ſolum adiutorem & Saluatorem habemus.

Et

Et propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propitius eſto peccatis noſtris propter nomen tuum.

Nuſquam de ſua virtute mentionem fecerunt, ſed vt ob diuinum nomen diuinum auxilium conſequantur, obſecrant. nobis enim malè habentibus in tuum nomen opprobrium recidit. Deprecamur igitur, vt errata negligas, calamitateſque conuertas, atque tuam potentiam inſciis oſtendas.

Neforte dicant gentes, vbi eſt Deus eorum?

Porrò alij Interpretes tanquam hoc geſtum eſſet, dixerunt, Quorſum dicunt gentes, vbi eſt Deus eorum? hoc, inquit, me affligit, hoc me pungit qualibet cuſpide acutius, audacter contra te opprobria dicta eſſe, & homines inſultantes dicere, vbi eſt Deus veſter, quem dicitis Ægyptum caſtigaſſe, & diffidiſſe mare? quæ quidem res magnæ ſunt & celeberrimæ.

Et innoteſcat in nationibus coram oculis noſtris vltio ſanguinis ſeruorum tuorum, qui effuſus eſt.

Obſecramus igitur, vt iſti parricidij pœnas pendant, vtque omnes alij nobiſcum iuſtam tuam ſententiam perſpiciant, iramque pro tuis cultoribus, qui necati ſunt.

Introeat in conſpectu tuo gemitus compeditorum, ſecundum magnitudinem brachij tui poſſide filios mortificatorum.

Vt reſpicias te obſecro in eos, qui ſuperſtites adhuc ſunt, atque in vincula coniecti ſunt, mortémque expectant, & ne vſque ad extremam perniciem noſtrum genus condemnare velis, verùm filios eorum, qui interfecti ſunt, ſaluos reddas, nouámque examen ex ipſis efficias.

Et redde vicinis noſtris ſeptuplum in ſinu eorum, improperium ipſorum, quod exprobrauerunt tibi domine.

Infinita ſupplicia ob opprobrium patratum finitimis inflige. non enim certum numerum ob ea, declarauit, verùm vt maxima pœna ipſis infligatur petiit. ſimile eſt illud, Sterilis genuit ſeptem: (Reg. 2.) ſcilicet multos. Dixit autem Sinum, ex tranſlatione eorum, qui aliquid in ſinu ferunt, & tutò continent, vt nihil excidat: videlicet, imple eos calamitatibus ſemper imminentibus.

Nos autem populus tuus, & oues paſcuæ tuæ: confitebimur tibi in ſeculum, in generationem & generationem annunciabimus laudem tuam.

Cùm autem tuus populus vocemur, tuúſque grex nominemur, ſemper laudes tibi afferemus, & gratias pro beneficiis agemus. cúmque hæc continuè geſſerimus; poſteris hominibus horum narrationem afferemus. Hoc verbum *Confitebimur*, quo vſi ſunt, gratiarum actionis nomen declarat.

Pſalmi LXXIX. Interpretatio.

In finem, pro his qui mutabuntur. Teſtimonium Aſaph. Pſalmus pro Aſſyrio.

Præſens pſalmus quarundam rerum viciſſitudinem prædicit: etenim mutatio hoc declarat, & teſtificatur, propterea & Teſtimonium inſcriptioni apponitur. Prædicit autem gratia ſpiritus ſancti Iudæorum direptionem, & ſeruitutem, quam apud Babylonios ſeruierunt. Cæterùm pſalmus in deprecationem Deo rerum omnium conditori formatur, tanquam ab illis ipſis allatam. edocet enim ipſos vaticinationis gratia, quibus verbis Deum placare oportet, & ad miſericordiam excitare. Vaticinatur autem futuram ſalutem omnibus hominibus per dominum Chriſtum.

Qui paſcis Iſrael intende.

Te domine obſecro, vt preces admittas, qui paſtoris inſtar populum gubernas.

Qui deducis velut ouem Ioſeph.

Ioſephum, qui in fratres, veluti in quoſdam lupos incidit, cùm ab illorum manibus liberaſſes, in Ægyptum deduxiſti, inſidiantibúſque ſuperiorem feciſti. ſic cùm curam in eum habitam percurriſſet, in magis cōmunem potentiam deſcēdit.

Qui ſedes ſuper Cherubim, manifeſtare.

Quoniam enim horum dumtaxat magnus Moſes effigies quaſdam in ſanctis ſanctorum conſecrauit, & in medio horum altare poſuit, per illud verò pontificibus Deus ſe conſpiciendum præbebat; iure hoc in loco de Cherubim mentionem fecit, atque deprecatus eſt, vt ille, qui ſupra hos ſedet, manifeſtaretur.

Coram Ephraim, & Beniamin, & Manaſſe.

Vt tuo populo appareas, inquit, obſecro: per has nanque Tribus omnem oſtendit populum. Horum autem meminit, quoniam de Ioſeph mētionem fecit. Ephraim verò, & Manaſſes filij fuerunt Ioſeph, & Beniamin frater eius vterinus.

Excita potentiam tuam, & veni, vt ſaluos facias nos.

Tanquam patientem, & otio vtentem Deum excitat: omnem tuam, inquit, potentiam moue, noſtram ſalutem tractans.

Deus virtutum conuerte nos.

A ſeruitute nos libera, & reditum largire. Deinde negotij facilitatem edocet.

Et conuerte faciem tuam, & ſalui erimus.

Satis enim eſt, vt appareas, & noſtris calamitatibus finem imponas.

Domine Deus virtutum quouſque iraſceris ſuper orationem ſerui tui?

Quouſque domine meas preces auertis, ob mea delicta iratus? Cæterùm Seruum tuum, Populum nominat: etenim alij Interpretes, In orationem populi tui, pro, Serui tui, poſuerunt.

Cibabis nos pane lacrymarum, & potum dabis nobis in lacrymis in menſura.

Tempus hoc in loco mutatum eſt: nam cæteri tanquam geſta hæc eſſent dixerunt: Cibaſti nos pane lacrymarum, & potum dediſti nobis in lacrymis cum menſura. Dicit autem, te noſtrum cibum, & potum lacrymis miſcuiſſe: nam lugentes, & mœrentes neceſſarium cibum ſumimus. hoc autem fecit, cùm ſupplicia peccatis meritus eſſet. (Matt 7.) hoc etiam dominus, In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis. Hanc menſuram etiam Vates Zacharias vidit, (Zach 5.) Babylonis perniciem prædicens: Duas enim mulieres vidiſſe ait, alas quidem vpupæ habentes, menſurámque ferentes, & iuſſas, vt hanc Babylonem ferant. per hæc diuinæ ſententiæ iuſtitiam diſcimus.

Poſuiſti nos in contradictionem vicinis noſtris, & inimici noſtri ſubſannauerunt nos.

Ignominioſi facti ſumus etiam apud finitimas gentes, quæ ſemper nobiſcum inimicitias geſſerunt.

Domine Deus virtutum conuerte nos, & oſtende faciem tuam, & ſalui erimus.

Tuo igitur aſpectu tenebroſam calamitatum caliginem diſcute, & reditum largire: potens enim es, & potentiarum dominus. Deinde antiqua

beneficia perſequitur, obſecrans, vt eandem opem conſequatur. A

Vineam de Ægypto tranſtuliſti, eieciſti gentes, & plantaſti eam. Dux itineris fuiſti in conſpectu eius, plantaſti radices eius, & impleuit terram.

Tu domine iniuſtam Ægyptiorum potentiam euertiſti, Tu Chananæorum gentes ad interitum vſque conſumpſiſti, cumque tuum populum veluti vineam ex Ægypto tranſtuliſſes, omnemque commeatus facilitatem per iter largitus eſſes, in Chananæorum terram ipſam conſeuiſti.

Operuit montes vmbra eius, & arbuſta eius cedros Dei, extendit palmites ſuos vſque ad mare, & vſque ad flumen propagines eius.

Cùm per tranſlationem vineam populum nominaſſet, perſtitit in figura: & montes quidem, finitimarum gentium robur vocat, Vmbram verò, quæ hos operit, Hieroſolymæ potentiam his impoſitam: *Cedros* autem Dei, Sublimes principes, qui à Deo imperium ſortiti ſunt: Arbuſta verò quæ Cedros operuerunt, Iſraeliticum Regnom illuſtrius bis effectum. Porrò hoc tempore beati Dauidis, & Salomonis eueniſſe ſcimus. Nam magnus Dauid oon modo ab alienigenis, & Iudæis, B & Ammonitis, & Moabitis, verùm etiam ab vtriſque Syris vectigal recipiebat: ad Salomonem verò Æthiopum Regina cucurrit: Sic Iudæorum Regnum celeberrimum apud omnes euaſit. Cæterùm Vioeæ palmites, populi frequentiam dicit, & Propagines, Proſelytos, qui ex gentibus acceſſerunt, quique diuinam cognitionem receperuot. Per omnia hæc priſtioam populi felicitatem declarauit.

Vt quid deſtruxiſti maceriem eius, & vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam?

Cúrnam ipſam tua cura deſtituiſti, expugnabilemque feciſti, quibuſlibet cupientibus offendere? *Maceriem* autem, tutelã vocauit: Nam quod eſt maceries vineæ, hoc Dei cura eſt his, qui ipſa digni effecti ſunt. Cæterùm prætergredientes viam, hoſtes ouncupaoit. Quemadmodum enim viatores vineam, quæ ſine ſepe, & cuſtodia eſt, tutò vindemiant; ſic, qui diuina prouidentia priuatus eſt, expugnabilis quibuslibet volentibus lædere fit.

Exterminauit eam aper de ſylua, & ſingularis ferus depaſtus eſt eam. C

Diuerſos Aſſyriorum impetus per hæc demonſtrauit. Nam Salmaoaſar, & Seoecharim alias ciuitates diripuerunt. Nabuchdoooſor autem cùm Hieroſolymam obſediſſet, eos, qui mortem declinarunt in ſeruitutem abduxit. & poſtquam Hieroſolymam vineam nuncupauit; iurè agreſtem aprum huius hoſtem vocauit: præcipua autem vitis inimica hæc eſt fera. Porro ſingularem ferum appellat, qui ſoliuagus viuit, quique aliis truculentior eſt, vtpote qui cum cæteris conſuetudioem minimè habet. Quoniam igitur Nabuchdonoſor aliis Regibus truculentior erat; meritò ſingularem ferum oominauit.

Deus virtutum conuerte, reſpice de Cœlo, & vide, & viſita vineam iſtam, & perfice eam, quam plantauit dextera tua.

Precatus igitur eſt potentem dominum, vt è cœlo vineæ detrimentum intueatur, malumque curatione dignum fiat: quandoquidem tua ipſa prouidentia priſtinam felicitatem donaoit. *Dexteram* verò, Prouidentiam vocat.

Et ſuper filium hominis, quem confirmaſti tibi.

A Hoc in loco domini Chriſti ex hac vinea propagationem edocet. obſecrat enim, vt vinea eius cura digna fiat, ob templum, quod ex ipſa erigendum erat, quod filium hominis manifeſtò nuncopauit. Similiter & dominus ſacris in Euangeliis, Math. 16.
cùm eſſet Deus ſimul, & homo, filium hominis Mar 14. &
ſe ipſum nominat, à natura, quæ videtur, appella- Luc. 22.
tiooem accipiens. Docet igitur propheticus ſermo eos, qui captiui facti erant, Deum rerum omnium conditorem obſecrare, vt vineæ parcat propter ſalutarem radicem, quæ illinc producenda erat: quandoquidem eo modo etiam ſeipſum nominat dicens, Ego ſum vitis vera, vos palmites, & Ioan. 15.
pater meus agricola eſt. Nam vt homo vitis eſt, vt verò Deus, & agricola eſt, bonum ſemen ſerens in agro ſuo. Quoniam enim ex hac vite, quæ inutilis euaſit, quæque pro botris ſpinas agricolæ attulit, ortum duxit; ipſe factus eſt vitis vera, maximoſque palmites produxit, frequeotiam eorum, qui ipſi crediderunt: horum vmbra verè montes operuit, & arbuſta cedros: ipſa vitis verè extendit palmites vſque ad mare, & vſque ad flumen propagines B eius: propter hanc obſecrant, vt illa veniam conſequatur, narrantes omnia eius mala.

Incenſa igni, & ſuffoſſa.

Hîc præcipoè patet pſalmum in Babylonium, & minimè in Antiochum (vt quibuſdam viſum eſt) vaticinari. Nam Babylonius templum combuſſit, plurimamque vrbis partem igni tradidit: ſic & hic dicit, non modo fructibus vindemiatis eum abiiſſe, verum etiam illam recidiſſe, & radicitus euulſiſſe, & igni conſumpſiſſe.

Ab increpatione vultus tui peribunt, fiat manus tua ſuper virum dexteræ tuæ, & ſuper filium hominis quem confirmaſti tibi, & non diſcedimus à te.

Nam his primitus à nobis arreptis, tota hominum natora verum Deum cognoſcet, benignitatémque conceſſam laudabit.

Viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus.

Hoc aotem modo etiam mortis imperium deſtruetur, nóſque ſempiternam vitam conſequemur, te ſaluatorem Deum colentes.

Domine Deus virtutum conuerte nos, & oſtende faciem tuam, & ſalui erimus.

Igitur propter hæc omnia, atque propter futu- C ram ſalutem, quæ per nos omnibus hominibus concedetur, à moleſtis rebus nos libera, & largire reditum: ſi enim tantum apparueris, ſalutis compotes erimus.

Pſalmi LXXX. Interpretatio.

In finem. Pro Torcularibus. Pſalmus Aſaph.

Præſeos pſalmos Iudæorum reuocationem prædicit, atque defectionem, quam poſtea fecerunt, poſtquam vocatio gentium fuit, pietatiſque fructus in ſanctis eccleſiis, veluti in quibuſdam torcularibus Deo allatus eſt. Formatur aotem pſalmi exordium, tanquam iam reuerſi eſſent ij, qui illam deprecationem afferunt, & tripudiant, ſeque vltrò citróque adhortantur, vt Deum, qui ſalutem largitus eſt, concelebreot.

Exultate Deo adiutori noſtro.

Symmachus autem, Benedicite, dixit, Aquila verò, Laudate. Afferte Deo hymnum de gratiarum actione, qui ſuam curam nobis impertiit.

Iubilate

Iubilate Deo Iacob.

A Triumphalis eſt hæc vox Iubilationis, vt ſæpius diximus. Adhortantur igitur ſe inuicem, vt hymnorum canulenam Deo contexant, qui victoriam tribuit.

Sumite pſalmum, & date tympanum, pſalterium iucundum cum cithara.

Diuerſis inſtrumentis vſi diuinam ſymphoniam canebant, & hoc Paralipomenon hiſtoria edocet. Admonet igitur propheticus ſermo, vt mutuis tripudiis reddant ſymphoniacum illorum inſtrumentorum ſonum, & hos quidem lyris, illos autem tympanis, alios verò citharis Deum celebrare. Cæterùm Symmachus Pſalterium, Lyram appellauit.

Buccinate in neomenia tuba in inſigni die ſolennitatis veſtra, quia præceptum in Iſraël eſt, & iudicium Deo Iacob.

Præcepit Deus ſacerdotibus tubis vti: in memoriam reuocans ipſi populo tubas, quæ in monte fuerunt. Nam Deo rerum omnium conditore in monte Sinai loquente, inquit, vox tubæ valdè reſonabat. Sacerdotes igitur tubis vtentes, illius aduentus populum admonent. hi igitur reditum

B conſecuti, diuinaq; ope adiuti; meritò cum aliis inſtrumentis, vt tubis vtantur commonefaciunt.

Teſtimonium in Ioſeph poſuit illud cùm exiret de terra Ægypti.

Ioſephum hic, Totum populum vocat. Quoniam enim Ioſeph fuit in cauſa, vt ipſi in Ægytum pedes inferrent; ex ipſo populum appellauit. Dicit autem cùm ex Ægypto ipſum liberaſſet; hanc legem populo dediſſe. Deinde beneficia quibus ipſe perfruitus eſt, perſequitur.

Linguam, quam non nouerat, audiuit.

Nam cùm nunquam diuina voce dignatus eſſet, hanc audiuit, legem in ſolitudine accipiens.

Diuertit ab oneribus dorſum eius, & manus eius in cophino ſeruierunt.

In Ægypto labores, acerbamque ſeruitutem, atque lateritium opus per hæc declarauit. nam humeris, vt par eſt, lutum ferre cogebantur, terga autem potiſſimum horum labores ſentiebant. hinc Dei perſonam alloquentem induxit, & primum quidem beneficia, quæ illi acceperunt, ipſis in memoriam reuocat, deinde admonitionem, &

C conſilium affert, demum prædicit cordis duritiem, & duritiei ſupplicium.

In tribulatione inuocaſti me, & liberaui te.

Ingemuiſti in Aegypto laboribus afflictus, & ſubitò benignitate te dignum feci, hoc & hiſtoria

Exod. 2. edocet. Ingemuerunt enim, inquit, filij Iſraël ab operibus duris, & aſcendit clamor eorum ad dominum.

Et exaudiui te in abſcondito tempeſtatis.

Symmachus autem ſic, Exaudiui te per occultum tonitru, & reliqui Interpretes Tonitru ſimiliter poſuerunt. Cæterùm per hoc id oſtendit, ego minimè apparens, ſed inuiſibilem habens naturam; omnibus hominibus perſpicuam attuli ſalutem, veluti quoddam tonitru plagam Aegyptiorum caſtris inflixi, oſtendens omnibus quantam tui curam gererem.

Probaui te apud aquam contradictionis.

Exod. 15. In Maran venientes, amaramque aquam inuenientes, & contra Moſen clamauerunt, & contra Deum locuti ſunt. Ab euentu igitur locus appellationem ſortitus eſt. Dicit igitur ingratam tuam mentem apud illam aquam coargui, facilè autem eius qualitatē conuerti, & amarā, dulcem reddidi.

Audi populus meus, & conteſtabor te.

Cùm igitur periculum de mea potentia feceris; promptè accipe leges à me tibi allatas: conteſtari enim eſt, prędicere tibi perfidiæ pœnam, obedientiæque fructum.

Iſrael ſi audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum. Ego enim ſum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti.

Hæc etiam legis exordium continet. Ego enim Exod. 20.
ſum, inquit, domin⁹ Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti: non erunt tibi alij Dij præter me. & hîc igitur iubet, ne alienum & nouum Deum colant, ſed eum qui libertatem ipſis largitus eſt. Cæterùm hæc, & Arrij, & Eunomij amentiam redarguunt. Si enim non eſt æqualis vnigenitus, iure alienus vocari poſſet: & ſi aliquando non erat, recens, & non ſempiternus eſt: manifeſtò igitur diuinam legem tranſgrediuntur, alienum, & nouum Deum colentes. Verùm tempus non eſt, vt illorum ſtuporem redarguamus: ſatis tamen ſint hæc ad illorum impietatem coarguendam.

Dilata os tuum, & implebo illud.

Obtemperantem, inquit, per obedientiam te ipſum præbe, & accipies bonorum affluentiam. Hinc in reprehenſionem ſermonem conuertit.

Et non audiuit populus meus vocem meam, & Iſraël non intendit mihi.

Ego igitur hoc conſilium ipſi attuli, ipſe verò nec audire, nec attendere ea, quæ à me dicta fuere, voluit.

Et dimiſit eos ſecundum deſideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus ſuis.

Symmachus autem ſic expoſuit, Dimiſi igitur ipſos in faſtu cordis, vt ambulent conſiliis ſuis: ſic etiam Aquila; Et dimiſi ipſos in prauitate cordis eorum, ambulabunt in conſiliis ſuis. Nam cùm minimè dicto audiētem vidiſſem, mea cura ipſum expoliaui. Siui verò ipſum ſuis conſiliis ferri, veluti nauem fundo gubernaculoq; carentem. Verùm vaticinationis veritas quibuſlibet cupientibus in contemplationem propoſita eſt. quandoquidem Iudæi cùm Dei cura destituti eſſent, in omnem terram, atq; mare diſperſi ſunt, & ſerui ex liberis facti ſunt: Porrò omni impietati ſeruiunt:

C veneficiis, Dæmonumq; carminibus vtentes, Deū verò, qui ſalutem ipſis conceſſit, colere nolentes.

Si populus meus audiſſet me: Iſraël ſi in viis meis ambulaſſet, pro nihilo forſitan inimicos eorum humiliaſſem, & ſuper tribulantes eos miſiſſem manum meam.

Si autem meis admonitionibus inhæſiſſent, atq; mea mādata ſecuti eſſent; facilè eorum hoſtes euertiſſem: Nam hæc particula *Pro nihilo*, Facilitatem declarat: videlicet facilè, & ſine labore, & pūcto temporis illis perniciem afferre potuiſſem.

Inimici domini mentiti ſunt ei.

Porrò Aquila ſic dixit, Odio habentes dominum negabunt: nam negatione Chriſti contra ſe ipſos odium concitarunt, & ſe ipſos inimicos domini præbuerunt, mentientes ipſi, & inita fœdera tranſgredientes. poſt enim lationem legis reſpondit, inquit, populus, Omnia quod dixit dominus, & Deus faciemus, & audiemus, & promiſſiones tales fuerunt, opera verò ſine vlla dubitatione contraria fuerunt; quandoquidem cùm proprius dominus apparuiſſet, cruci confixerūt, ſed impietatis præmium acceperunt, nimirū ſempiternum

interitum. Hoc autem vaticinatio oſteodit.

Et erit tempus eorum in ſecula.

Porrò magis dilucidè Symmachus dixit. cùm enim dixiſſet, Oſores domini mentieotes ipſi: ſubdidit, Sed erit tempus eorum in ſecula. *Tempus* autem vocat, Calamitates; ſic enim Syri, & Hebræi nominare conſueuerunt, & multi etiam apud nos eodem modo has nominant. Dicit igitur non ſecundum tempos quoddam præfixum in huiuſmodi calamitates Iudæos incurſuros, verùm io ſecula Dei cura priuatos, victuros eſſe. Cęterũ ſimile eſt hoc ſeptuageſimi tertij pſalmi exordio, Vt quid Deus repuliſti in finem? etenim ibi vltimum Iudæorum interitum prædixit.

Et cibauit illos ex adipe frumenti, & de petra melle ſaturauit eos.

Cùm autem ingrati animi morbo magnopere laboraſſẽt, honorũ, quæ iam ipſis ſoppeditata fuere, minimè recordati ſoot: io ſolitudine enim dulciſſimã aquam ipſis è lapide eduxi, quę illis ſitientibus mellis dulcedini ſimilis eſſe viſa eſt, in terra autem promiſſionis fructus è terra vberius ipſis largitus ſum. à parte enim totum declarauit, & per ſtumentum aliorum fructuum largitionem ſignificauit.

Pſalmi LXXXI. Interpretatio.

Pſalmus Aſaph.

Deus ſtetit in ſynagoga Deorum, in medio autem Deos diudicat.

Iudæorum principes Deos, vtpote quibus iudicandi officium commiſſum erat, nominauit: eo- Exod. 22.
dem modo ipſos etiam lex nuncupat, Diis noo detrahes, & Principi populi tui non maledices. Quoniam euim verè Iudex eſt Deus, & hominibus iudicandi officium commiſſum eſt, propterea Iudices Dei ouncupati ſunt, tanquã in hoc Deum imitantes. ſed iuſtus iudex hoc in loco non iuſtè iudicantes, neqoe firmiter iuſtitiæ ſtateram tenentes, redarguit, futurumque iuſtum iudicium ab ipſo exercendum prædicit.

Vſquequò iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum ſumitis?

Quouſque, inquit, incorruptam ſententiam non profertis, ſed potentium, atque iniquorum hominum iniuſtitiam veſtro eum dedecore excuſatis, paupereſque ab his iniuria affectos deſpicitis?

Iudicate egeno, & pupillo, humilem, & pauperem iuſtificate.

Vterque aotem horum auxilio indiget.

Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.

Cùm vos præſides ſitis, cumq́ue iudicium vobis creditum ſit; ne fiat pauper iniquis homioibus præda.

Neſcierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant.

Sed nihil horum cognoſcere voluerunt, neque meorum verborum lumine illuminari: propterea velut io nocte, & in tenebris viuentes verſantur.

Mouebuntur omnia fundamenta terræ.

Ob hanc veritatem tumultu, & perturbatione vita referta eſt, crebriſq́ue malis terra quatitur.

Ego dixi, dij eſtis, & filij excelſi omnes.

Ego igitur vos honoraui, meiq́ue nominis participes vos feci, atque meos filios nuncupaui.

Vos autem ſicut homines moriemini, & ſicut vnus de principibus cadetis.

Symmachus autem ſic dixit, Vos autem ſicut homines moriemini, & ſicut vnus de principibus cadetis. Nam cùm proprij honoris oeſcij fueritis, eadem, quæ Diabolus, paſſi eſtis, cui cùm à me Imperium creditum eſſet, cumq́ue bonis, quæ ipſi largita fuere, vt par erat, vti noluiſſet, ex honore excidit. cæterùm vos ſimilem mortem aliis hominibus patiemini, gloriam nullam poſt mortem habentes. ſic cùm ſermo diuinus iniuſtos Iudices coarguiſſet; vero & iuſto Iudici ſupplicat, vt toti terrarum orbi iodicium exerceat.

Exurge Deus, iudica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

Hæc autem apertè domini Chriſti iudicium præ ſe ferunt: ipſi oanque ſecundum homanitatem pater dixit, Poſtula à me, & dabo tibi gentes Pſal. 2.
hæreditatem tuam, & poſſeſſiooem tuam terminos terræ. Propterea hunc Propheticus ſermo obſecrat, vt quamprimùm appareat, iuſteq; iudicet, & iniuſtos iudices à iudicandi officio ceſſare faciat, atque Iudæorum hæreditatem deſerat, demumq́ue gentium ſalutem omnibus hominibus afferat.

Pſalmi LXXXII. Interpretatio.

Cantus pſalmi Aſapho.

Poſt à Babylone reditum, cùm finitimi perſpexiſſent nouam ædificationem diuini templi, Iudæorumq́ue amplitudinem, eodem tempore cogunrur, cumq́ue alias gentes barbaras collegiſſent, in Iudæos bellum ſuſceperuot. Et hæc vaticinantur diuini Ioel, & Ezechiel, & Michæas, & Zacharias vates admirabiles. Vicerunt tamen omnes, duce quidem Zorobabel, è cœlo verò Deo ferente opem, hoſtiumq́oe audaciam euertente. hæc præſens pſalmus præcinit. Cæterùm vaticioatio in deprecationem formatur, diuino lumioe illuſtrante eos, qui tunc bello petiti erant, quomodo Deum placare oporteat.

Deus quis ſimilis erit tibi?

Tota, inquit, Angelorum hominumq; natura in vnum coacta tuæ potentiæ minimè comparari poteſt: diſpar enim imperium habes. Hæc autem particula *Quis*, pro nemo poſuit.

Ne taceas, neque compeſcaris Deus.

Oramus te domine, vt ne vſitata patientia vtare: quandoquidem, *Neque compeſcaris* hoc ſignificat. Sic enim & Symmachos expoſuit, Ne quieſcas. Deinde edocet obſecrationis cauſam.

Quoniam ecce inimici tui ſonuerunt, & qui te oderunt, extulerunt caput.

Inſtar, inquit, maris reſonant, & fluctuant, ſuperbia, & audacia in oos vtentes, qui propter inimicitias, quas contra te exercent, bellum nobis intulerunt: Nam tecum inimicitias gerentes; populum tibi commendatum obſident.

Super populum tuum malignauerunt conſilium, & cogitauerunt aduerſus ſanctos tuos.

Symmachus autem ſic pro Sanctis tuis, Contra occultom tuum, dixit: Aquila verò, Contra abſconditum tuum: ſic etiam Theodotion expoſuit. Poſtquam enim ex ipſis ſecundum carnem oriturus erat dominus Chriſtus:

gentes

gentes autem coactæ ſunt, volentes Iudæorum genus radicitus euellere; hanc deprecationem ſpiritus ſanctus ipſos afferre edocet: quoniam non modo in nos malitia & inſidiis vtuntur, verùm contra occultum tuum in nobis abſconditum, quem ea Iudæ Tribu floreſcere prædixit: nam reciſa radice, vnde fructus orietur? (Iſa. 65.) Cæterùm hoc per Eſaiam vniuerſitatis dominus manifeſtauit, Quomodo, inquit, ſi inueniatur acinum in botro, & dicent, ne diſſipes illum, quoniam benedictio domini eſt in ipſo, ſic faciam propter ſeruum meum, vt non diſperdam totum, Et educam de Iacob ſemen, & de Iuda, tunc, inquit, reliquos internecioni tradam. O h acinum vnum igitur totus hortus cura perfruitus eſt, imò verò tota vinea: illo autem percepto, alióque fructu cum ipſo collecto, reliqua vinea feris tradita eſt, & aper ex ſylua vaſtat ipſam, & ſingularis ferus depaſcit, & omnes prætergredientes viam, conculcant, vt volunt. Hoc autem hîc orantes dicunt, non ſolùm contra nos ſed etiam contra abſconditum tuum furere audent.

Dixerunt, venite, & diſperdamus eos de gente, & non memoretur nomen Iſraël vltra.

Extremam perniciem nobis inferre, celeberrimámque Hieroſolymam ſempiternæ obliuioni prodere volunt. Deinde finitimos enumerat, ex quibus conuocati, & alij conuenerunt.

Quoniam cogitauerunt vnanimiter, ſimul aduerſum te teſtamentum diſpoſuerunt.

Qui contra te bellum concordiſſimè ſuſceperunt, hi ſunt.

Tabernacula Idumæorum, & Iſmaelitæ.

Idumæi ab Eſau originem duxerunt. Edom enim, Eſau nominatus eſt. Iſmaelitæ verò Iſmaelis poſteri ſunt.

Moab, & Agareni.

Moab filius fuit Lot. Hæc gens ex hoc conflata eſt. *Agareni*, alia Tribus Iſmaelis fuit, ab Agar vocata, ipſa verò mater fuit Iſmaelis.

Gebal, & Ammon, & Amalech.

Porrò, & Amalech nepos & ipſe fuit Eſau: gens quidem ab hoc conflata eſt. Ammon filius fuit Lot: hæ gentes diuiſiones ſunt Arabiæ, & Geballini Idumææ vicini ſunt.

Alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

Alij Interpretes, Alienigenas Philiſtæos vocant, quos nos Palæſtinos appellamus. Hi enim ſoli ex genere Chanaam derelicti, & apud Iſraël habitantes, meritò alienigenæ potiſſimum nuncupati ſunt.

Etenim Aſſur venit cum illis.

Illa tempeſtate Aſſyrij non regnabant. innuit igitur ſermo Samaritas, qui cùm incolæ Aſſyriorum poſt decem Tribuum ſeruitutem eſſent, in eorum ciuitatibus habitarunt.

Facti ſunt in adiutorium filiis Lot.

Porrò Dauidicus ſermo Moabitas, & Ammonitas oſtendit, qui in populum potiſſimum rabie perciti fuerunt, reliquáſque gentes congregauerunt.

Fac illis ſicut Madian, & Siſare, ſicut Iabin in torrente Cyſon, diſperierunt in Endor.

De priſtinis beneficiis mentionem faciunt, vt grati eandem opem efflagitantes. Hos igitur Duces Barach, & Propheteſſa Debora profligauit. (Iud. 4.)

Facti ſunt vt ſtercus terræ.

Nam cùm inſepulti extitiſſent; conſumpti ſunt, & veluti quoddam ſtercus cum terra miſti ſunt.

Pone principes eorum ſicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana, omnes principes eorum.

Verùm de his omnibus Iudicum hiſtoria meminit: necauit autem ipſos Gedeon à diuina gratia eductus. (Iud. 7 & 8.) horum inſtar, vt eorum hoſtes conſumantur, obſecrant, cauſámque docent.

Qui dixerunt, hæreditate poſſideamus ſanctuarium Dei.

Iuueniliter namque exultant, & inſaniunt, vt conſecrato tibi templo potiantur. *Sanctuarium* enim *Dei* Templum appellauit. Symmachus verò Sanctuarium, Manſionem dixit. Hîc perſpicuum factum eſt totum pſalmi argumentum. Poſtquam enim reuerſi templum erexerunt, & omnis legis cultus per hoc abſoluebatur, (ſine hoc enim ſecundum legem minimè adorabatur) ſed ob legis cultum finitimi Iudęis inimici erant; in templum totum impetum fecerunt, vt cum hoc & Hebræorum genus, & legis cultus facerent, vt ceſſaret.

Deus meus pone illos, vt rotam.

Videlicet impera, vt ipſi variis calamitatibus circumuertantur, continuiſque malis circunda.

Et ſicut ſtipulam ante faciem venti.

Diſſipa ipſos inſtar ſtipulæ à vento agitatæ.

Sicut ignis qui comburit ſyluam, & ſicut flamma comburens montes, ita perſequêris illos in tempeſtate tua, & in ira tua turbabis eos.

In nemoribus ſponte flamma accenditur, cùm arbores à vehementiori vento agitantur, & inuicem colliduntur, & colliſione effectum efficiunt, & paulatim inuicem accenduntur. veluti igitur hæc vt iſti ab ipſis conſumpti ſint, eorúmque iniquitatibus prodantur, obſecrant, ſecundum vaticinationem dicentem, Ambulabitis lumine ignis veſtri, & flamma, quam accendiſtis. (Eſa. 50.)

Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum domine.

Fruſtrati enim illis rebus, quas volunt, & dedecore referti, tuam potentiam nouerint.

Erubeſcant & conturbentur in ſeculum ſeculi, & confundantur & pereant, & cognoſcant, quia nomen tibi dominus, tu ſolus altiſſimus in omni terra.

Bona inimicis petunt, etſi bello periti ſint: orant enim, vt ipſi pro audacia, & ignominia diuinam cognitionem reportent, ab Idolorúmque fraude liberi fiant; experientia autem diſcant, quoniam ipſe eſt ſolus, & Deus, & dominus in excelſis habitans, & humilia reſpiciens, totúmque orbem gubernans & moderans.

Pſalmi LXXXIII. Interpretatio.

Pro Torcularibus. Filiis Chore.

Pſalmus geminam vaticinationem continet, non modo Iudæorum reuocationem, verùm etiam totius orbis ſalutem. *Torcularia* autem, vt iam ſuprà diximus, Eccleſias appellat: in his enim Eccleſiis cœleſtis vitis proprium affert fructum, ſalutaréque vinum conficimus, quod verè fidelium cordi lætitiam affert.

Quàm dilecta tabernacula tua domine virtutum! concupiſcit, & deficit anima mea in atria domini.

Hæc & ij, qui Babylone degebant, docti ſunt dicere, vt reditum ſitirent, & cultum ſecundum

legem affectarent, atque etiam nos inſtruimur eadem dicere, qui ſalutem conſecuti ſumus, quique ex diuinis altaribus vtilitatem percipimus. Cæterùm potiſſimum nobis vaticinatio conuenit. multa enim tabernacula fore præcinit; & multa torcularia nuncupat, & de multis atis ſimiliter mentionem facit. Iudæi autem vnum habebant templum, & vnum ſimiliter altare. vnumquodque verbum eorum, quæ à Propheta dicta ſunt, in amorem diuinum mentem accendit. Dilecta enim quidem dicit, amoréque digna Dei tabernacula eſſe: non ſimpliciter autem ipſa deſiderare aſſerit, ſed etiam deficere in atria domini. conſonãtia verò his ſunt ea, quæ ſequuntur.

Cor meũ, & caro mea exultauerunt in Deum viuũ.

Non modo autem anima exultat, & lætatur, ſed etiam corpus lætitiæ particeps ſit, reſurrectionis ſpem accipiens. Hoc enim ſermo diuinus tacitè innuit: propterea & viuum Deum appellauit, tanquam vitæ largitorem. Quoniam enim Babyloniorum Dei, atque etiam noſtrorum maiorum, penitus inanimi, & ſtolidi erant; congruenter admodum ij, qui ab illis liberati ſunt, viuum, & verum Deum nominant.

Etenim paſſer inuenit ſibi domum, & turtur nidum, vbi reponat pullos ſuos.

Aquila autem ſic expoſuit, Etenim auis inuenit ſibi domum, & paſſer nidum ſibi, vbi reponat pullos ſuos. Quemadmodum enim paſſeres & turtures, atque etiam reliquæ aues vagantur quidem non habentes nidum, cùm verò hunc conſtruxerint, in ipſo commorari ſolent, & ibi eorum proprios pullos alunt, ſic nos olim errauimus, nunc vero à tua gratia prouocati, & nidos propè tuas aras inuenientes, proprios pullos inſtruimus, cum noſtris filiis tibi aſſidentes, cœleſtémque cibum à te reportantes.

Altaria tua domine virtutum Rex meus, & Deus meus.

Noſtri enim nidi, & cubilia, & bonorum fructus, tua ſancta altaria ſunt, apud illa enim veluti pulli hiantes; diuinum, & ſalutarem cibum à te percipimus.

Beati qui habitant in domo tua domine, & in ſecula ſeculorum laudabunt te.

Horum autem ſingula ex tranſlatione iis, qoi Babylone degebant, conſonant: nobis verò ſecundum ipſam veritatem conueniunt. etenim illi longè à diuino templo permanentes, beatos eſſe dicunt eos, qui illinc opem conſequuntur. & nos cùm diuinam dulcedinem guſtauerimus, beatos nuncupamus eos, qui Deo continuè aſſiſtunt, diuiniſque bonis perfruuntur.

Beatus vir cuius eſt auxilium abs te, aſcenſiones in corde ſuo.

Diuinus ſermo beatum eſſe dicit eum, qui ſemper diuinæ curæ compos factus eſt, quique diuina gratia mentem habet illuſtratam, & ſemper pias cogitationes in ſe ipſo reuoluit: quandoquidem Aſcenſiones Dei in corde factas, Pias cogitationes de Deo propheticus ſermo nuncupauit.

Diſpoſuit in valle lachrymarum in loco, quem poſuit. Etenim benedictionem dabit legiſlator.

Qui enim aſcenſiones in ſuo corde admiſit, & legiſlatoris benedictiones adeptus eſt; non riſui, deliciiſque, ſed luctui, & lachrymis ſe ipſum dat, ex hoc corpore liberari cupiens: Audiuit enim A dominum dicentem, Beati, qui lugent, quoniam ipſi ridebunt: &, Beati, qui mœrent, quoniam ipſi conſolabuntur. Matth. 7. Cùm igitur homo hæc conſilia executus fuerit, legiſlatoris benedictionem expectat. Vallis autem lachrymarum, per figuram quidem eſt locus, in quo cùm Angelus apparuerit, populi tranſgreſſionem redarguit, & in lachrymas concionem mouit: ſic etiam locus Gene. 3. ille ab illo euentu vallis lachrymarum dictus eſt. Propriè autem, & verè præſens vita lachrymarum vallis eſt, in qua Adam in ſudore vultus pane veſcitur, & Eua in doloribus filios parit: & Ibidem. non modo peccatores, verùm etiam ingemiſcũt, & ille quidem dicit, ad mortem vſque triſtem eſſe, ille verò exclamat, Suſcipe animam meam, Matt. 16. & fac domine, quod mihi bonum eſt, vel vt mo- Marc. 14. riar, vel vt viuam. Et magnus veritatis præco, in- Rom. 8. quit, Et nos primitias ſpiritus habentes, in nobis ipſis ingemiſcimus. ſic videri poteſt etiam ſanctos vexatos, lachrymis continuè vtentes, & lætitiam hinc reportantes. In hac igitur valle lachrymarum, qui aſcenſiones receperunt, lachrymas effundunt, & qui laborioſam vitam amplexi B ſunt; legiſlatoris benedictionem expectant.

Ibunt de virtute in virtutem.

Augent enim quotidie robur, incrementóque virtutis magnam vim ſibi parant. ſic ij, qui ſtudioſam vitam amplexi ſunt, à precibus in hymnorum cantilenam pergunt, & ab hymnorum cantilena in ſupplicationem, & ex illa in diuinorum oraculorum lectionem, hinc in conſilia, & admonitiones imperfectorum hominum progrediuntur, & à virtute in virtutem tranſeuntes, quotidie proprias diuitias augent.

Videbitur Deus Deorum in Sion.

Deus verbum, inquit, cùm homo factus eſſet, cúmque per carnem hominibus apparuiſſet, & cùm primùm in Sion ſe conſpiciendum præbuiſſet; hanc rerum mutationem fecit.

Domine Deus virtutum exaudi orationem meam, auribus percipe Deus Jacob, protector noſter aſpice Deus, & reſpice in faciem Chriſti tui.

Hæc ſanctiſſimus Vates deprecatur, à longè hominum ſalutem perſpiciens, & obſecrans vniuerſorum Deum, qui ſemper preces admittit, vt propria cura populus qui ſalutem adeptus eſt, C compos factus ſit. hunc enim Chriſti faciem nuncupauit. ſic enim & diuinus Apoſtolus ap- 1. Cor. 12. pellauit, Vos enim eſtis corpus Chriſti, & membra ex parte. & rurſus, Non poteſt oculus dicere manui, opera tua non indigeo, aut iterum caput pedibus, non eſtis mihi neceſſarij.

Quoniã melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper millia.

Nam tuam opem tuus populus ſemper conſequens, tuo templo aſſidet, vtilitatem tamen hinc reportans: quæ enim quis vna die hinc metere poſſet; nequiret aliunde percipere, licet multa millia dierum contereret. Decebat porrò dicere hæc eos, qui Babylone captiui detinebantur, quique cum impiis hominibus viuere cogebantur, & nihil emolumenti inde reportabant, ſed animo reuoluebant priſtinam vtilitatem, quæ à diuino templo percipere ſoliti erant.

Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorum.

Sic autem diuina domus mihi amabilis eſt, vt elegerim prope hanc in ſolo proiectus eſſe, & ante huius ianuas volutari, quàm in eximiis, illuſtribúſque

ſtribúſque peccatorum ſedibus commorati. eodem modo hæc etiam & his, qui Babylone captiui erant, conducibilia ſunt, & nobis accommodata. Etenim illos ſpiritus ſancti gratia, ne diuinæ domus deſtitutionem deſpiciant, edocuit: & nos inſtruimur domus Deo conſecratas ſemper concupiſcere.

Quia miſericordiam, & veritatem diligit Deus, gratiam & gloriam dabit dominus. Non priuabit bonis eos, qui ambulant in innocentia.

Qui enim hanc rationem de Deo babent; omnibus his bonis perfruentur: quaodoquidem es rebus diuinis noſtra miſericordia ſcaturit, & multa illinc, & affluens veritatis largitio: illinc enim bonorum dogmatum doctrinam recipimus, diuinámqoe gratiam ex ſpiritus ſancti fontibus hautimus, atque etiam inſignes, & admodum illuſtres euadimus, & vt vno verbo dicam, omnium bonorum fruitionem illinc percipimus, omnem malitiam, atque prauitatem abiicientes, ſimplicem & veram vitam eligentes.

Domine virtutum, beatus homo, qui ſperat in te.

Finisteti pſalmo accommodatus eſt. Beatum enim eſſe dicit, & felicem nuncupat, qui omnem præſentis vitæ felicitatem pro nihilo ducit, & ſoli ſpei, quam in Deo fixam habet, fidit, & demum ſalutem, quæ hinc oritur, vindemiat.

Pſalmi LXXXIV. Interpretatio.

In Finem. Filiis Choræ Pſalmus.

Eodem tempore, & vmbram, & veritatem pſalmus præcinit. Adumbrauit enim vniuerſitatis Deus per ea, quæ Iſraëlitis acciderunt, omnium hominum ſalutem. Etenim illos liberauit nunc quidem ab Ægyptiorum ſeruitute, nunc verò à Babylooiorum manibus, ſic etiam omnium hominum naturam, & ab acerbi Diaboli tyrannide, & ab interitu vindicauit. Vaticioatur igitur pſalmus & Iudæorum è Babylooe reditum, & totius orbis terrarum ſalutem.

Benedixiſti domine terram tuam.

Benedicere, eſt aliquid boni velle. Quoniam igitur, & ob ciuium iniquitatem condemnauit, vt Iudæa terra deſerta eſſet, & Adamo poſt peccatum patratum pœnam inflixit, ſcilicet terræ
Gen. 3. maledictionem, Spinas enim, inquit, & tribulos: ob benedictionem propheticus ſermo rerum triſtium expulſionem demonſtrauit.

Remiſiſti iniquitatem plebis tuæ, operuiſti omnia peccata eorum.

Soluiſti triſtia ſeruitutis vincula, & libertatem captiuis largitus es, cùm patrata peccata deſpicere voluiſſes. Cæterùm totam hominum naturam captiuam fuiſſe, & à Saluatore noſtro Deo
Esa. 61. libertatem accepiſſe, ipſe teſtis eſt per Eſaiam exclamans, Spiritus domini ſuper me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis viſum: Cùm enim in Synagoga hanc vaticinationem dominus legerit, Iudæis,
Luc. 4. inquit, Hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris.

Mitigaſti omnem iram tuam, auertiſti ab ira indignationis tuæ.

Dimiſiſti indignationem in nos, & benignitatem oſtendiſti.

Conuerte nos Deus ſalutaris noſter, & auerte iram tuam à nobis.

Hi, & illi bonum libertatis ouncium accepiſſe videntur, ſed nnndum hanc conſecuti eſſe: idcirco obſecrant, vt perfectè benignitatem conſequantur.

Nunquid in æternum iraſceris nobis, aut extendes iram tuam à generatione in generationem?

Conuenit his, qui à calamitatibus liberati ſunt, his verbis vti, & nequaquam peccatorum veniæ fidere, verùm perhorreſcere, & Iudicem placare. Supplicant igitur hi, ne eadem ira extendatur, vt in ſeculum alterum perſeueret, ſed quamprimùm finiatur.

Deus tu conuerſus viuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te.

Nouimus autem te domine benignum, & credimus te reditum & vitam nobis largiturum eſſe: nos verò hæc adepti cum lætitia hymnum tibi afferemus.

Oſtende nobis domine miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis.

Nam cùm Cyrus Perſarum Rex (ſecundum Eſaiæ vaticinationem) redeundi poteſtatem largitus eſſet, feſtinant conceſſum iter arripere: propterea igitur Deum orant, vt celerem reuerſionem ob benignitatem ipſis concedat, Tuam, inquit, nobis bonitatem ò domine quamprimùm oſtende, & ſalutem, & hinc libetatiooem conſequemur. ſic cùm deprecationem Propheta tanquam ex illorum perſona attuliſſet; Dei reſponſum recipit, & inquit.

Audiam quid loquatur in me dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem tuam, & ſuper ſanctos ſuos, & in eos qui conuertuntur ad cor.

Audiuit, inquit, miſericors dominus preces, & pacis ſententiam pronunciauit, largitúſque eſt hanc iis, qui pœnitentia vſi ſunt, quique ad Deum mentem flectere mouerunt: quandoquidem cordis conuerſio ad Deum eſt liberatio à peccandi licentia, & iuſtitiæ principium. his & ea quæ ſequuntur reſpondent.

Verumtamen prope timentes eum ſalutare ipſius, vt inhabitet gloria in terra noſtra.

Adhæret enim Deum timentibus ſalus, & hanc conſequuntur, qui diuinas leges implere decreuerunt. Talis mutatio, & reditum nobis, quem cum gloria faciemus, largita eſt, & priſtinam amplitudinem, per quam patriam videbimus.

Miſericordia, & veritas obuiauerunt ſibi, iuſtitia & pax oſculata ſunt.

Iis quidem, qui delinqunnt, & pœnitentia ducuntur; benignitatis flumina miſericordiam ſuppeditant: eos verò, qui veritatem amplectuntur, miſericordiæ flumina inuodant: propterea inquit, Miſericordia, & veritas obuiauerunt ſibi. Nam Iudæi quidem, & tota hominum natura veritatis cognitionem Deo attulerunt, benignus autem dominus miſericordiam retribuit: ſic rurſus cùm hi iuſtitiam attulerint, pacem illis donauit, & reconciliationem largitus eſt, demúmque priſtinas inimicitias finiuit, & veritas iuſtitiæ occurrit, & veritati miſericordia. & hoc magis dilucidè per ea, quæ ſequuntur declarauit.

Veritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cælo proſpexit.

Nam cùm homines veritatem amplexi eſſent; Deus rerum omnium conditor iuſtam curam de nobis geſſit, & Diabulum è tyrannide eiecit.

Etenim dominus dabit benignitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum.

Hac eadem rurſus coniunctione vſus eſt: dicit enim, Miſericordia, & benignitate Deum vſum eſſe, ipſos verò decorum fructum allaturos eſſe. Non enim fertilitatem per hæc demonſtrauit, ſed virtutis fructum.

Iuſtitia ante eum ambulabit, & ponet in via greſſus ſuos.

Finis pſalmi manifeſtò potiſſimum edocet nos, præſentem vaticinationē communem omnium gentium ſalutem præcinere. Dicit enim, dominus iuſtitia vtens, veluti quidam hoſpitum dux, noſtri itineris dux eſt, virtutis viam terens, & propriis veſtigiis hanc apertam nobis reddens. Confirmat autem ipſe dominus hunc ſermo-
Math. 3. nem, modo quidem Ioanni dicens, Sine modo, ſic enim oportet implere omnem iuſtitiam. mo-
Math. 11. do verò propriis ſuis diſcipulis, Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis re-
Ioan. 13. quiem animis veſtris. Aliàs verò cùm eorum pedes lauerit, poſt alia & hæc dixit, Ego dominus & magiſter laui pedes veſtros, exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum facio, ita & vos faciatis. Ipſe igitur primus iuſtitiæ viam inceſſit, & mutauit obliquam in rectam, & aſperam in vias planas, & factus eſt nobis via, vt inquit ipſe dominus, Ego ſum via, veritas, & vita: nemo venit
Ioan 14. ad patrem, niſi per me.

Pſalmi LXXXV. Interpretatio.

Oratio Dauidi.

Beatus quidem Dauid ſecundum inſcriptionem deprecationem Deo attulit, orans, vt alicuius gratiæ compos factus ſit. Præcinit autem & Aſſyriorum in Hieroſolymam impetum, & Ezechiæ ſpem, quam in Deo conſtituit. Prædicit etiam omnium gentium vocationem, & ſalutem.

Inclina domine aurem tuam, & exaudi me, quoniam inops, & pauper ſum ego.

Exordium deprecationis humillimæ mentis eſt. Nam vterque iuſtitiæ diuitias poſſidens, & diuinus Dauid, & admirabilis Ezechias has quidem non conſiderabant, in naturæ verò paupertatem reſpiciebant, & Deum obſecrabant, vt huius communis paupertatis miſereretur. Ceterùm hanc clauſulam, Inclina domine aurem tuam, ex tranſlatione poſuit alicuius ægroti, qui ob imbecillitatem non poteſt adeò clarè loqui, vt exaudiatur, & medicum cogit, vt aurem ori eius admoueat.

Cuſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum.

Non pugnantia Prophera locutus eſt, cùm pauperem ſimul & ſanctum nominaſſet, ſed quoniam hic, & ille hoſtes iniuſtos, & iniquos habebant, qui nulla iniuria ab ipſis affecti erant, & iniuſtas cædes deſiderabant. Porrò ſanctum ſeipſum & Ezechiam nominauit, quoniam nullam hoſtibus cauſam præbuerunt. quod autem dicit, hoc eſt, Pauper & inops ſum, cùm me ipſum circunſpicio, & nullam virtutis poſſeſſionem habeo, cùm verò hoſtibus comparatus ſum, ſanctus videor: hi enim impij & iniqui ſunt, ego verò tuam cognitionem habeo, & hi quidem iniuſtè petunt me, ego autem iniuſtum impetum recipio.

A *Saluum fac ſeruum tuum domine Deus meus ſperantem in te.*

Ego ſpem in te collocaui domine, ſaluum me fac, da ſpei ſalutis præmium.

Miſerere mei domine, quoniam ad te clamaui tota die.

Tuam mihi benignitatem domine præbe: continuè enim tuam miſericordiam denuncio. Nam *Tota die*, Symmachus, Singulos dies, dixit.

Lætifica animam ſerui tui, quoniam ad te domine animam meam leuaui.

Finem impone mœrori eius, qui ſe tuæ ſeruituti addixit, & animæ lætitiam præbe, quæ in te vergit.

Quoniam tu domine ſuauis, & mitis, & multæ miſericordia omnibus inuocantibus te.

Natura bonus es, & benignus, & liberalis his qui ad fontes tuæ miſericordiæ confugiunt. Hoc autem Mitis, Aquila, & Theodotion, Placabilis dixerunt. Manſuetudo igitur, patientiam tacitè innuit.

Auribus percipe orationem meam, & intende voci deprecationis meæ.

Tali igitur benignitate vtens, benignè meas
B preces admitte.

In die tribulationis meæ clamaui ad te, quia exaudiſti me.

Cùm de tua manſuetudine periculum feciſſem; preces tibi affero: nam obſecranti mihi, poſtulata conceſſiſti.

Non eſt ſimilis tui in Diis domine, & non eſt ſecundum opera tua.

Poſtquàm impius Rapſaces elatis illis verbis 4. Reg. 18.
vſus eſt: Num potuerunt Dij gentium quilibet liberare ſuam ipſius regionem de manu mea? quoniam liberabit dominus Hieroſolymam de manu mea? Vaticinatio igitur Ezechiam exclamare edocet, Non eſt ſimilis tui in Diis domine, & non eſt ſecundum opera tua. Illi enim nomen rei expers habent, & hoc verò furati arripuerunt, tu autem appellationem rei reſpondentem habes. Nam congruenter admodum opera cum diuina appellatione coniunxit, Non eſt ſimilis tui in Diis domine, & non eſt ſecundum opera tua. Hi namque inanimes penitus ſunt, neque ſibi ipſis opitulari poſſunt, tua verò magnificentia omnes hominum linguas vincit.

C *Omnes gentes quaſcunque feciſti venient, & adorabunt coram te domine.*

Porrò tempore magni Dauidis hoc nequaquam eueniſſe ſcimus: Ezechiæ verò tempeſtate veriſimile eſt, quoſdam ob Aſſyriorum internecionem obſtupefactos ad Deum colendum veniſſe. Cæterùm Vaticinationis veritatem tempus poſt humanitatem Dei, & Saluatoris noſtri oſtēdit. Poſt enim ſalutarem crucē in omnem terrarum orbem diuinus Apoſtolorum chorus miſſus
fuit. Inquit enim ipſis dominus, Euntes docete Math. 28.
omnes gentes. Docuerunt autem, ſicut iniunctum illis fuit, & ignorantiæ caliginem diſcutientes, fuerunt in cauſa, vt gentes iuſtitiæ Solem viderent, & Deum, qui ſalutem largitus eſt, adorarent. Hoc & ea, quæ ſequuntur edocent.

Et glorificabunt nomen tuum, quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus ſolus.

Afferent tibi hymnum, cùm te eſſe ſolum Deum didicerint: etenim tuorum miracolorum magnificentia hanc ſcientiam illis ſubminiſtrabit.

Deduc

Deduc me domine in via tua, & ingrediar in veritate tua.

Cùm futuram liberationem ab errore gentibus vaticinatus eſſet; orat, vt & ipſe hanc itineris demonſtrationem conſequatur, & in veritatis via iter faciat.

Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum.

Qui in Deum hanc reuerentiam habet; legitimam vitam amplectitur: mater verò lætitiæ talis vita eſt: meritò igitur Propheta precatus eſt, vt metu diuino ſuum cor lætetur. ſic enim & Pſa. 104. alibi inquit, Lætetur cor quærentium domi- Pſal. 76. num. & rurſus, Memor fui Dei, & delectatus ſum.

Confitebor tibi domine Deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum, Quia miſericordia tua magna eſt ſuper me.

Noui, inquit, te meas preces admiſſurum eſſe, rebúſque triſtibus finem impoſiturum, atque facturum, vt gratiarum actionis carmen pro benignitate mihi conceſſa tibi afferam.

Et eruiſti animam meam de Inferno inferiori.

Diſcriminum magnitudinem per hæc aperuit: etenim diuinus Dauid talia ſæpius paſſus eſt, & B cùm à Saule bello petitus eſſet, & cùm ab Abſolone perſecutionem pateretur. Cæterùm Aſſyriorum impetus perſpicua maiors erat. Idcirco extremam mortem, & talia pericula, Inferos infimos nominauit.

Deus, iniqui inſurrexerunt ſuper me, & ſynagoga potentium quæſierunt animam meam.

Et Dauidis hoſtes iniquitati aſſueti erant, & Aſſyrij impij, & prauitatis operarij erant, & hi quidem, & illi robur prauitati reſpondens habebant. metus autem hinc his, qui bello petiti erãt, ancipitem mentem faciebat: propterea ad Deum confugiunt, & illinc opem efflagitant.

Et non propoſuerunt te in conſpectu ſuo.

Tuam prouidentiam in eorum mentes minimè admiſerunt.

Et tu domine Deus miſerator, & miſericors, patiens, & multa miſericordia, & verax, reſpice in me, & miſerere mei.

Quoniam benignitatis fons es, & miſericordiæ & commiſerationis flumina profundis: adeſt etiam tibi veritas, & iudicas vitiis affectos, ſtillarum tuæ bonitatis participem me fac, hoſtibúſ- C que ſuperiorem me fac.

Da Imperium tuum puero tuo, & ſaluum fac filium ancillæ tuæ.

Etenim ſeruus tuus ſum, tuæque ancillæ filius, videlicet, à principio ſub tuo imperio vitam duxi, idcirco veluti ſeruus à domino ſalutem peto.

Fac meum ſignum in bonum.

Signorum aliqua ſupplicij ſunt, vt fuerunt illa apud Ægyptios, aliqua verò ſalutis, vt apud Hebræos. Propterea Propheta diuiſione vſus eſt: & non ſimpliciter Signum dixit, ſed ſalutem, & admirationem afferens, bonorúmque affluentiam mihi tractans.

Et videant qui oderunt me, & confundantur, quoniam tu domine adiuuiſti me, & conſolatus es me.

Nam cùm hoſtes curam, quam de me geris, viderint; ignominia pleni erunt, & infames apud omnes fient.

Pſalmi LXXXVI. Interpretatio.

Filiis Choræ. Pſalmus Cantici.

Et hic pſalmus gentium ſalutem præcinit, &
A pium viuendi ſtatum prædicit, quem Dominus Chriſtus cùm homo factus eſſet, docuit.

Fundamenta eius in montibus ſanctis.

Fundamenta pietatis, diuina ſunt documenta: Montes verò ſancti, ſupra quos fundamenta iecit, Saluatoris noſtri ſunt Apoſtoli: quandoquidem de his beatus inquit Paulus, Superædificati Epheſ. 2. eſtis ſupra fundamentum Apoſtolorum, & Prophetarum, cùm eſſet eius lapis angularis Chriſtus Ieſus. & rurſus, Petrus, & Iacobus, & Ioannes, qui Galat. 2. videntur columnæ eſſe. & dominus Petro poſt veram & diuinam illam confeſſionem, Tu es Pe- Matt. 16. trus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. & rurſus, Vos eſtis lux mundi, & non poteſt Matth. 5. ciuitas abſcondi ſupra montem poſita. ſupra hos ſanctos montes dominus Chriſtus pietatis fundamenta iecit.

Diligit dominus portas Sion, ſuper omnia tabernacula Iacob.

Quæ ſit autem hæc Sion diuinus Paulus enu- Hebr. 12. cleat, Acceſſiſtis ad Sion montem ciuitatem Dei viuentis Hieruſalem cœleſtem, & multorum
B millium Angelorum frequentiam, & Eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cœlis. Et rurſus, Illa autem quæ ſurſum eſt Hieruſalem, Gal. 4. libera eſt, quæ eſt mater noſtra. & de Patriarcha Abrahamo in Epiſtola ad Hebræos, cùm diſſe- Hebr. 11. ruiſſet, & hæc appoſuit, Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex, & conditor Deus. & rurſus de aliis ſanctis ſermonem habens, inquit, Qui enim hoc dicunt, ſignificant Ibidem. ſe patriam inquirere, & ſiquidem ipſis meminiſſent, à qua exierunt, habebant vtique tempus reuertendi, nunc autem meliorem appetunt, id eſt cœleſtem. Diſcimus igitur quandam ciuitatem ſuper cœlos eſſe, Hieroſolymam nuncupatam, non turres, & mœnia habentem, neque ſplendidis lapidibus micantem, ſed ſanctorum choris illuſtratam, & Angelica conſuetudine decoratam. Huius ciuitatis ianuas, non aberraret quis, ſi terrenas Eccleſias nominaſſet: per has enim in illam introiri poteſt. etenim in his prius inſtructi, & exercitati; illius ciuitatis viuendi modum diſcimus. Has, inquit, ianuas diuinus ſermo amabi-
C les eſſe vniuerſorum Deo, Iudæorúmque tabernaculis præſtare.

Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei.

Admirabilia quædam, & inopinata ſunt, quæ de te prædicta fuere, & omnem humanam expectationem tranſcendunt. Porrò hæc, quæ dicta ſunt, terreſtri Hieroſolymæ nequaquam congruentia eſſe, ſequentia teſtantur.

Memor ero Raab, & Babylonis ſcientibus me. Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Æthiopum, hi fuerunt illic.

Hæc, inquit, ô diuina ciuitas de te dicta ſunt: te homines diu vitiis inquinatos, tenebríſque ignorantiæ oppreſſos, vt in te habitent, & tuæ conſuetudinis participes ſint, dignos factos eſſe. Idcirco de ſupradictis gentibus mentionem fecit, tanquam de iniquiſſimis, & de his, qui impetum coniunctum cum impietate habuerunt, & per has & alias declaret. *Raab* enim, & Chananæa & meretrix fuit. *Babylon* verò efferа & impia eſt. *Alienigenæ* autem, ſunt Phyliſtæi. oſtendimus autem, quinam ſint iſti, & Dæmonum cultores, &

impij. Cæterùm in Tyri impietatem, & luxuriam Vates Ezechiel tragicè inuectus eſt. Populum autem Æthiopum, non modo ipſos Æthiopes propheticus ſermo nuncupauit, quorum animæ corporis nigrori reſpondent, verùm etiam cunctas animas nigras: etiam in canticis canticorum ſponſa exclamat, Nigra ſum, ſed formoſa ô filiæ Hieruſalem. & demonſtrauit eodem tempore, & impietatis tenebras, & pulchritudinem à diuina gratia conceſſam. Hæ igitur gentes nunquam in Iudæorum Hieroſolymam conuenerunt, neque ſtatum legis dilexerunt. Poſt autem Saluatoris noſtri humanitatem, & hanc Hieroſolymam habitarunt, & per orbem terrarum eccleſias implerunt, & in cœleſtem Sionem tranſmigrant, illiúſque beatæ conſuetudinis compotes fiunt.

Cant. 1.

Mater Sion dicet homo.

Porrò vnuſquiſque Sionem, matrem nuncupabit, & omnis homo dicet, quoniam mater Sion eſt.

Et homo natus eſt in ea.

Illa verba, Dicet homo, cum his coniuncta ſunt. Qui enim matrem Sionem nominat, confitebitur etiam ortum hominis, qui natus eſt in ea: & ne quis hunc hominem tenuem eſſe ſuſpicetur, ſtatim ſubdidit.

Et ipſe fundauit eam altiſſimus.

Nam hic homo, qui in hac natus eſt, & creator eſt, & opifex, cùm altiſſimus ſit, & Deus.

Dominus narrabit in ſcriptura populorum, & principum horum, qui fuerunt in ea.

Symmachus autem ſic expoſuit, Dominus numerabit ſcribens populos, hic natus eſt illic. Qui enim populos in illa verſantes, ſua ipſius ſcriptura dignatus eſt, in ipſa ſecundum humanitatem natus eſt, cùm Dominus eſſet, & Deus. Hunc autem numerum Duminus noſter ſacros Apoſtolos edocuit, cùm dixerit, Veſtri autem capilli capitis numerati ſunt. & hanc deſcriptionem propriis ſuis Apoſtolis aperuit, dicens, Nequaquam gaudete, quoniam Dæmones ſubiicientur vobis, ſed quoniam nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis.

Luc. 10.

Sicut lætantium omnium habitatio eſt in te.

Etenim cœleſtis illa Reſpublica ab omni mœrore remota, ſynceram, & puram habet lætitiam, & voluptatem. Cæterùm pietatis alumni in hac minimè tanquam diuerſorio, ſed tanquam in propria, & æterna ſede commorantur.

Pſalmi LXXXVII. Interpretatio.

Canticum pſalmi. Filiis Chore. In finem. pro Maheleth ad reſpondendum. intellectus Heman Ezraitæ.

Symmachus autem pro Maheleth, dixit, Duplicis chori: Aquila verò, Pro illis rebus, quæ ad
1. Paral. 6. chorum ſpectant. Et Heman chori cuiuſdam cantorum, & Deum laudantium præceptor erat. reſponſio autem tacitè innuit, chororum ordines inuicem ſibi reſpondentes. Vaticinatio igitur Iudæorum calamitates præcinit, & Babylone ſeruitutem. Edocet autem eodem tempore totius ſimul humanæ naturæ poſt patratum peccatum dolores. Cæterùm vaticinatio pſalmi in deprecationem formata eſt, quæ ab his, & communiter ab omnibus miſericordi Deo affertur. hæc deprecatio verò hcminibus magis piis eſt congruens.

A *Domine Deus ſalutis meæ in die clamaui, & nocte coram te. Intret in conſpectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad preces meas.*

Te Deus meæ ſalutis dominum noui: idcirco dies, noctéſque obſecro, vt meas preces admittas.

Quia repleta eſt malis anima mea, & vita mea in Inferno appropinquauit.

Cùm malorum multitudinem, quæ circunſtant me, perſpexerim, oro te: prope enim ipſam mortem ſum, tuique auxilij indigeo.

Æſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum.

In calamitates quaſdam ineluctabiles incidi, & nullam liberationem inuenio, ſed ſimilis ſum iis, qui in foueam illapſi ſunt, & minimè aſcendere poſſunt.

Factus ſum ſicut homo ſine adiutorio.

Omni ope, & cura orbatus ſum.

Inter mortuos liber.

Cùm nondum finem vitæ ſubiuerim, neque mortis ſeruitutem acceperim, inter mortuos me ipſum numero.

B *Sicut vulnerati dormientes in ſepulchris, quorum nō es memor amplius, & ipſi de manu tua repulſi ſunt.*

Illa verba, Factus ſum ſicut homo, & cum his coniuncta ſunt, Factus ſum vt homo ſine adiutorio inter mortuos liber, & qui nondum mortis ſeruitutem recepit. Factus ſum, ſicut vulneratus, qui in bello plagam accepit. Hoc enim ſic Symmachus dixit, Tanquam vulnerati iacentes in ſepulchro, quorum non es memor amplius, qui è tua manu eiecti ſunt.

Poſuerunt me in lacu inferiori, in tenebris, & in vmbra mortis.

Et hæc verba & iis, qui Babyloni degere coacti erant, accommodata ſunt, & toti hominum naturæ: etenim illi prauis hominibus ſeruientes, funeſtam vitam viuebant, & omnes homines in omnis generis calamitates poſt patratum peccatum inciderunt. Poſt enim mandati tranſgreſſionem; mors, & luctus, & lachrymæ, gemitus, & vlulatus, viduitates, & orbitates, & infinita alia, quæ explicari non poſſunt, tenebras etiam viuentibus offuderunt.

Super me confirmatus eſt furor tuus, & omnes fluctus tuos induxiſti ſuper me.

C Symmachus autem ſic expoſuit, Furor tuus ſuper me irrupit, & tempeſtatibus tuis afflictaſti me. Pergis, inquir, in me animaduertere, & varios calamitatum impetus mihi inferre. ex tranſlatione hæc poſuit naufragorum, & eorum, qui multos vndarum impetus, & ventorum impreſſiones ſubeunt.

Longe feciſti notos meos à me.

Deſertus ſum & à familiaribus, & à cognatis. Etenim qui Babyloni captiui erant, quique ſeruitutis iugum ferebant, cùm diſſipati, amicorúmque coniunctione, & familiaritate priuati eſſent; nullam hinc conſolationem habebant. Cæterùm omnes homines impiè viuentes, nulla re ab Angelis cuſtodiuntur.

Poſuerunt me abominationem ſibi.

Videlicet hoſtes.

Traditus ſum, & non egrediebar.

Ab ingruentibus malis nullam liberationem inuenio.

Oculi mei languerunt præ inopia.

Hanc clauſulam Symmachus ſic interpretatus eſt,

eſt, Oculus meus effluxit ob afflictionem. In lachrymis enim oculos meos conſumpſi, ob dolores lachrymas profundere coactus.

Clamaui ad te Domine, tota die expandi ad te manus meas.

Vnam igitur viam concede, vt à doloribus liberari poſſim, tuam Domine nempe opem: expandens enim ſemper manus te precor. Porrò acerbum animi dolorem hæc figura præ ſe fert: nam neceſſitate coactus, ſtudioſius quiſlibet hoc modo eum obſecrat, qui præſidium ſibi afferre poteſt.

Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici ſuſcitabunt, & confitebuntur tibi?

Adhoc mibi vitam ducenti, tua miracula oſtende. Nam mortem oppetens, hæc minimè intuebor. non enim eſt medicus, qui à morte liberare poterit, quænam medicina hanc habet vim?

Nunquid narrabit aliquis in ſepulcro miſericordiam tuam, & veritatem tuam in perditione? Nunquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua, & iuſtitia tua in terra obliuionis?

Fieri enim non poteſt, inquit, vt mortui, qui in puluerem diſſoluti ſunt, & in tenebris mortis degunt, & ſempiternæ oblinioni prodiri ſunt, tuam benignitatem percipiant, & tuorum miraculorum ſpectatores ſint.

Ego autem ad te Domine clamaui, & mane oratio mea præueniet te.

Nam in vita deſiderans ab impendeotibns malis liberari; mœrens, te veneror, & diluculum deprecatione præuenio.

Ut quid Domine repellis orationem meam, auertis faciem tuam à me?

Cur igitur Domine me reiicis, tuámque beneuolentiam non impertis?

Pauper ſum ego, & in laboribus à iuuentute mea.

Iuuentus quidem Iſraëlis, ex Ægypto exitus eſt, omnium autem hominum vita extra paradiſum poſt mandati tranſgreſſionem. hi antem, & illi omne tempus intermedium calamitoſam vitam degerunt.

Exaltatus autem humiliatus ſum, & conturbatus.

Nam Indæi quidem poſt ſplendorem in ſeruitutem inciderunt; & hominum natura ſecundum diuinam ſimilitudinem facta, & vita paradiſi digna effecta, cùm maiora concupiuiſſet, etiam à bonis, quæ dono acceperat, excidir.

In me tranſierunt iræ tuæ, & terrores tui conturbauerunt me, circumdederunt me ſicut aqua.

Omnem, inquit, iram in me excitaſti, & maximè horrendis ſupplicíis perterruiſti, & in his velut aquis me ſummerſiſti.

Tota die circumdederunt me ſimul.

Ab bis quotidie inundor.

Elongaſti à me amicum, & proximum, & notos meos à miſeria.

Porrò tot, tantiſque calamitatibus colluctans, nullam à familiaribus conſolationem habeo, ob ſeruituris miſerias horum conſuetudine priuatus. Cæterùm hæc non modo Iudæis dicere conuenit, neque ſolum omnibus bominibus ante Saluatoris aduentum, verùm etiam nunc eis, qui ſimilia patiuntur hæc deprecatio accommodata, & congruens eſt: quandoquidem ſecundum diuinum Apoſtolum, *Roman. 15.* Omnia, quæ ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patien- *A* tiam, & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus.

Pſalmi LXXXVIII. Interpretatio.

Intellectus Æthan Iſraëlitæ.

Beatus Dauid falſos Deos adytis & templis honoratos videns, ſolam verò Dei arcam ſine honore eſſe; ſe diuinum ædificaturum templum promiſit. hanc eius ſententiam Deus amplectens, bonam promiſſionem rependit, & ſpondet ex eius lombis rationale ſibi templum erecturum eſſe, & per hoc omniom hominum ſalutem tractaturum, & Regnum ei ſine fine largiturum. Hæc autem promiſſa per vatem Natham ei fecit, & hoc apertè Paralipomenon hiſtoria edocet. Et *Paral. 17.* in ſecundo Regum libro Natham ei dicit, Et an- *2. Reg. 7.* nunciabit tibi Dominus, quoniam domum ædificabis ei. De his etiam mentionem facit Actuum *Actu. 2.* hiſtoria: Nam beatus Petrus inter Iudæos concionem habens, poſt alia multa, & hæc locutus eſt, Propheta igitur cùm eſſet Dauid, & ſciret, *B* quia iureiurando iuraſſet illi Deus, de fructu lumbi eius Chriſtum ſecundum carnem orturum, ſedere ſoper ſedem eins; præuidens locutus eſt de reſorrectione Chriſti, quoniam neque derelicta eſt in Inferno eius anima, neqoe caro eius vidir corruptionem. Has pollicitationes etiam patriarchæ Abrahamo fecit, dicit enim illi, In ſe- *Gen. 15.* mine tuo benedicentur omnes gentes terræ. interpretans autem boc diuinus Paulus, ſic dicit, *Gal. 3.* Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini eius. non dicit, & ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. In bas promiſſiones intuentes borum poſteri, & reſpicientes ſe ipſos captioos factos, & regiam ciuitatem deſertam, & extinctum eſſe Regnum; promiſſa Deo vniuerſorum conditori in memoriam reoocant, & modo quidem Patriarcham Abrahamum in medium afferunt, Deum admonentes de fœderibus filiorum eios, & poſterorum: modo verò beatum Dauidem, & promiſſiones ei factas atteſtantur. eodem modo besti martyres Ananias, Azarias, & Miſael in camino Deum orantes, de Abrahamo, & Iſaac, & Iſraele mentio- *C* nem fecerunt. Iam verò vaticinationis gratia in illorum vtilitatem bunc conſcripſit pſalmum, edocens quomodo oporteat Deum demulcere, & ab ipſo benignitatem percipere. Idcirco Intellectus inſcriptus eſt. hac igitur intelligentia iis, qui inſtruuntur, potiſſimum opus eſt, ne quid abſoni, dum affliguntur, dicant, ſed diuinam præſtolentur miſericordiam. Cæterùm Ætham *1. Paral. 6.* ipſi canentium in templo, Deúmque laudantium, chorus commiſſus erat.

Miſericordias domini in æternum cantabo, in generationem & generationem annunciabo veritatem tuam in ore meo.

Qui diuinam miſericordiam efflagitant, miſericordiam celebrant; & qui pollicitationum veritatem, quæ Dauidi factæ fuere, videre deſiderant, eam omnes poſteros docere promittunt.

Quoniam dixiſti, in æternum miſericordia ædificabitur in cælis; præparabitur veritas tua in eis.

Dei eſt ſermo Dauidi dictus, ſe miſericordiam in æternum ipſius ſemini cuſtoditurum: banc *2. Reg. 7.* igitur promiſſionem in memoriam reuocant,

Tn enim, inquit, dixiſti, te miſericordiam auctnrum, ſed non derractnrum eſſe: quandoquidem hoc verbum *Ædificabitur*, pro Augebitur poſuit, & Symmachus Firmabitur dixit: ſpopondiſti, inquit, verborum veritatem re ipſa corroborare.

Diſpoſui teſtamentum electis meis. iuraui Dauid ſeruo meo, vſque in æternum præparabo ſemen tuum, & ædificabo in generationem, & generationem ſedem tuam.

Illud verbum *Dixiſti*, & cum his coniunctum eſt. Has pactiones cum electis feci. electos verò nnncupat Abraham, & Iſaac, & Iſraëlem. & inſuper dixiſti iuraſſe Danidi, in æternum eius ſemen cuſtodire, & fore, vt per omnia ſecula eius thronns floreſcat. ſic cùm Dei promiſſa percurriſſent, finémque rerum minimè cernerent, nihil quidem abſurdi à calamitatibus dicere cognntur, ſed laudibus vniuerſorum præſidem proſequuntur.

Confitebuntur cæli mirabilia tua domine, etenim veritatem tuam in eccleſia ſanctorum.

Theodotion autem hoc modo vertit, Et fidem tuam in eccleſia ſanctorum. Te enim ab omnibus laudari cónuenit, maximè verò ab his, qui cœlos incolunt, qnique expreſſins rua mirabilia cernunt, & harum promiſſionum firmitatem ſciunt. De hac eccleſia, quæ ſnper cœlis eſt, & beatus Paulus meminit, Acceſſiſtis enim, dicens, ad Sion montem ciuitatem Dei viuentis Hieruſalem cœleſtem, & eccleſiam primogenitorum, qui conſcripti ſunt in cœlis. Hebr. 12.

Quoniam quis in nubibus æquabitur domino, & ſimilis erit Deo in filiis Dei?

Symmachus antem ſic, Quis enim in æthere ſe opponet domino, ſéqne æquabit domino in filiis Deorum? Filios Dei appellat Deos, ſicuti filios hominum, homines. Nuncupat autem Deos, qui non ſunt, ſed qui ab infidelibus exiſtimantur Dij eſſe. Dicit igitur, omnibus cœlitibus præſtas, omnibúſque ſine comparatione ſuperior es, & nullus eorum, qui ſunt, conferri tecum poterit. Redarguit enim falſitatem Deorum, qui ab hominibus facti ſunt. ſimilibus verbis etiam alibi vſus eſt, dicens, Et Deus noſter præ omnibus Diis. Psal. 134. Cæterùm hanc ſimilitudinem Prophetæ faciunt, minimè ignorantes differentiæ magnitudinem, ſed vt infidelium imbecillitati accommodatam doctrinam afferant.

Deus qui glorificatur in concilio ſanctorum, magnus, & terribilis ſuper omnes, qui in circuitu eius ſunt.

Quoniam de Diis, qui non ſunt, mentionem fecit: ignorabatur verò ab impiis hominibus Deus, qui eſt; meritò ſanctos in medium attulit, à quibus ver⁹ Deus landatur, quib⁹ terribilis eſt, vt qui propinqniores illi ſunt, & inexplicabilẽ eins potentiam cognoſcunt. *Concilium* autem *Sanctorum* nominauit hoc in loco Sanctorum cœtum.

Domine Deus virtutum, quis ſimilis tibi? potens es domine, & veritas tua in circuitu tuo.

Continuè de veritate mentionem faciunt, cupientes promiſſionum euentum videre, & dicunt ei, Quis tibi domine eorum, qui ſunt, comparari poterit? potentiam voluntati reſpondentem habes: omnia vera, & firma ſunt apud te. deinde potentiæ ſigna proſequuntur.

Tu dominaris poteſtati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbũ in brachio virtutis tuæ: diſperſiſti inimicos tuos.

Tu es, inqnit, omnium opifex, & dominus, & facile eſt tibi, & mare perturbare, & tranquillitatem efficere. Cùm autem maris meminerit; & de his, quæ in hoc facta fuere mentionem facit. *Superbum* enim Pharaonem appellat, & Inimicos, Ægyptios, quos mari obruit, ſuóque populo ſalutem dedit. eodem autem tempore vaticinatur præceptorum ſuperbiæ interitum: etenim hos cũ ſuo malo exercitu in ſancto baptiſmate euertit.

Tui ſunt cæli, & tua eſt terra, orbem terræ, & plenitudinem eius tu fundaſti.

Non modò enim maris, & totius terræ, verùm etiam imminentium cœlorum tu es auctor, & opifex: tuum enim opus eſt non ſolum cœlum, quod conſpicitur, ſed etiam illud, quod hoc ſuperius eſt.

Aquilonem, & mare tu creaſti.

Sic expoſuit Theodotion, boream, & notum tu creaſti. & venti, inqnit, & orbis partes opera tua ſnnt. Porrò non temerè harum duarum partium meminit. Sed quoniam ex parte Auſtrali Hieroſolymę ſnnt Ægyptij, & ex Aquilonari parte ſunt Aſſyrij, cùm euertiſſet verò Ægyptiorum audaciam, libertatem ipſis largitus eſt: facile tibi, inquit, eſt & hos, vt illos, qui non ſunt, deſtruere.

Thabor, & Hermon in nomine tuo exultabunt.

Per hæc totam promiſſionis terram oſtendit; quandoquidem hi montes illius terræ ſunt. Hoc autem Exultabunt, Aqnila laudabunt, Symmachus verò, Benedicent dixit. non dixit hoc montes facturos eſſe, ſed homines, qui montes, vel iuxta montes incolunt.

Tuum brachium cum poteſtate.

Proprium tibi eſt cum potentia omnia efficere. Nam *Brachium*, pro efficacitate, *Poteſtatem*, verò, pro Potentia accepit: etenim Aquila pro Poteſtate, Potentiam poſuit.

Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua.

Symmachus antem ſic dixit, Inexpugnabilis manus tua, ſublimis dextera tua. Sæpius diximus per Brachium, efficaciam declarari, per Dexteram verò, bonam efficaciam. duplicis igitur efficaciæ indigentes, vtrarumq́ue mentionem fecerunt; etenim hoſtes profligatos cernere deſiderant, & ipſi ſalutem conſequi efflagitant. Idcirco inexpugnabilem manum, ſublimem verò dexteram vocant, quippe quæ illos ſuppliciis afficere poteſt, ipſóſque liberare. Hoc autem & ea, quæ ſequuntur, declarant.

Iuſtitia, & Iudicium præparatio ſedis tuæ: miſericordia, & veritas præcedent faciem tuam.

Supplicantes enim, vt & ipſos, & Babylònios iudicet, precantur, vt in illos iuſtam proferat ſententiam, ipſis verò miſericordiam præbeat, & promiſſionis veritatem oſtendat. Propterea dixerunt eius iudiciale ſolinm iuſtitia, & iudicio ornatum eſſe, miſericordiam, & veritatem Denm præire, quippe qnia multis ante ſeculis promiſſio facta fuit.

Beatus populus, qui ſcit iubilationem.

Iubilatio, vt ſæpius diximus, vincentium eſt vox. Quoniam igitur debellati, in ſeruitutem abducti fuerunt: beatos eſſe dicunt eos, qui victoriam conſecuti ſunt. ſanè ſermo diuinus præcinit populum myſticam exultationem in omni terra, & mari Deo afferentem, triumphalémque hymnnm canentem. Hnic antem ſententiæ & ea, quæ ſequuntur conſonant.

Domine

Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iuſtitia tua exaltabuntur.

Exultabunt autem, & ob victoriam contra inimicos partam triumphabunt, & tibi victoriæ auctori triumphalem hymnum afferent, tuo aduentu illuſtrati, & à te ſplendorem conſecuti, & perenni gaudio perfruentes, iuſtitiámque ſecundum legem exequentes, demúmque & illuſtres hinc effecti.

Quoniam gloria virtutis tu es.

Ob tuam potentiam, inquit, extollentur: à te enim hoc gaudium acceperunt.

Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu noſtrum.

Porrò nos, inquit, hanc ſpem habemus, tuámque opem præſtolamur: propter hanc enim hoſtibus ſuperiores erimus. Nam *Cornu*, Robur, & Imperium vocauit, ex tranſlatione animalium cornutorum, quæ cornibus munita ſunt, hiſque vtuntur contra aggredientes.

Quia domini eſt aſſumptio noſtra, & ſancti Iſraël Regis noſtri.

Hac ſanè ſpe alimur, te Regem habentes, & ſub tua gubernatione viuentes.

Tunc locutus es in viſione ſanctis tuis.

Symmachus autem ſic dixit, Tunc locutus es per viſionem filiis tuis: Quandoquidem tuas promiſſiones per Vates factas ſcimus: Hos enim prophetas & videntes, & intuentes appellabant.

Et dixiſti, poſui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea. Inueni Dauid ſeruum meum, oleo ſancto meo vnxi eum.

Tu, inquit, tuo ſeruo Dauidi teſtatus es, & cùm in virtutis officiis potentem inueniſſes, tua ope eum dignatus es, & elegiſti, & vnxiſti, & Regem creaſti.

Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum.

Dixiſti autem te ipſi robur præbiturum, & tuam opem ei largiturum.

Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.

Promiſiſti autem etiam inimicorum eius inſidias vanas demonſtraturum, eiſque, qui eum contumeliis afficere conantur, ſuperiorem facere.

Et concidam à facie ipſius inimicos eius, & odientes eum in fugam conuertam, & veritas mea, & miſericordia mea cum ipſo, & in nomine meo exaltabitur cornu eius.

Cæterùm promiſiſti & omnes eius inimicos euerſurum, & perennem benignitatem ipſi largiturum, illuſtrémque atque ampliſſimum ipſum facturum.

Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius.

Dabo autem illi terræ, & maris imperium: quandoquidem per Flumina, Continentem terram declarauit.

Ipſe inuocabit me, Pater meus es tu Deus meus, & ſuſceptor ſalutis meæ, & ego primogenitum ponam illum excelſum præ Regibus terræ.

Atqui nec Dauidis tempeſtate, nec celeberrimi Salomonis finem hæc ſortita ſunt: quandoquidem neque Salomon, neque Dauid mari potitus eſt, neque primogenitus Dei nominatus eſt, neque Regum omnium poteſtatem accepit. ſic enim Aquila interpretatus eſt, Sublimem

A Regibus terræ. & Symmachus, Longè ſupremum Regum terræ, dixit. Si autem hæc verba nec Dauidi, nec Salomoni accommodata ſunt, & vera Dei promiſſio eſt, allucinantur Iudæi, nolentes eum, qui ſecundum carnem ex Dauide ortus eſt, colere, qui totius terræ, & maris imperium habet, omniúmque Regum ſupremus eſt: Habens alios quidem voluntarios cultores, aliorum verò imbecillitatem redarguens, qui contradicere audent: nam infinitis machinationibus vſi ſunt, nec leges ab ipſo latas infirmare potuerunt. Cæterùm Primogenitum beatus Paulus ipſum nuncupat, Vt ſit primogenitus in multis fratribus. Rom. 8. Et, Primogenitus ex mortuis. Col. 1. Et, Primogenitus totius creaturæ. Ibidem. & dominus ipſe Mariæ poſt reſurrectionem, inquit, Vade dic fratribus meis, Ioan. 20. aſcendam ad patrem meum, & patrem veſtrum, Deum meum, & Deum veſtrum. Vt enim Deus vnigenitus eſt, ſolus enim ex patre genitus eſt: Primogenitus autem vt homo. fratres enim habet eos, qui crediderunt, vt homo: ſic vt Deus Deum eius patrem vocat, Deum verò ipſum nominat, vt homo. In ipſo igitur vati-

B cinatio finem habet, & ſequentia hoc teſtantur.

In æternum ſeruabo illi miſericordiam meam, & teſtamentum meum fidele ipſi, & ponam in ſeculum ſeculi ſemen eius, & thronum eius ſicut dies cæli.

Oſtendant igitur Iudæi regium Dauidis ſolium, & vſque in hodiernum diem permanens, quod in æternum Deus ſe cuſtoditurum promiſit. Demonſtrent autem illius ſemen Regno præditum. ſi autem neutrum horum oſtendere poſſent, & illi, qui hæc valdè impudenter loquuntur, duorum alterum ſupereſt, vel falſam Dei promiſſionem nuncupare, vel veram ipſam confitentes; rerum teſtimonia admittere. Quandoquidem Chriſtus ex Dauide ſecundum carnem natus, ſedit in dextera maieſtatis in excelſis, tanto melior Angelis effectus, quanto differentius Hebr. 1. præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit ali- Pſal. 2. quando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? De ipſo etiam beatus inquit Da- Pſa. 109. uid, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Iam verò per dominum Chriſtum Dauidis ſemen in æternum permanet, & eius ſolium perenne eſt. ſic enim

C beatus Eſaias vaticinatus eſt, nam cùm dixiſſet, Eſa 9. Quòd puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, cuius Imperium ſuper humerum eius, & vocatur nomen eius magni conſilij Angelus, admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, Dominus, princeps pacis, pater futuri ſeculi: ſubdidit paulò poſt, Super ſolium Dauid, & ſuper Regnum eius ſedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & in iuſtitia, amodo vſque in ſempiternum. ſic cùm hæc de domino Chriſto Dauidicus ſermo præcinuerit; de Regibus, qui in medio fuerunt, verba facit.

Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: Si iuſtitias meas profanauerint, & mandata mea non cuſtodierint: Viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo, neque nocebo in veritate mea.

Si, inquit, innumerabilia patrauerint delicta ij, qui à Dauide genus ducunt, ipſis quidem pœnas irrogabo: promiſſionem autem, quam Dauidi pollicitus ſum, firmam ſeruabo. Miſericordiam

antem meam nequaquam illi negabo, hoc eſt, nullo pacto Dauidi nocebo in veritate mea. Hoc verbum *Nocebo*, Symmachus, Tranſgrediar vertit, Aquila verò, Non mentiar.

Neque profanabo teſtamentum meum, & quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita.

Non fallam tuas promiſſiones, non tranſgrediar pacta, ſed promiſſorum veritatem oſtendam.

Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar.

Firmam enim cùm fecerim ipſi promiſſionem, hanc ad finem perducam: Verbum namque *Iuraui* confirmandi gratia poſuit. ſiquidem, qui aliquid pollicentur, ſolent ſuas pollicitationes iureiurando firmare.

Semen eius in æternum manebit, & thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta in æternum, & teſtis in cœlo fidelis.

Pro hoc nomine *Teſtis*, Symmachus dixit, Qnis teſtificatus eſt. & in ſeptuageſimo primo pſalmo beatus Dauid de Domino Chriſto prædixit, Ante ſolem permanebit nomen ipſius, & ſimul cum Sole durabit, & ante Lnnam in ſecula ſeculorum. Quoniam enim Sol eſt in cauſa temporis metiendi, exoriens, occidens, & diem noctémqne efficiens; meritò per Solem voluit ſolij æternitatem oſtendere: promiſit autem ſemen illius in perpetnum conſeruare. Porrò qui hæc pollicitus eſt, & teſtatus eſt, in cœlo eſt, & veris, fidelibúſque vtitur verbis. Hoc modò cùm dixiſſent promiſſiones Dauidi factas, deplorant calamitates ſibi immiſſas.

Tu verò repuliſti, & deſpexiſti. diſtuliſti Chriſtum tuum. Auertiſti teſtamentum ſerui tui.

Symmacbus verò ſic, Tu autem ipſe reieciſti, & reprobaſti, iratus es cum Chriſto tuo, execratus es pactum ſerui tui. Tu autem ipſe, qui reſpondiſti te illa præbiturum; repuliſti quidem Dauidis poſteros, viléſque reddidiſti, & in ſeruitutem abduxiſti, euertiſti autem bnius Regnum: nam Teſtamentum Regnum vocat. Sanè captiui abducti fuerunt bini Dauidis poſteri, Iechonias, & Sedecias, in bis verò Dauidis regnum deſiit.

Hier. 22. Zorobabel autem, qni poſt ſeruitutem populum duxit, adminiſtrator fuit, non Rex.

Profanaſti in terra ſanctuarium eius.

Sanctuarium, Templum vocat, qnod voluit Dauid quidem ædificare, cæterùm Salomon poſt Dauidem illud erexit. boc dicit, violatum eſſe Babyloniorum incurſu, & ſimile eſſe herbæ florenti: euerſum enim in pulnerem conquieuit, & ſolo æquatum eſt.

Deſtruxiſti omnes ſepes eius.

Omni ipſum tutela deſtituiſti.

Poſuiſti firmamentum eius formidinem.

Antiquitus enim contra hoſtes mœnibns fretum, à ſua audacia excidit, & illud borror circunſtetit.

Diripuerunt eum omnes tranſeuntes viam.

Moabitæ, Ammanitæ, Alienigenæ, Idumæi, Syri, Aſſyrij, Babylonij.

Factus eſt opprobrium vicinis ſuis.

Ridiculus factus eſt popnlus, & ignominioſus finitimis.

Exaltaſti dexteram deprimentium eum.

Potentiores ipſo boſtes reddidiſti.

Lætificaſti omnes inimicos eius.

Feciſti, vt ſuis inimicis ludibrio foret.

A *Auertiſti adiutorium gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello.*

Inutilia ipſi arma fuerunt, cum tua ope priuatus eſſet.

Deſtruxiſti eum ab emundatione.

Symmachus autem ſic, Feciſti, vt eius audacia deſineret. Non enim poteſt aſperſionibus expiari, cùm in poteſtate hoſtium ſit, cúmque longè à tuo templo viuat.

Et ſedem eius in terra colliſiſti.

Funditus eius Regnum euertiſti.

Minoraſti dies temporis eius.

Cùm in æternum promiſeris te eius Regnum ſeruaturum; tamen paulò pòſt tempore ipſi finem impoſuiſti.

Perfudiſti eum confuſione.

Ignominioſus factus eſt, & dedecoris repletus eſt. Sedecias enim erutis oculis, piſtrino addictus eſt in omne reliquum tempns. Iechonias autem & ipſe ſeruiit. Hæc verò omnia ignominiæ, & opprobrij referta ſunt. Hoc pacto cùm vaticinationis verba res aduerſas oſtendiſſent; hortantur ad venerandum, & precandum.

B *Vſquequò domine auertis in finem, exardeſcet ſicut ignis ira tua?*

Symmacbus autem, Quouſque domine occultaberis in finem, & exardeſcet inſtar ignis furor tuus? Quouſque, inquit, domine dolores noſtros inſpicere non vis, neqne appares, vt noſtris calamitatibus finem imponas, ſed noſtrorum peccatorum memoria tuam iram velut ignem accendis?

Memorare, quæ mea ſubſtantia.

Auctor es & conditor, & modulos mearum virium cognoſcis.

Nunquid enim vanè conſtituiſti omnes filios hominum?

Non temerè, neque fruſtra homines effinxiſti, ſed bonitas opificij præceſſit, per bonitatem enim ſolam nos formaſti: ne deſpexeris igitur nos, tot tantíſque malis deſtinatos.

Quis eſt homo, qui viuet, & non videbit mortem, eruet animam ſuam de manu Inferi?

Cuiuſlibet bominis finis, mors eſt: fieri enim non poteſt, vt ipſa morte ſuperiores ſimus: viuentibus igitur tuam benignitatem impertiss. Deinde

C rurſus eum de promiſſionibus admonet.

Vbi ſunt miſericordiæ tuæ antiquæ domine, ſicut iuraſti Dauid in veritate tua?

Eleganter autem vbique veritatis affert teſtimonium, excitans ad confirmationem pollicitorum eum, qui pollicitus eſt, & principium à miſericordia exorſus eſt, & in finem rurſus de miſericordia mentionem facit: hac enim maximè indigebant.

Memor eſto domine opprobrij ſeruorum tuorum, quod continui in ſinu meo multarum gentium.

Symmachus autem ſic, Et portaui in ſinu meo opprobrium multarum gentium. Ne deſpicias me, inquit, qni non ab vna, ſed ab infinitis gentibus ignominia afficior: non modo enim Aſſyrij, & Babylonij mihi inſultant, ſed etiam finitimi omnes, qui continenter mecum inimicitias exercent. Cæterùm non mihi tantùm illudunt, ſed etiam contra te linguam exagitant, & maledicis verbis te inceſſunt, putantes meam ſeruitutem ex tua imbecillitate procedere. hoc namqne per ea, quæ ſequuntur, oſtendit.

Quod

Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerunt commutationem Chriſti tui.

Synmachus autem, & Theodotion ſic, Exprobrauerunt veſtigia Chriſti tui. Veſtigia vero Chriſti appellauit illius temporis Reges, per quos ſermo de Chriſti Regno ambulauit. & Septuaginta commutationem ipſos nuncupauerunt, vt qui fuerunt maiores ipſius ſecundum carnem, quique veluti in tenebris quibuſdam tegnum adminiſtrabant. Per Chriſtum igitur tuum, cuius veſtigia, & commutatio hi ſunt, fac domine, vt noſtra opprobria ceſſent.

Benedictus dominus in æternum, fiat, fiat.

Bonæ ſpei eſt hymnorum cantilena. nam cùm credidiſſent Deum, preces admiſiſſe; hunc hymnum ipſi attulerunt. Sanè hunc ſenſum & Aquila magis accuratè oſtendit: nam cùm Amen Amen interpretatus eſſet; inquit, Certus & fidelis, videlicet, verus, & admodum verax: Benedictus igitur in æternum, promiſſa enim operibus confirmas.

Pſalmi LXXXIX. Interpretatio.

Oratio Moſi homini Dei.

Nonnulli quidem Ioterpretum hanc deprecationem magnum Moſem feciſſe dictitarunt, aliqui verò magnum Dauidem eam conſcripſiſſe, ſed diuino Moſi accommodaſſe, dixerunt. Atqui geminam vaticinationem pſalmus continet. præcinit enim non modo Iudæorum calamitates, verùm etiam res caducas, & fluxas totius humanæ naturæ edocet. Vaticinatur etiam malorum mutationem in melius.

Deus refugium factus es nobis a generatione in generationem.

Nam Iudæorum quidem perfugium fuit, non modo in Ægypto, ſed etiam in ſolitudine & Ieſu Naue tempeſtate, & Gedeonis, & Barac, & Iephthe, & Sampſonis, & Samuelis, & Dauidis, & demum per Prophetas ipſis omnem opem impertiit. Cæterùm tota hominum natura his verbis vtitur, omnia beneficia Deo in memoriam redigens, quomodo Enoch tranſtulit, quomodo omnes, cùm ferinam vitam amplexi fuerint, perdidit & diuinum Noe ſeruauit, vt eſſet veluti ſcintilla humano generi; quomodo cùm patriarcham Abrabam elegiſſet omnibus gentibus benedictionem ſpopondit. Non enim, vt nonnulli infidelium dicere audent, ex pœnitentia Deus rerum omnium conditor ad gentes beneficiis ornandas venit, ſed ſemper de omnibus hominibus curam gerit, & hoc vaticinatio nos aſſerere docuit, Domine refugium factus es nobis à generatione & generationem: ſemper enim tua ſpe perfruiti ſumus.

Priuſquam montes fierent, aut formaretur terra, & orbis, à ſeculo, & vſque in ſeculum tu es Deus.

Ante enim omnes res genitas tu es, & ante montes, & terram, & totum terrarum orbem: ſempiternus enim es ſine principio, & ſine fine, nullo termino circumſcriptus. Nam cum his verbis, Priuſquam montes fierent, hæc etiam clauſula, Tu es Deus, coniungitur.

Ne auertas hominem in humilitatem.

Obſecro te igitur, te inquam perennem, ſempiternum, ſemper refugium nobis factum, ne penitus nos tot tantiſque malis cinctos deſpicias. Quoniam enim ipſe Adamum ad ſudores, & labores condemnauit, cùm dixerit, In ſudore vultus tui viſceris pane tuo, donac reuertaris in terram, ex qua ſumptus es, quoniam terra ès, & in terram reuerteris; [Gene. 3.] congruenter admodum vaticinationis ſermo nos orare docet, ne omnino auertamur in humilitatem, atque in deſtinatas miſerias; atque etiam Iudæi ſeruire coacti, hanc deprecationem afferunt, ſeruitutem deplorantes.

Et dixiſti, conuertimini filij hominum.

Aquila autem ſic, Et dices, conuertimini filij hominum. Non fruſtra, inquit, obſecramus, ſed manifeſtò ſcientes ipſum noſtras preces admiſſurum eſſe, malorúmque præſentium viciſſitudinem nobis allaturum, commonefaciendo, vt conuertamur, vtque à priſtina libertate liberemur.

Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies heſterna, quæ præteryt, & cuſtodia in nocte.

Senſus verborum perplexus eſt. Hæc enim clauſula priori reſpondet, Ne conuertas hominem in humilitatem, quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies heſterna, quæ præteriit, & cuſtodia in nocte: in medio verò iacent hæc verba, Et dixiſti, conuertimini filij hominum. Dicit autem exiguam, & admodum calamitoſam harum rerum vitam eſſe: apud te verò qui æternus, & ſempiternus es, etiam mille annorum numerum vni diei ſimilem eſſe. Nocturnam enim cuſtodiam, quartam partem noctis appellauit: nam illi, quibus cuſtodire iniunctum eſt; noctem in quatuor vigilias diuidunt. Quarta autem vigilia noctis etiam dominus ad ſuos Apoſtolos peruenit. [Math. 14. Marc. 6.]

Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

In longum tempus, inquit, eos hiſce miſeriis ſubdidiſti. eodem autem tempore indicat Iudæorum abiectionem poſt crucem Saluatoris noſtri, atque diuinæ curæ deſtitutionem, non parum temporis, ſed diu duraturam.

Mane ſicut herba tranſeat, mane floreat, & tranſeat, veſpere decidat, induret, & areſcat.

Nam Iudæi diuino auxilio à principio dignati; & floruerunt, & germinarunt, maximúmque ſplendorem acquiſiuerunt. cùm verò tempeſtiuum fructum agricolæ dare noluiſſent, ſed ſua corda obduraſſent; penitus exaruerunt: quandoquidem priſtinam opem non amplius ſortiti ſunt. Porrò *Mane*, vocat Principium curæ Iudæorum. *Veſperi* verò, Diuini præſidij ceſſationem: hoc ſanè poſt crucem orbati fuerunt.

Quoniam defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati ſumus.

Et Iudæis, & omnibus hominibus hæc accommodata ſunt. Etenim humana natura peccatorum pœnas pendens; calamitatibus ſubdita eſt, & vniuerſis fluctibus circundatur, & Iudæi ob prauitatem mentis è libertate exciderunt.

Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo, ſeculum noſtrum in illuminatione vultus tui.

Symmachus autem ſic, Appoſuiſti iniquitates noſtras coram te, & negligentias noſtras, vt lucerent in conſpectu tuo. His ſuppliciis nos ſubiciſti, cùm vidiſſes nos contra leges, quæ in medio ſunt, peccare, & ſimul cum iniquitate vitam traducere.

Quoniam omnes dies noſtri defecerunt, & in ira tua defecimus.

Peccatum, inquit, iram in nos concitauit: ira

ſupplicium induxit: ſupplicium dolóres: in doloribus enim noſtram exiguam vitam duximus. A

Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur.

Nihil firmum, & coonſtans humana natura habet, ſed inſtar aranearum tela facilè conuellitur.

Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni. Si autem in potentatibus, octoginta anni, & amplius labor, & dolor.

Gen. 47. Similia ſunt hæc iis, quæ à patriarcha Iacob dicta fuere, Dies mei parui & praui non peruenerunt in dies patrum meorum. Sunt igitur, qui plus temporis, quàm quod dictum eſt, viuunt, ſed illos contingit paulò plus viuere. Hîc verò docet, quòd communiter, & vt plurimùm accidit: ſicut enim nullam fecit mentionem de his, qui immatura morte pereunt, ſic etiam miſſam fecit longæuam eorum vitam, qui nimis conſenuerunt. inquit tamen hoc tempus & breue eſſe, & doloris, & laboris pleniſſimum.

Quoniam superuenit manſuetudo ſuper nos, & corripiemur.

Ecce enim quot malis circundati ſumus ob modicam tuam iram. Nam *Manſuetudinem* vocauit Mediocrem pœnam, quæ ipſis ſuperuenit. B

Quis nouit poteſtatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam?

Symmachus autem ſic explanauit, Quis nouit vires furoris tui, & ſecundum timorem tuum iram tuam? Si parua tua, inquit, indignatio talem animaduerſionem inflixit, quis poteſt conſiderare pœnam, quæ ab ira tua irrogatur? Innuit verò ſermo ſempiternum ſupplicium.

Dinumerare dexteram tuam ſic notam fac, & eruditos corde in ſapientia.

Obſecro, inquit, vt tui beneficij compos ſim, & vt dona tuæ dexteræ enumerare, & narrare poſſim, atque à tua gratia eruditos imitari queam, qui alios ad tuam cognitionem deducunt.

Conuertere domine vſquequo, & deprecabilis eſto ſuper ſeruos tuos.

Ne amplius domine nos dolentes deſpicias, ſed preces admitte, benignitatéque tuos ſeruos dignos fac.

Repleti ſumus mane miſericordia tua, exultauimus, & delectati ſumus in omnibus diebus noſtris.

Apud Septuaginta tempus mutatum eſt. Nam Aquila, & cæteri ſic dixerunt, Imple nos mane C miſericordia tua, & laudabimus, & exultabimus in omnibus diebus noſtris. Mane, & Diluculum, calamitatum viciſſitudinem vocant, & ſupplicant, vt illæ tenebræ diſcutiantur, & lux ipſis oriatur, non ob eorum virtutem, verum propter diuinam miſericordiam, cum hoc; inquit, futurum ſit, omni voluptate referri, congruentes laudes afferemus.

Lætati ſumus pro diebus, quibus nos humiliaſti, annos, quibus vidimus mala.

Hîc etiam tempus mutatum eſt. Nam Symmachus, & cæteri, Lætifica nos, dixerunt. Præbe, inquit, lætitiam pro mœrore, & largire nobis conuerſionem aduerſarum rerum nobis imminentium.

Reſpice in ſeruos tuos, & in opera tua.

Et hinc patet, hæc non tanquam facta eſſent dixiſſe, ſed veluti futura: non enim dixerunt, Reſpexiſti in ſeruos tuos, & in opera tua: tua namque, inquit, opera nos ſumus, & ſerui tui imperij, idcirco veniam operis conſequamur efflagitamus.

Et dirige filios eorum.

A Hoc eſt, ſeruos tuos. Nam qui Babyloni ſerui erant, preces afferentes obſecraut Deum, vt filios ſeruorum ſuorum, qui mortem oppetierunt, redduceret, & natura humana orat, vt ad veritatem deducantur ij homines, qui in Saluatoris noſtri aduentu inueniuntur.

Et ſit ſplendor Domini Dei ſuper nos.

Diuinæ cognitionis lumen illuſtres, & ſplendidos reddidit. & Iudæi poſt reditum omnium ampliſſimi fuerunt.

Et opera manuum noſtrarum dirige ſuper nos, & opus manuum noſtrarum dirige.

Pulchra additio huius clauſulæ, Super nos. nam iuſtitiæ lucrum noſtrum eſt. & Deus quidem virtutis ſtudioſis fauet, & his ſuffragatur: horum ſanè fructum ferentes metunt. Deus enim nullius rei indiget, gaudet tamen ſecundis rebus, & felicitate hominum.

Pſalmi XC. Interpretatio.

Laus Cantici Dauidi. Sine titulo apud Hebræos.

B Pſalmus quidem ſine titulo eſt. Docet verò inexpugnabile robur ſpei in Deo collocatæ. Nam cùm beatus Dauid propheticis oculis ea, quæ in beatum Ezechiam acciderunt, à longè perſpexiſſet, & videns, quo modo in Deo ſua ſpe fixa, Aſſyriorum profligauerit exercitum; hunc conſcripſit pſalmum, omnes homines edocens, quantam bonorum affluentiam habent ij, qui firmam ſpem in Deo conſtituerunt.

Qui habitat in adiutorio altiſſimi, in protectione Dei cœli commorabitur.

Qui, ait, diuino auxilio fretus eſt, à Deo cœli præſidium conſequetur, firmiſſimúmque vallum habebit, atque tutam ſecuritatem.

Dicet Domino, ſuſceptor meus es tu, & refugium meum: Deus meus, ſperabo in eum.

Is namque, qui firmam ſpem in eo figit, præter hanc, eum moderatorem, & indiſſolubile vallum appellabit.

Quoniam ipſe liberauit me de laqueo venantium, & à verbo aſpero.

Hinc deinceps cum illo, qui credidit verba faC cit, & dicit, fidendum eſſe, quoniam non modo manifeſtis inimicis ipſum ſuperiorem reddet, verum etiam inſidiantibus, & clam inſidias venantibus. Per *Laqueum* quidem, Occultas inſidias demonſtrauit. Verbum autem Aſperum, Verbum doloris, Symmachus explanauit. Iſtiuſmodi ſanè ſunt, qui fraudes, & calumnias ſtruunt, verumtamen multi hos ſuperauerunt ob firmiſſimam ſpem in Deo fixam. eodem modo beatus Ioſeph adulterij calumniam ſuſtinens, huius laqueos declinauit. ſic etiam admirabilis illa Suſanna cœleſti præſidio adiuta eſt.

Scapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub pennis eius ſperabis.

Propugnator namque tibi erit, téque bello petitum operiet. Poſuit ſanè hoc ex tranſlatione eorum, qui primarij in acie conſiſtunt, & humeris eos, qui à tergo ſunt operiunt. *Pennas* quippe vocat Prouidentiæ vires. poſuit autem hoc, auium ſimilitudine vſus: etenim illæ alis pullos operiunt. Sic beatus Moſes Dei curam vocauit, Deut. 32. Cuſtodiuit ipſos, ait, vt pupillam oculi, & ſicut

Aquila,

Aquila, quæ protexit nidum ſuum, & ſuper pullos ſuos volat, expandens alas ſuas, aſſumpſit eos, atque portauit humeris ſuis. [Matth. 23.] Hoc etiam Dominus Hieroſolymæ dixit, Quoties volui congregare filios tuos, ſicut gallina congregat pullos ſuos ſub alis ſuis, & noluiſti?

Scuto circundabit te veritas eius.

Quoniam ſuperius de verbo aſpero, atque de fraudibus mentionem fecit: iure hoc in loco eius armaturam, veritatem eſſe promiſit.

Non timebis à timore nocturno, à ſagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incurſu, & dæmonio meridiano.

Non modo hoſtes, qui cernuntur, verum etiam eos, qui non videntur ſuperabis: porrò ob ſpem in Deo fixam, & nocte ſuperuenientes inſidias declinabis, & interdiu impetus ab hoſtibus factos & audaciam habens, vtpote qui à Deo cuſtoditur, timorem exiges, neque meridie pugnabis, ſed dæmonum inſidias effugies, cœleſte auxilium nactus. Cæterùm Dæmonium meridianum poſuit ſecundum opinionem, quę apud multos inualuit. Veriſimile autem eſt, vt hominum inſidiatores poſt cibum atque ſatietatem veluti ad paratam B prædam concurrant, & eos, qui cœleſti cura orbati ſunt, facilè ſuperent.

Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te autem non appropinquabunt. Veruntamen oculis tuis conſiderabis, & retributionem peccatorum videbis.

Pro Latere tuo, Symmachus, & Aquila, Ex tranſuerſo, verterunt. Dicit autem, ſiue à tua dextera, ſiue à læua tua multitudo infinita acceſſerit, tibi quidem nihil nocebit: videbis verò illos diuina plaga percuſſos. Hoc etiam Ezechiæ tempeſtate euenit: duodeviginti enim myriades, & quinque millia Aſſyriorum confixa fuerunt abſq; bellicis inſtrumentis. ſic Gedeonis tempore, ſic Nathan, atq; etiam Ioſaphat, & Eliſæi Vatis tempeſtate hoc idem factum eſt.

Quoniam tu Domine ſpes mea, altiſſimum poſuiſti refugium tuum.

Porrò hanc opem, inquit, conſecutus es, cùm diuina ſpe vſus fueris, & Deum tibi perfugium feceris. Nam orationis ſtructuræ aliquid deeſt, nimirum hoc, Dixiſti enim tu Domine ſpes mea. Prophetia nanque hunc loquendi modum habet, C & potiſſimum pſalmi. veruntamen conſequentia clarum facit dubium. Quoniam enim, inquit, in Deo ſpem tuam conſtituis, & in auxilium ipſum imploras; ab ipſo opem conſequêris.

Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

Superior eris Diabolicis incurſionibus, & inde nihil damni accipies. eodem modo diuina gratia [Iob 1.] domum Iob vallauit, & teſtis eſt ipſe hoſtis exclamans, Nônne tu vallaſti ea, quæ intus, & foris eius domus ſunt? Poſtquam autem conceſſit; & ille propriam malitiam oſtendit, & iuſtus Iudex athletam victorem coronauit.

Quoniam Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis.

Hoc & in trigeſimo tertio pſalmo inquit, Immittet Angelus Domini in circuitu timentium [Gene. 48.] eum, & eripiet eos. Audimus etiam Patriarcham Iacob dicentem, Angelus, qui eripuit me ex omnibus malis. Et magnus Abraham ſeruum adhor- [Gene. 24.] tans inquit, Deus mittet Angelum ſuum ante A faciem tuam, & accipies illinc mulierem filio meo Iſaac. vbique igitur diſcemus per Angelos vniuerſorum Deum eos, qui in eo ſpem collocarunt, cuſtodire.

In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

Omne genus auxilij ab ipſis conſequêris, uecundè exiguum detrimentum patiaris: paruum enim malum per hanc clauſulam declarauit, Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Cæterùm In manibus portabunt te, videlicet, manu regent, & deducent, & omne genus auxilij tibi afferent.

Super Aſpidem, & Baſiliſcum ambulabis, & conculcabis Leonem, & Draconem.

De ferociſſimis, & acerbiſſimis feris mentionem fecit, cùm imperium contra omnes ſpecies malitiæ oſtendere voluiſſet: quandoquidem per Leonem quidem, & Draconem, Robur indicauit: robuſtæ enim ſunt magnopere hæ feræ. Per Aſpidem verò, & Baſiliſcum, Extremam malitiam tacitè innuit. Aſpis nanque letale venenum immittit. Baſiliſcus verò aſpectu tantùm detrimentum infert, & tamen multi, qui Deo crediderunt, has feras ſuperarunt. ſic admirabilis ille Daniel Leonum ora ligauit, [Daniel 14.] ſic diuinus Paulus nullum damnum à Vipera accepit, [Actu. 28.] ſic Noë inter feras verſans, [Gene. 7.] incolumis euaſit, ſic innumeri, qui ſolitariam vitam amplexi ſunt, & ſimul cum feris vitam duxerunt, & ob firmam ſpem in Deo fixam, harum perniciem euaſerunt.

Quoniam in me ſperauit, liberabo eum, protegam eum, quoniam cognouit nomen meum. Clamauit ad me, & ego exaudiam eum.

Hæc deinceps vniuerſorum Deus fatur, edocens, quinam ſit ſpei fructus, Liberabo enim, inquit, ex ſupradictis viſibilibus, inuiſibilibúſq; inſidiatoribus ipſum mea ſpe munitum. Idcirco eum cuſtodiam, & protegam, ipſumq́ue loquentem audiam, & preces admittam.

Cum ipſo ſum in tribulatione.

Et ſi in aliquam tentationem inciderit, vnà ero, & idoneam conſolationem afferam.

Eripiam eum, & glorificabo eum.

Non modo à grauioribus rebus ipſum liberabo, verum etiam illuſtrem efficiam.

Longitudine dierum replebo eum, & oſtendam illi ſalutare meum.

Porrò faciam, vt ad profundam vſque ſenectutem perueniat, & futuram ſalutem in futura vita illi prę monſtrabo. Hęc etiam beatus ille Ezechias conſecutus eſt: [4. Reg. 20.] nam cùm vitæ incrementum petierit, quindecim annorum numerum accepit. Cæterùm ex Aſſyriorum internecione maximam amplitudinem comparauit, & valdè ipſi hæc clauſula conſonat, Eripiam eum, & glorificabo eum, & oſtendam illi ſalutare meum. Verum & omnes, qui ſuas ſpes in Deo collocarunt, vniuerſis bonis perfruentur, quemadmodum & antiquæ nos edocent hiſtoriæ, & ea, quæ nunc cernuntur, teſtantur.

Pſalmi XCI. Interpretatio.

Pſalmus Cantici, in Diem ſabbati.

Sabbatum otium præcipiebat, ſed non omne otium, quandoquidem ſpiritus opus multiplicabat: precibus enim, & hymnis dare operam iube-

bat, & Deo geminas boſtias adolere: corporeorum igitur laborum ceſſationem les de ſabbato A habere dixit. Quoniam igitur futura vita ab huiuſmodi curis eſt libera; iure requies nuncupatur. Heb. 4. Propterea, & beatus Paulus exclamat, Feſtinemus ingredi in requiem eius. & rurſus, Nunquid deeſt Ibidem. ſabbatiſmus populo Dei? Poſtquam igitur pſalmus iuſtorum præmium, & impiorum ſupplicium præcinit, & in illa quiete hæc fiant; meritò hanc accepit inſcriptionem.

Bonum eſt confiteri Domino, & pſallere nomini tuo altiſsime. Ad annunciandum mane miſericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem.

Vtile, ait, & quæſtuoſum eſſe, de nocte, & interdiù te beneficij auctorem laudibus proſeqoi, tuaqoe beneficia narrare, tuam inquam benignitatem nobis conceſſam, atque veritatem in impios homines. Nam in illos quidem veritate vtens, iuſtè animaduertis, nos verò tuam cognitionem habentes, tua ope dignaris.

In decachorde pſalterio cum cantico in cithara.

Huiuſmodi ſymphoniacis inſtrumentis Deum laudare ſolebant. Dicit igitur, Iuſtum eſt, nos muſica inſtrumenta percutientes ex lege præſcripta, B & vocis cantum efficientes, hymnum cum gratiarum actione tibi afferre.

Quia delectaſti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo.

Perſpiciens enim tua opera, tuaſque inexplicabiles gubernationes, gaudeo, & exulto, animique voluptate linguam in hymnorum cantillenam impello.

Quàm magnificata ſunt opera tua Domine? nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ.

Symmachus verò ſic, Magnopere cogitationes tuæ profundæ ſont. Aqoila verò, & Theodotion, Profundæ factæ ſunt. Tua nanque opera inquit, magna, & admirabilia ſuut. Nam hæc particola, Quàm, amplificationem ſignificat: ſapientia autem tua inacceſſam profunditatẽ habet. Quænam mens tuæ prouidentiæ rationes inquirere poreſt? ſed nos hoc quidem, & inſcios docemus. Cæterùm qui mente orbati, rationiſque expertes ſunt; nec ſcire volunt, nec diſcere ab aliis patiuntur. Hæc enim infert.

Vir inſipiens non cognoſcet, & ſtultus non intelliget hæc.

Diuerſis modis hæc dixit. is, qui mente laborat, & prudentia priuatus eſt, nihil horum cognoſcit, neque hæc audire vult.

Cùm exorti fuerint peccatores ſicut fænum, & apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem, vt intereant in ſeculum ſeculi.

Hoc verbum *Apparuerint*, Floruerunt Aquila dixit, ſic etiam Symmachus explanaoit. Noluerunt intelligere inſipientes, quoniam veluti fœnum floruerunt, & inſtar herbæ viridis è terra apparuerunt iniquitatis operarij, ſempiternumque interitum poſt præſentem felicitatem reportabunt, ſed felices ipſos, & beatos vocabunt, videbunt tamen calamitoſum eorum finem.

Tu autem altiſsimus in æternum Domine, quoniam ecce inimici tui Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, & diſpergentur omnes, qui operantur iniquitatem.

Nam illi qoidem fœni inſtar marceſcent, & corrumpentur, tu verò vbique imperium habes, cùm omnioin ſupremos ſis, & ſuppliciis ſubiicis eos, qui ſtoltitia detinentur.

Et exaltabitur ſicut vnicornis cornu meum.

A Porrò nos tuam cognitionem habentes, tuorumqoe hoſtium coerſionem intuiri; in te gloriabimur, & exultabimus, quippe qui à multorum Deorum errore liberati ſumus, & eum, qui verè Deus eſt, colimos. Vnicornem enim rurſus hoc in loco in medium attulit, vt per vnicom cornu, vnum Deum oſtenderet. vt enim illud animal à natura vnum accepit cornu, ſic pietatis alumni vnam diuinitatem venerantur.

Et ſenectus mea in oleo pingui.

Sic Symmachus dixit, Vetuſtas mea ſicot oliua florida. Florebo enim, ſeniumque deponam, florentemque oliuam imitabor. Cæterùm ſecundum Septuaginta veluti quoddam oleum ob voluptatem opimus fiam.

Et deſpexit oculus meus inimicos meos, & inſurgentibus in me malignantibus: audiet auris mea.

Hoc verbum, Deſpexit, & Symmachus, & Theodotion, & ipſum Hebraicum exemplar, Inſpiciet, dixerunt. Quandoquidem ea, quæ dicta ſunt, futurorum eſt vaticinatio. ſed eſt mos apud Septuaginta, qui futura tanquam facta explanarunt, B in hoc etiam declarantes vaticinationis firmitatem. Nam ſicut non poteſt fieri, vt ea, quæ facta ſunt, infecta ſint, ſic etiam nec poteſt fieri, vt ſpiritus ſancti vaticinatio ſine certo fine maneat. Dicit igitur, non modo impiorum calamitoſom finem cernam, verum etiam auribus percipiam cunctos hoc enarrantes, & penè ioſtitiam admirãtes. Sic ſanè hæc clauſula diuiditur, Et inſurgẽtibus in me malignantibus, hîc oportet diſtinguere, deinde ſubiungere, Audiet auris mea. Audiam (multis enarrantibus) interitum inquam iniqoè viuentium, eorumque, qui innumera mala in me aucupati ſunt.

Iuſtus vt palma florebit, & ſicut cedrus in Libano multiplicabitur.

Peccatores igitur fœni inſtar florentes, breui extincti, & corrupti ſunt. Iuſtus verò Cedri denſitatem, & calorem, & odorem, Palmæ verò altas comas, & fertilitatem imitatur, vtræque autem diù permanent, temporis verò ad creſcendum indigent. talis etiam eſt virtotis confitio, multo labore, & tempore producitur, ſed in altitudinem erecta tempeſtiuum, dulciſſimumque fructum C fert, moltarumque vmbram ei, qui ipſam poſſidet, præbet.

Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei noſtri florebunt.

Hi autem, inquit, qui arboribus his comparati ſunt, agricolam quidem habent Deum, viridarium verò diuinum templum.

Adhuc multiplicabuntur in ſenectute vberi, & bene patientes erunt, vt annuncient, quoniam rectus Dominus Deus noſter, & non eſt iniquitas in eo.

Symmachos ſic hanc clauſulam interpretatus eſt, Adhuc ſenes fructum ferent, opimi, & floridi erunt, annunciantes, quoniam rectus Dominus, qui munit me, & non eſt iniuſtitia in eo. Nam in futura vita promiſſam perfectionem accipientes, multum, & pinguem Deo afferent fructum, iſtam eius ſententiam laudantes: quandoquidem gubernationem, quæ nunc occulta eſt, tunc apertam cernentes, & ſapientiam admirabuntur, & iuſtitiam laudabunt. *Senectutem* quidem, Perfectionem vocauit. perfectum nanque ſenem appellamus, imperfectum verò iuuenem. per vetuſtatem igitur,

ſigitur, futuram demonſtrauit perfectionem, in qua iuſtitiæ fructus mulriplex produeetur, Deiq́; iuſtitia omnibus perſpieua fiet.

Pſalmi XCII. Interpretatio.

Laus cantici Dauidi. Sine titulo apul Hebraos.

Hoc verbum, Sine titulo apud Hebræos, non eſt in Sexcuplici, nec apud Euſebium. Mutationem omnium hominum pſalmus præciuit. Deus enim immutabilis eſt, perenniſque ſemper eodem modo ſe habens. non enim modo quidem regnar, modo verò regnum nõ haber, ſed natura quidem ſemper eſt Rex, verùm noo ſemper hoc hominibus apertum fuit: nam diù plurimi ipſum ignorantes, congruentem Deo honorem, Idolis afferebant, poſt autem Dei & Saluatoris noſtri humanitatem, inſtar luminis diuina cognitio per totum terrarum orbem peretebuit.

Dominus regnauit, decorem indutus eſt.

Quoniam enim Chriſti crux triſtis viſa eſt iis, [Iſa 53.] qui fructum hinc oriturum ſciebant, ita vt Vates exclamaret, Et vidimus ipſum, & non habebat [B] ſpeciem, neque decorem, ſed ſpecies eius deſpecta, deficiens præ filiis hominum: poſt verò in cœlos reditum, radios Deo dignos miſit, meritò Propheta exclamat, Dominus regnauit, decorem indutus eſt. Non eoim, quæ non habebat, aſſumpſit, ſed quæ habebat demonſtrauit. eodem modo [Ioan. 17.] proprio patri dixit, Clarifica me pater in claritate, quam habui apud te, priuſquam mundus fierer.

Iudutus eſt Dominus fortitudinem, & pracinxit ſe.

Chriſtum eſſe Dei poteutiam, & Dei ſapientiam, manifeſtè nos diuinus Paulus edocuit. igitur nou alionde porentiam accepit, quam non prius habebat, ſed propria potentia iu boſtes vſus eſt Cæterùm ipſum formar diuinus ſermo, veluti quendam Regem, vniuerſa arma indutum, eingulóque vtentem, & aduerſus hoſtes dimicantem. Deinde oſtendit rectè facta, quæ hine proceduut.

Etenim firmauit orbem terra, qui non commouebitur.

Conſtantem, inquit, & firmum orbem reddidit, cùm ipſe mundus à diuina eognitione firmitatem habuerit, & à falſo errore liberatus fuerit. non amplius enim bomines, nunc quidem hos, nunc illos Deos bonoraut, ſed vero Deo cultum af- [C] ferunr.

Parata eſt ſedes tua, à ſeculo tu es.

Non nunc, ait, Regni electionem aceepiſti, ſed perpetuum habes imperium, & Regnum ſempiternum. De Regno etiam in quadrageſimo quarto pſalmo teſtatus eſt, Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi. Cæterùm immutabile eius Regnum, & firmum eſſe in centeſimo primo pſalmo rurſus nos edocuit, Tu enim, inquit, idem ipſe es, & anni tui [Hebr. 1.] non deficient. vtraque igitur hæc teſtimonia beatus Paulus ad Dominum Chriſtum retulit.

Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina voces ſuas, eleuauerunt flumina fluctus ſuos.

Fluuios, Sacros Apoſtolos vocauit, eóſque qui poſt illos Euangelij præconium acceperunt: hi nanque fluuiorum inſtar omnem irrigationem [Abacuc. 3.] hominibus attulerunt. ſic ipſos beatus etiam Abaeuc appellauit, Fluminibus terra ſcindetur, boc eſt, diuidetur, & irrigationem aceipiet. ſie etiam [Ioan. 7.] dominus inquit, Qui credit in me, quemadmodum dicit ſcriptura, flumina ex ventre eius fluent [A] aquæ viuæ. hi igitur fluuij extulerunt ſuam vocem, diuiua prædicantes dogmata, & propria itinera facientes. *Fluctus* enim, Semiras nuncupauit. Quoniam enim mos eſt naturæ aquarum, ſubiectam terram terere, ſemitamq́ue efficere; meritò fluctus aquarum iter vocauit: quandoquidem primi illi, quibus diuinum prçconium creditum fuit, viam ſecundis præpararunt, & expeditam, & facilem doctrinam tractarunt.

A vocibus aquarum multarum, mirabiles elationes maris.

Quemadmodum magnis fluminibus in pelagus influentibus, & in arena vndarum impetum inhibentibus; marinæ vndæ in multum ſpatium ob fluuialium aquarum pugnam reflectuntur: ſic & dulcis & potanda Apoſtolorum doctrina ad ſalſum, amarumq́ue orbis mare allata, tempeſtas quædam exorta fuit, & vndæ alia ſuper aliam conſurrexerunt. Hoc etiam beatus Abacuc vaticinatus eſt. [Abacuc. 3.] cùm dixiſſet enim, Fluminibus terra ſcinderur, videbunt te, & dolebunt populi, diuidens aquas itiueris, ſubdidit, Dedir Abyſſus vocem [Ibidem.] ſuam altitudo cogitationis ſuæ. Hac perturbatione vnaquæque ciuitas referta fuir: ipſius enim domini eſt vox, Non veni mittere pacem in terram, ſed gladium, ſeparare hominem à proximo ſuo, filium à patrę ſuo, filiam à matre ſua, ſponſam à ſocru ſua. [Matth. 10.] Verum principium diuioi præconij tempeſtatem habuit, nunc verò maris dominus procellam increpuit, & in auram conſtitit, & ſilueruut fluctus eius, & facta eſt tranquillitas magna.

Mirabilis in altis dominus.

Aquila quidem fic, Maximus in alritudine domin⁹. Sanè valdè accõmodatè hoc ſupradictis appoſuit, officij robur oſtendẽs. Nã maximus, & altiſſimus eſt, & dominus, & porentiam habens, nec lingua explicandam, nec mente comprebendendam.

Teſtimonia tua domine credibilia facta ſunt nimis.

Omnia autem hæc à principio prædixiſti, & per tuos ſanctiſſimos Vates præcinuiſti: effectuum ſanè teſtimonio veritas demonſtrata eſt. Perpulchra quippe eſt hæc addirio huius particulę *Nimis*, videlicet, Ne miuima quidem falſitas in vatieinationibus conſiderari poteſt, ſed accuratè omnia, quæ cernuntur, prædicta fuere.

Domum tuam decet ſanctitudo in longitudine dierum.

Porrò boc omnium bonorum maximum, & puleherrimum eſt, quòd non ad tempus bonorum delectatio nobis eonceſſa eſt, neque remporibus quibuſdam præſcripta, ſecundum Iudæorum culrum, ſed perennis, & perpetua, & ſempiterna: nam hæc recenti tuæ domui congruentia, & accommodata ſunt. Domum verò Dei, Fidelium cœtum diuinus Paulus nuncupauit, cui ſanctitatem eonuenire ſanctiſſimus Propheta dixit. Conuenir igitur nos ſecundum Apoſtolieum præceptum purgare quidem nos ipſos ab omni inquinamento carnis, & ſpiritus perficientes ſanctificationem in timore Dei, vt dignam Deo domum [2 Cor 7.] præparantes, æteruum incolam in boſpitium accipiamus.

Pſalmi XCIII. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi. Quarta Sabbati. ſine titulo apud Hebræos.

Paret inſcriptionem quoſdam alios appoſuiſſe, & nec Vatem, oec eos, qui hunc pſalmum à principio expoſuerunt. Argumentum vero huius pſalmi hoc eſt. Mulri Iodæorum, & Principes, & Reges iniquitatem dilexerunr, & iniuſtè iudicaotes, ſententiam proferebant, homicidiáque patrare audebant, innocentium ſanguioem muneribus vendentes. hos beatus Eſaias accuſauit, Audite, *Eſai. 1.* inquiens, Principes Sodomorum. & rurſus, Principes tui infideles diligunt munera, ſequuntur retributiones, orphanis non iudicant, cauſa viduæ non ingreditur ad illos. non modo inſimulauit, verùm etiam commonefecit, Iudicate orphano, & defendite viduam. Hanc etiam accuſatiooem beatus Abacoc factitauit, colloquium Deo afferens, dicebat, Facies homines, qoaſi piſces maris, & quaſi reptilia non habentia ducem, & impius deuoret ioſtum. ſic etiam admirabilis Ieremias, atq; etiam reliqui Vates, horum ioiuſtitiam arguebāt. Hæc à longè propheticis oculis diuinus Dauid præuidens hunc conſcripſit pſalmum, vt per ſymphoniæ harmoniam, quę in diuino templo fiebat, homines illius temporis vtilitatem perciperent. Cæterùm Dei prouidentiam edocet, & ſupplicium, quod hinc oritur iis, qni iniquè viuere decreuerunt. formar ſanè pſalmum ex perſona piorum hominom, qui hæc ab illis patiuntur.

Ibidem. *Abacuc. 1.*

Deus vltionum dominus, Deus vltionum liberè egit.

Potrò pro, Liberè egit, Aquila, Appare, dixit: ſic etiam cæteri Interpretes. Te, ait, obſecro omnium Deum, & dominum, & mundi machinam moderanrem, atque condignum ſuppliciom impiis infligentem, vt exaudias, vtq́ue precationem admittas.

Exaltare, qui iudicas terram, redde retributionem ſuperbis.

Oſtende omnibus tui imperij ſublimitatem, & euerte ſuperborum hominum ſupercilium, per experieotiam edoceos te totius orbis Iudicem eſſe.

Vſquequò peccatores domine, vſquequò peccatores gloriabuntur, effabuntur, & loquentur iniquitatem? loquentur omnes, qui operantur iniuſtitiam?

Non vt interitum patiantur iniqui, obſecrat, ſed oe regnent, & imperium veluti viaticum ad iniuſtè agendum habeant.

Populum tuum domine humiliauerunt, & hæreditatem tuam vexauerunt, viduam, & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.

Omne iniquitatis genus ô domine ab his audacter patratur, & ob imperium exultant, & iniuſtis vtuntur verbis, & res verbis aſperiores ſunt. & hæ quidem viris priuatæ, & hi parentum orbitatem deplorantes, his proponuntur, veluti parata præda. & qui ex gentibus acceſſerunt, & ſecudum tuas leges viuere cupiunt, iniuſtam cædem ab ipſis patiuntur: quandoquidem Proſelytos, hos ouncupauit.

Et dixerunt, non videbit dominus, nec intelliget Deus Iacob.

Hæc impietatis exaggeratio eſt. hæc enim, inquit, audent, minimè exiſtimantes te inſpicere, neque de humanis rebus te curam gerere. non ſimpliciter autem appoſuit, *Deus Iacob*, ſed in amplificationem inſimulationis. Nam cùm magnam Dei curam erga populum didicerint, & per Vates, & per ſacerdotes & in bello & io pace non timent vniuerſorum Deum tanquam inſpicientem. Hinc deinceps conſilium, & admooitionem affert.

Intelligite inſipientes in populo, & ſtulti aliquando ſapite.

Serò ſaltem ô inſipientes intelligere velitis, & rerum naturam diſcere.

Qui plantauit aurem non audit, aut qui finxit oculum non conſiderat.

Validam admodum doctrinam ſyllogiſmi inſtar attulit. Qui ex cœno, ait, oculum finxit, quiq́; videndi vim ipſi largitus eſt, aureſque ſimiliter formauit, & audiendi ſenſum donauit; ipſe inquam noo videt, & non audit? ſed horum opifex his viribus priuatus eſt, quas aliis largitus eſt?

Qui corripit gentes, non arguet?

Gentes, ait, quæ nec legem acceperunt, nec prophetica doctrina perfruuntur, ſuppliciis ſubiicit, & veſtram iniquitatem non arguet?

Qui docet hominem ſcientiam.

Atqui hominom naturam rationis participem ipſe compoſuit, & per ea, quæ in totius mundi machina cernuntur, atque in ſingulos dies fiunt, magnam ſcientiam effecit.

Dominus ſcit cogitationes hominum, quoniam vana ſunt.

Sed enim non modò videt & audit, verùm etiam noſtras cogitationes ſcit, ſoſpicantes falſitatem de eius prouidentia. ſic cùm congruentem eis adhibuiſſet medicioam; ipſis iniuria affectis idoneam conſolationem affert, probabiliorem verò ipſam verbis efficit.

Beatus homo, quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum.

Nonnulli quidem miſeros vocare ſolent eos, qui pietatem amplexi ſunt, & qui à diuina lege fructum percipiunt.

Vt mitiges ei à diebus malis.

Qui enim perexiguam correptionem in præſenti vita habuit, futurum iudicium mitios habebit. *Diem* enim *malam*, Sempiternum vocauit ſupplicium.

Donec fodiatur peccatori fouea.

Qui enim iniquitatem adamarunt, perenni ſopplicio prodentur. ſicut enim is, qui in profundam foueam prolapſus eſt, nemine opem ferente, ex illa emergere nequit; ſic fieri non poteſt, vt æternam pœnam ſubterfugiant, niſi diuina benignitas hoc permiſerit.

Quia non repellet dominus plebem ſuam, & hæreditatem ſuam non derelinquet.

Et diuinus populus in præſenti vita congruenti ope perfruetur, vtpote qui hæreditas, & populus eius nuncupatur.

Quouſque iuſtitia conuertatur in iudicium?

Hanc igitur opem conſequetur, donec Dei iuſtitia apparuerit, omnibus hominibus iudicium reddens. tacitè autem innuit diuinus ſermo & ſaluatoris noſtri Dei humanitatem, & Iudæorum inficiationem. Ioſtitiam enim vocauit dominum Chriſtum, & ipſe ſol ioſtitiæ nominatus eſt, & de ipſo beatus Paulos aſſerit, Data eſt nobis ſapientia à Deo Iuſtitia & ſanctificatio, & redemptio. *1. Cor. 1.* cùm igitur de Dei prouidentia mentionem feciſſet, & dixiſſet, Quoniam oon repellet dominus plebem ſuam, & hæreditatem eius non derelinquet, & futuram eorum negationem præuidiſſet; meritò ſubdidit, Donec iuſtitia conuertatur in iudicium: donec enim iuſtitiæ aduentum negabunt,

bunt, cœleſte auxilium conſequentur.

Et qui iuxta illam omnes, qui recto ſunt corde.

Aquila verò & Theodotion, Et poſt illam omnes, qui recto ſunt corde. Hanc enim, inquit, ſalutem, quam iuſtitiam vocauit, conſequentur ij, qui mentem perfidiæ expertem habent, rectiſque vruntur ratiocinationibus. his verò domini verba reſpondent. Nam videns Petrum, & Andræam mittentes rete in mare, dixit eis, Venire poſt me, & faciam vos piſcatores hominum. & ei, qui dixit, Permitte mihi, vt reuertar, & patrem meum ſepeliam, dixit, Sine vt mortui ſepeliant mortuos ſuos, tu autem veniens, ſequere me. Iudæorum igitur prouidentiæ negationem ponit. Ipſa autem iuſtitia eos, qui recto ſunt corde, aſſeclas habebit, ipſi adhærentes, & ipſam amplectentes, nec penitus volentes eam derelinquere.

Math. 4.

Luc. 6.

Quis conſurget mihi aduerſus malignantes, aut quis ſtabit mecum aduerſus operantes iniquitatem?

Manifeſtius Symmachus explanauit, Quis ſurget ſuper me aduerſus facinoroſos? quis inſtabit ſuper me contra operantes iniquitatem? Omni humano, inquit, auxilio priuatus ſum, ſed habeo magnum adiutorem, qui facilè hoſtium agmen profligare poteſt. Hoc enim per ea, quæ ſequuntur, declarauit.

Niſi quia dominus adiuuet me, paulominus habitaſſet in inferno anima mea.

Niſi enim ab ipſo opem conſecutus eſſem, omnes me morti prodidiſſent.

Si dicebam, motus eſt pes meus, miſericordia tua domine adiuuabat me.

Actutum enim tuam opem implorans, & propriam imbecillitatem docens, tuam benignitatem adipiſcebar.

Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam.

Reſpondentem doloribus conſolationem à tua bonitate accipiebam. ſic etiam beatus inquit Paulus, Sicut abundant paſſiones Chriſti in nos, ita per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. & rurſus, In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur, egemus, ſed non deſtituimur, perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur.

2 Cor. 1. Ibidem 4.

Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis, quæ fingit laborem in præcepto?

Manifeſtius autem Symmachus, Non coniungetur tibi ſedes ærumnæ, quæ fingit calamitatem contra præceptum. Non patietur, inquit, vt cum iniuſtè iudicantibus particeps iniuſtitiæ ſit, qui pugnantem tuis præceptis ſententiam proferunt, & miſerias, quæ hinc procedunt, ſuſtinent. Sedem enim doloris, & iniquitatis, Iniuſtos vocauit Iudices, qui laborem, & calamitates metunt, nimirum iniuſtitiæ fructum.

Captabunt in animam iuſti, & ſanguinem innocentem condemnabunt.

Solent enim iniuſti iudices contra iuſtos omnes adhibere machinas, & innocentes, & inſontes morte emulctare.

Et factus eſt mihi dominus in refugium, & Deus meus in adiutorium ſpei meæ.

Ego autem à domino opem aſſecutus ſum, ipſumque tutiſſimum vallum babui.

Et reddet illis dominus iniquitatem ipſorum, & in malitia eorum diſperdet eos, diſperdet illos dominus Deus noſter.

Porrò illi propriorum laborum vindemiabunt fructus, condignaque ſceleris præmia accipient. Hæc non illis ſolis, ſed etiam omnibus hominibus ſcripta ſunt: de omnibus enim hominibus Deus rerum omnium conditor curam gerens, congruentem omnibus adhibet medicinam.

Pſalmi XCIIII. Interpretatio.

Laus cantici Dauidis. Sine titulo apud Hebræos.

Ioſias Rex admodum pius fuit. Hic cùm vidiſſet maiorem partem populi Idolorum cultum amplexam; præcepit, vt omnes Idolorum ſacerdotes necarentur, & horum aræ radicitus conuellerentur, & effoſſis ſepulchris ſacerdotum, qui iam deceſſerunt, horum oſſa in ipſis Dæmonum aris comburerentur. Deinde vniuerſum populum coactum commonefecit, vt pœnitentiam agerent, Deumque placarent, & hoc pacto declinarent perniciem intentatam: quandoquidem Olda propheteſſa grauiora & difficilia toti populo prædixit. Hæc igitur cùm beatus Dauid propheticis oculis à longè prouidiſſet; hunc conſcripſit pſalmum, in illorum vtilitatem, & in omnium hominum doctrinam. Formatus eſt verò pſalmus ex perſona Ioſiæ, & Dei ſacerdotum.

4. Reg. 23.

4. Reg. 22.

Venite exultemus domino, iubilemus Deo ſalutari noſtro.

Tripudiantium eſt exordium, & gaudentium ob impietatis liberationem. Communiter, inquit, triumphalem Deo mittamus hymnum. Iubilatio namque vincentium eſt vox. Vicit quippe piorum chorus impiorum agmen, meritò igitur triumphalem Deo afferunt cantilenam.

Præoccupemus faciem eius in confeſſione, & in pſalmis iubilemus ei.

Ante ſupplicij tempus pœnitentiam agamus, & priuſquam in nos ſententiam proferat, dominum demulceamus, afferamus verò ipſi congruentes laudes. deinde Dei victoriam, & Idolorum ſtragem edocet.

Quoniam Deus magnus, & Rex magnus ſuper omnem terram.

Inexplicabilis enim eſt potentia Domini noſtri. Hic eſt verus Deus, hic in omnes imperium habet, falſamq; appellationem eorum, qui Dij appellantur, redarguit. Deinde ſigna Dei potentiæ oſtendit, vt à natura humana fieri poteſt.

Quoniam in manu eius ſunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipſius ſunt. Quoniam ipſius eſt mare, & ipſe fecit illud, & aridam manus eius formauerunt.

Omnium eſt conditor, omnium dominus: ipſe omnia gubernat, manu vniuerſitatem continet, humidam ſubſtantiam, & aridam ipſe verbo fabricauit, ipſius ſunt etiam montium crepidines, licet ſæpiſſimè dæmones ſtolidis hominibus perſuaſerint, vt ibi delubra eis erigerent.

Venite adoremus, & procidamus ante eum, ploremus coram domino, qui fecit nos.

Propenſo igitur animo concurramus, & congruentem ipſi honorem afferamus, & lugentes, & plorantes, miſericordiam efflagitemus. ipſe enim noſter eſt opifex, & dominus. Edocet autem hiſtoria Ioſiæ, & populi lacrymas, quas poſt Deuteronomij lectionem profuderunt.

Quoniam ipſe eſt Deus noſter, nos autem populus eius, & oues paſcuæ eius.

Et natura dominus noſter eſt, & præcipuè no-

ſter eſt Deus, quandoquidem nós populum ſuum nuncupat, & veluti de propriis omnibus ouibus de nobis curam gerit. Deinde infidelibus minitantur pœnam, territantes eos patrum memoria, & per illam accuſationem vtilitatem tractantes.

Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione.

Quoniam priſtinam veſtram impietatem dominus ob propriam benignitatem deſpexit, nunc ſaltem eum commonefacientem, ſalutaremq́; doctrinam afferentem, audite, & ne præfractam, & contrariam patrum mentem imitemini. Exacerbationem enim in ſolitudine ſæpius factam, Repugnantiam, vocauit. ſic etiam in alio inquit pſal-
Pſal. 106. mo, Quoties exacerbauerunt eum in deſerto, & irritauerunt ipſum in terra inaquoſa. Cæterùm oſtendit mentis liberum arbitrium: non enim ſimpliciter dixit, Ne obdureſcite, ſed nolite obdurare corda veſtra, edocens ipſos eſſe architectos huiuſmodi duri cordis. Deinde manifeſtius parentum perfidiæ meminit.

Secundum diem tentationis in deſerto, vbi tentauerunt me patres veſtri, probauerunt, & viderunt opera mea quadraginta annis.

Quoniam enim in promiſſam terram ingredi nolebant, formidinem, & ſtolidam timiditatem obiicientes, dicenteſq́; fore, vt ipſi occiderentur, ſuique liberi captiui fierent, per quadraginta annos fecit, vt ipſi in ſolitudine vitam degerent, donec ipſi à die abſorpti fuerint.

Proximus fui generationi huic, & dixi ſemper, hi errant corde.

Aquila, & Symmachus, pro hac clauſula, Proximus fui, Ægrè tuli, tranſtulerũt. Idcirco, inquit, genus illud execratus ſum, videns leuem, & inconſtantem eorum mentem.

Ipſi verò non cognouerunt vias meas, quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam.

Hi autem iuratas minas noluerunt attendere, neque comminationes pœnitentia finire voluerunt, propterea terram patribus promiſſam, minimè conſecuti ſunt. Nam illam terram, eius requiem appellauit, vel ſecundum alios Interpretes, quietẽ. Quoniam enim in ſolitudine iter facientes, frequenter loci mutationes faciebant, præeunte tabernaculo, in quo Deus habitare exiſtimabatur, in terra verò promiſſionis, & ipſi ab itinere ceſſarunt, & tabernaculum in præſcriptis locis fixum fuit, iure requiẽ promiſſionis terrã nũcupauit. *Vias* autẽ Dei, Gubernationes appellauit.

Pſalmi XCV. Interpretatio.

Canticum Dauidis, quando domus ædificata fuit poſt captiuitatem. ſine titulo apud Hebræos.

Nec hanc inſcriptionem beatus Dauid conſcripſit, nec qui à principio vaticinationem expoſuerunt, ſed alius quiſpiam, vt veriſimile eſt, ſummatim ſenſum pſalmi attendens, hunc poſuit titulum. Prima facies autem literæ conuenit his, qui è Babylone reuerſi fuere, diuinumq́; templum erexere, quoniam in ipſis omnium hominum ſalus adumbrata fuit. Præcinit tamen vaticinatio & primum, & ſecundum Dei, & Saluatoris noſtri aduentum, & futurum iudicium, & ſalutem gentibus iam præbitam.

Cantate domino canticum nouum.

In recentibus enim rebus, recenti hymnorum
A cantilena opus eſt.

Cantate domino omnis terra.

Quomodo hæc Iudæis, qui bello petuntur ab omnibus, conſonant? non enim lætati ſunt ij, qui illorum libertatem viderunt, ſed contra doluerunt, & omnis generis malis ipſos afficere conati ſunt. Diuinum verò oraculum totum terrarum orbem in choream vocat.

Cantate domino, & benedicite nomini eius, annunciate de die in diem ſalutare eius.

Singulis, inquit, diebus beneficium collatum narrate. Deinde edocet, quibus oportet hanc narrationem afferre.

Annunciate inter gentes gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius.

Omne hominum genus hac perfruatur doctrina, diuinaque diſcat miracula.

Quoniam magnus dominus, & laudabilis nimis, terribilis eſt ſuper omnes Deos.

Inexplicabilem enim vniuerſorum dominus ſublimitatem habet, & propriam potentiam in Deos, qui falſum nomen habent, præ ſe tulit, illorumq́ue deceptionem redarguit. Hoc enim per
B ea, quæ ſequuntur oſtendit.

Quoniam omnes dij gentium Dæmonia, dominus autem cælos fecit.

Nam, qui dij vocantur, praui Dæmones vſi ſunt, noſter verò cœlorum opifex declaratus eſt.

Confeſſio, & pulchritudo in conſpectu eius ſanctimonia & magnificentia in ſanctificatione eius.

Atqui cùm humanam naturam accepiſſet, & per hanc hominibus apparuiſſet, ſuæ maieſtatis fulgores emittit, & omnes ad eius cultum trahit. *Sanctificationem* enim eius, Templum nuncupauit, quod aſſumpſit. Cæterùm pulchritudinis iam meminit in quadrageſimo quarto pſalmo, Specie enim, inquit, & pulchritudine præ filiis hominũ.

Afferte domino patriæ gentium, afferte domino gloriam, & honorem, afferte domino gloriam nomini eius.

Accurrite igitur omnes homines ad dominum, qui ſalutẽ largiri vult, congruentemq́; ipſi afferte honorem, & vos, qui beneficij auctorẽ corporeis oculis minimè cernitis, nomini ei⁹ laudes afferte.

Tollite hoſtias, & introite in atria eius. Adorate dominum in aula ſancta eius.

Hoſtias Rationis compotes dicit, quas conti-
C nuè à ſacerdotibus afferri videmus: Atriorum verò multitudinem, Eccleſias declarat. atqui Iudæis non hoc imperauit, ne quis legis ſacrificia ſuſpicetur, ſed patriis gentium præcepit, quæ noui Teſtamenti ſacrificia in eccleſiis afferunt. De his & per alium Vatem Deus locutus eſt, cum Iudæis colloquens, Non eſt voluntas mea in vobis, & hoſtiam Malac. 1.
ex manibus veſtris non accipiam, quoniam ab ortu ſolis, vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum inter gentes, & in omni loco ſacrificium affertur nomini meo, & hoſtia pura.

Commoueatur à facie eius vniuerſa terra.

Porrò Aquila, Parturite à facie eius vniuerſa terra, dixit: ſic etiam Symmachus. ſimilia ſunt hæc his, quæ à Vate Eſaia dicta fuere, Ob timorem Eſa 26.
tuum domine in vtero concepimus, & parturiuimus, & peperimus ſpiritum ſalutis tuæ, quem fecimus ſuper terram. hic igitur propheticus ſermo adhortatur gentes, quę ſalutis ſemina acceperunt, vt pietatem parturiant, & pariant, & commoueantur à priſtino ſtatu, & in diuinis rebus firmentur, & figantur.

Dicite

Dicite in gentibus, quoniam dominus regnauit, etenim correxit orbem terræ, qui non commouebitur.

Prædicate igitur vniuerſitatis Dei regnũ, quòd orbem errantem mutauit, illumq́ue, qui huc, & illuc ferebatur, firmum reddidit. ſic etiam Symmachus, Dominus regnauit, & firmauit orbem terrarum immobilem. Patet igitur Dei Regnum perenne eſſe, tunc verò declaratum eſt ob rerum viciſſitudinem.

Iudicabit populos in æquitate.

Poſtquam Regem Deum oſtendit, iure iudicij meminit, iuſtitiam, & æquitatem huius demonſtrans.

Lætentur cœli, & exultet terra.

Tota, inquit, vniuerſitas lætitiam cum hominibus communicet, & cœleſtia, & terreſtria voluptate referta ſint. ſi enim ob vnum peccatorem pœnitentiam agentem Angeli gaudent, maiorem profectò lætitiam habebunt in omnium hominũ mutatione.

Commoueatur mare, & plenitudo eius.

Theodotion verò, & Symmachus ſic expoſuerunt, Reſonabit mare cũ plenitudine eius. Omnis enim hominum vita, quæ marinam imitatur tempeſtatem, diuinorum præconiorum ſonitum accipiet. eodem tempore ſanè prædicit impetus infidelium factos contra veritatis præcones, quemadmodum & in alijs pſalmis oſtendimus.

Gaudebunt campi, & omnia, quæ in eis ſunt.

Symmachus autem ſic, Gaudebit ager, & omnia, quæ in eo ſunt. Explanans verò dominus zizaniorum parabolam, agrum nominauit mundum. dicit igitur, omnia gaudio, & voluptate plena fore.

Tunc exultabunt omnia ligna ſyluarum.

Aquila autem, Tunc laudabunt omnia ligna nemoris. Illa potiſſimum Deo afferent hymnum, quandoquidem ex ipſis ſalutare lignum fuit, in quo Saluatoris corpus ſuffixum fuit, per quod hominibus germinarunt bona. Sciendum eſt igitur, vt veriſimile eſt, vaticinationis ſermonem proſopopeia vſum eſſe: quandoquidem & cœlum, & terra, & mare, & ager, & lignum ratione, & anima carent, ſed ij, qui in hiſce locis ſunt, Deo afferunt laudes. Inſulares enim, mare incolunt: Terram verò ij, qui in continenti ſunt: Cœlum autem, Angeli: qui verò vident nemora ab Idolorum cultu libera, Deo gratias agunt. eodem modo Vates filiorum Iſraëlis ex Aegypto iter edocens, rurſus eadem figura vſus eſt, Mare vidit, & fugit,
Pſal.113. & Iordanes conuerſus eſt retrorſum: Montes exultauerunt ſicut arietes, & colles ſicut agni ouiũ, & interrogationem affert, & reſpõſionem recipit, futurarum rerum lætitiam per hæc oſtendens.

A facie domini quoniam venit, quoniam venit iudicare terram.

Elegantiſſimè bis poſuit, Quoniam venit, quoniam venit: quandoquidem primus aduentus diuinam cognitionem hominibus dedit, ſecundus verò iudicium de rebus faciet.

Iudicabit orbem terræ in iuſtitia, & populos in veritate ſua.

Tunc enim, inquit, tunc iuſtum Iudicium faciet, non amplius priſtina patientia vtens, ſed rerum veritatem diſcutiens, rectamq́ue ſententiam in omnes proferens.

Pſalmi XCVI. Interpretatio.

Dauidi, quando terra eius conſtituta eſt.

Sine titulo apud Hebræos.

Qui hunc titulum poſuit, confeſſus eſt, ſe non inueniſſe apud Hebræos, ſed ex ſe ipſo appoſuiſſe. Igitur inſcriptio non eſt ipſius vaticinationis, neque enim ſenſus pſalmi huic argumento quadrat: quandoquidem totius orbis terrarum ordinem, & conſtitutionem, & non Iudææ tantùm Propheta fatur. Veriſimile autem eſt, & eum, qui inſcriptionem poſuit, Vatis terram totum orbem intellexiſſe, tanquam omnibus hominibus huius dulci ſymphonia vtentibus. Præcinit tamen pſalmus & primum, & ſecundum Dei & ſaluatoris aduentum, gentiumq́ue diuinam cognitionẽ, & futurum iudicium.

Dominus regnauit, exultet terra, lætẽtur inſulæ multæ.

Per hæc priorem ſaluatoris aduentum prædicit: propterea & eos, qui continentem, & inſulas incolunt, in choream, & lætitiam excitauit. etenim hi, & illi ex futurarum rerum ſpe voluptatem capientes, exultant: regnare verò dominum dicit, nõ tanquam vt Regnum tunc acceperit, tanquam tunc hominibus proprium regnum oſtenderit. & ne idem repetamus, obſecramus eos, qui hoc accuratius diſcere voluerint, vt ea, quæ paulò antè à nobis explanata ſunt, legant.

Nubes, & caligo in circuitu eius, iuſtitia, & Iudiciũ correctio ſedis eius.

Per Caliginem, & Nubem, diuinam naturam, quæ minimè cerni poteſt, docuit. Vt enim is, qui nube, & caligine obfuſus eſt, perſpici non poteſt; ſic omnino non poteſt fieri, vt diuina natura, quæ videri nequit, cernatur. Verumtamẽ mentionem facit eundem ipſum eſſe, qui per nubem, & caliginem in Synai monte apparuit, & edocet, licet diuina natura videri non poſſit, tamen per effectum potentia huius conſiderari poteſt. Iuſtitiam enim homines docuit, atque eos, qui omnia indifferenter faciunt, cum recto iudicio viuere edocuit. hæc eius regnum, & ſedes effecit.

Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.

Hæc ſecundi aduentus vaticinationes ſunt, & diuinus Daniel perſpexit, Thronus eius flamma Daniel. 7.
ignis, inquit, & rotæ eius ignis accenſus, fluuius igneus, rapiduſque egrediebatur à facie eius; millia millium miniſtrabant ei, & decies millies centena millia aſſiſtebant ei. Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt.

Illuxerunt fulgura eius orbi terræ.

Geminæ ſunt vires ignis, videlicet comburendi, & illuminandi: verùm hanc illuſtrandi vim ſanctorum chorus conſequitur: Per alteram verò iniqui homines ſupplicijs afficiũtur. Fulguri verò ſuum aduentum dominus comparauit. Dicit autem ſic, Vt autem fulgur tranſit ab oriente, & videtur vſque ad occidentem, ſic erit aduentus filij hominis.

Vidit & commota eſt terra.

Quis enim formidabile illud iudicium non perhorreſcet?

Montes ſicut cera fluxerunt à facie domini, à facie domini omnis terra.

Non tantùm ſubditi, verùm etiam ipſi Dynaſtæ, & Reges ceræ inſtar, quæ igni admouetur, timore conficientur. Quãtò enim plurium rerũ regimen habuerunt, tantò maioribus ſupplicijs ſuccumbent. Quantò autem maius eſt æs alienum, tanto maior eſt timor.

Annunciauerunt Cæli iuſtitiam, & viderunt omnes populi gloriam eius.

Hoc & fuit, & erit. Nam quando dominus ortus eſt, cùm Angelorum chorus appariuiſſet, ob hominum ſalutem Deo hymnum attulit, & clamabant, laudantes, Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bona voluntas. Cælos igitur vocauit cæleſtes potentias: quemadmodum terram ſæpius, qui terram incolunt, nuncupat. Cæterùm viderunt populi orbem terrarum ob propriã mutationem Dei & Saluatoris noſtri potentiam. Secundus quidem aduentus manifeſtò domini regnũ omnes homines docebit, tunc omnes Angelorum ſymphoniam audiemus.

Luc. 2.

Confundantur omnes, qui adorant ſculptilia, & qui glorianturin ſimulachris ſuis.

Vera igitur exorta luce, cedant tenebræ, & confundantur ij, qui errori ſeruiunt, deliteſcant qui ſimulachra venerantur.

Adorate eum omnes Angeli eius.

Et hanc vaticinationem beatus Paulus Saluatori accommodauit: inquit autem ſic in epiſtola ad Hebræos, Cùm iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei. Sanè admodum opportunè hoc in loco Vates hoc poſuit. cùm enim oſtendiſſet eos, qui Idola venerantur, pudore affectos eſſe, & deliteſcentes; oſtendit innumerabiles myriades Angelorum noſtrum Deum laudibus proſequentes.

Heb. 1.

Audiuit, & læta eſt Sion, & exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua domine.

Et hîc piorum Rempublicam Sionem nuncupat. Filias verò Iudæ, Eccleſias per orbem terrarũ. ex Iudæis nanque Saluatoris Apoſtoli originem traxere, qui has conſeuerunt & genuerunt, & reſtis eſt diuinus Apoſtolus Corinthiis præcipiens, & planè inquiens, In Chriſto enim Ieſu per euangelium ego vos genui. Quoniam igitur vna eſt ſaluatoris eccleſia, in vnum enim corpus omnes fideles ſunt. Et rurſus, Multæ ſunt eccleſiæ, multa enim membra corporis ſunt. Per Sionem igitur communem piorum cœtum vocauit: per filias verò Iudæ, Conuentus credentium in vrbibus, & in oppidis, & in agris, & in angulis. Dicit autem hos, & illos ob iuſta iudicis iudicia lætitia plenos fore.

1. Corint. 4.

Quoniam tu dominus altiſſimus ſuper omnem terram, nimis exaltatus es ſuper omnes Deos.

Porrò omnes gaudent, & exultant, cùm veri Dei, & Regis cognitionem acceperint, Deorumque qui non ſunt, vituperationem viderint. Nam horum vanitas redarguta, tua verò ſublimitas declarata eſt. Poſtquam verò non ſola fide nobis opus eſt, verùm etiam bonis operibus; neceſſariò & hanc admonitionem Propheta affert.

Qui diligitis dominum odite malum.

Si bonum à vobis amatur, contrarium reſpuite. Quænam communicatio eſt luminis cum tenebris? Per hoc verbum *Malum*, Omnes malitiæ ſpecies deteſtatus eſt.

Cuſtodit dominus animam ſanctorum ſuorum, de manu peccatoris liberabit eos.

Auerſantes malitiam, & de recto, iuſtoque viuendi modo curam gerentes, gubernatorem, & cuſtodem vniuerſitatis habebitis dominum, ſuperioreſque irruentibus inimicis eritis.

Lux orta eſt iuſto, & rectis corde lætitia.

Non enim omnes homines luce perfrui voluerunt, neque omnes à fide lætitiam acceperunt: ipſe enim iuſtitiæ ſol ſaluris radios omnibus emiſit, ſed ſunt, qui oculis allucinati ſunt, & lucem cernere noluerunt.

Lætamini iuſti in domino, & confitemini memoriæ ſanctificationis eius.

Omnes igitur, qui lumen conſecuti, virtutiſque ſortem amplexi eſtis, exultate, Deumque laudibus extollite, beneficiorum multitudinem enarrãtes. Confeſſionem enim hoc in loco, Gratiarum actionem appellat.

Pſalmi XCVII. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi.

Et hic etiam pſalmus idem habet argumentum: quandoquidem vtrumque Saluatoris aduentum prænũciat, ſed plura de priori percurrit.

Cantate dominum canticum nouum.

Quoniam de priſcis rebus prædicat mutationem, & nouam quandam prænũciat rẽpublicam; iure nouum canticum Deo afferri iubet.

Quia mirabilia fecit.

Immenſa enim, & inopinata ſunt ea, quæ à Deo vniuerſitatis fiunt.

Saluauit ſibi dextera eius, & brachium ſanctum eius.

Sæpius diximus, Manum, actionẽ dicere, Dexteram verò, bonam actionem. Dicit autem hominum ſalutem eius potentiæ eſſe opus, immẽſã autem benignitate vtens, ſuum quæſtum hominum vitam ducere. Proptetea nõ dixit, Saluauit ipſum dextera eius, ſed, Saluauit ſibi. Nam cùm ab idolorum errore ipſos liberaſſet, cumque ſublimitatem eius regni oſtẽdiſſet, ſalutem impertiit. & hoc manifeſtius per ſequentia declarauit.

Notum fecit dominus ſalutare ſuum, in conſpectu gentium reuelauit iuſtitiam ſuam.

Omnibus hominibus ſalutaria flumina attulit, iuſtumque eius regnum gentibus demonſtrauit.

Recordatus eſt miſericordiæ ſuæ Iacob, & veritatis ſuæ domui Iſraël.

Hæc valde ſimilia ſunt vaticinationibus vatis Eſaiæ; per illum enim vniuerſitatis Deus domino Chriſto inquit, Dedi te in teſtamentum generis in lucem gentium, vt eſſes in ſalutem ad fines vſque terræ. Quoniam enim & admirabilibus Patriarchis, Abraham, Iſaac, & Iacob, & diuino Dauidi vniuerſitatis Deus ſpopondit, ex eorum ſemine ſecundum carnem oriturum eſſe Chriſtum, ſalutemque per ipſum omnibus hominibus præbiturum; Teſtamentum vocauit promiſſionem patribus factam. Teſtamentum enim alij Interpretes, Fœdus dixerunt. Genus autem eius, Iſraëlem nuncupauit: quoniam ex Iudæis Chriſtus ſecundũ carnem originem duxit, vt inquit Apoſtolus. Dedi te igitur in teſtamentum generis, hoc eſt, vt impleas fœdera cum Iudæis inita, ſed in lucem non amplius Iudæorum, verùm gentium. Hi igitur per fidem ſalutem conſecuti ſunt: illi verò perfidiæ tenebras adamarunt. hoc & hîc beatus inquit Dauid, Recordatus eſt miſericordiæ ſuæ Iacob, & veritatis ſuæ domui Iſraël: quandoquidem promiſſiones illis factas impleuit.

Eſai. 42.

Viderunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri.

Non enim ſolis Iudæis veritatis lux, ſed etiam omnibus hominibus illuxit.

Iubilate Deo omnis terra, cantate, exultate, & pſallite.

Quoniam igitur omnes ab acerba Diaboli tyrannide liberati eſtis; triumphalem Deo, qui ſalutem donauit, afferte hymnum. Iubilatio nanque vincentium eſt vox: idcirco implemus, quod præceptum eſt. Hunc nanque hymnum iubilantes, & exclamantes ſecundum myſticum tempus Deo afferre ſolemus, canentes, & pſallentes, & cum omni hilaritate tripudiantes.

Pſallite Domino in cithara, & in voce pſalmi.

Et hæc ſanè lex perſpici poteſt, quæ continuè in eccleſijs impletur: quandoquidem ſpiritus cithara diuinam pulſamus melodiam, effecimus verò etiã nos noſtra corpora citharas rationis compotes, & vtimur pro chordis quidem dentibus, & pro ære, labijs, lingua verò agitata cõcinnum pulſat ſonum, quolibet plectro acutius. mens autem linguam mouet, veluti quidam peritus muſicus ſcienter faciens mutationem huiux. Hæc cithara gratior eſt Deo, quàm illa, quæ anima caret, & ip-
Amos 5. ſe teſtis eſt ad Iudæos per Vatem exclamãs, Auerte à me ſonum cantionum tuarum, & vocem organorum tuorum non audiam.

B *In tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ.*

Tubam ſæpius Vocem ſacræ literæ vocant. Similiter dominus ſacris in Euangelijs inquit, Cùm facis eleemoſynam, noli tubam canere ante te, ſicut hypocritæ faciunt. videlicet, ne prædices, eoque manifeſtam omnibus facias, ne inani gloria benignitatis lædas fructum. In hoc igitur loco, Tubam, doctrinam vocat, per quam beneficia in nos collata diſcimus, & fructuoſas docemur leges. Ductiles tubas, æneas dicit. Tubas verò corneas, ex cornibus factas: his autem vti Iudæi ſolebant. Cæterùm vmbra noſtrarum rerum apud illos erat. vt igitur illi agnum rationis expertem immolabant, nos verò ſalutarem, qui tollit peccata mundi; ſic illi inanimatis vtebãtur tubis, nos verò tubis, quæ animam, & rationem habent, vtimur. noſtri igitur ſunt Apoſtoli, & diuini Prophetæ, & ij, qui poſt illos fuerunt, qui docendi gratiam ſortiti ſunt.

Iubilate in conſpectu Regis domini.

Triumphalem afferte hymnũ Regi, & vniuerſitatis domino.

C *Commoueatur mare, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuerſi, qui habitant in eo.*

Symmachus autem ſic, Reſonet mare cum plenitudine ipſius, orbis terræ, & qui ipſum incolunt. Porrò potiſſimum in vrbibus populo frequentibus vaticinationis euentus videri poteſt. Mare enim fluctuans, piorum populorũ in eccleſijs frequentia imitatur. Talis quippe eſt pſallentium ſonus. ſecundum autem interpretationem Septuaginta, diuinum oraculum motum, & mutationem eorum qui mare, & terram incolunt, declarauit. Agitatur enim, quod mouetur, mouetur verò, quod mutatur.

Flumina plaudent manu ſimul.

Rurſus Flumina, eos, qui docendi munus ſortiti ſunt, nominauit, qui inſtar fluminum diuinos riuos profundunt, quos plaudere dicit, Deumque laudibus proſequi. Vincentium enim rurſus eſt plauſus.

Montes exultabunt à conſpectu domini, quoniam venit iudicare terram.

Math. 5. Hic Montes appellauit eos, qui eccleſiam &

ſublimem habent mentem, ſupra quos Dei ciui-
A tas ædificata eſt. Non poteſt enim inquit, ciuitas abſcondi ſupra montem poſita. Et fundamenta eius in mõtibus ſanctis. Hos inquit lætari & exultare, Dei & Saluatoris noſtri aduentum ſcientes: expectantes enim laborum præmia: gaudent, Iudicis iuſtitiam ſcientes.

Iudicabit orbem terrarum in iuſtitia, & populos in æquitate.

Nam prior quidem aduentus multam habuit miſericordiam, ſecundus verò iuſtitiam habebit.
Omnes enim, inquit, ſtabimus ante tribunal Chri- Roman. 14.
ſti, vt vnuſquiſque reportet per corpus ſecundum
ea, quæ geſſit ſiue bonum, ſiue malum. Hoc etiam Pſal. 61.
Vates inquit, Semel locutus eſt Deus. Duo hæc audiui, quia poteſtas Dei eſt, & tibi domine miſericordia, quia tu reddes vnicuique iuxta opera ſua.

Pſalmi XCVIII. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi, ſine titulo apud Hebræos.

Præſens pſalmus Iudæorũ è Babylone reditum præcinit, & Saluatoris noſtri aduentum, Iudæorumque perfidiam prædicit.

Dominus regnauit, iraſcantur populi.

Et Iudæi, & Græci inſaniunt, & rabie perciti ſunt Regnum domini Chriſti audientes. & cùm Iudæi libertatem coſecuti fuerunt, in eos omnes finitimæ regiones furebant, inopinatam eorum reuerſionem intuiti. declarabat autem hoc potentiam eius, qui ab ipſis colebatur.

Qui ſedes ſuper Cherubim, moueatur terra.

Porrò hic, inquit, qui à nobis prædicatur, eſt Deus, & dominus cœleſtium potentiarum. Hanc clauſulam, Qui ſedes, tanquam cum hominibus ſermonicans dixit. Nam natura, quæ eſt ſine corpore, quæ comprehendi, atque circumſcribi mi-
nimè poteſt, & terræ ambitum, & habitantes in Eſai. 40.
ea vt locuſtas continet, cuiuſnam indiget ſedis? omnino tamen format ratione Deum rerum omnium conditorem regio more Cherubinis vehi, territantem, timoremque audientibus inijcientẽ.

Dominus in Sion magnus, & excelſus ſuper omnes populos.

Cùm Iudæi reuerſi eſſent, diuinumque templum erexiſſent; Dei potentia omnibus demonſtrata fuit. Nam potiſſimum is, qui crucem ſubiuit, to-
C tius orbis dominus declaratus eſt, ſacris Apoſtolis ſalutare præconium gentibus afferentibus.

Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile, & ſanctum eſt.

Decet igitur omnes te laudibus decantare, tuaque beneficia percurrere, & minimè tuam naturam accuratè inquirere, ſed nomini tuo honorem afferre, quod terribile, & ſanctum eſt: quandoquidem ſanctos credentes reddit, terret verò infideles.

Honor regis iudicium diligit.

Conuenit autem nobis timere vt Regem, & iuſtitia vtentem. nam proprium veri Regis eſt, ſubditos iuſtè gubernare. Honor enim Regis iudicium diligit, hoc eſt, diligere iuſtitiam, honoratum efficit Regem. Hoc autem quod ſequitur declarat.

Tu paraſti directiones, iudicium, & iuſtitiam in Iacob tu feciſti.

Nam veluti iuſtus Rex rectam, & iuſtam ſententiam protulit, cùm Iſraelem à potẽtia, quæ erat contra eos, qui ſeruiebant, liberauerit. Cæterùm

ſecundum aliam vaticinationem ſic intelligendũ eſt. Oſtendiſti promiſſiunis tuæ veritatem, cùm pollicitationes, quæ maioribus Iſraelis factæ fuere perfeceris, cumq́ue per ſemen Abrahæ ſalutem largitus fueris.

Exaltate dominum Deum *noſtrum, adorate ſcabellum pedum eius, quoniam ſanctum eſt.*

Rependite beneficij auctorem eas res, quas poteſtis, congrueotemq́ue illi afferte bonurem. *Exaltate* autem, ſcilicet, Sublimem ipſum prædicate. Scabellum verò pedum eius, Olim quidem Hieroſolymæ templum exiſtimabatur, nunc verò Eccleſiæ, quæ per totum orbem terrarũ, atque mare ſunt, in quibus cultũ ſanctiſſimo Deo afferimus.

Moſes, & Aaron in ſacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant ipſum.

Non temerè alijs prætermiſſis Vatibus, de hiſce tantùm mentionem fecit, ſed vt innatum Iudæorum furorem, & tyrãnidem doceret. etenim Muſis, & Aaronis tempeſtate ſacerdotium ſubripere conati ſunt. Et Samuelis tempore, diuinum regnũ aſpernati, bumanum adamarunt. Educet igitur diuinus ſermo eos nihil noui facere, ſi contra Saluatorem rabie perciti ſunt, ſalutareq́ue eius regnũ nun admittunt, quandoquidem à principio, inſania fuit ipſis familiaris.

Inuocabant dominum, & ipſe exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos.

Atqui, air, multam cum Deo habebãt fiduciam: hi nanque implurabant, ipſe verò exaudiebat, & poſtulata concedebat, & cernentibus umnibus cum ipſis loquebatur, per nubem apparẽs. Deinde edocet non iniuſtè hanc ipſis gratiam impertijſſe.

Quoniam cuſtodiebant teſtimonia eius, & præcepta, quæ dedit illis.

Nam ſecundum legem vitam ducentibus, & ſecundum eius præcepta viuentibus, hanc largiebatur gratiam.

Domine Deus noſter, tu exaudiebas eos, Deus tu propitius fuiſti eis.

Tu es ô domine, ait, qui à nubis prædicaris, qui tantæ fiduciæ ipſos participes feciſti, & multa beneuulentia ipſus dignatus es.

Et vlciſcens in omnes adinuentiones eorum.

Symmachus autem ſic, Et vltor in doloribus eorum. Alios quidem magni Moſis tempeſtate tyrannide prementes igni tradidit, eosq́ue qui flãmam declinarunt, viuentes ſepulturæ intulit, iubens terræ, vt illos abſorberet, locumq́ue tyrannidis ſepulcrum ex tempure paratum reddidit, & eos, qui per mare ambularunt, & profundum illud mare pedeſtri itinere tranſierunt; demerſit in terra, inopinatis fluctibus vſus. alios verò tempure Vatis Samuelis duminatui ſubegit, vniuerſique generis calamitatibus circundedit.

Exaltate dominum Deum *noſtrum, & adorate in monte ſancto eius, quoniam ſanctus dominus* Deus *noſter.*

Horum igitur admirabilium virorum pietatem imitati, congruentem Deo afferte booorem. Cæterùm Mons ſanctus, olim quidem Sion appellabatur, nunc verò diuinæ cognitionis ſublimitas.
Eſai 2. Sic enim & Eſaias, & Michæas vaticinati ſunt. Erit in vltimis diebus mons domini perſpicuus:
Heb. 12. boc eſt, Dei cognitio umnib' clara erit. nouit etiã diuinus Apoſtolus myſticum montem Siunem, Montem, & ciuitatem Dei viuentis Hieroſolymam cœleſtem. Iuſſi ſumus igitur ſecundum
A ſcientiam, quæ data eſt nobis à Deo, cultum ipſi afferre.

Pſalmi XCIX. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi. In confeſſionem.
ſine titulo apud Hebræos.

Vates hoc in loco omnes homines in hymnorum cantilenam vocat, adhortans per umnia Saluatorem Deum colere.

Iubilate Deo *omnis terra.*

Omnes humines triumphalẽ Deo afferte hymnum. *Terram* enim, Habitantes terram nuncupat.

Seruite domino in lætitia.

Non enim eſt Dei, & Saluatoris noſtri regnum, ſecundum amaram Diaboli tyrannidem, ſed eius imperium benignum, & manſuetum eſt. Gaudentes igitur ad ſeruitutem accedite.

Introite in conſpectu eius in exultatione.

Symmachus autem, Cum gluria, dixit. Aquila verò: In laudibus. Exultantium, & lætantium eſt
B hymnus.

Scitote, quoniam ipſe eſt Deus *noſter.*

Per has res dicite noſtrum dominum ipſum eſſe Deum rerum omnium conditorem. bas eruditiones gentibus ſacer Apoſtulorum chorus attulit, vt Actuum hiſturia docet.

Ipſe fecit nos, & non ipſi nos.

Nun enim nos noſtrum ipſurum conditores fuimus, ſed ab ipſo formati ſumus. ſic beatus Paulue Athenienſes docuit, Deus, qui fecit mundum, *Act. 17.*
& omnia, quæ in eo ſunt, & cœli, & terræ cùm ſit domious, non in manufactis templis habitat, nec à manibus hominum oolitur, indigens aliquo, cùm ipſe dederit omoibus vitam, & inſpirationem, & omnia, fecitq́ue ex vno ſanguine, umne genus hominũ habitare ſuper vniuerſam faciem terræ. Hoc etiam boc in loco vates docet. Ipſe fecit nos, & nõ ipſi nos. Symmachus verò, Ipſe fecit nos, qui non eramus.

Non autem populus eius, & oues paſcuæ eius.

Per hæc non modo imperium, verùm etiam curam uſtẽdit. nun ſolum enim nuſter dominus eſt, ſed etiam paſtor, bonam nobis porrigens paſtio-
C nem. nos verò eius populus ſumus, vt Regis, & oues, vt paſturis.

Introite portas eius in cõfeſſione, atria eius in hymnis.

Eius portas, & Atria, Eccleſias nuncupat. quandoquidem ipſæ nobis aditum ad ipſas præbent, in quibus decet diuina, & ſalutaria eius beneficia percurrere, hymnumq́ue de gratiarum actione veluti donum afferre.

Confitemini illi, laudate nomen eius, quoniam bonus eſt dominus, in æternum miſericordia eius, & vſque in generationem & generationem veritas eius.

Quomodo enim non eſt iuſtum, laudibus proſequi eum, qui inexplicabili benignitate vſus eſt, uptimiſque promiſſionibus finem impoſuit; quas enim tempore ſeculi noſtrorum maiorum ſpopondit, has noſtra tempeſtate perfecit, & quam ſalutem pollicitus eſt, verè donauit.

Pſalmi C. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi.

Aliqua exemplaria Quaternioni ſabbatorum babent. neque apud Hebræum, neque apud alios

Inter-

Interpretes, neque apud Septuaginta hanc inuenimós additionem. Hoc aotem argumẽtum pſalmus habet. Ioſias Rex omues Idolorum aras funditus euellit, horum verò ſacerdotes confixit, & in priſtinam pietatem popolóm deduxit. non autem de ſola dogmatum ſanitate rationem habuit, verum etiam de officijs virtutis: rectè iudicãs, honorans iuſtitiam, iniuria affectis opem ferens, & iniuria afficientes plectens, ciuium vtilitatis curam gerens. cùm hæc à longè beatus Dauid perſpexerit; hunc conſcripſit pſalmum, & illius virtutem percurrens, & omnibus hominibus, veloti quendam perfectionis characterem proponens.

4. Reg. 22. & 23. & 2. Paralip. 34. & 35.

Miſericordiam & iudicium cantabo tibi domine.

Quoniam enim & iniuria affectos miſerabatur, & iniuria afficientes admirabilis Ioſias condemnabat; illorum narrationem, laudem miſericordiæ, & iudicij nuncupauit.

Pſallam, & intelligam in via immaculata.

Symmachus verò ſic, Canam. conſiderabo viam immaculatam, quam per ſancti ſpiritus gratiam videbam eſſe puram, Deoque gratam: huic igitur per dulcem ſymphoniam adhærebo.

Quando venies ad me?

B Talem enim hic admirabilis vir puritatem habuit, vt eum fiducia ad Deum clamaret, Quando venies ad me? videlicet, regales aulas instructas tibi præparaui: tuom aduentum domine exopto, tuamque præſentiam deſidero, ſed concede, quod efflagitatur.

Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ.

Cum integritate vixi, non vſus ſum fraude, neque alius eram intus, quàm foris videbar, ſed occulta apparentibus reſpondebant.

Non proponebam ante oculos meos rem iniuſtam.

Non modo iniquas actiones deteſtatus ſum, ſed etiam harum cogitationes reſpui, in primis mentem diſponens, & moderans.

Facientes præuaricationes odiui.

Auerſabar autem deſpicientes diuina præcepta.

Non adhæſit mihi cor prauum.

Familiares autem mihi erant, qui iuſtitiam honorabant, hi verò qui contraria malebant, & rectam mentem habere nolebant, longè à meis cogitationibus ſummouebam.

Declinantem à me malignum non cognoſcebam.

Si autem aliquis familiarium malitia vtens à mea conſuetudine recedere voloit, ne diſceſſionem quidem duxi huiuſmodi diſceſſionem, ſic nullius momenti erat mihi is, qui prauitatem eligebat.

Detrahentem ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar.

Porrò occultas delationes non admittebam, verùm eos, qui hoc facere conati ſunt, exigebam.

Superbo oculo, & inſatiabili corde, cum hoc non edebã.

Neque ſuperbia vtentes meos ſodales faciebam

Oculi mei ad fideles terræ, vt ſedeant mecum.

Eos verò, qoi fide præditi ſunt, magniqoe res diuinas ducebant, meorum collegiorum atque conſiliorum participes faciebam.

Ambulãs in via immaculata, hic mihi miniſtrabat.

Non modo de amicis, & conſiliarijs, verum etiã de miniſtris multam geſſi curam. ex ſeruis nanque eis, qui virtutis ſtudioſi erant, & cuiuſlibet ſceleris expertes, vtebar.

Non habitabit in medio domus meæ, qui facit ſuperbiã.

Neminem autem ſuperbia elatum domeſticum habere volui.

A *Qui loquitur iniqua non direxit in conſpectu oculorum meorum.*

Si aotem quis conſuluit, aut quæſiuit iniuſta, ſoa ſpe decidens, abijt.

In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt diſperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.

Hoc manifeſtò ab hiſtoria didicimus. quandoquidem omnes impios ſacerdotes morte mulctauit, & ſacram expiauit vrbem. Cæterùm qui vult huius viri virtutem accuratius diſcere, inueniet hanc ex ſecundo Paralipomenon libro, & quarto Regum hiſtoria.

4. Reg. 22. & 23. 2. Paralip. 34. & 35.

Pſalmi C I. Interpretatio.

Oratio pauperi, cùm anxiaretur, & coram domino ſuas preces effundit.

Prædictionem afflictionis populi Iudæorum, qui Babyloni captiuus erat, pſalmus habet reditumque illinc. vaticinatur autem eodem tempore gentium vocationem, & ſalutem. Cæterùm conuenit cuilibet homini, qui cum aliqua calamitate
B luctatur, vtq; diuinam opem conſequatur, obſecrat. Pauperem enim, vocat diuini auxilij indigentem.

Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.

Meam deprecationem domine ſuſcipe, mihique obſecranti opem fer. Clamorem enim, Suſpiriom, Symmachus dixit.

Non auertas faciem tuam à me.

Beneuolus mihi eſto, & miſſam fac indignationem.

In quacunque die tribulor, inclina ad me aurẽ tuam, in quacunque die inuocauero te velociter exaudi me.

Hæc pſalmi verba oſtendunt etiam futurorum eſſe prædictionem, & minimè rerum iam factarum narrationem. Quoniam enim in multa felicitate, & ſplendore in diuini Dauidis Regno populus erat, iure Propheta illorum perſona vtens, precationem affert, & vt diuinam conſequatur opẽ ſupplicat: quandocunque hoc tẽpus venerit.

Quia defecerunt ſicut fumus dies mei, & oſſa mea ſicut cremium aruerunt.

Hinc ſecũdum propriũ idioma, futuras calamiC tates tanquã præteritas narrat, & inqoit, fumi inſtar vitæ tempus conſomptum eſſe, & ex mœrore torrem aridum corpos eſſe factum, tanqoam ab aliquo ignis impetu combuſtum. ſic etiam Aquila explanauit, Et oſſa mea ſicut cinis exaruerunt.

Percuſſus ſum vt fœnum, & exaruit cor meum.

Sed enim veluti fœnum extinctus ſom, priſtinumqoe florem amiſi.

Quia oblitus ſum comedere panem meum, à voce gemitus mei, adhæſit os meum carni meæ.

Coiuſlibet enim cibi appetitum perdidi, priſtina verò felicitate penitus ſpoliatus ſum. corpore enim confectus ſum ex tabe, quæ è triſtitia euenit, nudis verò oſſibos cutem hæreotem habeo.

Similis factus ſum pelicano ſolitudinis, factus ſum ſicut nycticorax in domicilio. Vigilaui, & factus ſum, ſicut paſſer ſolitarius in tecto.

Moltis vtitur comparationibus, volens dignè ob oculos ponere calamitates. per quamlibet aotem harum auiom timorẽ demonſtrat, gubernatoriſq; deſtitutionem. Quandoquidem paſſer ob ægritudinem ſomnum abigit. & nycticorax habitatas

domos fugiens, deſertas derelictaſque prætteruolat. Domicilia enim, Parietinas Symmachus dixit. ſic etiam alia auis in ſolitudinibus verſatur.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei, & qui laudabant me, aduerſum me iurabant.

Ridiculus hoſtibus factus ſum. & ego qui felix, & illuſtris eram, deteſtatio factus ſum ijs, qui olim me admirabantur: per meas enim calamitates iurant, ne patiar ea, quæ quidam perpeſſi ſunt.

Quoniam tanquam cinerem panem manducabam, & poculum meum cum fletu miſcebam, à facie iræ indignationis tuæ.

Hæc & ſeptuageſimus nonus inquit pſalmus, Cibabis nos pane lacrymarum, & potabis nos lacrymis in menſura. Magnitudinē doloris per hæc oſtendit. ſi enim edendi tempus dolore refertum erat, tanto minus aliud tempus ab hoc dolore erat liberum. his autem, inquit, circūdatus ſum malis, quoniam tu Domine in me iram tuam excitaſti.

Quoniam eleuans alliſiſti me.

Cùm enim me ſublimem oſtendiſſes, illuſtrémque declaraſſes; repente me eieciſti. Hanc enim clauſulam, *Eleuans*, ex tranſlatione poſuit eorum, qui in altum aliquid ſubleuant, & in ſolo frangūt. B

Dies mei ſicut vmbra declinauerunt, ego autem ſicut fœnum arui.

Prope ipſū vitæ occaſum, inquit, ſum, & ſimilis ſum vmbræ declinãti, & deinceps deſinenti, aridūque fœnum imitatur, metentiū manus acceſſens.

Tu autem domine in æternum permanes, & memoriale tuum in generatione, & generationem.

Verùm ego quidem talem naturam habeo, talibuſque calamitatibus obnoxius ſum. Tu autem ſempiternus cùm ſis, & æternus, aliquam mutationem præſentium malorum facilè largiri poſſes. hoc enim infert.

Tu exurgens miſereberis Sion, quia tempus miſerendi eius, quia venit tempus.

Concede calamitati mutationem in melius, etenim tempus miſericordiam efflagitat. Per hæc tacitè innuit finem præſcriptæ pœnæ ſeptuaginta annos. ſic etiam admirabilis ille Daniel cùm ſeruitutis tempus enumeraſſet, precationem affert. his concinunt verba huius cœleſtis muſicæ, Quia tempus miſereudi eius, quia venit tempus.

Quoniam placuerunt ſeruis tuis, lapides eius, & terra eius miſerabuntur. C

Nam Sion admodum amabilis eſt nobis, licet deſerta effecta ſit. Porrò amatu digni ſunt lapides derelicti, & memoria pulueris, quæ ex direptione facta eſt, miſericordiam uobis ingerit.

Et timebunt gentes nomen tuum domine, & omnes Reges terræ gloriam tuam.

Nam videntes noſtram reuerſionem, ciuitatiſque inſtaurationem ij, qui noſtras afflictationes conſpexere; & reges, & Principes, & ſubditi tuam admirabuutur potentiã, & timentes, te ſolum eſſe Deum credēt. hoc quidem factum finitimi admirati ſunt, ſed tantum abſuit, vt crederent Deo vniuerſitatis, etiam vt ipſis eodem tempore bellum intulerint. Cæterùm hoc in loco ſermo diuious omuium gentium, & Regum conuerſionem præcinit: quarum rerum alias quidem iam perfectas videmus, alias vero futuras eſſe ſperamus. inquit

Philipp. 2. enim diuinus Apoſtolus, Noudum enim illi omnia ſubiecta videmus, veruntamen docuit omoe genu ipſi flectendum eſſe, cœleſtium terreſtrium & infernorum.

Quia ædificauit dominus Sion, & videbitur in gloria ſua. A

Quoniam enim neſcieotes diuinas diſpenſationes, Iudæorum ſeruitutem, Hieroſolymæque vaſtitatem, Dei imbecillitatem ſuſpicabantur, iure gloriam appellauit Dei, vrbis iuſtaurarionem, videlicet, rurſus Sione ædificata, io priſtina gloria vniuerſitatis Deum omnes cernent.

Reſpexit in orationem humilium, & non ſpreuit preces eorum.

Nam non deſpexit, veluti captiuorum, & ſeruorū preces, ſed admiſit, libertatémque largitus eſt.

Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur laudabit dominum.

Hoc autem beneficium in acta relatum ſemper cōſeruabimus, vt poſteri tuam benignitatem diſcant. Populum verò qui creatur, illum, qui è gentibus conflatus eſt, vocauit. De quo & beatus inquit Paulus, Siquis in Chriſto noua eſt creatura. 2 Corint. 5. & ipſe diuinus Dauid in vigeſimo primo inquit pſalmo, Annuociabitur domino generatio ventura, populo, qui naſcetur, quem fecit Dominus. hic populus & antiqua, & nooa edoctus, congruentem Deo. qui ſalutem largitus eſt, affert hymnum.

Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo, dominus de cælo in terram aſpexit, vt audiret gemitus compeditorum, vt ſolueret filios interemptorum, vt annuncient in Sion nomen domini, & laudem eius in Hieruſalem.

Omnia nanque inſpiciens, & moderans rerum omnium conditor Deus, inſpectos audioit libertatiſque ſententiam protulit, vt captiui pro interemptis redirent, patriamque vrbem inſtaurarent, vtque conſueto more in illa cultum ſecundum legem Deo afferrent.

In conueniendo populos in vnum, & reges vt ſeruiant domino, reſpondit ei in via virtutis tuæ, paucitatem dierum meorum nuncia mihi, ne reuoces me in dimidio dierum meorum.

Cùm, inquit, reditum conſecuri fuerimus, cogentur populi, & Reges, tuam admirantes potentiam. tunc igitur tantam habebimus lætitiam, vt bouitatem tuam obſecremus, vt annorū additionem cōcedas, & minimè in medio noſtrorum annorum nos morte afficias. Viam autem virtutis, vocat Fortitudinē Dei per reuerſionem cōceſſam.

In generatione generationum anni tui.

C Tu enim ſine fine naturam habes, & facile eſt tibi, & alios longæuos facere.

Initio tu domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cæli: ipſi peribunt, tu autem permanebis.

Quid enim ab voiuerſorum opifice non poteſt fieri? Tu donaſti terræ illud, quod eſt, cœlos, qui non erant, feciſti. Hæc verò mutationē recipiunt, tu autem immutabilem habes naturam. Cæterùm ab elementis, quæ omnia clauſdunt, aliarum rerum omnium ipſum fuiſſe creatorem oſtendit.

Et omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium volues eos, & mutabuntur.

Symmachus autem ſic, Et omnes ſicut veſtimentum ſeneſcent, & ſicut amictum mutabis eos, & mutabuntur. Omnia enim, quæ ceruuntur, ſeneſcent, veſtimentorumque vetuſtatem imitabuutur: Tu autem ipſa mutabis, & renouabis, & immortalia pro mortalibus facies. Hoc & diuinus Roman. 8. Apoſtolus inquit, Quoniam & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptioois in libertatem gloriæ filiorum Dei.

Tu idem ipſe es, & anni tui non deficient.

Tu

Tu quidem domine Vniuerſitatem moderaris,
vt vis. tu autē immutabilem naturam habes, mu-
Heb. 1. tationeq́ue ſuperiorem. Hæc igitur diuinus Apo-
ſtolus in epiſtola ad Hebræos ad filij proprieta-
tem retulit, Veruntamen in filio partem contem-
plamur: quæ enim ille facit, & hæc filius eodem
modo facit, & eadem natura in vtroque cognoſci-
tur, vnam actionem Trinitatis ſcimus.

Filij ſeruorum tuorum habitabunt, & ſemen eorum in ſeculum dirigetur.

Symmachus poſuit, Permanebit. Significat au-
tem illos à ſeruitute liberos Hieroſolymam habi-
taturos eſſe: At horum ſemen in æternum perma-
nebit. de hoc ſemine diuinus Apoſtolus inquit,
Galat. 3. Donec veniat ſemen, quod promiſſum eſt. & Ha-
brahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini eius. nō
dicit, & ſeminibus, tanquam in multis, ſed tan-
quam in vno, & ſemini tuo, quod eſt Chriſtus.
Hoc ſemē in æternum permanebit. vnitum enim
cum Deo verbo, immortalem habet naturam, &
credentibus vitam largitur, ſecundum domini
Ioan. 6. vocem, Qui manducat meam carnem, & bibit
meum ſanguinem, viuet in æternum.

Pſalmi CII. Interpretatio.

Halleluia.

Videtur quidem pſalmus præſens conſequens
eſſe præcedentis, idemq́ue argumentum habere:
quandoquidem in illo calamitates, quas Babyloni
patiebantur deplorantes, Deum, vt reditum con-
ſequerentur obſecrabant. hic verò illa, quæ effla-
gitarunt conſecuti, beneficij auctorem laudant.
Cæterùm ego opinor hāc cœleſtem ſymphoniam
omnibus hominibus congruere, & ijs, qui ab
acerbiori ſeruitute liberati ſunt, maioriq́ue liber-
tate digni effecti fuere. Declarat autem verborum
ſenſus hoc argumentum magis eſſe verum, quàm
illud.

Benedic anima mea domino, & omnia, quæ intra me ſunt, nomini ſancto eius.

Qui erga diuina beneficia grato animo affecti
ſunt; in diuinas laudes ſe ipſos accendunt, benefi-
cij auctorem ijs rebus, quibus poſſunt, remune-
rantes. Poteſt autem ſemper laudari, conſtanſq́ue
memoria beneficiorum ipſius animo circunferri.
Hi & omnia, quæ intra ſunt conſecrant, omnem-
q́ue mentem ad diuinum hymnum appellunt. Nā
ea, quæ intra ſunt, Ratiocinationes, cogitationeſ-
q́ue, atque omnes animi motiones appellauit.

Benedic anima mea domino, & noli obliuiſci omnes retributiones eius.

Rurſus ſe ipſam anima excitare docetur, obli-
uioniſque nebulam diſcutere, & beneficiorum
memoriam renouare. Retributiones quidem, Be-
neficia Symmachus dixit. Deinde hæc ſigillatim
percurrit.

Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui ſanat omnes infirmitates tuas.

Nam hic peccatorum veniam condonauit, hic
perturbationum ſanitatē tibi gratificatus eſt: hæc
omnia paralyticus conſecutus eſt, quandoquidem
Mar 2. eodem tempore audiuit, Dimittuntur peccata
tua, &, tolle grabatum tuum, & vade in domum
tuam. ſimiliter mulier peccatrix hanc veniam cō-
Luc. 7. ſecuta eſt. ſimiliter latro. ſimiliter publicani. ſimi-
Luc. 23. liter omnes, qui crediderunt.

A *Qui redimit de interitu vitam tuam.*

Eos verò, qui Babylonem in ſeruitutem abdu-
cti fuere, à ſeruitute liberauit, mortalem autem
vitam minimè mutauit: Nobis verò reſurrectio-
nis ſpes largitus eſt, pignuſque ſpiritus præbuit, &
veſte immortalitatis nos induit.

Qui coronat te in miſericordia, & miſerationibus.

Gratia ſaluati eſtis, vt inquit diuinus Apoſto- Ephe 2.
lus, & hoc non ex vobis, Dei eſt donum, vt nemo
glorietur. & rurſus, Ieſus Chriſtus venit in mun- 1. Tim 1.
dum, vt peccatores ſaluos faceret, quorum primus
ego ſum, ſed ideo miſericordiam conſecutus ſum,
vt in me primo oſtenderet Chriſtus Ieſus omnem
patientiam ad informationem eorum, qui credi-
turi ſunt illi in vitam æternam. Gratiæ igitur, &
benignitatis eſt corona. ſic diuinus Eſaias ex per-
ſona ſponſæ exclamat, Exultabit anima mea in Eſai. 61.
domino, quia induit me veſtimentis ſalutis, & in-
dumento iuſtitiæ circundedit me, quaſi ſponſum
decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam
monilibus ſuis. & paulo poſt, Et eris corona glo- Ibid. 62
riæ in manu domini, & diadema regni in manu
Dei tui. Hæc autem omnia munera, & dona ſpon-
B ſalia ſunt ſponſi; ſolam enim fidem ſponſa attulit.

Qui replet in bonis deſiderium tuum.

Quoniam concupiſcentia vituperabilis eſt, quā
diuina lex deteſtatur; elegantiſſimè In bonis ap-
poſuit: bona enim noſtra deſideria dominus im-
plet, Petite enim, inquit, & dabitur vobis, quæri- Matth. 7.
te, & inuenietis, pulſate & aperietur vobis: omnis
enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, &
pulſanti aperietur. quærite autem Regnum Dei,
& iuſtitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.

Renouabitur vt Aquilæ iuuentus tua.

Hanc rurſus renouationem dominus per ſan-
ctum baptiſma nobis donauit, cumq́ue peccati
ſenium abraſerit, iuuenes pro ſeneſcentibus fecit.
conſonantia his per Vatem Eſaiam Deus inquit, Eſai. 40.
Suſtinentes autem me, mutabunt fortitudinem,
& aſſument pennas vt Aquilæ. Quoniam enim
cùm fabricati eſſemus; diuinos, regioſq́ue chara-
cteres accepimus: deinde vniuerſis peccati deſi-
derijs eos tabefecimus, & corrupimus, ſpondet
nobis diuinus ſermo reconciliationem. Regia eſt
hæc auis, auiumq́ue regnum ei commiſſum eſt.
Cæterùm edocet nos & diuinæ liberalitatis mo-
C dum.

Faciens miſericordias dominus, & iudicium omnibus iniuriam patientibus.

Non enim ob iuſtitias, quas fecimus nos, (vt
inquit diuinus Apoſtolus) ſed ſecundum magnam Tit 3.
miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit per lauacrum
regenerationis, & renouationis ſpiritus ſancti. &
cùm conſpexiſſet nos iniuria affectos à veritatis
inimico, nobis quidem miſericordiæ fontes ape-
ruit, in illum verò iuſtam protulit ſententiam.

Notas fecit vias ſuas Moiſi, filijs Iſrael voluntates ſuas.

Non autem ex pœnitentia hanc nobis tractauit
ſalutem, ſed à principio hanc per Vates ſanctiſſi-
mos præcinuit, & per diuinum Moſem noſtram
adumbrauit ſalutem, & mare ſancti baptiſmatis
figura fuit, lapis verò immortalium riuorum vm-
bra, cœleſtiſq́ue cibi manna imago extitit, & alia,
ne ſingula percurram, ſic poſſunt inueniri apud il-
los adumbrata.

Miſerator, & miſericors dominus longanimis, & multum miſericors.

Potrb borum omnium bonorum inquit, eſt cauſa,diuinæ bonitatis abyſſus,immenſa benigni- A tas,& miſericordiæ pelagus.

Non in perpetuum iraſcetur nobis, neque in æternum comminabitur, non ſecundum peccata noſtra fecit nobis, neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis.

Noluit ſupplicium noſtris peccatis metiri, neque diutius iram extendere.

Quoniam ſecundum altitudinem cœli à terra corroborauit miſericordiã ſuam ſuper timẽtes ſe, quantum diſtat ortus ab occidente, longe fecit à nobis iniquitates noſtras.

Si longiora his ſpatia inuenire potuiſſet, omnino & ipſa in medium attuliſſet, nitens diuinæ bonitatis profunditatem oſtendere, verùm bumana mens nec cœlo ſublimiorem menſuram, nec ortu & occaſu longioquius interuallum inuenit.

Quomodo miſeretur pater filiorum, miſertus eſt dominus timentibus ſe.

Cùm ſit opifex, & conditor, patris bonitatem imitatus eſt, & eũdem amorem erga ſeruos, quem pater erga filios, demonſtrauit.

Quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum, recordatus eſt, quoniam puluis ſumus.

Nouit enim upifex noſtræ naturæ imbecillitatem, ſcit vnde formati ſumus, & quò rurſus reuer- B ternut.

Homo ſicut fœnũ, dies eius tanquã flos agri ſic efflorebit.

Nihil à fœno, & à flore differimus, qui quidem verno tempore viget, paulo verò poſt langueſcit, & diffluit.

Quoniam ſpiritus pertranſibit in illo, & non ſubſiſtet, & non cognoſcet amplius locum ſuum.

Symmachus autem ſic, Quoniam ſpiritus pertranſit ipſum, deinde nõ ſubeſt ſpiritus. De anima loquitur, quæ cùm præſens eſt, corpus & viuit, & operatur: cùm verò demigrat, extinguitur, & corrumpitur, vt nec priora ſigna cognoſcat, nec ſciat hoc corpus illius eſſe, & hoc huius: & id quilibet exquiſitè ſcire poterit, in ſepulchra inſpiciẽs. omnia enim eodem modo fiunt, inutiles interitus, impenſæ, priſtinoſque characteres non cõſeruant.

Miſericordia autem domini ab æterno, & vſque in æternum ſuper timentes eum, & iuſtitia illius in filios filiorum his, qui ſeruant teſtamentum eius, & memores mandatorum ipſius ad faciendum ea.

Natura igitur ſic fragilis eſt, ſed diuina miſericordia gratificatur, vt diuturnam ducant vitam, & C iuſtitiæ remunerationem maioribus debitam ad poſteros vſque conſeruat. ſic regnum ad quartam vſque progeniem filio ſeruauit, licet perfectã pietatem minimè habuerit, ſed in principio regni zelum oſtenderit. ſic diuino Dauidi inextinctam generis ſcintillam cuſtodiuit, præſertim cùm multi impij in medio extiterint. hoc autẽ inquit, ſe miſericordiam cuſtodientibus teſtamẽtum eius præbiturum eſſe. & non ſimpliciter ijs, qui eius mandatorum memores ſunt, ſed ijs, qui opera verbis addunt, & ſecundum ea propriam dirigũt vitam.

Dominus in cœlo parauit ſedem ſuam, & Regnum ipſius omnibus dominabitur.

Hoc ijs, quæ in alio pſalmo dicta ſunt, eſt ſimile,
Pſal. 112. Qui in altis habitat, & humilia reſpicit. Etenim hoc in loco ſermo diuinus nos edocet, vniuerſitatis dominum in cœlo habere ſolium, & vniuerſi mundi machinam inſpicere, & moderari, quippe qui omnium opifex eſt, & Rex, & dominus.

Benedicite domino omnes Angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem ſermonum eius.

Meritò cœleſtes potentias in communicationẽ hymnorum cãtilenæ accerſiuit. Nam non poteſt humana natura dignè te beneficij auctorem laudibus proſequi: incorporeæ verò, & ſanctæ naturæ liberam ab affectionibus habent vitam: ſufficientes ſunt ad diuina mandata perficienda.

Benedicite domino omnes virtutes eius, miniſtri eius, qui facitis voluntatem eius.

Multi, & varij ſunt cœleſtium ordines. Principatus enim, & Poteſtates, Throni, & Dominationes, & Seraphim, & Cherubim, & alia nomina nobis ignota, vt inquit diuinus Apoſtolus, ſed omnia per duo hæc nomina diuinum oraculũ comprehendit. Angelos enim vocauit, tanquam diuinis mandatis operam nauantes, diuinaque verba tranſmittentes: Virtutes verò tanquam ſufficientes ad id, quod eis præceptum eſt faciendum, & id, quod ſuapte natura poſſunt à ſuo conditore acceperunt.

Benedicite domino omnia opera eius in omni loco dominationis eius.

Neque hoc Iudæis congruit: nam illi cùm ab his, qui eos in ſeruitutem abduxerãt, aliquod Sionis canticum canere iuſſi eſſent, dixerunt, legitima facientes, Quomodo cantabimus canticum Pſal. 136.
dumini in terra aliena? nobis verò diuinus Apoſtolus præcipit, in omni loco orantes, ſurſum tollere manus ſanctas. Hoc etiam Dominus Chriſtus 1. Timoth. 2.
Samaritanæ dicit, Amen amen dico tibi, quoniam venit hora, & nunc eſt, quando neque in monte Ioan. 4.
hoc, neque in Hieroſolymis adorabunt patrem, ſpiritus enim eſt Deus, & eos, qui adorant eum, in ſpiritu, & veritate oportet adorare.

Benedic anima mea domino.

Finis accommodatus eſt exordio. Cùm enim in communicationem diuinæ ſymphoniæ cœleſtes ſubſtantias accerſiuiſſet, docet & nos pro viribus conditorem honorare, hymnumque de gratiarum actione æqualem noſtræ potentiæ afferre.

Pſalmi C I I I. Interpretatio.

Pſalmus Dauid.

Gratia ſpiritus ſancti non modo doctrinam de moribus, & de præceptis hominibus affert, verùm etiam quomodo Creatorem laudare conueniat, accuratè docet. propterea hunc conſcripſit pſalmũ, diuino Dauide miniſtro vſa, vt diſcamus omnes, quibus laudibus beneficij auctorem remunerare oportet. Communia igitur beneficia hoc in loco percurrit, & oſtendit vniuerſitatis Deum ſimul eſſe, & omnium opificem, & moderatorem.

Benedic anima mea domino.

Vnumquemque pietatis alumnum Deum beneficij auctorem laudibus proſequi docet.

Domine Deus *meus, quàm magnificatus es vehemẽter.*

Per exaggerationem hanc particulam *Quàm*, poſuit. ſed hoc verbum, Magnificatus es vehemẽter, non vt incrementum oſtenderet, dixit, ſed vt immenſam magnitudinem indicaret. ſic enim Symmachus explanauit, Et Deus meus magnus valde. non enim cùm eſſet paruus, magnificatus eſt, verùm cùm natura magnus eſſet, hoc pijs hominibus demonſtratum eſt: neque tota magnitudo, ſed quantam bumana natura comprehendere poteſt.

Confeſſionem, & decorem induiſti.

Symmachus ſic, Laudem, & gloriam induiſti.

Non

Non eoim amplius hi, qui tuis perfrunnrur bonis, te ignorant, neque tuu honorem ſimulachris affetũt, ſed te laudãt, & tibi gloriæ debitũ pẽdunt.

1. Tim 6. *Amictus lumine ſicut veſtimento.*

Conſonantia his Apoſtolus inquit, Qui ſolus habet immortalitatem, lucem inhabitans inacceſſibilem, tanta enim eſt illa lux, vt nemo appropinquare audeat, redundantia luminis viſum auertit. ſi enim ſenſibilis Sol hoc facere cogit eos, qui inſaturabiliter intueri conantur, quis poteſt inacceſſam lucem contemplari? Eſt quidem igitur lux vera, & amicitur lumine, ſicut veſtimento, & lucem inacceſſam habitat, & nubes, & caligo in circuitu eius, & poſuit tenebras latibulum ſuũ. & hæc minimè ſibi inuicem pugnantia ſunt, quandoquidem inacceſſa lux iis, qui nequaquã ipſã cernere poſſunt, idẽ eſt, quod caligo, & tenebræ: neq; enim hæc in illo videri poſsũt, & hoc igitur, & illud declarat ei⁹ naturã minimè cõſpici poſſe.

Extendens cælum ſicut pellem.

Per hæc operis facilitatem docuit. ſicut enim homini pellem extendere facile eſt, & tabernaculum efficere; ſic Deus rerum omnium conditor magna cælorum coria extendit, verbo ſolo vſus. B

Qui tegis aquas ſuperiora eius.

Hoc etiam beatus Moſes docuit, inquit enim Deum dixiſſe, fiat firmamẽtum in medio aquarũ, & diuidat mediam aquam, quæ eſt ſuper firmamentũ, & mediã aquã, quæ eſt ſub firmamentum.

Gen. 1. (marg.: *Ge*n. 1.)

Qui ponis nubem aſcenſum tuum, qui ambulas ſuper pennas ventorum.

Per hæc prouidentiam vbique penetrantem declaranit. Stat enim, inqnit, & ſupra ventos & nubes, & ipſe omnia moderatur, & gubernat, & vtilitatem, quæ hinc producitur, opportunè largitur. Porrò eodem tempore edocet diuinam naturam vbique adeſſe, & ad omnia peruolare. Quoniam enim rerum omnium ſenſibilium, ventorũ natura eſt velociſſima: actutum enim ab occaſu ad ortum vſq; percurrit, & ab ortu vſque ad occaſum, non inueniens in ſenſibilibus aliam celeritatis exactiorem ſimilitudinem; dicit Deum ſuper pennas ventorum vehi, per hæc vbique ipſum adeſſe declarans. Inuenimus autem filijs Iſrael in nube vniuerſitatis creatorem apparuiſſe, & in tabernaculo per nubem ſe conſpiciendum eis præbuiſſe. atqui cùm Salomon domum conſecraſſet, C nubes, domum operuit. & Dominus Chriſtus in monte tribus illis Apoſtolis ſplendidam nubem circa ſe ipſum oſtendit. & cùm aſſumeretur, lucida nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum.

(marg.: Exod. 40. & Num. 9. — 2. Paral. 5. — Matth. 17. — Act. Apo 1.)

Qui facis Angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignem vrentem.

Oſtendit ipſum opificem non modo earum rerum quæ videntur, ſed etiam illarum quæ minimè cernuntur. eoſdem autem ſpiritus, & ignem appellauit, potentiam, & celeritatem per vtrumque edocens: quãdoquidem ſpiritus natura acuta eſt, potẽs eſt verò ignis vis. Cæterùm Angelis miniſtris vniuerſitatis Deus vtens, dignos homines beneficijs afficit, & indignos plectit, idcirco & ignis meminit, puniendi vim declarans.

Qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam.

Aquila verò, & Symmachus, Super ſedem eius.

Non inclinabitur in ſeculum ſeculi.

Nam cùm ipſam ſuper ſe ipſam fabricaſſet, dedit ipſi, vt numquam moueatur, & hoc modo permaneat, quatenus ipſe voluerit. ſic & alibi in- A quit, Suſpendens terram ſuper nihilum.

Abyſſus ſicut veſtimentum eius.

Τὸ αὐτοῦ pro αὐτῆς poſuit. ſic enim Aquila & Theodotion explanarunt, Abyſſum ſicut indumentũ induiſti ipſam. Humidã autem naturam abyſſum ſacræ litteræ nuncupant. ſic etiã in principio creationis beatus inquit Moſes, Terra autẽ erat inuiſibilis, & incondita, & tenebræ erãt ſuper faciẽ abyſſi. Quoniam igitur terra aquis vndique cingitur, & magna quidẽ maria, quæ minimè nauigari poſſunt, terræ ſunt cõplementa, & fines, & alia quæ tranſmitti poſſunt, mediã ipſam ſecant; iure ait abyſſum ſicut veſtimentũ terræ incũbere.

Super montes ſtabunt aquæ, ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt, aſcendunt montes & deſcendunt campi in locum, quem fundaſti eis.

Per omnia docet Dei prouidentiam vniuerſitati præſidentem. nam propterea mare vndis mõtium crepidines imitans, continentẽ nequaquam inundat, ſed quemadmodum nos tonitruũ perhorreſcimus, ſic illud poſitum terminum timet. Hæc clauſula, Super Montes ſtabunt aquæ, videlicet, tamquam montes ſteterunt. illud verò, Aſcendunt montes, ſcilicet, tamquam montes.

Terminum poſuiſti, quem non tranſgredientur, neque conuertentur operire terram.

Mare quidem arenam veretur, & vſque ad illã rabie percitum, veluti fræno, diuino termino inhibitum, rurſus coercetur, & retrorſum cedit.

Qui emittis fontes in conuallibus, inter medium montium pertranſibunt aquæ.

Deinde horum vtilitatem demonſtrat.

Potabunt omnes beſtiæ agri, expectabunt onagri in ſitã ſua, ſuper ea volucres cæli habitabunt, de medio petrarum dabunt voces.

Et hoc maximum eſt argumentum diuinæ prouidentiæ, non modo hominum indigentiam implere, verum etiam rerum omnium aliarum. propterea montes ſecans, itinera aquis fecit, vt nõ ſolum homines affatim fontium riuos haberent, ſed etiam genera terreſtrium, animantiumq́ue, quæ aerem penetrant. Hanc autem clauſulã, Expectabunt onagri in ſiti ſua, Symmachus ſic explanauit, Recreabit onager ſitim ſuam.

Rigans montes de ſuperioribus ſuis, de fructu operum tuorum ſatiabitur terra.

Non modo inferius aquarum naturam ſcaturire facit, ſed ſuperius per nubes irrigationẽ affert. Deinde vtilitatem, quæ hinc oritur, tacitè innuit.

Producens fænum iumentis, & herbam ſeruituti hominum, vt educas panem de terra.

Oritur herba, & iumenta in vſum hominum nata nutrit. aluntur autem fructus per imbres, & maturi ſunt, & hominibus proponuntur. Hoc & in alio inquit pſalmo, Homines, & iumenta ſaluabis domine. Veruntamen ob hominum vſum, & iumenta hac perfruuntur prouidentia.

Et vinum lætificet cor hominis, & exhilaret faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet.

Porrò Symmachus explanatius dixit, Producens fœnum iumentis, & herbã vſui hominum, vt proferas cibum ex terra, & vinum vt lætificet cor hominis, illuſtret faciem oleo, & panis cor hominis confirmet. Ad hoc enim inquit, Deus rerũ omniũ conditor terræ pluuias continuè ſuppeditat, vt vniuerſi generis fructus producat, & panẽ quidem hominũ naturam confirmet, & alat: vino verò lætificet, iucũdioremq́ue efficiat vitam, oleo

autem non ſolum vt intus nutriat corpora, verum etiam foris illuſtret.

Saturabuntur ligna campi.

Hebræus autem, & cæteri Interpretes, Ligna domini, poſuerunt. Cum fructuoſas arbores percurriſſet, neceſſariò & de ſterilibus mentionem fecit, tanquam hominibus neceſſarium vſum præbētibus. idcirco, & domini ipſas appellauit, quippe quæ ipſæ ſua ſponte oriuntur, & minimè manu elaboratæ ſunt, ſed diuino verbo ſunt productæ. propterea infert.

Et cedri Libani quas plantaſti.

Non enim aliqui lignatores harum conſitores fuerunt, ſed diuinum verbum montium crepidines harum copioſas effecit. & Libani quidem veluti celeberrimi mentionem faciens, & arborum, quæ in ipſo ſunt, alios montes, & arbores per hæc indicauit.

Illic paſſeres nidificabunt, Herodij domus dux eſt eorũ.

Aquila verò fit, Illic aues nidificabunt, Herodij abietes domus ipſi. Nam hæ ipſæ arbores alium hominibus vſum præbent, & alium auibus. hominibus quidem ad domorum ſtructuram ſunt aptæ, auiumque domos ipſæ recipiunt.

Montes excelſi Ceruis, petra refugium Herinacijs.

Tua prouidentia, inquit, ne perexigua quidem deſpicit animantia, ſed ceruis quidem montium iuga hoſpitium dediſti, exiguis verò animalibus, ſaxorum cauernas.

Fecit Lunam in tempora.

Cùm terreſtria omnia perſecutus eſſet, cumque naturarum, quæ minimè cernũtur fabricationem oſtendiſſet; & luminarium mentionem facit, quæ quarta die facta fuere, & dicit Lunæ creationem ob temporum doctrinam fuiſſe. quandoquidem eius mutationes tempus metiuntur: ipſa enim menſuram menſis efficit, cùm tot diebus creſcat, & decreſcat.

Sol cognouit occaſum ſuum.

Non quòd animatus ſit, neque quòd ratione vtatur, ſed quòd ex diuino præſcripto iter faciat, ſic apparens diem efficit, & noctem deliteſcens, eundemque curſum ſemper tenet, atque menſuras conſeruat.

Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox.

Et neceſſarius eſt etiam huius vſus: lucis enim receſſui ſuccedit, requiē verò mortalibus præbet.

In ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſyluæ. Catuli Leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo eſcam ſibi.

Nox quidem hominibus quietem procurat, ſecuritatem verò feris largitur, vt eſurientes ventres expleant. Hæc verò clauſula, vt quærāt à Deo eſcam ſibi, videlicet, etiam his diuina prouidentia vſum præbet. Nam poſtulare quidem hominum eſt, qui ratione vtuntur, quærere vero animalium ratione carentium. veruntamen etiam his Deus neceſſarium nutrimentum donat.

Ortus eſt Sol, & congregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabuntur, exibit homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam vſque ad veſperam.

Oriente autē Sole, hæc quidē in ſua luſtra diuertunt. ſed cùm homines pridianum laborem depoſuerint; propterè rurſus laboribus de die incūbunt.

Quam magnificata ſunt opera tua domine! omnia in ſapientia feciſti.

Cùm ſingula eorum, quæ dicta ſunt Vates perpendiſſet, cumque grandem Dei prouidentiam didiciſſet; in medio narrationis in laudes prorumpit, inquiens, omnia Dei opera admirabilia &

A admiratione digna, atque ſapientia refecta eſſe. Nam noctem à nonnullis impijs calumnijs exagitatam, admodum vtilem inuenit, ſterileſque arbores aliam commoditatem afferentes, & genera ferarum in multis rebus conducibilia.

Impleta eſt terra poſſeſſione tua.

Porrò alij Interpretes, Creatione tua, poſuerūt, videlicet, vniuerſi generis bonorum ipſam impleſti. à terra igitur in propinquū mare tranſit, & ait.

Hoc mare magnum, & ſpatioſum, illic reptilia, quorum non eſt numerus, animalia puſilla cum magnis.

Cæterùm hoc diuinæ prouidentiæ eſt argumētum, eùm perexigua genera cum maximis verſentur, & nequaquam omnino ab illis conſumantur.

Illic naues pertranſibunt.

Et hæc eſt maxima hominum vtilitas. quandoquidem per artem perficiendi nauem, & per nauigandi ſcientiam à nobis inuicem vehimur, & res neceſſarias, fructuſque, qui apud nos ſunt alijs ſuppeditamus, & ab illis, eos, qui apud ipſos ſunt, recipimus.

Draco iſte, quem formaſti ad illudendum ei.

B Per Draconem, magna cete indicauit, quæ in magnis pelagis libēter morãtur. Hanc clauſulam, Ad illudēdum ei, pro ταύτῃ poſuit, ſcilicet mari: ipſum namq; mare Hebræus, & Syrus maſculigeneris vocant. adeò, inquit, eſt magnum, vt infinita piſcium genera contineat, & maxima cete tuto in ipſo natent. Si verò aliquibus videtur, hunc Draconem per allegoriam ſignificare Serpētem obliquum, & marinum, propterea quod dicit Eſaias, Gladium magnum, ſanctum, & potentem in Draconem irruere; nos huiuſmodi ſententiam nequaquam repudiamus; quoniam & apud Iob hoc inuenimus animal à Diuinis Angelis conculcatum, & dominus poteſtatem dedit ſuis diſcipulis, vt incederent ſupra Serpentes, & Scorpios, & ſuper omnem potentiam inimici. Luc. 10.

Omnia à te expectant, vt des illis cibum in tempore.

A te, ait, opportunè omnia commodum reportant. animantia namque ratione carentia cibum quærunt, largitorem verò ignorant, recipiunt tamen hunc à Creatore.

Dante te illis, colligent.

Te præbente hanc affluentiã, horū vnumquodC que perfruitur bonis, quæ à te propoſita ſunt.

Aperiente te manū tuā, omnia implebuntur bonitate.

Facilitatem ſuppeditationis bonorum per hæc declarauit. ſicut enim facile eſt, digitos introrſum inflexos extēdere, ſic facile eſt Deo omnium bonorum copiam largiri.

Auertente autem te faciem, turbabuntur.

Quemadmodum autem omni voluptate eos imples, qui tuis bonis perfruuntur, beneuolè hæc largiens: eodem modo, auertente te, perturbatione, & timore omnia implentur.

Auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerem ſuum reuertentur.

Te namque permittente, & animæ, & corporis diuortium fit, poſt quod, corpus interitui traditur, & in priſtinum puluerem diſſoluitur. Spiritum quippe hoc in loco, Animam appellauit.

Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ.

Hoc in loco manifeſtò reſurrectionē nobis prædixit, nouāque vitam per ſanctū baptiſma. ſic autē Elias ille magnus fecit, cùm puerulo viduæ ter inſpiraſſet, 3. Reg. 17.

inſpitaſſet, cumque pet gratiam ſpiritus, quæ in ipſo habitabat, in vitam reduxiſſet. Sic etiam Eli-
4 Reg. 4. ſæus filium Sumanitidis viuum effecit, cùm ſpiritus inſufflatione vſus eſſet, cumque vitam ſpiritu, qui vitam largitur, procuraſſet. Sic cùm diuinam potentiam, huiuſque vim oſtendiſſet; linguam in hymnorum cantilenam transfert.

Sit gloria domini in ſecula.

Semper, ait, ab omnibus eum laudibus affici, iuſtum eſt.

Lætabitur dominus in operibus ſuis.

Futuram Dei cognitionem hominum per hæc vaticinatus eſt: quandoquidem cùm à priſtino errore homines liberati eſſent, Deique cognitionẽ accepiſſent; lætatur Deus, non quòd colitur, ſed quòd videat homines ſalutem conſecutos.

Qui reſpicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes, & fumigant.

Iure hæc appoſuit, edocens, diuinam naturam nullius rei indigere. non enim cùm colitur, delectatur, veluti huius rei indigens, ſed vt is, qui ſalutem præbere vult, veritatem oſtendit, & cùm plectere poſſit, non infligit pœnam, cùm ſola ſua præſentia terram quatiat, & igne, & fumo montes im-
Eſa. 19. pleat. Hoc ſanè in Synai monte fecit, cùm enim apparuiſſet, totum montem fumantem oſtendit.

Cantabo domino in vita mea, pſallam Deo meo quamdiu fuero.

Et hæc meritò addidit, Quandoquidem non eſt
Pſal. 6. in morte, qui memor ſit eius, in inferno autẽ quis confitebitur ipſi? ſic fatuis illis virginibus thalami
Matth. 25. ianua occluſa fuit, cùm tempus ferendæ lampadis in olei emptionem triuerint.

Iucundum ſit ei eloquium meum.

Eloquium, Sermocinationem Symmachus dixit: Aquila verò, Colloquium. Cæterùm precor, ait, vt hæ meæ laudes dulces, & iucundiſſimæ videantur.

Ego verò delectabor in domino.

Nam hoc, ait, perfecto, & hinc lætitiam percipiam.

Deficiant peccatores à terra, & iniqui ita vt non ſint.

Cùm diuinam pulcbritudinem, inexplicabileſque diuitias, vt ab humana natura fieri potuit, percurriſſet; vt omnes homines eiuſdem cognitionis participes ſint, deſiderat, vtque peccatorum conuenticula penitus deficiant, ſupplicat, non vt ipſi intereant, ſed vt commutentur, obſecrans, & vt eorum agmen deſiſtat, efflagitans, cùm commutati fuerint, diuinaſque res didicerint. Cæterùm ſi quis hæc verba aliter conſiderare voluerit, tanquam Vate impios homines execrationibus ſubiiciente, etiam hoc pacto Apoſtolicæ doctrinæ vaticinationem reſpondentem inueniet. etenim
1 Cor. 16. beatus Paulus Corinthiis ſcribens, hunc poſuit finem, Siquis non diligit dominum Ieſum, anathema ſit: hoc enim proprium eſt eorum, qui ardenti animo amant.

Benedic anima mea domino.

Qui igitur tot bonorum largitorem laudare noluerint, illa patiantur, quæ dixi. Tu verò ô anima tuum Saluatorem, & opificem in cœlum laudibus effer.

Pſalmi CIIII. *Interpretatio.*

Pſalmus Halleluia.

Et hic pſalmus Deum rerum omnium conditorem laudibus canere iubet: declarat ſanè etiam inſcriptio, quandoquidem Halleluia, Laudate do-
A minum interpretatur. Cæterùm de promiſſionibus à Deo ad Patriarchas factis, mentionem facit, & de bonis per illos ab ipſo tributis eorum poſteris. ſatis namque eſt horum, & illorum recordatio ad eos exacuendos, & accendendos, qui talibus beneficiis affecti ſunt, vt ad maiorum ſuorum virtutis æmulationem excitarentur. & ſimul edocet nouum populum, non iniuſtè ingratum illum populum ſua propria cura priuaſſe. Quoniam enim Dei populus appellabatur, & manifeſtò diuinam opem conſequebatur, diſtitutus verò hac poſtea omnino fuit. per præſentes pſalmos omnes homines edocet, quot, & quantis beneficiis ipſum affecerit, & quomodo beneficiorum ingrati illi facti fuerint, vt omnes, iuſta in illos ſententia prolata, iuſtitiam perdiſcant, pœnaſque ingrati animi videntes; ne eandem viam, quam illi, incedant, ſed rectum tramitem ingrediantur.

Confitemini domino, & inuocate nomen eius.

Hoc autem verbum Inuocate, Prædicare, Symmachus dixit. Iubet verò ſermo diuinus de gratiarum actione laudes afferre, diuinaque beneficia
B narrate.

Annunciate inter gentes opera eius.

Clarum, & perſpicuum eſt, non Iudæis ſolùm, ſed etiam gentibus omnibus vtilitatẽ procurare.

Cantate ei, & pſallite ei, narrate omnia mirabilia eius.

Laudibus, dulcibuſque cantibus ipſum remunerate, atq; miracula ab ipſo edita neſcios docete.

Laudamini in nomine ſancto eius.

Sed Aquila, Gloriamini, pro Laudamini, poſuit. Præcepit ſanè ſermo, vt non ob diuitias, non ob robur, non ob potentiam exultemus, ſed in Dei ſcientia, & prouidentia. Hoc & diuinus Apoſtolus commonefecit, Qui enim inquit, gloriatur, in 1. Cor. 10.
domino glorietur. Hæc etiam ſapientiſſima illa Ibidem. 9.
Anna narrat, Ne glorietur ſapiens in eius ſapiẽtia, neque fortis in ſua fortitudine, & ne glorietur diues in diuitiis ſuis, ſed in hoc glorietur qui gloriatur, in intelligendo, & cognoſcendo dominum, & faciendo iudicium, & iuſtitiam ſupra terram.

Lætetur cor quærentium dominum.

Nam fructus ſpei in Deo collocatæ, eſt lætitia.

Quærite dominum, & confirmamini.

Et edocẽs, quomodo hoc facere oporteat, infert.

C *Quærite faciem eius ſemper.*

Non ſemel, aut bis, ſed per totam vitam ſupernum auxilium quærere conuenit, vtilitatemque percipere: inexpugnabiles nanque & inuicti erunt quærentes eum. hoc etiam dominus legem ferens pollicitus eſt, Petite, & dabitur vobis, quærite, & Matth. 7.
inuenietis, pulſate, & aperietur vobis: omnis enim qui petit, accipit; & qui quærit, inuenit; & qui pulſat, aperietur.

Mementote mirabilium eius, quæ fecit, prodigia eius, & iudicia oris eius.

Nolite inexplicabilia miracula obliuioni tradere, quæ iuſta ſententia adornans dominus fecit. Iudicia enim hoc in loco, Miracula à Deo iuſta edita nuncupauit. quoniã enim de illis, quæ in Aegypto facta fuere verba facit, iuſtitiam pœnæ Aegyptiorum prædocet.

Semen Habraham ſerui eius, & Iacob electi eius.

Eoſdem & hoc, & illo modo nuncupat, Filios quidem vt poſteros, Electos verò, vt eos, qui apud omnes gentes populus Dei vocantur. Hoc autem & per ea, quæ ſequuntur demonſtrauit.

Ipſe Dominus Deus noſter, in omni terra iudicia eius.

A Cùm enim ipſe ſit omnium Deus, & Dominus, totiúque orbi dominetur; proprium populum hos appellauit.

Memor fuit in ſeculum teſtamenti ſui verbi, quod mandauit in mille generationes.

Per hæc continuationem, & perpetuitatem promiſſionum, quæ Habrahæ factæ fuere, docet. Non enim vt aliqui dixerunt, hic ſermo eſt hyperbolicus, ſed verus, & diuinus. promiſit autem vniuerſitatis Deus in ſemine eius ſe benedicturum eſſe omnes gẽtes, ſemen verò eius dominus Chriſtus ſecundum carnem ortus, qui ſempiternum habet imperium, regnumque perenne. hoc ſanè mille ſeculorum commemoratio indicauit. non enim annorum numerum ſermo ſignificat, ſed continuationem, & æternitatem, ſeculorum multitudo tacitè innuit.

Quod diſpoſuit ad Habraham, & iuramenti ſui ad Iſaac, & ſtatuit illud Iacob in præceptum, & Iſraël in teſtamentum æternum.

De hoc iureiurando & diuinus Moſes mentio-
Gene. 22. nem facit, Dixit enim, inquit, Deus Habrahæ, per memetipſum iuraui, ſi nõ benediceus benedicam B tibi, & multiplicans multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli multitudine, & benedicentur in ſe-
Gene. 26. mine tuo omnes Tribus terræ. Hoc iureiurando etiam ipſum Iſaac admonet, & confirmat fœdera cum Iacob inita, atque etiam hæc implet. per Moſem quidem, cùm illorum poſteros ab Aegyptiorum ſeruitute liberauerit: per Ieſum verò Naue, cùm promiſſam terram dederit; finem verò promiſſionis per Dominum Chriſtum perfecit.

Dicens, tibi dabo terram Chanaam, funiculum hæreditatis veſtræ.

Funiculum, Dominationem terræ vocauit. proprium enim illorum eſt, qui poſſident, terram menſuris ſubiicere.

Dum eſſent numero breui, pauciſſimi & incolæ eius.

Hæc autem, inquit, parẽtibus promiſit, cùm eſſent pauci, & admodum numeratu faciles. Demõſtrat quippe per hoc promittentis potentiam, qui licet ſic pauci extiterint, tãtæ terræ imperium largiri potuit.

Et pertranſierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum.

C Nam Patriarchæ diuerſabantur, & neque in vno loco conſiſtebant, verùm modo quidem huc, modo verò illuc tabernacula transferebant.

Non reliquit hominem nocere eis.

Eos enim ſuperiores reddidit iis, qui conabantur lædere.

Et corripuit pro eis Reges: nolite tangere Chriſtos meos, & in Prophetis meis nolite malignari.

Sic in Pharaonem animaduertit animaduerſionibus magnis, & formidabilibus. De Sarra vxore Habrahæ ſic nocte Abimelech perterruit,
Gene. 12. & 20. 26. & 31. cùm dixiſſet, En morieris propter Sarram vxorem Habrahæ, ipſa verò cohabitat cum viro. ſic Iſaac venerandum apud illos, qui tunc Palæſtinam incolebant, reddidit. ſic minitatus eſt Laban occi-
Gene. 31. dere volenti, Caue enim, inquit, ne loquaris aſpera in filium meum Iſaac. Chriſtos autem appellat, non tanquam oleo vnctos, ſed tanquam iam electos factos: Prophetam verò, & ipſe Deus Habraham appellauit. Redde enim, ait, mulierem viro, quoniam Propheta eſt, & orabit pro te, & ſeruaberis.

Et vocauit famem ſuper terram.

A Peccatum caſtigationem attrahit, caſtigatio verò ſeruinam vitam redarguit, redargutio verò vitæ mutationem efficit. Famẽ igitur induxit ob iniquam hominum vitam, qui tunc temporis erant: verumtamen, & hoc modo de ſuis ſeruis curam geſſit.

Et omne firmamentum panis contriuit.

Videlicet omnium rerum, quæ nutrire poterant, inopiam fecit, non ſolum frumenti, ſed etiam hordei, & leguminum, & aliarum rerum, per quas homines vitam tolerant.

Miſit ante eos virum, in ſeruum venundatus eſt Ioſeph.

Vtraque eodem tempore declarauit, & fratrũ nequitiam, & eius ſapientiam: nam illorum prauitate opportunè vſus eſt. non enim ipſe eos impulit, vt fratrem venderent, ſed illorum peruerſitati indulſit, ipſe verò opportunè hoc vtens; Seruum declarauit regem, & ſuo generi in Aegyptum reditus dux fuit. oportebat enim eos, qui appellati erant populus Dei, vt ampliſſimi, & illuſtres fierent per miracula pro ipſis edita: quandoquidem B cura erga illos habita horum Deum prædicauit, audienteſque diuinæ cognitionis lumine illuſtrauit.

Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertranſiit animam eius.

Poſt enim adulterij calumniam in vincula coniectus eſt, & actutum, vt veriſimile eſt, ferreo vinculo ipſi circundederunt. Hoc igitur Symmachus ſic dixit, In ferrum pertranſiit anima eius, videlicet, ad cædem vſque periclitatus eſt.

Donec veniret verbum domini, eloquium domini inflammauit eum.

Porrò hæc omnia perpeſſus eſt more auri probatus, non vt Deus omnium conditor virtutis Ioſephi aliquid adulterinum noſceret, ille inquam, qui nouit omnia, priuſquam ipſa fiant, ſed vt aliis hominibus philoſophiam oſtenderet, veritatiſq; exemplar proponeret.

Miſit rex, & ſoluit eum Princeps populorum, & dimiſit eum, conſtituit eum dominum domus ſuæ, & principem omnis poſſeſſionis ſuæ.

C Et vtilitatem diſpenſationis oſtendens, infert.

Vt erudiret Principes eius ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret.

Inſignis enim per ſomniorum interpretationes Regi factus, & poteſtatem conſecutus, in diuinam cognitionem alios deducebat, non verbis ſolum vtens, ſed etiam operibus in ipſam pietatem trahebat.

Et intrauit Iſraël in Aegyptum, & Iacob incola fuit in terra Cham.

Hæc, inquit, occaſio fuit Patriarchæ, vt in Aegyptum peregrè iret. Terram vero Cham, Aegyptũ nominat. Quoniam Meſrem filius ſecundus Chã Gene. 10.
fuit. Cham enim, inquit, genuit Chas primigenitũ, & Meſrem fratrem eius. Chas autem Aethiopiam ſacræ literæ nuncupant, & Meſrem, Aegyptum. Iacob, & Iſraëlem eundẽ nominat, nam hoc quidem nomen ex parentibus traxit, & hoc Deus illi impoſuit, declarãs per hanc appellationem ipſum ei apparuiſſe.

Et auxit populum ſuum vehementer, & firmauit eum ſuper inimicos eius.

Hoc & Exodi hiſtoria edocet, Quanto enim magis, inquit, Ægyptij ipſos affligebant, tanto plores fiebant, terraque ipſos multiplicabat.

Conuertit cor eorum, vt odirent populum eius.

Non quòd ipſe Ægyptiorum mentem mutaſſet, ſed quòd eorum libero arbitrio locum dediſſet, eorumque inſidias minimè prohibuiſſet, & vt eos, qui inſidias patiebantur, ſuperiores inſidiantibus oſtenderet.

Et dolos facerent in ſeruos eius.

Interdum quidem Ægyptij obſtetricibus committebant, vt Hebræorum infantes occiderent, interdum verò, vt hos in flumen proiicerent, iubebant. Veruntamen & hoc modo mortis machinationes Hebræorum genus declinauit.

Miſit Moiſem ſeruum ſuum, & Aaron, quem elegit ſibi ipſi, poſuit eis verba ſignorum ſuorum, & prodigiorum in terra Cham.

Cùm enim ipſos artifices, & miniſtros libertatis ſuorum tribulium creaſſet, potentiam miracula edendi ipſis commiſit.

Miſit tenebras, & obſcurauit, quoniam exacerbauerunt ſermones eius.

Non enim beati illi ſerui diuinis mandatis repugnantes fuere, ſed iuſſa exequebantur, & longiſſimam noctem, & triduanam ipſis induxit, imò potius tenebras nocte obſcuriores: quandoquidem nox licet Lunæ lumine careat, aſtrorum tamen ſplendore temperatur. Porrò Tenebras illas, ſacræ literæ Palpabiles vocant.

Conuertit aquas eorum in ſanguinem, & occidit piſces eorum.

Non enim ſolum aquarum colorem, ſed ipſam guſtus qualitatem mutauit, vt omnia piſcium genera corrumperentur.

Et dedit terra eorum ranas in penetralibus Regum ipſorum.

Quoniam enim Hebræorum infantes in flumen proiecerunt, cōuertit quidem in ſanguinem aquam fluminis, vt in hoc cædē factam redargueret. Ranas verò illinc repentes ſcaturire fecit, inſtar necatorum infantium in domos irruentes, & vſque ad ipſos regios thalamos progredientes.

Dixit, & venit Cynomia, & Cyniſes in omnibus finibus eorum.

Exod. 8. Nam verba effectus conſequebantur, & actutum Deo imperante, & Moſe dicente, & Cynomia, & Cyniſes terram implerunt, Ægyptios terminos minimè tranſeuntes: neq; hominibus aliis perniciem hanc inferentes, ſed Dei hoſtibus caſtigationem infligentes. hoc enim indicat, In omnibus finibus eorum, videlicet, extra Ægyptiorum terminos nihil tale factum erat cernere.

Poſuit pluuias eorum grandinē, ignem comburentem in terram ipſorum, & percuſſit vineas eorum, & ficus eorum, & contriuit ligna finium eorum.

Nam nubes quidem vſitatos partus commutarunt, & pro imbribus grandines pepererunt: fulmina autem cœleſteſq; flammæ ſimul grandine ferebantur, licet contrariæ naturæ inuicem eſſent, aqua, & ignis inuicē minimè corrumpebantur, neq; enim ignis congelatam aquam grandinis liquefaciebat, nec aqua flammam reſtinguebat, ſed naturale certamen deponentes; coniuratam pœnam Ægyptiis irrogabant, illorumque feritatē redarguebāt: quòd cùm homines, eſſēt, minimè naturam verebantur, ſed eos, qui eiuſdem naturæ, cuius & ipſi erant, ſeruire acerbè cogebant. Idcirco & vineæ, & ficus eorum, aliaque arborum genera funditus ab ipſis corrumpebantur.

Dixit, & venit locuſta, & bruchus, cuius non erat numerus, & comedit omne fœnum in terra eorum.

Per grandinem quidem, & ignem, arbores perdidit: per locuſtam verò, & bruchum paludes, prata, ſegetes: non enim tantum fructus, ſed etiam eorum herbam conſumpſit.

Et percuſſit omne primogenitum in terra Ægypti, primitias omnis laboris eorum.

Hanc extremam plagam Ægyptiis incuſſit, poſtquam fecit, vt Iudæi feſtinanter exirent: omnis domus querimoniis, & vlulatibus plena erat, cùm omnes filij primigenij mortem obirēt. Nam contra eos, qui chariſſimi erant, ſæuitiam exercuit, acerbioribus incolis feriens eos, qui nihil doloris ob priores calamitates oſtendebant.

Et eduxit eos cum argento & auro.

Quoniam enim Ægyptij, vt Hebræi res ſuas proprias acciperent minimè permittebant, præter res ſuas proprias, Aegyptiorum opes acceperunt, veluti quandam acerbæ ſeruitutis mercedem, aurum & argentum reportarunt. non enim iniuſtè hoc facere Deus præcepit, ſed vt iniuria afficientes plecteret, & iniuria affectos conſolaretur.

Et non erat in Tribubus eorum infirmus.

Non enim plagarum Aegyptiis incuſſarum participes fuerunt.

Lætata eſt Ægyptus in profectione eorum, quia incubuit timor ſupra eos.

Porrò ſic huiuſmodi vniuerſi generis ſuppliciis exterriti fuerunt, vt Hebræorum libertatem commune beneficium ducerent.

Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem vt luceret eis per noctem.

Ipſa enim nubes interdiu ipſis vmbraculum fuit, moleſtiamque Solis radiorum prohibebat: nocte verò ignita luminis commodum ſuppeditabat.

Petierunt, & venit coturnix, & pane cœli ſaturauit eos.

Quoniam enim carnes concupiuerunt, inopinatam auium venationem ipſis præbuit, illiſque, qui panis indigebant, ſuppeditauit per nubem non alium cibum, quàm illum è cœlo præbitum.

Dirupit petram, & fluxerunt aquæ, & abierunt in ſicco flumina.

Eorum etiam ſitim curauit inauditis partubus ſaxi: quandoquidem in arida terra, & humore priuata vt flumina ſcaturirent, imperauit. Flumina autem vocat aquarum lapidis riuos, quæ illis largitæ fuere.

Quoniam memor fuit verbi ſancti ſui, quod habuit ad Habraham puerum ſuum, & adduxit populum ſuum in exultatione, & electos ſuos in lætitia.

Cæterùm hæc omnia illis impertiit, promiſſa ab eo Habrahæ facta perficiens.

Et dedit illis regiones gentium, & labores populorum poſſederunt.

Non modo enim ab Aegyptiaca ſeruitute liberos fecit, ſed etiam Chananæorum ipſis largitus eſt terram, alienorumque laborum dominos fecit, in illos iuſtè animaduertens, & ſuas pollicitationes confirmans. quòd autem non iniuſtè eos, qui primùm Palæſtinam incolebant, exegit; docet quidem & per ea, quæ Iudæis impoſuit, cùm præcepeſit, vt imitationem vitæ illorum fugerent. edocet etiā cùm promiſſiones Habrahæ fecerit, cur non

Gene. 15. actutum imperium illius terræ dederit,ſed diu diuerſari ſiuit. Nondũ enim, inquit, impletæ ſunt A iniquitates Amorrhæorum vſque in hodiernum diem,videlicet nondum extrema pernicie digna patrare auſi ſunt,& minimè iuſtum erat ipſis pœnam irrogare, neq; maioris peccati præſcientia, ſupplicij ſententiam pronunciare, verùm rerum finem expectare:mẽſura enim vtor,& ſtatera moderor,& nihil eſt,quod non apud me libratum ſit, propterea quadraginta annorum periodum expecto.ſic&illos exegit,&his promiſſiones perſoluit.

Vt cuſtodiant iuſtificationes eius, & legem eius requirant.

Largitus eſt quippe ipſis,ait,terram,quam promiſerat,cùm eis legem dediſſet,cumque vt ſecundum hanc legem vitam degerent,præcepiſſet.

Pſalmi C V. Interpretatio.

Halleluia.

In centeſimo quarto pſalmo diuinum oraculum diuina perſecutus eſt narrando beneficia: in hoc verò & beneficia commemorat,& eorum ingratum animum,qui beneficia conſecuti ſunt,inſimulat,& pœnas ipſis variè irrogatas docet. B Formatus eſt autem tanquam ex perſona hominum magis piorũ,communes deplorantiũ calamitates, & vt indulgentiam conſequantur obſecrantium.

Confitemini domino quoniam bonus,quoniam in ſeculum miſericordia eius.

Et propter priſtina beneficia dominum celebrate,& meliores ſpes concipite:bonus enim, & benignus eſt dominus,miſericordiaq; ſemper vtitur. Deinde edocet, quàm humanam naturam tranſcendit diuinorum miraculorum narratio.

Quis loquetur potentias domini? auditas faciet omnes laudationes eius?

Nullus ſermo ſatis eſt ad Deum vniuerſitatis laudandum.

Beati qui cuſtodiunt iudicium, & faciunt iuſtitiam in omni tempore.

Peccati agnitionem virtutis beatificatio ſubſequitur.qui enim pro peccato pœnas luit; felices exiſtimat illos,qui peccati expertes ſunt, quique ſuam vitam ex iuſtitiæ præſcripto inſtituunt. felicem verò arbitratur non eum, qui ſemel iuſtitia vſus eſt,ſed qui ſemper,& perpetuò virtutis veſtigiis inſiſtit. C

Memento noſtri domine in beneplacito populi tui, viſita nos in ſalutari tuo.

Hoc in loco nonum populum tacitè innuit, eccleſiamque ex gentibus conflatam,quam ſalute dignam fecit, cuius aliquam communicationem ſubripere Iudæorum populus docetur.concinunt huic ſententiæ & ea,quæ ſequuntur.

Ad videndum in bonitate electorum tuorum,ad lætandum in lætitia gentis tuæ,vt lauderis cum hæreditate tua.

Obſecramus,inquit,vt nouæ tuæ gentis lætitiæ participes ſimus,vtque illius bonitatis, quæ illis donata fuit,compotes fiamus.

Peccauimus cum patribus noſtris,iniuſtè egimus,iniquitatem fecimus.

Veluti enim hæreditatem quandam ait à parentibus,tuarum legum tranſgreſſionem accepimus. Parentes ſanè vocat,non ſanctos Patriarchas, ſed eos,qui poſt illos fuere.hoc nanque per ſequentia declarauit.

Patres noſtri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua, & non fuerunt memores multitudinis miſericordiæ tuæ.

Tot tantiſq; enim in Ægypto miraculis editis,tuam potentiam intelligere noluerunt.

Irritauerunt aſcendentes in mare,mare rubro.

Cùm enim Ægyptios perſequentes vidiſſent, mare fugam inhibens;tuam opem præſtolari noluerunt,ſed magno Moſi obſtrepebant, dicentes, Num. 11. Ne eſſent monumenta in Ægypto, eduxiſti nos, vt necares nos in ſolitudine hac. verùm licet ingrati poſtea fuerint, tamen ſalute eos dignatus es. hoc enim ſubdit.

Et ſaluauit eos propter nomen ſuum,vt notam faceret potentiam ſuam,& increpuit mare rubrum, & exiccatũ eſt,& deduxit eos in abyſſis,ſicut in deſerto,& ſaluauit eos de manu odientium,& redemit eos de manu inimici.

Nam cùm verbo maris fundum aperuiſſet;immenſam illam abyſſum ipſis veluti ſolitudinem vt equitari poſſet,fecit. Quoniam enim in ſolitudinibus multa facilitas currentibus eſt, cùm non ſint arbores, neque ſepes prohibentes; tranſitus facilitatem ſolitudinis comparatione indicauit.

Operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remanſit.

Omnes nanque Ægyptios ſummerſit,& ipſum mare Hebræis quidem ſalutem, Ægyptiis verò ſupplicium attulit.

Et crediderunt verbis eius,& laudauerunt laudẽ eius.

Nam virorum laudantium Moſes dux fuit: Exod. 15. Mulierum verò chori Maria ſanctiſſima vates, & hoc canticum in acta relatum eſt.

Cito fecerunt,obliti ſunt operum eius, & non ſuſtinuerunt conſilium eius,& cõcupierunt concupiſcentiam in deſerto,& tentauerunt Deum in aquoſo.

Nam tot,& talia habentes pignora diuinæ potentiæ,neceſſarium vſum accipere minimè poſtularunt,neque diuinum expectarunt donum, ſed actutum conuitiis in diuinos ſeruos vſi ſunt.

Et dedit eis petitionem ipſorum,& miſit ſaturitatem in animas eorum.

Petitionem,Concupiſcentiam vocauit:quandoquidem non perierunt,ſed oblocuti ſunt, & dedit tamen ipſis & carnis affluentiam, & panem minimè manibus factum, & aquam dulciſſimam, & copioſiſſimam.

Et irritauerunt Moiſem in caſtris, Aaron ſanctum domini.

Core quidem,& eius Tribus ſacerdotium ſubripere conati ſunt. Dathan & Abiron aliam excogitarunt tyrannidem. Num. 16.

Aperta eſt terra,& deglutiuit Dathan,& operuit ſuper congregationem Abiron,& exarſit ignis in ſynagoga eorum,flamma combuſſit peccatores.

Dathan quidem, & Abiron cum tota familia abſorpti ſunt:Core verò,& qui cum illo erant,ab Ibidem igne è cœlo miſſo combuſti ſunt. hæc autem ſupplicia Deus inflixit,alios ſapere cogens, ſed nihil emolumenti hinc percipere voluerunt. & hoc declarat narratio earum rerum,quas committere auſi ſunt.

Et fecerunt vitulum in Oreb.

Non temerè de monte mentionem fecit, ſed vt impietatis hyperbolen doceret: quãdoquidem dominus vniuerſitatis in monte illo apparuit. in hoc inquam mõte timore ipſos impleuit,cùm apparuerat cũ maximo igne,tubis vtens,& ſtrepitu, & tonitruis,& poſt hunc terrorem legem afferẽs.

in hoc

inhoc igitur monte impietatem patrare auſi ſunt:

Et adorauerunt ſculptile.

Et hoc alius dementiæ eſt criminatio. quod enim per humanam artem formam accepiſſe videbant, huic diuinum honorem afferebant.

Et mutauerunt gloriam eius in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum.

Congruenter admodum illorum dementiam tragico more deplorat. Nam pro illo, qui talia edidit miracula, & inopinatam illam dedit ſalutem, & qui tot, & talia facere poteſt, vituli ſimulacrum honorarunt, cuius exemplar cibi indiget, ſed vituli cibus non eſt panis, qui iis, qui rationis compotes ſunt, affertur, ſed herba, & fœnum, & eius natura rationis expers eſt, & fœnũ eſt cibus, & ſeruitus hominibus data eſt. imago multo vilior eſt, non modo enim rationis eſt expers, verùm etiam inanima eſt, nec mugire, nec comedere potens, ſed tamen hanc imbecillem imaginem Deo rerum omnium conditori prætulerunt.

Obliti ſunt Deum qui ſaluauit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.

B Nec enim ſuæ ſalutis meminerunt, neque Ægyptiorum ſupplicij, neque magni miraculi maris, ſed omnia repente expuerunt.

Et dixit vt diſperderet eos, Si non Moiſes electus eius ſtetiſſet, in confractione in conſpectu eius, vt auerteret iram eius, ne diſperderet eos.

Exod. 32. Nam Deus cùm dixiſſet, Sine me, & iratus ira, delebo eos, & faciam in te gentem magnam, dixit beatus Moſes, Aut remitte eis hoc peccatum, aut ſi non vis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti.

Et pro nihilo habuerunt terram deſiderabilem, non crediderunt verbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis ſuis, & non exaudierunt vocem domini.

Aliam perfidiam commemorat. Nam cùm Deus præcepiſſet, vt promiſſam ingrederentur terram; timiditatis vitio laborantes, planè procraſtinarunt. Chananæos quidem generoſos eſſe aſſerentes, ſeipſos verò idoneam potentiam minimè habere, quę cum illorum potẽtia conferatur. hoc ſanè perſpicuum eſt argumentum perfidiæ. nam illos, qui tot, tantorumq́ue miraculorum ſpectatores fuere, omnipotentiæ eius, qui ipſis ſalutem largitus eſt, fidere par erat.

C *Et leuauit manum ſuam ſuper eos, vt proſterneret eos in deſerto, & vt deiiceret ſemen eorum in nationibus, & diſperderet eos in regionibus.*

Porrò pœnam perfidiæ reſpondentem irrogare voluit, & omnes eodem tempore morte mulctare. veruntamen vſitata benignitate vtens; aliqua ex parte animaduerſionem intulit.

Et initiati ſunt Beelphegor, & comederunt ſacrificia mortuorum, & irritauerunt eum in adinuentionibus ſuis.

Cùm in intemperantiam rurſus prolapſi eſſent, mulieribúſque Moabitarum permiſti eſſent, illorum impietatem didicerunt. Beelphegor autem, eſt ſimulachrum ab illis cultum: & Phegor quidem ſimulachri locus vocabatur, Beel verò eſt Idolum. hoc ſanè dicunt, Saturnum lingua Græca nuncupari. Verùm ſacrificia mortuorum, à Græcis Inferiæ appellantur, quas mortuis afferre ſolebant. ſed ſi aliquis ipſos Deos, mortuos vocaret, nequaquam aberraret.

Et multiplicata eſt in eis ruina.

Nam rurſus aliam mortem ipſis induxit.

A *Et ſtetit Phinees, & placauit, & ceſſauit quaſſatio, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam in generationem, & generationem vſque in ſempiternum.*

Quaſſationem, Symmachus Plagam dixit. Num. 25. Cæterùm hoc hiſtoria edocet, Cùm Zambrim cum quadam Madianitide rem habere voluiſſet, Phinees aſtu vſus, ſimul cum muliere eũ confixit: huius amorem Deus amplexus ipſum quidem celebrauit, pœnam verò inflictam aliis pronunciauit.

Irritauerunt eum ad aquas contradictionis, & vexatus eſt Moyſes propter eos, quia exacerbauerunt ſpiritum eius, & diſtinxit in labiis ſuis.

Nam cùm Moſes ſororem lugeret; multa cum Num. 20. temeritate neceſſarium vſum ab eo petierunt, ipſe verò mœrore luctus perculſus, & horum incontinentiam intuitus, ira & triſtitia detentus, non cum vſitata moſica diuinum mandatum miniſtrauit, ſed cùm ambiguitatem quandam verbis miſcuiſſet, ſaxum percuſſit, & aquam eduxit: hoc enim declarat, Et diſtinxit in labiis ſuis, ſcilicet, dubiis verbis vſus eſt. inquit enim, Dixit Moſes ipſis, Num ex petra hac educam vobis aquam? Idcirco iratus vniuerſorum Deus, non per ipſum Ibidem. B terram patribus promiſſam eis dedit, ſed vt ipſe finem vitæ obiret, iuſſit, per Ieſum verò Naue promiſſa perfecit. Et videtur quidẽ vniuerſitatis moderator hanc pœnam ei inflixiſſe, ſed alia moliens, hoc geſſit. Nam primùm quidem Iudæorũ inſaniam ſciens, non permiſit per ipſum, vt tota promiſſio ſuũ finem ſortiretur, ne ipſum Moſem Deũ eſſe ſuſpicarentur: qui enim vituli imaginẽ Deum fecerunt, quem honorem non attuliſſent illi, qui tot miraculorum miniſter fuit? Propterea etiam eius ſepulcrum occultauit. ideo legem ad tempus eſſe latam oſtendere voluit, ab his, quæ legislatori acciderunt. ſi enim lator legis promiſſa terra perfrui non potuit; hinc facilè cognoſci poteſt, neq; ipſos hac cura diutius perfruituros eſſe. ſic cũ ea, quæ in ſolitudine acciderunt, narraſſet; tranſgreſſionem in promiſſionis terra patratam redarguit.

Non diſperdiderunt gentes, quas dixit dominus illis, & commiſti ſunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & ſeruierunt ſculptilibus eorum, & factum eſt illis in ſcandalum.

Commercium enim inhibuit, ne impietatis participes eſſent, finem cum principio de medio C tollens, & ſimul cum radice fructum delens, & minori malo peius reprimens. ſed tamen iſti cùm in hoc diuinam tranſgreſſi fuerint legem; neque impias trucidarunt gentes, neque communicationem cum ipſis fugerunt, ſed prauam illorum vitam æmulati ſunt.

Et immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas Dæmoniis, & effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorum ſuorum, & filiarum ſuarum, quas ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaam, & infecta eſt terra in ſanguinibus, & contaminata eſt in operibus eorum.

Colophonem impietatis vltimum reliquit. quam enim impietatis hyperbolen miſſam facit is, qui ſanguinibus filiorum, & filiarum terram inquinat, & Dæmonibus, qui ſanguinem vorant horum ſacrificia affert? nam Deo neque legitima afferebant, Idolis verò natorum etiam cædes.

Et fornicati ſunt in adinuentionibus ſuis.

Fornicationem hoc in loco, non modo Intemperantiã, verùm etiã Idolorum cultum vocat. Quoniam enim Deo copulati, illorum cultum adamarunt; Dæmonum honorem meritò forni-

cationem appellauit.

Et iratus eſt furore dominus in populum ſuum, & abominatus eſt hæreditatem ſuam, & tradidit eos in manus gentium, dominati ſunt eorum, qui oderunt eos, & tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati ſunt ſub manibus eorum.

Hæc & Iudicum hiſturia edocet, atque etiam & Regum libri. Nam modò quidem Moabitis, modo verò Ammanitis, alias autem Amalachitis, & Medianæis, & alieoigenis liberos prodidit, vtilitatem procutans.

Sæpe liberauit eos, ipſi autem exacerbauerunt eum in conſilio ſuo, humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis.

Infligens nanque pœnam, rurſus benignitatem impertiebat, ipſi autem coutraria rependebaut.

Et vidit cùm tribularentur, & audiuit orationem eorum.

Hæc etiam hiſtoriæ edocent, ipſos Deum obſecraſſe à neceſſitate impulſos, & cùm obſecrauerint, exauditos fuiſſe.

Et memor fuit teſtamenti ſui, & pœnituit eum ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ.

Ob enim promiſſiones Patriarchis factas, miſericordiam ſuppeditauit. Pœnitentiam verò nũcupat, Pœnæ ceſſationem: quandoquidem Deus pœnitentiæ affectum non habet, neque modò hos, modò illos diligit, ſed omnia ſapienter moderans, & ſupplicia infligit, & benignitatẽ porrigit.

Et dedit eos in miſericordias in conſpectu omnium, qui ceperant eos.

Sic Cyrum demulſit, in miſericordiam deflexit, & vt captiuis libertatem daret, fecit.

Saluos nos fac domine Deus noſter, & congrega nos de nationibus, vt confiteamur nomini ſancto tuo, & gloriemur in laude tua.

Et hæc oſtendunt, diuinum oraculum ipſos docere, quomodo oporteat Deum placare, & opem ab ipſo conſequi. & diuinus Apoſtolus futuram Iudæorum ſalutem per Eliam Thesbiten aſſerit, Veniet enim ex Sion qui eripiat, & auertat impietatem ab Iacob, & hoc illis à me teſtamentum, cùm abſtulero peccata eorum. non igitur ædificationem Hieroſolymæ oppetiti oportet, ſecundum fabulas ſtultorum hominum, & cultum ſecundum legem, & ſacrificia ratione carentia, & circumciſionem, & ſabbatum, & vmbratiles illas aſperſiones poſt ſanctum baptiſma (hæc nanque omnia anicularum ebrioſarum ſunt delitamenta) ſed vocationem & veritatis cognitionem, & fidem in dominum Chriſtum, & noui teſtamenti ſtatum. *Ad Rom. 2.*

Benedictus dominus Deus Iſrael à ſeculo, & vſque in ſeculum, & dicet omnis populus, Fiat, fiat.

Laudabilis enim in omnibus dominus rerum omnium conditor ſit, qui Iſraëlis Deus vocatur, qui ob hominum ſalutem talia molitus eſt. Decet ſanè omnem populum laudantium voci Amen afferre: quandoquidem Fiat, fiat Hebræus, Amen, & Amen vocat. Vnde etiam conſuetudo in eccleſiis permanſit, vt precationem ſacerdotis populus per verbum Amen comprobet: & ſic ipſam communi conſenſu, atq; benedictione confirmet.

Pſalmi CVI. Interpretatio.

Sæpius oſtendimus, vmbram noui teſtamenti, eſſe vetus, nihilominus ex hoc præſenti pſalmo id

A diſci poteſt: quandoquidem Iudæorum libertatem pſalmus præcinit, & omnium hominum ſalutem prædicit: multam verò conſequentiam cum præcedentibus habet. Centeſimus enim quartus promiſſiones à Deo Patriarchis factas continet, & dona illorum poſteris præbita, & ille, qui pòſt ſequitur, Iudæorum ingratum animum erga beneficia docuit, pœnáſque irrogatas ipſis ob illud ingrati animi vitium. Hic autem ſeruitutis libertatem ob inexplicabilem Dei benignitatem ipſis conceſſam vaticinatur, quoniam & in illis res noſtræ adumbratæ ſunt: cernimus quippe in pſalmo noſtræ ſalutis vaticinationes, imo magna ex parte nobis, quàm illis vaticinatio conſonat.

Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.

Rurſus ſermo diuinus, vt nos Deum beneficij auctorem laudemus hortatur, cauſam verò ſymphoniæ benignitatem eſſe dicit.

Dicant qui redempti ſunt à domino, quos redemit de manu inimici.

Et Iudæos à Babyloniorum ſeruitute liberatos hymnos canere oportebat, & nos hoc facere
B ſemper conuenit, qui à Diaboli tyrannide liberati ſumus.

Et de regionibus congregauit eos, à ſolis ortu, & occaſu, ab Aquilone, & mari.

Hoc Iudæis ita euenit. per totum enim terrarum orbem diſſipati, vitam ducunt. Eccleſiam verò gentium in omnibus orbis partibus, & Eois, & Heſperiis, Auſtralibus, & Aquilonaribus vocauit, & conflauit. & huiuſmodi conuentus vbique terrarum, & maris videri poſſunt. In Iudæis tamen obſcurè hoc factum fuit, cùm nonnulli è Babylone reuerſi eſſent, pauci vero quidam per id temporis ex Ægypto, & ex finitimis gentibus collecti fuiſſent.

Errauerunt in deſerto, & in inaquoſo.

Et Babylon erat deſerta, & ſine aqua: deſerta enim Deo & ſpiritus irrigatione erat: populus quidem Iudæorum ſeruiens, illa priuatus erat. Et illi, qui ex gentibus crediderũt, ſimiliter in ſolitudine, & in terra ſine aqua vitam degebant, cùm ſpem minimè haberent, cumque impij eſſent, vt inquit diuinus Apoſtolus.

Viam Ciuitatis habitaculi non inuenerunt.

C Nec enim Iudæi eos, à quibus captiui facti ſunt, declinare potuerunt, neque ij, qui ex gentibus crediderunt ante Saluatoris humanitatem, viam in diuinam ciuitatem ducentem inuenerunt. Ciuitas hîc intelligenda eſt, Pius ſtatus.

Eſurientes, & ſitientes, anima eorum in ipſis defecit.

Diuinæ doctrinæ fames, & hos, & illos premebat. Iudæi nanque Babylone ſeruientes, & ſacerdotibus orbati erant, & cultum ſecundum legem perficere minimè poterant. Cæterùm gentes neque diuinam acceperunt legem neque ſpiritus doctrinis perfruebantur, per quas animæ nutriri ſolent. hanc igitur famem Iudæis Deus minitatus eſt, Inducam enim, ait, famem ſuper terram, non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed famem audiendi verbum Dei. *Abac. 1.*

Et clamauerunt ad dominum cùm tribularentur, & de neceſſitatibus eorum eripuit eos.

Iudæorum quidem religioſiſſimi Deo preces attulerunt, & hoc Danielis vaticinatio nos edocet: etenim ipſe, & Ananias, & Azarias, & Miſael *Daniel. 1.*

pro

pro omnibns peccantihus, diuinam efflagitarunt miſericordiam.& gentes vniuerſi generis calamitatibus colluctantes,ingemiſcebant,&eiulatibus, fletibuſque incouſolabilibus vtebantur, reſurrectionis ſpes non habentes, ſolutionem malorum à quibus detinebantur ex vniuerſitatis Deo non expetebant, vidit tamen eos lugentes benignus Deus,& miſericordiam porrexit.

Et deduxit eos in viam rectam,vt irent in ciuitatem habitationis.

Iudæis nanque per Cyrum Perſen reditum donauit;gentes verò per ſanctiſſimos Apoſtolos deduxit,ſuperamque ciuitatem oſtendit,quę fundamenta in montibus ſanctis habet,cuius artifex, & opifex eſt Deus.

Confiteantur domino miſericordiæ eius,& mirabilia eius filiis hominum.

Symmachus autem ſic, Et prodigia eius erga filios hominum edita.Hymnum igitur de gratiarum actione miſericordia Deo non attulit, nec etiam mirabilia,ſed ij,qui talibus bonis perfructi ſunt.admirabilis quidem , & admiratione digna Iudæorum libertas fuit,ſed longè admirabilior,& omni admiratione dignior orbis ſalus, & mutatio in melius,errorisque ceſſatio, atque veritatis cognitio.horum autem omnium diuina miſericordia conciliatrix fuit. Non enim propter iuſtitias noſtras,quas fecimus, vt ait diuinus Apoſtolus, ſed ſecundum multam ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis ſpiritus ſancti, quem effudit in nos abundè.

B

Ad Tit. 3.

Quoniam ſatiauit animam inanem,& animam eſurientem impleuit bonis,ſedentes in tenebris, & vmbra mortis,vinctos in mendicitate & ferro.

Et Iudæos ſeruituti, & ærumnæ obnoxios, & fame abſumptos à malis, à quibus detinebantur, liberauit, totamque hominum naturam diuinis doctrinis aluit,& cùm ab ignorantiæ caligine liberaſſet,lumine diuinæ cognitionis illuſtrauit,& imminentem mortis vmbram diſcuſſit, cùm reſurrectionis ſpem largitus eſſet, & indiſſolubilia

Esa. 5.

peccati vincula contregit. Vnuſquiſque enim inquit,ſuorum peccatorum catenis ſtringitur: & væ illis,qui ſua peccata veluti longo funiculo ſibi ipſis aſciſcunt,& tanquam loro iugi iuuencæ iniquitates ſuas.

C

Qui exacerbauerunt eloquia Dei, & conſilium altiſſimi irritauerunt:& humiliatum eſt in laboribus cor eorum,& infirmati ſunt,nec fuit,qui adiuuaret.

Harum autem omnium rerum triſtium Iudęis, atque etiam omnibus hominibus peccatum cauſa fuit.nam illi pœnas peodentes, Babyloniorum ſeruituti traditi fuere,& omnes homines poſt pręcepti tranſgreſſionem laborum miſeriis obnoxij

Gen. 3.

fuerunt.poſt hæc enim audiuit Adam, Maledicta terra in operibus tuis,ſpinas,& tribulos germinabit tibi, in doloribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, in ſudore vultus tui veſceris pane tuo,donec reuertaris in terram, de qua ſumptus es,quoniam terra es,& in terram reuerteris. Talibus calamitatibus cincti,ſolutionem nullam imminentium malorum inuenerunt,ſed ille,qui hiſce malis hos addixit, ipſe inquam liberationem ab his largitus eſt.

Et clamauerunt ad dominum cùm tribularentur,& de neceſſitatibus eorum liberauit eos, & eduxit eos de tenebris,& vmbra mortis,& vincula eorum dirupit.

A

Miſeratus nanque hos,& illos,hos quidem ab impendentibus calamitatibus,hos verò ab ignorantiæ tenebris liberauit, ſeruitutiſque vincula perfregit.

Confiteantur domino miſericordiæ eius,& mirabilia eius filiis hominum,quia contriuit portas æreas,& vectes ferreos confregit.

Portas æreas, & Vectes ferreos, Ineluctabilia mala nuncupauit.Sicut enim non poteſt fieri, vt is,qui intra tales ianuas,& vectes detentus eſt, effugiat:ſic vt Iudæi Babyloniorum ſubterfugerent ſeruitutem,omneſq; homines mortis imperium, minimè fieri poterat. ſola autem diuina miſericordia & illorum, & huius potentiam euertere potuit, ſolutionémq; à rebus triſtibus gratificari.

Suſcepit eos de via iniquitatis eorum, propter iniuſtitias enim ſuas humiliati ſunt.

Nec Iudæi, nec tota hominum natura iniuſtè in mala incidit,ſed & iſti,& illi pœnas eorum,quę patrare auſi ſunt luunt. Veruntamen & hos,& illos talibus malis implicatos,ſalute dignatus eſt.

Omnem eſcam abominata eſt anima eorum, & appropinquauerunt vſque ad portas mortis.

B

Nam Iudæi quidem tantis miſeriis cooperti, etiam cibum ipſum auerſabantur.hoc enim & in alio pſalmo, veluti ea illorum perſona Vates dixit, Qunniam oblitus ſum comedere panem meũ. Psal 101.
ſed gentes nec ſuorum philoſophorum doctrinas attendere volebant: propterea hi quidem Socratem ad mortem condemnarunt,alij verò Anaxarchum inuſitata morte mulctarunt,alij autem cùm Pythagoræ diſcipulos acerbè cruciaſſẽt, immaturam mortem illis inflixerunt. veruntamen & his vniuerſorum Deus immortalem cibum impertiit,& cum omni animi promptitudine ad hunc accurrere perſuaſit,& à mortis ianuis vindicauit.

Et clamarunt ad dominum cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum liberauit eos.

Deinde ſalutis modum docet.

Miſit verbum ſuum, & ſanauit eos,& eripuit eos de interitionibus eorum.

Nam cùm Deus verbum humanitatem accepiſſet,cumq; vt homo miſſus eſſet;(vt enim Deus incircumſcriptus,& vbique adeſt,omniáque continet) vniuerſa animarum vulnera ſanauit, mentesque corruptas curauit.ſic mulierem illam pec- Matth. 15.
C
catricem ſanam fecit,& vt bono animo eſſet,præcepit. Sic Paralyticum conſolidauit, cùm dixiſſet, Luc. 5.
Dimittuntur tibi peccata tua. ſic latroni paradi- Luc 23.
ſum reſeruauit.ſic publicanos præceptores orbis reddidit ſic ad ſanctum baptiſma accedentes, renouat,& expiat,à vulneribuſque peccati liberat.

Confiteantur domino miſericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum, & ſacrificent ei ſacrificium laudis, & annuncient opera eius in exultatione.

Pro hiſce omnibus, iuſtum eſt, ait,laudibus proſequi benignum Deum, qui tali miſericordia vſus eſt,inopinatámque ſalutem nobis eſt elargitus.Oportet tamen non ſola miracula ſcire, ſed neſcios docere, omnéſque in diuinas laudes accendere.notandum eſt igitur vt ſacrificium laudis Deo afferamus hîc admonuiſſe, & nequaquam hoſtias animalium ratione carentium. Quapropter hoc in loco cultum ſecundum legem eiicit. Sacrificium verò laudis,Aquila, Sacrificium Euchariſtiæ appellauit.

Qui deſcendunt in mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis: ipſi viderunt opera domini,

& mirabilia eius in profundo.

A Per ſimilitudinem Vates hæc poſuit, dicit autem hoc, Quemadmodum hi, qui nauigant, & magna ſecant maria, potiſſimum diuina miracula cernunt, in graues tempeſtates incidentes, & præter omnem humanam ſpem ſalutem conſequentes, ſic & Iudæi cùm in calamitates illas incurriſſent, & libertatem recepiſſent, diuinam didicerunt potentiam, atque etiam omnes homines nouam rerum viciſſitudinem conſpicientes, & priſtini erroris ceſſationem, animarumq; tranquillitatem, demumque reſurrectionis portum, horum largitorem admirantur.

Dixit, & ſtetit ſpiritus procella, & exaltati ſunt fluctus eius: Aſcendunt vſque ad cœlos, & deſcendunt vſque ad abyſſos.

Per hæc quidem docuit, ipſo annuente, & triſtia fieri, & poſtea iucunda ſuccedere.

Anima eorum in malis tabeſcat. Turbati ſunt, & moti ſunt ſicut ebrij, & omnis ſapientia eorum deuorata eſt.

Perſtat in ſimilitudine, & videtur quidem de nauigantibus dicere. Cæterùm per hæc tacitè innuit, vniuerſas naturæ calamitates, quas nemo humana ſapientia vſus ſoluere poteſt: quandoquidem nec nauium gubernatores huc & illuc ebriorum inſtar agitati, cùm adeſt tempeſtas, omnem adhibentes artem, mala ſuperare poſſunt. B

Et clamauerunt ad dominum cùm tribularentur, & de neceſſitatibus eorum eduxit eos, & ſtatuit procellam eius in auram, & ſiluerunt fluctus eius, & lætati ſunt, quia ſiluerunt.

Porrò illis nauigantibus, & ipſum implorantibus, ſuam opem affert, & actutum annuit, in manſuetam auram procellam conuertit, & pelagus à fluctibus liberatur, & qui cum triſtibus rebus colluctabantur, per eius gratiam malorum mutationem nacti ſunt. ſic Iudæi ab acerba illa ſeruitute liberati fuere.

Et deduxit eos in portum voluntatis ſuæ.

Simulac enim voluit, malorum ſolutio facta eſt, & pro tempeſtate, portus apparuit, & hoc potius nobis quàm illis congruens eſt: in voluntatis nanque ſuæ portum nos deduxit, diuinam ſuam cognitionem largitus.

Confiteantur domino miſericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum, & exaltent eum in eccleſia plebis, & in cathedra ſeniorum laudent eum. C

Et hoc à gentibus, quæ crediderunt, continuè perfectum eſſe videri poteſt. In cunctis enim orbis terrarum eccleſiis, ſacro ſedente cœtu, omnis populus beneficij auctorem laudat, diuinæ benignitatis miracula narrantes.

Poſuit flumina in deſertum, & exitus aquarum in ſitim, terram fructiferam in ſalſuginem à malitia inhabitantium in ea.

Hi autem, qui ſalutem conſecuti ſunt, ipſum celebrant, inopinatam intuentes mutationem. qui enim olim ſacrorum Vatum fluminibus irrigati erant, tempeſtiuumque fructum Deo afferebant; nunc ne perexiguo quidem imbre perfruuntur, ſed ob propriam prauitatem priſtina irrigatione penitus deſtituti ſunt.

Poſuit deſertum in ſtagna aquarum, & terram ſine aqua in exitus aquarum.

Gentes quippe, quæ olim deſertæ erant, quæq; ne perexiguam quidem ſtillam habebant; doctrinæ fluminibus irrigantur, vtpote quæ in ſuum cōmodum irrigationes rationis compotes recipiſſe

Et collocauit illic eſurientes, & conſtituerunt ciuitatem habitationis.

Eos nanque, qui olim fame laborabant, cœleſtiſq; cibi indigentes erant; in illis fluminibus habitare fecit, & piam conflauit Rempublicam.

Et ſeminauerunt agros, & plantauerunt vineas, & fecerunt fructum natiuitatis.

Et hæc omnia Vates per tranſlationem dixit. & dominus huiuſmodi comparationibus vſus eſt, & aliquando quidem Apoſtolos meſſores vocauit, Ioan 4. & 15.
aliquando verò ſe ipſum ſatorem, & agricolam, & terram bonam eos, qui facilè in ſe ipſos verbi ſemina admittunt. Et Apoſtolus inquit, Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum 1. Cor. 3.
dedit. & rurſus, Dei agricultura eſtis, Dei ædificatio eſtis. ſeminarunt igitur Apoſtoli ſalutaria præcepta, hortoſque rationis compotes Deo conſeuerunt, & tempeſtiuum iuſtitiæ fructum Deo attulere, & omnes poſt illos, quibus doctrina commiſſa eſt, hoc idem faciunt.

Et benedixit eis, & multiplicata ſunt nimis, & iumenta eorum non minorauit.

Qui enim ſeminat in benedictionibus, & in benedictionibus metet, ſecundum diuinum Apoſtolum. Iumenta quippe vocat eos, qui ab eis paſti ſunt; quos ipſe auxit, cùm virtutem edendi miracula eis ſuppeditaſſet, & teſtis eſt beatus Lucas 2. Cor. 9.
Actibus dicens, Dominus autem adiungebat eos, Act. 2.
qui ſalui fiunt quotidie Eccleſiæ. & ipſe dominus oues credentes nuncupat, Oues enim, inquit, Ioan. 10.
meæ vocem meam audiunt, & ego cognoſco eas, & ſequuntur me, & ego vitam æternam dabo eis. Hinc rurſus mala, quæ Iudæis euentura erant vaticinatur.

Et pauci facti ſunt, & vexati ſunt à tribulatione malorum, & dolore.

Hi igitur, ait, qui olim ſolitudinem incolebant, & terram aridam, tot taleſque benedictionis, affluentiæque irrigationes conſecuti ſunt. Iudæi verò ob prauam eorum mentem hac priuati, & penitus ſteriles permanentes, in vniuerſas calamitates inciderunt, & per totum terrarum orbem diſiecti ſunt, vt eorum metropolis hominum frequens à pauciſſimis habitata ſit.

Effuſa eſt contemptio ſuper Principes eorum.

Euentus ſanè prædictionem teſtantur: etenim qui videbantur eorum Principes, & præceptores, nullius momenti facti ſunt, ſed qui olim illuſtres, & ampliſſimi erant, penitus ignobiles ſunt, & ab illis ipſis deſpiciuntur.

Et errare fecit eos in inuio, & non in via.

Symmachus autem ſic explanauit, Et errare faciet eos in vanitate mentis. Deus nequaquam errorem inducit, ſed errorem reſpuit: eos autem, qui minimè obtemperantes ſunt, ſine gubernaculo ire ſinit, iſti verò ſine gubernaculo huc, & illuc vagantes errant. hoc & Iudæi perpeſſi ſunt: nam diuina derelicta via, ſuas ſequuntur cogitationes.

Et adiuuit pauperem de inopia.

Gentes nanque, quæ olim mendicæ erant, diuinam conſecutæ ſunt opem, ſpiritualibuſque diuitiis potitæ ſunt.

Et poſuit ſicut oues familias.

Aquila autem ſic expoſuit, Et eripiet pauperem ex paupertate, & ponet vt gregem cognationis. Tanquam enim de ſuis ouibus curam gerit, &

tanquam

tanquam de cognatis ſecundum carnem rationem habet, & gubernat.

Videbunt recti, & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os ſuum.

Hæc namque cernentes ij, qui rectis vtuntur cogitationibus, voluptate implentur: hi verò, qui impiè & iniquè viuere decreuerunt, in terram deſpicere & obmuteſcere cogentur, iuſta ſententia coerciti.

Quis ſapiens, & cuſtodiet hæc, & intelliget miſericordias domini?

Nam non cuiuſlibet eſt intelligere, & dignoſcere benignas Saluatoris diſpenſationes, neque cuiuſlibet eſt diuina mandata cuſtodire, ſed illius, qui ſapientia, & prudentia vtitur, quique ad
Pſal. 118. dominum clamat, Aperi oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.

Pſalmi CVII. Interpretatio.

Canticum Pſalmi Dauidi.

Et hic pſalmus eodem modo & Iudæorum reditum vaticinatur, & gentium ſalutem prædicit. Cæterùm multam habet cognationem cum B
quinquageſimo ſexto, & nono pſalmo.

Paratum cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo, & pſallam in gloria mea.

Etiam ſupra diximus Vatem ſuam vaticinationis gratiam, gloriam vocare, vaticinationis muſica vtentem. Dico tibi domine me amplum habere cor, & propenſum ad diuinæ tuæ gratiæ ſuſceptionem.

Exurge gloria mea, exurge pſalterium, & cithara, exurgam diluculo. Confitebor tibi in populis domine, & pſallam tibi in gentibus.

Pſalterium, & Citharam ſeipſum Vates nominat. Nam veluti in inſtrumento muſico, ſic in ipſo ſpiritus gratia vaticinantem muſicam pulſat. accendens igitur ſe ipſum in domini laudes, reſpondet rurſus, & promittit hoc prima luce facere, quippe qui tunc temporis non ipſe ſolus hymnum allaturus, ſed cum infinitis gentibus, & populis diuinam ſymphoniam editurus eſt. *Diluculum* verò, nuncupat Dei, & Saluatoris noſtri humanitatem: ex illo enim veritatis lux illuxit,
ex illo inquam per totum terrarum orbem in C
omnium hominum linguis beatus Dauid canit, diuináque beneficia laudibus celebrat.

Quia magna eſt ſuper cœlos miſericordia tua, & vſque ad nubes veritas tua.

Amplitudo tuæ miſericordiæ cœlorum latitudinem ſuperat, radij tuæ veritatis omnia penetrarunt. Cæterùm iam ſuprà diximus, Nubes Vates, & Apoſtolos, eóſque qui docendi munus conſecuti ſunt, nuncupare. quandoquidem per hoſce, veluti per quaſdam nubes, ſpiritus irrigationem hominibus affert: per ipſos vera præcepta didicimus.

Exaltare ſuper cœlos Deus, & ſuper omnem terram gloria tua.

Abacuc. 3. Hoc & beatus dixit Abacuc, Operuit cœlos virtus eius, & laudis eius plena eſt terra. Hoc & beatus Dauid in octauo inquit pſalmo, Domine Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra? quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. Hoc igitur verbum Exaltare, pro Oſtende te ſublimem, & omnibus ſuperiorem, & omnis terra tuam diſcat gloriam.

A *Vt liberentur dilecti tui, ſaluum fac dextera tua, & exaudi me.*

Salus autem eorum, quos tua conſuetudine dignatus es, omnibus hominibus potentiam declarat. Admitte igitur meas preces, tuamque porrige dexteram. *Dexteram* verò vocat Bonam actionem.

Deus locutus eſt in ſancto ſuo.

Videlicet, per ſpiritus ſancti gratiam.

Exaltabor, & diuidam Sichima, & conuallem tabernaculorum dimetiar.

Quod Vates efflagitauit, conſecutus eſt. Quoniam dixit, Exaltare ſuper cœlos Deus, & reſpondet inquiens, Exaltabor. deinde modum aperit, Diuidam Sichima. Hæc ſanè eſt ciuitas, quæ Ioſepho potiſſimum data fuit. ſed conuallis, quæ prius deſerta erat, & in qua tuguria paſtorum erant, habitatoribus implebo. & poſtquam reuerſi fuerint, ipſis diuidam.

Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes, & Ephraim ſuſceptio capitis mei, Iuda Rex meus.

Diligam enim non modo Manaſſes, ſed etiam illius regionem. quandoquidem Galaad nomen eſt regionis. Manaſſes verò eſt nomen tribus. ſed Ephraim priſtinam potentiam reddam, & Iudam omnium Tribuum Regem faciam. Poſt enim reditum indiuiduæ permanſerunt tribus. Zorobabel autem harum, & illarum dux fuit. Sed propriè quidem, & verè dominus Chriſtus ex Iuda ſecundum carnem ortus, toti imperat orbi.

Moab lebes ſpei mea, in Idumæam extendam calciamentum meum, mihi alienigenæ ſubditi ſunt.

Porrò tale meo populo impertiam robur, vt alienigenas vincat, & Moabitas & Idumæos ſubditos habeat. accuratius quippe hæc in quinquaſimo nono pſalmo explanauimus.

Quis deducet me in ciuitatem munitam, vel quis deducet me vſque in Idumæam? nónne tu dominus, qui repuliſti nos?

Vates lætitia refertus ob bonorum prædictionem, conſpicere deſiderat vrbem ædificatam, quę iam euerſa erat, & Idumæos Iudæis ſeruientes: hæc autem, inquit, nemo alius præſtare poteſt, quàm tu ſolus, qui nunc nos repuliſti, cùm ſeruire præceperis.

Non exibis Deus in virtutibus noſtris.

Sed Symmachus ſic expoſuit, Et non præiſti Deus in noſtris exercitibus. quandoquidem nunquam expugnati ſumus, te exercitum ducente, & Phalangis duce.

Da nobis auxilium de tribulatione, quià vana ſalus hominis.

Comprime igitur moleſta, tuum auxilium affer: ex nullo enim alio loco hoc conſequi poſſumus. omne namque hominum auxilium, te non adiuuante, vanum & inutile eſt.

In Deo faciemus virtutem, & ipſe ad nihilum rediget inimicos noſtros.

Propterea tuum imploramus auxilium: quandoquidem per hoc ſolum hoſtes ſuperare poterimus.

Pſalmi CVIII. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi.

Salutarem crucem, Iudæorúmque furorem,

& Iudæ ptnditiouem hic pſalmus præcinir: deducit verò nos io hunc ſenſum, beatus Petrus concionem habens, Iudæque proditionem inſimulans, & hanc vaticinationem declarans. Cæterùm nemo audiens dominum ferentem legem, vt perſequentibus benedicamus, vaticinationem repugnantem legiſlatori eſſe ducat: non enim hoc in loco diuinus ſermo imprecando loquitur, ſed futura Iudæis, & Iudæ ſupplicia prædicit. Hæc autem vaticinatio formatur tanquam precatio, vt plerúmque diuinæ ſcripturæ mos eſt.

Deus laudem meam ne tacueris, quoniam os peccatoris, & os doloſi ſuper me apertum eſt.

Humano more hæc dominus Chriſtus aſſerit: vt enim homo, precatur, menſuram humanæ naturæ implens, vt autem Deus, precationem eorum, qui ſyncerè preces fundunt admittit. *Laudem* verò, Crucem vocat, etenim ſacris in Euangeliis ſuam gloriā nominat,

Ioan. 12. Venit enim (ait) hora, vt glorificetur filius hominis. Os quippè peccatoris, & os doloſi, Iudam appellauit: quandoquidem iſte proditionis fœdera cum Iudæis occultè iniuit.

Locuti ſunt aduerſum me lingua doloſa, & ſermonibus odij circundederunt me.

A Iuda in totum Iudæorum cœtum ſermonem transfert: hi enim inuidiæ feruentes, iniuſtam machinati ſunt mortem.

Et expugnauerunt me gratis, pro eo, vt me diligerent, detrahebant mihi.

Non modò enim malo aliquo à me prouocati non ſunt, ſed etiam infinitis bonis laceſſiti, quibus perfruiti ſunt, pro quibus diligere me debentes, hoſtilia geſſerunt.

Ego autem orabam.

Et hoc ſacrorum Euangeliorum hiſtoria teſtatur.

Luc. 23. Nam cruci affixus, clamabat, Pater dimitte illis, non enim ſciunt, quid faciunt.

Et poſuerunt aduerſum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.

Ego igitur ipſos beneficiis cumulaui, ipſi verò contraria mihi rependerunt.

Conſtitue ſuper eum peccatorem, & Diabolus ſtet à dextris eius.

Conſtitue pro Conſtitues, & Stet, pro Stabit, dixit, & hoc perſpicuè diuinus Euangeliſta edocuit:

Ioan. 13. beatus enim Ioannes interrogabat, Quis eſſet proditor, dominus verò dixit, Cui intinctum panem porrexero, ille eſt, & cùm intinxiſſet ait, dedit Iudæ, & poſt bucellam, introiuit in eum Satanas, faciles ingreſſus inueniens: ipſe enim ſua ſponte ad Iudæos accedens, proditionis pacta cum eis iniuit, & poſtea multis affectus beneficiis, ingratus perſtitit: voluntariè igitur hoſtem contubernalem ſuſcepit.

Cùm iudicatur, exeat condemnatus.

Pro, Exibit.

Et oratio eius fiat in peccatum.

Pro, Fiet. Omni namque excuſatione orbatus eſt proditor: idcirco cùm iudicatur, condemnatur, & precatio ab ipſo allata, criminationem adauget. non enim beneficij auctorem ignorabat, ſed etiam diuinis perfruitus eſt colloquiis, maximorúmque miraculorum non modò ſpectator ipſe fuit, verùm etiam artifex, cùm ab ipſo poteſtatem accepiſſet.

Fiant dies eius pauci, & epiſcopatum eius accipiat alter.

Et hæc vaticinatio ſuum ſortita eſt finem. ipſe

A enim actutum per laqueum mortem perpeſſus eſt, & Matthias locū illius ordinatus, Apoſtolorum impleuit numerum. *Actu. 1.*

Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua, nutantes transferantur filij eius.

Hæc non Iudæ modò, verùm etiam omnibus perfidis Iudæis congruunt: paucis enim annis poſt crucem elapſis, totum eorum genus extorre factum fuit, & hi quidem trucidati, horum verò mulieres cum filiis in ſeruitutem abductæ fuerunt. & hoc diuinum oraculum precatus eſt.

Et mendicent, & eiiciantur de habitationibus ſuis.

Vel ſecundum alios, Ex ruinis ſuis. Incenſis enim domibus, & ædificiis, vel ruderibus factis; ex habitatoribus alij cæſi, alij verò captiui abducti fuere.

Scrutetur fœnerator omnem ſubſtantiam ſuam.

Symmachus autem ſic, Collidat exactor ea, quæ ſunt ipſi. Exactores autem Romanorum Reges ſunt, exigentes impoſitum tributum. hi verò totam Iudæorum diripuerunt ſubſtantiam, omnia diligenter ſcrutantes, vt & occulta inuenirent, & ſibi vendicarent.

B *Diripiant alieni labores eius, vt non ſit illi adiutor, nec ſit, qui miſereatur pupillis eius.*

His verò perfectis, & rebus, quæ ad illos ſpectabant, hoſtibus diuiſis, nemo eius adiutor erit, neque eorum liberi miſericordia digni erunt.

Fiant nati eius in interitum, in generatione vna deleatur nomen eius.

Nam nondum quadraginta annis elapſis Iudæorum populus extremam internecionem ſubiuit, & non amplius per ſe ipſos rempublicam adminiſtrant, neque proprios habent Reges, & Principes, neque celeberrimam illam metropolim, neque ſecundum legem cultum perficiunt, ſed vana omnia illa ſunt, & arca, & tabulæ, & Cherubinorum effigies, & propitiatorium, & candelabrum, & altare, & Pontificalis ſtola, & alia multa, quæ ampliſſima à Deo ei præbita fuerunt.

In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conſpectu domini, & peccatum matris eius non deleatur.

Paterna virtus ſæpenumero etiam filiis peccantibus profuit, vt fides Habrahæ Iudæis, &

C Dauidis pietas Salomoni. Sed prauitas patrum filiis ſimilibus pœnam adauget: quandoquidē ex nullo loco nulla miſericordiæ occaſio inuenitur. hoc igitur diuinus ſermo inquit, Iudæi extremum exitium perferentes, præter proprias impietates etiam ob memoriam paternorum malorum maiori execratione digni videbuntur. Patres quippè ſuos vocat eos, qui in ſolitudine impiè egerunt, & eos qui tempore Iudicum, & Regum, & qui poſt è Babylone reditum iniquè vixerunt. Matrem verò ait Hieroſolymam, in qua ſcelus parricidij in dominū Chriſtum patrare auſi ſunt.

Matth. 23. Hoc etiam dominus ſacris in Euangeliis, inquit, Vt veniat ſuper generationem hanc omnis ſanguis innocens, qui effuſus eſt ſuper terram à ſanguine Abel iuſti, vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ. quem occiderunt inter templum, & altare. Omnium enim eodem tempore pœnas pendent.

Fiant contra dominum ſemper, & diſpereat de terra memoria eorum.

Omnes namque, ait, impietates, quæ ab eis

audacter

audacter commiſſæ ſunt, ſemper Dens intuens; nulla miſericordia eos dignabitur, ſed internecione mulctabit. & hinc patet, non de ſolo Iuda, ſed de omnibus infidelibus hæc percurrere: quādoquidem à ſingulari perſona in multos orationem transfert: non enim dixit, Eius, ſed Eorum.

Pro eo, quòd non eſt recordatus facere miſericordiam, & perſecutus eſt hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare.

Hæc autem, inquit, crudeliter, & ferinè patientur, cùm parricidium cōmiſerint, cùmq; eum, qui omni moderatione, & manſuetudine vſus eſt, ad necem vſque inſecuti fuerint. Et hæc verba Apoſtolus comprobat, & ipſe Dominus etiam.
2. Cor. 8. Apoſtolus exclamans inquit, Cùm eſſet diues, propter uos egenus factus eſt, vt illius inopia di-
Philip. 2. uites eſſemus. Et rurſus, Qui cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, ſe eſſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui
Matt. 11. accipiens. Et Dominus inquit, Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis re-
Matth. 8. & quiem animis veſtris. Et alibi, Vulpes foueas ha-
Luc. 9. bent, & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet, vbi reclinet caput ſuum.

Et dilexit maledictionem, & veniet ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.

Hoc in loco manifeſtò modum optandi permutauit, & vaticinationis more vtraque poſuit. Quoniam & maledictionem, quam adamarunt, accipient; & benedictione, quam accipere noluerunt, priuabuntur.

Et induit maledictionem, ſicut veſtimentum.

Nimirum vndique hac cinctus erit.

Et intrauit ſicut aqua in interiora eius.

Non modo enim foris, verùm etiam intus circundantur malis, & ab hiſce aquæ inſtar circunfunduntur. Deinde quoniam aqua irrigat quidem corpus, & currit, & non habet firmum humorem; ſubdit.

Et tanquam oleum in oſſibus eius.

Oleum enim diutius in corpore permanet. quod autem dicit, hoc eſt, malorum copia ingruet, quæ aquæ vehementiam, olei verò firmitatem imitabitur.

Fiat ei ſicut veſtimentum, quo operitur, & ſicut zona, qua ſemper præcingitur.

Vndique, inquit, prædictis malis, ſicut veſtimento operiatur, & veluti cingulo ſtringatur.

Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud dominum.

Alij verò, Qui contra ſteterunt, explanarunt.

Et qui loquuntur aduerſus animam meam.

Hos vindemiabunt fructus ij, qui contra me ſcelus in ſeipſos admiſerunt, & proditor, qui hiſce ſeruiuit. Quoniam enim Dei inimicum, legiſque tranſgreſſorem eum vocabant; meritò dixit, Qui detrahunt mihi apud dominum.

Et tu domine domine fac mecum propter nomen tuum, quia ſuauis eſt miſericordia tua.

Et hæc dominus Chriſtus humano more dixit: quandoquidem omnia, quæ ad humanitatem ſpectant, præter peccatum impleuit: genitus eſt enim ſecundum legem naturæ. nam ex muliere naſci, humanæ naturæ eſt, ſed ex virgine, eſt ſupra naturam: pannis eſt inuolutus, & circunci-
Luc. 2. ſus fuit; nutrimentúmque ex lacte accepit, & ſa-
Matth. 4. crificia attulit, ieiunauit, & eſuriuit, ſitiuit, & la-
Ioan. 19. borauit. ſimiliter ſacris in Euangelijs ſcriptum
Luc. 11. eſt, continuè ipſum oraſſe, & hoc in loco etiam
Luc. 22. & 24.

humano more diuinum implorat auxilium.

Libera me, quia egenus, & pauper ſum, & cor meum conturbatum eſt intra me.

Et hoc ab ipſo ſacris in Euangeliis dictum inuenimus. cùm enim ad crucem acceſſurus eſſet, dixit, Nunc anima mea tntbata eſt, & quid Ioan. 12.
dicam? Pater ſalua me ex hac hora, ſed propterea veni in horam hanc.

Sicut vmbra cùm declinat ablatus ſum, & excuſſus ſum ſicut locuſta.

Per hæc mortem demonſtrauit. inſtar enim vmbræ, inquit, vergentis, & deficientis, finem obiui vitæ, ſed etiam vt locuſtæ à ventis iactatæ, & huc, & illuc agitatæ, vitam duxi, ciuitatem non habens, non caſtellum, non domum, ſed modo quidem in hanc, modò verò in illam, aliàs autem in montes tranſiens, & in ſolitudinem currens.

Genua mea infirmata ſunt à ieiunio, & caro mea immutata eſt propter oleum.

Non enim diſſolutam, & delicatam duxit vitam, ſed ſimplicem, & incultam, & ſqualidam, & teſtes ſunt ei ſacri Apoſtoli, quos eligere dignatus eſt, & panes hordacei, quos afferebant, & ſpicæ, quas vellebant, manibúſque terebant propter famem. Hanc ſanè clauſulam, Caro mea immutata eſt propter oleum, Symmachus ſic explanauit, Et Caro mea immutata eſt ob vnctionem.

Et ego factus ſum opprobrium illis, viderunt me, & mouerunt capita ſua.

Et hoc ſortitum eſt finem, videntes eum in cruce, & mouentes capita ſua, dicebant, Vah, qui Matth. 27.
deſtruis templum hoc, & in tribus diebus excitas illud, deſcende nunc de cruce: alij autem dicebant, Alios ſaluos fecit, ſe ipſum non poteſt ſaluum facere.

Adiuua me domine Deus meus, ſaluum me fac propter miſericordiam tuam, & ſciant, quia manus tua hæc, & tu domine feciſti eam.

Diſcant, inquit, non inuitum cruci tradidiſſe, ſed tuæ diſpenſationis opus: Per meam enim crucem ſalutem omnibus largiri voluiſti. Manum verò, Dei potentiam vocat.

Maledicent illi, & tu benedices.

Vſque in hodiernum diem Iudæi Saluatorem execrari pergunt, ſed illis execrantibus, illuſtrius in dies præconium fit.

Qui inſurgunt in me, confundantur, ſeruus autem tuus lætabitur.

Neque hoc dictum in aliud argumentum pſal-
mum accipere nos cogit. Audimus enim & diui- Philip. 2.
num Paulum dicentem, quoniam ſe ipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens. Et ipſe per
Eſaiam exclamans inquit, Qui formauit me ex Eſa. 49.
vtero ſeruum ſibi. & paulò pòſt, Poſui te in teſtamentum generis in lucem gentium, vt ſis ſalus vſque ad extremum terræ. & in ſacris Euange-
liis ſic inquit, Quemadmodum filius hominis Matt. 20.
non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam in redemptionem pro multis. Seruus igitur aſſumptæ naturæ eſt nomen, quoniam ſeruiuit illa. quomodo enim expugnabatur, cùm eſſet cum Deo verbo coniuncta? cumque rerum omnium imperium accepiſſet? ſed vt ipſius naturæ proprietas oſtenderetur. non dignitatem igitur nomen ſerui hoc in loco declarat, ſed naturam.

Induantur qui detrahunt mihi pudore, & operiantur ſicut diploide confuſione ſua.

Rurſus eos, qui detrahunt, cæteri, Qui contra ſteterunt, interpretati ſunt. Vaticinationem res teſtantur. qui enim in continuo dedecore ſunt, hoc veluti indumento induuntur.

Confitebor domino nimis in ore meo, & in medio multorum laudabo eum.

Eccleſiæ caput dominus Chriſtus vocatur, & corpus eius cœtus Eccleſiæ. proprium hymnum, huius Eccleſiæ hymnum appellat.

Quia aſtitit à dextris pauperis, vt ſaluam faceret à perſequentibus animam meam.

Hoc & in quintodecimo pſalmo dixit, Præuidebam dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi ne commouear. Diuina enim natura cùm indiuiduam copulam effeciſſet; aderat quidem humanæ naturæ, permittebat tamen, vt illa pateretur, cùm hominum ſalutem tractaret: quandoquidem facilè erat ipſi, quam aſſumpſit naturam, immortalem reddere, verùm quia illa crux mundo ſalutaris futura erat; permiſit, vt crucifigeretur, ſed illam poſtea immortalitate donauit, atque ab interitu immunem reddidit. & ipſe quidem è cruciatibus humanæ naturæ nullum ſenſit detrimentum, ſed illam ſua gloria impleuit, & cum illa regnat, atque rebus omnibus dominatur. Quamdiu autem ipſam habuit morti obnoxiam; humano more ſinebat omnia præter peccatum, & pati & loqui.

Pſalmi CIX. Interpretatio.

Pſalmus Dauidi.

Cùm in præcedenti pſalmo prædixiſſet ea, quæ ad Chriſti crucem ſpectarent, prædicit nunc Saluatoris aſſumptionem, quæ poſt patibulum fuit. Meminit autem exordij huius pſalmi diuiniſſimus Petrus in Actibus, dicit autem ſic, Non
Act. 2. enim Dauid aſcendit in cœlos. dicit autem ipſe, Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. & ipſe dominus videns Phariſæos alias
Matth. 22. de Chriſto opiniones habere; quæſtionem huiuſmodi ipſis propoſuit, Quid vobis videtur de Chriſto? cuius eſt filius? Cùm autem illi dixiſſent, Dauidis; reſpondit, quomodo ergo Dauid in ſpiritu dominum ipſum vocat, dicens, Dixit dominus domino meo? Deinde argumentatur: ſi Dauid vocat ipſum in ſpiritu dominum, quomodo filius ipſius eſt? Hoc autem inquit, non inficiando, quin Chriſtus filius eſſet Dauidis, ſed adiungendo id, quod ignorabatur ei, quod in aperto erat. Chriſtum namque filium eſſe Dauidis, confitebantur etiam Phariſæi, ſed eundem Dauidis eſſe dominum penitus ignorabant. Adiungit igitur, quod deerat, ſed rem manifeſtam minimè tollit, docens ipſum Chriſtum & filium eſſe Dauidis ſecundum carnem, & eiuſdem eſſe dominum, tanquam Deum, & creatorem. Sapienter ergo beatus Dauid diuinitatem Chriſti prædicat, & inquit.

Dixit dominus domino meo.

Si Dauid Rex, & pius Rex, qui vaticinandi gratia dignus effectus eſt, dominum ſuum vocat Chriſtum, meritò non ſolùm eſt homo ſecundum Iudæorum inſaniam, ſed etiam eſt Deus, quippe qui & opifex, & dominus Dauidis eſt. Cæterùm communio nominum eiuſdem ſub-
A ſtantiæ eos eſſe oſtendit, Dominus enim domino dicit, & non dominus creaturæ, neque dominus figmento.

Sede à dextris meis.

Magnum igitur eſt hoc, & non modo omnem humanam naturam excedit, verùm etiam totam vniuerſitatem. atqui & hoc humano more dictum eſt, vt enim filius Deus ſempiternum habet imperium, Sedes enim tua, inquit, Deus in ſecu- *Pſal. 44.*
lum ſeculi: non enim poſt crucem, & cruciatus hoc honore vt Deus dignus effectus eſt, ſed vt homo accepit, quod vt Deus habebat. neque enim cùm humilis eſſet, ſublimis effectus eſt, ſed cùm ſublimis eſſet, cúmque in forma Dei eſſet, *Philip. 2.*
humiliauit ſemetipſum, formam ſerui accipiens. idcirco & Euangeliſta exclamat, Vnigenitus fi- *Ioan. 1.*
lius, qui eſt in ſinu patris ipſe enarrauit. Et ipſe dominus inquit, Ego in patre, & pater in me eſt. *Ioan. 14.* *Ioan. 17.*
& alibi, Clarifica me tu pater claritate, quam habui, priuſquam mundus fieret. vt homo igitur intelligit, Sede à dextris meis: nam vt Deus ſempiternum habet imperium.

Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorũ.

B Inimici potiſſimum eſt Diabolus, & huius miniſtri Dæmones, & qui ſuis diuinis præconiis reſiſtunt, nimirum Iudæi, & Græci. Hæc autem particula *Donec*, non tempus ſignificat, ſed ſacrarum literarum eſt idioma. ſic enim & per Vatem inquit Deus, Ego ſum, ego ſum, & donec ſenio *Exod. 3.*
confecti eritis, ego ſum. patet quippe ſubſtantiam Dei minimè ſimul cum hominum ſenectute terminari. Si enim de cœlis, & terra Vates in- *Pſal. 101.*
quit, Ipſi peribunt, tu autem permanebis: & rurſus, Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient; multo magis, licet homines ſeneſcant, & moriantur, vniuerſitatis creator permanet. hoc Apoſtolico illi dicto ſimile eſt, Oportet enim *1. Cor. 15.*
ipſum regnare, donec ponat inimicos ſuos ſub pedes eius. nec ſanè, hæc particula *Donec*, hoc in loco tempus indicat: quam enim haberet rationem adhuc aliquibus repugnantibus ipſum regnare, poſt autem omnium ſubiectionem regno priuari? Atqui Daniel Vates poſt ferarum inter- *Daniel. 7.*
necionem ipſum inquit regnare in ſecula, & regni eius non fore finem. Quomodo autem, & ſancti ſimul cum ipſo regnant, vel cum quo ſi-
C mul regnant? cùm is, qui regnum promiſerit, regnum depoſuerit? Hæc igitur particula *Donec*, non tempus ſignificat, ſed ſecundum diuinæ ſcripturæ idioma iacet.

Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Sion.

Virga quidem ex Ieſſe eſt Bethleem, Egredie- *Eſa. 11.*
tur enim, inquit, virga ex radice Ieſſe, & flos ex radice aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus domini, & reliqua: hæc autem ſalutaris crucis virgæ imperium declarat: per illam enim totam inimicorum aciem ſubegit, in Sione autem hæc fixa fuit.

Dominare in medio inimicorum tuorum.

Non enim ſecundis ventis diuinorum Euangeliorum præcones efferebantur, ſed à Græcis & Barbaris obſeſſi, vndiſque impietatis circumcluſi; hoſtibus dominati ſunt, plurimóſque conuerterunt, & veluti quoſdam captiuos Regi abduxerunt, & vt huius ſeruitutem amplecterentur, fecerunt.

Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum.

Immortale

Immortale habes imperium, potiſſimum autem hoc, in die Iudicij oſtendes, in qua ſplendidos, & illuſtres ſanctos reddes. Diem enim virtutis, Secundum Saluatoris vocauit aduentum, in quo veniet cum Angelis in gloria patris, tunc autem & Sancti ſicut Sol reſplendent, ſecundum ipſius domini vocem. A

Ex vtero ante Luciferum genui te.

Hoc in loco ſuæ diuinitatis magnificentiam aperuit. & cùm ei dominus dixiſſet, Sede à dextris meis, eiuſdem ſubſtantiæ eſſe declarat, & eiuſdem eſſe naturæ prædicat. Hoc enim ante Luciferum, Ante tempus, & ſecula ipſum eſſe demonſtrat. Hoc autem, Ex vtero, eiuſdem eſſe ſubſtantiæ docet. Non enim aliunde, ait, ſed ex mea natura genitus es, nimirum ex ventre, qui per ſimilitudinem intelligitur. vt enim ex vtero homines gignunt, & ea, quæ gignuntur, eandem habent naturam, quam & genitores; ſic ex me genitus es, & genitoris in te ipſo ſubſtantiam oſtendis.

Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.

Accuratè hæc diuinus Apoſtolus interpretatus
Ad Heb 7. eſt in epiſtola ad Hebræos, & pontificatus huius B
Gen. 14. æternitatem oſtendit: eò quòd Leuiticum ſacerdotium non cum iureiurando promiſſiones acceperit, hoc autem iureiurando confirmatum ſit, idcirco, Et non pœnitebit, appoſuit. quoniam cùm multa ſæpius vniuerſitatis Deus diſpenſaſſet, hæc mutationibus obnoxia eſſe promiſit, ſic Iudæorum ſacerdotium & fecit, & ſedauit, ſic regnum illud conſtituit, & euertit, ſic Aſſyriorum, & Babyloniorum imperium vt eſſet permiſit, & vt ceſſaret præcepit. Hoc igitur ſacerdotium ſempiternum eſſe volens, iuraſſe, inquit, nequaquam fore, vt pœniteat. humano more hæc dixit: quandoquidem affectus expers eſt diuinitas, affectus eſt autem pœnitentia. Cæterùm Melchiſedech non Iudæorum, ſed gentium eſt ſacerdos. ſic & dominus Chriſtus non pro Iudæis tantùm, ſed pro omnibus hominibus ſemetipſum obtulit Deo. Exorditur autem ſacerdotium in nocte, qua crucem ſubiuit, cùm accepit panem, & gra-
Matth. 26. tias egit, fregit, & dixit, Accipite, & comedite ex ipſo, Hoc eſt corpus meum. Similiter & calicem cùm temperaſſet, dedit diſcipulis ſuis, dicens, Bibite ex hoc omnes, Hic eſt enim ſanguis meus C noui teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Inuenimus autem Melchiſedech ſacerdotem, & Regem eſſe, (figura igitur erat veri ſacerdotis, & Regis) & afferentem Deo non ſacrificia ratione carentia, ſed panem, & vinum. Hæc enim Habrahæ attulit, cùm proprij ſacerdotij exemplar in lumbis patriarchæ ſecundum ſpiritum præuidiſſet. ſi igitur ex Dauide Chriſtus ſecundum carnem ortus eſt, & Dauid ex Iuda, & pontificatum ſecundum ordinem Melchiſedech accepit Chriſtus; Leuiticum ſacerdotium ceſſauit, & in Iudæ Tribum maioris ſacerdotij benedictio tranſiit. Sacerdos autem nunc eſt Chriſtus, qui ex Iuda ſecundum carnem ortus eſt, non ipſe aliquid offerens, ſed vocatur caput eorum, qui offerunt: quandoquidem eius corpus Eccleſiam vocat, & propterea ſacerdotio fungitur, vt homo, recipit autem ea, quæ offeruntur, vt Deus: offert verò eccleſia corporis eius, & ſanguinis ſymbola, omne fermentum per primitias ſanctificans.

Dominus à dextris tuis confregit in die iræ ſuæ Reges.

A Repugnantes, & audaces Principes, & Reges in die Iudicij ſuppliciis mulctabit. Hoc autem, Dominus à dextris tuis, ſimile eſt illi', quod in quintodecimo pſalmo dictum eſt, Præuidebam dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi, ne commouear. etenim ibi humano more hoc dixit, & declarauit naturam, quæ in vnum coniuncta eſt, indiuiduam eſſe, & hic eodem tempore & diuina dicit, & humana. Hoc enim, Sede à dextris meis, Humanæ naturæ congruens eſt. Hoc verò, Ex vtero ante Luciferum genui te, Diuinitatem declarat. &, Tu es ſacerdos in æternum, rurſus tanquam ad hominem dictum eſt. ſimiliter autem, Dominus à dextris meis, hoc eſt, indiuiduam habes diuinitatem, quæ in vnum coniuncta eſt.

Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquaſſabit capita in terra multorum.

Manifeſtius hoc in loco Iudicium declarauit, & illo die homines impios, vitiiſque inquinatos ſe ſuppliciis traditurum eſſe, & in præſenti vita ſæpius multis caſtigationibus obnoxios fecit,
B ſuam potentiam neſcios docens.

De torrente in via bibit.

Multa, inquit, cùm humanitatem accepiſſet, humilitate vtetur, vt & aquis, quæ in via inueniuntur, ſitim pelleret. Cæterùm vaticinatio videtur mihi ſenſum alium profundiorem habere. *Calicem*, Crucem ſolet nuncupare Pater enim, inquit, ſi poſſibile eſt, vt tranſeat calix iſte à me. Matth. 27.
Torrentes verò, Iudæos vocat, qui diuinam gratiam nacti ſunt, non autem hac ſemper ſunt perfruiti. Quemadmodum enim torrentes non perennem aquarum fluxum habent, ſed ex imbribus, qui ex nubibus gignuntur, conſiſtunt, ſic Iudæi ad tempus legis gratiam habuerunt à ſacris Prophetis, veluti à quibuſdam nubibus ſuppeditatam. Poſtea verò æſtate appetente ſecundum domini vocem, (Leuate, inquit, oculos veſtros, & Ioan. 4.
reſpicite in regiones, quoniam albæ ſunt ad meſſem) neceſſariò torrens priori aquarum copia deſtitutus, permanet & ſiccus, & omni humore priuatus: quoniam igitur Iudæi crucem machinati ſunt, & calicem dominus paſſionem vocat; meritò Vates cùm hæc præuidiſſet, dixit, De torrente in via bibit. *Viam* quippe, Vitam appellat. hanc verò ſententiam & ſequentia teſtantur.

Propterea exaltabit caput.

Hoc ſanè illi, quod ab Apoſtolo dictum eſt, Philip. 2.
reſpondet, Humiliauit ſemetipſum vſque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit ipſum. patet autem hoc humano more poſuiſſe: nam vt Deus non cùm humilis eſſet, ſublimis effectus eſt, ſed cùm maximè ſublimis eſſet, ſubmiſit ſeipſum: vt autem homo, quod non habebat accepit.

Pſalmi CX. Interpretatio.

Halleluia.

Cùm Ammanitæ, & Moabitæ, & Idumæi plurimas copias conflaſſent; tribui Iudæ olim aliquando bellum intulere: imperabat verò huic Ioſaphat, ex Dauide originem ducens, vir pietate probatus. hic cùm hoſtium multitudinem nouiſſet, cum toto populo ad Deum acceſſit, inex-

pugnabilem opem efflagitans, & protinus ſuæ petitionis compos factus fuit. Adhortatus eſt enim ipſos vniuerſitatis Deus, vt contra hoſtes bono animo eſſent, tanquam ipſo exercitum ducente. exorto igitur die hoſtes contra ſeipſos vltro citróque commoti ſunt, & ſeipſos vt inimicos necauerunt, vt nemo mortem illam declinaret. cùm hoc ex quadam ſpecula Iudæorum exercitus conſpiceret, veluti ad paratam prædam cucurrit, diripuit verò inimicos, & cum multa opum copia rediit, & vt Paralipomenon hiſtoria edocet, cum muſicis inſtrumentis in diuinum templum ingreſſi ſunt, victoriæ largitorem laudantes. hæc cùm Vates præuidiſſet, hunc conſcripſit pſalmum, veluti quendam hymnum à pio Ioſaphat prolatum. hymni eſt etiã inſcriptio: quandoquidẽ Alleluia, ſicut iam explanauimus, Laudate dominum ſonat. Significat enim Allelu, laudate, Ia, Dominum, vel eum, qui eſt.

Paral. 20.

Confitebor tibi domine in toto corde meo.

Ex tota mente ô domine tibi laudes de gratiarum actione affero.

In conſilio iuſtorum, & congregatione.

Non ego ſolus, ſed etiam piorum cœtus vna mecum: illa enim tempeſtate ab Idolorum errore populus liberatus erat, cùm Rex omnes pietatem docuerit. *Conſilium* igitur *Iuſtorum*, Piorum collegium appellat.

Magna opera domini.

Reuera enim admirabilia, admirationéque digna ſunt, quæ ab eius potentia ſunt effecta.

Exquiſita in omnes voluntates eius.

Efficit enim quæcunque vult, vnumquodque verò eorum, quæ perfecta ſunt, ſapientia eſt refertum, & ab omnibus laudem ſibi comparat.

Confeßio, & magnificentia opus eius.

Omnia, quæ ab ipſo facta fuere, & opus, & gubernatio magnifica ſunt, & naturam excedunt, & apud omnes homines laudibus digna ſunt. *Confeßionem* huc in loco, Gratiarum actionem vocat.

Et Iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi.

Nihil iniuſtum eſt eorum, quæ facta ſunt, ſed omnia iuſtitia prædita ſunt, ſemper autem hac vtens, moderatur omnia.

Memoriam fecit mirabilium ſuorum.

Quoniam manifeſtò hoſtium internecionem fecit, & hoc idem maiorum tempore perfecit, modo quidem cùm Ægyptios obruerit, aliàs verò cùm Amalachitas confixerit, paſſis Moſis manibus, & cùm Chananæos & Gethæos, & alias gentes per Ieſum Naue euerterit, recordationem mirabilium, hoſtium pœnam vocauit, hoc eſt, celeberrima illa miracula ab infidelibus falſa exiſtimata, nouo edito miraculo, vera oſtendiſti, cùm admonuiſſes nos de iis, quæ noſtrorum maiorum tempeſtate feciſti.

Miſeri ors, & miſerator dominus, eſcam dedit timentibus ſe.

Eſcam, alij Interpretes, Prædam dixerunt. vera ſunt vtraque: etenim veluti ad paratam prædam ad hoſtium diuitias cucurrerunt, ſatiſque cibi hinc compararunt.

Memor erit in ſeculum teſtamenti ſui.

Symmachus autem ſic, Prædam dedit timentibus eum, recordans ſempiterni teſtamenti ſui. promiſſionum enim, quæ patribus factæ fuere, perpetuam habet memoriam, & per illam nobis bona impertiit.

Virtutem operum ſuorum annunciabit populo ſuo,
A *vt det illis hæreditatem gentium.*

Admodum expreſſè ſuam potentiam nobis oſtendit, cùm hoſtium diuitias vobis largitus eſſet. non modo enim ab illorum damno nos liberauit, ſed etiam eorum opes in noſtras domos tranſtulit.

Opera manuum eius veritas, & Iudicium.

Non iniuſtè, ſed admodum iuſtè hæc fecit, cùm enim de nobis nulla in re conqueri poſſint, penitus nos euertere conati ſunt: veram igitur & iuſtam in eos protulit ſententiam.

Fidelia omnia mandata eius, confirmata in ſeculum ſeculi, facta in veritate, & æquitate.

Legem ferens Deus, ſuam beneuolentiam cuſtodientibus ſuam legem ſpopondit. hoc & hîc loquit, de obſeruantia mandatorum vera eſſe promiſſa, & qui hæc perficere decreuerunt, ſua ope ſemper perfruuntur: etenim nos purè ipſum precati, hoſtibus ſuperiores euaſimus. hoc enim per ea, quæ ſequuntur declarauit.

Redemptionem miſit dominus populo ſuo, mandauit in æternum teſtamentum ſuum.

Pollicitationes enim Dei non modo ſunt ve-
B riſſimæ, ſed in æternum permanent.

Sanctum, & terribile nomen eius.

Iis enim, qui credunt, ſanctum & optatiſſimum eſt eius nomen, & effundens bonorum flumen, infideles verò, & vitiis affectos caſtigat, & plectit.

Initium ſapientia eſt timor domini.

Oportet igitur ipſum timere, & cum timore quodam contremiſcere, quandoquidem hoc eſt primum elementum diuinæ doctrinæ. *Sapientiam* enim, non rectè loquendi facultatem, ſed diuinorum cognitionem vocat ad tirones igitur timor ſpectat, ad perfectos verò amoris poſſeſſio.

Intellectus bonus omnibus facientibus eum.

Ad perfectionem cognitio nequaquam ſatis eſt, ſed contemplatio actione indiget: & conuenit eum, qui diuino intellectu dignus effectus eſt, cognitionem operibus ornare, & per hanc intellectus largitorem colere.

Laudatio eius manet in ſeculum ſeculi.

Congruenter admodum & hoc appoſuit, edocens virtutis ſtudioſum fructum hinc reportare:
C quandoquidem Deus licet nemo ipſum laudibus proſequi vellet, ſempiternum, & perennem habet hymnum. Hunc igitur pſalmum apud Hebræos per elementorum ſeriem conſcriptum eſſe aſſerunt, & ſecundum literarum ordinem poſitum eſſe, & conſequentem ſimiliter iacere.

Pſalmi CXI. Interpretatio.

Halleluia.

Inſcriptio etiam hunc pſalmum hymnum nuncupat, pietatis verò doctrinam volentibus affert.

Beatus vir, qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis.

Qui hac reuerentia præditus eſt, diuinoque timore indutus, omne eius auxilium in diuinorum oraculorum executionem transfert, & cum omni animi alacritate hæc implere feſtinat. Deinde demunſtrat talium ſeminum fructum.

Potens in terra erit ſemen eius.

Quoniam

Quoniam enim hominibus illius temporis hoc admodum deſiderabile erat, hoc donum cuſtodientibus mandata ſe daturum eſſe pollicetur: ideo per Habraham quidem dedit Iſraëli, per Dauidem verò iis, qui ex ipſo originem traxere, & per Iſraëlem poſteris, licet iniqui fuerint.

Generatio rectorum benedicetur.

Nam qui de æquitate, & iuſtitia curam gerunt, diuinæ benedictionis fructus metent.

Gloria, & diuitiæ in domo eius.

Et has promiſſiones tanquam imperfectis, qui nondum perfecta audire poſſunt facit. imperfectos enim Dominus Chriſtus contraria docet,

Matth. 10. inquiens, Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque æs in zonis veſtris, non peram in v a,

Luc. 14. neque calciamenta, neque virgam. & rurſus, Niſi quis renunciauerit omnibus, quæ poſſidet, non

Mat. 19. poteſt meus eſſe diſcipulus. &, Si vis perfectus eſſe, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Verumtamen hæc percipiens, illa imperfectis & ſpondet, & largitur. ſic Salomoni diuitias, & gloriam auxit. ſic filiis Iſraël Ægyptiorum diuitias donauit.

Et Iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi.

Deus enim rerum omnium conditor æternam habet memoriam, & perpetuam eius conſeruat gloriam.

Exortum eſt in tenebris lumen gentibus.

Tenebras modo quidem ignorantiam, modo verò calamitates nominat. & lumen ſimiliter, nunc quidem cognitionem, nunc verò malorum liberationem appellat. dicit igitur neſciis veritatem ſe demonſtraturum, in malorúmque impetu

Gen. 37. ſuam opem allaturum. ſic Ioſephum ex fratrum parricidio eripuit, ſic eundem à calumnia liberauit, ſic erepta Sarra ſuum auxilium Habrahæ impertiit, ſic Labam perterruit, & fugientem inſequente potentiorem oſtendit. diuinæ igitur potentiæ hoc eſt argumentum, exercitationis cauſa permittere, vt iuſti in grauiora incidant, & horum nebulam diſcutere, purámque ſerenitatem efficere.

Miſericors, & miſerator, & iuſtus.

Hæc autem moderatur, iuſtitia, & miſericordia, & bonitate vtens: nam curam gerit quidem vt benignus, coronare verò iuſtos volens, certamina permittit. Soluit verò hæc protinus ob immenſam bonitatem.

Beatus homo, qui miſeretur, & commodat, diſponit ſermones ſuos in iudicio.

Symmachus autem ſic, Bonus, munificus, & commodans, qui diſpenſat res ſuas cum iudicio. Qui enim proprium dominum imitatur, largè conſeruos colit, miſerans quidem vt naturæ participes, commodans verò tanquam à communi domino remunerationem expectans, nihil ſanè talis iniuſtè efficit, ſed rectis cogitationibus vſus, & verba, & opera ornat.

Quoniam in æternum non commouebitur.

Firmam enim huiuſmodi homo habet mentem, quæ nullam mutationem accipit in temporum angoribus.

In memoria æterna erit iuſtus.

Celeberrimus autem erit hic, & ab omnibus decantatus, & ſempiternam relinquet gloriam.

Ab auditione mala non timebit.

Porrò nec minas timebit, neque nuncios, qui terrorem incutere poſſunt.

Paratum cor eius ſperare in Domino.

Symmachus, Paratum, rurſus explanauit, Firmum. Firmam enim habet, ait, & conſtantem in Deo ſpem, & propterea huiuſmodi tumultus pro nihilo habebit.

Confirmatum eſt cor eius, non commouebitur, donec deſpiciat inimicos ſuos.

Non modo enim hoſtes non timebit, verùm etiam illorum ſtragem ob ſpem in Deo collocatam expectat.

Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi.

Vnumquodque eorum virtutis doctrinam volentibus affert. dicit autem eum, qui reuerentia, diuinóque timore præditus eſt, non ſimpliciter indigentibus miſericordiam præbere, ſed cum multa alacritate hoc facit, imitatúrque ſerentes largè ſemina, & diſſipantes ob manipulorum ſpem: ſimiliter enim & hic iuſtitiæ lucrum expectat.

Cornu eius exaltabitur in gloria.

Cornu, Robur vocat, ex translatione animalium, quæ cornibus armata ſunt, & hiſce aggredientes vlciſcuntur. Dicit igitur eum, qui virtutis diuitias poſſidet, potentem, atque ampliſſimum fore.

Peccator videbit, & iraſcetur, dentibus ſuis fremet, & tabeſcet, deſiderium peccatorum peribit.

Qui vero iniquè viuere decreuerunt, iuſtorum ſplendorem cernentes, inuidia quidem tabeſcent, parricidiáque machinationes ſtruent. non erunt ſanè compotes deſiderij ſui, & quod concupiſcent non conſequentur: & iniuſta enim hæc, & admodum illicita.

Pſalmi CXII. Interpretatio.

Halleluia.

Alius hymnus & hic eſt in vtilitatem conſcriptus, & excitans homines ad laudibus decantandum beneficij auctorem.

Laudate pueri Dominum.

Pueros hoc in loco, non iuuenes, vt nonnulli ſuſpicati ſunt, ſed ſeruos vocat: ſic enim & Aquila, & Symmachus, & Theodotion explanarunt, & Hebræus Abdi dicit. Sic etiam Syrus, & laudate, Hebræus Halleluia dixit, vt ſit manifeſtum, quoniam Halleluia, Laudate Dominum interpretatur.

Laudate nomen Domini: ſit nomen Domini benedictum ex hoc nunc, & vſque in ſeculum.

Conuenit, ait, vos cùm ſerui ſitis, túmque id, quod eſtis à Deo acceperitis, eius nomen laudare, licet ignoretis naturam, quandoquidem benedictionem, & gloriam ſine principio, & ſempiternam habet. Hoc autem A ſeculo vſque in ſeculum, hoc declarat. oportet tamen & nos veluti creatori hymnum de gratiarum actione afferre.

A ſolis ortu vſque ad occaſum laudabile nomen Domini.

Diuinam cognitionem poſt humanitatem vnigeniti gentibus præbitam pſalmus præcinit. olim namque vniuerſitatis creator, neque à Iudæis omnibus laudabatur, ſed à paucis piè viuentibus, poſt autem ex virgine ortum, ſalutarémque crucem, in omnem terram ſonus præconum veritatis exiuit, & in fines orbis terræ verba eorum,

& impleta eſt tota terra diuinæ cognitionis, veluti aqua multa operiret maria, hoc & per Vatem alium inquit Deus, Non eſt mihi voluntas in vobis, & ſacrificium non ſuſcipiam ex manibus veſtris, ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum ſolis magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Conſonantia autem his cœleſtis ſymphonia præcinit.

Malach. 1.

Excelſus ſuper omnes gentes Dominus, & ſuper cælos gloria eius.

Omnes enim gentes didicerunt ipſum eſſe ſublimem, & dominum, omniúmque opificem, & à cœleſtibus Angelis celebratum.

Quis ſicut Dominus Deus noſter?

Iere. 10. Sæpius hoc diuina ſcriptura dicit. Quis ſimilis tibi in Diis Domine? quis ſimilis tibi in ſanctis glorificatur? & beatus Dauid, Quoniam quis
Pſal. 88. in nubibus æquabitur Domino? aut quis ſimilis
Pſal. 17. erit Domino in filiis Dei? & rurſus, Quoniam quis eſt Deus præter Dominum, aut quis eſt Deus præter Deum noſtrum? Per omnia hæc Deum rerum omnium conditorem nequaquam comparari poſſe, diſcimus, & nihil eſt eorum, quę ſunt, quod cum Dei natura, aut potentia, aut vi conferri poſſit.

Qui in altis habitat, & humilia reſpicit in cælo, & in terra.

Nam ille, qui in cœlis habitare videtur, omnia inſpicit, & nihil eorum, quæ ſunt, neglectum ſinit.

Suſcitans à terra inopem, & de ſtercore erigens pauperem, vt collocet eum cum principibus populi ſui.

1. Reg. 2. Hæc & beatiſſima Anna dixit, hymnum de gratiarum actione Deo texens. Cernimus autem hæc ipſa à Deo vniuerſitatis continuè fieri: ſic beatum Dauidem cùm paſtor eſſet, Regem fecit: ſic & Ioſephum cùm in ſeruitutem incidiſſet, in regali conſtituit ſolio: ſic Moſem cùm opilio eſſet, populi gubernatorem declarauit, Pharaoniſque Deum elegit: ſic gentes impietatis paupertati ſeruientes, & in peccati ſtercore ſedentes, bonis, quæ Iſraëli conceſſa fuerant, dignatus eſt. ſic humanam naturam, cùm in ipſum mortis profundum decidiſſet, aſſumpſit, & ſurſum erexit, & collocauit ſuper omnem principatum, & poteſtatem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur, non modo in ſeculo hoc, ſed etiam in futuro.

Qui habitare facit ſterilem in domo, matrem filiorum lætantem.

Et hoc ſimiliter videri poteſt inter homines accidiſſe. Etenim & Sarram, & Rebeccam, & Rachaelem, & Annam, & Sampſonis matrem, & Eliſabeth, cùm ſteriles eſſent, matres filiorum reddidit. ſed magis propriè, & magis verè hoc in Eccleſia conſiderari poteſt, quandoquidem cùm hæc ſterilis, & ſine filiis olim eſſet, matrem fecit ob innumeros filios lætantem, ſecundum vatici-
Iſa. 54. nationem dicentem, Lætare ſterilis, quæ non paris, erumpe, & clama, quæ non parturis, quoniam multi filij deſertæ magis, quàm illius, quæ habet virum.

Pſalmi CXIII. Interpretatio.

Halleluia.

Et hic eſt hymnus, qui beneficia à Deo in Iudæos collata percurrit, Deíque potentiam narrat, Idolorúmque imbecillitatem illudit. Quadrat autem etiam hic hymnus iis, qui ex gentibus crediderunt, quique ab Idolorum errore liberati fuere. Diſcunt enim quanta ſit differentia inter ſimulachra, quæ non ſunt, & Deum, qui eſt.

In exitu Iſraël de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro, facta eſt Iudæa ſanctificatio eius, & Iſraël poteſtas eius.

Cùm Dominus Iſraëlem ex Ægypto liberaſſet, atque ab illorum alienigenarum, & barbarorum ſeruitute vindicaſſet; populum hunc, ſuum declarauit, & in Iudæa proprium templum ædificauit: Sanctificationem enim hoc nuncupauit.

Mare vidit, & fugit, Iordanes conuerſus eſt retrorſum, Montes exultauerunt ſicut arietes, & colles ſicut agni ouium.

Hæc, quæ dicta ſunt, tanquam perſonas inducit, ſuóque ſermone dat ſenſum rebus inanimatis, Dei potentiam prædicans. te enim ait, populum ducente, hinc inde cum formidine mare receſſit, expeditum iter præbuit & fluuius, & ſuorum fluxuum curſum compeſcuit, & inhibuit vrna, (tanquam ſi ratione præditus eſſet) tuam ſentiens potentiam. & colles, & montes mori ſunt, & tripudiare videbantur, quippe qui cœlorum dominum receperunt. Dicit autem montem Sinai & Oreb: in illis enim Deus apparuit. deinde & interrogationem ſupradictis affert.

Quid eſt tibi mare, quod fugiſti? & tu Iordanes, quia conuerſus es retrorſum? montes exultaſtis ſicut arietes, & colles ſicut agni ouium.

Et quia ratione carentia, & inanimata erant, ipſe pro eis reſpondet.

A facie Domini mota eſt terra, à facie Dei Iacob, qui conuertit petram in ſtagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.

Vnumquodque horum, ait, factum eſt ob dominum, qui ibi apparuit, terræ motus hanc habet cauſam, maríſque diuiſio: ipſe enim ſterilem omni humore priuatum, qui neque ob duritiem ſecari poterat, aquarum affluentia inundauit, iubens vt inde fontes abundè ſcaterent: mirum igitur non fuit. imperauit enim rerum auctor, & mare diſſiluit, & rupes aquam emiſit, & cœlum manna ſubminiſtrauit, & venti coturnices congregarunt, cæteráque omnia facta ſunt ipſius tantummodo nutu.

Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam, & ſuper miſericordiam tuam, & veritatem tuam, ne quando dicant gentes, vbi eſt Deus eorum?

Hæc iis, qui olim ex circunciſione erant, dicere congruebat, qui diuinum implorabant auxilium, priſtinorúmque beneficiorum recordabantur, Ne in nos reſpicias Domine, neque multas contumelias, quæ nobis fiunt negligas: quandoquidem ij, qui iuſtam pœnam ignorant, noſtram ſeruitutem tuam imbecillitatem ſuſpicantur, & dicunt, Vbi eſt Deus eorum?

Deus autem noſter in cælo omnia quæcunque voluit, fecit.

Porrò illi dicunt, vbi eſt Deus ipſorum? Nos autem ſcimus te eſſe Deum omnium opificem, cœlum habitationem habentem, potentiámque voluntati reſpondentem. Deinde per comparationem idola redarguit, dicens.

Simulachra gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum.

Nam

Nam tu quidem quæcunque vis, facis, Simu'achra verò à gentibus cultæ, non efficiunt, ſed efficiuntur, & à materia honorem habent, ex auro enim, & argento, coloribúſque efficta ſunt: Ab arte verò formam accipiunt. Argentarij namque, & aurifices, & pictores hæc faciunt, à materia igitur, & arte ſubſtantiam ſibi comparant. Deindè per plura eorum imbecillitatem tragicè decantat, dicens.

Os habent & non loquentur, oculos habent & non videbunt, aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt, manus habent & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt.

Simulachra quidem ſenſuum domiciliis induta ſunt, operatione verò priuantur. Viliora igitur non modo ſunt iis, qui ipſa finxerunt, ſed etiam minimis animantibus: quandoquidem muſcæ, & culices, & his tenuiores, in ſenſuum ſedibus vim habent: vident enim, & audiunt, euolant, & ambulant: ij verò, qui tanquam Dij coluntur, neque vim tenuiorum animantium ratione carentium habent.

Non loquentur in gutture ſuo.

Quoniam enim Dæmones, qui per ipſa operabantur, falſiſque vaticinationibus vtebantur, non per inanima ſimulachra has proferebant, ſed per homines rationis compotes, vel per nonnulla ſigna aliquid denunciabant, meritò inquit, Non loquentur in gutture ſuo, immobiles enim, & inanimæ penitus ſunt huiuſmodi imagines.

Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.

Porrò illis quidem ſimiles fiunt, & qui ipſa colunt & qui efficiunt: quandoquidem cùm ratione prædití ſint, & in huiuſmodi temeritatem inciderint, iuſtum eſt, omnem ſenſum amittere, inſtar idolorum, quæ ab ipſis coluntur.

Domus Iſraël ſperauit in Domino, adiutor eorum, & protector eorum eſt. Domus Aaron ſperauit in Domino, adiutor eorum, & protector eorum eſt.

Illi quidem non emolumentum, ſed detrimentum ex horum adoratione perceperunt, ſed Iſraëlis domus ſpem in Deo, qui eſt, habens, continuè opem ab ipſo conſequitur. per diuiſionem autem de ſacerdotio fecit mentionem, hoc bonorans, & edocens homines illius temporis, quantum ſit diſcrimen inter ſacerdotes, & alios homines.

Qui timent Dominum ſperauerunt in Domino, adiutor eorum, & protector eorum eſt.

Alium ordinem præter ſuperiores poſuit. edocet quippe diuinus ſermo, licet aliquis ſacerdotij dignitatem non habeat, neque ex Iſraëlitica cognatione ſit, diuino tamen timore præditus ſit, & de virtute coram gerat; æqualem opem etiam ipſum ab vniuerſorum Deo conſecuturum: erant ſanè olim apud Iudæos huiuſmodi homines multi, qui ex Abrahæ radice minimè orti erãt: ex aliis namque gentibus acceſſerunt Proſelyti nuncupati, quique res diuinas magnifaciebant. & modo gentes cognationem Abrahæ ſecundum carnem non habent, ſed Abrahæ fidem habentes, filij Habrahæ vocantur.

Dominus memor fuit noſtri, & benedixit nobis, benedixit domus Iſraël, benedixit domus Aaron, benedixit omnibus, qui timent Dominum.

Eandem diuiſionem etiam hoc in loco fecit, fructúmque ſpei demonſtrauit, benedictionem enim ſpei coniunxit, & hanc inquit impertiiſſe non modo domui Iſraëlis, & Aaronis domui, verum etiam timentibus eum. Deinde rurſus ætatum, dignitatúmque diuiſionem facit.

Puſillis cum maioribus.

Non enim modo benedixit iuuenibus, verum etiam eis, qui conſenuerunt, nec ſolum diuitiis affluentibus, ſed etiam hominibus in paupertate viuentibus, nec ſolum eis, qui libertate ſunt honorati, verum etiam eis, qui ſeruitutis iugum ferre coacti ſunt.

Adiiciat Dominus ſuper vos, ſuper vos, & ſuper filios veſtros.

Iis, qui diuinam ſpem poſſident, incrementum, & amplificationem propheticus ſermo precatur.

Benedicti vos à Domino, qui fecit cælum, & terram.

Porrò conſequimini, ait, omnino hanc opem, vtpote qui ab vniuerſorum creatore benedictionem accepiſtis.

Cælum Cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum.

Ipſe enim Cœlum habitationem habet, non hoc, quod videtur, ſed illud, quod ſuperius eſt, quod huiuſce veluti tectum eſt, quemadmodum hoc, quod videmus noſtrum eſt tectum. Habitat verò in cœlo vniuerſitatis Dominus, minimè circumſcriptam habens naturam, ſed choris Angelorum, qui ibi verſantur, gaudens: terram igitur hominum generi diſtribuit. Non igitur Iudæorum tantùm curam gerit, ſed omnium hominum, quibus & terram habitationem dedit.

Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes, qui deſcendunt in Infernum, ſed nos, qui viuimus, laudabimus te Domine, ex hoc nunc, & vſque in ſeculum.

Mortuos vocauit eos, qui inanimis Idolis ſeruiunt: quid enim eſt illis ſtupidius? Viuentes verò eos, qui Deum viuentem adorant, quibus diuinum attribuit hymnum. Præterea edocet decere eos, qui Deum colunt, cum omni alacritate ipſum laudare, adhuc viuentes, vtpote quos hoc mors facere prohibeat. Idcirco in alio inquit pſalmo, Cantabo Domino in vita mea, pſallam Deo meo quandiu fuero. *Pſal. 145.*

Pſalmi CXIV. Interpretatio.

Hallelvia.

Multis, & vniuerſi generis calamitatibus Antiochus cognomento Illuſtris Iudæos afflixit, & fuit in cauſa, vt multi, qui in deſidia viuebant, diuinam tranſgrederentur legem, pietatis verò ſtudioſi pro hoc propenſo animo certamina ſuſcipientes, triumphales coronas adepti ſunt. hanc horum fortitudinem præſens pſalmus præcinit: narrat autem eodem tempore & miſeriarum impetus, & robur ab vniuerſorum Deo ipſis præbitum.

Dilexi quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ, quia inclinauit aurem ſuam mihi.

Hæc dicere vaticinatio ipſos edocet, nihil mihi potius eſſe, nihilque deſiderabilius, quàm res diuinas, & Deum colere, quandoquidem meas preces admittit, ſuáque ope me dignatur.

In diebus meis inuocabo.

Propterea per totam meam vitam ipſum lau-

dibus celebrabo, auxiliúmque ab ipſo implorabo. deinde narrat calamitatum multitudinem.

Circumdederunt me dolores mortis, & pericula Inferni inuenerunt me.

Propriè dolores vocantur illi, qui ante partum parturientis ſunt. ex hac igitur tranſlatione dolores inferorom vocantur illæ calamitates, quæ propè ipſam mortem ducunt. Dicit igitur multis, vniuerſiqoe generis doloribus circundatos eſſe, adeo vt prope ipſam mortem ſint, inferorúmqoe ianuas apprehenderint.

Tribulationem, & dolorem inueni, & nomen Domini inuocaui.

Verùm nequaquam otio, oeque deſidiæ me ipſum addiai, cùm in has incidiſſem, oeque ad alias vitæ voluptates me applicui, ſed luctibus, lachrymiſque viſus, & continuè precans, diuioam efflagitabam opem. boc ex Machabæorum hiſtoria accuratius diſci poteſt. Cùm enim in ſolitudinem pietatis alumni effugiſſent, & fame, & ſiti preſſi eſſent, Deum obſecrabant, auxiliúmque ab ipſo nacti ſunt.

O Domine libera animam meam.

B Hæc, inquit, precans dicebam, Opem ferô Domine, ab impendentibus malis noſtras animas libera: nooeram igitur preces fundens, poſtulata me cooſecuturum, cùm de eius benignitate periculum fecerim. Hoc enim ſubdidit.

Miſericors Dominus, & iuſtus, & Deus noſter miſeretur.

Fontes enim miſericordiæ hominibus profundit, habet autem & ioſtitiam, iniuſtos pœnitentia vti nolentes plectit. bis enim de miſericordia mentionem facit, cùm ſemel de iuſtitia meminerit: Vincit enim Dei benignitas iuſtitiæ ſententiam.

Cuſtodiens paruulos Dominus.

Talem enim de hominibus gerit curam, vt etiam omni cura fœtus dignetur, & non modo eos, qui iam in lucem editi ſunt curat, ſed etiam conſeruat, & cuſtodit qui io vuluis matrum deliteſcunt, atque in aqois male olentibus natant, & io anguſto loco cohibentur, & in lucem effert, lactiſque fontes ſubminiſtrat, & ab inimicis dæmonibus inſidiantibos vindicat, & vt vno verbo dicam, paternam curam impertit. non temere C autem horum diuinus ſermo fecit mentionem, verum edocens, non modo vniuerſitatis Deum iuſtorum fructus remunerare, ſed etiam io benefaciendo ipſum præuenire, & eos qui non ſunt, fabricare, & cùm effinxerit, curam gerere, demúmque poſt perfectam ætatem iuſtitiæ fructus opperiri, & rurſus tunc viros probos plurimis beneficiis afficere.

Humiliatus ſum, & liberauit animam meam.

Symmachus autem ſic, Defeci, & ſalutem mihi præbuit. ſi enim infantes, qoi nondum eius cognitionem acceperunt, talem ab ipſo curam cooſequontur; quanto magis iis, qui ſyncerè ipſom colunt, ſalutem impertit? Protinus igitur, cùm nos ob calamitates depreſſos vidiſſet; ſua ope dignatus eſt.

Conuertere Domine in requiem tuam, quia benefecit tibi.

Adhortantur ſeipſos, & accendoot in fortitudinem, multitudinem beneficiorum præ ſe ferentes, & ſeipſos docent, quamuis pro pietate mortem ſubierint, in iocundam tamen, & gratam vitam transferendos eſſe. Requiem enim, A illum vocauit. indicant autem hoc etiam ea, quæ ſequuntur.

Quoniam eripuit animam meam à morte, oculos meos à lachrymis, & pedes meos à lapſu, placebo Domino in regione viuorum.

Regionem autem *viuorum*, Non præſentem nuncupat vitam, in qua ſunt fletus, & gemitus, & morbi, & mortes, & peccata, & calamitates, ſed vitam ab his omnibus liberam, in qua ſine ærumnis eſt virtutis poſſeſſio, & ſine laboribus iuſtitiæ diuitiæ adſunt. Qui enim has hîc comparare cum laboribus voluerint, amplificabunt illic ipſas ſine laboribus. hymnum igitur de gratiarum actione afferent, eò quod oculi quidem à lachrymis ſunt liberati, & pedes labilem vitam effugerunt, & anima peccati mortem declinare potuit, & edoeent ſe ipſos, vt rerum triſtium impetus viriliter perferant, mortémque deſpiciant, eo quod vita tranquilla morti ſoccedat.

Pſalmi CXV. Interpretatio.

Halleluia.

Hebræus, cæterique Interpretes, atque etiam Syrus hunc præcedentibus connectunt: quandoquidem eundẽ ſenſum habet, & nonum pſalmum bifariam diuidentes, horum duorum pſalmorum cooiunctiooe æqualem pſalmorum numerum conſeruant. idem tamen habet argumentum. Qui enim illic de viuentiom regione mentionem fecerunt, & hunc finem poſueront, hoc in loco eaotdientes dicunt.

Credidi propter quod locutus ſum.

Non enim corporeis oculis illam conſpexi regionem, ſed manifeſtam fides hanc mihi fecit.

Ego autem humiliatus ſum nimis, ego dixi in exceſſu meo, omnis homo mendax.

Aquila autem ſic, Ego dixi, dum obſtupeſcerem, omois homo mendacium, Theodotion verò, Omnis homo defecit, ſed Symmachus, Et dixi, dum anaius eſſem, omnis bomo mentitur. Verùm non temerè omoes poſui interpretationes, ſed oſtendere volens humanam felicitatem, mendacium vocare, quæ quàmptimum diffluit, coo- C ſtánſque nibil habet: quandoquidem ait, cùm repẽtinam hoiuſmodi mutationem conſpexiſſem, cumq́oe priſtinæ noſtræ felicitatis meminiſſem, & aſſiduas calamitates cernerem, dixi mœrens, nihil eſſe firmum, atqoe ſtabile, ſed is, qui præſentibus tanquam permanentibus fidit, fruſtratur, ſoáqoe ſpe aberrat. Hoc etiam in trigeſimo octauo pſalmo inquit, Verumtamen omnia vanitas omnis bomo viuens. harum rerum conſcius ſapiens ille Salomon, licet omni felicitate affluxerit, & naturam rerum humanarum attigerit, boc poſuit exordium, inquiens, Vanitas vanitarum, & omnia vanitas. *Eccleſ. 1.*

Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?

Multis, variíſque beneficiis affectus, ignoro quas res beneficij auctori rependam. Non temerè autem bunc verſiculom cum ſoperiori cooiunait, ſed edooens etiam in variis vitæ mutationibus propriam opem hominibus vniuerſitatis Deum impertire, vnioerſiqoe generis conſolatiooem mœreotibus afferre: hoc & beatus inquit Paulus,

2. Cor. 1. Paulus, Benedictus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra, vt poſſimus & ipſi conſolari eos, qui in omni preſſura ſunt, per exhortationẽ, qua exhortamur & ipſi à Deo, quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita abundat per Chriſtum conſolatio noſtra. Hoc etiam beatus Dauid inquit, Secundum multitudinem dolorum meorum conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Pſal. 93.

Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo: vota mea Domino reddam coram omni populo eius.

Decet igitur audacter pro ipſo mortem ſubire, & hanc remunerationem pro variis beneficiis dare. *Calicem* enim *ſalutis*, pro pietate appellauit mortem: ſic enim & dominus nominat, Pater enim, ait, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte. & Apoſtolorum iugo communicationem Regni poſtulanti ſic inquit, Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum? Hoc igitur & hoc in loco præclari, & optimi, & pietatis athletæ vt faciant ſe ipſos adhortantur, & hanc promiſſionem perficiunt, eorum ciuibus cernentibus, vt & ipſos in eundem amorem accenderent. Deinde huiuſmodi mortis fructum demonſtrat.

Matt. 26.

Matth. 20.

Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius.

Si autem Deus eſt pretioſus, cuinam ſanctorum non venerandus eſt?

O Domine ego ſeruus tuus, ego ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ.

Siquidem igitur mortem illam admiratione dignam ſubiuerimus, gloriam, & honorem à Deo conſequemur. Si verò hoſtibus ſuperiores facti, illorum aciem profligauerimus, hymnum de gratiarum actione Domino afferemus, ſeruitutem confitentes, & hanc ex maioribus habere gloriantes, homines enim ſeruire coacti, aliquando maiores habuiſſe liberos gloriantur. Beneuoli verò Dei ſerui ſeruitutem ex maioribus habere confitentur, meritò hanc maximam eſſe credentes.

Dirupiſti vincula mea.

Cùm à multis, diuerſiſque calamitatibus me liberaſſet.

Tibi ſacrificabo hoſtiam laudis, & nomen Domini inuocabo, vota mea Domino reddam in conſpectu populi eius, in atriis domus Domini in medio tui Hieruſalem.

Porrò à calamitatibus liberatus, erga beneficia minimè ingratus ero, ſed laudis ſacrificium rependam, hymnúmque de gratiarum actione ciuibus omnibus meis cernentibus perſoluam, & hinc vtilitatem percipiens: afferam quippe hoc ſacrificium rationis compos in templo nomini tuo conſecrato. Hinc igitur etiam diſci poteſt, lege obtinente eos, qui magis ſecundum ſpiritum legem attendebant, hoſtias rationis compotes ſacrificiis ratione carentibus prætuliſſe, nouum teſtamentum adumbrantes. Decet ſanè ſcire omnibus triumphatoribus Martyribus vtrumque pſalmum congruere: quandoquidem idem propoſitum eſt horum, & illorum: illi namque pro lege, & pro latore legis mortem admiratione dignam ſubiuerunt, & hi pro illo, qui ſalutem dedit, mortémque euertit, præſenti vitæ mortem prætulerunt.

Pſalmi CXVI. Interpretatio.

Halleluia.

Hic etiam hymnus omnibus hominibus congruens eſt: adhortatur enim ſpiritus gratia eos, qui ſalutem adepti ſunt, vt beneficij auctorem laudent.

Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.

Eodem tempore omnes in choream vocat: quandoquidem gentibus omnibus non modo Græcis, & Romanis, verum etiam omnibus barbaris ſalutis occaſionem præbuit, ſacris Apoſtolis beneficij miniſtris vſus. Euntes enim, inquit, docete omnes gentes, baptizantes illas In nomine patris, & Filij, & Spiritus ſancti, docentes illas ſeruare omnia, quæcunque mandaui vobis. huic legi obtemperantes, totam terram, atque mare percurrerunt, & hi quidem Indos ad Chriſtum adduxerunt, hic verò Ægyptios, alius autem Æthiopes. Et beatus Paulus breuiter docet, quot gentibus ſalutaria præconia attulit, inquiens ita, Vt ab Hieruſalem per circuitum vſque ad Illyricum repleuerim Euangelium Chriſti, (non enim rectam incedentes viam, ſed gentes, quæ in medio erant, circumeuntes ſalutaria afferebant præcepta) ſic autem prædicaui Euangelium hoc, non vbi nominatus eſt Chriſtus, ne ſuper alienum fundamentum ædificarem, ſed ſicut ſcriptum eſt, quibus non eſt annunciatum de eo, videbunt, & qui non audierunt de eo, intelligent. Poſtea igitur in Italiam venit, & in Hiſpanias peruenit, & Inſulis, quæ in mari iacent, vtilitatem attulit, Romanis quidem ſcribens, ait, Spero enim cùm in Hiſpanias proficiſci cœpero, quòd præteriens, videam vos, & à vobis deducar illuc, ſi vobis primum ex parte perfruitus fuero. Et admirabili Tito ſcribens, inquit, Huius rei gratia dereliqui te Cretæ, vt conſtituas per ciuitates preſbyteros, ſicut ego diſpoſui tibi. Sic maximus ille Ioannes Aſiam à priſtino errore liberauit, ſic diuinus Andreas Græciam diuinæ cognitionis radiis illuſtrauit, ſic diuiniſſimus Philippus vtrorúmque Phrygum errorem redarguit, ſic magnus Petrus ab Hieroſolyma vſque ad Romanorum vrbem percurrit, omnibus veritatis radios afferens, ſic omnes totum terrarum orbem obeuntes, & ignorantiæ nubem diſcuſſerunt, & iuſtitiæ Solem demonſtrarunt: meritò igitur diuinum oraculum, vt omnes gentes Deo afferant hymnum, commonefacit, poſtquam omnes ſalutem adepti ſunt.

Matth. 28.

Roman. 15.

Eſa. 52.

Tit. 1.

Laudate eum omnes populi.

Per totum terrarum orbem Iudæi olim diſſipati erant, vnum Deum colere edocti, poſtquam igitur non amplius vnicam incolebant Palæſtinam, neque vnum faciebant populum, ab vno Rege gubernati, ſed inter gentes diſperſi, illorum principibus obediebant, per ſe ipſos verò viuebant legis præcepto obtemperantes iure non populum ipſos, ſed populos nominat: quandoquidem plurimi etiam ex his diuinum ſuſceperunt præconium. In vrbe namque Hieroſolymæ tria millia, & quinque millia eodẽ tempore piſcatores piſcati ſunt. & poſtea multæ myriades fuerũt, vt inquit diuinus Iacobus, & in Syria, & Cilicia, & Lycaonia, & Piſidia, & Aſia, & Pãphylia, & in

cæteris omnibos gentibus priſtinis Iudæis dioina præconia Apoſtoli attulere, & hi quidem crediderunt, & veritate perfruiti ſunt, alij verò fructuoſis doctrinis contradicebant: meritò igitur ſermo diuinus hos, vt beneficij auctorem laodent, adhortatur: hos namque populos nuncupauit.

Quoniam confirmata eſt ſuper nos miſericordia eius.

Vnico namque populo vſus, noſtram tracta-
Tit. 3. uit ſalutem. ſic & beatus inquit Paulus, Cùm autem benignitas, & bumanitas apparuit Saluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum multam ſuam miſericordiam ſaloos oos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis ſpiritus ſancti, quem
Ephes. 2. effudit in nos abundè. Et rurſus, Gratia ſaluati eſtis per fidem, & hoc non ex vobis (Dei enim donum eſt.) & alibi, Fidelis ſermo, & omni ac-
Timot. 1. Roman. 5. ceptione dignus, quia Chriſtus Ieſus venit in hunc mondum peccatores ſaloos facere, quorum primus ego ſum, ſed miſericordiam conſecutus ſum. Commendat autem Deus ſuam charitatem in uobis, quoniam cùm eſſemus adhuc peccatores, Chriſtus pro nobis mortuus eſt, iure igitur diuinum oraculum inquit, Quoniam confirmata eſt ſuper nos miſericordia eius.

Et veritas Domini manet in æternum.

Quam enim ſalutem per ſanctiſſimos Vates promiſit, largitus eſt: hoc etiam beatus ait Paulus, exordiens epiſtolam ad Romanos, Paulus ſeruus Ieſo Chriſti vocatus Apoſtolus, ſegre-
Rom. 1. gatus in Eoangelium Dei, quod antè promiſerat per propbetas ſuos in ſcripturis ſanctis. Et rorſus, Dico enim Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe
Roman. 15. circumciſiouis propter veritatem Dei, ad confirmandas promiſſiones patrum, gentes aotem pro miſericordia bonorare Deum. Poſtquam igitur Deus rerum omnium conditor promiſſa impleuit, & ſalutem, quam pollicitus eſt, donauit, omuibúſque miſericordiæ fontes reſeraoit, & vos, qui ex Iudæis acceſſiſtis, & nos, qui ex gentibus credidimus, couſonantem laudem communiter beneficij auctori rependamus.

Pſalmi CXVII. Interpretatio.

Hallelua.

Et hic etiam hymnus eſt ab his, qui ſalutem à Deo conſecuti ſunt, allatus. Iudæi namque poſt reuerſionem, cùm omnes finitimi in vnum coacti eſſent, atque etiam gentes alias & barbaras conflaſſent, deinde cum plagis à Deo illatis profligati eſſent, ſecundum Ioelis, & Ezechielis, & Michææ, & Zachariæ vaticinationem, hunc hymnum de gratiarum actione Deo afferunt. Quoniam autem in illis potius res noſtræ adumbrabantur, congruit hæc ſuauis ſymphonia iis, qui ex gentibus crediderunt, qui cùm à multis principibus & ſubditis, populis, & ducibus populi, & Regibus, & Imperatoribus perſequentibus cruciati, & ſupplicus affecti, infinitas mortis ſpecies perpeſſi eſſent, hoſtibus ſuperiores euaſerunt. His igitur & illis ſpiritus gratia hymnodiæ doctrinam propoſuit.

Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.

Laudibus proſequamini eum, qui bonus eſt,
A & bouorum largitor. quandoqoidem perennem habet miſericordiam, & hanc precantibus ſuggerit.

Dicat nunc domus Iſraël, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius. Dicat nunc domus Aaron, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.

Cum horum per diuiſionem meminiſſet, eorum qui ex gentibus crediderunt, communem memoriam facit.

Dicant nunc omnes, qui timent Dominum, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.

Omnes, inquit, Dei benignitatem laudate, & vos, qui ex Iſraëlis genere originem ducitis, maiorúmque pietate gloriamini, & qui inter ipſos ſacerdotio dignati eſtis, & qui ex diuerſis gentibus eſtis maiorum impietate liberati, quandoquidem vnus eſt omnium Deus, variáque beneficia omnibus affert, & petentibus miſericordiam porrigit. Deinde manifeſtius Dei prouidentiam edocet.

De tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine.

Non enim malorum impetum impediuit, ſed
B oſtendit pericula, & actutum hæc diſſipauit. Hoc etiam in quarto inquit pſalmo, In tribulatione dilataſti me, boc eſt, maiorem dolore couſolationem mihi attuliſti.

Dominus mihi adiutor, & non timebo quid faciet mihi homo. Dominus mihi adiutor, & ego deſpiciam inimicos meos.

Vniuerſitatis enim dominum adiutorem habens, hoſtiom impetus minimè perborreſco, ſpero enim ab ipſo opem nactus, ſtragem illorum quàmprimum videre. Deinde bonis ratiocinationibus piam mentem confirmat.

Bonum eſt confidere in Domino, quàm confidere in homine: bonum eſt ſperare in Domino, quàm ſperare in principibus.

Nam bonus & benignus eſt, & bona vult, & quæcunqoe vult facere poteſt, immortalémque poteſtatem habet. Homines verò & natura interitui obnoxij ſunt, & mente volubiles, & ſæpius bona volunt, aliqoando verò volentes iniuria affectis opem afferre, non poſſunt, & licet imperent, ad tempus habent imperium, & Regnum apud homines fluxum eſt, parúmqoe
C temporis durat, melius eſt igitur hominum opem derelinquere, & diuinum auxilium implorare.

Omnes gentes circuierunt me, & in nomine Domini vltus ſum eos.

Eccleſia quidem omnium gentium perpeſſa eſt impetus, Hieroſolyma verò non omnium, ſed aliquarum: ab illis igitur hyperbolicè hæc oratio profertur, ſed ab Eccleſia verè. Qui enim per ſingulas gentes crediderunt, ab infidelibus tumultus, & pericula paſſi ſunt, verumtamen & hi, & illi Deo freti, repugnantes expugnarunt.

Circundantes circundederunt me, & in nomine Domini vltus ſum eos.

Symmachus autem ſic, Circundederunt me, & rurſus circundederunt me. hoc eſt, frequentibus irruptionibos, variiſque obſidionibus vſi ſunt, ego autem Dei imploratioue munitus, illorum aciem profligaui.

Circundederunt me ſicut apes fauum.

Quemadmodum, inquit, Apes fauum inuenientes, mellis humorem ſugunt, ſic iſti pietatis dulcedinem

dulcedinem mihi, quæ in me ineſt, eripere conati ſunt.

Et exarſerunt ſicut ignis in ſpinis.

Sperarunt autem admodum facilè me ſuperare, ſicut ignis cito ſpinas conſumit.

Et in nomine Domini vltus ſum eos.

Hæc autem expectantes, ſua ſpe deciderunt, mea ſpe debellari, quandoquidem meum dominum omnibus illis oppoſui, & per ipſum victoriam reportaui.

Impulſus euerſus ſum, vt caderem, & Dominus ſuſcepit me.

Hæc bis & illis congruunt: illi enim extremam internecionem perpeſſi eſſent, niſi diuinam nacti eſſent gratiam, & hi in impietatem prolapſi eſſent, niſi diuina virtus eos fulſiſſet.

Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem.

Ipſum igitur habemus, & potentiam, & victoriam, & fontem laudis: ab ipſo enim bona conſecuti, cum lætitia, & laude hymnum afferimus.

Vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorum.

Poſt enim victoriam cùm à priſtinis luctibus liberati eſſent, in gaudiis & laudibus erant, Deum decantantes.

Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me.

Dexteram, vt ſæpius diximus, Bonam actionem nuncupat. Sanè bene agentes victoriam non ſibi ipſis aſcribunt, neque propria alacritate, & potentia freti ſunt, ſed hanc à diuina gratia ſe adeptos eſſe exclamant.

Dextera Domini fecit virtutem, non moriar, ſed viuam, & narrabo opera Domini.

Cùm igitur ſuperum auxilium adeptus eſſem, cumque mortem ſuperaſſem, diuina beneficia & neſcios docebo, & ſcientibus in memoriam reuocabo, horumq; beneficiorum memoria amorem erga ipſum accendam.

Caſtigans caſtigauit me dominus, & morti non tradidit me.

Siuit enim, vt res triſtes me adorirentur, paternè me erudiens, moleſtam verò horum nubem diſcuſſit, & à detrimento, quod illinc manare potuerat, me penitus vindicauit.

Aperite mihi portas iuſtitiæ, ingreſſus in eas, confitebor Domino.

Portas iuſtitiæ non templi ianuas nuncupat, ſed diuerſas virtutis ſpecies. per illas nanque vniuerſitatis Deus dignè laudari poteſt. & hoc planius per ſequentia demonſtrauit, veluti enim reſponſionem quandam dat, & inquit.

Hæc porta Domini, iuſti intrabunt in eam.

Sic etiam adoleſcenti viam ad æternam vitam Luc. 18. ducentem diſcere volenti, dominus inquit, Man- Exod. 20. data noſti, non mœchaberis, non furtum facies, honora patrem tuum, & matrem tuam, & dilige proximum tuum ſicut te ipſum. eodem modo & dominus portam ſe ipſum nominauit, vtpote qui Iean. 10. virtutis eſt dux, & præceptor. Ego enim, ait, ſum oſtium ouium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur, & ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet. Hoc etiam hic diuinum inquit oraculum, Hæc domini porta, iuſti intrabunt in eam.

Confitebor tibi quoniam exaudiſti me, & factus es mihi in ſalutem.

Laudo te igitur, qui meas preces admiſiſti, ſalutemque largitus es.

Lapidem, quem reprobauerunt, hic factus eſt in caput Anguli.

Hoc licet millies Iudæi impudenter negent, tamen ad alium referre non poſſunt: etenim diuiſarum Tribuum Zorobabel dux erat, ſed non diutius perſtitit, Dominus autem Chriſtus cùm in vnum coegiſſet duos parietes à ſe inuicem ex diametro diſtantes, eos inquam, qui ex Iudæis, quique ex gentibus crediderunt, hos quidem impietati ſeruientes, illos verò legis iugum ferentes, ea, quæ ſeparata erant, coniunxit, & vnam ex vtriſq; conflauit eccleſiam, Angulum quendam imitatus, duos muros colligantem. hũc igitur lapidem, quem olim ædificabant Phariſæi, & Saducæi, & Sacerdotes, & Scribæ reprobrauerunt, & cruci affixerunt, ſed factus eſt in caput Anguli, vel ſecundum Symmachum, Angularis. De hoc lapide per Vatem Eſaiam Deus vaticinatus eſt, Ecce ego Eſa 28. mittam in fundamentis Sion lapidem pretioſum, electum, angularem, honoratum in fundamentis eius, & omnis qui crediderit in illo, non confundetur. Hoc & beatus inquit Paulus, Superædifica- Heb. 2. ti ſupra fundamentum Apoſtolorum, & Prophetarum, cum ſit petra angularis eius Chriſtus Ieſus. Hunc lapidem beatus Daniel vidit exciſum ſine Daniel 2. manibus, edocens Virginis fœtum ſine communicatione fuiſſe, hunc vidit, idolum terentem, hoc eſt vitæ vanitatem, & montem magnum factum, & orbem operientem.

A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris.

Huiuſce autem gratiæ largitor eſt Deus, nos verò inexplicabilem eius benignitatem admiramur.

Hæc dies, quam fecit Dominus, exultemus, & lætemur in ea.

Diem à Deo factam vocat, in qua hic lapis poſt crucem à mortuis rediit: actutum enim poſt è mortuis reditum ſacris Apoſtolis præcepit, vt irent, & docerent omnes gentes, ſanè hanc diem potiſſimum à Deo factam eſſe dicit. Quoniam etiam à principio lucem in hac Deus fecit, & cùm hæc Dies Saluatoris reſurrectionem accepiſſet, radios iuſtitiæ ſolis in totum terrarum orbem emiſit, & cùm lucem fabricaſſet, lucem diem vocauit, nihil aliud ſanè in illa die fecit. hæc igitur dies ſola ſecundum primum diem, luminis inſtitutionem accepit. in ſecunda nanque die firmamentũ fecit, in tertia, plantas, & ſemina, & in aliis ſimiliter alia. In prima quippe die lucem, vocauit verò lucem diem; iure igitur inquit, Hæc dies quã fecit dominus, exultemus, & lætemur in ea; vtpote qui in ipſa bonorum fontes accepimus.

O Domine ſaluum me fac, ô Domine bene proſperare.

Et in poſterum tempus ô domine ſalutem largire, & viam ad te ducentem facilem, & expeditam nobis fac.

Benedictus qui venit in nomine Domini.

Porrò hanc vocem pueri domino attulerunt, in reprehenſionem eorum, qui diuina oracula docere profitebantur, & veritatem cognoſcere nolebant. cùm enim Scribæ & Phariſæi Samaritanum dominum appellaſſent, pueri ipſum eſſe venientem & benedictum dicebant, & hanc vocem, ô Math. 21. *Sanna*, in hac etiam vaticinatione ineſt, quandoquidem, ſaluum me fac, ô Sanna poſitum in

Matth. 57. Hebræo contextu inuenimus. Hinc etiam & beatus Ioannes Baptiſta ſuos diſcipulos ad veritatem ducens, per illos dominum interrogauit, tu es, qui venturus es, an alium expectamus? & cùm eſſet dominus, in nomine Domini venit, ſic etiam Iudæis dixit, Ego veni in nomine patris mei, veniet alius in ſuo nomine, & illum accipietis, & cùm eſſet benedictus, benedicti eſt filius, ſimiliter & Pontifex interrogauit, tu es filius benedicti?

Benediximus vobis de domo Domini.

Hæc ſuis amicis, qui victoriam adepti ſunt inquiunt, Huiuſce lapidis benedictionem vobis afferimus, qui domus factus eſt, in qua Deus verbum habitauit, (Ioan. 1.) Verbum enim, inquit, caro factum eſt, & habitauit in nobis. & dominus Iudæis dixit, (Ioan. 2.) Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.

Deus Dominus illuxit nobis.

Manifeſto hoc in loco dominum Chriſtum Deum declarauit. Quem enim ſuperius lapidem vocauit, & poſtea benedictum, & qui venit in nomine domini, ipſum nominat Deum, & dominum, qui ſe ipſum ad conſpiciendum præbuit, quiq; ſalutem iis, qui crediderunt largitus eſt.

Conſtituite diem ſolemnem in condenſis vſque ad cornu altaris.

Congregamini omnes, & diem feſtum maximum agite, propriā ſalutem celebrantes, vt ad altare vſque ipſum, frequētia conſtipata perueniat, quandoquidem In condenſis, pro Conſtipati, & frequentia coarctati poſuit. Hoc nanque verbum Condenſum, denſum etiam qui extra noſtrum ſermonem ſunt, vocant.

Deus meus es tu, confitebor tibi, Deus meus es tu, & exaltabo te.

Te noui Deum, te noui Dominum, te beneficij auctorem per vitam celebrabo.

Confitebor tibi, quoniam exaudiſti me, & factus es mihi in ſalutem. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſeculum ſeculi miſericordia eius.

Primùm ſe ipſos, vtpote aliorum duces in hymnorum cantilenam mouentes, hoc pacto & alios adhortantur, vt bonum dominum celebrent, quippe qui affatim miſericordiæ fontes porrigit. Sciendum eſt autem iis, qui à gentibus illis obſeſſi erant, congruere, vt ſcirent eum, qui ex ipſis ſecundum carnem oriturus, quique omnibus ſalutem largiturus erat: ſic enim audaciores contra inuadentes euadebant, recreari ob fidem benedictionis, quæ in ipſis occulebatur.

Pſalmi CXVIII. Interpretatio.

Halleluia.

Multas, variaſque rerum viciſſitudines diuinus Dauid habuit: etenim hoſtes fugitauit, & hoſtes inſecutus eſt, & in mœrores incidit, & iucundiorem rurſus habuit vitam, & diuinam inceſſit viā, & excidit inter eundum, & rurſus diuinas ſecutus eſt leges. Hæc omnia igitur eodem tempore in hoc pſalmo collegit, & preces ab ipſo Deo allatas ſingulis temporibus inuicem connectens, vnam vtiliſſimam precationem homines docet, per quę aſſerit, quomodo poſſit fieri, vt rectè eam virtutis partem exequamur, quæ in agendo conſiſtit: non negligit tamen dogmatum ſedulitatem, ſed præceptis de moribus horum doctrinam apponit, vt A præſens pſalmus poſſit exquiſitæ virtutis ſtudioſos in ipſa perficere, & segniter viuentes ad ſtudium accendere, & mœrentes recreare, & corrigere pigros, & vt vno verbo dicam, vniuerſi generis medicinam variis hominum affectibus adhibere.

Beati immaculati in via.

Eos beatos eſſe ait, qui regiam incedunt viam, non deflectendo nec dextrorſum, neque ſiniſtrorſum legis præcepta tranſgredientes: qui ſint hi, edocet.

Qui ambulant in lege Domini.

Qui enim ſecundum hanc viuunt, reprehendi minimè poſſunt. *Viam* nanque, Vitam vocat: quandoquidem hanc ex partu ad ſepulcrum vſq; omnes incedimus.

Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius, in toto corde exquirunt eum.

Et decimum octauum explanantes pſalmum diximus, quid differat lex à teſtimonio, & à iuſtificationibus, & à iudiciis, & à mandatis: tamen ſummatim ea, quæ dicta ſunt in memoriam reuocemus. Legem vocat ab vniuerſitatis Deo per diuinum Moſem latam, Mandata verò, & præcepta, B rurſus vocat legem, tanquam regio more ab ipſo iniunctam, & imperatam, Iuſtificationes tanquam illam, quæ rectè agentem iuſtum declarare poteſt, Iudicia autem, tanquam diuinas ſententias oſtendentem, & digna præmia eorum, qui ſecundum legem, & eorum, qui iniquè viuunt, Teſtimonia vero, tanquam teſtantem, & demonſtrantem quibus ſuppliciis obnoxij ſunt ij, qui ipſam tranſgrediuntur. Beatos igitur eſſe dicit etiam hîc eos, qui Dei teſtimonia continuè perſcrutantur, & in toto corde Deum quærunt: non cuiuſlibet autem eſt hoc, ſed eius, qui virtutis faſtigium apprehendit, quandoquidem huiuſmodi homo minimè mentem ſuam in Deum, & in inanes vitæ curas partitur, ſed totum ſe ipſum Deo addicit.

Non enim qui operantur iniquitatem, in vijs eius ambulauerunt.

Hanc diuiſionem etiam in primo pſalmo fecit: etenim ibi cùm beatos eſſe dixiſſet eos, qui dies noctéſque in lege Domini meditantur, & cùm meditationis fructum oſtendiſſet, ſubdidit, Non ſic impij, non ſic, & hoc in loco igitur, cùm beatos eſſe dixiſſet innocentes, eoſque, qui reprehendi minimè poſſunt, C edocet iniquitatis operarios aliam ſibi ipſis viam præparaſſe, & illam, quæ à Deo fixa eſt, dereliquiſſe.

Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis.

Hoc & per legē, & per Vates, & per ſacra Euangelia Dominus iubet, & tota diuina ſcriptura huiuſmodi latione legis referta eſt. Non enim ſimpliciter cuſtodire, ſed valde cuſtodire pręcipit, hoc eſt cum omni ſedulitate.

Vtinam dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas.

Propterea, ait, precor, vt mea via tua lege veluti quadam regula dirigatur, vt cuſtodire poſſim tuas iuſtificationes. & oſtendens huius fructum, infert.

Tunc non confundar cum proſpexero in omnibus mandatis tuis.

Peccati enim fructus eſt pudor, ſic & diuinus Apoſtolus inquit, Quem igitur fructum habetis Rom. 6.
tunc in quibus nunc erubeſcitis? Qui verò omnia mandata Dei perficiunt, à conſcientia fiduciam habent.

Confitebor

Confitebor tibi in directione cordis in eo, quòd didici iudicia iuſtitiæ tuæ.

Confeſſionem, Gratiarum actionem vocat. tunc, inquit, putum hymnum afferre potero, cùm omnia tua iudicia didicero, & ſecundum ipſam vitam duxero.

Iuſtificationes tuas cuſtodiam, non me derelinquas vſquequaque.

Sæpius diuina gratia nonnullos ad breue tempus deſerit, vtilitatem illis hinc procurans. Sic cùm magnus Elias derelictus eſſet, in timiditatis affectum incidit, & humanæ naturæ imbecillitatem didicit, ſed actutum rurſus diuinam nactus eſt gratiam. Sic diuinus Petrus, cùm negaſſet, prolapſus eſt, ſed protinus dominus eum ſuffulſit. Deſtitutus autem penitus diuina ope Iudas parata præda hoſtibus fuit. Derelictus etiam fuit beatus Dauid poſt peccatum illud, & in aſperas illas calamitates incidit, ſed rurſus erga Deum fiduciam recepit, & illinc opem conſecutus eſt: Saul verò penitus hac orbatus, & ſpiritus gratiam amiſit, & prauo ſpiritui obnoxius fuit. Iure igitur Vates precatur, ne derelinquatur vſquequaque, hoc eſt, ne gratia auxiliante ſpolietur.

In quo corrigit adoleſcentior viam ſuam? in cuſtodiendo ſermones tuos.

Volubilis eſt iuuentus, & ad malum prona, variis enim perturbationum vndis circumfunditur, indiget igitur duce, qui ad portum dirigat. Hoc autem eſt proprium diuinorum oraculorum: hæc enim auertendo nos à viis prauis, poſſunt nos corrigere, & ad diuinam viam deducere. quod enim eſt in equino pullo frenum, & domitor, hoc idem eſt in adoleſcentibus diuinus ſermo.

In toto corde meo exquiſiui te, ne repellas me à mandatis tuis.

Multi quidem Deum quærunt, ſed non in toto corde, partiuntur enim hoc non modo in rerum humanarum curas, verum etiam in abſurdas concupiſcentias, & in inuidias, & fraudes, & proximorum inſidias, diuinorum verò ſtudioſus omnem Deo conſecrat mentem, & ab illius prouidentia pendet.

In corde meo abſcondi eloquia, vt non peccem tibi.

Qui aurum poſſidet, vel argentum, vel pretioſos lapides, non foris hæc proponit, ſed intus in cellis, & thalamis occulit, vt manus eorum, qui parietes effodiunt, declinent. Similiter qui virtutis diuitias habet, has in anima abſcondit, ne per inanem gloriam animarum fures eas ſubripiant. aliud etiam diuinus ſermo edocet; nam ne omnibus diuina oracula afferamus, commonefacit,
Matth. 7. Non date enim, ait, ſancta canibus, nec proiicite margaritas veſtras ante porcos.

Benedictus es Domine, doce me iuſtificationes tuas.

Videlicet manſuetus, & benignus, & dignus, vt ab omnibus lauderis, idcirco precor te, vt ea à te diſcam, quæ me iuſtum reddere poſſunt.

In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.

Quæ enim à tua bonitate diſcerem, hæc neſcios docebo.

In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum ſicut in omnibus diuitiis.

Laborioſa eſt quidem virtutis via, ſed perfectis
Mat. 11. iucunda: propterea inquit Dominus Chriſtus, Accipite iugum meum ſuper vos, iugum enim meum bonum eſt, & onus meum leue. hoc etiam diuinum inquit oraculum, tuorum teſtimonio-
A rum poſſeſſionem quibuſlibet diuitiis iucundiorem ſibi eſſe. Hæc clauſula, Sicut in omnibus diuitiis, non temerè iacet, ſed vniuerſi generis opes declarat, quandoquidem multæ ſunt diuitiarum ſpecies. Alius enim aurum habens, nominatur diues, alius verò argentum, & alius multa terræ iugera arboribus conſitæ, partim verò ſatæ, & alius paſcua. ſed hæc omnia Vates comprehendens, diuiniſq; teſtimoniis comparans, dixit iucunda eſſe ſibi diuina teſtimonia, quemadmodum opum ſtudioſis omnes diuitiarum ſpecies.

In mandatis tuis exercebor, & conſiderabo vias tuas.

Propterea, ait, tuorum ſermonum meditationem continuè oſtentabo, per tuaſque vias iter faciam.

In iuſtificationibus tuis meditabor, non obliuiſcar ſermones tuos.

Tenacem tuorum oraculorum memoriam mihi ipſi cuſtodiam.

Retribue ſeruo tuo.

Non cuiuſlibet eſt hac voce vti: nemo enim prauam conſcientiam circumferens in præmium Iudicem excitat: qui autem rectis vtitur cogita-
B tionibus, cum fiducia hac vtitur voce.

Viuifica me, & cuſtodiam ſermones tuos.

Tuam enim nactus opem, peccati mortem effugiam, & vitam ex ſermonibus tuis percipiam.

Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.

Non enim omnes, qui diuina oracula lectitant, horum mirabilia conſiderant, ſed hi, qui ſuperbo ſplendore perfruuntur, quod etiam beatus inquit Paulus, Cùm autem conuerſi fuerint ad Deum, 2 Cor 3.
auferetur velamen, Dominus autem ſpiritus eſt. Ipſe igitur diuino lumine illuſtratus, iure exclamat, nos verò omnes reuelata facie gloriam domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem tanquam à domini ſpiritu: nos autem decet dominum orare, vt velum oculorum mentis noſtræ auferens, diuinorum oraculorum potentiam oſtendat.

Incola ego ſum in terra, ne abſcondas à me mandata tua.

Terram non habitamus, ſed diuerſamur, cùm parum enim temporis vixerimus, in aliam tranſimus vitam. Sanè hoc non omnes volunt ſcire, ſed
C in præſentibus bonis tanquam permanentibus, & ſtabilibus efferuntur, qui verò diuinarum rerum eruditus eſt, breuitatem vitæ nouit, idcirco incolam ſe ipſum nuncupat, & ſupplicat, vt diuina mandata non ignoret.

Concupiuit anima mea deſiderare iuſtificationes tuas in omni tempore.

Multi diuina iudicia deſiderant, cœlorumque regnum appetunt, ſed non ſemper, modò verò diuinis oblectantur, & modò corporis affectus ſequuntur, ſed Vates exoptat hoc habere deſiderium continuè.

Increpaſti ſuperbos.

Qui diuinas leges deſpiciunt, in ſuperbiæ morbum incidunt, ſed à iuſto Iudice pœnam accipiunt. hoc ſanè Abſalon perpeſſus eſt, hoc Saul, hoc Pharao, & Sennacherim, & Nabuchdonoſor, & alij innumeri. Hoc cùm Vates ſciret tanquam Propheta ſubiunxit.

Maledicti qui declinant à mandatis tuis.

Hanc execrationem lex etiam tranſgredientibus affert. Maledictus enim, ait, omnis, qui non Deut. 27.

permanet in iis, quæ iacent in libro legis huius, vt faciat ipſa. [A]

Aufer à me opprobrium, & contemptum, quia teſtimonia tua exquiſiui.

Contumeliis affecit Vatem Nabal, cùm ſeruum fugitiuum vocaſſet, & Gethæi. mœrens igitur ob hos, obſecrat, vt opprobria auertantur, vtpote qui diuina teſtimonia quæſiuit. non reſpondent igitur hæc verba conuitiis à Semeo iactatis, illa enim poſt peccatum fuerunt, hæc verò Nabal, aliorumq; ante peccatum exſiterunt.

Etenim ſederunt principes, & aduerſum me loquebantur.

Et Saul, & Abner, & Archirophel, & Abſalon.

Seruus autem tuus exaſerbatur in iuſtificationibus tuis.

Ego autem tuam ditionem confitens, tuas iuſtificationes meditabar.

Nam & teſtimonia tua meditatio mea eſt, & conſilium meum iuſtificationes tuæ.

Humana enim doctrina reiecta, tua mandata ſequor.

Adhæſit pauimento anima mea.

Hyperbolen humilitatis per hæc deelarauit. ſic [B] enim & in quadrageſimo tertio inquit pſalmo, Quoniam humiliata eſt in puluere anima noſtra, conglutinatus eſt in terra venter noſter.

Viuifica me ſecundum verbum tuum.

Non vitam ſine termino petit, ſed vitam ſecundum legem.

Vias meas enunciaui, doce me iuſtificationes tuas.

Omnes meas actiones tibi Domine præ me tuli, & nihil mearum rerum te latere permiſi, idcirco meis precibus annuiſti: precor autem te, vt accuratè tuas iuſtificationes perdiſcam.

Viam iuſtificationum tuarum inſtrue me, & exercebor in mirabilibus tuis.

Diuino intellectu nobis opus eſt, vt ſecundum diuinam legem virtutem percurramus, & qui aliis miſericordiam impertit, ne ad inanem reſpiciat gloriam, & qui in bonis operibus ſe exercet, humanam laudem contemnat, & vir continens ne ob intemperantiæ dedecus, ſed ob virtutis deſiderium continentiam amplectatur; iure igitur Vates ſupplicat, vt diuini intellectus particeps ſit, vt iuſtitiæ viam cognoſcat.

Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in [C] *verbis tuis.*

Aſſiduus peccati impetus ſæpius cogitationum tenorem diſſoluit, & eſt in cauſa vt athleta deficiat, & eam efficit, quæ deſidia vocatur, remiſſa verò anima in ſomnum incidit, ſomnus verò mortem inducit, idcirco vt confirmetur & corroboretur Vates obſecrat. hoc etiam in alio inquit [Pſal. 12.] pſalmo, Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte.

Viam iniquitatis amoue à me, & de lege tua miſerere mei, viam veritatis elegi, & mandata tua non ſum oblitus.

Neceſſaria eſt etiam hæc precatio, quandoquidem decet nos ab vniuerſitatis Deo implorare auxilium, vt ab iniuſtitiæ via deflectamus, & veritatis iter ſectemur, & firmam memoriam Dei teſtimoniorum circumferamus.

Adhæſi teſtimoniis Domine, noli me confundere.

Non ſimpliciter dixit, Secutus ſum, ſed Adhæſi, hoc eſt, nec parum quidem temporis ab hiſce meam mentem ſegregaui. Cæterùm quærit, vt huiuſmodi affectus fructum percipiat, nimirum, [A] vt ne vnius quidem ignominiæ periculum faciat.

Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.

Vtriſque opus eſt, & noſtra promptitudine, & Dei auxilio, neque enim diuina gratia bonam alacritatem non habentibus datur, neque humana natura abſque cœleſti auxilio rectè agere poteſt. Hoc & Vates edocet, mandatorum tuorum viam ſine impedimento cucurri, cùm rurſus facilitatem à te acceperim. *Latitudinem* enim *via*, Facilitatem vocauit. & alibi ait, In tribulatione dilataſti me. [Pſal. 4.] & rurſus, Dilataſti greſſus meos ſub me, & non [Pſal. 17.] ſunt infirmata veſtigia mea.

Legem pone mihi Domine in viam iuſtificationum tuarum, & exquiram eam ſemper.

Legem pone, Symmachus, Oſtende dixit, Aquila, & Theodotion, Illuſtra. Semper, inquit, tuæ legis illuſtrationis indigeo, vt iuſtificationum tuarum viam cognoſcam, & hanc ſine impedimento incedam.

Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam, & cuſtodiam illam in toto corde meo.

[B] Et Dominus, vt ſcripturas perſcrutemur iuſſit, ſed perſcrutantibus cœleſti lumine opus eſt, vt & inueniant illud, quod quæritur, & conſeruent quod ceperunt.

Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum, quia ipſam volui.

Non ſimpliciter efflagitat, vt vniuerſorum Deus eius dux ſit, ſed etiam propenſi animi deſiderium oſtendit.

Inclina cor meum in teſtimonia tua, & non in auaritiam.

Aquarum natura in procliue ferri ſolet, & ſi quem exitum inuenerit, illuc tota confluit, ſic Diabolo peccato viam reſerante, hominum natura in peius vergit. Igitur congruenter admodum Vates precatur, vt in diuina teſtimonia cor inclinetur, & vt tentationem tranſgrediendi in alterutram partem effugiat.

Auerte oculos meos, ne videant vanitatem.

Vanitas, quod inutile, & ſtultum eſt, vocatur. huiuſmodi quippe ſunt ea, quæ in vita iucunda videntur. ſic hæc & ſapiens Salomon nominat, [Eccleſ. 1.] Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. & cùm enarraſſet quomodo ædes ædificauit, & conſeuit hortos, & fecit aquarum piſcinas, ſubdidit, Et [Ibidem] ecce omnia vanitas, & afflictio ſpiritus. Supplicat igitur Vates, vt mentis oculi in nullam aliam contemplationem vergant, & ne præſentium rerum vanitate demulceantur.

Et in via tua viuifica me.

Secundum tuas leges mihi concede, vt viuere poſſim.

Statue ſeruo tuo eloquium tuum in timore tuo.

Conſtantem in tuis ſermonibus me redde, igitur timorem tuum in me cuſtodiens: videlicet, timor tuus mihi incumbat, territans, & nequaquam ſinens, vt ex tuis oraculis deflectam.

Amputa opprobrium meum, quod ſuſpicatus ſum, quia iudicia tua iucunda.

Aquila autem pro Suſpicatus ſum, Formidaui dixit, ſic etiam Theodotion: ſed Symmachus, Quod vereor, explanauit. Opprobrium autem hoc in loco vocat dedecus, quod ex peccato oritur: hoc enim & formidabat, & timebat, & ſuſpectam ducebat vitam, propterea non ſubdidit, vt ſolet,

ſolet; Quoniam iudicia tua quæſiui, aut cuſtodiui, ſed quoniam iudicia tua bona. nō modo enim peccatoribus pœnam intermiuaris, verum etiam pœnitentibus ſalutem polliceris: quandoquidem Iudicia, iuſtas Dei ſententias vocat.

Ecce concupiui mandata tua, in æquitate tua viuifica me.

Mihi optanti viam iuſtam concede.

Et veniat ſuper me miſericordia tua Domine.

Omnes nanque diuinæ benignitatis indigentes ſumus, & ille, qui vltimum virtutis faſtigium apprehendit, huius coutinuè indiget.

Salutare tuum ſecundum eloquium tuum, & reſpondebo exprobrantibus mihi verbum.

Quam ſalutem ô Domine in ſacris tuis ſermonibus pollicitus es, largire, vt inſultantibus mihi cum fiducia loquar. Qui enim in calamitatibus exiſtit, conuicia ſuffert, qui verò iucundam vitam ducit, redarguit coutumeliis afficientes.

Quia ſperaui in ſermonibus tuis.

A tuis enim promiſſis pendeo, & per hanc incedo ſpem.

Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vſquequaque, quia in iudiciis tuis ſuperſperaui.

Vt nos veritatem diligamus Vates edocet, & vt hanc cum omni alacritate ab vniuerſitatis Deo efflagitemus.

Et cuſtodiam legem tuam ſemper in ſeculum, & in ſeculum ſeculi.

Sic enim erga tuas leges propenſior cuſtos euadam. per hanc igitur clauſulam, In ſeculum, & in ſeculum ſeculi, futuram vitam demouſtrauit, iu qua pura, & ſyncera diuinarum legum obſeruantia omnibus dabitur.

Et ambulabam in latitudine, quia mandata exquiſiui, & loquebar de teſtimoniis tuis in conſpectu Regum, & non confundebar.

Cum multa, inquit, facilitate incedens, & ſecundum tua mandata viuens, neque regiam potentiam timui, ſed cum multa fiducia cum ipſis colloquebar, quandoquidem vita ſecundum legem acta, fiduciam affert, & huiuſce rei teſtis eſt magnus Dauid: Nam ante peccatum cum multa fiducia cum Saule ſermocinabatur, poſt peccatū, parricidam fugitans filium, proſpiciens in terram caputq́; operiens, ambulabat. & Elias ille magnus iuſtitia fretus Acham impietatem redarguebat.

Dani. 4. ſic diuinus Daniel Nabuchdonoſor dicebat, Et nuuc Rex conſilium meum placeat tibi: eleemoſynis redime peccata tua, & iniquitates tuas miſericordiis pauperum. ſic diuinus Paulus cum Agrippa, & Phæſto, & Phelice diſſerebat. ſic triumphatores martyres impios Reges deſpiciebant.

Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi, & leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi.

Non enim in ſermone eſt Dei Regnum, ſed in opere, & qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum, idcirco diuinus Vates meditationi actionem præpoſuit: cùm enim dixiſſet, Meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi, ſubdidit, Et leuaui mauus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Quæ enim per diuina oracula didici, hæc per opera executus ſum, non enim auditores legis, iuſti ſunt apud Deum, vt inquit diuinus Apoſtolus, ſed factores legis iuſtificabuntur.

Et exercebor in iuſtificationibus tuis.

Continuè enim has meditabar.

Memor eſto verbi tui ſeruo tuo, in quo mihi ſpem dediſti.

Legem ferens Deus cuſtodientibus legem ſuam beneuolentiam promiſit, & tranſgredientibus ſupplicium: vt recordetur igitur ſuarum promiſſionum Deum precatur, quandoquidem, ait, in illas ſperare me docuiſti. & oſtendeus ſpei vtilitatem, ſubdidit.

Hæc me conſolata eſt in humilitate mea, quia eloquium tuum viuificauit me.

Hanc enim in calamitatibus conſolationem habui, ſuper quas vectus ſuper vndas nauigaui.

Superbi iniquè agebant vſquequaque, à lege autem tua non declinaui.

Superbos nuncupat Saulem, Abſalonem, Ammanitarum Regem, qui fecit iniqua illa in eos, qui ab ipſo miſſi fuerunt, ſed illi quidem, inquit, iniquam amplexi ſunt vitam, ego verò tuas leges ſecutus ſum. Cæterùm hæc dicere poſſent etiam triumphatores martyres, qui grauia, & aſpera illa à crudelibus, & impiis tyrannis perpeſſi ſunt.

Memor fui iudiciorum tuorum à ſeculo Domine, & conſolatus ſum.

In mentem enim reduxi ea, quæ in Abel, & in Habraham, & in Iſaac, & in Iacob, & in Moſem patrata fuere, quomodo vt in varias teutationes inciderent permiſit, & deinceps illuſtres, & ampliſſimos ipſos declarauit, couſolationem hinc idoneam reportabam.

Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.

Ego quidem male patiens, tuorum iudiciorum memoria reficiebar: mœrebam tamen, & laborabam, multos cernens intrepidè tuas infirmare leges.

Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.

Diuerſatus eſt beatus Dauid apud alienigenas, cùm à Saule perſecutionem pateretur. Peregrinationem autem ipſum vocare opinor minime illud tempus, ſed totam vitam, non enim veluti habitans, ſed tanquam diuerſans viuebat, Deique iuſtificationes canens, vitam traducebat, ſic enim explanarunt & cæteri Interpretes, Cantica erant mihi omuia mandata tua in loco peregrinationis meæ.

Memor fui nocte nominis tui Domine, & cuſtodiui legem tuam.

De nocte ſemper ſanctorum chorus ſurgeus, & preces fundit, & Deum rerum omnium conditorem laudat. Opinor porrò *Noctem* hoc in loco, Tentationum tempus nominari, quandoquidem nebulam inferunt noctis inſtar hominibus ſuperueniunt, in hoc ſanè potiſſimum neceſſaria eſt vniuerſitatis Dei memoria, quæ recreat, & bono eſſe animo iubet, contrariaſque cogitationes exigit.

Hæc facta eſt mihi, quia iuſtificationes tuas exquiſiui.

Sic, inquit, ſuperare potui, & eligere tuarum iuſtificationum poſſeſſionem.

Portio mea Domine, dixi cuſtodire legem tuam.

Non omnium Deus eſt portio, ſed eorum, qui perfectas res amplexi ſunt: ſic Sacerdotum, & Leuitarum pars, & hæreditatis fuit: Leuitis enim, inquit, non erit pars in medio fratrum ſuorum, quoniam pars eorum ego Dominus. ſic etiam, & in decimoquinto inquit pſalmo, Dominus pars

hæreditatis meæ,& calicis mei. Dicit igitur & hoc A in loco omnia alia deſpiciens, Te partem,& opum copiam,& diuitias habeo. Idcirco tuas leges cuſtodire feſtino.

Deprecatus ſum faciem tuam in toto corde meo.

Vbique in toto corde appoſuit, etiam in hoc legi obtemperans: ſic enim vniuerſitatis Deus iuſ- Matth. 22. ſit, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo,& ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis,& ex tota potentia tua.

Miſerere mei ſecundum eloquium tuum.

Non infinitè vt miſericordiam conſequatur obſecrat, ſed vt ſecundum diuinum oraculum miſericordiæ particeps ſit. Hoc dicere poteſt etiam prudens ægrotus medico, Vt ſcis, medicinam adhibe,& vt ars præcipit. Hoc etiam prudens mercator gubernatori dicere poteſt, Secũdum legem artis dirige nauem, & vt ſcientia iubet, guberna. ſic etiam decet nos diuinam miſericordiam efflagitare: quandoquidem qui poſtulatur, ſcit miſericordiæ modum: ſæpe enim per animaduerſionem ſalutem procurat,& pœna fit benignitas. ſic etiam medicus & ſecat,& comburit, laborãti ſanitatem tractans. ſic etiam nos decet miſericordiam petere. B nam aliquando per paupertatem miſericordiam impertit, & per ægritudines benignitatem largitur,& ſecundum medicinæ rationem contrariis contraria curat.

Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in teſtimonia tua.

Hebræus autem, Vias meas, habet, ſic etiam cæteri Interpretes explanarunt, & Septuaginta in ſexcuplici. dicit autem, perpẽdens meas vias erga tua teſtimonia meos pedes direxi,& nec ſinebam, vt ab itinere, quod ad te ducit, deflecterem.

Paratus ſum, & non ſum turbatus, vt cuſtodiam mandata tua.

Cùm enim paratum ipſum erga rerum triſtium impetus teddidiſſem; ex inopinata irruptione tempeſtatem minimè perpeſſus ſum: ſic diuinus Daniel, ſic beati Pueri, ſic admirabiles illi Machabæi, ſic omnes Saluatoris martyres impiorum impetus vicerunt. Hoc etiam Dominus ſacris in E- Matth. 24. uangeliis adhortatur, Vigilate, quoniam neſcitis qua hora fur veniet.

Funes peccatorum circumplexi ſunt me, & legem tuam non ſum oblitus.

C Inſidias ſiue Dæmonum, ſiue hominum funes vocauit, accipiens occaſionem ſimilitudinis ex Eſai. 5. nexu: ſic etiam Eſaias inquit, Væ qui extenditis peccata veſtra ſicut funiculo longo. Cum autem hi, ait, funiculi me circundediſſent, diuinæ legis memoriam minimè depoſui. Deinde memoriæ cauſas edocet.

Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ.

Non modo enim interdiù, verùm etiam de nocte,& in ipſo medio noctis, in quo cum multa voluptate ſomnus hominibus ſuperuenit, te laudare non deſiſtebam,& iuſtas tuas ſententias ex- Actu. 16. tollebam. Hoc etiam diuinus Apoſtolus cum Sila fecit: Vinctus enim cum Sila,& ligneis ſoleis alligatus, poſt verbera,& flagella, hymnorum cantilenam cum precibus miſcuit, & optimæ vigiliæ fructus perceperunt, quandoquidem diuinæ liberalitatis compotes fuerunt.

Particeps ego ſum omnium timentium te, & cuſtodientium mandata tua.

Symmachus hanc vocem Particeps, Coniunctus dixit,& Syrus, Amicus. Auerſans enim eos, qui repugnantia tuis legibus elegerunt; ſocios habui,& familiares eos, qui tuum timorem magnifaciebant, quique vitam legitimè traducere decreuerunt. Hoc etiam in alio inquit pſalmo, Mihi autem nimis honorati ſunt amici tui Pſal 138. Deus.

Miſericordia tua Domine plena eſt terra, iuſtificationes tuas doce me.

In omnes, inquit, affatim miſericordiæ fontes profundis,& oriri facis tuum ſolem ſuper bonos, & malos,& pluis ſuper iuſtos,& iniuſtos, & non quotidie iram inducis, ſed ſuffers, hos quidem, qui nuptias alienas perfodiunt, & hos, qui iniuſto ſanguine fœdantur, & alios, qui aliena ſibi vendicant,& illos, qui execrationibus linguam maculant,& alios, qui aliquid iniqui patrare audent: tali igitur benignitate vtens,& me hac ô Domine dignum fac, tuarum iuſtificationum ſcientiam largiens.

Bonitatem feciſti cum ſeruo tuo ſecundum verbum tuum.

Tuæ bonitatis periculum feci, propterea rurſus vt hanc conſequar, precor, & vt ſecundum tuas lege viuam obſecro.

Bonitatem, & diſciplinam, & ſcientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.

Nouit Vates caſtigationis vtilitatem, & dominum benignitate vtentem hanc correptionem hominibus afferre, propterea vt hanc conſequatur petit: quandoquidem Deus bonitate vtens, caſtigationem inducit, caſtigatio verò ſcientiam efficit. ſic etiam Vates Ieremias precatur, Corripe Iere. 10. nos domine, veruntamen in iudicio & non in furore, ne forte ad nihilum redigas nos. ſic etiam ægrotus ſanitatem deſiderans,& ferri inciſionem & cauterium quærit. Deinde edocet vnde caſtigationis vtilitatem cognouerit.

Priuſquam humiliarer, ego deliqui, propterea eloquium tuum cuſtodiui.

Ego, ait, mihi ipſi caſtigationis cauſa fui: quandoquidem ſententia de pœna eſt omnis iniuſtitiæ expers: pœnam ſecuta eſt caſtigatio, caſtigationẽ legum obſeruantia: ægrotaui, inciſus ſum, vulneratus ſum.

Bonus es tu Domine.

Reuera bonus es,& benignus.

Et in bonitate tua doce me iuſtificationes tuas.

Idcirco audacter quæro tuarum iuſtificationum ſcientiam à te accipere.

Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum, ego autem in toto corde meo ſcrutabor mandata tua.

Qui enim ſuperbia vtuntur, omnem inſidiæ ſpeciem in me nectunt, veruntamen in illam tranſgreſſionem minimè commoueor, tuis mandatis directus.

Coagulatum eſt ſicut lac cor eorum, ego verò legem tuam meditatus ſum.

Simile eſt hoc Vatis illi dicto, Incraſſatum eſt Eſa. 6. Matt. 13. enim cor populi huius,& auribus grauiter audierunt, & oculos clauſerunt. ſimile eſt etiam illis, Exod. 7. quæ in Exodo de Pharaone feruntur, Et induratum eſt cor Pharaonis. Illi igitur ait, contrarium habuerunt cor, cùm ipſius mollitiem in duritiem conuerterint,& veluti lac firmauerint, & coagulauerint, ego verò ad legis meditationem cor adhibui.

Bonum

Bonum mihi, quia humiliaſti me, vt diſcam iuſtificationes tuas.

Gratias agit Vates ob ſeuera medici remedia, hinc diſcens ſanitatem, quam conſecutus eſt, proceſſiſſe.

Bonum mihi & lex oris tui ſuper millia auri, & argenti.

Etſi à filio à Regno exactus ſum, tamen per animadoerſionem tuam legem acquiſiui, quæ quibuſlibet diuitiis mihi antiquior eſt.

Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me, da mihi intellectum, vt diſcam mandata tua.

De amore erga naturam humanam creatorem admonet, quandoqoidem cùm verbo omnia creaſſet, ipſe dicitur homioum naturam finxiſſe, noo manibus vſus, iocorporeus enim eſt, ſed plurimum affectum erga creatorem oſtendens: precatór igitur eom, qui formauit, vt figmento prudentiam ſuggerat.

Qui timent te, videbunt me, quia in verba tua ſuperſperaui.

Argumentum lætitiæ, ait, piis hominibus ero, cùm in te ſpem collocaſſem, cumque reſpondentem ſpei finem nactus eſſem.

Cognoui domine, quia æquitas iudicia tua, & in veritate tua humiliaſti me.

Hæc potiſſimum dicit, vt ſuum gratum animum oſtenderet. Bene, ait, noui te rectè, & iuſtè me condemnaſſe, & variis calamitatibus me vinxiſſe.

Fiat miſericordia tua, vt conſoletur me.

Sed deinceps benignitatis, & coonſolationis eſt tempus.

Secundum eloquium tuum ſeruo tuo.

Esa. 30. Nam his, qui pœnitentia vtuntur, tuam beneuolentiam promiſiſti. Hoc etiam per Eſaiam, inquit, Cùm autem reuerſus fueris, & ingemueris,
Iere. 3. tunc ſaluaberis. & per Ieremiam exclamat, Conoertimini ad me, & ego conuertar ad vos.

Veniant mihi miſerationes tuæ, & viuam, quia lex tua meditatio mea eſt.

Mortuum ſe ipſum exiſtimat, dioina beneuolentia priuatum, idcirco vt reuiuiſcat per diuinam benignitatem precatur.

Confundantur ſuperbi, quia iniquitatem fecerunt in me, ego autem exercebor in mandatis tuis.

Non hoſtibus imprecatur, ſed pro eis preces fundit, quandoquidem pudor ſalutem procurat: Quam igitur medicinam conſecutus eſt, vt illi coonſequantur poſtulat.

Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerunt teſtimonia tua.

Cùm longiſſimè abeſſet ab iuſtorum choro ob peccatum, cumque illi omnes inſenſi eſſent ei, non ſecos ac ipſe Deus; precatur rurſus, vt cum illis in gratiam redeat, & familiaritatem renouet. hoc enim Symmachus explanatius dixit. Coouertantur me, qui timent te.

Fiat cor meum immaculatum, in iuſtificationibus tuis, vt non confundar.

Cor ab omni reprehenſione liberum habere deſiderat, quandoquidem hoiuſmodi cor à pudore liberum eſt: propterea & rurſus pſalmum exordiens, innocentes, & omoi reprehenſione vacuos beatos eſſe dixit.

Defecit in ſalutare tuum anima mea, quia in verba tua ſuperſperaui.

Qui vehementer aliquid deſiderant, & re deſiderata ſunt priuati, dicuntur deficere. Similiter qui valde ſitiunt, & aqua indigent, Similiter qui aliquem domeſticum ex peregrinatione expectant, deſiderant quidem ſemper, deſiderij verò non compotes facti, liqueſiunt: ſimiliter etiam illi, qui cum aliquibus calamitatibos colluctantur, & diuinam beneuolentiam expectant, ob hanc procraſtinatam deficiunt.

Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando conſolaberis me?

Eloquium, & promiſſio diuina, vocatur etiam ſcriptura diuino numine inſpirata. Deficit igitur non modo qoi diuinam promiſſionem, & liberationem ab imminētibus malis expectat, ſed etiam qoi diuina oracula lectitat, horumque ſenſum ſedulo diſcere deſiderat, & putat horum inuentionem eſſe ſibi conſolationem, & animi oblectationem.

Quia factus ſum ſicut vter in pruina, iuſtificationes tuas non ſum oblitus.

Vter calefactus mollitur, & tumefactus extenditur: in pruina verò obdureſcit, & contrahitur: ſic etiam eſt corporis natura, mollitor quidem ob delicias, & extenditur, & contra animam conſurgit, mœrore verò exercitationis deprimitur, & premitur, & huius teſtis eſt Apoſtolus ex- 1. Cor. 9.
clamans, Caſtigo corpus meum, & in ſeruitotem redigo, ne cùm aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Igitur Vates cùm à Saule perſecutionem pateretur, affectibus ſuperior erat, cùm verò pace perfruitus eſſet, à deliciarum ſaltibus læſus eſt: cùm autem corpus depreſſiſſet, diuinarum legum memoriam renouauit.

Quot ſunt dies ſerui tui, quando facies de perſequentibus me iudicium?

Breue, ait, humanæ naturæ eſt tempus. Dies enim annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni. Quando igitur ius mihi reddes, & ab inimicis me liberabis?

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua.

Prophetæ qoidem vt inimicos necaret coonſuluerunt, ipſe verò diuinæ legi obtemperans, diuinam ſententiam expectauit: verum nobis etiam horum oraculorum doctrina vtiliſſima eſt. decet enim nos fugere non modo Græcorum fabulas, Iudæorumque perfidiam, ſed etiam hæreticorum nefaria dogmata.

Omnia mandata tua veritas.

Propterea enim tuam legem eligo, quoniam tua mandata veritate ornata cerno.

Iniqui perſecuti ſunt me, adiuua me, paulominus conſummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.

Multa, inquit, eſt iniquitas, hoſtiumq; potentia: etenim propemodum me vita priuarunt.

Secundum miſericordiam tuam viuifica me, & cuſtodiam teſtimonia oris tui.

Homilitate ſermonem ornauit: non enim vitam pro iuſtitiæ remuneratione petiit, ſed vt pro munere miſericordiæ ipſam accipiat, obſecrauit, cuſtodire promittens Dei teſtimonia.

In æternum Domine, verbum tuum permanet in cælo.

Omnia enim, inquit, tibi domine facilia ſunt, atq; fieri poſſunt. mandatum enim tuum, immobiles cœlorum latitudioes cuſtodiunt. Hoc autem & in centeſimo quadrageſimo octaoo inquit pſalmo, Statuit ea in æternum, & in ſeculū ſeculi;

præceptum poſuit, & non præteribit. Cæterùm eodem tempore innuit non ſolum cœlos, ſed etiam cœlites diuinam cuſtodire legem,& ab omni tranſgreſſione immunes eſſe.

In generatione,& generationem veritas tua.

Hanc nanq; veritatem Iudæorum populo ſeruaſti,aliiq;, qui poſt illos fuit. Dicit ſanè ex gentibus populum,qui per Saluatorem noſtrum Chriſtum ſalutem adeptus eſt.

Fundaſti terram,& permanet, ordinatione tua perſeuerant dies.

Dediſti terræ in longiſſimum tempus perpetuitatem,& perſtitit,vt iuſſiſti,cùm diem à nocte diuiſiſſes,& ſecundum tuas leges progreditur.

Quoniam omnia ſeruiunt tibi.

Omnia enim tibi ſeruiunt, tuiſque nutibus obtemperant: quandoquidem tu omnium opifex es.

Niſi quòd lex tua meditatio mea eſt,tunc fortè periiſſem in humilitate mea.

Hæc vnuſquiſque,qui in impiorum calamitates incidit,dicere poſſet,& Ioſeph etiam cum ſeruitutem,adulterium,& calumniam aufugiſſet ,& Daniel ne obſecraret prohibitus,& tres illi,qui vt imaginem venerarentur coacti fuerunt, triumphatoreſque martyres,qui varias ſpecies ſupplicij perpeſſi ſunt. Meritò autem hæc ait beatus Dauid cùm à Saole exactus eſſet, & cum alienigenis impiis hominibus ſimul viuere coactus eſſet : particeps nanque impietatis fuiſſet,niſi diuinarum legum meditationem ſecum circumtuliſſet.

In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas,quia in ipſis viuificaſti me.

Cùm enim re ipſa didiciſſem tuas iuſtificationes vitam producere, perennem bonum memoriam conſeruabo.

Tuus ſum ego,ſaluum me fac, quoniam iuſtificationes tuas exquiſiui.

Non omnes hac voce vti poſſumus, peccati enim ſeruos mentitur,ſe ipſum Dei ſeruum eſſe nominans:à quo enim quiſq; deuictus eſt, illi ſeruus eſt,ſi igitur ab illo peccato liberati,diuinas ſequeremur leges,hac poterimus vti voce.

Me expectauerunt peccatores vt perderent me, teſtimonia tua intellexi.

Τὸ ὑπέμειναν, Expectauerunt Symmachus, & Theodotion dixerunt. Illi quidem me morte mulctare ſperarunt, ego verò tua teſtimonia attendens,hinc vitam percipiebam.

Omnis conſummationis vidi finem,latum mandatum tuum nimis.

Symmachus autem ſic,Totius ſtructuræ vidi finem,amplum mandatum tuum nimis. Omnia, inquit,humana,& diuitiæ,& opum copia, & potentia,& imperia,& militiæ præfecturæ ,tyrannides,& Regna finem habent,& finem celerrimum: tuum verò mandatum amplum eſt,& immortale, & cuſtodientibus illam perennem,& æternam vitam conciliat,& bona,quæ nullam viciſſitudinem recipiunt.

Quomodo dilexi legem tuam Domine,tota die meditatio mea eſt.

Non omnis diuinam legem implens,ipſam non amando implet:alij quidem timore,& formidine pœnæ, alij verò hominum gloriam aucupantes, ſed ſynceri virtutis ſtudioſi ob affectum erga res bonas diuina mandata implere feſtinant.

Super inimicos meos prudentem me feciſti mandato tuo,quoniam in æternum mihi eſt.

A Cùm Vates inflammato ſtudio diuinam legem diligere confeſſus eſſet;diuinæ gratiæ omnia aſcribit.cum à te enim,inquit,ſapientiam,& ſcientiam accepiſſem;tuam adamaui legem, maiorem enim mihi,quàm hoſtibus ſcientiam largitus es: propterea me necare ſtudent, ego verò nec inimicos vlciſci volui, cùm ſempiternum virtutis lucrum perpendiſſem.

Super omnes docentes me intellexi, quia teſtimonia tua meditatio mea eſt. ſuper ſenes intellexi,quia mandata tua quæſiui.

Proprium Regum eſt docere,ſubditorum verò diſcere. Regnauit Saol , ſenior etiam tempore erat,ſed neque Regni poteſtas, neque ætatis tempus,vt ipſe ſaperet, fecit, ſed beneficij auctorem perdere concupiſcebat:verùm magnus Dauid æquo iure cum ſubditis viuens, & iuuenilem ætatem agens, philoſophiam adamauit, & nec prior alicui iniuriam inferre voluit, neque iniuria afficientes vlciſci.

Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt cuſtodiam verba tua.

B Neque enim fieri poteſt eodem tempore, vt duas incedamus vias,nimirum incontinentiæ, & temperantiæ, iuſtitiæ, & iniuſtitiæ, ſed oportet contrarias fugere,& rectam ambulare: nam hoc pacto vt diuinarũ legũ cuſtodes ſimus,fieri poteſt.

A iudiciis tuis non declinaui,quia tu legem poſuiſti mihi.

Cùm enim te harum rerum latorem legis nouerim,cum omni ſtudio ea amplexus ſum.

Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo.

Non enim ſic mellis dulcedo oris ſenſum dulcem efficit,quàm tuorum oraculorum meditatio meam lætificat animam. *Guttur* enim poſuit tanquam vocis inſtrumentum,per vocem verò meditatio fit,his verò anima vtens, hinc vtilitatem percipit.

A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.

Intelligens enim quæ Deo placent; auerſatus ſum omnes iniquitatis ſpecies.

Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.

C Non enim in tenebris ambulo,veluti quadam lucerna,lege illuſtratus. Sciendum eſt,legem lucernam nominari,Saluatorem,& dominum noſtrum iuſtitiæ Solem : nam illa quidem vt lucerna vix vnam illuminauit gentem,hic verò totum terrarum orbem illuſtrauit. ſic diuinum Ioannem lucernam dominus Chriſtus vocauit , cùm adhuc nox eſſet,quando ipſe Ioannes Iudæis apparuit,poſtea verò, lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, illuxit. Et ſacros Apoſtolos lucem etiam appellauit, tanquam illius luminis participes, omnes homines illuſtrantis. *Ioan. 1.*

Iuraui,& ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ.

Firmum animæ iudicium iuſiurandum vocauit, quoniam plures res iureiurando corroborantur.

Humiliatus ſum vſquequaque Domine, viuifica me ſecundum verbum tuum.

Non ſimpliciter ſe humiliatum eſſe dixit, ſed vehementer humiliatum, præſertim cùm Rex eſſet,& Propheta,& fiduciam à virtute haberet, & diuitiis

diuitiis affluerct, & hoſtes vinceret, ſed nec ſapientiæ, nec fortitudini, nec iuſtitiæ fidere voluit vnqoam: & hæc diuinæ gratiæ donum eſſe opinatur. & vitam ab eo, qui eam dare poteſt efflagitans, non indefinitè petit, ſed rationis compotem, & ſecundum legem, & à diuina lege illuſtratam.

Voluntaria oris mei beneplatita fac Domine, & iudicia tua doce me.

Diuinæ quidem leges plurima virtutis officia iubent, aliqua verò ex humana mente ſunt appoſita. ſic etiam ex ſacrificiis, aliqua ſunt ex legis præſcripto, alia verò humana mente excogitata, & hæc quidem pro peccato, & delicto, & pro expiatione lex afferre præcipit, & veluti quoddam debitum exoluebantur Deo, hæc verò ob mentis liberalitatem, munera allata appellauit: ſic etiam nunc temperantiam, & iuſtitiam euangelici ſermones præcipiunt: virginitas verò, & poſt nuptias continentia, & paupertas, & ſolitaria vita, & in eremo commoratio, mentis opera ſunt, quæ legem tranſcendunt. Talia igitur Vates voluntaria nuncupauit: quæ enim minimè legis neceſſitati ſubiiciuntur, ſed piæ, & religioſæ mentis ſunt fructus, iure voluntaria vocantur.

Anima mea in manibus tuis ſemper, & legem tuam non ſum oblitus.

A tua enim prouideotia cuſtoditus, tuarum legum obliuionem abieci.

Poſuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erraui.

Multas variaſque homines, & Dæmones inſidias in me ſtruunt, ego verò tuorum mandatorum iter inerrans decreui iocedere.

Hæreditate acquiſiui teſtimonia tua in æternum, quia exultatio cordis mei ſunt.

Hæreditatem ſempiternam & tutam, tua teſtimonia eſſe credens, ob huius poſſeſſionem exulto & lætor.

Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes propter retributionem.

Trutinæ ſimile eſt animæ conſilium, mens verò, quæ ducis vice fungitur, funiculum tenet. ſi igitur piis cogitatioobus ſe applicuerit; neceſſe eſt ad meliora ſtateram vergere: hoc ſe feciſſe diuinus Vates ait, Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas io æternum propter retributionem. etenim cùm perſpexerim lucrum, quod hinc percipi ſolet, volens, libenſq; pro bis ſudores ſuſcepi, & doeens quomodo res diuinas elegerit, ſubiunxit.

Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.

Cùm enim cogitationes titillantes nos vt delinquamus abiecerim; tuam legem prætuli.

Adiutor meus, & ſuſceptor meus es tu, & in verbum tuum ſuperſperaui.

Non abſque tua ope hoc rectè egi, ſed tuum auxilium oactus, tuaque ſpe educatus.

Declinate a me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei.

Hæc, inquit, dicebam meis abſurdis cogitationibus, iiſque, qui inania mihi conſulere conantur, quoniam mihi oullum conſilium talia ſuggerebant: quandoquidem vita ſecundum tua mandata chara mihi eſt. non temere hæc ſecutus ſum, ſed cum omni ſtudio ipſa indagabo, vt nihil horum me lateat, verùm omnia perficiam, quot vniuerſitatis dominus præcepit.

A *Suſcipe me ſecundum eloquium tuum, & viuam, & non confundas me ab expectatione mea.*

Hunc igitur habens finem, tua prouidentia me dignare, ne ſpe aberrans, dedecore implear. *Eloquium* boc in loco Promiſſionem dicit, nimirum ſalutem mihi promiſſam largire.

Adiuua me, & ſaluus ero, & meditabor in iuſtificationibus tuis.

Etenim tuarum iuſtificationum ſalutem conſequi haudquaquam negligam, ſed ſemper has meditabor. Meditationem quippe dicit, non in verbis ſolum, ſed etiam io operibus.

Spreuiſti omnes diſcedentes à iudiciis tuis, quia iniuſta cogitatio eorum.

Talem promptitudinem erga tua mandata habebo, cùm infames & ridiculos eſſe hæc tranſgredientes oouerim.

Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi teſtimonia tua.

Præuaricantes, Theodorion Pro nihilo dixit, Symmachus autem, Scoriam. Sanè Vates hoc declarauit, pro nihilo habens ipſe non ſecus ac Deus tranſgredieotes; omnem promptitudinem ad di-
B uinorum oraculorum abſolutionem adhibuit, quippe qui tranſgreſſionem nouerit.

Confige timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui.

Anima mea, ait, tuo timore induta eſt, ſed quooiam corpus in hanc conſurgit, buiuſque membra; obſecro, vt timore boc configatur, vt ipſa membra mortua peccato facta, animæ ducatum ſequantur. Hoc eſt ſimile illi Apoſtolico dicto, Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper ter- Coloſ. 3.
ram, fornicationem, immunditiam, paſſionem, malam concupiſcentiam, & auaritiam, quæ eſt Idolorum ſeruitus. Et rurſus, Cum Chriſto ſimul Galat. 2.
crucifixus ſum, viuo autem non amplius ego, viuit verò in me Chriſtus.

Feci iudicium, & iuſtitiam, non tradas me calumniantibus me.

Cùm, ait, tuas ſequi leges decreuerim, ne hoſtibus præda fiam. Quis ſanè nunc hanc animæ puritatem habet, vt cum fiducia his verbis vtatur? his igitur etiam diuinus Apoſtolus ſimilia dixit, 2. Cor. 1.
Nam gloria oostra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ.

C *Suſcipe ſeruum tuum in bonum.*

Aquila, & Theodotion, Fideiube, explanarunt. hoc eſt, Verum dico, noo mentior, crede ſeruo tuo promittenti, ipſe eſto ſponſor meæ promiſſionis, quoniam tuas implere leges ſtudeo.

Non calumnientur me ſuperbi.

Triſtis eſt calumnia, licet magnam mercedem in ſe habeat: in hanc mirabilis incidit Ioſeph, & alij innumeri. Iubet autem etiam Dominus, vt obſecremus, ne intremus io tentationem, nihil igitur abſurdum oeque Vates fecit, cùm hanc petitionem petierit. Vehementer enim dura eſt ſuperborum, & potentium hominum calumnia: iniuſtitia enim cum potentia coniuncta, maiorem efficit perniciem.

Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum, & in eloquium iuſtitiæ tuæ.

Rurſus hîc Eloquium, promiſſionem vocat. Cōtinuè, inquit, à te ſalutem expecto, & pollicitationis fioem deſidero. Poſuit autem boc verbum Defeceruot, vt intenſum oſteoderet deſiderium.

Fac cum ſeruo tuo ſecundum miſericordiam tuam,

& iuſtificationes tuas doce me.

Is,qoi tantæ virtutis ſtudioſus erat, precatur, A vt miſericordiam conſequatur, & per illam ſalotem petit, nec mercedem repetit,ſed benignitatem implorat.

Seruus tuus ſum ego,da mihi intellectum,vt ſciam teſtimonia tua.

Omnes quidem homines natura Dei ſunt ſerui, affectu verò qui libentiſſime Dei imperium elegerunt:cùm huiuſmodi collegij Vates eſſet, ſe ipſum ſeruum oominat, & vt prudentia dignus fiat obſecrat,vt Dei teſtimonia ſciat.

Tempus faciendi Domine,diſſipauerunt legem tuam.

Deus omoia pondere, & menſura gubernat: fert quidem diutius peccata hominom:cùm verò prauitatem ob patienriam auctam viderit, tunc pœnam irrogat. hoc igitur & hoc in loco ait,tempus eſt conſurgendi in auxilium eorum,qui iniuria affecti ſunt ô Domine,magnopere enim tuam legem hoſtes conculcarunt.

Ideo dilexi mandata tua ſuper aurum, & Topazion.

Illi quidem igitur tuam deſpexerunt legem, ego verò tua mandata auro lapidibúſve pretioſis iucundiora duco:quandoquidem Topazius, lapis B eſt pretioſus,ab vno quippe omne declarauit. Cęterùm veriſimile eſt illa tempeſtate hunc prælatum fuiſſe aliis.

Propterea ad omnia mandata tua dirigebar, omnem viam iniquam odio habui.

Deſiderium enim promptitudinem efficit, promptitudo verò erat in cauſa vt rectam viam laudaret,& iniuſtitiæ ſemitam odio haberet.

Mirabilia teſtimonia tua, ideo ſcrutata eſt ea anima mea.

Oſtendit ſe non fruſtra horum ſtudioſum fuiſſe. Admiratione enim digna ſunt,ait, & poſſunt demulcere,& in amorem excitare eos, qui videre queunt.& vnde horum virtutem didiciſti?

Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.

Too,inquit,lumine illuſtratus,hanc ſcientiam accepi, & tua lex prudentia implet omnes, qui ignorantia detenti,& infantium inſtar ſunt.

Os meum aperui, & attraxi ſpiritum, quia mandata tua deſiderabam.

Os hoc in loco vocat Mentis alacritatem,quandoqnidem hæc ſpiritus gratiam attrahit: etenim C
Pſal. 50. alibi inquit,Dilata os tuum, & implebo illud. &
Epheſ.6. diuious Apoſtolus in patefactione oris, vt verbum ſibi daretur precatur. & idem Vates in alio
Pſal. 67. inquit pſalmo,Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa: hoc etiam & in loco inquit, Os meum aperui, & attraxi ſpiritum, quoniam mandata tua deſiderabam. Cùm enim tuorum mandatorum me deſiderantem conſpicatus eſſes;tua gratia me dignatus es.

Reſpice in me, & miſerere mei,ſecundum iudicium diligentium nomen tuum.

Vt diuinam conſequatur beneuolentiam precatur,non ſimpliciter,ſed vt diligentibus te miſericordiam præbere ſoles. hoc nanque dixit, Secundum iudicium diligentium nomen tuum, videlicet, obſecro, vt æqualem his ſententiam reportem.

Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniuſtitia.

Nobis enim promptitudinem antea demonſtrantibus,& Deo opem ferente,atque viam dirigente;peccati vis haudquaquam locum habet.

Redime me a calumniis hominum,vt cuſtodiam mandata tua.

Et Dominus Chriſtus opprobriis, & calumniis affectos,beatos,& felices nuncupat,ſed etiam iuſſit, vt obſecrent, ne intreot in tentationem: Conſonat igitur Euangelicis legibus Vatis etiam precatio.

Faciem tuam illumina ſuper ſeruum tuum, & doce me iuſtificationes tuas.

Deus quidem incorporeus eſt,& ſimplex,compoſitioniſque expers,ſed tanquam de re corporea & craſſa diuina ſcriptura de ipſo fatur, hominum natura ſermones metiens. Quapropter per diuiną faciei aduentum conſiderandum eſt, rerum triſtium finem,& bonarum largitiooem.

Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam.

Et hæc lex Apoſtolica eſt. Si enim vnum mem- 1. Cor. 12.
brum,ait,patitur,ſimul patiuntur inquit, omnia membra. Euangelicam igitur perfectionem Vates perſequitur,aliorum iniquitates deplorans. Cæterùm Aquarum exitus, Lacrymarum multitudinem vocauit, hoc eſt, fluminis inſtar lacrymas profundebam, cùm hominum ſcelera conſpexerim.

Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum, mandaſti iuſtitiam teſtimonia tua, & veritatem tuam nimis.

Iuſtè omnia gubernas Domine, & hominum curam gerens,& iuſtitiæ operarios declarar evolens,& legem dediſti, & tranſgredientes teſtaris quas pœnas luent,& cuſtodieotibus booa præmia promittis, & operibus promiſſa confirmas. hoc enim indicat, Et veritatem tuam nimis.

Tabeſcere me fecit Zelus tuus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei.

Et homines inique viuentes Vates deplorat, & iuſtè indignatur, laborem legis neglectum cernens. Hic zelus Phineem prædicauit,hic magnũ Eliam celebrem fecit, hoc etiam zelo accenſus triumphator Stephanus Iudæorum perfidiam redarguit, hunc in ſe ipſo diuinus Paulus circum-
fereos exclamabat dicens, Quis infirmatur,& ego 2. Cor. 11.
non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego noo
vror?& beatus Lucas de ipſo ait eius ſpiritum in- Act. 17.
citari in ipſo,vidente ciuitatem idolorum cultui deditam.

Ignitum eloquium tuum vehementer, & ſeruus tuus dilexit illud.

Probatus,ait,& purus tuus ſermo,& omni reprehenſione liber, ego verò de hoc ardentem amorem habeo.

Adoleſcentulus ſum ego, & contemptus, iuſtificationes tuas non ſum oblitus.

Cùm Deus diuino Samueli iuſſit, vt vnum ex 1. Reg. 16.
filiis Ieſſe in Regem eligeret,alios quidem & robore,& potentia,& corporis pulchritudine præditos præteriit,percunctatus eſt autem Ieſſe ſi reliqui eſſent filij,ipſe verò reſpondit,paruum puerum reliquum eſſe,qoi greges paſcit, & tanquam ineptum Regem vocaoit. Vates autem hunc ad ſe adduci iuſſit,& cùm peruenisſet, actutum vnxit. Huius muneris hoc in loco Vates meminit,& ait, Et cùm iuuenis eſſem, cumque maioribus meis humilis,& tenuis habitus eſſem, tanta gratia me dignatus es,& Vatem ſimul,& Regem me feciſti, quapropter cum omni alacritate tua mandata cuſtodire deſidero.

Iuſtitia

Iuſtitia tua iuſtitia in æternum, & lex tua veritas.

Is,qui humanis legibus obtemperat; nec in A præſenti vita à latore legis honorem conſequitur: qui autem diuina ſequitur mandata, laborum mercedem habet,nimirum vitam æternam.Cęterùm etiam humanæ leges non omnino omnes iuſtitiam continent, ſed Dei lex veritate micat; iure igitur inquit,Iuſtitia tua iuſtitia in æternum, & lex tua veritas.

Tribulatio,& anguſtia inuenerunt me.

Hæc virtutis ſtudioſos comitatur.

Mandata tua meditatio mea eſt.

Nam ex horum doctrina fortitudinem diſco, viriliterque triſtia fero.

Æquitas teſtimonia tua in æternum.

Hoc eſt,ſunt in cauſa,vt æterna conſequamur bona.

Intellectum da mihi, & viuam.

A te nanque illuſtratus, vitam æternam adipiſcar.

Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine,iuſtificationes tuas requiram.

Clamorem rurſus Animæ alacritatem vocat,
Exod. 14. propterea appoſuit hanc clauſulam,In toto corde B
meo. ſic etiam Moſes clamabat,tacens, & ei in mente obſecranti Deus dixit,quid clamas ad me?

Clamaui ad te,ſaluum me fac,vt cuſtodiam mandata tua.

A te enim ſalutem conſecutus, tuarum legum cuſtos ero.

Praueni in maturitate,& clamaui,quia in verba tua ſuperſperaui.

Vates cùm Rex eſſet,cumque innumeris curis circundaretur,belloque occuparetur,& cùm pręterea certamina recepiſſet;non modo illuceſcente vita Deo preces afferebat, verum etiam in noctis medio minimè gallorum cantus operiens, ſic Deum creatorem deſiderabat,ſic promptè opem illinc efflagitabat.

Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer, eloquia tua.

Non ſolum autem dulciſſimi ſomni tempore, ſed prima luce diuinas meditabar leges, nos verò pauperes,& ab omni cura liberi,in lectulo pernoctantes, huc & illuc nos volutantes, neque exoriente die bonorum largitori hymnum afferimus.

Vocem meam audi ſecundum miſericordiam tuam C
Domine, & ſecundum iudicium tuum viuifica me.

Qui tot,tantiſq;bonis affluit, vt miſericordiam conſequatur obſecrat,& non ſine termioo miſericordiã poſtulat,ſed ſecundũ vtilem ſententiam.

Appropinquarunt perſequentes me iniquitati,à lege autem tua longè facti ſunt.

A longè enim à diuinis legibus ſunt, qui iuſto
Luc. 10. bellum inferre conãtur:Qui nanque vos ſpernit,
inquit,non vos,ſed eum,qui miſit vos, & inimicus ero inimicis meis, & aduerſabor aduerſantibus vobis.

Prope es tu Domine,& omnes viæ tuæ veritas.

Cernis,ait,omnia,non enim recedis,ſed totum terrarum orbem imples,& veritate vtens,vniuer-
Iere. 23. ſitatem moderaris. hoc etiam ipſe Deus per Va-
Act. 27. tem inquit, Deus appropinquans ego ſum,& non
Deus à longè.& beatus Paulus,In ipſo,inquit, viuimus,& mouemur,& ſumus.

Initio cognoui de teſtimoniis tuis, quia in æternum fundaſti ea.

Teſtimonia,Cœlum,& terram nuncupat: Ideirco & Moſes magnus canticum exordiens fatur,
Attende cœlum, & loquar, & aodiat terra verba Deut. 32.
otis mei.In his qnippe continuè Dei prouidentia cernitur.cum multo enim ordine omnia progrediuntur,& hinc ait, Prope es tu, & his quæ hunc ſemper præſtò es,nullaque res te præterit.

Vide humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam non ſum oblitus.

Qui ſe humiliauerit, exaltabitur, ſecundum Luc. 14.
Domini vocem.&,Beati pauperes ſpiritu, quo- Matth. 5.
niam ipſorum eſt regnum cœlorum.hac etiam diuinus Vates alias virtutes decorauit,& hanc prætendens,diuinum auxilium promittit.

Iudica iudicium meum, & redime me, propter eloquium tuum viuifica me.

De promiſſionibus dominum admonet, & ab ipſo ſalutem petit,precaturque,vt iudicium inter eum,& ſuos inimicos conſtituatur.

Longè à peccatoribus ſalus, quia iuſtificationes tuas non exquiſierunt.

Salute,inquit,quæ à te procedit,iniquè viuentes ſe ipſos priuarunt,nolentes diſcere ea, quæ vt facerent, iuſſiſti.

Miſericordiæ tuæ multæ Domine, ſecundum iudicium tuum viuifica me.

Multæ ſunt benignitatis diuitiæ: iuſta eſt tua ſententia,ab hiſce ſalutem efflagito.

Multi,qui perſequuntur me,& tribulant me,à teſtimoniis tuis non declinaui.

Nec,inquit,cùm multis calamitatibus cinctus eſſem, aliquid eorum, quæ à te lege lata fuere, tranſgredi volui. Atqui cùm argumentum pſalmi diximus,aſſeruimus omnia diuinum Dauidem quæ ſibi acciderunt in hoc pſalmo coegeſſiſſe, & alia illis moleſtis rebus,quæ à Saule in ipſum facta fuere congruere,alia verò iis,quæ ab Abſalone patrata ſunt, hæc patet, cùm à Saule perſecutionem pateretur,deprecantem dixiſſe: quandoquidem illa tempeſtate peccati expers erat.

Vidi præuaricantes,& tabeſcebam,quia eloquia tua non cuſtodierunt.

Sic beatus Paulus Iudæos, ſic ipſe Dominus Hieroſolymam deplorabat, ſic diuinus Ieremias populi iniquitatem lamentabatur.

Vide quoniam mandata tua dilexi Domine, in miſericordia tua viuifica me.

Continuè mandatorum,& legum,& iuſtificationum,& teſtimoniorum mentionem facit,deſiderium de hiſce præ ſe ferens.

Principium verborum tuorum, in æternum omnia iudicia iuſtitiæ tuæ.

Certas habes promiſſiones,& veritate eas ornas,teque ſermones confirmas. Principium autem verborum, Pollicitationes Habrahæ factas vocat: ex illo nanque Iudæorum genos conſtitit, ſed impleuit promiſſa,& auxit populum ſicut ſtellas cœli multitudine,& in ſemine eius ſecundum promiſſiones omnes gentes benedixit. Hoc enim indicauit cùm dixiſſet,In æternum omnia iudicia iuſtitiæ tuæ.Cùm enim eſſet Vates, perſpiciebat ſempiternum Chriſti imperiom. Idcirco & veritate inquit præditum eſſe diuinorum ſermonum principium.

Principes perſecuti ſunt me gratis, & à verbis tuis formidauit cor meum.

Hoſtes,inquit,& perſequentes me minimè timui,tuas verò leges veritus ſum,quapropter cùm dormientem hoſtem inueniſſem, necare minimè

auſus ſum,& parricidam illum,& infeſtum filium A
Reg. 26. miſeratus dicebam,Parcite filio meo.

Lætabor ego ſuper eloquia tua,ſicut qui inuenit ſpolia multa.

Cùm de hoſtibus perſequentibus mentionem feciſſet,iure & de ſpoliis meminit. Dicit autem,& ſi occidiſſem omnes illos, & ſi prædatus eſſem quæcunque ſpolia colligere potuiſſem, non ſic lætatus eſſem,quàm tuis legibus gauiſus ſum.

Iniquitatem odio habui,& abominatus ſum, legem autem tuam dilexi.

Verus etiam eſt hic ſermo: qui enim inflammato ſtudio erga diuinas res affectus eſt,contraria odio habet.

Septies in die laudem dixi tibi ſuper iudicia iuſtitia tua.

Nonnulli,Septies, Sæpiſſime explanarunt. & hoc & illud ardentem amorem Vatis demonſtrat: quandoquidem diuinæ laudis ſatietas haudquaquam ipſum capiebat.

Pax multa diligentibus nomen tuum,& non eſt illis ſcandalum.

Qui diuino amore flagrant,& pacem cum ipſo per obſeruantiam mandatorum poſſident, licet B ab hominibus bello petantur, placidam tranſigunt vitam, & teſtis eſt diuinus Paulus excla-
2 Cor 4. mans, In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur,egemus, ſed non deſtituimur,
Matt 10. perſecutionem patimur,ſed non derelinquimur. & Dominus cum ſacros Apoſtolos ſicut oues in
& Ioan. 14. medio luporum in totum terrarum orbem miſiſſet,dixit eis,Pacem meam do vobis,pacem meam relinquo vobis.

Expectabam ſalutare tuum Domine, & mandata tua dilexi.

Neque calamitatibus einctus, bonas abieci ſpes, ſed tuam ſalutem expectaui, tua mandata ſequens.

Cuſtodiuit anima mea teſtimonia tua, & dilexit ea vehementer. ſeruaui mandata tua, & teſtimonia tua,quia omnes viæ meæ in conſpectu tuo.

Cùm enim nouiſſem te omnia coſpicere, & me viuere ſub te ſpectatore; non modo tua mandata perfeci, verum etiam cum flagranti ſtudio hoc feci.

Appropinquet deprecatio mea in conſpectu tuo Domine,iuxta eloquium tuum da mihi intellectum.

Cùm totam deprecationem attuliſſet, precatur,vt preces admittantur, & minimè proiiciantur,& obſecrat, vt prudentiam accipiat non humanam,ſed diuinorum oraculorum ſcientiam.

Intret poſtulatio mea in conſpectu tuo,ſecundum eloquium tuum eripe me.

Poſtulationem,Obſecrationem vocat: hoc enim apud alios Interpretes inueni. Diuerſis igitur verbis vtens, dominum demulcet.

Eructabunt labia mea hymnum,cùm docueris me iuſtificationes tuas.

Ructus cibum ſequitur: cùm enim,inquit,tuas iuſtificationes didicerim, tibi huiuſmodi rerum præceptori hymnorum cantilenam afferam.

Pronunciabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua æquitas.

Meditationi tuorum oraculorum linguam conſecrabo,cùm nouerim tua mandata omni iuſtitia prædita eſſe.

Fiat manus tua,vt ſaluet me,quoniam mandata tua elegi.

Symmachus quidem,Malui, Aquila verò, & A Theodotion,Selegi,explanarunt. *Manum* autem vocat Diuinam vim, à qua obſecrat, vt diuinam conſequatur opem.

Concupiui ſalutare tuum Domine,& lex tua meditatio mea eſt.

Deſidero, ait, à te ſalutem adipiſci continuè tuam legem meditans.

Viuet anima mea, & laudabit te, & iudicia tua adiuuabunt me.

Porrò noli me haudquaquam ſpe fruſtrari, ſed veram vitam à te conſequar, & te bonorum largitorem laudabo.

Erraui ſicut ouis,quæ periit.

Hoc & Vati dicere poſt peccatum congruebat,& toti hominum naturæ.

Quære ſeruum tuum, quia mandata tua non ſum oblitus.

Etſi enim aliqua mandata tranſgreſſus eſt, tamen horum obliuionem penitus non admiſit,ſed has preces Vates profundit,& tota hominum natura ſalutem conſecuta eſt: Nam bonus paſtor ad palantem ouem cucurrit,& cùm montes, & col-
B les obiuiſſet, (quandoquidem apud hos Dæmones honorans errabat) inuenit,& ſupra humerum eduxit,& magis ob ipſam lætatus eſt, quàm ob nonaginta nouem minimè vagantes. Nos autem cùm explanationem pſalmi ſummis labiis attigiſſemus, legentes obſecramus, ne ſint contenti rebus à nobis ſcriptis, neque autument hæc ſolum Vati congruere,ſed vnuſquiſq; opportunam vtilitatem ex hiſce percipiat,ſalutarémque medicinam propriis affectibus præparet.

Pſalmi CXIX. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Theodotion Carmen aſcenſuum,ſed Symmachus,& Aquila,In aſceſus, verterunt. Indicant aſcenſus, ſiue gradus captiui populi è Babylone reditum: quandoquidem gratia ſpiritus ſancti ſeruitutem,& futuram libertatem prænoſcebat, & hanc,& illam prædixit,illorum vtilitatem procurans,& nobis hinc lucrum afferens, verũ non eadem quilibet è pſalmis graduum vaticinatur, ſed vnus quidem calamitates,quæ Babylone ipſis ac-
C ciderunt,& hic reditus lætum nuncium,alius autem in itinere lætitiam, & alius bella,quæ poſt reuerſionem geſta fuere, alius templi inſtaurationem,& varietas vaticinationis ſatietatem hymnorum cantilenæ exigit. Cæterùm vnuſquiſque horum pſalmorum formatus eſt in ſanctorum chorum,qui ea tempeſtate erat: quandoquidem propheticus ſermo illos quæ hîc propoſita ſunt dicentes inducit: atqui primus graduum & calamitates,& diuinam beneuolentiam narrat.

Ad Dominum cùm tribularer clamaui, & exaudiuit me.

Porrò exordium mœroris magnitudinem, & diuinæ benignitatis hyperbolen docuit. mœrens enim, ait, Dominum oraui, beneuolentiamque adeptus ſum. Deinde narrat quibus verbis vſus ſit, precans.

Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua doloſa.

Obſecro,ait,vt ab iniuſtè inſidiantibus, doloſiſque fraudibus vtentibus me liberes. Huiuſmodi erant ii, qui ob precationem laqueos Danieli poſuerunt,

poſuerunt, acerbi accuſatores eorum, qui eodem tempore quo etiam cum Anania rei erant.

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam? Sagitta potentis acuta cum carbonibus deſolatoriis.

Gratia ſpiritus hoc in loco mœrentes conſolatur, & iuſtam ſententiam pronunciatam in eos, qui dolis vtuntur, tacitè innuit. Nam potentem quidem vuiuerſorum Deum vocat, Sagittas verò potentis, ſuppliciorum celeritatem, ex tranſlatione ſagittarum, quæ emittuntur, & facilè aërem ſecant. Carbones autem deſolatorios, vocat ſupplicij vehementiam, & conſumptionem, & euerſionem, huiuſmodi eſt natura ignis, hoc eſt, ne afflicteris ab iniqua lingua percuſſus, parata namque ſunt ſupplicia à iuſto Iudice emiſſa, quæ ſagittarum celeritatem, & carbonum deſolatoriorum vim imitantur.

Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt.

Hæc, ait, dicebam, preces fundens, & cùm has benignus exaudiſſet, miſertus eſt. Incolatum autem vocat, in aliena terra ſtationem, Septuaginta quippe annorum tempus, diuturnum iure nominatur, tantam enim perfectam hominum vi-
Psal. 89. tam Propheta dicit eſſe. Dies enim, inquit, annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni.

Habitaui cum habitantibus Cedar.

Cedar ſecundus Iſmaelis filius fuit: poſteri autem non longè ab vrbe Babylonis vſque in hodiernum diem habitant. Quoniam igitur à prin-
Gen. 21. cipio inuicem infeſtam vitam ducebant, (Eiice enim, inquit, ancillam & filium eius, non erit enim hæres filius ancillæ cum filio meo Iſaac) meritò ſe ipſos deplorant, quippe qui ex priſtina quidem libertate elapſi ſunt, & prope ſeruos vitam traducebant, & ſeruite coacti ſunt.

Multum incola fuit anima mea.

Longum, inquit, eſt peregrinationis tempus.

Cum his, qui oderunt pacem eram pacificus, cum loquebar impugnabant me gratis.

Hoc in loco Babyloniorum prauitatem edocet. cùm enim nihil, ait, conqueri poſſent, inſidiis petebant, & iis, & qui pacem amplectebantur, veluti hoſtibus vtebantur.

Pſalmi CXX. Interpretatio.

Canticum Graduum.

His, qui Babylone adhuc degebant, etiam hic pſalmus conuenit.

Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi.

A multis, variiſque calamitatibus cinctus, vndique oculos circunferebam, aliquam opem conſequi deſiderans.

Auxilium meum à domino, qui fecit cælum & terram.

Verùm noui me nullum humanum auxilium adipiſci poſſe, ſatis quippe eſt mihi Dei beneuolentia: & oſtendens auxilij potentiam, infert, Qui fecit cœlum & terram. Qui enim verbo hæc condidit, & mihi ferre opem poteſt. Deinceps quid ipſis faciundum ſit Vates perſequitur.

Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui cuſtodit te.

Si ſteteris, inquit, firmam habens in ipſo ſpem; omnem ab ipſo opem conſequeris. Hanc igitur clauſulam, Non dormitet qui cuſtodit te, humano more poſuit, ex tranſlatione eorum, qui greges, & exercitus, & ciuitates diligenter cuſtodiunt: Nam diuinam naturam affectu carentem eſſe, per ea, quæ ſequuntur, declarauit.

Ecce non dormitabit, neque dormiet qui cuſtodit Iſraël.

Natura quidem eſt peruigil cuſtos: te autem fluctuante; & ipſe incuriam de te veluti quendam ſomnum accipit: quandoquidem non amplius de te curam geret, ſed inſidias tibi nectere volentibus permittit.

Dominus cuſtodit te, dominus protectio tua ſuper manum dexteram tuam.

Hoc in decimo quinto inquit pſalmo, Prævidebam dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi ne commouear. & hoc in loco igitur, inquit, eum prope manum tuam dexteram exiſtentem, te protecturum, & cuſtoditurum, & omni auxilio dignaturum.

Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem.

Dicunt Lunam non modo humidam, verùm etiam calidam eſſe, & comburere non ſecus ac Solem corpora. Dicit autem & de nocte, & interdiu ab ipſo curam conſecutus, illæſus cuſtodieris. Cæterùm de antiquis hiſtoriis ipſos admonet: Etenim cùm ab Ægyptiorum ſeruitute liberati eſſent, nube tecti, ſolaris flammæ vim non ſenſerunt.

Dominus cuſtodit te ab omni malo, cuſtodiat animam tuam dominus, Dominus cuſtodiat introitum tuum, & exitum tuum ex hoc nunc & vſque in ſeculum.

Vniuerſi generis Dei prouidentiam per ea, quæ dicta ſunt, declarauit, qua præſente, hoſtibus ſuperiores euadimus, laqueóſque eorum, qui cernuntur, & haudquaquam cernútur, declinamus.

Pſalmi CXXI. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Supradictos quidem mœrentibus Vates accommodauit, hunc autem iis, qui cum gaudio reditus lætum nuncium iam acoeperunt, & iucundiſſimum iter arripuerunt: exultantes enim & tripudiantes inuicem dicunt.

Lætatus ſum in his, quæ dicta ſunt mihi, in domum domini ibimus.

Religionis eſt hæc vox: nam exultant, & gaudent, non tanquam domum recepturi, ſed veluti diuinum templum viſuri.

Stantes erant pedes noſtri, in atriis tuis Hieruſalem.

Iam, inquit, ſtare videmur in illis ſacris atriis, diuinúmque cultum perficere.

Hieruſalem, quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipſum.

Symmachus autem ſic explanauit, Hieroſolyma, quæ ædificatur, vt ciuitas, quæ propinquitatem habet. Quæ enim nunc deſerta eſt, domóſque disiectas habet, rurſus floreſcet, & frequentabitur, priſtináque mœnia habebit.

Illuc enim aſcenderunt Tribus Tribus domini, teſtimonium Iſraël, ad confitendum nomini domini.

Rohoam tempeſtate diuiſæ fuerunt Tribus, & Dauidici Regni decem ſeparatæ fuere: Verùm poſt reuerſionem vnum imperium euaſit, & omnes in Hieroſolymam concurrerunt, vſitatum honorem ſecundum legem Deo afferentes. Hoc.

A Igitur Vates hîc vaticinatur, Tribus priſtinam concordiam fore vt accipiant, vtque in Hieroſolymam concurrant, Deum vſitato more laudantes. Cæterùm teſtimonium, Diuinam nuncupauit legem palam iubentem, vt Iſraël in locum concurrat, quem ſelegit dominus Deus.

Quia ſederunt ſedes in iudicio, ſedes ſuper domum Dauid.

Cùm diuina vaticinatus eſſet, & humana prædicit. Quoniam enim Hieroſolymæ non modo diuinum erectum erat templum, verùm etiam regiæ domus, & eò omnes confluebant, qui controuerſias decidere volebant; neceſſariò hoc etiam prædixit Vates: Quoniam minimè in Samariam decem Tribus confluent, ſed quemadmodum Dauidis tempore illud certum habebant tribunal, ſic etiam poſt reditum ibi omnes cogentur.

Rogate quæ ad pacem ſunt Hieruſalem, & abundantia diligentibus te.

Porrò Symmachus ſic dixit, Amplectimini Hieroſolymam, otiabuntur, qui diligunt te. hoc eſt, cum profunda pace perfruiti eſſetis, Hieroſolymæ habitationem amplectimini: quandoqui- B dem in omni lætitia, qui hanc diligunt, erunt.

Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.

Symmacbus autem ſic vertit, Pax in mœnibus ſit, robur in regiis domibus. Sanè precatur ipſi Hieroſolymæ diuinus Dauid bona, vt & mœnia, & domus regiæ, & habitationes, quæ in ipſa ſunt, pace fruantur.

Propter fratres meos, & proximos meos, loquebar pacem de te, propter domum Dei noſtri quæſiui bona tibi.

Hæc autem, inquit, tibi precor, non ego ipſe in te degens: quomodo enim ille, qui multo ante finem vitæ ſuſcepit, hæc dicere poteſt? ſed deſiderans, vt ſui ciues pace fruantur, & exoptans, vt domus Dei mei priſtinam amplitudinē recipiat.

Pſalmi CXXII. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Et hic pſalmus pietatem iuſtorum illius temporis oſtendit.

Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis.

Cùm omne humanum auxilium pro nihilo habuerim, tuam ò domine expecto opem, à tuáque prouidentia pendeo, te namque noui eſſe cœlorum dominum. Cæterum ipſum in Cœlis habitare dicit, non veluti loco circumſcriptum, ſed veluti lætantem cœleſtibus poteſtiis, quæ cœlos incolunt.

Ecce ſicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum, ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ, ita oculi noſtri ad dominum Deum noſtrum.

Sicut enim, inquit, famuli in dominorum manus reſpiciunt, vtpote qui vitæ commeatus illioc percipiunt; eodem pacto etiam nos domine à te bonorum fructum percipere præſtolamur. Ancillæ quidem, non vt eadem diceret mentionem fecit, ſed vt affectus magnitudinem præ ſe ferret: quandoquidem magis ancillæ, quàm ſerui, quippe quæ continuè verſantur in cubiculis ſuarum dominarum, has attendere ſolent, & ab ipſis beneuolentiam ſibi parare ſtudent.

Donec miſereatur noſtri.

A Non enim præſcripto tempore ſpem definimus, ſed expectamus, donec miſericordia digni effecti ſimus.

Miſerere noſtri domine, miſerere noſtri.

Repetitio deprecationis ſtudium demonſtrat.

Quia multum repleti ſumus deſpectione, quia multum repleta eſt anima noſtra.

Efflagitamus quippe, ait, miſericordiam non tanquam digni hanc conſequi, ſed admodum contumelioſi facti.

Opprobrium abundantibus, & deſpectio ſuperbis.

Symmachus hoc pacto interpretatus eſt, Anima noſtra ſatiata eſt, obloquentibus his, qui abundant, deſpicientibus ſuperbis. Efferentibus enim ſe Babyloniis, nobiſque inſultantibus, & exprobrantibus, nos triſtitia afficimur. ſecundum Septuaginta ſic conſiderandum eſt, Opprobrium abundantibus, & deſpectio ſuperbis. Conuerte, inquit, domine res, & iis, qui nunc efferuntur propter felicitatem, qua circumfluunt, noſtras calamitates irroga.

Pſalmi CXXIII. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Poſt è Babylone reditum omnes finitimi Iudæorum libertatem ægrè ferentes, communiter in ipſos bellum ſuſceperunt, & barbaras gentes colligentes, eodem tempore cum eis bellarunt, ſperantes eorum memoriam fore vt delerent: ſed rurſus vniuerſitatis Deus ſuis opem tulit, & omnes hoſtes confixit. Cæterùm hoc aſſerunt plurimi vatum, & Ioël, & Ezechiel, & Michæas, & Zacharias, & præter hos inſuper multi. Hæc etiam hoc in loco vaticinatus eſt beatus Dauid.

Niſi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Iſraël, niſi quia dominus erat in nobis, cùm exurgerent homines in nos forte viuos deglutiſſent nos.

Nolite veſtræ potentiæ victoriam aſcribere, Deus enim huius largitor fuit. Dicite igitur inuicem tripudiantes, Niſi diuinam opem conſecuti eſſemus, inimicis in nos irruentibus, ne ſepultura quidem digni fuiſſemus, ſed veluti à feris viuentes abſorpti eſſemus.

Dum iraſceretur furor eorum in nos, forſitan aqua C *abſorbuiſſet nos.*

Inuidiam, & inimicitias finitimarum gentium per hæc declarauit, furebant enim Iudæorum cernentes libertatem.

Torrentem pertranſiuit anima noſtra, forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquam intolerabilem.

Per figuram omnia dixit. Quoniam enim, inquit, Fortè viuos deglutiſſent nos, oſtendit copiarum magnitudinem, torrentis inſtar irruentium, & omnes operire deſiderantium: igitur congruenter admodum torrentis ſimilitudinem poſuit: ſicut enim torrens ex multis aquis pluuiis collectus, vehementior euadit, eodem pacto illi, qui tunc in Hieroſolymam irruperunt, ex multis, variiſque gentibus coacti fuere, ſed diuina ſententia fuerunt profligati. hoc namque & Vates edocet.

Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

Eodem tempore & illorum immanitatem, & Dei auxilium demonſtrauit: quandoquidem dentes poſuit, vt illorum feritatem oſtenderet.

Anima

Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium.

Grato animo propriam imbecillitatem confitentur, paſſeri ſe ipſos comparantes, & Dei prædicant potentiam, hoſtium demonſtrantes robur. Venatores nanque illos appellant, edocent verò ſalutis modum.

Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus.

Nam non modo ſalutem ſumus conſecuti, verùm etiam hoſtium internecionem perſpeximus.

Adiutorium noſtrum in nomine domini, qui fecit cælum & terram.

Quapropter omnem humanam potentiam pro nihilo habemus, cœlorum, & terræ opificem auxilium habentes, cuius vel appellatio ad ſalutem nobis ſatis eſt.

Pſalmi CXXIIII. *Interpretatio.*

Canticum Graduum.

Qui illam victoriam adepti ſunt, triumphalem canunt hymnum, & ſpei in Deo collocatæ vim prædicant.

Qui confidit in domino, ſicut mons Sion.

Qui diuina ſpe munitus eſt, ſicut mons Sion firmus, inconcuſſuſque manebit ampliſſimus, & illuſtris.

Non commouebitur in æternum, qui habitat in Hieruſalem.

Eum, qui Hieroſolymam incolit, ſecundum Hieroſolymę leges viuere oportet. iis nanque, qui hoc pacto habitant, & legis ſcopo obtemperant, firmitatem Vates pollicetur.

Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi ſui.

Sicut enim montes ciuitatem cingunt, ſic diuina cura diuinum munit populum.

Ex hoc nunc, & vſque in ſeculum.

Non enim ad tempus eſt diuina potentia, ſed ſempiterna, & hac dignos putat eos, qui ipſius cultum omni faciunt.

Quia non relinquet dominus virgam peccatorum ſuper ſortem iuſtorum.

Et Aſſyrios virgam furoris per Eſaiam vatem dominus appellauit, Væ enim, inquit, Aſſur virga
Eſa. 10. furoris mei, & iræ meæ, & in manu eius indignatio mea, gentem iniquam mittam, & contra populum meum mandabo, vt ſpolia auferat, & prædam diripiat. hoc eſt, veluti quadam virga Aſſyriis vſus, animaduerſione dignos caſtigo. Dicit igitur Vates etiam hîc, Dominus vniuerſitatis iuſta vtens ſententia, non ſinet iniuſtorum virgam iuſtorum cœtui infligi. Deinde cauſam aperit.

Vt non extendant iuſti ad iniquitatem manus ſuas.

Vt ne cenſentes, inquit, virtutis ſtudioſi ſine ordine, & ſine gubernatione omnia ferri, in peius vergant, & hinc damnum reportent.

Benefac domine bonis, & rectis corde.

Cùm Dei iuſtitiam oſtendiſſet, iuſtas preces fundit. orat enim, vt æqualia præmia boni conſe-
Matth. 7. quantur. hoc etiam dominus ait, Qua menſura
Matth. 5. metimini, remetietur vobis. &, Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.

Declinantes autem in obligationes adducet dominus cum operantibus iniquitatem.

Obligationes, Aquila quidem, Simultates explanauit; Obliquitates Symmachus, & Theodotion, Perverſa. atqui Vates nihil iniuſti petit,
A verùm vt boni bona conſequantur: qui verò rectam viam declinarunt, & obligationibus, & ſimultatibus vſi ſunt, reſpondentem finem inueniant.

Pax ſuper Iſrael.

Illis autem interitum recipientibus, hi pace perfruiti ſunt. Sciendum eſt autem hoc nomen Iacob adeptum eſſe cum diuino conſpectu dignus effectus eſſet: cognomines igitur habet omnes, qui eoſdem mores, & animam, fidemque puram habent: Non enim omnes qui ex Iſrael Iſraelitæ ſunt, ſed qui Iſraelis pietatem amplectuntur.

Pſalmi CXXV. *Interpretatio.*

Canticum Graduum.

Cyrus Rex vt omnes redirent Iudæi, iuſſit, plurimi verò prauam habentes mentem, in omnibus diuinis legibus repugnantes, regredi noluerunt: qui autem auitę pietatis curam gerebant, legiſque cultum deſiderabant, libentiſſimè redierunt. Hi igitur in hoc pſalmo propriam cernentes liberta-
B tem exultant, & precantur, vt hanc & ſui ciues conſequantur.

In conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti ſumus quàm conſolati.

Quàm, exaggerationem hoc in loco ſignificat. Multam, inquit, lætitiam conſecuti ſumus, cùm Deus finem ſupplicij ſoluerit, & libertatem captiuis largitus fuerit.

Tunc repletum eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exultatione.

E veſtigiò enim voluptate perfuſi, linguas in hymnorum cantilenam impulimus. Exultationem enim Aquila, Laudem, Symmachus, Gloriam interpretati ſunt.

Tunc dicent inter gentes, magnificauit dominus facere nobiſcum.

Hoc ſanè nos apud omnes celeberrimos reddidit. omnes nanque Dei magnificentiam admirantur, quoniam ab acerba illa ſeruitute nos liberauit, & nos quidem clamamus.

Magnificauit dominus facere nobiſcum, facti ſumus lætantes.

C Abſurdum eſt enim, vt hi, qui diuina cognitione ſunt orbati, benignitatem nobis largitam admirentur, nos verò, qui beneficia conſecuti ſumus, ingrati animi vitio laboremus.

Conuerte domine captiuitatem noſtram, ſicut torrens in Auſtro.

Qui hæc bona adepti ſunt, vt alij ſui ciues conſequantur, deſiderant, & communem dominum obſecrant, vt etiam illis libertatem impertiat, vt reuertentium frequentia torrentem imitetur. Cęterùm *Auſtrum* Hieroſolymam vocat, appellationem à ſitu poſuit: ſic etiam ipſam Ezechiel & Abacuc nominant: Verùm aliud ſermo demonſtrat. Cùm enim Auſter humidus ventus ſit, nebularum aerem implet, & vehementes pluuias inducit, atque etiam niuem diſſoluere ſolet, & aquis torrentes implet, ſic igitur, inquit, noſtros ciues vndique diſſipatos, iube vt cogantur, & torrentis inſtar iter faciant.

Qui ſeminant in lacrymis, in exultatione metent.

Non fruſtra preces fundimus, ſed ſcientes lacrymarum fructus. qui enim cum his ſemina

iaciunt, vberrimam meſſem cernentes lætantur. A

Euntes ibant, & flebant, mittentes ſemina ſua: Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos ſuos.

Diuerſis modis eandem dixit ſententiam, varietate doctrinæ maiorem vtilitatem procurans.

Pſalmi CXXVI. Interpretatio.

Canticum Graduum Salomonis.

Olim Salomon diuinum erexit templum, ſed illud æquatum ſolo à Babyloniis Zorobabel excitauit. hunc opinor Salomonem nominari, tanquam ex Salomone genus ducentem, & tanquam opus Salomonis inſtaurantem: quandoquidem diuinus ſermo minimè Salomonis ædificationi congruit, ſed ei, quæ à Zorobabel poſt reditum facta fuit. Tunc quidem ipſi ædificationem tentarunt, prohibebant autem finitimæ gentes continuè ipſæ bellum inferentes, & Perſarum Regem in ipſos laceſſentes: & hæc Eſdræ hiſtoria manifeſtius edocet. Qui igitur Zorobabel tempeſtate, & Ieſu filij Salatiel, & qui poſt ipſos pietate præditi erant, hanc pſalmi narrationem afferunt. B

Niſi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam, niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilat qui cuſtodit eam.

Nemo neque ex iis, qui ædificant, neque ex iis, qui cuſtodiunt, propria ſit fretus potentia, ſed diuinum imploret auxilium: hoc namque concurrente, vtrunque facile eſt: procraſtinata verò diuina ope, vanum eſt hominum ſtudium.

Vanum eſt vobis ante lucem ſurgere, ſurgite poſtquam ſederitis, qui manducatis panem doloris.

Surgere, & non Surgite, legendum eſt, vt infinitus ſit modus, & non imperandi. Dicit autem omnia vana eſſe, Deo rerum omnium conditore minimè concurrente, & ante lucem ſurgere, & expergiſci ob ciuitatis excubias, & ob præſens ædificium. Quapropter commonefacit eos, qui cum dolore ob hoſtium impetus panem comedunt, vt ſpes in Deo collocent.

Cum dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hæreditas domini filij merces fructus ventris.

Somnum hoc in loco per tranſlationem quietem appellauit: quietem verò etiam ſomnus hominibus præbet. C Deo igitur, inquit, propria cura nos dignante, hoſtes ſuperare poterimus, & ſine labore ædificare, & tutò viuere, & ſine cura dormire, plurimorúmque filiorum patres eſſe ſecundum promiſſionem, promiſit enim ſe noſtrum genus facturum, ſicut arenam, quæ eſt apud litus maris. hoc & hoc in loco inquit, Ecce hæreditas domini filij merces fructus ventris, hoc eſt, diuina promiſſio, & circa filios benedictio veluti quædam merces nobis, qui in ipſo ſpem conſtituimus, data eſt.

Sicut ſagitta in manu potentis, ita filij excuſſorum.

Theodotion, Sicut ſagittæ in manu potentis, ſic filij iuuentutis: ſecundum hunc ſenſum Aquila, & Symmachus explanarunt. Dicit autem, Deo confiſi, non modò frequentes erimus, verùm etiam potentes veluti quædam ſagittæ à quodam potente emiſſæ, & licet imbecilles nunc ſimus, & admodum miſeri; (hoc namque indicat, Excuſſorum) valde robuſti euademus ſuperum auxilium nacti.

A *Beatus vir, qui impleuit deſiderium ſuum ex ipſis.*

Hoc eſt, hoſtibus. Nam non modò non vincemur, verùm etiam hos ſuperabimus, & felices apud omnes erimus.

Non confundetur, cùm loquetur inimicis ſuis in portis.

Videlicet, cum ante portas cum legatis ab hoſtibus miſſis ſermonem habuerimus: ſanè hoc ſecundum veterem morem dixit: Non enim intra portas legati miſſi admittebantur, ſed foris reſpondebant. Cæterùm in omnibus in Deo ſpei collocatæ fortitudinem demonſtrauit.

Pſalmi CXXVII. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Cùm in præcedenti pſalmo oſtendiſſet, quantum conciliet boni ſpes in Deo collocata; hîc beatos eſſe dicit, qui cum ſpe diuinum habent timorem, per quem virtutis poſſeſſio augetur: neceſſaria quippe eſt his, qui Deo crediderunt, vita ſecundum Deum: quandoquidem hic finis pietatis perfectus eſt.

B *Beati omnes, qui timent dominum.*

Non eum, qui ex Habraham genus trahit, neque ex Iſraële ſemen diuinum oraculum beatum eſſe aſſerit, ſed eum, qui diuino timore eſt decoratus. hoc beatus Petrus in Actibus inquit, In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gente, qui timet eum, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi. Cæterùm tacitè oſtendit diuinus ſermo & diuini timoris characterem: infert enim. *Actu.10.*

Qui ambulant in viis eius.

Non enim omnis, qui dicit, Domine Domine, intrabit in regnum cœlorum, ſed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis eſt. Proprium igitur eorum, qui Deum timent, à diuinis viis haudquaquam deflectere, ſed in ipſis continuè iter facere. *Matth.7.*

Labores manuum tuarum manducabis.

Porrò Symmachus, Labores manuum tuarum manducans, beatus es. vt planum ſit Septuaginta Interpretes καρπὸς, non fructuum perceptionem vocaſſe, ſed manuum partem. Dicit autem bonorum, quæ à te ſeminata ſunt, fructus vindemiabis. Hoc etiam beatus inquit Apoſtolus, Qui parcè ſeminat, parcè metet, & qui ſeminat in benedictionibus, in benedictionibus metet. *2.Cor.9.*

Beatus es, & bene tibi erit.

Non modo enim verbo felix, & ampliſſimus eris, ſed re ipſa felicitatem habebis.

Vxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.

Quoniam illa tempeſtate hæc felicitas cenſebatur; pollicetur ipſis propheticus ſermo etiam mulierum fœcunditatem, vt florentibus vitibus, & botris onuſtis ſint ſimiles.

Filij tui ſicut nouella oliuarum in circuitu menſæ tuæ.

Et in quinquageſimo primo pſalmo iuſtū oliuę comparauit. Ego enim, inquit, ſicut oliua fructifera in domo Dei, & hic timentis dominum filios nouellis plantis oliuarum aſſimilauit, tanquam pietatis irrigationem, tempeſtiuúmque fructum ferentes, & folium minimè abiicientes, ſecundum virum in primo pſalmo beatum dictum.

Ecce ſic benedicetur homo, qui timet dominum.

Nam morum, & non generis Deus eſt Iudex. ſic etiam Iacob ex Eſau genus ducentem, coronis dignatus

dignatus eſt, ſic etiam Abimelech ad veritatem deduxit, ſic Eunuchum, ſic Cornelium, ſic omnes gentes. A

Benedicet tibi dominus ex Sion.

Secundum opinionem,quæ tunc increbuerat, locutus eſt : quandoquidem ibi Deus habitare cenſebatur.

Et videas bona Hieruſalem omnibus diebus vitæ tuæ.

Hoc namque videre ſitiebant ij, qui è Babylone regreſſi fuerũt, ciuitatis ſolitudinem cernẽtes.

Et videas filios filiorum tuorum.

Magna gratia exiſtimabatur, in extremam peruenire ſenectutem, filióſque filiorum videre: benedictiones illius temporis opinionibus accommodatas terminat. bonorum poſſeſſionem minimè in his bonis conſiſtere beatus Eſaias docuit.

Eſa. 56. Ne dicat Eunuchus, ego ſum lignum aridum, quoniam hæc dicit dominus Eunuchis cuſtodientibus ſabbatha mea, & eligentibus, quæ ego volo, dabo ipſis in domo mea, & in pariete meo locum clarum, & nomen bonum, præſtantius filiis, & filiabus.

Pax ſuper Iſraël.

Ruſſus Iſraëli pacem precatur, vera autem pax, pax eſt cum Deo, carnalis verò Iſraël, cùm ex illa excidiſſet, etiam alia orbatus eſt. B

Pſalmi CXXVIII. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Etiam hic pſalmus gentium prædictionem continet, quæ in Iudæos poſt reditum irruerunt, & docentur dicere.

Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Iſraël, ſæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi.

Iuuentutem, Vocat in Ægypto vitam, & illinc liberationis,& beneficij auctorem celebrans, diuinas gratias enumerat, quoniam ab initio, & à principio multi inimici in me irruerunt, & vniuerſis malis me cingere conati ſunt, verùm per diuinum auxilium declinaui illorum inſidias. Verùs igitur hæc nouo populo congruunt, qui multos quidem hoſtium impetus ſuſtinuit, omnes verò ſuperauit, hoſtéſque ſupplices reddidit.

Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores. C

Aquila, & Theodotion, Arauerunt, explanarunt. Indicat autem ſermo flagella, & verberationes triumphatoribus Martyribus ab impiis inflictas: hæc& ij qui cum beato Daniele erant, & admirabiles Ananias, Azarias, & Miſael, & Antiochi tempore Machabæi.

Prolongauerunt iniquitatem ſuam.

Aquila autem, Produxerunt, ſed Symmachus, Protraxerunt malo afficientes, hoc eſt, diutius mihi bellum inferre perſeuerarunt, & ſuam iniquitatem augere.

Dominus iuſtus concidet ceruices peccatorum.

Ceruices, Laqueos Aquila, & Symmachus dixerunt, ſed Theodotion, Torques interpretatus eſt. ſanè omnia ſunt vera etenim quos laqueos ſanctis viris pararunt, horum Deus contudit,& torques ipſis circundatos contriuit,& ipſas peccatorum ceruices concidit.

Confundantur, & conuertantur retrorſum omnes, qui oderunt Sion.

A ſuis malis conatibus decidant, ait, & in fugam conuertantur, qui Sioni bellum inferunt. A

Fiant ſicut fœnum tectorum, quod priuſquam euellatur exaruit, de quo non impleuit manum ſuam, qui metit, & ſinum ſuum, qui manipulos colligit.

Nonnulla exemplaria, non Priuſquam exaruit, habent, ſed priuſquam euellatur, quod etiam in ſegetibus fieri ſemper cernimus. Nemo enim ſpicam adhuc viridem metere vult, ſed expectat, vt matureſcat, & creſcat, & tunc falcem immittit. Herba verò ſuper domos orta, antequam fructum producat, ſolis impetu areſcit. his herbis, vt hoſtium conatus ſimiles ſint, precatur, vtque harum inſtar immaturum finem accipiant.

Et non dixerunt, qui præteribant, benedictio domini ſuper vos, benediximus vobis in nomine domini.

Qui autem vberes ſegetes intuentur, agricolarum curam admirari ſolent, & prætereuntes eis benedicunt, qui talia metunt, colligentibus verò fœnum è tectis, nemo vnquam quippiam dixit.

Pſalmi CXXIX. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Iuſtorum chorus hanc Deo affert precationem, teſtatur autem & hoc pſalmi exordium.

De profundis clamaui ad te domine.

Hoc eſt, ab imo, & ipſo corde preces fundo: eos namque, qui ſolis labiis vtuntur, diuinæ literæ condemnant, & modò quidem, inquit, Vates Ieremias Deo rerum omnium conditori, Propè Iere. 12. es tu ad os eorum, & longè à renibus eorum, modò verò ipſe Deus per Eſaiam vatem Iudæos criminatur, inquiens, Hic populus labiis me honorat, cor autem longè eſt à me. Eſa. 29. Verùm qui in præſentia precantur, ex profundo corde preces emittunt.

Domine exaudi orationem meam : fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.

Licet humano more verbis vſi ſint, tamen diuinitatem incorpoream eſſe norunt, & audiendi vim, aures appellauit, & videndi potentiam, oculos; quandoquidem noſtri oculi videndi vim habent, & auribus audiendi vis commiſſa eſt. Deus autem qua potentia audit, hac etiam videt, & qua videt, hac etiam audit.

Si iniquitates obſeruaueris domine.

Iuſtorum chorus dominum precatur, ne pœnas peccatis metiatur: ſic etiam beatus Ananias populi peccata ſuæ perſonæ aſcripſit.

Domine quis ſuſtinebit?

Si enim iuſtitiæ trutinam rectè tenebis, quis poteſt ſententiam ab hac irrogatam ſuſtinere: neceſſe eſt enim omnes interitum ſubire.

Quia apud te propitiatio eſt.

Habes benignitatem iuſtitiæ coniunctam, & hac magis, quàm illa vti ſoles.

Propter nomen tuum ſuſtinui te domine, ſuſtinuit anima mea in verbo eius.

Nomen, Aquila, & Theodotion, Timorem explanarunt, Symmachus autem, Legem: verumtamen ſermonis ſenſus patet. Dicit enim, Hanc tuam bonitatem ſciens (veluti enim quãdam legem miſericordia vteris) meliores ſpes non abiicio, bonorum promiſſionem expectans. Nam Verbum, hoc in loco bonam promiſſionem vocauit: ſanè benignitatem pœnitentibus pollicitus eſt.

Sperauit anima mea in domino, à cuſtodia matutina vſque ad noctem.

Nimirum toto die, quandoquidem matutina cuſtodia nouiſſima eſt noctis hora: poſtremi enim cuſtodes ad vſque tempus illud excubant.

A cuſtodia matutina ſperet Iſraël in domino.

Non contenti ſunt iuſti ſolùm diuitias ſpei in Deo collocatæ habere, verùm etiam omnes alios ad ſimilem poſſeſſiooem adhortantur, & fructum, qui hinc prouenit, declarant.

Quia apud dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio, & ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius.

Vaticinationem oràtio continet de domino.
Ioan. 1. Ipſe enim eſt agnus Dei, qui tollit peccata mundi. ſic etiam diuinus Gabriel ſanctiſſimæ Virgini,
Luc. 1. inquit, Paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum, quoniam ipſe ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.

Pſalmi CXXX. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Propheticus ſermo humilitatem edocet, & illorum, qui hanc diligunt perſonam inducit, precantium, Deúmque obteſtantium.

Domine non eſt exaltatum cor meum.

Cordis altitudo, non modò impios, ſed etiam ſanctiſſimos lædit viros, & edocet Paralipome-
2. Paral. 32. non hiſtoria, de pio Rege Ezechia dicens, Quoniam humiliatus eſt ab altitudine cordis eius. Propterea etiam dominus ſacros ſuos diſcipulos
Luc. 14. adhortatur inquiens, Omnis, qui ſe humiliauerit, exaltabitur, & omnis qui ſe exaltat, humiliabitur.

Neque elati ſunt oculi mei.

Proprium ſuperborum eſt, ſupercilia erigere, & buccas inflare, & omnes deſpicere. Hi verò ab affectu liberi, non hoc docent, iudicem tanquam neſcium, ſed tanquam ſcientem in teſtimonium implorant.

Neque ambulaui in magnis.

Symmachus autem, In maieſtatibus, Aquila verò, In magnificentiis.

Neque in mirabilibus ſuper me.

At Symmachus, Neque in tranſcendentibus me. Hoc eſt, me ipſum metiebar, & quæ me excedunt, non aggreſſus ſum.

Si non humiliter ſentiebam, ſed exaltaui animam meam, ſicut ablactatus eſt ſuper matrem ſuam, ita retributio in anima mea.

Porrò Symmachus, Niſi dignam cenſui, & comparaui animam meam infantulo à lacte depulſo apud matrem ſuam, ſic retribuatur animæ meæ. ſi non, ait, te timui, & me ipſum tibi ſubegi infantis iuſtar ab vbere depulſi, ſuámque matrem verenris, ſed altam habui mentem; obſecro, vt eandem remunerationem conſequar.

Speret Iſraël in domino ex hoc nunc, & vſque in ſeculum.

Demonſtrauit diuinus ſermo qua de cauſa de rectis officiis narrationem fecit: non enim ſeipſos iactantes propriam virturem narrant, ſed alios in æqualem amorem accendentes propterea totum Iſraëlem, vt eidem ſpei inhæreat adhortati ſunt, & vt continuè hanc habeat, vtque fructus, qui hinc oriuntur, percipiat.

Pſalmi CXXXI. Interpretatio.

Canticum Graduum.

A Multam hic pſalmus cum octageſimo octauo cognationem habet: etenim ibi, & hic captiui, qui Babyloni erant vniuerſorum Deum obſecrant, promiſſiones magno Dauidi ab ipſo factas pro precibus afferentes, vt veniam conſequantur precantes. Cæterùm vaticinationem totius orbis Saluatoris, qui ſecundum carnem ex Dauidis genere oriturus erat, continet.

Memento domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius.

Quoniam cùm multa peccata commiſiſſemus, omni audacia orbati ſumus: oramus te domine, vt Dauidis recorderis, illiúſqoe manſuetudinis, & pietatis. Huius ſanè præcedens pſalmus mentionem fecit, & planè edocuit eius mentis moderationem.

Sicut iurauit domino, votum vouit Deo Iacob: ſi introiero in tabernaculum domus meæ, ſi aſcendero in lectum ſtrati mei: ſi dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob.

Hæc planius Paralipomenoo hiſtoria edocet. 1. Paral. 17.
B Nam primùm quidem preces fundit, ſeipſum & 22.
erecturum diuinum templum. Poſtquàm autem per Vatem Natham Deus prohibuit, prædixitque templi ædificationem à Salomone faciendam, diſtulit quidem ædificium, non aotem ſegnitiam amplexus eſt, ſed & aurum, & argentum, & ferrum, & æs, & ligna, & lapides coaceruauit, & hæc omnia vt dixi, liber ille edocet eos, qui lectitare volunt.

Ecce audiuimus eum in Effrata, inuenimus eum in campis ſyluæ.

Preces fundit, vt Deo templum erigeret, ſed vnigenitum Dei verbum ex fructu lumbi eius ſibi animatum, rationiſque particeps templum ædificaturum eſſe promiſit. Quapropter inquit vaticinatio, Ecce audiuimus ipſum in Effrata, & inuenimus ipſum in campis ſyluæ. *Effrata*, illa, quæ nunc appellatur Bethleem, nominabatur:
Ibi enim dominus Chriſtus ortus eſt, qui Iudæis Ioan. 2.
ſuum corpus tacitè oſtendens, dixit, Soluite templum hoc. Campos verò ſyluæ nuncupat locum templi, qui Hieroſolymæ erat, qui deſertus erat, & ædificium minimè habebat: quandoquidem
C ibi magnus Dauid exterminatorem Angelum per preces Deo fuſas cohibens; & aram erexit, & ſacrificium attulit, & in templi ædificationem conſecrauit. Quoniam autem duo ſunt tabernacula, vnum ex lignis, lapidibúſque, aliud verò ex corpore, & anima, & hoc Hieroſolymæ à Salomone editum eſt: illud verò in Bethleem ſancti ſpiritus gratia contexuit: qui autem ea tempeſtate erant pij, hoc quidem cernebant, & illud expectabant, iure propheticus ſermo inquit, Ecce audiuimus ipſum in Effrata, hoc à ſpiritu ſancto faciendum, Inuenimus ipſum in campis ſyluæ, ſecundum promiſſionem ſpiritus à Salomone ædificatum.

Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco, vbi ſteterunt pedes eius.

Tempus permutatum eſt. Dicunt autem, nos illuc ingreſſos, adorare, credentes templum diuino conſpectu dignum effectum eſſe. Hunc namque habet ſenſum, Vbi ſteterunt pedes eius: non modò ſine corpore diuinitatem eſſe, ſed etiam incircumſcriptam credimus. Secundum corpus

diuina

diuina ſcriptura de ipſo narrat, humanis auribus ſermonem accommodans.

Surge domine in requiem tuam.

Excitationem Dei cultum ſecundum legem vocant, non hoc indigentis, ſed affectum pietatis amplectentis, & obſecrant, vt eius gratia actutum appareat, vtque priſtinam amplitudinem templo largiatur.

Tu, & arca ſanctificationis tuæ.

Quoniam in ſanctis ſanctorum arca ſtabat, tabulas legis habens, imminebat autem huic propitiatorium, per illud autem Pontifici indicia quædam diuini aduentus fiebant, iure arcæ meminit:
Hebr. 9. & Act. 17. Nam cùm Deus cœlum, & terram feciſſet, (ſecundum beati Pauli vocem) non in manu factis templis habitat. ſic etiam ſapiens Salomon precatus eſt, Si cœlum cœli non ſufficient tibi. Hoc
2. Paral. 2. etiam vniuerſitatis Deus ait, Cœlum mihi ſedes,
Act. 7. terra autem ſcabellum pedum meorum, quam domum ædificabitis mihi, aut qui locus requiei meæ eſt?

Sacerdotes tui induentur iuſtitiam, & ſancti tui exultatione exultabunt.

Hoc nanque, ait, perfecto, & domo inſtaurata, & rurſus arca in adytis poſita, ſacerdotes quidem rem diuinam ſecundum legem facientes, iuſtificabuntur, qui verò ſacerdotalis dignitatis minimè participes ſunt, pietatis tamen ſunt ſtudioſi; omni lætitia implebuntur.

Propter Dauid ſeruum tuum, non auertas faciem Christi tui.

Chriſtum, hoc in loco Regnum nuncupat. & quia tunc eorum Reges impij erant, per Dauidem orāt, ne regni genus reſtinguatur. Deinde de promiſſionibus factis admonent.

Iurauit dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum.

Veriſſimus, ait, eſt ille, qui pollicitus eſt, veritatiſque fons eſt, & fieri haudquaquam poteſt, quin pollicitatio ſuum ſortiatur finem.

De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam.

Vna quidem promiſſio hęc eſt, & finem habuit: non modò enim Salomon, ſed etiam qui ex Salomone originem traxerunt, regijs ſedibus digni effecti fuere. Cæterùm vaticinationis finem dominus Chriſtus confirmauit, Dauidis regnum corroborans: hoc nanq; beatus vaticinatus eſt Eſaias,
Iſa. 9. Quoniam puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, cuius imperium ſuper humerum eius, & vocatur nomen eius magni conſilij Angelus, admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis, potens, princeps pacis, pater futuri ſeculi amen. & paulo pòſt, Super thronum Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & in iuſtitia à modò vſque in ſempiternum. hanc quippe pollicitationem, vt dixi, dominus Chriſtus confirmauit, alteram verò minimè interminatam Deus dedit: dicit autem ſic.

Si cuſtodierint filij tui teſtamentum meum, & teſtimonia mea hæc, quæ docebo eos, & filij eorum vſque in ſeculum ſedebunt ſuper ſedem tuam.

Talis igitur domini promiſſio eſt, ſed illorum iniquitas curſum intercidit: eueſtigiò enim Salomon cùm in impietatē incidiſſet, diuinam iram ſibi aſciuit. Quapropter ſolium tyrannide preſſum eſt, alterinſque regnum decem Tribus admiſerūt; poſtea autem duæ Tribus regno Dauidico priuatæ fuere.

Quoniam elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem ſibi.

A principio, inquit, domine hanc alijs vrbibus prætuliſti, & hanc propriam habitationem reddidiſti.

Hæc eſt requies mea in ſeculum ſeculi.

Hæc, inquit, tu dixiſti domine, & pollicitus es in Sione ſemper requieſcere. etſi enim priſcum tēplum ob Iudæorum ſtultitiam deſolatum eſt; tamen ibi rurſus loci illi ob diuinam gratiam cruce, & reſurrectione, & aſſumptione digni effecti fuerunt, & ex omni terra, & mari omnes concurrerunt, vt gratiam reportent, quæ in illis affluit.

Hic habitabo, quoniam elegi eam.

Et hoc ſuum ſortitum eſt finem, & domorum mutatio facta eſt. diuinum autem oraculum Sionis mentionem fecit: illius autem eſt crucis, reſurrectioniſque locus.

Venationem eius benedicens benedicam.

Symmachus autem, Annonam eius benedicens benedicam. Hoc eſt, omnium bonorum affluentiam ipſis præbebo.

Pauperes eius ſaturabo panibus.

Porrò indigentibus largiar neceſſarium rerum vſum.

Sacerdotes eius induam ſalute.

Quam ſuperius iuſtitiam vocauit, hoc in loco ſalutem nominauit: quandoquidem iuſtitiæ fructus eſt ſalus.

Et ſancti eius exultatione exultabunt.

Sanè virtutis ſtudioſi omnis voluptatis repleti ſunt.

Illuc producam cornu Dauid.

Hic verſiculus prima facie Zorobabelem demonſtrare videtur. Quoniam autem nec in poſteros, nec in filios regimen tranſmiſit, aliquis iure non poſſet ipſum nominare cornu, cùm parum temporis imperaſſet: quandoquidem cornu fortitudinem, & firmitatem indicat. Poſtquam verò vaticinatio Zorobabeli minimè congruit; ſermo Chriſti ortum ſecundum carnem prædicit, ſic etiam beatus Petrus in Actibus inquit, Propheta Act. 2.
igitur cùm eſſet Dauid, & ſciret, quia iureiurando iuraſſet illi Deus, de fructu lumbi eius Chriſtum ſecundum carnem oriturum, ſedere ſuper ſedem eius, præuidens, locutus eſt de reſurrectione eius.

Paraui lucernam Chriſto meo.

Lucernam rurſus diuinus ſermo Templum ex Dauide nominat, cùm lucem Dei matris tacitè demonſtraſſet.

Inimicos eius induam confuſione, ſuper ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea.

Dedecoris igitur Iudæi ſunt teſtes, qui inimicitias amplexi ſunt, & confuſionem collegerunt. *Sanctificationem* verò Eccleſias per totum orbem atque mare dixit, quæ Chriſti corpus vocantur, quæque ſanctitatis fontes ab ipſo reportant.

Pſalmi CXXXII. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Roboam tempeſtate Tribus diuiſæ fuerunt, & decem quidem Ieroboam ſecutæ ſunt, duæ verò Dauidicum regnum amplexæ ſunt: poſt igitur è Babylone reditum, & rurſus coactæ ſunt, & concordiam adamarunt, & vnum habuerunt imperium, & communem cultum ſecundum legem perficiebant. hæc igitur pſalmus præcinit.

A *Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum.*

Per ipſos, inquit, euẽtus diſcimus, nihil fraterna coucordia iucundius eſſe. Fratres quippe nuncupat Tribus, quoniam etiam harum principes cognumines vnius patris filij erant.

Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam barbam Aaron.

Oleum ſacerdotale ex varijs rebus oduriferis compoſitum erat, ſed neque illud ipſum ex ſeipſu tantum odurem emittebat, ſed omnium miſtio, & temperamentum quàm plurimum odorem reddebat. huic meritò fraternum conſenſum comparauit: quandoquidem collecta ex pluribus rectis officijs perfectæ virtutis, odorem efficit.

Quod deſcendit in oram veſtimenti eius.

Illi vnguẽto, ait, ſimilis eſt amoris vnctiu, quod à capite Aaronis fluebat: nun modò autem ad mẽtum vſque deueniebat, ſed etiam eius tunicam circa pectus ſanctam reddebat. *Oram* enim vocauit quem Turquem appellamus. hoc autem Aquila, Veſtimenturum os dixit. quemadmodum igitur à capite per barbam ad veſtem vſque ſacrum vnguentum percurrens, odoris ſacerdotem implebat; ſic à Principe ad ſubditos vſque cuncurdiæ vtilitas peruenit. B

Sicut ros Hermon, qui deſcendit in montem Sion.

Rurſus in aliam ſimilitudinem tranſit, conſenſus vtilitatem educens, & hunc dixit ſimilem eſſe rori, qui ab Hermon in Sionem affertur. Tantus autem hic eſt, vt tegulæ ſtillicidia emittant. Hermon autem mons eſt, qui Palæſtinæ terram ab Iſraele diſterminat.

Quoniam illic mandauit dominus benedictionem, & vitam vſque in ſeculum.

Non in Hermon, ſed in Sione, in quo vitalis ros ſancti ſpiritus in ſacros Apoſtolos miſſus fuit, per quem omnes illi, qui crediderunt, ſempiternam gratiam percipiunt.

Pſalmi CXXXIII. Interpretatio.

Canticum Graduum.

Conſunat autem etiam hic pſalmus ijs, qui è Babylone regreſſi fuerunt. Cæterùm omnibus pijs admonitionem proponit, vt non modo interdiu, verùm etiam de nocte Deum laudibus proſequantur.

Ecce nunc benedicite dominum omnes ſerui domini.

Non omnium eſt Deum laudare, ſed eorum, qui diuinum imperium amplexi ſunt, & domini cultum magnifaciunt: eorum enim, qui peccati vulnera acceperunt, proprium eſt lacrymas profundere, & lugere, diuinamque benignitatem efflagitare.

Qui ſtatis in domo domini, in atrijs domus Dei noſtri.

Cùm Deum celebrare adhortatus eſſet, docuit etiam laudis modum. Vbique enim vt ſancti manus tollant, diuinus Paulus præcipit, præſertim autem in conſecratis lucis, debitum honorem Deo afferre decet.

In noctibus extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite dominum.

Cùm locum docuiſſet, docuit etiam tempus, quandoquidem ad hymnos canendus accommodata eſt uox, quæ multam quietem ſuggerit, & à multis tumultibus eſt libera. Hoc autem Manua tollere, & vſitatus mos etiam iubet.

Benedicat tibi dominus ex Siõ, qui fecit cœlũ & terrã.

Nam ne quis rerum omnium conditorem Deũ A Sioni circumſcriptum eſſe ſuſpicaretur; meritò ipſum rerum omnium opificem eſſe demonſtrauit. per Cœlum nanque, & terram, vniuerſitatem totam comprehendit. nam inquit, In Cœlo enim Angeli, & in terra homines, & ea, quæ propter hos facta ſunt.

Pſalmi CXXXIIII. *Interpretatio.*

Halleluia.

Hæc eſt alia laus, & ipſa ab his, qui libertatem adepti fuerunt, Deo allata. Cæterùm Halleluia iam interpretati ſumus.

Laudate nomen domini, laudate ſerui dominum.

Poſtquam diuina natura haudquaquam cerni poteſt, vt quæ laudetur commonefacit. iure dixit, Laudate nomen domini. contenti eſtote, inquit, Dei appellatiune, & ne quæratis cernere, quæ nefas eſt cernere.

Qui ſtatis in domo domini, in atrijs domus Dei noſtri.

A ſeruitute Babyloniurũ, ait, vos liberati, diuinorum atriurum magnificentia perfruentes, horum bonorum largitorem laudate.

B *Laudate dominum, quia bonus dominus.*

Pro anſa canendorum hymnorum, bonitatem eius, qui celebratur, arripite.

Pſallite nomini eius, quoniam bonum.

Porrò plurimum emolumenti hinc vobis acquiritur. Deinde de beneficijs in ipſos collatis mentionem facit.

Quoniam Iacob elegit ſibi dominus, Iſrael in poſſeſſionem ſibi.

Symmachus autem ſic, Et Iſraelem in electionẽ ſibi. Multa, ait, cura ipſum dignatus eſt, propriumque populum appellauit, & omnes homines curans, huius potiſſimum curam geſſit. Hæc autem etiam beatus Moſes dixit, Quando diuidebat altiſſimus gentes, quãdo ſeparabat filios Adam, cõſtituit terminos gentium iuxta uumerum Angelorum Dei, & facta eſt pars domini, populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Iſrael. *Deut 32.*

Quia ego cognoui, quoniam magnus eſt dominus, & Deus noſter præ omnibus Dijs.

Per ipſas, inquit, res didicimus noſtri Dei robur, & Deos, qui à gentibus alijs ſunt honorati, ipſi minimè cõferri poſſe. Nemo enim ei, qui eſt ſemper, eum, qui haudquaquam eſt comparat. Deinde C ab opere rerum omnium Dei potentiam tacitè oſtendit.

Omnia quæcunque voluit, fecit in cœlo, & in terra, & in maribus, & in omnibus abyſſis.

Ea, quæ facta ſunt, minimè potentia definiri poſſunt, ſed voluntate: potuerat enim & plura, & multo his maiora fabricare, ſed tot, & talia voluit: verùmtamen omnia ſunt eius opera Cœlum, & cœleſtia, terra, & terreſtria, mare, & ea, quæ in ipſo ſunt. Cæterùm Abyſſos vocat immenſam aquarum multitudinem. Porrò multitudinis numero maria vocauit, quoniam vnũm mare im multa æquora diuiditur: quandoquidem eſt Atlanticus ſinus, & Oceanus, & Tyrrhenus, & Ionicus, & Aegæus, & Arabicus, & Indicus, & Pontus Euxinus, & Propontis, & Helleſpontus, & alia æquora multo plura, quàm ſupradicta.

Educens nubes ab extremo terra.

Etenim aquarum natura, quæ ob diuinum verbum deorſum tẽdit, ſubducitur, & ſublimis fit, & continẽtem irrigat. Ab extremu autem terræ dixit

Nubes

Nubes ſurſum tolli, quoniam ex marinis aquis aquis conſtant, fines verò ſunt ſinus marini.

Fulgura in pluuiam fecit.

Miſcuit affloentiam imbriom fulguribus, & oſtendit miraculum omnium mirabiliſſimum: in aquis enim fulguris ignis percurtens, oeqoe illas calefacit, neque ipſe extinguitur.

Qui educit ventos de theſauris ſuis.

Ventorum theſaotos, non quaſdam apothecas eſſe dicit, ſed quoniam cùm Aer vento careat, ſæpenumeto voluntas diuina cùm vult, facilè illom mouet, theſaurum ventorum vocauit. Simulac enim nuit, vndiqoe ſpirant. ſed cùm cõmune opificium, & prouidentiam demooſtraſſet; deinceps Iudæorum beneficia percurrit.

Qui percuſsit primogenita Aegypti ab homine vſque ad pecus.

Nouiſſimam plagam primam poſuit, quoniam poſt hanc, libertatem receperunt.

Et miſit ſigna, & prodigia in medio tui Aegypte.

Vniuerſa miracula, & animadoerſiones per hęc declarauit.

In Pharaonem, & in omnes ſeruos eius.

Non enim potuit Regnum à flagellis à Deo illatis ipſom liberare, ſed & in ipſa mala & ſubditi, & Rex incidit. ſic & magoo Moſi vniuerſitatis
Exod. 11. Deus ioquit, Ecce ego percutiam omoe primogenitum Aegypti à primogenito Pharaonis, qoi ſedet in ſolio eius vſqoe ad primogenitum ancillæ, quæ eſt ad molam.

Qui percuſsit gentes multas.

Quæ olim Palæſtioam incolebant.

Et occidit Reges fortes, Seon Regem Amorrhaeorum, & Og regem Baſan.

Horum regnum diuinus Moſes euertit.

Et omnia regna Chanaan.

Hos beatus Ieſus expugnsuit, & regiooes, & ciuitates, quæ ab illis detinebantur, populo diſtriſtribuit: hoc & hoc in loco vates inquit.

Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Iſrael ſeruo ſuo.

Nam veluti quandam hæreditatem paternam terram, quæ ab illis impijs Regibus olim tenebatur, Iſraeli horum Deus largitus eſt.

Domine nomen tuum in ſecula, & memoriale tuum in generatione & generationem.

Nam miraculorum magnitudo, quæ à te edita ſunt, tuum nomen omnes edocuit, atque etiam in futura ſecula tuorum beoeficiorum memoria cõſeruabitur.

Quoniam iudicabit dominus populum ſuum, & in ſeruis ſuis deprecabitur.

Non enim nos ab hoſtibus oppugnatos cernẽs, deſpicies, neque condigna noſtris peccatis ſopplicia infliges. ſic cùm Dei, qui eſt, potentiã oſtendiſſet, comico more eorum, qui vocantur, & non ſunt Dij, imbecillitatẽ irridet. & quoniam Deos nominauit; oſtendit eos, cum re etiam appellatione priuatos.

Idola gentium, argentum, & aurum, & opera manuum hominum.

Atqui noſter Deus omnium eſt, ait, opifex, illi autem non ſolom efficiendi potentiam oon habent, ſed etiam ipſam formam ab arte humana acceperunt: quandoquidem ex materia, & arte eorum ſuſtantia conſtat.

Os habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt, aures habent, & non audient.

Similitudines, ioquit, ſenſus habent, actiooe au-
A tem priuati ſunt.

Neque enim eſt ſpiritus in ore ipſorum.

Huius aotem etiam natura animalium ratione carentium eſt particeps: qoandoquidem quodlibet animalium reſpirat. Idola autem neque in hoc animalibus ratione carentibus aſſimilari poſſunt.

Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.

Huius ſenſuum defectus ſunt digni participes eſſe, & eorũ opifices, & qui ipſa colunt. nam cùm rationis eſſent participes, cumqoe Deos, qoi vita, & ratione priuati ſunt, ſuſpicati eſſent; ioſtum eſt, vt illorum temeritatis ſint compotes.

Dominus Iſrael benedicite domino.

Illi quidem, ait, tantum honorem inanimis Idolis tribuont, Vos verò rerum omuium opificem laodibus proſequimini.

Dominus Aaron benedicite domino.

Diuiſit ſacerdotes à populo, & commonefecit, vt per ſe ipſos laudarent, cùm hanc differentiam oſtendiſſet.

Domus Leui benedicite domino.

B Rurſus hæc eſt alia differentia, Leuitæ enim alijs quidem ſunt honoratiores, ſed ſacerdotibos inferiores. ne igitur & ipſi ſacerdotalem dignitatẽ ſobripiant (auſi ſunt eoim & olim hoc diuino Moſe ſuperſtite) oeceſſariò & hos ab his ſacerdotibus diſcreuit.

Qui timetis dominum benedicite domino.

Et hic eſt alius ordo eorum, qoi ex Iacob minimè genos duerũt, ſed illios pietatem amplexi ſont. ſic autem & pios proſelytos nominabant. Cæterùm hoc etiam Iudæos docere poteſt, vnioerſitatis Deum motum cognationem, corporis cognationi præferre.

Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Hieruſalem.

Deus benedictus, benedicit, benedicit quidem re, benedicitor verò ſermone, & qoi laudant, verba afferunt: ipſe verò benedictionem affert, nimirum per effectus remunerationem. At ipſum Hieroſolyma habitare dicit, non diuinam naturam ibi circumſcribens, ſed illi tunc apparuiſſe ſciens.

C *Pſalmi CXXXV. Interpretatio.*

Halleluia.

Prophetica gratia etiam hunc hymnum eiſdem conſcripſit: per plura documenta vtilitatem ipſis procurat.

Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius.

Afferte, inquit, Deo de gratiarum actione hymnum, recordati bonorum, quæ ab ipſo ſuppeditata fuerunt, inexplicabilemque miſericordiam admirantes.

Confitemini Deo Deorum, quoniam in æternum miſericordia eius.

Deos hoc in loco, non Idola dicit: oon enim ipſum Deum Deorum, qui non ſont appellaſſet. Nam non Deus eſt Deus mortuorum, ſed viuentium. Vocat igitur Deos eos, qoi ſacerdotio præditi ſunt, qui filij Dei vocantur. ſic etiã in lege inquit, Dijs oon detrahes, & principi populi tui non Exod. 22.
maledices. &, filius primogenitus meus Iſrael. &

Eſa. 1. per Eſaiam, Filios genui, & exaltaui. Et in pſalmis, Pſal. 81. Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes. hos Deos vocauit, tanquam Dei filios appellatos.

Confitemini domino dominorum, quoniam in æternum miſericordia eius.

Et cùm Reges, & Principes à Deo poteſtatem acceperint, ſubditis imperant. ſic etiam dominus Math. 20. inquit, Reges gentium dominantur eis, & principes poteſtatem exercent in ipſos. Sunt etiam Angeli quidam, qui dominationes vocantur, propterea, & diuinus inquit Apoſtolus, 1. Corint. 8. Nam etſi ſunt, qui dicantur Dij, multi, qui dicuntur, & non ſunt, nominis participes, & non rei, ſiue in Cœlo, ſiue in terra. ſiquidem ſunt Dij multi, nobis tamen vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo, & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum. Hunc vocauit pſalmus dominum dominorum verorum.

Qui fecit mirabilia ſolus, quoniam in æternum miſericordia eius.

Miraculorum editiones ſunt etiam beneuolorum ſeruorum eius: etenim diuinas vocamus res Moſis, & Ieſu, & miracula Eliæ: ſimiliter autem & ſigna, quæ à ſacris Apoſtolis ſunt facta: iure igitur ipſum Vates ſolum dicit maximorum miraculorum opificem eſſe. Deinde oſtendit opera eius magna.

B

Qui fecit Cælos in intellectu, quoniam in æternum miſericordia eius.

Cœlum tantummodo conſpectum Dei ſapientiam prædicat: quandoquidem multa eſt magnitudo, & pulchritudo, & diuturna perſeuerantia.

Qui firmauit terram ſuper aquas, quoniam in æternum miſericordia eius.

Et hoc eſt admiratione dignum, & humanam mentem tranſcendit. Cùm terra vndique aquis cincta ſtet, & ſupra propriã naturam permaneat, meritò pſalmographus omnibus dictis æternam miſericordiam coniunxit: quoniam non ob propriam neceſſitatem, ſed ob ſolam benignitatem benignus omnia condidit.

Qui fecit luminaria magna ſolus, quoniam in æternum miſericordia eius.

Homines cùm diuinæ prouidentiæ ſint participes, lampades accendere ſolent, ſed totus terreſtris ignis vnius aſtri ſplendorem haudquaquam imitatur: ſed ſtellarum omnium & Lunæ ſplendidiſſimus eſt Sol, quandoquidem ille apparens, & illas occulit, & ipſius Lunæ radios obrundit.

C

Solem in poteſtatem diei, quoniam in æternum miſericordia eius. Lunam & Stellas in poteſtatem noctis, quoniam in æternum miſericordia eius.

Diuiſit, inquit, luminaribus tempus, & ſolaribus quidem radiis diem facit: Luna verò & aſtris noctem illuminat. Per hæc, quæ facta ſunt, propriam bonitatem oſtendit.

Qui percuſſit Aegyptum cum primogenitis eorum, quoniam in æternum miſericordia eius.

Sed fortaſſe aliquis ambigere poſſet, quomodo per miſericordiam mors efficitur? conſideret igitur finem præſentium verborum: iniuria affectos miſerans, iniuria afficientes plectit. hoc enim hoc in loco Vates ſubiunxit.

Qui eduxit Iſrael de medio eorum, quoniam in æternum miſericordia eius.

Miſericordia erga hunc populum illis pœnam inflixit, & illa, & hæc iuſtitiæ coniuncta ſunt: quãdoquidem & horum iuſtè miſertus eſt, & illos iure ſuppliciis affecit.

A

In manu potenti, & brachio excelſo, quoniam in æternum miſericordia eius.

Manum, Vim appellauit, *Brachium* verò, Robur. Per vtraque igitur declarauit, per ſalutem populo præbitam propriam potentiam demonſtraſſe.

Qui diuiſit mare rubrum in diuiſiones, quoniam in æternum miſericordia eius.

Nonnulli Iudæorum fabulas ſecuti, dixerunt, diuiſiones mari rubro æqualis numeri duodecim Tribubus factas eſſe. quoniam Vates non diuiſionem, ſed diuiſiones dixit, oportet, vt ipſi ſciant, mare bifariam ſectum eſſe, duo pro vno effectum fuiſſe: Nam aqua ipſis murus erat à dextris, & à ſiniſtris. Quapropter inciſionem in duo æquora, diuiſiones appellauit.

Qui eduxit Iſrael per medium eius, quoniam in æternum miſericordia eius. Et excuſſit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro, quoniam in æternum miſericordia eius.

Vtraque enim ſuæ potentiæ opera ſunt, cùm his conceſſerit, vt facile pelagus tranſirent, & vt ille aquis obrueretur.

Qui traduxit populum ſuum per deſertum, quoniam in æternum miſericordia eius.

Et hoc diuinæ virtutis eſt demonſtratio, tantum populum tãto tempore in ſolitudine aluiſſe, affluentiamque rerum neceſſariarum ipſi ſuppeditaſſe.

Qui percuſſit Reges magnos, quoniam in æternum miſericordia eius. Qui occidit reges fortes, quoniam in æternũ miſericordia eius.

Sommatim & hæc iam explanauimus.

Seon Regem Amorrhæorum, & Og Regem Baſan, quoniam in æternum miſericordia eius.

Non temerè autem alios Reges præteriens, hos potiſſimum in medium attulit, ſed populo victoriam diutius conceſſam in memoriã reuocans, quandoquidem iſti ob robur, & potentiam, & corporis magnitudinem gloriabantur. Cæterùm Deut. 3. Og ferreo lecto vtebatur ob corporis magnitudinem, cuius nouem cubitorum longitudo erat, & quinque latitudo.

Et dedit terram eorum hæreditatem, quoniam in æternum miſericordia eius: Hæreditatem Iſrael ſeruo ſuo, quoniam in æternum miſericordia eius.

Omnes enim illos cùm morte mulctaſſet Iſraelem dominum eorum terræ declarauit.

Quia in humilitate noſtra memor fuit noſtri, quoniam in æternum miſericordia eius, & redemit nos ab inimicis noſtris, quoniam in æternum miſericordia eius.

De his etiam beatus Moſes mentionem facit, Ingemuerũt enim, inquit, filij Iſrael ab operibus, Exod. 2. & aſcendit clamor eorum ad Deum. Et cùm rurſus captiui abducti eſſent, miſertus eſt, & in patrium ſolum reduxit.

Qui dat eſcam omni carni, quoniam in æternum miſericordia eius.

A ſingulari prouidentia rurſus in generalem deſcendit, Dei curam circa omnes prædicans. non enim modo hominibus, ſed etiam animalibus ratione carentibus cibum proponit. ſic etiam dominus ſacris in euangeliis inquit, Reſpicite volatilia cœli, quæ neque ſerunt, neque congregant in Math. 6. horrea, & pater veſter cœleſtis paſcit illa.

Confitemini Deo cæli, quoniam in æternum miſericordia eius.

Omnium quidem Deus eſt Deus, omnium

enim

enim eſt opifex, ſed propriè cœli Deus nuncupatur, cùm ab Angelis, qui in cœlis degunt, colatur: quandoquidem ille locus peccati purus eſt.

Pſalmi CXXXVI. *Interpretatio.*

Hic pſalmus ſine titulo eſt apud Hebræos, ſed nonnulli rem audacem auſi, inſcripſerunt Dauidi per Ieremiam, & appoſnerunt ſine titulo apnd Hebræos. Porrò hoc inſcriptionis figmẽtum, ſtultitiam eorum, qui inſcripſerunt, præ ſe fert. Ieremias nanque minimè Babylonem cum captiuis peruenit, ſed cùm parum temporis Hieroſolymæ vixiſſet, ab iniquis Iudæis coactus in Aegyptum eiuſdem itineris particeps fuit. Quomodo igitur connenit Ieremiæ dicere, Super flumina Babylouis, illic ſedimus, & fleuimus? Illi Vati haudquaquam hæc conuenire patet ex ſupradictis. Veruntamen pſalmi ſenſus planus eſt. Illic enim captiui abducti, & reditum conſecuti, ea, quæ Babyloui acciderunt narrant.

Super flumina Babylonis illic ſedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion.

Mœrentes ſolent deſerta loca petere, & ibi proprias calamirates conqueri: hi igitur ad ripas fluuiorum aſſidentes, & ſuæ metropolis ſolitudinem perpendentes, multas profundebant lacrymas fluuiorum curſus imitantes.

In ſalicibus in medio eius ſuſpendimus organa noſtra.

Quandoquidem penitus ipſis inutilia erant, cùm lex præcipiat, vt in vno loco cultus perficiatur.

Quia illic interrogauerunt nos, qui captiuos duxerunt nos verba cantionum: & qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion.

Illudentes nos, & noſtris calamiratibus inſultãtes, nos canere præcipiebant, vt noſtris cantibus ipſi demulcerentur, non vt hinc aliquam vtilitatem perciperent, ſed vt uoſtras res irriderent.

Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?

Non autẽ præcipientibus minimè obtemperanimus, ſcientes tranſgreſſionem eius, quod nobis præcipiebatur. Sanè hæc iniquos Iudæos redarguunt, legem implere ſtudentes, & extra inſtitutos lncos legalia perficientes.

Si oblitus fuero tui Hieruſalem, obliuiſcatur dextera mei. Adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi non memineto tui.

Hæc à Vate dicere docentur, vt ſacræ ciuitatis tenacem memoriam habeant, & ſpe reditus recreati, ne eorum qui ipſos in ſeruitutem abduxere, impietatem diſcant. Dicunt igitur, ne cùm à longè à te eſſem ô Hieruſalem, obliuioni memoriam prodidi, & ſi hoc effeciſſem, hoc patiar, & ſuperum auxilium ne conſequar. hoc enim vocat Dexteram.

Si non propoſuero Hieruſalem in principio lætitiæ meæ.

Summam, inquit, lætitiæ tuum conſpectum habeo, tuamque inſtaurationem, & in te celebritates: per hæc enim veram lætitiam percipio.

Memor eſto Domine filiorum Edom in die Hieruſalem, qui dicunt, exinanite, exinanite vſque ad fundamentum in ea.

Idnmæi ex Eſau deſcendentes, in patrijs inimicitijs perrexerunt: Iſti Hieroſolyma incenſa, & direptioni expoſita, dicebant lætantes, exinanite, exinanite vſque ad eius fundamenta, hoc eſt, ex
A fundamentis ipſam conuellite, vt ne veſtigia quidem fundamentorum remaneant.

Filia Babylonis miſera.

Sic cùm in Deo Iudæorum iudicium repoſuiſſet, prædicit Babyloni futuram perniciem. Miſeram autem ipſam, tanquam calamitoſam futuram vocat. ſed Aquila pro Miſera, Inclinata, dixit.

Beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuiſti nobis.

Quid autem eſt hoc?

Beatus qui tenebit, & allidet paruulos ſuos ad petram.

Quoniam enim & ipſi Iudæorum filijs crudeliter vſi ſunt, æqualem ipſis pœnam Vates prædixit. Igitur Cyrus beatus eſſe dicitur, cùm in illos animaduertiſſet, & hos liberaſſet, non quia ſyncerae pietatis alumnus erat, ſed quoniam pium populum libertate dignatus eſt, & vt diuinum templum ædificaretur iuſſit. Cæterùm Deus perexiguos fructus ſuſcipit, & magnas remunerationes præbet: ſic duos Viduæ obolos laudauit.

B *Pſalmi* CXXXVII. *Interpretatio.*

Dauidi.

Poſt è Babylone reditum, cùm gentes, quæ in ipſos irruerunt, Iudæi diuina ope profligaſſent; hymnum de gratiarum actione afferunt. Hæc nunc diuinus Dauid vaticinatur.

Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniam audiſti verba oris mei.

Erga beneficij anctorem minimè ingrati fuerũt, ſed cùm deprecarionem attuliſſent, auxiliumque nacti eſſent; pro viribus beneficia rependunt, & hymnos pro auxilio allato afferunt.

In conſpectu Angelorum pſallam tibi.

Imitabimur, inquit, Angelorum cœtus, & quemadmodum in cœlis illi tripudiantes, laudibus vniuerſitatis Deum proſequuntur, ſic etiam nos in terra ſpiritus ſymphoniam afferamus.

Adorabo ad templum ſanctum tuum, & confitebor nomini tuo, ſuper miſericordiam tuam, & veritatem tuam.

Erit autem mihi pro Cœlo templum tuo nomini conſecratum; in illo enim te colam, & benignitatem, qua in me vſus es pro anſa laudes de gra-
C tiarum actione tibi canendas arripiant, iuſtitiam in hoſtes cernens, hos enim tanquam iniuſtos veritate vſus ad interitum coudemnaſti, me autem tua miſericordia ſeruaſti.

Quoniam magnificaſti ſuper omne nomen ſanctum tuum.

In omnibus nanque tuum nomen auguſtum eſt, & ab omnibus celebratur, qui tuam potentiam conſpexerunt.

In quacunque die inuocauero te, exaudi me.

Vt hanc lætitiam continuè conſequar, precor.

Multiplicabis in anima mea virtutem.

Hoc eſt, in tua potentia meam animam curabis, & conſolationis, & confidentiæ implebis. ſed Symmachus ſic explanauit, Conſtitiſti in potentia animæ meæ. multa me, ait, & ope & prouidentia dignatus es.

Confiteantur nomini tuo Domine omnes Reges terræ, quoniam audierunt omnia verba oris tui.

Et tunc cùm omnes maximam illam victoriam nouiſſent; vniuerſitatis Dei potentiam admirati ſunt: potiſſimum autem poſt Dei, & Saluatoris

noſtri humanitatem & Reges & principes rerum omniom opificem laudant. In iſla enim victoria non verba aodierunt, ſed rem inopinatam perſpexerunt, ſed nonc & verba audierunt, & euangelicis præcooijs perfruuotur.

Et cantent in vijs Domini, quoniam magna eſt gloria Domini.

Per modum optandi futura dicit, rerumq́oe viciſſitudinem prædicit: quooiam Dei prouidentiã, & gubernationem omnes admirabuntur. *Vias* enim, Gubernationes vocat.

Quoniam excelſus Dominus, & humilia reſpicit.

Pſal. 112. Hoc etiam in alio inquit pſalmo, Qui in excelſis habitat, & humilia inſpicit. Dicit aotem, cùm natura ſoblimis ſit, & inexplicabilis, neque tenuiores negligit, verùm etiam hos propria prouideotia dignatur.

Et alta à longè cognoſcit.

Nouit namque omnia, anteqoam ipſa fiant, & à longè eos, qui in maieſtate conſtituti ſunt cernens, quibuſlibet accommodata remedia adhibet.

Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me.

Syncera fidei vox eſt. confido, ait, licet me vndique calamitates circunſtent, me inimicis ſuperiorem fore, vitamq́ue à tuo auxilio percepturum.

Super iram inimicorum meorum extendiſti manum tuam, & ſaluum me fecit dextera tua.

Nam in meos hoſtes iratus, illos quidem ſupplicijs affeciſti, me verò ſalute dignatus es: & hinc patet, Manom qoidem vim vocare, quandoqoidẽ hoſtium pœnæ manum coniunxit, beneficio verò in ſe collato, dexteram.

Dominus retribuet pro me.

Ego, ait, cùm homo ſim, & peccato inuolutus, beneficia rependere nequeo. Verùm ipſe Dominus qui hæc largitus eſt mihi, cùm humanitatem accepetit, meamq́ue naturam aſſumpſerit, meum

Coloſ. 2. exoluet debitum. Conſonat his diuinus Apoſtolus inquiens, Dominum Chriſtum deleuiſſe chirographum, quod cootra nos erat.

Domine miſericordia tua in ſeculum, & opera manuũ tuarum ne deſpicias.

Quoniam igitur immenſa eſt tua miſericordia, & ſimul cum æternitate extenditur, celerem tuis opetibus ſalutem affer. Hãc deprecationem Propheta attulit, à ſancto ſpiritu edoctus, debitum naturæ opificem naturæ perſoluturum.

Pſalmi CXXXVIII. *Interpretatio.*

In finem pſalmus Dauidi.

In nonnollis exemplaribus inſcribitur, Zachariæ 10 diſperſionem. hoc nec apud Hebræum, nec apod Septuagiota, nec apud alios Interpretes inueni, ſed aliquis cùm pſalmum intellexerit vt voluerit, inſcriptionis additionem fecit. Atqui pſalmus Ioſiæ Regis prædictionem contioet. Hic enim ex impio patre natus, taliſq́oe etiam aui nepos; impietatem quidem illorum exectatos eſt, & per omnem virtutem inceſſit, & diuino amore incenſus; omnes idolorum ſacerdotes cõfixit, eos verò, qui pietatem amplexi ſunt; omni cura dignatus eſt: hæc pſalmus vaticinatur. Cæterùm propheticus ſermo ipſum deprecantem inducit, & Dei præſcientiam erga ſe ipſum admirantem.

Domine probaſti me, & cognouiſti me.

Virtutis index non modo eſt paupertas, & calamitas, ſed etiam Regoum, & felicitas. ſicut enim A in rebus triſtibus probamur, ſi viriliter ferre poſſumus res graues, quæ accidunt; eodem pacto in ſecundis rebus exercemur, & oſtendimur ſiue ob felices res efferimur, ſiue harum rerum naturam cognoſcimus. Igitur cùm regnum beato Ioſiæ commiſſum eſſet, & cum pietate ipſum gubernaſſet; iure ait, Domine ptobaſti me, & cognouiſti me.

Tu cognouiſti ſeſſionem meam, & reſurrectionẽ meam.

Omnia, inquit, diligeoter didiciſti, quæ operatus ſim ſedens, & quæ fecerim ſurgeus: Nam per Seſſionem, & Reſurrectionem, totam vitam demonſtrauit. Cæterùm puræ animæ, & conſcientiæ ſanæ ſunt verba, & poſtquam dixit, Probaſti me, & cognouiſti me, ne quis ſuſpicaretur, poſt finem rerum Deum, ea, quæ fiunt, diſcere; cõgruenter admodum ſubdidit.

Intellexiſti cogitationes meas de longè.

Nam ab initio, & à principio, & mulris ſeculis ante meam creationem non modo meas actiones præuidiſti, verùm & futuras meas cogitationes.

Semitam meam, & funiculum meum inueſtigaſti.

Porrò Theodotion ſic dixit, Semitam meam, B & viam meã inueſtigaſti. *Viam,* & *Semitam,* Actiones vocat, *Funiculum* verò harum rectitudinem, ex tranſlatione fabricatorum, & perpendiculo parietes dirigẽtium: Cognouiſti, ioquit, meas actiones, & nihil mearum rerum tuam ſcientiam præterit.

Et omnes vias meas præuidiſti, quia non eſt dolus in lingua mea.

Non modo præuidit, verum etiam prædixit 3. Reg. 31. vniuerſitatis dominus per Vates, & Ieroboam ſactificanti, & iuoẽcis diuinum honotem afferenti, vaticinatus eſt, filium oriturum eſſe Dauidi Ioſiam nomine, & Idolorum ſacerdotes morte mulctaturum, & eorum oſſa in illo altari combuſturom.

Ecce Domine tu cognouiſti omnia nouiſſima, & antiqua.

Per ipſos euentus didici te omnium ſcientiam habere, & eorum, quæ olim facta fuere, & eorum, quæ nondum effecta ſunt.

Tu formaſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam.

Quomodo enim aliqua mea res te meum opificem latere poteſt, qui me iutra maternum ven- C trem formauit, & omni cura dignatus eſt? Cæterùm hæc clauſula, Poſuiſti ſuper me manum tuã, ſimilis eſt, Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me. Indicat ſanè eodem tempore poſt crea- Pſal. 118. tionem, curam.

Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt, & non potero ad eam.

Ex his, quæ erga me facta ſunt, tuam cognoui potentiam, & tuam ſapientiam laudare volens, & deinde nequiens pto dignitate hoc efficere, meam imbecillitatem confiteor. ſic cùm & ſcientiam, & præſcieotiam vniuerſitatis Dei admiratus eſſet, & nihil præteritarum, & futurarum rerum eum latere poſſe; io aliud tranſit, hæc dicens.

Quo ibo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam?

Quomodo fieri poteſt, vt homo fugiẽs, lateat eum, qui ſic manifeſtò omnia nouit? Notandum eſt autem, docuiſſe eandem operationem habere, & Deum, & ſanctum ſpiritom. Quò ibo ait, à ſpiritu tuo, & qoò à facie tua fugiam? ſanè quorum eſt vna operatio, vna omnium eſt potentia, & quorum eſt vna potentia, vna eſt natura: Vna igitur

igitur eſt Dei,& ſpiritus ſancti natura.

Si aſcendero in cælum tu illic es, ſi deſcendero in infernum ades.

Omnia, inquit, imples,& ſuprema,& infima, & hæc eſt vltima pars alti,& illa verò profundi. Porrò congruenter admodum cœlo quidem coniunxit, Tu illic es,& Inferis ades: quandoquidem in Angelis,qui in cœlis degunt,conquieſcit. Vbique autem adeſt,& omnibus præſtò eſt,& in ipſo viuimus, (ſecundum diuinum Apoſtolum) & mouemur,& ſumus. Acta 17.

Si ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.

Diluculum,Orientis partes vocauit, Extremas verò maris partes,Occidentem:alto,& profundo longitudinem, & latitudinem appoſuit, edocens diuinam naturam minimè circumſcribi poſſe. ſanè huius potentiæ propheta Ionas periculum fecit: Cùm enim vniuerſitatis Deum fugitare conatus eſſet,& captus fuit,& vndis proditus eſt,& veluti in quibuſdam vinculis in cetus coniectus eſt, & ad quam miſſus erat vrbem,deductus eſt. Verè igitur hic vaticinationis verba oſtenderunt, quoniam ſi habitarem in extremis maris, illuc manus tua deducet me,& tenebit me dextera tua.

Et dixi, forſitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delicijs meis.

Symmachus autem ſic, Si dicam fortaſſe tenebræ operient me, tamen nox lucida me circunſtat.& ſi ad orientem,inquit, Solem, vel ad occidentem confugero, tuam non effugiam potentiam,& ſi tenebris noctis me ipſum occultare conatus fuero, neque ſic deliteſcam: tibi enim lux eſt,& tenebræ.

Quoniam tenebræ non obſcurabuntur à te, & nox ſicut dies illuminabitur.

Symmachus autem ſic interpretatus eſt, Neque tenebræ tenebricoſæ erunt ſuper te, ſed & nox ſicut dies apparebit. tenebræ inquit, tenebræ mihi ſunt, ego enim lucis, & tenebrarum differentiam habeo, tibi verò mētis lumini, & nox lucidiſſima, & omni luce meridiana clarior.

Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.

Nam quemadmodum mihi tenebricoſa eſt nox, ſic eſt tibi lucida.

Quia tu poſſediſti renes meos.

Hæc autem ait, non temerè dico, ſed cùm tua illuſtratus fuerim gratia, cumque cogitationibus tuum ſplendorem acceperim: quandoquidē Renes, hoc in loco, cogitationes appellauit: quoniam enim vis concupiſcendi in renibus poſita eſt, cogitationes verò huius impetum recipiunt; Cogitationes iure renes vocauit.

Suſcepiſti me de vtero matris meæ.

Tu mihi es & pædagogus, & gubernator, & præceptor, & cùm primùm ex vulua exiui, tua prouidentia perfruitus ſum.

Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es, mirabilia opera tua, & anima mea cognoſcet nimis.

Propterea igitur te laudabo, tuis magnificentijs illuſtratus,& in hoc excitatus.

Non eſt occultatum os meum à te, quod feciſti in occulto, & ſubſtantia mea in inferioribus terræ.

Omnia, quæ ad me ſpectant, inquit, exquiſite cognoſcis, tu enim adhuc me in materno aluo abſconditum effinxiſti, perinde ac ſi fuiſſem in quadam nouiſſima terræ parte, in lucem eduxiſti. ſic enim Aquila interpretatus eſt, Non delituerunt A oſſa mea à te, quibus in occulto factus ſum, effictus fui ſicut in infima parte terræ. nihil inquit, te latere poteſt, qui hominum naturam in recondita naturæ officina formas.

Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur, dies formabuntur, & nemo in eis.

Porrò Symmachus ſic explanauit, Informem me præuiderunt oculi tui cum omnibus, qui in libro tuo ſcripti ſunt, nulla die deficiente ad creationem. ſic me ait, vidiſti, priuſquam effictus,& formatus eſſem, vt eos, qui iam in lucem editi,& perfecti ſunt;& nulla die indigent,& in tuis libris inſcripti ſunt. Horum librorum etiam beatus Daniel meminit, D Iudicium enim inquit, ſedit,& libri aperti ſunt.& Dominus ſacris in Euāgelijs, Veſtri M capilli capitis omnes numerati ſūt. libri igitur intelligendi ſunt, Dei ſciētia,& tenax memoria omnia continens. ſic cùm diuina percutriſſet, proprium propoſitum aperit, non ambitione vtens, ſed vtilitatis exemplar proponens.

Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus, B *nimis confortatus eſt principatus eorum.*

Hoc manifeſtò etiam hiſtoria edocet, quandoquidem omni obſeruantia diuinos ſacerdotes dignatus eſt: Audiuit enim omnes promiſſiones, quas Habrahæ Deus fecit, Benedicam inquiens, Gen. 12. benedicentes te,& maledicentes te maledicā. Cæterùm hanc clauſulam, Confortatus eſt principatus eorum, Theodotion ſic expoſuit, Corroborati ſunt pauperes eorum: quandoquidem qui olim per impiorum Regum tranſgreſſionem in tenui, & pauperrima vita degebant, omnem honorem à Ioſia ſunt conſecuti.

Dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur.

Nam Regis pietate, & qui olim impij erant, mente illuſtrati, palinodiam cecinerūt,& cultum ſecundum legem amplexi ſunt, & qui quondam numeratu faciles erant, ſuperiores numero facti ſunt. præcinit autē ſermo ſimul etiā mutationem orbis factam poſt incarnationem Dei & Saluatoris noſtri: vincunt enim numero per quamlibet ciuitatem, & regionem Dei cultus ſtudioſi.

Exurrexi, & adhuc ſum tecum.

Symmachus autem ſic, Expergiſcar, & ſemper C ero apud te. Semper enim meipſum excitans,& pigritiæ ſomnum exigam, & tuam memoriam in mente conſeruabo: ſic enim tua perfruar ope.

Si occideris Deus peccatores, viri ſanguinum declinate à me, quia litigioſi eſtis in colloquijs.

Proprium eſt eorum, qui bonos diligunt, contrarios deteſtari. Idcirco ait, cùm tu benignus ſis, & peccatores interimas, multo magis ego horum conſuetudinem auerſabor, cùm litigioſam eorum mentem nouerim: non enim ferunt bonorum admonitiones, ſed ob animi moroſitatem has reijciunt.

Accipient in vanitate ciuitates ſuas.

Interficies autem ipſos ait, non iniuſtè, ſed poſtquam fruſtra ciuitates incolent, vtilitatem ex tuis legibus nullam percipientes.

Nonne qui oderunt te Domine oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? perfecto odio oderam illos, & inimici facti ſunt mihi.

A tuo amore Domine pendeo, & eaſdē res, quas tu & diligere,& odio habere volo: propterea tuo cultui adhærentes amo, & honoro, odio verò

habenres te, non modo odio proſequor, verum etiam propter eos mæreo, & liqoeſio:odi eoım vt impios, miſereor vero vt homines, & ob naturalē conueoientiam eos deplorare cogor, deteſtot autem rurſus ipſos ob maximam prauitatem.

Proba me Deus, & ſcito cor meum, interroga me, & cognoſce ſemitas meas, & vide ſi via iniquitatis in me eſt, & deduc me in via æterna.

Hæc ego quidem hoc pacto habere ſuſpicor, te autem optimum animarum medicum precor, vt meam diligenter perſpicias vitam, cordiſque motiones inquiras, & ſi aliqua res tuis legibus oppugnans in his inuenta fuerit, vt à tua ſapientia curetor, obſecro, vtque ad æternum iter deducator. Hæc à beato Dauide dicta ſunt, & omnibus, qui ſalutis occaſiooem nolunt arripere, ſunt prædicta.

Pſalmi C X X X I X. Interpretatio.

In finem pſalmus Dauidi.

Cùm beatus Dauid à Saule perſecutionem pateretur, in auxilium Deum rerum omnium conditorem implorat.

Eripe me Domine ab homine malo, à viro inique eripe me.

Iniuſtus Saol & erga beneficij auctorem ingratus fuit: ſtuduit enim beatum Dauidem occidere, qui non modò ipſom nolla ioiuria affecit, verum etiam multorum beneficiorum fuit ei auctor.

Qui cogitauerunt iniquitates in corde, tota die conſtituebant prælia.

Nam non ſolom praois vſus eſt cogitationibus, ſed etiam opera cogitatiooibus addidit. Verùm Tota die Symmachus, Quotidie explanauit.

Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentes, venenum aſpidum ſub labijs eorum.

Nam ſæpius dolo vſus, ipſom interimere conatus eſt, & ſæpe cùm iuraſſet, amiciſque verbis vſus eſſet, iuſiurandum violauit. Subdolam igitur mētem, & occultum dolum, iure ſerpentium ferarum veneno comparauit.

Cuſtodi me Domine de manu peccatoris, ab hominibus iniuſtis libera me.

Hæc precatio homini ioſto accommodata eſt: Non enim ioimicis interitum, ſed ſibi ipſi ſalutem eſflagitat.

Qui cogitauerunt ſupplantare greſſus meos.

Exactus à Saole beatus Dauid, ad alienigenas aufugit: impij autē erant illi, & omnis iniquitatis operarij. Idcirco igitur admiratione dignos eſt, quippe qui vbiq; pietatis cuſtos fuit, & tēpori obtemperare noluit. Veruntamen ait, ſic me exigens, parum abfuit, quin greſſus pietatis meæ ſupplantaret.

Abſconderunt ſuperbi laqueum mihi, & funes extenderunt in laqueum, iuxta iter ſcandalum poſuerunt.

Ipſum Saulem ſuperbum nuncupat: Laqueos, & funes, & ſcandala, diuerſas inſidias, fraudes, & dolos. Cæterùm hæc dixit per figoram ex tranſlatione venantium, & laqoeos, & calles, & retia extendentiom.

Dixi Domino, Deus meus es tu.

Cum autem omnia humana deſpexerim, me ipſum tibi commendaui, & te Dominum, & Deum noui, & à te opem expecto.

Exaudi vocem deprecationis meæ, Domine Domine virtus ſalutis meæ.

Hæc repetitio credentis, & deſiderantis eſt. In te, ait, ſalutis ſpem habeo: tu enim ſolus ſalutem afferre potes.

A *Obumbraſti ſuper caput meum in die belli.*

Et hoc experientia didici: etenim quando cum Goliath ſingulare certamen habui, & quando cōtra alienigenas in aciem ſteti, veluti ſcuto tuo auxilio muniſti me.

Ne tradas me Domine à deſiderio meo peccatori.

Porrò Symmachus ſic dixit, Ne des Domine deſideria iniuſti: ſimiliter autem Aquila, & Theodotioo, Deſideranti, ait, meam cædem, ne des deſiderij euentum. Et ſecundum Septuaginta, Ne per me conſeqoatur, quod cupit: quandoquidem ſaluus eſſe cupio, ille verò me perimere cupit: ne igitur meum deſiderium illi præbeas.

Cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne exaltentur.

Omnem cogitatiooem in meam cędem mouēt, ne igitur me tua ope priues, ne anſam ſuperbiæ ipſis præbeas.

Caput circuitus eorum, & labor labiorum ipſorum operiet eos.

Hinc futura eis mala prædicit. Hoc autem planios Symmachus interpretatus eſt, Acerbitas eorum, qoi circundederunt me, labor labiorum ipſorum operiat eos. In proprias, inquit, inſidias incidāt, & quę in me moliti ſunt, patiātur, & acerbitas contra me accenſa, eos, qoi hac vtuntur, penitus operiat. Hoc ſimile eſt illi, quod in ſeptimo pſalmo dictum eſt, Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit.

Cadent ſuper eos carbones, & in ignem deijcies eos.

Nam veloti quodam igni ira ipſos conſumes.

In miſerijs non ſubſiſtent.

In calamitates incident, ſed his ſuperiores non erunt. Hæc autem Sauli acciderunt in bello cōtra alienigenas: ibi enim cæſus, vitæ finem ſuſcepit.

Vir linguoſus non dirigetur in terra.

Per hæc tacitè iodicauit eos, qui continuè apud Saolem ipſum calumniabantur: huiuſmodi fuerunt Doim, Ziphæi, & alij, qui multis vſi ſunt calumnijs, & edocet eos voti compotes nō fore, qui ob diuitias, & imperium falſis vtentes verbis, haud conſeqouotur, quæ deſiderant.

Virum iniuſtum mala capient in interitu.

Hæc enim & Saul perpeſſus eſt: captus eſt nanqoe in bello, lætalemque plagam accepit.

C *Cognoui quia faciet Dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum.*

Sanè didici, inquit, diuinæ ſententiæ ioſtitiam, & nouit eos, qui omni humano auxilio priuati ſunt, minimè ſinere, vt in detrimentum hoſtibus ſint expoſiti, ſed dignas ab improbis pœnas exacturum.

Veruntamen iuſti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum vultu tuo.

Idcirco igitur iuſtorum chorus te laudabit, hoc præſidio à te adiutus, & tuam dignitatem amabūt, ſemper de te cogitantes, tuamque faciem ſe intueri putantes. Huiuſmodi eſt illud, quod in decimoquinto pſalmo dictum eſt, Præoidebam Domioum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi ne commouear.

Pſalmi C X L. Interpretatio.

Et hic etiam pſalmus euodem habet ſenſum, quem & præcedens. Nam cùm à Saule perſecutionem pateretur, Deum obſecrat.

Domine

Domine clamaui ad te, exaudi me.

Clamorem enim Animæ alacritatem nuncupat: quandoquidem ſic & Moſi tacenti Deus inquit,
Exod.14. Quid clamas ad me?

Intende voci meæ, cùm clamauero ad te.

Beneuolè, ait, Domine meas preces admitte.

Dirigatur oratio mea, ſicut incenſum in conſpectu tuo, eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum.

Virtutis actionem precibus coniunxit: quandoquidem manuum erectio hanc declarat, nam opus manus aggrediuntur. Cæterùm obſecrat, vt perinde ac thuris vapor preces aſcēdant, illiuſque bonum odorem imitentur. eodem enim modo & manuum extenſio veſpertino ſacrificio videtur eſſe ſimilis: veſpertini quidem, & non matutini mentionem fecit, quoniam in calamitatibus, & mœroribus erat, tenebris quippe, & nocti ſimiles ſunt calamitates.

Pone Domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circunſtantiæ labijs meis.

Duos parietes opifex linguæ dedit, nimirum dentium, & labiorum, temerarios eius impetus cohibens. Veruntamen Vates & vt alias cuſtodias conſequatur, obſecrat, timens, ne quid in- B decorum in miſerijs dicat. Nam neque ipſum à Saule perſecutionem patientem, aliquod maledictum vnquam dicere voluiſſe, hiſtoria teſtatur. Cùm enim alij ipſum Saulem necare tentaſſent, ipſe Chriſtum Domini eum vocauit. Et ipſum alloquens, ſe ipſum ſeruum nuncupauit, & eum, qui cædem nunciauit, ſe hanc effeciſſe annuentem, interemit, cùm dixiſſet, ſanguis tuus ſuper ca-
1.Reg.1. put tuum, quoniam tu dixiſti, occidiſſe Chriſtum Domini.

Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis.

Obſecrat, vt non ſolum lingua, ſed etiam vt ipſæ mentis motiones cuſtodiantur, ne alia cogitatio in ipſis deprehendatur, niſi diuinæ leges. Excuſationes in peccatis, Symmachus dixit, Ad cogitandum cogitationes iniquas. & ſecundum Septuaginta ſic intelligendum eſt: poterat ſic ratiocinari beatus Dauid, Inimicus, & hoſtis eſt Saul, meamque cædem deſiderat, non iniuſtū eſt igitur huiuſmodi hominem interimere, dictante lege, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicū tuum:
Matth.5. C ſed euangelicum viuendi modum præuidens, ſecundum illum viuere voluit, & precatur, vt nullam peccandi occaſionem arripiat.

Cum hominibus operantibus iniquitatem, & non communicabo cum electis eorum.

Hæc enim, inquit, iniquitatis operarij faciunt, mihi autem non ſit cum ipſis communicatio, licet ſummam felicitatem habeant. *Electos* enim hoc in loco, Prauos homines feliciter viuentes nuncupauit.

Corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Eligenda, inquit, ſunt mihi magis triſtia à iuſtis ob correctionem, & vtilitatem profecta, quàm dulcia à peccatoribus allata, quamuis hæc inſtar olei caput illuſtrantis iucundam mihi præbeant vitam, malo enim à iuſtis corripi, quàm à peccatoribus coli.

Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum.

Symmachus autem ſic, Adhuc autem & precatio mea intra malitias ipſorum. Tantum enim abeſt, vt illorum vitam æmuler, vt precer & ipſos

A mutari, vt permutata felicitate, mali mutationem arripiant.

Abſorpti ſunt iuncti petræ iudices eorum.

Breui, inquit, imbecilles euadent, & qui ſummo imperio inhærent, inſtar ſcopulorum, qui in mari deliteſcunt, & aquis obruuntur, ſubmergentur, hoc eſt, obliuioni prodentur.

Audient verba mea, quoniam dulcia ſunt.

Cùm autem experientia didicerint meorum verborum veritatem; & horum dulcedinem, & vtilitatem ſentient.

Sicut craſſitudo terræ erupta eſt ſuper terram, diſſipata ſunt oſſa eorum ſecus Infernum.

Craſſitudinem terræ, Soliditatem terræ nuncupat, quæ aratro ſecta, in glebas diuiditur. more igitur harum glebarum, qui nunc ſtant, morte diſſoluentur, & eorum oſſa, quæ in ſepulchris ſunt diſſipabuntur. Secus infernum enim, ſepulchra nuncupauit.

Quoniam ad te Domine Domine oculi mei, in te ſperaui, ne auferas animam meam.

Ego autem nullo homine fretus ſum, ſed tuam expecto opem, & precor ne hæc mea anima ſit pri-
B uata.

Cuſtodi me à laqueo, quem ſtatuerunt mihi, & à ſcandalis operantium iniquitatem.

De laqueis horum, & ſcandalis in præcedenti pſalmo mentionem fecit. Laqueos autem, & ſcandala, inſidias vocat, à quibus vt liberetur obſecrat.

Cadent in retiaculo eius peccatores.

Hoc eſt, Dei. Qui enim alijs laqueos parant, diuino ſupplicio comprehendentur, veluti quodam reti, & quæ geſſerunt, ſuſtinebunt, & quæ alijs inflixerunt, patientur.

Singulariter ſum ego donec tranſeam.

Porrò ab iſtis remotus, vitam traducam, donec vitæ finem accipiam.

Pſalmi CXLI. Interpretatio.

Intellectus Dauidi, Cum eſſet in ſpelunca orans. 1. Reg. 24.

Planum eſt pſalmi argumentum. Cùm enim à Saule beatus Dauid perſecutionem pateretur, in antrum aufugit, & in intimis eius penetralibus delituit: Deinde conſpicatus Saulem illuc delatum, mentis timorem exegit, diuinumque auxi-
C lium implorauit, & hoc conſecutus eſt.

Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Deum deprecatus ſum.

Et hinc patet clamorem, mentis alacritatem vocare: Quomodo enim qui deliteſcit, & latere deſiderat, poteſt vti voce, & clamare? Dicit igitur, cum omni alacritate Dominum oraui.

Effundo in conſpectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipſum pronuncio.

Calamitates etiam, ait, notas ipſi feci, & pro ipſis precationem ſedulò attuli: quandoquidem precationis magnitudinem per hoc verbum Effundo, declarauit.

In deficiendo ex me ſpiritum meum.

Cæterùm hæc faciebam, cùm malorum magnitudinem vidiſſem: nam propè ipſam mortem habitabam.

Et tu cognouiſti ſemitas meas.

Omnia mea tibi ſunt nuda, & nulla mearum actionum tuum præterit oculum.

In via hac, qua ambulabam, abſconderunt ſuperbi laqueum mihi.

Et venantes ferarum vias inueſtigant,& in illis retia parant: hos imitatus Saul, & ea quæ Dauidi obfutura erant, ſtruebat, & vbi ipſum degere intelligebat, ibi inſidias parabat. hoc etiam Diabolus facit, & incedenti temperantiæ viam, luxuriæ laqueũ parat, ei verò, qui eleemoſynis gaudet, inanis gloriæ rete ponit, ei autem, qui opes pro nihilo ducit, auaritiæ occaſiones affert, & virginitati ſuperbiam, & vt vno verbo dicam, cuilibet viuendi modo laqueum venationi accommodatũ nectit.

Conſiderabam ad dexteram, & videbam, & non erat, qui cognoſceret me.

Nullum, inquit, alicunde adiutorem videbam. *Dexteram* enim, Beneuolorum auxilium vocauit.

Perijt fuga à me, & non eſt qui requirat animam meam.

In ſepta ineluctabilia incidi, & iter non inueni fugæ, nec qui auxilium mihi afferret.

Clamaui ad te Domine, dixi tu es ſpes mea.

Te igitur precor, in quo meam ſpem poſui.

Portio mea es ex terra viuentium: intende deprecationem meam, quia humiliatus ſum nimis.

Sæpius diuinus Dauid partem propriam Deum vocauit. opem nullam, inquit, aliam habeo, ſed te B ſolum adiutorẽ, & per te vt vitam conſequar precor. Cæterùm humilitatem, calamitates hoc in loco vocat: quandoquidem hoc Symmachus declarauit, Intende loquelas meas, quoniam nimis oblangui.

Libera me à perſequentibus me, quia confirmati ſunt ſuper me.

Fortiores me ſunt hoſtes, per tuum autem auxilium iſtorum manus declinabo.

Educ de cuſtodia animam meam ad confitendum nomini tuo.

Sed Aquila ſic, Educ ex carcere animam meam. Tanquam enim in quodam carcere, & vinculis detinebatur, antri ianuæ hoſtibus aſſidentibus. Pollicetur autem ſalutem nactus, hymnis beneficia rependere.

Me expectant iuſti, donec retribuas mihi.

Symmachus ſic expoſuit, Nomen tuum coronabunt iuſti, cùm me beneficijs affeceris. Quandoquidem beneficium in me collatum ſalutis pignus in ſeipſos arripient, & te iuſtum iudicem laudabunt.

Pſalmi CXLII. Interpretatio.

2. Reg. 17. *Pſalmus Dauidis, quando perſecutus eſt Abſalon filius eius ipſum.*

In nonnullis exemplaribus inueni, Quando ipſum perſecutus eſt Abſalon filius eius. Neque autem in Hebræo exemplari, nec apud alios Interpretes hanc inueni additionem, tamen veritati inhæret: quandoquidẽ hunc habet ſenſum pſalmus.

Domine exaudi orationem meam, auribus percipe deprecationem meam, in veritate tua exaudi me in tua iuſtitia.

Porrò, diuinus Dauid pœnas luens eorum, quæ commiſit, in illa incidit mala, Veruntamen cùm iniuſtus, & iniquus, & impius, & parricida Abſalon genitoris cædem deſideraſſet, propterea beatus Dauid Deum obſecrat, vt in veritate, & iuſtitia preces exaudiat.

Et non intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.

Precatus ſum, ait, vt mea verba in veritate, & iuſtitia exaudirentur, non mea iuſtitia fretus, ſed hoſtium iniquitatem ſciens. Noui enim fieri non A poſſe, vt aliquis ſine pœna à tuo tribunali diſcedat: ſi enim hominum vitæ regulam legum à te latarũ appones, nemo ſecundum has vixiſſe videbitur. ſi autem tua beneficia in medium attuleris, & quot bona hominibus ſuppeditaueris, quæ rurſus humana iuſtitia tuis donis æquiparabitur?

Quia perſecutus eſt inimicus animam meã, humiliauit in terra vitam meam.

Precor igitur vt tuam veritatem, & Iuſtitiam conſequar, & non vt mecum in iudicium deſcendas, ſed vt ego, & hoſtes iudicemur: Eiectus ſum enim ab illis è Regno, & exactus ſum Patria. hanc eius humilitatem etiam hiſtoria edocet: nam ſine calceis, & abſconditus, & lacrymans incedebat.

Collocauit me in obſcuris, ſicut mortuos ſeculi.

Nam nihil differo à mortuo in tenebris detento, cùm exactus ſim, & in deſertis locis degere coactus ſim.

Et anxiatus eſt ſuper me ſpiritus meus.

Propterea magno mœrore, & triſtitia affectus ſum. *Spiritum* namque hoc in loco, Animam B vocat.

In me turbatum eſt cor meum.

Omnes, inquit, cogitationes meæ tumultu, & perturbatione plenæ ſunt.

Memor fui dierum antiquorum, meditatus ſum in operibus, & in factis manuum tuarum meditabar.

In memoriam, ait, reuocaui, à quot calamitatibus maiores noſtros liberaueris, & expugnabiles inimicis eſſe non ſiueris, & recordatus ſum beneficiorum, quæ in Habraham contuliſti, & in Iſaac, & in Iacob, & in Ioſeph, & in Moſem; & conſolationem hinc percipiebam.

Extendi manus meas ad te.

Hoc eſt, cum omni alacritate preces effudi.

Anima mea ſicut terra ſine aqua tibi.

Sic autem tuum ſitio auxilium, veluti arida terra imbrem expectat.

Velociter exaudi me Domine, defecit ſpiritus meus.

Magnitudinem mœroris per hæc declarauit: nam dolentium proprium eſt hæc animi perturbatio.

Non auertas faciem tuam à me, & ſimilis ero deſcendentibus in lacum.

C Nam ſi deteſtatus fueris meas preces ob peccatũ, ſubitò morte mulctabor: quandoquidẽ mortem, lacum per ſimilitudinem vocauit. Nam quẽadmodum is, qui in lacu detentus eſt, non poteſt ſine adiutoribus effugere, ſic fieri non poteſt, vt mortuus in vitam redeat, nolente Deo.

Auditam fac mihi mane miſericordiam tuam, quia in te ſperaui.

Tuam benignitatem, inquit, mihi indica, & de ſpe ne decidam. Nam Manè hoc in loco, celeriter dixit.

Notam fac mihi viam, in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam.

Eſto mihi, inquit, dux, rectumq́ue iter mihi oſtende: cùm enim ab omnibus rebus humanis meam ſeparaſſem animam, eam tibi Domine adduxi.

Eripe me de inimicis meis Domine, ad te confugi.

Fugitans hoſtes, te refugij locum habeo, & vt ab illorum impetu liberet precor.

Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.

Cæterùm

Cæterùm obſecro, vt non modo ſciam quid velis, verum etiam quæ vt faciam velis, quoniam te Deum meum, & Dominum ſcio.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.

Hinc etiam ſpiritus dignitatem diſcimus: ſicut enim Deus bonus eſt, ſic etiam ſpiritus nominatur boous, & quemadmodum Deum obſecrauit vt ipſum deduceret, ſic etiam precatur, vt ſpiritus ſancti ductum conſeqoatur, vt nihil ipſi ardoum, & difficile appareat, ſed rectam viam, & planam, & ab errore liberam incedat.

Propter nomen tuum Domine viuificabis me.

Tu Regem me elegiſti, tuum autẽ ſuffragium, & electionem ſum conſecutus, & timeo ne à te deſpectus, ſim in cauſa vt tuum nomen male audiat: ne igitur in meam dignitatem reſpicias, ſed ob tuum nomen ſalutis lætitiam mihi imperti.

In æquitate tua educes de tribulatione animam meam.

Nam cùm me, & hoſtes iudicaueris, iuſtè à calamitatibus ab illis irrogatis me liberabis.

Et in miſericordia tua diſperdes omnes inimicos meos, & perdes omnes, qui tribulant animam meam, quoniam ego ſeruus tuus ſum.

Hoc etiam in centeſimo trigeſimo quinto pſalmo, Qui percuſſit Aegyptum cum primogenitis eorum, quooiam in æternum miſericordia eius, & hoc in loco ait, In miſericordia tua diſperdes omnes inimicos meos. Nam miſericordia erga eum adhibita, qui iniuria afficitur, iniuria afficienti interitum infligit. ſic etiam optimus agricola radicitus quidem ſpinas excidit, irrigat autem, & colit plantas.

Pſalmi C XLIII. Interpretatio.

Dauidi.

In nonnullis exemplaribus inſcriptiooi hoc additum inoeni, Contra Goliath: neque autem in Hebraico exemplari, oec apud alios Interpreres, nec apud Septuaginta inueni in Sexcuplici. Cæterùm hoc habet argumentum. De gentibus, quæ io Iudæos poſt è Babylone reditum conſurrexerunt, multi Vates mentionem faciunt, ſed copioſius quàm alij diuinus Ezechiel: dicit autem illic, *Ezech. 38.* Poſt dies multos viſitaberis, & venies ad terram, quæ reuerſa eſt á gladio, & congregata eſt de populis multis in terram Hieruſalem, quæ fuit deſerta iugiter, & ipſi ex gentibus edocti ſunt, & habitabunt in pace omnes ipſi, & aſcendes quaſi imber, & venies quaſi tempeſtas, & quaſi nubes, vt operias terram, tu & omnia agmina tua, & gentes multæ tecum. Deinde poſt multa edocet mortis modom. & conuocabo aduerſus eum in cunctis montibus meis timorem gladij, ait Adonai Dominus, gladius hominis in fratrem eius erit, & iudicabo ipſum in morte, & in ſanguine, & imbre vehementi, & lapidibus grandinis, ignem, & ſulphur pluam ſuper eum, & ſuper omnes, qui ſunt cum eo, & ſuper gentes multas, quæ cum eo ſunt. Cæterùm volens hæc diligenter diſcere, vaticinatiooem legere poteſt. hæc & hic pſalmus vaticinatur, Inclina enim cælos Domine, & deſcende, tange montes, & fumigabunt, fulgura coruſcationem, & diſſipabis eos, emitte ſagittas tuas, & cooturbabis eos. Planius autem hæc particulatim interpretatio docebit.

Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.

A Nam nuper è Babylone reuerſi, & muris, & armis priuati, per diuinum auxilium inuadentibus hoſtibus ſuperiores fuerunt. Sanè etiam oobis verba coocinunt. Nam à Diaboli tyrannide liberati, à Deo pugnare docti ſumus, Manibus quidem iuſtitiam operantes, & per digitos crucis ſignum frontibus imponentes.

Miſericordia mea, & refugium meum, ſuſceptor meus, & liberator meus, protector meus in ipſo ſperaui.

Ab euentibus appellationes fecit. Tu nanque miſericordia mea es, à te enim miſericordiæ fontes accepi. Tu es refugium meum: nam ad te confugiens ſeruatus ſum. Tu es ſuſceptor meus: tuom enim auxilium conſecutus, hoſtes ſuperaui. Tu es liberator meus, & protector meus: tu nanque me bello petitum muniuiſti, & obſeſſum liberaſti, in te nunc firmam ſpem figam.

Qui ſubdit populum meum ſub me.

Hoc Zorobabeli coogruir, & Ieſu ſacerdoti: hi enim tunc populum duxerunt.

Domine quid eſt homo, quia innotuiſti ei, aut filius hominis, quia reputas eum?

Porrò Innotuiſti, Cognoſceris, Symmachus B interpretatus eſt. Magnopere, ait, immẽſam tuam benignitatem admiror, quòd cùm Deus ſis, omniumque opifex, talem de huiuſmodi vili animali curam geras. Deinde naturæ imbecillitatem oſteodit.

Homo vanitati ſimilis factus eſt, dies eius ſicut vmbra prætereunt.

Theodotion autem, Homo, inquit, auræ ſimilis eſt, ſed Symmachus, Vapori. Nam vaporis more cooglobati, & diſſoluti, facile hominũ natura corrumpitur, & vmbræ inſtar horum vita incedit, quoniam ſic tibi caduci homioes curæ ſunt.

Domine inclina cælos, & deſcende.

Humanis vſus eſt verbis, non humano more diuinam naturam circumſcriptam eſſe ſciens inquit, ſed implorans adiutorem ad hoſtium ſupplicium.

Tange montes, & fumigabunt.

Hoc enim in Sinai monte factũ eſt: Nam mons ait, fumabat.

Fulgura coruſcationem, & diſſipabis eos, emitte ſagittas tuas, & conturbabis eos.

Per optandi modum ſermonem format. Prædi- C cit autem futura, quæ per Vatem Ezechielem Deus prædixit; ſic enim illos omnes coonſumpſit.

Emitte manum tuam de alto.

Edocens ſatis eſſe annuere ad ſalutem præbendam petentibus. Manom autem, Vim appellauit, ſicut ſæpe interpretati ſumus.

Eripe me, & libera me de aquis multis.

Multas aquas, Hoſtium multitudinem noncupauit, ſic etiam in centeſimo vigeſimo tertio inquit pſalmo, Torrentem pertranſiuit anima noſtra aquam intolerabilem. & edocens per ſimilitudinem hoſtes aquas vocaſſe, ſobdidit.

Ex manu filiorum alienorum.

Porrò ipſos alienos non tanquam alienigenas, ſed tanquam impios vocauit.

Quorum os locutum eſt vanitatem.

Deteſtati, inquit, ſunt tuam gloriam.

Et dextera eorum, dextera iniquitatis.

Atqui opera verbis reſpondent. ſicut enim verbis deteſtati ſunt, ſic operibus iniuria afficiunt: ipſa enim eorum dextera, nihil dexterum efficit, ſed iniuſtitiæ inſtrumentum eſt.

Deus canticum nouum cantabo tibi, in pſalterio decachordo pſallam tibi.

Non enim ſalutem adeptus, ingratus ero, ſed vſitatis muſicis inſtrumentis vſus, hymnum de gratiarum actione perſoluarum.

Qui das ſalutem Regibus.

Sic enim etiam maiores noſtros, quibus à te commiſſum fuerat Regnum, ſeruaſti, & inuadentium hoſtium victores reddidiſti, Dauidem, Ioſaphat, Ezechiam, & ſi quis alius tuum implorauit auxilium.

Qui redemiſti Dauid *ſeruum tuum.*

Nam per fœdera cum illis inita omnem de nobis curam geris.

De *gladio maligno eripe me, & erue me de manu filiorum alienorum.*

Gladium malignum, Furorem, & feritatem irruentium vocauit, eoſdem verò filios alienos tanquam impios.

Quorum os locutum eſt vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis.

Eiuſdem ſermonis repetitione non fruſtra vſus eſt, ſed eorum felicitatem narraturus, prauitatis inſimulationem ſumpſit, ad opem ferendam Deum excitans. Iſti enim, ait, ſic te deteſtantes, & ſimul eum iniuſtitia & malitia viuentes, ſecundis ventis feruntur, & à te bonorum affluentiam accipientes, iniquitatis viaticum felicitatem habent.

Quorum filij ſicut nouellæ plantationes in iuuentute ſua.

Multos, & bonos filios conſecuti ſunt, & ab eorum filijs circundātur, nouellas plantas imitantes.

Filiæ eorum compoſitæ, circumornatæ vt ſimilitudo templi.

Non modo naturæ pulchritudo ornat ipſas, ſed etiā ab arte magnopere decorantur, vt ſimiles ſint templis ornatis ob idolorum honorem. Cæterùm huiuſmodi eſt fucus, & ars meretricia.

Promptuaria eorum plena, & eructantia ex hoc in illud.

Cùm enim viderint cellas ſupra vſum plenas, rurſus in alias transferunt ſuperuacua, ſecundum illum, qui dicit, Deſtruam horrea, & maiora ædificabo.

Oues eorum fœtoſæ abundantes in egreſſibus ſuis, boues eorum craſſæ.

Porrò eorum animalia pinguia, & fœcūda ſunt.

Non eſt ruina maceriæ, neque tranſitus, neque clamor in plateis eorum.

Symmachus ſic dixit, Nec percuſſio, nec funeris elatio, nec luctus in plateis eorum: ſic etiam & alij interpretes explanarunt. Nam per multam felicitatem, & bonorum affluentiam in delicijs, & in riſu degunt, de rebus triſtibus non facientes periculum. Hæc & in Septuageſimo ſecundo inquit pſalmo, Quia non eſt reſpectus morti eorum, & firmamentum in plagis eorum, in laboribus hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Cæterùm apud alios Prophetas multa his conſonantia inuenimus, ſed omnes malorum ſolutionem concludunt. Hoc ſanè hoc in loco diuinus Dauid fecit, infert enim.

Beatum dixerunt populum, cui hæc ſunt, beatus populus, cuius Dominus Deus eius eſt.

Nam veritatis expertes neſciunt rerum naturā diſcernere, ſed delicijs, & opibus, & potentia felicitatem metiuntur, & qui his perfruuntur, felices, & beatos nuncupāt. Veritatis autem ſtudioſi cùm
A diuinam ſapientiam acceperint, populum à te gubernatum beatū eſſe dicunt, & cuilibet vitæ tuam curam præferunt. Huiuſmodi beatitudines etiam Dominus nos edocuit, Beati inquit, pauperes ſpiritu, Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam, &c, beati qui lugent, &c, beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, talium enim eſt Regnum cœlorum. Qui autem vitæ delicias eligunt, his parum temporis perfruentes; ex breuibus delicijs diuturnum dolorem percipiunt.

Pſalmi CXLIIII. Interpretatio.

Laudatio Dauidi.

Propoſitum pſalmi inſcriptio indicat. Adhortatur enim, vt Deum omnium conditorem laudemus, Dei potentiæ, & magnificentiæ, & Regni, & maieſtatis reminiſcentes. Cæterùm etiam alios huiuſmodi pſalmos gratia ſpiritus fecit, ad grati animi officium illum populum excitans. Habet autem prædictionem de gentium vocatione, & diuina cognitione. Hic autem hymnus per literarum ſeriem compoſitus eſt, & per eiuſdem
B ſermonis repetitionem Prophetæ deſiderium docet.

Exaltabo te Deus meus Rex, & benedicam nomini tuo in ſeculum, & in ſeculum ſeculi.

Natura quidem Deus altiſſimus eſt, & minimè aſcitam habet altitudinem: prædicant quippe hoc pietatis alūni, neſcioſque edocent. huiuſmodi eſt illud à Chriſto ſacris in Euangelijs dictum, Pa- *Ioan. 17.*
ter glorificaui nomen tuum in terra. & paulo pòſt edocet, non gloriam dediſſe ei, quam prius non habebat, ſed quam habebat ignorantibus demōſtraſſe. inquit enim, Manifeſtaui nomen tuum ho- *Ibidem.*
minibus. ſic etiam Pater filio non dedit gloriam, quā prius non habebat, ſed quam habebat inſcios docuit. Clarifica me, inquit, tu pater claritate, quā habebam apud te, priuſquam mundus fieret: non igitur aſſumpſit, quod non habebat, ſed quod habebat planum ignorantibus fecit. Igitur etiam hoc in loco Vates non altum Deum efficere promittit, ſed eius altitudinem hominibus oſtendere, vt fieri poteſt, omnium Deum, & Deum, & Regem proprium nominat, ob amorem ad hoc faciendum impulſus.

C *Per ſingulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in ſeculum, & in ſeculum ſeculi.*

Semper te, inquit, celebrabo, & nullum diem laudis expertem ſinam.

Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis.

Quoniam omnis magnitudo ſenſibilis longitudine, & latitudine, & profundo dimēſa oſtenditur magna; meritò ſubdidit, Magnitudinis eius non eſt finis: vt eum, qui celebratur, incorporeum, & incircunſcriptum eſſe demonſtraret. Nam magnum quidem ipſum inquit, noui, non tamen inuenio eum poſſe neque comprehendi, nec menſuræ obnoxium eſſe, neque principium, neque finē magnitudinis habere: quandoquidem hæc infinita eſt, & omnem mentis captum tranſcendit.

Generatio & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronunciabunt.

Hinc & gētium præcinit diuinā cognitionem. Non ſolum enim inquit, nos, qui ex Iſraele deſcendimus ſecundum hoc ſeculum te beneficij auctorem laudabimus, ſed etiam alia ætas, nimirum

ex geutium eccleſia operum tuorum msgnificentiam prædicabir.

Magnificentiam gloriæ ſanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt.

Natura eius, qui laudatur, Vatis vires vincit. Nam dignas, & naturales appellationes inquirens, deinde cum id non poſſet aſſequi, multa nomina ſimul connectit, Sanctificationis gloriam, & gloriæ maieſtatem nominans. Hæc igitur præcinit ab alia generatione prædicanda eſſe.

Et virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt.

Videtur quidem eiuſdem ſermonis repetitione vſum eſſe, diuerſa tamen ſignificat. Mirabilia quidem enim dicit, miracula in quorundam beueficiis edita. Virtutem antem terribilium, magnificeutias ob aliorum ſupplicia demonſtratas, veluti per diuinum Moſem Ægypto vniuerſa flagella inflixir: illa quippe intelligenda ſunt Virtus terribilium: in ſolitudine mannam populo ſnppeditauir, & coturnices ligauit, & terram aridam inundauir. Hæc in admirationem gratorum hominum linguas impellunt. Hanc etiam diui-
1.Cor.12. nus Apoſtolus fecit, inquit enim à ſpiritu ſancto
datas fuiſſe non modo grarias ſanitatis, verum etiam operatioues virtutum, & vocat gratias ſanitatis, claudorum curſum, & ægrotantium ſalutem, & mortuorum reſurrectionem, & alia hu-
Act.13. iuſmodi: Operationes verò virtutum, cæcitatem Elymæ, Ananiæ, & Zaphiræ mortem, qui Sathauæ traditi fuerunt, vt erudirentur, ue Deo maledicerent.

Memoriam abundantiæ ſuauitatis tuæ eructabunt, & iuſtitia tua exultabunt.

Vult ſanè Vates diuinæ bonitatis, & potentiæ oſtendere diuitias, humana verò vſus lingua, & quot deſiderat aſſequi nequiens, plurima rurſus congerit uomiua, & prædicit futuri ſeculi gratum animum, diuinis oraculis perfruentis, veluti quoſdam ructus diuinæ benignitatis narrationem afferte. Hoc igitur & diuiuus Apoſtolus ſuſtinebat, & dignè cum uon poſſet narrare diuinas
Rom.2. res, per plura nomina hoc tentat, Qui tranſcendit enim, inquit, diuitias bonitatis eius. & alibi,
Roman.11. ſeipſum victum eſſe confitetur, Quàm incomprehenſibilia, inquiens, ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius?

Miſerator, & miſericors Dominus, patiens, & multum miſericors.

Idem etiam hoc iu loco rurſus Vates faſſus eſt: in memoriam enim reuocans, quomodo hominum naturam formauerit, & quanto honore, & vaticinatione eam dignatus fuerit, & quomodo totam vuiuerſitatem quæ cernitur, vt ipſi vſum neceſſarium afferat præceperit, & quomodo quotidie peccantes ſufferat, & oriri faciat Solem ſuum ſuper bonos, & malos, & pluat ſuper iuſtos, & iniuſtos, Non ſolum miſericordem vocat, ſed etiam elementem & patientem, & multum mi-
Psal.102. ſericordem. Nam immenſa vtens bonitate, lon-
Ioan.3. gè fecit à nobis iniquitates noſtras, quantum diſtat ortus ab occidente. & dilexit ſic mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret pro ipſo.

Suauis Dominus vniuerſis, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius.

Non modò enim de Iudæis curam geſſit, verum etiam in omnes homines benignitatem profudit: non ſolum homines, ſed etiam animalia ratione carentia curat, & omnibus neceſſaria
A ſubminiſtrat.

Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, & ſancti tui benedicant tibi.

Non ea, quæ animis carent, Deum laudant, neque feræ rationis expertes vocem rationis compotem emittunt, ſed per hæc hi, qui rationis participes, Deique ſtudioſi ſunt, hymuorum cantilenam componunt, in quodlibet enim iutuentes eorum, quæ ab ipſo facta ſunt, & ſapientiæ magnificentiam obſeruantes, in laudes linguam impellunt.

Gloriam Regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur, vt notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ Regni tui.

Hi enim ſanctiſſimi Viri, ſiue Vates, ſiue Apoſtoli, & qui poſt illos præconij miniſterium acceperunt, ſempiternum Regnum, & inexplicabilem potentiam omnes homiues docuerunt. Non enim Iudæis ſolis, ſed etiam toti hominum naturæ hanc doctrinam afferent.

Regnum tuum, Regnum omnium ſeculorum, & dominatio tua in omni generatione, & generationem.

Perenne namque habes imperium, & æter-
B num Regnum, neque incipiens, ueque finiens.

Fidelis Deus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.

Nam verborum veritas ſplendet effectibus confirmata, & hi iuſtitia ornantur.

Alleuat Dominus omnes, qui corruunt, & erigit omnes eliſos.

Nam non modo de iuſtitiæ alumnis rationem habet, ſed etiam de iis, qui prolabuntur, & franguntur, & peccati vulnera recipiunt: hos enim firmans cadere non permittit; eos verò, qui ceciderunt erigit, dexteram porrigens.

Oculi omnium in te ſperant Domine, & tu das eſcam illorum in tempore opportuno.

Hoc in loco hoc verbum Sperant, non propter affectum poſuit: neque enim qui impiè viuunt hanc habent ſpem, nec genera animalium ratione carentium ſenſum rationis compotem habent, ſed edocet vnumquodque ab ipſo congruentem vſum accipere. Deinde facilitatem ſuppeditandi facile indicat.

Aperis tu manum tuam, & imples omne animal
G *benedictione.*

Simul enim & vis, & vnumquodque conſequitur tua bona à te ſubminiſtrata. Sicut enim nobis facile eſt contractos digitos extendere, & aperire manum, ſic tibi facile eſt puncto temporis bonorum affluentiam præbere.

Iuſtus dominus in omnibus viis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.

Porrò in omnibus tuis diſpenſationibus iuſtitia ſplendet. *Vias* enim, Diſpenſationes vocauit.

Prope eſt Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate.

Hæc particula Prope, non loci ſpatium ſignificat: natura enim vbique adeſt Deus. Nam in Acta.17.
ipſo viuimus, & mouemur, & ſumus, ſecundum diuinum Apoſtolum, ſed per hæc affectionem, & ſtudium declarauit. Pulchra autem eſt hæc additio veritatis: non enim ſimpliciter inuocantibus adeſt, ſed iis, qui in veritate hoc facere decreuerunt. Non omnis enim, qui dicit mihi, Domine Matth.7.
Domine, intrabit iu regnum Dei, ſed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis eſt: ideo infert.

Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos. A

Qui diuinum habent timorem, prius Dei voluntatem faciunt. Quoniam igitur eorum propoſitum diuinæ voluntati reſpondet; neceſſariò dominus eorum voluntates perficit, neque enim aliquid repugnans iis, quæ vult, cupiunt.

Cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe, & omnes peccatores diſperdet.

Oſtendit quomodo iuſtus eſt Dominus in omnibus viis eius: Nam proprium iuſti eſt, ſuum vnicuique tribuere: propterea eos, qui erga ipſum bene affecti ſunt, tuetur, & cuſtodit, & ab inſidiatoribus liberat, eos verò, qui contrariam ingreſſi ſunt viam, ſuppliciis afficit.

Laudationem Domini loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomini ſancto eius in ſeculum, & in ſeculum ſeculi.

Ego igitur, inquit, hunc hymnnm conſcripſi. conuenit autem toti hominum naturæ, ſemper laudibus opificem honorare, congruentémque cultum diuino nomini afferre. Notandum eſt autem hîc non Iudæis hymnum tribuiſſe, ſed omnem carnem in hymnorum cantilenam vo- B caſſe: manifeſta eſt igitur vaticinatio euentu confirmata. In omnibus namque per totum orbem terrarum gentibus ſecundum vaticinationem vniuerſitatis Deus celebratur.

Pſalmi CXLV. *Interpretatio.*

Hallelnia.

In nonnullis exemplaribus additum eſt Eggæi, & Zachariæ: ſanè hoc nec apnd Hebræum, nec apud alios Interpretes, nec apud Septuáginta inueni in ſexeuplici. Atqui præſens pſalmus vt Deum rerum omnium conditorem laudibus proſequamur, adhortatur, quandoquidem etiam inſcriptio hoc ſignificat: Nam Hallelnia, Laudate dominum interpretatur, vt ſæpius explanauimus.

Lauda anima mea Dominum.

Spiritus gratia omnes nos commonefacit, vt in Dei laudes nos ipſos excitemus.

Laudabo Dominum in vita mea, pſallam Deó meo quamdiu fuero.

Iu ſexto inquit pſalmo, Quoniam non eſt in C morte, qui memor ſit tui, in Inferno autem quis confitebitur tibi? Idcirco in vitæ tempore Deum laudare docemur, donec huiuſce vitæ finem acceperimus.

Nolite confidere in Principibus.

Bona admonitio: neque enim Principes ſemper imperant, ſed ad tempus habent imperium, neque omnes Principes iuſtitiam honorant. Vtraque autem ſic ſe habere, naturæ imbecillitas reſpicienda eſt. Hoc enim ſubdit.

In filiis hominum, in quibus non eſt ſalus.

Inſpice naturam, & ne potentia fretus eſto: Homo enim vanitati ſimilis factus eſt, & homo Pſal. 102. & 143. ſicut fœnum dies eius.

Exibit ſpiritus eius, & reuertetur in terram ſuam.

Spiritum hoc in loco Animam vocat: hac enim tranſmigrante, in propriam cognationem corpus reuertitur ſecundum diuinam ſenteotiam, Gen. 3. Qooniam terra es, & in terram reuerteris.

In illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Nam anima ſeparata, & corpore in puluerem A diſſoluto; inanes cogitationes oſtenduntur. Hoc etiam per ſimilitudinem nos edocuit. Cùm enim diuitem introduxiſſet, cuius ager vberrimos fructus reddidit, cogitans deſtruere horrea, & maiora ædificare, ſubdit, Stulte hac nocte repetunt Luc. 12. animam à te, quæ congregaſti cuius erunt? Et ex aliis hominibus, hi quidem imperium, & potentias, hi verò agrorum poſſeſſiones, & ædificia cogitant, & alij victorias in bellis ſomniant, alij verò hoſtibus mortem ſtruunt, ſed adueniens derepentè mors, imperfectas cogitationes illorum facit. ſic cùm vanitatem ſpei, quæ in hominibus collocatur oſtendiſſet, vtilitatem ſpei in Deo fixæ demonſtrat.

Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, ſpes eius in Domino Deo ipſius.

Deo Iacob non temerè vocauit, ſed admonens nos quantam opem conſecutus fuerit Iacob, cùm in Deo ſpes ſuas conſtituiſſet, & quales, & quot fructus ſpei percepit: vt in Deo huius ſperemus commonefacit, & Dominum ipſius, & Deum nominat, & per vtraque potentiam prædicat. Deinde ex ipſa operum ædificatione eius B bonitatem, & potentiam edocet.

Qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis ſunt.

Breui totum mundum, qui conſpicitur, & qui minimè conſpici poteſt, ſermone comprehendit. Nam non modo de cœlo, & terra, & mari fecit mentionem, ſed etiam de omnibus, quæ in eis Gen. 1. ſunt: In Cœlo autem ſunt Angeli, & naturæ, quæ minimè cerni poſſunt, & Sol, & Luna, & ſtellarum multitudo: In terra verò & mari, homines, & animalium ratione carentium genera: Talis, ait, vniuerſitatis conditoris eſt potentia: Cernis igitur quantum differant caduci Principes à rerum omnium opifice. ſic cùm oſtendiſſet ipſum rerum omnium conditorem, demooſtrat ipſum curam gerere eorum, quæ fecit.

Qui cuſtodit veritatem in ſeculum, facit iudicium iniuriam patientibus, dat eſcam eſurientibus.

Verax enim eſt ille, qui pollicetur, & ſtudioſè promiſſa perficit. Fauet autē his, qui iniuria afficiūtur & iuſtè iudicat: præbet verò omnibns eſurientibus congruentem cibum. Hinc & beneficia in nos per humanitatem Saluatoris collata C prædicit.

Dominus ſoluit compeditos, Dominus illuminat cæcos, Dominus erigit eliſos.

Hæc etiam per Vatem Eſaiam Deus vniuerſo- Eſa. 41. rum prædixit. cùm dixiſſet enim, Dedi te in lucem gentium, ſubdidit, Vt aperires oculos cæcorum, & educeres de concluſione vinctos, & ex domo carceris ſedentes in tenebris. & alibi ex perſooa ait Domini Chriſti, Spiritus Domini ſu- Eſa. 61. per me, eò quòd vnxit me, ad euangelizandnm pauperibus miſit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, cæcis viſum. Et alibi, Tunc audient ſurdi verba libri, & Eſa. 29. qui ſunt in tenebris, & in nube, oculi cæcorum videbunt.

Dominus diligit iuſtos, Dominus cuſtodit aduenas.

Deus rerum omnium conditor cuilibet congruentia affert, & iuſtis, qui ipſum diligunt, paria rependit, paternúmque amorem oſtendit; eos verò, qui patriam impietatem fugerunt, & cum fide ad ipſum acceſſerunt, omni cuſtodia, & ope dignatur. Proſelytos enim hoſpites vocat. ſic etiam

etiam beatus inquit Paulus, Quando eramus in illo tempore ſine Chriſto, alienati à conoerſatione Iſraël, & hoſpites teſtamentorum, promiſſionis ſpem non habentes, ſed nos, qui aliquando longè eramus, facti ſumus propè.

Pupillum, & viduam ſuſcipiet, & vias peccatorum diſperdet.

Ab vniuerſali prouidentiâ in ſingulatia ſermonem transfert, & inquit, neminem vniuerſitatis moderatorem negligere, ſed etiam eos, qui omni humano auxilio ſunt deſtituti, omni cura dignos facit, omnéſque inſidias in hos comparatas diſſoluit.

Regnabit dominus in ſecula Deus tuus Sion in generationem, & generationem.

Nam ſempiternom habet imperiom, Regnúmque perenne nunc is, qui ſolius tui ô Sion Deus exiſtimabatur.

Pſalmi CXLVI. Interpretatio.

Halleluia.

Hic manifeſtò diſcimus interpretationem Halleluia, Laudare enim dominum Halleluia, Hebræus dicit. ſed Symmachus boc ſine interpretatione miſſum fecit. dicit autem ſic, Halleluia quoniam bonus eſt pſalmus: Theodotion autem, Laudate Ia, dixit. Vt laudemus igitur etiam hic pſalmus nos adhortaror: prædicit autem è Babylone reditum, & poſtea Hieroſolymæ inſtaurationem factam. Non enim vt Iudæi expectant rurſus Hieroſolyma inſtaorabitur, ſed diuinum oraculum illam ædificationem, quæ à Zorobabel facta fuit, vaticinatur.

Laudate dominum, quoniam bonus eſt pſalmus, Deo noſtro iucunda, decoráque ſit laudatio.

Vtilis, inquit, eſt hymnorum cantilena, & bonorum eſt cauſa. At hymnus minimè Deo gratus eſt, ſed laudantium propoſitum: ipſe autem nulla re egens, gaudet verò hominum ſalute.

Ædificans Hieruſalem dominus diſperſiones Iſraëlis congregabit.

Et ideo, ait, ipſum laudare decet, quoniam & Hieroſolymam euerſam ædificabit, & captiuos abductos reditu dignos faciet. Cæterùm ſi non omnes reuerſi ſunt, non diuinus mentitus eſt ſermo, ſed illotum prauitas redarguta eſt, quandoquidem ipſe per Cyrum omnibus vt redireor iuſſit: Iſti verò repugnantem habentes mentem, externam terram pro patria elegerunt.

Qui ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.

Corporis rebos ea, quæ ſpiritus ſunt, coniunxit, & oſtendit non modò captiuis libertatem largitum eſſe, verùm etiam iis, qui peccati vulnera ſuſceperunt, ſanitatem gratificari.

Qui numerat multitudinem ſtellarum, & omnibus eis nomina vocat.

In omnibus Dei potentiam prædicat. Hanc autem clauſulam, Qoi enumerat, hîc cognitionem vocauit, & aſtrorum nomina, aſtrorum differentias, & horum poſitionem, & ordinem, & inuicem habitum. non enim nominibus vtens voiuerſitatis Deus, ſtellas vocat: quandoquidem hæ inanimæ ſuot, & rationis expertes. Cæterùm homines impia mente vtentes, ex fabulis ab ipſis confictis, nomina ſtellis poſuerunt.

Magnus dominus noſter, & magna virtus eius, & ſapientiæ eius non eſt numerus.

Immenſa ſunt omnia, & maguitudo, & robur, & laus, vt poſſumus tamen laudamus.

Suſcipiens manſuetos dominus, humilians autem peccatores vſque ad terram.

Symmachus verò Recuperans dixit, & hoc eſt proprium diuinæ prouidentiæ: eos quidem, qui ob manſuetudinem à quibuſdam inſidiis ſunt petiti, prouidentia dignatur: eos verò, qoi inioſtè ipſos inuaſerunt, morte mulctat, & hos illuſtres, & ampliſſimos efficit, iſtorum autem memoriam obliuioni tradit: ſic ſanctorum Apoſtolorum chorus celeber fuit, ſic celeberrimus Martyrum cœtus, eorum verò memoria qui in hos bellom geſſerunt, obliuione deleta eſt.

Præcingite domino in confeſſione, pſallite Deo noſtro in cithara.

Hanc igitur ſcientes Dei bonitatem, & ſapientiam, incipite hymnorum cantilenam vſitatis muſicis inſtrumentis vtentes.

Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam.

Vtraque ſunt ſigna, & potentiæ, & bonitatis. nam vt bonus & benignus de his, quæ ſupra terram ſunt, curam gerit, vt autem omnia potens, aquarum naturam ſoblimem fert, cœlíque aſpectum operit, per nebulas fabricans, veluti quoddam tectum inter cœlum, & terram, & harum partubus terram irrigans. Deinde fructum, qui hinc oritor, oſtendit.

Qui producit in montibus fœnum, & herbam ſeruituti hominum.

Nam non ſolùm terram ab hominibus cultam irrigat, ſed etiam montes, & deſerta loca, fœnum ex his ortum animalibus afferens, & hoc vt beneficiis homines afficiat facit, quandoquidem ſtatuit, vt animalia hominibus ſeruirent.

Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

Non eſt rationis particeps coruotum natura, neque ſecundum rationem opificem inuocat, ſed clamor ob neceſſitatem emiſſus, petitionem imitatur. Hinc opinor etiam Dominom Chriſtum aliarum auium memoria prætetita, coruotum meminiſſe, & diſcipulis dixiſſe, Reſpicite coruos, quia non ſeminant, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater veſter cœleſtis paſcit illos. *Luc. 12.*

Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei: Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & in eis, qui ſperant ſuper miſericordia eius.

Non corporis robore, ait, & eqoeſtri arte, & pedum celeritate Deus delectator, ſed bonis actionibus oblectatur, quarum auctor eſt religio. Cæterùm oon modo de his ſtudioſè gerit curam, ſed etiam de illis, qui in peccata prolapſi ſunt, & pœnitentia vtuntur, & benignitatis ſpe confirmantur. non ſolom enim dicit, Deum delectari perfectis virtutis athletis, ſed etiam his, qui diuinam expectant miſericordiam.

Pſalmi CXLVII. Interpretatio.

Halleluia.

Etiam hoc in loco diuinum oraculum, vt Deum laudemus iubet. Cæterùm prædicit etiam

poſt reditum ædificationem factam: præter hanc autem Apoſtolorum præcooia etiam vaticinatur, A quæ totum terrarum orbem quàm celerrimè percurrerunt.

Landa Hieruſalem Dominum, lauda Deum tuum Sion, quoniam confortauit ſeras portarum tuarum.

Per inexpugnabile Dei robur, & ab hoſtibus, & ab obſidione liberata ô Hieroſolyma, hymnos beneficij auctori repende. Hieroſolymam autem non ædificia vocat, ſed huius incolas.

Benedixit filius tuus in te.

Nam benedictione accepta de procreandis liberis, & multis, in multitudinem aucta es.

Qui poſuit fines tuos pacem.

Vndique pax tibi donata eſt: exterriti enim terrore eorum, qui in bello occubuerunt, cæteri rurſus redire non audent.

Et adipe frumenti ſatiat te.

Inundauit te etiam boois è terra ortis. Adipem enim frumenti, fructuum affluentiam vocauit, à parte totum vocans: nam frumentum eſt triticum, Adeps autem frumenti eſt pulcherrimus panis. Cæterùm per hunc alios fructus declarauit. Verùm hac prouidentia olim Iudæi B perfruiti ſunt, cùm autem in Saluatorem rabie perciti fuerint, omnibus bonis orbati fuerunt. Propterea diuinum oraculum cùm hæc de illis percurriſſet, gentium vaticinatur ſalutem.

Qui emittit eloquium ſuum terræ, velociter currit ſermo eius.

Sermonem hoc in loco, Euangelij præconium vocauit. Hoc autem non Iudæis ſolum, ſed etiam gentibus omoibus miſit, Euntes enim, inquit,
Matt. 28. docete omnes gentes. Oſtendit verò celeritatem curſus, breui enim tempore totam terram, & mare doctrinæ impleuit. hoc præuidens Vates ioquit, Velociter currit ſermo eius, & nec nouum, nec inopinatum eſt: omoia enim diuinæ voluntati cedunt, actutum igitur voleos cùm vna aquarum natura ſit, in infinitas ſpecies tranſfert.

Qui dat niuem ſicut lanam, nebulam ſicut cinerem ſpargit, mittit cryſtallum ſuam ſicut bucellas.

Nam ex vna aquarum natura ſit quidem repugnans cryſtallus, ſit autem nix rara, & mollis, & lanæ mollitiem imitatur, ſit etiam puluis C humidus: huiuſmodi enim eſt nubis natura.

Ante faciem frigoris eius, quis ſuſtinebit?

Atqui aerem facile permutat, & eum, qui modo calidus erat, paulò pòſt frigidum facit.

Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea, flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ.

Sed rurſus cùm vult aquam conglaciatam facile diſſoluit, & per riuos currere facit: Nam ſpirante Auſtro, & nix, & cryſtallus conſumitur. Cæterùm de his noo temere narrationem fecit, ſed alia per hæc indicans. Quemadmodum enim nix deorſum delata, montes implet, liquefacta verò, in proximos fluuios it, & ad alia loca irrigationem affert, ſic bonorum affluentia diuinitus data, Iudæis primis ſanè allata fuit, illis verò gratiam renuentibus, per ſacros Apoſtolos veluti per quoſdam fluuios doctrinæ irrigatio gentibus allata eſt.

Qui annunciat verbum ſuum Iacob, iuſtitias, & iudicia ſua Iſrael.

Olim quidem legem, poſtea verò & gratiam, ſed vtroque indigni cogniti ſunt.

Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis.

Nulli enim gentium per Moſem legem dedit, neque per Prophetas vtilitatem attulit: hos autem ſolos hac irrigatione dignos fecit, tamen ingrati erga beneficij auctorem fuerunt. Gentes autem per ſacros Apoſtolos cùm mentis luminis radium accepiſſent, proprium creatorem agnouerunt, & huic continuè cultum afferunt.

Pſalmi CXLVIII. Interpretatio.

Halleluia, Halleluia.

Duplicem admonitionem Vates fecit, vt ad maiorem alacritatem animos accenderet. Cæterùm hic eſt alius hymnus totam vniuerſitatem, & quæ ſub intelligentiam cadit, & ſub ſenſum, rationis compotem, & rationis expertem, animatam, & inanimam, in vnum conſenſum canendorum hymnorum excitans. B Cœlum igitur, & terram, & Abyſſos, & luminaria, quæ in cœlis ſunt, & montes, & plantas, & alia huiuſmodi quæcunque animam, & rationem habent, laudes, & hymnum afferre iubet. Verùm in hæc eos, qui rationis compotes ſunt, intueri imperat, & ſapientiam, quæ in his cernitur diſcentes, creatorem celebrare.

Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelſis.

Duos cœlos à Deo factos eſſe magnus Moſes nos edocuit, vnum ſimul cum terra conditum, alterum poſtea medium inter aquas poſitum eſſe, quod & firmamentum appellauit: propterea de cœlis, & excelſis Deum laudare præcepit, hoc eſt, & eos, qui in hoc, & in illo degunt, nimirum incorporeorum choros. quoniam enim diuinus Moſes nihil de naturæ cœleſtium ſpirituum creatione nos docuit, neceſſariò hic Vates de his fecit mentionem: propterea vt afferant creatori hymnum mandat, quandoquidem hoc debitum ab his, qui creati C ſunt debetur, & omne, quod ab ipſo conditum eſt, & ratione honoratum, hoc debitum ſemper exoluere conuenit. ſi autem ea, quæ creatam naturam habent laudant, ſed nec filius, nec ſanctus ſpiritus cum laudantibus connumeratus eſt, patet creatæ naturæ haudquaquam eſſe. certè enim ante omnes alios opificem laudarent, & fontes iuſtitiæ honorarent iuſtitiam: ſed nec filius laudat, nec ſpiritus ſanctus: non igitur creatæ naturæ eſt nec filius, nec ſpiritus ſanctus: ſed nimirum laudatur & ipſe, & ſpiritus ſanctus, quandoquidem minimè eſt aliud quid medium inter eos, qui laudant, & laudantur, ſed profectò is, qui creatus eſt, laudat, creator verò laudatur. ſi autem aliquis ſuum conditorem non laudat, tanquam iogratus non laudat, ſed hæc copioſius in ſermonibus de ſpiritu ſancto narrauimus: igitur ad continuationem interpretationis tranſeamus.

Laudate eum omnes Angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius.

Angelos, & Virtutes, intelligentes naturas vocat;

eat: Angelos quidem vt pote qui diuina verba tranſmittunt: Virtutes verò, quippe quæ corporeis affectibus carent, & iuſſa perficere poſſunt: Potentes enim, inquit, fortitudine ad faciendum verbum eius. totam enim naturam intelligibilium per hæc nomina comprehendit. Cæterùm congruenter admodum cœleſtes choros primos in hymnorum cantilenam vocauit.

A

Laudate eum Sol, & Luna, laudate eum ſtellæ, & lumen.

Symmachus ſic explanauit, Laudate eum omnes ſtellæ luminis: ſic etiam cæteri. Atqui ſecundum Septuaginta ſic eſt intelligendum. Prima die lucem Deus fecit, quarta verò luminaria: & propterea ſenſum luminis mentionem fecit, non quòd per ſe ipſum conſiſtat, ſed quòd luminaribus attributum ſit. Verùm hæc etiam iam ſuprà diximus, hæc Prophetam conuocare non veluti animata, & rationem habentia, ſed vt nos in hæc intueamur, Deique ſapientiam diſcamus, & per omnia vt ipſi laudes componamus, adhortatur.

Laudate eum cæli cælorum, & aqua, quæ ſuper cælos ſunt.

B

Firmamento aquarum naturam Deus diuiſit inexplicabili ſapientia, maximam ipſis diſtinctionem impertiens, & inter aquas in nubem coactas immenſum luminarium ignem percurrere iuſſit. aqua autem & ignis ſibi inuicem aduerſantur, ſed tamen neque ignis aqua extinguitur, neque coacta illa aqua immenſo igni conſumitur. Porrò hæc Dei inexplicabilem potentiam oſtendunt. Cæterùm cœlos multitudinis numero nuncupauit, non multos hos eſſe oſtendens, ſed Hebræorum vocem ſequens: illi enim multitudinis numero hos vocant, quemadmodum nos Athenas, & Thebas dicimus. Denique quos hic Cœlos cœlorum vocauit, alibi Cœlum cœli nuncupauit. Cœlum enim, inquit, cœli domino.

Pſal. 113.

Statuit ea in æternum, & in ſeculum ſeculi, præceptum poſuit, & non præteribit.

Non modo autem condidit, verum etiam de ipſis curam gerit, vnde & perſeuerantiam habent donec ipſe voluerit: nulla res enim terminos ab ipſo poſitos transgredi poteſt. Igitur ea, quæ inanima ſunt, atque etiam aliorum genera leges poſitas verentur, ſola autem hominum natura ratione prædita leges transgreditur, & mare quidem terminos ſcit, & arenam veretur, & nox atque dies menſuras poſitas conſeruant, homines verò diuinas leges pro nihilo ducunt. Sic autem cùm cœleſtia, & ea, quæ ſupra cœlos ſunt, in communicationem canendorum hymnorum vocaſſet, in terram communem matrem hominum, & animalium ratione carentium digreditur.

C

Laudate Dominum de terra.

Deinde particulatim.

Dracones, & omnes Abyſſi.

Pars terræ eſt mare, & in hoc ſunt cete. Atqui hæc prouidentia opificis admiratione digna eſt, cùm maxima, & ſuperba animalia ab ipſo effecta in maribus, quæ minimè nauigari poſſunt concluſerit, ſtupefaciens opificio homines, & horum commemoratione territans, Deique bonitatem prædicans, cùm hinc detrimentum, quod hinc oriri poſſet, impediuerit.

Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum.

Et hæc ex aquis cauſam habent. ſanè in aëre & grando, & nix, & glacies fit, & vehementes venti: hos verò procellas nuncupauit. & ignis ſimiliter, non ſolum in terra, ſed etiam in aëre cerni poteſt. etenim aſtra, fulgura, & flumina, & accenſi turbines ex aëre deferuntur.

Quæ faciunt verbum eius.

Et hæc ſanè, ait, ſuis nutibus cedunt, non tanquam animata, & rationem habentia, ſed vt pote quæ voluntatem eius ſequuntur: nam annuente Deo eorum quodlibet fit.

Montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes Cedri.

Et hæc etiam in gratiarum actionem linguas noſtras impellere poſſunt: nam non modo horum magnitudo admiratione digna eſt, ſed etiam vſus, qui hinc oritur, quandoquidem maximus eſt, & vniuerſi generis.

Beſtiæ, & vniuerſa pecora.

Per diuiſionem etiam hæc dixit. non enim ſimpliciter animalia quatuor pedum dixit, ſed agreſtia à manſuetis ſeiunxit, & per hæc igitur & per illa Deum celebrare iubet. nihil enim ſuper uacaneum, & inane eſt, licet noſtram ſcientiam fugiat.

Serpentes, & volucres pennatæ.

Serpentium commemorationi etiam piſcium natura coniungitur: quandoquidem illi in aquis ſerpunt. ſic autem ipſos etiam Deus appellauit, Producant enim, inquit, aquæ reptilia animarum viuentium, & volatilia volantia per firmamentum cœli. Poſt hæc omnia eum, qui per hæc omnia Deum laudat, vocat. poſt omnia namque diuina ſtructura dignus effectus fuit homo, & hunc per ordinem, & per gradus excitat. Primum autem Regum introducit chorum, deinde ſubditorum populum, & inquit.

Gen. 1.

Reges terræ, & omnes populi.

Cæterùm nec ſecundos Principes hymnorum cantilena priuat, nec poſt hos Iudices, ſed etiam his vtilitatem, quæ hinc oritur impertit.

Principes, & omnes Iudices terræ.

Et quamlibet ætatem, & vtrumque genus & virorum, & mulierum hoc facere iubet, & primos, & primas, quæ perfectam habent ætatem.

Iuuenes, & Virgines.

Deinde vtrumque extremum dicit.

Senes cum iunioribus laudent nomen Domini.

Et matura, inquit, & immatura ætas Deum celebret.

Quia exaltatum eſt nomen eius ſolius.

Reſtincta enim eſt falſorum Deorum memoria, & ſolius Dei, qui eſt, venerandum nomen adeſt.

Confeſſio eius ſuper cælum, & terram.

Nam non amplius ſolum cœleſtia ipſum laudant, ſed tota terra Domini cognitione plena eſt, vt multa aqua maria operit.

Et exaltauit cornu populi ſui.

Inexpugnabilem, ait, ſuum populum, & illuſtrem oſtendet: quandoquidem cornu robur vocauit, ex tranſlatione animalium cornutorum, quæ ob robur, quod in illis habent, gloriantur.

Hymnus omnibus ſanctis eius.

Non ſolum fortes eos, qui in ipſum crediderunt, ſed etiam celebres apud omnes faciet.

Filiis Iſraël populo appropinquanti ſibi.

Hac autem gloria & Iſraël perfruitus eſt, quando Deo adhærebat. ſed nunc cum pietate ſplendor tranſiuit, & hi quidem hac priuati ſunt, & gentes diuinis donis lætantur.

Pſalmi CXLIX. Interpretatio.

Halleluia, Halleluia.

Illi, qui poſt reditum multas illas gentes ob diuinum auxilium vicerunt, hunc afferre hymnum iubentur. Cæterùm habet etiam prædictionem de illis, quæ à Machabæis rectè geſta fuere.

Cantate Domino canticum nouum, laus eius in eccleſia ſanctorum.

Non enim peccatorum, ſed ſanctorum proprium eſt Deum laudare.

Lætetur Iſraël in eo, & filiæ Sion exultent in Rege ſuo.

Omnium quidem Deus vniuerſitatis eſt Deus: propriè autem Iſraëlitarum Rex nuncupabatur. cùm primùm igitur ingrati animi morbo laborarunt, alium Regem vt eſſet eis petierunt, inquit
1. Reg. 8. Deus Samueli, Non te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.

Laudent nomen eius in choro, in tympano, & in pſalterio pſallant ei.

Per omne muſicum inſtrumentum, ait, ſecundum legem noſtrum beneficij auctorem laudibus efferamus.

Quia beneplacitum eſt domino in populo ſuo.

Multa benignitate nos dignatus eſt, & propriam bonitatem nobis aperuit.

Et exaltauit manſuetos in ſalutem.

Eos autem, qui omni auxilio deſtituti ſunt, boniſque moribus vtuntur, ſublimes, & illuſtres reddit.

Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis.

Et qui iuſtitiam honorant, in gloria erunt, multa quiete perfruentes, quandoquidem lectus quietem indicat.

Exultationes Dei in gutture eorum.

Sanè diuina beneficia iuſtè prædicant, horum cauſam celebrantes.

Gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.

Non eſt quieti repugnans, in bellis vincere: C omni namque quiete iucundius eſt vincere. prædicit igitur per hæc Machabæorum virilitatem, qua vſi & finitimos captiuos ceperunt, & Macedones expugnarunt.

Ad alligandos Reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis.

Multa huiuſmodi ab illis geſta fuiſſe hiſtoria edocet, & facilè legere volentes vaticinationis veritatem diſcere poſſunt.

Vt faciant in eis iudicium conſcriptum.

Quæ enim in illos iuſtè geſſerunt, in acta relata ſunt, & vſque in hodiernum diem celeberrima eorum gloria permanſit: hoc enim infert.

Gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius.

Nam gloriæ mater eſt ſanctitas, & huius operarij per ipſam, celebres fiunt.

Pſalmi CL. Interpretatio.

Halleluia, Halleluia.

Et hic hymnus triumphalis eſt: Vaticinatur A autem omnibus hominibus futuram Dei cognitionem.

Laudate dominum in ſanctis eius.

Nam hæc eſt potiſſima occaſio canendorum hymnorum. ſi enim à plantis, & feris, & reptilibus in gratiarum actionem anſam arripere iuſſi ſumus; quantò magis iuſtum eſt, in ſanctos inſpicere, & horum celebrare Deum? Quis enim non linguam impelleret ad hymnos canendos ei, qui tantam bonorum copiam hominibus largitus eſt, cum ea, quæ beato Paulo acciderunt didicerit, vel diuino Petro, vel Ioanni, vel aliis Apoſtolis, vel victoribus Martyribus, vel cæteris ſanctis, vel his, qui nunc veritatis athletæ ſunt?

Laudate eum in firmamento virtutis eius.

Symmachus autem ſic, Laudate eum in firmamento inexpugnabili eius: ſolus enim firmum, & immortale, & ſempiternum habet imperium.

Laudate eum in virtutibus eius.

Inexplicabilia namque ſunt ea, quæ per ſanctos eius continuè rectè geruntur.

Laudate eum ſecundum multitudinem magnitudinis eius.

B Similè eſt hoc iis, quæ iam à nobis interpretata fuere, Quoniam magnitudinis eius non eſt finis. Infinita enim eſt eius, ait, magnitudo, & immenſa potẽtia: per omnia igitur ipſum celebrate.

Laudate eum in ſono tubæ.

Sacerdotale erat hoc inſtrumentum, quandoquidem ſacerdotes tubis vtebantur, tubas quæ in Sinai monte fuerunt, in memoriam reuocantes.

Laudate eum in pſalterio & cithara, laudate eum in tympano, & choro, laudate eum in chordis, & organo, laudate eum in cymbalis bene ſonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis.

His ſymphoniacis inſtrumentis olim Leuitæ vtebantur, Deum in diuino templo laudantes: non quoniam Deus horum ſono oblectabatur, ſed quoniam propoſitum eorum, qui hæc faciebant, amplectebatur. Nam Deum minimè cantibus, & ſonis delectari, audimus ipſum Iudæis dicentem, Auerte à me ſonum cantionum tuarum, Amos 5.
& vocem organorum tuorum non audiam: Hæc igitur fieri permiſit, cùm ab idolorum errore eos liberare voluerit. Quoniam enim ſtudioſi ludorum quidem erant, & riſus amatores, & hæc omnia in idolorum templis fiebant; permiſit hæc, hoc pacto eos alliciens, & minori detrimento maius impediens, & per imperfecta perfecta prædocens.

Omnis ſpiritus laudet dominum.

Non Iudæi ſolùm, ſed omnes homines. Non enim Iudæorum Deus, eſt tantùm ſecundum diuinum Apoſtolum, ſed etiam gentium. In centeſimo igitur & quadrageſimo quarto pſalmo inquit, Benedicat omnis caro nomini ſancto eius. Hoc in loco, Omnis ſpiritus, dicit, laudet Dominum: ſed nec ibi ſolam carnem, nec hic ſpiritum ſolum vocauit, verum per hoc & illud, & corpore, & anima Deum rerum omnium conditorem laudari præcipit. Cæterùm admiratione dignus eſt hic finis totius pſalmorum tractatus, & vaticinationis propoſito reſpondens: etenim vaticinatio gentibus prædicat ſalutem, & prophetiæ finis eos, qui hanc conſecuti ſunt, beneficij auctorem laudibus efferre iubet. Nos autem non modo verba audimus, ſed etiam hoc in loco euentus perſpicimus: quandoquidem in qualibet ciuitate,

ciuitate,& pago,& in agris, & in angulis, & in A montibus,& collibus,& in ſolitudine penitus inculta Deus vniuerſitatis conditor laudatur.

Ego autem huius libri lectores obſecro, vt ſi bene & concinnè expoſitus fuerit, vtilitatem ex his rebus percipiant: ſicubi verò arcana ſancti ſpiritus myſteria aſſecuti non ſumus, ne nobis vehementer ſuccenſeant. Quæ enim inuenire potuimus, omnibus abundè propoſuimus, & quæ à patribus noſtris didicimus, ſtuduimus noſtris poſteris afferre. Et nos quidem laborem ſuſcepimus, vt ſine labore cæteris fructum afferremus, quos precor, atque obteſtor, vt ſuis precibus noſtrum laborem compenſent, vt illorum precibus adiuti, verbis opera adiungamus, & hoc modo felicitatem ex vtriſque compoſitam reportemus. Qui enim, inquit, fecerit, & docuerit, magnus vocabitur n Regno cœlorum: quod quidem vtinam nos omnes conſequamur per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum, cum quo patri gloria conuenit, & cum ſancto ſpiritu in ſecula ſeculorum. AMEN.

BEATI Theodoreti Epiſcopi Cyri in centum quinquaginta Pſalmos interpretationis FINIS.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS, IN CANTICA CANTICORVM EXPLANATIO: INTERIECTIS Maximi, Nili, Pſellique notationibus, Franciſco Zino interprete.

DEI AMANTISSIMO EPISCOPO IOANNI THEODORETVS S. D.

DIVINARVM ſcripturarum expoſitio cum animum purum, atque ab omni macula alienum requirit; tum mentis oculos acres, qui & res diuinas queant perſpicere, & in penetralia ſpiritus ingredi audeant; tum linguam eiuſmodi, quæ menti deſeruiat, eiúſque ſenſum explicet pro dignitate. Mihi vero & animus magno peccatorum onere premitur: & mentis acies negotiorum, quæ mihi commiſſa ſunt, curis ita præſtringitur, vt humi affixa ſacras litteras accuratè nequeat contemplari: & lingua mente etiam eſt inferior, ac tardior. Verum, quoniam tu, Ioannes cariſſime, præcepiſti, vt Cantici canticorum librum interpretarer, & quæ obſcure ac myſtice dicta ſunt, perſpicue ac plane declararem, ea, quæ vires noſtras ſuperant, aggreſſi ſumus. Ac quamuis innumerabilibus tum domi, tum foris, tum militaribus, tum ciuilibus, tum ad eccleſiam, tum ad remp. pertinentibus occupationibus diſtracti ſumus: vaſto tamen pelago nos commiſimus, vt in litteræ profunditatem deſcendẽtes, tibi intelligentiæ margaritam extraheremus. Neque vero oleum ore ſumpſimus, cuius auxilio tanquam factitio lumine vteremur: ſed orationem ac preces, quarum præſidio potiſſimum egent ij, qui ad ſacroſanctæ ſcripturæ cognitionem cupiunt peruenire. ſic enim dicere nos docuit beatus David: Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. Dei igitur gratiam, quæ nobis huiuſce libri ſenſum atque intelligentiam aperiat, imploremus. Ceterum, quia plerique ex iis, qui Canticum canticorum calumniãtur, ac ſpiritualem eſſe librum negant, fabulas quaſdam ne aniculis quidem delirantibus dignas contexunt: alij nimirum, quod ſapiens Salomon de ſe ipſo, deque Pharaonis filia conſcripſerit: nonnulli autem eidem affines ſtultitiæ pro Pharaonis filia ſponſam eſſe Abiſai Sunamitidem confinxerunt: quidam verò prudentius conſiderantes, ſermonem hunc regium appellarunt, vt ſponſæ nomine populus, ſponſi autem rex intelligatur: operæpretium nos facturos puto, ſi interpretationis initio prius falſas ac pernicioſas iſtorum opiniones confutemus; deinde verum ac dilucidum ſcriptoris propoſitum oſtendamus. Atqui debebant iſti, ſe longe vel ſapientia vel ſpiritu præſtantiores agnoſcere ſanctos Patres, qui librum hunc inter diuinas ſcripturas collocarunt, eumque vt ſpiritu refertum comprobantes eccleſia dignum cenſuerunt. neque enim ſi aliter ſenſiſſent, ſanctarum ſcripturarum numero intemperantiæ ac libidinis argumentum adſcripſiſſent. Sed quid neceſſe eſt, Patrum auctoritatem adhibere, cum ipſius diuini ſpiritus vti liceat teſtimonio? Nam cum ſacra volumina partim à Manaſſe, qui omnes, qui & ante

& poſt ipſum fuerunt, ſcelere atque impietate ſuperauit, combuſti eſſent; partim captiuitatis tempore, templo à Babylonijs incenſo, euerſáque ciuitate, & populo in ſeruitutem abducto, penitus interijſſent: Beatus vir Eſdras, excellenti virtute præditus, & Spiritu ſancto plenus, vt res ipſa declarat, nullis pòſt annis, cum populus eſſet reuocatus, neceſſarias nobis ac ſalutiferas ſcripturas reſtituit: nec ſolum Moſis libros, ſed & Ioſue, & Iudicum, & Regum hiſtoriam, & ſtrenui Iob monumenta, & Eccleſiæ lætitiam, ſacros Dauidis cantus, & ſexdecim Prophetas, & ſapientis Salomonis tum Prouerbia, tum Eccleſiaſten, tum Canticum canticorum. Si igitur Eſdras nullo adiutus exemplari, ſed diuinno ſpiritu afflatus, hæc ad omniũ hominũ vtilitatẽ conſcripſit, quî fieri poteſt, optimi viri, vt liber hic argumentũ illud contineat, quod affirmatis? Impudica ſcripta non à ſpiritu diuino, ſed diabolico proficiſcuntur. Fructus enim ſpiritus, vt inquit beatus Paulus, caritas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas. Si diuini ſpiritus fructus eſt continentia, & caſtitas; diabolici profecto eſt incontinentia, & impudicitia. Impudicitiæ autem argumentum ſententia veſtra complectitur Canticum canticorum. Cernitis, quo maledicta veſtra perueniunt? contumelia, qua librum afficitis, tendit in Spiritum ſanctum. Huius enim gratia repletus beatus Eſdras librum amiſſum, vt diximus, renouauit. Quod cum beati Patres non ignorarent, eum in ſacrarum ſcripturarum numerum retulerunt. Quin etiam multi ex veteribus illum commentarijs & interpretationibus illuſtrarunt. Et qui non ſunt interpretati, eius tamen ſententijs ſcripta ſua decorarunt: nec ſolùm Euſebius Palæſtinus, & Origenes Aegyptius, & martyrij corona redimitus Cyprianus Carthaginienſis, & his antiquiores, apoſtoliſque propinquiores: verumetiam qui pòſt in eccleſijs excelluere, magnus ille Baſilius Prouerbiorum principium exponens, & vterque Gregorius, quorum alter ſanguine, alter amicitia Baſilio coniunctus fuit, & fortis ille pietatis propugnator Diodorus, & Ioannes, qui ad hunc vſque diem doctrinæ fluentis irrigat vniuerſum orbem terrarum, & denique, vt paucis rem complectens conſulam breuitati, qui poſtea fuere, librum hunc omnes ſpiritalem eſſe cenſuerunt. Quæ cum ita ſe habeant, conſideremus, an æquum ſit, vt tot, tantiſque viris deſpectis, contemptóque ipſo Spiritu ſancto, proprias opiniones conſectemur, non audientes eum, qui præclare dicit: cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ: & beatum Paulum de quibuſdam ita loquentem: euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor ipſorum. Nos igitur cum beato Petro ita clamemus: obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. Dicamus item ad illos: an iuſtum ſit in conſpectu Dei, vos potius audire, quàm Deum, iudicate: nos enim non poſſumus, quæ vidimus per Spiritum ſanctum, & audiuimus, non loqui. Verum, ne nobis tantum conſulere, aduerſarios autem negligere videamur, age vnde morbi occaſionem arripuerint, veſtigemus, & curationem ipſis, quoad fieri poteſt, ex ſacris ſcripturis depromamus. Legentes, vt arbitror, hoc volumen, animaduertentéſque in eo vnguenta, & oſcula, & femora, & ventrem, & vmbilicum, & genas, & oculos, & lilia, & mala, & nardum, & ſtactem, & myrrham, & his ſimilia, cum propriam diuinæ ſcripturæ conſuetudinem ignorarent, noluerunt ingredi, & litteræ velum tranſilire, atque intus ſpiritum intueri, ac reuelata facie gloriam Domini contemplari: ſed quæ dicta ſunt, carnaliter intelligentes, in hanc blaſphemiam prolapſi ſunt. Oportebat autem eos conſiderare, hunc eſſe etiam in veteri teſtamento diuinæ ſcripturæ morem, vt multa figurate dicat, & ſub alijs vocabulis alia ſignificet. Nam cum de Babyloniæ rege loqueretur, nec proprium illius, nec commune naturæ nomen poſuit: neque enim illum Nabuchdonoſor, neque hominem appellauit; ſed, Aquila, inquit, grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, vnguium plena, cui voluntas fuit, vt intraret in libanum, & tulit medullam cedri, & ſummitatem frondium eius auulſit: nec quiſquam tamen vnquam per aquilam, aquilam; neque per libanum, libanum; nec per cedrum, cedrum intellexit: ſed pro aquila, quæ regium eſt animal, regem ipſum: pro alis autem, amplitudinem regni: pro vnguium verò multitudine, copias militum. Porrò voluntas dixit, quia nutu diuino ferebatur, ad ea, quæ geſſit, perpetranda. Per libanum autem Hieruſalem ſignificauit, propter multa ac magna illius munera ſpiritalia. Nam medulla cedri innuit homines delicijs ac voluptatibus deditos, & in dignitatibus conſtitutos. Atque hæc quidem ſic intelliguntur non ſolum à pietatis alumnis, verùm etiam à Iudæis, qui craſſius & carnalius diuinas ſcripturas ſolent interpretari. Et beatus Zacharias, Aperi, inquit, Libane, portas tuas: & comedat ignis cedros tuas. Vlulet abies, quia cecidit cedrus. Per libanum non intelligimus libanum: neque per cedrum, cedrum: neque per ignem, ignem, neque per abietem, abietem: ſed ignis rurſus regem Babyloniæ deſignat, quem Ezechiel aquilam nominauit: Libanus Hieruſalem: Cedrus homines diuitijs & honoribus ſuperbos atque inſignes: Abies vero his abiectiores. idcirco ſubijcit: Vlulet abies, quia cecidit cedrus. Quoniam proceres vehementer afflicti ſunt. Verum non eſt neceſſe, cuncta commemorare, quæ per tranſlationem diuina dicit ſcriptura. Omiſsis igitur reliquis, oſtẽdamus omnium Deum cum Iudæorum gente tanquam cum muliere colloquentem, atque iiſdem vtentem membrorum vocabulis, quibus de hac ſponſa ſcribens vſus eſt Salomon. Sic igitur vniuerſorum Deus Ezechielem alloquitur: Fili hominis notas fac Hieruſalem abominationes ſuas, & dices: Hæc dicit Dominus Deus Hieruſalem: Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan. Pater tuus Amorrhæus, &

rhæus, & mater tua Chethæa. Et quãdo nata es, in die ortus tui, nõ eſt præciſus vmbilicus tuus, & non vinxerunt vbera tua, & in aqua non es lota in ſalutem, neque ſale ſalita, nec inuoluta pannis. Non pepercit tibi oculus, vt faceret tibi vnum de his, miſertus tui: ſed abiecta es ſuper faciem terræ, in abiectione animæ tuæ, in die, qua nata es. Tranſiens autem per te, vidi te conculcari in ſanguine tuo. Et dixi tibi, cum eſſes in ſanguine tuo: Viue. Dixi, inquam, tibi: in ſanguine tuo viue. Multiplicatam quaſi germen agri dedi te. Et multiplicata, & grandis effecta, & ingreſſa es, & perueniſti ad mundum muliebrem. Vbera tua correcta ſunt, & pilus tuus germinauit, & eras nuda, & confuſione plena. Et tranſiui per te, & vidi te: & ecce tempus tuum, tempus amantium: & expandi alas meas ſuper te, & operui ignominiam tuam. Et iuraui tibi, & ingreſſus ſum pactum tecum, ait Dominus Deus. Et facta es mihi. Et laui te aqua. Et emundaui ſanguinem tuum ex te: & vnxi oleo. Et veſtiui te diſcoloribus: & calciaui te hyacintho: & cinxi te byſſo: & indui te ſubtilibus. Et ornaui te ornamento: & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum: & dedi inaurem ſuper os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. Et paucis interiectis, ſimilam, inquit, & oleum, & mel meum comediſti. Et facta es pulchra valde, & exiit nomen tuum in gentibus propter pulchritudinem tuam. Et paulo pòſt rursũ: Et accidit poſt omnẽ malitiam tuã, ædificaſti tibi lupanar, & feciſti tibi proſtibulũ in cũctis plateis. Ad omne caput viæ ædificaſti ſignũ proſtitutionis tuæ, & abominabilẽ feciſti decorẽ tuũ: & diuiſiſti pedes tuos omni tranſeunti, & multiplicaſti omnes fornicationes tuas. Et fornicata es cũ filiis Aegypti vicinis tuis magnarum carnium: & multiplicaſti fornicationes tuas ad irritandũ me. Et rurſus poſt pauca: Nec facta es quaſi meretrix quæſtus colligens, ſed quaſi mulier adultera, quæ ſuper virum ſuum inducit alienos. Omnibus meretricibus dantur mercedes. Tu autem dediſti mercedes cunctis amatoribus tuis: & dona donabas eis, vt intrarent ad te vndique ad fornicandum tecum. Factúmque eſt in te contra conſuetudinem mulierum in fornicationibus tuis, & poſt te non erit fornicatio. In eo enim, quòd dediſti mercedes, & mercedes non accepiſti, factum eſt in te contrarium. Et quæ ſequuntur, ſunt eiuſdem generis. Quidnam dicent ij, qui Cantici canticorum ſcripta carpunt, & tanquam impudica interpretari minime verentur; cùm in veteri teſtamento non diſſimilia dici de gente Iudæorum inuenerint? Ecce enim & hic vbera, & vmbilicum, & pedes, & manus, & os, & aures, & complexum, & coniunctionem inuenimus, eáque dicta à Deo omnipotente, neque tamen, vt legimus ſic intelligimus. Neque occidenti adhæremus litteræ, ſed interius penetrantes ſpiritus ſenſum inueſtigamus, eiuſque lumine illuſtrati, quæ ſpiritalia ſunt, ſpiritaliter intelligimus. Et cum Deum audimus his verbis Hieruſalem alloquentem: Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chethæa: non naturæ, ſed mentis cognationem conſideramus. Natura enim erant filij Abrahæ, qui ex Sem genus ducebat: morum autem improbitate erant ex genere Chanaan. Ideo patrem appellat Amorrhæum, matrem autem Chethæam, qui Chanaan erant filij. Quorum enim ſcelera imitabantur, eorum erant ſortiti genus. Quamobrem & beatus Ioannes Baptiſta exeuntibus ad ſe dicebat: genimina viperarum, quis oſtendit vobis fugere à ventura ira? Facite fructus dignos pœnitentiæ, & ne velitis dicere intra vos, patrem habemus Abraham: Qui ſe filios Abrahæ iactitabant, eos propter malitiæ cognationem vocauit genimina viperarum. Quinetiam ipſe Dominus dicentibus habere ſe patrem Abraham reſpondit: Vos ex patre veſtro Diabolo eſtis. Et cauſam afferens, ſubiicit: Et opera patris veſtri vultis facere. Quæ autem ea ſint opera, declarans, ille, inquit, homicida erat ab initio. Eodem modo & hic omnium Deus, radix, inquit, & generatio tua ex Chanaan. Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chethæa. Tum abiectam ac neglectam in Aegypto declarans viuendi rationem & diſciplinam, in qua, inquit, die genita es, non vinxerunt vbera tua. Per tranſlationem vbera & vincula nominat. Mos enim eſt virginibus ab ipſa pueritia, vt vberum curam gerant. Ex quo Deus etiam per Hieremiam prophetam, Numquid obliuiſcetur, inquit, virgo ornamenti ſui, aut ſponſa faſciæ pectoralis ſuæ? Hæc autem virgines curant, vt placeant ſponſis ſuis. Quoniam igitur populus Iudæorum, quamdiu Aegyptum incoluit, nullam habuit vitæ diſciplinam, nec virtutis partes excoluit, merito ait: In qua die genita es non vinxerunt vbera tua; hoc eſt partem, qua animus alitur, vnde lac, quod nutriendi vim habet, gignitur, minime coluerunt, vt in tempore liberis diſciplinæ papillas exhiberet. Et in tranſlatione perſiſtens in aqua, inquit, non es lota: Id eſt, ab Aegyptiacæ idololatriæ ſordibus non es mũdata. Sed ex ſeruitute exeundo tanquam in lucem edita, adhuc partus ſigna retines, cum abluta non ſis, ſed maternas ſordes circumferas. Huc ſpectant, & quæ ſequuntur. Neque ſale ſalita es, quod obſtetrices ſolent infantibus adhibere. Hoc item ex allegoria legibus intelligemus vt ſal ſpiritalem prudentiam ſignificet, & diuinam doctrinam, quæ ea, quæ corrumpi poſſent, à putredine integra conſeruantur. Quamobrem & Dominus dicebat diſcipulis: habete ſal. Et rurſum: vos eſtis ſal terræ. Et in veteri teſtamento reperimus, nullum ſine ſale ſacrificium fieri. Sic illud item intelligendum eſt: non eſt præciſus vmbilicus tuus. Etenim, quoniam vmbilicus (vt tradunt ij, qui hæc profitentur) eſt velut radix quædam embrionis: per ipſum enim fœtus nutritur, augetur, atque perficitur: idcirco Hieruſalem non eſſe præciſam ait, quippe quæ, cùm ex Aegypto eſſet genita, adhuc Aegyptiacam idololatriam hauriret, & ex materno vtero fœdum illum cibum attraheret. Et tranſiens,

inquit,per te,vidi te conculcari in ſanguine tuo. Sacrificia illa ſignificat, quæ idolis immolabantur. Et dixi tibi: Viue in ſanguine tuo. Iudæis enim conceſſit, vt immolarent,ſed ſibi,cùm ipſe tamen ſacrificiu eorum minime egeret,ſed infirmitati ipſorum indulgeret. Victimis,inquit, & ſanguine delectaris? Victimas igitur macta,non dæmonibus,ſed mihi. Quamuis ego victimis non indigeam, tamen vndique conſulam ſaluti tuæ. Viue igitur ex ſanguine tuo,multiplicare. Ad eundem modum intelligendum eſt illud, vbera tua correcta ſunt. Quæ enim præ nimia laſciuia, atque idolorũ inſania intumuerant,atque pendebant,diligentia & curatione mea correcta ſunt,& ad virginum redacta modum. Oſtendit mutationem in melius,& impetum ad ſuperiora,& temperantiæ ſtudium. Et pilus tuus,inquit, germinauit,hoc eſt,cùm eſſes omni ornatu ſpoliata,repente capillos,qui comi & componi poſſent,extuliſti. Nuda autem eras,& confuſione plena. Nondum enim lex data fuerat, neque conſtructum tabernaculum, nec miſſa dona ſponſalia. Itaque ſubijcit: Et tranſiui per te,& vidi te. Et ecce tẽpus tuũ,tẽpus amantiũ. Nubilis effecta es, & ad coniugiũ idonea. Quapropter expandi alas meas ſuper te,& operui ignominiã tuam. Per alas varia genera munerum intelligit: nempe,ſacerdotium,prophetiam, rempublicam, regnum,miracula,& alia dona,quæ verbis nequeunt explicari. Et iuraui tibi. Hoc in magni Moſis ſcriptis perſpicue cernitur. Tollo,inquit,in cœlum manum meam. Et iuro per dexteram meam. Et dicam, Viuo ego in ſæculum. & rurſum: Viuo ego,& viuit nomen meum. Et implebit manus Domini vniuerſam terram. Iuramenta igitur ſua illi commemorat, iuraui, inquiens, tibi, & ingreſſus ſum pactum meum tecum,ait Dominus Deus. Legitimum,inquit,connubium contractum eſt, iuſta ſunt pacta, dotales tabulæ confectæ ſunt,& hac legali ac voluntaria conditione confirmata, vt ſi pacta violaueris, domo ſponſalibus exuta muneribus eijciaris,& nuda,quemadmodum veneras,reuertaris. Nihil enim ad nuptias attuliſti. Ego autem te ſordibus inquinatam abſterſi,ſalis expertem ſale condiui, nudam indui,diſſolutam colligatis vberibus compoſui. Quamobrem addit: Et ingreſſus ſum pactum tecum, dicit Dominus Deus. Et facta es mihi. Et laui te aqua. Et emundaui ſanguinem tuum ex te. Et vnxi te oleo. Et veſtiui te diſcoloribus: & calciaui te hyacintho: & cinxi te byſſo. & quæ deinceps ſequuntur. Hæc autem ex diuiniſſimi Moſis ſcriptis facile licet colligere. Ille enim & ſacra conſtituit ornamenta, & ſanctum vnctionis oleum: quemadmodum ab omnium Deo fuerat edoctus. Sic manuum armillas, & colli torquem,& inaurem ſuper os,& circulos aurium,& coronam decoris capiti impoſitam intelligamus. Per manuum enim armillas, virtutes morales ſignificat: per circulos aurium,diuinarum ſcripturarum intelligentiam,qua vt circulis aures,ſic animus eſt ornandus: per colli torquem, prudentiam in principali parte ſplendentem,quæ in corde,quo pendet ornatus ille,quieſcit: per inaurem vero ſuper os, legum diuinarum frenum,à tauris ſumpta metaphora, qui ſic à bubulcis aguntur. Siquidem & per Oſeam prophetã talia loquitur Deus; ſicut vacca laſciuiens declinauit Iſrael. & per Hieremiã,audiui, inquit,Ephraim querentẽ: caſtigaſti me Domine, & eruditus ſum quaſi iuuenculus indomitus: freno eiuſmodi egebat omnino, vt ab impoſito greſſu cohiberetur. itidem & lupanar,& proſtibulum, templa dæmonum intelligamus. Nam cùm eſſet Deo coniuncta,eúmque virum appellaret, improbos dæmones adamauit,atque illis templa conſtruxit. Et quæ à Deo acceperat munera,ea dæmonibus eſt elargita. Iccirco ſubiicit: ad omne caput viæ ædificaſti ſignum proſtitutionis tuæ: & abominabilem feciſti decorem tuum: & diuiſiſti pedes tuos omni tranſeunti. His verbis exprimit vim libidinis incredibilem. Non cum familiaribus ſolis habebas conſuetudinẽ,ſed ardore libidinis furens cum omnibus adeuntibus impudice commiſcebaris. Mixtionem hic rurſum figurate nominat cultum idolorum. Animaduertendum eſt autem,quibus vocabulis vtatur Deus vt immenſum idololatriæ ſtudium explicet. Diuiſiſti, inquit, pedes tuos omni tranſeunti: & multiplicaſti fornicationes tuas: & fornicata es cum filiis Aegypti vicinis tuis magnarum carnium. His quoque verbis nimium idolorum atque impietatis ardorem oſtendit: Nec facta es quaſi meretrix quæſtus colligens,ſed quaſi mulier adultera,quæ ſuper virum ſuum inducit alienos. Omnibus meretricibus dantur mercedes. Tu autem dediſti mercedes cunctis amatoribus tuis: & dona donabas eis, vt intrarent ad te vndique ad fornicandum tecum. Factúmque eſt in te contra conſuetudinem mulierum in fornicationibus tuis,& poſt te non erit fornicatio. Per hæc item ſignificauit quod cum à Deo & frumentum,& vinum,& oleum,& oues,& boues, & vitulos accepiſſent,ea contempto Deo,cuius erant dona,idolis offerebant,à quibus nihil vnquam niſi perniciem acceperant; ac mercedem quidem non ab adulteris exigebant,ſed ipſis dilargiebantur. His ſimilia ſunt apud Hieremiam prophetam: Nunc autem,inquit,mœchata es cum lapide & ligno. Leua oculos tuos in directum,& vide, vbi non proſtrata ſis. In viis ſedebas,expectans eos,quaſi latro in ſolitudine, & polluiſti terram in fornicationibus tuis. Et beatus Eſaias,quo modo,inquit,facta eſt meretrix ciuitas fidelis,plena iudicij? Iuſtitia habitauit in ea,nunc autem homicidæ. Et rurſum, Quis eſt,inquit,hic liber repudij matris veſtræ,quo dimiſi eam? aut quis eſt creditor meus,cui vendidi vos? Ecce enim in iniquitatibus veſtris venditi eſtis,& in ſceleribus veſtris dimiſi matrem veſtram. Sed quid opus eſt,ſingula,quæ per prophetas à Domino dicta ſunt,perſequi? cùm ex iis,quæ commemorauimus,diſcere poſſimus,ita tractandas eſſe diuinas ſcripturas, vt non litteram ſequamur ſolum,ſed mentem ac ſenſum illius aperiamus.

A Veteri

A veteri igitur ad nouam ſponſam accedentes, hæc ratione Cantica canticorum interpretemur, reiectiſque falſis ac pernicioſis opinionibus, ſanctos imitemur patres, atque vnam ſponſam cum vno ſponſo colloquentem agnoſcamus, & qui ſit ſponſus, quæque ſit ſponſa, è ſanctis diſcamus Apoſtolis. Id enim docet nos & diuiniſſimus Paulus, ita ſcribens: Deſpondi enim vos vni viro virginem ſanctam exhibere Chriſto. Sponſam ex multis conflatam dicit. Nam, deſpondi, inquit, non te, ſed vos, hoc eſt, animas pias & in virtute perfectas. Sponſam enim diuina ſcriptura eccleſiam intelligit: ſponſum autem Chriſtum appellat. Et magnus ille Ioannes, qui legis finem, & gratiæ principium oſtendit, quique inter pædagogum & ſapientem magiſtrum medius fuit, quatenus vmbra corpus accepit, Qui habet, inquit, ſponſam ſponſus eſt. Amicus autem ſponſi, qui ſtat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem ſponſi. Quid? quòd ipſe Dominus ſe ſponſum appellat? Cùm enim Phariſæi ſanctos Apoſtolos vti non ieiunantes accuſarent, refellit eos, numquid poſſunt, inquiens, filij ſponſi lugere, quamdiu cum illis eſt ſponſus? Venient autem dies, cùm auferetur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt. ſponſam igitur eccleſiam, ſponſum Chriſtum intelligamus. Adoleſcentulas vero, quæ ſponſam ſequuntur, animas rudiores, quæ ſponſæ virtutem ac perfectionem nondum ſunt conſecutæ. Quamobrem ſequuntur quidem ſponſam, ſed ſponſæ non appellantur. Habet præterea textus & alios quoſdam cum ſponſo verſantes, quos ſiue angelos quiſpiam dixerit, Domini mandatis obſequentes, & ſponſam exornantes: ſiue Prophetas hæc multo ante prænunciantes: ſiue Apoſtolos angelico & ipſos more Domini nutibus inſeruientes: à veritatis propoſito non aberrabit. mihi verò magis placet, angelos intelligere. Nam animas in virtute perfectas ſponſam agnoſcere docent diuinæ ſcripturæ. Nihil autem Apoſtolis & Prophetis perfectius præter angelos. His de cauſis, qui ſponſo deſeruiunt, & ſponſæ obſequi ſtudent, mihi potius angeli videntur eſſe. Quandoquidem & ſponſo ſtatim genito chorum angelicum inuenimus gaudentem, atque exultantem, & iucundius cantibus conclamantem: Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Præterea in ipſa conceptione Gabriel archangelus miniſter fuit. Ad hæc angelus ipſi Ioſeph tum fugam in Aegyptum, tum ex Aegypto reditum cernitur præcepiſſe. Et poſt certamina cum diabolo confecta, accedentes angeli fauſtis cum acclamationibus, ac laudibus, atque omni obſequio miniſtrabãt ei, qui pro imbecillitate noſtra depugnauerat, & aduerſarium vicerat. Nec non & paſſionis tempore præſto fuerunt angeli humanitatem cõfirmantes. Ad ſepulcrum etiam aſſidentes angeli reſurrectionem ipſius nunciabant. Ac denique cùm aſſumptus eſt in cælum, angeli ad Apoſtolos dixerunt: Viri Galilei, quid ſtatis ſuſpicientes in cælum? hic Ieſus, qui aſſumptus eſt à vobis in cælum, ſic veniet iterum. Mihi ergo cum ſponſo videntur eſſe ordines angelorum, qui & illius obſeruent nutus, & ſponſam omnibus officiis ac ſtudijs proſequantur. Illud etiam præfari neceſſarium eſt, tria Salomonis eſſe volumina, Prouerbia, Eccleſiaſtem, & Canticum canticorum. Ac Prouerbia quidem vtilem de moribus diſciplinam complecti: Eccleſiaſtem autem, eorum, quæ ſenſibus percipiuntur, naturam indicare, vitæq; præſentis docere vanitatem, vt ea fluxa & fragilia cognoſcentes tanquam fugacia ac prætereuntia ſpernamus, & quæ futura ſunt, vt firma atque æterna permanentia concupiſcamus: Canticum verò canticorum myſticam ſponſæ & ſponſi neceſſitudinem & coniunctionem continere. Ve vniuerſa Salomonis doctrina ſit veluti ſcala quædam, quæ tribus gradibus conſtet, morali, naturali, & diuino. Principio igitur qui ad pie rectéque viuendi diſciplinam accedit, neceſſe eſt, vt bonis atque honeſtis actionibus & operibus animum purget: atque ita deinceps fugacem rerum prætereuntium, quæ ſenſu iucundæ videntur, vanitatem deſpiciat, vt inde poſtremo ſeſe explicans, ſublimis auolet ad ſponſum, perpetua ac ſempiterna bona pollicentem, amandum & complectendum. Iccirco tertio etiam loco hic conſtitutus eſt liber, vt ratione & via ad perfectionem contendamus. Arbitror autem ſapientem Salomonem à patre (vtpote propheta, ac magno quidem propheta) edoctum hæc conſcripſiſſe. Audierat enim omnino illum ita canentem: Aſtitit regina à dextris tuis, in veſtitu deaurato, circumdata varietate. & alibi: audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere domum patris tui: & concupiſcet rex decorem tuum: quoniam ipſe eſt Dominus Deus tuus. Huius quidem libri lectione adoleſcentibus atque ætate adhuc imperfectis prorſus interdicunt. Solis autem viris perfectis, qui recondita & arcana percipere valeant, & ſpiritaliter intelligere, quæ ſcripta ſunt, legendum præbent. Omiſſa igitur diſputatione vtrum propheticè ſcriptus ſit, an quæ à patre didicerat Salomon, ea litterarum monumentis mandarit, ad interpretationem aggrediamur, rogantes eos, quorum ad manus ea peruenerit, ne furti nos inſimulent, ſi quid, quod à patribus dictum ſit, in his commentariis offenderint. Fatemur enim & nos ab illis explanationis occaſionem accepiſſe. Hoc autem non furtum appellari debet, ſed paterna hereditas. Quanquam ad illa, quæ ab eis accepimus, adiunximus, quæ noſtra non ſunt. & quod latius à quibuſdam explicatum eſt, nos contraximus: quod autem diligentiam requirebat, dilatauimus. Laborem denique ſuſcepimus, lectoribus, vt arbitror, haud inutilem. Quamobrem, qui ſine labore laborum noſtrorum fructum ſunt percepturi, rogatos volumus, vt nobis pro laboribus noſtris orationes ac preces impertiant ſuas. Quod ſi minus accurata videbitur explicatio, laborem ſaltem boni conſulant, & quæ deſunt, ipſi doceant.

Alia Cantici canticorum per paraphraſim interpretatio, collecta ex ſancti Gregorij Nyſſæ Pontificis, & ſancti Nili, & ſancti Maximi commentariis.

QVONIAM & Prouerbia & Eccleſiaſtem cecinit Salomon, in Prouerbiis quidem deterrens à vitiis, & ad virtutes cohortans, atque moraliter inſtituens: In Eccleſiaſte autem declarans rerum præſentium vanitatem, eaſque deſpiciendas ſuadens, ac naturaliter docens ex quibus charitas in B Deum proficiſcatur, quæ nimirum ab eo quod bonum videtur, ad id, quod vere bonum eſt, animos noſtros incitet atque inflammet. & reliqua.

Alia expoſitio in Canticum canticorum à Pſello verſibus ciuilibus explicatum.

CVM animus tuus diſcendi cupidus, Stepbore, eo deſiderio teneatur; vt canticorum Canticum noua & varia explanationis atque intelligentiæ ratione declaretur: en voluntati ac ſtudio tuo obſequimur, Imperator; atque Domini voi- A uerſorum auxilio freti, totam Canticorum expoſitionem ſimplici & vulgari oratione concinnatam afferimus.

Sapientiſſimus ille propheta Salomon, Dauidis filius ex ea, quæ fuit Vriæ, tria quædam in vita volumina conſcripſit. Vnum prudenter ab omnibus Prouerbiorum nomine nuncupatur, quod morum continet diſciplinam, perturbationum animi emendationem, rectéque viuendi rationem, ac diuina præcepta: alterum Eccleſiaſtes ab hominibus appellatur, quod vitæ præſentis aperit vanitatem: tertium, Domine, quod continenter ſequitur, eſt ipſum Canticum canticorum, quod quidem tibi eleganter admodum, & ſub ſpecie ac figura quadam noptiarum tradit humanæ animæ perfectionem. Sapienter enim proponit Chriſtom ſponſum, ſponſamq; itidem animam ſponſi amore languentem, atque inflammatam, & ad illius gratias & munera velociter peruolantem. Continet etiam dicta quædam eccleſiæ congruentia. Sed iam, adiuuante Deo, verba incipiamus interpretari.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS, IN CANTICVM CANTICORVM INTERPRETATIO.

QVONIAM diuina gratia confiſi librum hunc ſuſcepimus explicandum, age primum omnium inſcriptionem ipſius expendentes, planam ac dilucidam reddamus.

Canticum canticorum, quod Salomon cecinit.

CONSIDEREMVS, curnam librum hunc non Canticum inſcripſerit, ſed, Canticum canticorum. Nihil à diuino ſpiritu temere fruſtráque fieri, apud homines prudentes ac pios minime dubium eſt. Quod cùm ita ſit, explorandum eſt, qua de cauſa Canticum canticorum, non autem Canticum volumen hoc fuerit appellatum. Multa igitur cantica, & pſalmos, & hymnos, & odas rum à beato Dauide, tum à prophetis, qui ante, & poſt ipſum Dauidem extiterunt, dicta & inſcripta D fuiſſe non ambigimus. Ac Moſes quidem ille magnus primùm cecinit Canticum, cùm mare diuiſoni Iſraelitis quidem iter aperuit, Ægyptiis autem ſepulturam. Alterum ſuper puteo, cum pro aqua inuenta gratias egit. Tertium verò in quo diuina munera commemorans ingrati animi populum arguit. At beatus Dauid carmina compoſuit, quibus & victorias, & vindemias, & diei tum ortum, tum occaſum, celebrauit. Sapiens autem Salomon cantionibus ſuis non victorias, non diei ortum, ſed nuptias deſcribit. Cantica, quæ vocant Epinicia, hoſtium interitum oſtendunt, & excuſ- C ſum ſeruituris iugum. quale eſt illud: Auferens bella vſque ad fines terræ. Arcum conteret, & confringet arma, & ſcuta comburet igni. Vacate, & videte, quoniam ego ſum Deus: exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra. ſignificat enim, ſe hoſtibus deuictis & profligatis, diutino dominatu oppreſſos in libertatem vindicaſſe, regno eiuſmodi conſtituto, in quo ſibi omnes æquo ac libenti animo deſeruirent. Iccirco, exaltabor, inquit, in gentibus, exaltabor in terra. Eiuſdem generis & illud eſt: Omnes gentes, plaudite manibus: iubilate Deo in voce exultationis. Quoniam Dominus excelſus, terribilis, & rex magnus ſuper omnem terram. Et rurſus: Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime: ſpecie tua, & pulchritudine tua intende, proſpere procede, & regna. Et alibi: Attollite portas principes veſtras: & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Dominus fortis, & potens, Dominus potens in prælio. His igitur carminibus regis victoriam celebrant prophetæ, eúmque laudibus efferunt, quod captiuos vindicarit in libertatem. At canticorum Canticum nuptias illius deſcribit, & ſponſæ amorem explicat, ſponſam autem appellat eos, qui in ſoperioribus canticis è ſeruitute liberati commemorantur, & libertatem conſecuti ad regis partes ſe applicuerunt, eiuſque beneficia immortali memoria complectentes, magnam in illum beneuolentiam atque amorem declarantes, ipſum aſſidue ſectantur. Tum cœleſtibus poteſtatibus quærentibus,

tibus,ecquis ſit iſte rex gloriæ, ipſi quoque ſimul eſſe concupiſcunt, ac ne exiguo quidem temporis momento ab eo, per quem ſalutem acceperunt, ſe diſiungi patiuntur. Hac de cauſa Canticum canticorum hic liber inſcribitur, quoniam reliqua cantica propter hoc Canticum facta ſunt, & ad hoc illa perducunt. Hoc eſt enim bonorum caput, diuinæ benignitatis ſumma, ineffabilis bonitas, incredibilis miſericordia, immenſa clementia, inenarrabilis caritas, quòd auctor ipſe, & effector, & procreator, & Dominus, & Deus, & princeps, atque idem ſemper, luteum hoc animal, mortale, & corruptibile, & ingratum, atque inutile à morte, & ſeruitute diabolica eripuerit, atque ita libertatem largitus ſit, vt non ſolum liberos conſtituerit, ſed in filios adoptarit, neque ſolum tribuerit adoptationis munus, verùm etiam ſponſam & vocarit & fecerit, eodemque numero ſponſum habuerit, atque innumerabilia dona ſponſalia dederit, & cubile, & thalamum adornarit, & nudam induerit, & denique factus ipſe ſit ſponſæ & amictus, & panis, & potus, & via, & oſtium, & vita, & lux, & reſurrectio. Sed ego arenam, & aquæ guttas enumerare contendo, & cyatho dimetiri, qui diuinæ humanitatis magnitudinem verbis conor explicare. Canticum igitur canticorum hic liber inſcribitur, propterea quòd maiora Dei bonitatis genera nos edocet maxime recondita, atque arcana & ſanctorum ſancta diuinæ nobis humanitatis myſteria patefacit.

Ex tribus Patribus.

A SALOMONE inſcriptum eſt canticorum Canticum, in quo ſponſæ eccleſiæ in Chriſtum ipſius ſponſum amor oſtenditur. Nam poſt Prouerbiorum ad virtutes cohortationem, & dehortationem à vitiis, & poſt rerum humanarum atque mortalium contemptum, quem ab Eccleſiaſte didicerat, canit ipſi ſponſo Chriſto pacifico, quod & nobis à Deo factus eſt pax, & per ſe ipſum nos patri ſuo reconciliauit. Qua quidem caritate fidelium eccleſiam deſpondit ſibi, diuina ratione, ac lege ſpiritali, & reuelatione myſteriorum quæ de ipſo tradita ſunt, erudiens illam, quam prius per Prouerbia & Eccleſiaſten moraliter & naturaliter exornatam inſtituerat. Eccleſia igitur Chriſto deſponſata, quæ per legem tum ſcriptam tum naturalem, quarum vires in Prouerbiis & Eccleſiaſte Salomon expreſſerat, perque totius ſcripturæ & creaturæ notas, quaſi tyrocinio & rudimentis quibuſdam ea didicit, quæ ad prouidentiam & creationem pertinent, atque ex iis, incredibilem ſponſi erga ſe amorem intellexit, vult hæc ab ipſo Dei verbo per eius in carne diſpenſationem, lege ſpiritali, ſine vllo medio perdiſcere, vt per caritatem ipſi coniuncta, atque vnus effecta ſpiritus, ex ſponſi ſui ore vocem eius exaudiat.

Oſculetur me oſculis oris ſui.

Theodoreti.

HAEC loquitur ſponſa, obſecrans ſponſi patrem. Audiuit enim & promiſſa, quæ facta ſunt Abrahæ patriarchæ: Et quæ prædicta fuerunt ipſi Iacob in benedictionibus: Audiuit & Moſem de ſponſo ſuo vaticinantem; Et Dauidem in Pſalmis pulchritudinem eius, & potentiam ſic enarrantem: Speciosus forma præ filiis hominum; diffuſa eſt gratia in labiis tuis. Propterea benedixit te Deus in æternum. accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime. Specie tua & pulchritudine tua intende, proſpere procede, & regna. Propter veritatem, & manſuetudinem, & iuſtitiam. Didicit, hunc ipſum ſpecioſum ac decorum ſponſum & Deum eſſe, & filium ſempiternum. Sedes enim tua Deus, in ſæculum ſæculi, Virga directionis, virga regni tui. Et Eſaias clamat: Quis eſt iſte, qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra, iſte formoſus in ſtola ſua, gradiens in multitudine fortitudinis ſuæ? Cum igitur ſponſi pulchritudinem, robur, diuitias, regnum, quod in omnes habet, vim eius æternam, incorruptibilem, nullum habituram finem intellexerit: eum videre concupiſcit, & in complexum ipſius ruere, atque illi oſcula dare ſpiritalia. At ne quis oſculorum vocabulo perturbetur, conſideret, quemadmodum myſtico ſponſi tempore ſponſi corpus ſuſcipientes, complectimur, & oſculamur, atque oculis cordis imponimus, & animo ac cogitatione quaſi complexus quoſdam, & congreſſus nuptiales effingimus, atque ipſum, caritate timorem foras eiicientes, nos amplexari putamus, & ſuauiari. Auet igitur ſponſa ab ipſo ſponſo deoſculari, tantum non hiſce verbis patrem ipſius compellans: Mitte mihi vnigenitum filium tuum ô Domine, & pater (quando tu patris appellatione magis, quàm Domini delectaris) nimium diu iam illum expecto, illum deſidero. Laboraui epiſtolas eius accipiens per patriarchas, per legiſlatores, per prophetas. Amplius ferre non poſſum amoris flammam. Ignis eſt ardens, atque vrens in viſceribus meis: Per omnes Prophetas mihi ſe venturum promiſit. Neque ad hunc vſque diem promiſſa perficere voluit. Pollicitus eſt per Dauidem, per Hieremiam, per Eſaiam, per Ezechielem, & Zachariam, & Danielem, & reliquos Prophetas, ſe venturum, ac nuptias confecturum. Neſcio cur differat, cur procraſtinet, cur me deſiderio ardentem deſpiciat. Dixit mihi per Oſeam: ſponſabo te mihi in ſempiternum: & ſponſabo te mihi in iuſtitia, & iudicio, & in miſericordia, & in miſerationibus: & ſponſabo te mihi in fide. Et ſcies, quia ego Dominus. Dixit mihi per Eſaiam, Lætare, ſterilis, quæ non paris. decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas, quoniam multi filij deſertæ magis, quàm eius, quæ habebat virum. Expecto, per ſingulos dies, vt mihi promiſſa perſoluantur. Hæc innuit, dicens:

Oſculetur me oſculis oris ſui.

Ex tribus Patribus.

Aa

Sponsvs igitur ipſe per ſe optimam ſuam erga me voluntatem doceat, verbiſque, & rationibus, quid expediat, oſtendat.

Theodoreti.

Ac, ne ex ſenſu noſtro interpretemur, eorum, quæ dicta ſunt, teſtem Paulum adducamus. Hic ad Hebræos ſcribens, & de fide ſermonem inſtitutum proſequens, hæc de Abraham loquitur: Fide demoratus eſt in terra promiſſionis, tanquam in aliena, in caſulis babitando cum Iſaac, & Iacob, coheredibus repromiſſionis eiuſdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor Devs. Et poſt pauca: Iuxta fidem defuncti ſunt omnes illi, non acceptis repromiſſionibus, ſed à longe eas reſpicientes, & ſalutantes, & confitentes, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. Qui enim hæc dicunt, ſignificant, ſe patriam inquirere. Et ſi quidem ipſius meminiſſent, de qua exierunt, haberent vtique tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id eſt, cœleſtem. Ideo non confunditur Devs, vocari Devs eorum: parauit enim illis ciuitatem. Et de magno Moſe, magis elegit, inquit, affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias exiſtimans theſauro Ægyptiorum improperium Christi, aſpiciebat enim in remunerationem. Fide reliquit Ægyptum, non veritus animoſitatem Regis. Inuiſibilem enim tanquam videns ſuſtinuit. Et de omnibus ſimul ſanctis qui in veteri teſtamento illuſtres extiterunt, hæc dicit: Et hi omnes teſtimonio fidei probati non acceperunt repromiſſionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, vt non ſine nobis conſummarentur. Quin & Dominvs in ſacris Euangeliis hæc ad Apoſtolos ait: multi Prophetæ, & reges, & iuſti cupierunt videre, quæ videtis, & non viderunt: & audire, quæ auditis, & non audierunt. Veſtri autem beati oculi, quia vident: & aures veſtræ, quia audiunt. Et cum Iudæis diſputans, dicebat: Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meum: vidit, & gauiſus eſt. Et Simeon ſenex reſponſum acceperat à Spiritv sancto, non viſurum ſe mortem, niſi prius videret Christvm Domini. Itaque genitum, & allatum ad templum accepit in vlnas ſuas, & benedixit Devm, & dixit: Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum, & reliqua. Conſtat igitur, eos credentes diuinis promiſſis ea ad finem perducta videre concupiuiſſe. Itaque Canticum canticorum ſponſam inducit dicentem: Oſculetur me oſculo oris ſui. Oſculum autem intelligimus, non oris cum ore, ſed animæ pię cum diuino verbo coniunctionem. Vt ſponſa tale quidpiam dicere videatur: verba per litteras audiui; cupio autem & vocem ipſam exaudire. Cupio ſine medio ex ore ipſo ſacram doctrinam percipere, eamque mentis meæ labiis deoſculari. Oſculetur me oſculo oris ſui. Hæc ſponſæ dicenti ſponſus apparet, atque implet promiſſum illud: Adhuc loquente te, ecce adſum. Sponſa vero ſponſum optatum intuita, obſtupeſcit, atque vbera, & ſuauitatem odoris admiratur, & clamat.

A *Bona vbera tua ſuper vinum, & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata.*

Trium Patrum.

Vbera rurſum hic vocat lactis receptacula, quod imperfectis adhuc & infantibus præbere nouit beatus Paulus, Lac vobis, inquiens, potum dedi, non cibum; nondum enim poteratis. Neque vero hac ſolum de cauſa vberum ſponſa mentionem fecit, ſed etiam quia propinqua ſunt cordi, in quo præcipua mentis eſt ſedes, vnde doctrinæ fontes emanant. Sponſi igitur vbera vti bonorum fontes admiratur, ex quibus commodè tum infantes adhuc, tum etiam perfecti nutriuntur. Eaque dicit eſſe meliora vino, quod diuinæ ſcripturæ teſtimonio cor hominis exhilarat. Figuratè enim vinum lætitiam appellauit, vt cunctis humanis voluptatibus præſtare declararet lætitiam illam, quæ ex ipſius donis ad pios proficiſcitur. Quod ſi vbera myſticè etiam vis intelligere; per vbera illa admiranda, & vino præſtantiora, cogita ineffabiles illos altaris fontes, ex quibus omnes B nos pietatis alumni nutrimur. Tum ingentis deſiderij ſui, & dilectionis erga ipſum animarum, quæ rerum fluxarum cupiditati non ſuccubuerunt, cauſam exponit, dicens: Quoniam vbera tua meliora ſunt vino: & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata, vnguentum effuſum nomen tuum: Ideo adoleſcentulæ dilexerunt te. Si natura rerum & ſcriptura ſunt bonæ, dum veluti ſigna & notæ veritatis accipiuntur: atque inſtar vberum tuorum ſimplicem nobis fidei in te cibum ſubminiſtrant: &, tanquam odor quidam vnguentorum tuorum, indicant nobis, ſpiritali nos ſuauitate conſpergentes optimas voluntates tuas, quarum præſcripto facta ſunt omnia: non autem ad ſe trahunt, atque, inſtar vini, deſciſcere faciunt à fide in te: neque vt aromata quædam, dum naturalem videntur ex ſe ipſis habere ſuauitatem, ad ea, quæ in carne & mundo ſunt, perfruenda nos alliciunt: Natura, inquam, & ſcriptura, veluti vnguentorum odor, tuas declarant voluntates. Nam bonitas tua, inſtar vnguenti effuſi, in omnes creaturas per participationem ex vi ſparſa demonſtrat te rerum omC nium auctorem, ex nominibus indicans ea, quæ communicas vniuerſis, cuiuſmodi ſunt, ens, vita, ſapientia, & ſimilia. Cùm igitur natura & ſcriptura, ſi hoc modo accipiantur, bonæ ſint; ideo animæ dolum, & fraudem, quæ ex rerum viſibilium ſpecie, & ex litterę ſono prouenit, euitantes, diabolo & perturbationibus ſuperatis, ex quo & adoleſcentulæ ſunt appellatæ, dilexerunt te. Te autem diligentes, quem ex legerum ſcripta, tum naturali eſſe ſponſum Chriſtum intellexerant, è paterno ſinu traxerunt te, qui propter illos, qui ſalutem ſunt adepturi, in carne veniſti. Deinceps, inquit, in odorem vnguentorum tuorum curremus. Sequemur igitur te, morem atque inſtitutum imitantes, quo nos ad ſenſum optimæ voluntatis tuæ perduxiſti, id eſt, vt animam ponamus pro ſalute multorum, quod eſt perfectæ caritatis indicium, omnia diuina mandata complectentis.

Et odor, inquit, tuus ſuper omnia aromata.

Theodoreti.

NOTA, inquit, ſunt mihi vnguenta, qoæ Moſes confecir, & oleum vnctionis, & thymiama compoſitionis. ſed omnium illotum aromatum vnguentum tuum eſt ſuaoiſſimum. Vnguentum hie vocat graiiam ſpitiialem, qua ille refertus, ex plenitudine ſua nobis omnibus impertiuit. Quamobrem clara voce beatus Paulus, Chriſti bonus, inquit, odor ſumus in iis, qui ſalui fiunt, & in iis, qui pereunt. Aliis qoidem odor mortis in mortem; aliis aotem odor vitæ in vitam. Vulturibus enim cadauera deuorantibus ſuaoitatem exhibent fœda corpora; vnguentum vero, perniciem. Sie hominibos impiis, ſeque in fœditare peccati volutantibus teter libidinis odor eſt ſuauiſſimus, grauis autem ac moleſta Chriſti diſciplina: quapropter & voluntariam ipſis mortem affert. Hoc enim eſt, inquit, iudicium, quia lux venir in mundom, & dilexerunt magis homines tenebras, quàm lucem. Merito igitur air ſponſa: Et odor vnguentotum tuorum ſnper omnia aromata. Non dicir: Vnguenri tui: ſed vnguentorum tuorum: indicans, multa eſſe munera gratiarum. Alij enim per ſpiritum, teſte beato Paulo, datus eſt ſermo ſapientiæ, alij aotem ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpititum, alij fides in eodem ſpiritu, alij gratia ſanitatum in vno ſpititu, alij operatio virtutum, alij propheiia, alij diſcretio ſpirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio ſermonum. Propierea non dicit: odor vnguenti tui: ſed, odor vnguentotum tuorum. Oſtendens multa, & varia dona, ac munera, docet ea ab vno eodemque fonte profluere. Ideo ſubiicit.

Vnguentum effuſum nomen tibi.

MVLTIPLICES, inquir, hi ac varij fontes, qoi torum orbem terrarum odotis ſuauitate repleuerunt, vnicam habent venam, & otiginem, vnguentum tuum. In eo namqoe inhabitauit omnis plenitudo dioinitatis. Et ipſe cuncta ſimul ſpititus dona, vi homo ſoſcepit. Quocirca clamat etiam Eſaias: Egredietur virga de radice Ieſſe: & flos de radice eius aſcendet: & requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini; ſpiritus ſapientiæ, & intellectus; ſpititus concilij, & fortitudinis; ſpiritus ſcientiæ, & pietatis: & replebit eum ſpiritus timoris Domioi. Ideo dicit: Vngoentum effuſum nomen tibi. Noo, vnguentum ait ſimpliciter, ſed effuſum. Quemadmodum enim vnguentum in vaſe concluſum incluſam cootinet & ipſam odoris fragrantiam; ſin autem effundatur, ipſum quoque replet aërem: ſic Domioos Chriſtus ante paſſionem paucis notus erat: at poſteaquam crucem mortemque ſuſtinuit, ac veluti corporis vas aperuir, continuo beati Apoſtoli ſuauitate illa repleti ſunt, terram percorreotes, & maria traiicientes, omnibuſque euangeliom nonciantes, odoris ſuauitate mondum vniuerſum compleuerunt. Ob id ait ſponſa.

Vnguentum effuſum nomen tibi.

SATIS eſt enim Chriſti oomen ad piorum animas vnguentis quodammodo imboendas, atque omni odoris ſuaoitate conſpergendas. Quòd ſi magis etiam myſtice vis intelligere, ſacri baptiſmaris myſterium recordare, in quo qui initiantur, poſt ſatanæ abnegationem, & Dei confeſſionem, veluti ſigno ac nota quadam regia, ſpiritalis vnguenti chriſmate inuncti, ſob ea viſibili vnguenti ſpecie inuiſibilem ſanctiſſimi ſpiritus gratiam ſuſcipiont.

Vnguentum effuſum nomen tibi.
Ideo adoleſcentula dilexerunt te.
Traxerunt te, poſt te in oderem vnguentorum tuorum currentes.

HANC, inquit, vnguenti tui, hoc eſt, diuinæ ac ſalutiferæ doctrinæ tuæ fragrantiam percipientes animæ adoleſcentes ac ſtrenuæ (has enim adoleſcentulas appellat) amore tuo ſic incenſæ ſunt, vt te ad ſe traxerint, & poſt te ita ſecutæ ſint, vt curſu id fecerint, ne relinquerentur, néve ſeiongerentur à dilecto ſuo. Corſum hunc explicat & beatus Paulos, ſequor, inquiens, ſi quo modo comprehendam, iu quo & compreheuſus ſum. & alibi: Sic curtite, vt comprehendatis. & alio loco: Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaoi. Animæ igitur ſtrenoo ac virili ſenſu prædítæ, vitæque voluptatem, & laſciuiam, atque deſidiam fugientes, & laborem delieiis anteponentes poſt ſponſum currunr, vnguenti fragrantia illectæ atque attractæ, ac veluti vinculo quodam inexplicabili vinctæ & colligatæ. Sponſa nondom ad nuptias admiſſa, ſponſi patrem, & ſponſum ipſum ad ſe profectum alloquitur. Ad nuptias aotem, & ſpouſi thalamum, & cubiculum admittitur, & ad genialem lectum introdùcitur.

Introduxit me rex in cubiculum ſuum.

IO EST, recondita mihi conſilia ſua patefecit. Myſterium à ſæculis & geoerationibus mihi indicauit. Theſauros abditos, & abſconditos, atq; inuiſibiles aperuit mihi ſecundum Eſaiæ prophetiam. Et hoc ex ſacris euangeliis clatius licet intelligere, vbi Chriſtus ad Iudæos in parabolis loquitur, Apoſtolis autem parabolarum ſenſum exponit, Vobis, inquiens, datum eſt, noſſe myſteria regni, illis autem non eſt datum. Porro cubiculum Dominus mentem vocat, dicens; Tu autem cùm oras, iutra in cubiculum tuom, & ora ad patrem tuum, qui eſt iu abſcondito.

Trium Patrum.

ANIMA ex Chriſti ecclesia per vitam perfectam ipſi deſponſata, & docendi monus aſſecuta, atque ideo iam idouea, quæ animas imperfectiores ad perfectionem adducat, ſie eas alloquitur: Introduxit me rex in cubiculum ſuom. Sua nimirum diuina atque arcana myſteria retexit mihi: id quod & magno contigit Paulo, qui vſque ad tertium cœlum ſublatus, id eſt, moralem & naturalem philoſophiam prætergreſſus ad theologiam vſque peruenit, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui.

Theodoreti.

INTRODVXIT me rex in cubiculum ſoum, propemodum dicens cum beato Paulo: Oculos non vidit, nec autis audiuit, nee in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Nobis autem Deus reuelanit, per ſpititum ſuum. Nos enim ſenſum Chriſti habemus, in quo omoes ſunt theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. Introduxit me rex in cubiculum ſuum. Non alienum eſt, quærere, cur ſola ſponſa introducatur, adoleſcentulæ autem non item. Foris enim ſtantes, ſponſam ingreſſam opperiuntur, eaque egrediente, atque enarrante, quo modo rex ipſam introduxerit in cubiculum ſuum, adiiciunt.

Exultemus, & lætemur in te.
Amabimus vbera tua ſuper vinum.
Rectitudo dilexit te.

Omnes, qui crediderunt, in eodem quidem habentur fidelium numero, nou tamen ſunt iu eodem dignitatis gradu. Multæ enim manſiones apud patrem meum, dicit Dominus: hoc eſt multæ dignitatum differentiæ. Nam alius eſt ordo Patriarcharum, alius Prophetarum, alius Apoſtolorum, alius martytum, alius virginitatis decore præſtantium, alius matrimonij iugum legitime ſubeuntium, alius inter diuitias Deo ſeruientium fideliumq́ue diſpenſatorum, alius paupertatis ærumnas fortiter ſuſtiuentium, alius ciuilem excolentium virtutem, alius in mootibus degeutium, ac ſoli diuinæ vacantium contemplatioui. Atque in his ipſis vitæ generibus multa diſcrimina reperiuntur, cùm ardentius alij, alij remiſſius, alij accuratius, alij uegligentius muuera obeant ſua. Quod quidem vel in Domini parabola facile poſſumus intueri. Cum enim decem virgines iutroducat, quinque ex illis prudentes, & quinque fatuas uominat. Atque illas quidem ad uuptias iotroducit: B his autem occludit fores. Reſpondet tamen ipſis, virginitatem honorans, ſed reiicit propter inertiam in reliquis virturibus excolendis. His ita conſtitutis, per ſpouſam accipiamus animas illas, quæ virtutibus ſunt omnibus expolitæ: per adoleſcentulas vero, quæ ſponſam comitantur, eas, quæ ſponſum quidem diliguut, atque illum ſequi ſtudent, ſponſæ tamen perfectionem noudum ſunt aſſecutæ. Hæc autem ita ſe habere teſtatur Spiritus ſanctus in pſalmo quadrageſimo quarto. Cùm enim ſponſi pulchritudinem, & gratiam in labiis diffuſam, & benedictionem æternam, & formidabilem atmaturam, & hoſtium internecionem, & populorum, qui iam erant captiui, obſeruantiam, atque adorationem, regiumq́ue ipſius ſolium, ac ſempiternum, & regni inſignia illa, iuſtitia & æquitate decorata, atque humanam præterea virtutem, quam excoluit, cùm forma Dei exiſtens, nou rapinam arbitratus eſt, eſſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, itemq́ue vnctionem illam more humano confectam, & muC nera à Magis oblata commemoraſſet, ſubiicit: Aſtitit regina à dextris tuis, in veſtitu deaurato, circumdata varietate. Reginam vocat animas in virtute perfectas. Quandoquidem & Paulus ait: ſi ſuſtinemus, & conregnabimus. Veſtitus deauratus & varius, ſunt ipſa ſpiritus diuerſa dona. Tum ipſi conſilium dat: Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui: & concupiſcet rex decorem tuum. Neque verò ſolum oſtendit, ſe illi neceſſitudine couiunctum propter humanitatem, ſed etiam Dominum ac principem ipſius eſſe propter abſconditam diuinitatem: eamq́ue admonens immenſæ benignitatis ſuæ, Quoniam ipſe eſt, iuquit, Dominus & Deus tuus, & adorabis eum. Illi haud ita multo pòſt prædicit fore, vt à regibus & principibus adoretur. Vultum tuum, inquit, deprecabuntur omnes diuites plebis. Eccleſiæ facies ſpecie quidem ipſa eſt dignitas ſacerdotalis, intelligeutia vero eſt ipſe ſponſus qui caput eccleſiæ fieri dignatus eſt, vt teſtatur Apoſtolus. Omuis enim gloria filiæ regis ab intus,

A Quoniam, vt beatus Paulus ait, vita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo: in hac autem vita omnes, qui piè viuere volunt in Chriſto perſecutionem patientur. ex quo idem Apoſtolus clamat: Si in hac vita ſperantes ſumus iu Chriſto tantum, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. propterea dicit: omnis gloria filiæ regis ab intus eſt, in fimbriis aureis, circumdata varietate: fimbrias rurſus aureas, & varias, diuerſa intelligens gratiarũ dona. Itaque ſubiungit: Adducentur regi virgines poſt eam. Proximæ eius adducentur tibi. Adducentur iu lætitia, & exultatione: adducentur in templum regis. Ex iis, quæ dicta ſunt, declaratur, eos, qui euaſerunt in virum perfectum, ad menſuram ætatis, vt beatus ait Apoſtolus, quiq́ue virtutis perfectionem adepti ſunt, ſponſam appellari. Qui vero uondum perfectionem ſunt couſecuti, atque illis ſunt inferiores, eos tanquam adoleſcentulas quaſdam ſponſam comitari, omnem beoeuolentiam atque amorem tum erga ipſam, tum erga ſponſum indicantes.

Trium Patrum.

B Respondentes igitur, vt dictum eſt, animæ quæ ducebantur, ſponſæ ducenti, quoniam, inquiunt, vt ipſa ais introduxit te rex in cubiculum ſuum, in quo theſauri ſapientiæ ſunt abſconditi, atque huius diuitias oſtendit tibi, exultabimus, & lætabimur in te. Quo modo diligemus vbera tua? ſuper vinum, id eſt, pluſquam naturam vini à veritate mentem auertentis, pluſquam rerum viſibilium ſpeciem, pluſquam legis litteram diligemus ea, quæ à te in eccleſia traduntur rudimenta, quibus, vt lacte diſciplinæ, potas infantes in Chriſto, & nutris ad pietatẽ. Quid ita? Quia rectitudo, qui eſt Chriſtus, dilexit te. Ipſe enim, vt eſt veritas, ſic etiam eſt rectitudo. Diligens autem te, aperuit tibi myſteria ſua, vnde ſiue errore nos ducis ad veritatem præceptis illis, quę tradis in eccleſia. Quamobrem ea nos, magis, quàm litteram, rerumq́oe viſibilium ſpeciem, quæ auocant à veritate, diligere profitemur.

Theodoreti.

Introdvxit me rex in cubiculum ſuum. C Exultabimus & lætabimur in te. Non obtrectant, non æmulantur, non inuident, dum foris manent, nec in thalamum admittuntur, ſed propter honorem ſponſæ lætantur, & exultant, & gaudio triumphant, præclareq́ue ſecum agi putant, quòd iucundiſſima ipſius voce perfruantur. Itaque diligemus, inquiunt, vbera tua ſuper vinum. Quæ verba ſponſa dixit ſponſo, ea ipſe dicunt ſponſæ, ex ſua in illam beneuolentia & amore, ſpouſi amorem ac beneuolentiam conſequentes. Chtiſtus enim ad Apoſtolos, qui vos, inquit, ſuſcipit, me ſuſcipit. Et, quicunque dederit calicem aquæ frigidæ vni ex paruulis iſtis, qui in me credunt, amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam. Sponſæ vbera rurſus adoleſcentulæ appellant diſciplinæ fontes, ex quibus latices omnibus ætatibus vtiles emanant. Polliceutur autem ſe ſponſæ vbera magis, quàm omnem humanam lætitiam dilecturas. Id enim allegoricè vinum dicitur, quod hominis cor exhilarat. Hęc autem cùm in veteri & nouo teſtamẽto facta eſſe nouimus, tum ſingulis diebus fieri perſpicimus.

ſpicimus. Deus enim in veteri teſtamento Prophetis futura patefaciens, per ipſos, hominibus, qui tunc viuebant rectam viuendi rationem oſtendebat. Et prophetæ quidem ipſi rerum occultarum & arcanarum cognitione fruebantor, atque exeuntes mortalibus ea, quæ ſibi patefacta declarataque fueraut, indicabant. Quapropter & Dauid, incerta, inquit, & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi. Qui verò per prophetas diuinæ cognitionis aquis irrigabantur, prophetis vt Dei atque hominum internunciis animum adhibebant. Apoſtoli quoque diuino numine afflati, pietatis nuncium per omnes homines peruagantes promulgarunt. Atque Apoſtoli quidem Domini fruebantur arcanis. Apoſtolorum autem auditores ex fontibus Apoſtolicis, tanquam ex vberibus quibuſdam doctrinam omni vino ac nectare ſuaoiorem hauriebant. Hoc item tempore eccleſiæ doctores diuinos latices populo ſubminiſtranr tauquam ex teconditis qoibuſdam cellis. Qui autem auſcultant, tanquam ex vberibus ſpiritale attrahunt alimentum, quod omni humana oblectatione iucundius arbitrantur. Iccirco in Canticis ſponſa, introduxit, me rex, inquit, in cubiculom ſuum. Adoleſcentulæ vero reſpondent: Exultemus & lætemur in te. Et pollicentur, dicentes: diligemus vbera tua ſuper vinum. Cauſamque afferunt: Rectitudo dilexit te. Si enim Chriſtus & rectus Dominus, vt ait Dauid, & virga rectitudinis virga regni tui, & ob id te dilexit, decet & nos ex te pendere, & aſſidoe accurrere, & tuis vberibus frui. Tum rurſus loquitur ſponſa.

Nigra ſum, & formoſa, filiæ Hieruſalem, ſicut tabernacula cedar, ſicut pelles Salomonis. Ne aſpiciatis me, quòd ego ſim denigrata, quia deſpexit me ſol.

Hæc non adoleſcentulis arbitror à ſponſa dici: ſed aduerſus illas, qoæ in lege gloriantes, & veteri elatæ teſtamento, ſibiqne placentes exprobrant ei, non ſolum quòd alienigena ſit ac peregrina, verumetiam, quòd dæmones antea miſere coloerit, eorumque cultu fœdata nigrum colorem contraxerit. Quamobrem ad eas, nigra, inquit, ſum, fateor: ſed tamen pulchra. Olim equidem excutiebam, ſed iam video: laceris quondam obſita pannis, uuuc iu veſtitu deaurato circumdata varietate regiam obtineo dignitatem: & regi aſſiſto, te expulſa, quæ in regem inſaniſti, atque eum occidiſti, & adulterorum multitudine limina deturpaſti. Ne igitur mihi nigrum colorem obiicias, neqoe exprobres priora mala. Me nigram eſſe confiteor, ſed tamen formoſam, & ſponſo gratam. Mariæ exemplum reformida, quæ cum Moſi, quòd Æthiopiſſam duxiſſet vxorem, reprobraſſet, leproſa oiuis ioſtar effecta eſt, & tanquam immunda è caſtris fuit eiecta, neque prius rediit, quàm reſipiſceret, ac contumeliæ pœniteret. Ego qooque ſum Æthiopiſſa, ſed tamen ſponſa magni legiſlatoris: ac filia quidem ſacerdotis Madiam, hominis idololatræ, ſed oblita ſum populum meum, & domum patris mei. Itaque concupiuit rex decorem meum. Ne deſpiciaris me igitur, quòd fuſca ſim, quia decolorauit me ſol. Quæ in præſentia fuſca ſum, candidiſſimam eſtis conſpecturæ; & præ admiratione conclamabitis: Quæ eſt iſta, quæ aſcendit dealbata? Vobis autem & cauſam huiuſce nigredinis exponam. Denigrata ſum dum creaturas adoro omiſſo creatore, & ſolem hunc aſpectabilem colo pro ſole iuſtitiæ. Verum, quæ ſit inter hunc atque illum differentia, animaduertens, relicta creatura ad creatorem adorandum me contuli. Nolite igitur me, quòd fuſca nigraque ſim, conſiderare. Me namque ſol aſpexit: vel (vt Symmachus interpretatur) attigit me ſol. Nigra ſum, atqoe pulchra, filiæ Hieruſalem. Nigra ob ſuperiorem impietatem: pulchra propter pœnitentiam. Nigra propter infidelitatem: pulchra propter fidem. Quæ fuſca fueram, ſicut cedar, quod ſignificat obſcuritatem, ita ſum facta formoſa, quales Salomonis ſunt pelles. Qualia nimirum ſunt Salomonis veſtimenta, de quibus Dominus ait: Reſpicite lilia campi, quæ neque nent, neque texunt: & pater veſter cœleſtis veſtit ea. Amen dico vobis, neque Salomon in gloria ſua veſtiebatur, ſicut vnum ex his. Ideo paulo pòſt lilium etiam ſponſus illam nominat, vt quæ neque neat, neque texat, ſed omnem reiiciens ſollicitudinem, ab ipſo ſponſo veſtiatur, & nutriatur. Quæ igitur, inquit ſponſa, tabernaculis cedar, quod eſt obſcuritas, olim fueram non diſſimilis, tenebris ſeruiens, ac dæmones colens: nunc repente murata ſum, factaque ſimilis pellibus Salomonis. ſiquidem Chriſti pacifici non ſolum ſponſa, ſed etiam templum effecta eſt.

Trium Patrum.

Qvoniam igitur ſponſa Chriſti eccleſia ex gentilibus & Iudæis conflata eſt, ac gentiles quidem prius omnino erant obſcuri, quippe qui veritatis ſplendore per legem & prophetas non erant illuſtrati: Iudæi vero, vtpote his illuminati, haud ita prorſus erant pulchritudinis expertes: iccirco proprias vtriuſque populi partes innoens, ait: Nigra ſum, & formoſa, filiæ Hieruſalem. Ac nigra quidem propter popnlos ex gentibus congregatos, qui plane erant obſcuri, atqoe impietatis tenebris circumfuſi. Pulchra autem ob eos, qui ex Iſraël aduenerant per legem & prophetas dioinæ pietatis pulchritudine decorari. Ac rurſum ſimilitudine quadam nigredinem declarans, & pulchritudinem dicit: ſicut tabernacula cedar, ſicut pelles Salomonis. Nigra ſum, inquam, propter electos ex gentibus, vt habitacula tenebrarum (obſcuritatem enim cedar interpretamur) pulchra vero propter eos, qui ſunt ex Iſrael, quale tabernaculum eſt pacifici regis. Nam tabernaculum pellis, pacificum vero ſignificat Salomon. Pacificus autem plane eſt legis, & prophetarum ſermo, qui regit Iſraelitas, quia requirit ab eis in Deum & proximum dilectionem. Porro illud: filiæ Hieruſalem; licet ante nigredinis, & pulchritudinis exempla dictom ſit, tamen ſoperlario eſt & ſolum ad illa verba: Ne aſpiciaris me, quòd nigra ſim: ſecundum intelligentiam referendum. Hæc enim verba vna eccleſiæ pars dicit ad alteram: ea uimirom, quæ ex gentibos conſtat, ad illam, quæ ex Iſraël. Nam filiæ Hieruſalem accipiuntur pro iis, qui ex Iſrael crediderunt, qui gentiles non admittebant, quod quidem initio contigit inter Apoſtolos, qui aduerſus Petrum principem ſcandalizati ſunt, quòd Cornelium ſuſcepiſſet, donec ab ipſo Petro lintei declararionem intelligentes, à ſcandalo deſtiterunt. Deſpici enim ſe ab Iſraelitis collecta ex geotibos eccleſia propter nigredinem

volens,& non ob illam,ab ipſis ſeparari, ad illos, ea,quæ dicta ſunt, loquitur. Deinde cauſam expo- A nit qnamobrem euaſerit nigra: me ſol, ioquiens, deſpexit. Nigrefacta ſum vtique quoniam deſpexit me ſol iuſtitiæ,impietatis tenebris me contegentibus,vt diuinæ cognitionis radiis illuſtrarer, quemadmodum Iſraëlitæ per legem & prophetas ad Dei cognitionem ſunt inſtituti.

Præclari Pſelli.

Hæc ſtatitu ad angelos ſponſa loquitur, qui per filias Sion intelliguntur. Nigra ſum, & pulchta, filiæ Hieruſalem, ſicut rabernacula cedar, ſicut pelles Salomonis. His verbis angelos ſponſa primum alloquitur. Oportet enim ipſa verba ſponſæ præponere, & neutiquam implicare verſibus,& commntate. Audite vocem mcam, inquit, ô filiæ illius ſupernæ Hieruſalem maxime venerabilis: pariter ego ſane pnlcra,& nigra ſum. Nigra quidem,vt cedar tabernaculum, apparens, nempe ex transgreſſione præcepti illius primi. Cedar enim obſcurus tenebroſuſque dicitnt. Pulchra nune rurſus exiſto per pœnitentiam cum Chtiſto ſumme pacifico mortificata. Pacificus B enim quiſque merito dicitur Salomon. Tu vero ne miteris, quòd ſponſa pariter ſe & nigram, & pulchram nuncupet. Omnis enim anima, quæ proficit in vittutis ſtudio, ſic ad lucem ex tenebtis progreditur, vt noo repente tota illuſtris & pura fiar, ſed qno propius ad virtutem accedit, eo longius recedat à fraudis obſcuritate, atque ita ſplendidior & clariot euadat. Deinde filias ipſas ſpōſa alloquitur ad hunc modum: Nolite aſpicere me, quòd ego ſim denigrata, quia deſpexit me ſol. Ne inquit, exiſtimetis, me ita fuſcam, & obſcuram, & nigram fuiſſe procreatam. Tota enim lucida à cteatore meo formata ſum. Sed atdens ſol, tentationum æſtus me vehementer exuſſit, ac denigrauit. Deinde quo modo à iuſtitiæ ſole deſpecta ſit, explicat.

Filij matris meæ pugnauerunt in me.

A MATRE igitur, vt rerum eſt omnium cauſa, ſapientia cum defeciſſent, eorum, quæ ſunt rationes, ad eam me non teduxerunt, viſibilium enim aſpectu decepta ſum: ſed dum mihi videntur contrariæ, me in opiniones innumerabiles diſtraxerunt. Atque hoc quidem pacto me custo- C dem in vineis conſtituerunt, vt in ipſis perſtans opinionibus, ab ea, & à veritate penitus diſſiderem. Quæ quidem mihi propterea contigere, quia vineam meam non cuſtodiui, qui eſt ille, qui dixit: Ego ſum vitis, & vos palmites, vnigenitus Dei filius & verbum, cuius ad imaginem facta natura humana, ſimul quæ in vniuerſo ſunt omnes obtinuit rationes, quippe mixtas in ſe quodammodo creaturas vniuerſas continet & comprehendit. Verum cum vnam propriæ naturæ rationem non ſeruaſſet, ſed in varias diſtracta opiniones, Deos multiplices coleret, propriam vineam non cuſtodiuit. Neque enim recta per mundum veluti per imaginem ad eius atchetypum teſpexit, hoc eſt, ex rebus procreatis ad earum contendit auctorem.

Filij matris meæ pugnauerunt in me.

ME enim oppugnarunt, inquit ſponſa, ac defectricem reddiderunt dæmones deſertores. Hos enim matris ſuæ filios dicit, quippe qui cum teliquis rebus à Deo ſint procreati. Quandoquidem omnes, quæ ſumus in muodo, creaturæ, ſiue angeli, ſine homines, ſiue dæmones, ſiue lapides, ratione creationis tāquam fratres ſumus; omues enim rerum omnium opifex Deus fecit & condidit. Deinde belli rationem declarat his verbis; Poſuerunt me cuſtodem in vineis. Vineam meam non cuſtodiui. In paradiſo, inquit, formata, & collocata, vt obſeruarem mandatum illud ne comedetem intempeſtiuè, legem non cuſtodiui, mandato non obtemperaui. Et hæc quidem cum angelis ita conquerebatur.

Filij matris meæ pugnauerunt in me.

Theodoreti.

Hæc pendent ex ſuperioribus. Docet enim filias Hieruſalem, quo modo nigra cum eſſet, atque deformis, pulchra tepente facta ſit. Filij enim, inquit, matris meæ pugnauerunt in me. Filios vocat ſacroſanctos apoſtolos, de quibus in XLIIII. Pſalmo ſpiritus ſanctus ad reginam loquens, pro patribus, inquit, tuis facti ſunt tibi filij, cooſtituiſti eos principes ſuper omnem terram. Matrem antem ſuam, atque ipſorum cœleſtem appellat Hieruſalem, de qua beatus ait apoſtolus: Quæ autem ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt, quæ mater eſt omnium noſtrum. Ergo, filij matris meæ, inquit, pugnauerunt in me. Bellum apoſtoli in ſingulis auditoribus aduerſus idololatriam, & reliqua vitia depugnantes, vt imprnbos ex animis ipſorum mores expellerent, pietatis autem leges infigerent, ſuſceperunt. Vt clarius autem intelligamns quo modo ſancti pietatis præcones in diſcentium animis decertarenr, beatum audiamus Stephanum præliantem, atque dicentem: Dura ceruice, & incircumciſi cordibus & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto teſtitiſtis, ſicut patres veſtri, & vos. Et beatus Paulus ad Corinthios ſcribens, omoino auditur, inquit, inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes. Et rurſus: Ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex iis, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam. Ad Galatas autem, ô inſenſati, inquir, Galatæ, quis vos faſcinauit, non obedire veritati, ante quorum oculos Ieſus Chriſtus pruſcriptus eſt, & in vobis crucifixus? His rationibus increpantes, & admonentes & peccatorum rugas diſcutientes, & inueteratos mores abſtergentes, primi illi Chriſtianæ pietatis doctores & buccinatores, ſpōſam domini ex veteri nouam, & ex turpi atq; deformi pulchram ac formoſam, ex nigra candidiſſimam, reddiderunt. Sponſa igitur, cum vellet oſtēdere, quo modo pulchra decoraque euaſerit, filij, inquit, matris meæ pugnauerunt in me. Poſuerunt & me cuſtodem in vineis. Tradiderunt enim mibi veluti vineas quaſdam, diuina mandata, eaque non ſolum vt coletem & exercerem, verumetiam vt cuſtodirem, nequa improba beſtia fructum perderet, & labefactaret, ſunt cohortati. mox addidit: Vineam meam nnn cuſtodiui. Horum vetborum duplex eſt ſenſus, vterque pius, atque vtilis. Aut enim dicit, ſe vineam, quam ante Chriſtianam fidem, ſibi à maioribus traditam coluerat, ita neglectam, atque incuſtoditam reliquiſſe, vt priora inſtitura penitus corrumpi, & obliuione deleri ſineret; ant, vineam ſuam, id eſt, animæ

animæ ſuæ vtilitatem neglexiſſe,& aliorum commoda propriis commodis prætuliſſe. Caritas A enim, vt beatus Paulus teſtatur, non quærit,quæ ſua ſunt. & alibi: nemo, inquit, quærat quod ſuum eſt,ſed quod alterius,quiſque. Et de ſe ipſo, non quæro, inquit, quod mihi vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant. Vtranque ſententiam proponere placuit, vt eam lector accipiat,vtra verior ipſi videbitur, & probabilior. Sponſa poſt hæc omittens cum adoleſcentibus loqui, & cum filiabus Hieruſalem diſputare, conuertit ſe ad ſponſum,& amorem ſuum erga illum his verbis aperit.

Indica mihi quem dilexit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie, ne quando fiam veluti circumducta in gregibus ſodalium tuorum.

ANXIA atque ſolicita, ne ſponſo priuetur ſuo, & in alios incidat paſtores, qui non ab illo regantur,ſed ab aliis, qui ſponſi ſodales, non ex dignitate, neque ex communi ſenſu, ſed ex inſtituti imitatione, nuncupentur, ſponſum ſupplex appellat, quoniam, inquiens, dilexit te anima mea, indica mihi, vbi paſcas horis meridianis; aut vbi oues colloces: ne ignara huc illuc vager, B & errabunda in alios incurrã greges,qui tua indigui cura ab aliis paſtoribus & bubulcis gubernẽtur. Illud enim: circumducta apud Symmachum eſt, errans. Non immerito autem ſponſa quærit, vbi meridiano tempore ſponſus maneat. Qua enim tempeſtate cognitionis lumen magis fulgebat,hæreſes,Chriſtianorum quidem preferentes nomen, ſed veritatis expertes, pullularunt. Proinde ſollicitudinis plena locum esquirit, vbi ſponſus cum ouibus meridietur,ne in eorum,qui ſodales ſe ſponſi profitentur,greges incidat. Sciẽdum eſt autem, quemadmodum prophetæ fuerunt, & his contrarij pſeudoprophetæ, & apoſtoli,atque ab iis diuerſa ſentientes pſeudapoſtoli: ſic etiam pſeudochriſtos à ſcriptura diuina nuncupari. Quamobrem & dominus, ſurgent, inquit, multi pſeudoprophetæ, & multos ſeducent. Et beatus Paulus non ſolum pſeudofratres, ſed etiam pſeudapoſtolos nominat. Nam hi ſunt, inquit, pſeudapoſtoli. In hos ſponſa,ne incurrat, precatur. Paſtorum enim ſpeciem præ ſe ferunt: Et vos ſimiliter habent, atque ouilia, ac duces ſuos. Quales ſunt ij,qui partes Arrij,& Eunomij, C & Marcionis,& Valentini, & Manetis, & Montani conſectantur: qui cum & habitum, & nomen Chriſtianum circumferant, & eccleſias ædificent, & diuinas ſcripturas deceptis ouibus interpretentur, & male paſcant, quos falſis opinionibus infecerunt, ſéque ſponſi ſodales & amicos velint exiſtimari: ſunt tamen impoſtores pernicioſi, & pro ſalubribus herbis peſtifera venena ouibus ſubminiſtrant. Propterea ſponſa ſponſum obſecrat, vt indicet ſibi vbi paſcat, vbi cubet in meridie,ne circumuenta, atque errabunda (ſecundum Symmachum) vagetur inter eorum greges, qui cum ſponſi ſint hoſtes, illius tamen amicos atque ſodales ſe fingunt eſſe.

Trium Patrum.

IAM vinea mea, à qua me diuulſit multiplex Deorum cultus, & in qua rurſus inſita ſum per fidem, nuncia mihi, quem amore complexa eſt anima, dum ex rerum, quæ ſenſu percipiuntur, aſpectu, ad earum, quæ mente & cogitatione recte comprehenſæ ad veritatem ducunt, intelligentiam tollitur: vbi paſcas virtutis cibum ouibus ratione præditis ſuggerens, & aquæ viuæ potum es perenni fonte præbens. Tu enim (quemadmodum in Euangeliis profiteris) non ſolum vitis es,ſed etiam bonus ille paſtor,qui ponis animam tuam pro ouibus tuis. Vbinam paſcis in meridie, dum omni falſitatis vmbra diſcuſſa, tu qui es iuſtitiæ ſol, oues de veritatis via declinantes, præcipitéſque in opinionum pernicioſarum barathrum ruentes,cognitionis tuæ luce perfundis,& à labore nimio recreas? tum, vt cauſam doceat, quamobrem percontetur; quo in loco paſcat, & cubet, vt dictum eſt, bonus paſtor, ne quando, inquit, veluti circumuenta deprehendar inter greges ſodalium tuorum: hoc eſt,ne quando procul à doctrina tua remota, mendaciis circumſcribar inter greges ab ouili ſeiunctos tuo; veritatis inſcitia me ad illos aggregante.

Pſelli.

SPONSA igitur, cum paulum in pœnitentia progreſſa ſit,magna loquitur, & verbum ac ſponſum quærit. Sic enim ipſum, tanquam amore in eum incitata, compellat: Indica mihi, quem dilexit anima mea. Vbi paſcas, vbi cubes in meridie.

Actutum dic, inquit, mihi, vbi paſcis, vbi cubas, verbum, quod ex intima anima dilexi mea. Nunquid in meridie quieſcis, ſponſe mi? Perſuaſum enim habeo, te puriter meridiari, in luce nimirum inacceſſa,ab omni prorſus vmbra remota: Vbi oues tuas paſcis, Dei verbum, ac vere illuſtras lumine perſonæ tuæ, ſi in illo ad te quieſcentem acceſſerint. Poſtea pertimeſcens,ne aberret à ſemita,quæ ad ſponſum ducit, hæc item ad illum verba pronunciat: Ne quando oberrans in ſodalium tuorum greges incurram, ouium tuarum paſcua demonſtra mihi. Vereor enim, ne curſus errore prouecta, præter ſpem in greges & paſcua forſitan hœdorum ferar: atque ita longius diuellar ab ouibus tuis,& ſiniſtras hœdorum partes obtineam, cùm tanquam humani generis iudex ſederis. Hæc anima pudica, & Chriſto deſponſata ad ſponſum locuta eſt, commori celeriter cum ipſo cupiens. Tu autem mihi ſponſam C cogita, vt in argumento, caſtam animam illam, cum magno Paulo ad tertium cœlum, arcana ratione ſublatam, ſupernæ Hieruſalem,id eſt angelos. Sed videamus, quid dicant etiam amici ſponſi,quos initio diximus eſſe filias, & quo modo ſponſi cubile demonſtrent. His enim verbis puram virginem alloquuntur.

Si ignoras te ipſam, ô pulchra inter mulieres, egredere tu in veſtigiis gregum tuorum, & paſce hædos tuos in tabernaculis paſtorum.

O CASTA, inquiunt, anima ac veneranda, ſi ad ouium greges cupis peruenire, noſce te ipſam, qualis facta ſis, cùm antea nihil omnino fueris, quo modo domini imagine ſis decorata. Omnem mundi fraudem declina, & veſtigia gregum ſic explora, vt quæ ad viam amplam latámque ducunt, deſpicias, atque oderis: ſunt enim hœdorum. Quæ vero ad callem anguſtum, atque aſperum tendunt, diligas, & complectaris: ouium enim ſunt. Proinde caue, ne hœdorum veſtigiis decipiare.

Theodoreti.

S**PONSVS** igitur ſponſæ reſpondet, & ait: ſi te ipſam non noſti, ô pulchra inter mulieres, exitu in veſtigiis gregum, & paſce hœdos tuos in tabernaculis paſtorum. Quod autem dicit, eiuſmodi eſt: Te ipſam aſpiciens, & dotes tuas conſiderans, (polchra enim es facta, & molierum omnium formoſiſſima) quæ tui ſunt ſimiles, agnoſce. Sio ee ipſam ignoras, veſtigia gregum explora, & ſequendo paſce non oues ſolum, ſed etiam hœdos tuos, in tabernaculis paſtotum. Vult enim benignos dominus, vt non modo iuſtos, verum etiam peccatores omni ſtodio & cora complectamor. Non egunt, inquit, qui ſani ſunt, medico: ſed qui male habent. Et, non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœoitentiam. Et per Ezechielem propbetam, Numquid voluntatis meæ eſt, inquit, mors impij? & non, vt coouertarur à viis ſois, & vioat? Et beatus Apoſtolus Paulus de ipſo, Qui vult, inquit, omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem vetitatis venire. Ideo vult ſponſam hœdos etiam paſcere. Hœdorum autem nomine peecatores intelligit diuina ſctiptura. Hos enim dominos à ſiniſtris ait locatum iri, ſeiunctos ab agnis, qui dextrum locum obtinebunt. Nam in lege quoque pro peccato non ouis, ſed hircus ex capris mactabatur. Iccirco ſponſus ad ſponſam, ſequere, inquit, gregum veſtigia, & ſanctorum vitam perſcrutare: Et in illorum paſtorum tabernaculis, hoc eſt, in apoſtolicis eccleſiis hœdos tuos paſce, cùm in euangeliis audiueris: Videte, ne cootemnatis vnum de puſillis iſtis minimis, qui in me credunt. Amen enim dico vobis, angeli eorum ſemper vident faciem patris mei, qui eſt io cœlis.

Ex tribus Patribus.

R**ESPONDENS** igitur ad hanc ex gentibus collectam eccleſiam paſtor bonus, & ſponſus ipſios, ſi te ipſam, inquit, non noſti: ſi ignoras te ipſam, io qua ego, qui circumſcribi nequeo, deſcriptos ſum, &, ſicut io imagine arcbetypum, cetnor: Et à ratione alienos ſenſus tuos corrigo: Et comminatione quaſi virga, promiſſiſque tanquam fiſtola ad æternas te caulas duco, in quibus ſecundo aduentu meo te faciam conquieſcere, cùm propter incorruptionem atque immortalitatem nulla te vmbra perturbarionum occupabit: O pulchra inter mulieres, ae ſpecioſa propter fidem & caritatem erga me, in omni gente infidelitatis morbo laborante, & carnis voluptatibus inuoluta, egredere tu. Tu, inquam, ſi tibi es incognita, ſi myſterium tuum intellectu non complecteris, ex parte mentis interiore ad ſenſum progredere, tu, quæ ratione prorſus es ornata. Nam ſi vbi ego paſcam, omnino vis diſcete, ne in hac qoidem egreſſione oportet te à ratione penitus in contrariom conoerti. Egredere autem in veſtigiis gregum, nempe in diuerſarum naturatum re ipſa expreſſis veſtigiis, per quæ ſigillatim indagando progrediens ratio definitur. Greges dicunrur rerum naturæ, quoniam earum ſingulæ factæ ſunt dignæ, quas prouidentia ſua auctor omnium Deus quaſi paſtor gubernet, moderetur, ac tegat. Et paſce hœdos tuos, turbidos ſcilicet animi motus, vt ſiniſtræ partis retinentes locum. Io tabernaculis paſtotum: exemplis vtique rerum naturalium, ſpoote deſidiam malorum omniom cauſam, in diligentiam, quæ vi na-

A turali formicæ atque api ineſſe eernitur, conoertens, ac patans ipſa quoque in præſenti tempore, quod in futuro perfruaris. Quemadmodum & illæ vere atque æſtate cibum comparantes hyemi conſulunt. Per diligentiam enim ex tribus animæ partibus iuſtitiæ vindemia, quæ eſt rerum olim fruendarum comparatio, colligitor. Improdentiam autem, quæ eſt rationis rectè ex natura conſtitutæ in ſtatum naturæ repugnantem aoetſio, ad prudentiam exemplo ſerpentis ita redigens, vt ſicut ille pro capitis defenſione, totum corpus offerre non dobitat, ſic tu pro fidei conſeruatione te ipſam totam periculis omnibos obiicias. Iracundiam item, quæ eſt animi commotio rationi minimè obtemperans, columbæ exemplo reuocans ad ſimplicitatem, vt eos, qui te iniuriis afficiunt atqoe oppugnant, minimè perſequaris, quando ne columba qoidem propter inſidias aut pullorum ſuotum direptionem, ab inſidiantibus, ac diripientibus recedit. Iutemperantiam denique, quæ eſt animi appetitus rationi contrarius, ad temperantiam ita tradocens turturis imitatioue, vt eùm opos eſt, à rebos ſenſoi iucundis ab-
B ſtineas, quemadmodom & illa, amiſſo conioge, vidua vitam tranſigit. Verùm & ſponſum iam aodiamus, ſponſam nunc primum alloquentem his verbis:

Equa mea in turribus Pharaonis aſſimilaui te propinqua mea.

C**VM** ſponſam amoris ſtimolo percitam, & ad ſe currere feſtinautem cerneret, equæ æripedi ſimilem dixit eſſe. Sic enim tu virgo, inquit, hoſtes profligabis, vt olim equitatus mei inſtructi, hoc eſt, angelici agminis virtus Pharaonis copias diſſipauit. Qoòd ſi quæras, cur equitatui ſponſus angelorum ordinem comparet, facilis erit reſponſio. Qoi bellom gerit, ſi cum ſagittario pugnandum eſt, arcum & ſagittas parat: ſi pedes cum pedite, galeam atque haſtam ſomit: eques cum equite, imperator cum imperatore congreditur. Quando igitur robur exercitus Pharaonis in equitatu potiſſimum conſiſtebat, iccirco equitatui eius ex adoerſo inſtructam opponit aciem angelorum. Ac ne forte ſponſam affici potes contumelia, quòd perſpicuè ſimilis equæ dicatur: audi, quid ad eam deinceps ſponſos dicat.

C *Quid pulchra facta ſunt genæ tuæ, vt turturis? collum tuum ſicut monilia?*

C**VM** equo te ſimilem dixerim velociſſimo, in maxilla rua non indiges freno. genæ enim tuæ ſunt ornatiſſimæ, & freni loco, naturali podore ſunt præditæ, inſtar pudicæ torturis, rurturis, inqoam, amantis ſolitudinem. Collom tuum admirabile, aureum geſtans monile Prooerbiorum. Torquem enim mihi eogita, monile, quod dixi.

Trium Patrum.

C**VM** igitur ſponſus eccleſiam ex gentibus collectam, in qua paſcit, allegoricè demonſtrauerit ex illa reſponſione: ſi nou noſti te ipſam: nunc idem apertius indicat, equæ, inquiens, meæ in curribus Pharaonis aſſimilaui te, propinqua mea. Quæ quidem verba vt fiant magis perſpicua, ſie ordinanda ſunt: Eqoæ meæ aſſimilaui te propinqua mea, in curribus Pharaouis, hoc eſt, apoſtolis meis, in quos celeriter ad euangeliom diuulgandum currentes, ego conſcendēs, omnes

orbis

orbis terrarum terminos ſum peruagatus, te virtute ſimilem dixi. Quia ſicut in illis paſcere viſus ſum, ſic & in te, quæ mihi per fidem tuam in me, mihi propinqua es, & neceſſitudine coniuncta. In curribus Pharaonis, id eſt, in gentibus, quibos inſidens Pharao intelligibilis vehebatur. Equus enim plurali numero ſignificat eqoeſtres copias. Sunt autem ſancti Apoſtoli, iuxta illud: Aſcendens ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſalnatio. Currus autem myſtici Pharaonis ſunt gentium cœtus, ab improbiſſima ipſius voluntate dependentes. Quibus in cœtibus eccleſia prædicationem Apoſtolnrum audiens, & credens in Chriſtum, qui ab ipſis prædicabatur, atque ipſios effecta propinqua: quandoquidem fides credentis, & illius, qui creditur, eſt immediata conionctio: Apoſtolis aſſimilata eſt ab ipſo Chriſto, cum illius mandatis obediret, & Apoſtolicam vitam imitaretur. Iam qoo modo ipſam Apoſtolis aſſimilarit, videamus. Qold, inquit, pulchræ factæ ſunt genæ tuæ, ſicut turturis? Mirum in modum profecto pulchræ factæ ſunt genæ tuæ, quæ ad ſimilitudinem turturis verecundiam, & cootinentiam amplecteris, & Apoſtolotum conſuetudinem imitaris, nec gentium more, immoderato genarum motu vteris iu diſputationibus, & nugis & oratiooibus, & edacitate in cibis, vnde reliqua omnis naſcitur intemperantia: ſed eiuſmodi potius moderatione, vt conciſo compoſitóque ſermone ſuperuacaneam Græcorum ſapientiam viceris: in orationibus aotem regnum Dei, & iuſtitiam eius tantummodo quæras: cibis verò non exquiſitis, & iucundis veſcaris, ſed oeceſſariis contenta ſis. Ex quo fit, vt omnibus in rebus temperanter viuas, neque verò hæc referas ad gloriam & oſtentationem. quin etiam, quod ad fortitudinem & patientiam ſpectat, tam leoi animo feras, in dextera gena te percuti, vt percutiēti etiam alteram præbeas, ad Chriſti imitationem æqoo animo alapas ſuſtinentis, & mandatum ſeruari poſſe re ipſa comprobantis: atque inſtar turturis volucris ſolitariȩ, ſecedentis io ſolitudinem, ibique ieiunantis, atque ita docentis oſtentationem atque humanas laudes eſſe fugiendas. Atque hoc quidem pacto decoræ factæ ſunt genæ toæ quaſi turturis, dum te & in cohibeudis per abſtinentiam cupiditatibus temperantem: & in iracundia per patieotiam moderāda fortem ac ſtrenuam præbes. Collum itidem pulchrum effectū eſt, ſicut monilia. Neque enim tibi ferreum eſt collum, vt propter ſuperbiam flecti nequeat: ſed propter modeſtiam facilè verti poſſit, vt monilia ex auro elaborata: cuius quidem auri probitatem ac puritatem humilitas tua ſimplicitate non ficta imitatur. Quod ſi minimè ſimulatam bomilitatem monile ſignificat, vt dictum eſt, ſpōſæ Chriſti collum, tanquam monilia, commendatum, & virtutum indicat moltitudinem, & implicitam in ſiogulis virtutibus bumilitatem. Quemadmodom cuim monile recta figura prius ab artifice conflatur, deinde in circulum accommodatè ad vſum circunflectitur: ſic homo virtote perfectus, cum abſolota vitæ moderatione rectus ſit, cæteris compatiendo per humilitatem flectitur atque demittitur. At collum humilitate circundatum, eſt animi ratio, quæ, vt collum reliquo corpori caput coniungit, ſic ipſa mentem cum ſenſibus connectit: dum ex virtutum habitu mentem per A actiooes ſenſibus applicat: ſenſúſque rurſum ex virtutum præſcripto ad mentem reducit. Flectitur item per humilitatem, dum non ex propria extollitur dignitate: ſed ex pulueris ac materiæ abiectione demittitur. His rationibus eccleſiam ex gentibus coactam per fidem in ſe ſpōſus ipſius Chriſtus, Apoſtolorum cœtui ex Iſraël aſſimilauit, triplicem aoimi partem per cootinentiam, & patientiam, & bumilitatem ex ſtatu naturæ coutrario ad habitum naturæ congtuentem redigens, & nigredinem ipſius abluens cootractam ex iofidelitate.

Theodoreti.

EQVÆ meæ in curribus Pharaonis aſſimilaui te, propinqua mea. Allegoricè bic improbum homanæ naturæ hoſtem Phataonem appellat. Quem quidem exitioſum & communem aduerſarium noſtrum uon aliter, quàm olim Pharaonem io ſanctis aquis baptiſmatis demerſum oppreſſit. Equa igitur vtens mea demerſi atque obrui Pharaoois currus. Hoic te ſimilem iudico, quam mihi charitatis vinculo ac neceſſitudine B propinquam aſciui. Formam autem ſerui quaſi currum qoendam adhibuit, cùm eam indutus exinaniuit ſemetipſom, vt voiuerſo generi humano ſalutem pareret. Tali igitur equæ ſponſam ſimilem dicit. Cui qoidem ſententiæ Apoſtolus etiam aſtipulatur, de ſaluatore Chriſto loquens in hunc modum: Qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ. Et alibi: Nos verò omnes reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem tanquam à Domini ſpiritu. Ex verbis igitur Apoſtolicis myſtica Cantici verba intelligamus, audiamúſque ſponſum ita dicentem: Te propioquam meam factam, atqoe ideo propinquam appellatam, & re ipſa nominis fructum aſſecutam, equæ dico eſſe ſimilem meæ, qua ego vtens Pharaouem intelligibilem ſubmerſi, tibíque largitus ſum libertatem. His adiungit: Quid pulchræ factæ ſunt genæ tuæ, ſicut turturis? collum toum ſicut monilia? Hæc quoque non carnaliter intèlligenda, ſed ad animum referenda ſunt. Verbis enim corpori congtuentibus plerúmque ſcriptura vtitur, cum C de auima loquatur. Vt cùm Hieremias ventrem meum, inquit, ventrem meum doleo. Et tamen, vt intelligas, eum ooo de ventre loqui, ſubiicit; ſenſus cordis mei turbati ſunt in me. Et cum beatus Paulus ait: Remiſſas manus, & ſoluta genua erigite, & greſſos rectos facite pedibus veſtris, vt non claudicans quis erret, magis autem ſanetur: non de maoibos, neque de pedibus, neque de corporis claudicatiooe apoſtolus admonebat, ſed his nominibus animi mores & actiones indicabat. Proinde ſic intelligamus & illud: Pulchræ factæ ſunt genæ toæ ſicut turturis: collum tuum ſicut monilia, Ex multis enim viris & mulieribus conſtans eccleſia, quoſdam habet in ſe, qoi genarum; quoſdam qui oculorum; quoſdam qui aurium: quoſdam qui oris, alios qui manuum; alios qui pedum partes ac nomeo obtinent. Eos igitur laudat ſponſus qui grauitate ſunt ornati, quique verecundiæ pudore ſunt inſignes, & ait: Pulchræ factæ ſunt genæ tuæ ſicut turturis. Tradunt autem, qui animalium naturas coo ſcripſerunt, turturem non ſolitudinis ſolum amātem eſſe, verum

etiam podicum, ac marem quidem cum vnica coniungi femina: feminam rurſus vnico mare contentam eſſe: & neutrum eorum poſt mortem alterius, cum vllo alio velle copulari. Quamobrem eccleſiam Chriſto coniunctam merito ſimilem turturi dixit, quæ aliotum vitat conſuetudinem, nec poſt ıpſius mortem, eum telınquit, ſed reſurrectionem, & ſecundum eius expectat aduentum. At collum illius monilibus aſſerit ſimile. Eſt autem ornamenti genus, quo decoratur collum. Eámque laudat, quod pietatis iugum rectè ferat: de quo in euangeliis ſponſus loquitur, Tollite, inquiens, iugum meum ſuper vos. Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue. Iccirco in Canticis collum, iogum hoc ferens admiratur, quippe quod nullo extrinſecus egeat ornamento aut adiectitio decore, cùm per ſe adeo ſit formoſum atque inſigne, vt nudum exiſtens, monilibus, quibus colla ornari ſolent, ſimile videatur. Poſt hæc ſponſi verba, reſpondent etiam ſponſi comites ac miniſtri, & ſponſæ dicunt.

Similitudines auri faciemus tibi cum diſtinctionibus argenti quouſque rex in accubitu ſuo.

VIDANTVR hic mihi tempus ante aduentum Domini Chriſti ſignificare. ſponſam autem conſolantes, tecum, inquiunt, erimus ſemper, quoad rea reſurgat, & quocunque ornatu poterimus, te decorabimos, neque ante reſorrectionem ipſius te deſeremus, ſed afferemos ribi ſimilitudines auri & argenti diſtinctiones. Rectè autem non aurum ipſum, ſed auri ſimilitudines dixerunt. Maiora namque ſunt ſponſi dona, quàm miniſtrorum, quæ parem non obtinent gloriam. Itaque maiorem honorem diuinis habemus euãgelus, quamois & legem, & Prophetas, & ſanctorum Apoſtolorum ſcripta veneremur. Quamobrem iure ſponſi miniſtri diaerunt: ſimilitudines auri faciẽmus ribi cum diſtinctionibus argenti, dooec rex ſit in accubitu ſuo. Per argenti diſtinctiones, atque auri ſimilitudines, gratiarum varietatem, & Dei curam circa nos, ac prouidentiam intelligamus. Fruimur enim & angelorum auxilio. Immittet, inquit, angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Et angelis ſuis mandabit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. Quinetiam lea ipſa angelis miniſtrantibus data eſt. Qoamobrem Apoſtolus ait; ſi enim qui per angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus. Quamdiu igitur rex accumbit & reſurgit, nos, quæ poſſumus afferemus. Accubitum autem mortem eius appellant. Quapropter & Balaam propbeta ait: Egredietur homo ex ſemioibus eius, & dominabitur genribus mulris. Et paulò pòſt: Accubans dormiuit vt leo, & ſicut catulus leonis. Quis eacitabit eum? Benedicentes te, benedicti ſunt: & maledicentes te, ſunt maledicti. Hæc quoque in prophetia patriarchæ Iacob, qua benedixit Iudam, licet inuenire.

Trium Patrum.

AMICI autem ſponſi (ſint autem hi omniuo ſancti angeli, quippe qui ſanctiſſimæ illius obtemperant voluntati) ea, quæ ſequuntur, ſponſæ pollicentur: Similitudines auri faciemus tibi cum diſtinctionibus argenti, quouſque rex in accubitu fuerit ſuo: quaſi dicant: Quoniam à nigredine ea idolorum cultu contracta, liberata es, & Apoſtolis per virtutem ſimilis reddita, & cognoſcendæ veritatis ſtudioſa; nos naturam qoidem diuinam, quæ, vt aurum alia cum materia nulla, ſic ipſa nullis cum alüa naturis compatari poteſt, tradere minimè valemus: cùm ea nec ocolis cerni, nec mente comprehendi queat, ſimulacra tamen ipſius quædam ex rerum naturaliom aſpectu & contemplatione, argento quaſi diſtincta ac vermiculata faciemus tibi, eorum, quæ in mundo ſuut, rationes oſtendentes, quoad rerum omnium Dominus, qui eſt ipſa veritas, in te veluti in accubitu & tequie ſua, conquieſcens, propriam ſimilitudinem ſuam te ipſam oſtendat, vt tutemet ipſius imaginem agnoſcas, eúmque in te paſcentem, &, tauquam ſigillum in proprio ſigno expreſſum recubantem.

Pſelli.

AMICI igitur ſponſi ex iis, quæ dicta ſunt, tum ingentem ſponſæ erga ſpõſum amoris flammam, tum propenſam huius erga ſponſam voluntatem conſiderantes, atque inde rei finem proſpicientes, quòd ad eam proculdubio ſponſoa eſſet deſcenſurus, ac regio more in illa conquieturus, ſponſam iam inſtruunt, atque auro eaornant, vt cum rex voluerit aduenire, eam ad qoieſcendum aptiſſimam reperiat. Itaque ſic alloquuntur: Similitudines auri faciemus tibi com diſtinctionibus argenti, quouſque rea ſit in accubitu ſuo. Quando, iuquiunt, futurum eſt, vt rex in te, quæ ipſum puriter amas, & quæris, requieſcat, age ſine te à nobis inſtrui atque exornari. Quamuis enim non, vt aurum, ò ſponſa, virtutibus fulgeas, ſed adhuc, vt argentum, ſplendeas præ nigredine, te ad auri tamen ſimilitudinem decorabimus, ſimilémque reddemus cherubico, & flammeo, ac venerando ſolio, iu quo rea deſcendens ſe reclinet, & acquieſcat. Superior omnis apparatus, meo quidem iudicio, mirabilem ſponſæ & virginis ea argento in aurum mutationem, ab amicis verbi & ſponſi accuratè conquiſitam, id eſt, decorem & gratiam ſponſæ ab angelis Dei adhibitam ſignificat. Hic enim Domini amicorum eſt mos atque inſtiturum, vt cum animam aliquam virginem ad Chriſtum ſtudioſè feſtinantem nacti ſint, vndique tanquam cuſtodes illam circumdent, atque adiuuent, & ad rectas & cum virtute coniunctas vioendi rationes incitent, quoad illam domino aptam gratámque reddant. Sed iam interpretando longius progrediamur, & quæ ſponſa amicorum ſtudio ac diligeotia exornata, ad amicos ipſos, id eſt, angelos dicat, audiamus.

Nardus mea dedit odorem eius.

ANIMÆ virturis ſtudioſæ progreſſionis fructum perſpicis. Cum enim in recta vitæ ratione virgo profecerit, atque ita ad verbum & ſponſum optatum appropinquarit, ſponſi pulchritudinem ſe dicit agnouiſſe, ſed per ſenſum qoendam ſolum: nempe odoratum. Cor autem, inquis, nũllum aliud vnguentum, ſed nardum dumtaxat dominum ait redolere? An quia inter vnguenta nardus obrinet principatum? An potius diuinius aliquid vult innuere? Si quis enim homo ex præſenti vita, licet omnes labore & induſtria acquirens virtutes rectè viuat, niſi Chriſtom diuino baptiſmate induerit, nil reuera vitæ æternæ hiſce virrutibus conſequetur. Arcanum hoc, quod animo complecteris, vngueutariorum eaemplo fit manifeſtum.

manifeſtùm. Cum enim nardinum volunt conficere, licet alia multa in voum coniiciant, niſi A nardum, quæ quidem eſt herba, ſimul adhibuerınt, fruſtra opetam ſumunt. Præterea Chriſtus, qui idem & ſponſus eſt, ad cœnam Simonis leproſi vocatus, hoc vnctus eſt vnguento à peccatrice. Metitò igitur nardı mentio facta eſt.

Theodoreti.

Hæc igitur cum à miniſttis ſponſi dicta eſſent, ſponſa rurſum, natdus, inquit, mea dedit odorem eius. Faſciculus ſtactes ſororis meæ filius mihi. Quærendum eſt primo, cut eum ſororis filium appellet. Spouſam eſſe didicimus, collectam ex gentibus eccleſiam: at priorem ſponſi vxorem multitudinem Iudæorum, quæ propter impudicitiam repudij libellum in manus ſuas accepit. Sotores autem ſunt, quoniam ſe ex Adam patre genitas ambæ gloriãtut. Sed ſponſus, quod ad eius pertiuet bumanitatem, ex priore natus

Hebr. 7. eſt. Manifeſtum eſt autem, inquit, beatus Pau-

Galat. 3. lus, quòd ex Iuda ortus ſit Dominus. Et alıbi, Abrahæ, inquit, dictæ ſunt reptomiſſiones, & ſemini eius. Non dicit, & ſeminıbus, quaſi ıo multis: ſed, quaſi in vno, & ſemini eius, qui eſt Chriſtus. Ac de Dauid ait beatus Petrus: Propbeta igitur cum eſſet, & ſciret, quia iureiurando iuraſſet illi Deus, de fructu lumbi eius ſellurum ſuper ſedem eius, prouidens locutus eſt de teſurrectione Cbriſti, quia neque detelictus eſt in inferno, oeque caro eius vidit eortuptionem. Itaque cum Iudæorum multitudo, & eccleſia gentıum ſorores ſint, atque illius filius ſit Chriſtus, quantum ad caruem attinet, iure ipſum ſponſa nepotem vocat, vtpote ſororis filium ſecundum humanitatem. Hic ergo oepos meus & nardus eſt mihi, & faſciculus ſtactes. Multis enim nominıbus appello fragrantia vnguenti illius delioita. Vnica vti appellatıooe noo poſſum, cum ſuauitatis eius vis omnibus oominıbus antecellat. Quãobtem amote ipſius ſupetata, eum & natdum oomino, & ſtactes faſciculum appello. Natdum quidem, quoniam & vnctus eſt natdo piſtica illa pretioſa, cuius odor repleuit totam domum, quæ mũdum ſignificat vniuerſum. Obſequium enim à piis hominibus Domino exhibitum orbem terrarum impleuit fidei ſuaultate. Stactes autem faſciculum voco, quoniam ipſe deſcendit ſicut plu-

Pſal. 71. uia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram. Et à propbetis etiam vocatus eſt ſtilla: Erit enim, inquit, ex ſtilla populi huius congregatus eongregabitur Iacob. Illud ignorandum non eſt, à Symmacbo & Aquila pto ſtacte myrtham dici. Mytrha autem ſponſi mortem, &, quæ inde ad ſponſam peruenit, indicat ſuauitatem. Subiicit autem.

In medio vberum meorum commorabitur.

Hoc eſt, in præcipua animæ meæ parte, nempe in eotde, quod inter vbeta ſitum eſt. Quod quidem prophetiæ finem declarat, in qua Deus ait: Inhabitabo in illis, & inambulabo ioter eos, & ero illorum Deus, & ıpſi erunt mihi populus: dicit Domious omnipotens. Quin & ipſe ſponſus ita pollicetur: Veniemus ego & pater, & manſionem apud eum faciemus. Quamobtem & Paulus clara voce, num experimentum, inquit, quæritis Chriſti in me loquentis? Iccirco ſponſa dicit; In medio vberum meorum cõmorabitur.

Trium Patrum.

Sponsa deinceps variis virtutum cum in ageodo, tum in contemplando expolita dotibus atque ıllustrata, & ad perfectionem progtediens, ad ea, quæ ſibi ab amicis ſponſi dicta fuerant, reſpondet, Nardus, inquiens, mea dedit ſuauitatem eius: id eſt, efficax ex diuerſis agendi ſpeculandique rationıbus cognitio conquiſita, inſtar nardi ex variis aromatibus conditæ præbuit ſpecimen eius; ſponſi nimirum, per naturam inacceſſi, cuius ego ſpeciem ac notam geto, vt imago ipſius, ac ſimilıtudo. Cum enim mixtio quædam ſit eorum, quæ in mundo voam illam rerum omnium cauſam participant: quippe quæ ex intelligibili & ſenſibili cteatura oaıutalıter conſtet, ſcientiáque rationes rerum ac modos in ſe complectatur: propterea moribus ſimilitudinem teferens, eum in ſe tanquam in imagine exemplar repræſentat. Verum, quia ſenſu, vt dixit, ſponſum agnouit, quid ipſo ſenſu ſit, explicat, dicens: Faſciculus myrthæ nepos meus mihi. Nexus eſt, & conſeruatio ſtillæ diuinæ gratiæ, quæ mihi communicata eſt, dilectus meus, vt Symmachus inter- B pretatur. Per fidem enim acceptus, ſpiritalia tuetur, atque conſeruat eccleſiæ munera, fidelésque confirmat, & cortoborat, ne à veritate deſciſcant. Tum, vbi ſponſus in ipſa manens, conſtantiam hanc ſibi largiatur, exponit; iu medio, inquiens, vberum meorum eommorabitur. Vberum medium obtinet cor, vude vitalis ſpiritus in reliquum corpus diffunditur. Præſtantem vero animæ partem mentem inuuit, in qua dominus habitat, cum eius ſponſa perfectione ſibi copulata, vnus ſpiritus efficitur, virtutis babitum adipiſcẽs pet Sancti ſpiritus operatiooem, vnde vita in Chriſto abſcondıta ın omnes animæ poteutias tanquam in buius membra influens, ſtabilem ipſis fitmitatem ac robur inſtillat. Atque ita ſpõſus erit ſponſæ, cum ad petfectionem venerit, virtutum immobile fitmamentum.

Pſelli.

Sed iam & ea, quæ deinde ſequuntur, audiamus. Sponſa enim progreſſu quaſi afflata ınſtitutum cum amicis ſermonem ſtudıoſè perſequi- C tur, & poſt nardi mentionem, ſic ait.

Faſciculus ſtactes filius ſororis meæ: in medio vberum meorum commorabitur.

Elegantivm virginum mos eſt, vt uoo ſolùm exteriori ornatu ſe decotent, quo celeriter amatores ſuos alliciaut, verum etiam ſuauia in veſtimentis vnguenta gerant. Quouiam igitur canticorum verbis anima, vt pudica virgo, eſt exornata, & hominum more ſponſalibus decota veſtimentis ad nuptias adducta: conſentaneum eſt, vt verba quædam muliebria loquatur, licet interius arcanum ſenſum contineant. Apertè igitur quaſi delicias faciens, quamuis, inquit, mulieres quædam ad amotem excitandum alia geſtent vnguenta in veſtimentis, ego tamen cuiuſuis fragrantiſſimi odoris loco pulcherrimum ſponſum, vti ſuauiſſimum vnguentorum faſciculum cullo ſuſpendens, tetinebo. Vel potius hoc ſignificat: Quamuis aliæ animæ mundi curis & negotiis implicentut, ego ſponſi mei percipiens voluptatem, eum inſculpam in tabulis cordis mei. Vberum enim medium cordis eſt ſedes.

Theodoreti.

Botrus Cypri ſororis mea filius mihi in vineis Engaddi.

QVO nomine ſponſum appellet, hæſitans ſponſa, huc illuc ſeſe vertit, atque illi vndique collectas appellationes imponit. Cùm enim amore ad eum vocandum incitetur, neque illo dignum nomen inueniat, eum rurſus botrum Cypri, hoc eſt, florentem nominat. Vitis enim, quo tempore floreſcit, eſt odorifera. Addit autem: In vineis Engaddi. Si locum intelligas in Iudæa vitibus eximiis præſtantem, per tranſlationem ſic accipiendum eſt, quaſi dicat: Vineas illas odoris ſuauitate ſuperat botrus tuus. Sin vocabuli vim attendens dixit, Engaddi, quod quidem ſignificat oculus tentationis, ſic intelligendum eſt: In tentationibus etiam conſtituta, & à multis oppugnata, tuam ſentio ſuauitatem: & vineis hoc tempore floreſcentibus (allegoricè accipiantur) ſed in medio tentationum exiſtentibus (tentatio enim eſt vita hominis ſuper terram) ſuauem botri tui florentis odorem antepono. Qui ſi dum floret, tam eſt iucundus, qualiſnam fore putãdus eſt, cum ad maturitatem accedet? Quod ſi matureſcens eſt melior, qualiſnam erit, cùm plane iam maturus & coctus torcularibus ſubiicietur? Exiſtimo enim, eum pro ſpiritalium ætarum ratione aliis quidem floridum eſſe, aliis acerbum, aliis maturum, ſed à perfectis bibi. Calix enim eius inebrians perquam præclarus eſt. Pſal. 22.

Trium Patrum.

Botrus Cypri ſororis mea filius mihi in vineis Engaddi.

QVALIS eſt vua adhuc florens, quæ vinum cordi lætitiam afferens pollicetur: talis eſt mihi propter imperfectionem meam dilectus meus in vineis, hoc eſt, in variis rerum naturis, quæ perſpicuæ ſunt oculo tentationis (id enim eſt Gaddi) oculo nimirum rationis naturas rerum ac veritatem in omnibus explorantis. Hæc enim eas indagans tanquam florentem vuam, ex ipſis colligit veritatem, quæ veluti vinum quoddam à figuris mentem dimouebit, eùm diuerſas, quæ in mundo ſunt, rationes in ſe ipſa coactas amplectetur.

Pſelli.

Ex ſponſæ verbis quædam ſuperſunt, quæ quidem nunc pro viribus ſunt explicanda. ſic enim ipſos angelos alloquitur.

Botrus Cypri ſororis mea filius mihi in vineis Engaddi.

O præclaram progreſſionis ſponſæ mutationem! Quæ enim perſpicuè paulò ante ſimilis equæ dicta fuerat, nunc amicorum obſequio plane proficiẽs, ſe ipſam vt vitem fructiferam agnoſcit. Omnis enim anima pura, domini ſuccenſa deſiderio operum progreſſu fit omnia. Nunc quidem ſedes cherubim, nunc ſedes regis, nunc autem vitis fructifera in aula domini. Quod igitur puriter ſponſa dicit, hoc eſt: Sic agnoui ſororis meæ filium, id eſt, ſponſum, ſicut botrum, qui nobis diſtillauit muſtum æternitatis. Haud omnibus virtutes capeſſentibus animabus eſt maturus, ſed pro virtutum menſura iucunditatem ſuam ſubinde mutat. Aliis namque floret, in aliis nigreſcit, in aliis maturus eſt, in aliis plane coctus ac dulcis eſt. Sponſa igitur, dum florentem botrum ſe ferre dicit, oſtendit ſe nondum ad perfectionem perueniſſe. Aut tanquam florentis pulchritudinem exaggerans, ita, inquit, mihi floret Chriſtus & ſponſus, vt odoriferi botri iucunde florent in Gaddi: Quæ quidem regio vitibus abundans vuæ ſuauitate ceteris omnibus antecellit. Hæc anima caſta & pura cùm dixiſſet, ſponſus reſpondet, ita ſponſum alloquens.

Ecce pulchra es propinqua mea, ecce pulchra es: oculi tui columba.

QVAMADMODVM qui aurum tractant & elaborant, quos aurifices appellamus, ſi aurum adulteratum velint expurgare, & purius atque ſplendidius reddere, ſępius illud in fornaces coniiciunt: ſic animas, quæ nigredinem contraxerunt, curat, expolitque Deus. Cùm enim prius ſponſam equæ comparaſſet, oſtendiſſétque eam adhuc humi repere, virginem ad hanc ſublimiorem virtutem incitauit: illa autem amicorum officiis verè proficiens fit ignea ſedes regis vniuerſorum. Deinde virtutibus rurſum altius prouecta, atque iterum ad purum ſponſum appropinquans, ab eo præclare commendatur. Ecce enim, inquit, pulchra es propinqua mea: & pulchritudinis laudem ingeminans, ecce, inquit, pulchra es, ô virgo. Iucundis enim es oculis prædita columbæ virginis, cùm oculos tuos ab errore auerteris, & eos in me creatorem tuum intenderis. Columbæ autem oculos memorat, vt purum virginis obtutum ſignificet. Tam mundos enim oculos habet, vt puriter pulcherrimum ſponſum aſpiciat.

Theodoreti.

HIS dictis à ſponſa, ſponſus eam rurſus alloquitur, Ecce, inquiens, pulchra es propinqua mea: ecce pulchra es: oculi tui columbæ. Eius iterum laudat pulchritudinem, & formam admiratur, ac decore ipſius dupliciter obſtupeſcit. In primis autem oculos ipſius commendat dicens: Oculi tui ſicut columbæ, hoc eſt, ſpiritales. Nam ſub columbæ ſpecie deſcendit Spiritus ſanctus, & in ſponſo inhabitauit. Iccirco non ait: ſicut ipſius columbæ, ſed ſicut ipſæ columbæ, id eſt, ſpiritales, diuina gratia pleni, ab omni caligine liberi, reuelata facie gloriam domini contemplantes, in eandem imaginem transformati à claritate in claritatem tanquam à domini ſpiritu; vt poſſint dicere: Nobis autem Deus reuelauit per ſpiritum ſuum. 1. Cor. 3.

Trium Patrum.

SIC igitur ſponſam actionis puritate præſtantem, & contemplationis luce ſplendentem ſponſus aſpiciens alloquitur: Ecce pulchra es propinqua mea: ecce pulchra es. oculi tui ſicut columbæ. en formoſa exiſtis; quia particeps es pulchritudinis meæ: quoniam priſtinæ incredulitatis turpitudinem abiecisti: & imitatores meos apoſtolos imitando ad me per virtutem appropinquaſti. Ecce decora es, quippe quæ ab angelis meis ſpecies tuas, quæ in mundo ſunt, didiciſti, atque ita cognitione etiam & ſcientia es exornata. Mentis enim oculi tui ſpiritales rebus ſenſui iucundis minimè decipiuntur, ſed in iis tanquam in ſpeculo reconditas pulchritudines intelligibiles contemplantur.

Theodoreti.

A Rvrsvm ſponſa reſpondens ait: Ecce pulcher nepos meus, & plane decorus lectus noſter vmbroſus. Tigna noſtra cedri, laquearia noſtra cupreſſi. Hactenus ſponſi fragrantiam ſponſa ſuſpexit: nunc autem oculis illuminata, quos ſpiritales & ſicut columbæ gerit, eius etiam pulchritudinem admiratur, pulcher, inquiens, & decorus nepos meus. Lectum verò, vt arbitror, appellat diuinam ſcripturam, in qua & ſponſus & ſponſa conquieſcentes mutuo ſpiritali conſuetudine coniunguntur. Ac ſponſus quidem præbet verbi ſemina. Sponſa autem illa ſuſcipiens concipit, & fert in vtero, & parturit, & clamat cum propheta: *Eſa. 26.* Propter timorem tuum, domine, in vtero concepimus, & parturiuimus, & peperimus ſpiritum ſalutis tuæ, quem geſtauimus ſuper terram. Porrò lectum vmbroſum, vt à ſpiritus gratia protectum, & ab ardore peccati defenſum vocat. Quod enim nubes erat Iſraëli, id nobis eſt ſpiritus auxilium. Ideo ad lectulum adiungit, vmbroſum. Tigna domus noſtræ, cedri. Laquearia noſtra, cupreſſi. Hæc arborum genera poſuit, quoniam cedrus incorruptione, cupreſſus odore præſtat: B vtrumque autem in diuina ſcriptura licet inuenire, quæ quidem nobis non modo lectus eſt, ſed etiam domus, & menſa, & cibus: nec ſolum odoris ſuauitatem ſuggerit, verum etiam incorruptionem, & veritatem, & immortalitatem pollicetur. Si quis autem ædes ſponſæ, quæ vbique gentium in mari terráque ſunt, eccleſias velit intelligere, à veritate non aberrabit: vt cedri & cupreſſi allegoricè accipiantur, ac tigna quidem cedrina præſtantiores viros ſignificent (tigna enim faſtigium ſuſtinent) laquearia verò inferiores. Sponſus à ſponſa ita laudatus declarat, eam nondum ipſius pulchritudinem ſpectaſſe, ſed adhuc in vmbra pulchritudinis immorari.

Trium Patrum.

A o hæc ſponſa, cùm teſtimonio ſponſi ſpiritales habeat oculos, qui decipi nequeant, ſed quod verè pulchrum eſt, vnde ipſa quoque fit pulchritudinis particeps, conſpiciant, Ecce, inquit, es pulcher, ſponſe mi. Tu ſolus videlicet, iure pulcher dici potes, dilecte mi, cuius participatione pulchra ſunt pulchra. Pulcher, inquam, in- C acceſſa naturæ pulchritudine. Sic igitur pulcher, ad lectum noſtrum vmbroſus, in natura noſtra nimirum, in qua tanquam in lecto quieſcens tu Dei & patris lucidiſſimus, & ſine vmbra radius, per vmbram aſpiceris, tanquam in imagine exẽplar. Quoniam & domus tua nos, eccleſia nimirum, quæ in te credit, ſumus. Tigna noſtra cedri, hoc eſt, pietatis & religionis dogmata, quæ tanquam tigna domum, hoc eſt, fidelium eccleſiam continent, & quaſi cedri: fortiter cõſtituta ſolida in Chriſtum fide innituntur: neque eccleſiam aſſiduis hæreſium & tentationum motibus, veluti variis vehementium imbrium atque ventorum incurſibus oppugnatã labefactari ac ruere patiuntur. Laquearia noſtra cupreſſi. Laquearia variam tecti continent pulchritudinem, quæ conſtat ex concinna & fabrefacta cõtignatione tabularum, quæ quidem ſi ex cupreſſo confectæ ſint, tum bene olent, tum putredinem nõ admittunt. His virtutes ſunt ſimiles, quibus perturbationum & vitiorum corruptionis expertibus exurnatur eccleſia, earúmque fragrantia ſpiritali conſperguntur, A qui animæ ſenſus habent exercitatos.

Pſelli.

Sponsam purus ſponſus laudauit: quem nunc viciſſim ſponſa commendat, Ecce inquiẽs, pulcher es nepos meus, natura, inquam, es pulcher. Ecce formoſus es, ac plane decorus & tu, ſponſe mi. Ac quemadmodum gemina ille laude ſponſam extulit: ſic illa duplici laude ſponſum effert. pulcher, inquiens, es ſponſe, atque formoſus. Nepotem autem ſponſa dominum appellat, eam innuens partem ipſius, per quam illi propinqua eſt, quę pertinet ad humanitatem, quam quidem infra planius explicabit. ſponſum enim ſpõſa viciſſim laudans, ſic ad eum ſtatim dicit: Ad lectum noſtrum vmbroſus. Ad infimum, inquit, lectum noſtrum ſic acceſſiſti, vt debita opera diuinitatis fulgorem obumbrares. Niſi eam tu iis rationibus, quæ tibi ſoli cognitæ ſunt abſcondiſſes, diuino ſplendore fortę conſumpti eſſemus. Quod quidem totum, verbo diuinitatem celante, factum eſt. Cum enim amici, qui ſponſam deducebant, vt ſupra declarauimus, ex argentea auream reddidiſſent, & tanquam lectulum regium B purpura ornatum inſtruxiſſent, in eo rex accubuit. Itaque ſponſa admirabunda ſic eum alloquitur: Ad lectum noſtrum, vmbroſus, vt libuit, acceſſiſti. Verum, quæ deinceps in canticis ſequuntur, audiamus. Pergit enim adhuc ſponſa ſponſum alloqui, tigna, inquiens, noſtra cedri: laquearia cupreſſi. Quando nunc ad nos, ô ſponſe, veniſti, nullos amplius horrendos imbres, nullos torrentium impetus, nullos furentis boreæ flatus extimeſcimus. Me enim, quam tibi domicilium eſſe voluiſti, præclare in te, ſponſe, exædificaſti, qui verè lapis es pulcher, & vitæ petra. Cedrina ſunt tigna noſtra, cupreſſina laquearia. Quoniam hic domus eſt facta mentio, de tignis etiam & laquearibus loquitur. Quæ quidem omnia tu pro virtutibus accipe, quibus eam, verbum adueniens, aduerſus ventos, & imbres, & flumina, id eſt, contra tentationes communiuit.

Theodoreti.

Ego enim, inquit, flos campi, lilium conuallium.

C Hvmanam, inquit, pulchritudinem meam (nam Deum nemo vidit vnquam) aſpexiſti. Ego enim flos campi factus ſum, hoc eſt, terrenum corpus aſſumpſi. Et cum æternus, & excelſus, immò verò, immenſus eſſem, lilium ſum factus, non mõtium, neque collium, neque camporum ſimpliciter, ſed conuallium. Non enim viuentibus modo ſalutẽ, ſed mortuis reſurrectionẽ nunciauit, deſcẽdens in inferiores partes terræ, vt impleret omnia. Iccirco ſe campi florem appellat, & lilium conuallium, id eſt, mortuorum, quibus à morte in vitam reditum & promiſit, & præſtitit.

Trium Patrum.

Ego flos campi: lilium conuallium.

Ego quidem eccleſia ex Iſraëlitis, & ex gentilibus congregata, quantum pertinet ad Iſraëlitas, qui per legem & prophetas ab incredulitate & malitia ante purgati, atque inſtar cãpi exæquati, haud ita multum ab honeſto diſtabant, pluuia cœleſtis cognitionis irrigata, virtutibus florui. Quantum autem attinet ad gentiles, qui per

inſidelitatem naturali æqualitate priuati, & vitiorum turbine depreſſi erant, veluti lilium ex imo in ſublime conſurgens, & ab radice ad idoneam magnitudinem per calamum aſcendens, ne vallium profunditate abſcondatur, ſed excelſam pulchritudinem ſuam præferat, fide in Chriſtum innitor, & per purgationem ex confuſione vitiorum emerſi, atque in contemplationis faſtigio, virtutum decore ſum exornata.

Pſelli.

T s m p v s iam eſt, vt quæ deinceps ſponſa dicit, audiamus.

Ego autem flos campi: Lilium conuallium.

O præclaram puræ virginis progreſſionem. Ecce enim te ipſam cum eximium totius campi, naturæ humanæ, florem, tum diuinum conuallium lilium agnouiſti. Omnis enim profecto anima vitæ probitate, ac virtutibus florens, atque excellens, nec mundi ſolicitudinibus vllo modo ſuffocata, redolet. Cuius quidem rei teſtis eſt Chriſtus ac ſponſus, qui ſponſæ ſermonem, vt ordine inuenies, ita confirmat.

Sicut lilium in medio ſpinarum, ſic propinqua mea in medio filiarum.

R a c t e, inquit, de te locuta es, ſponſa. Sic enim inter animas, quæ curarum & ſollicitudinum ſpinis ſuffocantur, vt odorifera roſa floruiſti. Hanc autem ſororem verbum ac ſponſus vocat, quoniam diuinæ obtemperat voluntati. Eos enim in Euangeliis fratres, & propinquos, & amicus appellat, qui patris ſui voluntati parent.

Theodoreti.

D e i n u a, cum ſe his nominibus appellaſſet, ſic ait ad ſponſam.

Sicut lilium inter ſpinas: ſic propinqua mea inter filias.

Q v a n t v m ſpinis lilium præſtat, tantum forma tu filiis antecellis. Dicuntur autem filiæ, quia vocatione dignæ ſunt habitæ. Sed quo minus electæ ſint, ipſarum culpa factum eſt. Multi enim, inquit, ſunt vocati, pauci vero electi. Hoc
Eſa. 35. autem nomine ſponſam vocat etiam Eſaias propheta, Lætate, inquiens, deſertum ſitiens. Exultet ſolitudo, & floreat quaſi lilium. Deſerta enim, & ſolitaria, atque infructuoſa, & arida erat ſponſa, nec lectum vmbroſum habebat, ſed ardebat ſiti ſponſi ſui, atque ideo clamabat: oſculetur me oſculis oris ſui. Quod quidem videns propheta, erat enim ſpiritalis, Lætare, inquit, ſterilis ſitiens, exultet ſolitudo, & floreat ſicut lilium. Ob id & ſponſus ad eam, ſicut lilium, inquit, inter ſpinas, ſic propinqua mea inter filias. Videmr autem hoc loco hæreticorum eccleſias propter vocationem non propter electionem ipſarum, filias appellare. Atque illas quidem ſpinis, ſponſam autem odorato lilio comparat. Lilium enim cum exteriori decore ſplendet, tum aureum intus floſculum continet. Talis eſt anima iuſtitiæ ſplendore circumdata, & ſpiritalem ſapientiæ cognitioniſque donum in intimis penetralibus geſtans.

Trium Patrum.

I t a q v e ſponſus lilio ſponſam ſimilem dicit, vt quæ vitæ ſpinis non ſuffocetur.

Sicut lilium, inquit, inter ſpinas, ita propinqua mea inter filias.

A E t hanc quidem lilio comparat, quoniam eorum, quæ ad victum pertinent, nulla premitur ſolicitudine, ſed rebus obuiis ſatisfacit corporis neceſſitati. Quod etiam in euangelus docens, de Matth. 6.
veſtimento, inquit, quid ſoliciti eſtis? conſiderate lilia agri, quo modo creſcunt: non laborant, neque nent. Oſtendit, eos, qui tranquillam & frugalem viuendi rationem propter regnum cœlorum complectuntur, liliis eſſe ſimiles, quæ naturalis gloriæ nitore Salomonis purpuram ſuperant. Animas verò carnis voluptatibus effeminatas, ac propterea diaboli filias, vt in euangelus rurſum declarat, vos, inquiens, ex patre diaboli eſtis, ſpinis aſſimilat, quia omnem curam & ſolicitudinem in eas conferunt res, quæ ad vitam hanc ſpectant, vt vndique voluptatum materiam aucupentur. Cùm enim omnem ſuam ſpem non in eo, qui ſapientia ſua cuncta moderatur, & rebus omnibus conſulit, ſed in ſe ipſis ſitam habeant, terrenis ſolicitudinibus ſuffocantur, nec perfectum fructum ferunt.

Theodoreti.

B S p o n s æ reſpondet Sponſus, & ait.

Sicut pomum inter ligna ſilua, ita nepos meus inter filios. In vmbra illius deſideraui, & ſedi: Et fructus eius dulcis gutturi meo.

M a g n a eſt inter pomum & lilium differentia. Hoc enim oculos tantum & odoratum oblectat. pomum autem & ſpectandi, & odorandi, & guſtandi ſenſus afficit voluptate, veſcum enim eſt, & eſui opportunum. Proinde ſponſa quidem lilium nuncupatur, ſponſus autem pomum. Hic enim editur, & ſponſæ fit cibus. Sponſa verò non comeditur, ſed odoris duntaxat habet ſuauitatem. Iccirco ait: ſicut pomum inter ligna ſiluæ, ita nepos meus inter filios. Filios hic (vt antea filias) nominat eos, qui cum facti ſint vocatione digni, ſe ipſos electione indignos præſtiterunt. Hos ſponſa lignis ſiluæ ſimiles dicit, & arboribus infructuoſis. At ſponſum appellat pomum, quud quidem & tactu molle eſt, & guſtu dulce, & odoratu ſuaue, & aſpectu iucundum ac venuſtum, & auditu amabiliſſimum: ſimul enim audiendo cunctos orationi ſenſus accommodamus. Talis eſt dominus noſter, & ſaluator, & ſpō-
C ſus, qui conuiuio ſuo ſenſus omnes noſtros explet ſuauitate. Sub huius vmbra ſedere ſe ſponſa dicit concupiuiſſe, & conſediſſe, ac mox fructum etiam eius decerpſiſſe, eúmque gutturi ſuo fuiſſe dulciſſimum. Ardentes malitiæ radios vitare ſtudet, ne iterum nigra fiat. Vmbra autem ſponſi ſunt ea, quæ nunc, vt beatus Paulus ait, in ſpeculo & in ænigmate cōſpiciuntur. Videmus, inquit, nunc per ſpeculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte: tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum. Ideo, in vmbra, inquit, eius cupiui, & ſedi, & fructus eius dulcis in gutture meo. Etenim ſub vmbra ſedens, fructum decerpo, & comprehendo. Et teſtes ſunt illi, qui initiati in ſpunſi membris oblectantur.

Trium ſanctorum Patrum.

Q v o n i a m per totum hoc drama ſponſus & ſponſa quaſi mutuis cantibus ſe viciſſim celebrant, aſſiduis amoris ſignificationibus oſtendētes, alterum alterius ardere deſiderio, ita rurſus ſponſa ſponſum alloquitur: Sicut pomum inter ligna

ligna ſyluæ,ſic nepos meus inter filios. Certè ſicut pomum tum ſpecie decora,tum odore ſuaui, tum guſtu dulci, ac propterea hominibus ad edẽdum vtili, inter arbores huius qualitatis expertes excellit,in ſilua,quæ nemoroſa eſt,& fructum ad veſcendum non hominibus, ſed beſtiis idoneum ſuppeditat: ſic dilectus meus inter hominum filios præſtat. Pulchritudine enim ſpecioſus eſt inter filios hominum,non ſolum vt Dei filius vnigenitus,& verbum, verùm etiam vt inter homines ſolus ſine peccato. Odore autem iucundo fragrans propter ſpiritalia gratiarum munera, quæ in ſe credentibus dilargitur, ex quibus ſenſum ipſius percipimus. Guſtu verò ſuauis eſt. Guſtate enim, inquit, & videte, quoniam ſuauis eſt dominus. (Pſal. 33.) Nam mellis dulcedo illis ſolum, qui guſtauerunt, cognita eſt. Quamobrem & hominum cibus eſt,qui vitam eis tribuit ſpiritalem. At cæteri hominum filij, quia omnes peccauerunt, & diuina gloria priuati ſunt, ad ſiluæ ſimilitudinem luxuriant, & belluinis voluptatibus nutriuntur. Iccirco,in vmbra,inquit,eius cupiui, & ſedi. Vmbra omnino Chriſti, eſt Chriſtiana reſpublica, in qua qui deſiderio eſt confirmatus,cupidinum æſtu non comburitur, ſed ſub ea protegitur. Et fructus eius dulcis gutturi meo. Fructus autem ipſius, eſt fructus ſpiritus, qui eſt, vt magnus inquit Paulus, caritas, gaudium, pax, patientia, (Galat. 5.) longanimitas, bonitas, benignitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas: quorum dulcedinem ſentiunt illi, qui experiuntur. nihil enim gaudio ſpiritali, & tranquillitate, & caritate dulcius. At guttur, quod fructus ſpiritalis dulcedine fruitur,eſt vis animæ ratione prædita, ſine qua verbum non admouetur, quemadmodum nec cibus ſine gutture.

Pſelli.

HAS laudes ſponſa cum audiuiſſet, quibuſdam ipſa quoque ſponſum laudibus extollit. Dominum enim hiſce verbis alloquitur: ſicut pomũ inter ligna ſiluæ: ſic nepos meus inter filios. Quemadmodum, inquit, inter omnes hominum animas,quas,ô verbum & ſponſe,filias appellaſti, ego ſola ſum tãquam lilium in germine: ſic etiam tu arcana ratione cœlos inclinans, & deſcendens ſuper terram in hanc vitam mortalem,& carnem noſtram aſſumens, in hac ſiluare inter filios hominum conſpicuum præbuiſti, tanquam pomũ ſuauiſſimum,& guſtu iucũdiſſimum. Cur autem verbum appellat pomum? Quia multiplici gratia hic fructus eſt præditus. Etenim ſi fortè à quopiam comprimatur, liquorem ſanguineum, & aqueum emittit, & proinde innuit fontes illos ſalutares, qui ex latere verbi & ſaluatoris emanarunt. O puræ virginis prudentiam admirabilem. ſapienter enim ipſum verè pomum dixit eſſe. Nam omnis profectò anima humana,licet virtutum præſtantia ad angelos accedat, flos tantummodo,& lilium conuallium iudicatur, non alens agricolam, neque enim herba alit, ſed ſeipſam ſpeciei pulcbritudine exornans. Etenim lucrum ex nobis non quærit agricola, vt quodam in loco ſponſum ipſum alloquens,oſtendit Dauid: Deus, inquit, meus es tu, quia bonorum meorum non eges. At Chriſtus agricola ſponſúſque noſter, cum carnem humanam induens, verè pomum euaſerit, tres noſtros, eóſque præcipuos ſenſus oblectat, viſum, odoratum, atque in primis guſtum. (A) Aſpectu enim ſanè quàm decorus eſt, quippe cum ſit omnium,qui in terra nati ſunt,ſpecioſiſſimus, reſpicientéſque ſe, clariſſimos reddat. Olfactu autem periucundus, eſt enim vnguento plenus, immo vnguentum ipſum, quod deſcendit in barbam Aaron. Guſtatu verò quàm ſuauiſſimus,guſtantibus enim ſe vitam tribuit immortalem. Nam qui dignè manducat corpus eius, vt ipſe ait, vitam verè æternam poſſidebit. Ac de propoſito huius carminis hactenus. Ad reliqua Canticorum explicanda pergamus. Sponſa de verbo diuino,in vmbra,inquit,eius deſideraui,& ſedi; & fructus eius dulcis gutturi meo. Huius, inquit,admirabilis vitaliſque pomi ſæpenumero vmbram aſpicere concupiui, cum ardor tentationum me vehementer exureret. At ecce in ea iam conſidens oblector, & gaudeo, atque ardorem tentationum decliuo. Quandoquidem me in omnibus mandatis domini meditantem verbum ac ſponſus meus dulciſſimus diuinis ſuis obumbrans alis procul auertit tentationum faces. Hæc cum veluti lætabunda protuliſſet, ad (B) amicos ſponſi conuertit ſermonem ſuum, hortatúrque illos, vt progrediantur, & ad formoſum ſponſum accurrant. Sed verba ipſius mihi ſunt expendenda.

5 *Introducite me in cellam vinariam: ordinate in me caritatem: Fulcite me vnguentis: ſtipate me in pomis, quoniam ego amore ſum vulnerata.*

SITI vrgeor, inquit, ad ſponſum meum, ad vitæ botrum illum maturum,atque diuinum,per crucis mortem dulcedine fluentem. Quamobrem in huius cellam me quoque introducite, vt pure ſponſi pulchritudinem conſpicata, amoris ignem erga illum adaugeam. Adhuc autem ad maiora contendo. Hæc ad Angelos loquitur. Fulcite me vnguentis: ſtipate me in pomis. Quãdo, inquit, dilexit me abiectam admirandus ille, & metuendus, atque pulcherrimus ſponſus, ad eius me caritatem, vos qui verbi & ſponſi amici eſtis, incitate: qui prius mihi adhibuiſtis aurum, nunc autem adhibete vnguenta, quæ omnem arceant fœtorem peccati, ne amplius aberrem, aut rurſus è via declinem. Tu verò per amicorum vnguenta virtutes intellige. Sed pomis præterea (C) flagitat, vt conſtipetur. Amicos enim alloquitur anima, modo vt ſponſa, & virgo nuptialibus veſtimentis exornata: modo vt lectus auro ſplendidus: modo vt diuinum ſolium. In vna enim profectò, eadémque anima puriſſima Chriſtus & ſponſus nunc quieſcit, nunc ambulat, & ſedet ſæpiſſimè. Quæ quidem omnia indicat pomorum conſtipatio. Prorſus autem flagrat ſponſa, ac planè ardet deſiderio ſponſi, qui dicitur pomum è ſilua, cupitque illum ſemper hæc ſibi eſſe omnia, cibum, deliciáſque, & vmbram, & ſtipationem, & tectum: quemadmodum & ipſa erga illum hæc eſt vniuerſa: ſponſa nimirum, & ſedes, & cubile, & domus. Tum aſſiduæ flagitationis ſuæ cauſam Angelis explicans, ego enim, inquit, amore ſum ſauciata. Ego veſtram opem imploro. Totam domum meam pomis conſtipari cupio. Quoniam ſagitta amoris iſtius confixa ſum. Per amorem intellige patrem, qui nullum habet principium: Per ſagittam verè electam verbum & ſponſum. Hanc enim in eos, qui ſaluantur, conijcere conſueuit.

Theodoreti.

Introducite me in cellam vini: ordinate in me caritatem.

CELLAM vini, vt arbitror, diuina vocat torcularia, de quibus Propheta ait: Quàm dilecta tabernacula tua, domine virtutum. *Pſal. 83.* Concupiſcit, & deficit anima mea in atria domini. Cum enim pſalmum: Pro torcularibus: inſcripſiſſet, hæc verba ſubiecit, vt doceret, torcolaria ſe Dei eccleſias appellare, in quibus ſpiritale vinum tanquam prælis expreſſum piorum animas lætitia perfundit, vt patet ex illa prophetia: *Pſal. 35.* Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Ideo ſponſa in cellam ipſius vinariã ingredi concupiſcit: Et ſpooſi miniſtros cohortatur, ordinate, inquiens, in me caritatem, hoceſt, docete me caritatis rationem ac modum: ne patrem, aut matrem, aut agrum, aut vineam magis, quàm ſponſum diligens, ſponſo videar indigna. Sic enim ipſe ſententiam tulit; Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non eſt me dignus: & qui amat filios, aut filias plus quàm me, non eſt me dignus. Vetus etiam lex, quæ data fuit Adam, *Gene. 2.* talia protulit: Quamobrem relinquet homo patrem, & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſoæ, & erunt duo in carne vna. Ordinate ergo in me caritatẽ, vt ſponſo coniungar meo, eúmque & patri, & matri, & ceteris rebus anteponam. Fulcite me vnguentis, id eſt, confirmate me, & commooite ſponſi ſuauitate, ne qoid me concutiat, & labefactet. Fragrantia illa aſſiduè me cumulate, ne ſpõſi obliuiſcar, & ad alia aberrem. Malis, hoc eſt, ſpõſi fructibus me conſtipate, vt ſob vmbra illius ſedens & voguentis eius delibuta, fructúque conſtipata, perpetuam ipſius memoriam conſeruem. Illius enim amore ſum ſaocia. Eſt enim ſagitta electa, quæ animas, quas petit, transfigit.

Trium Patrum.

ITA quidem ſponſa cognitam ſponſi pulchritudinem, ſuauitatem, domum, dulcedinem prædicat. Miniſtros autem ſpiritus, in miniſterium miſſos, propter eos, qui ſalutis hereditatem ſunt adepturi, rogat, vt ſibi præſto ſint, ad perennem fruitionem aſſeqoendã, introducite, inquiens, me in cellam vini, hoc eſt, docete me diuinas incarnationis ratiooes. Deum enim verbum appellat vinum, quod animas guſtantium lętitia afficit, ad diuinitatémque perducit. Huios cella caro eſt ab ipſo aſſumpta: quam quidem in cellam eccleſia introducitur, vna caro cum Chriſto futura. Sic enim Apoſtolus locum illum: Et erunt duo io carne vna: interpretatur, ego autem, inquit, dico, in Chriſto & in eccleſia. Fidelium enim eccleſia, dum carnis & ſanguinis Chriſti particeps, atque vnum cum ipſo corpus efficitur, incaroationíſqoe rationes ab Angelis diſcit, atque eas moribus comprobat, in vini cellam ingreditur. In me introducta ordioate caritatem, illam ſcilicet diuinę gratiæ communionem, qua vos ordine fruimini, in me quoque fideles ſingolos pro cuiuſque ratione diuinis myſteriis inſtituentes, ordinate. Fulcite me vnguentis: ſanctiſſimi ſpiritus donis, vnguentorum inſtar fidelium animas odoris ſoauitate cooſpergentibus me corroborate, & corporis imbecillitate labantem in diuina pietate confirmate. Stipate me in pomis: implete me Dei cognitione in diuinis ſermonibus, qui pomorum inſtar gutturi meo dulcedinem afferunt. Hæc autem à vobis peto, quia amore langueo. Quia ſcilicet non timore, ſed amore incitata (caritas enim foras mittit timorem) cum Chriſto per fidem cooiuncta ſum. Nam vt ante pœuatum formidine purgata, deinde futurorum bonorum ſpe illuſtrata, ita nunc caritate commota feſtinat per ſanctos Angelos ad perfectionem adduci. Quamobrem ait.

Læua eius ſub capite meo: & dextera illius amplexabitur me.

COMMINATIO ſuppliciorum, quæ à ſiniſtris conſtitutos manent, ſub capite meo, ſub ea videlicet parte, quæ vt caput io corpore, ſic ipſa in anima principatum obtinet, mente nimirum ſenſus ipſi ſubiiciente. Itaque dextera illius, vt ſpero, iam amplexabitur me. Promiſſio ſcilicet bonorom, quæ à dextris collocati ſuſcipient, regnum vtique Dei in ſeculo futuro me complectetur, qood cùm oec temporis initium oec finem habeat, mihi tamen & principium & finis inoenitur, quippe quæ & ortus initium nacta ſim, vt regni cœleſtis cernam hereditatem, & in eo tandem propter bumanitatem illius, tanquam fine ac termino circumſcripta, procul ab omni mutatione conquieſcam.

Pſelli.

His rurſus ſpooſa ſubiicit quædã verba quemadmodum ordine reperies. Sunt aotem hæc.

Læua eius ſub capite meo: & dextera illius amplexabitur me.

VARISTAS hæc in res incorporeas cadit. Ecce enim quæ paulo ante mirabili ſagitta ſaucia erat, nunc ſagitta fit in manibus iaculantis. Id quod animæ contigit Pauli vulneratæ. Siquidem & ille ex infideli factus fidelis à Chriſto verbo & ſaluatore, confeſtim veluti ſagitta miſſus eſt à diuino ſpiritu in genteſ remotas atque in errore demerſas, vt prædicationis & doctrinæ verbo aoimas aberrantes in viam vitæ reduceret. Hæc mea qoidem ſententia, Stephephore, ita ſe habẽt. Te verò minimè mooeat, qoòd cuius ſiniſtra ſub capite ſponſæ ſit, vt ipſa ait, eios dextera illam complectatur. Quandoquidem ad ſimilitudinem volantis ſagittæ emiſſa fuiſſe dicta eſt.

Theodoreti.

Læua eius ſub capite meo: & dextera illius amplexabitur me.

CAVENDUM eſt, oe rurſum, læuam & dexteram audientes, in opinioues corporeas incidamus, Etenim de ſapientia, quæ habitus eſt, non autem ſubſtantia, loquens Salomon, Longitudo, *Prouerb. 3.* inquit vitæ, & anni vitæ io dextera eius: in ſiniſtra autem illius diuitiæ & gloria. & de amplexu in Prouerbiis ita dictum eſt illud: Dilige eam, & *Ibidem.* conſeruabit te: Arripe illam, & exaltabit te: Honora illam, vt te complectatur. Ex his locis diſcamus etiam ea magis ſecundum ſpiritum intelligere, vt amplexum, diuini verbi & piæ animæ cõiunctionem credamus eſſe. Læua autem & ſioiſtra à nobis ſumptum conſideremus. Quod qoidem ne ſine contemplatione prætereamus, animaduertendum eſt, Deum vel beneficia conferre, vel ſuppliciis afficere, pro cuiuſque meritis. Pro dextera igitur beneficium, pro ſiniſtra ſupplicium intelligamus. Læua eius, inquit ſponſa, ſub capite meo: hoc eſt, ſuppliciis altior ſum,

ſum, neque illis ſubiicior, quia cum ſponſo coniuncta ſum, atque illum ſtudioſè obſeruo. Dextera illius amplexabitur me, id eſt, beneficiis me ſuis exornabit, ac veluti amplectens, & comprehendens, & deſiderium meum explens me illis cumulabit. Hoc autem & beatus Paulus oſtendens, ſic inquit, ſemper cum domino erimus. At-

A que vtinam nos quoque vltricem eius potentiam minimè experiamur, ne ſupplicia, quæ comminatur, deguſtemus: ſed donis & muneribus, quæ pollicitus eſt, perfruamur per gratiam atque benignitatem ipſius ſponſi Chriſti domini noſtri, cui gloria, & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS, IN CANTICA CANTICORVM INTERPRETATIONIS.

LIBER SECVNDVS.

Adiuraui vos, filiæ Hieruſalem, per potentias & fortitudines agri, vt ſuſcitetis, & excitetis caritatem, donec voluerit.

QVI Corporum amore capti ſunt, eorum vt ipſi potiantur ſoli, ſtudioſè curant, ab amatiſque æmulos totis viribus conantur arcere: at qui ſpiritus amore ſunt inflammati, Deique tenētur deſiderio, eadem flamma omnes vt homines incendātur, exoptant. Quamobrem & in Cantico canticorum cùm ſponſa ſponſi complexum expoſuiſſet, Læua, inquiens, eius ſub capite meo: ſubieciſſétque: & dextera illius amplexabitur me: ſe in ſponſi deliciis ſolam verſari non ſuſtinet, neque ſatis eſſe putat, ſi ipſa ſola ſacris illis complexibus perfruatur: ſed omnes inuitat adoleſcentulas, neque tantum inuitat, ſed cogit, ac iuriſiurandi obſtringit neceſſitate, vt ſuſcitent, atque excitent caritatem, quoad ſponſus ipſe voluerit. Has autem appellat filias Hieruſalem, cœleſtis illius nimirum, de qua beatus Paulus, Quæ autem ſurſum eſt, inquit, Hieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater omnium noſtrum. Agrum vero mundum vocat. Sic enim & dominus in ſacris Euangeliis parabolam exponens, ager, inquit, eſt mundus. At potentias & fortitudines agri, angelicas nominat poteſtates, quæ Dei iuſſu mundum obeunt: aut ſanctos Prophetas, & Apoſtolos, qui diuino repleti ſpiritu per vniuerſum vagantes orbem terrarum, Dei aduerſarios atque hoſtes dæmones expulerunt, pietatiſque ſurculos in animis hominum inſeruerunt. Cùm igitur ſponſa ſponſo frueretur, experimentóque delicias eius deguſtaret, exclamans, Adiuraui vos, inquit, filiæ Hieruſalem per potentias & fortitudines agri, vt ſuſcitetis, atque excitetis caritatem, donec voluerit. hoc eſt, ne caritatem erga Deum in vobis dormire patiamini, ſed eam ſuſcitetis, atque accendatis, & memoriam beneficiorum illius tanquam oleum ſuper effundatis: ne de vobis item dicatur: dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt. Niſi enim nunciaueritis de die in diem ſalutare eius, & memineritis mirabilium

B ipſius, quæ fecit, extinguetur caritas, & quodammodo intercidet. Oportet autem vos illam continenter accendere, atque excitare, & flammam eius ſublimem tollere, ac modum ipſius dimetiri ſponſi voluntate. Ne prius ergo hanc excitare deſiſtatis, atque ignem illius incendere, quoad ſponſus ipſam habere modum dicat. His ſimilia videntur ea, quæ à beato Paulo Corinthiis, & per Corinthios nobis omnibus ſcripta ſunt: Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, & confortamini, omnia veſtra in caritate fiant. (1. Cor. 16.) Atque in fine epiſtolæ, ſi quis non amat, inquit, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſit anathema. Ita amant, qui ſic ardenter amant ſalutis auctorem, vt non amantes eum, tanquam putrida ac fœtida corpora deteſtentur. Idem ſignificat beatus etiam Dauid, Nónne, inquiens, odientes te, domine oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? (Pſal. 138.) Perfecto odio oderam illos, & inimici facti ſunt mihi. At de illis, qui ſponſum diligunt, Mihi, inquit, nimis honorificati ſunt amici tui, Deus, nimis confortatus eſt principatus eorum. (Ibidem.) C Atque hac quidem ratione amicos ab amicis amandos eſſe ſancti viri didicerunt à rerum omnium Deo, qui primus Abrahæ, Benedicam, inquit, benedicentibus tibi: & maledicam maledicentibus tibi. (Gen. 12.) Inimicus ero inimicis tuis, & perſequar eos, qui te perſequuntur. Ex his locis didicit Dauid, illa dicere: & beatus Paulus eos, qui non amant dominum, anathemate deteſtari. Quapropter & ſponſa filias Hieruſalem obteſtatur, vt erga ſponſum, quoad ipſi libuerit, ſuſcitent, atque excitent caritatem.

Trium Patrum.

MAGISTRA animæ ad rudes, quæ inſtituuntur, adiuraui vos, inquit, filiæ Hieruſalem: Quo autem pacto adiuraui? ſponſi minas & promiſſiones, quæ auditores cogendi, non ſecus, ac iuſiurandum, vim habent, vobis proponens, vt ipſius ſponſi tantum metu ac deſiderio teneamini. Doceo autem omnino vos, quas genui in Spiritu ſancto, qui eſt viſio pacis, vtpote qui nos ducit in omnem veritatem, quæ verbum eſt, filius vnigenitus; à quo patri reconciliati ſumus. Hieru-

ſalem enim idem eſt, quod pacis viſio. Per potentias, & fortitudines agri, vt ſuſcitetis, & excitetis caritatem, dum ipſe voluerit. Hoc igitur pacto vos adiuraui, vt per animi potentias, & corporis ſenſus (animæ enim potentiæ in mundo, tanquam in agro, per ſenſus agunt) in vobis ipſis per virtutem ſuſcitetis, & magis ac magis per contemplationem excitetis caritatem; quæ quidem eſt ille, qoi pro ſalute noſtra mortem oppetiit, vnigenitus Dei filius & verbum: donec ipſi placuerit, viſiooe ſua nos dignas reddere, & per gratiam prouehere ad diuinitatem. Niſi enim caritate ſic affectæ fueritis, fruſtra vobis ſponſi minas & promiſſa propoſuero, cùm per illa, tanquam per iuſiurandum, timorem & deſiderium eius in vobis non excitarim, quoad ipſe, qui caritas eſt, quæ nonquam excidit, aduentu ſuo nobis immutabilitatem largiatur.

Pſelli.

VARVM tempus eſt, vt quæ ſequuutur in Canticis audiamus. Rurſus enim Angelos obſecrat & obteſtatur.

Adiuraui vos, filiæ Hieruſalem, per potentias, & fortitudines agri, vt ſuſcitetis, & excitetis caritatem, donec voluerit.

AGER tibi ſit muudus: Huius fortitudo poteſtas domini verbi ac ſponſi. Vos, inquit, qui ſponſi nuptiarum miniſtri eſtis atque amici, aſſiduis flagitationibus omiſſis, iureiurando precor ex animo, atque obteſtor, ne prius me decorare deſiſtatis, quàm partibus ac numeris omnibus ornatam, atque expolitam moribus reddideritis, & ſponſi voluntas expleta fuerit, cuius quidem hæc eſt voluntas vnica, vt homines peruelit omnes ſaluos fieri, méque planè mundam, ac diuino ſplendore illuſtrem eſſe. Sed orationis ſeriem contemplari pergamus.

Vox nepotis mei.

TANTVM abeſt, vt diuinitas comprehendi qoeat: vt licet virtutibus ſit quiſpiam omnibus exornatus, rectiſqoe viuendi rationibus ſublimis tollatur in cœlum, ac propterea ſe proximè ad Deum putet accedere, ab eius tamen natura is diſtare ſe ſciat quàm lõgiſſimè. Ecce enim ſponſa, quæ proficiendo, ad eam ſublimitatem progreſſa eſt, vt proximè ad ſponſum videretur acceſſiſſe, diuinitatis eſſentiam haud percepit omnino. Tu per vocem ſponſi oracula Prophetarum accipe, quæ arcanam verbi incarnationem prodiderunt. Quid autem deinceps dicat, eſt attendendum.

Ecce hic venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles.

CVM antea ſponſi vocem aodire ſe dixiſſet, iam, inquit, hic venit ſaliens ſuper montes. Scitè pura virgo philoſophatur. Nam verbum Dei, antequam deſcenderet in terram, præmiſit Prophetas, qui adoeotum ſoum, & diuinam incarnationem prænunciarent. Mox & ipſe de cœlo profectus eſt. Hæc igitur verba Canticorum innuunt diuini verbi incarnationem, per quam animas in tenebris conſidentes liberauit, iuſſu ſolo fugatis dæmonibus vniuerſis, qoos montes appellat, ac deinde colles vocat. Chriſtus enim edens miracula, atque integras dæmonum legiones eiiciens verbo ſolo, cunctos ſimul tum maiores tum minores in tartarum detruſit. Quid ſtatim ſponſa dicere pergat, expeodamus.

A *Similis eſt nepos meus capreæ, hinnulóve ceruorum in montibus Bethel.*

HÆC prope ſimile quiddam ſignificant iis, quæ dicta ſunt. Declarant enim, verbum & ſponſum expuliſſe dæmones, atqoe in tartarum detruſiſſe. Spooſum autem hinnulo ceruorum comparat virgo, ita dæmonas profligantem, vt hinnulus ſerpentes deſtruit. Hinnulus hic in mõtibus foueas habet. Mons enim Bethel cœleſte indicat domicilium. Caprea verò allegoricè vidẽtem ſignificat. Nã ipſe omnium corda intuetur.

Trium Patrum.

HOC autem pacto cùm diſcentes animas magiſtra ſponſa docuiſſet, vt tum pœnæ formidine, tum promiſſorum ſpe, virtutem excolentes, in ſe caritatem accenderent, eámque per contemplationem inflammarent, douec ſponſo placeret ad ipſas aduenire, atque eas in ſtatu immutabili cõſtituere: ne forte ſponſi aduentum tardius futorum exiſtimantes, excolendæ virtutis laborem detrectarent, illas coofirmat, vox, inquiens, nepotis mei. Nam dilecti vox præcurſor eſt, ille pœnitentiæ promulgator, diuinas inſtruens vias, ac diB rigens ſemitas. Voces ſunt minę, & promiſſiones, quæ partim auditores ad pœnitẽtiam impellunt: partim vias domini ex virtute conſtituunt, & rectas per cognitionem in ipſis faciunt ſemitas eius. Ecce hic venit. Venit profecto, ecce iam adeſt, ſi comminatiooes illius, atque promiſſa exaudientes à prioribus peccatis per pœnitentiam recedamus: & per ſpem fotororum bonorum illuſtremur. Venit autem ad nos, vt dictum eſt, præparatos: ſaliens ſuper montes, ſuper excelſa videlicet decreta diuinitatis ſuæ, ſublimis, quæ verticis montium inſtar obtinent. Ex affirmatiua enim ipſum theologia comprehendere conantes, in qua conſtitutus ex actu præcelſus oſtenditor, ex hac eum aſpicimus in negatiua theologia, quatenos eſſentia præſtantior eſt tranſiliens colles. Verùm colles item, vt eminentes ſunt, diſpenſationis oſtendont inſtituta, quæ ipſa quoque nequeunt comprehendi. Soper colles aotem, quantum ad cognitionem noſtram attinet, ſponſus tranſilit, dum ex eo, qoòd Deus eſt, videtur vt homo. Et ſaliens in id, quod homo eſt, cognoſcitur C vt Deus. Quod autem de ſponſo dixit, ſalire ſuper montes, & colles tranſilire: ſalire & tranſilire capreæ & cerui laſciuientis eſt proprium, quibus deinceps aſſimilans ſponſum, ſimilis eſt, inquit, nepos meus capreæ, hinnulóque ceruorum in montibus Bethel. Bethel autem ſignificat domum Dei, quæ eſt fidelium eccleſia. Cuius montes intelliguntur propter excellentiam ſanctiſſima vnigeniti diuinitatis atque humanitatis inſtituta. ſuper quæ hic ſponſæ dilectiſſimus ſaliens, vt ſupra diximus, atque tranſiliens more animalium prædictorum ſpiritales feras, quæ, veluti venenum, opiniones veritati contrarias, aduerſus eccleſiam iaculantur, ab ea procul repellit. Natura enim capreæ ac ceruo inſitum eſt, vt venenoſas beſtias inſectentur.

Theodoreti.

DVM hæc cum adoleſcentulis ſponſa diſſerit, eáſque ad caritatem ſimilem cohortatur, ſpõſum audit aduentantem, &, Vox, ioquit, nepotis mei. Sanctis enim illius ſermonibus aſſoefacta, vocem eius agnoſcit. Qoemadmodum & dominus *Ioan. 10.*
in

in ſactis euangeliis, oues meæ, inquit, vocem meam audiunt. Alienum autem non ſequentur, A quia non nouerunt vocem alienorum. Nouit ergo ſponſa vocem ſponſi: nouit, quid inter adulterum, & ſponſum interſit. atque adulteros quidem & lupos, & mercenarios auerſatur: ſponſi autem & paſtoris ſermonibus paret. Itaque, ſimulac aduentum eius præſenſit, clamans, Vox, inquit, nepotis mei. Et quietis impatiens, exurgit, atque obſeruat, & circumſpicit, atque ipſum aſpiciens, magna voce, Ecce, inquit, hic venit, ſaliens ſuper montes, tranſiliens colles. Similis eſt nepos meus capreę, & hinnulo ceruorum in montibus Bethel. Operæpretium eſt quærere, cur eum capreæ hinnuloque ceruorum ſimilem dicat: & quinam ſint montes Bethel, quid ſalire, quid tranſilire ſignificet, quid colles, & montes, in quibus hæc geruntur. Capream ex videndi acumine dorcadis nomine vocatam, ferunt. cernit enim quàm acutiſſimè. Aiunt & ceruos ferarum ſerpentium naturali quodam odio teneri, adeo, vt angues, & viperas, & alias eiuſmodi beſtias non aliter, atque herbas deuorent, cùm ex eo cibo nullo afficiantur incommodo. Proinde cùm dominus Chriſtus, quatenus B homo, ſit illa radix, quæ egreſſa eſt de radice Ieſſe, ſuper quem requieuit ſpiritus Dei, ſpiritus ſapientiæ, & intellectus: ſpiritus conſilij & fortitudinis; ſpiritus ſcientiæ, & pietatis; & repleuit eum ſpiritus timoris Dei: eum ſponſa propter eximiam oculorum aciem, ac perſpicacem intuendi vim, & futurorum prouidentiam capreæ ſimilem aſſerit. Ceruorum autem hinnulo ipſum comparat, vt qui capita draconum confregerit ſuper aquam: & qui capita draconis colliſerit: & tanquam gladius ſinuoſum anguem, & egredientem draconem, qui erat in mari, ſuſtulerit: poteſtatemque dederit diſcipulis ſuis calcandi ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici: quique peccatum non fecerit, ſed ſuſtulerit peccata mundi, eaque tanquam ſerpentes profligarit: At hinnulo cerui illum aſſimilat, quia non ſolum homo, ſed & filius hominis dicitur: nec leo tantum, ſed
Rom. 14. etiam catulus leonis. Accubans enim, inquit, dormiuit vt leo, & quaſi catulus leonis. Nec vero alienum eſt, à ſponſa illud ſignificari, quòd cùm paruula adhuc eſſet corporis ætatula, diaboli potentiam veluti ſerpentes quoſdam deuorarit, cùm C magos qui diaboli vates erant, confeſtim, vt natus eſt, ad adorationem protraxit. Porro inter animalia, quæ munda ſunt, caprea & ceruus numerantur in lege. Iam caprea prior, quàm ceruus nominata eſt, quia figuram obtinet fidei, propter excellentem in proſpiciendo vim oculorum. Credere enim oportet primum accedentem ad Deum, quòd ipſe eſt, & accedentibus ad ſe remunerator ſit. At ceruos quidem nominat diuina ſcriptura: Et nunc quidem inquit in 17. Pſalmo beatus Dauid: Deus, qui præcinxit me virtute, & poſuit immaculatam viam meam. Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum. Immaculata, inquit, facta eſt via mea, poſteaquam perfecti ſunt pedes mei, tanquam ceruorum. Potui namque calcare ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici. Nunc autem in Pſalmo 28. Vox, inquit, domini concutientis ceruos, & reuelabit condenſa. Ceruos hic vocat beatos Apoſtolos, quorum pedes ſpecioſi euangelizantium bona, vtpote conculcantes ſerpentes, qui hominibus inſidias ſtruunt, & mortē afferunt. per quos Apoſtolos reuelata ſunt condenſa ſiluarum infructuoſa: per quos in templo Dei omnis dicit gloriam. His haud diſſimilia pronunciat beatus Abacuc Propheta, Dominus Deus, inquiens, fortitudo mea, & ponet pedes meos quaſi ceruorum, & ſuper excelſa deducet me, vt vincam in cantico eius. Sed tempus eſt, vt ad propoſitum reuertamur. Ecce hic venit ſaliens ſuper montes, tranſiliens ſuper colles. Similis eſt nepos meus capreæ, aut hinnulo ceruorum in montibus Bethel. Docet hic ſponſa internecionem idolis illatam à ſponſo ſuo. Montes enim & colles vocat lucos & delubra dæmonum in montibus olim ſita & ædificata, ſuper quę verborum ſapientia, & miraculorum virtute ſaliens atque tranſiliens penitus euertit atque deſtruxit. Quem quidem ſenſum Symmachus magis perſpicuum reddit, interpretans ad hunc modum: Aſcendens contra montes, proſiliens aduerſus colles. His ſponſa rurſum ſubiicit.

En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos.

DOCET autem, quemadmodum ſponſus omni monte & colle humiliato, iuxta Eſaiam Pro- Eſai. 40.
B phetam, ad ſe, quæ humilis quondam erat, & valli comparabatur, accedit, impletque ſe, & redigit praua in directas, & aſpera in vias planas. Sibique tanquam ciuitati murum circumſtruit, ne ab hoſtibus diripiatur. Et tanquam vineæ, atque horto, Pſal. 79.
& viridario maceriem circumponit, ne à prætereuntibus viam vindemietur: neve ab apro de ſilua, vt prior illa, quæ ex Ægypto tranſlata fuerat, diſſipetur. Oſtendit ergo quemadmodum euerſis dæmonum templis & eorum, qui vocabantur dij, nemoribus, & lucis, & fanis (id enim per montes Bethel innuitur: nam Bethel ſignificat domum Dei: falſo autem, cùm dij non ſint, dij tamen ab impijs appellantur) ad ſe venit. Ac nondum quidem in thalamum ipſius ingreſſus eſt: ſed ſtans poſt parietem reſpicit per feneſtras. Feneſtras autem ſenſus vocat. Per ſenſus enim tanquam per feneſtras in animam influunt, atque ex illis viciſſim effluunt tum ea, quæ bona ſunt, tum etiam contraria. Quamobrem Hieremias Propheta, Hier. 9.
Mors, inquit, aſcendit per feneſtras. Nam qui vidit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Atq; ita mors per feneſtras ingreditur. Et qui prauū ſermonē ſuſcipit, is per feneſtras mortē admittit. At ſpōſa nūc decore ſpōſi per feneſtras fruitur. Sed quærēdum eſt, quo modo ſponſus per feneſtras, hoc eſt, per ſenſus noſtros reſpiciat. Cùm in lege domini meditantes die ac nocte diuinis ſermonibus oblectamur, & cum animi compunctione, & ſcientia, quę ſcripta ſunt, diligenter conſideramus, feneſtras aperimus, & ſponſi perſonam ſuſcipimus. Cùm autem alios diuinas ſcripturas interpretantes, ac de Deo diſſerentes, ſtudioſe audimus, per alias rurſum feneſtras ſponſus reſpicit, & propriam nobis oſtendit pulchritudinem. Non ſolas vero per feneſtras reſpicit, ſed etiam ex retibus deſpicit. Neque enim ſponſam ſuam dæmonum inſidijs decipi permit- Pſal. 90.
tit, & retibus comprehendi, ſed liberat eam de laqueo venantium, & à verbo aſpero. Et in ipſis tentationibus proſpicit per retia, ac ſponſam recreat oppugnatam, & ſenſum ipſius dirigit. Idque tam in veteri, quàm in noua ſcriptura ab vniuerſorum Deo factum eſſe licet inuenire, vt ab ipſo

homioes pij omnem conſolationem acceperunt. Cùm enim permiſiſſet, vt Sara raperetur à Pharaone, proſpexit per retia, & Abraham Patriarcham recreauit, retibuſque diſiectis prædam ipſi ſaluam atque integram reddidit. Capta iterum fuit ab Abimalech; & ruſum per retia proſpexit, & non ſolum prædam ſeruauit, verumetiam beneficio venatorem affecit. Idem & Iſaac præſtitit, & cùm eadem illi de Rebecca, quæ patri de Sara contigiſſeot. Idem præſtitit & Iacob. Cùm enim ſocer eius, vt ipſum comprehenderet, atque ſpoliaret, ardenti animo proſeqoeretur, per retia ſe illis proſpicientem exhibuit, ac Iacob quidem bono fortique animo iuſſit eſſe, Laban vero deterruit. Cûque rurſus fratris aduentum formidaret, apparuit ei, metum abſterſit, audaciamque ſuggeſſit. Nec noo & Ioſeph vendito, atque in ſeruitutem abducto, cùm in qua ſeruiebat domo, tum etiam io carcere preſto fuit, & vbique pet retia proſpiciens ſemper illum conſolatus eſt. Atqoe vt viros ſanctos, qui in medio interiecti ſunt, ſilentio prætercam, ne longior ſim, eodem modo ex retibus deſpiciens ſanctiſſimum conſolatus eſt Danielem, cùm leonibus ad deuorandum obiectus eſſet. Eodem modo cum beatis illis pueris in borrendam illam fornacem coniectis ſimul ingreſſus eſt. Eodem modo ſanctis Apoſtolis à Iudæis in cuſtodiam detruſis fiduciam ſuppeditauit, iuſſitque, vt pietatis verbum audacter promulgarent. Eodem modo poſtea beatum Paolum comptehenſum & mortem expectantem confirmauit, confide, inquiens, Paule, qoemadmodum enim Hieroſolymis de me teſtificatus es, ſic te oportet & Romæ teſtificari. Hoc & ſponſa innueos, ait. *Actu. 23.*

En ipſe ſtetit poſt parietem noſtrum, proſpiciens per feneſtras, deſpiciens è retibus.

Trium Patrum.

QVANUO capreæ & ceruo natoralis ea vis eſt, vt peſtiferas beſtias fugent: ecce, inquit, ipſe ſtetit poſt parietem noſtrum. Paries noſter eſt natura creata, poſt quam ſtetit, qui creatus noo eſt, ſed creator eſt omnium Deus verbum, vt rerum principium, quæ motum habent ad finem. Quanquam enim & prius eſt ipſe, vtpote initium & finis vniuerſorum, tamen quoniam ipſum ex fine nondum inuenimus: nondum enim in eo, qui finis eſt, & ab omni motu conquieuimus: poſt ſtare dicitur: proſpiciens per feneſtras. Feneſtræ autem ſunt ea, quæ naturæ creatæ ab increato communicata ſunt: per quæ ipſe ad eam proſpicit, dum prouidentia ſua cuncta moderatur, nobiſque (niſi feneſtras has aduerſus eum motionibus animi naturæ contrariis concludamus) proſpicit. Reſpiciens per retia, hoc eſt, inſpiciens per mutuam virtutum connexionem. Nam ſi feneſtras, quæ dictæ ſunt, habuerimus apertas illas quidem, ſed tamen ita mutuo virtutum, retium inſtar, rectè complicatarum contextu communitas, vt nulla ex volucribus, ex aëreis nimirū ſpiritibus nullus furtim ingrediatur, atque reconditum in nobis diuinæ diſciplinæ ſemen corrumpat: reſpicit in nos per hæc retia, ipſarum virtutum eſſentia, ipſe videlicet, qui factus eſt oobis à Deo ſapientia, & ſanctificatio, & redemptio, vnigenitus eius filius & verbum.

A

Ecce hic ſtetit poſt parietem noſtrum, reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per retia.

Pſelli.

Ecce, inquit, verbum & ſponſus venit, demigrans ex Bethel è ſuperna domo. Nondum autem ſub tectum introiuit: ſed foris ſtans poſt parietem, per feneſtras vult introſpicere. Tu autem mihi per parietem legem antiquam intellige, vmbram & errores hominibus iocientem. Per feneſtras vero, & retia, oracula Prophetarum. Nam ante diuini verbi incarnationem multifariam multiſque modis locutus eſt. Sed quid ſponſa deinde dicat, conſideremus.

Reſpondet nepos meus, & dicit mihi: ſurge, veni, propinqua mea, formoſa mea, columba mea.

QVONIAM, inquit, venit verbum & ſpooſus, qui Prophetis, tanquam feneſtris quibuſdam, vſus eſt, hoc primùm dixit introſpicite: Sorge de lapſu erroris, & tenebris, & ad me poriter accede, & mihi propinqua efficere. Hæc, inquit, prætet alia mihi dixit.

B

Ecce hyems tranſiit, imber abijt, receſſit ſibi: Flores apparuerunt in terra: tempus putationis aduenit.

QVONIAM, inquit, hatoram dæmonom, à quibus humana natura congelatur, & pigra, atqoe iners prorſus ad rectè agendum redditur, profligauit: atque ideo hyems caritatis abſceſſit, & grauis imber omnis abiit, ac deſfluxit: & iucundum veritatis exortum eſt ver: florere cœpit tellus, natura nempe humana. Tempus potationis iam venit. Legendi ſunt flores, ſi vis corollas ex floribus contexere. Homioum enim naturam, quam terram appellauit, idolis, & fraudi ceruicem inclinans, oullam virtutum ſpeciem præbuit: (id enim flos ſignificat) acerbiſſima ac vehementiſſima hyeme deceptionis in glaciem redacta, ac propemodum perdita. Quis enim ſe in tantis errorum tenebris, pietatis profeſſionem tueri, modeſtiam ſeruare, temperantiam amplecti, oſculari iuſtitiam vnquam ſperaſſet? At iam flores apparuerunt in terra noſtra. Surge igitur, & coronas tibi ex virtutibus texe. Ac florū teſtis minime reiiciendus eſt ille præcurſor gratiæ, pœnitentiam, inquiens, agite: qui multos ex Hebræis baptizauit, cùm videret eos florentes in confeſſione. Huc enim ſpectant ea verba Canticorum.

C

Vox turturis audita eſt in terra noſtra.

VOX enim clamantis fuit præcurſor iſte, qui paſſeri, turturi, dexteræ comparatur.

Ficus protulit groſſos ſuos; vineæ florent: dederunt odorem.

EVNUXM hæc forte ſenſom habent cum ſuperioribus. Ficum enim rurſus intellige naturam homanam: groſſos, inferiores virtutes: vites florentes, animas, quæ in recta viuendi ratione ac via progredi iam cœperunt.

Surge, veni propinqua mea, formoſa mea, columba mea.

Theodoreti.

TESTIMONIO ſuo ſponſæ pulchritudinem ſponſus commendat: nec formoſam ſimpliciter eam vocat, ſed formoſam ſuam: vt doceat, eam ſibi admodum placere. Appellat autem ipſam & columbam,

columbã, hoc nomine ſpiritus gratiam innuens. Nã ſub colũbæ ſpecie deſcendit ſuper eum ſpiritus ſanctus. Eos, porro, qui perfecti ſunt, ſpiritales 1. Cor. 3. vocare ſolitus eſt B. Paulus. Quamobrem ad imperfectos adhuc ſcribens, Et ego, inquit, fratres, nõ potui vobis loqui vt ſpiritalibus, ſed vt carnali- Roman. 8. bus: tanquam paruulis in Chriſto. Perfectis autem ſcribit: Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu. ſi tamen ſpiritus Dei habitat in vobis. Merito, inquit, animam in virtute perfectam ſponſus columbam appellat, id eſt ſpiritalem & ſpiritu ſancto repletam. Etenim Eſaias propheta longe ante proſpiciens, & ſanctos Apoſtolos tanquam aligeros quoſdam vniuerſum orbem terrarum peruolantes, eorumq́ue diſcipulos, & auditores, quaſi Eſa. 6. pullos quoſdam eos ſequentes, contemplans, magna voce clamat in hunc modum: Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant; & quaſi columbæ cum pullis ſuis? Eodem modo ſponſus eccleſiam hic ſuam in tentationibus laborantem recreans atque conſolans, & ex feneſtris aſpiciens, retibuſq́ue ſpectans, Psal. 67. hortatur, vt ſurgat, & ad ſe aduolet. Dedit enim ei columbæ illius pennas, de qua beatus Dauid, ſi dormiatis, inquit, inter medias ſortes, illic pennæ columbæ deargentatæ: & poſteriora dorſi eius in colore auri. Sortes appellat duo teſtamenta. Columbam autem ſpiritus ſancti gratiam, pennas habentem deargentatas, orationis ſcilicet ſplendorem. Poſteriora vero dorſi in pallore auri, hoc eſt, occultorum myſteriorum illuſtrationem. Quaſi dicat: ſi in medio duorum teſtamentorum conquieueritis, & ex vtroque perceperitis vtilitatem, varia illic ſpiritus ſancti dona reperietis. Sponſa igitur ſpiritalem accipiens admonitionem, dum in medio ſortium requieſcit, alas inuenit argento obductas, quibus iubetur ad ſponſum aduolare.

Ecce, inquit, hyems tranſit: imber abiit, receßit ſibi. flores viſi ſunt in terra: tempus ſectionis aduenit: vox turturis audita eſt in terra noſtra: ficus protulit groſſos ſuos: vineæ florent: dederunt odorem.

His addamus, ſi placet, & verba Domini, quæ ſunt in euangelio. Cùm enim turbam vndique ad ſe confluentem conſpexiſſet, ad ſanctos Apoſtolos, meſſis, inquit, multa, operarij autem pauci. Et alibi, iam, inquit, & qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam. Et rurſum, alius, inquit, eſt, qui ſeminat, & alius qui metit. ego miſi vos metere. Hinc nobis perſpicuum fit illud: ecce hyems tranſiit. Tempus enim, quod præceſſit aduentum ſuum, hyemem vocat: ver autem, id, quod poſt aduentum eſt ſubſecutum, æſtatem vero, ſæculum, quod expectatur. Ideo tranſiit, inquit, hyems, & imber: legis nimirum minę, & graues peccatorum pœnę. Et receſſit ſibi. Cedit enim vmbra corpori: pædagogus ſapienti præceptori. Viſi ſunt flores in terra. Annotanda eſt verborum ſubtilitas. neque enim dixit, fructus, ſed flores. Abſoluta namque bonorum poſſeſſio dignis hominibus in futuro ſæculo reſeruatur. Qui dum hic ſunt, cum beato Paulo dicunt. Nunc video tanquam in ſpeculo, & tanquam in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Sed & tempus, inquit, ſectionis aduenit, vel (vt Symmachus & Aquila interpretati ſunt) potationis. Nam poſt Domini Chriſti aduentum hanc purgationem gen- Ioan. 15. tes conſecutæ ſunt vniuerſæ. Quapropter & Dominus, Ego, inquit, ſum vitis vera, vos autem palmites: pater meus agricola eſt. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit eum: & omnem, qui fert fructum, purgat eum, vt vberiorem fructum ferat. Iccirco, tempus, inquit, putationis aduenit. Sed & vox turturis audita eſt in terra noſtra. Vocem turturis rurſum ſacroſancti ſpiritus doctrinam vocat. Sic enim & beatus Dauid in eo Pſalmo, qui, pro torcularibus, inſcriptus eſt, loquitur. Cùm enim dixiſſet: Quàm dilecta ſunt tabernacula tua, Domine virtutum: concupiſcit, & deficit anima mea in atria Domini. Cor meum, & anima mea exultauerunt in Deum viuentem: explicat etiam exultationis cauſam, & ait: Etenim paſſer inuenit ſibi domum, & turtur nidum ſibi, vbi ponat pullos ſuos: & oſtendens, quinam ſint, ſubijcit: altaria tua, Domine virtutum. Docetq́ue nos, eos eſſe pullos, qui regenerationem per baptiſma ſunt conſecuti: Domum autem & nidum, diuina altaria, in quibus nutriuntur, & aluntur, & plumeſcunt, ac paulatim ad perfectionem perueniunt. Mater verò, à qua geniti ſunt, eſt ſpiritus gratia, quæ per tranſlationem turtur dicitur, propter volucris huius prudentiam, & ſolitudinis ſtudium, & nidorum in vmbroſis arboribus conſtructionem. Vox igitur turturis, inquit ſponſa, audita eſt in terra noſtra: ficus protulit groſſos ſuos, id eſt, præcocem fidei fructum, per quem & alter operum fructus firmus ac ſtabilis gignitur, & non decidit, ſed matureſcit, & iucundiſſimus euadit. Viteſq́ue florent: dederunt odorem. Floruerunt, inquit, qui metaphoricè dicuntur vites, & odoris effuderunt ſuauitatem.

Trium Patrum.

Cvm igitur magiſtra anima ita ſe in erudiendis adoleſcentibus exercuiſſet, iam, quæ ipſa à ſponſo didicerit, narrat: reſpondet, inquiens, nepos meus, qui ſermonem videlicet meum ad diſcipulas profert: reſpondet dilectus meus, & dicit mihi: ſurge, veni propinqua mea: docere deſine quæ à me per naturalem ſcriptamq́ue legem myſteria ad me pertinentia didiciſti. Ab his conſurgens, tu, quæ propter perfectionem es propinqua mea; ad ea tradenda te confer, quæ ex lege conſtãt ſpiritali, & his longe ſunt excellentiora. Ego enim qui ſum natura immenſus & infinitus, nullis vnquam rerum ex materia conſtantium terminis comprehendar. Itaque te ſemper oportet ad vlteriora contendere, formoſa mea, columba mea. Formoſa quidem mea, quatenus operibus, & præceptis exequendis mundata es, & decorata: columba vero, quatenus illuſtrata es donis Spiritus ſancti. Surge autem, inquit, & veni: Quoniam ecce hyems tranſiit: quare trahens te ad ſummæ pulchritudinis communionem, præcipio tibi, vt ſurgas, & à ſublimibus contemplationibus ad ſubliniores exciteris. Quandoquidem perturbationes quæ tanquam hyemis tempeſtates animam affligunt, & ab itinere prohibent ſpiritali, ſublatæ ſunt. Imber abiit, receſſit ſibi. Vehemens hæreſium, à quibus vexabaris, procella deſiit, cùm mutuo inter ſe conflictu oppreſſæ conciderint. Viſi ſunt flores in terra: Virtutes, quæ tanquam varij atque odorati flores animam exornant, in carne, dum rectis actionibus & operibus excoluntur, floruerunt. Hæc autẽ facta ſunt, quoniam tempus putationis aduenit: quod quidem tempus eſt Chriſti aduentus in carne. Non enim, inquit ipſe

Matth.10. in Euangeliis, veni mittere pacem, ſed gladium. Veni enim ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum: & filiam aduerſus matrem ſuam, & ſponſam aduerſus ſocrum ſuam. Amputantur enim per fidem & virtutem iſti noui, à ſpiritu renouante, ab iis, qui in infidelitate & malitia inuererati ſunt. Quamobrem aduentus ſui in carne teſtimonium afferens, vox, inquit, turturis audita eſt in terra noſtra. Turturem nominat aduentus ſui Prophetam & præcurſorem, vtpote ſolitarium, & pudicum, cuius vox eſt pœnitentiæ prædicatio, quæ in quibuſdam eorum, qui carnales ſunt, & terrena ſapiunt, audita eſt, cùm illi prædicationi paruerint, & baptiſmate pœnitentiæ baptizati ſint. Itaque & ficus, inquit, protulit groſſos ſuos. Ficum illam intelligit, cui poſtea Chriſtus, quia fructum non tulerat, maledixit, nempe ſynagogam Iudæorum; quæ quidem tanquam groſſos, qui ante fructum perfectum naſcuntur, ſed celeriter decidunt eos protulit, qui Ioannis baptiſmate baptizati ſunt. Hi namque fructum præ ſe tulerunt, per baptiſma in aqua ſola, figuram baptiſmatis in Spiritu ſancto & igne præmonſtrantes, ad quod tamen ipſi non peruenerunt, quippe, qui Ioannis teſtimonio de Chriſto non credentes, à fide in Chriſtum exciderunt. Vineæ noſtræ florent, dederunt odorem. Vineas vocat eccleſias credentium Chriſto, quæ per ipſius prædicationem in gentibus plãtatæ ſunt: quarum eccleſiarum flores, fructum ex ipſis per virtutem futurum prænunciantes, extiterunt Magi, qui munera Chriſto ab orientis partibus aduehentes, ei vt regi, & Deo, & propter nos mortali, aurum, & thus, & myrrham obtulerunt: ſuauem gentium fidei in ipſum Chriſtum odorem exhibentes iis, qui à Spiritu ſancto ſcientiæ donum ſunt conſecuti. Propterea dicit: ſurge, veni propiuqua mea, formoſa mea, columba mea. Recede videlicet ab ea docendi ratione, quæ in figuris & vmbris tum naturæ, tum litteræ continentur. Et veni ad ea docenda, quæ ſpiritus ſunt, propter tuam ad me propinquitatem Spiritus ſancti muneribus decorata. A me enim longius quodammodo recedis, dum in figuris deſcendis ad diſcipulas erudiendas, eiſque nondum ea, quæ ſpiritus ſont, percipientibus, ſenſu pulchra videris, non ſpiritu. Deinde expoſita cauſa, cur ei, vt ad ſe veniret, præcepiſſet; aduenisſe enim tempus aduentus ſui in carne: quamobrem dicebat etiam diſcipulis ſuis: ſurgite, eamus hinc: quanta cum fiducia venire ad ſe debeat, non declarauit. Quocirca nunc etiam illud exponit.

Et veni tu columba mea in tegmine petræ.

QVANDO te diſcipulæ non ſequuntur, per res ſenſibiles docentem ea, quæ ſpiritus ſunt; veni tu ſpiritalis, mea, qui ſum immutabilis, euangelica doctrina ſeruata, ſic, vt nõ abhorreat à præceptorum legis ſcriptæ obſeruatione. Lex enim ſcripta inſtar propugnaculi ab actionum vitiis præmuniebat, & figuras duntaxat veritatis oſtendebat: quibus ordine ad perfectionem ita tendebatur, vt actionis quidem vitiorum purgationem, ipſarum etiam cogitationum improbarum ablutio: figurarum autem contemplationem ſpiritalis ad veritatem prouectio ſequeretur. Quæ quidem docet lex ſpiritus; Euangelium videlicet, in quo tegemur à ſpiritali petra, qui, vt diuus ait Apoſtolus, Chriſtus eſt. Sic igitur ſponſam vocans, quid deinceps velit, oſtendit: nimirum, vt vmbræ doctrina relicta, in ſpiritu & veritate ad ſe veniat.

Oſtende mihi faciem tuam.

TVAM illam, ſecundum imaginem meam & ſimilitudinem, retege faciem ac formam ſpiritalem, quam vt rudes diſcipulæ poſſent aſpicere, figuris veritatis & velis contexiſti.

Sonet vox tua in auribus meis.

DVM mecum ſpiritaliter verſaris. Vocem enim magiſtræ animæ ſpiritus quidem ducit ad aures domini: verba autem & litteram, quibus ſimplex in ſpiritu ſermo concreſcit compoſitus, perfert ad aures diſcentium.

Vox enim tua dulcis.

DVLCIS profectò, cùm ea pronunciet, quæ ad ſpiritum pertinent.

Et facies tua decora.

QVIPPE quæ domini formam ſeruat, & manibus ſpiritus eſt exornata.

Theodoreti.

Surge igitur, veni propinqua mea, in tegmine petræ.

VOCAT autem ipſam ſub petræ tegumentum, ne iterum nigra fiat. Petram appellat fidei pietatem, veritatis profeſſionem. Domino enim ex diſcipulis quærenti, quem ſe filium hominis eſſe homines dicerent, tu es, inquit beatus Petrus, Chriſtus filius Dei viuentis. Cui dominus reſpondit, amen amen, inquiens, dico tibi tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. *Matth.16.* Vult etiam illam à præſenti vita remotam eſſe. Quamobrem & beatus Paulus ad Hebræos ſcribens, Exeamus igitur ad eum, inquit, extra caſtra, improperium eius portantes. *Hebr.13.* Vult illam conſiderare nõ ea quæ videntur, ſed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna. *2. Cor 4.* Itaque hortatur eam, vt ſit iuxta propugnaculum. Quaſi dicat: Mortifica membra tua, quæ ſunt ſuper terram. Ea, quæ ſunt à carne remotiſſima, in corpore meditare. Inter perturbationes præſta te à perturbationibus vacuam. Extra præſentem ciuitatem, eiúſque muros conſiſtas. Niſi enim iuxta propugnaculum extiteris, conſuetudine mea frui non poteris. Niſi cum Paulo clamaueris: In carne ambulantes, non ſecúndum carnem militamus. *2. Cor. 10.* Nemo enim militans implicat ſe negotiis huius vitæ, vt ei placeat, qui ſe elegit. Niſi in medio præſentium & futurorum conſtiteris (id enim arbitror per propugnaculum ſignificari) nuptiæ inter nos eſſe nõ poterunt. Te vero illuc profectam rogo, oſtendas mihi faciem tuam. Decoram tu mentem habes, nullis huius vitæ ſollicitudinibus contaminatam. Illic aueo vocem tuam exaudire, pura enim eſt ipſa quoque ab omni adulatione aliena. Tunc erit mihi vxor tua dulcis, & facies tua decora. Meam enim in te tanquam in ſpeculo pulchritudinem agnoſco: & vocem tuam meis ſermonibus ornatam audio.

Surge, veni propinqua mea, formoſa mea, columba mea.

Pſelli.

HVIVSCE ſermonis ſignificationes ſæpe diximus: verba quæ deinceps ſequuntur, interpretemur.

mur. O virgo, inquit, anima puriſſima, ſurge de lapſu, & hoc veni, alacriter tamen, & nulla coacta neceſſitate, ſed volens ac lubens. Non inuita, inquam, ſed vltro veni. Sic enim, omnino ad me accedes, petram vtiq; Chriſtum vitæ ſempiternæ. A propugnaculo, à veteri lege, quæ petræ coniuncta eſt, traſcendens. Venit enim vere, hoc eſt, appropinquat ad petræ propugnaculum. Et diſce etiam modum. Propugnaculum autem ſane dicitur antiqua lex: petra vero ſolida nouum teſtamentum. Ac quamuis videantur inter ſe diſtare lex Moſaica, & Euangelium, virtute tamen conſonant atque inter ſe congruunt. Quid enim bis præceptis poteſt eſſe coniunctius? Antiqua lex vetat adulterium: Euangelium amputat cupiditatem. Illa, vt à cæde abſtineas, iubet: hoc prohibet, ne prorſus iraſcaris. Quòd ſi quæris & oues, & ſabbata, & paſcha; quę illic ſecundum carnem; hic ſecundum ſpiritum, ſi attenderis, inuenies. Lapis enim ſpiritalis, non autem terrenus, eſt paries. Sed, quæ ſequuntur verba, iam audiamus. Sponſa enim reſpondet ſponſo.

Oſtende mihi faciem tuam: ſonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora.

Ne mecum amplius, ô ſponſe formoſe, per libros quoſdam prophericos & legales colloquare: ſed tanquam mihi videre te liceat, & vocem tuam audire, ſonet vox tua in auribus meis, oſtende mihi faciem tuam. Nam ſi vox tua nobis iucundiſſima fuit atque dulciſſima; ſi vultus tuus pulcherrimus viſus eſt & maximè decorus; cum vox tua per Prophetas inſonaret; & formam tuam tanquam in ſpeculo cerneremus: quantánam erit præſentię tuæ pulchritudo? quanta vocis ipſius dulcedo, quę ſine vllo medio exaudietur? Sponſæ preces audiuit ſponſus, qui vt ſe ipſum coram magis conſpicuum præbeat, venatores ad prædam excitat dicens.

Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas: & vineæ noſtra florent.

O imperium verbi terribile ac formidandum: ô virtutem omnipotentem: ô robur incredibile! Venatoribus enim præcepit, vt vulpeculas quaſdam paruulas captu difficillimas peruestigent, comprehendant, ſuperent, vinciant. Totam nimirum deſertricem dæmonum poteſtatem: draconum illum maximum: illum rebellem natura, qui non aliter in nos, quàm leo in greges deſæuit, mundi principis ſathan, principem tenebrarum, infernum tenebroſas fauces ſuas aperientem, habentem ac ferentem mortis imperium, qui ſe paſſeris nidum, orbem ſcilicet vniuerſum, tanquam oua putrida atque abiecta cepiſſe, & diripuiſſe gloriatur. qui terræ montes, & mare euerſurum, & in nubibus ſedem collocaturum ſe iactitat: cuius quidem latera ſunt ænea, & dorſum ferreum, viſcera autem ſmyrites lapis: ſerpentem ipſum grauem, illum ſenem, ingentem illum, & totam eius hoſtilem manum, virus vero potentiæ tanquam vulpeculas paruas & natura fraudulentas appellat. Comprehendite, inquit, mihi paruas vulpes, quæ animas humanas demoliuntur. Has enim ſolas vineas vocat.

Theodoreti.

Sponsvs his verbis ſponſam allocutus, miniſtris ſuis iubet ad hunc modum.

Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas.

Interpretes quidem illud: paruulas: ad
A vineas retulerunt. Sed nihil intereſt, hoc an illo modo intelligatur. Vulpes appellat eos, qui animo imbuti fraudulento eccleſias domini, quæ modo florere incipiunt, corrumpunt & vaſtant. Ideo ſubiicit: Et vineæ noſtræ florent. Per vulpeculas autem hæreticos innuit, qui animas oppugnant eccleſiaſticas, & dolis ac fraudibus eos decipere conantur, qui nondum in fide ſunt confirmati. Iſti enim orationis ſuauitate, & laqueis ac retibus argumentorum ſimpliciores decipientes, demoliuntur. Quamobrem præcipit iis, qui docendi gratiam & munus ſunt conſecuti, vt hæreticos perſequantur, & veris argumentis conuincant, atque ita vineas floreſcentes ab ipſorum peſte tutas integraſque conſeruent.

Trium Patrum.

Cvm autem ad ſponſi mandatum magiſtræ animæ ipſi præſto eſſent, & cum eo ex doctrina ipſius verſarentur, ad eas hæc verba facit: Capite nobis vulpes paruolas: obſeruantia præceptorum, ſimul cum vitiorum motionibus aſtutiſſimos ipſorum auctores ſpiritus cohibete: qui paruuli
B videntur adhuc, cum ipſæ motiones nondum in actum proceſſerint. Nobis autem, dixit, propter finem propoſitum, qui in illis erudiendis expletur. Quæ demoliuntur vineas. Id eſt, animas euertunt, quæ per fidem in me ſunt plantatæ. Et vineæ noſtræ florent: Animæ diligenter à nobis ad ſalutem inſtitutæ iam florent ſecundum virtutem, fallaciſſimis vt dictum eſt ſpiritibus profligatis.

Theodoreti.

His auditis ſponſa ſtatim dicit.

Nepos meus mihi, & ego illi.

Sicvt enim ipſe me omnibus prætulit, ſic ipſum ego omnibus antepono. cum alio coniungi non patior. Ab iſtis, qui vulpes & fraudulenti vocantur, abhorreo. Abſurdum enim eſt, me quæ tantopere dilecta atque ornata ſum, amanti in amore pro viribus non reſpondere. His ſimile videtur id, quod à beato Paulo ad Corinthios ſcri- 1.Cor. 6.
ptum eſt: corpus autem non fornicationi, ſed domino: & dominus corpori. Simile rurſus eſt illud, quod ab eodem dictum eſt: ſed quæ mihi fuerunt Philip. 3.
C lucra, hæc arbitratus ſum propter Chriſtum detrimēta. Quinetiam omnia arbitratus ſum vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam. Eiuſdem generis eſt etiam illud: cum Chriſto crucifixus ſum. Viuo autem non amplius ego: viuit autem in me Chriſtus. tale id quoque: Quis nos ſeparabit à caritate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an fames? an perſecutio? an nuditas? an periculum? an gladius? & quę ſequuntur. Eiuſmodi & illud eſt, Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. His congruere videntur ea, quæ dicuntur à ſponſa. Nepos meus mihi, & ego illi. Quis autem hic ſit, & quid agat, & vbi, & quando, & quamdiu, declarat.

Qui paſcit, inquiens, inter lilia, donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ.

Animaduertendum eſt, ſponſum primo ſe ipſum, quantum ad humanitatem pertinet, lilium appellaſſe. Ego, inquit, flos campi: lilium conuallium. Deinde ipſam, ſponſam. Sicut lilium enim, inquit, inter ſpinas, ſic propinqua mea inter filias. Hic vero & herbam ipſam lilia vocat. Qui paſcit,

ſnquiens, inter lilia. Qoaſi dicat: ipſe quoque paſtus, qui ouibus ſuppeditatur, plenus eſt ſuauitate. Er boc quidem modo intelligendum eſt ſecundum Septuaginta. Symmachus vero ſic interpretatur: Paſcentes, flores: vt ipſi videlicet, qui paſcunt, ſint flores, quæ lilia nuncopauit. Donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ. Vmbras aotem vocat res humanas. Quare beatus etiam Dauid, *Pſal. 108.* ſicut vmbra, inquit, cùm declinat, ablatns ſum. Et *Pſal. 101.* rurſum: Dies mei ſicut vmbra declinauetunt. Et ſtrenuus Iob, vmbra enim eſt, inquit, vita hominis ſuper terram. Nihil enim firmum, nihil ſtabile, nihil conſtans, oihil perpetuum, ac vere exiſtens habent ea, quæ iucunda videntur in hac vita. Non diuitiæ, non gloria, non imperium, non corporis valetudo, non forma, non denique aliud qoidquam, ſed inania ſunt, & tanquam vmbræ diſſoluuotur. Spõſus ergo nos paſcit, donec ardor diei prætereat, & ros ſalutis aſpiret, & moueantur vmbræ, & futura, quæ ſtabilem ac perpetuam naturam habent, appareant. verum qoia tanqoam vna, ſunt animæ perfectæ, & Chriſto deſponſatæ, ſingulariter ipſi reſpõdentes, dicunt: Nepos meus mihi, & ego illi. Dilectus meus mihi ſecundum imaginem cernitur, & ego illi vioo, non aotem mihi, vt magnus ait apoſtolus. Qui paſcit in liliis. Qui per ſancta ſua præcepta, in animabus illis quę magiſtræ ſunt, oec ſollicitudinibos iſtius vitæ ſuffocantur, oues oratione præditas regit, eos oimirum, qui per ipſas inſtituũtur. Donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ. Quod lucidiſſimus ille rerum futurarum dies ab omni vmbrą remotiſſimus adſit: & res præſentes, quæ illarum ſunt vmbræ, pertranſeant. Quo quidem die gregem ſuum paſtor ille formoſos in æternarum ſedium quiete collocabit.

Pſelli.

Sed videamus, quid dicat etiam ſponſa & virgo.

Nepos meus mihi, & ego illi.

Varum moroſe deinceps ſponſo loquitur. Qui paſcit inter lilia, donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ. Reuertere. Similis eſto tu uepos mi, capreæ binnulóve ceruorum ſuper montes conuallium. O pulcberrime paſtor ouium, quæ mente ſoor præditæ; inquit ſponſa ad ipſum verbum & ſponſum; qui oues tuas virtutibus, vt libis paſcis, rurſus tè capreæ, aut ceruorum hionulo ſimilem præbe, vt paulo ante ſuper vallium montes ſaliebas: atque omnem potentiam aduerſaotem euerte, & colles nimis elatos exæqua. Sic enim curſibus tuis omois vallis implebitur; & omnis malitiæ collis homiliabitur: & omnes impietatis vmbræ diſcutientur: & dies ſalutis mortalibus aſpirabit.

Theodoreti.

Reuertere, aſſimilare, tu nepos mi, caprea, aut binnulo ceruorum ſuper montes conuallium.

Hic autem ſponſum hortatur, vt ſuperioribus animalibus ſimilis, conſcendat montes in vallibus ſitos, cupiens omnes ipſius præſentia frui. Montes autem conuallium bic vocat eos, qoi medio ſubiectorum atque humilium quorundam mente ſunt elata, & ſublimi ſenſo vtuntur. Er orat, vt ipſi quoqoe ſponſi præſentia perfruantur. A Quod quidem ſponſus precibus ſponſæ adductus fecit.

Trium Patrum.

Reuertere, aſſimilare, tu nepos mi, caprea, binnulóve ceruorum ſuper montes conuallium.

Spiritales feras, animarum corruptrices, quæ contra nos ſæuiunt, & ſerpentium more vitiorum virus in nos effondunt, repelle. Et propterea tu dilecte mi, qui Dei & patris vnius atque eiuſdem eſſentiæ virtus es, te animantibus illis ſimilem exhibe, quæ venenoſas feras inſectantor, vt procul à nobis improbiſſimos ſpiritus auertas. Te, inquam, illis ſimilem præſta, veniens in magiſtras animas, quæ inter diſcipulas perturbationum fluctibus depreſſas, montiom inſtar excellunt: vt ipſarum opera propellas & fuges beſtias illas peſtiferas, quæ naturalem rudium animarum æquabilitatem excauant, in eiſque ſibi latebras conſtituunt. Atque ita priſtinam illis virtutum æquabilitatem redde.

Theodoreti.

Sponsa igitur ſola relicta angitur & eruciatur, B & ſollicitudinem ſuam adoleſcentulis narrat.

In lectulo meo quæſiui per noctem, quem diligit anima mea: quæſiui, & non inueni. Vocaui eum, & non audiuit me. Surgam iam, & circuibo in ciuitate per vicos & plateas, & quæram, quem diligit anima mea. Quæſiui illum, & non inueni: vocaui eum, & non audiuit me.

Sæpenumero piorum animas exercens Deus vnioerſorum, permittit eas in varias tentationes incidere. Et flagitantibus, vt liberentur, modo affert, modo differt auxilium, vtilitatem dilectis ſuis vndique comparans. Tale & illud eſt, quod cecinit Dauid; Qoouſque domine, obliuiſceris me in finem? Quouſque auertis faciem tuam à me? Qoã- *Pſal. 12.* diu ponam conſilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem & noctem? Vſquequo exaltabitur inimicus meus ſuper me? Sæpe enim, vt par eſt, ſupplicans, & moleſtiarum finem implorans, nou obtinuit, quod obſecrabat. Quamobrem gemens, &, quòd ſibi optata non contigerint, dolens huiuſmodi verbis vtitur. Beatus item Paulus, Et ne magnitudo, ioquit, reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, angelus *Cor 12.* C ſatanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter dominum rogaui: Et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus mea in infirmitate perficitur. Rogat Paulus, & non impetrat. Sic enim illi magis expediebat. Itaque diſcens, quod neſciebat, lætatur, ſe id, quod petierat, non accepiſſe, & clara voce, libenter, inqoit, gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet io me virtus Chriſti. Elias quoque cùm Iezabel minas admodum formidaret, in ſolitudinem aufugit, quærens adiutorem. At ſapiens piorum magiſter, & remunerator apparet ei, & tanquam ignarus, fugæ cauſam exquirit, non illudens, ſed docens eum, cur ipſum fugere permiſiſſet, monenſque, cùm homo eſſet, & humanis affectiooibus tangeretur, vt humanitatem & clementiam coleret. Sed tempus eſt, vt ad propoſitum reuertamur. Hic enim ſpooſa ſponſo paulisper ab ſente, quærit eum qoidem in lectulo, idque non die, ſed nocte: verùm non inuenit quieſcentem, quamuis ipſum non ſolum qoærat, ſed etiam vocet. Surgit autem, & circoit ciuitatem, fora, plateas. Deſiderium enim vrgebat, nec ma-

nere

nere domi ſinebat eam amoris flamma. Incidit autem in eos, qui ciuitatem cuſtodiunt, atque illos percontatur. A

Inuenerunt me cuſtodientes, & circumeuntes in ciuitate. Vidiſtis me, quem diligit anima mea? paululum cùm pertranſiſſem eos, inueni, quem diligit anima mea.

IPSIVS per actionem eſt beneficentia, & per eſſentiam immutabilitas. Cur autem, cùm natura beneficus ſit, & immutabilis, eum inuenire nō potuit? Quamuis enim bonum & veritatem propterea vocauerim ipſum, non audiuit me. Excellit profectò ſuper hæc. Nā eius nomen eſt ſuper omne nomē. Atq; ipſa quidem dilectū meum, vt dixi, inuenire nondū potui. At ſancti angeli inuenerūt me, cuſtodientes, & circumeuntes in ciuitate. Inuenerunt autem me, dum per actionem purgant, & per contemplationem illuſtrant me, quæ malitia atq; ignorantia perieram, & ſpirituum improbitatis diſcipula quondam exſtiteram, atq; ideo à bonis his angelis, vt erudirer, non inueniebar, qui obſeruant, vt laudent, vel coarguant in formidoloſo die iudicij, tam manifeſtas, quàm occultas motiones meas, & omnes cogitationes, & opera. B Ac ne quid horum relinquant inexploratum, circumeunt me, ſuum in me, tanquā in aliqua ciuitate, circumuagandi munus exequentes. Ad hos igitur ego, cum inueniſſent me, num, inquam, quem diligit anima mea, cōſpexiſtis? Is ne, cuius ego cōprehendendi teneor deſiderio, nec tamen eum aſſequi valeo: vos qui choris & tripudiis veſtris, illum, vt ſpiritus eius miniſtri, comitamini, perſpexiſtis, quo modo natura ſe habeat: vt eam me quoque doceatis? Ceterum, quia ne à ſanctis quidem angelis ſponſus natura comprehendi poteſt: atq; ideo quærenti mihi minimè reſponderunt, ſilētio ipſo declarātes, eum ne à ſe quidē, vt increatum à creatis percipi poſſe: propterea ab illis diſceſſi, quę deſiderabam, inquirens. Commodum ab ipſis receſſeram: cum reperi, quem diligit anima mea: tenui eum. Paululum conceſſeram à rebus procreatis, mente pertranſiens ipſam quoq; naturam angelicam, vt increatum dilectum meum, de me optime meritum inuenirem, cùm illum fide ſola comprehendi: cùm res omnes percurriſſem, & ab ipſa eſſem experientia confirmata, eum, qui rerum eſt omnium cauſa, rebus omnibus antecellere: C neque in vlla natura vel ſenſibili, vel intelligibili per eſſentiam perſpici poſſe, cùm ſupereſſentialis ſit. Sic igitur omnia, quæ ſunt, tranſij, ſtudens, in domum meam optatiſſimum mihi ſponſum introducere. Et non dimiſi eum, donec introduxi in domum matris meæ, & in cubiculum eius, quæ concepit me: Ergo non deſtiti quærere dilectum meum, donec illum introduxi in mentem, quæ domus quidem eſt, tanquam matris, rerum omnium cauſæ, Dei ſapientiæ. Mens enim, huius ſapientiæ capax, eſt veluti domiciliū propter ſimilitudinem: & cubile rurſus ipſius, quia arcanos eius theſauros propter imaginem in ſe reconditos ſeruat. Hæc me ſapientia concepit, quippe quæ ante mundi conſtitutionem, quàm optimam in me habuit voluntatem. Quamobrem & propter me naturam (hoc autem totum eſt) omnino ſuſcepit humanam. in lectulo meo per noctes quæſiui, quem diligit anima mea. Quæſiui illum, & non inueni. Et cùm paululum pertranſiſſet eos, reperiſſe ſe dicit illum, nec dimiſiſſe, donec introduceret in domum matris ſuæ, & in cubiculum eius, à qua concepta erat. Ciuitatem vocat domum Dei, quam eccleſiam appellamus: Fora, & plateas, diuinas ſcripturas: Cuſtodes ciuitatis, ſanctos prophetas, & ſacroſ apoſtolos, quos percontatur, & interrogat anima pia diuinum verbum deſiderans. Poſt quos inuenit ſponſum miniſtris & comitibus quibuſdam conſtipatum: comprehenſumq́ue tenet, nec dimittere vult, donec in domum matris ſuæ, & in cubiculum eius, à qua concepta eſt, introducat eum. Porro piorum matrem cœleſtem eſſe Hieruſalem non ignoramus: de qua beatus Paulus, quæ autem ſurſum eſt, inquit, Hieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater omnium noſtrum. Gal. 4. Sponſa igitur, ſe ſponſum inuentum dimiſſuram negat, priuſquam in thalamum & cubiculum inſtructum ſimul ingrediantur.

Trium Patrum.

HAEC igitur magiſtra cùm de diſcipulis ſponſo diſſeruiſſet, ad eas mox ſermonem conuertit, & quæ ad ſe ipſam pertinent, exponit, atque ita ſtudet eas inſtituere. In lectulo, inquit, meo per noctes quæſiui, quem diligit anima mea. In carne B videlicet mea, in qua propter voluptatem per noctes ignorantiæ videbar conquieſcere. Quæſiui, quod vere bonum eſt (is autem dilectus eſt ſpōſus meus) inuenire. Sed ipſe propter cauſam, quam commemoraui, quia nimirum nox me miſeram occupabat, non agnoui. Illuminationem enim eſſe delicias arbitrabar. Quæſiui illum, & non inueni. Vocaui eum, & non audiuit me. Quæſiui ſcilicet ipſum in carnis voluptatibus, & non inueni. Nam carnis voluptati naturaliter coniunctus eſt dolor. Corruptionis enim, quę quidem eſt dolor, voluptas quę ſenſu percipitur, eſt cauſa. Quapropter experimēto didici dilectum meum abeſſe à carnis voluptate: in qua cùm illū vocaſſem, vt citra moleſtiā oblectarer, non audiuit me. Itaq; ſic hęſitabunda locuta ſum: ſurgam, & circuibo in ciuitate, in foris, & plateis, & quæram, quem diligit anima mea. Exurgam ab habitu carnali, & contemplabor prius, atq; ita faciam. tum per experientiam perfectius contemplabor. Et tanquam à contemplatione incipiens, atque in eandem deſinens, circuibo in me ipſa per actionem quidem, C veluti in foris alicuius ciuitatis: labores, quaſi argentum probatum, impendens. & virtutes comparans: per contemplationem autem, tanquam in plateis, percurrens in naturalibus rerum ſpeculationibus, & variam illarum ſcientiam colligens, atque ita, quem deſidero, conabor inuenire. Vocaui eum, & non audiuit me. Per actionem nimirum & contemplationem quæſiui illum imitando. Vocaui eum, & non audiuit me.

Pſelli.

TVA profectò natura, Chriſte, comprehendi nequit. Ego in lectulo progreſſionis meæ, qua valde profeceram, me conquieturam ſperabam, vtpote quæ iam ad perfectionis faſtigium perueniſſem: ſed poſteaquam ad diuinorum myſteriorū noctē acceſſi, ardenti ſtudio verbum & ſponſum quærens, illic eum nullo modo conſpicuum inueni. Cumq; rurſus illum vocaſſem, non reſpondit mihi. Quàm vere ſponſa ſollicitudinem exaggerat ſuam. Nulla enim anima, licet ad angelorum perfectionem accedat, & ad rerum penitus arcanarū

cognitionem perueniat, ſe diuinam eſſentiam inſpecturam ſperet. Quando igitur ſponſum, quem quæſiuerat, non inuenit, audiamus, quid ipſa velit. Sic enim ait.

Surgam iam, & circuibo in ciuitate, in foris, & in plateis: & quæram quem diligit anima mea. Quæſiui illum, & non inueni. Vocaui eum, & non audiuit me.

EXVRGAM, inquit, & perquiram illum. Naturam, quę mundo continetur, vniuerſam peruestigabo. Hanc enim ciuitatem appellat hoc loco, quemadmodum & per plateas intelligit cœtus angelorum. Ad illius igitur, inquit, inueſtigationem me contuli. Atque hoc propoſito & conſilio naturas angelorum omnes magno labore exploraui, ſperans, me illum in angelis aſſecuturam. Verum cum ipſum inter angelos perſcrutarer, vt quis, qualiſq; eſſet, vnde principium haberet, & quo fine concluderetur, intelligerem, cuſtodes ſupremæ ciuitatis Sion me peruagantem, atq; inquirentem conſpexerunt. Sic enim narrationem perſequitur ſuam: Inuenerunt me cuſtodes, qui obeunt ciuitatem. Tũ, inquit, percõtata ſum illos;

Num, quem diligit anima mea, vidiſtis?

SPERABAM enim profecto verbum & ſponſum meum in angelis ſaltem intelligi & comprehendi poſſe. Verum, cùm & hos animaduerterem nihil ſcire: ab eis hæſitans, inquit, receſſi. Ab angelis autem haud ita procul conceſſeram, cùm inueni, quem diligit anima mea. Vt paululum, inquit, ab angelis pertranſij, per fidem intelligens, Chriſtum omnipotentem, & verbum Deum atq; hominem nulla ratione comprehendi poſſe, inueni ipſum in iis, quæ ingenij rationiſque vim atque intelligentiam omnem ſuperant. Diuina enim verbi ac ſponſi natura eo tantum, quo non poſſe comprehendi cognoſcitur, fit comprehenſibilis. Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum illius, quæ me concepit. Quoniam incomprehenſum, inquit, illum inueni, intus eum tenui, & in medio cordis, patrique cnæternum eſſe cognoui. Nos enim domus, & templa, & cubicula ſumus Spiritus ſancti, vt Paulus ait, qui & genuit nos, & nutrit, quemadmodum ipſe nouit.

Theodoreti.

HAEC cùm ad adoleſcentulas dixerit, eas ad idem rurſus deſiderium incitat, adiuro, inquiens, vos, filiæ Hieruſalem, per virtutes & fortitudines agri, vt ſuſciretis & exciteris caritatem, donec velit. Hæc quidem huiuſce ſermonis initio ſunt explicata. Bis enim illis affert hoc iuſiurandum, vt ſponſi amore eas inflammet. Quæ cum dixiſſet ſponſa, incredibilemq; ſponſi complexu pulchritudinem hauſiſſet, diuinæ virtutis admiratione plenæ.

Quæ eſt, inquiunt, iſta, quæ aſcendit è deſerto, ſicut virgula fumi redolens myrrham, & thus, ex vniuerſis pulueribus vnguentarij?

QVEMADMODVM enim ſponſum conſpicientes poſt diaboli ſtragem mortiſq; diſſolutionem in cœlum redeuntem, admirantur, & dicunt: Quis eſt iſte rex glorię? audiuntque: Dominus fortis, & potens, dominus potens in prælio. Et quo clarius intelligant, rurſus quærunt: Quis eſt iſte rex gloriæ? rurſumq; audiunt: Dominus virtutum ipſe eſt rex gloriæ: ita hic ſponſæ pulchritudinem ſuſpicientes, quæ eſt, inquiunt, iſta, quæ aſcendit de deſerto? Deſertum appellant hominum naturam ob priorem impietatem. Quapropter Eſaias etiam clamat: Lætare deſertum ſitiens. Exultet ſolitudo, & floreat ſicut lilium. Ac quemadmodum hic obſtupeſcunt quòd tanta ex deſerto pulchritudo germinarit: ſic admirantur in Eſaiæ prophetia, ſponſum aſpicientes, Quis eſt, inquiunt, iſte, qui venit de Edom? rubor veſtium eius de Boſor. Significat autem Edom terram: Boſor autem carnem. Et eius decorem cum ſtupore cnn mentes exclamant: iſte formoſus in ſtola ſua, qui vi incedit cum fortitudine. Quare tua rubra ſunt veſtimenta tanquam ex calcato torculari pleno conculcata? Et dicunt, & in corpore exiſtens ſplendet. Stolam corpus appellarunt. Et violentam habet pulchritudinem, quæ vniuerſos cogit intuentes. Ita mirantur hoc loco, nõ ſolùm quod pulchra ſit ſponſa, verum etiam, quòd aſcendat è deſerto, id eſt, ex profundo in ſublime gradiatur, ex humilibus ad excelſa incedat. Et ſimilis, inquit, videtur virgulæ fumi incenſæ. Obſcura ſane compoſitio. Dum enim Hebræorum linguæ deſeruiunt Septuaginta interpretes, ſententiam non explicarũt. At Aquila, & Symmachus ſenſum nobis perſpicuum reddiderunt, dicentes: ſicut ſimilitudo fumi ex ſuffimento, Imitatur autem & virgulam ſæpe ſuffimenti fumus in aëre veluti expreſſus. Nec immetito ipſam fumo ſuffimenti ſimilem dicunt, quæ, vt beatus ait Paulus, membra ſua conſtituit hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, quęque ſacrificat aſſidue laudis hoſtiam, & membra ſua, quæ ſunt ſuper terram mortificat, & Chriſto cõiuncta eſt, & offert ſe ipſam holocauſtum Deo. Declarant autem cui nam ipſam ſuffitionis fumo compararint, myrrham & thus ex vniuerſis pulueribus vnguentarij. Thus Deo tribui ex lege Moſaica facile intelligitur: nam myrrha condiuntur corpora defunctorum. Quamobrem qui ſpõſæ pulchritudinem admirantur, eam his nominibus indicant, odoris ſuauitate fragrantem, quia & humanitatem & diuinitatem adorat, ſponſiq; tum mortem credit, tum eſſentiam ſempiternam confitetur. Itaq; ex vniuerſis pulueribus vnguentarij myrrham ipſius, & thus admirantur. Habet enim etiam alias virtutes ex diuina ſcriptura tanquam ex aromatarij officina depromptas. Sed in ea tamen excellit myrrha & thus, hoc eſt, ſponſi diuinitatis humanitatiſque cognitio.

Eſa 35.

Pſelli.

SED præſtantiorem ſponſa progreſſum aſſecuta, rurſus amicos vrget his verbis:

Adiuraui vos filia Hieruſalem per virtutes, & fortitudines agri, vt ſuſcitetis, & excitetis caritatem, donec voluerit.

HAEC iam explanauimus; quare pergamus ad reliqua.

Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto ſicut virgula fumi redolens myrrham, & thus ex vniuerſis pulueribus vnguentarij?

HAEC amici inter ſe colloquuntur: quæ quidẽ eo ſpectant, quòd cum antea ſpõſa virtutibus his, nempe fide, manſuetudine, iuſtitia decorata fuerit; mox autẽ ad alios virtutum habitus aſcẽderit, ieiunij nimirũ, vigiliæ, orationis perpetuę, atq; aſperę humi dormitionis: ſponſę profectu ſtupẽtes, &, tanquam ignari, de illa inter ſe conquirentes,

quænam eſt, inquiunt, iſta, quæ de ſolitudine in cœlos aſcendit, veluti virgula fumi, odorem redolens myrrhæ, & thuris eximij? Omnis enim anima, quæ ſtudet eſſe thus, & iucundus odor regi vniuerſorum, neceſſe eſt, vt prius mortificet omnia membra ſua, atque ita myrrha fiat cum Chriſto commortua, alioqui thus domino fieri nunquam poterit.

Trium Patrum.

CVM igitur has meas aſſenſiones perfectiſſimas explicarim: Adiuro vos, filiæ Hieruſalem, per virtutes, & fortitudines agri, vt ſuſcitetis, atque excitetis caritatem, donec velit. Quaſi dicat: quemadmodum adiuraui vos per minas & promiſſiones: eodem modo vos ruſſum adiuro per eorum, quæ ad me pertinent, expoſitionē, exemplo meo tanquam iureiurando vos obſtringens, atque confirmans, vt perpetuo curſu ad Deum contendatis, quoad diuina præſentia ſua vobis immutabilitatem largiatur. At ipſæ admiratione plenæ, atque inter ſe de ſponſa quæ diſſeruerat colloquentes, Quænam eſt, inquiunt, iſta, quæ aſcendit de deſerto, ſicut virgula fumi? Quæ ex habitu à perturbationibus remoto, per virtutem, & ſcientiam ad Deum ſublata conſcendit, velut ſurculus fumi, qui ab igne ſiluam depaſcente leuis in aëra tollitur? Sic enim omnis quoque anima ſpiritu ſuccenſa per actionem quidem carnis craſſitudinem, per contemplationem autem rerum ſpecies extenuans: probis tum moribus, tum ſermonibus leuis ad Deum fertur, nec terreno pondere deprimitur. Hac ratione myrrham, & thus ex aromátibus, atque vniuerſo puluere pigmentarij redolens, ad cœleſtem ſponſum prouehitur. Virtute igitur quaſi myrrha, cùm carnis ſenſum mortificauerit, fragrat: ſcientia vero quaſi thure, tanquam veritatis notis, ſe ipſam diuinam imaginem oſtendit. Ita rerum naturas pertranſiens ſuauiter olet, ad earumq́ue tendit auctorem: ex quibus inſtar pulueris earum rationes & modi excitantur ei; attenuante his veritatis ſemitis exploratricibus, accurato ſermone, qui totum hoc tanquam in igne ſpiritus excoquit.

T*heodoreti.*

AD hunc modum ſponſæ pulchritudinem admirati, ſponſi diuitias illi declarant. En lectulus Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſraël, omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi. Vniuſcuiuſque enſis ſuper femur eius à timore in noctibus. In primis quærendum eſt, cur Salomonem ſponſum appellent. Salomon pacificum ſonat. Idq́ue in Paralipomenon libris licet inuenire. Deus enim, cùm vellet Dauid templum ædificare, ecce, inquit, filius naſcetur tibi. Hic erit vir quietiſſimus, & faciam eum requieſcere ab omnibus inimicis ſuis per circuitum. Quia Salomon nomen eius. Et pacem, & otium dabo in Iſrael cunctis diebus eius. Ipſe ædificabit domum nomini meo. Et ipſe erit mihi in filium: & ego ero illi in patrem: firmaboq́ue ſolium regni eius ſuper Iſraël in æternum. Conſtat autem Salomonem cùm haud ita diu vixiſſet mortuum eſſe. Et

1.Par. 22.

A ſolium regni eius habuiſſe finem. Quare Salomonem vocat pacificum dominum noſtrum. De quo beatus Paulus, Ipſe enim eſt, inquit, pax noſtra, qui fecit vtraque vnum: & medium parietem maceriæ ſoluens. Quocirca beatus etiam Dauid pſalmum ſeptuageſimum primum in Salomonem inſcribit. atque in eo pſalmo præclara hæc de ſaluatore noſtro enarrat: Iudicabit, inquit, pauperes populi, & ſaluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem. Et permanebit cum ſole, & ante lunam, generationes generationum. Atqui Salomon neque cum ſole permanſit: neque eſt ante lunam generationes generationum. Sed hæc IESV CHRISTO conueniunt, qui cùm ſit ante ſæcula, ex Salomone, quantum ad humanitatem pertinet, originem ducens, deſcendit, ſicut pluuia in vellus, ſicut ſtilla ſtillans ſuper terram. Vellus hic beatam virginem nominauit. Quemadmodum enim pluuia in vellus ſine ſtrepitu deſcendit: ſic beatus ille fœtus omnibus hominibus ignorantibus natus eſt. Deinde ſubiicit: orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna. Et dominabitur à mari vſque ad mare: & à fluminibus vſque ad terminos orbis terrarum. Et quæ ſequuntur in eandem omnia ſententiam. neque enim vacat in præſentia pſalmum interpretari. Salomon quidem vſque ad terminos orbis terrarum minime dominatus eſt: ſed, qui ex Salomone duxit originem humanitatis, IESVS CHRISTVS, & Salomon nominatur, quia pacificus, & manſuetus fuit, & pacem ſuppeditauit. Ceterum, quando quis ſit Salomon, didicimus, ad interpretandum accingamur. Ecce lectulus Salomonis. Per ſponſi lectulum diuinas accipiamus ſcripturas. In illis enim veluti cubat ſponſa cum ſponſo, & doctrinæ ſemina ſuſcipiens concipit, atque vterum gerit, & parturit, paritq́ue ſpiritalem vtilitatem, ita, vt clamet cum propheta: Propter timorem tuum Domine in ventre concepimus, & parturiuimus, & peperimus, ſpiritum ſalutis tuæ fecimus ſuper terram.

Epheſ. 2.

B

Pſal. 71.

Eſa. 26.

Sexaginta, inquit, fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſraël, omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi. Vniuſcuiuſque enſis ſuper femur eius à timore in noctibus.

C SEXAGINTA numerum hic poſitum exiſtimo, non vt hanc exprimat quantitatem, ſed vt indicet viros in veteri teſtamento ſanctitate præſtantes. Numerum enim denarium perfectum eſſe contendunt: ſenarium autem illis cōgruere, qui erant ſub lege. Sex enim inquit diebus facies opera tua. Perfectos igitur in lege lectulum dicunt ambire; genus ducentes ex Iſraël, qui ſint omnium maxime ſtrenui, ſtrictos tenentes gladios, & in bello peritiſſimi. Ac gladios quidem alios ſuper femora geſtant, à timore, inquit, in noctibus. Quod Symmachus clarius reddidit, interpretans: propter timores nocturnos. Hi lectulum ipſius ambiunt, ſponſam ab hoſtium incurſibus cuſtodientes. Binos autem geſtant gladios, vnum ſuper femur, alterum in manu. Vnum reprehenſionis, alterum intelligentiæ. Illum in promptu ad coarguendum; hunc myſticum, & tanquam in vagina reconditum ad myſteria perueſtiganda.

Exod. 23.

En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſraël, omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi. Vniuſcuiuſque enſis ſuper femur

ſuum, à timore in noctibus.

Pſelli.

HAE e amici ad virginem dicunt, lectuli ſponſi pulchritudinem explicantes, quo magis ſuccendant ſponſæ deſiderium. Tu vero mihi ad horum expoſitionem diligenter attende. Lectulus Salomonis eſt eorum, qui ſaluantur, locus. Sexaginta autem fortes, qui illum ambiunt, ſunt illi ipſi profecto, qui ſaluati ſunt. Sexaginta vero dicuntur quicumque diuina gratia verè præſtantes, dæmonum, qui per noctes homines oppugnant, agmina formidine repleuerunt. Quemadmodum gladio vir accinctus, imbelles homines, & in præliis minus exercitatos perterrefacit. Illi enim ſigno crucis tanquam gladio ancipiti armati, aduerſus principatus, & contra mundi, & tenebrarum principem ſatan conſtiterunt. Hæc quidem à nobis pro viribus dicta ſunt. Quòd ſi orationis ſeries haud ita continua videatur, ne admireris, ô princeps, néve commouearis. ſic enim pleraque ſunt ſcripta prophetica.

Trium Patrum.

DISCIPVLAE igitur, quæ de magiſtra ſua dubitauerant, quænam eſſet, nunc de ipſa dicunt: Ecce lectulum Salomonis, in quo quidem Chriſtus rex pacificus conquieſcit, qui nos tum ſibi, tum inter nos, tum patri ſuo reconciliauit. Sexaginta fortes ambiunt: cogitationes nimirum efficaces, quæ diuina virtute vndique tuentur animam ad Dei quietem præparatam, aduerſus fallacias ſpirituum improborum. Ratio enim, quæ quinque ſenſibus præeſt, ſimul cum ipſis ſenſibus accepta ſenarium conficit numerum. At cùm diuina præcepta, quæ ſunt decem numero, is, qui ſenſibus ratione imperat, perficit, numerum abſoluit ſexagenarium, ex virtute viuens, vt dictum eſt. Ex fortiſſimis Iſraël. hi ſunt omnino veræ mentis Deum videntis, notiones, ex quibus conſtant efficaces illæ cogitationes ad bonum peragendum. Ambiunt autem animam, in qua Deus requieſcit, omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi. Cogitationes enim, quæ dictæ ſunt, ex contemplationis quidem habitu gladios habent ancipites, quibus ea, quæ ſunt contraria, diiudicent: ex actionis autem vi vſum atque experientiam obtinent, quo modo poſſint aduerſariæ poteſtates profligari. Vnicuiuſque enſis ſuper femur ſuum à timore in noctibus. Singulæ illæ, quas diximus, cogitationes, gladium ſpiritus, quo vitia conciduntur, aduerſus concupiſcentem animæ poteſtatem intentant, propter terrorem, quem nequiſſimi dæmones dolis ſuis animæ obiiciunt in noctibus ignorantiæ per impetus cupiditatis rationi repugnantes.

Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani. columnas eius fecit argenteas, & reclinatorium eius aureum, aſcenſum eius purpureum, medium eius lapidibus conſtratum, caritatem à filiabus Hieruſalem.

Theodoreti.

FERCVLVM hic rurſus ſanctos intelligamus apoſtolos, qui nomen domini in conſpectu gentium, & regum, & filiorum Iſraël promulgarunt. Nam de beato Paulo CHRISTVS ad Ananiam, vade, inquit, quia vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Iſraël. Quinetiam diuinus ipſe Paulus clara voce, an experimentum, inquit, quæritis, eius, qui in me loquitur, CHRISTI? Hos etiam equos nominat beatus Abacuc, aſcendens, inquiens, ſuper equos tuos. (Abac. 3.) Et quadrigæ tuæ ſaluatio. Et rurſum: Viam feciſti in mari equis tuis, conturbantibus aquas multas. Mare vocat gentes, quæ tunc apoſtolis prædicantibus commotæ ſunt. Quamobrem & increduli dicebant de illis: Hi qui orbem concitant, etiam huc venerunt, quos ſuſcepit Iaſon. (Act. 17.) Quos ergo Abacuc equos appellauit, nos ferculum in Cantico canticorum vocari reperimus. Fecit igitur ſibi ferculum rex Salomon de lignis Libani. Libanum ſæpenumero diuina ſcriptura appellat Hieruſalem, & multitudinem Iudæorum: quod in procemiis ſermonis ex propheticis ſcriptis indicauimus. Quoniam igitur ex illis beati Apoſtoli genus duxerunt, iccirco ferculum de lignis Libani conſtructum dicitur. At columnas eius, inquit, fecit argenteas. Ipſos etiam columnas appellatos inuenimus. Nam beatus Paulus ad Galatas ſcribens, Petrus, inquit, & Iacobus, & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe, dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis, vt nos in gentes, ipſi autem in circumciſionem. (Gal. 2.) Reclinatorium eius aureum dicunt eſſe. Eſt autem euangelica prædicatio, in qua diuinum verbum conquieſcit. Aſcenſum eius purpureum. rudes enim regi par eſt: perfectos autem, vt ſponſam, ornari.

Et medium eius lapidibus conſtratum.

MARGARITIS enim & lapidibus pretioſis diuina eloquia ſunt ſimilia. Iudicia domini, inquit Propheta, vera iuſtificata in id ipſum: deſiderabilia ſuper aurum, & lapidem pretioſum multum. (Pſal. 18.) Et rurſum: ecce concupiui mandatá tua ſuper aurum & topatium. (Pſal. 118.) Et regnum cœlorum, vt dominus ait, ſimile eſt homini negotiatori quærenti bonas margaritas. (Matt. 13.) Et alibi: ne proiiciatis margaritas veſtras ante porcos. (Matth. 7.)

Pſelli.

Ferculum fecit ſibi rex Salomon.

SERMO propoſitus Cantici canticorum ſapientiſſime eccleſiam ex gentibus collectam innuit. Rex enim Salomon, id eſt, ſponſus, qui eſt gentium olim reiectarum. Libanus etiam eſt venerandus, & ſanctus, de quo pſalmorum conditor Dauid meminit, iuſtus, inquiens, vt palma florebit: ſicut cedrus Libani multiplicabitur. (Pſal. 91.) Eſt autem rurſum Libanus repudiatus in omnibus, cuius quidem optat Dauid cedros confringi. Per columnas & baſes tu mihi apoſtolos & prophetas intellige, qui CHRISTI eccleſiam ſuſtinuerunt, & caritatem auxerunt, humanarumque animarum, quæ reiectæ erant, ſalutis fuerunt ſtudioſiſſimi. Hæc igitur ſponſa de ſe ipſa locuta eſt.

Trium Patrum.

Ex his enim, qui ex improba iſta radice

excisi

excíſi fuerant, & ſuper CHRISTVM fidei fundamentum ædificati, ferculum ſibi fecit ipſe CHRISTVS rex ille pacificus: cùm ſuper his ad perfectionem adductis, tanquam in curru, ad erudiendos homines veheretur. Sigillatim autem ferculi apparatum enarrantes, columnas eius, inquiunt, fecit argenteas, quæ quidem ſunt eloquia domini, de quibus Dauid, Eloquia, inquit, domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum. (Pſal. 11) Super qoibus tanquam columnis quibuſdam ſponſus ſublatam ſponſam ad ſe traxit, proprium ipſam vehiculum conſtituens, quæ in ſeipſa ferret veram horum eloquiorum coniunctiooem. Et reclinatorium eius aureum: id eſt, mentis ipſius tranquillitaté, præcipuam ſibi, vbi quieſceret, ſedem conſtituit: id enim per aurum oſtendit, quod rebus omnibus ex materia conſtantibus antecellit.

Aſcenſum eius purpureum. regiam nimirum DEI. Nam ſi Salomon ſignificat pacificum, & CHRISTVM indicat, qui in ſe cuncta pacificauit. Pax autem eſt animi lætitia ab omni turbatione remota: hæc vero lætitia eſt DEI regia ab omni ſeditione aliena: Regia vtique DEI eſt B aſcenſus animæ, quæ ferculi inſtar ſuſcipit regem pacificum. Medium eius lapidibus ſtratum, caritatem à filiabus Hieruſalem: in affectione videlicet animæ, quæ ferculum eius declarata eſt, lapis angularis diuina doctrina ſua atque exẽplis caritatem cõſtrauit, à buccinatricibus ſuis apoſtolicis animabus (quæ filię quoque Hieruſalẽ dictę ſunt, quoniam quantum ad carnem attinet, inde originem trahunt) incipiens. Cùm apoſtoli primi ad CHRISTI imitationem, animas ſuas pro ſalute multorum poſuerint, præceperintque, vt diem efficerent, quicumque ad perfectionem in CHRISTO cuperent peruenire. Quamobrem magnus apoſtolus, imitatores, inquit, mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.

Theodoreti.

CVM eiuſmodi eſſe regis ferculum declarauerint, filias Hieruſalem cohortantur, vt ad ſpectandum ſponſum egrediantur, & coronam illi impoſitam conſpiciant, & dicunt.

C *Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis ipſius, & in die lætitiæ cordis eius.*

BREVITER & dilucide orationis longitudinem fugientes in explanatione progrediamur. O filiæ Hieruſalem, & Sion. Sion autem rurſus cœleſtem nos docuit beatus Paulus, ſed acceſſiſtis, inquiens, ad Sion montem, & ciuitatem Dei (Heb. 12) viuentis Hieruſalem cœleſtem, & multorum millium angelorum frequentiam, & eccleſiam primitiuorum, qui deſcripti ſunt in cœlis. Vos igitur, inquiunt, ô filiæ Sion, & Hieruſalem, egredimini & videte (Neque enim poteſtis videre, niſi ab occupationibus huius vitæ recedatis) regem caritate coronatum aſpicite. Sic enim dilexit mundum vt cùm in forma Dei eſſet, non rapinam ſit arbitratus, eſſe ſe æqoalem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuerit, formam ſerui accipiens. Ita dilexit mundum, vt tanquam ouis ad occiſionem ductus ſit, & ſicut agnus coram tondente ſe obmutuerit: & redemerit nos à maledicto legis factus pro nobis maledictum. Ita-

A que maiorem hac, inquit, caritatem nemo poteſt oſtendere, quàm vt quis ponat animam ſuam pro amicis ſuis. Sic ergo coronauit eum mater ſua. Matrem appellat Iudæam, quantum pertinet ad eius humanitatem, quæ hanc illi inuita coronam impoſuit. Spinis enim illum contemptus cauſa coronauit. Ipſe vero per ſpinas ſuſcepit diadema caritatis. Sponte enim ignominiam pertulit, atque vltro ad mortis cruciatus acceſſit. Quamobrem deſponſationis diem illam vocauit, & diem lætitiæ cordis eius. Tunc enim nuptiarum communio facta eſt. Nam poſt cœnam, inquit, accipiens panem, & gratias agens (Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22.) fregit, deditque diſcipulis ſuis dicens: Accipite comedite ex eo omnes: hoc enim corpus meum, quod pro vobis frangitur in remiſſionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem. Edentes igitur ſponſi membra, & bibentes eius ſanguinem, nuptialem ipſius communionem aſſequuntur. Iccirco ſponſi miniſtri filias Sion & Hieruſalem cohortantes, egredimini, inquiunt, & videte caritatis eius diadema, quo decorauit eum præter ſententiam ſuam Iudæa, quæ illum genuit, & coronauit illum, in die deſponſationis ipſius.

Pſelli.

DEINDE omnes hominum animas adhortatur, vt à mundi ſcandalis, & perturbationibus diſcedant, & ſponſum cum ipſis coniunctum ſpectent. Sic enim ſponſa præ lætitia illas alloquitur: egredimini, & videte. O filiæ Sion, inquit ſponſa, quoniam ego, quæ prius inuiſa fueram, nunc facta ſum iucundiſſimum ſponſi ferculum, cupio vos item vniuerſas ex hac vita fugere, & puris oculis ſponſum diademate ex pretioſis lapidibus contexto redimitum contemplari, qui à matre ſua ita coronatus, me ſibi hodie deſponſauit. Mater vero illius, patris caritas fuit.

Trium Patrum.

QVIA magiſtra animaduertit diſcipulas hæſitabundas propter ſe, atque admiratione plenas, ea, quæ ad ſe pertinerent, explicare: in ſponſo Chriſto vult eas deinceps ſalutis noſtræ modum contueri, & merito dubitare, atque admirari, C quo modo ipſe ſalutiferis cruciatibus ac morte ſua tranquillitatem nobis & vitam largitus ſit. Proinde, Egredimini, inquit, & videte filiæ Sion: omittite, quæ ad me ancillam attinent, conſiderare, & in domino pacifico mentis aciem defigite, contemplantes, quo modo ſalutem hic nobis acquiſiuerit. Filiæ ſpeculæ, vt ſpiritaliter per fidem genitæ: Sion enim ſpeculam ſignificat. Specula autem eſt, ex qua quis facile poteſt deſpicere, ſpiritalis eſt generatio, quam qui conſecutus non eſt, cæcus eſt & manu viam tentat in veritatis fulgore. Spectate autem, inquit, diſpenſationis rationem in diademate, quo coronauit eum mater ſua in die deſponſationis ipſius: In ſpinea nimirum corona, quam Chriſti capiti impoſuit Iudæorum ſynagoga, ex qua ipſe eſt ſecundum carnem: In die ſalutiferæ mortis eius, in qoa proprio ſanguine eccleſiam ſibi deſponſauit. Et in die lætitiæ cordis eius, qua quidem ſalutarem pro nobis mortem oppetens, nos ab hoſtis ſeruitute liberauit: atque ita patris obtemperans voluntati, lætatus eſt ſpiritu,

licet caruis cruciatibus vexaretur. His ſponſa diſcipulas eſt allocuta, diligens id, quod demonſtrari non poteſt, & humanam gloriam fugiens, cupienſque, vt ſponſum ſuum tantummodo omnes admirentur.

Theodoreti.

Post hæc, quæ dicta ſuot, ſponſus rurſum eum cum ſponſa colloquitur.

Ecce pulchra es, propinqua mea: ecce pulchra es. Oculi tui columba: præter ſilentium tuum.

Sponsae iterum admirans pulchritudinē, Ecce, inquit, pulchra es. Tū formam eius per ſingulas partes deſcribit. Atque oculos quidem appellat columbæ, ſpiritalem eorum commendans cōtemplationem. Quod non aſpitēt ad ea, quæ ſenſibus ſubiecta ſunt, ſed quæ ſurſum ſunt quætant, vbi Chriſtus eſt, vt inquit Paulos, in dextera Dei ſedens. Admiratur prætcrea ſilentium eius opportunum, quod quidem etiam à priſcis commendatur.
Pſal. 38. Quamobrem & iu Pſalmis legimus; Poſui cuſtodiam ori meo, cum conſiſteret peccator, aduerſum me.
Pſal. 140. Et pſalleotes dicimus: Pone, domine, cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labiis meis.
Eſa. 43. Et Dominum apud Eſaiam inuenimus non aperientem os ſuum in afflictione ſua. Quippe qui, vt euangelica etiam refert hiſtoria, cùm à Pilato interrogaretur, nihil reſpondebat. Laudabat ergo ſponſus ſpooſæ ſilentium tempeſtiuum, quo quidem ipſe quoque in tempore vſus eſt.

Pſelli.

His ſponſæ verbis auditis ſponſus in eius pulchritudinis laudes excitatur. Ecce, ioquiens, pulchra es propinqua mea. Pulchra profecto es, inquit, propinqua mea, cùm hominum cunctorum animas ſalutem aſſequi cupias. Deinde cùm vellet ſingulas eius partes laudare, ad ipſam, eccleſiam nimirum, loquens, oculi, inquit, tui columbæ. Quemadmodum in hominis corpore multæ ſunt partes, vt pedes, & manus, & vbera, & pectus, & venter: ſic etiam ſunt in ſancto diuinæ eccleſiæ corpore, cuios caput eſt Chriſtus, qui & ſponſus, ab oculis cœpit coronam contexete. Tu eccleſiæ ſanctæ oculos intellige ſcripta prophetarum C acutiſſime intuentium. Cùm autem vellet interiores huius oculos collaudare, hæc etiam protulit verba, vt in ipſa ſerie reperies. Præter ſilentium tuum. Oculos, ioquit, tuos exteriores commendauit: interiorem enim laudes nulla aſſequi poteſt oratio.

Trium Patrum.

Itaqve ſponſus eam vt omnibus partibus formoſam ſuſpiciens, Ecce, inquit, pulchra es propinqua mea. Pulchra profecto es, quæ mihi propinqua per imitationem euaſiſti: quæque pulchritudinem, quam propter imaginem & ſimilitudinem hauſiſti, efficaci cognitiooe cumulaſti. Ecce pulchra es etiam, quoniam ad reliquas omnes virtutes tuas humilitatem adiungis. Hoc igitur pacto cùm eam in vniuerſum laudarit, nunc ſiogularum partium laudes perſequitur, oculi, inquiens, tui columbæ, præter ſilentium tuum. Oculi, qui & ea, quæ ſub ſenſum cadunt, percipiunt, & ea, A quæ mente ſola intelliguntur, vt ſpiritales, comprehenduot. Quia per ipſos omnia, quæ creata ſunt, refers ad laudem creatoris. Sic autem oculi iſti tui ſpiritales ſunt, præter tuam de Deo taciturnitatem: (hæc enim magis etiam eſt ſpiritalis) nam in Spiritu ſancto, id, quod omnem cognitionem ſuperat, cognoſcis de Deo, nempe quòd nequeat comprehendi.

Theodoreti.

Lavuat autem ipſius etiam crines: admiratur & deotes, atque ait.

Capilli tui ſicut greges caprarum, quæ reuelata ſunt de Galaad. Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro, quæ omnes gemellis ſunt fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas.

Neqve per capillos capilli ſunt intelligendi, neque pro dentibus dentes. Sed capilli ea quodammodo ſignificant, quæ in ſponſa haud ita ſunt neceſſaria, quęque ad corpus pertinent. Vita enim capilli & ſenſibus carent. Quaſi dicat: In oegotus etiam humanis, io quibus non poſſumus oon implicari, te laudabiliter decoreque geris: caprarum- B que gregi videris ſimilis, qui paſcitur in moote Galaad, & propter montis altitudinem inſignis eſt. Hoe autem de monte Hieremias propheta, Hier. 8. Numquid reſina, inquit, non eſt in Galaad, aut medicus non eſt illic? Et animaduertendum eſt, ne forte per caprarum gregem intelligantur ij, qui ex peccato reſipiſcunt, & ad pœnitentiam redeunt, atque iccirco paſcuotur in Galaad, medicamentaque ſalutaria, & curationem conſequuntur: vt ſponſæ partes abiectæ, poſtremæq́;, & quodammodo mortuæ, illius gregis dotibus comparentur. Dentes tui adeo puri, & ab omni ſuperflua diſputatione, atque iocis, & ſcurrilitate, & meodacio, verborumque obſcœnitate mondi, atque integri ſunt, vt ſimiles videantur gregibus tonſarum, quæ, eo, qood ſuperuacaneum erat, reiecto, aſcenderunt de lauacro. Arbitror autem à ſpooſo per tonſarum greges eos indicari, qui per baptiſma reciſis peccatis, & lauacro aquæ in verbo, vt Eph. 5. beatus ait Paulus, mundati ſunt. Sic enim puris inquit, dentibus extitiſti, & ab omni verborum ſorde purgatis, vt eorum videātur ſimiles, qui recens ſalutari baptiſmate digni ſunt habiti. Porro greges illi gemellos omnes fœtus edunt, & ſterilis non eſt in eis: ne te illis videas comparare, qui poſt ſalutiferum baptiſma, rurſus ad malitiam redeunt, ſed qui datam ſibi gratiam cuſtodiunt, duplicemq́; tum contemplatioois, tum actionis virtutem pariunt. His ergo ſpooſæ partibus collaudatis ad reliquas progreditur.

Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum decorum.

Per funiculum coccineum ſponſæ redigit in memoriam Raab meretricem, quæ figuram eius gerebat in veteri teſtamento. Etenim cùm ſpeculatores miſſos à Ioſue filio Nauæ ſuſcepiſſet, per illos æterna ſalute digna effecta eſt: habuitque ipſa quoque ſalutis ſignum funiculum coccineum, quem è feneſtra ſuſpenſum dimittere iuſſa eſt, vt Iſraëlitæ in vrbem ingreſſi, atque illam euertentes, eo ſigno commoniti placarentur, & Raab ſaluti conſulerent. Signum hoc ſponſus in ore ſponſæ, tanquam in feneſtra collocatum intuetur. Et ſicut funiculus coccineus, inquit, labia tua, & eloquium tuum decorum. Duxit enim

colorem

colorem ex ſanguine meo, & verba profert veritatis, quibus tanquam funiculo quodam capiuntur auditores, & vinciuntur. Nam eloqoium tuum eos demulcet, & retinet, nec diſcedere permittit, ſed labiis tuis cogit inſeruire. Laudat ipſius etiam genas.

Sicut cortex, inquiens, mali punici gena tua, extra ſilentium tuum.

SIGNIFICAT ſponſæ ruborem illi inſitum ex verecundia, propter quam tempeſtiua vtitur taciturnitate, celans opportune arcanas myſteriorum rationes, quemadmodum cortex mali punici grana cootegit.

Coma tua ſicut greges caprarum, quæ reuelata ſunt ex Galaad.

Pſelli.

HÆC tanquam cum moliere cum ſponſa loquitur. Qoòd ſi vis altius rem indagare: Comæ ſponſæ virginis, boc eſt diuinæ Eccleſiæ oroamenta ex gentium grege eſt mulritudo.

Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt ex lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas.

DENTES mihi intelligito diuinos doctores ſacroſanctam nobis ſcripturam interpretantes, qui detonſis reiectiſque carnis ſollicitudinibus, & conſcientiæ lauacro mundati tum animæ, tum corporis puritatem quaſi gemellos fœtus habere dicuntur. Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum decorum. ſponſæ labia rurſus commendat. Tu verò per funiculom, ſilentij dotem accipe: per eloquium vero decorum, diuinam prædicationem. Tum gratia taciturnitatis ſic, inqoit, excellis, vt nihil ſuperfluum, uihil abſurdum excidat è labris tuis. Si qoid enim aliquando vis loqui, quæ ad fidei promulgationem doctrinámque pertinent, loqueris. Ecce pulchra es propinqua mea, ecce pulchra es. Geminam hic quoque protulit laudem pulchritudinis. Genis enim vultus eios à purpureo modeſtiæ decore collaudatis, animæ quoque commendat pulchritudinem, vt taceam, inquiens, ſilentij decus animæ tuæ. Hæc enim extrinſecus quidem iucundum ſpectaculum præbent, intus autem præſtantiam continent ſingularem.

Coma tua ſicut greges caprarum, quæ reuelata ſunt ex Galaad.

Trium Patrum.

COGITATIONES ſcilicet tuæ, quæ ad actionem, quique in ſpiritu ad cootemplationem pertinent, ſermones, & rerum diuinarum, quæ cognitionem ſuperant, ſtudia, ex mente tua (vt ex capite comæ) ſpiritaliter omnia naſcuntur: & ad ea, quæ iu carne mundóqoe ſunt, ſenſu carent, vti florentes caprarum pili, quæ reuelatæ ſunt ex monte inuiſibili Galaad; quæ nimirum retectæ ſunt ex tenebris malitiæ, & ignorantiæ, & impietatis, ex quibus ad veritatem, & ſcientiam, & pietatem quaſi demigrarunt, per euangelium, quod fidelibus futurum iudicium atteſtatur. Galaad enim ſi interpreteris, teſtimooij ſignificat migrationem.

Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de Galaad, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas.

MEDITATIONES tuæ, quibus tanquam dentibus quibuſdam corporea legis tum ſcriptæ

A tum naturalis craſſitudo in veros ſenſus extenuatur, & ad eſum ſpiritalem idonea redditur, caprarum tonſarum inſtar, falſis omnibus opinionibus amputatis, reiectiſque, circa veritatem ſolam immorantur: & quaſi lauacro purgatæ à terrenis iſtis atque carnalibus ſublimes ad ſpiritalia atque cœleſtia conſcenderunt. Omnéſque per ſupradictas leges geminos virtutum fœtos tum dictis tum factis edunt. Et ſterilis atque inutilis cogitatio non eſt in eis.

Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum decorum.

VERVM ſermonem, inſtar funiculi dimenſi, atque coccinei, promont labra tua. Quamobrem eloquium tuum omnino decorum eſt.

Sicut cortex mali punici gena tua, extra ſilentium tuum.

CORTICI ſcilicet mali punici ſimiles ſunt genæ tuæ, vt ſeueritatis amantes, atque ab omni diſſolutione remotæ, quando etiam non taces. Licet enim in congreſſibus mutuíſque ſermooibus iucunditas ineſſe ſoleat, tu tamen propter tuam in illis quoque temperantiam, quod profu-
B ſum ac diſſolutom eſt reprimis.

Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt in Thalphioth. Mille clypei pendent ſuper eam, omnia iacula fortium.

Theodoreti.

PRO Thalphioth Aquila poſuit, propugnacula: Symmachus autem, altitudinem. Quemadmodum igitur, inquit, turris à Dauid ædificata, ſuperat propugnacula, io quibus conſtructa eſt, ſublimiſqoe extat, atque conſpicua: ita collum tuom excelſum eſt, & ſublime, altáque circumſpicit, & contemplatur. Neque enim brutorum more pronum in terram deſpicit: neque in ventrem vergens ſues imitatur: ſed erectum atqoe arduum eſt, & mille clypeos gerit, atque fortium omnium iacula. Hic autem numerus pro qualibet multitudine poſitus eſt. Habet collum tuum, quod caput tuum, & faciem ſuſtinet, omnes aliorum doctrinas, quibus tanquam iaculis cunctos aduerſarios transfigis. Habet item clypeos multos, quibus protegeris, & ignita hoſtis tela extinguis. Munita enim es ſpiritus armatura, & facile
C hoſtes vulneras, cum omnibus fortiom ſagittis abundes: Eóſque modo per prophetas, modo per apoſtolos redarguis, atque ipſorum retegis imbecillitatem.

Sicut turris Dauid collum tuum.

Pſelli.

Et hæc muliebri more cum ſpouſa loquitur. Cùm enim vellet collum eius vehemeoter laudare, turri illud celſiſſimæ comparauit, quæ à diuino Dauide in Thalphioth fuerat exædificata ad curruum omnium defenſionem, eùm externis bellis finem impoſuiſſet. Tu verò mihi, princeps Stephephore, ſanctæ eccleſiæ collum magnum Paulum intellige, qui caput omnium Chriſtum geſtauit, & ſi quos alios illi ſimiles didiciſti. Ex bis enim ſuſpenſi ſunt ordines corporis experriom, quos hic mille clypeos vocat. Neque
vero cur mille dixerit, quæras. Solet enim ſcri- *Pſal. 118.*
ptura eo vocabulo frequenter vti. Sicut, inquit, *Pſal. 67.*
lex oris tui ſuper millia auri, & argenti. Et alibi, millia, inquit, lætantium.

Sicut turris Dauid collum tuum quæ ædificata eſt in Thalphioth.

Trium Patrum.

SICVT turris Dauid, eſt interior mentis tuæ tum actione, tum contemplatione maximè præſtantis ratio, quæ per virtutem diuinis mandatis ædificata eſt ſuper propugnacula, id eſt, ſuper aduerſarij tentationes. Tollitur autem per ſcientiam in altitudinem ſpiritalis contemplationis. Dauid enim ſignificat, manu ſtrenuus & acer viſu. Collum autem eſt ratio, vt dictum eſt. Nam illud: Quæ ædificata eſt in Thalphioth, Aquila quidem vertit ſuper propugnacula: Symmachus autem, in altitudinem. Vnde ex iis quæ dicta ſunt patet, ſponſæ rationem actione quidem hoſtis conſilia ſuperare: contemplatione verò tolli ad veræ cognitionis ſublimitatem. Mille clypei pendent ſuper eam. Horum videlicet actiones decies diuina præcepta multiplicantes; quæ rurſus per legem naturalem decies multiplicatæ numerum explent millenarium; & tanquam clypei, quibus ab hoſtis ſagittis inuulnerabilis conſerueris, ab ea parte, quæ in te eſt ratione prædita, tanquam è collo dependent: per hanc enim anima B quærit bonam Dei voluntatem: ac parti quidem concupiſcenti perſuadet, vt eam deſideret: iraſcēti verò, vt pro illa depugnet, & ex rationis præſcripto ad bonum diiudicandum vtatur: loquendi autem facultatem adhibeat, ad ipſum promulgandum: gignendi verò vim ad idem adaugendū. Ex decem his facultatibus, nēpe rationabili, concupiſcibili, iraſcibili, quinque ſenſibus, pronunciandi, gignendíque vi conſtat lex naturalis, quæ ad bonum peragendum, decem diuinis præceptis id illi ſuggerentibus, adiuuantur. Atque hæc quidem decem præcepta, quæ lege ſcripta comprehenduntur, dum ea ipſa factis exequitur, decies multiplicans lex naturalis numerum centenarium abſoluit. Actionéſque iterum per ſubiectas ipſis decem facultates decies multiplicando millenarium implet. Et hoc modo, vt dictum eſt, mille pendentes clypei ſignificant legem tum ſcriptam, tum naturalem, quæ ſibi mutuo ſunt ornamento, dum ex ea ſponſæ parte, quæ rationis eſt compos, tanquam ex collo ipſius dependent, eámque ab omnibus hoſtium inſidiis protegunt. C Neque verò clypei tantum pendent ſuper eam, verum etiam omnia fortium iacula, quæ quidem ſunt diſciplinæ à ſanctis & cœleſtibus virtutibus ſponſæ per contemplationem ſubminiſtratæ, quę contra ſpiritus nequitiæ tanquam iacula coniiciuntur ad eorum machinas aduerſus ſponſam inſtructas euertendas. Sed quia rationis quæſtionibus à ſanctis angelis edocta eſt, quo modo inſidiantes ſibi debeat iaculari, ideo hæ diſciplinæ, tanquam ex collo, ex ratione ipſius dicuntur dependere.

Duo vbera tua, ſicut duo hinnuli gemelli capreæ, qui paſcuntur in liliis, donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ.

Theodoreti.

HÆC intelligimus eodem pacto, quo ſuperiora: vt per vbera rurſum doctrinæ fontes accipiamus, qui ſingulis ætatibus congruentia ſubminiſtrent, aliis quidem lac, aliis autem ſolidum cibum. Et iccirco hinnulis capreæ vbera ſponſæ dicit eſſe ſimilia, acute intuendi, & contemplandi vim ipſorum admirans. Hinnulos autem dicit, & 1. Cor. 13.
A capreæ, quoniam, vt beatus inquit Paulus, nunc cognoſcimus ex parte, tunc autem cognoſcemus, ſicut & cogniti ſumus. Et quia nunc ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus, hinnuli capreæ vocantur doctrinę vbera. Cùm autem, quod perfectum eſt, venerit, tunc deſtruetur id, quod ex parte eſt. Paſcuntur autem inter lilia, quia herbam odoriferam, id eſt, ſpiritus doctrinam percipiunt. At Symmachus dixit, flores paſcere. Eos enim, qui facti ſunt digni, vt ſint ſpiritus flores, vbera ſponſæ, ex quibus doctrinæ latices fluunt, paſcunt, & nutriunt, donec aſpiret dies, & æſtus, hoc eſt, vitæ labores, deſinant: & inclinentur vmbræ, id eſt, negocia præſentia, quæ vmbris, vt dictum eſt, comparantur, finem habeant. Ita ſponſæ membris collaudatis.

Vadam, inquit, mihi ipſi ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.

QVANDO, inquit, adeo decora es, adeo formoſa, adeo pulchritudine excellens, & amoris erga me vulnere ſauciata, pro te mortem oppetam, & myrrhæ montem ſponte conſcendam. Sed iterum ſurgam, & reuertar ad collem thuris: vt per
B myrrham mortem ſignificet: per thus autem naturam diuinam. Quærendum eſt igitur, cur montem, de morte loquens, dixerit: collem autem de diuinitate. Quia illud tam excelſum, atque arcanum eſt, vt ab homine animo & cogitatione nequeat comprehendi: cùm in forma Dei eſſet, non Philip. 2.
rapinam arbitratum eſſe, ſe eſſe æqualem Deo, ſed exinaniſſe ſemetipſum formam ſerui accipientem, & in ſimilitudine hominum factum, & habitu inuētum vt hominem, humiliaſſe ſemetipſum vſque ad mortem, mortem autem crucis. Vt autem ad propriam gloriam rediret, & clarificaretur ea gloria, quam habuit antequam mūdus fieret, id verò nec magnum, nec laborioſum, immò facile admodum fuit. Iccirco montem myrrhæ dixit, collem autem thuris, vt hoc ſibi facilè demonſtraret: illud autem arduum in primis propter humanitatem. Itaque cum ad mortis cruciatum appropinquaret, nunc, inquit, anima mea turbata eſt. Et, Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte. Et rurſum ſubiicit: Et quid dico? Pater Ioan. 12.
ſalua me ex hora hac. Sed propterea veni in horā
C hanc. Id hoc etiam loco ſignificans, vadam, inquit, mihi ipſi ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. Vtrumque enim libens facio, nulla vi, nulla coactus neceſſitate. Poteſtatem enim habeo Ioan. 10.
ponēdi animam meam: & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. Nemo tollit eam à me: Sed ego pono eam à meipſo, vt iterum ſumam illam.

Duo vbera tua, ſicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur inter lilia.

Pſelli.

ET hoc conuenienter ad mulieris decorem extrinſecus dictum eſt. Intrinſecus venerabilem cōtinet expoſitionem, & gratiam. Gemina enim diuina eccleſiæ vbera intellige ſanguinem & aquam illam ſanctam verbi & ſaluatoris, ex quibus animæ fidelium ſalutem hauriunt.

Donec aſpiret dies, & moueantur vmbræ, vadam mihi ipſi ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.

IN his innuit cruciatus & mortem ſaluatoris. Hos enim tu per myrrhæ montem intellige. At per collem thuris intellige gloriam ipſius, qua

pater

A pater deſupereum & ſolum illuſtrauit. Totum hoc igitur, qood loquitut virgini, factum eſt. Age tu mecum, qui cruci affixus ſum, crucifigere, vt magna item à patre gloria mecum afficiare. Spõte enim volo ego ſane mortem oppetere, vt fidelibus diem ſalutis aſpirem, & vmbras diſcutiam impietatis. Mihi, inquam, ipſi vadam, hoc eſt, volens ac libens. Verum quia ſcit ipſam ſecum eſſe crucifixam, & omnibus præceptis ſuis obtemperaſſe, rurſus eam commendat his verbis:

Tota pulchra es, propinqua mea, tota pulchra, & macula non eſt in te.

Trium Patrum.

Ac tale qoidem eſt collum tuum. Duo vero vbera tua ſicut duo hinnuli capreæ gemelli: Moralis videlicet, & naturalis doctrina, ex quibus veluti vberibus lac infantulis adhuc ſuggerens, eos alis & nutris ad perfectionem, ex te ſimul fluunt: vtpote quæ nec mores ſine ratione doces: nec rationem ſine moribus. Quamobrem capreæ aſſimilata es tum propter acumen in contemplan- B do, tum propter curſus celeritatem in peragendo. Hinnuli, inquit, qoi paſcuntur inter lilia, quouſque dies aſpiret, & inclinentur vmbræ. Diſciplinæ videlicet moralis & naturalis, quæ in animabus ab omni vitæ ſollicitudine remotis, dom impertiontur, coaleſcunt, & incrementum accipiunt, donec clariſſimus ille futuri temporis dies illuceſcat, omnia, quæ vmbris ſunt inooluta, pertranſeant. Verum, quoniam in carne veniens ego ſponſus tuus te ita formoſam reddidi, iam vadam mihi ipſi ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. id eſt, ſponte mea ad mortis, tanquam ad montis myrrhæ, ſublimitatem, quæ quidem eſt crux, proficiſcar. Voluntaria enim per crucem mortis ſuſceptio communem omnibus animalibus ab ea abhorrentis naturæ infirmitatem ſoperauit. Et rurſum vadam ad me ipſum, ad Patrem rediens, à quo exiui, & in mundum veni. Qui ſane pater per collem intelligitur, quoniam, vt cauſa, maior eſt me vnigenito, & Spirito ſanctó, qui ſumus illi cõſubſtantiales. Mortalitatis enim ſymbolum eſt myrrha, thus autem diuinitatis. Qoare illud: vadam mihi ipſi: tum volontarium per crucem ad mortem aditum ſignificat: tum diuinitatis celſitudinem per reditum ab humilitate noſtra ſuſcepta ad ſeipſum Deum verbum, dum ad patrem vadit. Sic autem, inqoit, vadam, quoniam opus patris, quod ad te pertinet, perfeci. Etenim.

Tota pulchra es, propinqua mea, & macula non eſt in te.

Mente nimirum, & anima, & carne pulchra es: carne quidem, vt per actionem à variis perturbationibus purgata, & virtutum moribus excellens. Anima aotem vt ab omni improba cupiditate ſeiuncta, & ſermonibus decorata mandatorum. Mente vero, vt ab exilibus etiam cogitationibus liberata, ac ſplendida, & per gratiam in Spiritu ſancto diuina effecta. Et propterea B macula non eſt in te, quæ mihi ob perfectionem propinqua es.

Theodoreti.

Tota pulchra es propinqua mea, tota pulchra es, & macula non eſt in te.

Hæc beati Pauli verbis ſimilia ſont; cum de ſponſo loquens, vt exhiberet, inquit, ipſe ſibi glorioſam eccleſiam, non habenrem maculam, aut rugam, aut aliqoid eiuſmodi: ſed vt ſit ſancta, & immaculata. Immaculata autem & pulchra euaſit, quia propinqua ſponſi effecta eſt, atque ita omnes ſplendores ſuſcepit, & lucida ex ipſa luce reddita eſt. Vtinam nobis etiam concedatur, vt reoelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformemur à claritate in claritatem tanquam à Domini ſpiritu, cui cum Patre, & cum Sancto ſpiritu glotia in ſæcula ſæculorum. Amen.

Epheſ. 5.

2. Cor. 3.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS, IN CANTICA CANTICORVM INTERPRETATIONIS

Liber tertivs.

ORANDVM eſt nobis; diligenter, inquam, & ſtudioſè orandom eſt, vt oculi noſtri columbæ fiant: quibus ſpiritaliter intuentes, & litteræ velum tranſuolantes, myſteria recondita dilucidè interpretemur. Neque enim aliter fieri poteſt, vt diuinæ ſcripturæ, in primiſque Cantici canticorum intelligentiam conſequamur, niſi eum, qui ſcripto- C ribus illis largitus eſt ſpiritum, gratiæ radiis oculos noſtros illuſtret, & ſenſom reconditum aperiat. Age ergo auxilio illius, qni reuelat myſteria, vt ſapiens ait Daniel, implorato, ad inſtitutam interpretationem, ſcripti ſequentes ordinem, accedamus. In fine ſuperioris orationis ſponſum audiuimus ſponſæ pulchritudinem ſic admirantem, vt ſingulas eius partes laudibos efferret, & totam ipſam denique vt immaculatam commendaret. Nullam enim habet maculam, neque rugam, aut aliquid eiuſmodi, vt beatus in-

Daniel. 2.

Ephes. 5. quit Paulus,animarum virtute perfectarum chorus.Hic autem ſponſam appellans, vocat eam de libano.

Veni,inquiens,de libano, ſponſa mea: veni de libano, venies, & tranſibis à principio fidei, à capite Sanir, & Aermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.

Hæc mihi cum illis videntur congruere, quæ in 44. Pſalmo ad ſponſam dicta ſunt: Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui: & concupiſcet rex ſpeciem tuam. Quoniam ipſe eſt Dominus Deus tuus. Nam illic quoque monetur ſponſa,eique datur conſilium, vt obliuiſcatur populum ſuum; aliter enim ſponſum, niſi id fecerit,nulla ratione pulchritudinem eius concupiturum. Porrò populum eius, & domum patris Tit. 3. appellat antiquos mores, de quibus beatus Paulus,Eramus enim, inquit, aliquando & nos inſipientes, increduli, errantes, ſeruientes deſideriis, & voluptatibus variis,in malitia,& inuidia agentes,odibiles, odientes inuicem. Cùm autem benignitas, & humanitas apparuit ſaluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus ſancti, quem effudit in nos abunde: & quæ ſequuntur. Hic autem de libano vocat eam, & de Sanir, per libanum quidem ſignificans cultum idolorum: per Sanir autem, quod eſt lucernarum via, legis inſtituta. Lucerna enim eſt lex, quæ in nocte fulget. Sol autem Chriſtus, vt qui ſplendet in die. Quapropter & Deus per prophe- Mal. 4. tam,timentibus,inquit,me,orietur ſol iuſtitiæ,& ſanitas in pennis eius.Subiicit autem: Et Aermō montem, per ipſum legem indicans. Nā magnus Pſal. 132. Dauid in pſalmis, ſicut ros, inquit, Aermon,qui deſcendit ſuper montes Sion:hoc eſt,legis præcepta,quæ ſuper montibus Sion tradita ſunt. Montes autem virtute perfectos viros debemus intelligere,qui excelſi ſunt,& inſignes,& diuino ſenſu præcellunt. Eos igitur ſponſus vocat de libano, qui idolorum cultui deſeruiebant. Illos autem de Sanir & Aermon,qui legis rorem, & diuinorum mandatorum lumen acceperant. His addit: de cubilibus leonum,de montibus pardorum. Leonum quidem cubilia vocat audaciſſimos,& furore inſanientes Iudæos: Pardos autem gentilium ſapientes,qui orationis copia, & argumentorum artificio contegentes falſitatem, homines rudes ac ſimplices decipiebant. Cùm ita vocaſſet ſponſam,eámque diuerſis è montibus congregaſſet,ac per fidem illi ſalutem tribuiſſet, pulchritudinem illius inde conceptā intuitus ſic ipſam alloquitur.

Vulneraſti cor noſtrum,ſoror mea, ſponſa, vulneraſti cor noſtrum in vno oculorum tuorum,in vno torque colli tui.

Illud, vulneraſti, à Symmacho verſum eſt, excitaſti. Hoc autem dicit: Ambo quidem oculi tui ſunt admirandi,ac ſpiritales, & columbæ merito nominati. Sed alter eorum, qui diuina contemplatur,qui philoſophatur de Deo,qui recondita myſteria contuetur, cor meum ſtupore afficit. Et cum omnia colli tui ornamenta ſuſpicio. Per hæc autē virtutes eas intelligit, quæ in actione conſiſtunt,collum enim diuinorum mandatorum iugum ferēs iuſtitię ſulcos infindit ac dirigit. Cùm igitur reliqua virtutum ornamēta in collo A tuo ſplendentia ſuſpicio atque commendo, tum in primis vnum admiror & obſtupeſco. Ac pulchritudinem ſuſpiciens tum vnius torquis tui, tum oculi diuina hæc intuentis, amore vulneratus ſum tuo. Quæramus autem, quodnam ſit vnum ornamentum illud, quod ſponſæ collo circundatum cæteris antecellit, diſcamúſque à ſancto Paulo,qui manent,inquit, fides, ſpes,caritas, 1. Cor. 13. tria hæc; maior autem horum eſt caritas. Et rurſum: Plenitudo ergo legis eſt dilectio. Et alibi: v- Roman. 13. niuerſa lex & prophetæ pendent ex eo: Diliges Matth. 22. Dominum tuum ex toto corde tuo: & proximū tuum ſicut teipſum. Torquem hunc ergo ſponſæ ſponſus admiratur. Ipſius quoque oculum vnum ita ſuſpicit, vt alterum minimè contemnat. Iam enim vtrumque collaudauit. Sed rerum intelligibilium contemplationē ſenſibilium cognitioni longe anteponit. Vulneraſti ergo cor meum, id eſt,tali oculo prædita, & eiuſmodi torque decorata me in amorem ac deſiderium tui concitaſti.

Pſelli.

Tum ad maiorem hanc gloriam inuitat. Veni de libano ſponſa. Age de libano venies. Quan- B do,inquit,veniſti ad myrrhæ montem, & ad collem thuris mecum conſcendiſti: hoc eſt,mecum paſſa es,& ſimul gloriam accepiſti, age de libano ad ſublimiora quædam perfectionis loca celeriter aſcende. Nec mecum deſinas progredi longius declinaris pardorum leonúmque cubilibus. Hoc autem re ipſa & factis cùm eſſet expletum, & ſponſa cum Chriſto puro ſponſo ſimul exaltata eſſet,amici progreſſione virginis obſtupefacti,ſic eam canentes ſunt allocuti.

Vulneraſti cor noſtrum ſoror noſtra, ſponſa.

De Deo nos quiddam amplius docuiſti, dum oculum animæ tuæ,ò ſponſa, ardenter in verbo & ſponſo defixum, dúmque animæ tuæ collum leui Chriſti iugo ſubditum contuemur. Verè cor noſtrum, inquiunt, excitaſti, poſteaquam ex te didicimus verbi incarnationem. Atque ad hunc quidem modum amici virginem collaudarunt.

Trium Patrum.

Sed quoniam tota es adeo pulchra,veni de libano ſponſa, veni de libano. Ad me, qui comprehendi nequeo, progredere ſemper ea fide, C (quæ quidem Deo non aliter ac thus,id autem eſt libanus, offertur) per ſpem proficiens ad caritatem,propter quam ego factus ſum homo,& tu efficeris Deus. Etenim venies, atque peruenies ab initio fidei,à capite Sanir & Aermon: Et venies quidem ad me cum omni caritate: peruenies autem vehementi cum impetu per fornacem variarum tum carnis, tum mundi tentationum ſpe confirmata. Sic autem venies, & peruenies, quoniam ad me, non per incredulitatem, vt primus homo,qui ſpe diuinitatis deceptus eſt, iter facere cœpiſti, ſed per fidem, quæ quidem fides, vt caput, principium eſt ad virtutem ducentis viæ, quam indicat Sanir,cuius interpretatio eſt,lucernæ via. Et per ſpem vt ſubleueris & recreeris ab onere atque æſtu grauium laborum & moleſtiarum. Quod per Aermon intelligitur, quam quidem vocem rorem interpretamur. Atque ita cubilia leonum, pardorúmque montes incolumis euitabis: conſenſum videlicet carnalium voluptatum,quæ leonum inſtar magno impetu in te, vt à virtute deficias, ruunt: Et tentationes illas quæ

quæ ex virtutis prçſtantia, tanquam ex altis montibus, vt arrogantia efferaris, tibi ſtruunt inſi- A
dias fraudulenter. Quod quidem pardorum varietas indicat. Venies, & peruenies, & ſeruaberis, vt dictum eſt. Quoniam vulneraſti cor noſtrum, ſoror mea, ſponſa. Quia ſcilicet in amorem & deſiderium tui concitaſti tres vnius diuinitatis perſonas, cui mente, ratione, & ſpiritu placuiſti, ô quæ mihi inter carnis coniunctionem es ſoror: propter voluntarium autem caritatis vinculum, atque vnionem ſpiritus, deſponſata es mihi (qui ſum vna ex tribus perſonis) vnigenito nimirum patris filio. Etenim cùm ſancta ſcriptura plurali vtitur numero loquens de Deo, ſanctiſſimas illas indicat tres perſonas, myſtice ſignificans modum ſubſtantiæ ſacroſanctæ illius initiôque carentis vnitatis. Quia vnitas in trinitate, & trinitas in vnitate Deus eſt. Et rurſus; vulneraſti cor noſtrum: hoc eſt in tui deſiderium inflammaſti, tum in vno oculorum tuorum, mente ſcilicet tua, qua res intuens intelligibiles, me veritatem, atque omnium intelligibilium finem cognitione perpetua contemplaris: tum in vno torque colli tui, ratione videlicet tua, qua tu ve- B
luti ornamento colli decorata in cunctis actionibus, me ſummum bonum, & finem omniũ, ſequeris, & re ipſa benignitatem meam experiris. Sponſus enim Chriſtus eſt ipſa veritas, & ſummum bonum. Ac veritas quidem eſſe intelligitur, quatenus per eſſentiam eſt immutabilis: ſummum autem bonum quatenus ex operibus beneficus demonſtratur.

Quàm pulchra facta ſunt mamma tua, ſoror mea ſponſa. Quàm pulchra facta ſunt vbera tua à vino: & odor veſtimentorum tuorum ſuper omnia aromata.

Theodoreti.

Ex vino enim ſpiritali, & myſtico poculo maiorem hauriunt pulchritudinem vbera tua. Vbera autem eſſe doctrinæ fontes iam expoſuimus. Veſtimenta tua ſunt ornatiſſima, eorúmque odor omnium fragrantiam aromatum ſuperat. Me enim ſponſum induiſti, idque antea teſtatus eſt
Eſa. 16. Eſaias, Exultet inquiens, anima mea in Domino. Induit enim me veſtimento ſalutis, & indumento lætitiæ circumdedit me. Iſta tua veſtimenta tantum emittunt ſuauitatis, vt fragrantia ex illis paſ- C
ſim diffuſa, virtutem legalem, quæ per aromata metaphorice ſignificatur, antecellat. Vocat autẽ illam non ſolum ſponſam, ſed etiam ſororem,
Rom. 8. quandoquidem beatus etiam Paulus, vt ſit, in-
Matth. 28. quit, primogenitus in multis fratribus. Et ipſe Dominus cum reſurrexiſſet, mulieribus ad ſepulcrum ſtantibus, ite, inquit, dicite fratribus meis & Petro: ecce præcedo vos in Galilæam. Ipſius eſt ergo & ſoror, & ſponſa, & propinqua. Propin-
Pſal. 62. qua quidem, iuxta illud, Adhæſit anima mea poſt te. Sponſa autem, quoniam ab ipſo doctrinæ ſemina ſuſcipiens parit pietatis fructum. Soror vero quia, quantum attinet ad humanitatem, eadem eſt natura circumdata. Manet igitur illam, & laudationem proſequens, ait:

Fauum diſtillans labia tua, ſponſa: mel, & lac ſub lingua tua: & odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.

1. Cor. 12. Operæpretium eſt, his adiungere ea, quæ docet Apoſtolus, Sicut, inquiens, corpus vnum eſt, & membra habet multa: omnia autem membra corporis vnius cùm ſint multa, vnum tamen
A corpus ſunt: ita & Chriſtus. etenim in vno ſpiritu nos omnes in vnum corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue gentiles, ſiue ſerui, ſiue liberi: & omnes in vno ſpiritu potati ſumus. Nam & corpus non eſt vnum membrum, ſed multa. Et paulò pòſt: Quòd ſi eſſent, inquit, omnia vnum membrum, vbi corpus? Et rurſum: Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra ex parte. Ex multis igitur membris conſtans eccleſia corpus vnum abſoluit. Itaque cogitemus, in ea quoſdam oculorum, quoſdam aurium, quoſdam labiorum locum obtinere. Quamobrem ſponſus, Fauum, inquit, diſtillant labia tua: mel, & lac ſub lingua tua. Eccleſiæ doctores ſignificat, qui piam tradunt diſciplinam, & quaſi fauos apum in labris gerunt, & melliis diffluunt ſtillis. Nec verò mel tantum habentes, ſed etiam lac, cuique cibum promunt ſalutarem, & cum infantibus commodum, tum perfectis etiam congruentem. Iam faui mellis, qui in doctorum geſtantur labris, ſunt diuinæ ſcripturæ, quæ continent apes tum ceræ, tum mellis effectrices, ſacros nimirum prophe-
B tas, & Apoſtolos, qui per ſpiritus ſancti prata volitantes, & diuinarum ſcripturarum conſtruentes cellas, eáſque doctrinæ melle ac nectare diſtendẽtes vtilitatem ad nos tranſmiſerunt. Ac ceræ quidem littera videtur ſimilis, melli vero ſenſus, qui in eo reconditus eſt. Huius mellis ſtillæ piorum doctorum è labris manant: eorum item è lingua lac fluit indigentibus lacte. Sed rurſus in admiratione veſtimentorum ſponſæ commoratur.

Et odor veſtimentorum tuorum, ſicut odor thuris.

Sponsvm ipſum ſponſæ factum eſſe indumentum iam diximus. Teſtis eſt beatus Paulus; Galat. 3.
Quicunque in Chriſtum, inquiens, baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Sponſus autem & Deus eſt æternus, & homo in extremis diebus ex ſancta virgine natus, qui manens id, quod erat, aſſumpſit quod noſtrum eſt, ſponſámque olim nudam induit. Quamobrem ad eam, odor, inquit, veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris. Chriſtum enim induta eſt, qui Deus eſt, & homo. Diuinitatem autem indicat thus, quod Deo ex legis veteris inſtituto offerebatur.

C
Pſelli.

Quàm pulchra facta ſunt mammæ tuæ, ſoror mea ſponſa: Quàm pulchra facta ſunt vbera tua à vino.

Hic rurſum laudat diuinæ eccleſiæ vberum, hoc eſt diſciplinarum, incrementum. Cùm enim, vt mater liberorum amantiſſima, eos, populum ſcilicet ex gentibus enutritum, ad diuinæ ætatis menſuram videat perueniſſe, nec amplius in ſancta fide balbutire, aut hæſitare, pro lacte vinum effundit quotidie, altiora illis ſuggerens inſtituta. Prius enim, vt rudiores, docebat eos, vt Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum Deum vnum adorarent. Quod quidem erat veluti doctrinæ lac. Nunc autem monet, vt modeſtiam, caſtitatem, temperantiam amplectantur, vt iuſtitiam diligant. Quæ quidem ſunt veluti doctrinæ vinum.

Et odor veſtimentorũ tuorum ſuper omnia aromata.

Qvem enim ex te veſtimentorum amictum gero, ex iis, inquam, ſacrificiis, quæ mihi abs te offeruntur, illud arbitror omnibus aromatibus præſtare.

Fauum diſtillant labia tua, ſponſa. A

DOCTRINA enim, qua nutris filios tuus, fauu & melle dulcior eſt.

Mel & lac ſub lingua tua.

NEQVE enim eadem omnes ratione alis, ſed pru ſua quemque oatura atque ætate. Nam imbecilliores lacte paſcis, melle autem perfectiores.

Odor veſtimentorum tuorum, ſicut odor thuris.

CVM eccleſiæ veſtimentorum odorem ſuperius cunctis aromatibus antepoſuerit, nunc thuri ſimilem & parem eſſe pronuociat. Thus autem eſt umnium aromatum præſtantiſſimum.

Trium Patrum.

Quàm pulchra facta ſunt mamma tua, ſoror mea ſponſa.

MIRVM io modum prufecto dioina ſunt pulchritudine decoratæ, ſpecolatio nimirum, & actio, quibus tanquam mammis uon præter naturam, nec ſuper uaturam, ſed ſecundom naturã verbis & muribus, tanquam infantes, animas ad pietatem alis, quas in his inſtituendas ſuſcepiſti.

Quàm pulchra facta ſunt vbera tua à vino.

HÆC quippe tam mirifice effecta ſunt pulchra ex diuinitare tibi gratis conceſſa, à qua tanquam à vino efferuntur ipſa tom per aſſiduam veritatis cognitionem, tum per firmam booi effectricem fidem. Hinc etiam diffunditut odor veſtimentorum tuorum ſuper omnia aromata. Veſtimenta autem ſponſæ, quæ quidem magnus A-
Gal 3. poſtolus Paulus electis Dei ſanctis, vt induant, præcipit, ſunt benignitas & humilitas: quæ primo quuque humini diuinom mandatum aſſignaoit, quo illi præſcriptum fuit, vt booum ageret, idqoe per humilitatem cuſtodiret. Huius aotem tranſgreſſio exiuit illum ſpe diuinitatis allectum, & naturam contra ſe ipſam efferauit. Hanc verò Deus verbum rurſus induit exemplo ſuu. Humilitatis enim normam oſtendit nobis; nam
Philip. 3. cum in ſorma Dei eſſet, ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens: Benignitatis aotem, quia pro ſalute oostra, qoi ſontes eramos, innocens ipſe mortem ſubiit. Quamobrem & odor veſtimenturum in illis, qui hæc animo ſunt indoti, vtpote qui benignitatem & immutabilitatem Dei præ ſe ferant, & propterea diuini ſint, quod eiuſmodi amicti ſint indumentis, eſt ſoper omoia C aromata. Nihil enim comparari poteſt fragrantiæ diuinitatis, quam Deo deſpunſata non per naturam obtinet, ſed per gratiam adipiſcitur. Ac veſtimenta quidem tua talem emittunt ſuauitatem. Cetera vero quid?

Fauum diſtillant labia tua, ſponſa: mel, & lac ſub lingua tua.

DUCENDI ratiooem ac modum ſeruant labia tua ſic inſtructum, vt ab apicula faoom coofectum cernimus. Neque enim vnica ratione cunctis audientihos affers vtilitatem: ſed pro cuiuſqoe modulo te ſingulis accommodas, vt & perfectioribus, & rudioribus ſatisfacias. Ac mentem quidem eorum, qui ſunt perfecti diuiniori-bus verbis, tanquam melle, dulciſſimam reddis. Qui vero rudes, tyronéſque ſunt, eotum animos tanquam lacte naturalibus exples inſtitutis. Duplex hæc igitur, nempe diuinior & humanior docendi ratio ita viget ſub lingua tua, vt eas haod intempeſtiue promas, ſed opportune atque accommodate ad eorum, qui inſtituuntur, vtilitatem.

A *Et odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.*

FRAGRANTIA ſcilicet operum tuorum, quibus tum vires naturaliter promis, tum in agendo ex mentis præſcripto mures quaſi veſtimeuta quædam iodueris, diuinæ prouidentiæ, quæ cunctis in rebos cernitur, ſuauitati ſimilis eſt: cùm ad imitatiooem Dei, ſalutis multorum curam geras. Prupria enim ratiooe quadam thus ad honorem Dei refertur. Ac quemadmodum thus ex propriu odore, ſic Deus ex rerum omnium prouidentia, & ſingulorum animi affectio ex operibus indicatur. Sed cum paulo ante odorem veſtimentorum ſpouſæ ſuper omnia arumata eſſe dixiſſet, nec quo modu id eſſet, declaraſſet, hic illud oſtendit, dum udorem illum thuris odori ſimilem dicit eſſe. Nam ſicut thus accenditur ad gloriam Dei: Deus autem ſine vlla comparatione eſt rerum omnium præſtantiſſimus; ſic opera, quæ ad diuinæ fiuut bonitatis imitationem, reliquis umoibus antecedunt.

Hortus concluſus ſoror mea ſponſa: hortus concluſus: fons ſignatus.

Theodoreti.

B

HORTVM numinat ſponſam, vt quæ nun vnum pietatis virtutiſque fructum, ſed multus & varios ferat. Concluſum autem, quòd munitus ſit, nec inſidiis expoſitus. Nam portæ inferni, in- Pſal. 79.
quit, non præualebunt aduerſus eam. Neqoe enim eſt ſicut illa, quæ ex Ægypto deducta fuit, quam vindemiarunt omoes, qui prætergrediuntur viam, & exterminauit eam aper de ſilua, & ſingularis ferus depaſtus eſt eam. Sed circummunita eſt, & muro circumdata, & horto concluſo comparata. Itaque multiplices ac diuerſos fructus ferens nec furum, aot inſidiantium manus reformidat. Fons item eſt obſignatus; coius latices non quibuſlibet, ſed dignis tantum patent. Hoc de foote Dominus quoque locutus eſt, Qui Ioan 4.
biberit, ioquiens, ex aqua, quam ego dabo ei, oon ſitiet in æternum, ſed fiet in ipſo fons aquæ viuæ ſalientis in vitam æternam. Merito igitur ſpunſam ſontem appellat, vt non umnibus, ſed dignis dumtaxat expoſitam. Neque enim profanis, ſed initiatis patent diuina myſteria: nun io flagitiis poſt eapiationem ſe iterum volutantibus, ſed ea C virtute vitam ſtudioſè traducentibus, aut ſeſe per pœnitentiam expurgantibus. Nec vero ſolum dicit, hurtus couclusus, & fons ſignatus, verum etiam.

Emiſſiones tua paradiſus malorum punicorum cum fructibus nucum, cypri cum nardo, nardus & crocus, calamus & cinamomum cum vniuerſis lignis libani, myrrha & aloe cum omnibus primis vnguentis, fons hortorum, puteus aqua viuentis, qua fluit impetu de libano.

HÆC, inquit, omnia miſiſti mihi, & tempore nuptiarum attuliſti. Et primum quidem paradiſum malorum punicorum, quæ paradiſus nec aliorum fructuum expers erat. Pro malo punico mea quidem ſententia per tranſlationem caritas intelligitur. Quandoquidem ſub vno eiuſdem mali cortice multa ſunt grana, ita mutuo inter ſe conſerta, vt ſe viciſſim noo comprimant, ueque corrumpant, ſed integra conſeruentur, niſi aliqoa in medio putredo naſcatur. Puſſumus ex interiectis ipſius ſeptis ac veluti cancellis per mediũ diſcurreutibus aliom etiam ſenſum excogitare.

Multos

Multos enim inter eos qui ſaluantur ordines cernimus. Nam alius eſt virginum ordo, alius continentium, alius matrimonij ferentium iugum, & diuitijs atque opibus affluentium, alius inopem vitam complectentium, alius ſeruorum piam colentium vitam, alius dominorum recte & legitime imperantium. Eodem modo & mali punici ſunt illi tanquam parietes, qui quaſi cellulis quibuſdam grana diſtinguunt, & continent. Ideo ſponſæ emiſſiones comparat paradiſo malorum punicorum. Primo namque caritatis ipſius fructũ admiratur. tum alijs quoque virtutum generibus ornatam dicit, cum fructibus nucum. Mox ea ſigillatim perſequitur. Cypri cum nardo. Cyprus eſt genus arboris, ex qua calidum oleum cõficitur. Nardus autem eſt aromatis genus odoratum, vnde oleum fit eiuſdem nominis, idem quoque calidum, & corporum curationibus accõmodatum. Crocum præterea dicit hac paradiſo contineri. Egemus enim non ſolum calefacientibus nos, & caritatem in nobis erga Deum inflammantibus, ſed refrigerantibus etiam, & cupiditates immoderatas comprimentibus. Crocus enim numeratur inter ea, quę refrigerandi vim habent. Et calamus, inquit, & cinamonum. Sunt autem hæc quoque aromatum genera, ſed allegorice intelliguntur. Per calamum enim ſcripta diuina ſignificat. Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribẽtis. Odoratus eſt autem calamus aromaticus. Lingua enim docentium pietatem omni ſuauitate referta eſt. Additur calamo cinamomum, quod in veteri lege Deo offerebatur, vt intelligamus, quæ de Deo monumentis ſunt tradita litterarum, tum laudabilia eſſe, tum odorifera, & his aromatibus comparanda. Ad hæc ſubijcit: Cum vniuerſis lignis libani. Habet etiam, inquit, virtutes, quæ in lege continentur, non ſecundum litteram, ſed ſecundum ſpiritum. Per libanum enim Hieruſalem ſignificari, ſæpe docuimus. Habet myrrham quoque & aloem, cum omnibus primis vnguentis: id eſt, mortificationem cupiditatum, myrrha enim mortuorum eſt propria. Et tentationum amaritudinem, amara enim eſt aloe. Habet denique omnia vnguenta prima, non quæ ſecundas, aut tertias, ſed quę primas obtinent partes. Perfectorum ſunt ea, quæ perfecta ſunt. Habet fontem etiam, & puteum viuentis aquæ, & de libano ſcaturientis. Neque enim ſolum doctrinam continet euangelicã, perſpicue manantẽ, ſed etiam legis puteum, puteũ inquã, aquæ viuentis, fluenta quidem abſcondita complectentem, ſed cum impetu & ſono de libano decurrentia. Hieroſolymis enim legalis floruit viuendi ratio, quæ figurate libanus nominatur. Defluxit tamẽ hic etiam puteus ad Domini ſpõſam eccleſiam, ſed eſt reconditus, & cum ſtrepitu fertur, & rigat eccleſiæ paradiſum.

Pſelli.

Hortus concluſus ſoror mea, ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus.

VARIIS ſponſam laudibus ſponſus extollit. Hortus enim es, inquit, ô ſponſa, concluſus, arborum omnium in te ipſa continens decus, & oleam fructiferam, & dulcem ficum. Fons item, inquit, es ſignatus. Neque enim aquas temere profundis tuas, ſed fideles, ſalutis ſitientes, potas.

Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum fructibus nucum.

HIS verbis ea ſponſus complectitur omnia,
A quæ ad fidei noſtræ integerrimæ doctrinam, ſpectãt, cuius timorem, decorem, fragantiam, diuinitatem os eccleſiæ nunquam non prædicat. Emiſſiones enim, inquit, tuæ paradiſus exiſtunt malorum punicorum, & omni gratia ſunt plenæ. Fons hortorum. Nam latices tuos haud fruſtra ſpargis, ſed diuinas plantas, fideles nimirum, rigas.

Puteus aquæ viuentis, quæ fluit impetu de libano.

ADEO, inquit, virtutibus inſignis effecta es, vt idem, quod ego, cognomen ſis conſecuta. Ego enim omnino viuentis aquæ ſum puteus, qui de cœlo ſicut pluuia in vellus, tanquam ex alto & mirabili monte libano deſcendi.

Trium Patrum.

AC talia quidem ſunt membra, & veſtimenta tua. Tu vero qualis?

Hortus concluſus ſoror mea, ſpōſa, hortus concluſus, fons ſignatus.

QVALIS nimirũ duplex hortus conſitus tum virtutum diſciplinis, quantum ad animam pertinet, tum earum motibus, quantum ad carnem: & munitus quodam veluti mandatorũ vallo. Quan-
B tum autem ad mentem ſpectat, qualis fons pias erga me ac diuinas fundis cogitationes, & ſigno meo, vt imago mea, es obſignata, ne inimicus adueniens te non ſolum diripiat, ſed etiam occidat, ac perdat, virtutiſque tuæ fructus aſportet, & cognitæ veritatis aquam falſis opinionibus contaminet. Neque vero tu ipſa tantum es hortus, ſed emiſſiones tuæ paradiſus cum fructibus nucum. Hoc eſt, diſciplinæ tuæ, quibus animas inſtituis propter fidei plantas quas in illis inſeris, ſunt tanquam paradiſus malis punicis conſita, ſuper radices inſertis quercuum, & proptereą proprium fructũ, tanquam earum fructum ferentibus. Quarum quidem malorum punicarum radices haud facile diuelluntur, cortex autem ipſius fructus auſtera eſt, & quæ intus ſunt, tuetur. Fructus vero, poſteaquam ad maturitatem peruenit, confracto corticis integumento, ſeſe tum guſtu dulcem, tum aſpectu iucundum oſtentat. Eodem pacto ſponſæ etiam diſciplinæ, tanquam arboris radicibus ita fidei innixæ firmitate difficile ex animabus credentibus auelluntur. Quippe quæ tum incuſſa
C ſuppliciorum formidine, tanquam mali punici cortice, diſcipulas animas cohibentes, ſpiritus fructum in ipſis ab omnibus perturbationibus integrum conſeruant: tum promiſſionum radijs iuſtitię ſolis eas ad futurorum bonorum deſiderium inflammantes, timore, quem caritas expellit, tanquam cortice diſrupto, quemadmodum & fructus malorum punicarum guſtum oblectat, ſic mentis ipſarum guttur, dulcedine perfundunt, guſtantium & vidẽtium, ſuauem eſſe Dominum. Hæ doctrinæ igitur, dum à diſcipulis re ipſa tractantur & excoluntur, tum pœnarum metu à vitijs purgant, tum ſpe præmiorum incendunt illas ad iuſtitiæ opera complectenda. Cypri cum nardo. Diuerſarum videlicet virtutum flores, & mixturæ. hoc eſt, initia, & commixtiones. Vt initia namque ſubſiſtunt in animabus, quæ inſtituuntur vel comminationum metu, vel deſiderio promiſſionum varia ſecũdum virtutem genera in Deum & proximum caritatis. Vt commixtiones autem, perſuadent illis, vt dum propter ſuam erga Deum caritatem carne patiuntur, mala ſuſtineant, ob ca-

decerpſit. Sic enim ſponſam alloquitur.

Veni in hortum meum, ſoror mea, ſponſa. meſſui myrrham meam cum aromatibus meis. comedi panem meum melle meo. bibi vinum meum cum lacte meo.

DESCENDI ego quidem, inquit, in hortum tuum, virgo, & pulchris fructibus tuis cupiditatem meam prorſus expleui, atque ex ardenti filiorum tuorum fide ac pœnitentia magnam lætitiam percepi. Totum autem hoc factum eſt, meſſis myrrhæ, eſus mellis, & lactis potus. Hæc cùm dixiſſet Chriſtus idem & ſponſus, vt pro mellito conuiuio quaſi gratiam aliquam referret, ipſis virginis filijs dat corpus ſuum. Sic enim illos, ſed dignos tantum, quos & propinquos ſuos ita eſſe dixit, alloquitur.

Comedite propinqui mei, & bibite, & inebriamini fratres mei.

QVICVNQVE eſtis, inquit, operibus fratres mei, corpus meũ comedite, & ſanguinem bibite meum. Deinde inebriamini, inquit, præ lætitia, & propter ebrietatem ſtupore perculſi, omnino mũdi ſollicitudinum obliuiſcimini.

Theodoreti.

Veni in hortum meum, ſoror mea, ſponſa.

VENI, inquit, in hortum meum, quem tu mihi adornaſti, & collegi primum myrrham meam, id eſt, quam ego in te plantaui. Primus enim ego pro te mortem oppetij. Deinde tu ita mecum commori, atque vna ſepeliri concupiſti. Conſepulta enim es mihi per baptiſma in morte, & mortificaſti membra tua, quæ ſunt ſuper terram. Collegi ergo myrrham meam cum aromatibus meis, & reliquarum virtutum, inquit, quas à me didiciſti, fructum percepi. Comedi præterea panem meum cum melle tuo: ſolidũ, & dulcem cibum, qui apud perfectos inuenitur. Bibi vinum meum. Iure addidit pronomen meum. Ipſe enim eſt vitis vera, ex qua vinum hoc perfectum eſt. Bibi vinum meum cum lacte tuo. Nam ne infantes quidem, ac veluti vbera ſugentes, & lactentes excludit: ſed ab illis etiam, ætati eorum congruentem fructum capit, cumque bonus ſit, amicos etiam ad conuiuium inuitat his verbis.

Comedite, propinqui mei, & bibite, & inebriamini, fratres mei.

PROPINQVI ſunt ipſius viri perfecti, quique incorruptam ſeruant imaginem, & cum eo coniungi cupiunt. His non ſolum præcipit, vt bibant, ſed vt inebrientur. Eſt enim ebrietas, quæ temperantiam, non autem intemperantiam parit; quæ membra corroborat, non autem diſſoluit: nam Psal. 22
calix ipſius inebrians, perquam præclarus eſt. Et Psal. 35.
alibi beatus Dauid, Inebriabuntur, inquit, à pinguedine domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.

Trium Patrum.

SPONSAE preces ſponſus exaudiuit, iuxta illud: Adhuc loquente te, dicet. Ecce adſum. Talis 58.
enim erat, quæ precabatur, vt deſpici nõ deberet. Quamobrem illi reſpondens, Veni, inquit, in hortum meum ſoror mea, ſponſa. Quem tu nimirum mandatorum meorum doctrina conſeuiſti, quibus perturbationũ procella diſcuſſa eſt. Flauit autem Sanctus ſpiritus meus, & plantæ iſtius horti veluti vnguenta varia, virtutum rationes pro-

A tulerunt, per quas ego quoque in hũc hortum ingreſſus ſum, in quo voluntates meæ, ſancta præcepta mea, plantata ſunt. Huius ego fructum omnino decerpſi. Qui ſane fructus ipſorum eſt præceptorum obſeruatio. Soror mea, qui natura ſum filius Dei, & patris, quippe quæ eius obtemperas voluntati, & ei per gratiam pro filia es adoptata. Sponſa mea, vtpote mihi per caritatem coniuncta, atque vnus effecta ſpiritus. Ingreſſus autem in hortum meum, meſſui myrrham cum aromatibus meis, nempe carnalis ſenſus diſcipularum tuarum mortificationem cum virtutibus, quæ illam conſequuntur. Qui enim carni, & mundo ſenſum mortificauerunt, eum ſpiritui dicãt, Deoque, veluti quendam aromatum fructum, præceptorum offerunt obſeruationem, de qua, comedi, inquit, panem meum cum melle meo: bibi vinum meum cum lacte meo. Ac panis quidem eius eſt il- Ioan. 4.
le, quem, vt antea dictũ eſt, ipſe declarauit, meus, inquiens in euangelijs, cibus eſt, vt faciam voluntatem patris mei. Mel autem ſunt diuina eius eloquia, quæ linguam à qua pronunciantur, dulcedine perfundunt. Vinum vero eſt gratia diuini-
B tatis elargitrix, quæ id, quod naturale eſt, ſupra naturam extollit. Lac autem eſt doli expers ſimplicitas. Sponſus igitur, in quas, per ſancta mandata ſua, animas ingreditur, eas tum nutrit, quaſi pane quodam cum melle, virtute cum cognitione: tum potat, quaſi vino cum lacte, conceſſa per gratiam diuinitate, cum remota à dolo ſimplicitate. Horum vero ſalutem tanquam panem quendam cum melle ipſe comedit: ac veluti vinum quoddã cum lacte bibit. Itaque ad quos, vt diximus, ingreſſus eſt, quoſque domicilia ſua in Spiritu ſancto conſtituit, ipſos inuitat ad hunc modum: comedite propinqui mei, & bibite, & inebriamini, fratres mei: qui videlicet conuerſi eſtis, & vitia repuliſtis, & ad me, virtutem cum pura cognitione colentes, acceſſiſtis. Bibite autem obſtupefaciens diuinitatis vinum cum doli experte erga me fide: & ab illis, quæ naturalia ſunt, ad ea, quæ naturæ præſtant, transferimini. Quos ego per gratiam in Sancto ſpiritu filios adoptaui patri meo. Hæc igitur ſponſus cum per ſponſæ adhortationes ad eius diſcipulas dixiſſet, ipſa ſe illis exemplum præbens, quo modo audire debeant vocem ſponſi ſui, eum-
C que in domum introducere, Ego, inquit, dormio, & cor meum vigilat. Vox nepotis mei pulſat ad oſtium. Et dormio quidem ad es, quæ in hac vita iucunda videntur, cùm ſenſus mei, quaſi per contemptum ipſorum, ſopiti ſint. Vigilat autem mẽs mea, ne ſponſus meus, verbum, verbis inexplicabile, veniens, inueniat eam dormitantem. In quibus autem mens vigilat, audit vocem dilecti mei, pulſantis ad eam, per quam, tanquam per ianuam quandam in animam ingreditur.

Theodoreti.

SVPERIORIBVS ita pronunciatis, ſponſa, Ego, inquit, dormio, & cor meum vigilat. Quamuis enim, inquit, à natura cogar oculos claudere, & ſomnum capere, mente tamen vigilo, & ignauiæ ſomnum minime ſuſcipio, cùm ſponſi aduentum expectem. Quamobrem, & ipſum pulſantem ſentio. Vox enim, inquit, nepotis mei pulſat ad oſtium. Addamus, ſi videtur, his, ea, quæ diuinis in euangelijs à bono paſtore dicta ſunt. Oues enim, inquit, meæ vocem meam audiunt. Ioan. 10.

Et rurſum: alienum autem non ſequeutur, quia non nouerunt vocem alienorum. Quare beatus ille, qui paſcitur, & paſtoris vocem agnoſcit. Beatus, qui in ſpouſam electus eſt, atque inter adulte- *Pſal. 31.* ri, & ſpōſi vocem ſcit dijudicare. Beatus qui dicit: non dabo ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem. Sed vigilat, & ſponſum expectat, *Matth. 24.* quemadmodum ipſe dominus monet, vigilate inquiens, quia neſcitis qua hora Dominus veſter venit. Idem conſilium affert etiam beatus Paulus, *1. Cor. 16.* vigilate, inquiens, ſtate in fide, viriliter agite, confortamini, omnia veſtra in caritate fiant. Dum vigilat igitur ſponſa, licet dormiat ſomno corporeo, voce fruitur ſponſi ſui, eumque ad fores pulſantem exaudit. Quæ autem fores animæ ſuot, niſi corporis ſenſus? per quos ſpouſa ſponſum excipit, non modo pulſantem, verum etiam præcipientem, vt ſibi fores aperiantur.

Pſelli.

CVM purus Dominus, & ſponſus ſe ſponte morti pro nobis obieciſſe demonſtraſſet, carnemque, non autem diuinitatem omnia perpeſſam eſſe, hæc etiam ad illos, quos propinquos vocauit, B loquitur, Ego dormio, & cor meum vigilat. Licet, inquit, carne, quam aſſumpſi, mortem pertulerim, nihil tamen omnino diuinitas paſſa eſt. Aperi mihi, inquit, ſoror mea, propinqua mea, columba mea, perfecta mea. Quia caput meum plenum eſt rore, & cintinni mei guttis noctis. Per noctem quidem ſignificat Iudæorum impetum, quo illum nocte adorti ſunt: per rorem autem, & guttas, trium dierum mortem, quam cincinni capitis, & nou ipſe ſuſcepit. Quoniam igitur, inquit, pro te mortem ſuſtinui, & propter te hæc incommoda paſſus ſum, aperi mihi, & ſuſcipe me. Diligo enim pulcritudinem tuam, & in virtute perfectionem. Quamobrem & ſororem meam, & propinquam meam, & columbam meam, & perfectam meam te uomino. Perfectam quidem, quoniam lege præſcriptam tibi à me perfectionem præſtas. *Matth. 5.* Ego enim dixi: perfecti eſtote, ſicut & pater veſter *Matth. 19.* cœleſtis perfectus eſt. Et rurſum: ſi vis perfectus eſſe, vēde quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlis, & tollens crucem tuam ſequere me. Columbam voco, quia ſpiritalis effecta es, & veterem hominem exuiſti cum vitijs & cupiditatibus, & ſpiritaliter potes intueri. Propinquam meam appello, quia per veſtigia mea incedis, *Iac. 4.* & ad me appropinquare cōcupiſcis. Ego enim dixi: appropinquate mihi, & appropinquabo vobis. Sororem denique dico noo ſolum propter naturæ, quam ſuſcepi, neceſſitudinem, verum etiam propter pietatis coniunctionem.

Pſelli.

SEU ſponſæ Cantica rurſum audiamus. Vox nepotis mei pulſat ad oſtium. Aperi mihi ſoror mea, inquit, ſponſus meus media de nocte veniēs. Cordis oſtium mihi, inquit, patefacito, vt in te manſionem faciā cum patre meo. virtutibus enim profecto mihi propinqua facta es. quòd ſi aperueris mihi, dabo tibi munus magnum rorem capitis mei, & cincinnorum guttas: hoc eſt, largiar tibi curandorum homioum facultatem. Ros enim meus eſt hominum medicina.

Trium Patrum.

A *Talis autem eſt ad me vox ſponſi mei. Aperi mihi ſoror mea, propinqua mea, columba mea, perfecta mea.*

APERI mihi mentem tuam, vt ego, qui comprehendi nequeo, per illam in te comprehendar. Soror mea, quatenus facis voluntatem patris mei. Propinqua mea iā facta propter mentis tranquillitatem. Columba mea, vtpote quæ ſancti ſpiritus mei muoera acceperis, quibus tanquam alis per affectionem ab omnibus terrenis rebus auolaſti, atque in me ab omni materia remoto, atque ineffabili, & mentis captum excedente conquieuiſti. Atque ita perfecta mea, vt per actionē purgata, & per contemplationem in ſpiritu illuminata, & numeris omnibus per diuinitatis gratiam expolita. Aperi autem mihi, quoniam, vt dictum eſt, caput meum eſt plenum rore, & cincinni mei guttis noctis. Et caput quidem ipſius, quod per excellentiā myſtice declaratum eſt verbum mena illa ineffabilis, quæ verbum genuit, quæque à rebus omnibus, omni ratione infinite diſtat. Impletur autem, dum tanquam rore perfectam animam implet cognitione ſuæ diuinitatis per terminos abnegātes, cuiuſmodi ſunt, ſuperſubſtantiale, ſine principio, immenſum, infinitum, & alij eiuſdem generis. Huius autem cincinni, ex eo capite ſunt bonæ patris voluntates, in ſpiritu ſancto ab ipſo vnigenito ad finem perductæ. Quæ quidē tanquam guttis nocturnis, plenæ ſunt iudicijs diuinis, quòd comprehendi nequeant, imperueſtigabilibus. Ex quo noctis guttæ nuncopantur, quaſi minuti quidam vapores cognitionis iocomprehenſæ atque inacceſſæ diuinitatis. Per quas quidē guttulas cognitionis mens animæ Deo verbo deſponſatæ patefacta & aperta ipſum introducit in domum ſuam. Quapropter & tanquam cauſa illius: Aperi mihi: dictum eſt, Quia caput meum plenum eſt rore, & quæ ſequuntur. Ceterum, ô diſcipulæ, quia ſic vocem ſponſi mei audiui, & intelligibilem ianuam meam pateſeci, atque incolam poſſedi ipſum, qui innocentiæ eſt indumētum, in primis veteri mea peccati tunica, quam ex tranſgreſſione contraxeram me expoliaui. Quo modo iam induam ipſam ſplendido depulſam indumēto? Laui pedes meos lauacro baptiſmatis, & ſancti ſpiritus aduentu, & diuinorum mandatorum obſeruatione eximie purgata. Quo modo igitur illos, improbæ cu- C piditatis veſtigia ſequens, inquinabo?

Expoliaui me tunica mea, quomodo induam illam? Laui pedes meos, quo modo inquinabo illos?

Pſelli.

EGO, inquit, iampridem fores aperui tibi. Trāſgreſſionis enim craſſitudinem exui, nec ſententiā vnquam mutabo, vt eam iterum induam. Terrenas abſterſi ſordes pedibus meis, eoſque in ſalutis ſemitas direxi, ne nullo vnquam tempore me retro conuertam, vt inquinem illos. Hæc ſponſæ verba ſponſus cùm audiſſet, in interiore eius veluti tabernaculo voluit habitare, ſed illum, vt qui comprehendi non poteſt, minime capiebat. Hoc enim manu ſponſi, eaque ſolá replebatur, vt ex ipſius ſponſæ cantu poſſumus intelligere.

Theodoreti.

SVPERIORIBVS igitur verbis auditis ſponſa reſpondet.

Exui, inquiens, tunicam meam.

QVANTVM detrimenti pigritia pariat, & quantū laboris afferat ignauis, hinc perdiſcamus.

Dum

Dum enim excuſat ſe ſponſa, nec ſtatim ſponſo ianuam vult aperire, cogitur paulo pòſt non ſolum ad ianuam vſque progredi, ſed ciuitatem percurrere, & plateas circumire, atque in cuſtodes incidere, à quibus vulnera etiam accipit, & vix ſponſum inuenit exoptatum. Quòd ſi ſtatim vocanti paruiſſet, hæc omnia incommoda euitaſſet. Nunc autem, Exui, inquit, tunicam meam: Quo modo induam illam? Laui pedes meos. Quo modo inquinabo illos? Atqui hoc illi ſponſus nō præcipit, neque enim vult, vt depoſitum veterem hominem iterum ſumat, aut ſanctis manibus ſuis ablutos coinquinet pedes: ſed vt ſine labore, & inquinatione aperiat ſibi vel aurium, vel oculorum fores, quo aut per cognitionem, aut per auditum ingreſſus, in animabus ſanctificatis inhabitat. Verum quia ſpōſa excuſationes afferens, tardior fuit, eam ſponſus excitat alia ratione, non amplius pulſans exterius tantum, ſed etiam manum per quandam rimam iniiciens. Manum autem intelligimus ſenſum tactus, & diuinam ipſius actionem, quam ibi ſponſa perſenſit, clamat.

Nepos meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. Surrexit vt aperirem nepoti meo: manus mea ſtillauerunt myrrham, digiti mei myrrham plenam ſuper manus peſſuli. Aperui ego nepoti meo: at nepos meus declinauerat, atque tranſierat. Anima mea egreſſa eſt, vt nepos locutus eſt meus. quæſiui eum, & non inueni illum: vocaui eum, & non reſpondit mihi. Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem: percuſſerunt me, & vulnerauerunt me: abſtulerunt pallium meum mihi cuſtodes murorum.

QVIA noluit confeſtim aperire pulſanti, tangit eam per quendam ex ſenſibus (quod foramen appellauit) inferēs manum, hoc eſt, actionem. Amorem autem illius accendit, atque inflāmat. Id enim patet ex illis verbis: venter meus intremuit ad tactum eius: quod Theodotiō vertit, calefactus eſt. Sponſa autem deſiderio ebria ſurgit, & ad oſtium currens, manus meæ, inquit, peſſulum apprehendentes, vt aperirent, ſtillauerunt myrrham, & digiti mei myrrham probatiſſimam. Perfecta enim mortificatione ad extremas vſque particulas affecta ſum. Sed aperto oſtio nepotem meum cerno prætereuntem, atque ingredi recuſantem. Ego vero amoris ſtimulo concitata, & ſacris illius ſermonibus ſuſpenſa ad quæritandum me accingo, nec clamare deſino aſſidue vocans. At ille audire diſſimulat, uec mihi dignatur reſpondere. Oberrans igitur, & dilectum meum inquirēs, incido in ciuitatis cuſtodes, qui me non modo percuſſerunt, & verberarunt, ſed etiam vulneribus affecerunt, & pallium abſtulerunt. Murorum, & ciuitatis cuſtodes ſponſa (vt mihi quidem videtur) magiſtratus, & principes, & tyrannos appellat, qui ſponſam eccleſiam quondam oppugnarunt, & victoria illuſtres martyres ipſius verberibus, & ſupplicijs excruciatos, animas ipſorum nudantes, & corpus ab illis, vt pallium auferentes necauerunt. Martyres enim ardentes deſiderio ſponſi, & vbique gentium illum in ciuitatibus, & agris, ad extremos vſque terrarum terminos prædicantes, has ærumnas omnes pertulerunt. Ex his ergo, quæ dicta ſunt, diſcamus, omni depoſita tarditate ſponſo pulſanti protinus aperire, ne, ſi diſceſſerit, cogamur paſſim circumuagari, & deſideratum inquirere.

Pſelli.

A *Nepos meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius.*

ETSI totum, inquit, oſtium meum aperui; vt Chriſtum verbum & ſponſum meum ſuſciperem, tamen vix manus eius, eaque ſola immiſſa eſt. Itaque magnitudinem ipſius magnopere ſum admirata. Præclare pura virgo philoſophatur. Hominū enim natura minor eſt, quàm vt diuinam admirandi verbi naturam opinione, aut ſcientia queat vniuerſam comprehendere. Surrexi, vt aperirē nepoti meo. Manus meæ ſtillauerunt myrrham: digiti mei myrrham plenam in manus peſſuli. Ego, vt ſponſum, inquit, exciperem, aperui. At ille penetralibus meis capi non poterat. Surrexi ad laborioſum & magis diuinum ordinem, vt quem antea capere non potueram, laboribus multis, & carnis mortificatione, latiorem cogitationis portam patefaciens, ſponſum cōprehenderem. Vnde manus meæ, inquit, cum digitis continentes myrrham diſtillarūt vſque ad peſſulum. Quinetiam peſſulis omnibus reductis fores aperui, id eſt, carnis meæ membris mortificatis, animæ ſenſus omnes patefeci. Pandi fores nepoti meo. At ille declinauerat,
B atque trāſierat. Quamuis fores meas patefecerim vniuerſas, non tamen verbum & ſponſum potui comprehendere. Anima mea egreſſa eſt, vt nepos locutus eſt meus. Suſtuli mentem meam, inquit, ad cœlum, vt de dilecto meo aliquid intelligerem. At ille cœlo erat ſublimior multo. Sic enim deinceps loquitur ſponſa & virgo. Quæſiui, & non inueni illum: vocaui, & non reſpondit mihi. Ecquonam modo inueniri, comprehendique poterit is, qui nihil eſt eorum, quæ cognitione percipiūtur, non ſpecies, non figura, non locus, non quantitas? Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem: percuſſerunt me, vulnerauerunt me.

O pulcherrimam virginis progreſſionem! Ecce enim ad angelos vſque progreſſa eſt. Hi namque ſunt cœleſtis ciuitatis cuſtodes. Inuenerunt enim me verbum inquirentem, & verbis deterruerunt ac vulnerarunt. Dixerunt enim id nulla prorſus ratione fieri poſſe, vt incomprehenſi cōprehenſio reperiatur. Abſtulerunt palliū mihi cuſtodes murorum. Velum, inquit, abſtulerunt ab oculis meis, vt clarius ſponſum intuerer, qui ne ab angelis quidem poteſt omnibus comprehendi. Quamobrem
C incertior diſcedens omnino, cuſtodes, id eſt, angelos etiam auerſatur, quòd ne ab illis quidem ingens ſponſi deſiderium queat imminui.

Trium Patrum.

QVOMODO autem, inquit ſponſa ad diſcipulas ſuas, ſordidam peccati tunicam depoſuerim, atque puriſſima euaſerim, audite. Nepos meus demiſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. Dilectus meus demiſit à patre, procedentem ab eo, ſpiritum ipſi conſubſtantialem, cuius tanquam manu peragit diuina gratiarum munera per mentem meam veluti per foramen aliquod: & patiente me initium ſapientiæ, timorem dilecti mei, tanquam iudicis, gulæ ventriſque corripitur vitium, vnde genus omne naſcitur intemperantiæ. Et ſtatim ſurrexi ego, vt aperirē nepoti meo: per efficacem contēplationem ab habitus diſpoſitione ſum excitata, vt mentis ianuam patefacerem dilecto meo. Manus meæ ſtillauerunt myrrham. Actiuæ nimirum potentiæ meæ mens & ratio per electionem ſude-

runt ſermones & mores carnalem ſenſum mortificantes. Digiti mei myrrhã plenam in manus peſſuli. Paſſiuæ ſcilicet potentiæ meæ, (ſenſus, concupiſcentia, & iracundia) quæ menti & rationi, vt manibus digiti cooperantur propriam, per cognitionem & virtutem, mortificationem, probatiſſimam diſtillauerunt in affectionum opera, quæ inſtar peſſuli excludunt aditum incredulitatis, tanquam & huius operibus, quæ per tranſlationem manus peſſuli vocata ſunt, mortificatis vna cum paſſiuis potentiis, quas memorauimus. Quoniam autem operum incredulitatis mortificatio eſt perfectio fidei: fides autem corruptio infidelitatis, hæc à me, vti peſſulus, quemadmodum diximus, corrupta eſt. Aperui nepoti meo ego: mentis meæ ianuam dilecto meo per fidei affectionem patefeci. Nepos meus declinauerat atque tranſierat. Quippe qui menti per eſſentiam non ſubiacet, cùm per illam ſit incõprehenſibilis. Anima mea egreſſa eſt in ſermone eius. Exiuit ab interiori cogitatione ad ſenſum per naturalem contemplationem, vt inueniret ſponſum ſuum. In ſermone eius. eo nimirum, quo illam eſt allocuta, cum diceret: egredere in veſtigiis gregum: vt indicaret ei, vbi ipſe paſceret. Atque ita quæſiui eum, & non inueni. In rebus enim creatis, qui eſt increatus, non inuenitur. Vocaui illum, & non reſpondit mihi. Eum, qui eſt, appellaui illum; cùm ea quæ ſunt, numeris omnibus antecellat. Appellaui ſubſtantiam eum, qui eſt ſuperſubſtantialis. Appellaui illum vitam, qui auctor eſt vitæ, & rerum effector vniuerſarum. Non reſpondit mihi, cùm ea vocaretur, quæ ipſe per eſſentiam & naturã ſuam non eſt. Dilectum igitur meum reperire quidem ipſa non potui. At ſancti angeli, qui cuſtodes ſunt, & ciuitatem circumeunt, inuenerunt me diſcipulam quondam ipſorum per ignorantiam oberrantem, vacantémque rerum naturalium ſpeculationi illuſtrarunt, qui cunctam naturam, veluti ciuitatem quandam per cognitionem rationũ eius circumeunt. Termini enim rerum ſunt earum rationes, quibus factæ ſunt, quæque naturas ipſarũ circumſcribunt. Vnde angeli, qui illas intelligũt, tanquam in terminis creaturam circumeunt. Sic igitur hi me conſecuti, Percuſſerunt me, vulnerauerunt me, abſtulerunt pallium meum mihi. Depreſſerunt me, indicantes mihi, me nondum, vt oportet, Deum comprehendiſſe. Reprehendentes autem perculſerunt conſcientiam meam, quæ ſe increatum comprehendiſſe arbitrabatur; dum eum rerum, quę creatæ ſunt, nominibus vocat. At dum oſtendunt diuinum numen omni eſſe cognitione prętantius, abſtulerunt mihi pallium, id eſt, rationem meam, qua ita rerum cognitio colligitur, vt pallio ſpicæ comportantur. Deterruerúntque, ne diuinam naturam incomprehenſibilem redigere conarer ſub comprehenſionẽ. Hæc egerunt in me murorum cuſtodes, hoc eſt obſeruatores perpetui diuinarum voluntatem, quibus tanquam muris rerum naturæ conſeruantur. Quo modo hæc eſſent geſta, cùm diſcipulas ſuas ſponſa docuiſſet, rurſus eas iureiurando obteſtatur.

Adiuro, inquiens, vos, filia Hieruſalem per potentias & fortitudines agri, ſi inueneritis nepotem meum, nunciate illi me caritate eſſe vulneratam.

Theodoreti.

APPARET enim ſæpe etiam imperfectis adhuc, & infantibus ſponſus, accommodans ſe eorũ A imbecillitati, & ad perfectionem exhortans. Neque enim egent, qui ſani ſunt, medico, ſed qui male habent. Adoleſcentulas igitur iureiurando obſtringit, vt, ſi inuenerint nepotem ſuum, nuncient illi quanto erga illum amore teneatur, & quòd electa caritatis ſagitta ſit ſauciata. Adoleſcentulæ nepotis nomen ignorant. Adhuc enim ſunt imperfectæ, nec cognitam habent myſteriorũ profunditatem. itaque. Mart. 2.

Qualis eſt, inquiunt, nepos tuus, ô pulchra inter mulieres? Qualis eſt nepos tuus ex nepote, quia ſic adiuraſti nos?

FREQVENTER enim, inquiunt, audiuimus te dicentem: Nepos meus, nepotis mei: nec verborum tuorum vim intelligimus. Quando igitur interpoſitum eſt iuſiurandum, negligere non poſſumus mandata tua. Nos ergo doce, ô pulchra inter mulieres, ô adoleſcentularum & puellarum omnium formoſiſſima quid ſibi velit hoc nomẽ. Identidem enim reſonat in ore tuo, nunc nepotis mei, nunc nepos meus. Nam ſi ex re qualis iſte ſit, didicerimus, & quibus inſignis ſit notis, curabimus te, & capeſſemus mandata tua.

B

Trium Patrum.

PROINDE cùm hos meos ad perfectionem gradus explicauerint, adiuro vos, filiæ Hieruſalem per potentias & fortitudines agri, ſi inueneritis nepotem meum. Quid? nunciate illi, me caritate eſſe vulneratam. Exemplo meo tanquam iureiurando corroboraui confirmauique vos, diſcipulæ meæ, quæ in mentis tranquillitate pacem cernitis, vt ſi per ſpeculatiuas, & actiuas potentias, quæ in hac vita ſcientiam atque virtutem aſſequi valent, dilectum meum vt veritatem & bonum deprehẽderitis, promittatis ei, vos nullo prorſus modo ſordidam peccati tunicam amplius induturas aut inquinationis veſtigia ſecuturas. Sic autẽ iureiurando vos obſtringo, quia caritate erga vos ſum ſaucia, & ſalutem veſtram exopto. His ſponſæ verbis ad conquirendum ſponſum ipſius incitatę, verentur tamen ne forte ſpeculando agendóve deceptæ pro luce tenebras amplectantur, itaque magiſtram interrogant hunc in modum. Qualis eſt nepos tuus ex nepote, ô pulchra inter mulieres? qualis eſt nepos tuus ex nepote, quia ſic adiuraſti nos? Quibus indicijs dignoſcitur in contemplan-
C do? ne loco ipſius, eum, qui ſe lucem ſimulat, cùm ſit tenebrę, pro veritate mendacium amplexæ ſuſcipiamus: ô ſpecioſa inter eas, quæ illi ſunt deſpõſatæ, vtpote perfecta, & magiſtra omnium. Et quibus item ſignis in agendo diſtinguitur? ne perturbationibus per virtutis exceſſum deceptæ, & rebus ſecundis pellectæ pro bono malum complectamur. Hæc ex te quærimus, quia nos iureiurando deuinciens, amoris flammam in nobis erga illum ſuſcitaſti, coegiſtique, vt eum ſedulo conquirentes inueniremus.

Adiuro vos filia Hieruſalem per potentias & fortitudines agri, ſi inueneritis nepotem meum, nunciate illi, me caritate eſſe vulneratam.

Pſelli.

ADIVRO, inquit, vos per agri potentiam, hoc eſt, per diuinæ caritatis vim, vt ſponſo deſiderium meum indiceris. His quidem verbis ſponſa angèlos obteſtatur. At de ſponſi inuentione deſperantes etiam angelorum chori, cuiuſmodi eſt, inquiunt, nepos tuus? Quibus tibi inſignitur notis?

Vt

Vtignaros doce nos omnia diligenter.

Theodoreti.

SPONSA igitur diſcipulis ſuis indicat ſponſi notas ac ſigna, dicens.

Nepos meus candidus & rubicundus, electus ex decem millibus. Caput eius aurum ophatz. coma eius ſicut elata palmarum, nigræ quaſi coruus. oculi eius ſicut columba ſuper plenitudines aquarum conſidentes, quæ in lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta fluenta pleniſſima. Genæ illius ſicut phialæ aromatis ferentes pigmentaria. Labia eius lilia diſtillantia myrrhã plenã. Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ tharſis. Venter eius pixis exigua, eburnea, ſuper lapide ſapphiro. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundata ſunt ſuper baſes aureas. Species eius vt thus, electus vt cedri. Guttur illius dulcedo, & totus deſiderabilis. Hic nepos eſt meus, & hic propinquus meus, filiæ Hieruſalem.

ADOLESCENTVLARVM reſpondet interrogationi, & quibus ſponſum argumentis agnoſcere qoeant, oſtendit, nepos, inquiens, meus candidus, & rubicundus. Prius candorem, deinde ruborem pooit. Deus enim ſemper fuit. Factus autẽ eſt homo, non dimittens id, quod erat, neque in hominem conuerſus, ſed homanam induens naturam. Candidus ergo eſt, vt Deus. Quid enim ni-
Ioan. 1. tidius luce? Lux autem eſt vera, vt Euangeliorum verba teſtantur. Erat, inquiunt, lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Verum non modo candidus eſt, ſed etiam rubicondus. Neqoe enim ſolus eſt Deus, verum etiam homo. Rubicundus autem terrenom ſignificat. Quapropter diuinæ quoque virtotes apud Eſaiam conſpicientes eum è terra in
Eſai. 62. cœlum reuertentẽ qoęrunt, &, Quis eſt, inquiunt, iſte, qui venit de Edom? Rubor veſtium eius de Boſor? iſte formoſus in ſtola ſua, gradiens in multitudinem fortitudinis ſuæ? Admiranturque ipſum, & corporis pulchritudinem, quam ſtolam
Pſal. 44. appellant. Eſt eoim ſpecioſus forma præ filijs hominum, quatenus homo. Nam, vt Deus, ea eſt pulchritudine, quæ vt inacceſſa, nolla ſimilitudine poteſt explicari. Quærunt autem ex eo, & dicunt: Quare ergo rubra ſunt indumenta tua tanquam ex calcato pleno torculari depreſſo? Eaſque ruboris cauſam intelligere cupientes, docet, torcular, inquiens, calcaui ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum. Non enim legatus, neque angelus,
Eſai 53. ſed ipſe dominus ſaluauit nos iuxta Eſaiæ Prophetiam, Conculcaui eos, inquit, io furore meo, & colliſi eos io ira mea, humanæ nimirum naturæ hoſtes dæmooes, atque ipſorum exercitum. Et aſperſus eſt ſanguis eorum ſoper veſtimenta mea. Ex ipſorum enim ſtrage atqoe ioterneciooe quibuſdam ſanguinis guttis veſtimẽta mea conſperſa ſunt. Tridui mortem, ſignificat. Noo dicit autem: ſanguine cooſperſus ſum ego: ſed aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea, id eſt, corpus meum. Quod diligenter annotandũ eſt. Nam diuina natura pati non potuit, ſed corpus paſſum eſt: quod quidem corpus Deus verbum ita coontraxit, vniuitque ſibi, vt nihil inde pateretur. Diuinitas enim præſtantior eſt, quàm vt pati poſſit. Icircoo ſponſa, Nepos meus inquit, eſt candidus & rubicundus, electus ex decem millibus. Primitiæ
1.Pet.2. enim Chriſtus omni naturæ præcellit. Quippe qui peccatum oon fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Itaque pro omni genere oblatus eſt ho-
Eſai 43. ſtia immaculata. Quamobrem & per Eſaiam propbetam Deus vniuerſorum, Ecce, inquit, puer
A meus quem elegi, electos meus, complacoit ſibi in eo anima mea. ponam ſpiritum meum ſuper eom, indiciom gentibus proferet. Iure igitur ſponſa, nepos meus, inquit, candidus & rubicundus, electus ex decem millibus. Decebat enim illum qui ſuſtulit peccata noſtra, quæ rubra erant ſicut purpura, & ſicut coccinum, rubicundum fieri, & appellari. Caput autem eius, inquit, aurum ophatz. Symmachus vertit lapis pretioſus. Quinta editio habet, inſigne auro. Caput inſigne auro. Caput ipſius allegoricè vocat diuinitatem, quam ſuperius per candorem indicauit. Auro igitur & lapidi pretioſo dioinitatem comparat, quia nullum habet vocabulum aliud accommodatius. Comæ eius ſicut elatę palmarum, nigrę quaſi coruos. Ex capite illius fluentes gratias, mea quidem ſententia, comas vocat. Nigtas quidem vna de cauſa, elatas autem ob aliam cauſam, elatæ enim ſunt fructus palmarum maſcularum, qui feminis adiuncti tempeſtiuos etiam illarum fructus fieri curant. Quoniam igitur, qui ei crediderunt, varijs ipſius muneribus fruentes, pietatis fructum illi
B ferunt, merito comæ eius elatis comparantur. Dicuntur autem nigræ, vt per profundum & obſcurum colorem, abdita & inacceſſa iocarnationis eius ratio declareretur. Comæ elatæ, nigræ quaſi coruus. Coruum hic nominauit, vt colorem tantummodo notaret. Oculi eius, inquit, ſicut colombæ ſuper riuulos aquarum. Per oculos hic rurſum aſpectum eius admiratur. quamobrem ſicut columbas eſſe dicit. Super plenitudines aquarùm. In memoriam nobis redigit columbam illam, qoæ in Iordane deſcendit. Neque vero qoenquãm offendat, quod dicit, ſicut ipſæ columbæ; non aotem, ſicut ipſius columbæ. Legimus in diuina ſcriptura non modo ſpiritum, ſed etiam ſpiritus. Non quòd multi ſint ſpiritus ſancti. vnus enim eſt ſpiritus ſanctus ille cooſolator: ſed quia huius munera beatus Paulus ſpiritus vocat. Et ſpiritus prophetarum, inquit, prophetis ſub- 1.Cor.14.
iecti ſunt. Cùm ergo domious Chriſtus, vt homo omoia ſpiritus habuerit dona, ideo ſponſa, oculi, inquit, eius ſicut columbæ ſuper plenitodines aquarum. Aſſidue enim ad baptiſmatis largitionem reſpiciunt oculi eius, expectantes eos,
C qui ſalui fiunt, & ſalotem omnium expetentes, ſoper plenitudines aquarum. Quinetiam columbæ in lacte, inquit, lotæ, & conſidentes ſuper plenitudines aquarum. Alios enim lacte nutriunt, qui eo indigent cibo. Alios, qui in peccato inueterati ſunt, reficiunt, ac renouant. Conſidentes ſuper plenitudines aquarum, & eas ſanctificantes. Nec immerito dixit; plenitudines aquarum. Nam qui perfectam non habent fidem, quique nõ ſynceta fide accedunt, eos non ſuſcipit. Qualis fuit Simõ, qui baptizatus quidem eſt, ſed indignus viſus eſt gratia, cùm plenus non eſſet, ſed mancus, & fidei perfectionem oon haberet. Genæ illius ſicut phialæ, inquit, aromatis ferentes pigmentaria. Et labia eius lilia diſtillãtia myrrham plenam. Genas rurſus & labra doctrinam vocat. Sermouis enim inſtrumenta ſunt labra & genæ. Horum enim motu vox diſtinguitur & formatur. Phialas aotem aromatis appellat genas, propter doctrinæ ſuauitatem. Pigmẽtaria vero ferunt, quoniam inde docendi argumenta ſumunt doctores eccleſiæ, qui tanquam pigmentarij prædicationis, vn-

guentum conficiunt vtilitatis. Lilijs porro ſimilia
videntur illius labra, quia per ſe ſplendent diuini
ſermones, licet humani ornamenti nihil habeant.
Non enim oent, neque texũt lilia, vt dominus do-
cet, ſed pater cœleſtis veſtit ea. Quoniam igitur
omni humana ſapientia diuini ſermones ſunt nu-
di, ſed diuinam ſolum obtinent pulcbritudinem,
merito dicit labia eius lilia diſtillantia myrrham
plenam: docent enim in præſenti vita mortifica-
Math. 10. tionem. Quale eſt illud domini documẽtum: Qui
non relinquit patrem, & matrem, & vxorem, &
Luc. 14. agros, & vineam, propter me, non eſt me dignus.
&, Qui non accipit crucem ſuam, & ſequitur me,
Math. 19. non eſt me dignus. &, Si vis perfectus eſſe, vende
quæ habes, & da pauperibus, & ſublata cruce tua
ſequere me. Iccirco diſtillant labia eius myrrham
plenam. Manus autem tornatiles, aureæ, plenæ
tharſis. Manus, eas virtutes vocat, quæ in actione
conſiſtunt, quas omnibus officijs ſigillatim ita di-
ligenter excoluit, vt inde veluti cõcentus quidam
Math. 3. reſultaret. Quamobrem & ad Ioannem, ſine, in-
quit, modo. Sic enim decet nos implere omnem
iuſtitiam. Aureas appellat, vt pretioſas, & eximias.
Nam illud tharſis propter auri præſtantiam po-
ſuit. Illinc enim dicit diuina ſcriptura ſincerum,
& purum, ac probatum aurum deportari. Venter
eius pixis exigua, eburnea, ſapphiris diſtincta.
Profunditas enim myſteriorum, & penu cogni-
tionis (vbi ſunt theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei)
ſunt vaſculum eburneũ illis, qui reuelatione ſunt
digni. Et natura quidem comprehendi nequeunt.
Ideo ſapphiris diſtincta eſt pixis, vt rerum diuina-
rum oſtendat arcanam profunditatem. Ac licet
profunda, & recondita obſcuraque ſit, eburnea
tamen efficitur illis, qui non ſunt indigni. Quam-
Col. 1. obrem beatus Paulus clara voce, oculus, inquit,
non vidit, neque auris audiuit, neque in cor ho-
minis aſcenderunt, quæ præparauit Deus diligen-
tibus ſe. Nobis autem Deus releuauit per ſpiri-
Eph. 3. tum ſuum. Et rurſum: Myſterium eius, quod ab-
ſcõditum fuit à ſeculis & generationibus, & quod
alijs generationibus non eſt agnitum, ſicut nunc
reuelatum eſt ſanctis eius Apoſtolis & Prophetis.
His de cauſis ventrẽ illius pixidem dixit eſſe ebur-
neam ſapphiris diſtinctam. Ac comas eius, cùm
perſpicuæ ſint, ait eſſe nigras. Illis enim, qui non-
dum diuinam aſſecuti ſunt reuelationem, ea quo-
que videntur obſcura & difficilima, quæ manife-
ſta ſunt; & ſenſibus comprehenduntur. Qui vero
ad intima myſteria ſunt admiſſi, ijs perſpicua vi-
dentur etiam illa, quæ ſunt obſcura. Itaque bea-
Pſal. 50. tus item Dauid, incerta, inquit, & occulta ſapien-
tiæ tuæ manifeſtaſti mihi. Quod etiam ſponſa di-
cit, venter, inquiens, eius pixis exigua eburnea
ſapphiris diſtincta, crura illius columnæ marmo-
reæ quæ fundatæ ſuper baſes aureas. Firmitatem
eius & ſtabilitatem & conſtãtiam perpetuitatem-
que per columnas oſtendit marmoreas. Baſes au-
tem aureas nominauit, vt pretioſum actionum
decus declararet. Species eius vt thus, electus vt
cedri. Hic rurſus duplicem naturam ſignificat. ac
diuinam quidem appellat thus, quod Deo lex iu-
bet incendi. Cedrum autem humanam, quæ non
ſenſit corruptionem. Inter arbores enim cedrus
non putreſcit. Guttur eius dulcedo. Quid enim
Pſal. 118. diuinis eloquijs dulcius? Quapropter beatus etiã
David, quàm dulcia, inquit, gutturi meo elo-
Pſal. 10. quia tua? ſuper mel ori meo. Et, Iudicia tua vera,
iuſtificata in ſemetipſa, pretioſa ſuper aurum, &
A lapidem pretioſum multum, & dulciora ſuper mel
& fauum. Itaque & miniſtri principum ſacerdo-
tum, qui ad dominum miſſi ſunt, deſiderio dulce-
dinis ſermonum eius deliniti & capti, ad eos, qui
ſe miſerant, Numquam ſic, inquiunt, locutus eſt Ioan. 17.
homo, ſicut hic homo. Et alij clamabant: beatus Luc. 11.
venter, qui te portauit, & vbera, quæ ſuxiſti. Qua-
re guttur eius dulcedo. Et, totus denique deſidera-
bilis. Dubitans enim, quibus eum laudibus præte-
rea cumularet, vno ſe verbo expedit, & cuncta
complectitur, quid, inquiens, in ſingulis eius pul-
chritudinis partibus explicandis moror? totus eſt
deſiderium, omnes ad amandum ſe trahit, ad dili-
gendum impellit, non intuentes ſolum, ſed au-
dientes etiam allicit, & ſui deſiderio accendit. His
dictis, ad adoleſcentulas conuerſa, Hic, inquit,
eſt nepos meus, & hic propinquus meus filiæ Hie-
ruſalem.

Quando vos eum dicitis ignorare, & ex me
quæritis, quis ſit nepos meus ex nepote, ecce vo-
bis indico. Talis eſt nepos meus, & talis eſt pro-
pinquus meus. Iureiurando igitur obſtrictæ, noli-
B te illud negligere, ſed quærite nepotem meum, at-
que illi deſiderium meum nuntiate.

Trium Patrum.

Incipit magiſtra, ſponſi ſui notas atque inſi-
gnia declarare. Ac primum quidem ea generatim
enumerat, Nepos, inquiens, meus candidus & ru-
bicundus, electus ex decẽ millibus. Dilectus meus
(quod ad naturam diuinam pertinet) eſt candidus
vt lux inacceſſa: rubicundus inſtar auri, quod ce-
teris ex materia conſtantibus antecellit, vt ſuper-
ſubſtantialis: electus ex decem millibus, vt ſolus
ex patre genitus. Quantum autem ſpectat ad hu-
manitatem, candidus eſt, vt purus atque integer
ab omni peccato. Rubicundus, vt qui proprium
ſanguinem in cruce pro nobis effudit. Electus ex
decem millibus, vt ſolus ipſe ex omnibus ſine ſe-
mine natus ex virgine. Atque ad hũc quidem mo-
dum in ſpiritu hunc contemplamur. Rebus autem
& factis candidum experiuntur, qui ab omnibus
peccatorum purgati ſunt ſordibus. Rubicundum,
qui in varias incidentes tentationes, ex illis per
C patientiam, vt ignens auri fulgor ex fornace, pro-
bati reſplendent. Electum ex decem millibus, qui
per abſtinentiam & tolerantiam mundari nullum
in ſeipſis humanum continent vitium, neque ta-
men propterea excidunt ab humilitate. Deinde ſi-
gillatim etiam ſponſi ſui notas & ſigna perſequi-
tur, Caput, inquiens, eius aurum ophaz. Mens il-
la nimirum ineffabilis, (ad quam vt ad caput, inef-
fabile verbum ipſius per ſubſtantiã connaturalem
ſpiritum refert ſequentem mentem tanquam au-
rum puriſſimum reliquas materias antecedens) à
rebus omnibus, omni ratione, diſtat infinite. Ca-
put enim Chriſti, vt diuus inquit apoſtolus, eſt 1. Cor. 11.
Deus & pater. His omnibus contemplationibus
ita conſtitutis, ad eius experientiam, quantum
capit humana natura, peruenitis, qui fidei ratio-
ni, quam myſterijs indemonſtrabilibus ineffabili
cognitione intellectam aut cognitam ſuper om-
nem cogitationem, nihil præponit omnino: &
pro ea tuenda conſeruandaque totum ſeipſum
tentationibus ac periculis tormentiſque obijcit,
atque ita tanquam in fornace aurum puriſſimum
fidem

fidem retinet immaculatam. Comæ eius ſicut elatæ palmarũ, nigræ quaſi coruus. Bonæ ſcilicet patris voluntates, ab vnigenito filio in ſpiritu ſancto expletę. Ens, vita, ſapientia, & his ſimilia, quæ quidem naturaliter, vt capilli caput aliquod, tegunt vnum principium, & cauſam rerum vniuerſarum, eumque, qui comprehendi non poteſt, videntur redigere ſub comprehenſionem. Elatæ quidem ſunt arbores celſiſſimæ ad cœlum vſque tendẽtes, quoniam eos, qui hæc animo amplectuntur, dum proſpiciunt ea, quæ per caritatem poſſidentur, operibus autem imitatione perducunt ad diuinæ beatitudinis ſublimitatem. Nigræ autem quaſi coruus, quia imperueſtigabili diuinorũ iudiciorum ratione, mentis oculos in contemplatione corroborant. Nam vt color albus viſum diſgregat, ita niger confirmat. Oculi eius ſicut columbæ ſuper plenitudines aquarum. Sanctiſſimi ſpiritus affectiones oculi domini vocantur. Quoniam per ipſas Deus mortales inſpicere conſueuit. Vt columbæ quædam ad plenos aquarum alueos incitantur, nempe ad virtutes, quæ aquarum, id eſt, diuinorum mandatorum deſcendentium ſunt conceptacula. Quia ſermones earum operibus implentur mandatorum. Incitare autem affectiones hæ ad virtutes dictæ ſunt, quia niſi dominus per ipſas, animam bonum eligentem, tanquam domum aliquam ſuam ædificauerit, in caſſum laborat, qui ædificat. Sicut columbæ, inquit, quæ in lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta fluenta pleniſſima. Puræ ſcilicet ac penitus mundæ ſpiritus affectiones, quæ reſident in animabus, quas ipſæ vt purgatas, & illuſtratas atque perfectas per gratiam repleuerunt. Ac ſponſi quidẽ oculi ſunt eiuſmodi. Genæ illius ſicut phialæ aromatis ferentes pigmẽtaria. Diuinæ videlicet prouidentiæ cuncta moderantis rationes (quæ tanquam genæ actionibus, vt ita dicam, mouentur, & ſalutiferos virtutũ mores docent, & per hos ſpiritaliter nutriunt, molientes quodammodo id, quod in Deo ſecundum eſſentiam intelligi non poteſt, dum horum actione ipſum explanant) ſancto impletæ ſunt ſpiritu, quaſi odoriferæ quædam phialæ, variorum vnguentorũ varios illos, quos diximus, ſpiritales mores ferentes. Verbum enim Dei & patris, quo reguntur & gubernantur vniuerſa, in ſancto ſpiritu vt conſubſtantiali, prouidentia ſua cuncta diſponit & moderatur. Atque ita quidem ſe habent genæ. Labia eius lilia diſtillantia myrrham plenam, hoc eſt, diuini iudicij rationes, (per quas verbum Dei tribuens, quod vnicuique naturæ mentique congruit, quaſi quibuſdam labris, in ſingulis per cõmunionem implicatur) ſunt ſplendore perſpicuæ ſicut lilia, dum rerum naturas, pro ſua quamque proprietate, firmas & ſine confuſione conſeruant, modumque docent totius mortificationis omniũ motionum, per electionem à natura diſcrepantium. Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ Tharſis. Vniuerſales videlicet rerum effectrices inſtauratriceſque rationes (quę ad creationem, & prouidentiam, & iudicium pertinent, quibus Dei verbum cuncta fecit, & regit, & ſine confuſione conſeruat) tornatiles ſunt, & varia ipſius ſapientia expolitæ, purgatæque, vt aurum ſincerum, ab omni falſitate, & tanquam Tharſis, quod gaudij cõtemplationem ſignificat, plenę vera cognitione bonitatis eius, qua vniuerſa lætãtur. Bonitas enim græce videtur dici ex eo, quod valde ſit, aut ſit poſita, aut currat. Rerum enim eſſentia declarat, Deum eſ-
A ſentiæ pręſtare. Poſitio autem propter immutabiles earum rationes, naturam ipſius prorſus immobilem. Curſus vero per mutuas illarum ſucceſſiones, motum eius actu ſempiternum. Venter eius pixis exigua, eburnea, ſuper lapide ſapphiro. Eius nimirum ſapientia, quæ in ſeipſa quatenus cauſa gerit rationes rerum, ſubiectum habet per eſſentiam ea, quæ viſibilia ſunt, vt lapidem ſapphirum propter firmitatem, atque immobilitatem, coloremque cœruleum. Per actionem autẽ deſcripta eſt in rebus procreatis, per quas vti liber quidam eburneus, politus, & purus diuinam tum gloriam tum magnificentiam vere perſpicueque repręſentat. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mũdi per ea, (Rom. 1.) quæ facta ſunt, intellecta conſpiciũtur, vt magnus ait apoſtolus. Atque hoc quidem modo mens ex ijs, quæ de Deo per eius opera comprehenduntur, cernit id, quod per eſſentiam eius nõ poteſt comprehendi. In eo autem quod per eſſentiam non comprehenditur, à labore, quẽ in curſu ſpeculandi percipit, requieſcit, (Qui enim addit ſcientiam, addit dolorem.) confirmaturque rurſus ad reliquam
B contemplationem. Quemadmodum albo colore corporis oculo videndi vis frangitur, eademque rurſum per eum nigro permixtum reficitur & recreatur. Ac venter quidem eſt talis. Crura autem illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas. Duo videlicet ſumma, & quæ reliqua complectuntur, illius mandata, vt eum & proximum diligamus (quibus ipſum Dei verbum tanquam binis cruribus in animabus fidelibus incedit, & per ſcientiam atque virtutem curſum conficit) veluti columnæ quædam marmoreæ, firma fide & vita ſplendida ſuſtinent ipſum verbũ, quod creditur: ne propter nos nomen eius eo decidat, vt inter gẽtes blaſphemetur. Fundatæ ſunt ſuper baſes aureas, verum, & bonum, quibus tum propter naturæ immutabilitatem, tũ propter promerendi benignitatem declaratur Deus, qui naturę pręſtat vniuerſæ. Poſtquam igitur ſponſa ſingulas ſponſi partes expreſſit, ſummatim iterum illud diſcipulis deſcribens, Species, inquit, eius, per quem Dei & patris conſubſtantialis potentia exprimitur, omnibus eſt illuſtris atque conſpicuus, vti mons libanus, qui inter vicinos montes eminet. Bonum
C enim, quod vim diuinam ſignificat, ab omnibus eligitur, quoniam illud expetũt vniuerſa. Quamobrem, per actum, vt diximus, electus eſt ſponſus, & à tenebris, quæ lucem ſe eſſe ſimulant, ſecernitur, vt cedris aſſimilati iuſti, ab iniuſtis & improbis. Guttur illius dulcedo, & totus deſiderium. Nouum quippe teſtamentum, per quod tanquam per guttur, cibum conſtituit ſalutem hominum, dulce eſt gutturi noſtro. Ex eo namque dulcis manat de virtutibus ſermonis potus. Itaq; totus etiã eſt deſiderium, vtpote rerũ optabilium atque expetẽdarum extremum. Hic nepos eſt meus, & hic propinquus meus, filiæ Hieruſalem. Hic vtique dilectus eſt meus, cuius ego ſingulatim atque in vniuerſum notas & ſigna vobis expoſui. Hic eſt declaratus propinquus meus, quæ ad ipſum, vt ad veritatem per ſcientiã: vtã ad bonum, per efficacem fidem appropinquaui: Filiæ Hieruſalem, diſcipulæ meæ, quæ ab omni perturbatione & vitio ſeparata diuinam pacem video: & lætitiam ab omni perturbatione remotam, Dei nimirum intra vos regnum.

Ephef. 5. quit Paulus, animarum virtute perfectarum chorus. Hic autem ſponſam appellans, vocat eam de libano.

Veni, inquiens, de libano, ſponſa mea: veni de libano, venies, & tranſibis à principio fidei, à capite Sanir, & Aermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.

HÆC mihi cum illis videntur congruere, quæ in 44. Pſalmo ad ſponſam dicta ſunt: Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui: & concupiſcet rex ſpeciem tuam. Quoniam ipſe eſt Dominus Deus tuus. Nam illic quoque monetur ſponſa, eíque datur conſilium, vt obliuiſcatur populum ſuum; aliter enim ſponſum, niſi id fecerit, nulla ratione pulchritudinem eius concupiturum. Porrò populum eius, & domum patris appellat antiquos mores, de quibus beatus Paulus, Eramus enim, inquit, aliquando & nos inſipientes, increduli, errantes, ſeruientes deſideriis, & voluptatibus variis, in malitia, & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Cùm autem benignitas, & humanitas apparuit ſaluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus ſancti, quem effudit in nos abunde: & quæ ſequuntur. Hic autem de libano vocat eam, & de Sanir, per libanum quidem ſignificans cultum idolorum: per Sanir autem, quod eſt lucernarum via, legis inſtituta. Lucerna enim eſt lex, quæ in nocte fulget. Sol autem Chriſtus, vt qui ſplendet in die. Quapropter & Deus per prophetam, timentibus, inquit, me, orietur ſol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius. Subiicit autem: Et Aermō montem, per ipſum legem indicans. Nā magnus Dauid in pſalmis, ſicut ros, inquit, Aermon, qui deſcendit ſuper montes Sion: hoc eſt, legis præcepta, quæ ſuper montibus Sion tradita ſunt. Montes autem virtute perfectos viros debemus intelligere, qui excelſi ſunt, & inſignes, & diuino ſenſu præcellunt. Eos igitur ſponſus vocat de libano, qui idolorum cultui deſeruiebant. Illos autem de Sanir & Aermon, qui legis rorem, & diuinorum mandatorum lumen acceperant. His addit: de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Leonum quidem cubilia vocat audaciſſimos, & furore inſanientes Iudæos: Pardos autem gentilium ſapientes, qui orationis copia, & argumentorum artificio contegentes falſitatem, homines rudes ac ſimplices decipiebant. Cùm ita vocaſſet ſponſam, eámque diuerſis è montibus congregaſſet, ac per fidem illi ſalutem tribuiſſet, pulchritudinem illius inde conceptā intuitus ſic ipſam alloquitur.

Tit. 3.

Mal. 4.

Pſal. 132.

Vulneraſti cor noſtrum, ſoror mea, ſponſa, vulneraſti cor noſtrum in vno oculorum tuorum, in vno torque colli tui.

ILLVD, vulneraſti, à Symmacho verſum eſt, excitaſti. Hoc autem dicit: Ambo quidem oculi tui ſunt admirandi, ac ſpiritales, & columbæ merito nominati. Sed alter eorum, qui diuina contemplatur, qui philoſophatur de Deo, qui recondita myſteria contuetur, cor meum ſtupore afficit. Et cum omnia colli tui ornamenta ſuſpicio. Per hæc autē virtutes eas intelligit, quæ in actione conſiſtunt, collum enim diuinorum mandatorum iugum ferēs iuſtitię ſulcos infindit ac dirigit. Cùm igitur reliqua virtutum ornamēta in collo

A tuo ſplendentia ſuſpicio atque commendo, tum in primis vnum admiror & obſtupeſco. Ac pulchritudinem ſuſpiciens tum viuius torquis tui, tum oculi diuina hæc intuentis, amore vulneratus ſum tuo. Quæramus autem, quodnam ſit vnum ornamentum illud, quod ſponſæ collo circundatum cæteris antecellit, diſcamúſque à ſancto Paulo, qui manent, inquit, fides, ſpes, caritas, tria hæc; maior autem horum eſt caritas. Et rurſum: Plenitudo ergo legis eſt dilectio. Et alibi: vniuerſa lex & prophetæ pendent ex eo: Diliges Dominum tuum ex toto corde tuo: & proximū tuum ſicut teipſum. Torquem hunc ergo ſponſæ ſponſus admiratur. Ipſius quoque oculum vnum ita ſuſpicit, vt alterum minimè contemnat. Iam enim vtrumque collaudauit. Sed rerum intelligibilium contemplationē ſenſibilium cognitioni longe anteponit. Vulneraſti ergo cor meum, id eſt, tali oculo prædita, & eiuſmodi torque decorata me in amorem ac deſiderium tui concitaſti.

1. Cor. 13.

Rom. 13.

Matth. 22.

Pſelli.

TVM ad maiorem hanc gloriam inuitat. Veni de libano ſponſa. Age de libano venies. Quando, inquit, veniſti ad myrrhæ montem, & ad B collem thuris mecum conſcendiſti: hoc eſt, mecum paſſa es, & ſimul gloriam accepiſti, age de libano ad ſublimiora quædam perfectionis loca celeriter aſcende. Nec mecum deſinas progredi longius declinatis pardorum leonúmque cubilibus. Hoc autem re ipſa & factis cùm eſſet expletum, & ſponſa cum Chriſto puro ſponſo ſimul exaltata eſſet, amici progreſſione virginis obſtupefacti, ſic eam canentes ſunt allocuti.

Vulneraſti cor noſtrum ſoror noſtra, ſponſa.

DE Deo nos quiddam amplius docuiſti, dum oculum animæ tuæ, ô ſponſa, ardenter in verbo & ſponſo defixum, dúmque animæ tuæ collum leui Chriſti iugo ſubditum contuemur. Verè cor noſtrum, inquiunt, excitaſti, poſteaquam ex te didicimus verbi incarnationem. Atque ad hunc quidem modum amici virginem collaudarunt.

Trium Patrum.

SED quoniam tota es adeo pulchra, veni de libano ſponſa, veni de libano. Ad me, qui comprehendi nequeo, progredere ſemper ex fide, C (quæ quidem Deo non aliter ac thus, id autem eſt libanus, offertur) per ſpem proficiens ad caritatem, propter quam ego factus ſum homo, & tu efficeris Deus. Etenim venies, atque peruenies ab initio fidei, à capite Sanir & Aermon: Et venies quidem ad me cum omni caritate: peruenies autem vehementi cum impetu per fornacem variarum tum carnis, tum mundi tentationum ſpe confirmata. Sic autem venies, & peruenies, quoniam ad me, non per incredulitatem, vt primus homo, qui ſpe diuinitatis deceptus eſt, iter facere cœpiſti, ſed per fidem, quæ quidem fides, vt caput, principium eſt ad virtutem ducentis viæ, quam indicat Sanir, cuius interpretatio eſt, lucernæ via. Et per ſpem vt ſubleueris & recreeris ab onere atque æſtu grauium laborum & moleſtiarum. Quod per Aermon intelligitur, quam quidem vocem rorem interpretamur. Atque ita cubilia leonum, pardorúmque montes incolumis euitabis: conſenſum videlicet carnalium voluptatum, quæ leonum inſtar magno impetu in te, vt à virtute deficias, ruunt: Et tentationes illas

quæ

quæ ex virtutis præſtantia, tanquam ex altis montibus, vt arrogantia efferaris, tibi ſtruunt inſidias fraudulenter. Quod quidem pardorum varietas indicat. Venies, & peruenies, & ſeruaberis, vt dictum eſt. Vulnerasti cor noſtrum, ſoror mea, ſponſa. Quia ſcilicet in amorem & deſiderium tui concitaſti tres vnius diuinitatis perſonas, cui mente, ratione, & ſpiritu placuiſti, ô quæ mihi inter carnis coniunctionem es ſoror: propter voluntarium autem caritatis vinculum, atque vnionem ſpiritus, deſponſata es mihi (qui ſum vna ex tribus perſonis) vnigenito nimirum patris filio. Etenim cùm ſancta ſcriptura plurali vtitur numero loquens de Deo, ſanctiſſimas illas indicat tres perſonas, myſtice ſignificans modum ſubſtantiæ ſacroſanctæ illius initióque carentis vnitatis. Quia vnitas in trinitate, & trinitas in vnitate Deus eſt. Et rurſus; vulneraſti cor noſtrum: hoc eſt in tui deſiderium inflammaſti, tum in vno oculorum tuorum, mente ſcilicet tua, qua res intuens intelligibiles, me veritatem, atque omnium intelligibilium finem cognitione perpetua contemplaris: tum in vno torque colli tui, ratione videlicet tua, qua tu veluti ornamento colli decorata in cunctis actionibus, me ſummum bonum, & finem omniũ, ſequeris, & re ipſa benignitatem meam experiris. Sponſus enim Christus eſt ipſa veritas, & ſummum bonum. Ac veritas quidem eſſe intelligitur, quatenus per eſſentiam eſt immutabilis: ſummum autem bonum quatenus ex operibus beneficus demonſtratur.

Quàm pulchra facta ſunt mammæ tuæ, ſoror mea ſponſa. Quàm pulchra facta ſunt vbera tua à vino: & odor veſtimentorum tuorum ſuper omnia aromata.

Theodoreti.

Ex vino enim ſpiritali, & myſtico poculo maiorem hauriunt pulchritudinem vbera tua. Vbera autem eſſe doctrinæ fontes iam expoſuimus. Veſtimenta tua ſunt ornatiſſima, eorúmque odor omnium fragrantiam aromatum ſuperat. Me enim ſponſum induiſti, idque antea teſtatus eſt
Eſai. 16. Eſaias, Exultet inquiens, anima mea in Domino. Induit enim me veſtimento ſalutis, & indumento lætitiæ circumdedit me. Iſta tua veſtimenta tantum emittunt ſuauitatis, vt fragrantia ex illis paſſim diffuſa, virtutem legalem, quæ per aromata metaphorice ſignificatur, antecellat. Vocat autẽ illam non ſolum ſponſam, ſed etiam ſororem,
Rom. 8. Matth. 28. quandoquidem beatus etiam Paulus, vt ſit, inquit, primogenitus in multis fratribus. Et ipſe Dominus cum reſurrexiſſet, mulieribus ad ſepulcrum ſtantibus, ite, inquit, dicite fratribus meis & Petro: ecce præcedo vos in Galilæam. Ipſius eſt ergo & ſoror, & ſponſa, & propinqua. Propin-
Pſal. 62. qua quidem, iuxta illud, Adhæſit anima mea poſt te. Sponſa autem, quoniam ab ipſo doctrinæ ſemina ſuſcipiens parit pietatis fructum. Soror vero quia, quantum attinet ad humanitatem, eadem eſt natura circumdata. Manet igitur illam, & laudationem proſequens, ait:

Fauum diſtillant labia tua, ſponſa: mel, & lac ſub lingua tua: & odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.

1. Cor. 12. Operæpretium eſt, his adiungere ea, quæ docet Apoſtolus, Sicut, inquiens, corpus vnum eſt, & membra habet multa: omnia autem membra corporis vnius cùm ſint multa, vnum tamen corpus ſunt: ita & Chriſtus. etenim in vno ſpiritu nos omnes in vnum corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue gentiles, ſiue ſerui, ſiue liberi: & omnes in vno ſpiritu putati ſumus. Nam & corpus non eſt vnum membrum, ſed multa. Et paulò pòſt: Quòd ſi eſſent, inquit, omnia vnum membrum, vbi corpus? Et rurſum: Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra ex parte. Ex multis igitur membris conſtans eccleſia corpus vnum abſoluit. Itaque cogitemus, in ea quoſdam oculorum, quoſdam aurium, quoſdam labiorum locum obtinere. Quamobrem ſponſus, Fauum, inquit, diſtillant labia tua: mel, & lac ſub lingua tua. Eccleſiæ doctores ſignificat, qui piam tradunt diſciplinam, & quaſi fauos apum in labiis gerunt, & mellis diffluunt ſtillis. Nec verò mel tantum habentes, ſed etiam lac, cuique cibum promunt ſalutarem, & cum infantibus commodum, tum perfectis etiam congruentem. Iam fa-ui mellis, qui in doctorum geſtantur labris, ſunt diuinæ ſcripturæ, quæ continent apes tum ceræ, tum mellis effectrices, ſacros nimirum prophetas, & Apoſtolus, qui per ſpiritus ſancti prata volitantes, & diuinarum ſcripturarum conſtruentes cellas, eáſque doctrinæ melle ac nectare diſtendẽtes vtilitatem ad nos transmiſerunt. Ac ceræ quidem littera videtur ſimilis, melli vero ſenſus, qui in eo reconditus eſt. Huius mellis ſtillæ piorum doctorum è labris manant: eorum item è lingua lac fluit indigentibus lacte. Sed rurſus in admiratione veſtimentorum ſponſæ commoratur.

Et odor veſtimentorum tuorum, ſicut odor thuris.

Sponsvm ipſum ſponſæ factum eſſe indumentum iam diximus. Teſtis eſt beatus Paulus, Galat. 3.
Quicunque in Chriſtum, inquiens, baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Sponſus autem & Deus eſt æternus, & homo in extremis diebus ex ſancta virgine natus, qui manens id, quod erat, aſſumpſit quod non erat, ſponſámque olim nudam induit. Quamobrem ad eam, odor, inquit, veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris. Chriſtum enim induta eſt, qui Deus eſt, & homo. Diuinitatem autem indicat thus, quod Deo ex legis veteris inſtituto offerebatur.

Pſelli.

Quàm pulchra facta ſunt mammæ tuæ, ſoror mea ſponſa: Quàm pulchra facta ſunt vbera tua à vino.

Hic rurſum laudat diuinæ eccleſiæ vberum, hoc eſt diſciplinarum, incrementum. Cùm enim, vt mater liberorum amantiſſima, eius, populum ſcilicet ex gentibus enutritum, ad diuinæ ætatis menſuram videat perueniſſe, nec amplius in ſancta fide balbutire, aut hæſitare, pro lacte vinum effundit quotidie, altiora illis ſuggerens inſtituta. Prius enim, vt rudiores, docebat eos, vt Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum Deum vnum adorarent. Quod quidem erat veluti doctrinæ lac. Nunc autem monet, vt modeſtiam, caſtitatem, temperantiam amplectantur, vt iuſtitiam diligant. Quæ quidem ſunt veluti doctrinæ vinum.

Et odor veſtimentorũ tuorum ſuper omnia aromata.

Qvem enim ex te veſtimentorum amictum gero, ex iis, inquam, ſacrificiis, quæ mihi abs te offeruntur, illud arbitror omnibus aromatibus præſtare.

Fauum diſtillant labia tua, ſponſa.

DOCTRINA enim, qua nutris filios tuos, fauo & melle dulcior eſt.

Mel & lac ſub lingua tua.

NEQVE enim eadem omnes ratione alis, ſed pro ſua quemque natura atque ætate. Nam imbecilliores lacte paſcis, melle autem perfectiores.

Odor veſtimentorum tuorum, ſicut odor thuris.

CVM eccleſiæ veſtimentorum odorem ſuperius cunctis aromatibus antepoſuerit, nunc thuri ſimilem & parem eſſe pronunciat. Thus autem eſt omnium aromatum præſtantiſſimum.

Trium Patrum.

Quàm pulchra facta ſunt mammæ tuæ, ſoror mea ſponſa.

MIRVM in modum profecto diuina ſunt pulchritudine decoratæ, ſpeculatio nimirum, & actio, quibus tanquam mammis non præter naturam, nec ſuper naturam, ſed ſecundum naturã verbis & moribus, tanquam infantes, animas ad pietatem alis, quas in his inſtituendas ſuſcepiſti.

Quàm pulchra facta ſunt vbera tua à vino.

HÆC quippe tam mirifice effecta ſunt pulchra ex diuinitate tibi gratis conceſſa, à qua tanquam à vino efferuntur ipſa tum per aſſiduam veritatis cognitionem, tum per firmam boni effectricem fidem. Hinc etiam diffunditur odor veſtimentorum tuorum ſuper omnia aromata. Veſtimenta autem ſponſæ, quæ quidem magnus A-
Gal. 3. poſtolus Paulus electis Dei ſanctis, vt induant, præcipit, ſunt benignitas & humilitas: quæ primo quoque homini diuinum mandatum aſſignauit, quo illi præſcriptum fuit, vt bonum ageret, idque per humilitatem cuſtodiret. Huius autem tranſgreſſio exiuit illum ſpe diuinitatis allectum, & naturam contra ſe ipſam efferauit. Hanc verò Deus verbum rurſus induit exemplo ſuo. Humilitatis enim normam oſtendit nobis; nam
Philip. 3. cum in forma Dei eſſet, ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens: Benignitatis autem, quia pro ſalute noſtra, qui ſontes eramus, innocens ipſe mortem ſubiit. Quamobrem & odor veſtimentorum in illis, qui hæc animo ſunt induti, vtpote qui benignitatem & immutabilitatem Dei præ ſe ferant, & propterea diuini ſint, quod eiuſmodi amicti ſint indumentis, eſt ſuper omnia aromata. Nihil enim comparari poteſt fragrantiæ diuinitatis, quam Deo deſponſata non per naturam obtinet, ſed per gratiam adipiſcitur. Ac veſtimenta quidem tua talem emittunt ſuauitatem. Cetera vero quid?

Fauum diſtillant labia tua, ſponſa: mel, & lac ſub lingua tua.

DOCENDI rationem ac modum ſeruant labia tua ſic inſtructum, vt ab apicula fauum confectum cernimus. Neque enim vnica ratione cunctis audientibus affers vtilitatem: ſed pro cuiuſque modulo te ſingulis accommodas, vt & perfectioribus, & rudioribus ſatisfacias. Ac mentem quidem eorum, qui ſunt perfecti diuinioribus verbis, tanquam melle, dulciſſimam reddis. Qui vero rudes, tyronéſque ſunt, eorum animos tanquam lacte naturalibus exples inſtitutis. Duplex hæc igitur, nempe diuinior & humanior docendi ratio ita viget ſub lingua tua, vt eas haud intempeſtiue promas, ſed opportune atque accommodate ad eorum, qui inſtituuntur, vtilitatem.

Et odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.

FRAGRANTIA ſcilicet operum tuorum, quibus tum vires naturaliter promis, tum in agendo ex mentis præſcripto mores quaſi veſtimenta quædam indueris, diuinæ prouidentiæ, quæ cunctis in rebus cernitur, ſuauitati ſimilis eſt: cùm ad imitationem Dei, ſalutis multorum curam geras. Propria enim ratione quadam thus ad honorem Dei refertur. Ac quemadmodum thus ex proprio odore, ſic Deus ex rerum omnium prouidentia, & ſingulorum animi affectio ex operibus indicatur. Sed cum paulo ante odorem veſtimentorum ſponſæ ſuper omnia aromata eſſe dixiſſet, nec quo modo id eſſet, declaraſſet, hic illud oſtendit, dum odorem illum thuris odori ſimilem dicit eſſe. Nam ſicut thus accenditur ad gloriam Dei: Deus autem ſine vlla comparatione eſt rerum omnium præſtantiſſimus; ſic opera, quæ ad diuinæ fiunt bonitatis imitationem, reliquis omnibus antecedunt.

Hortus concluſus ſoror mea ſponſa: hortus concluſus: fons ſignatus.

Theodoreti.

HORTVM nominat ſponſam, vt quæ non vnum pietatis virtutiſque fructum, ſed multos & varios ferat. Concluſum autem, quòd munitus ſit, nec inſidiis expoſitus. Nam portæ inferni, in- Pſal. 79.
quit, non præualebunt aduerſus eam. Neque enim eſt ſicut illa, quæ ex Ægypto deducta fuit, quam vindemiarunt omnes, qui prætergrediuntur viam, & exterminauit eam aper de ſilua, & ſingularis ferus depaſtus eſt eam. Sed circummunita eſt, & muro circumdata, & horto concluſo comparata. Itaque multiplices ac diuerſos fructus ferens nec furum, aut inſidiantium manus reformidat. Fons item eſt obſignatus; cuius latices non quibuſlibet, ſed dignis tantum patent. Hoc de fonte Dominus quoque locutus eſt, Qui Ioan. 4.
biberit, inquiens, ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum, ſed fiet in ipſo fons aquæ viuæ ſalientis in vitam æternam. Merito igitur ſponſam fontem appellat, vt non omnibus, ſed dignis dumtaxat expoſitam. Neque enim profanis, ſed initiatis patent diuina myſteria: non in flagitiis poſt expiationem ſe iterum volutantibus, ſed ex virtute vitam ſtudioſè traducentibus, aut ſeſe per pœnitentiam expurgantibus. Nec vero ſolum dicit, hortus concluſus, & fons ſignatus, verum etiam.

Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum fructibus nucum, cypri cum nardo, nardus & crocus, calamus & cinamomum cum vniuerſis lignis libani, myrrha & aloe cum omnibus primis vnguentis, fons hortorum, puteus aquæ viuentis, quæ fluit impetu de libano.

HÆC, inquit, omnia miſiſti mihi, & tempore nuptiarum attuliſti. Et primum quidem paradiſum malorum punicorum, quæ paradiſus nec aliorum fructuum expers erat. Pro malo punico mea quidem ſententia per tranſlationem caritas intelligitur. Quandoquidem ſub vno eiuſdem mali cortice multa ſunt grana, ita modo inter ſe conſerta, vt ſe viciſſim non comprimant, neque corrumpant, ſed integra conſeruentur, niſi aliqua in medio putredo naſcatur. Poſſumus ex interiectis ipſius ſeptis ac veluti cancellis per mediũ diſcurrentibus alium etiam ſenſum excogitare.

Multos enim inter eos qui ſaluantur otdines cernimus. Nam alius eſt virginum ordo, alius continentium, alius mattimonij fetentium iugum, & diuitijs atque opibus affluentium, alius inopem vitam complectentium, alius ſeruorum piam colentium vitam, alius dominorom recte & legitime imperantium. Eodem modo & mali punici ſunt illi tanquam parietes, qui quaſi cellulis quibuſdam grana diſtinguunt, & continent. Ideo ſponſæ emiſſiones comparat paradiſo malorum punicorum. Ptimo namque caritatis ipſius fructũ admiratur. tum alijs quoque virtutum generibus ornatam dicit, cum fructibus nucum. Mox ea ſigillatim perſequitur. Cypri cum nardo. Cyprus eſt genus arboris, ex qua calidum oleum cõficitot. Nardus autem eſt aromatis genus odoratum, vnde oleum fit eiuſdem nominis, idem quoque calidum, & corporum curationibus accõmodatum. Crocum præterea dicit hac paradiſo contineri. Egemus enim non ſolum calefacientibus nos, & caritatem in uobis erga Deum inflammantibus, ſed tefrigerantibus etiam, & cupiditates immoderatas comprimentibus. Ctocus enim numeratur inter ea, quę refrigetandi vim habent. Et calamus, inquit, & cinamoo um. Sunt autem hæc quoque aromatum genera, ſed allegorice intelliguntur. Per calamum enim ſcripta diuina ſignificat. Lingua mea calamus ſcribæ velocitet ſcribẽtis. Odoratus eſt autem calamus aromaticus. Lingua enim docentium pietatem omni ſuauitate teferta eſt. Additur calamo cinamomum, quod in veteri lege Deo offerebatur, vt intelligamus, quæ de Deo monumentis ſunt tradita litterarum, tum laudabilia eſſe, tum odorifera, & his aromatibus comparanda. Ad hæc ſubijcit: Cum vniuerſis liguis libani. Habet etiam, inquit, vittutes, quæ in lege continentur, non ſecundum litteram, ſed ſecundum ſpiritum. Per libanum enim Hieruſalem ſignificari, ſæpe docuimus. Habet myrrham quoque & aloem, cum omnibus primis vnguentis: id eſt, mortificationem cupiditatum, myttha enim mortuorum eſt propria. Et tentationum amaritudinem, amara enim eſt aloe. Habẽt denique omnia vnguenta prima, non quæ ſecundas, aut tertias, ſed quę primas obtinent partes. Perfectorum ſunt ea, quæ perfecta ſunt. Habet fontem etiam, & puteum viuentis aquæ, & de libano ſcatutientis. Neque enim ſolum doctrinam continet euangelicã, perſpicue manantẽ, ſed etiam legis puteum, puteũ inquã, aquæ viuentis, fluenta quidem abſcondita complectentem, ſed cum impetu & ſono de libano decurrentia. Hieroſolymis enim legalis floruit viuendi ratio, quæ figurate libanus nominatur. Defluxit tamẽ hic etiam puteus ad Domini ſpõſam eccleſiam, ſed eſt teconditus, & cum ſtrepitu fertur, & rigat eccleſiæ paradiſum.

Pſelli.

Hortus concluſus ſoror mea, ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus.

VARIIA ſponſam laudibus ſponſus extollit. Hortus enim es, inquit, ô ſpnnſa, concluſus, arborum omnium in te ipſa continens decus, & oleam fructiferam, & dulcem ficum. Fons item, inquit, es ſignatus. Neque enim aquas temere ptofundis tuas, ſed fideles, ſalutis ſitientes, potas.

Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum fructibus nucum.

HIS verbis ea ſponſus complectitut omnia, A quæ ad fidei noſtræ integerrimæ doctrinam, ſpectãt, cuius timorem, decorem, fragantiam, diuinitatem os eccleſiæ nunquam non prædicat. Emiſſiones enim, inquit, tuæ paradiſus exiſtunt malorum punicotum, & omni gratia ſunt plenæ. Fons hortorum. Nam latices tuos haud fruſtra ſpatgis, ſed dioinas plantas, fideles nimirum, tigas.

Puteus aquæ viuentis, quæ fluit impetu de libano.

ANEO; inquit, virtutibus inſignis effecta es, vt idem, quod ego, cognomen ſis conſecuta. Ego enim omnino viuentis aquæ ſum puteus, qui de cœlo ſicut pluuia in vellus, tanquam ex alto & mirabili monte libano deſcendi.

Trium Patrum.

AC talia quidem ſunt membra, & veſtimenta tua. Tu vero qualis?

Hortus concluſus ſoror mea, ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus.

QVALIS nimirũ duplex hortus conſitus tum virtutum diſciplinis, quantum ad animam pertinet, tum earum moribus, quantum ad carnem: & munitus quodam veluti mandatorũ vallo. Quan-B rum autem ad mentem ſpectat, qualis fons pias erga me ac diuinas fundis cogitationes, & ſigoo meo, vt imago mea, es obſignata, ne inimicus adueniens te non ſolum diripiat, ſed etiam occidat, ac perdat, virtutiſque tuæ fructus aſportet, & cognitæ veritatis aquam falſis opinionibus conntaminet. Neque vero tu ipſa tantum es hortus, ſed emiſſiones tuæ paradiſus cum fructibus nucum. Hoc eſt, diſciplinæ tuæ, quibus animas inſtitnis propter fidei plantas quas in illis inſeris, ſunt tanquam paradiſus malis punicis conſita, ſuper radices inſertis quercuum, & propterça proprium fructũ, tanquam earum fructum fereutibus. Quarum quidem malorum punicarum radices haud facile diuelluntur, cortex autem ipſius fructus auſtera eſt, & quæ intus ſunt, tuetut. Ftuctus vero, poſteaquam ad maturitatem peruenit, confracto corticis integumento, ſeſe tum guſtu dulcem, tum aſpectu iucundum oſtentat. Eodem pacto ſponſæ etiam diſciplinæ, tanquam arboris radicibus ita fidei innixæ firmitate difficile ex animabus credentibus auelluntur. Quippe quæ tum incuſſa C ſuppliciorum formidine, tanquam mali punici cottice, diſcipulas animas cohibentes, ſpiritus ftuctom in ipſis ab omnibus perturbationibus integtum conſeruant: tum promiſſionum radijs inſtitię ſolis eas ad fututorum bonorum deſiderium inflammantes, timore, quem caritas expellit, tanquam cortice diũrupto, quemadmodum & fructus malotum punicarum guſtum oblectat, ſic mentis ipſarum guttur, dulcedine perfundunt, guſtantium & vidẽtium, ſuauem eſſe Dominum. Hæ doctrinæ igitut, dum à diſcipulis re ipſa tractantur & excoluntur, tum pœnarum metu à vitijs purgant, tum ſpe præmiorum incendunt illas ad iuſtitiæ opera complectenda. Cypri cum nardo. Diuerſarum videlicet virtutum flores, & mixturæ. hoc eſt, initia, & commixtiones. Vt initia namque ſubſiſtunt in animabus, quæ inſtituuntut vel comminationum metu, vel deſiderio promiſſionum varia ſecũdum virtutem genera in Deum & proximum caritatis. Vt commixtiones autem, perſuadent illis, vt dum propter ſuam erga Deum caritatem carne patiuntur, mala ſuſtineant, ob ca-

decerpſit. Sic enim ſponſam alloquitur.

Veni in hortum meum, ſoror mea, ſponſa. meſſui myrrham meam cum aromatibus meis. comedi panem meum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo.

DESCENDI ego quidem, inquit, in hortum tuum, virgo, & pulchris fructibus tuis cupiditatem meam proſus expleui, atque ex ardenti filiorum tuorum fide ac pœnitentia magnam lætitiam percepi. Totum autem hoc factum eſt, meſſis myrrhæ, eſus mellis, & lactis potus. Hæc cùm dixiſſet Chriſtus idem & ſponſus, vt pro mellito conuiuio quaſi gratiam aliquam referret, ipſis virginis filijs dat corpus ſuum. Sic enim illos, ſed dignos tantum, quos & propinquos ſuos ita eſſe dixit, alloquitur.

Comedite propinqui mei, & bibite, & inebriamini fratres mei.

QVICVNQVE eſtis, inquit, operibus fratres mei, corpus meũ comedite, & ſanguinem bibite meum. Deinde inebriamini, inquit, præ lætitia, & propter ebrietatem ſtupore perculſi, omnino mũdi ſollicitudinum obliuiſcimini.

Theodoreti.

Veni in hortum meum, ſoror mea, ſponſa.

VENI, inquit, in hortum meum, quem tu mihi adornaſti, & collegi primum myrrham meam, id eſt, quam ego in te plantaui. Primus enim ego pro te mortem oppetij. Deinde tu ita mecum commori, atque vna ſepeliri concupiſti. Conſepulta enim es mihi per baptiſma in morte, & mortificaſti membra tua, quæ ſunt ſuper terram. Collegi ergo myrrham meam cum aromatibus meis, & reliquarum virtutum, inquit, quas à me didiciſti, fructum percepi. Comedi præterea panem meum cum melle tuo: ſolidũ, & dulcem cibum, qui apud perfectos inuenitur. Bibi vinum meum. Iure addidit pronomen meum. Ipſe enim eſt vitis vera, ex qua vinum hoc perfectum eſt. Bibi vinum meum cum lacte tuo. Nam ne infantes quidem, ac veluti vbera ſugentes, & lactentes excludit: ſed ab illis etiam, ætati eorum congruentem fructum capit, cumque bonus ſit, amicos etiam ad conuiuium inuitat his verbis.

Comedite, propinqui mei, & bibite, & inebriamini, fratres mei.

PROPINQVI ſunt ipſius viri perfecti, quique incorruptam ſeruant imaginem, & cum eo coniungi cupiunt. His non ſolum præcipit, vt bibant, ſed vt inebrientur. Eſt enim ebrietas, quæ temperantiam, non autem intemperantiam parit; quæ membra corroborat, non autem diſſoluit: nam
Pſal. 22. calix ipſius inebrians, perquam præclarus eſt. Et
Pſal. 35. alibi beatus Dauid, Inebriabuntur, inquit, à pinguedine domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.

Trium Patrum.

SPONSAE preces ſponſus exaudiuit, iuxta il-
Eſa. 58. lud: Adhuc loquente te, dicet: Ecce adſum. Talis enim erat, quæ precabatur, vt deſpici nõ deberet. Quamobrem illi reſpondens, Veni, inquit, in hortum meum ſoror mea, ſponſa. Quem tu nimirum mandatorum meorum doctrina conſeuiſti, quibus perturbationũ procella diſcuſſa eſt. Flauit autem Sanctus ſpiritus meus, & plantæ iſtius horti veluti vnguenta varia, virtutum rationes pro-

A tulerunt, per quas ego quoque in hũc hortum ingreſſus ſum, in quo voluntates meæ, ſancta præcepta mea, plantata ſunt. Huius ego fructum omnino decerpſi. Qui ſane fructus ipſorum eſt præceptorum obſeruatio. Soror mea, qui natura ſum filius Dei, & patris, quippe quæ eius obtemperas voluntati, & ei per gratiam pro filia es adoptata. Sponſa mea, vtpote mihi per caritatem coniuncta, atque vnus effecta ſpiritus. Ingreſſus autem in hortum meum, meſſui myrrham cum aromatibus meis, nempe carnalis ſenſus diſcipularum tuarum mortificationem cum virtutibus, quæ illam conſequuntur. Qui enim carni, & mundo ſenſum mortificauerunt, eum ſpiritui dicãt, Deoque, veluti quendam aromatum fructum, præceptorum offerunt obſeruationem, de qua, comedi, inquit, panem meum cum melle meo: bibi vinum meum cum lacte meo. Ac panis quidem eius eſt il- Ioan. 4.
le, quem, vt antea dictũ eſt, ipſe declarauit, meus, inquiens in euangelijs, cibus eſt, vt faciam voluntatem patris mei. Mel autem ſunt diuina eius eloquia, quæ linguam à qua pronunciantur, dulcedine perfundunt. Vinum vero eſt gratia diuinitatis elargitrix, quæ id, quod naturale eſt, ſupra naturam extollit. Lac autem eſt doli expers ſimplicitas. Sponſus igitur, in quas, per ſancta mandata ſua, animas ingreditur, eas tum nutrit, quaſi pane quodam cum melle, virtute cum cognitione: tum potat, quaſi vino cum lacte, conceſſa per gratiam diuinitate, cum remota à dolo ſimplicitate. Horum vero ſalutem tanquam panem quendam cum melle ipſe comedit: ac veluti vinum quoddã cum lacte bibit. Itaque ad quos, vt diximus, ingreſſus eſt, quoſque domicilia ſua in Spiritu ſancto conſtituit, ipſos inuitat ad hunc modum: comedite propinqui mei, & bibite, & inebriamini, fratres mei: qui videlicet conuerſi eſtis, & vitia repuliſtis, & ad me, virtutem cum pura cognitione colentes, acceſſiſtis. Bibite autem obſtupefacientis diuinitatis vinum cum doli experte erga me fide: & ab illis, quæ naturalia ſunt, ad ea, quæ naturæ præſtant, transferimini. Quos ego per gratiam in Sancto ſpiritu filios adoptaui patri meo. Hæc igitur ſponſus cum per ſponſæ adhortationes ad eius diſcipulas dixiſſet, ipſa ſe illis exemplum præbens, quo modo audire debeant vocem ſponſi ſui, eumC que in domum introducere, Ego, inquit, dormio, & cor meum vigilat. Vox nepotis mei pulſat ad oſtium. Et dormio quidem ad ea, quæ in hac vita iucunda videntur, cùm ſenſus mei, quaſi per contemptum ipſorum, ſopiti ſint. Vigilat autem mẽs mea, ne ſponſus meus, verbum, verbis inexplicabile, veniens, inueniat eam dormitantem. In quibus autem mens vigilat, audit vocem dilecti mei, pulſantis ad eam, per quam, tanquam per ianuam, quandam in animam ingreditur.

Theodoreti.

SVPERIORIBVS ita prounciaris, ſponſa, Ego, inquit, dormio, & cor meum vigilat. Quamuis enim, inquit, à natura cogat oculos claudere, & ſomnum capere, mente tamen vigilo, & ignauiæ ſomnum minime ſuſcipio, cùm ſponſi aduentum expectem. Quamobrem, & ipſum pulſantem ſentio. Vox enim, inquit, nepotis mei pulſat ad oſtium. Addamus, ſi videtur, his, ea, quæ diuinis in euangelijs à bono paſtore dicta ſunt. Oues enim, inquit, meæ vocem meam audiunt. Ioan. 10.

Et rurſum: alienum aotem non ſequentur, quia non uouerunt vocem alienorum. Quare beatus ille, qui paſcitur, & paſtoris vocem aguoſcit. Beatus, qui in ſpouſam electus eſt, atque inter adulteri, Pſal. 31. & ſpōſi vocem ſcit dijudicare. Beatus qui dicit: non dabo ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem. Sed vigilat, & ſponſum expectat, Matth. 24. quemadmodum ipſe dominus monet, vigilate inquiens, quia neſcitis qua hora Dominus veſter venit. Idem conſilium affert etiam beatus Paulus, 1. Cor. 16. vigilate, inquiens, ſtate in fide, viriliter agite, confortamiui, omnia veſtra in caritate fiant. Dum vigilat igitur ſponſa, licet dormiat ſomno corporeo, voce fruitur ſponſi ſui, eumque ad fores pulſantem exaudit. Quæ aotem fores animæ ſunt, niſi corporis ſenſus? per quos ſpooſa ſponſum excipit, non modo pulſantem, verum etiam præcipientem, vt ſibi fores aperiantur.

Pſelli.

Cvm purus Dominus, & ſponſus ſe ſponte morti pro nobis obieciſſe demonſtraſſet, carnemque, non autem diuinitatem omnia perpeſſam eſſe, hæc etiam ad illos, quos propinquos vocauit, B loquitur, Ego dormio, & cor meum vigilat. Licet, inquit, carne, quam aſſumpſi, mortem pertulerim, nihil tamen omnino diuinitas paſſa eſt. Aperi mihi, inquit, ſoror mea, propinqua mea, columba mea, perfecta mea. Quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctis. Per noctem quidem ſignificat Iudæorum impetum, quo illum nocte adorti ſunt: per rorem autem, & guttas, trium dierum mortem, quam cincinni capitis, & non ipſe ſuſcepit. Quoniam igitur, inquit, pro te mortem ſuſtinui, & propter te hæc incommoda paſſus ſum, aperi mihi, & ſuſcipe me. Diligo enim pulcritudinem tuam, & in virtute perfectionem. Quamobrem & ſororem meam, & propinquam meam, & columbam meam, & perfectam meam te nomino. Perfectam quidem, quoniam lege præſcriptam tibi à me perfectionem præſtas. Matth. 5. Ego enim dixi: perfecti eſtote, ſicut & pater veſter Matth. 19. cœleſtis perfectus eſt. Et rurſum: ſi vis perfectus eſſe, vēde quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlis, & tollens crucem tuam ſequere me. Colombam voco, quia ſpiritalis effecta es, & veterem hominem exuiſti cum vitijs & cupiditatibus, & ſpiritaliter potes intueri. Propinquam meam appello, quia per veſtigia mea incedis, Iac. 4. & ad me appropinquare cōcupiſcis. Ego enim dixi: appropinquate mihi, & appropinquabo vobis. Sororem denique dico non ſolum propter naturæ, quam ſuſcepi, neceſſitudinem, verum etiam propter pietatis coniunctionem.

Pſelli.

Seu ſponſæ Cantica rurſum audiamus. Vox nepotis mei pulſat ad oſtium. Aperi mihi ſoror mea, inquit, ſponſus meus media de nocte veniēs. Cordis oſtium mihi, inquit, patefacito, vt in te manſionem faciā cum patre meo. virtutibus enim profecto mihi propinqua facta es. quòd ſi aperueris mihi, dabo tibi munus magnum rorem capitis mei, & cincinnorum guttas: hoc eſt, largiar tibi curandorum hominum facultatem. Ros enim meus eſt hominum medicina.

Trium Patrum.

Talis autem eſt ad me vox ſponſi mei. Aperi mihi ſoror A *mea, propinqua mea, columba mea, perfecta mea.*

Aperi mihi mentem tuam, vt ego, qui comprehendi nequeo, per illam in te comprehendar. Soror mea, quatenus facis voluntatem patris mei. Propinqua mea iā facta propter mentis tranquillitatem. Columba mea, vtpote quæ ſancti ſpiritus mei munera acceperis, quibus tanquam alis per affectionem ab omnibus terrenis rebus auolaſti, atque in me ab omni materia remoto, atque ineffabili, & mentis captum excedente conquieuiſti. Atque ita perfecta mea, vt per actionē purgata, & per contemplationem in ſpiritu illuminata, & numeris omnibus per diuinitatis gratiam expolita. Aperi autem mihi, quoniam, vt dictum eſt, caput meum eſt plenum rore, & cincinni mei guttis noctis. Et caput qoidem ipſius, quod per excellentiā myſtice declaratum eſt verbum mens illa ineffabilis, quæ verbum genuit, quæque à rebus omnibus, omni ratione infinite diſtat. Impletur autem, dom tanquam rore perfectam animam implet cognitione ſuæ diuinitatis per terminos abnegātes, euiuſmodi ſont, ſuperſubſtantiale, ſine principio, B immenſum, infinitum, & alij eiuſdem generis. Huius autem cincinni, ex eo capite ſunt bonæ patris voluntates, in ſpiritu ſancto ab ipſo vnigenito ad finem perductæ. Quæ quidē tanquam guttis nocturnis, plenæ ſunt iudicijs diuinis, quòd comprehendi nequeant, imperueſtigabilibus. Ex quo noctis guttæ nuncupantur, quaſi minuti quidam vapores cognitionis incomprehenſæ atque inacceſſæ diuinitatis. Per quas quidē guttulas cognitionis mens animæ Deo verbo deſponſatæ patefacta & aperta ipſum introducit in domum ſuam. Quapropter & tanquam cauſa illius: Aperi mihi: dictum eſt, Quia caput meum plenom eſt rore, & quæ ſequuntur. Ceterum, ô diſcipulæ, quia ſic vocem ſponſi mei audiui, & intelligibilem ianuam meam patefeci, atque incolam poſſedi ipſum, qui innocentiæ eſt indumētum, in primis veteri mea peccati tunica, quam ex tranſgrēſſione contraxeram me expoliaui. Quo modo iam induam ipſam ſplendido depulſam indumēto? Laui pedes meos lauacro baptiſmatis, & ſancti ſpiritus aduentu, & diuinorum mandatorum obſeruatione eximie purgata. Quo modo igitur illos, improbæ cupiditatis C veſtigia ſequens, inquinabo?

Expoliaui me tunica mea, quomodo induam illam? Laui pedes meos, quo modo inquinabo illos?

Pſelli.

Ego, inquit, iampridem fores aperui tibi. Trāſgreſſionis enim craſſitudinem exui, nec ſententiā vnquam mutabo, vt eam iterum induam. Terrenas abſterſi ſordes pedibus meis, eoſque in ſalutis ſemitas direxi, ne nullo vnqoam tempore me retro conuertam, vt inquinem illos. Hæc ſponſæ verba ſponſus cùm audiſſet, in interiore eius veluti tabernaculo voluit habitare, ſed illum, vt qui comprehendi non poteſt, minime capiebat. Hoc enim manu ſponſi, eaque ſola replebatur, vt ex ipſius ſponſæ cantu poſſumus intelligere.

Theodoreti.

Svperioribvs igitur verbis auditis ſponſa reſpondet.

Exui, inquiens, tunicam meam.

Qvantvm detrimenti pigritia pariat, & quantū laboris afferat ignauis, hinc perdiſcamus.

Dum

Dum enim excuſat ſe ſponſa, oec ſtatim ſponſo ianuam vult apetire, cogitur paulo pòſt non ſolum ad ianuam vſque progredi, ſed ciuitatem percurrere, & plateas circumite, atque in cuſtodes incidere, à quibus vulneta etiam accipit, & vix ſponſum inoenit exoptatum. Qoòd ſi ſtatim vocanti paruiſſet, hæc omnia incommoda euitaſſet. Nunc autem, Exui, inquit, tunicam meam. Quo modo induam illam? Laui pedes meos. Quo modo inqoinabo illos? Atqui hoc illi ſponſus nō præcipit, neque enim vult, vt depoſitum veterem hominem iterum ſumat, aut ſanctis manibus ſuis ablutos coinqoinet pedes: ſed vt ſioe labore, & inqoinatione apetiat ſibi vel auriom, vel oculorum fores, quo aut per eognitionem, aut per auditum ingreſſus, in animabus ſanctifiearis inhabitat. Verum qoia ſpōſa excuſationes afferens, tardiot fuit, eam ſponſus excitat alia ratione, non amplius pulſans exterius tantum, ſed etiam manum per quandam rimam inijcieos. Manum autem intelligimus ſenſum tactus, & diuinam ipſius actionem, quam ibi ſponſa perſenſit, clamat.

Nepos meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. Surrexit vt aperirem nepoti meo: manus meæ ſtillauerunt myrrham, digiti mei myrrham plenam ſuper manus peſſuli. Aperui ego nepoti meo: at nepos meus declinauerat, atque tranſierat. Anima mea egreſſa eſt, vt nepos locutus eſt meus. quæſiui eum, & non inueni illum: vocaui eum, & non reſpondit mihi. Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem: percuſſerunt me, & vulnerauerunt me: abſtulerunt pallium meum mihi cuſtodes murorum.

Qvia ooloit confeſtim aperire pulſanti, tangit eam per quendam ex ſenſibus (quod foramen appellauit) inferēs manum, hoe eſt, actionem. Amorem autem illius accendit, atque inflāmat. Id enim patet ex illis verbis: venter meos intremuit ad tactum eius: quod Theodoriō vertit, calefactus eſt. Sponſa autem deſiderio ebria ſurgit, & ad oſtium currens, manus meæ, inquit, peſſulum apprehendentes, vt aperirent, ſtillauerunt myrrham, & digiti mei myrrham probatiſſimam. Perfecta enim mortificatione ad extremas vſque particulas affecta ſum. Sed aperto oſtio nepotem meum cerno prætereuntem, atque ingredi recuſantem. Ego vero amoris ſtimulo concitata, & ſacris illius ſermonibus ſuſpenſa ad quæritandum me accingo, nec clamare deſino aſſidue vocans. At ille audire diſſimulat, nec mihi dignatur reſpondere. Oberrans igitur, & dilectum meum inquirēs, incido in ciuitatis cuſtodes, qui me non modo percuſſerunt, & verberarunt, ſed etiam vulneribus affecerunt, & pallium abſtulerunt. Murorum, & ciuitatis cuſtodes ſponſa (vt mihi quidem videtur) magiſtratus, & principes, & tyrannos appellat, qui ſponſam eccleſiam quondam oppugnarunt, & victoria illuſtres martyres ipſios verberibus, & ſupplicijs excruciatos, animas ipſorum nudantes, & corpus ab illis, vt pallium auferentes necauerunt. Martyres enim ardeotes deſiderio ſponſi, & vbique gentium illom in ciuitatibus, & agris, ad extremos vſque terrarum terminos prædicantes, has ęrumnas omnes pertulerant. Ex his ergo, quæ dicta ſunt, diſcamus, omni depoſita tarditate ſponſo pulſanti protinus aperire, ne, ſi diſceſſerit, cogamur paſſim circunuagari, & deſideratum inquirere.

Pſelli.

A *Nepos meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius.*

Etsi totum, inquit, oſtium meum aperui; vt Chriſtum verbum & ſponſum meum ſuſciperem, tamen vix manus eius, eaque ſola immiſſa eſt. Itaque magnitudinem ipſius magnopere ſum admirata. Præclare pura virgo philoſophatur. Hominū enim oatura minor eſt, quàm vt diuinam admirandi verbi naturam opinione, aut ſcientia queat voiuerſam comprehendere. Surrexi, vt aperirē nepoti meo. Manos meæ ſtillauerunt myrrham: digiti mei myrrham plenam in manus peſſuli. Ego, vt ſponſum, inquit, exciperem, aperui. At ille penetralibus meis capi non poterat. Surrexi ad laborioſum & magis diuinum ordinem, vt quem antea capere non potoeram, laboribus multis, & carnis mortificatione, latiorem eogitationis portam patefaciens, ſponſum cōprehenderem. Vnde manos meæ, inquit, eum digitis continentes myrrham diſtillarūt vſque ad peſſulum. Quinetiam peſſulis omnibus reductis fores aperui, id eſt, carnis meæ membris mortificatis, animæ ſenſus omnes patefeci. Pandi fores nepoti meo. At ille declinauerat,
B atque trāſierat. Quamuis fores meas patefecerim vniuerſas, non tamen verbum & ſponſum potoi comprehendere. Anima mea egreſſa eſt, vt nepos locutus eſt meus. Soſtuli mentem meam, inquit, ad cœlum, vt de dilecto meo aliquid intelligerem. At ille eœlo erat ſublimior multo. Sic enim deinceps loquitur ſponſa & virgo. Qoæſiui, & non inueni illom: vocaui, & non reſpondit mihi. Ecquonam modo inueniri, eomprehendique poterit is, qui nihil eſt eorum, quæ cognitione percipiūtur, non ſpecies, noo figura, non locus, noo quantitas? Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem: percuſſerunt me, vulnerauerunt me.

O pulcherrimam virginis progreſſionem! Ecce enim ad angelos vſque progreſſa eſt. Hi namqoe ſunt cœleſtis cioitatis cuſtodes. Inuenerunt enim me verbum inquirentem, & verbis deterruerunt ac vulnerarunt. Dixerunt enim id nolla prorſus ratione fieri poſſe, vt incomprehenſi cōprehenſio reperiatur. Abſtulerunt palliū mihi cuſtodes murorum. Velum, inquit, abſtulerunt ab oculis meis, vt clarios ſponſum intuerer, qui ne ab angelis quidem poreſt omnibus comprehendi. Quamobrem
C incertior diſcedens omnino, cuſtodes, id eſt, angelos etiam auerſatur, qoòd ne ab illis quidem ingens ſponſi deſiderium queat imminui.

Trium Patrum.

Qvomodo autem, inquit ſponſa ad diſcipulas ſuas, ſordidam peccati tunicam depoſuerim, atqoe puriſſima euaſerim, audite. Nepos meus demiſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. Dilectus meus demiſit à patre, procedentem ab eo, ſpiritum ipſi conſubſtantialem, cuios tanquam manu peragit diuina gratiarum monera per mentem meam veluti per foramem aliquod: & pariente me initium ſapientiæ, timorem dilecti mei, tanquam iudicis, gulæ ventriſque corripitur vitium, vnde genus omne naſcitur intemperantiæ. Et ſtatim ſurrexi ego, vt aperirē nepoti meo: per efficacem contēplationem ab habitus diſpoſitione ſum excitata, vt mentis ianuam patefacerem dilecto meo. Manus meæ ſtillauerunt myrrham. Actiuæ nimirum potentiæ meæ mens & ratio per electionem ſude-

runt ſermones & mores carnalem ſenſum mortificantes. Digiti mei myrrhā plenam in manus peſſuli. Paſſiuæ ſcilicet potentiæ meæ, (ſenſus, concupiſcentia, & iracundia) quæ menti & rationi, vt manibus digiti cooperantur propriam, per cognitionem & virtutem, mortificationem, probatiſſimam diſtillauerunt in affectionum opera, quæ inſtar peſſuli excludunt aditum incredulitatis, tanquam & huius operibus, quæ per tranſlationem manos peſſuli vocata ſunt, mortificatis vna cum paſſiuis potentiis, quas memorauimus. Quuniam autem operum incredulitatis mortificatio eſt perfectio fidei: fides autem corruptio infidelitatis, hæc à me, vti peſſulus, quemadmodum diximus, corrupta eſt. Aperui nepoti meo ego: mentis meæ ianuam dilecto meo per fidei affectionem patefeci. Nepos meus declinauerat atque tranſierat. Quippe qui menti per eſſentiam non ſubiacet, cùm per illam ſit incōprehenſibilis. Anima mea egreſſa eſt in ſermone eius. Exiuit ab interiori cogitatione ad ſenſum per naturalem contemplationem, vt inueniret ſponſum ſuum. In ſermone eius. eo nimirum, quo illam eſt allucuta, cum diceret: egredere in veſtigiis gregum: vt indicaret ei, B vbi ipſe paſceret. Atque ita quæſiui eum, & non inueni. In rebus enim creatis, qui eſt increatus, non inuenitur. Vocaui illum, & non reſpondit mihi. Eum, qui eſt, appellaui illum; cùm ea quæ ſunt, numeris omnibus antecellat. Appellaui ſubſtantiam eum, qui eſt ſuperſubſtantialis. Appellaui illum vitam, qui auctor eſt vitæ, & rerum effector vniuerſarum. Non reſpondit mihi, cùm ea vocaretur, quæ ipſe per eſſentiam & naturā ſuam non eſt. Dilectum igitur meum repetire quidem ipſa non potui. At ſancti angeli, qui cuſtodes ſunt, & ciuitatem circumeunt, inuenerunt me diſcipulam quondam ipſorum per ignurantiam oberrantem, vacantémque rerum naturalium ſpeculationi illuſtrarunt, qui cunctam naturam, veluti ciuitatem quandam per cognitionem rationū eius circumeunt. Termini enim rerum ſunt earum rationes, quibus factæ ſunt, quæque naturas ipſarū circumſcribunt. Vnde angeli, qui illas intelligūt, tanquam in terminis creaturam circumeunt. Sic igitur hi me conſecuti, Percuſſerunt me, vulnerauerunt me, abſtulerunt pallium meum mihi. De-C preſſerunt me, indicantes mihi, me nondum, vt oportet, Deum comprehendiſſe. Reprehendentes autem percuſſerunt conſcientiam meam, quæ ſe increatum comprehendiſſe arbitrabatur; dum eum rerum, quę creatæ ſunt, nominibus vocat. At dum oſtendunt diuinum numen omni eſſe cognitione prę̄ſtantius, abſtulerunt mihi pallium, id eſt, rationem meam, qua ita rerum cognitiu colligitur, vt pallio ſpicæ comportantur. Deterruerúntque, ne diuinam naturam incomprehenſibilem redigere conarer ſub comprehenſionē. Hæc egerunt in me murorum cuſtodes, hoc eſt obſeruatores perpetui diuinarum voluntatem, quibus tanquam moris rerum naturæ conſeruantur. Quo modu hæc eſſent geſta, cùm diſcipulas ſuas ſponſa docuiſſet, rurſus eas iureiorando obteſtatur.

Adiuro, inquiens, vos, filiæ Hieruſalem per potentias & fortitudines agri, ſi inueneritis nepotem meum, nunciate illi me caritate eſſe vulneratam.

Theodoreti.

APPARAT enim ſæpe etiam imperfectis adhuc, & infantibus ſponſos, accommodans ſe eorū A imbecillitati, & ad perfectionem exhortans. Neque enim egent, qui ſani ſunt, medico, ſed qui male habent. [Marc. 2.] Adoleſcentulas igitur iureiurando obſtringit, vt, ſi inuenerint nepotem ſuum, nuncient illi quanto erga illum amore teneatur, & quòd electa caritatis ſagitta ſit ſauciata. Adoleſcentulæ nepotis nomen ignorant. Adhuc enim ſunt imperfectæ, nec cognitam habent myſteriorum profunditatem. itaque.

Qualis eſt, inquiunt, nepos tuus, ô pulchra inter mulieres? Qualis eſt nepos tuus ex nepote, quia ſic adiuraſti nos?

FREQVENTER enim, inquiunt, audiuimus te dicentem: Nepos meus, nepotis mei: nec verborum tuorum vim intelligimus. Quando igitur interpoſitum eſt iuſiurandum, negligere non poſſumus mandata tua. Nos ergo doce, ô pulchra inter mulieres, ô adoleſcentularum & puellarum omnium formoſiſſima quid ſibi velit hoc nomē. Identidem enim reſonat in ore tuo, nunc nepotis mei, nunc nepos meus. Nam ſi ex te qualis iſte ſit, didicerimus, & quibus inſignis ſit notis, curabimus te, & capeſſemus mandata tua.

Trium Patrum.

B PROINDE cùm hos meos ad perfectionem gradus explicauerint, adiuro vos, filiæ Hieruſalem per potentias & fortitudines agri, ſi inueneritis nepotem meum. Quid? nunciate illi, me caritate eſſe vulneratam. Exemplo meo tanquam iureiurando corroboraui confirmauique vos, diſcipulæ meæ, quæ in mentis tranquillitate pacem cernitis, vt ſi per ſpeculatiuas, & actiuas potentias, quæ in hac vita ſcientiam atque virtutem aſſequi valent, dilectum meum vt veritatem & bonum deprehēderitis, promittatis ei, vos nullo prorſus modo ſordidam peccati tunicam amplius induturas aut inquinationis veſtigia ſecuturas. Sic autē iureiurando vos obſtringo, quia caritate erga vos ſum ſaucia, & ſalutem veſtram exopto. His ſponſæ verbis ad conquirendum ſponſum ipſius incitatę, verentur tamen ne forte ſpeculando agendóve deceptæ pro luce tenebras amplectantur, itaque magiſtram interrogant hunc in modum. Qualis eſt nepos tuus ex nepote, ô pulchra inter mulieres? qualis eſt nepos tuus ex nepote, quia ſic adiuraſti nos? Quibus indicijs dignoſcitur in contemplan-C do? ne loco ipſius, eum, qui ſe lucem ſimulat, cùm ſit tenebrę, pro veritate mendacium amplexæ ſuſcipiamus: ô ſpecioſa inter eas, quæ illi ſunt deſpōſatæ, vtpote perfecta, & magiſtra omnium. Et quibus item ſignis in agendo diſtinguitur? ne perturbationibus per virtutis exceſſum deceptæ, & rebus ſecundis pellectæ pro bono malum complectamur. Hæc ex te quærimus, quia nos iureiurando deuinciens, amoris flammam in nobis erga illum ſuſcitaſti, coegiſtique, vt eum ſedulo conquirentes inueniremus.

Adiuro vos filiæ Hieruſalem per potentias & fortitudines agri, ſi inueneritis nepotem meum, nunciate illi, me caritate eſſe vulneratam.

Pſelli.

ADIVRO, inquit, vos per agri potentiam, hoc eſt, per diuinæ caritatis vim, vt ſponſo deſiderium meum indicetis. His quidem verbis ſponſa angelos obteſtatur. At de ſponſi inuentione deſperantes etiam angelorum chori, cuiuſmodi eſt, inquiunt, nepos tuus? Quibus tibi inſignitur notis?

Vt

Vt ignaros doce nos omnia diligenter.

Theodoreti.

SPONSA igitur diſcipulis ſuis indicat ſponſi notas ac ſigna, dicens.

Nepos meus candidus & rubicundus, electus ex decem millibus. Caput eius aurum ophatz, coma eius ſicut elatæ palmarum, nigræ quaſi coruus. oculi eius ſicut columbæ ſuper plenitudines aquarum conſidentes, quæ in lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta fluenta pleniſſima. Genæ illius ſicut phialæ aromatis ferentes pigmentaria. Labia eius lilia diſtillantia myrrhā plenā. Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ tharſis. Venter eius pixis exigua, eburnea, ſuper lapide ſapphiro. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas. Species eius vt thus, electus vt cedri. Guttur illius dulcedo, & totus deſiderabilis. Hic nepos eſt meus, & hic propinquus meus, filiæ Hieruſalem.

ADOLESCENTVLARVM reſpondet interrogationi, & quibus ſponſum argumentis agnoſcere queant, oſtendit, nepos, inquiens, meus candidus, & rubicundus. Prius candorem, deinde ruborem ponit. Deus enim ſemper fuit. Factus autē eſt homo, non dimittens id, quod erat, neque in hominem conuerſus, ſed humanam induens naturam. Candidus ergo eſt, vt Deus. Quid enim nitidius luce? Lux autem eſt vera, vt Euangeliorum

Ioan. 1. verba teſtantur. Erat, inquiunt, lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Verum non modo candidus eſt, ſed etiam rubicundus. Neque enim ſolus eſt Deus, verum etiam homo. Rubicundus autem terrenum ſignificat. Quapropter diuinæ quoque virtutes apud Eſaiam conſpicientes eum è terra in

Eſai. 62. cœlum reuertentē quęrunt, &, Quis eſt, inquiunt, iſte, qui venit de Edom? Rubor veſtium eius de Boſor? iſte formoſus in ſtola ſua, gradiens in multitudinem fortitudinis ſuæ? Admiranturque ipſum, & corporis pulchritudinem, quam ſtolam

Pſal. 44. appellant. Eſt enim ſpecioſus forma præ filijs hominum, quatenus homo. Nam, vt Deus, ea eſt pulchritudine, quæ vt inacceſſa, nulla ſimilitudine poteſt explicari. Quærunt autem ex eo, & dicunt: Quare ergo rubra ſunt indumenta tua tanquam ex calcato pleno torculari depreſſo? Eaſque ruboris cauſam intelligere cupientes, docet, torcular, inquiens, calcaui ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum. Non enim legatus, neque angelus,

Eſai 35. ſed ipſe dominus ſaluauit nos iuxta Eſaiæ Prophetiam, Conculcaui eos, inquit, in furore meo, & colliſi eos in ira mea, humanæ nimirum naturæ hoſtes dæmones, atque ipſorum exercitum. Et aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea. Ex ipſorum enim ſtrage atque internecione quibuſdam ſanguinis guttis veſtimēta mea conſperſa ſunt. Tridui mortem, ſignificat. Non dicit autem: ſanguine conſperſus ſum ego: ſed aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea, id eſt, corpus meum. Quod diligenter annotandū eſt. Nam diuina natura pati non potuit, ſed corpus paſſum eſt: quod quidem corpus Deus verbum ita contraxit, vniuitque ſibi, vt nihil inde pateretur. Diuinitas enim præſtantior eſt, quàm vt pati poſſit. Idcirco ſponſa, Nepos meus inquit, eſt candidus & rubicundus, electus ex decem millibus. Primitiæ

1. Pet. 2. enim Chriſtus omni naturæ præcellit. Quippe qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Itaque pro omni genere oblatus eſt ho-

Eſai 43. ſtia immaculata. Quamobrem & per Eſaiam prophetam Deus vniuerſorum, Ecce, inquit, puer

A meus quem elegi, electus meus, complacuit ſibi in eo anima mea. ponam ſpiritum meum ſuper eum, iudicium gentibus proferet. Iure igitur ſponſa, nepos meus, inquit, candidus & rubicundus, electus ex decem millibus. Decebat enim illum qui ſuſtulit peccata noſtra, quæ rubra erant ſicut purpura, & ſicut coccinum, rubicundum fieri, & appellari. Caput autem eius, inquit, aurum ophatz. Symmachus vertit lapis pretioſus. Quinta editio habet, inſigne auro. Caput inſigne auro. Caput ipſius allegoricè vocat diuinitatem, quam ſuperius per candorem indicauit. Auro igitur & lapidi pretioſo diuinitatem comparat, quia nullum habet vocabolum aliud accommodatius. Comæ eius ſicut elatę palmarum, nigrę quaſi coruus. Ex capite illius fluentes gratias, mea quidem ſententia, comas vocat. Nigras quidem vna de cauſa, elatas autem ob aliam cauſam, elatæ enim ſunt fructus palmarum maſcularum, qui feminis adiuncti tempeſtiuos etiam illarum fructus fieri curant. Quoniam igitur, qui ei crediderunt, varijs ipſius muneribus fruentes, pietatis fructum illi

B ferunt, merito comæ eius elatis comparantur. Dicuntur autem nigræ, vt per profundum & obſcurum colorem, abdita & inacceſſa incarnationis eius ratio declaretur. Comæ elatæ, nigræ quaſi coruus. Coruum hic nominauit, vt colorem tantummodo notaret. Oculi eius, inquit, ſicut columbæ ſuper riuulos aquarum. Per oculos hic rurſum aſpectum eius admiratur. quamobrem ſicut columbas eſſe dicit. Super plenitudines aquarùm. In memoriam nobis redigit columbam illam, quæ in Iordane deſcendit. Neque vero quenquàm offendat, quod dicit, ſicut ipſæ columbæ non autem, ſicut ipſius columbæ. Legìmus in diuina ſcriptura non modo ſpiritum, ſed etiam ſpiritus. Non quòd multi ſint ſpiritus ſancti. vnus enim eſt ſpiritus ſanctus ille conſolator: ſed quia huius munera beatus Paulus ſpiritus vocat. Et ſpiritus prophetarum, inquit, prophetis ſub- 1. Cor. 14. iecti ſunt. Cùm ergo dominus Chriſtus, vt homo omnia ſpiritus habuerit dona, ideo ſponſa, oculi, inquit, eius ſicut columbæ ſuper plenitudines aquarum. Aſſidue enim ad baptiſmatis largitionem reſpiciunt oculi eius, expectantes eos,

C qui ſalui fiunt, & ſalutem omnium expetentes, ſuper plenitudines aquarum. Quinetiam columbæ in lacte, inquit, lotæ, & conſidentes ſuper plenitudines aquarum. Alios enim lacte nutriunt, qui eo indigent cibo. Alios, qui in peccato inueterati ſunt, reficiunt, ac renouant. Conſidentes ſuper plenitudines aquarum, & eas ſanctificantes. Nec immerito dixit; plenitudines aquarum. Nam qui perfectam non habent fidem, quique nō ſyncera fide accedunt, eos non ſuſcipit. Qualis fuit Simō, qui baptizatus quidèm eſt, ſed indignus viſus eſt gratia, cùm plenus non eſſet, ſed mancus, & fidei perfectionem non haberet. Genæ illius ſicut phialæ, inquit, aromatis ferentes pigmentaria. Et labia eius lilia diſtillātia myrrham plenam. Genas rurſus & labra doctrinam vocat. Sermonis enim inſtrumenta ſunt labra & genæ. Horum enim motu vox diſtinguitur & formatur. Phialas autem aromatis appellat genas, propter doctrinæ ſuauitatem. Pigmētaria vero ferunt, quoniam inde docendi argumenta ſumunt doctores eccleſiæ, qui tanquam pigmentarij prædicationis, vn-

guentum conficiunt vtilitatis. Liliis porro ſimilia videntur illius labra, quia per ſe ſplendent diuini ſermones, licet humani ornamenti nihil habeant. Non enim nent, neque texũt lilia, vt dominus docet, ſed pater cœleſtis veſtit ea. Quoniam igitur omni humana ſapientia diuini ſermones ſunt nudi, ſed diuinam ſolum obtinent pulchritudinem, merito dicit labia eius lilia diſtillantia myrrham plenam: docent enim in præſenti vita mortificationem. Quale eſt illud domini documẽtum: Qui
Matth. 10. non relinquit patrem, & matrem, & vxorem, &
Luc. 14. agros, & vineam, propter me, non eſt me dignus. &, Qui non accipit crucem ſuam, & ſequitur me,
Matth. 19. non eſt me dignus. &, Si vis perfectus eſſe, vende quæ habes, & da paoperibus, & ſublata cruce tua ſequere me. Iccirco diſtillant labia eius myrrham plenam. Manus autem tornatiles, aureæ, plenæ tharſis. Manus, eas virtutes vocat, quæ in actione conſiſtunt, quas omnibus officijs ſigillatim ita diligenter excoluit, vt inde veluti cõcentus quidam
Matth. 3. reſultaret. Quamobrem & ad Ioannem, ſine, inquit, modo. Sic enim decet nos implere omnem iuſtitiam. Aureas appellat, vt pretioſas, & eximias. Nam illud tharſis propter auri præſtantiam poſuit. Illinc enim dicit diuina ſcriptura ſincerum, & purum, ac probatum aurum deportari. Venter eius pixis exigua, eburnea, ſapphiris diſtincta. Profunditas enim myſteriorum, & penu cognitionis (vbi ſunt theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei) ſunt vaſculum eburneũ illis, qui reuelatione ſunt digni. Et natura quidem comprehendi nequeunt. Ideo ſapphiris diſtincta eſt pixis, vt rerum diuinarum oſtendat arcanam profunditatem. Ac licet profunda, & recondita obſcuraque ſit, eburnea tamen efficitur illis, qui non ſunt indigni. Quam-
Col. 1. obrem beatus Paulus clara voce, oculus, inquit, non vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Nobis autem Deus reuelauit per ſpiri-
Eph. 3. tum ſuum. Et rurſum: Myſterium eius, quod abſcõditum fuit à ſeculis & generationibus, & quod alijs generationibus non eſt agnitum, ſicut nunc reuelatum eſt ſanctis eius Apoſtolis & Prophetis. His de cauſis ventrẽ illius pixidem dixit eſſe eburneam ſapphiris diſtinctam. Ac comas eius, cùm perſpicuæ ſint, ait eſſe nigras. Illis enim, qui nondum diuinam aſſecuti ſunt reuelationem, ea quoque videntur obſcura & difficillima, quæ manifeſta ſunt, & ſenſibus comprehenduntur. Qui vero ad intima myſteria ſunt admiſſi, ijs perſpicua videntur etiam illa, quæ ſunt obſcura. Itaque bea-
Pſal. 50. tus item Dauid, incerta, inquit, & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi. Quod etiam ſponſa dicit, venter, inquiens, eius pixis exigua eburnea ſapphiris diſtincta, cruſa illius columnæ marmoreæ quæ fundatæ ſuper baſes aureas. Firmitatem eius & ſtabilitatem & conſtãtiam perpetuitatemque per columnas oſtendit marmoreas. Baſes autem aureas nominauit, vt pretioſum actionum decus declararet. Species eius vt thus, electus vt cedri. Hic rurſus duplicem naturam ſignificat. ac diuinam quidem appellat thus, quod Deo lex iubet incendi. Cedrum autem humanam, quæ non ſenſit corruptionem. Inter arbores enim cedrus non putreſcit. Guttur eius dulcedo. Quid enim
Pſal. 118. diuinis eloquijs dulcius? Quapropter beatus etiã Dauid, quàm dulcia, inquit, gutturi meo elo-
Pſal. 10. quia tua? ſuper mel ori meo. Et, Iudicia tua vera,

A iuſtificata in ſemetipſa, pretioſa ſuper aurum, & lapidem pretioſum multum, & dulciora ſuper mel & fauum. Itaque & miniſtri principum ſacerdotum, qui ad dominum miſſi ſunt, deſiderio dulcedinis ſermonum eius deliniti & capti, ad eos, qui ſe miſerant, Numquam ſic, inquiunt, locutus eſt homo, ſicut hic homo. Et alij clamabant: beatus Ioan. 17.
venter, qui te portauit, & vbera, quæ ſuxiſti. Quare guttur eius dulcedo. Et, totus denique deſiderabilis. Dubitans enim, quibus eum laudibus præterea cumularet, vno ſe verbo expedit, & cuncta eomplectitur, quid, inquiens, in ſingulis eius pulchritudinis partibus explicandis moror? totus eſt deſiderium, omnes ad amandum ſe trahit, ad diligendum impellit, non intuentes ſolum, ſed audientes etiam allicit, & ſui deſiderio accendit. His dictis, ad adoleſcentulas conuerſa, Hic, inquit, eſt nepos meus, & hic propinquus meus filiæ Hieruſalem. Luc. 11.

Quando vos eum dicitis ignorare, & ex me quæritis, quis ſit nepos meus ex nepote, ecce vobis indico. Talis eſt nepos meus, & talis eſt propinquus meus. Iureiurando igitur obſtrictæ, noli-
B te illud negligete, ſed quærite nepotem meum, atque illi deſiderium meum nunciate.

Trium Patrum.

INCIPIT magiſtra, ſponſi ſui notas atque inſignia declarare. Ac primum quidem ea generatim enumerat, Nepos, inquiens, meus candidus & rubicundus, electus ex decẽ millibus. Dilectus meus (quod ad naturam diuinam pertinet) eſt candidus vt lux inacceſſa: rubicundus inſtar auri, quod ceteris ex materia conſtantibus antecellit, vt ſuperſubſtantialis: electus ex decem millibus, vt ſolus ex patre genitus. Quantum autem ſpectat ad humanitatem, candidus eſt, vt putus atque integer ab omni peccato. Rubicundus, vt qui proprium ſanguinem in cruce pro nobis effudit. Electus ex decem millibus, vt ſolus ipſe ex omnibus ſine femine natus ex virgine. Atque ad hũc quidem modum in ſpiritu hunc contemplamur. Rebus autem & factis candidum experiuntur, qui ab omnibus peccatorum purgati ſunt ſordibus. Rubicundum, qui in varias incidentes tentationes, ex illis per
C patientiam, vt igneus auri fulgor ex fornace, probati reſplendent. Electum ex decem millibus, qui per abſtinentiam & tolerantiam mundari nullum in ſeipſis humanum continent vitium, neque tamen propterea excidunt ab humilitate. Deinde ſigillatim etiam ſponſi ſui notas & ſigna perſequitur, Caput, inquiens, eius aurum ophatz. Mens illa nimirum ineffabilis, (ad quam vt ad caput, ineffabile verbum ipſius per ſubſtãtiã connaturalem ſpiritum refert ſequentem mentem tanquam aurum puriſſimum reliquas materias antecedens) à rebus omnibus, omni ratione, diſtat infinite. Caput enim Chriſti, vt diuus inquit apoſtolus, eſt 1. Cor. 11.
Deus & pater. His omnibus contemplationibus ita conſtitutis, ad eius experientiam, quantum capit humana natura, peruenitis, qui fidei rationi, quam myſterijs indemonſtrabilibus ineffabili cognitione intellectam aut cognitam ſuper omnem cogitationem, nihil præponit omnino: & pro ea tuenda conſeruandaque totum ſeipſum tentationibus ac periculis tormentiſque obijcit, atque ita tanquam in fornace aurum puriſſimum

fidem

fidem retinet immaculatam. Comæ eius ſicut elatæ palmarũ, nigræ quaſi coruus. Bonæ ſcilicet patris volontates, ab vnigenito filio in ſpiritu ſancto expletę. Ens, vita, ſapientia, & hís ſimilia, quæ quidem naturaliter, vt capilli caput aliquod, tegunt vnum principium, & cauſam rerum vniuerſarum, eumque, qui comprehendi non poteſt, videntur redigere ſub comprehenſionem. Elatæ quidem ſunt arbores celſiſſimæ ad cœlum vſque tendẽtes, quoniam eos, qui hæc animo amplectuntur, dum proſpiciunt ea, quæ per caritatem poſſidentur, operibus autem imitatione perducunt ad diuinæ beatitudinis ſublimitatem. Nigræ autem quaſi coruos, quia imperueſtigabili diuinorũ iudiciorum ratione, mentis oculos in contemplatione corroborant. Nam vt color albus viſum diſgregat, ita niger confirmat. Oculi eius ſicut columbæ ſuper plenitudines aquarum. Sanctiſſimi ſpiritus affectiones oculi domini vocantur. Quoniam per ipſas Deus mortales inſpicere conſueuit. Vt colombæ quædam ad plenos aquarum alueos iocitantur, nempe ad virtutes, quæ aquarum, id eſt, diuinorum mandatorum deſcendentium ſont conceptacula. Quia ſermones earum operibus implentur mandatorum. Iocitare autem affectiones hæ ad virtutes dictæ ſunt, quia niſi dominus per ipſas, animam bonom eligentem, tanquam domum aliquam ſuam ædificauerit, in caſſum laborat, qui ædificat. Sicut columbæ, inquit, quæ in lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta fluenta pleniſſima. Puræ ſcilicet ac penitus mondæ ſpiritus affectiones, quæ reſident in animabus, quas ipſæ vt purgatas, & illuſtratas atque perfectas per gratiam repleuerunt. Ac ſponſi quidẽ oculi ſunt eiuſmodi. Genæ illius ſicut phialæ aromatis ferentes pigmẽtaria. Diuinæ videlicet prouidentiæ cuncta moderantis rationes (quæ tanquam genæ actionibus, vt ita dicam, mouentor, & ſalutiferos virtutũ mores docent, & per hos ſpiritaliter nutriunt, molientes qoodammodo id, quod in Deo ſecundum eſſentiam intelligi non poteſt, dum horum actione ipſum explanant) ſancto impletæ ſont ſpiritu, quaſi odoriferæ quædam phialæ, variorum vnguentorũ varios illos, quos diximus, ſpiritales mores ferentes. Verbum enim Dei & patris, qoo reguntur & gubernantur vniuerſa, in ſancto ſpiritu vt conſubſtantiali, prouidentia ſua cuncta diſponit & moderatur. Atque ita qoidem ſe habent genæ. Labia eius lilia diſtillantia myrrham plenam, hoc eſt, diuini iudicij rationes, (per quas verbum Dei tribuens, quod vnicuique naturæ mentique congruit, quaſi quiboſdam labris, in ſingulis per cõmunionem implicatur) ſunt ſplendore perſpicuæ ſicut lilia, dum rerum naturas, pro ſua quamque proprietate, firmas & ſine confuſione conſeruant, modomque docent totius mortificationis omniũ motionum, per electionem à natura diſcrepantium. Manus illius tornariles, aureæ, plenæ Tharſis: Vniuerſales videlicet rerum effectrices inſtauratriceſque rationes (quę ad creationem, & prouidentiam, & iudiciom pertinent, quibus Dei verbom cuncta fecit, & regit, & ſine confuſione conſeruat) tornatiles ſunt, & varia ipſius ſapientia expolitæ, purgatæque, vt aurum ſincerum, ab omni falſitate, & tanquam Tharſis, quod gaudij cõtemplationem ſignificat, plenę vera cognitione bonitatis eius, qua omnia lætãtur. Bonitas enim græce videtur dici ex eo, quod valde ſit, aut ſit poſita, aut currat. Rerum enim eſſentia declarat, Deum eſ- A ſentiæ pręſtare. Poſitio autem propter immutabiles earum rationes, naturam ipſius prorſus immobilem. Curſus vero per mutuas illarum ſucceſſiones, motum eius actu ſempiternom. Venter eius pixis exigua, eburnea, ſuper lapide ſapphiro. Eius nimirum ſapientia, quæ in ſeipſa quatenus cauſa gerit rationes rerum, ſubiectum habet per eſſentiam ea, quæ viſibilia ſunt, vt lapidem ſapphirum propter firmitatem, atque immobilitatem, coloremque cœruleum. Per actionem autẽ deſcripta eſt in rebus procreatis, per quas vti liber quidam eburneus, politus, & purus diuinam tum gloriam tum magnificentiam vere perſpicueque repręſentat. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mũdi per ea, Rom. 1. quæ facta ſunt, intellecta conſpiciũtur, vt magnus ait apoſtolus. Atque hoc quidem modo mens ex ijs, quæ de Deo per eius opera comprehenduntur, cernit id, quod per eſſentiam eius nõ poteſt comprehendi. In eo autem quod per eſſentiam non comprehenditur, à labore, quẽ in curſu ſpeculandi percipit, requieſcit, (Qui enim addit ſcientiam, addit dolorem.) confirmaturque rurſus ad reliquam B contemplationem. Quemadmodum albo colore corporis oculo videndi vis frangitur, eademque rurſom per eum nigro permixtum reficitur & recreatur. Ac venter quidem eſt talis. Crura autem illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas. Duo videlicet ſumma, & quæ reliqua complectuntur, illius mandata, vt eũ & proximum diligamus (quibus ipſum Dei verbum tanquam binis cruribus in animabus fidelibus incedit, & per ſcientiam atque virtutem curſum conficit.) veluti columnæ quædam marmoreæ, firma fide & vita ſplendida ſuſtinent ipſum verbũ, quod creditur: ne propter nos nomen eius eo decidat, vt inter gẽtes blaſphemetur. Fundatæ ſunt ſuper baſes aureas, verum, & bonum, quibus tum propter naturæ immutabilitatem, tũ propter promerendi benignitatem declaratur Deus, qui naturę pręſtat vniuerſæ. Poſtquam igitur ſponſa ſingulas ſponſi partes expreſſit, ſummatim iterum illud diſcipulis deſcribens, Species, inquit, eius, per quem Dei & patris conſubſtantialis potentia exprimitur, omnibus eſt illuſtris atque conſpicuus, vti mons libanus, qui inter vicinos montes eminet. Bonum C enim, quod vim diuinam ſignificat, ab omnibus eligitur, quoniam illud expetũt vniuerſa. Quamobrem, per actum, vt diximus, electus eſt ſponſus, & à tenebris, quæ lucem ſe eſſe ſimulant, ſecernitur. vt cedris aſſimilati iuſti, ab iniuſtis & improbis. Guttur illius dulcedo, & totus deſiderium. Nouum quippe teſtamentum, per quod tanquam per guttur, cibum conſtituit ſalutem hominum, dulce eſt gutturi noſtro: Ex eo namque dulcis manat de virtutibus ſermonis potus. Itaq; totus etiã eſt deſiderium, vtpote rerũ optabilium atque expetẽdarum extremum. Hic nepos eſt meus, & hic propinquus meus, filiæ Hieruſalem. Hic vtique dilectus eſt meus, cuius ego ſingulatim atque in vniuerſum notas & ſigna vobis expoſui. Hic eſt declaratus propinquus meus, quæ ad ipſum, vt ad veritatem per ſcientiã: vtã ad bonum, per efficacem fidem appropinquaui: Filiæ Hieruſalem, diſcipulæ meæ, quæ ab omni perturbatione & vitio ſeparata diuinam pacem video: & lætitiam ab omni perturbatione remotam, Dei nimirum intra nos regnom,

Pſelli.

Canuidus, & rubicuudus, electus ex decem millibus. Ille eſt, inquit, vere nepos meus, qui in cruce ex immaculato latere haſta vulnerato hominibus ſanguinem & aquam mirabiliter effudit. Qui ſolus inter omnes ex virgiue ſine dolore natus eſt bomo. Caput eius ſicut aurũ Cephatz. Qui ab omni, inquit, integer, ac purus eſt peccati labe, Comæ eius ſicut elatæ, nigræ quaſi corui. Ornatus, inquit, comarum eius ſunt Petrus & Paulus, qui antea nigri tenebroſiq; fuerant, & quiſquis ex gentibus baptizatus eſt, & ad illum acceſſit. Oculi eius ſicut columbæ ſuper plenitudines aquarum lotæ. Illius oculi ſunt prophetæ prudentia ſimplices, & moribus admirandi. Super plenitudines, inquit, aquarum lotæ, Id eſt, omnibus virtutibus exornati. In lacte cunſidentes ſuper plenitudines aquarum. Non glorioſe virtutem oſtentantes, ſed admodum tranquille eam excolentes. Genæ illius ſicut pbialæ aromatis fetentes pigmentaria. Labia eius lilia diſtillantia myrrham plenam. Totum aureum indicant hæc verba Chryſoſtomum, & reliquos doctores illius æquales, maximum Baſilium, eximium Gregorium, quorum è labris doctrinæ ſermones melle dulciores emanarunt, qoos qui deguſtant, multa implentur myrrba, id eſt, laboribus mortificant membra ſua ſuper terram, & ſimul cum Chriſto crucifiguorur, atque exaltantur. Manus illius tornatiles, plenæ tharſis. Venter eius pixis exigua, eburnea, ſuper lapide ſapphiro. Crura illius columnæ marmoreæ, fundatæ ſuper baſes aureas. Hæc virgo pura & ſpõſa cuſtodibus, hoc eſt, angelis, ſpooſi ſui pulchritudinem ſignificans, enarrauit. Tu autem mihi omnia dicta per tranſlationem intellige. Quouiam enim Chriſtus ſolus caput eſt omnium: corpus autem ipſius diuina eſt eccleſia: membra autem corporis ſanctos eſſe dicimus, alium quidem cullum, alium autem pedes, per manus eius tornatiles venerandos Apoſtolos accipe, diuinos ſacerdotum principes, fideles diuinæ gratiæ diſpenſatores, qui ſeipſos omnẽ malitiam amputãtes expoliuerunt. Quamobrem ſpe bonurum repleti ſuut. Eius item ventrem ac pixidem agnoſce omnium virtute præſtantium animas & corda, in quibus Dei verbum inſculptũ eſt, qui mentes, ſenſuſque ſuos ad cœlorum regem erectos habent. Id enim ſapphirus ſiguificat, qui ſolus lapis cœli ſpeciem & colorem obtinet. Per buius crura Petrum intellige Apoſtolorum principem. In hoc enim dominus in euangelijs ſe eccleſiam ſuam ædificaturũ promiſit. Species eius vt libanus, electus. Spõſi ſpeciem vere maximam, & terribilem, admirandamq́ue, ac diuinam ex pulchra libani altitudine conijcito. Guttur illius dulcedo, & totus deſiderabilis. Guttur eius diuus ille præcurſor fuit, qui verbi & ſponſi vox dicitur.

Theodoreti.

Cum igitur ſponſi notas & ſigna intellexiſſent, rurſus quo profectus ſit, quóve declinauerit, percontantur his verbis:

Quò abijt nepos tuus, ô pulchra inter mulieres? Quò reſpexit nepos tuus? & quæremus eum tecum.

Nam ſi locum receſſus illius didicerimus, nun negligemus, ſed in eo, quem deſideras, peruestigãdo nos tibi laboris ſocias adiungemus. Rurſus igitur eis reſpondet.

Nepos, inquiens, meus deſcendit in hortum ſuum, ad
A *phialas aromatis, vt paſcat in hortis, & colligat lilia.*

Quærendum eſt, cur & vnum dicat hortum, & plures. Deſcendit enim in hortum ſuum, vt paſcat in hortis. Vnica enim eſt eccleſia, vt docet beatus Paulus, deſpundi, inquiens, vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. Et alibi: viri diligite vxores veſtras ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam. At beatus idem Paulus plures quoque nominat eccleſias non ſpiritus diuiſioue, ſed locorum diſtinctas interuallu. Paulus, inquit, apoſtolus non ab hominibus, neque per homines, eccleſiis Galatiæ. Et ad Corinthius ſcribens, mulieres, inquit, veſtræ in eccleſijs taceãt. Quamobrem ſponſa etiam dicit: Nepos meus deſcendit in hortum ſuum, ad phialas aromatis, vt paſcat in hortis, & colligat lilia. Omnes enim paſcit eccleſias, & pbialis aromatis delectatur, ijs nimirum, qui redolent fragantiam ſuam, & ſponſæ pulcbritudinem imitantes fiunt lilia, quos colligit, & eccleſiæ adiungit. Ad hæc ſponſa ſubijcit:

[2 Cor. 11.] [Ephe. 5.]

Ego nepoti meo, & nepos meus mihi, qui paſcit inter lilia.

B Ex eo pendeu, atque illi me ipſam dicaui. Nam & ipſe me orbi prætulit, ſibiq́ue copulauit: ex ſenio cunfecta reddidit iuuenem, ex inupe opulentam, ex deformi formoſam: putridis, atque fœtentibus vulneribus langueutem curauit, repleuitq́ue odoris ſuauitate. His de cauſis, ita loquor: ego nepoti meo, & nepos meus, mihi, qui paſcit inter lilia: vel, vt Symmacbus vertit, qui paſcit flores. Nam & eos, qui facti ſunt lilia paſcit: & illos qui digni ſunt, paſcit in lilijs, Diuinis autem ſcripturis ſuauius eſt nihil.

Trium Patrum.

Cum diſcipulæ ex magiſtra, quis eſſet ſponſus eius, per ſigna & nutas ipſius didiciſſent, ſcire autem cuperent, quonam abüſſet, ſic illam compellant:

Quò abijt nepos tuus, o pulchra inter mulieres?

O, quæ inter animas, imaginis & ſimilitudinis pulchritudinem mandati tranſgreſſione perditam ideo recuperaſti, quia Dei verbo es deſponſata, quando ex ſignis ac nutis eius abs te enumeratis,
C nondum ipſum in nobis couſpicimus, quonam reſpexit nepos tuus? & quæremus eum tecũ. Vbi dilectus tuus, qoi eſt inuiſibilis, aſpici voluit? Indica nobis, vt teduce ad præſtantiora conteudentes, eum tum agendo, tum contemplando perueſtigemus, & aſſequamur. His ſponſa reſpondet:

Nepos, inquiens, meus deſcendit in hortum ſuum ad phialas aromatis.

Dilectus meus, qui ſubſtantiæ ſuæ celſitudine eſt inuiſibilis, re ipſa tanquam in bortum ſuum deſcendit in creaturam, quam diuinis volũtatibus ſuis ipſe plantauit, & tanquam ad phialas aromatis, ad animas ſibi per fidem in Deum gratas ſuauiſſimo gratiæ ſancti ſpiritus odore perfuſas, quæ quidem gratia per cõtemplatiunem & actionem, imaginis & ſimilitudinis decus in eis ſic inſtaurat, vt ſpunſus in illis tanquam exemplar in ſigno pruprio perſpiciatur expreſſum. Deſcendit autem, vt dictum eſt, vt paſcat in hortis, & colligat lilia, hoc eſt, vt aues ratiune præditas regat, & nutriat per ſcientiam atque virtutem, iu natura tum intelligibili tum ſenſibili, in quibus virtutum

ratiunes

rationes ac modi tanquam in hortis quibuſdam conſiti ſunt. Et colligat veluti lilia de ſpinis, nempe ex animabus, quæ corporeis ſollicitudinibus ſuffocantur, animas illas, quæ reiectis eiuſmodi ſpinis Deo parent ipſi, in euangelijs dicenti: conſiderate lilia agri, noo laborant, neque nent: (Matth. 6.) Quarum etiam ſingulis dicit: Ego nepoti meo, & nepos meus mihi. Qui paſcit inter lilia. Ego quippe Deo viuo, mortua mundo, & in me ſolus Chriſtus viuit, qui regit animam, quæ ipſum ſeqoitor, & paſcit in lilijs, in ſplendoribus virtutum.

Pſelli.

HAEC cuſtodibus ſponſa cùm reſpondiſſet, illi rurſus eam interrogant accuratius:

Quò abijt nepos tuus, ô pulchra inter mulieres? Quò reſpexit nepos tuus? & quæremus eum tecum.

QVALIS iſte ſit, iam intelleximus. Nunc auemus illud etiam ſcire, quò deſcenderit. Nondum enim cognitam habent verbi incarnationem, quā ineffabili ratione in terram deſcendens induit. Cuius quidem incarnationis myſterium ne angelis quidem, ante verbi aſcēſionem ad patrem fuiſſe exploratum, ex ſom no prophetarum Daoide cognoſces. cum enim angelorum Chriſto miniſtrantiom ordines, quando aſſumptos eſt, valde ſupplicarent, ac dicerent: tollite portas principes (Psal. 23.) veſtras, & introibit Chriſtus rex gloriæ: illi diſpenſationis, inquit, arcanum non intelligentes, vt hæſitantes reſponderunt: quis eſt iſte rex gloriæ? Ac ſponſæ quidem cuſtodes ita dixerunt. Illa vero reſpondet angelis ipſis.

Nepos, inquiens, meus deſcendit in hortum ſuum ad phialas aromatus, vt paſcat in hortis, & colligat lilia.

ARCANA, inquit, ille ratione deſcendit, ſicut imber ſuper lanam, ſicut ros in vellus, in vterum puræ atque immaculatæ virginis vt in aromatum diuinorum phialam mundam. Vnde ſine ſemine progrediens, eo quidem modo, qui illi ſoli eſt cognitus, in animas hominum puras influxit. Has enim tu, rex, phialas aromatum intellige, hortum autem hunc mundū, in quem deſcendit Chriſtus, vt fideles ſanctis paſceret eloquijs. Diuina enim eloquia vocantur lilia.

Ego nepoti meo, & nepos meus mihi.

VERVM, quo planius, inquit, vos doceam, ille mihi prorſus eſt ſimilis. Ad ſimilitudinem enim ſuam me prius ipſe formauit. Poſt autem grauiter colliſam renouauit, formam meam ex virgine ſuſcipiens. Sic igitur angelos ſponſa eſt allocuta.

Theodoreti.

SPONSVS auditis ſponſæ verbis, quæ ſui languebat deſiderio, noctesque ac dies de ſe rum cogitabat, tum diſſerebat, & pulchritudinem ſuam laudibus efferebat, eius miſericordia commotus, ſe illi cunſpicuom præbet, ac dicit.

Pulchra es, propinqua mea, ſicut probatio: decora ſicut Hieruſalem: terribilis, vt acies ordinata.

Ex re, quæ propter ſponſam facta eſt, illi oomē imponit. Nam quia Dominos probauit terram (Psal. 84.) ſuam, & conuertit captiuitatem Iacob: remiſit iniqoitates plebi ſuæ, & operuit omnia peccata eius, merito ſponſam appellat probationem. Et quemadmodum ipſa in ſuperioribus ſponſum deſiderium nominauit, ex affectione ſua, qua illius ardebat deſiderio, ei nomen imponens: ſic etiam ipſe probans, & volens eam ſibi ſponſam adiungere, probationem ipſam vocat. Sic enim, inquit, (A) es pulchra, vt probata à me atq; dilecta. Nec vero ſolom es pulchra, ſed etiā decora. nec decora ſimpliciter, ſed ſicut Hieruſalem; nō hæc inferior, ſed ſuperior illa, de qua beatus Paulus, Quæ autem, (Galat. 3.) inquit, ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater omnium noſtrum. Illi ſimilis es, propinqua mea. Angelicam enim viuendi rationem imitaris. Meditaris in terra, quæ cœleſtia ſunt. Et in (2. Cor. 4.) carne ambulans, non militas ſecundum carnem. (Philip. 3.) (Col. 3.) Et ſecundum propoſitum perſequeris ad braoium ſupernæ vocationis. Et quæ ſurſum ſont, quæris, vbi ego ſum in dextera Dei ſedens. Iccirco decora es, ſicut Hieruſalem. Nec decora modo, ſed terrorem te aſpicientibus iniiciens. Ordinem enim tuum ſpectantes admirantur. Nam in te nihil inordinatom, nihil incertum, nihil confuſum, ſed omnia ordinata, & certa ſuot. Rerum ordinem diligenter retines. Quippe quæ ſponſum ſcis rebus eſſe omnibus anteponendum, & ſecundum ſponſum, eos potiſſimum obſeruādos, qui ad eum proxime accedunt. His addit:

Auerte oculos tuos à me. Quia ipſi me auolare fecerunt. (B)

QVOD aotem dicit, eiuſmodi eſt. Oculorum tuorum pulcritudo, & acumen in contemplando, & mentis acies, me ad te amandam incitarunt. Sed caue, ne immoderatius in me oculos inteodas tuos, ne tibi ex ea te contingat aliquid detrimenti. Inacceſſus enim ſum, & comprehendi nequeo, omnemque non huminum tantum, ſed angelorum captum ſupero. Quòd ſi terminos volueris tranſilire, & ad ea curioſius cōtendere, quæ viribus tuis antecedunt, noo modo nihil aſſequeris, ſed aciem etiam oculorum hebetiorem reddes atque obtuſiorem. Ea namque lucis natura eſt, vt quemadmodum oculum illuſtrat, ſic etiam lædat, ſi fuerit inſatiabilis.

Auerte igitur oculos tuos à me. Altiora te ne (Eccle. 3.) quæſieris, & fortiora te ne fueris ſcrutata: ſed quæ præcipit tibi Deus, ea cogita ſemper. His rurſum adiicit laudes ſuperiores, & ait:

Capilli tui ſicut greges caprarum, quæ reuelatæ ſunt de Galaad. Dentes tui ſicut greges tonſarum quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas. Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum decorum. Sicut cortex mali punici gena tua, præter ſilentium tuum. (C)

HAEC, cùm ſupra ſint à nobis expoſita, ſuperuacaneum ducimus, iterū explanare. Si quis enim eorum, quæ diximus, oblitus ſit, ad ſuperiora confugiēs, poterit declarationem inuenire. Non ſimpliciter aotem, aut temere ſponſæ repetit eaſdem laudes, ſed vt proprię memor pulchritudinis, eam tueatur, nec vlla infici labe permittat. Conſidera enim, inquit, qualis antea fueris, & qualem ego te reddiderim, quo te decore exornarim, & quantum pulchritudiois tibi largitus ſim. Hanc tu mihi perpetuo integram conſerua. Semper enim tecum manens membra tua perſcrutabor, ſtudioſeque operam dabo, ne quid pulchritudini tuæ detrahatur.

Trium Patrum.

VIRTVTVM decos in his adoleſcentulis, id eſt, in animabus ſponſus ipſe conſiderans, veluti ſponſam alloquitur ad hunc modum, Pulchra es propinqua mea, ſicut probatio. Bona es, pro-

pinqua mea, ex diuinæ ſapientiæ, & bonitatis participatione, vtpote quæ voluntati meæ, per quam ex nihilo facta es, minime repugnes, ſed ex tota peodeas, dum imaginis & ſimilitudinis decus cuſeruas. Quamobrem decora etiam es, ſicut Hieruſalem. Formoſa nimirum, dum notam meam, atque habitum ab omni perturbatione remotiſſimum defendis, in te ipſa me pacem patris cōtemplatis, qui te illi conciliaui. Nam Hieruſalem, vt docuimus, pacis eſt viſio. Quapropter es etiam terror, vt acies ordinatæ. Tota videlicet ſtupor, dū in contemplatione naturæ meæ incomprehenſibilis obſtupeſcis. Quemadmodum & diuini atque angelici ordines admiratione ſtupidi, inacceſſæ pulchritudinis meæ reuerentia & formidine contremiſcunt. Proinde auerte oculos tuos à me, quoniam ipſi me auolare fecerunt. Id eſt, ne coneris me qui ſubſtantiam ſuperū, ex ſubſtantia comprehendere. Quanto enim magis in me comprehendendu laboraueris, tanto longius à mentis tuæ oculis incomprehenſus auolabo. Sed eos à ſubſtantia mea, quæ ſpectari non poteſt, ad pulchritudinem, quæ ex operibus perſpicitur, contemplandā conuerte. Et cernes me beneficum & omnipotentem. Spiritales enim ſunt oculi tui. Capilli vero ſicut greges caprarum, quæ apparuerunt ex Galaad. Cogitationes videlicet, quæ, vt ex capite comæ, ſic ex mente proueniūt tua ſpiritaliter, nullum rerum huius vitæ ſenſum habentes, ſed in agendo, & contemplando, & diuinis rebus peruestigādis occupatæ, ſimiles ſunt florentibus caprarum pilis, quæ per altum quendam & obſcurum montem, qui dicitur Galaad, conſpicuæ apparuerunt. Siquidem ex malitiæ & ignorātiæ, atque impietatis tenebris, ad virtutis, & ſcientiæ, pietatiſq; lucem commigrarunt per euangelium, quod fidelibus iudicij futuri teſtimonium reddit. Galaad enim ſignificat, migratio teſtimonij. Ac de capillis quidem hactenus. Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas. Cogitationes tuæ, quibus corpoream legis craſſitudinem in veros ſenſus extenuas, & ad ſpiritualem cibum idoneum redigis, inſtar caprarū, quæ tonſæ ſunt, veritate tantū conſeruata falſas omnes reijciunt opiniones: Et tanquā in lauacro à falſis opinionibus ablutæ, geminos virtutum edētes fructus, à rebus terreois atque carnalibus ad ſpiritales & cœleſtes conſcenderunt. Neque vlla inter eas inutilis eſt, aut infructuoſa. Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum decorum. Vt funiculum dimenſum atque coccineum, ſermonem proferant verum, vnde præclara quoque eſt eius pronunciatio. Sicut cortex mali punici genæ tuæ, præter ſilentium tuum. Propter conſtrictam ac minime fuſam orationis vim genæ tuæ ſunt ſimiles cortici mali punici. Et quando non taces, breuitate corrigis in concionibus diſſolutionem.

Pſelli.

Haec cum angelis ſponſa loquebatur, cū humaniſſimus dominus & ſponſus eam clamantem, & anxiam, ac vehementius ſollicitam, in ſe indagando conſpicatus, rurſum ad laudes eius ſeſe cōuertit inuiſibiliter, pulchra es, inquiēs, propinqua mea ſicut bona voluntas, decora ſicut Hieruſalē, terror ſicut acies ordinatæ. Pulchra, inquit, facta es, & macula non eſt in te, merito bonæ voluntati meæ comparata. Nam tu quoque vis omnes homines ſaluos fieri. Præclare etiam aſſimilata es ipſi Hieruſalē, in qua cū patre meo requieui. Quamobrem & terrorem obtines, & formidabilis es, vt angelorum meorum acies ordinatæ. Mihi, inquit, locutus eſt venerandus ſponſus meus, Auerte oculos tuos à me. Iam conijce in me oculos tuos. Lux enim oculorum tuorum auolare me fecit, & omnia mundi negotia deſpexi. Sed qui voluntatem diligentium ſe facit, cōfeſtim diuinos oculos ſuos in ſponſam cōiecit, videnſque eā virtutibus exornatam, cœpit illam his verbis collaudare: Capilli tui ſicut greges caprarum, quæ apparuerūt de Galaad. Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt in eis. Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum decorum. Sicut cortex mali punici genæ tuæ, præter ſilentium tuum. His ſponſam laudibus ad mulierum mores & nuptiarum amores aptiſſimis ſpōſus extulit. Sed harum tu omnium explanationem, Stephephore, ſuperius à nobis accepiſti. Quare iam Canticorum finem audiamus.

A *(margin)* — *Pſal. 144.* *(margin)*

B *Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentulæ, quarum non eſt numerus. Vna eſt columba mea, perfecta mea, vna eſt matri ſuæ, electa eſt genitrici ſuæ. Viderunt illam filiæ, & beatiſsimam prædicabunt eam. Reginæ & concubinæ laudabunt eam.*

Sapientissimus ille Salomon, mirabilis ille propheta tanquā in ſpeculo propheticis oculis, animarum, quæ ſalutem aſſequuntur, mores, & virtutes, immo, vt vere dicam, ordines & gradus aſpexit. Tres enim, vt mihi perſuaſi, ſunt ordines eorum qui ſaluantur. Aut enim ſunt filij, aut mercenarij, aut ſerui. Qui enim à teneris vnguiculis ex toto corde Deum rerum omnium auctorē optimū diligunt, & amore ipſius, mundum, & quæ in mundo ſunt, contemnentes, Chriſtu verbo & ſpōſo coniunguntur, diuina gratia filiorum ordinem obtinēt. Qui autem regni cœleſtis cupiditate adducti, vt eo potiantur, Chriſto diligenter inſeruiunt, in mercenariorum loco conſtituuntur. At qui peccatis omnibus obruti, vt ego infelix, cruciatuum & ſuppliciorum formidine reſipiſcūt, & pœnitentiam agunt, (quorum in numero vtinam ipſe quoque ſim per gratiam tuam, ô Chriſte verbum ſaluator) in ſeruorum, qui tamen ſalui fiunt,
C ordine collocantur. Has claſſes atque hos ordines Salomon ille proſpiciēs, & diuino afflatus ſpiritu, tanto ante cernens verbi ſponſi puriſſimi incarnationem, & quæ ipſum ſine ſemine genuit, ſanctiſſimam Dei genitricem Mariam illam immaculatiſſimam, quam omnibus, omnes omnium hominum generationes, vocibus nūquam ceſſantibus, beatiſſimam prædicant, quia totius mundi peperit ſaluatorem, hoc in ſponſi perſona Canticum cecinit. Tu vero, princeps Stephephore, cùm ſexaginta reginas audis, eos intellige, qui ſexagenariū ſibi traditum numerum talentorum decies bonis operibus multiplicantes diuina gratia filiorum locum ſunt aſſecuti. Concubinas autem eos eſſe cogita, qui talentum ſibi à Domino aſſignatum, laboribus ſalutiferis octogies multiplicantes, verbi & ſponſi facti ſunt mercenarij. Innumerabiles vero adoleſcentulas agnoſce peccatores illos, qui præ nimia inertia talentum à domino acceptum in terra defoderunt illi quidem, ſed tamen ſalutem obtinuerūt. Inter tot animas omnium hominum,

num, qui ſaluantur, vt electa columba eſt vna illa ſola, quæ Chriſtum genuit virgo mater puella Maria, quæ puritate profecto Cherubim & Seraphim antecellit.

Peroratio.

MANDATA tua, rex, explicauimus. Ecce enim canticorum Canticum ad vmbilicum peruenit. Quòd ſi, princeps optime, idemq; ſapientiſſime, quæras, quidnam in ſomma ex huius prophetici voluminis puritate colligatur: Mortalium naturam olim prolapſam, & errabundam, verbum, à quo fuerat condita, perquiſiuit, inuentamq́; atq; humeris ſuis impoſitam dominus in cœlum ſuſtulit, patriq́ue obtulit, atque angelis ſublimiorem declarauit. Quod ſpiritu prophetico proſpiciens Salomon, rem vario & multiplici carmine eſt perſecutus. Nos vero iuſſa tua, Stephephore, capeſſere cupientes, vt imperio ſubiecti tuo, idem argùmentum pro virili noſtra ciuilibus verſibus expoſuimus. Quod ſi forte à veritatis tramite alicubi deflexerimus, id mirum, aut nouum nemini videri debet. Noſtrum enim erat prouinciam hanc non attingere. Cùm enim hic liber ſpiritu totus refertus ſit, non debet niſi ab iis, qui eodem pleni ſunt ſpiritu, tractari. Verum, quando id auſi ſumus, Deus omnipotens Chriſtus mihi det veniam.

Pſelli commentariorum in canticorum Canticum finis.

Trium Patrum.

SEXAGINTA ſunt reginæ, & octoginta concubinæ & adoleſcentulæ, quarum non eſt numerus. Animæ ſcilicet, quę non ſuppliciorum metu, ſed promiſſum Dei regnum aſſequendi deſiderio per rationem quinque ſenſibus imperantem, atq; vna cum illis ſenarium numerum conficientem ſexies duplicant decem præcepta. Animæ item illæ, quæ cupiditate quidem ad malum inclinant, ſed pœnarum comminationibus territæ ad vitia operibus implenda immotæ manent. Nam octogenarius numerus immobilitatem, ſi per ſe ipſum ſpectetur oſtendit, ſeptuagenarij autem numeri, qui impar eſt, motum amplectitur. Et animæ poſtremo, quæ adhuc in fide ſunt rudes, & adoleſcunt, ſed ad menſuram ætatis plenitudinis Chri- C ſti nondum iuſtitiæ operibus mundatæ, atque illuſtratæ peruenerunt: & quia mortuam adhuc in ſe fidem gerunt, nondum ad earum, quæ ſaluantur, ordines aſcribuntur. Ex omnibus autem ordinibus, quos commemorauimus, vna eſt columba perfecta matri ſuæ, electa genitrici ſuæ. Quæ nimirum poſtquam Deo credidit, & pœnarum formidine purgata eſt, & ſpe promiſſionum illuſtrata caritatis affectione bonum colit, & nulla alia de cauſa, ſed ipſum propter ſe, vt natura bonum, complectitur: hæc enim vna profecto eſt, vt pote per diuinitatem vni & ſoli Deo coniuncta, & apud ipſum immobilis manens. Columba autem, vt ſpiritalis atque perfecta, cum omnium effectrice ſapientia per amplum virtutum cultum coniuncta atq, in ipſa per ſingularum virtutum fructus progrediens. Qua quidem ſapientia ab ancillis & mercenariis eximitur, & in filiam adoptata atque electa diuinitatem per gratiam adipiſcitur. Viderunt illam filiæ, & beatiſſimam prædicabunt eam, reginæ & concubinæ laudabunt

A eam. Recta & præclara illius facta fideles tantum eius diſcipulæ, quas in lauacro regenerationis ipſa genuit, expertæ ſunt, & ſolo verbo diuinam ipſam prædicabunt. Quæ autem iuſtitiæ operibus illuminatæ regnum Dei conſequuntur, quæq́ue ſuppliciorum timore à variis peccatis abſtinent, ipſam etiam operibus collaudabunt.

Theodoreti.

HÆc item ad eas ſponſus dicit, ſponſam adhortans, vt pulchritudinem tueatur.

Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentulæ, quarum non eſt numerus.

MVLTOS ac varios eſſe piorum ordines non ignoramus. Quod dominus etiam docens, multæ, inquit, manſiones ſunt apud patrem meum. Ioan. 14.
Et in diſtributione talentorum, non quina ſinguli talenta acceperunt, ſed vnus quinque, alter duo, tertius vnum, pro ſua quiſque virtute. Matth. 25.
In ſeminis item parabola, Aliud inquit, cecidit in terram bonam, & fecit fructum triceſimum, & ſexageſimum & centeſimum. Terram appellat Matth. 13.
B bonam, non ſolum illam quæ fructum centeſimum tulit, ſed eam quoque, quæ ſexageſimum, & quæ triceſimum. Numerus enim triceſimus laudatur, quia ternario denarium ter coniungit. Sexageſimus autem duplicem habet commendationem. Nam triceſimus geminatus efficit ſexageſimum. Centeſimus vero eſt perfectiſſimus, tum quia à ſiniſtra manu ſeparatus, dexteræ principium tenet: tum quia denario completur decies multiplicato. Tetragonum autem, quadratumq́ue vocant, qui res eiuſmodi profitentur. Quamuis igitur centeſimus numerus perfectus ſit, tamen ſexageſimus etiam, & triceſimus commendatur. Omnes enim terram bonam dominus nominauit. Sponſam igitur animas omni philoſophia & virtute perfectas intelligamus, quæ ſola ſponſi caritate impulſæ labores excolendæ virtutis amplectuntur, omniaq́ue, & facere, & pati volunt. Qualis erat beatus Paulus, cùm diceret: Certus ſum enim, quia neq; mors, neque Roman. 8.
vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, ne- C que creatura alia poterit nos ſeparare à caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. His enim verbis oſtendit, ſe non propter regnum cælorum Chriſtum diligere, ſed malle ſe regno excidere, & in gehennam detrudi diligentem Chriſtum, quàm ipſius priuatum caritate regno potiri. Quamobrem animæ, quæ ſunt eiuſmodi, & ſolo ſponſi deſiderio mouentur, ſponſæ implent ordinem atque inſtitutum. Sunt autem quidam quaſi mercenarij, qui futurorum bonorum deſiderio pro virtute ſudores ſuſcipiunt. Hos ergo reginas hic arbitror appellari, quod regni cupiditate concitati pietatis labores ferant. Alij præterea ſunt, qui nondum donati ſunt libertate, ſed adhuc ſponte ſeruiunt, & gehennæ formidine diuinis legibus parent. Hi meo quidem iudicio vocantur concubinæ. Cum ipſis enim quoque ſponſus coniungitur, omnibus factus omnia. Multi ſunt denique inertes & ignaui, qui nec ſponſi amore flagrant, nec regni trahuntur cupiditate, nec gehēnæ metu commouentur; ſed vitam traducunt negligenter,

cùm tamen & fidem immobilem retineant, & pietatis inſtituta integra tueantur, & ab omni hęretica ac peregrina diſciplina abhorreant. ac ſegnius quidem viuentes, modo videntur ſeipſos curare, modo rurſus ad ignauiam redire; nunc ſe peccatis inuoluere, nunc reſipiſcere, & per pœnitentiam lacrymas fundere. Hos ſponſus hoc loco appellat adoleſcentulas. Et quoniam reginas, & concubinas ſuperant multitudine, ideo, Et adoleſcentulæ, inquit, quarũ non eſt numerus. Adoleſcentularum, inquit, non eſt numerus, non ſolum quia præ multitudine numerari nõ poſſunt, verum etiam quoniam indignæ ſunt, quæ numerentur. Dignarum enim etiam capilli apud patrem numerati ſunt. Sed tamen & his ſponſus eſt, quando coniungitur, vt & ab ignauia illas amoueat, & ad ea, quę perfecta ſunt, ducat, & illius vndique ſalutem conquirat. Verum cur reginas ſexaginta, concubinas autem octoginta dicat, cõſideremus. Numerus ſexagenarius denarium numerum ſexies amplectitur. Denarius autem indicat perfectionem. Senarius vero creationis mundi numerum continet. Sex enim diebus rerum omnium Deus mundum condidit vniuerſum. Quæcunque igitur in hoc mundo virtute perfectæ ſunt animæ, regnique cupidæ, ſexaginta reginas nominauit. Sponſa enim mundum hunc regit, & extra ipſum exiſtit, & ſupra illum volat, & ſponſi efficitur tota, & de illo nunquam non cogitat. Ipſæ vero in hoc mundo verſantur, & regni cupidæ ad virtutis perfectionem pro viribus contendunt. At illæ, quæ iudicij metu legibus obtemperant, meritò nominatæ ſunt octoginta. Nam diuina ſcriptura iudicij tempus appellat octauam. Itaque beatus Dauid cùm ea, quæ ad iudicium pertinent, perſequeretur, pro octaua pſalmum inſcripſit, cuius quidem pſalmi initio, Domine, inquit, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Et paulò pòſt: Quoniam non eſt in morte, qui memor ſit tui. In inferno autem quis confitebitur tibi? Quibus verbis indicat, iis qui peccauerunt, & non reſipuerunt, nullum pœnitentiæ locum datum iri. Cùm igitur hæc formidantes non regni deſiderio, neque ſponſi amore permotæ diuinas leges obſeruauerint, merito dicuntur octoginta. Numerus enim octauus illam octauam ſignificat, decimus autem perfectionem. Sponſam igitur & ſexaginta & octoginta dicit eſſe præſtantiorem. Vna enim, inquit, columba mea, perfecta mea, rurſus eam nominans ſpiritalem, atque vnicam. Nam ſupra ſexaginta & octoginta eſt vna matri ſuæ. Matrem autem habet ſacram piſcinam ſuperiorem illam Hieruſalem. Electa autem eſt genitrici ſuæ, quæ, cùm illas quoque genuerit, hanc tamen omnibus prætulit, & filiam electam habet. Itaque viderunt eam filiæ, & beatam prædicabunt, hoc eſt adoleſcentulæ, nec ſolum adoleſcentulæ, ſed etiam reginæ, & concubinæ eam laudibus concelebrabunt. Omnibus enim ipſa præſtitit, quippe quæ nec ſpe præmij, nec metu ſupplicij, ſed ſpõſi deſiderio ad ſummum philoſophiæ faſtigium aſpirarit. Atque vtinam nobis item concedatur, vt diuina gratia adiuti ad ſponſæ perfectionem perueniamus. Quod ſi conſequi non poterimus, inter reginas ſaltem numeremur: at ſi ab ipſis quoque defecerimus, haud procul certè à concubinis recedamus: ſin hoc etiam gradu fuerimus indigni, ſaltem ad numerum adoleſcentularum aſcribamur, puramque pietatis profeſſionem conſeruemus, neque omnino ſponſi priuemur ſocietate, ſed per eius gratiam, ipſius pulchritudine perfruamur. Quoniam ipſi eſt gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Math. 10. Psal. 6.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS, IN CANTICA CANTICORVM INTERPRETATIONIS
LIBER QVARTVS.

Theodoreti.

AVXILIO confiſi illius, qui dixit: Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis: omnis enim, qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit, & pulſanti aperietur: in præſentia petemus; vt nobis reliqua verba Cantici canticorum pateſiant, & ſupplici voce clamabimus: Aperi oculos noſtros, & conſiderabimus mirabilia de lege tua. Nam ipſe dat verbum euangelizantibus virtute multa. Idem aperi, inquit, os tuum, & implebo illud. Quinetiam ad multorum commodum indignis ſæpe gratiam impertitur. Quamobrem ſperamus, eum nobis quoque huius partis profunditatem planam dilucidámque facturum, non quòd eo munere nos ſimus digni, ſed propter eorum, qui interpretationem hanc legent, vel audient, vtilitatem. Hac igitur fiducia freti, ad id, quod reliquum eſt, explicandum accedamus.

Math. 7. Psal. 118. Psal. 67.

Qua

Quæ eſt iſta, quæ progreditur, quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis, vt acies ordinata?

In ſuperioribus ſponſæ pulchritudinem ſponſus oratione deſcripſit. Et cùm ſingula eius membra commendauit, tum communem rurſus adhibuit laudationem, qua quidem veluti ex arte confecta, vſus eſt etiam comparatione, ſic eam cum adoleſcentulis, & concubinis, reginíſque conferens, vt illam multis partibus antecellere demonſtraret, eiuſmodi enim inquit eam eſſe formæ præſtantia, vt contendere omnes recuſarent, ſequè victas confiterentur, ipſámque beatam, immo vero beatiſſimam prædicarent. Hic autem ſponſi miniſtri, cùm ab eo ſponſæ pulchritudinem, & ornatum, & decus cognouiſſent, ad eam accuratius ſpectandam conuerſi, & prægaudij magnitudine (animæ enim ipſius pulchritudo adhuc ſub corporis velo delituerat) clamantes.

Quæ eſt, inquiunt, iſta, quæ ſicut aurora conſurgit?

Ex parte hactenus, ſponſæ lux mortali hoc corpore contecta cernebatur. Et, quemadmodũ aurora noctis eſt diéique confinium, atque huius quidem initium, illius autem indicat finem, & ſo- B lem ſignificat aduẽtare: ſic in hac vita animæ pietate ſapientiáque perfectæ, quas eccleſiæ ſponſæque nomine vocat diuina ſcriptura, ex propria virtute quoſdam emittunt ſplendores: cùm autẽ, 1.Cor.15. vt inquit beatus Paulus, corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, tota ipſarum lux aperietur. Quod quidem miniſtri ſponſi præuidentes, eam non ſolum comparant auroræ, ſed pulchram, vt lunam eſſe dicunt electam, terribilem vt ſolem fulgore ſuo ſpectantium oculos perſtringentem. Addiderunt, electam, non ſolum, vt diſcrimen inter illam & ſtellas indicarent, ſed etiam vt ipſius lunæ perfectionem oſtenderent. Quaſi dicerent: vt luna plena nitens, non exilia oſtentans cornua, non ſemiplena, non decreſcẽs, ſed perfecta ac toto orbe ſplendida, non quidpiam retinens imperfectionis, ſed totum globum lucidum præ ſe ferens. Sic igitur, inquiunt, eſt pulchra, vt electa luna. Traduut autem qui in rebus eiuſmodi ſunt periti, lunam ex ſolis radiis lucem mutuari, ac lumen quidem exiguum ſuſcipere, cùm paruula ipſius particula ſolem aſpicit: cùm autem ex aduerſo totum C ſolem vt ſpeculum contuetur, maculas abſtergẽs ſuas, illuſtratur tota, nec vllam corporis partem obſcurã retinet. Sic igitur & Chriſti eccleſia animarum virtute perfectarum cœtus reuelata facie 2. Cor. 3. gloriam domini ſpeculans, vt inquit beatus Paulus, in eandem imaginem transformatur à claritate in claritatem tanquam à domini ſpiritu, & fit tota ſplendida, vt lunæ ſimilis videatur, lunæ, inquã, electæ, id eſt, plenæ, nec ſolum lunæ videtur ſimilis, verum etiã ſoli: ſoli, inquã, ſtuporem ſpectantibus iniiciẽti. Neque vero ſimpliciter hunc ordinem poſitum exiſtimo. Haud enim temere hæc ita dicuntur à diuino ſpiritu. Sed, quoniam Rom.13. vita nox eſt ex beati Pauli ſententia, qui, Nox, inquit, præceſſit, dies enim appropinquauit, neceſſario vt in nocte quaſi luna quædam eſt eccleſia, quæ iter facientibus lumen præbet, & rectam oſtendit viam. Eſt etiam vt aurora. Nam tempus, quod domini aduentum eſt ſubſecutum, fuit veluti quædam aurora, quæ tranquillitatem futurã, quaſi diei præſentiam ſignificabat. Sicut aurorã, A inquit, paratum inueniemus eum. Cùm autem magna illa dies domini manifeſta venerit, vt ait Eſa. 6. propheta, de qua beatus Paulus, dies, inquit, ap- Roman. 13. propinquauit: tunc non iam vt luna fulgebit, ſed vt ſol admirationem afferens non ſolum hominibus infidelibus, ſed adoleſcentulis, & concubinis, & reginis, atque etiã ipſis virtutibus incorporeis. Quod quidem dominus ipſe teſtatur, tunc, in- Matth. 13. quiens, fulgebunt iuſti, ſicut ſol. Et beatus Pau- 1. Cor. 15. lus, alia, inquit, eſt claritas ſolis, & alia eſt claritas lunæ, & alia eſt claritas ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in claritate. Progreditur autem ſpõſa Chriſti, ſicut aurora. Ex parte enim hoc tempore cognoſcitur illius pulchritudo. Et pulchra eſt, vt luna electa, quæ domini luce plena, radiis ſuis totum orbem illuminat. Quapropter & do- Matth. 5. minus in euangeliis dicebat ad diſcipulos ſuos: vos eſtis lux mundi. Et declarans, qualiſnam lux, ſubiicit: ſic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. Nec ſolum eſt ſponſa, ſicut electa luna, verum etiam vt ſol in futura vita ſplendebit, & fulgore ſuo cunctis ſtu- B porem iniiciet. Admirabuntur autem ipſius non modo lucem, ſed etiam ordinem. Nihil enim incompoſitum, nihil incertum, nihil confuſum in ſponſa domini. Ad amuſſim enim actiones dirigit, vitámque ſuam, quaſi regula ac norma quadam vtens, componit.

Trium Patrum.

Qvando gloria magiſtræ eſt diſcipularum illuminatio, & purgatio, de qua etiam dicunt:

Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora conſurgens? pulchra vt luna: electa vt ſol: terribilis, vt acies ordinata?

Vera admiranda eſt magiſtra noſtra. Nam diſcipulis ſuis, quæ per purgationem à tenebrarum operibus receſſerunt, ſed per cognitionis illuſtrationem nondum ad iuſtitiæ opera peruenerunt, vt docendi ratio requirit, ſeſe accommodat, ac præbet quaſi lucem matutinam, ea celans myſteria, quæ nondum valent comprehendere, atque illa tradens, quibus percipiendis ſunt idoneæ, futurarúmque pœnarum minis eas ad fidem atque obedientiam adducens. Illis vero, quæ C cùm veritatis crediderint prædicationi, à malitiæ tamen operibus tenebrarum nondum ſunt purgatæ, ita ſe exhibet bonam, vt pœnitentiæ diſciplina quaſi lunæ quandam lucem ſuppeditans, ignorantiæ noctẽ ab eis repellat. At cum animabus illis, quæ virtute præditæ tanquam in die decore ambulant, ſe electam gerit, (qualis eſt ſol, qui tum amplitudine, tum ſplendore ceteris cœli luminibus antecellit) & veræ cognitionis lucem ſubminiſtrat. Atque ita ſtupore ac terrore afficit ſe intuentes, vt inſtructa atque ordinata agmina angelorum. Ac de magiſtra quidem ſua diſcipulæ ita locutæ ſunt.

Theodoreti.

Post ſponſi miniſtrorum laudes ſponſa de ſe ipſa diſſerens.

In hortum nucis, inquit, deſcendi, vt viderem in germinibus torrentis, vt viderem, an floruiſſet vinea, an floruiſſent mala punica. Illic dabo vbera tibi. Non nouit anima mea. poſuit me currus Aminadab.

Verborvm obſcuritate valde abſtruſus eſt ſenſus. Sed diuinæ gratiæ auxilium implo-

rantes, ex profunditate theſaorum effodiemus. Oſtendit, homines pios (quos diuina ſcriptura ſponſam appellat) propria non eſſe ſalute contentos, neque illis ſatis eſſe, quòd ipſi ſoli nuptias optatas ſint aſſecuti: ſed totis viribus in eam curam incumbere, vt reliquos omnes homines ab infrugifera vita dimoueant, quo fertiles effecti virtutis fructum ferant. Quod quidem dum præſtant, & ceteris hominibus vacant inſtituendis, ſimiles ſunt curribus Aminadab, vel, vt Symmachus interpretatus eſt, curribus populi præeontis, vel, vt Aquila vertit, curribos populi ſponte imperantis. Per bortum nucis præſentem intelligimus vitam, quæ cùm amara ſit, & ærumnis, atque laboribus plena, recooditum tamen habet virtutis fructum. Nam & nucis fructos, cùm extrinſecus corticem priorem amarum habeat, alterum autem aſperum ac durum, intus, tanquam in penu quodam nucleum eſculentum continet reconditum, qoi ſine lahore non poteſt extrahi. Talis eſt etiam præſens vita. cùm enim dolorum & moleſtiarum acerbitate referta ſit, labores habet illa quidem & ſudores, non tamen inutiles, aot iofrugiferos. Quamobrem beatus etiam Paulus, *Coloſ. 3.* Vita, inquit, noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo, cùm autem Chriſtus apparuerit vita noſtra, tunc & nos apparebimus. In hortum igitur nucis deſcendi, hoc eſt, in vitam homanam. Cur autem deſcendiſti, ô ſponſa, vt videres in germinibus torrentis? Rurſus caduca hæc torrentem appellauit. Torrens enim non eſt perennis, ſed hyeme qoidem fluit, æſtate vero fluere deſinit, & areſcit. Huiuſmodi ſunt, quæ iucunda videntor in hac vita. Torrens enim inſtar tum gloria, tum opes, tum regnum, tum deliciæ, atque alij huiuſce vitæ flores dilabuntur. Cùm autem apparuerit vita futura, corrumpentur, & deſinent, & tanquam torrens, ceſſantes exareſcent. Deſcendi igitur, inquit, in nocis hortum, vt viderem in torrentis germinibus, & animadoerterem, an floruiſſet vinea, an mala punica floruiſſent. In hac enim vita, ex variis virtutum officiis, qoidam per tranſlationem vites, quidam autem mala punica nominantor. Nam alij caritatem colunt, & concordiam diligunt, animi ſenſu ſic inter ſe coniuncti, vt mali punici grana coniunguntor. Alij autem vacantes contemplationi, vinum patriis torcularibus dignum ferunt. Deſcendere autem ſe dicit, quoniam aliorum naturæ & mnribus ſe accommodat. Quandoquidem *1. Cor. 9.* & beatus Paulos fiehat infirmis tanquam infirmus, vt iufirmos lucrifaceret: & iis qui ſine lege erant, tanquam ſine lege eſſet, cùm tamen non eſſet ſine lege Deo, ſed in lege eſſet Chriſto, vt eos, qui ſine lege erant lucrifaceret.

Deſcendi ergo, inquit, in nucis hortum, torrentis germinom, & vineæ, & mali ponici fructuum curam gerens. Non recedam à te ne illic quidem, ſed dabo tibi vbera mea, hoc eſt, doctrinæ meæ ſontes. Quæ enim illis tribuuntur, ea in *Matth. 25.* te conferri putas: Quamdiu, inquiens, feciſtis vni ex paruis iſtis minimis, mihi feciſtis. his ſubiicit.

Non nouit anima mea. Poſuit me currus Aminadab. Clarius vertit hoc Symmachus, dicens: Anima mea dubitauit à curribus populi ducentis. Hæc, inquit, dum facio, dobito, & obſtupeſco, quoniam ego ſtodiosè operam dedi vt ſaloi fierent, ipſi autem impoſuerunt mihi, dum parent imperio diaboli, & tanquam currus illius fiunt, atque ab eo gubernantur. Aminadab enim ſignificat, populi ducentis: aut populi imperantis, quod facile licet intelligere ex interpretatione Aquilæ, & Symmachi: & ex qointa editione. Sponſa igitur, id eſt, eorum, qui virtute perfecti ſunt, chorus; ego (inquit) omne ſtudium & curam adhiboi, vt increduli ad fidem accederent, & ſalutem coofequerentur. Sed quidam eorum tanquam currus principis ſæculi iſtius, qoi nunc, vt beatus Paulus ait, operatur in filiis diffidentiæ, *Ephes. 2.* mala pro bonis retribuentes, impoſuerunt mihi. Quod quidem perſpicuè poſſumus inuenire, tum in Actibus Apoſtolotum, tum in beati Panli epiſtolis. Pietatis enim ſermonem promulgantes, aliis quidem perſoadebant, vt crederent, ab incredulis autem eiiciehantur, vrebantur, torquebantur, innumerabilia mortis genera ſuſtinebant. Ac teſtis quidem beatus eſt Paulus, In la- *2. Cor. 11.* boribus, inquiens, plurimis, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter, à Iudæis qoinqoies quadragenas vna minus accepi, ter virgis cæſus ſum, ter lapidatus ſum, ter naufragium feci, nocte, & die in profundo maris fui. In itineribus ſæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in ſolitudine, periculis in mari, periculis in falſis fratribus, & quæ ſequuntur.

Trium Patrum.

HÆC quidem diſcipulæ de magiſtra dixerunt. Ipſa vero de diſcipulis ad ſponſum ita loquitur: In hortum nucis deſcendi, vt viderem in germinibus torrentis, vt viderem, an floruiſſet vinea, an floruiſſent mala punica. De myſticæ contemplatioois ſublimitate deſcendi ad animas virtutis excultrices, tanquam ad nuces, quarum cortex exterior alter quidem amarus, alter autem durus eſt, nucleus autem, qui his corticibos includitur, iucundus: dulcedo nimirum virtutis, quæ tum amaritudine grauium tentationum, tum aſperitate laborum ſponte ſuſceptorum, à perturbationibus & vitiis in defectu atque exceſſu conſiſtentibus in medio conſeruantur. Vt viderem in patientia ipſarum, quæ velut partus quidam ex tribulatione tanquam ex torrente tentationum (tribulatio enim patientiam operatur) vel per gratiarum actionem, vel per lamentationem offertur tibi non acerbe, ſed medici more caſtiganti. Vt viderem rurſus, an is, qui in euan- *Ioan. 15.* geliis dixit: ego ſum vitis, in hac patientia appareat ſicut flos boni vinum naturam obſtupefaciens per diuinitatis gratiam produceotis. Qoi enim ipſam quoque naturam propriam per patientiam deſpicit, diuinitatis gratiam oatura præſtantiorem adipiſcitur. An floruiſſent mala punica. An (qoæ inſtar malorum punicorum, quibus cortex quidem extrinſecus adeſt aſtringendi vim habens, intrinſecus autem ineſt fructus guſtantibus dulcedinem afferens) virtutes illæ timoris tui auſteritate conſeruatæ, guſtantium autem animos ſpei in te dulcedine delectaotes, nempe prudentia & ſimplicitas ad ſimilitudinem fructus floreſcentis extareot in patientia. prudentia quidem fidem erga te ab hoſtis ictibus, veluti caput quoddam integrum ſeruans: ſimplicitas autem dilectionem erga proximum in variis tentationum

tentationum inuaſionibus. Qoemadmodom in
Matth. 10. euangeliis ipſe dixiſti: Ecce mitto vos ſicut oues A
intet lupos. Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Illic dabo tibi vbera mea. In eo oimirum virtutum horto, quem dixi, quæ ſunt diſcipulæ in ipſis plantatæ, naturaleoı & moralem doctrinam meam, quarum quaſi motuo ac naturali qoodam lactis cibo ipſas uutrio, præbebo tibi ſponſo, ea ratione obtemperans voluntati tuæ, atque illas tibi à me inſtitutas adducens. Tum ad diſcipulas conuertens ſermonem, deſcendi, inquit, ad vos ab illa magis arcana ſpeculatione, qua ſponſom meum in me ipſa cootemplot, vt viderem ipſum in vobis, quemadmodum dixi. Sed non nouit anima mea. Nondum profecto illum in vobis petſpexi, qoæ quidem adhuc perfectæ oon eſtis ſecũdum Chriſtum. Hic autem iccirco poſuit me currus Aminadab, hoc eſt, currus me ſuos conſtituit, quæ diſciplinis, eum in me ipſa, ad vos, habita cuiuſqoe veſtrum ratione, perferrem. Aminadab enim interpretamor principes populi, qui Chriſtus eſt noſtræ ſalutis auctor.

Theodoreti.

CVM dixiſſet hæc ſponſa, miniſtri ſponſi ita reſpondent, ac dicunt:

Reuertere, reuertere Sulamitu: Reuertere, reuertere: & intuebimur in te.

CLARIVS hæc Aquila vertit, hoc modo:

Reuertere, reuertere pacifica.

QVEMADMODVM in hoc libro dominos noſter Salomon, id eſt, pacificus: ſic etiam eius ſponſa, vt ab illo pacem aſſecuta, & à veteri liberata bello, pacifica nominatur. Eam igitur miniſtri ſponſi, cùm à curribus illis vexatam oppugnatamqoe perſpicerent, cohortantes, reuertere, inquiunt, pacifica, reuertere reuertere, & intuebimur in te. Ne timeas eos, qui te perſequuntur, ſed doctrinam retine, pietatis prædicationem profer. Curtus oe reformides, bellum ne metuas, quæ pacata, & tranquilla nominaris. Si enim in diſciplinæ promulgatione perſtiteris, regnum tuum intuebimur. His ea videntur ſimilia, quæ ad beatum Paulum à dooino dicta ſunt. Etenim ille quoque laboribus feſſus, & multis afflictus
2. Cor. 10. tentatioıbus, datus eſt, inquit, mihi ſtimulus C
carnis, angelus ſatanæ, qui colaphizet, vt non extollat. Propter quod ter dominum rogaui, vt diſcederet a me. Reſpoodit ergo illi, ſufficit, inquiens, tibi gratia mea. Nam virtus mea in infirmitate perficitur. Id etiam hoc loco dicunt ſponſi mioiſtri: reuertere, reuertere Sulamitis: reuertere reuertere, & intuebimur in te. Ad hos ſponſus.

Quid, inquit, intuebimini in Sulamitide, quæ venit ſicut chori caſtrorum?

QVID, inqoit, in pacifica ſperatis intueri? Ne puteris, vos exilia, atque inchoata quædam bona conſpecturos. Ecce enim venit, ſicut caſtrorum chori. Quæ quidem verba videntur inter ſe quodammodo pugnare. Neque enim caſtris conueniunt chori. Hi namque rebus ciuilibus pacatiſque congruunt, illa bellicis & militaribus. Pax autem bello cootraria. At ſponſa multis è ſanctis conflata cùm propter fortitudinem, atque excelſum animi robur, armáque militaria caſtris eſt ſimilis: tum etiam chorus exiſtit diuinas laudes in ore gerens. Qood qoidem beatus oſtendit
A Daoid, vox, inqoiens, exultationis, & ſalutis in Pſal. 117.
tabernaculis iuſtorum. Et rurſus: conſtituite diem ſolemoem in condenſis vſque ad cornua
altaris. Caſtra verò declarat beatus Paulus, arma, 2. Cor. 10.
inquiens, noſtra non carnalia, ſed valida per Deum ad deſtructionem munitionum: conſilia deſtruentes, & omoem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcieotiam Dei, & in captiuitatem redigẽtes omnem intellectum in obſequium Chri- Philip. 6.
ſti. Et alibi, Accipite inquit, armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare. Ac veluti Imperator quidam arma quoque militibus ſubminiſtrat; ſtate ergo, inquiens, ſuccincti lumbos veſtros in veritate, & induti loricam iuſtitiæ, & calceati pedes veſtros in præparatione euangelij pacis, & in omnibus ſumentes ſcutom fidei, in quo poſſitis omnia tela neqoiſſimi ignea extingoere, & galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei. Quòd autem non ſolum caſtris, ſed etiam choris ſancti ſimiles ſint, aodiamus dominum id expli-
cantem. Tunc, inquit, ſimile erit regnum cœlo- Matth. 25.
B rum decem virginibus, quæ accipientes lampadas ſuas exierunt oboiam ſponſo. Iure igitur ſpõſus ait: quid videbitis in Sulamitide, qoæ venit ſicut chori caſtrorum? Neque vero dixit: caſtra caſtrorum, ſed, choti caſtrorum. Ex caſtris enim fiunt chori. Cùm enim in caſtris vicerint virtotis milites, pæana canentes reuertuntur, & chotos ducentes victoriæ præconium laudibus concelebrant.

Trium Patrum.

DISCIPVLÆ dicunt ad ſponſam.

Reuertere, reuertere Sulamitis: Reuertere, reuertere: & intuebimur in te.

AB arcanæ contemplationis ſublimitate ad moralem quatuor generaliom virtutum doctrinam deſcende, atque ex quadruplici earum ratione, nos, quæ perturbationibus adhuc commouemor, rege, atqoe inſtitue, ô Sulamitis, ô quæ ab omnibus perturbationibus libera, tranquillitatis & pacis nomen habes. Et ea ſpectabimus in te, quæ propter noſtram imperfectionem adhuc in nobis non vidimus. Quærit aotem à diſcipulis
C ſponſa, ecquid in Sulamitide, quæ venit ſicut choti caſtrorum, ſint conſpecturæ. Quidnam conſpicietis in me pacifica? (vt quæ non amplius pet actionem, in hoſtili certamine, animi affectionem per corpus oſtendo, ſed ratione & ſcientia propter perfectionem veris in bonis permaneo) quæ ex perturbationum bello multiplex redeo, ſicut chori quidam ex prælio reuertentium victoriæ præconium celebrantes. Cùm enim ſtrenoè vos in certamine aduerſus vitia, virtutum inſtitutis, & motibus geſſeritis, horum rationes vti victoriæ laudes ſcite concinitis.

Theodoreti.

HÆC cùm ad miniſtros dixiſſet ſponſos, orationem ad ſponſam conuertit.

Quàm pulchri, inquiens, ſunt greſſus tui in calceamentis, filia Nadab.

AQVILA vertit, principis: Symmachos, ducis. Quis autem alius hic ſiue dux, ſiue princeps eſſe poſſit, niſi ſanctus ille ſpiritus conſolator? qoi in 44. item pſalmo ad ipſam, audi, inqoit, filia, & vide, & inclina autem tuam: & obliuiſcere

populum tuum, & domum patris tui: & concupiſcet rex decorem tuum: quia ipſe eſt dominus tuus. Quòd autem dux etiam appelletur Spiritus ſanctus, beatus docet Dauid, *Pſal. 50.* Redde, inquiens, mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me. Sponſus igitur primo ſponſæ commendat inceſſum, qui rectus ſit, & viam regiam teneat, atque in calceamentis eluceat. *Epheſ. 6.* Quæ porro ſint hæc calceamenta, beatus Paulus oſtendit dicens: calceati pedes in præparatione euangelij pacis. Pedum iſtorum decorem proſpiciens *Eſa. 52.* Eſaias propheta, Quàm pretioſi, inquit, ſunt pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Huiuſmodi verbis vſus eſt etiam ſponſus hoc loco, Quàm pulchri ſunt greſſus tui, filia Nadab. Verum vt non modo ex nominis interpretatione, ſed etiam ex ipſa perſona contemplationis alicuius naſcatur occaſio, quis Nadab ſit, inueſtigemus. Fuit Aaron filius, qui cùm *2. Paral. 24.* ignem alienum in Dei tabernaculum intuliſſet, vitæ finem accepit. Inuenimus igitur & domini ſponſam eccleſiam diuinum in tabernaculum non ignem legalem, ſed quem ab ipſo ſponſo ſuſceperat, intuliſſe. Ignem enim, inquit, veni mittere in mundum. Et quid volo, ſi iam accenſus eſt? Ignem hunc nouum ex nouo teſtamento in *Luc. 12.* Dei tabernaculum intulit ſponſa clamans, & dicens: *1. Cor. 5.* Vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua. Merito igitur vocat eam filiam Nadab, quæ igne nouo ſacrificium hominum obtulerit. Licet enim diuerſo conſilio ignem commutarint, idem tamen ab vtroque factum eſt. Hæc autem à nobis in præſentia dicta ſunt, ne ſine diſquiſitione nomen hoc præteriretur. Rurſum ergo ſponſus omnia ſponſæ membra percurrit, & propriam ſingulis tribuit commendationem.

Concinnitates femorum tuorum, ſicut monilia, quæ fabricata ſunt manu artificis. Vmbilicus tuus crater tornatilis non indigens poculo. Venter tuus ſicut aceruus tritici vallatus liliis. duo vbera tua ſicut duo hinnuli gemelli capreæ. collum tuum ſicut turris eburnea. Oculi tui ſicut piſcinæ in Eſſebon in portis filiæ multorum. Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit faciem Damaſci. Caput tuum vt Carmelus ſuper te. Et coma capitis tui ſicut rex purpura indutus in tranſcurſibus.

ANTEA ſponſus à ſuperioribus ſponſæ partibus incipiens eam laudauit. Nunc ab inceſſu & calceamentis initium ſumens ad capitis cæſariem vſque ſingula percurrit. Ac poſt calceamenta atque inceſſum admiratur non femora, ſed aptas & concinnas femorum iuncturas, quas monilibus ſimiles dicit eſſe ab artifice fabrefactis. Quemadmodum enim, inquit, illa ex auro confecta & lapillis apte incluſis diſtincta ſunt, adeo, vt ſpectantes non ſolum pretioſam auri lapillorúmque materiam, verum etiam aurificis artificium admirentur: ita ſingulæ virtutum moralium particulæ numero & concentu inter ſe implicitæ atque coniunctæ ſunt. Allegoricè autem femora appellat virtutes morales, quoniam illis iter facientes, agimus ea, quæ volumus. Sponſam ergo commendans ſponſus, ab illis incipiens virtutibus, quæ in actione conſiſtunt, & ad eas progreditur, quæ pertinent ad contemplationem. In ſuperioribus autem à contemplatione principium ſumens ad actionem progreſſus eſt. Dicebat enim: oculi tui ſicut columbæ, ſpiritalem animæ ſpeculationem ſignificans. Hic autem moralem prius virtutem admiratur. Ac merito id quidem. Primo enim illuminati, & clauſos mentis oculos aperientes, diuinámque admittentes lucem, fide confirmamur: deinde ad agendum ex virtute progredimur. Iccirco ſponſus laudationem contexens ab oculis exorſus eſt, quoniam ipſi primi curationem admittunt. Nunc autem quoniam perfecta eſt ſponſæ pulchritudo, ab inferioribus partibus exorditur, & ſponſæ formam laudibus extollens, eas primum virtutes enumerat, quæ in actione conſiſtunt, tum ad eas accedit, quæ ſitæ ſunt in contemplatione. Greſſus enim extollit, & calceamenta, mox femorum concinnitatem, poſt autem vmbilicum. Vmbilicus, inquit, tuus crater tornatilis, non indigens poculo. Afferamus ea, ſi videtur, quæ de vmbilico Iudææ ab vniuerſorum Deo per Ezechielem prophetam dicta ſunt. Impudicitiam enim illius redarguens, & magnam impietatem accuſans, vt in primo libro perſecuti ſumus: Fac, inquit, ad prophetam, notas Hieruſalem im- *Ezech. 16.* pietates ſuas. Et dices: Hæc dicit Dominus Hieruſalem: Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan. Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chethæa. Et quando nata es, in die ortus tui non eſt præciſus vmbilicus tuus. Ad illam igitur ait: Non eſt præciſus vmbilicus tuus. Ad hanc autem: Vmbilicus tuus crater tornatilis, non indigens poculo. Illa enim ex Ægypto oriunda non præcidit vmbilicum ſuum: ſed veluti per radicem quandam ex Ægypto impiæ doctrinæ traxit improbitatem. Hæc autem non ſimpliciter modo præcidit vmbilicum ſuum, ſed ita penitus amputauit, vt omnem idololatriæ radicem euelleret, & crateri tornatili ſimilis videretur, qui lætitiæ poculum ſemper habet, nec gaudio, quod ex pietate proficiſcitur, vnquam indiget.

Venter tuus ſicut aceruus tritici vallatus liliis. Id eſt, animæ tuæ penu arcanis plenum myſteriis, quorum odor ſolus imperfectis adhuc & infantibus notus eſt. Liliis enim, inquit, eſt circumuallatus, vt per vallum ac ſeptum eius, quæ recondita ſunt, per lilia autem vndique ex eo fluentem fragrantiam intelligamus. Et duo vbera tua ſicut duo hinnuli gemelli capreæ. Nam doctrinæ tuæ fontes, nouos latices effundentes, mentis aciem, & ſpiritalem contemplationem docent. Caprea enim ex videndi acumine dorcadis cognomen habet: & hinnulus nouum ſignificat. Collum autem tuum ſicut turris eburnea. Remotum enim eſt à nigredine, & iugum meum ſuſcipiens factum eſt candidum. Et cum hoſtibus, vti turris, eſt formidandum, tum amicis amabile propter nitorem. Oculi vero tui ſicut piſcinæ in Eſſebon in portis filiæ multorum. Hoc vertens Aquila pro Eſſebon poſuit cogitationem. Docet igitur ſponſus animarum piarum oculos eſſe piſcinas, quæ diuina fluenta ſuſcipiunt, & exundant perpetuo, quippe quæ multis è portis, id eſt per ora multa (per tranſlationem enim portas ora nominauit) copiam aquarum admittunt. Siquidem à magno Moſe, & à Ieſu filio Naue, & à Samuele propheta, & à Dauide, eodem tum propheta, tum rege, & ab Eſaia, & Hieremia, & Daniele, & Ezechiele, à duodecímque prophetis, & ex diuinis euangeliis, & ſacroſanctis Apoſtolis, & à doctoribus, qui poſt illos fuerunt, latices vtilitatis excipiunt. Ideo ſponſus ait: Oculi

tui

tui ſicut lacunæ in Eſſebon,in portis filiæ multo-
rum. Contemplationes enim animæ tuæ,& pia-
rum cogitationom copia ſimiles videntur piſcinis
aquas vndique ſuſcipientibus: quandoquidem
per ora mulia doctrinæ latices excipiont. Et naſus
tuus eſt ſicut turris Libani, quæ reſpicit faciem
Damaſci. Nam Iodeæ naſus propter inobedien-
tiam & audaciam effrenatam circulum tanquam
frenom accepit,vt taurus cornopetens,legis mi-
Oſee 4. nas.Nam vt vacca laſciuiens declinauit Iſraël.At
ſponſæ naſus eſt,inquit,ſicut turris Libani, quæ
reſpicit faciem Damaſci.celſus enim eſt, ac ſobli-
mis,& cœleſtem ſuſcipit odoris ſuaoitatem, ſpō-
Cant. 1 ſique vnguentum percipiens, clamat: Poſt te in
odorem vnguentorum tuorum curremus.Iccirco
comparata eſt turri,quæ io Libano ſita eſt, & re-
1. Cor. 11. ſpicit Damaſci faciem. Nam quia Diabolus,vt aſ-
ſerit beatus Paulus, in angelum locis transfigura-
tur,vnguentique ſpiritalis ſpeciem ſumit, neceſ-
ſario ſponſæ naſus erectus ac vigilans reſpicit fa-
ciem Damaſci, ne decepta verum omittens vn-
guentum,fallax & adulterinum ſequatur. Dama-
ſcum autem pro gentilibus,atque impietate, quæ
Eſa 8. eo tempore vigebat,frequenter ponit diuina ſcri-
ptura. Vt cùm beatus Eſaias,ea,quæ ad domini or-
tum pertinent, prænunciaret,atque ex Spiritus
ſancti perſona dixiſſet: Acceſſi ad prophetiſſam,id
eſt ad virginem,& concepit,& peperit filium,ſub-
iicit dicens: Et dixit dominus ad me: Voca nomē
eius,Celeriter ſpolia detrahe, velociter prædare.
Quia antequam ſciat puer reuocare patrem ; aut
matrem,aoferet fortitudinem Damaſci, & ſpolia
Samariæ coram rege Aſſyriorum. Adhuc ſcilicet
puer exiſtens regem Aſſyriorum,id eſt, diabolum
profligabit. Auferet autem Damaſci fortitudi-
nē,hoc eſt,idololatriæ robur euertet,& ipſe capti-
uis ſub diaboli poteſtate conſtitutis potietur. Au-
feret eoim,inquit,fortitudinem Damaſci, & ſpo-
lia Samariæ id eſt,Iudæos gentileſque liberans,&
ab erroribus abducens,deuicto tyranno, in ſuam
rediget poteſtatem. Merito igitur ad ſponſam ait:
Naſus tuus ſicut turris Libani,quę reſpicit faciem
Damaſci. Proſpicis enim, ne diabolus ſub ſpecie
rerum diuinarum te decipiat,& pro veritate men-
daciom obtrudat. Et caput tuum vt Carmelos ſo-
per te. hoc eſt, omnibus refertum bonis. Nam
Deus omnium,arguens ingratos animos Iudæo-
Hier. 2. rum, Et induxi vos,inquit,in terram Carmeli, vt
comederetis fructom eius, & bona illius. Simile
eſt igitur,inquit,capot tuum Carmelo omnia bo-
norum genera ferenti, & omoem fructum mihi
agricolæ ſuppeditanti. Sequitur autem: Et coma
capitis tui ſicut rex purpurea indutus in accurſi-
bos. Capilli enim tui veteres erant diſſoloti,atqoe
ideo capris aſſimilati,quæ apparueruot in Galaad.
Nunc aotem compti ſunt,nec ſolum compti, ve-
rùm etiam mirifice tincti,vt regi purpora induto,
& vndique diffluenti ſimiles videanmr. Vocat au-
tem crinium nexum & plicaturam porpuræ com-
paratam, doctrinam aptè & decorè compoſitam
ac pronunciatam,qoæ Chriſti ſanguine tincta at-
que conſperſa ſit. Neqoe enim adeo fulget rex
amictus purpura, vt doctor pietatis, qui diuinæ
cognitionis prædicat diſciplinam, eaqoe veritatis
alumnos imbuit.

Trium Patrum.

Discipvlae autem ſponſam ſic incipiunt
A collaodare. Quàm pulchri facti ſunt greſſus tui in
calceamentis,filia Nadab. Mirabilem oſtendunt
pulchritudinem greſſus tui, quibus te nobis per
virtutum actiones accommodas, quò in earum
moribus,tanquam in calceamentis incedens, per
corpus eas nobis imperfectis demonſtres, vt ad
virtutem informemur exemplo tuo, filia Dei,
quippe qoæ, vt patris, audis ſermones eius, qui
omnibus,etiam ſi nolint,tibi autem volens domi-
natur. Nadab enim eſt princeps,ſiue dux,qui ſpō-
te imperat. Sic autem per virtutem pulchri ſunt
greſſus tui,quia concinnitates femorū tuorū ſunt
ſicut monilia,qoæ fabricata ſunt mano artificis.
Recte videlicet ratione neque compoſiti motus po-
tentiarum in generatione ac corruptione conſi-
ſtentium (cupiditatem atque iracundiam dico)
quaſi ab artifice ratione,ab iis,qoæ generantur, &
corrumpuntur,ad ſuperiora inflexi, ſimiles ſunt
monilibus manu artificum fabrefactis, & figura
flexis. Quamobrem & vmbilicus tuus crater tor-
natilis,non indigens poculo. Omnino vis ſenſiti-
ua (per quam, vt per vmbilicum infans in vtero,
B rerum ſenſibilium ſpeculatione, tu ab omnium
matre ſapientia comprehenſa & malitia paruula
naturaliter nutriris) receptaculum eſt naturalis
rerum viſibilium cognitionis, recte gladio ſpiri-
tus exectum,& ab omni fraude ſeiunctum,ac pro-
ptetea haud temere,quæ ſub ſenſum cadunt, per-
cipiens,non ſimplices virtutum ſpecies affert, ſed
omnes ſpiritalibus earum rationibus temperatas.
Venter autem tuus ſicut acervus tritici vallatus
liliis. Vis nimirum imaginatiua, quæ quidem (vt
venter ſimul cum rebus ſuperfluis ciborum ſuc-
cos ab illis indiſcretos continet) vna cum rerum
viſibiliom ſpeciebus earum rationes gerit, eſt re-
poſitio & conſeruatio(quod quidem aceruus in-
dicat) rationis rerum omnium veritatis,quæ inter
ſpecies, vt inter ſpicas triticum, circumtecta in-
cluditur,donec per ſcientiam cogitatio ipſam di-
ſtinguens attraxerit,nudamque ab omni integu-
mento ac dubitatione ad mentem tranſmiſerit.
Circumuallata autem & cuſtodita eſt hæc repoſi-
tio tranquillitate, quæ agri liliorum exemplo in
eoangeliis declaratur,ne iſtius vitæ ſollicitudini-
bus mens qoaſi bonus agricola ſpiritali ipſius fru-
C ctu priuetur. Atque ita quidem ſe venter habet.
Duo aotem vbera tua, ſicut duo hinnuli gemelli
capreæ. Naturalis & moralis doctrina, qua nos
imperfectas,tanquam lacte,tum rationibus natu-
ralibus,tum moribus ad eam, quæ in Chriſto eſt,
perfectionem nutris: pariter ex te tum acutè per
contemplationem, tum per actionem celeriter
fluit, cùm neque rationem ſine actione, neque
actionem ſine ratione doceas eſſe complectendam.
Ad hæc collom tuum ſicut turris eburnea. Ratio-
nis vis,quæ vt collum capiti corpus reliquum, ita
menti ſenſum connectit,turris quidem inſtar per
virtutem à rebus carnalibus ad ſpiritales ac cœle-
ſtes extollitur; leuis eſt autem & pura quale eſt
ebur,quoniam ab inequalitate,quæ in exceſſu de-
fectuque virtutis ineſt,& animas inquinat, eſt re-
motiſſima. Et oculi tui ſicut piſcinæ in Eſſebon in
portis filiæ multorum. Animæ tuæ potentiæ ſpe-
culatiuæ,tanquam piſcinæ, aquas, quæ in ſe in-
fluunt,colligentes; in diuinę vbertatis(id enim ſi-
gnificat Eſſebon) per virtutem incremento, ſen-
ſuum opera,per quos quaſi per quaſdam portas in

animam intellectiuã cognitio rerum ingreditur, ex varia rerum natura colligunt cognitionem, quæ ex contemplatione comparatur. Præterea naſus tuus ſicut turris libani, quæ reſpicit faciem Damaſci. Nempe vis diſcernendi (quæ vt ſuauitatem à fœditate, ſic ea, quæ ſuggerunt miniſtri ſpiritus in miniſterium miſſi, propter eos, qui ſalutis hereditatem conſequentur, ab iis, quæ à nequitiæ ſpiritibus ſuggeruntur, diiudicat) eſt veluti celſiſſima turris ſuper mõtem libanum ſita, quæ reſpicit faciem vrbis Damaſci, atque inde hoſtium aduentum indicat Iſraeli: ſpirituum immundorum impetus, & inſidias reſpicit & diſcernit, ipſorumque dolos menti tuæ Deum, quoad licet, intuenti denuncians, te ab eorum fraudibus & iniuriis integram conſeruat. Talis autem eſt vis tua diſcernendi ac iudicandi, quoniam caput tuum vt Carmelus ſuper te, (Christus vtique ſponſus tuus, viuens atque efficax verbum pertingens vſque ad diuiſionẽ animæ ac ſpiritus) cognitio eſt circumciſionis, quæ in te eſt (ſic enim Carmelum interpretamur) amputans à te quod ab ortu habes vitiorum integumentum gladio ſpiritus. Ex quo fit, vt mentis tuæ oculus intelligibilium hoſtium aſtutias facile perſpicere valeat, nulla perturbatione tenebras offundente. Quamobrem & coma capitis tui ſicut purpura. Chriſti doctrina videlicet rationum & morum nexu contexta, tanquam regis indumentum eſt animi tui amictus, in quo ille perturbationibus dominatur, & eſt rex vinctus in tranſcurſibus, hoc eſt nulli ſubiectus perturbationi, ſed diuinæ illius, quam diximus, doctrinæ funiculo ligatus in tranſcurſibus præſentis vitæ, ne rerum ſenſibilium & caducarum lubrico prolabatur.

Heb. 4.

Theodoreti.

Quàm decora, & quàm iucunda facta es caritas in delicijs tuis.

DECORA enim facta es, cùm antea non eſſes: & cùm antea fœditate omni eſſes plena, repente iucunda, & ſuauis euaſiſti. Idque es conſecuta, quoniam in caritatis deliciis oblectaris. Diligens enim amantem te ſponſum, & in eius amore tuas omnes delicias locans, reliqua omnia contempſiſti. Quamobrem, & decora, & ſuauis effecta es, & magnitudo tua ſimilis facta eſt palmæ, & vbera tua botris. Non ſolum enim præſtas pulchritudine, ſed etiam celſitudine palmæ ſimili. Vbera vero tua ſimilia ſunt botris. Cùm enim excelſa ſis, adeo vt cœli faſtigium attingas, tamen ſummittis te infirmis diſcipulis tuis, quibus doctrina indigentibus, vbera præbes doctrinæ tuæ. Palma enim fructus deorſum pendentes habet. Hoc etiam per beatum Dauid indicat Spiritus ſanctus, iuſtus, inquiens, vt palma florebit. Cùm audiſſet igitur ſponſa tam multis ſe laudibus & commendationibus cumulari, amoris ſtimulo incitata atque inflammata loquitur ad hunc modum:

Psal. 91.

Dixi, aſcendam in palmam, apprehendam altitudines eius: & erunt vbera tua, ſicut botri vineæ: & odor naris tuæ, ſicut poma: & guttur tuum, ſicut vinum bonum, vadens nepoti meo in rectitudinem, ſufficiens labris meis & dentibus meis.

QVANTO ſponſi deſiderio ſponſa teneatur hinc patet perſpicue, quòd & cupit aſcendere, & cogitat de altitudine, & quemadmodum beatus Paulus ait, nondum arbitratur ſe comprehendiſſe, ſed perſequitur, vt comprehendat: & eorum, quæ retro ſunt, obliuiſcitur, & ad anteriora contendit. Quærendum eſt autem, quo modo ſponſus & palma ſit, & vitis: ac palmæ quidem non habeat fructum, vitis autem ferat botros. Ad ſenſum reconditum ducet nos Aquilæ interpretatio. Nam pro: apprehendam altitudines eius: vertit, apprehendam elatas eius. Sunt autem elatæ marium palmarum fructus, qui feminis palmis impoſiti, & firmos & maturos earum fructus efficiunt. Auet igitur ſponſa piorum ſeminum occaſiones, & ait. Dixi, aſcendam in palmam, & apprehendam altitudines eius, vel, vt Aquila vertit, elatas eius: & erunt vbera tua, ſicut botri vineæ. Tu enim es vera illa vitis, ex qua ſalutiferum vinum conficitur ſpiritalibus prelis expreſſum, vnde calix impletur ille inebrians ſane quàm præclarus. Et odor naris tuæ ſimilis eſt pomi ſuauitati. Etenim etiam illud ipſum odoratus tui receptaculum mihi pomorum fragrantiam effundit. Sed de pomo ſatis multa in ſuperioribus dicta ſunt. Et guttur tuum ſicut vinum bonum, vadens dilecto meo in rectitudinem, ſufficiens labris meis, & dentibus meis. Quæ enim ex ore tuo doctrina fluit, quacunque vini ſuauitate, & qualibet huius vitæ voluptate iucundior eſt, eamque, tu nepos mi, ad animas, quæ in te crediderunt, dirigendas profers. Sufficit autem mihi doctrina tua, vt partim pronunciem, & diuulgem, partim conſeruem atque cuſtodiam, labiorum vtens inſtrumentis, & dentes pro muro circumponens. His congruunt illa, quæ à beato Paulo dicta ſunt. Audiui enim, inquit, arcana verba, quæ non licet homini loqui. Iccirco ſponſa quoque dicit, ſufficiens labris meis, & dentibus meis, vt alia prædicem, alia ſilentio ſupprimam. Deinde ſubiicit, Ego nepoti meo, & ad me conuerſio eius. Illi enim meipſam addixi & conſecraui, & alienam omnem tum gentilium, tum Iudæorum, tum hæreticorum conſuetudinem contempſi. Nam ille quoque me ceteris omnibus antetulit. Et ad me ſeſe conuertit. Cùm enim prius, vbi reclinaret caput, nõ haberet, iam reperit, vbi illud reclinet. Cumque multas habeat concubinas, & reginas, & adoleſcentulas, me omnibus antepoſuit. Neque vero patior, vt ego ſola ſacra illius fruar conſuetudine.

Philip. 3. Psal. 22. 2. Cor. 12

Trium Patrum.

QVAM decora, & quàm iucunda facta es. Admirabili circumdata es pulchritudine, ea nimirum, quæ peruenit ad te ex ſimilitudine & exemplari: & ſponſo coniuncta, atque illo fruens, referta es incredibili iucunditate ſpiritali. Etenim caritas in deliciis tuis, quæ quidem ex virtute proficiſcuntur. Cùm enim guſtaueris, atque perſpexeris, Chriſtum eſſe dominum, non amplius in timore illo bono verſaris, ſed tota ex ipſius pendes caritate, quæ timorem expellit. Vnde magnitudo tua palmæ ſimilis facta eſt. Tua videlicet ex virtute ſublimitas aſſimilata eſt palmæ, quæ radice haud ita in profundum tendit, ſed vertice ſublimis admodum extollitur. Tu item de rebus terrenis leuiter cogitans, quantum corporis neceſſitas vrget, mentis altitudine cœlos attingis, cùm ad menſuram ætatis plenitudinis Chriſti perueneris.

Et vbera tua ſicut botri. Vbera nimirum doctrinę tuæ tum moralis tum naturalis, quibus nos adhuc infantes ad pietatem erudiens aluiſti, nunc ſimilia facta ſunt palmæ botris, dum nos ad perfectionem progredientes diuiniore doctrina paſcis quaſi mellita botrorum palmæ dulcedine. Itaque magnitudo doctrinæ tuæ palmæ comparata, eſt diſcipularum abs te inſtitutarum multitudo. Dixi, aſcendam in palmam, apprehendam altitudines eius: & erunt vbera tua ſicut botri vineæ. Mecum ipſa deliberans dixi, aſcendam per virtutis imitationem ad perfectionem doctrinæ tuę: & per contemplationem apprehendam eius ſublimitatem. Et diſciplinæ tuæ vbera, quæ me naturaliter nutriunt, erunt omnino ſicut botri veræ vitis, qui Chriſtus eſt, præbentes mihi gratiam diuinitatis, quæ vini more à natura mentem dimouet, & ſupra naturam transfert. Vnde odor etiam naris tuæ ſicut poma. Gratia ſcilicet Sancti ſpiritus mentem implens ſuauitate, quam tu à ſponſo ſuſceptam in nos effundis, ſicut poma ſunt tum aſpectu pulchra, tum odoratu ſuauia, tum guſtatu dulcia: ſic ipſa nobis erit & virtutum moribus decora, & odorifera ſermonum venuſtate, & dulcis experientiæ iucunditate. Et guttur tuum ſicut vinum bonum, vadens nepoti meo in rectitudines, ſufficiens labris meis & dentibus. Inſtitutionis tuæ ſermo, qui, vt vinum optimum, corda afficit lætitia, erit nobis, dum pronunciatur in dilecto tuo, cuius nobis deſiderium inſtillaſti, in vias rectas, vt eum tanquam veritatem amplectamur, nec per defectum aut exceſſum à virtutis rectitudine deflectamus. Et ſufficiens, noſtris appetendi potentiis, quibus tanquam labris oſculamur, quod placuit voluntati. Et intelligendi facultatibus, quibus tanquam dentibus, quæ dura ſunt, & ad cognoſcendum difficilia, ad eſum & cibum ſpiritalem frangimus & mollimus. Cùm igitur diſcipularum multitudo à magiſtra flagitaſſet, vt ab arcanæ contemplationis altitudine, ſeſe illis per moralem philoſophiam demittens & accommodans, ita conuerteret, vt ſpiritales eius pulchritudines, quæ dictæ ſunt, in illa poſſent intueri, & cum ipſa ſimul per imitationem conſcendere, ad eas ita reſpondet: Ego nepoti meo, & ad me conuerſio eius. Ego me totam dilecto meo dedicaui: & ſine ipſo nihil facere conſtitui. Quapropter ipſe quoque ad me ſic affectam ſe dimittit, à propria gloria ita ſe conuertens, vt cùm inuiſibilis ſit, ab iis, qui videre illum cupiunt, videatur. Verum non patior, vt ipſa ſola fruar ipſius coniunctione, ſed cupio, vt etiam illi, qui ſunt adhuc imperfecti, ſalutem ab eo conſequantur. Proinde clamo, & dico.

Veni, nepos mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis, mane ſurgamus ad vineas, videamus, an vitis floruerit, an floruerit germen, an floruerint mala punica. Illic dabo tibi vbera mea. Mandragora dederunt odorem, & in portis noſtris omnes nuces nouas ſuper veteres, quas dedit mihi mater mea, nepos mi, ſeruaui tibi.

Theodoreti.

Sponſum, vt animarum vilium adhuc & abiectarum, quas metaphoricè agrum & villas nominat, curam gerat, ſponſa cohortatur. Neque enim dicit, egrediamur in ciuitatem, ſed egrediamur in agrum, commoremur in villis, mane ſurgamus ad vineas, videamus, an vitis floruerit. Aſpiciamus, inquit, eos, qui modo prædicationem acceperunt. An floruerit germen. Intueamur & meliores iſtos, qui non ſolum folia, ſed etiam flores tulerunt, quos hic per germen intelligit. An floruerint mala punica. An caritatis initium in aliquibus apparuerit. Oportet enim nos circumire, & omnem diligentiam idoneam adhibere. Id namque faciens te promerebor. Quamobrem, illic, inquit, dabo tibi vbera mea. Quæ enim illis præſtãtur, ea in te ipſum collata arbitraris, Quamdiu, inquiens, feciſtis vni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. *Matth. 25.* Mandragoræ dederunt odorem. Mandragoræ vis eſt, vt medici tradunt, ſoporifera. Quare cùm præceptum ſit nobis, vt mortificemus membra, quæ ſunt ſuper terram, *Col. 3.* non vt ea morte afficiamus, ſed vt mortua malis actionibus reddamus, merito Mandragoram hoc loco poſuit, & dixit: Mandragoræ dederunt odorem. Id eſt, cœperunt homines dormire peccatis. Et quemadmodum, qui mandragoram hauſerunt corporis motiones non ſentiunt: ita qui piæ doctrinæ poculum biberunt, perturbationes ſtudẽt conſopire. Nec vero mandragoræ ſolum dederunt odorem, verumetiam in portis noſtris omnes nuces. Variis enim abundant fructibus, qui diſciplinam noſtram ſuſceperunt. Ego autem nouas ſuper veteres, quas dedit mihi mater mea, ſeruaui tibi, nepos mi. Veteris enim teſtamenti præcepta, & noui teſtamenti mandata, quæ à matre mea, Spiritus ſancti gratia accepi, ſeruaui tibi, & depoſitum integrum cuſtodiui. Huic loco conueniunt ea, quæ ad Timotheum à beato Paulo ſcripta ſunt: Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui. Iam repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex. Et illud item, quod in euangelio à domino dictum eſt: Simile eſt regnum cœlorum homini qui profert de theſauro ſuo noua & vetera. *Matth. 13.*

Trium Patrum.

Sponsa igitur ad diſcipulas dicit. Iam ſponſo meo preces veſtras exponam. Veni nepos mi, egrediamur in agrum. Age, dilecte mi, exeamus, & ego, quæ te myſtice contemplor, & tu, ſic à me ſpectatis, ad chorum diſcipularum mearum, quem vt agrum à tribulis & ſpinis, à vitæ ſollicitudinibus, & prauis cogitationibus, ipſum ſuffocantibus, purgaui. Egrediamur autẽ oſtendẽtes illi ſpiritalem coniunctionem noſtram in virtutum moribus per actionem expreſſis. Egredientes vero, vt dictum eſt, commoremur in villis, in animabus, quæ nomini tuo, vt villæ incolas ſuos, cunctas intelligendi appetendique potentias, & ſenſus in vnum cogentes dedicarunt. Has tu domicilium tibi in ſpiritu ſancto conſtitues. Ego autem illis meipſam, quo tibi placeant, exemplum præſtabo. Mane ſurgamus ad vineas. Tu qui es iuſtitiæ ſol, cognitionis lucem emittens in animas, laborum fructum ferentes patientiam, quæ quaſi botrus quidam per multas tribulationes vinum lætificans cor hominis ſtillat propter ſpem futuræ remunerationis: Ego autem ſecundum ipſum ſolis ortum patientiæ motes illos oſtendens exemplo meo. Ita porro ſurgentes videamus, an floruerit vinea, an germen floruerit, an floruerint mala

punica. conſpiciamus tum ipſe qui in abſcondito vides, tum ego, quæ in manifeſto, vtrum diſciplinarum à me inſtitutarum fides (quæ vt vitis in palmites, ſic ipſa in varias virtutes diffunditur) floruerit intus quidem per habitum ex rationibus virtutum, foris autem per actionem ex motibus atque inſtituris ipſarum. Nam animæ flos ex virtutum rationibus germinat per mores ipſarum in carne, cuius fidei flos tum arcanus, tum manifeſtus eſt flos, malorum punicorum, quæ intrinſecus quidem dulcem fructum continent, extrinſecus autem auſterum corticem præferunt. Etenim fidei quoque fructus in occulta quidem animæ affectione propter futuri præmij ſpem lætitiam affert. In exteriore autem carnis ſenſu propter virturis labores præbet acerbitatem. Illic dabo vbera mea tibi. In agro videlicet illo, quem dixi, diſcipularum mearum proferam tibi ſponſo meo, quam inſtituendis illis adhibeo doctrinam moralem & naturalem, vt per hanc ducens eas ad diſciplinam arcanam, oſtendam rerum naturam te ſuum auctorem indicare per notas quaſdam vt veritatem: non autem vt iuxta prudentiam Græcorum ſtultitiam naturali rerum cognitione ſic eas imbuam, vt procul à te veritate diſcedant. Etenim mandragoræ dederunt odorem. Rerum quippe ſenſibilium ſpecies, & ipſius ſcripturæ notæ quaſi mandragoræ quædam faciunt, vt mens per ſenſum illis inhærens, non autem per eas ad veritatem vigilanter aſcendens, obdormiſcat, & torpore veluti ſtolida teneatur. Præbuetunt odorem rationum veritatis in rebus omnibus exiſtentis, ſi ſpiritaliter conſiderentur. Quamobrem & in portis noſtris omnes nuces. Hoc eſt, in ſenſibus meis (qui veluti portæ quædam educunt quidem me ad re vt rerum omnium cauſam, per naturalem ipſarum in ſpiritu contemplationem, inquirendum: introducunt autem te ad me per mentis cognitionem) promptæ ſunt omnes in rebus procreatis inſitæ veritatis rationes, quæ tanquam nuces tum per ſcripturæ notas, tum per rerum ſenſibilium ſpecies Iudæorum Græcorúmque ſtultitiam nutriebant. Vnde nouas ſuper veteres, nepos mi, ſeruaui. Hoc eſt recentes euangelicas rationes (gratia ſpiritus renouante) cum antiquis Græcorum Iudæorúmque ignorantiæ tum naturalibus tum ſcriptis rationibus coacetuatas ſeruaui tibi, quoniam & per ſcriptas illas purgata ſum, ac moribus inſtituta, & per naturales illuminata, vt per eorum, quæ facta ſunt, contemplationem, te conditorem omnium auctorémque cognoſcerem, & per ſpiritales perfecta atque abſoluta, vt te cum patre & ſpiritu conſubſtantialem intelligerem, & prædicarem.

Theodoreti.

Qvis det te, nepos mi, ſugentem vbera matris meæ? Ipſe quoque, vt homo, omnem accepit ſpiritus gratiam. Puer enim, inquit, creſcebat, & confortabatur ſpiritu, & gratia Dei erat in eo. Itaque ſponſa ineffabili ſuſceptæ humanitatis myſterio ſtupens, etiam tu, inquit, ſuxiſti vbera matris meæ. Ceterum vt dictorum ſeriem atque ordinem ſeruemus, initium paulo altius repetentes ſententiæ ſummam breuiter percurramus. Accepi, inquit, non ſolum vetera, ſed etiam noua matris meæ, eaque tibi conſeruabo. Verum ipſe quoque propter ſingularem benignitatem tuam naturam meam ſuſcipiēs, eadem, quæ ego, vbera ſugere voluiſti, vt in hoc etiam te fratrem meum declarares. Suxiſti autem non quòd indigeres, ſed vt doceres me, quo modo mihi ſugendum eſſet, & quo ex vbere gratia elicienda. Icci rco & ad baptiſma acceſſiſti, non vt peccatorum ſordes ablueres, cùm peccatum non admiſeris, nec inuentus ſit dolus in ore tuo: neque vt Sancti ſpiritus reciperes gratiam, cuius eras plenus: ſed, mihi vt indicares, quæ ſint ſpiritus dona, & qua ratione poſſim ſugere gratiam ſpiritus. Ideo ſub columbæ ſpecie deſcendit ſpiritus ſanctus, non vt præberet tibi, quæ non haberes, plenus enim eras gratiis ipſius, ſed vt mihi demonſtrares, quod ſit baptiſmatis munus. Itaque ſtupore commota, dico: 1. Pet. 2.

Quis det te, nepos mi, ſugentem vbera matris meæ? (iſta tua benignitate concitata) inueniens te foris, oſculabor te: & non deſpicient me. Apprehendam te, introducam te in domum matris meæ, & in cubiculum eius, quæ me concepit. Docebis me. Dabo tibi poculum ex vino condito, & de latice malorum punicorum meorum.

Amore enim tuo ebria non ſolum in thalamo, & intra lectuli velum, ſed etiam in foro & publice tuam in complexum atque oſcula tua, neque me id facientem ſpectatores incuſabunt, cùm perſpexerint caritatis flammam. Inde te apprehenſum introducam in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Quæ autem eſt domus Spiritus ſancti, (hic enim ſponſam genuit) niſi diuinum templum, quòd cœleſtem imitatur Hieruſalem, quò qui ingrediuntur ſponſæ dignitatem ſuſcipientes, cum fiducia ſponſum alloquuntur? Et illic, inquit, potabo te vino condito, & latice malorum granatorum meorum. Conditum vinum appellat doctrinam diuina refertam gratia, ac veluti vnguentis atque aromatibus conſperſam, atque odoriferam. Laticem autem malorum granatorum vocat vtilitatem, quæ ex caritatis fructibus conficitur.

Trium Patrum.

Qvis det te, nepos mi, ſugentem vbera matris meæ? Quoniam prior aduentus tuus me ad te perfruendum præparauit, ecquis tribuet mihi ſecundo aduentu tuo dilectum meum nobiſcum in pattis tegia (quæ fidelium eſt mater, ſuperna Hieruſalem) nouum bibentem poculum, quod ex ipſa in nos, per gratiam, ſine medio, quaſi lac ex matris vberibus in filios ipſius fluat, atque ita ſalutem animarum noſtrarum nutriat, finemque fidei præbeat, nempe bonorum, quæ ſupra naturam ſunt, communionem, & diuinam illam, atque incredibilem voluptatem, quam ipſe naturaliter obtinens, dignis coniunctus per gratiam impertitur? Sic enim inueniens te foris ſuauiabor. Et nemo me contemnet. Ita cognoſcens te, non vt nunc per fidem, ſed per aſpectum foris extra diuinam ſubſtantiam tuam, in noſtra ſubſtantia incorruptionem nobis atque immutabilitatem in communi dilargientem reſurrectione, perfruamur te, & nemo quidem deſpiciet me, licet nunc à mundi ſapientibus ſpernar, quòd propter amorem tuū caduca cuncta contemnam. Quis autem erit mihi fruendi modus? Apprehendam te, introducam te in domum matris meæ, & in cubiculum eius, quæ concepit me. Dabo tibi poculum de vino condito,

condito, de latice malorum granorum meorum. Capiam te, qui mihi diuinitatem elargiris, cupida A ſplendoris tui, in eoque contemplando introducam te in mentem, quæ domus eſt gratiæ Spiritus ſancti, à qua vt à matre per baptiſma genita ſum, & propter ſimilitudinem illius eſt capax. Cubiculum autem rurſum eſt ipſius, quoniam propter imaginem theſauros eius in ſe reconditos habet. Quæ quidem gratia concepit me per fidem. Ad hæc tibi ſitienti ſalutem meam, quaſi poculum quoddam, offeram perpetuam tui, qui veritas es, cognitionem, ex compoſitione diuerſarum rationum, quæ in omnibus creaturis ſcripturaq; ſunt, inſtructam & concinnatam. Hæc enim, tanquam vinum odoratum lætificans cor, lętitia conſpergit animas, à quibus percipitur, perennemque mihi tui, vt ſummi boni, amorem infundit, ex præſtantia timoris tui, & deſiderij te perfruendi. quorum quidem tanquam malorum punicorum alter acerbitate ſua me comprimit, alterum dulcedine oblectat.

Theodoreti.

B Sponsa his verbis ſponſum allocuta, cum adoleſcentulis ita loquitur:

Laua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

Svperior ſum pœnarum minis, & dexteræ tuæ capio benedictiones, Ideo læuam ſuam ponit ſub capite meo, & dextera ſua me complectitur.

Adiuro vos, filiæ Hieruſalem, per potentias & fortitudines agri, vt ſuſcitetis, & excitetis caritatem, donec voluerit.

Oportet enim aſſiduè à vobis illam excitari atque inflammari, vt ardenter ipſum concupiſcatis, & quemadmodum ipſe vult, contendatis ad perfectionem. His à ſponſa pronunciatis adoleſcentulæ omnem ipſius excellentiam conſpicatæ, præ ſtupore dicunt:

Quæ eſt iſta, quæ aſcendit dealbata, innixa ſuper nepotem ſuum?

Et non dicunt albam, ſed dealbatam. Sponſa
Cant. 5. enim nigra de ſponſo, nepos meus, inquit, candidus, non autem dixit, dealbatus. Natura enim eſt talis. At ipſa cùm eſſet denigrata, propterea quod
Cant. 1. eam ſol aſpexiſſet, dealbata eſt, & candoris ſponſi C particeps effecta, qui ſicut lux exiſtens ipſam lucidam & reddidit, & appellauit: & ſanctus exiſtens ſanctam & fecit & nominauit: & cùm ſit reſurrectio, reſurrectione dignam eſſe voluit: ſic etiam albedinem ſuam illi cõmunicauit. Quocirca adoleſcentulæ eam contuentes, Quæ eſt, inquiunt, iſta, quæ aſcendit dealbata, innixa ſuper nepotem ſuum? Ab ipſo enim recta, & quaſi manu ducta, aſcendit in cœlum, & iter facit ad dilectum ſuum per firmam in ipſum fidem. Poſt hæc ſponſus illam ita compellat:

Sub pomo excitaui te. Illic peperit te mater tua, illic peperit te genitrix tua.

Hæc verba nobis erunt intellectu facilia, ſi quæ huius voluminis initio dicta ſunt à ſponſa, meminerimus. Sic enim ad ſponſum loquebatur:
Cant. 2. Sicut pomum inter ligna ſiluæ, ita nepos meus inter filios. In vmbra illius deſideraui, & ſedi: & fructus eius dulcis gutturi meo. Quoniam igitur futurorum bonorum vmbra ſunt ea, quæ nobis hic
1. Cor. 13. data ſunt (nunc enim, inquit beatus Paulus, video

ſicut in ſpeculo, ſicut in ænigmate, tunc autem A facie ad faciem) concupiuit autem ſponſa in vmbra ſponſi ſedere, hoc eſt, in arrha nunc conceſſa (nam pomum appellat ſponſum ob eas, quas diximus, cauſas) neceſſario ſponſus ait:

Sub pomo excitaui te. Illic peperit te mater tua.

Credentes enim ea, quæ de ſaluatore noſtro prædicata ſunt, ad baptiſma diuinum acceſſimus, & accedentes regenerationem conſecuti ſumus. Nam peperit nos gratia Spiritus ſancti, vt Actuum teſtatur hiſtoria. Cùm enim diuiniſſimus Petrus ad eos, qui conuenerant, de ſaluatore noſtro concionatus eſſet, & illi, qui audierant eius verba compuncti dixiſſent ad Petrum: Quid faciemus, vt ſalui ſimus? Petrus ad eos, vt ſcriptor Actu. 2.
refert, pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine Ieſu Chriſti, & accipietis donum Spiritus ſancti. Vobis enim facta eſt repromiſſio. Quare merito ſponſus ad ſponſam:

Sub pomo, inquit, excitaui te. Illic peperit te mater tua, illic peperit te genitrix tua.

Nec fruſtra geminantur hæc verba. Vt enim B oſtenderet, quæ mater eſſet, dixit, genitrix tua. Poſt hæc præcepit ei, dicens:

Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum. Quia fortis eſt vt mors caritas. Dura ſicut infernus æmulatio. Scintillæ eius ſcintillæ ignis. Prunæ ignis flamma eius. Exemplaria quædam habent non, *Scintillæ eius ſcintillæ ignis*, ſed, *alæ eius alæ ignis: prunæ ignis flamma eius.*

Sponsvs igitur ad animas, quas ſponſam diuina vocat ſcriptura, pone me, inquit, pro ſignaculo in corde tuo, & ſuper brachium tuum. Cor quidem appellat animæ vim contemplatiuam,
brachium autem actiuam. Quamobrem & ſacer- Exod. 29.
dotibus à populo tum brachium dexterum, tum Num. 18.
pectuſculum ſeparabatur. Vult ergo ſaluator noſter, vt eum pro ſignaculo in contemplationibus & in actionibus noſtris habeamus, & notam ipſius in omnibus tum dictis tum factis imprimamus. Sic enim erunt numiſmata regia non adulterina, ſed regiam imaginem præferentia. Hoc autem tibi factu, inquit, non erit difficile, ſi erga me retinueris caritatem, quæ fortis eſt, vti mors.
Quemadmodum enim hæc, poſt latam à Deo Gen. 2.
C ſententiam, omnibus dominatur; ſic etiam ipſa ſuperat omnia, adeo, vt mortem etiam vincat. Si æmulationem poſſederis. Quæ quidem in te ſi viguerit, non patieris vllam aliam eſſe te præſtantiorem, vt tu quidem ignaua timidaq; torpeſcas, illa vero conſuetudine mea potiatur. Dura enim & ad expugnandum difficilis eſt æmulatio, perinde, atque infernus. Infernum autem ex opinione, quæ inualuit, vſurpauit, hoc etiam morti nomen imponens. Ita fortis autem eſt caritas, quia primum volucris eſt. deinde circum alas ſuas habet flammam ignis & ſcintillas eiaculatur. Quid autem, cùm tam ignea flammeaq; ſit, ea poſſit eſſe vehementius? præſertim cùm ignis eius ſit ex eo genere ignium, qui non extinguuntur?

Aqua enim, inquit, multa, non poterit extinguere caritatem, nec flumina obruent illam.

Idqve teſtimonio confirmant ſuo cuncti tam in veteri, quàm in nouo teſtamento ſanctitate præſtantes viri. Nam Abrahæ caritatem erga Deum nec vitæ traductio in terra aliena, neque in inopia & fame neceſſitas, neque vxoris ereptio,

neque filij ablatio, neque de puteis contentio potuit extinguere. Neque Iſaac caritatem moleſtiæ, quibus afflictus fuit. Neque caritatem Iacob aſſidui labores, & dolores vitæ. Quid Ioſeph tentationibus acrius? qui à fratribus venditus eſt, & parentibus, à quibus diligebatur, & maiorum ſuorum priuatus eſt domo, & libertate, & fortunis, & indigne ſeruiuit, & pudicitiæ præmium calumniam retulit, & in carcerem coniectus eſt, & incommoda ſuſtinuit innumerabilia, quibus tamen omnibus caritas eius erga Deum ſplenduit illuſtrior. Atque vt magnum Moſem, & Ioſue Imperatorem, & eximios prophetas Samuelem, & Dauidem, & Heliam, & Eliſæum ſilentio prætereamus, quid Babylonijs immanius, aut truculentius vnquam fuit? Quid camino ignis ab illis incenſo formidabilius? Attamen ne ille quidem triũ puerulorum extinxit caritatem, ſed eam magis incendit, atque excitauit. Quid leonibus illis, quibus beatus Daniel obiectus eſt, ſæuius, aut terribilius? At illum quoque caritas erga Deum reddidit fortiorem. Denique, vt ſanctos alios in præſentia prætermittam, ſolus beatus Paulus ſatis erit ad indicandam nobis vim caritatis, quippe qui maxime omnium illam expertus eſt. *Rom. 8.* Quis enim nos inquit, ſeparabit à caritate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an perſecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? *Pſal. 45.* ſicut ſcriptum eſt, Propter te mortificamur tota die, reputati ſumus ſicut oues occiſionis. Sed in his omnibus, inquit, ſuperamus propter Chriſtũ, qui dilexit nos. Hæc quidem idonea ſunt ad caritatis victoriam demonſtrandam. Verum ea, quę ſubſequuntur celebrant atque extollunt illam clarius multo. Subiicit enim: Certus ſum enim quòd neque mors, neque vita, neque angeli, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque vlla alia creatura poterit nos ſeparare à caritate Dei, quæ eſt in Chriſto domino noſtro. Vt oſtendat eam eſſe rerum omnium potentiſſimam, verbis effingit creaturam, quæ non eſt, cum illa comparat caritatem Dei, demonſtratque hanc eſſe fortiorem. Itaque ſponſus merito,

Aqua multa, inquit, non poterit extinguere caritatem: & flumina non obruent illam. Si dederit vir omnem vitam ſuam in caritate, deſpectione deſpicient eum.

Qui victum, fortunas, ac vitam denique profudit, pro caritate, eum contemnent, & pro nihilo ducẽt ij, qui ſunt caritate ſpoliati ac nudi. Quamobrem beatus Paulus dicebat: *1 Cor 4.* Maledicimur, & benedicimus. Perſecutionem patimur, & ſuſtinemus. Blaſphemamur, & obſecramus. tãquam purgamenta huius mundi facti ſumus omnium quiſquiliæ vſq; adhuc. Id enim profecto contingit iis, qui vertigine vexantur, vt, cùm ipſi minime conſiſtant, omnia tamen moueri putent. Ita caritatis expertes, eos, qui caritate ſunt præditi, vt ſtultis atque inſipientibus detrahunt. Quod tamen tantum abeſt vt officiat caritati, vt eam reddat ardentiorem. Apoſtoli contumeliis affecti benedicebãt. Vexati calumniis obſecrabant. Et cùm exiſtimarentur, quaſi excrementa mundi, ſe omnium adhuc eſſe illuuiem & ſordes fatebantur.

Trium Patrum.

Deinde ad diſcipulas ſuas ſermonem conuertens, cauſam exponit, quamobrem ea dixerit ad ſponſum ſuum.

Laua eius ſub capite meo.

Quia ſponſi comminationes ſuppliciorum, quæ à ſiniſtra eius collocandis impendeor, none ſub capite meo, ſub mente videlicet, quæ animæ meæ pars eſt præcipua, ſenſus ſubiiciunt: iccirco futurum ſpero, vt eius dextera (promiſſa nimirum regni cœleſtis bona quæ à dextris collocandos manent) me ſit complexura, id eſt, comprehenſura me totam in futuro ſæculo, infinitam animæ, & corpori lætitiam præbens.

Adiuraui vos, filia Hieruſalem, per potentias & fortitudines agri, vt ſuſcitetis, & excitetis caritatem, donec voluerit.

Divinorum myſteriorum expoſitione tanquam iureiurando vos confirmaui, diſcipulæ meæ, quæ in ſancto ſpiritu video eum, qui nos patri ſuo reconciliauit: dum cauſam oſtendi, qua per intellectiuas, actiuaſque potentias, perque fortitudines in hoc mundo valentes, virtute excitetis, & ſcientia ſuſcitetis eum in vobis (nam dormire videtur, dum ignoratur, quod rectum bonumque eſt, nec reipſa perficitur) qui dilexit nos, & ſeipsũ vt nos redimeret, obtulit: donec ſecundo aduentu ſuo voluerit, quæ ſua per naturam ſunt propria, ea in nobis per gratiam accipientibus exequi. Diſcipulæ admiratione ac ſtupore plenæ de magiſtra:

Quæ eſt, inquiunt, iſta, quæ aſcendit dealbata, innixa ſuper nepotem ſuum?

Quænam eſt hæc, quæ tam perite docens, à rebus arcanis ad magis arcanas reconditaſq; progreditur? ab omni peccatorum macula purgata, atque innixa nepoti ſuo? Sponſus igitur animaduertens ſponſæ in diſcipulis inſtituendis diligentiam, amplectenſque illius ad bonum ſedulitatem, commonet eam prioris vitæ, vt ſummiſſe de ſe ſentiat, nec laudibus elata incidat in arrogantiam.

Sub pomo, inquiens, excitaui te.

Id est, ſub rebus iſtis procreatis, quæ ſuauis pomi inſtar, ſenſus omnes oblectant, te deſidia ad bonum amplectendum inertem, & rerum caducarum ſtudio conſopitam excitaui prouidentiæ, iudiciiq; rationibus & ſermonibus impellens ad deſiderium mei. etenim,

Illic peperit te mater tua. Illic peperit te genitrix tua.

In affectione ſcilicet rerum fluxarum concepit te prima mater tua Eua generans cum voluptate, & pariens cum dolore. Quibus affectionibus, rerum fragilium deſiderio, laborabas, voluptatem ſequens, doloremque fugiens, ad voluptatis finem ita contendens, vt à dolore velles ſeparari, quod quidem fieri nullo modo poteſt. Proinde ſi cupis ab iſtis perturbationibus eſſe libera, pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum: vt ſignaculum ſuper brachium tuum. In me nimirum exemplari permaneto, principe quidem tui parte mente ſeruans imaginem per veram contemplationem & deſiderium mei: vi autem, qua ad agendum, vales, ſimilitudinem ſeruans per actionem minime ſimulatam, ardentemque declinationẽ à malo. Sic enim ipſe quoque in te manebo, tuaſq; vt ſignaculum, tum intelligendi, tum agendi potentias à rerum fragilium & caducarum affectionibus integras conſeruabo.

Quia fortis eſt, vt mors, dilectio: dura ſicut mors æmulatio. Hoc eſt, ſi in caritate mea permanſeris,

manſetis,& ego in te permanebo ,& conſeruaberis,vt dictum eſt. Nam integra atque perfecta erga me caritas tam fortis eſt,vt,mortis inſtar, omnes ad malum motiones atque impetus ſedet. æmulatio autem propter me malo non cedit, ſed tanquam infernus rationi repugnantes motus vincit, vinctoſque,ne progredi poſſint,coërcet. Alę enim eius alæ ignis. prunæ ignis flammæ eius. Opera quippe ardentis erga me caritatis ſunt huius alæ, quæ illuſtrat in luce veritatis mentem per contemplationem,atque ignorãtiæ tenebras diſcutit, & per actionem atque opera mandatorum malitiam omnem (vt flammæ materiam accenſu facilem) abſumit , & incrementum ſuggerit. Quamobrem aqua multa non poterit extinguere caritatem,& flumina non obruent ipſam. Fluentes nimirum,vt aquarum copiæ , ex moleſtarum hieme tentationum multæ tribulationes, & alij ſuper alios,tanquam amnium fluctus, ingruentes earum impetus, quibus nequitiæ ſpiritus caritatem erga me conantur aut radicitus per impietatem in Deum euellere, aut per odium in proximum obruere, nec poterunt extinguere ipſam per blaſphemiam,nec obruere atque abolere per contemptum mandatorum, quæ caritatem tum erga me declarant, tum perficiunt erga proximum. Attamen ſi dederit homo omnem vitam ſuam in caritate,deſpectione deſpicient eum. Si quis rerum iſtarum fragilium blanditiis minime effeminatus aut deceptus,propter ſuam in me caritatem omnia bona ſua pauperibus diſtribuerit, aduerſariæ poteſtates eum aſpernabuntur eo nimirum contemptu,quo Iob, omnibus illi diuitiis ademptis,ita deſpexerunt, vt eum à me per carnis dolores explorandum flagitantes, etiam amicos eius ac ipſum contumeliis vexandum incitariot. Hæc tu perſpiciens,cùm omnia mandata mea cuſtodieris,& permiſſu meo te carnis dolor inuaſerit,cogita id tibi contingere,non quòd prouidentia non ſit,quæ cuncta gubernet ac moderetur,ſed vt tua tentationibus minime ſuccumbentis erga me caritas fiat omnibus manifeſta.

Soror noſtra parua,& vbera non habet. Quid faciemus ſorori noſtra in die, in qua verbum factum fuerit in ea? Si murus eſt,ædificabimus ſuper eam propugnacula argentea. Si oſtium eſt,deſcribamus ſuper eam tabulam cedrinam.

Theodoreti.

SANCTI illi prophetæ, qui in veteri teſtamento praſtiterunt, cùm ſponſam ſpiritali ætate paruulam,& papillis imperfectis adhuc atque reconditis cernerent , vt nuptiarum conciliatores atque internuncij,ſecum ipſi,ſic, vt arbitror, loquebantur: Quando rex ſororem noſtram iam in ſponſam eſt accepturus,quæ parua eſt,atque vberum expers, neque enim vim habet prolificam, nec doctrinæ lac,aut ſolidum cibum poteſt egentibus ſubminiſtrare,quid facto opus ſit, nobis eſt cogitandum. Cùm igitur magno règi copulanda ſit,& tanquam murus futura domus ipſios,vt curet & cuſtodiat ea, quæ intus ſint, & tanquam oſtium,ea,quæ recondita fuerint,conſeruet : tanquam ſuper muro quidem ædificemos argentea propugnacula,hoc eſt, eloquia ratione ſplenden-
Pſal. 11. tia. Eloquia enim Domini eloquia caſta, argentum igne examinatum,probatum terræ : vt in ip-
A ſis conſiſtens hoſtes ſagittis petat, & inſidias ſtruentes perſequatur. Ipſi autem, vt oſtio,tabulas eaſque cedrinas,quæ peccati corruptionem ſuſcipere nequeant,imponamus. putredinis enim expers eſt cedrus.

Trium Patrum.

SPONSA Chriſti eccleſia,cùm iam ſuam ipſius ab eo ſecuritatem eſſet aſſecuta, cuperetque tum Iudæorum tum gentilium à ſe initiatorum multitudinem per baptiſma ex ſcientia & virtute ad perfectionem peruenire , hæc de illa ad ſponſum verba facit. Soror noſtra parua, & vbera non habet. Quæ naturæ ſimilitudine ſoror eſt noſtra, multitudo,parua adhuc eſt propter infidelitatem, & ideo rationes , & mores, qui à te ſponſo tanquam vbera exhibentur,vt ſalutem ſuam ex illis ſugat,non habet. Et quid faciemus ſorori noſtræ in die,in qua verbum factum fuerit in ea? Quid de hac,quæ noſtra ſoror dicitur,eo tempore agemus, cùm per fidem accipiet prædicationem tuam ? Si murus eſt,ædificabimos ſuper eam propugnacula
B argentea. & ſi oſtium eſt , deſcribemus ſuper illam tabulam cedrinam. Si legalium præceptorum obſeruatione tanquam murus extructa eſt, imponemus ſuper eam veluti propugnacula argentea,fulgentes in legali littera myſteriorum rationes. Quòd ſi naturali contemplatione per ſenſum aperta eſt,tanquam porta, cognitionis aditum patefaciens, formemus in ea quaſi tabulam cedrinam,mentem,quæ ſenſus contrahat imperfectos , quæque fidem ex operibus perfectam habeat,& gladio ſpiritus amputet tum falſas omnes opiniones, tum virtutis defectus, atque exceſſus, quibus ex rebus perfectionem in te huic, quam dixi,multitudini,tu quidem largieris , ego autem miniſtrabo.

Theodoreti.

AT hæc ſponſa reſpondet ſponſi magnificentia àtque opibus confiſa.

Ego murus,& vbera mea turres. Ego fui in oculis eius, quaſi reperiens pacem.

CVM enim me præſciuerit,& prædeſtinarit:&
C ſciens,quòd pacem quæram,& perſequar eam, & perſequens comprehendam , meum pacificam appellauit,tum Sulamitidem,& murum fecit inexpugnabilem,hoſtibus formidandum, atq; vbera mea,id eſt doctrinam moralem & theologicam in ſublime extulit , & quaſi turrem conſtituit, vt ex ea pugnans ſponſi hoſtes propellam. Neque vero ſum murus ſolum,vt dixi , ſed vinea.

Vinea enim,inquit,fuit Salomoni in Beleamon. Tradidit eam cuſtodibus. Vir afferet pro fructu eius mille argenteos.

SYMMACHVS illud: Beleamon , vertit : in retentione populi. Aquila autem: in habente multitudine. Hanc ergo vineam Deus olim credidit Iſraeli. Sed cùm is non modo ſeruos ad fructum exigendum miſſos lapidibus obruiſſet, & occidiſſet,verum etiam hæredem ipſum egiſſet in crucem, illi ex ſententia Domini vinea fuit ablata,dataque genti facienti fructum eius. Idcirco ſponſa, Salomoni,hoc eſt,pacifico,inquit,vinea fuit in Beleamon,id eſt,in retentione populi , vel, in habente multitudine. & illam tradidit cuſtodientibus.

Vineam autem vocat homines, qui ad pietatem acceſſerunt, ſeruantes vero, & colentes, & cuſtodientes, eos, qui ſacerdotali funguntur munere, quibus mandatum eſt, vt eam ſpiritali doctrina ſimul & irrigent, & tueantur. Porro quod dicit: vir afferet pro fructu eius mille argenteos: ſignificat hic numerus dexteræ manus vnitatem. Quod quidem fructum ferentis ſalutem indicat. Ab hoc enim is, qui vineam plantauit, fructum alium non exigit, quàm ipſius plantatæ, fructúmque ferentis ſalutem. Quamobrem ſponſa.

Vinea, inquit, mea coram me eſt. Mille Salomoni.

QVOD autem dicit, eiuſmodi eſt (oportet enim, vt quod obſcurum eſt, pro viribus perſpicuum reddamus.) Et vinea, inquit, mea eſt, & fructus eſt meus. Mille enim argentei, qui pacifico ſponſo, hoc eſt, Salomoni putantur exhiberi, coram me ſunt. Eos enim mihi iterum reddet. Nam quòd in præſentia fructum exigit, id facit, quia ſalutem meam exoptat, meque ſaluam cupit intueri.

Vinea mea coram me eſt. Mille Salomoni. Et ducenti cuſtodientibus fructum eius.

VINEÆ mercedem cuſtodes accipiunt, & mercedem definitam. Qui quoniam quinque ſenſus vineæ cuſtodiunt, viſum, guſtum, odoratum, auditum, & tactum, iure ducentos accipiunt, quem quidem numerum mille vt quintam ſui partem quinquies continet. Digni enim ſunt, qui Dei vineam cuſtodiunt, vt præmium recipiant ab eius plantatore. Itaque non ſolum ſponſus, ſed etiam ſponſa ſe iis mercedem daturos pollicen-
1. Cor 3. tur. Et beatus Paulus, ſi cuius, inquit, opus manſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet.
Matt. 20. Et iis, qui in vinea laborauerant, cum aduenisſet veſpera, iuſſit paterfamilias dari ſingulos dena-
Matt. 10. rios. Conſtat igitur apud Deum nihil eſſe ſine
Mar. 9. mercede. Quòd ſi qui dederit calicem aquæ frigidæ vni ex paruulis minimis, non perdet mercedem ſuam, quanto magis à Domino vineæ, præmium accipiet is, qui vineam cuſtodit? Ipſa quoque vinea quinque ſenſuum obedientiam exhibebit, & implebit ducentos, qui quinquies ſumpti definite ſunt eorum, qui re & facti ſenſus ipſos cuſtodiunt. Nam numerus millenarius in Chriſto ſignificat perfectionem, cùm ſit vnitas abſoluta, eiuſque rationem non ſolum vi, ſed etiam re in ſe ipſo contineat. Ab vnitate enim incipit, & per vnitatem oſtenditur, & vnitatis effector eſt. Nam vnitatis nota mille & myrias indicantur. Numerus vero ducenarius naturæ noſtræ in ſe ipſam redactæ per obſeruationem mandatorum ſignificat conſtitutionem, quippe qui decies repetitum per decem mandata vicenarium continet ex quater quinque compoſitum, & propterea naturam noſtram quæ ex materia formáque conſtat oſtendentem. His dictis ſponſa inſigni cum modeſtia ardentique bonorum futurorum deſiderio hæc item ad ſponſum loquitur. Qui ſedes in hortis, amici attendentes, vocem tuam audire me facito. O ſponſe mi, tu, qui in natura tum intelligibili, tum ſenſibili, quæ, tanquam horti, voluntatibus tuis plantatæ ſunt, requieſcis: alij præter nos ſunt, qui quoniam corporis vinculis non diſtrahuntur, intentis in te oculis perpetuo contuentur, angelici nimirum ordines à materia remotiſſimi. Ego verò, quæ eiuſmodi aſtricta ſum vinculis, vereor, ne deficiam, ac retrocedam, & moriar. Itaque ſecundum aduentum tuum ſedulo
A flagitans atque expectans ſupplico, vt audire me facias vocem illam tuam optatiſſimam: Venite, Matth. 25.
benedicti patris mei: poſſidete paratum vobis regnum. Atque ita.

Fuge, dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnulóve ceruorum ſuper montes aromatum.

ADVOCANS enim iuſtos ad paratum ipſis regnum à mundi conſtitutione, abſcede à prouidentia, quæ per ſenſus exercetur, dignos trahens ad ſublimitates gratiarum, eos ſpiritali odoris ſuauitate per diuinitatem perfundentium, quibus tu quaſi capreæ aut cerui hinnulus venenoſas deſtruens feras, nequitiæ ſpiritus in nos ſæuientes interimas, & bello, quo nos oppugnant, finem imponas. Atq; vtinam nos quoque ſerpentium morſus euitemus. Quod ſi forte in illos inciderimus, ad eum, qui pro nobis exaltatus eſt, reſpicientes, curationem hauriamus.

Trium Patrum.

MVLTITVDO ex Iudæis ad fidem vocata,
B cùm de ſe verba illa (vbera non habet. Et: ſi murus eſt,) à magiſtra ſponſa dici animaduertiſſet, ad vtrunque reſpondens iactabunda quodammodo, Ego, inquit, murus; & vbera mea ſicut turres. Murus ſum ego plane, ex Iſraëlitis conflata multitudo, vtpote exædificata legalium mandatorum diſciplina, quale eſt illud: Non mœchaberis, & Exod. 20.
reliqua. Turribus autem videntur ſimiles figuræ & notæ illæ legalis literæ, quæ mihi vberum inſtar cibum infantibus & rudibus nutriendis atque imbuendis idoneum ſubminiſtrant, méque gentilium moribus inexpugnabilem cuſtodiunt. Etenim (Ego fui in oculis eius, quaſi reperiens pacem) Ego profecto viſitatione diuina digna quondam fui. Ac tametſi veram pacem nos proprio patri reconciliantem non agnoui, eam tamen per figuras in prophetis didiceram. Ad hanc ſponſa, vti magiſtra, quid, inquit, mihi vetera proponis? vinea fuit Salomoni in Beelamon: ſpiritalis ſcilicet plantatio fidelium ecclesia facta eſt pacifico regi in multitudine gentium, id enim ſignificat Beelamon. Tradidit vineam cuſtodibus. Id eſt, commiſit eccleſiam Apoſtolis & doctoribus,
C qui vigilanter cuſtodiunt eam: ne variæ aduerſus illam hæreſes inſurgentes eam vaſtent, atque vnitatem ipſius in diuerſas ſecent opiniones.

Vir afferet pro fructu eius mille argenteos. Is nimirum, qui ex numero perfectorum, deſtructis, quæ erant paruuli in afferendo his: ab initiatoribus ſpiritali eccleſiæ fructu, purgatione ſcilicet, & perfectione, fert tanquam ille argenteos purgationis atque illuminationis perfectionem. Mille, inquiens, tibi Salomon, & ducenti cuſtodientibus fructum eius. Perfectio quidem munus eſt tuum, qui rerum es & principium, & finis; qui & pax ipſa es, & pacis conciliator. Naturæ autem noſtræ inſtauratio fit per mandatorum tuorum obſeruationem, qui quidem eſt noſtræ eccleſiæ fructus. Sponſus audiuerat ſponſam ad diſcipulas ita de ſe loquentem; Tradidit vineam cuſtodibus. Itaq;, ne verbis illis auditis putarent, ſe vineæ curam abieciſſe, ait ad ſponſam: Vinea mea coram me eſt. Quamuis cuſtodes aliquos eccleſiæ meæ conſtituerim, tamen ego Dominus eius ſponſuſque ſum, & cuſtodum ſtudium mea

nititur

Psal. 126. minitur cura & prouidentia. Niſi enim cuſtodiero,
fruſtra vigilat, qui cuſtodit. Sponſa autem ſponſo
reſpondet.

Qui ſedes in hortis (amici attendentes) vocem tuam audire me facito. Fuge, dilecte mi, aſsimilare capreæ, hinnulóve ceruorum ſuper montes aromatum.

A D ſponſum hæc item loquitur, quem in hortis ſedere dicit. Horti autem diuina ſunt templa, martyrum monumenta, eorum, qui ſolitariam amplexi ſunt vitam, conuentus. In his mille argenteos pro fructu vineæ afferentibus, ſponſum aſſerit habitare: atque illum obſecrat, vt non ſolum cum angelicis virtutibus colloquatur, ſed ſe ipſam quoque voce ſua dignam efficiat, néve contemnat ſe, quæ deſiderio ſitíque ardet fruendi ſermonibus ipſius. Orat ipſum præterea, vt fugiat. Quos autem fugiat? niſi prauos hæreticorum cœ-
A tus? & acutas aduerſus pietatem linguas? His declinatis & ſpretis hortatur, vt capreæ, aut hinnulo ceruorum ſimilis, fugiat, atque in montes aromatum aſcendat, & hinnuli more ſpiritales nequitiæ feras abſumat. Proſpiciat autem impietatem eorum, qui in ſublime loquuntur iniquitatem, & ad montes aromatum veniat. ad eos nimirum, qui tum excelſa mente ſunt prædití, ac veluti montes inter valles excellunt: tum fructus ferunt aroma-
B tum fragrantiam redolentes; vt cum beato Paulo
poſſint dicere: Chriſti bonus odor ſumus. Faxit 2. Cor. 2.
autem Deus, vt nos item ſimus montes aromatum, qui ſponſi ſaltus ſuſcipiamus, & beatitudi-
nem illam aſſequamur: Beatus vir, cuius eſt auxi- Pſal. 83.
lium abs te, aſcenſiones tuæ in corde eius. Tibi gloria in ſæcula ſæculorum. AMEN.

FINIS.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS IN DIVI IEREMIÆ PROPHETIAM INTERPRETATIO,

Per Joannem Picum Latinè verſa.

PRÆFATIO.

ARBITRABAR equidem diui Jeremiæ prophetiam nulla egere interpretatione: At cùm ſtudioſi non pauci me hortati ſint, vt hunc etiam librum interpretarer, eò quòd pleroſque prophetiæ ſenſum ignorare dicerent, implorato diuinæ gratiæ auxilio, id quod ſuaſerunt, implere conabor: & eorum quæ clariora ſunt, ſummariam interpretationem conficiam: quæ verò maiorem deſiderant operam, explicare ſtudebo: propoſito tamen in primis ipſius prophetiæ argumento.

TOMVS PRIMVS.

Προθεωρία, SIVE ARGVMENTVM.

IOSIAS rex impium quidem habuit patrem Amon, & auum, Manaſſen impietatis paternæ magiſtrum. Ipſe verò contraria, quàm illi, via incedens, piorum partes fouit. Liberos habuit, non paternæ pietatis æmulos: ſed qui maiorum impietatem ſunt imitati. Hæc igitur dum proſpicit Deus omnium, anno regni Ioſiæ decimotertio, deſignat hunc prophetam: quem iubet prænunciare tum ciuitati, tum populo futuras calamitates. Cæterùm hanc prophetiam proſecutus eſt, non reliquo duntaxat tempore Ioſiæ, ſed etiam temporibus Ioachaz, qui, cùm eſſet Ioſiæ filius, ſucceſsit in regnum: & tempore Ioacim: qui & huius frater erat, & Ioſiæ filius: Nec non etiam regnante Iechonia, filio Ioacim, & Ioſiæ nepote: Itidem & ſub Sedecia, qui etiam ipſe patrem habuit

Ioſiam. Ita vt vniuerſum prophetiæ tempus ſit annorum quadraginta duorum, paucis menſibus excepti. Prænunciat autem factam à Babylonijs obſidionem, famem impendentem, ipſius Ieruſalem euerſionem, diuini templi incendium, & populi mancipationem. Prophetizat etiam captiuorum reditum, Babyloniorum exitium, & aliarum nihilominus permultarum gentium varia ſupplicia. Prædicit quoque præſtationem noui teſtamenti, & veteris ceſſationem: vocationem gentium, & futuram orbis ſalutem.

CAPVT PRIMVM.

V*Erbum Dei quod factum eſt ad Jeremiam, filium Helciæ de ſacerdotibus, qui habitabat in Anathoth.* Duplici gratia præditus erat propheta: ſacerdotali, & prophetica. Et illam quidem traxit à genere, hanc verò beneficio ſuperno adeptus eſt. Refert etiam tempus prophetiæ. *In diebus enim*, inquit, *Ioſiæ, filij Amon, regis Juda, anno decimotertio regni eius.* Meminit etiam eorum, qui deinceps regnarunt, ad extremam vſque obſidionem. Deinde docet quæ dicta ſunt à Deo omnium. *Et factum eſt verbum Domini ad me, dicens, Priuſquam te formarem in vtero, noui te: & antequam exires de vulua, ſanctificaui te.* Electio non iniqua. hanc enim notitia præceſſit. Nouit enim, eumque ſanctificauit. Nam cognoſcit omnia priuſquam generentur. Porrò verbum iſtud, *ſanctificaui*, poſuit, pro, ſegregaui. Poſtea commemorat vſum, in quem elegit ipſum. *Prophetam in gentes poſui te.* B Quia non ea ſolùm prophetizat quæ ſpectant ad Iudæos, ſed etiam quæ ad alias gentes. *Et dixi, Dominator Domine, qui es, ecce neſcio loqui. puer enim ego ſum.* Cognouit propheta cum quo ſermonem habebat. quamobrem eum magis peculiari appellat denominatione. Cùm enim magnus ille Moſes quondam interrogaret Deum, ac nomen diuinum diſcere cuperet: dixit Dominus, Ego ſum, qui ſum. (Exod. 3. d.) Moſis etiam timiditatem imitatur, dum ait, pueritiam non eſſe prophetiæ idoneam. Atqui Dominus denuntiat ei, ne pueritiam obtendat in excuſationem: ſed vt mandatum peragat. Ab eo etiam metum excutit. *Ne timeas enim*, inquit, *à facie eorum, neque terrefias coram ipſis.* Deinde confidendi cauſam docet. *Quia ego ſum tecum, vt eruam te, dicit Dominus.* Hoc etiam diuino Moſi dixit (Ibidem c.) Dominus Deus. Illi enim miniſterium extimeſcenti, ac dicenti, Quis ego ſum, vt vadam ad Pharaonem? inquit Dominus, Quoniam ero tecum. Eandem ſacris Apoſtolis pollicitationem dedit ratam ac firmam. quos cùm iuſſiſſet docere omnes gentes, proſpiciens, vt Deus & vt Verbum, quî fieri poſſet, vt vndecim viri pauperes & facultate dicendi deſtituti, vniuerſam terram peragrarent, ambiguitatem ſoluit, excuſſoque timore dixit, (Matth. 8. d.) Et ecce, ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi. Idem & hîc prophetæ dixit, nempe, *Ego ſum tecum, vt eruam te, dicit Dominus.* Sermonem autem opus ipſum confirmat. *Extendit enim*, ait, *manum ſuam, & tetigit os meum: ac dixit Dominus ad me, Ecce, dedi verba mea in os tuum.* Et docet, quæ ſint verba. *Ecce, conſtitui te hodie ſuper gentes & regna, vt eradices & euellas & ſoluas & deſtruas, & readifices & plantes.* Prophetauit enim non ſolùm Iudæorum captiuitatem, ſed etiam à Cyro præſtitam libertatem. Prophetauit item aliis pleriſque nationibus non tantùm calamitates omnimodas, A ſed & ſalutem per incarnationem Chriſti Domini donatam. Quapropter eradicandi & deſtruendi verba collocauit inter triſtia: reædificandi verò & plantandi, inter contraria.

Deinde monſtrat ei virgam nuceam, aut, ſecundum ſermonem Syriacum & Hebraicum, amygdalinam. ita nanque vtrique virgam appellarunt. Et interrogato ac reſpondenti prophetæ, quid vidiſſet: dixit ad eum Dominus, *Rectè vidiſti quia vigilo ego ſuper ſermones meos, vt impleam eos.* Vigilias appellat, excitationem ad vindictam: longanimitatem verò, ſomnum. Inquit enim beatus Dauid, Exurge: quare obdormis Domine? (Pſal. 43. d.) Et iterum, Et excitatus eſt, tanquam dormiens, Dominus. (Pſal. 77 g.) Virga porrò amygdalina indicat obſcurè celeritatem vindictæ. Siquidem floret hæc arbor ante reliquas arbores. At ſecundum Septuaginta ita intelligendum eſt, Fructus nucis amaram quidem & aſperam corticem habet, ſub qua latet quod eſt eſculentum: ita diſciplina præ ſe ferre videtur acerbitatem & moleſtiam, ſed quæ ſequuntur, ſunt perutilia. Poſt hæc oſtendit etiam ei lebetem incenſum, & faciem eius à facie aquilonis. Vocat autem lebetem, vrbem Ieruſalem: ignem autem, regem Babylonium quem denominat ab aquilone, quia Babylon ſita eſt à parte aquilonis ipſius Ieruſalem. quam quidem Ieruſalem etiam diuinus Ezechiel lebetem appellat: (Ezec. 11 b.) & incolas eius, carnes. Deinde clariùs docet, quæ parabolicè dixerat. *Ecce enim*, inquit, *ego conuoco omnia regna regum à terra aquilonis, dicit Dominus: & venient, & ponent quiſque ſolium ſuum ſuper veſtibula portarum Jeruſalem, & ſuper omnes muros eius, & ſuper omnes vrbes Iuda.* Et oſtendere volens quòd hæc iuſtè fiant, C ſubdit, *Et cum iudicio meo loquar ad eos, de vniuerſa nequitia eorum, quia dereliquerunt me, & libauerunt diis alienis: & adorauerunt opera manuum ſuarum.* At verò quid hac impietate dementius? Quid porrò hac vindicta iuſtius? Illi enim relicto proprio conditore, figmenta ſua Deos conſtituerunt: hic verò, poſt diuturnam patientiam, ſæpenumero gratia ſua priuauit eos: qua deſtituti, impuris hominibus ſeruierunt. Iubet autem, vt lumbos accingat, hoc eſt, vt ſuccinctè & viriliter ſe ornet. Et reducens in memoriam promiſſiones iam factas, expellit timorem: & offerit, declaraturum ſe illum ſimilem columnæ ferreæ, muro æneo, vbique munitiſſimæ: & eum inuictum effecturum non modò erga ſacerdotes Iudæorum & principes, ſed etiam erga reges ipſos, & vniuerſam ſubditorum multitudinem. Pollicetur autem ei non pacem nec quietem, ſed certamina & victoriam. *Pugnabunt enim*, inquit, *tecum, & non prævalebunt aduerſum te, quia ego ſum tecum, vt liberem te, dicit Dominus.* Quam quidem pollicitationem fecit etiam Eccleſiæ. Nam Petro

diuiniſſimo

diuiniſſimo dixit, Super hanc petram ædificabo
Eccleſiam meam: & portæ inferi non præuale-
bunt aduerſus eam. Non dixit, non pugnabunt:
ſed pugnando non præualebunt. Quoniam ex
aduerſo pugnantes non ſine labore victoriam
comparant.

CAP. II.

EXinde dicere iubetur habitatoribus Ieruſa-
lem, *Hæc autem dicit Dominus, Recordatus ſum
tui, miſerans adoleſcentiam tuam, & dilectionem per-
fectionis tuæ: dum ſequereris ſanctum Iſrael in deſerto,
in terra quæ non ſeminatur, dicit Dominus.* Adole-
ſcentiam vocauit, initium vocationis Iudæorum.
Tunc enim ipſi in Ægypto miſerè afflicti ingeme-
bant: ipſe verò miſertus eſt, & miniſterio Moſis
vtens liberauit eos. Iſtud autem, *dilectionem perfe-
ctionis tuæ*, ironicè poſuit. Non enim vnquam Iu-
dæi perfectam dilectionem habuerunt erga bene-
Pſal. 77.d. factorem. quod ex hymnorum authore Dauide
diſcimus. Dilexerunt enim eum, inquit, in ore ſuo
& lingua ſua mentiti ſunt ei. Cor autem eorum
non erat rectum cum eo: nec fideles habiti ſunt in
testamento eius.

Sanctus Iſrael Domino. Perinde ac ſi diceret,
Cœleſti gratia prætuli te reliquis nationibus, &
populus meus appellatus es. Hunc etiam in mo-
Deut. 32.b. dum beatus Moſes dixit, Et factus eſt portio Do-
mini populus ipſius Iacob: & funiculus hæredita-
tis eius Iſrael. *Primitiæ frugum ipſius.* Nam præ cæ-
Exod 4.f. teris omnibus elegit ipſum. Quapropter dixit
Oſe 9.c. Pharaoni, Filius meus primogenitus Iſrael. Et
per alium prophetam ſic ait, Velut vuam in de-
ſerto reperi Iſraelem, ac velut fructum ficus ma-
turum inueni patres eorum. *Omnes qui deuorant
eum, delinquent: & inducam mala ſuper eos, dicit Do-
minus.* Quandoquidem non tanquam Deo inſer-
uientes bellum gerebant, qui pugnabant aduerſus
Iſa. 37.a. Iſraelem: ſed quaſi ipſo Deo ſuperiores euadere
poſſent. Sic etiam Sennacherib aiebat, Ne te de-
cipiat Deus tuus, in quo confidis, dicens, quòd
Dominus liberabit Iſraelem de manu mea. Hac
de cauſa etiam illis minatur vindictam. Deinde
populum vniuerſum ſic alloquitur, *Quid inuene-
runt patres veſtri in me iniquitatis, quia elongauerunt
ſe à me, & abierunt poſt vanitatem, & vani facti*
ſunt? Quis ſatis idoneus, ad extollendam laudi-
bus pro dignitate beneuolentiam Domini at-
que humanitatem? Quippe qui non vt iudex,
iudicat, ſed quaſi reus, defenſionem proponit, &
vult conuinci. Aut quid facere debuerat, & non
fecit? Cùmque ſit Deus ſacroſanctus, iniquis ho-
minibus dicit, Quid peccaui? Qua iniuria vos af-
feci? Dicite. Redarguitote. Quam habentes accu-
ſationem patres veſtri me benefactorem quidem
reliquerunt, idolis autem manufactis ſeruierunt?
Atqui liberaui eos Ægyptiorum ſeruitute, per
terram impermeabilem deduxi, in deſerto aqua
carente copioſarum aquarum fluentum dedi, in
terram promiſſionis, fructuum omnis generis
matrem, induxi: (per Carmelum enim vniuerſam
terram promiſſionis ſignificauit) At ne hæc qui-
dem tam multa bona conſecuti, beneficiorum
collatorem agnouiſtis: ſed imitati eſtis paternam
abominationem.

Deinceps diuiſim in ſingulos ordines accuſa-
tionem depromit: *Sacerdotes non dixerunt, Vbi eſt*
A *Dominus?* Hoc omnium maximè proſtratum, eos
qui ducunt, factos eſſe principes erroris. *Et qui te-
nent legem, neſcierunt me.* Hoc loco ſcribas & do-
ctores accuſat: vt qui legem quidem interpre-
tentur, primi verò tranſgrediantur eam. *Pa-
ſtores impie egerunt in me.* Sic reges appellauit.
Et prophetæ prophetauerunt in Baal. Prophetas vocat
eos, qui ſunt pſeudoprophetæ: velut rurſum Deos,
illos qui non ſunt Dij. *Et abierunt poſt id quod eſt
inutile.* Oſtendit ſtupiditatis exceſſum. Relicto
quorumcunque bonorum ſuppeditatore, dam-
noſis idolis ſeruierunt. *Propterea adhuc iudicio
contendam cum eis, dicit Dominus: & cum filijs
filiorum diſceptabo.* Perſeuerat in modeſtia. Non
enim dixit, Iudicabo vos poſterosque veſtros:
ſed, iudicio contendam vobiſcum, & cum illis:
pro eo ac ſi diceret, Iudicium inibo, & conuincam
tranſgreſſores. Vt autem demonſtret tranſgreſ-
ſionis grauitatem, hortatur, vt expoſcant viuendi
rationem gentium, tum occidentalium, tum
orientalium: & cognoſcant, an quædam illarum
mutauerint Deos paternos. Porrò Cethim vo-
cat Cyprum, adiacenteſque ei inſulas: & per
B eas, Heſperias partes: Cedar verò, eos qui verſus
orientem ſolem incolunt deſertum: & per eos
ſubindicat partes orientales: docetque, illos ſe-
qui mores paternos, & quos edocti ſunt, Deos
colere. At verò iſti eum, qui re vera Deus eſt, ab-
negarunt. Idcirco dixit, obſtupeſcere cœlum, &
terram inhorreſcere: non quòd elementa ſint ra-
tione prædita, ſed quòd hæc, velut comprehen-
dant creaturas, beatus Moſes vocauit in teſtimo-
nium, Audite, inquit, cœli quæ loquor: audiat ter- Deut. 32.
ra verba oris mei. *Quia duo mala fecit populus meus:
me quidem reliquerunt fontem aquæ viuæ: & foderunt
ſibi ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas.
Ciſternas diſſipatas*, nuncupauit ipſa idola. Siqui-
dem ciſterna manu fit, quæ ſcaturientem aquam
non habet, ſed à nubibus partam & vndecunque
collectam ſuſcipit. Quòd ſi etiam diſſipata & præ-
terfluens fuerit, confeſtim aquam è cœlo colle-
ctam perdit. Huiuſmodi eſt idolorum natura.
ſuam enim ex materia & artificio ſubſtantiam
emendicat: & quam ex his comparauit pulchritu-
dinem, tempus delet. At qui verè Deus eſt, fons eſt
vitæ perennis.

C Deinde per interrogationem, *Nunquid ſeruus
eſt Iacob, aut vernaculus Iſrael? Quare factus eſt in
prædam? Super eum rugiebant leones.* Nempe no-
runt omnes, quòd liberatus ſit Ægyptiorum ſer-
uitute: quodque mea fretus prouidentia regere-
tur à ſeipſo, planum erat omnibus. Illuſtris enim
erat & conſpicuus. Quæ fuit igitur cauſa captiui-
tatis? quo pacto tam facilè expoſitus erat aggre-
dientibus illum regibus? Reges enim appellauit
leones. Et hos dicit terram ipſius diuiſiſſe, & vrbes
incendiſſe. Et hæc paſſi eſtis non modò ab Aſſy-
riis, ſed etiam ab Ægyptiis. *Inſuper enim*, inquit, *fi-
lij Mempheos & Taphnes cognouerunt te, & illu-
ſerunt tibi.* Qui tua gratia vulgata illa pertule-
runt: quos tandem profundo maris tradidi.
Poſtmodum cauſam infirmitatis exponit. *Nun-
quid non iſtud factum eſt tibi, quia dereliquiſti me, di-
cit Dominus Deus tuus?* Tum initium apoſtaſiæ,
Eo tempore, quo ducebat te in deſerto. Mox enim vt
liberatus es ab Ægyptiis, me dereliquiſti: & vitu-
lum pro Deo conſtituiſti. *Et nunc quid tibi cum via
Ægypti, vt bibas aquam terreſtrem? Et quid tibi*

cum via Aſſyriorum, vt bibas aquam fluminum? A Qoando bello petebantur à Syris, vocabant Aſſytios in auxilium: cùm verò Aſſyrij in eos bellum geſſerunt, tum confugiebant ad Ægyptios. *Terreſtre* enim vocat ipſum idolum. *Erudiet te auerſio tua, & increpabit te malitia tua. Scito, & vide, quia malum & amarum eſt, quòd dereliquiſti me, dicit Dominus Deus tuus.* Nec mihi in te complacui, dicit Dominus Deus tuus. Non me, inquit, vocaſti in auxilium, ſed illos: propterea tradidi te illis. Tale quippiam accidit iis, qoi Saluatorem crucifixerunt. Negantes eoim illum, dicebant, ſe non habere regem, niſi Cæſarem. hac de cauſa, Cæſari tradidit illos.

Quoniam à ſæculo contriuiſti iugum tuum, & confregiſti vincula tua: & dixiſti, Non ſeruiam tibi. Inoeterata ſunt aotem ſtudia tua. A principio enim contriuiſti iugum legis, & gentium legem noo obſeruantium mores ſecutus es. Conuerſationi legitimæ prætuliſti aras & nemora. *Ego verò te plantaui vineam fructiferam, totam veram.* Non autem ſimpliciter appoſuit, *totam*: ſed eò quòd eſſent inter eos viri pij, & diuini prophetæ, & qui hos inſequebantur. Perinde ac ſi diceret, Volebam vos B omnes eſſe tales: qooniam omnium æqualiter curam geſſi. *Quomodo conuerſa es mihi in amaritudinem vinea aliena?* Si permanſiſſet vera, non eſſet aliena: ſed quia mutata eſt in amaritudinem, non iam vera, ſed aliena vocatur. Ad eundem modum ma-

Deut. 32. e. gnus ille Moſes inquit, De vinea Sodomorum vinea eorum: & palmes eorum de Gomorrha. Vua eorum, vua fellis: botrus eorum amariſſimus. Vnde etiam Domino fel obtulerunt. At quoniam diuinam plantationem contumeliis affecerunt, ſuntque in amaritudinem cnnuerſi, & pro vua germinauerunt ſpinas: Chriſtus, qui ſecundum carnem ex ipſis natus eſt, ſeipſam veram vitem

Ioan. 15. a. appellat, dicens: Ego ſum vitis vera. Eos autem qui crediderunt in eum, nomioat palmites. *Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi ipſi herbam, voluta es in iniquitatibus tuis coram me, dicit Dominus.* Πόαν, id eſt, herbam appellat, herbas porgatorias, quæ naſcuntur è terra. Et per hæc tropicè docet, quæ ſecuodum legem ſunt aſperſoria, non procurare liberationem à peccatis: ſed ſynceram pœnitētiam, & auerſionem à uequitia. Poſt bæc impudentiam ipſius reprehendit. *Quomodo dices, Non ſum polluta? poſt Baal non abij?* Mox quàm manifeſta ſit eius impietas, oſtendit. *Vide vias tuas in ſepulchro, & cognoſce quid feciſti.* Πολυάνδρειον, id eſt, ſepulchrum, vocat locum monumentorum, in quo filios & filias idolis concremabant. *Serò voce ſua vlulauit.* *Serò*, poſuit, pro tardè. Poſt ſacram anchoram, inquit, ſentire cœpit dolorem iniquitatis ſuæ. Iſtud etiam poſthac dicit propheta, oſtendens, decem tribus

Inf. 3. f. lugere, ac dicere. Poſt captiuitatem me pœnituit. *Vias ſuas dilatauit ad aquas deſerti.* Propterea dilatauit infidelitatem: quæ qoidem impiè agere docuit *Aquas deſerti*, appellauit idola, eò quòd pariant deſertum, & exitium procurent. *In deſiderijs animæ ſuæ ſpiritu prophetico ducebatur.* Quæ enim audire cupiebant, pſeudoprophetæ arroganter profitebaotur ſe prædicere. Nam verbum iſtud ἐπνευματοφορεῖτο, de pſeudoprophetis poſuit. *Tradita eſt, quis auertet eam?* Deo enim tradente, quis idoneus ad hoc efficiendum? Non aliter per magnum Moſen ait. *Omnes qui quærunt eam, non laborabunt. In abiectione ſua reperient eam.* Cùm hi, qui amplectuntur impietatem, ſint captu faciles.

Exinde docet, quo pacto ſæpe dato ei conſilio, vt deflecteret à via uoxia, mox ioſolenter apoſtaſiam fatebatur. Ob id verò, inquit, omnes vnà reges, principes, ſacerdotes, & eos qui mendacia prophetant, pudore perfundam: ſimileſqoe fient furi, io ipſo furto deprehenſo, & erubeſcenti vehementer. *Quia deos ex ligno & lapide fabricatos, patres & genitores appellabant: mihi verò terga verterunt, & velut hoſtem auerſati ſunt. Et tempore afflictionum ſuarum dicent, Surge, ſalua nos.* Iſtud extremæ potiſſimùm eſt impudentiæ, deliciantes bonis, erga eum ingratos eſſe, à quo, dum premuntur inopia, petunt aoxilium. Sequitur ironicè, *Vbi ſunt Dij tui, quos feciſti tibi? Surgéntne, & ſaluabunt te in tempore afflictionis tuæ?* Demonſtrat aotem multitudioem eorum. *Quia ſecundum numerum ciuitatum erant Dij tui Iuda: & ſecundum numerum viarum Ieruſalem, ſacrificabant ipſi Baal.* Oſtendens boc pacto, non veris Diis exhibitum honorem, eorumque multitudinem atque imbecillitatem, benignè increpabat ingratos. *Quare loquimini ad me? Omnes vos impiè egiſtis, & omnes vos iniquè feciſtis in me, dicit Dominus.* B Reducit etiam in memoriam caſtigationes eis illatas: *Fruſtra percuſſi filios veſtros: diſciplinam non recepiſtis.* Neque beneficio affecti, agnouiſtis benefactorem: nec dum caſtigaremini, receſſiſtis ab impietate. Ego verò erroris authores tradidi internecioni. *Audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus, Nunquid ſolitudo factus ſum domus Iacob, aut terra in ſpinas redacta? Propterea dixit populus meus. Non erimus tibi ſubditi, nec veniemus ad te.* Hæc dicit ironicè. Nunquid, ait, ſum ſimilis idolis? An perinde vt illa, nullum eis bonum fructum protuli, ob idque ſeruitutem meam refugerunt? Tranſit autem & ad aliam ſimilitudinem, & ait, ſponſam omnem curare mundum ſuum, omnem autem virginem de faſcia pectorali ſolicitam eſſe: eum autem qui dicitur populus eios, parui pendere curatorem. Tum denuo ironicè. *Quid adhuc boni conaris oſtendere in vijs tuis, ad quærendam dilectionem?* Quid aliud, inqoit, addere vis prædictis, vt meum erga te concilies amorem? Adeò nihil eſt ex iis quod ad amicitiam moueat, vt è diuerſo pariat odium. Non enim ad impietatem duntaxat appuliſti, ſed & cædem pollutione plenam aodacter perpetraſti. C *In manibus enim tuis*, inquit, *inuentus eſt ſanguis animarum innocentium.* Quod etiam uon ſubticuit beatus Dauid, Et immolauerunt filios ſuos dæmoniis. Et effuderunt ſanguinem ionocentem, ſanguinem filiorum ſuorum & filiarum, quas ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaan: & infecta eſt terra in ſanguinibus. *Pſal. 105. f.* Verùm vt oſtenderet, quòd hæc non clàm, ſed palàm agere audiebant, ſubiunxit, *Non in foſſis reperi eos, ſed ſub omni quercu.* Quia oon, quemadmodum parietum effractores clàm facinus committunt, ita hi iniquè ageotes latere nitebantur: ſed collis omnis & omne nemus horum impietatem ſuſcepit. Impudentes verò cùm eſſent & execrandi, quæ palàm commiſerant, peruegabant. *Dixiſti enim*, ait, *Innocens ſum: Idcirco auertatur à me indignatio tua.* Quare ſubiunxit, *Ecce iudicio contendam tecum: quia dicis, Non peccaui.* Non dicit, Iudicabo te: ſed, contendam tecum iudicio: perinde ac ſi diceret, Iudiciali more diſceptabo, & te mentientem & impudenter denegantem, conuincam. *Quia leue admodum putaſti, ſi iterares vias tuas.* Nam impudentia valde conuenit iniquitati.

Cæterùm

Cæterùm per hoc, etiam aliud obſcurè ſignificat, nempe, quemadmodum vocatis in auxilium Aſ- A ſyriis, ea opitulatione nihil profeciſtis: ſic etiam nunc confugientes ad Ægyptios, nullam inde conſequemini vtilitatem. quod indicat per ea quæ ſubiunguntur: *Et confunderis ab Ægypto, ſicut confuſa es ab Aſſur. Nam & egredieris inde, & manus tuæ ſuper caput tuum.* Proprium eſt lugentium, complicatas manus imponere capiti. Malorum autem cauſa eſt, *Quia præcidit Dominus ſpem tuam: & non proſperaberis in ea.* Nam ſi ſperaſſes in Deum, maturum ex ſpe collegiſſes fructum: ſed quoniam in hominibus collocaſti fiduciam, ſpe excidiſti.

CAP. III.

EXinde pronuntiat, vxorem quamcunque, quæ receſſit à viro ſuo, & alteri ſe iunxit, ad priorem virum redire non poſſe, lege hoc prohibente: tu verò quæ reliquiſti me ſecundum legem tibi copulatum, dæmonibus impuris adhæſiſti: tamen, cùm ſenſeris damnum, ad me denuo redeas, ego non auerſabor. Quòd ſi putas hæc me leuiter dicere, *Leua oculos tuos in directum, & vide, vbi non fueris permixta.* pro, non polluta fue- B

Ezech.16.a. ris. Quod etiam per Ezechielem dicit ei, Inueni te pollutam in ſanguine tuo. Sic etiam interpretatus eſt ſermo Syriacus. Et in ſequentibus, ait, nempe, *Non modò ſuſcipiebas accedentes, ſed etiam exibas inquirens: & cornicum more ſedebas in viis, expectans illorum aduentum, terrámque repleſti pollutionibus, multis pro vno paſtoribus vſa.* Plures paſtores, appellauit ipſa idola. Quo enim modo patres mendacij, ſuffurantes denominationem diuinam, vocitabantur Dij: ita ſubrepto paſtoris veri nomine, paſtores ſunt appellati. *Facies meretricis facta eſt tibi: exuiſti pudorem erga omnes.* Quo enim modo quæ pulchritudinem vendicant, frōtis abſterſo pudore, pariter omnibus ſe proſtituunt: ita tu nulli amicitiam tuam conſeruaſti: ſed cùm fructuum vbertatem à me datam colligeres, ſeruiebas idolis: vt autem in calamitates lapſa, illorum impotentiam ſenſiſti, auxilium meum expoſcebas. *Num inuocaſti me, tanquam domum, patrem & ducem virginitatis tuæ?* Non impoſuiſti mihi tales familiaritatis denominationes: quæ tamen olim quandoque patrem appellabas, C quandoque virginitatis virum, interdum do-

Psal. 30. a. mum aſylum. Sic enim ait beatus Dauid, Eſto mihi in Deum protectorem, & domum refugij: vt ſaluum me facias. *Num perſeuerabis in ſeculum?* Pro eo, mendacium tuum & verborum illuſio. *An ſeruabitur ad victoriam?* An putas per hæc ſuperiorem & victricem te futuram? Tum ironicè, *Ecce, locuta es, & feciſti mala hæc, & potuiſti.* Ac ſi diceret, Exiſtima te illuſiſſe & effugiſſe, quæ talia & tam iniqua facere auſa es. Deinde ait Dominum dixiſſe ei, in diebus Ioſiæ regis, *Vidiſti, quæ fecit mihi domus Iſrael?* Quandoquidem abierunt illi, (ſeruiebant enim in Babylone) docet prophetam æquitatem ſupplicij. *Abijt ſuper omnem montem excelſum, & ſub omni ligno frondoſo, & fornicata eſt ibi.* Mox ſuam bonitatem & longanimitatem oſtendit. *Et dixi, poſtquam ſic fornicata eſſet, Ad me reuertere. Et non eſt reuerſa.* Volens igitur, interitum ſibi contraxit, quæ nec ab initio viuendi rationem legi conſonam amplexa eſt, neque poſt impietatem reuerti voluit. Inde amplificat accuſationem in tribum Iuda: *Et vidit* A *præuaricationem eius præuaricatrix Iuda, ſoror eius. Et vidit, quod horum omnium cauſa in quibus deprehenſa eſſet fornicata domus Iſrael, dimiſiſſem eam, & dediſſem ei libellum repudij in manibus eius. Et non timuit præuaricatrix Iuda, ſoror eius: & abijt, & fornicata eſt etiam ipſa.* Cùm perſpexiſſet, inquit, nequitiam ſororis ſuæ, & illius ergo inflictam ei pœnam, non cauit, ne imitaretur nequitiam, ſed ſecuta eſt veſtigia eius. *Cuius fornicatio nihili facta eſt.* Nihil enim, inquit, iniquum agere putabat. Fornicationem porrò vocat idololatriam: quia relicto Deo, qui ſponſus earum dicebatur, ſeruiebant idolis. *Et cædibus infecit terram, immolans filios dæmonibus: & mœchata eſt cum lapide & ligno.* Apertam fornicationis accuſationem peregit. Deinde pluribus docet, non exhorruiſſe ſororis impietatem, licet interitum eius perſpiceret: maioréque venia dignas eſſe decem tribus, quàm ſit tribus Iuda. quia, cùm calamitates earum peruidiſſet, in cauſis calamitatum committendis perſeuerauit. Quamobrem iubetur illis vaticinari propheta: *Perge,* inquit, *& recita ſermones hos ad aquilonem: & dices, Reuertere ad me domus Iſrael, dicit* B *Dominus. Et non obfirmabo faciem meam ſuper vos: quia miſericors ſum, dicit Dominus, & non iraſcar vobis in perpetuum.* Immenſa eſt beneuolentia & humanitas Domini: quippe qui poſt ingentem numerum iniquitatum, ſolam requirit pœnitentiam: necnon docet illius modum, *Verum agnoſce iniquitatem tuam. quia in Dominum Deum tuum iniquè egiſti.* Sanitatis enim principium eſt, infirmitatem ſentire. *Effudiſti vias tuas in alienos.* Derelicto Deo ac Domino, conditore ac benefactore, alienis adhæſiſti. Sed qui erant illi? *Sub omni ligno frondoſo.* Demonſtrat erroris nullum eſſe quæſtum. Carent enim fructu plantæ in Deos formatæ. *Voci autem meæ non obediuiſtis, dicit Dominus.* Quia dum legem ferret, ait, Non erunt Exod. 20. a.
tibi Dij alij præter me. *Conuertimini filij qui receſſiſtis, dicit Dominus.* Etiam recedentes, nominat Deut. 32. f.
filios: propter ineffabilem eius bonitatem. *Quia ego ero Dominus veſter.* Iterum enim curabo vos, & omni ſolicitudine dignos exiſtimabo. *Et aſſumam vos, vnum ex ciuitate, & duos ex cognatione. Et introducam vos in Sion: & dabo vobis paſtores ſecundum* C *cor meum. Et paſcent vos paſcentes cum ſcientia.* Figuratè quidem facta ſunt hæc ſub Zorobabel. Redierunt enim regnante Cyro Perſarum rege, habentes paſtores Zorobabel filium Salathiel, & IESVM ſummum ſacerdotem, filium Ioſedec, ambos pietate & æquitate præſtantes: Re tamen vera vbi DEVS & SALVATOR noſter factus eſt homo, prophetia finem accepit. Elegit enim DOMINVS ex Iudæis vnum ex ciuitate, & duos ex cognatione, quos conſtituit paſtores ſecundum cor ſuum, ſacros videlicet Apoſtolos. Id- Ioan 21. c.
circo dixit diuiniſſimo Petro, Simon Iona diligis me? Paſce oues meas. Et quòd prophetiæ ea ſit ſententia, ſequentia teſtificantur. *In diebus illis & in tempore illo vocabunt Ieruſalem Solium Domini: & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini: in Ieruſalem. Et non ambulabunt vltrà poſt cogitationes cordis ſui peſſimi.* Iſtud non contigit poſt reditum è Babylone. Non enim tunc gentes reliquerunt impietatem. At poſt Deum & Saluatorem noſtrum hominem factum, pertulerunt diuini Apoſtoli ſalutarem prædicationem in vni-

uerſam terram: reliqueruot aotem priſtinom errorem, qui illi inſeruierant: & adorantes Deum vnioerſorum concorrunt omnes in Ieruſalem, tanquam ad ſolium diuinom. Docet exinde, poſt regreſſum è Babylone decem tribus non iam iterum diuiſas iri, ſed ſimul conuenturas, terrámqoe poſſeſſuras paternam. Tum propheta, lætus de gratis promiſſionibus, inquit, *Et ego dixi, Fiat Domine.* Hæc interſerens propheta, diuinam promiſſionem concludit. *Quia conſtituam te in filios.* Rurſum enim ait, eritis mihi filij frugi. *Daboque vobis terram electam, hæreditatem percelebrem, Dei, inquam, omnipotentis gentium.* Terram promiſſionis ita vocauit. Et ipſarum gentiom Deum omnipotentem oominauit, docens illum eſſe omnium Deum & vniuerſorum opificem: gentes item adepturas notitiam Dei, & ad eas peroenturam gratiam ſancti ſpiritus. Deinde conſulit, vt eam teneant charitatem, quam habent filij erga patrem: ſicque diuina cura potituros. Mox conqoeritur, quod nũ modò decem tribus, ſed etiam tribus Iuda, æmulatæ ſint mulierem fornicatricem, quæ deliquit in virum ſuum: & quòd traoſgreſſæ ſint pacta cum ſponſo cunuenta. Prædicit etiam decem triboum pœnitentiam: quorum mẽtibus calamitas impreſſit iniquitatis ſenſum. *Vox enim procedens ex labijs eiulantium audita eſt, ac deprecationis filiorum Iſrael, nempe quòd iniquè egerunt in vijs ſuis, & obliti ſunt ſancti Dei ſui.* Intuens aotem pœnitentiam, vt in ea perſeuerent, hortatur, inqoiens, *Conuertimini filij reuertentes, & ego ſanabo contritiones veſtras.* Non modò pollicetur ſanitatem, ſed etiam qoibus verbis vti debeant, ducet, tantumnon dicens, Hæc dicitote, *Ecce ſerui nos erimus tibi: quia tu es Dominus Deus noſter.* Abnegamus errurem, execramur ſeruitium dæmonum, te ſolom ſcimus Dominum ac Deum. *Verè, colles & montium vis, erant mendacium. Verumtamen per Dominum Deum noſtrum ſalus eſt domus Iſrael.* Ipſa didicimus experientia, te ſolum eſſe bonurum ſobminiſtrum: nemora verò & colles damnum afferre & exitium. *Confuſio abſumpſit labores patrum noſtrorum, ab adoleſcentia eorum: qui immolabant oues ſuas filios ſuos & filias ſuas.* In quo demonſtrat, quantum bonoris exceſſum idolis exhibebant. Nam non ſulùm boues & uues, ſed etiam filios & filias adolebant: & quòd inde non modò nullum quæſtum faciebant, ſed præter interitum animarum, pudorem & coofuſionem conſequebantur. Hoc enim per ea quæ ſubiiciuntur, dicit: *Dormiuimus in pudore noſtro, & ignominia noſtra texit nos. quia coram Deo noſtro peccauimus nos & patres noſtri, ab adoleſcentia noſtra vſque in diem hanc: & non obediuimus voci Domini Dei noſtri.* Diuus etiam Apoſtolus fructum peccati dicit eſſe pudorem, his verbis, Quem ergo fructum habuiſtis tunc ex illis, in quibus nunc erubeſcitis? (Roman. 6. d.)

CAP. IV.

HOc pacto poſteaquam docuit eos precari debere, promitti etiam eis fruiiiunem bunorum, ſi obliti fueriut idolurum (illa enim vocat abominationes) & cultum in verum Deom tranſtulerint, ita vt non per idola, ſed per ipſum iurent, vera dicentes, ac noo mentientes. Hoc enim dicit, *Si iurauerit, Viuit Dominus, cum veritate, in iudicio & iuſtitia.* Cæterùm in ſacris Euangeliis perfectiora ſanciuit. Dictum eſt enim, inquit, aotiquis, Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. Ego aotem dico vobis, nun iorare omnino. (Matth. 5. c.) Adhortatur Iudæos, infirmum adhoc geſtantes animum, iurare per ipſum: vt iuriſiurandi conſuetudine diſcerent ipſom ſolum adorare. Pollicetur aotem, modò hæc fiant, qoòd *per ipſum gentes benedicent & laudibus extollent Deum in Jeruſalem.* Quandiu enim illi verum Dei cultum retinebant, plerique vicina loca incolentes religionem ediſcebant. Exinde ab Iſraële conuertit ſermonem ad Iudam, & ait, *Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas.* Excolite, inquit, animas veſtras: radicitus euellite memoriam idolorum. hæc enim ſpinas appellat. *Circuncidimini Deo veſtro.* Tum docet, qoæ ſit circuocиſio diuina. *Et circuncidite præputium cordis veſtri, viri Juda, & qui habitatis Jeruſalem.* Docet apertè, circuncíſionem apparentem latentis eſſe figuram: & ſi adſit interior, ſuperfluam eſſe corpoream. Hinc prorumpens diuus Apoſt. ſcripſit ad Romanos, Noo enim qui in manifeſto, Iodæos eſt: neque quæ in manifeſto, in carne, eſt circunciſio: ſed qoi in abſcondito, Iudæos eſt: & circunciſio cordis, in ſpiritu, non litera. coius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt. (Rom. 2. d.) Aodierat enim Deum dicentem per prophetam, *Circumcidimini Deo veſtro, & circumcidite præputium cordis veſtri, viri Iuda, & qui habitatis Ieruſalem. Nequando egrediatur velut ignis indignatio mea, & incendatur: & non ſit qui extinguat, præ malitia ſtudiorum veſtrorum.* Vos enim ſoli pœnitendo poteſtis extinguere: qoi, ſi pœnitentia non vtamini, nullus eſt idoneus, qui liheret vos à vindicta. Illos verò perterrefaciens, hortatur Prophetam, vt dicat ipſi Ieruſalem, & vnioerſæ tribui Iuda, vt tuba canant, & ſignificent omnibus impetom hoſtium: quò muratas in vrbes confogiant, & potiſſimum in Sion, vtpote magis munitam: vrgétque, dicens, *Feſtinate: ne cunctemini. Quia ego mala adducam ab aquilone, & tribulationem magnam.* Hæc autem magis parabolicè dicit, leonem vocans, Nabuchodonoſor: ſpeloncam verò, Babylonem: & ex ea erumpentem illom, vrbes incenſurum, & agros vaſtaturum. *Propterea accingite vos ciliciis, plangite & vlulate, quia non eſt auerſus furor iræ Domini à vobis.* Prædicit porrò regis formidinem, tam Ioacim quàm Iechoniæ ſoccedentis, tandémque ipſius Sedeciæ. Prędicit etiam principum & ſacerdotum metum. Poſtmudum Propheta dicit ad Dominom, *Nunquid ergo decipiendo decipies populum Dei & Ieruſalem, dicens, Pax erit: & ecce, gladius pertigit vſque ad animas eorum?* Hæc non verè dicit propheta, ſed qoòd pſeodoprophetæ promitterent pacem, & aſſererent, Deum hanc polliceri. quorum mendacium redarguens, vſus eſt his verbis, *In tempore illo dicent populo huic & Jeruſalem, quòd ſpiritus ſeductionis eſt in deſerto: via filiæ populi mei non tendit ad purum & ad ſanctum: nec ſpiritus plenitudinis veniet ab his mihi.* Ipſa experientia diſcent, inquit, tempore calamitatum, quòd Spiritus erroris & ſeductioois erat ille, qui loqoebatur per pſeodoprophetas: non purus, non ſanctus, nec ſpiritus pleoitudinis, pro, completiuus trinitatis. à quibus, nempe pſeudoprophetis, mala iſta mihi prouenerunt. *Nunc autem ego loquar iudicia mea cum eis.* hoc eſt, calamitates, quas iuſtè adducam eis:

háſque recenſet, adſimilans currus, nubibus & tempeſtati: equorum autem velocitatem, aquilis. Prædicit quoque lamentationem futuram. *Væ nobis, quoniam miſeri ſumus.* Tum conſulit, vt pœnitentia captent ſalutem. *Laua*, inquit, *à malitia cor tuum Ieruſalem, vt ſalua fias. Vſquequo morabuntur in te cogitationes tuæ prauæ?* Cogitationum enim nequitia, horum tibi malorum eſt cauſa. *Quapropter vox annunciantis ex Dan veniet: & audietur labor de monte Ephraim.* Dan appellabatur, quæ nunc πανιάς. Ea erat de regione Iſraëlitide, Regnorum hiſtoria teſte, A Dan vſque Berſabee. (1. Reg. 3.d.) Hæc verò, quemadmodum & mons Ephraim, ſita eſt ad aquilonem, habita ratione ipſius Ieruſalem. Inde proficiſci cœpit rex Babylonis, vt teſtificatur hîc propheta, atque Regnorum liber quart. Aiunt enim captiuos abductos fuiſſe à militibus ipſius Nabuchdonoſor in Reblatha regionis Emath. Porrò Reblatha pagus eſt in regione, quæ dicitur Emeſa. Ita vt perſpicuum ſit, ipſum magnam Emath vocitare Emeſan: aliam autem Emath, Ἐπιφάνειαν, id eſt excellentiam. Sic enim vſque in præſentem diem appellatur, voce illius loci propria. Cùm igitur currentes illinc adducerent aduerſa, *Ecce turba veniunt è terra longinqua. Et dederunt ſuper ciuitates Iuda vocem ſuam. velut cuſtodes agrorum facti ſunt ſuper eam in gyro.* Quo enim pacto, ait, qui ſemina vel vineas obſeruant, diligenter ea cuſtodiunt, & per ea tranſire prohibent viatores: ita hi Ieruſalem obſidebunt, nec quenquam effugere permittent. Docet præterea propheta, quartus item Regnorum liber, murum in circuitu conſtruxiſſe, ex lapidibus quatuor pedes latis: ne quis habitantium fugam capeſſeret. *Iſta verò pateris*, ait, *quia neglexiſti me, dicit Dominus. Viæ tuæ & ſtudia tua fecerunt hæc tibi. iſta malitia tua, quia amara, quia tetigit vſque ad cor tuum.* Feres digna his quæ perpetrare auſa es: & metes, quæ ſeminaſti. His prædictis luget propheta, & deplorat vicem illorum, dicens, ventrem & ſenſoria cordis dolere: imitatúrque matrem ſeſe ob filiorum interitum lamantem. *Langueſcit enim*, ait, *anima mea, dilaceratur cor meum: non tacebo, quia vocem tubæ audiuit anima mea: clamorem belli, miſeriam & tribulationem reſonat.* Hæc enim tuba ſignificat, hæc prænunciat mala. Dicit etiam terram miſeria afflictam, C tabernaculum diſruptum, & pelles diſſipatas. Et per hæc indicat obſcurè vaſtationem vrbis. Enarrat etiam multitudinem fugientium: & ex perſona Dei ait, *Quia duces populi mei me non veneriti ſunt: filij ſtulti ſunt, & non ſapientes.* Et ne putentur venia digni, tanquam ſtulti, ſtatim ſubiunxit, *Sapientes ſunt ad facienda mala, bene autem agere non nouerunt.* Iſtud enim eſt moleſtiſſimè ferendum, quòd hi ad rem nihili vtuntur ſapientia: veluti ebrij, vino: & homicidæ, ferro. *Aſpexi in terram, & ecce nihil: & in cœlum, & non erant lumina eius. Vidi montes, & ecce tremebant: & omnes colles perturbatos aſpexi, & ecce non erat homo. Et omnia volatilia cœli erant terrefacta.* Hæc euenire ſolent iis qui delabuntur in calamitates: quibus lux, non videtur eſſe lux: nec dies, eſſe dies: neque dulcia, dulcia. ſed omnia mutantur eis in contrarium. *Vidi, & ecce Carmelus deſertus, & omnes vrbes igne flagrantes à facie Domini: & à facie iræ eius erant deleta.* Veriſimile quidem, dum tranſirent hoſtes, ipſum Carmelum vaſtatum eſſe. Ego autem arbi-A tror, hîc vrbem Ieruſalem figuratè vocari Carmelum, ob multitudinem incolarum. *Hæc porrò dicit Dominus, Deſerta erit omnis terra: ſed conſummationem non faciam.* Omnem terram, dicit Palæſtinam: ſed reuocationem pollicetur. Tum exhortatur, *Propterea lugeat terra, obtenebreſcat cœlum deſuper: quia locutus ſum.* Conſonat enim creatura cum creatore. *Statui: nec me pœnitebit.* Verbum hoc, *nec me pœnitebit*, humano more poſuit: Diuinum alioqui numen eſt impatibile, perinde ac ſi dicat, decreui ſupplicium ſumere. *Impetum feci: nec auertar ab ipſo.* ſcilicet, impetu. Docet autem qualis ille ſit: nempe, *præ timore equitum & ſagittariorum omnes conuertentur in fugam.* Et alij quidem in montibus, alij in nemoribus fiduciam collocare tentauerunt, plerique relictis vrbibus vertices montium occupauerunt. Deinde ſermone ad Ieruſalem conuerſo, *Et tu miſera, quid factura es?* pro, Quò fugies? Quem locum apprehendes? *Si tibi circumdederis purpureum veſtimentum, & ornaueris te aureo ornamento, & ſtibio pinxeris oculos tuos, fruſtranea eſt pulchritudo tua. Repulerunt te amatores tui: animam tuam quærunt.* Sole-B bant diebus feſtis dæmonum, pulchritudini operam dare: vnde reducit eis in memoriam eiuſmodi ornamenta, docétque illa omnia inutilia eſſe & noxia: quæ nullum à dæmonibus auxilium compararunt, imò potiùs illis procurarunt hæc mala. *Vocem enim vt parturientis audiui, & gemitus tuos velut primò parientis.* Per ſimilitudinem doloris modum repræſentat. *Væ mihi, quia deficit anima mea ſuper interfectis.* Implet legem diuinam, (Rom. 12.c.) Flere cum flentibus: condolens iis, qui pœnis affliguntur. Cæterùm nos hîc interquieſcentes, admonemus eos qui in librum hunc incident, vt euitatis dæmonum fraudibus, Deum per omnia colant. Hac enim ratione tum in præſenti vita prouidentia eius perfrui poterimus, tum futura bona conſequi, per gratiam ac beneuolentiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri vnà cum ſacroſancto Spiritu, gloria, honor, & imperium, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

TOMVS SECVNDVS.

CAP. V.

CIRCVMITE in vias Ieruſalem, & videte, conſiderate, & quærite in plateis eius, an reperiatis virum in ea: an inueniatur qui faciens iudicium, & quærens fidem: & propitius ero illi, dicit Dominus. Immenſa eſt tum illorum impietas, tum Domini beneuolentia. Illi enim tendunt vnanimiter ad iniquè agendum: hic autem, vel vnius beneficio vitam legi conſonam agentis, pollicetur omnibus veniam. Iſtud itaque, *videte, conſiderate, & quærite*, ponitur pro, omni diligentia ſcrutamini. *Dicunt quidem, Viuit Dominus: nihilominus iurant in mendacio.* Non enim in ſermonibus antè dictis ſimpliciter cauit, vt in ipſum transferretur iuſiurandum: ſed vt iuraretur cum veritate. Tum propheta, *Oculi tui ad fidem.* hoc eſt, teſtimonium perhibes de his quæ dico. Intueris enim omnia. *Flagellaſti eos, & non doluerunt. Conſummaſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam.* Prius quidem indicat caſtigationem moderatam: iſtud autem, συντέλεσας, id eſt,

conſummaſti, ſignificat vebementiùs intenſam. Attamen neutrum illis profuit: quia ferreo erant animo. Hoc enim dicit in ſequentibus, *Indurauerunt faciem ſuam ſupra petram, & noluerunt reuerti.* Per hæc innuit impudentiam illorum & perfidiam. *Et ego dixi, Fortè pauperes ſunt: propterea non poſſunt, & non cognoſcunt viam Domini, & iudicium Dei ſui. Ibo ad magnates, & loquar eis: ipſi enim cognouerunt viam Domini, & iudicium Dei.* ἁδρὺς, id eſt, magnates ſiue optimates, vocat ſacerdotes & legis doctores: Pauperes autem, alios qui diuinæ cognitionis opes oon poſſident. Ambos nihilominus tranſgreſſionis accuſat, dum ſubiicit, *Et ecce vnanimiter contriuerunt iugum, fregerunt vincula.* Iſta Propheta non protulit ſimpliciter: ſed poſt promiſſam Domini clementiam atque humanitatem. Oſtendit igitur, ſe quæſiiſſe, quemadmodum ei mandatum erat, an vnum ſaltem reperiret, facientem iudicium, & quærentem fidem: at inuenit cunctos iugum legis contriuiſſe. *Idcirco percuſſit eos leo de ſylua, lupus perdidit illos, vſque ad domos eorum, pardus vigilauit ſuper ciuitates eorum.* Leonem, vocat Nabuchodonoſor: lupum autem, vt puto, Nabuzardan coquorum principem: qui poſteriore loco miſſus, ciuitatem & templum Dei incendit, & eos qui relicti fuerant, ſubegit ſeruituti. Pardum verò exiſtimo vocari Antiochum Epiphanem. Nam & diuus Daniel, Macedonicum regnum vidit adſimilatum pardo. Ab bis, inquit, omnibus deprædata es, ob errorem circa idola commiſſum. Deinde iudicis more, *Super quo propitius ero tibi?* Recenſet etiam ſpeciem tranſgreſſionis. Non enim vos, ait, ſoli & filij veſtri iuratis per eos qui non ſunt Dij: ſed & alios adiuratis. Ego autem abundantiam bonorum donabam vobis. quod his verbis innuit, *Et ſaturaui eos.* Inſuper alienas etiam perfoditis nuptias, adeò vt laſciuia veſtra non ſit abſimilis equis in equas inſaniētibus. Mox ſyllogiſticè, *Nunquid ſuper his non viſitabo, dicit Dominus? Aut de tali gente non vlciſcetur anima mea?* Poteſtne fieri, inquit, vt hæc negligam? Qua ratione corrumpi poterit ſententia iuſtitiæ? Hac de cauſa etiam illam pronuntiat, & iubet, vt deſtruantur muri, & propugnacula euellantur: temperátque iuſtitiam bonitate. *Conſummationem enim, ait, ne faciatis. Relinquite baſes eius: quia Domini ſunt.* Per bæc deſignat obſcuris verbis reuocationem & ſecundam inſtaurationem: ſed prædicit aduerſorum cauſam, nempe quòd iniqui & ingrati in beneficiorum collatorem inſoleſcebant, ſéque meliores exiſtimabant, quàm qui meritò afflictiones paterentur. *Non venient enim,* inquit, *in nos mala, & gladium ac famem non videbimus.* Authores enim horum erant pſeudoprophetæ: quos in ſequentibus arguit, *Prophetæ veſtri erant in ventum, & verbum Domini non aderat eis.* Iſtud, *in ventum,* vanitatem & mendacium eorum quæ dicebantur, oſtendit eò quòd ſpiritus Domini participes oon erant. Quare dicit prophetæ, *Verbum quod per linguam tuam pronuntio, inſtar ignis abſumet eos.* Oſtendit porrò modum etiam vindictæ. *Ecce, adducam ſuper vos gentem è longinquo, domus Iſrael, dicit Dominus. gens eſt antiqua.* Dicit Aſſyrios, quos appellat gentem antiquam, quòd regnum eorum ſit omnium vetuſtiſſimum: vtpote quibus poſt diluuium Nemrod primus imperauerit. Deinde recitat vocem alienæ linguæ, & cum aperto ſepulchro pharetram comparat: eò

A quòd tela ſint lethiſera, ipſi verò iaculandi peritiſſimi. Enarrat etiam regionis vaſtationem, depopulationem domorum, & hominum ſtragem. Prædicit nihilominus horum reuocationem, & fuſionem hoſtium. *Non faciam in vos,* ait, *conſummationem.* Et quia ſtupidi, dolere neſciebant, nec videbant proprias iniquitates, ſed dicebant, *Quare fecit nobis Dominus Deus noſter hæc omnia?* præcipit prophetæ, vt dicat eis, *Pro eo quòd dereliquiſtis me, & ſeruiſtis Diis alienis in terra veſtra, ſic ſeruietis alienis in terra non veſtra.* Iuſta ſupplicij ſententia. Quia meum, inquit, repudiaſtis regnum, ego vos aliis tradam dominis. Iubet eos iſta diligenter audire, ſtultos & inſipientes eos appellans: quia non vtebantur, vt decet, ſenſibus corporeis. *Oculos habentes,* inquit, *non vident: & auribus præditi, non audiunt.* Quinetiam oſtendit, ipſis inanimatis eos eſſe magis irrationales: cùm mare cuſtodiat ſuos terminos. poſui autem ei terminos, non murum adamantinum, ſed arenam leuiſſimam: dum tamen exagitatur & turbatur, non egreditur fines: ad quos dum propiùs acce-

B dit, retrorſum vergit. at hi ratione dignati, irrationalitatem amplexi ſunt. *Populo enim huic,* ait, *innatum eſt cor inobediens & incredulum.* Non enim ſentiunt bona illis à me ſuppeditata: verbi gratia, pluuiam temporaneam & ſerotinam illis continenter præbeo: deinde fruuntur etiam bonis è terra naſcentibus. Hoc enim dixit, *in tempore plenitudinis, & dum mandantur meſſes.* Vſus eſt enim voluntate, veluti mandato quodam: vberéſque de terra largitur fructus. Veruntamen cùm viderem vos iniquè verſantes, etiam his bonis priuaui. *Inuenti ſunt enim in populo meo impij, qui laqueos ſtatuerunt ad capiendos viros, & comprehenderunt. Sicut laqueus applicatus plenus auibus, ita domus illorum plena dolo.* Per hæc clandeſtinas eorum inſidias aperit, & memorat opes ex iniquitate comparatas, & ex opibus prodeuntem arrogantiam, vitam iniquam, & iniuſtitiam, quæ in pupillos & viduas committitur. Poſtea ſubdit, *Nunquid ſuper his non viſitabo? aut in tali gente non vlciſcetur anima mea?* A iuſto iudicio meo alienum eſt, talia negligere. *Stupor & terribilia facta ſunt ſuper terram.* Quando præter omnem ſpem quip-

C piam inuſitatum videmus, ſolemus hæc dicere, Hæc res in ſtuporem me adduxit. Exterritus ſum, audiens iſtud. Mox horum cauſas refert. *Prophetæ veſtri prophetant iniuſta,* id eſt, mendacia. *Et ſacerdotes applauſerunt manibus ſuis.* Confœderationis hoc eſt indicium. *Et populus meus ita dilexit.* Improbam omnium oſtendit concordiam. *Et quid facietis poſtea?* pro, dum infligetur ſupplicium. quod declarat per ea quæ ſequuntur.

CAP. VI.

Hortatur porrò populum Beniamiticæ tribus, quæ tribui Iuda copulata erat, denuntiare tuba, vt ſe præparent in aciem, tanquam ab aquilone irrumpant hoſtes in Ieruſalem. Formoſam eam & delicatam vocat: formoſam quidem, ob pulchra ædificia: delicatam verò, propter incolas delicatè viuentes. *Venient paſtores & greges eorum, & figent iuxta eam tentoria. Paſcent vnuſquiſque manu ſua gregem ſuum.* Paſtores appellat, reges, qui cum Nabuchodonoſor militabant: greges verò & ouilia, ipſos exercitus, qui ſub eis merebant.

merebant. Ex quibus declarat obſidionem vrbis. Nec multò pòſt memorat acies meridionales, & occidentales incurſiones, ac nocturnos impetus: iubeturque excidere illam, non aliter, quàm ſyluam fructum non ferentem. quia tota mendax eſt, quantumcumque ſit potens. Contingunt hæc & iis qoos antè diximus. *Sicut ciſterna frigefacit aquam ſuam: ita nequitiam ſuam frigefacit.* Decebat vrbem in Deo recumbentem, etiam eos qui perperam viuebant excipiendo, legitimè viuendi rationem docere. Nonc verò quòd contrariom fecerit, accuſator: nempe quòd impietatis magiſtra euaſerit, & quemadmodũ ciſterna, motat aquam in frigidam qualitatẽ: ſic accedentes ad ſe motauit in nequitiam. Dum tamen vrbem dicit, non ædificia, ſed incolas intelligit. *Impietas & miſeria audietur in te coram me ſemper.* Neque reueriti ſunt, quòd ibi inhabitarem: ſed intuentes me aodacter proruperunt in omnem impietatem. Deinde exhortatur, & conſilium dat: *In labore & flagello erudire Ieruſalem. ne fortè recedat à te anima mea, & faciam te terram deſertam & inhabitabilem.* Hæc declarant ineffabilem Domini bomanitatem: qui comminatus ei dura, pollicetur ab his liberationem, ſi mores motauerit. Quia verò non receperunt exhortationem: conoocat hoſtes vindemiatores: quibus præcipit, vt omnes eos colligant, perinde ac fructũ vineæ: & rationem docet. *Quem alloquar, aut conteſtabor, & audiet? Ecce, incircunciſa aures eorum, & non poſſunt audire. Ecce, verbum Domini factum eſt illis in opprobrium: nequaquam volunt illud audire.* Vocat aures incircuncisas, quæ ſine diſcrimine excipiunt omnia. Tales erant iſti: qui facilè quidem admittebant pſeudopropbetarum ſermones, prolatos delectationis gratia, verbis autem diuinis nolebant attendere: ſed ſugillabant & ſubſannabant prophetas.

Paulo pòſt diuturnæ patientiæ ſuperlationem demonſtrat. *Furorem meum impleui, & ſuſtinui, nec conſummaui eos.* pro eo, prorupi ad puniendum, ſed iterum eos commiſeratione & venia dignatus ſum. Minatur porrò, ſe pati ſopplicio iuuenes & ſenes, viros ac mulieres affecturum: eò quòd cuncti communem adamarunt iniquitatem, etiam ſacerdotali dignitate præditi cum his qoi mendacia prædicare audebant. Refert etiam quæ ab ipſis perpetrabantur. *Et curabant contritionem populi, contemnentes me, & dicentes, Pax, pax.* Tum ſub interrogatione, *Et vbi eſt pax?* Conueniebant, inquit, curare dolores aſperioribus medicamentis: ſed pollicitatione pacis attrioerunt eos. Vbinam ergo ſermonum executio? Vident enim loco pacis, vniuerſorum interitom. Oſtendit impudentiæ ipſorum exceſſum. Nam confuſi, inquit, velut qui mendacia prædixiſſent, erubeſcere neſcierunt. Hoc enim dicit, *Nec confuſione ſunt confuſi, neque ignominiam ſuam agnouerunt.* Nihilominus tamen luent, ait, in tempore pœnas eorum quæ commiſerunt. *Tempore enim viſitationis ſuæ corruent, dicit Dominus.* Inde & Iudæorum incredulitatem notat, & palàm prædicere vocationem gentium incipit: *Hæc dicit Dominus, State ſuper vias, & videte, & interrogate de ſemitis æternis: & videte, quæ ſit via bona, & ambulate in ea: & inuenietis ſanctificationem animabus veſtris.* Multæ quidem viæ, ſunt ſancti prophetæ: via autem verè bona, eſt Do-
[Ioan. 14. a.] minos noſter. Audimos ſiquidem illum dicentem, Ego ſum via, & veritas, & vita. Ad hanc tamen docit vtraqoæque viarum propheticarum. [A] hanc etenim legiſlator Moſes ſubindicat, his verbis, Prophetam vobis ſuſcitabit Dominus Deus [Deut. 18. c.] noſter de fratribus veſtris, tanqoam me. & qoæ ſequuntur. Dauid etiam rex & propheta, necnon Eſaias, Michæas, Exechiel, & ſinguli prophetæ viam hanc oſtendunt. Quemadmodum enim vna eſt via, quæ deducit ad maximas vrbes, quam regiam appellare ſolemus: ad banc porrò ſemitæ qoædam à pagis & agris defluentes dirigunt: ſic vna eſt via, quæ ducit ad Patrem, nempe vnigenitus Filius Dei: at beati prophetæ, veluti ſemitæ quædam, docunt ad hanc eos, quibos per has ire libuerit. Quare propheticus ſermo præcipit Iudæis ſcrotari vias propheticas, & per eas diſcere viam bonam, & in ea ambulare: ſed more ſuo contradicunt, nec faciunt qood ioſſum eſt. *Dicunt enim,* ait, *Non ibimus.* Verumtamen & aliam proponit eis adhortationem, *Conſtitui ſuper vos ſpeculatores, audite vocem tubæ.* Denuo prophetas appellat ſpeculatores. Siquidem ait Exechieli, [Ezech. 3. d.] Speculatorem dedi te domui Iſraël: Tubam au- [& 33. b.] tem, prædicationem apoſtolorum: quam vatici-
[B] nati ſunt ſpeculatores nominati. At rurſum Iudæi repugnant, & apertè dicunt, *Non audiemus.* Horum igitur contradictione monſtrata, prædicit eredulitatem gentium. *Propterea audierunt gentes, & qui paſcunt greges in eis.* Paſtores autem vocat, earum præfectos, non eos modò qoi ſpiritali prælatura ſunt ornati, ſed etiam reges & principes. Nam & hi prædicationem diuinam receperunt. Hòc ipſum fecerunt diui Paulus & Barnabas Apoſtoli: qui ſynagogam quandam ingreſſi, cùm multis verbis diſputaſſent cum Iodæis, incredolitate eorum perſpecta, dixerunt, Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei: [Actu. 13 g.] ſed quoniam repelliſtis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad gentes. ſic enim præcepit nobis Dominus, Poſui te in lucem gentium, vt ſis in lumen gentium, & ſis in ſalotem vſque ad extremum terræ. Sortita eſt ergo propheria exitum. Hoe tamen loco ſermo propheticus minatur Iudæis incredulis vltionem contradictioni conoenientem: prohibet tamen cultum à lege mandatum. *Vt quid mihi thus de Saba offers, & cinnamomum de terra longin-*
[C] *qua? Holocauſtomata veſtra non ſunt mihi grata, & ſacrificia veſtra non me delectant.* Quòd ſi vel regnante lege hæc iudicata ſunt ſuperfloa, fruſtra profectò poſteaquam ceſſauit lex, perſeuerarunt Iudæi dare operam ſuperfluis iſtis legalibus, tanquam neceſſariis. Rorſum prædicit miſeriam cui ſe ſubdiderunt, non ſolùm ſeruitutem renuentes, ſed execrandos omnibus ſe exbibentes. Exinde conuertit prophetiam ad regem Babylonis, & illos, qoi cum eo militabant, reges. qoorum declarat potentiam, armaturam, ſæoitiam ac feritatem animi: nec ſubticet horum formidinem. *Diſſoluta ſunt enim,* ait, *manus noſtræ, & tribulationes obtinuerunt nos, dolores vt parturientis.* Suadet autem, ne declinent ad vrbes, quaſi hoſtes obſideant. Admooet etiam Ieruſalem, vt induatur ſacco, & capita cinere conſpergantur, & filij vnigeniti luctum imitetur. Tum denuntiat prophetæ, vt eórum obſeruet iniquitates. *Probatorem enim,* inquit, *dedi te in populo meo concluſo: & conſiderabis probando viam eorum.* Ac ſi dicat, Non fatigeris circumiens multas vrbes & agros: quia metu

belli cuncti congregati ſunt in Ieruſalem. Monſtrat autem ei mentis eorum peruerſitatem: *Omnes inobedientes, incedentes obliquè. Omnes congregati ſunt, vt æs & ferrum.* Perinde ac ſi dicat, adulterini ſunt, nihil habentes probi. *Defecit conflator ab igne, defecit plumbum, fruſtra conflat faber argentarius: iniquitates eorum non ſunt conſumptæ.* Argeotarium fabrum vocat, ſermonem ad erudieodum aptum: iguem verò & plumbum, ipſam pœnam: conflatorem autem, ſententiam diuinoam, qua pronuntiatur pœna. Solent enim fabri argentarij, volentes purgare argentum, inijcere plumbum, quò per illud abſumatur quicquid eſt adulterinum. Inquit igitur Dominus, Volens eos coouertere, methodis quibuſcunque vſus ſum, caſtigationes varias inflixi: & tamen curari nequeunt. Vnde ſubdit, *Argentum reprobatum vocate eos: quia reprobauit eos Dominus Deus.* Immoratus eſt in eorum conuerſione: nullum, inquit, artificium ſuperauit eorum malitiam. Hæc verò dicit, non accuſans naturam, ſed voluntatem. Ipſe eoim eſt author naturæ, nec, quam condidit, vnquam accuſaret: voluntatis autem illi ſunt opifices.

CAP. VII.

POſt hæc oſtendit propheta, qoo pacto iuſſus ſit ſtare pro foribus templi diuini, cunctiſque ingredientibos prophericum ſermonem offerre. qui quidem ſermo propheticus continebat conſilium, & rerum proſperatum pollicitationem. *Dirigite vias veſtras & ſtudia veſtra: & inhabitare faciam vos in loco iſto.*

Redarguit etiam propheriam mendacem: *Ne confidatis in vobiſipſis,* ait, *aut in ſermonibus mendacibus. quia nihil omnino vobis proderunt dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini eſt.* Qui enim decipiebant eos, aiebant, Quî fieri poteſt, vt ſuperet quiſpiam templum Dei? Ipſe verò denuntiat eis, ne ſermonibus eiuſmodi fidant: ſed libenter mutent vitam in meliorem, & iudicia reformident, ac dignentur eorum agere curam, qui cura indigent: ceſſent etiam à priſtina ſanguinis innocentis effuſione, idolorúmque cultu. *Hæc enim,* inquit, *facientes, non eritis peregrini, ſed manebitis in terra paterna.* Sin contraria perpetrare auſi fueritis, in omni genere ioiquitatis conoerſantes, dignos ſtudiis veſtris fructus decerpetis. Quia non intueor iu falſam pœnitentiam, nec ferre poſſum ſermones mendaces. video enim omnia quæ fiunt. *Ecce enim,* ait, *ego vidi, dicit Dominus. Nequaquam etiam feram, domum mihi conſecratam, eſſe refugium latronum.* Poſtmodum ex euentis confirmat quæ dixit. *Nam ite in domum meam quæ eſt in Silo, vbi antea ædificaui tabernaculum nomini meo: & videte quæ feci ei à facie malitiæ populi mei Iſraël.* Silo, locus eſt ſitus intra decem tribus: in quas cùm Aſſyrij doxiſſent exercitum, delerus eſt etiam ipſe. Suadet igitur Dominos, ne fidant templo, ſed vitæ legitimæ. qoamobrem ſubiicit, quòd & domus Dei eadem patietur, & ipſi pœnas fratrum ſuorum luent. *Proiiciam enim vos,* ait, *à facie mea, ſicut proieci fratres veſtros, omne ſemen filiorum Iſraël.* Tum inhibet prophetæ, ne vllam pro eis ſupplicationem offerat. *Non enim exaudiam te,* ait. Et oſtendens, quàm iuſtè eos auerſetur, ſubionxit, *Num vides, quid ipſi faciunt in ciuitatibus Iuda, & in plateis Ieruſalem? Filij eorum colligunt ligna, & patres eorum attendunt ignem, mulieres autem eorum ſubigunt farinam, vt faciant placentas militiæ cæli. Et libauerunt libamina Diis alienis, vt me prouocent ad iracundiam.* Et qui domi habebant vuas paſſas, dactylos & alia quædam eius generis, hæc idolis offerebant. De hiſce etiam per alium prophetam ait. *Nónne me ad iracundiam prouocarunt, dicit Dominus, & non ſeipſos, vt facies eorum confundantur?* Et declarat ſpeciem confuſionis, & aſſerit, futuram non hominom dumtaxat ioteruecionem, ſed iumentorum & plantarum perditionem, ac deſertam iri terram. Inhibet quoque cultum legalem. *Hæc dicit Dominus virtutum, Deus Iſrael, Holocauſtomata veſtra congregate cum ſacrificiis veſtris, & comedite carnes. quia non ſum locutus cum patribus veſtris, neque præcepi eis, in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de ſermone holocauſtomatum & ſacrificiorum: ſed hoc tantum verbum præcepi eis, dicens, Audite vocem meam. Et ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: & ambulabitis in omnibus viis meis, quas præcipio vobis, vt bene vobis ſit.* Ex his perſpicuum eſt, ſuperflua legis ob infirmitatem Iudæorum adiecta eſſe. Cùm enim in Ægypto didiciſſent idolis ſacrificare, deſiderans, vt ab hoc ritu recederent (per omnes enim prophetas bunc reiicit) ſed condeſcendens cum infirmitate eorum, dixit iſtud, *comedite carnes:* qoaſi diceret, ſacrificia etiam repelleus, Nou veto de carnibus edere. Siquidem voleutes in vrbibus aut pagis ſuis de carnibus ſumere, iubet in lege, immolare, & effuſo in terram ſanguine, deſumere, oon tanqoam de ſacrificiis, ſed velut de carnibus commuoibus. Vetuerat enim ſacrificare extra locum lege deſignatum. Propterea dicit, Edite ea, vt damam & ceruum: nempe vt illa quæ non offeruntur ad altare. Explicat poſtea patrum eorum inobediētiam: quia dum hæc eis conſulerem, *ambulauerunt in cogitationibus cordis ſui mali.* Et qui nati ſint inde fructus, edocet. *Et facti ſunt retrorſum, & non in antè, à die qua egreſſi ſunt patres eorum de terra Ægypti, vſque in diem hanc.* Traditi ſunt enim ob ſuam iniquitatem quandoqoe Moabitis, quandoque Ammonitis, interdum Madianitis, ſæpiùs alienigenis. Declarat etiam ſuam, quam de iis gerebat, ſolicitudinem. Non deſij enim, ait, cootinenter alloqui eos per propbetas, & quæ meliora ſunt admonere: & perſeuerarunt contradicere: facti ſunt deteriores quàm patres eorum, qui ex illis contradicebant ſermouibos. Iucrepa nihilominus eos diſertè, & dic, *Hæc eſt gens, quæ non audiuit vocem Domini Dei ſui, & non receperunt diſciplinam.* At incredulitatis cauſa, hæc eſt, *quia defecit fides, & ablata eſt ex ore eorum.* Mox lamentari ſuadet, lugentis habitum ſumere, & caput tondere: quaſi populus electus, ſit reprobatus. Et iuſtam indignationem oſtendere volens, inſigne oomen impietatis reuelat. *Muliti enim poſuerunt,* inquit, *abominationes ſuas in loco, in quo inuocatum eſt nomen meum ſuper eum, vt polluant illum.* Hoc auſus eſt Manaſſes Ezechiæ filius, admiſſam impietatem æmulati ſunt etiā poſteri. Teſtis eſt diuus Ezechiel: qui ſpiritali modo è Babylone abdoctus in Ieruſalem, ſe tales iu templo ſpectaſſe memorat iniquitates. Criminatur autem eos: vt qui filios & filias in holocaoſta immolauerint dæmonibus. *Hoc,* inquit, *non præcepi eis, nec cogitaui in corde meo.* Qua enim ratione perferrem de eiuſmodi homicidio ſanciri legem, qui irrationalium

soimalium

animalium ſacrificia infirmitatis eorum gratia conceſſi? A Dicit aram Topheth, idoli cuiuſdam ita vocati: quod interpretatur, incluſio ſiue deuoratio. In hoc porrò loco multos ipſorum aſſerit interficiendos eſſe, & pro pabulo & epulis proponendos auibus & feris. Quinetiam loci denominationem mutandam: nec vltrà vallem filij, Ennum eſſe vocitandum, ſed vallem interfectorum. Prædicit etiam, ciuitatem omni lætitia deſtituendam, inſtar deſerti.

CAP. VIII.

Dicit etiam, Babylonios irruentes non modò viuos neci tradituros, ſed etiam ſacerdotibus & regibus iamdudum defunctis illuſuros, & effoſſis ſepulchris oſſa relicturos non ſepulta: ita vt exponantur ſoli, lunæ, & ſideribus. *Quorum,* inquit, *dilexerunt adorationem.* etſi nullum ab illis conſequerentur auxilium. *Quia maluerunt,* ait, *mortem quàm vitam.* Cùm hæc & his ſimilia copioſiùs dixiſſet, denuo, porrigens manum, hortatur ad pœnitentiam. *Nunquid, qui cadit, non reſurgit? Et qui auerſus eſt, non reuertitur?* Deinde increpat B incredulus: *Quare auerſus eſt populus iſte & Ieruſalem auerſione impudenti? Et obfirmati in voluntate ſua, noluerunt reuerti?* Manifeſtè docet nos, malitiam non eſſe opus naturæ, ſed voluntatis. Deinceps accuſat animum impœnitentem. *Dicunt enim,* ait, *Non eſt homo qui pœnitentiam agat de malitia ſua, dicens, Quid feci?* Talis cogitatio cauſa fuit pertinacis nequitiæ. quod clarum eſt ex ſequentibus: *Currens defecit à curſu ſuo, velut equus defeſſus in hinnitu ſuo.* Quod Syrus ita interpretatus eſt, Aguntur omnes ſenſu ſuo, quaſi equus impetu vadens ad prælium. Relicta enim lege diuina ſuas ipſorum ſequuntur cogitationes. Voce tamen græca intelligendum, nullum eſſe tempus aut ſatietatem curſus. Nam equus impetu vtens & hinnitu, exhauſto labore ſudat: hi verò nullam malorum capiunt ſatietatem. Huic ſententiæ conſonant, quæ ſequuntur: *Et miluus in cælo cognouit tempus ſuum: turtur, cicada, hirundo, & agreſtes auiculæ cuſtodierunt tempora aduentus ſui: populus autem meus non cognouit verba Domini.* Ab irrationalibus auget accuſationem. Etenim norunt volucres varietatem temporum, & nunc C huc, nunc illuc tranſuolantes, reperiunt natura quæ ſibi ſunt vſui: iſti verò, licet rationis participes, fructum legis non decerpunt. Verùm ἡ ἀσίδα, id eſt, miluus, eſt auis quam nonnulli aiunt ἴκτινον vocari. *Quomodo dicitis, Sapientes nos ſumus, & lex Domini nobiſcum eſt?* Extremæ dementiæ eſt, imprudentiam ſuam non ſentire: & iniquè agentes, non agnoſcere peccatum. *Superfluus effectus eſt funiculus mendax ſcribarum.* Hæreditatem ſæpe vocat funem & funiculum: quam ait literis legis nihil adiutam: quia dilexerunt mendacium. Qua de cauſa dicit, confuſos eſſe, qui ſeipſos ſapientes nominabant. *Et dabo mulieres eorum exteris: & agros eorum, hæredibus.* Hæredes appellauit hoſtes, vtpote ſucceſſuros in dominium poſſeſſionum ad eos pertinentium. Idque dicit ſe facturum, propter communem omnium ſacerdotum & pſeudoprophetarum iniquitatem: qui promittentes pacem impediebant, ne populus pœnitentiam ageret. Minatur autem eis ſterilitatem terræ, formidinem, & fugam. Serpentes A autem mortiferos, vocat ipſos hoſtes: qui incantari nequeunt, ait, quia noſtris adhortationibus non obtemperant.

Poſtea prædicit captiuitatem: *Ecce vox clamoris filiæ populi mei de terra longinqua.* Tum per interrogationem, *Nunquid Dominus non eſt in Sion? aut rex eius non eſt in ea?* Vbique, inquit, adeſt Deus omnium. Quam igitur ob cauſam tradidit eos hoſtibus? *Quia me concitauerunt ad iracundiam in ſculptilibus ſuis, & in vanitatibus alienis.* Horum, inquit, vobis malorum cauſa fuit, conuerſatio legi contraria, & impia idolorum adoratio. *Tranſiit meſſis, & finita eſt æſtas: & nos ſaluati non ſumus.* Ex his declarauit tempus obſidionis diuturnum, & ſeptuaginta annorum ſeruitutem.

Cæterùm ex horum caſtigatione debemus vtilitatis cuiuſdam occaſionem ſumere. Nam ſecundum diuum Apoſtolum, Quæcunque ſcripta Roman. 15. 4. ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt: vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum, ſpem habeamus. Quam vtinam conſequamur per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum: cum quo Patrem decet gloria & imperium, vnà cum ſa- B croſancto Spiritu, & nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

TOMVS TERTIVS.

Svper contritione filiæ populi mei contritus ſum. Obtenebratus ſum ego ob imperitiam. obtinuerunt me dolores, vt parturientis. Plangit propheta commiſſas à populo iniquitates: & earum cauſa inuectas calamitates recenſet. Vrbem vocat, *filiam populi:* quoniam illam ipſi ædificauerant. *Contritus ſum* autem plaga ex peccato contracta. *Nunquid reſina non eſt in Galaad? aut medici non ſunt illic? Quare non aſcendit curatio filiæ populi mei?* Medicus, appellat ſacerdotes: & doctrinam ſpiritalem, figuratè reſinam. Galaad autem, vrbs erat ſacerdotibus deſtinata. Conqueritur ergo, quòd ciuitas perſeuerauerit in delicto, nec pœnitentiam receperit: cùm tamen non deeſſent ſacerdotes, & præcepta legis.

CAP. IX.

C Qvamobrem propheta diuinus poſtulat lachrymarum fontem dolori ſufficientem: vt diù noctúque contribulium peccata deflere poſſit. Poſtulat etiam receſſum quendam interiorem in finibus deſerti: vbi viuere deſiderat, ne audiat perpetrata à populo facinora. *Omnes enim,* inquit, *effodiunt mutuem nuptias.* Et eſt collectio omnimodam committens iniquitatem. hoc enim vult, *cœtus præuaricatorum. Intenderunt, vt arcum, linguam ſuam.* Struentes dolum, calumniam texentes, inſidiantes proximo. hoc enim dicere vult hæc clauſula, *Mendacium, & non fides, præualuit ſuper terram. quia ex malis mala egreſſa ſunt.* Declarat ex his conuerſione carentem nequitiam, quoniam mala malis ſuccedunt. Horum autem cauſa eſt, rerum diuinarum neglectus: cùm ſtatim adiiciat, *Et non cognouerunt me, dicit Dominus.* Et vt clariorem reddat malitiam in eis vigentem, ſuadet, ne quis fidat amico, imò nec fratri: cùm vtrique inſidiis & dolis vtātur, veritate priuati. Sed accuſationi adiungit vſuram: vt

quæ contra legem exerceatur. *Vſura ſuper vſuram, dolus ſuper dolum.* Recolit item horum contemptum. *Noluerunt*, ait, *ſcire me, dicit Dominus. Propterea hæc dicit Dominus exercituum, Ecce ego igne examinabo eos, & probabo illos.* Quo loco bellum & quæ ex eo naſcuntur, appellauit igneam examinationem & probationem. Hunc in modom
Pſal. 65. b. & diuus Dauid ex perſona eorum, qui erant in Babylone, ait, Quoniam probaſti nos Deus: igne nos examinaſti, ſicut examinatur argentum. Sed illa piorum ſtatom enuntiarunt: qui per ignem examinati, apparuerunt probi. At hîc, ignea examinatio declarat, quod eſt reprobum. Decurſis etiam improbitatis generibus, linguam confert cum plumbo, plenóſque dolo dicit eſſe ſermones. *Loquuntur enim*, inquit, *pacifica: ſed doloſa cogitant. Nunquid ſuper his non viſitabo, dicit Dominus? aut in tali populo non vlciſcetur anima mea?* Abſurdum ſiquidem eſſet, talem iudicem, inultam relinquere tantam nequitiam. Viſitationem porrò vocauit vltionem. Iſtud autem, *anima mea*, poſuit humano more: cùm numen diuinum non conſtet anima & corpore, ſed ſimplex ſit, incompoſitum & informe. Loquitur itaque pro noſtra audiendi facultate.

Poſt hæc hortatur eos, vt lugeant deſertionem viarum & montium, tanquam nedum hominibus, ſed pecoribus & volatilibos carentium. Pecora enim libenter verſantur in locis quæ incoluntur: in deſertis autem, raò ioueniontur. Minatur quoque captiuitatem, & deſertam iri vrbem: quam dicit futuram habitaculum draconom: cùm eius generis animalia, continua hominom præſentia tollantur: abſentia verò, augeantur & moltiplicentor. *Quis eſt vir ſapiens, vt intelligat hæc? Et ad quem verbum oris Domini fiat, vt annuntiet vobis, quare perierit terra, & incenſa ſit, inſtar deſerti, eò quòd nemo tranſeat per eam?* Iubet increpare eos qui adepti erant gratiam diuinam: & docere cauſas ſolitudinis. Quinetiam ipſe id facit: ac dicit eos reliquiſſe legem, ſalutis cauſa datam, vtentes vanis cogitationibus: & idolorum cultum prætuliſſe. *Propterea ego cibabo eos pane anguſtia, & potabo illos aqua fellis*: (per hæc declarans amaram & acerbam vitam) *Et diſpergam eos in gentes, quas ipſi non nouerunt, nec patres eorum, & mittam ſuper eos gladium, donec conſumam illos in eo.* Ex his pœnam duplicem indicat, tum cædem bellicam, tum vitam in captiuitate ducendam. Nam hos abduxerunt captiuos, qui bellum effugerant. Auget autem eis formidinem, iubétque vt aduocentur lamentatrices, quæ lachrymarum fontes emittant. Denuntiat etiam mulieribus, nullum habere locum lætitiæ: lugentes filias introducit, explicata lamentationum cauſa. *Quia mors aſcendit per feneſtras veſtras, ingreſſa eſt in terram veſtram: vt conterat pueros de foris, & iuuenes de plateis.* Feneſtras vocat, erroris commentationes, per quas errorem ſuſceperunt: & illius ergò, inflicta eſt plaga. Nec errauerit quiſpiam, ſi ſenſus corporis, appellauerit feneſtras animæ: verbi gratia, viſom, guſtum, olfactum, auditum & tactum. Per hos enim vita & mors ingredi poſſunt. Nam qui temperatè intuetur, conſequitur vitam: qui autem intemperatè, decerpit mortem. Et lingua verax, comparat animæ ſalutem: quæ autem mentitur, interitum procurat. Et de reliquis ſenſibus idem diſcere eſt perfacile. *Hæc autem dicit Dominus, Et mortui ex hominibus erunt exemplum, ſuper faciem agri terræ veſtræ, & ſicut fœnum a tergo metentis: & non erit, qui colligat.* Quæ vobis contingent, vtilitatis non modicæ præbebunt occaſionem. Hoc enim ſibi vult, *exemplum.* Iſtud verò, *ſicut fœnum à tergo metentis*, indicibilem mortuorum declarat multitudinem. Cæterùm cùm quidam eorom ſuperbirent ob diuitias, alij propter ſapientiam, alij ob robor corporis: ſuadet, non eſſe de iis gloriandum: ſed de notitia Dei, & iuſtis operationibus. Còm etiam propter circunciſionem extollerent ſeſe, arrogantiam eorum reprimens, docet, pleraſque alias gentes circuncidi: quas etiam vocandas eſſe prædicit, & ſaluandas. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & viſitabo ſuper omnes circumciſos præputia eorum: ſuper Ægyptum, ſuper Iudam, & ſuper Edom, & ſuper filios Ammon, & ſuper filios Moab, & ſuper omnes attonſos in facie ſua, qui habitant in deſerto.* Idumæi quidem ducentes genus ab Eſau, circuncidebantur, iuxta legem Abrahæ datam: Ammonitæ verò & Moabitæ, vt vicinitate iuncti, æmulati ſunt cognationem. Qui autem ab Iſmahele & Cetura deſcenderunt, lege maiorom circuncidebantur. Hos ergo vocat, circuntonſos facie: quia pilos genarum auellere conſueuerunt. At Ægyptios incolæ populi docuerunt circunciſionem. Coniunxit autem his Iudam, vt reprimeret arrogantiam. Verùm in ſequentibus grauiorem reddit eorum accuſationem. *Quia omnes gentes carne ſunt incircunciſa: omnis autem domus Iſraël incircuncisi ſunt corde ſuo.* Igitur veteres etiam ſcripturæ docent fructum circoncisionis ſpiritalis, & corporei præputij turpitudinem. Non enim gentes incircunciſas accuſat: ſed Iudæos, corpore quidem circunciſos, habentes autem cor incircunciſum.

CAP. X.

HÆc dicit Dominus, *Iuxta vias gentium nolite diſcere: & à ſignis cæleſtibus nolite metuere. Vias gentium*, appellat veterem errorem. alioqui aſtronomiam & aſtrologiam non vocauit ſigna cœleſtia, quæ ſequi non concedit, ſed Domino cœli credendum. Perſtringit etiam idolorum ſtructuram: & ait, illa quidem ex ligno, alia verò ex auro & argento conſtrui, ac ſubſidio egere, clauis & aliis inſtrumentis, necnon artificio, & deinceps manibus ſtabilientibus: cùm etiam argentum ex eo loco tranſuehatur, aurum autem ex alio. Tharſis autem, appellat Carthaginem. Eiuſmodi enim argentum maximè laudatur. Et proculdubio etiam nunc, qui ſtudent opibus, Africum inquirunt. Hæc ergo cùm ſint eius naturæ, meritò non ſunt metuenda: cùm iuuare nequeant, aut lædere. Idola eſſe ridicula, vbi ſic propheta monſtrauit, texit hymnum Deo vniuerſorum, *Vnde ſimilis tui Domine? Magnus es tu, & magnum nomen tuum in virtute. Quis non timebit te, rex gentium?* Diſſoluit hîc ſuperbiam Iudæorum: quia non dixit, Portio Domini, populus ipſius Iacob: ſed Deum omnium, vocauit regem cunctarum gentium, prædicens, cognitionem Dei gentibus euenturam. *Nam inter cunctos ſapientes gentium, & in vniuerſis regnis eorum, vndénam ſimilis tui Domine?* Mox adductis in medium Diis gentium, oſtendit, eos ex artificio & materia ſubſiſtere: ac denuo redit ad

laudandum Deum. *Dominus autem eſt verus Deus, Deus viuentium, & rex ſempiternus.* Idola, inquit, non viuunt: at Deus & eſt vitæ largitor, & viuorum Deus, & rex perpetuus. *Ab indignatione* Pſal. 103. d. *eius commouebitur terra: & comminationem ipſius gentes non ſuſtinebunt.* Ita etiam dicit beatus Dauid, Qui reſpicit terram, & facit eam tremere. Deinde præcipit dicere iis qui Dij vocitantur, *Dij qui non fecerunt cœlum & terram, pereant de terra, & de ſub cœlo iſto.* Nam Dei proprium eſt, creare: non, ab alio creari. Ideóque ſi Filius eſt creatus, non eſt Deus: ſin vniuerſorum eſt opifex & conditor, reuera Deus eſt. De ipſo enim enuntiat propheta, quæ ſubduntur, *Dominus, qui fecit cœlum virtute ſua, ipſe direxit terram in ſapientia ſua, & in prudentia ſua extendit cœlos.* Hæc, Dei ſunt propria: non, ab alio conſtrui. *Qui miniſtrat pluuiam, & tonans fragores emittit. Educens nubes ab extremo terræ.* Aquam ſiquidem marinam ſurſum eleuat pro voluntate, & ex ea nubes conſiſtunt. *Fulgura in pluuiam fecit.* Cùm ipſa pluuiam indicent. *Qui producit ventos de theſauris ſuis.* Theſauri enim ipſius, ſunt Pſal. 32. b. voluntas eius. Quia ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt. Et omnia quæcunque voluit, DOMINVS fecit in cœlo & in terra. Verus ergo DEVS horum omnium eſt opifex. At plerique homines in eam abſurditatem prolapſi ſunt, vt nonnulli Deos condiderint, alij verò conditos ab illis adorauerint. Sed ab errore ceſſatum iri prædicit. Cùm enim dixiſſet, *Vana ſunt opera, riſu digna*: hoc eſt, idola: ſubiunxit, *In tempore viſitationis ſuæ peribunt.* Nam apoſtolica prædicatio prorſus deleuit eorum memoriam. Videmus itaque exitum prophetiæ. *Nam eſt ſimilis pars Iacob. Qui enim fecit omnia, ipſe eſt hæreditas eius: & Iſraël, virga hæreditatis eius: Dominus exercituum nomen illi.* Tu, inquit, non es edoctus hunc errorem: quoniam è ſuperis te elegi, & ſollicitudine mea te ſummopere dignatus ſum. *Congregauit è terra aliena ſubſtantiam tuam, habitantem in electis.* Cùm vocaſſet Patriarcham è terra Chaldæorum, tranſtulit in Palæſthinam: & progeniem ipſius ab Ægyptiaca ſeruitute liberatam eduxit. quod ſermo propheticus declarauit, *Congregauit è terra aliena ſubſtantiam tuam, habitantem in electis.* hoc eſt, ſtatim vt elegit te ex aliis gentibus, terram electam donauit tibi. *Quia hæc dicit Dominus, Ecce, ego ſupplanto inhabitantes terram hanc tribulatione, & affligam eos, vt deprehendantur.* an rectè currerent & incederent. At cùm rurſus ſit noxius, obtenebrantur, vt deſinant perniciosè currere. *Inuentum eſt væ ſuper contritione tua, peſſima eſt plaga tua. Contritionem,* vocat peccatum: *væ* autem, ſupplicium. Nequitiam, inquit, tuam ſecuta eſt pœna, & grauiſſimam plagam accepiſti. Poſt hæc componit lamentationem ex perſona ciuitatis, inſtruens eam, quibus ſermonibus vti debeat, quæ plangit delicta, & ait, *Reuera hoc eſt vulnus, & comprehendit me.* Quaſi dicat, Plaga peccati, fuit mihi cauſa malorum. *Tabernaculum meum miſerè vaſtatum eſt: periit. & omnes pelles meæ diſperſæ ſunt.* Tabernaculum vocat, non modò templum diuinum, ſed etiam domos & turres & porticus. *Filij mei & oues meæ receſſerunt à me, & non ſunt, non eſt locus tabernaculi mei: non eſt locus pellium mearum.* Omnibus ſimul deſtituta ſum. Re-

A fert etiam nequitiæ magiſtros: *Paſtores deſipuerunt, & Deum non inquiſierunt.* Paſtores vocat, reges & ſacerdotes. Hi ſiquidem & illi errorem procurauerunt. quæ clariùs docet Regnorum, & Paralipomenon hiſtoria. *Propterea omnis paſtura eorum non intellexit: ſed diſperſi ſunt.* Hoc loco νομὴν, id eſt, paſturam, vocat, non herbam, ſed ouilia: & ait, imprudentiam paſtorum fuiſſe cauſam erroris ouium. *Vox auditionis ecce venit, & commotio magna è terra aquilonis: vt ponat ciuitates Iuda in deletionem & cubile ſtruthionum.* Struthiones dicit, ingentes illos Libycos, quos plerique ſtruthiocamelos appellant. ſolitarium enim eſt huiuſmodi animal. Exinde propheta docet, à quo adducatur Nabuchodonoſor. *Noui Domine, quòd non ſit hominis via eius. neque vir ambulabit, & rectam faciet viam ſuam, neque diriget profectionem ſuam.* Nunquam, inquit, Domine, irrupiſſet ille contra nos, te non volente: & ſi irrupiſſet, nequaquam proſperè egiſſet quæ decreuerat, nobis opitulante dextera tua. Scio enim quæ acciderint Sennacherib. Sed obſecramus te, ne ille exigat à nobis pœnas impietatis: verùm tu ipſe B erudias nos paterna caſtigatione. Hoc namque dicit in ſubſequentibus, *Corripe nos Domine: verumtamen in iudicio, & non in furore: ne paucos facias nos. Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt: & in regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt. Quia comederunt Iacob, & conſumpſerunt eum: paſturam eius deſolauerunt.* Perſpicuum eſt igitur, tam ex eis quæ dicta ſunt, quàm ex his quæ ſubiiciuntur, clauſulam hanc, *Noui Domine, quòd non ſit hominis via eius,* non ſubiicere libertatem arbitrij noſtri ſeruituti naturali, neque res noſtras fatali neceſſitati ſubmittere: verùm diſertè nos docere, quo pacto Dominus Deus totius mundi gubernacula tenet, & ſapienter gubernat, ſuppeditans bona, & corripiens iuſtè, vbi poſt diuturnam patientiam ſæpius in nequitia perſeuerare viderit.

CAP. XI.

POſt hæc præcipit, vt dicat vniuerſo populo, *Hæc dicit Dominus Deus Iſraël, Maledictus vir, qui non audierit verba pacti huius, quod præcepi patri-* C *bus veſtris, in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de fornace ferrea.* Hoc ipſum, cùm legem ſanciret, addidit legi, & dixit, Maledictus omnis qui non Deut. 17. d. permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea. Pollicetur tam illo quàm hoc rurſum loco, ſe dignos habiturum omnimoda prouidentia, qui obſeruauerint mandata diuina. Et reuocat in memoriam, quæ dicta ſunt patribus eorum, & illorum inobedientiam. *Declinauerunt enim,* ait, *aurem ſuam, & ambulauerunt quiſque in rectitudine cordis ſui praui.* εὐθύτητα verò, id eſt, rectitudinem, hic ponit, non pro iuſtitia & æquitate: ſed pro prauitate perſeuerante in malitia. Nam ab ea non receſſerunt, ſed in ea continenter incedebant. *Et induxi ſuper eos omnia verba pacti huius, quod præceperam eis, vt facerent, & non fecerunt.* Variis enim ſuppliciis addixit eos. Interdum Ammonitis, interdum Moabitis, interdum alienigenis ſeruiebant. *Et dixit Dominus, Inuenta eſt colligatio in viris Iuda, & in viris habitantibus Ieruſalem: conuerſi ſunt ad iniquitates patrum ſuorum priorum, qui noluerunt audire*

verba mea. Iſtod, *inuenta eſt colligatio*, perinde eſt, ac ſi dicat, colligati ſunt & implicati cum patri- A bus, & itinere corum incedunt. Hoc enim ſubiecta ſignificant: *Et ecce, ipſi vadunt poſt Deos alienos, vt ſeruiant eis.* Quæ quidem committentes, pactum illis datom transgrediuntur. Quamobtem omnimodis cos obtuam calamitatibus, occ plangentes venia dignos exiſtimabo: tametſi nullum à Diis, quos coluerunt, conſequantur auxilium. quotum multitudinem commemorat: *Quia iuxta numerum ciuitatum tuarum erant Dy tui, Iuda: & iuxta numerum viarum Ieruſalem, poſuerunt aras confuſionis, ad libandum Baal.* Idcirco propter immoditam impietatem prohibet prophetæ, ne pro eis ſupplicationem offerat. *Ne oraueris enim*, ait, *pro populo iſto: & ne digneris pro ipſis deprecari aut orare. quia non exaudiam, in tempore quo inuocauerint me, in tempore afflictionis eorum.* Quia in ipſo pœnarum momento preces offerunt.

Pſal. 94. a. Quare Daoid propheta denuntiat, his verbis, Præoccupemus faciem eius in confeſſione. Porrò hîc exceſſum impietatis ipſius demonſtrat. *Quid eſt, quòd dilecta operata eſt in domo mea abominationem?* Vtrumque declarat grauitatem impie- B tatis, tum hoc, quòd vocata eſt dilecta: tum illud, quòd interius in templo Dei collocauerit ſtatuas eorum, qui noo ſunt Dij. *Nunquid preces & carnes ſancta auferent a te malitias tuas? aut per hac effigies?* Clarè nos inſtruit intentio & ſermo prophetæ, Dominum opera bona requirere.

Pſal. 39 b. Quod etiam diuos Dauid inclamat, Sacrificium
Pſal. 50. d. & oblationem noluiſti: corpus aotem perfeciſti mihi. Et iterum, Quoniam ſi voluiſſes ſacrificiom, dediſſem: vtique holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo, ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non deſpiciet. Ac vbi vocauit eam, dilectam, iterum aliam refert ipſius denominationem. *Oliuam formoſam, ſpecie valde opacam, vocauit Dominus nomen tuum.* Hanc appellationem addidit, vt inuitaret eam ad ferendos fructus. Eo etiam modo ſæpe vocauit eam, vineam. *Ad vocem putationis ipſius exarſit ignis ſuper eam.* Vt vocauit, oliuam, meminit purgationis. Putationem enim, nuncupat purga-

Ioan. 15. a. tionem. Sic & Dominus in ſacris Euangelius dicit, Omnis palmes in me nõ ferens fructũ, excidi- C tur, & in ignem mittitur. *Magna tribulatio ſuper te. Rami eius inutiles facti ſunt.* Quia bonos fructus ferre noloerunt. Et vt oſtendat, non regem Babylonis potentem pœnas ei infligere, ſed Dominum ipſom, hæc addidit, *Et Dominus Deus exercituum qui plantauit te, locutus eſt ſuper te mala, pro malitia domus Iſrael, & domus Iuda: quia fecerunt ſibi hoc, ad irritandum me, libantes Baal.* Ipſe, inquit, qui te plantauit, præcîdit ramos: to verò in cauſa es, quæ noo probos fructus, ſed exitiales protuliſti.

In ſequentibus docet propheta quæ commiſerunt in ſeipſum, & in Dominum Chriſtom. io ipſo enim propheta hæc adombrata ſunt. *Domine, demonſtra mihi, & cognoſcam.* Ipſa precatio teſtatur, eum non modò referre, quæ commiſſa ſunt in ſe. Alioqui nulla reuelatiooe opus erat, ad perſpicienda quæ tum fiebant, cùm in eum admitterentur. Reuelatio autem præmonſtrat futura. *Tunc vidi ſtudia eorum. Ego autem, quaſi agnus innoxius, qui ducitur ad victimam, non cognoui.* Iſtud, *non cognoui*, quadrat prophetæ, triſtia non ſperanti: qui non diligenter attendebat dominicis promiſſionibus: ſed cùm aodiiſſet, Po- Supr. 1. d. ſui te hodie in ciuitatem munitam, & vt columnam ferream, & murum æneum: arbitratus eſt, ſe nequaquam moleſtia tentandum: Atqoi ſermo diuinus non hoc pollicebatur, ſed, Vinces aduerſa. Pugnabunt enim, inquit, tecum, & Ibidem. non præualebunt aduerſum te: quia ego ſum tecum, vt liberem te, dicit Dominus. Verùm ſermo prolatus de Domino Chriſto, alium habet intellectum. Tanquam enim agnus, inquit, qui ducitur ad victimam, non nouit quid paſſurus ſit: & excepturus paſſionem, ſequitur docentes. *Quia cogitauerunt ſuper me cogitationem, dicentes, Venite, mittamus lignum in panem eius, & eradicemus eum de terra viuentium, & non memoretur vltrà nomen illius.* Iſtud omnino non conoenit Prophetæ. Quî enim fieri poterat, vt lignum immitteretur in panem? At CHRISTO Domino ſermo prophetiæ vel maximè quadrat. Nam ſuom ipſius corpus, panem appellaoit, Pa- Ioan. 6. f. nis, inquit, quem ego dabo, caro mea eſt: quam ego dabo pro mondi vita. Panem hunc ligno B confixerunt, qui putabant ſe memoriam illius extincturos. Tum propheta, *Tu verò Domine exercituum, qui iudicas iuſte, & probas renes & corda, videam vltionem tuam ex eis. Tibi enim reuelaui cauſam meam.* *Renes* vocat, vt ſæpe diximos, cogitationes: eò quod concupiſcendi vis in renibos ſita, frequenter incitat cogitationem. Non tamen fruſtra permiſit Deus prophetam aduerſis tentari: ſed cùm ſæpe conatus eſſet pro iniquè agentibus ſupplicare, volens Deus ſuadere ei, ne ſeipſum putaret clementem: theſaorum aotem bonitatis, crudelem, inſultum hunc fieri permiſit. Ille verò dolore confectus ſupplicat Deo, vt iuſtè iudicet, & de impiis ſumat pœnas Quam ſopplicationem ſuſcipit Dominus, ac data reſponſione punitionem minatur: & quoſdam in bello interficiendos eſſe dicit, alios fame perituros.

CAP. XII.

CÆterùm propheta cùm iterum animaduerteret proſperitatem improbè viuentium, C poſtulat ſupplex doceri, quænam ſit eius rei cauſa. *Iuſtus es Domine. Nam diſputabo tecum: verumtamen, iudicia tecum loquar.* Probè noui, ait, quàm iuſta ſit ſententia tua: nec ego abſurdam exiſtimo tibi proponere quæſtionem, *Quare via impiorum proſperatur, & bene eſt omnibus qui præuaricantur præuaricationem? Plantaſti eos, & miserunt radicem: filios procreauerunt, & fecerunt fructum.* Per hæc, monſtrat proſperitatem: per ſubſeqoentia, Deo carentem animum declarat, non ſine nota, *Propè es tu ori eorum, & longè à renibus eorum.* Nudis, ait, verbis te appellitant: à cogitationibos enim tui memoriam expulerunt. *Et tu Domine noniſti me: vidiſti me, probaſti cor meum.* Qoia non ea tantùm quæ patent, cognoſcis, ſed etiam ſecretas cogitationes meas. *Congrega eos velut oues ad victimam: & ſanctifica eos, in diem occiſionis eorum.* Verbum iſtud, *ſanctifica*, dicit, pro, ſegrega. Segregat enim ſe, qui vult ſanctificari. Propterea Syrus ευτρέπισον, id eſt, præpara, poſuit pro, ἅγιασον, qood eſt, ſanctifica. *Vſquequo lugebit terra, & omnis herba agri deſiccabitur, propter malitiã habitantium in terra?*

Perierunt

Perierunt animalia & volucres, quia dixerunt, Non videbit Deus vias noſtras. Propter iniquitatem eorum deſerta manſit terra Domine, quia exiſtimant, te non obſeruare neque videre, quæ perpetrantur ab ipſis. A *Pedes tui currunt ad nequitiam, & diſſoluent te. Quomodo præparaberis aduerſus equos: & in terra pacis confidis?* Hoc ita interpretatus eſt Syrus, Victa es, dum curreres ad dimicandum cum peditibus: & quo pacto equitibus reluctari poteris? Itaque quod dicit, eſt eiuſmodi, Hoſtes vicini, Moabitæ, Ammonitæ, Idumæi atque alienigenæ exercitu pedeſtri bellum gerebant, & tu certans cum illis, ſæpenumero victa es. Qui fiet igitur, vt reſiſtas Babyloniis, cum equeſtri exercitu in aciem prodeuntibus? At ſecundum interpretationem græcam ſic intelligendum eſt, nempe, ob nequitiam tuam curſus labefactauit te, & viribus ſpoliauit: fortitudine porrò & viribus deſtituta, quomodo repugnare poteris: & gerere bellum cum his, qui ingenti equorum numero militant? Vtrumque ſenſum poſui, relicta cuiuis ſaniore optione. *Quomodo te geres in elatione Iordanis?* Syrus ita dixit, Quo pacto traiicies Iordanem exundantem? Figuratè multitudinem hoſtilis exercitus vocauit, fluuium inundantem. B Reducit autem eis in memoriam illos qui erant ſub Ieſu Naue: videlicet, quando curam tui gerebam, fluuium illum æſtuantem tranſmiſiſti. *Quia & domus patris tui, & ipſi ſpreuerunt te, & ipſi clamauerunt à tergo tuo: & illi ipſi conuenerunt contra te.* Plerique enim (vt veriſimile eſt) ex decem tribubus iam in captiuitatem ductis, ſub hoſtibus militabant. *Ne credas, quando loquentur tibi proſpera.* Talis erat Rabſaces, qui hebraica voce vtens blaſphemabat in Deum. His interiectis, Propheta reſumit prophetiam de Domino: & prænuntians Iudaicum excidium, ait ex perſona Dei, *Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam: tradidi animam meam dilectam in manus hoſtium eius.* Bonitatem ſuam oſtendit, & docet, abominationem eorum increpando. Ipſe enim verbis vtitur amicitia plenis, vocans eam, quæ hoſtis erat, animam ſuam dilectam: illa verò, inſidiatorum & hoſtium exercet opera. quod ex ſequentibus declaratur: *Facta eſt hæreditas mea mihi, quaſi leo in ſylua.* C Quia pro ſponſa effecta eſt fera, quæ ſponſum deuorauit. *Dedit ſuper me vocem ſuam.* Veritatem prophetiæ docent Euangelia: vnde diſcimus, quo pacto clamabant, Tolle: Tolle:

Ioan. 19. a.

Crucifige eum. *Propterea odi eam.* Iuſtam eſſe vindictæ cauſam docet. *Nónne ſpelunca hyænæ eſt mihi hæreditas mea? aut ſpelunca, quæ in circuitu eius ſunt?* In iis quæ antè expoſita ſunt, vocauit templum, ſpeluncam latronum, ob ſacrificulorum iniquitatem: hoc verò loco, non vrbem duntaxat, ſed etiam quæ circùm adiacent, hoc eſt, Iudæam, appellat ſpeluncam hyænæ: & rurſum accuſat iniquitatem in ſe admiſſam, *Mihi enim*, ait, *facta eſt ſpelunca hyæna.* Deinde vaticinatur extremum illius interitum. *Venite ad eam, & congregamini omnes beſtiæ agri: & veniant ad deuorandum eam.* Nam Romani ſuſcepto orbis imperio, coacto ex variis nationibus exercitu, alios interfecerunt, alios duxerunt captiuos. Legis autem doctores ait fuiſſe authores impietatis. *Paſtores multi demoliti ſunt vineam meam, conculcauerunt partem meam: dederunt portionem meam deſiderabilem in deſertum non habitatum: euaſerunt in deletionem & interitum.* Principes enim ſacerdotum, ſcribæ, & Phariſæi, decipientes populum, & Dominum crucifigentes, accerſiuerunt Iudæis vulgata illa mala. Idque docet clariùs, *Propter me, deletione deleta eſt omnis terra.* Omnem terram, Iſraeliticam dicit: quoniam ob ea quæ commiſſa ſunt in eum, tunc quidem ipſorum regio redacta eſt ab hoſtibus in ſolitudinem: modo verò, celeberrima ſua metropoli prorſus priuati ſunt. *Non eſt vir, qui ponat in corde.* Quaſi dicat, Non vtuntur piis cogitationibus. *Ad omne diuerticulum deſertì venerunt, miſerè degentes in deſerto.* τ̀ διεκβολὴν, Syrus interpretatus eſt ἀτραπὸν, hoc eſt, diuerticulum, ſemitam. Omne, inquit, deſertum repleuerunt diuerticulis, calamitoſi, & hoſtes effugientes. Proprium eſt enim fugientium, non vti viis regiis. *Quia gladius Domini deuorabit ab extremo terræ, vſque ad extremum eius. Non eſt pax vniuerſæ carni.* Commemorat ea, quæ Iudæis acciderunt ab extremo terræ vſque ad extremum terræ, Iſraeliticæ.

Prædicit etiam, quæ diuerſis temporibus inuecta ſunt gentibus: contra quas prænuntiat circa finem prophetiæ. *Seminaſtis triticum, & ſpinas metetis.* Admonet, non eſſe collocandam in fertilitate terræ fiduciam: ſed in bonis illius operationibus. Qui enim nequitia vtitur, ſpinas ex ea colligit. *Sortes veſtræ non proderunt vobis.* Sortes rurſum vocat, pinguem hæreditatem: cui non eſſe fidendum, conſulit. *Confundemini à gloria veſtra, ab opprobrio in conſpectu Domini.* Quæ putatis illuſtrare vos, verbi gratia, opes, potentia, hæc vos pudore perfundent, dum cauſam agetis apud Deum. Eius enim beneficia abundè experti, contraria illi rependiſtis. *Hæc autem dicit Dominus, de omnibus vicinis peſſimis, de paſtoribus, qui tangunt hæreditatem meam, quam diſtribui populo meo Iſrael.* Idumæi, Moabitæ, Ammonitæ, & alienigenæ inſenſum & hoſtilem ſemper in Iudæus gerebant animum. quod tandem ſibi perſuaſerunt, attendentes clades ſibi illatas. Ideo præmonet eos futuræ Iudæorum reuocationis. Paſtores autem vocat, principes illorum. *Ecce ego euellam eos de terra ſua: & domum Iuda eiiciam de medio eorum. Et erit, poſtquam eiecero eos, conuertar, & miſerebor eorum: & inhabitare eos faciam, vnumquenque in hæreditate ſua, & vnumquenque in terra ſua.* Hiſce vaticinatur reditum, qui fuit ſub Cyro & Dario: & quæ deinceps futura ſunt, prædocet. *Et erit, ſi docentes docuerint populum meum viam meam, vt iurent in nomine meo, Viuit Dominus, quemadmodum docuerunt populum meum iurare in Baal: ædificabuntur in medio populi mei. Quòd ſi conuerſi non fuerint, euellam gentem illam euulſione & perditione, dicit Dominus.* Omnimodam refert Iudaicæ gentis expulſionem, *Euellam enim, gentem illam euulſione & perditione, dicit Dominus.*

CAP. XIII.

EXinde præcipitur Propheta, vt cingulum lineum ſibi comparet: & cùm eo cinxerit renes, illud apud Euphratem fluuium occultet: quod mandatum mox impleuit. Elapſis autem diebus non paucis, denuo præcipitur, vt cingulum adferat: & peregit iterum: quod mandauerat Dominus: & cùm illud in manus ſumeret,

teperit computruiſſe, & nulli vſui aptum eſſe. tum audit Dominum dicentem, *Sic computreſcere* A *faciam ſuperbiam Iuda, ſuperbiam Jeruſalem, ſuperbiam hanc multam, populum iſtum peßimum: qui nolunt audire verbum meum, qui ambulant in pertinacia cordis ſui peßimi, abeúntque poſt Deos alienos, vt ſeruiant eis, & adorent eos. Et erunt ſicut cingulum iſtud, quod nulli amplius vſui aptum eſt.* Per hæc, conuerſationem in Babylone peractam innuit. Euphrates enim vrbem illam mediam diuidit. Iuſſus autem erat abſcoodere cingulum iuxta Euphratem, in foramine petræ. Foramen petræ, vocat Babylonem. Populus illic ageus, inutilis erat: nou iam vocitabatur, populus Dei, nec à ſeipſo regebatur, oeque cultum diuinum à lege mandatum celebrabat: ſed inutilis erat, perinde ac cingulum illud putrefactum. In ſequentibus tamen explicat vſum cinguli. *Sicut enim cingulum adhæret lumbis viri: ſic agglutinaui mihi ipſi domum Iſrael, & omnem domum Iuda, dicit Dominus: vt eſſet mihi in populum celebrem, in exultationem & gloriam. & non audierunt me.* Per prædicta mirificam Dei bonitatem declarat, & copulationis modum edocet, & quòd decre- B uerat, eos claros & illuſtres reddere: at illi per iniquitatem probra ſibi contraxerunt. Hoc modo ex rebus contexta prophetia, ſub alia rurſum imagine, futura prædicit. *Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Omnis vter implebitur vino. Et erit, ſi dixerint tibi, Num cognoſcentes non cognoſcimus, quòd omnis vter implebitur vino? Et dices ad eos, Hæc dicit Dominus, Ecce, ego implebo omnes qui habitant terram hanc, & reges, filios Dauid, qui ſedent ſuper thronum eius* (mox dicit) *prophetas, & ſacerdotes, & vniuerſum populum, ebrietate.* Et docens, quid ſignificet ebrietas, ſubiungit, *Et diſpergam eos, virum, & fratrem eius, & patres eius, filios eius pariter, dicit Dominus.* Ac vt oſtendat, firmum & ineuitabile propoſitum iræ, addidit, *Non deſiderabo, non parcam, non miſerebor à diſsipatione eorum.* Pro, diſſipationis eorum. Vltionem ergo, vocauit ebrietatem. Qui enim in grauiſſimas calamitates labuntur, ſunt perturbatis ſimiles, qui præ grauitate doloris lugere nequeunt. *Audite, & auribus percipite: & nolite eleuari: quia Dominus locutus eſt.* Ceſſate ab audacia & inſana arrogantia, & excipite quæ dicuntur, tanquam à Deo. *Date Domino Deo veſtro gloriam,* C *antequam contenebreſcat, & antequam offendant pedes veſtri in montes caliginoſos.* Præoccupate, ait,
Gal. 6. c. tempus vindictæ. Quod & diuus Apoſtolus ſuadet, Igitur, dum tempus habemus, operemur bonum. *Et expectabitis lucem: illic vmbra mortis: & ponet eam in caliginem.* In ipſo ſupplicio implorabitis opem, & nullam conſequemini humanitatem. *Quòd ſi non audieritis, in abſcondito lugebit anima veſtra, à facie iniuriæ, & plorans plorabit. Et deducent oculi veſtri lacrymas: quia attritus eſt grex Domini.* Iſtud, *in abſcondito lugebit*, indicat obſcurè malorum exceſſum: nempe, ſeruientes hoſtibus, apertè plorare non audebitis, ſed clam dumtaxat hoc facietis. Hortatur portò regem & principes, vt defleant rerum mutationes: & reuocat in memorism, quæ iam euenerunt. *Vrbes verſus auſtrum clauſæ ſunt: & non eſt qui aperiat. Tranſlatus eſt Iuda: complevit tranſlationem perfectam.* Mancipationis ſcilicet. Nam vrbes Iudææ non paucas Senoacherib ſubiugauerat. Et hæc, inquit, perpeſſi ſunt, exoluentes pœnas delictorum, quæ commiſerant. Præcipit autem A ipſi Ieruſalem, vt intueatur multitudinem hoſtium venientium ab aquilone: & infert, *Vbi eſt grex, qui datus eſt tibi, oues gloriæ tuæ?* Pro, incolarum multitudo. *Quid dices, quando viſitauerint te?* Nempe hoſtes. *Et tu docuiſti eos aduerſum te artes, in caput tuum.* Dum enim à Syris bello peterentur, Aſſyrios accerſiuerunt in auxilium, cùm prouidentiam diuinam implorare debuiſſent. *Dolores apprehendent te, vt mulierem parientem.* Doloris magnitudinem declarat. *Quòd ſi dixeris in corde tuo, Quare occurrerunt mihi iſta? Propter multitudinem iniquitatis tuæ reuelata ſunt poſteriora tua, vt infamentur plantæ tuæ.* Denudatio eiuſmodi, pudorem adfert iis, quibus hoc accidit. Dicit igitur, Cum denudata ſis, nónne delicta tua vel has calamitates tibi pepererunt? *Si mutet Æthiops pellem ſuam, & pardus varietates ſuas: & vos, qui mala didiciſtis, bene agere poteritis.* Verus profectò ſermo, Coosuetudinem, videlicet, eſſe alteram naturam. Omnia enim quæ longa couſuetudine comparauit animus, paria cenſentur cum naturalibus. Quapropter minatur, ſe diſſipatu- B rum illos, inſtar ſtipularum, quæ à turbine venti huc & illuc agitantur. Cæterùm recenſet multitudinem peccatorum eius, intemperantiam, temeritatem, & idolorum cultum: quem vocat abalienatiooem fornicationis. vnde ſubiecit, *Super colles, & in agris vidi abominationes tuas.* Tum lamentando, *Væ tibi Jeruſalem, quia non es mundata poſt me. Vſquequo adhuc?* Nam cùm iniquitates non paucas commiſeris, pœnitentia vti noluiſti. Ego verò oon iam longanimiter feram, ſed vltionem inducam. Præſtabat equidem, viuere ſecundum leges diuinas: at quoniam homines eſtis, probabile eſt, vos errare poſſe, pœnitentiæ medicamentis vti debebatis: & horum ope placato iudice, pœnarum, quas comminatus eſt, periculum effugere. Quas vtinam & nos perpetuò non experiamur, Per gratiam & humanitatem Domini noſtri Ieſu Chriſti, Cum quo Patri ſit gloria & imperium, vnà cum ſacroſancto Spiritu, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

C

TOMVS QVARTVS.

CAP. XIV.

ET factum eſt verbum Domini ad Ieremiam, de ſiccitate. Omnigenas caſtigationes infligit eis, vt prauitatis curſum abſcindat. Narrat autem propheta luctus & lamentationes, quæ acciderunt ob penuriam imbrium. Dicit enim, defeciſſe fontes, puteos, & nebularum congregatiooes: vnde ſecuta eſt terræ ſterilitas: Et huius ſiccitatis dolorem ſenſiſſe beſtias, non manſuetas duntaxat, ſed etiam agreſtes. *Cerua enim*, inquit, *pepererunt in agro, & reliquerunt: quia non erat herba. Aſini agreſtes ſteterunt in rupibus, & attraxerunt ventum, more draconis.* Quod etiam faciunt homines, dum ſitiunt, tenui ventorum aura refrigerantes calorem.

Poſt hæc precibus oblatis, propheta recolit peccata communia, & hoc pacto Deum reddit propitiu, *Tibi enim, ait, peccauimus, expectatio Iſrael,* &

& ſaluator eius in tempore tribulationis. A te enim miſericordiam expectamus omnes. *Quare factus es velut aduena in terra, & velut indigena declinans in diuerſorium?* Iſtud, ὡς αὐτόχθων, id eſt, velut indigena, Syrus interpretatus eſt, ὁδίτης, hoc eſt, tanquam viator. Cur nos contemnis, inquit, & præ te fers morem aduenæ, parui facientis domicilia in quibus habitat, tanquam aliena: & viatoris prætereuntis, qui negligit ea quæ occurrunt in via? *Nunquid eris, vt homo dormiens, & vt vir, qui ſaluare non poßit?* Qui dormit, non audit inuocantes: & qui tenetur infirmitate, ſuccurrere nequit. Ac ſi diceret, Ne differas miſericordiam. tu enim potes, & vigilas, vbique es, & cunctis adſiſtis. Nam hoc ſubiunxit: *Et tu in nobis es Domine, & nomen tuum inuocatum eſt ſuper nos. Ne obliuiſcaris noſtri.* Et ponit reſponſionem à Deo datam: *Dilexerunt mouere pedes ſuos, & non pepercerunt.* Nempe, in viam nequitiæ. Hoc enim docent, quæ ſubiiciuntur: *Et non placuit Deo in eis.* Inquit etiam, Deum reducturum in memoriam iniquitates eorum, & impiè commiſſorum pœnas exacturum.

Condicit autem Dominus prophetæ, ne precetur pro eis: & aſſerit, eorum ieiunia non obſeruaturum, nec ab eis oblata ſacrificia ſuſcepturum: ſed fami, peſti, & internecioni traditurum eos. Quibus auditis, Propheta in medium adducit pſeudoprophetarum prædictiones: & ait, illos contraria prædicere, pacem eis polliceri, & bonorum copiam. At rurſum Dominus ait prophetæ, illos falſa prædicere, verbis diuinis non inſeruire: nec eſſe organa gratiæ, ſed pro arbitrio loqui. *Non præcepi eis*, inquit, *neque locutus ſum eis: quia viſiones mendaces, diuinationes, & auguria, ac intentiones cordis ſui, iſti prophetant vobis.* Somnia, vocat *viſiones*: auium obſeruationes, *auguria*: *diuinationes*, quæ fiunt opera dæmonum: *intentiones cordis*, ſeductionem à cogitationibus prodeuntem. Poſtmodum illis ipſis cōminatur interitum infirmitati ſuccedentem, & cædem bellicam. *Morte*, inquit, *morbiſa morientur, & gladio & fame conſumentur.* Ad hæc verò, & qui ſectati fuerint ſermones eorum, ne ſepultura quidem digni habebuntur. omnes ſimiliter iiſdem afflictionibus occumbent. Atqui rurſum benigniſſimus Dominus, vbi locutus eſt acerba, ſuadet vti medicamentis pœnitentiæ. *Deducite enim*, ait, *oculis veſtris lacrymas diu noctúque.* Propter magnitudinem calamitatum vobis inuehendarum. Memoratque propheta rerum geſtarum tragœdiam: *Si egreſſus fuero in agrum, ecce, gladio vulnerati: ſi ingreſſus fuero ciuitatem, ecce, famis afflictio.* Addit etiam his captiuitatis anguſtias: *Quia propheta & ſacerdos abierunt in terram quam nouerant.* Beatus Dauid propheta, & diuus Ezechiel ſacerdos & propheta, & alij præter hos plurimi ſacerdotes, fuerunt participes aduerſorum. Deus enim volens conſolari & iuuare profanos illos, miſit cum illis prophetas, velut quoſdam pædonomos & præceptores: ne prorſus ad impietatem declinarent. His enarratis, Propheta conuertit ſermones ad Deum: *Nunquid reprobans reprobaſti Judam, & à Sion defecit anima tua?* Pro, prouidentia tua. Humano enim more poſuit, animam, ad clariorem prophetiæ elucidationem. Dicit porrò, vulnus inflictum eſſe incurabile, ſubiiciens hæc verba, *Cognoſcimus Domine peccata noſtra, & iniquitates patrum noſtrorum: quia peccauimus coram te. Ceſſa, propter nomen tuum.* Quaſi dicat, Deſine nos af-

A fligere: & ne reſpicias in nos, ſed in nomen tuum. populus enim tuus appellamur. *Ne deſtruas thronum gloriæ tuæ.* Ita Ieruſalem appellauit. Dominus etiam in ſacris Euangeliis, cùm prohiberet iurare, ait, Non iurabis per Ieruſalem: quia thronus eſt magni regis. Nam illic propriè apparuit. Reducit autem in memoriam fœdus cum patribus initū nullumq; ab idolis ſuppetere auxilium: ſed ipſum è ſuperis labentem pluuiam ſuppeditare. quia creatura non caret gubernatore. Hoc enim dicit, *Et cælum dabit plenitudinem ſuam. Nónne tu ipſe Domine, & expectamus te? quia tu feciſti vniuerſa hæc.* Matth. 5. e.

CAP. XV.

RESpondet iterum ad hæc Dominus, *Quia ſi ſteterint Moſes & Samuel coram me, non eſt anima mea in eis.* His demulcet Prophetam. Ne putes, inquit, quòd per tui contemptum, ſupplicationem non ſuſceperim: quia neque his acquieuiſſem ſupplicantibus, qui tanta ediderunt miracula. Horum meminit, tanquam antiquiorum: eo etiam, quòd hi frequenter pro populo ipſum in-
B terpellantes, perſuaſiſſent. Etenim magnus ille Moſes, in conflatione vituli, cùm Deus dixiſſet, Exod. 32. b.
Sine me, vt indignabundus deleam eos, feruentiſſimis precibus oblatis, conciliauit Dominum his qui peccauerant. Itidem & Samuel huic non 1. Reg. 12. c.
diſſimile præſtitit, dum pluuiam copioſam tempore meſſis adduxit. Mox præcipit Prophetæ, vt dimittat populum aſtantem. *Quòd ſi dixerint tibi,* inquit, *Quò egrediemur? dices eis, Hæc dicit Dominus, Qui ad mortē, ad mortē: & qui ad gladiū, ad gladiū: & qui ad famem, ad famē: & qui ad captiuitatē, ad captiuitatem. His enim quatuor calamitatibus ſubÿciam illos. Inſuper & qui mortui fuerint, beſtiis ac volucribus pabulum erunt. Et tradam eos cunctis regnis terræ anguſtiis premendos.* Prædicit etiam, quæ poſt reditum ſunt futura, & vigente Macedonum regno ventura: atque interitum ipſis à Romanis inferendum. In primis tamen obuentura docet, ob impietatem à Manaſſe audacter admiſſam. Verum non eſt iniquus index, nec ab aliis debitas exigit pœnas: ſed velut eiuſdem impietatis ſocios, & qui improbo regi libenter operam contuliſſent, prædictis ſub-
C mittit afflictionibus. *Quis miſerebitur tui Jeruſalem? & quis contriſtabitur de te? aut quis incuruabit ſe, ad rogitandum tibi pacifica?* Quaſi dicat, Vniuerſis hominibus iuſta perpeti videbere. Solent enim homines, cùm quempiam eorum qui nequiſſimè viuunt, plecti viderint, non ſolùm condolere, ſed etiam congratulari his qui læſi ſunt, tanquam ab eius nequitia liberatis. *Tu auerſa es à me, dicit Dominus: retrorſum ibis.* Et quod perpetraſti, patieris. Hoc autem, *retrorſum ibis*, poſuit, pro, humiliaberis. *Et extendam manum meam in te, & delebo te: nec vltrà parcam ipſi.* Iam enim non vtar priſtina patientia. Deinde, vt oſtendat, ſe præter voluntatem ad puniendum cogi, quaſi condolens, ait, *In portis populi mei nati ſunt filÿ: diſperdidi populum meum, propter malitiam eorum: & tamen non ſunt conuerſi.* Ipſi, dum à nequitia ceſſare noluerunt, accerſiuerunt exitium. Dicit etiam, ex virorum internecione creuiſſe numerum viduarum, & eandem ob cauſam matres liberis priuatas eſſe. *Induxi enim*, ait, *ſuper matrem adoleſcentum miſeriam. In media die proieci ſuper eam repente tremorem ac laborem. Sterilis facta eſt, quæ pariebat ſeptem. defecit anima eius.* Variis

modis deplorat calamitatem, vt doceat pertinaces, & ſuadet relinquere priſtinam impietatem. *Occidit ei ſol, medio etiam die.* Lugentibus enim vel ipſa lux appellatur tenebræ. His & horum ſimilibus dictis, luget & lamentatur Propheta, *Væ mihi mater, quòd me peperiſti, virum contentionis & diſceptationis expoſitum, in vniuerſa terra. Non profui: nec profuit mihi quiſquam. Potentia mea defecit inter maledicentes mihi.* Τὸ ὠφέλησα, Syrus interpretatus eſt, ὠφλησα. Dicit igitur, Non profeci, nec fœneraui: multos tamen comparaui conuiciatores aſſiduos, ſuperbè ſe efferentes. Cõſilia enim, vt plurimùm, parere ſolent contumacias. At verò iuxta græcam interpretationem ita debet intelligi, nempe, Dignus ſum lamentatione, fruſtra editus in hanc vitam: quia nulli profui, nec ab aliis emolumentum adeptus ſum: maledicta duntaxat refero, ab audientibus propheticis. *Fiat, Domine, dirigentibus illis: ſi non aſtiti tibi in tempore afflictionis eorum, & in tempore tribulationis eorum, in bona contra inimicum.* Audi ipſos elatos, inquit, ſæpe pro illis ſupplicationes tibi obtuli. Tum ex perſona Dei, *Si agnoſcetur ferrum & veſtimentum æneum: robur tuum & theſauros tuos dabo in prædam: & compenſationem omnium peccatorum tuorum, in omnibus terminis tuis.* Ne fiduciam, inquit, collocetis in indumentis æneis aut ferreis. cunctas enim opes veſtras tradam hoſtibus. & hæc erit peccatorum tuorum remuneratio. Quibus addit etiam captiuitatem, quam iam paſſi erant. Hæc vbi prædixit Propheta, periculum imminere ſentiens ab iis, qui audire recuſant, & eum interficere conantur, inuocat Deum omnium, & ait, *Recordare mei, Domine, & viſita me, & tuere me ab his qui perſequuntur me.* Ac ſi dicat, Ne tradas me perſequentibus me. innocens enim liberatur. *Noli in patientia tua ſuſcipere me.* Nonnulla habent βάλῃς, hoc eſt, ne magna tolerantia vtens, & punire ſontes differens, nos læſos diſcrucies. *Scito, quòd ſuſtinuerim opprobrium propter te, ab his qui auerſantur ſermones tuos.* Tua cauſa, Domine, his moleſtiis obrutus ſum. Dum enim ſermones tuos perferrem, factus ſum inimicus. *Adimple eos: & erit ſermo tuus mihi in lætitiam, & gaudium cordis mei. quia inuocatum eſt nomen tuum ſuper me.* Quia me falſa prædicere arbitrantur, promiſſionibus autem pſeudoprophetarum, tanquam veris, attendunt, rebus ipſis confirma ſermones meos: & ita conſolare me.

Poſtea narrat, quo pacto non cum epulantibus, nec cum ridentibus verſatus ſit: ſed timore Dei omnibus antepoſito, de eorum malitia & ſupplicio anxius permanſerit. Quem Dominus protinus conſolatur, his verbis, *Si conuerteris, conuertam te: ante faciem meam ſtabis. Si ſeparaueris pretioſum à vili, quaſi os meum eris.* Non exiguam, inquit, mercedem conſeruo tibi, qui tantum laboris ſuſcepiſti. Nam ſi quempiam errantem conuerteris, multam apud me fiduciam conſequeris. quod indicat clauſula hæc, *ante faciem meam ſtabis.* Et ſi quenquam ex impiis conuerteris, ac perſuaſeris, vt amplectatur quæ tendunt ad meliora, ori meo adſimilabere. Ego ſiquidem ea quæ ſunt, verbo condidi: & tu verbo perperam agentes conuerti feceris ad virtutem. Promittit autem ei denuo vim inexpugnabilem & inuictam, repetita pollicitationum initio factarum mentione.

CAP. XVI.

A DEnuntiat autem ei, ne ducat vxorem, neve procreet liberos: eò quod parentes & liberi tradendi ſint fami, peſti, cædi ac ſeruituti. Admonet porrò, ne lætetur cum lætantibus, nec doleat cũ dolentibus. *Abſtuli enim, ait, pacem meam à populo iſto, dicit Dominus: & miſericordiam meam, & miſerationes meas. Et morientur magni & puſilli in terra iſta.* Narrat verò futurum, vt digni ſepultura non habeantur, luctus eorum nomine, ſolito more, non ſit celebrandus, nec lugentes vllam conſequantur conſolationem. Et tandem comminatur ciuitati cuiuſuis lætitiæ priuationẽ: ita vt nulla vox inferatur nuptiarum, conuiuiorum, aliorúmve, quæ gratam hominibus vitam reddere ſolent. Percontantibus autem eis, ait, dicentibus, Quam ob cauſam in hæc incidimus mala? reducito illis in memoriam impietatem paternam: & quæ perpetrata ſunt ab eis, oſtendito, nempe, grauius quàm patres peccaſſe, dum non conuerſati ſunt iuxta legem meam: ſed proprias cogitationes ſunt ſecuti. *Quare proculdubio eiciam vos de terra iſta, in terram quam vos ignoratis, & patres veſtri. Et ſeruietis ibi Diis alienis die ac nocte: qui non dabunt vobis miſericordiam.* B Quia colitis eos, qui non ſunt Dij, expellam vos è terra paterna, & tradam vos hoſtibus: vt cum illis ſeruiatis errori. Pollicetur nihilominus reditum: & ait, tunc temporis non vltrà commemorandis veteribus beneficiis Deum laudaturos, nec enarraturos liberationem ab Ægyptiaca ſeruitute: ſed reditum è Babylone, velut rem admirandam, omnes celebraturos, *Ecce ego mittam piſcatores multos, dicit Dominus, & piſcabuntur eos. Et poſt hæc mittam venatores multos, & venabuntur eos, de omni colle, & de cauernis petrarum.* Quibus verbis vltionem ineuitabilem ſignificauit. Hoſtes enim, piſcatorum ac venatorum more, omnes illos retibus circundantes, etiam eos qui in montibus latere conabuntur, in ſuam poteſtatem redigent. *Quia oculi mei ſuper omnes vias eorum: non ſunt abſcondita à facie mea. Et non fuerunt occultatæ iniquitates eorum à cõſpectu oculorum meorũ.* Omnia video: ex his quæ ſiunt, nihil eſt, quod me lateat. *Et reddam illis primùm duplices iniquitates eorum, & peccata eorum, quibus polluerunt terram meam in morticinis abominationum ſuarum.* Quaſi plenus humanitate, vltionem appellat, peccatorum duC plicationem. Non enim ad iuris normam & rationem, pares perſoluerunt pœnas. Morticina verò abominationem, vocat, filiorum & filiarum mactationem: quam offerebant idolis. Impietate populi ſic ob oculos poſita, vaticinatur conuerſionem gentium: *Domine fortitudo mea, & auxilium meum, & refugium meum in die tribulationis: ad te gentes venient ab extremo terræ, & dicent, Verè, mendacia poſſederunt patres noſtri idola: & non eſt vtilitas in eis.* Qui tanta cura digni habiti ſunt, tum legali tum prophetica diſciplina freti, impiè agere & legem tranſgredi non deſierunt: gentes verò, quæ eiuſmodi conſolatione caruerunt, auditis duntaxat præceptis Apoſtolicis, errorem vitarunt, & ad lumen diuinæ notitiæ peruenerunt. Et (facta mentione priſtini prouerbij) inclamant: *Nunquid faciet ſibi ipſi homo Deos, & ipſi non ſunt Dij? Idcirco, ecce, ego oſtendam eis in tempore hoc manum meam: & potentiã meam notam faciam eis. Et ſcient, quia nomen mihi Dominus.* Multò antè, ait, prædico illis futura, & prædoceo eos, quæ ſit potentia mea: quanimirum per abiectos & paucos homines procuraturus ſum

rus ſum conuerſionem gentium.

CAP. XVII.

HVnc in modum vaticinatus conuerſionem gentium, rurſum accuſat impietatem Iudæorum. *Peccatum Iuda inſcriptum eſt in ſcriptura, in vngue adamantino, in pectore cordis eorum, & in cornibus altarium eorum.* Nihil potentius conſcientia, in qua ſcilicet infixæ literæ ſunt ſolidæ. Quanuis enim omnes homines ſuæ ipſorum conſcientiæ de bona vita teſtificari conentur: peccata nihilominus eorum qui mentiuntur, conſcientia ferre nequit: ſed percutitur ac perforatur, incorruptamque profert ſententiam. Quod & hîc dicit, facinora tua, videlicet, te arguunt, & conſcientia tua teſtimonium præbet. Reuocat autem illis in memoriam lucos & aras, & in eis commiſſum errorem. Et minatur, omnia bona eorum cum idolis ſe traditurum hoſtibus. Prædicit etiam deſolationem vrbis. Poſtea miſerum, imò ter miſerum quippiam ait, & maledictionibus ſubiicit eum, qui recedit à Deo, & humanæ potẽtię fidit: eumq́; confert cum plantis quibuſdam vilibus & infructuoſis, quæ naſcuntur in deſertis, & nulla diligentia excoluntur. *Eſt enim velut agreſtis myrica in deſerto: & non videbit, cùm euenerint bona. Et habitabit in locis ſalſis, in terra deſerta, in terra ſalſuginis, quæ non inhabitatur.* Porrò hanc dictionem, ἐν ἁλίμοις, id eſt, in ſalſis, Syrus interpretatus eſt, ἐν φωλεοῖς, hoc eſt, in latebris, & ſpeluncis ferarum. Cæterùm per hæc omnia quæ dicta ſunt à Deo, lucrum illud quàm ſit inutile, demonſtrat. Confidentem autem Deo, ſimilem eſſe dicit, & comparat plantæ, quæ continenter irrigatur, & ab ardore nimio non læditur: ſed ſemper fructum fert opportunum. Quæ quidem non dixit fruſtra: ſed vt admoneat, ne fidant ſuppetiis Ægyptiorum: verùm per vitæ conuerſionem ſibi concilient auxilium diuinum. *Graue eſt cor ſuper omnia. Et homo eſt: & quis cognoſcet illum? Ego Dominus, ſerutans corda, & probans renes: vt dem vnicuique iuxta vias ſuas, & iuxta fructus ſtudiorum ſuorum.* Ab hominibus comprehendi nequeunt conſilia proximi, quia ſunt occulti motus cordis: mihi verò conditori, etiam ipſi patent. Non enim factis ſolùm, ſed etiam cogitationibus ius reddo: & æquam iuſtamque fero ſententiam. Rurſum transfert ſermonem ad regem Babylonis. *Vocem emiſit perdix: congregauit, quæ non peperit, comparans diuitias ſuas ſine diſcrimine.* Venatores perdicum manſuefaciunt perdices, & harum voce alias eiuſdem generis conuocant: quæ concurrentes, decidunt in caſſes. Huius perdicis ſimilem eſſe dicit regem Babylonis, qui dominari quidem nititur in omnes homines: at opes congregat iniquas. Prędicit autem, quæ contingent illi aduerſa. *In dimidio dierum ſuorum derelinquent eum: & in extremo ſuo erit inſipiens.* Iſta quoque diuino numine afflatus Daniel nos docuit. Nam incidit in maniam, & beluinus effectus, expulſus eſt regno. *Solium gloriæ exaltatum.* Priuatus eſt etiam ſolio. *Sublimis ſanctificatio noſtra ab initio, locus ſanctificationis noſtræ, expectatio Iſrael.* Tu autem, inquit, Domine, ſanctificatio noſtra, ſplendor loci noſtri, ſempiternum habes imperium. Te igitur expectamus. Tu enim præbebis nobis liberationem ab aduerſis. *Nam qui te derelinquunt, omni pudore replebuntur. Sane me Domine,*

A *& ſanabor: ſalua me, & ſaluabor, quoniam tu es gloriatio mea.* Ego prouidentiæ tuæ meipſum admoueo: & vt à te ſalutem conſequar, ſupplex peto. *Ecce, ipſi dicunt mihi, Vbi eſt verbum Domini? Veniat ſanè. Ego verò multa captus ſum laſsitudine, ſequens te. Et diem hominis non concupiui. Tu ſcis, quæ procedunt de labiis meis, in conſpectu tuo ſunt.* Conqueruntur de tarditate vindictæ: &, dum differs ſupplicium, mendacem exiſtimant prophetiam. Ego verò, etſi mihi perſpectum erat, quòd dolere neſcirent, eos in calamitates labi nolui. Hoc enim innuit, *diem hominis non concupiui. Ne ſis mihi in abalienationem. Miſerere mei tu, in die aſſlictionis.* Vocat diem afflictionis, inſultationem in ipſum factam, & obſecrat, vt ad ſolicitudinem diuinam pertinere mereatur: vt illi quidem conatibus ſuis excidant, & pudore perfundantur, ipſe verò inſidiarum victor emergat. Deinde præcipitur Prophetæ, vt regiis portis occupatis, denunciet omnibus, tam regibus quàm priuatis, ne tranſgrediãtur legem de Sabbatho latam, ſed diem illum otio & quiete exornent: & ne æmulentur patrum inobedientiam. Hoc enim ſi fiat, inquit, emolumentis pacis fruemini: & concurrent vndiq́;, qui Deo B in pace ſacrificia offerant. Quòd ſi violaueritis legem quietis, & die Sabbathi portaueritis onera, tradam igni nõ ſolùm portas, ſed & vrbem totam.

CAP. XVIII.

HOc ſermone ſic finito, mandatur prophetæ, vt ingrediatur domum figuli. quod mandatum executus, videt figulum fingentem vas quoddam: deinde illud, cum excidiſſet, & contritum eſſet, iterùm de nouo condentem. *Cecidit enim, ait, vas, quod ipſe fingebat ex luto, in manibus eius. & iterum fecit illud, vas alterum, quemadmodum placebat in oculis eius facere.* Vbi hoc modo demonſtraſſet, figulum habere facultatem in lutum, & illud pro nutu transformare poſſe, dixit prophetæ. Dic illis, *Nunquid ſicut figulus, ſic non poſsum facere vobis, domus Iſrael, dicit Dominus? Ecce ſicut lutum in manu figuli: ſic vos eſtis in manibus meis, domus Iſrael.* Quemadmodum enim ille poteſt pinſere lutum, & illud pro arbitrio formare: ita facilè poſſum tradere ſupplicio, & largiri ſalutem: C & proſperè agentibus, calamitates immittere: & contrà, viuentibus in moleſtia, proſperitatem gratuitam præbere. Hoc enim ſequentia indicant: *Denique loquar aduerſus gentem & regnum, & exterminem, auferam, & diſſipem eas. Et ſi conuerſa fuerit gens illa à malis ſuis, & ego pœnitentiam agam à malis, quæ cogitaueram facere eis.* Ne deſperetis, inquit, de ſalute. Etenim ſi decreuero condemnare gentem, & comminatus fuero ſupplicium extremum, videro autem pœnitentiam eorum, non inferam ſupplicium: ſed miſericordiam deſidero. Sin è diuerſo bonorum copiam promiſero, illi verò contemnentes, amplexentur nequitiam, promiſſionem bonorum non præſtabo. Hoc igitur exploratum habentes, inquit, ne deſperetis meliora: verùm offeratis pœnitentiam, & ſalutem capeſſite. *Ecce enim, inquit, fingo aduerſum vos mala, & cogito contra vos cogitationem. Auertatur quiſque à via mala, & dirigite ſtudia veſtra, & vias veſtras.* At verò, cùm benignus ſit, offert huiuſmodi remedia. Illi verò, quæ ſuggerebat medicus, reſpuerunt: ſed dixerunt, *Obſirmati ſumus: quia poſt*

auerſiones noſtras ibimus: & vnuſquiſque quæ placent cordi ſuo, faciemus. Auerſiones vocat viam deteriorem. *Propterea hæc dicit Dominus, Interrogate gentes. Quis audiuit talia horribilia valde, quæ fecit virgo filia Ieruſalem?* Virginem illam appellat, non quod non ſit intemperans: ſed quòd formæ det operam, & de pulchritudine glorietur. *Nunquid deficient à rupe mammæ ſtillantes, aut nix à Libano? Num fluent aquæ violenter ſurſum verſus?* Fontes, inquit, ſine intermiſſione ſcaturiunt: Libanos ſemper habet niuem: aqua quæ fertur impetu, trita via fluit: iſti verò viam legis deſeruerunt, & mandatorum meorum apud eos nulla eſt mentio. Hoc enim ſignificant, quæ ſequuntur: *Quia oblitus eſt mei populus meus, fruſtra libauerunt, & infirmi ſunt in viis ſuis, † funiculis æternis: vt incedant ſemita, quæ non habet viam ad proficiſcendum.* Excogitauerunt, ait, diuerticula initio minimè trita: & hæc declarauerunt vias perpetuas. Quaſi dicat, iis vti perſeuerant. quapropter tradam deſolationi terram eorum. quod ſubiunxit. *Vt ponam terram eorum in vaſtationem & exibilationem perpetuam.* Exibilatio, deſolationem vrbis innuit. Qui enim ciuitatem aliquam florentem viderunt, ſi poſtea deſolatam conſpexerint, exibilare conſueuerunt, & hoc modo calamitatem deſignare. *Tanquam ventum vrentem diſſipabo eos, in conſpectu hoſtium ſuorum.* Nullam, inquit, miſericordiam conſequentur ab inimicis: ſed odio proſequentur eos, non aliter quàm auerſatur quis ardorem. *Dorſum, & non faciem, oſtendam eis, in die interitus ipſorum.* Quia captiuorum & ſeruorum proprium eſt, inclinari in terram, vt dorſum magis appareat, quàm facies. Poteſt & aliter intelligi. Auerſorum enim faciem non videmus, ſed dorſum. Sermo igitur ſignificat, auerſionem Dei. Quare, quæ comminatus eſt Deus illis per Prophetam, ſunt eiuſmodi. Vtinam verò medicinæ loco nobis ſint afflictiones illorum: vt aliorum pœnis eruditi, & vitam legibus diuinis conſonam agentes, legiſlatorem propitium habeamus in ſæcula. Amen.

† aliàs, ſemitis.

TOMVS QVINTVS.

ET dixerunt, *Agite, excogitemus etiam aduerſus Ieremiam cogitationem. Non enim peribit lex à ſacerdote, neque conſilium à ſapiente, neque ſermo à propheta.* Tria teſtificantur de eo maxima, ſacerdotium, prophetiam & ſapientiam: & chariſmatis cuiuſque vim ſciunt & certitudinem. Et cùm obſequi deberent iis quæ dicuntur, non ſolùm ipſi contradicunt, ſed mortem etiam moliuntur. *Agite enim*, ait, *percutiamus eum lingua, & non audiamus cunctos ſermones eius.* Adeo vel ipſa Dei verba reddebant eos pigros. Iſtud verò, *percutiamus eum lingua*, ponitur, pro, texamus in eum calumniam.

Hæc vt ſenſit propheta, ſupplicat Deo, vt velit eſſe iudex: eiq; reducit in memoriam preces, quas eorum nomine ſæpius obtulit, Tum optatiuo ſermone formato, prædicit orituram è fame mortem, cædes ab hoſtibus committendas, & reliqua in bellis accidentia.

CAP. XIX.

CVm hæc & alia huiuſmodi dixiſſet, iubetur, accepta lagena teſtacea, exire in ſepulchrum,

A cum ſacerdotibus & ſenioribus populi: & iterum comminari ciuitati exitium, idolorum cultu ante oculos poſito. Prædixit quoque obſidionis incommoda, rerum neceſſariarum penoriam. Et poſt hæc omnia, iubetur conterere lagenam, ac dicere, *Sic conteram populum iſtum, & ciuitatem iſtam, quemadmodum conteritur vas teſtaceum: quod vltrà non poterit inſtaurari.* Minatur etiam domui regiæ euerſionem, & toti ciuitati vaſtationem. quia non modò publicè, ſed etiam in ipſis domibus, libabant idolis, & ſacrificia offerebant. Quinetiam in ipſo loco idolis deſtinato ſepelientur occiſi. *Sepelient enim in Topheth: quia non erit locus, vbi ſepelire poſſint.* In quo numerum interfectorum declarauit. Redeunti verò Prophetæ mandauit iterum Dominus, vt in atrio ſancto prophetiam omnibus enuntiaret, & prophetaret tam ciuitati quàm cunctis vrbibus & pagis ei ſubditis vaſtationem.

CAP. XX.

CVm audiſſet hunc ſermonem Phaſſur princeps ſacerdotum, non ſolùm percuſſit B prophetam, ſed etiam incluſit. *Percuſſit enim*, inquit, *Phaſſur Ieremiam prophetam, & coniecit eum in neruum.* Locum autem quẽdam dicit ſubterraneum: cuiuſmodi multa habebat templum à Salomone ædificatum. Poſtera verò die, cùm eduxiſſet eum, iterum dicentem audiuit, *Nequaquam Dominus vocauit Phaſſur nomen tuum, ſed Aduentitium vndique.* Nec eum duntaxat, ſed etiam familiares eius dicit in captiuitatem redigendos eſſe, & poſt captiuitatem interficiendos. Quinetiam comminatur ſe traditurum regi Nabuchodonoſor vniuerſum populum. Hæc ergo cum pluribus dixiſſet propheta, moleſtè fert inſultus, qui iugiter in ſe fiunt: & puritati conſcientiæ fidens, libertate vtitur erga Dominum, inquiens, *Decepiſti me, Domine, & deceptus ſum: viciſti me, & inualuiſti.* Fugiebam, inquit, prophetandi munus, dicebam, me iuniorem eſſe, & huic adminiſtrationi imparem eſſe: & pollicitus es, te effecturum, vt impugnãtibus me fortior eſſem, oſtenſorumq́;, me muro æneo & colũnæ ferreæ ſimilem: nunc autem ridiculos effectus ſum. Hoc enim dicit, *Factus ſum in riſum toto die:* C *perpetuæ ſubſannationi obnoxius fui, quia amaro verbo meo ridebor, vaſtitatem & miſeriam clamito. Profectò, ſermo Domini factus eſt mihi in opprobrium & deriſum tota die.* Angitur propheta, non quòd calamitate & verberibus affligitur, ſed quòd eloquia diuina ſuggillantur. *Et dixi, Nequaquam nominabo nomen domini, nec loquar in nomine ipſius.* Quaſi dicat, minimè prophetabo: nec enuntiabo minimè credentibus, quæ Deus prædicẽda mandauit. *Et factum eſt in corde meo velut ignis ardens & flãmas emittẽs, incluſus in oſſibus meis: & ardeo ex omni parte, nec ferre poſſũ.* Hoc ipſum etiam accidit diuino Paulo Athenis, dum tacitus expectaret: incitabatur, inquit, ſpiritus Pauli, videntis idololatriæ deditam ciuitatem. Idem accidit prophetæ. Gratia nanque prophetica incitabat eum nolentem, vt loqueretur. Deinde narrat, quo pacto non ſolum affligebant & pulſabant eum, ſed & alias adſuebant inſidias, vt circumuenirent illum, & niterentur ſeducere à Deo. *Dixerunt enim, ait, Inſultemus ei nos omnes viri amici eius: & obſeruate animum eius, an fallatur. Et inualeſcemus in eum, & vltionem noſtram de eo ſumemus.*

Act.17.d.

Quis

Quis dignè deplorare puſſit malignæ mentis commentationes? Non tamen ſibi ipſi fidit propheta, ſed laudat opem diuinam, & ait, *Mecum eſt quaſi pugnator fortis*. Docet quoque victoriam, diuino auxiliu partam. *Propterea perſecuti ſunt, & vincere non potuerunt. Obruti ſunt pudore non modico, quia non potuerunt intelligere ignominias ſuas: quæ per ſeculum non tradentur obliuioni.* Mox denuò poſtulat, vt Deus ſit iudex, ac de illis ſumat pœnas machinationibus dignas.

Fatigatus itaq; & dolore nimio cunfectus, necnon vitam hanc ægrè ferens, laudat in primis Deũ vniuerſorum, tùmq; maledicit diei, qua mater parturientis patiebatur dolores. *Cantate*, inquit, *Deo: laudate eum, quia eripuit animam pauperis de manu malignantium.* Præpouit laudes, vt omnem uecaſionem blaſphemiæ tollat. Dehinc ait, *Maledicta dies, in qua natus ſum: in qua die peperit me mater mea: Et maledictus homo, qui nuntiauit patri meo, dicens, Natus eſt tibi filius maſculus. ne lætetur.* Qui vehemeuter anguntur, ſolent adſtantes reprehendere, & manibus reprimere: quandoque, premente dolore, manus collidere. quod accidit Prophetæ: qui præ nimio dolore, oulla ſubſiſtente cauſa, diem redarguebat: eum item, qui patri partum nuntiauerat. qui quidem non erat quiuis è plebe. veriſimile eſt enim, non quemlibet ountiaſſe. Addit verò, melius mihi erat, in vulua finire vitam, & mortuum egredi, quàm in has omnis generis delabi calamitates.

CAP. XXI.

SErmo, *quem habuit Dominus cum Jeremia, quando rex Sedecias miſit ad eum Phaſſur filium Melchiæ, & Sophoniam filium Maaſiæ ſacerdotem.* Hic eſt alter Phaſſur, nempe Melchiæ filius: qui verò reprehenſus eſt, filius erat Emmer. Sciendum eſt porrò, prophetias uon ex ordine poſitas eſſe. Hoc enim loco prophetiam texit eorum, quæ regnante Sedecia geſta ſunt: paulò pòſt autem, quæ temporibus Ioacim & Iechoniæ acciderunt, qui regnarũt ante Sedeciam. Sedecias igitur dum obſideretur à Nabuchodonoſor, accerſit Pruphetam, qui poſtulet à Deu auxilium: Prophetæ verò mandatur, iſta vaticinari, *Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Ecce, ego auerto arma bellica, quæ ſunt in manibus veſtris, quibus debellare vultis regem Babylonis & Chaldæos, qui extra murum vos circundant. Et introducam eos in medium vrbis huius. Et expugnabo vos in manu extenſa, & brachio excelſo, cum furore, ira, & indignatione magna.* Iuutilia, inquit, vobis erunt arma, me ducem hoſtium agente, & cum illis contra vos in aciem prodeunte. Poſtmodum refert, ſe tradi turum eos omnes fami, morti, ac ſeruituti: vnà quuque cum illis ipſum regem Sedeciam, militibus pedeſtribus & armigeris. qui alios quidem interficient, alios vero abducent in captiuitatem. Et hæc dicere populo mandat, *Ecce, ego dedi ante conſpectum veſtrum viam vitæ, & viam mortis.* Deinde docet, quod qui habitarit in vrbe, volens hoſtibus repugnare, viam mortis ibit: qui autem ſua ſponte ad hoſtes abierit, vita perfruetur. Hanc enim aduerſus vrbem protuli ſententiam, vt ipſa hoſtili tradatur incendio. Hæc vbi comminatus eſt, admunet regem & principes, curare quod iuſtum eſt. pro viro iuſto æquam ferre ſeutentiam, & eorum qui læduntur, vlciſci in-

A iuriam: hocque pacto cohibere, quod infligitur, ſupplicium. *Ecce, ego ad te quæ habitas in conualle Sur campeſtri, dicit Dominus.* Pro manſione, ſita in loco concauo, in medio montium. ſic enim interpretatus eſt Syrus. Vult autem dicere, Ieruſalem, quæ hunc habet ſitum. *Sur* verò per interpretationem dicitur, viæ anguſtia, atque item, petra. Concluditur itaque vrbs iſta montibus. *Dicente, Quis percutiet nos? aut quis ingredietur domum noſtram?* Audaciam eorum declarat, & vanam arrogantiam. Deinceps minatur, ſe igne exuſturum ſyluam eius. Syluam autem vocat, domorum & habitantium multitudinem.

CAP. XXII.

POſt hæc præcipit iterum Prophetæ, vt accedat ad regiam, & hortetur regem ac principes, vt iuſtè iudicent, & incorruptam ferant ſententiam: conſolentur diligenter eas, quæ lugent viduitatem, orbatos item parentibus: abſtineant ab homicidio, & caueant priſtinam impietatem. Et pollicetur hæc agentibus, pacem atque pro-
B ſperitatem: & reguo, copiam rerum ſufficientem. *Quòd ſi non feceritis iuxta ſermones iſtos, per memetipſum iuraui, dicit Dominus, quia in ſolitudinem erit domus hæc.* Iuſiurandum addidit, ad confirmanda quę dixit. Hoc autem, *per memetipſum iuraui*, demonſtrat immenſam iurantis excellentiam. Nam etiam diuinus Apoſtolus ait, Cùm per nullum *Heb. 6 c.*
alium maiorem iurare poſſet, dixit, Per memetipſum iuraui, dicit Dominus.

Inſuper adiungit iſta comminationi, *Hæc dicit Dominus contra domum regis Juda, Galaad, tu mihi caput Libani.* Ieruſalem vocat, Libanum: Galaad autem, palatia regia, quæ in ea ſunt. Eſt porrò locus in Libano, qui ita nominatur. Eſt & altera Galaad, quæ pertinet ad terram Iſraeliticam. Verùm exiſtimo, nunc cum ea, quæ eſt in Libano, comparata eſſe palatia regia, propter admiſſam in eis impietatem. *Sanctificabo enim*, inquit, *ſuper te interfectores. Sanctificabo*, pro, ſegregabo, quod etiam per Eſaiam dicit, Sanctificati ſunt, & ego adduco eos. pro, ſegregati. Et huius dictionis rationem pluribus explicauimus in diuini Eſaiæ interpretatione. *Virum, & ſecurim eius: & ſuccident electas ce-* *Theodoretus interpretatus eſt Eſaiam.*
C *dros tuas, & proijcient in ignem.* Quia meminit Libani, perſeuerat in allegoria. Cedros autem dicit, ſuperbos imperatores Romanus. Inde prædicit vrbis vaſtatiunem: quam qui viderint, admirabuntur: aerogantes malorum cauſam, diſcent, eſſe nequitiam habitantium: & eorum cauſa, vrbem à Deo talem ſuſcepiſſe ſententiam. Admonet autem, uon lugendum mortuom, ſed viuentem: vt qui migret, & tradatur in duram ſeruitutem. *Hæc dicit Dominus ſuper Sellum, filium Ioſiæ regis Juda, qui regnauit pro Joſia patre ſuo, Egreſſus eſt de loco iſto, non reuertetur amplius. In loco, in quem tranſtuli eum, illic morietur: & terram hanc non videbit vltrà.* Sellum non, vt quidam arbitrati ſunt, eſt Ioacim, ſed eſt Ioachaz. Hic enim regnauit loco Ioſiæ patris ſui: hunc Pharao Nechao captiuum abduxit in Aegyptum. Nam Ioacim occiſus eſt in Ieruſalem. quod & hic idem Propheta nos docet, & Regnorum liber quartus, ac Paralipomenon ſecundus.

Tanquam ædificans domum ſuam, ſine iuſtitia: & palatia ſua, non in iudicio. Non quòd damnet ædi-

ficationem, ſed ædificatiouem quæ fit iniuſtè: quod declaratur ex ſequentibus: *Apud eum proximus illius operatur gratis, & mercedem eius non reddit ei. Ædificaſti tibi domum moderatam.* Moderationem non collocauit in exiguitate, ſed in eo quòd habeat proportionem longitudinis, latitudinis, ac profunditatis. Quòd autem magnitudinem domus haberet, teſtimonio ſunt, quæ ſubiiciuntur: *Palatia ſpatioſa, diſtincta feneſtris, contignatione cedrina compacta, tincta minio. Nunquid regnabis, quoniam conferis te cedro?* Cedrum vocauit, Ioſiam, cui conſtans erat regnum. Reprehendit autem Sellum, qui & Ioachaz nominatur, eò quod cedri quidem altitudinem imitabatur, at non æmulabatur incorruptionem ipſius: ſed de regno factuoſe gloriabatur. Docens itaque, Deum non damnare ædificationem, ſed impietatem, ſubdidit, *Pater tuus nunquid edebat, bibebat & faciebat iudicium & iuſtitiam: tùmque bonum erat illi? Iudicabat cauſam humilis & pauperis: & tunc ei bene erat. Nonne hoc eſt noſſe me, dicit Dominus?* Iſtud
Matth. 7.c. perſimile eſt euangelico ſermoni, Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum: ſed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis eſt. Hoc enim etiam hîc dixit, nempe, Odio proſequi iniuſtitiam, læſorum iniuriam vlciſci, argumentum eſt, eum qui hæc facit, noſſe me. *Ecce enim oculi tui non ſunt recti neque cor tuum, rectum.* Poſt hæc arguit auaritiam illius, & homicidium: calumniam præterea, qua cædes perpetrabat. *Idcirco hæc dicit Dominus in Ioacim filium Ioſiæ regis Iuda.* Hoc loco ex ordine ſita eſt prophetia. Poſt hæc Iochaz ſiquidem regnauit Ioacim, qui & ipſe filius erat Ioſiæ regis. Prædicit autem huius etiam interitum. *Non plangent eum, Va mihi domine: va mihi frater. Neque lugebunt eum. O frater: va mihi frater. Nec faciet ſepulchrum is, qui vnà damnatus fuerit. Stercoris inſtar proiicietur vltra portas Ieruſalem.* Patet etiam hinc, Sellum non eſſe Ioacim. Dixit enim de illo, Terram hanc non videbit: ſed in transmigratione morietur. De hoc verò, Proiicietur extra portam, inſtar mortuarum auiũ. quæ clarius docent hiſtoriæ. Deinde vrbi denuntiat, vt fugiat ad Libanum, ad Baſan (ſunt autem montes) itidem trans mare: & vociferetur, lugens proprias calamitates: quòd nullum ab idolis conſecuta ſit auxilium. illa enim vocat amatores. *Locutus ſum tecum in caſu tuo, & dixiſti, Non audiam.* Conſulebam peccanti, vt recederes ab errore, & conſilium non ſuſcepiſti. *Hæc eſt via tua à iuuentute tua: quia non audiſti vocem meam.* A ſupremis annis, & ab initio, inobediens fuiſti. *Paſcet ventus cunctos paſtores tuos.* Reges improbos & pſeudoprophetas. *Amatores tui pergent in captiuitatem.* Ipſa enim idola, quæ, vt veriſimile eſt, argentea erant & aurea, hoſtes acceperunt. *Tunc pudore & ignominia perfunderis, à facie eorum omnium, qui te diligebant.* Nihil enim ab illis adiuuabere. Poſtmodum proſperitatis priſtinæ memoriam eis refricat: *Quæ habitas in Libano, & parturis in cubilibus cedrinis.* Quaſi dicat, eminens, conſpicua, & celebris apud omnes. *Congemiſces, dum tibi obuenient dolores, vt parturientis.* Cùm hæc aptaſſet prophetiæ, de Ioacim cõpoſitæ, ſimilia prædicit de Iechonia: qui erat filius Ioacim, Ioſię verò nepos. Hic cùm tres duntaxar regnaſſet menſes, captiuus cum matre abductus eſt, & in Babylone vitam diſſoluit. *Viuo ego, dicit Dominus, Si Iechonias filius Ioacim regis Iuda,*
A *factus fuit annulus in manu mea dextera, quia inde euellam te, & tradam te in manus quærentium animam tuam: in manus eorum, à quorum facie formidas: in manu Nabuchodonoſor regis Babylonis, & in manu Chaldæorum.* Quoniam non imitantes pietatem maiorum, de cognatione illorum gloriabantur, afferentes in medium Abraham, Iſaac, Iacob, Iſrael, Dauid, Exechiam, Ioſiam, viros inſignes virtute: hac de cauſa Deus omnium repellit Iechoniæ arrogantiam, inquiens, Etiamſi annulus digiti fiat, & ponatur in dextera manu mea, inde euellam illum, & tradam hoſtibus. Ne igitur confidat de virtute maiorum, cùm illorum virtutem non æmuletur. *Et eiiciam te, & matrem tuam, quæ peperit te, in terram alienam, in terram in qua nati non eſtis: & illic moriemini.* Addidit, eos non reuerſuros in terram, in qua orti ſunt: & ſupplicij cauſam dicit: *Vir iſte eſt os contemptum & abiectum.* Arguit leuitatem eius & facilitatem in habendis ſermonibus illegitimis. *Vilis habitus eſt Iechonias, tanquam vas inutile.* Propterea proiectus eſt ipſe, & ſemen eius, & eiectus in terram, quam non nouit. Mox, quaſi non audiant ij qui par-
B ticipes ſunt ſermonum, alloquitur terram anima carentem, *Terra, terra, terra, audi verbum Domini. Hæc dicit Dominus, Scribe hunc ipſum virum, virum eiectum, virum qui non proſperatur in diebus ſuis. quoniam ex eius ſemine non creſcet vir, qui ſedeat in ſolio David, & imperet Iuda.* Oſtendit finem regni Iudaici. Et eſt ſermo certiſſimus. Nec proferat quis in medium Zorubabelem. Non enim rex fuit populi, ſed gubernator eius, & dux exercitus. Dominus porrò ex hoc deducens genus ſecundum carnem, ſedibus Dauidicis non ſedit: ſed ſupra omnem principatum, poteſtatem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non ſo- Ephes. 1.d.
lùm in hoc ſæculo, ſed etiam in futuro. Caret ergo mendacio prophetia.

CAP. XXIII.

HInc fit, vt accuſet paſtores iſtos, reges ſcilicet, vt authores diſperſionis ouium. Et his quidem comminatur interitum, ouibus autem reuocationem. *Suſcipiam enim, ait, reliquos populi, ex omni terra, in quam expuleram eos, in paſcua ſua: &*
C *creſcent, atque multiplicabuntur.* Pollicetur etiam maiora bona: *Et ſuſcitabo eis paſtores, qui paſcent illos. Et non formidabunt vltrà, neque obſtupeſcent, nec illis quicquam deficiet, dicit Dominus.* Iſta quidem temporibus Zorobabelis & Ieſu filij Ioſedec, typicè euenerunt, non tamen tota prophetia. Multi enim inſurrexerunt in eos, non modò vicini, ſed etiam Macedones poſterius, & tandem Romani. Verùm prædictio ſufficientem gratiam pollicatur. Quocirca certum eſt, illa quidem temporibus eorum contigiſſe: hæc verò, temporibus ſacrorum Apoſtolorum. Hi enim ſoli donum Spiritus ſancti habuerunt. Cui ſententiæ adſtipulantur, quæ ſubiiciuntur: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo Dauid orientem iuſtum: & regnabit rex, & ſapiens erit: & faciet iudicium & iuſtitiam in terra. In diebus eius ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit confidenter. Et hoc eſt nomen, quo vocabit eum Dominus, Ioſedec: ipſe in prophetis.* Iudæi attoniti, conantur hæc impudenter trahere ad Zorobabelem: verũ illos etiam intelligere oportebat illum non eſſe regem, ſed ducem populi, nec

nominari

nominari Ioſedec. Atqui nec interpretatio denominationis quadrat illi. Significat enim nomen, Dominus iuſtitia noſtra: vel, iuxta Syri interpretationem, Domine, iuſtifica nos. Neutrum autem conuenit Zorobaheli. Verùm quia typus erat Chriſti Domini, & captiuos è Babylone in Iudæã reduxit, quemadmodum Chriſtus mancipatos à diabolo traduxit ad veritatem, ſi quis typicè volet iſta illi adaptare, nihil alienum à veriſimili faciet. Sciendum tamen eſt, quòd Dominus Ieſus Chriſtus, qui ex Dauide ſecundum carnem deſcendit, Oriẽs iuſtus, Rex iuſtus, & Dominus iuſtitiæ prædicatur à prophetis.

Exinde conuertit ſermonem aduerſus mendaciorum præcones, eoſque vocitat adulteros, vt qui adulterent & corrumpant verbum diuinum. Quos etiam clãmitat eſſe authores malitiæ populi: & impietatis eorum ſocios effectos dicit ſacerdotes. Prædicit autem mala eis obuẽtura: & comparat eos prophetis Samariæ, qui prophetæ Baal palam vocabantur. Etenim hi, ait, dum pacem populo falſo promiſerunt, in cauſa fuerunt, ne quiſquam auerteretur à via ſua mala: atque eorum cõſilio imitati ſunt Sodomæ & Gomorrhæ nequi- B tiam. *Quapropter ecce ego paſcam illos doloribus, & potabo eos aqua amara. Quoniam egreſſa eſt à prophetis Ieruſalem pollutio in omnem terram.* His autem verbis, varias ſignificauit omnibus calamitates. Admonet verò populum, ne excipiat ab illis, quos enunciant, ſermones. *De corde enim ſuo*, ait, *loquuntur, non ex ore Domini. Pollicentur pacem, quam non promiſi ego. Dixerunt omnibus, qui ambulant iuxta voluntates ſuas, & cuilibet ambulanti in errore cordis ſui, Non venient ſuper te mala. Nam quis ſtetit in conſiſtorio Domini, & vidit, & audiuit verbum eius? Quis auribus hauſit, & audiuit verbum eius?* Dum hæc, ait, dicunt, obfirmant perpetrantes mala, & pertinaces reddunt ad iniquitatem, ac prohibent, ne ſermonem propheticum intelligant. *Ecce quaſſatio & ira à Domino proficiſcitur, in quaſſationem, quæ non auertitur.* Per hæc, ſignificat mala inuicem ſuccedentia: & quòd hæc à Deo immittuntur. Ipſe enim vobis infligit ſupplicia.

Tum refert eos qui paſſuri ſunt. *Super impios venient. Non auertetur furor Domini, donec peregerit quæ moliturus eſt in corde ſuo.* Quæ enim prædixit, ad finem perducentur. *Extremis diebus intelligent.* C Cùm viderint res ipſas, verborum recordabuntur.

Refert poſtea, falſos prophetas ſua ſponte, non iuſſos, populo ſermones contrarios nunciaſſe. *Si enim*, inquit, *adfuiſſent concilio meo, audiſſentque ſermonem meum, docuiſſent populum meum: & auertiſſent eos à via ſua praua, & à ſtudijs eorum peruerſis.* Ego verò per legem apertè prohibui ſpecies omnes nequitiæ. Quare ſi ſecuti eſſent ſermones meos, redarguiſſent vtique iniquitates populi, & in rectam viam reduxiſſent. Docet porrò eos, ex occultis nihil eſſe, quod ignoret. *Deus enim propinquus ego ſum, & non Deus è longinquo. An abſcondetur homo, & non videbo eum? dicit* Dominus. Dehinc docet, Deum non circunſcribi, *Nonne cælum & terram ego impleo, dicit* Dominus? Si igitur vbique præſens ſum, quo pacto arbitrãtur homines ignorare me quippiam eorum quæ geruntur? Intenſiorem autem denuo mouet accuſationem aduerſus pſeudoprophetas, tanquam ſomnia narrantes, & circumuenientes populum: qui talia committe- A re audeant, qualia prophetæ Baal.

Deinde iubet fieri comparationem inter prophetam & pſeudoprophetam. *Propheta*, inquit, *in quo eſt ſomnium, narret ſomnium ſuum: & in cum quo factum eſt verbum meum, commemoret verè ſermonem meum.* Et figuratè docet, quale ſit diſcrimen: *Quid palea ad triticum, dicit Dominus? Nónne ita ſe habent ſermones mei, vt ignis, dicit Dominus? & velut ſecuris ſcindens petram?* Vim diuini verbi parabolis demonſtrauit. Mox docet, quàm diuerſa ſit pſeudoprophetarum ratio. Hi ſiquidem, inquit, quorundam furum more, ſurripiunt nonnullos ſermones propheticos, quos immutationibus corrumpunt. Alij fingunt falſam prophetiam. Tertij ſomnia, quæ non viderunt, recitant: ſicque, boum inſtar, ter miſerum variè paſcentes populum, in nequitia reddunt obſtinatum. Tum mandat prophetæ: *Si interrogauerit populus iſte, ſacerdos, aut propheta, dicens, Quod eſt onus Domini? Dices eis, Vos eſtis onus Domini. & eijciam vos, dicit Dominus. Et propheta, & ſacerdos, & quicunque dixerint, Onus* Domini, *vlciſcar de homine, & domo eius.* Impij prophetas appellabant, ſceleſtos: & prophetiam, onus. Hortatur ergo Deus, ne hac appellatione vtantur: ac non obtemperantibus, minatur pœnam. Iubet autem, eos, ſic interrogare: *Quid reſpondit Dominus? Quid locutus eſt Dominus? Et non vltrà dominetur, onus Domini.* Iis verò qui mandata tranſgrediuntur, comminatur, dicens, *Ecce, ego aſſumo vos in onus: & proijciam vos, & ciuitatem quam dedi vobis & patribus veſtris, à facie mea. Et dabo vobis opprobrium ſempiternum, & ignominiam æternam: quæ nunquam obliuione delebitur.* Verùm iſtud præcepit Dominus Deus, tum vt amputaret mores ex malorum dæmonum cultu contractos, tum vt doceret, prophetas non inſanire, ſed eſſe diuinorum eloquiorum miniſtros. Cæterùm poſt comminationem captiuitatis, pollicetur etiam reditum. quem adeò inſignem futurum dicit, vt ob eius excellentiam obliuioni tradatur exitus ab Ægypto. Nos autem & propheticos & apoſtolicos ſermones, obſecro, ſectemur, & eum qui per hos & illos locutus eſt, adoremus, eiúſque viuificas leges obſeruemus: vt promiſſis fruamur bonis, per gratiam & beneuolentiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri ſit gloria, vnà cum ſa- C croſancto Spiritu, nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

TOMVS SEXTVS.

CAP. XXIIII.

RVrſum ex parabolis & ſignis texit prophetiam. Et per quandam reuelationem videt duos calathos ficubus plenos, ſitos ante templum diuinũ: idque expreſſo prophetiæ tempore. Nimirum, ait, poſt Iechoniæ tranſlationem, & regnum Sedeciæ, ſe hæc vidiſſe. Et vnum quidem calathum, habentem ficus optimas, & maturas: alterum verò habentem valde deformes, & ad edendum prorſus inutiles. Poſt hæc, accepta de iis interrogatione diuina, refert eorum, quæ oſtenſa ſunt, diuerſitatem. Et docetur item, quid per hæc ſignificetur. Deus enim om-

nium ficubus maturis adſimilauit eos, qui iam fuere captiui, quibus pollicetur inde reditum, ſuam etiam curam, & cum pietate rerum proſperitatem. Ficubus autem deformibus & non aptis eſui, compararnon ſolùm eos qui relicti fuerunt in Iudæa, ſed etiam illos qni cõfugerunt in Aegyptum, & cum eis regem Sedeciam, & principes. quibus minatur Babyloniorum exercitum, & quę ex bello naſcnntur moleſtias, famem, peſtem, cædem, & captiuitatem. Et his hunc in modum vaticinin prædictis, qnid antea euenire debeat, prædicit. Iſta ſiquidem poſt Iechoniam acciderunt: qoæ verò dicturus eſt, euenerunt temporibus Ioacim regis, patris Iechoniæ. Declarat autem manifeſtè tempus.

CAP. XXV.

Sermo, qni factus eſt ad Jeremiam, de omni populo Iuda: ipſe eſt anno quarto Ioacim filij Joſiæ regis Iuda: ipſe eſt annus primus Nabuchodonoſor regi Babylonis. Eo anno Nabuchodonoſor ducto aduerſns Ierüſalem exercitu, qunſdam in ſeruitutem redegit, alijs vbi tributum imperaſſet, reuerſus eſt. Dicit ergo nonnulla iam dicta. *A decimo tertio anno Joſiæ filij Ammon regis Iuda, vſque ad captiuitatem hanc iſte eſt tertius & vigeſimus annus, factum eſt verbnm Domini ad me, & locutus ſum vobis mane conſurgens, & non audiſtis.* Mulritudinem annorum commemorauit, vt Dei lnngam patientiam demonſtraret: qui illos non obtemperantes, tam diu pertulerit. *Miſi enim*, ait, *ad vos ſeruos meos prophetas.* Denuntio vobis, vt relicta pernicioſa via, pergatis ad alteram vitæ conciliatiuam. *Et pollicebar vobis, ſi hoc faceretis, bona: & non audiſtis.* Sed idolorum cultum præoptaſtis. Et arguens intentionem incredulitatis & inobedientiæ illorum, ſubionxit, *Vt me ad iracundiam prouocaretis, in operibus manuum veſtrarum, in damnnm veſtrum.* Me enim irritantes, iſta perpetrabatis, atqui damnum etiam iamdudum decerpſiſtis. Propterea, ait, cum Nabuchodonoſor congregabo reges qui ſub eo militant, contra vos, & contra vicinos veſtros, à quibus idolis ſeruire didiciſtis: ac regionem veſtram & illorum tradam penitus in ſolitudinem. *Et primabo eos cuncta lætitia.* huius enim ſunt propria, *vox ſponſi, & vox ſponſæ: vox molæ, & lumen lucernæ.* Quam deſolationem terminat ſeptuaginta annorum tempore. Nam pòſt ſeptnaginta annos tam de rege Babylonis, quàm de ſubditis eius, ait ſe pœnas impietatis & iniquitatis eſſe ſumpturũ, ac totam Ieremiæ prophetiam impleturum. Quocirca confeſtim præcipitur ei, *vt accipiat calicem vini meri de manu Domini, & potare facias omnes gentes, ad quas*, ait, *ego mittam te. Et potabunt, & euoment, & inſanient, à facie gladij, quem ego mittam in medium illorum.* Calicem vini meri, vocat iuſtam vltionem. Sic & diuinus Dauid dixit, Quia calix in manu Domini, vini meri plenus mixto. Per hæc verba, *potabunt & euoment*, ſatietatem ſignificat: per hanc dictionem, *inſanient*, acerbitatem vltionis ſubobſcurè deſignat. Poſt hæc refert propheta, quomodo potum præbuerit Ieruſalem, & ciuitatibus illi ſubditis, cum regibns & magiſtratibus. & docet, quæ ſignificentur per calicem. *Vt ponat eas in deſertum & inuium, in exibilationem, & in maledictionem, hodierna die.* Hoc eſt hoc tẽpore. Et appellans inuium, ſolitudinem innuit. per exibilationem verò declarat ſpectãtium ſtuporem. Cùm enim res in deterius mutari videmus, ſibilare ſolemus. His conſequens eſt maledictio. Conſueuerunt enim quidam dicere. Hæc patiaris, quæ paſſus eſt ille.

Pſal. 74 b.

Addit etiam, ſe propinaſſe Pharaoni regi Aegyptiorum, principibus ac ſnbditis eius: & vltra indigenas, etiam adneois. illos enim permixtos vocat. His, ſubobſcurè dicit, etiam Iudæos qui aufugerint, in eadem mala delapſuros. Refert etiã ſe propinaſſe *regibus Chaldæorum, toti Arabiæ, cunctiſque regibus regionis Hus.* Ita vocauit Idumæam. qnod & ipſe propheta clarius docet in ſequentibus. Ait enim: *Propinauit etiam regibus alienigenarum, Moabitis, Ammonitis, Tyrijs, Sidoniis, Dedan & Thema.* Quæ ſunt ciuitates Arabiæ, vt oſtendimos in interpretationibus aliorum prophetarum. *Huz item Perſicæ genti, & omni populo, qui eſt circuntonſo capite.* Sarracenos dicit. *Et omnibus regibus Arabiæ, necnon cunctis regibus permixtis, habitantibus in eremo: ac vniuerſis regibus Zambri.* Apud Hebræum & Syrum inuenimus, Zamran. hic erat Ceturæ filius. Et hi qnoqoe deſertum incolebant. *Omnibus regibus Elam.* Et hi ſuot gens Perſica. *Cunctis regibus Medorum ac Perſarum. Regibus etiam omnibus ſubſolani, tam propinquis, quàm remotis. Et vnicuique contra fratrem ſuum.* Id eſt, vt ſe mutuis pœnis impietatis afficiant. *Cunctis regnis terræ, quæ ſunt ſuper faciem terræ. Et rex Seſach bibet poſtremus eorum.* Regem Babylonis ita appellatum arbitror. Huius enim opera & prædicti biberunt, & paulò pòſt, honc poſtremò bibere indicat. quia poſt pœnas per hunc alijs inflictas, ipſe pœnas dedit. Poſt hæc minatur bibere nolentibus, vel inuitos potaturos. *Incipiam enim à ciuitate*, ait, *in qua nominatum eſt nomen meum ſuper illam: ab ipſa incipio affligere. Et vos purgatione purgabimini: & non eſtis purgati.* Segregatam, inquit, dedi ciuitatem, & vos effugieris ſupplicium? Non poteſt hoc fieri. *Et prophetabis aduerſum eos, omnes hos ſermones: & dices eis, Dominus ab alto ius dicet, & de ſancto ſuo dabit vocem ſuam.* Vtrunque declarauit, ſe & de cœlo proferre ſententiam, & in lnco ſancto manifeſtum reddere. *Reſpondebit verbum de loco ſuo, & nomit, quo pacto quis chim adolent, ſeparandi ſint ab omnibus ſedentibus ſuper terram.* Reſponſionem dicit, effectum, qoia verbum diuinum ſequitur effectus. *Venit interitus in partem terræ: quoniam Domino iudicium eſt in gentes: iudicatur cum omni carne. Impij verò traditi ſunt in gladium, dicit Dominus.* Demonſtrat iterum ſuam indicibilem bonitatem. Non enim dixit, κρινεῖ, id eſt indicabit omnem carnem: ſed κρίνεται, id eſt, iodicatur & diſceptat cum omni carne. Beneficia ſua ſubijcit oculis, & eorum qui accipiunt, arguit ingratitudinem. In ſequẽtibus bellorum incommoda narrat, & qnòd interfecti iacebunt inſepulti, & pro ſterquilinio terræ habebnntur. *Vlulate paſtores, clamate, plangite arietes ouium, quia completi ſunt dies veſtri in occiſionem, & diſperſiones veſtræ. & cadetis velut arietes electi. Et peribit fuga à paſtoribus, & ſalus ab arietibus ouium.* Paſtores, vncauit reges: oues autem, ſubditos: arietes verò ouium, principes. quibns omnibus fugam minatur, & tranſlationem. Prædicit portò lamentationes regum ac principum. *Quia ceſſarunt*, ait, *commoda pacis à facie iræ furoris Domini.* Sunt autem commoda pacis iſta, agriculturæ, plantationes, negociationes, artium & contractuum

tractuum exercitia, permutationes, nuptię, cœtus, feſta, delectationes animi, & quæcunque ſunt his ſimilia. (A)

CAP. XXVI.

POſt bane, alteram rurſum ſubijcit prophetiam, quam regnante Ioachim populo proponere iuſſus eſt. Mandatum autem accepit, vt ſtans in atrio diuino vaticinaretur populo, cunctoſque perferret ſermones diuinos. *Ne auferas enim*, ait, *verbum*. Tunc ſubijcit cauſam rei futuræ. *Fortaſſe audient, & conuertetur quiſque à via ſua mala. Et ceſſabo a malis, quæ cogito facere illis, ob ſtudia ſua praua.* Dixit, *fortaſſe*, non quaſi ignorans: nouerat enim illorum incredulitatem. Sed ambigua dictione vſus eſt, ne ſententiæ diuinæ attendentes, deſperarent de ſalute. Non abſimile (Ezech. 2.) dictum eſt ab Ezechiele, Si fortè audiant: ſi fortè videant. Non enim hoc ignorandi verbum eſt: verùm ne dicant, Prædixit incredulitatem noſtram. Nunquid mendax eſt? Quî ergo poteſt fieri, vt nos immutemur? Docet itaque per ea quæ dicta ſunt, eos poſſe, ſi velint, ſuſcipere morum mutationem. (B) Ob eam cauſam etiam apponit comminationē: *Quia ſi non audieritis ſermones meos, quos ego vobis pronuntio per prophetas meos, dabo domum hanc, vt Silo. Et ciuitatem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terræ.* His auditis, ſacerdotes, pſeudoprophetæ, & omnis populus minantur Prophetæ mortem. Principes autem cùm hæc audiſſent, concurrerunt ad templum Dei. Cumque ſacerdotes & pſeudoprophetæ accuſarent Prophetam blaſphemiæ, vt qui aduerſus ciuitatem & templū Dei prophetiam emiſiſſet, dicit Propheta, ſe miſſum eſſe à Deo omnium: ſermoneſque, quos protuliſſet, eſſe oracula diuina. Exhortans autem eos, *Meliores*, inquit, *facite vias veſtras, & opera veſtra. Audite vocem Domini Dei veſtri: & ceſſabit Dominus à malis, quæ locutus eſt contra vos.* Quòd ſi inobedientes ſolito vtamini ingenio: *Ecce, ego ſum in manibus veſtris: facite mihi, prout expedit, & quod vobis melius videbitur.* Moxque ponit ante oculos fructum homicidij. *Veruntamen ſcitote & cognoſcite, quod ſi me occideritis, ſanguinem innocentem tradetis contra vos & contra ciuitatem iſtam. Mandato enim Domini locutus ſum ſermones iſtos.* Principes ac (C) populus hæc audientes, reprehendunt iniquam ſacerdorum & pſeudoprophetarum ſententiam; dicentes, innoxium eſſe Prophetam, vt qui diuinis verbis inſeruijſſet. Tum quidam è ſenioribus, reuocatis in memoriam eorum antiquis prophetijs, referunt, Michæam Moraſthitem quondam prophetaſſe, Sion inſtar agri arandam, & Ieruſalem in armarium pomorum redigendam, ac montem domus Domini in ſaltum & ſyluam: & cùm talia dixiſſet, graue nihil paſſum eſſe: ſed contrà extimeſcentes comminationem, mutata quamprimum vita, iram effugerunt. vos autem, ait, planè atrocia commiſiſtis. Vriam enim Semei filium, qui quondam vaticinatus erat talia, & timens regem Ioacim, fugerat in Ægyptū, negligentes permiſimus interfici à rege Ioacim: qui abductum illinc iaculis confodit. Planum facit, illum pijs vſum eſſe ſermonibus, atque ait, *Veruntamen manus Achicam filij Saphan, erat cum Ieremia, vt non traderetur in manus populi, ne interficerent illum.*

(A)

CAP. XXVII.

PEracta hoc modo narratione iſta, tranſit ad aliam hac vetuſtiorem. *In principio regni Ioacim filij Ioſiæ regis Iuda, factum eſt verbū iſtud à Domino ad Ieremiam, dicens.* Deinde narrat, quemadmodum iuſſus eſt, vt collo circumponat vincula, & illa mittat regibus vicinorum, quos nominat. Mandatum eſt autem ei, vt hos ſermones mitteret per legatos: *Ego feci terram & cælos, & iumenta quæcunque ſunt ſuper faciem terræ, in virtute mea magna, & brachio meo excelſo. Et dabo eam, cuicunque viſum fuerit in oculis meis.* Poſuit iſtud, *in virtute mea magna, & brachio meo excelſo*, propter elementorum magnitudinem, & imbecillitatem audientium. Sufficit alioqui, ipſum velle, & producere quæ velit. *Et nunc ego ſum, Dedi terram hanc in manu Nabuchodonoſor regis Babylonis, ſerui mei: & beſtias agri dedi ei, vt operentur & ſeruiant ei. Beſtias agri*, dicit gentes barbaras. Effector, inquit, ſum & Dominus: prout volo, moderor. *Et ſeruient ei omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius, donec veniat tempus iræ ipſius.* Manifeſtè docet, ſe, poſtquam vſus fuerit (B) Babylonijs, tanquam carnificibus, & eorum opera de reliquis gentibus pœnas ſumpſerit, tandem etiam illos internecioni traditurum. His autem qui contra dixerint, & à ſe iugum hoc repulerint, minatur famem, cædem, & captiuitatem.

Condicit etiam eis, ne credant diuinatoribus, vatibus, auguribus, & ſomniatoribus: ſed pareant, & ſuſcipiant iugum regis Babylonis: & obtemperantibus pollicetur pacem. Eadem dixit Sedeciæ Regi, ac denūtiauit, ne crederet pſeudoprophetis, promittentibus pacē, & ſacrorū vaſorum, in Babylonem aſportatorum, reſtitutionem. quia mendacia dicunt. *Quòd ſi ſunt prophetæ, & verbum Domini eſt in eis, occurrant Domino exercituum: vt non veniant in Babylonem vaſa, quæ derelicta fuerant in domo Domini, & in domo regis Iuda, & in Ieruſalem.* Iſtud, *occurrant Domino*, pro, impediant, & vincant prædictiones diuinas: & oſtendant, prophetias diuinas eſſe otioſas & vanas. Videbitis enim omnia ſacra vaſa, quæ relicta fuerint, in Babylonem transferri, & poſt ſeptuaginta annorum tempus inde remitti, & ædi ſacræ reddi. De Mechonoth facit mentionem tertius liber Regno- (3. Reg. 7. b.)
(C) rum, & quòd ſuppleant vſum craterum. conſtructa autem erant ex ære.

CAP. XXVIII.

POſt hæc commemorat, quomodo regnante Sedecia, anno quarto, præſentibus populo & ſacerdotibus, Hananias propheta anſus eſt dicere, *Hæc dicit dominus exercituum, Deus Iſrael, Contriui iugum regis Babylonis: & intra duos annos, & ſacra vaſa, quæ aſportata ſunt, reſtituam: & Iechoniam reducam, cū omnibus captiuis.* Propheta porrò Ieremias, vt oſtenderet, ſe percupere iſta euenire, dicit, omnibus audientibus, *Stabiliat Dominus ſermonem tuum, quem prophetizas, vt referantur vaſa domus Domini, & vniuerſa colonia, de Babylone in locum ſuum.* Non tamen aſſenſione permiſit prophetiam confirmari. Dixit enim, *Veruntamen audi verbum hoc, quod ego loquor in auribus tuis, & in auribus totius populi: Prophetæ à ſeculo ante me & ante vos fuerūt, & de terris pleriſque, & regnis ingentibus emiſerunt prophetias, tendentes ad bellum, ad afflictionem, & ad mortem.*

ad bellum, ad afflictionem, & ad mortem. Qui vaticinatus eſt pacem, cùm euenerit verbum propheta, agnoſcetur eſſe propheta, quem verè miſit Dominus. Exitus, inquit, terum declarabit veritatem prophetiæ. Videbimus ergo, an iuxta prophetiam meam trademur Babylonijs. At his nihilo melior effectus eſt ille pſeudopropheta. quin etiam catenas, quas Propheta gerebat, contriuit, inquiens, ſic conteritum iri iugum Nabuchodonoſor, duobus annis elapſis. Deus autem omnium admonuit Prophetam, vt diceret Hananiæ, *Catenas ligneas contriuiſti: & loco earum conficiam catenas ferreas.* Ferreum appellauit iugum Babyloniorum, tanquam ob incredulitatem & inobedientiam, grauius futurum ſit ſupplicium. Cæterùm Propheta ægrè ferens Hananiæ vaticinium, certò ſciens illud eſſe falſum, dixit ei, *Audi ſanè Hanania: Non miſit te Dominus. Et tu feciſti, vt populus hic fiduciam collocaret in rebus iniquis.* Prædixitque mortem eius intra paucos menſes. *Quia defectionem*, inquit, *locutus eſt contra Dominum.* Quaſi dicat, Inſtruxiſti populum, vt deficeret ab eloquijs diuinis, & crederet mendacio tuo. Commemorat inde obitum pſeudoprophetæ, immenſamque Dei longanimitatem: qui expectans pœnitentiam, non ſtatim priuauit illum vita, ſed cùm perduraſſet in nequitia, poſt ſeptem menſes, tradidit illum morti.

CAP. XXIX.

TRanſit exinde ad aliam narrationem, & docet, quonam pacto, Deo ita ſuadente, literas miſerit ad captiuos in Babylone, poſt captiuitatem Iechoniæ regis. Recēſet etiam nomina eorum, qui detulerunt literas: quæ continebant iſta, nempe, Deum omnium mandare iam effectis captiuis, vt procreent liberos, domos ædificent, deſpondeant filias, vxores filijs adducant, ſolliciti ſint de augendo genere, deprecentur pro illis qui manciparunt eos. *Quia in pace illorū*, ait, *erit*
1. Tim. 2. a. *vobis pax.* Huic ſermoni congruit lex ab Apoſtolo lata, quæ denuntiat, vt fiant obſecrationes & orationes pro regibus, & omnibus qui in ſublimitate & poteſtate conſtituti ſunt: vt quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & caſtitate. Hęc ſiquidem Deus omnium fieri mandauit, vt inſtrueret eos, ne crederent pſeudoprophetis, ſed præfinitum tempus expectarent. Hoc enim per ſubſequentia declarauit, his verbis, *Ne perſuadeant vobis pſeudopropheta veſtri, qui ſunt apud vos. Et ne decipiant vos vates veſtri. Neque audiatis ſomnia veſtra, qua vos ſomniatis. Quoniam ipſi prophetant vobis iniqua in nomine meo. Non miſit eos, dicit* Dominus. Docet etiam tempus reditus. *Completis enim*, inquit, *ſeptuaginta annis, viſitabo vos, & bonas promiſſiones adimplebo.* Promittit autē, illos omnes in ſollicitudinem ſuam ſe recepturum: & precantibus, bona præſtaturum. *Cùm enim*, ait, *quæſieritis me in toto corde veſtro, apparebo vobis, dicit Dominus. Hoc tamen ſcitote, quod eos qui priorem captiuitatem effugerint, traditurus ſum in famem & occiſionem. Et dabo eos ſicut ficus Suarem, quæ comedi non poſſunt, eò quòd*
Sup. 24. a. *ſint peſſima.* Quas ſuprà dixit deformes, hîc appellauit Suarem. Suarē autem Hebręa voce ſunt, quę in ſyluis naſcūtur, hoc eſt, agreſtes, incultæ, & minimè dignæ quæ inſerantur, & eſui inutiles. *Et dabo vos in vexationē vniuerſis regnis terra.* Extimeſcēt enim omnes, qui audierint inflictas calamitates.
A *In iuramentum, in ſibilum, & in opprobrium apud omnes gentes, ad quas diſperſi illos.* Solent plerique dicere, Vtinam non patiar, quæ paſſus eſt ille. propterea dicit, *in iuramentum*: iſtud verò, *in ſibilum*, frequenter diximus. Opprobrij verò meminit etiam beatus Dauid, Facti ſumus opprobrium vi- Pſal. 78. a.
cinis noſtris: ſubſannatio & illuſio his, qui in circuitu noſtro ſunt. Et iterum, Poſuiſti nos in op- Pſal. 43. b.
probrium gentibus. Hæc autem patientur, inquit, *Quia miſi eis ſeruos meos prophetas, diluculo conſurgens & mittens: & non audierunt, dicit Dominus.* Per hoc, *diluculo conſurgens*, declarauit diligentiam. Nō enim velut acceſſorium habebat illud, ſed curam eorum valde ſtudioſam gerebat. Deinde prædicit interitum duorum pſeudoprophetarum, Achab, & Sedeciæ. *Dabo enim eos*, inquit, *in manus Nabuchodonoſor regis Babylonis, & percutiet eos ob oculos veſtros. Et aſſument de eis maledictionis prouerbium, in omni colonia Iuda, & in Babylone, dicentes, Faciat te Dominus, vt fecit Sedeciam & Achab.* Apertè diſcimus inde interpretationem maledictionis. Refert quoque ſupplicij modum. *Quod rex Babylonis*
B *frixit in igne, propter iniquitatem, quam fecerunt in Iſrael.* Cuius quidem iniquitatis ſpeciem declarat: *Et fornicati ſunt cum vxoribus ciuiū ſuorum. Et reſponderunt in nomine meo ſermonem iniquum, quem non reſpondi eis. Ego ſum cognitor & teſtis, dicit Dominus.* Nihil enim eorum quæ geruntur, me latet: ſed video vel ea quæ in ſecreto committūtur. Comminatur etiam Semeiæ Nehelamitæ: quippe qui auſus ſit contraria reſpondere, & mittere literas Sophoniæ ſacerdoti, & ſub eo profitentibus ſacerdotibus. Miſit autem literas huiuſmodi, *Dominus dedit te in ſacerdotem, pro Ioiade ſacerdote.* Ioiades, pontifex celebris erat. Volens ergo erigere animum Sophoniæ, mentionem fecit de eius principatu. *Vt ſis præfectus in domo Dei, omni viro prophetanti, & omni homini inſanienti: vt tradas eū in carcerē Sinoch, & in neruū.* Antea iā diximus, vt prophetas accuſabant, tanquam reprehenſibiles. quod etiam hinc clarum eſt. prophetam enim conſtituit, inſanientem. Sinoch, interpretatus eſt Syrus, carcerem. Dicit itaque, Propterea principatum geris, vt prophetantes aduerſa, includas & punias. quod patet ex ſequentibus. *Quamobrem*, inquit, *non in-*
C *crepaſtis Ieremiam, qui auſus eſt talia ſcribere, vt vos & domos ædificetis, & plantetis hortos?* Hanc epiſtolam Sophonias pontifex legit prophetæ. Mox verò Deus omnium admonet Prophetam, vt ex aduerſo ſcribens, ſignificet populo in Babylone. Semeiam falſa prædixiſſe, neque eum à Deo vniuerſorum miſſum. Idcirco illum cum toto genere radicitus morti tradam: moleſtiarumque non videbit mutationem. Quare, qui didicimus iſta, metuamus mendacium, & credamus veritati: & ambiguitate animis expulſa ſermones diuinos ſectemur: vt bona ſupernæ Ieruſalem videre poſſimus, per gratiam & humanitatem Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo Patri ſit gloria, cum Spiritu ſancto, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

TOMVS SEPTIMVS.

CAP. XXX.

DOMINVS

DOMINVS DEVS, volens oſtendere veritatem prophetiæ, iuber Prophetam mandare ſcriptis prædictiones factas tā de captiuitate, quàm de reuocandis captiuis: In primis tamen prædicit triſtia. *Sic dixit Dominus, Vocem formidinis audiuimus. formido, & non eſt pax. Interrogate, & videte, an peperit maſculus.* Et conſonant ſequentia. Et de formidine, in eo, quòd tenebunt lumbos. *Propterea vidi omnem hominem habentem manus ſuas ſuper lumbos, more mulieris parturientis.* Nuc quidem, vt repræſentet dolorem, proponit imaginem parturientis mulieris: alibi verò, vt luctum demonſtraret, dixit, vnumquenque habere manus complicatas ſuper caput. *Facies omnes ſpeciem morbi regij præ ſe ferunt.* Quod etiam eſt ſignificatiuum formidinis. *Quia magna eſt dies illa, & non eſt ei ſimilis, & tempus anguſtiæ & afflictionis vniuerſo Iacob.* A magnitudine ſupplicij, diem nominauit magnam. Poſtea coniungit aduerſis conſolationem. ait enim, *Et ex hoc ſaluabitur.* Et promittit, ſe contriturum iugum ſeruitutis: prædicitque conuerſionem morum. *Et non ſeruient vltra alienis: ſed ſeruiet Domino Deo ſuo. Alienos*, appellauit idola. Etenim vbi cognouerint, Dominum Deum eſſe, qui tum bona ſuppeditat, tum caſtigationes infligit, ante omnia reuerebuntur prophetiam ipſius. *Et Dauid regem ipſorum ſuſcitabo eis.* Prophetiæ finem impoſuit Chriſtus Dominus. E Dauide ſiquidem natus eſt ſecundum carnem: & paſcit iam nō Iſraelem modò, ſed omnes gentes. Prædictio hæc euentum quendam habuit, velut in vmbra & figura, tempore Zorobabelis. Hæc vbi pollicitus eſt, rurſum conſolatur eos, dum reuocationem promittit, & Babylonijs minatur interitum. *Profligabo enim*, ait, *omnes gentes, ad quas diſperſi te.* Eis autem, bonorum pollicitationes exhibet. *Te enim*, ait, *non faciam in profligationem: & erudiam te in iudicio. Non tamen indemnem & innoxium te habebo.* Quaſi dicat, Caſtigabo, & cum ſolabor. non te permittam carere caſtigatione, nec auxilij expertem relinquam. Huc enim ſignificat, *Non tamen indemnem & innoxium te habebo.* perinde ac ſi diceret, non feram, quin ſentias afflictionem.

Deſiderans conuertere nequitiam illorum, ad comminationis atrocitatem addit etiam iſta: *Violenta eſt contritio tua. acerba eſt plaga tua. Non eſt, qui iudicet cauſam tuam.* Nemo enim redarguebat iniuſtitiam regis Nabuchodunuſor. *Acerbe curata es*, hoc eſt, cum dolore. *Non eſt tibi auxilium.* Nunc verò conſtituit auxilium, non in anima: ſed in ſuppetijs humanis. quod indicant ſequentia. *Omnes amici tui obliti ſunt tui. Non interrogabunt de te. Plaga enim hoſtili percuſſi te.* Quia nō vſus ſum ſolita longanimitate: ſed adhibui ſectionem diuinā. Quod etiam facere conſueuit medicus, perſpiciens difficultatem morbi. Et vt oſtendat, quàm iuſta ſit cauſa ſupplicij, ſubiunxit, *Caſtigationem duram in omnibus iniquitatibus tuis: quia multiplicata ſunt peccata tua.* Quibus conneniunt, quæ ſequuntur: *Quid clamas, propter contritionem tuam? violentus eſt dolor.* & reliqua. Pro, vehemens, ſed tamen iuſtus. *Ob multitudinem iniquitatum tuarum* Quia creuerunt peccata tua, procurauerunt tibi iſta. Minatur nihilominus cædem & ſeruitutem hoſtibus,

A qui inſurrexerunt in eos. Qui enim mortem effugerunt, à victoribus in ſeruiturem redacti ſunt. Porrò perſeuerat conſolari eam blandis promiſſionibus, nempe, *Aperiam curationem tuam: ſanabo te à plaga tua acerba, dicit Dominus.* Sectione, ſpongia, auſterioribus atque lenioribus vſus eſt medicamentis. *Quia diſperſa vocata eſt Sion.* Inuouolauerant enim in eam vicinæ gentes: quæ captiuitatem & ſeruitutem impoſuerant. *Hæc eſt præda noſtra. quia nemo exquirit eam.* Quando, inquit, aſpernabar eam, & non tuebar, expoſita erat impugnantibus eam, velut parata præda. At propter caſtigationem ſeruitutis, liberabo eos, vt reuertantur, ædificent vrbes, & templum inſtaurent, & celebrent in eo cultum legitimum. Hoc enim dicit, *Et templum ſedebit, ſecundum iudicium eius.* Cumulat etiam ea quæ propriè pertinent ad proſperitatem. *Et egredientur ab eis canentes, & vox ludentium.* Promittit etiam eis, incrementum generis & fœcunditatem. *Effundam enim, ait, eos, & non imminuentur. Et egredientur filij eorum, vt prius. Et teſtimonia eorum in conſpectu meo dirigentur.* τὰ μαρτύρια, id eſt, teſtimonia, Syrus interpretatus eſt,
B ſynagogas. *Et viſitabo cunctos, qui affligunt eos. Et fortiores illis, dominabuntur in illos.* Affligentes, vocat Babylonios: fortiores autem illis, Medos & Perſas. nempe qui ſalutem eorum diſſoluerunt. *Et principes eius egredientur ab eo.* Tempore captiuitatis habuerunt regem Babyloniorum pro principe: poſt reditum verò, primùm quidem habuerunt Zorobabelem, & filium Ioſedec: poſtea verò à pontificibus regebantur. *Nam quis eſt ille, qui dedit cor ſuum, vt conuertatur ad me, dicit Dominus?* Hoc & alibi dicit, Interrogate generationes quæ fuerunt ante vos. quis credidit Domino, & confuſus eſt? Eccleſ. 1. b.

Poſtmodum exponit tribulationes, quæ illis obuenerunt ab ira diuina. quam vt oſtendat eſſe iuſtam, ſubijcit, *Ad impios veniet.* Vt autem doceat, ſe poſſe, infert, *Nequaquam auertetur ira indignationis Domini, donec fecerit, & donec compleuerit cogitationem cordis ſui.* Nam quis reſtitit conſilio eius? Redarguens incredulitatem eorum, ait, *In nouiſſimis diebus intelligetis ea* Quoniam verbis non creditis, ipſarum rerum experientia diſcetis.

C

CAP. XXXI.

RVrſum permiſcens grata triſtibus, reddit rationem eorum. *Ita dixit Dominus, Inueni calidum in deſerto, cum his qui perierunt gladio, ambulantes in ſtudijs Iſrael.* Pro *calido*, Syrus & Hebræus poſuerunt, miſericordiam: & cum eo, græcæ vocis interpretatio quandam habet cognationem. Quia dum quis caleſit, laxatur ad miſericordiam. *Deſertum* autem, vocat Babylonem: & ducet, Dominum deſertum eſſe ſeruientium illic. Et interpretationi per Syrum datæ ſatis quadrant quæ ſequuntur: *Charitate perpetua dilexi te: propterea traxi te in commiſeratione.* Non tua, ait, viuendi ratio cauſa eſt tibi ſalutis: ſed miſericordia mea. Prædicit verò, illos tympanis & alijs inſtrumentis vtentes, denuo choreas ducturos, plantandi ſerendique curā habituros, atque celebraturos feſta diuina. Prædicit quoque vnionem tribuum. *Quia dies eſt vocationis reſpōdentis in montibus Ephraim, Surgite, aſcendamus in Sion, ad Dominum Deum noſtrum.* Hi

enim qui quondã iuuencas colebant, priſtinorum delictorum rationem reddent: & ad Sion confugient, adoraturi Deum vniuerſorum. Hortatur autem illos, vt Deum quidem collaudent cum lætitia: at contra gentes vicinas glorientur. Hoc enim ſignificat, *Hinnite ſuper caput gentium.* Et in eo declarate opitulationem diuinam.

Dixit quoque tempus reditus. *Congregabo eos,* inquit, *in feſto Phaſec, ab extremo terra.* Phasec autẽ, per interpretationem, dicitur græca voce, paſcha. Et vt multitudinem eorum indicet, *Inter eos,* inquit, *claudus, cæcus, prægnans & pariens, vnanimi conſenſu cœtus magnus.* In vrbibus ſiquidem populoſis, huius generis omnia reperire licet. Repetito etiã vlolatu, qui audiebatur tempore captiuitatis, prædicit oblectationem, quam animo concipient reuertentes: ſolatia item, quibus fruentur in itinere obeundo. *In conſolatione,* ait, *reducam illos, caſtrametans iuxta torrentes aquarum, in via recta, in qua non amplius errabunt.* Et oſtendens, quæ cauſa ſit ſollicitudinis, ſubiunxit, *Quia factus ſum Iſraeli in patrẽ: & Ephraim eſt primogenitus meus.* Ephraim vocat, non filium Ioſeph, ſed decem tribus: inter quas erat Ruben primogenitus, & Simeon ſecundus. Appellabantur autem Ephraim, decem tribus, eò quòd palatia regia conſtructa eſſent in ſorte Ephraim. Et quemadmodum nunc ab vrbe Romanorum dicimur omnes Romani: ita tunc decem tribus denominabantur ab Ephraim. Mãdat autem, iſta promulgari apud gentes, & cunctis de populo ſignificari reditum. quod factum eſt, non verborum præconio, ſed voce magis clamoſa audierunt omnes, rebus ipſis clamitantibus. Pollicetur ad hæc, terræ fertilitatem, fœcunditatem iumentorum, & animi lætitiam. Quod autem dicit, *Et inebriabo animam ſacerdotum, filiorum Leui,* pro eo eſt, ac ſi diceret, quibuſuis bonis cumulabo. quod clarum eſt ex ſequentibus: *Et populus meus replebitur bonis, dicit Dominus. Sic dixit Dominus, Vox in Rama audita eſt, luctus, fletus, & lamentatio: Rachel plorans filios ſuos, & noluit conſolari, propter filios ſuos, quia non ſunt.* Rama, erat Beniamiticæ tribus. & Rachelis ſepulchrum eſt in hippodromo Chaphratha, quà venitur in Ephratha. Et finem accepit prophetia ſub Herode primo, qui interfecit infantes, ſperãs ſe ſimul occiſurum Saluatorem natum.

Cur decem tribus vocentur Ephraim.

Iſta verò poſuit propheta inter promiſſiones bonorum, vt doceat, Domini ac Saluatoris noſtri in carne natiuitatem, eſſe reuera bonum, & caput ſalutis. propter quam natiuitatem infantes pertulerunt cædem illam iniquam. *Hæc dicit Dominus, quieſcat vox tua à ploratu, & oculi tui à lacrymis. quia eſt merces operibus tuis, dicit Dominus. Et conuertentur filij tui ad montes ſuos.* Et docens quorum operum mercedem pollicetur, ponit ob oculos, eius pœnitentiam, quam egit in Babylone. *Audiens audiui Ephraim lugentem.* Docet etiam, quibus ſermonibus vtebat. *Erudiſti me Domine, & non ſum eruditus: tanquam vitulus, non ſum edoctus.* Idem dixit propheta ſuperius, Flagellaſti eos, & non doluerunt: conſummaſti eos, & noluerunt ſuſcipere diſciplinam. Oſeas etiam propheta ait, Ephraim iuuenca edocta diligere victoriam. Contradicit, inquit, nec ſuſcipit iugum legis. Et iterũ, Ephraim factus eſt, vt iuuenca inſaniens.

Sup 5.a.

Oſee. 10.c.

Subiicit præterea, quæ obſecrans dicebat. *Conuerte me Domine: & conuertar, quia tu Dominus Deus meus es.* Te quidem nolente, non liberabor ſeruitute. *Quia poſt captiuitatem meam pœnitentiam egi. & poſtquam cognoui, percuſſiſemur meum, & ſuſpiraui in diebus confuſionis meæ.* Poſteaquam enim expertus eſt tribulationes, peruenit ad notitiam peccati, quod non ſubticuit beatus Dauid, Priuſquam humiliarer, ego deliqui: propterea eloquium tuum cuſtodiui. Et rurſum, Bonum mihi, quia humiliaſti me: vt diſcam iuſtificationes tuas. Percutere verò ſemor, proprium eſt dolentium, & pœnitentiam agentium. *Conuerſus ſum, & obediui tibi. quia opprobrium accepi ab adoleſcentia mea.* Retroactis enim temporibus, & ab initio, perduraui in tranſgreſſione mandatorum tuorum. Demonſtrat itaque beneuolentiam ſuam Dominus, & ait, *Tu es filius meus dilectus Ephraim: tu es puerulus in delicijs.* pro, delicioſus & gratus. Si perſeueres, ait, eo vti affectu, memor prouidentiæ meæ, bonis perfrueris. Nam & ſequentia pollicitationem apponunt. *Propterea quod verba mea in eo ſunt, adhuc certè recordabor ipſius.* Quia pœnitentia vſus eſt, & memor eſt mandatorum meorum, experietur prouidentiam meam, *Propterea,* inquit, *viſitabo eum, & miſerens miſerebor illius.* Hortatur poſtea, vt medicamentis pœnitentiæ vtatur. *Conſtitue teipſam Sionim.* Hanc dictionẽ, *Sionim,* Syrus eſt interpretatus, ſigna. quaſi dicat, Annotari oportebat, quos fructus ex tranſgreſſione decerpſiſti: quæ verò bona tibi conciliauit pœnitentia. Idcirco admonet, vt ſpontanea caſtigatione vtatur. *Sume de teipſa ſupplicium. Da cor tuum in humeros tuos.* Ac ſi dicat, Impone tibiipſi onus pœnitentiæ: permane in his, quæ rectè prçelegiſti. Iſtud enim ſubdidit, *In via, qua ambulaſti.* Hortatur poſtea, vt reuertatur, & redeat ad ſuas ciuitates, non tamen luctum deſerat. *Reuertere enim lugens,* ait, *in vrbes tuas.* Nec huiuſmodi luctus aduerſatur lætitiæ: cùm nos, alioqui fruentes bonis, memores eſſe debeamus propriorum delictorum, & ea deflere. *Vſquequo auerteris, filia ignominioſa? quia creauit te Dominus in ſalutem, in plantationem nouam, vndequaque venient homines in ſalute.* Hoc loco apertè oſtendit cauſam reuocationis: cùm per eam vaticinetur, futuram nouam plantationem. Hanc enim mundo attulerunt, qui ex ea nati ſunt, Apoſtoli. quod non obſcurè dicit ſermo propheticus, *vndequaque venient homines in ſalute.* Hi enim permeantes omnes gentes, per Dei cognitionem illis ſalutem attulerunt. Deinde prænuntiat iterum bona, quæ ſunt reditum ſecutura, & naſcentem inde lætitiam. Iſtud autem, *Seminabo ſuper domum Iſrael, & ſuper domum Iuda, ſemen hominum, & ſemen iumentorum,* multitudinem deſignat. *In diebus illis,* ait, *non dicent, Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt: ſed vnuſquiſque in peccato ſuo morietur: & comedentis vuam acerbam dentes obſtupeſcent.* Clarius etiam hoc Dominus dixit per admirandum Ezechielem: & nos verboſiorem interpretationem compoſuimus. Quod autem dicit, eſt eiuſmodi: Quemadmodum fieri non poteſt, vt quis comedat vuam acerbam, & non obſtupeſcant dentes comedentis: ſic fieri nequit, vt pœnæ patrum, qui peccauerunt, exigantur à filijs. Et ad confirmandum quod dictum eſt, ſubijcit quæ ſequuntur: *Ecce, dies veniunt, dicit Dominus, & teſtabor domus Iſrael & domus Iuda teſtamentum nouum, non iuxta teſtamentum, quod teſtatus ſum patribus eorum, in die qua ego apprehendi*

Pſal. 118. ſ.

Ibidem.

Theodoreti interpretatio in Ezechielẽ.

manum

manum eorum, vt educerem eos de Aegypto: quia ipſi non permanſerunt in teſtamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Ita, inquit, fieri non poteſt, vt filij luant pœnas pro peccatis paternis: ob idque filijs pollicetur bona, licet patres grauiſſimè peccauerint.

Cæterùm prædictiones non paucas nos docuit contra eos. In primis, vnum eſſe legiſlatorem vtriuſque teſtamenti: deinde, imperfectionem prioris teſtamenti: præterea, vnigenitum Dei Verbum euangelicorum bonorum fuiſſe nobis ſuppeditatorē: ipſum liberaſſe Iſraelem ſeruitute Ægyptiorum: ipſum itaque eſſe, qui Moſem
Exod. 3. d. alloquens, dixit, Ego ſum, qui ſum. Et ſufficiens eſt ſermo ad conuincendam non ſolùm Iudæorum tranſgreſſionem, ſed etiam denudandam hæreticorum blaſphemiam. *Quoniam hoc eſt teſtamentum, quod diſponam domui Iſrael, & domus Iuda, poſt dies illos, dicit Dominus: Dabo leges meas in mentibus eorum: & in pectore cordis eorum ſcribam eas. Et ero illis in Deum: & ipſi erunt mihi in populum.* Hoc rebus ipſis demonſtrauit nobis Deus. Cùm enim ſacros Apoſtolos abduxiſſet in montem, non dedit eis tabulas lapideas: ſed in cordibus eorum inſcripſit leges diuinas: & dantibus operam virtuti, beatitudines obtulit. *Non docebit vltrà vnuſquiſque proximum ſuum, & vnuſquiſque fratrem ſuum, dicens, cognoſce Dominum. quia omnes me cognoſcent, à puſillo vſque ad magnum eorum.* Hæc autem verba ſortientur effectum in futura vita. In illa enim non amplius indigebimus mutua diſciplina: cùm res manifeſtè appareant, & quieſcant affectus: & corpora quidem corruptionem non recipiant, animæ verò ſint expertes mutationis. Solet porrò ſcriptura diuina intermiſcere prophetias. Coniungit enim ſermonibus de captiuitate, ſermones de reuocatione. Dominus quoque in ſacris Euangelijs eodem contextu collocat ſermones de Ieruſalem, & de conſummatione. *Quia propitius ero iniquitatibus eorum: & peccatorum eorum non recordabor amplius.* Donat hoc gratia ſacroſancti baptiſmatis. Nam poſt remiſſionem, priorum delictorum non meminit. Tum, vbi oſtendit, ſe ſolis & lunæ, ſtellarumque eſſe opificem: & mandaſſe, illi quidem, vt conſtituat diem: his verò, vt noctem illuſtrent: nutu etiam eius mare commoueri, & placari, ſubdidit, *Si definent leges iſtæ coram me, dicit Dominus, & genus Iſrael definet eſſe gens in conſpectu meo, omnibus diebus.* His adiungen-
Osee. 1. d. dum eſt, quod dictum eſt per Oſeam prophetam: Si fuerit numerus filiorum Iſrael, velut arena maris, reliquiæ ſaluæ fient. Ambæ igitur prophetiæ
Rom. 9. b. continent veritatem. Non enim omnes qui nati ſunt ex Iſrael, ij ſunt Iſraelitæ: ſed qui Deo crediderunt, & prædicationem ſalutarem amplexi ſunt. Ex quibus & per quos Eccleſia conſiſtit per vniuerſam terram. *Hæc dicit Dominus, Si exaltatum fuerit cælum ſurſum, & ſi terra depreſſa fuerit in ſolum deorſum, & ego reprobabo domum Iſrael, dicit dominus.* Qua ratione, ait, fieri non poteſt, vt cœlum ſit ſublimius, quàm eſt, & terra inferior: ita planè impoſſibile eſt, reijci Iſraelem. *Ecce, dies veniunt, dicit Dominus, & ædificabitur ciuitas Domino, ab Hamaneel vſque ad portam anguli.* Syrus dicit in hunc modum, A turre anguli Hamaneel. *Et excurret funiculus dimenſionis eius à conſpectu eorum vſque ad collem Gareb.* Refert nomina locorum, quæ ſunt in circuitu ciuitatis. *Et per circuitum ædificabitur ex*
A *electis lapidibus*, id eſt, magnis & validis. *Et vſque ad omnem conuallem Phagarim, & ad Spodiam, & ad vniuerſam Aſaremoth, vſque ad torrentem Cedron: vſque ad portam anguli equorum orientis, erit Sanctuarium Domino.* Spodiam appellat, locum, in quem proijciebantur cineres ſacrificiorum: Phagarim autem, loca ſacrificandis carnibus deſtinata. Vt verò ſuprà dixit circuitum vrbis: ita nunc diuini templi ambitum demonſtrat. *Et non euelletur, & non deſtruetur vltrà in ſæculum.* Ambiguitatem iſtorum verborum ſuprà diſſoluit: Denique, inquit, Sapi. 18. b.
loquar de gentibus & regnis, de ædificatione & plantatione. Quòd ſi gens illa conuerſa, perpetrauerit mala, non adducam illi ea, quæ dixi, proſpera.

CAP. XXXII.

HOc igitur loco pollicitus eſt iſta: atquoniam aduerſus Deum & Saluatorem noſtrū multa dictitarunt, & in ſeipſos iudicium prouocarunt, tranſit hinc ad alteram prophetiam. Cuius vim accepit regni Sedeciæ anno decimo, qui erat
B annus decimuſoctauus Nabuchodonoſor regis Babylonis. Tunc autem obſidebatur ab eo ciuitas, propheta verò habitabat in carcere, in quem iniectus erat à rege Sedecia: quia prænuntiauerat, vrbem capiendam, & regem, populumque in ſeruitutem redigendum. Ideo, inquit, habitabat, in carcere. Præcipitur ei nihilominus à Deo, vt emat agrum fratris ſui. *Tibi enim*, ait, *competit emptio, tanquam cognatione proximiori.* Acceſſit ad me, qui agrum vendebat: & emi, prout iuſſus ſum: & accepi, omnibus præſentibus, tam venditore quàm teſtibus, cautionis hac de re inſtrumentum. quod dedi Baruch, dicens, Deum præcepiſſe, vt in vaſe fictili reconderetur, quò perduraret in multos annos. Iſtud porrò Deus mandauit fieri, vt re ipſa perſuaderet populo, eos è captiuitate reuocandos eſſe, terramque paternam recepturos. quod & propheta dixit. *Quia ſic dixit Dominus omnipotens Deus Iſrael, Adhuc poſſidebuntur domus & agri, & vineæ, in terra iſta.* His ita geſtis, ego, inquit, ſupplicationem obtuli domino, ſub his verbis, nempe, Cœli & terræ es opifex, & cuncta intueris: nihilque te latet, tā ex præſentibus quàm
C futuris. habes etiam theſauros miſericordiæ immenſos: & exigis pœnas delictorum. Quòd ſi filij paternam imitati fuerint nequitiam, grauiora illis infligis ſupplicia: eò quòd afflictione paterna non fuerint eruditi.

Et cùm alia eiuſmodi multa adiunxiſſet repetitis quæ in Aegypto facta ſunt, miraculis, doniſque poſt liberationem inde factam præſtitis, nihilominus tamen ingratitudine per eos, qui beneficia acceperant, commiſſa: percontatur, Quamobrem iuſſiſti me agrum emere, eiuſque rei cautionem ſcriptam accipere, cùm obſideant hoſtes, & oppugnent ciuitatem: & qui intus ſunt, fame & peſte pereāt, vrbſque vaſtetur? Quibus reſpondet Deus: *Ego Dominus, Deus vniuerſæ carnis. Nunquid me latebit vllus ſermo?* Poteſt ne, ait, omnium opifex & Dominus ignorare quippiam eorum quæ geruntur? *Propterea hæc dicit Dominus, Tradendo tradetur hæc ciuitas in manus Chaldæorum, & in manus Nabuchodonoſor regis Babylonis: & capient eam.* Deinde narrat, quo pacto, vbi fuerint ingreſſi incendent eam, & domos in quibus ſacrifi-

cabant Baal, & libabant libamina Dijs alienis. Reprehendit etiam ſcopum eorum quæ faciebant. *Ut me irritarent.* Trado verò, ait, ciuitatem, ob tranſgreſſionem incolarum. *Ex qua enim die illam ædificaui, vſque ad diem hanc, ſemper laceſſere me perſeuerarunt. Qua de cauſa cēſui abigere illam a facie mea, propter omnem malitiam filiorum Iſrael & filiorum Iuda. Vno ſiquidem animo & reges, & ſacerdotes, & principes, & vaticinantes mendacia, cum omni populo, verterunt in me terga, & non faciem.* Cùm me derelicto inſeruirent idolis. *Ezech. 8. f.* Beatus quoque Ezechiel docet, quomodo terga præbentes templo, ſolem adorabant. *Ego vero,* ait, *nunquam non edocui eos veritatem per prophetas.* At illis non ſuffecit impietas domeſtica: *quinetiam in æde mihi conſecrata, idolorum ſtatuas collocauerunt: & conſtruxerūt aras Baal, in valle filij Ennom, & tueres quæ ſunt in Geb.* Ex hoc etiam loco clarum eſt, Thopheth eſſe nomen idoli. Baal enim nomen eſt idolorum generale. Et in his locis, ait, filiorum & filiarum homicidium perpetrare auſi ſunt. *Propterea,* inquit, *tradidi vrbem hanc in famem, peſtem, ſtragem, & ſeruitutem. Mancipatos nihilominus, poſt præfinitum tempus, participes libertatis efficiam, & reducam in terram paternam: eoſque priſtina prouidentia dignos habebo.* Iſtud autem, *Et dabo eis cor aliud, & viam aliam: vt timeant me omnibus diebus:* ita intelligi debet, nimirum per caſtigationes, & eas ſubſequentes liberationes cognoſcent, me eſſe ſolum Deum, & errore priſtino liberabuntur. *Et inibo cum eis fœdus ſempiternum: quod non auertam poſt eos.* Adepti fuiſſent hanc pollicitationē, ſi voluiſſent: ipſi verò defecerunt, & gratia priuati ſunt. Cùm hæc & his ſimilia copioſe dixiſſet, ſubdidit, *Et poſſidebuntur agri in terra, quam tu dicis deſertam fore gentibus & iumentis, & tradendam in manus Chaldæorum: & comparabunt argento agros, qui deſcribentur in libro ſigillis obſignando.* Reſpondit iſta, ad interrogationem prophetæ: docens, ideo præcepiſſe ei, vt agrum emeret, quo veritatem prophetiæ rebus ipſis demonſtraret. *Ement enim agros,* inquit, *in terra Beniamin, & in circuitu Ieruſalem, & in ciuitatibus Iudæ, & in vrbibus montanis, & in oppidis Sephila, & in vrbibus Nageth.* Vocat Sephila, campeſtrem regionem: Nageth, meridionalem.

CAP. XXXIII.

ALiarum rurſum videt poſtea reuelatiooem propheta, manens adhoc in carcere. *Et ait ad eum Dominus, Clama ad me, & ego exaudiam te. Et annuntiabo tibi grandia, & firma, quæ neſcis.* & poſtquā oſtēdit obſidionem, prædicit etiam liberationem. *Ecce enim ego obducam ipſi cicatricem, etiam ſanitatem, & curabo eos.* τὴν συνέλευσιν, id eſt, cicatricis obductiooem, vocat, τὴν τελείαν, id eſt, perfectam ſanitatem. Tum docet, quo pacto gentes reditum intuentes, laudibus extollent liberationis adminiſtrum: & qoi rectè probeque viount, admirabuntur: qui verò neqoitiam amplectuntur, acerbè ferent, dum videbunt proſperè agere ciuitatem, & feſta diuina pro more celebrari. *In diebus illis & in tempore illo, excitabo cornu Dauidi, orientem iuſtum: & faciet iudicium & iuſtitiam in terra.* *Supr. 23. a.* Iam diximos ſuperius, iſta figuratè tempore Zorobabelis impleta eſſe: propriè verò Dominnm nos docuiſſe veritatem prophetiæ. *In die illa ſaluabitur Iudas, & Ieruſalem habitabit confidenter. Et hoc eſt nomen, quo vocabitur, Dominus iuſtitia noſtra.* Hoc nomen etiam ſuperius impoſuit, Hebraica voce appellans eam Ioſedec. *Quia hæc dicit Dominus, Non delebitur Dauidi vir ſedens ſuper ſolium domus Iſrael.* Quod etiam patriarcha Iacob prædixit, *Gen. 49. b.* Non deficiet princeps de Iuda, & dux de femoribus eius: donec veniat, qui repoſitus eſt. Et ipſe eſt expectatio gentium. At poſt Zorobabelem non nouimus quēquam foiſſe ducem de tribu Iuda. Reperimus tamen prophetiæ veritatem. Nam tribus regiæ & ſacerdotalis facta eſt commixtio. Sacerdotes autem imperauerunt vſque ad Herodem alienigenam. Quocirca præſens prophetia, his quę de Dauide dicuntur, connectit ea, quæ pertinent ad ſacerdotes. *Et de ſacerdotibus,* inquit, *& Leuitis non interibit à facie mea vir, offerens holocauſtomata, & adolens ſacrificium, & faciens iudicium, omnibus diebus.* Cuius prophetiæ videmus euētum. Donato enim ioxta promiſſionem diuinam nouo teſtamento, donatum eſt etiam ſacerdotium ſecundum ordinem Melchiſedec. quod qui adepti ſunt, offerunt Deo iugiter ſacrificium rationale.

Mox ait, qoemadmodum dies non poteſt eſſe nox, nec nox dies: ita fieri nequit, vt deſtruatur regnum Dauidicum. Atque huius prophetiæ manifeſtus eſt exitus. Chriſtus enim ex Dauide ſecūdum carnem ortus, non thronum inferiorem obtinens, ſed in eodem cum patre ſedens ſolio, gubernat omnia. Et tamen iſtud ipſum dicit de ſacerdotibus & Leuitis, adeò vt genus illorum cōferatur cum poteſtate cœleſti & arena maris. Ac de ijs quæ dicuntur, teſtimonium præbent res ipſæ. Terra namque vniuerſa & mare plena ſunt pontificibus & diaconis, Leuitico munere fungētibus. Exploſa igitur prorſus impiorum opinione, per eum recitata, qua aſſerebant, Deum elegiſſe duas tribus, regiam, & ſacerdotalem, pollicitus eſt iterum, quæ iam prædixerat.

CAP. XXXIIII.

HAc ſic concluſa prophetia, ſe confert ad aliā: & iubetur dicere Sedeciæ regi, cùm hoſtes in obſidione perſeuerarent, oempe, Capietur ciuitas, & igne ſuccendetur: & qui te ceperint, adducent ad regem Babyloniorum: veruntamen effugies mortem: ſed captiuus addoctus, in terra aliēna habitabis: & in pace finem vitæ ſuſcipies, atque exequijs debitis exotnaberis à propinquis tuis. Et hęc, inquit, dixi regi, hoſtibus non modò Ieruſalem obſidentibus, ſed & reliqua Iudææ oppida. Cæterùm huic prophetiæ aliam eioſdem ſententiæ connectit. Iuſſit Sedecias ſeruos Hebræos iuxta legem diuinam liberos dimitti. Lex enim apertè ſtatuit, illos, ſex qoidem annos ſeruire, ſeptimo autem anno libertatem conſequi. Cumque, his auditis, omnes libertatem ſeruis ſuis dediſſent, illos in priſtinam ſeruitutem denoo redegerunt, peruerſa vſi pœniteotia. Indignatus ergo Deus omniom, illis quidem reuocat io memoriam ſeruitutem Ægypriacam, & collatam eis libertatem, & deinceps legum datarum ſanctionem. Conqueritur autem, quòd diligant quidem legis obſeruationem, ſed per pœnitentiam conculcent eam. *Conuerſi enim eſtis,* ait, *vt faceretis quod rectum eſt in oculis meis, & prædicaretis quiſque manumiſſionem proximi ſui: quis iniiſtis pactum in conſpectu meo, in domo, in qua inuocatum eſt nomen ſuper eam.* Intus enim, in æde mihi conſecrata, cùm feciſſent pactum de manumiſſione,

he, me præſente, conſeſtim iſtud tranſgreſſi ſunt. Quoniam ergo noluiſtis dimiſſionem facere, *Ecce, ego accerſo vobis dimiſſionem, dicit Dominus, ad gladium, ad mortem, & ad famem. Et dabo vos in diſperſionem cunctis regnis terræ.* Reprehendit etiam iuriſiurandi tranſgreſſionem. *Et dabo homines, qui tranſgreſſi ſunt pactum meum, qui non ſteterunt verbis pacti, quod pepigerunt coram me, vitulum quem diuiſerunt in duo, & tranſierunt per medium duorum membrorum eius, principes Iuda, principes Ieruſalem, potentes, ſacerdotes, & cunctum populum terræ, qui tranſierunt per medium duarum portionum vituli.* Quondam ita iurare conſueuerãt. Profecto etiam Deus omnium, cùm fœdera iniret cũ Abraham: vti iuſſiſſet, arietem trimum & vitulũ ac hircum ſimilis ætatis, in duas partes diuidi, eaſque ex aduerſo collocari: tranſire fecit clibanum fumantem & lampadem ardentem, per medium ambarum portionum: paciſcens cum eo, iuxta morem qui tunc vigebat. Iſtud etiam hi fecerunt, qui de libertate ſeruorum Hebræorum promiſſiones emiſerunt, & voluerunt iureiurando firmare libertatem: ſed mox ipſum tranſgreſſi ſunt. Quapropter minatur, ſe tradicurum eos hoſtibus, & proſtituturum corpora B eorum beſtijs deuoranda: necnon regi principibuſque ſeruitutis iugum impoſiturum.

CAP. XXXV.

HAc prophetia finita, mentionem facit antiquioris prædictionis. In diebus enim Ioacim, filij Ioſiæ regis Iuda, mandatum eſt, vt ducerem filios Rechab in templum Dei: illiſque præberem vinum in vna aularum. *Ego verò*, inquit, *mandatum implens: & propoſitis vaſis fictilibus vino plenis, denuntiaui vt biberent. Contradicebant autem illi, dicentes, Nequaquam bibemus vinum. quia Ionadab, filius Rechab, pater noſter, præcepit nobis, dicens, Ne biberitis vinum vos & filij veſtri, vſque in ſæculum: & domos ne ædificaueritis, nec ſemen ſeminaueritis: & vineas non plantabitis, nec erunt vobis. Sed in tabernaculis habitabitis omnibus diebus veſtris: vt diu viuere poſſitis ſuper terram, in qua vos commoramini. Hos*, inquit, *ſermones audientes, mandata paterna obſeruauimus, cum vxoribus & filijs. Et domos non ædificauimus, nec de colendis agris ſollicits fuimus: ſed vſque in præſentem diem continenter in tabernaculis habitauimus.* C *Nunc verò aduenientibus Babylonijs, ad vrbem hanc confugere coacti ſumus.* Admiratione digna eſt paterna legiſlatio, & filiorum atque poſterorum prompta obedientia. Quippe qui vitam curis vacuam, & prædijs carentem adamauerunt: & (quod maximè omnium ſuperat opinionem) habentes liberos, paruipendebant poſſeſſiones, toti, quoad ſe ſuaque, à fiducia in Deum pendentes. Quòd ſi tempore legis, quæ continebat imperfectionem, propter infirmitatem eorum quæ lege cauebantur, ſummam philoſophiam amplexi ſunt iſti, quales eſſe debuerunt, qui legem euangelicam audierũt? At verò DEVS omnium iubet prophetam dicere cunctis habitantibus Ieruſalem, Hi nempe patris quidem mandatum obſeruantes, noluerunt bibere vinum: vos autem, qui noctu diuque propheticas diſciplinas excipitis, iuxta leges meas non conuertamini. Quapropter omnimodas calamitates vobis inueham: poſteris autem Rechab, qui mandatum patris ſeruauerũt, bonorum omnium præſtantiſſimum pollicetur. *Non deficiet*, inquit,
A *vir de filijs Ionadab, filij Rechab, qui ſtet in cõſpectu meo, cunctis diebus terræ.* Sciendum tamen eſt, omnem eum vocari filium Ionabab, filij Rechab, qui leges illas obſeruabat.

CAP. XXXVI.

NArrat poſtea, quomodo iuſſus eſt deſcribere omnem prophetiam. Capita autem libri, vocat, volumina: quibus ad pręſens vſque tempus Iudæi libenter vſi ſunt. Probabile ſiquidem eſt, eos qui accuratius didicerant afflictiones, quas comminatus erat Deus, pœnitentia conſecutos eſſe ſalutem. Peragit propheta iuſſum: & ipſe, diuina quidem impulſus gratia, dictabat vaticinia: Baruch autem ſcriptis excipiebat. Cumque impediretur (nempe, carcere incluſus) ne templum Dei ingrederetur: mandat Barucho, vt populo legat, quæ ſcripſerat. Itaque non pauco tempore elapſo, cùm publicè celebraretur ieiunium, legit Baruch prophetiam. Vnus porrò eorum qui audierant, maiore ductus religione, iudicat principibus tribulationes, quas comminabatur DEVS. qui acB cerſitum Baruch relegere iuſſerunt. Et perterriti, ſcire conabantur, quis hæc ſcripſiſſet. Baruch autem declarauit, nimirum Ieremias diuina afflatus gratia, iſta ſcribere me iuſſit. At principes librum tradiderunt ſcribæ regio: Baruchum autem hortati ſunt, vt fugeret. Nuntiauerunt autem quæ ſcripta erant, regi. qui quidem ſcribam adducens, legere iubet. Et cùm eſſet impius, & tranſgreſſor legis, abſcindens paginas quæ recitabantur, igni tradebat. Nam propter tempus hybernũ appoſitus erat focus igneus. *Et non inquiſierunt*, ait, *Dominum, & non ſciderunt veſtimenta ſua rex & omnes ſerui eius, qui audierunt omnes hos ſermones.* Verùm ſicut horum extremam ſtupiditatem accuſat: ſic laudat Elnathan, Dalaiam, & Gamariam. quoniam illi ſuggerebant regi, ne librum cõbureret. *Et non audiuit eos.* Nec contentus eſt rex impius iniquitate perpetrata: quinetiam Baruch & Ieremiam comprehendi mandauit. At Deus vniuerſorum præcepit Ieremiæ, vt priſtinos ſermones in alio libro deſcriberet. Charta enim exuſta fuit, ſed lex diuina permanſit illęſa. Hunc in modum, corpus quidem aſſumptum paſſum eſt, Verbum autem perC manſit, paſſioni nequaquam obnoxium. Verùm iuſſus eſt propheta iſta dicere Ioacim, *Hæc dicit Dominus, Tu exuſſiſti librum hunc*, inquiens, *Quare ſcripſiſti in eo, dicens, Feſtinus veniet rex Babylonis, & vaſtabit terram hanc, & ceſſare faciet ex illa hominem & iumentum? Propterea ſic dixit Dominus contra Ioacim regem Iuda, Non erit ei, qui ſedeat ſuper ſolium Dauid. Et cadauer eius proijcietur ad æſtum per diem, & ad gelu per noctem.* Certiſſima prophetia. Etſi enim regnauit Iechonias filius eius, poſt tres tamẽ menſes abductus eſt captiuus. Minatur porrò ei totique domui exitium, vrbi vaſtationem, & populo iam dictas afflictiones. Executus eſt itaque propheta mandatum, & miniſterio Baruch iterum ſcripſit prophetiam. *In qua plures*, ait, *additi ſunt ſermones, quàm iſti.* Ob id enim, quòd rex impius iniquo animo ferebat cõminationes, quas audierat, Dominus iuſſit eas copioſius deſcribi. Nos verò diuinas, quæſo, metuamus comminationes, & fauſtis credamus pollicitationibus: vitamque dignam viuamus vocatione, qua vocati ſumus: vt & comminationum periculum

effugere,& promiſſis frui bonis poſſimus: per gratiam & benignitarem Dumini noſtri Ieſu Chriſti,cum quo patrem decet gloria,vnà cum ſanctiſſimu Spiritu,nuoc & ſemper,& in ſæcula ſæculutum.Amen.

TOMVS OCTAVVS.

CAP. XXXVII.

NARRATVRVS diuinus propheta circũſtantias, captiuitarẽ vrbis ſpectantes, docet in primis in qua ætate Sedecias regnare cœpit, quantoq́ue tẽpore regnauerit: & obſidionis tempore, cùm didiciſſet prædictiunes cuntra ſe & contra vtbem per propheram enunciatas, eum nuntijs quibuſdam miſſis obſecrauiſſe propbetam, vt pru eo ſupplications offerret Deo. Eo enim tempore non habitabat in carcere: ſed ſine metu degebat io vrbe.

B Cùm autem Babylonij obſiderent vrbem, in aoxilium Iodæorum venetunt Aegyptij, ad opem ſcilicet ferendam à rege accerſiti. Quod cùm intellexiſſent Chaldæi, deſtiretunt ab ubſidiune. Igitur Dominus Deus indicit Prophetæ, vt denũtier regi & principibus, ne fidant auxiliu Aegyptiotum, nève Cbaldæus cootemnant. Nam Aegyptij cœptũ auxilium citiſſimè deſerent, & Chaldæi denuo reuerſi obſidebunr vtbem & incendẽt. Arqoe vt doceat, ſe contra eus ſentenriam tuliſſe, ſubiungit etiam iſta, *Quin, etſi percuſſeritis vniuerſum exercitum Chaldæorum, qui vos impugnant, & inter eos relicti fuerint viri quidam vulneraci, quiſque in tentorio ſuo: exurgent iſti, & ſuccendent vrbem igne.* Neque vetò exiſtimetis, vus ſuperaturos fortitudinem Chaldæotum. Sufficiunt enim vel pauci vulnerati, qui ptupter infirmitatem relicti ſunt in tenturijs, ad vus penitus delendos, quia peccatum vos reddidir imbecilles. Deinde refert, quo pacto, datis eis quibuſdam inducijs, eò quòd ſe ſubduxiſſent Chaldæi, ipſe quidem volens emere panes, egreſſus eſt ad familiares ſuos: quidam aurem Ieriæ, qui ſuſpicabatur, illum profugere ad boſtes, detulit apod principes. qui, cùm audiſſent, inclu- C ſerunt eum, nun in cuſtodia publica: nam plena erat, inquit, illa: ſed in domo Ionarhan ſcribæ. Tranſactis porrò diebus non paocis, occulrè quidem accerſit eum Sedecias, & rogar, ſitne ſermo à Dominu: Propheta verò prædicit ei captiuitatem. & poſtquam pręḍixit, conqueritur de iniuria in ſe commiſſa. *Qua enim,* inquit, *iniuria te affeci, & ſeruos tuos, vt me traderetis in domum cuſtodiæ? Et vbi ſunt prophetæ veſtri, qui prophetarunt vobis, dicentes, Nequaquam veniet rex Babylonis ad vos in terram hãc?* Cùm res ipſæ, inqoit, demonſtrauerinr propheriæ meæ veritatem, veſtrorum autem prophetarum mendaciom, iuſtè indicandum erat: & ſumendæ pœnæ de ijs qui mentiebantur, non de eo qui vera vaticinatus eſt. Tum precatur, vr liberetur à domu ſcribæ. Sedecias verò inde quidem eduxir illum, ſed remiſit eum in carcerem publicum: & præcepit, ſingulis diebus vnũ panem ſuppeditari.

CAP. XXXVIII.

QVidam tamen è principibus, qui ægrè ferebant vaticinia Prophetæ cuntra vrbem va- A ticinantis, eò quòd diceret, adepturos ſalutem eos qui transfugiſſent ad Chaldæos: qui verò paſſi eſſent obſidionem, perdendos: irritauerunt regem aduerſus propbetam, dicentes, eum eiuſmodi vaticinationibus remirtere animos alacres militum pognandi facultate valentiom. Rex autem parum prudens tradidir prophetam delatoribus. qui accepta poteſtate, exercentes in eum animi motum, miſerunr illum in lacum fœtidum & cœnoſum. Nulluſque Iudæorum tulit opem prophetæ tales pœnas luenti, diuinorum eloquiorum nomine. Abdemelecb aotem eunuchus, vir Aethiops, redargoebat regem, & clamabar audacter, Perperam egiſti. Nam quaſi oun ſint amplius in vrbe panes, vitum Dei fame enecari feciſti. Sedecias verò, reptehenſione benignè accepta, cooſtituit Abdemelech ſalutis ptophetæ miniſtrũ. qui alijs adiutoribos aſſumptis, cùm proieciſſet prophetæ vetuſtos panniculos, & hos ſub axillis circa funem mittere iuſſiſſer, extraxir eum ex lacu Chererh (Chererh autem vocat lacum) Eductum verò eum, & in carcere manentem, *rex iterum accivit, & introduxit ad ſe domum, in ἀσαλισιμ, quæ erat in* B *domo Domini.* Hoc Syrus interpretatus eſt, intra tertium oſtium. Precatur autem prophetam, vt indicet ei verbum Dei, & ne celet veritatem. Ait vero propbeta, *Si annuntiauero tibi, nónne occides me? Et ſi dedero tibi conſilium, non audies me.* Nouerat ſiquidem, vr propbeta, futura: & expetientiam habebat magiſtram. Et cùm rex iuraſſet nubis, ſe non traditurum illum impijs, dixit iterum, *Si egrediens egreſſus fueris ad ducem regis Babylonis, viuet anima tua, & ciuitas hæc non ſuccendetur igne. Et viues tu, & domus tua. Quòd ſi tu non exieris ad principes regis Babylonis, & tradetur ciuitas hæc in manus regis Chaldæorum, & incendent eam igne, & tu non ſaluaberis è manibus eorum.* Frequenter iſta prædixit. Ar inquirendum eſt, quamobrem exeuntibus quidem pollicetur ſalutem: oon exeuntibus autem exitium comminatur. Sedecias iureiurando promiſerat regi Nabuchodonuſor, quando promouit eum in regem, ſe ſolututum tributum, & fœdera amicitiæ erga illum, qoi eum regem cteauerat, ſeruatutum. Ar paulò pòſt tranſgreſſos pacta conuenta, & rriburom ooo ſoluir, & ad Aegyptios effugit. Quare, cum il- C le non per idola anima carentia, ſed per umnium opificem iuraſſet, & iuſiutandum auſus eſſet prætergredi, Dominus Deus præcipit Chaldæis, vr egrediantur, & hunc in modum caſtigent iuriſiurandi tranſgreſſionem. Sedecias nihilominus dicit Prophetæ, *Ego habeo rationem Iudæorum, qui profugerunt ad Chaldæos, ne tradant me in manus eorum, & illudant mihi.* Vereor, inquit, ne ridiculus fiam his, qui transfugerunt. Ipſe nihilominus propheta rurſum adhortatur: & nou credenti, comminationem adijcit: *Ecce enim,* ait, *omnes mulieres, quæ derelictæ fuerunt in domo regis Iuda, abducuntur ad principes regis Babylonis: & hæ dicunt, Deceperunt te, & præualuerunt tibi viri pacifici tui. fortiores te erunt, in lapſu pedis tui.* Metuis, inquit, ne illudaris à transfugis: videbis poſt hæc, vrbe capta, è domibus regijs extrahi mulierce, reducenres tibi in memoriam, errotem ſpeudoprophetarum, & dicentes, Hi nempe tibi procurarũt iſta, qui pollicebantur pacem, & apud te potiebantur honore: & ob eam cauſam à diuinis legibus delabi te fecerunt. *Et omnes vxores tuas &*

filios

filios tuos educent ad Chaldæos: & ciuitas incendetur: & tu abduceris captiuus. Atqui rex attonitus, permanſit incredulus. admonuit tamen prophetam, ne cuipiam principum indicaret, quæ dicta ſunt: ſed diceret, ſupplicabam regi, ne me remitteret in illum moleſtiſſimum carcerem. Deinde commemorat, vt venerunt, & diſcere tentauerunt, quæ dicta erant regi. quibus perſuaſit, ſe proſecutum quæ ad carcerem pertinebant.

CAP. XXXIX.

HInc deinceps enarrat, quæ geſta ſunt, dum vrbs caperetur: & ait, anno quidem nono regni Sedeciæ exercitū adduxiſſe Babylonios: vndecimo verò anno Sedeciæ, menſe quarto, nona die menſis, murum deiectum eſſe, hoſtes autem impetum feciſſe in vrbem. quo facto, fugit Sedecias, & omnes qui de robore gloriabantur. *Perſecuti verò Chaldæi, anteuerterunt eum, & comprehenderunt iuxta vrbem Iericho.* Araboth autem eſt Iericho: ab occaſu vrbis Iericho. ait, *Et abduxerunt eum in Reblatha, quæ eſt in terra Emath.* Subditus eſt autem locus ille regioni Emeſan: ita vt manifeſtum ſit, Emath hîc vocari Emeſan. *Et locutus eſt cum eo iudicia.* Quaſi diceret, Reprehendit tranſgreſſionem iuriſiurandi, & maleuolentiam atque ingratitudinem, quam commiſerat in illum, qui de eo bene meritus erat, & eum regem creauerat: conuictoque de iniuſtitia, pœnas infligit. Et primùm quidem eo ſpectante, interfecit pueros, & omnes honoratiores & nobiliores. Et cùm ſic eū triſtium rerum ſpectaculo puniuiſſet, priuauit oculis.

Refert etiam, quemadmodum regia palatia & alias domos incenderunt, & muros vrbis deſtruxerunt: reliquos Nabuzardan præfectus culinæ regiæ redegit in ſeruitutem. Quoſdam verò paucos in paupertate viuētes reliquit, quibus terram colere præcepit. *Et præceperat Nabuchodonoſor rex Babylonis de Ieremia, Nabuzardan, dicens, Tolle eum, & pone oculos tuos ſuper eum: nihilque ei mali facias; ſed prout dixerit tibi, ſic facies cum eo.* Auxerunt crimen Iudæorum Nabuchodonoſor rex, & Abdemelech Aethiops. Hi enim, cùm ſint alienigenæ, ſolati ſunt prophetam: Iudæi verò, in verbis propheticis enutriti, diuinis ſermonibus attendere noluerunt, & prophetas quibuſuis ſupplicijs ſubegerunt. Effectum tamen ſortita eſt promiſſio diuina. Nam cùm Deus illum creaſſet prophetam, pollicitus eſt, oſtenſurum illum inuictum, & columnæ ferreæ, muroque æneo ſimilem: quia ii oppugnabunt illum, at non euadent ſuperiores. Porrò Nabuzardan & vniuerſa principum decuria tranſtulerunt Ieremiam è carcere, & tradiderunt Godoliæ, quem iuſſerat rex imperare relictis in Iudæa. Poſtulauit autem propheta inſtrumentum emptionis: & quæ de Abdemelech prædicta erant à Deo, exitum habuerunt. Nihil enim apud eum neglectum aut irremuneratum. Tunc, ait, promiſit Deus, iſta inquiens, *Ecce, ego induco verbum meum ſuper ciuitatem iſtam in mala, & non in bona. Et erunt in conſpectu tuo in die illa. Et ſaluabo te in die illa, dicit dominus. Et nō dabo te in manus hominum, à quorum facie reformidas. Et eruens liberabo te, & gladio non cades. Et erit anima tua in lucrum: quia in me*

Pſal. 145. a. *habuiſti fiduciam, dicit dominus.* Verè beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius: & ſpes eius in Domino

A Deo ipſius. Et, Beatus populus, cuius Dominus Deus eius. Pſal. 143. d. Quid enim Sedeciæ profuit regnum? qui verò nocuit Abdemelech ſeruitus? Nam ille quidem, propter impietatem, paſſus eſt ea omnia: hic autem, ob pietatem, non expertus eſt mala.

CAP. XL.

DOcet deinceps propheta, quæ Nabuzardan princeps coquorum dixit ei: *Dominus Deus tuus locutus eſt mala hæc ſuper ciuitatem iſtam, & adduxit. Et fecit dominus, ſicut dixit: quia peccaſtis ei, & non audiuiſtis vocem eius: & verbum hoc factum eſt vobis.* Ex hoc etiam loco manifeſtum eſt, Deum, vt de alijs gentibus bene mereretur, initio elegiſſe Iſraelem. Nam & miracula, quæ in gratiam eorū facta ſunt, omnes in ſtuporem trahebant; & apertè docebant, Deum illorum, eſſe ſolum verum Deum: & rurſum, aduerſa quæ illis contingebant, accuſabant eorum iniquitatem: Dei verò ſententiam iuſtam prædicabant. Quamprimùm ergo dixit Nabuzardan, & illos meritò pœnas dediſſe; & Deum iuſtè feciſſe, poſtea dat optionem prophe-

B tæ: & pollicetur obſequium in Babylone, ſi illius habitationem elegerit: promittit etiam, ſe relicturum, ſi hoc maluerit. Et ait, *Ecce, omnis terra, in conſpectu tuo eſt: quò bonum fuerit & commodum vt vadas, perge: & priuſquam ego diſcedam, progredere tu, & diuertere ad Godoliam, filium Achicam, filij Saphā: quem conſtituit Rex Babylonis in terra Iuda: & habita cum eo in medio populi tui. Sin minus, ad omnia quæ bona viſa fuerint in oculis tuis vt vadas, vade.* Tui iuris es, ait, extra poteſtatem meam degis, ſub diuino es dominio: quod tibi placuerit, age. His & ſimilibus vſus ſermonibus, cùm plurima munera dediſſet, abijt: Propheta verò ſe contulit ad Goduliā. Tum memorat propheta, quo pacto principes, qui aufugerant, vbi datam Godoliæ poteſtatem intellexerunt, concurrebant ad eum. Godulias verò, interpoſito iureiurando, ſuadebat, eos nullā à Chaldæis moleſtiam eſſe paſſuros. Et exhortatus eſt incolas terræ, vt colligerent fructus, & pacificè fruerentur bonis pacis. Reuerſi ſunt etiam, qui confugerant ad Idumæos, Moabitas, & Ammonitas, cùm didiciſſent, Godoliam conſtitutum eſſe principem. Exinde docet, quî Iohanan cum alijs prin-

C cipibus indicauit Godoliæ, inſidias quaſdam, quæ ſtruebantur ab Iſmahele: ſed eos qui indicabant, perſuadere non potuiſſe, quod vera dicerent. Quî etiam voluerit Iohanan clàm interficere Iſmahelem. *Ne interficiat,* inquit, *animam tuam: & diſſipentur omnes Iudæi, qui congregati ſunt apud te: & pereant reliquiæ Iuda.* Sed neque his etiam auditis permiſit Godolias: ſed conatum prohibuit, delationem vocans calumniam.

CAP. XLI.

SEptem verò menſibus elapſis, iterum acceſſit Iſmahel: qui cùm eſſet de genere regio, & eiuſdem cum ipſo menſæ particeps, interfecit Godoliam, cunctoſque qui cum illo inuenti ſunt, Chaldæos & Iudæos. *Duobus autem diebus præteritis, venerunt,* inquit, *viri de Sichem & Salem, & de Samaria, octoginta viri, raſa barba, & ſciſſis veſtibus, plangentes, & manna & thus in manibus eorum, vt inferrent in domum Domini.* Tam Hebræus quàm Syrus appellat Salem, Silo. Docet autem, Iſmahelem iaculis confodiſſe hos omnes, & eorū

cadauera proieciſſe in puteum. At qnidam alij decem procumbentes, precibus petierunt ab Iſmahele, vt cædem cohiberet, polliciti, ſe theſauros aliquos ipſi indicaturos. His omois peractis, abijt, aſſumptis cunctis qui ſupererant: & fugit ad Ammonitas. Iohanan porrò vbi cum alijs principibus intellexiſſe quæ geſta ſunt, congregatis copijs duxit exercitum aduerſus Iſmahelem. Qui verò mancipati fuerant ab Iſmahele, cùm viderent expeditiones in eum venientes, læti ſunt, & ad eas perrexerunt. Iſmahel autem cum octo viris Ammonitis aufugit. Et hæc quidem Iudæis enuntiabat ſententia diuina. Nam cùm exiſtimarent hoſtes fugiſſe, traditi ſunt mutuis dexteris. Cæterùm Iohanan coacta horum multitudine cupiens fugere in Aegyptū, eò quòd metueret Chaldæos, ob Godoliam interfectum, contulit ſeſe in pagum vrbi Bethlehem proximum.

CAP. XLII.

CVncti nihilominus principes ac populus vnà rogant prophetam, his verbis, *Cadat miſeratio noſtri in conſpectu tuo, & deprecare Dominum Deum tuum pro reliquiis iſtis, quia relicti ſumus pauci ex multis, ſicut oculi tui nos intuentur. Et annuntiet nobis Dominus Deus tuus viam per quam pergamus, & verbum quod faciamus.* Rectè quidem ſupplicant, cupientes diſcere qnid agendum ſit: ſed, more ſuo, non creduot, & legibus diuinis contradicunt. Attamen propheta ſe ſupplicaturum promittit, at illos iuſſis non adhibituros animum. Illi cootrà polliciti ſunt, per omnia obſecuturos, ac iureiurando firmarunt promiſſionem. *Sit enim*, inquit, *Dominus inter nos teſtis veritatis ac fidelis, quia iuxta ſermonem in quo miſerit te Dominus Deus ad nos, ſic faciemus, ſiue bonum ſiue malum: & vocem Domini Dei noſtri, ad quem te mittimus, audiemus: vt melius nobis ſit, eò quòd audierimus vocem Domini Dei noſtri.* Verba quidem pietatis plena: ſed verbis non conſonant opera. Non enim propheta reſponſum accepit, niſi certis diebus tranſactis. Reſpooſionis autem dilationem, exiſtimo ceſſiſſe in vtilitatem poſtulantium: vt cognoſcerent, Deum vix ſuſcepiſſe prophetæ ſupplicationem. Ipſe ergo propheta dicit, Deum præcepiſſe, vt permaneant in terra. *Omnem ſiquidem veſtri curam gerā*, ait. *Et ædificabo vos, & non deſtruam: & plantabo vos, & non euellam. Quia placatus ſum ſuper malis, quæ dixi me facturum vobis.* Expellit autem ab eis metum, & confidere iubet. *Nolite metuere*, inquit, *à facie regis Babylonis, à cuius conſpectu formidatis: quia vobiſcum ſum ego, vt ſaluos vos faciam, & eruam vos de manu eius.* Pollicetur etiam captiuorum reuocationem. *Quòd ſi reſtiteritis*, inquit, *verbis meis, vt veniatis in Aegyptum*: iijtentes hac via hoſtes effugere, mittam illuc hoſtes, quos formidatis. *Eueniet enim*, ait, *vt gladius, à cuius facie extimeſcitis, illic ſit, & inueniat vos in terra Aegypti. Fames rurſum, quam exhorreſcitis, irruet in vos in terra illa.* Hiſque latius dictis, ſubdit & iſta, *Quemadmodum diſtillauit furor meus & ira mea ſuper habitantes Ieruſalem: ita ſtillabit furor meus ſuper vos, vbi ingreſſi fueritis Aegyptū. Et eritis in deſertum, & mancipati, & in maledictionem & in opprobrium. nec videbitis vltrà locum iſtum* Oſtendit, homines perſpicere potuiſſe magnitudinem potentiæ: cùm afflictiones Iudæis illatas, vocauerit guttas furoris, hoc eſt, iracundæ operationis.

A Poſtmodum propheta reuocat eis in memoriam pollicitationes & iuſiurandum. *Vos enim*, inquit, *miſiſtis me ad Dominum Deum veſtrum, dicentes, Precare pro nobis: & omnia quæcunque locutus fuerit Dominus Deus noſter, renuntia nobis, & faciemus: & annuntiaui vobis hodie, & non audiuiſtis vocem Domini Dei veſtri, iuxta omnia quæ miſit ad vos. Et nunc cognoſcetis, vos gladio, fame, & morte perituros, in loco iſto, in quo ingreſſi vultis habitare.* Quæ enim vitare conamini, reperietis in Aegypto.

CAP. XLIII.

CVm hæc audiſſent, qui præerant populo, arrogantiæ, & audaciæ dediti erant: & obliti tam admonitionum quàm iuriſiurandi præſtiti, auſi ſunt dicere prophetæ. *Loqueris tu mendacia. Non miſit te Dominus Deus noſter ad nos, dicens, Nolite ingredi in Aegyptum: ſed Baruch, filius Neriæ ſuſcitat te contra nos, vt tradamur in manus Chaldæorum, & interficiant nos, & migrare nos faciant in Babylonem.* Hæc vt dixerunt Ieremiæ, manifeſtò
B tranſgredientes præſtita ſacramenta, cum vniuerſo populo congregato, magno impetu ſe contulerunt in Aegyptum, quò abduxerunt etiam ipſum prophetam & Baruch. Taphois igitur, quæ etiam eſt ciuitas Aegypti, iubetur propheta ſumere lapides, & hos, ſpectantibus Iudæis, recondere pro foribus palatiorum regiorum, ac iſta prænuntiare, *Ecce, ego mitto & adduco Nabuchodonoſor regem Babylonis, ſeruum meum: & imponet ſolium ſuum ſuper lapides iſtos, & tollet arma ſua ſuper eos. Et ex Aegyptiis quoſdam interficiet, alios autem in ſeruitutem redactos, traducet. Incendet quoque delubra idolorum: ipſa verò comprehendet captiua.* Et vt doceat, eum ooo obiter ducturum exercitum aduerſus Aegyptum, ſed exactè eam deleturum, cōparat eum paſtori, veſtimēti pediculos colligenti. Diligenter enim boc faciunt paſtores, vtpote otio plurimo abundantes, *Et ſcrutabitur*, inquit, *Aegyptum, quemadmodum paſtor diſquirit pediculos veſtimenti ſui. Et exibit inde in pace. Et conteret columnas Heliopoleos, & quæ ſunt in On. Et domos Deorum ipſorum incendet igne.* Ciuitas erat binominis. Nam
C & Oo vocabatur, & Heliopolis. quod etiam nos docuit liber Exodi. Ait enim, filios Iſrael vrbes condidiſſe Pharaoni, Phithom & Ramaſſes, & On, quæ eſt Heliopolis. Deus porrò appellat Nabuchodonoſor, ſeruum ſuum, non quòd affectu & animo ſit ſeruus, ſed quòd natura ſeruus ſit. Creatoris enim creatura ſerua eſt. Docet autem eadem opera, quòd ſe moderante iſta efficeret.

CAP. XLIIII.

CÆterùm perhumanus Dominus Iudæos nihilominus etiam laborantes incredulitate, rurſum adhortatur, vtens miniſterio prophetæ. Primumque repetit calamitates, quibus afflicta eſt Iudæa, propter iniquitatem incnlarum. Deinde conqueritur de illis ipſis, vt qni ſimilia perpetrent, & prouocent iram diuinam. *Ecce enim*, ait, *vos facitis mala grandia in animas veſtras: vt abſcindatis à vobis virum & mulierem, puerum & lactentem de medio Iudæ: adeò vt nullus veſtrum relinquatur: vt irritetis me operibus manuum veſtrarum,*

ſacrificando

ſacrificando Diis alienis in terra Ægypti, in quam ingreßi eſtis, vt ibi habitaretis: vt abſcindamini, & ſitis in maledictionem & opprebrium apud omnes gentes terræ. Reuocat autem illis in mentem, vtpote recentem habentibus memoriam, & mala quæ commiſſa ſunt à patribus eorum, à regibus, nec non à magnatibus, & illata ſillis propterea quaſlibet afflictiones. Et his ſubiicit comminationem, ſeipſum vocans Dominum exercituum, & Deum Iſrael: vt cùm potentiæ magnitudinem audierint, & curam, quam de maioribus habuit, intellexerint, conuertantur & timeant. *Ecce, constituo vultum meum contra vos in mala.* Indignantium proprium eſt, toruè intueri, fixum tamen habere oculum: & diutius eos inſpicere, qui laceſſunt. Ab humano igitur more format comminationem, & ait, *Conſtituo vultum meum contra vos, in mala: vt perdam vniuerſum Judam.* Poſt hæc refert, eos fami & gladio tradendos, & omni modo delendos: futuros etiam iuramento & exitio, maledictioni & opprobrio: atque eadem patientur, quæ paſſi ſunt, qui obſidebantur in Ieruſalem. *Horum tamen nullus effugiet, nec reuertetur in terram Judaam.* Verùm nihil horum exterruit miſeros ac ter miſeros homines: ſed palàm clamabāt omnes, tam viri quàm mulieres, maximè verò Babylonij, nempe, *Sermones tuos non ſuſcipimus.* Et, quod iſto acerbius eſt, hos Deos eſſe exiſtimantes, apertè contradicebant, *In verbo enim*, ait, *quod locutus es nobis in nomine Domini, non audiemus te. quia facientes faciemus omne verbum, quod egredietur de ore noſtro: vt ſacrificemus reginæ cœli, & libemus ei libamina, ſicuti fecimus nos & patres noſtri, & reges noſtri, & principes noſtri in ciuitatibus Juda, & in plateis Jeruſalem.* Reginam cœli vocant Venerem. Nam & Græci nuncupant eam, οὐρανίαν, id eſt, cœleſtem. *Hac autem agentes*, ait, *fruemur bonis ad ſatietatem. Quòd ſi deſeruerimus cultum eius, bello & fami trademur.* Tum mulieres impudentius vociferabantur: *Quòd ſi nos ſacrificamus reginæ cœli, & libamus ei libamina: Nónne abſque viris noſtris fecimus ei placentas, & libauimus ei libamina?* Impium quidem factu, ſed dictu verum. In his enim quæ ſuperiùs expoſuimus, dixit Deus omnium, Num vides, quid iſti agunt: Filij eorum colligunt ligna, & patres eorum ignem accendunt, & mulieres eorum ſubigunt farinam, vnde conficiant placentas militiæ cœli. Propheta nihilominus reſpondit cunctis, Ob ſuperſtitioſum Deorum cultum, & circa idola errorem, Dominus Deus omnimodis ſuppliciis vos affecit. Hos enim fructus tranſgreſſio legis producere ſolet. Quos licet perſpectos habueritis, pertinaces tamen fuiſtis in errore. *Perſeuerate in confeßionibus veſtris, & perficite deſideria veſtra: veruntamen audite verbum Domini: Ecce ego iuraui per nomen meum magnum: dixit Dominus Deus, Si vltrà inuocatum fuerit nomen meum per os cuiuſquam Judæi, in vniuerſa terra Ægypti, dicentis, Viuit Dominus.* Oſtendit iterum iuſiurandum, eum qui iurauit, nihil habere excellētius. Comminatur autem internecionem Iudæis in Ægypto degentibus. quod per iam dicta declarauit. & conſonant, quæ ſequuntur. Minatur enim eis & famem & gladiū: & his, qui iſta effugerint, tranſlationem, *Et cognoſcent omnes reliqui Judæi habitantes in Ægypto, vtrius ſermo firmus ſit.* Meus, an illorum. Ex ipſarum rerum euentu cognoſcent ſermonum meorum veritatem. *Et hoc vobis ſignum, dicit Dominus. Nam ego*

Supr 7d.

A *viſitabo vos in loco iſto in mala: vt ſciatis, quia firmiter ſtabunt ſermones mei contra vos in mala.* Rerum exitus, ſermonum veritatem monſtrabit. *Sicut enim tradidi Sedeciam regē Babyloniorum: ita tradam Pharaonem Ephree, ad quem vos confugiſtis, ipſi Nabuchodonoſor.* Vocat autem Ephree, Pharaonem: vt doceat, eum habere hoc nomen proprium: nomen autem Pharaonis, ſignificare dignitatem regiam. Hunc etiam in modum, noſtros appellamus imperatores, Tyberius Cæſar, Claudius Cæſar. in quo alterum quidem, eſt nomen proprium: alterum, pertinet ad regium ordinem.

CAP. XLV.

HAc vbi narratione implicatam abſoluit prophetiam, meminit antiquioris prædictionis: quam referre iuſſus eſt Barucho, temporibus Ioacim. *Dicit Dominus Deus Jſrael, Quia tu, Baruch, dixiſti, Væ mihi: quia addidit Dominus laborem labori meo: dormiui in gemitibus, & non inueni requiem: Sic dices ei, Hæc dicit Dominus, Ecce, quos ædificaui, ego deſtruam: & quos plantaui, ego euellam, etiam* B *terram illam vniuerſam. Et tu quæris tibi grandia? Noli quærere. Quia ecce, ego adduco mala ſuper vniuerſam carnem, dicit Dominus: & dabo animam tuam in ſalutem, in quemcunque locum perrexeris.* Dominus conſolatur Baruch, miniſtrantem Prophetæ, & oracula ſcribentem, cum miſeria & moleſtia viuentem. Hortatur verò, vt vitam dolore plenam generoſo animo ferat. Si enim, ait, cūctum populum, quem eduxi ex Ægypto, & plantaui in terra iſta, extirpo nunc & amputo, totq; ſuppliciis afficio: deſpondes tu animum, quòd non ſolus viuas abſque ſolatio? Certè non ita te agere oportet. Ego verò de te ſolicitus ero: & dum vlciſcar de his, tibi conſolationem afferam, & vbicunque degas, prouidentiam meam experiere.

Quamobrem decet nos, qui iſta accepimus, non iniquè ferre, cùm moleſtum quippiam nobis obuenerit: ſed à Deo meliora poſtulare, tolerare nihilominus præſentia. Hanc enim patientiam noſtram vbi Dominus animaduerterit, non ſinet nos tentari ſupra vires noſtras: ſed faciet cum tentatione prouentum: vt nos poſſimus ſuſtinere. Cui competit gloria & magnificentia, cum vni- C genito eius Filio, & ſanctiſſimo Spiritu, nunc & ſemper, & in ſæcola ſæculorum, Amen.

TOMVS NONVS.

CAP. XLVI.

SERMO, *quem habuit Dominus cum Jeremia propheta contra omnes gentes.* Poſt finem impoſitum prophetiis de populo, vaticinatur quæ ventura ſunt aliis gentibus, docens, ſe eſſe omnium opificem, Deum, ac Dominum. Primo itaque loco narrat de Ægypto, deſignato tempore prophetiæ, nempe factæ poſt mortem Pharaonis Nechao, qui Ioſiam interfecit iuxta fluuium Euphratem, atque itidem ipſe occiſus eſt à rege Babyloniorum. *Aſſumite arma, & ſcuta, & adducite ad bellum: ſternite equos, & aſcendite equites, ſtate in galeis veſtris: torquete haſtas, & induite loricas veſtras.* Quia his confidebant, equitādi ſcilicet & armorum peritia, his verbis vti iubetur, vt doceat, ea fore inutilia. Iſtud enim indicant,

quæ ſequuntur. *Cur ipſi pauent, & recedunt retro? Quia fortes eorum cadentur, fuga fugerunt, & non ſunt reuerſi, obſeſſi in circuitu, ait Dominus.* Deinde, imperandi modo: *Ne fugiat leuis, & ne ſeruetur fortis ad aquilonem. Quæ iuxta flumen Euphratem, infirmata ſunt, & ceciderunt.* A

Poſtea meminit priſtinæ proſperitatis: *Quis eſt iſte, qui tanquam flumen aſcendit: & fluminum inſtar inundant aquæ eius? Ægyptus vt flumen aſcendit, & velut flumen perturbans aqua eius.* Oſtendit autem ſermones eius, arrogantia plenos. *Et dixit, Aſcendam, & tegam terram, perdam ciuitates, & habitatores earum.* Et vt oſtendat, non ſuccedere, prout commentatum erat & cogitatum, dicit ironicè, *Conſcendite equos, præparate currus: egredimini pugnatores* (Dicit autem, adiutores Ægyptiorum) *Æthiopes & Libyci inſtructi armis: & Lydi aſcendite, & intendite arcum.* Mox docet, Dei nutu temeritatem Ægyptiorum euerti. *Et dies illa Domino Deo noſtro, dies vindictæ, vt vlciſcatur de inimicis ſuis. Et deuorabit gladius meus carnes, & ſaturabitur: & inebriabitur ſanguine eorum.* Per hæc declarat interfectorum multitudinem. *Quia ſacrificium Domino exercituum, à terra aquilonis ad flumen Euphratem.* B Quoniam Ægyptij luerunt pœnas impietatis, & Deo volente ſunt occiſi, idcirco cædem illorum appellauit ſacrificium. *Aſcende Galaad, & cape reſinam virgo filia Ægypti.* Etiã fratres Ioſeph reſinam & ſtacten detulerunt in Ægyptum. Reſina verò eſt arborum lacryma, medicamentis apta: quam potiſſimum excolit Galaad. Dixit autem hæc per ironiam, oſtendens, morbum eſſe incurabilem. quod deprehenditur ex ſequẽtibus: *Fruſtra auxiſti medicamina tua: vtilitas non eſt in te.* Et oſtendens plagæ magnitudinem, ſubiunxit, *Audierunt gentes vocem tuam, & clamore tuo repleta eſt terra. Quia pugnator aduerſus pugnatorem infirmatus eſt: eodem loco cecidit vterque.* Per hæc etiam vincentium futuram prænunciauit internecionem. Hæc igitur Propheta vaticinatus eſt de priore belli clade. In ſequentibus, prædicit venturum in Ægyptum exercitum Nabuchodonoſor: & admonet, prophetiam indicari Magdalo, Memphis, Taphnis, vniuerſo denique regno Ægyptiorum, & ait, *Sta & præpara, quia deuorauit gladius hederam tuam.* Syrus interpretatur τὰ ϰύϰλῳ, quæ, ſunt in circuitu tuo. hoc C enim ipſum ſubindicare videtur σμῖλαξ, hoc eſt, hedera. Eſt enim herba, quæ plantis ſuccreſcentibus implicatur. Figuratè ergo adiutores Ægyptiorum ſic appellauit: quorum, tum cladem, tum fugam vaticinatus eſt. *Quia fugit Apis, vitulus electus tuus: & non expectauit.* Vitulum electum, dicit Apin. Hic autem bos erat, qui ab ipſis alebatur, & adorabatur. Sermo igitur propheticus docet, quã ob cauſam victi ſint. quoniam ſcilicet vitulum conſtituentes Deum, & in eo fiduciam collocantes, nullum adepti ſunt auxilium. *Quia Dominus diſſoluit eum.* Hoc eſt, vitulum. Deſtruxit etiam illum, qui miracula faciebat in eo, & ſeducebat homines. *Et multitudo tua infirmata eſt, & cecidit.*

Dicit item formidinem, quæ illos inuaſerat: atque quòd ſe mutuo hortabantur ad fugam, veriti hoſtes, & eorum adiutores. *Surgamus, & reuertamur,* ait, *ad populum noſtrum, & in patriam noſtram, à facie gladij Græci.* Veriſimile eſt, quoſdam Græcorum iiſſe in expeditionem cum rege Babyloniorum. Arbitror autem, eum vnà prædicere Macedonum dominationem: cùm Alexander deleto Ægyptiorum regno, Macedonibus eos ſeruire coëgerit. *Vocate nomen Pharaonis Nechao, regis Ægypti, Sae Neesbiemod.* Syrus iſta ſic interpretatus eſt, vocate nomen ipſius, Perturbans, & transferens tempora. Quondam enim imperium Ægyptiorum potens erat, & vicinas gentes perturbabat, multorumque res proſperas mutabat in aduerſas. *Viuo ego, dicit Dominus Deus, Rex exercituum nomen illi.* Æternitatem & potentiam ipſius ſimul nos docuit. *Quia ſicut eſt Thabor in montibus, & ſicut Carmelus in mari, ita veniet.* Quaſi dicat, ne dubitaueris. Quemadmodum enim confitentur omnes, abſque dubio Thabor eſſe montem, eumque & Carmelum eſſe mari proximum, ita prædictio continet veritatem. *Vaſa migrationis fac tibi habitatrix filia Ægypti.* Pro, fias apta captiuitati. Memorat etiam regiæ ciuitatis deſolationem. Memphis enim temporibus illis erat vrbs regia. quod edocti ſumus à diuino Eſaia, Defecerunt enim, ait, principes Taneos, & exaltati ſunt principes Mempheos. *Eſa. 29. b.* *Vitula exornata Ægyptus.* His verbis declarauit illius indomitam, & iugi expertem naturam, atque delicias. Et magnam illorum arguens imbecillitatem, oſtendit, vel paucis etiam aduenientibus hoſtibus, eos reſiſtere non potuiſſe, his verbis, *Euulſio ab aquilone venit ad eam, & mercenarij eius apud eam, velut vituli ſaginati.* Declarat auxiliatorum imbecillitatem. Nam vitulus ſaginatus non excolit terram, ſed ab aliis comeditur. Eorum quoq; fugam narrat. *Auerſi ſunt enim,* ait, *& fugerunt vna mente, non ſteterunt.* Et ſubiicit rationem: *Quia dies interitus venit ſuper eos: & tempus vindictæ eorum.* Oportebat enim eos impietatis pœnas luere. Docet nihilominus ex his Dominũ vbi longa patientia fuerit vſus, tandem poſtea ſupplicium infligere. *Vox eorum, quaſi ſerpentis ſibilantis.* Proprium eſt miſerorum, gemere & ſibilare: & eorum qui præ deſperatione excandeſcunt, extollere ſpiritum. *In arena ambulabunt.* Ex his debilitatem eorum innuit. Etenim Dominus audiẽtem verbum ſuum, & non facientem, comparat *Matth. 7. d.* viro ſtulto, qui domũ ædificat ſuper arenam, *Cum ſecuribus venient cõtra eam, quaſi cædentes ligna.* Deinde more imperantis: *Excidite ſaltum eius, dicit dominus Deus. Nam non habebit dilectum Deus. plures ſunt, quàm locuſtæ.* De numero incolarum intelligit. *Non eſt in eis numerus.* Aſſimilat eam ſaltui: & hoſtes, ſyluæ cæſoribus. *Pudore perfuſa eſt filia Ægypti: tradita eſt in manus populi ab aquilone, dicit dominus exercituum Deus Iſrael.* Iſta etiam Propheta prædixit Iudæis, cùm deſcendiſſent in Ægyptum: quando lapides recondidit ſub veſtibulis palatiorum. *Ecce, ego vlciſcar de Ammone, filio eius.* Ægyptij Iouem vocant Ammona: à quo etiam regio Ammoniaca denominata eſt. Huic autem delubrũ maximũ extruxerunt. Filiũ autem eius vocat Ammona, eo quòd ab ipſa conſtitutus ſit Deus. ſimulacbrum enim eſt manufactum. Minatur ergo, ſe traditurũ Babyloniis idolum Ammon, necnon etiam alios Deos eorum. Hoc enim ſibi vult: *Et de Pharaone, & de Ægypto, & de diis eius, & de regibus eius. Et de Pharaone, & de cõfidentibus in eum.* Hoſtes, ait, eodẽ momento victores erũt de omnibus, & de rege, & de principibus, & de idolis, & de copiis auxiliarib⁹. Cæterùm vbi tradita fuerit regi Babyloniorum, priſtinã dominationem recuperabit. *Poſtea enim,* inquit, *in tranquillitate viuet, iuxta dies priſtinos,*

dicit

dicit Dominus. Deinde etiam Iſraheli grata prædicit,& vaticinatur reditum è Babylone. Prænunciat etiam Babyloniorum exitium. *Tu vero, ait, ne timeas ſerue meus Iacob, dicit dominus. quia ego ſum tecum. Etenim faciam conſummationem in omni gente, ad quam expuli te: te autem non faciam deficere. Et caſtigabo te in iudicio: non tamen velut innocentem abſoluam te.* Medicinali caſtigatione te afficiam. Hoc enim ſibi vult, *Et caſtigabo te in iudicio.* nec velut incorruptum abire permittam, hoc enim indicat, *non tamen velut innocentem abſoluam te.*

CAP. XLVII.

EXinde transfert prophetiam ad alienigenas. vocat autem alienigenas, eos qui incolunt Aſcalonem, Gazam, Azotum, Geth, & Accaron. Aitq́ue, prædictionem antè fuiſſe emiſſam, quàm Pharao perouterer Gazam. Et comparat exercitum Babyloniorum torrenti exundanti, à quo diluuio perduntur vrbes, delentur incolæ, eiulantes, eò quod ſtrepitum armorum & curruum ferre nequeant. Docet etiam, præ formidine, patres oblitos eſſe naturæ, filioſq́ue neglexiſſe. *Non ſunt* B *reuerſi patres ad filios ſuos, præ diſſolutione manuum ſuarum, die aduenıente, vt perdantur omnes alienigenæ.* Prædicit ad hæc Tyriis & Sidoniis exitium: vt qui venerint ad auxilium eorum. *Et vaſtabo,* inquit, *Tyrum & Sidonem, & omnes reliquos auxiliatores eorum. Quia exterminabit Dominus alienigenas, reliquias inſularum, & Cappadociæ.* Dum interpretaremur prophetas, oſtendimus, aduenas, qui erant apud Cyprios & Cappadocas, quondam habitaſſe in Palæſthina. *Venit caluitium ad Gazam.* Quaſi dicat, Antiquo ſplendore priuaberis. Caluitium autem frequenter indicat luctum. Rade enim, ait, caput tuum, & ſume in labiis lamentationem. *Proiecta eſt Aſcalon, & reliqui Enacim.* Poſteri autem illius incoluerunt Aſcaloniam. *Quouſque cogemini? Quouſque incidet gladius Domini?* Vocauit Nabuchodonoſor, gladium Domini. eo enim permittente, fecit iſta: & impij de ſe mutuas ſoluebant impietatis pœnas. *Reſtituere in vaginam tuam, quieſce & tollere.* Et oſtendens, quis iuſſit, vt vim exerceret, ſubdidit, *Et Dominus præcepit ei, vt inſurgat aduerſum Aſcalonem, aduerſus maritimos, & aduerſus reliquos.* Proſopopœia vſus C eſt, vt doceret apertius, creaturam non carere gubernatore: ſed factorem eius, omnibus præeſſe. qui interdum quidem ſuppeditat ipſis copiam bonorum, quandoque vero permittit, vt delabantur in calamitates.

CAP. XLVIII.

VErùm propheta conuertit prophetiam in Moab. *Moab ſic dixit Dominus exercituum, Deus Iſrael, Væ ſuper Nabo: quia periit: capta eſt.* Iſtud erat idolum, cuius meminit Eſaias propheta, in-

Iſa. 46. a. quiens, Cecidit Bel, contrita eſt Nabo. Eſt etiam vrbs, idolo cognominis. *Capta eſt Cariathaim: pudefacta eſt Maſigath, atque victa eſt. Non eſt vltrà medicamen Moab: inſolentia in Heſebon.* Erant vrbes præclaræ: de quibus gloriabantur Moabitæ. *Cogitauerunt de ea mala. Venite, excidamus eam de gente: & quietem quieſcet.* Deinde oſtendit, ne fuga quidem ſalutem eſſe adeptutos: *Poſt te vadet gladius.* Per hoc declarantur perſecutores.

A *Quia vox clamantium de Oronaim.* Hæc eſt alia vrbs. Refert autem Zagoram accepiſſe nuntium rei triſtis, reliquaſq́ue vrbes vlulatu perfundendas. Hortatur autem eos, vt & fugiant, & aſinorum agreſtium more degant in ſolitudine. Et docens, non muris ambientibus, ſed incorruptibili Conditori & Domino fidendum, ſubiunxit: *Quia confideſti in munitionibus tuis, venient tibi afflictiones. Et non ſolum tu ab hoſtibus capieris, ſed etiam Chamos egredietur in migrationem.* Chamos autem, erat idolum Moabitarum. *Sacerdotes eius & principes eius ſimul. Et veniet vaſtitas in omnem ciuitatem. Et patientur iſtud valles, ait, & regiones campeſtres.* Prædicit ſummam hoſtium deſolationem. *Date enim,* inquit, *ſigna Moab.* In deſertis locis & nulli prorſus peruiis, cùm homines poſuerint ſigna quædam ex lapidibus, hoc modo pergunt, & in ea intuentes, incedunt abſque errore. *Quia plaga petetur.* Hoc eſt, incendetur. *Et ciuitates eius in inuium vertentur, eò quod non ſit habitator in ea. Vnde habitator in ea?* Per hæc quæ ſequuntur, docet, mandato Dei omnium iſta fieri. *Maledictus, qui facit opera Dei negligenter. Et maledictus, qui ſubtrahit* B *gladium ſuum à ſanguine.* Atqui ſi iuſſu Dei ſermo propheticus ſubiicit hîc maledictioni eos, qui negligenter occidunt, quantas nos pœnas exoluemus, ſi munus ſpiritale parui penderimus? *Quieuit Moab à puero, & confiſus eſt gloriæ ſuæ: & non infundit de vaſe in vas.* Hoc eſt, non immutauit ſuam habitationem, non fuit ſedibus ſuis pulſus. *Nec abiit in transmigrationem. Ideo permanſit guſtus eius in ipſo, & odor eius non defecit.* Permanſit in metaphora. quia meminit vaſis, neceſſariò fecit etiam mentionem de guſtu & odore. Propterea, inquit, permanſit in proſperitate, & nullam aduerſitatem expertus eſt, velut in eiſdem ſemper conuerſans locis. *Ecce ergo dies veniunt, dicit Dominus, quibus mittam ei ſtratores, & ſternent eum: & vaſa eius comminuent: & cornua eius conterent.* Parabolicè & tropicè poſuit iſta. Dixit enim, *ſternent*, ſicut de vaſe: pro, exhaurient. Nec ſufficiet ipſis (hoſtibus ſcilicet) accipere quæ ſunt in vaſis, ſed & vaſa conterent. Vocat porrò, vaſa quidem, vrbes: quæ autem ſunt in vaſis, opes. Vtrunque verò fecerunt hoſtes, & depopulati ſunt, & incenderunt. *Et pudefiet Moab à Chamos, ſicut pudore affecta eſt domus Iſrael,* C *propter Bethel, in qua habebat fiduciam.* Ieroboam collocauit in Bethel vitulam. Docet ergo ſermo propheticus, Moab nullo modo adiutam eſſe à Chamos, quemadmodum nec Iſrael vllum conſecutus eſt auxilium ab idolis. Poſt hęc oſtendit, eos qui tantopere de robore gloriabantur, interitum tamen perpeti; quia Deus omniũ hoc ſtatuit. Vbi verò dixit, ſupplicij tempus iam aduenisse, hortatur vicinos, vt excitent ipſum ad fortitudinem, & ad priſtinum robur erigant. Denuntiat autẽ eis, vt dicant, *Quomodo contrita eſt virga glorioſa, baculus magnificentiæ?* Hæc autem delarant facultatem tuam, & maiorem viribus tuis ſuperbiam. Recẽſet quoque ciuitates, quæ quondam erant ſplendidæ & inſignes: & oſtẽdit proſperitatis immutationem: idq́; ſubiecta cauſa. *Inebriate enim*, inquit, *illum: quia aduerſus Dominum ſe extulit.* Cùm enim Moabitę intellexiſſent, quæ Iudæis acciderant, ſubſannabant, arguentes Deum vniuerſorum imbecillitatis. Hoc enim docent ſequentia: *Applaudet Moab manu ſua.* Quaſi dicat, choreas agens & gaudens. *Et erit etiam ipſe riſus.* Mox apertius: *Atqui contem-*

ptui tibi erat Iſrael. An in furtis tuis inuentus eſt: quia oppugnabas eum? Quid, ait, ab illo damni paſſus, cum impetebas? Parietum perfoſſores, & prædatores reperiſti? *Propter ipſum migrabis.* Hoc eſt, propter iniuriam, qua illum affeciſti. Eorum etiam fugam narrat. *Qui habitabant Moab, reliquerunt ciuitates, & habitauerunt in petris: facti ſunt quaſi columbæ, nidum conſtruentes in petris, ore foueæ.* Poſſederunt enim ſpeluncas in verticibus montium conſtitutas, eò quòd ferre non poſſent incurſionem hoſtium. Vocatque eum contumelioſum, arrogantem & ſuperbum. *Et ego*, inquit, *horum ipſe ſpectator ſui.* Et vt oſtendat, faſtum verborum ipſi rerum experientia conuictum eſſe, ſubiunxit: *Nonne iuxta ſufficientiam ipſius, ſic & brachia eius?* Non ita fecit. Ante bellum enim magna cum arrogantia minabatur, ſe fortiter facturum: videns hoſtes, aufugit. Iſtud autem, κουρίδας αὐχμοῦ, id eſt, tonſos ſiccitatis, Syrus ita interpretatus eſt, Capita eorum erant raſa, & barbæ eorum raſæ. is erat captiuorum habitus. Patefacit autem ſermo propheticus in Moab, *Vlulate ſuper viros murorum, tonſos ſiccitatis.* Id eſt, qui muris olim vtebantur & mœnibus: nunc autem detonſi ſunt, quantum ad priſtinorum dierũ proſperitatem, & ſquallore circundati. *Quaſi planctum Iazar plangam tibi.* Meminit cuiuſdam hiſtoriæ. Et declarauit lamentationis exceſſum. *Vinea Sabama, palmites tui tranſierunt mare.* Ipſa optimum vinum & plurimum ferebat. ideoq; amplitudinem vineę comparat mari, & ait, huius terram eſſe calcatam, & vineam labefactã. *Vinum*, inquit, *erat in torcularibus tuis: mane non calcauerunt, neq; veſpere fecerunt quicquam.* Hoc Syrus ita interpretatus eſt, Non vltrà calcantes torcular dicebãt, Eia, Eia. Atque vbi iſta variè dixit, explicat, *tonſos ſiccitatis. Omne caput in omni loco radent: & omnis barba radetur, & omnes manus incidentur, & in omni lumbo cilicium, & in omnibus tectis Moab, & in plateis eius, planctus.* Per hæc omnia vim calamitatis edocet. *Quia contriui Moab, tanquam vas, cuius nullus eſt vſus, dicit Dominus.* Oſtendit, quàm planè ſit inutilis. Subiicit item oculis velocitatem regis Nabuchodonoſor. *Hæc dicit Dominus, Ecce, inſtar aquilæ cum impetu veniet: & extẽdet alas ſuas ad Moab.* Diuinus etiam Ezechiel parẽ facit Nabuchodonoſor aquilę. Eſt enim animal regium, & omnium volucrum velociſſimum & potentiſſimum. Ad hæc prædicit ipſius Moab timidum animũ: quem comparat cum animo mulieris parturientis. Patefacit etiã ipſius impietatẽ: *Perijt Moab à turba, quia contra Dominum magnificata eſt.* Prędicit etiam mala inuicem ſuccedentia: *Timor, fouea & laqueus ſuper te, qui ſedes in Moab, dicit* Dominus. *Qui fugerit à facie timoris, incidet in foueam, & qui conſcenderit de fouea, comprehendetur laqueo.* Significat per hæc, eos qui fuga ſibi conſulere tentarunt, captos eſſe: & in ea decidiſſe, quæ minimè ſibi grata fuerunt. *Quia educam hæc ſuper Moab, vt in anno, quo viſitabo eam, dicit* Dominus. Vocat tempus, annum. Quando, inquit, placuerit mihi de illis vindictam ſumere, talibus eos afflictionibus circundabo.

Prædicit etiam, ipſorum bellum inteſtinum. *Quia ignis egreſſus eſt de Heſebon, & flamma de vrbe Sion: & deuorauit duces Moab.* Suauia tamen illis quædam prædicit. *Et conuertam captiuitatem Moab in nouiſſimis diebus, dicit Dominus.* Ex ſumpta vltione, perhumana item illorum tractatione, demonſtrauit, ſe eſſe Dominum omnium diuitia-

A rum erga omnes, qui inuocant illum: neque Iudæorum duntaxat eſſe Deum, ſed omnium hominum.

Hucuſque iudicium Moab. Id eſt, prolata contra eum ſententia.

CAP. XLIX.

CÆterum tranſit ſermo propheticus ad filios Ammon: quibus dicit Dominus omnium, *Et filij non ſunt in Iſrael. Annon eſt in eis, qui aſſumat? Quare Melchom accepit Galaad? & populus eorum in vrbibus eius inhabitat?* Decem tribus poſſidebant Galaaditem regionem. illis ergo ductis in captiuitatem, occuparunt eam Ammonitæ: quibus ait Deus, Populum contempſiſtis, an me? προσλαμβανόμενος verò, id eſt, qui aſſumat, dixit pro, ἀντιλαμβανόμενος, id eſt, pro eo qui ſumit vires, & adiuuat ſeipſum. Melchom autem, idolum erat filiorum Ammõ. Putatisne, inquit, illud quod non eſt, potentius eſſe me, qui ſemper ſum? *Propterea ecce dies veniunt, dicit Dominus, & auditum faciam in Rabbath filiorum Ammon, tumultum bellorum.*

B Rabbath vrbs erat Arabiæ. Τὸ δὲ ἀκουτιῶ, id eſt, auditum faciam, idem eſt quod, audiri faciam. *Et erunt in inuium, & interitum, & altaria eius igne ſuccendentur: & aſſumet Iſrael principatum ſuum, dicit Dominus.* Perſeuerat autem in prædictione eorum quæ euentura ſunt Ammonitis. *Vlula Heſebon: quia periit virtus tua. Clamate filiæ Rabbath: induamini ſaccis, & plangite, & diſcurrite per muros: quia Melchom abibit in migrationẽ: & ſacerdotes eius, & principes eius ſimul.* Demonſtrauit imbecillitatem idolorum. Ipſa enim cum adoratoribus abierunt in captiuitatem. *Quid exultatis in campis Enacim? Effluxerunt campi tui, filia ignominiæ.* Impudentiam eius arguit & temeritatem, quam de diuitiis oſtentabat. quod etiam indicant ſequentia: *Quæ confidebat in theſauris ſuis, & dicebat, Quis accedet ad me?* Et quia res conſpicuas attendebat, ignorabat autem Deum inuiſibilem: oſtendit quis ſit, qui plectat. *Ecce, ego inducam in te timorem, dicit Dominus exercituum, ab omni circuitu tuo.* Vndecunq;, inquit, current, qui tibi nuntient, exercitum hoſtium aduentare. *Et diſpergemini vnuſquiſq; ante faciem ſuam: & non erit qui congreget pere-*

C *grinum.* Non enim vnà fugietis: ſed timore immodico diſſipabimini. Prædicit verò illis etiam reditum: ne ſuperbiant Iudæi, vtpote ſoli regreſſum adepti. Prædicit item Idumææ funeſta: & qui gloriabantur de ſapientia, ea priuatos eſſe dicit. *Non eſt ſapientia in Theman: periit conſilium à prudentibus.* Ipſa erat vrbs, in qua regnauit Eliphaz. Eliphaz enim rex erat Themanitarum. *Conculcatus eſt locus eius. Demergite voſipſos in ſeſſionem, qui habitatis in Dedan, quia dura fecit. Adduxi ad eum in tempore, quo viſitaui eum.* Dedan, erat altera vrbs. Hortatur ergo eos, vt ſub terra occultentur. iſtud enim eſt, *demergi in ſeſſionem.* Et docet ſe de illis pœnas ſumpturum. Si enim tempore præterito, inquit, longa patientia vſus ſum, † *Quia vindemiatores venerunt tibi: & non relinquent tibi reliquias.* † Deſunt quædam.
Appellat hoſtes, vindemiatores: quos dicit, omnia prædari & depopulari. Docet etiam, quo tempore venturi ſint: *Tanquam fures, nocte imponent manus ſuas. quia ego attraxi Eſau. Reuelaui abſcondita eorum: abſcondi non poterunt.* Adiacent Idumææ maximi montes & excelſi. In his ergo fodientes

ſpeluncas,

ſpeluncas, ad illas confugiebant, aduenientibus hoſtibus. verùm exciderunt ſpe ſua: eùm & ex eo loco Deus omnium tradidit illos. *Perut ſemen illius per manum fratris, & vicini eius.* Nulla, inquit, affectus eſt lætitia, ſiue à natura, ſiue à vicinia. Fratres enim erant Iacob & Eſau, & tamen intra eoſdem terminos habitantes. Nullus enim alius ſeparauerat eos ab inuicem. *Non eſt, qui miſericordia motus ſupereſſe permittat pupillos tuos, vt ſaluentur. & ego eos conſeruabo.* Omnes enim, ait, ob multam nequitiam tuam, infenſo tibi ſunt animo. & ego iuſtus iudex ſuccurram tibi. *Quia vidua tuæ ſperauerunt in me.* Poſuit hæc ironicè: vt patet ex ſequentibus: *Quia hæc dicit Dominus, Ecce, quibus non erat lex bibendi calicem, bibentes biberunt. Et tu innocens non eris immunis.* Ea mihi lex eſt, vt puniam eos, qui impiè & perperam viuunt. Abducti ſunt in Babylonem prophetæ & ſacerdotes, Daniel, Ezechiel, necnon Ananias, Azarias, Miſael, viri pij: & alij plurimi, vt probabile eſt, quorum hiſtoria meminit. Illi porrò, ait, virtutis ergô non erant obnoxij pœnæ, fuerunt nihilominus captiui: & tu ſperas effugere? Spe tua fruſtraberis, *quia bibens bibes. Etenim per memetipſum iuraui, dicit Dominus, quia* B *in interitum, in opprobrium, in inuiu, & in maledictionem erit. Boſor in medio eius: & omnes vrbes eius erunt deſerta in æternum.* Boſor dixit, non Boſran: ſed alteram, ſitam in Idumæa. *Famam audiui à Domino: angelos miſit ad gentes. Congregamini, & accedite ad eam: & exurgite in prælium aduerſus eam.* Iſtud autem, *angelos miſit ad gentes*, poſuit, pro, iuſſit. Atqui veriſimile eſt, angelos mandato diuino obſequentes, ſuſcitaſſe buſtes. Diuus enim Dauid ait, Et miſit in eos iram indignationis ſuæ: indignationem, & iram, & tribulationē: immiſſiones per angelos malos. Malos autem vocat, non quòd natura tales ſint: ſed quia mittuntur ad pœnas ſumendas. Nam calamitates, quæ nobis inuehuntur, ſolemus appellare mala. Sic angelus interfecit primogenita Ægyptiorum: ſic alij miſſi ſunt aduerſus Iſraelem, quando Dauid recenſuit popo-

Pſal. 77.a. lum. Et multa alia eiuſmodi reperire licet apud ſcripturam diuinā. *Ecce, puſillum dedi te in gentibus, & contemptum inter homines.* Idumæi ſiquidem erāt minimè inſignes, & planè ignoti, niſi ſcriptura diuina eos illuſtraſſet: quos reddit clarus, non omnibus, ſed ſtudioſis. *Luſio tua, hæc tibi moleſta eſt, & ignominia cordis tui.* C Ex his accuſat idololatriam, delicias, & intemperantiam. *Habitant in foraminibus petrarum.* Iamque diximus, quæ perfugia habebāt. *Apprehendit robur collis excelſi.* Dicit cacumina mōtium, quæ erant maxima, & ſublimia. *Nam etſi exaltaueris, vt aquila, nidum tuum, inde te detraham, dicit Dominus. Et erit Idumæa in inuium.* Dicit quoque, tranſeuntes per eam, admiraturos, & exibilatione declaraturos ingentem deſolationē: prædictaſque ciuitates ad eum modum deſerendas, quo Sodoma, Gomorrha, & aliæ vrbes, quæ fuerunt eiuſdem afflictionis ſociæ. Qui ſermo verus eſt. Nam Dedan, Theman, & Boſor in ſolitudinem prorſus redactæ ſunt. Ait quoque, regem Babylonium, inſtar leonis, in eam irrupturum, & per Iordanem iter facturum: & iubet, ſtrenuos armari aduerſus eam: & ſubdit, *Nam quis, vt ego? & quis reſiſtet mihi? Quis iſte paſtor, qui ſtabit ante faciem meam?* Neque enim reges, neque idola eorum, iubente me, reſiſtere poterunt. *Propterea audite conſilium Domini, quod conſuluit ſuper Idumæam: & cogitationem ipſius, quam cogitauit ſuper habitantes* A *Theman.* Deinde ait, oues eorum fore numeratu faciles, regionem futuram inuiam, & lamentationis ſonum occupaturum mare rubrum: regemque Babylonis aquilæ more infeſtaturum, locis munitis potitorum: Idumæos verò timiditati, & doloribus ſubiiciendos, adeò vt eorum animus veniat conferendus cum animo mulieris parientis. Hoc itaque loco, vbi finem fecit prædicendi quæ pertinent ad Idumæam, traducit ſermonem ad Damaſcum, inquiens, *Pudefacta eſt Emath & Arphad: quia rumorem malum audierunt.* Emath, ve antè iam diximus, nuncupat Emeſan. Eſt enim alia Emath, quæ etiamnum dicitur Epiphania. Arphad autem, quidam aiunt eſſe, quę nunc vocitantur Raphaneæ. *Obſtupuerunt in mari: irati ſunt, quieſcere non poſſunt.* Mare vocauit, multitudinem exercitus. Demonſtrauit autem primum Damaſcenorum impetum. dixit enim de ipſis, *Irati ſunt.* Poſtea formidinem arguit: *Diſſoluta eſt Damaſcus, verſa eſt in fugam, proiecta eſt, timor apprehendit eam, & dolores velut parturientis obtinuerunt eam.* Et quæ ſit cauſa calamitatis, docet. *Quare ratione non dereli-* B *quit vrbes meas? Villam meam amauit?* Meas, inquit, vrbes & villas occupare conatus eſt. Vrbes & villas ſuas vocat, quæ ſunt Iſraelis: quibus aduerſarium ſemper Damaſceni geſſerunt animum. *Propterea cadent iuuenes tui in plateis tuis: & omnes viri bellatores cadent in die illa, dicit Dominus exercituum: & ſuccendam ignem in muro Damaſci: & deuorabit bonia filij Ader.* Filius Ader, eſt nomen. Ben-adad enim nominabatur lingua Syrorum. hic enim erat rex Damaſci: &, vt prophetia innuit, ſplendidis ædificiis eam exornauit: quibus minatur incendium. Prædicit item propheta, etiam Iſmaelitis, qui nunc dicuntur Sarraceni, calamitates obuenturas. *Cedar regina Aulæ, quam percuſſit Nabuchodonoſor rex Babylonis, ſic dicit Dominus.* Cedar, vnus erat è filiis Iſmahel: idque docemur ex libro Creationis. Illo verò tempore illa reliquis tribubus, vt veriſimile eſt, imperabat: vnde etiam illam appellauit reginam. Aulam verò nominat, vniuerſum ſtatum Sarracenorum. Erant nanque paſtores, habitantes in tentoriis. Adhortatur autem, vt in eos ducant expeditionem, & deprædentur oues & camelos, ac tentoria depopulentur. C Cedma quoque erat filius Iſmahelis. Admonet eos, vt ſub terra lateant. quod dicitur per id, *demergite vos in ſeſſionem*: vt euitare poſſint hoſtium impetum. *Surge, aſcende ad gentem quietam, ſedentem in refrigerio, dicit Dominus. Quibus non ſunt portæ, non ſeræ, non vectes: ſed ſoli habitant.* Tibi ſunt hæc, ait, facilia: quando nulla obſidione aut diuturna mora tibi opus eſt, aut tempore longo: captu faciles ſunt, & morigeri. Oſtendit porrò, ſe vltionem immittere. *Et ventilabo eos omni vento, qui ſunt attonſa facie. Ex omnibus finibus eorum afferam interſionem eorum.* Hoc eſt, ad omnia climata vertentur in fugam: & qui ſedent ad orientem ſolem, & qui habitant circa veſperam. *Et erit Aula, commoratio ſtruthionum, & inuia, vſque in æternum. Non ſedebit illic homo, nec habitabit filius eius, qui è terra natus eſt.* Quibus verbis res ipſæ teſtimonium perhibent. Nam relicta illa planè deſerta, accedunt ad loca tutiora, quæ inhabitantur. Prædicit item, quæ ventura ſunt Ælam, explicato prophetiæ tempore. Nam refert, eam ſtatim vt regnare cœpit Sedecias, emiſſā eſſe. *Hæc*

dicit Dominus exercituum, Ecce, ego contero arcum Aelam, & caput dominationis eorum. Aelam, eſt vrbs ſita in ore maris rubri. Erat autem hæc quondam emporium inſigne: vnde etiam hodie prouehuntur, qui nauigant ad Indos: *Et inducam ſuper Ælam quatuor ventos, e quatuor extremis cæli. Et non erit gẽs, quæ non veniat illuc.* Cùm rex Babylonis obtinuiſſet Ægyptum, rediens irrupit in eam, priſtinum habens exercitum, è partibus aquilonis & orientis coactum. Cui etiam aderat multitudo hominum inſulas occidentis incolentium: ac ſecum etiam aſſumpſerat Ægyptios, Afros, & Æthiopes, qui plagam ſortiti ſunt auſtralem. Hæc propheticus ſermo prædixit. *Et attonitos eos reddam coram hoſtibus ſuis, quærentibus animam eorum. Et inducam in eos iuxta iram indignationis meæ, dicit Dominus. Et immittam à tergo eorum gladium meum, donec conſumam eos.* Vocauit rurſum gladium ſuum, Babylonios: quoniam eorum miniſterio pœnas ab hîs exegit. *Et ponam ſolium meum in Ælam, & perdam inde regem & magnates, dicit Dominus. Ponam ſolium meum*, dixit, pro, illic iudicium exercebo, & proferam ſententiam, vtens hoſtibus, tanquam publicis quibuſdam miniſtris. Nunc B autem, eadem ciuitate conuerſa ibi etiam ſolium tenet ad pietatem: ita, vt iuxta hunc ſermonem vera ſit prophetia: *Et erit in extremo dierum, conuertam captiuitatem Ælam, dicit Dominus.* Exiſtimo, bonum Dominum per hanc & alias prophetias, quibus promiſit reuocationem, non modo polliceri liberationem à captiuitate corporis, ſed etiam à captiuitate mentis: vtpote qui maiorem animarum curam habeat. Ea enim de cauſa caſtigationes infligit corporibus. Prædicit ergo deſtructionem diaboli, ceſſationem ab impietate, & liberationem hominum, à peccato in captiuitatem redactorum. Quam adepti, collaudabimus illius adminiſtrum: & liberam vitam amplectentes, priſtinam ſeruitutem execrabimur: vt tribunali dominico ſecuri poſſimus aſſiſtere, per gratiam ac beneuolentiam iuſti iudicis. cum quo patrem vnà cum ſanctiſſimo Spiritu decet gloria & magnificentia, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

TOMVS DECIMVS.

CAP. I.

POſtquam vaticinatus eſt quæ ſunt aliis nationibus euentura, prædicit de cætero Babylonis exitium.. *Annuntiate in gentibus, auditum facite, attollite ſignum: euulgate, & ne celetis. dicite, Capta eſt Babylon.* Cùm rex Babyloniorum euertiſſet alia regna, ſuoque ſubiugaſſet imperio, iubet ſignificari gentibus, regni Babylonici deſtructionem. *Pudefactus eſt Bel.* Idolum erat, quod apud Babylonios ſummo habebatur in honore: & nonnulli quidem, vocant illud Iouem: quidam verò Saturnum. Atque pudefactum eſſe, tùm primò, quòd adoratoribus ſuccurrere nequiuerit; tum quòd ſuis cultoribus omnino ſit ſpoliatus. *Belus*, inquam, *imperterritus & delicatus.* Facultatem eorum & mollitiem indicat. *Traditus eſt Merodach.* Eum qui primus imperauit Babyloniis, nominauerunt Merodach. Hoc igitur loco, vel poſtremum dicit, ſub quo euerſio regni contigit: vel primum, qui tràſtulit regnum à Ni- A nive in Babylonem. Iſtud autem, *traditus eſt*, poſſit quiſpiam accipere tam primi quàm ſecundi tempore factum eſſe, modò ſub ſecundo de ipſo regno intelligat: cuius omnia idola dicit eſſe pudore perfuſa, ac perſpicuam euaſiſſe eorum imbecillitatem. Per gentem, quæ in expeditionem aduerſus Babylonios venit ab aquilone, vult dicere Medos. hi enim, ait, terram ipſorum reddiderunt deſertam, ac depopulati ſunt. *Illo*, inquit, *tempore decem ac duæ tribus recipient libertatem: & vnà reuertentur, & confugient ad Dominum. Teſtamentum enim æternum non dabitur obliuioni.* Hoc eſt, promiſſio patribus facta. Deinde comparat eos ouibus, quæ perierunt: adſcribens paſtoribus cauſam interitus ouium. Vocat autem paſtores, non modò reges, ſed etiam ſacerdotes. Et refert, in quo fecerint eos errare. *Expulerunt eos in montes, errare fecerunt eos. De monte in collem abierunt: obliti ſunt cubilis ſui.* Delubra idolorum, appellat colles & montes: quoniam in eis adorabant idola: templum autem diuinum, cubile eorum. Inde enim conſequebantur bonorum fruitionem. Error, inquit, ille tradidit B eos hoſtibus, propter ea quæ commiſerunt in Dominum. *Paſcua iuſtitiæ eſt, qui congregauit patres eorum Domino.* Sic & beatus Dauid dicit, Nos aũt populus eius, & oues paſcuæ eius. Psal. 99. b. Iſtud etiam hîc dicit, eos fuiſſe paſcua iuſtitiæ Domino, qui patres eorum elegit. *Abalienamini de medio Babylonis: & de terra Chaldæorum egredimini. Et eſtote velut arietes ante faciem ouium.* τῶν κριῶν, id eſt, arietes, Syrus interpretatus eſt, τράγους, id eſt, hircos. Hortator ergo eos, vt ſint potentiores Babyloniis, & patriam ſuam occupent. Propterea comparauit eos hircis. Sunt enim hirci robuſtiores ouibus. Hunc etiam in modum diuinus Daniel vidit Alexandrum, hirco ſimilem: Darium autem, arieti. Dan. 8. Narrat porrò multitudinem aggredientium Babylonem: qui, vt ait, ſuperiores erunt, & implebuntur bonis ibi congregatis. Et explicat cauſam, propter quam patiatur aduerſa. *Quia exultatis & gloriamini diripientes hæreditatem meam. & quoniam more vitulorum in herba laſciuiebatis, & cornu petebatis, vt tauri. Et pudore vehementi affecta eſt mater eorum.* Id eſt, Babylon. *Effoſſa eſt mater, quæ peperit vos, quantum ad bona.* Pro, exhauſta eſt. Iſtud euerſionis ſuperla- C tionem indicat. quod etiam ſequentia docebunt. *Ecce, extrema gentium deſerta & aqua carens, præ ira Domini non habitabitur, tota vaſtabitur.* Ait etiam, prætereuntes, ob vim tribulationis immenſam, triſtem vultum geſtare, & ſibilo ſtuporem ſignificare. Præcipit inſuper ſagittariis, vt inceſſanter iaculentur, & ſumant pœnas de impietate ipſius. *Peccauit enim*, inquit, *Domino.* Prædicit autem formidinem Babyloniorum, ac murorum euerſionẽ: cauſamq; calamitatis colligit. *Quia vltio à Deo eſt. Vlciſcamini de ea: ſicut fecit, ita facite illi. Diſperdite ſemen de Babylone, tenete falcem in tempore meſſis.* Quaſi diceret, Non ſolùm milites, ſed etiam agricolas interficite. Id enim ipſi perpetrarunt, dum bellum gererent aduerſus Iſraelem. *A facie gladij Græci vnuſquiſq; ad populum ſuum reuertetur: & quiſque ad terram ſuam fugiet.* Cyrus antè deſtruxit Lydos, quàm Babylonem. Subiugauit etiam Iones, & Æoles: qui migrantes è Græcia, habitauerunt in Aſia. Hos ergo Cyrus etiam docẽs, iniit expeditionem contra Babylonem. Nec certè fruſtra Græcorũ meminit ſermo propheticus: verũ vt doceret,

etiam

etiam nationes vbicunque procul habitantes, diuina ſententia congregatas eſſe aduerſus Babylonem. [A] *Onus errans, Iſrael.* Error circa idola, fuit illi cauſa malorum. *Leones eiecerunt eum.* Nominauit ita, reges Aſſyriorum. *Primus deuorauit eos rex Aſſur.* Theglath-phalaſar, Salmanaſar, & Sennacherib: atque ita poſteriore loco, *Nabuchodonoſor rex Babylonis oſſa eius comedit.* quaſi dicat proauorum reliquias. Quamobrem, inquit, pœnas exigam ab eis: & eadem patietur, quæ paſſa eſt Niniue, antiqua metropolis Aſſyriorum. Vbi verò de his vindictam ſumpſero, reducam Iſraelem ad terram paternam. quam vocat Baſan, Carmelum, & montem Ephraim. Prædicit quoque commutationem in meliora, & ab errore priſtino liberationem. Deinde terram Chaldæorum vocat, terram rurſus exacerbantium. gladium verò hoſtes. quibus præcipit, vt irruant in illos, & mandata ſua peragant. Regnum Babyloniorum, nominauit malleum vniuerſæ terræ, eò quòd cunctas gentes plaga affecerit, & alia regna euerterit. Nam mallei proprium eſt, comminuere quæ percutiuntur. *Aperuit Dominus theſaurum ſuum, & protulit vaſa iræ ſuæ. quia opus Deo ac Domino exercituum eſt in terra Chaldæorum. venerunt* [B] *enim tempora eius.* Theſauros vocauit, vltricem ſententiam: tempora verò eius, ipſum ſupplicium. Non vltrà ſiquidem, ait, Dominus longanimiter feret, ſed de impietate ſumet pœnas. Poſt hæc, vt doceat, ſe eſſe, qui pœnas irroget, mandat, vt ſcrutentur apothecas, & cuncta perdant, ac ne veſtigium quidem prioris felicitatis relinquant. Prædicit item, quo pacto Iudæi cum magna multitudine illinc aufugientes, ſint recuperaturi Ieruſalem, declaraturique mala, quæ Babylonem apprehenderint. Tum, poſtquam iuſſit eam pati, quæ commiſit, *Reddite*, inquit, *ei iuxta opera eius.* Ac demonſtrata illius contra ipſum Deum inſania, alloquitur eam. *Ecce ego in te, inquit, Dominus exercituum, ſuperbiam contumelioſam.* Nomen, ὑβριστὴν, id eſt, ſuperbia contumelioſa, hîc poſitum, ſuperbiam aduerſus Deum obſcurè indicat, & declarat iniquitatem in omnes homines. *Quia venit dies caſus tui, & dies vltionis tuæ. Et infirmabitur ſuperbia tua, & cadet, & non erit qui ſuſcitet eam. Et accendam ignem in ſylua eius: & deuorabit omnia, quæ ſunt in circuitu eius.* Syl- [C] uam vocat, multitudinem domorum atque habitantium: ea quæ ſunt in circuitu, ſubditos: infirmitatem vero ſuperbiæ, imperiæ diſſolutionem. Hæc verò corruent, inquit: qui cùm populum meum in ſeruitutem redegiſſent, noluerunt tempore opportuno eis concedere libertatem. Propterea minatur, ſe traditurum hoſtibus ciuitatem, & incolas eius: falſa etiam vaticinia, eóſque qui felicitatem collocare conſueuerunt in illis, adiutores eorum, & theſauros reconditos. Minatur item, ſe aquam effecturum inanem. multitudinem figuratè vocauit aquam. Veriſimiliter itaque prænunciat, quę ſunt aquis obuentura. Quondam enim Euphrates vrbem ipſam mediam diuidebat: nunc autem fluuius conuerſus eſt ad aliam viam, & minimo alueo per rupes fluit. Inſulas verò vocat, domos ciuitatis: quaſi aqua muros ambientes circumluat, rurſúmque vrbs in medio flumen habeat. Statuas verò, dæmonum imaginationes vocat. Filias Sirenarum Syrus interpretatus eſt, ſtruthiocamelos: atque ſcriptura diuina ſolet ita vocare dæmones: eò quòd demulceant & fallant homines. quæ ambo vaſtitatem ſignificant. *Et non ædificabitur vltrà in ſæculum: & non habitabitur amplius in generationes & generationes.* Et vtrumque euenit. Nam non eſt ædificata: ſed in hodiernum vſque diem caret muris, & vt plurimum manet non habitata. Hoc enim ſibi vult, *in generationes & generationes.* Nunc itaque pauci talem incolunt Iudæi. Et comparat illam Sodomæ & Gomorrhæ, ob cladem poſtea inflictam. Subiicit etiam oculis armatum exercitum hoſtium: quem æſtuanti mari ſimilem eſſe dicit: & cum igne cōfert eius promptitudinem. Babyloniorum porrò manus dicit eſſe præ metu diſſolutas: & horum dolores, muliebres referre dolores. Docet prætereà, ſe ducem eſſe Medorum. *Quis enim, vt ego? & quis reſiſtet mihi? Et quis iſte paſtor, qui ſtabit contra faciem meā?* Quoniam paſtor Iſraelis nominabatur, & reges Babylonis arbitrabantur ſe ſuperaturos Deum omnium, demonſtrat, ſe eſſe eum, qui vlciſcitur de illis, incomparabili præditus potentia. Deinde hortatur, vt ipſos etiam ouium agniculos interficiant, & paſcuum deuaſtent. Vocat autem agniculos, infantes: paſcuum verò, ciuitatem ac terram ſubditam. De pueris quidem beatus Dauid Pſal. 136.b.
etiam vaticinatur. Beatus enim, ait, qui tenebit paruulos tuos, & allidet eos ad petram. *Quoniam a voce captiuitatis Babylonicæ commouebitur terra, & clamor eius in gentibus audietur.* Etenim cùm eſſet vrbs inſignis, peruagata eſt fama gentes vniuerſas.

CAP. LI.

POſt hæc denominat hoſtes variis nominibus. Et in primis quidem, ventum vrentem, qui plantas interimere ſolet: mox, contumelioſos. In quo iuſtam ſupplicij cauſam depromit. *Patieris enim*, ait, *quæ commiſiſti.* Præcipiens eis, ne parcant, ſed furorem contra omnes effundant, ſubiunxit, *Quoniam Iſraël & Iudas non ſunt viduati Deo ſuo, nec Domino omnipotenti. quia terra eorum repleta eſt iniquitate, à ſancto Iſraël.* Propter impium dæmonum cultum & iniquitatem eorum, contempſi illos. neque enim ipſos mea cura prorſus priuaui. *Poculum aureum Babylon, in manu Domini, inebrians omnem terram vino ſuo. Gentes biberunt illud. commotæ ſunt gentes: & repentè cecidit Babylon, & contrita eſt.* Beatus Daniel, interpretans ſomnium, regnum Babylonicum dixit eſſe caput aureum. Hoc itaque loco, ſupplicium aliis gentibus à Deo illatum, nuncupauit poculum aureum. Ait ergo, Babylonem, & reliquas gentes pœnis affeciſſe, & mox, præter ſpem omnem, captam eſſe & euerſam. Deinde dicit gentibus, quæ in auxilium venerant. *Lugete illam: adhibete reſinam corruptioni eius, vt ſanetur.* Pro, medicamentum auxilij adferte illi. Et vſus eſt propheta ethopœia, ſubiūgens illorum reſponſionem: *Medelam adhibuimus: & non eſt ſanata. Derelinquamus eam, & abeamus vnuſquiſque in terram ſuam. Quia appropinquauit ad cælum iudicium eius, & elatum eſt vſque ad aſtra. protulit Dominus iudicium eius.* Prædixit hanc Babylonicam ſuperbiam etiam beatus Eſaias: Dixit enim, ait, Supra ſidera ponam ſo- Eſai. 14.c.
lium meum. Docet porrò clarius, quis ſubminiſtret & iubeat. *Suſcitauit Dominus ſpiritum regis*

Medorum. quia contra Babylonem ira eius, vt perdat eam. Quandoquidem vltio Domini eſt, vltio templi ſui, in muris Babylonis. Infligam muris Babylonis, quæ perpetrauit contra templum. Tum ironicè loquens, hortatur Babylonios, vt conſtituant in muris cuſtodes, quos excitent, & commoneant, arma ſumere. Et vt doceat, nullam illis vtilitatem inde affuturam, ſubdidit, *Et faciet Dominus, quacunque locutus eſt de habitantibus in Babylone.* Prænuntiauit ſiquidem per prophetas, eius euerſionem. Verùm ait, Deum iuraſſe per brachium: ac ſi dicat, per ſuam ipſius potentiam. Hoc enim ſubiunxit: *Qui fecit terram robore ſuo: qui parauit orbem terrarum ſapientia ſua, intellectu ſuo extendit cælum. Qui poſuit aquarum multitudinem in cælo, vt audiatur ſonus vocis eius. Et eduxit nubes ab extremo terra: fulgura in pluuiam fecit. Et eduxit lumen de theſauris ſuis.* Poſuit tum ea quæ pertinent ad creationem, tum quæ faciunt ad prouidentiam. quia non modò condidit vniuerſa, ſed etiam in iis gubernandis perſeuerat. Iſtud autem, *poſuit aquarum multitudinem in cælo, vt audiatur ſonus vocis eius*, explicat tonitrui ſtrepitum, qui miniſterio nubium editur. Sed diuinæ ſapientiæ opponit

B dæmoniorum imbecillitatem: quæ oſtendit, aurificum induſtria opus habere, & ab aliis confici: nec, perinde vt animalia bruta, reſpirare poſſe. Illáque prædicit ceſſatura. *Tempore enim viſitationis, ait, peribunt. Non eſt eiuſmodi pars Jacob. Nam qui formauit omnia, ipſe eſt pars eius: & Iſrael, virga hæreditatis eius: Dominus exercituum nomen illi.* Hi ſunt Dij Babylonis: Iſraelis autem Deus eſt, qui omnia condidit. Quare meritò illi diſſoluuntur: iſti verò redeunt. *Tu diſſipas mihi vaſa belli: & diſſipabo gentes in te.* Syrus interpretatus eſt iſtud, præpara mihi inſtrumenta bellica. At iuxta græcam interpretationem, ſic intelligendum eſt, Quoniam vſus es armis tuis contra populum meum, & tela haſtáſque eiaculatus es in eos: & ego diſſipabo in te gentes. Hoc enim innuit, Et ego diſſipans diſſipabo gentes, quæ venerunt in auxilium tuum: equos & aſcenſores eorum: homines cuiuſcunque ætatis & ſexus, principes, & ſubditos: paſtores, & agricolas. Et hæc patiemini, propter ea quæ commiſiſtis in Sion. *Ecce, ego ad te, mons corrupte, qui corrumpis vniuerſam terram, dicit Dominus.* Ipſam vocat montem, ob ex-

C cellentiam imperij: corruptum autem, impietatis & iniquitatis ergô. *Et extendam in te manum meam, & deuoluam te à petris.* Hoc eſt, humilem te exhibebo. *Et dabo te in montem combuſtum.* pro, planè inutilem. quod declaratur ex ſequentibus: *Et non ſument de te lapidem in angulum, & lapidem in fundamentum. quia redigeris in vaſtitatem æternam, dicit Dominus.* Nec regem crearunt, nec principem ex recentibus incolis. Fundamenta enim ſuſtinent ædificium, anguli verò compingunt. *Erigite ſignum in terra. Canite tuba inter gentes. Sanctificate contra eam gentes.* pro, ſegregate. *Annuntiate contra eam regnis Ararat, Menni, & Aſchanazeis.* Armeniam, appellat Ararat. Aſchanazei verò, ſunt gens alia, illorum vicina. Hos porrò cunctos coegit rex Perſarum ac Medorum. hoc enim ſubiungit: *Sanctificate contra eam gentes, regem Medorum, & omnes magiſtratus eius, & omnes duces eius.* Atqui dicit, terram eſſe commotam: *Quia ſurrexit cogitatio Domini contra Babylonem: vt redigat terram Babylonis in vaſtitatem, ne ipſa inhabi-*

A *tetur.* Prædicit etiam obſidionem, & imbecillitatem bellatorum intus exiſtentium, vrbis incendium, & hos qui captiuitatem eius regi ſunt nuntiaturi: comparátque domorum deſtructionem cum area attenuata, & meſſe matura. & infert verba, quæ dicebat Ieruſalem de rege Babyloniorum: *Diuiſit me: abſorbuit me: inſtar tenuium tenebrarum comprehendit me Nabuchodonoſor, rex Babylonis.* Tenuiſſimus aër magis penetrat corpora noſtra. Ait ergo, Tenebræ calamitatis vel ipſa animæ meæ membra repleuerunt. *Reddidit me velut vas inane: abſorbuit me, quaſi draco: ventrem ſuum impleuit deliciis meis.* Spoliauit, inquit, me omnibus bonis: & accipiens vniuerſas opes meas, & proſperitate me priuans, imitatus eſt draconem, ſtruthionum catulos abſorbentem. Enimuero docet, quomodo iniquitates eius illam infirmam exhibuerunt, illum autem robuſtum. *Expulerunt me labores mei, & miſeria mea in Babylonem, dicet Sion habitantibus: & ſanguis meus ad habitantes Chaldæam, dicet Ieruſalem.* Vindicabitur, inquit, ſanguis meus de illis: & perſoluent pœnas eorum nomine, quæ perperam geſſerunt in me. Hac ra-

B tione, quæ dicta ſunt de Ieruſalem, oſtendunt iuſtam à Deo latam eſſe ſententiam. *Propterea hæc dicit Dominus, Ecce, ego iudicabo aduerſariam tuam, & vlciſcar vltionem tuam.* Quia agnouiſti, quantum tibi ex peccato naſcitur detrimenti. *Et deſertum efficiam mare eius.* hoc eſt, ſubditorum multitudinem. *Et deſiccabo fontem eius.* Regnum & dominationem in omnes. Deinde refert, quæ propriè pertinent ad vaſtitatem. de quibus ſæpe diximus. *Non habitabitur vnà.* Paucas enim nunc habet domos, eáſque diſſipatas. Optimates autem eius cùm pares feciſſet leonibus, prædicit meticuloſum eorum animum, & internecionẽ, *Dabo enim, ait, potum eis, & inebriabo illos: vt conſopiantur, & dormiant ſomnum ſempiternum, & non excitentur, dicit Dominus. Et deducam eos, vt arietes, ad victimam, & ſicut agnos cum hædis.* Et principes, & quibus imperant, & vnà cum rege ſubditos. Agnos enim & hœdos, appellauit ſubditos: arietes autẽ principes. *Quomodo capta eſt Seſach: & venando arrepta eſt gloria vniuerſa terra?* Babylonem ipſam ita vocauit. Illius enim regem, in his quæ ſuperius interpretati ſumus, Seſach vocita- Supr.15.c.

C uit: Veriſimile porrò eſt, cùm ita quondam nominaretur, poſtea Babylônem fuiſſe nuncupatam. Et quòd eo nomine ciuitatem vocet, teſtimonio ſunt, quæ ſubiiciuntur: *Quomodo redacta eſt Babylon ad vaſtitatem, in omnibus gentibus?* Oſtẽdit etiam multitudinem exercitus inuadentis. *Aſcendit in Babylonem mare: in ſonitu fluctuum eius capta eſt.* Deinde poſtquam prædixit vaſtationem, denuo profert in medium ipſum Bel. *Vlciſcar enim, ait, de Bel in Babylone: & eiiciam ex ore eius, quæ deuorauit. Et non congregabuntur ad eum vltrà gentes.* Daniel quoque meminit ciborum, qui offerebantur ei: & quo pacto ſacerdotes conſumebant eos. Prædicit verò ſermo propheticus, erroris ceſſationem: & conſolatur populum, exhortans, ne pertimeſcat mala, quæ obuentura ſunt Babyloni, docens, ea multò antè denuntiata eſſe. *Ingredietur enim eodem anno auditio: & poſt hunc in anno auditio, & iniquitas in terra: poteſtas aduerſus poteſtatem, & acies aduerſus aciem.* Quoniam vno aut duobus annis ante denuntiatum aduentum hoſtium, more ſuo perſeuerabant in iniuſtitia & iniquitate,

iniquitate, propterea minatur interitum tam ſculptilibus quæ adotantur, quàm his qui adotant illa. Et vniuerſam creaturam dicit lætari de exeidio eius. Neenon iuſtam eſſe vindictæ cauſam oſtendit, potiſſimúmque de Babylone. *In qua cùm ceciderint vulnerati Iſraël, ob id Babylonij vulnerati ab vniuerſa terra cadent.* Quæ enim commiſerunt in Iſraëlem, patientur ab aliis. *Cùm abducemini è terra, pergite, ne ſubſiſteritis. Memores eſtote Domini, qui procul veniſtis,* (Iudæis captiois iſta dicit) *& Ieruſalem aſcendat in cor veſtrum.* Ne obliuiſcamini dedicatæ Deo ciuitatis.

Deinde ex perſona illorum: *Erubuimus, quia audiuimus opprobrium noſtrum. Ignominia cooperuit faciem noſtram. Ingreſſi ſunt alienigenæ in ſancta noſtra, in domum Domini.* Eúmque in modom lugeuribus illis, dixit Domious, *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & vlciſcar de ſculptilibus eius: & in omni terra eius cadent vulnerati. Quia ſi aſcenderit Babylon, ſicut cælum: & ſi muniuerit ſublimitatem potentiæ ſuæ, à me prodibunt, qui deuaſtent eam, dicit Dominus.* Maximis muris ac valde ſublimibus eircundata erat: propterea dicit Dominus Deus, illos nullum inde conſecuturos auxilium, ipſo coutra eos ferente ſententiam. Annectit etiam ſententiæ diuinæ effectum, & dieit: *Vox clamantis in Babylone, & contritio magna in terra Chaldæorum, quia vaſtauit Dominus Babylonem, & ſuſtulit ex ea vocem, ſonantem quaſi aqua multa.* Per hæc multitudioem incolarum deſignauit: & quòd ei tela vel haſtæ nibil proderunt, Deo pœnas ab ea exigente. Præter ducum & imperatorum interitum, *murus ingens illius effodietur: & portæ ſublimes ſient pabulum ignis.* Hæc vbi ſic prædixit, oſtendit ſe prophetiam banc iuſſo diuino ſcripſiſſe, anno regni Sedeciæ quarto: librúmque tradidiſſe Saraiæ, qui Babylonem à Sedecia miſſos eſt: cui denuntiauit, vt librum iſtum legeret in Babylone, & diceret, *Domine, tu locutus es contra locum iſtum, vt depopulareris eum, & vt non eſſet habitator in eo, ab homine vſque ad pecus. quia vaſtitas in ſempiternum erit.* Iſta verò, inquit, cùm precatus foeris, & librum alligaueris lapidi, proiice in Eophratem: & dices, *Sic ſubmergetur Babylon: & non reſurget à facie malorum, quæ ego induco ſuper eam.* Hoc autem Dominus fieri præcepit, in conſolationem captiuorum: vt cum illius captiuitatem, ſuámqoe liberationem intellexerint, pro conſolatiooe, ſpem bonorum concipiant. Hîc prophetia finem accepit.

CAP. LII.

QVæ verò ſequuntur, hiſtorico potius more proſequitur: & docet, quo pacto Sedecias regnauit, & perſeuerauit iniquè agere: Quo etiam modo, anno nono regni eius, exercitum adduxit Nabuchdonoſor: qui in obſidenda Ieruſalem perdurauit, vſque ad annom vndecimum, altero extrinſecus ex ingenti lapide muro extructo, vtque fames eos qui intus erant, cruciabat acerbius, quam hoſtes ipſi. Recitat autem qoemadmodum poſt caſum murorum potentiores noctu cùm rege aufugerunt: quos perſecuti Chaldæi comprehenderunt, & abdoxerunt in Reblatha, & regi Nabochdonoſor exhibuerunt. Ille verò redarguens Sedeciam, qoòd iuſiurandum violaſſet, primum quidem filios eius interfecit, deinde principes: & poſt acerbom illud ſpectaculum, cum regis oculos effodiſſet, & ei compedes impoſuiſſet, deduxit in Babylonem, & piſtrino tradidit. Docet item, qua ratione Nabuzardam, miſſus à Nabuchdonoſor, templum diuinum incendit, & præterea palatia regis, illuſtréſque ciuitatis domos, & muros vrbis funditus euertit. Et reliquis omnibus in Reblatha traductis, paucos qoosdam è pauperibus reliqoit, vt terram excolerent. Columnas etiam æneas immenſæ magnitudinis, quas apparauerat Salomon, & mare æneum, com conflaſſet, tranſtulit Babylonem, & τὰς ποδιςῆρας, ac pelues virium recreationi paratas (ποδιςῆρας aotem, Syrus interpretatus eſt, pelues lauandis pedibos aptas) & alia cum eis vaſa abſtulit Babylonem. Sappho aotem vocat obeliſcos. Docet porrò qoonam pacto rex Babyloniorum interemit primum & ſecundum ſacerdotem, & quos abduxerat cum illis. Recenſétque numerum captiuorum, quos abduxerat. Et ad hæc refert, quòd ſeptimo & triceſimo anno poſt captiuitatem Iechoniæ (ipſom enim vocat Ioachin) Euilmerodach rex, illum ipſum Iechoniam è carcere liberatum, beneuolentiæ participem effecit, dignatus eum ſolio regio. quē etiā ante reliquos ſedere præcipiens, conuiuam habebat, omniúmque rerum neceſſariarū, quibus frui liceret, copiam ſuppeditabat. Quæ quidem res prædicat clementiam & benignitatem Domini. Puniens enim, miſeretur: & caſtigatione vtens, conſolatur: iuſtitiæque ſententiam clementia temperat. Quare nos iuſtum iudiciom formidare debemus: & beneuolentia eius freti, de ſalute non déſperare: verum miſericordiam diuinam expectantes, recta via debemus incedere, quo beatum finem adipiſci poſſimus, Per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum: cum quo Patri noſtro ſit gloria, vnà cum ſanctiſſimo Spiritu, & nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS, IN BARVCH PROPHETIAM INTERPRETATIO.

TOMVS VNDECIMVS.

CAPVT PRIMVM.

ADMIRANDVS Baruch diſceſſit vnà cum Iudæis qui aufugerant in Ægyptũ (hoc enim in præcedentibus didicimus) verumtamen poſt quinque annos ex quo captá eſt vrbs, peruenit Babylonẽ. Omnem enim operam impendebant pietatis alumni, vt confirmarent infirmos, & ad veritatem deducerent. Cùm ergo perueniſſet Babylonem, recitauit diui Ieremiæ prophetiam cunctis captiuis, & potiſſimum Iechoniæ: qui cùm regnaſſet modico tempore, factus eſt captiuus. Nec aberrauit à ſcopo: quia duxit illos in ſenſum peccatorum priſtinorum: vt etiam calamitatis cauſam agnoſcerent, multis etiam lacrymis profuſis, & quiſque conferret pecunias, quas mittebant ſacerdotibus relictis in Ieruſa-

B lem, ad comparandas victimas, quas immolarent, vt Dominum Deum ſibi propitium redderet. ([illegible], Hebræi ſacrificium vocant,) Poſtulant autem vitam regi Nabuchodonoſor, & Balthaſar filio eius. Hunc etiam in modum diuus Apoſtolus ſanciuit, precandum pro regibus, qui religionem adhuc impugnant, & pro his qui in ſublimitate & poteſtate ſunt conſtituti. Tanta eſt inter vetus & nouum Teſtamentum conſonantia. Precantur etiam ipſi vt ſeruiant, & vel inuiti illuſtratos habeant oculos, ne quempiam errorem patiantur. Reuocant etiam in memoriam peccata ſua, iuſtámque eſſe fatentur ſententiam diuinam. Et obſecrant, vt hæc eorum epiſtola legatur Deo, in ſolennibus feſtis. *Et dicetis,*

1. Cor. 2. a.

C ait, *Domino Deo noſtro iuſtitia: nobis autem confuſio faciei noſtræ, ſicut eſt dies hæc, homini Iuda, & habitantibus Ieruſalem, & principibus noſtris, & ſacerdotibus noſtris, in conſpectu Domini.* Iuſtiſſima, inquit, pronunciata eſt contra nos Dei ſententia: nos autem pudore digni, palam omnes iniquè egimus. Nam cum regibus etiam ſacerdotes conuerſi ſunt in viam contrariam. *Quia infideles ei fuimus, & non audiuimus vocem Domini Dei noſtri, vt incederemus in mandatis Domini, quæ dedit nobis ante faciem.* Reuocant etiam in memoriam antiqua facinora. *Nam ex quo liberati ſunt à ſeruitute Ægyptiorum patres noſtri, vſque in præſentem diem, legem diuinam ſine intermiſſione tranſgreſſi ſumus. Et leues eramus, ita vt non audiremus vocem ipſius.* [illegible], id eſt, leues eramus, poſuit pro, [illegible], hoc eſt, excogitabamus peccatorum genera. Ta-

A les vocat etiam beatus Paulus, inuentores malorum. Collegimus autem, ait, fructus peccatorum. *Adhæſerunt enim nobis mala, & maledictio, quam conſtituit Dominus Moſi ſeruo ſuo.* Lex continet tum maledictiones tum benedictiones: obſeruatoribus quidem, benedictiones: tranſgreſſoribus verò maledictiones. Rom. 1. d.

CAP. II.

REferunt autem, quomodo aſpernabantur prophetas, qui à Deo mittebantur ad illos: cum tamen completa ſint, quæ prædicta ſunt ab ipſis. *Et adduxit*, inquit, *ſuper nos grandia mala, qualia non ſunt facta deorſum ſub vniuerſo cœlo, iuxta ea quæ fecit in Ieruſalem.* Et volentes oſtendere, ipſa eſſe prædicta, ſubiecerunt: *Secundum ea quæ ſcripta ſunt in lege Moſi: vt comedat homo carnes filij ſui, & homo carnes filiæ ſuæ.* Obſidio namque procurauit famem: fames tamen compulit eos de carnibus

B humanis ſumere. Exultabant, ait, de miſeria noſtra, etiam vicinæ gentes. *Et facti ſumus ſubter, & non ſuprà.* Hoc eſt, ſerui, & non domini. Deinde ſubiungit cauſam. *Quia peccauimus domino Deo noſtro, & non obediuimus voci eius.* Rurſum ſententiæ diuinæ iuſtitiam aſcribentes, ſibi confuſionem tribuunt. Cùm enim frequenter comminatus ſit Deus, & iſta prædixerit per prophetas, minimè venimus ad Sempiternum in diebus noſtris. Atqui non muri committebant hæc, aut dicebant: ſed ipſi incolæ. Sed repugnantes perſeuerauimus. *Et euigilauit Dominus in mala, quæ adduxit ſuper nos.* Euigilationem Dei, vocat vindictam. Nam ſcripturæ diuinæ mos eſt, longanimitatem eius, appellare ſomnum. Rurſum ita- *Videat lector, quorſum hoc dicta ſint.*

C que memoria recolentes ſupplicium, Dominum iuſtum eſſe dicunt: vt qui tranſgreſſores & ſanari nolentes punierit. Deinde cum obteſtatione ſupplicant, & memoria repetunt antiquam libertatem, quam adepti ſunt patres eorum, aſpera ſeruitute Ægyptiorum liberati. Et recolentes facta miracula, ſua pronuntiant delicta, clamantes: *Peccauimus, impiè egimus, iniquitatem fecimus, Domine Deus noſter, in omnibus iuſtificationibus tuis.* Omne, ait, mandatum tuum tranſgreſſi ſumus: omnem legem conculcauimus. *Auertatur, quæſo, ira tua à nobis. quia relicti ſumus pauci ex multis, inter gentes, ad quas diſperſiſti nos.* Iuſtum eſſe ſupplicium confitemur: ſed vt ſiſtas illud, ſupplicamus. Ad paucos enim redacti ſumus, qui quondam arenæ comparabamur. *Exaudi Domine orationem noſtram, & obſecrationem noſtram: & erue*

nos

nos propter te. Nos non ſumos digni : ſed tu clemens & benignus es: vocamur item populos A tuus : idcirco veniam conſequemur. *Et da nobis gratiam in conſpectu eorum, qui nos transtulerunt.* Ne nos oderint : ſed ſioant abire. *Vt cognoſcat vniuerſa terra, quia tu es Dominus Deus noſter : & nomen tuum inuocatum eſt ſuper Iſrael, & genus illius.* Malorum noſtrotum mutatio, dabir aliis occaſionem religionis & pietatis. Perſpiciēt enim tuam Dei noſtri porentiam. *Domine reſpice de domo ſancta tua, & intende in nos.* Domum ſanctam vocat, eam quæ erat Ieroſolymis. In illa enim ſui præſentiam exhibebat. *Inclina Domine aurem tuam, & audi : aperi oculos tuos, & vide.* Solent moleſtia aliqua affecti claudere oculos, ſtarim vt conſpecti fuerint illi, qui iniuriam fecerūt : & pupillas oculorum auettere, dum ij qui iniuria eos affecerunt, precantor eos. Hæc igitur poſuerunt, humano more loquentes. Numen enim diuinom nnn eſt compoſitum, ſed ſimplex & incomprehenſibile. His addiderunt : *Non mortui te laudare ſolent.* Sed hoc proprium eſt viuentiom. *Anima enim anxia ſurſum aſcendit. Spiritus curuus & infirmus, oculi deficientes, & anima eſuriens, dabunt tibi gloriam & iuſtitiam, Domine.* Qui in grauiſſimas calamitates B delapſi ſont, & in deſperatione meliotis fortunæ conſtituti, deinde murarionem qoandam adepti, tuam ingenuè collaudant clementiam. Mox dicunt, nempe, *Non de iuſtitiis patrum aut noſtris confidentes, miſericordiam aliquam conſequi precamur.* Sumus enim digni malis, quæ nobis comminati ſunt prophetæ. Hi namque ſuadebant nobis, vt correctionem iuſti iudicij tui ſoſciperemus, & ſeruiremus regi Babylonis : & perpetuò contradiximus. Et impleuiſti Domine, quæcunque per illos prædixiſti. Er non ſolùm nos, qui viuimus, traditi ſomus ſeruituti, ſed & ſepolchra patrum noſtrotum, qoinetiam regum, extracta ſunr à fundamentis : ira vt illorum oſſa proiecta ſint in aëra, & contrariis mutationibus aëris corrupta. *Et mortui ſunt in doloribus peſſimis, in fame, & in gladio, & in emiſſione.* At verò non modò tradidiſti nos in famem, cædem, & ſeruirutem (nam ἡ ἀποστολὴν, hoc eſt, emiſſionem, captiuitatem appellat) ſed & templum ſanctum tuum, factum propter nomen tuum, præclarum & ſpectabile, feciſti deſertum. Er hæc nihilominus adduxiſti, C non pro meritis impietaris noſtræ : ſed rigorem iuſtitiæ clementia temperaſti. *Nam exercuiſti,* ait, *in nos, Domine Deus noſter, omnem æquitatem tuam, & omnem miſerationem tuam magnam.*

Faciunt etiam mentionem comminationum deſcriptarum in lege Disertè enim prædixit in Dent. 32. d. Cantico, mala eis euentura : Dentes beſtiarum emittam in eos. Et vt oſtendat, ſe vocare hoſtes, beſtias, ſubiungit, Foris abſque liberis faciet eos gladius : intus pauor. Er rurſum, Diſpergam eos. Harum itaque meminerunt comminationom. Recolunt item bonotum promiſſiones. Dixiſti enim, aiont, te miſerturum pœnirentium, è captiuitate liberaturum, & priſtinam reſtiturutum libertatem.

CAP. III.

D*Omine omnipotens, Deus Iſraël, anima in anguſtiis, & ſpiritus anxius clamat ad te.* Exceſſum, inquit, video calamitatum, & magnitudinem deſperationis. *Audi Domine & miſerere : quia* A *Deus miſericors es tu. Et miſerere : quia peccauimus in conſpectu tuo.* Pelagus habes clementiæ, poſſides abyſſum miſericordiæ : porrige illam opus habentibus. Decet enim peccatores pœnitentiam agentes, miſericordia. *Quia tu ſedes in æternum : & nos perimus in æuum.* Tu, inquit, es æternos : nos autem, temporanei. Tu ſempiternus, & interitui minimè obnoxius : vita autem noſtra exiguæ menſuræ dimenſione continetur. Ad hoc ſignificandom, poſuir, *Tu ſedes in æternum. Domine omnipotens, Deus Iſraël, audi orationem mortuorum Iſrael.* (verba clarè oſtendunt immortalitatem animæ.) *Et filiorum ipſorum, qui peccauerunt ante te.* Tu, inquit, dixiſti, Dentes comedentium vuam acerbam, obſtupeſcent. Intuere igitur in adoleſcentulos expertes peccati : & ne memineris peccatorum, quæ commiſerunt patres noſtri. *Sed recordare manus tuæ, & nominis tui, in tempore iſto.* Vtere, inqoit, ſolita miraculorum effectione : & quemadmodum eduxiſti ab Ægypto, ita libera è Babylone. *Quia tu es Dominus Deus noſter.* Quia tu es ille ipſe, & non es immutatus : eadem prædirus es facultate, eadem clementia. *Laudabimus te Domine :* B *quia propter hoc dediſti timorem tui in cor noſtrum, vt inuocetur nomen tuum.* Oſtendit ſupplicij fructum. Eruditi enim, ait, conuerſi ſumos. *Et laudabimus te in peregrinatione noſtra. Quia auerſati ſumus in corde noſtro omnem iniquitatem patrum noſtrorum, qui peccauerunt ante te.* Non ſequimur, air, patres, nec iuxta eorum inſtitutionem ambulamus : ſed inſeqoimur leges tuas. Reſpice ergo opprobria noſtra, & acerbam ſeruitutem, qoam ſuſtinemus, tum ob impietatem noſtram, tum ob iniquitatem pateroam. Hanc populi orationem vt inſeruit Baruch admirabilis operi ſoo, apponit & reſponſom diuinum. *Audi Iſraël præcepta vitæ. Auſcultate, vt cognoſcatis prudentiam. Quid eſt Iſrael, quòd in terra hoſtili es? Inueteratus es in terra aliena : pollutus es cum mortuis : deputatus es cum deſcendentibus in infernum.* Quid hoc noui, inquir? Quid hoc tam prærer opinionem? Qui popolus meus vocabatur, illuſtris, omnium ore celebris, ſeruus pro libero, alienigenarum virotum & impiorum conuiua, præ malorum exceſſu, accedir ad mortuorum ſimilitudinem. Mox docet, quæ ſint horum C caoſæ. *Dereliquiſti fontem ſapiētiæ. Si in via Dei ambulaſſes, habitaſſes in pace, tempore perpetuo.* Tibi ipſi, ait, procuraſti hæc mala. Cùm enim vti deboiſſes doce lege, quam attulerat tibi fons ſapientiæ, ſectatus es vanas cogitationes. *Diſce, vbi ſit prudentia, vbi ſit fortitudo, vbi ſit intellectus : vt cognoſcas ſimul, vbi ſit longæuitas & vita : vbi ſit lumen oculorum, & pax.* Nunc ſaltem, quandoqoidem non antea, qoærito, & cognoſcito, quis horum bonorum adminiſter. *Quis reperit locum eius? & quis ingreſſus eſt in theſauros illius?* Hoc eſt, prudentiæ. *Vbi ſunt principes gentium, qui dominabantur beſtiis, quæ ſunt ſuper terram? Qui in auibus cæli ludebant : qui theſaurizabant argentum & aurum, in quo confidunt homines : & non eſt finis acquiſitionis eorum? qui argentum fabrefaciunt, & ſoliciti ſunt, nec eſt inuentio operum illorum?* Comparat cultum diuinum cum diuitiis & potentatu : hortatúrque reuocare in mentem reges lege carentes. qui nunquam opibus ſatiari poterant. hi quoqoe, inquir, arte venatoria in beſtias & aues imperiom obtinebant. Illorum verò etiam exitum edocet. *Exterminati ſunt, & ad inferos deſcen-*

Delicati mei ambulauerunt vias aſperas: ablati ſunt, velut ouile, quod direptum eſt ab hoſte. Delicatos vocat eos, qui opibus ac rebus omnimodis abundant: vt qui nulla experiantur aduerſa. Tum hortatur eos, vt per pœnitentiam ſibi comparent ſalutem. Hæc vt dixit ex perſona Ieruſalem, conſolatoriis eam ſermonibus alloquitur: *Confide Ieruſalem: conſolabitur te, qui ſibi nomen dedit.* Suſcepit tuam, ait, in meliora mutationem. Mutabit tuam calamitatem, qui tibi denominationem impoſuit, hoc eſt, opifex tuus: qui te præ cunctis ciuitatibus in honore habuit. *Miſeri, qui te vexauerunt, & gauiſi ſunt de caſu tuo. Infelices vrbes, quibus filij tui ſeruierunt.* Babylonij enim dederunt pœnas iniquitate dignas. Docet deinceps, fore, vt Babylon ſua lugeat mala. *Amputabo enim*, inquit, *turbulentam exultationem eius, & iactantia illius vertetur in luctum. Nam ignis prodiens à Sempiterno aggredietur eam in dies non paucos, & habitabitur a dæmoniis longo tempore.* Hanc vltionem paſſa eſt opera Perſarum. At verò oſtendit hic ſermo, non prædixiſſe, illam fore prorſus inhabitabilem, ſed diu: nunc autem à paucis Iudæis incolitur. *Circumſpice Ieruſalem ad orientem, & vide lætitiam tuam, à Deo tibi obedientem.* Vaticinatur reditum captiuorum. *Ecce, veniunt filij tui, quos emiſeras: veniunt congregati ab oriente vſque ad occidentem, verbo ſancti: gaudentes ob honorem Dei.* Non enim propriis viribus ſuperauerunt hoſtes: ſed qui tradidit eos Deus, reſtituit libertatem.

CAP. V.

IVbet porrò, ſtolam lugubrem deponere, & induit eam habitu ſacerdotali. *Induere*, inquit, *diploide iuſtitia, quæ eſt à Deo: & impone capiti tuo mitram gloriæ æternæ.* In mitra enim inerat lamina aurea, in qua inſculptum erat nomen Dei. *Quia Deus oſtendet ſplendorem tuum vniuerſæ creaturæ, quæ ſub cœlo eſt. Vocabitur enim à Deo nomen tuum in ſæculum, Pax iuſtitiæ, &, Gloria pietatis.* Hæc autem nomina nunc habet: propterea concurrunt ad eam cuncti. Saluatoris enim paſſio reddidit illam ſplendidam & illuſtrem. Hortatur denuo illam,

A vt ſpectet captiuos redeuntes ab oriente & occidente: docétque, vinctos illos pedites abductos eſſe, reuerſos autem omni cumulatos honore. Sciendum tamen eſt, redeuntibus illis, qui erant in Babylone, tanquam pace gentis præſtita, reuerſos etiam eſſe eos, qui aufugerant tempore belli, & deuenerant ad partes auſtrales & occidentales: ideo meminit etiam redeuntium ab occidente. *Conſtituit enim Deus, omnem montem excelſum & rupes perennes humiliari, & conualles repleri ad æqualitatem terræ, vt ambulet Iſraël tutò, in honorem Dei.* Omnem, inquit, aſperitatem repreſſit. Diſſoluit Babylonios, qui videbantur eſſe ſimiles montibus excelſis: eos autem qui ſub iugo illorum tenebantur, & humilibus vallibus ſimiles erant, ſurſum oculos erigere fecit. Nobis ergo ſecuritas reditus vndecunque parata eſt. *Sylua condenſa & vmbroſa, atque omne lignum, mandato Dei, texit in odorem ſuauem Iſraël.* Hæc accedere videntur ad ea, quæ dixit Dauid, Montes Pſal. 113.a.
exultauerunt, vt arietes: & colles, ſicut agni ouium. Syluas ergo figuratè vocat, gentes interiacentes: quæ non ferebant Deo fructum pietatis,
B Iſraëlem tamen redeuntem cum omni obſequio honorificè proſecuti ſunt. Et profert cauſam bonorum. *Deus enim erit dux Iſraëlis cum lætitia, in lucem gloriæ eius, cum miſericordia & iuſtitia, quæ eſt ex ipſo.* Deo duce, omnia leuia & facilia. Miſericordia quidem vſus eſt erga populum: iuſtitia verò, contra Babylonios. Illi enim peccantes, per caſtigationem emolumentum adepti ſunt: hos verò victoria reddidit dementiores, & magis impios. Quamobrem ſupplicemus nos Deo vniuerſorum, vt ſit peregrinationis noſtræ dux & imperator: vt lumine vultus ſui intermedio, iuxta Dauidicam melodiam, pergentes, non declinemus ad dexteram vel ſiniſtram: ſed incedamus via regia, quæ ducit ad vitam. Quam vtinam conſequi nobis liceat, per gratiam & beneuolentiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum Patre ſit gloria, vnà cum ſanctiſſimo Spiritu, & nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS IN DIVI IEREMIÆ LAMENTATIONES INTERPRETATIO.

TOMVS DVODECIMVS.

CAPVT PRIMVM.

LAMENTATIO equidem commiſerationis & intimi amoris eſt indicium. Cæterum arbitror diuinum prophetam ſcripſiſſe Lamentationes in gratiam & vtilitatem eorum, qui tunc temporis viuebant, hominum, tum poſterorum: vt tam illi quàm hi intelligant ex ſcriptis, quantorum peccatum ſit cauſa malorum.

C Quatuor igitur conſcripſit Lamentationes: quarum vniuſcuiuſque verſus compoſuit iuxta numerum & ordinem elementorum. Luget autem vrbis vaſtationem, multitudinis incolarum eius, antequam deſtructa eſſet, facta mentione: videns etiam illam miſerè ſoluentem tributum, quæ ab aliis ciuitatibus quondam accipere ſolebat. Vſus autem proſopopœia, dicit, ciuitatem noctu diu-

A que lacrymas effundere, eò quòd non ſit, qui conſoletur; & omnes amici eius denegent eam. Proſértque in medium totius Iudææ tranſlationem, & moleſtam ſeruitutem: & ait, facilè mancipatos fuiſſe propter peccatum. *Omnes perſequentes*, inquit, *illam, apprehenderunt eam, inter affligentes.* Meminit etiam viarum homines imitantium, tempore ſolennitatum, (nam vndecunque concurrebant omnes ad vrbem) & luget. Videri enim poſſunt iis qui anguntur, inanimata quodammodo mutationem ſuſcipere. Et horum cauſas refert. *Facti ſunt tribulantes eam, in caput: & inimici eius locupletati ſunt. Quia Dominus humiliauit eam, propter multitudinem impietatum eius.* Hoc & beatus Moſes prædixit eis, tranſgredientibus legem diuinam, Erunt hoſtes tui ſuprà, & non

Deut. 28.b. ſubter. Quinetiam lac ſugentibus vnà cum ſenibus interitum futurum dicit: Sugens, ait, vbera, cum eo qui ſenex euaſit. Ita & hîc: *Pueri eius perrexerunt in captiuitatem, ante faciem tribulantis.* Narrat porrò, quo pacto priuata eſt decore priſtino: & confert principes cum arietibus carentibus pabulo. ſpoliati ſunt enim priſtino robore.

B Deinde iubet, vt reuocentur in memoriam proſpera & aduerſa, quæ olim acciderunt Ieruſalem: quibus ſi conferantur mala, quæ modò obuenerunt, videbuntur multò minus eſſe curabilia, eò quòd de illius calamitate lætentur inimici. Continuenter inſtruit, quæ ſit cauſa calamitatum procurans vtilitatem. *Peccatum enim*, inquit, *peccauit Jeruſalem, propterea facta eſt in commotionem.* Quapropter hi, qui prius eam venerabantur, ſpectato eius infortunio, contumelioſi fuerunt in eam. Poſt hæc meminit peccatorum cuiuſcunque generis: *Sordes ante pedes eius, non eſt recordata finis ſui, & cecidit mirabiliter.* Conuenit enim, non de proſperitate confidere, ſed expectare mutationem. Quando igitur nemo ei adfert conſolationem, ait, Tu Domine, qui intueris eam infeliciter agentem, miſerere. Vehementer autem luget, quòd hoſtes auſi ſint ingredi ſecreta templi, inquiens, *Manum ſuam extendit, qui affligebat, ad omnia deſiderabilia eius. Vidit enim gentes ingreſſas in ſacrarium eius, de quibus præcepiſti, ne intrent in eccleſiam tuam.* In ſancta ſanctorum equidem ſoli pontifici licebat ingredi, & hoc, ſemel in anno: in

C ſancta verò anteriora, ſoli ſacerdotes ingrediebantur: in interiorem verò aulam, etiam Leuitæ: at in exteriorem, qui erant de genere Iſraël & Proſelyti circuncisi. Omnem namque non circuncisum etiam in illam lex prohibebat intrare:

Deut. 13.a. maximè tamen Moabitas & Ammonitas ingredi vetat, Ammonita & Moabita non intrabit in eccleſiam Domini in æternum. Huius legis meminit lamentatio. Deinceps recitat mala, quæ contigerunt ex fame: *Omnis populus eius gemens quærit panem. dederunt deſiderabilia ſua pro cibo, ad reducendam animam.* Hoc loco *deſiderabilia* vocat, infantes. Nam guſtauerunt tempore famis etiam de carnibus humanis. Implorat nihilominus clementiam diuinam. *Vide Domine, & reſpice, quia ignominioſa facta ſum.* Mox admonet tranſeuntes per eam, vt intueantur incomparabilem dolorem illius. *Hunc autem*, ait, *induxit mihi Dominus, locutus in me.* Hoc eſt, mandauit duntaxat, & inflicta ſunt mihi mala. Τὸ ἐπεφύλλισέ μοι, id eſt, vindemiauit me, Syrus interpretatus eſt ἔψιφε μοι, hoc eſt ſoxit me. Refert etiam plagam diuinitus

A ſibi illatam. *De excelſo ſuo emiſit ignem in oſſa mea, & adduxit eum ſuper me.* Ipſe ſiquidem conceſſit hoſtibus, vt auxiliarios adducerent, obſiderent, & incenderent ciuitatem. *Expandit rete pedibus meis: auertit me retrorſum. Tradidit me deſolatam tota die dolentem.* Rete vocat, mala quæ euitari non poſſunt. Etenim etiam qui aufugerãt, capti ſunt. Oſtendit quoque iuſtam eſſe vltionem. *Vigilauit in impietates meas, & manibus ſuis conuoluit me.* Pro, compedes iniecit mihi, & hoſtibus tradidit. *Aggrauauit iugum ſuum ſuper collum meum.* Quoniam acerbè me coegit ſeruire crudeliſſimis Babyloniis. *Et infirmata eſt virtus mea, quia dedit Dominus in manibus meis dolores, quos non valeo ſuſtinere.* Deflet etiam optimatum interitum. *Abſtulit omnes robuſtos meos: Dominus vocauit ſuper me tempus conterendi electos meos.* Syrus & Hebræus vocant tempus, calamitatem. Et nos ſæpenumero ſolemus lugere difficultates temporum. *Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda: propterea ego fleo.* Perſæpe ſcriptura diuina comparat grauiſſimum ſupplicium cũ torculari, eò quòd in torcularibus omnes vuæ conterantur, ita vt ne acinus quidem vuus, vt plu-

B rimum, effugiat. *Oculi mei deduxerunt aquam: quia elongatus eſt à me conſolans me.* Et oſtendens, quis ſit ille, ſubiunxit: *Qui conuertit animam meam.* Nam per id caſtigationem adduxit, animæ meæ procurans id quod vtile eſt.

Luget etiam filiorum internecionem, & dominationem hoſtium. Necnon ipſius lugentis habitum deſcribit. *Expandit Sion manus ſuas.* Illæ enim quæ lugent, conſueuerunt & extendere & contrahere manus ſuas. Dicit itaque, illam admittere non poſſe conſolationem præcipuè, cùm Dominus permiſerit hoſtibus, facere impetum in eam, & conſecratam polluere. *Facta eſt enim*, ait, *Ieruſalem quaſi menſtruata in medio eorum.* Immunda enim erat ſecundum legem, quæ patiebatur fluxum ſanguinis. Huic ergo parem facit ciuitatem, alienigenis & impiis hominibus plenam. Sanè propheta aſſiduus eſt in prædicanda ſententiæ diuinæ iuſtitia, emolumentum inde præbens cuiuis occurrenti. *Iuſtus eſt Dominus: quia os eius irritaui.* Quia latas ab eo leges tranſgreſſa ſum.

Poſteaquam verò defleuit virginum & iuuenum mancipationem, docet, inutilem eſſe cul-

C tum idolorum. amaſios ſiquidem vocat illa. Deprecatur autem eum, qui poteſt delere deformitatem malorum, miſereri eius, quæ confitetur peccatum. *Exaſperans enim*, ait, *exaſperaui.* Angit verò grauiter eam, quòd illudatur ab hoſtibus. Et hoc, inquit, annuente te factum eſt. *Nam adduxiſti diem, & vocaſti tempus: & obtigerunt mihi, heu, heu.* Et exoptat, illos in eaſdem incidere calamitates. *Prodeat enim*, ait, *omnis iniquitas eorum ante faciem tuam.* Sicut contemplatus es, inquit, iniquitatem meam: ita etiam intuere impietatem eorum. *Et vindemia illos, quemadmodum vindemiaſti me, pro omnibus peccatis meis. quia multi gemitus mei, & triſtatur cor meum.* Et hoc loco Syrus τὸ Ἐπιφύλλισον, quod eſt, vindemia, ſic interpretatus eſt, & afflige illos, ſicut afflixiſti me. Prima ergo Lamentatio ſortita eſt hunc finem.

CAP. II.

PRoœmium verò ſecundæ eſt huiuſmodi: *Quomodo obtexit Dominus caligine ira ſua filiam Sion? Proiecit de cælo in terram gloriam Iſraël*

Et non eſt recordatus ſcabelli pedum ſuorum in die iræ ſuæ? Et hinc clarum eſt, diuinum Dauidem, ſcabellum pedum eius, appellaſſe templum Dei: *Pſal. 98. a.* A Adorate enim, ait, ſcabellum pedum eius. Sine dubio propheta calamitatem ſimilem fecit caligini: & dicit ciuitatem de cœlis in terram eſſe proiectam. Eò quòd priuata ſit floreſcente gratia, hoſtibus effecta eſt captu facilis. *Præcipitauit Dominus non parcens, omnia ſpecioſa Iacob. Deſtruxit in furore ſuo munitiones filiæ Iuda: agglutinauit ea in terram.* Hoc eſt, vſque ad ſolum deturbauit. *Polluit reges eius, & principes eius.* Hæc & beatus Dauid *88. f.* prædixit, Poſuiſti, ait, firmamentum eius formidinem. Diripuerunt eum, omnes tranſeuntes viam. *Confregit in ira furoris ſui omne cornu Iſraël.* Appellat cornu, principes & potentes. *Auertit retrorſum dexteram ſuam a facie inimici: & accendit in Iacob ignem ardentem: & deuorauit omnia quæ ſunt in ambitu eius.* Ingruentibus enim hoſtibus, noluit adiuuare. Atqui videbatur generoſo duci ſimilis, qui facilè poſſit hoſtes fundere, licet manus in tergum vertat, & velut inimicis concedat victoriam. Ediuerſo, inquit, in me vſus eſt manibus. *Tetendit enim arcum ſuum, quaſi inimicus: firmauit dexteram ſuam, velut aduerſarius: occidit omnia deſideria mea, in tabernaculo filiæ Sion. effudit, velut ignem, furorem ſuum.* B Etenim hoſtes in templo cædes committere auſi ſunt. Hoc ſermone docemur, quòd permittente Deo omnia illa fiebant. Ob id enim quòd peccauerunt, fauit partibus inimicorum: & hoſtium miniſterio muros deſtruxit, & domos incendit, viris & mulieribus luctum adduxit. Hoc enim ait: *Multiplicauit filiæ Iuda humiliatum & humiliatam: & demolitus eſt, quaſi vineam, tabernaculum eius.* Exuſſerunt enim hoſtes templum Dei. *Aboleuerunt feſtũ eius.* Quia non amplius feſta celebrabant; ſed lugere cogebantur. *Dominus fecit, vt Sion obliuiſceretur feſti & ſabbathi.* Addidit etiam regum & ſacerdotum interitum, vaſtationem templi, altaris pollutionem, deſtructionem murorum: & quod omnium moleſtiſſimum eſt, *vocem belli dederunt in domo Domini*, tanquam pſalmum Leuitarum, *in die feſti.* Loco pſalmodiæ ſolitæ reſonabat vlulatus hoſtium. *Cogitauit Dominus diſſipare murum filiæ Sion: extendit menſuram.* Id eſt, æquam & iuſtam ſententiam. Hoc etiam perſpexit beatus Zacharias.

Facta iterum portarum, murorum, & principum mentione, ſubdidit, *Non eſt lex.* Siquidem ante aduentum hoſtium, citra formidinem tranſgrediebantur legem: poſt vrbem verò captam, & incendium templi, ne volentes quidem poterant iuxta legẽ peragere officium diuinum. *Et prophetæ quoque eius non inuenerunt viſionem à Domino.* Dicit pſeudoprophetas, qui vaticinabantur ei falſa.

Subindicat ſenes lugentes, & ſaccis indutos. quinetiam ipſe propheta clamat, *Defecerunt in lacrymis oculi mei, conturbata ſunt viſcera mea: effuſa eſt in terram gloria mea, in contritionem filiæ populi mei.* Oſtendit autem tribulationem miſericordia digniſſimam. *Dum exanimarentur pueri & lactentes in plateis ciuitatis.* Fames ſiquidem vincebat amorem naturalem. quod ſubiunxit: *Matribus ſuis dixerunt, Vbi triticum, & vinum? dum deficerent ipſi.* Dicit, ſe non reperire æſtimationem & pondus huius afflictionis. *Quid enim, ait, teſtificabor tibi, aut quid comparabo tibi, filia Ieruſalem?* Reducit etiam in memoriam pſeudoprophetas, qui fauſta prædicebant. *Prophetæ enim tui*, inquit, *viderunt vanitatem tuam, & imprudentiam tuam: & non aperuerunt iniquitatem tuam, vt auerterent captiuitatem* A *tuam. Et viderunt tibi aſſumptiones vanas, & expulerunt te.* Quia prædicentes grata, impediebant pœnitentiam: nec ſinebant eos à frequenti ſcelere recedere. *Plauſerunt ſuper te manibus omnes prætereuntes viam: ſibilauerunt: mouerunt caput ſuum ſuper filiam Ieruſalem.* Iſtud proprium eſt eorum, qui admirantur res in deterius mutari. Refert autem eorum verba, *Ergóne hæc ciuitas corona gloriæ, decor honeſtus, & lætitia vniuerſæ terræ?* Cuncta hæc dicit impleta eſſe, iuxta prædictiones diuinas: docétque, quibus verbis vſi ſint inimici inſultantes, ob aduerſa quæ illi acciderunt. *Hæc enim eſt dies, quam ſperabamus: inuenimus, & vidimus eam.* Quod & beatus Dauid prædixit, dicens, *Pſal 78.a.*
Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris: ſubſannatio & illuſio his qui in circuitu noſtro ſunt. Et rurſum, Poſuiſti nos in ignominiam in gentibus: *Pſal. 43.b.*
commotionem capitis in populis. Denuò verò propheta, proſopopœia vſus, ſuadet muris & vrbi, noctu diúque lacrymari: ob omnimodas B calamitates & malorũ exceſſum refert: *Comedúntne mulieres fructum ventris ſui? Vindemiam fecit coquus.* Hoc eſt, fructũ ſerò natũ coxit. Hoc enim ſubdit: *Interficientur infantes multi, lactentes vbera.* Addit & aliam abſurditatem: *An occident in ſanctuario Domini ſacerdotem & prophetam?* Perſonarum & loci qualitate demonſtrauit afflictionis ſuperlationem. Poſtquam verò luxit ſenum, adoleſcentulorum, & virginum mancipationem, ſubdidit, *Vocaſti in circuitu, tanquam ad diem feſtum, coloniam meam. Et nullus fuit in die iræ Domini ſaluatus & derelictus.* Nam qui metuebant incurſionem hoſtium, illuc confugerunt, velut ad vrbem munitam. ibi nihilominus omnes capti ſunt. Conſueuerant enim tempore feſtorum illuc omnes concurrere: idcirco comparat feſto captiuitatem. *Enutriui, obtinui, multiplicaui: & hoſtis cuncta ſimul abſumpſit.* Inanis, inquit, effectus eſt labor meus: priuata ſum omnibus alumnis meis. Hic finem dedit ſecundæ Lamentationi.

CAP. III.

C TErtiam verò exorditur in hunc modum: *Ego vir, videns paupertatem.* In omnibus propheta iſte diſertè prædixit tempus calamitatum. *Paupertatem* igitur vocat, penuriam bonorum. *In virga furoris aſſumpſit me, & abduxit me in tenebras, & non in lucem.* Tribulationes contra ciuitatem allatas familiariter explicat, tenebras vocans, infortunium. *Verumtamen in me conuertit, & mutauit manum ſuam, totam diem.* Nam cũm olim ſuppeditaret mihi bona, nunc adducit caſtigationem. Iſtud enim ſignificatur, per, *mutauit manum ſuam. Ad vetuſtatem redegit carnem meam, & pellem meam: oſſa mea contriuit.* Iſta enim omnia parit deſperatio. *Ædificauit contra me, & circundedit me.* Pro, inuecta mala non póſſum effugere. Innuit etiam externum murum, quem obſidentes hoſtes extruxerant. *Caput meum vexauit: ſedere me fecit in tenebris, ſicut mortuos ſæculi.* Obſcurè per hæc deſignat aſperam ſeruitutem. Etenim rex Babylonis, vbi Sedeciæ oculos effodiſſet, tradidit eum in piſtrinum. quod declaratur ex bis quæ ſubiiciuntur: *Aggrauauit iugum colli mei.* Crudeliſſimis ſiquidem hoſtibus ſeruire me coegit. *Tametſi*

vociferer, clamémque. Non ſuſcipit enim meam obſectantis orationem. *Ædificauit vias meas in* A *marmore: & ſemitas meas deleuit.* Occludor enim afflictionibus, quas vitare nequeo. *Ipſe factus eſt mihi vrſus inſidians: velut leo in abditis. Perſecutus eſt me recedentem: perturbauit me.* Docet, quàm iuſta ſit caſtigatio. Ego ſiquidem, inquit, prius defeci: pòſt, hoc tale mihi ſupplicium inflixit. Harum alioqui prædictionum etiam antiquiores prophetæ meminerunt. *Reddidit me vaſtatam: tetendit arcum ſuum, & firmauit me, tanquam ſignum ad ſagittam.* Qui iaculantur ad ſcopum, eámque artem exercent, non duo, tria, aut quatuor duntaxat, tela mittere ſolent: ſed plura. Per iaculationes, notat calamitatis viciſſitudinem. Refert quoque dolorem animi, (renes enim appellat, cogitationes) itidem, ſe exultationi factam eſſe hoſtibus, illatas ei calamitates aſſiduè canentibus. Denudauit, ait, me omni robore. Iſtud enim deſignat, *Et eiecit lapillo dentes meos: & aluit me cinere.* Syrus autem dicit, ἐν πέτρᾳ, id eſt, lapide. Nam & priſtina pace priuauerunt me. & quibuſlibet bonis. *Et dixi, Periit victoria mea, & ſpes mea a Domino.* Meliorem, inquit, ſpem abieci: verumtamen macero animam contioua moleſtiarum memoria, & attraho Do- B minum ad miſericordiam. *Miſericordia Domini multa: quia non defecimus. quia non ſunt conſumptæ miſerationes eius.* Si enim par peccato ſupplicium inflixiſſet, cædem nũquam euadere potuiſſemus. Deinde propheta ſupplicationem offert, eorum nomine: *Renoua eos, velut diluculum matutinum.* Quia calamitatem nominauit, tenebras: mutationem eius, comparat diluculo. *Multiplicata eſt fides tua in matutinis.* Quoniam facta mutatione ſynceriorem dabunt operam pietati. Multæ ſunt enim anguſtiæ meæ: defecit cor meum. *Pars mea Dominus, dixit anima mea: propterea expecto eũ.* Nullum, inquit, aliud habeo perfugium: ſed tuum auxilium expecto. Poſtea docet, quænam ſit vtilitas ſpei in Deum. *Bonus Dominus expectantibus eum. Anima, quæ quærit eum, viuet. Bonum eſt ſuſtinere, & ſperare in ſalutare Domini.* Ad conſolationem eorum, qui deſpondent animum, hæc docet, & alia. *Bonum eſt viro, cùm tulerit iugum à iuuentute ſua. Sedebit ſolus, & tacebit: quia tollit ſuper ſeipſum*
Pſal. 118. *graue iugum.* Hoc & beatus Dauid dixit, Bonum mihi, quia humiliaſti me: vt diſcam iuſtificatio- C nes tuas. Iſtud autem, *Sedebit ſolus, & tacebit,* docet conſtantem eſſe, & tolerare aduerſa. Cui conſonant, quæ ſubduntur: *Dabit in puluere os ſuum.* nempe, ſi eſt ſpes patientiæ. *Dabit percutienti ſe maxillam ſuam, & ſatiabitur conuiciis.* Hæc eſt lex Euangelica. Dominus enim præcepit, percutienti dexteram maxillam, vertere & aliam. Hoc autem, *Dabit* ἐν χώματι, id eſt, *in puluere, os ſuum,* Syrus dixit, ἐν γῇ, hoc eſt, in terra. Tacebit, ſcilicet, & animo generoſo feret conuicia & probra, perinde ac ſi habeat os plenum terra. Hoc & diuinus Dauid perſpicuè dixit, Cùm conſiſteret
Pſal. 38 a. peccator aduerſum me, humiliatus ſum: & ſurdus effectus, ſilui à bonis. Mox docet, Dominum, vtpote clementem, non vti diuturnis caſtigationibus: ſed poſt caſtigationem adducere miſericordiam. *Non enim humiliauit, ait, ex toto corde ſuo, neque repulit filios hominum.* Species enim eſt iraſcentis: ſed voluntas plena eſt humanitatis & clementiæ. Sane quam ad vtilitatem humanam caſtigatione vtitur, vt ſubiicit, nempe, *Vt humiliaret ſub pedibus ſuis omnes vinctos terræ.* Hoc eſt, alligatos terræ, & intellectum ſublimem minimè gerentes. Iniquum eſt enim viuentibus vuà, non extimeſcere ſpeculantem vniuerſa. *Quis ita dixit, & factum eſt? Dominus non mandauit. Ex ore Altiſſimi non egredientur mala & bona.* Hæc verba reprehendunt eos, qui tollunt prouidentiam noſtri. hi enim fato & fortunæ adſcribunt ea quæ fiunt. *Quid murmurabit homo viuens? vir de peccato ſuo?* Ignauia ſiquidem, non natura, eſt cauſa peccati. quamobrem & iudex afficit pœna delinquentes. *Diſquiſita eſt via noſtra, & inueſtigata eſt.* Nouit enim commiſſam à nobis iniquitatem. *Et conuertamur ad Dominum.* Pœna ſit nobis occaſio pœnitentiæ. *Reſumamus corda noſtra, & intueamur in Excelſum, habitantem in cælo.* Superfluarum, inquit, curarum cogitationibus liberati, flagitemus miſericordiã diuinã. *Nos peccauimus, & impiè egimus: & non es propitiatus.* Iuſto, inquit, ſupplicio affeciſti. *Obuelaſti in furore, & perſecutus es nos, occidiſti nos, & nõ pepercisti. Condenſatã nubem tibi ipſi obduxiſti: ne tranſiret ad te oratio noſtra.* Idem dicit Deus per alterum prophetam, Quia peccata veſtra diuiſe- Eſai. 59 a. runt inter vos & me. Quæ quidem iſte nubis in- B ſtar eſſe dicit, precationis ingreſſum impedientis. Luget porrò, & conqueritur vehementer, videns hoſtes conuiciantes, & probra populo obiicientes. quos dicit venatos eſſe, mactaſſe, proieciſſe in lacum, lapidem impoſuiſſe, & irriguum aquæ feciſſe. quibus omnibus declarat malorum pondus immenſum. Hoc itidem modo diuinus Da- Pſal. 68. a. uid, ex horum perſona dixit, Saluum me fac Deus: quoniam intrauerunt aquæ vſque ad animam meam. Infixus ſum in limo profundi: & non eſt ſubſtantia. Veni in altitudinem maris: & tempeſtas demerſit me. Et iterum, Non me de- Ibidem. c. mergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum: neque vrgeat ſuper me puteus os ſuum. Ita & hîc. *Inuocaui nomen tuum, Domine, de lacu: audiſti vocem oris mei. Ne obturaueris aures tuas ad deprecationem meam, & ad vociferationem meam.* Docet, ſe credere, Deum eſſe clementem. *Appropinquaſti enim, ait, in die, qua inuocaui te: & dixiſti, Ne timeas.* Vel breuis iſte ſermo ſufficit ad conſolationem.

Tum docet, quemadmodum Deus, iuſtum fe- C rens de illis ac de inimicis iudicium, hos quidem tradidit in ſeruitutem, illos autem libertate donauit. Imprecatus autem impiis hoſtibus exitium, tertiam abſoluit Lamentationem.

C A P. IV.

Q*Vomodo obſcuratum eſt aurum, alteratum eſt argentum bonum, effuſi ſunt lapides ſancti, à principio omnium compitorum?* Cum eiuſmodi materiis confert pietatem maiorum: dolétque, poſteros immutatos eſſe. Iſtud enim innuitur per ſubſequentia: *Filij Sion inclyti, qui erant elati, qui ſuperabant aurum, quomodo æſtimati ſunt, vt vaſa teſtacea, opera manuum figuli?* Idem prædixit Dominus per diuum Eſaiam, Quia erunt inutiles, vt Eſa. 30. a. vas figulinum in munita contritum: in quibus aquam haurire non poſſumus, nec ignem è fornace carpere. *Atqui dracones nudauerunt mammas, lactauerunt catulos ſuos: filia populi mei deuenerunt ad id quod eſt inſanabile, quaſi ſtruthio in deſerto.* Etiam crudeliora animalia ſolicita ſunt de catulis ſuis: immenſa verò tribulationis magnitudo effecit,

vt

vt incolæ Sinn vel ipſius naturæ obliti ſint. Et
cæſis quidem plorimis, alıis verò in ſeruitutem
redactis, paoci quidam remanſerunt, perſimiles
ſolitarij ſtruthionis, per deſertum errãtis. Decla-
tat autem incommoda, qoæ pepetit fames: *Lingua
lactentis adhæſit gutturi, præ ſiti. Paruuli petierunt
panem: & non erat, qui frangeret eis.*

Exponit quoque luxum, qui præceſſit iſta: *Qui
veſcebantur delicatè, perierunt in compitis.* Pro, in
ſoto proiecti. *Enutriti in cocco, amplexati ſunt ſter-
cora.* Horum autem cauſam, dicit eſſe peccatum:
quod comparat cum peccato Sodomorum.

Explicat porrò, quantopere ſplenderent Na-
zaræi ante calamitates: tempore verò calamita-
tis, quàm malè tractarentur. aitque, necem quæ
bello, qoàm quæ telis famis oppetitur, eſſe opta-
biliorem.

Inſetit autem Lamentationi etiam afflictio-
nem omnium acerbiſſimam: *Manus mulierum mi-
ſericordium coxerunt filios ſuos: facti ſunt illis in eſ-
cam, in contritione filiæ populi mei.* Amorem eoim
intimum & naturalem, violentia ſamis ſupera-
uit. Hac affecit clade Sion, Dominus iure indi-
gnatus. *Non crediderunt reges terræ, & vniuerſi qui
incolunt orbem, quòd hoſtis & perſecutor ingreſſu-
rus eſſet per portas Ieruſalem.* Qui tamen pro cer-
tiſſimis pignoribus credendi habebant ea, quæ
geſta ſont tempotibos Sennacherib: cuius exer-
citum fudit Dominus breui parte noctis. Tradi-
ta eſt autem hoſtibos, ob ſacerdotum occiſio-
nem. *Repebant pueri eius in exitibus.* Τὰς ἐξόδους,
id eſt, exitus, appellat, τὰς ἀγυιὰς, & quas vocant
ῥύμας, id eſt, vicos, plateas. *Polluti ſunt in ſangui-
ne, eò quod ipſi non poſſent. proiecti ſunt cum ſuis ve-
ſtimentis.* Fames quidem vrgebat, vt proiiceren-
tut: at hoſtes obſidentes, prohibebant, ne ſepe-
lirentur: canes verò, proiectos abſumebant. Re-
citat item, quæ vulgo iactabantur ab hoſtibus:
Recedite ab immundis, Immundos vocabaut nos.
Deinde, vt oſtendat, quos appellet immundos,
reſumpſit quod dictum eſt, & ait, *Recedite ab im-
mundis. Recedite, & ne appropinquetis illis. quia irri-
tauerunt.* Deum ſcilicet. *Et ſuccenſi ſunt, & ſanè
commoti ſunt.* Proptet ioiquitatem, nudati ſunt
ope diuina. *Dicite in gentibus, Non addent, vt habi-
tent in conſpectu Domini.* Prorſus, ait, repudiauit
nos. *Oculi noſtri defecerunt ad auxilium noſtrum, dum
rebus vanis intenderemus. Intendimus in gentem, quæ
non ſaluat.* Nam confidentes de ſuppetiis Ægy-
ptiorum, falſi ſumus ſpe noſtra. Tum explicat
hoſtium crudelitatem: *Senectuti non pepercerunt,
nec reueriti ſunt ſacerdotium. Venati ſumus paruulos
noſtros, ne irent in plateas noſtras.* Syrus interpreta-
tus eſt, *Venati ſunt*: & ſermo conſeqoentiam ha-
bet. Hoſtes enim, iuuenes cum ſenibus venati
fuerant. Iſta verò pertulimos, *quia appropinquauit*,
ioquit, *tempus noſtrum: completi ſunt dies noſtri.*
Oſtendit hic ſermo, Deum omnium ſtatera &
menſura vtentem, tum longanimiter agere, tum
punire. Cùm eoim longa patientia vſus, contem-
ptim agere viderit, pœnas infligit: vt peccato fi-
nem imponat.

Mox docet, velocitatem hoſtium ſuperare ce-
leritatem aqoilarum. Prædicit quoque paſſio-
A nem Saluatoris. *Spiritus faciei noſtræ Chriſtus Do-
minus captus eſt in corruptionibus noſtris. Cui dixi-
mus, In vmbra eius viuemus inter gentes.* Dicant Iu-
dæi, quem ſermo propheticus vocet Chriſtum:
quis item ſit ex iis, qui apud ipſos Chriſti dicti
ſunt, ſiue rex, ſiue propheta, ſiue ſacerdos, qui
appellatos ſit Dominus. Nunquam oſtendere
poterunt, licet multis vtantur mendaciis. Cla-
rum eſt modò, quòd propheta prædixerit, Sal-
uatorem & Dominum noſtrum, ab ipſis com-
prehenſum, ob corruptiſſimam impietatem eo-
rum. Illos autem prophetæ dicont in vmbra vi-
cturos. Credebant itaque per ſacros Apoſtolos,
& per diuina, quæ ipſi gentibus prædicabant, reſ-
ponſa. Cæterùm proſpiciamus, quæ dicuntur
apud eum de ſacroſancto nos illuſtrante Spiritu:
Spiritus, ait, *faciei noſtræ Chriſtus Dominus.* Iſtam
propheta Lameotationibus inſeruit prophetiam,
vt doceret, Iudæos qui tunc erant, conſecuturos
veniam, & beneficium teoocationis adeptoros,
licet cruci tradituri eſſent Saluatorem orbis: eò
quòd nondum erat nata ſpes eorum. *Gaude &
B lætare filia Idumææ, quæ habitas in terra Hus: quia
etiam ad te perueniet poculum Domini: & bibes, &
inebriaberis, & effundes.* Prædixit ipſis ſermo pro-
pheticus ingentem molem tribulatiooom. Hoc
enim ſignificant hæc verba, *inebriaberis, & effun-
des.* Et de ipſis Idumæis ait diuinus Dauid, Me- *Pſal. 136.b.*
mor eſto Domine filiorum Edom, in die Ieruſa-
lem. Qui dicont, Exinanite, exinanite, vſque ad
fundamenta eios. Nam cùm eſſent fratres ac vi-
cini, pacem ioire nolebant, ſed auitum odium
tetinuere. *Defecit iniquitas tua, filia Sion: non addet
vltrà, vt migrare te faciat. Viſitauit iniquitatem tuam,
filia Edom, reuelauit impietates tuas.* Faoſta quidem,
prænuntiauit ipſi Sion, Idumææ verò contraria:
quia dixit vltionem venturam ſuper eam. Verum
eſt etiam iſtud, *Et non addet vltrà, vt migrare te fa-
ciat.* Qui enim ſubiugauerant, perditi ſuot pror-
ſus, & ſub dominium Perſarum redacti.

Hunc ergo fioem propheta Lamentationibus
impoſoit. Nos verò laodibus efferamus eum, qui
os dedit homioi, qoique docet hominem ſcien-
tiam: eò quòd huius etiam Prophetæ ſenſum,
quatenus aſſequi nobis licuit, planum fecimus,
C hancque etiam aliis propheticis libris adiecimus
interpretationem: adeò, vt per gratiam eios, nul-
lam prophetiam interpretationis expertem reli-
qoerimus. Obſecro nihilominus eos qui in hunc
librum incident, vt quæ rectè ritéque dicta ſunt,
amplectantor: ſin erratum ſit in aliquo, igno-
ſcant. Cùm enim ſimos homines & perfectione
egeamus, animi noſtri promptitudinem attuli-
mus, emolumentum aliquod præſtantes iis, qui
Dei laboriſque ſunt ſtudioſi: à quibus etiam at-
qoe etiam petimos, vt interpretationis operam
auxilio precum remonerent: quibus freti reli-
quam vitam peragamus, operibus ipſis, ſermoni-
bos, & cogitationibus ſeruientes Deo ac Salua-
tori noſtro, cum qoo Patrem, vnà cum ſanctiſſi-
mo Spiritu, decet gloria & magnificentia, nunc,
& ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRI, IN PROPHETAM EZECHIELEM COMMENTARIVS, IOANNE BAPTISTA GABIO VERONENSI INTERPRETE.

ARGVMENTVM.

OCVLI corporis figurarum & colorum conſtituti ſunt iudices: qui ſi valeant, tum demum rectè & integerrimè iudicandi munere funguntur: ſi vero ſint imbecillius affecti, à vera ratione aberrantes, nec aſſecuti rerum decentiam, obiecta ſibi recti ſpecie vehementer læduntur, vt vel prorſus non videant, vel alia pro aliis cernentes, eorum, quæ ſub aſpectum cadunt, naturam perperam diſcernant. animi autem pars illa, in qua ineſt videndi vis, quæque oculis ipſis hanc tandem ſubminiſtrat, alteram quoque accepit ab opifice facultatem, qua non figurarum modo, & colorum vaporúmque & guſtus, atque aliorum huiuſcemodi qualitates diiudicat, ſed etiam rationes & orationes perpendens impias à piis
Prouerb. 1. *diſtinguit, diuinarúmque & humanarum diſcrimen agnoſcit, & omnino ſecundum ſapientem Salomonem intelligit parabolam & tenebricoſum ſermonem, verbáque ſapientum & ænigmata. verum vnumquodque horum, cùm recte affecta eſt, & ab incredulitate ſoluta ac libera, diſcernit. at vbi talis ei offuſa eſt caligo, idem, quod oculi corporis, ipſa ſuſtinet, & alia pro aliis intuetur, vel perturbatione ſuperante victa nihil omnino videt. In iſtiuſmodi morbum collapſi quidam diuinam ſcripturam accuſare aggreſſi ſunt, & præcipuè prophetarum oracula, veluti obſcuritate operta. contra quos meritò*
2. Cor. 4. *diuus Paulus dixerit, quòd ſi opertum eſt euangelium noſtrum, in iis, qui pereunt, eſt opertum. ſapien-*
1. Cor. 2. *tiam enim loquimur inter perfectos. & his ea quoque conſentiunt quæ à domino & ſaluatore noſtro*
Mar. 4. *ſanctis Apoſtolis dicta ſunt. Vobis datum eſt, inquit, noſſe myſteria regni, illis autem non eſt datum,*
Luc. 8. *cauſámque docens ſtatim ſubiicit, vt videntes non videant, & audientes non intelligant. ipſi enim voluntarias, inquit, ad ſe inſcitiæ tenebras attrahunt. nam ſi conuerſi fuerint ad dominum, ſicut auctor*
2. Cor. 3. *eſt diuus Apoſtolus, auferetur velamen. non omnibus igitur diuina obſcura ſunt, ſed voluntaria cæcitate laborantibus. quos animaduertiſſe & conſideraſſe oportuit, eorum quæ pretioſa ſunt, in promptu hominibus eſſe nihil. margaritam quippe, ſicuti etiam purpureæ veſtis regiæ florem, maris occultat profundum: & auri argentique venæ in terræ ſuperficie non extant, ſed in intimis eiuſdem partibus conteguntur: in domibus item pretioſiſſima quæque intus in penibus impoſitis vinculis, clauibus, & ſigillis cuſtodimus. conſilia quoque earum rerum, quæ ſint maioris alicuius ponderis, fidelioribus amicis, non omnibus temere enunciare conſueuimus. verum hiſce omnibus, quæ modo diximus auguſtiora diuina ſunt, tantóque præſtantiora, quanto & quæ ſub oculorum ſenſum minime cadunt, ab iis quæ videntur, & quæ mente, ab iis quæ ſenſu comprehenduntur, & à fluxis ſtabilia differunt. Decet igitur ea maiore cuſtodia digna cenſentes cum Domino dicere, non eſſe proiiciendas margaritas ante porcos. etenim reuera contemnitur eorum quæ ſunt in promptu poſſeſſio: ſed quæ labore parta poſſidentur, ea vero iucundiſſima ſunt, & amabiliſſima. Præterea ad hæc quæ diximus aliud quoque addendum eſt, diuinorum prophetarum oraculis accuſationem Iudæorum iniquitatis contineri, & bona gentibus promitti: ac neceſſario oportebat veluti obumbratam prophetiam, ne vſitato inuidiæ morbo laborantes Iudæi, & alienis bonis inſidias auſi moliri, libros hæc ſignificantes delerent. atque hanc etiã obſcuritatis illius, quæ in ipſis videtur ineſſe, cauſam fuiſſe res ipſæ teſtantur. obſcura enim olim hæc Iudæis fuere, vt litterarum monumentis prodita benedictionis gentium memoria ſeruaretur. at vbi prædicta euentu comprobata, & ſcripta res conſecutæ ſunt, tunc in reliquum aperta, & perſpicua facta ſunt oracula prophetarũ. quicunque enim propheticos legunt libros, ab ipſis rebus interpretationẽ percipiunt.*

*percipiunt.nemo igitur ex iis præſertim qui ſunt pietatis alumni, in diuinum ſpiritum audacter inue-
ctus eius orationes condemnet obſcuritatis; verum ſacra verba cupiens intelligere, cum diuino David
Pſal. 118. exclamet, Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. voti enim compos omnino fiet, ſtu-
dium expetendi ſibi hanc cognitionem ad vtilitatem dari profeſſus. hanc quippe nos quoque deprecatio-
Pſal. 145. nem Domino adhibentes, qui ſecundum diuinum David cæcos illuminat, & ſecundum beatum Eſa-
Eſa. 29. iam eos, qui in tenebris, & caligine verſantur, diuini Ezechielis audacter aggrediemur interpretatio-
nem, & prophetiæ reconditiora, quantum in nobis eſt, perſcrutari, & quodcunque inde lucri cogatur, id
omnibus piis commune proponere conabimur. age igitur ante interpretationem ſummatim ipſius per-
4. Reg. 25. curramus argumentum. Prophetiam ſuam exorſus eſt hic propheta captiuitatis Ioacim, qui etiam Ie-
chonias dictus eſt, anno quinto. Atque hæc captiuitas non prima fuit, ſicut quibuſdam viſum eſt, ſed
4. Reg. 15. Hieruſalem tertia, Iuda quarta, omnis vero Iſrael ſexta. Primus enim Theglaphalaſſar maximam de-
cem tribuum partem armis cepit. ſecundus Salmanaſar Samaria, & finitimis vrbibus in ſeruitutem re-
dactis diſceſſit. tertius Sennacherim alias Iudææ vrbes obſidione expugnauit, multóſque captiuos in exi-
4. Reg. 19 lium abduxit, ad Hieroſolyma autem cum exercitu proficiſci multa cum impietate conatus, maledicti
præmia tulit, diuináque plaga amiſſo exercitu, cum paucis in patriam ſe recepit. Poſt hunc quartus Na-
buchodonoſor, anno tertio regni Ioacim filij Ioſiæ, regno potitus, cum ingenti exercitu in Iudæam per-
uenit, multiſque acceptis auri & argenti talentis, captiuiſque è regio genere compluribus, & nonnullis
ſacris vaſis correptis, impoſitóque regi tributo inde profectus eſt. breui autem interiecto tempore impo-
ſitum ſibi tributum ſoluere noluit, & Nabuchodonoſor vndecimo eius regni, ſui vero imperij octauo
anno rurſus ad Hieroſolyma adduxit exercitum, ac Ioacim interfectum de muro præcipitari iuſſit, in-
ſepultúmque diutius reliquit, & omnibus quicunque profecti erant, in ſeruitutem redactis, ac reliquis
rege conſtituto Ioacim, qui etiam Iechonias dictus eſt, (filius autem hic fuit Ioacim) Babylonem ſe re-
cepit, tribúſque menſibus, diebus inſuper paucis præteritis, cùm ipſum cognouiſſet ſeditionem concitaſſe,
rurſus reuertitur, eúmque vinctum cum haud mediocri multitudine bello captum abducit, regémque
eius patruum creat prioris Ioacim fratrem, Ioſiæ filium Mathaniam, qui item Sedecias appellatus eſt, ab
eo iureiurando accepto fore eum ſibi fidum, beneuolúmque, & ſtato tempore ſoluturum tributum. Ve-
rum cùm hic quoque violato iureiurando tributum reddere noluiſſet, neque in officio, & fide manſiſſet,
ſed ad Aegyptios confugiſſet, rurſus coacto exercitu inuaſit vrbem, qua cum hominibus capta, regiam,
& ſacrum Dei templum, atque adeo omnem ſplendidam domum combuſſit; quique fami, & hoſtium
cædi ſuperfuiſſent, eos omnes captiuos abduxit, vaſáque omnia non ſolum, quæ ex auri argentiq; ma-
teria confecta erant, ſed etiam columnas ex ære conſtructas in Babylonem cum alijs omnibus aſporta-
uit. itaque captiuitas Iechoniæ non prima fuit, vt quibuſdam viſa eſt, ſed Hieroſolymorum tertia, quod
nos quartus quoque Regum, & Paralipomenon liber docet. Diuus item Daniel propheta, qui ſuam
prophetiam ſic exorditur: In anno tertio regni Ioacim, regis Iuda, venit Nabuchodonoſor rex Babylo-
nis in Hieruſalem, & obſidebat eam, & dedit dominus in manu eius Ioacim regem Iuda, & de parte
vaſorum domus Dei. & paulo pòſt: Et dixit, inquit, rex Aſphenec principi eunuchorum ſuorum, vt in-
troduceret de filijs captiuitatis Iſrael, & de ſemine regni. Primo igitur Hieroſolyma capta ſunt anno
tertio regni Ioacim, qui primus fuit annus regni Nabuchodonoſor. Atque hoc ipſum ipſe nos propheta
docet, cum dicit, anno ſecundo regni Nabuchodonoſor ſomniaui ſomnium. Iterum capta ſunt vndecimo
regni Ioacim anno, vt modo dixi, octauo vero imperij Nabuchodonoſor: tertiò primo Iechoniæ Ioacim
filij regni, imperij Nabuchodonoſor nono. Atque hæc aperte nos docet beatus Hieremias propheta, &
facile eſt ſiquis velit tempora colligere ex illo quoque propheta, hæc aperte percipere. Igitur Ezechiel
prophetiam exorſus eſt anno quinto captiuitatis Ioacim, qui Iechonias etiam dictus eſt, quintus item
annus hic fuit Sedeciæ regis qui pro Iechonia Iudæorum rex fuerat declaratus. duodecim vero annis
prior Daniel prophetiam exorſus erat. iiſdem autē temporibus hi in Babylone prophetabāt, & in Iudæá
Hieremias, & Sophonias, & Vrias Samæi, ſed rurſus illi maiores natu non ſolum Ezechiele, ſed etiam
ipſo Daniele. anno enim tertiodecimo Ioſiæ regni beatus Hieremias ſuæ prophetiæ fecit initium, &
Sophonias Ioſia rege prophetaſſe dicit. Vrias autē Samæi cum regnante priore Ioacim prophetaſſet, &
turas calamitates prædixiſſet, iniuſtam ab illius cæde necem ſuſtinuit. Eorum igitur, qui captiuitatis
tempore prophetarunt, poſtremus eſt diuus Ezechiel propheta. Aggæus autem, & Zacharias, & Ma-
lachias poſt reditum prophetandi munus obierunt. Vidit hic propheta diuinas reuelationes metus &
horroris plenas, vaticinatur autē non ſolum Iudæorum excidium, ſed etiam Tyriorum, & Sidoniorum,
aliorúmque externorum Moabitarum, & Ammonitarum, & Idumæorum, prætereáque Aegyptio-
rum. prædicit item fore, vt à ſeruitute Iudæi vindicentur, & ſacrum Dei templum ædificent, & alia
infinita, quæ ſingula interpretantes, ne argumētum prolixius fiat, obſeruabimus. Ipſum igitur prophetæ
Deum per prophetam deprecati, vt intelligendi nobis munus impertiatur, age interpretationem exor-
diamur.*

SECTIO PRIMA.

Et factum eſt in trigeſimo anno, in quarto menſe, quinta menſis.

Quibuſdam viſus eſt triceſimus iobilæi annus eſſe: & iobilæum vocant Iudæi, quinquaginta annorum numerum. ſicut enim Romani quindecim annis temporis conuerſionem notant, ita Iudæi quinquaginta. horum quinquaginta triceſimum annum eſſe prophetiæ tempus dixere, ego vero primum in annalibus temporum accurate inueſtigato tempore comperi Iechoniæ captiuitatis annum qnintum non cum trigeſimo iobilæi, ſed cum vigeſimo quinto conſentire. Deinde cùm animaduertiſſem neminem vnquam prophetarum hoc tempus declaraſſe, perſcrutatus comperi hunc eſſe annum trigeſimum, paulo pòſt enim
Ezech. 9. hic idem propheta dormire iubetur in dextrum latus, & aſſumere peccata domus Iuda quadraginta dies, die in annum computata. Cum igitur conſideraſſem ſeptuaginta annis clementem dominum Iuda captiuitatem definiſſe, & quadraginta annos ipſis ſeptuaginta deeſſe, cognoui pro- B phetam captiuitatis tempus trigeſimum annum eſſe dixiſſe: & retro numerans, tempuſque inquirens comperio non ante triginta annos, ſed ante tredecim captiuitatem fuiſſe. bonus enim, & amator hominum Deus à ſua ſententia, non à rerum
Gen. 15. euentu diſciplinę tempus numerare conſueuit. ita etiam erga patriarcham Abraham fecit, cui cùm dixiſſet, peregrinum erit ſemen tuum in terra non ſua, & ſubiicient eos ſeruituti, & affligent quadringentis annis, non permiſit eos hoc omne tempus degere apud Ægyprios, verùm à ſententia ſua quadringentos annos enumerat: & Noë item, cum ad pœnitentiam centum viginti annos præfiniſſet, conſpecto iniquitatis incremento, haud expectauit ſententiæ finem, vt peccati progreſſionem comprimeret, ita hic quoque comperimus triginta annorum numerum, ſi à Dei ſententia numerandi initium faciamus. Condemnauit autem Iudæos Deus captiuitate, & ſeruitute, decimo octauo anno Ioſiæ regni. nam cùm Chalcias princeps ſacerdotum defoſſam comperiſſet Moſaicam legem, tantum enim Iudæorum iniquitas ſuſceperat incrementi, vt omnia diuina obliuioni C prorſus tradita eſſent, deinde eam rex legiſſet, animaduertiſſetq́; ea, quę populus auderet, aperte legi contraria, & iccirco haud mediocri terrore affectus ſacerdotum principem iuſſiſſet operam dare vt Deus placaretur, confert ſe princeps ſacerdotum ad Aldan vatem piam mulierem, quæque diuinas leges obſeruaret, quæ diuino inſtinctu concitata diu inique ſpiritus plena dixit ad eum, hæc
4. Reg. 22. dicit dominus Deus Iſrael, dicitè viro, qui miſit vos ad me, ecce ego adduco mala ſuper locum iſtum, & ſuper habitantes in eo, omnia verba libri, quem legit rex Iuda, qui dereliquerunt me, & ſacrificauerunt diis alienis, vt irritarent me in omnibus operibus manuum ſuarum, & ſuccendetur indignatio mea in loco hoc, & non extinguetur. regi autē Iuda, qui miſit vos, vt cōſuleretis dominū, ſic dicetis, hæc dicit Dominus Deus Iſrael, pro eo quod audiſti verba mea, & pœnituit cor tuum, & verſus es à facie mea, vt audiſti quæcunque locutus ſum ſuper locum iſtum, & ſuper habitantes in eo, vt fierent in interitum, & ſcidiſti veſtimenta tua, & fleuiſti coram me, etiam ego A audiui, dicit dominus, nonne ſic? Ecce ego appono te ad patres tuos, & adduceris ad ſepulcrum in pace, & non videbunt oculi tui omnia mala, quæ ego adduco ſuper locum iſtum, & ſuper habitantes eum. atque hæc item Paralipomenon liber docet. hæc autem geſta ſunt, vt dictum eſt anno octauo decimo Ioſiæ regni, qui vnum & triginta regnauit annos. ab octauo decimo igitur vſque ad trigeſimum anni interſunt quatuordecim. poſt hunc regnauit Ioachaz menſes tres, qui cum his annis coniungendi ſunt, propterea quod octauo menſe octaui decimi anni hoc editum eſt à propheta oraculum. deinde coniunctis cum prioribus, vndecim Ioacim annis, vigintiquinque comperiemus. tres vero Iechoniæ menſes, & dies rurſus paucos pro his menſibus, qui deerant octauo decimo anno, computabimus; & ipſis vigintiquinque captiuitatis Iechoniæ, quinque additis triginta annorum numerum deprehendemus, ita etiam ſeptuaginta captiuitatis annos vere poterimus percipere, nam ab octauo decimo Ioſię regni vſq; ad primum Cyri Perſarum regis, quo regnante primus fuit reditus, ſeptuageſimus annus ex- B pletur. qui vero deſolationis templi ſeptuaginta annos numerare velit, is incipiat ab vndecimo anno Sedeciæ, tunc enim ſacrum Dei templum incenſum fuit, deſinatq́ue in ſecundum Darij Hyſtaſpis annum, quo regnante omni ſtudio templum inſtaurarunt, & opus ad exitum perductum eſt. ait igitur propheta.

Trigeſimo anno in quarto menſe quinta menſis, ego eram in medio captiuitatis ſuper fluuium Chobar, & aperti ſunt cæli, & vidi viſionem Dei quinta menſis. hic annus quintus captiuitatis Ioacim regis.

Vulgata. *Cùm eſſem in medio captiuorum iuxta fluuium Chobar, aperti ſunt cœli, & vidi viſiones Dei in quinta menſis. ipſe eſt annus quintus transmigrationis regis Ioacim.*

Noſque ipſe quoque aperte docuit, haud ſimpliciter captiuitatis annum quintum, ſed captiuitatis Ioacim regis eſſe. hic autem (vt dixi) Iechonias fuit, qui tres menſes, & paucos inſuper dies regnauit. huius enim pater Ioacim anno ſui regni vndecimo in Hieroſolymis interfectus eſt. apertos autem fuiſſe cœlos dixit, non vere neque re ipſa, ſed ſpiritali con- C templatione, & vidi, inquit, viſionem Dei, non eſſentiam Dei, ſed viſionem, reuelationem quandam, & veluti expreſſam effigiem, quæ ab humana natura comprehendi poſſet. & eram in medio captiuitatis, pius cum impiis, cum iniuſtis iuſtus. tanta enim Domini benignitas eſt, vt peccatorum cauſa ſuos famulos ſuppliciis, & calamitatibus afficiat.

Et factum eſt verbum Domini ad Ezechielem filium Buzi ſacerdotem in terra Chaldæorum ſuper fluuium Chobar. Vulg. ſecus flumen Chobar.

Duobus donis gloriatur, & ſacerdorio, & prophetia, vtraque autem ſunt ſpiritus dona, & mentionem facit regionis, & loci, vbi diuinam reuelationem conſpexit, multa per hæc ſignificans, primum numen eiuſmodi eſſe, quod non in ſolis Hieroſolymis poteſtatem haberet, neque ſolis Iudæis dominaretur, ſed omnium effector eſſet, & moderator. & hoc eius item ineffabilem bonitatem indicat, quia quos captiuos tradidit, eos haud negligit, ſed omni prouidentia, decentiq́ue cura proſequitur. ad aquas vero eum hac viſione dignatur,

guatur, omnium hominum ſalutem præſignificans,& eam, quæ futura eſt per aquæ regenerationem, piorum Dei cognitionem declarans. ita etiam diuinus Daniel propter aquas diuinas illas viſiones conſpexit, & legiſlator Moyſes ad ripam proiectus per aquam ſalutem eſt conſecutus, ita rurſus ipſi puteus, & aqua nuptias conciliauit: quod item ſuperioribus patriarchis non Iacob tantum,ſed etiam Iſaac vſu venit. verum ad interpretationem reuertamur,neque enim in præſenti hoc eſt orationis inſtitutum.

Et facta eſt ſuper me manus Domini.

Vulgata. *Et facta eſt ſuper eum ibi manus Domini.*

Diuini ſpiritus efficaciam ita vocauit, etenim

Actor. 13. diuus Paulus reſiſtentem Elymam docens, ita dicit, ecce manus Domini ſuper te, & eris cæcus non videns ſolem vſque ad tempus. diuini autem ſpiritus erit efficacia, vt ipſe Paulus ait, in virtute ſignorum, & prodigiorum in virtute ſpiritus Dei. facta eſt ſuper me, inquit, manus Domini.

Et vidi, & ecce ventus extollens veniebat ab aquilone, & nubes magna in eo, & ſplendor in circuitu eius, & ignis fulgurans.

Vulg. *Et vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluens, & ſplendor in circuitu eius.*

Neceſſe eſt prius reuelationis cauſam explicare, deinde ſigillatim hæc interpretari: multi hoc tempore falſi prophetæ prophetis contradicebant, quod nos maxime docet beatus Hieremias. cum enim vincula ferre ipſum Deus iuſſiſſet, & regis ac totius populi captiuitatem prædicere, Ananias quidam pſeudopropheta his contritis contradicebat iis, quæ à propheta dicerentur

Hiere. 28. aperte mentiens & exclamans, non modo vrbem non euerſam iri, ſed etiam qui prius captiui fuerant, prope diem redituros, quare amplius indignatus Deus pro ligneis iubet vt ferrea ſibi vincula circumdet, & iis, qui in Iudæa erant, obſidionem prænunciet, & ſeruitutem, captiuis vero in Babylonem abductis ſcribat, vt domos ædificent, vineta conſerant, ſeptuaginta quippe annorum lata ſententia certa, & mendacio carente. Oporte-

Hiere. 29. bat igitur non ſolum in Iudæa Hieremiam hæc dicere, & ſcribere, ſed eos etiam qui captiui abducti fuerãt per eos prophetas, qui apud ipſos erant, hæc intelligere. Videt igitur propheta excidium quo Hieroſolyma funditus perdenda eſſent, hoc enim ſignificat, ventus extollens veniebat ab aquilone, vel vt Symmachus ait, impetu flans. ſignificat autem venti vis Babylonij impetum: & maxima nubes, haſtarum & iaculorum, omniſque generis telorum copiam, quaſi inundationem: ignis vero fulgurans non ſolum incuſſum terrorem, ſed etiam vrbis demolitionem ab igne profectam: ſplendorque in circuitu, Dei gloriam quæ ſe per ſupplicium oſtendet. nam quia beneficiorum fructum percipere, neque ex illis beneficiorum auctorem intelligere voluerunt, per ſupplicium cognitionem adipiſcuntur. iccirco etiam exclamant, poſt captiuitatem meam reſipui.

Et in medio eius quaſi viſio electri in medio ignis, & ſplendor in eo.

Vulg. *Et de medio eius, quaſi ſpecies electri, id eſt, de medio ignis.*

Hactenus igitur omnem nobis reuelationem declarauit, deinceps eam ſecundum partes explicare incipit.

A *Et in medio quaſi ſimilitudo quatuor animalium.*

Animal rationis particeps eſt & homo & angelus, ſed alter rationale mortale, alter rationale immortale animal eſt. quis autem poſſit reuelationem aperte declarare, cùm ipſe propheta in eius enarratione defatigatus fuerit? non enim ſimpliciter quatuor ſe animalia conſpexiſſe dixit, neque item ſimilitudinem animalium, ſed tanquam ſimilitudinem quatuor animalium, ita vt perſpicuum ſit non ipſas vidiſſe diuinos prophetas, eorum qui cerni nequeunt naturas, ſed ſimilitudines, & formas ab eo qui magna largitur ad vnumquemque vſum oſtenſas. narrat igitur nobis etiam conſpectorum à ſe animalium figuras.

Hæc enim viſio, inquit, ipſorum, ſimilitudo hominis in eis, & quatuor facies vni, & quatuor alæ vni, & crura eorum recta, & pennati pedes eorum, & ſcintillæ vt æs fulgurans, & leues pennæ eorum, manus hominis ſub pennis eorum in quatuor partibus ipſorum.

Et hic aſpectus eorum, ſimilitudo hominis in eis, & quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni, & pedes eorum pedes recti, & planta pedis eorum, quaſi planta pedis vituli, & ſcintillæ quaſi aſpectus æris candentis, & Vulg.

B *manus hominis ſub pennis eorum in quatuor partibus.*

Formam igitur eorum, quæ conſpexit, rectam eſſe ait, & homini ſimilem, & vnumquodque quadruplici facie, & quatuor alis præditum, totidemq; numero manus, quot alas habere dixit, ac pedes alis plenos. declarat autem per quatuor numero facies & alas, earum poteſtatum, quæ diuinam vehunt figuram, omnium regis Dei quocunque pertinentem prouidentiam. quod autem pennis eſt præditum, naturæ ipſarum ſignificat acumen, & ſcintillæ ſplendidiſſimo ſimiles æri ſplendorem, & mentis indicant puritatem, manus vero alis abſconditæ, eam, quæ videri nequit, & variam indicant efficacitatem. his ſubiicit.

Non reuertebantur, cum ambularent ipſa, vnumquodque ante faciem ſuam gradiebatur.

Non reuertebantur, cum incederent, ſed vnumquodque ante faciem ſuam gradiebatur. Vulg.

Hoc enim ad borealem partem incedens, deinde cùm vult ad auſtralem redire neceſſario conuertitur, vnam tantum faciem ſortitus: ſed cui tot ſunt numero facies quot partes orbis terræ, huic auſtrale nihil eſt, ſed vbique facies illius omnia in-

C tuetur, & quocunque velit, incedit, neque indiget conuerſione.

Et ſimilitudo inquit facierum eorum facies hominis, & facies leonis à dextris ipſis quatuor, & facies aquilæ quatuor, & facies vituli à ſiniſtris ipſis quatuor, hæ facies ipſorum.

Similitudo autem vultus eorum facies hominis, & facies leonis, à dextris ipſorum quatuor: facies autem bouis, à ſiniſtris ipſorum quatuor, & facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor. Vulg.

At nemo exiſtimet beſtiarum, & animantium rationis expertium imagines habere, eas, quæ cerni nequeant, poteſtates, ſiquidem his alia innuuntur. leo enim regnum, namque animal regium eſt, ſignificat, per vitulum ſacerdotium. nam pro principe ſacerdotum vitulus vnus offerebatur, & per aquilam prophetia declaratur. eſt enim animal in ſublime volans, & prophetia huiuſmodi eſt, quæ ſublimia contemplans longiſſime proſpicit futura. docet igitur iis, quæ dicta ſunt, omnem humanam naturam vna cum propriis ducibus omnium regi, omniumque auctori ſubie-

ctam eſſe, qui tot donis humanum genus inſtruxerit.

Et alæ, inquit, extenſæ ſuper quatuor, vnicuique duæ coniunctæ altera ad alteram, & duæ cooperiebant ſuper corpus eorum.

Vulg. *Et facies eorum, & pennæ eorum extentæ deſuper, duæ pennæ ſingulorum iungebantur, & duæ tegebant corpora eorum.*

His declarat ne à diuinis quidem poteſtatibus omnia comprehendi poſſe, ſed alia ipſis perſpicua, alia ignota eſſe, quæ ſibi poſitos terminos haudquaquam tranſgrediuntur: ſed duas alas conceſſo ſibi contemplandi munere exultantes extendunt, & duabus corpus contegunt, eorum, quę occulta ſunt, ignoratione contentæ, neque contendentes, vt ea percipiant, quæ percipere nefas eſt.

Et vnumquodque coram facie ſua gradiebatur: quocunque erat ſpiritus, ambulabant, nec reuertebantur.

Vulg. *Et vnumquodque eorum coram facie ſua ambulabat: vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur, nec reuertebantur cùm ambularent.*

Poteſtatum illarum quæ cerni nequeunt in omnibus obedientiam ſignificat, atque etiam, vt conſtitutam viam minime relinquebant. & hoc ipſum diuinus quoque Dauid ait, cùm dicit, Benedicite Dominum omnes angeli eius potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem ſermonum eius.

Et in medio animalium, quaſi viſio carbonum ignis ardentium, quaſi viſio lampadarum diſcurrentium per medium animalium, & ſplendor ignis, & de igne egrediebatur fulgur, & animalia currebant, & reuertebantur, quaſi ſpecies Bezech fulguris.

Vulg. *Et ſimilitudo animalium, & aſpectus eorum quaſi carbonum ignis ardentium, & quaſi aſpectus lampadarum. hæc erat viſio diſcurrens in medio animalium, ſplendor ignis, & de igne fulgur egrediens, & animalia ibant, & reuertebantur in ſimilitudinem fulguris coruſcantis.*

Hoc autem Symmachus interpretatus eſt, ſicut ſpecies radij fulguris, terribilis contemplatio & horroris plena pœnas præſignificans. etenim carbones ignis & diſcurrentes lampades, & inde emiſſa coruſcatio, & huc atque illuc animalium curſus, & à curſu ſplendor emiſſus futura mala declarant. hæc enim beatus quoque Dauid in pœnis

Pſal. 17. numerat, cùm modo ait, grãdo, & carbones ignis,

Pſal. 119. modo, cadent ſuper eos carbones ignis. & alio lo-

Pſal. 17. co, fulgura multiplicauit, & conturbauit eos. &

Pſal. 143. alibi. fulgura coruſcationem tuam, & diſſipabis eos, emitte ſagittas tuas, & conturbabis eos.

Et vidi, & ecce rota vna ſuper terram coniuncta animalibus quatuor, & ſpecies rotarum, & affectio ipſarum, ſicut ſpecies tharſis.

Vulg. *Cúmque aſpicerem animalia, apparuit rota vna ſuper terram iuxta animalia habens quatuor facies. & aſpectus rotarum, & opus earum quaſi viſio maris.*

Secundum Symmachum vero, ſicut viſio hyacinthi.

Et ſimilitudo in quatuor, & opus ipſarum vnum.

Vulg. *Et vna ſimilitudo ipſarum quatuor, & aſpectus ipſarum, & opera, quaſi ſit rota in medio rotæ.*

Rotam vnam in vnoquoque animalium coniunctam contemplabatur, quæ hyacinthi ſimilitudinem haberet, nullumque ſe in ipſis diſcrimen conſpexiſſe dixit, ſed plane ſimiles illas quatuor inter ſe fuiſſe, aſpectus enim ipſarum, inquit, & opus ipſarum vnum, perinde ac eſſet rota in rota.

In quatuor partes earum ambulabant, neque reuertebantur cum ambularent ipſa, neque dorſa eorum, & altitudo erat eis, & terribilia erant.

Per quatuor partes earum euntes ibant, & non reuertebantur cùm ambularent, ſtatura quoque erat rotis, & altitudo & horribilis aſpectus. Vulg.

Quaſi animalia quatuor vultus habentia, ait, quocunque pertinentem Dei inſpectionem hac oratione declarans. ita etiam rotarum ſpeciem interpretatur, perinde ac eſſet, inquit, rota in rota. hoc autem facile poterit inſpici, ſi quis duos circulos ratione ſumptos, alterum in altero crucis inſtar interſerat. talis enim figura etiam in eadem ſede poſita, in quatuor partes motum admittit, orientem, inquam, & occidentem, aquilonalem, & auſtralem. hoc itaque beatus propheta, ait, perinde ac eſſet rota in rota, in quatuor partes earũ ambulabant, & non reuertebantur cùm ambularent ipſæ. eiuſcemodi enim figura conuerſione non indiget. namque in vnamquamque inclinationem ab eadem ſede mota facile fertur. Atque hoc itidem vbique Dei præſentiam ſignificat, his craſſius propter humanam imbecillitatem, & corpulentius conſpectis.

Et vidi, inquit, ipſas, & ecce dorſa ipſarum plena oculis, in circuitu quatuor, & cùm ambularent animalia, ambulabant etiam rotæ coniunctæ ipſis, & cùm attollerentur animalia de terra, attollebantur etiam rotæ: vbicunque erat nubes, illuc concitabatur ſpiritus ambulare. ambulabant animalia, & rotæ incedebant cum ipſis, quia ſpiritus vitæ erat in rotis.

Et totum corpus oculis plenum in circuitu ipſarum quatuor. Cúmque ambularent animalia, ambulabant pariter & rotæ iuxta ea: & cùm eleuarentur animalia de terra, eleuabantur ſimul & rotæ. quocunque ibat ſpiritus, illuc eunte ſpiritu, & rotæ pariter eleuabantur ſequentes eum, ſpiritus enim vitæ erat in rotis. Vulg.

Hoc aperte nos beatus Paulus docet, naturarum quæ oculis cerni nequeunt, ordines recenſens, & cum aliis virtutibus thronos etiam quoſdam connumerans, in ipſo enim condita ſunt vniuerſa, id eſt, in Chriſto, ſiue viſibilia, ſiue inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue angeli, ſiue poteſtates, omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt, igitur etiam throni ratione præditus & corporis expers eſt ordo, quare propheta quoque aſſerit, ſpiritum vitæ in rotis eſſe, vnde ſpontaneus & voluntarius eſſet motus, neque enim temo aut iugum animalibus erat impoſitum. verum præibat quidem nubes, violentus autem ille ac vehemens ventus ſequebatur, & diuinum vehiculum per ſe currebat, animalibus præeuntibus, rotis per ſe motis, & in quatuor partes, ita vt non redirent, latis. Dorſa enim ipſarum plena, inquit, oculis erant. hoc eſt plena erant cognitione, quod Cherubim interpretatio declarat, in Græcam quippe vocem tranſlatum nomen cognitionis vim interpretatur.

Coloſſ. 1.

Et ſimilitudo, inquit, ſuper caput ipſorum deſuper, & ſub firmamento alæ ipſorum extenſæ, volantes altera ad alteram, vnicuique duæ cooperientes corpora ipſorum, & audiui vocem alarum ipſorum, cùm volarent ipſa, quaſi vocem aquarum multarum, ſicut vocem Dei Sadai, & cum ambularent ipſa, vocem verbi, quaſi vocem caſtrorum: & cùm ſtarent ipſa, quieſcebant alæ ipſorum, & ecce vox deſuper firmamento exiſtente ſuper caput ipſorum, cùm ſtarent ipſa, etiam remittebantur alæ ipſorum.

Et

Vulg. *Et ſimilitudo ſuper capita animalium firmamenti, quaſi aſpectus cryſtalli horribilis, & extenſi ſuper capita eorum deſuper, ſub firmamento autem pennæ eorum recta alterius ad alterum, vnumquodque duabus alis velabat corpus ſuum, & alterum ſimiliter velabatur, & audiebam ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonum ſublimis Dei, cùm ambularent, quaſi ſonus erat multitudinis, vt ſonus caſtrorum; cúmque ſtarent, dimittebantur pennæ eorum.*

Vbique diuinus propheta ſimilitudinem ponit, docens nos adumbratam quandam effigiem ſe conſpexiſſe, non item ipſam, eorum qui cerni nequeunt, naturam. cùm enim ſuprà dixiſſet, conſpexiſſe ſe cœlos apertos, nunc ſupra animalia quaſi ſimilitudinem firmamenti contemplatur, & animalia ſubiecta, alaſque motantia, non temere ſed ad vocem ſuperne latam, cui obedientia & eas mouebant, & rurſus ſeruabant immobiles, docet nos itidem ſonitum, qui inde ferebatur, modo aquarum vi, modo clamori caſtrorum aſſimilans. & ad extremum dubitans, comparationem adduxit, ſicut vox Dei Sadai, quod Aquilas & Symmachus, Idonei, interpretati ſunt. cur enim laboro inquit rei inquirens imagines & nulla ratione reperiens: ſatis eſt oſtendiſſe opificem, eum qui hæc efficit, & per illum ſonitus vim & magnitudinem declarare. cùm enim ſit idoneus & omnipotens, omnia perinde ac vult facile perficit.

Et deſuper, inquit, firmamento ſuper caput ipſorum, ſicut viſio lapidis ſapphiri ſimilitudo throni ſuper eum.

Vulg. *Et ſuper firmamentum quod erat imminens capiti eorum, quaſi aſpectus lapidis ſapphiri ſimilitudo throni.*

Hæc itidem ſpecies reconditam, & ſub ſenſum oculorum minime cadentem diuinam indicant

Pſal. 96. Pſal. 17. naturam, nubes enim & caligo, inquit, in circuitu eius. & rurſus idem propheta, poſuit, ait, tenebras latibulum ſuum. tenebræ autem & nubes & caligo diuinam naturam eiuſmodi declarant, quæ nequeat videri, nam purum illud & inacceſſum lumen nobis tenebræ ſunt, qui præ naturæ imbecillitate oculorum aciem in ipſum intendere minime valemus. ſi enim quicunque ſolis orbem accurate cupiens intueri, in eo amplius æquo oculum coniectum continuerit, id aſſequitur, vt etiam mediocriter viuendi facultatem amittat, & à lumine, tenebrarum percipit fructum; quid non euenturum ei exiſtimandum, qui contra diuinum & inacceſſum lumen auſus fuerit inſpectare?

Et ſuper ſimilitudinem, inquit, throni, ſimilitudo quaſi ſpecies hominis deſuper ipſo, & vidi quaſi viſionem electri, quaſi aſpectum ignis, & ſplendorem eius in circuitu, quaſi viſionem arcus, quando fuerit in nube, in die pluuiæ: ſic viſio ſplendoris in circuitu.

Vulg. *Et ſuper ſimilitudinem throni, ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper, & vidi quaſi ſpeciem electri, velut aſpectum ignis intrinſecus eius per circuitum, à lumbis eius vſque deorſum vidi quaſi ſpeciem ignis ſplendentis in circuitu, velut aſpectum arcus cùm fuerit in nube in die pluuiæ. hic erat aſpectus ſplendoris per gyrum.*

Vbique & ſimilitudinem, & quaſi apponit, vt doceat nos non hactenus conſiſtendum, ſed intelligendum eſſe, vnamquamque viſionem ad rei vſum accõmodari. nam patriarchæ Abraham auctor omnium rerum dominus vt hominem ſe videndum præbuit, nihilque ipſi formidabile oſtendit, cùm & ipſi & per ipſum cuncto terrarum orbi promiſſa eſſet bona præbiturus promiſſio enim Iſaac domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti or-

A tum ſecundum carnem continet. quare etiam gentium benedictio cum Iſaac pollicitatione coniuncta eſt, in ſemine tuo benedicentur omnes gentes terræ, cùm vero ipſi generis prædicebat ſeruitutem, non ita ei benignus apparuit, ſed, & clibanum fumantem, & lampadas ignis, inter diui- Gene. 15.
ſiones illas tranſeuntes oſtendit. ita cùm Iacob ab Gene. 32.
Eſau timentem animo confirmare, & conſolari vellet, vt homo ab eo conſpectus eſt & Moyſi ini- Exod. 3.
tio quidem horribilia oſtendit, ignem in rubo, & rubum ita ardentem, vt minime tamen combureretur, deinde vero manſuete & placide cum eo colloquitur, nihil eorum præ ſe ferens, quæ poſ- Exod. 19.
ſent terrorem incutere. & Iſrael ſimiliter cùm vellet perterrefacere, eique ſuam virtutem indicare, totum montem fumantem oſtendit, & tonitruum fremitus. & buccinas ſonantes, ingentemque caliginem, & omnino ita ipſos perterruit, vt prophetæ ſupplicarint, ne ſecum Deus loqueretur. ſed ipſe internuncius ad ſe diuina iuſſa perferret Hoc item viſionum diſcrimen magno quoq; Heliæ oſtendit. primum commotionem, deinde 3. Reg. 19.
ignem, tum ſpiritum montes conterentem, &
B comminuentem petras, ac poſtea flatum auræ tenuis, & in ipſa dominum, ſiquidem gaudet ipſe bonitate, & longanimitate, ac manſuetudine vult res humanas procurare, verum impietas & iniquitas cauſa eſt, vt illa quoque adhibeat. quare non in illis dixit dominum eſſe, ſed in aura tenui, quando non ab eius voluntate illa proficiſcuntur, ſed propter hominum vtilitatem fiunt: bonitas vero & benignitas eius naturæ propria ſunt. cùm igitur diuerſas Dei viſiones audieris, ne multiforme numen opineris, quod omnino à corpore, & ſpecie qualibet vacuum, ſimplexque, & compoſitionis, omniſque figuræ expers, neque oculis cerni, neque animo comprehendi poteſt, aut vllo termino circumſcribi. oſtendit autem viſiones, perinde vt opus eſt eas repræſentans. & hoc itaque loco illa quidem terribilia oſtendit, oſtẽdit etiam beneficium, quo omnes homines afficiendi erant, Dei inquam & ſaluatoris noſtri in carne diſpenſationẽ. hac de cauſa, ſpeciẽ quidem humanã dicit, naturas vero duas, alteram electri, alteram ignis, & alterã ferẽtem, alterã latam. diuina ſiquidẽ natura humanam induit. iccirco ſuperiorem partem cõ-
C ſpectam eſſe ait. tanquam ſpeciem electri, inferiorem vero à lumbis & infra, quaſi ſpeciem ignis, igne diuinam innuente naturam, Deus enim tuus Deut. 4.
inquit, ignis conſumens eſt, electro vero humanam. tale enim eſt electrum, veluti miſta quadam ſpecie præditum, neque auro neque argento ſimile, ſed quaſi vtriuſque commiſtio. tale etiam corpus humanum: neque enim ſolum terra eſt, neque aqua ipſum per ſe, neque ignis, neque aër, ſed ex quatuor elementis eſt compoſitum. immo vero talis neque anima ratione prædita tantum, neque mortale corpus, ſed vtraque ſimul. propterea propheta videt à lumbis eius & deſuper ſicut ſpeciem electri, quin etiam ſicut viſionem ignis intrinſecus eius per circuitum. etenim humanitas verbi Dei. hilaris, & ſplendida, & glorioſa, immortaliſque, & à corruptione libera ab inhabitante diuina natura facta eſt, iccirco congruenter dixit: Et vidi ſicut ſpeciem electri, velut aſpectum ignis, intrinſecus eius per circuitum, à viſione lumborum & vſque deorſum, ſicut viſio ignis, natura enim diuina ferebat humanam, & ſplẽdor

eius in circuitu, ſicut viſio arcus, quando fuerit in nebula in die pluuiæ, ita viſio ſplendoris in circuitu. & hæc diuina dona ſignificant, quæ ſplendoris inſtar inde profecta humanum genus beneficiis proſequuntur, pluuiam illinc defluentem & indicantia, & ſecum afferentia. ita omnibus narratis propheta ſubiecit.

Cap. 3. *Hæc viſio ſimilitudinis gloriæ Domini.*

Neque dixit, hæc natura Domini, neque gloria Domini, ſed viſio ſimilitudinis gloriæ Domini. ſicut enim voluit ita figurata viſione, illius me contemplatione dignatus eſt.

Et vidi, & cado in faciem meam.

Volg. *Et vidi, & cecidi in faciem meam.*

Et meritiſſimo. ſi enim Seraphim celebrantia velant ora, quid non ſuſtinuiſſet homo mortali corpore indutus veram viſionem contemplans? verum metum excutit benignus Dominus.

Audiui enim, inquit, ad me loquentem: & dixit ad me, Fili hominis ſta ſuper pedes tuos, & loquar ad te.

Volgata. *Et audiui vocem loquentis: & dixit ad me, Fili hominis ſta ſuper pedes tuos, & loquar tecum.*

Filium hominis appellat tantum non ita dicens, ne naturæ obliuiſcaris ea contemplatione B dignatus, quæ tuam ſuperat naturam, verum noſce te ipſum, neque tamen immenſo metu diutius detinearis, cùm tibi auctor ego ſim vt bono ſis animo, ſed ſtans audi, quæ à me dicantur, non huc aut illuc te circumuertens, ſed ipſo ſtatu ſtabilitatem ſignificans. neque hæc ſolum bonus dicebat Dominus, ſed etiam ipſis rebus metum eximebat.

Venit enim ſuper me, inquit, ſpiritus, & aſſumpſit me, & extulit me, & ſtatuit me ſuper pedes meos, & audiui ipſum loquentem ad me.

Volg. *Et ingreſſus eſt in me ſpiritus, poſtquam locutus eſt mihi, & ſtatuit me ſupra pedes meos, & audiui loquentem ad me, & dicentem.*

Diuina enim quædam virtus cùm tetigiſſet me, veluti ſolutum metu collegit, & ita comparauit, vt conſiſtens verba, quæ ferebantur, audire poſſem.

Et dixit ad me, fili hominis, mittam ego te ad domum Iſrael irritantes me, qui irritauerunt me ipſi & patres eorum, & præuaricati ſunt in me vſque ad hodiernum diem.

Volg. *Fili hominis mitto ego te ad filios Iſrael, ad gentes* C *apoſtatrices, quæ receſſerunt à me, ipſi & patres eorum præuaricati ſunt pactum meum vſque ad diem hanc.*

Quis oratione diuinam poterit dimetiri clementiam? quæve mens illius bonitatis pelagus obire? poſt infinita ſcelera impiaq́; facinora, non denegat illis ſalutem, ſed & ipſos & parentes eorũ accuſat, quod legi non obedierint, & compoſita fœdera violarint, & vſque ad hodiernum diem in improbitate degere perſeuerauerint, reuocat eos tamen & inſanabili morbo laborantes ad ſanitatem inuitat, præſertim cum ipſorum contumaciam noſſet, & animos rebelles, quamobrem ſubiicit.

Et filij dura facie, & graui corde, ad quos ego mitto te.

Volg. *Et filij dura facie & indomabili corde ſunt, ad quos ego mitto te.*

Hoc eſt impudentes, qui neſciunt erubeſcere, quique molliri nolunt, neque verbis eorum qui conſulunt obtemperare, neque item ſuppliciorum neceſſitate mutantur.

Et dices ad ipſos, hæc dicit Adonai Dominus.

Et dicet ad eos, hæc dicit Dominus Deus. Volg.

A Illud autem Adonai etiam ipſum dominum ſignificat, & habet aliam quandam paruam emphaſim: hæc dicit, inquit, Dominus Dominus meus.

Si forte audiant, aut timeant, quia domus exaſperans eſt, & cognoſcent quia propheta es tu in medio ipſorum.

Illud, ſi forte, non ignorationem ſignificat, nihil enim eorum quæ futura ſunt ignorat is, qui omnia cognoſcit antequam fiant, quamobrem beatus quoque Dauid exclamat erga ipſum: Tu Pſal 138. cognouiſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meam, tu intellexiſti cogitationes meas de longe, ſemitam meam, & funiculum meum inueſtigaſti, & omnes vias meas præuidiſti, ecce tu Domine cognouiſti omnia nouiſſima & antiqua. certo itaque ſciens ipſorum pertinaciam, apponit, ſi forte; per hæc liberam mentis facultatem docens, quia poſſunt immutari, ſi voluerint. Simile dictum eſt in ipſo quoq; euangelio, ex perſona patris: mittam Luc. 20. filium meum ad agricolas, forte verebuntur hũc. neque enim illud, forte, ibi ambiguitatis ſignum eſt, nouerat quippe fore, vt non vererentur: ſed ea B facit, quæ ſuæ iuſtitiæ conſentanea ſunt. ne quis enim ſuam præſcientiam rerum euentus cauſam opinetur, neceſſariò apponit ambiguitatis verba, oſtendens voluntatis liberum arbitrium, ſibiq́ue defenſionem ad diem iudicij reſeruans. Hac de cauſa prænoſcens eorum contumaciam rebellionemq́ue, omnem machinam mouet, vt ab improbitate deficientes reſipiſcant. quamobrem per Eſaiam prophetam exclamat, Quid amplius fa- Eſa 5. ciam vineæ meæ huic, & non feci? & per Oſee rur- Oſee. 6. ſus, Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? veruntamen ſciens inſanabili eos morbo ægrotare, adhibet remedia, vt in die iudicij ſine controuerſia rebelles latam contra ſe ſententiam approbent, diuinis beneficiis in medium prolatis. quare beatus quoque Dauid exclamat, vt iuſtifi- Pſal. 50. ceris in ſermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris: noſtra enim iniquitas cum diuinis beneficiis collata, iure nos ſuppliciis ſubiicit, & ipſe iuſtus iudex etiam ab iis qui puniuntur, vt victor accipit ſuffragium, vt is qui nullum humanitatis genus reliquerit, neque vllam rationem qua poſſet de hominibus benemereri intactam prætermiſerit: C illud itaque, ſi forte audiant, aut timeant, non inſcitiam Dei ſignificat, ſed illis tribuit pœnitentiæ locum, quandoquidem Pharaonis etiam contumaciam noſcens Deus,

Noui enim ego, inquit, quod non dimittet vos Pharao niſi in manu valida & in brachio excelſo. Ex Cap. 3.

Diuina ſua lenitate vti perſeuerauit. nam ſi ſupplicia intuliſſet Dominus iam inde cùm prænouiſſet; qua ex re cognoſci potuiſſet diuina iuſtitia ab iis, qui præcognitionis haud cernerent euentum? idcirco finem expectat, & tunc infligit pœnas. & me itaque, inquit, ô propheta, & quæ à me dicuntur vt internuncius ad tuos cognatos perferto, vt ipſis vtilitatis auctor fias, diſcantq́ue te eſſe inter ipſos prophetam, diuinorum verborum miniſtrum.

Et tu fili hominis ne timeas eos, neque formides à facie ipſorum, quia inſanient, & congregabuntur contra te in circuitu, & in medio ſcorpionum tu habitas, verba eorum ne timeas, & à facie ipſorum tu ne formides, quia domus irritans eſt.

Tu ergo fili hominis ne timeas eos, neque ſermones eorum Volg.

eorum metuas, quoniam increduli, & ſubuerſores ſunt tecum, & cum ſcorpionibus habitas, verba eorum ne timeas, & vultus eorum ne formides, quia domus exaſperans eſt.

Cauſa idonea eſt ad contemptum eorum qui inſidiari aggrediuntur, improbitas, legis enim violatores & à diuina ope vacui ſunt, non ſunt itaque huiuſcemodi viri metuendi, inquit, quamuis more ſcorpionum lædant, quamuis temeraria verba proferant, quamuis multa rabie multaque inſania efferantur. hoc enim per illud verbum innuit, παροιςρήσουσιν, à boum tranſlatione, quas œſtrus paſcentes impellit, & ſæpe per præcipitia ferri cogit. eſt autem muſcæ genus quolibet ſtimulo vehementius, boues exagitans. ita igitur inſaniam per tranſlationem appellauit.

Et tu fili hominis, loquêris verba mea ad eos, ſi forte audiant, aut timeant, quia domus irritans eſt.

Volg. *Loquêris ergo verba mea ad eos, ſi forte audiant, & quieſcant, quoniam irritatores ſunt.*

Rurſus ambiguitatem adiecit vt ad pœnitentiam adducat. par eſt enim ipſos, inquit, ſuppliciorum comminatione expaueſcere, & minarum euentum vereri, quando mitioribus verbis cedere
B recuſant.

Et tu fili hominis audi loquentem ad te, & ne ſis irritans, quemadmodum domus irritans eſt, aperi os tuum, & comede quæ ego do tibi.

Volg. *Tu autem fili hominis audi quæcunque loquar ad te, & noli eſſe exaſperans ſicut domus exaſperatrix eſt. aperi os tuum, & comede quæcunque ego do tibi.*

Ne repugnes, inquit, iis quæ tibi præcipiam, neque contradicentes æmuleris, verum imperata perficito.

Et vidi, & ecce manus extenſa ad me, & in ipſa caput libri, & euoluit ipſum coram me, & in eo ſcripta erant, quæ ante & quæ poſt, & in eo ſcripta erat lamentatio, carmen, & væ. & dixit ad me, fili hominis comede caput hoc, & abi & loquere filiis Iſrael.

Volg. *Et vidi, & ecce manus miſſa ad me, in qua erat inuolutus liber, & expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris, & ſcripta erant in eo lamentationes, & carmen, & væ: & dixit ad me, fili hominis, quodcunque inueneris comede, comede volumen iſtud, & vadens loquere ad filios Iſrael.*

Merito ſupra dixit, ſi forte audiant, aut timeant:
C terroris enim plena, quæ prophetæ mandantur, lamentatio, & carmen, & væ, in toto capite ſcripta, intus & foris. caput autem vocat libros inuolutos. ſic enim priſci ſcripta monumenta ſeruabant, & Iudæi ad hoc vſque tempus in huiuſcemodi voluminibus diuinas continent ſcripturas.

Et aperuit os meum, & cibauit me eo capite. & dixit ad me, fili hominis, os tuum comedet, & venter tuus implebitur hoc capite, tradito tibi: & comedi ipſum, & factum eſt in ore meo ſicut mel dulce.

Volg. *Et aperui os meum, & cibauit me volumine illo, & dixit ad me, fili hominis venter tuus comedet, & viſcera tua complebuntur volumine iſto, quod ego do tibi, & comedi illud, & factum eſt in ore meo ſicut mel dulce.*

Pſal. 118. Quam dulcia enim diuinus Dauid inquit, faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo. dulcis quippe & iucundiſſima eſt ob peccata lamentatio, defectio ſiquidem tenuit me, inquit, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam, & vidi præuaricantes, & tabeſcebã, quia eloquia tua non cuſtodierunt: eiuſque filius nos admonet cum ait, melius eſt ire ad domum luctus, quàm ire ad do-
A mum riſus. ita prophetę fuit melli ſimilis voluminis comeſtio, cùm nihil iucundi, aut vnde oblectaretur contineret, ſed lamentationem tantum, & carmen, & væ. nemo autem opinetur eiuſcemodi cibum fuiſſe, qui aut ſenſu percipi poſſet, aut corpore conſtaret. quemadmodum enim viſionem illam ſpiritu contemplatus eſt, ita hunc quoque guſtum ſpiritu percipit.

Et dixit ad me, fili hominis vade, accede ad domum Iſrael, & loquere verba mea ad eos, quia non ad populũ labij profũdi, & tardæ linguæ tu mitteris, ad domum Iſrael, neque ad populos multos alterius vocis, aut alterius linguæ, neq; graues linguæ, quorum non audias ſermones. Volg.

Et dixit ad me, fili hominis vade ad domum Iſrael, & loquêris verba mea ad eos: non enim ad populum profundi ſermonis & ignotæ linguæ tu mitteris, ad domum Iſrael, neque ad populos multos profundi ſermonis & ignotæ linguæ, quorum non poſſis audire ſermones.

Hic aperte oſtendit diſcrimen inter apoſtolicos & propheticos labores. illis enim vnius tantum gentis, ex qua oriudi erant, cuiuſque natiuam linguam habebant, cura commiſſa fuit, Apoſtolis vero cunctus orbis terrarum & omnes gentes
B commendatæ ſunt, ſecundum Domini iuſſum. Matth. 28.
Euntes enim docete, inquit, omnes gentes, quæ infinitas habebant & diuerſas linguas moreſque varios, & contrarias leges. attamen ij, quibus multæ gentes, diuerſæ linguæ, varij mores, omnis generis leges creditæ fuere, orbem terrarum ad præſtantiora inſtituta traduxere. quibus vero effrenatus ille populus commiſſus eſt, ij multos quidem ſuſtinuerunt labores, non dignis tamen laborum fructus tulere. in culpa autem non agricolarum ſegnities, ſed eorum qui colerentur difficultas. quamobrem ipſe quoque Dominus ait.

Et ſi ad eiuſcemodi miſiſſem te, ij audiſſent te, domus vero Iſrael nolent audire te, quia nolunt audire me, quia omnis domus Iſrael contentioſi ſunt & duri corde.

Et ſi ad illos mittereris, ipſi audirent te, domus autem Iſrael nolunt audire te, quia nolunt audire me: omnis quippe domus Iſrael attrita fronte eſt, & duro corde. Volg.

Per hæc autem oſtendit gentium obedientiam, & ipſius Iſrael contumaciam, & interpretatus eſt etiam illud, ſi forte audiant, aperte docens non ignorare ſe, ſed optime noſſe ipſorum perui-
C caciam, ſimulque ſignificat eam à voluntate non à natura profectam. domus enim Iſrael, inquit, nolent audire te, quia nolunt audire me: hoc eſt, ne ægre tuleris, cùm tibi non obediunt: mihi enim reſiſtentes, verbis à te prolatis repugnant. cauſa vero cur repugnent, à voluntate contentionum ſtudioſa, & corde aduerſandi cupido, & mentis temeritate proficiſcitur: verum ne timeas cùm ad hos mitteris.

Ecce dedi faciem tuam potentem contra facies eorum, & contentionem tuam corroborabo contra contentionem eorum, & erit ſemper. duriorem petra dedi frontem tuam: ne timeas ab eis, neque verearis à facie ipſorum, quia domus irritans eſt.

Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum, vt adamantem & vt ſilicem dedi faciem tuam, ne timeas eos, neque metuas a facie eorum, quia domus exaſperans eſt. Volg.

Cùm noris inquit illorum improbam mentem, metum omnem ex animo excutito: tribuam enim tibi robur, quod eorum contentioni proportione reſpondeat, & vires laboribus conuenien-

res ſubminiſtrabo, & omni lapide duriorem frontem tuam conſtituam, vt neque contumelia affectus, neque pulſatus, neque aliod qoippiam graue ſuſtineos effugias, quio mandata exequaris, & iſtorum curam abiicias.

Et dixit ad me, fili hominis omnes ſermones quos ego locutus ſum tecum, aſſume in cor tuum, & auribus tuis audi, et vade ingredere in captiuitatem ad filios populi tui, et dices ad eos, hæc dicit Adonai Dominus, ſi forte audiant, ſi forte quieſcant.

Vulg. *Et dixit ad me, fili hominis omnes ſermones meos quos ego loquor ad te aſſume in corde tuo, et auribus tuis audi, et vade ingredere ad tranſmigrationem ad filios populi mei, et loquêris ad eos, et dices eis, hæc dicit Dominus Deus, ſi forte audiant, et quieſcant.*

Nihil, inquit, tuo nomine cum ipſis loquaris, ſed eſto verborum meorum miniſter, & quæcunque mando tibi, ea proferas: par eſt enim ipſos, & tuos verecuodari labores, & meas minas pertimeſcere. ambiguitas aotem rurſus, vt dixi, noo inſcitiam indicat, ſed liberæ voluntatis vim excitat.

Et aſſumpſit me ſpiritus, et audiui poſt me vocem commotionis magnæ, benedicta gloria Domini de loco ſuo.

His eoim acceptis mandatis, inqoit, properabam munus boc obire, neque pedum fungi ſinebat officio, verùm à diuina virtute, ad quos miſſus fui, transferebar. neceſſario autem commotionem ſenſu percipit, vt metu ſtimulatus exequatur mandatum. narrat cantum, qoem poſt commotionem ſeuſiſſe ſe aſſerit: Benedicta gloria Domini de loco ſuo. hoc vero ab ipſo Deo doctus dixit, qoi beato Moyſi ſupplicanti vt ei ſe ipſum iodicaret, & cognoſcendum præberet, nemo, inquit, videbit faciem meam, & viuet. deinde ſubiicit, Ecce locus apud me, & ponam te in foramen petræ, & protegam te mano mea, & videbis poſteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. non quod in faciem & poſteriora numen diuiſum ſit, ſed quia per faciem accipimus diuinã eſſentiam, per poſteriora vero diuinas diſpenſatiooes, ac beneficia, qoæ plurima, omniſque generis in nos conferuntur. locom itaque beneficentiam vocant, propter quam, cùm natura eiuſmodi ſit, vt comprehendi nequeat, ab iis qui digni ſunt, quoad eius fieri poteſt comprehenditur. (Gen. 33.)

Et vidi vocem alarum animalium ferientium alterius ad alteram, et vox rotarum coniuncta eis, et vox commotionis magna.

Vulg. *Et vidi vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram, et vocem rotarum ſequentium animalia, et vocem commotionis magnæ.*

His enim mihi dictis animalia mouebantur alas concutientia, & rotæ inſequebantur, maximaq; commotio bis motis fiebat: ingens enim crepitus erat, qoi vndique ferebatur.

Et ſpiritus ſuſtulit me, et ſuſcepit me, et abij ſublimis in impetu ſpiritus mei.

Spiritus quoque leuauit me, et aſſumpſit me, et abij amarus in indignatione ſpiritus mei.

Diuini enim ſpiritus gratia, quæ mihi acceſſit, id effecit vt interiectum inter cœlum & terram aërem veloti quidam volucer alatus ſecarem.

Et manus Domini erat ſuper me fortis.

Vulg. *Manus enim Domini erat mecum confortans me.*

Rurſus ipſam ſpiritos gratiam ſignificat.

Et ingreſſus ſum ad captiuitatem ſublimis.

Et veni ad tranſmigrationem ad aceruum nouarum frugum. Vulg.

Hoc eſt, non ambulans, ſed per aëra vectus.

Et circuiui habitantes ad fluuium Chobar, qui erant ibi, et ſedi illis ſeptem dies verſatus in medio eorum.

Ad eos qui habitabant iuxta flumen Chobar, et ſedi vbi illi ſedebant, et manſi ibi ſeptem diebus mærens in medio eorum. Vulg.

Cùm enim adiiſſem ad eos, ad quos iuſſus fueram, dies ſeptem ſilentio commoratus ſum, diuinam expectans virtutem.

Et factum eſt poſt ſeptem dies verbum Domini ad me, dicens: fili hominis ſpeculatorem dedi te in domo Iſrael, et audies de ore meo verbum, et minaberis eis à me.

Cùm autem pertranſiſſent ſeptem dies, factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis ſpeculatorem dedi te domus Iſrael, & audies de ore meo verbum, & annunciabis eis ex me. Vulgate.

Locum obtine, ioqoit, ſpeculatoris, quem ſuper aliquem tumulum conſtituunt homioes, vt ſibi prænunciet futoras barbarorum irruptiones: & tu itaq; veluti io quadã ſpecula, & vertice prophetiæ conſtitutus, quæ præuides, ea populo prædicito, & verba mea ad ipſos vt internuncios perferto.

Cùm dixero ego iniquo, morte morieris, et ſi nõ diſtinxeris ipſi, neq; locutus fueris, vt diſtinguas iniquo, vt reuertatur ipſe à viis ſuis, vt viuat ipſe iniquus, ille in iniquitate ſua morietur, et ſanguine eius de manu tua requirã.

Si dicente me ad impium, morte morieris, non annunciaueris ei, neque locutus fueris, vt auertatur à via ſua impia, & viuat, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Vulg.

Terribilis & horroris plena comminatio, idonea ad deterrendos eos quoque, qui maxime lapidei ſint, ineffabilis autem quæ per comminatiooem bonitas præmonſtratur. minatur enim iuſto ſe ab eo rationes exacturum, niſi iniqoo mortem minis præſignificet, doceatque, quid vitam afferat, & qoid mortem conciliet, (ita cupit omnium opifex & dominus peccatorom pœnitentiam) quia quamuis omnem aliquis aſſequatur virtutem, creditas vero ſibi animas neglexerit, oihil ei recte facta proderunt, ſed pœnas negligentiæ erga illas luet. Qoia vero par eſt, hunc omne remedij genus adhibere, illos autem ioſanabili morbo laborare, & adhibitum remedium non admittere, neceſſario adiicit,

Et tu ſi diſtinxeris iniquo, & non reuerſus fuerit à via ſua, & ab iniquitate ſua, iniquus ille in iniquitate ſua morietur, & tu animam tuam liberabis.

Si autem tu annunciaueris impio, & ille non fuerit conuerſus ab impietate ſua, & à via ſua impia, ipſe quidem in impietate ſua morietur, tu autem animam tuam liberaſti. Vulg.

Inſoos, inquit, eris ſi quæ te deceot, feceris, quæque à te requiruntur executus fueris: etenim ſi illius morbus manſerit inſanabilis, ipſe ſolus ſuę pertinaciæ ſoluet pœoas. decet autem intelligere, & ſuperius & hic impium ponitum iri dixiſſe in ioiquitate degere perſeuerantem, ſiue diſtinguentem habuerit, boc eſt docentem, ſiue minus. ſufficit enim natura ad ea, quæ facto opus ſoot, diſcernenda. doctrina vero vel ſuperuacua adhibetur, diuina bonitate omnes vias ad homioum ſalotem moliente.

Et cùm auerterit ſe iuſtus à iuſtitiis ſuis, & faciet delictum, & dabo tormentum in faciem eius, ipſe morietur,

quia

quia non diſtinxiſti ei, in peccatis ſuis morietur, quia non tenebuntur memoria iuſtitiæ eius, quas fecit, & ſanguinem eius de manu tua requiram.

Vulg. *Sed & ſi conuerſus iuſtus à iuſtitia ſua fuerit, & fecerit iniquitatem, ponam offendiculum coram eo, ipſe morietur, quia non annunciaſti ei, in peccato ſuo morietur, & non erunt in memoria iuſtitiæ eius quas fecit, ſanguinem vero eius de manu tua requiram.*

Non ſimpliciter dixit, ſi peccarit iuſtus, ſed ſi auerſus fuerit à iuſtitiis ſuis, & fecerit delictum, hoc eſt, ſi relicta recta, qua incedebat, via, in alteram verſus fuerit. nam beatus etiam Dauid peccauit, & maxima commiſit facinora, non reliquit tamen viam, qua incedebat: ſed cùm offendiſſet, ac lapſus eſſet, ſurrexit, & idem iter ſecutus eſt. ſi itaque iuſtus, inquit, relicta ſuá via, contrariam perſequatur, tuque, hoc cognito, non argueris illius errorem, neque in priſtinam viam reducere ſtudueris, ille quidem alterius viæ exitum ſe dignum inueniet, cùm omnis priſtinus labor fruſtra ſuſceptus perierit: in alteram enim viam deflexit: contrarij autem ſunt exitus, & viis conuenientes: alterius quippe vita, alterius mors eſt. Igitur neceſſario priorum laborum lucrum amittet, in improbæ viæ lapſus exitium. amiſſamque illius vitam de manu tua requiram, pœnas à te tuæ negligentiæ ſumens. B

Si vero tu diſtinxeris iuſto, vt non peccet, & ipſe non peccarit, iuſtus vita viuet, quia diſtinxiſti ei, & tu animam tuam liberabis.

Vulg. *Si autem tu annunciaueris iuſto, vt non peccet iuſtus, & ille non peccauerit, viuens viuet, quia annunciaſti ei, & tu animam tuam liberaſti.*

Duplicem enim lucraris vitam, tibi & illi. ille enim tuis admonitionibus effugiet perditionis barathrum, & viæ iuſtæ dignum ſe reperiet exitum: tu autem à reddendis rationibus liber eris, habitaque ſalutis proximi tui ratione maximum periculum euades. atque hæc ſatis ſunt ad nos excitandos, & impellendos vt pro fratribus omnem adhibeamus diligentiam, neque deſiſtamus omnia tum dicere tum facere, quæ illis proſint, vt & ſupplicia, quæ nobis minatus eſt DEVS, euitemos, & promiſſam conſequamur ſalutem, in CHRISTO IESV Domino noſtro, cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. Amen.

SECTIO II.

Et facta eſt ſuper me manus Domini, & dixit ad me, ſurge, & egredere in campum, & ibi ſermo tecum habebitur.

Vulg. *Et facta eſt ſuper me manus Domini, & dixit ad me, ſurgens egredere in campum, & ibi loquar tecum.*

Quies enim diuinarum rerum contemplationi apta eſt, cùm mens libera ab iis, quæ externis curis quæ eam ancipitem faciunt, non amplius huc & illoc diſtrahitur, ſed in ſe ipſam conuerſa accuratius poteſt diuina percipere.

Et ſurrexi, & egreſſus ſum in campum, & ecce ibi gloria Domini ſtabat, quaſi viſio, & ſicut gloria quam vidi ſuper fluuium Chobar, & cado in faciem meam, & venit in me ſpiritus, & ſtatuit me ſuper pedes meos.

Vulg. *Et ſurgens egreſſus ſum in campum, & ecce ibi gloria Domini ſtabat, quaſi gloria quam vidi iuxta fluuium Chobar, & cecidi in faciem meam, & ingreſſus eſt in me ſpiritus, & ſtatuit me ſuper pedes meos.*

Crebrius viſionem aſſequitur, vt ad verbi miniſterium ſtudioſior reddatur. & illud nos ſcire opus eſt, ne eas quidem reuelationes, quarum modum poſſit humana natura percipere, ab iis, qui admodum pura mente fuerint, potuiſſe conſpici, ſicut tandem hic etiam propheta, quamuis viſionis experientiam cepiſſet, ſtatim tamen cadit, vt contemplatus eſt, & gratia indiget excitante.

Et locutus eſt ad me, & dixit mihi, ingredere, & includere in medio domus tuæ.

Ipſis rebus iubet prophetiæ munus obiri, & per ea, quæ propheta facere iubebatur, Hieruſalem obſidionem prænunciari.

Et tu fili hominis ecce data ſunt ſuper te vincula, & ligabunt te in eis, & non egredieris de medio eorum, & linguam tuam colligabo gutturi tuo, & mutus fies, neque eris ipſis in virum arguentem, quia domus irritans eſt.

Et tu fili hominis ecce data ſuper te vincula, & ligabunt te in eis, & non egredieris in medio eorum, & linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quaſi vir obiurgans, quia domus exaſperans eſt. Vulg.

Pædotribæ inſtar Dominus veluti athletam quendam prophetam vngit, futuras ipſi calamitates prædicens, & moleſtias, quas exhibiturus eſt populus. ſuſtinere tamen & perferre iubet, atque ſilere quoad ipſi loquendi facultatem conceſſerit: & vbiq; addit, quia domus irritans eſt, docens non eſſe eos metuendos, qui abſq; metu Deum irritent, aſpernandi ſiquidem ſunt iniqui.

Et cùm loquar ego ad te, aperiam os tuum, & dices ad eos, hæc dicit Adonai Dominus, qui audit audiat, & qui non obedit, non obediat, quia domus irritans eſt.

Cùm autem locutus fuero tibi, aperiam os tuum, & Vulg.
dices ad eos, hæc dicit Dominus Deus, qui audit, audiat, et qui quieſcit, quieſcat, quia domus exaſperans eſt.

Hæc item liberam mentis voluntatem declarant. tu enim communem, inquit, omnibus affer doctrinam. & docens voluntariam obedientiam ſuis verbis, apponit, qui vult, obediat, & non obediens, qui contraria ſentit, contradicat. vnuſquiſq; enim pro mentis optione præmia feret.

Et tu fili hominis cape tibi ipſi laterem, & pones eum Cap. 4.
ante faciem tuam, & deſcribes in eo vrbem Hieruſalem, & dabis circa ipſam munitionem, & ædificabis contra
C *eam propugnacula, & circum eam pones vallum, & dabis contra eam caſtra, & ordinabis machinas telorum miſſilium in circuitu.*

Et tu fili hominis ſume tibi laterem, & pones eum Vulg.
coram te, & deſcribes in eo ciuitatem Hieruſalem, & ordinabis aduerſus eam obſidionem, & ædificabis munitiones, & comportabis aggerem, & dabis contra eam caſtra, & pones arietes in gyro.

Ipſius Hieruſalem obſidionem deſcribere iubetur, in latere autem fit deſcriptio, propter incolarum debilitatem, qui non ædificarunt domum
ſuam, ſecundum ſapientem illum, ſupra petram,
ſed ſuper arenam, quare venerunt flumina, & de- Matt. 7.
ſcendit pluuia, & flauerunt venti, & irruerunt in domum ipſorum, & cecidit, & fuit ruina illius magna.

Et tu ſume tibi ſartaginem ferream, & pones ipſam murum ferreum inter te et inter ciuitatem, et parabis faciem tuam ad eam, et erit in concluſione, et concludes eam: ſignum eſt hoc filiis Iſrael.

Et tu ſume tibi ſartaginem ferream, et pones eam Vulg.
in murum ferreum inter te, et inter ciuitatem, &

obſirmabis faciem tuam ad eam, et eris in obſidionem, et circumdabis eam: ſignum eſt domus Iſrael. A

Dei formam continere iubetur propheta, quamobrem ſartaginem quoque ferream inter ſe & vrbem in latere deſcriptam ponere iubetur: quo docetur fore vt præſens Deus & quæ contra Hieroſolyma fierent intuens omnia, nulla eos prouidentia dignetur; ſed quaſi muro quodam ferreo coërcitus, neq; cernere quæ fiant neq; ſibi ſupplicantes audire videatur. hæc autem, inqoit, facito, ſignum dans iis, qui obedire renoant, & dictis repugnent, prophetiam per res ipſas.

Et tu dormies in latus tuum ſiniſtrum, & pones iniquitates domus Iſrael ſuper eo, ſecundum numerum dierum quinquaginta & centum, quas dormies ſuper eo, & accipies iniquitates ipſorum, et ego dedi tibi duas iniquitates ipſorum in numerum dierum nonaginta, & centum diebus: & accipies iniquitates domus Iſrael, & complebis eas.

Valg. *Et tu dormies ſuper latus tuum ſiniſtrum, & pones iniquitates domus Iſrael, ſuper eo numero dierum quibus dormies ſuper illud, & aſſumes iniquitates eorum, ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum, numero dierum trecentos & nonaginta dies, & portabis iniquitatem domus Iſrael: & cum compleueris hæc,* B

Poſt Salomonem regnante Roboam diuiſæ ſunt duodecim tribus, & decem modo Ephraim, modo Iſrael vocabantur. Iudas autem & Beniamin, Iudas dicebantur, veruntamen vnos erat populus ab Iſraele & Abraham oriundos, quare tanquam de vno populo qoæ ſepararim dixit, eadem rurſus coniunxit. cum enim triboiſſet ceotom quinquaginta dies Iſrael, & Iuda quadraginta, rurſus tanquam de vno corpore, vnaque cognatio oe locutus com centum nonaginta diebus coniunxit, coniunctaſque rurſus diuiſit, & ait.

Et dormies ſuper latus tuum dextrum iterum, & aſſumes iniquitates domus Iuda quadraginta diebus, diem in annum poſui tibi ipſum.

Valg. *Dormies ſuper latus tuum dextrum ſecundo, & aſſumes iniquitatem domus Iuda, quadraginta diebus diem pro anno, diem inquam pro anno dedi tibi.*

Maior enim erat iniquitas illius populi, qoi Iſrael vocabatur, qui cùm penitus à Deo defeciſſent, modo iuoencas colebant, modo omnis geoeris idola adorabant, iccirco illis ceotum quinqoaginta dies definit: Iuda vero qoadraginta, vnumquenq; diem in annum poſui tibi: ſignificãt quadraginta dies Iuda, quadraginta anoos illos, qui decraot ſeptuaginta annis: declarauerat enim Deus per prophetam Hieremiam, ſe ſeptoaginta anoos vt io Babylone illi degerent decreuiſſe, ſed trigiota iam tranſieraot anni: trigeſimo ſiquidem captiuitatis ſuam propheriam exorſus eſt diuinus Ezechiel, circiter annom quintum Iechoniæ captiuitatis, à qoo vſqoe ad annum primum regni Cyri Perſæ reliqui quadraginta explentur anni. quod oon ſolum ab annalibus temporum colligi, ſed etiam à diuinis ſcripturis percipi poteſt: etenim beatos Hieremias propheta & Paralipomenon liber docet, quemadmodum in triceſimo & ſeptimo anno captiuitatis Ioacim, qui etiam Iechonias dictus eſt, axultauit caput ipſius Euiladmarodacb, & eduxit eum de domo coſtodiæ io anno regni ſui. poſt hunc Babyloniorum regno potitus eſt Baltaſar, haud diutius; quia cùm ſe impiom præbuiſſet, occiſus fuit. regnaoit aotem circiter annos tres; nam tertio eius regoi anno viſionem vnam Daniel vidit. poſt ipſum Darius Aſſueri à Medis oriundus accepit regnum. & breui ipſe quoque tempore imperauit, idqoe nos docet beatus Daniel, qoi cùm dixiſſet: Io primo anno Darij filij Aſſueri, in anno vno regni eios, ego Daniel intellexi in libris oumerum annorum, de quo factus eſt ſermo Domini ad Hieremiam prophetam vt complerentur deſolationis Hieruſalem ſeptoaginta, anni. Igitur dies definiti ipſi Ioda, qoadraginta annorũ qoadraginta qui deerant, numerum ſignificant, centum vero quinquaginta ipſi Iſraeli præfiniri, centũ quinqoaginta annos indicãt, poſt quod tẽpus & vrbs ædificata eſt, & incolis cõpleta, muroq; cincta, & ſeptis vndiq; cõmooita, aliæque vrbes & Iſrael, & Iuda, inſtaoratę fuere multis receptis incolis. hoc autẽ factũ eſt anno vigeſimo regni Artaxerxis filij Xerxis, à qoo Neemias eius pincerna ab ipſo delectus hoc impetrato à rege, quod petierat beneficio, multa alacritare in Iudæam rediit, omniaqoe paulo ante dicta confecit. quod aperte nos Eſdrę docet hiſtoria quod ſi qois etiam annorum numerum velit accurate perdiſcere, principium numeri capiat annom qointom captiuitatis Iechooiæ: ab illo enim quadraginta numerauimus: comperies enim quadraginta vſq; ad primum annom Cyri Perſæ, inde reliquos Cyri viginti nooem, tum Cambyſis ſeptem, deinde Darij Hyſtaſpis triginta quinqoe, præterea Xerxis vigioti, & Artaxerxis vndeuiginti: anoo enim vigeſimo vrbis muros præcepit ædificari. & nemo dicat ipſius Iſrael ædificationem Hieruſalem nihil interfuiſſe, cum iam pridem à tribu Iuda diuiſus eſſet: namqoe poſt reditum haud manſit illa diuiſio, verum concordes & vnanimes omnes, qui reditum conſecuti fuerant, degebant, Hieruſalem metropolim incolentes.

Et ad concluſionem Hieruſalem, inquit, parabis faciem tuam, & brachium tuum firmabis, & prophetabis ſuper eam.

Et ad obſidionem Hieruſalem conuertes faciem tuam, & brachium tuum erit extentum, & prophetabis aduerſus eam. Vulg.

Apparatus faciei indignationem ſignificat, brachij confirmatio diſciplinam quæ adhibetur.

Et ecce dedi ſuper te vincula, & non conuerteris à latere tuo in latus tuum, donec expleantur dies obſidionis tuæ. C

Ecce circumdedi te vinculis, & non te conuertes à latere tuo in latus aliud, donec compleas dies obſidionis tuæ. Vulg.

Oportet enim ipſos ex iis, quæ meditaris, percipere, nullam ſe veniam conſecuturos vt reuocentur in patriam. quare decet te definitom illod tempos ita in latus vtrumque incubantem degere, vt ne mouearis in aliam partem, qoo ipſi latam contra ſe ſententiam iotelligant.

Et tu fili hominis ſume tibi triticum, & hordea, & fabam & lentem, & milium, & ſiliginem, & inicies ea in vas vnum fictile, & facies ea tibi ipſi in panes, ſecundum numerum dierum quibus tu dormis, in latus tuum. nonaginta & centum diebus comedes ea, & cibus tuus, quem comedes in pondere, viginti ſiclos, in die à tempore vſque ad tempus comedes ea.

Et tu ſume tibi frumentum, & hordeum, & fabam, & lentem, & milium, & viciam, et mittes ea in vas vnũ, et facies tibi panes numero dierum, quibus dormies ſuper latus tuũ, trecentis et nonaginta diebus comedes illud, cibus autẽ tuus quo veſceris, erit in pondere viginti Vulg.

ſtateres

4. Reg. 25.

ſtateres in die, à tempore vſque ad tempus comedes illud.

Laborioſa ſunt, quæ prophetæ imponuntur, vt typum in ſe eorum, qui puniantur, gerens, populum doceat, per ea, quæ facere iubebatur, futuram Hieroſolymis famem. quare non ex tritico tantum panem cooficere iubebatur, ſed etiam ex milio, & ſiligioe & faba. atque huiuſcemodi cibus argumentum eſt inopiæ. & pondus item indigentiam ſignificat: ſemel enim die, inquit, comede viginti ſiclos; qui tres vncias & paulo amplius inſuper conficiunt, vt aſſerunt ij, qui pondera hæc & menſuras diligenter perſcrutati ſunt.

Et aquam menſura bibito, ſextam partem hin, à tempore vſque ad tempus bibito.

Vulg. *Et aquam in menſura bibes, ſextam partem, à tempore vſque ad tempus bibes illud.*

Et hoc rurſus inopiæ incrementum illud, quod attulit obſidio, declarat. Hin autem menſura apud ipſos erat, cuius ſexta pars ſecundom Syrum dimidium xeſti capiebat: hanc menſuram bibere propheta iubebatur, vt præſignificaret eorum quę ad victum neceſſaria ſuot, inopiam quæ ab obſidione proficiſceretur.

Et panem ſubcinericium hordeaceum comedes ea, in ſtercoribus fimi humani occultabis ea, ante oculos eorum.

Vulg. *Et quaſi ſubcinericium hordeaceum, comedes illud, & ſtercore quod egredietur de homine, operies illud in oculis eorum.*

Panes conficies, inquit, ex his omnibus ſeminibus, ſicuti cooſueueruot hordeacei confici panes. & materia ignis ad panis confectionem humanum ſtercus fiat, vt indicentur inquinamenta, quibus inter gentes polluendi ſint. iccirco ſubiicit.

Sic comedent filij Iſrael panem ſuum immundum inter gentes, vbi diſpergam eos.

Vulg. *Hæc dicit Dominus, ſic comedent filij Iſrael panem ſuum pollutum inter gentes ad quas eiiciam eos.*

Neceſſe enim erat, vt, qui captiui eſſent, & cum gentibos alienigenis commiſti, non ſecundum leges gubernarētur, ſed multas ex conſortio ad legem violandam caperent occaſiones.

Et dixi, nequaquam Domine Deus Iſrael, ecce anima mea non eſt polluta in immunditia, & morticinium, aut captum à beſtiis non comedi, ab ortu meo vſque nunc, neque ingreſſa eſt in os meum omnis caro putrida & profana.

Vulg. *Et dixi a, a, a, Domine Deus, ecce anima mea non eſt polluta, & morticinium, & laceratum à beſtiis non comedi ab infantia mea vſque nunc, & non eſt ingreſſa in os meum omnis caro immunda.*

Coactus propheta legitimam ſuam vitæ degendæ rationem nodans aperit, ac domino benigno ſupplicat, vt alio iuſſu, quæ ſibi ab eo imperata fuerant, abroget, & ſtatim exorauit. boous enim Dominus eſt, & qui ſupplicum precibus facile flectatur, vt eo tempore tandem. nam cùm exclamaſſet, ac iuſſiſſet fimo vti ad conficiendum paoem, ſubiicit,

Fili hominis ecce ego contero firmamentum panis in Hieruſalem, & comedent panem in pondere & in indigentia, & aquam in menſura, & in interitu bibent, vt indigentes fiant panis & aquæ: & delebitur homo, & frater eius, & contabeſcent in iniquitatibus ſuis.

Vulg. *Et dixit ad me, fili hominis, ecce conteram baculum panis in Hieruſalem, & comedent panem ſuum in pōdere & in ſollicitudine, & aquā in menſura & in anguſtia bibent, vt deficientibus pane & aqua corruat vnuſquiſq; ad fratrē ſuū, & contabeſcat in iniquitatibus ſuis.*

Duo per illam panis confectionem ſignificantur, à menſura fames in Hieruſalem, ab immundo apparatu, vita degenda inter gentes, quæ legem violent, verum ioſtitia ſupplicium continet: pœnas enim ſolueot, inquit, eorum quæ deliquerint.

Et tu fili hominis cape tibi rompheam acutam, ſicut nouaculam tonſoris, & poſſide eam tibi ipſi, & indues ſuper caput tuum, & ſuper barbam tuam, & ſumes ſtateram ponderum, & diuides ea. Cap. 5.

Vulg. *Et tu fili hominis ſume tibi gladium acutum radentem pilos, & aſſumes eum, & duces per caput tuum, & per barbam tuam, & aſſumes tibi ſtateram ponderis, & diuides eos.*

Romphæa, id eſt, gladius, innuit vlciſcendi facultatem: ademptio autem capillorum & barbæ, decoris priuationem: ſtateræ & pondera, diuinæ ſententiæ iuſtitiam: nihil eſt enim quin ponderetur, apud incomprehenſibilia iudicia eius. Rom. 11.

Quartam partem in igne combures in media ciuitate ſecundum completionem dierum obſidionis tuæ, & accipies quartam partem, & combures in medio eius, & B *quartam partem concides in rōphæa in circuitu eius, & quartā partem diſperges vēto, & gladiū nudabo poſt eos.*

Vulg. *Tertiam partem igni combures in medio ciuitatis iuxta completionem dierum obſidionis, & aſſumes tertiam partem, & concides gladio in circuitu eius, tertiam verò aliam diſperges in ventum, & gladium nudabo poſt eos.*

Hæc ipſe paulo pòſt interpretatur, & vocat ignem, & famem, & mortem, iccirco doas quartas partes in ignem iniici præcepit, quaſi & hac & illa ignis inſtar, homines depaſcente: & per gladium hoſtium impetum ſignificauit, & eas cædes, quas erant facturi: per diſperſionem venti captiuitatem & captiuorum diſſipationem futuram, de quibus adiecit, & gladium nudabo poſt eos: etenim poſtquam bello capti fuere, infinita mortis geoera ſubiere.

Et aſſumes, inquit, inde paucos in numero, & circumligabis eos indumento tuo, & ex his accipies adhuc, & proiicies eos in medium ignis, & combures eos in igne, ex ea egredietur ignis in omnem domum Iſrael.

Vulg. *Et ſumes inde paruum numerum, & ligabis eos in ſummitate pallij tui. & ex eis rurſum tolles, & proiicies* C *eos in medio ignis, & combures eos igni, & ex eis egredietur ignis in omnem domum Iſrael.*

Per hæc eos qui relicti fuerant ſignificat, quos Nabuzardan coquorum princeps cum Godolia reliquit, qui rurſus dioerſis modis cōſumpti ſunt, modo alius ab alio mutuo occiſi, modo in Ægyptum fugientes, & ab impietate tamen non deficiſcentes. idq́; nos aperte Hieremiæ prophetia docet. Illod aotē, ex ipſa egredietur ignis in omnem domum Iſrael, inouit quidem & Babylonij, qua tunc exarſit, indignationem, & exitium ipſis in Ægypto illatum, præſignificat vero ſeditiones ortas poſt reditum regnante Antiocho Epiphane, propter quas in innumerabiles calamitates incidere. ſed præcipue prædicit inſaniam contra Chriſtum Dominum, & illud exitium, quo fundirus poſt crucem interiiſſe eos conſtat, & in omoem terrarom orbem diſſipatos. hæc inquit cùm fecerit, dicito etiam pœnarum cauſas.

Hæc dicit Adonai Dominus, hæc Hieruſalem, in medio gentium poſui eam. & regiones in circuitu eius, & dices, mutauit iuſtificationes meas in iniquitatem, ex

gentibus quæ ſunt in circuitu eius, quia iuſtificationes meas repulerunt, & in legitimis meis non ambulauerũt.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus, iſta eſt Hieruſalem, in medio gentium poſui eam, & in circuitu eius terras, & contempſit iudicia mea, vt plus eſſet impia quam gentes, & præcepta mea vltra quam terra, quæ in circuitu eius ſunt: iudicia enim mea proiecerunt, & in præceptis meis non ambulauerunt.*

Auctor omnium rerum Deus Iudæorum gentem elegit, per quos omnes homines beneficio volebat afficere. iccirco legem ipſis, quæ ab omnibus eos diſtingueret dedit; vt hinc etiam claritatem obtinerent. conceſſit item ad habitandum locum, orbis terrarum vmbilicum, ad orientem & aquilonem Aſiam habentem, ad occidentem Europam ad ſe per mare pertinentẽ, ab auſtro Libyam. in has enim partes tres Noë quoque filij orbem terrarum diuiſerunt. poſui igitur Hieruſalem, inquit Deus, in medio gentium, vt illi ab hac vtilitatem capiant, & omnem pietatem, & verum legis cultum percipiant: ſed ipſa omnia contrà fecit: neque enim datam à me ſibi legem tantum cùm ipſis non communicauit, ſed etiam illorum impietatis particeps ipſa fuit.

Propterea hæc dicit Adonai Dominus, propterea quod forma veſtra ex gentibus quæ ſunt in circuitu veſtro, & in legitimis meis non ambulaſtis, & iuſtificationes meas non feciſtis, ſed neque ſecundum iuſtificationes gentium quæ ſunt in circuitu veſtro feciſtis, iccirco hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego ſuper te, & faciam in medio tui iudicium in conſpectu gentium.

Vulg. *Iccirco hæc dicit Dominus Deus, quia ſuperaſtis gentes quæ in circuitu veſtro ſunt, & in præceptis meis non ambulaſtis, & iudicia mea non feciſtis, & iuxta iudicia gentium, quæ in circuitu veſtro ſunt, non eſtis operati; ideo hæc dicit Dominus Deus; Ecce ego ad te, & ipſe ego faciam in medio tui iudicia in oculis gentium.*

Quando enim gentium charactera induiſtis, & earum inſtitutis perfuſi mea iudicia & leges auerſati eſtis, & propter iniquitatis exuperantiam impietate gentes ipſas viciſtis. à quibus eam didiciſtis: hac de cauſa apertè iudicabo te inſpectantibus iudicium gentibus, & pœnas audientibus, vt quæ nullam à tua æquitate vtilitatem percepere, aliquam ſaltem percipiant à tuo ſupplicio.

Et faciam in te, quæ non feci, & non faciam ſimilia ipſis amplius, propter omnes abominationes tuas.

Vulgata. *Et faciam in te, quod non feci, & quibus ſimilia vltra non faciam, propter omnes abominationes tuas.*

Deinde docet, quænam ſint ea, quæ minatus eſt.

Ideo patres comedent filios in medio tui, & filij comedent patres.

Hoc accidit in obſidione & Babyloniorum, & Romanorum, incredibili vi famis ad hoc nefarium facinus & impium impellente.

Et faciam in te iudicia.

Hoc eſt, iuſto te iudicio condemnabo.

Et diſpergam omnes reliquos tuos in omnem ventum.

Vulg. *Et ventilabo vniuerſas reliquias tuas in omnem ventum.*

Non indiget interpretationis oratio, cùm ipſæ res clament.

Iccirco viuo ego, dicit Adonai Dominus, profectò eo quod ſancta mea polluiſti, in omnibus offenſionibus tuis, & in omnibus abominationibus tuis, etiam ego repellam te.

Vulg. *Iccirco viuo ego, dicit Dominus Deus, niſi pro eo quod*

A *ſanctum meum violaſti, in omnibus offenſionibus tuis, & in cunctis abominationibus tuis, ego quoque confringam.*

Sancta vocat, non ſolum præcepta legis, ſed etiam dedicatum ſibi templum, quod idolis in eo collocatis polluerunt: offenſiones autem, & abominationes idola nuncupat; abominationes, vt abominationis plena; offenſiones, vt omni referta iniucunditate. huic ſimile eſt illud quod à Rebecca dicitur: Infenſa ſum animæ meæ propter filias Gene. 27. Chananæorum: ſi acceperit Iacob filius meus ex ipſis vxorem, vt quid mihi viuere? hoc eſt, valde abominor filias Chananæorum. & rurſus Deus per Dauid: Ideo offenſus fui generationi illi, & Pſal. 94. dixi, ſemper errant corde, hoc eſt, auerſatus ſum. & de iniquo item idem propheta ait, malitiam Pſal. 3. autem non odiuit. id eſt non abominatus eſt malitiam.

Non parcet oculus meus, & non miſerebor ego.

Tanta eſt iniquitatis exuperantia, vt miſericors miſereri minime ſuſtineat, & clemẽs à pœnis reorum ſe non abſtineat. deinde quæ iam interpretati ſumus enarrat, quemadmodum fame quartam B partem conſumet, & aliam morte, id eſt peſte, tum aliam belli cæde, reliquam partem quartam captiuam tradet, pœnis rurſus eos quoque perſequentibus. & ſubiicit:

Et explebitur furor meus, & ira mea ſuper eis, & conſolabor, & ſcient, quia ego Dominus locutus ſum in Zelo meo, cùm expleuero iram meam ſuper eos.

Et complebo furorem meum, & requieſcere faciam Vulg. *indignationem meam in eis, & conſolabor, & ſcient quia ego Dominus locutus ſum in Zelo meo, cùm impleuero omnem indignationem meam in eis.*

Expers affectionis numen eſt, & ab ira prorſus vacuum. vtitur autem humanis nominibus, ita appellans ea quæ fiunt, cùm homines puniuntur. illud vero, explebitur ira mea ſuper ipſos, id ſignificat, finem habebit. cumque experientia docti didicerint ipſi, me Deum eſſe ac Dominum, qui auerſatus eorum ſcelera ſupplicia intuli, conſolabor. hoc enim conſilio pœnas irrogaui.

Et ponam te in deſertum & in opprobrium iis, qui ſunt in circuitu tuo.

Et dabo te in deſertum, & in opprobrium gentibus, Vulg. *quæ in circuitu tuo ſunt.*

C Hoc quoque idoneum eſt ad acerbè eam excruciandum, ſi finitima loca incolentes, & continenter bellantes irrideant, & eius illudant ſolitudini.

Et filias quæ ſunt in circuitu tuo in conſpectu omnis prætereuntis.

Et in conſpectu omnis prætereuntis. Vulg.

Filias vocat ſubiectas vrbes, & regiones.

Et eris ſuſpirij plena, & manifeſta diſciplina, & deſolatio, & filiæ tuæ in circuitu tuo, in gentibus quæ ſunt in circuitu tuo.

Et eris opprobrium & blaſphemia, exemplum & Vulg. *ſtupor in gentibus quæ in circuitu tuo ſunt.*

Inſignem, inquit, te in malis faciam: ita, vt omnes qui audierint & tuum, & ſubiectarum tibi vrbium, pagorúmque interitum, ſuſpirent ac lugeant.

Cum fecero ego in te iudicia in ira, & furore, in vltione furoris, & increpationibus.

Deinde vacare mendacio, quæ dicta ſunt oſtendens;

Ego Dominus, inquit, locutus ſum.

Eſt enim perſonæ declaratio idonea ad veritatem oſtendendam.

Cùm miſero ego ſagittas meas famis ſuper eos, & erunt in defectionem, & mittam eas, vt corrumpam vos, & famem congregabo, & conteram firmamentum panis tui, & emittam in te gladium, & beſtias malas, & puniam te, & mors & ſanguis tranſibit ſuper te, & gladium inducam ſuper te in circuitu. ego Dominus locutus ſum.

Vulg. *Quando miſero ſagittas famis peßimas, quæ erunt mortiferæ, quas mittam vt diſperdam vos, & famem cõgregabo ſuper vos, & conteram in vobis baculum panis, & immittam in vos famem, & beſtias peßimas vſque ad internecionem, & peſtilentia & ſanguis tranſibunt per te, & gladium inducam ſuper te. ego Dominus locutus ſum.*

Eadem ſæpius dicit deterrere cupiens audientes, vt miſerabilium malorum metu ad veram pietatem eos traducat, & ne cogatur in illos edere exemplum eorum quæ minatur. beſtias vero malas, crudeliſſimos Chaldæos appellauit inſtar beſtiarum cruorem vorantium, inuadentes, & alios occidentes, alios viuos capientes, alios bello captos in ſeruitutem abducentes.

B *Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens, fili hominis firma faciem tuam ad montes Iſraël, & propheta ad eos, & dices.*

Vulg. *Et factus eſt ſermo domini ad me dicens, fili hominis pone faciem tuam ad montes Iſraël, & prophetabis ad eos, & dices.*

Non ſunt montes ratione præditi, neque item animati, quin etiam ſenſu carent: cum rebus tamen inanimis colloquitur, vt res ratione præditas magis coarguat. ita etiam regnante Hieroboam, ad altare vir Dei verba fecit. 3. Reg. 13.

Montes Iſraël audite verbum Adonai Domini. hæc dicit Adonai Dominus montibus, & collibus, & rupibus, & vallibus: Ecce ego induco ſuper vos gladium, & exterminabuntur excelſa veſtra, & delebuntur altaria veſtra, & conterentur delubra veſtra, & deiiciam vulneratos veſtros in conſpectu idolorum.

Vulg. *Montes Iſraël audite verbum Domini Dei. hæc dicit Dominus Deus montibus, & collibus, rupibus, & vallibus: Ecce ego inducam ſuper vos gladium, & diſperdam excelſa veſtra, & demoliar aras veſtras, & confringentur ſimulacra, & deiiciam interfectos veſtros ante idola veſtra.*

C Cùm enim in omnibus his locis aras erexiſſent idolis, neceſſario prædicit futurum hoſtium impetum, & cædes quæ vbique patrabuntur, & templorum in quibus idola colantur demolitionem.

Vulg. *Et dabo cadauera filiorum Iſraël ante faciem idolorum ſuorum, & diſpergam oſſa veſtra in circuitu altarium veſtrorum, in omni habitatione veſtra.*

Et dabo cadauera filiorum Iſraël ante faciem ſimulacrorum veſtrorum, & diſpergam oſſa veſtra circum aras veſtras in omnibus habitationibus veſtris.

Ab inanimis ad ratione præditos conuertit orationem, minatúrque cadaueribus completurum ſe idolorum delubra, & humanis oſſibus dæmonum aras, docens ipſo ſupplicio nihil eis dæmonum profuiſſe cultum, neque ex illis opem aliquam aut auxilium habuiſſe in iis, quæ ſibi fuerunt illatæ, calamitatibus.

Et vrbes deſerentur, & excelſa delebuntur, vt exterminentur, & deſolentur altaria veſtra, & conterantur.

Vulg. *Vrbes deſertæ erunt, & excelſa demolientur, & diſſipabuntur, & interibunt aræ veſtræ, & confringētur.*

Illud deſolentur, ita interpretatus eſt Symmachus.

Et ceſſabunt idola veſtra, & auferentur delubra veſtra, & delebuntur opera veſtra.

Vulg. *Et ceſſabunt idola veſtra, & conterentur delubra veſtra, & delebuntur opera veſtra.*

Oſtendit pœnarum cauſas: clemens enim Dominus ita punit, vt medici more ſanitatis habeat rationem; vt comprimat impietatis licentiam. hæc enim omnia, inquit, facio, & ſolitudinem induam, vt inſaniam & rabiem, qua excitati eſtis ad idola colenda, extinguam.

Et cadent vulnerati veſtri in medio veſtri, & cognoſcent quia ego Dominus.

Vulg. *Et cadet interfectus in medio veſtri, & ſcietis quia ego ſum Dominus.*

Quamobrem pœna diuinæ cognitionis eſt magiſtra. iccirco etiam beatus Dauid dicebat: Pſal. 118. Bonum mihi, quia humiliaſti me vt diſcam iuſtificationes tuas.

Et aſſumam cùm fuerit ex vobis ſaluatus ex gladio in gentibus in diſsipatione veſtra, in regionibus.

Vulg. *Et relinquam in vobis eos qui fugerint gladium in gentibus, cùm diſperſero vos in terras.*

Quia dixit, cognoſcetis quia ego Dominus, neceſſario oſtendit, eos qui percepturi ſint vtilitatem. nam qui ex captiuitate fuerint diſperſi, ex pœnis vtilitatem percipient. iccirco ſubiicit.

Et recordabuntur mei ſaluati ex vobis, quo captiui ducti fuerint.

Vulg. *Et recordabuntur me liberati veſtri in gentibus, ad quas captiui ducti ſunt.*

Vtilis igitur quæ à Deo adhibetur diſciplina pœnitentiæ mater.

Iuraui enim cordi eorum fornicanti, recedenti à me, & oculis eorum fornicantibus poſt inſtituta ipſorum, quia plorabunt ante faciem ſuam pro malis, quæ fecerunt in omnibus abominationibus ſuis, & cognoſcent quia ego dominus non gratis locutus ſum, vt facerem eis omnia mala hæc.

Vulg. *Quia contriui cor eorum fornicans & recedens à me, & oculos eorum fornicantes poſt idola ſua, & diſplicebunt ſibimet ſuper malis quæ fecerunt in vniuerſis abominationibus ſuis, & ſcient quia ego Dominus non frustra locutus ſum, vt facerem eis malum hoc.*

Sine vlla dubitatione, inquit, eos pœnitebit, quòd à me deficientes idolorum cultum complexi fuerint; hoc enim hoc in loco fornicationem vocauit; & ipſa experientia diſcent, à me neque iniuſtè, neque ſine ſua vtilitate eos huiuſcemodi ſupplicìis affectos. impietas enim iniuſtitiam oſtendit, vtilitatem pœnitentia.

Hæc dicit Adonai Dominus: plaudito manu tua, & obſtrepito pede tuo. & dic heu ad omnes abominationes malorum domus Iſrael, in gladio, & in fame, & in morte cadent.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus, percute manum tuam, & allide pedem tuum, & dic heu ad omnes abominationes malorum domus Iſrael, quia gladio, fame, & peſte ruituri ſunt.*

Me, inquit, declarante, & ſententia decernente omnis generis ſupplicia, tu plaude, & admirare ſententiæ iuſtitiam, deinde iiſdem rurſus prædictis rebus, eos videlicet fame, peſte, & hoſtium cæde interituros, & captiuos abductum iri, ac fore vt circum aras idolorũ cultui dicatas pereant.

Et in nemoribus, quæ ab ipſis, inquit, culta fuerint, & ſub quercu denſa, dederunt, inquit, odorem ſuauitatis omnibus idolis ſuis.

Vulg. *In omni colle excelſo, & in cunctis ſummitatibus montium, & ſubtus omne lignum nemoroſum, & ſubtus vniuerſam quercum frondoſam, locum vbi accenderunt thura redolentia vniuerſis idolis ſuis.*

Oſtendit etiam ſolitudinis terminos.

Ponam enim terram, inquit, in deſolationem, & interitum à deſerto Deblatha in omnibus habitationibus eorum, & cognoſcent quia ego Dominus.

Vulg. *Et extendam manum meam ſuper eos, & faciam terram eorum deſolatam, & deſtituam à deſerto Deblatha in omnibus habitationibus eorum, & ſcient quia ego Dominus.*

Et ſciens crebras calamitatum prædictiones idoneas eſſe ad molliendos eos quoque qui maximè aduerſarij ſint, turſus aliis verbis futura mala prædicit.

Factus eſt enim ſermo, inquit, Domini ad me dicens, & tu fili hominis hæc dicit Adonai dominus terræ Iſraël: finis venit, finis venit ſuper quatuor alas terræ, venit finis nũc, & veniet finis ſuper te habitantem terrã.

Vulg. B *Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens, & tu fili hominis hæc dicit dominus Deus terræ Iſraël; finis venit, venit finis ſuper quatuor plagas terræ, nunc finis ſuper te.*

Quatuor alas terræ non orbis terrarum dicit, ſed Iſraël. hoc eſt, res veſtræ ad finem peruenere: ne exiſtimetis enim poſſe vos ea mala fugere, quæ ſum comminatus, niſi reſipiſcentes pœnitentiam agatis, nam contra vos omnes exitium procedet.

Et immittam ego furorem meum in te, & iudicabo te iuxta vias tuas.

Hebr. 10. Nunc tempus eſt cùm beato Paulo dicere: Horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis, reddet enim vnicuique ſecundum opera ſua. quod etiam hic aſſerit, & iudicabo te iuxta vias tuas.

Et dabo ſuper te omnes abominationes tuas.

Vulg. *Et ponam contra te omnes abominationes tuas.*

Hoc eſt, metes, quæ ſeuiſti, & digna factis præmia feres.

Non parcet oculus meus ſuper te, & non miſerebor.

Cùm enim ita deliquerimus, vt iniquitatis noſtræ nullus ſit modus, & in inſanabilem morbum progreſſi fuerimus, Dei miſericordiam excludimus.

Quia viam tuam ſuper te dabo, & abominationes tuæ ſuper te erunt, & cognoſces quia ego dominus.

Vulg. *Sed vias tuas ponam ſuper te, & abominationes tuæ in medio tui erunt, & ſcietis quia ego Dominus.*

Maxima conſolatio iis eſt, qui puniuntur, punientis Dei cognitio.

Hæc dicit Adonai Dominus, afflictio vna, afflictio ecce venit, finis venit, venit finis, excitata eſt aduerſum te, ecce venit finis, venit complicatio ſuper te habitantem terram.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus, afflictio vna, afflictio ecce venit, finis venit, venit finis, euigilauit aduerſum te, ecce venit, venit contritio ſuper te qui habitas in terra.*

Ineffabilis Dei clementia pœnas minatur, ne pœnas inferat, cùm vero non veriti fuerimus minas, tunc experientia eas percipimus, quod etiam iſtis accidit, qui cùm audiſſent finem venire, non tamen veriti ſunt finem. vocat autem afflictionem vnam, illatam omnibus perniciem, & complicationem vincula peccati. catenis enim ſuo-

A rum quiſque peccatorum obſtringitur. Et Eſaias ait: Væ iis qui trahunt peccata ſua quaſi funiculo longo, & quaſi iugi loro vitulæ iniquitates ſuas. Eſai. 5.

Inſtat, inquit, tempus, appropinquauit dies, non cum perturbatione, neque cum doloribus, nunc cominus effundam iram meam ſuper te.

Venit tempus, prope eſt dies occiſionis, & non gloriæ montium, nunc de propinquo effundam iram meam ſuper te. Vulg.

Non erit, inquit, pœnarum dilatio, ſed adeſt & impendet ipſarum tempus. deinde rurſus narrat, vt ſuorum peccatorum pœnas luent. Et complebo furorem meum in te, & quæ ſequuntur. ac paulo pòſt adiicit.

Virga floruit, & contumelia ſurrexit, & conteret firmamentum iniqui.

Floruit virga, germinabit ſuperbia, iniquitas ſurrexit, in virga impietatis. Vulg.

Virgam vocauit pœnam ab iniquitate irrigatam, & efflorescentem; & contumeliam impietatem erga Deum appellauit, in qua plurimum temporis degentes diuinam longanimitatem cõtemnere perſeuerarunt; ſed ipſa, inquit, in præſenti ſurrexit, & conteret firmamentum iniqui. idcirco ſubiicit.

Qui emit ne lætetur, & vendens ne lugeat, quia ira in omnem multitudinem eius, & emens ad vendentem non amplius reuertetur.

Qui emit non lætetur, & qui vendit non lugeat, quia ira ſuper omnem populum eius: quia qui vendit, ad id quod vendidit non reuertetur. Vulg.

Hoc eſt cupiens permutare commercium. omnes enim in eadem mala incident, æque lugentes ac ſuſpirantes. verumtamen,

Et adhuc, inquit, in vita viuere ipſorum, quia viſio ad omnem multitudinem eius non reuertetur.

Et adhuc in viuentibus vita eorum, viſio enim ad omnem multitudinem eius non regredietur. Vulg.

Tot enim malis eos opprimentibus, non tamen ipſi viuere recuſant, neque viſio prophetica omnibus ipſis fide videtur digna. oportebat autem eos cognoſcere, vt:

Vir in oculis vita ſua non roborabitur.

Et vir in iniquitate vitæ ſuæ non confortabitur. Vulg.

C Hoc eſt, non omnes humanas ſpes ipſæ res conſequuntur, ſed ſæpe cùm viuere aliquis ſperauerit, contrarium inuenit finem.

Canite tuba, & iudicate omnia, & non eſt proficiſcens ad bellum: quia ira mea in omnem multitudinem eius.

Canite tuba, præparentur omnes, & non eſt, qui vadat ad prælium: ira enim mea ſuper vniuerſum populum eius. Vulg.

Quando putatis, inquit, falſa eſſe, quæ à me prædicuntur, tubis veſtris vtimini, exiſtimate vos omnibus præſtantiores eſſe. at certe nihil id vobis profuturum eſt: neque enim habebitis, qui poſſint prælio dimicare. ſiquidem omnibus communiter omnis generis infero ſupplicia.

Bellum & gladius foris, & fames & mors intus: qui in campo, gladio vitam finiens, eos qui ſunt in vrbe fames & mors conſumet.

Gladius foris, & peſtis & fames intrinſecus: qui in agro eſt gladio morietur, & qui in ciuitate peſtilentia & fame deuorabuntur. Vulg.

Quo modo itaque bello contendere poteritis à tot tantiſque malis vndique circumſepti?

Et ſaluabuntur, inquit, ſaluati ex ipſis, & erunt in montibus ſicut columbæ meditantes.

Vulg. *Et ſaluabuntur qui fugerint ex eis, & erunt in montibus ſicut columbæ conuallium.*

Conquerentes enim & lugentes columbis ſublimibus aſſimilabuntur, ſuſpirantibus quippe columbarum ſimilis eſt vox.

Omnes, inquit, interficiam vnumquemque in iniquitatibus ſuis.

Vulg. *Omnes trepidi, vnuſquiſque in iniquitate ſua.*

Non iniuſte inferam ſupplicia, ſed debitas ab vnoquoque repetam pœnas.

Omnes manus diſſoluentur, & omnia femora polluentur humore.

Vulg. *Omnes manus diſſoluentur, & omnia genua fluent aquis.*

Vtrumque timiditatis eſt ſignum.

Et induentur ſaccis, & operiet eos ſtupor, & ſuper omnem faciem dedecus, & ſuper omne caput caluitium.

Vulg. *Et accingent ſe ciliciis, & operiet eos formido, & in omni facie confuſio, & in vniuerſis capitibus eorum caluitium.*

Quando enim viderint, inquit, malorum ſibi
B nubem inferri, & nullum ex vlla parte afferri remedium, tunc abiecto animo arma bellica proiicient, & lugubrem aſſument habitum. iccirco etiam ſacci meminit, & capitis raſi. hæc enim conſueuerant eo tempore lugentes obſeruare.

Et argentum ipſorum in plateis proiicietur, & aurum ipſorum contemnetur.

Vulg. *Argentum eorum foras proiicietur, & aurum eorum in ſterquilinium erit.*

Deinde etiam cauſam docet, cur pecuniæ contemnentur.

Argentum enim ipſorum & aurum non poteſt liberare eos in die iræ Domini.

Vulg. *Argentum eorum & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini.*

Cernentes enim inutilem auri & argenti poſſeſſionem, ipſa proiecta deſpicient, non amplius cuſtodientes vt prius.

Et animæ ipſorum non explebuntur, & ventres ipſorum non ſaturabuntur, quia tormentum iniquitatum ipſorum factum eſt.

Vulg. *Animam ſuam non ſaturabunt, & ventres eorum non implebuntur, quia ſcandalum iniquitatis eorum fa-*
C *ctum eſt.*

Quam enim vtilitatem afferet ipſis aurum aut argentum, bellante fame, & rerum victui neceſſariarum vrgente inopia, propter quam vacui à cibo ventres, & animæ cibos expetunt? tormentum autem, & quæſtio iniquitatum ipſorum fit. tum rurſus cauſam pœnarum docet.

Electa ornatus in ſuperbiam poſuerunt ea, & imagines abominationum ſuarum, & offenſionum fecerunt ex eis.

Vulg. *Et ornamentum monilium ſuorum in ſuperbiam poſuerunt, & imagines abominationum ſuarum et ſimulacrorum fecerunt ex eo.*

Aurum enim & argentum & lapides pretioſos habuerunt ſuperbiæ ſimul & impietatis materiam, ſumptuoſum ſibi inde ornatum comparantes, & plurima ad conficienda idola impendentes.

Propter hoc, inquit, dedi ipſis ea in immunditiam, et tradam ea in manus alienorum, vt diripiant ea, et peſtilentiis terræ in ſpolia, et inquinabunt ea, et auertam
A *faciem meam ab eis.*

Propter hoc dedi eis illud in immunditiam, et dabo illud in manus alienorum ad diripiendum, et impiis terræ in prædam, et contaminabunt illud, et auertam faciem meam ab eis. Vulg.

Peſtes autem terræ Babylonios vocauit, crudeliſſimos homines, & ſceleratiſſimos, & omni impietate obſtrictos. his inquit tradam, quæcunque aurea & argentea confeciſtis, & ornatum illum, quem vobis ſumptuoſum comparaſtis. Et inquinabunt ea, hoc eſt, pretioſis veſtris idolis ad alia conficienda vtentur.

Et polluent viſitationem meam, & ingredientur in eã ſine cuſtodia, & inquinabunt ea, & facient inquinationem.

Et violabunt arcanum meum, & introibunt in illud emiſſarii, & contaminabunt illud. fac concluſionem. Vulg.

Viſitationem ſuam dedicatum ſibi templum nominat, vnde explorare videbatur Iſraël, & ſua eum prouidentia dignari. tradam autem, inquit, non ſolum idola ipſorum Babyloniis, ſed etiam conſecratum mihi templum, & ingredientur in ipſum abſque cuſtodia. hoc eſt, non luſtrati ne-
B que expiati ſecundum legem, neque prius circumciſi, ſed vnà cum apparatu ſanguine perfuſo bellicam induti armaturam intus in ipſis adytis etiam audacter occidentes. hoc enim declarauit, cùm dixit, & inquinabunt ea, & facient inquinationem. tum etiam cauſam addit.

Quia plena terra populis, & ciuitas iniquitatum plena.

Quoniam terra plena eſt iudicio ſanguinum, & ciuitas plena iniquitate. Vulg.

Similis eſt enim multitudo ſcelerum iſtorum hominum multitudini orbem terrarum incolenti.

Et adducam improbos gentium, & hæreditate poſſidebunt domos eorum, & auertam fremitum roboris eorum, & polluentur ſancta ipſorum.

Et adducam peſſimos de gentibus, et poſſidebunt domos eorum, et quieſcere faciam ſuperbiam potentium, et poſſidebunt ſanctuaria eorum. Vulg.

Et non dixit ſancta mea, ſed ſancta eorum, hoc eſt, quæ ab ipſis mihi conſecrata ſunt, quibus ego non indigebam, ſed propter eam curam, quam habeo ipſorum, ea accepi. at rurſus hæc eadem
C propter ipſorum ſcelera polluta & conculcata deſpiciam.

Propitiatio veniet, et quæres pacem, et non erit.

Anguſtia ſuperueniente requirent pacẽ, et non erit. Vulg.

Deprecabuntur, inquit, cùm mala in ipſos viguerint, vt beneuolentiam conſequantur, & ab ipſis vindicentur, ſed nihil exorabunt.

Væ ſuper væ erit, et nuncius ſuper nuncium.

Conturbatio ſuper conturbationem veniet, et auditus ſuper auditum. Vulg.

Mala ad alia mala ipſis accedent, & triſtem famam triſtior alia excipiet fama.

Et quæretur viſio ex propheta, et lex peribit à ſacerdote, et conſilium ex ſenioribus.

Et quærent viſionem de propheta, et lex peribit à ſacerdote, et conſilium à ſenioribus. Vulg.

Hæc hodie quoque apud ipſos graſſantur, neque enim ſacerdotium ſecundum leges apud ipſos adminiſtratur, & prophetiæ donum extinctum eſt.

Rex lugebit, et princeps induetur interitum, et manus populi diſſoluentur.

Vulg. *Rex lugebit, & principes induentur mœrore, & manus populi terræ conturbabuntur.*

Hoc apertius nos Hieremias edocet, enarrans quæ Sedeciæ acciderunt, & illius fugam.

Secundum vias ipſorum faciam eis, & iudiciis eorum vlciſcar ſuper eos, & cognoſcent quia ego Dominus.

Vulg. *Secundum viam eorum faciam eis, & ſecundum iudicium eorum iudicabo eos, et ſcient quia ego Dominus.*

Has inquit ab ipſis pœnas exigam pro iis, quæ in me commiſerunt, ſupplicia repoſcens. iccirco decet nos omnes ex vnoquoque eorum quæ dicta ſunt vtilitate percepta non excitare contra nos improbitate ſcelerum vltionem, ſed pœnitentiæ lacrymis peccatorum vulneribus mederi, ne ſuperinfuſum nauigium nos in profundum demergat ſecundum iuſta Dei iudicia, quem decet gloria in ſæcula. Amen.

SECTIO III.

Cap. 8. *Et factum eſt in anno ſexto, in quinto menſe, quinta menſis, ego ſedebam in domo, & ſeniores Iuda ſedebant coram me.*

Vulg. *Et factum eſt in anno ſexto, in ſexto menſe, in quinta menſis: ego ſedebam in domo mea, & ſenes Iuda ſedebant coram me.*

B Perſpicuum eſt prophetam cum Iechonia in captiuitatem abductum fuiſſe, quare vbique tempus ipſum notat perſeuerabat autem veluti quidam magiſter & præceptor puerorum captiuos inſtituere, & ad diuinam voluntatem eos adducere. quod declarauit cùm dixit, & ſeniores Iuda ſedebant coram me. deinde ſubiicit:

Et facta eſt ſuper me manus Adonai Domini.

Vulg. *Et cecidit ibi ſuper me manus Domini Dei.*

Diuini ſpiritus efficaciam, manum Domini appellat.

Et vidi, & ecce ſimilitudo viri à lumbis eius vſque deorſum, ignis, & a lumbis eius ſuprà, quaſi viſio ſplendoris, quaſi ſpecies electri.

Vulg. *Et vidi, & ecce ſimilitudo quaſi aſpectus ignis, ab aſpectu lumborum eius & deorſum ignis, & a lumbis eius & ſurſum, quaſi aſpectus ſplendoris et viſio electri.*

Quem ſuper Cherubim contemplatus fuerat, hunc videt abſque Cherubim. interdum enim ipſi formidabilis, interdum mitis apparet, omnia pro vtilitate diſpenſans. ipſius enim dictum illud

Osea 12. eſt, ego viſiones multiplicaui, & in manibus prophetarum aſſimilatus ſum, non ſecundum eſſentiam viſus ſum. quare propheta quoque ſimilitudinem ſe dicit vidiſſe.

C *Et extendit, inquit, ſimilitudinem manus hominis, & aſſumpſit me in vertice capitis mei, & aſſumpſit me ſpiritus inter terram, & inter cælum, et adduxit me in Hieruſalem, in viſione Dei, ad veſtibula portæ interioris reſpicientis ad aquilonem, vbi erat columna imaginis Zeli poſſidentis.*

Vulg. *Et emiſſa ſimilitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei, et eleuauit me ſpiritus inter terram et cælum, et adduxit me in Hieruſalem in viſione Dei, iuxta oſtium interius, quod reſpiciebat ad aquilonem, vbi erat ſtatutum idolum zeli, ad prouocandum æmulationem.*

Sciendum eſt prophetam dixiſſe vidiſſe hæc ſe in viſione Dei. non igitur tranſlatum fuit corpus, neque oculis carnis contemplatus eſt, ſed domi ſedens inter ſeniores Iuda, hanc totam vidit viſionem, quod poſt eius enarrationem perſpi-

Ezech. 11. cuum facit. aſcendi enim à viſione mea, inquit, hoc eſt ad me ipſum redij. Cùm enim acerbas

A prædicat pœnas, neceſſario ipſarum quoque cauſas docet, & aſpicit in ſacro Dei templo columnam imaginis zeli. erat enim ibi præter legem ſtatutum idolum quod zelum vocat per tranſlationem à mulieribus ſumptam, quæ adulterium committunt, & viros ſuos relinquunt, aliiſque commiſtæ ad zelotypiam eos adducunt. Hoc item per magnum Moſen dixit Deus. Ipſi me

Deut. 32. ad zelum prouocarunt in eo qui non erat Deus, atque id interpretans ſubiecit: Irritauerunt me in idolis ſuis.

Et ecce ibi erat gloria Domini Dei Iſraël ſecundum viſionem, quam vidi in campo. et dixit ad me, fili hominis eſpice oculis tuis ad aquilonem: et reſpexi oculis meis ad aquilonem: et ecce ab aquilone ſuper portam ad orientem altaris, vbi imago Zeli huius in introitu ipſius.

Vulg. *Et ecce ibi gloria Dei Iſraël ſecundum viſionem quã videram in campo, et dixit ad me, fili hominis leua oculos tuos ad viam aquilonis, et leuaui oculos meos ad viam aquilonis, et ecce ab aquilone portæ altaris idolum zeli in ipſo introitu.*

Iam ante diximus prophetam doceri iuſtas cauſas, cur Iudæi puniantur, quamobrem ipſi iuſtus iudex indicat omnia, quæ audent illi, facinora.

Et dixit ad me, fili hominis, vidiſti quid iſti faciunt? iniquitates magnas, quas domus Iſraël faciunt hic, vt recedant ipſi à ſanctis meis.

Vulg. *Et dixit ad me, fili hominis putas ne vides tu, quid iſti faciunt, abominationes magnas, quas domus Iſrael facit hic, vt procul recedant à ſanctuario meo?*

Vides, inquit, vt ipſi propriis ſceleribus in ſe attrahunt ſupplicia: nam impie agentes, & meum cultum contemnentes procul erant à ſanctis locis meis: ſecundum Dauid prophetam; Psal. 72.

Quia qui elongant ſe à te, peribunt.

Et introduxit me ad veſtibula aulæ, et vidi, et ecce foramen in pariete, et effodi; et ecce porta vna in pariete, et dixit ad me, ingredere et vide iniquitates malas, quas iſti faciunt hic.

Vulg. *Et introduxit me ad oſtium atrij, et vidi, et ecce foramen vnum in pariete, et dixit ad me, fili hominis fode parietem, et cùm fodiſſem parietem apparuit oſtium vnum; et dixit ad me, ingredere et vide abominationes*

C *peſſimas, quas iſti faciunt hic.*

Cùm oſtendiſſet ipſi Dominus eam impietatem, qua aperte illi audebant impia facinora committere, oſtendit ſimiliter quæ occulte ab ipſis patrabantur.

Ingreſſus enim ſum, inquit, et vidi, et ecce omnis ſimilitudo reptilis, et iumenti, vanæ abominationes, et omnia idola domus Iſraël depicta in pariete in circuitu per totum, et ſeptuaginta viri ex ſenioribus domus Iſraël, et Iezonias filius Saphan ſtabat in medio ipſorum, et vnuſquiſque thuribulum habebat in manu ſua, et vapor incenſi aſcendebat.

Vulg. *Et ingreſſus vidi, et ecce omnis ſimilitudo reptilium et animalium abominatio, et vniuerſa idola domus Iſraël depicta erant in pariete in circuitu per totum, et ſeptuaginta viri de ſenioribus domus Iſrael, et Iezonias filius Saphan ſtabat in medio eorum ſtantium ante picturas, et vnuſquiſque habebat thuribulum in manu ſua, et vapor nebulæ de thure conſurgebat.*

Præter impietatem ingens ſtultitiæ exuperantia. quid enim ſtultius iis, qui venenatorum ſerpentium, & rationis expertium iumentorum

adorant

adorant imagines? illos enim vt noxios, atque inſidioſos occidere conſueuimus; hæc vt nobis A
Pſal. 146. ſeruirent ac miniſtrarent, Dominus attribuit.
Pſal. 103. qui producit enim in montibus inquit fœnum & herbam ſeruituti hominum. Conſideremus igitur quantum à ratione abhorreat, ſi quis famulorum ſeruorúmque adoret imagines. quare Dominus iure ſuccenſens ait prophetæ.

Vidiſti fili hominis, quæ ſeniores domus Iſraël faciunt, vnuſquiſque in cubiculo ſuo occulto, quia dixerunt, non videt Dominus, dereliquit terram.

Vulg. *Et dixit ad me, certe vides fili hominis, quæ ſeniores domus Iſraël faciunt in tenebris, vnuſquiſque in abſcondito cubili ſui: dicunt enim, non videt Dominus nos, dereliquit Dominus terram.*

Cauſa quippe impietatis, Dei eſt obliuio. qui enim ſibi perſuaſerant, nihil eorum quę ipſi committerent, à Deo inſpici, eò iniquitatis proceſſerunt. ſed à beato Dauid contrà & ſentire docemur & loqui. prouidebam enim Dominum, inquit, in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi ne commouear.

Et dixit ad me, adhuc videbis iniquitates maiores, quas illi faciunt, & introduxit me ad veſtibula ianuæ B *domus Iſraël reſpicientis ad aquilonem, & ecce mulieres ſedentes & lugentes Thammuz.*

Vulg. *Et dixit ad me, adhuc conuerſus videbis abominationes maiores, quas illi faciunt, & introduxit me per oſtium portæ domus Domini, quod reſpiciebat ad aquilonẽ, et ecce ibi mulieres ſedebant plangentes Adonidẽ.*

Horum non ſolum impietatem ſed etiam laſciuiam accuſat. Thammuz enim ſecundum gręcam linguam Adonis eſt. Venereorum igitur orgiorum lamentatio eſt laſciui dæmonis, & propter incontinentiam cultum admittentis.

Et dixit ad me, fili hominis adhuc etiam maiora his videbis inſtituta, & introduxit me ad veſtibula in aulam domus Domini interiorem, & in veſtibulis templi Domini inter Vlam & inter altare circiter vigintiquinque viri, poſteriora ipſorum ad templum Domini, et facies eorum e regione ad orientem, & ipſi adorabant ad orientem ſolem.

Vulg. *Et dixit ad me, certe vidiſti fili hominis, adhuc conuerſus videbis abominationes maiores his; & introduxit me in atrium domus Domini interius; & ecce in oſtio templi Domini inter veſtibulum & altare quaſi vigintiquinque viri, dorſa habentes contra templum Domini,* C *& facies ad orientem, & adorabant ad ortum ſolis.*

Maximus etiam hic impietatis conatus. adorare enim conſeruum ſolem, Domino terga dantes, cuinam inſaniæ exuperandæ locum relinquit? Vlam autem diuini templi veſtibulum vocauit, ante quod æreum altare poſitum erat: & inter Vlam & altare ſtantes dixit audere eos illa impia committere. & rectè in ſingulis, quæ oſtendebat, quaſi defenſionem afferens dominus pro Iudæorum pœna ſuo miniſtro ait.

Vidiſti fili hominis, numquid parum eſt domui Iudæ facere iniquitates, quas fecerunt hic? quia compleuerunt terram iniquitate, & auerſi ſunt, vt irritarent me. & ecce ipſi extendunt palmitem ſicut ſubſannantes me.

Vulg. *Et dixit ad me, certe vidiſti fili hominis, nunquid leue eſt hoc domui Iuda, vt facerent abominationes iſtas quas fecerunt hic, quia replentes terram iniquitate conuerſi ſunt ad irritandum me? & ecce applicant ramum ad nares ſuas.*

Ego enim elegi eos, inquit, hoc conſilio, vt opera ipſorum alij quoque ab impietate deſciſcerent. ipſi vero non modo cum ceteris vtilitatem non communicarunt, ſed magis impia auſi ſunt facinora patrare, vt in reliquum omnis terra iniquitate compleretur: propagarunt enim ramos impietatis, meo contraria conſilio committentes. idcirco ait,

Et ego faciam ipſis cum furore: non parcet oculus meus, & non miſerebor, & clamabunt in aures meas voce magna, & non exaudiam eos.

Ergo & ego faciam in furore: non parcet oculus meus, nec miſerebor, & cùm clamauerint ad aures meas voce magna, non exaudiam eos. Vulg.

Quemadmodum enim ipſi non pietatis ſed impietatis ramos propagarunt, & finitimorum auxerunt damna, ita ego minime parcens medicam ipſis ſectionem adhibebo, neque eos inuocantes ſuſtinens, neque exclamantes exaudiens. neque enim miſericordia eſt, ipſis parcere: medicum ſiquidem decet, illius, qui ſecetur, neque lacrymas, nec verba attendere, ſed artis legem obſeruare.

Et clamauit in aures meas voce magna dicens, appro- Cap. 9. B *pinquauit vltio vrbis, & vnuſquiſque habuit vaſa exterminationis in manu ſua.*

Et clamauit in auribus meis voce magna dicens, appropinquauerunt viſitationes vrbis, & vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua. Vulg.

Deinde docet qualia vaſa.

Et ecce ſex viri veniebant à porta excelſa reſpiciente ad aquilonem, & vnicuique ſecuris in manu eius.

Et ecce ſex viri veniebant de via portæ ſuperioris, quæ reſpicit ad aquilonem, & vniuſcuiuſque vas interitus in manu eius. Vulg.

Cùm enim ab aquilone & idolum poſitum eſſet, & mulieres Thammuz lugerent, neceſſario inde ſupplicium reperit aditum. & meminiſſe oportet eorum, quæ ſuprà dicta ſunt, quartam videlicet vrbis partem morte conſumptum iri. vide igitur eas poteſtates quibus puniendi munus commiſſum eſt, ad conſtitutum ſupplicium paratas. Et profectò Aſſyriorum multa millia vnus angelus iaculis confecit, & Ægyptiorum primogenitos angelus vnus iuſſus eſt interficere. hic vero propter impietatis exuperantiam, ſex angelis Iudæorum puniendorum munus eſt impoſitum. C

Et vir, inquit, vnus in medio ipſorum indutus veſte talari, & zona ſapphiri ſuper lumbis eius.

Vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis, & atramentarium ſcriptoris ad renes eius. Vulg.

Septimi habitus erat ſacerdotis: non enim ex iis erat, qui punirent, ſed ex iis, qui ſupplicarent pro redimendis ſalute dignis. nam quia ſeptimam diem coli præcepit, neceſſario ſeptimum maxime honoratum oſtendit.

Et ingreſſi ſunt, et ſteterunt adhærentes altari æreo.

Et ingreſſi ſunt, & ſteterunt iuxta altare æreum. Vulg.

Hoc autem in aulà poſitum erat ante templi veſtibula.

Et gloria Dei Iſraël aſcendit à Cherubim, quæ erat ſuper ipſis in ſubdio domus.

Et gloria Domini Iſraël aſſumpta eſt de Cherub, quæ erat ſuper eum ad limen domus. Vulg.

Cùm enim ſit contra ciuitatem ſententiam laturus, extra ſancta loca id facit, quæ non ſupplicia, ſed ſalutem ſuppeditant.

Et vocauit virum talari veſte indutum, qui habebat

ſimilem dixit fuiſſe, ſecundam leoni, tertiam vitulo, quartam aquilæ. hic autem ordine conuerſo & faciem primam Cherubim, quod eſt vituli, dixit vidiſſe, ſecundam hominis, deinde leonis, tum aquilæ. non igitur talis eſt poteſtatum, quæ cerni nequeunt, natura. Sed perinde atque opus eſt, huiuſcemodi viſiones dominus adminiſtrat. & arbitror, quia in templo hanc vidit viſionem, iccirco præpoſitam vituli faciem vidiſſe, quando hoc ad typum ſacerdotij ſumptum eſt, docetque dorſa ipſorum, & manus horum, & alas & totas plenas oculis fuiſſe, edoctus vim cognitionis ipſorum. quod ſignificat hoc nomen, Galgal.

Rotis autem iſtis, inquit, impoſitum eſt nomen Galgal audiente me.

Vulg. *Et rotas iſtas vocauit volubiles audiente me.*

Hoc eſt, imperatum fuit ipſis vt voluerentur, atque commouerentur.

Et eleuata ſunt, inquit Cherubim.

Deinde docet nos hæc prius etiam ſe conſpexiſſe, & ait.

Ipſum eſt animal quod videram iuxta flumen Chobar.

Vulg. *Hoc animal quod vidi ſuper fluuium Chobar.*

B Verum tunc quidem viſionem percepit, ſed nomen ignorauit, quod nunc didicit.

Et cùm incederent Cherubim, incedebant etiam rotæ, & ipſa adhærebant ipſis, & cùm extollerent Cherubim alas ſuas, vt extollerentur à terra, non reuertebantur rotæ eorum, & ipſa iuxta illa, & cùm ſtarent ipſa ſtabant, & cùm attollerentur ipſa, attollebantur cum ipſis, quia ſpiritus vitæ in ipſis.

Vulg. *Cumque ambularent Cherubim, ibant pariter & rotæ iuxta ea, & cùm eleuarent Cherubim alas ſuas, vt exaltarentur de terra, non reſidebant rotæ, ſed & ipſæ iuxta erant, ſtantibus illis ſtabant, & cum eleuatis eleuabantur, ſpiritus enim vitæ erat in eis.*

Sequebãtur, inquit, in omnibus rotæ ipſa Cherubim, cumque illa mouerentur, ſimul mouebantur, & volantia conſequebantur, & cùm ſtarent ſtabant, non aliqua vi tractæ, ſed ſponte ſua vnũquodque horum facientes, quia ipſis quoque ſpiritalis vita communicata fuerat.

Et egreſſa eſt gloria domini à ſubdito domus, & aſcendit ſuper Cherubim, & aſſumpſere Cherubim alas ſuas, & elata ſunt à terra coram me, cùm attollerentur ipſa,
C *& ſteterunt ad veſtibula portæ domus domini è regione, & gloria Dei Iſrael erat ſuper ipſis deſuper.*

Vulg. *Et egreſſa eſt gloria domini à limine templi, & ſtetit ſuper Cherubim, & eleuantia Cherubim alas ſuas exaltata à terra coram me, & illis egredientibus rotæ quoque ſubſecutæ ſunt, & ſtetit in introitu portæ domus Domini orientalis, & gloria Dei Iſrael erat ſuper eos.*

Quando enim ſumi præcepit carbones, viſa eſt quodam modo recedere, vt is, cui fuerat imperatũ vt accederet, auderet quo facto rurſus redire videtur & inuehi: ſed Cherubim inquit ſublimia & facile per aëra ferebãtur, alarum motu pro pedibus vtentia. & ſequebantur rotæ ne parum quidem ſeiunctæ: inuehebatur autem Dei gloria, non ipſe Deus, qui incircumſcriptus eſt, & vbique præſens & omnia complens, ſed eius gloria, quæ ſecundum illius diſpenſationes ſeſe oſtendit.

Hoc, inquit, eſt animal, quod vidi ſuper Deum Iſrael, iuxta fluuium Chobar, & cognoui Cherubim eſſe.

Vulg. *Ipſum eſt animal, quod vidi ſubter Deum Iſrael, iuxta fluuium Chobar, & intellexi, quia Cherubim eſſent.*

Viſionem enim prius etiam percepi, ſed nomen

A in præſenti didici. Atque hinc aperte intelligi poteſt, non ipſam ab eo conſpectu fuiſſe, naturarum, quæ cerni nequeũt, eſſentiam, ſed imagines quaſdam atque ſimilitudines: namque in altera viſione quatuor alas dixit habere vnum ex Cherubim, hic vero octo. at natura hanc mutationem non admiſiſſet. verum pro re nata expreſſa eſt viſio. quando enim ampliorem cognitionem ex diuino colloquio percepit propheta, & alæ cognitionis celeritatem indicant, incrementum additæ ipſi cognitionis ſignificans duplicatas ei Cherubim oſtendit alas, quarum appellatio græca voce vim cognitionis ſignificat.

Et aſſumpſit me, inquit, ſpiritus, & eduxit me ad portam domus Domini, quæ erat è regione, reſpicientem ad orientem, & ecce in veſtibulis ianuæ, quaſi viginti quinque viri, et vidi in medio ipſorum Iezoniam filium Iezec, et Phaltiam filium Banæ duces populi, et dixit Dominus ad me, fili hominis, iſti viri ratiocinantes vana, et conſulentes in ciuitate hac, dicentes, nónne recenter ædificata ſunt domus? hæc eſt lebes, vos autem carnes. Cap. 11.

Et eleuauit me ſpiritus, et introduxit me ad portam domus Domini orientalem, quæ reſpicit ad ſolis ortum, et ecce in introitu portæ viginti quinque viri, et vidi in medio eorum Iezoniam filium Azar, et Pheltiam filium Banaæ principes populi, dixitque ad me, fili hominis hi ſunt viri, qui cogitant iniquitatem, et tractant conſilium peſſimum in vrbe iſta, dicentes, nónne dudum ædificatæ ſunt domus? hæc eſt lebes, vos autem carnes. Vulg.

Accuſat & principes, & ſubiectos illis, vt contraria Deo conſulentes, & prophetis repugnãtes, neque eorum dictis volentes habere fidem, fore ſcilicet vt hoſtibus tradantur, ſed ſibi perſuadentes vt vrbem incolentes, ibi ſortiantur vitę finem: nuper enim domus, aiunt, ædificatæ ſunt, & in ipſis habitabimus, & vitam finiemus. hac de cauſa ſuccenſens Deus futuram hoſtium inuaſionem per prophetam prædicit.

Cecidit enim ſuper me, inquit, ſpiritus Domini, et dixit ad me, hæc dicit Dominus. Vulg.

Et irruit in me ſpiritus Domini, et dixit ad me. loquere, hæc dicit Dominus.

Hoc eſt, diuini ſpiritus virtute completus hæc dicere ex perſona Dei iuſſus fui.

Sic domus Iſrael dixiſtis, etiam peſſima conſilia ſpiritus veſtri ego ſcio, multiplicaſtis mortuos in vrbe hac, et
C *impleuiſtis vias eius vulneratis, quos percuſſiſtis in medio eius, iſti ſunt carnes, et hæc eſt lebes, et vos educam è medio eius, rompheam timetis, et rompheam inducam ſuper vos, dicit Adonai Dominus.*

Sic locuti eſtis domus Iſrael, et cogitationes cordis veſtri ego noui. plurimos occidiſtis in vrbe hac, et impleſtis vias eius interfectis, propterea hæc dicit dominus, interfecti veſtri quos poſuiſtis in medio eius, hi ſunt carnes, et hæc eſt lebes, et educam vos de medio eius, gladium metuiſtis, et gladium inducam ſuper vos, ait Dominus Deus. Vulg.

Vos quidem, inquit, lebetem feciſtis vrbem, quam infinitis cadaueribus compleuiſtis, iccirco, quæ ſperatis minime aſſequemini, neque à moleſtijs vacuum ſortiemini vitæ finem, verum hoſtibus, quos veriti eſtis, mox trademini; & illorum gladio peribitis.

Et educam vos de medio, et tradam vos in manus alienorum, et faciam in vobis iudicium.

Et eijciam vos de medio eius, dabóque vos in manum hoſtium, et faciam in vobis iudicia. Vulg.

Iure, inquit, vos vlciſcar: nã quia vos cognatos interfeciſtis, alienis & hoſtibus iure trademini.

In montibus Iſrael iudicabo vos, & cognoſcetis quia ego Dominus.

Vulg. *In finibus Iſrael iudicabo vos, & ſcietis quia ego Dominus.*

Extra vrbem, inquit, eorum quæ impie patraſtis, luetis pœnas, & experientia dominum eſſe me diſcetis.

Hæc vobis non erit in lebetem, & vos non eritis in medio eius in carnes, ſuper montibus Iſrael iudicabo vos, & cognoſcetis quia ego Dominus.

Vulg. *Hæc non erit vobis in lebetem, & vos non eritis in medio eius in carnes, in finibus Iſrael iudicabo vos, & ſcietis quia ego Dominus.*

Non moriemini, inquit, in vrbe, neque in ipſa ſepultura afficiemini ſecundum ſpes veſtras, ſed procul ab ipſa interficiemini. cauſáſque docens.

Quia in iuſtificationibus meis non ambulaſtis, & iudicia mea non feciſtis, ſed neque ſecundum iudicia gentium quæ ſunt in circuitu veſtro feciſtis.

Vulg. *Quia in præceptis meis nõ ambulaſtis, & iudicia mea non feciſtis, ſed iuxta iudicia gentium, quæ in circuitu veſtro ſunt eſtis operati.*

Iniquitatis exuperãtia, & impietatis maximum argumentum, non ſolum diuinam violare legem, B ſed etiam gentibus in impietate degentibus magis impia perpetrare.

Et factum eſt cùm prophetarem ego, & Phaltias filius Banai mortuus eſt, & cado in faciem meam, & clamaui voce magna, & dixi, heu Adonai domine in conſummationem tu facis reliquos Iſrael.

Vulg. *Et factum eſt cùm prophetarem, Phaltias filius Benaiæ mortuus eſt, & cecidi in faciem meam clamans voce magna, & dixi, heu, heu, heu, domine Deus conſummationem tu facis reliquiarum Iſrael.*

Videt propheta illorum opera, qui iuſſi fuerant ciuitatem nulli parcentes cædere, & veritus ne funditus intereat, omnibus interfectis; oblitus enim fuerat præ animi mœrore multos accepiſſe incolumitatis ſigna; clementi domino ſupplicat, vt miſericordiæ medicamento mitiget iuſtitiam: doceturque fore, vt iſti quidem hoſtibus tradantur, propter ingentem improbitatem: qui vero iam captiui abducti fuerant, etiam in extrema regione conſolationem percipiant, & reditum conſequantur.

Fili enim hominis, inquit, fratres tui & viri captiuitatis tuæ, & omnis domus Iſrael conſummata eſt.

Vulg. *Et factum eſt verbum domini ad me dicens. fili hominis fratres tui, fratres tui viri propinqui tui, & omnis domus Iſrael.*

Aliquos, inquit, bello captos, qui iam pœnas eorum facinorum quæ auſi ſunt, dederunt, ſeruabo in populum.

Quibus dixerunt habitantes Hieruſalem, longe abeſtis à domino, nobis data eſt terra in hereditatem.

Vulg. *Quibus dixerunt habitatores Hieruſalem, longe recedite a domino, nobis data eſt terra in poſſeßionem.*

Deridentes illos qui nunc habitant Hieruſalem dicere audebant, vos dominus à ſe procul eſſe voluit: ſed nobis promiſſionis terram diſtribuit. idcirco inquit, contra omnia fient, & vos quidem tradam, illorum autem curam habebo.

Propterea dixit, hæc dicit Adonai dominus, quia repellam eos in gentes, & diſpergam ipſos in omnẽ terram, & ero ipſis in ſanctificationem paruam in regionibus, quò ingreßi fuerint.

Vulg. *Propterea hæc dicit dominus Deus, quia longe feci eos in gentibus, & quia diſperſi eos in terris, ero eis in ſanctificationem modicam in terris, ad quas venerint.*

A Interim enim ipſos quidem captiuos, & exules, & profugos feci, veruntamen in exilio, expectatione mutationis calamitatum, & ſpe bonorum conſolationem eis afferam. hoc enim declarauit, cùm dixit, ero ipſis in ſanctificationem paruam, non multo pòſt autem ipſos rurſus reſtituam, & in patriam terram reducam.

Cogam enim ipſos inquit ex gentibus, & accipiam eos de locis, in quibus diſperſi eos, & dabo ipſis terram Iſrael, & ingredientur illuc, & educent omnes abominationes eius, & omnes iniquitates eius de ea.

Propterea loquere, hæc dicit dominus Deus, congregabo vos de populis, & adunabo de terris, in quibus diſperſi eſtis, daboque vobis humum Iſrael, et ingredientur illuc, et auferent omnes offenſiones, cunctáſque abominationes eius de illa. Vulg.

Hoc autem docet Eſdræ hiſtoria, & Maccabæorum ſcriptura. nam poſt reuerſionem à Babylone, relicto idolorum cultu, auctorem omnium rerum Deum ſtudioſe colere perſeuerabant.

Et dabo ipſis, inquit, cor alterum, et ſpiritum nouum dabo eis.

B *Et dabo eis cor vnum, et ſpiritum nouum tribuam in viſceribus eorum.* Vulg.

His autem non liberi arbitrij euerſionem declarauit, ſed futurũ ab ipſo auxilium ſocietatemque ad efficienda bona opera. Spiritum nouum vocauit animæ ad honeſta impetum. Cùm enim ad contraria propenſi ferrentur, mutationem in melius nouum ſpiritum appellauit, quemadmodum enim cùm dixiſſet alterum cor, non naturæ mutationem ſignificauit, ſed mẽtis in melius propenſionem, ita etiam per ſpiritum nouum hoc idem declarauit, idque ſequentia teſtantur.

Et extraham enim cor, inquit, lapideum de carne ipſorum, et dabo eis cor carneum.

Et auferam cor lapideum de carne eorum, et dabo eis cor carneum. Vulg.

Et nemo eorum, qui natura prudentes ſint, opinetur lapideum cor lapidis eſſe, ſed obedire renuens, atque inexorabile, quodque Deo nolit cedere: carneum vero rurſus, obediens, & quod facile cedat.

Vt in præceptis meis ambulent, et iudicia mea cuſtodiant, faciántque ea, et ſint mihi in populum, et ego ſim C eis in Deum.

Quãdo enim ipſorum reſpub. ſecundum meas leges adminiſtrabitur, ego ipſorum Deus vocabor, ipſi populus meus nuncupabuntur. hæc de ijs locutus, qui iam bello capti fuerant, rurſus transfert ad eos, qui tunc Hieruſalem habitabant, orationem.

Ipſorum autem inquit in cor abominationum ſuarum, et iniquitatum ſuarum cor eorum ambulauit, vias ipſorum in capita eorum dedi, dicit Adonai dominus.

Quorum autem cor poſt offendicula, et abominationes ſuas ambulat, horum viam in capite ſuo ponam, dicit dominus Deus. Vulg.

His autem, inquit, qui illorum malis haud reſipuere, ſed impietati addicti in ea perſeuerant degere, dignas ſcelerũ, quæ auſi ſunt, infligã pœnas.

Et extulerunt Cherubim alas ſuas, et rota adhærentes ipſis, et gloria Dei Iſrael ſuper ea deſuper ipſis, et aſcendit gloria domini de medio ciuitatis, et ſtetit ſuper montem qui erat contra ciuitatem.

Et eleuauerunt Cherubim alas ſuas, et rota cum eis, et gloria Dei Iſrael erat ſuper ea, et aſcendit gloria domini Vulg.

de medio

de medio ciuitatis, ſtetitque ſuper montem, qui eſt ad orientem vrbis.

His ita dictis, inquit, receſſerunt de ciuitate Cherubim gloriam Dei inſidentem vehentia, ſteteruntque ſuper montem è regione Hieruſalem. eſt autem hic mons qui vocatur oliuarum, vnde etiam ſecundum carnem ſaluator noſter aſſumptus eſt. merito igitur eo quoque tempore cùm & in humana figura apparuiſſet, duaſque in vna perſona naturas oſtendiſſet, & diuina quidem per ignem ſignificata, humana vero per electrum declarata, lata contra Hieruſalem ſententia, in hunc montem proficiſcitur, & inde redit in cœlum, etenim poſt crucem & mortem lata rurſus contra Hieruſalem ſententia, quia non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur, in montem illum cum diſcipulis profectus, ab intelligentibus, & quæ cerni nequeunt poteſtatibus latus in cœlos aſſumptus eſt. figura igitur futurorum ea quoque erant, quæ prophetæ oſtenſa ſunt. hæc autem ita contemplatus ait.

Spiritus aſſumpſit me, et adduxit me in terram Chaldæorum in viſione, in ſpiritu Dei.

Vulg. *Et ſpiritus leuauit me, adduxitque in Chaldæam et tranſmigrationem in viſione in ſpiritu Dei.* B

Neque enim corpore inquit reuera modo in Iudæam, modo in Chaldæorum terram transferebar, ſed in viſione, hoc eſt in ſpeculatione, & in ſpiritu Dei, id eſt, Dei virtute & efficacia mente illuſtratus, & ſuſcipiēs propheticos oculos vnumquodque horum ſpeculabar, atque hoc apertius declarans ſubiecit.

Et aſcendi à viſione, quam vidi, et locutus ſum ad captiuitatem omnia verba domini, quæ oſtendit mihi.

Vulg. *Et ſublata eſt a me viſio quam videram, et locutus ſum ad tranſmigrationem omnia verba domini quæ oſtenderat mihi.*

Ad me ipſum inquit redij, cùm finis factus eſſet ſpiritalis contemplationis, & illa quidem nō amplius videbam, ſolos autem eós, qui vna aderant ſeniores, quibus etiam narraui ſingula, quæ videram, quæque audieram. verum tempus nunc eſt euangelicum illud dictum proferre: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. quod nos abunde docuerunt etiam quæ dicta ſunt: multis Matth. 5. enim ſimul ſedentibus, ſolus tamen propheta viſionem illam percepit. Hanc cordis munditiem C nos quoque conſequi ſtudeamus, ac ſupplicemus, vt ab omni lippitudine liberi continenter in præſenti vita Dei memoriā in anima circumferamus, cum fiducia autem ipſum videre digni cenſeamur in die aduentus eius: ipſi glōria in ſæcula ſæculorum. Amen.

SECTIO IIII.

Et factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis in medio domus irritantis tu habitas, qui habent oculos ad videndum, et non vident, et aures ad audiendum, et non audiunt; quia domus irritans eſt.

Vulg. *Et factus eſt ſermo domini ad me dicens, fili hominis in medio domus exaſperantis tu habitas, qui oculos habent ad videndum, et non vident, et aures ad audiendum, et non audiunt; quia domus exaſperans eſt.*

Animæ vim in vtriſque oratio declarauit: habent enim oculos, inquit, ad videndum, nec vident, & aures ad audiendum, nec audiunt. ducenſque nō naturaliter ijs affectionibus eius obnuxios fuiſſe factos, adiecit, quia domus irritans eſt. illud A παραπικραίνων Symmachus, irritatrix, interpretatus eſt, id eſt contentioſa, rebellis & obedire renuens. atque hæc prophetæ prædixit dominus, cùm ſit precepturus ipſi, vt per ipſas res prophetiæ munus obeat, & veluti ſe excuſans, quòd propter populi obſtinatam voluntatem ac peruicaciam, hæc præcipere cogatur.

Et tu fili hominis facito tibi vaſa captiuitatis, et eſto captiuus die coram ipſis, et captiuus duceris à loco tuo, in locum alterum coram eis, vt videant, quia domus irritans eſt.

Tu ergo fili hominis fac tibi vaſa tranſmigrationis, tranſmigrabis per diem coram eis, tranſmigrabis autem de loco tuo ad locum alterum in conſpectu eorum, ſi forte aſpiciant, quia domus exaſperans eſt. Vulg.

Et clariora faciens, quæ dixit, adiecit.

Et afferes vaſa tua ſicut vaſa captiuitatis die ante oculos ipſorum, et tu egredieris veſpera coram ipſis, ſicut egredietur captiuus. perfodito tibi ipſi parietē, et egredieris per ipſum coram eis, in humeris ſuſtolleris, et occulte exibis, faciem tuam operies, et non videbis terram, quia portentum dedi te domus Iſrael.

B *Et efferes foras vaſa tua, quaſi vaſa tranſmigrantis per diem in conſpectu eorum: tu autem egredieris veſpere coram eis, ſicut egredietur migrans, ante oculos eorum. perfode tibi parietem, et egredieris per eum, in conſpectu eorum humeris portaberis, in caligine efferaris, faciem tuam velabis, et non videbis terram, quia portentum dedi te domus Iſrael.* Vulg.

Imitare, inquit, aliquem obſeſſum, deinde vrbe capta etiam fugere coactum, effodientem parietē, & exitum excogitantem, & faciem tegentem, ne omnibus, qui viderint, notus fiat. per te enim hæc facientē volo habitantibus Hieruſalem præſignificare futuram captiuitatem. atque horum vnumquodque nos apertius beatus Hieremias edocet, narrans, vt Sedecias vrbe capta cum domeſticis Hier. 39. & ſatellitibus noctu fugit exitum quendam per hortum regiæ machinatus. deinde docet propheta, vt vnumquodque eorum, quæ dicta ſunt, ad exitum perduxit, vtpote diuina mandata exhauriens. His autem, inquit, à me ita geſtis.

Factum eſt verbum domini ad me diluculo dicens: fili hominis, nonne dixit ad te domus Iſrael, domus irritans? quid tu facis? dic ad eos, hæc dicit Adonai dominus, C *principi et duci in Hieruſalem, et omni domui Iſrael, qui ſunt in medio eorum dic quia ego portentum facio, quemadmodum feci, ſic erit in ipſis, in tranſmigratione, et in captiuitate ibunt.*

Et factus eſt ſermo domini mane ad me dicens: fili hominis numquid non dixerunt ad te domus Iſrael, domus exaſperans quid tu facis? dic ad eos, hæc dicit Dominus Deus, ſuper ducem onus iſtud, qui eſt in Hieruſalem, et ſuper omnem domum Iſrael, quæ eſt in medio eorū. Dic, ego portentum veſtrum, quo modo feci ſic fiet illis, in tranſmigrationem et in captiuitatem ibunt. Vulg.

Interrogatus, inquit, ab iſtis contumacibus & aduerſarijs, eorum, quæ à te facta ſint, cauſam, aperte dic eis, portentum vobis ego ſum & ſignū, rebus ipſis prophetiæ munus ubiens, & in me ipſo adumbrans, quæ tum regi ipſius Hieruſalem, tum omnibus principibus euentura ſunt.

Et princeps enim ipſorum in medio eorum ſuper humeros extolletur, et occulte exibis per murum, et effodiet, vt exeat per eum, faciem ſuam cooperiet, vt ne videatur oculis, et ipſe terram non videbit.

Et dux qui eſt in medio eorum in humeris portabitur, Vulg.

in caligine egredietur, parietem perfodient, vt educant eum: facies eius operietur, vt non videat oculo terram. A

Veruntamen fugam ſic quoque faciens, & ita machinatus vt lateret, ab hoſtibus comprehendetur.

Et extendam, inquit, rete meum ſuper ipſum, & comprehendetur in munitione mea, & ducam eum in Babylonem, in terram Chaldæorum, & ipſam non videbit, & ibi morietur.

Vulg. *Et extendam rete meum ſuper eum, & capietur in ſagena mea, & adducam eum in Babylonem in terram Chaldæorum, & ipſam non videbit, ibique morietur.*

His omnibus, quæ dicta ſunt, docuit, vt inſtrumentis vſus ipſis hoſtibus pœnas repeteret impietatis à rege, & principibus, omnique illis ſubiecto populo. rete enim ſuum vocauit hoſtes, & munitionem ſuam, obſidionem. Hęc etiam quartus regum liber, & beatus Hieremias aperte docent. Nabuchodonoſor enim miſſo equeſtri exercitu in ſolitudinem, quæ eſt ad Ierico, Sedeciam, atque eos qui cum eo fugerant, correptos adduxit in Deblatha, ibique Sedeciæ filijs prius interfectis, & facto ipſo filiorum cædis ſpectatore, deinde illius oculos effodit, circumiectiſque vinculis ex ære con- B fectis eum in Babylonem abduxit, atque in piſtrino coegit habitare. Iccirco ait prophetia, in Babylona adducetur, & ipſam non videbit.

Et omnes, aliquis, in circuitu eius, auxiliatores eius, & omnes opem ferentes ei, diſpergam in omnem ventum, & gladium effundam poſt eos, & cognoſcent quia ego dominus, cum diſsipauero ego eos in gentibus, & diſſeminabo eos in regionibus.

Vulg. *Et omnes qui circa eum ſunt, præſidium eius & agmina eius diſpergam in omnem ventum, & gladium euaginabo poſt eos, & ſcient quia ego dominus, quãdo diſperſero illos in gentibus, & diſſeminauero eos in terris.*

Quicunque autem in prælio cædem effugerint, efficiam, vt captiui abducantur, & exules faciam & profugos, vt ipſis rebus diſcant, muta eſſe idola, & ab omni prorſus efficacitate vacua: me vero dominum atque herum.

Et relinquam ex ipſis viros numero ex gladio, & ex fame, & ex morte vt enarrent omnes iniquitates ſuas in gentibus, quo ingreßi ſunt, & cognoſcant quia ego dominus.

Vulg. *Et relinquam ex eis viros paucos à gladio, & fame, et peſtilentia, vt enarrent omnia ſcelera eorum in gentibus* C *ad quas ingredientur, & ſcient quia ego dominus.*

Hi autem ipſi, inquit, reliquiæ erunt famis, & mortis, & bellicæ cædis, accuſatores propriæ impietatis & iniquitatis erunt, docentes eas gentes, in quibus captiui degent, pœnas eorum dare ſe, quæ in me deliquerunt.

Et factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis panem tuum cum dolore comedes, & aquam tuam cum tormento, & tribulatione bibes.

Vulg. *Et factum eſt ſermo domini ad me dicens, fili hominis panem tuum in conturbatione comede, ſed & aquam tuam in feſtinatione & mærore bibe.*

Et hoc rurſus ſignum famis illius, quæ in obſidione eſt futura.

Et dices ad populum terræ, hæc dicit Adonai dominus, habitantibus Hieruſalem, & in terra Iſrael, panes ſuos in egeſtate comedent, & aquam ſuam cum deletionibus bibent, vt deleatur terra cum plenitudine eius in impietate omnium habitantium in ea, & vrbes ipſorum habitatæ deſolabuntur, & terra in deſolationem erit, & cognoſcetis, quia ego dominus.

Et dices ad populum terræ, hæc dicit dominus Deus ad eos, qui habitant in Hieruſalē, in terra Iſrael, panem ſuum in ſollicitudine comedent, & aquam ſuam in deſolatione bibent, vt deſoletur terra à multitudine ſua propter iniquitates omnium qui habitãt in ea, et ciuitates quæ nunc habitantur deſolatæ erunt, terráque deſerta, & ſcietis, quia ego dominus. Vulg.

Cùm enim fruentes ijs bonis, quæ à me accepiſtis, & fructibus terræ delicatè veſcẽtes ignoraueritis largitorem, & erga eum qui bene de vobis meritus eſt, ingrati fueritis, ipſa priuatione bonorum, & vrbium ſolitudine meam dominationem intelligetis. Hæc ijs, qui in Hieroſolymis erant prædixit propheta, cùm inter captiuos verſaretur, & eos qui iam capti fuerant conſolari Deus vellet, quòd non ſolum ea perpeßi eſſent, ſed etiã alios habebant participes: & eos qui in Hieruſalem habitabant metu malorum, quæ prophetia prædiceret, ab improbitate ſtuderet abducere: ad hæc, quia ij, qui incolebant Hieruſalē diuini Hieremiæ verbis repugnabant, & admirabilis Ezechielis itidem, ij, qui in Chaldæorum regione degebant, neceſſario alter alterius dicta confirmant, B conſentanea prædicentes, & ipſa concordia diuina verba eſſe oſtendunt. nam ſi prope inter ſe habitaſſent, locum facile habuiſſet, illorum ſermonum concordiæ ſuſpicio: quia vero multis ſtadijs diſtantes, eadem prædicebant, merito diuina eſſe quæ dicunt, oſtenduntur. Hac de cauſa Hieremias epiſtolam ſcribit ijs, qui in Chaldæa erant, Ezechiel ijs, qui in Iudæa: auctore omnium rerum Deo & ijs & illis omnia ad vtilitatem prouidente.

Et factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis quæ vobis hæc parabola in terra Iſrael dicentibus: longe dies, perijt omnis viſio.

Fili hominis, quod eſt prouerbium iſtud vobis in terra Iſrael dicentium: In longum differentur dies, & peribit omnis viſio. Vulg.

Cur nam inquit Iudæam incolentes dicere conſueuerunt prophetis, poſt multum annorum numerum futura prædicitis, mendacia verbis commiſcentes, nihilque veri prænunciantes?

Propterea dic ad eos, hæc dicit Adonai dominus, & auertam parabolam hanc, & non amplius dicent parabolam iſtam domus Iſrael, quia loqueris ad eos dicẽs. Appropinquauerunt dies & tempus omnis viſionis.

Ideo dic ad eos, hæc dicit dominus Deus, quieſcere faciam prouerbium iſtud, neque vulgo dicetur vltra in Iſrael, & loquere ad eos quod appropinquauerint dies, & ſermo omnis viſionis. Vulg.

Quando diutinam lenitatem mendacium vocant, indicatur ipſis mox futurus prophetiæ euentus, & in veſtibulis deinceps prædictum ſupplicium imminere.

Quia non amplius erit omnis viſio falſa, & vaticinans ea, quæ ad gratiam ſint, in medio filiorum Iſrael.

Non enim erit vltra omnis viſio caſſa, neque diuinatio ambigua in medio filiorum Iſrael. Vulg.

Auferam enim falſos, inquit, prophetas veſtros, qui meis prophetis contraria prædicere conantur, bonorum abundantiam vobis falſo prænunciantes.

Quia ego dominus loquar verba mea, & faciam, & non differam vltra, quia in diebus veſtris domus Iſrael exaſperans, loquar verbum, & faciam, dicit Adonai dominus.

Quia ego Dominus loquar, & quodcunque locutus Vulg.
fuero

fuero verbum, & fiet, non prolongabitur amplius, ſed in diebus veſtris domus exaſperans loquar verbum, & faciam illud, dicit dominus Deus.

Ne animum adhibete prophetis meis ſicut alijs loquentibos, ego enim per ipſos loquor, & dicto citios, qoæ locutus fuero perducam ad exitum, vos ipſos faciens veritatis meorũ verborum ſpectatores. ita rurſos alijs verbis eiſdem rebos ſignificatis, & ijs, qui prophetas accuſarent, quaſi præſentia haud prædicentes, & multis pòſt ſæculis futura falſo prænũciantes minatus celerem eorum, quæ prædixerint, veritatem.

Non enim amplius, inquit, producentur ſermones mei, quos locutus fuero, quia loquar verbum, & faciam, dicit Adonai dominus.

Vulg. *Non prolongabitur vltra omnis ſermo meus, verbum quod locutus fuero complebitur, dicit dominus Deus.*

Contra falſos prophetas reliquum orationis conoertit.

Cap. 13. *Fili enim hominis, inquit, vaticinare ad prophetas Iſrael qui prophetant.*

Er ne æqoiuocatio aliquid damni afferret hominibus, propheræ enim tam veri quàm falſi nominabantur, merito ſubiecit.

Et dices prophetis prophetantibus de corde ſuo.

Vulg. *Et dices propherantibus de corde ſuo.*

Hoc eſt ijs, qui omnino ſunt ope diuina deſtituti, & mendacia ſecundum proprias cogitatiooes loqouutur.

Et prophetabis, inquit, & dices ad eos, audite verbum domini, hæc dicit Adonai dominus, væ prophetantibus de corde ſuo, & ambulantibus poſt ſpiritum ſuum, & omnino non videntibus.

Vulg. *Audite verbum domini: Hæc dicit dominus Deus, væ prophetis inſipientibus, qui ſequuntur ſpiritum ſuum, & nihil vident.*

Luctus, inquit, occupabit eos, qui non ſunt afflati diuino ſpiritu, ſed proprio conſilio obediunt. conſilium enim animi, ſpiritum ipſorum appellauit.

Sicut vulpes in deſertis prophetæ tui Iſrael, non steterunt in ſtabilitate, neque congregauerunt gregem ad domum Iſrael, non ſurrexerunt ſicut in prælio, dicentes ſitut in die domini.

Vulg. *Quaſi vulpes in deſerto, prophetæ tui Iſrael erant, non aſcendiſtis ex aduerſo, neque oppoſuiſtis murum pro domo Iſrael, vt ſtaretis in prælio in die domini.*

Hæc autem Symmachus apertius interpretatus eſt: ſicor vulpes in ruinis prophetæ tui Iſrael, non aſcendiſtis ad interciſiones, neque obſepiuiſtis ſepem circa filios Iſrael, vt ſtarent in prælio dicentes in die domini: Vulpibus enim ſimiles, inquit, prophetæ tui ſunt Iſrael, in ruinis habitanribus. nam ſicut illæ ruinarum non obſepiunt exitus, per qoos cuilibet exire & introire licet, ita iſti videntes populi ſegnitiem, non intercluſerunt ei vias ad improbitatem, neque pijs verbis obſepiuerunt, vt in die iræ domini ſuperiores hoſtibus eſſe poſſent, immo populi impietate ad proprium quæſtum abuſi ſunt.

Videntes, inquit, mendacia, vaticinantes vana, dicentes dicit dominus, & dominus non miſit eos, & cœperunt ſuſcitare ſermonem; nónne viſionem falſam vidiſtis, & diuinationes vanas dixiſtis? & dicitis, dominus, dominus, & ego non ſum locutus.

Vulg. *Vident vana, & diuinant mendacium, dicentes, ait dominus, cùm dominus non miſerit eos, & perſeuerarũt confirmare ſermonem, numquid non viſionem caſſam vidiſtis, & diuinationem mendacem locuti eſtis? & dicitis, ait dominus, cùm ego non ſim locutus.*

A Nomine, inquit, meo abuſi eſtis, falſa vaticinia populo prædicentes, ego autem nihil horum vobis inſpiraui.

Ideo dic, hæc dicit Adonai dominus: quoniam verba veſtra mendacia, et diuinationes veſtræ vanæ, ſcirito ego ſuper vos, dicit Adonai dominus, & extendam manum meam ſuper prophetas videntes mendacia, & loquentes vana, in diſciplina populi mei nõ erunt, neque in ſcriptura domus Iſrael ſcribentur, & in terram Iſrael non egredientur, & cognoſcent, quia ego Adonai dominus.

Propterea hæc dicit dominus Deus: quia locuti eſtis vana & vidiſtis mendacium, ideo ecce ego ad vos, dicit dominus Deus, & erit manus mea ſuper prophetas, qui vident vana, & diuinant mendacium in conſilio populi mei non erunt, & in ſcriptura domus Iſrael non ſcribentur, nec in terram Iſrael ingredientur, & ſcietis quia ego dominus Deus. Vulg.

Meum inquit erudiam populom, iſti vero funditus peribunt, oeqoe eorum memoria litteris prodetur, neqoe cum populo meo recenſebũtur, cauſamque oſtendens.

B *Quia, inquit, deceperunt populum meum, dicentes pax pax, & non eſt pax.*

Et quòd deceperint populum meum dicentes pax pax, & non eſt pax. Vulg.

Ego enim populo bellum, & cædem, & captiuitatem prædicebam, comminatione malorum cupiens eos reſipiſcere: ſed iſti contraria mihi faciẽtes pacem ipſis incaſſum pollicebantur.

Et ipſe, inquit, ædificat murum, vt ſolidum, et ipſi liniunt eum, cadet, dic ad linientes eum, cadet.

Et ipſe ædificabat parietem, illi autem liniebant eum luto abſque paleis, dic ad eos qui liniunt abſque temperatura, quod caſurus ſit. Vulg.

Popolus enim ædificat murum debilem, propter improbitatem & impietatem, iſti vero bonas prædictiones, & pollicitatiooes, veluti quoddam linimentum, & vnctionem muro adhibent, cùm opus eſſet debilem ædificationem diſſoluere, & operam dare, vt ſolida fieret, illinentes autem murum opinabantur, ea vnctione ſe eum tutum efficere. dic igitur ipſis, cadet, & diſſoluetur.

Erit enim imber, inquit, inundans, et dabo lapides ingentes, qui iaciantur in iuncturas eorum, et cadet, et ſpiritus auferens veniet, et dirumpetur, et ecce cecidit murus. Vulg.

C

Erit enim imber inundans, et dabo lapides prægrandes, deſuper irruentes, et ventum procellæ diſſipantem, ſi quidem ecce cecidit paries.

Per tranſlationem omnia tanquam de moro dixit, & his omnibus hoſtium declarauit impetum. vincula autem muri regem, & principes appellauit, qui ſicut commiſſuræ ædificium, ita populum conſtringebant. Imbrem igitur inundantem, & ventum auferentem Chaldæos nuncupauit. cùm ceciderit igitur murus,

Nonne dicent ad vos vbi eſt litura, quam liniuiſtis?

Numquid non dicetur vobis, vbi eſt litura, quam liniuiſtis? Vulg.

Cum rebus ipſis didicerint falſas eſſe veſtras prædictiones, & bellum, & cædem, & captioitatem, pro ſperata pace, nónne dicent vobis, vbi pulchra illa veſtra verba, & pacis pollicitationes? ita rurſus diffuſius eadẽ locutus, minatuſque hoſtilium telorum inundationem, & lapidum inſtar

niuis deſluctus, & male ædificati muri à fundamentis euerſionem, & certum argumentum mendacij eorũ qui bona prædixerint, apertius diſſerit.

Dixi enim ad vos, inquit, non eſt murus, neque linientes cum propheta Iſrael prophetantes ſuper Hieruſalem, & videntes. hac pax & pax non eſt, dicit Adonai dominus.

Vulg. *Dicámque vobis, non eſt paries, & non ſunt qui liniunt cum propheta Iſrael, qui prophetant ad Hieruſalem, & vident ei viſionem pacis, & non eſt pax, ait dominus Deus.*

Omnia ioquit delebuntur, & linimentum & murus, & qui linimentum adhibuerint prophetæ, obſidio enim & captiuitas, inquit, pro promiſſa pace Hieruſalem occupabit. his dictis de pſeudoprophetis, ad eas mulieres, quæ itidem falſo prophetabant cõuertit orationem. quas humanæ naturæ hoſtis cùm inueniſſet inſtrumenta, per eas quoque mendacia exercebat, & prophetis quidem falſos prophetas opponebat, mulieribus vero prophetica gratia dignatis, eas quæ mendacij prædicendi facultatem nactæ eſſent. prædicit igitur ipſis quoque futura.

Et tu fili hominis firma faciem ſuper filias populi tui, prophetantes de corde ſuo, & propheta ſuper eas, & dices, hac dicit Adonai dominus, væ conſuentibus puluinaria ſub omnem cubitum manus, & facientibus velamina ſub omne caput in omni ætate, vt peruertant animas, animas populi mei peruertebãt, & animas ſeruabãt.

Vulg. *Et tu fili hominis pone faciem tuam contra filias populi tui, quæ prophetant de corde ſuo, & vaticinare ſuper eas & dic. Hæc dicit dominus Deus, væ, qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ætatis ad capiendas animas, & cùm caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum.*

Hoc autem Symmachus apertius interpretatus ita dixit, væ conſuentibus puluinos ſub omni cubito manus, & facientibus ceruicalia ad caput omnis ætatis ad venandum animas. His per tranſlationem molliores ac mitiores innuit ſermones. ceruicalia enim & puluinaria requietem quandam & auxilium afferunt membris, quibus ſupponuntur. & molliora verba cùm falſa ſint ad tempus aures titillant, ſed omnis generis euerſiones animis afferunt: ita etiam falſæ vates populo animæ exitium, ſibi ipſis pecuniarum lucrũ comparabant, ea prophetantes, quæ videbantur vtilia. hoc enim innuit cùm dixit, animas populi mei peruertebant, & animas ſeruabant, peruertentes enim populum & à Deo recedentes, id efficiebant, vt ſuis dictis illi attenderent, deinde lucri vilitatem.

Et contaminabant me ad populum meum, pro pugno hordeorum, & pro fragmentis panis.

Vulg. *Et violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis.*

Quid enim his vilius? & quid moleſtius damno hinc profecto?

Vt interficerent, inquit, animas quas non oportebat mori, & vt ſeruarent animas, quas non oportebat viuere, cùm loqueremini vos populo, vana reſponſa exaudienti.

Vulg. *Vt interficerent animas, quæ non moriuntur, & viuificarent animas, quæ non viuunt, mentientes populo meo credenti mendacijs.*

Parui enim lucri cauſa alios fruſtra laudabatis in populo, alios eſſe ſupplicio dignos aiebatis, populi leuitate facilitateque abutentes, illi enim veſtris dictis addicti alius eſſe ſaluos iubebant, alios

A ſine cauſa occidebãt. ſic redarguta impietate ſupplicium minatur.

Propterea hæc dicit Adonai dominus: ecce ego ſuper puluinaria veſtra, ſuper quæ vos conuertitis ibi animas, et dirumpam ea ſub brachijs veſtris, & emittam animas, quas vos peruertiſtis, animas ipſarum in diſsipationem. et rumpam velamina veſtra, et eruam populum meum de manu veſtra, et non amplius erunt in manibus veſtris in conuerſionem, et cognoſcetis quia ego dominus.

Propter hæc dicit dominus Deus: ecce ego ad puluillos veſtros, quibus vos capitis animas volantes, & dirumpam eos de brachijs veſtris, et dimittam animas, quas vos capitis, animas ad volandum, & dirumpam ceruicalia veſtra, & liberabo populum meum de manu veſtra, neque erunt vltra in manibus veſtris ad prædandum, & ſcietis quia ego Dominus. Vulg.

Redarguam, inquit, verba veſtra, & falſa oſtendam, & pro bonis illis pollicitationibus, quæ ſimiles ſunt mollibus ceruicalibus, & puluinis infligam calamitates populo qui vobis crediderit, & diſpergam eos, experientia docens mendacia veſtra, liberabo tamen eos à veſtro mendacio, per-

B ſuadens ipſis ijs malis, quæ ſuſtinebunt, haud amplius veſtris eſſe verbis attendendum, ſed me dominum atque herum inſcribendum.

Pro eo quod peruertitis cor iuſti iniuſte, & ego non peruertebam eum, & vt corroboretis manus impij, ne penitus conuerteretur ipſe à via ſua mala, & viueret ipſe, propterea mendacia non videbitis, & diuinationes non diuinabitis amplius, & eruam populum meum de manu veſtra, & cognoſcetis quia ego dominus.

Pro eo quod mœrere feciſtis cor iuſti mendaciter, quem ego non contriſtaui, & confortaſtis manus impij, vt non reuerteretur à via ſua mala, & viueret, propterea vana non videbitis, & diuinationes non diuinabitis amplius, et eruam populum meum de manu veſtra, et ſcietis quia ego dominus. Vulg.

Quia enim iuſtos, inquit, perturbabatis, ac veluti fluctus exagitabatis, ita quippe Aquilas interpretatus eſt, calamitates ipſis prædicentes, & audaciores improbos reddebatis, bona eis vaticinantes, & vtraque hæc præter meum conſilium faciebatis: ideo omnibus exitijs vos perdam, & falſo vaticinio finem imponam: & ab interitu, quo veſtra opera interibat, populum meum vindicabo.

C His ita de iſtis vaticinatus ad aliud transfert orationem.

Et venerunt, inquit, viri de ſenioribus Iſrael, & ſederunt ante faciem meam, & factum eſt verbum domini ad me dicens: fili hominis, viri iſti poſuerunt cogitationes ſuas in cordibus ſuis, & pœnam iniquitatum ſuarum poſuerunt ante faciem ſuam, reſpondens reſpondebo ipſis. Cap. 14.

Et venerunt ad me viri ſeniorum Iſrael, & ſederunt coram me, & factus eſt ſermo domini ad me dicens: fili hominis, viri iſti poſuerunt immunditias ſuas in cordibus ſuis, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerunt contra faciem ſuam, numquid interrogans reſpondebo eis? Vulg.

Apertius hoc Aquilas interpretatus eſt; Viri iſti dedicarunt idola in corde ſuo, & ſcandalum iniquitatis ſuæ poſuerunt contra faciem ſuam. quæ enim male excogitarunt ea perficiunt, & impudenter neglectà ſupplicij comminatione, quam minatus ſum peccantibus, ad te venerunt percontari aliquid ſtudentes, & ſperantes aliquo ſe reſponſo dignatum iri.

Idcirco loquere ipſis, & dices ad eos, hæc dicit Adonai dominus,

dominus, homo de domo Iſrael, qui poſuerit cogitationes ſuas in corde ſuo, & pœnam iniquitatis ſuæ poſuerit ante faciem ſuam, & venerit ad prophetam, ego dominus reſpondebo ei in iis, in quibus tenetur mens eius, vt auerteret domum Iſrael, ſecundum corda eorum abalienata à me in cogitationibus eorum.

Vulg. *Propter hoc loquere eis, & dices ad eos, hæc dicit dominus Deus, homo, homo de domo Iſraël, qui poſuerit immūditias ſuas in corde ſuo, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerit contra faciem ſuam, & venerit ad prophetam interrogans per eū me, ego dominus reſpondebo ei in multitudine immunditiarum ſuarum, vt capiatur domus Iſrael in corde ſuo, quo recesſerunt à me in cunctis idolis ſuis.*

Quando prophetis & pſeudoprophetis abuſi pari ratione ij qui obſtricti erant impietatis ſcelere percontabantur, non vt à Deo imperata prorſus perficerent, ſed ea gratia vt intelligerent an prædictiones ſuis eſſent cogitationibus reſponſuræ, hac de cauſa auctor omnium rerum Deus per prophetam ait, quicunque homo de domo Iſrael diuinæ repugnans doctrinæ, ſoliſque ſuis rationibus obſecutus, & eam deſpiciens comminationem, quam improbis minatus ſum, ad pſeudoprophetam abiecit ſua incœpta perficere ſtudens, & periculum faciens, an quæ prædicta ſunt euentu ſuis reſpondeant cogitationibus, ego, inquit, reſpondebo ei, ſiquidem non recta mente vſus eſt, concedā pſeudoprophetæ, vt eius conſilia cōformet, exitio enim dignus eſt, & interitu, iccirco inquit, vt auerteret domum Iſrael ſecundum corda eorum abalienata à me in cogitationibus eorum. nam, quia ipſi à mea cura procul recedunt, gaudentque pſeudoprophetarū deceptione, permittam vt ipſi ſuorum laborum percipiant fructus.
2. Paral. 18. hoc etiam Achaab euenisſe inuenimus: Sedecias enim pſeudopropheta confectis ſibi cornibus ferreis, dicebat ipſi Achaab, his cornibus Syriam petes, his ventilabis Syriam. cumque Ioſaphat quæ à pſeudoprophetis dicerentur nequaquam admittens, diuinum prophetam inquireret, accerſitus fuit Michæas, qui contraria Sedeciæ vaticinatus, non perſuaſit ipſi Achaab: neque enim volens ea facere, quæ Deus prædiceret, prophetam interrogabat, ſed modis omnibus, quod ſibi faciendum propoſuerat, id ratum fieri ſtudebat. iccirco Dei permisſu prædixerunt pſeudoprophetæ falſa, quibus ille creditis exijt in expeditionem, & impietatis pœnas dedit.

Propterea dic ad domum Iſrael, hæc dicit Adonai dominus, conuertimini, & recedite ab inſtitutis veſtris, & ab omnibus impietatibus veſtris, & conuertite facies veſtras.

Vulg. *Propterea dic ad domum Iſrael: Hæc dicit dominus Deus, conuertimini, & recedite ab idolis veſtris, & ab vniuerſis contaminationibus veſtris auertite facies veſtras.*

Salutis conſiliatricem tradit admonitionem, & quid inde lucri futurum ſit oſtendit.

Quia homo, homo de domo Iſrael, & de proſelytis qui peregrinātur in domo Iſrael, qui abalienatus fuerit à me, & poſuerit cogitationes ſuas in mente ſua, & pœnam iniquitatis ſuæ poſuerit ante faciem ſuam, & venerit ad prophetam, vt interroget eum in me, ego dominus reſpondebo ei in ijs, quibus detinetur.

Vulg. *Quia homo, homo de domo Iſrael, & de proſelytis, quicunque aduena fuerit in Iſrael, ſi alienatus fuerit à me, & poſuerit idola ſua in corde ſuo, & ſcandalum iniquitates ſuæ ſtatuerit contra faciem ſuam, & venerit ad prophetam, vt interroget per eum me, ego dominus reſpondebo ei per me.*

Hæc apertius iterauit. omnis, inquit, quicunque ſe à mea cura abalienarit, & duce mala cogitatione vſus fuerit, ſciensque pœnas, quas malis comminatus ego ſum, ea contempta accesſerit ad aliquem pſeudoprophetam, ab eo videlicet cupiēs quid facto opus ſit intelligere, ego, inquit, reſpondebo, & permittam vt propheta vocatus ea reſpōdeat, quæ illius cogitationibus conſentanea ſint, deinde dignum ſupplicium minator.

Et firmabo faciem meam ſuper hominem illum, & ponam eum in ſolitudinem, & in interitum, & auferam eum de medio populi mei, & cognoſcetis, quia ego dominus. Vulg.

Et ponam faciem meam ſuper hominem illum, & faciam eum in exemplum & in prouerbium, et diſpergam eum de medio populi mei, & ſcietis quia ego dominus.

Oſtendenſque non de diuinis prophetis hæc à ſe dici, ſed de ijs, quibus eſt ſolum prophetæ nomen, & ab ipſa re omnino vacui ſunt, ſubiecit,

Et propheta ſi errauerit, & locutus fuerit ſermonem, ego dominus errare feci prophetam illum, & extendam manum meam ſuper ipſum, & delebo ipſum de medio populi mei Iſrael. & capient iniuſtitiam ipſorum. Vulg.

Et propheta cùm errauerit, & locutus fuerit verbum, ego dominus decepi prophetam illum, & extendam manum meam ſuper illum, & delebo eum de medio populi mei Iſrael, & portabunt iniquitatem ſuam.

At non eſt iuſti iudicis proprium & decipere prophetam & in errorem inductum punire. Non igitur ſecundum efficaciam ait ſe prophetam in errorem inductum ire, ſed ſecundum permisſionem. hoc eſt, cùm posſim ipſius ſtatim mendaciū redarguere, ſuſtineo, & diuina lenitate vſus permitto, vt dolo vtatur, quem voluntate, non autem neceſſitate exercet. Iccirco etiam par ſuppliciū comminatur & male interroganti, & male reſpondenti.

Secundum enim iniquitatem, inquit, interrogantis, ſic etiam iniquitas prophetæ erit, vt non errent amplius domus Iſrael à me, & vt ne polluantur amplius in omnibus delictis ſuis, & erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum, dicit Adonai dominus. Vulg.

Iuxta iniquitatem interrogantis, ſic iniquitas prophetæ erit, vt non erret vltra domus Iſrael a me, neque polluatur in vniuerſis præuaricationibus ſuis, ſed ſint mihi in populum, et ego ſim eis in Deum: ait dominus exercituum.

Non ſine cauſa, inquit, hoc illis infligam ſupplicium, ſed vt illorum interitu populo meo benefaciam, & eum ab illorum impietate vindicem. volo enim ipſum habere populum, & eſſe illorum Deus, omni eos cura proſequens.

Et factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis, terra ſi peccauerit mihi, vt delinquat delicto, etiam extendam manum meam ſuper eam, et conteram ipſius firmamentum panis, et emittam in eam famem, et auferam de ea hominem et iumentum, et ſi fuerint tres viri hi in medio eius, Noe, et Iob, et Daniel, ipſi in iuſtitia ſua ſaluabuntur, dicit Adonai dominus. Vulg.

Et factus eſt ſermo domini ad me dicens, fili hominis, terra cùm peccauerit mihi, vt præuaricaretur præuaricans extendam manum meam ſuper eam, et conteram virgam panis eius, et immittam in eam famem, et interficiam de ea hominem et iumentum, et ſi fuerint tres viri iſti in medio eius, Noe, Daniel, et Iob, ipſi

iuſtitia ſua liberabunt animas ſuas: ait dominus exercituum.

Si nationem quæ peccarit, inquit, punire voluero, & fame necare, & ij, qui punientur, noluerint ad pœnitentiã adduci, nullam veniam conſequentur, ne ſi Noe quidem & Iob & Daniel in ipſis inuenti fuerint. verum hi certe ſuæ iuſtitiæ colligẽt fructus, & ſalutem adipiſcentur, ſed illos ab illato ſupplicio minime liberabunt. horum autem virorum mentionem fecit, vt valde ijs, quæ dicta ſunt, conſentientibus, quæ illorum tempeſtate acciderunt. nam & Noe in impiorum generatione inuentus haudquaquam potuit eos à diluuij exitio liberare, qui noluerunt ad pœnitentiam adduci: & Daniel ſimiliter, cùm captiuitatis tempore vigeret, alios propter ingentem ipſorum impietatẽ ab illatis malis haud vindicauit, ſed ipſe bello captus hoſtium tamen potitus eſt, & eos, qui ſe in ſeruitutem abduxerant, ſibi ſubiectos habuit. neque filijs Iob parentis iuſtitia profuit, ſed ipſe ſolus aduerſarij ſuperauit inſidias. alijs autẽ rurſus pluribus hæc aſſerit, & ſi necem inferam terræ, illi & ſi feras contra eam exſuſcitem, & ſi aduenientium hoſtium impetum, inuentique fuerint tres viri

B iſti in medio ipſorum, ne filios quidem ſuos aut filias ſeruare poterunt, ſed ſoli ſalutem conſequẽtur. perſpicuum eſt autem eos, qui à reſipiſcentia vacui ſint, nullam à iuſtis vtilitatem percepturos, pœnitentiæ ſiquidem ſalutem cõſequi teſtis eſt diuina ſcriptura, hoc vbique docens. Niniuitæ enim neque Noe, neque Iob, neque Daniel habẽtes, ſed Ionam, qui non pro eis ſupplicabat, ſed vera dicere cupiebat, ipſa pœnitentia ſalutem inuenere. docet igitur oratio prophetica, ſceleribus obſtrictos nullam veniam habituros, & quicunque reſipiſcere nolint, etiam ſi inter iuſtos degere ſe glorientur. ad hæc oſtendere vult auctor omniũ rerum Deus, quod erga aliam nationem non fecit, hoc erga Iſrael ſe feciſſe.

Hæc enim dicit, inquit Adonai dominus, ſi autem & quatuor vltiones meas malas, (malas autem moleſtas ait) gladium, & famem, & beſtias malas, & mortem emiſero ſuper Hieruſalem, ad exterminandũ ex ea hominem & iumentum, & ecce relictis in ipſa ſaluati ex ea, qui educent ex ea filios & filias, ecce ipſi egrediuntur ad vos, & videbitis vias eorum.

Vulg. *Quoniam hæc dicit dominus, quod & ſi quatuor iudi-* C *cia mea peſſima, gladium, & famem, ac beſtias malas, & peſtilentiam immiſero in Hieruſalem, vt interficiam de ea hominem & pecus, tamen relinquetur in ea ſaluatio educentium filios & filias: ecce ipſi egredientur ad vos, & videbitis viam eorum.*

Mortem quidem vocat repentinum interitum, gladium vero occidionem, famem, egeſtatem, beſtias malas eos qui crudeliter in ſeruitutem redigunt, malas vltiones acerbas & amaras. his pœnis inquit Iſrael illatis, relinquam qui ex ipſa ſaluentur, filios & filias, vt diſcant omnes ingentem eorum impietatem, & improba inſtituta, cognoſcantque iuſta ſupplicia. & vos item illorum cognati, conſpecta iſtorum improbitate, haud accuſabitis pœnarum crudelitatem, idque declarans adiecit.

Et pœnitebit vos ſuper mala, quæ induxi ſuper Hieruſalem, in omnibus malis, quæ induxi ſuper eam, & conſolabuntur vos, quia videbitis vias eorum, & cogitationes eorum, & cognoſcetis, quia non frustra feci, omnia quæcunque feci in ipſa, dicit Adonai dominus.

Et conſolabimini ſuper malo, quod induxi in Hieruſa- Vulg.
A *lem, in omnibus quæ importaui ſuper eam, & conſolabuntur vos cùm videritis viam eorum, & adinuentiones eorum, & cognoſcetis quod non fruſtra fecerim, omnia quæ feci in ea, ait dominus Deus.*

Hac de cauſa inquit non omnes funditus perdam, ſed relinquam ex ipſis, qui ſaluẽtur per quos omnes iuſtum fuiſſe illatum ipſis ſupplicium cognoſcant.

Et factum eſt verbum domini ad me dicens, & tu fili Cap. 15. *hominis quid fiet lignum vitis, ex omnibus lignis ſarmẽtorum, quæ ſunt in lignis ſiluæ, ſi capient ex ea lignum vt faciant in opus, ſi capiant ex ea paxillum vt ſuſpendant ſuper eum omne vas, præter id quod igni traditum eſt in conſumptionem, annuam purgationem eius conſumit ignis, & deficit in finem.*

Et factus eſt ſermo domini ad me dicens, fili hominis Vulg. *quid fiet de ligno vitis ex omnibus lignis nemorum, quæ ſunt inter ligna ſiluarum? numquid tolletur de ea lignũ, vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, vt dependeat in eo quodcunque vas? ecce igni datum eſt in eſcam, vtramque partem eius conſumpſit ignis, & medietas eius redacta eſt in fauillam.*

Cùm vineam ſemper Iſrael per prophetas nun-
B cuparit, per Dauid enim, vineam inquit, de Ae- Pſal. 79.
gypto tranſtuliſti. Eſaias autem: vinea facta eſt
dilecto meo, ait. Et Hieremias: quomodo con- Eſa. 7.
uerſa es in amaritudinem, vitis vera? per tranſla- Hiere. 2.
tionem à ſarmentis vitis oſtendit inutilem Iſrael. quemadmodũ enim præter omnia ligna ad opus minimè idonea ſunt ligna vitis, neque enim paxillum vel tenuiſſimum ex ea quis poterit conficere, ſed tantum ignis fit alimentum, & annua item ipſius expurgatio in ignem proijcitur, ita iſte populus ad aliud nihil idoneus, quam ad interitum ac ſupplicium. annuam, inquit, ipſius expurgationem conſumit ignis, & deficit in perpetuum.

Numquid vtile erit ad opus? numquid etiam ſi ignis illud conſumpſerit in finem, amplius erit ad opus? aut fiet in opus, neque adhuc ipſo exiſtente integro, non erit in opus amplius.

Numquid vtile erit ad opus? etiam cùm eſſet integrum Vulg. *non erat aptum ad opus, quanto magis cùm illud ignis deuorauerit, & combuſſerit, nihil ex eo fiet operis?*

Si enim antequam in ignem conijciatur, ad nul-
C lum opus eſt idoneum, nullo pacto vtile eſſe poterit vbi fuerit ab igne conſumptum, ita dicta cõparatione, eam interpretatur.

Iccirco dic, hæc dicit Adonai dominus: quemadmodum lignum vitis in lignis ſiluæ, quod dedi igni in conſumptionem: ita dedi habitantes Hieruſalem, & dabo faciem meam ſuper eos.

Propterea hæc dicit dominus Deus: Quomodo lignum Vulg. *vitis inter ligna ſiluarũ, quod dedi igni ad deuorandum, ſic tradam habitatores Hieruſalem, & ponam faciem meam in eos.*

Hoc per tranſlationem dixit ab ijs deſumptam qui vultũ iracũdum terribilemque præ ſe ferunt.

De igne egredientur, inquit, & ignis comedet eos.

De igne egredientur, & ignis conſumet eos. Vulg.

Liberati quippe à fame, occidione peribunt, aut captiui abducentur.

Et cognoſcent quia ego dominus, cùm firmauero faciem meam ſuper eos, & dabo terram in deſolationem pro eo, quod deliquerunt delicto, dicit Adonai dominus.

Et ſcietis, quia ego dominus, cùm poſuero faciem meam Vulg. *in eos,*

in eos, & dedero terram inuiam & deſolatam eo, quòd præuaricatores extiterint, dicit dominus Deus.

Ipſos quidem io ſeruitutem redigi permittam: & occidione cõſumi, terram vero ab ipſis cultam, deſertam reddam & à cultoribus vacuam. atque hæc patientur pœnas eorum qoæ in me deliquerint perſoluentes. cùm igitur quæcũque antè ſcripta ſunt, ad noſtram vtilitatem ſcripta ſint, vt per patientiam & conſolatiooem ſcripturarum ſpem habeamus, ne ſimus ligna & fœoum & calamus, quæ ſunt ignis alimenta, ſed aurum & lapides pretioſi, regij diadematis materia, vt cum Chriſto regnemus, com quo patrem gloria decet cum ſancto ſpiritu in ſæcula ſæculorum. Amen.

SECTIO V.

Cap. 16. *Et factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis teſtificare Hieruſalem peccata ipſius.*

Vulg. *Et factus eſt ſermo domini ad me dicens, fili hominis notas fac Hieruſalem abominationes ſuas.*

Bona eſt peccatorum reprehenſio, quæ cùm vtilitatis cauſa adhibetur, ſtupore laborantibus ſenſum affert, & in memoriam ipſis propria reuocat delicta. triſte eſt enim & admodum moleſtũ morbo laborare, ſed longe moleſtius ipſum morbum non agnoſcere. qua de cauſa ſæpe etiam medicorum natio ita affectos, qui ægrotationis ſenſum nolint percipere, morbi grauitatem docet, vt percepto illius ſeoſu deſinant morbo ſuppeditantes materiam cauſas ſuis offenſionibos enutrire, ſed medicæ artis legibus obſeqoantur: hoc etiam auctor omnium rerum Deus erga eos, qui peccant, & ita affecti ſunt, vt ſenſum morbi oon capiant, continẽter facit. peccatori enim per Dauid dicit, Arguam te, & ſtatuam cootra faciem tuam peccata tua. & ipſi Hieruſalem per Hieremiam, cognoſce, quia in dominum Deum tuum impie egiſti. & rurſus, vide vias tuas, in ſepulchro multitudinis, & cognoſce quid feceris. & infinita alia huiuſcemodi inuenire licet. hoc igitur hîc qooq; prophetæ Ezechieli faciendum præcipitor. teſtificare enim Hieruſalem, inqoit, iniquitates eius. oſtẽdito, inquit, vulnera, demonſtra vlcera ipſius, vt ne exiſtimet ſupplicium eſſe diſſectionem, ſed intelligens eſſe ſectionem eiuſmodi, quæ medeatur, medico agat gratias. Deinde ſigillatim ipſe delicta narrat.

Pſal. 49. Hiere. 2.

Et dices, hæc dicit Adonai dominus Hieruſalem.

Vulg. *Et dices, hæc dicit dominus Deus Hieruſalem.*

Vbique conduplicatio veram docet dominationem.

Radix tua & generatio tua de terra Chanaam, pater tuus Amorrhæus & mater tua Cethæa.

Valde gloriabantur Iudæi propter cognationẽ Abraham, ideo etiam domino in ſacris euangelijs dicebant, ſemen Abrahæ ſomus, & nemini ſeruiuimus vnquam. hanc arrogantiam beatus qooque Ioannes Baptiſta comprimit cùm dicit, Genimina viperarum, qois oſtendit vobis fugere à ventura ira? facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, & ne velitis dicere intra vos, quia patrem habemos Abraham. Amen enim dico vobis, poteſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. quemadmodum igitur diuinus hic vir eos, qui tenoi erant, & in improbitate degebant, venenatis feris comparauit, ita hoc loco quoque dominus Deus per prophetam, Chananæam ipſorum ſtirpem vocat, patrem Amorrhæorum & matrem Cethæam, & omnino generationem externam. quorum enim æmulati fuerant impietatem, eorum merito cognationem cootraxere. & propter mores ſimul cum iſto genere ſortiti ſuot hæreditatem. hoc autem ſatis erat ad eos admodum perterrendos non ſolum propter iſtarũ gentium, quæ tunc vigebant, ſcelera, ſed etiam propter ignobilitatem, quam maioribus acceptam referebant, Chanaan ſiquidẽ execrationibos obnoxius factus fuit, & ab auo Noe ſeruitutis eſt condemnatus. ab hoc inquit es oriundus, & oolla es cum Abraham & Sem cognatione coniunctus. quorum enim pietatem repudiaſti, eorum etiam cogoationem amiſiſti, & illa nobilitate prorſus ſpoliatus es. ita ipſis Chanaan cognatione deterritis, ſeparatim & eorum ſcelera & proprium narrat beneficium.

Ioan. 8. Luc. 3. Matth. 3.

A

Non eſt præciſus, inquit, vmbilicus tuus.

Hoc eſt, adhuc Aegyptiacũ hautis alimentum, & generationem ipſius ex Aegypto exitom vocat. aſſerunt autem medici fœtum in vtero matris veluti quandam radicem habere vmbilicum, per
B quem aiunt eum outriri & augeri. cùm igitur obſtetrices partem illam vmbilici, à qua propeodet infans, incidere conſueuerint, moraliter per tranſlationem ait, vmbilicus tuus non eſt præciſus, hoc eſt, hodie quòque ab vtero materno, id eſt Aegypto, impietatis attrahis alimentum.

Et in aqua non es lota in ſalutem.

Hoc itidem per tranſlationem ab infantibus, qui poſt partum abluuotur, & occultantur, & à ſanguioe ex vtero contracto liberantur. to igitur inquit ab his nõ es liberata, ſed adhuc hodie quoque materni vteri ſigna defers.

Neque ſale ſalita es, & faſcijs non es faſciata.

Vulg. *Nec ſale ſalita, nec inuoluta pannis.*

Non accepiſti, ioquit, doctrinæ ſales, neque allatas tibi faſcias per legis diſciplinam, qoæ adhibentur infantibus, vt ſi aliquod ex membris in ipſo partu à recto ritu peruerſum fuerit, reſtituatur, decentemque formam ſuſcipiat.

Neque pepercit ſuper te oculus meus, vt facerem in te vnum ex omnibus iſtis, vt pateretur quid ſuper te, & proiecta es à facie campi prauitate animæ tuæ, in qua die nata es.

C Vulg. *Non pepercit ſuper te oculus, vt faceret tibi vnum de his miſertus tui, ſed proiecta es ſuper faciem terræ in abiectione animæ tuæ in die, qua nata es.*

Statim enim & eueſtigio, inquit, nata, & ab Aegypto liberata, & à me legis æqualitatem edocta peroerſa es, obliqua ſemper & deprauata cõplexa: campum enim æqoalitatem hic nuncupauit: ego autem in Aegypto qoidem nullam tibi inquit legem attuli, neque mandatorũ ſales, neque vmbilici ſectionem, neque membrorum per faſcias reformatiooem. poſtea vero qoam inde profecta es, omni te curatione dignam cenſui. ideo ſubijcit.

Et veni ſuper te, & vidi te miſtam in ſanguine tuo, & dixi tibi, in ſanguine tuo viues, & dixi tibi, cum ſanguine tuo vita multiplicare innocenter, ſicut ortum agri dedi te.

Vulg. *Tranſiens autem per te vidi te conculcatam in ſanguine tuo, et dixi tibi cum eſſes in ſanguine tuo: viue, dixi inquam tibi: in ſanguine tuo viue. multiplicatam quaſi germen agri dedi te.*

Conſpicatus eoim te idololatriæ ſanguine inquinatã, & ſacrificiorum ſanguines amplexãtem,

conceſſi tibi vt ſacrificates non idolis, ſed mihi. quod declarauit cùm dixit, in ſanguine tuo vita A multiplicare innocenter, hoc eſt non præter legem, ſed ſecundum legem, non dæmonibus ſed Deo ſacrificans: boc enim faciens inſtar terræ virentis germinabis, omniſque geoeris fructibus exornaberis.

Et multiplicata es, & magnificata es, & ingreſſa es in vrbes vrbium.

Vulg. *Et multiplicata es, et grandis effecta, & ingreſſa es, & perueniſti ad mundum muliebrem.*

Meam, ioquit, benedictionem ſecutũ eſt opus, ego enim dixi, vt ortum agri dedi te, tuq; accepta benedictione, ſimul & multitudinem & magnitudinem adepta es, conſpicuaque & illuſtris facta maximas vrbes tibi ſubiecisti, ita breuiter & ortu & incremẽto ipſius enarrato, rurſus partium narrat incrementum.

Vbera tua, inquit, recta facta ſunt, & capillus tuus ortus eſt.

Vulg. *Vbera tua intumuerunt, & pilus tuus germinauit.*

Omnia per tranſlationem à pueris moraliter narrat, bis ampliorem oſtendens affectionem, & vbera vocat rationalis animæ patris iudicium, cor B enim vbera eooperiunt: capillos vero, ornatum illum qui ab ætatis maturitate proficiſcitor.

Tu autem eras, inquit, nuda, & ignominia plena.

Vulg. *Et eras nuda & confuſione plena.*

Noodom enim acceperas legis tegumentum.

Et tranſis ſuper te, & vidi te, & ecce tempus tuum, et tempus diſſoluentium, & expandi alas meas ſuper te, & operui ignominiam tuã, & iuraui tibi, & ingreſſus ſum in teſtamento tecum, dicit Adonai dominus.

Vulg. *Et trãſiui per te, & vidi te, et ecce tempus tuum tempus amantium, & expandi amictum meum ſuper te, & operui ignominiam tuam, & iuraui tibi, & ingreſſus ſum pactum tecum, ait dominus Deus.*

Cùm eoim conſpexiſſem te in reliquum idoneam, quæ mecum per legem ſocietatem coires, expandi quaſi quaſdam alas ſalutariom præceptorum doctrinam, & cooperui iniquitatis nuditatem, & hoc connubium etiam dotis libellus eſt conſecutus: ingreſſus enim ſum, inquit, in teſtamento tecum. & quia opus erat vt libello adhiberetur iuſiurãdum, ne hoc quidem facere recuſaui: ſed quamuis fide digous eſſem vel verbo tantum promittens, attamen iuſiurandum quoqoe verbo C adhibui. hoc autem intelligere facile eſt volenti legis ſcripturas percurrere. inueniet enim in beati Moyſis cantico, ipſum omnium rerum auctorem

Deut. 32. Deum ita dicentem: Leuabo in cœlum manum meam, & iurabo dextera mea, & dicam viuo ego in ſæculum.

Et facta es mihi, inquit.

Hoc eſt coniuncta es mihi, & ouptiæ perfectæ ſunt.

Et laui te in aqua, & laui ſanguinem tuum, & vnxi te in oleo, et indui te varia, & calciaui te hyacintho, & cinxi te byſſo, & circumdedi te ſubtilibus ex crinibus contextis.

Vulg. *Et laui te aqua, & emundaui ſanguinem tuum ex te, & vnxi oleo, & veſtiui te diſcoloribus, & calceaui te hyacintho, & cinxi te byſſo, & indui te ſubtilibus.*

Sigillatim ſua enarrauit beneficia. primum enim aqua ioquit doctrinæ laui te, & loſtrationes, & aquiminaria adhiboi, deinde vnxi te oleo; hic ſacerdotij genera recenſet; ſacerdotes enim oleo ſancto vngebantur, ipſique byſſinam induebantur, & hyacinthinam veſtem. Innuit etiam diuitias, quæ acceſſerunt ipſi populo tam ſpiritales, quàm corporis ſua ipſius prouidentia. & circũdedi te trichapto, boc eſt rete è capillis confectum, quod molierũ capitibus circumponebatur. per trãſlationem igitur, impoſitum ipſis decorem ſua io omnibus rebus cura declarauit, & innuit item vt ego arbitror tabernaculum, ex ſagis cilicinis confectum, in quo & ſacrificia pro peccato Exod. 26. offerebantur, & reuelationes de initiandi ritu factæ exponebantur ex propitiatorio cum principe ſacerdotum Deo colloquente.

Et ornaui te ornamento, & circumdedi armillas circa manus tuas, & monile circa collum tuum, & dedi inaurem circa naſum tuum, & rotulas circa aures tuas, & coronam gloriationis ſuper caput tuum.

Et ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaurem ſuper os tuum, & circulos auribus tuis, et coronam decoris in capite tuo. Vulg.

Et vnomquodque horum moraliter decet intelligere: armillas manibus impoſitas, eam virtutem, quæ ad agendom oos excitat: monile collo circũdatum, legis iugum: inaurem naſo iniectam, à vitijs debortarionem, quæ per mandata freni inſtar adhibetur à tranſlatione taurorum, qui ferreum annulum naribos excipiunt, quo huc atque illuc circumducũtur. & bobus eorum audaciam comparaſſe teſtis eſt item Oſee propheta, qui ex perſona domini loquens ait, Sicut iuuenca irritans irritauit Ephraim: inaures vero auribus adhibitas bonam ſignificat doctrinam, ornamentum aoribus ea vi, quæ ad obediendum adducit homines, imponentem: coronam ſuper caput impoſitam eam gloriam, quæ à pietate, & culto legis, atque adeo ex omnibus bonis comparata ſit.

Et ornata es auro et argento, et indumenta tua byſſina, et trichapta, et varia.

Et ornata es auro et argento, et veſtita es byſſo, et polymito, et multis coloribus. Vulg.

Et vnumquodqoe item horum ita poteſt intelligi. & illod ad ea quæ dicta ſunt addere opus eſt: non ſolum ea quæ ſunt ſpiritus per modo dicta innui, ſed etiam beneficia ad corpus pertinentia ſignificari. ſtatim enim ex Aegypto egreſſi ab Aegyptijs vaſa argentea & aurea mutuati, eos ſpoliarunt, iuſtam violẽti operis repetentes mercedem, & tamen earum quoque gentium, quæ Palæſtinam incolebãt, omnes facultates deprædati ſunt. ſignificat itaque præter ſpiritalia bona, eorum quoque quæ ad corpus pertinent, abundaotiam. iccirco ſobijcit.

Similam, mel, et oleum comediſti.

Omnibus, inqoit, terræ bonis potita es ad fruendom.

Et facta es pulchra valde valde.

Et decora facta es vehementer nimis. Vulg.

Obſeruans legem adepta es decorem ab ipſius legis cultu profectum.

Et directa es in regnum.

Et profeciſti in regnum. Vulg.

Ita inquit aucta es in regnum, vt formidabilis facta ſis omnibos finitimis, & regium honorem perceperis. hoc enim innuit his, quæ ſubiecit.

Et exiuit tibi nomen in pulchritudine tua in gentibus.

Et egreſſum eſt nomen tuum in gentes propter ſpeciem tuam. Vulg.

Illuſtris enim facta es & celebris vbique. deinde etiam huiuſce rei cauſam docens ait.

Quia completum eras in decore, quem poſui ſuper te, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Quia perfecta eras in decore meo, quem poſueram ſuper te, dicit Dominus Deus.*

Ego enim tibi decoris iſtius auctor etam, qui præceptis & legibus te ptoprijs inſtruxeram.

Et confiſa es in pulchritudine tua.

Et habens fiduciam in pulchritudine tua.

Hoc eſt malotum initium, ſpem diuinam abiecisse, ſuiſque proſperis gloriari ſucceſſibus.

Et fornicata es in nomine tuo, & effudiſti fornicationem tuam ſuper omnem tranſitum, ipſi erat, non erit.

Vulg. *Fornicata es in nomine tuo, & expoſuiſti fornicationem tuam omni tranſeunti, vt eius fieres.*

Cùm nobiliſſima facta eſſes, & iccitco maxime gloriareris, à me deficiens in extremam laſciuiam collapſa es, non vnum aut alterum excipiẽs amatorem, ſed omnes qui pet te tranſire cupierunt, & cum vnoquoque ipſorum conſuetudinem habebas, præter legem meam admittens. hoc enim declarauit cùm dixit: ipſi erat, non erit. cum alijs cõiuncta es, ad quos nihil attinebas, mihi quippe à B principio te ipſam dedicaſti: & fornicationem hic idolorum cultum vocat: & omnem tranſitum, diuerſas dæmonum inſidias.

Et cepiſti de veſtimentis tuis, & feciſti tibi ipſi idola conſuta, & fornicata es ſuper eis, & non ingredieris, quæ non erunt, neque fient.

Vulg. *Et ſumens de veſtimentis tuis feciſti tibi excelſa hinc inde conſuta, & fornicata es ſuper eis, ſicut nõ eſt factum neque futurum eſt.*

Noua, inquit, & inctedibilia tua idololatriæ inſtituta: non enim aliorum tantum æmulata es mala, ſed ipſa etiam alia excogitaſti, idolorum imaginibus è veſtibus confectis, dijſque nuncupatis, me præſertim omnia tibi iſtiuſmodi pér legem interdicente.

Et ſumpſiſti vaſa glorationis tuæ ex argento meo, & ex auro meo, ex ijs quæ dedi tibi, & feciſti tibi imagines maſculinas, & fornicata es in eis.

Vulg. *Et tuliſti vaſa decoris tui, de auro meo, atque argento meo, quæ dedi tibi, & feciſti tibi imagines maſculinas, & fornicata es in eis.*

A me, inquit, argentum & aurum accipiens, deoſque ex meis donis fabricans meo cultui eos C prætuliſti. imagines autem maſculinas appellauit, quia fornicationem idololatriã per tranſlationem nominat.

Et tuliſti, inquit, veſtimentum tuum varium, & induiſti ea, & oleum meum, & thymiama meum poſuiſti ante faciem eorum, & panes quos dedi tibi, ſimila & melle & oleo cibaui te, & poſuiſti ea ante faciem ipſorum in odorem ſuauitatis.

Vulg. *Et ſumpſiſti veſtimenta tua multicoloria, & operuiſti illa, & oleum meum & thymiama meum poſuiſti coram eis, & panem meum quem dedi tibi, ſimilam & oleum & mel, quibus enutriui te, poſuiſti in conſpectu eorum in odorem ſuauitatis.*

Quæ à me, inquit, bona accepiſti, hæc adulteris illis inſanis offerebàs, alijs eos inſtruens & adornans, alijs libamina & ſacrificia peragens.

Et factum eſt, dicit Adonai Dominus, & tuliſti filios tuos, & filias tuas, quas genuiſti, & ſacrificaſti eis in conſumptionem.

Vulg. *Et factum eſt, ait Dominus Deus, & tuliſti filios tuos, & filias tuas quas generaſti mihi, & immolaſti eos ad* A *deuorandum.*

Deinde reprehenſio eſt pet ironiam.

Quaſi parum fornicata es.

Numquid parua eſt fornicatio tua? Vulg.

Ex quibus apertum eſt, & maxime perſpicuum fornicationem hîc idolorum cultũ ab eo vocari.

Et iugulaſti, inquit, filios tuos, & dediſti eos, vt conſecrares expians eos ipſis, hoc præter omnem fornicationem tuam, & abominationes tuas.

Immolaſti filios meos, & dediſti illos conſecrans eis, & poſt omnes abominationes tuas & fornicationes. Vulg.

Omnium enim reuera & improbiſſimũ & maxime deteſtabile iniuſta filiorum cædes, quam inſania correpti ſacrificantes perpetrabant, mala deorum aduerſantes, & liberationem à malis, vt ſtulte opinabantur ſibi molientes.

Et non meminiſti dies infantiæ tuæ, quando eras nuda & ignominioſa, & inquinata ſanguine tuo, & vixiſti.

Non es recordata dierum adoleſcentiæ tuæ, quando eras nuda & confuſione plena, conculcata in ſanguine tuo. Vulg.

Non teuocaſti, inquit, in memotiam priſtina, vt ego te nudam & omni prouidentia orbatam, B atque idolorum ſanguine pollutam excipiens ablui, auctorque fui vt & viueres, & omni cura te protegi intelligeres.

Et factum eſt poſt omnes iniquitates tuas, væ tibi, væ tibi, dicit Adonai Dominus.

Et accidit poſt omnem malitiam tuam, væ væ tibi, ait Dominus Deus. Vulg.

Fructum enim ingratæ tuæ mentis lamentationem percipis & luctum. deinde diffuſius illius impietatem recenſet.

Et ædificaſti tibi domum fornicationis, & feciſti tibi proſtitutionem in omni platea, et in principio omnis viæ ædificaſti lupanaria tua, offendiſti pulchritudinem tuã, et diuiſiſti crura tua omni tranſitui. Vulg.

Et ædificaſti tibi lupanar, et feciſti tibi proſtibulum in cunctis plateis, ad omne caput viæ ædificaſti ſignum proſtitutionis tuæ, et abominabilem feciſti decorem tuum, et diuiſiſti pedes tuos omni tranſeunti.

Hæc apertius cognoſci poſſunt ex hiſtoria Iudicum, & ex libro Regnorum. vbique enim & in domibus, & in foris ſtatuerunt idolorum ſtatuas, atque has domos impietate complerunt, & in ipſo Dei templo pernicioſis dæmonibus aras conſtruxerunt, vbi ſimulacra dęmonumq́ue imagines poſuerunt. & hoc Dominus hic accuſat, domum fornicationis idolorum nuncupans delubra. & huiuſce fornicationis exuperantiam redarguens oſtendit ipſam omnibus cộngredi cupientibus omnino proſtitutam, per ea idola, quibus vias, plateas, & omne forum compleuit, pietatiſquē pulchritudinem læſit, omnemq́ue tranſitum ad iſtiuſmodi excepit laſciuiã, modo Aegyptiorum, modo Aſſyriorum, & Chaldæorum deos adorans, idq́ue docens ſubiecit. Iudic. 2. 3.

Et multiplicaſti fornicationem tuam, et fornicata es ſuper filios Aegypti, finitimos tuos, magnos carnibus, et multis modis fornicàta es ad irritandum me.

Et fornicata es cum filijs Aegypti vicinis tuis, magnarum carnium, et multiplicaſti fornicationem tuam ad irritandum me. Vulg.

Per tranſlationem rurſus magnos carne eos, qui ſupra modum idolorum cultui addicti erant, nominauit, qui hircos, & boues, & oues, caneſque, & ſimias, & crocodilos, & ibes, & accipitres adorarunt.

Et ecce extendam manum meam ſuper te, & auferam legitima tua, & tradam te in animas odientium te filias alienigenarum declinantes à via tua, quæ impie egiſti.

Vulg. *Ecce ego extendam manum meam ſuper te, & auferam iuſtificationem tuam, & dabo te in animas odientium te filiarum Palæſtinarum, quæ erubeſcunt in via tua ſcelerata.*

Mooebo, inquit, ad diſciplinam manum meam, & ſpoliabo te ſplendore legis, & te hoſtibus tuis conſtituam lodibrium, finitimaſque vicinorum vrbes addocam, vt in te illudant, quæ tuæ impietatis exoperantiam minimè ſunt æmulatæ.

Vulg. *Et fornicata es, inquit, ſuper filios Aſſur, & ne ſic quidem expleta fuiſti, & fornicata es, & non es ſatiata, & multiplicaſti lupanaria tua ad terram Chanaam, & in Chaldæos, & neque in his expleta es.*

Et fornicata es in filiis Aſſyriorum, eo quòd nec dum fueris expleta, & poſtquam fornicata es, nec ſic es ſatiata, & multiplicaſti fornicationem tuam in terra Chanaam cum Chaldæis, & nec ſic ſatiata es.

Vnaquæque natio, inquit, propriis ſeruiuit idolis: tu verò cùm adoraoeris deos omnes, & omniom idolorum, quæ ſuot vbique terrarum, eultum complexa ſis, nondum tamen ne hodie qoidem vlla te impietatis ſatietas cepit.

Quo mundabo cor tuum, dicit Adonai Dominus, cùm facias tu hæc omnia opera mulieris adulteræ licentia abutentis?

Vulg. *In quo mundabo cor tuum, ait Dominus Deus, cùm facias omnia hæc opera mulieris meretricis & procacis?*

Quam inquit tua impietate dignam tibi pœnam infligam? qoo adhibito remedio vlcera tua putrida expurgabo? auſa es enim opera mulieris quæ à fonte pudorem abſterſerit, impudentérque & propalam intemperantiam profiteatur.

Et fornicata es tripliciter in filiabus tuis.

Iniquitas tua ſubiectarum tibi vrbium triplex eſt, & quam oportuit fuiſſe pietatis magiſtrã, hæc omnis impietatis extitit exemplar.

Cùm ædificares, inquit, lupanar tuum in principio omnis viæ, & proſtitutionem tuam feciſti in omni platea, & non fuiſti vt meretrix cogens mercedes.

Vulg. *Quia fabricaſti lupanar tuum in capite omnis viæ, & excelſum tuum feciſti in omni platea, nec facta es quaſi meretrix faſtidio augens pretium.*

Neqoe enim rerum neceſſariarũ inopia ad iſtã te laſciuiam redegit: omnibus quippe nobis perfruens, meíſque delicate abuteos muneribos, qoæ à me tibi tribuerentur, illis offerebas: iccirco ſimilis es mulieri, viro quidem matrimonio coniunctæ, ſed adulteris formam proſtituenti, & quæ viri ſunt elargienti, & amatoribus ea ſuppeditanti.

Mulier enim adultera inquit ſub viro ſuo ſimilis tibi in alienos, quæ à viro ſuo accipiens mercedes, & in omnibus fornicantibus in eam prodens merces.

Vulg. *Sed quaſi mulier adultera, quæ ſuper virum ſuum inducit alienum.*

Et hoe idem latius narrans, vt apertè quam ſit illa res abſurda, redarguat.

Vulg. *Omnibus, inquit, meretricibus dantur mercedes, tu autem dediſti mercedes cunctis amatoribus tuis, & onerabas eos vt venirent ad te per circuitum in fornicatione tua.*

Et dona dabas eis vt intrarent ad te vndique ad fornicandum tecum.

Nemo enim aliquid vnquam boni à peſſimis dæmonibus accepit, qui vero eos colere inſtituũt, conceſſa ſibi à Deo bona illis offerentes, eorum dominatiooem attrahunt, hoc enim innuit, eùm dixit, & onerabas eos vt venirent ad te per circuitum io fornicatiooe tua, iis eoim, quæ illis offerebas, eos hortabaris, vt ad te venientes accurrerent tecumque continenter verſarentur.

Et factum eſt in te peruerſum præter mulieres in fornicatione tua, & poſt te nõ fornicabuntur. in eo enim quod tu das mercedes, & mercedes non dantur tibi, factum eſt in te peruerſum.

Vulg. *Factum eſt in te contra conſuetudinem mulierum, in fornicationibus tuis, & poſt te non erit fornicatio: in eo enim quod dediſti mercedes, & mercedes non accepiſti, factum eſt in te contrarium.*

Similis enim facta es, inquit, laſciuis mulieribus, quæ omnibus proſtitutæ ſunt, multorum admittens conſuetudinem: qood vero non accipias ſed præbeas mercedem, contraria rurſus illis facere perſeueras. quapropter & eas, quæ ante fuerunt & quæ poſt futuræ ſunt, iſtiuſmodi laſcioiæ genere viciſti. ita enudata ipſius iniquitate à rebus ei nomen imponens ait.

Iccirco meretrix audi verbum Domini, hæc dicit Adonai dominus, eo quod effudiſti æs tuum, & reuelabitur ignominia tua in fornicatione tua, ad amatores tuos & in omnes cogitationes iniquitatum tuarum, & in ſanguinibus filiorum tuorum, quos dediſti eis.

Vulg. *Propterea meretrix audi verbum domini, hæc dicit Dominus Deus, quia effuſum eſt æs tuum, & reuelata eſt ignominia tua in fornicationibus tuis ſuper amatores tuos, & ſuper idola abominationum tuarum in ſanguine filiorum tuorum, quos dediſti eis.*

Subæratum vocatur adulterinum numiſma, in quo alia commiſta ſit materia: quando igitur meis legibus, inquit, haud medioerem quandam iniquitatẽ admiſcuiſti, immo multum æs effudiſti, ita vt ne in reliquum quidem auri appareat natura, ſed totum numiſma æreum conſpiciatur, deioceps te mea prouidẽtia deſtitutam ignominia complebo, omnis generis tuæ iniquitatis à te repetens pœnas, ſed præcipuè ob iniuſtam filiorum cædem, qoos cruentis dæmonibus obtuliſti.

Ideo ecce ego ſuper te congrego omnes amatores tuos quibus commiſta es, & omnes quos amaſti, cum omnibus, quos oderas, & congregabo eos ſuper te in circuitu.

Vulg. *Ecce ego congregabo omnes amatores tuos, quibus commiſta es, & omnes quos dilexiſti, cum vniuerſis, quos oderas, & congregabo eos ſuper te vndique.*

Per ipſos inquit amaturos tuos vlciſcar te. æmulata es Chaldçorum, Aſſyriorum, Chananæorum, & Aegyptiorum impietatem, his contra te inſtrumentis vſus debita tibi infligam ſupplicia, & cum amatoribus tuis eos quoqoe quos odiſti coniungam, vt & iſti, & illi ingentem tuam conſpicentur iniquitatem.

Vulg. *Reuelabo enim malitias tuas inquit ad eos, & videbunt omne dedecus tuum. & vlciſcar te vltione adulterarum, & effundentium ſanguinem, & ponam te in ſanguine furoris mei & zeli.*

Et nudabo ignominiam tuam coram eis, & videbunt omnem turpitudinem tuam, & iudicabo te iudiciis adulterarum, & effundentium ſanguinem, & dabo te in ſanguinem furoris & zeli.

Homicidarum enim & adulterarum mulierum pœnas lues. quarũ enim imitata es ſcelera, earum ſupplicia ſubibis.

Et tradam

Et tradā te in manus eorū, & effodient lupanar tuū.

Vulg. *Et dabo te in manus eorum, et deſtruent lupanar tuū.* A

Hoc eſt dæmonum delubra.

Et deſtruent baſim tuam.

Vulg. *Et demolientur proſtibulum tuum.*

His innuit ſacrum Dei templum, baſis enim ipſorum, & crepido, & fundamentum cultus qui in eo adhibebatur.

Et exuent te veſtimentis tuis, et ſument vaſa gloriationis tuæ, & dimittent te nudam & ignominia plenā.

Vulg. *Et denudabūt te veſtimentis tuis, et auferēt vaſa decoris tui, & derelinquent te nudā plenámque ignominia.*

Direptionem & ſeruitutem his declarauit.

Et adducent ſuper te turbas, & lapidabunt te in lapidibus, & iugulabunt te in gladiis ſuis, & incendent domos tuas in igne, & facient in te vltiones coram mulieribus multis.

Vulg. *Et adducent ſuper te multitudinem, & lapidabunt te lapidibus, & trucidabunt te gladiis ſuis, & comburent domos tuas igni, & facient in te iudicia in oculis mulierum plurimarum.*

Hæc captiuitatis tempore euenerunt. quæ per translationem diſſeruit ab adultera muliere, quæ lapidibus oppreſſa occidebatur, comburebatúrque. B quamobrem in tranſlatione commoratus ſubiecit, & facient in te vltiones coram mulieribus multis. non autem mulieres, mulieres vocat, ſed per tranſlationem vrbes ita nuncupat, quandoquidem ipſam quoque vrbem mulieris inſtar in iudicium adducit. deinde vtilitatem à pœna profectam innuit.

Et auertā te à fornicatione, et mercedes nō dabis amplius.

Vulg. *Et deſines fornicari, & mercedes vltra non dabis.*

Spoliata enim tua tranquillitate & captiua in ſeruitutem abducta non habebis amplius in poſterum improbæ illius laſciuiæ occaſiones. ſed egeſtas vtilitatis tibi conciliatrix erit.

Et dimittam furorem meum ſuper te, et auferetur zelus meus à te, & requieſcā, neque ſollicitus ero amplius.

Vulg. *Et requieſcet indignatio mea in te, & auferetur zelus meus à te, & quieſcam, nec iraſcar amplius.*

Per tranſlationem rurſus tanquam de homine zelotypia affecto ægreferente vxoris adulterium hæc dixit. adhibito enim ſupplicio, inquit, laſciuiam tuam comprimam, & à cura quam de te habeo ſolutus ac liber ero. non amplius enim me amatores tui ad zelotypiam adducent, & hoc tibi inferam ſupplicium. C

Eo quod non es recordata dies infantiæ tuæ, & moleſtia aſſiciebas me in omnibus his, & ego ecce vias tuas in caput tuum dedi, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Eo quod non fueris recordata dierum adoleſcentiæ tuæ, & prouocaſti me in omnibus his, quapropter et ego vias tuas in capite tuo dedi, ait dominus Deus.*

Tu, inquit, attraxiſti horum malorum vim, cùm nolueris cogitare, qualis ex quali facta ſis, & vt te, quæ tenuis eras & parua atque omnino ignobilis, celebrē reddidi & admodum illuſtrem.

Et ſic non feci ſecundum omnem impietatem tuam in omnibus iniquitatibus tuis.

Vulg. *Et non feci iuxta ſcelera tua in omnibus abominationibus tuis.*

Nihil tuis, inquit, peccatis dignū ſuſtines: paruū enim eſt ſupplicium ſi cum impietate cōferatur.

Hæc ſunt omnia, quæcunque dixerunt contra te in parabola dicentes. ſicut mater, etiam filia.

Vulg. *Ecce omnis, qui dicit vulgo prouerbium, in te aſſumet illud dicens, ſicut mater, ita & filia eius.*

Tibi conuenit, inquit, prouerbium illud quod A circumfertur, matri ſimilem eſſe filiam: & matrem ipſius ſupra Cethæam nuncupauit.

Filia matris tuæ es tu, quæ repulit filios ſuos & virum ſuum: & ſoror ſororum tuarum, quæ expulerunt virum ſuum, & filios ſuos.

Vulg. *Filia matris tuæ es tu, quæ proiecit virum ſuum, & filios ſuos: & ſoror ſororum tuarum, quæ proiecerunt viros ſuos & filios ſuos.*

His oſtendit non Iudæorum tantum eſſe ſe Deum, ſed etiam gentium: etenim illorum antiquitus Deos appellatos eſt, antequam ipſi eo detrimento afficerentur, vt idola colerent. quapropter illos quoque & virum & filios repuliſſe dixit: negato Deo, dæmonibúſque filiis immolatis. deinde apertius loquitur.

Mater veſtra Cethæa, & pater veſter Amorrhæus, ſoror tua ſenior Samaria hæc, & filiæ eius, & ſedens à ſiniſtris tuis, & ſoror tua iunior ſedens à dextris tuis Sodoma & filiæ eius.

Vulg. *Mater veſtra Cethæa, & pater veſter Amorrhæus, & ſoror tua maior Samaria, ipſa & filiæ eius, quæ habitant ad ſiniſtram tuam, ſoror autem tua minor te, quæ habitat à dextris tuis, Sodoma & filiæ eius.*

Non ſecundum tempus, ſed ſecundum impietatis doctrinam appellauit, tempore enim Sodoma antiquior eſt. ſed quia Samariæ prius æmulata eſt inſtituta, deinde paulatim auxit facinora, ita vt etiam Sodomis aſſimilari potuerit, iuniorémque ſororem appellat, Sodoma, vt quæ poſtea cognationem cum ipſa complexa ſit. impietatis enim communionem cognationem vocauit. illud autem à dextris & ſiniſtris, propter ſitum locorum appoſuit: his enim qui in Hieroſolymis ſunt ad orientem conuerſi, à dextris Sodoma ſita ſunt: à ſiniſtris vero Samaria magis vergens ad aquilonem. filias autem huius & illius ſubiectas & vrbes & vicos nominat. cupiénſque impietatis exuperantiam oſtendere ſubiecit.

Et ne ſic quidem in viis earum ambulaſti, neque ſecundum iniquitates earum feciſti, & parum abfuit, & ſuperaſti eas in omnibus viis tuis.

Vulg. *Sed nec in viis earum ambulaſti, neque ſecundum ſcelera earum feciſti pauxillum minus: pene ſceleratoria feciſti illis in omnibus viis tuis.*

Auxiſti, inquit, commentis praua earum inſtituta, & periclitaris impietatis præmia percipere. C

Viuo ego, dicit Adonai Dominus, ſi fecit Sodoma ſoror tua hæc, et filiā eius, quemadmodū feciſti tu, et filiæ tuæ.

Vulg. *Viuo ego, dicit Dominus Deus, quia non fecit Sodoma ſoror tua ipſa, & filiæ eius, ſicut feciſti tu, & filiæ tuæ.*

Deinde diſcrimen oſtendit.

Veruntamen iniquitas Sodomorum in ſuperbia, & in ſaturitate panis, et in abundantiis deliciabantur ipſa & filiæ eius, hoc fuit in ipſa, & in filiabus eius, & manum mendici & pauperis non aſſumebant, & gloriabantur, & fecerunt ea quæ ſunt abſurda coram me, & abſtuli eas, ſicut viderunt.

Vulg. *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium ipſius & filiarum eius, & manum egeno & pauperi non porrigebant. Et eleuatæ ſunt, & fecerunt abominationes coram me, & abſtuli eas ſicut vidiſti.*

Circumfluētes nimia bonorū, inquit, abundantia, & in ſuperbiā, & arrogantiā prolapſæ ſunt, & eos qui egerēt deſpiciebant, ipſi omnibus deliciis perfruētes, ex quo in extremā laſciuiā inciderunt, & pœnas impiis facinoribus dignas pertulere.

Et Samaria ſecundum dimidia peccatorum tuorum non peccauit, & multiplicaſti iniquitates tuas ſuper eas, & iuſtificaſti ſorores tuas in peccatis tuis, & omnibus iniquitatibus tuis, quas feciſti.

Vulg. *Et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccauit, ſed viciſti eas ſceleribus tuis, & iuſtificaſti ſorores tuas in omnibus abominationibus tuis, quas operata es.*

Hanc autem comparationem non facit ſecundum ſolam peccati, ſed ſecundum prouidentiæ qualitatem. nam tametſi peccaſſet, & infinita facinora auſa eſſet Samaria, at procol aberat à Dei templo, & paruam certe quandam veniam habebat. cùm & ſub alios regis imperio degeret, & in ſacro Dei templo legitima perficere nequiret. & Sodoma item neque prophetam habebat, neque legiſlatorem, ſed ſola naturalis legis doctrina fruebatur: tu vero & legem habens, & ſacerdotes, & prophetas, & ſacrum Dei templum, legitimúmque cultum, illatum impietatem conſecta-ta es, quare illas oſtendis venia dignas.

Et tu ſuſtine tormentum tuum ſuperans, in quo corrupiſti ſorores tuas in peccatis tuis, quibus inique egiſti ſuper eas, & iuſtificaſti eas ſuper te ipſam.

Vulg. *Ergo & tu porta confuſionem tuam, quæ viciſti ſorores tuas peccatis tuis ſceleratius agens ab eis: iuſtificatæ ſunt enim à te.*

Haud ſimpliciter dixit iuſtificaſti, ſed ſuper te ipſam. tu enim illatum ſcelera imitata, non habes excuſationem qua te defendas, à lege & prophetis adiuta. illæ vero propter impietatis exuperantiam veniam conſequi cupiunt. ſuſcipe igitur tuorum inſtitutorum ſupplicium: quia illis quoque detrimentum attuliſti.

Et tu confundere, & ſuſcipe ignominiam tuam, eo quòd iuſtificaſti ſorores tuas.

Vulg. *Ergo & tu confundere, & porta ignominiam tuam, quæ iuſtificaſti ſorores tuas.*

Cùm aliquis eſt in honore, nec intelligit, ignominia affectus ſenſum priſtini percipit honoris. & Hieroſalem igitur non cognito honore ſibi à Deo conceſſo, obſidione & captiuitate ſuum agnouit Deum. Iccirco à beato Dauid docta exclamat, confuſio faciei meæ cooperuit me, à voce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & perſequentis.

C *Et auertam, inquit, auerſiones earum, auerſionem Sodomorum & filiarum eius, & auertam auerſionem Samariæ & filiarum eius.*

Vulg. *Et conuertam reſtituens eas conuerſione Sodomorum cum filiabus ſuis, & conuerſione Samariæ & filiarum eius.*

Opus eſt ſcripturæ idiomata nouiſſe, neque enim aliter eius conſilium percipi poteſt. hoc igitur idioma præter alia multa item habet, vt & quæ fuerunt tanquam futura narret, & futura, vt ea quæ facta ſint. itaque hoc loco ſimiliter res geſtas, vt futuras diſſerit, auerſata eſt me Sodoma & ſubiectæ illi vrbes, parique ratione cum ſubiectis Samaria, ſed ego item auerſatus ſum, eorumque quæ peccauit exegi pœnas.

Tuámque rurſus itidem auertam auerſionem in medio earum vt portes tormentum tuum, & ignominia afficiaris ex omnibus quæ feciſti, cùm tu ad iracundiam prouocares me.

Vulg. *Et conuertam reuerſionem tuam in medio earum, vt portes ignominiam tuam, & confundaris in omnibus quæ feciſti conſolans eas.*

A Eadem, inquit, tu quoque parietis, quæ illæ paſſæ ſunt, & eorum quæ in me deliquiſti pœnas dabis.

Et ſoror tua Sodoma, & filia eius reſtituentur, ſicut fuerunt à principio, & tu & filia tuæ reſtituemini ſicut fuiſtis à principio.

Et ſoror tua Sodoma, & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem ſuam, & Samaria & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem ſuam, & tu & filiæ tuæ reuertemini ad antiquitatem veſtram. Vulg.

Reſtitutionem hic non in melius, ſed in peius appellauit, rurſus enim idioma illud ſcripturæ, quod de præteritis loquitur vt de futuris, Sodomis appoſitum eſt. quod autem dicit, eſt huiuſmodi: quemadmodum Sodoma cùm eſſent clara & à plurimis habitata, in priſtinam formam reſtitui, feciqꝫ vt prorſus à cultoribus eſſent vacua, qualia erant antequam ædificarentur, ita & tibi adempto omni decore operam dabo vt in priſtinam redeas formam.

Et niſi fuiſſet Sodoma ſoror tua in auditum in ore tuo, in diebus ſuperbiæ tuæ antequam reuelarentur malitiæ tuæ, quemadmodum nunc opprobrium fuiſti filia- B *rum Syriæ & omnium quæ in circuitu tuo, & filiarum alienigenarum, circumdantium te in circuitu.*

Non fuit autem Sodoma ſoror tua audita in ore tuo in die ſuperbiæ tuæ, antequam reuelaretur malitia tua, ſicut hoc tempore in opprobrium filiarum Syriæ, & cunctarum in circuitu tuo filiarum Palæſtinarum, quæ ambiunt te per gyrum. Vulg.

Si non didiciſſes, inquit, Sodomorum ſupplicium, & diuulgatum fuiſſet in ore tuo illorum exitium, quemadmodum tua nunc obſidio in Syriæ & Paleſtinæ ciuitatibus, quid nam amplius mali perpetraſſes? neque enim illorum tibi exemplum profuit, ſed cùm noris & quæ illi auſi ſunt, & illatas ipſis calamitates, nihilo minus delinquere perſeueras. propterea,

Iniquitates tuas & iniuſtitias tuas tu porta eas, dicit Dominus Deus. hæc dicit Adonai Dominus, & faciam in te, ſicut feciſti, ſicut deſpexiſti execrationem vt violares teſtamentum meum.

Scelus tuum & ignominiam tuam tu portaſti, ait Dominus Deus, quia hæc dicit Dominus Deus. Et faciam tibi, ſicut deſpexiſti iuramentum, vt irritum faceres pactum. Vulg.

Habuit lex execrationem eos, qui violaſſent ipſam perſequentem, iuſsitque hanc ſex tribus in monte Gebal ſtantes percurrere, & omnem populum reſpondere Amen. Cùm igitur ne execrationem quidem verita fueris, ſed abſque metu pactum meum violaris, percipe ſeminum fructus. deinde poſt pœnam bona quoque pollicetur.

Et recordabor ego teſtamenti mei tecum in diebus infantiæ tuæ, & ſtatuam tibi teſtamentum meum, teſtamentum ſempiternum.

Et recordabor ego pacti mei tecum in diebus adoleſcentiæ tuæ, & ſuſcitabo tibi pactum ſempiternum. Vulg.

Tu enim mea fœdera, inquit, aſpernata es, & pacta, quæ mecum pepigeras violaſti, ſed me ne hoc quidem adducet vt te omnino deſeram, verum vbi te diſciplina inſtructam, æquitatem edocuero, fœderum illorum recordabor, quæ olim tecum percuſſi cùm adhuc eſſes infantula: & ita vocat tempus illud, quo in ſolitudine eſt commorata, & ſtatuam teſtamentum meum, teſtamentum ſempiternum. non legis, ſed

gratiæ,

gratiæ, non per Moſem, ſed per Apoſtolos: illud enim ad tempus durabat, hoc eſt æternum. boc item per Hieremiam prophetam ſe facturum pollicitus eſt. diſponam enim domui Iſraël, inquit, & domui Iuda, teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum, quod diſpoſui patribus eorum, in die qua apprehendi ego manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti, quia ipſi non manſerunt in teſtamento meo, & ego repuli eos, ſed diſponam ipſis teſtamentum nouum dans leges in mentem eorum, & in corde eorum ſcribam eas. boc item teſtamentum hic quoque pollicetur.

Et recordaberis, inquit, viarum tuarum, & ignominia afficieris cùm receperis tu ſorores tuas ſeniores tecum iunioribus te.

Vulg. *Et recordaberis viarum tuarum, & confunderis cum receperis ſorores tuas te maiores cum minoribus tuis.*

A ſupplicio enim ſenſum tuarum viarum percipiens, ignominiámque tibi circumiectam conſpicata proprium agnoſces Dominum: videbiſque etiam iſtas ſorores tuas eodem tecum fœdere fruentes, immo te ipſam vna cum illis idem adeptam.

Dabo enim tibi ipſas, inquit, in ædificationem, & non ex teſtamento tuo.

Vulg. *Et dabo eas tibi in filias, ſed non ex pacto tuo.*

Non enim illæ per te, ſed tu ex illis percipies vtilitatem, non iſto teſtamento, ſecundum quod nunc rempub. adminiſtras, hanc ſocietatem conciliante, ſed ſempiterno illo quod tibi poſtea tradetur. innuit per Sodoma & Samariam omnium gentium & Iudæorum pariter futuram pietatem.

Et ſuſcitabo, inquit, ego teſtamentum meum tecum, & cognoſces quia ego Dominus.

Vulg. *Et ſuſcitabo ego pactum meum tecum, & ſcies quia ego Dominus.*

Primum enim Iudæis prædicatum eſt euangelium, deinde omnibus gentibus, ſed etiam per magnum Heliam rurſus prædicabitur ante mundi conſummationem. ego igitur, inquit, omnia faciam tuam vtilitatem prouidens. Ex his enim cognoſces qualia fuerint ea, quæ à te in me profecta ſunt, & qualia ea bona quæ ex me tibi acciderunt. iccirco ſubiecit.

Vt recorderis, & pudore perfundaris, & non ſit tibi amplius aperire os tuum à facie ignominia tua, cùm tu placaueris me ſecundum omnia quæcunque feciſti, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Vt recorderis & confundaris, & non ſit tibi vltra aperire os præ confuſione tua, cùm placatus tibi fuero in omnibus quæ feciſti, ait Dominus Deus.*

His verbis tres pueri quoque in fornace vſi ſunt. aſcitis enim ſibi populi ſceleribus ſupplicantes dicebant: & nunc non eſt nobis aperire os, confuſio & opprobrium facti ſumus ſeruis tuis, & colentibus te. & diuinus Daniel itidem (Daniel 3.) in captiuitate ſupplicans exclamat: Tibi Domine iuſtitia, & nobis confuſio faciei, ſicut dies hæc, & regibus noſtris, & patribus noſtris, & principibus noſtris. cauſámque oſtendentes merito ſubiecerunt: quia peccauimus tibi. Igitur exitum hæc quoque prophetia ſortita eſt. expers enim mendacij eſt, qui ſpiritu ſuo afflat prophetas. itaque oportet nos item noſtra examinantes, & accurata habita eorum quæ adminiſtrauimus quæſtione, noſtriſque cum delictis diuina beneficia conferentes his vti ſupplicantes verbis, & pudore peccatorum quæ ante commiſimus, opus illud effugere, quod ignominiæ efficiendæ vim habeat, Deique memoria animam illuſtrare. ſic enim poterimus à peccati machinis procul abeſſe, & Deo aſſiſtentes eiuſdem gratia perfrui in CHRISTO IESV Domino noſtro, cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu in ſæcula ſæculorum. Amen.

SECTIO VI.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens: fili hominis, narra narrationem, & dic parabolam ſuper domum Iſraël, & dices, hæc dicit Adonai Dominus.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis propone ænigma, & narra parabolam ad domum Iſrael, & dices, hæc dicit Dominus Deus. Vulg.

Ænigmatice iubetur ipſis prophetare, vt qui audiunt non intelligentes quæ dicantur, ad ea inquirenda maius adhibeant ſtudium, & per interrogationem à propheta interpretationem percipiant.

Aquila magna, magnis alis prædita, longa extenſione, plena vnguium.

Aquila grandis, magnarum alarum longo membrorum ductu, plena plumis & varietate. Vulg.

His Nabuchodonoſor innuit, quem magnum nominauit, propterea quod celeberrimus fuerit, magniſque alis præditum, quia maxime regnum dilatauit; longum extenſione, vt ſuperbum & arrogantem; & plenum vnguium ipſum vocauit, vt cui ſuppeditaret multus exercitus & equitatus & peditatus, leuiſque armaturæ & ſcutati milites: vngues enim regis ſunt milites, qui extremam corporis obtinent partem: eo quod ducibus ſubiecti ſint, & celeres ſint atque validi ad percutiendum, & feræ inſtar dilaniandum eos qui contradicere conentur.

Quæ habet, inquit, ductum intrandi in Libanum.

Venit ad Libanum. Vulg.

Hic aperte docuit non ſponte ad Hieruſalem illum acceſſiſſe, ſed ab auctore omnium rerum Deo quadam haud conſpicua ratione impulſum & adductum. Libanum autem Hieruſalem appellauit, non tantum vt illuſtrem, ſed etiam vt id temporis ſuperbia elatam, & incolis refertam, & legitimis ſacerdotibus prophetiſque diuina vaticinantibus.

Et ingreſſa eſt, inquit, & cepit ſelecta cedri, ſummum mollitiæ vellicauit.

Et tulit medullam cedri, ſummitatem frondium eius auulſit. Vulg.

Iechoniam per hæc innuit, ſelecta vero cedri propter regnum dixit; ſummum autem mollitiæ, non ſolum propter celſitudinem, ſed etiam propter iuuenilem ætatem. iuuenis enim cùm adhuc eſſet ætate & regnum excepit & captiuitatem pertulit. & congruenter appoſuit illud vellicauit, quia aquilam appellauit plurimis vnguibus vtentem.

Et introduxit ea, inquit, in ciuitatem Chanaan, in vrbem muro munitam poſuit ea.

Et tranſportauit ea in terram Chanaan, in vrbe negotiatorum poſuit illam. Vulg.

Babylonem per hæc ſignificauit, ipſamque vrbem Chanaan propter murum cognationem nuncupauit.

Et cepit de ſemine terra, & dedit ea in campum ſatiuum, vt acciperet radicationem plantarum, in aqua A *multa conſpicuum poſuit illud.*

Vulg. *Et tulit de ſemine terra, & poſuit illud in terra pro ſemine vt firmaret radicem ſuper aquas multas. in ſuperficie poſuit illud.*

Per hoc Sedeciam declarauit. hoc enim pro Iechonia rege declarato abiit, neque amplius Hieruſalem Libanum appellat, ſed campom ad ſetendum aptom, & illud, in aqua multa conſpicuum poſuit illud, ſignificat, cùm ſubiectus eſt, eique impoſitum eſt tributum.

Et ortum eſt, inquit, & factum eſt in vineam, & fecit ſurculos, & extendit ramos ſuos.

Vulg. *Cúmque germinaſſet, creuit in vineam latiorem humili ſtatura reſpicientibus ramis eius ad eam, & radices eius ſub illa erant.*

Maximè imbecille fuit nouiſſimum Iudæorum regnum. cùm enim ter iam ſuſtinuiſſent obſidionem, & in ſeruitutem abdocti eſſent, in paopertatem quoque compulſi ſunt, & multitudine ſpoliati. icc irco ait.

Quia facta eſt in vitem imbecillem, & paruam magnitudine, & palmites eius ſuper eam.

Vulg. *Facta eſt ergo vinea, & fructificauit in palmites, & emiſit propagines.*

Non amplius, inquit, extendit ſecundum Dauid prophetiam, vſque ad mare, & vſque ad flumina, neque operuerunt montes vmbræ eius, & arboſta eios cedros Dei. illud autem, extendit ramos ſuos, non magnitudinem ſignificat, ſed erga Ægyptum amicitiam. icc ireo ſubiecit.

Et facta eſt altera aquila magna magnarum alarum, & multa vnguibus: & ecce vitis hæc implicata ad eam, & radices eius ad ipſam, & ramos ſuos extendit ei, vt potaret eam cum gleba à radice plantationis ſua in campum pulchrum, in aqua multa hæc bibet, vt faciat germina & ferat fructum, vt ſit in vitem magnam.

Vulg. *Et facta eſt aquila altera grandis magnis alis multiſque plumis, & ecce vinea iſta quaſi remittens radices ſuas ad eam, palmites ſuos extendit ad illam vt irrigaret eam de areolis germinis ſui, in terra bona ſuper aquas multas plantata eſt, vt faciat frondes & portet fructum, vt ſit in vineam grandem.*

Aquilas vocat reges propter imperium; regium enim eſt animal & in aues imperium ſortitum; & per has Ægyptiorum innuit regem. hic Vaphres erat, cuius meminit Hieremias propheta, quo cum Sedecias fœdus percuſſit, violato iureiurando & pactis, quæ cum Nabuchodonoſor ipſe pepigerat. illud aotem ramos ſuos extendit ei, pecunias à Sedecia regi Ægyptiorum miſſas ſignificat: miſit autem, inqoit, vt potaret eam cum gleba, vt & pro rege & pro illi ſubiectis pugnet. glebam enim appellauit populum, in translatiooe commoratus, ſiquidem & regem vitem nuncupauit. vitis autem in terra plantata & proprias huic tribuit radices, & humorem ab hac exhaorit. miſit igitur pecunias, inquit, Ægyptiorum regi Sedecias, vt illius auxilio & ipſe & popolus tutelam adipiſceretor, vt faciat germina & ferat fructum. vitis autem permanens, hoc eſt, cùm noo amiſerit eam quam accepit dignitatem.

Propterea dic, hæc dicit Adonai Dominus, ſi dirigetur nonne radices teneritudinis, & fructus eius comptreſcet, & areſcent omnia, quæ oriuntur ante eam?

Dic hæc dicit Dominus Deus: ergo ne proſperabitur? Vulg. *& radices eius euellet, & fructus eius diſtringet, & ſiccabit omnes palmites germinis eius, & areſcet?*

Spes eius, inqoit, fallet eam, oeque potietur iis, quæ expectat, irrigatio enim Ægypti non ſolum nullam ei afferet vtilitatem, ſed etiam in radicibus gignet putredinem. & inde natos fructus areſaciet. atqoe hoc rerum euentu comprobatum eſt. fretus enim Sedecias Ægyptij auxilio, violauit fœdera quæ cum Nabuchodonoſor percuſſerat. ille vero eò cum exercitu profectus, & ipſum captiuum cepit, & populum in ſeroitutem redegit, & vrbem combuſſit.

Et non in brachio magno, neque in populo multo vt euellat eam à radicibus eius.

Et non in brachio grandi, neque in populo multo vt Vulg. *euelleret eam radicitus.*

Neque enim multum exercitum mittet ipſi Ægyptius, & hic non ſolum ipſi noo proderit, ſed etiam à radicibus euellet.

Et ecce bibet, num dirigetur?

Ecce plantata eſt, ergo ne proſperabitur? Vulg.

Et interim, inquit, auxilio confidit, ſed non B perpetuo fruetur.

Nonne ſimul eam contigerit ventus vrens, areſcet, ariditate, cum gleba germinis ſui areſcet?

Nonne cum tetigerit eam ventus vrens ſiccabitur, & Vulg. *in areis germinis ſui areſcet?*

Statim enim cùm Babyloniorum rex, inquit, aduenerit, & rex, & omnis ei ſubiectus populus in ſeruitutem redigetur. rurſus enim hic populum glebam appellauit, veotúmque vrentem Babylonij regis exercitum: ſicut enim vitem regem, & glebam populom, in quo plantatus fuerat, ita per tranſlationem irrigatiooem Ægyptij auxilium, ventum autem vrentem Babylonij impetum appellat.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis, dic ad domum iritantem, neſcitis quid ſint hæc? dic eis. Ecce venit rex Babylonis ſuper Hieruſalem, & capiet regem ipſius, & principes eius, & abducet ipſos ad ſeipſum in Babylonem.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, dic ad Vulg. *domum exaſperantem: neſcitis quid iſta ſignificent? dic ecce veniet rex Babylonis in Hieruſalem, & aſſumet regem & principes eius, &* C *adducet eos ad ſemetipſum in Babylonem.*

Illud ecce venit præſentis temporis, pro ecce venit præteriti: interim enim, qoæ iam facta ſunt, enarrat, & de Iechonia hæc recenſuit, & ſecundum proprium idioma, præterita vt nondum geſta commemorat. illa vero de Iechonia ab eo dicta fuiſſe, qui ſextum iam reliquum degebat annom captiuus, ſecundum ipſius prophetæ doctrinam ſequentia docent.

Et capiet, inquit, de ſemine regni, & diſponet cum eo fœdus, & introducet ipſum in maledictione, & duces terra capiet, vt ſit in regem infirmum, & omnino non extollatur, ſed cuſtodiat teſtamentum eius, & ſtatuat illud.

Et tollet de ſemine regni, ferietque cum eo fœdus, & Vulg. *ab eo accipiet iuſiurandum, ſed & fortes terra tollet, vt ſit regnum humile, & non eleuetur, ſed cuſtodiat pactum eius, & ſeruet illud.*

Hæc de Sedecia dixit, quæ ſex annis ante acciderant. illod igitur, capiet, diſponet & introducet, pro cepit, diſpoſuit & introduxit: fœdera enim cùm Sedecia percutiens, ab eo maxime

horribile

horribile iuſiurandum exegit, ne pacta ſibi impoſita violaret, ſed ille ſtatim iuſiurandum conculcauit. ſubiiciens autem ipſum, inquit, regem omnes diuitiis ſuperbos in ſeruitutem captiuos abducet. Quod nos & quartus Regum, & ſecundus Paralipomenon docuit, itemque beatus
Hier 39. Hieremias propheta. & hæc omnia, inquit, Babylonius molitur, vt infirmum reddat regnum, vt perpetuo obediat, neque vlla ei ſit ſeditionis occaſio.

Et recedet ab eo, vt mittat homines in Ægyptum, vt det ſibi equos & populum multum.

Vulg. *Qui recedens ab eo miſit nuncios ad Ægyptum, vt daret ſibi equos & populum multum.*

Quæ ſupra adumbratim, & per ſimilitudinem dixerat, hic aperte docuit, deinde per interrogationem ſubiicit.

Num dirigetur, num ſaluabitur, faciens contraria, & violans fœdus? num effugiet?

Vulg. *Numquid proſperabitur, vel conſequetur ſalutem qui fecit hæc? & qui diſſoluit pactum, numquid effugiet?*

Vobis, inquit, vſus ſum iudicibus, an iuſtum ſit eum qui iuſiurandum & fœdera violarit, pœnas effugientem conſequi ſalutem. quia vero nihil reſpondiſtis, ego ſententiam profero.

Viuo ego, dicit Adonai Dominus: Certe in loco regis, qui conſtituit eum regem, qui non honorauit maledictionem meam, & tranſgreſſus eſt teſtamentum meum cum eo, in medio Babylonis morietur, & non in exercitu magno, neque in turba multa.

Vulg. *Viuo ego, dicit Dominus Deus, quoniam in loco regis, qui conſtituit eum regem, cuius fecit irritum iuramentum, & ſoluit pactum, quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur, & non in exercitu grandi, neque in populo multo.*

Ignorans me Babyloniorum rex, inquit, meo impulſu ab iſto iuſiurandum exegit: ſed iſte qui ſub meis legibus degebat, iuriſiurandi violator fuit: iccirco ei regi, qui ipſum delegerit, tradetur, & in Babylone ſortietur vitæ finem.

Faciet autem Pharao bellum in iactu aggeris, & in extructione vallorum, vt auferat animas multas.

Vulg. *Faciet contra eum Pharao bellum in iactu aggeris, et in exſtructione vallorũ, vt interficiat animas multas.*

Et hoc item nos edocet beatus Hieremias propheta. cum enim Chaldæi Hieruſalem obſiderent, Ægyptiorum rex venit auxilio Iudæis, cuius aduentum veriti Chaldæi receſſerunt, verum Sedeciæ per Hieremiam prophetam præcipit auctor omnium Deus, ne confideret Ægyptiorum ſuppetiis, ſtatim enim veniet, inquit, rex Babylonis, & capiet vrbem. Hæc item hoc loco per Ezechielem ait Deus.

Et non honorauit iuramentum vt violaret fœdus, & ecce dedit manum ſuam, & omnia hæc fecit ei, num ſaluabitur?

Vulg. *Spreuerat enim iuramentum vt ſolueret fœdus, & ecce dedit manum ſuam, & cum omnia hæc fecerit non effugiet.*

Nullam, inquit, vtilitatem ex Ægyptij ſocietate percipiet, ſed violati fœderis pœnas perſoluet.

Propterea dic hæc, dicit Adonai dominus: Amen, iuramentum meum quod inhonorauit, & teſtamentum meum quod tranſgreſſus eſt, & dabo illud in caput eius, & extendam ſuper eum rete meum, & capietur in complexione eius, & ducam ipſum in Babylonem; & diſceptabo cum eo illic de iniuſtitia eius, quã iniuſte egit in me in omnibus exiliis ſuis, & omnes electi eius cum omnibus aciebus eius in gladio cadent, & omnes reliquos ipſorum in omnem ventum diſſipabo. & cognoſcetis quia ego dominus locutus ſum.

Propterea hæc dicit Dominus Deus, viuo ego quoniam iuramentum quod ſpreuit, & fœdus quod præuaricatus eſt, ponam in caput eius, & expandam ſuper eum rete meum, & comprehendetur in ſagena mea, & adducam eum in Babylonem, & iudicabo eum ibi in præuaricatione qua deſpexit me, & omnes profugi eius cum vniuerſo agmine ſuo gladio cadent, reſidui autem in omnem ventum diſpergentur, & ſcietis quia ego dominus locutus ſum. Vulg.

Fretus, inquit, Ægyptiorum auxilio meum iuſiurandum conculcauit, ſed ego veluti quodam rete vſus Chaldæorum exercitu, viuum capiam ipſum, & in Babylonem tranſmittam, & profugos eius, & optimates exercitus neci dabo, eos vero qui è prælio mortem effugerint, capiendos curabo, & ipſa experientia vos diſcetis verba mea carere mendacio. quod ſignificauit cùm dixit, & cognoſcetis quia ego dominus locutus ſum.

Hæc dicit Adonai dominus, capiam ego de electis cedri alta de vertice, & dabo de capite ramorum eius, ex corde verticis eius auellam, & plantabo ſuper montem excelſum ego, & ſuſpendam illud in monte ſublimi Iſrael, & plantabo illud, & emittet germen, & faciet fructum, & erit in cedrum magnam, & requieſcet ſub ea omnis auis, & omne volatile ſub vmbra eius requieſcet, & rami eius reſtituentur.

Hæc dicit Dominus Deus: & ſumam ego de medulla cedri ſublimis, & ponam: de vertice ramorum eius tenerum diſpergam, & plantabo ſuper montem excelſum & eminentem, in monte ſublimi Iſrael plantabo illud, & erumpet in germen, & faciet fructum, & erit in cedrum magnam, & habitabunt ſub ea omnes volucres, & vniuerſum volatile ſub vmbra frondium eius nidificabit. Vulg.

Vere domus irritans Iſraël eſt, & oculos habent neque vident. quod ſi hæc non ita ſe habẽt, nobis oſtendant, quiſnam iſte ſit ſumptus de electis cedri ſublimis ex corde verticis, & primum plantatus in excelſo monte, deinde ſuſpenſus in ſublimi monte Iſraël, qui poſtquam ſuſpenſus fuit protulit germẽ, fecitque fructum, magna cedrus euaſit, ita vt omnis auis, omnéque alatum non quadrupes, neque reptile, ſed omnis auis, & volatile, ſub eius vmbra quieſcat. nam ſi hæc de Zorobabel dicta fuiſſe aſſeruerint, oſtendant, in quo monte Zorobabel ſuſpenſus ſit, aut ſub vmbra eius omnes aues volucréſque requieuiſſe. Zorobabel enim populo tantummodo, qui è captiuitate ſimul redierat, imperauit. aliæ vero nationes non modo ipſi non obtemperarunt, ſed etiam continenter ei bellum faciebant: quamobrem ne ædificatio quidem templi breui eſt abſoluta. quod ſi nequaquam Zorobabeli hæc congruunt, vix alij alicui poterunt conuenire. quod ſi conentur ad Maccabæos, prophetiam hanc referre, facile ipſorum mendacium coarguetur; neque enim illi à regali ſed à ſacerdotali tribu oriundi fuere; hic autem cedrum regium genus appellat, etenim de Iechonia ita dixit: aquila magna magnis alis prædita, tenera cedri auulſit, & in Babylonem abduxit: hoc eſt regium genus.

A Igitur ſi neque Zorobabeli, neque Maccabæis conueniunt, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt de Domino ac ſaluatore noſtro Ieſu Chriſto hæc fuiſſe prænunciata, qui à Dauid ſecundum carnem genus duxit, non ex aliquibus regni ramis maiores habens, ſed ex ipſa regum ſucceſſione. Idq́ue nos beatus Matthæus accurate docet: qui cùm dixerit Salomonem Dauid filium, & illius (Matth. 1.) Roboam, deinde ordine omnes genealogias percurrerit vſque ad tranſmigrationem Babylonis, ſubiicit: & poſt tranſmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel, iſte ipſe qui captiuus fuit, Salathiel autem genuit Zorobabel, atque hic eſt, qui poſt reditum populo imperauit: ab his Dominus Chriſtus ſecundum carnem genus ducit. Iccirco ait: capiam de electis cedri ſublimis ex vertice, hoc eſt ex ipſa regia ſtirpe. & rurſus idem ſignificans: & dabo à capite ramorum eius ex vertice capitis auellam. captiuos igitur Babylonius auulſit, quam vero ſuſcepit carnem ipſe dominus, vt ante diximus, amputauit: ſibi enim humanum ædificauit templum: & plantabo ſuper montem excelſum ego non Babylonius: montem autem excelſum Eccleſiæ nobilitatem vocat. B ſic enim Eſaias quoque & Michæas prædixerunt. (Eſai. 2. Mich. 4.) & erit inquit in nouiſſimis diebus conſpicuus mons Domini, & domus Dei in ſummitatibus montium, & quæ ſequuntur. ita oſtenſa ſua nobilitate per miracula atque præconia, prædicit etiam quod ſubiturus erat ſupplicium: & ſuſpendam ipſum in monte Iſrael, ipſius enim permiſſu eius quoque paſſio abſoluta eſt. & hoc ipſe Dominus Pilato perſpicuum fecit cum eo colloquens. cùm enim gloriaretur ille, quaſi poteſtatem haberet & puniendi, & abſoluendi, non haberes dixit Dominus poteſtatem, niſi tibi datum eſſet deſuper. vt efficientem cauſam igitur permiſſionem appellauit: & ſuſpendam ipſum in monte excelſo Iſrael: excelſus autem Golgothas eſt, vbi ſalutaris infixa crux eſt: deinde poſt paſſionem reſurrectionem, & euangelij propagationem: & plantabo eum, & producet germen, & faciet fructum, quem orbis terrarum vindemiãs, & depaſcens æternam vitam ſperat, & requieſcet ſub eo omnis auis: tum apertius: & omne volatile ſub vmbra eius requieſcet, nullum neque iumentum neque reptile, aut abiectum humile, C ſed ſi quid alatum eſt, & in aëre incedens, & ad ſublimia naturalem habeat impetum. Tales enim ſunt fidei alumni, ad ſuperiora mentem tranſmittentes, & cœleſtia cogitantes, & ſub vmbra maximæ cedri ſedentes: & cedrum ipſum vocauit ſecundum humanitatem, Dauidicum ſiquidem regnum cedrum quoque nuncupauit: eáque eſt cedri natura, vt nunquam putreſcat, quemadmodum etiam Dominus ſecundum humanitatem id habuit, vt peccare non poſſet. & rami eius reſtituentur, inquit. hoc ſubiecit propter eam ſolitudinem Hieruſalem, quæ tunc erat, hoc eſt, ne reſpiciatis in eam ſolitudinem, quæ futura eſt vrbis poſt captiuitatem. hic enim ſempiternus rex ab ea profectus regnabit, & ex ea accipiet ramos. ſignificat autem Apoſtolicum chorum. reſtituetur igitur Dauidicæ tribui regnum inquit, ſecundum ea pacta quæ cum Dauid pepigit ipſe Deus: deinde ſubiicit.

Et cognoſcent omnia ligna campi, quia ego Dominus humilians lignum excelſum, & exaltans humile lignum, & areſaciens lignum viride, & germinare faciens aridum lignum, ego Dominus locutus ſum, & faciam.

Et ſcient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliaui lignum ſublime, & exaltaui lignum humile, & ſiccaui lignum viride, & frondere feci lignum aridum. Ego Dominus locutus ſum, & feci. (Vulg.)

Cognoſcent, inquit, omnes homines facile mihi eſſe & ea quæ alta ſunt humilia reddere, & quæ ſunt humilia extollere, humidáque exſiccare, & ſicca fluentia demonſtrare, quando enim viderint, poſt vrbis ſolitudinem germen ex ea productum ſecundum Eſaiæ prophetiam: egredietur enim virga inquit de radice Ieſai, & flos de radice eius aſcendet, & hunc totius orbis terræ regem declaratum, cognoſcent omnes eſſe me dominum hæc prædicentem, & verbum opere comprobantem.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis quæ vobis parabola hæc in terra Iſraël? dicentium, patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt, viuo ego dicit Adonai Dominus, B *ſi fuerit amplius parabola hæc in Iſraël, quia omnes animæ meæ ſunt, quemadmodum anima patris, ita etiam anima filij, omnes animæ meæ ſunt, & anima peccans ipſa morietur.*

Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens, quid eſt, quod inter vos parabolam vertitis in prouerbium iſtud in terra Iſraël? dicentes, patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt, viuo ego Dominus Deus, ſi erit vltra vobis parabola hæc in prouerbium in Iſraël, ecce omnes animæ meæ ſunt, vt anima patris, ita & anima filij mea eſt, anima quæ peccauerit ipſa morietur. (Vulg.)

Quibuſdam videtur ad aliud caput digreſſa eſſe prophetia, ſed cum iis quæ ante dicta ſunt, quæ modo dicuntur conſentanea videre licet. Cùm enim commemorata Sedeciæ fœderis violatione futurum ex ſemine regio orbis terrarum imperium vaticinatus ſit, neceſſario docet populum, non eſſe abutendum eo prouerbio, quod iniuſtitiæ Deum accuſet, videlicet, cùm patres vuam acerbam comederint, filiorum dentes obſtupeſcere, vel ſecundum Symmachum conſtringi. ecce enim, cùm reges illi, qui tunc regnabant, iniqui fuerint, ſemen ex ipſis orbis terrarum potietur imperio, non enim ſuſtinebo eorum quæ parentes deliquerint à filiis pœnas repetere, cùm & horum & illorum ſim Dominus, eandémque omnium curam habeam. omnes quippe animæ meæ ſunt, & anima peccans ipſa pœnas luet. tum iuſtitiæ nos genera docet, & qua ratione poſſint homines & vita frui, & à ſupplicio ſoluti ac liberi eſſe.

At homo, qui eſt iuſtus, faciens iudicium & iuſtitiam.

Et vir ſi fuerit iuſtus, & fecerit iudicium & iuſtitiam. (Vulg.)

Hoc eſt, æqua detinens iuſtitiæ pondera.

Super montes non comedet.

In montibus non comederit. (Vulg.)

Qui ab idolorum, inquit, cultu procul abfuerit, quorum templa in montibus erant poſita.

Et oculos ſuos non attollet ad cogitationes domus Iſraël.

Et oculos ſuos non leuauerit ad idola domus Iſraël. (Vulg.)

Hoc

Hoc eſt, ſi non perſequetur mala Iſrael conſilia. & per hæc ſimiliter & impietatem & ſcelus declarauit. A

Et uxorem proximi ſui non polluet, & ad mulierem in fluxu ſanguinis prope non acceſſerit.

Volg. *Ex uxorem proximi ſui non violauerit, & ad mulierem menſtruatam non acceſſerit.*

Oportet autem ipſum neque alienum cubile prædari, neque ad eam, quæ fluxu ſanguinis menſtruo laboret, prope accedere. etenim hoc quoque interdictum lege fuit.

Et hominem non opprimet, & pignus debitori reddet, & rapinam non rapiet.

Volg. *Et hominem non contriſtauerit, pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit.*

Si ab omni, inquit, auaritia liber conſpectus fuerit. deinde ſequitur virtutis incrementum.

Panem ſuum eſurienti dabit, & nudum induet veſtimentum.

Volg. *Panem ſuum eſurienti dederit, & nudum operuerit veſtimento.*

Non enim ſatis eſt non rapuiſſe, ſed oportet facultatum participes indigentes accipere.

Argentum ſuum ad vſuram non dabit, & id quod amplius eſt non accipiet. B

Volg. *Ad vſuram non commodauerit, & amplius non acceperit.*

Etenim hæ quoque auaritiæ ſpecies.

Ab iniuria auertet manum ſuam.

Volg. *Ab iniquitate auerterit manum ſuam.*

Breuiter iniquitatem interdixit.

Et iudicium faciet inter virum & proximum ſuum.

Volg. *Et iudicium verum fecerit inter virum & virum.*

Si iuſtum ſe iudicem præbuerit, non gratia, neque odio ſententiam ferens. deinde breuiter,

Et in præceptis meis ambulauit, & iuſtificationes meas cuſtodiuit, vt faceret eas, iuſtus hic eſt, vita viuet, dicit Adonai Dominus.

Volg. *Et in præceptis meis ambulauerit, & iudicia mea cuſtodierit vt faciat veritatem, hic iuſtus eſt, vita viuet, ait Dominus Deus.*

Qui omnia inquit fecerit, quæ dicta ſunt, & ab omnibus quæ interdicta ſunt, liber fuerit, & iuſti cognomento dehoneſtabitur, & vitæ colliget fructum.

Et ſi genuerit filium, peſtem, effundentem ſanguinem, & facientem peccata. C

Volgata. *Quod ſi genuerit filium latronem effundentem ſanguinem, & fecerit vnum de iſtis.*

Tum breuiter.

In via patris ſui iuſti non ambulat.

Sed vnumquodque eorum, quæ iam prohibita ſunt, patrauit, & contraria via inceſſit.

Iniquitatem inquit fecit iſte, vita non viuet, omnes iniquitates has fecit, morte morietur, ſanguis eius ſuper ipſum erit.

Volg. *Et hæc quidem omnia non facientem, ſed in montibus comedentem, & vxorem proximi ſui polluentem, egenum & pauperem contriſtantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola leuantem oculos ſuos, abominationem facientem, ad vſuram dantem & amplius accipientem, numquid viuet? non viuet, cùm vniuerſa hæc deteſtanda fecerit, morte morietur, ſanguis eius in ipſo erit.*

Nihil, inquit, ſcelerato profuerit patria virtus, qui aliam vitam atque ille viuere inſtituat, ſed ſuorum ſeminum fructus percipiet.

Cùm vero genuerit, inquit, filium, videritque ille omnia parentis ſui peccata quæ fecit, & timuerit, neque fecerit ſecundum hæc.

Quod ſi genuerit filium, qui videns omnia peccata patris ſui quæ fecit, timuerit, & non fecerit ſimile eis. Volg.

Deinde ordine perſequitur, quia ab idolorum cultu ſe liberum oſtendit, neque ſcelerum domus Iſrael particeps fuit, alieniſq; nuptiis inſidiatus non eſt, omne genus auaritiæ odit, eamque, quam potuit, curam indigentibus adhibuit, aliorum famem expellens, alios induens & à nuditate liberans, omniaque ſimul præcepta ſeruauit.

Non morietur hic, inquit, in iniquitatibus patris ſui, ſed vita viuet.

Super montes non comederit, & oculos ſuos non leuauerit ad idola domus Iſrael, & uxorem proximi ſui non violauerit, & virum non contriſtauerit, pignus non retinuerit, & rapinam non rapuerit, panem ſuum eſurienti dederit, & nudum operuerit veſtimento, à pauperis iniuria auerterit manum ſuam, vſuram, & ſuperabundantiam non acceperit, & iudicia mea fecerit, & in præceptis meis ambulauerit, hic non morietur in iniquitate patris ſui, ſed vita viuet. Volg.

Neque enim iuſtum eſt ab hoc pro ſceleribus illius exigi pœnas.

Pater autem, inquit, quando tribulatione tribulauit, & rapinam rapuit, & contraria fecit in medio populi, & mortuus eſt in iniquitate ſua, & dixiſtis, cur non tulit filius iniquitatem patris ſui?

Pater eius, quia calumniatus eſt, & vim fecit fratri, & malum operatus eſt in medio populi ſui, ecce mortuus eſt in iniquitate ſua, & dicitis, quare non portabit filius iniquitatem patris? Volg.

Vos autem iniuſte, inquit, iudicantes vultis filium pro parente ſcelerato ſupplicia ſubire, & vos inter vos percontamini, cùrnam pro ſceleribus patris haud ſoluit pœnas? ego autem vobis dico,

Quia filius iudicium, & iuſtitiam, & miſericordiam fecit, omnia legitima mea cuſtodiuit, & fecit ea, vita viuet.

Videlicet, quia filius iudicium & iuſtitiam operatus eſt, omnia præcepta mea cuſtodiuit, & fecit illa, viuet vita. Volg.

Quando non eandem viam, quam pater ſecutus eſt, ſed meam viam viæ, patris antepoſuit, dignum & reperit viæ exitum.

Anima autem peccans ipſa morietur, filius non feret iniquitatem patris ſui, neque pater feret iniquitatem filij ſui.

Anima quæ peccauerit, ipſa morietur, filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij. Volg.

Eadem rurſus apertius, breuiterque declarauit.

Iuſtitia iuſti ſuper eum erit, & iniquitas iniqui ſuper ipſum erit.

Iuſtitia iuſti ſuper eum erit, & impietas impij erit ſuper eum. Volg.

Sæpe eadem repetit, cùm velit in audientibus eorum ſtabiliri memoriam.

Et iniquus ſi conuerſus fuerit ex omnibus iniquitatibus ſuis quas fecit, & cuſtodierit omnia mandata mea, & fecerit iuditium et iuſtitiam, & miſericordiam, vita viuet, & non morietur, omnia delicta eius, quæcunque fecit, non commemorabuntur ei, in iuſtitia ſua, quam fecit, viuet.

Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, quæ operatus eſt, & cuſtodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium & iuſtitiam, vita viuet,

ninis deſluctus, & male ædificati muri à fundamentis euerſionem, & certum argumentum mendacij eorũ qui bona prædixerint, apertius diſſerit.

Dixi enim ad vos, inquit, non eſt murus, neque linientes enim prophetæ Iſrael prophetantes ſuper Hieruſalem, & videntes, hæc pax & pax non eſt, dicit Adonai dominus.

Vulg. *Dicámque vobis, non eſt paries, & non ſunt qui liniunt eum prophetæ Iſrael, qui prophetant ad Hieruſalem, & vident ei viſionem pacis, & non eſt pax, ait dominus Deus.*

Omnia inquit delebuntur, & linimentum & murus, & qui linimentum adhibuerint prophetæ, obſidio enim & captiuitas, inquit, pro promiſſa pace Hieruſalem occupabit. his dictis de pſeudoprophetis, ad eas mulieres, quæ itidem falſo prophetabant cõuertit orationem. quas humanæ naturæ hoſtis cùm inueniſſet inſtrumenta, per eas quoque mendacia exercebat, & prophetis quidem falſos prophetas opponebat, mulieribus vero propheticæ gratia dignatis, eas quæ mendacij prædicendi facultatem nactæ eſſent. prædicit igitur ipſis quoque futura.

Et tu fili hominis firma faciem ſuper filias populi tui, prophetantes de corde ſuo, & propheta ſuper eas, & dices, hæc dicit Adonai dominus, væ conſuentibus puluinaria ſub omnem cubitum manus, & facientibus velamina ſub omne caput in omni ætate, vt peruertant animas, animas populi mei peruertebãt, & animas ſeruabãt.

B

Vulg. *Et tu fili hominis pone faciem tuam contra filias populi tui, quæ prophetant de corde ſuo, & vaticinare ſuper eas & dic. Hæc dicit dominus Deus, væ, qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ætatis ad capiendas animas, & cùm caperent animas populi mei, viuificabunt animas eorum.*

Hoc autem Symmachus apertius interpretatus ita dixit, væ conſuentibus puluinos ſub omni cubito manus, & facientibus ceruicalia ad caput omnis ætatis ad venandum animas. His per tranſlationem molliores ac mitiores innuit ſermones. ceruicalia enim & puluinaria requietem quandam & auxilium afferunt membris, quibus ſupponuntur. & molliora verba cùm falſa ſint ad tempus aures titillant, ſed omnis generis euerſiones animis afferunt: ita etiam falſæ vates populo animæ exitium, ſibi ipſis pecuniarum lucrũ comparabant, ea prophetantes, quæ videbantur vtilia. hoc enim innuit cùm dixit, animas populi mei peruertebant, & animas ſeruabant, peruertentes enim populum & à Deo recedentes, id efficiebant, vt ſuis dictis illi attenderent, deinde lucri vilitatem.

Et contaminabant me ad populum meum, pro pugno hordeorum, & pro fragmentis panis.

Vulg. *Et violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis.*

Quid enim his vilius? & quid moleſtius damno hinc profecto?

Ut interficerent, inquit, animas quas non oportebat mori, & vt ſeruerent animas, quas non oportebat viuere, tùm loqueremini vos populo, vana reſponſa exaudienti.

Vulg. *Ut interficerent animas, quæ non moriuntur, & viuificarent animas, quæ non viuunt, mentientes populo meo credenti mendacijs.*

Parui enim lucri cauſa alios fruſtra laudabatis in populo, alios eſſe ſupplicio dignos aiebatis, populi leuitate facilitateque abutentes, illi enim veſtris dictis addicti alios eſſe ſaluos iubebant, alios

A ſine cauſa occidebãt. ſic redarguta impietate ſupplicium minatur.

Proptērea hæc dicit Adonai dominus: ecce ego ſuper puluinaria veſtra, ſuper quæ vos conuertitis ibi animas, et dirumpam ea ſub brachijs veſtris, & emittam animas, quas vos peruertiſtis, animas ipſorum in diſſipationem. et rumpam velamina veſtra, et eruam populum meum de manu veſtra, et non amplius erunt in manibus veſtris in conuerſionem, et cognoſcetis quia ego dominus.

Propter hæc dicit dominus Deus: ecce ego ad puluillos veſtros, quibus vos capitis animas volantes, & dirumpam eos de brachijs veſtris, et dimittam animas, quas vos capitis, animas ad volandum, & dirumpam ceruicalia veſtra, & liberabo populum meum de manu veſtra, neque erunt vltra in manibus veſtris ad prædandum, & ſcietis quia ego Dominus. Vulg.

Redarguam, inquit, verba veſtra, & falſa oſtendam, & pro bonis illis pollicitationibus, quæ ſimiles ſunt mollibus ceruicalibus, & puluinis infligam calamitates populo qui vobis crediderit, & diſpergam eos, experientia docens mendacia veſtra, liberabo tamen eos à veſtro mendacio, perſuadens ipſis ijs malis, quæ ſuſtinebunt, haud amplius veſtris eſſe verbis attendendum, ſed me dominum atque herum inſcribendum.

Pro eo quod peruertitis cor iuſti iniuſte, & ego non peruertebam eum, & vt corroboretis manus impij, ne penitus conuerteretur ipſe à via ſua mala, & viueret ipſe, propterea mendacia non videbitis, & diuinationes non diuinabitis amplius, & eruam populum meum de manu veſtra, & cognoſcetis quia ego dominus.

Pro eo quod mærere feciſtis cor iuſti mendaciter, quem ego non contriſtaui, & confortaſtis manus impij, vt non reuerteretur à via ſua mala, & viueret, propterea vana non videbitis, & diuinationes non diuinabitis amplius, et eruam populum meum de manu veſtra, et ſcietis quia ego dominus. Vulg.

Quia enim iuſtos, inquit, perturbabatis, ac veluti fluctus exagitabatis, ita quippe Aquilas interpretatus eſt, calamitates ipſis prædicentes, & audaciores improbos reddebatis, bona eis vaticinãtes, & vtraque hæc præter meum conſilium faciebatis: iden omnibus exitijs vos perdam, & falſo vaticinio finem imponam; & ab interitu, quo veſtra opera interibat, populum meum vindicabo.

C His ita de iſtis vaticinatus ad aliud transfert orationem.

Et venerunt, inquit, viri de ſenioribus Iſrael, & ſederunt ante faciem meam, & factum eſt verbum domini ad me dicens: fili hominis, viri iſti poſuerunt cogitationes ſuas in cordibus ſuis, & pœnam iniquitatum ſuarum poſuerunt ante faciem ſuam, reſpondens reſpondebo ipſis. Cap. 14.

Et venerunt ad me viri ſeniorum Iſrael, & ſederunt coram me, & factus eſt ſermo domini ad me dicens: fili hominis, viri iſti poſuerunt immunditias ſuas in cordibus ſuis, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerunt contra faciem ſuam, nunquid interrogans reſpondebo eis? Vulg.

Apertius hoc Aquilas interpretatus eſt; Viri iſti dedicarunt idola in corde ſuo, & ſcandalum iniquitatis ſuæ poſuerunt contra faciem ſuam. quæ enim male excogitarunt ea perficiunt, & impudenter neglectâ ſupplicij comminatione, quam minatus ſum peccantibus, ad te venerunt percontari aliquid ſtudentes, & ſperantes aliquo ſe reſponſo dignatum iri.

Iccirco loquutor ipſis, & dices ad eos, hæc dicit Adonai dominus,

dominus, homo de domo Iſrael, qui poſuerit cogitationes ſuas in corde ſuo, & pœnam iniquitatis ſuæ poſuerit ante faciem ſuam, & venerit ad prophetam, ego dominus reſpondebo ei in iis, in quibus tenetur mens eius, vt auerteret domum Iſrael, ſecundum corda eorum abalienata à me in cogitationibus eorum.

Vulg. *Propter hoc loquere eis, & dices ad eos, hæc dicit dominus Deus, homo, homo de domo Iſraël, qui poſuerit immūditias ſuas in corde ſuo, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerit contra faciem ſuam, & venerit ad prophetam interrogans per eū me, ego dominus reſpondebo ei in multitudine immunditiarum ſuarum, vt capiatur domus Iſrael in corde ſuo, quo receſſerunt à me in cunctis idolis ſuis.*

Quando prophetis & pſeudoprophetis abuſi pari ratione ij qui obſtricti erant impietatis ſcelere percoutabantur, non vt à Deo imperata proſſus perficerent, ſed ea gratia vt intelligerent an prædictiones ſuis eſſent cogitationibus reſponſuræ, hac de cauſa auctor omnium rerum Deus per prophetam ait, quicunque homo de domo Iſrael diuinæ repugnans doctrinæ, ſoliſque ſuis rationibus obſecutus, & eam deſpiciens comminationem, quam improbis minatus ſum, ad pſeudoprophetam abierit ſua incœpta perficere ſtudens, & periculum faciens, an quæ prædicta ſunt euentu ſuis reſpondeant cogitationibus, ego, inquit, reſpondebo ei, ſiquidem non recta mente vſus eſt, concedā pſeudoprophetæ, vt eius conſilia cōformet, exitio enim dignus eſt, & interitu, iccirco inquit, vt auerteret domum Iſrael ſecundum corda eorum abalienata à me in cogitationibus eorum. nam, quia ipſi à mea cura procul recedunt, gaudentque pſeudoprophetarū deceptione, permittam vt ipſi ſuorum laborum percipiant fructus.
2 Paral. 18. hoc etiam Achaab eueniſſe inuenimus: Sedecias enim pſeudopropheta confectis ſibi cornibus ferreis, dicebat ipſi Achaab, his cornibus Syriam petes, his ventilabis Syriam. cumque Ioſaphat quæ à pſeudoprophetis dicerentur nequaquam admittens, diuinum prophetam inquireret, accerſitus fuit Michæas, qui contraria Sedeciæ vaticinatus, non perſuaſit ipſi Achaab: neque enim volens ea facere, quæ Deus prædiceret, prophetam interrogabat, ſed modis omnibus, quod ſibi faciendum propoſuerat, id ratum fieri ſtudebat. iccirco Dei permiſſu prædixerunt pſeudoprophetæ falſa, quibus ille creditis exijt in expeditionem, & impietatis pœnas dedit.

Propterea dic ad domum Iſrael, hæc dicit Adonai dominus, conuertimini, & recedite ab inſtitutis veſtris, & ab omnibus impietatibus veſtris, & conuertite facies veſtras.

Vulg. *Propterea dic ad domum Iſrael: Hæc dicit dominus Deus, conuertimini, & recedite ab idolis veſtris, & ab vniuerſis contaminationibus veſtris auertite facies veſtras.*

Salutis conſiliatricem tradit admonitionem, & quid inde lucri futurum ſit oſtendit.

Quia homo, homo de domo Iſrael, & de proſelytis qui peregrinātur in domo Iſrael, qui abalienatus fuerit à me, & poſuerit cogitationes ſuas in mente ſua, & pœnam iniquitatis ſuæ poſuerit ante faciem ſuam, & venerit ad prophetam, vt interroget eum in me, ego dominus reſpondebo ei in iis, quibus detinetur.

Vulg. *Quia homo, homo de domo Iſrael, & de proſelytis, quicunque aduena fuerit in Iſrael, ſi alienatus fuerit à me, & poſuerit idola ſua in corde ſuo, & ſcandalum iniquitates ſua ſtatuerit contra faciem ſuam, & venerit ad prophetam, vt interroget per eum me, ego dominus reſpondebo ei per me.*

A

Hæc apertius iterauit. omnis, inquit, quicunque ſe à mea cura abalienarit, & duce mala cogitatione vſus fuerit, ſcienſque pœnas, quas malis comminatus ego ſum, ea contempta acceſſerit ad aliquem pſeudoprophetam, ab eo videlicet cupiēs quid facto opus ſit intelligere, ego, inquit, reſpondebo, & permittam vt propheta vocatus ea reſpōdeat, quæ illius cogitationibus conſentanea ſint, deinde dignum ſupplicium minatur.

Et firmabo faciem meam ſuper hominem illum, & ponam eum in ſolitudinem, & in interitum, & auferam eum de medio populi mei, & cognoſcetis, quia ego dominus.

Et ponam faciem meam ſuper hominem illum, & faciam eum in exemplum & in prouerbium, et diſpergam eum de medio populi mei, & ſcietis quia ego dominus. Vulg.

Oſtendenſque non de diuinis prophetis hæc à ſe dici, ſed de ijs, quibus eſt ſolum prophetæ nomen, & ab ipſa re omnino vacui ſunt, ſubiecit,

B *Et propheta ſi errauerit, & locutus fuerit ſermonem, ego dominus errare feci prophetam illum, & extendam manum meam ſuper ipſum, & delebo ipſum de medio populi mei Iſrael. & capient iniuſtitiam ipſorum.*

Et propheta cum errauerit, & locutus fuerit verbum, ego dominus decepi prophetam illum, & extendam manum meam ſuper illum, & delebo eum de medio populi mei Iſrael, & portabunt iniquitatem ſuam. Vulg.

At non eſt iuſti iudicis proprium & decipere prophetam & in errorem inductum punire. Non igitur ſecundum efficaciam ait ſe prophetam in errorem inductum ire, ſed ſecundum permiſſionem. hoc eſt, cùm poſſim ipſius ſtatim mendaciū redarguere, ſuſtineo, & diuina lenitate vſus permitto, vt dolo vtatur, quem voluntate, non autem neceſſitate exercet. Iccirco etiam par ſuppliciū comminatur & male interroganti, & male reſpondenti.

Secundum enim iniquitatem, inquit, interrogantis, ſic etiam iniquitas propheta erit, vt non errent amplius domus Iſrael à me, & vt ne polluantur amplius in omnibus delictis ſuis, & erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum, dicit Adonai dominus.

Vulg. *Iuxta iniquitatem interrogantis, ſic iniquitas pro-
C phetæ erit, vt non erret vltra domus Iſrael a me, neque polluatur in vniuerſis præuaricationibus ſuis, ſed ſint mihi in populum, et ego ſim eis in Deum: ait dominus exercituum.*

Non ſine cauſa, inquit, hoc illis infligam ſupplicium, ſed vt illorum interitu populo meo benefaciam, & eum ab illorum impietate vindicem. volo enim ipſum habere populum, & eſſe illorum Deus, omni eos cura proſequens.

Et factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis, terra ſi peccauerit mihi, vt delinquat delicto, etiam extendam manum meam ſuper eam, et conteram ipſius firmamentum panis, et emittam in eam famem, et auferam de ea hominem et iumentum, et ſi fuerint tres viri hi in medio eius, Noe, et Iob, et Daniel, ipſi in iuſtitia ſua ſaluabuntur, dicit Adonai dominus.

Vulg. *Et factus eſt ſermo domini ad me dicens, fili hominis, terra cùm peccauerit mihi, vt præuaricaretur præuaricans extendam manum meam ſuper eam, et conteram virgam panis eius, et immittam in eam famem, et interficiam de ea hominem et iumentum, et ſi fuerint tres viri iſti in medio eius, Noe, Daniel, et Iob, ipſi*

iuſtitia ſua liberabunt animas ſuas: ait dominus exercituum.

Si natiooem quæ peccarit, inquit, punire voloero, & fame necare, & ij, qui punientur, noluerint ad pœnitentiã adduci, nullam veniam conſequentur, ne ſi Noe quidem & Iob & Daniel in ipſis inuenti fuerint. verum hi certe ſuæ iuſtitiæ colligẽt fructus, & ſalutem adipiſcentur, ſed illos ab illato ſupplicio minime liberabunt. horum autem virorum mentionem fecit, vt valde ijs, quæ dicta ſunt, coo ſentientibus, quæ illorum tempeſtate acciderunt. nam & Noe in impiorum generatione inuentus haudquaquam potuit eos à diluuij exitio liberare, qui noluerunt ad pœnitentiam adduci: & Daniel ſimiliter, cùm captiuitatis tempore vigeret, alios propter ingentem ipſorum impietatẽ ab illatis malis haud vindicauit, ſed ipſe bello captus hoſtium tamen potitus eſt, & eos, qui ſe in ſeruitutem abduxerant, ſibi ſubiectos habuit. neque filijs Iob parentis iuſtitia profuit, ſed ipſe ſolos aduerſarij ſuperauit inſidias. alijs autẽ rurſus pluribus hæc aſſerit, & ſi necem inferam terræ, illi & ſi feras contra eam ex ſuſcitem, & ſi aduenientium hoſtium impetum, inuentique fuerint tres viri iſti in medio ipſorum, ne filios quidem ſuos aut filias ſeruare poteruot, ſed ſoli ſalutem conſequẽtur. perſpicuum eſt aotem eos, qui à reſipiſcentia vacui ſint, oullam à iuſtis vtilitatem percepturos, pœnitentiæ ſiquidem ſalutem cõſequi teſtis eſt diuina ſcriptura, hoc vbique docens. Niniuitæ enim neque Noe, oeque Iob, oeque Daniel habẽtes, ſed Ionam, qui oon pro eis ſopplicabat, ſed vera dicere cupiebat, ipſa pœnitentia ſalutem inuenere. docet igitur oratio prophetica, ſceleribus obſtrictos nullam veniam habituros, & quicunque reſipiſcere nolint, etiam ſi inter iuſtos degere ſe glorientur. ad hæc oſtendere vult auctor omniũ rerum Deus, quod erga aliam nationem noo fecit, hoc erga Iſrael ſe feciſſe.

Hæc enim dicit, inquit Adonai dominus, ſi autem & quatuor vltiones meas malas, (malas autem moleſtas ait) gladium, & famem, & beſtias malas, & mortem emiſero ſuper Hieruſalem, ad exterminandũ ex ea hominem & iumentum, & ecce relicti in ipſa ſaluati ex ea, qui educent ex ea filios & filias, ecce ipſi egrediuntur ad vos, & videbitis vias eorum.

Vulg. *Quoniam hæc dicit dominus, quod & ſi quatuor iudicia mea peſſima, gladium, & famem, ac beſtias malas, & peſtilentiam immiſero in Hieruſalem, vt interficiam de ea hominem & pecus, tamen relinquetur in ea ſaluatio educentium filios & filias: ecce ipſi egredientur ad vos, & videbitis viam eorum.*

Mortem quidem vocat repentinum ioteritum, gladium vero occidionem, famem, egeſtatem, beſtias malas eos qui crudeliter in ſeruitutem redigunt, malas vltiones acerbas & amaras. his pœnis inquit Iſrael illatis, relinquam qui ex ipſa ſaluentur, filios & filias, vt diſcant omnes ingentem eorum impietatem, & improba inſtituta, cognoſcantque iuſta ſopplicia. & vos item illorum cognati, conſpecta iſtorum improbitate, haud accuſabitis pœnarum crudelitatem, idque declarans adiecit.

Et pœnitebit vos ſuper mala, quæ induxi ſuper Hieruſalem, in omnibus malis, quæ induxi ſuper eam, & conſolabuntur vos, quia videbitis vias eorum, & cogitationes eorum, & cognoſcetis, quia non fruſtra feci, omnia quæcunque feci in ipſa, dicit Adonai dominus.

Vulg. *Et conſolabimini ſuper malo, quod induxi in Hieruſa-* A *lem, in omnibus quæ importaui ſuper eam, & conſolabuntur vos cùm videritis viam eorum, & adinuentiones eorum, & cognoſcetis quod non fruſtra fecerim, omnia quæ feci in ea, ait dominus Deus.*

Hac de cauſa inquit non omnes funditos perdam, ſed relinqoam ex ipſis, qui ſaluẽtur per quos omnes iuſtum fuiſſe illatum ipſis ſupplicium cognoſcant.

Cap. 15. *Et factum eſt verbum domini ad me dicens, & tu fili hominis quid fiet lignum vitis, ex omnibus lignis ſarmẽtorum, quæ ſunt in lignis ſiluæ, ſi capient ex ea lignum vt faciant in opus, ſi capiant ex ea paxillum vt ſuſpendant ſuper eum omne vas, præter id quod igni traditum eſt in conſumptionem, annuam purgationem eius conſumit ignis, & deficit in finem.*

Vulg. *Et factum eſt ſermo domini ad me dicens, fili hominis quid fiet de ligno vitis ex omnibus lignis nemorum, quæ ſunt inter ligna ſiluarum? numquid tolletur de ea lignũ, vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, vt dependeat in eo quodcunque vas? ecce ignis datum eſt in eſcam, vtramque partem eius conſumpſit ignis, & medietas eius redacta eſt in fauillam.*

Cùm vineam ſemper Iſrael per prophetas nun- B cuparit, per Dauid enim, vineam inquit, de Ægypto tranſtuliſti. Eſaias autem: vinea facta eſt dilecto meo, ait. Et Hieremias: quomodo conuerſa es in amaritudinem, vitis vera? per tranſlationem à ſarmentis vitis oſtendit inutilem Iſrael. quemadmodũ enim præter omnia ligna ad opus minimè idonea ſunt ligna vitis, neque enim paxillum vel teouiſſimum ex ea quis poterit conficere, ſed tantum ignis fit alimentum, & annua item ipſius expurgatio in ignem proijcitur, ita iſte populus ad aliud nihil idoneus, quam ad interitum ac ſupplicium. annuam, inquit, ipſius expurgationem conſumit ignis, & deficit in perpetuum. (Pſal. 97. Eſa. 7. Hiere. 2.)

Numquid vtile erit ad opus? numquid etiam ſi ignis illud conſumpſerit in finem, amplius erit ad opus? aut fiet in opus, neque adhuc ipſo exiſtente integro, non erit in opus amplius.

Vulg. *Numquid vtile erit ad opus? etiam cùm eſſet integrum non erat aptum ad opus, quanto magis cùm illud ignis deuorauerit, & combuſſerit, nihil ex eo fiet operis?*

Si enim antequam in igoem conijciatur, ad nul- C lum opus eſt idoneum, nullo pacto vtile eſſe poterit vbi fuerit ab igne conſumptum, ita dicta cõparatione, eam interpretatur.

Iccirco dic, hæc dicit Adonai dominus: quemadmodum lignum vitis in lignis ſiluæ, quod dedi igni in conſumptionem: ita dedi habitantes Hieruſalem, & dabo faciem meam ſuper eos.

Vulg. *Propterea hæc dicit dominus Deus: Quomodo lignum vitis inter ligna ſiluarũ, quod dedi igni ad deuorandum, ſic tradam habitatores Hieruſalem, & ponam faciem meam in eos.*

Hoc per tranſlationem dixit ab ijs deſumptam qui vultũ iracũdum terribilemque præ ſe ferunt.

De igne egredientur, inquit, & ignis comedet eos.

Vulg. *De igne egredientur, & ignis conſumet eos.*

Liberati quippe à fame, occidiooe peribunt, aut captiui abducentur.

Et cognoſcent quia ego dominus, cùm firmauero faciem meam ſuper eos, & dabo terram in deſolationem pro eo, quod deliquerunt delicto, dicit Adonai dominus.

Vulg. *Et ſcietis, quia ego dominus, cùm poſuero faciem meam in eos,*

in eos, & dedero terram inuiam & deſolatam eo, quòd præuaricatores extiterint, dicit dominus Deus.

Ipſos quidem in ſeruitutem redigi permittam: & occidione cõſumi, terram vero ab ipſis cultam, deſertam reddam & à cultoribus vacuam. atque hæc patientur pœnas eorum quæ in me deliquerint perſoluentes. cùm igitur quæcũque antè ſcripta ſunt, ad noſtram vtilitatem ſcripta ſint, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus, ne ſimus ligna & fœnum & calamus, quæ ſunt ignis alimenta, ſed aurum & lapides pretioſi, regij diadematis materia, vt cum Chriſto regnemus, cum quo patrem gloria decet cum ſancto ſpiritu in ſæcula ſæculorum. Amen.

SECTIO V.

Cap. 16. *Et factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis teſtificare Hieruſalem peccata ipſius.*

Vulg. *Et factus eſt ſermo domini ad me dicens, fili hominis notas fac Hieruſalem abominationes ſuas.*

Bona eſt peccatorum reprehenſio, quæ cùm vtilitatis cauſa adhibetur, ſtupore laborantibus ſenſum affert, & in memoriam ipſis propria reuocat delicta. triſte eſt enim & admodum moleſtũ morbo laborare, ſed longe moleſtius ipſum morbum non agnoſcere. qua de cauſa ſæpe etiam medicorum natio ita affectos, qui ægrotationis ſenſum nolint percipere, morbi grauitatem docet, vt percepto illius ſenſu deſiuant morbo ſuppeditantes materiam cauſas ſuis offenſionibus enutrire, ſed medicæ artis legibus obſequantur: hoc etiam auctor omnium rerum Deus erga eos, qui peccant, & ita affecti ſunt, vt ſeorſum morbi non capiant, continẽter facit. peccatori enim per Dauid dicit, Arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam (Pſal. 49.) peccata tua. & ipſi Hieruſalem per Hieremiam, (Hiere. 2.) cognoſce, quia in dominum Deum tuum impie egiſti. & rurſus, vide vias tuas, in ſepulchro multitudinis, & cognoſce quid feceris. & infinita alia huiuſcemodi inuenire licet. hoc igitur hîc quoq; prophetæ Ezechieli faciendum præcipitur. teſtificare enim Hieruſalem, inquit, iniquitates eius. oſtẽdito, inquit, vulnera, demonſtra vlcera ipſius, vt ne exiſtimet ſupplicium eſſe diſſectionem, ſed intelligens eſſe ſectionem eiuſmodi, quæ medeatur, medico agat gratias. Deinde ſigillatim ipſe delicta narrat.

Et dices, hæc dicit Adonai dominus Hieruſalem.

Vulg. *Et dices, hæc dicit dominus Deus Hieruſalem.*

Vbique conduplicatio veram docet dominationem.

Radix tua & generatio tua de terra Chanaam, pater tuus Amorrhæus & mater tua Cethæa.

Valde gloriabantur Iudæi propter cognationẽ Abraham, ideo etiam domino in ſacris euangelijs dicebant, ſemen Abrahæ ſumus, & nemini ſeruiuimus vnquam. (Ioan. 8.) hanc arrogantiam beatus quoque Ioannes Baptiſta comprimit cùm dicit, Genimina viperarum, (Luc. 3. Matth. 3.) quis oſtendit vobis fugere à ventura ira? facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, & ne velitis dicere intra vos, quia patrem habemus Abraham. Amen enim dico vobis, poteſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. quemadmodum igitur diuinus hic vir eos, qui ſerui erant, & in improbitate degebant, venenatis feris comparauit, ita hoc loco quoque dominus Deus per prophetam, Chananæam ipſorum ſtirpem vocat, patrem Amorrhæorum & (A) matrem Cethæãm, & omnino generationem externam. quorum enim æmulati fuerant impietatem, eorum merito cognationem contraxere. & propter mores ſimul cum iſto genere ſortiti ſunt hæreditatem. hoc autem ſatis erat ad eos admodum perterrendos non ſolum propter iſtarũ gentium, quæ tunc vigebant, ſcelera, ſed etiam propter ignobilitatem, quam maioribus acceptam referebant, Chanaan ſiquidẽ execrationibus obnoxius factus fuit, & ab auo Noe ſeruitutis eſt condemnatus. ab hoc inquit es oriundus, & nulla es cum Abraham & Sem cognatione coniunctus. quorum enim pietatem repudiaſti, eorum etiam cognationem amiſiſti, & illa nobilitate prorſus ſpoliatus es. ita ipſis Chanaan cognatione deterritis, ſeparatim & eorum ſcelera & proprium narrat beneficium.

Non eſt præciſus, inquit, vmbilicus tuus.

Hoc eſt, adhuc Aegyptiacũ hauris alimentum, & generationem ipſius ex Aegypto exitum vocat. aſſerunt autem medici fœtum in vtero matris veluti quandam radicem habere vmbilicum, per (B) quem aiunt eum nutriri & augeri. cùm igitur obſtetrices partem illam vmbilici, à qua propendet infans, incidere conſueuerint, moraliter per tranſlationem ait, vmbilicus tuus non eſt præciſus, hoc eſt, hodie quoque ab vtero materno, id eſt Aegypto, impietatis attrahis alimentum.

Et in aqua non es lota in ſalutem.

Hoc itidem per tranſlationem ab infantibus, qui poſt partum abluuntur, & occultantur, & à ſanguine ex vtero contracto liberantur. tu igitur inquit ab his nõ es liberata, ſed adhuc hodie quoque materni vteri ſigna defers.

Neque ſale ſalita es, & faſcijs non es faſciata.

Nec ſale ſalita, nec inuoluta pannis. Vulg.

Non accepiſti, inquit, doctrinæ ſales, neque allatas tibi faſcias per legis diſciplinam, quæ adhibentur infantibus, vt ſi aliquod ex membris in ipſo partu à recto ritu peruerſum fuerit, reſtituatur, decentemque formam ſuſcipiat.

Neque pepercit ſuper te oculus meus, vt facerem in te vnum ex omnibus iſtis, vt pateretur quid ſuper te, & proiecta es à facie campi prauitatẽ animæ tuæ, in qua die nata es.

(C) *Non pepercit ſuper te oculus, vt faceret tibi vnum de his miſertus tui, ſed proiecta es ſuper faciem terræ in abiectione animæ tuæ in die, qua nata es.* Vulg.

Statim enim & euestigio, inquit, nata, & ab Aegypto liberata, & à me legis æqualitatem edocta peruerſa es, obliqua ſemper & deprauata cõplexa: campum enim æqualitatem hic nuncupauit: ego autem in Aegypto quidem nullam tibi inquit legem attuli, neque mandatorũ ſales, neque vmbilici ſectionem, neque membrorum per faſcias reformationem. poſtea vero quam inde profecta es, omni te curatione dignam cenſui. ideo ſubijcit.

Et veni ſuper te, & vidi te miſtam in ſanguine tuo, & dixi tibi, in ſanguine tuo viues, & dixi tibi, cum ſanguine tuo vita multiplicare innocenter, ſicut ortum agri dedi te.

Tranſiens autem per te vidi te conculcatam in ſanguine tuo, et dixi tibi cum eſſes in ſanguine tuo: viue, dixi inquam tibi: in ſanguine tuo viue. multiplicatam quaſi germen agri dedi te. Vulg.

Conſpicatus enim te idololatriæ ſanguine inquinatã, & ſacrificiorum ſanguines amplexãtem,

conceſſi ribi vt ſacrificares non idulis, ſed mihi. quod declarauit cùm dixit, in ſanguine tuo vita A multiplicare innocenter, hoc eſt non præter legem, ſed ſecundum legem, non dæmonibus ſed Deo ſacrificans: boc enim faciens inſtar terræ virentis germinabis, omniſque generis fructibus exornaberis.

Et multiplicata es, & magnificata es, & ingreſſa es in vrbes vrbium.

Vulg. *Et multiplicata es, et grandis effecta, & ingreſſa es, & perueniſti ad mundum muliebrem.*

Meam, inquit, benedictionem ſecutū eſt opus, ego enim dixi, vt ortum agri dedi te, tuq; accepta benedictione, ſimul & multitudinem & magnitudinem adepta es, conſpicuaque & illuſtris facta maximas vrbes tibi ſubiecisti, ita breuiter & ortu & incremēto ipſius enarrato, rurſus partium narrat incrementum.

Vbera tua, inquit, recta facta ſunt, & capillus tuus ortus eſt.

Vulg. *Vbera tua intumuerunt, & pilus tuus germinauit.*

Omnia per tranſlationem à pueris moraliter narrat, his ampliorem oſtendens affectionem, & vbera vocat rationalis animæ partis iudicium, cor B enim vbera cooperiunt: capillus vero, ornatum illum qui ab ætatis maturitate proficiſcitur.

Tu autem eras, inquit, nuda, & ignominia plena.

Vulg. *Et eras nuda & confuſione plena.*

Nondum enim acceperas legis tegumentum.

Et tranſij ſuper te, & vidi te, & ecce tempus tuum, et tempus diſſoluentium, & expandi alas meas ſuper te, & operui ignominiam tuā, & iuraui tibi, & ingreſſus ſum in teſtamento tecum, dicit Adonai dominus.

Vulg. *Et trāſiui per te, & vidi te, et ecce tempus tuum tempus amantium, & expandi amictum meum ſuper te, & operui ignominiam tuam, & iuraui tibi, & ingreſſus ſum pactum tecum, ait dominus Deus.*

Cùm euim cōnſpexiſſem te in reliquum idoneam, quæ mecum per legem ſocietatem coires, expandi quaſi quaſdam alas ſalutarium præceptorum doctrinam, & coopetui iniquitatis nuditatem, & hoc connubium etiam dotis libellus eſt conſecutus: ingreſſus enim ſum, inquit, in teſtamento tecum. & quia opus erat vt libello adhiberetur iuſiurādum, ne huc quidem facere recuſaui: ſed quamuis fide dignus eſſem vel verbo tantum prumittens, attamen iuſiurandum quoque verbo adhibui. hoc autem intelligere facile eſt volenti legis ſcripturas percurrere. inueniet enim in beati Moyſis cantico, ipſum omnium rerum auctorem Deum ita dicentem: Leuabo in cœlum manum meam, & iurabo dextera mea, & dicam viuo egu in ſæculum. Deut 32.

Et facta es mihi, inquit.

Hoc eſt cuniuncta es mihi, & nuptiæ perfectæ ſuut.

Et laui te in aqua, & laui ſanguinem tuum, & vnxi te in oleo, et indui te varia, & calciaui te hyacintho, & cinxi te byſſo, & circumdedi te ſubtilibus ex crinibus contextis.

Vulg. *Et laui te aqua, & emundaui ſanguinem tuum ex te, & vnxi oleo, & veſtiui te diſcoloribus, & calceaui te hyacintho, & cinxi te byſſo, & indui te ſubtilibus.*

Sigillatim ſua enarrauit beneficia. primum enim aqua inquit doctrinæ laui te, & luſtrationes, & aquimiuaria adhibui, deinde vnxi te oleo; hic ſacerdotij genera recenſet; ſacerdotes enim oleo ſancto vngebantur, ipſique byſſinam induebantur, & byaciuthinam veſtem. Innuit etiam A diuitias, quæ acceſſerunt ipſi populo tam ſpiritales, quàm corporis ſua ipſius prouidentia. & circūdedi te trichapto, hoc eſt rete è capillis confectum, quod mulierū capitibus circumponebatur. per trāſlationem igitur, impoſitum ipſis decurem ſuaiu omuibus rebus cura declarauit, & innuit item vt ego arbitror tabernaculum, ex ſagis cilicinis cunfectum, in quo & ſacrificia pro peccato offerebantur, & reuelationes de initiandi ritu factæ exponebantur ex propitiatoriu cum principe ſacerdotum Deo colloquente. Exod. 26.

Et ornaui te ornamento, & circumdedi armillas circa manus tuas, & monile circa collum tuum, & dedi inaurem circa naſum tuum, & rotulas circa aures tuas, & coronam gloriationis ſuper caput tuum.

Vulg. *Et ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaurem ſuper os tuum, & circulos auribus tuis, et coronam decoris in capite tuo.*

Et vnumquodque huium moraliter decet intelligere: armillas manibus impuſitas, eam virtutem, quæ ad agendum nos excitat: monile collo circūdatum, legis iugum: inaurem naſo iniectam, à vi- B tijs dehortationem, quæ per mandata freni inſtar adhibetur à tranſlatione taurorum, qui ferreum annulum naribus excipiunt, quo huc atque illuc circumducūtur. & bobus eurum audaciam cumparaſſe teſtis eſt item Oſee propbeta, qui ex perſona domini loquens ait, Sicut iuuenca irritans irritauit Ephraim: inaures vero auribus adbibitas bonam ſignificat ductrinam, ornamentum auribus ea vi, quæ ad obediendum adducit humines, imponentem: coronam ſuper caput impuſitam eam gloriam, quæ à pietate, & cultu legis, atque adeo ex omnibus bonis comparata ſit.

Et ornata es auro et argento, et indumenta tua byſſina, et trichapta, et varia.

Vulg. *Et ornata es auro et argento, et veſtita es byſſo, et polymito, et multis coloribus.*

Et vnumquodque item horum ita poteſt intelligi. & illud ad ea quæ dicta ſunt addere opus eſt: non ſolum ea quæ ſunt ſpiritus per modo dicta innui, ſed etiam beneficia ad corpus pertinentia ſignificari. ſtatim enim ex Aegypto egreſſi ab Aegyptijs vaſa argentea & aurea mutuati, eos ſpolia- C runt, iuſtam violēti operis repetentes mercedem, & tamen earum quoque gentium, quæ Palæſtinam incolebāt, omnes facultates deprædati ſunt. ſignificat itaque præter ſpiritalia bona, eorum quoque quæ ad corpus pertiuent, abundautiam. iccircu ſubijcit.

Similam, mel, et oleum comediſti.

Omnibus, inquit, terræ bonis putita es ad fruendum.

Et facta es pulchra valde valde.

Vulg. *Et decora facta es vehementer nimis.*

Obſeruans legem adepta es decorem ab ipſius legis cultu profectum.

Et directa es in regnum.

Vulg. *Et profeciſti in regnum.*

Ita inquit aucta es in regnum, vt furmidabilis facta ſis omuibus finitimis, & regium honurem perceperis. hoc enim innuit his, quæ ſubiecit.

Et exiuit tibi nomen in pulchritudine tua in gentibus.

Vulg. *Et egreſſum eſt nomen tuum in gentes propter ſpeciem tuam.*

Illuſtris

Illuſtris enim facta es & celebris vbique. deinde etiam huiuſce rei cauſam docens ait.

Quia completum erat in decore, quem poſui ſuper te, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Quia profecta eras in decore meo, quem poſueram ſuper te, dicit Dominus Deus.*

Ego enim tibi decoris iſtius auctor eram, qui præceptis & legibus te proprijs inſtruxeram.

Et confiſa es in pulchritudine tua.

Et habens fiduciam in pulchritudine tua.

Hoc eſt malorum initium, ſpem diuinam abieciſſe, ſuiſque proſperis gloriari ſucceſſibus.

Et fornicata es in nomine tuo, & effudiſti fornicationem tuam ſuper omnem tranſitum, ipſi erat, non erit.

Vulg. *Fornicata es in nomine tuo, & expoſuiſti fornicationem tuam omni tranſeunti, vt eius fieres.*

Cùm nobiliſſima facta eſſes, & iccirco maxime gloriareris, à me deficiens in extremam laſciuiam collapſa es, non vnum aut alterum excipiēs amatorem, ſed omnes qui per te tranſire cupierunt, & cum vnoquoque ipſorum conſuetudinem habebas, præter legem meam admittens. hoc enim declarauit cùm dixit: ipſi erat, non erit. cum alijs cōiuncta es, ad quos nihil attinebas, mihi quippe à B principio te ipſam dedicaſti: & fornicationem hic idolorum cultum vocat: & omnem tranſitum, diuerſas dæmonum inſidias.

Et cepiſti de veſtimentis tuis, & feciſti tibi ipſi idola conſuta, & fornicata es ſuper eis, & non ingredieris, quæ non erunt, neque fient.

Vulg. *Et ſumens de veſtimentis tuis feciſti tibi excelſa hinc inde conſuta, & fornicata es ſuper eis, ſicut nō eſt factum neque futurum eſt.*

Noua, inquit, & incredibilia tua idololatriæ inſtituta: non enim aliorum tantum æmulata es mala, ſed ipſa etiam alia excogitaſti, idolorum imaginibus è veſtibus confectis, dijſque nuncupatis, me præſertim omnia tibi iſtiuſmodi per legem interdicente.

Et ſumpſiſti vaſa gloriationis tuæ ex argento meo, & ex auro meo, ex ijs quæ dedi tibi, & feciſti tibi imagines maſculinas, & fornicata es in eis.

Vulg. *Et tuliſti vaſa decoris tui, de auro meo, atque argento meo, quæ dedi tibi, & feciſti tibi imagines maſculinas, & fornicata es in eis.*

A me, inquit, argentum & aurum accipiens, deoſque ex meis donis fabricans meo cultui eos C prætuliſti. imagines autem maſculinas appellauit, quia fornicationem idololatriā per tranſlationem nominat.

Et tuliſti, inquit, veſtimentum tuum varium, & induiſti ea, & oleum meum, & thymiama meum poſuiſti ante faciem eorum, & panes quos dedi tibi, ſimila & melle & oleo cibaui te, & poſuiſti ea ante faciem ipſorum in odorem ſuauitatis.

Vulg. *Et ſumpſiſti veſtimenta tua multicoloria, & operuiſti illa, & oleum meum & thymiama meum poſuiſti coram eis, & panem meum quem dedi tibi, ſimilam & oleum & mel, quibus enutriui te, poſuiſti in conſpectu eorum in odorem ſuauitatis.*

Quæ à me, inquit, bona accepiſti, hæc adulteris illis inſanis offerebâs, alijs eos inſtruens & adornans, alijs libamina & ſacrificia peragens.

Et factum eſt, dicit Adonai Dominus, & tuliſti filios tuos, & filias tuas, quas genuiſti, & ſacrificaſti eos in conſumptionem.

Vulg. *Et factum eſt, ait Dominus Deus, & tuliſti filios tuos & filias tuas quas generaſti mihi, & immolaſti eos ad A deuorandum.*

Deinde reprehenſio eſt per ironiam.

Quaſi parum fornicata es.

Numquid parua eſt fornicatio tua? Vulg.

Ex quibus apertum eſt, & maxime perſpicuum fornicationem hîc idolorum cultū ab eo vocari.

Et iugulaſti, inquit, filios tuos, & dediſti eos, vt conſecrares expians eos ipſis, hoc præter omnem fornicationem tuam, & abominationes tuas.

Immolaſti filios meos, & dediſti illos conſecrans eis, & Vulg.
poſt omnes abominationes tuas & fornicationes.

Omnium enim reuera & improbiſſimū & maxime deteſtabile iniuſta filiorum cædes, quam inſania correpti ſacrificantes perpetrabant, mala deorum aduerſantes, & liberationem à malis, vt ſtulte opinabantur ſibi molientes.

Et non meminiſti dies infantiæ tuæ, quando eras nuda & ignominioſa, & inquinata ſanguine tuo, & vixiſti.

Non es recordata dierum adoleſcentiæ tuæ, quando Vulg.
eras nuda & confuſione plena, conculcata in ſanguine tuo.

Non reuocaſti, inquit, in memoriam priſtina, vt ego te nudam & omni prouidentia orbatam, B atque idolorum ſanguine pollutam excipiens ablui, auctorque fui vt & viueres, & omni cura te protegi intelligeres.

Et factum eſt poſt omnes iniquitates tuas, væ tibi, væ tibi, dicit Adonai Dominus.

Et accidit poſt omnem malitiam tuam, væ væ tibi, ait Vulg.
Dominus Deus.

Fructum enim ingratæ tuæ mentis lamentationem percipis & luctum. deinde diffuſius illius impietatem recenſet.

Et ædificaſti tibi domum fornicationis, & feciſti tibi Vulg.
proſtitutionem in omni platea, et in principio omnis viæ ædificaſti lupanaria tua, offendiſti pulchritudinem tuā, et diuiſiſti crura tua omni tranſitu.

Et ædificaſti tibi lupanar, et feciſti tibi proſtibulum in cunctis plateis, ad omne caput viæ ædificaſti ſignum proſtitutionis tuæ, et abominabilem feciſti decorem tuum, et diuiſiſti pedes tuos omni tranſeunti.

Hæc apertius cognoſci poſſunt ex hiſtoria Iu- Indic. 2. 3.
dicum, & ex libro Regnorum. vbique enim & in domibus, & in foris ſtatuerunt idolorum ſtatuas, atque has domos impietate compleuerunt, & in ipſo Dei templo pernicioſis dæmonibus aras con- C ſtruxerunt, vbi ſimulacra dęmonumque imagines poſuerunt. & hoc Dominus hic accuſat, domum fornicationis idolorum nuncupans delubra. & huiuſce fornicationis exuperantiam redarguens oſtendit ipſam omnibus cōgredi cupientibus omnino proſtitutam, per ea idola, quibus vias, plateas, & omne forum compleuit, pietatiſquē pulchritudinem læſit, omnemque tranſitum ad iſtiuſmodi excepit laſciuiā, modo Aegyptiorum, modo Aſſyriorum, & Chaldæorum deos adorans, idque docens ſubiecit.

Et multiplicaſti fornicationem tuam, et fornicata es ſuper filios Aegypti, finitimos tuos, magnos carnibus, et multis modis fornicata es ad irritandum me.

Et fornicata es cum filijs Aegypti vicinis tuis, magna- Vulg.
rum carnium, et multiplicaſti fornicationem tuam ad irritandum me.

Per tranſlationem ruſus magnos carne eos, qui ſupra modum idolorum cultui addicti erant, nominauit, qui hircos, & boues, & oues, caneſque, & ſimias, & crocodilos, & ibes, & accipitres adorarunt.

Et tradā te in manum eorū, & effodient lupanar tuū.

Volg. *Et dabo te in manus eorum, et deſtruent lupanar tuū.* A

Hoc eſt dæmonom delubra.

Et deſtruent baſim tuam.

Volg. *Et demolientur proſtibulum tuum.*

His innuit ſacrum Dei templom, baſis enim ipſorum, & crepido, & fundamentum cultus qui in eo adhibebatur.

Et exuent te veſtimentis tuis, et ſument vaſa gloriationis tuæ, & dimittent te nudam & ignominia plenā.

Volg. *Et denudabūt te veſtimentis tuis, et auferēt vaſa decoris tui, & derelinquent te nudā plenámque ignominia.*

Direptionem & ſeruitutem his declarauit.

Et adducent ſuper te turbas, & lapidabunt te in lapidibus, & iugulabunt te in gladiis ſuis, & incendent domos tuas in igne, & facient in te vltiones coram mulieribus multis.

Volg. *Et adducent ſuper te multitudinem, & lapidabunt te lapidibus, & trucidabunt te gladiis ſuis, & comburent domos tuas igni, & facient in te iudicia in oculis mulierum plurimarum.*

Hæc captiuitatis tempore eueniunt. quæ per tranſlationem diſſeruit ab adultera muliere, quæ lapidibus oppreſſa occidebatur, comburebatúrque. quamobrem in tranſlatione commoratus B ſubiecit, & facient in te vltiones coram mulieribus multis. non autem mulieres, mulieres vocat, ſed per tranſlationem vrbes ita nuncupat, quandoquidem ipſam quoque vrbem mulieris inſtar in iudicium adducit. deinde vtilitatem à pœna profectam innuit.

Et auertā te à fornicatione, et mercedes nō dabis ampli⁹.

Volg. *Et deſines fornicari, & mercedes vltra non dabis.*

Spoliata enim tua tranquillitate & captiua in ſeruitutem abducta non habebis amplius in poſterum improbæ illius laſciuiæ occaſiones. ſed egeſtas vtilitatis tibi conciliatrix erit.

Et dimittam furorem meum ſuper te, et auferetur zelus meus a te, & requieſcā, neque ſollicitus ero amplius.

Volg. *Et requieſcet indignatio mea in te, & auferetur zelus meus à te, & quieſcam, nec iraſcar amplius.*

Per tranſlationem rurſus tanquam de homine zelotypia affecto ægre ferente vxoris adulterium hæc dixit. adhibito enim ſupplicio, inquit, laſciuiam tuam comprimam, & à cura quam de te habeo ſolutus ac liber ero. non amplius enim me amatores tui ad zelotypiam adducent, & hoc ti- C bi inferam ſupplicium.

Eo quod non es recordata dies infantiæ tuæ, & moleſtia afficiebas me in omnibus his, & ego ecce vias tuas in caput tuum dedi, dicit Adonai Dominus.

Volg. *Eo quod non fueris recordata dierum adoleſcentiæ tuæ, & prouocaſti me in omnibus his, quapropter et ego vias tuas in capite tuo dedi, ait dominus Deus.*

Tu, inquit, attraxiſti horum malorum vim, cùm nolueris cogitare, qualis ex quali facta ſis, & vt te, quæ tenuis eras & parua atque omnino ignobilis, celebrē reddidi & admodum illuſtrem.

Et ſic non feci ſecundum omnem impietatem tuam in omnibus iniquitatibus tuis.

Volg. *Et non feci iuxta ſcelera tua in omnibus abominationibus tuis.*

Nihil tuis, inquit, peccatis dignū ſuſtines: paruū enim eſt ſupplicium ſi cum impietate cōferatur.

Hæc ſunt omnia, quæcunque dixerunt contra te in parabola dicentes. ſicut mater, etiam filia.

Volg. *Ecce omnis, qui dicit vulgo prouerbium, in te aſſumet illud dicens, ſicut mater, ita & filia eius.*

Tibi conuenit, inquit, prouerbium illud quod A circumfertur, matri ſimilem eſſe filiam: & matrem ipſius ſupra Cethæam nuncupauit.

Filia matris tuæ es tu, quæ repulit filios ſuos & virum ſuum: & ſoror ſororum tuarum, quæ expulerunt virum ſuum, & filios ſuos.

Filia matris tuæ es tu, quæ proiecit virum ſuum, & filios ſuos: & ſoror ſororum tuarum, quæ proiecerunt viros ſuos & filios ſuos. Volg.

His oſtendit non Iudæorum tantum eſſe ſe Deum, ſed etiam gentium: etenim illorum antiquitus Deus appellatus eſt, antequam ipſi eo detrimento afficerentur, vt idola colerent. quapropter illos quoque & virum & filios repuliſſe dixit: negato Deo, dæmonibúſque filiis immolatis. deinde apertius loquitur.

Mater veſtra Cethæa, & pater veſter Amorrhæus, ſoror tua ſenior Samaria hæc, & filiæ eius, & ſedens à ſiniſtris tuis, & ſoror tua iunior ſedens à dextris tuis Sodoma & filiæ eius.

Mater veſtra Cethæa, & pater veſter Amorrhæus, & ſoror tua maior Samaria, ipſa & filiæ eius, quæ habitant ad ſiniſtram tuam, ſoror autem tua minor te, quæ habitat à dextris tuis, Sodoma & filiæ eius. Volg.

Non ſecundum tempus, ſed ſecundum impietatis doctrinam appellauit, tempore enim Sodoma antiquior eſt. ſed quia Samariæ prius æmulata eſt inſtituta, deinde paulatim auxit facinora, ita vt etiam Sodomis aſſimilari potuerit, iunioremque ſororem appellat, Sodoma, vt quæ poſtea cognationem cum ipſa complexa ſit. impietatis enim communionem cognationem vocauit. illud autem à dextris & ſiniſtris, propter ſitum locorum appoſuit: his enim qui in Hieroſolymis ſunt ad orientem conuerſi, à dextris Sodoma ſita ſunt: à ſiniſtris vero Samaria magis vergens ad aquilonem. filias autem huius & illius ſubiectas & vrbes & vicos nominat, cupiénſque impietatis exuperantiam oſtendere ſubiecit.

Et ne ſic quidem in viis earum ambulaſti, neque ſecundum iniquitates earum feciſti, & parum abfuit, & ſuperaſti eas in omnibus viis tuis.

Sed nec in viis earum ambulaſti, neque ſecundum ſcelera earum feciſti pauxillum minus: pene ſceleratiora feciſti illis in omnibus viis tuis. Volg.

Auxiſti, inquit, commentis praua earum inſti- C tuta, & periclitaris impietatis præmia percipere.

Viuo ego, dicit Adonai Dominus, ſi fecit Sodoma ſoror tua hæc, et filiā eius, quemadmodū feciſti tu, et filia tua.

Viuo ego, dicit Dominus Deus, quia non fecit Sodoma ſoror tua ipſa, & filiæ eius, ſicut feciſti tu, & filiæ tuæ.

Deinde diſcrimen oſtendit.

Veruntamen iniquitas Sodomorum in ſuperbia, & in ſaturitate panis, et in abundantiis deliciabantur ipſa & filiæ eius, hoc fuit in ipſa, & in filiabus eius, & manum mendici & pauperis non aſſumebant: & gloriabantur, & fecerunt ea quæ ſunt abſurda coram me, & abſtuli eas, ſicut viderunt.

Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium ipſius & filiarum eius, & manum egeno & pauperi non porrigebant. Et eleuatæ ſunt, & fecerunt abominationes coram me, & abſtuli eas ſicut vidiſti. Volg.

Circumfluētes nimia bonorū, inquit, abundantia, & in ſuperbiā, & arrogantiā prolapſæ ſunt, & eos qui egerēt deſpiciebant, ipſi omnibus deliciis perfruētes, ex quo in extremā laſciuiā inciderunt, & pœnas impiis facinoribus dignas pertulere.

A *Et Samaria ſecundum dimidia peccatorum tuorum non peccauit, & multiplicaſti iniquitates tuas ſuper eas, & iuſtificaſti ſorores tuas in peccatis tuis, & omnibus iniquitatibus tuis, quas feciſti.*

Vulg. *Et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccauit, ſed viciſti eas ſceleribus tuis, & iuſtificaſti ſorores tuas in omnibus abominationibus tuis, quas operata es.*

Hanc autem comparationem non facit ſecundum ſolam peccati, ſed ſecundum prouidentiæ qualitatem. nam tametſi peccaſſet, & infinita facinora auſa eſſet Samaria, at procul aberat à Dei templo, & paruam certe quandam veniam habebat. cùm & ſub alius regis imperio degeret, & in ſacro Dei templo legitima perficere nequiret. & Sodoma item neque prophetam habebat, neque legiſlatorem, ſed ſola naturalis legis doctrina fruebatur: tu vero & legem habens, & ſacerdotes, & prophetas, & ſacrum Dei templum, legitimúmque cultum, illarum impietatem conſectata es, quare illas oſtendis venia dignas.

Et tu ſuſtine tormentum tuum ſuperans, in quo corrupiſti ſorores tuas in peccatis tuis, quibus inique egiſti ſuper eas, & iuſtificaſti eas ſuper te ipſam.

Vulg. *Ergo & tu porta confuſionem tuam, quæ viciſti ſorores tuas peccatis tuis ſceleratius agens ab eis: iuſtificata ſunt enim à te.*

Haud ſimpliciter dixit iuſtificaſti, ſed ſuper te ipſam. tu enim illarum ſcelera imitata, non habes excuſationem qua te defendas, à lege & prophetis adiuta. illæ vero propter impietatis exuperantiam veniam conſequi cupiunt. ſuſcipe igitur tuorum inſtitutorum ſupplicium: quia illis quoque detrimentum attuliſti.

Et tu confundere, & ſuſcipe ignominiam tuam, eo quòd iuſtificaſti ſorores tuas.

Vulg. *Ergo & tu confundere, & porta ignominiam tuam, quæ iuſtificaſti ſorores tuas.*

Cùm aliquis eſt in honore, nec intelligit, ignominia affectus ſenſum priſtini percipit honoris. & Hieruſalem igitur non cognito honore ſibi à Deo conceſſo, obſidione & captiuitate ſuum agnouit Deum. Iccirco à beato Dauid docta exclamat, confuſio faciei meæ cooperuit me, à voce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & perſequentis.

C *Et auertam, inquit, auerſiones earum, auerſionem Sodomorum & filiarum eius, & auertam auerſionem Samariæ & filiarum eius.*

Vulg. *Et conuertam reſtituens eas conuerſione Sodomorum cum filiabus ſuis, & conuerſione Samariæ & filiarum eius.*

Opus eſt ſcripturæ idiomata nouiſſe, neque enim aliter eius conſilium percipi poteſt. hoc igitur idioma præter alia multa item habet, vt & quæ fuerunt tanquam futura narret, & futura, vt ea quæ facta ſint. itaque hoc loco ſimiliter res geſtas, vt futuras diſſerit, auerſata eſt me Sodoma & ſubiectæ illi vrbes, parique ratione cum ſubiectis Samaria, ſed ego item auerſatus ſum, eorúmque quæ peccauit exegi pœnas.

Tuámque rurſus itidem auertam auerſionem in medio earum vt portes tormentum tuum, & ignominia afficiaris ex omnibus quæ feciſti, cùm tu ad iracundiam prouocares me.

Vulg. *Et conuertam reuerſionem tuam in medio earum, vt portes ignominiam tuam, & confundaris in omnibus quæ feciſti conſolans eas.*

Eadem, inquit, tu quoque patieris, quæ illæ paſſæ ſunt, & eorum quæ in me deliquiſti pœnas dabis.

Et ſoror tua Sodoma, & filiæ eius reſtituentur, ſicut fuerunt à principio, & tu & filiæ tuæ reſtituemini ſicut fuiſtis à principio.

Et ſoror tua Sodoma, & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem ſuam, & Samaria & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem ſuam, & tu & filiæ tuæ reuertemini ad antiquitatem veſtram. Vulg.

Reſtitutionem hic non in melius, ſed in peius appellauit, rurſus enim idioma illud ſcripturæ, quod de præteritis loquitur vt de futuris, Sodomis appoſitum eſt. quod autem dicit, eſt huiuſmodi: quemadmodum Sodoma cùm eſſent clara & à plurimis habitata, in priſtinam formam reſtitui, fecíque vt prorſus à cultoribus eſſent vacua, qualia erant antequam ædificarentur, ita & tibi adempto omni decore operam dabo vt in priſtinam redeas formam.

Et niſi fuiſſet Sodoma ſoror tua in auditum in ore tuo, in diebus ſuperbiæ tuæ antequam reuelarentur malitiæ tuæ, quemadmodum nunc opprobrium fuiſti filiarum
B *Syriæ & omnium quæ in circuitu tuo, & filiarum alienigenarum, circumdantium te in circuitu.*

Non fuit autem Sodoma ſoror tua audita in ore tuo in die ſuperbiæ tuæ, antequam reuelaretur malitia tua, ſicut hoc tempore in opprobrium filiarum Syriæ, & cunctarum in circuitu tuo filiarum Palæſtinarum, quæ ambiunt te per gyrum. Vulg.

Si non didiciſſes, inquit, Sodomorum ſupplicium, & diuulgatum fuiſſet in ore tuo illorum exitium, quemadmodum tua nunc obſidio in Syriæ & Paleſtinæ ciuitatibus, quid nam amplius mali perpetraſſes? neque enim illorum tibi exemplum profuit, ſed cùm noris & quæ illi auſi ſunt, & illatas ipſis calamitates, nihilo minus delinquere perſeueras. propterea,

Iniquitates tuas & iniuſtitias tuas tu porta eas, dicit Dominus Deus. hæc dicit Adonai Dominus, & faciam in te, ſicut feciſti, ſicut deſpexiſti execrationem vt violares teſtamentum meum.

Scelus tuum & ignominiam tuam tu portaſti, ait Dominus Deus, quia hæc dicit Dominus Deus. Et faciam tibi, ſicut deſpexiſti iuramentum, vt irritum faceres pactum. Vulg.

Habuit lex execrationem eos, qui violaſſent ipſam perſequentem, iuſſitque hanc ſex tribus in monte Gebal ſtantes percurrere, & omnem populum reſpondere Amen. Cùm igitur ne execrationem quidem verita fueris, ſed abſque metu pactum meum violaris, percipe ſeminum fructus. deinde poſt pœnam bona quoque pollicetur.

Et recordabor ego teſtamenti mei tecum in diebus infantiæ tuæ, & ſtatuam tibi teſtamentum meum, teſtamentum ſempiternum.

Et recordabor ego pacti mei tecum in diebus adoleſcentiæ tuæ, & ſuſcitabo tibi pactum ſempiternum. Vulg.

Tu enim mea fœdera, inquit, aſpernata es, & pacta, quæ mecum pepigeras violaſti, ſed me ne hoc quidem adducet vt te omnino deſeram, verum vbi te diſciplina inſtructam, æquitatem edocuero, fœderum illorum recordabor, quæ olim tecum percuſſi cùm adhuc eſſes infantula: & ita vocat tempus illud, quo in ſolitudine eſt commorata, & ſtatuam teſtamentum meum, teſtamentum ſempiternum. non legis, ſed

gratiæ,

gratiæ, non per Moſem, ſed per Apoſtolos: illud enim ad tempus durabat, hoc eſt æternum. hoc item per Hieremiam prophetam ſe facturum pollicitus eſt. diſponam enim domui Iſraël, inquit, & domui Iuda, teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum, quod diſpoſui patribus eorum, in die qua apprehendi ego manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti, quia ipſi non manſerunt in teſtamento meo, & ego repuli eos, ſed diſponam ipſis teſtamentum nouum dans leges in mentem eorum, & in corde eorum ſcribam eas. hoc item teſtamentum hic quoque pollicetur.

Et recordaberis, inquit, viarum tuarum, & ignominia afficieris cùm receperis tu ſorores tuas ſeniores tecum iunioribus te.

Vulg. *Et recordaberis viarum tuarum, & confunderis cum receperis ſorores tuas te maiores cum minoribus tuis.*

A ſupplicio enim ſenſum tuarum viarum percipiens, ignominiámque tibi circumiectam conſpicata proprium agnoſces Dominum: videbiſque etiam iſtas ſorores tuas eodem tecum fœdere fruentes, immo te ipſam vna cum illis idem adeptam.

Dabo enim tibi ipſas, inquit, in ædificationem, & non ex teſtamento tuo.

Vulg. *Et dabo eas tibi in filias, ſed non ex pacto tuo.*

Non enim illæ per te, ſed tu ex illis percipies vtilitatem, non iſto teſtamento, ſecundum quod nunc rempub. adminiſtras, hanc ſocietatem conciliante, ſed ſempiterno illo quod tibi poſtea tradetur. innuit per Sodoma & Samariam omnium gentium & Iudæorum pariter futuram pietatem.

Et ſuſcitabo, inquit, ego teſtamentum meum tecum, & cognoſces quia ego Dominus.

Vulg. *Et ſuſcitabo ego pactum meum tecum, & ſcies quia ego Dominus.*

Primum enim Iudæis prædicatum eſt euangelium, deinde omnibus gentibus, ſed etiam per magnum Heliam rurſus prædicabitur ante mundi conſummationem. ego igitur, inquit, omnia faciam tuam vtilitatem prouidens. Ex his enim cognoſces qualia fuerint ea, quæ à te in me profecta ſunt, & qualia ea bona quæ ex me tibi acciderunt. iccirco ſubiecit.

Vt recorderis, & pudore perfundaris, & non ſit tibi amplius aperire os tuum à facie ignominiæ tuæ, cùm tu placaueris me ſecundum omnia quæcunque feciſti, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Vt recorderis & confundaris, & non ſit tibi vltra aperire os præ confuſione tua, cùm placatus tibi fuero in omnibus quæ feciſti, ait Dominus Deus.*

His verbis tres pueri quoque in fornace vſi ſunt. aſcitis enim ſibi populi ſceleribus ſupplicantes dicebant: & nunc non eſt nobis aperire os, confuſio & opprobrium facti ſumus ſeruis tuis, & colentibus te. & diuinus Daniel itidem (Daniel. 3.) in captiuitate ſupplicans exclamat: Tibi Domine iuſtitia, & nobis confuſio faciei, ſicut dies hæc, & regibus noſtris, & patribus noſtris, & principibus noſtris. cauſámque oſtendentes merito ſubiecerunt: quia peccauimus tibi. Igitur exitum hæc quoque prophetia ſortita eſt. expers enim mendacij eſt, qui ſpiritu ſuo afflat prophetas. itaque oportet nos item noſtra examinantes, & accurata habita eorum quæ adminiſtrauimus quæſtione, noſtriſque cum delictis diuina beneficia conferentes his vti ſupplicantes verbis, & pudore peccatorum quæ ante commiſimus, opus illud effugere, quod ignominiæ efficiendæ vim habeat, Deique memoria animam illuſtrare. ſic enim poterimus à peccati machinis procul abeſſe, & Deo aſſiſtentes eiuſdem gratia perfrui in CHRISTO IESV Domino noſtro, cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu in ſæcula ſæculorum. Amen.

SECTIO VI.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens: fili hominis, narra narrationem, & dic parabolam ſuper domum Iſraël, & dices, hæc dicit Adonai Dominus.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis propone ænigma, & narra parabolam ad domum Iſrael, & dices, hæc dicit Dominus Deus. Vulg.

Ænigmatice iubetur ipſis prophetare, vt qui audiunt non intelligentes quæ dicantur, ad ea inquirenda maius adhibeant ſtudium, & per interrogationem à propheta interpretationem percipiant.

Aquila magna, magnis alis prædita, longa extenſione, plena vnguium.

Aquila grandis, magnarum alarum longo membrorum ductu, plena plumis & varietate. Vulg.

His Nabuchodonoſor innuit, quem magnum nominauit, propterea quod celeberrimus fuerit, magniſque alis præditum, quia maxime regnum dilatauit; longum extenſione, vt ſuperbum & arrogantem; & plenum vnguium ipſum vocauit, vt cui ſuppeditaret multus exercitus & equitatus & peditatus, leuiſque armaturæ & ſcutati milites: vngues enim regis ſunt milites, qui extremam corporis obtinent partem: eo quod ducibus ſubiecti ſint, & celeres ſint atque validi ad percutiendum, & feræ inſtar dilaniandum eos qui contradicere conentur.

Quæ habet, inquit, ductum intrandi in Libanum.

Venit ad Libanum. Vulg.

Hic aperte docuit non ſponte ad Hieruſalem illum acceſſiſſe, ſed ab auctore omnium rerum Deo quadam haud conſpicua ratione impulſum & adductum. Libanum autem Hieruſalem appellauit, non tantum vt illuſtrem, ſed etiam vt id temporis ſuperbia elatam, & incolis refertam, & legitimis ſacerdotibus prophetiſque diuina vaticinantibus.

Et ingreſſa eſt, inquit, & cepit ſelecta cedri, ſummum mollitiæ vellicauit.

Et tulit medullam cedri, ſummitatem frondium eius auulſit. Vulg.

Iechoniam per hæc innuit, ſelecta vero cedri propter regnum dixit; ſummum autem mollitiæ, non ſolum propter celſitudinem, ſed etiam propter iuuenilem ætatem. iuuenis enim cùm adhuc eſſet ætate & regnum excepit & captiuitatem pertulit. & congruenter appoſuit illud vellicauit, quia aquilam appellauit plurimis vnguibus vtentem.

Et introduxit ea, inquit, in ciuitatem Chanaan, in vrbem muro munitam poſuit ea.

Et tranſportauit ea in terram Chanaan, in vrbe negotiatorum poſuit illam. Vulg.

Babylonem per hæc ſignificauit, ipſámque vrbem Chanaan propter morum cognationem nuncupauit.

Et cepit de ſemine terra, & dedit ea in campum ſatiuum, vt acciperet radicationem plantarum, in aqua multa conſpicuum poſuit illud. A

Vulg. *Et tulit de ſemine terræ, & poſuit illud in terra pro ſemine vt firmaret radicem ſuper aquas multas. in ſuperficie poſuit illud.*

Per hoc Sedeciam declarauit. hoc enim pro Iechonia rege declarato abiit, neque amplius Hieruſalem Libanum appellat, ſed campum ad ſerendum aptum, & illud, in aqua multa conſpicuum poſuit illud, ſignificat, cùm ſubiectus eſt, eique impoſitum eſt tributum.

Et ortum eſt, inquit, & factum eſt in vineam, & fecit ſurculos, & extendit ramos ſuos.

Vulg. *Cúmque germinaſſet, creuit in vineam latiorem humili ſtatura reſpicientibus ramis eius ad eam, & radices eius ſub illa erant.*

Maximè imbecille fuit nouiſſimum Iudæorum regnum. cùm enim ter iam ſuſtinuiſſent obſidionem, & in ſeruitutem abducti eſſent, in paupertatem quoque compulſi ſunt, & multitudine ſpoliati. iccirco ait.

Quia facta eſt in vitem imbecillem, & paruam magnitudine, & palmites eius ſuper eam.

Vulg. *Facta eſt ergo vinea, & fructificauit in palmites, & emiſit propagines.*

Non amplius, inquit, extendit ſecundum Dauid prophetiam, vſque ad mare, & vſque ad flumina, neque operuerunt montes vmbræ eius, & arbuſta eius cedros Dei. illud autem, extendit ramos ſuos, non magnitudinem ſignificat, ſed erga Ægyptum amicitiam. iccirco ſubiecit.

Et facta eſt altera aquila magna magnarum alarum, & multa vnguibus: & ecce vitis hæc implicata ad eam, & radices eius ad ipſam, & ramos ſuos extendit ei, vt potaret eam cum gleba à radice plantationis ſua in campum pulchrum, in aqua multa hæc bibet, vt faciat germina & ferat fructum, vt ſit in vitem magnam.

Vulg. *Et facta eſt aquila altera grandis magnis alis multiſque plumis, & ecce vinea iſta quaſi remittens radices ſuas ad eam, palmites ſuos extendit ad illam vt irrigaret eam de areolis germinis ſui, in terra bona ſuper aquas multas plantata eſt, vt faciat frondes & portet fructum, vt ſit in vineam grandem.*

Aquilas vocat reges propter imperium; regiom enim eſt animal & in aues imperium ſortitum; & per has Ægyptiorum innuit regem. hic Vaphtes erat, cuius meminit Hieremias propheta, quo cum Sedecias fœdus percuſſit, violato iureiurando & pactis, quæ cum Nabuchodonoſor ipſe pepigerat. illud autem ramos ſuos extendit ei, pecunias à Sedecia regi Ægyptiorum miſſas ſignificat: miſit autem, inquit, vt potaret eam cum gleba, vt & pro rege & pro illi ſubiectis pugnet. glebam enim appellauit populum, in translatione commoratus, ſiquidem & regem vitem nuncupauit. vitis autem in terra plantata & proprias huic tribuit radices, & humorem ab hac exhaurit. miſit igitur pecunias, inquit, Ægyptiorum regi Sedecias, vt illius auxilio & ipſe & populus tutelam adipiſceretur, vt faciat germina & ferat fructum. vitis autem permanens, hoc eſt, cùm non amiſerit eam quam accepit dignitatem.

Propterea dic, hæc dicit Adonai Dominus, ſi dirigetur nonne radices teneritudinis, & fructus eius computreſcet, & areſcent omnia, quæ oriuntur ante eam?

Dic hæc dicit Dominus Deus: ergo ne proſperabitur? & radices eius euellet, & fructus eius diſtringet, & ſiccabit omnes palmites germinis eius, & areſcet? Vulg.

Spes eius, inquit, fallet eam, neque potietur iis, quæ expectat, irrigatio enim Ægypti non ſolum nullam ei afferet vtilitatem, ſed etiam in radicibus gignet putredinem. & inde natos fructus areſaciet. atque hoc rerum euentu comprobatum eſt. fretus enim Sedecias Ægyptij auxilio, violauit fœdera quæ cum Nabuchodonoſor percuſſerat. ille vero eò cum exercitu profectus, & ipſum captiuum cepit, & populum in ſeruitutem redegit, & vrbem combuſſit.

Et non in brachio magno, neque in populo multo vt euellat eam à radicibus eius.

Et non in brachio grandi, neque in populo multo vt euelleret eam radicitus. Vulg.

Neque enim multum exercitum mittet ipſi Ægyptius, & hic non ſolum ipſi non proderit, ſed etiam à radicibus euellet.

Et ecce bibet, num dirigetur?

Ecce plantata eſt, ergo ne proſperabitur? Vulg.

Et interim, inquit, auxilio confidit, ſed non B perpetuo fruetur.

Nonne ſimul eam contigerit ventus vrens, areſcet, ariditate, cum gleba germinis ſui areſcet?

Nonne cum tetigerit eam ventus vrens ſiccabitur, & in areis germinis ſui areſcet? Vulg.

Statim enim cùm Babyloniorum rex, inquit, aduenerit, & rex, & omnis ei ſubiectus populus in ſeruitutem redigetur. rurſus enim hic populum glebam appellauit, ventúmque vrentem Babylonij regis exercitum: ſicut enim vitem regem, & glebam populum, in quo plantatus fuerat, ita per translationem irrigationem Ægyptij auxilium, ventum autem vrentem Babylonij impetum appellat.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis, dic ad domum irritantem, neſcitis quid ſint hæc? dic eis. Ecce venit rex Babylonis ſuper Hieruſalem, & capiet regem ipſius, & principes eius, & abducet ipſos ad ſeipſum in Babylonem.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, dic ad domum exaſperantem: neſcitis quid iſta ſignificent? dic ecce veniet rex Babylonis in Hieruſalem, & aſſumet regem & principes eius, & adducet eos ad ſemetipſum C *in Babylonem.* Vulg.

Illud ecce venit præſentis temporis, pro ecce venit præteriti: interim enim, quæ iam facta ſunt, enarrat, & de Iechonia hæc recenſuit, & ſecundum proprium idioma, præterita vt nondum geſta commemorat. illa vero de Iechonia ab eo dicta fuiſſe, qui ſextum iam reliquum degebat annum captiuus, ſecundum ipſius prophetæ doctrinam ſequentia docent.

Et capiet, inquit, de ſemine regni, & diſponet cum eo fœdus, & introducet ipſum in maledictione, & duces terræ capiet, vt ſit in regem infirmum, & omnino non extollatur, ſed cuſtodiat teſtamentum eius, & ſtatuat illud.

Et tollet de ſemine regni, feriétque cum eo fœdus, & ab eo accipiet iuſiurandum, ſed & fortes terræ tollet, vt ſit regnum humile, & non eleuetur, ſed cuſtodiat pactum eius, & ſeruet illud. Vulg.

Hæc de Sedecia dixit, quæ ſex annis ante acciderant. illud igitur, capiet, diſponet & introducet, pro cepit, diſpoſuit & introduxit: fœdera enim cùm Sedecia percutiens, ab eo maxime

horribile

horribile iuſiurandum exegit, ne pacta ſibi impoſita violaret, ſed ille ſtatim iuſiurandum conculcauit. ſubiiciens aotem ipſom, inqoit, regem omnes diuitiis ſuperbos in ſeruitutem captioos abducet. Quod nos & quartus Regum, & ſecundus Paralipomenon docuit, itemque beatus
Hier. 39. Hieremias propheta. & hæc omnia, inqoit, Babylonius molitur, vt infirmom reddat regnum, vt perpetoo obediat, neque vlla ei ſit ſeditionis occaſio.

Et recedet ab eo, vt mittat homines in Ægyptum, vt det ſibi equos & populum multum.

Volg. *Qui recedens ab eo miſit nuncios ad Ægyptum, vt daret ſibi equos & populum multum.*

Quæ ſupra adombratim, & per ſimilitudinem dixerat, hic aperte docuit, deinde per interrogationem ſubiicit.

Num dirigetur, num ſaluabitur, faciens contraria, & violans fœdus? num effugiet?

Volg. *Numquid proſperabitur, vel conſequetur ſalutem qui fecit hæc? & qui diſſoluit pactum, numquid effugiet?*

Vobis, inquit, vſus ſom iudicibus, an iuſtum ſit eum qui iuſiorandum & fœdera violarit, pœnas effugientem conſequi ſalutem. qoia vero nihil reſpondiſtis, ego ſententiam profero. B

Viuo ego, dicit Adonai Dominus: Certe in loco regis, qui conſtituit eum regem, qui non honorauit maledictionem meam, & tranſgreſſus eſt teſtamentum meum cum eo, in medio Babylonis morietur, & non in exercitu magno, neque in turba multa.

Volg. *Viuo ego, dicit Dominus Deus, quoniam in loco regis, qui conſtituit eum regem, cuius fecit irritum iuramentum, & ſoluit pactum, quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur, & non in exercitu grandi, neque in populo multo.*

Ignorans me Babyloniorum rex, inquit, meo impulſo ab iſto iuſiurandum exegit: ſed iſte qui ſub meis legibus degebat, iuriſiurandi violator fuit: iccirco ei regi, qui ipſum delegerit, tradetur, & io Babylone ſortietur vitæ finem.

Faciet autem Pharao bellum in iactu aggeris, & in extructione vallorum, vt auferat animas multas.

Volg. *Faciet contra eum Pharao bellum in iactu aggeris, & in exſtructione vallorũ, vt interficiat animas multas.*

Et hoc item nos edocet beatus Hieremias propheta. cum enim Chaldæi Hieruſalem obſiderent, Ægyptiorum rex venit auxilio Iudæis, cuius aduentum veriti Chaldæi receſſerunt, verum Sedeciæ per Hieremiam prophetam præcipit auctor omnium Deus, ne confideret Ægyptiorum ſuppetiis, ſtatim enim veniet, inquit, rex Babylonis, & capiet vrbem. Hæc item hoc loco per Ezechielem ait Deus. C

Et non honorauit iuramentum vt violaret fœdus, & ecce dedit manum ſuam, & omnia hæc fecit ei, num ſaluabitur?

Volg. *Spreuerat enim iuramentum vt ſolueret fœdus, & ecce dedit manum ſuam, & cum omnia hæc fecerit non effugiet.*

Nullam, inquit, vtilitatem ex Ægyptij ſocietate percipiet, ſed violati fœderis pœnas perſoluet.

Propterea dic hæc, dicit Adonai dominus: Amen, iuramentum meum quod inhonorauit, & teſtamentum meum quod tranſgreſſus eſt, & dabo illud in caput eius, & extendam ſuper eum rete meum, & capietur in complexione eius, & ducam ipſum in Babylonem, & diſceptabo cum eo illic de iniuſtitia eius, qua iniuſte egit in me in omnibus exiliis ſuis, & omnes electi eius cum omnibus aciebus eius in gladio cadent, & omnes reliquos ipſorum in omnem ventum diſſipabo. & cognoſcetis quia ego dominus locutus ſum. A

Propterea hæc dicit Dominus Deus, viuo ego quoniam iuramentum quod ſpreuit, & fœdus quod præuaricatus eſt, ponam in caput eius, & expandam ſuper eum rete meum, & comprehendetur in ſagena mea, & adducam eum in Babylonem, & iudicabo eum ibi in præuaricatione qua deſpexit me, & omnes profugi eius cum vniuerſo agmine ſuo gladio cadent, reſidui autem in omnem ventum diſpergentur, & ſcietis quia ego dominus locutus ſum. Volg.

Fretus, inquit, Ægyptiorum auxilio meum ioſiurandum conculcauit, ſed ego veluti qoodam rete vſus Chaldæorum exercitu, viuom capiam ipſum, & in Babylonem tranſmittam, & profugos eios, & optimates exercitus neci dabo, eos vero qui è prælio mortem effugerint, capiendos curabo, & ipſa experientia vos diſcetis verba mea carere mendacio. quod ſignificauit cùm dixit, & cognoſcetis qoia ego dominus locutus ſum.

Hæc dicit Adonai dominus, capiam ego de electis cedri alta de vertice, & dabo de capite ramorum eius, ex corde verticis eius auellam, & plantabo ſuper montem excelſum ego, & ſuſpendam illud in monte ſublimi Iſrael, & plantabo illud, & emittet germen, & faciet fructum, & erit in cedrum magnam, & requieſcet ſub ea omnis auis, & omne volatile ſub vmbra eius requieſcet, & rami eius reſtituentur.

Hæc dicit Dominus Deus: & ſumam ego de medulla cedri ſublimis, & ponam: de vertice ramorum eius tenerum diſpergam, & plantabo ſuper montem excelſum & eminentem, in monte ſublimi Iſrael plantabo illud, & erumpet in germen, & faciet fructum, & erit in cedrum magnam, & habitabunt ſub ea omnes volucres, & vniuerſum volatile ſub vmbra frondium eius nidificabit. Volg.

Vere domos irritans Iſraël eſt, & oculos habent neque vident. quod ſi hæc non ita ſe habẽt, nobis oſtendant, quiſnam iſte ſit ſumptus de electis cedri ſublimis ex corde verticis, & primum plantatus in excelſo monte, deinde ſuſpenſus in ſublimi monte Iſraël, qui poſtquam ſuſpenſus fuit protulit germẽ, fecitque fructum, magna cedrus euaſit, ita vt omois auis, omnéqoe alatum non quadrupes, neque reptile, ſed omnis auis, & volatile, ſub eius vmbra quieſcat. nam ſi hæc de Zorobabel dicta fuiſſe aſſeruerint, oſtendant, in quo monte Zorobabel ſuſpenſus ſit, aut ſub vmbra eius omnes aues volucréſqoe reqoieuiſſe. Zorobabel enim populo tantummodo, qui è captiuitate ſimul redierat, imperauit. aliæ vero nationes non modo ipſi non obtemperarunt, ſed etiam continenter ei bellum faciebant: quamobrem ne ædificatio quidem templi breoi eſt abſoluta. qood ſi nequaquam Zorobabeli hæc congruunt, vix alij alicui poterunt conoenire. quod ſi conentur ad Maccabæos, propheciam hanc referre, facile ipſorum mendaciom coarguetur; neque enim illi à regali ſed à ſacerdotali tribu oriundi fuere; hic autem cedrum regium genos appellat, etenim de Iechonia ita dixit: aqoila magna magnis alis prædita, tenera cedri auulſit, & in Babylonem abduxit: hoc eſt regium genus.

Igitur ſi neque Zorobabeli, neque Maccabæis conueniunt, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt de Domino ac ſaluatore noſtro Ieſu Chriſto hæc fuiſſe prænunciata, qui à Dauid ſecundum carnem genus duxit, non ex aliqoibus regni ramis maiores habens, ſed ex ipſa regum ſucceſſione. Idque nos beatus Matthæus accutate docet: qui cùm dixerit Salomooem Dauid filium, & illius [Matth. 1.] Roboam, deinde ordine omnes genealogias percurrerit vſque ad tranſmigrationem Babylonis, ſubijcit: & poſt tranſmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel, iſte ipſe qui captiuus fuit, Salathiel autem genuit Zorobabel, atque hic eſt, qoi poſt reditum populo imperauit; ab his Dominus Chriſtos ſecundum carnem genus ducit. Idcirco ait: capiam de electis cedri ſublimis ex vertice, hoc eſt ex ipſa regia ſtirpe. & rurſus idem ſignificans: & dabo à capite ramorum eius ex vertice capitis auellam. captiuos igitur Babylonius auulſit, qoam vero ſuſcepit carnem ipſe dominus, vt ante diximos, ampotaoit: ſibi enim humanum ædificauit templum: & plantabo ſuper montem excelſum ego noo Babylonios: mõtem autem excelſum Eccleſiæ nobilitatem vocat. [Esai. 2.] ſic enim Eſaias qooque & [Mich. 4.] Michæas prædixerunt. & erit inquit in nouiſſimis diebus conſpicuus mons Domioi, & domus Dei in ſummitatibus montium, & quæ ſequuntur. ita oſtenſa ſus nobilitate per miracula atque præconia, prædicit etiam quod ſubiturus erat ſupplicium: & ſuſpendam ipſum in monte Iſrael, ipſius enim permiſſu eius quoque paſſio abſoluta eſt. & hoc ipſe Dominus Pilato perſpicuom fecit cum eo colloquens. cùm enim gloriaretur ille, quaſi poteſtatem haberet & poniendi, & abſoluendi, ooo haberes dixit Dominus poteſtatem, niſi tibi datum eſſet deſuper. vt efficientem caoſam igitur permiſſionem appellauit: & ſoſpendam ipſum in monte excelſo Iſrael: excelſus aotem Golgothas eſt, vbi ſalutaris infixa crux eſt: deinde poſt paſſionem reſurrectionem, & euangelij propagationem: & plantabo eum, & producet germen, & faciet fructum, quem orbis terrarum vindemiãs, & depaſcens æternam vitam ſperat, & requieſcet ſub eo omnis auis: tum apertius: & omne volatile ſub vmbra eius requieſcet, nullum neque iumentom neque reptile, aut abiectum humile, [C] ſed ſi qoid alatum eſt, & in aëre iocedens, & ad ſublimia naturalem habeat impetum. Tales eoim ſunt fidei alumoi, ad ſuperiora mentem tranſmittentes, & cœleſtia cogitantes, & ſub vmbra maximæ cedri ſedentes: & cedrum ipſum vocauit ſecundum humanitatem, Dauidicum ſiquidem regoum cedrum quoque nuncupauit: eaqoe eſt cedri natura, vt nunquam potreſcat, quemadmodum etiam Dominus ſecondom humanitatem id habuit, vt peccare non poſſet. & rami eius reſtitueotur, inquit. hoc ſubiecit propter eam ſolitudinem Hieruſalem, quæ tonc erat, hoc eſt, oe reſpiciatis in eam ſolitudinem, quæ futura eſt vrbis poſt captiuitatem. hic enim ſempiternus rex ab ea profectus regnabit, & ex ea accipiet ramos. ſignificat aotem Apoſtolicum chorum. reſtituetur igitur Dauidicæ tribui regnum inquit, ſecundum ea pacta quæ cum Dauid pepigit ipſe Deus: deinde ſubijcit.

Et cognoſcent omnia ligna campi, quia ego Domi- [A] *nus humilians lignum excelſum, & exaltans humile lignum, & areſaciens lignum viride, & germinare faciens aridum lignum, ego Dominus locutus ſum, & faciam.*

Et ſcient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliaui lignum ſublime, & exaltaui lignum humile, & ſiccaui lignum viride, & frondere feci lignum aridum. Ego Dominus locutus ſum, & feci. [Vulg.]

Cognoſcent, inquit, omnes homines facile mihi eſſe & ea quæ alta ſunt humilia reddere, & quæ ſunt humilia extollere, humidáque exſiccare, & ſicca florentia demonſtrare, quando enim viderint, poſt vrbis ſolitudinem germen ex ea prodoctum ſecundum Eſaiæ prophetiam: egredietur enim virga inquit de radice Ieſai, & flos de radice eius aſcendet, & hunc totius orbis terræ regem declaratum, cognoſcent omnes eſſe me dominum hæc prædicentem, & verbum opere comprobantem.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis quæ vobis parabola hæc in terra Iſraël? dicentium, patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt, viuo ego dicit Adonai Dominus, [B] *ſi fuerit amplius parabola hæc in Iſraël, quia omnes animæ meæ ſunt, quemadmodum anima patris, ita etiam anima filij, omnes animæ meæ ſunt, & anima peccans ipſa moriatur.*

Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens, quid eſt, quod inter vos parabolam vertitis in prouerbium iſtud in terra Iſraël? dicentes, patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt, viuo ego Dominus Deus, ſi erit vltra vobis parabola hæc in prouerbium in Iſraël, ecce omnes animæ meæ ſunt, vt anima patris, ita & anima filij mea eſt, anima quæ peccauerit ipſa morietur. [Vulg.]

Quiboſdam videtur ad aliud caput digreſſa eſſe prophetia, ſed cum iis quæ ante dicta ſunt, quæ modo dicuntor conſentanea videre licet. Cùm enim commemorara Sedeciæ fœderis violatione futurum ex ſemioe regio orbis terrarum imperium vaticinatus ſit, oeceſſario docet populum, non eſſe abutendum eo prouerbio, qood iniuſtitiæ Deum accuſet, videlicet, cùm patres vuam acerbam comederint, filiorum dentes obſtupeſcere, vel ſecundum Symmachum confringi. ecce enim, cùm reges illi, qui tunc regnabant, iniqui fuerint, ſemen ex ipſis orbis terrarum potietur imperio, non enim ſuſtinebo eorum quæ parentes deliqoerint à filiis pœnas repetere, cùm & horum & illorum ſim Dominus, eandémque omnium curam habeam. omnes quippe animæ meæ ſunt, & anima peccans ipſa pœnas luet. tum iuſtitiæ nos genera docet, & qoa ratione poſſint homines & vita frui, & à ſupplicio ſoluti ac liberi eſſe.

At homo, qui eſt iuſtus, faciens iudicium & iuſtitiam.

Et vir ſi fuerit iuſtus, & fecerit iudicium & iuſtitiam. [Vulg.]

Hoc eſt, æqua detinens iuſtitiæ pondera.

Super montes non comedet.

In montibus non comederit. [Vulg.]

Qui ab idolorum, inquit, cultu procul abfuerit, quorum templa in montibus erant poſita.

Et oculos ſuos non attollet ad cogitationes domus Iſraël.

Et oculos ſuos non leuauerit ad idola domus Iſraël. [Vulg.]

Hoc

Hoc eſt,ſi non perſequetur mala Iſrael conſilia. & per hæc ſimiliter & impietatem & ſcelus declarauit.

Et uxorem proximi ſui non polluet, & ad mulierem in fluxu ſanguinis prope non accesſerit.

Vulg. *Ex uxorem proximi ſui non violauerit, & ad mulierem menſtruatam non acceſſerit.*

Oportet autem ipſum neqoe alienum cubile prædari,neque ad eam,quæ fluxu ſanguinis menſtruo laboret,prope accedere.etenim hoc quoque interdictum lege fuit.

Et hominem non opprimet, & pignus debitorũ reddet, & rapinam non rapiet.

Vulg. *Et hominem non contriſtauerit, pignus debitori reddiderit,per vim nihil rapuerit.*

Si ab omni, inquit, auaritia liber conſpectus fuerit.deinde ſequitur virtutis incrementum.

Panem ſuum eſurienti dabit, & nudum induet veſtimentum.

Vulg. *Panem ſuum eſurienti dederit, & nudum operuerit veſtimento.*

Non enim ſatis eſt non rapuiſſe,ſed oportet facultatum participes indigeotes accipere.

Argentum ſuum ad uſuram non dabit, & id quod amplius eſt non accipiet.

B

Vulg. *Ad uſuram non commodauerit, & amplius non acceperit.*

Etenim hæ quoqoe auaritiæ ſpecies.

Ab iniuria auertet manum ſuam.

Vulg. *Ab iniquitate auerterit manum ſuam.*

Breuiter ioiquitatem ioterdixit.

Et iudicium faciet inter virum & proximum ſuum.

Vulg. *Et iudicium verum fecerit inter virum & virum.*

Si iuſtum ſe iudicem præbuerit,oon gratia, neqoe odio ſententiam ferens.deinde breuiter,

Et in præceptis meis ambulauit, & iuſtificationes meas cuſtodiuit,ut faceret eas, iuſtus hic eſt, vita viuet, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Et in præceptis meis ambulauerit, & iudicia mea cuſtodierit ut faciat veritatem,hic iuſtus eſt,vita viuet, ait Dominus Deus.*

Qui omnia inquit fecerit,quæ dicta ſunt,& ab omnibus qoæ interdicta ſunt,liber fuerit, & iuſti cognomento dehoneſtabitur, & vitæ colliget fructum.

Et ſi genuerit filium,peſtem,effundentem ſanguinem, & facientem peccata.

C

Vulgata. *Quod ſi genuerit filium latronem effundentem ſanguinem, & fecerit vnum de iſtis.*

Tum breuiter.

In via patris ſui iuſti non ambulat.

Sed vnumqoodque eorum,quæ iam prohibita ſunt,patrauit,& contraria via inceſſit.

Iniquitatem inquit fecit iſte, vita non viuet, omnes iniquitates has fecit,morte morietur,ſanguis eius ſuper ipſum erit.

Vulg. *Et hæc quidem omnia non facientem,ſed in montibus comedentem, & uxorem proximi ſui polluentem, egenum & pauperem contriſtantem,rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola leuantem oculos ſuos, abominationem facientem, ad uſuram dantem & amplius accipientem,numquid viuet? non viuet,cùm vniuerſa hæc deteſtanda fecerit,morte morietur,ſanguis eius in ipſo erit.*

Nihil,inquit,ſcelerato profuerit patria virtus, qoi aliam vitam atqoe ille vioere inſtituat, ſed ſuorum ſeminum fructus percipiet.

Cùm vero genuerit,inquit,filium,videritque ille omnia parentis ſui peccata quæ fecit, & timuerit,neque fecerit ſecundum hæc.

A

Vulg. *Quod ſi genuerit filium,qui videns omnia peccata patris ſui quæ fecit, timuerit, & non fecerit ſimile eis.*

Deinde ordine perſequitur,quia ab idolorum cultu ſe liberum oſtendit,neque ſcelerum domus Iſrael particeps fuit, alieniſq; nuptiis inſidiatus non eſt,omne genus auaritiæ odit,eamque, quam potuit,coram indigentibus adhibuit, aliorum famem expellens, alios induens & à nuditate liberans,omniaque ſimul præcepta ſeruauit.

Non morietur hic,inquit,in iniquitatibus patris ſui, ſed vita viuet.

Vulg. *Super montes non comederit, & oculos ſuos non leuauerit ad idola domus Iſrael, & uxorem proximi ſui non violauerit, & virum non contriſtauerit,pignus non retinuerit, & rapinam non rapuerit,panem ſuum eſurienti dederit, & nudum operuerit veſtimento, à pauperis iniuria auerterit manum ſuam, uſuram, & ſuperabundantiam non acceperit, & iudicia mea fecerit, & in præceptis meis ambulauerit, hic non morietur in iniquitate patris ſui, ſed vita viuet.*

Neque enim ioſtum eſt ab hoc pro ſceleribus illius exigi pœnas.

Pater autem,inquit, quando tribulatione tribulauit, & rapinam rapuit, & contraria fecit in medio populi, & mortuus eſt in iniquitate ſua, & dixiſtis, cur non tulit filius iniquitatem patris ſui?

Vulg. *Pater eius,quia calumniatus eſt, & vim fecit fratri, & malum operatus eſt in medio populi ſui,ecce mortuus eſt in iniquitate ſua, & dicitis,quare non portabit filius iniquitatem patris?*

Vos autem iniuſte,inquit, iudicantes vultis filium pro parente ſcelerato ſupplicia ſubire,& vos inter vos percontamini, cùrnam pro ſceleribus patris haud ſoluit pœnas? ego autem vobis dico,

Quia filius iudicium, & iuſtitiam, & miſericordiam fecit, omnia legitima mea cuſtodiuit, & fecit ea, vita viuet.

Vulg. *Videlicet, quia filius iudicium & iuſtitiam operatus eſt,omnia præcepta mea cuſtodiuit, & fecit illa,viuet vita.*

Qoando non eandem viam, quam pater ſecutus eſt,ſed meam viam viæ,patris antepoſuit, dignum & reperit viæ exitum.

Anima autem peccans ipſa morietur,filius non feret iniquitatem patris ſui, neque pater feret iniquitatem filij ſui.

Vulg. *Anima quæ peccauerit,ipſa morietur,filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij.*

Eadem rurſus apertius, breuiterque declarauit.

Iuſtitia iuſti ſuper eum erit, & iniquitas iniqui ſuper ipſum erit.

Vulg. *Iuſtitia iuſti ſuper eum erit, & impietas impij erit ſuper eum.*

Sæpe eadem repetit, cùm velit in audientibus eorum ſtabiliri memoriam.

Et iniquus ſi conuerſus fuerit ex omnibus iniquitatibus ſuis quas fecit, & cuſtodierit omnia mandata mea, & fecerit iudicium et iuſtitiam, & miſericordiam, vita viuet, & non morietur,omnia delicta eius, quæcunque fecit, non commorabuntur ei,in iuſtitia ſua,quam fecit, viuet.

Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis,quæ operatus eſt, & cuſtodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium & iuſtitiam, vita viuet,

& non morietur, omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt non recordabor, in iuſtitia ſua, quam operatus eſt, viuet.

Tantum abeſt, inquit, vt ab alio pro alio pœnas repoſcam, vt etiam ipſum legis violatorem, quamuis infinita facinora patrarit, ſi tamen ille pœnitens reſipiſcat, & iuſtitiæ vias perſequi inſtituat, & accipiam, & vita dignum cenſeam. deinde propriam bonitatem declarat,

Numquid voluntate volam mortem iniqui, dicit Adonai dominus, quam vt conuertatur ipſe à via ſua mala, & viuat ipſe?

Numquid voluntatis meæ eſt mors impij, dicit dominus Deus, & non vt conuertatur à viis ſuis, & viuat?

Non mortem, inquit, iniqui, ſed pœnitentiam cupiu, neque enim vt punirem hominem ipſum creaui, ſed vt cum eo vitam communicarem. & rebus verba teſtimonium dant: ſiquidem neque prophetas ſuo numine afflaſſet, aut Apoſtolos miſiſſet, & ſcriptas leges tradidiſſet, polliceretúrque bona, & gehennam minaretur, ſi punire cuperet, ſed permiſiſſet homines eò ferri, quocunque vellent. nunc autem omnia hæc facere perſeuerat, vt ab iis calamitatibus, quas minatus eſt, vindicet. eſ- B ſe autem quæ dicuntur non ſolum verba, ſed res, quæ partim geſtæ ſint, partim gerantur, teſtis eſt diuina ſcriptura. Ezechias enim ex impio patre Achaz natus, non ſolum pro parente non ſoluit pœnas, ſed etiam propria pietate nobiliſſimus euaſit. beatiſſimus autem Manaſſes omnino contrariam parenti viam ingreſſus nihil à patria pietate vtilitatis percepit, at vbi eum pœnituit, ſalutem eſt conſecutus. & Amos huius filius patriam improbitatem æmulatus, non item pœnitentiam, malum habuit vitæ exitum. cuius filius Ioſias patris auerſatus impietatem, omni virtutis genere anima inſtructa in ſanctorum numerum aſcriptus eſt, nullo ex iniquitate paterna contracto detrimento. at eius filij minime ipſum æmulati, ſed omni impietate adſtricti pœnas ſuorum delictorum perſoluerunt, nulla ex pietate patria vtilitate percepta: & ex ipſa igitur ſanctarum ſcripturarum hiſtoria, vera oſtenſa ſunt eloquia Domini. Age igitur ad ea quæ ſequuntur interpretanda reuertamur.

Et cum conuerſus fuerit iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniuſtitiam, ſecundum omnes iniuſtitias quas fecit C *iniquus, ſi fecerit non viuet, omnes iuſtitiæ eius quas fecit, non memorabuntur in delicto, quo deliquit, & in peccatis ſuis, quæ peccauit, in ipſis morietur.*

Vulg. *Si autem auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem ſecundum omnes abominationes, quas operari ſolet impius, numquid viuet? omnes iuſtitiæ eius quas fecerat, non recordabuntur, in præuaricatione qua præuaricatus eſt, & in peccato ſuo, quod peccauit, in ipſis morietur.*

Quemadmodum, inquit, ſi quis improbus priſtinam abominatus vitam, contrariam ſequi inſtituerit, admittam eius pœnitentiam, ipſumq; vita dignabor; ita ſi quis omnino deſerta iuſtitiæ via, aliam ingreſſus fuerit, omnem priſtinum curſum amittet, & idoneum reperiet viæ exitum, in peccatis enim ſuis morietur. & ſciendum eſt, non ſimpliciter dixiſſe ſi peccarit, ſed ſi conuerſus fuerit à iuſtitia ſua, & fecerit iniuſtitiam, ſecundum omnes iniuſtitias, quas fecit iniquus; quandoquidem offendunt etiam ex piis aliqui, ſed reſurgentes eadem rurſus incedunt via, & pœnitentia ſalu- A tem conſequuntur, at qui prorſus ab hac recedunt, contrariæ viæ fructus percipiunt.

Et dixiſtis, inquit, non eſt recta via Domini, audite quæſo domus Iſrael, numquid via mea non eſt recta?

Et dixiſtis, non eſt æqua via Domini, audite ergo domus Iſrael, numquid via mea non eſt æqua? Vulg.

Hanc, inquit, meam iuſtam ſententiam cernentes, iniuſtitiæ audetis accuſare? atqui oportebat, vt voſmet ipſi accuſaretis, qui tali conſpecta iudicis iuſtitia, iniuſtitiam prætuliſtis. deinde eadem rurſus breuiter enarrat, & iuſtus in contrariam verſus morte peccati condemnabitur, & peccator rurſus pœnitentia adductus, perque omnem virtutem incedere inſtituens, vitam ex reſipiſcentia percipiet.

Hæc autem inquit videns domus Iſrael ait, non eſt recta via Domini, numquid via Domini non eſt recta domus Iſrael? nónne via veſtra non eſt recta?

Et dicunt filij Iſrael, non eſt æqua via Domini, numquid viæ meæ non ſunt æquæ domus Iſrael? & non magis viæ veſtræ prauæ? Vulg.

Ipſæ, inquit, res exclamant, iudicia mea recta & iuſta eſſe, at veſtrum inſtitutum improbitatis B plenum.

Idcirco vnumquemque ſecundum viam ſuam iudicabo vos domus Iſrael, dicit Adonai Dominus.

Idcirco vnumquemque iuxta vias ſuas iudicabo domus Iſrael, ait dominus Deus. Vulg.

Ita minatus iuſta prolata ſententia ad admonitionem orationem conuertit.

Conuertimini, & reuertimini ab omnibus impietatibus veſtris, & non erunt vobis in tormentum iniquitatis, proiicite à vobis ipſis omnes impietates veſtras, quibus impie egiſtis in me, & facite vobis ipſis cor nouum, & ſpiritum nouum, & vt quid moriemini domus Iſrael?

Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris, & non erit vobis in ruinam iniquitas, proiicite à vobis omnes iniquitates veſtras, in quibus præuaricati eſtis, & facite vobis cor nouum, & ſpiritum nouum: & quare moriemini domus Iſrael? Vulg.

Relinquite, inquit, impietatis viam, & aliam ſuſcipite mentem, & ad meas leges declinate ne mortem ex improbitate percipiatis, & ſpiritum nouum animæ, ad meliora conuerſionem appellauit, deinde propriam quoque enudat bonitatem.

C *Quia nolo mortem morientis, dicit Adonai Dominus, vt conuertatur ipſe à via ſua, & viuat anima eius, dicit Adonai Dominus, reuertimini igitur, & viuetis.*

Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus, reuertimini & viuite. Vulgata.

Scientes, inquit, me non pœnam, ſed pœnitentiam peccatoris cupere, reſipiſcite & vitæ fructus percipite, hæc etiam nobis medicina congruit, non enim Iudæorum Deus tantum, ſed etiam gentium, & ipſe Dominus omnium diues in omnes, qui inuocant illum. relinquamus igitur improbitatis viam, cuius finis, interitus & perditio, & tandem viam diuinam diſcamus, quæ ad cœlos ducit, quæque nobis ad Deum fiduciam præbet, quam vtinam conſequamur in Chriſto Ieſu Domino noſtro, cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu in ſæcula ſæculorum. Amen.

SECTIO VII.

Et tu cape lamentationem ſuper principem Iſrael, & dices quid mater tua leæna? Cap. 19.

Es

Vulg. *Et tu fili hominis aſſume planctum ſuper principes Iſrael, & dices, quare mater tua leæna?* A

Quæ euentura ſunt inquit regi Iſrael, per quę eum luges prædicito, & regem Iſraël, non eum qui in Samaria, pridem quippe regnum illud euerſum fuit, ſed eum qui in Hieruſalem iura dabat, intelligit, omnibus enim qui tunc reliqui fuerant rex Iuda imperabat, quod nos & quartus edocet Regum liber, & Paralipomenon ſecundus: matrem autem regis Hieruſalem nuncupauit, cùm illinc reges proficiſcerentur. & leænam ipſam vocat, non ſolum propter vrbis regiam nobilitatem, ſed etiam propter morum audaciam.

In medio leonum pauit.

Vulg. *Inter leones cubauit.*

Eorum regum qui in circuitu erant mores æmulata eſt.

In medio leonum multiplicauit catulos ſuos.

Vulg. *In medio leunculorum enutriuit catulos ſuos.*

Significat autem ea, quæ poſt Ioſiam acciderunt, quatuor enim reges breui tempore ipſi Hieruſalem dominati ſunt, Ioachaz, Ioacim, Iechonias, Sedecias.

Et exiluit vnus de catulis ſuis, leo factus eſt, & didicit rapere rapinas, homines comedit, & exaudierunt de eo gentes, & comprehenſus eſt in corruptione ſua, & adduxerunt eum in camo in terram Ægypti. B

Vulg. *Et eduxit vnum de leunculis ſuis, leo factus eſt, & didicit capere prædam, hominémque comedere, & audierunt de eo gentes, & non abſque vulneribus ſuis, ceperunt eum & adduxerunt eum in catenis in terram Ægypti.*

De Ioachaz loquitur, qui cùm Ioſiæ parenti ſucceſſiſſet, & in Deum impius fuit, & in ſibi ſubiectos iniquus, ſed hunc Pharaó Nechao Ægyptiorum rex bello captum & compedibus vinctum introduxit in Ægyptum, vbi ille ſcelerum pœnas perſoluit. quod ſignificauit cùm dixit, comprehenſus eſt in corruptione ſua: deinde ſubiicit.

Et vidit, quia repulſus eſt ab ea, & periit expectatio eius, et cepit alium de catulis ſuis, leonem conſtituit eum, & verſabantur in medio leonum, leo factus eſt & didicit rapere rapinas, & homines comedit, & paſcebatur in audacia ſua, & ciuitates eorum deſertas fecit, & deſolauit terram, & plenitudinem eius à voce rugitus ſui.

Vulg. *Quæ cùm vidiſſet quoniam infirmata eſt, & periit expectatio eius, tulit vnum de leunculis ſuis, leonem conſtituit eum, qui incedebat inter leones, & factus eſt leo, & didicit prædam capere & homines deuorare, didicit viduas facere, & ciuitates eorum in deſertum adducere, & deſolata eſt terra & plenitudo eius à voce rugitus illius.* C

His Iechoniam Ioacim filium declarauit: de his enim qui captiui fuere in externa regione ſortiti ſunt vitæ finem, verba facit. Ideo Ioacim in præſenti mentionem omiſit, quia ipſe in Hieruſalem interfectus fuit. breuiter igitur recenſuit Iechoniæ ſcelera, qui menſes tres dies inſuper paucos cùm regnaſſet, iniuſtis cædibus vrbem compleuit, & his ab eo innui non Ioacim, ſed Iechoniam ſequentia teſtantur. ait enim.

Et irruerunt ſuper eum vndique ex regionibus gentes, & expanderunt ſuper eum retia ſua, & in corruptione earum comprehenſus eſt, & poſuerunt eum in camo, & in cauea, & adduxerunt eum ad regem Babylonis, & introduxerunt eum in cuſtodiam, vt ne audiatur vox eius amplius ſuper montes Iſrael.

Et conuenerunt aduerſus eum gentes vndique de prouinciis, & expanderunt ſuper eũ rete ſuũ, in vulneribus earum captus eſt, & miſerunt eum in caueam, in catenis adduxerunt eum ad regem Babylonis, miſerúntque eum in carcerem, ne audiretur vox eius vltra ſuper montes Iſrael. Vulg.

Ioacim vero non captiuus abductus eſt, ſed in Hieruſalem fuit interfectus, at Iechonias, quæ modo dicta ſunt, omnia paſſus eſt. & iure tãquam contra leonem exercitus impetus retia nominauit, camumque & caueam, iniecta ipſi vincula. cùm enim per tranſlationem eum leonem vocarit, congruenter quoque ea, quæ ipſi acciderunt per tranſlationem appellat, leoni enim & retia, & cauea conueniunt. his ita narratis tranſit ad aliud parabolæ genus, & ait.

Mater tua vitis, ſicut flos mali granati in aqua plantatis fructus eius, & germen ipſius factum eſt ex aqua multa, & facta eſt virga roboris in tribum ducum, & exaltata eſt in magnitudine ſua in medio ſtipitum, & vidit magnitudinem ſuam in multitudine palmitum ſuorum.

Mater tua quaſi vinea in ſanguine tuo ſuper aquam plantata eſt, fructus eius & frondes eius creuerunt ex aquis multis, & facta ſunt ei virgæ ſolidæ in ſceptra dominantium, & exaltata eſt ſtatura eius inter frondes, & vidit altitudinem ſuam in multitudine palmitum ſuorum. Vulg.

Viti ſimilis eſt, inquit, mater tua & malo granato apud ripam conſito, apud ripam inquit & propter eam irrigationem quæ inde proficiſcitur, virenti & floribus ornato, multumq; fructum producenti. & illud annotare oportet, non pulchrum fructum appellaſſe. per aquam autem omnis generis dona Dei declarauit, & virgam roboris regnum ipſum nuncupauit, eſt enim virga corripiendi vi prædita. illud autem in tribum ducum appoſuit, quia non dominatus eſt omni Iſrael, ſed tribui Iudæ duci. & quod ait: vidit magnitudinem ſuam in multitudine palmitum ſuorum, ſuperbiam illam declarat, quæ ex tranquillitate acceſſit ei. quare ſubiicit:

Et confracta eſt in furore, ſuper terram proiecta eſt, & ventus vrens areſecit electa eius, vindicata ſunt, & deſolata ſunt virga roboris eius, ignis areſecit eam, ignis conſumpſit eam.

Et euulſa eſt in ira, in terrámque proiecta, & ventus vrens ſiccauit fructum eius, marcuerunt & areſacta ſunt virgæ roboris eius, ignis comedit eam. Vulg.

Omnia per tranſlationem atque ſimilitudinem tanquam de vite & malo granato, ventumq; vrentem hoſtium vocauit incurſum. ignem autem ſupplicium, quod eos oppreſſit, à diuina ira profectum. & virga roboris eius exaruiſſe dixit, propterea quod extinctum fuit regnum. deinde rurſus docet, quæ poſt Sedeciæ captiuitatem mala ſint euentura.

Et nunc plantauerunt eam in deſerto, in terra ſine aqua & ſitienti.

Et nunc tranſplantata eſt in deſertum in terra inuia & ſitienti. Vulg.

Poſt vrbis & ſacri Dei templi incendium omnibus principibus partim interfectis, partim bello captis & abductis, relictis ibi pauperibus Nabuzardan, Godoliam principem præfecit, & vrba omnino deſerta fuit, immo omnis Iudæa. & muris dirutis & ædificiis incenſis, & plurimis incolis aut cæſis aut in ſeruitutem redactis, idcirco ait, &

nunc plantauerunt eam in deſerto,ſed ne ſic quidem permanebit,inquit,verum reliquiæ quoque perimentur.

Egredietur enim ignis, inquit, ex virgis electorum eius, & deuorabit eam.

Vulg. *Et egreſſus eſt ignis de virga ramorum eius, qui fructum eius comedit.*

Iſmael enim è regio genere oriundus Godoliæ inuidia adductus,fictaque erga eum amicitia vſus
4. Reg. 25. occulte inſidiatur,& eorum plurimos, qui eum ſequebantur,interficit, reliqui omnes Chaldæorum iram veriti,cum Hieremia propheta in Ægyptum ſe recepere. atque hoc declarauit cùm dixit, & egredietur ignis de virgis electorum eius,& comedet eam.

Et non erit in ea virga roboris tribus, ſceptrum ad habendam poteſtatem in parabolam lamentationum eſt, & erit in planctum.

Vulg. *Et non fuit in ea virga fortis,ſceptrum dominantium, planctus eſt, & erit in planctum.*

Perſpicuum eſt ante reditum hæc dicere, tunc enim à ſuis plorabatur,& alienis fuit lamentationis prouerbium.conſueuerunt enim homines de iis,qui in maximas incidunt calamitates, dicere: ne mihi talia eueniant,qualia iſte paſſus eſt. hoc igitur lamentationis prouerbium vocauit, adiecitque,non eſſe in ea virgam roboris, aut tribum, aut ſceptrum:nullum enim principem habuit,aut agmen,quod tribum facere poſſet ante reditum. poſt reditum vero priſtinum ſplendorem recepit. hæc ita vaticinatus interponit inter prophetiam breuem quandam narratiunculam,cum qua mox prophetiam coniungit.

Cap. 20. *Et factum eſt in anno ſeptimo,in quinto menſe decima menſis venerunt viri de ſenioribus domus Iſrael, vt interrogarent Dominum, & ſederunt ante faciem meam, & factum eſt verbum Domini ad me dicens,fili hominis loquere ad ſeniores Iſrael, & dices ad eos,hæc dicit Adonai Dominus:ſi ad interrogandum me vos venitis, viuo ego ſi reſpondebo vobis,dicit Dominus,ſi vltus fueris eos vltione,ſi vltus fueris eos.*

Vulg. *Et factum eſt in anno ſeptimo, in quinto,in decima menſis venerunt viri de ſenioribus Iſrael, vt interrogarent Dominum, & ſederunt coram me. & factus eſt ſermo Domini ad me dicens,fili hominis loquere ſenioribus Iſrael, & dices ad eos,hæc dicit Dominus Deus,numquid ad interrogandum me vos veniſtis? viuo ego, quia non reſpondebo vobis,ait Dominus Deus,ſi iudicas eos,ſi iudicas fili hominis.*

Admodum congruit hiſce verbis,quod à Deo
Matth. 7. & ſaluatore noſtro dictum eſt,non omnis qui dicit mihi Domine Domine, intrabit in regnum Dei,ſed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis eſt,ipſe intrabit in regnum Dei. etenim iſti quoque ſceleribus addicti, ac pœnitentiæ remediis ſanari recuſantes,Dominum interrogare tentarunt, non vt ea omnino facerent quæ ſibi imperarentur, ſed vt diſcerent an ſuis cogitationibus diuina oracula conſentirent. hoc item Sedecias ſæpius fecit, adactoque iureiurando Hieremia, vt quæ Deo viſa eſſent,aperte ſibi prænunciaret,cùm didiciſſet,quæ iuſſa fuerant,iis contraria patrauit,& qui in Ægyptum poſt captiuitatem peruenere, hoc idem auſi ſunt.quare auctor omnium rerum Deus non vult his reſpondere, ipſe enim nouit ſecundùm ſacrorum euangeliorum doctrinam,quid ſit in homine,iccirco ipſi quoq; prophetæ præcipit, vt eos deſpiciat, neque vllas

A pro ipſis preces adhibeat. quod ſignificauit, cùm dixit,ſi vltus fueris eos vltione fili hominis, ſi vltus fueris eos. hoc eſt, ne vllam habeas ipſorum rationem,veluti curator ipſorum,ne admittas eorum interrogationem.

Iniquitates autem patrum ipſorum conteſtare eis, & dices ad eos,hæc dicit Adonai Dominus,à qua die elegi domum Iſrael, & cognitus ſum ſemini domus Iacob, & cognitus fui ipſis in Ægypto, & cepi manum ipſorum dicens, ego Dominus veſter, in die illa apprehendi eos manu mea,vt educerem eos de terra Ægypti, in terram quam paraui eis,terram fluentem lac & mel, fauus eſt vltra omnem terram.

Abominationes patrum eorum oſtende eis, & dices ad eos,hæc dicit Dominus Deus,in die qua elegi Iſrael, & leuaui manum meam pro ſtirpe domus Iacob,& apparui eis in terra Ægypti,& leuaui manum meam pro eis dicens: Ego Dominus Deus veſter, in die illa leuaui manum meam pro eis vt educerem eos de terra Ægypti, in terram quam prouideram eis fluentem lacte & melle, quæ eſt egregia inter omnes terras. Vulg.

Iſtis,inquit,ô propheta,qui ad te adierunt, & mea oſtendito beneficia, & parentum ipſorum
B ſcelera recenſeto, narrato item, quemadmodum in Ægypto parentibus ipſorum adhuc impie viuentibus, & Ægyptiorum idola colentibus me ipſum oſtenderim,eoſque docuerim eſſe me Deũ, ac dominum,quibus verbis vſus ſum,cùm & eos à ſeruitute vindicare vellem,& quæ pollicitus erã perficere,promiſſamque illis infinitorum bonorum parentem terram & omnis generis fructus incolis ſuis ferentem reddere. & quam nemo erraret omni regione præſtantiorem aſſerens,apumque opus appellans.hoc enim declarauit, cùm dixit:fauus eſt vltra omnem terram. ita nuncupauit fauos mellis plenos.

Et dixi,inquit,ad eos,vnuſquiſque abominationes ab oculis ſuis proyciat, & in inſtitutis Ægypti ne polluamini,ego Dominus Deus veſter.

Et dixi ad eos,vnuſquiſque offenſiones oculorum ſuorum abiiciat,& in idolis Ægypti nolite pollui, ego Dominus Deus veſter. Vulg.

Admonui autem ipſos, inquit, vt ſocietatem Ægyptiorum impietatis effugerent, meamq; dominationem agnoſcerent,quam ipſos & ſignis & miraculis edocueram.at illi nequaquam meis præ-
C ceptis animum adhibere voluerunt.quod ſignificans adiecit:

Et receſſerunt à me, & noluerunt obedire mihi,vnuſquiſque abominationes oculorum ſuorum non abiecit, & inſtituta Ægypti non reliquerunt.

Et irritauerunt me,noluerúntque me audire, vnuſquiſque abominationes oculorum ſuorum non proiecit, nec idola Ægypti reliquerunt. Vulg.

Deinde docet iram ſuam iuſtam eſſe.

Et dixi vt effunderem furorem meum ſuper eos, vt complerem iram meam in ipſis in medio Ægypti.

Et dixi vt effunderem indignationem meam ſuper eos, & implerem iram meam in eis in medio terræ Ægypti. Vulg.

Tum clementiam, & longanimitatem docet, qua vſus humanam naturam gubernat.

Et feci vt nomen meum non omnino profanum eſſet coram gentibus, in quarum medio ipſi ſunt, in quibus cognitus ſum eis, coram ipſis, vt educerem eos de terra Ægypti.

Et feci propter nomen meum vt non violaretur coram gentibus,in quarum medio erant, & inter quas apparui Vulgata.

parui eis vt educerem eos de terra Ægypti.

A Volui, inquit, quod non obedierint ſtatim punire, ſed quando populus meus nuncupatus eſt, pœnas ab ipſis pro impie rebus geſtis haud exegi, vt ne omnino nomen meum pollueretur coram gentibus, quibuſcum iſti habitabant: ne cauſa, inquit, in me maledicti, ipſorum foret ſuppliciũ. volebam enim per beneficium in iſtus collatum, illorum quoque mentes immutari. atque hæc nos apertius docet Exodi liber. narrat enim beatus Moyſes vt ipſi populus attribuebat diuina verba, quæ interpretem agens referebat Pharaoni. Hac igitur longanimitate adhibita, inquit, hunc eduxi ex Ægypto.

Et adduxi eos in deſertum, & dedi eis præcepta mea, & iuſtificationes meas notas feci illis, quæcunque homo fecerit ea, etiam viuet in eis: & ſabbata mea dedi ipſis vt ſint in ſignum inter me & inter ipſos, vt cognoſcerent, quia ego Dominus ſanctificans ipſos.

Vulg. *Eieci ergo eos de terra Ægypti, & eduxi eos in deſertum, & dedi eis præcepta mea, & iudicia mea oſtendi eis, quæ faciens homo viuet in eis, inſuper & ſabbata mea dedi eis vt eſſent ſignum inter me & eos, & ſcirent quia ego Dominus ſanctificans eos.*

B Liberatos inquit illos ab amara illa ſeruitute in deſerto tanquam in palæſtra aliqua probis & vtilibus legibus, quaſi pueros inſtruebam, quibus ſeruandis vitam illis moliebar. leges enim erant vitæ conciliatrices. præcepta autem ipſa & iuſtificationes appellauit, non enim alia ſunt præcepta, alia iuſtificationes, ſed eadem diuerſis nominibus vocata ſunt. præcepta ſunt enim tanquam à Deo & Domino ſcripta, quæ iuſſi ſunt homines ſeruare: iuſtificationes vero non ſolum vt iure ſcripta, & quod iuſtum eſt continentia, ſed etiam, vt quæ recte agentem iuſtificare poſſint. & illud ſcire neceſſe eſt ab his præceptis & iuſtificationibus, quæ poſſunt ea obſeruantibus vitam miniſtrare ſabbata eum diſtinxiſſe. cùm dixiſſet enim, dedi ipſis præcepta mea, & iuſtificationes meas notas feci illis, declaraſſetq́; inde profectam vtilitatem, qui fecerit ea homo, viuet in ipſis, tunc ſubiecit, & ſabbata mea dedi eis, neque dixit, vt illis obſeruatis viuant in eis, ſed vt ſint in ſignum inter me & inter ipſos, vt cognoſcant ipſi quia ego Dominus ſanctificans eos. nam ſabbatorum ipſis otium lege præſcripſi, non vt quod ipſis ſufficere vitam poſ- C ſet, ſed vt hæc ciuilis adminiſtrationis ratio peculiaris à gentium quidem eos diſtinguat inſtitutis, ſed meorum beneficiorum in memoriam adducat. otio enim & ceſſatione à carnis operibus, dum diuino cultui continenter vacarent, & diuina audirent eloquia, lucrum percipiebant cùm diſcerent ex ipſis diuinis eloquiis & effectorem omnium Deum, & de omnibus benemeritum. non igitur ſimpliciter otium, vitæ auctor eſt, ſed Dei aſſiduus cultus.

Et dixi, inquit, ad domum Iſrael in deſerto, in præceptis meis ambulate, & irritauerunt me domus Iſrael, in deſerto, in præceptis meis non ambulauerunt, & iuſtificationes meas proiecerunt, quæ faciat homo, & viuet in eis. & ſabbata mea polluerunt vehementer.

Vulg. *Et irritauerunt me domus Iſrael in deſerto, in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo viuet in eis.*

Rurſus hic quoque ſabbatorum mentionem fecit, neque ea cum aliis iuſtificationibus coniunxit, neque enim hæc vt illæ vitam conciliant, ſed quendam peculiarem reipublicæ adminiſtrandæ A characterem continent. illud enim, non mœchaberis, non occides, non furaberis, & alia cum his coniuncta alios quoque homines naturæ lex edocuit. at ſabbati obſeruandi non natura magiſtra, ſed latio legis. in aliis igitur cum aliis communione iuncti, in obſeruatione ſabbati propriam quandam videbantur obtinere rempublicam: nulla enim alia gens hoc otium obſeruabat, neque circumciſio ita ipſos ab aliis diſtinguebat, vt ſabbatum, quippe circumciſionem Idumæi quoque habebant, qui ab Eſau genus ducebant, & Iſmaelitę ſimiliter, Ægyptij item à Iudæis hanc edocti obſeruare ſtudebant, quod per prophetam Hieremiam Devs declarauit cùm dixit. Et viſitabo ſuper omnes circumciſos præputium ipſorum, ſuper Ægyptum, & ſuper Edom, & quæ ſequuntur. Hier. 9. ſabbati vero obſeruationem ſola Iudæorum natio cuſtodiebat. iccirco dixit Deus, quia ſabbata mea dedi eis, vt ſint in ſignum intra me, & inter ipſos, vt cognoſcant quia ego Dominus ſanctificaus eos. commemorata igitur illorum in Ægypto contumacia, ſuaque longanimitate rurſus eaB rum legum quas tulit in ſolitudine & præceptorum mentionem fecit, & vt illi obedire recuſantes ea violarunt. deinde ducet iuſtam ſuam iram, & ineffabilem bonitatem.

Et dixi vt effunderem furorem meum ſuper eos in deſerto vt conſumerem eos, & feci vt nomen meum omnino non violaretur coram gentibus, à quibus eduxi eos, ante oculos earum.

Dixi ergo vt effunderem furorem meum ſuper eos in deſerto & conſumerem eos, & feci propter nomen meum ne violaretur coram gentibus, de quibus eieci eos in conſpectu earum. Vulg.

Et hæc item diuinus docet Moyſes cùm ait dixiſſe Deum, & nunc dimitte me, & iratus furore delebo eos, & faciam te in gentem magnam. Exod. 32. deinde ſuam deprecationem exponit, & in fine adiicit, quia ſi percuſſeris eos audiet Ægyptus, & dicet, eo quod non potuerit Dominus introducere eos in terram quam pollicitus eſt patribus eorum, conſumpſit eos in deſerto. Num. 14. hoc etiam declarauit hoc loco, cùm dixit, & feci vt nomen meum omnino non violaretur coram gentibus à quibus eduxi eos ante oculos earum tum diffuſius narrat, C voluiſſe ſe omnes ipſos in deſerto funditus perdere, vt qui iuſtificationes vitam ſubminiſtrantes conculcaſſent, ac ſabbata polluiſſent, rurſuſque ſeparatim facta ſabbatorum mentione ſubiicit.

Et pepercit ipſis oculus meus vt non delerem eos, & non feci eos in conſumptionem in deſerto.

Et pepercit oculus meus ſuper eos, vt non interficerem eos, nec conſumpſi eos in deſerto. Vulg.

Diuerſis enim ſuppliciis affectis improbis illis, liberos eorum qui tamen nihilo meliores ipſis erant euaſuri, ſeruauit, & in promiſſam parentibus terram introduxit.

Et dixi inquit ad filios eorum in deſerto, in legitimis patrum veſtrorum ne ambulate, & iuſtificationes eorum ne cuſtodite, & inſtitutis eorum ne commiſceamini, ego Dominus Deus veſter, in præceptis meis ambulate, & iuſtificationes meas cuſtodite & facite eas, & ſabbata mea ſanctificate, & erunt in ſignum inter me & inter vos vt cognoſcatis quia ego Dominus Deus veſter.

Dixi autem ad filios eorum in ſolitudine, in præceptis patrum veſtrorum nolite incedere, nec iudicia eorum cuſtodiatis, nec in idolis eorum polluamini, ego Dominus Vulg.

Deus veſter, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea A *cuſtodite, & facite ea, & ſabbata mea ſanctificate, vt ſint ſignum inter me & vos, & ſciatis quia ego ſum Dominus Deus veſter.*

Et filiis item ipſorum, inquit, à parentibus ſeparatis doctrinæ præcepta dedi in ſolitudine, conſuluiq́; vt à patriis moribus deſciſcerent, meumq́; dominium agnoſcentes, & mea præcepta ſequerentur, & datas ſibi iuſtificationes perficerent, ſabbatíque obſeruatione peculiarem ſuam rempub. declararent, & per legem ducem ad legiſlatorem peruenirent. ſed iſti quoque has leges contempſerunt. quod declarans adiecit.

Et irritauerunt me etiam filij ipſorum, in præceptis meis non ambulauerunt, & iuſtificationes meas non cuſtodierunt vt facerent eas, quas faciet homo, & viuet in eis, & ſabbata mea polluerunt.

Vulg. *Et exacerbauerunt me filij, & in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea non cuſtodierunt, vt facerent ea, quæ cùm fecerit homo viuet in eis, & ſabbata mea violauerunt.*

Deinde addit, ab iſtis quoque rurſus impietatis pœnas ſeſe exigere voluiſſe, alios in ſeruitutem abduci, alios interfici permittentem. hoc enim ſi- B gnificauit, cùm dixit.

Et ſuſtuli manum meam ſuper eos in deſerto, vt diſpergerem illos in gentibus, & diſſeminarem eos in regionibus.

Vulgata. *Iterum leuaui manum meam in eos in ſolitudine, vt diſpergerem illos in nationes, & ventilarem in terras.*

Ne vero aliquid hinc detrimenti & Ægyptiis & Chananæis accideret, hoc inquit non feci, ſed,

Dedi eis præcepta non bona, & iuſtificationes in quibus non viuent.

Vulg. *Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent.*

Quidam igitur hæc de idolorum cultu dicta acceperunt, dedi pro permiſi, intelligentes. ſed perſpicuum eſt eos, nequaquam eorum quæ dicta ſunt ſententiam percepiſſe. impiam enim idolorum religionem nemo rectè ſentiens non bonam dixerit, ſed admodum malam. non ergo ſapientiæ fons pietatis legiſlator, impietatis accuſator, extremam impietatem nõ bonam appellauit, quam malitiæ terminum vocat. alia igitur hæc innuit oratio. cùm enim dederim inquit iuſtificationes C ipſis, quas faciet homo & viuet in eis. & per hæc intelligit, decem verba legis, à quibus migrarunt ipſi, atque ea ſine vllo metu aſpernari perſeuerarunt, aliis eos præceptis obſtrinxi ac veluti affixi, quæ vitam nullam ipſis miniſtrare poterant, ſed ſua obſeruatione & in ipſis occupatione id efficiebant, vt neceſſarias leges illas violare deſiſterent, atque his innuit præcepta de lepra, de oſſibus cadaueris, & morticino, & feminis fluxu laboranti, & de aliis huiuſcemodi, & crebras propter hæc expiationes, & ſacrificia, quæ pro his offeruntur. in his enim obſeruandis illi occupati, non amplius neceſſarias illas & vtiles leges poterant aſpernari. idcirco non dixit dediſſe ſe illis mala præcepta, ſed non bona. neque enim vitium edocebant, neque virtutis ipſa per ſe erant efficiẽtia, ſed crebro ad ſacrum Dei templum aduentare & Deo præſto eſſe cogebant. qui enim ſe pollutum credebat, is ad expiationem accurrebat, ad quam cùm perueniſſet, in Dei memoriam redibat, atque hæc ipſa memoria impiam mentem exterminans diuinas leges obſeruandas perſuadebat. ipſa igitur per ſe non bona, quæ diuino conſilio haud conſentiebant, ſed eorum quibus lex imponebatur, imbecillitati congruebant. non tamen ipſa pulchra neque neceſſaria, ſed ad bona & neceſſaria adducebant. his ſubiicit.

Et polluam eos in donis, cùm traiecero ego omne aperiens vuluam, vt deleam eos, vt cognoſcant quia ego Dominus.

Et pollui eos in muneribus ſuis, cùm offerrent omne quod aperiret vuluam, propter delicta ſua, & ſcient quia ego Dominus. Vulg.

Hoc ſimile eſt illi, quod per beatum Dauid à Psal. 80. Deo dictum eſt: Et dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus ſuis. vbi enim vidi ipſos ex meis præceptis vtilitatis nihil percipere, permiſi eos deinceps ſua conſilia perſequi, haud ſuſtinens eos gubernare. quod hic quoque declarauit cùm dixit, polluam eos in donis ſuis. ſed apertius hoc Aquilas interpretatus eſt, qui dixit, & pollui eos in dogmatibus ipſorum, cùm traducerent ipſi omne aperiens vuluam. permiſi enim ipſos ſuis inquinari inſtitutis, cùm per B ignem traducerent filios, & pueros primogenitos dæmonibus offerrent, dignas ipſis in reliquum pœnas infligẽns.

Idcirco loquere ad Dominum Iſrael, fili hominis, & dices ad eos, hæc dicit Adonai Dominus, vſque ad hoc etiam ad iracundiam incitarunt me patres veſtri, in delictis ſuis, in quibus deliquerunt in me. & introduxi eos in terram, in quam ſuſtuli manum meam, vt darem eam ipſis, & viderunt omnem collem excelſum, & omne lignum vmbroſum, & ſacrificauerunt ibi diis eorum, & poſuerunt ibi furorẽ munerum ſuorum, & poſuerunt illic odorem ſuauitatis ſuæ, & libauerunt illic libamina ſua.

Quamobrem loquere ad domum Iſrael fili hominis, & dices ad eos, hæc dicit Dominus Deus. Adhuc & in hoc blaſphemauerunt me patres veſtri, cùm ſpreuiſſent me contemnentes, & induxiſſem eos in terram, ſuper quam leuaui manum meam vt darem illam eis, viderunt omnem collem excelſum & omne lignum nemoroſum, & immolauerunt ibi victimas ſuas, & dederunt ibi irritationem oblationis ſuæ, & poſuerunt ibi odorem ſuauitatis ſuæ, & libauerunt libationes ſuas. Vulg.

Non contenti fuerunt, inquit, in Ægypto mihi ſua peruicacia reſtitiſſe, ſuiſque in deſerto fa- C cinoribus, ſed etiam ingreſſi in terram ſibi promiſſam multa eam impietate compleuerunt, in omnibus collibus, nemoribuſque conſtructis aris, impoſitiſq́; idolis, quibus & libamina, & ſacrificia obtulerunt. illud autem, poſuerunt ibi furorem munerum ſuorum, hoc eſt, iniquis ſuis illis donis iram meam concitarunt.

Et dixi ad eos, quid eſt Abama, vel vt Symmachus dixit, quid eſt Bama, id eſt excelſum, quia vos ingredimini illuc? & vocauerunt nomen eius Bama vſque in hodiernum diem.

Et dixi ad eos, quid eſt excelſum, ad quod vos ingredimini? & vocatum eſt nomen eius excelſum vſque ad hanc diem. Vulg.

Locus iſte nobilis ex impietate erga idola factus eſt. dixit igitur ipſis, quodnam lucrum inde percipitis? quæ vobis ab ipſa Bama vtilitas accidet, quam ita etiam illuſtrem reddidiſtis, vt cognomentum quoque illius vſque ad præſens tempus ſtabile permaneat?

Idcirco dic ad domum Iſrael. hæc dicit Adonai dominus: ſi iniquitatibus patrum veſtrorum vos polluimini,

&

& poſt abominationes ipſorum vos ambulatis, & in primitiis laborum veſtrorum, & in ſeparationibus veſtris, in traducendis filiis veſtris in igne vos polluimini, & in omnibus cogitationibus veſtris vſq; in hodiernum diem, & ego reſpondebo vobis domus Iſrael, ſi reſpondebo vobis ſi aſcendet in ſpiritum veſtrum hoc.

Vulg. *Propterea dic ad domum Iſrael, hæc dicit Dominus Deus, Certe in via patrum veſtrorum vos polluimini, & poſt offendicula eorum vos fornicamini, & in oblatione donorum veſtrorum cum traducitis filios veſtros per ignem, vos polluimini in omnibus idolis veſtris vſque hodie, & ego reſpondebo vobis domus Iſrael, viuo ego dicit Dominus Deus, quia non reſpondebo vobis, neque cogitatio mentis veſtræ fiet.*

Hoc ſperatis, inquit, vigente in repub. veſtra patria iniquitate & impietate, & omnia iſta, quæ enarraui, audentibus vobis, reſponſum à me aliquod conſecuturos vos eſſe. ne fallite vos ipſos; ſiquidem fieri nequit, vt, veſtris ego interrogationibus reſpoodeam, quas audet impietas veſtra. ſed id vobis rebus ipſis perſuadeo, vt iſtiuſmodi quoque ſpem abiiciatis. hoc enim ſignificauit cùm dixit, & ſi aſcendet io ſpiritum veſtrum hoc.

Et non erit, quemadmodum vos dicitis, erimus ſicut gentes & ſicut tribus terræ, vt ſeruiamus lignis & lapidibus.

Vulgata. *Dicentium, erimus ſicut gentes & ſicut cognationes terræ, vt colamus ligna & lapides.*

Veruntamen ne illud quidem veſtrum ad exitum perducetur, vt ſimiliter, ſicut aliæ omnes gentes ligna & lapides Deos facientes i pſis Deo coouenieus muuus offeratis, & viitato iureiurando

Heb. 6 ruſus vſus eſt, nam ſecundum beatum Apoſtolum, cùm oeminem habeat per quem iuret maiorem, ait.

Propterea viuo ego dicit Adonai Dominus, ſi non in manu forti, & in brachio excelſo, & in furore effuſo regnabo ſuper vos.

Vulg. *Viuo ego dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti & in brachio extento, & in furore effuſo regnabo ſuper vos.*

Non amplius enim vſitatam, inquit, longanimitatem adhibebo, ſed regnum meum, meamque poteſtatem per caſtigationem enudabo: nam per maoom fortem, & brachium excelſum poteſtatem ſimul, & vindicandi facultatem declarauit, deinde etiam modum caſtigationis docet.

Et educam vos de populis, & accipiam vos de regionibus, in quibus diſſeminati fuiſtis, in manu forti & in brachio excelſo, & in furore ſuccenſo.

Vulg. *Et educam vos de populis, & congregabo vos de terris in quibus diſperſi eſtis, in manu valida, & in brachio extento, & in furore effuſo regnabo ſuper vos.*

Primom enim ab ea captiuitate, inquit, quæ nunc vos detinet, in libertatem vindicabo, & in priſtinam terram reducam.

Deinde adducam vos in ſolitudinem populorum, ibique iudicio diſceptabo vobiſcum facie ad faciem: quemadmodum iudicio diſceptaui cum patribus veſtris in ſolitudine Ægypti, ita iudicabo vos, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Et adducam vos in deſertum populorum, & iudicabor vobiſcum ibi facie ad faciem, ſicut iudicio contendi aduerſum patres veſtros in deſerto terræ Ægypti, ſic iudicabo vos, dicit Dominus Deus.*

Deſertum autem populum vocat, geotes olim à Deo deſtitutas, & per hoc præſignificauit, fore, vt pietate in gentes introducta, iſti quoqoe ab idolorum cultu deſciſcant, earum gentium, quæ

A impiæ olim fuere, immutationem erubeſcentes. illud autem, iudicio diſceptabo vobiſcum facie ad faciem, reprehenſionem illam declarat, quæ rebus fit. ipſæ enim res, inquit, tantumnon exclamantes veſtram contumacem & iniquam mentem redarguuot, populorum aotiquitus deſtitutorum obedientiam præ ſe ferentes. ſicut igitur cum patribus veſtris in ſolitudine iudicio diſceptans, funditus eos perdidi, ita vobis qooque inferam ſopplicium. quod apertius fecit, cùm ea dixit, quæ ſequuntur.

Et tranſire faciam vos ſub virga mea, & introducam vos in numero fœderis, & eligam ex vobis impios, et rebelles.

Et ſubiiciam vos ſceptro meo, & inducam vos in vinculis fœderis, & eligam de vobis tranſgreſſores & impios. Vulg.

Impios enim, & qui à legibus à me latis diſceſſerint, adhibita virga diſſipabo, eos vero, qui numero digni fuerint, quiq; meum fœdus obſeruauerint, introducam, meaqoe prouidentia diguos cenſebo. atque per hoc Apoſtolicum ſignificauit chorum, & eos, qui diuino per eos præconio crediderint. deinde in improborum comminatione

B commorans, adiicit.

Quia de terra incolatus eorum educam eos, & in terram Iſrael non ingredientur, & cognoſcent, quia ego Dominus.

Et de terra incolatus eorum educam eos, & in terram Iſrael non ingredientur, & ſcietis, quia ego Dominus. Vulg.

Cùm enim à captiuitate eos reduxero, hos eoſdem inquit impiis moribus vſos ruſus in omnes gentes diſſipabo. qood poſt Saluatoris ooſtri crucem ad exitum perductum eſt, quippe cùm Romani ipſos in ſeruitotem redactos in omnem terrarum orbem diſperſerint, à regia ipſorum vrbe deiectos; ita prædictis calamitatibus admonitionem ruſus ipſis & conſilium dat, clemens; ſuarum enim pollicitationom meminit, qui dixit nolle ſe mortem peccatoris, ſed vt conuertatur ipſe, & viuat. ait igitur.

Et vos domus Iſrael, hæc dicit Adonai Dominus: vnuſquiſque excogitationes ſuas auferte, & poſt hæc, ſi vos audieritis me, & nomen meum ſanctum non pollueritis amplius in donis veſtris, & adinuentionibus veſtris, quia in monte meo ſancto, in monte excelſo Iſrael, dicit Adonai Dominus, illic ſeruient mihi omnis Iſrael,

C *in finem in terra, & ibi ſuſcipiam eos, & illic viſitabo primitias veſtras, & primitias ſeparationum veſtrarum in omnibus ſanctificationibus veſtris.*

Et vos domus Iſrael, hæc dicit Dominus Deus: ſinguli poſt idola veſtra ambulate & ſeruite eis, quod ſi & in hoc non audieritis me & nomen ſanctum meum, pollueritis vltra in muneribus veſtris, & in idolis veſtris in monte ſancto meo, in monte excelſo Iſrael, ait Dominus Deus, ibi ſeruiet mihi omnis domus Iſrael, omnes inquam in terra, in qua placebunt mihi, & ibi quæram primitias veſtras, & initium decimarum veſtrarum in omnibus ſanctificationibus veſtris. Vulg.

Si enim adduci volueritis vt obtemperetis, & deſieritis polloere nomen meum ſanctum, à me ſiqoidem appellati & impie viuentes, muneráque idolis offerentes mihi impietatis conuitium inuritis, in patriam terram reducemini, & vſitatæ prouidentiæ meæ fructus percipietis grato animo perceptorum bonorum primitias offerentes, meque eas benigne accipere cernentes.

In odore enim bonæ fragantiæ ſuſcipiam vos, cùm eduxero ego vos de populis, & ſuſcepero vos de regionibus, in

quibus diſperſi fuiſtis, & ſanctificabor in vobis ante oculos populorum, & cognoſcetis quia ego Dominus, cùm introduxero vos in terram Iſrael, in terram in quam ſuſtuli manum meam, vt darem eam patribus veſtris.

Vulg. *In oderem ſuauitatis ſuſcipiam vos, cùm eduxero vos de populis, & congregauero vos de terris, in quas diſperſi eſtis, ſanctificabor in vobis in oculis nationum, & ſcietis quia ego Dominus cùm induxero vos ad terram Iſrael, in terram pro qua leuaui manum meam, vt darem eam patribus veſtris.*

Illud autem ſanctificabor, poſuit vt ita intelligatur. omnes enim videntes & mea beneficia, & veſtram animi grati æquitatem, vtilitatem multam percipient, eorum quos ipſi deos vocant imbecillitatem cernentes, & meam ex beneficiis in vos collatis poteſtatem contemplantes.

Et recordabimini ibi viarum veſtrarum, & adinuentionum veſtrarum omnium in quibus polluti eſtis, & percutietis facies veſtras, in omnibus malitiis veſtris quas feciſtis.

Vulg. *Et recordabimini ibi viarum veſtrarum, & omnium ſcelerum veſtrorum, quibus polluti eſtis in eis, & diſplicebitis vobis in conſpectu veſtro in omnibus malitiis, quas feciſtis.*

B Agnitio enim peccati pudoris eſt initium, iccirco conſcientia ſtimulante frontē percutere conſueuimus, & hoc etiam his ſignificauit. cùm enim receſſeritis, inquit, à priſtina iniquitate, & meum fueritis cultum amplexati, meam conſecuti prouidentiam, priſtinorum ſcelerum impiorum percipietis ſenſum, & facies percutietis, quantis polluti ſitis facinoribus ratiocinantes.

Et cognoſcetis quia ego Dominus cum fecero ego ſit vobis, vt nomen meum ne violetur, non ſecundum vias veſtras malas, neque ſecundum adinuentiones veſtras corruptas domus Iſrael, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Et ſcietis quia ego Dominus cum benefecero vobis propter nomen meū, & non ſecundum vias veſtras multas, neque ſecundum ſcelera veſtra peſſima domus Iſrael, ait Dominus Deus.*

Hac autem cura, inquit, vos dignos cenſebo, alios etiam omnes homines per meum in vos beneficium ſtudens ad meam cognitionem traducere. neque enim vos clemētia aut venia digni eſtis, in impiis inſtitutis educati. Cùm igitur didicerimus, quàm impium ſit, nomen Domini polluere, C caueamus ne Domino conuitium inuramus, qui enim ab ipſo eius numine dignati ſunt, ſeque indignos eo ciues præbent, in repub. degentes, ad eius conuitia ſtultorum concitant linguas. quod

Ezech. 36. etiam de Iudæis dicebat DEVS, Et polluiſtis nomen meum in gentibus, cùm diceretur vobis, populus Domini ipſi, & de terra eius egreſſi ſunt:

1. Cor. 10. nos autem idem quoque quod Dominus cognomen obtinuimus, ſiquidem à CHRISTO nominamur. iccirco decet omnes nos ſecundum Apoſtolicam legem, ſiue manducemus, ſiue bibamus, ſiue aliud quid faciamus, omnia in gloriam Dei facere, & ſine offenſione eſſe Iudæis & gentibus & eccleſiæ Dei, cui gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

SECTIO VIII.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis firma faciem tuam ſuper theman, & reſpice ad darom & propheta ſuper quercetum, ducem nagem.

Vulg. *Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens: fili hominis*

A *pone faciem tuam contra viam auſtri, & ſtilla ad africum, & propheta ad ſaltum agri meridiani.*

Theman græcæ linguæ meridies eſt, & darom liba ſignificat, nagem vero notum. & ita Symmachus interpretatus eſt, fili hominis firma faciem tuam ſuper notum viam libis, & propheta de ſilua in regione meridiana. & his omnibus innuit ipſam Hieruſalem, ad auſtrum enim & meridiem & liba Babylonis ſitum habet Hieruſalem. & quia non recta ad meridiem ſita eſt, ſed parumper vergit ad occidentem, neceſſario etiam liba talem ſitum habentem appoſuit, quercetumque ducem appellauit Hieruſalem, & propter fructuum ſterilitatem, tale enim eſt quercetum, & propter mentis duritiam, talis enim eſt quercus natura, & præterea, quia non ordine conſita ſunt in querceto ligna, ſed multa eſt in illis confuſio, & inſuper, quia ferarum receptaculum eſt quercetum, & hęc omnia facile inuenientur id temporis in Hieruſalem fuiſſe.

Et dices ſyluæ nagem, audi verbum Domini, hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego accendo in te ignem, & deuorabit in te omne lignum viride, & omne lignum

B *aridum non extinguetur flamma ſuccenſa.*

Et dices ſaltui meridiano, audi verbum Domini, hæc dicit Dominus Deus, ecce ego ſuccendam in te ignem, & comburam in te omne lignum viride, & omne lignum aridum non extinguetur flamma ſuccenſionis. Vulg.

Commutatus eſt in tranſlatione, & cùm ſyluam Hieruſalem vocarit, iure etiam hoſtium exercitum ignem nuncupat, & ligna combuſta eos, qui ab ipſis interfecti ſunt, lignumq; viride, & lignum aridum, & diuitiis elatos, & pauperie oppreſſus. deinde docet, interiectas quoque gentes calamitatis participes futuras, ait enim.

Et comburetur in ea omnis facies ab apeliote vſque ad aquilonem, & cognoſcet omnis caro quia ego Dominus ſuccendi ea, & non extinguetur.

Et comburetur in ea omnis faciet ab auſtro vſque ad aquilonem, & videbit vniuerſa caro, quia ego Dominus ſuccendi eam, nec extinguetur. Vulg.

Illud ab apeliote, Symmachus rurſus à meridie interpretatus eſt, & ducet à Chaldęorum terra vſque ad Hieruſolyma, ſe adhibiturum exercitus ignem, & interiectas gentes conſumpturum, vt ſaltem calamitate docti diſcant omnes ipſum eſſe,

C qui cunctis dominetur orbi terrarum.

Et dixi, nequaquam Adonai Domine, ipſi dicunt ad me, nónne parabola hæc eſt quæ dicuntur?

Et dixi A, a, a, Domine Deus ipſi dicunt de me, nunquid non per parabolas loquitur iſte? Vulg.

His ita dictis, inquit, ego quidem populi incredulitatem Domino indicaui cùm dixi, eos opinari parabolam, non autem vera eſſe quæ dicerentur. ipſe vero deinceps Dominus quæ parabolice dicta fuerant, apertius me proferre iuſſit, & ita ait.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, iccirco propheta fili hominis, & firma faciem tuam ſuper Hieruſalem, & reſpice ad ſancta eorum, & propheta de terra Iſrael. Cap. 21.

Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens, fili hominis pone faciem tuam ad Hieruſalem, & ſtilla ad ſanctuaria, & propheta contra humum Iſrael. Vulg.

Quando enim parabolam omnino, inquit, & non veritatem eſſe ea quæ dicta ſunt opinantur, indicato ipſis aperte, Saltum Nagem, hoc eſt, meridianum & auſtralem, ipſam eſſe Hieruſalem.

Et dices ad terram Iſrael, Hæc dicit Adonai Dominus

minum,ecce ego ad te, & extraham gladium meum de vagina ſua,& exterminabo ex te iniuſtum & iniquum.

Vulg. *Et dices terræ Jſrael,hæc dicit Dominus Deus,ecce ego ad te,& eyciam gladium meum de vagina ſua,& occidam in te iuſtum & impium.*

Perſpicuum eſt ab eo gladium vocari ſupplicium,vaginam vero,hoc eſt gladij thecam longanimitatem appellat,quam cùm deſinit adhibere; apertum deinceps iis, qui commeruere, infertur ſupplicium.iuſtaſque oſtendens pœnas, recte appoſuit, exterminabo ex te iniuſtum & iniquum. tum docet,quæ aliis quoque interiectis gentibus illo tempore ſuit euentura.

Eo quod exterminabo ex te iniuſtum & iniquum,ita egredietur gladius meus de vagina ſua, & non reuertetur amplius.

Vulg. *Pro eo autem quod occidi in te iuſtum & impium, idcirco egredietur gladius meus de vagina ſua ad omnem, ab auſtro vſque ad aquilonem,vt ſciat omnis caro, quia ego Dominus eduxi gladium meum de vagina ſua irreuocabilem.*

Propter ſcelera enim tua,inquit,veluti gladium quendam è vagina educens,Chaldæorum exercitum eiſdem pœnis afficiam, eos quoque qui inter te & Chaldæos interiecti ſunt, idq́ue efficiam vt omnes experientia docti omnia eſſe in poteſtate mea ſita cognoſcant; meq́ue iure eos in talem calamitatem inieciſſe.

Et tu fili hominis ſuſpira in contritione lumbi tui, & in doloribus geme ante oculos ipſorum.

Vulg. *Et tu fili hominis ingemiſce in contritione lumborum, & in amaritudinibus ingemiſce coram eis.*

Conſequatur, inquit, ea quæ dicuntur, tua quoque animi affectio qua adduceris ad miſericordiam,& doceto eos tuis ſuſpiriis vera eſſe quæ dicantur.

Et erit ſi dixerint ad te,propter quid tu gemis? & dices ſuper nuncium,quia venit & frangetur omne cor,& diſſoluentur omnes manus,& refrigeſcet omnis caro, & omnis ſpiritus & omnia femora polluentur humore. ecce venit & erit,dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Cúmque dixerint ad te quare tu gemis? dices, pro auditu quia venit, & tabeſcet omne cor, & diſſoluentur vniuerſæ manus,& infirmabitur omnis ſpiritus, & per cuncta genua fluent aquæ,ecce venit, & fiet,ait Dominus Deus.*

Te,inquit, ſuſpirantem neceſſario interrogabunt cupientes doloris cauſam cognoſcere. percontantibus igitur reſponde: quia futura prouidens mala,moleſtoſque nuncios, atque hinc omnibus iniectum terrorem,ſuſpiro ac ploro cognatorum meorum calamitates.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis propheta & dices, hæc dicit Adonai Dominus, dic:gladium,gladius,acuere,& iraſcere,vt iugules iugulationes,acuere vt ſis in ſplendorem paratus in diſſolutionem,iugula,deſpice,reijce omne lignum.

Vulg. *Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens, fili hominis propheta & dices,hæc dicit Dominus Deus,loquere gladius,gladius exacutus eſt & limatus,vt cædat victimas exacutus eſt, vt ſplendeat limatus eſt. qui moues ſceptrum filij mei ſuccidiſti omne lignum.*

Gladium rurſus per tranſlationem ſupplicium vocat,per Babylonios & Iudæis,& aliis interiectis gentibus illatum,mihiq́ue videtur ipſe cùm præcipit acuere,nitidum reddere, iugulare, & omne lignum radicitus euellere, docere ſuo permiſſu hæc fore, & non propter Babyloniorum potentiam,ſed propter ſuam virtutem,hæc omnia perfectum iri. tale eſt etiam, quod in Deuteronomio ab ipſo Deo dictum eſt, Quoniam acuam vt fulgur gladium meum, & arripiet iudicium manus mea,& vlciſcar,& reddam vltionem hoſtibus, & odientibus me retribuam:inebriabo ſagittas meas à ſanguine,& gladius meus deuorabit carnes. in his enim gladium quoque & ſagittas puniendi facultatem appellauit, debitas à reis exigens pœnas. deinde ſubiicit.

Et dedit eum paratum,vt teneret manum eius. exacutus eſt gladius,paratus eſt,ad dandum eum in manus occidentium.

Vulg. *Et dedi eum ad leuigandum vt teneatur manu, iſte exacutus eſt gladius, & iſte limatus eſt in manu interficientis.*

Hunc enim paratum gladium,inquit, commiſit iis,qui ad puniendum idonei ſunt,& Chaldæos ſignificat. ſimile eſt illud etiam apud Eſaiam à Deo in Babylonium ſiue Aſſyrium dictum. numquid gloriabitur ſecuris ſine incidente cum ea? aut exaltabitur ſerra ſine trahēte eam? ſimiliter ſiquis extulerit virgam, vel lignum.& rurſus: væ Aſſyriis, virga furoris mei & iræ meæ eſt in manibus eorum. Quam igitur virgam ad caſtigandum idoneam, & ſecurim, & ſerram, inſtrumenta, quæ plantas deſtruendi vim habeant, illic appellauit, hic gladium nuncupauit acutum nitidumque factum propter eorum,qui puniantur, ſupplicium, Babyloniis quaſi quibuſdam carnificibus traditum. atque hoc ſupplicium ſupra quoque ignem vocauit: multis nominibus eos deterrere, & ad pœnitentiam cupiens adducere,qui ſunt impietati penitus addicti. His ſubiicit.

Eſa. 10.

Ibidem.

Exclama,& vlula fili hominis,quia hic factus eſt in populo,in omnibus ducibus Jſrael,qui prope habitabant mihi in gladium facti ſunt cum populo meo.

Vulg. *Clama & vlula fili hominis,quia hic factus eſt in populo meo,hic in cunctis ducibus Jſrael,qui fugerant,gladio traditi ſunt cum populo meo.*

Quid huius ſimile bonitatis? iuſte punit, & lugere prophetam iubet,non enim libens punit,ſed populi ſcelere coactus. præcipitq́ue prophetæ, vt quaſi mulier, admiretur,quia non ſolus populus, ſed etiam eius principes gladio necati ſunt. & quod omnium maxime moleſtum, qui habitabant prope me,inquit,in gladium facti ſunt cum populo meo,cùm enim ſacerdotes ſcelerum populi participes fuiſſent,participes item fuere ſupplicij, hoc ſiquidem prope habitantes nominauit, vt qui intus in ſacro Dei templo degerent, quibuſque ſacrificiorum miniſterium commiſſum eſſet.

Jdcirco plaude ſuper manum tuam, quia iuſtificatus eſt, & quid ſi etiam tribus repulſæ fuerint? non erit, dicit Adonai Dominus.

Vulgata. *Jdcirco plaude ſuper femur, quia probatus eſt, & hoc cùm ſceptrum ſubuerterit, & non erit dicit dominus Deus.*

Manuum plauſu, inquit, ſignificato calamitatis exuperantiam, & admirator iuſtas pœnas, neq; enim mediocris iis,qui relicti fuerint ab hoc ſupplicio vtilitas acciderit. principium enim hoc ipſius iuſtificationis conſtituetur. nam tametſi nunc reiecta fuerit,ab aliis gentibus ſeparata tribus,& per hoc omne Iudaicum populum ſignificat,attamen rurſus erit, conſequeturq́ue vt in priſtinum ſtatum reuocetur. ſatis eſt enim ad ea

Confirmanda quæ dicuntur, ipſum hæc herum & dominom dicere.

Et tu fili hominis propheta, & plaude manum ſuper manum, & duplica gladium, tertius gladius interfectorum eſt gladius, interfectorum magnus.

Vulg. *Tu ergo fili hominis propheta, & percute manu ad manum, & duplicetur gladius, ac triplicetur gladius interfectorum, hic eſt gladius occiſionis magnæ.*

Tertiom gladium vocat eum exercitum, qui noou regni Sedeciæ anno contra Hieruſalem profectus eſt, verum nomero quidem ea profectio quarta eſt, ſed quis ea quæ regnante Iechonia ſuſcepta expeditio eſt, incruenta fuit, vltro enim egreſſus eſt rex ad Nabuchodonoſor, com matre & vxore & principibus eius, & ita captiuus abductus eſt in Babylonem, merito tertium vocat gladium, cum regnante Sedecia exercitus eſt eò profectus, congreſſus & prælia non ſimpliciter hoſtiles numerans incurſus, icecirco etiam dicit: tertius gladius occiſorum eſt magnus. deinde ducet eurnam iubeatur manibos plaudere.

Et obſtupeſcere facies eos vt frangatur cor eorum, & multiplicentur ægrotantes ſuper omnem portam eorum, & traditi ſunt in iugulationes gladij.

Vulgata. *Qui obſtupeſcere eos facit & corde tabeſcere, & multiplicat ruinas, in omnibus portis eorum dedi conturbationem gladij acuti.*

Et fac, inqoit, & dic omnia, qoæ eis queant terrorem iniicere, vt eorum corda frāgantur, hoc eſt vt molliatur ac veluti conteratur aduerſaria cordis eorum contentio calamitatum prædictione. ſatis eſt autem ad eos perterrendos, cùm dixit eos interfectum iri, & plenas futuras omnes portas occiſorum. deinde quadam proſopopœia ſuo permiſſu ea fieri ſignificat.

Bene acutus fuit in cædem, bene fuit in fulgorem, ſicut fulgur incede, acuere à dextris & ſiniſtris, quocunq; facies tua excitetur.

Vulg. *Acuti, & limati ad fulgendum amicti ad cædem, exacuere vade ad dexteram ſiue ad ſiniſtram, quocunque faciei tuæ eſt appetitus.*

Anceps, inquit, gladius vtrinque scotus, bene admodum in cuſpidem exacutus, ſulguris inſtar ſplendores emittens, quare in vtramuis partem inquit, ſecede ſiue ad dextram, ſiue ad ſiniſtram, habebis enim me quoque tibi auxilium ferentem. quod declaraoit, cùm ſubiecit.

Et ego autem plaudam manum meam ſuper manum, & immittam furorem meum, ego Dominus locutus ſum.

Vulg. *Quin & ego plaudam manu ad manum, & implebo indignationem meam, ego Dominus locutus ſum.*

Hier. 10. Propterea etiam beatus Hieremias dicebat, Noui domine quia non eſt hominis via eius, neq; ambulabit vir & diriget viam ſuam. Vulg. Scio Domine quia non eſt hominis via eius, nec viri eſt vt ambulet & dirigat greſſus ſuos. docens huiuſcemodi abſqoe ſuperno Dei auxilio, aut permiſſu fieri nihil, qui quidem ea efficit quæ decent, alia diuerſo adminiſtrationis ſuæ more permittit, & libero hominis concedens arbitrio, & in hunc modum peccatorum exigens pœnas.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens: & tu fili hominis, diſpone tibi ipſi duas vias, vt ingrediatur gladius regis Babylonis, e regione vna egredientur duo imperia, præpara manum pungētem in initio viæ vniuſcuiuſque commeatus, pungentem in principio viæ ordinabis, vt ingrediatur gladius ad Rhabath, filiorum Ammon, & ad Iudam in Hieruſalem.

Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens, & tu fili Vulg.
A *hominis pone tibi duas vias, vt veniat gladius regis Babylonis, de terra vna egredientur ambæ, & manu capiet coniecturam, in capite viæ ciuitatis conijciet, viam pones, vt veniat gladius ad Rabath filiorum Ammon, & ad Iudam in Hieruſalem munitiſſimam.*

Tanquam in imagine inqoit deſcribito viam vnam in duas

Partes diuiſam, quarum altera recta ferat ad Hieruſalem, altera vero ad Rhabath filiorum Ammō pertineat.

Nam quia Nabochodonoſor à Babylone profectus & contra Iudæam, & contra Ammanitas exercitum duxit, per prophetam hæc Deus prædicit: Rhabath autem filiorum Ammon dixit, quandoquidem altera qooque eſt, cognominis ipſius quæ Amman dicitur, & hanc ipſam, qoæ dicitur Amman aiunt aliqui eam eſſe, quæ nunc in Arabia Philadelphia vocatur, quæ vſqoe ad præſens tempus Amman indigenarum lingua appellatur. His adiicit.

Idcirco ſtabit rex Babylonis in antiquam viam, in initio duarum viarum, ad diuinandum diuinationem vt aſcendere faciat virgas, & interroget in ſculptilibus, & iecur exploret.

B *Stetit enim rex Babylonis in biuio in capite duarum* Vulg. *viarum diuinationem quærens, commiſcens ſagittas, interrogauit idola, exta conſuluit.*

Occupata enim via, inquit, in duas partes diuiſa, quarum altera in Iudæam, altera in Rhabath ducit: quæ per virgas fit, diuinatione vtetur, & itidem victimarum extiſpicio, ſcire cupiens, quò primum ſibi ſit cum exercitu proficiſcendum, & cùm hæc inquit ab eo fierent,

A dextris eius facta eſt diuinatio ſuper Hieruſalem, vt circumdet vallum, & aperiat os in clamore, & exaltet vocem cum clamore tubæ, & ponat vallum contra portas eius, & iaciat aggerem, vt ædificet munitiones.

Ad dexteram eius facta eſt diuinatio ſuper Hieruſa- Vulg. *lem, vt ponat arietes, vt aperiat os in cæde, vt eleuet vocem in vlulatu, vt ponat arietes contra portas, vt comportet aggerem, vt ædificet munitiones.*

Illud ſcire oportet, eorum quæ futura ſunt dæmones ſcire nihil, ſed è rebos coniecturam capiētes prædicere conantur, & aliquando recta feruntur, ſæpius vero aberrant. & hoc non ſolum à rebus ipſis licet intelligere, ſed etiam à diuina
C ſcriptura docti ſumus. cùm enim per Sedeciam pſeudoprophetam ipſi Achaab victoriam prædixiſſent, à veritate exciderunt, neque enim prælio tantum victus, ſed etiam interfectus fuit. Hi vero & datam Iſrael legem oón ignorātes, & eos cernentes aliter adminiſtrare rempob. quam ſibi legibus præſcriptum eſſet, & inſuper propheticas prædictiones exaudientes diuinam indignationem docebantur. Hanc igitur etiam per vaticinia impio regi præſignificabant, prius eſſe cum exercitu ad Hieruſalem proficiſcendum, & vallis atque aggeribus vtendum, aliaſque omnes machinas ad oppugnandum idoneas adhibendas. verum cùm hęc ab iſto fiant, qui obſidentur contemnunt, non virtute freti, ſed indoleotiæ morbo laborantes. idque docens dixit.

Et ipſe erit diuinans diuinationes coram ipſis, hebdomazontes hebdomadas ſibi.

Eritque quaſi conſulens fruſtra oraculum in oculis eo- Vulg. *rum, & ſabbatorum otium imitans.*

Ita, inquit, affecti ſunt, quaſi vaticinis ipſis bona ſignificent, hoc enim innuit per illud coram ipſis.

ipſis.hoc eſt,quaſi pro ipſis vaticinia facta ſint, & vt bebdomadam hebdomadum celebrantes ita degunt.hæc autem vna erat ipſis ex tribus maximis celebritas, ſed eorum opiniones, res, ipſæ haud conſequentur.

Et ipſe enim commemorans inquit iniuſtitiam eorum,vt capiantur.

Vulg. *Ipſe autem recordabitur iniquitatis ad capiendum.*

Memoria enim improbitatis illorum cauſa erit,vt capiantur ipſi.

Jecirco hæc dicit Adonai Dominus, pro eo quod recordati eſtis iniuſtitias veſtras,cum reuelarentur impietates veſtræ, vt viderentur peccata veſtra in omnibus iniquitatibus veſtris,& in omnibus inſtitutis veſtris,pro eo quod recordati eſtis iniuſtis, capiemini in ipſis.

Vulg. *Jecirco hæc dicit Dominus Deus,pro eo quod recordati eſtis iniquitatis veſtræ, & reuelaſtis præuaricationes veſtras,& apparuerunt peccata veſtra in omnibus cogitationibus veſtris,pro eo inquam quod recordati eſtis,manu capiemini.*

Vos inquit & hoſtium confidentiæ & dæmonum veritatis auctores fuiſtis, veſtrorum enim inſtitutorum improbitas,& impietatis exuperantia,& mea vos gratia orbauit,& in hoſtium poteſtatem redegit,qui per vaticinium in vos cum exercitu inuadentes videntes vaticiniis res ipſas reſpondere.cùm igitur vos illorum veritatis auctores fueritis,merito capti ſupplicio afficiemini. hinc ad principes digreditur,& regem & ſacerdotes,aitque.

Et tu profane,inique dux Iſrael, cuius venit dies in tempore iniquitatis finis,hæc dicit Adonai dominus,aufer cidarim,& repelle coronam,ipſa non talis erit?

Vulg. *Tu autem profane impie dux Iſrael, cuius venit dies in tempore iniquitatis præfinita,hæc dicit dominus Deus, aufer cidarim,tolle coronam,nónne hæc eſt?*

Tu quidem inquit, ſacerdos propter improbitatem ſacerdotali cidari ſpoliatus fuiſti, tu autem rex impietati addictus te ipſum corona priuaſti, vtrumque igitur imperium ſua deponat inſignia. hæc enim obſeſſio ſuperioribus haud ſimilis eſt, finis ſiquidem veſtro regno impoſitus eſt,cauſamque docens.

Humiliaſti inquit excelſum, & exaltaſti humile iniuſtitia.

Vulg. *Quæ humilem ſubleuauit, & ſublimem humiliauit.*

Aſcita enim tibi ſocia iniuſtitia.quod excelſum erat propter virtutem,depreſſiſti,& quod humile erat propter iniuſtitiam,verbis extuliſti corrupto iure.ideo ait,

Iniuſtitiam,iniuſtitiam ponam eam.

Vulg. *Iniquitatem,iniquitatem,iniquitatem ponam eam.*

Hac de cauſa,inquit,iniuſtitiæ iſtius abs te pœnas exigam, deinde ſubiicit.

Neque hæc talis erit,donec venerit,cui congruit, & tradam ei.

Vulg. *Et hoc non factum eſt,donec veniret, cuius eſt iudicium,& tradam ei.*

Superiorum enim oppugnationum,inquit,hæc grauior erit,non tamen penitus extinguam regiæ cognationis ſcintillam,quoad venerit, ad quem

Gal. 3. attinet, cuique conuenit, & ipſi tradam regnum. Hoc item beatus Paulus ait, donec veniret ſemen,cui promiſerat, ordinata per angelos

Gen. 49. in manu mediatoris. & Iacob item patriarcha Iudæ benedicens dixit, non deficiet princeps ex Iuda,& dux de femoribus eius,donec veniat, cui repoſitum eſt,& ipſe expectatio gentium. Igitur

A hic quoque domini Chriſti regnum innuit cùm dixit,neque hæc talis erit,donec venerit,cui congruit,& tradam ei.nam tametſi obſidionem ſuſtinuit, & depopulationem Hieruſalem à Nabuchodonoſor,non tamen talem,qualem pertulit à Romanis poſt ſalutarem crucem.poſtquam enim primo capta fuit,cùm ſeptuaginta tranſiſſent anni,rurſus inſtaurata eſt,& priſtinam recepit felicitatem:ſed poſt ſalutarem crucem extremam ſubiit ſolitudinem,ipſique Iudæi ne aſcendere quidem audent ad fines illos lege prohibiti, iccirco dixit, neque hæc talis erit, hoc eſt, qualis futura.Seruabo enim genus,donec veniat cui conuenit, & tradam ei. cùm enim apparuerit ille, inquit,in quem pollicitationes referuntur, tunc tradito ipſi regno, iſtos exterminabo. Hinc contra Ammanitas prophetiam conuertit, qui male erga Iudæos animati in illorum calamitates inſultabant.

Et tu fili hominis propheta & dices,Hæc dicit Adonai dominus ad filios Ammon, & ad opprobrium eorum,& dices, Gladius gladius extractus ad occiſiones & enudatus ad conſumptionem,excitare vt ſplendeas in

B *viſione tua vana,& in diuinando mendacia.*

Et tu fili hominis propheta & dic,hæc dicit dominus Deus ad filios Ammon,& ad opprobrium eorum, & dices,mucro,mucro euagina te ad occidendum,lima te vt interficias & fulgeas cum tibi viderentur vana, & diuinarentur mendacia. Vulg.

Vaticinatus autem eſt non gladiis,ſed ijs,qui eo vſi ſunt, falſumque vaticinium, & viſionem appellauit, tanquam à veritate alienum. nam tametſi vera tunc præſignificabat, at diuinis Prophetis diuinam ſententiam prænunciantibus quæ ab illis audiuit, ea ante indicare viſus eſt. Improbitati enim addicti peſſimi dæmones Nabuchodonoſor per vaticinia quæ à prophetis acciperent, renonciabant, & Iudæis per falſos Prophetas contraria prædicebant, pacem ipſis & hoſtium fugam pollicentes, vt Deo non obedientes, & reſiſtentes, viſitataque prouidentia orbati, hoſtibus ab ipſa iuſtitia traderentur, & vera ipſorum declararentur oracula, cùm ita præceperit gladio, vt imponeretur in ceruicibus eorum,qui iniuſte,impieque vixiſſent, quaſi aduenerit exitus & finis ipſorum, eidem gladio

C hæc imperat.

Reuertere in vaginam tuam,ne deſieris in loco iſto,vbi fuiſti,in terra propria tua iudicabo te.

Vt dares tu ſuper colla vulneratorum impiorum, quorum veniet dies in tempore iniquitatis præfinita. reuertere ad vaginam tuam in locum,in quo creatus es, in terra natiuitatis tuæ iudicabo te. Vulg.

Vos autem inquit ô Babylonij, quos gladium voco,qui hæc feciſtis quæ præcepi,non hic ſed in propria terra impietatis pœnas à vobis repetam.

Et effundo ſuper te iram meam, in igne iracundiæ meæ inſufflabo in te.

Et effundam ſuper te indignationem meam, in igne furoris mei ſufflabo in te. Vulg.

Diuinæ potentiæ facultatem his declarauit, ſicut enim facile eſt,inquit inſufflare, ita prolixum & admodum & promptum eſt,omnis te generis afficere ſupplicio.

Et tradam te in manus virorum barbarorum fabricantium interitum, in igne eris cibus, ſanguis tuus erit in medio terræ tuæ, non erit tui memoria.quia ego

dominus locutus ſum.

Vulg. *Dabóque te in manus hominum inſipientium, & fabricantium interitum, igni eris cibus, ſanguis tuus erit in medio terræ, obliuioni traderis, quia ego dominus locutus ſum.*

Per hæc innuit cùm Medi & Perſæ in Babylonem inuaſerunt, qui omne machinarum genus ad mœnia, quæ obſidebant, admouerunt, & noctu, in ipſa celebritate, intra vrbem ingreſſi, omnem quidem ciuitatem ſubegerunt, plurimam vero partem combuſſerunt, ac ſanguine & domos & vias omnes compleruut.

Et factum eſt verbum domini ad me dicens, an iudicas ciuitatem ſanguinum? an oſtendis ei omnes iniquitates eius? & dices, hæc dicit Adonai dominus.

Vulg. *Et factum eſt verbum domini ad me dicens, & tu fili hominis nónne iudicas ciuitatem ſanguinum? & oſtendis ei omnes abominationes ſuas? & dices: hæc dicit dominus Deus.*

Tradnxit rurſus orationem ad Hieruſalem, prophetæque præcipit vt iudicis inſtar redarguat, quæ ipſa ſcelerate audet facinora, ipſamque ciuitatem ſanguinum vocat, vt quæ multas iniuſtas fecerit cędes, quamobrem rurſus eiſdem nominibus appellat, exclamatque his verbis.

O ciuitas effundens ſanguinem in medio eius, vt venias tempus eius, & faciens cogitationes contra ſe ipſam, vt ſe ipſam polluat.

Vulg. *Ciuitas effundens ſanguinem in medio ſui, vt veniat tempus eius, & quæ fecit idola contra ſemetipſam, vt pollueretur.*

Tu inquit attrahis calamitates, ô ciuitas, quæ commenta meditata, ea in actum perducis, & his polluèris, iniuſtoque ſanguine expleris. tempus autem calamitatem nuncupauit.

In ſanguinibus tuis, quos effudiſti, deliquiſti, & in cogitationibus tuis, quas feciſti, polluta es, & appropinquare feciſti dies tuos, & adduxiſti tempus annorum tuorum.

Vulg. *In ſanguine tuo, qui à te effuſus eſt, deliquiſti, & in idolis tuis quæ feciſti polluta es, & appropinquare feciſti dies tuos, & adduxiſti tempus annorum tuorum.*

Tempus enim certa quadam menſura præfinitum ſecundum diuinam longanimitatem, iniquitas amplior effecta contrahit, quod etiam factum fuiſſe Noe tempeſtate videre licet. cùm enim centum & viginti annorum tempus hominibus illis, qui tunc viuebant, ad pœnitentiam præfiniſſet, conſpicatus eorum impietatem augeſcere, præfinitum tempus illud coutraxit, & anno centeſimo, per diluuium ſupplicium illis inflixit. Hoc etiam hic innuit, cùm dixit, & appropinquare feciſti dies tuos, & adduxiſti tempus annorum tuorum, deinde ſcelerum fructus recenſet.

Propterea dedi te in opprobrium gentibus, & in illuſionem omnibus regionibus appropinquantibus ad te, & iis, quæ procul abſunt à te.

Vulg. *Propterea dedi te opprobrium gentibus & irriſionem vniuerſis terris quæ iuxta ſunt, & quæ procul à te.*

Hac de cauſa te inquit, eiuſmodi reddam, cui gentes illudant, quamque irrideant omnes finitimi, & propter te incolentes, inſuper etiam ij, qui procul habitant.

Et illudent tibi, & clamabunt in te, impura, nominata eſt multa in iniquitatibus tuis.

Vulg. *Triumphabunt de te, ſordida, nobilis, grandis interitu.*

Inſultantes enim in tuas miſerias, impuram te

A & iniquam, & improbitate inſignem nominabunt. deinde ſcelerum ſpecies enumerat.

Ecce duces domus Iſrael vnuſquiſque ad cognatos ſuos commiſti ſunt in te, vt effundant ſanguinem.

Ecce principes Iſrael ſinguli in brachio ſuo fuerunt in te ad effundendum ſanguinem. Vulg.

A priucipibus exorſus eſt accuſationem, vtpote cùm ſubiecti populi principes ſequantur, capite enim male affecto, neceſſe eſt, vt corpus illius ægrotationis particeps fiat. ait igitur à cognatis eos nihil abſtinere, ſed cognationis iura confundere iniuſtas cædes perpetrantes. quin etiam,

Patri, inquit, & matri maledicebant in te.

Patrem & matrem contumeliis affecerunt in te. Vulg.

Et hoc etiam vnum eſt ex iis, quæ lege ſunt interdicta.

Et ad proſelytum, inquit, auertebant, in iniuſtitia in te.

Aduenam calumniati ſunt in medio tui. Vulgata.

Et hoc item lex prohibnerat, quæ ita dicit, Aduenam non affligetis, quia aduenæ fuiſtis in terra Ægypti. ab iis quæ paſſi eſtis, inquit, diſcite huma- Exod. 22.
B nitatem. ſed hanc quoque legem ſine metu violabant, deinde & aliam.

Pupillum & viduam opprimebant in te.

Pupillum & viduam contriſtauerunt apud te. Vulg.

Omnia autem contrà bonus lege præcipit Deus, Iudicate enim pupillum inquit, & viduam iuſtificate. & in lege: non iterum vindemiabis vineam tuam, & erit pupillo, & viduæ, & aduenæ: iſti autem non modo ipſis non communicarunt, ſed male quoque tractarunt, & alia hoc grauiora commiſerunt. Deut. 24.

Et ſancta mea ſpernebant, & ſabbata mea polluebant in te.

Vulg. *Sanctuaria mea ſpreuiſtis, & ſabbata mea polluiſtis.*

Meas enim leges inquit proſternebant, & diem illum qui quiete à laboribus honoratur, impiis operibus contumelia afficiebant. & his magis impia.

Viri latrones fuerunt in te, vt effunderent ſanguinem, in montibus comedebant in te.

Vulg. *Viri detrectatores fuerunt in te, ad effundendum ſanguinem, & ſuper montes comederunt in te.*

C Improbitati enim addictos, homicidas, & ſanguinarios, & in montibus dęmonas colentes, quique templis idolorum cultui dedicatis gloriarentur, habebas in te vitam traducentes.

Et impia faciebant, inquit, in medio tui.

Scelus operati ſunt in medio tui. Vulg.

Deinde horum vnumquodque narrat.

Verecundiam patris diſcooperuerunt in te, & in immunditiis ſedentem humiliabant in te.

Vulg. *Verecundiora patris diſcooperuerunt in te, immunditiam menſtruatæ humiliauerunt in te.*

Cum nouercis, inquit, commiſcebant corpus. hoc enim reuelationem turpitudinis patris appellauit. ita enim hoc ipſum in lege nuncupauit, Turpitudinem enim vxoris, inquit, patris tui non diſcooperies, turpitudo enim patris tui eſt. cùm enim laſciuiſſimi eſſent & admodum incontinentes, ne à mulieribus quidem quæ fluxu menſtruo laborarent, quod non ſolum eſt contra legem, ſed etiam maxime impurum, abſtinebant. deinde in accuſanda libidine commoratur.

Vnuſquiſque in vxorem proximi ſui inique agebat,

&

vnuſquiſque nurum ſuam polluebat in impietate.

Vulg. *Et vnuſquiſque in vxorem proximi ſui operatus eſt abominationem, & ſocer nurum ſuam polluit nefarie.* A

Hoc autem iniquitatis eſt incrementum, neque enim æquale eſt cum aliena vxore miſceri, & proprij filij nuptiis inſidiari, ſed quanto fornicatione adulterium grauius, tanto adulterio cum nuru conſuetudo ſceleratior.

Et vnuſquiſque ſororem ſuam filiam patris ſui humiliabat in te.

Vulg. *Frater ſororem ſuam filiam patris ſui oppreßit in te.*

Et hic item aperte oſtendit ſceleris exuperantiam, ex vno patre natos arguens, virum & vxorem. hinc ad amplificationem accuſationis procedit.

Munera accipiebant in te, vt effunderent ſanguinē.

Vulg. *Munera acceperunt apud te ad effundendum ſanguinem.*

Iura, inquit, vendere perſeuerabant, & pecuniis vendebant inſontium cædes. tum ad extremum veluti quendam colophonem ſcelerum impouit.

Vſuram & ſuperabundantiam accipiebant in te.

Vulg. *Vſuram & ſuperabundantiam accepiſti.*

Quod ſi etiam non extremum vt grauius poſitum erat, & coniunctum tamen erat cum iis, quæ dicta ſunt, idoneum erat ad deterrendns eos, qui hoc vterentur, & ad perſuadendum, hoc auaritiæ genus effugiendum eſſe, vtpote cum ſceleratiſſimis & impiis coniunctum: cum homicidis enim, & idololatris, & libidinoſiſſimis, atque intemperantiſſimis connumeratum eſt. ita narratis ſcelerum generibus, docet deinceps, ipſorum futurum ſupplicium.

Et conſummabo conſummationem malitiæ tuæ, in oppreßione, mei autem oblita es, dicit Adonai dominus: ecce igitur percutiam manum meam ad manum, in quibus conſummata es, & quæ feciſti, & in ſanguinibus factis in medio tui, ſi ſuſtinebit cor tuum, & ſi præualebunt manus tuæ in diebus, quibus ego facio in te.

Vulg. *Et auare proximos tuos calumniaberis, meique oblita es, ait dominus Deus, ecce complosi manus meas ſuper auaritiam tuam, quam feciſti, & ſuper ſanguinem qui effuſus eſt in medio tui, numquid ſuſtinebit cor tuum, aut præualebunt manus tuæ, in diebus quos ego faciam tibi?*

More domini ac iudicis ait ſe percuſſurum manus, oſtendens iram: quando enim mei oblita es, inquit, neque in memoriam beneficia mea & leges reuocare voluiſti, eiuſmodi tibi, inquit, afferam calamitates, vt manus tuæ diſſoluantur, & corde omni perturbatione completo ſalutem deſperes. deinde quæ dicta ſunt mendacio carere oſtendens ait.

Ego dominus locutus ſum, & faciam.

Dicta confirmat eius, qui dixit, auctoritas, ſatis eſt enim vos eo cognito qui locutus eſt, dictis fidem habere.

Et diſpergam te in gentibus, & diſſeminabo te in regionibus.

Vulg. *Et diſpergam te in nationes, et ventilabo te in terras.*

Tum quæ hinc proficiſcatur vtilitas docet.

Et deficiet immundicia tua ex te, & hereditabo in te ante oculos gentium, quia ego dominus.

Vulg. *Et deficere faciam immunditiam tuam à te, & poßidebo te in conſpectu gentium, et ſcies quia ego dominus.*

Quando enim in ſeruitutem redacti, inquit, exules eritis, tunc experientia docti reſipiſcere, priſtinis relictis ſceleribus percipietis eſſe me Deum veſtrum ac dominum, & hereditas mea vocabimini, diſcéntque per vos gentes, apud quas incoletis, dignitatem & potentiam meam.

Et factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis ecce facti ſunt mihi domus Iſrael, commiſti omnes ære, & ſtanno & ferro & plumbo in medio fornacis argenti commiſti ſunt.

Et factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis, verſa eſt mihi domus Iſraël in ſcoriam, omnes iſti æs, & ſtannum & ferrum & plumbum in medio fornacis, ſcoria argenti facti ſunt. *Vulg.*

Similis eſt, inquit, populus iſte ô propheta argento adulterino cui multum æris, & ferri, & ſtanni, ac plumbi cōmiſtum ſit. Hoc item Deus ait per Hieremiam prophetam. Argentum reprobatum vocate eos, quia reprobauit eos dominus Deus. & per horum, quæ dicta ſunt materiam, omnis generis ſcelerum ſpecies declarauit. quod rurſus per Hieremiam prophetam diſci poteſt, qui hoc eodem crimine Iudæos accuſans dixit. defecit ſufflatorium ab igne, defecit plumbū incaſſum, argentarius argentum cudit, malitiæ eorum non ſunt liquefactæ, ex quo ſubiecit. Argentum reprobatum vocate eos, quia reprobauit eos dominus Deus. Sufflatorium autem diuinæ virtutis efficaciam vocauit. Ignem vero modo orationem, quæ inſtruit, & expurgat, modo ſupplicium, quod ipſis rebus adhibetur. vtriſque enim diuina virtus ad aliquid efficiendum vtitur, argentariúmque rurſus propheticam doctrinam nuncupauit, & plumbum ſupplicium. nam quia plumbum in argentum quod conflatur infunditur, vt quod in ipſo adulterinum eſt conſumat, etiam ſupplicium iis, qui eo digni ſunt, infertur, vt à peccato puri reddantur. hoc etiam ſe hic facturum minatur.

Hier. 39. *Ibidem.* B

Propterea dic, hæc dicit Adonai dominus, pro eo quod facti eſtis omnes in commiſtionem vnam, iccirco ecce ego ſuſcipiam vos in medio Hieruſalem, ſicut excipitur argentum, & æs, & ferrum, & plumbum, & ſtannum in medio fornacis, ad inſufflandum in eam ignem ad conflandum, ſic excipiam vos in ira mea, & in furore meo, & adducam, & dimittam, & conflabo vos, & inſufflabo vos in igne iræ mea, & conflabimini in medio eius, quemadmodum conflatur argentum in medio fornacis, ita conflabimini in medio eius, & cognoſcetis quia ego dominus effudi furorem meum ſuper vos. C

Propterea hæc dicit dominus Deus, Eo quod verſi eſtis omnes in ſcoriam, propterea ecce ego congregabo vos in medio Hieruſalem congregatione argenti, & æris, & ſtanni, & ferri, & plumbi in medio fornacis vt ſuccendam in ea ignem ad conflandum, ſic congregabo in furore meo, & in ira mea, & requieſcam & conflabo vos, & congregabo vos, & ſuccendam vos in igne furoris mei, & conflabimini in medio eius, vt conflatur argentum in medio fornacis, ſic eritis in medio eius, & ſcietis quia ego dominus cum effuderim indignationem meam ſuper vos. *Vulg.*

Quando, inquit, ſcelerum colluuionem admiſiſtis, & argento improbo ſimiles per omnis generis improbitatem adulterinos vos oſtendiſtis, fornacem vobis conſtituam ipſam Hieruſalem, & carbonum inſtar, hoſtes iniiciam, meamque vim & voluntatem, veluti quoddam ſufflatorium commouebo, & ſimul vos conflabo, vt eos qui inſanabili morbo laborarint, æque atque

aliam materiam, conficiam, eos vero qui curationem admiſerint, veluti quoddam purgatum argentum, reddam. A

Et factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis dic ei, tu es terra non rigata, neque pluuia facta eſt in te, in die ira, & ex bello inculta, & neque pluuiam, neque aratrum excipiens.

Vulg. *Et factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis dic ei, tu es terra immunda, & non compluta in die furoris.*

Atqui doctrinæ pluuiam per ſanctos ipſi prophetas adhibebat, quam cùm non exciperent, ſed repellerent veluti ſaxum quoddam pluuiæ irrigationi haud præbens aditum, merito ipſam terram non irrigatam nominauit. deinde rurſus principes accuſat.

Cuius duces in medio eius tanquam leones rugientes, rapientes rapinas, animas deuorantes in potentatu, diuitias & honores accipientes, viduas eius multiplicarunt, in medio eius.

Vulg. *Coniuratio prophetarum in medio eius, ſicut leo rugiens rapiénſque prædam, animas deuorauerunt, opes & pretium acceperunt, viduas eius multiplicauerunt in medio illius.*

Viris enim interfectis perſpicuum eſt viduitati locum datum eſſe. hinc in ſacerdotes accuſatoriam transfert orationem.

Et ſacerdotes eius ſpreuerunt legem meam.

Vulg. *Sacerdotes eius contempſerunt legem meam.*

Maximum hoc eſt ſcelus, quos enim aliis duces eſſe oportuit, ij cæci degere perſeuerabant.

Et profanabant ſancta mea.

Vulg. *Et polluerunt ſanctuaria mea.*

Haud rite inquit perficiabant, quæ ad eorum miniſterium pertinerent. tum ſcelerum genera recenſet.

Inter ſanctum, & profanum non diſtinguebant, & inter purum & impurum non diſtinguebant.

Vulg. *Inter ſanctum & profanum non habuerunt diſtantiam, & inter pollutum & mundum non intellexerunt.*

Non diſtinguebant inquit, neque docebant, quid ſanctum, & diuinum, & quid profanum, & humanum. profanum enim hoc loco, non impium vocat, ſed id quod commune eſt, & à rebus diuinis diſtinctum. purum & impurum, quæ ſecundum legem ſeparata ſunt, & quæ rurſus ſecundum legem interdicta. neque de cibis tantum & ſacrificiis loquitur, ſed etiam de indumentis & aliis quæ tum voluntate, tum præter voluntatem accidunt, fluxu ſeminis, & menſtruo laborante, & contactu lepræ, & contactu cadaueris, & morticini, & à fera capti, & de aliis omnibus, quæcunque lex prohibet. ad hæc addit.

Et à ſabbatis meis cooperiebant oculos ſuos, & profanabant me in medio ipſorum.

Vulg. *Et à ſabbatis meis auerterunt oculos ſuos, & coinquinabar in medio eorum.*

Videntes enim propalam ſabbatorum diem contumelia affici, & opus lege non permiſſum quietis die perfici, arguere nolebant eos, qui delinquere audebant, ſed veluti conniuentes oculis, diſſimulabant ea videre, quæ continenter cernebant. rurſus ad principes reuerſus ait.

Principes eius in medio eius, vt lupi rapientes rapinas ad effundendum ſanguinem, ad perdendum animas, vt auaritia plus haberent.

Vulg. *Principes eius in medio illius, quaſi lupi rapientes prædam, ad effundendum ſanguinem, & ad perdendas animas, & auare ſectanda lucra.*

Occaſionem lucri, inquit, faciebant imperium ſortiti iniuſtas cædes. & quos oportebat eorum quibus fieret iniuria propugnatores eſſe, ij eorum qui iniuriam faciebant, partes ſequebantur. Hinc ad prophetas digreditur hæc loquens.

Et propheta eius vngentes eos.

Prophetæ autem eius liniebant eos abſque temperamento. Vulg.

Hoc item ſupra dixit, cùm docuit male conſtructum murum à populo, peius à falſis prophetis inunctum. confirmabant, inquit, qui prophetæ vocabantur, ea quæ à principibus perperam fiebant, adulatoriis verbis vſi, & principatus obſeruare edocti. deinde horum docet ſupplicium.

Cadent videntes vana, diuinantes mendacia, dicentes, hæc dicit Adonai dominus, et dominus non eſt locutus.

Videntes vana, & diuinantes eis mendacium, cùm dominus non ſit locutus. Vulg.

Imitantes enim veros prophetas Dei perſonæ falſa ſua oracula adſcripſerunt, & veritatis fonti attribuerunt mendacium. hæc autem dicebant, inquit. B

Populum terræ opprimentes iniuſtitia, & diripientes rapinas, mendicum & pauperem opprimentes, et ad aduenam non reuerentes cum iudicio.

Populi terræ calumniabantur calumniam, & rapiebant violenter, egenum & pauperem affligebant, & aduenam opprimebant calumnia abſque iudicio. Vulg.

Mendacio, inquit, vtebantur, & ad voluntatem principum diuinabant, ſecuritatem contra pauperes nanciſci ſtudentes, & occaſione lucri mendacium facientes.

Et quærebam ex ipſis virum conuerſantem recte, & ſtantem in intercisione ſepis ante faciem meam in tempore terræ, vt ne in finem delerem eam, & non inueni.

Et quæſiui de eis virum qui interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra, ne diſſiparem eam, & non inueni. Vulg.

Hæc etiam per Hieremiam docet cùm ait, circumcurrite vias Hieruſalem, & aſpicite, & quæretis in plateis tuis, ſi inueneritis vnum facientem iudicium, & quærentem fidem, & propitius ero ei. Igitur hic quoque ait, ex principibus, ex ſacerdotibus & ex aliis omnibus inquirebam vnum certe virum, qui poſſet, in interciſione ſepis ſtare. hoc eſt cohibere illata ſupplicia ſua iuſtitia valentem, & eam interciſionem, quæ propter iniquitatem facta fuerat, & pœnarum introitum obturare. neque inueni. Iccirco C

Effudi, inquit, furorem meum ſuper eam, in rigore iræ meæ, ad conſumendum eos.

Et effudi ſuper eos indignationem meam, & in igne iræ meæ conſumpſi eos. Vulg.

Iuſtáque oſtendens ſupplicia ſubiecit.

Vias ipſorum in capita eorum dedi, dicit Adonai dominus.

Viam eorum in caput eorum reddidi, ait Dominus Deus. Vulg.

Hinc percipi poteſt non ſolum diuinæ bonitatis exuperantia, ſed etiam Iudæorum impietas, nam de Sodomis pollicitus fuit, ſi quinque iuſtos inueniret, omnem ſe vrbem à ſupplicio illæſam conſeruaturum. Hic vero cùm vnum quæſiſſet, non inuenit, quamobrem inimicis eam traditam curauit euertendam. decet igitur nos, quibus exploratum

ploratum eſt, diulnam miſericotdiam cum iudicio coniunctam eſſe, miſericotdiam enim & iudicium, inquit, cantabo tibi domine; haud com-
Pſal 100. motari in inſtirutis peccatorum, ueque Dei longanimitatem contemnere, neque theſaurizare uobis ipſis iram iu die iræ, & reuelatiouis iuſti iu-
Rom. 2. dicij Dei, qui teddet vnicuique ſecundum opera eius. ipſi gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

SECTIO IX.

Cap. 23. *Et factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis duæ mulieres erant filiæ matris vnius, & fornicatæ ſunt in Ægypto.*

Vulg. *Et factum eſt ſermo domini ad me dicens, fili hominis duæ mulieres filiæ matris vnius fuerunt, & fornicatæ ſunt in Ægypto.*

In iis, quæ interpretati ſumus omnem populum vnam meretricem uuncupauit, vnus enim populus etiam à principio vocatus fuit. vbi veto regnante Roboá facta eſt diuiſio, & hi Ephraim, & Iſraël nominabantur, hi veto Iuda: iure etiam parabolica & tranſlationis formula ſecundum diuiſionem vſus eſt, vocátque ipſos à metropolibus, decem quidem tribus à Samaria, Iudam autem & Beniamin à Hieruſalem, aſſetitque eas vnius matris, non ſolum propter vnam generis ſtirpem, ſed etiam quia ſecundum impietatem vnam habuerunt parentem Ægyptum, etenim ſuperius per tranſlationem, matrem ipſorum Cethæam, & Ammorrhæum patrem appellauit. Hæ igitur

Fornicatæ ſunt, inquit, in Ægypto.

Deinde etiam tempus declarat.

In adoleſcentia ſua fornicatæ ſunt, ibi ceciderunt vbera eorum, ibique deuirginatæ ſunt.

Vulg. *In adoleſcentia ſua fornicatæ ſunt, ibi ſubacta ſunt vbera earum, et fracta ſunt mammæ pubertatis earum.*

Patres enim ipſorum Abraham & Iſaac & Iacob pietate ſplenduerunt, eorúmque filij ita permanſerunt vt idololatriæ myſteriis minime initiarentur. verum qui ex illis procreati ſunt, cùm in Ægypto commotarentur, impietatem didicerunt. & adoleſcentiam eorum vocat, initium vnde tanta creuit multitudo. corruptionem vero & mammarum caſum impiorum dogmatum doctrinam. quemadmodum enim violatam virginitatem mammarum laxitas cōſequitur, ita cùm quis à Deo defecerit, ſequitur eius partis, quæ in nobis principatum obtinet, caſus. cuius veluti tegumenta, & indumenta ſunt mammæ. tum quia per ſimilitudinem mulieres ipſas nominauit, mulierum quoque quarundam in Ægypto ob intemperantiam inſignium ipſis uomina imponit. aitque,

Et nomina earum Oolla ſenior, & Ooliba iunior ſoror eius.

Vulg. *Nomina autem earum Oolla maior, & Oolıba ſoror eius minor.*

Cùm ſuperiora ænigmaticè dixiſſet, ad id quod apertius eſt, tranſtulit orationem, & meretricum illarum mulierum mentionem fecit, accuſationem amplificans, dum cupit in ipſis per exemplum impietatis ſenſum ingeneratum iri. deinde beneficium à ſe in eos profectum commemorat.

Et fuerunt mihi, & pepererunt filios & filias, & nomina earum, Samaria Oolla, & Hieruſalem Ooliba.

Vulg. *Et habui eas, & pepererunt filios & filias, porro earum nomina Samaria Oolla, & Hieruſalem Ooliba.*

Conſuetudiuem autem & ſocietatem vocat eorum per legem conſenſum. ille enim leges ferebat, ipſi ſe leges latas obſeruaturos pollicebantur. illud vero, pepererunt mihi filios & filias, declarat, ad quoddam tempus eos ſub lege degentes pietate filios imbuiſſe. Hactenus igitur communiter vtroſque accuſauit, deinceps vero facta tribuum diuiſione, Samariam prius accuſat, quàm Oollam nominauit, etenim prior iu vitulorum impietatem collapſa eſt, in duas partes regno diuiſo.

Et fornicata eſt Oolla à me, & adiuncta eſt ad amatores ſuos.

Fornicata eſt igitur Oolla ſuper me, & inſaniuit in amatores ſuos. Vulg.

Tanquam de muliere loqueus amatorum poſuit nomen, innuit autem ſignificátque dæmonas, quos colere perſeuerauit, tum etiam impietatis genera docet.

Et Aſſyrios, inquit, appropinquantes ſibi, veſtites hyacinthinis principes, & duces, iuuenes electos omnes, equites equitantes in equis, & dedit fornicationem ſuam ſuper eos, ſuper electes filios Aſſyriorum omnes, ad quos appoſita eſt in omnibus deſideriis ſuis polluebatur.

In Aſſyrios propinquantes veſtites hyacintho, principes & magiſtratus, iuuenes cupidinis vniuerſos, equites aſcenſores equorum, & dedit fornicationes ſuas ſuper eos, electos filios Aſſyriorum vniuerſos & in omnibus in quos inſaniuit, in immūditiis eorum polluta eſt. Vulg.

Per ænigma iuuenes electos indutos hyacinthinis idola vocat ita ab ipſis picta, & figurata. etenim conſueuerant omnes antiquitus impietati dediti, habitus in ſua repub. vſitatos ſuis diis imponere. Græci ſiquidem & Romani Martem ſecundum propriam ſui habitus armant figuram, Perſæ autem ſecundum ſuam, & aliter Indi, aliter Æthiopes, & ſimiliter vnaquæque earum quæ nominantur, natio. attamen docet ipſos priores ſibi auxilio Aſſyrios accerſiſſe, neglecta Dei ſocietate. accerſito enim Yphul, erat hic rex Aſſyriorum, auxilio contra Sytos, tributum & vectigal ipſi pēdere polliciti ſunt. hinc deinceps commercium impietatem introduxit. tum ſubiicit.

Et fornicationem ſuam ex Ægypto non dereliquit, quia cum ea dormiebant in adoleſcentia eius, & ipſi deuirginauerunt eam, & effuderunt fornicationem ſuam ſuper eam.

Inſuper & fornicationes ſuas, quas habuerat in Ægypto non reliquit, nam & illi dormierunt cum ea in adoleſcentia ſua, & illi confregerunt vbera pubertatis eius, & effuderunt fornicationem ſuam ſuper eam. Vulg.

Copulata, inquit, cum Aſſyriis, eorúmque ſuperſtitione perfuſa ne Ægyptiacas quidem diſciplinas neglexit, immo illas ſtudioſiſſimè obſeruauit. ita narratis impietatis generibus, iuſtas etiam pœnas oſtendit.

Propterea tradidi eam in manus amatorum ſuorum, in manus filiorum Aſſyriorum ad quos coniuncta eſt.

Propterea tradidi eam in manus amatorum ſuorum, in manus filiorum Aſſur, ſuper quorum inſaniuit libidinem. Vulg.

Cùm enim meas leges non retinuerit, ſed mihi dedicata alios amarit, mea ipſam prouidentia deſtitui, tradidíque eam illis, quos meæ prætulit ſocietati.

Ipſi, inquit, diſcooperuerunt verecundiam eius, filios

& filias ipſorum tulerunt, & ipſam gladio occiderunt, & facta eſt locutio in mulieres, & viſiones fecerunt in ea, in filias.

Vulg. *Ipſi diſcooperuerunt ignominiam eius, filios & filias eius tulerunt, & ipſam occiderunt gladio, & facta ſunt famoſæ mulieres, & iudicia perpetrauerunt in ea.*

Ita inqoit à me proiecta experientia didicit, quænam mea ſit ſocietas, & quæ amatorum ſuorum improbitas. ſtatim enim, vt ipſam in ſeruitutem redegerunt, primum ſupplicus, illius enudarunt adulterium: deinde crudeliſſime & abſque vlla miſericordia interfecerunt, filióſque ipſius & filias bello captos abduxerunt: & omnis ciuitas ea diuulgat, quæ illi acciderunt, mulieres enim per tranſlationem rurſus cioitates nuncupaoit. neque in ipſam ſolum crudelitatem hanc adhibuerunt, ſed etiam in illius filias: intelligit autem ſubiectas illi vrbes, & pagos. bæc autem ſoſtiouere decem tribus, primum à Thetlathphalaſar, deinde à Salmanaſar, qui fuerunt reges Aſſyrij. ita narratis, quæ ad Samariam pertinent, ad Hieruſalem orationem transferens ait.

Et vidit ſoror eius Oolyba, & corrupit aggreſſum ſuum ſuper eam (Aquilas vero, τὴν ἐπίθεσιν interpretatus eſt, deſiderium) & fornicationem ſuam, ſuper B *fornicationem ſororis ſuæ multiplicauit, ad filios Aſſyriorum adiuncta eſt, duces & præfectos prope ſe, & indutos ſpecioſis, equites equitantes in equis, iuuenes electos omnes.*

Vulg. *Quod cùm vidiſſet ſoror eius Ooliba, pluſquam illa inſaniuit libidine, & fornicationem ſuam ſuper fornicationem ſororis ſuæ ad filios Aſſyriorum præbuit impudenter ducibus & magiſtratibus ad ſe venientibus indutis veſte varia, equitibus qui vectabantur equis, & adoleſcentibus forma cunctis egregia.*

Eadem inquit Hieruſalem commiſit, quæ Samaria, & ſimilitet violato fœdere, quod mecum inierat, Syriorum deos mihi antepoſuit, quorum freta fiducia opem meam contempſit, nam per ducem & præfectos initam cum illis innuit ſocietatem.

Et vidi, inquit, ego, quia polluta eſt via vna duarum.

Vulg. *Et vidi, quod polluta eſſet, via vna ambarum.*

Paria enim, & ſimilia, inquit, earum inſtituta.

Et addidit ad fornicationem ſuam, & vidit viros depictos in pariete imagines Chaldæorum depictas in coloribus in ſtylo accinctas, variata veſtes ſuper lumbos eo- C *rum, & tiara tincta ſuper capita eorum, aſpectus triplex omnium ſimilis filiorum Babylonis, Chaldæorum terra patria eorum, & adiuncta eſt ad ipſos viſione oculorum ſuorum.*

Vulg. *Et auxit fornicationes ſuas, cúmque vidiſſet viros depictos in pariete imagines Chaldæorum expreſſas coloribus, & accinctos baltheis renes, & tiaras tinctas in capitibus eorum, formam ducum omnium ſimilitudinem filiorum Babylonis, terraque Chaldæorum, in qua orti ſunt, inſaniuit ſuper eos concupiſcentia oculorum ſuorum.*

Recte & admodum congruenter idolorum imbecillitatem reprebendit, nihil aliud eſſe doeens, quàm colores & figuras & artis opificia. illud autem, aſpectus omoium triplex, multas ipſorum formas ſignificat. Symmachus vero, aſpectus prædonum omnium, interpretatus eſt. Hos inquit cùm coofpexiſſet, nihilque aliud cerneret, quàm picturæ artis imagines, eorum amauit conſuetudinem. & vbique idolorum innuit cultum.

Et miſit, inquit, nuncios ad eos in terram Chaldæorum, & venerunt ad eam filij Babylonis, ad cubile di- A *uertentium, & polluerunt eam in fornicatione ſua, & polluta eſt in eis, & receſſit anima eius ab eis.*

Et miſit nuncios ad eos in Chaldæam, cúmque veniſſent ad eam filij Babylonis, ad cubile mammarum, polluerunt eam ſtupris ſuis, & polluta eſt ab eis, & ſaturata eſt anima eius ab illis. Vulg.

Ipſa enim inquit, cùm ipſos vt ſibi opem ferrent accerſiſſet, & ex eorum commercio contraxiſſet impietatem, rurſus ab illis defecit. defectionem autem hic non à dæmonibus ait, ſed ab ipſis Babylooiis. etenim Ioacim, & Iechonias, & Sedecias, fœdera quæ cum Babyloniis percuſſerant, violarunt.

Et reuelauit fornicationem ſuam, & diſcooperuit verecundiam ſuam, & receſſit anima mea ab ea, quemadmodum receſſit anima mea à ſorore eius.

Denudauit quoque fornicationes ſuas, & diſcooperuit ignominiam ſuam, & receſſit anima mea ab ea ſicut receſſerat anima mea à ſorore eius. Vulg.

Coospecta, inqoit, impietatis ipſius exuperantia, mea prouidentia illam orbaui: rurſus enim ſecundum allegoriæ ſpeciem, animam poſuit, nõ quia in animum & corpus numen diuiſum ſit, qood & à corpore & à compoſitione vacuom eſt, humanitus autem & vſitato hominum more colloquitur, hominom ſeſe accommodans imbecillitati. Hactenus igitur cum propheta viſus eſt verba facere. deinceps vero quaſi in memoriam reoerſus per narrationem eorum quæ ipſa auſa eſt, ad eam transfert orationem.

Et multiplicaſti, inquit, fornicationem tuam, vt recordareris dierum adoleſcentiæ tuæ, in quibus fornicata es in Ægypto.

Multiplicauit enim fornicationes ſuas recordans dies adoleſcentiæ ſuæ, quibus fornicata eſt in terra Aegypti. Vulg.

Obliuioni, inquit, tradideram, quæ tu in Ægypto deliquiſti, verum tu eorum memoriam poſterioribus tuis inſtitutis reuocaſti. conſueuit enim ſæpe priſtinorum peccarorum reminiſci improbitatis ſimilitudo. deinde rurſus per allegoriam & tranſlatiooem idolorum cultum accuſat.

Et adiuncta es ad Chaldæos, quorum carnes vt carnes aſinorum, & pudenda equorum pudenda eorum, & viſitaſti iniquitatem adoleſcentiæ tuæ, quæ faciebas C *in Aegypto in diuerſorio tuo, vbi vbera adoleſcentiæ tuæ ceciderunt.*

Et inſaniuit libidine ſuper concubitum eorum, quorum carnes ſunt vt carnes aſinorum, & ſicut fluxus equorum fluxus eorum. & viſitaſti ſcelus adoleſcentiæ tuæ, quando ſubacta ſunt in Aegypto vbera tua, & confracta ſunt mammæ pubertatis tuæ. Vulg.

Et cum Chaldæis inquit, coniuncta, ne Ægyptiaca quidem inſtituta negligebas, ſed & horum & illorum deos colebas. multam autem ipſorum impietatem, multorúmqoe deorum ſoperſtitionem pudendis eqoorum & aſinorum comparauit; quandoquidem fornicationem quoque idolorum cultum vocat. animæ enim quæ Deo coniunctæ & dedicatæ ſunt, cùm deinde eo relicto dæmonum conſoetudinem amplectuntur, merito adolteræ ooncupantur.

Propterea hæc dicit Adonai dominus. Ecce ego excito amatores tuos contra te, à quibus defecit anima tua, & adducam eos ad te in circuitu, filios Babylonis, & omnes Chaldæos, Phacum, & Sud, & Cud, & omnes filios Aſſyriorum cum ipſis, iuuenes electos, duces, & præfectos,

præfectos, omnes triſtatas, id eſt regios ſatellites, & nominatos, & equitantes in equis, & venient contra te A *omnes ab aquilone cum armis, & curribus, & rotis, & multitudine populorum, & thoracas, & clypeos, & galeas circumponent contra te, & iacient ſuper te cuſtodiam in circuitu.*

Vulg. *Propterea Ooliba, hæc dicit dominus Deus, ecce ego ſuſcitabo omnes amatores tuos contra te, de quibus ſatiata eſt anima tua, & congregabo eos aduerſum te in circuitu, filios Babylonis, & vniuerſos Chaldæos, nobiles, tyrannóſque, & principes omnes filios Aſſyriorum, iuuenes forma egregia, duces & magiſtratus vniuerſos, principes principum, & nominatos aſcenſores equorum, & venient ſuper te inſtructi curru, & rota, & multitudo populorum lorica, & clypeo, & galea armabuntur contra te vndique.*

Ab ipſis, inquit, rebus percipies, quiſnam ego ſim, & quinam amatores tui, ego enim à te neglectus longanimitatem adhibui: iſti autem ſimulatque tuam defectionem didicerint, omni armorum apparatu aduenient, equis, & curribus inſtructi, ſubiectóſque ſibi omnes adducentes, vallíſque & aggeribus tuos aditus circumdabunt. hoc enim ſignificauit, cùm dixit: Iacient ſuper te B cuſtodiam in circuito. deinde adiicit.

Et dabo ante faciem ipſorum iudicium, & vindicabunt te in iudiciis ſuis, & dabo zelum meum in te, & facient tecum in ira furoris mei.

Vulg. *Et dabo coram eis iudicium, & iudicabunt te iudiciis ſuis, & ponam zelum meum in te, quem exercent tecum in furore.*

Quando enim illos meæ prouidentiæ prætuliſti, per eoſdem illos eorum quæ in me deliquiſti à te pœnas exigam, ipſorúmque te iudiciis tradam. ſuppliciorum autem genera recenſet.

Nares tuas, & aures tuas auferent, & reliquos tuos gladio deiicient, ipſi filios tuos et filias tuas capient, et reliquos tuos deuorabit ignis, et exuent te veſtimentum tuum, et capient vaſa gloriationis tuæ.

Vulg. *Naſum tuum, et aures tuas præcident, et quæ remanſerint gladio concident, ipſi filios tuos, et filias tuas capient, et nouiſſimum tuum deuorabitur igni, et denudabunt te veſtimentis tuis, et tollent vaſa gloriæ tuæ.*

Alios enim bello captos abducent, inquit, alios in prælio iaculis confodient, aliis extremas partes ſummo odio & crudelitate amputabunt, & omnia quæ ad te pertinent prædabuntur, & C igne plurimas res tuas conſument. oſtendit item ex crudelitate futuram vtilitatem.

Et auertam impietates tuas à te, & fornicationem tuam de terra Aegypti non recordaberis amplius.

Vulg. *Et requieſcere faciam ſcelus tuum de te, & fornicationem tuam de terra Aegypti, nec leuabis oculos tuos ad eos, & Aegypti non recordaberis amplius.*

In illis enim malis cùm verſaberis, tua ſcelera ſenties, & admodum ea abominaberis, quæ calamitatem iſtam tibi conciliarint.

Quia hæc dicit Adonai dominus, ecce ego trado te in manus eorum, quos odiſti, à quibus defecit anima tua, et facient in te in odio, & capient omnes labores tuos, & defatigationes tuas, & eris nuda, & ignominioſa, & reuelabitur ignominia fornicationis tuæ, & impietatis tuæ.

Vulg. *Quia hæc dicit dominus Deus, ecce ego tradam te in manus eorum, quos odiſti, in manus de quibus ſatiata eſt anima tua, & agent tecum in odio, & tollent omnes labores tuos, & dimittent te nudam & ignominia plenam, & reuelabitur ignominia fornicationum tuarum, ſcelus tuum, & fornicationes tuæ.*

A Amore, inquit, Chaldæorum capta rurſus eos odiſti, verum ego iſtis te tradam, per quos à te pœnas exigam & ſupplicia, quibus totam nudam impietatem tuam iudicabo, diſcent enim ij, qui tuas conſpexerint calamitates, earum auctorem tuam fuiſſe iniquitatem. iccirco merito ſubiecit.

Fornicatio tua fecit tibi hæc, cùm ambulares poſt gentes, & polluebaris in cogitationibus earum.

Fecerunt hæc tibi quia fornicata es poſt gentes, inter Vulg. *quas polluta es in idolis earum.*

Secuta es, inquit, gentium inſtituta, quæ ſuis innixæ rationibus impietatem excogitarunt. quin etiam

In via ſororis tuæ ambulaſti, & dabo ego calicem eius in manus tuas.

In via ſororis tuæ ambulaſti, & dabo calicem eius in manu tua.

Quæcunque ſuſtinuit, inquit, Samaria, eadem tu quoque ſubibis: calicem enim ſupplicium vocauit, vt qui grauedinem & ebrietatē ingeneret.

Hæc dicit Adonai dominus. Calicem ſororis tuæ bibito profundum & latum, & erit in riſum & ſubſanna- B *tionem, quæ abundat, vt perficiat ebrietatem, & diſſolutione repleberis calicem perditionis & deletionis, calicem ſororis tuæ Samariæ, & bibes eum, & exhauries fæces, & teſtas ipſius deuorabis, & vbera tua dilacerabis.*

Hæc dicit dominus Deus: calicem ſororis tuæ bibes Vulg. *profundum & latum, eris in deriſum, & in ſubſannationem, quæ eſt capaciſſima. ebrietate & dolore repleberis, calicem mœroris & triſtitiæ calicem ſororis tuæ Samariæ, & bibes illum et epotabis vſque ad fæces, et fragmenta eius deuorabis, vbera tua lacerabis.*

Profundum calicem vocauit ob calamitatis magnitudinem, latum autem propter ſeptuaginta annorum tempus, deletionis vero calicem nuncupauit, propter ſolitudinem, quæ vrbem occupauerat, & illud, exhauries fæces, appoſuit quia extremam pertulit obſidionem, teſtáſque ipſam voraturam dixit, propter extrema, in quæ incidit mala, & vbera laceraturam propter eam pœnitentiam, quam paritura eſſent mala.

Et celebritates tuas, inquit, & neomenias tuas auertam, quia ego locutus ſum, dicit Adonai dominus.

Omnem tuum publicum conuentum, om- C némque lætitiam extinguam, & imponam verbis finem, verus enim ſum & mendacij expers dominus.

Propterea hæc dicit Adonai Dominus. eo quod oblita es mei, et proieciſti me poſt corpus tuum, et tu cape impietatem tuam, et fornicationem tuam.

Propterea hæc dicit dominus Deus, quia oblita es mei, Vulg. *et proieciſti me poſt corpus tuum, tu quoque porta ſcelus tuum et fornicationes tuas.*

Quando meo cultui corporis voluptates antepoſuiſti, ſuſcipe, inquit, intemperantiæ præmia. per hæc autem innuit, fundamentum impietatis ſcelera fuiſſe, inſeruientes enim voluptatibus in idolorum prolapſi ſunt cultum.

Et dixit Dominus ad me, fili hominis, num iudicabis Oollam, et Oolibam, et annunciabis eis ſcelera earum, quia adulterium committebant, et ſanguis in manibus earum, et in cogitationibus ſuis adulterium committebant, et filios ſuos, quos genuerunt mihi, traduxerunt per ignem?

Et ait dominus ad me dicens, fili hominis numquid Vulg. *iudicas Oollam, et Oolibam, et annuncias eis ſcelera,*

earum, quia adulterata ſunt, et ſanguis in manibus earum, et cum idolis ſuis fornicata ſunt, inſuper et filios A *ſuos quos genuerunt mihi, obtulerunt eis ad deuorandum.*

Illud, num iudicabis? alij interpretes interpretati ſunt, iudica. mea inquit, ſuſcepta perſona ô propheta, fac iudicium de Samaria, & Hieruſalem, earúmque ſcelera redarguito, vt videlicet me relicto cum idolis commiſcebantur, & vt filios, qui à me illis concedebantur, vt ſacrificium illis offerebant, meas leges aſpernati, meáque ſabbata profanantes. hoc enim ſubiecit.

Quoad & iſta fecerunt mihi polluebant ſancta mea in die illa, & ſabbata mea profanabant.

Vulg. *Sed & hoc fecerunt mihi, polluerunt ſanctuarium meum in die illa, & ſabbata mea profanauerunt.*

Tum docet profanationis modum.

Et cùm iugularent ipſi filios ſuos idolis ſuis, & cùm ingrederentur ipſi in ſancta mea in die illa, profanabant ea.

Vulg. *Cúmque immolarent filios ſuos idolis ſuis, & ingrederentur ſanctuarium meum in die illa, vt pollurent illud.*

Multa autem impietatis eſt exuperantia, primum enim, quod ipſi filios iugularint, extremus eſt impietatis terminus. quod vero etiam dæmonibus tales victimas obtulerint, ruſus ſceleris eſt amplificatio. at quod etiam ſabbato hæc auſi fuerint, quo etiam opus neceſſarium fuerat interdictum, multo maiorem id impietatem demonſtrat. ſed quod poſt eiuſcemodi facinus etiam ad diuina veſtibula conſcenderint, hoc vero cuinam talis exuperandæ impietatis locum relinquit? idcirco etiam extremo hoc loco poſuit, ac ruſus adiecit.

Et ecce ſic faciebant in medio domus mea.

Vulg. *Et iam hæc fecerunt in medio domus meæ.*

Hoc inquit impium facinus in domo mihi dedicata auſi ſunt.

Et mittebant viris venientibus de longe, ad quos nuncios mittebant, & ſimulac venirẽt ipſi ſtatim lauabaris, et ſtibio linebas oculos tuos, et ornabaris ornatu, et ſedebas in lecto ſtrato, & menſa ornata ante ipſam.

Vulg. *Miſerunt ad viros venientes de longe ad quos nuncium miſerant, itaque ecce venerunt, quibus te lauiſti, & circumliniſti ſtibio oculos tuos, & ornata es mundo muliebri, ſediſti in lecto pulcherrimo, & menſa ornata eſt ante te.*

Omnia, quæ dicta ſunt, tanquam de muliere meretrice deſcripſit, ſignificátque initam ab ipſis cum Aſſyriis & Chaldæis ſocietatem, & inde introductam impietatem, declarat inſuper laſciuos ornatus, quos in dæmonum celebritatibus adhibebant, & alia omnia, quæcunque in huiuſcemodi publicis conuentibus fieri conſueuerant, quod ea item ſignificant, quæ ſequuntur.

Et thymiama meum et oleum meũ ponebas ante eos.

Vulg. *Thymiama meum & vnguentum meum poſuiſti ſuper eam.*

Hoc eſt, ante idola.

Et lætabantur in eis.

Lætitia quippe dæmonum, hominum eſt interitus. ad hæc ait.

Et vocem harmoniæ reſonabant ad viros ex multitudine hominum venientes ebrios ex deſerto.

Vulg. *Et vox multitudinis exultantis erat in ea, & in viris qui de multitudine hominum adducebantur, & veniebant de deſerto.*

Quid enim deſertius eſt iis, qui adorant idola? ex illis enim deſertis inquit animis impietatis tibi documenta afferebantur, quæ muſicis organis excipiebas iucundum ſuauémque ſonum reſonantibus.

Et dabas ipſis armillas in manus eorum, & coronam gloriationis in capite eorum.

Poſuerunt armillas in manibus eorum, & coronas ſpecioſas in capitibus eorum. Vulg.

Nihil enim ab idolis accipiunt, qui eos ſibi coleodos inſtituunt, immo dona ſibi à Deo conceſſa ipſis offerunt omnis generis ornatu eos inſtruentes.

Et dixi, non in his mœchantur, & opera meretricia hæc, & ipſa fornicata eſt.

Et dixit ei, quæ attrita eſt in adulteriis, nunc fornicabitur in fornicatione ſua etiam hæc. Vulg.

Dicebam enim vtens prophetis vt inſtrumentis, adulterium veſtrum in rebus inanimis audacter committi, & meretricia hæc veſtra eſſe inſtituta.

Et ipſi ingrediebantur ad eam, quemadmodum ingrediuntur ad mulierem meretricem, ita ingrediebantur ad Oollam, & ad Oolibam mulieres iniquas vt B *facerent iniquitatem.*

Et ingreſſi ſunt ad eam quaſi ad mulierem meretricem, ſic ingrediebantur ad Oollam, & ad Oolibam mulieres nefarias. Vulg.

Licentiam enim, in reliquum nacti ex horum iniquitate, tanquam ad mulieres meretrices, omnibúſque proſtitutas, ita ad Samariam & Hieruſalem ingreſſi ſunt etiam animarum euerſores dæmones, quique eorum cultum docti ſuere, Chaldæi. deinceps igitur ad hos transfert orationem, & ait.

Et viri iuſti hi.

Viri ergo iuſti ſunt. Vulg.

Iuſti epitheton appoſuit, non eorum iuſtitiæ perhibens teſtimonium; erant enim iniuſtiſſimi, iniquiſſimi, & admodum impij; ſed ex comparatione impiorum iſtius facinorum, appoſuit, iuſtum. hoc eſt, ſi tecum conferantur hi iuſti ſunt, quod etiam ſuperius fecit, cùm de Hieruſalem loqueretur, dixit enim, & iuſtificaſti ſorores tuas in peccatis tuis, & in iniquitatibus tuis, quas feciſti, & hic item viri iuſti hi, ait, id eſt iuſtiores te C ſunt.

Et vlciſcentur eas vltione adulterarum, & iudicio effundunt ſanguinem, quia adulteræ ſunt, & ſanguis in manibus earum.

Hi iudicabunt eas iudicio adulterarum & iudicio effundentium ſanguinem, quia adulteræ ſunt, & ſanguis in manibus earum. Vulg.

Homicidij inquit & adulterij pœnas luent ſuos amatores iudices ſortiti, & ea patientur, quæ adulteræ mulieres & homicidæ iure perferunt. ita abſoluta ænigmatica narratione contra ipſos ſententiam pronunciat.

Hæc dicit Adonai dominus, adduc ad eas multitudines, & da in ipſis perturbationem, et direptionem, et lapidentur lapidibus turbarum, et confodiant eas gladiis ſuis, filios eorum et filias interficient, et domos earum incendent igne.

Hæc enim dicit dominus Deus, adduc ad eas multitudinem, et trade eas in tumultum et rapinam, et lapidentur lapidibus populorum, et confodiantur gladiis eorum, filios, et filias earum interficient, et domos earum igne ſuccendent. Vulg.

Deinde

Deinde oſtendit ex his rebus vtilitatem futuram.

Et auertam impietatem de terra, & erudientur omnes mulieres, & non facient ſecundum impietates earum.

Vulg. *Et auferam ſcelus de terra, & dicent omnes mulieres ne faciant ſecundum ſcelus earum.*

His eoim hæc inquit ſuſtinentibus, lapidibúſque, & gladiis & igne conſumptis, omnis ciuitas percipiet vtilitatem, diſcens, qualia ſuit impietatis præmia, atque hic rurſus mulieres nuocupauit ciuitates.

Et dabitur impietas veſtra ſuper vos, & omnia peccata cogitationum accipietis, & cognoſcetis quia ego dominus.

Vulg. *Et dabunt ſcelus veſtrum ſuper vos, & peccata idolorum veſtrorum portabitis, & ſcietis quia ego dominus Deus.*

Impietatis veſtræ fructus, inquit, feretis, non enim coacti ipſam ſuſcepiſtis, ſed voluntate atqoe cupiditate. verum ex ipſo ſupplicio maximam colligetis vtilitatem, qua me dominum agnoſcetis, quam vtinam agnitionem nos conſequamur, noo malorum experientia docti, ſed diuina beneficia ſentientes, & ingratum animum abominantes, & ob Dei memoriam in ſingulos dies renooati & ſanctiſſimi ſpiritus virtute in Dei caritatem inflammati, & domini noſtri Ieſu Chriſti aduentum expectantes, cum qoo patri gloria cum ſancto ſpiritu nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. Amen.

SECTIO X.

Cap. 14. *Et factum eſt verbum domini ad me in anno nono, in menſe decimo decima menſis dicens, fili hominis ſcribe tibi ipſi nomen dies huius, à qua confirmatus eſt rex Babylonis ſuper Hieruſalem à die hodierna.*

Vulg. *Et factum eſt verbum domini ad me in anno nono in menſe decimo, decima die menſis, dicens, fili hominis ſcribe tibi nomen diei huius, in qua confirmatus eſt rex Babylonis aduerſum Hieruſalem hodie.*

Docuit nos, quo tempore contra Hieruſalem Babylonius cum exercitu eſt profectus, illo autem vrbem obſidente propheta iis, qui iam bello capti fuerant, impendentia mala præſignificat, icciteo propheticæ quoque veritatem oſtendens C dominus, annotari iubet diem, qua hoſtis aggredi cœpit vrbem, vt tum ex tempore tum ex euentu rerum, diſcant, & ij qui iam in ſeruitutem redacti ſunt, & ij qui obſidentur, ab initio hæc de ipſis Deum prædixiſſe: & non propter hoſtium virtutem ſe victos eſſe, ſed ſuorum peccatorum pœnas perſoluere.

Et dic ad domum exaſperantem parabolam.

Vulg. *Et dices per prouerbium ad domum irritatricem parabolam.*

Poſt annotatum tempus per ſimilitudinem & ænigma iobetur propheta, quæ ciuitati euentura ſint edocere, vt propter eorum qoæ dicuntur obſcuritatem, ſtodioſiores ad interrogandum auditores effecti explotatius oracula diuina percipiant.

Et dices ad eos, Hæc dicit Adonai dominus. ſtatue lebetem, ſtatue, effunde in ipſum aquam, & immitte in eum diuiſiones in duas partes, omnem diuiſionem bonam crus, & humerum à carnibus ſeparata, ab oſſibus delectis pecoribus aſſumptis, & ſuccende oſſa ſub eo.

Vulg. *Et loqueris ad eos, hæc dicit dominus Deus, pone ollam,* A *pone inquam, & mitte in eam aquam, congere fruſta eius in eam, omnem partem bonam femur, & armum electa, & oſſibus plena, pinguiſſimum pecus aſſume, compone quoque ſtrues oſſium ſub ea.*

Lebetem appellauit vrbem, aquam effuſam, omnis generis calamitates, diuiſiones autem partium, & crura, & humeros ex electis pecoribus, abundantia rerum ac diuitiis & opibus affluentes principes & duces ac ſacerdotes, eiſdem ſimul calamitatibus affectos, oſſa vero ſuccenſa paupertate oppreſſos, primum fame conſumptos ignem Babylonium vocat, eiúſque prælium. his adiicit.

Efferbuit, efferbuit, & cocta ſunt oſſa ipſius in medio eius.

Vulg. *Efferbuit coctio eius: & diſcocta ſunt oſſa illius in medio eius.*

Igne enim iniecto, inquit, oſſa ſoccenſa conſumpta ſunt, famis enim conſumptio fuit, quíque effugerunt famis impetum, ad ſommum malorum peruenere obſidentium oppugoatioues ſuſtinentes.

B *Propterea hæc dicit Adonai dominus, ô ciuitas ſanguinum lebes, in quo eſt rubigo, & rubigo non egreſſa eſt ex ea, per membrum ſuum protulit, non cecidit ſuper eam ſors.*

Vulg. *Propterea hæc dicit dominus Deus. væ ciuitati ſanguinum, ollæ cuius rubigo in ea eſt, & rubigo eius non exiuit de ea, per partes, & per partes ſuas eiice eam, non cecidit ſuper eam ſors.*

Docuit hic nos etiam ſupra ſe lebetem vrbem nominaſſe: rubiginémque lebetis peccatum vocat, & maxima eſt accuſatio, quod ne tantus quidem calamitatum ignis lebetis rubiginem conſumpſit. illud autem, per membrum ſuum protulit, noo cecidit ſuper eam ſors, declarat neminem illatas effugiſſe calamitates, neque ſorte delectos fuiſſe alios ad perniciem, alios ad ſalutem, ſicuti in quibuſdam priſtinis iam vſu venerat calamitatibus, ſed omnes omnino partim fame, partim peſte conſumptos, eóſque qui hæc euaſiſſent, vel præliantes interfectos, vel expugnatos obſidione in ſeruitutem redactos, cauſámque malorum docens,

Quia ſanguis, inquit, eius in medio eius fuit.

C Vulg. *Sanguis enim eius in medio eius eſt.*

Hæc aotem ſuſtinent, inquit, eximiæ cædis pœnas luentes.

Super leuem petram poſui illum, non effudi ipſum in terram. vt operiret ipſe terram, vt aſcenderet furor in vltionem, vt vlciſcatur, dedi ſanguinem eius, ſuper leuem petram dedi ipſum, ne operiret ipſum.

Vulg. *Super limpidiſſimam petram effudit illum, non effudit illum ſuper terram, vt poſſit operiri puluere, vt ſuperinducerem indignationem meam, & vindicta vlciſcerer, dedi ſanguinem eius ſuper petram limpidiſſimam ne operiretur.*

Non cooperiam, inquit, ea facinora, quæ ipſi auſi ſunt, ſed ipſa eoudabo, omnibúſque oſtendam, quaſi ſanguinem non in terra effuſum, & ab ea abſorptum, ſed ſuper leuem lapidem iniectum, qui continenter ſeruatur, vt eos accuſet, qui illum effundere auſi ſunt.

Propterea hæc dicit Adonai dominus, ô ciuitas ſanguinum & ego magnificabo terram, & multiplicabo ligna, & incendam ignem, vt tabeſcant carnes, & minuatur ius, & oſſa torreantur, & ſtet ſuper carbones

ſuos inanis, incenſa eſt, vt comburatur, & caleſiat, & torreatur æs eius, & liqueſiat in medio eius immunditia eius, & deficiat rubigo eius. & humilietur rubigo eius, & non exeat ex ea.

Vulg. *Propterea hæc dicit dominus Deus, væ ciuitati ſanguinum cuius ego grandem faciam pyram, congere oſſa quæ igne ſuccendam, conſumentur carnes, & coquetur vniuerſa compoſitio, & oſſa tabeſcent: pone quoque eam ſuper prunas vacuam vt incaleſcat, & liqueſiat æs eius, & conſletur in medio eius inquinamẽtum eius, et conſumatur rubigo eius, multo labore ſudatum eſt, & non exiuit de ea nimia rubigo eius.*

Magnificabo, inquit, torrem. id eſt, augebo malorum principium, & ligna multiplicabo, hoc eſt multas occaſiones præbebo, multámque materiam malorum igni, vt bunc incendam, & carnes coctas, homines videlicet in vrbe tabeſcere faciam, ita vt alij fame conficiantur oſſium inſtar aſſati, alij omnis generis calamitatibus, veluti coctæ carnes comburantur, multoque ignis impetu etiam ius conſomatur. omne videlicet quod ad refrigerandum vſui eſſe poſſit, eiúſque rei cauſa, vt deinceps ipſom per ſe æs igni appropinquans liqueſiat, & cum rubigioe ſimul abſumatur. vi-
B ctis enim iis, qui propugoabant, capta deinde vrbs euerſa fuit, & incendio conſumpta. verumtamen, quamois tot eam mala oppreſſerint, non eſt à rubigine liberata, ſed in ea remanſit ad peccandum propeoſio. iccirco ſubiicit.

Multa rubigo eius, conſumetur rubigo illius, in immunditia tua feruor.

Vulg. *Neque per ignem immunditia tua execrabilis.*

Tu inquit in ſceleribus tuis ebullitionem hanc, & ignis flammam incendiſti, moltam enim obtinebas rubiginem, quæ in præſenti pateſacta ignominia perſuodetur.

Pro eo quod polluebaris tu, & non es emundata ab immunditia tua, & non eris immundata amplius, donec implebo furorem meum in te.

Vulg. *Quia mundare te volui, & non es mundata à ſordibus tuis, ſed nec mundaberis prius, donec quieſcere faciam indignationem meam in te.*

Cùm enim tua vulnera pœnitentia ſanari nolueris, veniam minime conſequeris, neque item id obtinebis, vt emunderis, quoad pœnas dederis pro iis, quæ deliquiſti. deinde vera eſſe qoæ dicta
C ſuot, oſtendit perſonæ qualitate.

Ego Dominus locutus ſum.

Quæque futura ſint abſque vlla controuerſia.

Et veniet, & faciam, non differam, non parcam neque conſolabor.

Vulg. *Veni, & faciam, non tranſeam, nec parcam, nec placabor.*

Non eoim alios dimittam, alios affligam, ſed omnes iis malis, quæ minatus ſum afficiam. indicat etiam iuſta ſupplicia.

Secundum vias tuas, & ſecundum cogitationes tuas iudicabo te, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Iuxta vias tuas, & iuxta adinuentiones tuas iudicabo te, dicit Dominus.*

Atqoe hoc idem diffuſius.

Propterea ecce ego iudicabo te ſecundum cogitationes tuas, & ſecundum ſanguines tuos iudicabo te, immunda & nominata, multáque ad irritandum.

Inſignis, ioquit, ob improbitatem facta es, tuorum autem ſcelerum cauſa hæc eſt, quod improbas perſequeris cogitatiooes. quod declarauit cùm dixit, ſecundum cogitationes tuas, & ſe-
A cundum ſanguines tuos iodicabo te: prius enim ratiocinantes cogitamus, bona ne an mala ſint, tum opus cogitationibos adhibemus. hinc ad aliud geoos prophetiam transfert, & ait.

Factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis: ecce ego aufero à te deſideria oculorum tuorum. non planges, neque plorabis, nec venient tibi lacrymæ, geme tacens, gemitus ſanguinis, luctus lumbi eſt.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis ecce ego tollo à te deſiderabile oculorum tuorum in plaga, & non planges, neque plorabis, neque fluent lacrymæ tuæ, ingemiſce tacens, mortuorum luctum non facies. Vulg.

Cogitationes ſeu deſideria oculorum, ita enim quædam habent exemplaria, coniugem vocat mulierem, qua mortua propheta iobetur neque plorare, neque lamentari, ſed ſilentio gemere, præſertim cùm luctus ſit circa lumbos, per lumbos enim procreandæ ſobolis appetitum
declarauit, ita enim diuus quoque Apoſtolus Hebr. 7.
de Leui verba faciens dixit, adhuc enim in lumbis patris erat, quando obuiauit ei Melchiſedech, eiqoe benedixit. iccirco etiam lumbos
B præcingere iubemur, vt cupiditates comprimamus, coerceamúſque impetus. cùm vellet igitur affectioois exoperantiam indicare, merito dixit, gemitus ſanguinis luctus lomborum eſt. hoc eſt, mortis gemitus, & luctus circa lumbos eſt. verumtamen cùm talis eſſet calamitas, iubetur non lamentari.

Humanum enim luctum non facies.

Tum etiam modom docet.

Erunt crines tui complicati ſuper te, & calciamenta tua in pedibus tuis, & non conſolaberis in labiis eorum, & panem virorum non comedes.

Corona tua circumligata ſit tibi, & calceamenta tua erunt in pedibus tuis, nec amictu ora velabis, nec cibos lugentium comedes. Vulg.

Nihil, inqoit, eorum quæ lugentes facere conſueuerunt, facere ſuſtineas, neq; caput detondere, neque pedibus nudis incedere, ſed neque per funebres epulas, quæ parentalia vocantur, conſolationem vllam accipere. videtur autem propheta etiam Nazaræus eſſe, erunt enim, inquit, capilli tui complicati ſuper te. & ſuperios item non vinum ſed aquam bibere iuſſus foerat: & horum
C vtrumque Nazaræorum proprium eſt.

Et locutus ſum ad populum mane, quemadmodum mandauerat mihi, et mortua eſt vxor mea veſperi, et feci mane quemadmodum imperatum fuerat mihi.

Locutus ſum ergo ad populum mane, & mortua eſt vxor mea veſpere, fecique mane ſicut præceperat mihi. Vulg.

Typum quendam auctoris omnium rerum Dei perfecte exprimit propheta. cùm enim populus Iſraëlita pro ſponſa Domino copulatus eſſet, & ſic in ſeruitutem redigendos foret, & interficiendus, dioinum quoque templum comburendum, formam quandam futurorum præbet prophetam. cuius repente mortua vxore, præcipit ei ne logeat, oe ploret, néve luctuoſum ſuſcipiat habitum, oe ad eam menſam accedat, quæ conſolationis ergo inſtruitur, verum ſilentio gemat, oſtendens fore vt ipſe nolla clementia, qui ſibi coniuncti erant, dignos cenſeat, præter voluntatem tamen ipſis infligat ſupplicium. non enim vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur ipſe, & viuat. qua de cauſa prophetæ quoque vt

ſilentio

ſilentio gemat, præcipis, hoc ipſo ſignificãs etiam ſe præter voluntatem ſuſtinere illatas populo calamitates, cùm & multa bonitate præſtet, qua ad clementiam propenſos eſt, & punire propter improbitatis exuperantiam cogatur.

Et dixit, inquit, ad me populus meus, non renunciabis nobis, quæ ſint hæc, quæ tu facis? & dixi ad eos, verbum Domini factum eſt ad me dicens, dic ad domum Iſraël, hæc dicit Adonai dominus, Ecce ego profano ſancta mea, ſuperbiam roboris veſtri, deſideria oculorum veſtrorum, & pro quibus parcunt animæ veſtræ, & filij veſtri, & filiæ veſtræ quas reliquiſtis, gladio concident, & facietis quemadmodum feci, ab ore ipſorum non conſolabimini, & panem virorum non comedetis, & coma veſtra ſuper caput veſtrum, & calciamenta veſtra in pedibus veſtris, neque plangetis, neque flebitis, & tabeſcetis in cordibus veſtris, & non conſolabimini vnuſquiſque fratrem ſuum, & erit vobis Ezechiel in portentum. ſecundum omnia quæcunque fecit facietis, quando venerint hæc, & cognoſcetis, quia ego Adonai Dominus.

Volg. *Et dixit ad me populus, quare non indicas nobis quid iſta ſignificent, quæ tu facis? Et dixi ad eos: ſermo Domini factus eſt ad me dicens, loquere domui Iſrael, Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego polluam ſanctuarium meum, ſuperbiam imperij veſtri, & deſiderabile oculorum veſtrorum, & ſuper quo pauet anima veſtra, & filij veſtri, & filiæ veſtræ, quas reliquiſtis gladio cadent, & facietis ſicut feci, ora amictu non velabitis, & cibos lugentium non comedetis, coronas habebitis in capitibus veſtris, & calciamenta in pedibus, non plangetis, neque flebitis, ſed tabeſcetis in iniquitatibus veſtris, & vnuſquiſque gemet ad fratrem ſuum, eritque Ezechiel vobis in portentum, iuxta omnia quæ fecit, facietis, cùm venerit iſtud, & ſcietis, quia ego Dominus Deus.*

Per ipſas res, inquit, vobis prophetiam oſtendi, & in meipſo quæ futura ſunt adombraui. quemadmodum enim ego mortoa conioge, nihil eorum feci, qnæ pro mortuis fieri conſueuerunt, non lamentatus ſum, nnn plorauí, non lugubrem veſtem ſumpſi, ita etiam vos filiis & filiabus veſtris interfectis, ſanctóque templo profanato, impiorum barbarorom ingreſſu, pro quo ad hoc vſque tempus ſuperbia elati gloriabamini, & inſupet, ioſinitis aliis malis oppreſſi, neque lamentandi facultatem conſequemini, neqoe vſitata faciendi vobis poteſtas concedetur, non capitis detondendi, non calciamentis pedes exoendi, neque lacrymarum fontibus doloris acerbitatem leniendi, neqoe illios fruendæ menſæ, quæ conſolationis ergo inſtruitur: neqoe demum aliud quippiam eorum, quæ vſitata ſunt faciendi. & recordabimini eorum, quæ à propheta facta ſunt, & ex euentu rerum cognoſcetis tanquam portentum qooddam & ſignum fuiſſe vobis prophetam, qui per ipſas res futura vobis prædixerit.

Et tu fili hominis, nónne in die quando capio ab ipſis robur eorum, elationem gloriationis eorum, deſideria oculorum ipſorum, & elationem animæ ipſorum, filios ipſorum, & filias eorum in die illa, veniet ſaluatus ad te, vt renunciet tibi in aures, in illa die aperietur os tuum ad ſaluatum, & loqueris, & non eris mutus amplius, & eris ipſis in portentum, & cognoſcent quia ego Adonai Dominus.

Volg. *Et tu fili hominis ecce in die, qua tollam ab eis fortitudinem eorum, & gaudium dignitatis, & deſiderium oculorum eorum, ſuper quo requieſcunt animæ eorum, filios* A *& filias eorum, in die illa cum venerit fugiens ad te, vt annunciet tibi, in die inquam illa aperietur os tuum, cum eo qui fugit, et loqueris, et non ſilebis vltra. eriſque eis in portentum, & ſcietis quia ego Dominus.*

Non ſolum in præſenti hæc ipſos edocebis, ſed etiam quando prædictio euentu fuerit comprobata, & impiis barbaris tradita fuerint quæ ſancta ſont, ac filij ipſorom & filiæ occiſi, & adoenerit inde aliquis qui facta doceat, tunc in memoriam illis redigens prædictiones, haud ſuſtinebis tacere, vt percipiant mea voluntate, meóque permiſſu facta hæc fuiſſe. pœnáſque impiorum facinorum luent, non autem propter hoſtium vires, ſed propter ioſtam meam iram, paſſi ſunt, quæcunque pertulerunt. deinceps ad eos qoi finitimi erant Iſraël, quique propter eos lætabantur, prophetiam conuertit: primóſque filios Ammon in medium producit.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis firma faciem tuam ſuper filios Ammon, et propheta ſuper eos, & dices filiis Ammon, audite verbum Adonai Domini, Hæc dicit Adonai Dominus, eo quod B *gauiſi eſtis ſuper ſancta mea, quia profanata ſunt, & ſuper terram Iſrael, quia deſolata eſt, & ſuper domum Iuda, quia abiit in captiuitatem: propterea ecce ego trado vos filiis Cedem in hereditatem, & firmabunt tentoria in peccato eorum in te, & dabunt in te tabernacula ſua, & comedent fructus tuos, & ipſi bibent pinguedinem tuam. & dabo ciuitatem Ammon in paſcua camelorum, & filios Ammon in paſcua ouium, & cognoſcetis quia ego Adonai Dominus.* Cap. 25.

Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens, fili hominis pone faciem tuam contra filios Ammon, & prophetabis de eis, et dices filiis Ammon, audite verbum Domini Dei, Hæc dicit Dominus Deus, pro eo quod dixiſti, Euge, euge, ſuper ſanctuarium meum, quia pollutum eſt, et ſuper terram Iſrael, quoniam deſolata eſt, et ſuper domũ Iuda, quoniam ducti ſunt in captiuitatem, idcirco ego tradam te filiis orientalibus in hereditatem, & collocabunt caulas ſuas in te, & ponent in te tentoria ſua, ipſi comedent fruges tuas, & ipſi bibent lac tuum, dabóque Rabath in habitaculum camelorum, & filios Ammon in cubile pecorum, & ſcietis quia ego Dominus. Volg.

Filios Cedem alij interpretes filios orientis interpretati ſunt, hi autem ſunt qui ab Iſmael ge- C nus ducunt. dicit igitur auctor omnium rerum Deus per prophetam ad filios Ammon, quando gauiſi eſtis, dedicatom mihi remplom ab improbis nefariiſqoe hominibus conculcatum cernentes, ac terram Iſraël deſolatam, tribúmqoe Iuda in ſeruitutem redactam, vos in eorum redigam poteſtatem, qoi Babylooiis molto fuerint inferinres & imbecilliores, qoi qoidem vos moltis afficient calamitatibos, tentoria in vrbibus tuis collocantes, camelorum aotem greges in tuis agris paſceotes, vóſqoe ipſos ouium conſtituentes paſtores. com hæc igitur vobis acciderint, intelligetis non propter meam imbecillitatem perpeſſum eſſe, quæ paſſus eſt populos meus, ſed propter ſuam improbitatem.

Jcirco hæc dicit Adonai dominus, eo quod plauſiſti manu tua, & gauiſa eſt anima tua, & inſonuiſti pede tuo ſuper terram Iſraël, propterea ecce ego extendam manum meam ſuper te, & dabo te in direptionem in gentibus, & exterminabo te de populis, & perdam te de regionibus perditione, & cognoſces quia ego Adonai Dominus.

Vulg. *Quia hæc dicit Dominus Deus, pro eo quod plauſiſti manu, & percuſſiſti pede, & gauiſa es ex toto affectu* A *ſuper terram Iſraël, iccirco ecce ego extendam manum meam ſuper te, & tradam te in direptionem gentium, & interficiam te de populis, & perdam de terris, & conteram, & ſcietis quia ego Dominus.*

Quando inquit tu gauiſus & admodum lætatus populi mei malis & manibus plaudebas, & pedibus edebas ſonitum, ſaltans, & tripudians, iccirco grauiora patieris, & ipſis rebus diſces eſſe me dominum. Hinc ad Moab fratrem Ammon & finitimum prophetiam transfert.

Hæc dicit Adonai Dominus, pro eo quod dixit Moab & Seir, ecce quemadmodum omnes gentes domus Iſraël & Iuda, iccirco ecce ego diſſoluo humerum Moab ab hoſtibus ipſius, à promontoriis eius, electam terram Bethiaſimuth ſuper fontem ciuitatis maritimæ Baelmon & Cariathem filios Cedem ſuper filios Ammon dedi ipſos in hereditatem, & dabo eam in ablationem, vt ne ſit memoria filiorum Ammon in gentibus, & in Moab faciam vltiones, & cognoſcetis quia ego Dominus.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus, pro eo quod dixerunt Moab & Seir, ecce ſicut omnes gentes domus Iuda, iccirco ecce ego aperiam humerum Moab de ciuitatibus, de ciuitatibus inquam eius, et de finibus eius inclytas terræ Bethieſimoth Beelmeon, & Cariathaim, filios orientis cum filiis Ammon, & dabo eam in hereditatem, vt non ſit vltra memoria filiorum Ammon in gentibus, & in Moab faciam iudicia, & ſcient quia ego Dominus.* B

Seir cum Moab coniunxit, quia ipſi quoque finitimi erant, & Seir vocat ab Eſau oriundos: vocabatur autem Edom flauum videlicet aut rubrum, & Seir denſum, & hirſutum. & vtrumque horum habuit Eſau frater Iacob. egreſſus eſt enim primogenitus inquit rufus totus & tanquam pellis hirſutus. patriarcha item Iacob de ipſo cum matre loquens ait, eſt Eſau frater meus vir piloſus, ego autem homo leuis. quando igitur Seir & Moab inſultantes populi mei mala dicere auſi ſunt, nihil intereſſe inter meum populum & reliquas gentes, & hoc maledictum in me coniectum eſt, ſiquidem perinde atque aliarum gentium idola præ imbecillitate populo auxiliari nequiui, hac de cauſa diſſoluo humerum Moab ab hoſtibus ipſius. hoc eſt robur ipſorum deſtruam, neque ſolum in promontoriis poſitas ſed etiam maritimas ipſius vrbes auertendas curabo: maritimas autem vocat ad mare mortuum ſitas, procul enim ab alio mari incolebant Moabitæ, & vrbium quoque profert nomina. quarum ad præſens vſque tempus exiguæ reliquiæ permanſerunt, & aliæ ſunt huius, aliæ illius Arabiæ, addit item iſtos ſe hoſtibus traditurum, eiſdem, quibus fratres etiam ipſorum filios Ammon, & experientia eos percepturos eſſe Dominum potentem, qui opem ferre valeat, ſed propter populi ſcelera id facere recuſet, iccirco ſubiecit, & cognoſcent quia ego Dominus. ita prædictis iis, quæ ſint Moab euentura, ad Seir, qui idem eſt Edom, transfert orationem.

(Gen. 25.) (Gen. 27.)

Hæc dicit Adonai Dominus, pro eo quod fecit Idumæa in vlciſcendo eos vltione in ira in domo Iuda, et memoriam malorum retinuerunt, & vlti ſunt vltionem ab eis, Iccirco hæc dicit Adonai Dominus. et extendam manum meam ſuper Idumæam, et exterminabo ab ea hominem & pecus, & ponam eam deſertam, & de Thaman & Dadan fugientes in gladio cadent, et dabo vltionem meam ſuper Idumæam in manu populi mei Iſraël, & facient in Idumæa, ſecundum iram meam, et cognoſcent vltionem meam, dicit Adonai Dominus.

Hæc dicit Dominus Deus, pro eo quod fecit Idumæa vltionem vt ſe vindicaret de filiis Iuda, peccauitque delinquens, & vindictam expetiuit de eis, iccirco hæc dicit dominus Deus, extendam manum meam ſuper Idumæam, & auferam de ea hominem & iumentum, & faciam eam deſertam ab auſtro, & qui ſunt in Dadan gladio cadent: Et dabo vltionem meam ſuper Idumæam per manum populi mei Iſraël, & facient in Edom iuxta iram meam & furorem meum, & ſcient vindictam meam, dicit Dominus Deus. Vulg.

Cùm enim non vt Moabitæ ſolum & Ammanitæ lætati ſint, ſed etiam factis ſuam improbitatem indicarint, priſtina illa ſeruata ira: iratus eſt enim ipſi Iacob, inquit, pro benedictione qua benedixit ei pater eius. hanc ob rem non aliis ipſos hoſtibus tradam, ſed ipſi populo meo ab eo iniuria affecto, vt per ſolitudinem qua penitus deſerentur, diſcant ipſi mei dominij potentiam. Thæman autem vrbs eſt Idumææ & Dædan, eorum itidem qui à Chettura nati ſunt patriarchæ Abrahæ, & cognomines fuere habitatorum. & propinqua erat Dædan Idumææ & cum ea conſentiebat. ita quæ ad hos pertinent prædictis ad alienigenas transfert prædictionem, Idumæi enim cùm ab Iſaac oriundi ſint, non ſunt alienigenæ, neque item Ammanitæ, aut Moabitæ, qui à Lot genus ducunt. Alienigenæ igitur erant Tyrij & Sydonij & alij omnes horum finitimi, ſed præcipue alienigenas diuina ſcriptura vocat Aſcalonitas & Gazzæos, Metthæos, & Acaronitas & Azotios, quandoquidem Iudæ tribui coniunctam habebant terram, & valde finitimi erant, & in propinquis regionibus incolentes. dicit igitur etiam ea quæ his euentura ſunt.

Hæc dicit Adonai Dominus, eo quod fecerunt alienigenæ in ira, & ſuſcitauerunt vltionem gaudentes ex tota anima, vt corrumperent ex animo ſecundum odium ſempiternum: iccirco hæc dicit Adonai Dominus, et te ego extendam manus meas ſuper alienigenas, & exterminabo Cretenſes, & perdam reliquos habitantes maritimam, & faciam in ipſos vltiones magnas in redargutionibus furoris, & cognoſcent quia ego Adonai Dominus cùm dedero vltionem meam ſuper eos.

C Vulg. *Pro eo quod fecerunt Palæſtini vindictam, & vltiſe ſunt toto animo interficientes, & implentes inimicitias veteres, propterea hæc dicit Dominus Deus, ecce ego extendam manum meam ſuper Palæſtinos, et interficiam interfectores, & perdam reliquias maritimæ regionis, faciámque in eis vltiones magnas arguens in furore, et ſcient quia ego Dominus cum dedero vindictam meam ſuper eos.*

His quoque æque atque Idumæis odium vitio vertit, memores enim iniuriarum à populo meo acceptarum, quaſi à victore & proprio regno potito, calamitatis tempus vltionis tempus fecerunt, & in eos inuadentes infinitis eos malis affecere. hac de cauſa ego pœnas odij ab illis exigam, & diuinitus illis plagas infligã, & vna cum principibus ſubiectos illis interficiam, & in mala quæ euadere nequierint, impellam; vt per ea quæ ſuſtinuerint mei dominij iura cognoſcant. nos autem ne expectemus dum malorum experientia Dominum noſtrum agnoſcamus, ſed à ſempiternis illius donis percepta cognitione erga illius beneficia gratos nos præbeamus, vltioniſque cupiditatem cognitis ipſius pernicioſis fructibus euitemus,

euitemus, Apoſtolicóque præcepto pareamus, haud expectantes vt ſuper mutuas offenſas occidat ſol, ſed ante illius occaſum iram ſedemus, ita enim iram contra nos iuſti iudicis mitigabimus, amabilique illa & optatiſſima beneuolentia fruemur. cuius vtinam compotes omnes ſimus gratia & benignitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu in ſæcula. Amen.

SECTIO XI.

Cap. 26. *Et factum eſt in vndecimo anno vna menſis, factum eſt verbum Domini ad me dicens, eo quod dixit Sor ſuper Hieruſalem, Euge, contrita eſt, periit, gentes conuerſæ ſunt ad me, quæ plena eſt deſerta fuit.*

Vulg. *Et factum eſt in vndecimo anno prima menſis, factum eſt ſermo Domini ad me dicens, fili hominis pro eo quod dixit Tyrus de Hieruſalem, Euge, confractæ ſunt portæ populorum, conuerſa eſt ad me, implebor, deſerta eſt.*

Anno vndecimo captiuitatis Iechoniæ, regni vero Sedeciæ menſe quarto, quarta menſis, à Babyloniis Hieruſalem capta eſt. paucis igitur diebus antequam capiatur, iubetur propheta contra Tyrum prophetica verba facere, Tyrus enim Sor incolarum lingua vocatur, ipſa autem obſidione Hieruſalem læta fuerat, & opinata eſt fore vt nobiliſſima illa vrbe euerſa ipſa in omnes finitimas gentes potiretur imperio.

Propterea hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego induco ſuper Sor, & adducam ſuper te gentes multas, ſicut aſcendit mare fluctibus ſuis, & diruent muros tuos, & deſtruent turres tuas, & ventilabo puluerem eius ab ea, & dabo eam in leuem petram, exſiccatio ſagenarum erit in medio maris, quia ego locutus ſum, dicit Adonai Dominus, & erit in prædam gentibus, & filiæ ipſius in agro gladio interficientur, & cognoſcent quia ego Dominus.

Vulg. *Propterea hæc dicit Dominus Deus, ecce ego ſuper te Tyre, & aſcendere faciam ad te gentes multas, ſicut aſcendit mare fluctuans, & diſſipabunt muros Tyri, & deſtruent turres eius, & radam puluerem eius de ea, & dabo eam in limpidiſſimam petram, ſiccatio ſagenarum erit in medio maris, quia locutus ſum, ait Dominus Deus, & erit in direptionem gentibus, filiæ quoque eius quæ ſunt in agro gladio interficientur, & ſcient quia ego Dominus.*

Per hæc Babyloniorum cum exercitu profectionem ipſi minatur, atque dirutis muris ipſam ita deſertam fore, vt quibuſdam leuibus lapidibus comparari poſſit, quibus explicare ſagenas piſcatores conſueuere. aſſerit item ſubiectas illi vrbes & vicos euerſum iri, has enim filias eius nuncupat, ſignificat præterea vtilitatem à calamitatibus futuram, cùm dicit, cognoſcent quia ego Dominus.

Quia hæc dicit Adonai dominus: ecce ego adduco ſuper te Sor Nabuchodonoſor regem Babylonis ab aquilone, rex regum eſt, cum equis & curribus, & equitibus, & congregatione gentium multarum valde, iſte filias tuas quæ in campo ſunt gladio interficiet, & dabit ſuper te præcautionem, & circumædificabit te, & ponet tibi vallum, et circumædificabit ſuper te in circuitu, & vallum, & circumſtantiam armorum, & lanceas eius contra dabit.

Vulg. *Quia hæc dicit Dominus Deus, ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonoſor regem Babylonis ab aquilone regem regum, cum equis, & curribus, et equitibus, et cœtu populóque magno. filias tuas quæ ſunt in agro, gladio interficiet, et circumdabit te munitionibus, et comportabit aggerem in gyro, et eleuabit contra te clypeum.*

Speculam, vocat arces quas inuadentes hoſtes ædificare conſueuerunt, vt & quæ foris ſunt prædentur, & rerum neceſſariarum inopia obſeſſos interficiant. circumædificare autem ea quæ extra ab hoſtibus ædificantur mœnia nuncupat. Et addet inquit ad hanc ædificationem vallum & foſſas, & aggeres, vt nemo exire audeat, & facile inde omnis generis tela coniici poſſint. deinde ſubiicit.

Muros tuos, et turres tuas deſtruet in armis ſuis, à multitudine equorum eius, operiet te puluis eorum, et à voce equitum eius, et rotarum curruum ipſius, commouebuntur muri tui, ingrediente illos portas tuas tanquam ingrediente in vrbem de campo, in vngulis equorum ſuorum, conculcabunt omnes plateas tuas, populum tuum gladio interficiet, et ſubſtantiam roboris tui in terram deducet, et deprædabitur potentiam tuam, et ſpoliabit facultates tuas, et deſtruet muros tuos, et domos tuas deſiderabiles euertet, et lapides tuos, et ligna tua, et puluerem tuum in medio maris iniiciet, et diſſoluet multitudinem muſicorum tuorum, et vox pſalteriorum tuorum non audietur amplius, et dabo te in leuem petram, exſiccatio ſagenarum eris, et non ædificaberis amplius, quia ego locutus ſum, dicit Adonai Dominus.

Et vineas et arietes temperabit in muros tuos, et turres tuas deſtruet in armatura ſua, inundatione equorum eius operiet te puluis eorum, à ſonitu equitum, et rotarum et curruum mouebuntur muri tui, cùm ingreſſus fuerit portas tuas quaſi per introitum vrbis diſſipatæ. vngulis equorum ſuorum conculcabit omnes plateas tuas, populum tuum gladio cædet, et ſtatuæ tuæ nobiles in terram corruent, vaſtabunt omnes opes tuas, diripient negotiationes tuas, et deſtruent muros tuos, et domos tuas præclaras ſubuertent, et lapides tuos et ligna tua, et puluerem tuum in medio aquarum ponent, et quieſcere faciam multitudinem canticorum tuorum, et ſonitus cithararum tuarum non audietur amplius, et dabo te in limpidiſſimam petram: ſiccatio ſagenarum eris, nec ædificaberis vltra, quia ego Dominus locutus ſum, ait Dominus Deus. Vulg.

Vera, inquit, omnia ſunt quæ à me prædicuntur, igitur vt à mendacio vacuam excipe prædictionem, nam muros tuos diruent Babylonij, & domos tuas euerſas, quæ illis propinquæ ſunt, lapidibus complebunt, tantuſque erit equorum & curruum ſtrepitus, vt videatur quodam veluti terræ motu vrbs commoueri, & facultates tuas diripient, & incolas tuos redigent in ſeruitutem, tantaque ſolitudine occupaberis, vt in te piſcatores ſagenas madefactas exſiccent, & quæ in leuibus ſaxis mari propinquis facere conſueuerunt, ea in te præ multa ſolitudine faciant. illud autem, non amplius ædificaberis, ex beati Eſaiæ prophetæ prophetia cognoſcemus. Eſai. 23.
etenim propheta ille itidem calamitates Tyro vaticinatus eſt. verum tempore quodam definito miſerias terminauit. derelinquetur enim Tyrus, inquit, ſeptuaginta annis, ſicut tempus regis vnius, ſicut tempus hominis, & erit poſt ſeptuaginta annos, ſpeculationem Deus faciet Tyri, & rurſus reſtituetur in antiquum, & erit emporium omnibus regnis orbis terræ, ſuper faciem

totius terræ,& erit negotiatio eius ſancta Domino,& quæ ſequuntur. illud igitur non ædificatur, morum innuit motatiooem, quia ſecundum priſtinam impietatem non ædificabitur, ſed aliam & aperte coutrariam ædificationem nanciſcetur, quæ ſecundum prophetam Eſaiam ſancta erit Domino,& res teſtantur, atque ea quæ nunc viget pietas: à priſtina enim ſuperſtitione, & errore circa idola ad Deum conuerſa diuinæ cognitionis lumen excepit.

Quia hæc dicit Dominus Sor, nonne à voce ruina tua, cùm gemuerint vulnerati tui, cùm interfecti fuerint gladiis in medio tui, commouebuntur inſulæ, & deſcendent de thronis ſuis omnes principes gentium maris, & auferent mitras de capitibus ſuis, & veſtimentum ſuum varium exuentur, furore inſanient, ſuper terram ſedebunt, & verebuntur perditionem ſuam, & ſuſpirabunt ſuper te?

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus de Tyro, numquid non à ſonitu ruinæ tuæ, & gemitu interfectorum tuorum, cùm occiſi fuerint in medio tui commouebuntur inſulæ, & deſcendent de ſedibus ſuis omnes principes maris, et auferent exuuias ſuas, & veſtimenta ſua varia abiicient, & induentur ſtupore in terra ſedebunt, & attoniti ſuper repentino caſu tuo admirabuntur?*

Illuſtris fuit Tyrus à principio non in Aſia tantum, ſed etiam in Europa. neceſſario igitur, quæ ei accidit calamitas, nota fuit. qua percepta, inquit, inſulas habitantes perterrebuntur, & eorum reges præ triſtitia & mœrore, etiam diadematis capita ſpoliabunt, hæc enim mitras vocauit, & ſumptuoſa depoſita veſte, lugubrem habitum aſſument, eadem ſe paſſuros ſperantes. quod ſignificauit cùm dixit, & verebuntur perditionem ipſorum, itaque eos cruciabit malorum nuncius, vt etiam

Lamentum ſuper te aſſumant, & dicant: quo modo periiſti, et euerſa es ex mari, ciuitas laudabilis? quæ fuit foetis in mari ipſa, & habitantes eam, quæ dedit timorem ſuum omnibus habitantibus eam, & verebuntur inſulæ à die ruinæ tuæ, & turbabuntur inſulæ à poteſtate tua in mari.

Vulg. *Et aſſumentes ſuper te lamentum dicent tibi, quo modo periſti quæ habitas in mari, vrbs inclyta, quæ fuiſti fortis in mari cum habitatoribus tuis, quos formidabant vniuerſi, nunc ſtupebunt naues in die pauoris tui, et turbabũtur inſulæ in mari, eo quod nullus egrediatur ex te?*

Reputantes, inquit, tuam priſtinam poteſtatem, & eam quæ te in præſenti calamitas occupauit, conſpicientes, te quidem lamentis proſequentur vrbem olim nobiliſſimam ac celeberrimam, res vero ſuas, per ſe ipſi cogitabunt, veriti ne in eadem incidant mala.

Quia hæc dicit Adonai Dominus, cùm dedero te vrbem deſolatam, ſicut vrbes quæ non habitabuntur, cùm reduxero ego ſuper te abyſſum, et cooperiet te aqua multa, & deducam te ad deſcendentes in puteum, ad populũ ſæculi, & collocabo te in profunda terra, ſicut ſolitudinem æternam cum deſcendentibus in foueam, vt ne habiteris, neque reſurgas ſuper terram vitæ.

Vulg. *Quia hæc dicit Dominus Deus, cum dedero te vrbem deſolatam ſicut ciuitates quæ non habitantur, & adduxero ſuper te abyſſum, & operuerint te aquæ multæ, & detraxero te cum his, qui deſcendunt in lacum ad populum ſempiternum, & collocauero te in terra nouiſſima ſicut ſolitudines veteres, cum his qui deducuntur in lacum, vt non habiteris, porro cùm dedero gloriam in terra viuentium.*

Abyſſum vocauit Babylonij exercitum propter multitudinem, cùm enim ipſa quoque circumfloa ſit & rotunda inſula, & tota iotus io mari ſita, vnum à terra aditum habens, congrua vſus eſt tranſlatione, aquam multam & abyſſum cùm hoſtium vim nuncupauit: illud autem, deducam ad deſcendentes in foueam ad populum ſæculi, mortem ſignificat, ſub qua omnes præſens æuum tranſigunt, quicunque è vita deceſſerunt, populum igitur ſæculi mortuos nominauit; illud vero neque reſurgas ſuper terram vitæ, id quod in pſalmis habetur declarat, ideo non reſurgent impij in iudicio, neque peccatores in conſilio iuſtorum, cúmque impij fuerint, qui eo tempore Tyrum incoluere in terram vitæ oon reſurgent, quam beatus Dauid viuentium nominat regionem, quia eripuit, inquit, animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapſu, vt placeam coram domino in regione viuentium. & dominus in ſacris euangeliis hanc facit diuiſionem. hi enim reſurgent, inquit, in vitam æternam, & hi in pœnam, & dedecus ſempiternum. minatur igitur iis quoque qui tunc Tyrum incolebant impiè degentes non ſolum Babylonij euentum, & futuram per illum perniciem, ſed etiam in futura vita triſtes cruciatus, & moleſtias. quid enim triſtius, quàm ſuper terram vitæ non teſurgere? ad hæc adiicit.

Psal. 1. Psal. 114

Perditionis te dabo, & non eris vltra, & quæreris, neque inuenieris in ſæculum, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *In nihilum redigam te, & non eris, requiſita non inuenieris vltra in ſempiternum, dicit Dominus Deus.*

Omnes diuini prophetæ ſacrique Apoſtoli eundem ſpiritum percepere, non igitur eá quæ inter ſe diſcrepent, loquuntur. ſpiritus enim veritatis Spiritus ſanctus eſt, quod ſi eodem ſpiritu diuini prophetæ dignati ſunt, & veritatis ſpiritus Spiritus ſanctus eſt, inter ſe prophetarum oracula conſentiunt, & quamuis inueniamus definitam Tyri ſolitudinem apud Eſaiam prophetam, & audiamus prophetam Ezechielem, cùm Tyro dicit, quæretis, neque inuenieris in ſæculum, dicit Adonai Dominus: non tamen diſcrepare inter ſe prophetas aſſeremus, ſed ex idiomatis ſcripturæ, id quod quæritur diſſoluemus, conſueuit enim diuina ſcriptura ſæpe etiam breue tempus ſæculum vocare. tale eſt & illud quod à beato Dauid dictum eſt, ſæculum noſtrum & in illuminatione vultus tui. & idem inſuper dies inquit annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni, ſi autem in potentatibus octuaginta anni, & amplius eorum labor & dolor. tantam igitur cùm noſſet humanam vitã, ſæculum eam nominauit: ergo illud non inuenieris in ſæculum, hoc eſt, indefinitum tibi ſolitudinis tempus, definitum autem ipſi fuit ſeptuaginta annorum tempus, per Eſaiam prophetam. quod ſi quis hunc locum magis ſecundum ſpiritum velit intelligere; ſic quoque veram comperiet prophetiam, ſi quis enim quæſierit Tyrum, nõ iouenietillam priorem, illa enim impia fecit, quæ vero poſt illam deſertam, floruit, ac pullulauit, pia conſpicitur diuinæ cognitionis lumine illuſtrata. ſiue igitur ſecundum id quod dictum eſt velit aliquis prophetiam intelligere, comperiet ſæculum nominatum tempus ipſi definitum, ſiue in penitiorem partem velit quis penetrare, reperiet rurſus Tyrum non illam eſſe, ſed illi omnino contrariam.

Psal. 84. Ibidem.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, & tu fili hominis aſſume ſuper Sor planctum, & dices Sor habitanti in introitu maris emporio populorum ab inſulis multis.

Vulg. *Et factum eſt verbum domini ad me dicens, tu ergo fili hominis aſſume ſuper Tyrum lamentum, & dices Tyro, quæ habitat in introitu maris, negotiationi populorum ad inſulas multas.*

Clementiæ Dei bonitatiſq; exuperantia inſignificant ea quæ dicta ſunt, docet autem nos hæc oratio, cùm peccantibus correctionem quandam adhibemus, non odio aliquo aut inimicitia id facere, ſed commiſerantes, & admodum dolentes, etenim ipſe iure & iuſtiſſime iudicans prophetæ præcipit vt ciuitatem puniendam lamentetur, declarans qua animi affectione illam puniret.

Hæc dicit Adonai Dominus Sor, tu dixiſti, ego circumdedi mihi ipſi decorem meum, in corde maris Baalim.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus, ô Tyre tu dixiſti, perfecti decoris ego ſum, & in corde maris ſita.*

His ingrati eius animi vitium redarguit, vt ſuperbiam, quæ à Deo acceptis decoris occaſionibus ingrata erga bonorum largitorem fuit. præ- B præque ſapientiæ ac viribus, quæ ſibi acceſſit, bonorum aſcripſit abundantiam, quam item Baalim attribuit, ita autem idola ſacra nuncupat ſcriptura. Duplex igitur impietas, non enim ſolum bonorum datorem ignorauit, ſed etiam iis, qui prorſus imbecilles, ne pulchritudinem quidem, quæ ſenſu percipiatur, ſibi vindicare poſſunt, eorum ſubminiſtrationem aſſignare auſa eſt. deinde narrat, quot & qualia dona perceperit, & ex quot gentibus ipſi abundantiæ occaſiones afferentur.

Filij tui circumdederunt tibi pulchritudinem, cedrus ex Sanir ædificata eſt tibi, tanta tabularum cypariſſi ex Libano captæ ſunt, vt facerent in abiegnos ex Baſannitide, fecerunt remos tuos.

Vulg. *Finitimi tui, qui te ædificauerunt, impleuerunt decorem tuum, abietibus de Sanir extruxerunt te, cum omnibus tabulatis maris, cedrum de Libano tulerunt, vt facerent tibi malum, quercus de Baſan dolauerunt in remos tuos.*

Hi montes diuerſa ligna producunt, enumerat igitur, quæ vndique ipſi afferebantur, & malos, inquit, à Libano exciſos comportabas, & à Baſanitide remos, & ædificia à Sanir. ad hæc adiicit.

C *Templa tua fecerunt ex ebore, domos nemoroſas ab inſulis Chettijm.*

Vulg. *Et tranſtra tua fecerunt tibi ex ebore Indico, & prætoriola de inſulis Italiæ.*

Pro templa tua alij interpretes cornu tuum, poſuerunt, vt ea quæ ante dicta ſunt, conſequatur. malum enim & remos antenna quoque conſequitur. quod ſi etiam de idolis dictum ſit, à ratione non abhorret, eburnea enim conſtruxit, inquit, idola, & domos nemoroſas. id eſt, tabulis contectas, ita enim Aquilas interpretatus eſt. declaranſque quàm pretioſa eſſent ligna illa, eorum loca ſignificatur, hæc enim afferebas, inquit, ab inſulis Chettijm, Chettiim vero Græcas inſulas appellat, etenim per Hieremiam Deus ait: Hier. 2. Tranſite ad inſulam Chettiim, & videte, & in Cedar mittite, & conſiderate valde ſi facta ſunt talia, ſi mutabunt gentes Deos ſuos, & ipſi non ſunt dij: & per Cedar ſitas ad orientem gentes declarat, per Chettiim ad occidentem. Cittium vero oppidum in Cypro eſt, & ad hoc vſque tempus ita nuncu- A patur, quod aſpirationis nota ſignatum ſecundum Hebræorum idioma cum Chettiim cognationem oſtendit, & Cyprus eo tempore inſularum imperio potiebatur. idcirco Græcas inſulas Chettiim vocat. ex his, inquit, inſulis pretioſa tibi ligna afferebantur. his ſubiicit.

Byſſus cum varietate ex Ægypto, facta eſt ſtratum vt circumdaret tibi gloriam, et operiret te hyacinthus & purpura, ex inſulis Eliſa facta ſunt indumenta tua.

Vulg. *Byſſus varia de Ægypto texta eſt tibi in velum, vt poneretur in malo, hyacinthus & purpura de inſulis Eliſa facta ſunt operimentum tuum.*

Ægyptus, inquit, ibi varia ſtrata omniſque generis afferebat, indicat autem tapetas, & alia inde allata, Græcia vero indumenta tibi mittebat, omnis quidem generis purpurea, ſed hyacinthino quædam colore tincta, Eliſa enim Græciam vocat.

Et principes tui habitantes Sidona, & Aradij fuerunt remiges tui.

Vulg. *Habitatores Sidonis & Aradij fuerunt remiges tui.*

Hebræorum & Syrorum volumina non habent principes tui, ſed finitimi tui, vt vero etiam Septuaginta interpretationem intelligamus, ita B accipiamus, Sydonij olim tibi imperantes nunc vna cum iis, qui Aradom colunt, naualem tuam claſſem complent, tuas remis naues impellentes, & qui apud te ſapientes ſunt, hi gubernatoris obeunt munus.

Sapientes enim tui, inquit, Sor, qui erant in te, iſti gubernatores tui, ſeniores Bybli, & ſapientes eorum, qui erant in te, iſti corroborabant conſilium tuum.

Vulg. *Sapientes tui Tyre facti ſunt gubernatores tui, ſenes Biblij & prudentes eius habuerunt nautas ad miniſterium variæ ſupellectilis tuæ.*

Non propriam vrbem confirmabant, ſed tibi optima conſilia conſultationeſque afferebant.

Et omnia nauigia maris, & remiges eorum fuerunt in te permutantes commercio tuo, & facti ſunt tibi in occidentem occidentis.

Vulgata. *Omnes naues maris, & nautæ earum fuerunt in populo negotiationis tuæ.*

Vndique, inquit, ad te mercatores confluebant, tum vendentes, tum ementes. hoc enim ſignificat, permutantes commercio tuo, & non ſolum finitimi tui ad portus appellebantur, ſed etiam C extremas occidentis partes incolentes: illud enim ad occidentem occidentis hoc declarat. quia non ſolum illi, inquit, qui habitant tibi ad occidentem, ſed etiam ij, qui illis magis incolunt ad occaſum.

Perſæ, & Libyes, & Lydi erant in exercitu tuo viri bellatores tui, qui peltas & galeas ſuſpenderunt in te, iſti dederunt gloriam tuam, filij Aradiorum, & exercitus tuus in muris in circuitu erant, ſed etiam Medi in turribus tuis erant cuſtodes, pharetras ſuas ſuſpenderunt ſuper humeros tuos in circuitu. iſti perfecerunt pulchritudinem tuam.

Vulg. *Perſæ & Lydi & Libyes erant in exercitu tuo viri bellatores tui, clypeum & galeam ſuſpenderunt in te pro ornatu tuo. filij Aradij cum exercitu ſuo erant ſuper muros tuos in circuitu, ſed & Pygmæi qui erant in turribus tuis pharetras ſuas ſuſpenderunt in muris tuis per gyrum: ipſi compleuerunt pulchritudinem tuam.*

Enarrata lignorum diuerſitate, veſtium item varietatibus, nauticis gubernationibus, conſiliariis, qui quid facto opus eſſet indicarent, mercato-

ribus vndique aduentantibus, militarem quoque A cœtum recenſet, è diuerſis nationibus & ciuilia inſtituta edoctis profectum, Perſis & Lydis & Libybus, Aradiiſque, & Medis. commemorat autem & omnis armaturę genera, pharetras, peltas, & galeas. pelta vero paruum eſt ſcutum, quod leuis armaturæ milites inter hoſtes ferunt, quo item vtuntur Pyrricham ludentes.

Chartaginienſes mercatores tui à multitudine totius potentia tuæ, argentum & aurum, & æs & ferrum, & ſtannum & plumbum, dederunt forum tuum.

Vulg. *Chartaginienſes negotiatores tui à multitudine cunctarum diuitiarum argento, ferro, ſtanno, plumbóque repleuerunt nundinas tuas.*

Chartaginem (metropolis hæc eſt illius quæ olim Libya nunc Africa nominatur) & Syrus & Hebræus Tharſis appellat, & per metropolim negotiationem earum rerum, quæ ex omni natione afferebantur, è multiplici materia ibi inuentarum declarauit.

Græcia omnis, & pertinentia ad eam negotiati ſunt in te in animalibus hominum, & vaſa ærea dederunt forum tuum.

Vulg. *Græcia, & Thubal, & Moſoch, ipſi inſtitores tui,* B *mancipia & vaſa ærea adduxerunt populo tuo.*

Mancipia, inquit, & vaſa ærea, à Græcia finitimiſque regionibus afferebantur tibi.

E domo Thorgoma equos & equites, & mulos dederunt forum tuum.

Vulg. *De domo Thogorma equos & equites & mulos adduxerunt ad forum tuum.*

Equos autem, inquit, & equites & mulos tibi Phrygia mittebat; ita enim domum Thorgoma interpretantur.

Filij Rhodiorum mercatores tui ab inſulis multiplicarunt negotiationem tuam, cornua & dentes elephantinos.

Vulg. *Filij Dadan negotiatores tui inſulæ multæ negotiatio manus tuæ, dentes eburneos, & hebeninos commutauerunt in pretio tuo.*

Cornua Symmachus hebenos interpretatus eſt, à quibus ea fiunt, quæ hebenia vocantur. hæc inquit Rhodij mare tranſmittentes afferebant tibi, & horum tibi vſum ſupplebant.

Et iis, qui introducebantur, reddebas mercedes tuas homines negotiationis tuæ à multitudine commiſtos tuos.

C

Vulg. *Syrus negotiator tuus propter multitudinem operum tuorum.*

Hæc autem omnia inquit tu ſuſcipiens reddebas comportantibus mancipia, cùm colonos plurimos haberes. hos enim commiſtos vocauit ex aliis quidem gentibus profectos, ſed cum ipſis habitare non recuſantibus.

Guttam, & purpuram, & variatas veſtes, & byſſum è Tharſis & Rhaamoth, & Choth dederunt forum tuum.

Vulg. *Guttam & purpuram & ſcutulata, & byſſum, & ſericum, & chodchod propoſuerunt in mercatu tuo.*

Habebas item, præter ea, quæ iam dicta ſunt, alia à Chartagine bona, quæ non ſolum veſtibus te exornarent, & variis indumentis induerent, ſed etiam vnguenta multam tibi odoris ſuauitatem afferentia, guttam enim nominat id, quod balſamum vocatur, choth autem, gemmam quæ onyx dicitur, & rhaamoth, alia aromata.

Iudas & Iſrael, iſti mercatores tui in frumenti venditione, & vnguentorum & caſiæ, & primum mel & oleum, & reſinam dederunt in commercium tuum.

Vulg. *Iuda & terra Iſrael ipſi inſtitores tui in frumento primo balſamum & mel, & oleum, & reſinam propoſuerunt in nundinis tuis.*

Tanta enim erat inquit ex Iudaica negotiatione, quæ ad te afferebatur, abundantia, vt indigenæ tui, & hoſpites, & coloni comportatis bonis fruerentur, aliis ad vſum edendi, aliis ad odoris delicias.

Damaſcus negotiatio tua in multitudine operum tuorum, in multitudine potentia tua.

Vulg. *Damaſcenus negotiator tuus in multitudine operum tuorum, in multitudine diuerſarum opum.*

A multitudine, inquit, omnium opum tuarum, quæ apud te gignebantur, emebat Damaſcus, negotiabaris igitur cum ipſa quoque ei vendens, quæ tibi ſuperabant, & inde aurum cogens.

Vinum pingue ex Chelbon, & lanam lucidam è Mileto, & vinum Dædan, & Ioanan, & MezZel in forum tuum dederunt.

Vulg. *In vino pingui, in lanis coloris optimi, Dan & Græcia & Morel in nundinis tuis propoſuerunt.*

Ioanan Ioniam vocat, Dædan vero vrbem Idumææ, & Chelbon vicus quidam erat ipſi finitimus. vndique tibi inquit bona afferebantur, vinum dulce, & odoratum, ex hac gente, optimaque lana è Mileto, hæc autem vrbs olim quidem & ipſa Ioniæ, nunc vero Cariæ eſt. Chelbon Symmachus Chalen interpretatus eſt.

Et Aſel ferrum elaboratum, & rota in commiſtione tua ſunt, Dædan negotiatores tui, cum iumentis electis ad currus, Arabia, & omnes principes Cedar, iſti negotiatores per manus tuas camelos & arietes, & agnos in quibus negotiantur tibi.

Vulg. *Ferrum fabrefactum, ſtacte et calamus in negotiatione tua Dadan inſtitores tui in tapetibus ad ſedendū, Arabia & vniuerſi principes Cedar, ipſi negociatores manus tuæ, cum agnis & arietibus, & hædis venerunt ad te negotiatores tui.*

Alij quidem tibi inquit ferrum elaboratum afferebant, alij autem mulos & equos ad currus. alij vero camelos, & arietes & agnos, vt illis ad onera ferenda, his ad cibos & veſtes vtereris. Cedar vero ab Iſmaele oriundos vocat, & Dædan Idumææ vrbem ſicut iam etiam paulo ante diximus. ita enim & apud Hieremiam & apud C ipſum Ezechielem in viſione contra Idumæam inuenimus Theman cum Dædan coniunctam, & Aſel Aſiam quidam eſſe opinati ſunt, optimos habentem ferri artifices, & è ferro vaſa optime conſtruentem.

Mercatores Saba & Rhegma et ipſi mercatores tui cum primis vnguentis, et lapidibus pretioſis, quæ etiam aurum dederunt mercatum tuum.

Vulg. *Venditores Saba et Reema ipſi negotiatores tui cum vniuerſis primis aromaticis, et lapide pretioſo et auro, quod propoſuerunt in mercatu tuo.*

Saba & Rhegma à Chuz genus ducunt, Chuz autem Cham primogenitus fuit. Æthiopiæ igitur hæ & Indicæ gentes, declaratque ea quæ inde comportabantur.

Lapides pretioſi & aurum & vnguenta, Charran, et Chalan, & Dædan, iſti mercatores tui.

Vulg. Haran, & Chenne, & Eden negotiatores tui.

Charran, Caræ, & Challan, Chalane eſt, vbi turris ædificata fuit, Dædan vero ſæpe interpretati ſumus.

Saba, et Aſſur, et Cham, negotiatores tui ferentes negotiationem

negotiationem in Mehallim, & Galiha, hyacinthum et varietatem, & theſauros electos in Magozis compoſitos, colligatos in funiculis, & in cypariſſinis nauigiis, in ipſis negotiatio tua.

Vulg. *Saba, Aſſur, & Chelma venditores tui, ipſi negotiatores tui multifariam inuolucris hyacinthi, & polymitorum, gazarúmque pretioſarum, quæ obuoluta et adſtricta erant funibus: cedros quoque habebant in negotiationibus tuis, naues maris principes tui negotiatione tua.*

Saba Indicam nationem appellat, cumperimus enim hoc nomen iu ipſius Sem genealogia, & Aſſur, Aſſyrium, Charman veto eam, quæ Carmaene nuncupatur. & illud, in Machalim, & in Galima, hyacinthum & varietatem, & theſauros electos in Magozis cumpoſitos. Aquilas ita interpretatus eſt, conſtructis inuolucris byacinthi & varietatis, & in Magozis compoſitis. & in Magozis ab hebræo in græcam linguam vertit, ſignificatque io occultis vaſis. ita enim Syrus quoque in hanc ſententiam interpretatus eſt. ſtatim autem ſumptuoſa iuquit, & varia pretioſis inuolucris contecta, & in vaſis optime inſtructis repoſita, funiculiſque deuincta tibi afferebantur.

Naues Chartaginenſium in negotiatione tua in multitudine commiſtorum tuorum.

Et ad negotiationem vſa es Chartaginienſium nauibus infinitam habens multitudinem non ſolum domeſticam, ſed etiam aduenticiam.

Et repleta es, & grauata es valde in cordibus marium, in aqua multa duxerunt te remiges tui.

Vulg. *Et repleta es, & glorificata es nimis in corde maris, in aquis multis adduxerunt te remiges tui.*

Satietas, inquit, te ad exultandum induxit, perceptiſque bonis auctorem beneficiurum ignuraſti. boc quoque numine Iſrael accuſauit. comedit enim Iacub inquit, & expletus eſt & recalcitrauit dilectus. quia vero nihil ex tranquillitate vtilitatis percepiſti, cuntrariis te reſipiſcere ducebo.

Spiritus enim auſtri inquit contriuit te in corde maris.

Vulg. *Ventus auſter contriuit te in corde maris.*

Per tranſlationem Babylonium ita appellauit, quando maximos excitare fluctus auſter conſueuit, & difficilem contra nauigantes ſuſcitare tempeſtatem. pet tranſlationem quaſi coutra maritimam vrbem auſtrum vocat, huſtium incurſum, tum dicit, at ne eiſdem immotemur, & te & inquilinos tuos & remiges, & gubernatores, & conſiliarios & mercatotes, & bellicos ſupplentes cœtus pernicies opprimet, hoc enim ſignificauit cùm dixit.

Cadent in medio cordis marium.

Vulgata. *Cadent in corde maris.*

Ad hæc addit ita fore vt ubſeſſa & capta vrbe procul degentes gubernatores tui, multo terrore affecti in fugam vertantur, eademque nautæ facient cum iis, qui ad proram imperant, relictiſq; nauigiis lamentantes & lugentes in terram deſceudant, & terra caput conculcent, atque in ipſo ſolo recumbant puluerem inde extergentes, capitaque capillorum ſpolient ornatu, ſacciſque induti lamentari & lugere perſeuerent. deinde lamentationem, quam ipſi adhibebant enarrat.

Quis ſicut Tyrus quæ conticuit in medio maris?

Vulg. *Quæ eſt vt Tyrus quæ obmutuit in medio maris?*

In otiu inquit & pace omne huc tempus tranſegiſti, quo oemu tibi perturbationem excitare auſus eſt.

Quantam inueniſti mercedem à mari?

Satis hoc eſt ad docendos omnes bomines ne ſuperbia efferantur propter eam, quæ videtur, felicitatem, propterea quod mutatio conſequitur. hoc enim ipſi Tyro ait, Quid tanto tempore à negotiatione tua lucrata es? atqui ioquit.

Et à commiſtione tua, & à commercio ditaſti omnes reges terræ, nunc autem contrita es in mari, in profundo aquæ, commiſtio tua & omnis congregatio tua in medio tui ceciderunt, & omnes remiges tui, habitantes inſulas triſtabuntur ſuper te, & reges ipſorum ſtupore obſtupeſcent, & flebit facies eorum, mercatores à gentibus ſibilabunt ſuper te, perditio facta es, & non vltra eris in æternum.

Vulg. *Quæ in exitu negotiationum tuarum de mari impleſti populos multos, in multitudine diuitiarum tuarum, & populorum tuorum ditaſti reges terræ, nunc contrita es à mari, in profundis aquarum opes tuæ, & omnis multitudo tua quæ erant in medio tui ceciderunt, vniuerſi habitatores inſularum obſtupuerunt ſuper te, & reges eorum omnes tempeſtate percuſſi mutauerunt vultus, negotiatores populorum ſibilauerunt ſuper te: ad nihilum deducta es, & non eris vſque in perpetuum.*

Conſiderato, inquit, vt nihil tibi negotiationis labor profuit, neque ad te omnium gentium concurſus, inſtar enim nauigij demerſi malorum deformitate cooperta es veluti quoſdam fluctus excipiena boſtilium legionum defluxus. quamobrem omnes inſulani, maritimique cum ſuis te regibus lugent, conſpicati nobiliſſimam olim vrbem repente deletam, & ad nihilum redactam, admiranteſque in extremam te ſolitudinem mutatam, ſibilo ſuæ mentis ſtuporem ſignificabunt. illud autem non eris amplius in ſæculum, ſecundum eam iuterpretationem, qoæ iam à nobis allata, eſt intelligemus quud ſi altera quuque ad ea quæ dicta ſunt addenda eſt, id facete nos non pigebit. audiuimus auctorem omnium rerum Deum pet Hieremiam prophetam dicentem: finem loquar ſuper geutem & reguum, vt auferam eos, & deſtruam, & perdam, & ſi conuerſa fuerit gens illa à malis ſuis, pœnitentiam agam de malis, quæ cogitaui facere illis, & finem loquar ſuper gentem & regnum, vt iterum ædificetur, & plantetur, & ſi fecerint mala coram me vt non audiant vocem meam, pœnitentiam agam de bonis quæ locutus ſum, vt facerem eis. Igitur & fert Dominus ſententiam, & latam antiquat, neque veritas mentitur. fert enim ſententiam contra nun pœnitentes, in iis vero, qui pœnitentiæ remedium exceperunt, ſupplicij decretum nullum habet locum. hoc venit vſui Nineuitis, quos damnauerat exitio, cùm dixit, Adhuc tres dies & Nineue ſubuertetur, verum facti pœnitentes excepit, ſententiamque diſſoluit. Hic igitur itidem longi ſupplicij decretum abrogauit poſterorum cummutatio. Hier. 18.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, & tu fili hominis dic principi Tyri, hæc dicit Adonai Dominus, pro eo quod exaltatum eſt cor tuum, & dixiſti Deus ego ſum, habitationem Dei habitaui in corde maris, tu autem es homo, & non Deus, & dediſti cor tuum, quaſi cor Dei. Cap. 28.

Vulg. *Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens, fili hominis dic principi Tyri, hæc dicit Dominus Deus, eo quod eleua-*

tum eſt cor tuum, & dixiſti, Deus ego ſum, & in cathedra Dei ſedi in corde maris, cùm ſis homo & non Deus, & dediſti cor tuum, quaſi cor Dei.

Execranda quidem omnia peccatorum genera, ſed omniũ maxime deteſtabilis ſuperbia, omne enim excelſum, inquit, abominatio coram Domino, & ſuperbis Deus reſiſtit. & diuus Apoſtolus, non neophytum, inquit, ne in ſuperbiam elatus in iudicium incidat diaboli. hoc morbo laborabat etiam princeps Tyri, tum is qui videbatur, tum is qui cerni non poterat, etenim nos pij regimur proprie ac vere ab auctore omnium rerum Deo, regimur item ab hominibus pietate præditis: & Tyrus igitur nunc quidem perinde ac nus, regem Deum habet, & eos homines quibus ab eo in ipſam regnum commiſſum eſt, olim vero Dei ignoratione quaſi morbo laborans, & impietati addicta, principem habuit & regem, ſcelerum impietatiſque auctorem & magiſtrum diabolum, habuit item & principem qui conſpiciebatur, ab iſto male vexatum. contra vtrumque igitur oratio, ſed neque in hunc neque in illum omnia conueniunt, quædam autem in vtroſque, & alia in alterum tantum, & quæ nunc lecta ſunt in vtrumque. diabolus enim in illam inſaniam lapſus eſt, & rabie percitus Deum ſe ipſum appellauit, hominibuſque, vt hunc ſibi cultum adhiberent perſuaſit. & qui cernebatur Tyriorum princeps, hoc faſtu laborans cùm in multam reſpiceret felicitatem, opinabatur eſſe ſe Deum, idcirco ad ipſum Deus ait, tu autem es homo & non Deus, & per comparationem,

1. Timoth. 3.

Numquid ſapientior es tu Daniele? ſapientes non erudierunt te ſapientia ſua.

Vulg. *Ecce ſapientior es tu Daniele? omne ſecretum non eſt abſconditum à te.*

Tantum abeſt, inquit, vt res tuas cum diuina natura comparem, vt etiam te prudentibus hominibus longe inferiorem oſtendam. Daniel enim & diuina ſapientia præditus fuit, & Chaldæorum ſcientiam ſibi comparauit, tu vero & diuina gratia orbatus es, & ab hominibus ſapientibus haud percepiſti ſcientiam. deinde à rebus te redarguit.

Numquid in ſcientia tua, aut in prudentia tua feciſti tibi vires? & comparaſti argentum & aurum in theſauris tuis, aut in multa ſcientia tua, & negotiatione tua multiplicaſti potentiam tuam, exaltatum eſt cor tuum in potentia tua?

Vulg. *In ſapientia tua, & prudentia tua feciſti tibi fortitudinem, & acquiſiſti aurum & argentum in theſauris tuis, & multitudine ſapientiæ tuæ, & in negotiatione tua multiplicaſti tibi fortitudinem, & eleuatum eſt cor tuum in robore tuo.*

Ipſis, inquit, rebus diſce, non tua ſapientia, ſed me ſubminiſtrante fuiſſe tibi hanc negotiationem, bonorumque abundantiam, nam ſi voluero ego ſtatim te his omnibus orbabo, magiſtramque tibi rerum experientiam præficiam. ſi enim tua ſapientia iſtam poſſeſſionem adeptus eſſes, eadem ſapientia, iis, quæ poſſediſti, haud fuiſſes orbatus, ſed ſpoliatus vacuuſque ab iſtis omnibus redditus, inanas abiicito cogitationes, & cognoſce eum eſſe me qui dederim, quique iſta rurſus ademerim. cùm enim non noueris me quando ea accepiſti, diſces quando ipſis ſpoliatus fueris.

Propterea hæc dicit Adonai Dominus: quia dediſti

A *cor tuum, ſicut cor Dei propter hoc, ecce ego adduco ſuper te alienos peſtilentes de gentibus. euaginabunt gladios ſuos ſuper te, & ſuper pulchritudinem ſcientiæ tuæ, & ſternent pulchritudinem tuam in perditionem, & deducent te, & morieris morte vulneratorum in corde maris. num loquens dices Deus ſum coram interficientibus te? tu autem es homo & non Deus, in manu vulnerantium te, mortibus incircumciſorum morieris, in manu alienorum, quia ego locutus ſum, dicit Adonai Dominus.*

Vulg. *Propterea hæc dicit Dominus Deus, eo quod eleuatum eſt cor tuum, quaſi cor Dei, idcirco ecce ego adducam ſuper te alienos robuſtiſſimos gentium, & nudabunt gladios ſuos ſuper pulchritudinem ſapientiæ tuæ, & polluent decorem tuum, interficient & detrahent te, & morieris in interitu occiſorum in corde maris. numquid dicens loqueris, Deus ego ſum coram interficientibus te, cùm ſis homo & non Deus, in manu occidentium te? morte incircumciſorum morieris in manu alienorum, quia ego locutus ſum, ait Dominus Deus.*

Quando te, inquit, regia poteſtate priuabunt ij, quos contra te hoſtes miſero, teque interficiẽt, num fremens & arrogantia inſolens rurſus Deum te ipſum nominabis, quaſi eos Dei appellatione

B perterrefaciens? verum hoc fieri nequit, rerum enim commutatio ſuperbiæ quoque mutationem afferet, diſceſque hominem eſſe te, non Deum, cùm vulneratus, & cæſus, æque atque incircumciſi tibi ſubiecti, occideris, valida eſt enim, & cui reſiſti nequit mea ſententia, quod ſignificauit, cùm dixit: quia ego locutus ſum, dicit Adonai Dominus. Hæc etiam improbo dæmoni, qui improbitatem in principe, qui cernebatur Tyriorum, molitus fuerat, conueniunt. idcirco ab alienis quoque ipſi minatur exitium, & peſtilentiis & gentibus. Tales autem olim fuere, qui per euangelicum præconium ad pœnitentiam adducti Deum agnouere, quare diuus quoque Apoſtolus ait: Eramus enim aliquando & nos inſipientes, increduli, errantes, ſeruientes deſideriis & voluptatibus variis in malitia & inuidia agentes odibiles odientes inuicem. & ipſe Deus per magnum Moyſem, iſti inquit prouocauerunt me in non Deo, irritauerunt me in idolis ſuis, & ego prouocabo eos in gente, in gente ſtulta irritabo illos. Per hos igitur qui olim fuere inſipientes & ſtulti, erranteſque & odibiles, & peſtilentes, & alieni, &

Ad Tit. 3.

Deut. 32.

C gentiles, diabolum deſtruendum prophetica prænuntiat oratio. & licet inuenire piis quoque, qui credidere, alienorum nomen impoſitum, vos enim inquit, qui olim longe eratis, facti eſtis prope: Hos ait ſuis gladiis diaboli ſcientiæ pulchritudinem deleturos, & ad nihilum eam redacturos, hoc eſt tuas machinas deſtruent, & inſidias, quas contra homines molitus fueris, ſedabunt, quæque ab ipſis tibi conſtructa fuerint delubra, à fundamentis euertent, & veluti cuidam morti obliuionis tradent accepta poteſtate calcandi ſupra ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omnem tuam virtutem, atque ipſis rebus diſces incaſſum te hominibus perſuaſiſſe eſſe te Deum, & hæc patieris, quia incircumciſam mentem habuiſti, grauemque tuæ arrogantiæ morbum nequaquam circumcidiſti.

Eph. 2.

Luc. 10.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis aſſume lamentationem ſuper principem Tyri, & dic ei, hæc dicit Adonai Dominus: tu es ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſapientia, & corona pulchritudinis, & in deliciis paradiſi Dei fuiſti, omnem lapidem pretio-

ſum

ſum indutus es, ſardium, & topazium, & ſmaragdum, & hyacinthum, & carbunculum, & ſapphirum, & iaſpidem, & argentum, & aurum, & ligurium, & achatem, & amethyſtum, & chryſolithum, & berillum, & onychium, & auro impleuiſti theſauros tuos, & apothecas tuas in te, à qua die creatus es.

Vulg. *Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens, fili hominis leua planctum ſuper regem Tyri, & dices ei, hæc dicit Dominus Deus, tu ſignaculum ſimilitudinis plenus ſapientia, perfectus decore, in delicijs paradiſi Dei fuiſti, omnis lapis pretioſus operimentum tuum, ſardius, topazius, & iaſpis, chryſolythus, et onyx, & berillus, ſapphirus, & carbunculus, & ſmaragdus, aurum quoque decoris tui, & foramina tua, in die qua conditus es, præparata ſunt.*

Hæc extorquens aliquis de eo, qui cernebatur, principe Tyri dicta acceperit, proprie tamen & vere conueniunt pernicioſo dæmoni, qui in illo ſuam vim exercebat. ſi igitur de principe Tyri, qui videbatur, hæc accipiamus, ita intelligemus, tu es ſignaculum ſimilitudinis, ad imaginem enim Dei plenus ſapientia conditus eſt homo, rationis capax, & oratione inſtructus, pulchritudiniſque corona, omnibus quippe rationis expertibus præſtans, pedeſtribus & volucribus, aquatilibus & amphibiis, id eſt ancipitibus beſtiis tum in aqua tum in terra degentibus: & in delicijs paradiſi Dei fuiſti, à primo ſiquidem parente genos ducis, qui ſimulatque creatus eſt, in paradiſo deliciarum poſitus fuit, vt operaretur & cuſtodiret illum. & iure etiam Hieruſalem, quæ ſacra & diuina vrbs appellabatur, paradiſum vocat habentem & Dei prophetiæ, & pontificatus maximi arbores, vitam ſalutemque ſubminiſtrantes. olim vero Tyriorum regi cum rege Iſraelitarum intercedebat amicitia, eratque mutuum quoddam inter ipſos commercium, quod ex libris Regnorum facile eſt percipere. illud autem, omnem lapidem pretioſum indutus eſt, perſpicuum ſi ſecundum litteram intelligatur, & de rege dictum accipiatur, infinitis enim te bonis inſtructum curaui, & omnis generis vndique tibi materiam ſuppeditaui, vnde diadematis & coronis, fibuliſque & zonis annuliſque conſtructis, & penibus completis. propter horum abundantiam & ornatum contraria ſentire perſeuerasti. quod ſi ad diabolum hæc referantur, non ita intelligenda ſunt, verum illud: Tu es ſignaculum ſimilitudinis, de regno ipſi olim tradito & poteſtate conceſſa dictum accipiemus, ait enim diuus Apoſtolus, ſecundum principem poteſtatis aëris huius, ſpiritus qui nunc operatur in filios diffidentiæ. vt perſpicuum ſit antiquitus huius aëris adminiſtrationē illi commiſſam fuiſſe, ſed propter ſuperbiam principatu deiectum in iis qui non credunt præconij verbo ſuam vim pateſacere. plenus ſapientia, & corona pulchritudinis, & in delicijs paradiſi fuiſti. priſtinam per hæc illius innuit virtutem. vidit enim Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona, & iſte quoque vnus erat eorum, quæ facta ſunt cùm in deteriorem partem nondum mentem commutaſſet. per lapides autem qui commemorati ſunt, omnis generis ſapientiam, ſcientiamque illius ſignificat. etenim ſacerdotum princeps, rationale iudicij, in quo poſiti erant hi lapides in pectore geſtans, in ſancta ſanctorum ingrediebatur, pectus vero eſt veluti quoddam cordis penu, & phylacterium, & quæ ſequuntur omnia non principi Tyri, qui cernebatur, ſed ei, qui videri non poteſt, conueniunt.

Gen. 2. Epheſ. 2. Gen. 1.

Præparatus enim fuiſti, inquit, cum Cherub vnctus à Deo in tabernaculo habitante.

In Cherub extentus, & protegens. Vulg.

Cum ſanctis enim illis & auguſtis poteſtatibus & opificio & vnctione dignatus es. & vnctionem hoc loco vocat ſanctificationem à diuino ſpiritu, corporis expertibus & ſanctis poteſtatibus ſubminiſtratam.

Et poſui te in monte ſancto Dei, factus es in medio lapidum ignitorum. Vulg.

In medio lapidum ignitorum ambulaſti.

Montem ſanctum Dei cognitionis celſitatem vocat, & lapides ignitos, ſanctiſſimas poteſtates, etenim id quod pretioſum eſt continent, & illuſtrandi vi præditæ ſunt. conſueuitque ſæpe diuina ſcriptura, pios quoque homines ſanctos lapides nuncupare. lapides enim ſancti inquit voluuntur ſuper terram, ſed hi ſancti quidem, non tamen igniti. de ſuperioribus vero poteſtatibus audiamus Dauid loquentem, qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis. Pſal. 130. Horum nihil in Tyriorum principem, qui cernebatur, conuenit, etiam ſi millies litigioſi quidam contendentes dixerint, lapides ignitos Iudæos eſſe & Tyriorum cum ipſis commercium: neque enim Iudæi lapides igniti. quod ſi prophetas, qui in ipſis fuere, lapides ignitos aliquis nominarit, tu vero ita ſententiam obfirmato, nulla enim intercedebat impie viuentibus Tyrijs cum prophetis conſuetudo, ſed commercia negotiationum cum abiectiſſimis, & humilibus Iudæis habebant, quos nullus vnquam ſanæ mentis lapides ignitos auſus fuerit appellare, diuinam legem violantes, & præter illius ſententiam cum gentibus commercia inſtituentes. immo ne illud quidem, poſui te in monte ſancto Dei, huic conuenire, videri poteſt. neque enim in Hieroſolymis degebat, vt concedamus etiam de Sion hæc monte dici, & quæ ſequuntur hoc aperte declarant.

Ambulaſti enim immaculatus, inquit, in diebus tuis, à qua die creatus es tu, quoad inuentæ ſunt iniquitates in te.

Perfectus in viis tuis, à die conditionis tuæ, donec inuenta eſt iniquitas in te. Vulg.

Talis enim fuit ante lapſum diabolus, de hominibus vero audiuimus, nemo mundus à ſorde, ne ſi vnius diei quidem fuerit vita ipſius ſuper terram. Hic autem cùm corporis expers eſſet, immaculatus fuit à principio, vbi vero in deteriorem partem inclinatione voluntatis lapſus eſt, via penitus contraria inceſſit.

A multitudine enim circuitus tui repleſti cellaria tua iniquitate, & peccaſti, & vulneratus es.

In multitudine negotiationis tuæ repleta ſunt interiora tua iniquitate, & peccaſti. Vulg.

Non contentus enim data tibi ſapientia & poteſtate, ſed maiorum cupiditate incenſus, iniquitate repletus es, & peccati vulnera accepiſti. Hæc item propheta Eſaias de ipſo loquitur, quo modo cecidit de cœlo Lucifer mane exoriens, contritus eſt in terram, qui mittebat ad omnes gentes, cùm enim omnes ſibi ſubiectos haberet, per ſalutarem crucem à tyrannide deiectus eſt, deinde priſtinam ipſius narrat inſaniam, & ingentem arrogantiam. tu autē dixiſti in corde tuo, in cœlum Eſa. 14.

aſcendam, ſuper aſtra cœli ponam thronū meum, ſedebo in monte alto, ſuper montes excelſos ad A aquilonem, aſcendam ſupra nubes, ero ſimilis altiſſimo: montes autem ad aquilonem vocat, ſcelerum occaſiooes, ab aquilone enim ſecundum prophetam exardeſcent mala ſuper omnes habitantes terram. & ita patefacta illius ſuperbia, prædicit etiam euerſionem. nunc autem in infernum deſcendes in fundamenta terræ. hoc item diuinus Ezechiel à Deo loqui docetur.

A monte enim Dei inquit, deduxit te Cherub obumbrans de medio lapidum ignitorum.

Vulg. *Et eieci te de monte Dei, & perdidi te ò Cherub protegens de medio lapidum ignitorum.*

Tunc igitur Cherub, quod vt diuinam gloriam ferret, dignum effectum fuerat, ipſum à ſanctis poteſtatibus ſeparauit, quæ etiam ignitæ appellantur, nunc vero ij, qui ſunt diuino aſcenſu digni propter animi munditiem, in quorum cordibus ſunt aſcenſus Dei ſecundum diuinum prophetàm, poteſtatem ipſum conculcandi pedibus accepera.

Eleuatum eſt cor tuum, propter pulchritudinem tuam.

B

Vulg. *Et eleuatum eſt cor tuum in decore tuo.*

Ingenti ioquit ſuperbia elatus es conſpectis ijs bonis, quæ à me tibi ſuppeditata ſunt.

Corrupta eſt ſcientia tua cum pulchritudine tua.

Vulg. *Perdidiſti ſapientiam tuam in decore tuo.*

Omnibus, inquit, orbatus fuiſti, cùm aſſignatum tibi ordinem reliquiſti.

Propter multitudinem peccatorum tuorum in terram proieci te, coram regibus dedi te vt traducereris.

Vulg. *In terram proieci te, ante faciem regum dedi te, vt cernerent te.*

Multa inquit, improbitate à ſuperiore ordine excidiſti, & deorſum proiectus es, vt ab ijs, qui aſſignatum ſibi ordinem ſeruaſſent, quique recte ſuis affectionibus imperare nouiſſent, ridereris.

Propter multitudinem peccatorum tuorum, & iniquitatum negotiationis tuæ, profanaſti ſanctificationem tuam.

Vulg. *In multitudine iniquitatum tuarum, & iniquitate negotiationis tuæ polluiſti ſanctificationem tuam.*

Dicant ij qui repugnant, quam ſanctificationem habuerit impius rex Tyri, verum non pote- C runt oſtendere. iſte autem, de quo nūc loquimur, quando vnus ſanctorum archangelorum erat, omnis ſanctificationis erat particeps, ſed ipſe profanata ſanctificatione, vſus mala negotiatione, maioraque expetens, etiam conceſſis ſibi bonis excidit, & hoc vt itidem pateretur homo auctor fuit. ille enim ſecundum imaginem Dei quoque factus, blandis ipſius verbis deceptus cùm concupiſſet Deum ſe fieri, illud etiam quod erat, imago ſcilicet Dei, amiſit.

Vulg. *Et educam ignem de medio tui.*

Producam ergo ignem de medio tui.

Hoc vtrique conuenit, & ei, qui operatus eſt malitiam, & ei in quo id factum eſt, Tyriorum regi, vtrique enim illati ſibi ſupplicij præbuerunt
Eſa. 50. occaſiones. tale eſt quod per prophetam Eſaiam ad Iudæos dictum eſt. ecce omnes vos ignem incendiris, & confortatis flammam, ambulate lumine ignis veſtri, & flamma quam ſuccendiſtis. & hic quoque ait, educam ignem de medio tui.

Hic deuorabit te.

Vulg. *Qui comedat te.*

A Hoc eſt tuis ſceleribus, quaſi materia vtar ad inferenda tibi ſupplicia.

Et dabo te in cinerem ſuper terram tuam, in conſpectu omnium videntium te.

Et hoc item vtriſque conuenit, etenim homo in ſua terra lapſus, puluis factus eſt, & diabolus qui orbi terrarum imperare videbatur, à Deo & ſaluatore noſtro euerſus cineris inſtar, ab impijs conculcatur.

Et omnes ſcientes te in gentibus, contriſtabuntur ſuper te.

Omnes qui viderint te in gentibus, obſtupeſcent ſuper te. Vulg.

Qui enim adhuc tibi ſeruiunt idolorum euerſionem cernentes, eorumque delubra penitus euerſa, cum mœſtitia degunt animū deſpondentes, & continenter dolentes.

Perditio factus es, & non eris amplius in ſæculum.

Nihil factus es, & non eris in perpetuum. Vulg.

Illum omnino euerſum iri per hæc declarauit. ita abſoluta lamentatione Tyri, ad Sidonem tranſit item finitimam, & breui, quæ ipſi quoque euentura ſunt, prædicit.

B

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens: firma faciem tuam ſuper Sidonem, & propheta ſuper eam, & dic, hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego ad te Sidon, & glorificabor in te, & cognoſces quia ego ſum Dominus, cum fecero ego in te iudicia, & ſanctificabor in te, & emittam in te mortem & ſanguinem, in plateis tuis, & cadent vulnerati in medio tui in gladijs in te, & in circuitu tuo, & cognoſcent quia ego Dominus.

Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens, fili hominis Vulg. *pone faciem tuam contra Sidonem, & prophetabis de ea, & dices, hæc dicit Dominus Deus, ecce ego ad te Sidon, & glorificabor in medio tui, & ſcient quia ego Dominus cùm fecero in ea iudicia, & ſanctificatus fuero in ea, & immittam ei peſtilentiam & ſanguinem in plateis eius, & corruent interfecti in medio eius gladio per circuitum, & ſcient quia ego Dominus.*

Quando inquit in tranquillitate degens ignoraſti me, multis te omniſque generis malis afficiam, fame & hoſtium cædibus, vt calamitatibus diſcas eſſe me Dominum. narrat etiam interitus cauſas.

Et non erunt amplius domui Iſrael palus amaritudi- C *nis & ſpina doloris, ab omnibus qui ſunt in circuitu eorum, qui ignominia affecerunt eos, & cognoſcent quia ego ſum Adonai Dominus.*

Et non erit vltra domus Iſrael offendiculum amaritudinis, & ſpina dolorem inferens, undique per circuitum eorum qui aduerſantur eis, & ſcient quia ego Dominus Deus. Vulg.

Hæc inquit & Tyro & alienigenis & omnibus finitima loca incolentibus inferam, vt neque exemplar impietatis vos habeat populus meus, neque hoſtes crebro in ſe inuadentes, & continenter eos excruciantes. ita calamitates vaticinatus, Iſrael bona prænunciat, augens in eos miſerias: inimice enim animati occaſionem doloris ipſius Iſrael felicitatem faciebant.

Hæc dicit Adonai Dominus, & congregabo domum Iſrael de gentibus in quibus diſperſi ſunt, & ſanctificabor in eis coram populis & gentibus, & habitabunt in terra ſua, quam dedi ſeruo meo Iacob, & habitabunt in ea in ſpe, & ædificabunt domos, & plantabunt vineas, & habitabunt in ſpe, quando fecero iudicia in omnibus qui ignominia affecerunt eos, in circuitu ipſorum, &

cognoſcent quia ego ſum dominus Deus ipſorum, & Deus patrum eorum.

Vulg. *Hæc dicit dominus Deus, quando congregauero domum Iſrael de populis in quibus diſperſi ſunt, ſanctificabor in eis coram gentibus, & habitabunt in terra ſua quam dedi ſeruo meo Iacob, & habitabunt in ea ſecuri, & ædificabunt domos, & plantabunt vineas, & habitabunt confidenter, cum fecero iudicia in omnibus qui aduerſantur eis per circuitum, & ſcient quia ego Dominus Deus eorum.*

Non æque omnes peccantes auctor omnium rerum Deus corripit, ſed ſibi amicus adbibita medici more curatione, alios vero more iudicis condemnatione. quamobrem etiam propheta ſupplicans ita dicebat: corripe nos Domine, veruntamẽ
Hier. 10. in iudicio, & non in furore. quod idem quoque
Pſal. 6. Dauid petebat, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Hoc diſcrimen in iis etiam, quæ paulo ante interpretati ſumus videre licet. aliis enim interim nihil pollicitus eſt boni, ſed Iſrael ab exilio reuocationem, & reditum in patriam, domorum ædificationem, terræ cultum, arborum ſationes; & bonorum ſpem, quodque omnium eſt bonorum caput, Dei cognitionem. His enim geſtis inquit cognoſcent me ipſorum eſſe Dominum, Deumque patrum ipſorum. Hanc nobis quoque contingat continenter adeſſe cognitionem, vt ipſum ex toto corde, & ex tota anima, & ex totis viribus, & ex toto robore diligamus, non in partes beneuolentiam diuidentes, ſed totam ibi collocantes, vt ipſum ſpiremus, & indelebilem ipſius memoriam retineamus, & ſedentes, & reſurgentes, dormientes & ambulantes in via, ſic enim continua illius quoque prouidentia fruemur, & promiſſa bona conſequemur, in Chriſto Ieſu Domino noſtro, cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. Amen.

SECTIO XII.

Cap. 29. *In anno duodecimo, in duodecimo menſe vna menſis factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis firma faciem tuam ſuper regem Aegypti, & propheta ſuper eum, & ſuper Aegyptum totam loquere.*

Vulg. *In anno decimo, decimo menſe vna die menſis factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis pone faciem tuam contra Pharaonem regem Aegypti, et prophetabis de eo & de Aegypto vniuerſa.*

Prædictionibus de Tyro impoſito fine ad Aegyptum prophetiæ verba transfert.

Et dic, hæc dicit Adonai dominus, ecce ego ad te Pharao rex Aegypti, draconem magnum ſedentem in medio fluuiorum, & dicentem, mea ſunt flumina, & ego feci ea.

Vulg. *Et dices, hæc dicit dominus Deus, ecce ego ad te Pharao rex Aegypti, draco magne qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicis, meus eſt fluuius, & ego feci memet ipſum.*

Quidam interpretes ſingulari numero fluuium dixerunt, alii vero numero multitudinis fluuios, & vtrumque verum eſt, vnus enim Nilus, ſed illius foſſæ plurimæ: & fluuius vnaquæque foſſa ab indigenis vocatur. reprehendit igitur Pharaonis arrogantiam, oſtenditque ipſum propter flumina gloriantem quaſi ab ipſo confecta: draconem autem eum vocat propter tyrannidem, & potentiam qua ſe Deo opponebat. ita enim diabolum quoque diuina nuncupat ſcriptura. die enim illa inquit induet Deus gladium ſanctum, & magnum & fortem, ſuper draconem, ſerpentem, & quæ ſequuntur.

Et ego dabo frenum in maxillas tuas, & adglutinabo piſces fluminis ad alas tuas, et extraham te de medio fluminis tui, et omnes piſces fluminis ſquammis tuis adglutinabũtur, et proiiciam in deſertum te et omnes piſces fluminis, & deiiciam te celeritate, et omnes piſces fluminis tui, ſuper faciem campi cades, & non congregaberis, & non colligeris, beſtiis terræ & volatilibus cæli dedi te in deuorationem, et cognoſcent omnes habitantes Aegyptũ, quia ego ſum dominus.

Et ponam frenum in maxillis tuis, et adglutinabo piſces fluminum tuorum ſquammis tuis, et extraham te de medio fluminum tuorũ: & vniuerſi piſces tui ſquammis tuis adhærebunt, & proiiciam te in deſertum, & omnes piſces fluminis tui, ſuper faciem terræ cades, non colligeris, neque congregaberis, beſtiis terræ et volatilibus cæli dedi te ad deuorandum, et ſcient omnes habitatores Aegypti quia ego dominus. Vulg.

Terribilia ſunt, quæ minatus eſt, & horroris plena, non ſolum ipſum enim, ſed illi quoque ſubiectos, minatus eſt ſe neci daturum. piſces quippe adglutinatos ſubiectus appellauit. & quẽadmodum de Tyro loquens, tranſlationis occaſiones à mari ſumpſit, maritima enim vrbs erat, ita hic tranſlatione à flumine ſumpta vſus eſt, ſquammas autem eius & alas, imperium & poteſtatem nuncupauit, quibus neceſſario regi ſubiecti illius ſupplicii participes fuere. & abunde per frenum innuit, ſaltationes ante frenum. & minatus eſt alios in deſertam regionem ſe bello captos emiſſurum, alios interfecturum beſtiiſque eſcam relicturum. cauſam quoque ſubiecit.

Pro eo quod fuiſti virga arundinea domus Iſrael, quando apprehenderunt te manu ſua, & confractus es, & quando planſit ſuper eos omnis manus, et quando requieuerunt ſuper te, contritus es, & confregiſti omnem lumbum eorum.

Pro eo quod fuiſti baculus arundineus domui Iſrael, quando apprehenderunt te manu, & confractus es, & lacerasti omnem humerum eorum, & innitentibus eis ſuper te, comminutus es, & diſſoluiſti omnes renes eorum. Vulg.

Tyro igitur & alienigenis de quibus ſuperius diximus, minatus eſt ſe calamitates illaturum, vt qui lætarentur iis malis, quæ Iſrael eueniſſent. ſed Aegyptum non ob hanc cauſam reprehendit, ſed omnia potius contra. quia cùm operam dediſſet vt populus ſuo confideret nixus auxilio, diuina eum prouidentia priuauit, nihilque ipſum ſua ope iuuit, quod per arundineam virgam declarauit, contritam confractámque ob imbecillitatem. ita etiam Sennacherim apud Eſaiam Aegyptiorum auxilium appellauit, confiſus eſt enim ſuper virgam inquit arundineam fractam, ſuper Aegyptum, ſuper qua ſi innixus fuerit vir, ingredietur in manum eius. ſic eſt rex Aegypti & omnes qui confidunt in eo. hoc item hic dixit, apprehẽderunt te manu ſua, confractus es & plauſit ſuper eos omnis manus, ridiculi inquit & eiuſmodi facti ſunt, quibus hoſtes illuderent, te inſtar arundineæ virgæ confracto victoque. Eſa. 36.

Propterea hæc dicit Adonai dominus: ecce ego adduco ſuper te gladium, & perdam homines à te, et iumenta, et erit Aegyptus in perditionem et deſertum, et cognoſcent quia ego ſum dominus.

Vulg. *Propterea hæc dicit dominus Deus. ecce ego adducam ſuper te gladium, & interficiam de te hominem & iumentum, & erit terra Aegypti in deſertum & in ſolitudinem, & ſcient quia ego dominus.*

Cùm enim ſuperbia elatis alijs qooque te opem laturum pollicearis, experientia diſces ne pro tua quidem terra propugnare te poſſe me ubi ſupplicium inferente, cognoſcetque populus meus meã potentiam. deinde rurſus facta illius arrogantium verborum mentione,

Dicebas enim flumina, inquit, mea ſunt, & ego feci illa.

Vulg. *Pro eo quod dixeris, fluuius meus eſt, & ego feci eum.*

Solitudinem Aegypto minatur, non omni, ſed ei quæ eſt à Magdolo & Syene vſque ad fines Aethiopum. & neque his vrbibus perpetuam ſolitudinem, ſed ad qooddam tempus,

Iccirco ecce ego ad te & ad flumina tua, & dabo terram Aegypti in deſertum, gladium, & perditionem, à Magdolo & Syene vſque ad terminos Aethiopum.

Vulg. *Iccirco ecce ego ad te, & ad omnia flumina tua, dabóque terram Aegypti in ſolitudinem gladio diſſipatam à turre Syenes, vſque ad terminos Aethiopum.*

Non tranſibit eam inquit pes hominis, & pes iumenti non tranſibit ſuper eam, & non habitabitur quadraginta annis, & diſpergam Aegyptum in gentibus, & ventilabo eos in regionibus.

Vulg. *Non pertranſibit eam pes hominis, neque pes iumenti gradietur in ea, & non habitabitur quadraginta annis.*

Ineffabilis eſt Dei clementia quæ menſura quadam & pondere infert ſupplicia, & rurſus ea ſanat, quæ percuſſit, eius enim dictum illud eſt, ego occidã, & viuere faciam, percutiam, & ego ſanabo. & hic igitur captiuitatem Aegyptijs minatur, & diſperſionem, & ſolitudinem, qoam breui tempore definit. quadraginta inquit annos erit eiuſmodi ad quam nemo accedat, neque omnis Aegyptus, ſed à Magdolo, & Syene vſque ad terminos Aethiopum, ſtatimque fore promittit vt reuocentur.

Poſt quadraginta enim annos inquit congregabo Aegyptios de gentibus, in quibus diſperſi ſunt, & reducam captiuitatem Aegyptiorum, et collocabo eos in terra Phatures, in terra vnde capti fuere.

Vulg. *Poſt finem quadraginta annorum congregabo Aegyptum de populis in quibus diſperſi fuerant, & reducam captiuitatem Aegypti, & collocabo eos in terra Phatures, in terra natiuitatis ſuæ: in terra de qua ſumpti ſunt.*

Ita pollicitus liberationem à captiuitate, prædicit etiam futuram regni illius tenuitatem.

Et erit enim regnum humile inquit ibi præter omnia regna, & erit humillima, vt nõ extollatur amplius ſuper gentes, & pauciſſimos eos faciam, ne ſint ipſi plures in gentibus.

Vulg. *Et erunt ibi in regnum humile, & inter cetera regna erit humillima, & non eleuabitur vltra ſuper nationes, & imminuam eos ne imperent gentibus.*

Res prophetiæ veritatem teſtantur. euerſum enim à Nabuchodonoſor Aegyptiorum regnum, rurſus Cyro Perſa regnante floruit, verum priſtinam potentiam minime recuperauit. interiecto enim haud multo tempore, Cambyſes Cyri eundem rurſus euerſo regno in ſuam poteſtatem redegit Aegyptum, ſibique ferre coegit tributum. deinde Macedonas quoque reges accepit, Aegyptijs regibus omnino ſublatis.

Et non erunt amplius domui Iſrael in ſpem reminiſ-
A *centem iniquitatem, vt ſequantur poſt eos, & cognoſcent quia ego ſum dominus.*

Neque erunt vltra domui Iſrael in confidentia docentes iniquitatem vt fugiant, & ſequantur eos, & ſcient quia ego dominus Deus. Vulg.

Ita enim Aegyptiorum inquit regnum imminuam, vt non amplius meus populus illorum ope confidat, & impietatis ab illis capiat occaſiones, verum meam inquirat prudentiam, ſiquidem me dominum eſſe percipient.

Et factum eſt in ſeptimo & viceſimo anno in vna menſis primi, factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis, Nabuchodonoſor rex Babylonis ſeruire fecit exercitum ſuum ſeruitute magna contra Tyrum. omne caput caluities, & omnis humerus depilatus, & merces non fuit ei, & exercitui eius ſuper Tyro, & ſeruitute qua ſeruiuit propter eam.

Et factum eſt in viceſimo & ſeptimo anno in primo in vna menſis, factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis Nabuchodonoſor rex ſeruire fecit exercitum ſuũ ſeruitute magna aduerſus Tyrum, omne caput decaluatum & omnis humerus depilatus eſt, & merces non eſt
B *reddita ei, neque exercitus eius de Tyro, pro ſeruitute qua ſeruiuit mihi aduerſus eam.* Vulg.

Illa decimo anno captiuitatis Iechoniæ prædixit, ſiue duodecimo, ita enim & Hebræus dicit & Syrus. hæc vero ſeptimo & vigeſimo poſt captam Tyrum, & longam obſidionem, propter qoam etiam omne caput caluum factum eſſe ait, omnemque humerum depilatum. commoratio enim diutina ſub dio talia facere conſueuit, æſtu ſæpe cutem diſtrahente partibus illis, quæ nudæ membris corporis propoſitæ ſunt. pollicetur autem Nabuchodonoſor ſe mercedem daturum Aegyptum, pro laboribus ad oppugnationem Tyri ſuſceptis, non quia, animo diuinæ miniſtrans voluntati, hæc molitus fuit, ſuo enim conatu cõtra omnes has gentes adduxit exercitum, verum per hæc declarat, nihil ſe inuito factum iri. duo enim paſ- Matth. 10.
ſeres inquit, aſſe veneunt, & vnus ex illis non cadet ſine patre veſtro qui in cœlis eſt, quem nihil latet eorum qoæ fiunt, verum alia quidem ipſe moderatur, alia vero fieri permittit, modo libero hominis cedẽs arbitrio, modo eos, qui digni ſunt, per alios puniri concedens. Igitur vt oſtenderet
C ſuo permiſſu hanc Nabuchodonoſor potentiam adeptum, promittit etiam mercedem ei ſe daturum, pro Tyriorum oppugnatione, Ægyptiorum ſeruitutem.

Hæc dicit Adonai dominus: ecce do Nabuchodonoſor regi Babylonis terram Aegypti: & capiet multitudinem eius, & diripiet ſpolia eius, & prædabitur prædam eius, & erit merces exercitus illius, pro miniſterio eius, quo ſeruiuit contra Tyrum, dedi ei terram Aegypti pro omnibus quæcunque fecit.

Propterea hæc dicit dominus Deus, ecce ego dabo Nabuchodonoſor regem Babylonis in terra Aegypti, & accipiet multitudinem eius, & deprædabitur manubias eius, & diripiet ſpolia eius, & erit merces exercitui illius, & operi pro quo ſeruiuit aduerſum eam, dedi ei terram Aegypti, pro eo quod laborauerint mihi. Vulg.

Rurſus eadem dixit, repetitione atque iteratione prædictionem confirmans.

Hæc dicit Adonai dominus, in die illa orietur cornu omni domui Iſrael, & tibi dabo os apertum in medio ipſorum, & cognoſcent, quia ego dominus.

Ait dominus Deus, In die illo pullulabit cornu domui Iſrael,

Iſrael, & tibi dabo apertum os in medio eorum, & ſcient quia ego dominus.

Corno diuina ſeriptura alias pietatem vocat, alias potentiam, alias regnum. hoc autem, orietur corno per trãſlationem à vitulis ſumptam poſuit, qui ante cornoum productionẽ ſunt imbecilles, ſed poſtquam ea creuerint, multum roboris nanciſcuntur. Aegypto igitur eoerſa, inquit, meus populus eſfloreſcet, pietateque potietur, non habens ſibi magiſtram improbitatem. præbebunt autem propheticis verbis aures, quod me dominum eſſe perceperint. hoe enim declaranit eùm dixit, & dabo os apertum in medio eorum. nam per Ezechielem omnem propheticum chorum ſignificauit.

Cap. 10. *Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis propheta & dic: hac dicit Adonai dominus, vlulate, o, ô, dies, quia prope dies domini, & appropinquas dies nubis, & tempus gentium erit.*

Vulg. *Et factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis propheta & dic, hac dicit dominus Deus, vlulate, væ, væ, diei, quia iuxta eſt dies, & appropinquabit dies domini, dies nubis, tempus gentium erit.*

His omnibus quæ dicta ſunt terrorem incutit, B lamentari & lugere iubens. diem vocat ſupplicij tempus, oubem autẽ animis offuſas à calamitate tenebras; & tempus gentium ſupplicium gẽtibus illatum nuncupauit. non ſolum enim meus inquit, populus in hæc incidet mala, ſed etiam gentes impietatis pœnas dabunt.

Et veniet gladius ſuper Aegyptios, & erit perturbatio in Aethiopia, & cadent vulnerati in Aegypto, et capietur multitudo ipſorum, & corruent fundamenta eius, et capientur Perſæ et Cretes & Lybies & Aethiopes & Lydi, & omnis Arabia, & omnes commiſti, & ex filijs teſtamenti mei in ipſo gladio cadent cum ea.

Vulg. *Et veniet gladius in Aegyptum, & erit pauor in Aethiopia cum ceciderint vulnerati in Aegypto, & ablata fuerit multitudo illius, & deſtructa fundamenta eius, Aethiopia & Lybia, & Lydi, & omne reliquum vulgus, & Chub & filij terræ fœderis cum eis gladio cadent.*

Quæ Aegypto, inquit, euentura ſunt, perturbationem Aethiopiæ quoque afferent, quæ finitima illius ſollicita erit ne eadem patiatur. deinde narrat Aegyptiorum adiutores cum Aegyptijs interfectum iri, Cretenſes & Lybias, & Aethiopas, & Lydos, & Arabas. Græcorumque hiſtoriæ Lydorum & Aegyptiorum docent ſocietatem, Perſas autem non eos qui è Perſide eſſent ipſis auxilio veniſſe dicit. quî enim fieri poterat, vt Aſſyrijs & Chaldæis cum ipſis bellantibus ſocios Perſas haberent? ſed eos qui olim inde coloni deducti in Aegypto inquilini erant. aiuntque hac de cauſa etiam Aegyptiacam Babylonem Perſicę cognominem fuiſſe, vtpote quam Perſæ incoluiſſent, filios vero fœderis Iudæos ipſos vocat, qui poſt obſidionem Hieruſalem, in Aegyptum aſſumpto ſecum Hieremia propheta deſcenderunt, & his ſimiliter pœnas minatur, quandoquidem præter ſuam voluntatem relicta Iudæa contenderunt in Aegyptum. atque item per Hieremiam

Hiere. 44. prophetam dicta ſunt. cognoſcent enim omnes inquit reliqui Iuda habitantes in terra Aegypti, cuius nam verbum maneat, meum an ipſorum, & hoc vobis ſignom, dicit Dominus, ecce ego do Pharaonem Vaphrem regẽ Babylonis, traditum in manus inimicorum ſuorum, & in manus quærentium animam eius, ſicut dedi Sedeciam regem A Iuda in manos Nabochodonoſor regis Babylonis inimici eius, & quærentis animam eios. conſentiunt igitur inter ſe quæ diuinis prædicta ſunt prophetis, vnius enim ſpiritus verba ſunt. ita rurſus prædicta Aegypti ſolitudine definiti temporis, nuncupatoque igne Aſſyriorum rege, ſubijcit.

In die illa egredientur nuncij à facie mea in Sim, feſtinantes delere Aethiopiæ ſpem, & erit perturbatio ipſis in die Aegypti, quia ecce venit.

In die illa egredientur nuncij à facie mea, in trieribus ad conterendam Aethiopiæ confidentiam, & erit pauor in eis in die Aegypti, quia abſque dubio veniet. Vulg.

Spem Aethiopiam vocauit, eo quod Aegyptij illorum ope confiderent, Sim autem græca lingua, in robore declaratur. hæc autem Aegyptijs inquit ſuſtinentibus perturbabũtur eorum adiutores Aethiopes, non ſolum propter ea mala, quæ illos inuaſerint, ſed propter ſibi ipſis imminentes calamitates, quæ eos occupabunt per nuncios quoſdam à me miſſos, feſtinãteſque imperata perficere.

B *Hac dicit Adonai dominus, & perdam multitudinem Aegyptiorum per manum Nabuchodonoſor regis Babylonis, ipſius & populi eius cum eo, peſtes à gentibus miſſa ad perdendam terram, et euaginabunt omnes gladios ſuos ſuper Aegyptum, et implebitur terra vulneratis, et dabo flumina eorum deſerta, et reddam terram in manus improborum, & perdam terram, & plenitudinem eius in manibus alienorum, ego dominus locutus ſum.*

Hac dicit dominus Deus, et ceſſare faciam multitudinem Aegypti in manu Nabuchodonoſor regis Babylonis, ipſe et populus eius cum eo fortiſſimi gentium adducentur ad diſpergendam terram, et euaginabunt gladios ſuos ſuper Aegyptum, et implebunt terram interfectis, et faciam alueos fluminum aridos, et tradam terram in manus peſſimorum, et diſſipabo terram et plenitudinem eius in manus alienorum, ego dominus locutus ſum. Vulg.

Omnibos inquit gentibus erudelioribos Babyloniis Aegyptum tradam, vt omnis eorum terra cædibus compleatur, & flumina ab incolis deſerantur. Illud autem, & reddam terram in manos improborum, pro tradam poſuit. conuenit hoc ijs C etiam, quæ ante dicta ſunt, mercedem ſe daturum dixit Nabuchodonoſor Aegypti ſeruitutem, pro exhauſtis ab ipſo laboribus in oppugnatione Tyri. deinde prædicit abominationes ipſorum, id eſt ſimulacra abominationis plena, ab hoſtibus euerſum iri.

Et ceſſabunt Memphis principes.

Quibus tunc Aegypti habenæ creditæ fuerint. & terror omnes inuadet Aegyptios, ipſa Tane incenſa, & Dioſpoli funditus deleta, potentiſſimaque Saitarum vrbe in difficillimas calamitates collapſa, & omnino ignis inſtar hoſtibus omnem vaſtantibus Aegyptom, ita vt etiam Syene in intimis eius partibus ſita hinc maxime perturbetor, & repentinum incurſum ſatis declarauit eùm dixit, eruot in Memphi bella eadem die, nam ſimulatque nuncius allatus fuerit, prœlium committetur. illud autem, in Dioſpoli erit ſciſſora, & diffuodentur aquæ, murorum innuit demolitionem, & hoſtium aduentum inſtar aquæ influentiom, & in omnes eius vicos domoſque diffuſorum. ad hæc addidit.

Iuuenes Heliopoleos et Bubaſtis gladio cadent.

Perſpicuum autem eſt, propter hos tanquam A optimates & potentes eos gloriari, quin etiam,

Mulieres inquit in captiuitate ibunt.

Vulg. *Et ipſa captiua ducentur.*

Tum adijcit.

Et in Taphnis obtenebreſcet dies.

Vulg. *Et in Taphnis nigreſcet dies.*

Significaos tenebras à calamitatibus profectas, quod idem rurſus ſignificauit, cùm dixit, & ipſam nubes operiet, qui enim in mala inciderunt, haud æque lumen vident, ſed omnibus tenebris obſcuriorem diem opinantur. deinde eorum quæ fiant propoſitum ſibi finem declarauit.

Et faciam iudicia in Aegypto, & cognoſcent Aegyptij quia ego ſum dominus.

Vulg. *Et iudicia faciam in Aegypto, & ſcient quia ego dominus.*

Hæc enim omnia inquit fieri permittam, vt etiã Aegyptij diſcant, non propter ſe ipſos gloriari, ſed meæ dominationis ius agnoſcere.

Et factum eſt in vndecimo anno, in primo menſe in ſeptima menſis factum eſt verbum domini ad me dicens.

B Huc loquendi genus apud Hieremiam quoque prophetam reperitur, etenim ille ſparſim apponit tempora, & priore loco poſitis quæ regnante Sedecia geſta ſunt, qui poſtremus regnauit, rurſus quæ ad Ioacim pertinent, recenſet, qui quidem ante illum regnum adminiſtrauit. atque huiuſce rei cauſa hæc eſt, quod non ſimpliciter ipſi hiſtoriam conſcribũt, ſed prophetias quibuſdam temporibus factas. neceſſario vero, & iure optimo huius temporis nunc mentionem fecit. cùm enim tantam calamitatum nubem ſit Aegypto minatus, ſeptimo & vigeſimo anno, iuſtum illud eſſe nus edocet ſupplicium.

In decimo enim anno, inquit, dixit dominus ad me, fili hominis brachia Pharaonis regis Aegypti contriui, & ecce non eſt colligatum, vt daretur ei ſanitas, vt imponeretur ei malagma, vt colligaretur & corroboraretur, & apprehendent gladium.

Vulg. *Fili hominis brachium Pharaonis regis Aegypti confregi, & ecce non eſt obuolutum vt reſtitueretur ei ſanitas, vt ligaretur pannis, & faſciaretur linteolis, & recepto robore poßit tenere gladium.*

Mediocre inquit ipſi ſupplicium intuli, neque pœnitentiæ remedijs vti voluit, vt priſtinam rurſus potentiam recuperaret.

Propterea hæc dicit Adonai dominus, ecce ego ad Pharaonem regem Aegypti, & conteram brachia eius fortia, & extenta, et contrita, et deijciam gladium eius de manu eius, & diſſeminabo Aegyptum in gentes, & ventilabo eos in regiones, & corroborabo brachia regis Babylonis.

Vulg. *Propterea hæc dicit dominus Deus, ecce ego ad Pharaonem regem Aegypti, & comminuam brachium eius forte, ſed confractum, & deijciam gladium de manu eius, & diſpergam Aegyptum in gentibus, & ventilabo eos in terris, & confortabo brachia regis Babylonis.*

Cùm noluerit mediocribus caſtigationibus reſipiſcere, maximis illum pœnis afficiam, omniq́ue eum robore priuabo, vt ne bellicis quidem inſtromentis vti queat, omniq́ue robore, & virtute imbuam Babylonium: per brachia ſiquidem, & de Aegyptio & de Babylonio loquens vires indicauit, quandoquidem brachijs res bellicæ perfici conſueuere.

A *Et dabo inquit gladium meum in manus eius, & inducet eam ſuper Aegyptum, et prædabitur prædam eius, & ſpoliabit ſpolia eius.*

Daboq́ue gladium meum in manu eius, et confringam brachium Pharaonis, & gement gemitibus interfecti coram facie eius. Vulg.

Ego inquit vlciſcendi facultatem ei committam, vt omnia quæ prædicta ſunt, faciat Aegypto, & hæc denuo adiecit iteratione priora confirmans, quamobrem vt perſpicua & aperta, ex ijs, quæ ante interpretati ſumus, interpretari ſuperſedimus.

Et factum eſt in decimo anno in tertio menſe vna menſis factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis dic ad Pharaonem regem Aegypti, & ad multitudinem eius, cui aſſimilaſti te ipſum in altitudine tua? Cap. 13.

Et factum eſt in anno vndecimo tertio menſe vna menſis factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis dic Pharaoni regi Aegypti, & populo eius, cui ſimilis factus es? Vulg.

Quando longanimitate, cùm opus erat, vti noB luit, ſed faſtu ſuperbiaq; inſoleſcere perſeuerauit, per interrogationem cum eo colloquitur: dic inquit ô rex Aegypti quibus te ipſum comparas, & cuinam regum eſſe te ſimilem cenſes? qui tanta ſuperbia abuteris? deinde ſubijcit.

Ecce Aſſur cypariſſus in Libano pulcher propaginibus, & altus magnitudine, & denſus tegumento, & in medio nubium factum eſt imperium eius.

Ecce Aſſur quaſi cedrus in Libano, pulcher ramis, & frondibus nemoroſus, excelſuſq́ue altitudine, et inter condenſas frondes eleuatum eſt cacumen eius. Vulg.

Tranſlationis rurſus vſus eſt charactere, aitq́ue Aſſyriorum regem cypreſſo in Libano natæ ſimilem fuiſſe & magnitudine celſitatis, & frequentia, & copia ſibi ſubiectorum, & decore prætorum & ducum, hos enim propagines vocauit. illud autem, in medium nubium factum eſt imperium eius, non ſolum hyperbolicè ſecundum hominum ita loquẽtium idioma poſuit, plerique enim dicere conſueuere, vſque ad nubes elatus eſt hic, ſed etiam cogitationum eius arrogantiam patefecit, eius quippe dictum illud eſt: aſcendam ſuper nubes, ſuper aſtra cœli ponam thronũ meum. C quod vndique è diuina ſcriptura percipere licet. nam Sennacherim exclamabat, numquid eruet dominus Hieruſalem de manu mea? Nabuchodonoſor vero conſtructam imaginem auream, omnes ſibi ſubiectus, & principes, & principum parentes imperio præcepit adorare. Igitur hic quoque ſuperbam illius mentem per ænigmata declarauit. ad hæc adijcit.

Aqua enutriuit illum, abyſſus exaltauit eum, fluuios eius duxit in circuitu plantarum eius, & omnes congregationes eius emiſit ad omnia ligna campi.

Aquæ nutrierunt illum, abyſſus exaltauit illum, flumina eius manabant in circuitu radicum eius, & riuos ſuos emiſit ad vniuerſa ligna regionis. Vulg.

Aquam & abyſſum infinitas gentes ab eo in ſeruitutem redactas appellauit, quas vectigal & tributum quaſi quandam irrigationem exercitui afferentes veluti arbores quaſdam enutriuit, effecitq́ue, vt eius cœtus, id eſt, ordines militares ad omnia ligna campi mitterentur, hoc eſt, ad eos qui necdum ſubacti, neque in ſeruitutem redacti eſſent, vt illi etiam ſubijcerentur.

Propter

Propter hoc exaltata eſt magnitudo eius, vltra omnia ligna campi, & inde dilatati ſunt rami eius, & exaltatæ ſunt propagines eius, ab aqua multa cùm extenderet ſe.

Vulg. *Propterea eleuata eſt altitudo eius ſuper omnia ligna regionis, & multiplicata ſunt arbuſta eius, & eleuati ſunt rami eius præ aquis multis.*

Hoc inquit ipſi arrogantiæ & ſuperbiæ cauſa fuit: ab infinitis enim gentibus excipiens irrigationem cum propaginibus auctus eſt.

In propaginibus eius, inquit, nidos ſtruxerunt omnia volatilia cæli.

Vulg. *Cùmque extendiſſet vmbram ſuam in ramis eius, fecerunt nidos omnia volatilia cæli.*

Per hoc prudentiores homines, & veluti mente volantes ac celeres indicauit.

Et ſub ramis eius gignebant omnes beſtiæ campi.

Vulg. *Et ſub frondibus eius genuerunt omnes beſtiæ ſaltuum.*

His barbaras gentes ſignificauit, & ferinas, & humilia ſentientes, quod ipſe quoque interpretatus eſt cùm dixit.

In vmbra illius habitauit omnis multitudo gentium.

Vulg. *Sub vmbraculo illius habitabat cætus gentium plurimarum.*

Et quod ſupra diuiſim & per tranſlationem dixit, hoc communiter & aperte hic adiecit. vmbramque ipſius & propagines & ramos, nõ ſolum prætores, & duces, ſed etiam gentibus imperantes ſatrapas vocauit, quibus ſubiecti populi ſeruiebant. Hæc item Nabuchodonoſor ipſe vidit in ſomniis, & beatus Daniel arboris interpretatus eſt ſomnium.

Et fuit inquit pulchritudo in altitudine eius propter multitudinem ramorum ſuorum.

Vulg. *Erátque pulcherrimus in magnitudine ſua, et in dilatione arbuſtorum ſuorum.*

Docet autem nos ramorum multitudinem beatus Daniel, qui dixit centum viginti ſatrapas Dario fuiſſe, qui Balthaſar regnum, illi ſuccedens, excepit. deinde cauſam quoque multitudinis docet.

Quia facta ſunt radices eius in aquam multam.

Vulg. *Erat enim radix illius iuxta aquas multas.*

Extenſis enim circumquaque radicibus, multaque excepta irrigatione hos ramos enutriuit. & in tranſlatione commorans,

Cypariſſo, inquit, non ſuperextulerunt eum in paradiſo Dei.

Vulg. *Cedri non fuerunt altiores illo in paradiſo Dei.*

Nemo enim ex ijs, qui tunc per orbem terrarum regnabãt, illuſtrior illo fuit: paradiſum quippe hoc loco orbem terrarum nuncupauit, nanque omnia modo per tranſlationem narrat.

Et pinus inquit non ſimiles ramis eius, & abietes non fuerunt ſimiles propaginibus eius.

Vulg. *Abietes non adæquauerunt ſummitatem eius, & platani non fuerunt æquæ frondibus illius.*

Non ſolum autem ipſe, inquit, illuſtrior alijs omnibus regibus fuit, ſed etiam eius rami, propaginesque longo interuallo & proceritate & dẽſitate aliarum gentium reges vicerunt. pinuſque & abietes per tranſlationem minorum gentium reges appellauit, quibus ſatrapas præfecit, quorum munus erat vt hos obedire cogerent. ait igitur maximis regibus maiorem illum fuiſſe, inferioribus autem non ipſum tantum, ſed etiam eius

A præfectos potentiores nobilioreſq; extitiſſe. deinde compendio quodam.

Omne lignum in paradiſo Dei non aſsimilatum eſt ei in pulchritudine eius propter multitudinem ramorum eius.

Omne lignum paradiſi Dei non eſt aſsimilatum illi & pulchritudini eius. Vulg.

Pulchritudinem illam dicit, quæ circa corporis ornatum cõſpicitur, purpuream veſtem, coronas, ſedes lapidibus ornatas, haſtatos, ſcutatóſque ſatellites, & alia omnia quæ conſueuerunt coram inſpectantibus reges illuſtrare. aſſerit igitur neminem eorum qui tunc terrarum regno potiti ſunt, ipſi æquatũ fuiſſe, additque eiuſmodi fuiſſe, quem omnes illi æmularentur.

Aemulata enim ſunt ipſum, inquit, omnia ligna deliciarum paradiſi Dei.

Quoniam ſpecioſum feci eum & multis condenſiſque frondibus, & æmulata ſunt eum omnia ligna voluptatis, quæ erant in paradiſo Dei. Vulg.

Deinde animi illius faſtum enudat.

Propterea hæc dicit Adonai dominus, pro eo quod factus eſt magnus magnitudine, & dedit principatum
B *ſuum in medium nubium, & exaltatum eſt cor eius in exaltatione ipſius, & vidi, cùm extolleretur ipſe, & tradidi eum in manus principis gentium, & fecit perditionem ipſius ſecundum impietatem eius.*

Propterea hæc dicit dominus Deus, pro eo quod ſublimatus eſt in altitudine, & dedit ſummitatem ſuam virentem atque condenſam, & eleuatum eſt cor eius in altitudine ſua, tradidi eum in manus fortiſsimi gentium, faciens faciet ei iuxta impietatem eius, & eieci eum. Vulg.

Quando inquit, haud contentus fuit in homines imperio, ſed etiam contra me ſuperbia abuſus eſt, tradidi eum in manus principis gentium, Cyrumque intelligit, qui materno genere Medus, paterno Perſes erat, & à duabus nationibus profectus Aſſyriorum & Babyloniorum regnum obtinuit. Et fecit inquit perditionem ipſius, ſecundum impietatem eius, digna enim ijs quæ admiſit ſupplicia pertulit. Secundum hiſtoriam igitur hæc Nabuchodonoſor accidere, qui tantæ crudelitatis ſuperbiæque & impietatis morbo laborauit. ſi vero hæc accurate aliquis velit inſpicere, comperiet etiam communem hominum
C peſtem, Deo infeſtum, & inimicum diabolum per hæc indicari, qui recte & pulchre fabrefactus, principibuſque poteſtatibus exæquatus, inferioribuſque nobilior, paradiſum enim deliciarum, & ligna in ipſo ſecundum allegoriæ leges, corporis expertes naturas vocauit, contra opificem ſuum, quique ſibi talem decorem, poteſtatemque tribuerat, veluti rabie exarſit, meditatuſque tyrannidem, cùm ſe Deum fore ſomniaſſet, excidit. hoc item beatus Paulus innuit, cùm dicit, non neophytum, ne in ſuperbiam elatus in iudicium incidat diaboli: neſciens enim perinde vt opus eſt honore vti, ſimilia ijs patietur, quæ diabolus paſſus eſt, qui tributum ſibi honorem faſtus & arrogantiæ fecit occaſionem, hunc ait principi gentium traditum iri, quis autem hic princeps gentium? an vnigenitus Dei verbum, Chriſtus dominus? ad quem propheta ait. quis non timebit te rex gentium & beatus Iacob, non deficiet princeps ex Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniat cui repoſitum eſt, & ipſe expectatio gentium. hæc item Eſaias exclamat, erit enim radix,

Tim. 3. Hiere. 10. Eſa. 11.

inquit, Ieſſe, & qui conſurgit vt princeps ſit gentium, in ipſo gentes ſperabunt. & pater ad eum, Eſa.42 dedi te in fœdus generis, in lucem gentium, vt ſis tu in ſalutem vſque ad extremam terram. & ipſe rurſus propheta ei dicit, laborauit Aegyptus, & negotiatio Aethiopũ, & Sabain viri excelſi ad te aſcendent, & tibi erunt ſerui, poſt te ſequentur, vincti cõpedibus, & in te ſupplicabunt quia in te Deus eſt, & nõ eſt Deus præter te, & quę ſequuntur. Ipſe quoque beatus Dauid ait, populus quem non cognoui ſeruiuit mihi, & infinita alia licet inueniri teſtimonia hoc idem docentia. Huic igitur traditum eſſe aſſerit communem peſtem, & hoſtem, & ab hoc perditum illum fuiſſe ſecundum impietatem ſuam. his ſubijcit.

Et eieci eum ego, & exterminauerunt eum alieni peſtilentes à gentibus, & deiecerunt eum ſuper montes.

Vulg. *Et eieci eum, & ſuccidens eum alieni, & crudeliſſimi nationum, & projicient eum ſuper montes.*

Cùm enim dominus illum viciſſet, & principatu ac tyrannide deieciſſet, qui olim peſtilentes erant & à Deo alieni ex gentibus, & diuino præconio crediderunt, ij prorſus eum exterminarunt, B & radicitus eius tyrannidem extirparunt, & deiecerunt eum in montibus, vbi prius habebat delubra, araſque, erectis philoſophiæ columnis.

Et in cunctis vallibus ceciderunt rami eius, & contrita ſunt ſtirpes eius in omni campo terra.

Vulg. *In cunctis conuallibus corruent rami eius, & confringentur arbuſta eius in vniuerſis rupibus terræ.*

Ramos autem & ſtipites omnis generis idolorum templa nuncupauit, quę ab ipſo occaſionem, vt erigerentur, acceperant, quæque à montibus & campis omnino deleta ſunt, per eos qui pridem peſtilentes erant, ſed poſtea fideles fuere gentes.

Et deſcenderunt ab vmbraculo eius omnes populi terræ, & ſtrauerunt eum.

Vulg. *Et recedent de vmbraculo eius omnes populi terræ, & relinquent eum.*

Cognita enim eius fraude non ſolum illius dominium effugerunt, ſed etiam vſque ad ipſum ſolum proſtrauerunt Domini mandatum illud exequentes. ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſu- Luc.10. per ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici.

Super ruina eius requieuerunt omnia volatilia cœli, & ſuper truncu eius fuerunt omnes beſtiæ agri.

Vulg. *In ruina eius habitauerunt omnia volatilia cœli, & in ramis eius fuerunt vniuerſa beſtiæ regionis.*

Si quis enim in ſublime volat, ad cœlum mentis oculos intendens, is lætatur eius contemplans interitum, impietatiſque abrogationem. & qui prius ferino more viuebant, in eius ramos inuadent, idolorumque ſuis manibus templa ſubuertent: quæ ſtipites nominauit.

Et non exaltentur magnitudine ſua omnia ligna quæ ſunt in aqua, neque dent principatum ſuum in medio nubium, neque ſtent in excelſitate ſua ad eum bibentes aquam.

Vulg. *Quamobrem non eleuabuntur in altitudine ſua omnia ligna aquarum, nec ponent ſublimitatem ſuam inter nemoroſa, atque frondoſa, nec ſtabunt in ſublimitate ſua omnia, quæ irrigantur aquis.*

Iſtius, inquit, pernicies, & principatus eius euerſio proderit alijs, & ſecuritatis erit occaſio, qui ea cernentes, quæ ipſi acciderint, haud ſuſtinebunt immerito ſuperbia abuti. neque tentabunt A imperium ſibi nequaquam decorum vſurpare, occaſionem ad tyrannidem nacti, quaſi irrigationem quandam honorem ſibi à me ſubminiſtratum.

Quia omnes dati ſunt in mortem.

Vulg. *Quia omnes traditi ſunt in mortem.*

Non enim ipſe ſolum diabolus, ſed etiam qui eius tyrannidis participes fuere dæmones, funditus interiere. Sed rurſus ad hiſtoriam redire tempus eſt, ſatis enim ſunt ea quæ dicta ſunt ad hoc docendum, non tantum de Nabuchodonoſor ſuperiora fuiſſe dicta, ſed etiam de illo qui in eo operatus eſt, quique eum ſua ſuperbia inſtruxit: ait igitur ipſum Nabuchodonoſor & omnes qui cũ eo fuerint morituros, atque eadem, quę alij homines, perpeſſuros.

In terram profunditatis inquit in medio filiorum hominum qui abducuntur in foueam.

Vulg. *Ad terram vltimam in medio filiorum hominum ad eos qui deſcendunt in lacum.*

Ad hæc adijcit.

Hæc dicit Adonai dominus, in qua die deductus eſt in B *infernum, luxit eum abyſſus, prohibuit & ſtatuit flumina ſua, circumdedit multitudinem aquæ.*

Vulg. *Hæc dicit dominus Deus, In die quando deſcendit ad inferos, induxi luctum, operui eum abyſſo, & prohibui flumina eius, & coercui aquas multas.*

Abyſſum vocauit ſubiectas illi gentes, quæ cum eo militaria munera exequebantur, lugebantque non illius cædem, ſed ſuam cladem, & euerſionem. illum enim non luxiſſe eos abunde declarauit cùm dicit: prohibuit multitudinem aquæ, hoc eſt, non amplius tibi mittere tributa ſuſtinebit.

Obtenebratus eſt ſuper eum Libanus, omnia ligna campi ſuper eum ſoluta ſunt.

Vulg. *Contriſtatus eſt ſuper eum Libanus, & omnia ligna agri concuſſa ſunt.*

Libanum autem non montem vocat, ſed regni denſitatẽ, & ligna agri, principes, qui ſub eo erant, præfectis inferiores, veluti in agro quodam conſitos. intelligit autem ſatrapas præfectis & ducibus ſubiectos, & in Libano conſitos maiores principes. ſicut igitur non Libanũ Libanum, neq; agrũ agrum, neque item ligna ligna hic intelligimus, C ita neque paradiſum deliciarum, cum qui paradiſus Dei vocatus eſt. ſed ſi de Nabuchodonoſor dictum accipiamus, regna orbis terrarum, ſi de diabolo, intelligentes & corporis expertes poteſtates.

A voce ruinæ eius, inquit, commota ſunt gentes, quando deducebam eum in infernum cum deſcendentibus in lacum.

Vulg. *A ſonitu ruinæ eius commoui gentes, cùm deducerem eum ad infernum cum his qui deſcendebant in lacum.*

Propter vtrumque hoc accidit, etenim interfecto Babyloniorum rege, fama, quę circumquaque peruaſerat, ſubiectas illi gentes perturbauit, & diabolo profligato commotæ ſunt gentes, & à priſtina fraude ad ſalutarium dogmatum veritatem deſciuere, namque beatus Paulus commotionem, defectionem vocat.

Et conſolabantur eum, inquit, in terra ima omnia ligna deliciarum, & delecta & pulcherrima Libani, omnia bibentia aquam, etenim & ipſa deſcenderunt cum eo in infernum, cum vulneratis à gladio.

Vulg. *Et conſolata ſunt in terra infima omnia ligna volupta-*

tis egregia atque præclara in Libano, vniuerſa quæ irrigabantur aquis, nam & ipſi cum eo deſcendent ad infernum ad interfectos gladio.

Imam autem terram & lacum & foueam, cùm de Nabuchodonoſor loquitur, mortem appellat, cùm de diabolo, in extrema deiectionem. ait igitur horum & illorũ participes fore interitus, qui cum eo regnarint: euerſo enim regno neceſſe eſt etiam magiſtratus, qui ſub eo degunt, commutari. illud vero conſolabuntur ipſum, ab ijs quæ apud nos accidunt, dictũ eſt. conſueuit enim quodam modo calamitatum communio ijs, qui animum deſponderunt, aliquid cõſolationis afferre. non ſolum autem ab ipſo delecti principes euertentur, ſed etiam

Semen eius habitantes ſub vmbraculo eius, in medio vita eorum perierunt.

Vulg. *Et brachium vniuſcuiuſque ſedebit ſub vmbraculo eius in medio nationum eius.*

Balthaſar enim ſemen & filius Nabuchodonoſor propter ingentem impietatem haud permiſſus eſt ad ſenectutem peruenire, ſed cùm iam medium hominibus definiti temporis curſum tranſigeret, interfectus eſt. ſi vero ad diabolum hæc referas, opus eſt intelligere, ſemen, diſſeminatam ab ipſo impietatis doctrinam, quia ipſa quoque funditus delebitur, quique pro ea propugnare contenderint. deinde ad ipſum orationem conuertit.

Cui aſsimilatus es in virtute, & in gloria, & in magnitudine inter ligna deliciarum, deſcende, & deducaris cum lignis deliciarum in terra profundum.

Vulg. *Cui aſsimilatus es ô inclyte atque ſublimis inter ligna voluptatis, ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram vltimam.*

Cùm enim nolueris ijs lignis, quæ ſimul tecum ſata ſunt, ſimilis eſſe, ſed ipſi ſatori, cum ijſdem lignis, quæ eadem quæ tu cogitarũt: iubeo te proijci, proijcique in terræ profundũ. Hoc igitur vtrique item conuenit. His ſubijcit.

In medio incircumciſorum dormies cum vulneratis gladio.

Vulg. *In medio incircumciſorum dormies, cum eis, qui interfecti ſunt gladio.*

Incircumciſorum, non corpore, ſed corde dixit, nouit enim non ſolum noua ſed etiam vetus ſcriptura cordis circumciſionem, quod per prophetam Deus ait, quia omnes gentes incircumciſæ carne, domus autem Iſrael incircumciſi corde ſuo. quando igitur ſuperbiam circumcidere noluiſti, verum in te ſuperbiæ remanſit abundantia, eadem ſuſtinebis, quę ij, qui hæc cõmiſere. deinde ſententiam abſoluit. Hier. 9.

Sic Pharao & omnis multitudo roboris eius, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Ipſe eſt Pharao & omnis multitudo eius, dicit dominus Deus.*

Cùm enim ſuprà dixerit, cui aſſimilaſti teipſum in excelſitate tua, narraueritque ea quæ pertinerent ad Aſſyrium ſiue Babylonium, ſubiecit, ita Pharao, & omnis multitudo roboris eius: nam ſi ille inquit multo te maior & illuſtrior hæc patietur, tu quoque idem expectato ſupplicium, eadem præditus impietate.

Et factum eſt in decimo anno, in decimo menſe, vna menſis, factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis aſſume lamentum ſuper regem Aegypti, & dices ei, leoni gentium aſſimilatus es tu, & vt draco in mari, & ventilabas cornu ipſis fluminibus tuis, & conturbabas aquam pedibus tuis, & conculcabas flumina tua.

Vulg. *Et factum eſt duodecimo anno in menſe duodecimo, in vna menſis factum eſt verbum domini ad me dicens, fili hominis aſſume lamentum ſuper Pharaonem regem Aegypti, & dices ad eum: leoni gentium aſſimilatus es, & draconi qui eſt in mari, & ventilabas cornu in fluminibus tuis, & conturbabas aquas pedibus tuis, & conculcabas flumina earum.*

Iſtius arrogantiam rurſus & faſtum accuſat, aitque æmulatum eum fuiſſe draconis qui eſt in mari ſuperbiam, docti ſumus autem iſtum eſſe diabolum, qui olim in triſti gentium & amara ſuperbia commoratus eſt. & Eſaias ait, inducturum Deum gladium ſanctum ſuper draconem qui eſt in mari, aſſeritque illum tentaſſe, & ſimilem factum eſſe leoni, leonem vero gentium regno potientẽ dominum eſſe didicimus, recumbens enim requieuit inquit vt leo, & vt catulus leonis, quis excitabit eũ? Hoc igitur dicit, quia tentaſti ſimilis fieri gentium leoni perinde atque draco qui eſt in mari, & contra auctorem omnium rerum Deum ſuperbia inflatus es, fluuio fretus, eiuſque foſſis, vt qui non indigeres neque nubibus, neque pluuia, neque ſuperna prouidentia & cura, verum pedibus aquam conturbans eam deriuares ad agros irrigandos, hac de cauſa Gene. 49.

Circumijciam, inquit, ſuper te retia mea in eccleſia multorum, & extraham te in hamo meo.

Vulg. *Propterea hæc dicit Dominus Deus, expandam ſuper te rete meum, in multitudine populorum multorum, & extraham te in ſagena mea.*

Congruenter fluuio, & admodum appoſite hamum commemorauit & rete, quæ interpretatus eſt cùm dixit in eccleſia multorum; nam veluti quodam rete adhibito hoſtium exercitu, & quaſi quodam hamo mea voluntate capiam te, & piſcis inſtar venabor.

Et extendam te inquit ſuper terram, & campi tui replebuntur, et ſedere faciã ſuper te omnia volatilia cœli, et implebo ex medio tui omnes beſtias terræ, & dabo carnes tuas ſuper montes, & implebo à ſanguine tuo campos, & potabitur terra à ſtercoribus tuis ſuper montes, & valles implebo à te.

Vulg. *Et proijciam te in terram, ſuper faciem agri abijciam te, & habitare faciam ſuper te omnia volatilia cœli, & ſaturabo de te beſtias vniuerſæ terræ, & dabo carnes tuas ſuper montes, & implebo colles tuos ſanie tua, & irrigabo terram fœtore ſanguinis tui ſuper montes, et valles implebuntur ex te.*

Quando inquit ab hoſtibus captus & interfectus eris, inſepultus permanebis, beſtiarumque & volucrum ventres implebis, ſanguiniſque riui, & putrefacti cruores, hos enim ſtercora vocauit, & agros & montes complebunt.

Et cooperiam cœlum, cùm extinctus fueris tu, & obtenebrabo aſtra eius, ſolem in nube tegam, & luna non oſtendet lumen ſuum, omnia quæ lucent in cœlo obtenebrabo ſuper te, & dabo tenebras ſuper terram tuam, dicit Adonai dominus.

Vulg. *Et operiam cùm extinctus fueris cœlos, & nigreſcere faciam ſtellas eius, ſolem nube tegam, & luna non dabit lumen ſuum, omnia luminaria cœli mœrere faciam ſuper te, & dabo tenebras ſuper terram tuam, dicit dominus Deus.*

Non natura hæc aëri accidiſſe, ſed propter eorum, qui cruciabantur affectionem, ſiquidem calamitatibus oppreſſi nocte obſcuriorem diem

opinantur, quod quidem docens ait, & dabo tenebras ſuper terram tuam, non ſuper omnem terram. qood ſi qois reueta dicat tenebras io Aegypto fuiſſe belli tempore, ipſo Deo oſtendente ſe Babylonijs ad Aegyptios puniendos vſum fuiſſe, à pia mente non aberrabit.

Et irritabo cor populorum multorum, quando induxero captiuitatem tuam in gentes, in terram quam non cognouiſti, & contriſtabuntur ſuper te gentes multa, & reges ipſorum ſtupore conſtupeſcent, cùm extraxero ego gladium meum contra facies ipſorum expectantes ruinam ſuam, à die ruina tua.

Vulg. *Et irritabo cor populorum multorum cùm induxero contritionem tuam, in gentibus ſuper terras, quas neſcis, et ſtupeſcere faciam ſuper te populos multos, & reges eorum horrore nimio formidabũt ſuper te, propter vniuerſas iniquitates quas operatus es cùm volare cœperit gladius meus ſuper facies eorum, & obſtupeſcent repente ſinguli pro anima ſua, in die ruina ſua.*

Cùm captus inquit fueris, alij qoidem priſtinæ tuæ recordati audaciæ, ſe immites erga te, & abſque miſericordia præbebunt, alij vero lugebunt cruciabunturque, ex ijs quæ tibi acciderint impendentia ſibi mala conijcientes. tum docet, Babyloniorum exercitum venturum cum B anteſignanis optimatibus quibuſdam, hos enim gigantes vocauit, vt qui etiam ſint omnibus gentibus crudeliores. pœnas inquit à te ô Aegypte ſuperbiæ exigent, namqoe hanc contumeliam nuncupaoit, contumelioſus enim ſuperbos & arrogans, aitque fore, vt ipſorum robur deſtruant, & eos captiuos abducant, iumentaque diripiant, ac diutius imperturbatum fluminis permaneat fluentum, neqoe iumento neqoe homine eo perturbãte propter eam ſolitudinem, quam captioitas attulerit, & vt deſinentes huc atque illuc deriuari riui quaſi oleum incedant, hoc eſt, leniter & placide nulla re impediente. atque hæc inquit erunt cùm ipſam ſolitudo occuparit, & iocolæ eios bello capti in ſeruitutem abducti fuerint.

Et cognoſcent, inquit, quia ego ſum Dominus.

Vulg. *Et ſcient quia ego Dominus.*

Experientia enim malorum & ſuam docebuntur tenuitatem, & meum dominium agnoſcent. deinde ait, etiam

C *Filia gentium (intelligit autem vrbes & vicos) lamentabuntur ſuper Ægyptum, et ſuper omne robur eius, & lamentabuntur ipſum, dicit Adonai Dominus.*

Vulg. *Planctus eſt, & plangent eum filia gentium ſuper Aegyptum & ſuper multitudinem eius plangent eum, ait Dominus Deus.*

Non ſolum inquit Aegyptiorum nationem ſed etiam ipſorum regem lamentabuntur, aliarum gentium vrbes priſtinam felicitatem reputantes, & repentinam factam commotationem cernentes.

Et factum eſt in decimo anno in primo menſe in quintadecima menſis factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis lamentare ſuper robur Aegypti, & declinãs attrahe ipſum.

Vulg. *Et factum eſt in duodecimo anno in quintadecima mẽſis factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis cane carmen lugubre ſuper multitudinem Aegypti, & detrahe eam ipſam.*

Verbis inquit prophetiæ de ſtatu ipſum declinato, & à regia ſede eom detrahito atque deducito.

A *Et deducent filias eius gentes mortuas in profundum terra ad deſcendentes in foueam.*

Et filias gentium robuſtarum ad terram vltimam cum ijs, qui deſcendunt in lacum. *Vulg.*

Filias rurſus vrbes & vicos voeat, quas ait interfectum iri, fooeam enim mortem à ſepulchro impoſito nomine noncupauit.

Ex aquis pulchris deſcende, & dormi cum incircumciſis.

Quo pulchrior es deſcende, & dormi cum incircumciſis. *Vulg.*

Quæ olim inquit aquis fluminis oblectata ex fructibus qui inde naſcebantur, bonorem adepta es, neque cordis impietatem circumcidiſti, cum ijs, quibus te ſimilem præſtitiſti, cædis particeps ſias. tum rurſus eiſdem commemoratis adiecit.

Et dicent tibi gigantes, qui ſunt in profundo fouea, ſis; quo enim melior es? deſcende, dormi cum incircumciſis in medio vulneratorum gladio.

Loquentur ei potentiſſimi robuſtorum de medio inferni, qui cum auxiliantibus eius deſcenderunt & dormierunt incircumciſi interfectique gladio. *Vulg.*

Hæc item beatus Eſaias de Babylonio ait, & dicent tibi principes qui à ſæculo ſunt, & tu captus es, ſicut & nos, in nobis aotem connumeratus es, deſcendit in infernum gloria tua, & multa lætitia tua, ſubter te ſternent tineam & operimentum tuom vermis. & hic quoque dicent tibi, inquit, qui fuerunt potẽtia illuſtres, & olim mortui ſont, hos enim gigantes vocauit, ſis, id eſt ſimilis nobis mortuus, quo enim præſtantior es, qoi tentaris fieri immortalis? deſcende igitur, & fini vitam, & cum ijs, qui eadem qoæ tu auſi ſunt, ſimili cæde perimaris, tum commemorat eos, qui poteotia illuſtres fuere. *Eſa. 14.*

Ibi Aſſur & omnis congregatio eius, omnes vulnerati illi traditi ſunt, & ſepulchrum eorum in profundo fouea, et factũ eſt congregatio eius in circuitu monumenti eius.

Ibi Aſſur et omnis multitudo eius in circuitu illius ſepulchra eorum, omnes interfecti, & qui ceciderunt gladio, quorum data ſunt ſepulchra in nouiſſimus laci. *Vulg.*

Quis inquir fuit adeo celeber vt Aſſyriorum rex? veruntamen iſte qooque ſortitus eſt vitæ finem. & omnis eius exercitus mortis illius particeps fuit.

Omnes vulnerati qui ceciderunt gladio, qui dederunt ſepulchra ſua in femoribus lacus.

Omnes interfecti & qui ceciderunt gladio, quorum data ſunt ſepulchra in nouiſſimus laci. *Vulg.*

Sepulchrorum formam ita nuncupauit, longa enim ſepulchra & fembribus ſimilia.

Et facta eſt eccleſia in circuitu ſepulchri eius, omnes vulnerati cadentes gladio.

Et facta eſt multitudo eius per gyrum ſepulchri eius vniuerſi interfecti, cadenteſque gladio. *Vulg.*

Quemadmodum enim rex ipſorũ, ita ipſi quoque interfecti ſunt, & apud illius ſepolchrum oecari. & hæc inquit, paſſi ſunt viri,

Qui viderunt timorem ſuum in terra vita.

Qui dederant quondam formidinem ſuam in terra viuentium. *Vulg.*

Attamen illi omnes perterrenres & territi capient, inqoit, dedecus ſuum cum ijs, qui deducuntur in foueã: Illa enim gloria priuati cum dedecore vitam finient eadem cæde ioterfecti, qua alios ipſi occidere. deinde eommemorat gentium monumenta.

Ibi

Ibi Elam, & omnis potentia eius in circuitu monumenti eius, & omnis multitudo eius, & omnes vulnerati qui ceciderunt gladio, & qui deſcenderunt incircumciſi in terræ profundum.

Ibi Elam & omnis multitudo eius per gyrum ſepulchri ſui, omnes hi interfecti ruentéſque gladio, quia deſcenderunt incircumciſi ad terram vltimam.

Vulg. Mos erat in bellis, vt ſecundum gentes, ſtruerentur ſepulchra, propinquos enim coactos cognati vnà ſepulturæ mandabant. hoc igitur indicauit hìc quoque gentem Elam feciſſe, quæ Aſſyrijs proxima eſt, docetque etiam incircumciſos periſſe, cùm ab impietate nequaquam receſſerint. deinde cùm rurſus dixerit eos, qui formidabiles olim omnibus fuere proprio tormento punitos, & æque atque alios mortuos eſſe: adiecit.

Vnicuique in circuitu ſepultura eius, omnium incircũciſorum vulneratorum gladio.

Vulg. *In medio interfectorum poſuerunt cubile eius in vniuerſis populis eius in circuitu eius ſepulchrum illius omnes hi incircumciſi interfectique gladio.*

Aliaſque gentes enumerat, quæ hàc cæde ſunt interfectæ.

Ibi traditi ſunt Moſoch & Thobel.

Vulg. *Ibi Moſoch, & Thubal.*

Thobel vocantur Iberes, Moſoch Cappadoces. eiſdemque repetitis, quæ de Elamitis dixerat, ſubiecit.

Et poſuerunt gladios ſuos ſub capitibus ſuis.

Superuacua enim arma ſunt ijs interfectis, qui ipſis vterentur. narrat etiam cædis cauſam.

Et facta ſunt iniquitates eorum in oſſibus eorum.

Vulg. *Et fuerunt iniquitates eorum.*

Pœnas inquit impietatis perſoluerunt. deinde etiam impietatis genus declarat.

Quia terruerunt gigantes in vita ſua, & timor dominantium fuit, in terra viuentium.

Vulg. *Qui terror fortium facti ſunt in terra viuentium.*

Tantam inquit crudelitatem adhibuere, atque temeritatem vt omnibus terrorem incuterent, non ſolum tenuibus ſed ijs quoque qui robore & potentia gloriabantur. Iccirco inquit, ſimili cæde peribis, qua ij, quos ipſe occidiſti. hæc autem ſuſtinuere aliæ quoque gentes.

Ibi enim Edom, & reges ipſius, & omnes principes eius qui dederunt robur ſuum in vulnera gladij.

Vulg. *Ibi Idumea & reges eius, & omnes duces eius, qui dati ſunt cum exercitu ſuo cum interfectis gladio.*

Hoc eſt, qui ad cædes viribus abuſi ſunt. cumque oſtenderit iſtos ſimiliter interfectos, itidem ſubiecit.

Ibi principes aquilonis omnes ipſi, omnes duces Aſſur, qui deducti ſunt cum vulneratis cum timore ſuo.

Vulg. *Ibi principes aquilonis omnes & vniuerſi venatores, qui deducti ſunt cum interfectis pauentes & in ſua fortitudine confuſi.*

Exibit enim ſpiritus eius, & reuertetur in terram ſuam, vt inquit diuinus Dauid, in illa die peribunt omnes cogitationes eius, hoc etiam hìc Deus ait, qui deducti ſunt cum vulneratis, cum timore ſuo, morte enim etiam potentiæ terror euertitur, victi inquit à robore ipſorum, id eſt, nudi & vacui à robore fuerunt. dedecore affecti dormierunt incircumciſi, nihil enim ita ignominia afficit, vt illius, qui ſibi ſceleris eſt conſcius, accuſatio. & incircumciſos denuo vocauit eos quì peccati non amputent excrementa. deinde cùm dixerit,

Acceperunt tormentum ſuum, cum deſcendentibus in foueam.

Hoc eſt, ſupplicium, ſubiecit,

Illos videbit rex Pharao, & conſolabitur ſuper omne robur ipſorum, vulnerati gladio Pharao, & omnis exercitus eius dicit Adonai Dominus, quia dedit timorem ſuum ſuper terram vitæ. & dormiet in medio incircumciſorum vulneratorum gladio, Pharao & omnis multitudo eius, dicit Adonai Dominus.

Vidit eos Pharao, & conſolatus eſt ſuper vniuerſa multitudine ſua, quæ interfecta eſt gladio, Pharao et omnis exercitus eius ait Dominus Deus, quia dedit terrorem ſuum in terra viuentium, & dormiuit in medio incircumciſorum cum interfectis gladio, Pharao & omnis multitudo eius ait Dominus Deus. Vulg.

In illos enim reſpiciens, inquit, Pharao, qui maiores fuerunt, & longe potentiores, aliqua conſolatione afficietur, & vna illi ſubiecti, dabit tamen impietatis pœnas, quia multo ſibi ſubiectis incuſſo metu, ipſe legem meam non admiſit, ſed animam reliquit incircumciſam. quamobrem cum talibus ipſe quoque & vna qui eadem ſentientes ſimiliter vixerunt, occidentur. His igitur perceptis cùm cognouerimus ex diuinis oraculis, quales pœnas luant, qui animam non circumcidunt, accipiamus, hortor, ſanctiſſimi ſpiritus haud manu factam circumciſionem: de qua beatus Paulus ait: & circumciſio cordis in ſpiritu, non littera, cuius laus non ex hominibus ſed ex Deo eſt. circumciſionem vero cordis edocti ſumus peccati ablationem, & improbarum mentis affectionum amputationẽ eſſe. quod Dominus docebat, cùm diceret: ſi oculus tuus dexter ſcãdalizat te, exeide, & proijce à te: & de manu ac pede idem dixit, addiditq́; expedit tibi vt pereat vnum membrorum tuorum, & non totum corpus tuum proijciatur in gehennam. & membra hoc loco, membrorum actiones vocauit, quæ circumcidere opus eſt, & excidere, & partem in qua ratio ineſt expurgare, totumque diuinis legibus dedicare & conſecrare. ita enim ab aduerſarij communione alieni erimus, & dominum noſtrum, & beneficiorum nobis auctorem in nobis habitantem excipiemus: quem decet gloria in ſæcula. Amen.

SECTIO XIII.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens: fili hominis loquere filijs populi tui. Cap. 33.

Loquere ad filios populi tui. Vulg.

Beneuolus Deus ſuum populum, populum vocat; ſed propter ſcelera eum auerſatus non amplius domeſtico nomine vſus eſt, quod erga magnum Moyſem feciſſe conſpicere licet: ſiquidem ante ſcelus admiſſum dixit Pharaoni, dimitte populum meum, vt ſeruiat mihi: ſed poſt vituli cultum Moyſi dicit, feſtina deſcende celeriter hinc, peccauit enim populus tuus. Ita igitur hic quoque non ſuum populum, ſed prophetæ populum vocat.

Et dices ad eos, terra ſuper quam ego induco gladium, & capiet populus terræ virum vnum ex ipſis, & dabit eum ſibi in ſpeculatorem, et videbit gladium venientem ſuper terram, & canet tuba, & ſignificabit populo, & audierit audiens tubam, & non obſeruauerit, & venerit gladius, & comprehenderit eum, ſanguis eius ſuper caput eius erit, quia voce tubæ audita, non obſeruauit ſe, ſanguis eius ſuper eum erit.

Volg. *Et dices ad eos, terra cùm induxero ſuper eam gladium, & tulerit populus terra virum vnum de nouiſſimis ſuis, & conſtituerit eum ſuper ſe ſpeculatorem, & ille viderit gladium venientem ſuper terram, & cecinerit buccina, et annunciauerit populo: audiens autem quiſquis ille eſt ſonitū buccina, et nō obſeruauerit, veneritque gladius, et tulerit eum, ſanguis ipſius ſuper caput eius erit, ſonum buccina audiuit, et non ſe obſeruauit, ſanguis eius in ipſo erit.*

Gladium dicit bellum, ſpeculatorem vero exploratorem: docetque nos oratio, ipſum eſſe qui pacem homioibus præbet propter bonitatem, & bellum fieri permittit propter hominom ſcelera, qoæ ad calamitates trahunt. ſi igitur ſuſcepto inquit bello contra vrbem aliquam, ſpeculatorem in tumulo aliquo cooſtituerint ij, quibus bellom infertur, deinde ille cooſpecto adoeniente exercitu ſignum ruba dederit, neque contempſerit oeglexeritve eos, qui ſe hac de cauſa ibi illum præpoſuerunt, ipſe quidem inquit inſons erit, cùm commiſſum ſibi munos executus fuerit: qui vero noluerit obſeruare, neque ſuæ ſalutis rationem ducere, ſibi & cædem & captiuitatem cooiliabit. iccirco ait, ſanguis eius ſuper eum erit, ſibi inquit, B cędis cauſas attriboat. ille autem quia obſeruauit, animam ſuam liberauit: ſi vero inquit obſeruarit, ſalotis ſibi auctor erit.

Et ſpeculator ſi viderit gladium venientem, et non cecinerit tuba, et non ſignificauerit populo, et populus non obſeruauerit, et gladius veniens ceperit ex ipſis animam, ipſa quidem propter ſuam iniquitatem capta eſt, ſanguinem autem eius de manu exploratoris requiram.

Volg. *Quod ſi ſpeculator viderit gladium venientem, et non inſonuerit buccina, et populus ſe non cuſtodierit, veneritque gladius et tulerit de eis animam, ille quidem in iniquitate ſua captus eſt, ſanguinem autem eius de manu ſpeculatoris requiram.*

Quod ſi, inquit, delectus ſpeculator oeglexerit, neque populo ſignificauerit hoſtium aduentum, capti qoidem pœnas eorum quæ deliquerint perſoluent: ſed proditionis quam ſpeculator fecerit, pœnas ipſe ſuſtioebit. atque hæc dixit vt magis attentum prophetam, ac ſtudioſiorem in diſpenſatione verbi redderet. Iccirco ſubijcit.

Et tu fili hominis, ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, et audies ex ore meo ſermonem, et pracuſtodies ipſum à C *me.*

Volg. *Audiens ergo de ore meo ſermonem annunciabis eis ex me.*

Quod in hoſtibus obſeruaodis facere ſpeculator conſueuit, hoc te facere ô propheta decet, & quæ à me dicuntur omni animi alacritate renunciare.

Cùm dixero ego peccatori, peccator morte morieris, et non diſtinxeris peccatori vt cuſtodiat ſe impius, et reuertatur ipſe à via ſua, vt viuat ipſe, ipſe impius impietate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram.

Volg. *Si me dicente ad impium, impie morte morieris, non fueris locutus vt ſe cuſtodiat impius a via ſua, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram.*

Si aliquem, inquit, morte damnaro, neque ei latam contra ipſum ſeotentiam indicaueris, vt pœnitentia ſententiam euertat, ille quidem dignum vitę finem inueniet, ſed à te ioteritus illius exigam pœnas: ſi vero tu, inquit, omnia quæ à me decre- A ta ſunt, indicaris impie viuenti, & ille tuis contemptis verbis in ſoo ſcelere permanſerit, ille iuſtum ſubibit ſupplicium, tu vero te ipſum à pœnis liberabis.

Et tu fili hominis dic domui Iſrael: ita locuti eſtis dicentes, peccata noſtra et iniquitates noſtra in nobis ſunt, et in ipſis nos tabeſcimus, et quo modo viuemus?

Tu ergo fili hominis dic ad domum Iſrael, ſic locuti eſtis dicentes: Iniquitates noſtra et peccata noſtra ſuper nos ſunt, et in ipſis nos tabeſcimus, quo modo ergo viuere poterimus? Volg.

Me inquit omnia pro ſalute Iſrael moliente, nolenteque eos repudiare, ipſi verbis vtūtur, quibus ſe repudiant, & fieri ooo poſſe exiſtimant, vt pœniteotia ſalotem conſequantur, grauiſſimum peccatorum pondus ſibi impoſirum aſſerentes, & hodie quoqoe ſcelere & ioiquitate ſe obſtrictos, aiontque non poſſe ita affectos, pœnitentia ſalutem adipiſci.

Dic igitur eis, viuo ego dicit Adonai Dominus, quia nolo mortem peccatoris, vt conuertatur ipſe à via ſua, et viuat ipſe.

Dic ad eos, viuo ego dicit Dominus, nolo mortem impij, ſed vt conuertatur impius à via ſua, et viuat. Volg.

Quis pro dignitate admirari poterit Domini bonitatem? qoi neglectus ab ijs, quos beneficijs affecit ſibi admodum ingratis, tamen ingratiſſimi animi crimine execrando omni prouideotia proſequitur, vt eorum conſpiciat mutationem. Iccirco ſubijcit paternam, & beoeuolentiæ plenam admooitionem.

Conuerſione conuertimini à via veſtra mala, et vt quid moriemini domus Iſrael?

Conuertimini à vijs veſtris peſſimis, et quare moriemini domus Iſrael? Volg.

Condoplicatio Hebræorum linguæ idioma eſt, declaratque iogenuam conuerſionem.

Et tu fili hominis dic ad filios populi tui: iuſtitia iuſti non liberabit eum in qua die errauerit, et iniquitas iniqui non occidet eum in qua die reuertetur ab iniquitate ſua.

Tu itaque fili hominis dic ad filios populi tui: Iuſtitia iuſti non liberabit eum, in quacunque die peccauerit, et impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuerſus fuerit ab impietate ſua. Volg.

Cùm perſuadere velit acceptam ſibi eſſe peccatoris pœnitētiam, à contrario hoc oſtendit. quemadmodum enim ſi quis eorum, iuquit, qui cum virtute vixerunt, hac via relicta, alteram vitiorum illi antepoſuerit, neceſſe eſt vt dignom viæ exitum iooeniat: ita ſi qois in ſceleribus educatus ad virtutis viam redire voluerit, ab eo ſupplicio quod ſceleratis definitum eſt, liber prorſus erit.

Cùm dixero ego iuſto quia vita viuet, et iſte confiſus eſt in iuſtitia ſua, et fecerit iniquitatem, omnes iuſtitia eius non memorabuntur: in iniuſtitia ſua quam fecit, in ipſa morietur. et cùm dixero ego impio, morte morieris, et reuerſus fuerit ab iniquitate ſua, et faciet iudicium et iuſtitiam, et pignus debitoris reddiderit, et rapinam reſtituet, iniquus in praceptis vita ambulauit, v. non faciat iniuſtum, vita viuet, et non morietur.

Etiam ſi dixero iuſto quod vita viuet, et confiſus in iuſtitia ſua fecerit iniquitatem, omnes iuſtitia eius obliuioni tradentur, et in iniquitate ſua, quam operatus eſt, in ipſa morietur. ſi autem dixero impio, morte morieris, et egerit pœnitentiam à peccato ſuo, feceritque iudicium et iuſtitiam, et pignus reſtituerit ille impius, Volg.

rapinámque

rapinámque reddiderit, in mandatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quidquam iniuſtum, vita viuet & non morietur.

Neque iuſto, inquit, profuerit ea quæ facta eſt à me bonorum pollicitatio niſi in bonis operibus exercendis perſeuerauerit, ſed pro eorũ, quæ in vita egerit, dignitate pœnas dabit, neque peccatori ſupplicij ſententia nocuerit, qui pœnitentiæ remedijs vti non recuſarit, & ab omni impio ſcelere deſciuerit, & clemẽtiam erga eum qui ſibi proximus eſt, adhibuerit, & omnino obſeruare ea inſtituerit; quæ à me præcepta ſunt: pœnitentia ſiquidem ſententiam euertet, ac vita fruetur. quodque omnium amabiliſſimum eſt,

Omnia, inquit, peccata eius, quæ peccauit, non memorabuntur ei, quia iudicium & iuſtitiam fecit, in ipſis viuet.

Vulg. *Omnia peccata eius, quæ peccauit, non imputabuntur ei, iudicium & iuſtitiam fecit, vita viuet.*

Ita oſtenſa ſua bonitate, iniqui & ingrati populi crimen redarguit.

Et dicunt filij populi tui, non recta via Domini, & hæc via ipſorum non recta.

Vulg. *Et dixerunt filij populi tui, non eſt æqui ponderis via Domini, & ipſorum via iniuſta eſt.*

B

Tantâ, inquit, à me propoſita bonitate atque clementia, accuſare meas adminiſtrandi rationes, vt minus rectas, audent: atqui oportebat eos à rebus ipſis intelligere mea quidem omnia & recta & iuſta eſſe, ſua vero peruerſa. deinde idem apertius per interrogationem dicit.

Audite domus Iſrael, num via mea non recta, nónne via veſtra non recta?

Tum repetens ea quæ dicta ſunt ait: iuſtus, qui ſcelera perſequi inſtituerit, punietur, & peccator ad iuſtitiam reuerſus ſalutem conſequetur. vobis autem hoc inquit haud iuſtum viſum eſt, iccirco ſubiecit.

Et hoc eſt quod dixiſtis, non recta via Domini.

Vulg. *Et dicitis, non eſt recta via Domini.*

Deinde per ſententiæ prolationem.

Vnumquemque ſecundum vias veſtras iudicabo vos domus Iſrael.

Vulg. *Vnumquemque iuxta vias ſuas iudicabo de vobis domus Iſrael.*

Satis hoc eſt ad perſuadendum vel ijs, qui adamantini ſint, vt relictis ſceleribus vitæ in melius mutationem complectantur.

C

Et factum eſt in duodecimo anno in duodecimo menſe, quinta menſis captiuitatis noſtræ, venit ſaluatus ad me de Hieruſalem dicens: capta eſt ciuitas, & manus Domini facta eſt ſuper me veſpere, antequam veniret ſaluatus, & aperuit meum os donec venit ad me mane, & apertum os meum non ſe continuit amplius.

Vulg. *Et factum eſt in duodecimo anno, in decimo menſe, in quinta menſis transmigrationis noſtræ, venit ad me qui fugerat de Hieruſalem dicens, vaſtata eſt ciuitas, manus autem domini facta fuerat ad me veſpere antequam veniret, qui fugerat, aperuitque os meum donec veniret ad me mane, & aperto ore meo non ſilui amplius.*

Syrus ait vndecimo anno, & duodecimo menſe, idque magis conſequi videtur; anno enim vndecimo capta eſt ciuitas. aſſeritque eo tempore, quo dictum eſt, veniſſe quendam, qui captam Hieruſalem renunciaret, ſed anteueniens Dominus veſpere impoſuit mihi prophetię verba. cumque mane ille apparuiſſet, non amplius me ſilentio prophetica verba continere permiſit, ſed indeſinenter ea proferre me iuſſit, idque ipſe effecit, omnium quippe maxime & ſilentij & locutionis tempus nouit Dominus.

A

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis habitantes deſertas has in terra Iſrael dicentes, aiunt, vnus erat Abraham, & obtinuit terram, & nos plures ſumus, nobis data eſt terra in poſſeſſionem.

Vulg. *Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis qui habitant in ruinoſis his, ſuper humum Iſrael loquentes aiunt, vnus erat Abraham, & hereditate poſſedit terram, nos autem multi ſumus, nobis data eſt terra in poſſeſſionem.*

Stultitiæ morbo ita laborant, vt nihil ſupra poſſit, qui poſt tot, tantaque ſupplicia adhuc temerarij ſunt, & ſolitudinem Iudææ conſpicantes dicere audent: ſi ſolus cùm eſſet Abraham, hanc terram poſſedit, multo magis nos qui plures ſumus, ipſius compotes erimus. oportebat autem ſimul nouiſſe Abrahæ virtutem, ſuumque vitiũ, neque multitudine confidere, ſed iuſtitiam inquirere. quare etiam Dominus hanc ipſis adhibet correctionem.

Propterea dic eis, hæc dicit Adonai Dominus: quia ſanguinem comeditis, & oculos veſtros attollitis ad idola veſtra, & ſanguinem effunditis, & terram hereditate obtinebitis? ſtetiſtis in gladio veſtro, feciſtis abominationes, & vnuſquiſque uxorem proximi ſui polluiſtis, & terram hereditate obtinebitis?

Vulg. *Iccirco dices ad eos, hæc dicit Dominus Deus: qui in ſanguine comeditis, & oculos veſtros leuatis ad immunditias veſtras, & ſanguinem funditis, numquid terram hereditate poſſidebitis? ſtetiſtis in gladijs veſtris, feciſtis abominationes, & vnuſquiſque vxorem proximi ſui polluit, & terram hereditate poſſidebitis?*

Proprijs, inquit, confidentes operibus ſperatis patria vos terra potituros, & tamen ſcelerata eſt veſtra vita, ea enim facitis, quæ lege vobis interdicta ſunt: ſanguinem quippe comeditis, quod legem ferens ipſi Noe interdixi, & per Moyſem in terram effundi præcepi: & idolorum cultum plurimi facitis, & cædes atque adulteria patrare perſeueratis. hæc igitur audentes ne ſperate terram vos hereditate poſſeſſuros.

Hæc dicit Adonai Dominus. Viuo ego vere, qui in deſertis cadent gladio, et qui in facie campi beſtijs agri tradentur ad deuorationem, & eos qui fuerint in vrbibus muro munitis, & qui in ſpeluncis, morte interficiam & dabo terram in ſolitudinem.

Vulg. *Sic dicit Dominus Deus, viuo ego quia qui in ruinoſis habitant gladio cadent, & qui in agro eſt, beſtijs tradetur ad deuorandum, qui autem in præſidijs & ſpeluncis ſunt peſte morientur: & dabo terram in ſolitudinem et deſertum.*

Eorum quæ dicta ſunt obſignatio eſt, viuo ego, & aſſerit eos qui muro munitas incoluerint vrbes, quique in ſpeluncis & deſertis locis degent, modo dictas pœnas perſoluturos. cauſamque oſtendens ſubijcit.

Et peribit contumelia roboris eius, et deſolabuntur montes Iſrael, eo quod non ſit pertranſiens, et cognoſcent quia ego Dominus, et faciam terram ipſorum deſertam, et deſolabitur propter omnes abominationes ſuas quas fecerunt.

Vulg. *Et deficiet ſuperba fortitudo eius, et deſolabuntur montes Iſrael, eo quod nullus ſit, qui per eos tranſeat, et ſcient quia ego Dominus, cum dedero terram eorum deſolatam et deſertam, propter vniuerſas abominationes ſuas, quas operati ſunt.*

His omnibus & illi & nos docti ſumus, qui ſceleste viuimus, ne multis quidem & innumerabilibus nos confidere oportere hominum millibus, ſed ſolis pœnitentiæ remedijs, quæ anteuertens Dominus oſtendit.

Et tu fili hominis filij populi tui loquentur de te apud parietes, & in oſtijs domorum, et loquentur vnuſquiſque proximo ſuo, & vnuſquiſque fratri ſuo dicentes, congrediamur, quod verbum egrediens à Domino, & veniunt ad te ſicuti conuenit populus, & ſedet coram te populus meus, et audiunt verba tua, et non faciunt ea.

Et tu fili hominis filij populi tui qui loquuntur de te iuxta muros et in oſtijs domorum, et dicunt vnus ad alterum vir ad proximum ſuum loquentes, venite et audiamus quis ſit ſermo egrediens à Domino, et veniunt ad te quaſi ſi ingrediatur populus, et ſedent coram te populus meus, et audiunt ſermones tuos et non faciunt eos.

Igitur omnia quæ ante dicta ſunt, de ijs qui in Iudæa erant dicta ſunt. hæc vero de ijs qui iam captiui abducti fuerant, & Babylonem incolebant, qui audire quidem ſtudebant prophetarum oracula, ſed ijs quæ dicerentur, non item obtemperare. verum in ſuis concilijs ſe mutuo hortati vt ad prophetam accurrentes, quæ à Deo iuberentur B ediſcerent, repuguare perſeuerabant. icciico neque facient ea inquit,

Quia mendacium in ore ipſorum.

Vulg. *Quia in canticum oris ſui vertunt illos.*

Non conſentit, inquit, lingua cum corde.

Poſt pollutiones enim cor eorum graditur.

Vulg. *Et auaritiam ſuam ſequitur cor eorum.*

Iucunda enim tantum, non vtilia verba audiunt, quare congruenter adiecit.

Et es eis quaſi vox pſalterij dulciſoni concinni.

Vulg. *Et es eis quaſi carmen muſicum, quod ſuaui dulcique ſono canitur.*

Sicut muſicum, inquit, quoddam inſtrumentum concinnam vocem reddens, audientes inde oblectantur, nou tamen ſonorum percipiunt diſciplinam., ita etiam verba tua ô propheta aures tantum ipſorum delectatione afficiunt; animam veto improbitati addictam minime demulcent: hoc enim ſubiecit.

Et audient verba tua, et non facient ea, quia mendacium in ore ipſorum.

Sed nunc, inquit, haud credentes, cùm viderint euentum experientia credent.

Quando enim venerint, inquit, dicent, ecce venit et cognoſcent, quia propheta erat in medio eorum.

Vulg. *Et cùm venerit quod prædictum eſt, ecce enim venit, tunc ſcient, quod prophetes fuerit inter eos.*

Iis enim, quibus nullam nunc fidem habent rebus ipſis credent, & tunc propheticam vim percipient. Hinc ad paſtores transfert orationem, vocatque paſtores non ſolum reges, ſed etiam ſacerdotes. quorum accuſat impudentiam, & ſegnitiem, ouium proditionem.

Cap. 34. *Fili enim hominis, inquit, propheta ſuper paſtores Iſrael, propheta et dic paſtoribus, hæc dicit Adonai Dominus: ô paſtores Iſrael, num paſcunt paſtores ſeipſos? nónne oues paſcunt paſtores?*

Vulg. *Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis propheta de paſtoribus Iſrael, propheta, et dices paſtoribus. Hæc dicit Dominus Deus, væ paſtoribus Iſrael qui paſcebant ſemetipſos, nónne greges à paſtoribus paſcuntur?*

Dicite, inquit, vos, quodnam proprium paſtoris munus eſt, ſeipſum paſcere, an oues?

A *Ecce lac comedebatis, et lanis induebamini, et craſſum occidebatis, et oues meas non paſcebatis.*

Lac comedebatis, et lanis operiebamini, et quod craſſum erat occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis. Vulg.

Omuia per tranſlationem dicit, vos enim ſacerdores primitias, & decimas, & ſacrificiorum partes à victimis ablatas percipiebatis, vos autē reges tributum & vectigal exigentes haud quſquam his contenti fuiſtis, ſed occiſis ditioribus eorum diuitijs fruebamini, neque ſacerdotes veſtri; neque vos vllam curam ouium curandarum habebatis. deinde ſigillatim ipſorum negligentiam recenſet.

Quod infirmum fuit non corroboraſtis, et quod ægrotum non ſanaſtis, et contritum non colligaſtis, quodque male ſe habebat, non in vnum redegiſtis, et errans nō reduxiſtis, et quod perierat, non inquiſiſtis, et quod omnium grauiſſimum, validum oppreſſiſtis labore, et in potentia inſtruxiſtis ea, et in ludo.

Quod infirmum fuit non conſolidaſtis, et quod ægrotum non ſanaſtis, quod confractum eſt non alligaſtis, et quod abiectum eſt non reduxiſtis, et quod perierat non quæſiſtis, ſed cum auſteritate imperabatis eis, et cum potentia. Vulg.

Non enim infirmis tantum idoneum non ttribuiſtis remedium, ſed etiam valentibus multos impoſuiſtis labores; quod ex hiſtorijs facile eſt percipere. namque eos, qui idola colerent, ſceletibus addicti, curare, & ad Deum transferre improbi paſtores recuſarunt, diuinóſque prophetas ſumma virtute præditos, flagris cædere, & vincula conijcere, infinitis malis opprimere perſeuerarunt, atque hæc facientes ipſis illudebant, ea quæ ab ipſis dicerentur, reprehendentes. icciico ait: in potentia inſtruxiſtis eas, & in ludo; oſtendens ſimul eos calamitates intuliſſe ſanctis, & iocum ac ludum quæ fierent duxiſſe.

Propter hos improbos, inquit, paſtores, diſperſi oues meas, et facta ſunt in deuorationem omnibus beſtijs agri.

Et diſperſa ſunt oues meæ eo quod non eſſet paſtor, et facta ſunt in deuorationem omnium beſtiarum agri. Vulg.

Per tranſlationem rurſus beſtias vocauit: quandoquidem hac ratione oues quoque nuncupauit. appellat autem beſtias intelligentia quidem præditos dæmonas, animarum interfectores, ſenſi-
C les vero feras vndique in ipſas boſtes aduentantes.

Et diſperſa ſunt et errauerunt oues meæ in omni monte, et in omni colle excelſo, et ſuper faciem totius terræ diſperſa ſunt oues meæ, et non erat exquirens, neque reducens.

Diſperſa ſunt, errauerunt greges mei in cunctis montibus, et in vniuerſo colle excelſo, et ſuper omnem faciem terræ, diſperſi ſunt greges mei, et non erat qui requireret, non erat inquam qui requireret. Vulg.

Montes, & colles, & alia quæcunque dixit, cultum ab eis idolis adhibitum nuncupauit, in montibus enim & collibus, atque adeo in omni loco, idolorum templa poſuerant, neque regibus, neque ipſis ſacerdotibus impietatem prohibentibus: qua de cauſa non erat inquit exquirens, neque reducens. ita abſoluta accuſatione, paſtoribus pœnas minatur, aitque: Cùm propter facilitatem, ac negligentiam à beſtijs captę fuerint oues meæ, neque vllum veſtræ curæ aut prouidentiæ fructum perceperint, ſolam enim voluptatem propriam, & corporis veſtri cultum curaſtis.

Propterea

Propterea ô paſtores audite verbum Domini, hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego ſuper paſtores, & requiram oues meas de manibus eorum, et deſiſtere faciam eos paſcere oues meas, neque paſcent eas amplius paſtores, & liberabo oues meas de ore ipſorum, & non amplius erunt eis in deuorationem.

Vulg. *Propterea paſtores audite verbum Domini, hæc dicit Dominus Deus: ecce ego ipſe ſuper paſtores, requiram gregem meum de manu eorum, & ceſſare faciam eos, vt vltra non paſcant gregem meum, nec paſcant amplius paſtores ſemetipſos, & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit vltra eis in eſcam.*

Per hæc verba præſignificauit & regni Iudæorum & ſacerdotij finē: liberabo enim oues meas, inquit, à mala iuſtorum cura, qui nulla eas vnquā prouidentia gubernarunt, ſed tantum eas comedere perſeuerabant. Deinde per ſaluatorem noſtrum ſalutem pollicetur.

Quia hæc dicit Adonai Dominus: ecce ego requiram oues meas, & viſitabo eas, ſicut viſitat paſtor gregem ſuum, in die quando fuerit caligo & nubes in medio omnium ipſius ſeparatarum, ita requiram oues meas, & eruam eas ex omni loco, vbi diſperſæ fuerunt, in die nebulæ & caliginis.

Vulg. *Quia hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipſe requiram oues meas, & viſitabo eas, ſicut viſitat paſtor gregem ſuum in die quando fuerit in medio ouium ſuarum diſsipatarū. ſic viſitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis in quibus diſperſæ fuerant in die nubis & caliginis.*

Nubem hic & caliginem inſcitiæ tenebras appellauit, quæ per orbem terrarum, antequam ſaluator noſter homo fieret, diffuſæ erant. ita igitur aſſerit: Inſtar diligentis paſtoris, ſuarum ouium maximam curam habentis, cùm imminentem nubem conſpexerit, quæ lupis ac furibus ſecuritatem præbet, ego quoque ſatagam ouium mearum, eaſque diſſipatas cogam, & diſperſas vnum ouile efficiam. talia eſt ex Iudæis & gentibus coacta eccleſia. Deinde duplicat prophetiā: quod enim aſpectu ſe oſtendit, ſolis conuenit Iudæis, quod aūt quaſi myſterium occultum eſt, omnibus hominibus: typus præſertim cùm ſint rerum noſtrarum, quæ Iudæis accidere. cum illorum enim ab exilio reuocatione, & à captiuitate liberatione, noſter quoque à diabolo ad Deum reditus, & à tyrannica illa ſeruitute in libertatem vindicatio conſentit.

Et educam eos de gentibus, & congregabo eos de regionibus, & introducam eos in terram ipſorum, & paſcam eos in montibus Iſrael, & in vallibus, & in omni habitatione terræ, in paſtu bono paſcam eos.

Vulg. *Et educam eas de populis, & congregabo eas de terris, & inducam eas in terram ſuam, & paſcam eas in montibus Iſrael in riuis, & in cunctis ſedibus terræ, in paſcuis vberrimis paſcam eas.*

Rom 7. Atqui bona lex & mandatum ſecundum Apoſtolum, ſanctum & iuſtum & bonum, ſed aliud ipſis pabulum promittit, nam legalem paſtum habebant, quis autem hic vltra legalem bonus paſtus? an perſpicuum eſt diuinorum euangeliorum hic innui doctrinam, quam depaſcentes oues Dei nutriuntur, & pingueſcunt, & ſalutem conſequuntur? quod apertius declarans,

Vulg. *In monte, inquit, excelſo Iſrael erit decor ipſarum.*

Et in montibus excelſis Iſrael erunt paſcua earum.

Atqui mentionem fecit multorum montium, & vallium, attamē montem quemdam excelſum præcipue commemorat, in quo prædicit, eorum

A qui paſcantur, decorem futurum. Huius item montis B. Dauid meminit, cùm dicit. Mons Dei Pſal. 67.
mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis. tum Iſraeliticis montibus huic ipſi monti inuidētibus ait: vt quid ſuſpicamini montes coagulatos, mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo, etenim Dominus habitabit in finem. fruſtra inquit huic monti inuidetis, ſiquidem in ipſo habitare Deus decreuit, quod perpetuo faciet. atque ita nos intelligere alij interpretes docuerunt. Aquilas quidem cùm dixit, vt quid cōtenditis mōtes coagulati: Theodotion vero, vt quid iudicatis? de hoc monte Eſaias quoque exclamat, & Mi- Eſa. 2.
chæas itidem. Erit in nouiſſimis diebus manife- Mich. 4.
ſtus mons domini, & domus domini in ſummis montiū, & venient ad eum omnes gentes: & quæ
ſequūtur; & Dominus in ſacris euāgelijs, non po- Matth.
teſt, inquit, ciuitas abſcondi ſuper montem poſita. excelſum igitur & conſpicuum euangelicæ doctrinæ montē, hic quoque nominauit, in quo futurum ouium decorē pollicitus eſt. tum ſubijcit:

Et erunt ouilia eorum illic.

Et hoc aperte nobis, non aūt Iudæis conuenit:
B illi enim vnum ouile quod fuit in Hieroſolymis templum habuerunt, nos autem innumerabiles per totum orbem terrarum eccleſias.

Et dormient, & requieſcent illic, & in delicijs bonis, & in paſtu pingui paſcentur in montibus Iſrael, & ego paſcam oues meas.

Ibi requieſcent in herbis virentibus, & in paſcuis pinguibus paſcētur ſuper montes Iſrael, ego paſcā oues meas. Vulg.

Delicias bonas & pingues diuina nūcupat oracula: delectare enim in Domino, inquit, & dabit Pſal 36.
tibi petitiones cordis tui: montes autem Iſrael propheticos libros, in quibus rurſus depaſcimur, acceſſū quendā per illos ad maximū montē habētes. à propheticis enim oraculis ad euangelicā ducimur doctrinam, quam illa teſtantur, habemuſq; paſtorē ipſum herum ac dominum exclamantem, ego ſum paſtor bonus. quod hoc quoque locu prædicens, & ego inquit paſcam oues meas.

Et ego requieſcere faciam eas, & cognoſcent, quia ego ſum Dominus.

Et ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus. Vulg.

Ab ipſo enim paſti, & in eius doctrina veluti in quadam herba quieſcentes, ipſum eſſe Dominum
C agnoſcimus.

Hæc dicit Adonai Dominus, quod perierat requiram, & errans reducam.

Vt Paulum, quique eum ſequebantur: & contritum colligabo, vt publicanum & meretricem, & latronem, & ſimiles illorum: & quod infirmū fuerat corroborabo, vt Petrum qui negauit: & pingue & validum cuſtodiam, vt ſanctos Apoſtolos, & eos qui ſibi illorum vitam ad imitandum delegere: & paſcā eas cum iudicio, bona ſubminiſtrans, & cum opus fuerit erudiens. Ita abſoluta contra improbos paſtores oratione, & futuræ ſuæ diligentiæ prædictione ad oues transfert orationem, docetque paſtorum ignauiam nullam ouibus ad ſe defendēdum relinquere excuſationem, etenim oues ratione præditę vim diſcernendi habent, poſſuntque & mala fugere & bona ſectari. Idcirco,

Et vos oues meæ inquit, hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego iudico inter ouem & ouem, arietem & hircum.

Vos autem greges mei hæc dicit Dominus Deus, ecce ego iudico inter pecus & pecus arietum & hircorū,

Sicut enim paſtores, inquit, & oues iudico, ita etiam ouium iudex ero, & peccantes puniam. A

Et nónne ſatis vobis quia bonum paſtum paſcebatis? & reliquias paſtm veſtri conculcabatis pedibus veſtris, & conſiſtentem aquam bibebatis, & reliquum pedibus veſtris turbabatis, & oues meæ conculcationes pedum veſtrorium paſcebantur, & turbatam aquam à pedibus veſtris bibebant.

Vulg. *Nónne ſatis vobis erat paſcua bona depaſcit inſuper & reliquias paſcuarum veſtrarum conculcaſtis pedibus veſtris, & cum puriſsimam aquam biberetis, reliquam pedibus veſtris turbaſtis, & oues meæ, his, quæ conculcata pedibus veſtris fuerant paſcebantur, & quæ pedes veſtri turbauerant hæc bibebant.*

Contra locupletes hæc habetur oratio, qui diuitijs ad laſciuiam abutebantur, neque id ſolum quod ſibi vſui eſſet ex ipſis percipiebant, ſed etiam vltra eorum, quibus opus haberent, fines egrediebantur. quod in præſenti quoq; ab aliquibus fieri videmus. teſtatur etiam Lazari parabola, quæ diuitem illum oſtendit, ne de micis quidem è menſa cadentibus pauperi impertitum fuiſſe. illud vero, couculcabatis reliquias pedibus, per tranſlationem tauquam de ouibus dictum eſt B herbam comedentibus, reliquam conculcantibus, vt primo aquam bibentibus, deinde pedibus eam ſuis turbantibus.

Propterea hæc dicit Adonai Dominus: ecce ego ad vos & iudicabo inter ouem fortem & imbecillem.

Vulg. *Propterea hæc dicit* Dominus *Deus ad vos, ecce ego ipſe iudico inter pecus pingue & macilentum.*

Deinde validarum confidentiam narrat.

Quia lateribus veſtris, & humeris veſtris impellebatis, & cornibus veſtris ventilabatis, omnéſque deficientes affligebatis, quoad expuliſtis ipſas foras, & diſperſa ſunt oues meæ omni pertranſeunti, & ſaluabo oues meas, & non amplius erunt in prædam.

Vulg. *Pro eo quod lateribus & humeris impingebatis, & cornibus veſtris ventilabatis omnia infirma pecora, donec diſpergerentur foras, ſaluabo gregem meum, & non erit vltra in rapinam.*

Omnia hæc vt de ouibus dixit, humeros & cornua & latera, & his omnibus, eorum qui in imperio conſtituti eſſent, iniuſtam potentiam redarguit, attamē ouibus ſecuritatem pollicetur.

Et iudicabo inter ouem, & ouem, & inter arietem & arietem. C

Vulg. *Et iudicabo inter pecus & pecus.*

Iudicabo, inquit, neque negligam qui iniuria affecti fuerint, ſed ab ijs qui læſerint exigam pœnas. deinde communis omnium ſalutis pollicitatio ſequitur.

Et ſuſcitabo ſuper eos paſtorem vnum, qui paſcet eos ſeruum meum Dauid, ipſe paſcet eos, & ipſe requieſcere faciet eos, & erit eorum paſtor.

Vulg. *Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorē vnū, qui paſcat eas ſeruū meum Dauid, ipſe paſcet eas, & ipſe erit eis in paſtorem.*

Cùm ſupra dixerit ego paſcam, hic ipſum Dauid paſtorem ait fore, quem etiam ſeruum appellat. quis autem hic eſt? an perſpicuum cum eſſe Dominum Chriſtum ex ſemine Dauid ſecundum carnem natum? & propterea tauquam homo ipſe ſeruus eſt, idq́ue ſecundum naturam, nō ſecundum dignitatem: ſi enim qui in ipſum credidere non ſerui, ſed filij, multo magis ipſe, per quem ſerui in libertatem vindicati ſunt, non ſeruus, ſed filius, quod item beatus Paulus aſſerit, cùm dicit, qui cùm in forma Dei eſſet, non rapi- A nam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens. & Eſaias ex perſona ipſius exclamat: ſic dicit Dominus, qui formauit me ex vtero ſeruum ſibi, vt congregarem Iacob, & Iſrael congregabitur ad eum, ecce dedi te in teſtamentum generis in lucem geutium vt ſis tu in ſalutem vſque ad extremum terræ: & Iacob autem puer meus aſſumam eum. apud Hebræum ponitur, ſeruus meus: atque hoc teſtimoniū etiam diuus Euangeliſta ſumpſit in Dominum noſtrum Ieſum. ſeruus igitur vocatus eſt vt homo, & hoc ſicut dixi, uon ſecundum dignitatem, ſed ſecundum naturam, ſerui enim formam aſſumpſit. vnum vero eſſe paſtorem ouium Dominus item in euangelijs dixit, & alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus paſtor. deinde ſubijcit. Eſa. 4 Eſa 42.

Et ego Dominus ero ipſis in Deum, & ſeruus meus Dauid princeps in medio ipſorum.

Ego autem Dominus ero ſu eis in Deum, *& ſeruus meus Dauid princeps in medio eorum.* Vulg.

Et ea quæ dicta ſunt à mendacio vacua eſſe oſtendit ijs, quæ ſequuntur. B

Ego Dominus locutus ſum.

Satis eſt enim ad confirmanda verba illius qui ea dixit auctoritas.

Et diſponam Dauid teſtamentum pacis.

Et faciam cum eis pactum pacis. Vulg.

Huius rei Paulus interpres eſt, cùm de Chriſto exclamat, ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ ſoluens. hoc itidem ſupra dixit, & ſuſcitabo ſuper eos paſtorem vnum: vnus enim tum eos qui ex gentibus, tum qui ex Iudæis credidere, paſcit. Epheſ. 2.

Et delebo beſtias malas de terra.

Vulg. *Et ceſſare faciam beſtias peſſimas de terra.*

Et malorum dæmonū cœtus, & feritatis morbo laborantes homines partim de ſententia deductos, & ad rationem redactos, ac penitus, ne beſtiæ omnino eſſent, liberatos, partim vero morte conſumptos.

Et *habitabunt in deſerto confidentes, et dormient in ſiluis.*

Vulg. *Et qui habitant in deſerto ſecuri dormient in ſaltibus.*

Vtrumque horum fructuum expers. dicit autem fore vt ſolitudinem gentium obtineant, & earum terram colant, & in ſilua Iudæorum quietem, & curationem conſequantur. Et ſupra item cùm vellet Hieruſalem ſterilitatē oſtendere, propheta inquit, fili hominis ſuper ſaltum Nagem: indicat autem, vt prædiximus, auſtrum. C

Et dabo in circuitu montis mei benedictionem, & deducam pluuiam vobis in tempore ſuo, pluuiæ benedictionis erunt.

Vulg. *Et ponam eos in circuitu collis mei benedictionem, & deducam imbrem in tempore ſuo, & pluuiæ benedictionis erunt.*

Talia euim diuinorum Apoſtolorum documenta irrigationem benedictione plenam credētium animis afferentia, & ſæpe in diuina ſcriptura pluuiam doctrinam vocari, teſtis eſt propheta Eſaias, qui ex perſona Dei antiquæ vineæ minatur. non putabitur, neque fodietur, & nubibus mandabo ne pluant ſuper eam imbrem. Eſa. 5.

Et ligna in agro dabunt fructum ſuum, & terra dabit robur ſuum.

Vulg. *Et dabit lignum agri fructum ſuum, & terra dabit*

germen

germen ſuum.

Nam & ij qui animo terreni ſunt, ideſt ex gentibus profecti, & Iudæi inſtar arborum ſterilium infœcundi ad fidem accedentes, & huiuſmodi irrigatione fruentes mihi præbebunt pietatis fructum.

Et habitabunt in terra ſua in ſpe pacis.

Vulg. *Et erunt in terra ſua abſque timore.*

Et non dixit in pace, ſed in ſpe pacis. his enim, qui in ipſum credidere Dominus dixit, in mundo preſſuram habebitis, ſed confidite, ego vici
Rom. 8. mundum. & diuus item Apoſtolus; ſpe enim ſalui, inquit, facti ſumus, ſpes autem quæ videtur, non eſt ſpes: quod enim videt quis, quid etiam ſperat? ſi autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus. & rurſus: non ſolum autem, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes redẽptionem corporis noſtri. Deinde, quod omnium quæſtuoſiſſimum eſt,

Et cognoſcent quia ego ſum Dominus, cùm contriuero ego catenas iugi eorum, & liberabo eos de manu eorum, qui eos in ſeruitutem redegerunt, & non erunt amplius in prædam gentibus, & beſtiæ terræ non amplius comedent eos.

Vulg. *Et ſcient quia ego Dominus, cùm contriuero catenas iugi eorum, & eruero eos de manu imperantium ſibi, & non erunt vltra in rapinam in gentibus, neque beſtiæ terræ deuorabunt eos.*

Etiam dixi duplicem eſſe prophetiam, & alteram Iudæis, alteram omnibus hominibus conuenire: etenim Iudæos à Babyloniorum captiuitate vindicauit, & omnes nos à diaboli tyrannide liberauit: catenas autem iugi, ſeruitutis neceſſitatem vocauit. gentes autem & beſtias, ſi ad Iudæos hæc referamus, ferinos hoſtes; ſi ad nos ipſos, varias dæmonum legiones, qui inſtar ferarum agreſtium homines inuadunt. Deinde etiam ſcutum oſtendit inexpugnabile, ſpem inquam in ipſum.

Et habitabunt in ſpe, & non erit qui deterreat ipſos.

Vulg. *Sed habitabunt confidenter abſque vllo terrore.*

Bonum eſt enim ſperare in Domino, quam ſperare in homine; quia qui hanc ſpem habet exclamat omnes gentes, & nomine Domini vltus ſum eos.

Et ſuſcitabo eis plantam pacis in nomen.

Vulg. *Et ſuſcitabo eis germen nominatum.*

Esa. 11. Hoc item Eſaias prædicit, Egredietur virga de radice Ieſai, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus Dei: & quæ ſequuntur. & rurſus: Erit radix Ieſai, & qui conſurgit vt princeps ſit gentium, in ipſo gentes ſperabunt, & erit requies eius honor. hoc interpretans Dominus dixit: Ego ſum vitis vera, vos palmites. & in
Cant. 2. canticis canticorum comperimus ſponſam dicentem: ſicut malum in ligois ſiluæ, ſic nepos meus in medio filiorum. Igitur hic quoque, ſuſcitabo eis, inquit, plantam pacis in numen, id eſt, nobiliſſimam, glorioſam, celeberrimam. Et fortaſſe aliud quoque innuit oratio, ſcilicet à planta eos numen adeptum iri, à Chriſto enim omnes pij Chriſtiani.

Et non amplius erunt pauci numero in terra.

Hoc eſt, pij, qui admodum exigui fuerunt ante Chriſti aduentum.

Et non amplius erunt fame pereuntes in terra.

Vulg. *Et non erunt vltra imminuti fame in terra.*

Omni, inquit, ſpiritali fruentur alimento, hic enim famem verbi indigentiam vocat, quam Amos 8.
per prophetas minatus eſt Deus: Inducam enim non famem panis, inquit, neque ſitim aquæ, ſed famem audiendi verbum Domini.

Et non portabunt amplius opprobrium gentium.

Neque portabunt vltra opprobrium gentium. Vulg.

Et hoc rurſus tum nobis, tum Iudæis conuenit: nos enim in multitudinem aucti, cùm orbem terrarum compleuerimus, non amplius ab ijs, qui in impietate permãſerunt, cõuitijs afficimur, immo potius nobis inuiderut, & alij nos æmulantur: Iudæi vero poſt reditum è Babylone à captiuitate liberati ſuam exiſtimationem receperunt.

Et cognoſcent quia ego ſum Dominus Deus ipſorum, & ipſi populus meus, domus Iſrael, dicit Adonai Dominus.

Et ſcient quia ego Dominus Deus eorum cum eis, & ipſi populus meus domus Iſrael, ait Dominus Deus. Vulg.

Rom. 9. Neceſſe eſt Apoſtoli verba meminiſſe: quia non omnes qui ex Hieruſalem, ij Iſrael, neque, quia ſunt ſemen Abrahæ, omnes filij. ad quæ addere oportet ea quæ à diuino Ioanne Baptiſta Matth. 3.
Phariſæis fuere dicta: quoniam potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Ex quibus perſpicuum eſt omnes illos, qui credidere, & auctorem omnium rerum Deum per fidem vident, ſicuti videri poteſt, Iſrael nuncupari. Hoc enim nomẽ interpretatur, & illis hoc accidit poſt reditum, & nobis magis proprie vtriuſque conuenit prophetia, quando non figura noſtra ſunt, ſed veritas.

Et vos oues meæ, inquit, & oues paſcuæ meæ.

Vos autem greges mei, greges paſcuæ meæ. Vulg.

Oſtendenſque non ſolum ſe cum Iſrael colloqui, ſed cum omni humana natura neceſſario appoſuit.

Homines eſtis, & ego Dominus Deus veſter, dicit Adonai Dominus.

Vos enim à feritate liberati conuenientem hominum naturæ ſenſum adepti eſtis, ego autem ero Deus veſter & dominus, qui, omni vos prouidentia & cura complectar. prophetia igitur talem habet ſenſum. Ego vero Iudæos quidem vſitato more deſipere, nihil noui arbitror; admiror autem, quod ex noſtris audeant quidam omnia hæc de Zorobabel accipere, cùm non intelligant, eorum quæ dicta ſunt plurima aperte ijs eſſe contraria, quæ ab illo geſta ſunt. illud enim; Diſponam Dauid teſtamentum pacis; & extermioabo beſtias malas de terra; & habitabunt in deſerto confidentes; & dormient in ſaltibus; & habitabunt in ſpe; & non erit qui exterreat eos; & ſuſcitabo eis plantam pacis in nomen; & non amplius erũt pereũtes fame in terra; & non portabũt amplius opprobrium gentium, hiſtoriæ, quæ de illo habetur, ſunt omnino contraria. ille enim è Babylone reuerſus, cùm cœpiſſet ſacrum Dei templum rurſus ædificare, à finitimis gentibus prohibitus eſt operi finem imponere. quare cùm ſex & quadraginta præterijſſent anni, & ſecundum antiquam hiſtoriam & ſecundum euangeliorum teſtimonium ſolum templum recens factum eſt, poſt vero alios duos & octoginta annos, vrbs muros recepit, quos Neemias erexit altero & trigeſimo Artaxerxis regni. ducetque nũa Eſdræ hiſtoria tantum metum ædificantes inua-

ſiſſe, vt cogerentur arma geſtantes ædificare, eodemq́oe tempore & lapides afferre, & in hoſtes tela iaculari. quo modo igitur his conueniunt, non erit qui eaterreat eos, vel ſuſcitabo eis plantam pacis, vel non erunt pauci in nomero? docet item nos rurſos Eſdras, vt multo labore Neemias ſacerdotibus perſuaſit, vt deſinentes in agris degere vrbem incolerent, & alia ſimiliter diſcendi ſtudioſis facile eſt hiſtoriæ apponere, diſcrepantiámque percipere. Igitur aliqua illis conueniunt, plurima vero orbis terrarum ſaluti. Itaqoe relictis Iudæorum nugis, qui ad animam tranſtulerunt corporis oculum, ſuæ matris, Liæ inquam imbecillitatem, neque veritatem volont inſpicere, qoi nobiſcom fideles ſunt adhortemur, vt omnia probent, & qood bonum eſt, ſecundum diuum Apoſtolum teneant, & quod in cibis facere conſueuimos, vt ei, quod iniucundum eſt iucuodum anteponamos, & tamen etiam iucundo iucundius præferentes: hoc etiam in diuinis oraculis faciant, mens enim ſicut Iob ait, verba diſcernit, guttur autem cibos goſtat, & in multo tempore ſapientia iouenitur, in longa autem & multa vita ſcientia, accurata enim experiētia magiſtra eſt ſuperne adepta adiutricē reuelationem, quam conſecoti, & ab illios ſplendore illuſtrati, nunquam à veritate aberrabimus, in Chriſto Ieſu Domino uoſtro, cum qoo patri gloria com ſancto ſpiritu, nunc & ſemper & in ſæcula ſæcolorum. Amen.

SECTIO XIIII.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis conuerte faciem tuam ad montem Seir, & propheta ſuper eum, & dic illi, hæc dicit Adonai Dominus: ecce ego ſuper te mons Seir, & extendam manum meam ſuper te, & dabo te deſertum, & deſolaberis, & in vrbibus tuis ſolitudinem faciam, & tu in deſertum eris, & cognoſces quia ego ſum Dominus.

Volg. *Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens, fili hominis pone faciem tuam aduerſum montem Seir, & prophetabis de eo, & dices illi, hæc dicit Dominus Deus, ecce ego ad te mons Seir, & extendam manum meam ſuper te, & dabo te deſolatum atque deſertum, vrbes tuas demoliar, & tu deſertus eris, & ſcies quia ego Dominus.*

Seir mons eſt Idumææ, ſicuti etiam antè diximus, Idumæi vero ab Eſau oriundi inimice admodum & hoſtiliter erga Iudæos affecti erant, quare etiam illatis ipſis calamitatibus gauiſi ſunt. his minatur auctor omnium rerum Deus extremam ſolitudinem. illud vero: extendam manum meam ſuper te, per tranſlatiooem eorum qui manibus percutiuot, poſuit, iræ vehementiam oſtendens. nouimus tamen diuinam naturam omnis affectionis expertem, & huiuſcemodi verba auditorum viribus metienda. ita ſupplicium minatus cauſam etiam ſubijcit.

Eo quod fuerit in te inimicitia ſempiterna, & aſſediſti domui Iſrael in dolo in manu inimicorum gladio in tempore tribulationis eorum, & in tempore iniuſtitiæ in extremo.

Volg. *Eo quod fueris inimicus ſempiternus, & concluſeris filios Iſrael in manus gladij, in tempore afflictionis eorum, in tempore iniquitatis extrema.*

Reprehendit Idumæos, eis obijcit iniuriatum memoriam, & inſidias arguit, quas occulte contra Iſrael moliti ſunt: hæc enim indicauit cùm dixit; aſſediſti domui Iſrael in dolo in manu ini- A micorum, gladio in tempore tribulationis eorum, hoc eſt, cùm in ipſos hoſtes inuaſerunt, inſidijs, & cohortibus vias eorom obſtruebas, vt ne fugiendi quidem facultatem ipſis concederes: ita enim alij etiam interpretes interpretati ſunt, & cooclusiſti ioquit filios Iſrael, in manon gladij in tempore tribulationis ipſorum, in tempore iniquitatis coram me. iniquitatis enim, vel ſecundum Septuaginta, iniuſtitiæ in me perpetratæ pœnas luentes inquit domus Iſrael, incrementom habuere calamitatom, tuos dolos, & cum hoſtibus inſidias. docet igitur nos prophetica oratio, non ioſultandum eſſe in eos, qui propter peccata puniuntur, ſed cum flentibus ſecundum Apoſtolicam admonitionem flendum.

Propterea viuo ego, dicit Adonai Dominus, vere in ſanguinē peccaſti, & ſanguis perſequetur te, ſanguinem enim tuum odiſti, ſanguis tuus perſequetur te.

Propterea viuo ego, dicit Dominus Deus, quoniam ſanguini tradam te, & ſanguis te perſequetur, & cùm ſanguinem oderis, ſanguis perſequetur te. Volg.

Sanguinem autem hoc loco non bellum ſed cognationem nominat, quando enim generi tuo B bellom iuquit prætuliſti, merito ab ipſo debellaberis, & cognati quos odiſti excitabont hoſtes. cognati autem Idumæorum ſunt Iudæi, qui à duobus fratribos genus ducunt, hi quidem ab Edom, qui & Eſau dictus eſt, illi vero à Iacob, qui item Iſrael eſt appellatus.

Et dabo montem Seir in deſertum & deſolatum. Volg.

Et dabo montem Seir deſolatum atque deſertum.

Deinde uarrat deſolationis modum.

Et perdam ab eo hominem & iumenta & prætereuntem & redeuntem. Volg.

Et auferam de eo euntem & redeuntem.

Hæc autem declarant ſolitudinis exuperantiam, quia nou ſolum ipſom incolis ſpoliabit, ſed etiam viatoribus prætereontibus. prædicitq́ue qua ratiooe incolas delebit.

Et implebo vulneratis tuis colles tuos, & valles tuas, & in omnibus agris tuis vulnerati gladio cadent in te, & ſolitudinē ſempiternā ponā te, & vrbes tuæ non habitabuntur amplius, & cognoſces quia ego ſum Dominus. Volg.

Et implebo montes eius occiſorum ſuorum in collibus tuis, & in vallibus tuis, atque in torrentibus interfecti gladio cadent, in ſolitudines ſempiternas tradam te, & C *ciuitates tuæ non habitabuntur, & ſcietis quia ego Dominus Deus.*

Rurſus ſolitudinem ſempiternam, & non habitabuntur amplios, ſecundum ſcripturæ idioma poſuit, ab ijs quæ iam interpretati ſumus in ſolitudine Tyri hæc etiam intelligemus, ita ſupplicium minatus, denuo improbitatem pateſacit.

Propterea quod dixeris tu, duæ gētes, & duæ regiones meæ erūt, & hereditate poſſidebo eas, et dominus illic eſt.

Eo quod dixeris, duæ gentes, & duæ terræ meæ erunt, & hereditate poſſidebo eas, cùm Dominus eſſet ibi.

Vel ſecundū alios interpretes, & Dominus ibi es. hoc aotem non ſolum ioſatiabilem cupiditatem; & aoaritiam arguit, ſed etiam impietatis oſtendit exuperantiam: & inſolentibus atqoe arrogantibus Sennacherim verbis hæc ſimilia ſunt. etenim ille dicebat, uumquid liberabit Dominus Hieruſalem de manu mea? & ſimiliter Idumæi temerariè loquebantur: etiam ſi Dominus fuerit in Hieruſalem, duas nos obtinebimus regiooes. & tamen auctor omnium rerum Deus cùm edoxiſſet Iſrael ex Ægypto, non permiſiſe

ipſum

ipſum bellum facere Idumæis: non pugnabis enim aduerſus eum, inquit, quia frater tuus eſt, iecirco etiam ab itinere exelnſi circuierunt montem & ſolitudinem, vt iuſſi fuerant. & de omni illa terra dixit Deus Iſrael, non dabo tibi eam, Eſau enim dedi eam in hereditatem. verumtamen haud contenti Idumæi bonis ſibi à Deo conceſſis, ſperarunt etiam ſe hereditate Iudæorum regionem obtenturos. quare merito auctor omnium rerum Deus & pœnas minatur, & iureiurando ſententiam ſuam confirmat.

Propterea enim viuo inquit ego, dicit Adonai Dominus, & faciam tibi ſecundum inimicitiam tuam, & ſecundum Zelum tuum, quem feciſti, cùm tu odiſſes eos.

Vulg. *Propterea viuo ego dicit Dominus Deus, quia faciam iuxta iram tuam, & ſecundum Zelum tuum, quem feciſti, odio habens eos.*

Inuidia, inquit, & odio digna patieris.

Et notus ero tibi cùm iudicabo te, & cognoſces quia ego ſum Dominus.

Vulg. *Et notus efficiar per eos cùm te iudicauero, & ſcies quia ego Dominus.*

Illatis tibi ſupplicijs, me ipſum inquit perſpicuum faciam, ne exiſtimes aliunde eas tibi calamitates, ſed cùm cognoueris me Dominum eſſe, ab ea cognitione vtilitatem percipias.

Audiui vocem omnium blaſphemiarum tuarum, quas dicebas de mõtibus Iſrael, dicens, Montes Iſrael excelſi, ſempiterni, deſerti nobis dati ſunt in poſſeſſionem, & magnifice locutus es ſuper me ore tuo, & multiplicaſti ſuper me verba tua quia ego audiui.

Vulg. *Audiui vniuerſa opprobria tua quæ locutus es de montibus Iſrael dicens; Deſerti nobis ad deuorandum dati ſunt, & inſurrexiſtis ſuper me ore veſtro, & derogaſtis aduerſum me verba veſtra, ego audiui.*

Verba maledica ne commemorare quidem ſuſtinet, docens nos aliorum maledicta minime lingua proferre, meminiſſe vero dicti illius prophetici, vt non loquatur os meum opera hominum. his omnibus autem non ſolum ipſorum odium, & iniuriarum memoriam oſtendit, ſed etiam arrogantiam, & contra Deum rabiem & inſaniam, & vtiliſſime appoſuit, multiplicaſti ſuper me verba tua, quæ ego audiui, vt doceat nos nihil eſſe eorum, quæ vel dicuntur vel aguntur à nobis, quod ipſius videndi vel audiendi vim latere poſſit.

Hæc dicit Adonai Dominus: in lætitia omnis terræ deſertum te faciam ſempiternum, ſicut gauiſus es hereditate domus Iſrael, quia deleta eſt, ita faciam tibi, in deſertum erit mons Seir, & omnis Idumæa conſumetur, & cognoſcent quia ego ſum Dominus Deus ipſorum.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus: lætante vniuerſa terra in ſolitudinem te redigam, ſicuti gauiſus es ſuper hereditatem domus Iſrael, eo quod fuerit diſſipata, ſic faciam tibi, diſſipatus eris mons Seir, & Idumæa omnis, & ſcient quia ego Dominus Deus.*

Supplicium eiuſmodi minatus eſt, cui remedium adhiberi non poſſit. omnibus enim inquit in pace & tranquillitate animi degẽtibus, te calamitatibus afficiam, vt ne ab ijs quidem qui ſocij ſint malorum conſolationem queas percipere, quam oblectationem habuit Iſrael, cùm Nabuchodonoſor non ſolum ipſos, ſed etiam Tyrios, & Sidonios, & Palæſtinos atque Ægyptios inuaſiſſet. attamen ad hæc pollicetur per ſupplicia beneficium. Cognoſcent enim quia ego ſum, inquit, Dominus Deus ipſorum. vtilitatem igitur

A affert diſciplina, quæ ſecundum prophetam Eſaiam, noſtras aures aperit, efficitq́; vt propriũ Dominum agnoſcamus percutientem & ſanantem.

Et tu fili hominis propheta ſuper montes Iſrael, audite verbum Domini, hæc dicit Adonai Dominus, pro eo quod dixit inimicus ſuper vos, Euge, ſolitudines ſempiternæ in poſſeſſionẽ nobis facta ſunt, iccirco propheta & dic: Hæc dicit Adonai Dominus, pro eo quod fuiſtis vos in deſolationem omnibus gentibus, & pro eo quod inhonorati fuiſtis vos, ab omnibus qui in circuitu veſtro ſunt, vt ſitis vos in poſſeſſionẽ omnibus reliquis gẽtibus, & aſcendiſtis loquela lingua in labijs, & in opprobriũ gentibus. Cap. 36.

Vulg. *Tu autem fili hominis propheta ſuper montes Iſrael, & dices: Montes Iſrael audite verbum Domini, Hæc dicit Dominus Deus, eo quod dixerit inimicus de vobis; Euge, altitudines ſempiternæ in hereditatem datæ ſunt vobis, propterea vaticinare & dic. Hæc dicit Dominus Deus, pro eo quod deſolati eſtis, & conculcati per circuitum, & facti in hereditatem reliquis gentibus, & aſcendiſtis ſuper labium linguæ, & opprobrium populi.*

Triſtibus atque moleſtis Idumæis prænunciatis ad montes Iſrael verba transfert, ipſiſque bona pollicetur, iubetq́ue bono animo eſſe, quod quæ B ab inimicis dicta ſint, ea falſa ſint ac vana. non enim diutius inquit ſolitudo permanebit, ſed gentium quæ vobis finitimæ ſunt opprobria redarguam: ipſarumq́ue contra vos audaciam ita comprimam, vt non amplius veſtras enarrent calamitates, veſtraque mala diuulgent. His ſubijcit.

Propterea montes Iſrael audite verbum Domini. hæc dicit Adonai Dominus, montibus, & torrentibus, & vallibus, & ſaltibus, & deſertis, & deſolatis, & vrbibus derelictis, quæ facta ſunt in prædam, & in conculcationem reliquis gentibus, quæ ſunt in circuitu ipſorum.

Vulg. *Propterea montes Iſrael audite verbum Domini Dei, Hæc dicit Dominus Deus montibus & collibus, torrentibus, vallibúſque, & deſertis parietinis, & vrbibus derelictis, quæ depopulata ſunt, & ſubſannata à reliquis gentibus per circuitum.*

Facile erat & admodum in promptu omni terræ Iſrael ſummatim bona polliceri, verum ſigillatim montium & vallium, & collium, & vrbium atque aliorum omnium meminit, vt eos, qui animum propter ſolitudinem deſponderant, conſoletur.

Propterea hæc dicit Adonai Dominus, vere in igne C Zeli mei locutus ſum, ſuper reliquas gentes, & ſuper Idumæam omnem, quia dederunt poſſeſſionem meam ſibi in hereditatem cum lætitia, ex toto corde inhonorantes animas, vt dolerent in præda.

Vulg. *Propterea hæc dicit Dominus Deus: quoniam in igne Zeli mei locutus ſum de reliquis gentibus & de Idumæa vniuerſa, quæ dederunt terram meam ſibi in hereditatem cum gaudio & toto corde & ex animo, & eiecerunt eam vt vaſtarent.*

Me valde, inquit, irritauit Idumææ & aliarum gentium audacia, quæ contra meam terram, ipſius ſolitudine exultantes abuſi ſunt, cùm ſperarent ea ſe potituros, & animas, quæ in ipſa incolerent, ſe in ſeruitutem redacturos. quamobrem contra eos ſententiam tuli.

Propheta igitur, propheta rurſus ſuper terram Iſrael, & dic montibus & collibus, & rupibus, & vallibus, hæc dicit Adonai Dominus. Ecce ego in Zelo meo, & in furore meo locutus ſum, eo quod opprobria gentium tuleritis vos, propterea hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego extollo manum meam ſuper gentes quæ ſunt in circuitu veſtro: iſti ignem

miniam ſuam capient.

Iccirco vaticinare ſuper humū Iſrael, & dices montibus & collibus, inguo & vallibus, hæc dicit Dominus Deus, ecce ego in zelo meo, & in furore meo locutus ſum, eo quod confuſionem gentiū ſuſtinueritis, iccirco hæc dicit Dominus Deus: ego leuaui manum meam, vt gentes, quæ

1\. Timoth. 3. *in circuitu veſtro ſunt, ipſæ confuſionem ſuam portent.*

. Opprobrium contra vos illatum, inquit, cauſa fuit vt contra eos, qui probris laceſſerunt, ſententia lata ſit, & illi quidem impietatis in me & memoriæ iniuriarum veſtrarum, atque audaciæ fructus ferent.

Veſtram autem mōtes Iſrael vuam, & fructum veſtrum comedet populus meus Iſrael, quia ſperāt vt veniant.

Vulg. *Vos autem montes Iſrael ramos veſtros germinetis, & fructum veſtrum afferatis populo meo Iſrael, prope enim eſt vt veniat.*

Confirmabo, inquit, populi ſpem, ſtabiliamque ipſius bonam expectationem, & reuertetur, & ijs fructibus qui à vobis producuntur, fruetur. perſpicuum eſt autem non cum montibus vt animatis eum colloqui, qui & ratione, & animo vacant, ſed ipſo cum inanimis colloquio eorum incolas buna promittens conſolatur.

Ecce ego ſuper vos, & reſpiciam ad vos, & colemini, & ſeminabitur in vobis, & multiplicabo ſuper vos homines omnem domum Iſrael in finem, & habitabuntur vrbes, & deſerta ædificabuntur, & multiplicabo homines ſuper vos, & iumenta, & augebuntur, & multiplicabuntur, & habitare faciam ſuper vos, ſicut in principio veſtro, & benefaciam vobis, ſicut annis ſuperioribus veſtris, & cognoſcetis, quia ego ſum Dominus.

Vulg. *Quia ecce ego ad vos, & conuertar ad vos, & arabimini, & accipietis ſementem. & multiplicabo in vobis homines omnémque domum Iſrael, & habitabuntur ciuitates, & ruinoſa inſtaurabuntur: & replebo vos hominibus & iumentis: & multiplicabuntur, & creſcent, & habitare vos faciam ſicut à principio, bonïſque donabo maioribus quam habuiſtis ab initio, & ſcietis quia ego Dominus.*

Non montes cognoſcent, ſed in montibus incolentes, hæc autem ad exitum poſt reditum è Babylone perducta ſunt, & res ipſæ teſtantur, incolis enim refertæ ſunt Paleſtinæ vrbes: omneſque inſtauratæ ita ſunt, vt nobilitate ſplendeant, illa autem ſola deſerta permanſit, in qua contra Dominum & ſaluatorem rabie perciti Iudæi crucis audax facinus patrarunt, omnibus quidem hominibus ſalutem, ſibi vero exitium machinati. vt vero omnis Iſrael reditum conſequeretur, & pollicitus eſt Dominus, & promiſſum ſeruauit; effecit enim vt Cyrus omnibus reditum concederet: ſed ij, qui vſitato contumaciæ morbo laborabant, imperatis reſtitere, & ſuæ externam patriam prætulere.

Vulg. *Hæc dicit Adonai Dominus, eo quod dixerūt tibi, terra comedens homines es tu, & à liberis ſpoliata à gente tua fuiſti, propterea homines non amplius comedes, & gentem tuam non abſque filijs facies amplius, dicit Dominus, non audietur amplius ſuper vos ignominia gentium, & opprobrium non amplius portabitis, & gens tua nō abſque filijs fiet amplius, dicit Adonai Dominus.*

Hæc dicit Dominus Deus, pro eo quod dicunt de vobis, deuoratrix hominum es & ſuffocans gentem tuam, propterea homines non comedes amplius, & gentem tuam non necabis vltra, ait Dominus Deus, nec auditam faciam in te amplius confuſionem gentium, & opprobrium

A *populorum nequaquam portabis, et gentem tuam non amittes amplius, ait Dominus Deus.*

Hæc item ad exitum perueniſſent ſi Iudæi voluiſſent: quia vero quaſi canes rabie furentes in dominum inſanierunt, ipſi auctores fuere, vt quæ prophetia prædixit, minime perficerentur, atque ita mendacij expers eſt prædictio. anteuertens quippe auctor omnium rerum Deus, per Hieremiam prophetam dixit: finem loquar ſuper gentem & ſuper regnum vt iterum ædificetur, & plantetur, & facient mala coram me, vt non audiant vocem meam, & pœnitentiam agam de bonis, quę locutus ſum vt facerem eis. Iudæi igitur in culpa fuere, ne per prophetiam promiſſa ſibi conſequerentur bona. Hiere. 18.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis domus Iſrael habitauit in terra ſua, et polluerunt eam in via ſua et in idolis ſuis, et in immunditijs ſuis, ſecundum immunditiam menſtruatæ facta eſt via eorum ante faciem meam, et effudi furorem meum ſuper eos. Vulg.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis domus Iſrael habitauerunt in humo ſua, et polluerunt eam in vijs ſuis, et in ſtudijs ſuis iuxta immundi-

B *tiam menſtruatæ facta eſt via eorum coram me, et effudi indignationem meam ſuper eos.*

Ipſæ, inquit, res iuſtum eſſe ſupplicium teſtantur, neque enim ſolum omnis generis idola colere perſeuerarunt, ſed etiam omne ſceleris genus perſecuti ſunt, ita vt omni execratione & odio imbuerentur, & quando ſecundum legem admodum impura menſtruata habebatur, hoc eſt cui ſanguis flueret, illi excremento ſceleris comparat execrationē. deinde rurſus in accuſatione commorans,

Eo quod effuderunt ſanguinem, inquit, in terra, et in idolis ſuis polluerunt eam, et diſſipaui eos in gentes, et ventilaui eos in regiones.

Pro ſanguine, quem fuderunt ſuper terram, & in idolis ſuis polluerunt eam, & diſperſi eos in gentes, et ventilati ſunt in terras. Vulg.

Ac rurſus iuſtum oſtendit ſupplicium.

Secundum viam ipſorum, et ſecundum inſtituta eorum iudicaui eos.

Iuxta vias eorum, et adinuentiones eorum iudicaui eos. Vulg.

Collegerunt, inquit, quos ſeuere fructus, ſanguinem hoc loco vocauit non ſolum alias cædes,

C ſed etiam filiorum ſacrificia, quæ cruda vorantibus, & improbis dæmonibus adhibebant, non contenti enim fuere, inquit, ſceleribus ante captiuitatem admiſſis, ſed etiam poſtquam bello capti exules fuere, in eiſdem facinoribus permanſere.

Et ingreſſi ſunt ad gentes, ad quas introierunt, et prophanarunt nomen meum ſanctum, cùm diceretur ipſis, populus Domini iſti, et de terra eius exierunt. Vulg.

Et ingreſſi ſunt ad gentes, ad quas introierunt, et polluerunt nomen ſanctum meum, cùm diceretur de eis, populus Domini iſte eſt, et de terra eius egreſſi ſunt.

In improbitate, inquit, degentes auctores fuerunt, vt in me maledicta conijcerentur: primum ſiquidem opinatæ ſunt gentes propter meam imbecillitatem iſtos victos fuiſſe, & in hoſtium poteſtatem redactos: deinde experientia cognita ipſorum improbitate contra me conuicia congeſſere, vt qui talibus inſtitutis gauderem, & adeo ſceleſtos homines meum populum nominarim, verumtamen eorumdem ipſorum habita ratione,

Peperci eis propter nomen meum ſanctum, quod profanauit domus Iſrael, quò ingreſſi ſunt.

Et peperci nomini ſancto meo, quod pollnerat domus Iſraël in gentibus, ad quas ingreßi ſunt.

Cùm eos, inquit, docere velim meas vires, iſtos ab imminentibus malis vindicabo.

Propterea dic domui Iſraël, hæc dicit Adonai Dominus; non vobis ego facio domus Iſraël, ſed propter nomen meum ſanctum, quod profanaſtis in gentibus, ad quas ingreßi eſtis, & ſanctificabo nomen meum magnum profanatum in gentibus, quod profanaſtis in medio ipſarum, & cognoſcent gentes, quia ego ſum Dominus, dicit Adonai Dominus, cùm ſanctificatus fuero ego in vobis ante oculos ipſorum.

Vulg. *Idcirco dices domui Iſraël, hæc dicit Dominus Deus, non propter vos ego faciam domus Iſraël, ſed propter nomen ſanctum meum, quod polluiſtis in gentibus, ad quas intraſtis, & ſanctificabo nomen meum magnum, quod pollutum eſt inter gentes, quod polluiſtis in medio earum, vt ſciant gentes, quia ego Dominus, ait Dominus exercituum, cùm ſanctificatus fuero in vobis coram eis.*

Non vos, inquit, ſalote digni eſtis, ſed decet gentes, qoæ à vobis io me maledicti occaſionem accepere conſeqoi remediom, veſtra autem ſalute, B qua mea virtus indicabitur, boc ipſorum maledictum opprimetur. nam cùm didicerint quodammodo meom magnum eſſe nomen, & eiuſmodi, qood idoneum ſit ad opem domeſticis ſuis ferendam, meam potentiam laodabunt, & celebrabunt. boc enim declarauit, cùm dixit, & cognoſcent gentes, quia ego ſum dominus Deus, cùm ſanctificatus fuero ego in vobis ante oculos ipſorum.

Et accipiam vos de gentibus, & congregabo vos ex omnibus generationibus, & introducam vos in terram veſtram

Vulg. *Tollam quippe vos de gentibus, & congregabo vos de vniuerſis terris, & adducam vos in terram veſtram.*

Hoc in omnes eos conuenit, qui redierunt: qoicunque enim redire voloerunt, reditum conſecuti ſunt: ea vero quæ ſequontur non item in omnes, ſed in eos tantum, qoi euangelico præconio fidem inſtitueruntt habere. ait enim.

Et ſpargam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immunditiis veſtris, & ab omnibus idolis veſtris mundabo vos. C

Vulg. *Et effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, et ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos.*

Aquam autem mundam regenerationis aquam noncupauit, in qua baptizati remiſſiooem peccatorum accepimus. & quæ ſequuntur ea confirmant, quæ dicta ſont.

Et dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum dabo vobis.

Vulg. *Et dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri.*

Per hæc mentis motationem ſignificauit, ad meliora enim cor veſtrum inclinabit, non item ſecundum priſtinam conſoetudinem ad deteriora propendens. illod vero, dabo, nequaquam libera læditur voluntate, verbis enim, & operibus, & infinitis adhibitis miraculis non illis tantum, ſed etiam omnibus gentibus, vt ad pietatem accederent, perſoaſit, non coegit: & tameo, qoamuis non coegerit, ſed perſuaſerit, ſe ait dediſſe animis ad meliora propenſionem, quippe ipſe auctor buioſce rei, tum his, quæ dixit, tum quæ A fecit, effectus.

Et auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, & ſpiritum meum dabo in vobis.

Et ſpiritum meum ponam in medio veſtri. Vulg.

Ne hæc quidem ante Chriſti Domini adoentum facta ſunt: cùm enim tres dumtaxat poſt reditum prophetas habuiſſent, Aggæum, & Zachariam, & Malachiam, poſt ipſos ſtatim prophetico munere ſpoliati ſunt: ſed poſtquam Deus ſaluator noſter homo factus eſt, & ad cœlos aſcendit, adoenit ſuper ſacros Apoſtolos Spiritus ſanctus, per quos gratia non Iudæis ſolis, ſed etiam omnibus his, qui ex geotibus ad fidem conuenere, ſubminiſtrata fuit. lapideum autem cor vocat aduerſarium, & rebelle, carneum vero obediens, & dicto parens, quodque diuinarum litterarum figuras poſſit excipere.

Et faciam, vt in iuſtificationibus meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis, & faciatis ea.

Et faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis, & operemini. Vulg.

Hoc aotem ſpiritus gratiæ proprium eſt, quæ noſtrum adiuuans liberum arbitrium efficit, vt recte procedant quæ dicta ſunt.

Et habitabitis in terra, quam dedi patribus veſtris.

Rurſos ad communem redit orationem, quam à ſpiritalibus ad ea, qoæ corporis ſunt, transfert.

Et eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum, & mundabo vos ab omnibus peccatis veſtris, & vocabo frumentum, & multiplicabo ipſum, & non dabo ſuper vos famem, & multiplicabo fructum ligni, & genimina agri, vt non accipiatis amplius opprobrium famis in gentibus.

Et ſaluabo vos ex vniuerſis inquinamentis veſtris, & vocabo frumentum, & multiplicabo illud, & non imponam vobis famem, & multiplicabo fructum ligni, & genimina agri, vt non portetis vltra opprobrium famis in gentibus. Vulg.

Noui igitur vnumquodqoe horum etiam ſecundum ſpiritum exponi poſſe: attamen exiſtimo propheticam orationem ea, quæ corporis ſunt Iudæis nunc polliceri: cùm enim multa ſolitudo terram eo tempore occupaſſet, pollicetur ipſis omnis generis fructuom abondantiam, & futuram hinc vtilitatem prædicit.

C *Et recordabimini, inquit, vias veſtras malas, & instituta veſtra non bona, & odio erunt vobis ante faciem ipſorum ſcelera veſtra, & abominationes veſtræ.*

Et recordabimini viarum veſtrarum peßimarum, ſtudiorúmque non bonorum, & diſplicebunt vobis iniquitates veſtræ & ſcelera veſtra. Vulg.

His, inquit, bonis fruentes, & quantos afferat iuſtitia fructus diſcentes priſtinæ reminiſcemini improbitatis, & illiús ſupplicij, quod propter illam vobis fuerit illatum. & priora ſcelera ſummo vobis erunt odio. illud enim abominabimini, pro execrabimini poſuit. tale eſt illud, quod de improbo dictom eſt à Dauid, aſtitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odiuit, hoc eſt malitiam non eſt execratus. ita ipſis bona pollicitus, eorum denuo ſoperbiam deprimit, cùm dicit.

Non propter vos ego facio domus Iſraël, dicit Adonai Dominus, notum ſit vobis domus Iſrael.

Non propter vos ego faciam, ait Dominus Deus, notum ſit vobis. Vulg.

Non vos, inquit, promiſſis bonis digni eſtis, ſed ego ea facio quæ meam decent naturam.

deinde admonens ſimul ac redarguens.

Erubeſcite & conuertimini, inquit, à viis veſtris domus Iſraël. A

Vulg. *Confundimini & erubeſcite ſuper viis veſtris domus Iſraël.*

Ne ſtulte, inquit, néve abſque ſenſu varia veſtra ſupplicia feratis, ſed ſero tandem veſtrorum inſtitutorum improbitate in mentem reuocata pro iis quæ auſi eſtis erubeſcite.

Hæc dicit Dominus, in die qua mundauero vos ab omnibus iniquitatibus veſtris, & habitari faciam vrbes, et ædificabuntur deſerta, & terra deſolata coletur, eo quod deſolata fuit ante oculos omnis tranſeuntis.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus, in die qua mundauero vos ex omnibus iniquitatibus veſtris, & inhabitari fecero vrbes: & inſtaurauero ruinoſa, & terra deſerta fuerit exculta, quæ quondam erat deſolata in oculis omnis viatoris.*

Quando, inquit, remiſſionem vobis peccatorum gratificabor, voſque puros ignoſcendo efficiam, tum & vrbibus ædificia, & terræ conſitiones præbebo, & pro priſtina ſolitudine, quam omnes viatores conſpicabantur, vt incolantur, auctor ero.

Et dicent, terra illa deſolata, facta eſt vt paradiſus deliciarum, & vrbes deſertæ & deſolatæ, & effoſſæ in muris munitæ ſederunt.

Vulg. *Dicent, terra illa inculta, facta eſt vt hortus voluptatis, & ciuitates deſertæ, & deſtitutæ atque ſuffoſſæ, munitæ ſederunt.*

Quemadmodum enim omnes, inquit, olim tuam ſolitudinem in ore habentes diuulgabant, ita nunc eris celeberrima, omnibúſque afferes admirationem cùm deſerta tua terra paradiſo voluptatis æquiparabitur, & vrbes ab incolis vacuæ, atque adeo euerſæ validis communientur muris.

Et cognoſcent gentès, quæcunque relictæ fuerint in circuitu veſtro, quia ego Dominus ædificaui deſertas, plantaui deſolatas: ego Dominus locutus ſum & faciam.

Vulg. *Et ſcient gentes, quæcunque derelictæ fuerint in circuitu veſtro, quia ego Dominus ædificaui diſſipata, plantauique inculta, ego dominus locutus ſim, et fecerim.*

Diſcent autem finitimæ gentes me eum eſſe, qui triſtia prius, & nunc iucunda ac læta præbuerim, atque ea, quæ dicta ſunt illius qui dixit auctoritate confirmantur, ego Dominus locutus ſum & faciam: Dominus enim cùm ſim ac facere poſſim, ea quæ dixi ad exitum perducam. C

Hæc dicit Adonai Dominus: Adhuc hoc quærar domui Iſrael vt faciam eis.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus, adhuc in hoc inuenient me, domus Iſraël vt faciam eis.*

Illud quærar, Symmachus inueniar dixit. ad priſtina, inquit, beneficia hoc quoque addam, vt eos reuocandos cenſeam.

Et multiplicabo eos vt oues ſanctas.

Vulg. *Multiplicabo eos ſicut gregem hominum, ſicut gregem ſanctum.*

Cùm enim ouium inſtar ſub meam tutelam eos ſegregarim, paſtoritiã ipſis curam impertiar.

Sicut oues Hieruſalem in ſollemnitatibus ipſius, ſic erunt vrbes deſertæ plenæ ouium, et hominum, et cognoſcent quia ego Dominus.

Vulg. *Vt gregem Hieruſalem in ſollemnitatibus eius, ſic erunt ciuitates deſertæ, plenæ gregibus hominum, et ſcient quia ego Dominus.*

Sicut enim Hieruſalem ante oppugnationem referta erat ouibus in maximis eorum publicis celebritatibus, ita omnes ipſorum vrbes & hominibus & ouibus & aliis bonis complebo, & ipſis rebus intelligent, eſſe me Dominum ac Deum, occidentem & viuere facientem, percutientem & ſanantem. Cognita igitur Domini noſtri bonitate & potentia, propter eam amemus, propter hanc metuamus, vt & amantes & timentes ipſius mandata obſeruemus, & promiſſa bona conſequamur, in Chriſto Ieſu Domino noſtro, cum quo patri gloria cum Sancto ſpiritu in ſæcula ſæculorum, Amen.

SECTIO XV.

Et facta eſt ſuper me manus Domini. Cap. 37.

Manum rurſus diuinam vim vocat.

Et eduxit me in ſpiritu Domini, et poſuit me in medio campi.

Et dimiſit me in medio campi. Vulg.

Spiritalis hæc rurſus contemplatio eſt, neque enim oculis corporis ea cernebat, quæ ſibi oſtendebantur, ſed ſanctiſſimi Spiritus reuelationem percipiebat. B

Et his erat plenus oſſibus, et circumduxit me ſuper ea per gyrum in circuitu, et ecce valde multa ſuper faciem campi.

Qui erat plenus oſſibus, et circumduxit me per ea in gyro, erant autem multa valde ſuper faciem campi. Vulg.

Conſentaneas rebus accipit reuelationes: cùm enim propter perfidiam, cuius morbo laborabant, meliora deſperaſſent Iudæi illi, qui ex Iudæa captiui abducti fuerant, ſuam ipſis auctor omnium rerum Deus potentiam oſtendit, & longe difficiliorem illa in priſtinum ſtatum ipſorum reſtitutione, mortuorum corporum reſurrectionem indicat prophetæ: per quem omnem populum docet, omnia ſibi eſſe facilia volenti. Iudæos igitur & alios Iſraëlitas, per hunc docuit, facillimum eſſe volenti Deo, in ſeruitutem redactos in priſtinam libertatem vindicare, nobis autem & omnibus omnino, qui præconium euangelicum cum fide excepimus, reſurrectionis corporum noſtrorum oſtendit facilitatem, diuinóque verbo ac nutui rerum obſequi naturam.

C *Et dixit ad me, fili hominis, an viuent oſſa hæc? & dixi, Domine Deus tu ſcis hæc.*

Et dixit ad me, fili hominis putasne viuent oſſa iſta? Et dixi, Domine Deus tu noſti. Vulg.

Non dubitauit propheta, ſed accuratiorem cognitionem Deo conceſſit, cùm optime quidem noſſet illius potentiam, ſed voluntatem ignoraret.

Et dixit ad me: propheta ſuper oſſa hæc, propheta fili hominis, & dices ad ea, oſſa arida hæc audite verbum Domini, hæc dicit Adonai Dominus oſſibus iſtis. Ecce ego introduco in vos ſpiritum vitæ, & dabo ſuper vos neruos, & reducam ſuper vos carnes, & extendam ſuper vos pellem, & dabo ſpiritum meum in vos, & viuetis, & cognoſcetis quia ego ſum Dominus.

Et dixit ad me, vaticinare de oſſibus iſtis, & dices eis, oſſa arida audite verbum Domini, Hæc dicit Dominus Deus oſſibus his, ecce ego intromittam in vos ſpiritum, & viuetis, & dabo ſuper vos neruos, & ſuccreſcere faciam ſuper vos carnes, & ſuperextendam in vobis cutem, & dabo vobis ſpiritum, & viuetis, & ſcietis quia ego Dominus. Vulg.

Miniſtro

Miniſtru prupheta, ac veluti quodam reſurrectionis in viſione vſus eſt inſtrumento, & linguæ verbo, illis inanimis & prorſus murtuis oſſibus, præcipir vt carnes producant, & neruos, atque cutem, vitalémque ſpiritum excipiant. Et fuerunt hæc non ſulum reuocationis in priſtinum ſtatum Iudæorum, ſed etiam reſurrectionis omnium hominum figura. canet enim tuba, inquit
*Cor.11. diuus Apoſtolus, & mortui reſurgent incorrupti.

Et prophetaui, ſicut mandauerat mihi Dominus, & facta eſt vox cùm prophetarem ego, & ecce commotio, & acceſſerunt oſſa, os ad os, vnumquodque ad iuncturam ſuam.

Vulg. *Et prophetaui ſicut præceperat mihi, factu eſt autem ſonitus prophetante me, & ecce commotio, & acceſſerunt oſſa ad oſſa, vnumquodque ad iuncturam ſuam.*

Prupheta quidem diuinu inſeruiens præcepto, quæ iuſſus fuerat verba protulir, verba autem opus eſt ſubſecurum, & commutio Dei aduentum declarabat, vux veru angelorum diuinæ voluntati miniſtrantium munus: oſſáque videbam inquit accurrentia, & propriam commiſſuram capientia, & quam à principio compuſitiunem ſortita fuerant, adipiſcentia.

Et vidi, & ecce accedebant ſuper ea nerui, & carnes naſcebantur, & aſcendebant ſuper ea, & circumſtetit ea cutis deſuper, & ſpiritus non erat in eis.

Vulg. *Et vidi, & ecce ſuper ea nerui & carnes aſcenderunt, & extenta eſt in eis cutis deſuper, & ſpiritum non habebant.*

Priſtinum opificium altera inſtauratio conſequitur, ſicut enim primi parentis Adam corpus prius effictum fuit, deinde in ipſum anima inſpirata, ita hic quoque vtraque conuenere ad propriam compagem. produxerunt autem carnes & neruos, & cute cooperta ſunt, verum quædam ſine ſpiritu, & motus expertia iacebant: quæ rurſus vitam & ſenſum diuina vuluntate conſequuntur.

Et dixit ad me, propheta ſuper ſpiritum, propheta fili hominis et dic ſpiritui, hæc dicit Adonai Dominus, a quatuor ventis veni ſpiritus, & inſufflato in mortuos iſtos, & viuant.

Vulg. *Et dixit ad me, vaticinare ad ſpiritum, vaticinare fili hominis, & dices ad ſpiritum, Hæc dicit Dominus Deus, à quatuor ventis veni ſpiritus, & inſuffla ſuper interfectos iſtos, & reuiuiſcant.*

Docet nos hæc oratio, quàm facilia omnia diuinæ ſint poteſtati, omniáque in manu eius eſſe: in manu enim eius anima inquit omnium viuen-
Iob 12. tium: iccirco prophetæ præcipit, vt iubeat omnes animas, vbicumque ſint, redire, & ſua rurſus corpora habitare.

Et prophetaui ſicut mandauerat mihi, & ingreſſus eſt in eos ſpiritus, & vixerunt, & ſteterunt in pedibus ſuis congregatio multa valde.

Vulg. *Et prophetaui ſicut præceperat mihi, & ingreſſus eſt in ea ſpiritus, & reuixerunt, ſteterúntque ſuper pedes ſuos exercitus grandis nimis valde.*

Renunciato inquit à me diuino præceptu, reuixerunt oſſa deuincta, & reſurrectionem cunſecuta, neque exigua erat eorum, qui reſurrexere, multitudo. ita reuelatione conſpecta eius ducetur interpretationem.

Et locutus eſt Dominus ad me dicens, fili hominis oſſa hæc domus Iſraël eſt. & ipſi dicunt, arida facta ſunt oſſa noſtra, periit ſpes noſtra, diſſenſimus.

Vulg. *Et dixit ad me, fili hominis oſſa hæc vniuerſa domus*
A *Iſraël eſt, ipſi dicunt, Aruerunt oſſa noſtra, periit ſpes noſtra, & abſciſſi ſumus.*

Figura, inquit, hæc ſunt Iſraël ô propheta, ſed illi quidem per ſe ſpem abiecerunt, hæc autem figura bonorum ſpem oſtendit.

Propterea propheta fili hominis, & dic ad eos, hæc dicit Adonai Dominus, ecce ego aperiam monumenta veſtra popule meus, & reducam vos de ſepulchris veſtris, & introducam vos in terram Iſraël, & cognoſcetis quia ego ſum Dominus cùm aperuero ego ſepulchra veſtra, & cum eduxero ego vos de ſepulchris veſtris populum meum, & dabo ſpiritum meum ſuper vos, & viuetis, & ponam vos ſuper terram veſtram, & cognoſcetis quia ego Dominus locutus ſum & faciam, dicit Adonai Dominus.

Propterea vaticinare, & dices ad eos, hæc dicit Dominus Deus, ecce ego aperiam tumulos veſtros, & educam vos de ſepulchris veſtris populus meus, & inducam vos in terram Iſraël, & ſcietis quia ego Dominus cùm aperuero ſepulchra veſtra, & eduxero vos de tumulis veſtris popule meus, & dedero ſpiritum meum in vobis, & vixeritis, & requieſcere vos faciam ſuper humum veſtram, & ſcietis quia ego Dominus locutus Vulg.
B *ſum, & feci, ait Dominus Deus.*

Si id, quod vobis multo difficilius videtur, admodum facile à me fieri poſſe oſtendi, ſane perſpicuum eſt, hoc item me facillime ac nullu negotio facturum, qui vos è captiuitatis vinculis veluti è quibuſdã ſepulchris eductos in propriã patriam reducam: mendacium enim veritate alienum. ita reditum pollicitus, futuram poſt reditum tribuum concordiam prædicit.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis cape tibi virgam vnam, & ſcribe ſuper eam Iudam & filios Iſrael appoſitos ad ipſum, & virgam alteram cape tibi ipſi, & ſcribes eam Ioſeph virgam Ephraim, & omnes filios Iſraël appoſitos ad eos, & coniunges eas inter ſe, tibi ipſi in virgam vnam, vt colliges eas, & erunt ſimul in manu tua.

Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens, & tu fili hominis ſume tibi lignum vnum, & ſcribe ſuper illud, Iuda & filiorum Iſraël ſociorum eius, & tolle lignum alterum, & ſcribe ſuper illud Ioſeph lignum Ephraim, & cuncta domus Iſraël, ſociorúmque eius, et adiunge illa, vnum ad alterum tibi in lignum vnum, et erunt in vnionem in manu tua. Vulg.

C Regnante Roboam diuiſæ fuere tribus, & decem per ſe ſeorſum in vnam vrbium Ephraim Samariam cùm ſe recepiſſent, ibi regiam conſtituendam curarunt. tribus vero Iuda & ſuæ, & Beniamin tribui imperauit. verum puſt reditum ſub vno omnes imperiu degêre, iccirco prophetæ Deus, vt duas virgas caperet, præcepit, & alteram inſcriberet Ephraim, & illi ſubiectas tribus adiiceret, alteram vero Iuda, & eorum qui cum illo conſentiebant. deinde virgas ſimul cuniungeret, vt in poſterum finita diuiſiune, futuráque vnitate: tum prophetæ præcipit, vt percontanti populo & cognoſcere cupienti, interpretatiunem aperte renunciet.

Ecce ego capiam tribum Ioſeph per manũ Ephraim, & tribus Iſrael appoſitas ad ipſum, & dabo eas ſub tribum Iuda, et erunt in virgam vnam in manu Iuda.

Ecce ego aſſumam lignum Ioſeph, quod eſt in manu Ephraim, & tribus Iſrael, quæ ſunt ei adiuncta, et dabo eas pariter cum ligno Iuda, & faciam eas in lignum vnum, et erunt vnum in manu eius. Vulg.

Eos, inquit, qui olim ſeipſos à Iudæ regno-

ſeparatunt, ita comparabo, vt rurſos illius agnoſcant imperium, & factam diuiſionem finiam, efficiámque vt omnes tribus ipſi Iuda communi conſenſu obediant, quod item apertius interpretatur. A

Ecce ego aſſumo omnem domum Iſrael de medio gentium, ad quas ingreſſi ſunt, et congregabo ipſos in terram Iſrael, et dabo eos in gentem vnam in terra mea et in montibus Iſrael, et princeps vnus erit omnium ipſorum in regem.

Vulg. *Ecce ego aſſumam filios Iſrael de medio nationum ad quas abierunt, et congregabo eos vndique, et adducam eos ad humum ſuam, et faciam eos in gentem vnam in terra in montibus Iſrael, et rex vnus erit imperans.*

Hæc exitum conſecuta ſunt, ſecundom figuram in Zorobabel, accurate autem & vere in Domino Chriſto, neque enim rex fuit Zorobabel, ſed populi atque exercitos doctor.

Et non erunt amplius in duas gentes, neque diuidentur amplius in duos reges vt ne polluantur amplius in idolis ſuis, et in offenſionibus eorum, et in omnibus impietatibus ſuis: et eruam eos ab omnibus impietatibus eorum, in quibus peccauerunt, et mundabo eos, et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum, et ſeruus meus Dauid princeps in medio ipſorum, et paſtor vnus erit omnibus ipſis. B

Vulg. *Et non erunt vltra duæ gentes, nec diuidentur amplius in duo regna, neque polluentur vltra in idolis ſuis, et abominationibus et cunctis iniquitatibus ſuis, et ſaluos eos faciam de vniuerſis ſedibus ſuis in quibus peccauerunt, et emundabo eos, et erunt mihi populus, et ego ero eis Deus: et ſeruus meus Dauid rex ſuper eos, et paſtor vnus erit omnium eorum.*

His etiam ea congruunt, quæ à Domino Chriſto in ſacris Euangeliis dicta ſont: Et alias oues habeo, quæ non ſoot ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus paſtor. Dauid autem Dominum dicit Chriſtum, vt ex Dauid ſecundum carnem oriundum: ſeruum vero propter humanam naturam, cùm enim in forma Dei eſſet, formam ſerui accepit. aſſumptam igitur natoram oſtẽdat, ſeruum nuncupauit; hoc eſt, è ſeruili ſecundum carnem ille natura genitus eſt, non enim ſeruus eſt omnium Dominus vnigenitus, neque item, qua Deus, Dauid nominatur, ſed qua ex Dauid, Dauid appellatur; neque ſecundum aſſumptionem autem ſeruus eſt. quod ſi è ſeruo hanc etiam naturam verbum Deus homo factus ſuſcepit, non amiſit quod erat, ſed vnitam cum diuina natura humanitatem noſtram glorioſam reddidit. docet igitur prophetica oratio impietatem extinctum iri, & colendorum idolorum errorem, regnorúmque diuiſionem vno tandem imperio terminandam, ſub quo degentes ij, qui etiam ab vno paſtore ſignificantur, ſuum & Deum & dominum agnoſcent. Ioan. 10. C

Et in præceptis meis ambulabunt, et iudicia mea cuſtodient, et facient ea, et habitabunt in terra ſua, quam dedi ſeruo meo Iacob, in qua habitauerunt patres ipſorum, et habitabunt in ea ipſi, et filij eorum et filij filiorum ipſorum vſque in ſæculum, et Dauid ſeruus meus princeps eorum erit in ſæculum.

Vulg. *In iudiciis meis ambulabunt, et mandata mea cuſtodient et facient ea, et habitabunt ſuper terram quam dedi ſeruo meo Iacob, in qua habitauerunt patres veſtri, et habitabunt ſuper eam ipſi, et filij eorum, et filij filiorum eorum vſque in ſempiternum, et Dauid ſeruus meus princeps eorum in perpetuum.*

Dicant Iudæi, quis ſempiternos ipſorum rex ſit, qui Dauid appelletur? nequaquam enim Zorobabeli huiuſcemodi appellationes conuenire, ipſi quoque confitebuntur. primum enim haud regnauit ille, ſed populi ductor fuit, deinde etiam illud ipſum imperium morte finitum eſt: quod ſi de genere Dauidico hunc ſempiternum intelligunt Dauid, oſtendant Dauid genus regnare: quod ſi præter regnum ipſum quoque Dauid genus incertum eſt, in præſenti duorum alterum neceſſe eſt, vel falſam prophetiam opinari, vel Domini Chriſti ex Dauid ſecundum carnem nati regnum adorare; verum à mendacio vacuam eſſe prophetiam, ipſi itidem fatebuntur. quod ſi vera eſt, quemadmodum igitur mendacij expers eſt, neque videmus aliud Iudæorum regnum, neque inſuper ipſum genus Dauid, clarum eſt & perſpicuum, & ipſe regnat, vt ex Dauid ſecundum carnem, filius autem Dei ſecundum diuinitatem, etiam ſempiternum obtinet imperium. perſpicua & aperta eſt & illorum deliratio, perfidiáque, & noſtra Dei cognitio; confirmantur enim quæ dicta ſunt in iis, quæ ſequuntur. etenim

Diſponam, inquit, ipſis teſtamentum pacis, teſtamentum æternum erit cum ipſis.

Et percutiam illis fœdus pacis, pactum ſempiternum erit eis. Vulg.

Oſtendant igitur nobis, vel pacis, vel ſempiternum teſtamentum: at non poterunt, cùm vtroque priuati ſint: nobis autem vtrunque dedit Dominus. namque & ſempiterna nobis bona pollicitus eſt, & id nobis eſt elargitus, vt cum ipſo reconciliaremur. ipſe enim eſt pax noſtra, ſicut auctor eſt diuus Apoſtolus, & rurſus, vnus ac mediator Deus homo, Chriſtus Ieſus, qui dedit ſeipſum redemptionem pro omnibus; & quæ ſequuntur item iis conſentiunt, quæ dicta ſunt. Timot. 2.

Et ordinabo eos, inquit, & multiplicabo eos, & ponam ſancta mea in medio ipſorum, in ſæculum, & erit tabernaculum meum in eis, & ero ipſis Deus, & ipſi erunt mihi populus.

Et fundabo eos, & multiplicabo, & dabo ſanctificationem meam in medio eorum in perpetuum, & erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipſi erunt mihi populus. Vulg.

Atqui deſertum templum, & quæ antiquitus ſancta erant, quo modo igitur promiſit ſe poſiturum ſancta ſua in medio ipſorum in ſæculum, & tabernaculum ſuum in ipſis? igitur cùm neque horum cernamus euentum, ſecundum Iudæorum ſententiam, nouerimúſque ſpiritalium verborum veritatem, ita hæc intelligemus vt iis congruant, quæ ante interpretati ſumus. habemus enim etiam rerum ipſarum conſentiens teſtimonium: neque enim ſolum ſanctæ domus Dei, ſed etiam diuina altaria omnibus hominibus donata ſunt: neque ſolum iis qui ex gentibus, verum iis qui è Iudæis credidere: & vnus idémque & horum & illorum Deus nuncupatur, ipſe enim, inquit, Dominus omnium diues in omnes qui inuocant illum, merito ſubiecit. Rom. 10.

Et cognoſcent gentes, quia ego ſum Dominus, ſanctificans eos, cùm ſint ſancta mea in medio ipſorum in ſæculum.

Et ſcient gẽtes quia ego Dominus ſanctificator Iſrael, cùm fuerit ſanctificatio in medio eorum in perpetuum. Vulg.

Reueta

Reuera enim per eos qui ex Iudæis credidere, etiam gentes cognitionis Dei lumen exceperũt: ex Iudæis enim diui Apoſtoli, & primi Apoſtolorum diſcipuli, & ex propheticis libria, qui apud Iudæos cuſtodiebantur, quæ ad ſaluatorem noſtrum Chriſtum pertinent percipientes diuino præconio gentes credidere: quamobrem diuus quoque Apoſtolus, inſeri, qui ex gentibus crederent dixit, in pia Iudæorum radice, frangique & ab hac radice ſeparari eos, qui è Iudæis minimè crederent. ſalute igitur Iudæis, inquit, primum ſuppeditata cognoſcent gentes quia ego ſum Dominus ſanctificans eos: ex Iudæis enim Dominus Chriſtus ſcundum carnem, apud Iudæos, crux, ſepulchrum, reſurrectio. ex Iudæis Apoſtoli, primique præcones. merito igitur gentes per hos ſalutem conſequuntur.

Cap. 38. *Et factum eſt verbum Domini ad me dicens, fili hominis firma faciem tuam ſuper Gog, & terram Magog principem Rhos, Moſoch, & Thobel.*

Vulg. *Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens, fili hominis pone faciem tuam contra Gog, & terram Magog, principem capitis Moſoch, & Thubal.*

B Gog & Magog ſunt Scythicæ gentes, Moſoch autem Cappadocas eſſe aiunt, & Thobel, Iberos, Rhos vero Hebræorum lingua interpretata eſt caput. & Aquilas item, Rhos, caput Moſoch interpretatus eſt.

Et dic ei, hæc dicit Adonai Dominus; Ecce ego ſuper Gog, & Magog, principem Rhos, Moſoch, & Thobel, & circumuertam te in circuitu, & dabo frenum in maxillam tuam, congregabo te & omnem exercitum tuum, equos & equites, indutos thoracas omnes, congregatio multa, peltæ & galeæ, gladios, & ſcuta omnes ipſi habentes.

Vulg. *Et vaticinare de eo, & dices ad eum, hæc dicit Dominus Deus, ecce ego ad te Gog, principem capitis Moſoch, & Thubal, & circumagam te, & ponam frenum in maxillis tuis, & educam te, & omnem exercitum tuum, equos & equites veſtitos loricis vniuerſos, multitudinem magnam, haſtam & clypeum arripientium & gladium.*

His quæ dicta ſunt docuit nos diuinæ efficaciæ poteſtatem, & iſtiuſmodi nihil abſque diuina fieri voluntate, quæ vel propter bona, res adminiſtrat, vel propter antè commiſſa peccata calamitates permittit accidere. illud igitur, dabo frenum in maxillas tuas, & congregabo te, non frenum quod ſenſu percipiatur impoui intelligimus, ſed quod nutu diuino Gog, & Magog ducat, atque adeo omnes, qui cum ipſo erunt, quorum genera recenſet.

Perſæ enim & Æthiopes, inquit, Lydi, & Libyes, et Phut cum ipſis.

Vnus autem etiam iſte fuit ex filiis Cham Lybiam ad occidentem incolentium primus parens.

Vulg. *Omnes iſti, ſcuta, & galeas, & peltas habentes.*

Omnes ſcutati, & galeati.

Gomer, & omnes iſti circa eum.

Vulg. *Gomer, & vniuerſa agmina eius.*

Galatas, ita vocat.

Domus Thogorma.

Phryges hos aiunt eſſe.

Ab extremo aquilone, & omnia fulcra eius, & gentes multæ cum eo.

Vulg. *Latera aquilonis, & totum robur eius, populique multi tecum.*

A Fulcra dicit ſubiectos illi populos regnum ſuſtinentes, ac dirigentes.

Præparare, præpara teipſum tu, & omnis congregatio tua, coacta ad te, & eris mihi in cuſtodiam. à diebus pluribus præparaberis, et in extremo annorum venies, et venies in terram auerſam à gladio, collecta à populis multis in terram Iſrael, quæ facta eſt deſerta omnino.

Præpara & inſtrue te, & omnem multitudinem tuam quæ coacervata eſt ad te, & eſto eis in præceptum. poſt dies multos viſitaberis, in nouiſſimo annorum venies ad terram, quæ reuerſa eſt gladio, & congregata eſt de populis multis, ad montes Iſrael, qui fuerunt deſerti iugiter. Vulg.

Poſt reditum è Babylone, ij qui fuere pro tempore eccleſiæ doctores aiunt iſtas gentes cum exercitu in Iudæam profectas eſſe, & cum prophetia conſentit interpretatio, dicit enim, venies in terram auerſam à gladio, ab hoſtibus liberatam & à ſeruitute in libertatem vindicatam. ſubiicitque.

Collecta à populis in terram Iſrael, quæ facta eſt deſerta omnino.

Aiunt autem cùm Zorobabel exercitus dux B eſſet, has fuiſſe gentes interfectas, & de manubiis ipſarum ſacrum Dei templum conſtructum. neque enim pauperes homines & captiui pecuniis abundabant: ac veriſimile eſt finitimos quoque Iudæorum felicitati inuidentes, has contra ipſos gentes mercede conduxiſſe. ædificationem ſiquidem ab ipſis prohibitam fuiſſe modo præfectis, modo Perſarum regibus deceptis, teſtis eſt Eſdræ ſcriptura. ad hæc adiicit.

Et ipſi ex gentibus exierunt, & habitant in pace omnes ipſi.

Hæc de populis educta eſt, & habitabunt in ea confidenter vniuerſi. Vulg.

Ex his item perſpicuum eſt, ſtatim poſt reditum in ipſos iſtas gentes inuaſiſſe, cùm dicat, & ipſi ex gentibus exierunt, & habitant in pace.

Et aſcendes, quaſi pluuia, & venies vt procella, & vt nubes operire terram, & cades tu & omnes qui circa te erunt, & gentes multæ tecum.

Aſcendens autem quaſi tempeſtas venies, & quaſi nubes vt operias terram, tu & omnia agmina tua, & populi multi tecum. Vulg.

Alia inquit expectans, alia patieris, & victo-C riam ſperans, exitio peribis. deinde ipſius quoque cogitationes deſcribit.

Aſcendent, inquit, cogitationes in cor tuum, & ratiocinaberis malas cogitationes, & dices aſcendam in terram abiectam, veniam ad quieſcentes populos, in quiete habitantes terram, in qua non eſt murus, neque porta, neque vectes ad diripiendum ſpolia, & prædandum prædam ipſorum. vt conuertam manum meam ad terram deſertam, quæ habitata eſt, ad gentem coactam de populis multis. qui fecerunt poſſeſſionem & ſubſtantiam, habitantibus ſuper vmbilicum terræ.

Hæc dicit Dominus Deus, in die illa aſcendent ſermones ſuper cor tuum, & cogitabis cogitationem peſſimam, et dices, aſcendam ad terram abſque muro, veniam ad quieſcentes, habitanteſque ſecure, hi omnes habitant ſine muro, vectes & portæ non ſunt eis, vt diripias ſpolia, & inuadas prædam, vt inferas manum tuam ſuper eos qui deſerti fuerant & poſtea reſtituti, & ſuper populum qui eſt congregatus ex gentibus, qui poſſidere cœpit, & eſſe habitator vmbilici terræ. Vulg.

Et hæc item omnia nos docent poſt captiuitatem hæc accidiſſe, cùm neque muros haberent

vrbes Iudææ, neque portas, neque vectes ſecundum prophetiam, quare etiam auſæ ſunt paulo A ante dictæ gentes in ipſam cum exercitu inuadere. Inſignis autem poſt reditum Iſraelites popolus euaſit, diuino munere reditum conſecutus, & ſicut exitus ex Ægypto multam ipſi attulit claritatem, ita reditus è Babylone illoſtres & conſpicuos eos reddidit, quare contra ipſos cum exercitu proficiſci auſæ hæ ſunt gentes. ac nemo exiſtimet à fide prophetiam abhorrere, ſecom reputans quod intereſt inter Scythicas genres & Iudæam interuallum. verum cogiter noſtra quoque memoria ab hac gente omnem orientem occupatum, quæ maximo hominum numero in ſeruitutem redacto, diſceſſit. Phrygas autem & Galatas, Iberas & Perſas & Æthiopas non vt ipſi obedientes aſſerit cum eo militaſſe, ſed vt diuerſis rationibus cum eo coniunctos, & partim, qui ad eum transfugerė, ac voluntate militatont, partim bello captos, & vna coactos bellare. quibus etiam diuina oratio motum inſtitutionem ex aliarum gentium perſona attribuit, cùm dicit.

Saba & Dedan mercatores Tharſis, & omnes vici eorum, dicent tibi, num ad prædam prædandum tu ve- B *nu, & ad ſpoliandum ſpolia? congregaſti populum tuum, vt acciperes argentum & aurum, vt ferres poſſeſsionem, & ſubſtantiam, vt ſpoliares ſpolia magna.*

Saba vero, ſicut iam dixi, natio eſt Æthiopica & Indica, Dedan autem Idumææ finitima, eſt item alia Æthiopia, & Tharſis ipſa eſt Carthago. Omues inquit hæ gentes cùm te inuaſiſſe conſpexerint, pecuniarum copiditate iſtam tuam cum exercitu profectionem fuiſſe intelligent.

Iccirco propheta fili hominis, & dic Gog, hæc dicit Adonai Dominus: nónne in die illa cùm habitauerit populus meus Iſrael in pace, cognoſces, & excitaberis, & venies a loco tuo, ab extremo Babylone, tu & multæ gentes tecum; aſcenſores equorum omnes, congregatio magna & exercitus multus, & aſcendes ad populum meum Iſrael quaſi nubes vt operias terram? in nouiſsimis diebus erit.

Vulg. *Propterea vaticinare fili hominis, & dices ad Gog: Hæc dicit Dominus Deus, numquid non in die illa cùm habitauerit populus meus Iſrael confidenter, ſcies? & venies de loco tuo à lateribus aquilonis, tu & populi multi tecum, aſcenſores equorum vniuerſi, cœtus magnus & exercitus vehemens, & aſcendes ſuper populum meum Iſrael quaſi nubes vt operias terram? in nouiſsimis diebus eris.*

Hoc eſt poſt reditum Iſrael, quod etiam ſuperius dixit, cùm habitauerit populus meus Iſraël in pace, cognoſces & excitaberis. tale eſt & illud, quod à beato Moyſe dictum eſt, oſtendam eis quid erir in nouiſſimo dierum, quia generatio peruerſa eſt: vocátque nouiſſimum dierom non conſummationem, ſed tempus quo ipſi diſſipati fuere.

Et adducam te ſuper terram meam, vt cognoſcant me omnes gentes, cum ſanctificatus fuero in te, coram ipſis ô Gog.

Vulg. *Vt ſciant gentes me cùm ſanctificatus fuero in te in oculis eorum ô Gog.*

Gentes nunc Gog non indigent, ad percipiendam auctoris omnium rerum Dei doctrinam, quæ per Chriſtum dominum hanc cognitionem adeptæ ſunt. antiquitus vero, antequam Dominus homo fieret, huiuſcemodi miraculis indigebant. etenim cùm Sennacherim multa illa millia in Iudæa confeciſſet, hoc miraculo gentes omnium Deum agnouere. quapropter beatus quoque Dauid exclamat; Notus in Iudæa Deus, in Pſal. 75. Iſrael magnum nomen eius. & his item gentibus interfectis omnes cognita auctoris omnium rerum Dei poteſtate linguam ad eum hymnis celebrandum excitarunt. iccirco vt cognoſcant me inquit omnes gentes cùm ſanctificatos ego fuero in te; hoc eſt, cùm mea gloria celebrabitur perſpicua facta mea poteſtate.

Hæc dicit Adonai Dominus, Gog tu es de quo locutus ſum ante dies priores per manum ſeruorum meorum prophetarum, Iſrael, qui prophetauerunt in diebus illis, & annis vt adducerem te ſuper eos.

Vulg. *Hæc dicit Dominus Deus. Tu ergo ille es de quo locutus ſum in diebus antiquis in manu ſeruorum meorum prophetarum Iſrael, qui prophetauerunt in diebus illorum temporum, vt adducerem te ſuper eos.*

Et Ioel, & Oſee, & Michæas, & alij prophetæ Oſee. 2. de his gentibos vaticinati ſunt. nam Oſee dicit, Et diſponam ipſis teſtamentum in die illa, cum beſtiis agri, & cum volatilibus cœli, & cum reptilibus terræ, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & habitare faciam te in ſpe. Et Ioel: Ecce ego, inquit, in diebos illis, & in tem- Ioel. 3. pore illo, quando conuertam captiuitatem Iuda & Hieruſalem, & congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Ioſaphat, & diſceptabo com eis ibi pro populo meo, & hæreditate mea Mich. 4 Iſrael. Michæas vero ita ait: Dole & viriliter age filia Sion, quaſi patiens, quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in campo, & venies vſque ad Babylonem: inde liberabit te Dominus Deus tous de manu inimicorum tuotum, & nunc congregatæ ſunt ſuper te gentes multæ, dicentes, exultabimus & intuebuntur oculi noſtri in Sion, & ipſi non cognouerunt cogitationem Domini, & non intellexerunt conſilium eius, quia congregauit eos, vt manipulos areæ, ſurge & tritura eos, filia Siou, quia cornua tua ponam ferrea, & vngulas tuas ponam æreas, & deduces in ipſis gẽtes, & minues populos multos, & conſecrabis domino multitudinem ipſorum, & robur eorum Domino totius terræ. Et Zacharias item: Hoc Zach. 4. verbum Domini inquit ad Zorobabel dicens, noo in poteſtate magna, neque in robore, ſed in C ſpiritu meo, dicit Dominus omnipotens, quis es tu mons magnus ante faciem Zorobabel, vt corrigas? ex quibus perſpicuum eſt poſt reditum, gentes cum exercitu profectas, quæ diuina manu euerſæ ſunt.

Et erit in die illa, in die qua veneris Gog ſuper terram Iſrael, dicit Adonai Dominus. aſcendet furor meus in ira mea, & zelus meus in igne iracundiæ mea, locutus ſum vobis vere, in die illa erit commotio magna in terra Iſrael.

Vulg. *Et erit in die illa in die aduentus Gog ſuper terram Iſrael, ait Dominus Deus, aſcendet indignatio mea in furore meo, & in zelo meo, in igne iræ meæ locutus ſum, quia in die illa erit commotio magna ſuper terram Iſrael.*

Commotionem vocat rei magnitudinem, ſicut enim commotionis omnes metuentes ſenſum percipimus, ita etiam miraculorum ingentium cognitionem. neque à ratione abhorret commotionem factam eſſe, cùm impiis & immanibus inferretur ſupplicium, furorem vero, & iram, & zelum, & ignem iracundiæ quatenus Deo conueniunt intelligemos, humano enim

more

murę ea puſuit ſupplicia declarans. ait autem fu-re præ metu eorum, quæ facta fuerint, vt nun homines modo, ſed etiam piſces, & vulucres, & ſerpentes, & beſtiæ commoueantur, & muntes abrumpantur, valles impleantur, & muri diruantur. ex quibus perſpicuum eſt commotiunem reuera ab eo commotionem vocatam. non enim ſolum ratione præditis, ſed etiam rationis expertibus terrorem incutit commotio, montéſque abrumpit, ita vt à partibus illis quæ abſciſſæ ſunt, valles obrurentur. muros item diruit, & vrbes in puluerem redigit. & prorſus huiuſce rei magiſtra eſt experientia.

Et conuocabo aduerſm eum metum gladij in omnes montes meos, dicit Adonai Dominus.

Vulg. *Et conuocabo aduerſus eum in cunctis montibus meis gladium, ait Dominus Deus.*

Cummotione, inquit, præeunte terrorem ipſis iniiciam, & hoſtium metum, ita vt fugæ ſe committentes alius alium ignorent, ſéque mutua cæde conficiant. hoc enim declarauit, cùm dixit.

Gladius hominis in fratrem ſuum erit, & iudicabo ipſum in morte & ſanguine.

Vulg. *Gladim vniuſcuiuſque in fratrem ſuum dirigetur, & iudicabo eum peſte & ſanguine.*

Non ſolum autem ipſi mutuo occidentur, ſed ego etiam ſuperne cum ipſis præliabor.

In pluuia inundante & lapidibus grandinis, & ignem & ſulphur pluam ſuper eum, & ſuper omnes qui cum ipſo erunt, & magnificabor, & glorificabor, & ſanctificabor, & cognoſcar coram gentibus multis, & cognoſcent quia ego ſum Dominus.

Vulg. *Et imbre vehementi, & lapidibus immenſis, ignem & ſulphur pluam ſuper eum, & ſuper exercitum eius, & ſuper populos multos, qui ſunt cum eo, & magnificabor, & ſanctificabor, & notus ero in oculis multarum gentium, & ſcient quia ego Dominus.*

His enim exitio datis, qui tunc ignurabant me, meam poteſtatem agnoſcent, meúmque dominium adorabunt. Deinde rurſus prophetæ præcipit vt de eo prophetet, & de iis gentibus, quæ cum eo erant ſe videlicet permittente eas ab extremo aquilone venturas, vt meritas feritatis pœnas perſoluant. adiicitque futuram ipſorum imbecillitatem.

Excutiam enim arcum tuum, inquit, de manu tua ſiniſtra, & ſagittas tuas de manu tua dextra, & deiiciam te ſuper montes Iſrael, & cades tu, & omnes qui circa te erunt, & multa gentes tecum.

Vulg. *Et percutiam arcum tuum in manu ſiniſtra tua, & ſagittas tuas de manu dextra tua deiiciam, ſuper montes Iſrael cades tu & omnia agmina tua, et populi tui, qui ſunt tecum.*

Tuas inquit vires deſtruam ita vt arma quæ manibus geſtaueris, excidant: ad hæc adiicit, volucribus cœli & cruda vorantibus feris ad deuorandum eum traditum iri. & illud,

Mittam ignem ſuper Gog, & habitabuntur inſula in pace, & cognoſcent quia nomen meum Dominus.

Vulg. *Et immittam ignem in Magog, & in his, qui habitant in inſulis confidenter, et ſcient quia ego Dominus.*

Declarat, poſtquam Gog tali exitiu funditus perierit, fore vt non ſolum, qui continentem incolant, ſed etiam inſulani, bono animo ſint, & confidant, veriti ſiquidem fuerant audito illius cum exercitu aduentu.

Et nomen meum, inquit, ſanctum cognoſcetur in me- A *dio Iſrael, & non profanabitur nomen meum ſanctum amplius.*

Et nomen ſanctum meum notum faciam in medio populi mei Iſrael, & non polluam nomen ſanctum meum amplius. Vulg.

Cauſamque docet.

Et cognoſcent gentes, quia ego ſum Dominus ſanctus in medio Iſrael.

Et ſcient gentes quia ego Dominus ſanctus Iſrael. Vulg.

Cùm enim gentes meæ prouidentiæ vires didicerint, & quemadmodum pro eo populo, qui meus nuncupatur propugno, non amplius meam imbecillitatem accuſabunt, neque exiſtimabunt propter meam impotentiam captum populum meum in priſtinam ſeruitutem redactum fuiſſe. deinde eorum quæ dicta ſunt ſtabilitatem oſtendit.

Ecce venit, & cognoſces quia erit, dicit Adonai Dominus.

Ecce venit, & factum eſt, ait Dominus Deus. Vulg.

Exiſtimato hæc inquit accidiſſe, & quaſi de iis quæ euenerint, minime dubiam habeas fidem. nam quæ à me prædicta ſunt, ea prorſus fient.

B *Hac eſt dies, de qua locutus ſum.*

De hac inquit die ſæpe prædixi; vocátque diem tempus ſupplicij Gog. deinde docet, vt omnis Iſrael pro lignis, illorum armis vtentur, haſtis, & arcubus, & ſagittis, ſcutis & peltis & baculis, neque opus habebunt ligna cædere, ſed arma antedicta ſeptem annis ad vſum illis ſuppetent. atque per hæc eorum frequentiam declarat, prædicitque futurum Gog monumentum.

In die illa dabo Gog, locum nominatum, monumentum Iſrael, ſepulchrum aduenientium ab oriente maris.

Et erit in die illa dabo Gog locum nominatum ſepulchrum in Iſrael, vallem viatorum ad orientem maris. Vulg.

Vbi ſepelierunt, inquit, eos qui ab urientis partibus in ipſos inuaſere, illic etiam hunc ſepelient. & per hoc in mentem eis reuocat cædem Aſſyriorum quæ regnante Sennacherim facta eſt, quia vt tempore ipſius opem ſenſere, ita deinceps eiuſdem prouidentiam conſequentur.

Propter multitudinem autem mortuorum, inquit, ædificabunt circuitum oris vallis, & ſepelient ibi Gog, & omnem multitudinem eius, & vocabitur vallis ſe-
C *pulchrum Gog.*

Quæ obſtupeſcere faciet prætereuntes, & ſepelient ibi Gog & omnem multitudinem eius, & vocabitur vallis multitudinis Gog. Vulg.

Tanta enim erit inquir interſectorum copia, vt nulla foſſa manu facta eos excipiat, ſed altiſſima vallis ipſis fiat ſepulchrum vtrinque circumædificata & ſuperne aggeribus obruta. ſeptémque menſium inquit in hanc ſepulturam tempus conſumetur, diémque illius exitij, quo funditus peribit, inſignem facient.

Erit enim ipſis, inquit, in nomen dies in qua glorificabor, dicit Adonai Dominus.

Et erit eis nominata dies, in qua glorificatus ſum, ait Dominus Deus. Vulg.

Sed & viros, inquir, ſecernent, vt circueant terram & ſepulturæ mandent eos qui inter fugiendum occubuerint.

Et quærent omnis pertranſiens terram, & prætereuns; & veniens os hominis ædificabit iuxta illud ſepulchrum, quoad ſepeliant ipſum ſepelientes, in valle ſepulchri Gog.

Volg. *Et circuibunt peragrantes terram, cúmque viderint os hominis, ſtatuent iuxta illud titulum, donec ſepeliant illud pollinctores, in valle multitudinis Gog.*

Multum inquit temporis circuibunt inſepoltos ſepulturæ mandantes, & ſicubi viatores aliquod os inuenerint, lapidibus apud eum congeſtis indicabunt iis, quibus ſepeliendi munus commiſſum fuerit, vt etiam illa cogant, eiſque iuſta faciant.

Nomen autem loci vocabitur, ruina, & ſepulchrum, & expiabitur terra.

Volg. *Nomen autem ciuitatis amona, & mundabunt terram.*

His ita prædictis auibus & beſtiis præcipit, vt ad conuiuium quoddam & epulas accedant, vtpote multorum atque adeo infinitorum cadauerum. Non autem vt ratione præditis ipſis hoc imperat, ſed vt rationis participibus hæc ſe permittente fieri perſuadeat. illud autem, comedite carnes vitulorum, & arietum, & agnorum, & hircorum, & taurorum impinguatorum omnium, per tranſlationem dixit, regibus ipſorum, & principibus atque optimatibus, vitulorum & arietum & hircorum & taurorum nomine deſignatis. & per agnos ſubiectos populos indicauit, ac ſacrificium ſuum vocauit illorum cædem ſua voluntate factam.

Et ſaturabimini, inquit, ſuper menſam meam.

Hoc eſt cibo à me vobis allato. atque oſtendens quiſnam ſit hic cibus, adiecit.

Equum & aſcenſorem, & gigantem, & omnem virum bellatorem, dicit Adonai Dominus.

Volg. *De equo, & equite forti, & de vniuerſis viris bellatoribus, ait Dominus Deus.*

His interpretatus eſt, arietes, & tauros, & hircos.

Et dabo gloriam meam in vobis, & videbunt omnes gentes iudicium meum, quod feci, et manum meam quam induxi ſuper eos.

Volg. *Et ponam gloriam meam in gentibus, & videbunt omnes gentes iudicium meum, quod fecerim, & manum meam quam poſuerim ſuper eos.*

Facta, inquit, hac cæde, & tali vobis exhibito conuiuio, conſpicient omnes gentes & meæ prouidentiæ vires, & meum iuſtum iudicium. quin etiam domus, inquit, Iſraël rebus ipſis percipiet, eſſe me Dominum ipſorum, & herum. illud vero, ab hac die & vltra; priſtinam accuſat inſcitiam.

Et cognoſcent omnes gentes, quia propter peccata ſua in ſeruitutem redacti ſint domus Iſrael, pro iis quæ in me deliquerunt, & auerſa eſt facies mea ab eis, & tradidi eos in manus inimicorum ſuorum, & ceciderunt omnes gladio, ſecundum immunditias ipſorum & ſecundum iniquitates ipſorum feci eis, & auerti faciem meam ab eis.

Volg. *Et ſcient gentes quoniam in iniquitate ſua capta ſit domus Iſraël, eo quod dereliquerint me, & abſconderim faciem meam ab eis, & tradiderim eos in manus hoſtium, & ceciderint in gladio vniuerſi iuxta immunditiam eorum, & ſcelus feci eis, & abſcondi faciem meam ab illis.*

Conſpicientes, inquit, gentes illatam Gog perniciem, cognoſcent Babyloniis quoque idem me ſupplicium inferre potuiſſe: ſed vt ab Iſrael impietatis ac ſcelerum pœnas exigerē, nulla eos ope dignos cenſentem conceſſiſſe vt in ſeruitutem redigerentur. Hoc autem nos item aperte docet, poſt reditum iſtas gentes in eos inuaſiſſe.

A cognoſcent enim omnes gentes, inquit, vt propter peccata ſua in ſeruitutem redacti ſunt omnia domus Iſrael, omnes enim qui conſpexerint frequentem illorum cædem, recte cogitantes intelligent, vt pœnas peccatorum luerent, eos illam ſuſtinuiſſe captiuitatem. quæ quidem teſtantur etiam ea quæ ſequuntur.

Propterea hæc dicit Adonai Dominus, nunc reducam captiuitatem Iacob, & miſerebor domus Iſraël, & zelabor propter nomen ſanctum meum, & capient ignominiam ſuam & omnes iniuſtitias ſuas quas iniuſte egerunt in me, cùm habitauerint ipſi in terra ſua in pace. & non erit exterrens cùm reduxero ego eos de gentibus, & eduxero eos de regionibus ipſorum.

Propterea hæc dicit Dominus Deus, nunc reducam captiuitatem Iacob, & miſerebor omnis domus Iſrael, & aſſumam zelum pro nomine ſancto meo, & portabunt confuſionem ſuam, & omnem præuaricationem, qua præuaricati ſunt in me, cùm habitauerint in terra ſua confidenter neminem formidantes, & reduxero eos de populis, et congregauero de terris inimicorum ſuorum. Volg.

Illud, capient ignominiam ſuam, & omnes iniuſtitias ſuas quas iniuſte egerunt in me, pro animo ſecum reputabunt, propter eas, quas ſuſtinuerint calamitates, earundem ſibimet ſe auctores fuiſſe, & ignominiæ cauſam iniuſtitiam. hæc autem cogitabunt, inquit, in patriam terram reuerſi, atque ab his grauibus hoſtibus liberati. Tunc enim

B

Et ſanctificabor in ipſis coram gentibus.

Et ſanctificatus fuero in eis in oculis gentium plurimarum. Volg.

Hoc eſt, perſpicua facta mea potentia ab omnibus adorabor. propter eam prouidentiam, quam erga eos adhibuerim.

Et cognoſcent, quia ego ſum Dominus Deus ipſorum, cùm apparuerim ego ipſis in gentibus.

Et ſcient, quia ego Dominus eorum, eo quod tranſtulerim eos in nationes. Volg.

Mea enim prouidentia à Babyloniorum dominio liberati, etiam Scythicarum gentium interitum conſpicabuntur.

Et congregabo eos in terram ipſorum, & non derelinquam amplius ex ipſis ibi.

Et congregauerim eos ſuper terram ſuam, & non dereliquerim quemquam ex eis ibi. Volg.

C Hoc etiam quantum in diuina prouidentia fuit, effectum eſt: quod ſi diuinis legibus repugnare conſueti redire noluerunt, at plures certe patriam terram externæ antepoſuerunt.

Et non auertam amplius faciem meam ab eis, eo quod effudi furorem meum ſuper domum Iſrael, dicit Adonai Dominus.

Et non abſcondam vltra faciem meam, ab eis, eo quod effuderim ſpiritum meum ſuper omnem domum Iſrael, ait Dominus Deus. Volg.

Hoc etiam ſequitur hominum voluntatem, in nobis eſt enim ſitum, bonas pollicitationes ad exitum perducere. ita nobis quoque regnum cœlorum Dominus promiſit, ſed illud conſequi minime poterimus, ſi nos eo indignos in hac rep. degentes præbuerimus. at ſi ſtudioſe, omníque alacritate diuinas leges obſeruauerimus, omnibus promiſſis bonis perfruemur. ita Iudæis pollicitus fuerat, non auerſurum ſe faciem ab eis, parentibus videlicet & credentibus, diuináſque leges obſeruantibus. Atque hæc ita ſe habere, teſtis eſt hiſtoria. cùm enim de Ægypto populū eduxiſſet,

in

inpromiſſam eos terram pullicitus eſt ſe intruducturum: at vbi diuinis decretis aduerſantes impie viuere perſeuerarunt, in deſerto omnes eus occidit, duobus tantum ex iis, qui pollicitationes exceperant ſeruatu promiſſo. Hoc igitur itidem, qui credidere & ſalutare præconium exceperuot, firmam habent pollicitationem, non enim auertit faciem ſuam ab eis: qui vero ea cummittunt, quæ diuinæ voluntati repugnant, ab eius procul abſunt aſpectu, neque vllom eius pruuidentiæ
Esa. 30. fructum percipiunt, ambulantes ſecundum Eſaiã lumine ignis ſui, & flamma, quam ſuccenderunt;
Psal. 30. & ibunt ſecundum diuinum Dauid in adinuentiunibus ſuis: hæc quidem nos ita intelligere à diuina ſcriptura docti ſumus. ego veru admiror nũ ſulum Iudæurum inſcitiam, ſed etiam quuru odã, qui Chriſtianum uumen ubtinent, ſed Iudaicas fabolas attendunt, & Gug, atque Magog inuaſiunem oon factam aſſerunt, ſed futuram expectant. quus intellexiſſe oportuit primum hui⁹ prophetiam cum reuucatiune è Babylone coniunctam fuiſſe, deiode per hæc dixiſſe gentes Dei putentiã cognituras. qua enim doctrina nunc dicant ipſi gentes indigent ad dioinam puteutiam cugnoſcendam, quæ credere iu nomen patris & filij & ſpiritus ſancti doctę ſunt, celebrare autem & adorare diuinam didicere naturã, & ab idulurum errore liberati ſunt. quã veru hoioſcemodi doctrinam Gug interitus afferre potuit, qualem ſanctorum Apoſtolurum continet præcuuiũ, hoc enim quæ ad trinitatem, & vnitatem pertinent, umnes homines edocet, & in vna natura tres proprietates nus contemplari, & ad hęc mortuurum reſurrectiunem, & iudicium, & præmium tum bonorum, tum malurum, cœlurum regnũ, ſupplicium in gebenna, virtutis diſciplinas, philoſophiæ documenta, & alia quæcumque diuinum cootinet Euangelium, & ſacra apoſtolurũ voluuina. Gog autem interitus gẽtes dumtaxat educuit, maxima potentia præditom Iudæurum Deum, & nõ propter ipſius imbecillitatem, ſed prupter pruptiam ipſorum iniquitatem in Babyluniurum eus poteſtatem redactos. Si igitur nondum ea quæ ſpectãt ad Gog, accidere; verum nouiſſimis diebus euenient, & per illum diſcent gentes auctorem umnium rerum Deum culere, maiura ſuut ea quæ ad
C Gug attinent, ſalutari cruce, & murte illa, quæ mortem deſtruxit, & diuinis apuſtolis, qui cognitionis Dei lumine orbem terratum illuſtrarunt, hæc enim umnia non potuerunt, gentes auctorẽ umnium rerum Deum ducere, ſed ſolius Gug interitus perſpicuum ipſum umnibus efficiet. ita aperte Iudæis fauent qui hæc fabulantur: nus autem diuina ſcriptura adducti attulimus mudo dictam interpretatiunem, qua ducuimus & iſtum veniſſe, & ea quæ ad ipſum pertinebant, ad exitum perducta. & tuoc quidem gentes didicere non propter diuinam impotentiam ſeruitutem ſuſtinuiſſe Iudæos, ſed propter ſua impia facinora. In præſenti vero per dominicam murtem & reſorrectiouem cugoitiunis Dei radius gentes excepere; & à patria impietate ſulutæ ac liberæ adoptate didicimus patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum. ipſum decet glotia iu ſæcula. Amen.

SECTIO XV.

Et factum eſt in vigeſimo & quinto captiuitatis noſtra anno, in quinto menſe, decima menſis, in quarto-
A *decimo anno poſtquam capta eſt vrbs.*

In vigeſimo quinto anno tranſmigrationis noſtræ in exordio anni decima menſis, quartodecimo anno poſtquam percuſſa eſt ciuitas: Vulg.

Hinc etiam perſpicuum eſt prupheram Iechoniæ regis captiuitatis ſocium fuiſſe. poſt quem Sedecias vndecim regnauit annos, minus tamen menſibus paucis, quippe cùm vndecimo Sedeciæ regis anno capta ſit vrbs. Iure igitur dixit, annum quo capta fuit vrbs quartum decimum ſuæ captiuitatis quintum & vigeſimum eſſe.

In die hac facta eſt ſuper me manus Domini, & duxit me illuc in viſione Dei, adduxit autem me in terram Iſrael, & poſuit me ſuper montem excelſum valde, & in eo quaſi ædificatio ciuitatis è regione.

In ipſa hac die facta eſt ſuper me manus Domini, & Vulg. *adduxit me illuc in viſionibus Dei, adduxit me in terram Iſrael, & dimiſit me ſuper montem excelſum nimis, ſuper quem erat quaſi ædificium ciuitatis vergentis ad auſtrum.*

Vaticinatus ipſis auctur omnium rerum Deus, reditum à captiuitate, oſtensáque per aridurum illutum oſſium reſorrectiunem ſua potentia prædicit item vrbis ac templi ædificationem; neque
B verbis tantum vſus eſt, ſed etiam talem indicat viſiunem prophetæ diuini ſpiritus efficacia mentis illius acie illuſtrata. Ne vero ſingula interpretantes huius libri legendi ſtodioſua urationis longitudine deſatigemos, eurum quæ in ſpiritu diuino prophetæ oſtenſa ſont, ſummatim paraphraſim quendam facere inſtituimus. Ait igitur in viſione Dei, huc eſt, ſpiritus, non corporis viſione, ſnam mentem in terram Iſraęl abductam fuiſſe, vidiſſeque in moote quodam excelſo ædificium, & queudam ibi ſtãtem humana quidem forma prædirum, ſed culure ſplendidiſſimi, atque pulcherrimi æris, calamúmqoe & foniculum ad ædificandi vſum coofectum afferentem, ſibiqoe præcipientem, vt & quæ oſtenderentur conſpiceret, & qoæ dicerentur, audiret. ea enim gratia ſe veniſſe aiebat, vt & oſtenderet & doceret, vt etiam tu inquit hæc renuncies domoi Iſrael. deinde metiens calamo oſtendit mihi umnes ædificij menſuras, ac primum portarum menſuras, & eórum quæ limina vucantur, & ſuperliminarium & poſtium, Ælam enim ſingulari numeru poſtem vocat, Ælamuth veru numero multitudinis poſtes, & Thee rurſus, & limen, & ſuperliminare, Theim vero eadem numeru multitudinis. ita enim cõperi apod Syrum burum interpretationem. aſſerit autẽ vidiſſe ſe nou ſolutu exteriures, ſed etiam interiures portas, & rurſus aulas interiectas, atque ex illis interiures, aliæ enitu ſacerdutibus attributæ fuerãt, ad alias umnibos Iſraehtis aditus patebat, & vnũ circum ſeptum habebat Dei templum, maximũ & celſiſſimum, & intus puſt illud aliis muris id umne qood ſub diuo erat, definitũ fuerat, & hæc qoidem umni populu fuerant attributa; interiora veru, & quæ prope ipſum templum ſacerdotibus dedicata. ait igitur in interiure atriu ſe vidiſſe paſtnphoria, locaque columnis fulta triginta: paſtophuria veru Syrus exedras appellaoit. & hæc item ſacerdotibus dedicata fuerant, vt idem prupheta docet. diuinu autem Eſaiæ: Ingredere, inquit, in paſtuphurium ad Sommam ſcribam, dicitque centum cubiturum latitudinem exterioribus aulis aſſignatam fuiſſe illi qoæ ad aquilonem, & illi quæ reſpicit ad meridiem, itidémque

ei quæ ad orientem ſolem: interiorum vero aularum longitudinem cubitorum quinquaginta, latitudinem cubitorum viginti quinque. aſſerit item portas ſibi ſimiles in omnibus fuiſſe, & ſecundum menſuras, & ſecundum palmarum ſculpturas. & ab vtraq; parte ianuæ piſomata ſiue cymatica Æleu appellat, in quibus inſculptas fuiſſe dixit palmarum imagines. ait item conſpexiſſe ſe menſas ab vtraq; parte portarũ poſitas, in quibus poſitas victimas ſacerdotes iugulabant, & holocauſtomata, & quæ pro peccato & ignorãtia offerebantur, & prope fuiſſe dixit riuum quendam ſanguinem victimarum excipientem, & in quendam locum prorſus remotum deferentem. Habebant autem menſæ, inquit, etiam tecta ſuperne operientia, pluuiæque & ſolis imperum propulſantia. deinde narrat, duas ſe exedras conſpexiſſe, alteram ad aquilonem, alteram reſpicientem ad meridiem, vtramque in interioribus aulis ædificatam; & quæ ad auſtrum reſpiceret, eam fuiſſe dixit ſacerdotibus attributam ſacrum Dei templum cuſtodientibus: quæ vero ad aquilonem, iis, qui exterius altare cuſtodirent, & tum hos, tum illos à Sadoch oriundos dixit, antiquitus enim Abiathar genus ſacerdotio abdicauit auctor omnium rerum Deus ſecundum latam contra Eliu principem ſacerdotum ſententiam: interiorem quoque aulam, quæ reſpiceret ad orientem ſolem ait, è veſtibulo Dei templi vſque ad portam centum habuiſſe cubitos longitudinis, totidémque latitudinis: è regione vero templi altare, & templi veſtibulum, viginti cubitorum longitudinem, quatuordecim latitudinem, portámque ipſius ſimiliter quatuordecim latitudinem; & ab vtraque parte ipſius latera vel poſtes vſque ad angulum ex tribus cubitis vtrumque. ita enim viginti cubitorum menſura perficitur; ianua quatuordecim excipiente, & anconibus ab vtraque parte, hos enim epomidas vocauit, alios ſex; ternos hinc, ternos illinc: ipſius quoque templi portam habere dixit latitudinem cubitorum decem, & ab vtraque parte anconas quinque, vt rurſus viginti cubiti abſoluerentur. & dimenſus eſt, inquit, & ipſum templum, & oſtendit mihi quadraginta cubitorum longitudinem, ac viginti latitudinem æqualem veſtibuli menſuræ. & vidi inquit alteram quoque portam illa interiorem, cuius latitudo erant cubiti ſex, & ab vtraque parte ancones cubitorum ſeptem. ſex igitur cubiti quatuordecim additi, viginti perficiunt. conſpexiſſe item affirmat ſe parietes ſeparantes à ſanctis ſancta ſanctorum, quarum latitudinem dixit æqualem fuiſſe templi menſulæ, hoc eſt cubitorum viginti, altitudinem vero cubitorum quadraginta. cùm vero quæſierim & apud Syrum & apud Hebræum menſuras, reperi altitudinem menſura æqualem latitudini. conſentiunt enim vterque & Syrus & Hebræus, qui latitudinem & altitudinem viginti cubitorum dixere. commemorat quoque duplex ſe in circuitu templi ædificium conſpexiſſe, & alios muros extra tectum conſtructos, & inter duos muros vndique, porticum & aditum, atque huiuſce ædificij cauſam affert. ne quis inquit templi parietibus appropinquaret, & hunc ipſum anguſtum ambitum dixit in plana & cœnacula diuiſum fuiſſe, ac feneſtras extrinſecus anguſtas, intrinſecus latiores habere, quas obliquas appellare cõſueuimus:

A & alias inquit duas exedras ab vtraque parte Dei templi conſpexi; alteram ad aquilonem reſpicientem, alteram autem ad auſtrum: hoc enim vocauit orationem, ſiquidem ea ſunt partes Hieruſalem, quæ magis vergunt ad aquilonem incolentibus Iudæis mos eſt, cùm precantur ad meridiem reſpicere, ſecundum vrbis ſitum. atque inter Dei templum & eam quæ vocatur exedra quinque cubitos definiri, & à pariete occidentis vſque ad ipſam exedram ſeptuaginta cubitos intereſſe, & longitudinem cubitorum nonaginta. medium autem Dei templum, inquit, tabulis totum contectum, neque parietes tantum, ſed etiam pauimentum & tectum, habebat autem feneſtras quoque reticulatas, hoc eſt perforatas retibus ſimiles. Et ſculpturæ in parietibus & in liminibus Cherubim & palmarum imagines continebant, & vnumquodque Cherubim duas facies habebat, alteram leonis, hominis alteram, & altera ad hanc altera ad illam palmam reſpiciebat, duáſque facies pro quatuor inſculptas contemplatus eſt: quandoquidem fieri non poterat vt accurate in tabulis quatuor inſculperentur. addit etiam ſe
B contemplatum altare ante ſancta, cuius altitudo tres cubiti, longitudo duo, & latitudo totidem, hoc eſt quadratum iſopleuron, id eſt, æqualibus conſtans lateribus, & ab eo, qui hæc mihi oſtendebat, edoctus fui, hanc eſſe menſam coram Domino, & ſcire oportet menſam, quæ panes propoſitionis exciperet, altare eum appellaſſe, cùm magnus Moſes mẽſam ipſam dumtaxat nominarit. ante igitur noſtris aperitur ianua per prophetiam. Erat autẽ ianua inquit ſanctorum, non duorum, ſed quatuor oſtiorũ, vt aperta in ſe refringerentur, & hæc eaſdem ſculpturas habebãt. adiicit etiã alias exedras in exteriore aula ſe vidiſſe poſitas, & ante exedras porticum decẽ cubitorum latitudine, centum longitudine: lomen aurẽ porticus vocat, quod apud nos luminare nuncupatur. & hæc dixit dedicata ſacerdotibus fuiſſe ad veſcendum ſanctificato cibo, præcepiſſéque eum, qui ſibi hæc oſtenderet, vt nemo eom ſacerdotibus illuc introiret, neque item ſacerdotes ipſi ſacerdotali veſte induti, & diuini cultus munus obeuntes in exteriorem egrederentur aulam. neque enim fas eſt aliquem è populo eos veſte ſacerdo-
C tali indutos contingere. quare opus eſt in illis domibus dedicatam diuino cultui veſtem exuere, & alteram indutos ad populum prodire. oſtendit item mihi circuitum, quem menſus eſt, & cùm menſus eſſet, docuit vnamquamque partem, orientis, occidentis, aquilonis & auſtri, quingentos cubitos habuiſſe, ita vt circuitus quadruplicatus in bis mille cubitos cogeretur.

Et adduxit me inquit ad portam quæ reſpiciebat ad orientem, & eduxit me, & ecce gloria Dei Iſrael veniebat per viam ad orientem, & vox caſtrorum quaſi vox geminantium multorum. Cap. 43.

Apud Hebræum & apud Syrum comperi, vt vox aquarum multarum.

Et terra ſplendebat quaſi fulgur, à gloria eius per circuitum, & viſio quam vidi, ſecundum ſpeciem quam videram, quando ingrediebar vt vngerem ciuitatem. Vulg. *Quando venit vt diſperderet ciuitatem.*

Rurſus hic etiam & apud Syrum & apud Hebræum comperi, quando ingreſſi ſunt vt perderent ciuitatem. declarat autem ſecundam viſionem, qua contemplatus eſt & eos qui afferebant

ſecures

ſecures & ciuitatem cædebāt,& illum qui carbones per omnem vrbem diſſipauit. quando etiam ſignum illud impoſitum vidit iis, qui populi ſcelera deplorabant. & veriſimile eſt Septuaginta ſenſum attendentes vnctionem vocaſſe frontium annotationem eorum qui liberati fuerant à cædentium pœnis.

Et viſio currus ſimilis erat viſioni, quam vidi ſuper fluuium Chobar.

Vulg. *Et ſpecies ſecundum aſpectum quem videram iuxta fluuium Chobar.*

Statim autem conſpicatus,

Cecidi, inquit, & gloria Domini ingreſſa eſt in domum per viam portæ reſpicientis ad orientem.

Vulg. *Et cecidi ſuper faciem meam, & maieſtas Domini ingreſſa eſt ad templum per viam portæ quæ reſpiciebat ad orientem.*

Neque dixit Dominum ingreſſum eſſe: diuina enim natura eiuſmodi eſt, quæ circumſcribi nequit: ſed Domini gloriam; id eſt, conſpectam viſionem.

Et aſſumpſit me ſpiritus, & introduxit me in aulam interiorem, et ecce plena gloria domus Domini, et ſteti, & ecce vox ex domo loquentis ad me.

Vulg. *Et eleuauit me ſpiritus, & introduxit me in atrium interius, & ecce repleta erat gloria Domini domus, & audiui loquentem ad me de domo.*

Cùm enim eo quoque tempore quo tabernaculum beatus fixit Moſes, gloria Domini ipſum repleuerit, & quando Salomon abſoluta templi ædificatione encæniorum celebritatem peregit; rurſus eadem Domini gloria domum impleuerit, neceſſario etiam hac ædificatione oſtenſa, & Dominus apparet, & propria gloria implet domum, oſtendens fore, vt non ſolum ædificetur, ſed etiam diuina vi compleatur.

Et vir ſtetit adhærens mihi.

Vulg. *Et vir ſtabat iuxta me.*

Oſtendit angelum fuiſſe qui ædificationem menſus eſt, & hæc oſtendit, & veriſimile eſt ipſum ſanctum Michaelem eſſe, cui populi cura commiſſa fuerat.

Et dixit ad me: (non angelus ſed Dominus) Vidiſti fili hominis locum throni mei, & locum veſtigij pedum meorum.

Vulg. *Fili hominis locus ſolij mei, & locus veſtigiorum pedum meorum.*

Pſal. 98. Ita etiam beatus Dauid, ſcabellum Dei, diuinum templum nominat. adorate enim ſcabellum, inquit, pedum eius quoniam ſanctum eſt. & locum throni hunc appellauit, tanquam in quo ipſe requieſcat. his ſubiicit.

Vbi habitabit nomen meum in medio domus Iſrael in ſæculum.

Vulg. *Vbi habito in medio filiorum Iſrael in æternum.*

Non dixit habitauit, ſed habitabit: habitabit autem in perpetuum in medio ſanctorum, & eorum qui vere Iſrael appellantur, quique videre ipſum poſſunt quatenus homini videre licet, non figura, ſed re vera, illa vero ſupercœleſtium erant
Exod. 26. figura: vide enim facies, inquit, omnia ſecundum exemplar, quod tibi monſtratum eſt in mōte. mendacij igitur expers eſt promiſſio quam
Ioan. 14. Dominus Chriſtus ſacris Apoſtolis confirmans dixit, multæ manſiones apud patrem meum, ſi quo minus dixiſſem vobis: quia ibo & parabo vobis locum: iterum veniam, & accipiam vos ad me ipſum, vt vbi ſum ego, & vos ſitis, in figura

A igitur non habitauit neque habitabit Deus in perpetuum, condemnauit enim ipſos, cùm dixit, ecce relinquetur domus veſtra deſerta. oportet igitur à figuris ad veritatem aſcendere, & illam Dei habitationem expectare: & quæ ſequuntur, modo dictæ interpretationi conſentiunt.

Et non profanabunt, inquit, amplius hi domus Iſrael, nomen meum ſanctum ipſi, & duces ipſorum in fornicatione ſua & in ruinis ducum ſuorum in medio eorum.

Et non polluent vltra domus Iſrael nomen ſanctum meum ipſi, & reges eorum in fornicationibus ſuis, & in ruinis regum ſuorum, & in excelſis. Vulg.

Hoc autem ſi quis de Iſrael ſimpliciter accipiet, falſum comperiet, quos etiam poſt reditum multæ impietatis & Eſdras accuſat & Macchabæorum hiſtoria, & non ſolum alios Iſraclitas, ſed etiam ſacerdotes, & principes ſacerdotum. rabies vero contra dominum cuinam impietatis iſtius exuperandæ locum relinquit? neque hæc igitur Iſrael tantum conueniunt, ſed iis, qui pura mentis acie præditi ſunt, ac videre Deum poſſunt, quique ſpiritalem cultum complectuntur.

B *Cum ponerent ipſi veſtibulum meum, inquit, in veſtibulis ſuis, & limina mea hærentia liminibus ſuis, & dederunt parietem meum prope me, & ipſos, & profanarunt nomen meum ſanctum in iniquitatibus ſuis, quas faciebant.*

Qui fabricati ſunt limen ſuum iuxta limen meum, & poſtes ſuos iuxta poſtes meos, & murus erat inter me, & eos, & polluerunt nomen ſanctum meum in abominationibus, quas fecerunt. Vulg.

His omnibus docet ne ipſis quidem ſacrum Dei templum attributum fuiſſe, vt omnia in eo facerent, quæ domi facere conſueuerant. quare

Et conſumpſi eos, inquit, in ira mea, & in cæde.

Propter quod conſumpſi eos in ira mea. Vulg.

Pœnas, inquit, ab ipſis ſcelerum exegi, eóſque occidi. Deinde admonet vt ipſi relicta priſtina via ab impietate deficiant, & ipſi inquam & duces ipſorum, ac pollicetur ſi hæc fiant ſe in medio ipſorum in perpetuum habitaturum: & hæc promiſſa conſecuti eſſent, ſi Dominum, qui ad ipſos venit, excepiſſent; ſed quia cùm vidiſſent ipſum dixerunt inter ſe, hic eſt hæres, venite occidamus Matth. 12.
eum, & habebimus hæreditatem eius; illos qui-
C dem de vinea deiectos in orbem terrarum diſſipauit, vineam vero tradidit aliis agricolis, quibuſcum in perpetuum habitat in tempore ab ipſis fructum percipiens. Deinde præcipit prophetæ vt populo oſtendat templi ædificium, vt propter beneficij magnitudinem, & ſpem reſtitutionis in priſtinum ſtatum conuerſi delinquere deſinant, & ab impietate deficiant. non ſolum autem leuiter adumbrare, & deſcribere templi ædificationem iuſſus eſt, ſed etiam illius cærimonias & conſuetudines oſtendere, vt ipſorum obſeruatione Dominum colant. aſſerit item contemplatum eſſe ſe, & thymiamatum altare, cuius altitudo duorum cubitorum, longitudo vnius, & latitudo eiuſdem menſuræ. & duo ſe altaria conſpexiſſe ait, non æqualis menſuræ, ſed alterum maius, alterum minus. neceſſe eſt inquirere, cur nam cùm beatus Moſes vnum altare ſecundum diuinum præceptum fecerit, hic propheta duo contempletur. arbitror autem id quod breue eſt, maioris eſſe figuram. figura enim erat antiquum noui teſtamenti,

& altare illud noſtri altaris, Chriſtus autem propitiatio noſtra eſt, ſicut ait diuus Apoſtolus, (Rom. 3.) quē propoſuit Deus propitiationem per fidem in ſanguine ipſius ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ. ait item inter duo altaria cubitos quatuor eſſe diuinis euangeliis numero æquales: inter legem enim, & ſperata bona euangeliorum gratia data eſt.

Et Ariel, inquit, cubitorum duodecim longitudine, & latitudine totidem.

Ariel vero Hebræorum lingua montem Dei ſignificat, vel ſecundum aliam interpretationem lumen Dei. vocat autem, vt ego arbitror, ſic altaris baſim, atque hic numerus cubitorum cum ſacris Apoſtolis conſentit, qui baſes & crepidines diuinæ gratiæ fuerunt, & Eccleſiæ fundamenta, & crepido. (Math. 16.) tu enim es Petrus inquit, & ſuper hāc petram ædificabo Eccleſiam meam, dixit Dominus, (Math. 5.) & rurſus: vos eſtis lux mundi. & ipſum altare duobus cubitis aſſerit maius eſſe Ariel & longitudine, & latitudine, neque enim ſola diuinitate, ſed etiā aſſumpta humanitate infinito interuallo maior eſt ſeruis dominus. Deinde prophetæ imperat auctor omnium rerum Deus, vt ſacrificiorum leges edoceat ſacerdotes, & quemadmodum oportet pro peccato vitulum & afferre, & ſacrificare, & vbi oporteat deſiſtere, & quemadmodum item altaris cornua circumaſpergenda ſint, & altaris anguli, deinde pro peccato hœdi ab omni macula liberi offerendi. & rurſus eodem modo ſanguine altare perfundendum, & ita inquit cùm hæc facta fuerint, & abſoluta propitiatio pro peccato afferent vitulum & ouem, ipſos quoque omnis maculæ expertes, & cum ſalibus ſacrificium peragent, ſales autem indicium ſunt rationis, & iudicij, & piæ opinionis; neque enim ſimpliciter, aut moribus inſeruientes hæc facient, ſed quadam cum ratione, & conſilio, quod recte agere inſtituerit, & facient inquit ſeptem dies huiuſcemodi ſacrificia; à die vero octaua, & vltra talia ſacrificia, ne ſingula percurram.

Cap. 44. Oſtendit item mihi portam quoque ad orientem conuerſam clauſam, præcepitque hanc continenter claudi, & attribui ipſi auctori omnium rerum domino, non quod porta indigeret, cùm ingredi vellet, qui vbique intereſt, & omnibus adeſt. quomodo enim hac clauſa ingreſſus eſſet, ſi per portas ingredi conſueuiſſet? verum imbecillioribus auribus ſeſe accommodans hæc deſignat, & par eſt per hæc nobis virginalem aluum innui, per quam neque ingreſſus eſt, neque egreſſus aliquis alius, quam ſolus ipſe Dominus. præcepit item apud hanc ipſam portam ducem quoque, hoc eſt, principem ſacerdotum cibo veſci, & per veſtibulum tranſire, & accedētem, & abeuntem: hoc enim vocauit Ælam. Ita his narratis & oſtenſis rurſus intuetur Domini gloriam in porta ad aquilonem ſita, & dicere iubetur exacerbāti populo vel litigioſo & contentioſo, ita enim & alij interpretes interpretati ſunt, vt contenti ſint priſtinis facinoribus, quæ patrare auſi ſunt alienigenas & incircumciſos in ſacrum Dei templum introducentes, & quod maximum criminum eſt, quia non ſolum carnem incircumciſam habebant, ſed etiā amplius carne mentem ipſam; ita vt perſpicuum ſit cordis circumciſionem iuſtitiæ perfectionem eſſe, carnis vero circumciſionem eius circumciſionis, quæ mentis eſt, argumentum eſſe & ſignum. præcipit igitur auctor omnium rerum Deus, eos, qui animo incircumciſi erant, & corpore alienigenas, & externos procul à diuinis ſeptis morari: Leuitas autem qui ſcelerum populi participes fuere, & idolorum cultum amplexi à proprio ordine defecerunt, neque genitorum officio fungi, neque holocauſtum iugulare, aut ſacrificium pro peccato, neque inſuper ſacris appropinquare, ſed ſuæ impietatis fructum ignominiam percipere: genus vero Sadoc, quod patriam pietatem ſeruauit, duntaxat miniſtrare, & cuſtodire, & alia omnia ſacerdotum munera obire. & decet ipſos inquit veſtibus è lanis contextis nequaquam vti, ſed linea tātum veſtimenta indui miniſtrandi tempore, & cidarim vnuſquiſque capiti imponat, & ſubligaria intus præcingat, atque exeuntes ad populum, veſtes cultui dedicatas exuant, & alias induti portas egrediantur, neque enim fas eſt à ſacerdotio alienum ſacerdotalibus veſtibus appropinquare, & capita item non radent, quod facere conſueuerant idolorum ſacerdotes, & comas ſuas non nudabunt: Hebræus vero & Syrus non nutrient dixere, neque enim radi ipſos, inquit, oportet, neque comas nutrire, ſed tonſuræ mediocritatem obſeruare. hoc enim ſignificauit cùm dixit; cooperientes cooperient capita ſua. oportet item ipſos eo tempore, quo ſacerdotio fungendum eſt à vini potu abſtinere: ac ſi velint vxorem ducere neque viduam, neque repudiatam mulierem accipere, ſed virginem. quod ſi etiam aliqua fuerit ſacerdotis vxor vidua relicta, & voluerit aliquis eam ducere, ne tales quidem nuptiæ à lege interdicentur, inuiolatum ſiquidem manet ſacerdotij genus eius quæ ſacerdoti copulatæ ſacerdoti rurſus cō-iungatur, quos rurſus oportet etiam populum erudire, & communium ſacrorūmque diſcrimen docere, ipſi etiam cauſas ad cædes pertinentes iudicent, & alias lites diſſoluant, ſemper id quod iuſtum eſt præferentes, & celebritates ſecundum legem peragant, & ſabbata quiete, & aliis rebus honorent, & ad animam hominis non ingredientur, vt polluantur, hoc eſt ad cadauer, ſic enim & Hebræus & Syrus dixit, ſed ad ſolum patrem, & matrem, inquit, filium, & filiam, fratrem, & ſororem nondum nuptam. Deinde præcipit quo modo immundus emundandus ſit, vt ita poſſit ad obeundum munus accedere, nō quia reuera execrādum eſſet mortuos inſpicere; ſi enim vere hoc læſiſſet, læſiſſet etiam mortui patris, aut matris, aut fratris ſpectaculum; ſed per hæc oſtendere vult maiore obſeruantia dignum apud Iudæos, qui parua extollere didicerant, eſſe ſacerdotem. Deinde præcipit ſacerdotem quoque pro ſe ipſo oblaturum in ſancta ingredi, neque partem accipere cum filiis Iſrael in diſtributione terræ: ego enim hereditas, inquit, ipſorum, & poſſeſſio eorum, mihi enim oblata primogenita, & primitias ipſis ad fruendum dedi, & partes à ſacrificiis ablatas rurſus eis attribui: ego enim nullius indigeo.

Iubet item terram quandam in ſuburbanis definiri ſacerdotibus, ab oriēte ſole ad occaſum decem millia cubitorum, & ab aquilone ad meridiē viginti quinque millia, vt habentes ipſi decimas & primitias, & primogenita, & ſacrificiorum ſeparatas partes, & à terra conſolationem, id quod iuſtum eſt amplectantur, nec amplius concupiſcant, neque populo noceant eo fruentes, quo contenti eſſe queant. idcirco ſubiecit. Cap. 45.

Sufficiat

Sufficiat vobis duces Iſrael, iniuſtitiam & miſeriam proijcite, & iudicium & iuſtitiam facite, & auferte oppreſſionem a populo, dicit Adonai Dominus.

Sufficiat vobis principes Iſrael, iniquitatem & rapinas intermittite, & iudicium & iuſtitiam facite, ſeparate confinia veſtra à populo meo, ait Dominus Deus.

Deinde de ſtateris & ponderibus & menſuris præcipit quæ æqualitate, & iuſtitia ait obſeruanda; iubetqoe introitus & exitus vnam eſſe menſuram, noſque docet corum continere gomor decem, & vnumquodque chænicas decem, vt ſit corus chænices centum, & ephi habere eandem mēſuram, quam chænix, & minam præcipit quinquaginta ſiclos continere, & vnumquemque ſiclum obolos viginti. & decem olei cotylas item gomor vocat, quam decimam eſſe dixerat cori partem. iubet etiam primitias oblatas frumenti & hordei, ſextam gomor partem continere, quæ apud nos ſemimedimnus nuncupatur. cùm enim corus triginta ſit medimnorum, gomor vero decima pars cori, neceſſe eſt gomor trium eſſe medimnorum: trium autē medimnorum ſexta pars ſemimedimnus eſt. iuſſit item de decem cotylis vnam cotylam offerri, & ouium itidem decimas. Hæc autem omnia dabit, inquit, populus principi ad ſacrificiorum vſum, vt in neomenijs & celebritatibus, & ſabbatis ab ipſo ſacrum munus obeatur, & pro populo Deus placetur. præterea docet, quænam facere conueniat neomenia decimi menſis, quæ quarta decima, & quæ rurſus ſeptimo menſe: oblatam autem ſiliginem ſacrificium vocat. ſacrificium enim coctionem inquit vitulo, & coctionem arieti facies, & olei hin & coctioni hin: verum apud Syrum heminam comperi.

Cap. 46. Iubet quoque portam, quæ reſpicit ad orientem, ſex hebdomadis diebus claudi, ſabbato per totum diem apertam patere: & ſacerdotibus inquit, pro principe ſacerdotum ſacrificia offerentibus, ipſe ſuper hac porta ſtabit, & cùm ſacrificiū offeretur, ſtans in veſtibulo adorabit. & ita ingredietur, & omnis populus ante hanc portam ſtans Deo cultum adhibebit. in ſabbatis & neomenijs, & holocauſtoma ſabbatorum offeret princeps ſacerdotum; ipſum enim ducem vocat. recenſet etiam ſacerdotum numerum, & ſimiliter, quæ neomenijs offerēda ſint, docet. Mannaa vero ſimilaginis ſacrificium nuncupat; ita enim Syrus quoque interpretatus eſt. præcipitq́oe eos qoi ingreſſi fuerint ad adorandum Deum, in exteriorem aulam, ſi à porta qoæ eſt ad aquilonem ingrediantur, per eam quæ eſt ad meridiem exire: quod ſi hanc ingreſſi fuerint, per alteram exire: vt ordine ingreſſi & egreſſi ſine vlla perturbatione Deum adorent. & ſacerdotum princeps ijs, quæ fiant interſit, vt maiore verecundia cultus adhibeatur, & omni populo ſabbatis, & alijs celebritatibus portam aperiri iuſſit quæ eſt ad orientem, principi vero ſacerdotum voluntarium ſacrificium offerre Deo volenti, quacunqoe die voluerit ſacrificium peragere, liceat, inquit, portam aperire, ſimile enim erit inquit, oblatum ab ipſo ſacrificium ſabbatorum ſacrificio. & ex definita ipſi terra, ſi cui filiorum tradere voluerit, ipſius perpetuum ius, qui accipit, obtineat: qood ſi ſeruo data fuerit, illius dominio potiatur vſque ad remiſſionis annū: & anno illo qui hebdomadicus appellatur, principi ſacerdotum reddet hereditatem; ſoli enim ſacerdotali generi hæc hereditas dedicata eſt. non enim decet paterna hereditate priuatis filijs & ſpoliatis ad iniurias populi procedere, alia rurſus ſacerdotibus pro compenſatione definita terra. ſit igitur definitæ ſacerdotibus terræ heres genus. & oſtendit, inquit, mihi alium locum ſitum ad occaſum, & aquilonis exedris propinquum, quem dixit ad coquendum ſacerdotibus definiri, vt pro ignorantia & peccato ibi coquant, & mannaa illic coquant. neque enim fas eſt, quę ſemel definita ſunt & ſanctificata, ea communia facere extra ferendo. & vidi alias aulas illa breuiores, circum maximam aulam ſitas: & vnaquæque habebat longitudine cubitos triginta, latitudine quadraginta, apud quas ædificatæ domus erant, quas exedras vocauit, in quibus populi ſacrificia coqui præcepit.

Et inde me rurſus aſſumens introduxit ad veſtibula domus, & ecce aqua egrediebatur de ſubdio domus, ad orientem, quia facies domus reſpiciebat ad orientem, & aqua deſcendebat ab angulo domus dextro ab auſtro ad altare.

Et conuertit me ad portam domus, & ecce aquæ quæ egrediebantur ſubter limen domus ad orientem: facies enim domus reſpiciebat ad orientem, aquæ autem deſcendebant in latus templi dextrum ad meridiem altaris. Vulg.

Ita ea quæ ad ſacrificia pertinent edoctus, cùm didicerit offerenda eſſe ſacrificia pro peccato ſecundum figuram, docetur animarum veram expiationem ex aqua & ſpiritu fieri, videt autem hanc aquam à portis domus excūtem, & per altare tranſeuntem per partes magis aquilonares ad orientem procedere, ex Iudæis enim ſalus gentibus, & Chriſtus ex Dauid ſecundum carnem ex virginali vtero veluti à quibuſdam veſtibulis apparens, per aquam & ſpiritum regenerationem orbi terrarum eſt impertitus. Hæc item beatus Eſaias vaticinatur cùm dixit. Erit in die illa, ſicut fluuius qui fertur glorioſus in terra ſitienti. & beatus Zacharias prædicta ſalutari paſſione & ea quæ accidit obſcuritas; non dies enim, inquit, & non nox, & dies illa nota domino, neque enim plena dies inquit, neque plena nox, media enim die tenebræ acciderunt. ſubiecit, in die illa egrediatur aqua viua de Hieruſalem dimidium eius in mare nouiſſimum, & dimidium eius in mare primum, & per hæc declarat ortum & occaſum, quibus totus terrarum orbis intelligitur. memorat etiam ſcatoriendi tempus; in æſtate, inquit, & in vere ſic erit. hoc etiam Samaritanæ dixit Dominus: qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum, ſed erit aqua, quam ego dabo ei fons aquæ viuentis ſalientis in vitam æternam. & alio loco, ſi quis ſitit veniat ad me & bibat, qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. hanc aquam diuinus Ezechiel vidit, profluentem à veſtibulis domus; per legem enim & prophetas fuere prædicta noſtra bona; & tranſeuntem per altare, quia Iudæos duntaxat tranſijt. qui vbi non credentes fidei fructus reddere noluerunt, tranſijt ad gentes, & maximum atque pulcherrimum eccleſiarum irrigat paradiſum. Ait deinde ſe conſpexiſſe quendam, qui menſus eſt mille menſura, & tranſijt vſque ad talos, & rurſus eandem dimenſum eſſe quantitatem, & pertranſijſſe vſqoe ad genua: & tertio adhibita eadem menſura tranſijſſe vſque ad lumbos. at vbi quartum impleuit numerum, torrens, inquit, factus eſt maximus, quem pertranſire

Zach. 14.

Ioan 4.

Ioan. 7.

non potuit, quia ebulliens aqua vt impetus torrentis, quem non pertranſibit quis. Docuitque nos per hæc fore vt initio euangelicum præconium paucos ad ſalutem adducat, deinde eos duplicet ac triplicet, ac poſtea totũ impleat orbem terrarum, ſecundum prophetiam illam: Replebitur vniuerſa terra cognitione Domini, ſicut aqua multa operiens maria. (Eſa. 11.) & ſcire operæpretium eſt, quater illum dimenſum fuiſſe, & diuinis euangelijs æqualem numero menſuram adhibuiſſe. exiſtimo vero quartam menſuram diuini Ioannis euangelium indicare, quod theologiam continet inacceſſam, & ad quam hominibus aſpirare minime liceat: quæ enim mẽs vltra illud, in principio, poterit penetrare? & quæ ad illud, erat, tranſcendere? quare ebullientem aquã, quaſi torrentis fluctũ, quam nemo pertrãſire queat, dixit, exiiſſe. & ſtatim inquit, atque è veſtigio oſtendit mihi apud ripam aquæ arbores omnis generis producẽtes fructus, & in vtraque ripa hæ arbores erant, neque enim fidem tantum in Deum, ſed etiam actionem ſecundum Deum hæc aqua, vt homines producerent, effecit. & dixit inquit ad me: aqua fluminis quæ egreditur in Galilæam ad orientem, & deſcendit ad incultam, ac venit vſque ad mare ad aquam oſtij maris. & hæc licet in hiſtoria nobis accurate inuenire: nam primo in Galilæam ſalutare præconium cucurrit, inde ad incultam & à pietate vacuam gentiũ regionem, peruenit etiam ad mare, barbarorum genera inondans. ſubijcitque ſe aquas ſanaturum. efficiet enim vt Græcæ & faboloſæ doctrinæ diuino præconio miniſtrẽt, & morboſæ aquæ illa per has aquas ſanctificatæ ſalutem ſuppeditent.

Et erit omnis anima animalium bullientium, ſuper omnia ad quæ aduenerit flumius, viuet.

Valg. *Et omnis anima viuet quæ ſerpit, quocumque venerit torrens viuet.*

Omnis enim, quicumque, ſalutaribus aquis fruetur, ſalutem conſequetur. & aſſerit plenam piſcium hanc aquam futuram, & piſcatores multos habituram, multi enim per has aquas ad ſalutem quaſi expiſcatione capientur, & multi erunt, quibus huius venandæ prædæ munus committetur. illud vero Engaddi vſque ad illud Enaglim, ſignificat à tentationibus & afflictionibus lætitiam. Engaddi enim, oculum tentationis deſignat, Enaglim vero, oculum vituli ad ſacrificium oblati, & peccatum ſoluentis, vel ſub iugum tracti, cui colendæ terræ munus imponatur. exſiccatio autem ſagenarum, non ſolum frequentiam, ſed etiam ſtudium & curam ſignificat: non enim deſiſtent piſcari, inquit, ſed ibi requieſcent, requietem enim ſagenarum exſiccationem vocauit. quandoquidem ceſſantes expiſcari piſcatores ſagenas explicare & exſiccare conſueuerunt. per ſe, inquit, erit, hoc eſt, ab impietate remota anima, quæ ſaluatur, & copiam piſcium aſſerit non fluuio ſimilem fuiſſe, ſed maximo mari: neque enim priſtino populo æqualis numero nouus populus, ſed gentium mari comparatus & orbem terrarum complens. his ſubijcit.

Et in exitu eius, & in conuerſione eius, & in elatione eius, lacunæ eius non ſanabuntur, in ſales tradentur. (Valg.)

In litteribus autem eius & in paluſtribus non ſanabuntur, quia in ſalinas dabuntur.

Et hoc in præſenti videmus accidiſſe, qui in multitudinem aucti, in ſegnitiem lapſi ſumus, & conſentanea Dominus quoque prædixit: cùm enim abundauerit, inquit, iniquitas, refrigeſcet caritas multorum. (Matth. 24.) Eos igitur qui in ſuperficie verſantur, & prædicatione dumtaxat indutos, quales noſtrum plurimi, lacunas vocat. etenim lacunæ non profundum, ſed in ſuperficie continent aquam. eos igitur qui ita affecti ſunt aſſerit minime conſequi remedium, quin etiam iſti, inquit, reliquis non inutiles, caſtigati enim vtilitatis alijs cauſa erunt. quamobrem in ſales dabuntur dixit. inſtruere enim nos quodammodo & vtilitatis implere conſueuit, non ſolum oratio docens, ſed etiam illarum pro peccato ſupplicium. ita ijs prædictis, quæ ad ſegnes attinent, rurſus ſtudioſorum, ſanctorumque fructus commemorat, & nihil apud ipſos infructuoſum, ſed omnia eiuſmodi quæ comedi poſſint.

Et præter fructum, inquit, etiam folium eius non deffluet, neque inueteraſcet ſuper ea neque deficiet fructus eius: nouitatis ipſius in menſes eius primitiua afferet, quia aqua eorum de ſanctuaria egredientur, & erit fructus earum in cibum, & germinatio earum ad ſanitatem.

Valg. *Non deſluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius, per ſingulos menſes afferet primitiua, quia aqua eius de ſanctuario egredientur, & erunt fructus eius in cibum, & folia eius ad medicinam.*

Hæ, inquit, arbores omnes ad eſum vtilem producent fructum, atque hunc in perpetuum. non enim ſemel in anno aut menſe, neque in celebritatibus tantum pie viuunt ſancti, ſed continenter diuinas leges obſeruant: quin etiam folia, inquit, non defluent ab ipſis. habent enim virtutis exercitationi conſequentem animi tranquillitatem; & fructus ipſarum totus in cibum. admirari enim conſueuimus virtutis athletas, & germinatio earum ad ſanitatem. reputantes enim quantum ſit bonum ſecundum Deum vita, hinc vtilitatem percipimus: & ſanitatem, quæ eſt ſecundum Deum, conſequimur. deinceps edocetur propheta, quinam ſint fines Iſrael: ab aquilone ait viam eſſe Emath per fines Damaſci, Emath autem Athiphaniam vocant, & quidam Emiſan, etenim diuina ſcriptura duas nouit eiuſdem nominis, quæ dicit, ad Emath magnam, & ab ortu ait Iordanem finem, & Phæniconem ad orientem. à meridie vero vſque ad aquas contradictionis. ſic enim Mariboth Syrus interpretatus eſt, Cades, ab occaſu vero mare finem eſſe: & hanc præcepit non ſolum ijs qui ab Iſrael genus ducerent, diſtribui, ſed etiam proſelytis inter eos incolentibus: qui filios, inquit, in vobis genuerint, & in vnaquaque tribu incolentes proſelyti cum eadem tribu hereditatem capiant. (Cap. 48.)

Deinde præcipit vt primam capiat tribus Dan, ab aquilone, alteram Aſer, tertiam Nephthalim, quartam Manaſſe, quintam Ephraim, ſextam Ruben, ſeptimam Iuda, tum eam quæ ſacerdotibus attributa eſt, quinque & viginti millium latitudinem, decem millium longitudinem: iubetque huius hereditatem circum ipſam vrbem poni. Erit enim ſanctificatio mea, inquit in medio ipſorum ſacerdotibus ſanctuarium filij Sadoch, cuſtodientibus cuſtodias domus. Præterea quingentos rurſus templi cubitos

tos diuidit per vrbem: cùm vero ædificabitur A vrbs, inquit, huius terræ fructus attribuantur ædificantibus, deinde poſt hanc hereditatem, capere iubet Beniamin, & poſt illum Symeon, tum Iſachar, deinde Zabulon, poſtremo Gad. ait item portas fore vrbi duodecim, in vnaquaque parte tres, omnemq́ue circuitum decem & octo millium cubitorum dixit.

Nomen autem vrbi ex qua die inquit, facta fuerit, erit nomen eius.

Vulg. *Et nomen ciuitatis ex illa die dominus ibidem.*

Non quod alterum poſt ædificationem nomen inuenerit, Hieruſalem enim etiam poſt Zorobabel vocata fuit, ſed inſignem eam denuo futuram per hæc indicauit: conſueuit ſiquidem diuina ſcriptura nomen ipſam gloriam nominare. ſicut denique idem propheta ad Hieruſalem ex perſona Dei, dixit, & fuit tibi nomen. hæc vrbis ædificatio poſt reditum è Babylone à Zorobabel primo facta eſt, longo tempore conſtructo templo propter finitimorum bellum, mœnia vero erexit Neemias poſt abſolutam templi ædificationem interiectis annis octoginta. & Maccabæis item florentibus multa cum felici- B tate renouatum eſt, & poſt illos rurſus Herodes illud nobilius effecit. at fabuloſis orationibus gaudens Apollinarius, & à vetulis fabellas enarrantibus nihil differens, aliam quoque nobis pollicetur Hieruſalem ædificationem, & ſecundum Iudæorum legem cultum, & præter legis obſeruationem in dominum fidem. Deinde rurſus eccleſias mutuo ſibi aduerſantes: quæ ex gentibus conſtet, extra legem viuentem, quæ Iudæis ſecundum legem ſuam temp. adminiſtrantem, neque cognouit ſapientiſſimus, diuinarum ſententiarum veritatem. nam de Iudæis
Matth.22. dixit: malos male perdet, & vineam ſuam locabit alijs agricolis, qui reddent ei fructum tem-
Ioan.5. poribus ſuis. Et item, ego veni in nomine patris mei, & non accepiſtis me, veniet alius in proprio nomine, & illum accipietis. de templo vero,
Matth.24. ait: primum non relinquetur hic lapis ſuper la-
Matth.23. pidem qui non deſtruatur. deinde: ecce relin-
Iſa.25. quetur vobis domus veſtra deſerta. Et Eſaias
Iſa.24. quoque exclamat, impiorum ciuitas in æternum non ædificabitur; & domus Iſrael cecidit, non amplius reſurget. non audiuit item vt par eſt, C
Gal.5. Pauli doctrinam, quam Galatis protulit, cùm
Gal.2. dixit: qui in lege iuſtificamini à gratia excidiſtis. & rurſus: propter quod ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro, ſed per fidem Ieſu
Rom.4. Chriſti. lex enim iram operatur. vbi enim non eſt
Rom.8. lex, nec præuaricatio. itemq́ue: nam quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne vt iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. & alio loco: iu-
Rom.5. ſtificati igitur ex fide pacem habeamus ad Deum, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. & Petro qui legis obſeruationem ſimulauerat, propter diſcipulorum imbecillitatem, coram omni-
Gal.2. bus dixit. ſi tu cùm Iudæus ſis gentiliter viuis, & non iudaice, quo modo gentes cogis iudaizare? deinde ſubijcit: nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores. ſcientes autem quod non iuſtificatur homo ex operibus legis, ſed per auditum fidei, & nos in Ieſum Chriſtum credidimus, vt ex fide iuſtificemur. ita Galatas qui ſuſtinuerant poſt fidem circumcidi inſenſatos vocat, & ad Philippenſes ſcribens, accuſanſq́ue
quod hæc docerent, canes appellat, cum dicit: Philip.3.
videte canes, videte malos operarios, videte conciſionem; nos enim ſumus circumciſio, qui ſpiritu ſeruimus Deo, & non in carne fiduciam habentes. & ne quis ipſum opinaretur ſpiritalibus inniti tanquam eorum quæ carnis ſunt expertem, merito ſubiecit; quanquam & ego habeam fiduciam in carne, & ſi quis alius videtur confidere in carne, ego magis. narratq́ue ea quibus Iudæi gloriabantur: octaua die, inquit, ſecundum legem circumciſus ſum, & quia accidit vt proſelytarum filij ſecundum hunc dierum numerum circumciderentur, neceſſario adiecit, ex ſemine Iſrael. neque contentus patriarchæ appellatione, tribus quoque nomen memorat, nobilitatem oſtendens, de tribu Beniamin; à Rachel enim dilecta ſum, inquit, oriundus. non enim ſolum ex ijs non ſum, qui ſunt ſemiſerui, ſed etiam liberis excello, tanquam ex ea quæ B prius deſponſa fuit & valde dilecta propagatus, & hinc ad antiquiorem ſtirpem progreditur, Hebræus ex Hebræis. Hebræi enim ab Heber appellati ſunt. quin etiã honeſtiſſimæ ſectæ, inquit, fui, ſecundum enim legem Phariſæus, neque ſolum nomen pietatis obtinui, ſed etiam re ornari alacri animo ſtudebam, ſecundum zelum enim perſequens inquit eccleſiam. Ita omnibus pro quibus gloriandum videretur, enarratis, adiecit: ſed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus ſum propter Chriſtum detrimenta, & arbitror omnia ſtercora eſſe, vt Chriſtum lucrifaciam. ſed quæ beatus Paulus detrimentum & ſtercora appellauit, cum ſpiritalibus collata: hæc ſapientiſſimus Apollinarius ab Helia Iudæis prædicatum iri, & ab ipſo CHRISTO Domino confirmanda fore dixit. qua de cauſa autem dicat ille ijs, qui è Iudæis erunt, reipub adminiſtrationem dabit ſecundum legem, quaſi fides ſalutem dare nequeat? & cur hanc nobis omnibus gentibus tradidit, vt ipſis perfectam præbeat ſalutem? quod ſi vt fide idonea ad ſalutem afferendam, & conciliandum nobis regnum cœlorum, legis obſeruatio- C nem abrogauit, qua de cauſa legem, quæ ſaluum facere nequit, rurſus Iudæis conſtituet? nam plurima ipſius legis nullam afferre obſeruantibus iuſtitiam ipſe Deus per hunc prophetã nos docuit. dedi enim ipſis inquit præcepta nõ bona, & iuſtificationes in quibus non viuent. quo modo igitur non bona, quæq́ue vitam præbere nequeant, Iudæis rurſus imponet, cùm eos ſaluare velit & non perdere? & alia quoque ratione facile eſt hæc expectantis amentiam cognoſcere. ſi enim res Iudæorum noſtrarũ figura rerum fuere, quod ipſe confitetur, neque repugnat, vbi nam anniculo agno opus eſt, poſt immaculati agni, qui ſuſtulit peccatum mundi, ſacrificium? & quæ azymorum vtilitas poſt ſupercœleſtem panem? vel paſchatis typici poſt ſpiritale? ſed neque di-
uum Apoſtolum audit, dicentem: itaque epule- 1.Cor.5.
mur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis & veritatis: etenim paſcha noſtrum pro nobis immolatus eſt Chriſtus. neque Dominum ſuos diſcipulos docentem, cùm dicit: hoc eſt corpus

meum, quod pro vobis frangitur, hoc facite in meam commemorationem, &, hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis effunditur in remiſſionem peccatorum, hoc facite in meam commemorationem. & alibi cùm dixiſſet Iudæis, patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt, adiecit. (Ioan. 6.) Hic eſt panis vitæ, vt ſi quis ex ipſo manducauerit non moriatur. & vt alia quæ infinita ſunt, & innumerabilia omittam, etiam num in Hieroſolymis & crucis templum, & reſurrectio, & in cœlum aſſumptio, & templum in Syon & ſacra Bethleem, & alia infinita orationis loca exiſtunt. Inſtaurato igitur Iudæorum templo, deſtruentur iſta, vel eodem in honore habebuntur, & in priſtino honore perſeuerantia à Iudæis colentur, vel ignominia afficientur. ſi igitur ignominia afficient, & in priſtina inſania permanebunt, nullam percipient vtilitatem ex magni Heliæ prædicationibus: quod ſi in honore habebunt, quæ orationis loca, magis quam crucis locum, vel reſurrectionis, vel eum qui inſtaurandus eſt, colent? nam ſi illis amplius, quaſi non perfecta cognitione præditi hoc facient. quod ſi hæc antepoſuerint, ſuperuacanea erit illorum ædificatio, ſi vero æqualem honorem tribuent & iſtis & illi, offerent quidem ibi ſacrificia, ſed hic ſacris myſterijs fruentur. & quo modo fieri poteſt, vt vna cum ijs, qui è gentibus credidere, diuinis ipſi myſterijs fruantur, cùm lex commercium cum gentibus ipſorum prohibeat? relinquitur igitur, vt eodem in templo & euangelica & legalia eodem tempore abſoluantur, ac rurſus neceſſe eſt & pugnam & contentionem intercedere: nobis quidem ſecundum leges noſtras degentibus, illis vero cultum ſecundum legem præferentibus. & quo modo verus eſt Paulus eùm dicit: (Epheſ. 2.) Chriſtus eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ ſoluens, inimicitiam in carne ipſius, legem mandatorum decretis euacuans, vt duos condat, hoc eſt gentilem & Iudaicum in vnum nouum hominem, & reconciliet ambos in vno ſpiritu cum patre? ac rurſus, non eſt Iudæus neque Græcus. & alio loco, vbi non eſt Iudæus, neque Græcus, circumciſio & præputium, ſed omnia & in omnibus Chriſtus? næ, inquit ſapientiſſimus, & Apoſtolis prædicantibus, qui in Hieroſolymis præconio credidere Iudæi, cultum ſecundum legem obſeruabant, alijs eccleſijs extra legis cultum degentibus. neque intelligit ſacros Apoſtolos illorum ſeſe accommodantes imbecillitati, hoc eo tempore fieri permiſiſſe, ſed ipſos libere legem non obſeruaſſe, quam violare haudquaquam ſuſtinuiſſent, ſi legis obſeruationem neceſſariam cognouiſſent: verum ipſi cùm optime noſſent ſuperuacaneam eſſe ſecundum legem reipub. adminiſtrationem, euangelicam vitam tranſegere, ijs vero qui imbecillius affecti erant legis obſeruationem concedebant, paulatim eos ad perfectiora ducentes. ita Timotheum beatus Paulus circumciſum euangelicæ reipub. magiſtrum delegit. verum fortaſſe nos etiam Apollinarij nugationis participes facti ſumus, conati non falſam ſolum ſed etiam iniucundam illius fabulationem redarguere, contra quem beatus Paulus merito dixerit: vtinam & abſcindantur, (Gal. 5.) qui vos conturbant. Hic igitur orationi fine impoſito, hunc librum lecturos hortabimur, vt ſi quid inuenerint in ijs, quæ interpretati ſumus ſtudio dignum, omnium celebrent Dominum, qui pro communi hominum beneficio occultorum tribuit reuelationem: quod ſi minus ipſa ſpe luctum, neque laboribus æqualem fructum offenderint, naturæ imbecillitati veniam tribuant, animi tamen alacritatem complectantur, & labores precibus compenſent, remiſſionem peccatorum nobis ab omnium ſaluatore deprecantes, cum quo patri gloria cum Sancto ſpiritu nunc & ſemper & in infinita ſæcula ſæculorum. Amen.

FINIS.

BEATI THEODORETI CYRI VRBIS EPISCOPI, IN VISIONES DANIELIS PROPHETÆ COMMENTARIVS, IOANNE BAPTISTA GABIÒ INTERPRETE.

PRAEFATIO.

SI FACILE omnibus eſſet diuinorum prophetarum oracula explicare, & ab ijs quæ litterarum ſuperficie continentur, in profundum penetrare, ibique abſtruſam ſententiæ margaritam venari: fortaſſe non iniuria ſuperuacaneum cenſeri potuiſſet, litterarum monimentis eorum prodere interpretationem, nullo quippe negotio propheticam mentem cunctis ipſa lectione percipientibus. Verum quando omnes, etſi vnam ſortiti naturam ſumus: non tamen omnibus cognoſcendi par conceſſa eſt facultas: Vnicuique enim datur, inquit, manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem, & alij quidem per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecundum eundem Spiritum, alteri fides in eodem ſpiritu, & quæ deinceps ſequuntur, omnia pari diuiſionis ratione diſtribuuntur; nihil me, quod à ratione abhorreat, arbitror facturum, ſi diuinarum rerum rudibus earundem doctrinam his ſcriptis impertiar; ſi quidem mihi à puero in illis educato plures etiam pij ſcriptores mediocrem quandam cognitionem contulere: etenim diuina lex præcipit, vt, quæ à parentibus didicimus, ea filios noſtros edoceamus. Docebis ea, inquit, filios tuos & nepotes. quare magnus ille quoq; doctor Dauid, attendite, inquit, popule meus legem meam, inclinate aurem veſtram in verba oris mei. aperiam in parabolis os meum, loquar propoſitiones ab initio. deinde, vnde hæc didicerit, oſtendit: Quanta audiuimus, inquit, & cognouimus ea, & patres noſtri narrauerunt nobis, non ſunt occultata à filijs eorum in generatione altera. docenſque cognitionis cauſam, Legem poſuit, inquit, in Iſrael, quanta mandauit patribus noſtris nota facere ea filijs ſuis, vt cognoſcat generatio altera, filij, qui naſcentur & exurgent, & narrabunt filijs ſuis. Vtilitatem itidem, quæ ab hac doctrina proficiſcitur demonſtrans ſubijcit, vt ponant in Deo ſpem ſuam, & non obliuiſcantur operum Dei, & mandata eius exquirant. hanc itaque doctrinam à parentibus acceptam quaſi iuſto ære alieno obſtricti ijs, qui nobis natu minores ſunt, ac poſteris debemus, gratóq; animo par eſt perſoluere. neq; ſolum nos diuina lex excitat, verum etiam pleriq; illuſtres viri nobis familiaritate coniuncti ardentiore ſtudio contendentes, vt hoc certamen audacter iniremus, impulerunt. Age itaque beatiſſimi Danielis prophetiam quàm maxime licet ignaris perſpicuam faciamus, & fortaſſe ne ijs quidem, qui conſecuti ſunt, vt intelligerent, labor hic noſter erit inutilis. nam vel plura comperiēt, quàm opinati ſint, vel ſua in noſtris deprehendentes, quod à ſe quaſi venatione indagatum & inuentum fuerit, communi conſenſione ſtabilient. conſueuit enim quodam modo plurium conſenſus intellecta corroborare. hunc autem prophetam in præſenti conamur interpretari, non quaſi alios, quod Deus prohibeat, contemnentes, omnes enim nouimus eſſe diuini Spiritus inſtrumenta, ſed primum quia ipſius interpretationem à nobis familiares efflagitarunt, æquúmque cenſuimus beneficium ijs, qui petierunt, non denegare. deinde Iudæorum amentia, atque adeo impudentia factum eſt, vt alijs in præſenti omiſſis, huius prædictiones enudare, atque aperire operæpretium ducamus: eò ſiquidem impudentiæ proceſſere, vt vel à prophetarum choro ipſum ſegregent, propheticóque cognomento defraudent. Impudens quidem certe hoc ipſorum eſt commentum, non tamen ab eorum propoſito fine abhorrens. cùm enim multo apertius, quam alij omnes, magni Dei, & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti prædixerit aduentum, neque ſolum ea, quæ facturus eſſet, antè commemorarit, ſed etiam tempus præſignificarit, numerúmque aſcripſerit annorum, qui vſque ad illius aduentum interceſſere, aperte collectis ijs omnibus calamitatibus, quæ mox poſt

1 Cor. 11.

Deut. 4.

Pſal. 77.

admiſſum perfidiæ ſcelus, in eos eſſent inuaſuræ, merito, vt pote Deo infeſti, & veritatis hoſtes audent
impudenter aſſerere non eſſe prophetam, qui hæc, & infinita alia ediderit oracula, ſatis idoneũ rati ad
hoc mendacium confirmandum ſuam eſſe ſententiam. nil mirum eſt autem, ſi qui in vnigenitum tanta
rabie inſanierunt, bene de ſuo Domino ſentientes miniſtros calumnijs inſectantur, prioribus enim po-
Ioan. 15. Matth. 10. *ſteriora conſequuntur. quare ipſe quoque Dominus ait, Si me perſecuti ſunt, & vos perſequẽtur. ac rur-*
ſus, Si patremfamilias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domeſticos eius? vt autem ipſorum impu-
dentiam abunde admodum redarguamus, ita eos interrogemus, quidnam prophetæ proprium aſſeritis?
atqui fortaſſe reſpondebũt, futura prænoſcere, eademque prædicere. inſpiciamus itaque nũ hæc & præ-
nouerit, & prædixerit beatus Daniel, & quæ de Domino Chriſto locutus eſt interim ſilentio contineã-
mus, alias vero ipſius prædictiones in medium proferamus. Comperimus igitur de Babyloniorũ, de Per-
ſarum ac Macedonum, de Romanorum regno ipſum complura prædixiſſe. quæ nam videlicet Babylonio
regi euentura eſſent, & quemadmodum Perſæ illius regnum occupaturi, deinde vt ijs euerſis Macedo
ipſe quàm celerrime è vita deceſſurus, quatuor vero pro vno, regno quaſi hereditate potituri, néc non vt
ex vnó ipſorum quidã oriundus infinita damna Iudæis illaturus, qui diuina impetrata ope ab illius tan-
dem feritate vindicarentur. Tum inde digreſſus prædicit Romanorum potentiã, qui regnis omnibus de-
bellatis ab omnibus eſſent exacturi tributa, nam quid ea commemorem, quæ de Aegyptiorũ ac Syrorũ
regibus vaticinatus eſt? quantas ſibi illi mutuo clades illaturi, & pacis poſtmodum fœdera, & connu-
biorum iura, ac neceſſitudinis, tum rurſus poſt factam reconciliationẽ bella, neque ea per præconem in-
dicta. qui igitur hæc omnia & prænouit, & prædixit, eorúmq; memoriam litteris commendatam reli-
quit, quo modo non impium ac nefarium ſit, ſi quis hunc à prophetarum exterminet cœtu? ſi enim hæc
à prophetia ſunt aliena, quænam erunt propria prophetiæ? quòd ſi, propterea quòd propriæ orationi
non aſcribat, hæc dicit Dominus: idcirco è prophetarum choro exemptum volunt, nobis dicant, quid
tale dixerit Abraam patriarcha, qui ab omnium rerum auctore Deo propheta nuncupatus eſt: de A-
Gen. 20. *braam enim dictum eſt, Et nunc redde vxorem viro, quia propheta eſt, & orabit pro te, & ſal-*
uaberis tu, & omnis domus tua. beatus item Dauid de ipſo, & filio, ac nepote ait. Et corripuit pro eis
Deus reges dicens, nolite tangere Chriſtos meos, & in prophetis meis nolite malignari. maximus quo-
Pſal. 104. *que propheta Samuel, ille à puero æditũus, non quemadmodum alij prophetæ habet prophetiæ viſio-*
nem, ſed ipſe etiam vel per ſomnia, vel per quædam ſibi interdiu diuinitus reuelata, prænoſcendi, in-
telligendi, & prædicendi munere donatus eſt. cùm illis igitur palam contendite, eóſque è prophetarum
cœtu aperte eijcite. quòd ſi in illos debacchari veremini, in hunc quoque cauete ne calumniam inferatis.
propheta eſt enim, & propheta, qui ſummo ſtudio & cupiditate futurorum cognitionem eſt adeptus:
ſudore, & laboribus, ieiunio, & afflictione futura perdoctus, quique non ea modo, quæ ſolis Iu-
dæis euentura eſſent, ſed etiam quemadmodum res communes in toto orbe terrarum adminiſtran-
dæ forent & prænouit, & præſignificauit. conſiderate itaque num admodum iniuſtum ſit, Abdi-
am, qui mala in Iudæos inuaſura dumtaxat prædixerit, & Ionam, atque Naum de vna tantum
ciuitate Niniue vaticinatos, aſcribere in numerum prophetarum, at beatum Danielem, qui non de vna
ciuitate, aut de exigua natione, ſed de maximis regnis Chaldaico, Perſico, Macedonio, Romano, & de
ijs, quæ ab ipſis ſigillatim geſta ſunt, prænuntiarit prophetico cognomine defraudare, & à diuini ſpi-
ritus beneficio alienum aſſerere. atqui oportebat vos vel iniquiſſimos iudices pudore aliquo perfundi
ob Nabuchodonoſor impium illum; agreſtem, barbarum, diuinis myſterijs minimè initiatum, qui de
Dan. 4. *Daniele exclamans ita loquitur, quia ſpiritus Dei ſanctus eſt in ipſo. etenim reuera diuini ſpiritus*
munus erat & ſomnium illud, quod cum alius conſpexiſſet, oblitus fuerat, enarrare, & eiuſdem
accuratam ac veram interpretationem afferre. vos vero ne hac quidem re adduci poteſtis, vt in pro-
phetam deſinatis inſanire: ſed per prophetam prophetæ domino repugnatis: at propheta ipſe nihil ve-
ſtris machinis lædetur, quem prophetam diuina volumina demonſtrant: cuiuſque præcognitio præ-
dictionis confirmatur euentu. verumenimuero nos nunc res ipſas cernentes, antiqua illa intelli-
gimus oracula, & ab ipſis rebus ducti facile comprehendimus ipſum rerum euentum. vos autem pro-
priam inſaniam etiam per hæc declaratis. & nos nunc ſummatim veſtram impudentiam redargui-
mus: at ſingularum rerum interpretatio amentiam veſtram euidentius confutabit. Age itaque, cùm
& pro nobis idonea defenſione vſi ſimus, & Iudæos abunde accuſauerimus: primum prophetiæ de-
claremus argumentum, deinde verborum interpretationem aggrediamur. Poſt Ioſiam, fuit hic pius
4. Reg. 23. 2 Para. 36. *rex, Iudææ regno potitus eſt eius filius Ioachaz menſes tres totos ac dies paucos. duplex huic no-*
men fuit. in libris enim Regum, & Paralipomenon Ioachaz appellatur, ſed beatus Hieremias
propheta ipſum Selim vocat: hunc bello captum Aegypti rex Pharao Echao in Aegyptum captiuum
abduxit, & in eius locum Eliacim fratrẽ eius regẽ ſuffecit, & Ioacim nuncupauit. regnauit hic annos
vndecim, mẽſes paucos inſuper. regni cuius anno tertio Nabuchodonoſor Babyloniorũ rex cum exerci-
tu profectus haud paucos ex ijs qui generis nobilitate præſtarent, bello cepit, & nonnulla ſacra va-
ſa diuinis tantum vſibus dedicata corripuit, impoſitóque ipſi Ioacim tributo Babylona ſe recepit,

deinde

deinde cùm ille imperatum tributum nollet perſoluere, rurſus ad Hieroſolyma adduxit exercitum, captáque Vrbe, & Ioacim interfecto, pro eo regem creat illius filium, à Iudæis itidem Ioacim Vocatum, ſed mutato nomine rurſus Eliacim nuncupatum. atque hunc beatus Hieremias propheta Iechoniam nominat.

Hiere.22. *Viuo ego, inquit dominus, quia ſi fuerit Iechonias filius Ioacim regis Iuda ſigillum in manu dextera mea, inde euellam te, et tradam te in manus quærentium animam tuam, quorum tu formidas faciem, in manus Chaldæorum.*

Vulg. La. *Viuo ego, dicit dominus, quia ſi fuerit Iechonias filius Ioacim regis Juda annulus in manu dextera mea, inde euellam eum, et dabo te in manum quærentium animam tuam, & in manu quorum tu formidas faciem, & in manu Nabuchodonoſor regis Babylonis, & in manu Chaldæorum.*

Cumque hic regnum menſes tres, dies pretetea paucos adminiſtraſſet, tunc rurſus Nabuchodonoſor Babyloniorum rex miſſo duce cum exercitu ipſum captiuum Babylona perducendum curauit, & Sedeciæ, eius patruo, regnum tradidit. qui cùm annos vndecim regnaſſet, ac poſtea non perſoluiſſet impoſitum ſibi tributum, cum maximis copijs Babyloniorum rex ad Hieroſolyma proficiſcitur, quæ deinde obſidione oppugnans, auxilio famis ad id ſibi opitulantis vſus, admotiſque machinis muros demolitur, & plurimis occiſis reliquos in ſeruitutem redactos captiuos abduxit, igne & vrbe & templo ſuccenſis. Verum auctor omnium Deus, qui hæc Iudæos propter eorum multa ſcelera pati permiſit, ne penitus quidem eos puniens propria tutela deſtituit, ſed ijs, qui in Iudæa erant, quaſi puerorum magiſtros tradidit Vriam Samæi, & Hieremiam Chalcij virum ſacerdotio & prophetia clariſſimum: ijs vero, qui in prima captiuitate bello capti abducti fuere Babylonem, vna cum beato Daniele miſit Ezechielem, Ananiam, Azariam, & Miſaelem, vt habentes legitimæ reipublicæ perfectos in doctrina magiſtros, haud multum ex barbarorum commercio perciperent detrimenti, ſed exẽpla haberent quæ patriæ ipſos virtutis ac philoſophiæ commonefacerent: tantam rerum omnium auctor Deus adhibet regendis peccatoribus prouidentiam, vt qui ex animo illi ſeruientes eum ſibi in omni vita colendum præ ceteris rebus ſtudioſe propoſuere, eos vtilitatis ipſorum cauſa captiuos abduci permiſerit, ac difficilem perferre ſeruitutem, & in multa pericula incidentes per fluctus ac tempeſtates vitam traducere. ita enim
Oſe.6. per Oſeam prophetam loquitur. Quia propter vos occidi prophetas in verbis oris mei: ita etiam ille qui orbi terrarum ſalutem ſubminiſtrauit, ſanctos permiſit apoſtolos ea pati, quæ literis commendata ſunt. eadem prouidentia Iudæos excipiens, eos qui cum beato Daniele erant, voluit in Babylonem cum ipſis peruenire. qui cùm & iuuenis eſſet, & forma floreret, cum pijs illis adoleſcentibus in regia educatus, & à puero in ſe vigentem diuinam gratiam adeptus, omnique ſapientiæ genere & cognitionis imbutus, multam apud principem loquendi nactus eſt libertatem, & quaſi præconio commẽdata religione illi quoque vtilitatis auctor fuit, neque illi ſoli, ſed omnibus etiam illius imperio ſubiectis. quæ enim ab huius doctrina didicit ille, ea tranſmittenda ad eos curauit, qui in ſua ditione erant, impoſita le-
A ge, quæ palam iuberet, vt omnes ſibi ſubiecti Deum, quem ipſe Daniel prædicauerat, adorarẽt. Qua tempeſtate igitur Babylonem admirabilis iſte propheta, & qua de cauſa abductus fuerit, & quot bonorum non ijs modo, quibus erat cognatione coniunctus, ſed etiam barbaris fuerit auctor, breuiter diſſeruimus. ipſius vero prophetiæ vim ea interpretatione, quam ad ſingula adhibebimus, accuratius exponemus: diuina itaque implorata nobiſcum cooperante gratia eam declarare exordiamur.

ORATIO PRIMA.

Anno tertio regni Ioacim regis Iuda venit Nabuchodonoſor rex Babylonis in Hieruſalem, & obſedit eam.

Neceſſario ante alia omnia, & de rege, qui tunc regnabat, mẽtionem fecit: & tempus eos edocuit; vt primæ captiuitatis tempus à nobis poſſit aperte cognoſci. Anno enim tertio regni Ioacim, qui
B Eliacim quoque dictus eſt, qui poſt Ioachaz regnauit, pater autem ipſius Ioachaz fuit is, qui Ioacim & Iechonias appellabatur; primo capta fuere Hieroſolyma; atque hinc, quòd regum, qui tunc erant, & temporum meminerit, propheticus character indicatur. ita enim alios quoque prophetas feciſſe comperimus. Viſio, inquit, quam vidit Eſaias filius Amos in diebus Oziæ, & Ioatham, & Eſa 1.
Achaz, & Ezeciæ, qui regnauerunt in Iudæa. & factum eſt verbum Domini ad Hieremiã in die- Hiere. 1.
bus Ioſiæ filij Amos regis Iuda anno tertiodecimo in regno eius. & Ezeciel, & alij omnes prophetæ vt plurimum hoc prophetiæ proœmio vſi ſunt. Et hoc igitur ad conuincendam Iudæorum iniquitatem, & prophetam reuera prophetam oſtendendum ſatis eſt.

Et tradidit Dominus in manu eius Joacim regem Iuda, & de parte vaſorum domus Dei.

Et tradidit Dominus in manu eius Ioacim regem Iu- Vulg. La.
da, & partem vaſorum domus Dei.

Hoc quoque gratiam illius ſpiritalem declarat.
C neque enim omnium eſt diuinam procurationem nouiſſe. hic autem diuino ſpiritu donatus & aperte nouit, & alios docet, auctoris omnium rerum Dei permiſſu propter populi & regis ſcelera, ingentemque impietatem, tum vrbem captam, tum ſacrorum vaſorum partem in hoſtium poteſtatem conceſſiſſe. & admodum neceſſario adiecit: Dedit Dominus in manu eius regem Iuda, ne quis ſuſpicaretur proprijs viribus vſum Nabuchodonoſor vrbem Deo dicatam ſuperaſſe; omneſque plane intelligant, propterea quod Deus eam ante tradiderit, & eam gratiam, quæ ciuitatem pridem cuſtodiebat, ademerit, idcirco ſubiectam hoſtibus fuiſſe. hoc item per Eſaiam prophetam declarans auctor omnium rerum Deus ita ait.

Nunquid gloriabitur ſecuris ſine eo, qui ſecat in ea? Eſa.10.
aut exaltabitur ſerra ſine eo, à quo trahitur?

Nunquid gloriabitur ſecuris contra eum, qui ſecat Vulg. La.
in ea? aut exaltabitur ſerra contra eum, à quo trahitur?

Et his quidem nos admonet, ſe hominibus

Tt

inferre ſupplicia, & inſtrumentis ad hoc idoneis vti. Et aſportauit, inquit, ea in terram Sennaar, in domũ Dei ſui, & vaſa intulit in domũ theſauri Dei ſui. Dixerit fortaſſe aliquis, cur nam, cùm homines peccarint, ſancta vaſa Deo dedicata impijs hominibus tradita ſunt? verum hæc aiunt ij, quibus eſt diuinæ prouidẽtiæ incognita ratio. animalis enim homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei, ſtultitia enim eſt illi, ſpiritualis autem ſecundum diuũ [1. ad Cor. 2.] Apoſtolum iudicat omnia, & exploratum habet à diuina prouidentia nihil fruſtra adminiſtrari, à diuino autem ſpiritu illuſtratus etiam cauſas perdiſcit, quemadmodum tandem & id quod nunc quæritur, ab eo comprehendi poteſt, qui ſecundũ ſpiritum inſtituit intelligere. hinc enim non Iudæis tantum, ſed ipſis etiam barbaris allata eſt vtilitas. primũ enim docti ſunt Iudæi eiuſmodi eſſe diuinam naturam, quæ nulla re prorſus indigeat, neque enim vt indigens omnium rerum auctor Deus accipit ea, quæ ſibi ab hominibus offeruntur, ſed vt illos gratus eſſe doceat, eiſque ſui colendi, & gratiæ, quam poſſint referendæ, offerat occaſionem. qua enim alia ratione potuiſſemus pro beneficijs acceptis beoemeritum de nobis Deum pro viribus remunerari, niſi hæc exigua, & tenuia ab offerentibus accepiſſet? volens itaque Iudæis perſuadere, non vt proprios vſus expleret, ſed vt illorum ſe imbecillitati accommodaret, accepiſſe ſe oblata ab illis ſacrificia, merito illos auerſatus, & ipſos & vaſa ab illis dedicata quibus eum colere cõſueuerant, vna capi voluit. nam qui ratione præditos homines ſupplicio affecerat, cur inanimis vaſis pepercisset? His autem rebus docet eos à Babylonijs, barbaris, impijs nihil differre, æque enim atque illi impie agunt. illi enim neque accepta lege, neque conceſſis ſibi, quibus ducibus vterentur prophetis, in ignoratione degebant. Iudæi vero ab innumerabilibus tum priſcis, tum recentibus prophetis illuſtrati, & infinitorum ſpectatores ipſi miraculorum rerum omnium auctorem Deum contemnebant, & inanima ſimulachra colere perſeuerabant: tradidit itaque barbaris vaſa, tantum non rebus ipſis ita eos obiurgans, nullum inter vos barbaroſque diſcrimen eſt, æque enim & vos ſceleribus ea polluitis, & tantundem eſt & vos, & Babylonios ea poſſidere. Impietas enim & vobis & illis dominatur. Ad conuincendos Iudæos, & erudiendos, & haud mediocrem illis vtilitatem afferendam ſatis hoc erat. Babylonij autem dum in honore habuerunt, vt conſueuerãt, vaſa, neque ad humanos vſus ea adhibuere, dijs, quos ipſi colebant dedicata, nihil prorſus malorum experti ſunt. at vbi Balthaſar rex illis in cõuiuio vti auſus eſt, ſtatim punitus debitas pœnas luit, ſuoque ſupplicio omnes docuit, quanta illorum eſſet vaſorum vis; Deumque ipſum non inuitum ſuis rebus priuatum fuiſſe, ſed volentem propter ingentia populi ſcelera ea tradidiſſe. Hoc itidem [1. Reg. 4.] de arca olim fecit, nam poſtquam Ophni, & Phinees Heli ſacerdotis filij, & impij & deteſtabiles ea ſecum aſſumpta ad ſuppetias cognatis ferendas exiere, redarguit ipſorum impietatem Deus, nullaque eos prouidentia dignatus digna cæde interficiendos curat, arcam vero alienigenis tradit, Iſraelem rurſos erudiens & commonefaciens, ea ſibi arca nihil opus eſſe, ſed ipſorum cauſa illam conſtruxiſſe. & ſuperuacaneum ipſis quoque illius vſum ſine metu diuinam violantibus legem, & impie viuere inſtituentibus. ne vero ſuperbia elati alienigenæ gloriarentur, quaſi ipſi Deum viciſſent, quando pro Deo Iudæorum arcam habebãt, de ſuis idolis, quæ ipſi conſtruxerant, coniecturam facientes, ne ve propterea ingens illi detrimentũ acciperent, vt qui Iudæorum Deum quaſi captiuum cepiſſent, & veluti quoddam victoriæ trophæum ſuis dijs conſecraſſent, id efficit vt Dagon idolum, quod ipſi colebant, ante arcam cadens conteratur: & adorationis ſpeciem præ ſe ferens rebus ipſis victum ſe fateatur, & incolentis ibi dæmonis oſtendat ſeruitutem: idque non ſemel, ſed iterum, ac ſæpius. diuerſas etiam plagas illis infligit, donec arcam reddidere, & munera ſupplicium teſtantia dedicarunt. duplex itaque & eo tempore, & regnante Nabuchodonoſor percepta eſt vtilitas. neque enim Iudæis tantum, ſed barbaris etiam profuit, quod ad breue tempus à Deo permiſſum eſt.

Et ait rex Aſphenez principi eunuchorum ſuorum, vt introduceret de filijs captiuitatis Iſrael, & de ſemine regni, & de Parthemim iuuenes, in quibus nulla eſſet macula, pulchros aſpectu, et intelligentes in omni ſapientia, & ſcientes ſcientiam, & doctrinam, & intelligentes prudentiam, & quibus eſſet robur, vt ſtarent in domo regis, vt doceret eos litteras, & linguam Chaldæorum.

Et ait rex Aſphenez præpoſito eunuchorum, vt introduceret de filijs Iſrael, & de ſemine regio, & tyrannorum pueros, in quibus nulla eſſet macula, decoros forma et eruditos omni ſapientia, cautos ſcientia & doctos diſciplina, & qui poſſent ſtare in palatio regis, vt doceret eos literas, & linguam Chaldæorum. [Vulg. Lat.]

Auctor igitur omnium rerum Deum ſtulta [1. ad Cor. 1.] mundi elegit, & infirma, & contemptibilia, vt his ſapientes, potenteſque confundat. homines autem corporum pulchritudinem & magnitudinẽ, ac robur requirunt, neque eam ſapientiam qua diuina cognoſcantur, ſed artificioſam & faſtu elatam eloquentiam: licet itaque hinc etiam percipere, quanto humana diuinis diſtent interuallo; hoc item regis ſuperbiam declarat, quòd non ſolum alios captiuos ſibi miniſtros aſciſcere voluit; ſed etiam eos, qui è regio genere eſſent oriundi. attamen hic perficitur id quod Eſaias Ezeciæ regi prædixerat.

Audi, inquit, verbum Domini exercituum, quod locutus eſt ad me, Ecce dies veniunt, & auferentur omnia, quæ in domo tua ſunt, & quæcunque congregauerunt patres tui vſque in diem hanc, in Babylonem venient, & nihil relinquent, dixit Deus, quia & de filiis tuis, quos genueris tollent, & facient ſpadones in domo regis Babyloniorum. [Eſa. 39.]

Ecce dies venient, & auferentur omnia quæ in domo tua ſunt, & quæ theſaurizauerunt patres tui vſq; ad hãc diem in Babylonem, non relinquetur quidquã, dicit Dominus, & de filijs tuis, qui exibunt de te, quos genueris, tollent, & erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. [Vulg. Lat.]

Huius nos prophetiæ admonens beatus Daniel, regem ait mandaſſe, vt introducerentur de captiuis filijs Iſrael, & regia ſtirpe ortis, & de Parthemim, Parthemim autem, virgines, Hebræorum lingua vocauit: at Symmachus Parthemim interpretatus eſt, electos.

Et conſtituit eis rex quotidianum cibum de menſa regis, & de vino, vnde bibebat ipſe, & vt nutrirentur tres annos, & poſtea ſtarent ipſi in conſpectu regis: & fuerunt in eis de filijs Iuda, Daniel, et Ananias, & Azarias, & Miſael.

Vulg. La. *Et conſtituit eis rex annonam per ſingulos dies de cibis ſuis, & de vino vnde bibebat ipſe, vt enutriti tribus annis poſtea ſtarent in conſpectu regis. fuerunt ergo inter eos de filijs Iuda Daniel, Ananias, Miſael & Azarias.*

Hic igirur nos regis edocet munificentiam, qui non, vt bello captis, vilia quædam, & qualia ſeruos decent, præbuit alimenta, ſed eos regia menſa frui iuſſit. ac paulo pòſt ſuam & ſociorum continentiam, philoſophiamque declarat, non gloriæ cupiditate id faciens, ſed vtilitatem perſequentibus vtilitatis doctrina propoſita. licet autem mẽtis illius intueri modeſtiam. cùm enim ſupra dixerit imperaſſe regem, vt eligerentur è ſtirpe reges iuuenes forma conſpicui, & magnitudine decori, & hic perſonarum nomina poſuerit, tribus Iuda ſimpliciter mentionem fecit, & regiam cognationem occultauit.

Et impoſuit eis princeps eunuchorum nomina, Danieli Balthaſar, & Ananiæ Sidrach, & Miſaeli Miſach, & Azariæ Abdenago.

Vulg. La. *Et impoſuit eis præpoſitus eunuchorum nomina, Danieli Balthaſar, & Ananiæ Sidrach, et Miſaeli Miſach, & Azariæ Abdenago.*

B Et hoc dominij ius apud quoſdam eſt in more, qui ſeruos emẽtes eorum mutant nomina, vt nominis mutatione ſeruitutem agnoſcant. quod hic quoque ab eunuchorum principe factum eſt; nam demptis Hebraicis nominibus, Chaldaica illis impoſuit; ſi quidem & rex iuſſerat, vt Chaldæorum linguam iuuenes illi perciperent.

Et poſuit Daniel in corde ſuo ne pollueretur in menſa regis, & in vino potus eius, & rogauit principem eunuchorum ne contaminaretur.

Vulg. La. *Propoſuit autem Daniel in corde ſuo ne pollueretur de menſa regis, neque de vino potus eius, & rogauit eunuchorum præpoſitum ne contaminaretur.*

Pij enim homines Deum, qui in omnibus eſt, non in loco quærunt, ſed quocunque peruenerint, eodem illum cultu venerantur, & cùm aduerſis rebus affliguntur, ſuum itidem colunt opificem. Ingens atque eximium licet hoc loco nobis reperire miraculum: pueri enim apud Iudæos educati doctique Deum in certo loco colendum, deinde externam regionem incolentes, ac ſeruire compulſi iuuenili admodum ætate, & alienis legibus viuere coacti patriam pietatem retinere accurate ſtudent. & quia videbant Babylonios idolorum imploratione opſonia inquinantes, vinum libationibus polluentes, neglecta certa ſalute, & conculcata regij conuiuij omnium ciborum genere referti voluptate, eunuchorũ præfecto ſupplicant, vt ſibi regios cibos recuſantibus, illorum expertibus eſſe concedat.

Et dedit Deus Danielem in miſericordiam & miſerationem in conſpectu principis eunuchorum.

Vulg. La. *Dedit autem Deus Danieli gratiam, et miſericordiam in conſpectu principis eunuchorum.*

Sequitur enim voluntates diuina cura, & ſimulatque diuina perſequi inſtituerunt, ſtatim diuino

Gen. 39. fruuntur auxilio. Hoc item Ioſeph vſu veniſſe cõperimus. Fuit, inquit, Dominus cum Ioſeph, & voti compos fuit, & effudit illi miſericordiam, & dedit ei gratiam in conſpectu principis carceris. Hinc itaque docemur, eorum, qui in ipſum crediderunt, neminem vnquam aliquo pacto à Deo neglectum & derelictum fuiſſe. quare alius quo-

Bal. 2. que propheta exclamat; Interrogate generationes, quæ fuerunt ante vos; quis ſperauit in Domino, & confuſus eſt?

A *Et dixit princeps eunuchorum Danieli, Timeo ego Dominum meum regem, qui conſtituit cibum, & potum veſtrum, ne quando videat vultus veſtros triſtes præ pueris coæuis veſtris, & condemnetis caput meum regi.*

Et ait princeps eunuchorum ad Danielem, Timeo ego Dominum meum regem, qui conſtituit vobis cibum & potum, qui ſi viderit vultus veſtros macilentiores præ cæteris adoleſcentibus coæuis veſtris, condemnabitis caput meum regi. *Vulg. La.*

Haud bonus certe principis eunuchorum metus erat, homo enim erat, qui ſpiritualem gratiam haudquaquam ſenſu ſuo guſtarat, & humano more humana conſiderans, opinatus ſolo ſumptuoſorum ciborum alimento corpora nutriri atque floreſcere, veritus eſt, ne cùm illi opiparè alerentur, hi parcè & continenter victitarent, in eorum vultu diſcrimen aliquod appareret, & extremum ſubire ſupplicium à rege, qui contrà iuſſerat, cogeretur. ſed vbi hunc metuere animaduertit beatus Daniel, transfert ad Amelaſar deprecationem, quem cõſtituit princeps eunuchorum curatorem ipſius, & Ananiæ, & Azariæ, & Miſaelis, & ait.

Tenta, obſecro, ſeruos tuos dies decem, & dent nobis de ſeminibus terræ, & comedemus, & aquam bibemus, & appareant coram te vultus noſtri, & vultus puerorum comedentium menſam regis: & ſicut videris facito cum ſeruis tuis.

Tenta nos obſecro ſeruos tuos diebus decem, & dentur nobis legumina ad veſcendum, & aqua ad bibendum, & contemplare vultus noſtros, & vultus puerorum, qui veſcuntur cibo regio, & ſicut videris facies cum ſeruis tuis. *Vulg. La.*

Fide in Deum validius nihil eſt; quod cum multis alijs ex locis percipi poteſt, tum præcipue ex his diuini Danielis verbis. nam quòd crediderit, & confiſus fuerit, fore vt ope diuina ſubleuaretur, & non comedens comedentibus, ac delicatè viuentibus, & regio luxu potitis, magis decorus, & longe pulchrior, atque adeo maior videretur, id vero quid pietatis cuiquam reliquum fecit? rectè autem perſuaſioni preces commiſcuit. Tenta, inquit, ſeruos tuos decem dies, & dent nobis de ſeminibus, & comedemus, & aquã

C bibemus: & eſto tu vultuum iudex. quòd ſi inueneris ab huiuſmodi alimento corporibus noſtris detrimenti aliquid accidiſſe, quodcunque tibi viſum fuerit, iubebis, nos minime repugnabimus; tantam habuit à puero diuinus hic vir & diuinarum legum curam, & erga latorem legis fidem: & hic quidem hæc dixit. Amalaſar precibus conſenſit.

Et audiuit, inquit, eum in verbo hoc, & tentauit eos dies decem; & poſt finem decem dierum viſi ſunt vultus eorum boni, & ipſi fortes carnibus, præ pueris comedentibus menſam regis.

Qui audito ſermone huiuſcemodi tentauit eos diebus decem. poſt dies autem decem apparuerunt vultus eorum meliores, & corpulentiores præ omnibus pueris qui veſcebantur cibo regio. *Vulg. La.*

Aſſecutus eſt enim, quæ voluit diuinus iſte propheta, & pollicitationes ſuas ei, cui ipſorum cura commiſſa fuerat, veras oſtendit. diuina enim gratia potiti longe præſtantiores viſi ſunt ijs, qui regia menſa fruerentur.

Et Amelaſar auferebat cænam eorum & vinum, po-

culi ipſorum, dabâtque eis ſemina.

Vulg. La. *Porro Malaſar tollebat cibaria, et vinum potus eorum, dabâtque eis legumina.*

Et duplicem quæſtum tulit: primum enim didicit poſſe aliquem vel ieiunio corporis robur, & decorem ſibi comparare, deinde alimenta, quæ illis præbebantur ipſe accipiens, promptios eis cõcupita ſemina ſuppeditabat. Poſtea, quia Daniel de ſe ſolo diſſeruit, ſocios quoque pietatis io medium vocat, & ait.

Et pueris his quatuor dedit Deus intellectum, et prudentiam in omni litteratura & ſapientia.

Non enim Chaldæorum, inquit, inſtitutio iotelligentes eos fecit, & omni ſapientia imbuit, verum diuina gratia, intelligentia, & ſapientia, atque adeo omni ſcientia impertiti, præſtantiores omnibus viſi ſunt.

Et Daniel, inquit, intellexit in omni viſione, & ſomnijs.

Vulg. La. *Pueris autem his dedit Deus ſcientiam & diſciplinam in omni libro, & ſapientia, Danieli autem intelligentiam omnium viſionum, & ſomniorum.*

A puero enim quæ ſibi diuinitus reuelabantur, videbat non in ſomniis tantum, ſed etiam vigilãs; B & poterat, quæ alijs oſtendereotur, interpretari: hoc enim declarat illod verbom, intellexit. Hinc etiam docemor auctorem omnium rerum Deum nullam ætatis rationem habere, ſed pietatem tantum, ac religionis ſtudium requirere, qua in iuoene comperta, multis eum natu maioribus anteponit. quod erga Ioſeph ipſum feciſſe comperimus, nec non erga Samuelem prophetam. nam
1. Reg. 3. puero admodum iuueni apparuit, & iuſſit ſeni ſupplicia prædicere, vt ea re & ſenio confectum accuſaret, & gratiam in adoleſcentulo vigentem oſtenderet.

Et poſt finem dierum, quos dixit rex, vt introducerentur ipſi, introduxit eos princeps eunuchorum in conſpectum Nabuchodonoſor, & locutus eſt cum eis rex, & non inuenti ſunt ex omnibus ipſis ſimiles Danieli, Ananiæ, Azariæ, & Miſaeli, & ſteterunt in conſpectu regis, & in omni verbo ſapientiæ, & ſcientiæ, quæcunque quæſiuit ab eis rex, inuenit eos decuplo præſtantiores, ſuper omnes incantatores & magos, qui erant in regno eius.

Vulg. La. *Completis itaque diebus, poſt quos dixerat rex vt introducerentur, introduxit eos præpoſitus eunuchorum in* C *conſpectu Nabuchodonoſor, cumque ijs locutus fuiſſet rex, non ſunt inuenti tales de vniuerſis vt Daniel, Ananias, Miſael, & Azarias, & ſteterunt in conſpectu regis, & omne verbum ſapientiæ & intellectus, quod ſciſcitatus eſt ab eis rex inuenit in eis decuplum, ſuper cunctos ariolos & magos, qui erant in vniuerſo regno eius.*

Verum Amelaſar nouit ciborum diſcrimen, & prorſus didicit diuinæ gratiæ vim, rex vero fortaſſe nibil borum nouerat. quî enim cogooſcere potuit, cùm æqoe cibos ipſe ſoppeditaret, & illi ab Amelaſar conſumerentur? veruntamen ipſe quoque haud mediocrem percepit vtilitatẽ, cùm comperiſſet ipſos omnibus ijs, qui ex alijs nationibus ioſſi fuerant, pulchritudine & magnitudine corporis præſtaotiores, ſapientia vero & prudentia animi, ac verborum eloquentia, & omni ſcientia, quæ ratione continetur, peritiores. neque ſimpliciter facta collatione, ſed adhibitis qoibuſdam interrogationibus experiẽtiam cepit veritatis magiſtram, ipſoſque inuenit haud ſimpliciter, ſed decem partibus meliores, & tum didicit eſſe Iudæos alijs omoibus nationibus ſapientiores. his dictis ſubiecit.

Et fuit Daniel vſque ad annum vnum Cyri regis.

Fuit autem Daniel vſque ad annum primum Cyri regis. Vulg. La.

Non ſine cauſa hoc adiecit, ſed quia voloit omnis prophetiæ tempus iodicare. & iccirco nos & prophetiæ principium edocuit, & finem ipſius addidit, vt regum, qui interceſſere, annos recenſentes, omne prophetiæ tempus ediſcamus, ad hęc nobis oſtendit, vt captioos à Cyro dimiſſos conſpexit, & præſentem vitam tribulium ſuorum libertate, quam ipſe vidit, conſolatus eſt: ipſo enim ſoi regni anno primo Iudæos, quicunqoe vellent, in Iudæam reuerti iuſſit Cyrus, ſacrumque templum inſtaurauit, prædictionem Eſaiæ prophetæ ab ipſo beato Daniele perdoctus: ille enim aperte exclamabat bis verbis.

Dicens Hieruſalem ædificaberis, et ciuitatibus Iudææ habitabimini, dicens Cyro vt ſapiat, & omnes voluntates meas faciat: Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt ſubijciam ante ipſum gẽtes, & ciuitates non claudentur, ego enim præibo ante faciem tuam, & montes complanabo, portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam, theſauros tenebroſos, abſconditos viſibiles aperiam tibi. Eſa. 44. Eſa. 45.

Qui dico Hieruſalem habitaberis, & ciuitatibus Iudæ ædificabimini, qui dico Cyro paſtor meus, et omnẽ voluntatem meam complebis. hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram vt ſubijciam ante faciem eius gentes, & dorſa regum vertam, & aperiam coram eo ianuas, & portæ non claudentur, ego anteibo, et glorioſos terræ humiliabo, portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam, & dabo tibi theſauros abſconditos, & arcana ſecretorum. Vulg. La.

His perceptis Cyrus volentibus Iudæis reditom io patriam gratificatus eſt: & liber item Paralipomenon hoc tempus nos edocet.

Anno enim primo, inquit, Cyri regis Perſarum poſtquam impletum eſt verbum Domini per os Hieremiæ, ſuſcitauit Dominus ſpiritum Cyri regis Perſarum, & iuſſit Cyrus prædicari in omni regno ſuo in ſermonibus ſcripturæ dicens. Hæc dicit Cyrus rex Perſarum. Omnia regna terræ dedit mihi Dominus cœli, & ipſe præcepit mihi, vt ædificarem ei domum in Hieruſalem, quæ eſt in Iudæa; quis in vobis ex omni populo eius, Dominus Deus ſit cum eo, & aſcendat. 2. Para. 36.

Anno autem primo Cyri regis Perſarum ad explendum ſermonem Domini, quem locutus fuerat per os Hieremiæ, ſuſcitauit Dominus ſpiritum Cyri regis Perſarum qui iuſſit prædicari in vniuerſo regno ſuo etiam per ſcripturam dicens. hæc dicit Cyrus rex Perſarum, omnia regna terræ dedit mihi dominus Deus cœli, & ipſe præcepit mihi vt ædificarem ei domum in Hieruſalem, quæ eſt in Iudæa, quis ex vobis eſt in omni populo eius, ſit dominus Deus eius cum eo, & aſcendat. Vulg. La.

Hac de cauſa beatus etiam Daniel prophetiæ tempus tradeos Iudæorum voluminibus aſcripſit. fuit Daniel vſque ad annum vnum Cyri regis. nos vero bic ioſſo auditore quieſcere, bonum celebrabimus Dominum percutientem & ſanantem, flagro cædentem, & medentem, pœna & clementia vtentem. ipſi gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

ORATIO II.

In anno ſecundo Nabuchodonoſor ſomniauit Nabuchodonoſor ſomnium, & ſtupefactus eſt ſpiritus eius, & ſomnium eius fuit ab eo.

Vulg. La. *In anno ſecundo regni Nabuchodonoſor, vidit Nabuchodonoſor ſomnium, & conterritus eſt ſpiritus eius, & ſomnium fugit ab eo.*

Hinc intelligimus ipſum ſtatim, ſimulatque regnare cœpiſſet, in Iudæam cum exercitu profectum, anno tertio regni Ioacim: cui cùm tributum imperaſſet captiuis abductis in Aſſyriorum regionem diſceſſit. Hieremias item propheta teſtatur hoc tempus, cum ita dicit.

Hiere.25. *Verbum, quod factum eſt ad Hieremiam prophetam ſuper omnem populum Iuda in anno quarto Ioacim filij Ioſiæ regis Iuda, ipſe eſt annus primus Nabuchodonoſor regis Babylonis.*

Vulg. La. *Verbum quod factum eſt ad Hieremiã de omni populo Iuda in anno quarto Ioacim filij Ioſiæ regis Iuda, ipſe eſt annus primus Nabuchodonoſor regis Babylonis.*

Hic itaque comperimus tertio exacto anno regni Ioacim, regem Nabuchodonoſor contra Iudæos exercitum duxiſſe. anni vero quarti initio Hieremias propheta populum commonefaciens hunc eſſe aſſeruit annum primum Nabuchodonoſor regis. Beatus quoque Daniel, commemorata prima captiuitate, qua capti ſunt Iudæi anno tertio regni Ioacim regis Iuda, ſubiecit nunc, In anno ſecundo regni Nabuchodonoſor ſomniauit ſomnium: & hæc addidit, non ſine cauſa, ſed vt etiam tempus vere perciperemus. idcirco diuini quoque prophetæ regum mentione facta annorum numerum deſcribunt.

In anno itaque ſecundo regni Nabuchodonoſor ſomniauit ſomnium, & ſtupefactus eſt ſpiritus eius, & ſomnium fugit ab eo, & dixit rex, vt conuocarentur incantatores, & magi, & malefici, & Chaldæi, vt annuntiarent regi ſomnium eius.

Vulg. La. *Præcepit autem rex vt conuocarentur arioli, & magi, & malefici, & Chaldæi, vt indicarent regi ſomnia ſua.*

Diuina igitur prouidentia ijs, qui mentis compotes ſunt, perſpicua: qui cum vellet ab amico ſuo prophetà ſomnium illius patefieri, vt inde bonas ac ſalubres acciperet admonitiones, ſomnio ipſum deterret, ſomnijque adimit recordationem. verum quemadmodum auctoris omnium rerum Dei prouidentia perſpicua fuit, ita pijs omnibus cognita eſt etiam regis inſania. quo modo enim non extremæ dementiæ eſt ex alijs quærere ſomnij recordationem? veruntamen,

Vocati, inquit, venerunt & ſteterunt coram rege, & dixit eis rex. ſomniaui ſomnium, & ſtupefactus eſt ſpiritus meus, vt ſcirem ſomnium. & locuti ſunt Chaldæi regi Syriace, & dixerunt regi. rex in ſæculum viue: tu dic ſomnium ſeruis tuis, et coniecturam eius annunciabimus.

Vulg. La. *Qui cùm veniſſent ſteterunt coram rege, & dixit ad eos rex. vidi ſomnium, & mente confuſus ignoro quid viderim. reſponderuntque Chaldæi regi Syriacè, rex in ſempiternum viue, dic ſomnium ſeruis tuis, & interpretationem eius indicabimus.*

Et quod petierunt, id reuera rei conſentaneum erat, ſed eorum promiſſum arrogans: neque enim humani ingenij erat quæ diuinitus reuelata fuerãt abſque auxilio ſupernæ virtutis interpretari. & A Syriacè locuti ſunt Chaldæi, vt qui, cùm ex diuerſis nationibus coacti eſſent, ac propriam ſinguli linguam haberent, communiter tamen Syrorum lingua vterentur, ſtudentes oſtendere ſe conuenienter reſpondere. verum ne ſic quidem ſuperbo regi perſuaſerunt, ea ne ab hominibus requireret, quæ eſſent præter naturam.

Reſpondit enim ſtatim rex, & dixit Chaldæis, Sermo receſſit à me: ſi igitur non indicaueritis mihi ſomnium, et coniecturam eius, in interitum eritis, & domus veſtra diripientur: ſi autem ſomnium & coniecturam eius indicaueritis mihi, dona & munera, & honorem multum accipietis à me, veruntamen ſomnium & coniecturam eius annunciate mihi.

Et reſpondens rex ait Chaldæis, Sermo receſſit à me, niſi indicaueritis mihi ſomnium, & coniecturam eius, peribitis vos, & domus veſtræ publicabuntur; ſi autem ſomnium, & coniecturam eius narraueritis, præmia & dona & honorem multum accipietis à me. ſomnium igitur, & interpretationem eius indicate mihi. Vulg. La.

Hæc autem non ſolum ipſius temeritatem ac feritatem, ſed etiam ſummam ſtultitiam indicant: extremæ enim dementiæ eſt opinari vel commi- B natione malorum, vel bonorum pollicitatione, maiorem in Chaldæis cognitionem ingeneratum iri. ſtatim itaque illi ipſi dixerunt. dic ſomnium tuum ſeruis tuis, & coniecturam eius renuntiabimus; ſeruitutem enim fatemur, aiunt, verum etiam humani ingenij vires nouimus, & poterimus, ſi percipiamus, interpretari ſomnium: at ipſum commemorare, quod tibi oſtenſum eſt, ac deinde à te obliuioni traditum, nequaquam poſſumus. Sed nihilominus vanus ille inſtabat quærere ſomnij repetitionem. reſpondit enim rex, inquit, & dixit.

In veritate ſcio, quod tempus vos redimitis, quia videtis, quod diſceſſit à me verbum. Si igitur ſomnium non renuntiaueritis mihi, vna eſt ſententia de vobis, & ſcio quòd verbum mendax, & corruptum compoſuiſtis, vt dicatis coram me, donec tempus prætereat. ſomnium meũ dicite mihi, & ſciam quia & coniecturam eius renuntiabitis mihi.

Reſponditque rex & ait, certe noui quòd tempus redimitis, ſcientes quod receſſerit à me ſermo. ſi ergo ſomnium non indicaueritis mihi, vna eſt de vobis ſententia, quòd interpretationem quoque fallacem, & deceptione C *plenam compoſueritis, vt loquamini mihi donec tempus pertranſeat. ſomnium itaque dicite mihi, vt ſciam quod interpretationem quoque eius veram loquamini.* Vulg. La.

Horum verborum procax quidem & inſana eſt efflagitatio, ſed accuſatio admodum vera, vultis enim ſomnium, inquit, percipere, vt communiter falſam quandam interpretationem commenti me vſitato more decipiatis, auxilio vobis temporis longitudinem accerſentes, ac tempus euentus expectantes. His auditis Chaldæi, qui, vt par erat, maiorem apud ipſum ceteris obtinebãt loquendi libertatem, in reliquum definite cum eo diſſerunt, ac prorſus negãt ſomnium commemorari poſſe.

Non eſt enim, dixerunt, homo ſuper terrã, qui poſſit indicare regi, quia rex magnus & princeps verbum tale non interrogat omnem magum et Chaldæum, quia ſermo quem rex interrogat grauis, et alius non eſt qui renuntiet eum coram rege, niſi dij, quorum non eſt habitatio cum omni carne.

Non eſt homo ſuper terram qui ſermonem tuum rex poſſit implere, ſed neque regum quiſquam magnus, et Vulg. La.

potens verbum huiuſcemodi ſciſcitatur ab omni ariolo, et mago, & Chaldæo, ſermo enim quem tu quæris rex grauis eſt, nec reperietur quiſquam, qui indicet illum in conſpectu regis, exceptis dijs, quorum non eſt cum hominibus conuerſatio.

Qoare, non licet ita fieri, quemadmodum petis, humana aiunt à oobis requirito, non ea quæ ſint ſupra nauram, omniom ſiquidem maxime regibus conuenit iuſte regnum adminiſtrare, & ea quæ fieri poſſint à ſubiectis requirere. quæ vero nunc poſtolas, haod iuſte poſtulas, neqoe enim hominum, qui carne circundati ſint, huiuſcemodi eſt cognitio, ſed naturæ illius, qoæ curporis expers cùm ſit, omnia perfecte cognoſcit. Hæc igitur à Chaldæis fuere dicta, & ipſius Danielis præparabatur declaratio: Cùm enim dixiſſent illi non eſſe hominum ſed Deorum hæc cognoſcere, diuinos Daniel regem ſomnij admonet, & accurate admodum atque aperte illud interpretatur, docetque regem, talem cognitionem nõ eſſe hominum qui in terris incedant, quin etiam neque Deorum, qui non ſint, ſed Dei illius qui condidit vniuerſa; verum vnumquodque horum ſuo loco cunuenienter interpretabimor.

B *Tunc, inquit, rex in furore multo, & ira dixit, perdere omnes ſapientes Babylonis, & ſententia egreſſa eſt, & ſapientes interficiebantur, & quæſierunt Danielem, & amicos eius vt interficerent.*

Vulg. La. *Quo audito rex in furore & in ira magna præcepit vt perirent omnes ſapientes Babylonis, & egreſſa ſententia ſapientes interficiebantur, quærebanturque* Daniel *& ſocij eius, vt perirent.*

Tyrannicus, & non regius conatus, apertiſſime iniuſtus, experſque iuſtitiæ, ſiquidem arrogantia & ſuperbia facultatem nacta ſubiectis Iudæis perniciem machinatur. Ceterum ſanctiſſimus Daniel iniuſtam hanc cædem conſpicatus, de Ariuch, cui crudeliſſima iſta nex commiſſa fuerat, percuntatur his verbis.

Princeps regis, qua de cauſa impudens hæc ſententia egreſſa eſt à facie regis?

Vulg. La. *Et interrogauit eum, qui à rege poteſtatem acceperat, quam ob cauſam tam crudelis ſententia à facie regis eſſet egreſſa?*

Ignorabat enim, vt videtur, vtpute qui in cœtum ſapieotum Babylonis non aduocatus fuiſſet. C nondum enim tres anni illi præterierant, qoibus eos regio cibo outritos, conſtituto poſtmodum tempore ad ſe iuſſerat Babyloniorum rex iotroduci. quòd ſi antea narrauit eos ingreſſos fuiſſe, & alijs prælatos, vt qui præſtantiores viſi ſint, nemo miretur. cùm enim vellet narrationem illam abſoluere, omnia quæ tunc accidère, aperte docuit, deinde rurſus ad ea narranda redit, quæ interiecto tempore geſta ſunt. nondum enim illus apud regem obtinuiſſe libertatem loquendi, quando Babylonis ſapientes coegit, iniuſtæ cædis ignoratio teſtatur. hanc enim caoſam ignorans Ariochio tertogabat. & vbi didicit, aodacter cum rege collocutus, ab ipſo petit exiguum ſibi temporis ſpatium dari ad ſomnium inquirendum, illiuſque interpretationem indagandam. tum docet nos qua ratione ea inuenerit, noo gloriæ cupiditate, ſed vt ad ſimile ſtudium nos prouocet.

Ingreſſus eſt, inquit, Daniel, in domum ſuam, et Ananiæ & Azariæ, & Miſaeli amicis ſuis indicauit verbum, & quærebant miſerationes à Deo cæli, ſuper myſterio hoc, vt non perirent Daniel, & amici eius cum reliquis ſapientibus Babylonis.

A *Et ingreſſus eſt domum ſuam, Ananiæque & Miſaeli, & Azariæ, ſocijs ſuis, indicauit negotium, vt quærerent miſericordiam à facie Dei cæli, ſuper ſacramento iſto, & non perirent Daniel, & ſocij eius, cum ceteris ſapientibus Babylonis.* Vulg. La.

Inter veritatem ac mendacium reuera moltum intereſt, nam mendacij opifices à diuina ſocietate deſerti, ſoliſqoe humanis ratiooibus à pietate vacuis ionitentes omnia tum dicunt, tum faciunt, vt homines ſeducant, at veritatis alumni abſque ſuperno auxilio nihil neque dicere, neque facere ſuſtinent, ſed petitiones ſuas ad eam, quæ omnia intuetur, prooidentiam referentes, immobiles permanent, ouſquam exagitati, neque huc atque illuc circumlati, immo ab humanarum cummeotatiooum tempeſtate inculumes, quod dioinus Daniel teſtatur, cui cùm ad inqoirendum ſomnium exiguum ſibi tempus dari petijſſet, non incaſſum illud in ratiocinando, ſed in precibus ac ſupplicationibus cuoſumpſit, haud ſe ſolo fretus, ſed ſimilibus quoque ſui æqoalibus ad cummuniter ſupplicandum aſcitis. neque eum ſpes fefellit.

B *Tunc inquit Danielis in viſione noctu myſterium reuelatum eſt, & benedixit* Daniel *Deum cæli, & dixit, ſit nomen Domini Dei benedictum à ſæculo et vſque in ſæculum, quia ſapientia & intellectus eius eſt, & ipſe mutat tempora & annos, conſtituit reges, & transfert, dans ſapientiam ſapientibus, & prudentiam ſcientibus intellectum, ipſe reuelat profunda & abſcondita, cognoſcens ea quæ in tenebris ſunt, & lumen cum eo eſt.*

Tunc Danieli myſterium per viſionem nocte reuelatum eſt, & benedixit Daniel Deum cæli, & locutus ait, ſit nomen Domini benedictum à ſæculo & vſque in ſæculum, quia ſapientia, & fortitudo eius ſunt, & ipſe mutat tempora & ætates, transfert regna atque conſtituit, dat ſapientiam ſapientibus, & ſcientiam intelligentibus diſciplinam, ipſe reuelat profunda & abſcondita, & nouit in tenebris conſtituta, & lux cum eo eſt. Vulg. La.

In umnibus propriam grati animi præ ſe fert probitatem, hymnumque connectit non ſimpliciter, ſed illius connectendi argumentum nactus ſomnij ipſius inuentionem. Decet enim, inquit, perpetuum ac ſempiternum Deum contineoter celebrare ſapientiæ & intelligentiæ foutem, recte & probe omnia moderantem, rerumque muta- C tionibus arguentem humanæ tranquillitatis incooſtantiam, omnibuſque ſuam aperte poteotiam indicantem, quippe reges creans rurſos ipſos regno facile abdicat, tribueoſque poteſtatem, eandem, cùm vult, adimit: ſapientiamque ac prudentiam ipſe ſuppeditat, quam tamen haud temere impertitur, ſed ijs qui illios cognuſcendi ſtodio tenentur, reoelatque, qoibos ei viſum eſt, ea, quæ nuſquam apparent, ſed veluti quodam profundo occultantur, cùm nondum facta ſint, & lumeo cùm ſit, quod mente percipitur, lucem habitans inacceſſibilem, quæ in tenebris geruntur, umnia perfecte cognoſcit.

Quare tibi Deus patrum meorum confiteor, & laudo quia ſapientiam & virtutem dediſti mihi, & nunc indicaſti mihi, quæ rogauimus à te, quia viſionem regis notam feciſti mihi, vt indicarem regi hæc.

Tibi Deus patrum noſtrorum confiteor, téque laudo quia ſapientiam, et fortitudinem dediſti mihi, & dediſti mihi, & nunc oſtendiſti mihi quæ rogauimus te, quia ſermonem regis aperuiſti nobis. Vulg. La.

Tales piorum animæ, Deum agnuſcentes illum eſſe,

eſſe, qui ad neceſſarios vſus oportuna ſubminiſtrat, & ad eius portus confugientes, ac poſt ſuppeditata bona haud ſuſtinentes beneficiorum memoriam obliuione delere, verum laudes de ſe bene merito Deo reddentes. operæpretium eſt autem diuini huius viri notare modeſtiam: nam & precibus petens, ſocios obſecrationis ſibi ſimiles aſciuit, & pro ijs, quæ conſecutus erat, laudem cõtexens, rurſus eorum mentiooem fecit: neque enim dixit indicaſti mihi, quæ petij à te, ſed quæ rogauimos te. ita abſoluta diuina laude,

Et ſtatim venit, inquit, Daniel ad Arioch, quem conſtituit rex, vt perderet ſapientes Babylonis, & dixit ei, Sapientes Babylonis ne perdas, introduc autem me in conſpectu regis, & coniecturam viſionis annuntiabo regi.

Vulg. La. *Poſt hac Daniel ingreſſus ad Arioch, quem conſtituerat rex vt perderet ſapientes Babylonis, ſic ei locutus eſt, ſapientes Babylonis ne perdas, introduc me in conſpectu regis, & ſolutionem regi narrabo.*

Hæc quoque miſericordia prophetam decet. neque enim tulit ſolus cum amicis ab iniuſta cæde liberari, ſed etiam Chaldæis incolumitatem molitur, hoc miraculo confidens eos ab impietate ad omnium rerum auctorem Deom ſe abducturum.

His auditis, Arioch cum feſtinatione introduxit Danielem in conſpectu regis, & dixit ei, inueni virum de filiis captiuitatis Iudaa, qui coniecturam regi annuntiabit.

Vulg. La. *Tunc Arioch feſtinus introduxit Danielem ad regem, et dixit ei, inueni hominem de filijs transmigrationis Iuda, qui ſolutionem regi annuntiet.*

Rurſus hinc nobis perſpicuum factum eſt, à rege nondum de Danielis virtute factum fuiſſe periculum. neqoe enim ſi cognitus ille fuiſſet, haud definire dixiſſet Arioch, inueni virum de filijs captiuitatis Iudææ qui coniecturam regi annunciabit.

Rex autem admodum latus dixit Danieli, cuius nomen Balthaſar, an potes renuntiare ſomnium quod vidi, et coniecturam eius?

Vulg. La. *Reſpondit rex, et dixit Danieli cuius nomen erat Balthaſar, putas ne vere potes iudicare mihi ſomnium quod vidi, et interpretatio-em eius?*

Hoc quoque animaduertendum eſt, vt ſe ipſum non ſemper Balthaſar appellat, ſed quando cum rege, qui ſibi nomen illud impoſuerat, colloquitur. veruntamen interrogatus an poſſet & ſomniom & ioterpretationem renuntiare, regi ita reſpondit.

Myſterium quod rex interrogat, non eſt ſapientum, magorum, incantatorum, aruſpicum annuntiare regi, ſed eſt Deus in cælo reuelans myſteria.

Vulg. La. *Et reſpondens Daniel coram rege ait. Myſterium quod rex interrogat ſapientes, magi, et arioli, et aruſpices nequeunt indicare regi, ſed eſt Deus in cælo reuelans myſteria.*

Admirabiliter doctrinæ fecit initium: eiecto enim inſipientium illorum choro, eorumque detecta imbecillitate, Deum eſſe aſſeruit arcana reuelandi magiſtrum, & adiecit, in cœlo, ijs dijs, qui deorſum verſantes colerẽtur, eiectis, & ſingulari quidem nomine deorum, qoi non ſunt, expellit multitudinẽ, eo vero, quòd in cœlo degere ipſom dixit, eos qui deorſum videreotur, non eſſe Deos oſtendit; ſed fraudem ab humano artificio profectam.

Hic Deus indicauit Nabuchodonoſor, qua oportet fieri
A *nouiſſimis diebus.*

Qui indicabit tibi rex Nabuchodonoſor qua ventura ſunt in nouiſſimis temporibus. Vulg. La.

Ita exorſus rurſus benigne appellando ſibi ad audiendum regis beneuolentiam conciliat, rex, inquit, in ſæcula viue. nam, qoia ſomnium dicturus eſt, & interpretationem allaturus, ipſique regni euerſionem prædicturus ita præfatur, cupio ego animo meo in perpetuum viuere te, ne itaque mihi adſcripſeris, quod tibi per ſomoiom declaratur. tum ait.

Somnium tuum, et viſiones capitis tui in cubili tuo aſcenderunt, hoc eſt, rex, pro ijs, qua nocte vidiſti, hac ſunt, cogitationes tua in cubili tuo aſcenderunt, qua oportet fieri poſt hac.

Somnium tuum et viſiones capitis tui in cubili tuo, huiuſcemodi ſunt: tu rex cogitare cœpiſti, in ſtratu tuo quid eſſet futurum poſt hac, et qui reuelat myſteria oſtendit tibi qua ventura ſunt. Vulg. La.

Cogitabas, inquit, in lecto cubans an ſemper victurus eſſes, an vero humanæ naturæ lege moriturus, cupiebaſque ea, quæ nondum accidere, co-
B gnoſcere. & is qui arcana reuelat, indicauit tibi, quę oporteat euenire. vbique autem vnum Deum prædicat, vt multitudinis deorum excludat errorem; deinde mentis quoque ſuæ modeſtiam præ ſe ferens ait,

Et mihi non in ſapientia, qua eſt in me prater omnes viuentes, myſterium hoc reuelatum eſt, ſed ideo vt coniecturam regi indicarem, et vt cognoſcas cogitationes cordis tui.

Mihi quoque non in ſapientia qua eſt in me pluſquam in cunctis viuentibus, ſacramentum hoc reuelatum eſt, ſed vt interpretatio regi manifeſta fieret, et cogitationes mentis tua ſcires. Vulg. La.

Aſſecutus, inquit, ſum, vt hoe mihi reuelaretur, non quia ſim ſapientior omnibus hominibus, ſed vt tu cognoſcas, quæ diſcere concupiſti, meque vt proprio famulo huius cognitioois Deus vſus eſt miniſtro. exorditur itaque narrare, ac primom ipſum affert ſomnium.

Tu rex videbas, et ecce imago vna, multa, imago illa magna et facies eius eleuata ſtans à facie tua, & viſio eius terribilis, imago cuius caput auri puri, manus, et pectus, et brachia eius argentea, venter et femora area,
C *et tibia ferrea, pedes pars quadam ferrea, et pars quadam fictilis.*

Tu rex videbas, & ecce quaſi ſtatua vna grandis, ſtatua illa magna, et ſtatua ſublimis ſtabat contra te, et intuitus eius erat terribilis. huius ſtatua caput ex auro optimo erat, pectus autem et brachia de argento, porro venter et femora ex are, tibia autem ferrea, pedum quadam pars erat ferrea, quadam autem fictilis. Vulg. La.

Quadruplicem materiam per prædicta ſignificauit, aurum, argentum, æs, ferrum, nam teſtam haud per ſe, ſed ferro commiſtam dixit, atque per hæc maxima, lariſſimeqoe patẽtia regna declarat, quę cùm ſibi deinceps ſucceſſiſſent, maximam orbis terrarum partem obtinuere. alia eoim regna viguiſſe, & in præſenti vigere perſpicuum eſt, non tamen omnibus, aut pluribus, ſed vni aut duabus ſolum nationibus imperantia licet videre. primũ itaque omnium fuiſſe Aſſyriorum aſſerit imperium, qood idem eſt, ac Babyloniorum, Aſſyrij enim & hi, & illi, ſed alias in Nino, quæ apud Hebræos Nineue vocatur, alias in Babylone regiam

obtinuere, & vnum horum atque illorum re-
guum eſſe etiam ipſe propheta teſtatur, qui
ſomnium iuterpretans ait, caput aureum tu es
Hiere. 25. rex. & beatus item Hieremias propheta, calix in-
quit, aureus Babylon in manu Domini inebrians
omnem terram, de vino eius biberunt gentes,
ideo commotæ ſunt, & ſubito cecidit Babylon,
& contrita eſt; quòd ſi aliud ab hoc fuiſſet Aſſy-
riorum regnum ipſo antiquius, quænam materia
Gene. 10. vocari poſſet? teſtatur item ſanctiſſimus Moyſes
hæc ita ſe habere. qui cùm in creatione mundi de
Nembroth dixiſſet, fuiſſe illum gigantem vena-
torem coram Domino, ſubiecit, & fuit princi-
pium regni eius Babylon, Orech, & Chalane. ex-
terni quoque ſcriptores Babylonios Aſſyrios ap-
pellant, & vſque adhuc Aſſyriam ipſam Perſæ
nominant. igitur prima materia, quæ aurum eſt,
Aſſyriorum & Babyloniorum ſignificat regnum;
ipſumque caput appellat, vtpote quod primum
fuerit, altera autem, id eſt argentum, Perſarum re-
gnum eſt & Medorum, Cyrus enim vtrinque pro-
fectus, & materno genere à Medis, paterno à
Perſis oriundus Aſſyriorum ſiue Babyloniorum
regum euerſum tranſtulit ad Perſas. pectuſque ip-
ſum vocauit & brachia, vt oſtendat cum duabus
gentibus cognationem. per dexteram enim pater-
num, per ſiniſtram maternũ ſignificat genus, qua-
rum coniunctio pectori commiſſa eſt cor ipſum
rationum penu coutinenti, ratione autem com-
mercia quoque nuptialia perficiuntur. æs vero
Macedonicum regnum nuncupauit, quod poſt
deletum Perſicum omnibus quoq; ſimiliter im-
perauit: ventremque ipſi ac femora attribuit, per
ventrem Alexandri ſolum principatu ſignificans,
per femora eam, quæ poſt ipſius obitũ facta eſt re-
gni diuiſio; ferrum autem Romanum appellauit
regnum, quod Macedonicum excepit, ipſique ti-
bias aſſignauit, vtpote quæ ad finem totius corpo-
ris ſitæ totum etiam corpus ferre valeant, pedum-
que baſes & ipſas ferreas, ſed teſtæ commiſtas; &
hac re non aliud innuit regnum, ſed ipſum ſe ipſo
imbecillius futurum, & teſtæ imbecillitati com-
miſtum; & materiæ differentiam appoſuit, non vt
honoris, ſed vt virium diſcrimen oſtenderet, auro
enim denſius eſt argentum, argento æs ſolidius, at
ferrum etiam ipſo ære multis partibus robuſtius.
differentia itaq; non in honore, ſed in viribus, po-
tentiaque conſiſtit. illud autem neceſſario quę-
rendum eſt, qua de cauſa in imagine multiplicis
huiuſce materię vidit compoſitionem. nihil enim
temere neque fruſtra ab auctore omnium rerum
Deo reuelatur. imago figuras, ſed non res habet.
talis eſt & præſens vita, quæ nihil habet perpetuũ,
1. ad Cor. 7. neque ſtabile. quare beatus quoque Paulus excla-
ad Rom. 12. mabat, quia præterit figura huius mundi: & alio
loco præcipiens, nolite, inquit, conformari huic
Eſa. 38. ſæculo. & beatus Dauid humanæ tranquillitatis
arguens vanitatem, verumtamen, inquit, vniuer-
ſa vanitas omnis homo viuens. veruntamen in
imagine pertranſit homo, theſaurizat & ignorat,
cui congregabit ea. quando itaque præſens etiam
vita celerrimas habet mutationes, mortalia enim
omnia quæ videntur, ad exiguum tempus perma-
nentia, fluxa ſunt, & caduca, & imago rerum vim
haud continet, ſed ſolas regum ac principum, il-
liſque ſubiectorum figuras oſtendit. ad hæc ipſa
quoque figura facilime diſſolui poteſt, merito re-
rum omnium auctor Deus, qui ſuperbum regem

A illum docere voluit, quanta ſit humani ſupercilij
vanitas, & quam facillimam habeant res humanæ
mutationem, erudire, imaginem ipſi in ſomniis
proponit, eiuſq; partes multiplici materia diſtin-
guit, crebras regum edocens alius poſt alium ſuc-
ceſſiones, omnibuſque perſuadens ſe ſolum per-
petuo imperio potiri, regnumque & principio &
fine carens, omnino ſempiternum obtinere. his
beatus Daniel ſubijciens reliqua ſomnij proſe-
quitur.

*Videbas donec abſciſſus eſt lapis à monte ſine mani-
bus. & percuſſit imaginem ſuper pedes ferreos, & fictì-
les, & comminuit eos in finem, tunc comminuta ſunt
omnino, ferrum, teſta, æs, argentum, aurum, & facta
ſunt quaſi puluis ab area æſtiua, & extulit ea multitudo
venti, & omnis locus non eſt inuentus in illis, & lapis
qui percuſſit imaginem factus eſt in montem magnum,
& impleuit omnem terram.*

Videbas ita, donec abſciſſus eſt lapis de monte ſine ma- Vulg. La.
*nibus, & percuſſit ſtatuam in pedibus eius ferreis, & fi-
ctilibus, & comminuit eos, tunc contrita ſunt pariter
ferrum, teſta, æs, argentum, & aurum, & redacta qua-
ſi in fauillam æſtiuæ areæ, quæ rapta ſunt vento, nulluſ-*
B *que locus inuentus eſt eis, lapis autem qui percuſſerat ſta-
tuam, factus eſt mons magnus, & impleuit vniuerſam
terram.*

Talis eſt ſomnij finis. Decet autem nos ab ex-
tremis interpretationem exordiri. quæremus ita-
que prius, quis nam ſit hic, qui lapis appellatur, &
qui prius paruus viſus, mox maximus euaſit, &
orbem terrarum contexit. igitur audiamus ipſum
Deum per Eſaiam prophetam dicentem.

Ecce pono in Sion lapidem pretioſum, ſummo angula- Eſa. 28.
*rem, pretioſum electum, in fundamenta eius, & omnis
qui credit in ipſum non confundetur.*

Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapi- Vulg. La.
*dem probatum angularem pretioſum in fundamento
fundatum, qui crediderit non feſtinet.*

Audiamus item beatum Dauid prædicentem
& clamantem, lapidem quem reprobauerunt ædi-
ficantes, hic factus eſt in caput anguli. & hoc te- Pſal. 117.
ſtimonium etiam ipſe Dominus Chriſtus in ſa-
cris euangelijs protulit Iudæis. non legiſtis inquit Matth. 21.
lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic fa-
ctus eſt in caput anguli, à Domino factũ eſt iſtud,
& eſt mirabile in oculis noſtris. & beatus item Pe- Act. 4.
C trus apud Iudæos concionem habens adducta in
medium Domini prophetia, hic eſt, inquit, lapis,
qui reprobatus eſt à vobis ædificãtibus, qui factus
eſt in caput anguli. & beatus quoque Paulus, ſu- Ad Eph. 2.
perædificari, inquit, ſuper fundamentum apoſto-
lorum & prophetarum, ipſo ſummo angulari la-
pide Chriſto Ieſu. & alibi, fundamentum, inquit, 1. ad Cor. 3.
aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitũ
eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. ac rurſus, bibebant, in- 1. ad Cor. 10.
quit, de ſpirituali conſequente eos petra, petra au-
tem erat Chriſtus. Docemur igitur tum à veteri
tum à nouo teſtamento Dominum noſtrum Ie-
ſum Chriſtum appellatum fuiſſe lapidẽ. hic enim
exciſus eſt à monte ſine manibus, natus de virgi-
ne abſque nuptiali commercio: conſueuitque ſæ-
pe ortum præter naturam lapidis exciſionem di-
uina ſcriptura nuncupare. Iudæis enim memo-
riam redigens Eſaias eam filij procreationem, Eſa. 51.
quæ præter naturam Abraam conceſſa fuit, inſpi-
cite, aiebat, in ſolidam petram, ex qua exciſi eſtis.
igitur mons quidem Dauidica tribus eſt, lapis
autem Chriſtus, qui, quantum ad humanitatem
attinet,

attinet, non ſecundom naturæ legem excisos eſt. hic autem cùm paruus olim vi[illegible]etur, propter eam, quam induerat naturam conſcſum maximũ ſe montem oſteudit, qui vniuerſum compleuit orbem terrarum.

Eſa. 11. *Repleta eſt enim vniuerſa terra ſcientia Domini ſicut aqua multa operiet maria.*

Volg. La. *Quia repleta eſt terra ſcientia Domini, ſicut aqua maris operientis.*

Hic percutier imaginem ſuper pedes fictiles ac ferreos, hoc eſt, nouiſſimo quoque regno finem imponet, ipſumq́ue demolietur, ac delebit. neque enim aliud ipſum excipiet regnum, verum ipſe ſuum nudabit, & omnibos patefaciet: illorumq́ue omnium regnorum ipſam quoque memoriam pulueris inſtar delebit, qui ab area partus à vento diſſipatur. ita omni ſomnio regi indicato, ſobiecit.

Hoc eſt ſomnium, & coniecturam eius dicemus coram rege.

Volg. La. *Hoc eſt ſomnium, interpretationem quoque eius dicemus coram te rex.*

Tu rex regum. uon adulans hoc dixit, ſed cunſueta vſus eſt appellatione, etenim ii omnes qui tũc gentibus imperabãt, regeſq́ue appellabantur, imperium obtinebat. tu, inquit, rex regum, cuius Deus cœli regnum forte, ac validum & glorioſum dedit in omni loco: non enim humanis viribus omnibus ſuperior euaſiſti, ſed quia Deus ſupercœleſte regnum obtinens, iſtam tibi conceſſit poteſtatem, vt omnibus hominibus qui vſquã gentium degunt imperares, eorumq́ue rex eſſes. beſtiaſq́ue agri, & volatilia cœli dedit in manu tua, & conſtituit te Dominom omnium: & beſtias vocat magis ferino mote viuentes barbaros, volatilia autem prudentia præditos, & alijs hominibos præſtantiores, & ad excelſa ſe cogitatione erigentes: horũm inquit, omnium te regem declarauit. Tu itaque es caput aureum, hoc eſt tuum regnum, ueque enim de perſona, ſed de ipſo regno loquitur, ſiquidem poſt obitum ipſius Euilad Marodach Babyloniorum regno potitus eſt, cui Balthaſar ſucceſſit. quòd ſi de ipſa perſona locutus dixit, tu es caput aureum, quo modo illud intelligemus, poſt te ſurget reguum aliud, minus te? neque enim filiorum ipſius regnum indicat, ſed Perſicom. caput igitur aureum, non ipſe Nabuchodonoſor eſt, ſed omue Aſſyriorum ſiue Babylonicrum regnum. & poſt te ſurget regnom aliud minus te, Perſicum ſcilicet, quod miuus vocat, uon vt imbecillius, ſed vt ſecundum: & tertium regnom quod eſt æs, quod domioabitur omni terræ.

Volg. La. *Tu rex regum es, & Deus cæli regnum & fortitudinem & imperium & gloriam dedit tibi & omnia in quibus habitant filij hominum, & beſtia agri, volucres quoque cæli dedit in manu tua, & ſub ditione tua vniuerſa conſtituit, tu es ergo caput aureum, & poſt te conſurget regnum aliud minus te, argenteum, & regnum tertium aliud æreum, quod imperabit vniuerſæ terræ.*

Macedonicum intelligit: Alexander autem Philippi dominatus eſt omni terræ, duodecim regni ſui annis omnibus hominibus in ſuam ditiooem redactis.

Et regnum quartum erit forte, quaſi ferrum. quemadmodum enim ferrum comminuit & domat omnia, ita comminuet omnia et domabit.

Et regnum quartum erit velut ferrum. quo modo ferrum comminuit et domat omnia, ſic comminuet et conteret omnia hæc. Volg. La.

A De Rumano regno loqoitor, qood robuſtiſſimum fuit, omneſque nationes, vt ita dixerim, ſuperauit, & ab omnibus tribotum ac vectigal exegit. illud enim, comminuet, idcirco aſcripſit, vt hoc ſignificaret, & illud domabit, vt indicaret, obedientiam, & ordioem, ac legitimam reipub. adminiſtrationem.

Et quia vidiſti pedes et digitos partem quandam ferream, partem autem quandam fictilem, regnum aliud diuiſum erit, et à radice ferri erit in eo, quemadmodum vidiſti ferrum commiſtum teſtæ luteæ.

Porro quia vidiſti pedum et digitorum partem teſteam figuli, et partem ferream, regnum diuiſum erit, quod tamen de plantario ferri orietur, ſecundum quod vidiſti ferrum miſtum teſtæ ex luto, et digitos pedum ex parte ferreos et ex parte fictiles, ex parte regnum erit ſolidum et ex parte contritum. Volg. La.

Aliud, nou ſecundum genus dixit, ſed ſecundum virium qualitatem: ſi epim ſecundum genus aliud dixiſſet, quintum ipſum appellaſſet, ſicut item tertium & quartum antea dixit quia vero nouerat regni ferrei extrema imbecilliora fore, adiecit, aliud, propter imbecillitatem, idq́ue iure optimo, ſupra enim longe roboſtiſſimum ipſum oſtendit. talia enim ipſius initia fuere; veruntamen ne extremas quidem ipſius partes prorſus imbecilles aſſerit fututas. B

A radice enim ferri, inquit, erit in eo, quemadmodum vidiſti ferrum commiſtum teſtæ luteæ, commiſti erunt in ſemine hominum, et digiti pedum pars quidem quadam ferri, pars autem quadam teſtæ.

Quod autem vidiſti ferrum miſtum teſtæ ex luto, commiſcebuntur quidem humano ſemine, ſed non adhærebunt ſibi, ſicuti ferrum miſceri non poteſt teſtæ. Volg. La.

Ne hoc quidem uuſtræ indiget interpretationis, ipſe enim propheta interpretans, pars quædã, inquit, regni, erit fortis, & ab ea erit cõtritum. His adijcit. & quia vidiſti ferrum commiſtum teſtæ luteę, commiſti erunt io ſemiue hominum. & hoc maxime indicat uou aliud regnum huc eſſe à regno ferreo, ſed idem imbecillius effectum, & partem quandam ipſius robuſtam, partem imbecillẽ, attamẽ ius cognationis imbecillem partem cum C robuſta conionget. illud enim, commiſti erunt in ſemine hominum, huc ſignificat, conſortio inquit quædam erit, & ios connubij inter hos & illos. verumtamen diſcordia coguatioois iura peruertet. nun enim erunt adhæreutes, inquit, hic cũ hoc, ſicuti ferrum uon miſcetur teſtæ, nos igitur in hanc ſententiam diuini Danielis interpretationem intelleximus. decet etiam quorundam eorum, qui ante nos interpretati ſunt, opinioncs in medium adducere, ita enim euidentius veritas patefiet. quidam itaque ſcriptores quartum regnũ, hoc eſt ferrum, dixerunt, Alexandrum Macedonem eſſe, pedeſq́ue ac pedum digitus ex ferro & teſta compoſitus Macedouas, qui poſt ipſum regnarunt, Ptolemæos, & Seleucos, & Antiochos, & Demetrios, quorum alij imbecillios, alij admodum viriliter imperio potiti ſunt. oportebat autem ipſos animaduertere, primum, ipſum dixiſſe, caput aureum eſſe Nabuchodonuſor, hoc eſt Babyloniotum, ſiue Aſſyriorum regum: quod eodem tempore à Perſarum & Medorum regno exceptũ eſt, Cyrus enim ab vtraque gente oriundus

erat, & his atque illis imperans Babyloniotum euerſo regno Perſis dominatus eſt, regnum vero Perſarum, quod ſecundum fuit, Alexander Macedo demolitur, quem etiam beatus Daniel dominarum eſſe dixit vniuerſæ terræ. hoc regnum tertium vocauit, cui nullum aliud præterquam Romanotum ſucceſſit. oportebat itaque ipſos primũ ex numero, & rebus prætetea declaratis intelligere, atque percipere, tertium eſſe Macedonum regnum, hoc eſt, æs, quartum vero Romanorum, hoc eſt ferrum. quòd ſi omnino ipſis illa eſſe obſcuriora viſa ſunt, at certe ab euentu oportebat omnem ab ipſis prædictionẽ diſcerni. nam ſimulatque oſtẽdit ferrei regni imbecillem & fictilem finem, ſtatim ſubiecit, & in diebus regnum illorum, hoc eſt fictilis & ferrei, qui commercium, mutuamque cognationem complexi, ne propter cognationem quidem concordes fuere..

Suſcitabit Deus cœli regnum, quod in ſæcula non corrumpetur, & regnum eius populo alteri non relinquetur, comminuet, & ventilabit omnia regna, & ipſum ſtabit in æternum quemadmodum vidiſti, quia excisus eſt de monte lapis ſine manibus, & comminuit teſtam, & ferrum, æs, argentum, aurum.

B

Vulg. La. *In diebus autem regnorum illorum ſuſcitabit Deus cœli regnum quod in æternum non diſsipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur, comminuet autem, & conſumet vniuerſa regna hæc, & ipſum ſtabit in æternum.*

Hæc aperte oſtendunt præſentium quidem rerum finem, regnum vero cœlorum fine catens. cùm enim ferreum regnum imbecilliter affectum fuerit, ac teſtæ commiſtum, tunc apparebit lapis ſine manibus exciſus, & comminuet teſtam, ferrum, & æs, argeutum, aurũ, & ad nihilum ea prorſus rediget: regnumque ſempiternum ſucceſſionis ac finis expers ijs, qui digni eo fuerint, præbebit: in æternum enim, inquit, non corrumpetur, & populo alteri non relinquetur, & comminuet, & domabit omnia regna, & ipſum ſtabit in æternum. quòd ſi quis repugnet, atque hæc ita ſe habere nolit, oſtendat ille ex humanis rebus quidnã ſit æternum, & quodnam hominum regnum ſit fine caritutum. ſtultum enim eſt, atque admodum demens ſæculi præſentis expectare finem, & regnum aliquod in præſenti vita finis expers futurum aſſerere. ſi vero aliquibus quoque videtur per hæc verba regnum illud ſignificari, quod dignis impartiturus Deus eſt, non igitur Macedonicum regnũ appellauit ferrum, neque enim illo vigente præſenti vitæ impoſitus eſt finis. ſed Romanum euerſo Macedonico orbis terrarũ clauos tenet. quòd ſi contendant priſtinum Domini aduentum his verbis ſignificari, oſtendant Romanorum imperium, ſimulatque Saluator noſter apparuit, perijſſe. omnia enim cõtrà reperiuntur, viguiſſe ipſum, at non perijſſe cum Saluatoris ortu: ſiquidem Auguſto regnante Dominus in lucem editus eſt. ſecundus quidem ille regnauit, omnes autem, vt ita dixerim, homines ſuæ ditioni ſubiunxit, omnemque terrarum orbem, vt euangelia

Luc. 2. teſtantur, deſcripſit, tributumque imperauit. Regnum igitur Romanotum, quod illo obtinente viguit, vſque adhuc permanſit. igitur ſi Domini priſtinus ortus Romanotum haud euertit imperium, relinquitur ſane, vt ſecundum illius intelligamus aduentum. nam lapis qui prius exciſus eſt ſine manibus, quique euaſit in montem magnum

A & orbem terrarum cooperuit, hic in ſecundo aduẽtu percutiens imaginem ſuper pedes fictiles, hoc eſt in ipſo fine ferrei regni, quod iam factum fuerit imbecille, adueniet, & omnia regna demolitus cuidam tradet obliuioni, ſempiternumque ſuum regnum dignis communicabit. hæc ita interpretatus Daniel neceſſariò ſubiecit,

Deus magnus indicauit regi, quæ oportet fieri poſt hæc, & verum ſomnium, & fidelis coniectura eius.

Deus magnus oſtendit regi, quæ ventura ſunt poſtea, & verum eſt ſomnium, & fidelis interpretatio eius. Vulg. La.

Operæpretium eſt admirari auctoris omnium rerum Dei erga omnes homines curam, neque enim impie viuentes propria deſtituit prouidentia, ſed ipſos etiam omni diligentia dignatur, ſicut denique barbarum iſtum agreſtẽ & impium haud reliquit, neque neglexit, ſed primum per ea, quæ ipſi reuelauit, præſentis ei vitæ felicitatem fluxam oſtendit, & caducam, regnumque ipſius celerrimę mutationi obnoxium, ac nihil, quod ad humanam tranquillitatem pertineat, ſtabile, quæ inſtar florum ſiue liliorum areſcit, & extinguitur. atque hæc idonea erant ad illius arrogans & ſuperbia in-

B flatum ſupercilium ſedandum, eique perſuadendum vt humana cogitaret, vitæque & regni finem expectaret. primum igitur per hæc ipſius curam habet. deinde ſomnij obliuione magnorum, & Chaldæorum arguit mendacium, ſuorumque miniſtrorum oſtendit veritatem. & per eorum, à quibus colitur, ſapientiam, diuinam ſuam virtutem declarat, & ad ſe adorandum attrahit, immo potius eos, qui ab omnibus id requirunt, vt adorentur, eò redigit, vt ſanctos ſuos famulos adorent: idque nos edocet hiſtoria.

Tunc enim rex Nabuchodonoſor inquit, cecidit in faciem, & Danielem adorauit, & Mannaa & bonum odorem dixit libare ei.

Tunc rex Nabuchodonoſor cecidit in faciem ſuam, & Vulg. La. *Danielem adorauit, & hoſtias & incenſum præcepit vt ſacrificarent ei.*

Conſidera autem quanti ſit, arrogantem illum inſaniæ morbo correptum, qui etiam Deum eſſe ſe exiſtimauerat: cui per alium prophetam Deus dixit, tu autem es homo, & non Deus, qui om- Ezec. 28. nes homines in ſuam ditionem redegerat, eò adductum eſſe, vt captiuum adoret, Iudæum, in

C mancipiorum ordinem redactum, ſibique perſuadeat per ipſum ipſius Deum adorare. hac enim de cauſa, Mannaa, & bonum odorem libare ei, hoc eſt thus, & ſuffimentum ei offerri mandauit, atque per hæc innuit hiſtoria, hoc illum præcepiſſe, vt facerent, ijs, qui ſacerdotes haberentur, qui enim adorauerat, prorſus etiam odorem attuliſſet, ſi modo ſacerdotis officio fungi conſueuiſſet. quia vero alijs hoc omnino conueniebat, ipſe nõ aggrediebatur ea facere quæ minus decerent, verum ijs, qui facere conſueuerant, id præcipit vt faciant, & ne fruſtra videretur hominem adorare, Danieli dicit,

In veritate Deus veſter ipſe eſt Deus deorum, & Dominus regum, & reuelans myſteria, quia potuiſti reuelare myſterium hoc.

Loquens ergo rex ait Danieli, vere Deus veſter Deus deorum eſt, & Dominus regum, quoniam tu potuiſti aperire hoc ſacramentum. Vulg. La.

Tantum & ex ſomnio, & ex ſomnij obliuione ei attulit vtilitatis omnium rerum moderator: primum enim ſuam agnouit humilitatem, deinde

eorum

eorum deorum, quos colebat, didicit imbecillitatem, ad hæc doctus eſt, quanta ſit, Dei illius qui vere eſt, virtus. idcirco exclamat, In veritate Deus veſter ipſe eſt Deus deorum, & Dominus regum, & reuelans myſteria. Deum autem deorum appellat non ſecundum diuinæ ſcripturæ ſententiam, nam diuina ſcriptura ſacerdotij dignitate hone-
Exod. 22. ſtatos deos vocat. dijs, inquit, non detrahes, & principi populi tui non maledices: iſte autē Deos appellauit idola, nondum enim potuerat ipſorum imbecillitatem penitus intelligere, diſcrimen tamen didicit, quare etiam Deum deorum, omniū rerum auctorem Deum & Dominum regum vocat. hæc ita confeſſus

Magnificauit Danielem, & dona multa dedit ei, & conſtituit eum ſuper omnem regionem Babylonis, & principem ſatraparum, & ſuper omnes ſapientes Babylonis.

Vulg. La. *Tunc rex Danielem in ſublime extulit, & munera multa & magna dedit ei, & conſtituit eum principem ſuper omnes prouincias Babylonis, & præfectum & magiſtrum ſuper cunctos ſapientes Babylonis.*

Hoc item diuinæ curæ proprium eſt; maximam ſubiectis populis principis pietas affert vtilitatem, quod etiam erga Ioſeph Dominus fecit. de quo breui veluti compendio narrans, quæ ipſi videlicet acciderunt, beatus Dauid, & diuinam ce-
Pſal. 104. lebrans prouidentiam, miſit, inquit, ante eos virum, in ſeruum venundatus eſt Ioſeph; deinde cōmemoratis, quæ ei euenere, calamitatibus, & carceris ac vinculorum mentione facta, ſubiecit: Miſit rex, & ſoluit eum, princeps populorum, & dimiſit eum, & conſtituit eum dominum domus ſuæ & principem omnis poſſeſſionis ſuæ, vt erudiret principes eius ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret. ita etiam hic fecit omnium rerum moderator. Cùm enim principem ſatraparum, & ſapiētum Babylonis beatiſſimum Danielem conſtituiſſet exemplar ipſum pietatis, omniſque alius virtutis propoſuit, ſed tamen hoc honore ſolus perfrui non ſuſtinuit propheta, verum precum ſocios, honoris etiam ſibi ſocios aſciuit.

Poſtulauit enim à rege inquit, & conſtituit ſuper omnia opera regionis Babylonis, Sydrach, Miſach, et Abdenago, & Daniel erat in aula regis.

Vulg. La. *Daniel autem poſtulauit à rege, et conſtituit ſuper opera prouinciæ Babylonis Sidrach, Miſach, & Abdenago, ipſe autem Daniel erat in foribus regis.*

Hæc etiam accidunt ſecundum Apoſtoli doctrinam: nunc enim, inquit, manet, fides, ſpes, caritas, tria hæc, maior autem omnium caritas: etenim diuinus etiam hic propheta dilexit Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota fortitudine, & ex totis viribus, cumque feruenter amaſſet, ſyncere credidit, & cùm ſyncere credidiſſet, ſperauit ab ipſo auxilium ſe conſecuturum, & quæ ſperauerat conſecutus oſtendit erga proximum dilectionem, & participes eorum, quæ acceperat, fecit tribules ſuos. quæcunque autem antè ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus in Chriſto Ieſu, cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu in ſæcula. Amen.

ORATIO III.

Anno decimo octauo Nabuchodonoſor rex fecit imaginem auream, et ſtatuit eam in campo Deira, in regione Babylonis.

Vulg. La. *Nabuchodonoſor rex fecit ſtatuam auream altitudine cubitorum ſexaginta, latitudine cubitorum ſex, et ſtatuit eam in campo Dura prouinciæ Babylonis.*

Bonus noſter Dominus, & amator hominum, vtpote effector & opifex: vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire, & non vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur ipſe & viuat, idcirco omnia pro noſtra ſalute molitur. qui verò ſtultitia laborant, & inſanabili arrogantiæ morbo inſeruiunt, nullam ex diuinis remedijs vtilitatem percipiunt, ſed quibuſdam ægrotis ſimiles ſunt, qui auerſantur adhibitam ſibi ab arte medica curationem, ſed incontinentia magna atque intemperantia morbum ſibi incumbentem quotidie magis augent. Talis fuit ſuperbus iſte rex, qui cùm auctor omnium rerum Deus immenſa erga illum clementia vſus eſſet, & poſt infinita ſcelera impiaque facinora remedium ei adhibuiſſet, indicaſſetque & præſentis tranquillitatis fragilitatem & vanitatem & virtutis præſtantiam & ſplendorem, dum ei bello captos ac ſeruitutis iugum ferre coactos, nitidos oſtendit, ſtatim quidem admiratus eſt prophetæ ſapiētiam, & huius Deum, auctorem omnium rerum Deum eſſe confeſſus eſt, ſed breui interiecto tempore ad ingenium ſuum redijt, quemadmodum canis ad Prouerb. 26.
proprium vomitum, vt inquit diuina ſcriptura. & 2. Petr. 2.
conſtruit imaginem auream altitudine habentem cubitos ſexaginta, latitudine cubitos ſex, quam cùm inæqualiter plano campo ſtatuiſſet, vt æqualiter omnes ſuperaret, & ab omnibus æque cerneretur, ab omnibus ſibi ſubiectis eam iubet adorari. non ſimplex autem hic ſuperbiæ modus fuit, ſed Deu aperte repugnans, & Deu infeſtus. nam quia Deus in ſomniis maximam illi oſtenderat imaginem è quadruplici materia confectam, per quam ipſi quatuor regnorum ſucceſſiones declarauit, proprium faſtum, quaſi caſtra, Deo opponens, ipſe quoque ſtatuam cōſtruit, tantam ipſi magnitudinem tribuens, quantam potuit ars humana præbere. non autem ipſam etiam ex auro, argento, ære, ferro ædificat, ſed ex vna auri materia conficiendam curat: ratus infelix iſte falſas oſtenſurum ſe Dei prædictiones. & quia beatus Daniel ſomnium interpretans, ipſum eſſe aureum caput dixit, hoc eſt, Babyloniorum, ſiue Aſſyriorum regnum, alias vero imaginis partes, ex alia multiplici materia, quæ caput excepit, ipſe omnem ex auro imaginem molitur.

Et coegit inquit, omnes ſatrapas, & conſules & præfectos, & toparchas, ducéſque, & tyrannos, & qui in magiſtratibus eſſent, & omnes principes regionum, vt conuenirent ad dedicationem imaginis, quam ſtatuit Nabuchodonoſor rex.

Itaque Nabuchodonoſor rex miſit ad congregandos ſatrapas, magiſtratus et iudices, et duces et tyrannos, & præfectos, omnéſque principes regionum, vt conuenirent ad dedicationem ſtatuæ, quam erexerat Nabuchodonoſor rex. Vulg. La.

Horū etiam vnumquodque ſummā ſuperbiam declarat, non enim quoſlibet promiſcue ex ijs, qui ſibi ſubiecti erant, ad imaginis ſolennitatem acceſſiuit, ſed toparchas, & præfectos, quibus præfecturarum imperiū commiſſum eſſet, & ſi quod aliud magiſtratus genus apud illos habebatur. & ſtatim quidem ſimplex quædam conuocatio exiſtimabatur, mox vero per conuocationem illam

tyrannicum imperium deprehẽſum eſt. vbi enim conuenerunt omnes,

Præco, inquit, clamabat in fortitudine, hoc eſt maxima voce, vobis dicitur, gentes, populi, tribus, linguæ, quacunque hora audieritis vocem tubæ, fiſtulaque & citharæ, ſambucæque & pſalterij, & ſymphoniæ & omnis generis muſicorum, cadentes adorate imaginem auream, quam ſtatuit Nabuchodonoſor rex, & quicunque non proſtratus adorauerit, eadem hora inycietur in fornacem ignis ardentem.

Vulg. La. *Et præco clamabat valenter, vobis dicitur populis, tribubus & linguis, in hora qua audieritis ſonitum tubæ, & fiſtulæ, & citharæ, ſambucæ, et pſalterij & ſymphoniæ, & vniuerſi generis muſicorum, cadentes adorate ſtatuam auream, quam conſtituit Nabuchodonoſor rex: ſi quis autem non proſtratus adorauerit, eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentis.*

Ita vſurpauit infelix, vt opinatus eſt, diuinum honorem, neque ſatis ipſi fuit, à ſubiectis ſibi populis adurari, quin etiam eodem adorationis cultu imaginem coli lege ſanciuit. & omnes materia, & arte & magnitudine ſtatuæ perterrefacit, deliniat autem atque demulcet omnis generis muſicorum inſtumentorum ſono, eos vero qui neque magnitudine ſtatuæ obſtupeſcerent, neque muſicorum inſtrumentorũ cantu ac voluptate demulcerentur, fornacis minis deterret; & in alijs omnibus minime à propoſito fine excidit. videbat enim omnes imperata facientes, qui & metu & voluptate ſeruire conſueuerant, ſoli autem beatiſſimi adoleſcentes illi patria nubilitate incorrupta in ipſa etiam ſeruitute retenta, Ananias, Azarias, & Miſael renuerunt adorare. non latuere autem impios Chaldæos, qui omnes impietatis participes habere ſtudebant. ſtatim itaque ad regem adeunt, eumq́ue legis conſtitutæ admonent, quæ aperte iubebat, vt omnes regi ſubiecti ſtatuam adorarẽt, & hoc facere recuſantibus fornacem minabatur: accuſantq́ue ſacros viros illos his verbis.

Sunt viri Iudæi, quos conſtituiſti ſuper opera regionis Babyloniæ, Sidrach, Miſach, & Abdenago, viri illi non obedierunt decreto tuo rex.

Vulg. La. *Sunt ergo viri Iudæi quos conſtituiſti ſuper opera regionis Babyloniæ, Sidrach, Miſach, & Abdenago, viri iſti contempſerunt rex decretum tuum.*

His, & propriam inuidiam declarant, & regis accendunt iram, per hæc innuentes ac tantum nõ dicentes, vide quoſnam uobis prætuleris, quibus Babyloniorum commiſeris imperium, qui honoris ſibi habiti pręſtantiam animo æſtimare noluerunt, neque ſe ei gratos præbere, à quo ſunt hoc honore affecti, immu honoris excellentiam occaſionem ignominiæ fecerunt, tuis aperte legibus contradicentes, tuaq́ue decreta exequi recuſantes. neque hinc ſolum conſpici poteſt tyranoicus, & ingratus illorum animus, ſed alijs etiam ex rebus, quia nihil eorum præſtant, quæ ſubiectis conueniunt. quos enim tu deos exiſtimas, nun exiſtimant illi, neque conuenienti cultu dijs, qui à te adorantur, eos ipſi colunt. & ſtatuam, ad qnam adorandam omnes conuenere, ipſi adorare aperte recnſarunt. quibus auditis mente captus ille rex, & eorum quæ Danieli dixerat oblitus, vere Deus veſter iſte, eſt Dens deorum, & Dominns regum, adducit homines in medinm, interrogatq́ue an reuera participes eſſe deorum cultus nolint, & ſtatuam recuſent adorare. deinde præcipit & conſulit vt id faciant ignis eos minis deterrens.

Si enim non adoraueritis, inquit, eadem hora inyciemi-
A *ni in fornacem ignis ardentem.*

Quod ſi non adoraueritis, eadem hora mittemini in fornacem ignis ardentis. Vulg. La.

Tum nefarium illud & fetinum atque impium andet maledictum proferre. & quis eſt Deus qui eripiet vos de manibus meis? tam cito, quem confeſſus fuerat, & Deum deorum vocauerat, ei detraxit, ipſumq́ue homine imbecilliorem opinatus eſt eſſe, quem Dominnm regum appellarat, & eum vincere ſe infelix iuueniliter gloriatus eſt, à maioribus autem ſuis tales illi audaces conatns. etenim Sennachetim ille, qui maximas cuotra Hieruſalem cupias adduxit, per nnncios talia locutus eſt Ezeciæ. ne te decipiat Deus tuus, in quo Eſa.37.
tu confiſus es, quia eruet Hieruſalem de mani- 4.Reg.18.
bus meis. nunquid eruerunt dij gentium vnuſquiſq; terram ſuã de manu mea? vbi Deus Emath, & vbi Deus Arphad, & vbi Deus vrbis Sepharim? nunquid potnerunt eruere Samariam de manu mea, quia eruet Duminus Hieruſalem de manu mea? verum ſtatim atque e veſtigio maledicti præmia tulit, & multa illa milia ab vno angelo interfecta ſunt. & ipſe cùm ſe fugæ commiſiſſet, ſe-
B ſeq́ue in patriam recepiſſet, ab iis, qnos gennerat, interfectus eſt: nam quia linguam cõtra opificem ſuum haud continuit, ab hominibus, qnus procreauerat, occiditur. verum ne huc quidem exemplum Nabnchudonoſoris linguam compeſcuit. neque ſomnium illud, quod regum ſucceſſiones oſtendit, continentem eſſe docuit; ſed cõtra eum, qui ſe fecerat, furore inſanire perſeuerabat, cuntra quem Deus inſtruit veluti in acie non angelũ, quod erga illnm Sennacherim fecerat, ſed tres adoleſcentes, captiuos, exteruam regionem incolere coactos, qui ſeruitutis iugo premebantur, iuuenilem dncentes ætatem, in ipſo veluti ætatis vere. Hi enim ſimulatque audierunt rabiem illam, & inſanum maledictum, iracundia & indignatione perciti, ita regi reſponderunt.

Non neceſſe habemus nos de verbo iſto reſpondere tibi.

Non oportet nos de hac re reſpondere tibi. Vulg La.

Superuacanea, aiunt, iſta tua eſt percontatio, quam adhibes uobis. quæ enim ſentiebamus, etiam nunc ſentimus, nihilque propter tuas minas
C immutabimur.

Eſt enim Deus noſter in cælis, cui nos ſeruimus, potens eripere nos de fornace ignis ardente, & ex manibus tuis rex eruet nos.

Ecce enim Deus noſter quem colimus, poteſt eripere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis ô rex liberare. Vulg. La.

Quis non iure admiratns obſtupeſcat horum beatorum iuuenum fortitudinem, ſapientiam, pietatem, erga leges iuſtitiam, omnibus in rebus continentiam? quòd enim minime veriti ſunt tantum illum tyrannum, qni cum omnibus, vt ita dixerim, hominibus ſeſe illis oppoſuerat, neque maximam illam pyram, non minacibus tantum verbis ad terrorem propoſitam, ſed reuera conſpectam; hoc adamante robuſtiorem illorum fortitudinem teſtatur: quòd vero diuinas leges præſenti vitæ antepoſuerint, id cuinam iuſtitiæ quidquam reliquum facit? ipſorum autem cuntinentiam id maxime commendat, quòd neque audacibus erga regem verbis vſi ſunt: neqne metu rurſus genus dedecorarunt; ſed prudẽtiam & ſapientiam

impijs

impijs & nefarijs oppoſita maledictis pietas oſteodit. ille enim dicebat, quis Deus, qui eruet vos de manibus meis? at ipſi, eſt, clamabant, Deus noſter in cælis, cui nos ſeruimus, potens eripere nos de fornace ignis ardente, & ex manibus tuis rex eruet nos. ne exiſtimato enim Deum oostrum dijs tuis ſimilem eſſe, illos quippe merito cootemnis, qui ab arte & materia hoc habent vt ſiot, Deus autem noſter cœli & terræ, omniumque opifex talem habet virtotem, qualem nobis oſtendunt ea omnia quæ cernontut, illam enim quæ bis omnibus ſuperior eſt, haud facile poſſunt intueri, qui non ſunt diuinis initiati myſterijs. hunc venerãtes ab ipſo opem & auxilium expectamus; idooeus eſt eoim ad nos è tuis manibos eripiendos, & à fornace ignis quam molitos es. Quæ aotem poſtea dicta ſunt, nullam fortitudinis ac religionis exuperantiam reliquam faciunt. Cum enim dixiſſent,

Eſt Deus noſter in cælis cui nos ſeruimus, potens eripere nos de fornace ignis ardente, & ex manibus tuis rex eruet nos, ſtatim adiecerunt. quod ſi noluerit, notum ſit tibi rex, quia deos tuos non colimus, & imaginem auream, quam ſtatuiſti, non adoramus.

Noo enim pro mercede noſtra Domino ſeruimus, ſed beneuolentia & amore ſtimulati omnibus æque Dei noſtri præferimus cultum, quare ne ab his malis quidem temere liberari petimus, ſed Domini gubernationem ac prouidentiam amamus, & illius, quod futurum eſt ignari, gubernatori, quocunq; ei liboerit, nauem dirigendam committimus. pro certo enim compertum oobis eſt, poſſe illum nos à malis, quæ minatus es, eripere: vtrum vero id facere velit ignoramus, ſed cùm ſapiens ſit, ei rerum noſtrarum moderationem committimus, & iudicij ſententiam, nobis eam conferre credentes accipimus. ſiue igitur oos liberabit, ſiue nolet, imaginẽ tuam, deoſque tuos adorare recuſamus, cum talibus tibi animis certamen eſt, quacumqoe volueris ratione contende, neque honoribus delinies, neque minis deterrebis, omnium enim oobis Deus noſter & amabiliſſimus eſt, & maxime formidabilis. Qoid hiſce verbis ſublimius? his Apoſtolicum dictum

Rom. 8.

illud conoenit accommodare. quid enim oremus ſicut oportet, neſcimus; ſed ferox & inſaniſſimus tyraonus furore plenos, ita vt vultu etiam præ ſe ferret animi perturbationem, amplius accendi fornacem præcepit, compedibuſque vincit ſanctos viros imperauit, & vt oulla interpooeretur pœnæ mora, dum veſtis & calciamenta detraherentur, vna cum ipſis in pyram eos conijci iuſſit. Sarabara autem ſunt Perſicorum indumentorum geoera, Tiaræ aotem capitum tegumenta. Tibialia vero ea dicit, quæ anaxyrides vocantur, id eſt braccæ ſeu femoralia, vel coriaceas extrinſecus, vel ex corio coofecta calciamenta, vel extrinſecus ex corio. ita deuincti ſancti viri in ignẽ coniecti ſunt, & ille quidem celeritatis ac breuitatis cauſa ipſos ita comburi præcepit: diuina vero gratia aliud hinc moliebarur myſterium. nam circumiecta ipſis ferrea vincula vſitato more ignis natura diſſoluit, indomenta autem, quæ admodum facilia ad comborendom eſſent, integra & illæſa conſeruauit, & ſanctorum virotum accuſatores, & impij imperij miniſtros, qui foris aſtabant, flamma conſumpſit, ipſiſque ſanctis appropinquare non potuit, verũ ijs, qui intus erant

A terga præbens, contra proprios adoratores procedebat, quaſi pœnas ab ipſis pro Domini cultoribus exigens: tanta autem intus pietatis præcones ſecuritate, Deom colentes fruebantur, vt per igoitos carbooes, quaſi per quaſdam roſas incederent.

Deambulabant, inquit in medio flammæ, laudantes Deum, & benedicentes Dominum.

Et ambulabant in medio flammæ laudantes Deum, & benedicentes Domino. Vulg. La.

Hæc item præſtaotiſſimæ illorum philoſophiæ apertam ſignificationem habent, neqoe enim petebaot, inquit, à moleſtijs liberari, ſed laudibos eum celebrabãt, qui ita res ſuas moderatus, eoſq; hac pulchra confeſſione dignatus fuerat. licet aotem videre recentibus priſca ſimilia. etenim beati Apoſtoli Petrus & Ioannes à Phariſæorum conſpiratione flagris cæſi, exierunt gaudentes quia digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. & beatiſſimus Paulus cum Sila, poſt Act. 5. plagas illas in Philippis ſibi à magiſtratibus inflictas in carcere degentes, & compedibus deuincti circiter mediam noctem, orantes, ait, laudabant

B Deum. ita etiam beati, de quibus loqoor, adoleſceotes in fornace tripodiantes diuinũ hymnum cootexere perſeuerabant, & primum Azarias os Act. 16. commune effectus, & à flammæ fluctibus circumſperſus aperiens ioquit os ſuum in medio ignis dixit.

Benedictus es Domine Deus patrum noſtrorum, & laudabile, & glorificatum nomen tuum in ſæcula.

Quis pro dignitate procemij huius ſapientiam puterit admirari? neque enim in felicitate aut tranqoillitate conſtitutus, neque in proſpero vitæ curſu, ſed in fornace, & in eiuſcemodi furnace, auctorẽ omnium rerum celebrat Deum, & mentis præ ſe fert modeſtiam, cùm etiam patrum prædicat virtutem, laudamus enim te Domine nos, quibus patres illi fuere, qoorum Deus vocari voluiſti. tu enim dixiſti famulo tuo Moyſi, ego Deus Abraam, & Deus Iſaach, & Deus Iacob, hoc tuum nomen laudabile eſt & glorioſum non io aliquo definito, præſcriptoque tempore, ſed in omnia ſæcola.

Quia iuſtus es in omnibus quæ feciſti nobis.

Laudamus autem inquit te, ioſtum tuum iu-

C dicium agnoſcentes. recta enim & iuſta de nobis lata ſententia, in ſeruitutem nos redigi, & procul à patria captiuos abduci præcepiſti.

Et vniuerſa, inquit, opera tua vera, & viæ tuæ rectæ, & omnia iudicia tua vera, & iudicia veritatis feciſti; iuxta omnia quæ induxiſti nobis, & ſuper ciuitatem ſanctam patrum noſtrorũ Hieruſalem, quia in veritate et iudicio induxiſti hæc omnia ſuper nos.

Iudicia enim vera feciſti iuxta omnia quæ induxiſti ſuper nos. Vulg. La.

Eandem ſententiam habent omnia quæ dicta ſunt, varie tamen ea protulit ioſtum Dei celebrãs iodicium, & oullom iograti animi vitio locum relinquens, idcireo cùm de Hieruſalem mentionem feciſſet, & ſaoctam ipſam appellaſſet, ac patrum illorum electorum cioitatem nuncupaſſet, ſtatim pœnarom cauſam adiecit.

Hæc omnia, inquit, induxiſti ſuper nos propter peccata noſtra, peccauimus enim, & inique egimus recedentes à te.

Non enim temere, inquit, & quam conſecraueras vrbem, & oos bello captos hoſtibus cap-

tiuos tradidiſti, ſed quia peccauimus & inique egimos recedentes à te. multamq́ue emphaſim habet illud à te quaſi pro, à te factore, & opifice bouo hero, notritore, & cuſtode, qui ab Ægyptiorum ſeruitute nos liberaſti, qui mare ſecuiſti, qui petram aridam fontes edocens alluiſti, aliaque omnia bona litteris prodita nobis ſoppeditaſti. peccauimus itaqoe recedentes à te, & deliquimus in omnibus, neque enim hoc vel illud violauimus, ſed omnia

Præcepta tua, & mandata legis tuæ non audiuimus, nec obſeruauimus ea, nec fecimus ſicut præceperas nobis, vt bene nobis eſſet.

Et hinc rurſus pietatis ac ſapientiæ præſtantiam oſtendit, legum enim & mandatorum obſeruatio, inquit, tibi latori legis nihil præbebat, nobis autem bonorum abundantiam conciliabat, hac igitur de caoſa & leges illas poſueras vt nobis ſubminiſtrares cauſam ſalotis. poſtquam itaque tua iuſſa violauimos,

Omnia quæcunque induxiſti ſuper nos, et omnia quæcunque feciſti nobis, in vero iudicio feciſti.

Dignum eſt enim peccato ſupplicium. quod deinde oſtendens ſubijcit.

Et tradidiſti nos in manus inimicorum, iniquorum, inimiciſſimorum, præuaricatorum, & regi iniuſto, & peſſimo vltra omnem terram tradidiſti nos.

Vulg. La. *Et tradidiſti nos in manibus inimicorum noſtrorum iniquorum, & peſſimorum, præuaricatorumque, & regi iniuſto & peſſimo vltra omnem terram.*

Nam quia te non coluimus regem noſtrom, verum bonitatem tuam contempſimus, merito nos crudeliſſimo, & infeſtiſſimo, & omnis iuris prorſus ignaro ſeruire coegiſti regi, cui ſunt etiam ſubiecti populi eidem regiæ improbitati conſentientes. & quamuis in tot malis verſemur, attamen omnem loqoendi libertatem amiſimus, & præ pudore tibi ſupplicare prohibemur. hoc enim ſignificat cùm ait.

Et nunc non poſſumus aperire os, confuſio & opprobrium facti ſumus ſeruis tuis, & ijs qui colunt te.

Obrurat, inquit, nobis os multitudo ſcelerum, ſed tamen, quamuis opprobrijs obnoxij, & ridiculi atque eiuſmodi facti ſomus, vt nos admodum hoſtes irrideant: nos qui ſerui tui vocamur, tibi ſupplicamus, vt propter illud nomen tuum, quod nos tuetur, quo te Dominum agnoſcimus, aduerſarijs oſtendas potentiam tuam, & ne prorſus nos tua prouidentia deſtituas.

Ne tradas, inquit, nos in perpetuum propter nomen tuum, & ne diſſipes teſtamentum tuum, neque auferas miſericordiam tuam à nobis.

Audemus autem, inquit, hæc dicere, cùm multa tuæ bonitatis pignora habeamus, primum ipſum tuom nomen, quo te Dominum vocamus, deinde immenſam miſericordiam, qua vniuerſa moderaris, ad hæc pacta illa, quæ cum patribus noſtris pepigiſti, quibus pollicitus es illorum genus illuſtre & glorioſum te effecturum. tum etiam patrum nomina commemorat, vt memoria iuſtorum bonum Dominum prooocet ad miſericordiam.

Propter Abraam, inquit, dilectum à te: & propter Iſaach ſeruum tuum, & Iſrael ſanctum tuum, quibus locutus es dicens, multiplicabo ſemen veſtrum ſicut ſtellas cæli, & ſicut arenam iuxta labium maris.

Vulg. La. *Propter Abraam dilectum tuum, & Iſaach ſeruum tuum, & Iſrael ſanctum tuum, quibus locutus es pollicens quòd multiplicares ſemen eorum ſicut ſtellas cæli, et*
A *ſicut arenam quæ eſt in littore maris.*

Hæc, inquit, illis pollicitus es Domine quos amaſti, & celebres feciſti, vt arenæ, quod ad numerum attinet, eorum genus compararetur, ſtellis vero, vt æque ſplendidum, & excelſum eſſet, & illuſtre. deinde res cum pollicitationibus confert. quia Domine, inquit, imminuti ſomus vltra omnes gentes, ſumúſque humiles in vniuerſa terra hodie. & ne pollicitationes mendacij argueret, ſtatim adiecit cauſam, propter peccata noſtra, non enim tu, inquit, Domine mentitus es, quæ pollicitus fuiſti, ſed nos fœdera violauimus, & cùm multi eſſemus ſecundum pollicitationem, & innumerabiles, propter peccata noſtra ad paucitatem redacti ſumus. boc enim innuit, cùm dixit, imminoti ſomus. ooo enim dixit parui ſumus, & pauci vltra omnes gentes, ſed immioori ſumus. fuimus quidem innumerabiles ſecundum tuam pollicitationem, ſed violatis mandatis tuis pauci pro multis facti ſumus. deinde oſtendit Deo calamitatem, qua detinebantur, noo quaſi ignarum docens, ſed calamitatum commemoratione ad clementiam eum prouocans, & non eſt,
B inquit, in tempore hoc, princeps, & propheta, & dux. priuati enim ſumus, inquit, regno, prophetia, ſacerdotio, diuinis tuis, magniſque muneribus, quibus continenter gubernabamur, neque holocauſtum, neque ſacrificium, neque oblatio, neque incenſum: cauſamque oſtendens, cor ſacrificare non liceat, conſequens adiecit.

Neque locus, vt primitias offeramus coram te, et inueniamus miſericordiam.

Neque locus primitiarum coram te, vt inuenire poſſimus miſericordiam tuam. Vulg. La.

Tua enim lex ſacrificiorum miniſterium vno tantum loco circumſcripſit, & aperta legis violatio eſt, alibi tibi ſacrificare. Hæc audire nolunt Iudæi, ſed oculis cooniuentes, obſtructiſque auribus omnia audent violata lege perficere. at hi ſancti adoleſceotes, finem legis callentes, non eſſe dicebant locum, vt primitias offerre poſſent coram ipſo, & miſericordiam inuenire. & quando hoc, inquit, aſſequi uon poſſumos, cùm à ſacra illa ciuitate procul abſimus, modum quendam inuenimos tui colendi Domine.

C *In anima enim contrita, et ſpiritu humilitatis ſupplicationem tibi offerentes deprecamur vt ipſam ſuſcipias, ſicut in holocauſtu arietum, et taurorum, et ſicut in millibus agnorum pinguium, ſic fiat ſacrificium noſtrum in conſpectu tuo hodie, vt perficiatur poſt te, quoniam non eſt confuſio confidentibus in te.*

Cùm enim tua lex, inquit, conſueta ſacrificia tibi offerri, vbique non permittat, pro arietibus, & tauris, & agnis innumerabilibus, contritum tibi & humiliatū cor offerimus, & ſupplices petimos, vt hæc tibi ſint omni ſacrificio gratiora, ſiquidem conſueuiſti in te confiſos ab omni ignominia vindicare. hæc autem haud ita ſimpliciter dixit ſanctus hic vir, ſed à propbeta Dauid eruditus, qui io quinquageſimo pſalmo, quia ſi voluiſſes, inquit, ſacrificium dediſſem vtiqoe, holocauſtis non delectaberis. ſacrificiom Deo ſpiritua contribolatus, cor contritum & humiliatum Deus nō deſpiciet. & rurſus ex perſona Dei: Nun- Pſal. 49.
quid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo? immola Deo ſacrificium laudis, & redde altiſſimo vota tua, & inuocabis

bis me in die tribulationis tuæ,& eruam te,& glorificabis me. ac paulo pòſt, ſacrificium laudis honorificabit me.& illic iter,quo oſtendã illi ſalutare meũ: hæc edoctus diuinus hic vir cõtritum cor pro omni ſacrificio ſuſcipi ſupplicauit. tũ adijcit,

Et nunc ſequimur te in toto corde,& timemus te,& quærimus faciem tuam, ne confundas nos.

Multitudo enim calamitatum ex alijs alios nos fecit,& qui mandata tua violauimus,vt toto corde & timeremus,& quæreremus te effecit.faciem autem Dei hoc loco,beneuolẽtiam vocauit & libertatis recuperationem.qua potiti & ſacrũ templum poterant videre,& quæ ibi peragebantur ſacrificia,per quæ corporis expertẽ Deum , quique oculis cerni non poteſt,videre ſe cogitabãt.quando itaque tãtum nos hoc ſupplicio immutaſti, ne confundas nos, ſed fac nobiſcum iuxta manſuetudinem tuam,& ſecundũ multitudinem miſericordiæ tuæ, & erue nos ſecundum mirabilia tua, & da gloriã nomini tuo.Propter hæc nos inquit, tua miſericordia & clementia dignare, miſereri enim tua natura conſueuiſti,& longanimitate erga omnes homines vti,comitemq; voluntatis habes poteſtatem,idque teſtãtur ea quæ à te continẽter B fiunt miracula.quæ enim in nos facta ſunt, cauſa erunt,vt nomẽ tuum celebretur,non à nobis tantum , qui ſaluemur incolumes , ſed etiam ab ijs, qui noſtram conſpexerint ſalutem.

Da itaque gloriam nomini tuo Domine, & confundantur omnes qui oſtendunt ſeruis tuis mala,& confundantur ab omni potentia, et robur eorum conteratur, & ſciant quia tu es Dominus Deus ſolus & glorioſus ſuper omnem orbem terrarum.

Hac enim erga nos à te adhibita clementia, aduerſariorũ infringetur audacia, ipſorũque rabies extinguetur,ſuperbaque eorum cogitatio conteretur,cognoſcentque te ſolum Dominũ ac Deum eſſe ab vniuerſo terrarum orbe dignum celebrari, & qui nunc multos adorant deos , ſuorũ deorum cognita imbecillitate , tuã adorabũt potentiã. illi igitur intus in fornace choros ducebãt, regis autem miniſtri,& ſanctorum accuſatores haud deſinebant flammæ materiam ſubminiſtrare, & vitiũ ſarmenta,ac ſtupam,naphtamq;, id autem genus eſt, quod in ea regione natum,idoneum eſt ad accendendum ignem;tãtumque pyræ ſuppeditabatur alimentum,vt ad quadraginta nouem cubitos C diffuſus ſit ignis,& Chaldæorum complures, qui proximi aderant , combuſſerit. & illi qui foris erant,flammam incendebãt, ſed ſanctus angelus flammam diſſipabat, & mediam fornacis partem igneis carbonibus nudans,auram quandam frigidam ac mediocriter humidam, quæque ſanctis multam afferret voluptatem, non ignem qui dolorem eis pareret & cruciatum, parabat, atque hanc in ſanctorum corpora immittebat.

Fecit enim, inquit, medium fornacis quaſi ſpiritum roris ſibilans, & non tetigit eos omnino ignis, neque contriſtauit eos, neque moleſtiam exhibuit ipſis. Vulg. La.

Et fecit medium fornacis quaſi ventum roris flantem, & non tetigit eos omnino ignis, neque contriſtauit, nec quicquam moleſtiæ intulit.

Verum nemo hæc contemplans ſanctorum certamen extenuet,ſed ſacra illa verba reminiſcatur; eſt Deus in cælis,cui nos ſeruimus,potens eripere nos de fornace ardenti, & ex manibus tuis rex eruet nos.& ſi minus, notum tibi ſit rex,quia dijs tuis non ſeruimus,& imaginem auream quam ſtatuiſti,non adoram*. Quamobrẽ ſancti adoleſcen- A tes illi, flammã illã cõtempſerunt, non ad hunc euentu reſpicientes,ſed mortẽ expectantes. præfectus autẽ certaminis perinde ac voluit,pręmia diſtribuit:at ſceleratos illos ignominia afficiendos, hos vero illuſtres reddẽdos curauit.hac itaq; ſalute potiti beati,& beatiſſimi illi, ſępe,& non vni tãtum vt Deum laudibus celebraret, permiſerunt.

Sed quaſi ex vno ore laudabant, & glorificabant Deum, & benedicebant in fornace.

Optimam ſuam ſymphoniam, & admirabilem hymnorum cantum ei concentui,qui ſtatuę adhibebatur, opponentes , ſimulque oſtendentes , quanto non adoraſſe præſtantius: & ita hymnum exordiuntur.

Benedictus es Domine Deus patrum noſtrorum, & laudabilis & ſuperexaltatus in ſæcula, & benedictum nomen gloriæ tuæ ſanctum,& ſuperlaudabile, & ſuperexaltatum in ſæcula. Vulg. La.

Benedictus es Domine Deus patrum noſtrorum , & laudabilis & glorioſus & ſuperexaltatus in ſæcula,& benedictum nomen gloriæ tuæ ſanctum, & laudabile & ſuperexaltatum in omnibus ſæculis.

B Amoris ardentiſſimi , maximeque inexplebilis hæc verba ſunt; quo vulnerati nomina quærunt, quibus poſſint illius,quem celebrant , declarare dignitatem , quibus non inuentis , ſuperlatiuis ex præpoſitionibus contexunt, ſuperexaltatum vocantes , & ſuperlaudabilem , neque ipſum ſolum, ſed etiam nomen gloriæ ipſius,& recte vbique Dominum ac Deum patrum ſuorum appellant,ſeipſos indignos hac appellatione cõfitentes.

Benedictus es in templo ſancto gloriæ tuæ, & ſuperlaudabilis & ſuperglorioſus in ſæcula. Vulg. La.

Benedictus es in templo ſancto gloriæ tuæ, & ſuperlaudabilis & ſuperglorioſus in ſæcula.

Indelebilem ſancti templi memoriam retinent,& perfecti legis obſeruatores, ſecundum legis præceptum deprecantur. quod autem dicunt, hoc ſignificat, ad illud templum reſpicientes, vbi tua gloria apparere conſueuerat, hunc tibi hymnum afferimus. nam & ſi millies combuſtum eſſet, tuæ tamen ſanctitatis eſt particeps. & ne quis opinaretur ipſos loco circumſcribere corporis expertem Deum,quique definiri non poteſt, neceſſario ſubijciunt.

C *Benedictus es in throno regni tui , & ſuperexaltatus in ſæcula.* Vulg. La.

Benedictus es in throno regni tui, & ſuperlaudabilis, & ſuperglorioſus,& ſuperexaltatus in ſæcula.

Deinde oſtendentes quemnam thronum vocent, ſtatim addunt.

Benedictus es qui intueris abyſſos, ſedens ſuper Cherubim , & ſuperlaudabilis & ſuperexaltatus in ſæcula. Vulg. La.

Benedictus es qui intueris abyſſos, & ſedes ſuper Cherubim, & laudabilis & ſuperexaltatus in ſæcula.

Et quia templum illud etiam ipſorum Cherubim in ſanctis ſanctorum habebat imagines , ne vllum hinc auditoribus detrimentum accideret, qui Deum circumſcriptum eſſe exiſtimarent, ipſi auditori remediũ afferẽtes occurrunt his verbis.

Benedictus es in firmamento cæli , & ſuperlaudabilis, & ſuperexaltatus in ſæcula.

Benedictus es in firmamento cæli,et laudabilis,et glorioſus in ſæcula.

Vbique enim & omnia comples, aiunt,& omnem contines creaturam, ita eo celebrato , omnem genitam naturam non ſolum rationalem,

ſed etiam ratiunis & animæ expertem ad laudis & cantus cummunicationem inuitant.

Benedicite enim inquiunt, omnia opera Domini Domino, laudate & ſuperexaltate eum in omnia ſæcula.

Volg. Da. *Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.*

Neque umnia cõmuniter inuitaſſe dumtaxat cõtenti ſunt, ſed etiam ſigillatim vnumquudque cunuocant, neque ea dumtaxat quæ uculis cernuntur, ſed naturam etiam illam, quæ ſub oculurum ſenſum minime cadit.

Benedicite enim, inquiunt, angeli Domini Domino, laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.

Et ne ſingula interpretans infinita orationis vtar luugitudine, ad hanc churæam, & cantum inuitant & cœlum, & aquas illas quæ ſuper cœlos ſunt, & quæ diuinum thronum circumeunt, virtutes, vocant item ſulem, & lunam, & alia ſidera, neque ſulum quæ in cœlu ſunt, ſed etiam quæ in aere gignuntur, imbrem & rorem, & ſpiritus, tum frigus & æſtum, deinde naturam ſimul, & efficaciam, ignem & æſtum, & ignis naturæ numen eſt, ęſtus autem nun item natura, ſed ignis efficacitas. vocant etiam rurem & niuem, & glaciem & frigus & pruinas & niues & fulgura & nubes, quæ cognatiune quadam naturæ coniuncta ſunt. tum noctes & dies, atq; horum efficientia lucem ac tenebras. hæc enim tũ numina, tum res exiſtũt. Vocauit enim inquit Deus lucem diem, & tenebras appellauit noctem. (Gen. 1.) nam & ſi tenebrę vmbra ſunt, & nun ſubſtantia, attamẽ res eſt, quæ accidit, quæque noctis eſt efficiens. & quia ruris & niuis mentiunem fecerunt, neceſſario eorum fontes oſtendunt; Benedicite enim, dicebant, fulgura & nubes. & nubes illæ ſunt quæ pariunt, fulgura quæ parientium dolures præmunſtrant; Fulgura prupheta inquit in pluuiam fecit. (Pſal. 134.) His cummemoratis quæ & in cœlu degunt, & in aere fiunt, iuſſiſque ſingulis Deum celebrare, ad cummunem materem orationem conuertentes, eam quoque ad celebrandum inuitant, & aiunt.

Benedicat terra Dominum, laudet, & ſuperexaltet eum in ſæcula.

Deinde ſigillatim partes illius.

Benedicite montes et colles Domino.

Tum eiuſdem partus.

Benedicite vniuerſa germinantia in terra Domino.

Et quia partis inferiuris maria ſunt & flumina, neceſſariu etiam hurum mentionẽ fecerunt: meminerunt item eorum, quæ in aquis nutriuntur.

Benedicite enim, aiunt, cete et omnia quæ mouentur in aquis Domino.

Tum vulucres vucant, & beſtias, & pecora, & umnium vltimum humanam naturam ſeruatu mundi creationis ordine. etenim beatus Moyſes primum natas diuinu verbo arbores cunſcripſit, deinde producta natantium genera & præter hęc, atque adeo cum his in aëre vulantium auium naturam. poſtea beſtias, & pecora, poſtremu hominem. inuitatu autem humano genere ad hymnum cuncinendum, rurſus ſigillatim homines rerum umnium effecturem celebrare pręcipiunt, & principes aliorum umniũ filius Iſrael ad id faciendum hortantur, quus etiam multifariam diuidunt, ac primo loco pununt ſacerdotes, quippe quibus diuinũ commiſſũ fuerit miniſterium. deinde ne exiſtimarentur ſolis ſacerdotibus hoc celebrandi hymni munus pręſcribere, ſubijciunt.

Benedicite ſerui Domini Domino, laudate et ſuperexaltate eum in omnia ſæcula.

Tantum nun adijcientes puſſe etiam beneuolo animo Dumino ſeruire, quicunque non ſit ſacerdutiu decoratus, reſurrectiunem quoque ſuo præcunio cummendant.

Benedicite enĩ, aiunt, ſpiritus et animæ iuſtorũ Domino.

Id eſt ſpiritiuales animæ iuſtorum, humanis perturbationibus ſuperiures effectæ, quæ ſpiritus gratiam accepere: tum eus quoque, qui virtutis quudam genere præditi ſunt.

Benedicite, inquiunt, ſancti et humiles corde Domino.

Puſſunt enim iniuſtitiæ expertes, aiunt, & de ſe humiliter ſentientes, & placere Deu, & conuenientem illi hymnum afferre. atque hæc omnia nun nugaturia uratiune commemurarunt, ſed primum erga Duminum amurem inflãmantes, ac ſeipſos eorum beneficiurum, quæ verbis exprimi nequeunt, & illius upificij, quod huminum cauſa ab initio mulitus eſt Deus, admunẽtes. his enim verbis hæc vidẽtur innuere: idcirco laudamus, & ſuperextollimus te, quùd per angelos nobis confers beneficia, quòd cœlum prupter nus condidiſti, & ſule diem illuſtras, & luna nuctis mitigas ubſcuritatem, & temporis nos edoces menſuram, celebramus te, quia auctor fuiſti, vt cœlum uobis veluti pratum ſtellas produceret, & fluribus, qui nunquam marceſcunt, uculos noſtros depaſcis, quorum etiam curſu cognuſcendam nubis præbes noctis menſuram, & quis vnquam te digne celebrarit? cùm videat tempeſtatum mutationes, conuerſiunum viciſſitudines, æſtum uppurtuoè æſtatis tempore adhibitum; tum venturum refrigerantes auras, frigus hyeme, & pluuiam procreari, & vnumquudque decore & ordine prucedens, fulgura pluuiam indicantia, nubes pluuias parientes, montium & plana loca ſegetibus urnata ac nemoribus & ſiluis, funtes ſcatentes, & plantas irrigantes, fluuios indeſinenter fluentes neque ſui curſus vllam quietem admittentes, mare in mediu poſitum amicitiæ auctorem atque concordiæ, communemque lucum & hurum & illorum cummercia, capientem. & ne ſingula pruſequar, primum hurum omnium meminere beati, vt ſuam præ ſe ferrent animi æquitatem, idque ſtudentes, vt flagrantius ob beneficiorum memoriam hymnum perficerẽt, deinde vero, quod etiam Chaldæos foris audientes docere conabantur, quæ ab ipſis colerentur elementa, ea auctoris omnium rerum Dei eſſe upificia, idcirco ignis & aquarum, ſuliſq; & lunæ, cœli & terræ euidenter mentionem faciunt, cùm perſuadere velint ignaris, vt ea quæ ſub oculorũ ſenſum cadunt, deſinãt adurare, verũ illorum Duminũ agnoſcant, & cungruentẽ ipſi tribuant cultũ. par erat enim eos magnum illud miraculum conſpicatos, & ignem profligatum cernentes, ſuumque & regis ſui dedecus, captiuurumq; adoleſcentũ illurum inculumitatem, & loquendi libertatẽ, per hunc hymni cantũ pietatis percipere doctrinam. cumque illi ita ceciniſſent, poſtremo ſubijciunt.

Benedicite Anania, Aſaria, Miſael Domino, laudate, & ſuperexaltate eum in ſæcula.

Ita ſeipſus vltimos eorum umnium, quæ creata ſunt, exiſtimabant, & omnium hominum abiectiſſimus. (Ad Epheſ.) Talis etiam beatus Paulus fuit, qui, mihi enim, inquit, omnium ſancturum minimo data eſt gratia hęc. (1. ad Tim. 1.) & alio loco, Chriſtus inquit, venit

in

in mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum. & peccatorum quidem primum A ſeipſum nominat, ſanctorum vero vltimum vocat. ſic etiam beati hi adoleſcentes ſe ipſos vltimos hortantur ad celebrandum Dominum, & laudibus extollendum in ſæcula. tum miraculum narrant.

Quia eruit nos de inferno, & ſaluos fecit de manu mortis.

Humanis enim ſuffragijs omnis ſpes nobis interdicta fuit.

Et liberauit nos de medio ardentis flammæ, & de medio ignis eruit nos, confitemini itaque Domino, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia eius.

Qoid enim probius? quid benignius eo, qui in rebus noſtris tantam adhibuit miſericordiam? cumq; talem præ ſe tulerint virtutem, miſericordia ſe ſalutem conſecutos fatentur. deinde quia filios Iſrael tantum ſupra memorauerãt, eos quoque, qui inter gentes pie viuerent, diuini cultus ſtudioſos vocant.

Benedicite omnes qui colitis Dominum, deo deorum, laudate & confitemini, quia in omnia ſæcula miſericordia eius, & in ſæculum ſæculorum.

Volg. La. *Benedicite omnes religioſi Domino Deo deorum, laudate & confitemini ei, quia in omnia ſæculo miſericordia eius.*

Et infinitam illius bonitatem oſtendere ſumme contendentes, & in ea re victi, ſæpe ſæculorum nomen repetunt. Talis hic fuit ſanctorum hymnus, qui cùm agreſtem & immitem perculiſſet regem, obſtupefactus è throno regio ſurrexit, atque vltro currere feſtinauit, & pro tribus quatuor in fornace tripudiantes conſpexit.

Et ait optimatibus ſuis. nonne viros tres iniecimus in medium ignis compeditos? & ecce ego conſpicio viros quatuor ſolutos, & deambulantes in medio ignis, & corruptio non eſt ipſis, & viſio quarti, ſimilitudo filij Dei.

Volg. La. *Et ait optimatibus ſuis: nonne tres viros miſimus in medium ignis compeditos? qui reſpondentes regi dixerũt, vere rex. reſpondit rex & ait, ecce ego video quatuor viros ſolutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis eſt, & ſpecies quarti ſimilis filio Dei.*

O ineffabilem animi lenitatem! Iure exclamabant ſancti adoleſcentes, quia in omnia ſæcula miſericordia eius & in ſæculum ſæculorum. Ecce enim iſtum quoque qui tanto faſtu elatus tantam adhibuerat crudelitatem, quique diuinum cultum ſibi vſurpare ſumma ope nixus fuerat, & Dei cultores crudeliter atque atrociter punire conatus, ad pietatem perducit, eique virtutem ſuam, qua mirabilia efficit, oſtendit, & miſſum auxilio ſanctis angelum illi conſpicuum facit. ac numero primum ipſum obſtupefacit, pro tribus quatuor oſtenſis, deinde ſolutis vinculis, ſolutos enim pro vinctis inſpiciebat, tum incolumitate, corruptio enim inquit non eſt in ipſis, ex quo perculſus faſtu ſedato accedit.

Et ait, Sidrach, Miſach, & Abdenago, ſerui Dei altiſſimi, exite, et accedite, et egreſſi ſunt Sidrach, Miſach, et Abdenago de medio ignis.

Volg. La. *Et ait, Sidrach, Miſach, et Abdenago, ſerui Dei excelſi egredimini, et venite, ſtatimque egreſſi ſunt Sidrach, Miſach, et Abdenago de medio ignis.*

Didicit miſer, qui dixerat, quis eſt Deus, qui eruat vos de manibus meis? eſſe Deum ineffabilis poteſtatis, igni imperantem, vt contrariam ſanctis oſtenderet qualitatem. quem Deum ille appellabat, Deum eſſe cognouit & celſiſſimum Deum. Egreſſis autem ſanctis admirantur omnes, ſatrapæ, & toparchæ, & præfecti, ſanctorum corpora incorrupta & illæſa conſeruata contemplantes, ipſoſque capillos, qui nihil ex illa flamma ſenſiſſent, neque capillos tantum, ſed ipſum etiam veſtem, & calciamenta, quæ permanſerant inuiolata, atque adeo vt ipſius quoque ignis carerent odore. deinde his conſpectis Nabuchodonoſor Deum laudat.

Et *ait, Benedictus Dominus Deus Sidrach, Miſach, et Abdenago, qui miſit angelum ſuum; et liberauit ſeruos ſuos, qui confiſi ſunt in eo, et verbum regis mutauerunt, et tradiderunt corpora ſua, vt ne ſeruirent, neque adorarent omnem Deum alium, ſed Deum ipſorum.*

Et erumpens Nabuchodonoſor ait, Benedictus Deus eorum, Sidrach videlicet, Miſach, et Abdenago, qui miſit angelum ſuum, et eruit ſeruos ſuos qui crediderunt in eum, et verbum regis immutauerunt, et tradiderunt corpora ſua, ne ſeruirent, et ne adorarent omnem Deum excepto Deo ſuo. Volg. La.

Semper experientia miſer Dei percipiens virtutem obliuioni tradit miracula. Hoc erga ſan- B ctiſsimum Danielem item fecit. ſurgens enim illum adorauit, eique thus & odorata ſacrificia offerri præcepit. & nunc ſimiliter facit, conſpecta horum ſanctorum ſalute Deum laudat, & viros admiratur, quòd regis verbum mutariot, & iniquæ vitæ piam mortem antepoſuerint.

Et nunc, inquit, ecce ego pono decretum, vt omnis populus, tribus, lingua, quæ dixerit blaſphemiam contra Deum Sidrach, Miſach, et Abdenago, pereat, et domus ipſorum diripiantur, quia non eſt Deus alius, qui poſſit liberare ſic.

A me ergo poſitum eſt hoc decretum, vt omnis populus, tribus, et lingua quæcunque locuta fuerit blaſphemiam contra Deum Sidrach, Miſach, et Abdenago, diſpereat, et domus eius vaſtetur, neque enim eſt alius Deus, qui poſſit ita ſaluare. Volg. La.

Et hoc tamen experientia didicit, cùm enim multorum qui dij vocabantur, templa euertiſſet, & penetralia prædatus eſſet, araſq; demolitus, eos quoque qui ipſorum ſacris initiati fuerant, occidiſſet, nullius diuinæ efficaciæ accepit experientiam: cùm vero furore inſaniſſet contra eos, qui C ſe Deo dicarant, ſenſit & infinitam Dei virtutem, & ineffabilem illius longanimitatem, qui ſuos famulos integros & illæſos conſeruauit, & ab ipſo interim nullas inſaniæ pœnas exegit, ſed in impietate degere perſeuerantem, paulo pòſt mediocriter puniuit, tum pœnitentem ſua clementia dignatus eſt.

Tunc tamen rex inquit rerum moderationem commiſit Sidrach, Miſach, & Abdenago in regione Babylonis, & auxit ipſos honoribus, voluitque præeſſe omnibus Judæis, qui erant in regno eius.

Tunc rex promouit Sidrach, Miſach, & Abdenago in prouincia Babylonis. Volg. La.

Tanta ſui colendi ſtudioſos prouidentia Dominus gubernat; & merito exclamabant hi ſancti adoleſcentes, quia non eſt cõfuſio ijs, qui in te confiſi ſunt. etiam nos itaque tantam adepti ſpẽ, omni creaturæ ſimul opificẽ & gubernatorẽ præferamus. ſintque nobis beati hi adoleſcentes vtilitatis exemplum, pietatis exemplar, duces ad Deum & ad ea, quæ à Deo, ijs qui digni ſunt, ſuppeditantur, quæ vtinam omnes nos conſequa-

mur gratia & clementia Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum Amen.

ORATIO IIII.

Nabuchodonoſor rex omnibus populis, tribubus, linguis habitantibus in vniuerſa terra, pax vobis multiplicetur.

Vulg. *Nabuchodonoſor rex omnibus populis, gentibus, & linguis, qui habitant in vniuerſa terra, pax vobis multiplicetur.*

Operæpretium exiſtimo prius huiuſce epiſtulæ argumẽtum & cauſam percurrere, deinde eam interpretari. Nabuchodonoſor qui tota Aſia potit° Ægyptum quoque in ſuam ditionem redegerat, & Æthiopas ad Ægyptum ineuntes ſibi ſubegerat, crudelem admodum ſe, & ſæuum ſubiectis ſibi populis præbuit, atque eò ſuperbiæ proceſſit, vt exiſtimaret ſe non ſolum ijs, qui dij vocarentur, ſed etiam eo, qui vere Deus eſt, maiorem, atque potentiorem. & iſtum ipſius maxime inexplebilem faſtum non ſolum docet admirabilis Daniel, ſed etiam ſanctiſſimus Eſaias propheta, B immo vero ipſe omnium rerum auctor

Eſa. 10. Deus per prophetam ita loquens, Vę Aſſyrijs, virga furoris mei, & iræ meæ eſt in manibus eorum, iram meam in gentem iniquam mittam, & in meo populo conſtituam, vt faciat ſpolia & prædam, & conculcet ciuitates, & ponat eas in puluerem: quod autem dicit, id ſignificat: luctuoſis calamitatibus digni ſunt Aſſyrij, cùm ſint infinitorum molitores malorum, attamen ijs vtar ad peccatores puniendos miniſtris, ac veluti virgam quandam ad pœnas infligendas idoneam, eos delinquentibus adhibebo, neque alijs tantum hominibus, ſed etiam populo, qui meus appellatur: adhibebo autem propter magnam ipſius impietatem, & iniqua facinora. & vrbes ipſorum per eoſdem euertendas curabo, & efficiam vt ea quæ fuerint in vrbibus ſpolia, ipſi potiantur. ego igitur veluti

Eſa. 10. quodam carnifice Aſſyrio vtens, per ipſum à peccantibus exigam ſupplicia. Ipſe autem inquit nõ ſic cogitauit, & animo non ſic ratiocinatus eſt, ſed diſcedet mens eius, & vt diſperdat gentes non paucas, & ſi dixerint ei, tu ſolus es princeps, & dices, non cepi regionem quę eſt ſupra Babylonem, C & Chalanem, vbi turris ædificata eſt: & cepi Arabiam & Damaſcum, & Samariam, quemadmodum has, etiam omnes regiones capiam: per hæc igitur ipſius arrogantiam declarauit. deinde prædicit ea mala, quæ Hieruſalem inuaſura ſint, & oſtendit etiam pœnarum cauſas. vlulate enim, inquit, ſculptilia in Hieruſalem & in Samaria, quemadmodum enim feci Samariæ & manufactis eius, ſic faciam & Hieruſalem, & ſimulachris eius. didicimus autem Hieruſalem haud fuiſſe ſuperatam à Sennacherim Aſſyriorum rege, ſed Nabuchodonoſor tranſlata in Babylonem regia, regiaq; illa vrbe declarata, poſt excidium Niniue in Iudæam cum exercitu profectum euerſa Hieruſalem plurimos incolarum interfeciſſe, reliquos in ſeruitutem redactos captiuos abduxiſſe. ita vt hinc quoque perſpicuum ſit, diuinam ſcripturam vnum nouiſſe Babyloniorũ & Aſſyriorum regum, quod ex ijs etiam, quæ ſubijciuntur, facile eſt intelligere. Erit enim inquit cùm conſummauerit Dominus faciens omnia in monte Sion &

A Hieruſalem, inducet Dominus ſuper mentem magnam principem Aſſyriorum, & ſuper altitudinem gloriæ oculorum eius. Vltus eſt Hieruſalem Deus non per Sennacherim, qui Aſſyriorum regno potitus eſt, ſed per Nabuchodonoſor. ille enim non modo non expugnauit vrbem, ſed omni exercitu amiſſo ſolus fugit, & domi à filijs interſectus eſt, Nabuchodonoſor autem & vrbem diruit, & Dei templum combuſſit, & populum bello captum abduxit. docet itaq; nos diuina ſcriptura, vt, poſtquam impleuerit Dominus omnia faciens in monte Sion, & in Hieruſalem, quæ cõminatus eſt dicens, vlulate ſculptilia in Hieruſalẽ, quemadmodũ enim feci Samariæ, & ſimulachris eius, ita faciam Hieruſalem & manufactis eius, inducet ſuper mentem magnam principem Aſſyriorum. neque dicit Babyloniorum, ſed Aſſyriorum, vnum eſt enim horum, atque illorum regnum, & mentem magnam vocat, propter ſuperba & arrogantia conſilia, quare etiam merito adijcit, & ſuper altitudinem gloriæ oculorum eius: neque temere dixit gloriæ oculorum eius, hoc eſt, quia homo cùm ſit, celſiſſimum & maximum B eſſe ſe cogitat: dixit enim, in fortitudine faciam, & ſapientiam intellectus, auferam montes gentium, & fortitudinem ipſorum prædabor, & concutiam vrbes habitatas, & orbem terrarum totum comprehendam manu mea, ſicut nidum, & ſicut oua derelicta tollam, & non erit qui effugiat me, aut contradicat mihi. ita patefacta cogitatione Aſſyriorum, ſuperbiam & vana conſilia reprehendit, ac docet nihil eorum quæ facta ſunt, ab ipſis fieri potuiſſe, niſi Deus conceſſiſſet, qui voluit pœnas impietatis exigi ab ijs, quibus hæc accidere. quare iure ſubijcit, nunquid glorіabitur ſecuris ſine incidente cum ea, aut exaltabitur ſerra ſine trahente eam? ſimiliter ſi quis extulerit virgam vel lignum. Quemadmodum inquit fieri non poteſt, vt ſponte ſecuris, vel ſerra aut virga moueatur, tunc enim vnumquodque horum operatur, cùm aliquis admota manu ea voluerit commouere, ſic etiam tu mea prouidentia feciſti, quęcunque feciſti, propter eorum ſcelera, qui hęc paſſi ſunt: ne itaque exiſtimes propria ſapientia, & virtute hæc tibi proſpere ſucceſſiſſe. quòd ſi hæc nolis modeſte intelligere, & arrogans ſuper- C cilium comprimere, experientia diſces hæc ita ſe habere, mittet enim Dominus Sabaoth in tuum honorem ignominiam, & in tuam gloriam ignem ardentem incendet. & alio loco rurſus, hæc dicit Deus prophetæ. & ſumes planctum hunc Eſa. 14. ſuper regem Babylonis, & dices in die illa, quo modo ceſſauit exactor? ceſſauit feſtinator? contriuit Deus iugum peccatorum, iugum principum, percutiens gentem furore, plaga inſanabili? deinde oſtendit orbis terrarum inſipientiam, omnis terra inquit cùm lætitia, & ligna Libani lætabuntur ſuper te, & cedrus Libani, ex quo dormiſti, non aſcendit qui excidat nos. hæc per tranſlationem loquitur. & cedrus Libani appellat vel Iſrael illuſtrem & glorioſum, vel dignitate claros, quibus regnum commiſſum eſt: ac paulo poſt increpans ipſius faſtum, admonenſque vt arrogantiam comprimat: Quo modo, inquit, cecidit de cœlo Lucifer mane exoriens, contritus eſt in terram, qui mittebat ad omnes gentes, tu autẽ dixiſti in cogitatione tua, in cœlũ aſcẽdam, & ſuper aſtra ponam thronum meum, ſedebo in monte ſubli-

mi,

mi, ſuper montes excelſos ad aquilonem, aſcendam ſuper nbbes, & ero ſimilis altiſſimo; tom A bumanæ tranquillitatis fragilitatem oſtendit. tu aotem, inquit, qoi hæc cogitare aoſos es, in inferoum deſcendes, & in fundamenta terræ, qui viderint te admirabontur ſoper te, & dicent: iſte homo, qui concitabat terram, qoi concutiebat reges, qoi poſuit totam terram deſertam, & vrbes ipſios deſtruxit, eos qui in captiuitate erant ooo eſt miſeratus, omnes reges gentium dormierunt io bonore, homo in domo ſua, to autem proiicieris in mõtibus, ſicut mortuus abominabilis, cum multis mortuis percuſſis gladio deſcendentibus in infernum. & ne omnibus de ipſo prædictionibus adductis moleſtia afficiam, & eos, qui nonc audiunt, & eos qui in poſterum hæc lecturi ſoot, ad illa relegatis, quicunque velint eius ſuperbiam crudelitatémque cognoſcere, ad propoſitum reuertar. Hunc itaqoe auctor omnium rerum Deus ad pietatem docere volens, multa ei ſæpe ſalotaria adhiboit remedia: & primum anno ſecondo regni in ſomniis ei ſtatuam illam oſtendit, deinde obliuione ſomnij effecit, vt propheta indigeret, tum per interpretationem regum ſucceſſiones B accurate docuit, humanæ felicitatis oſtendens breuitatem & fragilitatem, ac ſtatim ille vtilitatem percepit, & immeoſum cultum obtulit Danieli, cui qoaſi Deo; thus & libamina præcepit offerri. ſed rotſus haud multo interiecto tempore imaginem illam erexit, qoam omnes ſibi ſubiectos coegit adorare, atque eos qui pietatem antepoſoerant, in pyram inexplebiliter enutritam coniecit. ſed ruſus bonus Dominus adhibita longanimitate pœnas ab ipſo ſuperbiæ & crudelitatis non exegit, verum diuinam ſuam virtutem oſteodit, amicis ſuis famulis ab illa flamma liberatis. ac denoo parua inde percepta vtilitate laudat auctorem omnium rerum Deum, extremúmque ſupplicium minatur iis, qui maledictum aliqood in ipſum coniiciant. ſed ſtatim, atque adeo ipſo anno rurſus, obliuioni tradito hoc maximo edito miraculo, cum exercitu ad Hieroſolyma proficiſcitur, & vrbis mœnia demolitur, incenditque ſanctum templom, aodétque in eius adyta penetrare. prædatúſque omnia munera, in Babylonem ea cum captiuis abduxit. hoc autem de

Hier. 52. de quo loquimor tempore profectum illum eſſe C cum exercitu, beatus etiam nos edocet Hieremias, cùm ita dicit. Verbom quod factum eſt ad Hieremiam à Domino in anno decimo Sedeciæ regis Iuda, hic annus octauus & decimus Nabochodonoſor regi Babylonis, & exercitus regis Babylonis obſedit Hieruſalem. & ſtatuæ hiſtoriam ſcribens beatus Daniel hoc tempus aſcripſit. Anno octauo decimo Nabuchodonoſor rex fecit ſtatuam auream, ita vt perſpicuum ſit anni initio illum poſtulaſſe, vt ſtatua coleretur, deinde præmiſſo exercitu ipſum etiam ſecutum eſſe, atque Hieruſalem expugnaſſe vndecimo anno Sedeciæ regni, decimo autem nono, quo ipſe regnabat. quando itaqoe nullam omnino miſer percepit vtilitatem, indignatus auctor omoium rerum Deus, deterret ipſom ſomnio prius, deinde per Danielem, quæ ſomniom ſignificabat, ei patefecit. & ne ſic quidem ſtatim infert ſupplicium, ſed conſiliom ei affert, admonetque per Danielem, anoúmque totum longanimitate tolerat, expectans eius pœnitentiam. vbi vero nullum remedium ex illius lenitate ac longa patientia decerpere voloit, quæ minatus ſoerat infert, ac punit ipſum non ſimplici pœnarum genere, ſed ſuperbam mentem illam, quæ ea ſomoiauerat, quæ ſont ſopra naturam, dementia percutit, & inſania. deinde ferinum effectum curat expellendom, ita vt deſerta diuturno tempore loca incoleret. tum illod quoqoe molitur, vt malorum, quibos premebatur, ſenſum acciperet, oeque eoim fieri poterat, vt is documentum, quod ſibi vſui eſſet, perciperet, ſi ita affectus fuiſſet, vt omnioo omnis doloris ſenſu careret. ita ſublatis oculis ille celerrimas vitæ mutationes agnoſcit, lamentatur autem & luget propriam ſtultitiam, confitetúrque Dei regnum ſucceſſione carens in omnia ſæcola permanere. Hæc experientia doctus rurſus propter ineffabilem Dei clementiam in ſuum regnom rediit, ſeque omnibus homioibus iniuriam facere ratus, ſi diuinam prouidentiam occultaret, per epiſtolam omoibus ſibi in orbe terrarum ſubiectis & priſtinam felicitatem narrat, & calamitatem, quæ ſibi acciderat, tum reſipiſcentiam, qua dominom placauit. Hoc eſt igitor epiſtolæ argumentum, qood idcirco pluribus expoſui, quòd & buius ſoperbiam ſcripturæ teſtimoniis oſtendere, & Dei omnium rerum auctoris erga omnes curam indicare volui: Age itaqoe, ad ſigillatim hæc interptetanda aggrediamur.

Nabuchodonoſor rex omnibus populis, tribubus, linguis habitantibus in vniuerſa terra, pax vobis multiplicetur.

Nabuchodoſor rex omnibus populis, gentibus, & linguis, qui habitant in vniuerſa terra, pax vobis multiplicetur. Vulg. La.

Decet his verbis accommodare illod prophetæ dictum, Bonum mihi quia homiliaſti me, vt Pſal. 118. diſcam iuſtificationes tuas. iſte quoque experientia doctus reſipiſcere, pietatis magiſter euaſit, & mala quæ ſibi acciderunt, omnibus hominibus, vt remedia, proponit, neque ſibi tantum ſubiectis, ſed iis etiam, qui extra ſuum regnum degebant, recte autem & congruenter hac ſalotatione vſus eſt, pax vobis multiplicetor, hoc eſt, ſitis eorum expertes malorum, qoæ ego expertus ſum, & pace perpetua fruentes degite. tum ſubiicit.

Signa & prodigia quæ fecit mecum Deus altiſſimus, placuit in conſpectu meo annunciare vobis.

Signa & mirabilia fecit apud me Deus excelſus, placuit ergo mihi prædicare ſigna eius. Vulg. La.

Diuinorum, inqoit, miraculorum ſpectator ipſe factus, æquum cenſui vos omnes participes & ſocios mihi ipſorum contemplationis aſciſcendos, neqoe enim vulgaria ſont, ſed

Magna & fortia, & quàm magna & fortia regnum eius, regnum æternum, & poteſtas eius in generationem & generationem.

Quia magna ſunt, & mirabilia eius, quia fortia, & regnum eius, quia regnum ſempiternum, & poteſtas eius in generatione, & generationem. Vulg. La.

Humana enim, qualiacunqoe fuerint, finem habent, & celerem finem, ſolum autem perpetuum, & quod commoueri nequit, eſt regnum Dei. cumque ita rerum caoſam prius edocuerit, ipſius epiſtolæ facit initium ita narrans.

Ego Nabuchodonoſor abundans eram in domo mea, & florens in throno meo, & pinguis in populo meo.

Vulg. La. *Ego Nabuchodonoſor quietus eram in domo mea, & florens in palatio meo.*

A Non ſine cauſa ſuum nomen poſuit, ſed vt nomen ipſum verbis quaſi teſtimonium auctoritatem faceret. cùm enim illuſtriſſimus eſſet, quippe omnium, qui in Aſia erant, & Ægypto, & Æthiopia, imperium adeptus, nomen ſuum præpoſuit, quod idoneum eorum quæ dicerentur, eſſet teſtimonium, dixit autem; in ſumma felicitate degens infinitis bonis circumfluebam, quibus fruens,

Somnium, inquit, vidi, & perterruit me, & admiratus ſum ſuper omnibus his, & turbatus ſum in cubili meo, & viſiones capitis mei conturbauerunt me.

Vulg. La. *Somnium vidi quod perterruit me, & cogitationes meæ in ſtrato meo, & viſiones capitis mei conturbauerunt me.*

In tanta enim felicitate ſomnium vidi mihi moleſtum, ac vehementer perterritus ſum ea ſpecie, quę mihi in ſomniis oblata eſt, ſed multo magis perturbabar, quòd quæ per ſomnium ſignificarentur non poſſem intelligere, quare hæc interpretandi peritos accerſiui.

Et ingrediebantur incantatores, magi, Gazareni, Chaldæi, & ſomnium dixi ego in conſpectu eorum, & coniecturam eius non indicarunt mihi donec alius ingreſſus eſt in conſpectu meo Daniel, cui nomen Balthaſar, ſecundum nomen Dei mei, qui ſpiritum Dei ſanctum habet in ſeipſo. B

Vulg. La. *Tunc ingrediebantur arioli, magi, Chaldæi, & aruſpices, & ſomnium narraui in conſpectu eorum, & ſolutionem eius non indicarunt mihi, donec collega ingreſſus eſt in conſpectu meo Daniel, cui nomen Balthaſar ſecundum nomen Dei mei, qui habet ſpiritum deorum ſanctorum in ſemetipſo.*

Non ſimpliciter hæc poſuit, ſed comparate, vt ipſa comparatione omnibus prophetæ ſapientiam declararet, quare gentes quoque ſapientum Babylonis connumerat, vt oſtendat illos quidem nihil omnino ſcire, hunc vero diuino ſpiritu illuminatum; ipſumque vocat non eo tantum nomine, quod illi impoſuerat, ſed addit etiam nomen Hebræum: Daniel, inquit, cui nomen Balthaſar ſecundum nomen Dei mei, ita enim à principio, inquit, admiratus ſum, vt eum nomine illius Dei, qui à me pridem colebatur, appellarim, & cauſam oſtendens, qui ſpiritum, inquit, Dei ſanctum habet in ſeipſo. & hoc quoque ex prophetæ doctrina didicimus. vnde enim alia ex re cognoſcere potuiſſet ſanctiſſimi ſpiritus appellationem, qui adulterinis adeo addictus erat ſimulachris? C

Et ſomnium, inquit, coram eo dixi.

Vulg. La. *Et ſomnium coram ipſo locutus ſum.*

Atque ita exorſus dixi.

Balthaſar princeps incantatorum, quem ego cognoui, quia ſpiritus ſanctus in te, & omne myſterium non eſt impoſſibile tibi, audi viſionem ſomnij, quod vidi, & coniecturam eius dic mihi, & viſiones capitis mei in cubili meo.

Vulg. La. *Balthaſar princeps ariolorum, quoniam ego ſcio, quòd ſpiritum ſanctorum deorum habeas in te, & omne ſacramentum non eſt impoſſibile tibi, viſiones ſomniorum meorum, quas vidi, & ſolutionem eorum narra: viſio capitis mei in cubili meo.*

Pleroſque hominum proſperi ſucceſſus faciunt eorum, qui de ſe bene meriti ſunt, obliuiſci, neceſſitates vero quibus premuntur, eorum illis in memoriam reuocant, qui beneficia contulerunt, & cùm aliquis proſpera corporis vtitur valetudine, medicæ artis minime recordatur, cùm vero in morbum inciderit, memoria repetit, ſe cùm prius etiam eodem morbo laboraret, alicuius medici ope refectum, eſſe ſe ſalutis potitum. ita etiam Nabuchodonoſor, quando ſanctos illos in pyram coniiciebat, beneficij, quod à Daniele acceperat, non meminit, ſed vbi ſomnium vidit, & animo perturbatus eſt, Danielis ſapientiam in memoriam reuocauit, ſimúlque priſtini ſomnij narrationem, atque interpretationem, quamobrem etiam ſpiritum Dei habere illum aſſerit, & ad omne myſterium interpretandum idoneum, eumque hortatur, vt hoc quoque ſomnium ſibi incognitum & obſcurum declaret, tum ſomnium ita recenſet.

Contemplabar arborem in medio terræ, & altitudo eius peruenit vſque ad cælum, & latitudo eius ad fines terræ.

Videbam & ecce arbor in medio terræ, & altitudo eius nimia, magna arbor & fortis, & proceritas eius contingens cælum, aſpectus illius erat vſque ad terminos vniuerſæ terræ. Vulg. La.

Per arborem, ipſum ſignificari dixit beatus Daniel, altitudinem vero eius vſque ad cœlum perueniſſe, non arboris naturam ſignificans, ſed cogitationes, & quæ ille ſibi animo fingebat. quare etiam Eſaias dicebat, Inducet Deus ſuper mentem magnam regem Aſſyriorum, & ſuper altitudinem gloriæ oculorum eius. mentem autem magnam ipſum appellauit, vt eum, qui ſibi magna cogitatione finxiſſet, ac ſomniaſſet. quæ paulo pòſt enarrauit, tu enim dixiſti, ſupra aſtra ponam thronum meum, & ero ſimilis altiſſimo, idcirco proceritatem arboris videt vſque ad cœlum perueniſſe, quia vero etiam toto terrarum orbe, vt ita dixerim, potitus eſt, videt arboris cumulum, id eſt latitudinis molem hinc vſque ad ipſos fines terræ propagari.

Folia eius pulchra, inquit, & fructus eius multus.

Folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius. Vulg. La.

Folia autem vocat decus illud, quod conſpiciebatur, in veſte & throno, & regiis, & ſcutatis, haſtatis, ſatellitibus ac ſtipatoribus corporis. fructum vero, tributum, quod vndique ei afferebatur, idcirco multum fructum, non autem pulchrum dixit. neque enim iuſte impoſitum erat.

Et cibus omnium in eo.

Et eſca vniuerſorum in ea. Vulg. La.

Siquidem & agricolæ ipſius procuratione pace fruentes è terra fructus percipiebant, & milites ab ipſo commeatus accipientes in armis vitam degebant.

Subter eam, inquit, habitabant beſtiæ agreſtes, & in ramis eius habitabant volucres cæli, et ex ipſa nutriebatur omnis caro.

Subter eam habitabant animalia & beſtiæ, et in ramis eius conuerſabantur volucres cæli, et ex ea veſcebatur omnis caro. Vulg. La.

Nam & ferino more viuentes barbari, & ratione magis vtentes, ac mitiores, & acuto ingenio homines, & alta mente præditi, ſub ipſius imperio ac poteſtate vitam traducebant.

Videbam itaque, inquit, in viſione noctis in cubili meo, et ecce Ir, et ſanctus de cælo deſcendit.

Videbam in viſione capitis mei ſuper ſtratum meum, et ecce vigil, et ſanctus de cælo deſcendit. Vulg. La.

Ir vocat

It vocat vigilautem, ſic enim græca lingua interpretatur, & vigilantem vocat angelom, vt ſignificet corporis expertem, qui enim corpore indutus eſt, ſomuo obnoxius eſt, qui vero ſomno præſtantior eſt, is eſt liber à corpore. vidi itaque angelum, cuius natura corporis expers erat, inquit, qui de cœlo deſcendit.

Et clamauit in fortitudine, & ita dixit: excidete arborem, & euellite ramos eius, & excutite folia eius, & diſpergite fructum eius.

Vulg. La. *Clamauit fortiter, & ſic ait: ſuccidite arborem, & præcidite ramos eius, & excutite folia eius, & diſpergite fructus eius.*

Et videt angelom qui de cœlo deſceudit, vt diſcat omnium rerum auctorem dominom, ipſum eſſe qui contra ſe ſententiam tulit; docetur autem, quis ei regnom tradiderit, amittens regnum. videt enim arborem exciſam, & ramos ſeparatos, hoc eſt, priocipes, & præfectos, & ſatrapas, & eos, quibus aliquis alius magiſtratus mandatus fuerat, folia autem excuſſa, quam ſibi gloriam comparauerat, foliorum inſtar floentem, & tabeſcentem, fructum vero diſperſom, quia cùm rex io illam calamitatem incidiſſet, miniſtri, qoi tributum exigebant, ad ſeipſos in reliquom ſine vllo metu lucrum conuertebant.

Commouebantur, inquit, beſtia ſubter eam, & aues de ramis eius:

Vulg. La. *Fugiant beſtiæ, quæ ſubter eam ſunt, & volucres de ramis eius.*

Qui enim præter voluntatem ei ſeruire coacti fuerant, inuenta occaſione regis mutatione, ab eius imperio deſciuerunt.

Et in vinculo, inquit, ferreo, & æreo, & in herba quæ foris eſt, & in rore cæli pernoctabit.

Vulg. La. *Et alligetur vinculo ferreo, & æreo, in herbis quæ foris ſunt, & rore cæli tingatur.*

Vt is enim qui dementiæ, & inſaniæ, ac phrenetico morbo correptus erat, & Corybantum more furore agitatus, contra omnes rabie inſaniebat, neceſſarius vincolis conſtrictus fuerat, quæ tamen haod idonea erant vt ipſum intus detinerent, ſed vagabundus deſertis in locis morabatur, ſub diuo infelix iumentorum inſtar depaſcens herbam. hoc enim ſignificat, cùm dixit,

Et cum beſtiis pars eius, in herba terra cor eius, ab hominibus commutabitur, & cor beſtiæ dabitur ei, &
C
ſeptem tempora mutabuntur ſuper ipſum.

Vulg. La. *Et cum feris pars eius in herba terræ, cor eius ab humano commutetur, & cor feræ detur ei, & ſeptem tempora mutentur ſuper eum.*

Hoc itidem Dei longanimitatem declarat, breui enim tempore ſupplicium definit, expectans eam pœnitentiam, quam ſit paritura diſciplina. deinde oſtendit, quæ dicta ſunt ſine controuerſia futura.

Per decretum, inquit, vigilis ſermo, & verbum ſanctorum interrogatio.

Vulg. La. *In ſententia vigilum decretum eſt, & ſermo ſanctorum, & petitio.*

Mendacio, inquit, verbum caret, angelus enim ſanctus eſt, qui illud dixit, vigilans, corpore carens, dicta autem ſunt hæc, inquit, & fiunt non temere, ſed

Vt cognoſcant viuentes, quia Dominus eſt altiſſimus regni hominum, et cuicunque viſum fuerit, dabit ipſum, & contemptum hominum exurgere faciet ſuper ipſum.

Vulg. La. *Donec cognoſcant viuentes, quoniam dominatur ex-*
A
celſus in regno hominum, & cuicunque voluerit, dabit illud, & humillimum hominē conſtituerit ſuper eum.

Hæc inqoit angelos dixit, idcirco euentura ea, quæ ad arborem pertinent, vt hinc diſcant omnes, voum eſſe Deum, Dominum, ac regem, qoi in terris reges conſtituit, & regnum cui voluerit, committit. oſtendens enim ſuam poteſtatem, etiam tenuiſſimum interdùm, & qui nullius pretij cenſetur, regem declarat, & eos, qui maximis vtantur hoooribos eò redigit, vt illi dicto ſint obedientes. ita abſoluta ſomnij oarratione, Danielem ſic alloqoitur.

Hoc ſomnium vidi ego Nabuchodonoſor rex, & tu Balthaſar coniecturam dic aperte, vere, & accurate; quia omnes ſapientes regni mei non poſſunt coniecturam ipſius declarare mihi, tu autem potes.

Hoc ſomnium vidi ego Nabuchodonoſor rex, tu ergo Vulg. La.
Balthaſar interpretationem narra feſtinus, quia omnes ſapientes regni mei non queunt ſolutionem edicere mihi, tu autem potes.

Cauſamque oſtendens,

Quia ſpiritus, inquit, ſanctus Dei in te.

Quia ſpiritus deorum ſanctorum in te eſt. Vulg. La.

B
Illi enim humanis rationibus innituntur, tu aotem à Deo occulta & arcana diſcis.

Tunc Daniel, cuius nomen Balthaſar, obſtupefactus eſt, quaſi horam vnam, & cogitationes ipſius conturbabant eum.

Tunc Daniel, cuius nomen Balthaſar, cæpit intra ſe- Vulg. La.
metipſum tacitus cogitare, quaſi hora vna, & cogitationes eius conturbabant eum.

Oſtendenda enim erat humana imbecillitas, & tunc gratia inſpirans aperienda.

Reſpondit itaque rex, & dixit, Balthaſar, ſomnium hoc, & coniectura eius, ne conturbet te.

Reſpondens autem rex ait, Balthaſar, ſomnium & in- Vulg. La.
terpretatio eius non conturbent te.

Vidit enim ipſum perturbatom, & neceſſario conſolans demulcet, cupiens id, quod ignorat, cognoſcere, atque ita com eo loquitur: ne valde feſtines, ſed paulatim inuentis iis, quæ per ſomnium ſignificantur, ea mihi perſpicua facito.

Reſpondit itaque Balthaſar, & dixit, Domine mi rex, ſomnium hoc iis, qui te oderunt, & coniectura eius inimicis tuis.

Reſpondit Balthaſar, & dixit, Domine mi, ſomnium
C
his, qui te oderunt, & interpretatio eius hoſtibus tuis ſit. Vulg. La.

Sapientiſſime ac prudentiſſime ei moleſta deprecatur, hoc prooemium exorſus, veritatem tamen declarat.

Arbor inquit, magnificata, & corroborata, cuius altitudo peruenit in cælum, & latitudo eius in omnem terram, & folia eius florentia, & fructus ipſius multus, & cibus omnibus in ea, ſubter eam habitabant beſtiæ agreſtes, & in ramis eius habitabant aues cæli, tu es rex.

Arborem quam vidiſti ſublimem, atque robuſtam,
cuius altitudo pertingit ad cælum, & aſpectus illius in Vulg. La.
omnem terram, & rami eius pulcherrimi, & fructus eius nimius, et eſca omnium in ea, ſubter eam habitantes beſtiæ agri, et in ramis eius commorantes aues cæli, tu es rex.

Operæpretium eſt Danielis admirari ſapientiam; neqoe enim ſimpliciter dixit; arbor magna, ſed magnificata & corroborata, hoc eſt non ab initio fuiſti magoos, ſed paulatim factus es, & potentiam non ab ortu adeptus es, ſed ſenſim eam tibi comparaſti; quare rurſus ſubiicit.

Quia magnificatus es, & inualuiſti, & magnitudo tua magnificata eſt, & peruenit ad cœlum, & dominatio tua in fines terræ. A

Vulg. La. *Quia magnificatus es, & inualuiſti, & magnitudo tua creuit, & peruenit vſque ad cœlum, & poteſtas tua in terminos vniuerſæ terræ.*

Et hæc apte admodum & opportune cœlo & terræ accommodauit: dominationem enim dixit perueniſſe ad fines terræ, hoc eſt, poteſtatem, ad cœlum vero non item dominationem, ſed magnitudinem, hoc eſt cogitationis phantaſiam.

Et quia vidit, inquit, rex vigilem, & ſanctum deſcendentem de cœlo, & dixit, euellite arborem & corrumpite ipſam, verumtamen germen radicum eius in terra ſinite, & in vinculo ferreo, & æreo, & in herba quæ foris eſt, & in rore cœli pernoctabit, & cum beſtiis agreſtibus pars eius, donec ſeptem tempora immutentur ſuper eam, & hæc coniectura eius rex.

Vulg. La. *Quod autem vidit rex vigilem, & ſanctum deſcendere de cœlo, & dicere, ſuccidite arborem, & diſſipate illam, attamen germen radicum eius in terra dimittite, & vinciatur ferro, & ære, in herbis foris, & rore cœli conſpergatur, & cum feris ſit pabulum eius, donec ſeptem tempora mutentur ſuper eum, hæc eſt interpretatio* B *altiſſimi, quæ peruenit ſuper dominum meum regem.*

Et fidem orationi faciens, neceſſario ſubiecit, & decretum altiſſimi eſt, quod peruenit ſuper dominum meum regem. Hinc plane diſcere licet Apoſtolicæ doctrinæ vtilitatem, Omnis (Rom. 13.) enim anima, inquit, poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, etenim beatus quoque Daniel dominum ipſum impium regem vocat, & legi poteſtatis obediens congruis vſus eſt appellationibus, ac moleſtam eſſe ſomnij veritatem oſtendit.

Expellent enim te, inquit, ab hominibus, & cum beſtiis agreſtibus erit habitatio tua, & fœno vt bouem cibabunt te, & à rore cœli corpus tuum inficietur, & ſeptem tempora mutabuntur ſuper te.

Vulg. La. *Eiicient te ab hominibus, & cum beſtiis feriſque erit habitatio tua, & fœnum vt bos comedes, & rore cœli infunderis, ſeptem quoque tempora mutabuntur ſuper te.*

Septem autem tempora alij ſeptem annos dixerunt, alij tres cum dimidio, neque enim in quatuor conuerſiones diuina ſcriptura annum diuidit, ſed in duas maxime generales partes, hyemem, & æſtatem. ſeptem igitur huiuſcemodi partes tres annos cum dimidio perficiunt, ac tantum temporis, inquit, in calamitate deges.

Donec cognoſcas, quia dominatur altiſſimus regno hominum, & cui viſum fuerit dabit ipſum.

Vulg. La. *Donec ſcias, quod dominetur excelſus ſuper regnum hominum, & cuicunque voluerit, det illud.*

Quando enim ſomnias, inquit, te Deum eſſe, immo vero etiam ſuperiorem Deo, adimet tibi Deus etiam humanam cogitationem, efficietque vt ſimilis euadas beſtiis feris, vt experientia percipias, quid homo, quid Deus, & quid humana felicitas, & quid regnum diuinum: & fieri non poſſe, vt quiſquam conſequatur inuito Deo.

Et quia dixit, inquit, ſinite plantam radicum arboris, regnum tuum tibi manet, ex quo cognoueris regnum cœleſte.

Vulg. La. *Quod autem præcepit vt relinqueretur germen radicum eius, id eſt, arboris, regnum tuum tibi manebit, poſtquam cognoueris poteſtatem eſſe cœleſtem.*

Cum enim regno ſpoliatus, fueris illa omnia perpeſſus, agnoſces regem largitorem, quo agnito priſtinam poteſtatem recuperabis, vt & ademptione, & redditione plane percipias, quis omnium ſit rerum gubernator, quis ſapienter omnia regat, & moderetur. ita prædictis futuris admonitionem & conſilium optimum affert, remediúmque adhibet vulneri conſentaneum.

Idcirco rex, inquit, conſilium meum placeat tibi, & peccata tua in eleemoſynis redime, & iniuſtitias tuas in miſerationibus pauperum.

Quamobrem rex conſilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordiis pauperum. Vulg. La.

His autem inexplebilem illius crudelitatem declarat, quam in ſibi ſubiectos exercuerat: Vis inquit clementiæ fructum percipere? hanc eandem erga eos oſtendito, qui vnam tecum ſortiti ſunt naturam, ita enim iudici perſuadere poteris, vt minas extinguat, neque ſinat eas ad exitum perduci.

Forſitan enim, inquit, erit longanimitas delictis tuis.

Forſitan ignoſcet Deus delictis tuis. Vulg. La.

Propheta igitur hanc ſententiam expoſuit, ille vero cùm ſe durum & inexorabilem præbuiſſet, ſcelerum præmia tulit, & quæ audierat triſtia, hæc oculis conſpicatus eſt. deinde tempus etiam indicat diuinæ longanimitatis, nam cùm duodecim menſes effluxiſſent, prædictæ minæ certo rerum comprobatæ ſunt euentu, & cùm tantum temporis ei ad reſipiſcendum datum fuiſſet, male, definitum pœnitentiæ tempus conſumpſit, ad quem beatus Paulus merito dixerit, An diuitias Rom. 2. bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis, ignorans, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit, ſecundum autem duritiem tuam, & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram, in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera eius, iis quidem, qui ſecundum patientiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quærunt vitam æternam; iis vero qui ſunt ex contentione, & qui non acquieſcunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum. hæc enim etiam Nabuchodonoſor euenere, qui Dei longanimitate non opportune vſus eſt. cuius rei teſtis eſt ipſe, qui ita narrat.

Et poſt duodecim menſes in templo regni eius in Ba- C *bylone deambulabat, & ſuper mœnia ciuitatis cum omni gloria ſua, & ſuper turres eius incedebat, & reſpondit rex & dixit, Nonne hæc eſt Babylon magna, quam ego ædificaui in domum regni, in potentia fortitudinis meæ, in honorem gloriæ meæ?*

Poſt finem menſium duodecim in aula Babylonis deambulabat, reſpondítque rex & ait, Nonne hæc eſt Babylon ciuitas magna, quam ego ædificaui in domum regni, in robore fortitudinis meæ, et in gloria decoris mei? Vulg. La.

Intuere mentis faſtum, inſpice arrogantiæ exuperantiam, ego enim ipſam, inquit, regiam vrbem feci, regia in ipſa conſtituta in honorem gloriæ meæ, & hæc feci potentia maxima præditus, omniúmque potitus: verum hæc glorians & fremens locutus eſt, at Dominus Deus ſtatim ſupplicium intulit.

Cum enim ſermo, inquit, adhuc eſſet in ore regis, vox de cœlo facta eſt.

Cumque ſermo adhuc eſſet in ore regis, vox de cœlo ruit. Vulg. La.

Nam, quia in cœlum aſcendere ſe ſomniauit, illinc ſententiam de ſe latam ſentit, & quia non ſatis

ſatis ei fuere ædes regiæ in terris deorſum, ſed ſimul etiam ſuperiores dementer appetiit, iis etiam priuatur, quas deorſum obtinebat, & qui cœlum rapere voluerat, è terra quoque expellitur. vox itaque de cœlo venit.

Tibi, tibi dicitur Nabuchodonoſor rex.

Vulg. La. *Tibi dicitur Nabuchodonoſor rex.*

Pronominis duplicatio non temere apponitur, ſed ad euidentiorem illius reprehenſionem, cui hæc dicuntur, ipſúmque adhuc regem vocat, & præſentem adhuc gloriam, & haud multo pòſt futuram ignominiam oſtendens.

Regnum tuum, inquit, tranſiit à te, & ab hominibus te expellent, & cum beſtiis agreſtibus habitatio tua, & fœno quaſi bouem, cibabunt te, et ſeptem tempora mutabuntur ſuper te, donec cognoſcas quia dominatur altiſſimus regno hominum, et cui viſum fuerit, dabit ipſum.

Vulg. La. *Regnum tuum tranſibit à te, et ab hominibus eiicient te, et cum beſtiis et feris erit habitatio tua, fœnum quaſi bos comedes, et ſeptem tempora mutabuntur ſuper te, donec ſcias quòd dominetur excelſus in regno hominum, et cuicunque voluerit, det illud.*

Deinde oſtendens ſupplicij celeritatem, & orationem ilico conſecutam rem eſſe,

B

Eadem, inquit, hora ſermo completus eſt ſuper Nabuchodonoſor, & ab hominibus expulſus eſt.

Vulg. La. *Eadem hora ſermo completus eſt ſuper Nabuchodonoſor, & ex hominibus abiectus eſt.*

Expulſus primum eſt propter ipſum morbum, furore enim, & rabie correptus infinita mala perpetraſſet, ſi modo ei facultas data fuiſſet. deinde etiam propter odium, quod in illum omnes habentes, cùm valebat, occultare conabantur. cùm vero in calamitatem incidiſſet, omnes ei inſultabant, ob crudelitatem ipſum abominati.

Et fœnum, inquit, vt bos comedit.

Proprium eſt enim deſipientium, non ſolum dicere ac facere ea, quæ ratione & ordine careant, ſed omnia etiam, in quæcunque inciderint, comedere. quod cerni etiam nunc poteſt in iis, qui à dæmonibus vexantur, talia enim & faciunt & patiuntur. neque ſolum vt bos comedit fœnum, verum

Etiam à rore cœli corpus eius infectum eſt.

Vulg. La. *Et rore cœli corpus eius infectum eſt.*

C

Sub diuo enim defatigatus, nudóque corpore cum gelu & æſtu conflictans, neceſſario alium colorem accepit.

Donec capilli eius quaſi leonum magnificati ſunt, & vngues eius, quaſi auium.

Vulg. La. *Donec capilli eius in ſimilitudinem aquilarum creſcerent, & vngues eius, quaſi vngues auium.*

Non detonſus enim vſitato more, neque reſectis vnguium excrementis, neceſſario tamdiu eiuſcemodi habuit & capillos & vngues. his autem omnibus ſignificabat neglectum ipſum, & nullæ curæ alicui fuiſſe, diuina enim prouidentia deſtitutus, ne propinquorum quidem cura potitus eſt, cùm præſertim ipſi adeſſent vxor, liberi, & cognati, ſed inſtar feræ inculta loca peragrabat, beſtiarum cibum ventri indulgens, nam quia homo cùm eſſet, & in honore maximo, non intellexit, ſed comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis, & in ſibi ſubiectos Pſal. 84. ferina mente & animo fuerat, merito etiam ferina & agreſti vita iuſtiſſime damnatus fuit, verum clemens Dominus remiſſo ſupplicio, vt beni-

A gnus, quique experientia docuerat, ſe eſſe omnium Dominum, rurſus ipſum reduxit, ac priſtinum ei regnum commiſit.

Poſt finem enim dierum, inquit, ego Nabuchodonoſor oculos meos in cœlum ſuſtuli.

Igitur poſt finem dierum ego Nabuchodonoſor oculos meos ad cœlum leuaui. Vulg. La.

Non ſine cauſa adiecit, ego, ſed vt omnes homines doceret, quaſi ita dicat, ille ego, qui tanta olim arrogantia dixeram, quis eſt Deus, qui eruat vos de manibus meis? qui ſomniaueram fore, vt in cœlum aſcenderem, & ſuper aſtra ponerem thronum meum, experientia doctus didici, quid deceat, meo ſupplicio ſapere didici, meam ſeruitutem agnoui, idcirco etiam in cœlum oculos meos ſuſtuli. quod ſimul ac feci,

Et mens mea ad me reuerſa eſt.

Et ſenſus meus redditus eſt mihi. Vulg. La.

Id eſt, ab inſania liberatus fui, ſtatimque ratione conualui, & mentem recepi.

Et altiſſimo benedixi, & viuentem in ſæcula laudaui, & glorificaui, quia poteſtas eius poteſtas æterna, & regnum eius in generationem, & generationem.

Et altiſſimo benedixi, & viuentem in ſempiternum laudaui, & glorificaui, quia poteſtas eius poteſtas ſempiterna, & regnum eius in generatione, & generationem. Vulg. La.

Cùm enim experientia didicerit, quid homo, quid Deus, altiſſimum & viuentem appellat, & regem ſempiternum vocat, propriámque tenuitatem agnoſcit, quare

Et omnes, inquit, habitantes terram, in nihilum reputati ſunt.

Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati ſunt. Vulg. La.

Nam vſque ad præſens tempus exiſtimaueram meipſum maximum & altiſſimum eſſe, nunc autem aperte cognoui omnem hominum naturam, ſi Deo compararetur, nihil eſſe. cumque quæſiſſet tenuitatis nomen, ac nullum dignum inueniſſet, illud, nihil, poſuit. quod lubricæ & fluxæ naturæ idoneam habet declarationem. & Deum quidem, & altiſſimum, & Dominum, & viuentem, & regem ſempiternum vocauit, omnes vero homines nihil appellauit. ita etiam beatus Eſaias diuinam ſimulachris comparans naturam, humanum genus in medium protulit.

Si enim omnes gentes, inquit, ſicut ſtilla à ſitula, et ſicut momentum ſtateræ reputatæ ſunt, & quaſi ſaliua reputabuntur, libanus autem non idoneus ad comburendum, & omnia quadrupedia non ſufficiunt ad holocauſtum, & omnes gentes in nihil ſunt, & in nihilum reputatæ ſunt ei; cui aſſimilabitis Dominum, & cui imagini aſſimilabitis eum? Eſai. 40.

Ecce gentes, quaſi ſtilla ſitulæ, & quaſi momentum ſtateræ reputatæ ſunt, ecce inſulæ quaſi puluis exiguus, & libanus non ſuffiiet ad ſuccendendum, & animalia eius non ſufficient ad holocauſtum, omnes gentes quaſi non ſint, ſic ſunt coram eo, & quaſi nihilum & inane reputatæ ſunt ei. cui ergo ſimilem feciſtis Deum? aut quam imaginem ponetis ei? Vulg. La.

Tantum vtilitatis ex calamitatibus percepit Nabuchodonoſor, vt prophetæ inſtar de Deo & ſentiat, & loquatur.

Omnes inquit habitantes terram quaſi nihil reputati ſunt, & ſecundum voluntatem ſuam facit, in virtute cœli, & in habitatione terræ.

Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum Vulg. La.

reputati ſunt, iuxta enim voluntatem ſuam facit, tam in virtutibus cœli, quàm in habitatoribus terræ.

A

Atque hæc etiam alius prophetæ doctrina eſt. Pſal. 134. etenim beatus Dauid, omnia, inquit, quæcunque voluit Dominus, fecit in cœlo, & in terra, hoc etiam iſte prædicat, quæ enim vult, inquit, & in virtute cœli, & in habitatione terræ moderatur, ac dominatur non modo terræ, ſed etiam cœlis ipſis. deinde oſtendens poteſtatem eius inexpugnabilem,

Et non eſt, inquit, qui reſiſtat manui eius, & dicat ei, quid feciſti?

Vulg. La. *Et non eſt qui reſiſtat manui eius, & dicat ei quare feciſti?*

Neceſſe eſt enim quæ ab eo fiunt, ſiue iucunda ſint, ſiue moleſta, iis eſſe contentum, cum temerarium ſit aduerſari, & ea culpare, quæ ab ipſo ſapienter adminiſtrantur. hæc, inquit, cùm cognouiſſem, & confeſſus eſſem, & gloriam altiſſimo tribuiſſem, ad meipſum redij, & priſtinum recepi cum pietate regnum.

Eo enim tempore mens mea reuerſa eſt ad me, & ad honorem regni mei veni, & forma mea rediit ad me.

Vulg. La. *In ipſo tempore ſenſus meus reuerſus eſt ad me, & ad honorem regni mei, decorémque perueni, & figura mea reuerſa eſt ad me.* B

Squalens enim ſitu, vt par erat, & ſordeſcens, detonſus, abiectiſque vnguium excrementis, ſordibúſque ablutis, diuinæ gratiæ compos factus, agnouit ſe illum eſſe hominem, qui prius maximum adminiſtrabat regnum.

Et tyranni mei, inquit, & optimates, quærebant me.

Vulg. La. *Et optimates mei, & magiſtratus mei requiſierunt me.*

Etenim illi abiecto odio, beneuolo animo erga me affecti ſunt, mihique reconciliati.

Et in regnum meum confortatus ſum, & magnitudo amplior addita eſt mihi.

Vulg. La. *Et in regno meo reſtitutus ſum, & magnificentia mea amplior addita eſt mihi.*

Et hoc item pietatis plenum eſt verbum. neque enim dixit magnitudinem ampliorem adeptus ſum, ſed addita eſt mihi, & largitorem ſignificans, & bonorum commendans auctorem.

Nunc igitur, inquit, ego Nabuchodonoſor, laudo & extollo & glorifico regem cœli, quia omnia opera eius vera, & viæ eius iudicia, & omnes incedentes in ſuperbia, poteſt humiles facere.

Vulg. La. *Nunc igitur ego Nabuchodonoſor laudo, & magnifico, & glorifico regem cœli, quia omnia opera eius vera, & omnes viæ eius iudicia, & gradientes in ſuperbia poteſt humiliare.*

Expertus enim moleſta, deinde ab ipſis liberatus, laudo & celebro eum, qui hæc & illa mihi vtiliter intulit, & ſapientiſſime; ac noui ipſum cœli regem, & omnium Dominum, veritate & iuſtitia omnia moderantem, quique ſuperbia elatos poteſt ad humilitatem redigere. Cùm itaque didicerimus, quantum ſuperbia & faſtus hominibus afferat detrimenti, eoſque qui his vitiis gaudeant, haud bonos fructus colligere, parentem bonorum humilitatem adipiſcamur. hanc enim Dominus quoque poſſeſſionem beatam cenſet, quaſi eam quæ prouentum habeat regnum cœlorum. Beati enim pauperes ſpiritu, inquit, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, & ſeipſum exemplar iis, qui iouari voluerint proponens, diſcite à me inquit, quia mitis ſum & humilis corde. & oſtendens qualis & quantus horum ſit fructus, ſtatim ſubiecit, & inuenietis requiem animabus veſtris; quòd ſi omnium effector & Dominus humilem ſeipſum vocat, ac rebus ipſis oſtendit, quo alio loco conſilio indiget homo, puluis, lutum, vel gleba, vel cinis, vel vanitas, flos, fœnum, hæc enim omnia à diuina ſcriptura appellatur: erubeſcamus itaque Domini modeſtiam, qui cùm diues eſſet, propter nos mendicus factus, eſt, vt nos illius egeſtate diuites eſſemus, & mortalem naturam agnoſcamus, & præſentis tranquillitatis breuitatem contemplantes, nihil arrogans, aut ſuperbum propter præſentem rerum ſtatum cogitemus, quin potius ipſarum caducam breuitatem & inconſtantiam rideamus, & bona illa conſequi expetamus, quæ ita comparata natura ſunt, vt perpetua ſint atque ſtabilia, quibus frui nobis omnibus liceat, gratia & clementia Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum, Amen.

Matth. 5.

Matth. 11.

ORATIO V.

Nabuchodonoſor, Euilad Marodach, Balthaſar.

Balthaſar rex fecit cœnam magnam optimatibus ſuis.

Vulg. La. *Balthaſar rex fecit grande conuiuium optimatibus ſuis mille.*

Hic filius eſt quidem Nabuchodonoſor, non ſtatim autem ipſi ſucceſſit, Euilad Marudach enim frater ipſius maior natu regnauit, idque nos docet regum hiſtoria, & beatus Hieremias propheta, qui ita narrat. 4. Reg. 25.

Hier. 52. *Et factum eſt in trigeſimo & ſeptimo anno tranſmigratis Ioacim regis Iuda, in duodecimo menſe, in quarta & vigeſima menſis, accepit Euilad Marodach rex Babylonis in anno quo regnauit, caput Ioacim regis Iuda, & eduxit ipſum de domo, vbi cuſtodiebatur, & locutus eſt ei bona, & dedit ei thronum regum, qui cum eo erant in Babylone, & mutauit veſtem carceris eius, & comedebat ſemper panem ante faciem illius omnes dies, quos vixit.*

Vulg La. *Et factum eſt in triceſimo ſeptimo anno tranſmigrationis Ioacim regis duodecimo menſe viceſima quinta menſis, eleuauit Euil Merodach, rex Babylonis ipſo* C *anno regni ſui, caput Ioacim regis Iuda, & eduxit eum de domo carceris, & locutus eſt cum eo bona, & poſuit thronum eius ſuper thronos regum, qui erant poſt ſe in Babylone, & mutauit veſtimenta carceris eius, & comedebat panem coram eo ſemper cunctis diebus vitæ ſuæ.*

Hic autem Ioacim ille eſt, qui item Iechonias dictus fuit, nam Ioacim huius patrem qui & Eliacim nominatus eſt, cuius tempeſtate beatus Daniel in ſeruitutem redactus eſt, in Hieruſalem interfectum proiecit extra murum, vt diuina docet ſcriptura. poſt Nabuchodonoſor itaque Euilad Marudach regnat, poſt quem Balthaſar. huius autem memoriam reliquit ſanctiſſimus Daniel, quandoquidem non ſimpliciter hiſtoriam, ſed prophetiam conſcribit: quamobrem ne omnia quidem quæ à Nabuchodonoſor geſta ſunt, conſcripſit, ſed illa dumtaxat, quorum neceſſaria vtilitatis ergo erat memoria, quando itaque maximum etiam in Balthaſar oſtendit Deus miraculum, quódque idoneum eſſet ad ingenerandum timorem cum pietate non ſolum iis, qui

tunc

tunc viuebant, ſed etiam poſteris, ducendumque ad veram pietatem, non exiſtimauit æquum eſſe tantum beneficium ſileutio occultare, ſed opinatus eſt ſe religioſe facturum, ſi litteris ipſum proderet, & omnibus doctrinæ monimentum relinqueret. quare

Balthaſar, inquit, rex fecit cœnam magnam optimatibus ſuis mille, & coram mille vinum.

Vulg. La. *Balthaſar rex fecit grande conuiuium optimatibus ſuis mille, & vnuſquiſque ſecundum ſuam bibebat ætatem.*

Hoc eſt, vinum mille ſufficiens, ad tantum numerum paratum.

Bibens autem, inquit, Balthaſar dixit in guſtu vini, vt afferrentur vaſa aurea, et argentea, quæ aſportauit pater eius Nabuchodonoſor de templo, quod eſt in Hieruſalem, & bibebant in eis, rex, & optimates eius, & concubinæ eius, & pellices eius.

Vulg. La. *Præcepit ergo iam temulentus, vt afferrentur vaſa aurea, & argentea, quæ aſportauerat Nabuchodonoſor pater eius de templo, quod fuerat in Hieruſalem, vt biberent in eis rex, & optimates eius, vxores, & concubinæ illius.*

His autem docet nos propheta non ſolum impietatis exuperantiam, ſed etiam damnum ab intemperantia vini profectum: Bibens enim rex, inquit, dixit in guſtu vini vt afferrentur vaſa aurea & argentea, obruit enim rationem ebrietas, & incontinentia peperit inſaniam: & dedicata diuino cultui vaſa Nabuchodonoſor pater ipſius à Deo tradita ſibi, cepit, ſed in honore habuit, vt conſueuit, & ab humanis vſibus ea vindicauit. His iſte vt communibus & profanis auſus eſt vti, neque ſolum dixit, ſed etiam re verba executus eſt.

Vulg. La. *Allata enim ſunt vaſa, inquit, aurea & argentea, quæ aſportauit Nabuchodonoſor de templo Dei, quod eſt in Hieruſalem.*

Tunc allata ſunt vaſa aurea, quæ aſportauerat de templo, quod fuerat in Hieruſalem.

Recte autem inſolentiæ oſtendit exuperãtiam, cùm præter templum, Dei quoque meminerit; templique oſtendens nobilitatem, ipſius Hieruſalem nomen appoſuit; hæc enim vaſa, inquit, non aliquibus ex ijs, qui ſolum videntur, & ſolum nomen habent deorum, ſed ipſi, qui præeſt omnibus, Deo dicata erant, qui Hieruſalem elegit, & templum quod in ipſa eſt, ſua gloria compleuit, verum hæc, quæ nefas erat attingere & auctori omnium rerum Deo conſecrata, non tanquam indigenti, ſed tanquam eorum qui dedicarent, gratum animum approbanti, impius ex in medium afferri iuſſit, & in ipſis bibebat, neque ſolum ipſe, ſed etiam optimates illius, & pellices bibebant vinum.

Vulg. La. *Et biberunt in eis rex, & optimates eius, vxores & concubinæ illius bibebant vinum.*

Hoc eſt ebrietatis inſtrumenta fecit diuini miniſterij inſtrumenta, præcepitque vt quæ ſuam explebant laſciuiam, per hæc vino fruerentur. deinde extremam oſtendens impietatem propheta ſubiecit.

Et laudarunt deos aureos, & argenteos, & æreos, & ferreos, & ligneos, & lapideos.

Vulg. La. *Et laudabant deos ſuos aureos, & argenteos, æreos, ferreos, ligneóſque, & lapideos.*

Crapulans enim improbiſſimus, & diuinis vaſis deliciarum & voluptatis cauſa vtens, omnium rerum Dominũ obliuiſcebatur, laudibus vero eos,

A qui non eſſent dij, celebrabat, ex inanima materia confectos, quique ab arte non eam vim acceperant, qua efficere aliquid poſſent, ſed ſolam formam efficacitatis expertem. verum non tulit omnium rerum moderator, ſua longanimitate, & eos homines, qui tunc viuebant, & poſteros ea re lædi, ſed ſtatim ſuam potentiam oſtendit.

In ipſa enim hora, inquit, exijt articulus manuum hominis, & ſcripſit contra lampadem, in tectorio parietis domus regis, et rex contemplabatur articulos manus ſcribentis.

In eadem hora apparuerunt digiti, quaſi manus hominis ſcribentis contra candelabrum, in ſuperficie parietis aulæ regiæ, et rex aſpiciebat articulos manus ſcribentis. Vulg. La.

Quando enim ob omni efficacitate vacua laudauit ſimulacra, & omnium Deum cõtempſit, docet ipſum omnium rerum opifex, ſuam naturam eiuſmodi eſſe, quæ cerni nequeat, & corpore carentem, ſolos enim digitos ipſi ſcribentes oſtendebat, erudiẽs item ne ſic quidem hos ab illo conſpici potuiſſe, niſi ipſe huius rei præbuiſſet occaſionem. maximam item conuiuæ hinc percipie-

B bant vtilitatem, qui docebantur Dei poteſtatem, præterquam quòd intelligebant eum corporis expertem, & oculis cerni minime poſſe, deorum vero, quos ipſi laudauerant, imbecillitatem, & eiuſmodi naturam, quæ nihil omnino poſſet, cùm ex ſola inanima materia conſtarent. hoc autem miraculo ingentem metum omnibus incuſſum fuiſſe, teſtatus eſt propheta, qui ita dixit.

Tunc regis forma immutata eſt, et cogitationes eius conturbabant ipſum, et compages lumborum illius diſſoluebantur, et genua eius collidebantur.

Tunc facies regis commutata eſt, & cogitationes eius conturbabant eum, et compages renum eius ſoluebantur, et genua eius ad ſe inuicem collidebantur. Vulg. La.

Quòd ſi digitorum ſcribentium ſpecies ita perterruit eum, qui maximum adminiſtrabat regnũ, vt etiam articulorum compages præ metu diſſoluerentur, & artus tremore occupati concuterentur: quid nõ ſuſtinuiſſet Deo infeſtus, ſi preſtéras, id eſt fulminis genus, aut fulmina conſpexiſſet, aut angelos torue intuentes, & nouo figuræ habitu deterrentes, quorum conſpectum ne magnus quidem Daniel abſque metu ferre potuit? ſuper-

C bit terra & cinis. tanto itaque terrore perculſus, Eccleſ. 10.

Exclamauit voce magna, vt introducerentur magi, Chaldæi, Gazareni.

Exclamauit itaque rex fortiter, vt introducerent magos, Chaldæos, et aruſpices. Vulg. La.

Metus enim vocem excutiebat, & animi perturbatio ſtimulabat, vt ſententiam intelligeret, tùm præmium ſcripturam legenti, eiuſque interpretationem afferenti proponit, veſtem regiam, & auream torquem, & vt tertium locum poſt regem obtineret.

Et proloquens rex ait ſapientibus Babylonis, quicunque legerit ſcripturam hanc, et interpretationem eius manifeſtam mihi fecerit, purpura veſtietur, et torquem auream habebit in collo, et tertius in regno meo erit.

Sed magorum & Chaldæorum conuincebatur impietas, qui rationem inuenire non poterant, qua diuinas litteras legerent, præſertim tanto propoſito præmio, quod ipſos valde incitabat.

Rex autem Balthaſar perturbatus eſt, et forma eius immutata eſt ſuper eum, et optimates ipſius cõturbabantur.

Vulg. La. *Vnde rex Balthaſar ſatis conturbatus eſt, & vultus illius immutatus eſt, ſed & optimates eius turbabantur.*

Hinc perſpicuum eſt, dominum, cui curæ erat aliorum vtilitas, non ſtatim regi vitam ademiſſe, qui primum ſcribentis digitos oſtendit: quare cùm ipſum regem perculiſſet, terroremque ei inieciſſet, effecit, vt Chaldæorum ſapientes accerſerentur, quorum mendacium coarguit, & imbecillitatem, eoque redegit, vt ſapientia Danielis opus haberet, cuius lingua & ipſum reprehenderet, & alijs benefaceret, & his ita geſtis tunc impio regi ſupplicium inferret. perturbato itaque & rege, & conuiuis,

Regina contra ſermones regis, & optimatum eius, in domum conuiuij ingreſſa eſt.

Vulg. La. *Regina autem pro re, quæ acciderat regi, & optimatibus eius, domum conuiuij ingreſſa eſt.*

Hoc eſt, conſultantibus ipſis, quidnam facto opus eſſet, & alijs alia afferentibus, quæ metus cogebat, regina ingreſſa eſt: videtur autem hæc mihi mater ipſius eſſe; vxores enim cum pellicibus cõuiuij participes erant, bibebant enim in vaſis aureis, & argenteis ipſe, & optimates eius, & concubinæ ipſius: hoc eſt vxores eius, & pellices eius, quæ non legitimè, ſed laſciuiæ cauſa cum illo conſueuerãt; ipſa autem poſt perturbationem ingreſſa eſt, & veriſimile erat eam, vt ſenio confectam neque ebrietati, neque luſibus, aut ſaltationibus cum alijs tunc indulſiſſe.

Et reſpondit, inquit, regina, & dixit, rex in ſæcula viue.

Vulg. La. *Et proloquens ait, rex in æternum viue.*

Hæc autem erat præfatio, qua ſubiecti regibus eos tunc ſalutabant, & ad hoc vſque tempus hic mos inualuit: quidam enim imperiti, reges eos, qui nunc ſunt, æternos vocare conſueuerunt, in ſyngraphis quoque commerciorum hoc quidam aſcribunt, ſtultitiæ magis quàm impietatis damnandi. ait itaque regina.

Ne conturbent te cogitationes tuæ, & forma tua non immutetur.

Vulg. La. *Non te conturbent cogitationes tuæ, neque facies tua immutetur.*

Deinde cauſam affert, cur metum abijciat.

Eſt adhuc vir inquit in regno tuo, in quo ſpiritus Dei ſanctus eſt, & in diebus patris tui vigilantia & intelligentia inuenta eſt in eo.

Vulg. La. *Eſt vir in regno tuo, qui ſpiritum deorum ſanctorum habet in ſe, & in diebus patris tui ſcientia & ſapientia inuenta ſunt in eo.*

Hinc etiam percipere licet, matrem illius hanc eſſe, idcirco & ea, quæ pridem geſta fuerant, vt ignarum, docet, & beatum ei Danielem indicat, quem diuino ſpiritu plenum eſſe confitetur, & eiſdem verbis, quibus olim Nabuchodonoſor, vſa eſt: hæc eadem enim ille quoque de Daniele dixit: addiditque, & in diebus patris tui, vigilantia & intelligentia inuentæ ſunt in eo, & vigilantiam vocauit animi ſobrietatem, intelligentiam vero occultorum cognitionem, & eorum, quæ multos laterent, contemplationem.

Et rex inquit pater tuus Nabuchodonoſor, principem incantatorum, magorum, Chaldæorum, Gazarenorum conſtituit ipſum.

Vulg. La. *Et rex Nabuchodonoſor pater tuus, principem magorum, incantatorum, Chaldæorum, & aruſpicum conſtituit eum, pater, inquam, tuus ô rex.*

Tum etiam cauſam adijcit.

Quia ſpiritus excellens in ipſo.

Vulg. La. *Quia ſpiritus amplior.*

Hoc eſt excellentem habet ſpiritus gratiam, tum ſpiritualis virtutis ſpecies connumerat.

Et prudentia, inquit, & intelligentia conijciens ſomnia, & annuntians occulta, & ſoluens coniunctiones Daniel.

Vulg. La. *Et prudentia, intelligentiaque, & interpretatio ſomniorum, & oſtenſio ſecretorum, ac ſolutio ligatorum inuenta ſunt in eo, hoc eſt in Daniele.*

Hic enim diuini ſpiritus vas effectus, ſapienter omnia conſulit, & prudenter omnia loquitur, & ſomniorum ænigmata declarat, & ea quæ obſcuritate aliqua occulta ſunt, ab obſcuritate vindicat, & veluti ſubligacula quædam & ſigilla, & quaſi ea quæ in penu cuſtodiuntur, à vinculis liberans ſoluit, & aperit, & ad ipſa, quicunque velint, introducit. hoc enim ſignificat, annuntians occulta, & ſoluens coniunctiones Daniel, & hac de cauſa.

Rex inquit impoſuit ei nomen Balthaſar.

Vulg. La. *Cui rex poſuit nomen Balthaſar.*

Vbi enim vidit ipſum diuina virtute illuminatum, Dei ſui nomine appellandum cenſuit.

Nunc igitur vocetur Daniel, & coniecturam eius annuntiabit tibi.

Vulg. La. *Nunc itaque Daniel vocetur, & interpretationem narrabit.*

Neque dicit vocetur Balthaſar: cùm enim experientia docti cognouiſſent prophetæ virtutem, anteponunt Chaldææ Hebræam appellationem. quare, in reliquum ipſum Danielem nominant.

Tunc, inquit, Daniel ingreſſus eſt in conſpectu regis, & dixit rex Danieli, tu es Daniel de filijs captiuitatis Iudææ?

Vulg. La. *Igitur introductus eſt Daniel coram rege, ad quem præfatus rex ait, tu es Daniel de filijs captiuitatis Iuda, quem adduxerat pater meus rex de Iudæa?*

Videtur iſte præ multa impietate poſt patris obitum Danielis conſuetudinem fugiſſe, quare ſtatim terrore perculſus magos quidem & Chaldæos vocat, ſed prophetæ memoriam etiam ab animo abiecerat: verum vbi ipſius mater ea commemorauit miracula, quæ patris illius memoria facta fuerant, & accerſitus Daniel ingreſſus eſt, ſtatim ipſum agnouit, neque enim, ſi non agnouiſſet, generis illius mentionem feciſſet, & Iudææ captiuitatem in medium protuliſſet, attamen percontatur, & ait: tu es Daniel de filijs captiuitatis Iudææ? cumque ille nondum reſpondiſſet,

Audiui, inquit, de te, quia ſpiritus Dei ſanctus in te, et vigilantia, & intelligentia, & ſapientia excellenter inuenta eſt in te.

Vulg. La. *Audiui de te, quoniam ſpiritum deorum habeas, & ſcientia, intelligentiaque, ac ſapientia ampliores inuenta ſunt in te.*

Illud de hoc quoque dici congruenter poteſt, quod de Iſrael dicebat propheta, cùm occideret eos, tunc quærebant eũ: ecce enim iſtum quoque diuinæ ſententiæ metus coegit, Deum qui vere eſt, pro ijs, qui non ſunt dij, Deum appellare, & ſancti ſpiritus gratiã celebrare, & Babylonis quidem ſapientes accuſare, qui diuinam ſcripturam cognoſcere nequiuerint, hortari vero Dei prophetã, vt ea, quæ ignorabat, indicaret. & ipſi item pollicetur, purpuream ſe veſtem largiturum, & torquem, & tertium in regno locum: ſed beatus Daniel irriſis impij regis pollicitationibus, dixit ei. Pſal. 77.

Dona

Dona tua tibi ſint, & munus domus tuæ alteri da, ego autem ſcripturam legam regi, & coniecturam indicabo tibi rex.

Vulg. La. *Munera tua ſint tibi, & dona domus tuæ alteri da, ſcripturam autem legam tibi rex, & interpretationem eius oſtendam tibi, ô rex.*

Apoſtolica te vera prophetarum vox eſt, eteulm illos dominus præcones mitteos omnibus homi-
Matth. 10. oibus ita hortarus eſt, gratis accepiſtis, gratis date, & beatus hic propheta regi dixit, dona tua tibi ſint, & monus domus tuæ alteri da, ego autem ſcripturam legam regi, & cooiecturam indicabo tibi rex: neque enim diuina vendere didici, neque humanam mercedem pro diuinis myſterijs accipere. gratis itaqoe accipe eorum, quæ tu ignoras, cogoitionem.

Deus, inquit, altiſsimus regnum, & magnificentiam, & honorem, et gloriam dedit Nabuchodonoſor patri tuo, & propter magnificentiam, quam dedit ei, omnes populi, & tribus, & linguæ tremebant eum, & metuebant à facie eius.

Ne exiſtimaoeris, inquit, proprijs viribus parentem tuum omnem terrarum orbem ſubegiſſe, & infinita nationom genera diuerſis linguis vtentia ſob vnum redegiſſe imperium: nam omnium rerum dominus, qui omnia fecit ſapienter omnia moderãs, hoc ei regnum dedit, & propterea quòd ita à Deo definitum & decretum erat, parentis tui metus ſubiectos illi popolos occupabat.

Et quos volebat ipſe extollebat, & quos volebat ipſe humiles faciebat.

Vulg. La. *Quos volebat interficiebat, & quos volebat percutiebat, & quos volebat exaltabat, & quos volebat humiliabat.*

Tantam, inquit, à Deo poteſtatem accepit, vt poſſet & eos, qui in altiſſimo gradu poſiti erant, humiles reddere, & eos, qui admodum obſcuri eſſent & viles, illoſtres efficere.

Et quando elatum eſt cor eius, & ſpiritus eius corroboratus eſt vt ſuperbiret, deiectus eſt à throno regni ſui.

Vulg. La. *Quando autem eleuatum eſt cor eius, & ſpiritus illius obſirmatus eſt ad ſuperbiam, depoſitus eſt de ſolio regni ſui.*

Quemadmodum enim, quos volebat, inquit, ipſe extollebat, & quos volebat, humiles reddebat, non iuſto omoium id ſuffragio faciens, ita omnium rex & Dominus dedit, vt voluit, patri tuo regnum, ſed cùm vidiſſet ipſum animo immodice elatum, ſuperbiaque inflatum, arrogan-ter & inſolenter regoom adminiſtrare, & ipſius ſuperbiæ motbo laborare, & regijs thronis eum ſpoliauit, & honorem, qui ab omnibos ei habebatur, ademit; neque ſolo regno ſpoliauit, ſed etiam à communibus hominum cœtibus expulit, & dementia, ac rabie correptum cum onagris ac beſtijs degere coegit: quorum enim feritatẽ imitatus fuerat, eorum vitam excepit. commoratúſque ipſum herbam more boum comediſſe, nudomque vagatum eſſe, ac ſub diuo miſerum degentem, & priſtinom corporis colotem amiſiſſe, aliumque induiſſe, qualem gelu & æſtus attulerat, & hoc inquit ſuſtinuit,

Donec cognouit, quia Dominus eſt altiſsimus regni hominum, & cui viſum fuerit, tradit illud.

Vulg. La. *Donec cognoſceret, quòd poteſtatem haberet altiſsimus in regno hominum, & quemcumque voluerit, ſuſcitabit ſuper illud.*

A Verum ille experientia, quid opus facto eſſet, didicit, & ipſis tebus inſtructus eſt, humanis in rebus ſtabile nihil eſſe, omniom vero Deum ſempiterna potentia perinde ac velit humana gubernare, & qoibuſcuoque voluetit regni monus elargiri.

Tu autem, inquit, filius eius Balthaſar, non ſubmiſiſti cor tuum in conſpectu Dei, nónne hæc omnia noſti?

Tu quoque filius eius Balthaſar, non humiliaſti cor tuum, cùm ſcires hæc omnia. Vulg. La.

Patentis eoim tui malis haudquaquam reſipuiſti, neque ex ijs, quæ ille perpeſſus eſt, diſcere voluiſti diuinam potentiam.

Contra Dominum cœli exaltatus es.

Sed aduerſum dominatorem cœli eleuatus es. Vulg. La.

Recte docet præſentes, ne ea, quæ videntur, ſed ipſorum opificem, ac Dominum adorent, & ſimul etiam regis reprehendit faſtum, docetque maximum cœlum opificem habere Deum, qui oculis cerni nequeat, tu autem, inquit, celſius oſtendiſti cor tuum, noo cœlo, ſed Deo cœli, omnis creaturæ Domino, neqoe enim vaſa domus eius, niſi tanto faſtu elatus eſſes, tibi afferti præcepiſſes.

B *Et tu, et optimates tui, et vxores tuæ, et concubinæ tuæ bibiſtis vinum in ipſis.*

Hoc eſt quia ad vinolẽtiam & ebrietatem Deo dicatis vaſis vſuses. deiode impietatis exuperantiam oſtendens,

Et deos, inquit, aureos, & argenteos, et æreos, et ferreos, ligneóſque et lapideos laudaſti.

Et commorans in reprehenſione, ait,

Qui non vident, & non audiunt, & non cognoſcunt.

Qui non vident, neque audiunt, neque ſentiunt. Vulg. La.

Atqui potuiſti illorum imbecillitatem, tum ex materia, tum ex arte, quæ ad illam fingendam incubuit, cognoſcere; & præterea ex partibus omni ſenſo carentibus, ſiquidem cognitione, viſu, & auditu orbatæ ſunt, & ſenſuom nollam omnino efficaciam habent, verum nuda tantom ſunt ſimulachra. tu veto ne ita quidem adduci potuiſti, vt quid deceret, intelligeres, immo deos, qui nihil prodeſſe queunt, laudate non deſin s.

Deum vero, in cuius manu ſpiritus tuus, & omnes viæ tuæ, ipſum non glorificaſti.

Porro Deum, qui habet flatum tuum in manu ſua, et omnes vias tuas, non glorificaſti. Vulg. La.

C Recte autem & ſapientiſſime, cùm comparaſſet idola cum omnium auctore Deo, propter audientium vtilitatem, oſtendiſſetque illa neque videre neque audire, non adiecit de ipſo omnium rerum auctore Deo, loquens, illum & videte, & audire, & cognoſcere, ſed, quod omnium maximum eſt, addidit, quia vita tua, & viæ tuæ in manu eius, id enim vita maios eſt, alijs etiam vitam præbere, & rurſus ipſam, quando velit, adimere. oſtendit igitur ſimolachra & vita & omni ſenſo carere; ſed omnium rerum Dominum illum eſſe, qui omnibus vitam ſobminiſtret, eamque & largiatur, & adimat, perinde ac velit gubernantem. attamen hunc inqoit talem, ac tantum, cui vitæ neciſque poteſtas eſt, reges eligentem, eoſdemque regno abdicantem, hunc inquam non ſolum celebrare omittis, ſed potius ludibrio habere perſeueras, dedicatis ipſi vaſis inſultans.

Idcirco à facie eius miſſus eſt articulus manus, et ſcripturam hanc ordinauit.

Idcirco ab eo miſſus eſt articulus manus, qui ſcripſit hoc, quod exaratum eſt. Vulg. La.

Neque dixit, ipſe ſcripſit, ſed miſſus eſt à facie eios articulus manus: hoc eſt, ſcribi iuſſit: neque eum totum qui ſcripſit oſtendit tibi, verum cùm tuum redarguere faſtum vellet, ſolis te digitis perculſit, ac tanto metu compleuit, & diſce, inquit, & ipſam ſctipruram, & ſcripturæ interpretationem.

Scriptura igitur eſt hæc.

Vulg. La. *Hæc autem ſcriptura, quæ digeſta eſt.*

Mane, Thecſel, Phares. & coniectura verbi hæc.

Vulg. La. *Mane, Thecſel, Phares. & hæc eſt interpretatio ſermonis.*

Coniectùram, interpretationem vocat.

Mane, menſus eſt Deus regnũ tuum, et impleuit illud.

Vulg. La. *Mane, numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud.*

Hoc eſt nouit te regno indignum, & ipſo te ſpoliandum cenſuit.

Thecſel, appenſum eſt in ſtatera, & inuentum eſt poſterius.

Vulg. La. *Appenſus es in ſtatera, & inuentus es minus habens.*

Docuit autem per hæc non illum ſolum, ſed nos ipſos etiam propheta, nihil eſſe, quod apud eum non ponderetur, quin etiam miſericordiam ac diutinam lenitatem menſura quadam & pondere hominibus adhiberi. quãdo itaque trangreſſus es, inquit, clementiæ fines, accipe diuinam ſententiam.

Phares, diuiſum eſt regnum tuum, & datum eſt Medis & Perſis.

Illud inquirendum eſt, cur nam auctor omnium rerum Deus eruditum Nabuchodonoſor rurſus in regnum reduxerit, iſtum vero ſtatim & regno priuarit & vita? conſiderantes itaque competimus, primum, quia Nabuchodonoſor alterum impietatis pœnas luiſſe non conſpexerat, idcirco dignum venia iuſto Dei iudicio exiſtimatum; ſed iſte ſummum patris ſupplicium ſuſpicatus, nihil inde percepit vrilitatis: iore itaque iuſtus iudex illi definito tempore ſupplicium pręſcripſit, iſtum autem nulla venia dignum cenſuit; alioqui & omnia futura prouidens Deus, & perinde apette ea cognoſcens, atque iam præterita, præcognita illius pœnitentia, ita quæ ad eom pertinebant, moderatus eſt. iſtius autem præcognoſcẽs perpetuam impietatem, morte ſedat impietatis incrementum. ſtatimq́ue auditis Balthaſat ijs, quæ Daniel interprerarus fuerat, iuſſit illum propoſitum præmium accipere, purpuream veſtem, & torquem auream, deinde, cùm illum ita ornaſſet, ſubiectos ſibi populos præconis voce curauit edocendos, ipſum tertium regni principem à ſe declaratum.

Vulg. La. *Tunc iubente rege indutus eſt Daniel purpura, & circundata eſt torques aurea collo eius, & prædicatum eſt de eo, quòd haberet poteſtatem tertius in regno ſuo.*

Verum nihil horum diuinam ſententiam mutauit.

Eadem enim nocte, inquit, interfectus eſt Balthaſar rex Chaldæus.

Chaldæum ipſum hoc loco appellauit, vt oſtenderet Chaldaici regni reliquum finẽ. reuera hor-
Ad Heb. 10 rendum eſt incidere in manus Dei viuentis ſecun-
Ad Roma. 2. dum diuum Apoſtolum, horrendum diuitias bonitatis illius, & patientiæ, & longanimitatis, contemnere, & non adorare, & colere pro viribus. quis enim durus effectus, vt ait propheta, coram
Pſal. 94. Domino ſtetit? idcirco beatus quoque Dauid præcipit, hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdu-
A rare corda veſtra ſicut in exacerbatione: quod interpretans beatus Paulus hortatur, Videte fra-
Ad Heb. 3. tres ne forte ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis diſcedendi à Deo viuo, ſed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. conſueuit enim ſæpe peccatum voluptatibus nos demulcens, quemadmodum ſtulrum illum regem per ebrietatem, ita cor noſtrum durum reddere, & aduerſarium efficere, vt etiam impietatis morbum facile excipiat. fugiamus itaque diaboli dolos, ſtabilemq́ue virtutem peccato breui cum voluptate coniuncto anteponamus, vt à ſocietate Balthaſar alieni declarati, Danielis cõmercio fruamur, in Chriſto Ieſu Domino noſtro, cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu in ſæcula ſæculorum, Amen.

ORATIO VI.

Nabuchodonoſor, Euilad Marodach filius eius, Balthaſar ipſius frater, Darios Medus, ſe-
B cundum Ioſephum, filius Aſtyagis, & Cyri auunculus. alij vero; Cyrus Perſes, Cyaxarem illum Græci vocant.

Et Darius Medus accepit regnum ſexagita duos natus annos.

Et Darius Medus ſucceſsit in regnum annos natũ ſexaginta duos. Vulg. La.

Chaldæorum regnum ſecundum diuinam prædictionẽ ad exitum peruenit, & ad Medos tranſlatum eſt orbis terrarum imperium, ſic etiam Daniel prædixit, & illud Phares, interpretatus eſt, diuiſum eſt enim regnum tuum, inquit, & datum eſt Medis, & Perſis, ſed cùm breue tempus Darius Medus regnaſſet, Cyrus exceptum imperium ad Perſas tranſtulit. Ioſephus autem hiſtoricus Darium Aſtyagis filium aſſerit, & Cyri auunculum, verum Græcos ſcriptores aliter ipſum appellaſſe, qui Cyaxarem illum vocauerint, narratque, cùm eodem tempore exercitum ad Babylonem adduxiſſent, Darius & Cyrus, eius ex ſorore nepos, per obſidionem vrbis potitos eſſe, & Balthaſar ab ipſis illa nocte interfectom, qua ſcriptas illas Syllabas in pariete conſpexerat. verum non ita creden-
C dum eſt: quæ enim à beato Daniele conſcripta ſunt, ea nos docent in poſtrema parte eorum, quæ de Dario commemorantur, Danielem proſpere permanſiſſe in regno Darij, & in regno Cyri Perſæ: oſtenditq́ue aliud Darij regnum eſſe, aliud Cyry. quòd ſi vna eorum fuiſſet contra Babyloocm cum exercitu profectio, vnum omnino regnum fuiſſet, nunc autem aliod hoc, aliod illud eſſe confirmat. & in fine prophetiæ ita Daniel ait: & Dan. 13.
rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos, & accepit Cyrus Perſes regnum eius. non igitur eodem tempore Darius & Cyrus regoum obtinẽtes Balthaſar interfecerunt, verum Darius Aſſuero prior, Cyrus poſterior regnauit. neque etiam quæ à Ioſepho dicuntur, cum Græcis hiſtorijs conſentanea ſunt: neque in illis facile licet inuenire, Cyaxarem Aſtyagis filium, eũdem eſſe Darium, qoem iſte inquit vna cum Cyro contra Babylonem cum exercitu profectum, ita vt omnino Ioſephi oratio à fide abhorreat. ego aotem diuina ſcriptura adductus, huuc ipſius Nabuchodonoſor inuenio ex filia nepotem. cùm enim præcepiſſet Deus

Iere. 27. Hieremiæ, vt ſibi vincula circundaret, eaque mitteret finitimis regibus Idumæorum & Moabitarum, & Ammanitatu, Tyriorumque & Sidoniorum, hæc ipſis, vt dicerent imperauit, Si ſic dixit Dominus Deus Iſrael, ſic diceris ad dominos veſtros, ego feci terram in fortitudine mea magna, & brachio meo excelſo, & dabo eam cui placuerit in oculis meis, dedi omnem terram regi Nabuchodonoſor regi Babylonis, vt ſeruiat ei, & ſeruient ipſi omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius, donec veniat tempus terræ ipſorum. Balthaſar itaque à Daniele filio appellato, inquirendus eſt nepos: quòd ſi quis contradicat, Darium aſſerens Medum appellari, diſcat ille noſtræ ſententiæ id nihil obeſſe. etenim Cyrus ex filia nepos Aſtyagis, qui Medus fuit, & Medorum regno potitus eſt, etiam Perſa nuncupatur. ex patria enim cognatione conſueuere homines gentilia imponere cognomenta. veriſimile eſt itaque & Darium à Medo patre eſſe, & à Chaldæa matre, & paterno cognomine vocari. quòd ſi hæc non ita ſe habent, oſtendant, qui velint, Nabuchodonoſor nepotem auitum regnum hereditate obtinuiſſe, & nihil de hac re repugnabimus. veriſſimam enim eſſe magni Hieremiæ prædictionem, quicunque rectè ſentit, confitebitur. quòd ſi alicui magis probetur nō eſſe ex filia nepotem ipſius Nabuchodonoſor Darium, ſed pronepotem, proptereà quòd propheta dixerit, ſeruient ipſi & filio eius, & filio filij illius, diſcat diuinæ ſcripturæ idioma, quæ cùm conſueuerit genealogiam à maribus tradere, voluerítque nepotem dicere, filium filij appellauit, verum filij non eſſe filium teſtis eſt beatus Daniel, qui ita loquitur, Darius Medus accepit regnum. vſque ad nepotes autem tranſmiſſurum regnum fuiſſe Nabuchodonoſor, diuus Hieremias prædixit. ex vtraque igitur prophetia percipi rei veritas poteſt: ex ea Hieremiæ nepotem ipſius Nabuchodonoſor regnum obtenturum, ex ea vero beati Danielis Balthaſar filio Nabuchodonoſor diuina ſententia mortuo, Darium Medum regnum excepiſſe. Hinc conſiderantes & prophetas minimè mentiri pro comperto habentes, reperimus hunc paterno genere Medum, materno Chaldæum eſſe, & ipſius Nabuchodonoſor nepotem. Hæc igitur nos ex vtraque prophetia inueſtigata rei veritate inuenimus, qua de re, quilibet, quod ei liber, ſentiat, nihil enim ex ambiguitate generis poteſt afferri detrimenti. age itaque reliqua ſigillatim interpretemur.

Regno potitus, inquit, Darius conſtituit ſuper regnum ſuum ſatrapas centum viginti, vt eſſent ipſi in toto regno ſuo, & ſuper eos ordinarios tres, & erat Daniel vnus ex eis, vt redderent illi ſatrapæ rationem, vt nulla moleſtia rex afficeretur.

Vulg. La. *Placuit Dario, & conſtituit ſuper regnum ſatrapas centum viginti, vt eſſent in toto regno ſuo, & ſuper eos principes tres, ex quibus Daniel vnus erat, vt ſatrapæ illis redderent rationem, & rex non ſuſtineret moleſtiam.*

Nihil reuera poteſt obſcurare pietatem, quæ vbicunque ſit, proprios emittit radios, ſiue illa in ſeruo, ſiue in captiuo reperiatur, neque quidquam eſt, quod ipſius ſplendori tenebras queat offundere, immò illa proprium fulgur iaculatur, quod cùm multis alijs ex locis perſpici poteſt, tum vero ex ijs, quæ beato Danieli vſui venerunt, qui cùm

A ſeruus eſſet bello captus, & in externa regione incoleret, interque barbaros verſaretur, regnante Nabuchodonoſor ſplenduit, & à maxime horribili rege adoratus eſt: regnante item Balthaſar floruit, nec minus illuſtris fuit Dario tenēte ſceptra, regumque ſucceſſiones nihil de eius honore immutarunt, ſed illi morte extincti ſunt, at Daniel æqualem illis omnibus regnantibus ſemper ſplēdorem obtinuit: atqui conſueuere reges, vel quibus aliquis alius magiſtratus mandetur, minime confidere ijs, qui priorum regum intimi fuerint: hic autem apud omnes eandē nactus eſt loquendi libertatem, æquale honoris præmium conſecutus, idemque ei committebatur imperium. ſicuti denique regnante Dario vnus fuit ex illis tribus ordinarijs, ordinarios arbitror appellari eos qui nunc vocantur hyparchi, id eſt præfecti, ſatrapas autem nationum principes. verum cùm vnus eſſet beatus Daniel ex ordinarijs,

Superabat, inquit, & ordinarios & ſatrapas.

Igitur Daniel ſuperabat omnes principes & ſatrapas. Vulg. La.

Nationum princeps, contra, id eſt per cōparationem cum illis, compoſitus, iudicatus, & examinatus. deinde cauſam affert, cur eos vinceret, B

Quia ſpiritus inquit abundans erat in eo.

Quia ſpiritus Dei amplior erat in illo. Vulg. La.

Hoc eſt multo maiorem & copioſiorem à Deo gratiam accipiebat: diſcimus autem ex hoc loco, ijs quibus ad vitam ciuium inſtituendam magiſtratus mādatur, etiamſi pietatis expertes fuerint, quoddam tamen ſapientiæ munus ad ſubiectum ſibi populum gubernandum diuinitus concedi, idque innuit beatus Daniel, cùm dixit, quia ſpiritus amplior erat in illo, hoc eſt gratiam pietati proportione reſpondentem acceperat. quod cùm conſpexiſſet

Rex, conſtituit ipſum, inquit, ſuper omni regno ſuo.

Porro rex cogitabat conſtituere eum ſuper omne regnum. Vulg. La.

Intelligens enim illum eſſe virum Deo gratum, quique ſuperna vi niteretur, omne ipſi regnum adminiſtrandum commiſit, ſed honoris magnitudo inuidiam excitauit.

Ordinarij enim & ſatrapæ quærebant, inquit, occaſionem inuenire contra Danielem, ex regno, vel vt quædam exemplaria habent, ex lateribus regni. C

Vnde principes, & ſatrapæ quærebant occaſionem vt inuenirent Danieli ex latere regni. Vulg. La.

Hoc eſt omnia moliebantur cupientes eum inuenire aliquid in regni leges deliquiſſe, ſed à propoſito conſilio aberrarunt.

Omnem enim occaſionem, inquit, & omne delictum, & peccatum non inuenerunt in eo, quia fidelis erat.

Nullamque cauſam, & ſuſpicionem reperire potuerunt, eò quòd fidelis eſſet, & omnis culpa, & ſuſpicio non inueniretur in eo. Vulg. La.

Et hoc teſtimonium datum eſt beato Danieli non ab ijs tantum qui eum diligebant, ſed etiam ab ijs, qui eius vitæ inſidiabantur. pietatem enim obſeruans erga Deum, multam quoque ſibi regū beneuolentiam conciliarat: verum vbi illi infinitas vias perſecuti non inuenerunt ipſum quidpiam in regni leges commiſiſſe,

Dixerunt, inquit, ordinarij, non inueniemus contra Danielem occaſionem niſi in legitimis Dei ſui.

Dixerunt ergo viri illi, non inueniemus Danieli huic aliquam occaſionem niſi forte in lege Dei ſui. Vulg. La.

Cum enim exploratam haberent perfectam illius pietatem, ibi improbitatis retia ipſi ponunt.

Et adeuntes ad regem ordinarij & ſatrapæ ita eum alloquuntur: Dari rex in ſæcula viue, conſilium inierunt omnes in tuo regno præfecti, & toparchæ, conſules, & ſatrapæ, vt conſtituerent ſtatuto regio, & confirmarent decretum, vt quicunque petierit petitionem ab omni Deo, vel homine, vſque ad dies triginta, præterquam à te, conijciatur in lacum leonum. nunc igitur rex confirma decretum, & expone ſcripturam, vt ne immutetur decretum Medorum & Perſarum, vt nihil contra ipſum immutetur. tunc rex Darius præcepit exponi ſcripturam, & decretum.

Vulg. La. *Tunc principes & ſatrapæ ſurripuerunt regi, & ſic locuti ſunt ei, Dari rex in æternum viue, conſilium inierunt omnes principes regni tui, magiſtratus, & ſatrapæ; ſenatores & iudices, vt decretum imperatorium exeat, & edictum, vt omnis qui petierit aliquam petitionem à quocunque Deo & homine vſque ad triginta dies, niſi a te rex, mittatur in lacum leonum: nunc itaque rex confirma ſententiam, & ſcribe decretum, vt non immutetur quod ſtatutum eſt a Medis & Perſis, nec prævaricari cuiquam liceat. porro rex Darius propoſuit edictum & ſtatuit.*

Nihil eſt inuidia ſceleratius, quæ & iſtos impios coegit eſſe, & impium fecit edictum proponi, quo ijs interdicebatur, qui Deo preces & vota afferre vellent: neque enim ſolum ſeipſos hoc facere prohibent, verum etiam alios omnes qui ſub eius regno degebant: & ne malitioſum ſcelus cõſpicuum fieret, adijciunt, neque ab homine aliquid petendum aut accipiendum intra triginta dies, & à ſolo rege omnibus his diebus vt petatur, denunciandum. neque intellexerunt ipſi, quorum mentis aciẽ præſtrinxerat inuidia, nõ poſſe omnia regem præbere petentibus, neque bonam valetudinem, neque vitam, neque vt ſint filiorum parentes, neque pluuiarum vim, neque alia omnia, quę à ſolo Deo petentes accipimus. verum amiſſa mentis ſanitate ea regi attribuunt, quæ Deo dũtaxat conueniunt, perſuadentque inſano regi, vt ſanciat & rata faciat, quæ impie petierant. verum beatus Daniel ne parum quidem impias iſtas leges curans,

Statim in domum ſuam, inquit, ingreſſus feneſtris apertis in cænaculis ſuis, contra Hieruſalem tribus temporibus diei flectebat ſe ſuper genua ſua, & orabat & confitebatur coram Deo, ſicut ante faciebat.

Vulg. La. *Quod cum Daniel comperiſſet, id eſt conſtitutam legem, ingreſſus eſt domum ſuam, & feneſtris apertis in cænaculo ſuo, contra Hieruſalem tribus temporibus in die flectebat genua ſua & adorabat, confitebaturque coram Deo ſuo, ſicut & ante facere conſueuerat.*

Vide autem quot ſimul hæc oratio innuit, quæ beati Danielis pietatem, ac fortitudinem declarent: primum enim Daniel, inquit, vbi cognouit ſtatutum decretum, ingreſſus eſt in domum ſuam, hoc eſt, cùm didiciſſet poſitam legem, vehementer eam contemnens, aperte contraria facere perſeuerabat, deinde etiam aliud addidit, quod aperte illius animi magnitudinem indicat, feneſtræ enim, inquit, apertæ: neque enim clam, inquit, precabatur, ſed palam, omnibuſque inſpectantibus, non ambitionis ſtudio, ſed impiam legem cõtemnens. aliud etiam appoſitum eſt, quod hanc ipſius fortitudinem non minus oſtendit, in cœnaculis ſuis, non enim in plano, ſed tanquam in quadam ſpecula preces Deo afferebat: omnibus conſpicuus, & quòd in edito & excelſo loco

A ſtaret, & quòd feneſtras apertas haberet. orabat autem, inquit, contra Hieruſalem, quod non ſolum accuſatores prouocans faciebat, ſed etiam antiquam legem obſeruans. Salomon enim, cùm templum illud ædificaſſet, & encæniorum perageret publicum conuentum, ſupplicauit diuinam gratiam implorans, vt ea templum compleretur, ac præter alia plurima hoc quoque adiecit: & erit, inquit, ſi tradideris populum tuum coram inimicis ſuis, & captiuum duxerint ipſum captiuantes in terram longinquam, vel prope, & conuerterint corda ſua in terra tranſmigrationis ipſorum, dicentes. peccauimus, inique egimus, impie geſſimus, & reuerſi fuerint ad te in toto corde ſuo, & in tota anima ſua, in terra inimicorum ſuorum, quò traduxiſti eos, & orauerint ad te viam terræ ſuæ, quam dediſti patribus eorum, & ciuitatis quam elegiſti, & domus quam ædificaui nomini tuo, & exaudies de cœlo, de parato habitaculo tuo, & propitius eris peccatis eorum, quæ peccauerunt tibi, & ſecundum omnes iniquitates eorum, quibus præuaricati ſunt in te, & dabis eos 3.Reg.8. 2.Paral.6.

B in miſerationes coram eis, qui eos captiuos habuerint. His inſtructus beatus Daniel contra Hieruſalem conuerſus precabatur, neque ſemel die, ſed ter id facere perſeuerabat: & figura ſitus mentis illius oſtendit contritionem, ſuis enim genibus innixus non deſiſtebat Deo confiteri. Cùm hæc ita fierent, illi qui effecti erant inuidiæ vaſa iniquitatis Danielem accuſant, & conſtitutam recitant legem, & Danielem deferunt, eumque arguunt illam violaſſe. At rex doluit audita accuſatione, & aduocatus pro iudice effectus inſontem Danielem oſtendere conabatur. hoc enim ſcriptura innuit, cùm dixit,

Tunc rex, vt verbum audiuit, multum contriſtatus eſt ſuper eo, & pro Daniele contendit, vt liberaret eum.

Quod verbum cùm audiſſet rex, ſatis contriſtatus eſt, & pro Daniele poſuit cor, vt liberaret eum. Vulg. La.

Sed malitioſi homines illi, & ſceleribus innutriti conſilium regis agnouerunt, hoc enim ſignificat illud, anteuerterunt precibus viri illi regem, hoc eſt intellexerunt eum Danieli opitulari, deinde

C *Dicunt regi, ſcito rex, quia decretum Medis & Perſis eſt omne decretum & conſtitutionem, quam rex conſtituerit, non oportere immutari.*

Viri autem illi intelligentes regem dixerunt ei, ſcito rex, quia lex Medorum atque Perſarum eſt, vt omne decretum, quod conſtituerit rex, non liceat immutari. Vulg. La.

Non es, inquiunt, dominus ea, quæ lege ſanxiſti, vt poſſis euertere. Medorum enim & Perſarum leges iubent, vt latæ leges à principe rege obſeruentur, vi coactus rex videlicet & oratione, & multitudine accuſatorum beatum Danielem leonibus tradit, & pro eo ita precatur.

Deus cui ſeruis continue, ipſe liberabit te.

Deus tuus, quem colis ſemper, ipſe liberabit te.

Pium verbum, & priſtinis minime conſentaneum, ſi enim tantam atteſtatis eſſe Dei virtutem, quomodo lege ſanxiſti, ne quis ipſi triginta dierum ſpatio ſupplicaret? ſed videtur Darius probus quidem fuiſſe, & moribus æquus, potiuſque pietatis ſtudioſus, meticuloſus tamen & admodum facilis deceptu, neque enim regnum adminiſtrãs, quibus dux eſſe deberet ſubiectis ſibi, ab ijs duceretur,

retur, videturque Danielem valde admirari. Deus enim, inquit, cui ſeruis continue, propter quem etiam meas, inquit, leges aſpernatus es, & quem aſſiduo cultu veneraris, tuam pietatem remunerabitur, & à malis te opprimentibus liberandum curabit. deinde etiam diuina virtute fretus, ac ſuſpectas habens accolatorum inſidias, lapide obſepit oſtium lacus, & annuli effigie impoſuit ſigilla, ne quem illi contra Danielem dolum machinarentur, confidebat enim fore, vt Deus non permitteret ſacroſanctum Danielis corpus à leonibus lædi. Hæc itaque cùm feciſſet,

Abijt rex in domum ſuam, & dormiuit incœnatus, & cibos non attulerunt ei, & ſomnus receſsit ab eo.

Volg. La. *Et abijt rex in domum ſuam, & dormiuit incœnatus, cibique non ſunt allati coram eo, inſuper & ſomnus receſsit ab eo.*

Vnumquodque horũ & humanitatem illius teſtatur, & metum. quòd enim cibis veſci noluerit, neque ſomnum oculis capere, ſed vigil permanſerit iniuſto Danielis ſupplicio dolens, id eſt humanitatis; quòd vero ita affectus non reſtiterit accuſatoribus regio imperio ac poteſtate vſus, & eum qui iniuria puniebatur, non ſeruarit, id metui eſt aſcribendum. ita autem tranſacta nocte

B

Darius rex ſurrexit mane in luce.

Volg. La. *Tunc rex primo diluculo conſurgens.*

Hoc eſt, cùm adhuc tenebræ eſſent circiter diluculum, ita vt opus haberet lampadibus: illud enim in luce hoc ſignificat.

Et celeritate venit ad lacum leonum, & cùm appropinquaret ipſe lacui.

Volg. La. *Feſtinus ad lacum leonum perrexit, appropinquauitque lacui.*

Hoc eſt, cùm nondum ad ipſum perueniſſet.

Danielem voce magna exclamauit, reſponditque rex, & dixit Danieli.

Volg. La. *Danielem voce lachrymabili inclamauit, & affatus eſt eum.*

Cùm enim ad ipſum lacum nondum perueniſſet, præ ardenti animi affectione exclamare cogebatur, & Danielem vocare, ac de eo percontari an diuinam opem ſenſiſſet, & leonum crudelitatem ſuperaſſet.

Daniel, enim, inquit, ſerue Dei viuentis, Deus cui tu ſeruis continue an potuit liberare te ab ore leonum?

Volg. La. *Daniel ſerue Dei viuentis, Deus cui tu ſeruis ſemper putaſne valuit te liberare à leonibus?*

Vnumquodque eorum quæ dicta ſunt, religioſum oſtendit regem, qui propter pietatem ex Daniele gaudium perciperet, primùm enim ipſum non ſuum, ſed Dei ſeruum appellat, deinde Danielis Deum, viuẽtem nominat, tum pietatem commendans, cui tu, inquit, ſeruis continue, hoc eſt, qui ne propter eam quidem vim, qua cogebaris à lege, impeditus es ab hoc cultu; illud vero, an potuit liberare te ab ore leonum, ſignificat, an voluit ſuperiorem te leonibus oſtendere? neque enim impotentem Deum vocaſſet, quem viuentem Deum nuncupauit. His auditis

Daniel reſpondit dicens, rex in ſæcula viue.

Volg. La. *Et Daniel regi reſpondens ait, rex in æternum viue.*

Vſitatam præfationem ſuis ſermonibus præponit, videlicet, liceat tibi rex diutiſſime viuere, etenim in præſenti etiam, vt iam ante diximus, ſempiternos reges in commerciorum ſcripturis, quidam appellare conſueuerunt.

Deus meus, inquit, miſit angelum ſuum, & obturauit

ora leonum, & non læſerunt me, quia & coram ipſo
A *rectitudo & iuſtitia inuenta eſt in me, & in conſpectu autem tuo rex delictum non eſt inuentum in me.*

Volg. La. *Deus meus miſit angelum ſuum, & concluſit ora leonum, & non nocuerunt mihi, quia coram eo iuſtitia inuenta eſt in me, ſed & coram te rex delictum non feci.*

Iuſtus enim cùm ſit Deus, & iuſte, inquit, omnia moderetur, quia vidit impijs legibus illius à me cultum antelatum fuiſſe, atque in totum regium nihil vnquam me admiſiſſe, præſtantiorem me oſtendit, quàm cui poſſent leones nocere, potiuſque leonum imagines, quàm leones mihi obtulit.

Tum rex, inquit, vehementer gauiſus eſt ſuper eo, & Danielem præcepit educi de lacu.

Gauiſus enim ſupra modum, & lætitiæ plenus, quippe cùm & Dei virtutẽ cognouiſſet, & illius, quem diligebat, ſalutem didiciſſet, ſtatim ipſum è lacu educi iuſſit. deinde cõſpicatus ipſum ſaluum, ac recte valentem, nihilque detrimenti paſſum ex impetu leonum, Danielis accuſatores imperauit leonibus cum filijs & vxoribus proijci.

Et non peruenerunt, inquit, vſque ad pauimentum lacus, donec potiti ſunt ipſorum leones, & omnia oſſa eorum
B *comminuerunt.*

Volg. La. *Et non peruenerunt vſque ad pauimentum laci, donec arriperent eos leones, & omnia oſſa eorum comminuerunt.*

Hoc quoque diuinæ iuſtitiæ opus eſt, & ſapientiæ, ne dicerent enim propter expletionem ac ſatietatem leones à Daniele abſtinuiſſe, & inuidia extenuarent factum miraculum, iniecti eo teſtimonium perhibuere leonum crudelitati, corripuerunt enim ipſos leones dum deorſum ferrentur, & cùm demiſſi ad terram nondum perueniſſent, ex ipſo aëre rapientes, alimenta ſibi fecerunt. quòd igitur dignas pœnas perſoluerint, iuſtitiam Dei commendant. quòd autem ita facillime conſumpti fuerint à feris, Dei ſapientiã indicant, omneſque docent non leonum ſaturitate, ſed Danielis erga Deum ſtudio illum præſtantiorem effectum eſſe, quàm cui poſſent leones nocere. Hæc contemplatus

Darius rex ſcripſit omnibus populis, tribubus, & linguis habitantibus in omni terra.

Volg. La. *Tunc Darius rex ſcripſit vniuerſis populis, tribubus & linguis habitantibus in vniuerſa terra.*

C Impium ratus tantum occultare miraculum, & non omnes homines ſocios & participes pietatis accipere. ſcribit itaque in hanc ſententiam.

Pax vobis multiplicetur.

Hoc eſt, liceat vobis perpetua pace frui: & ſimilis hæc eſt noſtræ ſalutationi, qui cùm epiſtolas alicui mittimus, initio ſcribere conſueuimus, in Domino gaudere: deinde narrat id, quod & vtilitatis & lucri plurimum poſſit afferre.

A facie mea poſitum eſt decretum in omni imperio regni mei, vt ſint omnes trementes, & timentes à facie Dei Danielis.

Volg. La. *A me conſtitutum eſt decretum, vt in vniuerſo imperio, & regno meo, tremiſcant & paueant Deum Danielis.*

Volo, inquit, omnes homines, qui ſub mea poteſtate degunt, Deum Danielis adorare, neque temere ac fortuito, ſed cum metu, & horrore ei adorationis cultum impendere. cauſamque ſubijciens ait,

Quia ipſe eſt Deus viuens, & manens in ſæcula.

Vulg. La. *Ipſe enim eſt Deus viuens, & æternus in ſæcula.*

Eiuſmodi eſt enim, qui perpetuus, ac nulli mutationi obnoxius, & ſemper eodẽ modo ſe habet, & in ſæcula permanet. his ſubijcit.

Et regnum eius non corrumpetur, & dominatio eius vſque in finem defendit, & liberat.

Vulg. La. *Et regnum eius non diſſipabitur, & poteſtas eius vſque in æternum, ipſe liberator eſt, atque ſaluator.*

In perpetuum, inquit, permanet, & regnum eiuſmodi obtinet, quod corrumpi nequit, ac dominium fine carens, quod quidem liberat, ac redimit omnes, qui in eum crediderunt.

Et ſigna autem facit in cœlo.

Vulg. La. *Faciens ſigna & mirabilia in cœlo, & in terra.*

Licétque contemplari ipſius miracula, & quæ in cœlo, & quæ in terra fiunt, quibus ſuam ille potentiam oſtendit, quam in præſenti quoque nobis declarauit.

Liberauit enim, inquit, Danielem ex ore leonum.

Vulg. La. *Qui liberauit Danielem de lacu leonum,*

Et fame atque iracundia concitatis feris ſuperiorem effecit. epiſtola igitur hæc orbem terrarum edocuit, finis autem narrationis id continet, vt

B

Proſpere ſucceſſere Danieli res in regno Darij, & in regno Cyri Perſæ.

Vulg. La. *Porro Daniel perſeuerauit, vſque ad regnum Darij, regnumque Cyri Perſæ.*

Hoc eſt, in vtroque regno floruit, & omnibus conſpicuus, & illuſtris fuit honoribus. nos autem decet percepta pietatis vi, hanc eligere, & omnibus rebus ipſam anteponere, ac nullis periculis territos, nulloque diſcrimine ab ea deſciſcere. immo etiamſi omnes homines ſimul propter ipſam contra nos pugnent, alacriter eorum impetum excipere huiuſce vi fretos, ita enim beatorum quoque Apoſtolorum chorus, à cuncto, vt ita dixerim, orbe terrarum obſeſſus, inexpugnabilis permanſit, atque hoſtes ſibi dicto obedientes fecit, pari ratione beatus Daniel, cui tot ſatrapæ, & ordinarij moliebantur inſidias, ſibi aduerſantes, ac veluti bello pugnantes vicit, & cùm inimici iam ſe victoriam adeptos exiſtimarent, tunc funditus interiere. Talia itaque habentes exempla, ſynceram erga Deum beneuolentiam conſeruemus, vt eius auxilio continenter perfruamur, quod vtinam nos omnes conſequamur, gratia & benignitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu in ſæcula ſæculorum. Amen.

C

ORATIO VII.

In primo anno Balthaſar regis Chaldæorum Daniel ſomnium vidit, & viſio capitis eius, in cubili ſuo, et ſomnium ſcripſit.

Vulg. La. *Anno primo Balthaſar regis Babylonis Daniel ſomnium vidit, viſio autem capitis eius in cubili ſuo, & ſomnium ſcribens breui ſermone comprehendit, ſummatimque perſtringens ait.*

Ad hæc vſque verba beatus Daniel magis hiſtorico more prophetiam conſcripſit, primum enim exorſus, ab initio ſtatim quæ ipſis bello captis accidere, commemorauit, adiecitque, quantæ auctori omnium rerum Deo curæ fuerint, deinde narrauit, quantas Nabuchodonoſor & crudelitatis & ſuperbiæ pœnas perſoluerit, tum quale ſupplicium Balthaſar ob ſacra vaſa ludibrio habita

A

luerit, quo diuina plaga interfecto, & ad Medos imperio tranſlato, quæ ſibi, & Dario accidere conſcripſit, docuitque quemadmodum ille erga ſe affectus fuerit, qualéſque ipſe ſuſtinuerit inſidias à præfectis & ſatrapis, à quibus diuino ſit auxilio vindicatus. quibus veluti hiſtorice percurſis, deinceps exponere incipit eas prædictiones, quas per reuelationes doctus eſt, ac primùm quatuor beſtiarum reuelationem ponit: Nabuchodonoſor ſomnio admodum ſimilem, etenim ille in vna imagine quadruplicem vidit materiam, & hic ab vno mari quatuor beſtias aſcendentes. verum ne bis eadem repetere cogamur, ad ſingula interpretanda aggrediamur, vnde hoc apertius oſtendetur. In primo anno Balthaſar regis Chaldæorum, Daniel ſomnium vidit, & viſiones capitis eius in cubili ſuo, hoc eſt dormiens hanc reuelationem conſpexit: cùm ſit enim illa etiam, quæ interdiu vidit, conſcripturus, merito nos docet & quæ in ſomniis, & quæ vigilans vidit, & ſomnium, inquit, ſcripſit, neque enim ſuſtinuit ſibi diuinitus oſtenſa occultare, ſed ad omnium vtilitatem ea conſcripſit.

Et principium verborum ipſius & reſpondens dixit.

Hoc eſt, exorſus eſt, inquit, narrationem hoc modo.

Ego Daniel videbam in viſione mea nocte, & ecce quatuor venti cœli impellebant in mare magnum, & quatuor beſtiæ magnæ aſcendebant de mari differentes inter ſe.

Videbam in viſione mea nocte, & ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno, & quatuor beſtiæ grandes aſcendebant de mari diuerſæ inter ſe. Vulg. La.

Nabuchodonoſor igitur imaginem videt, qua docetur rerum præſentium vanitatem, & has figuras potius eſſe, ſicut aſſerit diuus Apoſtolus, quàm res: nihil enim in ipſis eſt, quod permaneat aut ſtabile ſit, verum omnia fluunt, & corrumpuntur, & tabeſcunt: beatus autem Daniel mare cernit, quo præſentis vitæ fluctus edocetur: cùm enim externam regionem videre cogeretur bello captus, neceſſario diſcit vitæ procellas ac tempeſtates, & rex quidem, vt qui propter aurum & argentum, & æs, ac ferrum ſuperbus eſſet, per eadem accipit regum ænigmata, & regum ſucceſſiones percipit, admoneturque ne propter regnum celeri ac ſubitæ mutationi obnoxium extollatur. propheta autem, vtpote qui multiplicem illam materiam contemneret, quatuor beſtias videt, quibus comprehendit quatuor illa terribilia regna, quæ omnibus hominibus metum incuterent, finem tandem habitura, vnum autem ſolum ſine fine regnum perpetuò permanſurum, quod ſanctis parauit ſanctorum Deus. mare itaque vitam vocat, vtpote quæ infinitas habeat maximas procellas: ventos autem ipſius impellentes, rerum mutationes. ſicut enim auſtro flante ad arcticam partem fluctus accurrunt, & borea mare concitante rurſus vnda ad auſtralem partem impellitur: ita quando Aſſyrij orbis terrarum gubernacula obtinebant, omnes ſubiectos populos ad ſe trahebant, tranſlato autem ad Perſas regno, tranſlatus eſt etiam ſtatim ſubiectorum ad illos concurſus. cúmque Macedones ſceptra rurſus obtinuiſſent, omnes, omiſſis illis, quibus prius obediebant, his vſitatum afferebant tributum. at vero vbi Romani omnium gentium imperio potiti ſunt, ad occidentem omnes nulla habita

Macedonum

Macedonum ratione concurrunt, ſiquidem & illi inter ſubiectos populos recenſentur: merito itaque rerum mutationes ventis comparauit, qui modo huc, modo illuc maritimos fluctus propellunt: quamobrem quatuor etiam ventorum mẽtionem fecit, cum quatuor item fuerint regnorũ ſucceſſiones. docet nos quoque quo diſcrimine beſtiæ inter ſe different.

Prima enim, inquit, quaſi leæna, & alæ ipſi vt aquilæ, contemplabar donec euulſæ ſunt alæ ipſius, & ſublata eſt à terra, & in pedibus hominis ſtetit, & cor hominis datum eſt ei.

Vulg. La. *Prima quaſi leæna, & alas habebat aquilæ, aſpiciebam donec euulſæ ſunt alæ eius, & ſublata eſt de terra, & ſuper pedes quaſi homo ſtetit, & cor hominis datum eſt ei.*

Aſſyriorum ſiue Chaldæorũ regnum, hoc enim primum maximam obtinuit partem orbis terrarum, per leænam ſignificauit, hoc enim animal regium eſt, & alas aquilæ ſimiles fuiſſe ait, quia hoc item animal volucribus omnibus imperat. quemadmodũ itaque imaginis quoque illius Nabuchodonoſor dixit, aureum ſe caput conſpexiſſe: quod interpretans ſanctiſſimus Daniel dixit, caput aureum tu es ô rex, ita & hoc in loco beſtiarum fortiſſimam in primo regno locauit; non maiorem illi vim ineſſe teſtatus, ſed tanquam primam digniorem oſtendens. verumtamen illius alas euulſas vidit, hoc eſt, ab omni ſibi ſubiecto populo deſtitutam, & priſtina poteſtate priuatã. & ſublata eſt, inquit de terra, hoc eſt, regnare deſijt, & in pedibus, inquit, hominis ſtetit, æqualis, ait, ſibi ſubiectis euaſit. & cor hominis datum eſt ei. experientia didicit humana cogitare, neque mentis cogitatione naturæ terminos tranſgredi. nam quia illi, cùm regni gubernacula tenerent, ſuperbiæ & immenſæ arrogantiæ morbo laborabant: & idcirco beatus Eſaias, inducet, inquit, Deus ſuper mẽtem magnam principem Aſſyriorum, iure etiam experientia cognita rerum mutatione, & lubrica ac fluxa felicitate, humana cogitant, & ſe ipſos agnoſcentes humanum cor adepti ſunt. ſic igitur, quæ ad primam beſtiam pertinent enarrauit. ſubijcit autem

Et ecce beſtia alia ſimilis vrſo, & in partem vnam ſtetit, & tria latera in ore eius, inter dentes ipſius, & ſic dicebant ei, ſurge comede carnes multas.

Vulg. La. *Et ecce beſtia alia ſimilis vrſo in parte ſtetit, & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus eius, & ſic dicebant ei, ſurge comede carnes plurimas.*

Perſicum hic innuit regnum, quod vrſo ſimile fuiſſe aſſerit, propter ſuppliciorum crudelitatem, immanitatemque, nam barbarorum omnium crudeliſſimi Perſæ in puniendo, vel ipſa coria hominibus detrahentes, & ſingulorum artuum ſectione longas pœnas machinati, amara eos, qui punirentur, morte multabant. Idcirco dicebant ipſi, inquit, ſurge, comede carnes multas, non, vt id facerent concedentes, ſed futura prædicentes, & crudelitatem feritatemque atteſtantes. Tria autem latera, inquit, in ore eius, nam tribus orbis terrarum partibus imperauit, orientali, aquilonali, & auſtrali. Cyrus enim, qui primus Perſarum regnum obtinuit, omnem orientem vſque ad Helleſpõtum in ſuam ditionem redegit, Cambyſes autem illius filius ſubacta Ægypto Æthiopas quoque ſibi ſubiecit, Darius vero Hyſtaſpis Scytharum Nomadum potitus eſt, quibus ad incolendum ſorte obrigit pars aquilonalis, & Xerxes Darij conatus eſt Europam cum ea parte, quæ A ſibi ſubiecta erat coniungere, ſed nauali pugna victus ab Athenienſibus, turpiter domum redijt, ſenſitque cladem ab inexplebili cupiditate profectam: idcirco tres alæ, inquit, in ore eius, quædam autem exemplaria habent latera. nihil verò refert, ſiue enim hoc, ſiue illud ponatur, docet, quemadmodum ex tribus orbis terrarum partibus fructus percipit, & vndique accipit tributum. & recte appoſuit, in ore ipſius, vt oſtenderet tributum, quod ab omnibus ei perſoluebatur. & quia non omnino regnum illud deletum fuit, ſed partem quandam prioris imperij obtinuit, non dixit illud ea ſuſtinuiſſe, quæ regnum ipſo prius perpeſſum fuerat, quod & alis priuatum fuit, & in pedes hominis ſtetit, & cor humanum accepit: ſed in vnam partem ipſam ſtetiſſe dixit. in vnam autem inquit partem ſtetit, hoc eſt, cùm trium orbis terrarum partium potitum eſſet, maxima parte ſpoliatum eſt, vniuſque tantum partis imperium obtinuit, Aſiæ enim ac Lybiæ pridem imperans Aegyptum amiſit & Aethiopiam, neque item Palæſtinorum, & Phœnicum, Syrorumque potitur, ademptumque ei eſt Aſiæ imperium itiB dem, & Pontus Euxinus ab illius ſceptris deſciuit, & ſolam Perſidem, & Mediam & Aſſyriam obtinet, & paucas quaſdam finitimas nationes, propterea in vnam, inquit, partem ſtetit. His item de ſecunda beſtia enarratis,

Poſt ipſam, inquit, aſpiciebam, & ecce alia beſtia quaſi pardalis, & ipſi alæ quatuor volucris ſuper eam, & quatuor capita beſtiæ, & poteſtas data eſt illi.

Poſt hæc aſpiciebam, & ecce alia quaſi pardus, & alas habebat quaſi auis, quatuor ſuper ſe, & quatuor capita erant in beſtia, & poteſtas data eſt ei. Vulg. La.

Macedonicum regnum per hæc deſignat, & admodum congruenter Alexandrum pardali comparauit propter celeritatem, & acumen ingenij, & varietatem: quatuor autem alas volucris beſtiæ fuiſſe dixit, quia volucris inſtar Alexander, cùm percurriſſet quatuor orbis terrarum partes, omnes in ſuam poteſtatem redegit, & per quatuor capita eam ſignificauit, quæ poſt Alexandrum facta eſt imperij diuiſio; quatuor enim pro vno conſtituti ſunt reges, & Ptolemæo Lagi Aegypti cõmiſſa ſunt gubernacula, Seleuco orientis impeC rium adminiſtrandum creditum eſt, Antigonus potitus eſt Aſiæ, Antipater Macedoniæ, vt quidam auctores ſunt, vt alij vero Philippus, qui & Aridæus dictus eſt, ipſius Alexãdri frater. quatuor igitur capita quatuor poſt Alexandrum innuunt imperia, & quatuor alæ ipſum Alexandri principatum, qui quatuor orbis terrarum partes ſuperauit: poteſtatem autem datam dixit fuiſſe beſtiæ, quando ea etiam, quæ ſuperiores reges non obtinuerant, obtinuit ipſe. verumtamen illud quoque regnum, quod omnibus ſuperius fuit, finẽ habuit.

Poſt hanc enim aſpiciebam, inquit, in viſione noctis, & ecce beſtia quarta, terribilis & valde ſtupenda, & dentes eius ferrei, & magni, & vngues eius ærei comedebant, & comminuebant, & reliqua pedibus ſuis conculcabat, et ipſa valde differebat vltra omnes beſtias, quæ erant ante ipſam.

Poſt hæc aſpiciebam in viſione noctis, & ecce beſtia quarta, terribilis, atque mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos comedens atque comminuens, & reliqua pedibus ſuis conculcans, diſſimilis autem erat ceteris beſtijs, quas videram anteeam. Vulg. La.

Qnartam beſtiam Romanorum regnum vocat, neqne ipſi nomen ponit, quia ex plurimis nationibus Romanorum ciuitas conflata, orbis terrarum potita eſt, à regibus primum, deinde modo populari ſtatu, modo ab optimatibus adminiſtrata, demnm ad priſtinum regnandi genns redijt. terribilemque ipſam beſtiam aſſerit, & valde ſtupendam, quia aliorum umnium regnurum potentiſſimum hoc fuit regnum. & in imagine item, quartam materiam ferrum poſuit, & ſubiecit. quemadmodum itaque ferrum comminuit, & domat omnia, ita omnia comminnet & domabit. & bic ſimiliter, beſtiæ, inquit, dentes ferrei, vt perſpicuum ſit & hic, & illic idem regnum ſignificari, cumedebant, inquit, & bibebant, etenim revera maiora à Romanis ſubiectis populis impoſita ſunt tributa. & reliqua, inquit, pedibus ſuis conculcabat, pedes autem regni exetcitnm & milites innuunt, à qnibus hand mediocres clades incolis & vrbium, & regionum inferuntur, & ipſa valde differebat vltra omnes beſtias, quæ erant ante ipſam, potẽtius enim atque illuſtrius Romanorum regnum ſuperiuribus omnibus regnis fuit.

Et cornua ipſi decem, inquit.

Vulg. La. *Et habebat cornua decem.*

Significat hoc loco fore vt eirclter regni finem decem ſimul exurgant reges, quorum alij potentes erunt, alij admodum imbecilles. boe enim in imaginis quoque ſomnio docuit, namque illie digiti pedum decem erant, quorum pars ferrea, pars erat fictilis. quod beatus Daniel interpretans dixit, partem quidem regni robuſtam fore, partem vero imbecillem. ita vt aperte conſtet eadem vtroq; ſõnio ſignificari. & cornna ipſi decem ait.

Conſiderabam, inqnit, cornua eius, et ecce cornu aliud paruum conſpicuum, aſcendebat in medio ipſorum, et tria ante ipſum eradicata ſunt a facie eius, et ecce oculi, quaſi oculi heminis cornu iſti, et os loquens magna, et bellum faciebat cum ſanctis.

Vulg. La. *Conſiderabam cornu, et ecce cornu aliud paruulum ortum eſt de medio eorum, et tria de cornibus primis euulſa ſunt à facie eius, et ecce oculi, quaſi oculi hominis erant in cornu iſti, et os loquens ingentia.*

Hic Antichriſtum innuit, qui inter decem cornua exoritur, atque ipſum tria cornua radicitus aſſerit euulſiſſe, quu ſignificat illnm ex decem qui eodem tempore regnabũt, tres reges euerſum ire. & paruum ipſum cornu vocat, vt à parua Indæorum tribu natum. cõſpicuum autem, vt qni deinde futurus ſit illuſtris. per oculos vero prudẽtiam, aſtutiamque deſignauit, qua ille plnres decipiet. qnin etiam os, inquit, loquens magna, hoc eſt, arrogantia atque ſnperbia. idque aperte beatus Paulus nos docet. cùm ait. ne quis vos ſeducat vllu modo, quoniam niſi venerit diſceſſio primum, & reuelatus fuerit bumo peccati, filins perditionis, qui aduerſatur & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, ant quod colitur, ita vt in templo Dei ſedeat oſtendens ſe tanquam ſit Deus. Hoc innuẽs item beatns Daniel dixit, & os loqnens ingentia, & faciebat bellum cum ſanctis. omnia enim molitur, inquit, omnes homines cupiens improbitatis & pœnarum ſocios, & participes accipere. verum hæc faciens haud diutius perſeuerabit, ſed quàm celerrime deſtruetur. (2. ad Theſ. 2.)

Contemplabar enim, inquit, donec throni poſiti ſunt, et antiquus dierum ſedit, et veſtimentum eius quaſi nix album, et capillus capitis eius quaſi lana munda, thronus A *eius flamma ignis, rota eius ignis ardens, fluuius igneus trahebat egrediens ante eum, mille millia miniſtrabant ei, iudicium ſedit, et libri aperti ſunt.*

Aſpiciebam, donec throni poſiti ſunt, et antiquus dierum ſedit, veſtimentum eius candidum quaſi nix, et capilli capitis eius quaſi lana munda, thronus eius flamma ignis, rota eius ignis accenſus, fluuius igneus rapiduſque egrediebatur à facie eius, millia millium miniſtrabant ei, et decies millies centena millia aſſiſtebant ei, iudicium ſedit et libri aperti ſunt. Vulg. La.

Illa, inquit, omnia audebat cornu illud magna loquens, & ſuperba, atqne arrogantia, & cum ſanctis pugnans donec ſedit iudicium. illud autem nos ſcire par eſt, Deum corporis expertem, ſimplicemque ac nulla forma præditum, quique nullam admittit circumſcriptionem, cùm ipſius natura ea ſit, quæ circumſcribi nequeat, perſępe vtilitatis noſtræ cauſa, perinde ac vult, viſiunes figurare; licétque nobis intueri illum alia ſe forma videndum Abraã ubtuliſſe, alia Moyſi, & alia Eſaiæ. & Ezechieli ſimiliter altam uſtendit ſpeciem. quando itaqne videris reuelationum varietatem, ne multiforme numen opineris. & ipſum audi

B per Oſeam prophetam dicentẽ, Ego viſiones multiplicaui, & in manibns prophetarum aſſimilatus ſum: aſſimilatus ſnm dixit, non viſus ſum: quemadmodum enim vnlt viſiones figurat. ſicut denique beatus etiam Ezechiel contemplatus ex electro & igne compoſitũ illum, quem viderat, narrataque viſione ſnbiecit, hæc ſimilitudo gloriæ Domini. ac neqne ipſum Dominũ à ſe cõſpectum dixit, neque ipſam Domini gloriam. Hic itaque beatus Daniel item per antiqnum dierum docetur æternnm numen, qnod cùm qnidam interpretes etiam ſic intellexiſſent, pro antiqnu dierum, puſuerũt antiquans dies. contemplare item capillos purus, & veſtimentorum ſplendorem, inde vndique inculpatam & ſanctam diuinam naturam, neque ipſam ſolum eiuſmodi, ſed etiam ea quæ de ipſa percipi poſſunt, edoctus. iuſtitiam videlicet, prouidentiam, curam, indiciũ. qnòd enim vidit cornu ſuperbis vtens verbis, & Dei cultoribus infinitas moliens inſidias, ex vndique cnruſcante puritate edocetur non negligente Deo, ſed ob ineffabilem diſpenſationem permittente; hæc illnd andere. & ne quis rurſus opi- (Oſee 12. / Eze. 1. 2.)

C naretur velle quidem Deum vtpote bunum, ſanctis opem ferre, nõ poſſe autem, videt etiam thrunum ex igne conſtructum, & rotas itidem ignea præditas natura, & fluuium ignis thronum trahentes, & mille millia miniſtrantes, & decies centena millia aſſiſtentes. & per hæc quidem diuina poteſtas declaratur, per illa vero incurrupta, nulliique reprehenſioni obnoxia natnra. per antiquitatem autem æternitas, ſapientia, & manſuetudo. his adijcit. indicium ſedit, & libri aperti ſunt. hoc eſt, iudicij reliqnum tempus probauit eſſe, & explicauit rerum ab vnoqnoque geſtarum memoriam, libros enim appellat vniuſcuiuſque memoriam. quòd ſi quis enim Domini pollicitationem exiſtimat his indicari, quam Apoſtulis pullicitus eſt, Ponentur, inquiens, duodecim ſedes, & ſedentes iudicabitis duodecim tribus Iſrael, nihil à ratione abhurret, mendacij ſiquidem expers eſt veritatis pullicitatiu. (Matth. 19.)

Aſpiciebam, inquit, tunc à voce ſermonum magnorum, quos cornu iſtud loquebatur, aſpiciebam donec interfecto

terfecto

terfecta eſt beſtia illa, & perijt, & corpus eius datum eſt in combuſtionem ignis.

Vulg. La. *Aſpiciebam propter vocem ſermonum grandium, quos cornu illud loquebatur, & vidi quoniam interfecta eſſet beſtia, & periſſet corpus eius, & traditum eſſet ad comburendum igni.*

Nam propter cornu illius inſaniam, facto, inquit, iudicio quartũ etiam regnum deletum eſt. & corpus beſtiæ datum eſt in combuſtionem ignis, illud noa decet annotare, oon ſimpliciter dixiſſe tradita eſt beſtia, ſed corpus beſtiæ traditũ eſt igni ad comburendum, cùm enim per beſtiam omne regnum ſignificet, & in regoo alij ſint pietatis alumni, alij improbitatis miniſtri, & hos quidem ſpirituales, illos vero carnales appellare cõſueuerimus dioinæ ſcripturæ ſoaſu adducti, iore diait, non beſtiam traditam eſſe igni ad comburẽdum, ſed beſtiæ corpus, hoc eſt, craſſiores, & caroales, & nihil ſpiritale cogitantes.

Et reliquarum beſtiarum tranſlatus eſt principatus, & beatitudo vitæ data eſt eis, vſque ad tempus & tempus.

Vulg. La. *Aliarum quoque beſtiarum ablata eſſet poteſtas, & tempora vitæ conſtituta eſſent eis vſque ad tempus & tempus.*

Aliarum eoim beſtiarum inquit iam deſierat principatus, quamuis multorum annorum circuitum regnando cooſumpſiſſent. certum enim vnicuique regnandi tempus definitum fuit. his autem ita geſtis, inquit, cùm & alia regna iam prius deleta eſſent, & ij, qui in quarto regno erant ſupplicio digni, igni traditi eſſent.

Aſpiciebam inquit in viſione noctis, & ecce cum nubibus cæli quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierum peruenit, & in conſpectu eius allatus eſt, & ipſi datus eſt principatus, & honor, et regnum, & omnes populi, tribus, linguæ ipſi ſeruient, poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non tranſibit, & regnum eius non corrumpetur.

Vulg. La. *Aſpiciebam ergo in viſione noctis, & ecce cum nubibus cæli, quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierum peruenit, & in conſpectu eius obtulerunt eum, & dedit ei poteſtatem & honorem & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſeruient, poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur.*

Vere in Iudæos opportune ea dici poſſunt, quæ olim propheta in ipſos dicebat. Hiere. 3. Facies meretricis facta eſt tibi, ſine pudore facta es ad omnia. quid enim his verbis apertius? euangelice enim reuera potius, & apoſtolice, quàm prophetice & ænigmatice propheta hæc quaſi præco diuulgauit. Matth. 24. quòd enim io euangelijs Dominus ait, Videbitis filium hominis venientem in oubibus cœli cum angelis ſuis. 1. Theſ. 4. & beatus Paulus, Qoooiam ipſe Dominus io iuſſo, & in voce Archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cœlo, & mortui reſurgent incorrupti, & nos qoi viuimus, qui relinquimur, rapiemur in oubibus obuiam Domino in aera, & ſic ſemper cum Domino erimus: hoc aperte nos docuit beatus Daniel, ſecundom Saluatoris vaticinans aduentum: filiom quidem hominis vocans aperte propter eam, quam ſibi aſciuit naturam, venientem autem in nubibos, ſecundum id, qood ipſe pollicitus eſt, vt oſtendat illum poteſtatem accipientem, & honorem & priocipatom & regnum ab antiquo dierum, tanquam hominem. hoc enim etiam in ſecundo Pſalmo ex ipſius Domini perſona beatus Dauid ait, Dominus diait
A ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te, poſtula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. hoc item beatus Daniel aſſerit, omnes enim populi, inquit, tribus & linguæ ipſi ſeruient, oſtendenſque regnum fine cariturum, poteſtas eius inquit poteſtas æterna, quæ non pertranſibit, & regnum eius non corrumpetur. ſic igitur ſcripta reuelatione adiecit.

Horruit ſpiritus meus, ego Daniel in habitu meo, & viſiones capitis mei conturbabant me.

Horruit ſpiritus meus, ego Daniel territus ſum in his, & viſiones capitis mei conturbauerunt me. Vulg. La.

Et viſio enim horribilis erat, inquit, & ignoratio eorum, quę innuebantur, mentem meam confundeos perturbationis implebat.

Acceſſi itaque ad vnum de aſſiſtentibus, et veritatem quærebam ab eo, de omnibus his.

Aſſiſtentes ait mille millia, & decies centena millia, per quæ non numerum definitom dixit, ſed maiorem quàm vt numerari poſſit, multitudinem miniſtrorum & eorum qui præſto aderant, declarauit. digniores enim non ſteterant, qoi mini-
B ſtrare etiam iubebantur, reliqui vero, quòd non ſine metu ſtarent, ſeruitutem iodicabant. & ſicut in homanis iudicijs ex ſubiectis populis alij aſtant horribilius iudicium præ ſe ferentes, alij egrediuntur & ingrediuntur iudicii reſponſa afferentes, ita in maaime horribili iudicio vidit Daniel decies centena millia aſtantes, & mille millia eorum, quibus miniſtrandi munus erat impoſitum. cùm acceſſiſſet itaque interrogans, quæ nam eſſet reuelationis interpretatio, didicit à quodam eorum, qui aſtabant, veritatem.

Dixit enim mihi, hæ beſtiæ magnæ quatuor, quatuor regna ſurgent in terra, quæ auferentur, et accipient regnum ſancti altiſsimi, et obtinebunt illud vſque in ſaeculum ſaeculorum.

Qui dixit mihi interpretationem ſermonum, et docuit me. Hæ quatuor beſtiæ magnæ quatuor ſunt regna, quæ conſurgent de terra. ſuſcipient autem regnum ſancti Dei altiſsimi, et obtinebunt regnum vſque in ſaeculum, et in ſaeculum ſaeculorum. Vulg. La.

Animaduertendum eſt diligenter, dixiſſe ipſum hic quoque regna quatuor, ſicut in imagine qua-
C tuor itẽ dixerat, vt ne exiſtimemus fictile regnum a ferreo aliod eſſe. etenim ibi finem regni ferrei imbecilliorem fore dixit, & hic ſimiliter tria cornoa radicitus ea decem euulſa, vt imbecillius affecta. hæc itaque regna inquit delebuntur, & verum ac ſempiternum regnom ſanctis altiſſimi tradetur. illod itaque expetens inquit pro nihilo exiſtimato hominum regna in præſenti vita, quæ haud multo pòſt habitura ſiot finem.

Deinde quærebam, inquit, accurate de quarta beſtia, quia erat differens vltra omnem beſtiam, et terribilis valde, dentes eius ferrei, et vngues ipſius ærei, comedebat et comminuebat, et reliqua pedibus ſuis conculcabat.

Poſt hæc volui diligenter diſcere de quarta beſtia, quæ erat diſsimilis valde ab omnibus, et terribilis nimis, dentes et vngues eius ferrei, comedebat, et comminuebat, et reliqua pedibus ſuis conculcabat. Vulg. La.

Notandom eſt dentes ferreos dici, & vngues æreos. Romanorum enim regnum ab omnibus accipit tributum, ideo dentes dixit ferreos. & qoia etiam ex Macedonico regno profecti in militiam aſcribuntur, & quod ſunt vogues beſtijs, id regi

militès,iure vngues æreos appellauit,quandoquidem tertium quoque regnum æreum vocauit.

Percontabar enim, inquit, & de cornibus eius decem, quæ erant in capite illius, & de quarto, quod aſcenderat, & excuſſerat priorum tria: cornu illud cui erant oculi, & os loquens magna, & viſio eius maior reliquis.

Volg. La. *Et de cornibus decem, quæ habebat in capite,et de alio quod ortum fuerat,ante quod ceciderant tria cornua, & de cornu illo,quod habebat oculos & os loquens grandia, et maius erat ceteris.*

Non eſt mirandum ſi ſuprà paruum dixit cornu,hic veru viſionem ipſius maiorem reliquis,ſed oportet diligenter ijs, quæ dicuntur, animum adhibere,namque,quia naſcens cornu vidit,paruum ipſum appellauit, tanquam etiam à parua Iudæorum natione profectum, & interim obſcurum ohtinens regnum,poſtquam vero radicitus euulſit tria ſuperiora cornua, merito viſionem ipſius reliquis maiorem vocat.addit itaque adhuc interrugans,

Curuam cornu illud bellum faciebat cum ſanctis, & præualuit aduerſos eos.

Volg. La. *Aſpiciebam, & ecce cornu illud faciebat bellum aduerſus ſanctos, & præualebat eis.* B

Id eſt depreſſit,& humiles fecit eos.

Donec venit antiquus dierum, et iudicium dedit ſanctis altiſsimi, & tempus aduenit,et regnum obtinuerunt ſancti.

Volg. La. *Donec venit antiquus dierum, & iudicium dedit ſanctis excelſi, & tempus aduenit,et regnum obtinuerunt ſancti.*

Supplicaui,inquit,vt diſcerem,quidnam ſignicet cornu illud faſtu elatum, & arroganria verba proferens,ſanctorumque deprimens cœtũ,quoad antiquus dierum iuſtam ſententiam ferat,reddatque ſanctis regnum, & cornu illius infringat potentiam.

Et dixit mihi,inquit, ſic.beſtia quarta regnum quartum erit in terra,quod ſuperabit omnia regna, & deuorabit omnem terram, & conculcabit, & concidet eam.

Volg. La. *Et ſic ait.beſtia quarta regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis, et deuorabit vniuerſam terram, & conculcabit, & comminuet eam.*

Hæc autem illi per ænigmata diſcebant, nos vero ipſa experientia didicimus,qui videmus prędictionis euentum,exactinnem tributorum, paupertatem complures opprimentem.& alia quotidie fieri cunſpicimus. C

Et decem cornua ipſius,inquit,decem reges ſurgent.

Volg. La. *Porro cornua decem ipſius regni decem reges erunt.*

Notandum eſt non dixiſſe fore,vt ſinguli exurgant alius alij deinceps ſuccedentes, ſed eudem tempore omnes exurrecturos,atque hæc ita ſe habere,ſequentia teſtantur.

Et poſt eos enim ſurget,inquit, rex alius,qui ſuperabit malis omnes ſuperiores, & tres reges humiliabit.

Volg. La. *Et alius conſurget poſt eos, & ipſe potentior erit prioribus, & tres reges humiliabit.*

Quòd ſi non eodem tempore regnarunt,verum ſinguli ſuperioribus ſuccedentes alius alij, quo modo iſte tres ſuperiures eodem tempore humiliabit?perſpicuum igitur ita prædicere,fore,vt decem circa finem ſimul exurgant,&poſtremus Antichriſtus exoriatur, regnumque obtinere contendat.quem cum ipſis bellaturum,ac tres ex ipſis euerſurum aſſerit. qui quidem non contentus ea victoria, quam de hominibus reportauerit,

A *Etiam ſermones, inquit, contra altiſsimum loquetur, & ſanctos altiſsimi debellabit, &*, vt quædam habent exemplaria, *humiliabit, & cogitabit mutare tempora, & legem.*

Et ſermones contra excelſum loquetur, & ſanctos altiſsimi conteret, & putabit, quòd poſsit mutare tempora & leges. Volg. La.

Tanta enim rabie, inquit, & inſania concitabitur, vt ſuperba verba & maledicta contra Deum altiſſimum conijciat, omneque ſupplicij genus inferat ijs, qui ipſi Deu grato & beneuolo animo inſeruientes ſanctitatis participes fuerint. opinabiturque poſſe ſe pietatem,quæ tunc vigebit,funditus euertere, opimamque ipſius rempub.commutare.hoc enim innuit,cùm dixit,cogitabit mutare tempora & legem,hoc eſt eam rempubl. quæ tunc res adminiſtrabit.deinde ſubijcit.

Et tradetur in manu eius.

Hoc eſt permittet diuina prouidentia. oſtendenſque deformitatis malorum illorum tempus, neque enim in finem obliuio erit pauperis, patiẽtia pauperum non peribit in finem, cùm dixiſſet, Pſal 9. tradetur in manu eius,adiecit,

B *Vſque ad tempus et tempora, & dimidium temporis.*

Idque apertius in fine prophetiæ nos edocuit. à tempore enim mutationis continuitatis inquit, & vt data fuerit abominatio deſolationis, dies mille ducenti nonaginta. tempus igitur & tempora, & dimidium temporis, tres annos cum dimidio dicit, quibus curnu illud magna loquens imperabit.

Sed iudicium ſedit, & principatum eius transmutabunt, vt deleat & perdat vſque in finem.

Et iudicium ſedebit, vt auferatur potentia, & conteratur, & diſpereat vſque in finem. Volg. La.

Huc item aperte beatus Paulus nos docuit.cùm enim dixiſſet ea, quæ paulò antè memorauimus, hæc etiam ſubiecit. tantum, vt qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat,& tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu 2.ad Theſ.2. oris ſui & deſtruet illuſtratione aduẽtus ſui, eum, cuius eſt aduentus ſecundum operationem ſatanæ,in omni virtute,& ſignis, & prodigijs mendacibus,&in omni ſeductiune iniquitatis ijs,qui pereunt.quod autem dicit, tale eſt, oportet id quod modo detinet è medio tolli, extinguetur enim er-C ror, qui detinet, & finis idolorum dolis imponetur, & tũc reuelabitur ille iniquus. hoc Dominus Math.24. quoque in ſacris euangelijs aſſeruit. prædicabitur enim hoc euangelium,inquit, in omnes fines terræ in teſtimonium ipſis. & tunc veniet finis. hoc inde edoctus beatus Paulus Theſſalonicenſes ipſe docet, ac per illus omnes pietatis amatores, quaſi dicat, ne exiſtimetis fore, vt nunc ille veritatis hoſtis appareat. oportet enim prius idolorum errorem,qui homines detinet, extingui,& corroborari euangelij prædicatiunem, deinde ſic iniquũ illum reuelari. tum ipſius quoque perniciem oſtendit, quem Dominus, inquit, Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione aduentus ſui. tum etiam quo pacto apparebit, declarat. cuius eſt, inquit, aduentus ſecundum operationem ſatanæ. imitabitur enim diabolus Dei & ſaluatoris noſtri humanitatem; & ſicut Dominus per humanam naturam apparens noſtræ ſalutis auctor fuit, ita etiam diabolus ſumpto ſuæ improbitatis idoneo inſtrumento, per ipſum propriam virtutẽ oſtendet, mendacibus ſignis,& prodigijs,

digiis, & falſa miraculorum ſpecie otioſos homines ſeducens ac docens, curoam hæc fieri permittat auctor omuium rerum Deus, adiecit, eo quòd caritatem veritatis non receperunt, vt ſalui fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris vt credant mendacio, vt iudicentur omnes, qui non crediderunt ver:tati, ſed conſenſerunt iniquitati. Hoc idem dominus quoque Iudæis
Ioan 5. dixit. Ego veni in nomine patris mei, & non accepiſtis me, veniet alius in nomine ſuo, & illum accipietis. hæc autem docens angelus Danielem, ſermones, ait, contra altiſſimum loquetur, & ſanctos altiſſimi debellabit, & cogitabit mutare tempora & legem, & dabitur in manu eius vſque ad tempus & tempora & dimidium temporis. & iudicium ſedit, & principatum eius tranſmutabunt, vt deleat & perdat, vſque in finem. videte quemadmodum ea, quæ angelus ænigmatice interpre-
Matth. 24. tatus eſt, aperte beatus Paolus edocuerit. & Dominus item præſignificans futuras in ſanctos Impiorum inuaſiones, Erit, dicebat, tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vſque modo, neque fiet, & niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro, ſed propter electos breuiabuntur dies illi. deinde cum ſanctis ſuis diſcipulis cōſuluiſſet, & per illos omnibus hominibus, cauerent ne ſeducerentur ab iis, qoi dicerent hic vel illic Chriſtum eſſe: non enim amplius clam & occulte, ſed palam cum gloria apparebit. adiecit: tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli, cum virtute multa, & maieſtate, & mittet angelos ſuos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis à ſummis cœlorum vſque ad terminos eorum. hæc itidem Danieli prædicens angelus, iis, quæ iam dixerat, adiecit.

Et regnum, & poteſtas, & magnitudo regum, qui ſunt ſubter omne cælum, data ſunt ſanctis altiſſimi, & regnum eius regnum æternum, & omnes principatus ipſi ſeruient, & obedient. hucuſque finis verbi.

Vulg. La. *Regnum autem, & poteſtas & magnitudo regni, quæ eſt ſubter omne cælum, detur populo ſanctorum altiſſimi, cuius regnum, regnum ſempiternum eſt, & omnes reges ſeruient ei, & obedient. hucuſque finis verbi.*

Hoc eſt, omuium rerum huiuſce vitæ hic eſt finis, vt deficiant omnia terræ regna, tradaturque ſanctis altiſſimi regnum æternum, ac regnantes ei obediant & amice ſeruiant. eſt enim perenne regnum eius ac fine carens. His auditis inquit, ego Daniel terrore multo completus ſum, vt ne cogitationes quidem meæ in me quieſcerēt, ſed confunderentur, & continenter conturbarentur: & forma mea multum hac de cauſa immutaretur. veruntamen

Oſtenſa mihi myſteria haud paſſim diuulgaui, ſed in corde meo ea conſeruabam.

Vulg. La. *Ego Daniel multum cogitationibus meis conturbabar, et facies mea mutata eſt in me, verbum autem in corde meo conſeruaui.*

Beatus igitur Daniel hæc nos docuit, ego autem in præſenti omiſſa Iudæorum accuſatione, vehementer admiror quoſdam pietatis magiſtros quartam beſtiā vocaſſe regnum Macedonicum. oportuit enim ipſos primum cōſiderare tertiam beſtiam quatuor habuiſſe capita, quod aperte indicabat poſt Alexandri obitum quadripartitam regni diuiſionem. deinde animaduertendum erat & quartam beſtiam eodem tempore decem habuiſſe cornua, & paruum cornu tria priora cornua radicitus euulſiſſe. & quatuor, at non decem reges Alexandri regnum excepiſſe. & vt aliis omiſſis, ad finem perueniam, illud etiam ſimul inſpiciendum erat, dixiſſe prophetam poſt quartæ beſtiæ interitum ſanctis altiſſimi regnum traditum iri. quare etiam iudicium ſedit, ſancti autem altiſſimi non poſt Antiochum Illuſtrem, id eſt Epiphanem regnum exceperunt. quòd ſi potētiam quandam adepti ſunt beati Maccabæi, non tamen diutius regnarunt, Iudas enim tres annos præfectus fuit, Ionathan vndeuiginti, Simon octo, alij vero, vt ne ſingula percurrens prolixiore vtar oratione, cùm parumper regnaſſent, vel morte extincti ſunt, vel calamitatibus affecti, & in diſcrimen adducti imperio priuati fuere. alioqui, ne omues quidem iſti ſancti, cùm quidam in illis improbi extiterint, & vt omnes etiam ponamus ſanctos eſſe, his omnibus deletis Herodes totius Iudææ rex declaratus eſt. quomodo itaque verum erit, quod ab Angelo dictum eſt, poſt deletum cornu illud, regnum & poteſtatem, & magnitudinem regum, qui ſunt ſupter omne cœlum, data eſſe ſanctis altiſsimi, & regnum eius regnum æternum? nihil enim horum Maccabæis conuenit. neque enim illis regnum creditum fuit, ſed cùm ductores exercitus eſſent, vincebant, & celerem finem ſortiti ſunt. relinquitur itaque, vt quartam beſtiam Romanorum regnum intelligamus, circiter finem cuius decem eodem tempore conſurgent reges, atque omnis improbitatis opifex & magiſter nouiſſimus apparebit ea faciens ac patiens, quæ docti ſumus, poſt cuius interitum Dei & ſaluatoris noſtri apparebit aduentus & de omnibus hominibus iudicium fiet; & aperientur libri, id eſt, eorum quæ ab vnoquoque in vita geſta fuerint, recordationes. & igni tradetur beſtiæ corpus, hoc eſt, illi qui adempta animæ poteſtate corpori licentiam conceſſerint, & carnis ſenſui in vita addicti fuerint. reddet autem iuſtus iudex ſanctis regnum, clamans: Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi, quod vtinam nos omnes conſequamur gratia, & benignitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu in ſæcula ſæculorum, Amen.

ORATIO VIII.

In anno tertio regni Balthaſar, viſio apparuit mihi, ego Daniel, poſt conſpectum mihi principium.

Anno tertio regni Balthaſar regis, viſio apparuit mihi, ego Daniel, poſt id, quod videram in principio. Vulg. La.

Cùm adhuc, inquit, Chaldæorum, ſiue Aſſyriorum vigeret imperiū, aliam reuelationē vidi poſt illam priorē, & hanc recentiorem tēpus declarat, priorem enim vidit anno primo Balthaſar regis Chaldæorū, hanc vero anno eiuſdē tertio. neque temere tēpus notat, ſed docēs multo antè temporequàm hæc fierent, à rerum omniū auctore Deo ſe conſecutum eſſe, vt præcognoſceret.

Et vidi inquit in viſione, & factum eſt, cùm viderem ego, & eram in Suſis, caſtro, quod eſt in regione Elam.

Vidi in viſione mea, cùm eſſem in Suſan caſtro, quod eſt in Elam ciuitate. Vulg. La.

Suſa olim metropolis erat Perſarum. quando itaque Perſici regni diſcit euerſionem, neceſſario

in illa vrbe ſibi videtur inſpicere reuelationem, & vidi, inquit, in viſione, hoc eſt non vigilans, neque interdiu hæc conſpexi, ſed in ſomnus mihi auctor rerum omnium Deus oſtendit.

Et eram, inquit, ſuper Vbal.

Vulg. La. *Vidi autem in viſione eſſe me ſuper portam Vlai.*

Iuxta portam inquit mihi videbat ſtare, ita enim quidam poſuerunt interpretes.

Et ſuſtuli oculos meos, et ecce aries vnus ſtans ſuper Vbal, & ipſi cornua excelſa, et vnum excelſius altero, & excelſius aſcendebat in extremo.

Vulg. La. *Et leuaui oculos meos, et vidi, et ecce aries vnus ſtabat ante paludem habens cornua excelſa, et vnum excelſius altero, atque ſuccreſcens.*

Perſicum regnum arieti ſimile intuetur, tanquam diuitijs ſuis laborans, multarumque facultatum obtinens abundantiam. duo cornua in ariete contemplatur. quia primus ipſorum regno potitus eſt Cyrus, & vſque ad filios tantum regnum ipſum tranſmiſit, Cambyſe enim illius filio vita functo paucos menſes Magi regnum obtinuerunt, quod paulo pòſt excepit Darius Hyſtaſpis, vſque ad filios & nepotes * regnum vſque ad Darium tranſmittit, quo interfecto Alexander Macedo, regno potitus eſt. Duo itaque genera regum per duo cornua ſignificantur. & ambo quidem intuetur excelſa, excelſius autem priore poſterius, ſicut enim iam ante diximus, amplius Dario & Xerxe ſceptra tenentibus regnum fuit. nam Cyrus Pontum Euxinum & Aſiam ſibi ſubegit. Darius etiam Scythas Nomadas cum reliquis ſibi ſubiectis cōiunxit. Xerxes Europæ quoque regni iugum imponere conatus eſt. Idcirco duo cornua in Ariete contemplatur, ſed alterum prius, alterum poſterius, & poſterius excelſius priore.

Et vidi inquit arietem cornu petentem contra mare, & boream, & auſtrum.

Vulg. La. *Poſtea vidi arietem cornibus ventilantem, contra occidentem, & contra aquilonem, & contra meridiem.*

Omnia enim & ad aquilonem, & ad auſtrum ſita ſibi ſubiecta habebat. & itidem ea, quæ ad occidentem vſque ad ipſum mare, & plurimas item inſulas in ſeruitutem redegit. ſtatim itaque cum Xerxe bellum Græciæ inferente & Cyprij, & Rhodij, Samij, & Lesbij, & Chij, & Cyclades omnes inita ſocietate pugnabant, hac de cauſa vidit arietem cornu petentem contra mare, & aquilonem, & auſtrum.

Et omnes, inquit, beſtiæ non ſtabunt in conſpectu eius, & non erat liberans de manu eius, & fecit ſecundum voluntatem ſuam, & magnificatum eſt.

Vulg. La. *Et omnes beſtiæ non poterant reſiſtere ei, neque liberari de manu eius, fecitque ſecundum voluntatem ſuam, & magnificatum eſt.*

Beſtias autem rurſus alia regna ſingularia vocat, Syrorum, Cilicum, Arabum, Ægyptiorum, & beſtias ipſa appellat eò, quòd ſubiectis populis terribilia forent. nullum itaque regnum, inquit, reſiſtere poterat regno illi, quod cornu petebat contra auſtrum, & aquilonem, & mare, & nemo hominum poterat ab illo imperio liberum quēpiam demonſtrare, ſed quodcunque ei videbatur, illud ad exitum perducebat.

Et ego, inquit, intelligebam.

Hæc, inquit, contemplans mecum ipſe reputabam, quæ per hæc ſignificarentur, ea cupiens inuenire, meque hæc cogitante,

A *Ecce hircus caprarum veniebat à Lybico ſuper faciem totius terræ, & hirco illi cornu erat conſpicuum inter oculos eius.*

Ecce autem hircus caprarum veniebat ab occidente ſuper faciem totius terræ, & non tangebat terram, porro hircus habebat cornu inſigne inter oculos ſuos. Vul. La.

Macedonicum regnum hoc in loco à ſomnij ænigmate ſignificatum eſt, quod propter celeritatem, agilitatemque hircum appellauit, ariete enim velocior eſt hircus, & à Lybico ipſum veniſſe dixit, quia cùm Ægyptum prius ſubegiſſet, deinde in Perſarum regionem conceſſit. vicit enim Darium in Cilicia, & inde percuſſa Aſſyria, Phœnice, & Palæſtina, & vrbibus partim deditione, partim vi captis in Ægyptum profectus eſt. deinde illo quoque regno potitus, Perſide occupata maximum ipſorum euertit regnum. vnum autem cornu conſpicuum, hoc eſt, inſigne & illuſtre ipſum vocat Alexandrum, & inter hirci oculos natum aſſerit illud cornu propter ingenium, & prudentiam, & ſagacitatem mentis ipſius Alexandri.

Et venit, inquit, hircus vſque ad arietem habentem B *cornua, quem vidi ſtantem ſuper Vbal. & cucurrit ad eum in impetu roboris ſui, et vidi ipſum perueniſſe vſque ad arietem, et efferatus eſt contra eum, et percuſſit arietem, et contriuit vtraque cornua eius, et non erat robur arieti, vt ſtaret coram ipſo. et proiecit ipſum in terram, et conculcauit ipſum, et non erat eripiens arietem de manu eius.*

Et venit vſque ad arietem illum cornutum, quem videram ſtantem ante portam, et cucurrit ad eum in impetu fortitudinis ſuæ, cumque appropinquaſſet prope arietem, efferatus eſt in eum, et percuſſit arietem, et comminuit duo cornua eius, et non poterat aries reſiſtere ei, cūque eum miſiſſet in terram, conculcauit, et nemo quibat liberare arietem de manu eius. Vulg. La.

Primum enim cum illius ducibus congreſſus in Aſiæ regionibus, omne ipſis imperium ademit, deinde cùm Darius in Cilicia ingenti cum exercitu occurriſſet, alterum prælium committitur, & Darius in fugam vertitur, multiſque militibus interfectis captiuas Darij filias Alexander accepit. tum rurſus poſt reuerſionem ex Ægypto ad Babylonem inſtructa acie & ipſum Darium occidit, & Perſicum euertit regnum & contrita ait C vtraque ipſius fuiſſe cornua, eo quòd Medi etiam Perſæ ſimul nominantur, cum Cyrus, qui primus regnauit, à patre Medo, & à matre Perſa duceret originem. & quia primus ipſorum rex vtriſque his nominibus appellatus eſt, neceſſario illi quoque, qui ſub eius regno erant, Medos & Perſas ipſos nominabant, in vnum enim principatum vtraque regna conuenere. externi quoque ſcriptores & Perſas & Medos eoſdem nuncupant. ita autem inquit contritis arietis cornibus,

Hircus caprarum magnificatus eſt, vſque valde.

Hircus autem caprarum magnus factus eſt nimis. Vulg. La.

Perſico enim ſiue Medo euerſo regno Alexander in omnes imperium adeptus eſt, ſed iſte quoque cùm breue tempus ſuperuixiſſet, ſortitus eſt vitæ finē, & hoc vidit beatus Daniel, idcirco ait.

Et cum roboraretur ipſe, contritum eſt cornu illud magnum.

Cumque creuiſſet fractum eſt cornu magnum. Vulg. La.

Poſt victoriam illam maximam, inquit, communem hominum Alexander ſortitus eſt finem.

Et aſcen-

Et aſcenderunt, inquit, quatuor cornua ſubter illud ad quatuor ventos cæli.

Vulg. La. *Et orta ſunt quatuor cornua ſubter illud per quatuor ventos cæli.*

Quatuor autem cornua, quatuor illos reges innuunt, qui eodem tempore ſimul Alexandro ſucceſſere. Ptolemæus enim Lagi Ægypti accepit imperium, Seleucus Nicanor Babylonem obtinuit, & reliquas partes vſque ad Syriam pertinentes, Antigonus Aſia potitus eſt, Macedonia Antipater, aut, vt quibuſdã ſcriptoribus videtur, Philippus, qui etiam Aridæus dictus eſt, Alexãdri frater. & illud notandum eſt, conſpexiſſe prophetam tertiam beſtiam quatuor habentem capita, & hircum poſt vnum cornu cõtritum quatuor cornua produxiſſe, vt perſpicuum ſit, eadem & per hircum & per tertiam beſtiam ſignificari.

Et ex vno, inquit, cornuum egreſſum eſt cornu vnum robuſtum.

Vulg. La. *De vno autem ex eis egreſſum eſt cornu vnum modicum.*

Antiochum dicit Illuſtrem, id eſt Epiphanem, qui Antiochi illius, qui Magnus vocabatur, filius fuit.

Et magnificatum eſt inquit ad auſtrum, & ad orientem, & ad Libycum, & ad virtutem.

Vulg. La. *Et factum eſt grande contra meridiem, & contra orientem, & contra fortitudinem.*

Potens, inquit, effectus ſuperauit Ægypti regem, & nationes ad orientem ſitas in ſuam redegit poteſtatem. & cum exercitu profectus Iudæis quoque, inquit, bellum intulit, & ſanctam Metropolim ſubegit. virtutem enim ipſam appellauit, propter diuinam gratiam, quæ id temporis in templo florebat. idq́ue planius faciens ſubiecit.

Et magnificatum eſt vſque ad virtutem cæli, & cecidit in terram de virtute, & de ſtellis, & conculcauit eas.

Vulg. La. *Et magnificatum eſt vſque ad fortitudinem cæli, & deiecit de fortitudine, & de ſtellis, & conculcauit eas.*

Hæc nos apertius edocent primus & ſecundus Maccabæorum libri, & Ioſephus hiſtoriographus hæc accurate conſcripſit, & nos item breuiter, quæ ad ipſum pertinent, enarrabimus. Cùm Iudæi illi, qui ex eo genere nati erant, cuius erat maximus pontificatus, contra principem ſacerdotum eo tempore ſeditionem concitaſſent, qui huoc principatum appetebant, ad Antiochum profecti ei perſuadent, vt Iudæorum rempubl. ad Græca transferat inſtituta, & gymnaſium in vrbe ædificandum curet. quibus rebus geſtis pij homines in luctu erant, & mœrebant, quòd apertam cernerent legum violationem, at reliqua turba libere abſque vllo metu diuinam legem conculcabat, & in circumciſionis præceptum contumelioſe illudebat. vehementiore autem conflata ſeditione cùm eò perueniſſet Antiochus, plurimos pios homines occidit, & auſus eſt in ſacri templi adyta ingredi, quò ingreſſus omnia quæ templi erant prædatus eſt, ſibique theſauris vendicatis, & vſurpatis omnibus muneribus, & poculis & phialis & crateribus, aureaq́ue menſa, & aureo thuribulo, & candelabris ex auro confectis, & omnibus omnino diuini miniſterij vaſis, aram inſuper in Dei templo Ioui conſtruxit, omnemq́ue vrbem idolis compleuit, & omnes ſacrificare cogebat, & ipſe etiam ſuem in diuina ara mactauit, ac Iouis Olympij templum nuncupauit. A hæc omnia beatus Daniel multo antè docet, videt enim per cornu, ipſum Antiochum, qui magnus factus eſt, vſque ad virtutem cœli, id eſt, inſania contra ipſum rerum omnium auctorem Deum concitatus eſt, cui & populus, & templum dedicatum erat, & cecidit in terram de virtute, & de ſtellis, & conculcauit eas. plurimi enim ex populo violata Dei lege ex ordine cœleſtium exciderunt, & ab iſtius tyrannide conculcati ſunt, qui ſeipſos perdiderunt. ac ſtellas ipſos propter nobilitatem, ſplendoremq́ue pietatis appellauit. innuitq́ue quod olim Abrahæ promiſſum fuit: faciam enim ſemen tuum, inquit, ſicut ſtellas cœli. neque enim contentus fuit, inquit, conculcaſſe plures eorum, qui ſtellæ vocabantur, ſed etiam

Vſque ad principem virtutis magnificatum eſt.

Et magnificatum eſt vſque ad fortitudinem cæli. Vulg. La.

Rabie enim & inſania contra ipſum Deum & regem huius exercitus, id eſt, populi ſancti, exarſit, & hæc facere inquit perſeuerabat, quoad princeps exercitus liberaret eos è captiuitate, id eſt, quoad opem diuinam conſequerentur. & B nos per Archangelum illum, cui munus hoc impoſitum eſt, vt noſter ſit præſes & cuſtos, adipiſceremur ſalutem. deinde apertius quæ auſurus foret Antiochus præſignificat.

Et per ipſum, inquit, ſacrificium turbatum eſt peccato.

Neque enim permittebat ſecundum legem offerri ſacrificia, ſed Græco ritu ea perfici cogebat. tum ſubijcit.

Quia etiam factum eſt, & proſpere ei ſucceſſit.

Tunc enim impedimentum nullum fuit, quod eius rabiem coerceret.

Et ſanctum inquit deſolabitur, & datum eſt ſuper ſacrificium peccatum, & proiecta eſt in terram iuſtitia, & fecit, & proſpere ſucceſſit.

Et ab eo tulit iuge ſacrificium, & deiecit locum ſanctificationis eius, robur autem datum eſt ei contra iuge ſacrificium propter peccata, & proſternetur veritas in terra, & faciet, & proſperabitur. Vulg. La.

Furore enim percitus, & tyrannide vtens polluere auſus eſt altare peracto non legitimo ſacrificio, vacuum autem ab ornatu diuinum C templum fecit, iuſtitiæq; leges conculcauit, iniuſta pijs hominibus illata nece, & interim dum hæc faceret, proſpere ei ſuccedebat. deinde

Audiui quendam ſanctum loquentem, & dixit vnus ſanctus phelmoni loquenti. vſquequo viſio ſtabit, & ſacrificium ablatum, & peccatum deſolationis datum, ſanctum, & fortitudo conculcabitur?

Et audiui vnum de ſanctis loquentem, & dixit vnus ſanctus alteri neſcio cui loquenti. vſquequo viſio & iuge ſacrificium, & peccatum deſolationis, quæ facta eſt, & ſanctuarium & fortitudo conculcabitur? Vulg. La.

Phelmoni Hebraica lingua Græca voce quendam ſignificat, idq́ue teſtatur Syrorum lingua Hebrææ affinis. ait itaque beatus Daniel, audiui quendam ſanctum de alio ſancto quærentem. & perſpicuum eſt illum vidiſſe angelos inter ſe colloquentes, ac diſcere cupientes, quantum futurum ſit temerariæ impietatis, iniquitatiſq́ue, & deſolationis templi, & minime legitimi, deteſtabiliſq́ue ſacrificij tempus, ac tyrannidis illius, qua populus opprimetur.

Et dixit ei, inquit, vſque ad veſperam & mane dies
Vulg. La. *duo mille & trecenti, & purgabitur ſanctum.*

Et dixit ei, vſque ad veſperam & mane dies duo millia trecenti, & mundabitur ſanctuarium.

Veſperam vocauit calamitatum initium, & mane calamitatum finem. quia quæ dolorem afferunt, ea nocti ac tenebris comparantur. à præſenti, inquit, initio calamitatum vſque ad finem malorum tantum temporis intercedit, & computati dies hi ſecundum Hebræorum rationem ſex annorum & ſex menſium numerum perficiunt. tamdiu enim graſſata Iudæorum calamitas.

Et factum eſt, inquit, cùm viderem ego Daniel viſionem, quærebam intelligentiam.

Vulg. La. *Factum eſt autem, cùm viderem ego Daniel viſionem, & quærerem intelligentiam.*

His inquit conſpectis, intelligere, & accurate percipere cupiebam, quæ per hæc ſignificarentur ænigmata.

Et ecce ſtetit in conſpectu meo quaſi viſio viri.

Vulg. La. *Ecce ſtetit in conſpectu meo quaſi ſpecies viri.*

Videbat, inquit, mihi videre virum.

Et audiui vocem viri inter Vbal, & vocauit, et dixit, Gabriel fac intelligere illum viſionem. B

Vulg. La. *Et audiui vocē viri inter Vlai, et clamauit, et ait, Gabriel fac intelligere iſtum viſionem.*

Audiui etiam alium quendam humana voce vtentem, & imperantem ei, qui aſſiſtebat mihi, quem Gabrielem quoque nominauit, vt interpretaretur mihi reuelationis ænigmata. ex iis, quæ dicta ſunt coniici poteſt, eum, qui iubebat, Dominum fuiſſe.

Et venit, inquit, et ſtetit iuxta ſtationem meam.

Vulg. La. *Et venit, et ſtetit iuxta vbi ego ſtabam.*

Statim, inquit, iuſſus venit, & prope me ſtetit.

Et cùm veniret ipſe obſtupui, et cado in faciem meam.

Vulg. La. *Cùmque veniſſet, pauens corrui in faciem meam.*

Idonea hæc ſunt ad conuincendum Eunomij faſtum, qui ipſam ſe cognoſcere Dei eſſentiam arroganter iactitat. ſi enim angelorum contemplationem, eandemque contemplantis viribus dimenſam tantus propheta non tulit, quid magis impium aut deteſtabilius iis qui gloriantur diuinam ſe nouiſſe ſubſtantiam? ſed ad propoſitum reuertamur. C

Et dixit ad me, intellige fili hominis, adhuc enim in temporis finem.

Vulg. La. *Et ait ad me, intellige fili hominis, quoniam in tempore finis complebitur viſio.*

Ne exiſtimes, inquit, in præſenti his rebus finem impoſitum iri, ſiquidem poſt multos annos fient, expleto enim definito tempore, horum vnumquodque ad exitum perducetur.

Et cùm loqueretur ipſe mecum, cado in faciem meam ſuper terram, & tetigit me, & ſtatuit me ſuper pedes meos. & dixit, ecce ego indico tibi futura in nouiſſimis iræ filiis populi tui. adhuc enim in temporis finem manent.

Vulg. La. *Cùmque loqueretur ad me collapſus ſum pronus in terram, & tetigit me, & ſtatuit me in gradu meo, dixitque mihi, ego oſtendam tibi, quæ futura ſunt in nouiſſimo maledictionis, quoniam habet tempus finem ſuum.*

Cùm vidiſſet me, inquit, præ metu collapſum, primum erexit me, deinde conſolatur indicans ea ſe gratia veniſſe, vt mihi futura cupien- A ti præmonſtraret, & qualia propter diuinam iram rurſus eſſent inuaſura populum meum, deinde metum, quo afficiebar, mihi ademptum cupiens, hæc longo pòſt tempore futura indicauit. & quæ videram ea mihi ſingula interpretatus eſt, ita locutus.

Iſte aries, quem vidiſti habens cornua, rex Medorum eſt, & Perſarum.

Aries quem vidiſti habere cornua, rex Medorum eſt, Vulg. La.
atque Perſarum.

Nam quia ſimulatque Chaldaicum ſiue Aſſyrium Darius Medus excepit regnum, etiam Cyrus Perſa tunc ad Perſas tranſtulit imperium, qui & Medus erat & Perſa, propter generis coniunctionem, neceſſario Perſis Medos præpoſuit, & ait, arietem eſſe regem Medorum & Perſarum, ambo enim, & poſtremus Darius qui Arſamenis appellatus fuit, quem Alexander Macedo confecit, vtraque regna adminiſtrauit.

Et hircus, inquit, caprarum rex Græcorum, & cornu illud magnum, quod erat inter oculos eius, ipſe eſt rex primus.

Porro hircus caprarum rex Græcorum eſt, & cornu Vulg. La.
grande, quod erat inter oculos eius, ipſe eſt rex primus.

De Alexandro loquitur.

Quod autem contritum eſt, & ſteterunt quatuor cornua ſubter illud, quatuor reges conſurgent de gente eius, & non in robore illius.

Quod autem fracto illo ſurrexerunt quatuor pro eo, Vulg. La.
quatuor reges de gente eius conſurgent, ſed non in fortitudine eius.

Nam poſt illius, inquit, obitum regnum illius in quatuor regna diuidetur, quinetiam etſi quatuor fuerint qui regnent, non poterunt tamen egregia illa facinora, quæ ille faciebat, perficere, verum multo ſe eius virtute inferiores præſtabunt.

Et in extremo, inquit, regni ipſorum, completis peccatis eorum.

Et poſt regnum eorum, cum creuerint iniquitates. Vulg. La.

Quando, inquit, ad ſummam impietatem peruenerint, & vltra meæ diutinæ lenitatis terminos deliquerint.

Conſurget rex impudens facie, & intelligens propoſitiones, & forte robur eius, & non in robore ſuo.

Conſurget rex impudens facie, & intelligens propoſitiones, & roborabitur fortitudo eius, ſed non in viribus ſuis.

Antiochi verſutam malitiam per hæc innuit, & præter malitiam, potentiam, quam ille ſibi comparauerat, deinde docens eum hæc facturum, Deo videlicet permittente, neceſſario ſubiecit, & non in robore eius, & Aſſyrio ait Deus per Eſaiam prophetam, numquid gloriabitur ſecuris ſine incidente in ea? aut exaltabitur ſerra ſine trahente eam? ita & hic, audebit hæc, inquit, Antiochus non vt potens, ſed Deo permittente.

Et mirabilia, inquit, corrumpet, & diriget, & faciet, & interficiet fortes, & populum ſanctum & iugum vinculi eius diriget.

Et ſupra quàm credi poteſt, vniuerſa vaſtabit, & proſperabitur, & faciet, & interficiet robuſtos, & populū Vulg. La.
ſanctorum ſecundum voluntatem ſuam.

Id eſt, nihil ipſi erit impedimento, quin omnia faciat quæcumque voluerit. de talibus beatus
David præcipit, cum ait. noli æmulari in eo, qui Pſal. 36.
proſperatur in via ſua, in homine faciente iniuſtitias,

tias, perſæpe enim accidit vt impietati & iniquitati addictis hominibus, quique audeant admodum iniuſta, res proſpere ſuccedant. Iugum igitur inquit, vinculi eius diriget, hoc eſt, quæcunque ſubiectis populis imperabit, ea coget illos perficere. deinde verſutam illius malitiam, doloſamque ſimulationem prædicens,

Vulg. La. *Dolus inquit in manu eius, in corde ſuo magnificabitur, & dolo interficiet multos.*

Et dirigetur dolus in manu eius, & cor ſuum magnificabit, & in copia rerum omnium occidet plurimos.

A principio enim Gymnaſium in Hieroſolymis ædificari præcepit, deinde ſuillis veſci carnibus, tum etiam coegit ſacrificare, ac verbis fallacibus vſus pios homines in fraudem impellere conabatur, ac regia munera pollicitus omnes in legem delinquentes cernere cupiebat. idcirco dolus, inquit, in manu eius, & in corde ſuo magnificabitur. maximum enim ſeipſum omnium hominum exiſtimauit eſſe. & dolo interficiet multos, quoſcunque ſcilicet in fraudem inducere potuerit.

Et in perditione multorum, inquit, ſtabit.

B Hoc eſt, quæſtione adhibita, exquiſitis tormentis vtetur, donec plures viderit propriam ſalutem amiſiſſe. neque contentus ea contra homines inſania.

Vulg. La. *Etiam in principem, inquit, principum ſtabit.*

Et contra principem principum conſurget.

Hoc eſt contra ipſum regem regum, qui dominantibus dominatur, inſaniens, dedicatum illi templum polluere aggreſſos, & permiſſam ſibi contra Iudæos licentiam oſtendens.

Vulg. La. *Et quaſi oua, inquit, manu ipſos conteret.*

Et ſine manu conteretur.

Ita facillime omnia hæc, inquit, perficiet, perinde atque ſi quis oua manu vellet conterere. atque hic ipſorum Iudæorum ſegnitiem notat, qui neglectis rebus diuinis, ab ipſo Deo deſerti, & ſuperna fuere prouidentia deſtituti. his adijcit.

Et viſio veſpere & mane quæ dicta eſt, vera eſt.

Hoc eſt, & tempus calamitatibus definitum ſine vlla dubitatione verum eſt. quia vero multum temporis intercedit,

Vulg. La. *Et tu ſigna, inquit, viſionem, quia in dies multos erit.*

C *Tu ergo viſionem ſigna, quia poſt multos dies erit.*

Hoc eſt, obſcuram adhuc ipſam multis relinque, tibi enim vt cupienti hæc ante res ipſas declaranda curaui.

Vulg. La. *Et ego, inquit, Daniel dormiui, & obtorpui dies, & ſurrexi, & faciebam opera regis, & admirabar viſionem, & non erat intelligens.*

Et ego Daniel langui, & ægrotaui per dies, cúmque ſurrexiſſem, faciebam opera regis, & ſtupebam ad viſionem, & non erat qui interpretaretur.

Cùm enim didiciſſem ea mala, quæ rurſus populum meum eſſent oppreſſura, tanto mœrore affectus fui, vt etiam ob eam rem in ægritudinem inciderim; verumtamen ita affectus, quæ à rege mihi commiſſa fuerant, adminiſtrabam, nemine infirmitatis cauſam cognoſcente. (2. ad Cor. 11.) Hic nouerat etiam cum beato Paulo dicere, Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror? & flere cum flentibus, & gaudere cum gaudentibus. & ſi patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. ita affectus & hac erga conſeruos beneuolentia præditus, perceptis ijs calamitatibus, quæ multis pòſt ſæculis in ipſos conſeruos eſſent inuaſuræ, lamentari ac lugere perſeuerabat; præſertim cùm exploratum haberet eorum ſe malorum omnino expertem fore, qui è præſenti vita haud multo pòſt eſſet deceſſurus. hanc eandem caritatem decet nos item cognatis & conſeruis præſtare, idemque mutuo ſentire, & membrorum mutuam, qua ſibi compatiuntur, cognationem imitari: ſiquidem membra alter alterius vocati ſumus, ac digni effecti, qui Chriſti corpus appellemur. ipſi gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

ORATIO IX.

In primo anno Darij filij Aſſueri de ſemine Medorum, qui regnauit ſuper regno Chaldæorum, in anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, qui factus eſt ſermo domini ad Hieremiam prophetam, vt compleretur deſolatio Hieruſalem, ſeptuaginta anni. Vulg. La.

In anno primo Darij filij Aſſueri de ſemine Medorum, qui imperauit ſuper regnum Chaldæorum, anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus eſt ſermo domini ad Hieremiam prophetam, vt complerentur deſolationis Hieruſalem ſeptuaginta anni.

Hinc quoque perſpicuum eſt aliud fuiſſe Darij Aſſueri, aliud Cyri Perſæ regnum, & cum ijs, quæ paulo antè dicta ſunt, modo recitata conſentiunt, neque enim Darium ſimpliciter Medum appellauit, ſed de ſemine Medorum, vt planum fieret non vtrinque, materno ſcilicet & paterno genere, Medum illum fuiſſe, regnauit tamen ſuper regnum Chaldæorum, Balthaſar poſt languorem diuina plaga nocte interfecto, & breue admodum tempus Darius iſte regnaſſe mihi videtur. beatus enim Daniel, cùm iam reliquum expletum vidiſſet captiuitatis terminum, ratiocinatus ſeptuaginta annorum numerum, quem per prophetam Hieremiam prædixit auctor omnium rerum Deus, pro populo C cœpit Domino ſupplicare. tempus autem expletum eſt regnante Cyro Perſarum rege, vt beatus Eſdras ait, qui ſtatim initio ſui voluminis poſt procemia facta breuiter mentione de Hieroſolymorum expugnatione, & de ſeruitute, in quam patria redacta fuit, & de captiuis in Babylonem abductis ſubiecit.

Et fuerunt pueri ei, et filij eius, quoad regnarent Perſæ, vt expleretur ſermo Domini per os Hieremiæ, quouſque ſuſciperet terra ſabbata ſua, omne tempus deſolationis ſuæ ſabbata celebrabit, vt expleantur anni ſeptuaginta regnante Cyro Perſarum rege, anno primo, vt perficiatur verbum Domini per os Hieremiæ. 2. Para. 16. 1. Eſd. 1.

Si quis euaſerat gladium ductus in Babylonem, ſeruiuit regi, & filijs eius, donec imperaret rex Perſarum, & compleretur ſermo Domini ex ore Hieremiæ, & celebraret terra ſabbata ſua: cunctis enim diebus deſolationis egit ſabbatum vſque dum complerentur ſeptuaginta anni: anno autem primo Cyri regis Perſarum, ad explendum ſermonem Domini, quem locutus fuerat per os Hieremiæ. Vulg. La.

Et ſanctiſſimus Hieremias ita ait.

Hier. 25. *Ecce ego mitto, & aſſumam gentem aquilonis, Nabuchodonoſor regem Babylonis, ſeruum meum: & adducam eum ſuper terram hanc, & ſuper incolentes eam, et ſuper omnes nationes quæ ſunt in circuitu ipſorũ, et deſolabo eos, & dabo eos in deſolationem, et in ſibilum, & in opprobrium ſempiternum, & auferam ab ipſis vocem gaudij, & vocem lætitiæ, & vocem ſponſi, & vocem ſponſæ, odorem vnguenti, & lumen lucernæ, & erit omnis ipſius terra in deſolationem, & ſeruient in gentibus ſeptuaginta annos. & cùm expleti fuerint ſeptuaginta anni vindicabo ſuper regem Babylonis, et ſuper gentem illam, dicit Dominus, iniquitates ipſorum, & ſuper terram Chaldæorum, et ponam eos in deſolationem ſempiternam.*

Vulg. La. *Ecce ego mittam, et aſſumam vniuerſas cognationes aquilonis, ait Dominus, et Nabuchodonoſor regem Babylonis ſeruum meum, et adducã eos ſuper terram iſtam, et ſuper habitatores eius, et ſupér omnes nationes, quæ in circuitu illius ſunt, et interficiam eos, et ponam eos in ſtuperẽ et in ſibilum, et in ſolitudines ſempiternas, perdámque ex eis vocem gaudij, et vocem lætitiæ, vocem ſponſi, et vocem ſponſæ, vocem molæ, & lumen lucernæ. et erit vniuerſa terra hæc in ſolitudinem & in ſtuporem, & ſeruient omnes gentes iſtæ regi Babylonis ſeptuaginta annis. cúmque impleti fuerint ſeptuaginta anni, viſitabo ſuper regem Babylonis, & ſuper gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, et ſuper terram Chaldæorum, et ponam illam in ſolitudines ſempiternas.*

Beatus igitor Hieremias tunc expletum iri captiuitatis tempos innuit, cùm Chaldaicum regnum euerteretur, quod Eſdras facta Cyri mentione apertius declarauit. Comperimus etiam beatiſſimum Zachariam aliter hoc numeraſſe tempus, nam poſt Cyri obitum, & Cambyſis eius filij Dario Hyſtaſpis Perſarum imperium adepto, tempus commemorans propheta, quarta, inquit, & vigeſima vudecimi menſis, hic eſt menſis ſabath, factum eſt verbum domini ad Zachariam Zach. 1. Barachiæ filij, Addo prophetam. & paulo pòſt ſubiecit, & reſpondit angelus Domini & dixit, Domine omnipotens, vſquequo non miſereberis Hieruſalem, & vrbium Iuda quas ſpreuiſti? iſte ſeptuageſimus eſt annus! & quidam ex ijs qoi incredulitatis morbo laborant, ſanctos inter ſe prophetas diſſentire opinantur, qui vero ſacris in ſermonibus educati ſont, diuina gratia illuſtrati ſanctorum prophetarum inueniunt conſenſum. Age itaque illo ſpleudore precibus exorato, ignaris eum perſpicuum faciamus. Tempus igitur captiuitatis omnes idem nihil diſcrepantes poſuere: & diuus Hieremias, & diuinus Zacharias, & beatus Eſdras, in ſeptuàgeſimo numero omnes conſenſere, ſed non ab eiſdem temporibus omnes uumerare exorſi hoc tempus alij in Cyrum, alij in Darium hunc ipſum numerũ definere dixerunt. beatus enim Hieremias, & Eſdras à primæ captiuitatis initio numerantes, iure vſque ad Cyrum Perſarum regem ſeptuaginta definiunt annos, ſed ſanctiſſimus Zacharias à nouiſſima obſidione, qua funditus interiere, numerans ſeptuaginta annorum numerum Dario regnante Perſarum rege, expleri aſſeruit, etenim reuera ipſo regnante ſanctum rurſus ædificatum eſt templum: nam quia ter populus captiuus fuit, primò tempore Ioacim filij Ioſię regis Iuda, iterum Iechoniæ filij Ioacim, tertio Sedeciæ fratris Ioacim patrui Iechoniæ: neceſſario ter etiam in patriam reditum conſequuntur. primo enim dimiſit ipſos Cyrus

A Perſa, deinde Darius Hyſtaſpis filius, tum Artaxerxes Xerxis, quo tempore prius Eſdram, poſtea Neeman miſit, vt muros Hieruſalem iterum couſtruendos curarent. Eorum igitur, qoi primo capti fuere, ſeptuaginta annorum uumerus Cyro Perſa regnante expletur, & templi deſolatio hoc eodem tempore finitur, anno ſecundo Darij Hyſtaſpis. ita vt vtraque propheria & Hieremiæ, & Zachariæ, & itidem Eſdræ ſcriptura mendacio careat, & vera ſit. hoc tempus beatus Daniel intelligeus, cùm oumeraſſet, & iam appropinquare comperiſſet,

Dedi, inquit, faciem meam ad dominum Deum, vt quærerem orationem, & deprecationem in ieiunijs, & ſacco, & cinere.

Et poſui faciem meam ad dominum Deum meum rogare, & deprecari in ieiunijs, ſacco, & cinere. Vulg. La.

Non enim, inquir, ſimpliciter expectabam vt à ſeruitute vindicaremur, ſed omnino cognatorum meorum libertatem petens ſupplicabam. nam & ſi millies bona polliceatur, & noſmetipſos tali munere præbeamus indignos, diuinæ munificentiæ impedimento ſumus. quod etiam B per Ezechielem propheram ait Deus. finem loquar ſuper gentem & regnum vt ædificem & plantem, & erit, ſi auerſa gens illa fecerit mala, non inducam ſuper eam omnia bona, quę locutus ſom. hæc edoct⁹ beatus Daniel, ieiunio & ſacco & cinere quaſi alis inſtructas preces Deo offerebat.

Et deprecatus ſum, inquit, ad Dominũ Deum meum, & confeſſus ſum, & dixi, Domine Deus magne & terribilis, qui cuſtodis teſtamentum, & miſericordiam diligentibus te, & cuſtodientibus mandata tua.

Et oraui Dominum Deum meum, & confeſſus ſum & dixi, obſecro Domine Deus magne & terribilis cuſtodiens pactum & miſericordiam diligentibus te, & cuſtodientibus mandata tua. Vulg. La.

Et magnom atque admirabilem vocat, vt qui magna, & mirabilia poſſit efficere. ab actionibus enim & efficacia diuini viri diuina imponere nomina conſueuere; & cuſtodire ipſum dixit teſtamentum, & miſericordiam diligeutibus eum, admonens eorum quæ Abraam, Iſaach & Iacob olim promiſſa ſont. omnique ſtudio orans docet haud ſimpliciter illum cuſtodire, ſed diligentibus eum, & cuſtodieutibus mandata eius: ſi quis C enim toa, inquit, mandata violet, ſeipſum indignum tuis pollicitationibus reddit, hoc item oobis vſu venit.

Peccauimus enim, iniquitatem fecimus, inquit, impie egimus, & declinauimus à mandatis tuis, & à iudicijs tuis.

Peccauimus, iniquitatem fecimus, impie egimus, & receſſimus, & declinauimus a mandatis tuis, ac iudicijs. Vulg. La.

Cùm admodum conoenienter glorioſa & admirabilia illa nomina Deo impoſuiſſet, cootraria & penitus aduerſa ſibi ipſis impoſuit. ueque contentus dixiſſe peccauimus, adiecit inſuper iniquitatem fecimus, impie geſſimus, ingrati erga tua beneficia fuimus. impie geſſimus autem alijs dijs animo, ſenſuque carentibus ac nulla vi præditis tibi prælatis. deinde oſtendens eam curam, qua ſe Deus continenter tuebatur, & ingentem populi ſtultitiam, ſubiecit.

Neque audiuimus ſeruos tuos prophetas, qui loquebantur nomine tuo ad reges noſtros, & patres, & ad omnem populum terræ.

Non obediuimus ſeruis tuis prophetis, qui locuti ſunt Vulg. La.

in

in nomine tuo regibus noſtris, principibus noſtris, patribus noſtris, omnique populo terræ.

Neque enim deſtitit tua nos gratia toeti,& per prophetas colloqui modò cum regibus, & principibus, modò cum ſacerdotibus & doctoribus, bos enim patres vocauit, & ſæpe etiam cum omni populo. ſed quamuis hæc ita fiereut, nos tamen contradicere perſeuerauimus. ideo iure addidit.

Tibi domine iuſtitia, & nobis confuſio faciei, ſicut dies hac viro Iuda, & habitantibus Hieruſalem, & omni Iſrael, ijs, qui prope, & ijs qui longe, in omni terra, vbi diſſeminaſti eos illic in præuaricatione eorum, qua præuaricati ſunt in te Domine.

Vulg. La. *Tibi Domine iuſtitia, nobis autem confuſio faciei, ſicut eſt hodie viro Iuda, & habitatoribus Hieruſalem, & omni Iſrael, his qui prope ſunt, & his qui procul in vniuerſis terris ad quas eieciſti eos propter iniquitates eorum, in quibus peccauerunt in te Domine.*

Ea enim, quæ à te facta ſunt, inquit, Domine, tuam quaſi præconio iuſtitiam commendant, nos vero propter ingentia noſtra ſcelera, pudore perfuſi ingrati animi noſtri crimen accuſamus. tibi enim ex noſtra impietate damni accidit nihil, nos autem ſeminum fructus tulimus, & miſe- B rabiliter, quia cognatos accuſans ſe ipſum quoque cum iis, qui legem violarant, coniongit.

Nobis inquit confuſio faciei, & regibus noſtris, & principibus noſtris, & patribus noſtris, qui peccauimus tibi.

Vulg. La. *Nobis confuſio faciei, regibus noſtris, principibus noſtris, & patribus noſtris, qui peccauerunt.*

Vnumquodque botum ſatis eſt ad flectendum & inducendom vel crudeliſſimum ad miſericordiam, nedum mitiſſimum & humaniſſimum. his enim verbis oſtendit, non tenues homines è plebe, neqoe ignobiles tantum, ignomioia affectos, ſed etiam reges ipſos & principes, & quos patres nuncupauit, ſacerdotes. iuſtáſque pœnas oſtendens, addidit, qui peccauimus tibi. verũ nos quidem dignos iniquitate noſtra tulimus fructus.

Domini autem Dei noſtri miſerationes & propitiationes.

Vulg. La. *Tibi autem Domino Deo noſtro miſericordia & propitiatio.*

Decet enim te mitem & clementem miſericordia & miſeratione erga nos eommoueri, & C commorãs iu accuſandis peccatis, audiuit quippe Deum per alium prophetam diceotem, Dic tu

Iſai. 40. iniquitates tuas primum vt iuſtificeris. aſciſcens ſibi populi ſcelera, ea accuſat, diuinam prouocans miſericordiam.

Quia receſſimus, inquit, & non audiuimus vocem domini Dei noſtri, vt ambularemus in legibus eius, quas dedit ante faciem noſtram in manu ſeruorum ſuorum prophetarum.

Vulg. La. *Quia receſſimus à te, & non audiuimus vocem Domini Dei noſtri, vt ambularemus in lege eius, quam poſuit nobis per ſeruos ſuos prophetas.*

Illominati enim à propbetis, iuquit, & docti, iis quæ facienda erant, aduerſari ſemper perſeuerauimus.

Et omnis Iſrael violarunt legem tuam, & declinauerunt ne audirent vocem tuam.

Vulg. La. *Et omnis Iſrael præuaricati ſunt legem tuam, & declinauerunt, ne audirent vocem tuam.*

Si enim alij violaſſent, alij perfecti fuiſſent legum tuarum obſeruatores, non vtiqoe hanc ſuſtinuiſſent ealamitatem, cùm vero communis A omnium ioiquitas hęc auſa fuerit, merito inquit,

Venit ſuper nos maledictio, & iuſiurandum ſcriptum in lege Moſis ſerui Dei, quia peccauimus ei.

Et ſtillauit ſuper nos maledictio, & deteſtatio, quæ ſcripta eſt in libro Moſi ſerui Dei, quia peccauimus ei. Vulg. La.

Iuſiurandum autem vocat, quod Deus iurauit in Deuteronomio ſcriptum. leuabo enim in cœ- Deut. 32. lum, inquit, manum meam, & iurabo dextera mea, & dicam, viuo ego in æteruum, quia acuam vt fulgur gladium meum, & arripiet iudicium manus mea, & vindicabo, & reddam vltionem hoſtibus meis, & odientibus me retribuam, iuebriabo ſagittas meas à ſanguine, & gladius meus deuotabit carnes à cruore vulneratorum, & capriuitate, à capite principum gentium. & paulo ante ait, dixi diſpergam eos, ceſſare faciam ex hominibus memoriam eorum. execrationem vero eam dicit, quæ à ſex tribubus facta eſt in monte Gebal: illud itaque iuſiurandum, inquit, & exe- Deut. 27. cratio, quæ facta eſt in lege Moſis, in oobis exitum ſortita eſt.

Et ſtatuit ſermones ſuos, quos locutus eſt ſuper nos, & ſuper iudices noſtros, & quicunque iudicarunt nos vt ſuperinduceret ſuper nos mala magna.

Et ſtatuit ſermones ſuos, quos locutus eſt ſuper nos, & ſuper principes noſtros, qui iudicauerunt nos, vt ſuperinduceret in nos malum magnum. Vulg. La.

Et malorum oſtendens exuperantiam,

Qualia, inquit, non fuere ſub omni cælo, ſecundum ea, quæ facta ſunt in Hieruſalem.

Quale nunquam fuit ſub omni cælo, ſecundum quod factum eſt in Hieruſalem. Vulg. La.

Neque enim inuenio, iuquit, noſtrorum malorum exemplum. deinde docens diuinæ prædictiouis veritatem,

Sicut ſcriptum eſt, inquit, in lege Moſis.

Et ſupplicia iuſta declarans,

Omnia inquit mala hæc venerunt ſuper nos, nec deprecati ſumus faciem domini Dei noſtri, vt recederemus ab iniquitatibus noſtris, & intelligeremus in omni veritate tua domine.

Omne malum hoc venit ſuper nos, & non rogauimus faciem tuam domine Deus noſter, vt reuerteremur ab iniquitatibus noſtris, et cogitaremus veritatem tuam. Vulg. La.

Neque enim tot ac talibus uobis illatis calamitatibus reſipiſcete voluimos, & à priſtina iniquitate deſciſcere, legúmque obſeruatione malis remedium adbibere. Idcirco

Vigilauit, inquit, dominus Deus noſter ſuper malitiam noſtram, et adduxit eam ſuper nos.

Quaſi enim excuſſo quodam ſuæ diutiuæ lenitatis ſomno dignas nobis pœnas iis, quæ adminiſtrauimos, inflixit. quia

Sanctus, inquit, Dominus Deus noſter, ſuper omnem facturam ſuam, quam fecit, quia non audiuimus vocem eius.

Iuſtus Dominus Deus noſter in omnibus operibus ſuis, quæ fecit, non enim audiuimus vocem eius. Vulg. La.

Ipſe enim innocens eſt, inquit, & nulla ob ea, quæ fecit, reprehenſione dignus, nos autem impietate & improbitate obſtricti ſupplicium in nos attraximus. ita peracta ſcelerum accuſatione, de reliquo ſupplicat, & clementiam implorat.

Et nunc domine Deus noſter, qui eduxiſti populum tuum de terra Ægypti, in manu forti, et feciſti tibi ipſi nomen, ſicut eſt dies hæc, peccauimus, inique egimus domine in omni miſericordia tua, auertatur quæſo furor

tuuo à ciuitate tua Hieruſalem, monte ſancto tuo.

A Vulg. La. *Et nunc Domine Deus noſter, qui eduxiſti populum tuum de terra Ægypti in manu forti, & feciſti tibi nomen ſecundum diem hanc, peccauimus, iniquitatem fecimus, Domine, in omnem iuſtitiam tuam auertatur obſecro ira tua, & furor tuus à ciuitate tua Hieruſalem, & à monte ſancto tuo.*

Priſtina commemurat beneficia, vt grati animi ſignificatione, dum ea ſe memoria tenere aſſerit, miſericordiam ſibi concilıet, & ait; facilé eſt tibi Domine libertatem nobis gratificari, etenim infinitis iam editis miraculis, & pœnis Ægyptiis illatis ab amara illa ſeruitute in libertatem populum tuum vindicaſti: ita, vt ad omnes homines eorum mirabilium quæ effeciſti, fama percucurrerit, & putentia tua omnibus declarata ſit. & quia nos peccauimus, atque indignus nos ipſos tua clementia præſtitimus, ſupplices petimus vt ciuitatem tuam tua venia dignam cenſeas, ac moutem illum, quem ſanctum eò, quòd ibi apparueris, oſtendiſti. & commorans in precibus pro ipſa ciuitate,

B *Quia in peccatis noſtris, inquit, & iniquitatibus noſtris, & patrum noſtrorum, Hieruſalem, & populus tuus in opprobrium facti ſunt in omnibus, qui ſunt in circuitu noſtro.*

Vulg. La. *Propter peccata enim noſtra, & iniquitates patrum noſtrorum, Hieruſalem & populus tuus in opprobrium ſunt omnibus per circuitum noſtrum.*

Nam ptopter ſcelera noſtra, & peccata parentum noſtrotum & nos tales euaſimus, quibus finitimæ gentes illudant, & celebetrima atque illuſtris ciuitas deſerta eſt.

Et nunc exaudi Domine Deus noſter deprecationem ſerui tui, & preces eius, & oſtende faciem tuam ſuper ſanctuarium tuum deſertum.

Vulg. La. *Nunc ergo exaudi Deus noſter orationem ſerui tui, & preces eius, & oſtende faciem tuam ſuper ſanctuarium, quod deſertum eſt.*

Accipe, inquit, ſerui tui preces Domine, & inſpice quàm deſertus ſit locus ille, quem tu ſanctum feciſti, ipſúmque turſus tua gratia comple. & quia indignus erat populus, qui hæc obtineret, valdé upportune ſubiecit.

Propter te Domine.

Vulg. La. *Propter temetipſum.*

C Ea quæ te decent fac, inquit, Dumine, & ne ſcelera noſtra tecum reputaueris, ſed perennes tuæ clementiæ foutes. & in deprecatioue commorans,

Inclina, inquit, Deus meus aurem tuam, & audi, aperi oculos tuos, & vide deſolationem noſtram, & ciuitatis tuæ.

Et amplius ipſum adhuc ciuitati concilians.

In qua inuocatum eſt nomen tuum, inquit.

Vulg. La. *Et ciuitatem, ſuper quam inuocatum eſt nomen tuũ.*

Illud autem, inclina aurem tuam, & aperi oculos tuos, idem eſt, ac ſi diceret, ne auerſeris preces meas, ſed amice & beneuole audi deprecati onem meam. uouit enim ipſe quoque nu men corporis expers eſſe, aliter tamen, cùm homo eſſet, cum Deo colloqui neſciuit, ſed quando quilibet homo oculis videt, auribus audit, hæc eadem corpore carenti Deo attribuit, ita ea vocans, quæ ab illo efficiuntur. his ſubiicit.

Quia non in iuſtitiis noſtris nos proiicimus miſerationem noſtram in conſpectu tuo, ſed in miſerationes tuas multas domine.

Vulg. La. *Neque enim in iuſtificationibus noſtris proſternimus preces ante faciem tuam, ſed in miſerationibus tuis multis.*

Neque enim nos iis freti, quæ iuſte egerimus, inquit, tuam imploramus benignitatem, ſed tua miſericordia confiſi audemus tibi ſupplicare.

Exaudi igitur Domine, propitius eſto Domine, attendo Domine, ne moratus fueris propter te Deus meus.

Vulg. La. *Exaudi Domine, placare Domine, attende & fac, ne moreris propter temetipſum Deus meus.*

Admirari uperæpretium eſt eorum, quæ dicta ſunt, ordinem. ſupplicat enim Deo primùm vt audiat deprecationem, & ne pteces auerſetur, deinde vt, cùm audierit, propitius fiat, & ptopitius factus benigne attendat, tum uſtenſa ſua beneuolentia, id perfici concedat, quod obſecratione petitur. ad hæc addidit, ne moratus fueris; hoc eſt, ne, quod precamur in aliud tempus dilatum velis, ſed mox dignos nos cenſeas, quibus teipſum oſtendas. & finis deptecatiouis dignus eſt Danielis bumilitate. propter te, inquit, Deus meus. neque enim ego, inquit, dignus ſum, qui hanc à te gratiam exorem, ſed

Quia nomen tuum inuocatum eſt ſuper ciuitatem tuam, & ſuper populum tuum.

Cùm ita petiiſſet, ac tanto ſtudio pro cognatis ſuis ſupplicaſſet, precatúſque eſſet, ne Deus moraretur, ſtarim diuinum accipit reſponſum.

Adhuc enim me loquente, inquit, & deprecante, et confitente iniquitates meas, & peccata populi Iſrael, et proiiciente miſericordiam meam coram Domino meo, et adhuc me loquente in oratione, ecce vir Gabriel, quem vidi in viſione mea, in principio volans.

Vulg. La. *Cúmque adhuc loquerer, & orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Iſrael, & proſternerem preces meas in conſpectu Dei mei pro monte ſancto Dei mei, adhuc me loquente in oratione mea, ecce vir Gabriel, quem videram in viſione à principio cito volans.*

Hac inquit oratione vtens, & communem noſtram iniquitatem accuſans, nondum impoſito precibus fine, video Gabrialem volantem & ad me accurreutem, cognoui autem quis eſſet, quòd iam prius in ſomniis illum conſpexeram, & nomen ipſius tunc didici, cùm audiui Dominum,

Daniel.3. qui illi ad ſe accerſito ita impetauit: Gabtiel fac intelligere illum viſionem, & vitum ipſum vocauit, ab eo quod viderat impoſito illi nomine. etenim in illo ſomhio, ecce, inquit, ſtetit in conſpectu meo, quaſi viſio viri, quamubrem hic quoque ecce ait, vir Gabriel, quem vidi in viſione mea iu principio volans, & volare ipſum dixit, aëra celeriter ſecantem & ad ſe accurrentem conſpicatus.

Et tetigit me quaſi horam ſacrificij veſpertini.

Tetigit me in tempore ſacrificij veſpertini.

Hoc eſt, circiter tempus veſpertini cultus, vel tantum temporis ſpatium, quantum veſpertinus occupat cultus.

Et locutus eſt mecum, & dixit, Daniel nunc egreſſus ſum, vt praberem tibi intelligentiam, in principio orationis tua egreſſus eſt ſermo, & ego veni vt renuntiarem tibi, quia vir deſideriorum tu es, et animaduerte in verbo, & intellige in viſione.

Vulg. La. *Et docuit me, & locutus eſt mihi, dixitque, Daniel nunc egreſſus ſum, vt docerem te & intelligeres, ab exordio precum tuarum egreſſus eſt ſermo, ego autem veni, vt indicarem tibi, quia vir deſideriorum es, tu autem*

tem animaduerte ſermonem & intellige viſionem.

Statim inquit, ſimulatque deprecari cœpiſti, communis dominus admiſſa obſecratione, conſpectáque tua laudabili cupiditate, miſit me, qui futura te edocerem. tu autem diligenter attende, quæ dicuntur. quæ enim dicentur, reconditiora ſunt, quàm vt ab homine percipi queant. hoc enim ſignificat, intellige in viſione, id eſt per ænigmata hæc dicentur, & accurata tibi opus eſt intelligentia, vt hæc ipſa comprehendas. per ænigmata vero interdum diuina & dicuntur & ſcribuntur, ne omnibus perſpicua fiant quæ ſanctis reuelantur. ſic enim facile contemptui haberentur, ſi æquè ab omnibus cognoſcerentur. Virum autem deſideriorum ipſum vocat, vel vt eum, qui ieiunio & afflictioni deditus contra corporis cupiditates viriliter decertet, vel vt expetentem cognoſcere, & quæ templo ſint euentura percipere cupientem: vel quia iucundus eſt & admodum amabilis tales virtutis ſplendores emittens. cùm ita ſanctus Archangelus ad ea intelligenda, quæ dicenda erant, prophetam excitaſſet, doctrinam affert.

B *Septuaginta hebdomades conciſa ſunt ſuper populum tuum & ſuper vrbem ſanctam tuam, quoad antiquetur præuaricatio, & conſummetur peccatum, & ad ſignandum peccata, & ad delendum iniquitates, et ad propitiandum propter iniuſtitias, & adducendum iuſtitiam æternam, & ad ſignandum viſionem, & prophetam, & vngendum ſanctum ſanctorum.*

Vulg. ca. *Septuaginta hebdomades abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper vrbem ſanctam tuam, vt conſummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna, & impleatur viſio & prophetia, & vngatur ſanctus ſanctorum.*

Ante alia omnia illud eſt animaduerſione dignum, propheta in deprecatione ſua loquente de populo & de Hieruſalem ita vt diceret, populus tuus, & ciuitas tua, & ſanctuarium tuum, reſpondere Deum ac dicere Danieli, ſeptuaginta hebdomades conciſæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper ciuitatem ſanctam tuam, quaſi nolentem populum ſuum vocare eum, qui antiquitus eius populus nuncupatus fuit, neque item ciuitatem, quæ ipſius olim appellata eſt. Hoc ergo magnum C Moſem quoque fecit. quando enim conſtructo vitulo, diuino illum cultu venerati ſunt, dixit ad Exod. 32. prophetam Deus. feſtina deſcende celeriter hinc, peccant enim populus tuus, quos eduxiſti de Ægypto. ait itaque Deus ad ipſum per Archangelum, tua admiſſa deprecatione concedam vt Hieruſalem ædificetur, & populum tuum iubebo reditum in patriam conſequi. ſed poſt ipſius Hieruſalem ædificationem ad quadringentos nonaginta annos rempub. ſecundum legem adminiſtrantes permanebunt, tantum enim temporis conficiunt ſeptuaginta hebdomades, ſi ſinguli dies in ſingulos annos computentur. & quia ſeptuagenario annorum numero captiuitatem eorum definiuit, ſepties in ſe hoc tempore multiplicato, reipub. ſecundum legem adminiſtrationem definit. ſeptuaginta hebdomades conciſæ ſunt, hoc eſt, probatæ ſunt, & decretæ ſunt, ita enim quidam interpretes ediderunt, ſuper populum tuum, & ſuper vrbem ſanctam tuam, quoad antiquetur præuaricatio, & conſummetur peccatum, id eſt, quoad augeatur impius ipſorum co-

A natus & peccatum ad exitum perducatur, peccatum autem conſummatum, & præuaricationem antiquatam, ſiue auctam, & ad ſummum perductam crucem vocat, quam auſi illi ſunt contra dominum parare. nam ante hoc tempus infinita auſi facinora pœnas dederunt, & luerunt ſupplicia pro iis, quæ patrarant, ſed rurſus impetrata venia clementia dignati ſunt, poſt inſaniam vero qua contra dominum concitati crucis facinus auſi fuere, nunquam aſſecuti ſunt vt in priſtinum ſtatum reuocarentur, ſicut ipſæ res clamant. verum cùm amplius quadringenti quadraginta effluxerint anni, diſperſi per orbem terrarum, ex aliis in alia loca migrantes, & exules vagantur. Idcirco ſanctus Archangelus beato Danieli ait; ſeptuaginta hebdomades conciſæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper vrbem ſanctam tuam, quoad antiquetur præuaricatio & conſummetur peccatum. & quia dominus Chriſtus erat in ſe credentibus peccata remiſſurus atque condonaturus, vt etiam beatus Ioannes exclamabat, cùm diceret, Ecce Agnus Dei qui tollit peccata mundi: merito Ioan. 1. ſubiecit, & ad ſignandum peccata, & ad delẽdum B iniquitates, & ad propitiandũ propter iniuſtitias: deleuit enim iniquitates eorum qui in ſe crediderunt, deleto quod contra nos erat chirographo, 2. ad Col. 2. ſicuti beatus Paulus aſſerit. obſignauit autem peccata, cùm reipub. ſecundum legem adminiſtrationi finem impoſuit. & ſpiritus gratiam elargitus eſt, qua adiuti, qui ſpiritaliter in ipſius repub. degunt, ſuperant affectiones. ad hæc addidit, & ad ducendum iuſtitiam ſempiternam. Iuſtitia autem ſempiterna propriè ipſe Dominus Chriſtus eſt. de quo beatus Paulus ait, Qui factus 1. ad Cor. 1. eſt nobis ſapientia à Deo, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio. & de euangelio Romanis in Ad Rom. 1. epiſtola ſcribens dixit, quia iuſtitia Dei in eo reuelatur. ſiquidem liberalitate vſus æternæ vitæ conciliatricem iuſtitiam iis, qui in ſe crediderunt, gratificatus eſt, quam etiam vt peterent orantes hortatus fuerat, quærite, inquiens regnum Dei, & iuſtitiam eius. & idcirco ſanctus Gabriel neceſſario dixit, & ad ducendum iuſti- Matth. 6. tiam ſempiternam. adiecitque, ad ſignandum viſionem & prophetiam hoc eſt, ad imponendum finem omnibus prophetiis, finis enim legis Chri- Ad Rom. C ſtus ad iuſtitiam omni credenti, & ad hoc effi- 10. ciendum, vt à Iudæorum natione in reliquum tempus propheticum munus deficiat, niſi enim apparuiſſet Dominus Chriſtus, & ea feciſſet ac paſſus eſſet, quæ prophetæ prædixerunt, non oſtenſa fuiſſet veritas prophetarum. perficit itaque, obſignat, & confirmat à prophetis prædicta, omnia faciens ac patiens quæ illi vaticinati fuerant. his rurſus adiecit, & ad vngendum ſanctum ſanctorum. quis autem eſt iſte ſanctus ſanctorũ? dicant Iudæi: quòd ſi ignorant, diſcant à nobis ipſum eſſe Dominum Chriſtum, per Eſaiam Eſa. 61. prædicentem. ſpiritus Domini ſuper me, propter Luc. 4. quod vnxit me Dominus. cui item Dauid teſti- Pſal. 44. monium perhibet. quia dilexit iuſtitiam, & odit iniquitatem, & propterea vnxit eum Deus oleo lætitiæ præ participibus eius. & beatus quoque Petrus Apoſtolorum princeps teſtis eſt, cùm di- Act. 10. cit, Ieſum à Nazareth, quo modo vnxit eum Deus ſpiritu ſancto, & virtute, qui pertranſiit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo. docetur itaque

beatus Daniel propheta viſum eſſe Deo quadringentorum & nonaginta annorum ten pus ipſi Hieruſalem concedendom, qod illa vſitato more diuinis potiatur muneribus, donec neſariom illud, & maxime horribile facinus aoſa ſit, crucem inquam contra Saloatorem. qui ſanctus ſanctorum nuncupatus vtpote ſanctiatis fons, vngitor quidem ſecundum humanitatem ſpiritu ſancto, obſignat autem & coofirmat antiquas prophetias, omnia, quæ ab illis prædicta ſont, perficiens, remiſſionémque peccatorum iis, qui in ſe credidere, gratificans. deiode docet diuos Archangelus vnde exordiri oporteat ſeptuaginta hebdomadum numerum.

Et cognoſces, inquit, & intelliges ab exitu ſermonis, vt reſpondeatur, & ædificetur Hieruſalem vſque ad Chriſtum ducem hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta dua.

Vulg. La. *Scito ergo & animaduerte ab exitu ſermonis vt iterum ædificetur Hieruſalem vſque ad Chriſtum ducem hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta dua erunt.*

Quidam opinantur initium ædificationis, quod factum eſt regnante Cyro, principium eſſe numeri hebdomadum, quidam autem à ſexto anno regni Darij Hyſtaſpis numerare incipiunt, tunc enim ædificatio templi decenti fine abſoluta eſt, cui finitimi propter odium erga Iudæos tempore qood interceſſit, impedimento fuere, & Cambyſes Cyri filius ab ipſis deceptus ædificari prohibuit, ſed nihil horum verum eſt. primùm enim pluriom anoorū numerus, ſi quis hunc numerare velit, reperietur: deiode nō licet nobis inuenire ab alio peccata deleta, remiſſa ſcelera, condonatam iuſtitiam ſempiternam, impleta prophetarum oracola, neque vnctum fuiſſe ſanctom ſanctorum, niſi de ſolo Chriſto hæc intelligantur. quod ſi hæc ita ſe habent & conſentiunt qui ita hebdomadas numerari iubent, ſurſum verſos qoadringentos & nonaginta numerent annos. ſi enim ab eo tempore, quo ad Iordanem apparuit, qoando prædicare, docere, & miracula facere Saluator & Dominus noſter cœpit, nos numerare exorſi retro pergamus uon ſolum vſque ad Cyrum, ſed nec vſqoe ad Dariom quidem hunc numerum peruenire deprehendemus, verum anno vigeſimo Artaxerxis Xerxis filij regni expletum, quo tempore Neemias huius regis pincerna æmulatione ductus, cùm Deo ſopplicaſſet impetrata ope diuina petit à rege ſupplex, vt muros Hieruſalem ſibi ædificandos permittat, nactúſque ſibi beneoolum regem in patriam reoerſus omni animi alacritate, quæ ſacro Dei templo deerant, addenda curat, & vrbis mœnia inſtaurat, qua turribus vndique communita, ei portas imponit, hortatúſque ſacerdotes vacuam ab habitatoribus vrbem incolis complet. hoc etiam diuos Archangelus innoens dixit. & cognoſces & intelliges ab exitu ſermonis vt reſpondeatur, & ædificetur Hieruſalem, vſque ad Chriſtum ducem hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta doæ.

Et reuertetur, & ædificabitur platea & murus, & tempora innouabuntur.

Vulg. La. *Et rurſum ædificabitur platea & muri in anguſtia temporum.*

Exorſus eoim ab vrbis ædificatione numerare, cùm ipſa ſua recepit mœnia, & habitatorum frequentiam excepit, ita vt præ ineolentium moltitudine dilatari cogeretur, inuenies vſque ad Chriſtum docem hebdomadas ſeptem, & hebdomadas ſexaginta duas, Chriſtum autē ducem ipſum rurſus nominauit, quem ſanctum ſanctorum vocauit, ſicut beatus Petrus ad Iudæos concionem *Act. 3.* habens dixit, auctorem vero vitæ interfeciſtis, quem Deus ſuſcitauit à mortuis, ſolutis mortis doloribus. dux vero noſter eſt ſecundum homanitatem, vt primogenitus omnis creaturæ, nouæ *Ad Col. 1.* videlicet, ſi qua enim, inquit, io Chriſto oooa *2 ad Cor. 5* crearura, atque vt primogenitus ex mortois, vt *Ad Col. 1.* ſit, ſecundum quod ait Paulus, in omnibus ipſe primatum tenens. Hac de caoſa ipſum ſanctus quoque Gabriel Chriſtum ducem appellaoit. vſque ad ipſom itaqoe ab ædificatione Hieruſalem hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ. & ne fruſtra hæc nos nogari aliqoi opinentur, age etiam ipſorum annorum numerum apponamus. igitur à vigeſimo anno regni Artaxerxis filij Xerxis cùm Neemias ad Hieruſalem profectus extruere cœpit muros vrbis, vſque ad Darium Arſamis, qoo interfecto Alexander Macedo Perſarum coercit regnum, anni interſunt quatuordecim amplius centum, & à ſexto Alexandri anno, quo Darius interemptus eſt, vſque ad Caium Iulium Cæſarem primum Imperatorem Romanorum anni omnes regni Macedonum ducenti octoginta duo, & ab imperio Iulij Cæſaris vſqoe ad quintum decimum Tiberij Cæſaris, quando Ioannes Baptiſta venit ad Iordanem prędicans baptiſmum pœnitentiæ, & exclamans, Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi, anni intercedoot ſeptuaginta tres. qui ſimul collecti quadringentorum ſexaginta oouem numerom conficiunt, & hi Hebraicos annos faciunt quadringentos octoginta tres, totidémque conficiūt ſeptem & ſexaginta duæ hebdomades. ſciendum eſt enim, qoemadmodum Hebræi ſecundum lunæ curſum nomerantes annum, vndecim dies ſupereſſe demonſtrant, quos etiam oos intercalares vocamus, namque lunæ curſus vigioti nouem diebus ac ſex horis conficitor, & ita numerantes trecentorum quinqoaginta quatuor dierum efficiunt annum. cùm itaqoe ſanctus Archangelus cum beato Daniele viro Hebræo colloquens, ipſúmque docens annorum uomerum, vſitatom omoino dixerit nomerum, neceſſario addendi ſunt anni illi, qui ex intercalaribus colliguntur, quibus additis tres & octoginta ſupra quadringentos reperientor anni. totidémque colligunt ſeptem & ſexaginta duæ hebdomades. quas uon ſine caoſa diuiſit, ſed vt quarundam rerum præſignificaret mutationes. oā ab ædificatiooe ipſius Hieruſalem, quæ Neemiæ & Eſdræ memoria facta eſt, vſque ad Hircanom vltimum ex Aſamonibus principem ſacerdotum, quem occidit Herodes, duarum & ſexaginta hebdomadum nomerus expletur, & ab illius interitu vſque ad tempus illud, qoo Saluator uoſter ad Iordanem accedēs apparuit, reliquæ ſeptem perficiuntur hebdomades. atque hoc ipſo tempore, poſt Hircani cædem, inquam, vſque ad tempus illud, quo Saluator noſter apparuit, contra legem in reliquum ſacerdotum priocipes creabantur. cùm enim lex iuberet vt principes ſacerdotum in omnem vitam ſacerdotio fungerentur, & poſt obitum ſucceſſores acciperent: Herodes, & poſt illum Romani

mani facto pontificatu maximo venali, auctores erant vt crebræ ſucceſſiones fierent, & quoſdam etiã, qui è ſacerdotali genere minimè erant oriundi, ſacerdotum principes deligebant. Idq́ue docens Ioſephus ſcriptor Hebræus ita ait, Herodes autem à Romanis accepto regno, non amplius eos qui ab Aſamone genus ducerent, ij autem erant, qui Maccabæi vocabantur, ſacerdotum principes conſtituit, ſed quoſdam ignobili loco natos, qui tantum ex ſacerdotibus erant. & paulo poſt rurſus ita ait, & imitatus eſt Herodem in creandis Iudæorum principibus ſacerdotum Archelaus eius filius, & poſt hunc, occupato imperio Romani. & alio loco. Valerius autem Gratus Romanorum præfectus cùm ſacerdotio abdicaſſet Ananon, Iſmaelem principem ſacerdotum creandum curat Fabi filium, quo item haud multo poſt ſacerdotio abdicato Eleazarum Anani principis ſacerdotum filium, ſacerdotum principem declarat, elapſoque anno, cùm eum itidem abdicaſſet, Simoni Camithæ filio pontificatum maximum committit. cui non amplius annum eo honore potito Ioſippus, qui etiam Caiaphas dictus eſt, ſucceſſit. hæc docens etiam beatus Lucas ait. Anno quintodecimo imperij Tiberij Cæſaris ſub principibus ſacerdotum Anna & Caipha. duóſque eodem tempore principes ſacerdotum ſecundum legem creatos fuiſſe nunquam accepimus. hæc ſanctus Gabriel prædicens,

Ioſeph. 10. 8 — Ioſeph. 18. 5. — B — Luc. 3.

Et poſt hebdomadas, inquit, ſexaginta duas exterminabitur vnctio, & iudicium non eſt in eo.

Vulg. La. *Et poſt hebdomadas ſexaginta duas occidetur Chriſtus, & non erit eius populus, qui eum negaturus eſt.*

Vt perſpicuum ſit ſexaginta duas hebdomadas priores poſuiſſe, & poſtea ſeptem, in quibus exterminatum iri vnctionem dixit, id eſt, florentem in principibus ſacerdotum gratiam, & cùm illi etiam qui contra legem creabantur, ſacerdotum principes appellarentur, merito iudicium, inquit, non eſt in ipſo. etſi enim vnguntur, inquit, at non ſecundum legem vnguntur, verum præter legem hoc facere audent, & hoc ſuperius quoque planum fecit, ſeptem ſe hebdomadas vltimo loco poſuiſſe cùm dixit, vſque ad Chriſtum enim ducem hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ. quas in ſeptem multiplicatas C in ſua mente repoſuit, vt intelligamus ſi à Chriſto ſurſum verſus numerare velimus, ſeptem nos prius hebdomadas comperturos, deinde ſexaginta duas. quod apertius exponens, reuertetur inquit, & ædificabitur platea, & murus, & innouabuntur tempora, hoc eſt, tempus ante ædificationem, & poſt hebdomadas inquit ſexaginta duas exterminabitur vnctio, & non dixit poſt ſeptem, ſed poſt ſexaginta duas, quas illæ ſeptem ſequuntur, in quibus exterminabitur vnctio, & iudicium non eſt in eo, Herode alienigena regnante, qui paterno genere Aſcalonites, materno Idumæus erat, & iis qui principes ſacerdotum vocabantur non ſecundum legem vnctis, ſed ab alienigenis principibus Herode, Archelao, & Romanis ducibus electis, deinde commemorat excidium, quo & ciuitas opprimenda erat, & hoc ipſum alienigenarum regnum euertendum, & pontificatus maximus non legitimus auferendus, & ait.

Et vrbem, et ſanctum diſſipabit cum duce veniente.

Et ciuitatem, et ſanctuarium diſſipabit populus cum Vulg. La.
A *duce venturo.*

Hoc eſt cum principibus venientibus, qui non erunt legitimi, etenim vrbs, inquit, euertetur, & templum ſanctum penitus diſſoluetur. atque hæc patietur ciuitas cum duce veniente, hoc eſt, ducibus venientibus non legitimis, ducem enim venientem externum alienigenarum regnum, & non legitimum pontificatum maximum appellauit. deinde docens fore, vt multo peiora prioribus mala ſuſtineant, ſubiecit.

Et excidentur ſicut in diluuio.

Hoc eſt, perniciem funditus ſuſtinebunt, qualem olim ſuſtinuerunt homines, cùm omnem terram diluuium contexit. & admonens item futurum vt nunquam reuocentur, aut inſtaurationem vllam conſequantur,

Et vſque ad finem, inquit, belli conciſi deſolationibus.

Et finis eius vaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta deſolatio. Vulg. La.

Funditus enim delebuntur, inquit, bello illo, veluti quodam diluuio oppreſſi, & in perpetuum his malis ſuccumbent, neque vllam vnquam, vt ab ipſis vindicentur, veniam conſequentur. His de Iudæorum pernicie ita prædictis, reuertitur rurſus ad ſeptuaginta hebdomadum numerum, atque eam, quæ ſexaginta nouem deerat, addens ait.

Et confirmabit teſtamentum multis hebdomas vna, & in dimidio hebdomadis auferetur ſacrificium & libamen, & ſuper templum abominatio deſolationis, & vſque ad conſummationem temporis conſummatio dabitur ſuper deſolationem.

Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna, Vulg. La. *& in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia, & ſacrificium, & erit in templo abominatio deſolationis, & vſque ad conſummationem & finem perſeuerabit deſolatio.*

Igitur quæ nam futura ſint poſt ſexaginta duas hebdomadas, ſeptem hebdomadibus prædixi, inquit, decet autem percipere, quæ alia fient hebdomade. in hac enim nouum teſtamentum dabitur credentibus, atque omni eos virtute imbuet, & in dimidio huius hebdomadis auferetur ſacrificium & libamen, hoc eſt ſacrificium ſecundum legem deficiet, oblato immaculati agni, qui tollit peccata mundi, vero ſacrificio, quo quidem in reliquum oblato illa terminabuntur, quamobrem ſtatim peracto ſacrificio, cùm ſpiritum Saluator noſter emiſiſſet, velum templi ſciſſum eſt à ſummo vſque deorſum, ea quæ pridem cerni Matth. 27. non poterant, omnibus conſpicua faciens, & quæ contingi, aut ad quæ adiri non licebat, ad ea aditum aperiens. cùm enim velum ſepararet à ſanctuario ſancta ſanctorum, in quibus erant propitiatorium & Cherubim & arca, fractum totum velum, rebus ipſis oſtendit quemadmodum ab interioribus partibus, quæ ibi cuſtos aſſidebat, gratia receſſerit, & communia illa facta ſint, ad quæ pridem ſoli principi ſacerdotum aditus patebat. quòd ſi quis etiam tempus percipere cupiat, ex Euangelio Ioannis cognoſcetur. cùm enim annos circiter tres, cum dimidio prædicaſſet Dominus, ſanctoſque ſuos diſcipulos doctrina & miraculis confirmaſſet, tunc paſſus eſt. ac poſt crucem, & mortem, & reſurrectionem, & ad cœlos aſcenſum, & ſanctiſſimi ſpiritus aduentum, reliquum hebdomadis tempus ſancti Apoſtoli

Hieroſolymis prædicantes, & miracula edentes multis hominum millibus ad Euangelicam do- A ctrinam ductis, noui teſtamenti munus impertiti, vt ſanctiſſimi quoque baptiſmatis gratiam conſequerentur, auctores fuere. deinde cùm Iudæi iu ſanctum Stephanum impia illa facinora auſi fuiſſent, per oppida Iudææ populis diſſipatis, diui Apoſtoli breue tempus Hieroſolymis commorati, Samariam, Lyddam, & Ioppem obeuntes omnibus hominibus afferre ſalutaria decreta feſtinabant. Quamobrem diuus Archangelus beato Danieli, confirmabit, inquit, teſtamentum multis hebdomas vna; tempore ante crucem Domini, & quo ſancti Apoſtoli poſt Saluatoris reſurrectionem Hieroſolymis docuerunt, ſimul collecto. tum bifariam diuidit hebdomadem, & ait. & in dimidio hebdomadis auferetur ſacrificium & libamen; oblato enim vero ſacrificio, finem habebit vmbra legis. ad hæc ait, ſuper templum abominatio deſolationis. propter hoc enim ſacrificium, inquit, non ſolum illud ſacrificium deficiet, ſed etiam abominatio deſolationis ſuper templum dabitur, hoc eſt, illud olim venerandum, & horribile templum omni- B no deſeretur; ſignum autem deſolationis erunt imagines quædam legibus interdictæ in ipſum illatæ. quod Pilatus fecit, qui noctu in ſacrum Dei templum, Imperatorum contra diuinam legem intulit imagines. hoc item Dominus in ſacris Euangeliis ſanctis ſuis diſcipulis prædixit. *Matth. 24. Luc. 21.* Cùm videritis abominationem deſolationis, quę dicta eſt à Daniele propheta, cognoſcite quia appropinquauit deſolatio eius, tunc qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes, qui in tecto non deſcendat tollere aliquid de domo ſua. hæc autem dicebat vt ſignificaret quàm celerrime appropinquare ipſorum exeidium, quo funditus eſſent perituri. & paulò antè ait Hieruſalem, Hieruſalem, *Matth. 23.* quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti? ideo dico vobis, quia relinquetur domus veſtra deſerta. hæc prædicens ſanctus Gabriel, poſtquam vaticinatus fuerat fore, vt cultui illi qui ſecundum legem adhibebatur finis imponeretur, adiecit, & ſuper templum abominatio deſulationis. & ne eſiſtima- C rent Iudæi ſacrum templum priſtinum decorem & gloriam rurſus recuperaturum, neceſſario ſubiecit, & vſque ad conſummarionem temporis conſummatio dabitur ſuper deſolationem, vſque ad finem enim ſæculi, inquit, conſummatio deſolationis manebit, nulla facta mutatione. quod *Pſal. 58.* item beatus Dauid dixit, in ira conſummationis & non erunt, & ſcient quia Deus dominatur Iacob, & finium terræ, cognoſcent autem quando *Zach. 12. Ioan 19.* viderint ſignum filij hominis in cœlo, tunc enim plangent omnes tribus, tunc videbunt in quem transfixerunt. quòd ſi hæc non ita ſe habent, quia quadringentorum & nonaginta annorum numerus tranſiit, & inſuper anni amplius quadringenti quadraginta, oſtendant quibus regnantibus Archangeli oraculum ſit euentu comprobatum. Maccabæis? at quadringenti nonaginta anni non intercedunt à Dario vſque ad ipſos, neque item à Cyro, qui primus Perſarum regnum obtinuit, à Cyro enim ad Antiochum Illuſtrem, id eſt Epiphanem, quo regnante Maccabæi iuſta indignatione adducti remp. adminiſtrandam ſuſcepere, circiter quadringenti & ſeptuaginta duo interſunt anni. præterea quis horum ſanctus ſanctorum vocatus eſt, Iudas, an Ionathan, an Simon, an aliquis poſterior his? atqui ne Abraam quidem patriarcha, neque Moſes legiſlator, neque Helias maximus prophetarum, ſanctus ſanctorum appellatus vnquam fuit. Igitur & tempus, & nomina nobis aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti aperte præſignificarunt, in quem cùm crediderimus alterum ipſius aduentum expectantes ſupplicabimus vt in die iudicij ipſius clementiam conſequamur, cuius vtinam nos omnes compotes fiamus gratia & benignitate eiuſdem Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri gloria, cum ſancto ſpiritu in ſæcula ſæculorum, Amen.

ORATIO X.

In anno tertio Cyri regis Perſarum verbum reuelatum eſt Danieli, cuius nomen vocatum eſt Balthaſar.

Anno tertio regni Cyri regis Perſarum verbum reuelatum eſt Danieli cognomento Balthaſar. *Vulg. Lat.*

Quibuſdam videtur hîc in tempore erratum eſſe, & pro anno primo, qui ab initio librum ſcripſit, tertium poſuiſſe, idque ex eo coniiciunt, quòd beatus Daniel dixerit ſtatim poſt initium prophetiæ, & fuit Daniel vſque ad annum vnum Cyri regis, ſi enim vſque ad annum dumtaxat primum Cyri regni permanſit, aiunt, propheta, quomodo tertio anno reuelationem videt? ego autem arbitror, neque eo quod dictum eſt prius certum ac definitum ſignificari tempus, neque primo anno Cyri regni beati Danielis vitam definiri. neque enim dixit, vſque ad primum annum Cyri regis, ſed vſque ad annum vnum. vult autem, vt mihi videtur, eos qui propheticam ſcriptùram legerint, docere, vt ipſe vſque ad Cyrum Perſarum regem permanſit, qui ex bello captis Iudæis in libertatem vindicatis, iuſſit volentes in patriam redire, ſacrúmque Dei templum inſtaurare. hoc etiam aperte nos docet ſanctus Angelus, qui cum Daniele paulo pòſt colloquens, & fuit, inquit, in anno primo Cyri ſteti in fortitudinem & robur, id eſt, ſimulatque Cyrus regno *Daniel. 11.* potitus eſt, omnia moliri perſeuerabam, vt populum captiuum à ſeruitute liberarem, & in fine item libri, accepit, inquit, Cyrus Perſa regnum, & erat Daniel conuiua regis, & glorioſus ſuper omnes amicos eius. ita vt vbique tertij anni numerus oſtendatur: anno itaque tertio Cyri regni verbum reuelatum eſt Danieli, cuius nomen vocatum eſt Balthaſar. *Daniel. 14.*

Et verum verbum, & potentia magna, & intelligentia data eſt ei in viſione.

Et verbum verum & fortitudo magna, intellexitque ſermonem, intelligentia enim eſt opus in viſione. *Vulg. Lat.*

Iure verbum & viſionem vocauit, conſpexit enim ſanctos Angelos, & audiuit eos colloquentes, & futura accurate didicit, aſſeritque verum eſſe verbum, vt ſine ambiguitate, quæ dicenda ſunt, omnes accipiant.

In diebus illis ego Daniel eram lugens tres hebdomadas dierum, panem deſideriorum non comedi, & caro & vinum non introiit in os meum, & vnguento non vnctus ſum vſque ad trium hebdomadum dies.

In diebus illis ego Daniel lugebam trium hebdomadarum *Vulg. Lat.*

darum diebus, panem deſiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum, ſed neque vnguento vnctus ſum, donec complerentur trium hebdomadarum dies.

Neceſſe eſt luctos cauſam, quam prophetia obſcure docet, inquirere. primom enim oulla triſtitiæ ſoberat cauſa. & rex enim manſuetus & humanos ac diuina in honote habens, Danielis amicitiam plurimi faciebat, & cunctus populus ob regis oianſuerudinem pace haud mediocti fruebatur, ac porius, ſi quis velit ad beati Hieremiæ prophetiam, ad Paralipomenoo hiſtoriam, & ad Eſdræ ſcripturam animom attendere, inoeniet Cyrum primo anno regni Iudæis omnibus quicunque vellent præcepiſſe, vt in patriam reuerſi ſanctom Dei templum rurſus ædificarent, ita vt propheta vndiqoe animi lætitiæ cauſas habuerit. verum enimuero ſi qois hæc ſiogula diligenter examinarit, hæc eadem comperiet Danieli doloris cauſas fuiſſe. cùm enim tex omnibus, quicunqoe cupereot libertatem ac teditum in patriam conceſſiſſet, complures, qui ſibi in Babylone domos conſtruxetant, earum quaſi vinculo deuincti, neglecto in pattiam reditu, externam patriæ regionem prætulerant. ſoli veræ pietaris amatores, patriarúmqoe legum coſtodes, poſtpoſitis, quas Babylone poſſidebant, facultatibus, patriam ſolitudinem vel ipſi regno anteponendam doxere. hoc itaque beato Danieli maximum attulit luctum. videns enim diuinæ pollicitationis veritatem, & regis manſuerudinem, atqoe clementiam, populique ingenium contomax & effrenatum, animo vehementer angebatur, neque lugere ac lamentari deſiſtebat. & iure aliquis quæſierit, cutnam, cùm aliorum cauſa, qoi ſe ſegnitiei tradiderant, & teditum in parriam aſpernati fuerant, lugeret, ac lamentaretor, ipſe in patriam non eſt reuerſus? ſed hanc quæſtionem facile diſſolui poſſe comperiet, ſi captiuitatis cauſam conſideret. quemadmodom enim non propter propria peccata permiſit illum Deus bello capi, ſed populi proſpiciens vrilitati, & veluti quendam curatorem & magiſtrum ſimul cum ipſis mittens, ita etiam reditus tempore cum plures in Babylone incolere, ea habitatione contenti, decreuiſſent, turſus dioinus propheta cum illis degete compellitur, vt ne ſpirituali cu- C ra protſus deſtituti, in impietatem penitus labantur. hac de caoſa cùm rex, qui tunc imperium obtinebat, in honore illum habens, omnique obſeruantia colens aliis omnibus anteferret, nollam beatus Daniel iooenit conſolationem, ſed ipſum valde angit & excrociat populi contomacia, & ſanctæ ciuitatis obliuio, quare tres quoque dierum hebdomadas ieiunus permanſit. nam, panem deſideriotum inquit non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum, neque vngoento vnctus ſom vſque ad trium hebdomadarum dies. nullam enim diligentiam, inquit, omnibus his diebos adhiboi curando corpori, non vnguentum extrinſecus, non intrinſecus alimentum, recte aotem & admodum congruenter non carnibos ſed pani verbum illud deſideriorum appoſuit. panis enim neceſſarius eſt, & communis omniom cibos, cùm carnibus ditiores veſcantor, pane autem præter ditiores, etiam paoperiores alantur. idcirco panem deſideriorum appellauit, vt cibum communem, & A omniom alimentorum amabiliſſimum.

Et in die vigeſima & quarta menſis primi in anno tertio ego eram iuxta fluuium magnum, ipſe eſt Tigris.

Die autem viceſima, & quarta menſis primi eram iuxta fluuium magnum, qui eſt Tigris. Vulg. La.

Et menſem & ieiunij dies annotare opus eſt ad Iudæorum iniquitatem coarguendam. diuina enim lege iobente quartadecima primi menſis (Exod. 12.) ad veſperam paſcha celebrari, beatos Daniel vſqoe ad vigeſimam quartam ieionos permanebat. quòd ſi dicant Iudæi panem illum deſideriorum non comediſſe, quòd panes axymos comederet, primom quidem ſuam per hæc qooque oſtendent inſcitiam, panis eoim & fermentatus & non fermentatus vocatur. deinde quæ ſubiiciuntur, ea aperte os eorum impudens obtorant. caro enim & vinum, inquit, oon introieront in os meum. quod ſi carnes non attigit, qoomodo celebraoit paſcha? paſcha enim nihil aliud eſt quàm agnus, maſculus, anniculus, abſque macula, ad (Exod. 12.) veſperã ſacrificatus, & aſſus igni. qui itaque carnes noo comedit, quomodo paſcha celebrabat? non igitur paſcba celebraoit, vt obediret legi B aperte iobenti, tres peragi celebritates in loco quem elegerit dominus Deus. eoidenter itaque legem violant Iudæi, cùm has aodent in exrerna regione celebrate. verum nos ad propoſitum teoertamur. quarta inqoit & vigeſima primi menſis in anno tertio ego etam iuxta fluoiom magnum, ipſe eſt Tigris. Hinc rurſos edocemur non eſſe erratum in tempore, eteoim hic anno tertio, non primo dixit ſe viſionem vidiſſe.

Et ſuſtuli oculos meos & vidi, & ecce vir vnus indutus Baddim, & lumbi eius præcincti auro Ophaz, & corpus eius quaſi Tharſis.

Et leuaui oculos meos & vidi, & ecce vir vnus veſtitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo, & corpus eius quaſi Chryſolithus. Vulg. La.

Baddim, græca lingua ſignificantor Byſſina, air itaque illius, qui viſus eſt, indumentum ſe byſſinum cooſpexiſſe. Zonam vero Ophaz, hoc eſt auro nitidiſſimo, & maxime puro, corpus autem, quaſi Tharſis, id eſt, ſimile etat auro probatiſſimo è Tharſis allato, etenim illinc Salomooi rude afferebatur aorum.

Et facies eius velut ſpecies fulgoris.

C Spleodot, inquit, illomioans à facie eius floebat.

Et oculi eius quaſi lampades ignis, & brachia eius & crura, quaſi viſio æris ſplendentis, & vox ſermonum eius quaſi vox turbæ.

Et oculi eius vt lampas ardens, & brachia eius, & quæ deorſum ſunt vſque ad pedes, quaſi ſpecies æris candentis, & vox ſermonum eius, vt vox multitudinis. Vulg. La.

Habebat, inqoit, oculos ignem emittentes, & brachia pulcherrimo æri ſimilia, viſus tibi eſſes illom audiens multam turbam colloqoeotem aodire.

Et vidi ego Daniel viſionem ſolus, & viri illi, qui mecum erant, non viderunt viſionem, ſed ecſtaſis magna incidit ſuper eos, & fugerunt metu.

Vidi autem ego Daniel ſolus viſionem, porro viri, qui erant mecum non viderunt, ſed terror nimius irruit ſuper eos, & fugerunt in abſconditis. Vulg. La.

Sed aliquis fortaſſe dixerit, cur nam fugerunt ij, qui viſionem non viderunt? at veriſimile eſt hoc ipſo maiorem illis metum incuſſum, nullum

enim conſpicati, & maximam vocem audientes, meriro terrore perculſi aufugerunt, ecſtaſin autem hic vocat non timiditatem ſolam, ſed cæcitatem illam, quæ græce dicitur, ἀορασία & ſimilia ſunt hæc iis quæ beato Paulo in itinere acciderunt, cum Damaſco apptopinquaret. etenim ibi vidit ipſe lumen, quod eum citcumfulſit, & qui cum eo erant nulla re viſa ſolam vocem audierunt. igitur hic quoque qui cum diuino propheta erant ſimiliter, ſed ſola audita voce ac nemine viſo fugiunt, ipſe ſolus manet.

Act. 9.

Ego enim relictus ſum, inquit, ſolus, & vidi viſionem hanc magnam, & non eſt relictum in me robur, et gloria mea conuerſa eſt in corruptionem, & non obtinui vires.

Volg. La. *Ego autem relictus vidi viſionem grandem hanc, et non remanſit in me fortitudo, ſed et ſpecies mea immutata eſt in me, et emarcui, nec habui quicquam virium.*

Tantus enim mihi metus incidit ex ea viſione, vt membrorum harmonia diſſolueretur, & color ille, qui erat in corporis ſuperficie mutaretur, atque omnibus viribus deſtituerer.

Et audiui, inquit, vocem ſermonum eius, et cùm audirem ego eram compunctus ſuper faciem meam, et facies ſuper terram.

Volg. La. *Et audiui vocem ſermonum eius, et audiens iacebam conſternatus ſuper faciem meam, et vultus meus hærebat terræ.*

Statim enim audita, inquit, maxima illa voce pronus cecidi, & cùm aſpicere nequirem horribilem viſionem, os meum in terram demiſi.

Et ecce manus attingens me, et erexit me ſuper genua mea, et ſuper veſtigia pedum meorum ſtatuit me.

Volg. La. *Et ecce manus tetigit, et erexit me ſuper genua mea, & ſuper articulos manuum mearum.*

Ita, inquit, affectus ſentio veluti quandam manum me tangentem, & erigentem, & ego genibus, manibúſque innixus, diſſoluerat enim me metus, reſurgere cònabar.

Ille autem dixit ad me, Daniel vir deſideriorum intellige in ſermonibus his, quos ego loquor ad te, & ſta in ſtatione tua, quia nunc miſſus ſum ad te.

Volg. La. *Et dixit ad me, Daniel vir deſideriorum intellige verba, quæ ego loquor ad te, & ſta in gradu tuo, nunc enim ſum miſſus ad te.*

Attende, inquit, diligenter quæ à me dicuntur, & abiecto metu ita audi, quæ dicenda ſunt, vt intelligas; ſiquidem vt ea te docerem miſſus ipſe ſum, quando corporis cupiditates viciſti, ac diuinarum rerum amator effectus, & beneuolentia quadam naturali erga populum affectus, quæ ei euentura ſunt percipere concupiſti, vocatque ipſum non Balthaſar, ſed Danielem. illud enim Chaldæorum, hoc Hebræorum nomen erat. & hoc à piis impoſitum, illud ab impiis additum. ſignificat autem Daniel Græcis iudicium Dei, ita vt ipſe verum nomen ſecum ferens rebus ipſis prædicaret eum ſe eſſe, quem Deus iuſto ac recto iudicio prophetica gratia ſit dignatus, cuique multis poſt ſæculis futura declarauerit.

Cúmque loqueretur ipſe ad me ſermonem, ſurrexi tremens.

Volg. La. *Cúmque dixiſſet mihi ſermonem iſtum, ſurrexi tremens.*

Sermo quidem idoneus fuit ad hoc efficiendum vt ſurgerem, verum metum ipſum non omnino abieceram.

Et dixit ad me, ne timeas Daniel, quia à prima die, qua dediſti cor tuum, vt intelligeres, & affligeres te coram domino Deo tuo, auditi ſunt ſermones tui, & ego veni in ſermonibus tuis.

Et ait ad me, noli metuere Daniel, quia ex die primo quo poſuiſti cor tuum ad intelligendum vt te affligeres in conſpectu Dei tui, exaudita ſunt verba tua, & ego veni propter ſermones tuos. Volg. La.

Hinc docemur, quantum nobis voluntaria proſit afflictio, etenim beatus Daniel, cùm voluntario ſeipſum ieiunio afflixiſſet, & dominum quæſiiſſet, ſtatim exorauit, & voti ſui compos factus eſt, quod is quoque, qui ſe ei in viſione obtulerat, declarat. à prima enim die, inquit, qua dediſti cor tuum vt intelligeres, & vt affligeres te coram Domino Deo tuo, auditi ſunt ſermones tui, cuius rei maximum hoc habes indicium aduentum meum, ego enim veni, inquit, in ſermonibus tuis, id eſt propter ſermones tuos, & propter illas, quas adhibuiſti preces.

Et princeps, inquit, regni Perſarum ſtetit exaduerſo mei, vnum & viginti dies.

Princeps autem regni Perſarum reſtitit mihi viginti & vno diebus. Volg. La.

Prima ipſe die, inquit, deprecationis tuæ admiſſis tuis precibus ad te miſſus fui. ſed omnibus his diebus prohibuit me, ne ad te venirem, Perſarum regni princeps.

Et ecce Michael vnus de principibus primis venit ad opitulandum mihi, & ipſum reliqui ibi cum principe regni Perſarum.

Et ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium meum, & ego remanſi ibi iuxta regem Perſarum. Volg. La.

Hæc apertius nos docet beatus Moſes, cùm ait,

Quando diuiſit altiſſimus gentes, quando diſſeminauit filios Adam, conſtituit terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei.

Quando diuidebat altiſſimus gentes, quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſrael. Volg. La.

Et dominus in ſacris Euangeliis Apoſtolis, videte, inquit, ne contemnaris vnum ex his puſillis, quia angeli eorum quotidie vident faciem patris mei, qui in cœlis eſt. & alia item multa huiuſcemodi in diuina ſcriptura. ex his itaque docemur ſingulis angelis vniuſcuiuſque noſtrûm creditam eſſe curam, vt cuſtodiant, tueantur, & à praui dæmonis nos liberent inſidiis. archangelis vero illud munus impoſitum, vt gentium ſint præfecti. ſicuti beatus Moſes docuit, cuius dictis beatus item Daniel conſentit, cùm dicit ipſe regni Perſarum principem, & rurſus paulo pòſt principem Græcorum, Michaelem quoque principem Iſrael vocat. His itaque tum ex hoc, tum ex illo loco perſpicuis factis, illud quærendum, quanam de cauſa Perſici regni princeps reſiſtere videbatur ei qui pro populo patrocinium ſuſceperat? nam perturbationibus angelorum naturam non eſſe obnoxiam, quippe ſanctitatis plenam, cuiuis perſpicuum eſt. & diuinis eos nutibus obtemperare ſine vlla controuerſia vſquequaque licet intelligere. Quomodo itaque Iſraelitarum tutelæ aduerſari videbatur Perſarum regni princeps? verum enimvero ſi quis diligenter conſiderare velit, comperiet eorum, quæ dicta ſunt, ſenſum. nam Perſarum princeps,

Matth. 18.

ceps, & princeeps Græeorum, hoe eſt ij, quibus eorum cuſtodia, & cura commiſſa eſt, neceſſario, A vtpote erga eos beneuolentia affecti, quorum tutelam habebant, cùm cernerent ipſius Iſraelis iniquitatem, ægrè ferebant, ſiquidem videbant ipſos maioris prooidentiæ fructûs ferre. neqoe enim nouerant in Deo, qui omnia creaoit, occulrom myſterium. namque poſtquam ſaluator noſter homo factus eſt, innotuit, ſicut dixit bearus Paulus, principibus & poteſtatibus
Ad Eph. 3. per eccleſiam, multiformis ſapieotia Dei. Hoc itaqoe myſterium ignorantes, & multam Dei erga Iſrael prouidentiam cernentes ij, quibus aliarum nationum credita cura fuerat, indignabantur, quòd aſpicerent eos maxime poſt legem & prophetas tantámque doctrinam & curam, peius affectos iis, qui à ſe regerentur, vel pluribus malis oppreſſos, hoc etiam beato Danieli angelus, qui ſe ei videndum obtulit, dicebat, & princeps regni Perſarum ſtetit ex aduerſo mei vnum & viginti dies. hoc eſt his omnibos diebus ei perſuadere ſtudebam, iure eos hac prouidentia dignos cenſeri, opitulaote mihi Michaele, qoi vnus erat è primis priocipibus, & ipſum, inqoit, reli- B qui ibi cum principe regni Perſarum.

Et veni vt docerem te quæcunque occurrent populo tuo in nouiſſimus diebus, quia ecce viſio in dies.

Vulg. La. *Veni autem, vt docerem te, quæ ventura ſunt populo tuo in nouiſſimis diebus, quoniam adhuc viſio in dies.*

Cúmque ego ioquit veniſſem ad te, vt qoæ haud multo pòſt tempore euentura ſuot populo tuo, antè te edocerem, remanſit Michael diſputans com principe regni Perſarum, neque ſimpliciter dixit com principe Perſarum, ſed cum principe regni Perſarum, hoc eſt cui etiam in ipſum Perſarum regem commiſſum eſt imperium.

Cumque loqueretur ipſe mecum ſecundum verba hæc, dedi faciem meam in terram, & compunctus ſum.

Vulg. La. *Cúmque loqueretur mihi huiuſcemodi verbis, deieci vultum meum ad terram, & tacui.*

Cùm enim audiſſem angelorum quoque principes ægrè ferre eam curam, quæ haberetur erga populum, triſtitiæ rurſus plenus deiecto in terram vultu ſtabam, nec ſurſum aſpicere poteram.

Et ecce quaſi ſimilitudo filij hominis tetigit labia mea, & locutus ſum, & dixi ad ſtantem coram me, domine in viſione tua conuerſa ſunt interiora mea in me, & ecce non habeo robur, & quo modo poterit domine ſeruus tuus loqui cum domino meo hoc? & ego imbecillis factus ſum, & ex hoc tempore non ſtabit in me robur, & ſpiritus non eſt relictus mihi.

Vulg. La. *Et ecce quaſi ſimilitudo filij hominis tetigit labia mea, & aperiens os meum locutus ſum, & dixi ad eum, qui ſtabat contra me, Domine mi, in viſione tua diſſolutæ ſunt compages meæ, & nihil in me remanſit virium, & quo modo poterit ſeruus Domini mei, loqui cum Domino meo, nihil enim in me remanſit virium, ſed & habitus meus intercluditur.*

Cùm vidiſſet, inquit, me denuo animi anxietate cruciari, ac veluti humana quadam manu labia mea attigiſſet, dedit mihi colloquendi facultatem, & dixi ei. tuus ſolus conſpectus ipſe omnes mihi vires ademit, animúmque confuſionis ac perturbationis impleuit; & priſtino decore cogitationem nudauit, adeòqoe imbecillis præ metu effectos ſum, vt ne vſitato quidem more poſſim ſpiritum ducere: quo modo igitur potero, quæ à te dicantur intelligere, aut congrueos reddere reſpooſum? nemo aotem exiſtimet, qui ab eo viſus eſt, illum eſſe Dominum, propterea quòd Daniel ipſum Dominum appellet. ſic enim ipſe in fine viſionis, ſublatis, inquit, manibus ſuis in cœlum, per vioentem dominum iurauit, æquo animo ſuam confiteos ſeruitutem: Domioom itaque illum vocat, oon vt Deom, ſed honorem illi debitum tribuens. etenim nos cum illuſtrioribus viris colloquentes hac appellatione vti conſueuimus, quemadmodum etiam beatus Abraam angelos vt homines Gen. 18. conſpicatus, & cum ipſis, vt cum hominibus colloquens, obſecro dixit Domine ſi vtique inueni gratiam coram te, ne tranſeas ſeruum tuum. & beata Rebecca beati Abraam ſeruo, bibe, in- Gen. 24. quit, Domine, & camelis tuis hauriam aquam. igitur hoc etiam loco Domiousnoo rerum omnium auctorem ſignificat Deum, quod apertius ex fine cognoſcemus, interim autem inſtitutum perſequamur.

Et addidit, inquit, & tetigit me, quaſi viſio hominis, & corroborauit me, & dixit mihi, ne timeas vir B *deſideriorum, pax tibi, viriliter age, & eſto robuſtus.*

Rurſum ergo tetigit me, quaſi viſio hominis, & confortauit me, & dixit, noli timere vir deſideriorum, pax tibi, confortare & eſto robuſtus. Vulg. La.

Hoc eſt oihil ſolicitus ſis, oeque enim vt detrimenti aliquid tibi afferrem iſtuc conceſſi, ſed vt ea tibi indicarem, quæ diſcere coocupiſti. abiecto itaque metu, virum te, & fortem præbeas. & verbum res eſt conſecuta.

Et cùm loqueretur ipſe, inquit, mecum corroboratus ſum et dixi, loquatur Dominus meus, quia corroboraſti me, & dixit, an noſti cur veni ad te? & nunc reuertor, vt prælier cum principe Perſarum. & ego egrediebar, & princeps Græcorum veniebat, verumtamen annuntiabo tibi, quod conſtitutum eſt in ſcriptura veritatis, et non eſt qui reſiſtat mecum de his, niſi Michael princeps veſter.

Cúmque loqueretur mecum conualui et dixi, loquere Domine mi quia confortaſti me, et ait, nunquid ſcis quare venerim ad te? et nunc reuertar vt prælier aduerſus principem Perſarum. cùm ergo egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens, verumtamen annuntiabo tibi, quod expreſſum eſt in ſcriptura veritatis, et nemo C *eſt adiutor meus in omnibus his, niſi Michael princeps veſter.* Vulg. La.

Curoam, inquit, vnum aut duo dicam, Perſarum principem & Græcorum? cùm nulla earum virtutum, quæ ſuper cœlos ſunt, velit populum veſtrum boni alicuius compotem fieri, propter multa videlicet ſcelera, niſi ſolus Michael, cui veſtra tutela credita eſt. præliari vero pro diſſerere ac perſuadere poſuit, cùm oſteodere vellet illios iuſtam contra populum indignationem, & ſuam erga eundem populum beneuolentiam. eſt autem veriſimile eum qui diſſerebat, ſanctum eſſe Gabrielem, qui iam alias etiam reuelationes ipſi interpretatus eſt.

Et factum eſt, inquit, in anno primo Cyri ſteti in fortitudinem et robur. Cap. 11.

Ego autem ab anno primo Darij Medi ſtabam vt confortaretur et roboraretur. Vulg. La.

Statim, inquit, cùm Cyrus regno potitus eſſet, & terminos captiuitatis expletus, inſtiti, quoad effeci vt populus dimiſſus in libertatem vindicaretur.

Et nunc renuntio tibi veritatem.

Vulg. La. *Et nunc veritatem annuntiabo tibi.*

Vere tibi dico, quæ futura ſunt.

Ecce adhuc tres reges ſurgent in Perſide.

Vulg. La. *Ecce adhuc tres reges ſtabunt in Perſide.*

Poſt Cyrum Cambyſes regnauit, cuius ſucceſſores Magi decem menſes regno potiti ſunt, poſt illos Darius Hyſtaſpis.

Et quartus, inquit, diteſcet diuitiis magnis ſuper omnes.

Vulg. La. *Et quartus ditabitur opibus nimiis ſuper omnes.*

Xerxes hic eſt, de quo loquitur, Darij filius.

Et poſtquam ipſe obtinuerit diuitias, inuadet in omnia regna Græcorum.

Vulg. La. *Et cum inualuerit diuitiis ſuis concitabit omnes aduerſum regnum Græciæ.*

Huius etiam, qui nobis ſunt externi, hiſtorici; ſcriptores, ſophiſtæ, & oratores meminerunt, qui narrant & illius ſuperbam cum exercitu profectionem, & ridiculum diſceſſum. nam vſque ad ipſum ſummatim traditis Perſicis rebus & iis, qui poſt ipſum regnarunt, vt qui imbecilliores effecti fuerint, omiſſis ad Macedonem tranſtulit orationem.

Et conſurget, inquit, rex potens, & Dominus erit dominij multi, & faciet ſecundum voluntatem ſuam, & cum ſteterit regnum eius, conteretur, & diuidetur in quatuor ventos cæli.

Vulg. La. *Surget vero rex fortis, & dominabitur poteſtate multa, & faciet quod placuerit ei, & cum ſteterit, conteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ventos cæli.*

Alexandro enim, vt iam etiam diximus, omnem, vt ita dixerim, orbem terrarum adepto, deinde communem hominum finem ſortito, quadrifariam diuiſum eſt regnum, vt ſæpius iam memorauimus, & hic rurſus diuus Archangelus ita ait,

Et diuidetur in quatuor ventos cæli, & non in nouiſſima eius, neque ſecundum dominationem eius qua dominatus eſt.

Vulg. La. *Et diuidetur in quatuor ventos cæli, ſed non in poſteros eius, neque ſecundum potentiam illius, qua dominatus eſt.*

Quod autem dicit, ita ſe habet, Alexander cùm duodecim annos integros regnaſſet, ſex vltimis annis & Perſarum & Ægyptiorum demolitus eſt regnum, omnéſque interiectas nationes ſub ſuam ditionem ſubiunxit. ait itaque, reges, qui poſt ipſum regnarint, nulla in re ſimiles futuros Alexandro, neque virtute, neque poteſtate illa, quam nouiſſimis annis ſibi fuerat adeptus, hoc enim ſignificat, in nouiſſima eius, neque ſecundum dominationem ipſius, qua dominatus eſt.

Quia euelletur regnum eius, & dabitur aliis, præter hos.

Vulg. La. *Lacerabitur enim regnum eius etiam in externos, exceptis his.*

Non ſolùm enim in hos quatuor, inquit, diuiderut, ſed etiam aliis præter hos tradetur. His enim regnantibus Arſaces Perſa bello victor adeptus eſt regnum, & partem quandam Perſici imperij recuperauit, ex quo ad hoc vſque tempus Perſarum reges Arſacidæ vocantur: cum ſuperiores non Arſacidæ, ſed Chamæuides appellarẽtur: & Romanis itẽ Macedonico diuiſo regno maior fuit potentia, qui denique ab his eiſdem regibus tributum exegerunt. ita præſignificata diuiſione, duorum regum mentionem prætermittit, neque enim rex Aſiæ, neque rex Macedoniæ diutius permanſit. præteréaque nihil ab his calamitatis accidit Iudæis. duorum igitur dumtaxat meminit, per quos difficiles calamitates experti fuere Iudæi. & hi ſunt, Ægypti rex, & is cui nationum ad orientem incolentium commiſſum fuit imperium, qui in Antiochia, & Babylone obtinuerunt regias. decet autem nos prius eorum, quæ dicenda ſunt, argumentum declarare, deinde ea ſigillatim interpretari. Hircus ille, quem beatus Daniel vidit, poſt vnum cornu confractum, quatuor cornua produxit, hos ipſos reges, ex vno ipſorum alterum cornu natum eſt, quod & Ægyptum maxime debellauit, & in infinitas Iudæorum nationem calamitates coniecit. & per hoc cornu ſignificatur Antiochus Illuſtris, id eſt Epiphanes. & quartam beſtiam beatus Daniel vidit decem cornibus præditam, inter cuius cornua aſcendebat paruum cornu, quod oculos habebat, & os loquens magna, & prælium committebat cum ſanctis. rurſus autem ex his intelligimus in fine Romani regni decem eodem tempore exorituros reges, qui multa ſibi vltro citróque damna inferent, alter alterius regna mutuo debellantes, quemadmodum Macedones faciebant. cumque hæc acciderint, oſtenſurum ſe virum peccati, filium perditionis, id eſt Antichriſtum, Quando itaque ſimiles ſunt regni Romanorum fines diuiſioni regni Macedonici, quæ tum ab his, tum ab illis facienda ſunt, ſimul edocet beatus Daniel. alia enim ex iis, quæ dicenda ſunt, Macedonibus conueniunt, alia futuris decem cornibus, atque illi, quod inter ipſa productum fuerit. & hæc ita ſe habere, ex ipſa prophetia diſcemus. decet itaque nos omni ſtudio animum adhibere, vt congruenter diuidamus, quæ his, quæve illis conueniant. cuius rei exemplum habemus Euangelicam doctrinam. etenim cùm Dominus de templo quod erat in Hieroſolymis Apoſtolis dixiſſet, Amen, amen dico vobis non relinquetur hic lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur. deinde illis interrogantibus, quando hæc erunt, & quod ſignum aduentus tui? & duplici allata interrogatione, Dominus promiſcuum reddit reſponſum, ſimul ea dicens, & quæ Hieroſolymis eſſent euentura, & quæ in conſummatione ſæculi futura. qui vero ſunt diuinis initiati myſteriis, hi & his & illis congruentia temporibus facile diſcernunt. hoc itaque nos etiam hoc in loco adhibita, quam par eſt, demonſtratione, facturi ſumus. Cùm docuiſſet igitur beatum Danielem is, qui cum eo colloquebatur, quadrifariam regnum diuiſum iri, duobus omiſſis, Macedoniæ, inquam, & Aſiæ, ſiue Helleſponti regibus, vt qui breue tempus regnaſſent, ac Iudæos minime offendiſſent, ſubiicit, Matth. 24.

Et corroboratus eſt rex Auſtri, & de principibus eius vnus corroborabitur ſuper ipſum, & dominabitur dominatione multa extra poteſtatem ſuam.

Et confortabitur rex Auſtri, & de principibus eius præualebit ſuper eum, & dominabitur ditione, multa enim dominatio eius. Vulg. La.

Ptolemæum Philopatorem dicit, qui non contentus Ægypti regno, etiam Phœnicem, & Samariam, Iudæámque ſibi aſciuit. vnum autem de principibus eius corroboratum Scopam intelligit,

git, cuius etiam Ioſephus ſcriptor Hebræus meminit. qui cùm optimum ſe ducem præbuiſſet, multa eorum, quę extra Ptolemæi regnum erant, in Ptolemæi ditionem redegit. hoc innuens, & dominabitur, inquit, dominatione multa extra poteſtatem ſuam. hoc eſt, potietur multarum nationum, quæ fuerint extra ſibi definitam poteſtatem.

Et poſt annos eius commiſcebuntur, & filia regis Auſtri ingredietur ad regem Aquilonis, vt faciat fœdera cum eo.

Vulg. La. *Et poſt finem annorum fœderabuntur, filiáque regis Auſtri veniet ad regem Aquilonis facere amicitiam.*

Poſt Ptolemæi Philopatoris obitum, regnauit Ptolemæus filius eius Epiphanes appellatus. hoc ſignificat, cùm dicit, poſt annos eius commiſcebuntur, & docens quo modo commiſcebuntur, filia inquit regis Auſtri ingredietur ad regem Aquilonis, vt percutiat fœdera cum ipſo: regem vero Aquilonis appellat Antiochum, non Epiphanem, ſed illum, qui vocatus eſt Magnus, Antiochi Epiphanis patrem, hic enim fuit illis Ptolemæis æqualis.

Et non obtinebit robur brachij, neque ſtabit ſemen eius, & tradetur ipſi, & ferentes eam, & puella & corroborans ipſam in temporibus.

Vulg. La. *Et non obtinebit fortitudinem brachij, nec ſtabit ſemen eius, & tradetur ipſa, & qui adduxerunt eam, adoleſcentes eius, & qui confortabant eam in temporibus.*

Verum nuptiæ quidem fient, inquit, non tamen diutius connubium manebit, ſed reddetur ei, qui miſerit ipſam, per eos, qui ipſam adduxere, vna cum iis, quæ cum ea fuerint allata; hoc enim ſignificat, & corroborans ipſam in temporibus, id eſt diuitiæ, quæ matrimonium potens, optatúmque efficiunt.

Et ſurget, inquit, de flore ex radice eius in præparatione ipſius.

Vulg. La. *Et ſtabit de germine radicum eius plantatio.*

Hoc eſt, reddetur quidem parenti, ſed pariet regem, qui regno illius, qui dederit, aduerſabitur.

Et veniet, inquit, ad virtutem.

Vulg. La. *Et veniet cum exercitu.*

Virtutem ipſam Hieroſalem vocat, vt quæ diuina gratia fruens diuinam virtutem per ea miracula, quæ pro tempore fiebant, oſtenderet. quod nos item tertius Maccabæorum liber edocuit. Ptolemæus enim præter omnem ſpem deuicto Antiocho magno, ad Hieroſolyma peruenit, Deóque ſumptuoſa obtulit ſacrificia, conatúſque ingredi iſi adyta templi, ſacerdotibus, qui ſupplicantes eum arcebant, obtemperare cùm noluiſſet, flagellis percutitur, quæ minime cernebantur, interminatus autem Iudæis Alexandriam ſe recepit, & illa facere aggreditur, quæ hiſtoria docet. idque etiam prophetia prædicit, veniet inquit ad virtutem.

Mac. 3.

Et ingredietur in munitiones regis Aquilonis, & faciet in ipſis, & corroborabitur.

Vulg. La. *Et ingredietur prouinciam regis Aquilonis, & abutetur eis, & obtinebit.*

Munitiones vocat tributum ipſi præbentes ciuitates, quodammodo enim fulciunt, & ſuſtentant regnum quæ afferuntur tributa, quibus militaris alitur exercitus.

Et Deos eorum, cum conflatilibus eorum, omne vas A *deſiderabile ipſorum argenti & auri cum captiuitate introducet in Ægyptum, & ipſe ſtabit ſuper regem Aquilonis.*

Inſuper & Deos eorum, & ſculptilia, vaſa quoque pretioſa auri & argenti captiua ducet in Ægyptum, ipſe præualebit aduerſus regem Aquilonis. Vulg. La.

Primo enim & altero prælio Ptolemæi vicerunt, vt docent Hiſtoriæ. Ioſephus quoque ita aſſerit. Iudæis enim Antiocho magno Aſiæ regnum obtinente euenit, vt & ipſi multis laboribus premerentur vexata eorum regione, & illi itidem qui Cælen Syriam incolebant, nam bellum ipſo gerente aduerſus Ptolemæum Philopatorem & contra filium ipſius Ptolemæum cognomento Epiphanem, vſu venit vt ipſi multa mala ſuſtinerent, & eodem tam victo, quam victore eadem paterentur. ac paulo pòſt; cumque viciſſet Ptolemæum Antiochus Iudæam ſibi aſciſcit: vita functo Philopatore filius eius magnum miſit exercitum duce Scopa, contra eos qui erant in Cæle Syria, qui & multas eorum cepit vrbes, & noſtram gentem, quæ debellata adiuncta eſt ei. nec multo pòſt Antiochus Scopam
B vicit ad fontes Iordanis cum eo congreſſus, ac magnam illius exercitus partem occidit. poſtea vero cùm Antiochus vrbes in Cæle Syria ſubegiſſet, quas Scopas occuparat, & Samariam, ſponte ad eum ſe adiunxere Iudæi, receptóque in ciuitate omni eius exercitu, & militibus, & elephantis, abunde commeatum præbuere, & præſidia à Scopa in arce Hieroſolymorum relicta obſidenti alacriter opem tulere. & ne alia proſequens vltra modum prorogans volumen progrediar, ad illa volentem relego.

Et ingredietur, inquit, in regnum regis Auſtri, & reuertetur ad terram ſuam, & filij eius cogent turbam exercituum multorum.

Et intrabit in regnum rex Auſtri, & reuertetur ad terram ſuam, filij autem eius prouocabuntur, & congregabunt multitudinem exercituum plurimorum. Vulg. La.

Filios autem eius eos vocat, quibus militandi munus impoſitum fuerat, ſicuti filios hominum homines, & filios prophetarum prophetas, quod eſt Hebræorum linguæ idioma.

Et ingredietur veniens, & inundans. Vulg. La.

Et veniet properans & inundans.

G Hoc eſt, impetu latus, & diluuij inſtar omnia corrumpens.

Et præteribit, & ſedebit, & congredietur vſque ad robur eius.

Et reuertetur, & concitabitur & congredietur cum robore eius. Vulg. La.

Hoc eſt, omnibus viribus inuadet in Ægyptum, & celeritate adhibita caſtra ponet tranſlato in eam regionem bello. his ſubiicit.

Et irritabitur rex Auſtri, & egredietur, & pugnabit bello cum rege Aquilonis, & ſtatuet turbam multam, & tradetur turba in manu eius, & capiens turbam multam, & exaltabitur cor eius, & deiiciet multa millia, neque corroborabitur.

Et prouocatus rex Auſtri egredietur, & pugnabit aduerſus regem Aquilonis, & præparabit multitudinem nimiam, & dabitur multitudo in manu eius, & capiet multitudinem, & exaltabitur cor eius, & deiiciet multa millia, ſed non præualebit. Vulg. La.

Cùm enim rex Auſtri inſtructam turbam multam in acie oppoſuerit, ſuperabit, inquit, Antiochus, ac multitudinem illam ſibi ſubiiciet, &

quaſi victor ſuperbia elatus multa hominum millia conficiet. verumtamen non potietur Ægyptu, neque obtinebit Ptolomæi regnum. qua de cauſa indignatus rurſus

Reuertetur, inquit, rex Aquilonis, & adducet turbam multam ſupra priorem, & in finem temporum ingredietur ingreſſus in virtute magna, & in ſubſtantia multa.

Vulg. La. *Conuertetur enim rex Aquilonis, & præparabit multitudinem multo maiorem, quam prius, & in fine temporum, annorúmque veniet properans cum exercitu magno, & opibus nimiis.*

Rurſus enim maiore, inquit, priore exercitu coacto inuadet Ægyptum, quod faciet circiter regni ſui finem, id enim ſignificat, in finem temporum, & ingredietur ingreſſus in virtute multa. Hic conduplicatio eſt Hebraica; voluit enim dixiſſe, magno comitatu ingredietur, eſt autem idioma tum Hebræorum tum Syrorum, qui conſueuerunt dicere ingrediens ingreſſus eſt, & comedens comedebat, & alia omnia huiuſcemodi: interpretes itaque multa adhibita diligentia idiomata quoque Hebræa ſecuti ſunt.

Et in temporibus illis, inquit, multi conſurgent aduerſus regem Auſtri.

Ita enim ab Antiocho debellatum Ptolomæum vt imbecillem; in reliquum etiam finitimi contemnent.

Et filij peſtilentiarum populi tui, extollentur, vt ſtatuant viſionem, & debilitabuntur.

Vulg. La. *Filij quoque præuaricatorum populi tui extollentur vt impleant viſionem, & corruent.*

Hic rurſus peſtilentes filius peſtilentiarum appellauit, ſceleſti enim & improbis moribus deprauati, impiámque vitam pietati præferentes per hos reges cultum legitimum demoliri conabuntur, neque poterunt, illi enim minus impij Iudæorum nationem coluerunt, & obſeruarunt.

Et accedet, inquit, rex Aquilonis, & effundet aggerem, & capiet vrbes munitas.

Vulg. La. Et *veniet rex Aquilonis, & comportabit aggerem, & capiet vrbes munitiſſimas.*

Hoc eſt, obſidens aggeribus adhibitis, machiniſque admotis.

Et *brachia regis Auſtri non ſtabunt.*

Vulg. La. Et *brachia Auſtri non ſuſtinebunt.*

Hoc eſt, omnibus deſtituetur viribus.

Et *conſurgent electi eius, neque erit robur ad ſtandum.*

Vulg. La. Et *conſurgent electi eius ad reſiſtendum, & non erit fortitudo.*

Et coactis optimatibus ſuis nihil proficiet.

Et *faciet adueniens aduerſus eum ſecundum voluntatem ſuam.*

Vulg. La. Et *faciet veniens ſuper eum iuxta placitum ſuum.*

Facile enim erit in reliquum, inquit, vnicuique eum contemnere, quòd reſiſtere nequeat, & aduerſarios ipſe ſuperare.

Et *ſtabit in terra Sabir.*

Vulg. La. Et *ſtabit in terra inclyta.*

Quædam exemplaria in terra Sabair habent, & quidam eorum, qui Hebræorum vocem in Græciam tranſtulere, voluntatis terram, terram Sabair vocarunt, ſignificátque promiſſionis terram, quæ voluntatis erat, & montem Sion quem dilexit, & in quo beneplacitum eſt Deo habitare
Pſal. 77. in eo, & Sabair, virtutum ſiue exercituum inter-
Pſal. 67. pretantur. ſiue igitur terra voluntatis, ſiue terra
A exercituum Iudæa vocata ſit, etenim ſuprà quoque exercituum ipſam appellauit. hic etiam Sabair ſiue Sabir eam nuncupat: accedet, inquit, rex Babylonis ad ipſam quoque.

Et conſumetur in manu eius.

Hoc eſt, proſpere ei ſuccedet. ſic enim nos item Ioſephus docuit in hiſtoria, Iudæos Antiocho vltro accepto, magno in honore ab illo habitos fuiſſe.

Et ponet faciem ſuam, inquit, vt veniat in robore totius regni eius.

Et ponet faciem ſuam vt veniat ad tenendum vniuerſum regnum eius. Vulg. La.

Conabitur enim omne regis Auſtri regnum ſibi vindicare.

Et recta, inquit, omnia cum eo faciet.

Et recta faciet cum eo. Vulg. La.

Quæcunque enim diripuerit ea, inquit, omnia reddet ipſi.

Et filiam mulierum tradet ei, vt corrumpat ipſam, & non permanebit, neque erit illi.

Et filiam feminarum dabit ei, vt euertat illud, & non ſtabit, nec illius erit. Vulg. La.

B Quod ſuprà obſcurè dixerat, hic apertius declarat, dabit enim ipſi, inquit, vxorem filiam ſuam, nec multo poſt tempore ipſa reddetur ei, qui dederit, ſoluto matrimonio. cumque ita affecerit Ægyptum,

Conuertet faciem ſuam ad inſulas, & capiet multas, & ceſſare faciet principem opprobrij ſui, verum opprobrium eius conuertetur in eum.

Multis enim inſulis in ſuam ditionem redactis, illarum principes imperio abdicatos eiuſmodi reddidit, qui ludibrio haberentur. verum ne ipſe quidem huius rei expers opprobrij. Romani enim illi ad Thermopylas debellato, compreſſa eius ingenti audacia, mille impoſuere talentorum tributum, quod ſibi ſingulis annis eum afferre coegerunt, filiúmque eius Antiochum cognomento Epiphanem acceptum obſidem Romæ cuſtodiebant. quod nos docet primus liber
Maccabæorum. cùm enim ſcriptor locutus de iis Macc. 1.
eſſet, qui Alexandri regnum excepere, ſubiecit. & exiit ex eis radix peccatrix Antiochus Illuſtris, id eſt Epiphanes filius Antiochi regis, qui fuerat Romæ obſes. hoc præſignificans Danieli, is, qui
C cum eo colloquitur, verum inquit, opprobrium eius in eum conuertetur. his adiicit.

Et conuertet faciem ſuam ad obtinendam terram ſuam.

Et conuertet faciem ſuam ad imperium terræ ſuæ. Vulg. La.

His in inſulis peractis, inquit, in ſuum regnum reuertetur.

Et infirmabitur, & cadet, & non inuenietur, & ſurget de radice eius planta regni, et ad præparationem ipſius transferens.

Et impinget, & corruet, & non inuenietur, & ſtabit in loco eius viliſſimus, & indignus decore regio. Vulg. La.

De Antiocho Illuſtri, id eſt Epiphane loquitur, qui Roma profectus Seleuco fratri ſuo ſucceſſit, nam Antiocho Magno Seleucus cognomento Philopator ſucceſſerat filius eius, quo mortuo Antiochus Epiphanes accipit regnum, de quo ait, ſurget de radice eius planta regni, & ad præparationem ipſius transferens, hoc eſt, patris imperium imitans, & idoneus ad obtinendum ſibi ab illo paratum regnum. hoc declarans adiecit.

Et

Et faciens gloriam regni.

Ideſt, in rebus gerendis ſe maxime ſtreuuum A præbens.

Et in diebus illis conteretur, & non in facie, neque in bello.

Volg. La. *Et in paucis diebus conteretur, non in furore, nec in prælio.*

Idoneus enim erit, inquit, qui vel ſolu nomine abſque prælio, ac ſine ſanguine omnibus terrorem incutiat, eoſque ſibi ſubijciat.

Et ſtabit in preparacionem eius.

Volg. La. *Et ſtabit in loco eius deſpectus.*

Tanta, inquit, eius erit virtus, vt etiam ſine prelio regnum ad ſe à parente tranſlatum obtineat.

Et deſpectus fuit, & non eſt data ſuper eum gloria regni.

Volg. La. *Et non tribuetur ei honor regius.*

Atqui non erat, inquit, illuſtris, vt rex, ſed vilis quidem videbatur, qui Romæ cuſtodiretur.

Et reuertetur in abundantia, & obtinebit regnum in lapſibus.

Volg. La. *Et veniet clam, & obtinebit regnum in fraudulẽtia.*

Verumtamen, inquit, quamuis valde deſpectus, cum multa cupia veniet plurimoque exerci- B tu, & dolo ſibi opitulante, ac fraude adhibita regnum obtinebit. Hoc etiam in ſecunda viſione beatus Daniel conſpexit, audiuitque ſanctum Gabrielem cùm diceret, dolus in manu eius, & in corde ſuo magnificabitur, & occidet multos, & in perditione multorum ſtabit, & hic ſimiliter, obtinebit enim regnum, inquit in lapſibus.

Et brachia inundantis inundabuntur à facie eius, & conterentur.

Volg. La. *Et brachia pugnantis expugnabuntur à facie eius, & conterentur.*

Hic denuo Ægypriorum innuit regnum, quia etiam illi multum potentes, & inſtar diluuij aduerſarios coirumpentes. & ad internecionem delentes ab ipſo inundabuntur, & conterentur. neque iſti ſoli, ſed etiam

Dux teſtamenti, & à commiſtionibus erga ipſum faciet dolum.

Volg. La. *Inſuper & dux fœderis, & poſt amicitias cum eo faciet dolum.*

Hic præſignificat ſeditionem concitatam contra Oniam principem ſacerdotum, à Ieſu, qui etiam Iaſon dictus fuit, & Onia filio Menelai, ex C quibus Iaſon cùm prius ad Antiochum contendiſſet, fratrem ſuum pontificatu eiecit, Menelaus vero muneribus & auro Antiocho miſſis, ad ſe rurſus reuocato pontificatu expulit Iaſonem. hinc graues & moleſtæ calamitates Iudæorum nationes inuaſere. Hæc antè beatus Daniel doctus audit. Brachia inundantis ab ipſo inundabuntur. & loquitur de Ptolemæo Philometore, qui Ptolemæo Epiphani ſucceſſit, his ſubiecit. & dux fœderis. principem ſacerdotum intelligi vult pium Iaſonis fratrem, præmonetq; fore vt illum etiam abdicet pontificatu maximo. deinde docet, quo modo & à commiſtionibus erga illum faciet dolum, vtetur enim miniſtris, inquit, qui ſe idem habere glorientur genus, adhibitoque dolo, in nationem infinita mala patrabit.

Et aſcendet, & ſuperabit ipſum modica gente.

Volg. La. *Et aſcendet, & ſuperabit in modico populo.*

Deceptis enim Hieroſolymorum incolis, quaſi pacificus ingreſſurus, primum in ſacri Dei templi adyta ingredi auſus eſt, deinde ablato omni impoſito ornatu, & vaſis diuino cultui dedicatis, egreſſus eſt. rurſuſque adducto ad vrbem exercitu octoginta hominum millia occidit. neque his contentus, miſſis ducibus ſuis innumerabiles cædes faciendas curauit. hæc præſignificans, & ſuperabit, inquit, ipſos modica gente.

Et in abundantia, & in pinguibus regionibus veniet.

Et abundantes & vberes vrbes ingredietur. Volg. La.

Neque enim propter inopiam cum paucis inquit, veniet, ſed propter ſuæ mentis ſuperbiam: eſt enim ipſi & abundantia, & fructus infinitarum gentium pinguium, ſibi vectigalia multa ſuppeditantium.

Et faciet, quæ non fecerunt patres eius, & patres patrũ eius, prædam, & ſubſtantiã, & ſpolia ipſis diſperget.

Rapinas & prædam, & diuitias eorum diſſipabit. Volg. La.

Nam cum omnes eius patres & maiores Iudæorum nationem in magno honore habuerint, iſte contraria omnia faciet, occidens, & rapiens, atque in ſeruitutem adducens, & militibus eorum bona concedens.

Et ſuper Ægyptum, inquit, cogitabit cogitationes ſuas, & vſque ad tempus.

Et contra firmiſſimas cogitationes inibit, & hoc vſque ad tempus. Volg. La.

Hoc eſt neque diutius hoc obtinebit.

Et excitabitur robur eius, & cor eius contra regem Auſtri in virtute magna.

Et concitabitur fortitudo eius, & cor eius aduerſus regem Auſtri in exercitu magno. Volg. La.

Hanc ipſius in Ægyptum profectionem primanos Maccabæorum docet hiſtoria. ingreſſus eſt 1. Maccab. 1. enim Antiochus, inquit, in Ægyptum, in turba graui, & in curribus, & elephantis, & equitibus, & in claſſe magna, & conſtituit bellum aduerſus Ptolemæum regem Ægypti, & veritus eſt Ptolemæus à facie eius, & fugit, & ceciderunt vulnerati multi, & ceperunt vrbes munitas in terra Ægypti, & ceperunt ſpolia Ægypti. & hæc eùm ante doceretur beatus Daniel audiuit.

Et rex Auſtri prælio cum ipſo confliget, in virtute magna & forti valde, & non ſtabit, quia cogitabunt contra ipſum cogitationes.

Et rex Auſtri prouocabitur ad bellum multis auxilijs & fortibus nimis, & non ſtabunt, quia inibunt aduerſus eum conſilia. Volg. La.

Hoc eſt, multas & varias inſidias ei molientur.

Et comedent, inquit neceſſaria eius.

Et comedentes panem cum eo. Volg. La.

Hoc eſt, conſument omnem illius prouentum, & vectigal, quod ipſi pandetur, ditipientes ad ſe conuertent.

Et conterent ipſum, & copias eius diſſoluent, & cadent vulnerati multi.

Conterent illum, exercitúſque eius opprimetur, & cadent interfecti plurimi. Volg. La.

Neque ipſum ſolum, ſed etiam exercitum eius inſtar diluuij corrumpet, & ingentem cædem patrabit.

Et vtrique, inquit, reges corda eorum in improbitatem, & in menſa vna mendacia loquentur, & non dirigetur.

Duorum quoque regum cor erit, vt malefaciant, & ad menſam vnam mendacium loquentur, & non proficient. Volg. La.

Romani enim ſicut nos Iuſephus hiſtoricus docet, audita eius cum exercitu profectione, per legatos denuntiarunt, vt recederet ab Ægypto.

quare percuſſo fœdere, inquit pacem fecit, & ſocietatem cum Ptolemæo iniuit. ſimulatam vero A amicitiam docens is, qui cum Daniele colloquebatur; & vtrique inquit reges corda eorum in improbitatẽ,& in mẽſa vna mendacia loquentur, & non dirigetur, hoc eſt non erit ſtabilis pax illa.

Quia adhuc finis erit in tempus.

Vulg. La. *Quia adhuc finis in aliud tempus.*

Hoc eſt, rurſus enim cùm hoc tempus effluxerit, congredientur, & prælio dimicabunt.

Et reuertetur, inquit, in terram ſuam in ſubſtantia multa.

Vulg. La. *Et reuertetur in terram ſuam cum opibus multis.*

Veruntamen tunc inquit cum multis diuitijs, multarumque facultatum abundantia in ſuum regnum redibit.

Et cor eius aduerſus teſtamentum ſanctum.

Hoc vno in reliquum ſtudio tenebitur, vt legem à Deo Iudæis datam euertat, atque hæc inita conſilia ad exitum perducet.

Et faciet enim, & reuertetur, inquit, in terram ſuam.

Hoc quoque Maccabæorum liber, & Ioſephi tradit hiſtoria.

Et in tempus ſuum reuertetur, & veniet in Auſtro, & non erit ſicut prima etiam nouiſſima.

Vulg. La. *Statuto tempore reuertetur, & veniet ad Auſtrum, & non erit priori ſimile nouiſſimum.*

Hoc eſt, non ſimiliter vincet, ſed victus reuertetur. illud autem, in tempus ſuum, idoneum bello tempus ſignificat.

Et ingredientur ad ipſum ingredientes Citiæ, et humiliabuntur.

Vulg. La. *Et venient ſuper eum Trieres, et Romani, et percutietur.*

Aſcitis enim ſibi multis Cyprijs, & alijs inſulanis, nam Citium ad hoc vſque tempus oppidum eſt Cypri, inuadet quidem Ægyptum, ſed victus & profligatus redibit.

Et reuertetur, inquit, et indignabitur contra teſtamentum ſanctum.

Vulg. La. *Et reuertetur, et indignabitur contra teſtamentum ſanctuarij.*

Omnem enim iracundiam, inquit, quã propter acceptam cladem exarſerit, contra ſanctum teſtamentum euomet. factumque oſtendens.

Et faciet inquit iracundiam.

Secundo enim aduentu & multam faciet cædem, & eos, qui effugerint, rediget in ſeruitutem. C

Et reuertetur, et intelliget ſuper derelinquentes teſtamentum ſanctum.

Vulg. La. *Reuertetúrque, et cogitabit aduerſus eos, qui dereliquerunt teſtamentum ſanctuarij.*

Omni inquit cura eos complectetur, qui à lege deſciuerint, & repudiato Iudaico ritu, Græcorum mores & cultus amplexi fuerint.

Et brachia ex eo ſurgent, et polluent ſanctuarium imperij, et transferent continuationem, et dabunt in ipſum abominationem deſolatam.

Vulg. La. *Et brachia ex eo ſtabunt, et polluent ſanctuarium fortitudinis, et auferent iuge ſacrificium, et dabunt abominationem in deſolationem.*

Brachia vocat, vt iam antè diximus, duces ei ſeruientes, vt, inſtar brachiorum iuſſa regis exequentes, mittet itaque aliquos, inquit, qui ſanctuarium imperij polluant, hoc eſt, Deo omnipotenti dedicatum templum, ara, qua colantur idola, in ipſo erecta: hoc enim vocat abominationem deſolatam, hoc etiam nos docet ſecunda Maccabæorum hiſtoria, cùm ſic ait. circa hoc tempus ſecundam profectionem Antiochus in Ægyptũ profectus eſt, deinde interpoſitis quibuſdam de contentione principum ſacerdotum, qui haud legitimi eſſent, ſcriptor ſubiecit. cumque hæc accidiſſent regi, pro rebus geſtis ſuſpicatus eſt defecturam Iudæam. vnde reuerſus ex Ægypto efferatus animo, armis vrbem cepit, iuſſitque militibus vt obuios quoſcumque nulli parcentes cæderent. tum narrata cæde, quæ in omnem ætatem inuaſerat, & quemadmodum octoginta millia cadauerum numerata eſſent, rurſus paulo pòſt, inimicam, inquit, erga Iudæos mentem habens Antiochus, miſit odioſum principem Apollonium cum exercitu viginti duorum millium præcipiens. omnes, qui erant in ætate, prorſus interficere. & paulo poſt item. Sed non poſt multum tempus miſit rex ſenem Atbenienſem, qui cogeret Iudæos migrare à patriis legibus, vt Dei legibus minime gubernarentur: contaminaretque quod erat in Hieruſalem templum, & Iouis Olympij nominaret. hæc prædicens is, qui cum beato Daniele colloquebatur, & brachia, inquit ex eo ſurgent, & polluent ſanctuarium imperij, & transferens continuationem; hoc eſt, cultum qui Deo ſingulis diebus adhibebant. & dabunt in ipſum abominationem deſolatam; aram, quam Ioui erexit impius rex, in qua etiam porcum immolauit. 2. Macca. 5. 2. Macca. 6. B

Et inique agentes in teſtamentũ inducent in lapſibus.

Et impij in teſtamentum ſimulabunt fraudulenter. Vulg. La.

Nam impios & iniquos iis parabunt, vt palam impie agere non vereantur, doloſis verbis vtẽtes.

Et populus cognoſcentes Deum ſuum, continebunt & facient.

Populus autem ſciens Deum ſuum cõtinebit & faciet. Vulg. La.

Eos hic innuit, qui beatum Matthiam ſequebantur, qui cùm primus Antiochi decretis teſtitiſſet, ſeque cum filijs in deſerta loca recepiſſet, parua manu illius duces debellauit.

Et intelligentes populi, inquit, intelligent in multa.

Et docti in populo docebunt plurimos. Vulg. La.

Nam qui opportune vtentur ea ſcientia, quam ſibi Deus ſuppeditarit, vehementer illius leges aſpernabuntur, & mortem pro lege diuina impiæ vitæ anteponent. idque ſignificans ſubiecit.

Et infirmabuntur in gladio, & in flamma, & in captiuitate, & in direptione dierum ipſorum.

Et ruent in gladio, & in flamma & in captiuitate & in rapina dierum. Vulg. La.

Diuerſis enim & omnis generis tormentis impius ille pios homines deterrere conatur, immaturam ipſis inferens necem, & quaſi reliquos ipſorum dies diripiens. deinde quæ à beato Matthia & filijs eius ſuſtinenda & facienda erant prædicit.

Et cum infirmati fuerint ipſi adiuuabuntur auxilio paruo.

Cúmque corruerint ſubleuabuntur auxilio paruulo. Vulg. La.

Diuinæ ſiquidem gratiæ fructum percipient, & tunc hoſtes ſuperabunt, non tamen pace ſuis diebus fruentur, aut à malis vindicabuntur, idcirco paruum auxilium, interpoſita inter bella inducias vocauit.

Et applicabuntur, inquit, ad ipſos multi in lapſibus. Vulg. La.

Et applicabuntur eis plurimi fraudulenter.

Hoc enim ſtrenuum eorum facinus intuentes ex ijs, qui lapſi fuerint multi, & pietatem repudiarint, pœnitentia adducti ad ipſos accurrent.

Et de

Et de intelligentibus, inquit, infirmabuntur multi. A

Vulg. La. *Et de eruditu ruent.*

Et eorum, qui pij viſi fuerint, in contrariam partem vertentur.

Vt igne conflentur, inquit, ipſi, & eligantur, & de- Vulg. La. *albentur vſque in temporis finem. quia adhuc in tempus.*

Vt conflentur, & eligantur, & dealbentur vſque ad tempus præfinitum, quia adhuc aliud tempus erit.

Neque hæc, inquit, lædent futuros homines. hinc enim docebuntur non eſſe fidendum priſtinis proſperis ſucceſſibus, ſed ſemper eſſe metuen- 1. adCor. 10. dum, ac tremendum ſecundum beati Pauli admonitionem. qui enim ſe exiſtimat inquit ſtare, videat ne cadat. nam mutationes temporum, quaſi igne conflant, & probant, & diſcernunt ab eo quod probatum eſt adulterinum, immo etiam dealbant veluti lanam, ac probant vtrum naturalem an aduentitium habeat colorem, & vtrum totus per totum corpus à natura inſitus color ſit, an in ſola cutis ſuperficie impoſitus. hæc quidem in præſenti vita, inquit, ſingulis accidunt hominibus, at in futuro tempore generalis erit hominum examinatio. His dictis de Antiocho Illuſtri, id eſt Epiphane, tranſit deinde ab imagine ad exemplar, exemplar autem Antiochi eſt Antichriſtus, & Antichriſti imago Antiochus. quemadmodum enim ille impie agere Iudæos cogebat, & contra legem ſuam rempub. adminiſtrare, ita homo peccati, filius perditionis, qui ſuperextollitur, & ſuperexaltatur ſupra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ſicut ait beatus Paulus, 2. ad Theſ. 2. ita vt ipſe in templum Dei ingreſſus ſedeat oſtendens ſeipſum, quaſi ſit Deus in omnibus ſignis & prodigijs mendacibus, ita iſte inquam omnia molietur vt pios in fraudem impellat, modo doloſis miraculis decipere ac fallere conatus, modo vi adhibita, & omne ſupplicij genus pietatis inferens alumnis. quod ſi quis prophetiæ ſeriem inquirens, hæc non ita ſe habere credat, is euangelicam doctrinam mente repetat, vbi dominus ſimul & quæ ad communem, & quæ ad ipſius Hie- Matth. 24. ruſalem conſummationē pertinent, prædicit. cùm enim dixiſſet, orate ne fiat fuga veſtra hyeme, neque ſabbato, quod Iudæis ſolis congruit, ſtatim ſubiecit, erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, vſque modo, neque fiet, & niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro, ſed propter electos breuiabuntur dies illi: oſtendenſque ad Iudæos nihil horum pertinere adiecit. tunc ſi quis vobis dixerit, ecce hic eſt Chriſtus, aut illic, nolite credere. paucíſque de pſeudochriſtis prædictis, ad illa addidit, ſicut enim fulgur exit ab oriente, & paret vſque in occidentem, ita erit & aduentus filij hominis, & alia omnia ſimiliter, ne ſingula recenſeam. hinc itaque inſtructi etiam prophetiam intelligemus, quæ ab Antiocho ad Antichriſtum, vt ab imagine ad exemplar tranſiens, quæ ad illum pertinent, ea nos antè docet aperte.

Faciet enim ſecundum voluntatem ſuam inquit rex, & exaltabitur & magnificabitur ſuper omnem Deum deorum, et loquetur faſtuoſa, et dirigetur.

Vulg. La. *Et faciet iuxta voluntatem ſuam rex, et elevabitur, et magnificabitur aduerſus omnem Deum, et aduerſus Deum deorum loquetur magnifica, et dirigetur.*

Id eſt proſpere ei res ſuccedent, ſed non in perpetuum.

Donec enim perfecta fuerit ira.

Donec compleatur iracundia, perpetrata quippe eſt definitio. Vulg. La.

Quoad, inquit, vehementer diuinam iram inflammarit, ipſamque in ſe prouocatam attraxerit. Iram autem ſupplicium vocat, numen enim affectionis eſt expers.

Quia in conſummationem & ſtudium fit.

Etenim iſte inquit ſuum præcognoſcens euentum multam adhibebit curam, vt omnes prouocet ad impietatem, multos pœnarum ſocios & participes cupiens accipere; ſequentia autem apertius coarguunt eorum inſcitiam, qui hæc de Antiocho dicta fuiſſe opinentur, ait enim,

Et ſuper omnes deos patrum ſuorum non intelliget.

Et Deum patrum ſuorum non reputabit. Vulg. La.

Inuenimus autem Antiochum aris, in quibus idola colerentur, & Hieruſalem, & omnem Iudæam compleuiſſe, & in templo Dei Ioui ſacrificaſſe, Iouiſque Olympij nuncupaſſe templum, quod erat in Hieroſolymis, Iouis autem Xenij, id eſt hoſpitalis, alterum quod erat in Garizim. Quo modo igitur qui ita ſuperſtitioſus dæmonibus colendis, & idolorum cultui ita addictus ſit, B ſuper deos patrum ſuorum non intelliget? omnia enim contrà Antiochus facere perſeuerabat, qui patrios deos colens eum, qui à Iudæis adoraretur, infitiabatur eſſe Deum. nequaquam itaque in Antiochum hæc congruunt, ſed in ipſum exemplar Antiochi, cuius imago & typus Antiochus impietate omnes ſuperiores reges viciſſe contendit. de Antichriſto itaque hoc dicit; ſuper omnes deos patrum ſuorum non intelliget.

Et ſuper concupiſcentiam mulierum, & ſuper omnem Deum non intelliget.

Et erit in concupiſcentiis fœminarum, nec quenquam deorum curabit. Vulg. La.

Hoc quoque aperte contrarium eſt Antiochi inſtitutis. hic enim non modo legitimo ſibi matrimonio coniunctis vxoribus non erat contentus, ex quibus Antiochum Eupatorem, & Alexandrum liberos procreauit, ſed etiam cum laſciuis pellicibus coibat. & vnius ex ipſis ſecunda Maccabæorum mentionem facit hiſtoria. vbi ſic ſcriptor ait. contigit autē Tarſenſes & Malleotas 2. Macca. 4. ſeditionem mouere, quod Antiochidi regis concubinæ dono eſſent dati. qui itaque eiuſcemodi C laſciuiæ inſeruiebat, vt vrbes tales ac tantas meretrici mulierculæ largiretur, quo modo ſuper concupiſcentiam mulierum non intelliget? igitur hinc errare itidem aperte conuincuntur, qui hæc ad Antiochum referre conantur. nos vero ad id, vnde digreſſi ſumus, reuertamur. & ſuper concupiſcentiam mulierum, inquit, & ſuper omnem Deum non intelliget.

Quia ſuper omnes magnificabitur.

Quia aduerſum vniuerſa conſurget. Vulg. La.

Hoc eſt, arbitrabitur omnium eſſe ſe maximum.

Et Deum Maozim in loco ſuo glorificabit, & Deum quem non cognouerunt patres eius glorificabit in argento & auro, & in lapide pretioſo, & concupiſcentiis.

Deum autem Maozim in loco ſuo venerabitur, & Vulg. La. *Deum quem ignorauerunt patres eius colet auro & argento & lapide pretioſo, rebúſque pretioſis.*

Cùm enim parentes illius agnita propria natura Deum qui omnibus præeſt, ſeipſos nominare non auſi fuerint, iſte Deum fortem & potentem, hoc enim ſignificat Maozim, ſeipſum appellat.

illud enim, in loco ſuo, pro, ſeipſum, poſuit.

Et faciet munitionibus refugiorum cum Deo alieno, quem cognouit, & multiplicabit gloriam, & ſubiiciet ipſis multos, & terram diuidet in donis.

Vulg. La. *Et faciet vt muniat MaoZim cum Deo alieno, quem non cognouit, & multiplicabit gloriam, & dabit eis poteſtatem in multis, & terram diuidet gratuito.*

Eriget enim ſibi ipſi templa, inquit, & argento & auro, & lapidibus pretioſis ipſa exornabit, & ſubiiciet ipſis multos, deceptos videlicet donis, vel ſuppliciis mollitos, ſed etiam terram diuidet in donis. ſubiectis enim ſibi populis, qui impietati conſenſerint, regionem plurimam largietur.

Et in temporis fine confliget cum eo rex Auſtri, & congregabitur contra eum rex Aquilonis in curribus, & in equitibus, & in nauibus multis, & ingredietur in terram in inundationibus, & conteret.

Vulg. La. *Et in tempore præfinito prælıabitur aduerſus eum rex Auſtri, & quaſi tempeſtas veniet contra illum rex Aquilonis in curribus, & in equitibus, & in claſſe magna, & ingredietur terras, et conteret.*

Sæpe diximus quartæ beſtiæ decem cornua, quæ eodem tempore apparuerunt, decem reges illos ſignificare, qui circiter finem Romani imperij regnabont. ex his itaque rurſus Auſtri rex cum ipſo dimicabit, qui Aquilonis rex vocatur.

Hier. I. *Ab aquilone enim exardeſcent inquit mala ſuper omnes habitantes terram.*

Vulg. La. *Ab aquilone pandetur omne malum ſuper omnes habitatores terræ.*

Et Antiochns, qui eius typus erat, Aquilonis rex vocabatnr. cùm itaque rex Auſtri cum ipſo cõgreſſns fnerit, iſte com exercitu tum maritimo tum terreſtri aduerſus eum præliabitur, victoriamque adipiſcetur. atqne hos ipſos Ptolemæos

Matth. 24. in ſacris euangelijs prædixit Dominus. conſurget enim gens in gentem, & regnum in regnum; & erunt peſtilentiæ & fames, & terræ motus per loca, hæc autem omnia initia ſunt dolorum. habentes itaqoe Domini prædictionem cum hac prophetia conſentaneam, propoſita intelligemus.

Et *pertranſibit, inquit, & ingredietur in terram Sabir.*

Vulg. La. *Et pertranſiet, & introibit in terram glorioſam.*

Rurſus terram Sabir Hieroſolyma declarauit.

Et *multi infirmabuntur.*

Vulg. La. Et *multi corruent.*

Decepti videlicet, vel magnitudine ſuppliciorum molliti.

Et iſti ſaluabuntur de manu eius, Ædom, & Moab & principatus filiorum Ammon.

Vulg. La. *Hæ autem ſolæ ſaluabuntur de manu eius* Edom, *& Moab, & principes filiorum Ammon.*

Neque hęc Antiocho conueniunt, etenim cùm hos ſubegiſſet, duces ipſis præfecit, ex qoibus vnus erat Timotheus dux Ammanitarum. hoc impio duce veriſimile eſt iſtos effugiſſe, quippe ne probe quidem & ſerio pietatem colentes: omnibus enim probis prorſns impius bellum facit. quod ſi etiam ſecnndom moralem ſententiam hæc intelligenda ſunt nomina, Ædom rufum interpretantur, quare etiam Eſau Ædom nuncupatus fuit; vt qui coctionem lenticulæ rubram appetiiſſet: & ſanguis item rubram ſpeciem habet, qui itaque Domini ſanguine digni cenſentur, & pro huius muneris dignitate vitam degunt, florentem in ſe continent gratiam ſanguinis Domini: & Moab, ex patre natus appellatur. ſic enim

A filia Lot maior natu, cùm ex patre concepiſſet, deinde peperiſſet, natum vocauit. itaqne qui filij Dei nnncupantur, qoi non ex ſanguinibus, oeque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt, merito Moab nominantur. Amman quoque filium generis ſignificat, hoe enim diuina ſcriptura docet. & beatus Paulns ad Athenienſes concionem habens, genus ergo inquit cùm ſimus Dei, non habemus æſtimare auro & argento aut lapidi ſculpturæ artis & cogitationis hominis diuinum eſſe ſimile. necnon ipſe Dens genus ſnum ſanctos vocauit, vt bibere faciam inquit genus meum electum, vt enarret virtutes meas. nihil igitur à ratione abhorret, eos qui diuina gratia diuinam cognationem conſecuti ſunt, Amman nominari. ſi igitur moraliter hæc omnia velis intelligere, ita facito. ſi vero ſecundum hiſtoriam, Ita vt paulo antè diximus. hos enim contemnet, quaſi maxima eorum parte impietate obſtricta, & paucis illis, qoi in ipſis pij fuerint, haud flagranti ſtudio erga res diuinas affectis. Iean. I. Act. 17. Eſa. 43.

Et extendet, inquit, manum ſuam ſuper terram Æ-

B *gypti, & terra Ægypti non erit in ſalutem, & dominabitur in abſconditis auri & argenti, & in omnibus deſiderabilibus Ægypti, & Libycorum, & Æthiopum, & in munitionibus ipſorum.*

Et mittet manum ſuam in terras, & terra Ægypti non effugiet, & dominabitur theſaurorum auri & argenti, & in omnibus pretioſis Ægypti, per Libyam quoque & Æthiopiam tranſibit. Vulg. La.

Et hæc itē minime conoeniunt Antiocho, qui neque Libya, neque Æthiopia, neque etiam ipſa Ægypto potitus eſt, iuſſus enim à Romanis reuerſus eſt inde: vt hinc tria illa cornua ſignificentur, quæ à paruo cornn euerſa ſūt. nāque tres nationes maximas, Ægyptum, Æthiopiam, & Libyam, quæ à tribus, vt veriſimile eſt, regibus obtineantur, iſte deſtruet, & in ſuam rediget poteſtatem.

Et auditiones & celeritates perturbabunt eum, ab oriente, & ab aquilone, & veniet in furore multo, vt anathematiZet & deleat multos.

Et fama turbabit eum ab oriente, & ab aquilone, & veniet in multitudine magna, vt conterat & interficiat plurimos. Vulg. La.

Ne boc qoidem in Antiochum conuenit,

C quem non fama ita perturbauit, vt ab Ægypto receſſerit, ſed Romanorum decretum ab occidente non ab oriente miſſnm. de hoc vero ait fore vt capta Ægypto, Libyaqoe & Æthiopia, & in ſuam ditionem redacta reuertatur, & multo furore percitus veniat, vt deleat & anathematizet mulros. & idem dicit vtroque verbo: delere enim eſt pietate exuere, anathematizare, ab illa alienum declarare.

Et figet, inquit, tentorium ſuum in Apadano, inter maria ſuper montem Sabir ſanctum.

Et figet tabernaculum ſuum Apadno inter duo maria ſuper montem inclytum & ſanctum. Vulg. La.

Neque hoc comperimns ab Antiocho factum. Alioquin dicant, quiſnam locus iſte, vbi tentorium ſuum fixerit Antiochus, inter duo maria ſitus? verum non poterunt oſtendere. Igitur nibil borum adhuc peruenit ad exitum. ſed hæc omnia à communi hominum peſte proficiſcentur. Sabir autem rurſus Deo dicatam terram voeat, & Apadanum locum qoendam ita nominatum, nec procul ab Hieroſolymis poſitum, vbi

exitio

exitio perdetur.

Veniet enim vſque ad partem ipſius, inquit, & non A *erit qui liberet eum.*

Vulg. La. *Et veniet vſque ad ſummitatem eius, & nemo auxiliabitur ei.*

Ille enim qui talia ac tanta auſus fuerit, tanta ſuperbia inflatus, repente pœnas luet, à quibus ipſum nemo poterit vindicare. & hoc aperte bea-
2. ad Theſ. 2. tus quoque Paulus aſſerit. quem Dominus inter-
Eſa. 11. ficiet, inquit, verbo oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium.

Cap. 12 *Et in tempore illo, inquit, conſurget Michael princeps magnus, præfectus filijs populi tui.*

Vulg. La. *In tempore autem illo conſurget Michael princeps magnus, qui ſtat pro filijs populi tui.*

Archangelus enim cui veſtra, inquit, commiſſa eſt tutela, conſurget auxilio ijs, qui tum dimicarint, & hoc altera quoque interpretatione ignaris perſpicuum fiet. nam per Malachiam prophetam ad Iudæos Deus ait. Ecce ego mitto vobis
Malach. 4. Heliam Teſbitem, antequam veniat dies Domini magnus & illuſtris, qui conuertet cor patris ad filium, & cor hominis ad proximum ſuum, ne forte veniens percutiam terram funditus. docet B nos, quemadmodum Antichriſto illa audente apparebit magnus Helias, Iudæis domini prædicans aduentum, & multos conuertet, id enim ſignificat conuertet cor patris ad filium, id eſt, Iudæos ad eos, qui crediderint ex gentibus, hos enim patres vocauit, vt cognitione antiquiores. idcirco non, conuertet cor filij ad patrem, ſed cor patris ad filium, dixit, nam Iudæum qui crediderit, cum Eccleſia copulabit: & quia cognitione quidem Iudæus antiquior, vna vero & horum & illorum natura eſt, merito ſubiecit, & cor hominis ad proximum ſuum, docens vnam vtrorumque naturam, ſed cognitionem Dei Iudæis prius datam fuiſſe. verum quia non credidere, vltimi facti ſunt, at qui crediderint propter magni Heliæ prædicationem, cum gentibus miſſam ſibi ſalutem contripientibus coniuncti in vnam cenſebuntur Eccleſiam. Hoc etiam hic innuit, fore vt hæc faciente Antichriſto, ſanctus Michael Archangelus omnia moliatur, vt Helias adueniens Domini prænuntiet aduentum, quo Iudæi, qui tunc extiterint, ſalutem conſequentur. deinde narrans malorũ exuperantiam, quæ impius ille patrabit, C

Et erit, inquit, tempus tribulationis, qualis non fuit ex quo facta eſt gens ſuper terram, et vſque ad tempus illud.

Vulg. La. *Et veniet tempus quale non fuit ab eo, ex quo gentes eſſe cœperunt vſque ad tempus illud.*

Hoc item Dominus in ſacris Euangelijs dixit:
Matth. 24. Erit enim tribulatio, inquit, qualis non fuit ab initio ſæculi, neque fiet, & niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro, ſed propter electos meos breuiabo dies illos. conſentiunt itaque prophetica euãgelicis oraculis. ad hęc adijcit.

Et in tempore illo ſaluabitur populus tuus omnis, qui inuentus fuerit ſcriptus in libro.

Hoc eſt, ſalute digni, Heliæ prædicationi obtemperaturi, quos Deus iam inde à principio præcognoſcit: Dei quippe cognitionem, librum nuncupauit.

Et multi dormientium in terra puluere excitabuntur, hi in vitam æternam, et hi in opprobrium et dedecus ſempiternum.

Vulg. La. *Et multi de ijs, qui dormiunt in terra puluere euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium vt videant ſemper.*

A Dicant, qui hæc Antiocho aptare conantur, quinam reſurrexerint illo regnante, ex quibus vitam æternam alij conſecuti ſunt, alij opprobrium & dedecus ſempiternum perceperint? quòd ſi per hos Maccabæos declarari dixerint, qui è ſpeluncis exiere, maiore riſu digni cenſebuntur, ſiquidem inuenientur ijdem & pietatis amatores, & impietatis opifices. cùm prophetia dicat multi dormientium in terræ puluere excitabuntur hi in vitam æternam, & hi in opprobrium & dedecus ſempiternum. quare ſi de Maccabęis hęc dicta accipiant, eoſdem Maccabæos improbos & probos aſſerent, vel aliquos ex ipſis bonos, aliquos malos. ſed ne hoc quidem licet inuenire. pius enim fuit omnis ipſorum cœtus, neque item vita æterna ſecundum præſentem vitam ipſis conuenit, nam omnes interfecti de vita deceſſere. Igitur anilibus fabulis relictis, communem hinc mortuorum reſurrectionem, & iudicium, quod poſt reſurrectionem fiet, diſcamus. alij enim ex ipſis vitam æternam quaſi hereditate conſequentur, alij vero irriſione digni & opprobrio in perpe- B tuum reddentur. multi autem, pro, omnes dixit. etenim beatus quoque Apoſtolus multi pro omnes poſuit, cum dixit, ſi enim vnius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in multos abundauit. Ad Rom. 5.

Et intelligentes, inquit, fulgebunt, quaſi ſplendor firmamenti.

Qui autem docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti. Vulg. La.

Et dominus in ſacris euangelijs ait; tunc fulgebunt iuſti ſicut ſol. Matth. 13.

Et à iuſtis multi quaſi ſtella in ſæcula et vltra.

Et qui ad iuſtitiam erudiunt multos quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Vulg. La.

Probatiſſimi enim & electi ſplendori firmamenti & ipſi ſolis lumini ſimiles fient, inferiores vero illis, hos enim ſignificauit per multos, ſtellarum lumen imitabuntur, hunc perpetuo emittentes ſplendorem. ita etiam beatus Paulus piorum ordines diſtinxit, alia enim claritas, inquit, ſolis, alia claritas lunę, & alia claritas ſtellarũ, ſtella enim differt à ſtella in claritate. hæc locutus, qui cum Daniele colloquebatur, ſubiecit.

Et tu Daniel claude ſermones, & obſigna librum, vſque ad tempus conſummationis, donec doceantur multi, & multiplicetur cognitio.

Tu autem Daniel claude ſermones, & ſigna librum vſque ad tempus ſtatutum. plurimi pertranſibunt, & multiplex erit ſcientia. Vulg. La.

Impone inquit libro ſigilla obſcuritatis, neque perſpicua omnibus ea facias, donec multiplicetur ſcientia, & impleatur omnis terra cognitione Domini. ſicut aqua multa operiet maria ſecundum prophetiam. His ſignis ablatis diuini ſpiritus gratia poſt noſtri Saluatoris aduentum, obſcura credentibus perſpicua fecit.

Et vidi inquit, ego Daniel, & ecce duo alij ſteterant, & vnus ex altera parte fluminis, vnus ex altera, & dixerunt viro induto Baddim, qui erat ſuper aquam fluminis, vſquequo finis eorum, quæ dixiſti mirabilium, & expiatio horum?

Et vidi ego Daniel, & ecce quaſi duo alij ſtabant, vnus hinc ſuper ripam fluminis, & alius inde ex altera ripa fluminis, & dixi viro qui erat indutus lineis, qui Vulg. La.

ſtabat ſuper aquas fluminis, vſquequo finis horum mirabilium?

Ego enim tacitus, inquit, ſtabam neque interrogare audebam, ſed duo alij ripis vtrinque fluuij aſſiſtentes eum qui byſſina veſte indutus erat, & in aquæ ſuperficie vehebatur, interrogabant, quamdiu durabunt hæc terribilia & horroris plena? & quando ab his erit liberatio?

Et audiui virum indutum Baddim, qui erat ſuper aquam fluminis, & ſuſtulit dexteram ſuam, & ſiniſtram ſuam in cælum, & iurauit per viuentem in ſæcula, quia in tempus, & tempora & dimidium temporis.

Vulg. La. *Et audiui virum, qui indutus erat lineis, qui ſtabat ſuper aquas fluminis cum eleuaſſet dexteram ſuam, & ſiniſtram ſuam in cælum, & iuraſſet per viuentem in æternum, quia in tempus & tempora & dimidium temporis.*

Hinc plane didicimus, qui tunc loquebatur non ipſum fuiſſe dominum: dominus enim, quoniam neminem habuit alium per quem iuraret maiorem, ſicut ait diuus Apoſtolus, per ſemetipſum iurauit dicens. viuo ego dicit dominus. *Ad Hebr. 6. Deut. 32.* beatus item Moyſes ipſum hæc dicentem oſtendit. leuabo in cœlum manum meam, & iurabo dextera mea, & dicam viuo ego in æternum. hic autem vnus cùm eſſet ex iis, qui ei ſubiecti ſunt, & beneuolo animo erga illum affecti, extendit in cœlum ambas manus, & iurauit per viuentem in æternum. & manum ipſum habere dicit Daniel, quia ita viderat. nouit tamen eſſe expertem corporis angelicam naturam, qui viſiones ad videntium vtilitatem figurant, & ſæpe manſuetiores videntur ſeſe accommodantes, ſæpe etiam terribiliores, quò diligentiores eos reddant, quibus ipſi ſe oſtendunt. Iurauit itaque per viuentem in æternum, quia in tempus, & tempora & dimidium temporis. ſignificat autem tres annos cum dimidio. Hoc idem de cornu cum ſanctis bellum gerente, quod poſt decem cornua pullulabit circiter Romani regni finem, ſanctus Gabriel dixit. cùm dixiſſet enim, tres reges humiliabit, & ſermones contra altiſſimum loquetur, & ſanctos altiſſimi debellabit; *Dan. 7.* adiecit, & dabitur in manu eius, vſque ad tempus & tempora, & dimidium temporis. tres autem hi anni cum dimidio: tempus enim annum appellauit, quod ex ijs, quæ ſequuntur, diſcemus apertius: quia in tempus, inquit, & tempora, & dimidium temporis.

Cùm perfecta fuerit diſsipatio populi ſanctificati, cognoſcent ſanctum, & perficientur omnia hæc.

Vulg. La. *Et cùm completa fuerit diſperſio manus populi ſancti, complebuntur vniuerſa hæc.*

Deinde cognoſcent ſanctum. magnum Heliam hic innuit, nam circa finem illius imperij, cùm apparuerit magnus Helias, ſecundum ſaluatoris noſtri prædicans prænuntiabit aduentum. His ſubicit beatus Daniel.

Et ego audiui, & non intellexi, & dixi Domine, quid extrema horum?

Vulg. La. *Et ego audiui, & non intellexi, & dixi Domine mi, quid erit poſt hæc?*

Non intelligens, inquit, id quod dictum fuerat de tempore interrogare coactus fui, apertius diſcere cupiens, deſiderabam enim, quæ deinceps conſecutura eſſent, percipere, ille autem

Dixit mihi, veni Daniel, quia clauſi & ſignati ſermones vſque ad temporis finem, quoad eligantur, & dealbentur, & probentur multi, & inique agent iniqui, & non intelligent omnes impij, intelligentes intelligent.

Vulg. La. *Et ait vade Daniel, quia clauſi ſunt ſignatique ſermones, vſque ad præfinitum tempus, eligentur, & dealbabuntur, & quaſi ignis probabuntur multi, & impie agent impii, neque intelligent omnes impij, porro docti intelligent.*

Non ſine cauſa, inquit, hæc obſcurius dixi, & veluti ſigilla verbis obſcuritatem impoſui, neque enim temere omnibus diuina ſunt proponenda, ſed intelligentes propter eam cognitionem, quæ ſibi diuinitus ſubminiſtrabitur, intelligent, iniqui vero & impij nihil eorũ, quæ propoſita ſunt, poterunt intelligere. vbi autem res inuenerint, aperte percipient, quæ de his prædicta fuerint. *Pſal. 115.* tunc etiam ſeparabuntur à iuſtis, qui operantur iniquitatem: *1 ad Cor. 3.* omnia enim incendium probabit. hoc beatus quoque Paulus tradidit. vniuſcuiuſque enim opus, inquit, manifeſtum erit, dies enim declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuſcuiuſque opus quale ſit ignis probabit. rurſus non oportere omnibus temere diuina proponere Dominus in ſacris euangelijs ait. nolite dare *Matth. 7.* ſanctum canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos. & beatum Danielem ſanctum & bene ſentientem de ſuo domino famulum ſanctus Angelus docet Antichriſti tyrannidis tempus.

A tempore, inquit, mutationis continuitatis, & vt data fuerit abominatio deſolationis, dies mille ducenti nonaginta.

Vulg. La. *Et a tempore cum ablatum fuerit iuge ſacrificium, & poſita fuerit abominatio in deſolationem dies mille ducenti nonaginta.*

Cùm enim dixiſſet in tempus & tempora & dimidium temporis, nouiſſetque beatum Danielem haud intellexiſſe, explicato diei tempore, quod ignorabat, ei perſpicuum fecit; aliis vero etiam ſicorationem obſcuram reliquit, Abominationem autem deſolationis ipſum vocat Antichriſtum, mutationem continuitatis eccleſiaſtici cultus ordinẽ ab illius inſania & rabie diſſipatum & abolitum. & ad hæc adiicit ſanctus Angelus.

Beatus qui expectat & peruenit vſque ad dies mille trecentos triginta quinque.

Innuit, & declarat fore, vt illo diuina plaga percuſſo permaneat magnus Helias reliquos quinque & quadraginta prædicans dies. tum appareat dominus veniens in nubibus cœli, qui coronabit eos qui incorruptam perſeuerantiæ poſſeſſionem ſeruarint. quod item dominus in ſacris euãgeliis aſſerit. *Matt. 10.* qui autem perſeuerauerit, vſque in finem, hic ſaluus erit. Hinc etiam plane diſcere licet nihil horum in Antiochum conuenire, illo enim regnante duo mille ducentos dies dixit, Antichriſto vero mille ducentos nonaginta graſſaturam calamitatem. ita vt etiam temporis differentia, perſonarum ac rerum differentiæ teſtimonium perhibeat.

Et tu, inquit, huc accede, et quieſce.

Vulg. La. *Tu autem Daniel vade ad præfinitum, et requieſces.*

Tempus enim eſt, vt vitæ finem ſortiaris.

Nam adhuc dies ad abſolutionem conſummationis.

Non enim breue tempus adhuc, inquit, reliquum eſt præſentis vitæ ſtatui. & hoc loco quoque nos aperte docuit conſummationem, cùm prædicta euenerint.

Et

Et requieſces, et ſurges in ſorte tua in conſummationem dierum.

Et requieſces, & ſtabis in ſorte tua in finem dierum.

Nunc enim decet te communi morte obire, reſurges autem, neque ſimpliciter reſurges, ſed in ſorte tua, hoc eſt cum cœtu eorum, qui ſimilibus moribus præditi fuerint. & oſtendens quando, adiecit in conſummationem dierum. ſic aperte nos diuus Archangelus per beatum Danielem docuit reſurrectionem atque ita abſoluta reuelatione ſubiecit propheta.

Dan. 13. *Et rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos, & accepit*
Dan. 14. *Cyrus Perſa regnum eius. & erat Daniel conuiua regis et glorioſus ſuper omnes amicos ſuos.*

Vulg. La. *Et rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos, et ſuſcepit Cyrus Perſes regnum eius, erat autem Daniel conuiua regis, et honoratus ſuper omnes amicos eius.*

Aſtyages autem fuit Cyri maternus auunculus, quo vita functo, cùm Cyaxares illius filius regnum adminiſtrare non potuiſſet, Cyrus Aſſyriorum & Chaldæorum demolitus regnum Medorum imperium tranſtulit ad Perſas. & erat inquit conuiua regis & contubernalis, omnibuſque illius familiaribus prælatus hac enim præditus loquendi libertate, & quæ in ipſum à Deo per Eſaiam prophetam prædicta fuerant oſtendit, & ei dimittendi populi auctor fuit. nos itaque ex diuina Danielis prophetia hæc didicimus. Iudęos autem iuſtum eſt nos lamentari ac lugere, qui extra prophetarũ catalogũ diuinũ hunc prophetam audent conſtituere, pręſertim experiẽtia docti prophetiæ veritatẽ. veruntamen perſpicuũ eſt noſtræ tempeſtatis Iudæos ad alia impia ſcelera hanc quoque blaſphemiam addidiſſe, ſaluatoris noſtri aduẽtus manifeſtũ teſtimoniũ inficiatione prophetię hũbrare conantes. verũ nihil amplius ipſis erit hanc negantibus prophetiam: nam & alij prophetæ teſtantur, & ipſæ res clamant, prædictionibus de ipſo ſeſe congruere. Antiquos vero Iudæos beatum Danielem maximum prophetam vocaſſe teſtis locuples eſt Ioſephus Hebræus, qui Chriſtianam quidem prædicationem non admiſit, veritatem tamen occultare non ſuſtinuit. hic in decimo Iudaicæ antiquitatis libro, cùm multa alia de beato Daniele dixiſſet, hæc quoque adiecit. omnia inquit, ipſi incredibiliter, vt vni ex maximis prophetis conceſſa ſunt, omnique vitę tempore honorem & gloriam & apud reges, & apud populum eſt aſſecutus. mortuus autem monimentum habet ſempiternum libri enim, quoſcũque ille conſcriptos reliquit, apud nos etiamnum leguntur, quibus adducti ſumus, vt credamus Danielem cum Deo collocutum fuiſſe. non enim futura ſolum, quemadmodum alij prophetæ, prædicebat, ſed etiam tempus, quo illa euentura eſſent, definiebat. & paulo pòſt, ab euentu autem prædictionum, veritatis fidem, & diuinitatis opinionem apud multitudinem conſequitur: ac deinceps huiuſcemodi infinita de ipſo commemorat. atque itidem in duodecimo antiquitatis ita rurſus ait. accidit vero vt templi deſolatio fieret ſecundum id, quod Daniel quadringentis & octo annis antè prædixerat: oſtendit enim ipſum à Macedonibus euerſum iri. & hæc quidem Ioſephus vna cum propheta teſtatur. Iudæi vero omni impudentia laborantes ne ſuos quidem erubeſcunt magiſtros. verum nos adhortor à propheta Dei percepta futurorum cognitione, noſmetipſos ad horribilem diem illam ita comparemus, vt ne in dedecus ſempiternum, ſed in vitam reſurgamus æternam: quam vtinam omnes nos conſequamur, gratia & benignitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

Ioſeph. 10
Ioſeph. 12.

Deo noſtro gloria.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS, EXPLANATIONES IN DVODECIM PROPHETAS, QVOS MINORES VOCANT, IVXTA INTERPRETATIONEM SEPTVAGINTA.

PETRO GILLIO ALBIENSI INTERPRETE.

PROOEMIVM.

QVod prophetas explanare aggredimur, nonnulli fortaſſe ſuperuacaneum quiddam, & redundans nos facere arbitrabuntur: cum nimirum laborem alij hunc exhauſerint. Qui autem permagno diuinam doctrinam æſtimant, perfecte, abſolutéque ad ſacram ſcripturam inſtituti ſunt, non modo nobis infeſti non erunt, neque ſimiliter, vt illi accuſatorio animo, & querelis pleni, noſtrum inſtitutum damnabunt, verum etiam & probabunt, vt par eſt, & tametſi nihil egregium in noſtris conſcriptionibus inuenient, laudibus ornabunt. animus promptus, & ſtudij plenus ſatis eſt apud æquos iudices ad colligendam laudem. Nam ſic ſeruator & Dominus noſter in ſacroſanctis Euangelijs de obolis duobus viduam illam laudibus extulit, animi conditioni non muneris Luc. 21.

Exod. 25. magnitudini laudem tribuens. In lege cùm diuitibus aurum, argentum, lapides pretioſos in tabernaculi confectionem imperaſſet: non pauperes hac lege priuauit, ſed & partim ex his iuſsit pelles, partim pilos afferre: ab his vero inopes artificium, & vires pro iſtis contulerunt, nentes videlicet, & pilos pertexentes. Non præterea ignoramus magnum Moſen non prophetam ſolum extitiſſe, ſed Ieſum quoque filium Naue, & Samuel, Dauid, Nathan, Gad, Achiam, Eliam, Heliſeum, ac alios innumerabiles: tum euangelij non præcones ſoli fuere Petrus, Iacobus, Ioannes, Andreas, vniuerſúſque Apoſtolorum chorus: neque item Paulus & Barnabas, poſt hos in euangelium cooptati, in omnes homines permeauerunt: ſed etiam Titus, Silas, Timotheus, Apollos illorum magnorum virorum diſcipuli: neque in his tantummodo docendi munus apparuit: ſed etiam eis in euangelium ſuccedentes ſuæ gratiæ lumine illuſtrauit, tum eos, qui deinde illos conſecuti ſunt, atque vſque in hanc ætatem in diuinis eccleſiis ſpiritus ſancti fons permanat, diuinitúſque donata perſeuerāt in hominibus munera. Non alienum igitur quippiam recto & iuſto iudicio præditis facere videbimur, ſi tanquam pilos quoſdam noſtri ingenij partus in noui tabernaculi ſubſtructionem attulerimus, quod Deus fixit, & non homo. Et ſi quiſpiam aliorum veſtigiis nos inſiſtere dicet, id quod res eſt, inueniet, lanam in opus noſtrum conuenientem nos coegiſſe. Non enim ſecus, quàm illæ, quæ ab aliis allatos pilos nebant, & texebant, nos vndiquaque præclara dicta colligentes, vnum ex omnibus Dei benignitate volumen contexuimus: atque duodecim prophetarum enucleatè ſententiam planam fecimus. Explanationem autem cum veritate congruentem nos inueniſſe nihil alienum eſt: nam lucerna diuino verbo vſi ſumus, cuius gratia non reſtincta eſt, ſed tanquam fons perennis influit in homines: maxima dona non dignis modo ſuppeditat, ſed etiam his quibus abſolutio, perfectióque abeſt. Ac videmus ſolem ſenſu comprehenſibilem non veteribus modò, ſed etiam eos conſecutis, denique nobis ſuos radios edere, pariterque in omnes terras & maria lucem ſuam proferre. Eò igitur magis huius opifex, qui hunc ſua ſola bonitate condidit, ita eorum, qui ad ſe ſuſpicere ſtudent, mentes illuſtrat. Hac ſpe nobis oſtenſa, ac magno accuſatorum contemptu, vt ſemel veſtras, qui hortatu ad hunc laborem me excitaſtis, preces in ſubſidium implorauerim, propheticam explanationem attentabimus. Atque modo prius pauca de temporibus cùm quiſque prophetiam docuerit, perſecuti fuerimus, ſingillatim interpretationem attingemus.

DE TEMPORE QVO QVISQVE EX HIS DVODECIM PROPHETIS PROPHETIAM DOCVERIT.

DVODECIM prophetæ, non quia vno tempore vixerint, ſub vnum volumen ſubiiciuntur: diuerſis enim temporibus futurorum præſignificationes oſtenderunt. Oſee ſuam prophetiam edidit temporibus Oziæ, Ioathan, Achaz, Ezechiæ regum Iudæ. Amos ſimiliter temporibus Oziæ. Ioel pariter horum coæuus, ac æqualis fuit. Micheas ſtatim poſt mortem Oziæ prophetiam diebus Ioathan, Achaz, & Ezechiæ incepit. Ionas horum temporū etiam æqualis fuit: quanuis prophetiæ tempus tacuit, volumē tamen Paralipomenon hoc planè docet. Naum poſt Ionam prophetiæ munus ſuſcepit, id quod prophetiæ argumētum declarat: nam Ionas cum vniuerſum interitum Nineuitis futurum denunciaſſet, eos, vt reſipiſcentiæ remedijs vterentur, comparauit: quæ cauſa fuit, quare in periculum horribilium, quæ futura prædixerat, non incurrerēt. Vbi vero in priſtina flagitia iterum prolapſi, ſummo ſupplicio digna commiſerunt: Naum poſt hæc eorum funditus perditionem prædixit. Iam vero Abdias ex grauiſſimis caſibus, quos Iudææ prænunciauit, apparet poſt hos munus prophetiæ recepiſſe. Sophonias autem plane explicat, vt ſub Ioſia rege diuinam reuelationē aſſecutus fuerit, quo tempore etiam admirandus Hieremias prophetiam exercuit. Hebacuc non multo pòſt prophetiam profeſſus eſt. Cæterum Aggæus, Zacharias, & Malachias longè poſt multos annos extiterunt. Nam non modo poſt Oſiam, Ioachim, Iechoniam, & Sedechiam, verumetiam poſt Babylonicam captiuitatem, póſtque Cyrum primum Perſarum regem, qui populum Iſraeliticum redire permiſit: ac poſt Cambyſem huius filium Dario Hyſtaſpis filio regnante, atque Zorobabel iam tum ſanctum templum ædificante prophetiam docuit. Poſt quos apud Iudæos nemo alius propheta inuenitur. Non itaque quod vno eodemque tempore fuerint, ſub vnum volumen ſubiunguntur: ſed & quia paucis prædictiones oſtendiſſent: & quia non ſatis ob breuitatem fuiſſet ex his quiſque ad vnius libri confectionem: iure maiores, qui diuinarum rerum diligentes extiterunt, duodecim prophetarum prædictiones cogentes in vnum librum concluſerunt. Iam vero tempus eſt vt per partes attingamus Oſee prophetiam, modo antè ſummatim argumentum explicauerimus.

ARGVMEN-

ARGVMENTVM PROPHETIAE OSEE.

POPVLI ſub Roboam filio Salomonis diuiſione facta, decem tribubus Hieroboam filius Nabath regnauit: hic cum metueret, ne feſtis diebus populum ad templum Hieroſolymitanum vocantibus, in Dauidicum regnum redirent, ac deficerent, grauiſsimè impius in Deum eſſe cœpit: duóſque vitulos aureos confecit: quorum alterum in Dan, alterum in Bethel collocari curauit: hinc impietas in decem tribus irrepſit, eáſque idolis finitimarum gentium ſeruire docuit: túmque in extremam iniquitatem prolapſæ, diuina prouidentia ſpoliatæ fuerunt. Primus eos debellauit Syrorum rex: deinde Phoa Aſsyriorum rex maximum tributum exegit. Poſt hunc Theglaphallaſar, cùm multas vrbes euertiſſet, incolarum alios interfecit, alios in captiuitatem redegit. Poſt autem Salmanaſar, vt ei in regnum ſucceſsit, eiuſmodi edidit in vrbes integras, & quæ non vaſtatæ fuerant, atque exercitu in obſidionem explicato, vnà cum habitatoribus Samariam cepit, decémq; tribuum reliquias in Aſsyriorum terram abduxit. Poſtremus vero rex Aſsyriorum Sennacherib contra Iudæam bellum cùm mouiſſet, atque vrbes quaſdam cepiſſet, Hieruſalémque obſidere tentaſſet, diuinitus illata plaga exercitum perdidit, ipſe integer tum, & ſaluus euaſit, vt præco numinis diuini, ac laudator eſſe poſſet: nam cùm domum rediiſſet, à ſuis liberis necatus fuit, quoniam & ipſe à Deo factus contra ſuum factorem inſaniſſet. Hæc itaque beatus Oſee, in munus propheticum adſcitus, mentis oculis longè proſpiciens, prædicere iubetur populo, vt prædictionum metu ſupplicia fugeret, ac non in malorum periculum ſubiret. Neque eò Deus pœnas minatur, vt eas quibus minatur, inferat: ſed vt metu perterrefactos ad reſipiſcentiam reuocet, et cùm nequitia, quam cōmittunt eos liberauerit, eis ſalutem afferat: non enim minatus fuiſſet, ſi punire vellet. Cùm minationibus agit, oſtendit ſe ſeruare, non perdere velle. Quocirca beatum Oſee mittit, vt decem tribubus, & duabus pariter euentura prædicet, atque ſub Sannacherib eſſe futuram ſalutem prænunciet: tum etiam vt à Babyloniis pernicies eis ſit afferenda, præſignificet. Duas autem tribus vocat Iudam: non enim ex Beniamitide, ſed ex Iuda tribu regnū profectum fuerat. Cuius regia Hieroſolymis vrbe Iudaica fuit. Hieroſolymitani non his ſolum, ſed aliis omnibus præſtabant viribus, & multitudine. Quamobrē à potentiori tribu duas nominat. Decem vero tribus appellat Ephraim, quoniam Hieroboam earum primus rex ex hac tribu fuit, & regiam ſuam in Samaria vrbe conſtituit, hac rurſus tribu florenti etiam excelluerunt, & multitudine & viribus iſti. His ita percurſis, iam explanatio per partes incipienda eſt.

3. Reg. 12.
3. Reg. 12.

BEATI THEODORETI CYRENSIS EPISCOPI ENARRATIONES IN OSEE PROPHETAM.

VERBVM Domini, quod factum eſt ad Oſee, filium Beeri, in diebus Ozia, Joathan, Achaz, Ezechiæ regum Iuda: & in diebus Hieroboam, filij Joas, regis Iſrael.

Plane nos docuit, vt his & illis rerum potientibus in munus propheticum adſcitus & cooptatus fuerit. Ob id ipſum non Iuda modo regum mentionem fecit, ſed etiam Hieroboam qui fuit filius Ioas, nepos Ioathan, pronepos vero Iehu, quem diuinus Heliſæus ditione, numineque Dei perunxit, atque & tempore, & regibus ita explicatis, quibus rerum ſummam adminiſtrantibus & regnantibus propheta electus fuerit inducit.

4. Reg. 13.

Principium verbi domini ad Oſee.

Hoc eſt, nihil ante hoc ipſum mihi præcepit Dominus. ſed ſimulac ad me verborum initium fecit, ſtatim iuſſit me vxorem fornicationis ducere, & filios fornicationis procreare, & addit cauſam.

Quia fornicans fornicabitur terra poſt dominum.

Ad iſta adiungit quemadmodum ſine dubitatione imperatum fecerit, atque edit nomen meretricis, & explicat, ex qua nata ſit, planamque facit conſuetudinem, & commercium, conſuetudiniſque fructum, & partus nomē ab eo impoſitum oſtēdit, qui etiā matrimonium inſtituit.

Dixit enim dominus, voca nomen eius Jezrael.

Eorum audaciam mirari ſatis non queo, qui non verentur dicere, verba hæc eſſe rebus deſtituta: & quod ea quidem Deus exequenda iuſſerit, non tamē propheta receperit, ac non iuſſa exhauſerit: verbaque prolata fuiſſe, verum prophetam non exequutum fuiſſe: quin etiam hæc dicere aggreſſi, ſentiunt multa ſæpe eiuſmodi deum imperaſſe. Eſaiam quidem ſoluere de lumbis tunicam ſacceam, & pedibus non calceatis, reliquoque corpore nudo incedere, itaque prophetiam edere & docere iuſſit deus. Hieremiæ catenas ſiue furcas circum collum imponere iuſſit. Ezechieli ſiniſtro lateri trecentos quinquaginta dies, dextro quadraginta incubare iuſſit: comedere panem humano ſtercore opertum, vaſa captiuitatis accipere, murumque perfodere, imaginem fugientium depingere, & præſignificare ſic Sedechię

Eſa. 20.
Hiere. 27.
Ezech. 4.

fugã. Huiuſmodi mille alia in ſacroſancta ſcriptu-
ra inuenire licet, quorum ſcopum & propoſitum A
ſi quis ignorauerit, prophetica virtute hæc indi-
gna ducet: qui autem Dei ſtudium & amorem in
homines planè ſciunt, vtque omnia ad hominum
ſalutem adminiſtrat inde, vnde alij contemnunt,
Dei laudationum occaſiones arripiunt, ac di-
uinos prophetas omni ex parte domino obedire
ſtudentes admirantur. Vniuerſorum Deus po-
ſtea quàm ad homines ex inueterato & robuſto
morbo laborantes verba faciens, non verbis per-
ſuaſit, rebus quibuſdam adumbratis futura o-
ſtendit, viſorumque admirabilitate ad ſpecula-
tionem & conſiderationem, eos qui ad peccata
obduruerant, & percalluerant, trahit. Etenim
porrò nudum conſpicientes ad inſolitæ nimirum
rei ſpectaculum accurrerunt, illiuſmodi cauſam
inceſſus cognoſcere ſtudentes: qui Ezechielem
omnia illa facientem viderunt, factorum cauſam,
vt par erat, ſciſcitabantur. In hunc modum vni-
uerſorum Dominus beatum Oſee ornat, & com-
parat ad ducendam vxorem impuram, & impu-
dicam, vt hoc genere facti populi impietatem co-
arguat, & ſuam tolerantiam incredibilem oſten- B
dat. Si vero vniuerſorum Deus libidine perdita
adulterã ſuſcepit ſynagogã, & non contaminatus
aſt ſanctitatis ſuos ex impura hac, & execrabili:
neq; propheta ex illa ſtupri plena vxore maculam
ſuſcepit. nõ enim appetitioni immoderatæ inſer-
uienti, ſed Dei imperijs obtemperanti, cum illa
conſuetudo interceſſit. Scopo autem & propoſi-
to bonum & malum iudicari ſciendum eſt: hoc
ſpeculo enim matrimonium ab adulterio ſeiun-
ctũ internoſcitur. Coitus cum coitu nihil diſtar-
ret, niſi propoſito & lege diſcrimen demonſtrare-
tur, his fas nefaſque legitimum, & illegitimum
diiudicantur. Inuenire quiſpiam poſſet hoc idem
in cæde, ſi modo conſideret: interficit homicida,
interficit & iudex: ſed hic legitima & iuſta, ille i-
nique & illegitime: & cùm ſit vnũ, & idem opus,
ſolo tamen propoſito differt & ſcopo. Vt vero a-
pertius ex ſacra ſcriptura hoc cognoſcamus, hanc
Gene. 4. conſiderationem ſuſcipiamus: Cædem fecit Ca-
in, ſed ex inuidentia laborãs & dolo malo, & frau-
Numer. 25. da flagrans. Cædem fecit Phinees, ſed pro hone-
ſtate, & pietate propugnationem ſuſcipiens, atq;
odio malitiæ inflammatus ab impietate abhor- C
rens. Idem tamen opus, conſideratio vero & pro-
poſitum ex diametro contrarium. Eodem modo,
tametſi furtum è genere eorum eſt, quæ per le-
Gene. 27. gem improbantur, à patre tamen Iacob benedi-
ctionem furatus eſt, & non modo furti non actus
fuit, verumetiam ab omnibus generationibus ex
hac re magnam laudẽ eſt adeptus. Helias magnus
3. Reg. 21. ille ieiunus fuit, & abſtinuit, ieiuni fuerunt etiam
hi, qui Naboth lapidibus obruerunt: ſed ille ho-
neſtatis ſtudio, ij vero calũniam aucupantes. Saul
miſericors in Agag fuit. & ſpoliatus fuit regno, &
1. Reg. 15. denudatus, iniqua hæc miſericordia, & illegiti-
ma. Samuel interfecit Agag, & legi diuinæ ſatiſ-
fecit. Alia innumerabilia iſtiuſmodi inuenire fa-
cile eſt, neque modo in ſacra ſcriptura, verum-
etiam in noſtris quotidianis factis. Itaq; mirificus
Oſee non libidini ſeruiens, ſed nutui diuino &
arbitrio parere ſtudens, accepit meretricem: at-
qui omnibus nuptijs gratior & laudabilior hæc
ſocietas fuit, neque ob id ſolum, quòd ex Dei
nutu & arbitrio facta fuerit, ſed quòd Deum ex-
preſſerit, & deſignatione quadam retulerit, vt
ſanctus ille, & in factis requieſcens ſponſum ſe
fecit contaminatæ multitudinis Iſraelitarum. O-
ſee filium, quem ſuſtuliſſet, iuſſit nominari Iezrael.

*Quia adhuc modicum, & vlciſcar ſanguinem Iez-
rael ſuper domũ Iehu: & quieſcere faciam regnum do-
mus Iſrael: & in illa die conterã Iſrael in valle Iezrael.*

Eiuſmodi eſt quod dicit: Iezrael locus eſt, vbi
Naboth ſcelerate & indigne ſaxis lapidatione fa-
cta necatus fuit: Iehu vero diuino conſilio huius
mortis vindex factus eſt: Cui dominus ob ea, quæ
in Iezabel effeciſſet, vſque ad quartam generatio- *4. Reg. 10*
nem regnum illius permanſurum confirmauit.
Vt vero poſteri, in obliuionem diuinæ volonta-
tis adducti, eorum impietatem, qui ante ſe re-
gnaſſent imitari cœperunt: minatur dominus ſe
etiam hoc regnum deleturum. & arcũ Iſrael cor-
rupturum, hoc eſt, diſſoluturum vires & poten-
tiam in valle Iezrael. Conſulto in huius loci men-
tionẽ incidit, ad diuinæ benignitatis memoriam,
reuocare cupiens regem tum regnantem, docet
vt per prauum Iehu pœnas de his, qui Naboth
confecerant, ſumpſerit dominus: ita illum ab eo
tum regnante, ac eius ſucceſſoribus animi ingrati
in ſe pœnam repetiturum. Huc accedit, alteram
procreationem, quam ſuſcepit Oſee à Deo no-
minatam fuiſſe.

*Et concepit adhuc, & peperit filiam, & dixit ei: Vo-
ca nomen eius abſque miſericordia: quia nequaquam
addam vltra miſereri domus Iſrael: ſed aduerſans ad-
uerſabor eis: filiorum autem Iuda miſerebor, & ſalua-
bo eos in domino Deo ſuo: non ſaluabo eos in arcu, ne-
que in gladio neque in bello, neque in equis, neque in
equitibus.*

Ex his aperte demonſtrat, quæ facta fuerunt *Eſa. 37.*
in Sennacherib, tum non inſtructa acie Aſſyrij
victi ſunt, ſed Angelorum robore centum octo-
ginta quinque millia cæſa ſunt. huc ſubiungit.

*Et concepit, & peperit filium. Et dixit: Voca nomen
eius non populus meus.*

Cauſam exponit, quoniam vos non populus
meus, & ego Deus non ſum veſter: Iam vero ne
quis arbitretur eos à Deo repudiari, quòd ſint ad
numerandum faciles, & admodum pauci, com-
mode appoſuit: quòd erat numerus filiorum Iſ-
rael, ſicut arena maris, quę non menſurabitur, ne-
que numerabitur. At vero non multitudine Deus *Matth. 18.*
gaudet, ſed vbi duo, aut tres congregati ſunt in
eius nomen, ibi in medio eorum eſt. Sic Noa
omnibus mortalibus antetulit, ſic Abraam, ſic
Moſen. Horum verò poſteros innumerabiles
non populum ſuum vocat propter impietatem.
Cæterum Deus miſericors illatam negationem
reuocauit his verbis.

*Et erit in loco, vbi dictum eſt eis, non populus meus
vos, vocabuntur filij Dei viuentis: & congregabuntur
filij Iuda, & filij Iſrael ſimul: et ponent ſibi principa-
tum vnum, et aſcendent de terra, quoniam magnus eſt
dies Iezrael.*

Per hæc reuocationem ab vrbe Babylona præ-
dixit, & quòd poſt inde reditum non amplius ha-
bebunt reges diuerſos, ſed in idem, & vnum
conſentientes, & coacti habebunt regem vnum,
hoc enim finem inuenit temporibus Zorobabel.
Diem vero Iezrael appellauit calamitatem, quam
populo Iſrael intulerunt Aſſyrij in valle Iezrael.
Magnã, inquit, poſtea in eos pœnam conſtituam,

magnam

magnam rurſus eis ſalutem afferam, ſeruituteque liberatos in patriam reſtituam. Deinde eos adhortatur, & conſolatur, mutatis rebus ſe immutaturum nomina, & vocaturum non populum, populum: non dilectam, dilectam. Vos qui ſalutem eſtis adepti, & qui Babylone reuertiſtis, iudicate matrem veſtram, hoc eſt maiores veſtros, qui contra me peccauerunt.

Oſe. 11. *Quia hæc non vxor mea: et ego non vir eius.*

Eſa. 5. Repudium factum eſt ex illa cauſa. Tale quippiam inuenimus in Eſaia, Nunc domus Iuda, & habitatores Hieruſalem iudicate inter me, & vineam meam, quoniam expectaui, vt faceret vuas, & fecit labruſcas: ac tum inquit:

Iudicamini cum matre veſtra: quia hæc non vxor mea: et ego non vir eius.

Cùm oſtendit hoc diuortium non factum fuiſſe ad eam perdendam, ſubiungit:

Et auferam fornicationem eius à facie mea, et adulteria eius de medio vberum illius.

Pſal. 118. Eiuſmodi eſt à beato Dauid dictum: bonum mihi quoniam humiliaſti me, vt addiſcam iuſtitias tuas. Hanc autem ſe eruditurum, & fornicatione, & adulterio liberaturum pollicetur: neque id leuiter, ſed radicitus hoc è medio vberũ reuulſurum. Cor aũt deſignat ſub vberibus ſitum, ex quo proficiſcuntur cogitata mala, inuidiæ, homicidia, adulteria, & his ſimilia. Maximã opem fert Dei inſtitutio, & diſciplina, quæ fornicatione eruditos liberat, docet etiam eruditionis genera.

Vt exſpoliem eam nudam, et reſtituam eam iuxta diem natiuitatis ſuæ.

Diem natiuitatis vocat in Ægypto viuendi conſuetudinem, & verſationem hanc deſertam, & mea prouidentia deſtitutam conſtituam, & vt Aſſyriis ſeruiant, quemadmodum ſeruierunt Ægyptiis efficiam.

Et ſicca terra, et deſertæ ſimilem eam reddam: et occidam eam in ſiti.

Per ſitim non aquæ penuriam innuit, ſed diuinæ prouidentiæ priuationem.

Et filiorum eius non miſerebor, quoniam filij fornicationis ſunt, patrum imitati ſunt malitiam.

Malitiam hic idolorum cultum vocat. Et vt plurius eius perfidiam damnet, inducit eam loquentem.

Vadam poſt amatores meos.

Hoc eſt, idolis ſeruiam, à quibus omnium neceſſariorum abundantia mihi eſt. Et quoniam bonorum datorem ignorauit, merito adiungit:

Propterea ecce ego ſepiam viam eius in ſudibus: et obſtruam vias illius, et ſemitam ſuam non inueniet.

Hæc ſanè vltio miſericordiæ plena eſt, quæ laborat, vt impietatem ceſſare faciat: quæ vt cognouit malorum experientia idolorum debilitatem, non implorauit ea in auxilium in tempore tribulationis: & adiumentum ab eis non conſecuta quæret, & non inueniet.

Vadam & reuertar ad virum meum priorem: quia melius mihi erat tunc, quàm nunc eſt.

Ecquis Dei erga homines ſtudium & amorem intuens, non iure ſtupeſcat? qui cùm Deus ſit, factor & dominus, virum & ſponſum ſe ipſum vocat, non dominum: & quia vxoris erga virum amor, & ſeruorum erga dominum multus & vehemens eſſe ſolet, hunc affectum ac ſtudium inducere cupiens hominibus, ſeipſum ſponſum & virum appellat. Verumtamẽ crudeliter ingratos,

A & peruerſis animis homines non hæc ad rectum, & gratum animum erga Deum habendum mouent, vnde fit vt de illis dicat,

Et ipſa neſciuit: quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei: hæc autem argentea & aurea fecit ipſi Baal.

Quæ à Deo dona accepit, ea ad Dei hoſtes detulit: ea re offenſus Deus, minationibus agit, ſe eos frumento & vino eſſe priuaturum: & ne quis ex infœcunditate terram laborare arbitretur, appoſitè addidit:

Idcirco reuertar, et ſumam frumẽtum in tempore ſuo.

Hoc enim eſt, ſimul ac primum maturuerit, in meſſis ac vindemiarum tempore. Minatur etiam ſe eam adeo veſte denudaturum, vt veſtimẽtis etiam neceſſariis indigeat. Eius vero, inquit, amatores hæc inſpicientes non ei adiumento eſſe poterunt. Ceſſationem item ſe illaturum, ne feſtos dies agere poſſit: omnẽque immoderationis & libidinis opportunitatem reſtincturum, ficus & vineas corrupturum ore prophetico minatus eſt. Poſtquam, inquit, hæc ſe ab idolis dixit accepiſſe: me autem ignorauit, horum largitorem, po-

B nam ea in teſtimonium: à feris enim, ait, & volucribus, & ſerpentibus perdita, & corrupta, & veſtram impietatem coarguent, & teſtimonium afferent meæ diſciplinæ, & correctioni. Hæc autem mala perpetietur, quoniam Baalim, id eſt idolis, cultum meum poſteriorem duxit: ac ornatu vario, & multiplici inſtructa, feſtos Idolorum dies egit. Quare inquit:

Ideo ecce ego ſeducam eam, & ponam illam quaſi deſertum.

Hoc eſt erroribus implicari, vagari, labi, captiuam factam efficiam, hiſque omnibus bonis deſtitutam perficiam, verumtamen conſolabor eam in malis.

Loquar, inquit, ad cor eius: & dabo ei poſſeſſiones ſuas inde, & vallem Achor ad aperiendam intelligentiam eius.

Achor apud Syrum Achar inueni: is vero eſt, Ioſue. 7.
qui cùm ſub Ieſu filio Naue furtum feciſſet, ac dona Deo conſecrata furto violaſſet, Deo pœnas pependit: nam populus eum, lapidatione facta, necauit. Poſt vero illius necem cùm agnoſcerent quantas turbas legis diuinæ tranſgreſſio aduehat,

C luctu & plangore Deum placabant. Hoc propheta hic indicat: nam vt illi tum ex morte Achar cognouerunt, quam ingens malum ſit legis violatio: ſic etiam ex captiuitate hi percipient ſenſum ſuorum delictorum. Hoc explanatius oſtendens, apponit:

Et humiliabitur iuxta dies infantiæ ſuæ: & iuxta dies aſcenſionis de terra Ægypti: & erit in die illa, ait dominus, vocabit me vir meus: & non vocabit me vltrà Baalim: & auferam nomina Baalim de ore eius: & non recordabitur vltrà nominis eorum.

Non Aſſyriis ſecus, inquit, ſeruient, atque Ægyptiis ſeruierunt: eius infantiam vocat in Ægypto diuerſationem, & vitæ exactionem in ſeruitute. Attamen ſeruitus eis bono erit, & plane pietatis erit conciliatricula: etenim idola colere obliuiſcetur in captiuitate: me tum virum, & coniugem nominabit: cuius animi factam mutationem videns,

Diſponam eis teſtamentum in die illa cum beſtiis agri, & cum volatilibus cæli, & cum reptilibus terræ.

Docet vt non de beſtiis, & volucribus loqui-

tur, ſed de efferatis hominibus in omnia inuolantibus, more volatilium, & venenatorũ ſerpentum ſimilibus. Cùm induxit:

Et arcum, & gladium, & bellum conteram de terra.

Deinde pollicetur eis æterna bona.

Et habitare eos faciam in ſpe.

De hac ſpe beatus Paulus loquitur: Spe enim, inquit, ſalui facti ſumus. Spes autem quæ videtur, non eſt ſpes, nam quod videt quis, quid ſperat? ſi autem, quod non videmus, ſperamus, per patientiam expectamus. Quòd de hac loquitur, & non de alia, ea quæ ſequuntur, teſtantur:

Et ſponſabo te mihi in æternum in iuſtitia, et iudicio, & in miſericordia, & in miſerationibus.

Quòd Iudæorum ſynagogam non in æternum ſponſauit, ſed ex Iudæis & gentibus collectam eccleſiam, res ipſæ teſtantur. Illa enim periit, & proiecta eſt: hæc cum ſponſo coniuncta, expectat bona æterna. Eam ſponſauit, non in iuſtitia modo, & iudicio, ſed in miſericordia, & miſerationibus. Iuſtitia porrò, & iudicio in tyrannum vtens, miſericordia & miſerationibus in eos, qui tyranno ſeruire coacti ſunt. Iam vero quoniam conuenientiſſimum eſt miſericordiam aſſequutis aliquo munere remunerari conſeruatorem miſericordiæ auctorem, ſubiunxit:

Et ſponſabo te mihi in fide, & ſcies, quia ego dominus.

Simul enim vt ad Chriſtianiſmum adeunt, ſtatim eos ſolam fidem repoſcimus: nam iuſtitia ſunt deſtituti, & vacui: eam autem ſuſcipiunt per lauacrum regenerationis à Deo ſaluatore. Fidem poſſidens, in Dei notionẽ venit. Poſt præſignificationem æternorum bonorũ prædicit eis corporea dona: etenim cùm eſſent terreni, & humi defixi, ſtratique, his magis, quàm illis dabant operam: ex ſuperiore loco adpromittit ſe ſuppeditaturum pluuiam, & elaboraturum, vt terra bona producat, cùm ait:

Exaudiam cælum, cælum exaudiet terram, & terra exaudiet frumentum, vinum, & oleum, & hæc exaudient Jezrael.

Deinde rurſus immiſcet ſpiritualia:

Et ſeminabo eam mihi ſuper terram.

Hoc eſt: eam agricolam meam efficiam, & iuſtitiam ſeram.

Et miſerabor eius, quæ fuit abſque miſericordia, & dicam non populo meo, populus meus es tu: & ipſe dicet, dominus Deus meus es tu.

Hæc typice & adumbrate ſub Zorobabel acciderunt: expreſſe vero, & veritate ipſa, vbi Chriſtus ſe hominem fecit: cùm ſibi eccleſiam deſpondit in æternum: tum qui in eum crediderunt, populus fidelis vere extiterunt, ipſe vero eorum, qui ex animo crediderunt, vocatus fuit Deus, poſt bonorum promiſſa & ſponſiones. Rurſus Deus prophetam hortatur, vt mulierem adulteram, & in ſceleribus verſantem diligat, vt iterum per res oſtendat imaginem, & effigiem ſummi erga indignos diuini amoris.

Cap. III. *Sicut diligit dominus filios Iſrael, & ipſi reſpiciunt ad deos alienos, & amant coctiones cum vinaceis.*

Hommes idolis dedicati eiuſmodi quædam erant conficere ſoliti. Propheta vero protinus imperatum perfecit, ac quam mercedem mulieri pollicitus fuerit, exponit: & quas cum ea pactiones confecerit. Et dixi ei, inquit, omnem aliam à me ſocietatem fugeret, mihi vni ſe integram ſeruaret: oſtendit poſtea imaginis exemplar:

Quia diebus multis ſedebunt filij Iſrael ſine rege, ſine principe, ſine ſacrificio, ſine altari, ſine ſacerdotio, ſine manifeſtationibus, quæ Græce dicuntur δῆλοι.

Nam, inquit, vt hæc cum prioribus amatoribus diuortium faciens, hoſpitiumque renuncians, ſocietate prophetæ & hoſpitio vti voluit: ſic vos abducti & abſtracti captiui in terram alienam, non à regibus, neque à ſacerdotibus curabimini. Cùm non erit altare, quæ ſacra obiri, & confici poterunt: neque per ſacerdotes, aut prophetas oſtendi, & præſignificari petentibus ſolita erunt, vnde quid agendum, non præmonſtrabitur, omnique penè eorum curatione vacabo. Cùm videlicet non aperte meam in eos curationem profitebor, atque præ me feram. Idcirco propheta ſimul cum muliere, in nefariis facinoribus verſante, habitabat quidem, vt dominus iuſſerat: veruntamen matrimonij conſuetudine non vtebatur: ex quo fit quòd dominus non penitus ſua prouidentia populum ſpoliauit, neque tamẽ planam hanc populo faciebat. δήλους, diuinas prædictiones nominauit, & quòd ſummus ſacerdos rationalis iudicij τὴν δήλωσιν, id eſt, oſtentum accipiebat, & veritatem: & quòd per quaſdam ſignificationes in illo factas futura prædicebat, vnde magnus Moſes ſacræ tribui benedicens, inquit: Date δήλους τῷ Λευί. Vt vero triſtia vaticinatus eſt, permiſte cum his implicat & vtilia.

Et poſt hæc reuertentur filij Iſrael, & quærent dominum Deum ſuum, & ſtupebunt ad dominum, & ſuper bonis eius in nouiſſimo die.

Nam cùm decem tribus, quæ à regibus præfectis à Dauid defecerant, proprium regem ſibi elegiſſent, poſt ex Babylone reuerſionem coniunctæ, & coactæ, vnum habuerunt ducem Zorobabel, ex Dauidica tribu procreatum, ex quo diuitius bonorum datorum fructum ceperunt. Hæc omnia priuſquam fierent, planè ſciens, prophetica voce prænunciat: In nouiſſimo die, id eſt, poſt exactionem, & finem ſeptuaginta annorum captiuitatis. Cùm bona ſic præſignificauit, rurſus in ſcelera commiſſa accuſationem inſtituit: Veritate, inquit, & miſericordia priuabimini, Dei notione deſtituti, multum apud vos viget mendacium, impune cædes fit: aliena expetentes in veſtram rem conuertitis: vxoribus alter alterius inſidiamini. Itaque quoniam omnis terra veſtra his ſceleribus redundat, tantam hoſtium multitudinem immittam in vos, vt funditus pereant, non ſolum in bonorum redundantia viuentes, ferarum, & volatilium more, & ſerpentum in pauperes inuadentes, & veluti quibuſdam alis ſuo robore & potentia vtentes: verumetiam omnes alij, qui vt piſces nauigant in vitæ pelago. Tropice & per figuram reptilia & volatilia potentes prædiuites, piſces vero inopes homines appellauit. Cum id fiet, terra iudicantibus, & in ius vocantibus deſtituta erit.

Populus autem meus quaſi ſacerdos qui contradicitur: & infirmabitur per diẽ, et infirmabitur propheta ſecum. Cap. IIII.

Sacerdoti reprobato, & qui ex ſua dignitate excidit, ſimiles eritis, mea prouidentia deſerti, denudati, ac per multos dies in hanc meã diſciplinam trademini, vnà cum veſtris prophetis mẽdacia enunciantibus. Prophetã nunc vocat pſeudoprophetã à cõſuetudine, quæ apud eos inualuerat.

Nocti aſſimilaui matrem tuam.

Docet quam matrem vocat, & aſſimilatus eſt populus

populus meus quaſi ſcientiam non habens. Nam cùm in tenebras ignorantiæ ſeipſos tradidiſſent, vt ne exiguam quidem lucem luminis ad Dei notionem perducentis ſuſcipere vellent, proprie comparantur nocti tali caligine oppreſſi. Matrem vocat ſynagogam, populum vero vocat ex hac profectos, hoc etiam apud Eſaiam inuenimus: Quis eſt hic liber repudij matris meæ? Eſa. 50.

Quia tu ſcientiam repuliſti, & ego repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi: & quoniam oblita es legis Dei tui, & ego obliuiſcar filiorum tuorum.

Explicatius oſtendit ſuam benignitatem & eorum animum ingratum, ſecundum multitudinem eorum peccauerunt mihi, id eſt: ego eos, vt quàm plurimi eſſent effeci: illi vero in me peccare perſeuerauerunt, quare eorum gloriam in ignominiam conuertam.

Peccata populi mei comedent: & in iniquitatibus eorum accipient animas eorum.

Id eſt, Metent quæ ſeuerunt, & ſuorum peccatorum fructum vindemiabunt. Quidam dicunt per hæc deſignari ſacerdotes, qui cùm ex ſacrificiis oblatis pro peccatis certam quandam portionem ſecundum legem acciperent, hoc beneficio conſtricti peruerſe, & ſceleratè viuentes, accuſare nolebant: quamobrem offenſus Dominus, ait, Quoniam in ſacrificiis pro peccatis oblatis delicatè, diſſolutè, & indulgenter verſamini, & congruam curationem labentibus non admouetis, horum delictorum, & iniuſtitiarum pœnas dabitis, alienis gentibus ad cædem veſtram traditi. Hoc docet manifeſtius, cùm adiungit:

Et erit ſicut populus, ſic & ſacerdos.

Id eſt, Similiter vt populus pœnam veſtri ſceleris ſuffereris, quia populi curationem cùm recepiſſetis, in ſumma inertia vitam traducentes, omnem male habẽtium curam abieciſtis. Quare ait:

Et vlciſcar ſuper eum vias eius: & cogitationes illius reddam ei.

Non ſolum pro iniquis operibus, ſed & cogitationibus malis pœnas ſumam.

Et comedent, & non implebuntur.

Exaggerata, inquit, in eos inducam mala, quemadmodum panis ſatietate affectis plura apponuntur eſculenta. Rurſus eorum iniquitates commemorat, eorum vinolentiam criminans, & idolorum cultum, quem vocat fornicationem. Huc accedit ridicula vaticinatio, docens vt profitentibus ſe vaticinari dederunt operam reſponſum qualecunque dantibus:

In auguriis, inquit, interrogabant, & in virgis ſuis annunciabant ei.

Etenim, inquit, nonnulli per auguria & ſignificationes quaſdam agenda noſcere exquirebant; aliis virgis quibuſdã fraudis adiutricibus vſi, quæ volebant, enunciabãt. Hęc per ſe audebant, quòd ſententiam animi ſui fornicatoriam poſſiderent. Spiritũ fornicationis vocat appetitum, & ſtudiũ in eiuſmodi fornicationẽ, dilucidiúſque docuit, quam fornicationem appellaret, cùm ſubiunxit.

Et fornicati ſunt à Domino.

Ac modum oſtendit:

Super verticem montium ſacrificabant, & ſuper colles immolabant ſub quercu, & populo & arbore vmbroſa: quia bonum erat vmbraculum.

Oblectantes enim ſe arboribus vmbroſis, non harum creatorem venerabantur: at loco Dei conditoris his ſacrificia afferebant. Quocirca, inquit,

A nullam de vobis curationem ſuſcipiam, neque de filiis veſtris, neque de ſponſis propalam adulteratis ab inuadentibus vos, quæ obſcure, & occulte apud vos intentata ſunt, hoc palam fieri permittam. Hoc enim oſtendit, cùm dixit:

Quoniam ipſi cum meretricibus miſcebantur: & cum initiatis immolabant: & populus non intelligens adhærebat meretrici.

Fornicationẽ interdum appellat procliuitatem ad Venerem: interdum impietatẽ. Initiatos vocat ſacris impietatis deuotos, ac dedicatos Nã vt nos diuinis myſteriis ornatos fideles vocam⁹, ita Gręci τετελεσμένους, id eſt, initiatos nominauerunt exactius ad ſuam impietatẽ inſtitutos. Ipſis cùm minatus eſt, rurſus eis conſolationem adhibet:

Tu autem Iſrael ne ignores, & Iuda nolite ingredi in Galgala, ne aſcendatis in domum ὤν: & ne iuretis viuentem dominum. בית און

Το ὤν, eſt nomen idoli in Betbel, non vt quidã opinati ſunt, ſempiternũ ſignificat, hoc eſt, exiſtẽtem, ſed Hebraicum eſt non Gręcum nomẽ. Hoc planè nos docuerunt cùm pleriq; alij linguæ Hebraicæ interpretes, tũ Aquila & Theodotio, Domum inutile interpretati ſunt. Symmachus do-
B mum iniquitatis: quod vtrumq; in hanc rem cõuenit. Nã qui illic præfuerũt, nullum modo quæſitum fecerũt, ſed etiã inde magnum damnum, & detrimentum acceperunt iniqui, ingrati erga ſuũ benefactorẽ effecti. Galgala vrbs eſt multis dedicata ac deuota idolis, vbi Ieſus filius Naue nõ circunciſos populi cultris lapideis circũcidit: in hac eadem duodecim lapides repoſuit, quos ex medio Iordani alueo accipiẽdos iuſſerat dominus, vt beneficij accepti eſſent monumentum: atq; per hos lapides poſteri noſcerent, vt ſiccato alueo, populus vtẽs flumẽ tranſmiſiſſet. Maxime ingrati animi ſignum eſt vrbem illã, in qua tanta diuinæ benignitatis monumẽta accepiſſent, impietatis eſſe factam metropolim. Hoc autem, ne iuretis dominum viuentem, non abs re vetat. ſed propterea, quòd qui τῷ ὤν adhæſerunt, per hoc idolum iurabant, & viuentem dominum id vocabant. Hoc aliũde licet cognoſcere: Si abſtuleris, inquit, Baalim de ore tuo, & nominaueris, viuat dominus cũ veritate. Hoc eſt, Si idolorum depoſueris memoriam, & mihi colendo dederis operam, & viuen-
C tem dominum me appellans iuraueris in veritatis honorem, & mendacij deteſtationem. Ioſue 5. Ioſue 4.

Quoniam, ſicut vacca aſilo percuſſa, inſaniuit Iſrael: nunc paſcet eos dominus ſicut agnum in ſpacioſo.

Oeſtrus ſiue aſilus, vulgò tabanus, muſca quædam eſt vaccis infeſtiſſima, cuius morſus tanto ſenſu doloris exiſtit, vt vaccæ, quibus admoti fuerint eius ſtimuli, non voce bubulci reuocari poſſint, neque cum reliquis vaccis compaſcant, ſed interdum præcipites agantur. His, inquit, aſſimilis eſt Ephraim, quæ idolorum colendorum œſtrum ſuſcepit. Ephraim decem tribus, vt ſupra diximus, nominat. Eos à me etſi ita abhorrentes, tamen non ſine cura paſtoritia relinquam, ſed per me captiuos factos longe latéque diſpergam, vt ab agno errante, & vbera matris requirente nihil differant. Hæc perpetietur Ephraim; quòd vitulos reliquáque idola tanquam impedimenta offenſionis plena, & laqueos ſibi proponens Cananæorum impietatem ſit imitata, ſuperbiáque contra me vtens idolorum obſeruantiam meo cultui, & venerationi antetulit.

Dilexerunt ignominiam ex fremitu eius.

Sed ob id ipſum

Turbo ſpiritus ſibilabit in alis eius.

Vt alarum commotione aërem aues cum ſono quodam diſſecant: hæc ita, veluti alata, in alienam terram arripietur, tanquam turbine iræ meę ſubtrahente eam, illicque commorari cogente, hæc perpetietor ex idolorum altaribus fructus percipiens. Ita vos ſacerdotes has minas attendite, omniſque populus, & in aulis principum vitam agentes attentis animis Oſee dicta excipite.

Cap. v. *Ad vos enim eſt iudicium, quia laqueus facti eſtis ſpeculationi, & ſicut rete expanſum ſuper Itabyrium, quod qui capiunt, venationem confixerunt.*

Omnes vos in iodicium meum adducam, nam omnes mille mala in meos prophetas intendiſtis, inflixiſtiſque: & inſidias veſtras tanqoam retia qoædam contra eos esplicaſtis: nec aliter, quàm qui in Itabyrio monte, venationis varietate pleno, venandi inſtrumenta defigunt: inſidiarum machinas molimini, & conſortis in prophetas, veſtræ ſalutis cauſa à me miſſos. Speculationem prophetarum, collegium & concilium vocat. B Ezech. 3. Ezechiel dixit: Speculatorem dedi te domui Iſrael. Eam ob rem dicit, Ephraim & Iſrael, id eſt, omni populo correctionem afferam.

Etenim fornicatus eſt, & commaculatus, & defecit à meo cultu: & non dederunt cogitationes ſuas, vt reuerterentur ad dominum Deum ſuum: quia ſpiritus fornicationis eſt in eis, dominum autem non cognouerũt.

Nam cùm rationibos abſurdis vterentor, à vera Dei notione aberrauerunt, ac ad idola curanda ſe dederunt: quo fit, vt pro hac contumelia pœnas Deo perſoluturi ſint palam videntes qui pietatis fructus.

Hoc enim dixit in faciem eius, Iſrael & Ephraim infirmabuntur in iniquitatibus ſuis, infirmabitur Iudas cum eis.

Quia decem tribus priores mancipatæ, & in ſeruitutem adductæ fuerunt, iure prios earum meminit, Iſrael eas appellans & Ephraim. Iuda vero accommodate poſuit extremum, quoniam poſt illos ſeruitutem ſuſtinuit. Pòſt docet, vt eodem modo vitulis & ouibus acceptis ſacra conficiant: Perquirentes dominum, & non inuenient eum, nam declinauit ab illis. Et cauſam oſtendit, C cùm ſubiunxit:

Quia dominum reliquerunt.

Quòd illegitime ex molieribus externis, quas acceperant, liberos ſuſceperuot: hoc enim explicauit, cùm dixit:

Quia filios alienos genuerunt ſibi, nunc deuorabit eos rubigo, & cleros eorum.

Vitium id, quod ex cœli intemperantia terræ frugibus accidit, rubiginem vocat: tropice vero & adumbrate hoſtes, rubiginis more, omnes corrumpentes. Hoc locidius interpretatur, cùm adiungit:

Clangite tuba ſuper colles, ſonate ſuper excelſa, prædicate in domo ων, mente excidit Beniamin, Ephraim in deſolatione factus eſt in diebus correptionis, in tribus Iſrael oſtendit fidelia.

Hæc omnia eis per prophetas præſignificanti mihi fides non habetur: verum habebitur poſt pericula rerum, iniquitates, & ſcelera corrigens, prophetæ prædictionem veram oſtendam. Scitè ridet, & pulchre ludit idolorum infirmitatem: Claogite, inquit, in domo ων, excitate in auxi- A lium eos, qoibus honorem habetis: ceſſare faciant, quas caſtigationes vobis infero. Comprehendite editiſſimos colles, in quibus omni cultu idola curaſtis, impartiant vobis temporibus neceſſariis ſuum ſubſidiom. Ceterum probe de Beniamin mentiooem fecit, quooiam contingit memoriam Iuda.

Facti ſunt principes Iuda, quaſi transferentes terminos: ſuper eos effundam impetum meum ſicut aquam.

Nam perinde legibus meis impudenter præuaricantur, ac qui turpiter finitores lapides agrum ab agro diuidentes, loco mouere ac transferre aggrediuntur. Quamobrem inſtar torreotis pœnarum aceruns in eos exaggerabo. Cùm Beniamin commemorat, patet quod tribum Iuda complectitur. Rurſus cùm Iuda accuſat, Beniamin ſimiliter coniungit: nam ſub vno regno vixerunt. Eodem modo cùm Ephraim dicit, decem tribus Iſraëlis oominat, cumque Iſrael commemorat, hoc idem ſignificat.

Oppreſſit Ephraim aduerſarium ſuum: conculcauit iudicium, quia cœpit abire poſt vana.

Quòd idolorum obſeruans fuerit, inquit, cauſa eius iniuriæ extitit, ſiquidem ootionem mei habuiſſet, ex meis legibus ad honeſtum decorúmque inſtitutus foiſſet.

Et ego quaſi conturbatio Ephraim & quaſi ſtimulus domus Iuda.

Hoc eſt, Hoſtium cooturbationem in eos inferam, & tanquam ſtimulo quodam pungam, & ſtimulum, videlicet vltionem, per hoſtes eis admooebo.

Et vidit Ephraim infirmitatem ſuam, & Iudas dolorem ſuum.

Nam ex periculo malorum cauſam didicit.

Et abiit Ephraim ad Aſſyrios.

Nam cùm Syriei bellum iotuliſſent, Phoa regem Aſſyriorum in ſuum ſubſidium acceſiuit.

Et miſit legatos ad regem Jarim, & ipſe non potuit liberare vos, nec ceſſare faciet à vobis dolorem.

Cùm rurſus Aſſyrij bellum contra vos ſuſcipient, de auxilio petendo legatos mittetis ad Iarib regem Ægypti, vnde tamen non mittetur vobis ſubſidio, vt liberari poſſitis, ſed dolorum aceruo cumulabimini. Quod autem Iarib rex eſſet Ægypti, ex his quæ ſequuntur, facile cognoſcitur. Et erat Ephraim quaſi columba ioſipiens, non habens cor, Ægyptum inuocabit, & in Aſſyrios abierunt. Nam cùm à me peti oporteret auxilium, quod ſatis eſt ad eum defendendum, & eſt ei vicinum proximum: huc illuc circum reges externos non ceſſat concurſare, & tamen ea auxilia, quæ petit, nulli erunt ei adiumento.

Quia ego ſum, inquit, quaſi panther Ephraim, & quaſi leo in domo Juda: & ego rapiam & vadam, & tollam: & non erit, qui eruat.

Nam quis in eis factis ſe opponere poſſet, quis eos, qui à me plectuntur, liberabit?

Jbo & reuertar in locum meum, donec diſpereant.

Perſtitit io comparatione, cùm inquit, vt panther, & leo eis ero: appoſite adiunxit, Reuertar in locum meum, donec diſpereant: quoniam mos eſt his feris, cùm quiddam venatæ fuerint, in priſtioa loca redire, ibique ſe recreare à labore, quem ex venatione ſuſceperint. Ego, inquit, more pantheris & leonis, per hoſtes vbi vobis bellum intulerim, apud me in reliquum ero, nullam

nullam pro vobis curam ſuſcipiam. Cùm hæc, inquit, fient, meam curationem requirent: inter ſeſe adhortabuntur ad ſupplicationes, mihi correctiones inducent faciendas, vt eorum vulneribus commodam medicinam adhibeam.

Cap. VI. *Quia ipſe verberauit, & ſanabit nos: percutiet, & curabit nos.*

Et compendium medicinæ oſtendens ſanabit nos.

Poſt duos dies, in tertio reſurgemus.

Non enim temporis ambitu indiget, ſed multiplicem ſanitatem afferet. Per hæc deſignat, poſt tres dies factam conſeruatoris reſurrectionem quæ publicam reſurrectionem conciliauit, omnibúſque nobis ſpem immortalitatis dedit ingeneratam ex Dei cognitione. In tertio, inquit, die reſurgemus, & viuemus coram eo, & cogno-
1. Cor. 13. ſcemus. Poſt, inquit, reſurrectionem Apoſtolus cognoſcam, ſicut & cognitus ſum: nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum. Tunc, inquit, rerum notionem ſuſcipiemus, nunc perſequemur vt cognoſcamus dominum. Studioſe, inquit, & promptè requiremus.

Nam quaſi mane paratum inueniemus eum.

Nam vt diluculum noctis tenebras diſſoluit, ſic ipſe in nos intentata pericula repellet, & ſuæ prouidentiæ radios nobis afferet.

Et veniet nobis quaſi pluuia temporanea, & ſerotina terræ.

Omnium bonorum copiam nobis faciet poſt in melius conuerſionem, & mutationem, tanquam pater quiſpiam liberorum amantiſſimus ad eos verba facit.

Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? miſericordia autem veſtra quaſi nubes matutina, & & quaſi ros mane pertranſiens.

Ego, inquit, omni miſericordia commoueri in vos cupio: & veſtra pœnitentia ad tempus fit, & parum diu permanet, rori exiguo perſimilis, qui facile à ſole exhauritur, & nebulæ quæ mane proſpicitur, & à ſolis radiis diſſipatur. Pœnitentia metitur miſericordia, attamen omni cura vos proſequi perſeueraui ſic affectos, vt mortis auctores meorum ſitis prophetarum: nam ad vos inſtituendos eos mittens, eis mortem à vobis conciliaui. Hæc oſtendit, cùm dixit:

Propterea ſuccidi prophetas veſtros, occidi eos in verbo oris mei, & iudicium tuum quaſi lux egredietur.

Nam etſi omnes prophetas tollatis de medio, non tamen prophetiam oſtendere falſam poteritis: nam tanquam lumen quoddam veritatem eius oſtendam.

Quia miſericordiam volo, & non ſacrificium: ſcientiam Dei magis quàm holocauſta: ipſi vero ſunt, ſicut homo præteriens teſtamentum, ibi enim contempſit me.

Sacrificiis, inquit, quamuis non egeo, ſuſcipio tamen veſtræ mentis infirmitati aſſeruiens. Hæc duo expecto, erga me amorem, ergáque proximum dilectionem. Hæc duo prima poſui, cùm
Deut. 10. leges ponerem: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis: & diliges proximum tuum ſicut teipſum. Atqui hæc cùm lege ſanxiſſem, vos ſimiles facti eſtis homini, qui frangit pactiones, quas cum quopiam feciſſet. Simi-
A liter hi patientiam meam contemnentes, leges eis impoſitas violauerunt.

Contempſit me Galgala ciuitas, quæ operatur vana: & conturbat aquam, & fortitudo tua viri piratæ.

Huius vrbis etiam ſuprà mentionem fecit, vt idolis dedicatæ, & multos ad impietatem prouocantis, & conturbare eos aquam, inquit, quæ nimirum Dei notionem puram ſordibus inficit: piratæ eorum fortitudinem comparat, quod præſtigiarum plenis machinationibus, & fallaciis quibuſdam idola moueri facerent. Etenim vt piraticam facientes, occultè nauticam rem exercentes adoriuntur: ſimiliter idolorum curatores, & cultores non aperte valentes iſtorum vim, & efficaciam demonſtrare, tanquam machinis quibuſdam admotis inſipientes inducunt, fallunt. Cùm autem par eſſet, vt Dei ſacerdotes libere reprehenderent, impietatem temere admiſſam ſilentio præteribant, impiorum timentes inſaniam. Iuſtis igitur de cauſis eos accuſat, dicens:

Abſconderunt ſacerdotes viam Domini: interfecerunt Sicema, quia iniquitatem operati ſunt in domo Iſrael: vidi horribilia, ibi fornicationem Ephraim: contaminatus eſt Iſrael, & Iuda dum ſit meſſem ſuam.
B

Quod propheta ait, eiuſmodi eſt: Leui ſacerdotum primus, Symeone collega & adiutore vſus, Gen. 34.
Sicemitarum vrbem funditus deleuit, pœnam ſumens pro ſtupro ſorori illato, de his qui tale facinus in ſe admiſiſſent. Increpat propheta ſacerdotes, quòd ab illis profecti & procreati, illos, inquit, non æmulati eſtis: illi enim ſororem iniuria affectam vlti ſunt, & pro domo paterna vehementer propugnauerunt: vos omnibus ſceleribus vltione dignis diffluentes, ne accuſare quidem in me commiſſa facinora curaſtis. Quin cùm videritis horribilia illa, & metuenda nefaria ſcelera non ab vno admiſſa, ſed ab omni Ephraim & Iuda, perpetuo ſilentio tranſiſtis. Quod vero ſceleratiſſimum eſt, eo tempore cùm metendi eſſent, & percipiendi diuinorum promiſſorum fructus, tum meſſem non collectam reliquit, at otio & inertia poſthabita à Iuda

Incipe vindemiam tuam, cùm conuertero captiuitatem populi mei: cùm ſanare vellem Iſrael.

Quoniam, inquit, antequam mala tentaſſes, & periclitatus fuiſſes, iuſtitiæ fructus percipere no-
C luiſti, nunc poſt periclitationem, póſtque à captiuitate reditum legitime viue, fructúſque inde prouenientes decerpe, commode dixit: Incipe vindemiare tibi: nam Deo nihil donamus, cùm iuſtè viuimus, ſed nobis ipſis inde bona conciliamus.

Et reuelabitur iniquitas Ephraim, & malitia Samaria, quia operati ſunt mendacium. Cap. VII.

Manifeſta omnibus iniquitas eius fiet ob acceptam vltionem.

Et fur ad eum ingredietur, ſpolians latro in via eius.

Poſtquam verum Deum cognoſcere neglexerunt, & idolorum erroribus ſe aſtrinxerunt, hoſtes latronum in modum eos inuadentes, nonnulla incendent, quædam depopulabuntur, alia abigent, boniſque omnibus eos ſpoliabunt.

Vt concinant quaſi canentes in cordibus ſuis.

Hæc cùm fient, lamentabuntur aſſiduò, prementur mœrore, neque tamen voce lamenta edent, ſed ſecum taciti in animo fletus, gemitúſque facient.

Omnes malitias eorum recordatus ſum: nunc circun-

dederunt eos cogitationes ſuæ, contra faciem meam facta ſunt.

Diutiſſime, inquit, magno animo perpeſſus ſum, quaſi non viſus videre eorum facinora: nunc aperte ipſa perſpiciens, vltionem de his accipiendam cenſeo. Quare beatus Dauid exclamat: Auerte faciem tuam à peccatis meis. Cogitationes Aquila, & Symmachus excogitationes & ſtudia interpretati ſunt, quod idem penè ſignificant. Septuaginta primam animi motionem, cogitationes poſuerunt: Aquila & Symmachus ex his profecta ſtudia, & opera.

In malitiis lætificauerunt reges, & in mendaciis ſuis principes.

Nam procliues & prompti ad perniciem facti, propter ſuam iniquitatem, & nequitiam, gaudio, & lætitia eos, qui ſe viciſſent, perfuderunt.

Omnes adulterantes quaſi clibanus ardens ad coquendum.

Omnes, inquit, perditi & diſſoluti animi incendio flagrantes, ſimiles ſunt ignito, ac incenſo clibano, prompto ad excipiendum fermentum, paratum ad panis confectionem.

In deuſtionem flamma.

Id eſt, libidinum ignis hoſtilem flammam in eas inferet.

A commiſtione fermenti, donec fermentaretur totum, dies regum veſtrorum.

Nam vt fermentum commiſtam & dilutam farinam conuertit in ſuam naturam: ita impietatis fermentum, à Hieroboam primo rege veſtro importatum vobis, & his qui poſt tempus reges veſtri fuerunt, impietatis omnes participes fecit in reliquum tempus regnantes. Accuſat præterea principes vinolentia gaudentes, ex vino flagrantes in iram, atque munerum corruptelis vtentes, ac malos viros cum ſcelerum autoribus viuentes: hos enim vocat peſtes, nimirum perniciei, & corruptionis autores: Vt peſtis contagio ſi quippiam contigerit, accedentes ad ſe, & propinquos corrumpit: ſic in ſceleribus verſantes familiaribus perniciem inferunt: nam corrumpunt honos mores, vſus, ſocietatéſque malæ. Docet inſuper vt nocte inſidias aſſidue machinantes de die, ignis more, à ſe iniuria affectos perdiderunt. Cæterum illud, Cùm præcipitarentur nocte, omnes interpretes concorditer, Inſidiarentur, interpretati ſunt. Verum pro his omnibus malia dabunt pœnas.

Ignis enim deuorabit iudices ſuos: omnes reges eorum ceciderunt: & quod eſt omnium malorum fundamentum, non fuit in eis, qui inuocaret me.

Præterita dixit, futura oſtendens, vt omni ex parte hæc efficientur, nihilque prohibebit prædictionis excurſum. Hoc etiam apud alios prophetas inuenimus proprium. Etenim Eſaias exclamat: Sicut ouis ad occiſionem ductus fuit. Et, Iudicium ſublatum eius eſt. Vidimus eum, & non habebat ſpeciem, neque formam. Pro eo videbimus, auferetur, ducetur. Item, Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis. Pro eo, naſcetur, & dabitur. Poſtea in ſecundam accuſationem conuertit ſermonem:

Eſa. 53.

Eſai. 9.

Ephraim populis ſuis commiſcebatur.

Id quod manifeſtum & certum delictum erat, quod etiam beatus Dauid damnat: Immiſcuerunt ſe cum gentibus, & didicerunt opera eorum.

A *Ephraim factus eſt ſubcinericius, qui non reuerſatur.*

Malitiæ immoratus eſt, & perſtitit, nullámque mutationem fecit in melius: ſicut panis ſubcinericius in vnam partem incumbens in igne exiſtit, & aduritur.

Comederunt alieni fortitudinem eius, ipſe vero neſciuit:

Sed, inquit, tot malis incumbentibus, ignorat corrigentem Deum.

Et cani effloruerunt ei, & ipſe ignorauit.

Propterea quòd, inquit, longo tempore non inſtitutus fuit ad decorum & honeſtum

Et humiliabitur contumelia Iſrael in facie eius.

Perſpicietur, inquit, non obſcurè, & cognoſcetur quales impietas parit fructus.

Et non ſunt reuerſi ad dominum Deum ſuum, & non quæſierunt eum in omnibus his: & erat Ephraim quaſi columba inſipiens, non habens cor. Ægyptum inuocauit, & in Aſſyrios abiuit.

Has à me ſuſtinentes correctiones, me nequaquam implorauerunt, vt impetum malorum in eos inuectorum prohiberem: ſed ad Aſſyrios

B excurrerunt, cùm à Syriis bello laceſſerentur, ac rurſus ad Ægyptios, cùm ab Aſſyriis obſiderentur, columbæ inſipientiam eſſe in ſeipſis demonſtrantes, quemadmodum illa ſuis pullis priuata non abſcedit, nec loco mouetur, ſed in eiſdem locis commoratur: ſic ij frequentiſſime, cùm interdum ab his, interdum ab illis tollerentur, & in ſeruitutem redigerentur, ad Aſſyrios, & Ægyptios accurrentes, nullum auxilium aſſequuti fuerunt.

Mittam ſuper eos rete meum, vt volatilia cœli detraham illos: corripiam eos in auditu tribulationis eorum.

Primum eos malorum minis & terroribus corripiam, deinde tanquam rete quoddam hoſtium copias immittens, veluti aues eos omnes comprehendam: neque tamen interim ſuæ ſolitæ miſericordiæ immemor eſt, imò præ paterno in filios amore fletum adhibet.

Væ eis, quoniam receſſerunt à me: manifeſti ſunt, quoniam impie egerunt in me.

Poſteaquam miſeros appellauit, vt ingratos & impios factos in ſe, beneficiorum ſuorum in

C eos collocatorum memoriam recitat.

Ego vero redemi eos.

Nam Ægyptiaca ſeruitute eos liberaui.

Ipſi vero locuti ſunt contra me mendacium.

Einſdem rei etiam beatus Dauid eos accuſauit, Pſal. 77.
cùm inducit eos loquentes, quoniam percuſſit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt: nunquid & panem poterit dare? aut parare menſam populo ſuo?

Et non clamauerunt ad me corda eorum.

Eadem per Eſaiam exclamat dicens: Populus Eſa. 26.
hic labiis me orat: corde autem longè abeſt à me. Deinde reprehendit quæ idolorum cauſa perficiebant.

Sed vlulabant in cubilibus ſuis, ſuper tritico, & vino diſſecabantur.

Nam quam promiſſam patribus ſuis terram ſuſceperunt, hanc vocauit cubile, nempe quæ eos à laboribus, quos in deſerto ſumpſerant, refeciſſet: gentilia ſacra confecerunt, & meorum bonorum deliciis diffluentes in idolorum templis appellatas inciſuras ſuis corporibus admouerũt: quamobrem

quamobrem ait, à me corrigentur, quoniam cùm à me accepiſſent potentiam, quam brachium vocat,

Contra me cogitauerunt mala, conuerſi ſunt in nihilum, facti ſunt quaſi arcus non contentus.

Nam quod me reliquiſſent, nullum auxilium ſuſceperunt, ſed arcui remiſſo, laxato, & non contento ſimiles facti ſunt, qui nullam perniciem hoſtibus inuehit. Quocirca

Principes ipſorum in gladio cadent, propter imperitiam linguæ eorum: ſic eſt ſubſannatio eorum in terra Ægypti.

Cap. VIII. *In gutture eorum quaſi terra inuia, ſicut tuba, ſicut aquila ſuper domum Domini.*

Vt patres ipſorum ſemper refragati ſunt, meámque poteſtatem aſpernantes, Moſi & Aaron aperte obſtiterunt, quos ad eorum libertatem tuendam miſeram: ſic etiam iſti illorum immanitatem, & inſcitiam imitati, vt terra vaſtata, & inuia efficientur, ſolitudinúmque vaſtitati dabuntur, hoſtium tuba claſſicum canente, & rege hoſtium inſtar aquilæ in eos inuolante, diuinúmque templum cum quàmplurimo furore impetente. Quod autem hoſtium regem vocauerit A-
Ezech 17 quilam, Ezechielis prophetia idem atteſtatur: Aquila, inquit, grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis & varietate venit in elibanũ, & cetera. Hæc vero perpetientur.

Pro eo, quòd tranſgreſſi ſunt teſtamentum meum, & contra legem meam impie egerunt: quocirca, inquit, propediem me inuocabunt, Deus cognouimus te.

In illorum malorum periclitatione verſantes, tum à me adiumentum requirent. Sed cur hæc perpetiuntur?

Quia Iſrael auerſatus eſt bona.

Et cuiuſmodi hæc demonſtrans, ſubiungit.

Inimicum perſecuti ſunt, ex ſemetipſis regnauerunt, & non per me: principes extiterunt, & non indicauerunt mihi.

Etenim cùm mea prouidentia curarentur, omnes hoſtes vincebant: ſed eis tamen iſtud ipſum non perſuadere potui, vt meam prouidentiam amplecterentur: at regem, Deo inconſulto ſibi fecerunt. Huius vero cauſæ decem tribus accuſat, quæ ſibi Hieroboam regem conſtituerunt, non in conſilium reuocato Deo, an hoc faciendum eſſet: ſed nemo ex his, qui in aulis verſantur, putet hoc eſſe contra eos, qui illic agunt: non
3. Reg. 11. enim ad populum Achiam Silonitem miſit, ſed ad Hieroboam. Nulla venia digni ſunt ſibi attribuentes regis electionem. Poſtea cùm arguit eos, quòd argentum & aurum, à Deo vniuerſorum acceptum, in idolorum comparationem conſumpſerunt, admonitionem eis adhibet, & eis conſilium affert:

Proiice vitulum tuum Samaria.

Interpoſuit ſequentia:

Concitatus eſt furor meus ſuper eos: vſquequo non potuerunt emundari in Iſrael.

Subiungit & inducit:

Et hoc artifex fecit, & non eſt deus: quia ſeducens erat vitulus tuus Samaria.

Valde accommodate idolorum infirmitatem riſit, nam materia, & artificio, vt exiſtant, indigent: materiam à terra accipientes, vt lignum, lapidem, aurum, aut argentum, plumbumve: ſpeciem verò & formam ab arte emendicantes, manu facta ſimulachra animalium faciunt ſibi

A deos, atque immoratur in reprehenſione,

Quia corrupta vento ſeminauerunt: & ſubuerſio eorum ſuſcipiet ea: manipulos non habens vires, vt faciat farinam: quod etſi fecerit, alieni comedent eam.

Nullum ait fructum ex idolorum ſeruitute percipi, quorum manipuli, & perceptiones ſimiles ſunt vento corruptis ſpicis, quæ vaginas extrinſecus plenas oſtendunt, frumentum vero intus non habent: eiuſmodi eſt idolorum vis, & natura: etenim ſpeciem aut viri, aut mulieris, aut leonis, aut alicuius alius animalis apparentem ab artificio ſuſcipit: robore vero, & efficacia exiſtit vacua. Quocirca, inquit, ſimul cum ſuis obſeruatoribus peribit: nam ſubuerſio ipſorum, inquit, eam ſuſcipiet, atque alieni comedent eam.

Deuoratus eſt Iſrael: nunc factus eſt in nationibus quaſi vas immundũ, quia ipſi aſcenderunt ad Aſſyrios.

Aſſyriorum ſibi auxilia efflagitantes, in ſeruitutem tradentur, nullum Deo ſacrificium conficientes.

Germinauit apud ſemetipſum Ephraim.

Per me cùm excreuiſſet, moréque plantæ germinaſſet, à mei obſeruantia ſeiunxit ſe.

B *Munera dilexerunt, idcirco tradentur in gentibus.*

Non bonis exſaturatus eſt, ſed plus ſemper appetiuit, quare in ſeruitutem redigetur.

Nunc ſuſcipiam eos.

Id eſt, in hoſtium regione.

Et quieſcent parum, vt vngant reges & principes.

Itaque ab alio magis, quàm à me regi volentes, ſub Aſſyriorum ditionem, poteſtatémque ſubiungentur, nec in poſterum ſibi reges eligere poterunt:

Quia multiplicauit Ephraim altaria: in peccatum facta ſunt ei altaria dilecta: ſcribam ei multitudinem.

Iure, ait, ceſſare faciam regnum eius periniquum, quando per hoc in altarium, quæ idolis dedicata ſunt, multitudinem prolapſus eſt, illincque ferventer impietatem hauſit affectus in nefaria altaria. Scribam ei multitudinem, & legitima eius, horum enim altarium multitudinem, atque de his adinuentarum legum, quibus idolorum ſacra obierunt, memoriam funditus ad eorum multiplicem impietatem notandam deſtruam.

Reputata ſunt altaria dilecta.

Hæc, inquit, peruerſa altaria ſummo ſtudio cu-
C rauerunt: Dei vero altaria, quibus omni cura erat ſeruiendum, & ſummo amore, & ſtudio, tanquam ad alienos quoſdam pertinentia incurata reliquerunt: verumtamen hanc accuſationem non inſtitui, vt ſacrificiorum ab eis indigeam.

Nam ſi immolauerint hoſtias, & comederint carnes, dominus non ſuſcipiet.

Illud verò, comederint carnes, non temere appoſitum eſt. Nam in victimis, quæ non omni ex parte conſumerentur igni, ſoliti erant renunculos, reticula, ſiue fibras iecuſculorum, adipem victimarum ad altare admouere: pectora, & armos dextros ſacerdotibus ad eſum diſtribuere: reliquum quod ex victimis ſupererat, ad arbitrium conſumebatur. Quocirca poſuit, Si immolauerint hoſtias, & comederint carnes dominus non ſuſcipiet eas: non eget his dominus, ſed animi ſtudium & feruorem exigit. Sacrificia, inquit, Deo ſacrificium laudis.

Nunc recordabitur iniquitates eorum: & vlciſcetur iniuſtitias eorum: & peccata eorum.

His ſimilia ſunt verba Apoſtoli: Ignorãs, quo-

niam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit: ſecundum autem duritiam tuam, & impœnitens A cor theſaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera eius.

Ipſi in Ægyptum conuerſi ſunt.

Illinc enim ſubſidium petierunt, eodémque periculis, & calamitatibus inſtantibus aufugerunt: inuiti item in Aſſyriorum regionem abducentur, & vitam impure, & inique traducent.

Et oblitus eſt Iſrael eum, qui fecit illum: & ædificauerunt delubra: & Iudas multiplicauit vrbes munitas: & emittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit fundamenta eius.

Tum, inquit, condiſcet Iudas vrbibus deflagratis, non murorum robori, ſed mihi confidendum eſſe. Iſrael vero non delubra dæmonibus ſubſtruere, ſed me ex legibus obſeruare.

Noli gaudere Iſrael, & noli lætari ſicut populi: quia fornicatus es à domino Deo tuo.

Neque, inquit, conuenit tibi ſimiliter gaudere atque aliis gentibus: illæ enim nullam doctrinam per prophetas acceperunt: tu aſſidua horum conſuetudine diffluens, nullam vtilitatem ab his reportaſti: ſed bonorum, quæ tibi à me B ſuppeditantur, dæmonibus decimas obtuliſti. Hoc explicauit cùm dixit,

Dilexiſti munera ſuper omnem aream tritici, area, et torcular non cognouit eos, et vinum mentitum eſt illis.

Spoliabo vos bonis, quæ vobis ſuppeditare ſolitus ſum,

Non habitauerunt in terra Domini.

Etenim non vt in terra Deo dedicata vixerunt, ſed iniquitatibus plenam vitam egerunt.

Habitauit Ephraim in Ægypto.

Ægyptiorum inſtituta, conſuetudinémque viuendi ambitioſiſſime æmulata eſt.

Et in Aſſyriis immundum comedit.

Quando in terra promiſſionis iniquitatem amplexi ſunt, inique in Aſſyriorum regione viuentes.

Non libauerunt Domino vinum, nec placuerunt ei.

Spreuerunt Dei cultum, alioqui accuratiſſimam idolis obſeruandis dantes operam.

Sacrificia eorum quaſi panis luctus eorum: omnes qui manducauerint ea, contaminabuntur.

Quemadmodum lugentibus panis appoſitus C eos ipſos lugentes propter luctum ad dolorem concitat, & ſimul parentantibus non eſt gratus, ob luctus communionem, ac coacti comedere, ſordes quaſdam illinc contrahere ſe arbitrantur: ita ſacrificia eorum abominationis & odij penitus cumulata ſunt.

Quia panes animarum eorum non intrabunt in domum Domini.

Quæ non cum ſyncero affectu offeruntur, iudex iuſtus non ſuſcipit. Cuiuſmodi fuerunt Caim Eſa. 1. ſacrificia: cuiuſmodi Eſaias clamat, Ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra: incenſum abominatio eſt mihi. Et Micheas propheta: Non eſt mihi voluntas in vobis, & ſacrificium non ſuſcipiam ex manibus veſtris. Mox illis memoriam affert malorum, quæ euentura illis eſſent in captiuitate.

Quid facietis in die conuentus, & in die ſolemnitatis Domini?

Coacti ſeruire, & ex legibus alienis vitam agere, non poteritis ſecundum legis Moſaicæ traditionem Domino feſtos dies agere. Poſt docet, vt fugient in Ægyptum, ac nunc in hanc, nunc in illam transferentur vrbem, ſimul eorum argentum conſument, fruſtra regi Ægyptiorum dona afferentes.

Spinas in tabernaculis eorum inuenient.

Hoc eſt, Nullum fructum fructuoſum aut vtilem capient. Damnum & calamitatem ex fuga in Ægyptum per hæc deſignauit: eiuſmodi eſt illud: Expectaui vt faceret vuas, & fecit labruſcas: Eſa. 5. id eſt, nullum hinc fructum vtilem ſuſcepi: ſed contrà, omnia mala,

Venerunt dies retributionis tuæ, & affligetur Iſrael ſicut propheta inſaniens, homo qui habebat ſpiritum, propter multitudinem iniquitatum tuarum, multiplicata eſt amentia tua.

Quum te iniquitatum fructus breui tempore apprehendent, pſeudoprophetæ eris ſimilis à ſpiritu inhabitante deſipienti, huc illucque circumlato, tanta te de mente deductio comprehendet: hanc autem inſaniam tibi inferet tuarum iniquitatum multitudo.

Speculator Ephraim cum Deo, propheta laqueus tortuoſus ſuper omnes vias eius.

Meminiſſe non alienum eſt eorum quæ Eze- Ezech. 3. chiel teſtatur: Speculatorem dedi te domui Iſrael, dixit illi Dominus: tum hic ad omnem populum alloquitur, tanquam quendam ſpeculatorem & prophetam Dei te conſtitui vicinis gentibus, vt tua prouiſione animi, & ſecundum legem conſuetudine tua viuendi illæ me cognoſcerent: tu contrà penitus fecisti eis, nimirum tortuoſus factus es laqueus, tua impietate idolorum obſeruantiam auxiſti, neque id in aliis vrbibus modò altaria & delubra idolis excitaſti, verum etiam dedicato mihi templo idolorum ſimulachra conficienda curaſti.

Inſaniam in domo Dei confixerunt, corrupti ſunt ſecundum dies collis.

Ex quo tempore collium ſtudio teneri cœperunt, ibíque confectiones ſacrorum amauerunt, ex morbo animi laborauerunt: ſed horum quàm celerrime pœnas dabunt. Mox reuocat eos ad memoriam virtutis patrum ad æmulationem eorum commouens.

Sicut vuam in deſerto inueni Iſrael: & ſicut ficum in arbore ficus temporaneam vidi patres eorum: ipſi autem ingreſſi ſunt ad Beelphegor: & abalienati ſunt in confuſionem. & facti ſunt abominabiles ſicut dilecti.

Ac ſiquis deſerto loco, plantíſque omnino deſpoliato vuam inuentam, & ficum præcocem, & temporariam in ficu arbore decerpit: perinde ego cùm olim inter homines in peccatis verſantes Abrææ virtutem vidiſſem, eam excerpſi, cum eóque pactiones feci, cumque eius filio, & pronepote. Verum qui ab illo manarunt, non illorum imitati ſunt virtutem, quamuis enim recens & amplum haberent beneficiorum monumentum, à ſeruitute liberationem, multiplicia Ægyptiorum flagella, peregrinam & inuſitatam maris traiectionem, aliáque, quibus vſi ſunt, Beelphegor tamen cultum meo cultui antepoſuerunt, ſolam confuſionem inde aſſecuti: quamobrem olim dilecti abominabiles facti ſunt.

Ephraim quaſi auis auolauit.

Eodem modo in alienam terram traducentur: non enim virtutis diligunt gloriam, ſed maxime numeroſam prolis ſeriem arbitrantur eſſe gloriam. Nam, inquit,

Gloria

Gloria ipſorum in partu, & in parturitionibus, & conceptu: quia etiam ſi enutrierint filios ſuos, ſine filiis erunt in hominibus: quia & væ eis eſt, quia diuiſi eos.

Fruſtra, inqoit, animo elato eſtis ex filiorum multitudine. nam imperens hoſtis deſertos filiis, & oudos vos efficiet, cùm mea prouidentia & cura orbati fueritis. Huc accedit,

Caro mea ex eis.

Heb. 2. Galat. 3. Rom. 9. Verumtameu non funditos peribitis vſqoe dum ex vobis ſuſcepero carnem. Hoc planius nos docet diuinus Paulus his verbis: Nunquam angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehendit. Item, Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini eios: noo dicit, & ſeminibus, quaſi io multis, ſed qoaſi in voo. Et ſeminl tuo, qui eſt Chriſtus. Et alibi, Ex quibos eſt Chriſtus, ſecundum carnem, qui eſt ſupra omnia Deus. Mille alia inuenire licet in ſacra ſcriptura. Quoniam, inqoit, caro mea, quam ſumpturus ſum, ex vobis eſt: noo protſus eos deſeram, donec eam ſuſcepero, & vocatiooi obedientes delegero. Hoc

Esa. 65. etiam per Eſaiam prophetam teſtatur: Quomodo ſi inoeniatut granom in botro, & dicatur, ne diſſipes illod, quoniam benedictio eſt: ſic faciam propter ſeruos meos, vt nou diſperdam totum, & edocam de Iacob ſemen, & de Iuda, & hæreditabuot montem ſanctum meum. Et paulò infrà, Qui dereliqoiſtis dominum, dabo vos in gladium. Sic filiorum ſublationem prædicens demooſtrat vltionis iuſtam cauſam: nam inqoit,

Ephraim in venationem & captionem filios ſuos prabuit, & eduxit ad interfectionem.

Dum eos ſemper idolis mancipat, ac applicat, ob id filios ad cædem dabo, atque viros ſteriles præſtabo: infœcuodáſqoe efficiam mulieres. Hoc perſpicuum fecit, cùm dixit,

Da eis domine. Quid dabis eis? vuluam ſine filiis, & vbera arentia.

Qoando donatis rebus male vſi ſont, iniquitatem eorum infœcunditate ceſſare faciam. Mox rurſus vbi mentionem fecit de Galgala, ac impietate quæ ibi committitur, & de iniqoitate principum ipſorum, ſubiunxit,

Doluit Ephraim radicem ſuam, areſactus eſt, fructum nequaquam affert, quia etſi genuerint, interficiam deſiderabilia vteri eorum: repellet eos Deus, quia non audierunt eum, & erunt vagi in nationibus.

Radicem vocauit regnum quod radicitus Salmanaſar euertit, cùm vaſtitatem intolit Samariæ. Poſt huius obſeſſionem non amplius habuerunt regnom decem tribus. Hoc vero cùm ait, eruor vagi in natiooibus, perſpicue oſtendit diſperſionem.

Cap. 2. *Vitis frondoſa Iſrael, fructus abundans in ea.*

Esa. 5. Psal. 79. Luc. 20. A multis prophetis hanc appellationem ſuſcepit Eſaias cùm exclamat: Vinea domini exercitoum domus Iſrael eſt. Et Daoid ante illum, Vineam de Ægypto tranſtuli. Tum Dominus per Hieremiam. Ego autem plantaui te vineam frugiferam. Tum Chriſtus in euangeliis, Homo quidam plantauit vineam, & locauit eam colonis, & ipſe peregre fuit moltis temporibos. Hoc loco vitem frondoſam vocat Iſrael, & fructom abundantem, non propter eios pietatem, aliáſve virtutes, ſed propter procreatorum multitudinem, id quod planum fecit, cùm ait,

Secundum multitudinem fructuum ſuorum multiplicauit altaria.

A Multitudine cumulatius aucti paſſim altaria idolis locauerunt.

Iuxta bona terra eorum ædificauerunt titulos.

Bonorum meorum, ioquit, defenſores cippos & titulos idolis excitauerunt.

Diuiſerunt corda ſua.

Ne erga illa quidem ſtudium & amorem ſeruauerunt, ſed nunc hoc, nuoc illud idolum coluerunt: at ego in occiſionem, & ſeruitutem eos tradam, eáque funditus delebo. Pòſt eos docet, quibus verbis neceſſe erit eos vti, cùm ſe ex malo ad bonom transferent, & reſipiſcent.

Nunc dicent, non eſt rex nobis, quia non timuimus Dominum: rex autem quid faciet nobis? loquens verba, occaſiones mendaces, diſponet teſtamentum.

Nullum, inquit, à rege ſubſidium aſſecuti ſumus, ac Deo cùm fidere æquum eſſet, nos omni procuratione ſua curanti, hominis fiducia oixi fuimus mendacia loquentis, ſpecioſas occaſiones fingentis, nunc cum his, nunc cum illis fœdera ſancientis: atqui, inquit, huius nequitiæ dabitis pœnas: nam

Orietur ſicut gramen iudicium ſuper deſertum agri.

B Quemadmodum in terra inculta, & illaborata abunde exoritor gramen, nullo interpellante ligone, nullo aratro diſſecante, ita facile pœna vobis à me conſtituetur, quam perſoluetis.

Apud vitulum domus On morabuntur, qui habitant in Samaria.

Aſſidebuot, ioquit, idolo auxilium ab eo expetentes.

Quia luxit populus eius ſuper eum, & ſicut irritauerunt illum, gaudebunt ſuper gloria eius, quia tranſlata eſt ab eo.

Non, inquit, modo vllum eis auxilium non tulit vitulus hic: verumetiam multas lachrymas eis aduehit, cùm ignominia coopertum eum vident.

Ipſum ligantes, tulerunt munera regi Iarim in domo.

Cùm eius vidiſſent infirmitatem, conflarunt eum, donóque regi Ægyptiorum attulerunt, ab eo contendentes auxilium, nullum tamen inde impetrant.

Ephraim ſuſcipiet confuſionem, confundetur in conſilio ſuo.

Eius enim conſilia ignorationis plena exi-C ſtunt: cùm ad Deum perfugere conuenirer, ab idolis, atque hominibus ſobſidia petit. Deinde docet, vt Samariæ rex inſtar ligni combuſtibilis, quod impetu vehementis aqoæ reſtinguitur, delebitur: vtque altaria idolorum impietatis Iſraeliticæ inuitamenta à fundamentis demolientur, vt etiam altarium loca ſpinis plena efficientur: tum magnitudinem calamitatum exprimere volens, ſubdidit:

Et dicent montibus, operite nos: & collibus, cadite ſuper nos.

Tanta, inquit, erit redundantia malorum in bello, quod vobis ab hoſtibus inferetur, vt oemo futurus ſit, quin malit obrui aut terra diſcedente, aut repentino montium caſu, quàm mala ab hoſtibus admiſſa ſuſtiuere. Hæc perpetientur, vt propter inſanum in idola ſtudium pœnas perſoluant: nam ex eo tempore, quo collibos, eorúmque altaribus dare operam ſtoduerunt, me colere deſtiterunt, verum non amplius ad hos commorabuntur. Nam,

Bellum ſuper filios iniquitatis venit: vt corriperet

ſtabat ſuper aquas fluminu, vſquequo finis horum mirabilium?

Ego enim tacitus, inquit, ſtabam neque interrogare audebam, ſed duo alij ripis vtrinque fluuij aſſiſtentes eum qui byſſina veſte indutus erat, & in aquæ ſuperficie vehebatur, interrogabant, quamdiu durabunt hæc terribilia & horroris plena? & quando ab his erit liberatio?

Et audiui virum indutum Baddim, qui erat ſuper aquam fluminu, & ſuſtulit dexteram ſuam, & ſiniſtram ſuam in cælum, & iurauit per viuentem in ſæcula, quia in tempus, & tempora & dimidium temporis.

Vulg. La. *Et audiui virum, qui indutus erat lineis, qui ſtabat ſuper aquas fluminis cum eleuaſſet dexteram ſuam, & ſiniſtram ſuam in cælum, & iuraſſet per viuentem in æternum, quia in tempus & tempora & dimidium temporis.*

Hinc plane didicimus, qui tunc loquebatur non ipſum fuiſſe dominum: dominus enim, quoniam neminem habuit alium per quem iuraret

Ad Hebr. 6. maiorem, ſicut ait diuus Apoſtolus, per ſemet-

Deut. 32. ipſum iurauit dicens. viuo ego dicit dominus. beatus item Moyſes ipſum hæc dicentem oſtendit. leuabo in cœlum manum meam, & iurabo

B dextera mea, & dicam viuo ego in æternum. hic autem vnus cùm eſſet ex iis, qui ei ſubiecti ſunt, & beneuolo animo erga illum affecti, extendit in cœlum ambas manus, & iurauit per viuentem in æternum. & manum ipſum habere dicit Daniel, quia ita viderat. nouit tamen eſſe expertem corporis angelicam naturam, qui viſiones ad videntium vtilitatem figurant, & ſæpe manſuetiores videntur ſeſe accommodantes, ſæpe etiam terribiliores, quò diligentiores eos reddant, quibus ipſi ſe oſtendunt. Iurauit itaque per viuentem in æternum, quia in tempus, & tempora & dimidium temporis. ſignificat autem tres annos cum dimidio. Hoc idem de cornu cum ſanctis bellum gerente, quod poſt decem cornua pullulabit circiter Romani regni finem, ſanctus Gabriel dixit. cùm dixiſſet enim, tres reges humiliabit, & ſer-

Dan. 7. mones contra altiſſimum loquetur, & ſanctos altiſſimi debellabit; adiecit, & dabitur in manu eius, vſque ad tempus & tempora, & dimidium temporis. tres autem hi anni cum dimidio: tempus enim annum appellauit, quod ex iis, quæ ſequuntur, diſcemus apertius: quia in tempus, in-

C quit, & tempora, & dimidium temporis.

Cum perfecta fuerit diſſipatio populi ſanctificati, cognoſcent ſanctum, & perficientur omnia hæc.

Vulg. La. *Et cum completa fuerit diſperſio manus populi ſancti, complebuntur vniuerſa hæc.*

Deinde cognoſcent ſanctum. magnum Heliam hic innuit, nam circa finem illius imperij, cùm apparuerit magnus Helias, ſecundum ſaluatoris noſtri prædicans prænuntiabit aduentum. His ſubiicit beatus Daniel.

Et ego audiui, & non intellexi, & dixi Domine, quid extrema horum?

Vulg. La. *Et ego audiui, & non intellexi, & dixi Domine mi, quid erit poſt hæc?*

Non intelligens, inquit, id quod dictum fuerat de tempore interrogare coactus fui, apertius diſcere cupiens, deſiderabam enim, quæ deinceps conſecutura eſſent, percipere, ille autem

Dixit mihi, veni Daniel, quia clauſi & ſignati ſermones vſque ad temporu finem, quoad eligantur, & dealbentur, & probentur multi, & inique agent ini-

A *qui, & non intelligent omnes impij, intelligentes intelligent.*

Vulg. La. *Et ait vade Daniel, quia clauſi ſunt ſignatique ſermones, vſque ad præfinitum tempus, eligentur, & dealbabuntur, & quaſi ignis probabuntur multi, & impie agent impii, neque intelligent omnes impij, porro docti intelligent.*

Non ſine cauſa, inquit, hæc obſcurius dixi, & veluti ſigilla verbis obſcuritatem impoſui, neque enim temere omnibus diuina ſunt proponenda, ſed intelligentes propter eam cognitionem, quæ ſibi diuinitus ſubminiſtrabitur, intelligent, iniqui vero & impij nihil eorũ, quæ propoſita ſunt, poterunt intelligere. vbi autem res inuenerint, aperte percipient, quæ de his prædicta fuerint. Pſal. 118.

tunc etiam ſeparabuntur à iuſtis, qui operantur 1 ad Cor. 3. iniquitatem: omnia enim incendium probabit. hoc beatus quoque Paulus tradidit. vniuſcuiuſque enim opus, inquit, manifeſtum erit, dies enim declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuſcuiuſque opus quale ſit ignis probabit. rurſus non oportere omnibus temere diuina proponere Dominus in ſacris euangelijs ait. nolite dare Math. 7.

ſanctum canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos. & beatum Danielem ſanctum & bene ſentientem de ſuo domino famulum ſanctus Angelus docet Antichriſti tyrannidis tempus.

A tempore, inquit, mutationis continuitatis, & vt data fuerit abominatio deſolationu, dies mille ducenti nonaginta.

Vulg. La. *Et à tempore cum ablatum fuerit iuge ſacrificium, & poſita fuerit abominatio in deſolationem dies mille ducenti nonaginta.*

Cùm enim dixiſſet in tempus & tempora & dimidium temporis, nouiſſetque beatum Danielem haud intellexiſſe, explicato diei tempore, quod ignorabat, ei perſpicuum fecit; aliis vero etiam ſic orationem obſcuram reliquit, Abominationem autem deſolationis ipſum vocat Antichriſtum, mutationem continuitatis eccleſiaſtici cultus ordinẽ ab illius inſania & rabie diſſipatum & abolitum. & ad hæc adiicit ſanctus Angelus.

Beatus qui expectat & peruenit vſque ad dies mille trecentos triginta quinque.

Innuit, & declarat fore, vt illo diuina plaga percuſſo permaneat magnꝰ Helias reliquos quinque & quadraginta prædicans dies. tum appareat dominus veniens in nubibus cœli, qui coronabit eos qui incorruptam perſeuerantiæ poſſeſſionem ſeruarint. quod item dominus in ſacris euãgeliis aſſerit. qui autem perſeuerauerit, vſque Mat. 10.

in finem, hic ſaluus erit. Hinc etiam plane diſcere licet nihil horum in Antiochum conuenire, illo enim regnante duo mille ducentos dies dixit, Antichriſto vero mille ducentos nonaginta graſſaturam calamitatem. ita vt etiam temporis differentia, perſonarum ac rerum differentiæ teſtimonium perhibeat.

Et tu, inquit, huc accede, et quieſce.

Vulg. La. *Tu autem Daniel vade ad præfinitum, et requieſces.*

Tempus enim eſt, vt vitæ finem ſortiaris.

Nam adhuc dies ad abſolutionem conſummationis.

Non enim breue tempus adhuc, inquit, reliquum eſt præſentis vitæ ſtatui. & hoc loco quoque nos aperte docuit conſummationem, cùm prædicta euenerint.

Et

Et requieſces, et ſurges in ſorte tua in conſummationem dierum.

Et requieſces, & ſtabis in ſorte tua in finem dierum.

Nunc enim decet te communi morte obire, reſurges autem, neque ſimpliciter reſurges, ſed in ſorte tua, hoc eſt cum cœtu eorum, qui ſimilibus moribus prædíti fuerint. & oſtendens quando, adiecit in conſummationem dierum. ſic aperte nos diuus Archangelus per beatum Danielem docuit reſurrectionem atque ita abſoluta reuelatione ſubiecit propheta.

Dan. 13. *Et rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos, & accepit*
Dan. 14. *Cyrus Perſa regnum eius. & erat Daniel conuiua regis et glorioſus ſuper omnes amicos ſuos.*

Vulg. Lat. *Et rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos, et ſuſcepit Cyrus Perſes regnum eius, erat autem Daniel conuiua regis, et honoratus ſuper omnes amicos eius.*

Aſtyages autem fuit Cyri maternus auunculus, quo vita functo, cùm Cyaxares illius filius regnum adminiſtrare non potuiſſet, Cyrus Aſſyriorum & Chaldæorum demolitus regnum Medorum imperium tranſtulit ad Perſas. & erat inquit eunuius regis & contubernalis, omnibuſque illius familiaribus præclarus. hac enim præditus loquendi libertate, & quæ in ipſum à Deo per Eſaiam prophetam prædicta fuerant oſtendit, & ei dimittendi populi auctor fuit. nos itaque ex diuina Danielis prophetia hæc didicimus. Iudęos autem iuſtum eſt nos lamentari ac lugere, qui extra prophetarũ catalogũ diuinũ hunc prophetam audent conſtituere, præſertim experiẽtia docti prophetiæ veritatẽ. veruntamen perſpicuũ eſt noſtræ tempeſtatis Iudæos ad alia impia ſcelera hanc quoque blaſphemiam addidiſſe, ſaluatoris noſtri aduẽtus manifeſtũ teſtimoniũ inficiatione prophetię obumbrare conantes. verũ nihil amplius ipſis erit hanc negantibus prophetiam: nam & alij prophetæ teſtantur, & ipſæ res clamant, prædictionibus de ipſo ſeſe congruere. Antiquos vero Iudæos beatum Danielem maximum prophetam vocaſſe teſtis locuples eſt Ioſephus Hebræus, qui Chriſtianam quidem prædicationem non admiſit, veritatem tamen occultare non ſuſtinuit. hic in decimo Iudaicæ antiquitatis libro, cùm multa alia de beato Daniele dixiſſet, hæc quoque adiecit. omnia inquit, ipſi incredibiliter, vt vni ex maximis prophetis concesſa ſunt, omnique vitę tempore honorem & gloriam & apud reges, & apud populum eſt aſſecutus. mortuus autem monimentum habet ſempiternum libri enim, quoſcũque ille conſcriptos reliquit, apud nos etiamnum leguntur, quibus adducti ſumus, vt credamus Danielem cum Deo collocutum fuiſſe. non enim futura ſolum, quemadmodum alij prophetæ, prædicebat, ſed etiam tempus, quo illa euentura eſſent, definiebat. & paulo pòſt, ab euentu autem prædictionum, veritatis fidem, & diuinitatis opinionem apud multitudinem conſequitur t ac deinceps huiuſcemodi infinita de ipſo commemorat. atque itidem in duodecimo antiquitatis ita rurſus ait. accidit vero vt templi deſolatio fieret ſecundum id, quod Daniel quadringentis & octo annis antè prædixerat: oſtendit enim ipſum à Macedonibus euerſum iri. & hæc quidem Ioſephus vna cum propheta teſtatur. Iudæi vero omni impudentia laborantes ne ſuos quidem erubeſcunt magiſtros. verum nos adhortor à propheta Dei percepta futurorum cognitione, noſmetipſos ad horribilem diem illam ita comparemus, vt ne in dedecus ſempiternum, ſed in vitam reſurgamus æternam: quam vtinam omnes nos conſequamur, gratia & benignitate Domini noſtri Ieſu Chriſti. cum quo patri gloria cum ſancto ſpiritu, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

Ioſeph. 10 · Ioſeph. 11.

Deo noſtro gloria.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS, EXPLANATIONES IN DVODECIM PROPHETAS, QVOS MINORES VOCANT, IVXTA INTERPRETATIONEM SEPTVAGINTA.

PETRO GILLIO ALBIENSI
INTERPRETE.

PROOEMIVM.

QVod prophetas explanare aggredimur, nonnulli fortaſſe ſuperuacaneum quiddam, & redundans nos facere arbitrabantur: cum nimirum laborem alij hunc exhauſerint. Qui autem permagni diuinam doctrinam æſtimant, perfecte, abſoluteque ad ſacram ſcripturam inſtituti ſunt, non modò nobis infeſti non erunt, neque ſimiliter, vt illi accuſatorio animo, & querelis pleni, noſtrum inſtitutum damnabunt, verum etiam & probabunt, vt par eſt, & tametſi nihil egregium in noſtris conſcriptionibus inuenient, laudibus ornabunt. animus promptus, & ſtudij plenus ſatis eſt apud æquos iudices ad colligendam laudem. Nam ſic ſeruator & Dominus noſter in ſacroſanctis Euangelijs de obolis duobus viduam illam laudibus extulit, animi conditionis non muneris Luc. 21.

Exod. 25. *magnitudini laudem tribuens. In lege cùm diuitibus aurum, argentum, lapides pretioſos in tabernaculi confectionem imperaſſet: non pauperes hac lege priuauit, ſed & partim ex his iuſsit pelles, partim pilos afferre: ab his vero inopes artificium, & vires pro iſtis contulerunt, nentes videlicet, & pilos pertexentes. Non præterea ignoramus magnum Moſen non prophetam ſolum extitiſſe, ſed Ieſum quoque filium Naue, & Samuel, Dauid, Nathan, Gad, Achiam, Eliam, Heliſeum, ac alios innumerabiles: tum euangelij non præcones ſoli fuere Petrus, Iacobus, Ioannes, Andreas, vniuerſúſque Apoſtolorum chorus: neque item Paulus & Barnabas, poſt hos in euangelium cooptati, in omnes homines permeauerunt: ſed etiam Titus, Silas, Timotheus, Apollos illorum magnorum virorum diſcipuli: neque in his tantummodo docendi munus apparuit: ſed etiam eis in euangelium ſuccedentes ſuæ gratiæ lumine illuſtrauit, tum eos, qui deinde illos conſecuti ſunt, atque vſque in hanc ætatem in diuinis eccleſiis ſpiritus ſancti fons permanat, diuinitúſque donata perſeuerãt in hominibus munera. Non alienum igitur quippiam recto & iuſto iudicio præditis facere videbimur, ſi tanquam pilos quoſdam noſtri ingenij partus in noui tabernaculi ſubſtructionem attulerimus, quod Deus fixit, & non homo. Et ſi quiſpiam aliorum veſtigiis nos inſiſtere dicet, id quod res eſt, inueniet, lanam in opus noſtrum conuenientem nos coegiſſe. Non enim ſecus, quàm illæ, quæ ab aliis allatos pilos nebant, & texebant, nos vndiquaque præclara dicta colligentes, vnum ex omnibus Dei benignitate volumen contexuimus: atque duodecim prophetarum enucleatè ſententiam planam fecimus. Explanationem autem cum veritate congruentem nos inueniſſe nihil alienum eſt: nam lucerna diuino verbo vſi ſumus, cuius gratia non reſtincta eſt, ſed tanquam fons perennis influit in homines: maxima dona non dignis modo ſuppeditat, ſed etiam his quibus abſolutio, perfectióque abeſt. Ac videmus ſolem ſenſu comprehenſibilem non veteribus modò, ſed etiam eos conſecutis, denique nobis ſuos radios edere, pariterque in omnes terras & maria lucem ſuam proferre. Eò igitur magis huius opifex, qui hunc ſua ſola bonitate condidit, ita eorum, qui ad ſe ſuſpicere ſtudent, mentes illuſtrat. Hac ſpe nobis oſtenſa, ac magno accuſatorum contemptu, vt ſemel veſtras, qui hortatu ad hunc laborem me excitaſtis, preces in ſubſidium implorauerim, propheticam explanationem attentabimus. Atque modo prius pauca de temporibus cùm quiſque prophetiam docuerit, perſecuti fuerimus, ſingillatim interpretationem attingemus.*

DE TEMPORE QVO QVISQVE EX HIS DVODECIM PROPHETIS PROPHETIAM DOCVERIT.

DVODECIM prophetæ, non quia vno tempore vixerint, ſub vnum volumen ſubiiciuntur: diuerſis enim temporibus futurorum præſignificationes oſtenderunt. Oſee ſuam prophetiam edidit temporibus Oziæ, Ioathan, Achaz, Ezechiæ regum Iudæ. Amos ſimiliter temporibus Oziæ. Ioel pariter horum coæuus, ac æqualis fuit. Micheas ſtatim poſt mortem Oziæ prophetiam diebus Ioathan, Achaz, & Ezechiæ incepit. Ionas horum temporũ etiam æqualis fuit: quanuis prophetia tempus tacuit, volumẽ tamen Paralipomenon hoc planè docet. Naum poſt Ionam prophetiæ munus ſuſcepit, id quod prophetiæ argumẽtum declarat: nam Ionas cum vniuerſum interitum Niniuitis futurum denunciaſſet, eos, vt reſipiſcentiæ remedijs vterentur, comparauit: quæ cauſa fuit, quare in periculum horribilium, quæ futura prædixerat, non incurrerẽt. Vbi vero in priſtina flagitia iterum prolapſi, ſummo ſupplicio digna commiſerunt: Naum poſt hæc eorum funditus perditionem prædixit. Iam vero Abdias ex grauiſsimis caſibus, quos Iudææ prænunciauit, apparet poſt hos munus prophetiæ recepiſſe. Sophonias autem plane explicat, vt ſub Ioſia rege diuinam reuelationẽ aſſecutus fuerit, quo tempore etiam admirandus Hieremias prophetiam exercuit. Habacuc non multo pòſt prophetiam profeſſus eſt. Cæterum Aggæus, Zacharias, & Malachias longè poſt multos annos extiterunt. Nam non modo poſt Oſiam, Ioachim, Iechoniam, & Sedechiam, verumetiam poſt Babylonicam captiuitatem, póſtque Cyrum primum Perſarum regem, qui populum Iſraeliticum redire permiſit: ac poſt Cambyſem huius filium Dario Hyſtaſpis filio regnante, atque Zorobabel iam tum ſanctum templum ædificante prophetiam docuit. Poſt quos apud Iudæos nemo alius propheta inuenitur. Non itaque quod vno eodemque tempore fuerint, ſub vnum volumen ſubiunguntur: ſed & quia paucis prædictiones oſtendiſſent: & quia non ſatis ob breuitatem fuiſſet ex his quiſque ad vnius libri confectionem: iure maiores, qui diuinarum rerum diligentes extiterunt, duodecim prophetarum prædictiones cogentes in vnum librum concluſerunt. Iam vero tempus eſt vt per partes attingamus Oſee prophetiam, modo antè ſummatim argumentum explicauerimus.

ARGVMEN-

ARGVMENTVM PROPHETIAE OSEE.

POPVLI ſub Roboam filio Salomonis diuiſione facta, decem tribubus Hieroboam filius 3. Reg. 11.
Nabath regnauit: hic cum metueret, ne feſtis diebus populum ad templum Hieroſolymita-
num vocantibus, in Dauidicum regnum redirent, ac deficerent, grauiſſimè impius in
Deum eſſe cœpit: duóſque vitulos aureos confecit: quorum alterum in Dan, alterum in 3. Reg. 12.
Bethel collocari curauit: hinc impietas in decem tribus irrepſit, eáſque idolis finitimarum gentium ſer-
uire docuit: túmque in extremam iniquitatem prolapſæ, diuina prouidentia ſpoliatæ fuerunt. Primus
eos debellauit Syrorum rex: deinde Phoa Aſſyriorum rex maximum tributum exegit. Poſt hunc The-
glaphallaſar, cùm multas vrbes euertiſſet, incolarum alios interfecit, alios in captiuitatem redegit. Poſt
autem Salmanaſar, vt ei in regnum ſucceſſit, eiuſmodi edidit in vrbes integras, & quæ non vaſtatæ
fuerant, atque exercitu in obſidionem explicato, vnà cum habitatoribus Samariam cepit, decémq; tri-
buum reliquias in Aſſyriorum terram abduxit. Poſtremus vero rex Aſſyriorum Sennacherib contra
Iudæam bellum cùm mouiſſet, atque vrbes quaſdam cepiſſet, Hieruſalémque obſidere tentaſſet, di-
uinitus illata plaga exercitum perdidit, ipſe integer tum, & ſaluus euaſit, vt præco numinis diuini, ac
laudator eſſe poſſet: nam cùm domum rediſſet, a ſuis liberis necatus fuit, quoniam & ipſe à Deo fa-
ctus contra ſuum factorem inſaniſſet. Hæc itaque beatus Oſee, in munus propheticum adſcitus, men-
tis oculis longè proſpiciens, prædicere iubetur populo, vt prædictionum metu ſupplicia fugeret, ac
non in malorum periculum ſubiret. Neque eò Deus pœnas minatur, vt eas quibus minatur, inferat: ſed
vt metu perterrefactos ad reſipiſcentiam reuocet, et cùm nequitia, quam cōmittunt eos liberauerit, eis
ſalutem afferat: non enim minatus fuiſſet, ſi punire vellet. Cùm minationibus agit, oſtendit ſe ſeruare,
non perdere velle. Quocirca beatum Oſee mittit, vt decem tribubus, & duabus pariter euentura prædi-
cet, atque ſub Sannacherib eſſe futuram ſalutem prænunciet: tum etiam vt à Babylonis pernicies eis ſit
afferenda, præſignificet. Duas autem tribus vocat Iudam: non enim ex Beniamitide, ſed ex Iuda tribu
regnū profectum fuerat. Cuius regia Hieroſolymis vrbe Iudaica fuit. Hieroſolymitani non his ſolum,
ſed alias omnibus præſtabant viribus, & multitudine. Quamobrē à potentiori tribu duas nominat. De-
cem vero tribus appellat Ephraim, quoniam Hieroboam earum primus rex ex hac tribu fuit, & re-
giam ſuam in Samaria vrbe conſtituit, hac rurſus tribu florenti etiam excelluerunt, & multitudine
& viribus iſti. His ita percurſis, iam explanatio per partes incipienda eſt.

BEATI THEODORETI CYRENSIS EPISCOPI ENARRATIONES IN OSEE PROPHETAM.

VERBVM Domini, quod factum eſt ad Oſee, filium Beeri, in diebus Ozia, Ioathan, Achaz, Ezechia regum Iuda: & in diebus Hieroboam, filij Ioas, regis Iſrael.

Plane nos docuit, vt his & illis rerum potientibus in munus propheticum adſcitus & cooptatus fuerit. Ob id ipſum non Iuda modo regum mentionem fecit, ſed etiam Hieroboam qui fuit filius Ioas, nepos Ioathan, pronepos vero Iehu, quem diuinus Heliſæus ditione, numineque Dei perunxit, atque & tempore, & regibus ita explicatis, quibus rerum ſummam adminiſtrantibus & regnantibus propheta electus fuerit inducit.

4. Reg. 9.

Principium verbi domini ad Oſee.

Hoc eſt, nihil ante hoc ipſum mihi præcepit Dominus. ſed ſimulac ad me verborum initium fecit, ſtatim iuſſit me vxorem fornicationis ducere, & filios fornicationis procreare, & addit cauſam.

Quia fornicans fornicabitur terra poſt dominum.

Ad iſta adiungit quemadmodum ſine dubitatione imperatum fecerit, atque edit nomen meretricis, & explicat, ex qua nata ſit, planamque facit conſuetudinem, & commercium, conſuetudiniſque fructum, & partus nomē ab eo impoſitum oſtēdit, qui etiā matrimonium inſtituit.

Dixit enim dominus, voca nomen eius Iezrael.

Eorum audaciam mirari ſatis non queo, qui non verentur dicere, verba hæc eſſe rebus deſtituta: & quod ea quidem Deus exequenda iuſſerit, non tamē propheta receperit, ac non iuſſa exhauſerit: verbaque prolata fuiſſe, verum prophetam non exequutum fuiſſe: quin etiam hæc dicere aggreſſi, ſentiunt multa ſæpe eiuſmodi deum imperaſſe. Eſaiam quidem ſoluere de lumbis tuni- Eſa. 20.
cam ſacceam, & pedibus non calceatis, reliquoque corpore nudo incedere, itaque prophetiam
edere & docere iuſſit deus. Hieremiæ catenas ſi- Hiere. 27.
ue furcas circum collum imponere iuſſit. Eze- Ezech. 4.
chieli ſiniſtro lateri trecentos quinquaginta dies, dextro quadraginta incubare iuſſit: comedere panem humano ſtercore opertum, vaſa captiuitatis accipere, murumque perfodere, imaginem fugientium depingere, & præſignificare ſic Sedechię

ſugā. Huiuſmodi mille alia in ſacroſanctaſcriptura inuenire licet, quorum ſi ſcopum & propoſitum A ſi quis ignorauerit, prophetica virtute hæc indigna ducet: qui autem Dei ſtudium & amorem in homines planè ſciunt, vtique omnia ad hominum ſalutem adminiſtrat inde, vnde alij contemnunt, Dei laudationum occaſiones arripiunt, ac diuinos prophetas omni ex parte domino obedire ſtudentes admirantur. Vniuerſorum Deus poſtea quàm ad homines ex inueterato & robuſto morbo laborantes verba faciens, non verbis perſuaſit, rebus quibuſdam adumbratis futura oſtendit, viſorumque admirabilitate ad ſpeculationem & conſiderationem, eos qui ad peccata obduruerant, & percalluerant, trahit. Etenim porrò nudum conſpicientes ad inſolitæ nimirum rei ſpectaculum accurrerunt, illiuſmodi cauſam inceſſus cognoſcere ſtudentes: qui Ezechielem omnia illa facientem viderunt, factorum cauſam, vt par erat, ſciſcitabantur. In hunc modum vniuerſorum Dominus beatum Oſee ornat, & comparat ad ducendam vxorem impuram, & impudicam, vt hoc genere facti populi impietatem coarguat, & ſuam tolerantiam incredibilem oſtendat. Si vero vniuerſorum Deus libidine perdita B adulterā ſuſcepit ſynagogā, & non contaminatus eſt ſanctitatis fons ex impura hac, & execrabili: neq; propheta ex illa ſtupri plena vxore maculam ſuſcepit. nō enim appetitioni immoderatæ inſeruienti, ſed Dei imperijs obtemperanti, cum illa conſuetudo interceſſit. Scopo autem & propoſito bonum & malum iudicari ſciendum eſt: hoc ſpeculo enim matrimonium ab adulterio ſeiunctū internoſcitur. Coitus cum coitu nihil diſtarer, niſi propoſito & lege diſcrimen demonſtraretur, his ſanctetatique legitimum, & illegitimum diiudicantur. Inuenire quiſpiam poſſet hoc idem in cæde, ſi modo conſideret: interficit homicida, interficit & iudex: ſed hic legitime & iuſte, ille inique & illegitime: & cùm ſit vnū, & idem opus, ſolo tamen propoſito differt & ſcopo. Vt vero apertius ex ſacra ſcriptura hoc cognoſcamus, hanc conſiderationem ſuſcipiamus:

Gene. 4. Cædem fecit Caim, ſed ex inuidētia laborās & dolo malo, & fraude flagrans. Cædem fecit Phinees, ſed pro hone-

Numer. 25. ſtate, & pietate propugnationem ſuſcipiens, atq; odio malitiæ inflammatus ab impietate abhor- C rens. Idem tamen opus, conſideratio vero & propoſitum ex diametro contrarium. Eodem modo, tametſi furtum è genere eorum eſt, quæ per le-

Gene. 27. gem improbantur, à patre tamen Iacob benedictionem furatus eſt, & non modo furti non ſcelus fuit, verumetiam ab omnibus generationibus ex hac re magnam laudē eſt adeptus. Helias magnus

3.Reg.21. ille ieiunus fuit, & abſtinuit, ieiuni fuerunt etiam hi, qui Naboth lapidibus obruerunt: ſed ille honeſtatis ſtudio, ij vero calūniam aucupantes. Saul miſericors in Agag fuit, & ſpoliatus fuit regno, &

1.Reg.15. denudatus, iniqua hæc miſericordia, & illegitima. Samuel interfecit Agag, & legi diuinæ ſatiſfecit. Alia innumerabilia iſtiuſmodi inuenire facile eſt, neque modo in ſacra ſcriptura, verumetiam in noſtris quotidianis factis. Itaq; mirificus Oſee non libidini ſeruiens, ſed nutui diuino & arbitrio parere ſtudens, accepit meretricem: atque omnibus nuptijs grauior & laudabilior hæc ſocietas fuit, neque ob id ſolum, quòd ex Dei nutu & arbitrio facta fuerit, ſed quòd Deum expreſſerit, & deſignatione quadam retulerit, vt ſanctus ille, & in ſanctis requieſcens ſponſum ſe fecit contaminatæ multitudinis Iſraelitarum. Oſee filium, quem ſuſtuliſſet, iuſſit nominari Dominus Iſrael.

Quia adhuc modicum, & vlciſcar ſanguinem Iezrael ſuper domū Iehu: & quieſcere faciam regnum domus Iſrael: & in illa die conterā Iſrael in valle Iezrael.

Eiuſmodi eſt quod dicit: Iezrael locus eſt, vbi Naboth ſcelerate & indigne ſaxis lapidatione facta necatus fuit: Iehu vero diuino conſilio huius mortis vindex factus eſt: Cui dominus ob ea, quæ in Ieſabel effeciſſet, vſque ad quartam generatio- 4.Reg.10 nem regnum illius permanſurum confirmauit. Vt vero poſteri, in obliuionem diuinæ voluntatis adducti, eorum impietatem, qui ante ſe regnaſſent imitari cœperunt: minatur dominus ſe etiam hoc regnum deleturum, & arcū Iſrael corrupturum, hoc eſt, diſſoluturum vires & potentiam in valle Iezrael. Conſulto in huius loci mentionē incidit, ad diuinæ benignitatis memoriam, reuocare cupiens regem tunc regnantem, docet vt per prauum Iehu pœnas de his, qui Naboth confecerant, ſumpſerit dominus: ita illum ab eo ipſum regnante, ac eius ſucceſſoribus animi ingrati in ſe pœnam repetiturum. Huc accedit, alteram procreationem, quam ſuſcepit Oſee à Deo nominatam fuiſſe.

Et concepit adhuc, & peperit filiam. & dixit ei: Voca nomen eius abſque miſericordia: quia nequaquam addam vltra miſereri domus Iſrael: ſed aduerſans aduerſabor eis: filiorum autem Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in domino Deo ſuo: non ſaluabo eos in arcu, neque in gladio neque in bello, neque in equis, neque in equitibus.

Ex his aperte demonſtrat, quæ facta fuerunt Eſa.37. in Sennacherib, tum non inſtructa acie Aſſyrij victi ſunt, ſed Angelorum robore centum octoginta quinque millia cæſa ſunt. huc ſubiungit.

Et concepit, & peperit filium. Et dixit: Voca nomen eius non populus meus.

Cauſam exponit, quoniam vos non populus meus, & ego Deus non ſum veſter: Iam vero ne quis arbitretur eos à Deo repudiari, quòd ſint ad numerandum faciles, & admodum pauci, commode appoſuit: quòd erat numerus filiorum Iſrael, ſicut arena maris, quę non menſurabitur, neque numerabitur. At vero non multitudine Deus Matth.18. gaudet, ſed vbi duo, aut tres congregati ſunt in eius nomen, ibi in medio eorum eſt. Sic Noe omnibus mortalibus antetulit, ſic Abraam, ſic Moſen. Horum verò poſteros innumerabiles non populum ſuum vocat propter impietatem. Cæterum Deus miſericors illatam negationem reuocauit his verbis.

Et erit in loco, vbi dictum eſt eis, non populus meus vos, vocabuntur filij Dei viuentis: & congregabuntur filij Iuda, & filij Iſrael ſimul: et ponent ſibi principatum vnum, et aſcendent de terra, quoniam magnus eſt dies Iezrael.

Per hæc reuocationem ab vrbe Babylone prædixit, & quòd poſt inde reditum non amplius habebunt reges diuerſos, ſed in idem, & vnum conſentientes, & coacti habebunt regem vnum, hoc enim finem inuenit temporibus Zorobabel. Diem vero Iezrael appellauit calamitatem, quam populo Iſrael intulerunt Aſſyrij in valle Iezrael. Magnā, inquit, poſtea in eos pœnam conſtituam,

magnam

magnam rurſus eis ſalutem afferam, ſeruituteque liberatos in patriam reſtituam. Dainde eos adhortatur, & conſolatur, mutatis rebus ſe immutaturum nomina, & vocaturum non populum, populum: non dilectam, dilectam. Vos qui ſalutem eſtis adepti, & qui Babylone reuertiſtis, iudicate matrem veſtram, hoc eſt maiores veſtros, qui contra me peccauerunt.

Cap. 11.
Quia hæc non vxor mea: et ego non vir eius.

Eſa. 5.
Repudium factum eſt ex illa cauſa. Tale quippiam inuenimus in Eſaia, Nunc domus Iuda, & habitatores Hieruſalem iudicate inter me, & vineam meam, quoniam expectaui, vt faceret vuas, & fecit labruſcas: ac tum inquit:

Iudicamini cum matre veſtra: quia hæc non vxor mea: et ego non vir eius.

Cùm oſtendit hoc diuortium non factum fuiſſe ad eam perdendam, ſubiungit:

Et auferam fornicationem eius à facie mea, et adulteria eius de medio vberum illius.

Pſal. 118.
Eiuſmodi eſt à beato Dauid dictum: bonum mihi quoniam humiliaſti me, vt addiſcam iuſtitias tuas. Hanc autem ſe eruditurum, & fornicatione, & adulterio liberaturum pollicetur: neque id leniter, ſed radicitus hoc è medio vberũ reuulſurum. Cur aũt deſignat ſub vberibus ſitum, ex quo proficiſcuntur cogitata mala, inuidiæ, homicidia, adulteria, & his ſimilia. Maximã opem fert Dei inſtitutio, & diſciplina, quæ fornicatione eruditos liberat, docet etiam eruditionis genera.

Vt exſpiliem eam nudam, et reſtituam eam iuxta diem natiuitatis ſuæ.

Diem natiuitatis vocat in Ægypto viuendi conſuetudinem, & verſationem hanc deſertam, & mea prouidentia deſtitutam conſtituam, & vt Aſſyriis ſeruiant, quemadmodum ſeruierunt Ægyptiis efficiam.

Et ſiccæ terræ, et deſertæ ſimilem eam reddam: et occidam eam in ſiti.

Per ſitim non aquæ penuriam innuit, ſed diuinæ prouidentiæ priuationem.

Et filiorum eius non miſerebor, quoniam filij fornicationis ſunt, patrum imitati ſunt malitiam.

Malitiam hic idolorum cultum vocat. Et vt plenius eius perfidiam damnet, inducit eam loquentem.

Vadam poſt amatores meos.

Hoc eſt, idolis ſeruiam, à quibus omnium neceſſariorum abundantia mihi eſt. Et quoniam bonorum datorem ignorauit, merito adiungit:

Propterea ecce ego ſepiam viam eius in ſudibus: et obſtruam vias illius, et ſemitam ſuam non inueniet.

Hæc ſanè vltio miſericordiæ plena eſt, quæ laborat, vt impietatem ceſſare faciat: quæ vt cognouit malorum experientia idolorum debilitatem, non implorauit ea in auxilium in tempore tribulationis: & adiumentum ab eis non conſecuta quæret, & non inueniet.

Vadam & reuertar ad virum meum priorem: quia melius mihi erat tunc, quàm nunc eſt.

Ecquis Dei erga homines ſtudium & amorem intuens, non iure ſtupeſcat? qui cùm Deus ſit, factor & dominus, virum & ſponſum ſe ipſum vocat, non dominum: & quia vxoris erga virum amor, & ſeruorum erga dominum multus & vehemens eſſe ſolet, hunc affectum ac ſtudium inducere cupiens hominibus, ſeipſum ſponſum & virum appellat. Verumtamẽ crudeliter ingratus,

A
& peruerſis animis homines non hæc ad rectum, & gratum animum erga Deum habendũm mouent, vnde fit vt de illis dicat,

Et ipſa neſciuit: quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei: hæc autem argentea & aurea fecit ipſi Baal.

Quæ à Deo dona accepit, ea ad Dei hoſtes detulit: ea re offenſus Deus, minationibus agit, ſe eos frumento & vino eſſe priuaturum: & ne quis ex infœcunditate terram laborare arbitretur, appoſitè addidit:

Idcirco reuertar, et ſumam frumẽtum in tempore ſuo.

Hoc enim eſt, ſimul ac primum maturuerit, in meſſis ac vindemiarum tempore. Minatur etiam ſe eam adeo veſte denudaturum, vt veſtimẽtis etiam neceſſariis indigeat. Eius vero, inquit, amatores hæc inſpicientes non ei adiumento eſſe poterunt. Ceſſationem item ſe illaturum, ne feſtos dies agere poſſit: omnẽque immoderationis & libidinis opportunitatem reſtincturum, ficus & vineas corrupturum ore prophetico minatus eſt. Poſtquam, inquit, hæc ſe ab idolis dixit accepiſſe: me autem ignorauit, horum largitorem, ponam ea in teſtimonium: à feris enim, ait, & volu-

B
cribus, & ſerpentibus perdita, & corrupta, & veſtram impietatem coarguent, & teſtimonium afferent meæ diſciplinæ, & correctioni. Hæc autem mala perpetietur, quoniam Baalim, id eſt idolis, cultum meum poſteriorem duxit: ac ornatu vario, & multiplici inſtructa, feſtos idolorum dies egit. Quare inquit:

Ideo ecce ego ſeducam eam, & ponam illam quaſi deſertum.

Hoc eſt erroribus implicari, vagari, labi, captiuam factam efficiam, hiſque omnibus bonis deſtitutam perficiam, verumtamen conſolabor eam in malis.

Loquar, inquit, ad cor eius: & dabo ei poſſeſſiones ſuas inde, & vallem Achor ad aperiendam intelligentiam eius.

Achor apud Syrum Achar inueni: is vero eſt, Ioſue. 7.
qui cùm ſub Ieſu filio Naue furtum feciſſet, ac dona Deo conſecrata furto violaſſet, Deo pœnas pependit: nam populus eum, lapidatione facta, necauit. Poſt vero illius necem cùm agnoſcerent quantas turbas legis diuinæ tranſgreſſio aduehat,

C
luctu & plangore Deum placabant. Hoc propheta hic indicat: nam vt illi tum ex morte Achar cognouerunt, quam ingens malum ſit legis violatio: ſic etiam ex captiuitate hi percipient ſenſum ſuorum delictorum. Hoc explanatius oſtendens, apponit:

Et humiliabitur iuxta dies infantiæ ſuæ: & iuxta dies aſcenſionis de terra Ægypti: & erit in die illa, ait dominus, vocabit me vir meus: & non vocabit me vltrà Baalim: & auferam nomina Baalim de ore eius: & non recordabitur vltrà nominis eorum.

Non Aſſyriis ſecus, inquit, ſeruient, atque Ægyptiis ſeruierunt: eius infantiam vocat in Ægypto diuerſationem, & vitæ exactionem in ſeruitute. Attamen ſeruitus eis bono erit, & plane pietatis erit conciliatricula: etenim idola colere obliuiſcetur in captiuitate: me tum virum, & coniugem nominabit: cuius animi factam mutationem videns,

Diſponam eis teſtamentum in die illa cum beſtiis agri, & cum volatilibus cæli, & cum reptilibus terræ.

Docet vt non da beſtiis, & volucribus loqui-

populus meus quaſi ſcientiam non habens. Nam A
cùm in tenebras ignorantiæ ſeipſos tradidiſſent, vt ne exiguam quidem lucem luminis ad Dei notionem perducentis ſuſcipere vellent, proprie comparantur nocti tali caligine oppreſſi. Matrem vocat ſynagogam, populum vero vocat ex
Eſa. 50. hac profectos, hoc etiam apud Eſaiam inuenimus: Quis eſt hic liber repudij matris meæ?

Quia tu ſcientiam repuliſti, & ego repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi: & quoniam oblita es legis Dei tui, & ego obliuiſcar filiorum tuorum.

Explicatius oſtendit ſuam benignitatem & eorum animum ingratum, ſecundum multitudinem eorum peccauerunt mihi, id eſt: ego eos, vt quàm plurimi eſſent effeci: illi vero in me peccare perſeuerauerunt, quare eorum gloriam in ignominiam conuertam.

Peccata populi mei comedent: & in iniquitatibus eorum accipient animas eorum.

Id eſt, Metent quæ ſeuerunt, & ſuorum peccatorum fructum vindemiabunt. Quidam dicont per hæc deſignari ſacerdotes, qui cùm ex ſacrificiis oblatis pro peccatis certam quandam
B portionem ſecundum legem acciperent, hoc beneficio conſtricti peruerſe, & ſceleratè viuentes, accuſare nolebant: quamobrem offenſus Dominus, ait, Quoniam in ſacrificiis pro peccatis oblatis delicatè, diſſolutè, & indulgenter verſamini, & congruam curationem labentibus non admouetis, horum delictorum, & iniuſtitiarum pœnas dabitis, alienis gentibus ad cædem veſtram traditi. Hoc docet manifeſtius, cùm adiungit:

Et erit ſicut populus, ſic & ſacerdos.

Id eſt, Similiter vt populus pœnam veſtri ſceleris ſuffceretis, quia populi curationem cùm receptiſſetis, in ſumma inertia vitam traducentes, omnem male habētium curam abiecistis. Quare ait:

Et vlciſcar ſuper eum vias eius: & cogitationes illius reddam ei.

Non ſolum pro iniquis operibus, ſed & cogitationibus malis pœnas ſumam.

Et comedent, & non implebuntur.

Exaggerata, inquit, in eos inducam mala, quemadmodum panis ſatietate affectis plura apponuntur eſculenta. Rurſus eorum iniquitates commemorat, eorum vinolentiam criminans, &
C idolorum cultum, quem vocat fornicationem. Huc accedit ridicula vaticinatio, docens vt profitentibus ſe vaticinari dederunt operam reſponſum qualecunque dantibus:

In auguriis, inquit, interrogabant, & in virgis ſuis annunciabant ei.

Etenim, inquit, nonnulli per auguria & ſignificationes quaſdam agenda noſcere exquirebant; alii virgis quibuſdā fraudis adiutricibus vſi, quæ volebant, enunciabāt. Hęc per ſe audebant, quòd ſententiam animi ſui fornicatoriam poſſiderent. Spiritū fornicationis vocat appetitum, & ſtudiū in eiuſmodi fornicationē, dilucidiúſque docuit, quam fornicationem appellaret, cùm ſubiunxit.

Et fornicati ſunt à Domino.

Ac modum oſtendit:

Super verticem montium ſacrificabant, & ſuper colles immolabant ſub quercu; & populo & arbore vmbroſa: quia bonum erat vmbraculum.

Oblectantes enim ſe arboribus vmbroſis, non harum creatorem venerabantur: at loco Dei conditoris his ſacrificia afferebant. Quocirca, inquit, nullam de vobis curationem ſuſcipiam, neque de filiis veſtris, neque de ſponſis propalam adulteratis ab inuadentibus vos, quæ obſcure, & occulte apud vos intentata ſunt, hoc palam fieri permittam. Hoc enim oſtendit, cùm dixit:

Quoniam ipſi cum meretricibus miſcebantur: & cum initiatis immolabant: & populus non intelligens adhærebat meretrici.

Fornicationē interdum appellat prociuitatem ad Venerem: interdum impietatē. Initiatos vocat ſacris impietatis deuotos, ac dedicatos. Nā vt nos diuinis myſteriis ornatos fideles vocamus, ita Græci τετελεσμένους, id eſt, initiatos nominauerunt exactius ad ſuam impietatē inſtitutos. Ipſis cùm minatus eſt, rurſus eis conſolationem adhibet:

Tu autem Iſrael ne ignores, & Iuda nolite ingredi in Galgala, ne aſcendatis in domum ὢν: & ne iuretis viuentem dominum.

Το ὢν, eſt nomen idoli in Bethel, non vt quidā opinati ſunt, ſempiternū ſignificat, hoc eſt, exiſtētem, ſed Hebraicum eſt non Græcum nomē. Hoc planè nos docuerunt cùm pleriq; alij linguæ Hebraicæ interpretes, tū Aquila & Theodotio, Do-
B mum inutile interpretati ſunt. Symmachus domum iniquitatis: quod vtrumq; in hanc rem cōuenit. Nā qui illic præfuerūt, nullum modo quæſitum fecerut, ſed etiā inde magnum damnum, & detrimentum acceperunt iniqui, ingrati erga ſuū benefactorē effecti. Galgala vrbs eſt multis dedicata ac deuota idolis, vbi Ieſus filius Naue nō circunciſos populi cultris lapideis circūcidit: in hac Ioſue 5.
eadem duodecim lapides repoſuit, quos ex medio Ioſue 4.
Iordani alueo accipiēdos iuſſerat dominos, vt beneficij accepti eſſent monumentum: atq; per hos lapides poſteri noſcerent, vt ſiccato alueo, populus vtēs flumē tranſmiſiſſet. Maxime ingrati animi ſignum eſt vrbem illā, in qua tanta diuinæ benignitatis monumēta accepiſſent, impietatis eſſe factam metropolim. Hoc autem, ne iuretis dominum viuentem, non abs re vetat. ſed propterea, quòd qui τῷ ὢν adhæſerunt, per hoc idolom iurabant, & viuentem dominum id vocabant. Hoc aliūde licet cognoſcere: Si abſtuleris, inquit, Baalim de ore tuo, & nominaueris, viuat dominus cū veritate. Hoc eſt, Si idolorum depoſueris memoriam, & mihi colendo dederis operam, & viuen-
C tem dominum me appellans iuraueris in veritatis honorem, & mendacij deteſtationem.

Quoniam, ſicut vacca aſilo percuſſa, inſaniuit Iſrael: nunc paſcet eos dominus ſicut agnum in ſpacioſo.

Oeſtrus ſiue aſilus, vulgò tabanus, muſca quædam eſt vaccis infeſtiſſima, cuius morſus tanto ſenſu doloris exiſtit, vt vaccæ, quibus admoti fuerint eius ſtimuli, non voce bubulci reuocari poſſint, neque cum reliquis vaccis compaſcant, ſed interdum præcipites agantur. Iis, inquit, aſſimilis eſt Ephraim, quæ idolorum colendorum œſtrum ſuſcepit. Ephraim decem tribus, vt ſupra diximus, nominat. Eos à me etſi ita abhorrentes, tamen non ſine cura paſtoritia relinquam, ſed per me captiuos factos longe latèque diſpergam, vt ab agno errante, & vbera matris requirente nihil differant. Hæc perpetietur Ephraim; quòd vitulos reliquáque idola tanquam impedimenta offenſionis plena, & laqueos ſibi proponens Cananæorum impietatem ſit imitata, ſuperbiáque contra me vtens idolorum obſeruantiam meo cultui, & venerationi antetulit.

Dilexerunt ignominiam ex fremitu eius.

Sed ob id ipſum

Turbo ſpiritus ſibilabit in alis eius.

Vt alarum commotione aërem aues cum ſono quodam diſſecant: hæc ita, veluti alata, in alienam terram arripietur, tanquam turbine iræ meę ſubtrahente eam, illicque commorari cogente, hæc perpetietur ex idolorum altaribus fructus percipiens. Ita vos ſacerdotes has minas attendite, omniſque populus, & in aulis principum vitam agentes attentis animis Oſee dicta excipite.

Cap. v. *Ad vos enim eſt iudicium, quia laqueus facti eſtis ſpeculationi, & ſicut rete expanſum ſuper Itabyrium, quod qui capiunt, venationem confixerunt.*

Omnes vos in iudicium meum adducam, nam omnes mille mala in meos prophetas intendiſtis, inflixiſtiſque: & inſidias veſtras tanquam retia quædam contra eos explicaſtis: nec aliter, quàm qui in Itabyrio monte, venationis varietate pleno, venandi inſtrumenta defigunt: inſidiarum machinas molimini, & conſuitis in prophetas, veſtræ ſalutis cauſa à me miſſos. Speculationem prophetarum, collegium & concilium vocat. Ezechieli dixit: Speculatorem dedi te domui Iſrael. Eam ob rem dicit, Ephraim & Iſrael, Id eſt, omni populo correctionem afferam. Ezech. 3.

Etenim fornicatus eſt, & commaculatus, & defecit à meo cultu: & non dederunt cogitationes ſuas, vt reuerterentur ad dominum Deum ſuum: quia ſpiritus fornicationis eſt in eis, dominum autem non cognouerũt.

Nam cùm rationibus abſurdis vterentur, à vera Dei notione aberrauerunt, ac ad idola curanda ſe dederunt: quo fit, vt pro hac contumelia pœnas Deo perſoluturi ſint palam videntes qui pietatis fructus.

Hoc enim dixit in faciem eius, Iſrael & Ephraim infirmabuntur in iniquitatibus ſuis, infirmabitur Iudas cum eis.

Quia decem tribus priores mancipatæ, & in ſeruitutem adductæ fuerunt, iure prius earum meminit, Iſrael eas appellans & Ephraim. Iuda vero accommodate poſuit extremum, quoniam poſt illos ſeruitutem ſuſtinuit. Pòſt docet, vt eodem modo vitulis & ouibus acceptis ſacra conficiant: Perquirentes dominum, & non inuenient eum, nam declinauit ab illis. Et cauſam oſtendit, cùm ſubiunxit:

Quia dominum reliquerunt.

Quòd illegitime ex mulieribus externis, quas acceperant, liberos ſuſceperunt: hoc enim explicauit, cùm dixit:

Quia filios alienos genuerunt ſibi, nunc deuorabit eos rubigo, & cleros eorum.

Vitium id, quod ex cœli intemperantia terræ frugibus accidit, rubiginem vocat: tropice vero & adumbrate hoſtes, rubiginis more, omnes corrumpentes. Hoc lucidius interpretatur, cùm adiungit:

Clangite tuba ſuper colles, ſonate ſuper excelſa, prædicate in domo ω̃ν, mente excidit Beniamin, Ephraim in deſolatione factum eſt in diebus correptionis, in tribus Iſrael oſtendit fidelia.

Hæc omnia eis per prophetas præſignificanti mihi fides non habetur: verum habebitur poſt pericula rerum, iniquitates, & ſcelera corrigens, prophetæ prædictionem veram oſtendam. Scitè ridet, & pulchre ludit idolorum infirmitatem: Clangite, inquit, in domo ω̃ν, excitate in auxilium eos, quibus honorem habetis: ceſſare faciant, quas caſtigationes vobis infero. Comprehendite editiſſimos colles, in quibus omni cultu idola curaſtis, impartiant vobis temporibus neceſſariis ſuum ſubſidium. Ceterum probe de Beniamin mentionem fecit, quoniam contingit memoriam Iuda.

Facti ſunt principes Iuda, quaſi transferentes terminos: ſuper eos effundam impetum meum ſicut aquam.

Nam perinde legibus meis impudenter præuaricantur, ac qui turpiter finitores lapides agrum ab agro diuidentes, loco mouere ac transferre aggrediuntur. Quamobrem inſtar torrentis pœnarum aceruos in eos exaggerabo. Cùm Beniamin commemorat, patet quod tribum Iuda complectitur. Rurſus cùm Iuda accuſat, Beniamin ſimiliter coniungit: nam ſub vno regno vixerunt. Eodem modo cùm Ephraim dicit, decem tribus Iſraëlis nominat, cumque Iſrael commemorat, hoc idem ſignificat.

Oppreſsit Ephraim aduerſarium ſuum: conculcauit iudicium, quia cœpit abire poſt vana.

Quòd idolorum obſeruans fuerit, inquit, cauſa eius iniuriæ extitit, ſi quidem notionem mei habuiſſet, ex meis legibus ad honeſtum decorúmque inſtitutus fuiſſet.

Et ego quaſi conturbatio Ephraim & quaſi ſtimulus domus Iuda.

Hoc eſt, Hoſtium conturbationem in eos inferam, & tanquam ſtimulo quodam pungam, & ſtimulum, videlicet vltionem, per hoſtes eis admouebo.

Et vidit Ephraim infirmitatem ſuam, & Iudas dolorem ſuum.

Nam ex periculo malorum cauſam didicit.

Et abiit Ephraim ad Aſſyrios.

Nam cùm Syri ei bellum intuliſſent, Phoa regem Aſſyriorum in ſuum ſubſidium accerſiuit.

Et miſit legatos ad regem Jarim, & ipſe non potuit liberare vos, nec ceſſare faciet à vobis dolorem.

Cùm rurſus Aſſyrij bellum contra vos ſuſcipient, de auxilio petendo legatos mittetis ad Iarib regem Ægypti, vnde tamen non mittetur vobis ſubſidio, vt liberari poſſitis, ſed dolorum aceruo cumulabimini. Quod autem Iarib rex eſſet Ægypti, ex his quæ ſequuntur, facile cognoſcitur. Et erat Ephraim quaſi columba inſipiens, non habens cor, Ægyptum inuocabit, & in Aſſyrios abierunt. Nam cùm à me peti oporteret auxilium, quod ſatis eſt ad eum defendendum, & eſt ei vicinum proximum: huc illuc circum reges externos non ceſſat concurſare, & tamen ea auxilia, quæ petit, nulli erunt ei adiumento.

Quia ego ſum, inquit, quaſi panther Ephraim, & quaſi leo in domo Juda: & ego rapiam & vadam, & tollam: & non erit, qui eruat.

Nam quis in eis factis ſe opponere poſſet, quis eos, qui à me plectuntur, liberabit?

Jbo & reuertar in locum meum, donec diſpereant.

Perſtitit in comparatione, cùm inquit, vt panther, & leo eis ero: apposite adiunxit, Reuertar in locum meum, donec diſpereant: quoniam mos eſt his feris, cùm quiddam venatæ fuerint, in priſtina loca redire, ibique ſe recreare à labore, quem ex venatione ſuſceperint. Ego, inquit, more pantheris & leonis, per hoſtes vbi vobis bellum intulerim, apud me in reliquum ero,

nullam

nullam pro vobis curam ſuſcipiam. Cùm hæc, inquit, fient, meam curationem requirent: inter ſeſe adhortabuntur ad ſupplicationes, mihi correctiones inducent faciendas, vt eorum vulneribus commodam medicinam adhibeam.

Cap. vi. *Quia ipſe verberauit, & ſanabit nos: percutiet, & curabit nos.*

Et compendium medicinæ oſtendens ſanabit nos.

Poſt duos dies, in tertio reſurgemus.

Non enim temporis ambitu indiget, ſed multiplicem ſanitatem afferet. Per hæc deſignat, poſt tres dies factam conſeruatoris reſurrectionem quæ publicam reſurrectionem conciliauit, omnibúſque nobis ſpem immortalitatis dedit ingeneratam ex Dei cognitione. In tertio, inquit, die reſurgemus, & viuemus coram eo, & cogno-
1. Cor. 13. ſcemus. Poſt, inquit, reſurrectionem Apoſtolus cognoſcam, ſicut & cognitus ſum: nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum. Tunc, inquit, rerum notionem ſuſcipiemus, nunc perſequemur vt cognoſcamus dominum. Studioſe, inquit, & promptè requiremus.

Nam quaſi mane paratum inueniemus eum.

Nam vt diluculum noctis tenebras diſſoluit, ſic ipſe in nos intentata pericula repellet, & ſuæ prouidentiæ radios nobis afferet.

Et veniet nobis quaſi pluuia temporanea, & ſerotina terræ.

Omnium bonorum copiam nobis faciet poſt in melius conuerſionem, & mutationem, tanquam pater quiſpiam liberorum amantiſſimus ad eos verba facit.

Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? miſericordia autem veſtra quaſi nubes matutina, & & quaſi ros mane pertranſiens.

Ego, inquit, omni miſericordia commoueri in vos cupio: & veſtra pœnitentia ad tempus fit, & parum diu permanet, rori exiguo perſimilis, qui facile à ſole exhaurirur, & nebulæ quæ mane proſpicitur, & à ſolis radiis diſſipatur. Pœnitentia meritur miſericordia, attamen omni cura vos proſequi perſeueraui ſic affectos, vt mortis auctores meorum ſiris prophetarum: nam ad vos inſtituendos eos mittens, eis mortem à vobis conciliaui. Hæc oſtendit, cùm dixit:

Propterea ſuccidi prophetas veſtros, occidi eos in verbo oris mei, & iudicium tuum quaſi lux egredietur.

Nam etſi omnes prophetas tollatis de medio, non tamen prophetiam oſtendere falſam poteritis: nam tanquam lumen quoddam veritatem eius oſtendam.

Quia miſericordiam volo, & non ſacrificium: ſcientiam Dei magis quàm holocauſta: ipſi vero ſunt, ſicut homo præteriens teſtamentum, ibi enim contempſit me.

Sacrificiis, inquit, quamuis non egeo, ſuſcipio tamen veſtræ mentis infirmitati aſſeruiens. Hæc duo expecto, erga me amorem, ergáque proximum dilectionem. Hæc duo prima poſui, cùm
Luc. 10. leges ponerem: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis: & diliges proximum tuum ſicut teipſum. At qui hæc cùm lege ſanxiſſem, vos ſimiles facti eſtis homini, qui frangit pactiones, quas cum quopiam feciſſet. Simi-
A liter hi patientiam meam contemnentes, leges eis impoſitas violauerunt.

Contempſit me Galgala ciuitas, quæ operatur vana: & conturbat aquam, & fortitudo tua viri pirata.

Huius vrbis etiam ſuprà mentionem fecit, vt idolis dedicatæ, & multos ad impietatem prouocantis, & conturbare eos aquam, inquit, quæ nimirum Dei notionem puram ſordibus inficit: piratæ eorum fortitudinem comparat, quòd præſtigiarum plenis machinationibus, & fallaciis quibuſdam idola moueri facerent. Etenim vt piraticam facientes, occultè nauticam rem exercentes adoriuntur: ſimiliter idolorum curatores, & cultores non aperte valentes iſtorum vim, & efficaciam demonſtrare, tanquam machinis quibuſdam admotis inſipientes inducunt, fallunt. Cùm autem par eſſet, vt Dei ſacerdotes libere reprehenderent, impietatem temere admiſſam ſilentio præteribant, impiorum timentes inſaniam. Iuſtis igitur de cauſis eos accuſat, dicens:

Abſconderunt ſacerdotes viam Domini: interfecerunt Sicema, quia iniquitatem operati ſunt in domo Iſrael: vidi horribilia, ibi fornicationem Ephraim: contaminatus eſt Iſrael, & Iuda dimiſit meſſem ſuam.
B

Quod propheta ait, eiuſmodi eſt: Leui ſacerdotum primus, Symeone collega & adiutore vſus, Gen. 34.
Sicemitarum vrbem funditus deleuit, pœnam ſumens pro ſtupro ſorori illato, de his qui tale facinus in ſe admiſiſſent. Increpat propheta ſacerdotes, quòd ab illis profecti & procreati, illos, inquit, non æmulati eſtis: illi enim ſororem iniuria affectam vlti ſunt, & pro domo paterna vehementer propugnauerunt: vos omnibus ſceleribus vltione dignis diffluentes, ne accuſare quidem in me commiſſa facinora curaſtis. Quin cùm videritis horribilia illa, & metuenda nefaria ſcelera non ab vno admiſſa, ſed ab omni Ephraim & Iuda, perpetuo ſilentio tranſiſtis. Quod vero ſceleratiſſimum eſt, eo tempore cùm metendi eſſent, & percipiendi diuinorum promiſſorum fructus, tum meſſem non collectam reliquit, ac otio & inertia poſthabita à Iuda

Incipe vindemiam tuam, cùm conuertero captiuitatem populi mei: cùm ſanare vellem Iſrael.

Quoniam, inquit, antequam mala tentaſſes, & periclitatus fuiſſes, iuſtitiæ fructus percipere no-
C luiſti, nunc poſt periclitationem, póſtque à captiuitate reditum legitime viue, fructúſque inde prouenientes decerpe, commode dixit: Incipe vindemiare tibi: nam Deo nihil donamus, cùm iuſtè viuimus, ſed nobis ipſis inde bona conciliamus.

Et reuelabitur iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ, quia operati ſunt mendacium. Cap. vii.

Manifeſta omnibus iniquitas eius fiet ob acceptam vltionem.

Et fur ad eum ingredietur, ſpolians latro in via eius.

Poſtquam verum Deum cognoſcere neglexerunt, & idolorum erroribus ſe aſtrinxerunt, hoſtes latronum in modum eos inuadentes, nonnulla incendent, quædam depopulabuntur, alia abigent, boniſque omnibus eos ſpoliabunt.

Vt concinant quaſi canentes in cordibus ſuis.

Hæc cùm fient, lamentabuntur aſſiduò, prementur mœrore, neque tamen voce lamenta edent, ſed ſecum taciti in animo fletus, gemitúſque facient.

Omnes malitias eorum recordatus ſum: nunc circun-

dederunt eos cogitationes ſuæ, contra faciem meam facta ſunt.

Diutiſſime, inquit, magno animo perpeſſus ſum, quaſi non viſus videre eorum facinora: nunc aperte ipſa perſpiciens, vltionem de bis accipiendam cenſeo. Quare beatus Dauid exclamat: Auerte faciem tuam à peccatis meis. Cogitationes Aquila, & Symmachus excogitationes & ſtudia interpretati ſunt, quod idem penè ſignificant. Septuaginta primam animi motionem, cogitationes poſuerunt: Aquila & Symmachus ex bis profecta ſtudia, & opera.

In malitiis lætificauerunt reges, & in mendaciis ſuis principes.

Nam procliues & prompti ad perniciem facti, propter ſuam iniquitatem, & nequitiam, gaudio, & lætitia eos, qui ſe viciſſent, perfuderunt.

Omnes adulterantes quaſi clibanus ardens ad coquendum.

Omnes, inquit, perditi & diſſoluti animi incendio flagrantes, ſimiles ſunt ignito, ac incenſo clibano, prompto ad excipiendum fermentum, paratum ad panis confectionem.

In deuſtionem flamma.

Id eſt, libidinum ignis boſtilem flammam in eas inferet.

A commiſtione fermenti, donec fermentaretur totum, dies regum veſtrorum.

Nam vt fermentum commiſtam & dilutam farinam conuertit in ſoam naturam: ita impietatis fermentum, à Hieroboam primo rege veſtro importatum vobis, & his qui poſt tempus reges veſtri fuerunt, impietatis omnes participes fecit in reliquom tempus regnantes. Accuſat præterea principes vinolentia gaudentes, ex vino flagrantes in iram, atqoe munerum corruptelis vtentes, ac malos viros cum ſcelerum autoribus viuentes: hos enim vocat peſtes, nimirum perniciei, & corruptionis autores: Vt peſtis contagio ſi qoippiam contigerit, accedentes ad ſe, & propinquos corrumpit: ſic in ſceleribos verſantes familiaribus perniciem inferunt: nam corrumpunt bonos mores, vſus, ſocietatéſque malæ. Docet inſuper vt nocte inſidias aſſidue machinantes de die, ignis more, à ſe ioiuria affectos perdiderunt. Cæterum illud, Cùm præcipitareotur nocte, omnes interpretes concorditer, Inſidiarentur, interpretati ſunt. Verum pro bis omnibus malis dabunt pœnas.

Ignis enim deuorabit iudices ſuos: omnes reges eorum ceciderunt: & quod eſt omnium malorum fundamentum, non fuit in eis, qui inuocaret me.

Præterita dixit, futura oſtendens, vt omni ex parte hæc efficientur, nihilque prohibebit prædictionis exeurſum. Hoc etiam apud alios prophetas inoenimus proprium. Etenim Eſaias exclama-
Eſa. 53. mat: Sicut ouis ad occiſionem ductus fuit. Et, Iudicium ſublatum eius eſt. Vidimus eum, &
Eſai. 9. non habebat ſpeciem, neque formam. Pro eo videbimos, auferetur, ducetur. Item, Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis. Pro eo, naſcetur, & dabitur. Poſtea in ſecundam accuſationem conuertit ſermonem:

Ephraim populis ſuis commiſcebatur.

Id quod manifeſtum & certum delictum erat, quod etiam beatus Dauid damnat: Immiſcuerunt ſe cum gentibus, & didicerunt opera eorum.

Ephraim factus eſt ſubcinericius, qui non reuer-
A *ſatur.*

Malitiæ immoratus eſt, & perſtitit, nullámque mutationem fecit in melius: ſicut panis ſubcinericius in vnam partem incumbens io igne exiſtit, & aduritur.

Comederunt alieni fortitudinem eius, ipſe vero neſciuit:

Sed, inquit, tot malis incumbentibus, ignorat corrigentem Deum.

Et cani effloruerunt ei, & ipſe ignorauit.

Propterea quòd, inquit, longo tempore non inſtitutus fuit ad decorum & boneſtum

Et humiliabitur contumelia Iſrael in facie eius.

Perſpicietur, inqoit, non obſcurè, & cognoſcetur quales impietas parit fructus.

Et non ſunt reuerſi ad dominum Deum ſuum, & non quæſierunt eum in omnibus his: & erat Ephraim quaſi columba inſipiens, non habens cor. Ægyptum inuocauit, & in Aſſyrios abiuit.

Has à me ſuſtinentes correctiones, me nequaquam implorauerunt, vt impetum malorum in eos inuectorum prohiberem: ſed ad Aſſyrios ex-
B currerunt, cùm à Syriis bello laceſſerentur, ac rurſus ad Ægyptios, cùm ab Aſſyriis obſiderentur, columbæ inſipientism eſſe in ſeipſis demonſtrantes, qoemadmodum illa ſuis pullis priuata non abſcedit, nec loco mouetur, ſed in eiſdem locis commoratur: ſic ij frequentiſſime, cùm interdum ab his, interdum ab illis tollerentur, & in ſeruitutem redigerentur, ad Aſſyrios, & Ægyptios accurrentes, nullum auxilium aſſequuti fuerunt.

Mittam ſuper eos rete meum, vt volatilia cœli detraham illos: corripiam eos in auditu tribulationis eorum.

Primom eos malorum minis & terroribos corripiam, deinde tanquam rete qooddam hoſtium copias immittens, veluti aues eos omnes comprehendam: neque tamen interim ſuæ ſolitæ miſericordiæ immemor eſt, imò præ paterno in filios amore fletum adhibet.

Væ eis, quoniam receſſerunt à me: manifeſti ſunt, quoniam impie egerunt in me.

Poſteaquam miſeros appellauit, vt ingratos & impios factos in ſe, beneficiorum ſuorum in
C eos collocatorum memoriam recitat.

Ego vero redemi eos.

Nam Ægyptiaca ſeruitute eos liberaui.

Ipſi vero locuti ſunt contra me mendacium.

Eioſdem rei etiam beatus Dauid eos accuſauit, Pſal. 77.
cùm inducit eos loquentes, quoniam percuſſit petram, & fluxerunt aqoæ, & torrentes inundauerunt: nunquid & panem poterit dare? aut parare menſam populo ſuo?

Et non clamauerunt ad me corda eorum.

Eadem per Eſaiam exclamat dicens: Populus Eſa. 26.
hic labiis me orat: corde autem longè abeſt à me. Deinde reprehendit quæ idolorum cauſa perficiebant.

Sed vlulabant in cubilibus ſuis, ſuper tritico, & vino diſſecabantur.

Nam qoam promiſſam patribus ſuis terram ſuſceperunt, hanc vocauit cubile, nempe quæ eos à laboribus, quos in deſerto ſumpſerant, refeciſſet: gentilia ſacra confecerunt, & meorum bonorum delicijs diffluentes in idolorum templis appellatas inciſuras ſuis corporibus admouerũt:

quamobrem

quamobrem ait, à me corrigentur, quoniam cùm à me accepiſſeur potentiam, quam brachium vocat,

Contra me cogitauerunt mala, conuerſi ſunt in nihilum, facti ſunt quaſi arcus non contentus.

Nam quod me reliquiſſent, uullum auxilium ſuſceperunt, ſed arcui remiſſo, laxato, & noo contento ſimiles facti ſunt, qui nullam perniciem hoſtibus inuehit. Quocirca

Principes ipſorum in gladio cadent, propter imperitiam linguæ eorum: ſic eſt ſubſannatio eorum in terra Ægypti.

Cap. VIII. *In gutture eorum quaſi terra inuia, ſicut tuba, ſicut aquila ſuper domum Domini.*

Vt patres ipſorum ſemper refragati ſunt, meámque poteſtatem aſpernantes, Moſi & Aaron aperte obſtiterunt, quos ad eorum libertatem tuendam miſeram: ſic etiam iſti illorum immanitatem, & inſcitiam imirari, vt terra vaſtata, & iuuia efficientur, ſolitudinúmque vaſtitati dabuntur, hoſtium tuba claſſicum canente, & rege hoſtium iuſtar aquilæ in eos inuolante, diuinúmque templum cum quàmplurimo furore impetente. Quod autem hoſtium regem vocauerit A- B

Ezech. 17 quilam, Ezechielis prophetia idem atteſtatur: Aquila, inqoit, grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis & varietate venit in elibanũ, & eetera. Hæc vero perpetientur.

Pro eo, quòd tranſgreßi ſunt teſtamentum meum, & contra legem meam impie egerunt: quocirca, inquit, propediem me inuocabunt, Deus cognouimus te.

In illorum malorum periclitatione verſantes, tum à me adiumentum requireur. Sed eur hæc perpetiuntur?

Quia Iſrael auerſatus eſt bona.

Et cuiuſmodi hæc demonſtrans, ſubiungit.

Inimicum perſecuti ſunt, ex ſemetipſis regnauerunt, & non per me: principes extiterunt, & non indicauerunt mihi.

Etenim cùm mea prouidentia curarentur, omnes hoſtes vincebant: ſed eis tamen iſtud ipſum non perſuadere potui, vt meam prouidentiam amplecterentur: at regem, Deo inconſulto ſibi fecerunt. Huius vero cauſæ decem tribus accuſat, quæ ſibi Hieroboam regem conſtituerunt, non in conſilium reuocato Deo, an boc faciendum eſſet: ſed oemo ex his, qui in aulis verſautur, putet hoc eſſe contra eos, qui illic agunt: non

3. Reg. 11. enim ad populum Achiam Silonitem miſit, ſed ad Hieroboam. Nulla venia digni ſunt ſibi attribuentes regis electionem. Poſtea cùm arguit eos, quòd argentum & aurum, à Deo vniuerſorum acceptum, in idolorum comparationem conſumpſerunt, admouitiouem eis adhiber, & eis conſilium affert:

Proiice vitulum tuum Samaria.

Interpoſuit ſequentia:

Concitatus eſt furor meus ſuper eos: vſquequo non potuerunt emulari in Iſrael.

Subiungit & inducit:

Et hoc artifex fecit, & non eſt deus: quia ſeducens erat vitulus tuus Samaria.

Valde accommodate idolorum infirmitatem riſit, nam materia, & artificio, vt exiſtant, indigent: materiam à terra accipientes, vt lignum, lapidem, aurum, aut argeutum, plumbumve: ſpeciem verò & formam ab arte emendicantes, manu facta ſimulachra animalium faciunt ſibi A deos, atque immoratur in reprehenſione,

Quia corrupta vento ſeminauerunt: & ſubuerſio eorum ſuſcipiet ea: manipulus non habens vires, vt faciat farinam: quod etſi fecerit, alieni comedent eam.

Nullum ait fructum ex idolorum ſeruitute percipi, quorum manipuli, & perceptiones ſimiles ſunt vento corruptis ſpicis, quæ vaginas extrinſecus plenas oſtendunr, frumentum vero intus non habent: eiuſmodi eſt idolorum vis, & natura: etenim ſpeciem aut viri, aut mulieris, aut leonis, aut alicuius alius animalis apparentem ab artificio ſuſcipit: robore vero, & efficacia exiſtit vacua. Quocirca, inquit, ſimul cum ſuis obſeruatoribus peribit: nam ſubuerſio ipſorum, inquit, eam ſuſcipiet, atque alieni comedent eam.

Deuoratus eſt Iſrael: nunc factus eſt in nationibus quaſi vas immundũ, quia ipſi aſcenderunt ad Aſſyrios.

Aſſyriorum ſibi auxilia efflagitantes, in ſeruitutem tradentur, nullum Deo ſacrificium conficientes.

Germinauit apud ſemetipſum Ephraim.

Per me cùm escreuiſſet, moréque plantæ germinaſſet, à mei obſeruantia ſeiunxit ſe.

B *Munera dilexerunt, idcirco tradentur in gentibus.*

Non bonis exſaturatus eſt, ſed plus ſemper appetiuit, quare in ſeruitutem redigetur.

Nunc ſuſcipiam eos.

Id eſt, in hoſtium regione.

Et quieſcent parum, vt vngant reges & principes.

Itaque ab alio magis, quàm à me regi volentes, ſub Aſſyriorum ditionem, poteſtatémque ſubiungentur, oec in poſterum ſibi reges eligere poterunt:

Quia multiplicauit Ephraim altaria: in peccatum facta ſunt ei altaria dilecta: ſcribam ei multitudinem.

Iure, ait, ceſſare faciam regnum eius periniquum, quando per hoe in altarium, quæ idolis dedicata ſunt, multitudinem prolapſus eſt, illincque feruenter impietatem hauſit affectus in nefaria altaria. Scribam ei multitudinem, & legitima eius, horum enim altarium multitudinem, atque de his adinuentarum legum, quibus idolorum ſacra obierunt, memoriam funditus ad eorum multiplicem impietatem notandam deſtruam.

Reputata ſunt altaria dilecta.

Hæc, inquit, peruerſa altaria ſummo ſtudio cu-

C rauerunt: Dei vero altaria, quibus omni cura erat ſeruiendum, & ſummo amore, & ſtudio, tanquam ad alienos quoſdam pertinentia incurata reliquerunt: verumtamen hanc accuſationem non inſtitui, vt ſacrificiorum ab eis indigeam.

Nam ſi immolauerint hoſtias, & comederint carnes, dominus non ſuſcipiet.

Illud verò, comederint carnes, non temere appoſitum eſt. Nam in victimis, quæ non omni ex parte conſumerentur igni, ſoliti erant renunculos, reticula, ſiue fibras iecuſculorum, adipem victimarum ad altare admouere: pectora, & armos dextros ſacerdotibus ad eſum diſtribuere: reliquum quod ex victimis ſupererat, ad arbitrium conſumebatur. Quocirca poſuit, Si immolauerint hoſtias, & comederint carnes dominus non ſuſcipiet eas: non eget his dominus, ſed animi ſtudium & feruorem exigit. Sacrificia, inquit, Deo ſacrificium laudis.

Nunc recordabitur iniquitates eorum: & vlciſcetur iniuſtitias eorum: & peccata eorum.

His ſimilia ſunt verba Apoſtoli: Ignotãs, quo-

niam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit: ſecundum autem duriciam tuam, & impœnitens cor theſaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera eius.

Ipſi in Ægyptum conuerſi ſunt.

Illinc enim ſubſidium petierunt, eodémque periculis, & calamitatibus inſtantibus aufugerunt: inuiti item in Aſſyriorum regionem abducentur, & vitam impure, & iniquè traducent.

Et oblitus eſt Iſrael eum, qui fecit illum: & ædificauerunt delubra: & Iudas multiplicauit vrbes munitas: & emittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit fundamenta eius.

Tum, inquit, condiſcet Iudas vrbibus deflagratis, non murorum robori, ſed mihi confidendum eſſe. Iſrael vero non delubra dæmonibus ſubſtruere, ſed me ex legibus obſeruare.

Noli gaudere Iſrael, & noli lætari ſicut populi: quia fornicatus es à domino Deo tuo.

Neque, inquit, conuenit tibi ſimiliter gaudere atque aliis gentibus: illæ enim nullam doctrinam per prophetas acceperunt: tu aſſidua horum conſuetudine diffluens, nullam vtilitatem ab his reportaſti: ſed bonorum, quæ tibi à me ſuppeditantur, dæmonibus decimas obtuliſti. Hoc explicauit cùm dixit,

Dilexiſti munera ſuper omnem aream tritici, area, et torcular non cognouit eos, et vinum mentitum eſt illis.

Spoliabo vos bonis, quæ vobis ſuppeditare ſolitus ſum,

Non habitauerunt in terra Domini.

Etenim non vt in terra Deo dedicata vixerunt, ſed iniquitatibus plenam vitam egerunt.

Habitauit Ephraim in Ægypto.

Ægyptiorum inſtituta, conſuetudinémque viuendi ambitioſiſſime æmulata eſt.

Et in Aſſyriis immundum comedit.

Quando in terra promiſſionis iniquitatem amplexi ſunt, inique in Aſſyriorum regione viuentes.

Non libauerunt Domino vinum, nec placuerunt ei.

Spreuerunt Dei cultum, alioqui accuratiſſimam idolis obſeruandis dantes operam.

Sacrificia eorum quaſi panis luctus eorum: omnes qui manducauerint ea, contaminabuntur.

Quemadmodum lugentibus panis appoſitus eos ipſos lugentes propter luctum ad dolorem concitat, & ſimul parentantibus non eſt gratus, ob luctus communionem, ac coacti comedere, ſordes quaſdam illinc contrahere ſe arbitrantur: ita ſacrificia eorum abominationis & odij penitus cumulata ſunt.

Quia panes animarum eorum non intrabunt in domum Domini.

Quæ non cum ſyncero affectu offeruntur, index iuſtus non ſuſcipit. Cuiuſmodi fuerunt Caim ſacrificia: cuiuſmodi Eſaias clamat, Ne offeratis (Eſa. 1.) vltra ſacrificium fruſtra: incenſum abominatio eſt mihi. Et Micheas propheta: Non eſt mihi voluntas in vobis, & ſacrificium non ſuſcipiam ex manibus veſtris. Mox illis memoriam affert malorum, quæ euentura illis eſſent in captiuitate.

Quid facietis in die conuentus, & in die ſolemnitatis Domini?

Coacti ſeruire, & ex legibus alienis vitam agere, non poteritis ſecundum legis Moſaicæ traditionem Domino feſtos dies agere. Poſt docet, vt fugient in Ægyptum, ac nunc in hanc, nunc in illam transferentur vrbem, ſimul eorum argentum conſument, fruſtra regi Ægyptiorum dona afferentes.

Spinas in tabernaculis eorum inuenient.

Hoc eſt, Nullum fructum fructuoſum aut vtilem capient. Damnum & calamitatem ex fuga in Ægyptum per hæc deſignauit: eiuſmodi eſt illud: Expectaui vt faceret vuas, & fecit labruſcas: (Eſa. 5.) id eſt, nullum hinc fructum vtilem ſuſcepi: ſed contrà, omnia mala,

Venerunt dies retributionis tuæ, & affligetur Iſrael ſicut propheta inſaniens, homo qui habebat ſpiritum, propter multitudinem iniquitatum tuarum, multiplicata eſt amentia tua.

Quum te iniquitatum fructus breui tempore apprehendent, pſeudoprophetæ eris ſimilis à ſpirito inhabitante deſipienti, huc illucque circumlato, tanta te de mente deductio comprehendet: hanc autem inſaniam tibi inferet tuarum iniquitatum multitudo.

Speculator Ephraim cum Deo, propheta laqueus tortuoſus ſuper omnes vias eius.

Meminiſſe non alienum eſt eorum quæ Ezechiel teſtatur (Ezech. 3.): Speculatorem dedi te domui Iſrael, dixit illi Dominus: tum hic ad omnem populum alloquitur, tanquam quendam ſpeculatorem & prophetam Dei te conſtitui vicinis gentibus, vt tua prouiſione animi, & ſecundum legem conſuetudine tua viuendi illæ me cognoſcerent: tu contrà penitus feciſti eis, nimirum tortuoſus factus es laqueus, tua impietate idolorum obſeruantiam auxiſti, neque id in aliis vrbibus modò altaria & delubra idolis excitaſti, verum etiam dedicato mihi templo idolorum ſimulachra conficienda curaſti.

Inſaniam in domo Dei confixerunt, corrupti ſunt ſecundum dies collis.

Ex quo tempore collium ſtudio teneri cœperunt, ibique confectiones ſacrorum amauerunt, ex morbo animi laborauerunt: ſed horum quàm celerrime pœnas dabunt. Mox reuocat eos ad memoriam virtutis patrum ad æmulationem eorum commouens.

Sicut vuam in deſerto inueni Iſrael: & ſicut ficum in arbore ficus temporaneam vidi patres eorum: ipſi autem ingreſſi ſunt ad Beelphegor: & abalienati ſunt in confuſionem, & facti ſunt abominabiles ſicut dilecti.

Ac ſiquis deſerto loco, plantiſque omnino deſpoliato vuam inuentam, & ficum præcocem, & temporariam in ficu arbore decerpit: perinde ego cùm olim inter homines in peccatis verſantes Abrææ virtutem vidiſſem, eam excerpſi, cum eóque pactiones feci, cumque eius filio, & pronepote. Verum qui ab illo manarunt, non illorum imitati ſunt virtutem, quamuis enim recens & amplum haberent beneficiorum monumentum, à ſeruitute liberationem, multiplicia Ægyptiorum flagella, peregrinam & inuſitatam maris traiectionem, aliáque, quibus vſi ſunt, Beelphegor tamen cultum meo cultui antepoſuerunt, ſolam confuſionem inde aſſecuti: quamobrem olim dilecti abominabiles facti ſunt.

Ephraim quaſi auis auolauit.

Eodem modo in alienam terram traducentur: non enim virtutis diligunt gloriam, ſed maxime numeroſam prolis ſeriem arbitrantur eſſe gloriam. Nam, inquit,

Gloria ipſorum in partu, & in parturitionibus, & conceptu: quia etiam ſi enutrierint filios ſuos, ſine filiis erunt in hominibus: quia & væ eis eſt, quia diuiſi eos.

Fruſtra, inquit, animo elato eſtis ex filiorum
multitudine. nam impeteos hoſtis deſertos filiis,
& nudos vos efficiet, cùm mea prouideotia &
cura orbati fueritis. Huc accedit,

Caro mea ex eis.

Verumtamen non funditus peribitis vſque
dum ex vobis ſuſcepero carnem. Hoc planius
nos docet diuinus Paulus his verbis: Nunquam
Heb. 2. angelos apprehendit, ſed ſemen Abrææ appre-
Galat. 3. hendit. Item, Abrææ dictæ ſunt promiſſiooes, &
ſemini eius: non dicit, & ſeminibus, quaſi in
Rom. 9. multis, ſed quaſi in vno. Et ſemini tuo, qui eſt
Chriſtus. Et alibi, Ex quibus eſt Chriſtus, ſecun-
dum carnem, qui eſt ſupra omnia Deus. Mille
alia inuenire licet in ſacra ſcriptura. Quooiam,
inquit, caro mea, quam ſumpturus ſum, ex vobis
eſt: non prorſus eos deſeram, donec eam ſuſce-
pero, & vocationi obedientes delegero. Hoc
Iſa. 65. etiam per Eſaiam prophetam teſtatur: Quomo-
do ſi inueniatur granum io botro, & dicatur, oe
diſſipes illud, quoniam benedictio eſt: ſic faciam
propter ſeruos meos, vt non diſperdam totum, &
educam de Iacob ſemen, & de Iuda, & hæredita-
bunt montem ſanctum meum. Et paulò infrà,
Qui dereliquiſtis dominum, dabo vos in gla-
dium. Sic filiorum ſublationem prædicens de-
mooſtrat vltionis iuſtam cauſam: nam inquit,

Ephraim in venationem & captionem filios ſuos præbuit, & eduxit ad interfectionem.

Dum eos ſemper idolis mancipat, ac applicat,
ob id filios ad cædem dabo, atque viros ſteriles
præſtabo: infœcundáſque efficiam mulieres. Hoc
perſpicuum fecit, cùm dixit,

Da eis domine. Quid dabis eis? vuluam ſine filiis, & vbera arentia.

Quando dooatis rebus male vſi ſunt, iniqui-
tatem eorum infœcunditate ceſſare faciam. Mox
rurſus vbi mentionem fecit de Galgala, ac impie-
tate quæ ibi committitur, & de iniquitate princi-
pum ipſorum, ſubiunxit,

Doluit Ephraim radicem ſuam, areſactus eſt, fructum nequaquam affert, quia etſi genuerint, interficiam deſiderabilia vteri eorum: repellet eos Deus, quia non audierunt eum, & erunt vagi in nationibus.

Radicem vocauit regnum quod radicitus Sal-
manaſar euertit, cùm vaſtitatem intulit Samariæ.
Poſt huius obſeſſionem non amplius babuerunt
regnum decem tribus. Hoc vero cùm ait, erunt
vagi io nationibus, perſpicue oſtendit diſperſio-
nem.

Vitis frondoſa Iſrael, fructus abundans in ea.

Cap. 2. Eſa. 5. A multis prophetis hanc appellationem ſuſce-
pit Eſaias clim exclamat: Vinea domini exerci-
Pſal. 79. tuum domus Iſrael eſt. Et Dauid ante illum, Vi-
neam de Ægypto tranſtuli. Tum Dominus per
Hieremiam. Ego autem plantaui te vineam fru-
Luc. 20. giferam. Tum Chriſtus io euangeliis, Homo qui-
dam plantauit vineam, & locauit eam colonis, &
ipſe peregre fuit multis temporibus. Hoc loco
vitem frondoſam vocat Iſrael, & fructum abun-
dantem, oon propter eius pietatem, aliáſve vir-
tutes, ſed propter procreatorum multitudinem,
id quod planum fecit, cùm ait,

Secundum multitudinem fructuum ſuorum multiplicauit altaria.

A Multitudine cumulatius aucti paſſim altaria
idolis locauerunt.

Iuxta bona terræ eorum ædificauerunt titulos.

Bonorum meorum, inquit, defenſores cippos
& titulos idolis excitauerunt.

Diuiſerunt corda ſua.

Ne erga illa quidem ſtudium & amorem ſer-
uauerunt, ſed nunc hoc, nunc illud idolum colue-
runt: at ego in occiſionem, & ſeruitutem eos
tradam, eáque funditus delebo. Pòſt eos docet,
quibus verbis neceſſe erit eos vti, cùm ſe ex malo
ad bonum transferent, & reſipiſcent.

Nunc dicent, non eſt rex nobis, quia non timuimus Dominum: rex autem quid faciet nobis? loquens verba, occaſiones mendaces, diſponet teſtamentum.

Nullum, inquit, à rege ſubſidium aſſecuti ſu-
mus, ac Deo cùm fidere æquum eſſet, nos omni
procuratione ſua curanti, hominis fiducia nixi
fuimus mendacia loqueotis, ſpecioſas occaſiones
fingentis, nunc cum his, nunc cum illis fœdera
ſancientis: atqui, inquit, huius oequitiæ dabitis
pœnas: nam

Orietur ſicut gramen iudicium ſuper deſertum agri.

B Quemadmodum in terra inculta, & illaborata
abunde exoritur gramen, nullo interpellante li-
gone, nullo aratro diſſecante, ita facile pœna vo-
bis à me conſtituetur, quam perſoluetis.

Apud vitulum domus Auen morabuntur, qui habitant in Samaria.

Aſſidebunt, inquit, idolo auxilium ab eo expe-
tentes.

Quia luxit populus eius ſuper eum, & ſicut irritauerunt illum, gaudebunt ſuper gloria eius, quia tranſlata eſt ab eo.

Non, inquit, modo vllum eis auxilium non
tulit vitulus hic: verumetiam multas lachrymas
eis aduehit, cùm ignominia coopertum eum vi-
dent.

Ipſum ligantes, tulerunt munera regi Iarim in domo.

Cùm eius vidiſſent infirmitatem, conflarunt
eum, donóque regi Ægyptiorum attulerunt, ab
eo contendentes auxilium, uullum tamen inde
impetrant.

Ephraim ſuſcipiet confuſionem, confundetur in conſilio ſuo.

Eius enim conſilia ignoratioois plena exi-
C ſtunt: cùm ad Deum perfugere conueniret, ab
idolis, atque hominibus ſubſidia petit. Deinde
docet, vt Samariæ rex inſtar ligni combuſtibilis,
quod impetu vehementis aquæ reſtinguitur, de-
lebitur: vtque altaria idolorum impietatis Iſrae-
liticæ inuitameota à fundamentis demolientur,
vt etiam altarium loca ſpinis plena efficientur:
rum magnitudinem calamitatum exprimere vo-
lens, ſubdidit:

Et dicent montibus, operite nos: & collibus, cadite ſuper nos.

Tanta, inquit, erit redundantia malorum in
bello, quod vobis ab hoſtibus inferetur, vt oemo
futurus ſit, quin malit obrui aut terra diſcedente,
aut repentino montium caſu, quàm mala ab ho-
ſtibus admiſſa ſuſtinere. Hæc perpetientur, vt
propter inſanum in idola ſtudium pœnas perſol-
uant: nam ex eo tempore, quo collibus, eorúm-
que altaribus dare operam ſtuduerunt, me colere
deſtiteruot, verum non amplius ad hos commo-
rabuntur. Nam,

Bellum ſuper filios iniquitatis veniet: vt corriperet

eos ad arbitrium meum: & congregabuntur ſuper illos populi: quando correpti fuerint in duabus iniquitatibus A *ſuis.*

Harum dnarum iniquitatum alteram vocat, qoòd Deum reliqoiſſent: alteram, qoòd non exiſtentia, Deo exiſtenti antetuliſſent. Hoc idem Hier. 2. per Hieremiam planum facit: Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas.

Ephraim vitula edocta diligere contentionem.

Vitulæ ſimilis eſt, quæ ſuſcipere iogum recuſans aduerſus hoc reluctetur.

Ego autem veniam ſuper pulchritudinem colli eius.

Verumtamen eius collum contumax, & ſuperbum domabo, & manſuefaciam:

Et ſupponam Ephraim.

Nam eo vectabor, & commode ferre docebo.

Et reticebo Iudam.

Aſſyriis enim non prodam, ſed Sennacherim vires conſumam, quoniam roboratur Iacob, ac vires ei addit: idcirco à me curatur, quia Iacob virtutem oſtendit, ac refert. Per hæc deſignat Ezechiæ virtutem, per quam omnis populus diui- B nom auxilium conſequutus fuit. mox 10 exhortatiooem conuertit ſermonem: quoniam, inquit, patriam virtutem profitens Iudas, euaſit hoſtibus ſuperior.

Seminate vobis in iuſtitia, & metite fructum vitæ.

Nam vobis, non Deo ſemina ſeminaotur, & metuntur.

Illuminate vobis lumen ſcientiæ.

Prius par eſt alias virtutes cura præceptas animo eſſe, poſt diuinorum notionem aggrediendam eſſe.

Quoniam eſt tempus quærite dominum, donec veniant fruges iuſtitiæ vobis.

Pſal. 96. Tale quiddam eſt Daoid dictum: Præoccupemos faciem eius in confeſſione. Interea dum nos patieotia ſua patitur, in meliorem rationem commotemus noſtrum genus viuendi, vt fructus iuſtitiæ percipiamus.

Quid reticetis impietates, & iniquitates eius vindemiaſtis?

Vos, inqoit, qui impie commiſiſtis, pœnitentiæ remediis curari oportebat, & non tacere, ſed confiteri mala, quæ in vos admiſiſtis.

Comediſti fructum mendacem: quia ſperaſti in curribus tuis, in multitudine fortitudinis tuæ.

Fructum mendacem vocat vanam ſpem: nam cùm multitudini, & curribus coofidiſſes, nullam ex his vtilitatem reportaſti. Nam

Conſurget perditio in populo tuo, & omnia murata tua delebuntur.

Nullam opem tibi ferente moltitudine, nullámque tuitionem tuis muris præſtantibus.

Sicut princeps Salmaua de domo Hieroboam in diebus belli matrem ſuper filios alliſerunt: ſic faciam vobis domus Iſrael à facie malitiarum veſtrarum.

Pleriqoe dicunt hæc dixiſſe de quodam principe eo rempore hæc committente & perpetiente: Ego vero exiſtimo de Madian principe dicta fuiſſe hæc, qoem vt cepiſſet, interfecit Gedeon. Illius crudelitatem damnat ſacra ſcriptura. Cuius Pſal. 82. mentionem fecit Dauid, pſal. octogeſimo ſecundo, cùm ait: Pone principes eorum ſicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana. Itaque ait: Non ſecus quam Salmana funditus periit, quoniam in diebus belli matrem ſuper filios alliſiſſet, ſic A faciam vobis domus Iſrael à facie malitiarum veſtrarum.

Cap. 11. *Mane proiecti ſunt.*

Cùm expectaſſent ab Ægyptiis ſubſidium, quod illis in tenebris degentibus tanquam diluculum futurum erat: tum in captiuitatem correpti fuerunt.

Sicut mane proiectus eſt ex Iſrael.

Quod breui tempore funditus periret, per hæc deſignauit: nam ad breue tempus durat diluculum, mox exorieos ſol diem infert.

Quia paruulus Iſrael.

Propter inſcitiam, inquit, & puerilem ſenſum hanc ſuſtinent vltionem.

Ego eos ex Ægypto reduxi, & ex acerbiſſima illa ſeruitute liberaui, ipſi contrà in me ingrati facti, idolorum cultum magis amauerunt.

Hæc vocat Baalim: me qui colligaui Ephraim, acerrimóqoe impetu expediui: & paternum in filios ſtudium erga eum oſtendi, omois generis curationem & medicinam ei adhibui: agnoſcere noluit, & ſi ab omni pernicie hominum inuadentium ſæpe eos liberaui, tanquam quodam B vinculo amoris ſtudio in eos conſtrictus, quo etiamnum eos curo, & his correctionibus trado: ſimiliter faciens, ac ſiquis puerum peccantem pugno in maxillas inflicto, corrigeret.

Et reſpiciam ad eum prævalens ei: habitauit Ephraim in Ægypto, & Aſſur ipſe rex eius.

Non enim effugient huius dominatum, millies licet in Ægyptum fugiant: cauſa malorum illi extitit,

Quia noluit conuerti.

Quamobrem etſi multitudine, & omoi genere armorum vtitur, nihil tamen virile edet: at potius ex malis conſiliis capiet fructum, longiſſiméque à ſuis terris abducetur, poſtea omnia pretioſa aduerſariis tradam, & continuo deprimam. Cùm bos terrores eis iniecit, atque denunciauit, rurſus miſericordibus verbis vſus eſt, ſermocioationis varietate vtilitatem eis architectans.

Quid faciam tibi Ephraim?

Quomodo, inquit, ô Ephraim te ipſo vtor?

Protegam te Iſrael? quid faciam tibi?

Ego, inqoit, te defendere ſtudeo, verum non C me hæc facere ſiount tua impia ſcelera: Quare

Sicut Adama ponam te, & ſicut Seboim.

Quæ vnà cum Sodoma & Gomorra deflagratæ ſunt: at vix dum contra eos calculum eduxerat, cum miſericordia adductus ſententiam reuocat,

Conuerſum eſt cor meum in ipſo: ſimul conturbata eſt pœnitudo mea: non faciam iuxta iram furoris mei, non derelinquam, vt deleatur Ephraim.

Parentes imitatur, qui cùm maximo labore filios ab errore reuocare non poſſont, natura perturbantur. Hæc loquitur, non quaſi hoc nunc velit, nunc rurſus mutata voluntate nolit: ſed ſermonem ad iram, & miſericordiam, ad vltionem, & miſerationem accommodans, & conformans, ex his terrorem affert, ex illis vero exhortationem adhibet. Hanc Dei miſericordiam beatus Dauid etiã celebrat: Quomodo miſeretur Pſal. 102. pater filiorum, miſertus eſt dominus timentibus ſe. Eſaias: Nunquid obliuiſci poteſt mulier in- Eſa. 49. fantem ſuom, vt non miſereatur filio vteri ſui? & ſi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui, dixit

dixit dominos. Tom hic ait: Conuerſum cor meum in ipſo, ſimol conturbata eſt pœnitudo mea: non faciam ioxta itam furoris mei, non committam vt deleatur Ephraim.

Quoniam Deus ſum, & non homo, in te ſanctus, & non ingrediar ciuitatem.

Non pariter, inquit, atque homo iraſcor, neqoe diutiſſime iniuriarum & malorum memoriam retineo: nam Deus ſanctus ſum, omni ex parte terrenis rebus omnibus ſuperior ſum: nec ſimiliter vt homines habitare anguſte coactus ſum, ſed vbique adſom, omnibus adſiſto: & tantam à me miſericordiam aſſequentes,

Poſt, inquit, dominum ambulatis.

Sequentes perpetuo, & omne imperatum facientes. Etenim,

Sicut leo rugiet, & formidabunt filij aquarum.

Tanquam leo rugiens vicina, & rugitum exaudientia, animalia perterrefacit: ſic Dei præpotentis, vobis auxiliari volentis, metus perterrebit hoſtes, more piſcium ne minimum crepitum ferre valentium, in aquas ſe abdentium. Filios aquarum vocauit piſces, in aquis exigentes vitam. Atque in hunc modum hoſtibus diſſipatis,

Euolabunt quaſi auis ex Ægypto, & quaſi columba de terra Aſſyriorum: & collocabo eos in domibus ſuis, dicit dominus.

Perinde cùm ceteræ aoes, tum maxime columbæ, facile expeditiſſimo volatu vtentes, in ſuos nidos reuertuntur: ita & vos alios hinc, alios illinc facile reuocabit, & ad receptum ſui ſoli comparabit. Per hæc ſignificat reditum ſub Zorobabel factum, nam alij ex Babylone reuerterunt, ac vrbem Hieruſalem ex Cyri Perſæ lege reædificaoeront: alij etiam in Ægypto diuerſantes, confidentia ducti, redierunt.

Circumdedit me in mendacio Ephraim: & in impietate domus Iſrael & Iuda.

Me, inquit, tanta de eis tuendis cura attingit: ipſi vero cootrariis compenſant, falſam & impiam religionem meæ longe anteponentes.

Nunc cognouit eos dominus, & populus ſanctus vocabitur Dei.

Et tamen cùm exiſtatis tales, mihi curæ erit de vobis, & populum optimo maximo Deo conſecratum efficiam.

Cap. xii. *Ephraim autem peſſimi ſpiritus plenus, perſecutus eſt æſtum tota die.*

Et docet qoem æſtum vocet: ſubdit,

Inania & vana multiplicauit, & teſtamentum cum Aſſyriis pepigit, et oleum in Ægypto mercabatur.

Peſſimom ſpiritum vocat malam voluntatem: ſtudium vero circa æſtum, non ſolum infructuoſum, ſed & pernicioſum vocat laborem. Cùm enim, inquit, ego tali animi ſenſu erga vos vſos eſſem impie viuentes, colles, & ſacrificiorum multitudinem reſtituerunt. Hæc inania & vana vocauit, quæ æſtus inſtar omnes eorum fructus corrumpunt. Ad hæc cùm à mea curatione defeciſſent, modò Aſſyrium ſibi præeſſe rogarunt, modò ab Ægyptiis ſubſidia petierunt. Ceterum olei mercaturam vocat, ne quis putet ab eo mercaturam damnari. Per hoc ex his alterutrum deſignauit, vel quòd oleum tanquam donum quoddam regi Ægyptiorum attuliſſent, vel qoòd aurum afferentes, ab eo oleom reportaſſent, vt eis auxilio foret rogantes.

Et iudicium domino cum Iuda, vt vleiſcar Iacob iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei.

In iſta ſic à vobis commiſſa iodicium dabo. Iudam iniquitatis reum faciam, ac iuſtam de eo ſententiam feram, quòd auitam virtutem non æmulatus fuerit: at impietate progenitorem contumelia, ac ignominia aſperſerit. Pòſt præclare facta Iacob patriarchæ in medium affert, ex collatione virtutis paternæ, apertius horum redarguens iniquitatem.

In vtero ſupplantauit fratrem ſuum, & in labore ſuo præualuit Deo: & confortatus eſt cum angelo, & potuit.

In ipſo dolorum partus tempore plantam fratris tenens, in lucem prodiit, præſignificans, qualis futurus eſſet, & quòd officioſa fraude tanquam primigenius accepturus eſſet benedictionem. Proceſſu temporis vir factus, adeo virtutis exercitatione excelluit, vt Dei de ſe curationem & prouidentiam conciliauerit: atque cùm ſemel fratris timuiſſet aduentum, Deúmque rogaſſet, nnn modo ab eo auxilium obtinuit, verumetiam nocte viſus eſt ipſe ſibi luctari cum Deo, atque victoriam reportare. Quò vero metum ex animo eiiceret, cogitare cœpit, cùm ſuperare Deum ſibi viſus fuiſſet, num ab homine vinceretur. Eundem & Deum, & angelum vocauit hoc loco propheta, vtrunque etiam nomen beatus Moſes poſuit. Dominus noſter Ieſus Chriſtus, & Deus fortis, & magni conſilij angelus ab Eſaia vocatus eſt. — Gen. 25. Gen. 32. Eſa. 9.

Fleuerunt & deprecati ſunt me, in domo ὢν inuenerunt me: & ibi dictum eſt ad eos.

Hoc alij interpretes Aquila, Symmachus, & Theodotio, vt de Iacob dictum, poſuerunt, Fleoit & deprecatus eſt me, & in Bethel inuenit me. Nam cùm fugeret Iacob fratris inſidias, atque ad auunculum perfogeret, nomine Laban: vbi in Bethel peruenit, ibi diuinam reuelationem aſſecutus eſt, & dioinas promiſſiones ſuſcepit: Ne timeas, ait, Iacob, quoniam ego tecum ſom: & flens, vt par erat, hæc verba fecit: Si mihi dominus dederit panem ad veſcendum, & veſtimentum ad induendum, & reduxerit me proſperè: erit mihi dominus in Deum, & lapis iſte quem erexi, in titulom vocabitor domus Dei. Cunctorum quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Cùm rediens perueniſſet ad locum illom, benefactorem laodatione proſequens, dixit: In bacolo meo tranſiui Iordanem, & nunc com duabus tormis regredior. Hoc Aquila & Symmachus ſua interpretatione expoſuerunt, docentes in Bethel, quæ, inquit, nunc idolum nuncopatum ὢν habet, id à Iacob viſum fuiſſe. Septuaginta interpretes, ſingulari numero ad pluralem tranſlato, ſic intelligenda eſſe nos docent. Cùm Iacob vnus ex auis veſtris præcipuus in me talis fuiſſet, cura mea eum proſequutuus fui. Vos contrariam viam ingreſſi eſtis, ac cùm pœnitere voloiſſetis, non in templum mihi dedicatum adiiſtis, ſed apud idolum ὢν lamentantes, meum petiuiſtis auxilium. Ego etſi tantum veſtris bacchationibus obſeruatus eſſem, vobis tamen me oſtendi, ac in quibus locis me imploraſtis, ad veſtras implorationes reſpondi. Hoc planè nos docet Amos propheta, qoi cùm in Bethel, vbi idolum fuit nomine ὢν, vehementiſſime & multipliciter prophetam docuiſſet, ei Amaſias Bethel ſacerdos, inquit: Gradere, fuge in terram Iuda, in — Gene. 28. Gen. 32. Amos 7.

Bethel non adiicies vltra, vt prophetes, quia ſanctificatio regis eſt.

Dominus autem Deus omnipotens erit memoriale eius: miſericordiam & iudicium cuſtodi: & appropinqua Deo tuo ſemper.

Cùm hunc habeas dominum, qui omnibus dominetur: & robore ſit tanto, quod ſatis ſit ad reſiſtendum omnibus, iugem eius ſemper memoriam tene, iuſtitiam amplectere, humanus ſis in proximum, diuinorum præceptorum veſtigiis perpetuo inſiſte: ſic enim Deo appropiuquans, habebis eum promptum tui propugnatorem.

Chanaan in manu eius ſtatera iniquitatis, opprimere per potentiam dilexit: & dixit Ephraim: verumtamen diues effectus ſum: inueni requiem mihi.

Chanaan vocat Ephraim: ita etiam beatus Ezechiel: Cùm ei à domino imperatum eſſet, vt ad Hieruſalem verba faceret, ait: Radix tua, & generatio tua, de terra Chanaan: pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetæa: ab eis, quorum imitati ſunt impietatem, ſortiti ſunt nomen. Et tu ô Ephraim imitans malitiam Chanaan, iniquam mentis ſtateram habes: iuſtitiam ſemper vili pendis, iniquam potentiam exoptas, in diuitiis elato ſpiritu es, ac plurimum tibi arrogas in earum rationibus perſcribendis ac conficiendis. Hoc
Pſal. 61. etiam tenendum eſt, Dauid ſtateræ iniquæ facere mentionem his verbis: Mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant ipſi de vanitate in id ipſum. Eiuſdem ſequentia conueniunt cum his quæ dicuntur de Ephraim: Nolite ſperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiſcere: diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Vorius ſpiritus & illa, quæ ſunt in fine eiuſdem pſalmi: Quia tu reddes vnicuique iuxta opera ſua. Conueniunt enim hoc loco cum ſequentibus.

Labores eius non inuenientur ei propter iniquitates, in quibus peccauit.

Bonis enim diuitiarum ſpoliabitur, iuſtas pœnas pro iniquitate perſoluens.

Ego autem dominus Deus tuus eduxi te de terra Ægypti: adhuc habitare te faciam in tabernaculis, ſicut in diebus ſolennitatis.

Quoniam Ægyptiaca ſeruitute liberatus, ad obliuionem beneficij te contuliſti, rurſus habitabis tabernacula, ac diuerſator factus in terra aliena, recordaberis tabernaculorum quæ feciſti, cùm in diebus feſtis deliciis difflueres, & memoriam habitationis in deſerto celebrares. Solennitatem vocat Scenophegiam.

Et locutus ſum ad prophetas, & ego viſiones multiplicaui, & in manibus prophetarum aſſimilatus ſum.

Iure hanc pœnam ſuffers, qui hanc non extimueris, cùm à prophetis prædictionem accepiſſes, neque ſententiam animi tui mutare volueris, potiſſimum prædictionibus non verbis modo, ſed etiam rebus ſignificatis: nam tale quippiam fuit Oſee factum, qui modo meretricem, modo adulteram ex Dei imperio ſuſcepit, Dei iuſſa exequens, ac populi iniquitatem redarguens. Præterea oſtendi me variis reuelationibus viſum fuiſſe, non quòd meam naturam oſtendam, inuiſibilis enim hæc, ſed quòd ad vſum affingam, & conformem ſpeculationem prophetiæ: neque enim omnibus ſimiliter viſus ſum, ſed aliter Danieli, aliter Ezechieli, ſecus Eſaiæ, ſecus Michæ, Moſi vero, ac Abrahæ ante hunc diuerſe me oſtendi.

Si non Galaad eſt: ergo falſi erant principes in Galgala immolantes.

Vos harum viſionum prophetarum potientes ex me, in Galaad, & Galgala idolorum vrbibus cum veſtris principibus ſacra dæmonibus facitis: cùm non ab his, ſed ex me beneficia acciperetis. Nam ſi ex Galaad, hoc eſt, ex idolis bono aliquo fruebamini, ergo quendam locum habebat fallacia. Cùm autem meis donis diffluentes in vrbibus Galaad & Galgala immolatis idolis, veſtri animi ingrati vuſmetipſi præcones efficimini.

Et altaria eorum quaſi teſtudines ſuper deſertum agri.

E genere ambigentium animalium teſtudo eſt, cùm in aquis degit, ſæpe ex manibus piſcatorum effugit: in terra vero verſans, promptè, & facilè capi poteſt. Ad huius igitur ſimilitudinem nullo labore capientur altaria, quæ dæmonibus coædificaſtis, ac ab hoſtibus euertentur. Tum rurſus auitam & paternam virtutem commemorat.

Et receſſit Jacob in campum Syriæ, & ſeruiuit Iſrael in vxore: & in vxore cuſtodiuit: & in propheta eduxit dominus Iſrael de Ægypto, & in propheta ſeruatus eſt.

Veſter auus maior, matris conſilium ſecutus, domum paternam ſe relinquere facilè paſſus eſt, atque externam domeſticis anteculit, mulieriſque gratia, ne videlicet duceret Chananæam, ſed ex genere Sem, ſeruitutem libertati longè antepoſuit, legémque de vxoribus à patribus rogatam diligentiſſime ſeruauit: quamobrem vſque ad poſteros ſuos à Deo curatione potitus eſt. Genus illius in ſeruitutem Ægyptiorum redactum, per magnum prophetam Moſen liberauit dominus: atque tametſi in deſerto verſaretur, illæſum Moſis adminiſtratione conſeruauit.

Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis, & ſanguis eius ſuper eum veniet: & opprobrium illius reſtituet ei dominus ſuus.

Hic vero, inquit, ex illo genus ſuum ducens in iram me commouet, quòd in omni genere vitiorum verſatur: ſed eorum quæ ſeuerit, manipulos mittet, atque ad proportionem eorum, quæ commiſerit, pœnas perſoluet.

Cùm a me ſumpſiſſet leges. Cap. XIII.

Secundum quas vitam exigi oportuerat.

Idolorum iniquitates pro illis ſtudioſe amplexus eſt.

A quibus pro vita mortem ſuſcepit. Iam vero eius impietatem quotidie augebunt, ex auro, & argento fabricantes diuerſorum animalium ſimulacra, manufactis idolis ſeruientes: tanta nimirum inſania in hæc ipſa tenentur: vt plures ſint ſacerdotes, quàm ad victimas beſtiæ, vt auſint dicere,

Immolate homines, vituli enim defecerunt. Idcirco erunt quaſi nubes matutina, & ſicut ros matutinus pertranſiens, ſicut puluis turbine raptus ex area, & ſicut vapor de locuſtis.

Propter hanc, inquit, impietatem eos hoſtili impetu funditus perdam, vt rorem matutinum, & nubem mane viſam: exoriens ſol illam facile abſumit, hanc vero celerrime diſſipat: vtque areæ puluerem vehemens ventus faciliime delet, ac diſiicit, atque vaporem in aëre exortum, vt grex locuſtarum interueniens diſſoluit, ſic vos hoſtium manus perdet, & terram, quæ nunc à vobis habitatur, vaſtabit, ac deſertam reddet.

Ego

Ego autem ſum dominus Deus tuus, firmans cœlum, & creans terram, cuius manus omnem militiam cœli.

Hoc eſt, non cœlum modò, & terram molitus ſum, ſed etiam perfeci, vt ſtabilia & perpetua maxime permaneant. Is ille etiam ego ſum, qui omnem militiam cœli ſeu viſibilem, ſeu inuiſibilem, ſiue ſuperiores poteſtates, naturæque ſolo intellectu comprehenſibiles, ſiue aſtrorum multitudinem vnà cum ſole, & luna magnis luminaribus exiſtere feci.

Et non oſtendi ea tibi, vt ambulares poſt ea: & ego eduxi te de terra Ægypti: & Deum præter me non cognoſces: & ſaluator non eſt abſque me.

Cùm vbi liberaſſem te ab Ægypto, lèges tibi darem, admonui ne quem alium à me Deum co- [Leuit. 26.] guoſceres: nam dixi, ne feceris tibi Deum, aut vllius rei ſimilitudinem quæ eſt in cœlo, & quæ in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra.

Ego paſcebam te in ſolitudine, in terra inhabitabili ſecundum paſcua ſua: & repleti ſunt in ſaturitate, & eleuata ſunt corda eorum, idcirco obliti ſunt mei.

Non ſolum te dura Ægyptiorum ſeruitute liberaui, ſed etiam in deſertiſſima regione ac inhabitabili paui. Secundum paſcua ſua: hoc eſt, ſecundum vſus tibi neceſſarios ſuppeditaui manna ex cœlo, ortygometras ex mari, aquam ex petra, non veluti in loco deſertò viuentes neceſſariis rebus eguerunt, ſed ad ſaturitatem expleti ſunt: vnde factum eſt, vt eorum corda extulerior, & mei obliti ſint. Non diſſimilia de eis bea- [Deut. 32.] tus Moſes loquitur: Et comedit Iacob, & repletus eſt: & recalcitrauit dilectus incraſſatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem ſuum: atqui non ſinam eum, inquit, impunitum. N ſm

Ero ei quaſi panther, & ſicut pardus in via Aſſyriorum.

Ferociſſimos hoſtes in eum concitabò, qui non ali·er, quàm ſolent panther & pardùs, eum tractabunt. Cùm ipſe, qui omnia adminiſtrat hoſtes immittit, tum ſeipſum pantheris, & pardi ſimilem eſſe dicit: atque adiunxit,

Occurram eis ſicut vrſa indigens cibo: & diſrumpam interiora cordis eorum.

Vt vrſa in loci anguſtias compulſa, & quæ effugere non quit, magna rabie in ſe impetentes inuadit, ſic hoſtes nullam veniam impartientes in eos irrumpent, quiu ſuum atrocem & immanem animum in eos edeor, atque explicabunt. Hæc autem in eos perficiam, volens eorum cor clauſum, non ap erire ſe ſtudens, ſed obduratum & inflexibile perſeuerans, recludere: atque ad reſipiſcentiam, ad cognitionémque honeſti deducere.

Et deuorabunt ibi catuli ſyluarum: beſtia agri diſrumpent eos.

Variè eadem dixit, vt multitudine horribilium imaginum, ex morbo robuſto & inueterato laborantes perterrefaceret. Mox lamentatur ſecum, & obiurgat atque exprobrat, priorémque inſipientiam iterum commemorat.

Quis auxiliabitur corruptioni Iſrael? vbi eſt rex tuus iſte? & ſaluum te faciat in cunctis vrbibus tuis: iudicet te, de quo dixiſti, da mihi regem & principem.

Quis ſatis digne tuam correptionem ô Iſrael lamentari poſſet, qui nimirum remanſeris ab omni auxilio inops, & nudus, idque dum gubernaris à rege tuo, & ſub hoc viuis? meo enim regno ſpreto hominem habere regem exoptaſti.

Et dedi tibi regem in ira mea, & tabui in furore meo.

Ex importuna efflagitatione iratus, dedi tibi Saul. Patientia rurſus, & tolerantia vſus in locum Saul ſubſtitui Dauid. Hoc enim dicit, cùm ait: Tabui in furore meo: hoc eſt, patientiſſime tuli.

Congregatio iniquitatis Ephraim abſconditum peccatum eius.

Simile eſt iſtud his, quæ dicta ſunt ab Eſaia: [Eſai. 4.] Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis. Hoc idem hic loquitur, quòd Ephraim congregat, & coaceruat iniquitates, atque aſſidue adauget, malo conſilio vtens hoc ſignificat. Quod ait, Abſcõditum peccatum eius: hoc eſt, bene penitus imbutus eſt malitiã, & iniquitatibus: at tantis malis eum implicabo, vt ex difficultate dolorum torqueatur, more mulieris parturientis. Deinde veluti per interrogationem ad Iſrael directam.

Iſte eſt filius tuus ſapiens.

Hunc, inquit, Ephraim & ſi iuuenem antetuliſti, & præpoſuiſti Manaſſi natu maiori: verum pro honore illo infamia perfundetur.

Quia nunc ſuſtinebit in contritione filiorum ſuorum.

Non enim vicinis bellum inferentibus obſiſtere poterit. Vt vero triſtia denunciauit, ad bonorum promiſſionèm conuertit ſermonem.

De manu inferni liberabo eos; de morte redimam illos.

Deinceps tanquam vitulari contra mortem iubet.

Vbi cauſa tua mors? vbi eſt aculeus tuus inferne?

Hæc typicè, & adumbratè in reditu Iudæorum facta fuerunt. vocat autem per ſimilitudinem diuerſatiònem in captiuitate infernum, & mortem quæ ad perfectum & verum finem peruenerunt, poſt conſeruatoris noſtri reſurrectionem: Noſtris enim primitiis reſurgentibus ſpem reſurrectionis omnes ſuſcepimus. Hoc idem licet inuenire in prophetia Ezechielis: etenim il- [Ezech. 37.] lic oſſium reſurrectio duo oſtendit, & reditum Iſrael, qui dixit: Aruerunt oſſa noſtra, & periit ſpes noſtra, & defecimus. Tum oſtendit communem omnium hominum reſurrectionem: nam erga Iudæos facta, typus ſunt Dei procurationis in omnes homines.

Conſolatio abſcondita eſt ab oculis meis, quia ipſe inter fratres diuidet.

Hæc, inquit conſolatio, & reſurrectionis expectatio Iudæis cùm captiui eſſent, omnibúſque hominibus olim occultata fuiſſe videtur. Iudæi enim in captiuitatem abducti, & ſeparati a ſua cognatione, ſeparatímque alij ab aliis ſeruire coacti, nullam ſpem reuocationis habebant. Tum etiam omnes homines, cùm mortem viderent funditus perdentem naturam, modòque fratrem à fratre ſeiungentem, modò filiis patres priuantem, reſurrectionis ſpem prorſus abiiciebant. Tametſi vera ſint, inquit, dicta, tamen in præſens abſtruſa, & abſcondita ſunt multis.

Adducet vrentem ventum dominus de deſerto ſuper eos, & ſiccabit venas eius, deſolabit fontes illius: iſte areſaciet terram eius, & omnia vaſa deſiderabilia.

Per hæc occulte oſtendit Cyrum Perſam bel-

lum muturum, & diſſoluturum Aſſyriurum regnum, ſiue Babyloniorum, umnémque regiam A cognationem torrupturum, & cauſas tyraunidis ſublaruturn. Hæc per tranſlationem & immutationem ſontes, & venas appellat. Per hæc autem vuluit docere, quemadmodum diſſoluet, quam per tranſtationem mortem & infetnum vocauiſſet: at hæc poſtea fient. Nunc

Cap. xiv. *Delebitur Samaria. Quæ auſa eſt contra voluntatem Dei facere: cum incolæ videbunt infantes lactentes ad petras alliſi, ac fœtas atque prægnantes ſimul cum fœtu perire.*

Sed ne horum periclitationem recipias.

Conuertere ô Iſrael ad dominum Deum tuum: quoniam in iniquitatibus permultum tempus conſumpſiſti.

Pòſt etiam eos docet, quibus verbis conueniat vti Deum placare ſtudentibus, ac inquit,

Dicite ei, vt non tollat iniquitatem, ſed aſſumatis bona, & reddemus fructum labiorum noſtrorum: Aſſur non ſaluabit nos: ſuper equum non aſcendemus: nequaquam vltra dicemus, Dei noſtri, operibus manuum noſtrarum: qui in te eſt miſerebitur pupilli: ſanabo habitatores eorum, diligam eos manifeſte. B

Cùm ita ſupplicabitis, non capieris iniuſtitiæ & iniquitatis præmia, quin efficiemini compotes omnium bonorum: adiungite etiam illis verbis, ſaluatorem & benefactorem rugantes, vt quod amplius nulli murtalium confidemus, nou Aſſyriis, nun Ægyptiis, non equorum multitudini, neque deos exiſtimabimus idola manufacta. His abs te dictis, dominus qui aſſiduò tecum eſt, miſerebitur pupilli: huc eſt, tanquam pupillum tutela, & curatione carentem omni prouidentia curabit te, atque omnibus malis prementibus te liberans ſanitatem tibi impartiar. Intime vero & candide affectus ero erga te: omnia mala, quæ illata fuerunt ad te corrigendum, ceſſare faciam: præterea ſuppeditabo tibi quaſi quendam rorem mea dona, vt floreas ſicut lilium. Hoc expreſſit, cùm dixit,

Ero quaſi ros Iſrael, florebit vt lilium.

Huius floris ſæpenumero ſacra ſcriptura me-
Eſa. 35. minit. Eſaias clamat: Lætabitur deſerta, & in-
uia, & exultabit ſolitudo, & flurebit quaſi li-
lium. In Cantico autem canticorum de ſponſa
Cant 2. ſponſus ait: Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica C
mea inter filias. Tum in ſacris Euangeliis domi-
Math. 6. nus: Conſiderate lilia agri, quomodo creſcunt:
nun laborant, neque nent: dico autem vobis,
quoniam nec Salumon in omni gloria ſua cou-
pertus eſt, ſicut vnum ex iſtis. Ex omni parte
igitur cognoſcimus, quòd præter ſuaueolentiam
admirationē etiam concitat lilij ſplendur. Huic
comparatur anima ex ſordibus peccaturum ex-
piata, ſplendidiſſima ſtola baptiſmi ornata, de
Eſa. 61. qua Eſaias loquitur: Exultet anima mea in do-
mino, quia induit me veſtimentis ſalutis, & in-
dumento iuſtitiæ circundedit me: vt, inquit,
huc lilium florebit Iſrael agnoſcens duminum.

Et mittet radices ſuas quaſi Libanus.

Montem autem ſignificat cedris quaſi quibuſdam ſertis redimitum. Pòſt futuram multitudinem deſignat, cùm ait,

Ibunt rami eius.

Appellat etiam pietatis fructum.

Et erit quaſi oliua fructifera in domo Iacob: & odor illius quaſi Libani.

Tum docet bonorum cauſam.

Conuertentur, & ſedebunt ſub vmbra eius.

Hoc eſt ſub vmbra Dei.

Bibent & inebriabuntur frumento: & efflorebit vt vinea, memoriale eius quaſi vinum Libani.

Vindicati ab errure idolorum, & meæ prouidentiæ confidentes, omnium bouurum copia redundabunt. Et ſimiliter vt vinum odoratum in Libano cultum, virtutis ſuauem odorem poſſidebunt: atque illinc manantem bonam exiſtimationem, quaſi fructus percipient.

Ephraim quid ei vltra, & idolis?

Cùm perceperis animo, qui fructus pietatis ſit, ſuge idolorum errorem: huius gratia te corrigere volens,

B *Humiliaui, & corroborabo miſericordia ductus, & ſimilis iunipero condenſata ei exiſtam, & fructus à me percipies.*

Nam ſemper virens iuniperus exiſtit, atque non eſt putreſcenti natura: coma redimitur aculeata. His oſtendit, quòd omni ſtudio te curabo, ab omnique pernicie tutum efficiam: ac inuadentes te quaſi quibuſdam aculeis perterrefaciam: atque ita totam prophetiam abſoluens, ſaluberrimum omnibus lecturibus finem appoſuit.

Quis ſapiens, & intelligit hæc? aut intelligens, & cognoſcet ea? quia recta via domini, & iuſti ambulabunt in eis: qui autem impij ſunt, infirmabuntur in illis.

Hunc eundem finem Dauid, cùm Dei beneficia enarraſſet, pſalmo centeſimo ſexto adſcripſit: Quis ſapiens, & cuſtodiet hæc, & intelliget miſericordias domini? Sapientia & intellectu opus eſt ad notionem diuinarum prophetiarum, atque ad earum impletionem, ac obſeruationem: neque enim has intelligere poſſunt, qui diuini ſpiritus lucem non ſuſceperint: neque obſerua-
C re, qui non aſſecuti ſunt ex alto auxilium. Qui erga Deum ſtudio tenentur, inde ſubſidium conſequentes, rectas vias ingrediuntur, & iuſte viuunt: qui autem impiè committunt, & diuerſam viam incedunt, impietatis præmia recipiunt. Deus omnes homines ſeruare ſtudens, largiatur, vt in veritatis cognitionem perueniamus, atque efficiamur non huius, ſed illius cohortis: denique vt ſecundum leges illius vitam traducentes, laudemus & glorificemus eum & corpore, & ſpiritu, vt ait Apuſtolus: quoniam ei cunuenit omnis gloria, bonor, & reuerentia, cum vnigenito eius filiu, & Spiritu ſanctu, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum AMEN.

FINIS PROPH. OSEE.

ARGV-

ARGVMENTVM PROPHETIÆ IOEL PROPHETÆ.

IOEL diuinus propheta tametſi tempus, cum prophetiam ſuam edidit, non aperte oſtendit, ex ipſa tamen prophetia colligitur, eo tempore, quo mirificus Oſee extitit, futura prædixiſſe. Eius prædicta hæc ſunt. Aſſyriorum & Babyloniorũ bellum: captiuitas & ſeruitus Iſrael: à captiuitate reuerſio: tum prædicit, quæ poſt reuerſionem ex gente Scythica, nũcupata Gog, acciderint: tum in Hieroſolyma bellum exercitu inſtructiſſimo factum, atque eis diuinitus allatam funditus perditionem præſignificat. Ad hæc adiunxit dona, quæ poſt incarnationem Seruatoris noſtri Spiritus ſanctus hominibus conceſſit; ex prædictionibus de Aſſyrijs & Babylonijs. Tempus huius prophetiæ cognouimus: hoc in ſumma eſt argumentum: reliquum eſt, vt ſingillatim explanationem attingamus.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS, EXPLANATIO IN PROPHETAM IOEL.

VERBVM Domini, quod factum eſt ad Ioel filium Bathuel.

QVUNIAM plerique, vt cunſuetudinis ratio exigit, eodem numine ſunt, patris nomen addidit. Docet autem verba ſua non humani eſſe ingenij, & ratiocinationum humanarum partus, ſed inſtitutu, afflatuque diuino futura prænuncians loquitur.

Audite hæc ſenes, & auribus percipite omnes habitatores terræ, ſi facta ſunt talia in diebus veſtris, aut in diebus patrum veſtrorum.

Vos, inquit, qui ad effœtam ætatem vixiſtis, qui vt vſu euenire ſolet, pleraque ex rerum periculis percepiſtis, quique de patribus, & auis narrantibus ſæpe audiſtis verba prophetiæ huius, exaudientes, vubiſcum reputate, an memoria veſtra, an patrum veſtrorum tale quiddam antea factum fuerit: ac omnes qui in terra promiſſionis habitatis, diligenter his, quæ dicentur, date operam. Ad hæc adijcit: Cùm hæc experta habueritis, ne cummittatis vt è memoria veſtra dilabantur, ſed horum ignaros filios ad hæc inſtituite, atque illis præcipite, vt hæc quaſi per manus filijs ſuis tradant: & generatio, quæ hos conſequitur, à ſuperiore generatione horum narrationem accipiat. Eiuſmodi Dauid his verbis ait: Cognoſcat geoeratio altera, filij qui naſcentur, & exurgent, & narrabunt filijs ſuis, atque cauſam affert, vt ponant in Deo ſpem ſuam. Itaque voam dinini ſpiritus gratiam ſanctos prophetas afflatu diuinu concitare ex dictis oſtenditur. Atque ſic comparatis in auditionem ſenioribus, & vniuerſis narrans reliquas calamitates, ait: Erucam primam venturam eſſe: quæ ab hac incorrupta ſupererũt, à locuſta corruptum iri: quę vero hanc effugerint, bruchum conſumpturum: extremam vero rubiginem importatam, nihil prorſus integrum relicturam eſſe. Quidam hęc tripice, & per tranſſumptioné de Aſſyrijs & Babylonijs interpretati ſunt, Erucam Theglaphalaſar nuncupantes: locuſtam, Salmanaſar: Sennacherib autem bruchum appellauerunt: rubiginem veru Nabucbodonuſur, qui poſtremus bellum intulit, funditusque vaſtauit, ac populatus eſt Iudæam, quique eos, qui mortem effugerant, captiuos abduxit. Ego tamen vera hæc eſſe cenſeo, atque vt dicta ſunt, ſine dubitatione facta eſſe arbitror: nam beatus Amos etiam meminit locuſtæ, & bruchi, & combuſtionis, & auruginis, tum ficus, oliueta, & vineas commemorat, ab erucis conſumpta: cum ſqualorem, & pluuiæ inopiam, Pars vna, inquit, irrigabitur: & pars ſuper quã non pluero, areſiet. Amos. 4. Cuius etiam diuinus Hieremias mentionem facit. Non igitur ſolum per tranſlatiunem hæc accipienda ſunt, cùm ſacri Prophetæ concordiſſime nos docuerint ſupradicta, vt narrantur accidiſſe, quo planè noſcerent, quuniam hoſtibus innadentibus traduntur iniquitatis impietatiſque pœnas perſoluentes: iure etiam de cælo illatis correptionibus percutiebantur. Ex his edocti, quòd Deus quem nulla religione curant, illos his ipſis vlciſcitur. Ceterum cùm triſtia & dura prædixit, conſolationem affert & cunſilium.

Euigilate, qui ebrij eſtis in vino veſtro, & plorate, & plangite omnes, qui bibitis vinum in ebrietate.

Conuertite, inquit, intemperantiam, voluptatemque immoderatam in lamenta, & ploratus. Vinum enim bibere non malum eſt, ſed intemperanter bibere, pernicioſum eſt. Cùm dixit, in vinu veſtru, aliam ebrietatem deſignauit, omnem videlicet ad mala animi impetum, procliuitatemque: vniuerſamque iniquitatem ebrietatem appellauit. Vobis autem conuenit plorare & lamentari, quia eo prorſus priuabimini, quod vubis voluptatem & lætitiam conciliat. poſtea narrat de his, quæ pertinent ad locuſtam, ſiue Aſſyrium, vtrumque enim innuit, & deſignat, cùm ait, gentem aſcenſuram ad terram meam innumerabilem, viribus & potentia præſtantem. Terram vero vocat Iſraëlis terram, quoniam & Iſrael vocat ſuum populum.

Dentes eius leonis, & molares eius vt catuli leonis.

Varie eadem dixit, multis nominibus perterrefacere volens. Leonem enim & catulum eundem vocat. Si quis autem diuerſe velit intelligere, ſenſus non corrumpitur: nam locuſta exiliures

& minores, tanquam quoſdã catulos ſubſequentes habet, hoſtes etiam ſimul, cùm bellicoſis & ſtrenuis minus robuſtos dicunt. Poſtea vero explicat, quæ ex his euenient, cùm vineas corruptas, earumque palmites dealbatos, & ficus denodatos frondibus oſtendit, quòd ingruente, & impetente locuſta accidere ſolet. Quòd autem hæc non vt facta, ſed futura dicat, ea quæ ſequuntur, teſtantur: cùm ait,

Planget ad me ſuper ſponſam accinctam cilicio, ſuper virum ſuum virgineum.

Non dixit planxit, ſed planget: oſtendens vt poſt periclitationem aſſiduò lugebunt acerbiſſimum luctum, vt ab ſponſa iuuencula fieri ſolet, cùm ſuum ſponſum mortuum videt.

Ablatum eſt ſacrificium: & libatio de domo domini, lugete ſacerdotes miniſtri domini, quoniam deſolati ſunt campi: lugeat terra, quoniam afflictum eſt triticum, aruit vinum, imminutum eſt oleum, confuſi ſunt agricolæ: lugete poſſeſſiones pro frumento & hordeo, quia periit vindemia de agro, vinea aruit, & ficus imminutæ ſunt: malagranatum, & palma, & malum, & omnia ligna agri areſacta ſunt: quoniam confuderunt gaudium filij hominum. Accingite vos, & plangite ſacerdotes, lamentamini qui miniſtratis altari, ingredimini, dormite in ſaccis miniſtri Dei, quoniam defecit de domo Dei veſtri ſacrificium, & libatio.

Quòd futura vt præterita dicat, hoc proprium eſt prophetiæ: vſus vero eſt hac ratione, non ſolum ob tranſlationem verborum de lingua in linguam, ſed etiam propter certitudinem: Sic, inquit, vera erunt, vt ſi facta videremus, tum vt de his præteritis, quæ prædixit futura, ſacerdotes lugere hortatur, quoniam ſacrificia & libationes defecerunt propter neceſſariorum inopiam, & vitia quæ frugibus terræ acciderunt. In confuſione agricolæ ſunt, cùm nullum fructum ex terra acceperunt. Hoc etiam nunc accidere videmus cum terra non fructus fert, rubore perfundi ſoliti ſunt agricolæ, ſolita vectigalia dominis non reddentes: atque ob neceſſariorum inopiam ex mendicitate, & verſura viuere coacti. Latius autem declarat calamitatem, vt ad reſipiſcentiam excitet ex inueterato & robuſto morbo laborantes, atque poſſeſſiones lugere iubet, quoniã fructus & hordeum defecerunt, vinea exaruit: denique oliuæ, & ficus aliæque arbores fructũ nullum ferunt, quod omni humore priuatæ ſunt. Eſt autem animaduertendum, quòd non terram & poſſeſſiones, vt ratione vtẽtia lugere hortatur: ſed vt ratione præditos ex inanimis rebus excitet, & commoueat: id quod docet, cùm ſubiungit, Quoniam confuderunt gaudium filij hominum. Huius, inquit, infœcunditatis maxima cauſa eſt iniquitas hominũ, propter quam gaudia ceſſarunt, mœrores animi importati ſunt, & inducti. Quamobrem, inquit, vos ſacerdotes veſtem lugubrem recipite: neque apud altare ſolum lamentamini, ſed etiam dormientes vobis ſaccum ſubſternite: quoniam tanta neceſſariorum inopia facta eſt, vt ne ſacrificia quidem obiri, conficique poſſint.

Sanctificate ieiunium, prædicate curationem, congregate ſenes omnes habitatores terræ in domum Dei noſtri: & clamate ad dominum vehementer.

Non ſolum, inquit, ſenes, ſed etiam omnes habitantes terram in domum Dei noſtri congregati clamate dicentes,

Heu mihi, heu mihi, heu mihi, in die.

A Ex dictis planè ducemur vt ieiunium animæ male habenti ſit medicina ſalutaris: quare ieiunio ſubiunxit curationem. Sanctificate, inquit, ieiunium, prædicate curationem. Sanctificate poſuit pro ſegregate. In ieiunium, inquit, vos ſegregantes, ſanctè & purè id obite & conficite: ieiunantes vero clamate heu mihi, heu mihi, heu mihi in die, hoc eſt per diem malorum expectatum.

Quoniam iuxta eſt dies domini, & quaſi miſeria de miſeria veniet: ante oculos veſtros alimenta perierunt: de domo Dei noſtri lætitia & gaudium.

Mala, inquit, exaggerata & coaceruata videbitis: atque alia aliis cumulata: hoc vocauit miſeriam de miſeria.

Subſultauerunt vitulæ in præſepibus ſuis, diſſipati ſunt theſauri, ſuffoſſa ſunt torcularia, quia areſactum eſt triticum. Quid reponemus nobis? fleuerunt armenta boum, quia non erant paſcua eis: & greges ouium diſperierunt.

Subſultaturas eſſe vitulas inquit, non quòd ſaturitate hoc facturæ ſint, ſed quòd fame corruptæ, humique ſtratæ, & abiectæ pedes ad ſolum alliſuræ ſint. Theſauri, inquit, & granaria diſſipata ſunt, nempe quæ dudum frumentum non ſuſce-
B perunt. Torcularia inſuper, inquit, tanquam ſuperuacanea ſuffoſſa ſunt, tum etiam ſiquid aliud eiuſmodi vſibus accommodatum fuit, quaſi ſuperfluens & inutile remanſit neglectum. Cùm nimirum nihil eſſet, quod his admoueri poſſet: mugitum ediderunt armenta boum lugentium vocem repræſentantia, quòd non cõſueto cibo fruerentur: tum greges ouiũ ſimiliter vt vitulæ fecerunt. verũ, inquit, propheta, his ita ſe habentibus;

Ad te domine clamabo, quoniam ignis conſumpſit ſpecioſa deſerti, & flamma ſuccendit omnia ligna agri, & iumenta campi ſuſpexerunt ad te, quoniam areſacta ſunt miſſiones aquarum, & ignis deuorauit ſpecioſa deſerti.

Incumbentium enim malorum liberationem abs te ſolo conſequi poſſumus. Ignis autem ſignificare poteſt hoſtes, qui inſtar ignis omnem regionem illam depopulati fuerant. Tum etiam ſignificare poteſt locuſtã, rubiginem, & bruchum: nam hæc non minus ſuapte natura fruges terræ corrumpere ſolent. Specioſa deſerti vocat ea, quæ quondam ſpecioſa, nunc deſerta facta ſunt propter calamitates, quæ illis inuſtæ ſunt. nam pau-
C lò pòſt ait, ſicut paradiſus voluptatis terra ante faciem eius, & poſteriora illius ſicut campus ſolitudinis. Quoniam, inquit, indigni ſumus, qui à te miſericordiam aſſequamur, veniam aliquam ſaltem conſequantur iumenta mugientia, & pecora ouilla balatum edentia, quoniam exaruerunt emiſſiones aquarum. Hoc videlicet, ſuſpexerunt ad te, non vt de ratione vtentibus dixit, ſed ad miſericordiam allicere volens Dominum, ſic vocauit ab inopia factum mugitum.

CAP. II.

Canite tuba in Sion, prædicate in mõte ſancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ, quoniam adeſt dies domini, quoniam iuxta eſt dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & pruinæ.

Vt propheta preces adhibuit, rurſus dominus iubet tubas, ex lege inſtitutas, ſonare in Sion, atq; per præcones congregare omnes in mõtem Deo cõſecratum: quoniam, inquit, appropinquat dies vltionis, quem ſiquis diem caliginis, tenebrarum, & nebu-

& uebulæ, & turbinis vucaret, nou erraret: nam adeo ingentia iu eo erunt mala, vt nemo ſenſum videndi petcipiat, ſed in teoebtis & caligine ſe viuere ſuſpicetut. Poſt hæc vltiouis genus exprimit.

Sicut mane fundetur ſuper montes populus multus, & fortis, ſimilis ei non fuit à principio, & poſt eum non erit vſque ad annos generationis generationum: ante eum conſumens ignis, & poſt eum flamma ſuccenſa. Sicut paradiſus voluptatis terra ante faciem eius, & poſteriora illius ſicut campus ſolitudinis.

Per bæc vtrumq; deſignat, & lucuſtam, & hoſtium exetcitum. etenim illa & hi planiciem, & montium vertices multitudine cooperuetunt. Quòd à principio non fuerit aliud ſimile bellum, indefinite demonſtrauit: quòd vero non erit, cum quadam definitiune & terminu poſuit, cùm ait, Vſque ad annos. Docet vt buſtilis impetus umnia vaſtabit. Tantam, inquit, in terram calamitatem inuehet, vt ea quæ conſpectu ipſo ſimilia erant horto deliciarum, cùm eſſent à malorum periculo integra, & illibata, poſt impetum nun diſſimilia ſint agro vaſtato, & funditus perdito: nam ſic funditus peribunt, vt ne fuga quidem ſalutem vllam ſint adepturi. Nam, inquit,

Qui ſaluetur, non erit ei. Sicut equorum aſpectus eorum, & ſicut equites, ſic perſequentur: ſicut vox quadrigarum ſuper vertices montium exilient: & ſicut vox flammæ ignis deuorantis ſtipulam: & ſicut populus multus, & fortis præparatus ad prælium.

Si hæc de Aſſyriis & Babyluniis intelligamus, tum iſta particula ὡς non per ſimilitudinem, ſed per augmentum, & vebementiam erit accipienda, vt ea quæ à Dauid commemurantut: Quam

Pſal. 72. bunus Deus Iſrael: hoc eſt, valde bonus. Et illud

Pſal. 83. eiuſdem: Quam dilecta tabernacula tua domlne. id eſt, valde dilecta. Sic de hoſtihus hic dicta interpretantes intelligemus hoc ipſum, videlicet aſpectus equorum, quod mulris equis, & equitibus vtentur, cum multiſque curribus venient: tanta exercitatione aurigæ præditi, non ſecus equos in acuminatis ſummitatibus muntium, & locis difficillimis, & lubriciſſimis moderabũtut, ac in ſũma planitie vſi ſunt: ſi vero de locuſta dicta explanemus boc ipſum, videlicet, ſicut aſpectus equorum aſpectus eorum, intelligemus, experientia ad hoc magiſtra vtentes. Nam ſi quis locuſtæ caput diligenter conſideret, petſimilem equo inueniet, cùm vulat, eam videas nihil equo de celeritate cuncedere, tum flammæ inſtar fruges inuadere, & frondes deuorare. Quin etiam & cùm volat, & cùm repit, ſimilis eſt multitudini ad bellum comparatæ, nam inter ſe congregatæ exercitus ſpeciem præbent, ac velut quendam ordinem militarem tepræſentant.

A facie eius contererentur populi, ſicut aduſtio ollæ.

Nam eiuſmodi bominibus calamitatem infliget, vt eorum facies euaſutæ ſiut ſimiles ollæ igne quodam infuſcatæ: fames nimirum & inopia hanc corruptionem inferent.

Sicut pugnatores current, & ſicut viri bellatores aſcendent ſuper muros: & vnuſquiſque in via ſua ambulabit, & non declinabunt à ſemitis ſuis, ſinguli à proximo ſuo non recedent.

Hæc vt ſupradicta ſimiliter de boſtibus & locuſtis intelligemus: nam locuſtas non aliter quàm hoſtes videre licet in muros aſcendere ac iter facere, nec vlla neceſſitate ſe diſtrahi patiuutur, ſed tanquam imbutæ cunſpiratiuue quadam impe-

A tum faciunt.

Aggrauati armis ſuis ibunt, et in iaculis ſuis cadent, et non conſumentur: vrbem apprehendent, et ſuper muros diſcurrent, ſuper domos aſcendent, et per feneſtras intrabunt ſicut fures.

Locuſtæ arma habent natutalia, dentes, alas, & ſerrata membra: hoſtes vero artificiu confecta. atqui, inquit, & hi, & illi aſſidue armis vtentut, & bellum inferentes, & quibus infertur. Nam ferro accingi in grauiſſimis bellis, & ſe frumento & vino inſtruere ſoliti ſunt, qui impetus hoſtium appropinquantium metuunt. In iaculis ſuis cadent, huc eſt, vnà cum armis ſuis extinguentur. Nou conſumentur, id eſt, hoſtibus non ſatiabuntur: neque locuſtæ ſatietate ſibi capiuntut. Poſt hæc ponit nun mururum altitudinem ſatis eſſe ad prohibendos hoſtes ab imperu, ſed expedite muros tranſcendent, atque perinde vt fures feneſtris domus ingredientur: id quud non ſolum ab hoſtibus fieri, ſed etiam ſæpe à locuſtis vidimus, nam uun ſolum volantes, ſed etiam per mutos irrepentes feneſtris domus ingtediuntur.

A facie eius confundetur terra, & commouebitur B *cælum, ſol & luna contenebrabuntur: & ſtellæ auferent lumen ſuum: et dominus dabit vocem ſuam à facie fortitudinis ſuæ: quoniam multa ſunt nimis caſtra eius.*

· Hæc per has tes fieti vetu ptuximum eſt: nam vocem vocat touitru, ſolis & lunæ defectiones ſæpe fieri perſpeximus, aſtraque ex ſquallore quodam obſcurari. Ceterum terræ concuſſione, & commotione, Dei iram uſtendit. Poſſunt hæc alia ratiune explicari, qui nimirum in calamitatibus verſantur, tanquam in tenebris quibuſdam agentes, cœli ſtatum non ſentiunt, neque eſſe terram immobilem ſuſpicantur: non luce diem, non aliquu lumine noctem metiuntur, ſed funditus iuuerſa eſſe umnia atbitrantur. His adiungit:

Quoniam fortia opera ſermonum illius.

Hoc eſt, nullus Dei ſermo tebus deſtitutus eſt, ſed quod dicit, confeſtim in opus ptocedit.

Quia magna dies domini: magna & illuſtris nimis: & quis erit ſufficiens ad eam?

Hæc inquit, mala adeo planè In vos inferet Deus, vt vniuerſo otbi terræ manifeſta fiát. Diem magnam & illuſtrem vocauit famam illatarum C calamitatum iu omnes homines peruagantem, malis, quæ Deus infliget, nemo omnium reſiſtere poterit. Poſt has horribiles minas in conſolationem & cunſilium conuertit ſermonem,

Conuertimini ad Dominum in toto corde veſtro in ieiunio, in ſilicio, in fletu, & in planctu.

Non diuidentes boc in voluptates, & vota, ſed ieiunio & lachrymis vtentes.

Scindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra: & conuertimini ad dominum Deum noſtrum: quia miſericors, & miſerator eſt, patiens, & multæ miſericordiæ: et pœnitens ſuper malis.

Scindire cotda veſtra &c. hoc eſt, reſipiſcentia vtamini, & rebellionem animi, & peruicaciam mitigare: ſalutaria capite conſilia, nequitiæque via relicta, ad Deum cumpendio perducentem viam ingrediamini: nam miſericotdiæ & miſerationis permulti apud eum fontes exiſtunt: & quuniam maxime patiens eſt, non ſtatim minas in executionẽ teuocat. Hoc ſignificauit, cùm dixit: Pœnitens ſuper malis, huc eſt, perterrefaciens pœnarum minis, atque huminum in

melioa commutatis aoimis, commutans minas in placabilitatem : neque tamen Deus nunc hoc, A nunc illod vult, neque ſimiliter vt nos, eum pœnitere ſolet eorum, quæ facit, ſed interea dum minatur, habet apud ſe miſericordiam, quam his, qoos peccaſſe pœnitet, largitur. Cùm rurſus bona promittit, non ignorat, qui boni ſint, quive donis ſuis indigni: & illis quidem dona, his vero contrà, quàm pollicetur, concedit. Promiſſionibus & minis ad vtilitatem hominum vti ſolitus eſt, vt has metoentes, illas exoptantes, honeſtum genus viuendi amplectantur. Pòſt autem propheta quadam dubitatione adhibita, clementiam Dei, & miſericordiam pollicetur, hoc modo ad ſcelera coofirmatos exterreos.

Qui nouit, ſi reuertatur, & pœniteat eum, & dimittat poſt ſe benedictionem, ſacrificium & libamen domino deo noſtro?

Quoniam minas ſuſpenſas reliquit, par eſt, ioquit, nos priſtinam curationem altaribus admouere, vt ſolitis bonis nos comulet: benedictionem bonorum vocauit ſuppeditationem. Cum hac igitur, inquit, ſpe,

Clangite tuba in Sion, ſanctificate ieiunium, prædicate curationem, congregate populum, ſanctificate eccleſiam, eligite ſenes, congregate paruulos ſugentes vbera: egrediatur ſponſus de cubili ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo: inter crepidinem et altare plorabunt ſacerdotes miniſtri Domini. B

Io ieiunio, & diuino culto omnem populũ cogite, vt omnis eccleſia ſtudioſe det operam pœnitentiæ, maiores nato præſint: omnis ætas, ne infantibus quidem lactentibus exceptis, interſit: atque qui nuper ſponſale iugum ſubierunt, etiam nuptialibus conoiuis relictis, ſimul cum cetero populo pœnitentiæ lachrymas profundant. Sacerdotum aotem collegium apud templi fores, & ante altare lugans, & cũ eiulatu deprecans, Deum placare his verbis, quæ conſequuntur, ſtodeat.

Parce domine populo tuo: et ne dederis hæreditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eorum gentes: ne dicant in nationibus, vbi eſt Deus eorum?

Ex his planum fit, quod de Sennacherib ſupplicationes fiebant, ob quem rex Ezechias magnũ prophetam Eſaiam rogauit, vt pro populo legationem ad Deum obiret. Quæ poſt conſequuntur, docent vt terræ fruges diuinitus plagis inue- C ctis periſſent. Vbi autem eorum pœnitentiam accepit dominos, pollicetur eis ſe daturum frumentum, vinum & oleum, eaq́ue ſe daturum maximo liberalitatis ſtudio: id quod oſtendit, cùm ſubiecit:

Et implebimini ex eis.

Hoc eſt, ad ſaturitatem eis fruemini.

Et non dabo vos vltra opprobrium in gentibus.

Conuenientiſſimum poſtulatis donum: nam rogantes dixerant, Ne dederis hæreditatem tuam in opprobrium, & ne dicant in gentibus, vbi eſt Deus eorum? conuenienter eorum precibus reſpondit: Non permittã vos in miſerijs conſtitutos ludibrio & voluptati finitimis veſtris, ſed vos curabo, & tuebor, vt illi cognituri ſint ex meis in vos benefactis Dei veſtri robur, & potentiam.

Et eum, qui ab aquilone eſt, repellam à vobis, & educam eum in terram, quæ eſt ſine aqua, & diſperdam faciem eius in mare primum, & poſteriora eius in mare nouiſſimum: & aſcendet fœtor eius, & aſcendet putredo illius, quoniam magnificata ſunt opera eius.

Eum ab aquilone vocat Syrium, quem longe A antè tempore Hieroſolymis expulit, atque per angelum multos eius interfecit, poſt hæc in Babyloniorũ captiuitatẽ redegit: Babylonios rurſus ſub Perſarum iugum ſobiecit. Maria vocat exercitus, primum quidem Babyloniorum, à quibus regia, quæ erat apud Niniue, diſſoluta eſt: nouiſſimum vocat Perſarum, qui etiam duce Cyro Babylonem ceperunt, atque plurimos ſuſtulerunt, alios captiuos abduxerunt. Fœtorem & putredinem vocauit malum odorem, qui poſt necem fit ex corporibus inſepultis, quod accidit in bello abiectis. Igitur inquit, his à me factis,

Confide terra, gaude atque lætare, quia magnificauit dominus, vt faceret: confidite iumenta campi, quoniam germinauerunt campi ſolitudinis, quia lignum attulit fructum ſuum, ficus et vinea dederunt fortitudinẽ ſuam.

Na omnia explicans præter modum longior ſim, etiam iumenta confidere iubet, quoniam priſtinæ pluuiæ futuræ ſunt, herbæ naſcentur, pabulumq́ue abunde erit: tum vineæ, ficus, ceteræq́ue arbores multiplicibus onerabuntur fructibus. Planum eſt eum non alloqui tanquam ratione vtentia, terram & iumenta: at omni ex parte mœſtitia afflictis delectationem animi adhibet. Quamobrem protinus terra inanimata relicta, & rationis expertibus iumentis ad naturam humanam ſe conuertit.

Et filij Sion gaudete, atque lætamini in domino Deo veſtro, quoniam dedit vobis eſcas iuſtitiæ, et pluit vobis imbrem temporaneum et ſerotinum ſicut à principio: et replebuntur areæ tritico, et redundabunt torcularia vino et oleo.

Vobis víos ſuppeditabit neceſſarios. Imbrem dabit temporaneum, & ſerotinum: id eſt, temetipſum tempore neceſſario: tanta denique erit fructuũ perceptorum redundantia, vt areæ futuræ ſint anguſtiores ad tritica recipienda, torcularia vino & oleo diffluant. Docet præterea planè eos non modo hoſtile bellum ſuſtinuiſſe, ſed à locuſta etiam, ab alijsq́ue vexatos fuiſſe, cùm ſtatim ſubiungit.

Et reddam vobis pro annis, in quibus comedit locuſta, et bruchus, et rubigo, et eruca fortitudo mea magna, quam miſi in vos.

Fortitudinem ſuam vocauit erucam ille, non quòd hæc habeat magnum robor, qui reſpicit *Pſal. 103.* terram, & facit eam tremere: qui tangit montes, & fumigant: qui increpat mare, & exſiccatur: qui mille alia maiora facere poteſt, ſed quòd maior pernicies ex hac eis inferebatur, magnam ſuam fortitudinem vocat.

Et veſcemini comedentes, & ſaturabimini, & laudabitis nomen domini Dei veſtri, qui fecit vobiſcum mirabilia, & non confũdetur populus meus in æternum.

Nam hic bonorum finis & caput eſt, non bonis ad ſatietatem repleri, ſed potius bonorum largitorem laudare, & grata memòria proſequi, gratis nimirum & his, qui diuinorum beneficiorum memoriam habent, promittit: cùm hoc ait: Non confundetur populus meus in æternum. Nec, quoniam nunc Iudæi in confuſione ſunt, Deus verax in ſuis promiſſionibus mentitus eſt: at ipſi ſeipſos oſtenderũt indignos promiſſionibus, cùm ingrati in benefactorẽ ſunt effecti, cùm patremfamilias Beellzebuc vocauerunt, hæredemq́ue interfecerunt: tum non ſolum gratiam non retulerunt pro bonis quibus cumula-

cumulati erant, ſed etiam hereditatem diripere conati ſunt.

Et ſcietis, quia in medio Iſrael ego ſum, & ego dominus Deus veſter, & non eſt amplius præter me, & non confundetur populus meus in æternum.

Experimento percipietis, quemadmodum qui habeo cœlum thronum, terram ſcabellum, vobiſcum habitare non grauor, vt vos curem, & prouideam: tum cognoſcetis veſtrorum idolorum infirmitatem, & quòd ego ſolus ſum Deus, qui delinquentes corrigere, & miſereri pœnitentium poſſum. In his autem rationibus permanentes, in omni libertate, & bonorum redundantia viuetis, neque gentibus opprobrio eritis. Iam vero vbi reditum prædixit, & à ſeruitute liberationem, & diuinitus datam libertatem, atque bonorum redundantiam, & fructuum copiam, & ab errore liberationem: tum Dei notionis radios præſignificans oſtendit multiplicia diuini ſpiritus dona, quæ poſt vnigeniti incarnationem, & ſalutarem paſſionem, & in cœlum aſcenſionem Apoſtolis, & per illos omnibus in omni orbe terrarum credentibus largitus eſt Deus.

Et erit poſt hæc.

Hoc eſt, poſt reditum, & veritatis cognitionem.

Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem: & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ, & ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt, & ſuper ſeruos meos, & ſuper ancillas meas in diebus illis effundam de ſpiritu meo.

Hoc planè in die Pentecoſtes ad finem peruenit, cùm loquebantur varijs linguis diuini Apoſtoli, prout ſpiritus dabat eis loqui, ac poſt hæc per illos gratia data fuit omnibus credentibus, è quibus in Antiochia prophetæ fuerunt, & Agabus, qui zonam Pauli accepit, & Corinthij, ad quos Paulus ſcribit, Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus, & ita cadens in faciem adorabit Deum pronuncians, quòd vere Deus in vobis eſt. Quatuor filiæ Philippi etiam propheticam gratiam receperunt. Ceterum quid dicemus de diuino Paulo? cùm Mileti Epheſioa ſeniores alloquebatur: Ego ſcio, quoniam intrabunt poſt diſceſſionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi, & ex vobis ipſis exurgent viri loquentes peruerſa. Ad Timotheum vero ſcribens, ait: Quia in nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi: & reliqua deinceps: Et rurſus, Spiritus autem manifeſte dicit, quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris: & reliqua deinceps. Sed ſuperuacaneum quiddam facio cùm conor propheticæ veritatem demonſtrare: nam in hanc ætatem hoc donum permanſit, & ſunt in ſanctis viri purum & clarum mentis ſenſum videndi habentes, qui multa de futuris & prænoſcunt & prædicunt. Cùm ita explicauit dona à diuino ſpiritu ſuppeditata poſt primum cõſeruatoris noſtri aduentũ, prædicit etiam ea, quæ futura ſunt ante ſecundum aduentum.

Act. 20.

2. Timoth. 3.

2. Timoth. 4.

Et dabo prodigia in cœlo, & ſuper terram ſanguinem, ignem, & vaporem fumi: antequam veniat dies Domini magnus, & illuſtris.

Sol in tenebras conuertetur, & luna in ſanguinem, priuſquam veniat dies Domini magnus & illuſtris. Hæc etiam in ſacris Euangelijs Dominus prædixit: Erunt, inquit, ſigna in cœlo, ſole, & luna, & ſtellis. Diem magnum & illuſtrem nominat, quoniam in priore aduentu ex paupere muliere in gurguſtio natus eſt, tum ſimul, atque editus fuit, in præſepi poſitus eſt, atque vſque dum miracula edere cœpit, multis ignotus fuit. Veniens autem in nubibus, videbitur mille myriadibus præeuntibus, & mille chiliadibus canentibus, cui omne genu flectetur cœleſtium, terreſtrium & inferorum. Iure igitur diem illum magnum, & illuſtrem appellat. Luc. 21.

A

Et erit omnis qui inuocauerit nomẽ domini, ſaluus erit.

Accommodate hic apponere poſſumus illud Apoſtolicum, Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient ſine prædicante? quomodo vero prædicabũt, niſi mittantur? appoſite propheticæ, quæ conſequuntur ſubiunxit: Roman. 10.

Quia in monte Sion, & in Hieruſalem erit, qui ſaluatus erit, ſicut dixit dominus, & annunciantes quos dominus vocauit.

B

Clare hic nobis Apoſtolos expreſſit, quibus præceptum fuit, vt omni creaturæ Euangelium annunciarent, dicentes, appropinquauit regnum cœlorum. In monte Sion & Hieruſalem eſſe inquit, qui ſaluatus erit, oſtendens quemadmodum omnis qui credit in eum, qui ibi in crucem actus fuit, & ad ſupplicia pro nobis datus, ſalutem aſſequetur. Poſt autem ſpiritualium donorum prædictionem, in aliam ſententiam tranſtulit prophetiam, prædicens de Gog & Magog, de quibus diuinus Ezechiel vaticinatus eſt. quemadmodum poſt ex captiuitate reditũ maximis copijs bellum in Hieroſolyma inferent, nimirum vt veriſimile eſt gentibus vicinis Iſrael eos ad hanc rem ſolicitantibus. Cùm enim poſt reditum præclari eſſent, & illuſtres, (nam Cyrus primus Perſarum rex tum orbi terræ imperans, eos donis, omniq́ue honorẽ proſequutus, reducendos curauerat, atque templum ædificari iuſſerat) tum in eos inuidia flagrantes vndique magnæ copiæ coactæ ſunt, ſperantes ſe vrbẽ capturos eſſe. At eos ea ſpes fefellit, quoniam ad hanc vrbem domino propugnante, & efficiente vt hoſtes ſemetipſos interficerent, funditus perierunt. Huiuſmodi dominus per diuinum Ioël præſignificans inquit: 1. Eſdr. 1. 2. Paral. 36.

C

CAP. III.

Quia ecce ego in diebus illis, et in tempore illo quando conuertero captiuitatem Iuda, & Hieruſalem, congregabo omnes gentes.

Non in tempore ſpiritualium gratiarum, ſed ſtatim poſt à Babylone reditum.

Congregabo, inquit, omnes gentes.

Hoc eſt, congregari permittam: & primum, eorum appetitum & impetum non prohibebo. Hoc enim dicit congregabo. non enim inuitos duxit, ſed volentes venire non prohibuit.

Et deducam eas in vallem Ioſaphat, & diſceptabo cum eis ibi pro populo meo, & hæreditate mea Iſrael, qui diſperſi ſunt in gentibus: & terram meam diuiſerunt, & ſuper populum meum miſerunt ſortes, & poſuerunt puerum in proſtibulo, & puellas vendebant pro vino, & bibebant. Quid mihi et vobis Tyrus et Sydon, et omnis

Galilaa alienigenarum?

Hinc planum fit, vt finitimos populos huius belli principes alij ſecuti ſunt, hi nimirum captiuitatis tempore terram diuiſerunt, cùm non eſſet amplios dominos neque agricola, & ſortes miſerunt, diuiſiones videlicet agrorum facientes, eos autem qui cædem effugerant, in libidines & delicias vendiderunt, pro quibus pecuniam ſolutam in ſuos ſumptus conuerterunt. Ceterùm diſceptabo pro populo poſuit, vt doceret ſe ab eis repetiturum eſſe pœnas ſcelerum in populum ſuum commiſſorum, quamobrem accuſat Tyrum & Galilæam alienigenarum. Regio hæc Tyri iram in corde retinens, partes ſecota eſt, qui his malis popolom affecerunt, ac ſibi vindicans in populum commiſſa inquit,

Nnuquid retributionem vos redditis mihi, aut iram in corde retinetis aduerſum me?

Hoc enim Græcè ſignificat μνησικακεῖτε, quemadmodum Saulus cùm Apoſtolos perſequeretur, deſuper dixit, Saule, Saule qoid me perſequeris? ſua ſupplicia vocabat contra illos attentata: ita hic ad Tyrum verba faciens, perſonam populi recepit, atque ad ſe tranſtulit in popolum commiſſa. Poſt vero minator ſe quàm mox compenſaturum iuſta compenſatione eorum iniquitatem contra populum admiſſam, atque exponit iniquitatis ſpecies cùm dicit,

Act. 9.

Pro eo, quod argentum meum, & aurum meum tuliſtis, & electa mea, & optima intuliſtis in templa veſtra: & filios Hieruſalem vendidiſtis filiis Græcorum, vt eiiceretis eos de finibus ſuis, ecce ego ſuſcitabo eos de loco in quo vendidiſtis eos, et reddam retributionem veſtram in capita veſtra: et vendam filios veſtros et filias veſtras in manibus filiorum Iuda.

Accipientes, inquit, argentũ & aurum meum, aliaque mihi dedicata in idolorum templa tranſtuliſtis: eos vero Iudæos qui effugerant Babyloniorum impetum, filiis Græcorum vendidiſtis, hoc vnum vobis proponentes, vt procol à terra, eis à me data, eos ſummoueretis: Verum ego, vt hi mea opera vndique coacti ſuas vires recuperent, efficiam, vt vos iure vlciſcantur, & ſoperciliom veſtrum deprimant, ac abijciant, captiooſque efficiant: atque vt in extremo orbis terrarum ſeruitutem ſeruiatis, à Tyro rurſus ad gentes Scythicas prophetiam cõuertit: iubet prædicare gentibus, excitare pugnatores, delectus facere, & ſelegere in bellum. hoc enim vocaoit ſanctificare, quoniam ſanctus ſeipſum à ſceleratis rebus ſeparat. Omne qood in aliquid ſeiunctum eſt, & ſelectum, ſanctificatum vocat: ſic ſuprà, Sanctificate, inquit, ieiunium: hoc eſt, ſeparate, ſelegite. Eſaias de Babyloniis verba faciens, inquit: Sanctificati ſunt, & ego doco eos: hoc eſt, ad hoc ſelecti & ſeparati. Iubet deinde inſtrumenta ruſtica in bellicum vſum transferri, infirmum vt robuſtum ab bellum inſtrui, & comparari, & manſueto viuendi generi aſſuetum protinus immutatum ſe ſtrenuum præſtare, omneſque ad vallem Ioſaphat congregari, ac dicit:

Quia ibi ſedebo, vt iudicem omnes gentes in circuitu.

Hoc eſt, circum Hieruſalem habitantes Idomæos, Amanitas, Moabitas, Amaleciras, Alienigenas, Tyrios, Sydonios, hi ſimul cum gentibus Scythicis contra Hieruſalem bellum intulerunt: deinde per comparationem perditionem deridens vindemiam vocat cædem, falces vero haſtas

A gladios quibus necati fuerunt, torcular, & torcularia vallem ſanguinis illorom plenam: ac cauſam vltionis afferens, inquit,

Quia repleta ſunt mala eorum, ſonitus exauditi ſunt in valle iudicij, quia iuxta eſt dies domini in valle iudicij.

Sonitus iodicij turbatio, quæ editur in cædibus faciendis: Vallem iudicij vocauit Ioſaphat vallem, quæ tanqnam forum iudiciale contra eos ſumpſit calculum, tum ſolem dicit, & lunam, reliquaſq; ſtellas lumine prioatum iri. Iure hæc, & vere accident, Deo in eos omnem creaturã commouente. Poteſt tamen alia ratioue intelligi, vita defũctis neque ſol, neque luna, neque vlla ex ſtellis lucis radios mittit, tum repentinis malis oppreſſi in tenebris degentes diem uoctem exiſtimant.

Dominus autem de Sion clamabit, & de Hieruſalem dabit vocem ſuam: & mouebitur cælum & terra, & dominus parcet populo ſuo, & confortabit filios Iſrael.

His plana fecit illa reuera facta fuiſſe, nam vocem vocat tonitru, ſic enim vocatum in libris Regum inuenimus: Fecit, inquit, dominus voces & pluuiam. Itaque docet, vt tonitrubus ſuis ſtre-
B pitum edet, & concoſſionibus conturbabit, plagiſque acerbis illatis funditus perdet. Hæc Deus omnipotens facturus eſt, miſericordia in populum ſuum ductus: vt cùm hac mea prouidentia ornatus fueris, cognoſcas,

Quia ego dominus Deus veſter, habitans in Sion monte ſancto meo.

His coufectis ſui admirationem excitabit Hieruſalem, quippe qoæ mea prouidennia tegatur, & cura mea nitatur, metumque omnibus exteris nationibus inijciet, vt ne viator quidem hac tranſire audeat, quòd erga illos facta extimeſcat. Hoc oſtendit, cùm dicit,

Et aliena non tranſibit per eam amplius.

At prædictiones diuinas non ſinunt ad finem peruenire eorum impiè facta, nam Deus leges rogans, & bona promittens cum exceptione verba facit: Si ſeruaueritis mandata domini Dei veſtri, ſi ingrediamini vias eius, & ſi velitis, & audiatis me bona terræ comedetis: ſin minus velitis, gladius vos deuorabit.

Et erit in die illa, ſtillabunt montes dulcedinem: et colles fluent lacte.

C Eruges terræ per hæc deſignat, & iumentorum fœcunditatem, nam pecorum fructus lac exiſtit.

Et omnes emiſſiones Iudaa fluent aquis: et fons de domo domini egredietur, et irrigabit torrentem funiculorum.

Emiſſiones aquarum vocat fontes: fontem vero de domo Domini egredientem, ſpiritus ſancti gratiam, de qua ſupra prædixit, quæ uon ſolom Iudæos, ſed etiam omnes gentes irrigauit. Torrentem aotem funiculorum vocat gentes, qoæ errore implicauerũt ſuos finitimos, quæ etiam poſtquam in dominũ crediderũt, nitidas aquas diuini fõtis ſumpſerunt, funiculorumq; peccatis ſe liberauerunt: in quos Eſaias exclamat: Væ qui trahitis peccata veſtra funiculo longo. His coufectis

Ægyptus in perditione erit.

Hoc eſt, inſanum ſtudium circa idola delebitur, quoniam Ægyptiis princeps extitit.

Et Idumæa in campum deſolationis.

Faſtus, inquit, terren⁹ veſtabitur. Edom rutilus, & terrenus interpretatur: tametſi ad ſenſũ hiſtoricum

ricum

ricum dicta explanari poſſunt: nam Ægyptum fore in perditione, intelligere poſſumus, in priuatione regni, quod Cambyſes filius Cyri diſſoluit, & Idumæa vaſtationem ſuſtinuit, vt res ipſæ teſtantur. Hæc, ait, patientur, pœnas perſoluentes pro his quę inique commiſerunt contra Iudam. Sanguinem iuſtum, vocauit innocentem, id eſt, nulla iuſta cauſa eorum cædes temere fecerunt.

Iudaa autem in æternum habitabitur, & Hieruſalem in generationes generationum, & requiram ſanguinem eorum, inultumque eſſe non patiar, & dominus habitabit in Sion.

Cùm ſim, inquit, iuſtus, iniuria affectos non relinquam neglectos, ſed de his, qui iniuriam intulerunt, pœnas ſumam, atque illos mea prouidentia curabo, in Sion meam apparitionem oſtendam. At vero iſtud, In æternum habitabitur: intelligamus ea ratione, quam ſuprà explicauimus: neque enim indignis bonorum promiſſa facere, ac ſeruare Deum æquum eſt, cùm ſit iuſtus, & abhorrens ab iniquitate. Itaque Iudæi ſibi in gentes diſperſionem conciliauerunt, cùm in benefactorem inſanierunt, nos autem loco illorum in ſponſæ ordinem vocari, ſponſum qui nos tanto amore proſecutus eſt, tantiſque donis cumulauit, aſſidue diligemus, ne ex æternis promiſſionibus excidamus, quarum vtinam compotes fieri omnes poſſimus, gratia cõſeruatoris noſtri IESV CHRISTI: cui vna cum patre gloria, ſimul cum Spiritu ſancto nunc, & ſemper in ſæcula ſæculorum, AMEN.

FINIS PROPH. IOEL.

ARGVMENTVM PROPHETIAE AMOS.

Pſal. 32. *QVI finxit ſingillatim corda noſtra, qui intelligit omnia opera noſtra, vt ait diuina ſcriptura, cognoſcens durum Iſrael, & refractarium cor, non per vnum ſolum prophetam cum eo diſceptat, ſed permultis excellentibus viris vtens miniſtris, & monitiones adhibet, & futura prædicit, multorum conuenientia, prædictiones oſtendens non eſſe falsò ementitas, è quibus vnus eſt diuinus Amos, qui fuit tempore, cùm admirabiles illi Oſee & Ioel extiterunt: ac de Aſſyrijs prædixit & Babylonijs, déque inde reditu: de ijs item quæ poſt reditum acciderunt: atque ita prophetiam de Iſrael exorſus eſt, vt perpaucula prius contra finitimas gentes præmonſtrauerit. ac nimirum hac præmonſtratione maximam Iudæis vtilitatem attulit: nam non eos ſolos corrigere, & miſereri Deum poſſe oſtendit, verum omnes etiam gentes: quippe qui ſit omnium factor, & auctor. Docet præterea, quanta procuratione eos tueatur, cùm de his, qui eis iniurias inferre attentant, pœnas ſumit. Argumenti hæc eſt ſumma. Iam vero ex ſingularum partium explanatione diuinarum reſponſionum ſenſum percipiemus.*

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN AMOS PROPHETAM.

SERMONES Amos qui facti ſunt in Cariathiarim de Thecue, quos vidit pro Hieruſalem in diebus Oziæ regis Iuda, & in diebus Hieroboam filij Ioas regis Iſrael, ante duos annos terræmotus.

PROPHETA nobis planum fecit, vt ex Thecue oppidò profectus in Cariathiarim diuinam reuelationem conſecutus, iuſſus fuerit de Hieruſalem verba facere. Vt vero prophetiæ tempus oſtenderet, regum mentionem fecit: Oziæ quidem regis Iuda, & Hieroboam regis Iſrael. Nõ obſcurum eſt, non de ſola Hieruſalem eum prædictiones edidiſſe, verum de tribubus etiam decem: quapropter Hieroboam mentionem facit, qui illarum tribuum eo tẽpore rex fuit. Iam cùm horum vterque permultum temporis regnauerit (Ozias enim duos & quinquaginta annos rerum ſummam tenuit: Hieroboam vero vnum & quadraginta) iure terræmotus tempus oſtendit, ac ait, hunc duobus annis poſt prophetiam fuiſſe, vt perſpicue demonſtret, quibus temporibus diuina verba ad populum fecerit. Quidam non diligenter rationem temporum attendentes, hunc terræmotum opinati ſunt factum fuiſſe, cùm Eſaias magnus, poſt Oziæ interitum, vidit dominum ſedentem in ſolio excelſo, & elato, cùm commota ſunt ſuperliminaria cardinum à voce clamantis. Eſa. 6.
Ego vero cùm tempora diſquiſiſſem, hoc falſum eſſe deprehendi: ſiquidem poſt Oziæ interitum terræmotus extitit, nam duobus antè annis, quàm prophetiam mirificus Amos incepiſſet, quinquageſimus annus agebatur regni Oziæ, duos enim & quinquaginta annos regnauit. At Hieroboam hoc tempore non ſuperſtes erat, nam huius viceſimo ſeptimo regni anno Ozias gubernacula regni ſui ſuſcepit. Ex temporibus igitur perſpicuum eſt, in principio regni Oziæ diuini Amos prædictiones factas fuiſſe, quoniam donum prophetiæ ſe accepiſſe inquit, Hieroboam etiam tunc ſuperſtite, & regnante. Tempore prophetiæ ita explica-

to, docet, quibus prooemijs vſus ſit.

Et ait, dominus de Sion effatus eſt, & de Hieruſalem dedit vocem ſuam, & luxerunt paſcua paſtorum, & areſactus eſt vertex Carmeli.

Cùm finitimis triſtia, & doloris plena pronunciaturus ſit, appoſite explicat, vnde contra hos triſtis litera datur, calcoliqoe feruntur. Ab Hieruſalem, inquit, & monte Sion Deo verba faciente, & vltionis ſententiam ferente: Lugebunt, inquit, paſtores, pabulum nimirum pecoribus paſcendis non inuenientes: vniuerſus mons Carmelus vſque ad ſummitatem & verticem priuabitor frugum copia. Hæc etiam vt ſenſu hiſtorico narrantur, acciderunt propter plouiæ defectum, & locuſtam, & erucam, aliaque flagella quæ iodex iuſtus eis iuſſit. Ex his tamen alia oſtendit, nam vocat Iſrael verticem Carmeli, qui terræ promiſſæ pars

Hiere.2. fuit: Induxi vos, inquit, in terram Carmeli, vt comedeteris froctum eios, & bona illius. Paſtores autem appellat reges finitimarum gentium: Paſcua vero his ſubditos, non ſolom, quòd regibus tributum veluti paſtionem pendunt, ſed quòd etiam ab his paſcuntur, & Deus, inquit, ex monte Sion, & vrbe Hieruſalem exteras gentes finitimas in calamitates infinitas conijciet. Poſtea per partes delicta gentium enumerat, & illata io eas ſupplicia explicat.

Et dixit dominus, ſuper tribus impietatibus Damaſci, & ſuper quatuor, non auerſabor eos, pro eo quòd ſecuerunt ſerris ferreis prægnantes in Galaad.

Auerſans dominus non videtur videre homi-

Pſal.50. num delicta, quare mirificus Dauid ait: Auerte faciem à peccatis meis. Dom ea dominos puniuit, inquit, Firmabo faciem meam ſuper vos, & reſpiciam ad ioiquitates veſtras. Noo auerſabor: hoc eſt, non amplius diururna patientia vtar, neqoe auerſabor faciem meam à peccatis veſtris, ſed intuebor, qoæ prios per longam patientiam non videbar videre. Quod vero ait ſuper tribus, & ſuper quatuor, multitudinem ſignificat. Itaque, inquit, quando multa Damaſci delicta diutiſſime paſſus ſum: oon amplius patiar, neque auerſabor, quo minus eorum infinitas iniquitates videam, potiſſimum, quas contra Galaaditas moliti ſunt, crudelitatem & feritatem tantam exercentes, vt mulieres prægnantes ſerris ſecuerint. Hoc planius Symmachus docuit, cùm dixit, Pro eo quòd triturauetont rotis ferreis Galaad. In eandem ſententiam verterunt Aquila & Theodotio. Vnde perſpicuum eſt, quòd in aream quandam mulieres ſoptadictas proijciētes, rotis ſerratis tanquam ſpicas crudeliter triturauetunt. Galaad vrbs erat Iſrael, contra quam Damaſci incolæ hæc atteotauerunt. Iam vero ad iniquitatem patefactam adiungit vltionem.

Et emittam ignem in domum Azahel, & deuorabit fundamenta filij Ader.

Azahel, hic rex fuit Damaſci. Ader autem nonnulli opinati ſunt fuiſſe patrem Azahel, bifariam nomen diuidentes, ſeorſum filium, ſeorſum Ader interpretantes, cùm tamen vnum nomen ſit: nam Baradat vocatus fuit Hebræorum & Syrorum lingua pater Azahelis: itaque non pater, ſed filius Azahelis fuit Ader, vt docet Regnorū liber quartus. Sub eo vero Damaſcus funditus perijt, idcirco prophetia inquit, Et deunrabit fundamenta filij Ader: hoc eſt, radicitus eius regnum reuellam.

Et conteram vectes Damaſci, & diſperdam habitatores de campo ὢν, & concidam tribum ex viris Charan,
A *& captiuus ducetur populus Syria nominatus, dicit dominus.*

Et conteram &c. Hoc eſt, priſtinum eios robur diſſoluam, ac nō ſolum metropolim, ſed & accolas omnes, & eos, qui ex Charan commigrarunt eò habitatum, vicioosque idoli nuncupati ὢν, captioos efficiam: & quod olim illuſtre fuit Syriæ regnum, funditus demoliar. Nominatum, illuſtre, & clarum dixit. De Gaza dicit, quòd iam iterum & ſæpius & qoarto patientia longa vſus diutius non feram eos inique committentes, permultum me eis infeſtum eſſe adigunt eorum contra populom meum iotentata ſcelera: qoamobrem inquit,

Quod captiuam duxerunt captiuitatem Salomonis, vt concluderent eam in Idumæam.

Hoc quidam ita explanauerunt, quòd cùm Solomon captiuos olim Idumæos feciſſet, ac in Idumæam concluſiſſet, bellom gerentes cum Iodæis libertate hos donauerunt, Idumæiſqoe reddiderunt. Verum mihi hoc procul abeſſe à veritate videtor, nam decem reges à Solomone vſqoe ad
B præſentem prophetiam extiterunt, plurimumque tempus interceſſit. Ego vero hunc locum ita explicandum exiſtimo. Externi Iudææ triboi vicini continenter cum hac bellum gerentes, quos capiebant, non alijs, quàm Idumæis vendebant, qui illorum inimici, & quàm maxime hoſtes erant: itaqoe captiuorum Iudæorum captiuitatē appellaoit ab illuſtri & præclaro rege, ſplēdorem & claritudinem populi demonſtrans: ex qua crudelitate iratus dominus, minatur igni ſe Gazam traditurum, ac ſimul cum ea alias vrbes exterarum gentium: eiuſdem rei accuſat etiam Tyrum, & crimen augens, ſubiunxit,

Et non ſunt recordati teſtamenti fratrum.

Cùm Solomon & Chiram Tyri rex fraternum amorem inter ſe inſtituiſſent, & hic ad ſubſtructionem diuini templi ligna cedrina ſoppeditaret, ille vero viciſſim frumentum redderet, in huius amicitiæ obliuionem venerunt Tyrij, & ſimiliter vt Gazæi in Iſrael peccauerunt, iure contra eos eandem ſententiam tulit. De Idumæis dixit, quòd iterum, tertiò & ſæpius patientia in eos vſus, non amplius tolerabo eam, quam video eos maxime
C exercere in fratrem inſaniam: oon enim naturam eſſe eandem cogitare voluit, neqoe quod pariter in eodem ventre habitauerint, ſed homicidij plenum contra eum gerere animum perſeueraoit: quare minatur vt Syros, & alienigenas, & Tyrios, ita ſe hos igni traditurum. Ignem vocat Aſſyriorum exercitum, igois more omnia vaſtantem. Itaque igne vtentes, vt par eſt, pagos combuſſerunt, vrbes incenderūt ac funditus omnia deleuerunt.

Et violauerit vuluam.

Contra naturam indicat immanitatem, quippe qoi cùm frater eſſet, & vterinus, genuioi enim fratres erant, furere in eum nunquam deſtitit, atque ipſi vuluæ, quam ambo habitauerant, propè perniciem attulit.

Et rapuit in teſtimonium horrorem ſuum.

Hoc eſt, Huiuſmodi contra ſe teſtimonium reliquit, quod horroris pleoa commiſit. Eadem dixit de Ammanitis, quoniā multa patientia vſus, ob multa delicta, quæ ſæpe admiſeruot, nunc vltionem ſumam. Tum mentionem facit iniquitatis, quam aduerſus Iſrael ediderunt.

Et quòd

Eo quòd deſecuerit prægnantes Galaaditarum, vt dilataret terminos ſuos.

Etenim hi Galaaditis finitimi crudelitatem & immanitatem in eos exercentes, non viros ſolum ſuſtulerunt, ſed etiam nondum editos corruperũt: mulieres nimirum vterum geſtantes interficientes vt Iſraelitis diminutis, ipſi eorum agros poſſiderent. Propterea, inquit,

Succendam ignem ſuper muros Rabba, & deuorabit fundamenta cum clamore in die belli: & commouebitur in die conſũmationis ſuæ, & ibit Melchon in captiuitatem, ſacerdotes eorum, & principes eorum ſimul, dicit dominus.

Perſpicue hic docuit, cuiuſmodi ignem in alijs vocauerit. Cùm ſubiunxit, In die belli minatur ſe ſimul cum ipſo, quod coluit idolum captiuum abductũrum. Erat autẽ Melchon falſus Ammanitarum Deus, qui non modo ſacerdotes & principes, ſed ne ſe captiuum quidem vindicare à captiuitate potuit. Rabaath vocat Amman metropolim, quæ nunc in Arabia Philadelphia voce Græca, Syrorum vero lingua Amman appellatur. Minatur etiam illum eundem ignem bellicu Moab, cùm ait, vnà cum populo principes ſe perditurum, B quòd præter ingentem eorum impietatem, multam immanitatem admiſerunt in regem Idumæorum: nam cùm is aliquando ſubſidio Iſraelitis veniſſet, inſidijs poſitis, hunc comprehenderunt, eumque captiuũ ſuis idolis immolauerunt, tandiuq; illius pyram incẽderunt, dum oſſa omnia deflagrata eſſent. Atque ita de alienigenis abſolutis prædictionibus, aduerſus populum vertit prophetiæ ſermonem, ac primum Iuda tribus iniquitatem in medium affert.

CAP. II.

Super tribus impietatibus filiorum Iuda, & ſuper quatuor non auerſabor eos: quia repulerunt legem domini, & præcepta illius nõ cuſtodierunt, & decepti ſunt in vanitatibus ſuis, quas ſecuti ſunt patres eorum, & emittam ignem in Iuda, & deuorabit fundamenta Hieruſalem. Hæc dicit dominus.

In bellicum ignem tradam Iuda & Hieruſalem, quòd leges meas prorſus contempſerunt, ac peruerſam patrum animi ſentẽtiam ſecuti idolis manufactis, quæ vanitates appellat, ſeruire perſeuerarunt, quæ quidem ſceleſtè facta paſſus, non in re- C liquum tempus priſtina animi patiẽtia vtar. Tum ab his ad decem tribus ſe vertens, inquit, ſe neque hos diu paſſurum,

Pro eo quòd vendiderit argento iuſtum, & pauperem propter calciamenta, quæ calcant ſuper puluerem terræ, & pugno percutiebant capita pauperum, & viam humilium declinabant, & filius & pater eius ingrediebantur ad eandem puellam, vt contaminarent nomen Dei ſui.

Hi inquit, ad ſolum quæſtum intuentes, vendiderunt iuſtum, ſordidoque lucro aſſeruientes, ne calceos quidem pauperum lucrifacere recuſarunt, qui extremum hominibus vſum præbent: iniuria affectos deſeruerunt, pauperes verberationibus vexarunt, cõtumelioſe acceptorum iuſtam cauſam non admiſerunt, ac beſtiarum more inuicem alij cum aliorum vxoribus coitu ſeſe commiſcuerunt, vt ne filius quidem pellice patri deuota abſtinuerit, neque pater vxorem filij integram eſſe permiſerit. Itaque inde naturæ iura confuſa ſunt, ac denique obſcura cognationis nomina. Et A hæc, inquit, fecerunt, vt Dei ſui nomen contaminarent: nam vicini externi finitimi hæc audientes, vniuerſorum Deum maledictis perſequebantur, vel quòd tanquam eiuſmodi inſtituerit, vel quòd talia iniquè committẽtes toleret. Ad hæc adijcit,

Et veſtimenta ſua alligantes funibus, faciebant vmbracula iuxta altare, & vinum de calumnijs bibebant in domo Dei ſui.

Non enim diuino templo debitum honorem tribuebant, ſed in illo tabernacula ex veſtibus molientes, ex iniuſtitia partum vinum bibebant: neque illis interea in mentem venit, vt

Ego abſtuli Amorrhæum à facie eorum. Cuius erat ſicut altitudo cedri ſublimitas eius, & fortis quaſi quercus, & areſeci fructum eius deſuper, & radices eius deorſum.

Hæc per tranſlationẽ, & immutationem dixit, magnitudinem eorum hominum, qui tum erant, & robur oſtendens: eò enim miſſi exploratores à Moſe magno renunciauerunt illic eſſe Enach, & gigantum filios: adeo proceri nimirum erant, vt cum eis comparati quaſi locuſtæ videremur. Itaq; ait Deus, quòd tum excelſos & fortes viros non B veſtro robore vſi, viciſtis. Nam quomodo viciſſetis, qui vel ex illorum fama ſola perterrefacti, ad Aegyptum redire conati eſtis? Atqui ego illum radicitus reuelli. Radices vocat patres, fructum filios. Etenim, inquit, neceſſe eſt, vt vos recordemini beneficiorum antè vobis collatorum: nam *Num. 13.*

Ego eduxi vos de terra Aegypti, et circumduxi vos in deſerto quadraginta annis, vt poſſideretis terrã Amorrhæorum, & aſſumpſi de filijs veſtris in prophetas, & de iuuenibus veſtris in ſanctificationem. Nunquid non eſt ita filij Iſrael? dicit dominus, propinabatis vinum Nazaræis, & prophetis mandabatis dicentes, Ne prophetetis.

Si quod, inquit, mendacium in verbis meis inuenitis, arguite: atqui hoc non poteſtis, non enim ignoratis, quàm vera hæc beneficiorum enumeratio, quæ contra ſemper feciſtis: nam non modo leges meas non obſeruaſtis, ſed vino quoque obruiſtis mihi conſecratos (hos enim vocat Nazaræos) nullius commoditatis eſſe docentes erga me obſeruantiam, atque prophetas à me miſſos, ne præſignificarent ea quæ ſibi imperaſſem, prohibuiſtis, meam, quod planum cernere eſt, vocem grauiter ferentes.

C *Quapropter ecce ego voluam ſuper vos, ſicut voluitur plauſtrum plenum ſtipula, & peribit fuga à curſore, & fortis non obtinebit fortitudinem ſuam, & pugnator non ſaluabit animam, & ſagittarius non ſuſtinebit, & velox pedibus ſaluari non poterit, & eques non ſaluabit animam ſuam, & nudus fugiet in die illa.*

Tantis, inquit, vos onerabo ſupplicijs, vt lugeatis, & gematis ſicut plauſtrũ graui onere preſſum, interea dum trahitur gemebundo ſtridore concrepat. Atqui cùm hæc mala in vos inferentur, nemo ne velociſſimus quidem fuga ſalutem aſſequetur, neque ſtrenuus robur virile poſſidebit, neque ſagittarius arte iaculandi nitetur, neque eques, celeritate equi adiutrice vtens, ſalutem conſequetur, ſolus nudus effugiet in die illa, dicit dominus. Erudiens enim vos ego hinc vobis calamitatem afferam: eos, qui aliqua naturæ præſtantia excellunt, vel arti confidunt, trucidandos tradam: his autem omnibus priuati, videlicet neque diuitias, neque artem, neque robur habentes, quoniam omnibus rebus denudati ſalui & integri effugiant, efficiam.

CAP. III.

AVdite verbum hoc, quod locutus eſt dominus ſuper vos domus Iſrael, & contra omnem tribum, quam eduxi de terra Aegypti, dicens: veruntamen vos cognoui de vniuerſis tribubus terræ, idcirco vlciſcar ſuper vos omnes malitias veſtras.

Conuenit, inquit, quæ dicuntur breui vos audire illod beneficium, memoria complectentes, quòd factor & dominus ſingulari & ſummo quodam ſtudiu ſemper vos curaui, vnde factum eſt, vos vt Aegyptiorum ſeruitute liberauerim. Hoe vero contra omnem tribom, qoam de terra Aegypti, nun alios quoſdam deſignat, ſed quoniam Iſrael commemnrauit Poſt vero Iſrael diuiſiunem, decem tribus Iſtael nominatæ ſunt. Tum ad auditionem eorum, quæ dicutur inuitat Iuda & Beniamin, poſtea oſtendeos, vt eo permittente hoſtium exercitus impetum facit, quibuſdam ſimilitudinibus vetbi ſui fidem facit.

Si ambulabunt duo ſimul omnino, niſi cognouerint ſe? ſi ructabit leo de ſaltu ſuo prædam non habens? ſi dabit catulus leonis vocem ſuam de cubili ſuo omnino, niſi aliquid rapuerit? ſi cadet auis ſuper terram, niſi aliquid apprehenderit? B *ſi clanget tuba in ciuitate, & populus non timebit? ſi erit malicia in vrbe, quam dominus non fecit?*

Quemadmodom, inquit, non fieri poteſt, vt duo ſimul iter qunddam teneant, non inter ſe commonicantes, qoò & quamubtem proficiſcantur: aot vt leo rugiat còm non ſit præda, aut ſine venatote auis cadar, omniave alia ſupradicta fiant, ſic non fieri poteſt nolente Deo, vt de quopiam vltio capiator. Maliciam vltionē vocauit vſus peruulgata conſuetudine: mala enim vocare ſolemos morhns, ſupplicia, immaioras mortes, peſtes, bella, atque his ſimilia, non quia natura hæc mala ſint, ſed quòd hominibus malum afferant, triſtitiam, & luctom aduehant. Hoc nos plantus Io-

Iona 4. nas propheta docuit, cùm dixit: Egit pœnitentiam Deus ſuper malitia, quam locutus fuerat: hnc eſt, ſuper minis pernicioſis, & malum afferentibus. quòd hæc ita ſe habeant, quodque non fieri poſſit, non permittente Deo, vt de quopiam ſupplicium ſumatur, ex his rebus diſce. Per prophetas prædicit, quæ mala ſit allaturus peccatoribus.

Quia non faciet dominus Deus aliquid, niſi reuelauerit C *eruditionem ſuam ad ſeruos ſuos prophetas: leo ructabit, & quis non timebit?*

Non huc itaque ignurantes, veras admittite prædictinnes, quas nos vobis non ſine metu afferimus. Si enim leo rugiens omnes audiētes ſe perterrefacit, multo magis nos, cùm metu dei iubentis pruphetiam doceemos Hoc uſtendit, cùm ait:

Dominus Deus locutus eſt, & quis non prophetabit? annunciate regionibus in Aſſyrijs & in regionibus terræ Aegypti, & dicite: Congregamini ſuper montem Samariæ.

Qooniam prophetarum verbis non fidem habuiſtis, Aſſyrijs & Aegyptijs commiſſas iniqoitates in montibus Samatiæ propalam oſtendam.

Et videte mirabilia multa in medio eius.

Hæc per ironiam dixit, & quò apertiorem ſermunem faceret, ſubiunxit:

Et oppreſsionem in ea, & ignorauit quæ futura ſint coram ea, dicit dominus, qui theſaurizant iniquitatem.

Quam plurimas iniuſtitias committentes, & pauperes ſeruitute opprimentes cognuſcere nuluerunt, qoales fructus affert iniquitas, ſed theſaurizant iniquitatem, miſeriam, & captiuitatem inde metentes. Cunoenientiſſime, theſaurizant, poſuit, docens vt nihil ex ijs, quæ facitis obliuioni mandatur, ſed velot theſauro quodam Dei memoria praue & recte facta aſſeruantur.

Propterea hæc dicit dominus Deus, Tyrus & in circuitu tuo terra deſerta erit, & detrahet de te fortitudinem tuam, & diripientur regiones tuæ.

Ab his quæ in vicinos fient, cugnuſce, quæ contra te edentur, nam non Tyrus ſola, ſed circùm vicinæ gentes vna tecum vaſtitati tradentur.

Hæc dicit dominus, Quomodo ſi euellat paſtor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, ſic euellentur filij Iſrael qui habitant in ſamaria contra tribum, & in Damaſco.

Quemadmodum cùm leo ouem rapuit, omnino deuorat, ac relictis tantum, quæ ad eſom inutilia ſunt, diſcedit, quæ colligere paſtor cogetur, vt ouium dominis demonſtret ouem illam à feris interceptam fuiſſe: Sic decem tribos Aſſyrijs tradentur. Illi autem ſoli captiuitatem effugient, qui ptopter nimiam vilitatem & infirmitatem ab illis B contemnentur. Hæc autē, inquit, etiam Damaſco vſu euenient, eandem perniciem ſuſtinebit. Hoc vero contra tribum in mediu poſitum oſtendit, vt Iuda tribos tum horum malorum expers exiſtet. Nam Sennacherib cùm in Hieruſalem bellum intuliſſet, exercitu ſuo profligato, cum ignominia rediijt: quamobrem hæc

Sacerdotes audite, conteſtamini domum Iacob, dicit dominus Deus omnipotens: quia in die, qua vlciſcar iniquitates Iſrael ſuper eum, vlciſcar & ſuper altaria Bethel, et ſuffodientur cornua altaris, et cadent ſuper terram, confundam et percutiam domum pinnatam ſuper domum æſtiuam, et peribunt domus eburneæ, et adijcientur domus aliæ multæ, dicit dominus.

Non, inqoit, modo ſplendidas domos, ſed obſcuras quoque, & viles demuliar, igoique vaſtandas tradam, ſimulque cùm domibos ad hyemandum comparatis domos laxas ad æſtatem tolerandam accommodatas incendam. Ceterum pinnatam hyemalem conoerterunt Aqoila, Symmachus, & Theodotiu: tanquam enim quiboſdam alis vndiquaque circundantibus moris, eiuſmodi dnmus habitatores calfaciunt, tum demu- C liar altaria Bethel impietatis inuitamenta, ac cùm non viri ſoli, ſed molieres etiam maximam impietatem in ſe admiſerunt, iure etiam has arguit, perniciemque minatur.

CAP. IIII.

AVdite verbum iſtud vaccæ Baſanitidis, quæ eſtis in monte Samariæ, quæ opprimitis pauperes, et conculcatis egenos, quæ dicitis dominis veſtris, date nobis, vt bibamus.

Vaccas Baſanitidis eas mulieres vucat luxu, & vuluptatibus diffluentes. eiuſmudi enim erant vaccæ Baſanitidis ob pabuli cupiam exultantes: vnde fiebat, vt bona tenniorum in rem ſuam conuerterent, atqoe viris, quibus ex diuina lege ſobditæ erant, imperare non vererentur, in ordinemque eos redigi iuberent, cuiuſmodi Iezabel fuit, viro tanquam mancipio vtens. Propter hanc iniquitatem

Iurat dominus per ſanctos ſuos, quoniam ecce dies venient ſuper vos, et tollēt vos in armis, et eos, qui vobiſcum

ſunt

ſunt in ollis negociatores peſtilentes, et eijciemini nuda contra inuicem, et proijciemini ſuper montem Armana, dicit dominus.

Accommodate, ait, vobis in tempote pœnas infligam, daboque vos hoſtibus, vt viri veſtri, eos enim, dicit, qui vobiſcum ſunt, ollis, quibus ignis ſubiectus eſt, ſimiles ſint ex xelotypia, & conſpectu ſtupri vobis illati: tum hoſtes tanquàm flamma quadam flagrãtes cùm furore in vitos veſtros, tum in vos libidinis incendio exardebunt, omni amictu denudatos vitos, & mulietes paritet abigent in Armana montem abducentes. Symmachus Armana conuertit Armeniam: Theodotio vero excelſum montem. Ceterum iurat dominus per ſanctos: Symmachus pet ſanctitatem ſuam poſuit. His dictis iuſiutandum iotetpoſuit, vt vetam eſſe prophetiam confirmatet.

Introiſtis in Bethel, et inique egiſtis in Galgala: multiplicaſtis impie agere, et intuliſtis mane hoſtias veſtras, in die tertio decimas veſtras.

Hæc veto, inquit, ſuſtinetis, quòd in Bethel, & in Galgalis impietatem in vos admiſiſtis, tridui feſtos idolis celebtare attentaſtis, meas decimas meis ſacetdotibus cõſtitutas, impietatis miniſtris attuliſtis, fœdeta quædam, & pactiones cum idolis confeciſtis, vt eorum leges ſequeremini. Hoc enim explicauit, cùm dixit: B

Et legerunt foris legem, et inuocauerunt confeſſiones.

Legem non diuinam vocat, ſed ab his, qui idolis ſeruiunt impoſitam, deinde ptophetæ annunciare iubentur, cùm ait:

Annunciate, quia hæc dilexerunt filij Iſrael, dicit dominus Deus.

Non enim obitet & ſuperuacanea opera talem impietatem commiſerunt, ſed ardenti ſtudio, & ſummo amote erga hæc extiterunt.

Et ego dabo vobis ſtuporem dentium in cunctis vrbibus veſtris, et indigentiam panum in omnibus locis veſtris, et non eſtis reuerſi ad me, dicit dominus.

Stuporem mundiciam dentium Symmachus & Theodotio interptetati ſunt: ſignificat vero famẽ: eorum enim, qui nihil edunt, nullas reliquias cibi dentes habent ſibi inhærentes: itaque cùm fames & inopia vos cõprehenderit (quoniã ob bonorum copiam in largitotẽ donotum inſultaſtis) dentes veſtri ſtuporem perpetientur, non amplius cibo veſci valentes, ſed ſimiles facti his, quos aut labtuſca, aut aliud quippiam acetbius ſtupefecit, qui cibum conficere non queunt, atqui hac vobis adhibita correctione, in priſtinis malis permanetis. Veruntamen non deſiſtam curare vos, quin alteram vobis afferam correctionem. C

Et ego repreſsi à vobis pluuiam ante tres menſes vindemiæ, et pluam ſuper ciuitatem vnam, et ſuper ciuitatem vnam non pluam: pars vna irrigabitur, et pars ſuper quã non pluet, areſiet: et congregabuntur duæ, et tres ciuitates in ciuitatem vnam, vt bibant aquam, et nõ ſatiabuntur: et non eſtis reuerſi ad me, dicit dominus. Percuſsi vos in ardore, et in aurugine: multiplicaſtis hortos veſtros, vineas veſtras, et oliueta veſtra, et ficus veſtras comedit eruca: et ne ſic quidem conuerſi eſtis ad me, dicit dominus. Emiſi in vos mortem in via Aegypti, et occidi in gladio iuuenes veſtros cum captiuitate equorum veſtrorum, et eduxi in igne caſtra veſtra in ira mea: et ne ſic quidem conuerſi eſtis ad me.

Et ego teptelli à vobis pluuiam ante tres menſes: hoc eſt, pluuiam ſerotinam inhibens, tertam A ſtetilem reddam. Tum interponit miſeticotdiam, oſtenditque, vt non hæc ſua ſponte, & per ſe accidant, ſed meo permiſſu & numine fiãt. Huic quidem vrbi pluuiam dabo, illi veto eiuſmodi irrigationem non impartiat: itaque hæc terra protſus exſiccabitur, illa ſeorſum pluuia madebit. Eiuſmodi autem erit aquarum inopia, vt duæ, treſque vrbes paritet ad vrbem habentem aquam concurrant, bibere expetentes: neque ita tamen ſaturitate ſitis teſtinguetur. Et tamen cùm tam grauiter ægrotetis, iamque ruṙſus in alia mala incurreritis, permanetis in iniquitatibus veſtris. Atqui ego, animarum nimirum medicus, aliud cauterium attuli, morbos videlicet varios vobis inferens, modo combuſtiones, modo aurugines: vobis tamen impietas non excidit. Iam veto poſt hanc cottectionem erucæ deuotandum tradidi, quicquid in veſtris vineis, aut oliuetis, aut ficetis hortis ve delectabile habuiſſetis, & ne hoc quidem vobis perſuaſit, vt cognoſceretis harum correctionum auctorem. Ad hæc adiungit, quòd ab Aſſyrio fugientes, & in Aegyptum peruenire ſtudentes, gladio Aſſyriorum tradidi, tanquam igne quodam ira vſus: veruntamen ne inde quidem honeſtum & decorum agnoſcere voluerunt: quamobrẽ, inquit,

Subuerti vos, ſicut ſubuertit Deus Sodomam et Gomorram.

Non alium illud feciſſe demonſtrat, ſed de ſe ita loquitur.

Et facti eſtis ſicut torris erutus de igne: et ne ſic quidem conuerſi eſtis ad me, dicit Dominus.

Quemadmodum tortis ſemiuſtulatus ignis efficaciam & vires oſtendit, verum ad nullam rem vtilis eſt, niſi vnico igni, ſic vos multis cæſis in captiuitatem correpti, omni potentia ſpoliati, ad ſolam ſeruitutem apti exiſtetis.

Propterea ſic faciam tibi Iſrael, veruntamen quia ſic faciam tibi, præparare, vt inuoces Deum tuum Iſrael: quia ecce firmans tonitruum, & creans ſpiritum, & annuncians in homines Chriſtum ſuum, faciens mane, & nebulam, et aſcendens ſuper excelſa terræ: Dominus Deus omnipotens nomen eius.

Propterea ſic faciã tibi. Etſi ex inueterato morbo laboraris, tamen congruam vobis curationem afferam: hoc itaque liberatus morbo tobuſto & inueterato, Iſrael dominum tuum implora & tequite, qui aërem rarum, & cedentem, & mollem in ſooitum horribilis tonitru conuettit, ac ventis, C quos ipſe cteauit, hoc commouet, & conuetſat. Quòd tegem ad te liberandum delectum oſtendit: Cyrum intelligit. Eſt autem facillimum Deo in multa nocte facere diem, & in mediam diem offundete tenebras. Quemadmodum tibi in media die conſtituto (huic enim ſimilis eſt pax) captiuitatis caliginem inuexit: Sic ſeruitutis noctem ceſſate faciens, lætiſſimum libertatis diluculum exoriri iubet. Aſcendit autem ſuper excelſa tettæ: hoc eſt, omnium eſt ſummus, & excelſiſſimus, omnemque orbem tetrarum implet: ac cùm ſit dominus & Deus, imperium omnium terum tenet. Atque ita explicatis proſperis & ſecundis rebus, in contrariam pattem conuertens ſermonem, nunc his perterrefacit, nunc illis conſolatur, & comparatur, vt prompte operam pœnitentiæ dare poſſint.

CAP. V.

AVdite verbum iſtud, quod ego aſſumam ſuper vos planctum. Domus Iſrael cecidit, non adijciet am-

plius vt reſurgat. Virgo Iſrael proiecta eſt ſuper terram ſuam, non eſt, qui ſuſcitet eam.

Miſericors dominus male affectos, atque pœnitere nolentes non dedignatur lamentari. Hoc vero, Non adijciet amplius, vt reſurgat: non libertati Euangelicę contrarium eſt, quin potius ſignificat, quòd non amplius per ſuos regentur, neque proprium regem habebunt. Si quis diligenter attẽdat, inueniet horum exitum poſt eam inſaniam, quam in ſaluatorem noſtrum ediderũt, tum enim ceciderunt, ac in illo caſu in hanc diem permanſerunt. Virginem eam vocat, propter priorem pietatem; proiectam, & corruptam, propter cultum, quem idolis poſtea dedit. Nõ eſt qui ſuſcitet eam: oſtendit, vt nullo ſubſidio humano adiuuatur, Deo enim repugnante nec Aegyptiorum rex, nec alius quiſpiam eis auxiliari potuit. Deinde prænunciat eorum futuram paucitatem, cùm ait,

Vrbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum: & de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in domo Iſrael: quia hæc dicit dominus ad domum Iſrael, Quærite me, & viuetis. Et nolite quærere Bethel, & in Galgala ne ingrediamini, & ſuper puteum iuramenti non tranſeatis, quia Galgala captiua ducetur, B *& Bethel erit, quaſi non ſit.*

Puteus iuramenti, באר שבע, Berſabee.

At tandem aliquando Bethel & Galgala, & ſuper puteum iuramenti idolorum cultu relictis, meam quærite prouidentiam: inde enim vitam conſequemini. Bethel autem, & Galgala ſimul cum idolis tradentur hoſtibus. Non obſcura vero inſania erat, non ſolum ex puteo illo non recordari pietatis Abraæ, ſed etiam apud eum impietatem committere.

Quærite dominum & viuite, ne forte ſuccendatur vt ignis domus Ioſeph, & deuoret eam, & non ſit qui extinguat domum Iſrael.

Ex his aperte cognoſcimus, vt peccatum nobis incendit flammam malorum, vt vero in Deum amoris ſtudium vitam nobis conciliat.

Qui facit in excelſo iudicium, & iuſtitiam in terra poſuit.

Quod ſibi videtur, iudex iuſtus, inquit, decernit & iudicat, atque eius iudicia in terra perficiuntur.

Qui facit omnia, & transformat, & conuertit in mane vmbram mortis, & diem nocte contenebrat, qui vocat aquam maris, & effundit eam ſuper faciem terræ, dominus Deus omnipotens nomen eius.

Confidite, inquit, Dei poteſtati, hancque ſpem amplectimini: facile enim & facit, & transformat quod vult, atque ei facillimum eſt maxima pericula in animi tranquillitatem & ſecuritatem trãſferre. Vmbram mortis, magna pericula nominavit. Tum felicibus facile miſerias inferre poteſt, tumque aquam maris nutu ſuo in aërem ſubtrahens, nubibus irrigat terram. Deus enim eſt, & omnium rerum dominus.

Qui diuidit contritionem ſuper robur, & miſeriam ſuper munitionem adducit.

Nullo negotio infirmatos ad priſtinum robur reducit, & robuſtos in miſerias & debilitatem deducit.

Odio habuerunt in portis arguentem, & verbum ſanctum abominati ſunt, propterea quia pugno percutiebatis pauperes, & munera electa accipiebatis ab eis. Domos dolatis lapidibus ædificaſtis in eis, vineas deſiderabiles plantaſtis, & non bibetis vinum earum, quia ego cognoui multas impietates veſtras, & fortia peccata veſtra, con- A *culcantes iuſtum, accipientes commutationes, & pauperes in portis declinantes.*

In more antiquorum poſitum erat, quantum nonnulli ferunt, vt conuentus pro foribus agerentur, ſenatuſque haberentur: quò congregabantur, eò prophetæ reprehenſiones afferebant: veruntamen iniuſte ac impie viuentes, nõ veris obiurgationibus obtemperabãt, neque iuſti verbum recipiebant. Cùm itaque hæc commiſeritis, & pauperes prętetea oppreſſos manu, & procacitate linguæ aſſidue cõtumelioſe acceperitis, tum munerum corruptelis gaudentes ſtudueritis facultates veſtras augere, hoc cognoſcite, quòd non habitabitis in domibus, quas belle & pulchre inſtruxiſtis, & ornaſtis, neque vineas, quas magno ſtudio plantaſtis, vindemiabitis: nam immenſa impietas veſtra & iniquitas, horum vſu vos priuabit. Conculcaſtis iuſtitiam, munera à potentioribus accipientes, iudicijs veſtris pauperes condemnantes.

Ideo qui intelligit in tempore illo, ſilebit, quia tempus malum eſt.

Omnis prudens, ac qui honeſtum intelligere B poteſt, videns mala vobis exaggeratè & cumulatè illata, cumque ſtupore admirans prædictionis veritatem, præ moleſtia loqui nihil poterit: itaque

Quærite bonum & non malum, vt viuatis, & erit ſic dominus Deus omnipotens vobiſcum, ſicut dixiſtis, odio habuimus mala, & dileximus bona: & reddite in portis iudicium, vt miſereatur dominus Deus his, qui reliqui ſunt de Ioſeph. In cunctis plateis planctus, & in omnibus vijs dicetur væ, væ. Vocabitur agricola ad luctum, & ad planctum, his qui ſciunt lamentationem, & in omnibus vijs planctus, quia pertranſibo per medium tui, dicit Dominus.

Verbis, inquit, facta reſpondeant, & qui profitemini vos amare bona & honeſta, à vitijs ſitis abhorrentes, re ipſa veritatem verborum oſtendite: hoc dum fiet, ab omnipotẽte Deo vitam aſſequemini: ſin hæc non feceritis, plateæ, & viæ lamentis & gemitibus perſonabunt: vt etiam agricolæ, agrorum cultu abiecto, lamentis & plangoribus ſint poſituri operas ſuas. Hæc autem præſente me pœnarum & ſuppliciorum auctore efficientur.

Væ deſiderantibus diem domini, vt quid hanc vobis diem Domini? & ea eſt tenebræ, & non lux: quo- C *modo ſi fugiat homo à facie leonis, & incidat in eum vrſus, & introeat in domum, & innitatur manibus ſuis ſuper parietem, & mordeat eum coluber. Nonne tenebræ dies domini, et non lux, et caligo, et non habet ſplendorem?*

Cùm autem quidam eſſent in temeritate innutriti, in pertinacia obfirmati, qui fremebundi prophetarum vaticinationibus repugnarent, diuina oracula falſa vocitantes, prædictionum abſolutionem, perfectionemque expoſtulantes, eos dominus lamentis & fletibus dignos appellãt, qui nimirum tenebras pro luce deſiderarẽt videre. Qui autem prophetiæ finem videre expetunt, nihil differunt ab homine, qui cùm leonem impetentem effugiſſet, quàm mox in vrſum incurrit, cumque inde metu plenus domum occupaſſet, inconſideratuſque ex animi perturbatione ad parietem manum firmaſſet, ab acerbiſſimo colubro morſus ſit: nam quemadmodum ille tenebras, & non lucis ſplendorem in illa die videt, ſic iſti altiſſimis tenebris in illa die vltionis tradentur.

Odio habui & repuli feſtiuitates veſtras, nec odorabor

rabor in conuentionibus veſtris: et ſi obtuleritis mihi holocauſta & ſacrificia,non ſuſcipiam, & ſalutare præſentia veſtra non reſpiciam: transfer à me ſonitum carminum tuorum, & pſalmum organorum tuorum non audiam.

Iſa. 1. Eadem per Eſaiam eis dixit Dominus: Quid ad me multitudo victimarum veſtratum, dicit dominus? Plenus ſum hulocauſtis arietum, & adipem agnorum, & ſanguinem vitulorum, & hircorum nolo. Et deinceps omnia enumerat, quæ ex lege ei offeruntur, ea omnia vt ſe dicit execrari, ſimiliter etiam hoc loco ſe dicit feſtos odio perſecututum, ſacrificia in cunuentionibus oblata non eſſe ſuſcepturum: nam, Non odorabor, poſuit luco non
Gen. 8. ſuſcipiam. Eodem modo de Noe beatus Moſes inquit: Odoratus eſt dominus odorem ſuauitatis: hoc eſt approbauit eorum, qui obtulerant ſacrificia, inſtitutum & voluntatem: nuu his enim Deus eget, ac ne pro ſalute quidem ſua victimas offerentibus, meam, inquit, præſentiam præſtabo. Deſine igitur cãtare cantica: ceſſa vti muſicis inſtrumentis, his enim nou delector, etſi principio hæc fieri iuſſi, rebus nimirum delectabilibus & ludicris ad ſeria te conducere ſtudens.

Et voluetur ſicut aqua iudicium, & iuſtitia ſicut torrens inuius. Nunquid hoſtias, & victimas obtuliſtis mihi in eremo quadraginta annis domus Iſrael, & aſſumpſiſtis tabernaculum Moloch, & ſitus Dei veſtri Rephan, figuras eorum, quas feciſtis vobis?

Conſtitutum contra vos iudicium iuſtum torrentis inſtar, & violentiſſimæ aquæ, in vos pœnas & ſupplicia inferet, exitumq́ue iouenire non poteritis. Recordemini vt quadraginta annis in deſerto agentes, uun ſacrificijs me coluiſtis, ſed ibi hanc impietatem exercuiſtis, vt idolorum fabricatis ſtatuis, & ſideribus quibuſdam omni ex parte cultum adhibueritis. Moloch, & Rephan idolorum nomina ſunt. In procœmio propbetiæ de Muloch mentionem fecit. Quamobrem,

Transferam vos trans Damaſcum, dicit dominus, Deus omnipotens nomen eius.

Cùm Syrorum finitimorum ſuorum ſeruitutem grauiter ferrent, propbeta perterrefacere vulens magis longinquam prædicit. Intelligit autem de
Act. 7. ſeruitute, quam Aſſyrijs ſeruituri eſſent. Hoc beatus Stephanus in Actis explanans, inquit, Transferam vos trans Babylonem.

Væ qui deſpiciunt Sion, & confidunt in monte Samariæ: vindemiarunt primitias gentium, & ingreſſi ſunt ſibi.

Miſeri, inquit, & ter infelices, qui Samariæ cunfidentes, Sion coutemnũt: & non animaduertunt, quemadmodum Deus non Sion pie obſeruatus in terram promiſſionis primis habitatoribus funditus perditis, eos induxit, ſin bæc nun ita habere upinamini:

CAP. VI.

DOmus Iſrael tranſite omnes in Chalanen, & pertranſite inde in Emath magnam, & deſcendite in Geth alienigenarum optimas ex omnibus regnis his, ſi ampliores ſunt termini eorum terminis veſtris.

Si proficiſcamini in ſupradictas vrbes, quæ ſunt maximæ, & modo commemoratorum regnorum præſtantiſſimæ, planè coguoſcetis nou eſſe minorem terram, quam colitis, ea, quam illi tenent.

Qui veniſtis in diem malum appropinquatis, & tangitis ſabbata mendacia.

Qui ſeſe fecerunt dignos, vt pœnas dent. Diem
A malum, vocat vltionis & pœnarum diem: qui videntur venerari ſabbata, iu eis mille flagitia cummittunt.

Qui dormitis in lectis eburneis, & affluitis delicijs in ſtratis veſtris, & comeditis hædos de gregibus, & lactentes vitulos de medio armentorum: qui concrepatis ad vocem organorum quaſi ſtantia putauerunt, & non quaſi fugientia: qui bibitis vinum defæcatum, & primis vnguentis vngimini.

Increpationibus eorum delicias exagitans eos ſibi lectos ſternere eburneos ait, omnibuſque cubandi & edendi voluptatibus diffluere: tùm hœdis ex grege, vitulis ex armento vobis apportatis perfruimini, inſtrumentiſq́ue ſuaui harmonia vos permulcentibus, plauſu manuum ad ſonum accommodato: vino adorato & defæcato adhibito, vnguenti ſuauiter olenti luxum cumulante redundatis: cùm, inquit, ſic viueretis, & diſſolutum genus viuendi eſſetis amplexi, atque bæc legitima & perpetua exiſtimaretis, non cogitaſtis eorum ſtatum fluxum, & parum diu ſtabilem.

Et nihil patiebamini ſuper contritione Ioſeph.

At nullu ſenſu doloris tolerabatis nefaria ſcele-
B ra admittentes. Ioſepb eus appellauit: quoniam ex Ioſepb natus eſt Ephraim, decem tribus Ephraim uominantur.

Propterea nunc captiui erunt ab principatu fortium, & auferetur hinnitus equorum ex Ephraim: quia iurauit dominus per ſemetipſum, dicit dominus Deus virtutum, quia ego abominabor omnem contumeliam Iacob, et regiones eius odi: & auferam ciuitatem cum omnibus habitatoribus ſuis.

Principes, iuquit, viribus præſtantes eos captiuos abducent, denique Ephraim potentia capietur, veraciſſimus enim, & fortiſſimus eſt, qui bunc calculum contra eum tulit: itemq́ue arrogantiæ & contumeliæ eus coudemnauit, & impietatem deteſtatus eſt.

Et erit, ſi remanſerint decem viri in domo vna, et mortui fuerint, & tollent domeſtici eius, & conabuntur, & vt auferant oſſa eorum de domo, & dicet his, qui præſunt domui, ſi adhuc eſt apud te? & dicet, nequaquam: & dicet, tace, nec nomines nomen domini.

Tanta, inquit, incolarum vrbis internecio fiet, vt in aliquibus ædibus omnes habitantes pereant,
C viciniq́ue, propinquive genere ex alijs ædibus profecti, mortuorum cadauera humanda cureot. Deinde inueſtigeut, inter ſeſeq́ue interrogent, nunquid ſit aliud inſepultum? iuterius autem reſpoudentibus nihil eſſe: ſilentio, inquit, attoniti exeunt boc facere inuicem iuſſi, vt Deo omnipotente hunc calculum ferente.

Propterea ecce dominus mandabit, & percutiet domum magnam ruinis, & domum paruam ſciſſionibus, ſi perſequentur in petris equi: ſi reticebunt ad fœminas, quoniam conuertiſtis in furorem iudicium, & fructum iuſtitiæ in amaritudinem, qui lætamini ſuper nullo verbo bono: nonne in fortitudine noſtra habuimus cornua?

Equi, iuquit, in petris currere nou poſſunt, neque hoſtes contra vos proficiſcentur, priurem veſtram excelſitatem ob flagitia admiſſa aſpernati, quemadmodum equi ad equas quas proſpexerunt, hinniuut: ſic hoſtes expeditiſſimo impetu in vos vtentur, quoniam iudicis iracundiam in vos concitaſtis, acerbamq́ue & iuſtam ſententiam ferre coegiſtis: uam uon houeſtis rebus vos

oblectatis, at faſtu, & ſuperbia ferocientes, veſtris viribus prius imperium adſcribitis.

Quia ecce ego ſuſcitabo ſuper vos domus Iſrael, ait dominus Deus exercituum, gentem: et conteret vos, non vt introeatis in Emath, et vſque ad terrentem occidentis.

Hoc eſt, ex omni terra à vobis antea habitata vos expellam. Hieroboam enim, ſub quo hæc prophetia edita eſt, propagauit, inquit, fines Iſrael ab Emath vſque ad mare occidentale, vt regnorum docet hiſtoria: atqui ego, inquit, veſtros fines hoſtibus tradam.

CAP. VII.

SIc oſtendit mihi dominus, & ecce fœtus locuſtarum venit matutinus, & ecce bruchus vnus Gog rex, & erit, ſi compleuerit, vt deuoret fœnum terræ. Et dixit: Domine Deus propitius eſto: quis ſuſcitabit Iacob, quoniam modicus eſt? pœniteat te domine ſuper hoc, et hoc non erit, dicit dominus.

Cùm horribile, inquit, ſpectaculum illud vidi, Deum rogaui, vt miſereretur, atque internecionem reſtingueret, non ille tamen meis precibus aſſenſus eſt, propter (vt veriſimile eſt) iniquitatis magnitudinem. Fœtus autem locuſtarum, appellauit Aſſyrium: Bruchum vero Babylonium. Ceterum vnus Gog rex exercitus magnitudinem iudicat. Quemadmodum, inquit, Gog Scythicarum gentium rex contra Hieruſalem quàm plurimam multitudinem coegit, ſic Aſſyrij, & Babylonij maximo exercitu aduenient: quinetiam & brucho & locuſtæ eorum fructus tradidit, & ſimiliter erucæ, hoc enim ſupra prædixit.

Sic oſtendit mihi dominus Deus: & ecce vocauit iudicium in igne dominus Deus, et deuorauit abyſſum multam, & comedit partem: & dixit: Domine deſine: quis ſuſcitabit Iacob, quoniam paruulus eſt? pœniteat te domine ſuper hoc, & hoc non fiet.

Iudicium vocat iuſtam Dei ſententiam: Ignem vero, hoſtes: Abyſſum multam, infinitas gentes ab illis in ſeruitutem redactas. Partem autem appellat Iſrael. Sic enim etiam Moſes inquit: Et facta eſt pars domini populus eius Iacob. Tum rurſus, vt hæc vidi, dominum rogaui, verum non perſuaſi. Deut. 32.

Sic oſtendit mihi dominus, & ecce vir ſtabat ſuper murum adamantinum, & in manu eius adamas, & dixit dominus ad me: Quid tu vides Amos? et dixit, adamantem. Et dixit dominus ad me: Ecce ego inijciam adamantem in medio populi mei Iſrael, nequaquam vltra addam, vt pertranſeam eum: & diſſipabuntur aræ riſus, & ſacrificia Iſrael deſolabuntur, et conſurgam ſuper domum Hieroboam in gladio. Et miſit Amaſias ſacerdos Bethel ad Hieroboam, dicens: Congregationes facit contra te Amos in medio domus Iſrael, non poterit terra ſuſtinere omnes ſermones eius.

Luculentam, inquit, & admodum duram plagã inferam, ſimilemque adamantis, qui ex omnibus materijs duriſſimus eſt, & fortiſſimus. Non in poſterum permittam impietatem ab his admiſſam impunitam præteriri, quin vnà cum ipſis altaria idolorum delebo, eorumque feſtos dies extinguã. Omne denique eorum regnum diſſoluam. Domum enim Hieroboam regnum vocauit: quandoquidem nõ tempore Hieroboam, ſed poſt hũc, & ſex alios reges prædictio finem habuit. Cùm autem hæc à propheta dicerentur, cumque Amaſias Bethel ſacerdos metueret, ne ſi minationibus diuinis populus perterrefactus fuiſſet, atque ad pœnitentiam ſe tradidiſſet: deſiſteret Idola obſeruare,
A & ipſe interim quæſtus occaſiones amitteret, falſa vetis aſſuens ad regem defert prophetam, & criminatur his verbis conſequentibus:

Dicit Amos: In gladio morietur Hieroboam, populus autem captiuus ducetur de terra ſua.

Quæ de populo & regno detulit, vera erant: quod vero de rege dixit, non obſcurum erat mendacium. Sed tamen minime hoc Hieroboam ad perniciem prophetæ afferendam commouit: at ne hoc quidem Amaſiæ perſuaſit, vt deſiſteret prophetæ obtrectare. At ipſe prophetam iubet excedere, & in Iudæa agere, ibique futura prædicere, quòd Bethel ſeiuncta ſit à regno Iſrael. Amos libere, & confidenter ſuum inſtitutum profitetur, & diuinitus ei donatam gratiam aperit, cùm ait:

Non eram propheta ego, neque filius prophetæ, ſed paſtor vellicans ſycamina.

Porrò hoc, quod ait, vellicans ſycamina, hoc eſt, συκάμινα κνίζων, quod Aquila interpretatus eſt, ἐρευνῶν συκομόρους, hoc eſt, ſcrutans ſycomoros: & Theodotio, χαραχῶν συκαμίνους, id eſt, colligens, ſiue exaggerans: & Symmachus, ἔχων συκομόρους,
B id eſt, habens ſycomoros. Arboris ſpecies eſt ſycomorus in Palæſtina: cuius mentionem facit Lucas Luc. 19.
Euangeliſta, cùm dixit in arborem ſycomorum aſcendiſſe Zachæum. Audiui quendam, cùm illum Lucæ locum enarraret, quòd harum fructus non matureſcit, niſi prius illi breuem quandam inciſionem admoueris. Hanc igitur vero proximum eſt Septuaginta intellexiſſe, & vellicans loco exaggerans, vel colligens poſuiſſe.

Et tulit me dominus ex ouibus, & dixit dominus ad me: Vade & prophetiza ſuper populum Iſrael. Et nunc audi ſermonem domini. Tu dicis, noli prophetare ſuper Iſrael, & ne congreges audientes contra domum Iacob: propterea hæc dicit dominus; vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui, & filiæ tuæ in gladio cadent, & terra tua funiculo diuidetur, et tu in terra immunda morieris, Iſrael autem captiuus ducetur de terra ſua.

Agriculturam exercentem, & pecori ouillo vacantem me ſuſcepit dominus ex ouibus, & prophetiam docere iuſſit. Suſcipe igitur Amaſia etiã contra te prædictionem, quoniam me Iſrael populo prophetiam explicare vetas, ne lucra tua
C impediam. Scito igitur vxorem, quam nunc habes, te viſurum publice, & palam ab hoſtibus per vim ſtupratam, quia populum ad idolatriæ inſaniam pellexiſti: tu vero in externa terra è vita excedes: ac vniuerſus populus eaſdem, quas tu pœnas dabit. Vobis autem ita affectis terra alijs tradita diuidetur.

CAP. VIII.

SIc oſtendit mihi dominus Deus, & ecce vas aucupis, & dixit, Quid tu vides Amos? & dixi, Vas aucupis.

Viſio hæc celerem & expeditam venationem Iſrael deſignat. Quemadmodum enim aues viſco facile capiuntur, ſic ab Aſſyrijs populus apprehendetur.

Et dixit dominus ad me: Venit finis ſuper populum meum Iſrael, non addam vltra, vt pertranſeam eum, et vlulant laquearia templi. In die illa, dicit dominus, multi cadentes erunt, in omni loco inijciam ſilentium. Audite hæc, qui conteritis mane pauperem, et opprimitis egenos de terra: qui dicitis, quando pertranſibit menſis, et negocia-

& negociabimur: & ſabbata, & aperiemus horreum, vt faciamus minorem menſuram, & maius pondus, & faciamus ſtateram iniquam, vt poſsideamus in pecunia pauperes, & egenum pro calciamentis, & de omni venditione negociemur?

Ignis hoſtium etiam in templum meum inuadet. Templi laquearium vlulatum appellauit clamorem intus necatorum, & crepitum lignorum deflagratorum. Ceterum multi cadeutes erunt, in omoi loeo inijciam ſilentium. Tanta, inquit, cæſorum etit multitudo, adeoq́ue altum ſilentium, vt & vias, & vicus vacuitate habitantium ſit occupaturum. Itaque hæc attendite, qui in upia & paupertate cunſtrictos opptimitis, qui Calendas & ſabbata conſideratis, & iniquos quæſtus facitis è ponderibus, & menſuris ioiuſtis, multiſque modis item pauperes in ſeruitutem redigitis, atque ex omni genere negociatiunis pecunias cõficitis.

Iurat dominus contra ſuperbiam Iacob: ſi obliuiſcetur in finem omnia opera veſtra, & ſuper his non conturbabitur terra, & lugebit omnis habitator eius, & aſcendet quaſi flumen conſummatio ipſius, & deſcendet quaſi fluuius Aegypti: & erit in die illa, dicit dominus Deus, occidet ſol meridie, & contenebreſcet ſuper terram in die lux, & conuertam ſolennitates veſtras in luctum, et omnia cantica veſtra in planctum, & inducam ſuper omnem lumbum ſaccum, & ſuper omne caput caluitium, & ponam ea quaſi luctum dilecti, & qui cum eo ſunt quaſi diem doloris. Ecce dies veniũt, dicit dominus Deus, et emittam famem ſuper terram: non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed famem audiendi verbum domini, & commouebuntur aquæ de mari vſque ad mare, et ab aquilone vſque ad orientem circuibunt quærentes verbum domini, & non inuenient. In die illa deficient virgines pulchræ, & iuuenes in ſiti.

Superbiam vocat iniuſtitiam, quam petulanter in pauperes commiſerunt. Cùm autem dominum iuraſſe dixit, ſuorum verborum veritatem oſtendit. Non, inquit, in futurum in ubliuionem veſtra impia facinora venire patiar, ſed omnem, vt ſic dicam, in vos commooebo terram. Terta autem veſtra vacua relicta, vos captos abducent. Hoc innuit, cùm dixit: Deſcendet quaſi fluuius Aegypti, iam tum ſol medio die in tenebras conoerſus eſſe videbitur his, qui calamitatibus conſtringuntur, itemq́oe feſtos dies in luctum, cantica in lamentum transferam, tumq́ue habitum lugubrem fetent umnes, decora coma tonſi & ſacco veſtiti, vt mortem vnigeniti filij lugentibus ſimiles ſint. Famem pręterea, & caritatem inueham uuo frugis, aot aquæ, ſed prophetiæ, & diuinæ doctrinæ, atque aquarum more buc illuc erroribus vagantes circuncurſabunt, verbum Dei inquirentes, & deſideratũ fruſtrabuntur: ſed & virgines elegantes, & cum his enutriti iuuenes ſiti oppreſſi ad necem tradentur.

Qui iurant per propitiationem Samariæ: qui dicunt, viuit Deus tuus Dan, & viuit Deus tuus Berſabee.

Fiues autem hi erant terræ Iſraelitarum. In Dan altaria primus excitauit Hieroboam. Berſabee verò puteus eſt iuramenti, de quo ſuprà mentionem fecit, vbi idula venerabantur.

CAP. IX.

Vidi dominum ſtantem ſuper altare, & dixit, percute ſuper propiciatorium, & commouebuntur veſtibula.

Per hæc oſtẽdit, vt Dei iuſſu, & uou ſua virtute hus vincet Babylonios.

A *Et diſiice in capita omnium.*

Hoc etiam B. Ezechiel vidit: etenim illic inuiſibiles poteſtates ſecuribus vtentes, vrbem omnẽ peruadere iuſſæ ſunt, atque omnes percutere præter eos, qui ſignum haberent. Idem hoc locu fieri iuſſit, cùm ait: Diſijce in capita omnium. Atque io huoc mudum infinita cæde deſignata infert,

Et reliquos eorum gladio interficiam: non fugiet ex eis, qui fugerit: & non ſaluabitur ex illis qui fuerit reſaluatus. Si defoſsi fuerint in inferno, inde manus mea euellet eos: et ſi aſcenderint in cœlum, inde detraham illos: ſi abſconditi fuerint in vertice Carmeli, inde ſcrutans auferam eos: & ſi demerſerint ſe ab oculis meis in profundum maris, ibi mandabo draconi, & mordebit eos: & ſi abierint in captiuitatem ante faciem inimicorum ſuorum, ibi præcipiam gladio, & interficiet eos.

Si, inquit, in infernum deſceoderint, inde eos manu ſubtraham: ſi in cœlum aſcenderint, quod non fieri poteſt, hinc eos deijciens hoſtibus tradam: ſin in Carmelum fugerint, nullo negocio illinc eos accipiam: ſin in maris altitudinem ſe demergere conentor, beluis illic agentibus conficiendos curabo: ſin autem ad hoſtes perfugere aggrediantur, oeque ſic ſe tuebuntur.
B

Obfirmabo oculos meos ſuper illos in mala, & non in bona: & dominus deus omnipotens, qui tangit terram, & commouet eam, & lugebunt omnes habitatores terræ eius, & aſcendet ſicut fluuius conſummatio eorum, & deſcendet ſicut flumen Aegypti, qui ædificat in cœlo aſcenſionem ſuam, & repromiſsionem ſuam ſuper terram fundat.

Huic quod Dauid ait, ſimile eſt, qui in excelſis habitat, & humilia reſpicit.

Qui vocat aquam maris, & effundit eam ſuper faciem terræ: dominus omnipotens nomen eius.

Oſtendit puteſtatis opera, vt ex his confirmet minas.

Nonne vt filij Aethiopum vos eſtis mihi filij Iſrael? dicit dominus.

Cùm eadem ſitis natuta, qua Aethiopes, ceteriq́ue homines, maiori ſtudio tamen præter umnes curati eſtis: id qood explanauit, cùm ſubiunxit,

Nonne Iſrael eduxi de terra Aegypti, & alienos de Cappadocia, & Syros de fouea?

Priuri patria relicta, alij item, inquit traoſlati in
C alienas tertas peruenerunt, vt Syri, vt alienigenæ: ſed alia conditione quàm vos. Nam illurum ſoli euerſiunem, & commigrationem celebrat nemo, veſtram veto omues homines in ore habent. Age veto illi qoidem cùm ſemigrarunt cum alijs habitantes, ad illorum leges ſe accommodare coguntut: vos contrà indigenas ſuperaſtis, atque eus omnes funditus interemiſtis, cumq́ue aoxilio meo vtetemini, terræ eorum domini effecti eſtis.

Ecce oculi domini ſuper regnum peccatorum, & auferam illud à facie terræ: veruntamen non in finem auferam domum Iacob, dicit dominus: quia ecce ego præcipio, & ventilabo in cunctis gentibus domum Iſrael, ſicut ventilatur in ventilabro, & non cadet contritio ſuper terram: in gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt, non appropinquauit, neque venient ſuper nos mala.

Etiamſi iuuumeris iniquitatibus couperti ſunt, uon certe fundirus perdam, ſed eos ounc in captiuitatem diſpergam: nec vero ſecus quàm agricola à quiſquilijs, & porgamentis frumentum ſecernit: ego etiã ſalute dignos ſeruabu, reli-

quos necandos tradam, qui meis verbis credere noluerunt, ſed effugere, ne minas meas experiantur, ſe poſſe ſperarunt.

In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod ceciderat, & ædificabo ea, quæ corruerant, & quæ ſuffoſſa ſunt, ſuſcitabo, & inſtaurabo ea, ſicut dies antiquos, vt quærebant me reliqui hominum, & omnes gentes ſuper quas inuocatum eſt nomen meum, dicit dominus, faciens hæc omnia. Ecce dies veniunt, dicit dominus, & apprehendet tritura vindemiam, et variabitur vua in ſemente, & ſtillabunt montes dulcedinem, & omnes colles conſiti erunt, & conuertam captiuitatem populi mei Iſrael, & ædificabunt ciuitates diſſipatas, & habitabunt & plantabunt vineas, & bibent vinum earum, & facient hortos, & comedent fructum eorum.

Hæc quidam in Zorobabel attribuerunt ei conuenire exiſtimantes, quòd genus ſuum ex Dauid traheret, nec vero animaduertere voluerunt, vt exceſſit è vita, cùm parum diu regnaſſet. prophetia autem æternorum bonorum continet promiſſionem, & omnes gentes cognituras Deum, de quibus nihil in factis Zorobabel eueniſſe inuenimus. Atqui dominus noſter Ieſus Chriſtus, quantum ad carnem pertinet, manans ex genere Dauid, quæ promiſſa ſunt Dauid, compleuit. Nam verbum caro factum eſt, & diuerſatus eſt in tabernaculo apud nos, quod ex Dauid acceperat. Conuenienter igitur propheticus ſermo Dauid tabernaculum reædificatum, dicit permanſurum, non in breue tempus, ſed in æternum. Eius etiam modi
Pſal. 88. Deus promiſit Dauid: Et ponam in ſæculum ſæculi ſemen eius, & thronum eius ſicut dies cœli. Et rurſus: Vſque in æternum præparabo ſemen tuum, & ædificabo in generatione & generationem ſedem tuam. Iam eandem promiſſionem per beatum Amos renouat Deus omnipotens, pollicetúrque item gentibus donum cognoſcendi
Rom. 8. Deum. Nam, inquit, Dauidico tabernaculo reædificato, ceteri homines me requirent, omneſque gentes, ſuper quas inuocatum eſt nomen meum: Nam quos præſciuit, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Et demonſtrans dictorum veritatem, ſubdidit: Dicit dominus, faciens hæc omnia, nempe qui res facit, prædixit verba: quoniam vero omnes ſpirituales promiſſiones attendere non queunt, neceſſario etiam bonorum corporeorum promittit ſuppeditationem, tantamque horum fore abundantiam præſignificat, vt præ vindemia relinquatur meſſis propter fructuũ, vt par eſt, multitudinem. Agricolæ nimirum non metere poterunt, & triturare, quæ meſſuerint: quinetiam vix, inquit, ſementes factæ erunt, cùm rurſus erit vindemiandum: monteſque omnium generum fructus dabunt: nullus collicolus plantis nudus relinquetur. Captiuitate autem liberatus populus, vaſtatas vrbes reædificabit, atque in eis habitans tutò agros colet, plantãs, & ſeminans, laborumque fructus percipiens, ac quam diutiſſime eis datam patriam habitabunt: hoc explicauit cùm dixit,

Et plantabuntur ſuper terram ſuam, & non auellentur amplius de terra ſua quã dedi eis, dicit dominus Deus omnipotens.

Eſt autem intelligendum, Deum ſæpe bona polliceri, ſed promiſſiones excipientes non ad finem prædictiones, iniquitatibus gaudentes, peruenire ſinũt. Minatur vero interdum acerba, in quorum periculum non incurrit metu pœnarum. Quamobrem Iudæi, cùm contra dominum inſanijſſent, cùm venit in hunc mundum, ſeipſos bonis promiſſis priuarunt. Nos vero vtinam poſſimus hanc vitam ſecundum leges diuinas recte agere, pœnitentiaque peccatorum ſordes abijcere, ne in malorum pericula incurramus, ſed conſequamur bona promiſſa per gratiam conſeruatoris Chriſti, quocum Patri gloria & Spiritui ſancto nunc, & ſemper in ſæcula ſæculorum, Amen.

FINIS PROPH. AMOS.

ABDIÆ ARGVMENTVM.

IDVMÆI ab Eſau progenitore profecti, ex quo nomen habuerunt (Edom enim appellatus eſt, quòd primogenituræ lenticulam antetuliſſet) non modo nominis, ſed nequitiæ etiam illius hæredes extiterunt: atque quemadmodum ille maximam iracundiam in Iacob exercuit, vt palam diceret, appropinquent dies patris mei, vt occidam fratrem meum: ſic hi in manantes à Iacob continenter ira, & inuidia exardentes, eis inſidias incredibiles inſtruxerunt. Cùm Ægyptiaca ſeruitute liberati Moſe magno duce, & præfecto, in terram promiſſam proficiſcerentur, non modo humaniter non eos exceperunt, ſed ne per fines quidem ſuos iter facere permiſerunt, cùm tamen Moſes magnus per legatos hoc ab eis contendiſſet, ac confirmaſſet non diuerſuros, neque ad dexteram neque ad ſiniſtram, ſed peruulgata via ſe iter mituros, vſúmque aquarum empturos: tum poſtea ſæpenumero inſitum odium præ ſe tulerunt, ac profeſſi ſunt, nunc ſoli bellum contra eos comparare aggredientes, nunc bellum mouentibus ſubſidio venientes. Cùm autem Aſſyrij & Babylonij eis bellum intuliſſent, incredibilibus malis eos vexarunt. Nam non hoſtibus ſolum auxiliabantur, ſed inſidias etiam eis comparabant. Cúmque fugere conarentur, in ſidijs poſitis, eos comprehendebant, eorumque partem interficiebant, partem hoſtibus venundabant. Quamobrem iudex iuſtus mirificum Abdiam prophetico dono cumulauit, ac prædicit mala Iudæos apprehenſura. Itaque breuiter explicato argumento vaticinationum, ipſam ſententiam planam faciemus.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM ABDIAM.

VISIO *Abdiæ.*

Hoc eſt, diuinitus facta Abdiæ reuelatio hæc eſt.

Hæc dicit dominus Deus Idumææ.

Non, inquit, humana ratione vtens hæc verba facio, ſed Deus omnipotens, tanquam organo quodam mea lingua vſus, Idumææ futura prædicit: ac docens cuiuſmodi hæc ſint, infert,

Auditum audiui à domino, & munitionem ad gentes miſit.

Pro munitione, Symmachus nuncium vertit. Per hæc autem oſtendit, vt ipſe dominus contra Idumæam hoſtes concitabit, ac inducit,

Surgite, & conſurgamus aduerſus eum in prælium.

Tanquam quiſpiam belli imperator aduerſus eos exercitum coegit, oſtendens, vt ipſe hæc mala eos ſuſtinere efficit.

Ecce minimum dedi te in gentibus, inhonoratus es tu valde.

Et cauſam quamobrem id fiat, docet.

Superbia cordis tui eleuauit te.

Poſtea docet ſuperbiæ cauſas.

Habitantem in foraminibus petrarum.

Deinde etiam eius cogitationes planas facit.

Exaltantem habitaculum tuum, atque dicentem in corde tuo, Quis me deducet in terram? Si exaltatus fueris vt aquila, & ſi inter media ſidera ponas nidum tuum, inde te detraham, dicit dominus.

Altiſſimis montium faſtigiis Idumæa vndiquaque munita erat, hæc conſcendentes, cùm ab hoſtibus impetebantur, ſæpe hoc modo ex multis inſidijs euaſerunt: quoniam his confidens, inſoleſcis & elato animo es, quòd ſis inexpognabilis: expugnabilem te, & hoſtibus facilem captu efficiam, nec ex manibus hoſtium effugies: non ſi more aquilæ ſublimis tollaris, & ſuper nebulas voles, atque in ipſis ſideribus habites. Ac explicans vt funditus peribit, intulit,

Si fures introiſſent ad te, vel latrones per noctem, vbi proiectus eſſes? nonne furati eſſent ſufficientia ſibi? etſi vindemiatores introiſſent ad te, nonne reliquiſſent racemum? quomodo perſcrutatus eſt Eſau, & deprehenſa ſunt abſcondita eius.

Fures ſtatim direptis in promptu poſitis diſcedunt, non audentes vniuerſam domum perſcrutari: & vindemiatores vites omnes diligenter perſcrutari piget. Ita fit, vt cùm maioribus racemis colligendis dent operam, in multis palmitibus labruſcas relinquant. Verum ſic hoſtes excutient te, vt ne ea quidem, quæ in abſtruſiſſima loca abdita ſunt, eorum manus effugiant.

Vſque ad terminos dimiſerunt te, omnes viri fœderis tui reſtiterunt tibi, prævaluerunt aduerſus te viri pacifici tui: qui comedunt tecum, poſuerunt inſidias ſuper te.

Ad hoſtes, inquit, adiungentur, qui non multo antè tecum coniuncti beneuolentia erant confœderati, & ſocij tui. Hoc enim dixit, Viri fœderis tui, & qui nuper tecum conuiuebant, & comprandebant, non vrbibus ſolum, ſed etiam regionis finibus te pellent, cùm aperte bellum gerentes, tum inſidias molientes: horum maxima cauſa eſt inſipientia tua. Hoc patefecit, cùm dixit,

Non eſt ſapientia in eo: in die illa, dicit dominus, perdam ſapientes ex Idumæa, & intelligentiam de monte Eſau, & pauebunt pugnatores tui de Theman, vt auferatur homo de monte Eſau propter interfectionem & impietatem aduerſum fratrem tuum Iacob.

Omnes pariter & de fortitudine gloriantes, & ſapientia ferocientes, & ſub his merentes funditus perdam, & ſuæ ſententiæ æquitatem oſtendens, propter, inquit, cædem, & impietatem in fratrem Iacob.

Operiet te confuſio, & auferreris in æternum ex die, qua reſtitiſti contrà, in die vt caperent alienigenæ fortitudinem eius, & alieni ingreſſi ſunt portas eius, & ſuper Hieruſalem miſerunt ſortẽ, et vos eratis, quaſi vnus ex eis.

Alienis bellum inferri, in ſeruitutemque redigere graue eſt: Vobis autẽ ſanguine coniunctis, ex Abraamo profectis, nulla venia relinquitur, qui hæc in cognatos attentaueritis. Cùm legibus cognationis ſpretis, alienis fuiſtis ſubſidio: veſtros vero bello impetiſtis. Etenim tu, inquit, fuiſti ve vnus ex his: non vt facta, ſed vt futura, de more prophetarum proprio, prædicit.

Et non deſpicies diem fratris tui in die alienorum.

Diem vocat punitionis tempus, οὐδ᾽ ἐμὴ ἐπίδης αὐτὸ τὸ κοινοῦ ἀδελφοῦ χείρονας. ἀλλὰ καὶ τοὺς λόγους ἐπιόντος τῶν δοῦναι. τοῦτο ἐφιάδην αὐτὸ καὶ τοῖς συναλλάττει. hoc conſequentia explicant.

Et non latabĕris ſuper filios Iuda in die perditionis eorum, & non magna loqueris in die anguſtia.

Videns eorum mala, non tolles ſpiritus tuos, quòd harum calamitatum expers extiteris.

Neque ingredieris portas populorum in die laborum eorum.

Non vnà cum hoſtibus, depopulantibus vrbem ſanguine te attingentium, ingredieris.

Et non deſpicies etiam tu congregationem eorum in die perditionis eorum, neque appones fortitudini eorum.

Non ſimiliter, vt externi, delectaberis eorum ſupplicijs, neque ſupplementum mittes contra vires eorum, neque augebis tuis exercitibus eorum calamitates.

Neque ſtabis in egreſſibus eorum, vt interficias eos, qui ſalui fuerint ex eis, neque concludes fugitiuos eorum in die tribulationis.

Non inſidiis poſitis in viis eos adorieris, vt ne fuga poſſint ſalutem aſſequi, atque in tuos laqueos incidant, in hoſtiumque manus tradantur. Quis vnquam pro dignitate commemorare poſſet iuſti iudicis incredibilem bonitatem, qui cùm planè ſciret, quòd non propheticis verbis credituri eſſent, has propoſitas minationes adhibuit, vt hinc eos perterrefaciendo, illinc pelliciendo efferatos molliret? ac infert:

Quia iuxta eſt dies domini ſuper omnes gentes.

De omnibus gentibus impietatem exercentibus pœnas ſumo, eaſdem de te eredete uolente ſumam.

Sicut feciſti, fiet tibi: retributio tua reddetur in caput tuum, quia quomodo bibiſti ſuper montem ſanctum meũ, bibent omnes gentes vinum, bibent & abſorbebunt, & erunt quaſi non ſint.

Quemadmodum abs te pœnas exigam eorum, quæ in loca mihi dedicata atteutaſti, ſic etiam gentes, quæ huius iniquitatis tecum participes, & affines fuerunt, iuſtum ſupplicium dabunt. Vini autem potionem vocat vltionem: id quod nos
Hiere. 25. aperte docet Hieremias, accipere poculum iuſſus, & potare omnes gentes. Et vero omni ex parte hoc intelligere facillimum eſt. Vos Idumæi pœnam dabitis eorũ, quę in fratres veſtros cõmiſiſtis.

In monte autem Sion erit ſaluatio, & erit ſanctum.

Reducam eos ex captiuitate, & ſanctum templum teædificabo. Prænunciat ſaluationem omnibus exortam in Sion, & ſanctificationem inde in omnem orbem terrarum profuſam per crucem ſaluatoris.

Et poſsidebit domus Iacob eos, qui ſe poſſederant.

Eis vero, vbi redierint, tantum virium, & potentiæ ſuppeditabo, in tantamque multitudinem eos augebo, vt & ſuam, & alienarum gentium finitimarum terram ſub iugum ſuum ſubijciant.

Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioſeph flãma, domus autem Eſau ſtipula: & ſuccendent in eos, & deuorabunt illos.

Tantæ imbecillitati tradetur, vt ignis more ab illis conſumatur. Iacob, & Ioſeph eos appellauit: interdum Ephraim decem tribus uominauit. Ephraim autem filius fuit Ioſeph.

Et non erit frumentarius domus Eſau, quia dominus locutus eſt.

Frumentarium Symmachus interpretatus eſt διασωζόμενον, id eſt effugientem, conſeruatum. Aquila & Theodorio καταλελειμμένον, hoc eſt reliquum, reſiduu. Itaque eorum funditus perditionem præmonſtrans, his verbis vſus eſt; Septuaginta autem nou ſine cauſa frumentarium poſuerunt, cùm ignem Iacob, & flammam Ioſeph vno conſenſu omnes dixiſſent, quæ nomina fortitudinem & potentiam oſtendunt. Voluerunt dicere, quòd nulla vis Idumæis relinquetur.

Et poſsidebunt, qui in Nageb, montem Eſau, & qui in Sephela alienigenas, & poſsidebunt montem Ephraim, & campum Samariæ, & Beniamin, & Galaad: & transmigrationis principium iſtud filijs Iſrael, terra Chananæorum vſque Sariphtam, & transmigratio Hieruſalem vſque Euphratem: poſsidebunt ciuitates Nageb, & aſcendent qui ſalui fuerant de monte Sion, vt puniant montem Eſau, & erit domino regnum.

Qui in Nageb montem &c. Hunc vno conſenſu tres interpretes Auſtrum verterunt, quod ſic lingua Hebraica auſter vocetur. Quare, inquit, ad auſtrum habitantes Hieruſalem, hoc eſt, Idumæorum finitimi tanquam quandam hæreditatem & partem habebunt terrã Idumæorum. Qui in Sephela &c. Hi vicini alienigenarum regionem, quam nunc tenent alienigenæ, ſub imperium ſuum ſubiugabunt, ac omnes captiuitate liberati, communiter & publice poſſidebunt montem Ephraim, & monti continentes campos, & Beniamin hæreditatẽ, atque vniuerſam Galaaditem, ac etiam fines, quos olim Chananæi tenuerunt, habebunt, vt Sariphra ſit terræ eorum extrema poſſeſſio, item Ephratha vrbem tenebit Hieruſalem: quin etiam plures alias, ac magis vergentes ad auſtrum. Hoc expreſſit, cùm dixit, hæreditabunt vrbes Nageb. Neque tamen interim his contenti erunt, ſed etiam Eſao montem ſibi ſubijcient: Deus nimirum eorum exercitui præerit, & qui ſeſe Deo dedicarunt. Eſt autem animaduertendum, vt prophetiæ Ezechielis finis reſpondeat fini iſtius prophetię. Illic deſcribit terræ diuiſionem, & populi prædicit reditum: tumque poſt reditum eis datam à Deo fortitudinem & potentiam. hanc nos vtinam conſequamur à Deo benigniſſimo, conſequemur autem modo non Eſau, & poſteros eius imitemur: ſed iuxta Apoſtolicam traditionem gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus condiſcamus, atque idem inter nos ſentire velimus: hoc genere viuendi omnium dominum obſeruantes aſſequemur ab eo dona benignitate cõſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti, vnà cum Sancto ſpiritu: nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum, Amen.

FINIS PROPHE. ABDIAE.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS ARGVMENTVM IN PROPHETAM IONAM.

DEVS omnipotens, qui omnes homines fabricatus eſt, pariter omnes procurare perſeuerat, & ſi quando plus olim Iſraelitas curare viſus ſit, ſed & hæc, vt de omnibus hominibus communiter bene mereretur, faciebat. Nam quemadmodum res Iſraelitis neceſſarias curæ habens, non ad vnumquemque quid agendum eſſet, verba faciebat: ſed vnum aliquem optimum ex omnibus ſeligebat: nunc quidem Moſen magnum, nunc IESVM filium Naue, interdum Samuel, interdum Heliam, & per horum quenque aut leges dans, aut miracula edens, aut admonitiones adhibens, adducebat ad ſalutem. Sic cùm Iſraelitæ populo ex alijs gentibus ſelecto diligentiam & curam in eo tuendo poneret, & frequenter eum viſeret, & vix enarrabilia miracula ederet, tum alijs gentibus Dei intelligẽtiam, & notionem oſtendit. Hoc idem nos per diuinum Oſee docuit: Speculator, inquit, Ephraim Oſe. 9.

cùm

*cum Deo propheta. Populum enim tanquam ſpeculatorem quendam, & prophetam propoſuit ad com-
moditatẽ aliarum gentium, & ſalutem. Nec vero aliter, quàm per hos Aegyptus didicit Dei omnipo-
tentis poteſtatem incredibilem. Et vero illorum ſtrages quam fama in vulgus omnium hominũ peruul-
gauerat in admirationem prouidentiæ iuſtæ Dei oẽs adduxit. Vnde factum eſt vt Raab meretrix, diui-
næ notionis lumine illuſtrata diceret exploratoribus, quòd irruit in nos terror veſter: audiuimus enim
quòd ſiccauerit dominus Deus aquas maris rubri ad veſtrum introitum, & tranſmiſit vos, quòd domi-
nus Deus veſter ipſe eſt Deus in cœlo ſurſum, & in terra deorſum: & multis pòſt temporibus cùm ex-* Ioſue. 2.
*teræ nationes arcam vidiſſent, metu & horrore commotæ vociferabantur, Hic ille Deus, qui cùm Ae-
gyptum vexauit, & illa multa Aſſyriorum milia ad muros Hieruſalem interfecit, ac non multo pòſt
Sennacherib in fugam coniecit, omnibus mortalibus poteſtatem ſuam planam fecit. Iam vero Babylo-
ne cùm Danielem leonibus traditum incolumem ſeruaſſet ex omni morſu leonum, & vehemẽtiſſimam
illam camini flammam in rorem vertiſſet, vt perbeati illi pueri in medio ſaltarent, & diuinas lauda-
tiones contexerẽt, ſuperbum regem perterruit, atque ex eo docuit ſubditos, vt Iſraelitarũ ſit ſolus Deus:
quin etiam vbi nobilem illum reditum populo donaſſet, & ex omnibus in captiuitatem abductis ſolos
ſeruitute liberaſſet, & ſuum templũ reædificaſſet, atque priſtinæ felicitati Hieruſalem reddidiſſet, pla-
num rurſus fecit, non finitimis modo, ſed etiam longinquis, vt ſolus ſit, qui poſſit, quibus velit, & proui-
dere, & tueri. Itémque ſub Macedonibus ſuam vim ſæpenumero oſtendit, & ſimul per prophetas mira-
cula edens, & futura prænuncians gentes permultas ad veritatem adduxit. Sic Heliſæum magnũ gens
Syrorum extimuit, cùm nebula inuiſibili circumfuſa fuiſſet ab eo: tum vt Naaman curationem vidiſ-
ſet, tanta nimirum obſeruantia coluit prophetam hunc, vt cùm rex mala eſſet valetudine, Azahel ad
eum miſſus fuerit, vt inquireret, an conualeſceret, & vero hunc Azahel propheta hic vnxit regẽ Syris.
Age vero diuinum Hieremiam rex Babyloniorum tanto honore ornauit, vt optionẽ habitandi illi de-
derit, & quidem reliquos omnes, & reges, & principes captiuos abduxit: huic vero poteſtatem dedit
exigendi vitam, vbi vellet. Sic etiam præcellentem Ionam Deus omnipotẽs Niniue prophetam elegit.
Vrbs autem hæc olim maxima fuit, in qua etiam regis Aſſyriorum regia fuit. Quoniam autem vni-
genitum Dei verbum per humanam naturam apparíturum erat hominibus, & cunctas gentes diuinæ
notionis lumine illuſtraturum, gentibus etiam ante incarnationem ſuam prouidentiam patefecit: cùm,
vt ex antecedentibus futura confirmet, & omnes edoceat, non ſe Iudæorum Deum ſolum eſſe, ſed gen-
tium quoque, atque etiam vt veteris, & noui inſtrumenti cognationem oſtendat. Etenim ſi ante in-
carnationem nullam de gentibus curam ſuſcepiſſet, eum alium Deum Iudæi ſuſpicari potuiſſent, quippe
qui contrà faceret, atque eis, qui legem dediſſet, & opinati fuiſſent hunc Iudæos tantum curare, illum
vero omnes homines. Hoc nimirum morbo laborauit execrandus Marcion, qui alium ab illo Deum
dixit, tametſi in veteri teſtamento Deum omnes mortales curare animaduertere potuiſſet. Sed ne præ-
ter modum longiores ſimus, ad prophetæ explanationem veniamus.*

BEATI THEODORETI, EPISCOPI CYRENSIS, EXPLANATIO IN IONAM PROPHETAM.

ET factum eſt verbum domini ad Ionam filium Amathi, dicens: Surge, & vade in Niniuen ciuitatem magnam, & prædica in ea.

IONAS mirificus propheta alias edidit prophetias, quæ hoc libro non continentur: eas ex quarto Regum cognouimus. Scriptura enim de Hieroboam pronepote Iehu, qui decem tribubus regnauit, iſtiuſmodi docet: Ipſe reſtituit terminos Iſrael ab Emath vſque ad mare, quod vergit ad occidentem, iuxta ſermonem domini Dei Iſrael, quem locutus eſt per ſeruum ſuum Ionam filium Amathi prophetæ, qui erat de Getepher. Idem nomen patris hæc prophetia habet: hunc iuſſit Deus in vrbem Niniuen proficiſci, eique funditus perditionem futuram prænunciare, propter immanem delictorum multitudinem quam explicat his verbis:

Aſcendit clamor malicia eius ad me. Et ſurrexit Ionas, vt fugeret in Tharſis.

Hoc eſt, in tantam prolapſa eſt maliciam, vt patientiæ meæ fines tranſcenderit. Cùm hæc verba propheta audiſſet, fugam domini imperio antetulit, atque in Tharſis fugere aggreſſus eſt. Tharſis autem quidam Tharſum eſſe ex nominum cognatione opinati ſunt: quidam Indiam ita nuncupatam eſſe exiſtimarunt, non iterim animaduertentes, Aſſyriorum regnum Indorum regno eſſe finitimum. At vero mos eſt his, qui ſe fugæ mandarunt, ſi ex oriente fugiant, proficiſci ad occidẽtem: ſin à meridiana regione aufugiant, ad ſeptentriones cõcedere. Ac deſcẽdit in Ioppen vrbem maritimam Palæſtinæ, vt illinc mare conſcẽderet, quę ex occidentis partibus mari alluitur. Non nauigatione igitur hoc mari vtens, quis in Indiam proficiſceretur, cùm inter mare noſtrum & Indicum maxima interſit continens, ex parte

vna habitabilis, ex altera prorſus deſerta: cum quàm plurimi & maximi montes interpoſiti ſint, poſt qoos eſt ſinus maris rubri, qoo cum Indicum mare coniungitur. Ac ne quis ratiocinando veritatem colligere nos arbitretur, diuinæ ſcripturæ teſtimonium afferam, Tharſis eſſe Carthaginem in Africa ſitam. Sic enim ſeptuaginta in Eſaia verterunt: Vlulate naues Carthaginis, quia perierunt munitiones veſtrę. Aquila, Theodotio, Symmachus pro Carthagine, verterunt, Tharſis. Nec vero ſecus diuinos Ezechiel Carthaginienſium mentionem fecit: tumque apod Hebræos, & apud Syros Tharſis reperimos, ex qoibus colligitur, non in Indiam Ionam, ſed Carthaginem fugiſſe. Hoc autem fecit planè ſciēs nempe propheta, & quòd vbique Deus ſit, & qoòd nullus locus eius prouidentia vacuus ſit: ſed tamen arbitrans in ſola Hieruſalē Deum ſeſe oſtendere. neq; vero ignauiæ tario, metuſve in fugā eum impulit: quio potius non miſericordiæ fontes ignorans, quibus vtens is, qoi eum concionari iuſſerat, omnia admioiſtrat. Non item neſcius, quod ſi reſipiſcerent Ninioitæ, omnino dioinam miſericordiam aſſequerentur: itaque prædictionem eius falſam videri ſibi, turpe exiſtimauit, ſeque pro propheta vocari mendacem. In hanc vero opinationem cum impulit ipſa minarum vltionis plenæ declaratio. Conſiderauit enim non Deum præſignificare, ſi punire vellet, cùm vltionis ſanè minatio ad pænitentiam adhortatio ſit: ac Iudæis ſuſpicatus eſt ſore crimini, ſi Niniuitæ ſibi obtemperarent, homini nimirum ignoto & externo, cùm Iudæi infinitis quidem prophetis contribulibus ſuis cum miraculorum editione prophetiam exercentibos aſſidoe refragarentur, nihilque ab eis adiuuarentur. Quamobrem non ſtatim Dei imperata fecit, ſed potius mari ſe in fugam dedit, arbitratus iſtiuſmodi munus aſſignatum à Deo defugiturum eſſe.

Tharſis Carthago. Eſai. 23.

Deditque naulū ſuum, et aſcendit in eam, vt nauigaret cum eis in Tharſis à facie domini. Et dominus ſuſcitauit ſpiritum magnum in mari, & facta eſt tempeſtas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri: & timuerunt qui nauigabant, & clamauerunt vnuſquiſque ad Deum ſuum: & iactum fecerunt vaſorum in mare, vt alleuaretur nauis. Ionas autem deſcendit in ventrem nauis, & dormiebat, & ſtertebat: & acceßit ad eum proreta, & dixit ei, Quid tu ſtertis? ſurge inuoca Deum tuum, ſi quomodo ſaluos faciat nos Deus, & non pereamus. Et dixit vnuſquiſque ad proximum ſuū, Venite, mittamus ſortes, et cognoſcamus cuius gratia malitia hæc eſt ſuper nos: et miſerunt ſortes, et cecidit ſors ſuper Ionam.

Naotis perſoluit portorium. Iam vero neque inde afflictio perſtringere eos potuiſſet, niſi terræ, & maris, atque cælorum opifex marę commouiſſet, atque fluctuum anfractus naoim complexi foiſſent. Cumqoe aliæ naues ſecundo vento curſum tenerent, in hanc voam tempeſtas maris incumbebat, & fluctuum impetus efferueſcebat: hoc planè ſors naotarum nos docet: neque enim ſi communis fuiſſet tempeſtas, eius cauſam ſorte diſquirere aggreſſi fuiſſent: ſed cùm alios ſine periculo mare ſequentes viderent, ſuam vero decumanis fluctibus exagitari, primum quidem ſe ad preces conuerterunt, ac pro ſe quiſque quem exiſtimabat Deum rogabat, deinde cùm hinc nullum auxilium ad ſe tuendos aſſequerentur,

A Ionam ſomno arctiori conſtrictum excitāt: nam conſcientiæ ſtimulis vexatus, mœſtitiaque afflictatus, cogitationum ſuarum aculeos non ferre valens, ex ſomno ſibi moliebatur conſolationem, atque tot, tantiſque ioipetentibos nauem tempeſtatibus, fluctibuſqoe extrinſecus in præcipitia ſeſe diſrumpentibus, nautis intus perturbatis, ipſe enim interim non parum, oec leuiter dormiebat, quin arctiori ſomno compreſſus, etiam ſtertebat, vt hoc volumine ipſe oſtendit: ac proreta cùm ex ſomno eum excitauiſſet, primum preces adhibere Deo ſuo coegit, ignorans fugam fiduciam hanc illi ſuſtuliſſe. Cùm autem pericula intentari non deſinerent, ſorte exqoirere tempeſtatum cauſas perrexerunt, non ignorantes natura, quantum videre eſt, peccatores ſua manere ſopplicia, atque delictorum vel miſſorum pœnas perſoluere. Itaqoe cùm ſors teſtimonio ſoo prophetam arguiſſet, in iodicium agitur, nautæ iudicum formulam ſectantes, Ionam repoſcunt rationes vitæ anteactæ, ac inquiunt,

Annuncia nobis, cuius gratia hæc malicia eſt in nobis? quod eſt opus tuum, et vnde venis, et quò vadis, et
B *ex qua regione, et ex quo populo es tu?*

Sic maximo ſtudio quærebant intelligere omni ex parte, exoptantes tempeſtatis cauſam, quare non modo, vnde profectus eſſet, & quonam iret, iubent dicere, ſed & ex qua gente genus ſuum duceret, vt ex communibus gentis ſtudiis, & inſtitutis, hominis vitam cognoſcerent: ad quæ Ionas reſpondit,

Seruus domini ego ſum, et Deum cæli ego colo, qui fecit mare et aridam.

Mirus porrò propheta, dignus qoi omnibus laodibus ornetur: capitis condemnatos præco fit poteſtatis Dei omnipotentis, omnium rerum fabricatorem & dominum appellans: quoniam quidem illa ætate quàm plurimi mortales idola obſeruabant, vniuerſorumque factorem neſciebant: iure mirificus propheta hunc igoorantibus, caoſamque fugæ ſuæ patefacit: quia honc quem noſco noo terræ ſolom, & maris, ſed & cæli coonditorem, & dominom inſipientia implicatus me putaui effugere poſſe.

Et dixerunt ad eum, Quid hoc feciſti? cognouerunt enim viri, quòd à facie domini fugeret, eò quod indicaſ-
C *ſet eis.*

Hæc, inquiont, non ignorans, cui alios docendi negorium datum fuerat, quomodo ſperaſti Deum, vbique præſentem, te effugere poſſe? Eouſque turpe eſt noo obedire Deo, vt propheta aliorum præceptor, non ſe ab inſipientibus reprehendi recuſet, veruntamen eius verba audierunt. Neque vero vbi eum redarguiſſent, mortis condemnare audent, ſed eum nimirum prophetam quid faciendum eſſet, ſignificaturum expectant.

Et dixerunt ad eum, Quid tibi faciemus, et quieſcet mare à nobis?

Infeſtior tempeſtas poſt ſortem fuit: tum propheta cum nouiſſet diuinam iram, ipſe ſemet mortis condemnat.

Et dixit Ionas ad eos, Tollite me, et mittite me in mare, et quieſcet mare à vobis; Ego enim noui, quòd propter me fluctus magni contra vos ſunt. et conabantur viri, vt reuerterentur ad terram, et non poterant, quia mare ibat, et inſurgebat magis contra eos: et clamauerunt ad dominum.

Sed

Sed nec ſtatim his verbis auditis nautæ imperata fecerunt: quin aliquandiu reſtiterunt, malorum ceſſationem quandam futuram expectantes, ac remigantes, ad continentem nauem appellere conati ſunt. Vt vero vis maris hoc fieri prohibuit, Deum prius precati, Ionam in mare proiecerunt.

Et dixerunt: Nequaquam domine, ne pereamus propter animam viri huius, & ne des ſuper nos ſanguinem iuſtum: tu enim Domine ſicut voluiſti, feciſti.

Cùm planè nouiſſent Ionam à Deo condemnatum fuiſſe, rogant ne pœnas dent, dum Dei iudicio ſubſeruiunt. Ne attribuas, inquiunt, nobis ſanguinem iuſti, hoc eſt, ſanguinis innocentis ne domine pœnas à nobis repetas: atque ita propheta in mare proiecto, fluctuū procellæ ceſſarunt. Eorum vero animis plurimus timor inceſſit, qui hæc ſpectauerunt: votaque fecerunt, vbi domum redierint, ſe hoſtias immolaturos, ac crediderunt hunc Deum ſolum eſſe omnium rerum dominum.

CAP. II.

E*T præcepit Dominus ceto magno, & deuorauit Ionam, & erat Ionas in ventre ceti tribus diebus,* B *& tribus noctibus: & orauit Ionas ad dominum Deum ſuum de vtero piſcis.*

Ionam diuino numine cetus maximus excepit, hoc enim oſtendit, cùm ait: præcepit dominus: nec vlla ex parte dentes ceti læſerunt eum. Venter vero grandis piſcis habitatio prophetæ tres dies, totidemque noctes extitit, viſque alui cibos concoquere ſolita prohibebatur Ionam conficere. In tanta autem laxitate propheta degebat, vt etiam precationes ad Deum adhibere potuerit.

Et dixit: Clamaui de tribulatione mea ad dominum, & exaudiuit me de ventre inferni: clamoris mei audiſti vocem meam.

Ego, inquit, qui quondam tantum Hieroſolymis Deum cum prophetis ſe communicare arbitrabar, eum in ventre ceti præſentem inueni, & precationibus adhibitis, ab eo miſericordiam conſecutus ſum. Ventrem inferni aluum ceti vocauit. Cùm fera hæc mortifera ſit, lege viuentium Ionas mortuus erat: at ſola gratia viuebat. Alioqui, vt repræſentaret dominum Ieſum Chriſtum, C qui tribus diebus & tribus noctibus in corde terræ fuit, accommodate ſeipſum in ventre fuiſſe dicit. Hoc vero multo maxime omnium mirabile eſt, quòd hic, qui reipſa & veritate mortem guſtauit, in corde terræ dixit ſe fore tribus diebus, & tribus noctibus. Ille vero ad mortis ſpeciē, & vmbram inferni, ventrē vocat, ventrem ceti, & quidē Ionæ non in eius poteſtate vita fuit: domino Ieſu Chriſto mors, & reſurrectio voluntariæ fuerunt. Idcirco vbi illic infernus, & mors cor terræ appellatum fuit: hic infernus venter ceti nominatus eſt. Audiuiſti, inquit, vocem meam: non enim vſque in præſentem horam prorſus vixi.

Proieciſti me in profundum cordis maris, & flumina me circundederunt.

Rurſus cordis mentione oſtendit vmbram ſimilem veritati. Flumina fluctuum impetus appellat.

Omnes eleuationes tuæ, & fluctus tui ſuper me tranſierunt: ego dixi, abiectus ſum ex oculis eius.

Inſolentia malorum conſtrictus, & qui paulo antè à tempeſtatibus fluctuum ſublime ferebar, A nunc tamquam in carcerem in ventrem ceti concluſus, cognoui quòd omni prouidentia Dei ſpoliatus eſſem, & quòd propterea hæc omnia ſuſtinerem.

Putàs ne addam, vt videam templum ſanctum tuum? circunfuſa eſt mihi aqua vſque ad animam meam: abyſſus vallabit me nouiſſima.

Hac abyſſo circumſeſſus, in medioque immanium aquarum poſitus, timui, ne omnino optatiſſima mihi contemplatione templi tui priuarer.

Intrauit caput meum ad ſciſſuras montium, deſcendit in terram, cuius vectes ſunt retinacula ſempiterna.

Video me montibus quibuſdam maximis circumdatum, & vndique repagulis fortiſſimis circumcluſum. Per hæc non modo ceti magnitudinem deſignat, ſed etiam nullum effugium fuiſſe malorum, quibus teneretur. Iure montes quoſdam dicit loca abſtruſa aquis marinis, ad quæ interdum cùm alliduntur naues, corrumpuntur, quæ planè cognoſcentes nautæ, ſaxa ſub mari latentia effugere ſtudent.

Et aſcendat de corruptione vita mea ad te domine B *Deus meus. Cùm defecerit ex me anima mea, domini recordatus ſum, & veniat ad te oratio mea ad templum ſanctum tuum.*

Quoniam cùm ad mortis fores eſſem, non me in tui obliuionem venire paſſus ſum: hac corruptione me liberatum domine in vitam reſtituas, vt rurſus tibi in templo tibi conſecrato precationes afferam.

Qui cuſtodiunt vana & mendacia, miſericordiam ſuam reliquerunt.

Re falſa & vana edocti ſorti obtemperantes, mo nulla venia in mare tradidatunt.

Ego autem cum voce laudis et confeſſionis immolabo tibi, quæcumque vouì reddam tibi pro ſalute domino, et præcepit ceto, et eiecit Ionam ſuper ſiccum.

Periculis liberatus præſentibus, pro ſalute tibi ſacrificia offeram, enarrans tui beneficij magnificentiam, & vocis meæ mulctationem. Profitens hæc diuinus Ionas, vt promiſit, ſic executus eſt, & ſcriptis omnia tradidit, vt non ſolum homines, qui tum erant, ſed etiam poſteri noſcerent eius facinora. Et quemadmodum admirabilis Dauid cùm ſcriptum reliquit ſuum delictum, Dei C miſericordiam prædicauit, & peccantibus fructum pœnitentiæ oſtendit: ſic Ionas & fugam, & pœnas de ſe ſumptas, & datam ſalutem monumentis hiſtoriæ prodidit. Vt vero miſericors dominus preces ſuſcepit velut ex quodam ergaſtulo è ventre ceti prophetam eduxit.

CAP. III.

E*T factus eſt ſermo Domini ad Ionam ſecundo, dicens: Surge, et vade in Niniuen ciuitatem magnam, et prædica in ea iuxta prædicationem priorem, quam ego locutus ſum ad te. Et ſurrexit Ionas, & abijt in Niniuen, ſicut ei locutus fuerat* Dominus.

Vt vero rurſus iuſſit illa eadem, quæ prius obiri, videlicet ad vrbem illam magnam accedere, & declarationem horribilium minarum afferre, ſtatim paruit, atque periculo edoctus, quàm plenum vltionis ſit non obedire domino, ingreditur iter, vt illi imperatum eſt, & ad Niniuen peruenit. Neque vero quiſpiam temere curioſus ſit, vt cetus Ionam reuomuerit: omnia enim poſſibilia ſunt Dei voluntati. Neq; curioſe inquirat,

ad quodnam litus eum expoſuerit, nam hoc eſt ex maxime ſuperuacaneis rebus. Omnis pina A contentus ſit doctrina ſpiritus.

Erat autem Niniue ciuitas magna Deo, quaſi itinere via dierum trium.

Plurimi, inquit, faciebat Deus huius vrbis ſalutem, quippe qui in ea permagnum numerum finxiſſet. Hoc vero, quod ait, Quaſi itinere viæ trium dierum: Quidam de regione, quæ vrbi tributaria & ſubiecta eſſet acceperunt, quaſi tridui iter longitudine, & latitudine habente. Quidam vero ſic explanauerunt, vt quæ vniuerſa obiti poſſet à Iona, præconium Dei faciente tribus diebus. Atqui ſiue hoc, ſiue illud quis intelligat, nihil læditur veritas: ſed tamen ſecundum mihi viderut verius. Quòd vero id ante ponam, facit id quod ſequitur:

Et cœpit Jonas ingredi ciuitatem quaſi itinere vnius diei, & prædicauit, & dixit: Adhuc tres dies, & Niniue ſubuertetur. Et crediderunt viri Niniuitæ in Deum, & prædicauerunt ieiunium, & veſtiti ſunt ſaccis à maiore vſque ad minorem: & appropinquauit ſermo ad regem Niniue, & ſurrexit de throno, & abſtulit ſtolam ſuam à ſe: & coopertus eſt ſacco, & ſedit in B *cinere, & prædicatum eſt Niniue a rege, & ab omnibus maioribus eius dicentibus: homines, et iumenta, et boues et oues non guſtent quidquam, nec paſcant, et aquam non bibant, et coperti ſint ſaccis, et iumenta, et clamauerunt ad dominum vehementer.*

Non rectà iter per vrbem faciens, ſed fora, vicos, compita circuncurſans denunciabat, quòd adhuc tres dies, & Niniue ſubuertetur. Hos Aquila, Symmachus, & Theudotio quadraginta interpretati ſunt. ac cum his Syrus & Hebræus conueniunt, & appoſite hunc numerum habet. Etenim partim tribus diebus omnem vrbem cuncionando obiuit, partim Niniuitæ pœnitentiam illam laborioſam Deo attulerunt, qua ab eo ſalutem aſſecuti ſunt: partim pro foribus conſidens, prophetiæ finem moratus eſt. quare mihi videtur illud quadraginta dictum verius eſſe, ac vero proximum eſt Septuaginta cum his congruentem numerum poſuiſſe. Sed qui primo ſcripſerunt, in hoc erraſſe, deinde in omnia exempla hanc editionem permanaſſe. Cùm autem ignorum, & alienum hominem Niniuitæ rerum horribilium declarationem profitentem viderút, C non modo non interfecerunt, ſed ne illi quidem infenſi fuerunt: ſed & prædictioni eius obtemperauerunt, & ſacco induti, cùm diuitiis turgentes, tum inopes Deo ſupplicauerunt. Hoc declarauit, cùm dixit, à maiore vſque ad minorem eorum. Vt vero ipſe rex hæc verba percepiſſet, ſolium ſuum auro & lapidibus ornatum reliquit, & purpuram tanquam inutilem exuit, atque pro hac ſaccum is ipſe induit: tumque non viros ſolum, & mulieres ieiunio vacare, ſed etiam ratione carentia genera iuſſit ab omni cibo abſtinere, vt fame preſſa, partim mugientia, partim balantia hominibus vehementiores lachrymas excitarent, ad diuinæ miſericordiæ fontes ſoluendos. neque vero ſolum ſacco & ieiunio vtentes, ſupplicationes Deo fecerunt, & preces profuderunt, ſed etiam quæ conſequuntur perfecerunt.

Et reuerſus eſt vnuſquiſque de via ſua mala, et ab iniquitate, quæ erat in manibus eorum, dicentium: Quis ſcit ſi conuertatur Deus, et exoretur, et auertatur ab ira furoris ſui, et non pereamus?

Hic nimirum verus pœnitentiæ finis eſt: Declina, inquit, à malo, & fac bonum. Et rurſus, Ceſſantes à maliciis veſtris, diſcite facere bonum. Pſal. 33. Cùm itaque Niniuitæ peccare, vt ſolebant prius, deſtiterunt, & mutationem ad meliora fecerunt, Dei benignitatem conſecuti ſunt.

Et vidit Deus opera eorum, quoniam reuerſi ſunt de viis ſuis malis. Et egit pœnitentiam Deus ſuper malitiá, quam locutus fuerat, vt faceret eis, & non fecit.

Non ieiunium, ſed quòd à vitiis ſe abſtraxiſſent, attendit Deus: quare pœnitentiæ eorum gratificatur pœnitentiam ſuam: nec quòd ſimiliter, vt nos pœniteat, modo hoc, modo illud vult Deus: ſed mutationem minarum pœnitentiam vocauit. Idcirco enim minatus fuit, ſi punire vellet, non minas proponeret, ac potius vltionem acciperet. Verum quoniam conſeruare Deus gaudet, minatur triſtia, ne in nos triſtia inuehat. Maliciam autem vocauit minas, non quòd natura malæ ſint: nam quomodo malæ eſſent, quæ maliciam prohibeant, virtutem, & rectum legum ſtatum accerſant? atqui nominibus nobis conſuetis ſacra ſcriptura vſa, malitiam vocauit vltionis minas, vt quæ vexare, & fatigare poſſint. Hanc Dei humanitatem propheta ſpeculatus, triſtatur & ſolicitatur de prædictione ſua quaſi condemnata, & falſa apparenti. Poſtea autem Deum precatur, & fugæ cauſas affert.

CAP. IIII.

Nonne iſti ſunt ſermones mei, cùm adhuc eſſem in terra? propterea præoccupaui fugere in Tharſis: ſcio enim, quod tu miſericors & miſerator, & patiens, & multæ miſerationis, & agens pœnitentiam ſuper maliciis.

Hæc cùm non ignorarem, nam te erga Iſrael patientiſſimum videram, miſerationem tuam perſpexeram, multam miſericordiam tuam tenebam, quàm ſoleas pœnitere ſuper maliciis, ſciebam, fugam ideo meditatus fui. Poſtea maris tempeſtati, & ceto traditus, rogaui vt in vitam redirem, nunc contrà, rogo,

Tolle animam meam à me, quia melius eſt mihi mori, quàm viuere.

Vita defungi malo, quàm cùm ignominia viuere: vereor autem ne mendax habear. Verum optimus dominus reſpondet prophetæ.

Et dixit dominus ad Jonam, vehementer contriſtatus es tu.

Hoc magis perſpicue Symmachus interpretatus eſt: dixit vero, an iure triſtatus es? Ceteri vero interpretes, An bene & honeſte triſtatus es? hoc eſt, conſidera tecum, num iuſtæ triſtitiæ occaſiones habes. Et quidem hoc loco eum iubet ratione inuenire triſtitiæ conſolationem: in fine vero prophetiæ eius iniuſtam triſtitiam reprehendit, & ſuæ ſententiæ legitimam rationem oſtendit.

Et egreſſus eſt Jonas de ciuitate, & ſedit contra orientem ciuitatis, & fecit ſibimet vmbraculum ibi, & ſedebat ſubter illud in vmbra, donec videret, quid accideret ciuitati.

Cùm hoc primum factum ſit, propheta extremum poſuit. Nam vbi narraſſet Niniuitarum pœnitentiam, huic coniungere voluit De miſericordiam & triſtitiam, quæ ex hac ſibi accidiſſet. Hoc autem loco facta intermedia explicat. videlicet, vt cùm, verbũ domini denunciaſſet, ex vrbe

exiuit

exiuit: vtque cùm tabernaculum fixiſſet, prædictionis finem expectauit: id quod non dubium eſt, quin præ mœrore faceret. Cùm autem poſt definitorũ dierum finem nihil mali vrbem illam ſuſtinere vidiſſet, eum anxietate Deum precatus eſt. Sed tamen rurſus ei conſolationem machinatus eſt ex quadam cucurbita vt ei placuit, ſtatim exorta & amplificata, & quàm plurimum foliata vmbraculo confecto, ei delectationem adhibet.

Et præcepit dominus Deus cucurbitæ, & aſcendit ſuper caput Ionæ, vt eſſet vmbraculum ſuper caput eius, & protegeret eum à ſuis malis. Lætatúſque eſt Ionas gaudio magno. Et præcepit Deus vermi, mane in craſtinum, & percuſſit cucurbitam, et areſacta eſt.

Hoc vero, Et præcepit dominus Deus cucurbitæ, poſuit, non vocem diuinam hoc loco demonſtrans, ſed docens, quemadmodum ſimulatque Deus voluit, planta ad exiſtendum peruenit. Sic etiam ſupra dixit, Et præcepit dominus ceto: non voce Dei hoc factum fuiſſe dicens, ſed voluntate: nam Præcepta vocat voluntatem Dei, atque ita mirificus Ionas pro triſtitia lætitiam ſuſcepit. At rurſus Deus ſub exorientem ſolem radicem cucurbitæ corrupit. Et ſolis acceſſu exareſcere fecit: hoc autem facto vehementius Solis radij, quàm ſoliti fuiſſent, caput Ionæ impetiuerunt.

Præcepit dominus ſpiritui ardoris vrenti, & percuſſit ſol ſuper caput Ionæ, & anguſtatus eſt, & rediuit cum animæ ſuæ, & dixit: Melius eſt mihi mori quàm viuere. Et dixit dominus Deus ad Ionam: valde contriſtaris tu ſuper cucurbita? & ait, valde contriſtor ego vſque ad mortem. Et dixit dominus, Tu pepercisti ſuper cucurbita pro qua non laboraſti, neque nutriſti eam, quæ nata eſt in nocte, & in nocte periit: ego autem non parcam Niniuæ ciuitati magnæ, in qua habitant plus duodecies decem millia virorum, qui ignorant dextram & ſiniſtram.

Iterum propheta in maiorem puſillanimitatem & dolorem recidit, & eò loci redactus eſt, vt vitæ mortem antepoſuerit: verum peccatorum ſanator, & iuſtorum procurator, rurſus prophetam interrogauit. Valde triſtatus es ex cucurbita? Vt vero propheta confeſſus eſt, ſe eò vſque pati vt mortem vitæ anteferret: Te, inquit, Deus vtar iudice. Conſidera an æquum ſit, te ex cucurbita dolere, quam non coluiſti, neque plantaſti, neque irrigaſti: ſed ſub auroram nata, die ſequenti à verme, & ſole conſumpta eſt. Atque etiam vide an non æquum ſit me tantæ vrbi non ignoſcere, quæ à me creata eſt, in qua habitant pluſquàm duodecim myriades virorũ, qui ignorant dextram, & ſiniſtram ſuam, & pecora multa. Hoc igitur conſiderans, admirare miſericordiam eſſe probabilem & rationabilem. Hoc vero, quod ait, Qui ignorant dextram & ſiniſtram ſuam, quidam propter ſimplicitatem acceperunt: mihi vero multitudo habitantium infantium & puerorum deſignari videtur: & nimirum dictorum ſcopus nos ad hanc intelligentiam adducit. Si, inquit, peccatorum pœnitentiam non ſuſcipi oportuit, ſaltem igitur conueniebat, tot millium miſericordia commoueri, qui per ætatem nec ſiniſtram, nec dextram noſcebant. Ad hæc pecora innumerabilia vrbs habet, non digna, quæ pœnas pro peccatoribus luant. Quamobrem quibus de cauſis pecora antetulit, eiſdem etiam ætatem paruulorum antepoſuit, vt non iure pœnas pro peccatis ſoluentium.

Hic prophetiæ finis.

Nos autem optimum maximum Dominum noſtrum laudibus ornabimus, qui nolens mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat, interdum ſanctos viros triſtari patitur, & nolentibus miſericordiam largitur. Sic cùm Helias ma- 3. Reg. 18
gnus pluuiam prohibuiſſet, tanquam legatus accedit ad ſeruum, dicens, Vade, & oſtende te Achab, vt dem pluuiam ſuper faciem terræ. Itaque tanta Dei benignitate vtentes beneficijs, congruentem animum geramus, ex eiuſque diuinis legibus viuamus, vt ex his fructus bonos, & exoptatos percipiamus, benignitate domini noſtri IESV CHRISTI, quocum gloria Patri vna cum Sancto ſpiritu nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. AMEN.

FINIS PROPH. IONÆ.

IN MICHEAM PROPHETAM
ARGVMENTVM.

DIVINI Micheæ prophetiam aggreſſus, domini vocem recordatus ſum, quam in ſacris edidit Euangelijs, cùm Iudæorum nequitiam & ingratum animum ſeuerè accuſat: Hieruſalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos, Matth. 23.
qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum auis pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti. Tot & tantos viros nimirum prophetiæ dono ornatos robuſtus Iſrael vulneribus curandis præfecit. E quibus vnus Micheas eadem prædixit, quæ admirabiles illi Oſee, Iohel, & Amos: nempe qui horum temporum æqualis fuit, & ſi paulo ante anteceſſerint illi in Oziæ regno prophetiam docere ingreſſi. Et hic in diebus Ioathan & Achaz, & Ezechiæ regibus Iuda proſpexit, quæ vidit de Samaria, & Hieruſalem. Horum autem temporibus etiam beatus Oſee prophetiam exercuit. Per plures autem Deus eadem prædicit, vt ex graui. & inueterato morbo laborantes, prophetarum multitudinem veriti, tandem aliquando ab impietate ſe abducerent, atque à malicia ſe abrumperent. Sic autem cæleſtiſſimus Micheas prophetiam exorſus eſt.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS, EXPLANATIO IN PROPHETAM MICHEAM.

AVDITE populi omnes, et auſcultet terra, et omnes qui ſunt in ea, et ſit dominus Deus vobis in teſtimonium, dominus ex domo ſancta ſua.

QVONIAM de Samatia & Hieruſalem dixit ad ſe à Deo omniputenti verba facta fuiſſe, accommodate non populum, ſed populos in auditionem excitat, duas tribus in duo regna diuiſas, non populum, ſed populos nominat, atque adhortatur omnes illius terræ incolas attendere dominum Deum omniputentem, teſtificantem, ſimulque à diuino templo verba facientem.

Ecce enim dominus egredietur de loco ſuo, & deſcendet, & aſcendet ſuper excelſa terræ, & commouebuntur montes ſubter eum, & valles tabeſcent ſicut cera à facie ignis, & ſicut aqua profluens in deſcenſum.

Diuina ſcriptura docemur, Deum eſſe ſine corpore, & non circumſcriptum, & ferentem omnia verbo potentiæ ſuæ: quia autem in Hiaruſalem comparuerit, locus eius templum appoſite appellatur: etenim ſic per magnum Moſen lege ſancit: Non licet tibi facere paſcha in vlla vrbium tuarum, niſi in loco quem elegit dominus Deus tuus: inde hunc ipſum proficiſci propheta dicit, & excelſa loca aſcendere, & concutere montes aduentu, & valles liqueſcere more ceræ ad ignem admotæ. Hæc autem vt narrantur voluntate Dei fiunt, & tropicè, & per tranſlationem intellecta, veritatem habent. Nam, Montes commotos, potentatu ſuperbientes, & in calamitates incidentes nominat: Valles vero tabeſcentes, ſubditorum multitudinem, qui vallium inſtar montibus ſubiectarum ſub poteſtate potentium viuunt, atque ſimiliter vt aquæ impetus per præcipitia fertur, ſupplicia dignis irrogabo, cauſamque affert.

Propter impietatem Iacob omnia hæc, & propter peccatum domus Iſrael.

Deinde impietatis, & peccati modum demonſtrans, per interrogationem & reſponſionem accuſationem ſuſcipit.

Quæ eſt impietas domus Iacob? nonne Samaria? Et quod eſt peccatum domus Juda? nonne Hieruſalem?

Illi Samariam idolis compleuerunt, hi vero Hieruſalem habitantes, & ad diuinam legem in templo inſtituti, in aſſiduis iniquitatibus verſabantur. Eſt autem attendendum, quòd quam ſuprà domum Iſrael nominauerat, hanc domum Iuda infra vocauit, atque naturali vſus nomine, decem tribus appellauit domum Iacob: ſpirituale vero nomen Iſrael impoſuit Iuda, propterea quòd diuinum templum obtinentes pios habuerint permultos.

Et ponam Samariam in pomorum cuſtodiam in agro, & in plantationem vineæ: et detraham in voraginem lapides eius, et fundamenta eius reuelabo.

Tantæ vaſtitati ſolitudinum tradetur, vt eius lapides funditus deleantur, atque in fori, & vicorum, & domorum locum vineta ſuccedant, vt vineatum cuſtodes in ea tabernacula quædam figant.

Et cuncta ſculptilia eius concident, et vniuerſa mercedes eius comburentur igni, et cuncta idola eius ponam in perditionem: quia ex mercedibus fornicationis congregauit, et ex mercedibus fornicationis deſtruxit.

Quoniam me poſthabito erga idola obſeruantiam maluit, & quaſi mercedem quandam idolis afferens, altaria & delubra dedicauit, & oblationum multitudinem attulit, vnà cum ipſis hæc hoſtibus tradam. Huius etiam rei eos reprehendit per prophetam Ezechielem: Facta ſunt, inquit, abs te contraria quàm ſoleant mulieres tibi ſimiles facere, quòd omnis meretrix mercedem accipit, tu vero mercedem dediſti tuis amatoribus. Accommodatè autem per hæc mulieres in ſcortatione verſantes deſignantur, quæ libidinis mercedem accipientes, inde decimas dæmoni fallaciſſimo attulerunt. Hoc nimirum in hanc diem quædam etiam committunt: quamobrem inquit,

Propter hoc planget atque lugebit: ibit diſcalciata, et nuda faciet planctum, quaſi draconum, et luctum, quaſi filiæ ſirenarum: quia obtinuit plaga eius: quia venit vſque ad Judam, et tetigit vſque ad portam populi mei, vſque ad Hieruſalem.

Per hæc præſignificat impetum Aſſyriorum Theglatphalaſer, Salmanaſar, Sennacherib, à quibus decem tribus in captiuitatem fuerunt abductæ. Sennacherib Lachis, aliaſque Iudææ vrbes obſedit, atque populatus eſt, eumque item vſque ad portas Hieruſalem cum Rabſace quàm plurimum exercitum miſiſſet, periculo didicit, vt ſuperaturus eſſet neminem, nolente Deo. Quod vero ait, Faciet planctum, quaſi draconum, & luctum quaſi filiarum ſirenarum: ſumpſit ex his, quæ circumferuntur in fabulis, ignorantiæ magnitudinem oſtendere volens. Quia vero ſoliti ſunt cum cantu quodam præficæ lugere, & more ſerpentum ſibilantium ex æſtuante corde emittere anhelitum, & violentia quadam hunc edere, poſuit antè dictas ſimilitudines, cum acerbitatis plena omnibus Iſrael tribubus prænunciauit, præuidit alienigenas horum malis gauiſuros, ad quos ſermonem vertit.

Qui in Geth, nolite magnificari: qui in Acim, nolite readificare ex domo deriſum: terra aſpergite deriſum veſtrum.

Ne vehementer ex horum calamitate perceptis gaudijs efferamini, neque eò quòd vos integri ab hac calamitate manetis, inſoleſcatis, ſed pro deriſione, quam vos contra Iſraelitas commouetis, puluere conſperſi domeſticas lugete calamitates. Enachim non alia quædam vrbs à Geth diuerſa eſt, ſed habitatores Geth Enachim appellat, ab Enach gigante procreatos, id quod ex multis locis diuinæ ſcripturæ cognoſci poteſt.

Quæ habitas bene.

Dem-

Demoliar vrbes eius, nec ædificiorum elegantia eis erit auxilio, neque loca munita à periculo eos tuebuntur: at vrbes veſtræ funditus euertentur.

Non eſt egreſſa habitatrix Sennam. plangite, domum iuxta eam accipiet ex vobis plagam doloris.

Quoniam veſtrum caſum vnà vobiſcum dolore neglexit, & in vos correctionibus illatis non emendata eſt audiens, malorum veſtrorum particeps efficietur. Senna autem vna vicinarum vrbium fuit.

Quis cœpit in bonum ei, quæ habitat dolores?

Inde ſermonem vertit ad Hieruſalem. Verborum conſtructio implicata eſt, & parum aperta: hac itaque ordinatione ſenſus inueſtigandus eſt: Quis incœpit in dolores habitanti bona? Quis, inquit, ei pace fruenti, & felicitate multa auctor miſeriarum extitit? atque oſtendit, vt non homo ei, ſed Deus omnipotens irrogat ſupplicia, pœnas exigens eorum, quæ impie commiſit: quamobrem infert,

Quia deſcenderunt mala à domino ſuper portas Hieruſalem.

Et oſtendens quæ hæc ſint, adiunxit,

Eſa. 10. *Sonitus curruum, & equitum.*

Hæc etiam per Eſaiam nos docuit. Væ Aſſyriis, virga furoris mei, ipſe eſt in manibus eorum: iram meam in gentem iniquam mittam, & populo meo præcipiam, vt faciat ſpolia, & prædam. Sic hoc loco, Quis incepit in bona habitanti dolores? quia deſcenderunt mala à domino ſuper portas Hieruſalem, ſonitus curruum & equitum. Ego, inquit, eis omnibus bonis redundantibus dolorem attuli, cùm hoſtium multitudinem in eos concitaui: quia vero ante Hieruſalem Lachis vrbs vaſtata fuit: nam Hieruſalem Nabuchodonoſor, Lachis vero Sennacherib depopulatus eſt, ad hanc ſermonem conuertit,

Habitatio Lachis, princeps peccati eſt filiæ Sion, quia in te inuenta ſunt iniquitates Iſrael.

Tu Lachis prior dabis pœnas, & quòd imitata ſis decem tribuum impietatem, & quòd impietate contaminaueris Hieruſalem.

Ideo dabis emiſſarios vſque ad hæreditatem Geth. Domos vanas fruſtra fuerunt regibus Iſrael, donec hæredes adducam tibi.

Quamobrem & abs te captiuorum multitudinem hoſtes arripient. Hos enim emiſſarios vocauit, & vſque Geth terra tua vaſtabitur, quòd inſanorum Iſrael regum ſecuta ſis impietatem. In hac autem vaſtitate ſolitudinum permanebis, quoad hæredes tuos adducam: hoc eſt, quoad in captiuitatem abductos, liberatos rurſus reducam, & paternam hæreditatem eis reſtituam. Quidam autem, Hæredes, interpretati ſunt, Hoſtes: ſic locum intelligentes: Habitabit in domibus vanis, Quidam vero ſic: Fruſtra fuerunt in regibus Iſrael, donec hæredes adducam tibi: hoc eſt, hoſtes adducam tibi. Iuxta vero Aquilam, qui numero ſingulari hæredem poſuit, altiorem ſenſum inuenimus. In vaſta ſolitudine, inquit, eris vanas domos habitans, donec hæredem adducam tibi: quem cùm procul mali agricolæ vidiſſent, iuxta
Matth. 21. dominicam comparationem dixerunt, Hic eſt hæres, venite, occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius. Hic aduentu ſuo, non Lachis ſolam, ſed & omnem orbem terrarum vanorum idolorum ſeruitute liberauit. Ad hæc inducit,

A *Quæ habitas Lachis hæreditatem vſque Odolam veniet.*

Non, inquit, tibi ſoli vaſtitas inferetur, ſed vſque Odolam propagabitur, & præclaram Hieruſalem apprehendet. Eam enim filiam Sion appellauit: ad quam ſermonem vertens, ait,

Gloria filia Iſrael decaluare, & detondere ſuper filios delicatos tuos: dilata caluitium tuum, ſicut aquila: quoniam captiui ducti ſunt ex te.

Lugubrem accipe ornatum, à capillis aufer nitorem, & compoſitionem, ac aquilam imitare, pennis omnibus ad tempus denudatam ſecundum naturam, quæ per id tempus venari nequit, & quibus prius terrorem afferebat, non formidabilis eſt: huic ſimilis tu, omni mea procuratione ſpoliata, hoſtibus facilis eris ad capiendum, nempe ab omnibus tuis incolis vacua effecta.

CAP. II.

FActi ſunt cogitantes labores, & operantes mala in cubilibus ſuis, & ſimul in die conſummabunt ea.

Nam ne noctes quidem ſine iniquitate traduB xerunt, quin nocte maliciam præmeditantes, & hanc cogitatione depingentes interdiu opera exequuti ſunt: quæ vero, & quanta, enumerat.

Quia non leuauerunt ad Deum manus ſuas: & deſiderabant agros, & diripiebant pupillos, & domos opprimebant, & rapiebant virum, & domum eius: virum & hæreditatem eius.

Cùm iniquitates explicauit, prædicit punitionem.

Propterea hæc dicit dominus: Ecce ego cogito ſuper tribum iſtam mala, de quibus non auferatis colla veſtra, & non ambuletis recti ſubito, quia tempus peſſimum eſt.

Audacia ferocientes, & faſtu tumeſcentes ceruices deprimam, & eruditionis magnitudine decumbere in terram cogam: atque ſimiliter, vt reliquas tribus, hanc tribum in ſeruitutem propter antedictas iniquitates tradam.

In die illa ſumetur ſuper vos parabola, & plangetur planctus in cantico dicentium, miſeria miſeri facti ſumus.

Hinc antedicta facile quis intelligat, nam quod ſuprà luctum ſirenarum dixit, hunc hic plan-
C ctum in cantico vocat. Itaque planum fit, luctum ſirenarum iuxta peruulgatam fabulam vocatum eſſe à propheta planctum ſuauem in canticum ſurgentem. His, inquit, huic illatis cladibus, non modo vos lamentabuntur, qui veſtras calamitates audient: ſed etiam exempli cauſa de vobis aliis narrabunt, ac vero inter vos dicetis, quæ conſequuntur:

Pars populi mei dimenſa eſt in funiculo, & non erat, qui prohiberet eum, vt auerteretur: agri noſtri diuiſi ſunt, propter hoc non erit tibi mittens funiculum in hæreditate.

Cùm his in captiuitatem redactis, vicini ab his agros cultos diuiderent: Hoc, inquit, exaudientes luctibus & lachrymis pleni, inter vos dicetis hæc conſequentia verba diuinitus definita. Pars populo Iſrael ab alienigenis hoſtibus dimenſa, nemine prohibente, iniuriámve propulſante, diſtributa eſt: ego quidem illinc eiectus ſum, & datam hæreditatem non habeo: agros ad me pertinentes alij poſſident. Cùm ſic acerba denunciauit, vtilitatis plenam conſolationẽ affert.

In eccleſia domini nolite flere lachrymis, neque plorent ſuper his: non enim abiciet opprobria, quæ dicit, domus Jacob prouocauit ſpiritum domini. Si hæ ſunt adinuentiones eius, nonne ſermones eius boni ſunt cum eo, & recti ambulauerunt?

Non, inquit, ſupplicijs vobis dolor capiendus eſt, ſed peccatum lugendum eſt: non verbo iniquitas confitenda eſt, ſed opere rerum mutatio præ ſe ferenda & profitenda eſt: nam operibus verba ornantes laudat Deus.

Et prius populus meus inimicitiis reſtitit contra pacem ſuam.

Contra leges meas faciens, ſemet pace priuauit.

Pellem eius excoriauerunt, vt auferrent ſpem contritionem belli.

Propter hanc nequitiam quodammodo ſua pelle expoliatus eſt: cùm nimirum mea procuratione deſtitutus eſt, ex bona ſpe deiectus, in belli conſumptionem traditus eſt.

Duces populi mei proiicientur de domibus deliciarum ſuarum, propter malas adinuentiones ſuas eiecti ſunt.

Propter, inquit, malum inſtitutum, & peruerſa ſtudia expulſi ſunt vnà cum cæteris reges & ſacerdotes, atque delicijs, quibus prius diffluebant, priuati ſunt: in terra aliena habitare compulſi, pœnas pro his quæ deliquerunt, dependunt.

Propinquate montibus æternis: ſurge, & ambula, quia non eſt tibi hic requies: propter immunditiam conſumpti eſtis corruptione, fugiſtis nemine perſequente.

Cùm iniquitatibus dediti ſponte maliciam ſequeremini, hoſtibus captu faciles eſtis effecti: in montes igitur illos accedite, quos à principio Deus, cùm illos conſtruxit, plantauit: nam hac ratione viuendi priuati eſtis propter peccatum.

Spiritus ſtatuit mendacium, ſtillauit tibi in vinum, & ebrietatem.

Fraudulentus ſpiritus in falſis prophetis loquens mendaces prædictiones tibi inſtillauit, indéque ebrietatem operatus eſt.

Et erit de ſtilla populi huius: congregandus congregabitur Iacob: cum omnibus ſuſcipiens ſuſcipiam reliquias Jſrael, ponam auerſionem eorum ſicut oues in tribulatione.

Hæc, inquit, deceptio quam vobis per falſos prophetas dæmones conflauerunt, efficiet, vt vnà cum decem tribubus in captiuitatem incidatis, ad eam nimirum omnes abducam, communes de vobis pœnas ſumens, quæ cùm impendebunt,

Sicut oues in tribulatione quaſi gregem in medio cubilis eorum, exilient ex hominibus.

Quemadmodum enim oues quiete recubantes, cum metu plurimo ſurgunt: ſic vos cùm hoſtes videritis bellum ferentes, tumultu & timore commouebimini. Deinde prædicit Sedechiæ facta, quod etiam diuinus Ezechiel præmonſtrauit, cùm vaſa captiuitatis à Deo accipere iuſſus fuit, & regis illius fugam per has res præſignificari.

Aſcende per diuiſionem ante faciem eorum, diuiſerunt, & tranſierunt portam, & egreſſi ſunt per eam, & exiuit rex eorum ante faciem eorum.

Cùm ſenſiſſet Chaldæos grauiter obſidione vrbem premere, vrbis muro perfoſſo, cum paucis aufugit: verum captus, filiorum ſuorum primo cædem vidit: deinde oculis obcæcatus, vinculis conſtrictus, abductus fuit.

Dominus autem princeps erit.

Non ad ferendam opem, ſed ad eos perdendos.

C A P. III.

ET dicet: Audite hæc principes domus Jacob, & reliqui domus Iſrael: non veſtrum eſt cognoſcere iudicium, qui odio habetis bonum, & quæritis mala: diripientes pelles eorum ab eis, & carnes eorum ab oſſibus eorum: ſicut deuorauerunt carnes populi mei, & pelles ab eis excoriauerunt, & oſſa eorum confregerunt, & conciderunt ſicut carnes in lebete, & ſicut carnes in olla: Sic clamabunt ad dominum, & non exaudiet eos, & auertet faciem ſuam ab eis in tempore illo, eò quòd peſſime egerunt in adinuentionibus ſuis.

Ad principes verba facit, quibus cùm iudicandi poteſtas permiſſa fuiſſet, ius conculcauerunt: quare per interrogationem cum eis loquitur, Nonne vos iudicandi facultatem vobis vindicatis, vt delinquentes puniatis, innocentes impunitos dimittatis? Quomodo igitur legibus præeſſe conſtituti, à bonis operibus actiones abſtraxiſtis? in res iniquiſſimas acerrime incubuiſtis? tantam tyrannidem in pauperes exercuiſtis, vt omnibus ſubſtantijs eos priuaretis? Hoc planum fecit, cùm dixit: Diripientes pelles eorum ab eis, & carnes eorum ab oſſibus eorum. Cùm hæc ſcelera in vos admiſeritis, etiam ſi millies à me petieritis auxilium, non tamen vllum conſequemini. Cùm ſic principibus minatus eſt, ad prophetas ſermonem vertit.

Hæc dicit dominus ſuper prophetas, qui ſeducunt populum meum, & mordent dentibus ſuis, & prædicant ſuper eum pacem, & non eſt data in ore eorum: ſanctificauerunt ſuper eum prælium.

Mendacia, inquit, impoſtores prophetæ vaticinantes, veluti quibuſdam morſibus aſſentatione verborum populo perniciem moliebantur, contraria prophetis meis loquentes, pacem populo pollicentes: at enim eorum verba pacem habent, res vero bellum oſtendunt. Cùm pacem denunciant, mala, quæ ex bello proficiſci ſolent, accerſunt: nimirum his pollicitationibus populi pœnitentiam impedientes. Quod verò ait, Et ſanctificauerunt ſuper eum bellum: pro ſeparauerunt poſuit: hoc eſt, accerſierunt, conciliauerunt.

Propterea nox vobis erit pro viſione, & tenebræ erunt vobis ex diuinatione, & occumbet ſol ſuper prophetas, & contenebreſcet ſuper eos dies, & confundentur qui vident ſomnia, & irridebuntur harioli, & loquentur aduerſum eos omnes iſti, quia non eſt qui exaudiat eos.

Rebus nimirum contrà, atque denunciaſſent accidentibus, bellóque ingruente, pro pace ab eis peruulgata riſus in eos conſequentur, qui hæc mendacia vaticinati ſunt, quique ad ſomniorum confidentiam adhortati prodire verebuntur, mediáque die in tenebris vitam agent, atque noctem diem exiſtimabunt, viſorum metu vexati, multis conuitijs ab eis ſeducti, illos aſpergent.

Verumtamen ego repletus ſum fortitudine in ſpiritu domini, iudicio, & potentia, vt annunciem Jacob impietates eius, & Jſrael peccata ſua.

Non committam, vt ſimilia illis præuaricatoribus legum attentem, ſed ſancti ſpiritus gratia inſtructus, & eius robore tectus libere populi impietatem redarguam, vt vero ſe palàm reprehenſurum admiſſa ab eis ſcelera pollicitus eſt, clarè, & apertè exclamat:

Audite

Audite hæc duces domus Iacob, & reliqui domus Iſrael, qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis: qui ædificatis Sion in ſanguinibus, & Hieruſalem in iniquitatibus.

Quibus, inquit, iudicandi munus mandatum fuit, ne iutis libra vlla inclinatione lancis in alterutram partem propenderet, non accutauiſtis: at potius iuris rationem uullam duxiſtis: iniuria vt ius videretur elaborauiſtis: atque iſtiuſmodi animi ſententia præditi, ſanguine innoceutium Hieruſalem complcuiſtis. Corruptela munerum cum principes capti, tum ſacerdotes de iure, & aliis rebus legitimis, nou ſine pecunia reſpondentes, miniſtetia diuina non confici gratis ſuſtinentes. Iam vero ptophetæ aduerſariis ſpiritibus inſtructi falſam diuinationem mercenariam habentes, & donis impoſturam proferentes, eáque cùm facerent, diuinitus auxilium babere ſe opinabantur, dicentes:

Nonne dominus in nobis eſt? non venient ſuper nos mala.

Quòd in omni iniquitate verſantes ſtuſtra diuina appellatione nixi fueritis, cognoſcetis.

B *Idcirco propter vos Sion quaſi áger arabitur, & Hieruſalem vt cuſtodia pomarij erit, & mons templi in lucum ſaltus.*

Tanta, inquit, ſolitudinum vaſtitas huic vtbi clariſſimæ inferetur, vt templum planrarum conſitione compleatur, & ſimilis ſit ſpiſſæ ſyluæ: intra vero muros loca, quæ olim ciuium frequentia complebantur, ſimiliter vt arationes, quæ extra mœnia ſunt, arabuntur, & in eis ſementes fient, vt nihil Hieruſalem à cuſtodia pomarij differat, quod poſt fructuum perceptionem, iam priſtino cuſtode domum reuerſo, deſettum manet. Hæc ſub Nabuchodonoſor finem acceperunt, cùm capta vrbe, habitatores vnà cum rege captiuos abduxit: verum exactius prophetiæ finem videre eſt, poſt Iudæorum rabiem, aduerſus Seruatorem noſtrum efferueſcentem: nam in hanc diem templum illud celebre euerſum, omni vaſtitate completum eſt, vt videntes ignorent, quis ſitus fuerit olim ſanctorum locorum. Quocirca quæ ſic de illo templo per os prophetæ Dei benignitas prædicit, eccleſiæ aduentum, quæ credidit in dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, præſignificat, ae vero ſic ait:

CAP. IV.

ET erit in nouiſſimis dierum manifeſtus mons domini, preparatus ſuper verticem montium, & eleuabitur ſuper colles, & feſtinabunt ad eum populi, & ibunt gentes multa, & dicent, Venite, aſcendamus ad montem domini, & in domum Dei Iacob, & oſtendet nobis viam ſuam, & ambulabimus in ſemitis eius. Quia de Sion exiet lex, & verbum domini de Hieruſalem, & iudicabit inter populos multos, & arguet gentes fortes vſque in longinquum.

Vſque ad extremas terras Euangelica & diuina denunciatio peruaſit, & permanauit iuxta domini prædictionem, quæ in ſacris Euangeliis habetur: Et prædicabitur, inquit, hoc euangelium omnibus gentibus in teſtimonium. Tum etiam Apoſtolis præcepit, dicens: Euntes docete omnes gentes, bapt zantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti: docentes eos ſeruare omnia, quæcunque mandaui vobis. Hæc lex Euangelica atque vethum Apoſtolicum, cùm ab Hieruſalem veluti à fonte quopiam incepiſſet, pee omnem terrarum orbem petuagatum eſt, cum ſide accedentibus irrigationem afferēs, tum etiam videas in mediis vrbibus, & pagis, & agris, locíſque deſertis ædes ſacras exædificatas, magnitudine, & pulchritudine præcellentes, vt ipſis montibus editiſſimis inſigniores ſint, & magis conſpicuæ. Sin autem quiſpiam intelligat colles & montes, templa infeſtiſſimorum dæmonum, in eis olim ædificata, ille etiam ſic ſenſum propheticum vetitati congruentem inueniet. Sed hæc radicitus reuulſa, funditus deleta ſunt: Dei vero templa & multitudine, & pulchritudine ad ſimilitudinem ptopius ſidetibus cœli accedunt. Sed tamen Iudæi hæc non ita intelligenda exiſtimant, ſed hæc ipſa eſſe de reuerſione ex Babylone prædictionem. Et certe nihil mirum eſt, illos ſtupiditate teſettos ſic intelligere: nam in alias eorum impietates ab hac etiam prophetia aberratio conuenit. Quòd autem quidam pij doctores eandem interptetationem in ſua ſcripta inſeruerint, nou ferendum mihi, neque venia dignum videtur Quæ nam gentes & vicinæ & longiſſimè habitantes poſt reditum in Iudæorum templum accurrerunt ad leges eorum accipiendas ad verbum illinc proficiſcens amplexandum? Intee quas nam gentes populóſve ſic verbum Domini iudicauit eorum maleſacta reprehendens? Et ea quæ deinceps conſequuntur, aperte illius interpretationis falſitatem refellunt: poſt enim à Babylone reditum, vt etiam his, qui ſic interpretati ſunt, videtur, & Gog & Magog, cum permultis gentibus Iudæis bellum intulerunt: omnéſque prætetea finitimi continenter cum eis bella geſſerunt. Hinc quidem Idumæi, & Ammanitæ, & Moabitæ: illinc vero extetæ nationes, & Samaritæ: & nou ita multo pòſt tempore à Macedonibus clades in eos inuectæ fuerunt, quas Machabæorum libri complectuntur. Hoc autem loco ptopheticus ſermo altiſſimam pacem promittit.

Et concident gladios ſuos in aratra, & haſtas ſuas in falces, & vltra non tollet gens contra gentem gladium, & nequaquam diſcent belligerare: & requieſcet vnuſquiſque ſub vite ſua, & vnuſquiſque ſub ficu ſua, & non erit qui exterreat.

C Verborum veritatem aſſerens dicentis auctoritatem, & dignitatem auditoribus planam facit.

Quia os domini omnipotentis locutum eſt hæc, Quia omnes populi ibunt vnuſquiſque viam ſuam: nos autem ibimus in nomine domini Dei noſtri in æternum & vltra.

Quòd nihil ex his ad Iudæos accommodari poſſit, res ipſæ teſtantur: hi enim de Hieruſalem deiecti, cùm in totum orbem diſperſi, & errabundi ſolum vertiſſent, ex lege rem ſacram facere nou poterant. Prophericus ſermo promittit eos, qui crediderunt in nomine Domine, ire in æternum & vltra. Quòd vero poſt domini aduentum tempus hæc præſignificent, res penè ipſæ loquentes rurſus teſtimonio ſunt. nam ante conſtitutum Romanum impetium crebræ inter ſe ſeditiones commouebantur, quia ſingulis nationibus ſeparatim imperia erant. Atqui omni imperio ad Romanos tranſlato, & cuiuſque gentis regno deleto, ſumma pax toto orbe terrarum conſtituta eſt, vt non amplius gens cum gente bellũ

Matth. 24.
Matth. 28.

gerat, ſed propter pacem diuinitus factam, bellica inſtrumenta in ruſtica conuertantur. Iam vero agris colendis dantes operam, tuto hinc bonis fruuntur, omniáque alia munia, quæ obiri poſſunt tempore pacis exercent, ac ex his partim variis artibus vacant, partim mercaturam exercent, partim nauicularìam faciunt: quidam perfectionem exoptantes, diuitiis redundantibus Dei viam, & erga Deum ſtudium anteponunt, hincque vitam æternam aſſequuntur: atque ad hæc adiicit,

In diebus illis, & in tempore illo, congregabo eam quæ contrita eſt, & quæ eiecta fuerat ſuſcipiam, & quos repuleram: & ponam contritam in reliquias, & repulſam in gentem fortem.

Et docens planè, vt non de Iudæis hæc loquitur, appoſuit,

Et regnabit dominus ſuper eos in monte, ex hoc nunc vſque & in ſæculum.

Si nimirum Iudæorum regnum in Sion permanſiſſet, & aſſidue æterna Dei procuratione curarentur, iure Iudæi hanc ſibi prophetiam arriperent, & meritò ſimiliter hæc interpretati, vt ſolent Iudæi, cum illis conſentirent. Sin autem Iudæorum regnum dudum extinctum eſt, longiſſiméque habitantes ab Hieruſalem, ſeruiunt in extremis terris, atque Dei procuratione denudati ſunt: ne iccireo amplius nugas ſuas nobis proferant, veritatiſque doctores veritati patrocinentur. Contritam autem, & eiectam, animas pietati ſeruientes vocat, propter quas vnigenitum Dei verbum carnis aſſumptione humanæ in terra viſum, cum hominibus verſatum eſt, ipſúmque

Matth. 9. horum teſtis eſt ad Iudæos verba faciens: Non

Marc. 2. eſt opus medico valentibus, ſed male habentibus. Et, Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Ideirco Publicanum, & meretricem, & latronem, atque eiuſmodi congregans, & eorum mores in melius commutans, Eccleſiam ſanctam conſtituit, eis imperans ex hoc nunc, & vſque in ſæculum: atque ſic de Eccleſia gentium vaticinatus propheta, ad ſermones contra Hieruſalem redit.

Et tu turris gregis caliginoſa filia Sion ad te veniet, & ingredietur principatus, & primum regnum de Babylone.

C Ita etiam mirificus Eſaias, ac potius Deus omnipotens ex illius ore tropice eam nominat, cùm

Eſai. 5. dixit: Plantaui vineam Sorech, & torcular extruxi in ea. Et ſubiunxit: Et turrim ædificaui in medio eius, templum ſic appellans, per quod cuſtodire vineam arbitrabatur. Hanc Micheas turrim caliginoſam & ſqualidam vocat, propter habitantium impietatem: nam cùm legibus Dei reipub. temperatæ nitorem inquinarunt, iniquitatem veluti ſqualentem & ſordidam domum quandam introduxerunt: hiſque præterea minatur Babyloniorum exercitum, quorum gubernacula ſtatim vt Nabuchodonoſor ſuſcepit, bellum mouit, tertio anno regni Ioachim: quare illud regnum nominauit primum regnum, quia ſimulátque rex factus eſt, Nabuchodonoſor bellum intulit. Deinde per ſimulationem interrogat,

Et nunc quare cognouiſti malum? nunquid rex non erat tibi, aut conſilium tuum periit? quia obtinuerunt te dolores ſicut parturientem.

Quare in diſcrimen fortunarum veniſti, præ-

A ſertim cùm in conſilio haberes, qui quod opus eſſet, inuenire poſſent, & regem huius rei cauſa à me expetiiſſes, vt pro te belli pericula ſuſciperet, quem ſtatim vt petiuiſti, tibi dedi? Condiſce igitur conſiliariorum tuorum prudentiam, & regnum regum nihil tibi auxiliaturum.

Dole, & viriliter age filia Sion quaſi parturiens.

Similiter, inquit, vt mulier vicina ad pariendum dolores ſuſcipe, & perinde vt illa impendentia mala conſpiciens, te dolorum aculeis vexa.

Quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in campo, & venies vſque ad Babylonem: inde liberabit te, & redimet te dominus Deus tuus de manu inimicorum tuorum.

Ne, inquit, à malis tibi impendentibus te ſperes liberatum iri: hac enim vrbe te pelli oportet, atque cùm abduceris hinc, inter faciendum iter vt caſus feret, diuerſari quàm item diutiſſime habitare in regione Babylonia, longóque poſt tempore libertatem aſſequi, & in patriam redire. Vt vero ſic captiuitatem & reditum eis vaticinatus eſt, de Scythicis gentibus prædicit, quòd poſt

B reditum eis bellum inferent.

Et nunc congregatæ ſunt ſuper te gentes multæ, & populi multi, dicentes, Inſultemus & gaudeamus, & videant in Sion oculi noſtri: ipſi autem neſcierunt cogitationes domini, & non intellexerunt conſilium eius, quia congregauit eos vt manipulos areæ.

Congregat dominus non cogens, neque violenter vrgens, ſed appetitibus concedens, & libero arbitrio cedens: verum hæc cùm alios prophetas explanaremus, docuimus.

Surge, & tritura eos filia Sion, quia cornua tua ponam ferrea, & vngulas tuas ponam æreas, & comminues populos multos, & conſecrabis domino multitudinem eorum, & robur eorum domino vniuerſæ terræ.

Mea procuratione & prouidentia tecta tanquam cornibus ferreis, & vngulis ex ære confectis vſa robore tibi à me ſuppeditato eos omnes prorſus perdes, funditúſque delebis. Victoriam autem, quam ex eis referes, mihi attribues, apertéque profiteberis, me hanc tibi dediſſe.

CAP. V.

NVnc obſtruitur filia obſtructione, anguſtiam poſuit ſuper nos: in virga percutient ſuper maxillam tribus Iſrael.

Illi, inquit, non finem proſpicientes, tanquam obſtructione quadam exercitu vrbem omni ex parte circumſidebunt, eam ſe capturos ſperantes, ac omni crudelitate inhabitantes ſe vſuros eſſe, ſibi pollicentes: hoc enim, inquit, cùm dixit, in virga percutient ſuper maxillam, quòd eiuſmodi plaga maiorem notam ignominiæ inurat. Verum ne timeas, nam à me curaberis, non propter erga me tuum ſtudium, & beneuolentiam: ſed propter eum regem, qui ex te ſecundum carnem naſciturus eſt: hocque plane docens intulit,

Et tu Bethleem domus Ephrata nequaquam minima es, vt ſis in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, vt ſit in principem Iſrael: & egreſſus eius ab initio à diebus ſæculi.

Cauſam quare illuſtris habenda ſis habes, qualem nulla totius orbis vrbs: nam in te ſecundum

carnem

carnem naſcetur ante ſæcula ex patre genitus. Cuius egreſſus ab initio hoc Euangelij procœmio planè ſimile eſt, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum. Eſt etiam ſimile his, quæ à Deo per Dauid dicuntur, (Pſal. 109.) Ex vtero ante luciferum genui te. Hic igitur ante ſæcula in principio apud Deum Deus verbum, & hinc exitus ab initio habens. In te, inquit, carnis genituram accipiet, & quæ minima ex millibus Ioda exiſtis, te ſplendidam, & illuſtrem efficiet. Iudæi vero noſtri temporis hoc ad Zorobabel accommndate attentarunt, aperte veritatem oppugnantes, neque cùm audiunt rubore perfunduntur, quòd huius egreſſus ab initio à diebus ſæculi. Et vero poſt captiuitatem Zorobabel Babylone natus fuit, atque à loco nomen duxit. Veteres Iudæi non ſimiliter, vt hi noſtræ ætatis, hanc prophetiam intellexerunt: ſed multis annis (Matth. 2.) poſt Zorobabel ab Herode interrogati, vbinam naſceretur CHRISTVS, hoc ei teſtimonium attulerunt. Hinc igitur patet, quàm peruerſe Iudæi noſtræ memoriæ ſenſum prophetiæ interpretentur. Sed horum temeritate relicta, ad ea quæ deinceps conſeqountur, explananda pergamus.

Propterea dabit eos vſque ad tempus parientis: pariet, & reliquiæ fratrum reuertentur ad filios Jſrael.

Vſque eo, inquit, tolerabis, & tua procura- (Eſa. 54.) tione Iudæos curabis, quoad pariens pepererit. Eccleſiam vero deſignat, de qua Eſaias clamat: Lætare ſterilis, quæ non paris: erumpe & clama, quæ non parturis, quia plures filij deſertæ, magis quàm eius quæ habet virum: qui autem, inquit, ex hac naſcentur Iſrael fidelibus coniungentur. Ex Iſrael enim diuinus Apoſtolorum chorus extitit, & poſt eos electi à domino Septuaginta diſcipuli, & poſt reſurrectionem in vnum congregati centum viginti, & quingenti: quibus ſimul congregatis dominus viſus fuit: & tria millia, & quinque millia, quos piſcator Pe- (Actor. 21.) trus expiſcatus fuit: multáque millia, de quibus diuinus Iacobus dixit Paulo cœleſtiſſimo: Vides frater, quot millia ſunt in Iudæis qui crediderunt. Vna igitur hinc & illinc eccleſia efficietur, & in his ex Bethleem Dominus ſtabit.

Et videbit, & paſcet gregem ſuum in fortitudine domini, & in gloria nominis Dei ſui erunt: quia nunc magnificabuntur vſque ad terminos terræ.

Et ſane ſacroſanctam Dei Eccleſiam videas dominico nomine glorioſe ornatam eſſe, & vbique terrarum, & maris, Dei nomen ſummis laudibus celebrari: de quibus nihil Iudæi demonſtrabunt factum fuiſſe ante aduentum domini, & conſeruatoris paſſionem, & gentium vocationem. Cùm vero longis pòſt temporibus hæc futura eſſent, à rebus, quæ paulo poſt illa tempora acciderunt, prædictionis futurorum fidem facit. Vt vero, inquit, noſcatis, quàm multo veraciſſima vaticinia mea ſint, eorum pignus habete præſentia, quæ deinceps narro.

Et erit hæc pax, Aſſyrium quando ſuperueniet in terram veſtram, & cum aſcenderint ſuper regionem veſtram.

Hæc itaque à me habete pignora rerum, quas futuras prædico, quòd bellum vobis inferentem Aſſyrium perdam, & pacem vobis altiſſimam faciam. Et erit hæc pax, cùm Aſſyrius ſuperueniet in terram veſtram, & cùm aſcenderit ſuper regionem veſtram: dabo enim vobis pacem, cùm ille ſuperuenerit præter omnem humanam ſpem.

Et conſurgent ſuper eum ſeptem paſtores, & octo morſus hominum, & paſcent Aſſur in gladio: & terram Nebrod in fouea eius: & liberabit te Aſſur, cum venerit ſuper terram veſtram, & cum aſcenderit ſuper terminos veſtros.

Ex his aperte edocti ſumus, vt etiam in Babylone Aſſyrius regnauerit. Nam Nebrod, vt mi- (Deut. 10.) rabilis Moſes docuit, tyrannide vſus, primo Babylonem ſibi ſubiecit. Fuit autem, inquit, principium regni eius Babylon, Orech, & Chalane. Septem vero, ait, in eum reges concitabo: Paſtores enim reges vocat: & octo plagis humanis circumplicabo. Belli vero impetus dicit in eum factos, ſic enim vocat morſus hominum, ac pariter ſignificat Babylonis expugnatiooem: nunc quidem, inquit, hunc in eiuſmodi mala coniiciam. Nec vero ita multo poſt eum, qui ei ſucceſſerit, & Babylonem vrbem regiam conſtituerit, funditus perdam: nec ei erunt auxilio muri fortiſſimi, neque extra hos cingentes foſſæ eum vindicabunt. Tu vero his liberaberis, non tum modo, cùm in eos alios hoſtes concitabo, ſed hoc etiam tempore, cùm magnis copiis vrbem tuam impetentibus, angelica opera occultam perniciem eis inferam, cùm ſic tunc facta pignora dedit eorum, quæ poſtea futura eſſent. Ad hæc illa ruſus ſermonem vertit, docétque quemadmodum qui Bethleem nato Domino crediderunt ſacri Apoſtoli, & vnà cum his diuinæ declarationis miniſtri electi aliis gentibus Euangelicam doctrinam afferent, ac vero ſic ait:

Et erunt reliquiæ Iacob in gentibus in medio populorum multorum, quaſi ros à domino cadens, & quaſi agni ſuper gramen, vt non congregetur quiſquam, neque ſit in filiis hominum.

Cùm hic ſaluatos reliquias vocat, tum alibi. Si fuerit numerus filiorum Iſrael vt arena maris, reliquiæ ſaluabuntur. Perinde, inquit, vt ros eſt cœlo delapſus, qui crediderunt, atque Euangelicam declarationem gentibus attulerunt, orbem terrarum irrigabunt: & quemadmodum agni gramen conſumunt, ſic hi graminis inſtar impietatem inſitam in terrenis animis facile deſtruent, vt non amplius eiuſmodi hominum collegia inueniantur. Quia vero dæmones ex incurabili morbo laborantes permanſerunt, iure ſpiritus ſanctus cum exceptione prædictionem fecit, vt non congregetur quiſquam, neque ſit in filiis hominum. Itaque, inquit, nullum collegium ex hominibus impiis coactum reliquum inuenietur. Cùm rori & agnis eos comparaſſet, & per hæc non ſatis eis poteſtatem à Deo datam explanaſſet, aliam dictis ſimilitudinem attulit.

Et erunt reliquiæ Jacob in gentibus in medio populorum multorum, quaſi leo in iumentis, in ſaltu, & quaſi catulus leonis in gregibus pecorum, quemodo ſi pertranſeat & diuidens rapiat, & non ſit, qui eruat.

Apoſtolorum principia roris ſimilia iaciebantur, & quemadmodum agni impietatis gramen depaſcebantur, doctrina & miraculis tanquam agni in medio luporum verſantes, iuxta domini prædictionem: Ecce, inquit, mitto vos ſicut (Matth. 10.) oues in medio luporum. Poſtea vero quàm orbis terræ Euangelij declarationem ſuſcepit, & reges, & imperatores ad numerum eccleſiæ

adſcripti ſunt, in veritatis boſtes metus incubuit. Et quidem hi iumentorum ſimiles facti, metu & A horrore complentur ex omnibus partibus auxilio deſtituti. Hi vero qui Euangelicam doctrinam docent, leoninos animos gerentes, & robur cum ſumma libertate, mendaciis patrocinantes, veritatis verbo expugnant: tum inquit,

Eleuabitur manus ſuper eos, qui tribulant te, & omnes inimici tui perdentur, & erit in die illa, dicit dominus, interficiam equos tuos de medio tui, & diſperdam currus tuos, & ſubuertam ciuitates terræ tuæ, & auferam omnes munitiones tuas.

Neque in poſterum ab illis expelleris, quin ipſe eorum templa demolieris: hi nimirum qui ex Iſrael crediderint, hoc robur animi adipiſcentur: qui autem in perfidia permanſerint, ſuo teguo deſpoliabuntur, & omnino peditatu & equitatu priuabuntur, neque vrbes mœnibus munitas habebunt. Sed & hæc, inquit, tibi bono erunt.

Et inquit, Auferam maleficia tua de manibus tuis: & qui loquuntur, non erunt in te: & diſperdam ſculptilia tua, & ſtatuas tuas de medio tui, & vltra non adorabis opera manuum tuarum, & ſuccidam lucos de medio tui: & demoliar ciuitates tuas: & faciam in B *ira, & in furore, vltionem in gentibus, pro eo, quod non audierunt.*

Et qui loquuntur, non erunt in te. Loquentes vocat diuinatores. Et nimirum ex ipſis rebus hæc facile intelligi poſſunt: nam poſt Dei conſeruatoris noſtri incarnationem, cùm Iudæi gentium pietatem viderent, & ab errore liberationem, inuiti quidem ipſi à cultu idolorum ſe remouerunt: videntes enim eos, qui ſunt extra legem ſapere, palàm verentur impietatem admittere. Itaque eis prædicit, & quòd ſuis vrbibus pellentur, & quòd in gentes diſperſi idolorum errore liberabuntur. Ac poſtquam contra eos hanc tulit ſententiam, ruſus eos in iudicium acceſit, ac montibus permittit iudicandi poteſtatem: non vt animatos appellans, neque vt ad rationis participes verba faciens: ſed quia montes, & inter hos poſiti ſaltus & valles, modò Aſſyriorum cadauera excepiſſent angelica opera interfectorum, modò Scythicarum gentium innumeras cædes, ex montibus & collibus eorum quæ in his geſta ſunt, memoriam renouat. C

CAP. VI.

AVdite quæ dominus locutus eſt, ſurge iudicare apud montes, & audiant colles vocem tuam.

In montes coniice oculos, qui meo auxilio hoſtium tuorum cadauera ſuſceperunt: & ſi potes, liberè loquere: ac non os tuum beneficij magnitudo obſtruat. Verum quoniam hoc præſtare non potes, ego ſermonem ſuſcipiam.

Audite montes iudicium domini, & valles fundamenta terræ: quia iudicium domini aduerſus populum ſuum & cum Iſrael iudicabitur.

Nam cùm rationis capaces ex rationis ſtupiditate & penuria laborent, inanimos in eos iudices dabo.

Populus meus quid feci tibi? aut quid contriſtaui te? aut in quo moleſtus fui tibi? reſponde mihi.

Inimicitiarum cauſam affer: redargue, ſi qua moleſtia à me affectus fuiſti. Et cùm nihil dicere valentem, eum tacere neceſſe fuiſſet, iuſtis de cauſis intulit,

A *Quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo ſeruitutis redemi te: & miſi ante faciem tuam Moſen, & Aaron, & Mariam. Populus meus recordare, quid cogitauerit aduerſum te Balach rex Moab, & quid reſponderit ei Balaam, filius Beor, de Schenis vſque ad Galgal, vt cognoſceretur iuſtitia Domini.*

An igitur hoc tanquam iniuriam tibi factam affers, quòd te, cùm acerba Ægyptiorum ſeruitute liberaſſem, Moſe, & Aarone mirificis viris, & illuſtribus vſus adminiſtris, tibi ſolidam libertatem donaui: tum etiam, cùm ne cura quidem neceſſaria mulieres deſtituendas cenſuiſſem: his Mariam, prophetiæ gratia cumulatam, præfeci. Si vero hæc obliuiſci tibi libet, ſaltem veniat tibi in mentem, quid effecerit Balaam: cauſas conſidera, cur eum Balach accerſiuiſſet: & quemadmodum ille meo robore inſtructus, non maledictionem vobis, ſed benedictionem attulit, & tamen cùm hæc omnia effecerim, non abs te iuſtitiæ meæ præmia poſtulo, ſed meam iuſtitiam planam facio: nam quæ pollicitus progenitori veſtro fueram, ex ea pactione confeci. Cùm hunc ſermonem tanquam Dei perſonam ſuſtinens B habuiſſet, & populi robuſtum & inueteratum morbum cerneret, pro populo pietatis rationes excutit, dicens:

In quo apprehendam dominum, ſuſcipiam Deum meum excelſum? ſi apprehendam eum in holocauſtis, in vitulis anniculis? ſi ſuſcipiat dominus in milibus arietum, vel in decem milibus hircorum pinguium? ſi dabo primogenita mea pro impietate? fructum ventris mei pro peccato animæ meæ?

In quo apprehendam &c. Quomodo compenſabo eum qui mihi tot, & tanta bona conciliat? quibus retributionibus vtar? ſi apprehendam eum in holocauſtis? Et deinceps: Non, inquit, vitulorum multitudo, non vniuerſa armenta, nõ decem milia caprarum (nam χιμάῤῥους vocat capellas anniculas) non infantes primigenij ad ſacrificium Deo allati, me de peccatorum multitudine abſoluere poſſunt. Si vero hæc omnia ad peccatorum expiationem non ſatis ſint, quibus Dei beneficia compenſabo? Cùm ita humanas rationes adhibuit, ruſus Deum interrogantem inducit.

C *Annunciatum eſt tibi homo, quid bonum aut quid dominus quærat à te: Niſi vt facias iudicium, & diligas miſericordiam, & paratus ſis ambulare poſt dominum Deum tuum.*

Hoc idem Deus omnipotens ex ore Dauid omni genere ſacrificiorum ſpreto dixit, Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus *Pſal 49.* tuis hircos: quoniam meæ ſunt omnes feræ ſyluarum, iumenta in montibus, & boues: cognoui omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecum eſt. Si eſuriero non dicam tibi, meus enim eſt orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, an ſanguinem hircorum potabo? immola Deo ſacrificium laudis, & redde altiſſimo vota tua, & inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. Idémque alio loco: Quoniam ſi voluiſſes, ſacri- *Pſal. 50.* ficium dediſſem: vtique holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non deſpiciet. Eadem hæc apud omnes prophetas inuenias. Hoc loco dicit præcepta eius eſſe explicata,

& in

& iu promptu expedſta. Iuſtitiam te curare volo, & erga proximum humanum eſſe, & per omnia Deo factori obtemperare. Hæc autem per Moſen lege ſanxit, Diliges dominum Deum ex toto corde tuo,& ex toto animo tuo,& proximum ſicut te ipſum:his abs te obitis,

Vox domini ciuitati clamabit: & ſaluabit timentes nomen eius. Audi tribus: Et quis ornabit ciuitatem? nunquid ignis,& domus iniqui theſaurizans theſauros iniquos,& cum iniuria iniquitatem?

Quemadmodum non ornatum vrbi ignis affert,ſed incendium, & perniciem molitur: ſic ad iniuſtitiam procliuitas cum audacia, & contumelia facta,damnum,& cladē vtentibus adueht.

Si iuſtificabitur in ſtatera iniquum:& in ſacello pondera fraudulenta:de quibus diuitias impietatis ſua repleuerunt:& qui habitant in ea locuti ſunt iniqua, & lingua eorum exaltata eſt in ore eorum: & ego cruciaui te propter peccata tua:tu comedes,& non ſaturaberis.

Præter impietatem committebant ea,quæ ante damnauit: ſtateram & pondera iniqua poſſidentes, ſcelerate diuitias congregantes, verbis mendacibus linguam inquinātes. Quamobrem, inquit,tui vlciſcēdi initium faciam, & de iniquitatibus pœnas repetam,crebriſque & exaggeratis malis te cumulabo. Hoc deſignat,cùm ait: Tu comedes, & non ſaturaberis: tenebris miſeriarum adeo implicabo,vt ne fuga quidem libereris.

Et quicunque ſaluati fuerint,gladio tradentur:tu ſeminabis,& non metes:tu premes oliuam, & non vngeris oleo:& vuam,& non bibes vinum: & diſsipabuntur legitima populi mei.

Ac docet,vt non hoc loco de legitimo diuino loquitur,ſed de iniquo, & ſcelerato inſtituto vitæ,cùm ſubiunxit:

Et omnia opera domus Achab.

Cùm enim illam impietatem æmolatus ſis, his malis cumulabere,vt qui calamitates vobis accidentes videant,ſibilo magnitudinem ſignificent. Vt vero hæc omnia propheta dixit, lamentatur, quod in multis à ſe ſermonibus habitis, veluti perdiderit operam.

C A P. VII.

VÆ mihi, quia factus ſum, ſicut qui congregat ſtipulam in meſſe,& ſicut racemos in vindemia, cùm non ſit botrus: comedere primitiua deſiderauit anima mea.

Similis factus ſum ſpicas excidentes colligentibus,aut exquirentibus racemolos à vindemiantibus prętermiſſos,nullum enim inueni obedientiæ botrum:cùm tamen non parum inuenire exoptaſſem quiddam præſtabile, & primitiis dignum. Hoc oſtendit, cùm dixit: Comedere primitiua deſiderauit anima mea. Quia vero primigenia Deo offerebantur, non abs re deſiderabile & luculentum primitiuum appellauit:& hęc tropice enunciata, plana facere volens, ſubiunxit,

Væ mihi anima, quia periit ſanctus de terra: & qui corrigat in hominibus,non eſt.

Deinde peccata enumerat. Iudices,inquit,contra innocentes iniquam ſententiam ferunt,& cædes iniquas facere aggrediuntur: ex reliquis vero hominibus quiſque plus expetens, rem proximi ad ſe conuertit. Iudex vero, cui eſt poteſtas permiſſa ex legibus iudicandi, non expectat vt illi munus deferatur,ſed ipſe petit, munerum corruptelis,animo vitiato præditus. Princeps enim,inquit,& iudex verba pacifica locutus deſiderium

A animæ ſuæ eſt. Cùm enim munera accepit ab his, qui iniuriam inferunt, deſideratam victoriam litis pollicetur. Quamobrem, inquit,

Auferam bona eorum quaſi tinea comedens, & ambulans ſuper regulam, in die ſpeculationis tuæ.

Quemadmodum tinea intra lignum ſubiens, omne lignum corrumpit: ſic te conſumet ſententia contra te pronunciata in die vltionis. Hanc enim ſpeculationem appellauit: hoc eſt, Dei in illa die aduentum. Deinde voce lamentabili miſericors pater, erudienti ſimilis, ait,

Væ, væ, vltiones tuæ venerunt: nunc erunt fletus eorum. Nolite credere in amicis: neque ſperetis in ducibus: ab ea, quæ tecum cubat, caue: ne credas ei, quia filius contumeliam facit patri: filia ſurgit aduerſum matrem ſuam: nurus contra ſocrum ſuam: inimici hominis viri domeſtici eius.

Hæc vero cùm fient, inquit, non amicus amico erit auxilio, non rex ſubditos curabit, non coniunx mariti cura tangetur: ſed quiſque ſuæ ſalutis curam ſuſcipiet, effugium malorum adeo vehementer perſcrutans, vt ne patri quidem filius honorem iuſtum tribuat, neque filia matri legi-

B timum officium præſtet, nurui vero nulli curæ erit ſua ſocrus: omnia veluti in ſeditione quadam accident: alius alium deſpiciet, & contemnet: & vix propriam ſalutem procurabit. Et illi quidem ſic affecti erunt: Ego autem, inquit propheta,

In domino contemplabor: expectabo Deum ſaluatorem meum.

Et oſtendens, quis expectationis fructus, dixit,

Exaudiet me Deus.

Ad hunc modum cùm docuit ſpei lucrum, rurſus Hieruſalem perſonam induit, & ad Idumæam verba facit, quæ ſemper inimica & hoſtis erat.

Ne inſultes mihi inimica mea, quia cecidi & reſurgam: quaſi ambulauero in tenebris, dominus illuminabit me.

Reſurgam diuina curatione ſubleuata: ipſe, in tenebris agenti mihi ſuam lucem afferet. Nunc vero iram Dei ſuſtinebo, quia peccaui contra eum: cognoſco enim vltionis æquitatem, cùm peccati magnitudinem conſidero. Sed tamen expecto iuſtum iudicium aduerſus eos, qui bellum intulerunt. Etſi enim ego pœnas perſolui de his quæ deliqui, tamen illi iniuſte contra me vſi ſunt

C voluntate, & ſententia. Eundem intellectum habet hoc quod deinceps ait,

Donec iuſtificet cauſam, & faciat iudicium meum, & educat me in lucem, & videbo iuſtitiam eius: & videbit me inimica mea, & operiet eam confuſio, quæ dicit ad me, Vbi eſt Deus tuus?

Etſi non iniuſte ab eo condemnata ſum, ac contra illos iura permulta habeo, & ea de cauſa diuinam ſententiam expecto, quando hanc latam videbo, & illorum ſeruitute liberata ero, videbit inimica mea me, & operiet eam confuſio, quæ dicit ad me, vbi eſt Deus tuus? Non vero ſolum hæc videbit meam felicitatem, & Dei mei robur, in quem maledicta intentauit, ſed & ego videbo eius infelicitatem.

Oculi mei videbunt eam: nunc erit in conculcationem, ſicut lutum in viis: dies ſtructuræ laterum deletio tua: & repellet legitima tua dies illa: & vrbes tuæ venient in concluſionem, & in diuiſionem Aſſyriorum: & ciuitates tuæ in diuiſionem à Tyro vſque ad flumen.

Quemadmodum lutum ad fingendos lateres comparatum foras proiectum à prætereuntibus

conculcatur, & diſſoluitur, vt nihil valeat ad id, quod informatum erat: ſic expoſita eris omnibus, & captu facilis, ab omnibus vicinis deſtructa, & cooculcata: tum leges tuæ iniquæ finem accipient, & vrbes obſidione premeotur. Hanc enim vocauit concluſionem. Et multitudo habitantium ab hoſtibus diſſipata, ſeruire cogetur. Cùm autem aliæ vicinæ vrbes Iudæorum calamitatibus gauderent: accommodate Tyri & Syriæ, & aliarum vrbium meminit vaſtatarum ab Aſſyriis & Babyloniis: & quænam hæ ſint explicat, ab ipſis finibus planas eas faciens, cùm dixit:

A mari vſque ad mare, & de monte vſque ad montẽ.

Hoc eſt, à mari rubro, ad orientem pertinens, vſqoe ad mare, ad occidentem vergens: & à monte Idumæorum vſque ad montem Libanum, omnes interpoſiti hoſtibus tradentur. Hoc enim intulit, cùm adiunxit:

Dies aquæ & tumultus.

Inſtar aquæ præcipitantis multitudo exercitus illius impetum faciet, & terræ vaſtitatem ſolitudinum inferet: ad necem vero, & incendia habitantes dabit: & cauſam affert,

Propter fructus inuentionum eorum.

Atque cùm ita finitimis futura vaticinatus eſt, pacem, quæ poſt reditum futura erat, prænunciat.

Paſce populum tuũ in virga tua, oues hæreditatis tuæ.

Et cùm homines vocaſſet oues metaphoricè, perſtitit in metaphora.

Habitantes in ſaltu ſolos.

Ab omnibus gentibus, inquit, ſeparatos, & propriam habentes legem. Quòd vero dixit, In virga hæreditatis tuæ: Iuda tribum ſignificat: illa enim poſt reditum aliis præerat, cùm diuiſio non amplius tribuum exiſteret. Deinde docens, vt omnem terram, quam ante captiuitatem tenuiſſent, poſt reditum poſſidebunt, intulit,

In medio Carmeli paſcentur, Baſanitim & Galaaditim iuxta dies priſtinos, & iuxta dies egreſſionis tuæ de terra Ægypti, oſtendam eis mirabilia.

Quantam, inquit, vobis cùm ex Ægypto fuiſſetis egreſſi, terram donaui, tantam vobis cùm Babylone reuerteritis, dabo miraculorum editione, perterrefaciens bello vos laceſſere aggredientes. Hæc vero cùm gentes videbunt, confuſione complebuntur: & ſuarum virium infirmitatem ſentientes, edent quæ ſequuntur:

Ponent manus ſuper os ſuum, aures eorum ſurdæ erunt: lingent humum, ſicut ſerpentes, quæ trahunt terram: turbabuntur in concluſionibus ſuis ſuper domino Deo noſtro: formidabunt, & timebunt à te.

Tuam repente enatam felicitatem, & à me ſuppeditatum ſubſidium cernentes, non abſurda verba in te loqui audebunt, ſed ſerpentum more in terra repentium, procumbent, facere aut dicere nihil audentes. His ſermonibus confectis, propheta diuinam bonitatem erga homines ſtupens, exclamauit.

Quis Deus ſicut tu? auferens iniquitates, & tranſcendens iniuſtitias, his qui reliqui ſunt de hæreditate tua.

Incredibili, inquit, bonitate, & verborum narrationem vincente, vtens dominus, non repetis ab hominibus pœnas peccatis dignas, ſed corrigens, vbi vides exiguam mutationem animi, præteris peccata, præteris impietates, quod ſanè populo tuo nunc præſtitiſti.

Non teſtimonium iram ſuam, quia volens miſericordiæ eſt.

Hoc ſimile eſt dictis Dauid, Non in perpetuũ Pſal. 102.
iraſcetur, neque in æternum comminabitur: non ſecundum peccata noſtra fecit nobis, neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis: & mirabilis Micheas clamat, quòd iram non diutiſſime ſeruauit in redargutionẽ & teſtimoniũ iniquitatis populi, ſed miſericordia vtẽs reuertetur.

Reuertetur & miſerebitur noſtri, demerget peccata noſtra, & proiicientur in profundum maris omnia peccata noſtra.

Perſimilia his Deus omnipotens ex ore Eſaiæ Eſa. 43.
exclamat: Ego ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas, & peccatorum tuorum non recordabor. Hoc certè admirabile, quòd non ſolum ignoſcit, ſed etiam memoria ſua pellit peccata, & tanquam in profundum in obliuionẽ tradit. Hoc enim explicans mirabilis Micheas, dixit: Demerget peccata noſtra, & proiicientur in profundum maris omnia peccata noſtra: quemadmodum id, quod in profundum maris abiicitur, penitus non extat: ſic, inquit, peccata noſtra funditus obliuio obruet, propter pactiones cum maioribus noſtris factas, & hoc explicans, infert:

Dabis veritatem Iacob: miſericordiam Abraham, ſicut iuraſti patribus noſtris, iuxta dies priores.

Sic etiam beatus Dauid ait: Memor fuit in ſæ- Pſal. 104.
culum teſtamenti ſui, verbi quod mandauit in mille generationes, quod diſpoſuit ad Abraham: & iuramenti ſui ad Iſaac: & ſtatuit illud Iacob in præceptum, & Iſrael in teſtamentum æternum. Et illorum quidem peccata in profundum maris dominus proiecit: noſtra vero in ſacro & diuino lauacro delet: cuius mare rubrum, iuxta diuinum Apoſtolum, typus fuit: quod cùm populus tranſmiſiſſet, ſeruitute liberatus fuit. Et nos, ſecundum illum typum, per lauacrum, diaboli tyrannide liberati, propriam ſalutem accurabimus, aſſidue benefactorem laudibus ornantes, & illius leges ſequentes, & à ſanctis tritam viam tenentes, vt vnà cum ipſis ad bonum vitæ finem perueniamus, benignitate & miſericordia Domini noſtri Ieſu Chriſti, quo cum patri gloria vnà cum Sancto ſpiritu, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. AMEN.

FINIS PROPH. MICHEÆ.

ARGVMENTVM IN PROPHETIAM BEATI NAHVM.

CVM Niniuitis timorem inieciſſent Dei minationes, quarum eis Ionas declarationem attulerat, eóſque ſcelerum ſuorum acerrime pœnituiſſet, ſalutem aſſecuti fuerunt: nam pro extrema pernicie, quæ eis intentata fuerat, à Deo miſericordiam conſecuti ſunt: verum paucis pòſt diebus in huius ineffabilis Dei benignitatis obliuionem adducti, ad priſtinam maliciam reciderunt: atque mille iniquitates in ſe admiſerunt: & bellum populo Iſraelitico fecerunt: & decem tribus in ſeruitutem redactas, Theglatphaſar, & Salmanaſar captiuas abduxerunt: tum vero Sennacherib, cùm Iudææ bello illato alias vrbes obſidione cepiſſet, & ſanè aduerſus Hieruſalem

exercitum

exercitum miſiſſet, in ipſum Deum omnipotentem linguam vibrauit, maledicta intorquens, ſed repente clam vnius angeli opera multa eorum millia interfecta fuerunt. Et vero ipſe rex ex hac plaga elapſus, ac præco diuinitus illatæ vltionis effectus (nam ea de cauſa ſaluum eum effugere permiſit Deus) in ſua regia, à ſuis filiis, quam effugerat plagam, accipit: ac non ita multo pòſt regno Babylonem tranſlato, hoc vniuerſum regum genus deletum eſt, vrbs ſolitudinũ vaſtitati tradita fuit. Hanc Niniuitis perniciem mirabilis Nahum propheta prædicit, diuino ſpiritu afflatus, atque ex his, quæ vaticinatur, docet, vt diuina prouidentia omnia curantur, vtque actæ vitæ vnumquemque rationem repoſcit: atque idcirco Iſrael, quia impie egiſſet, Aſſyriis tradidit: ac rurſus ab Aſſyriis, quoniam efferatiſſime, & crudeliter hos inuaſiſſent, per alios pœnas exegit: neque enim vti voluntati Dei ſeruirent, contra Iſrael bellum mouerunt: ſed vt audaciæ ſuæ, & libidini obtemperarent, & quam latiſſime in omnes ſuum imperium propagarent. Nec vero eorum conatibus, quò minus in actum venirent, Deus repugnauit, quoniam per eos ab Iſrael pœnas ſumeret. Vt vero, ne ſua virtute ſe omnes alias vrbes viciſſe exiſtimarent, ad ipſius Hieruſalem muros multa eorum millia interfecit. Has prædictiones præſtabilis Nahum prophetia habet: reliquum eſt, vt verba explanare ingrediamur.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM NAHVM.

ASSVMPTIO Niniue. Liber viſionis Nahum Helkeſæi. A

SANCTISSIMI ſpiritus benignitas variis modis erga mirificos prophetas ſuam vim oſtẽdens, quibuſdam viſa quædam ſuggeſſit, vt diuino Eſaiæ, Micheæ, Danieli, Ezechieli, & Zachariæ: quibuſdam vero per ſonitum, quæ volebat, infundebat, vt audire ſe arbitrarentur illi quendam loquentẽ: alios ſpiritu prophetico afflabat, & ex illorum ore quæ volebat, loquebatur: gratia nimirũ prophetica repente eorũ mentẽ corripiens, & à rebus humanis eos abducens, & abſtrahens, dantes operã, & aſſeruientes verbis propheticis, efficiebat. Hãc igitur aſſumptionem appellauit mentis raptum, & à rebus humanis traductionem. Rapta, inquit, mens mea à diuino ſpiritu, quæ Niniue eſſent euentura, præuidit.

Deus æmulator, & vlciſcens dominus in aduerſarios ſuos, & tollens ipſe inimicos ſuos.

Cùm contra Hieruſalem, rabie flagraotes, verbis conuitioſis Deum omnipotentem perfudiſſent, iure eos aduerſarios, & hoſtes vocat, & perniciem minatur. Æmularionẽ vero iuſtam iram

Exod. 10. appellauit. Sic etiam legiſlator inqoit: Non facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum, quæ ſunt in aquis ſub terra: non adorabis ea, neque coles. Ego ſum dominus Deus tuus, fortis, Zelotes, ignis conſumens. Sic item ma-

3 Reg. 19. gnus Helias inquit, Zelo zelatus ſum pro domino omnipotenti Deo Iſrael: hoc eſt, contra impie in Deum agentes acerbitate afficior.

Dominus patiens, & magnus fortitudine, & mundans, non faciet innocentem.

Non, inquit, ſtatim pœnas ſumit, ſed diutiſſime patiens eſt. Huius rei vos Niniuitæ teſtes eſtis, qui cùm vos pœnituiſſet actæ vitæ: ſalutem aſſequuti fuiſtis: & rurſus cùm plurima malicia contaminati fuiſſetis, non pro hac qua mox pœnas dediſtis, ſed diutiſſime hominum iniquitates ferens, nouit etiam non pœnitentibus ſupplicia irrogare. Hoc enim explicauit, cùm dixit, Non faciet innocentem: hoc eſt, eum, qui ſuppliciis digna commiſerit, non impunitum dominus relinquet.

Dominus in conſummatione, & in commotione via eius.

Non amplius Deus omnipotens vobis miſericordiam largietur, ſed perniciem inferet. Huic ſimile eſt illud Pſalmi dictum: Omnes viæ Domini, miſericordia & veritas. Hæc non ſolam miſericordiam, ſed etiam punitionem iuſtam habet via, cùm hic, tum illic actio intelligenda eſt.

Et nubes puluis pedum eius.

Accommodatiſſime puluerem itineri attribuit. Vult autem dicere, quòd iam non amplius
B longa patientia vtetur, ſed perniciem vobis inferet, vndique malorum cumulo in vos accerſito, ac docens, vt facile quodlibet illi viſum fuerit, efficit: ſubiunxit,

Increpans mare, & exſiccans illud, & omnia flumina ad deſertum perducens.

Si enim receperint, Deum omnem aquam maris, & fluminum funditus exhaurire poſſe, tum hoc ad punctum temporis facere poterit: cui rei argumento & teſtimonio ſunt iam facta quæ conſequuntur,

Imminuta eſt Baſanitis, & Carmelus, & quæ florebant Libani defecerunt.

Cùm pœnas repetere voluiſſem ab his, qui incolunt Baſanitim, & Carmelum, & Libanum, vobis eos tradidi. Vos autem eorum agros depopulantes, atque vrbes expugnatione vexantes, ciuéſque in captiuitatem redigentes, omni genere vaſtationis perdidiſtis.

Montes commoti ſunt ab eo, & colles concuſſi ſunt: & contracta eſt terra à facie eius vniuerſa, & omnes qui habitant in ea.

Cùm quidam eum ſolum Iudæorum Deum eſſe opinarentur, non abs re propheta docet montes & colles, & omnem terram vnà cum ipſis incolentibus ſolo nutu Dei concuti poſſe. Quòd vero ait, & contracta eſt terra: Aquila ἔφριξεν dixit: hoc eſt, horruit: Symmachus, ἐκινήθη, id eſt, mota eſt.

Ante faciem iræ eius quis ſuſtinebit? & quis reſiſtet in ira furoris eius? Furor eius conſumit principatus, & petræ contritæ ſunt ab eo. Suauis dominus expectantibus eum in die tribulationis, & cognoſcens timentes ſe.

Si enim principatibus ſe efferentes, & petrarum robur ſeſe habere exiſtimantes, facillime conterit, & diſſoluit, quis reſiſtere poterit correctioni ab eo adhibitæ? Cæterum vt ſuperbos nullo negotio delet, ſic bonus eſt dominus expectantibus ſe in die tribulationis, & eos cognoſcens timentes ſe. Hoc loco oſtendit, vt Deus afficitur erga ſuſtinentes ſuas correctiones, & nihil in Deum abſurdum loquentes: rurſus contra impios conſtituta ſupplicia exponit.

Et in diluuio tranſeunte conſummationem faciet: conſurgentes, & inimicos eius perſequentur tenebræ.

Funditus perdet, & in perpetuas tenebras dabit contra ſe furentes audacia. Diluuium, & conſummationem vocauit funditus perditionem factam. Deinde per interrogationem,

Quid cogitatis contra Dominum?

Quam, inquit, poteſtatem eum habere arbitramini?

Conſummationem ipſe faciet: non vendicabit bis in idipſum in tribulatione.

Adeo acerbum, inquit, & exaggeratum de vobis capiet ſupplicium, vt non opus ſit in vos ſecundam plagam inferre.

Quia vſque ad fundamenta ſua redigentur in vepres, & quaſi voluola circundata comedetur, & quaſi ſtipula ariditate plena.

Quemadmodum ignis ſtipulam ſiccam facile conſumit, & herba ad ſepes naſcens, & quæ putiſſimum paliuris implicatur, non illas florere ſinit, & ipſa tempore corrumpitur: ſic vos, qui aliorum regna deleuiſtis, veſtro regno ſpoliabimini, & funditus peribitis: atque æquitatem ſuppliciorum oſtendens, ſubiunxit,

Ex te exibit cogitatio contra dominum peſſima cogitans contraria.

Hæc patiere propter inſanas mentis tuæ cogitationes. Eas vero nos docet quartus Regnorum liber, & Eſaias: In illis libris Regnorum ſcriptum eſt, vt Sennacherib rabie affectus fuerit, vt aſpergeret illo conuitio Deum omnipotentem: Dicite Exechiæ, hæc dicit rex magnus, rex Aſſyriorum: Non te ſeducat Deus tuus, in quo confidis, quòd liberabit te de manu mea. Et alia his ſimilia. 4 Reg. 18.

Hæc dicit dominus, regnans aquis multis, & ſic diuidentur.

Aquarum multitudinem appellat Babyloniorum multitudinem, bellum inferentem Niniuitis, quæ ad ſimilitudinem aquæ cohortibus diuiſa ad vrbis obſidionem acceſſit. Hoc, inquit, facto,

Auditus tuus non audietur amplius: & nunc conteram virgam eius à te, & vincula eius diſrumpam.

Recipiam, inquit, poteſtatem abs te, quam dedi tibi quondam, & tuum principatum, cùm eius vincula diſrupero, diſſoluam. Virgam, poteſtatem appellat, id quod plane nos docet per Eſaiam prophetam: Væ Aſſyriis, virga furoris mei, & ira eſt in manibus eorum. Eſai. 10.

Et præcipiet de te dominus.

Me, inquit, annuente, hæc ſuſtinebis.

Non ſeminabitur ex nomine tuo amplius.

Non amplius nomen tuum ſubditis imponetur: ſubditi enim à ſuis regibus nomen accipere ſoliti ſunt: ſic à Babylone Babylonij, à Cyro Perſa Perſæ nominati ſunt: & poſtea Macedones à Macedonibus, & nunc à Roma, Rumani.

De domo Dei tui diſperdam ſculptilia, & conflatilia ponam ſepulchrum tuum, quia inhonoratus es.

Tum vnà tecum funditus peribunt Dei tui manufacti, quos intra terram abdes: atque tanquam in ſepulchris quibuſdam obrues, ne ipſi quoque hoſtibus præda fiant.

Quia veloces ecce ſuper montes pedes euangelizantis, & annunciantis pacem.

Cùm hæc contra te fient, multi accurrent ad eos, qui habitant in Iudæa, vt pacem iucundam illis nuncient.

Celebra Iuda feſtiuitates tuas, redde Deo vota tua: quia nequaquam apponent vltra, vt pertranſeant in vetuſtatem: completum eſt, conſummatum eſt.

Vos, inquit, qui audiuiſtis hoſtium perditionem, legitimos dies Deo feſtos agite, & ſolita ſacra conficite: nam funditus periit, qui magnis copiis bellum vobis intulerat, & non amplius conſumere & perdere vos aggredietur.

Aſcendit inſufflans in faciem tuam, eruens de tribulatione.

Deus tibi bonorum auctor ſuo nutu, tanquam quadam inſufflatione illos deleuit, te illorum poteſtate liberauit. Nam quemadmodum cùm Adæ inſpiraſſet in faciem eius ſpiraculum vitæ, fecit eum in animam viuentem: ſic tibi vitæ inſpiratione ſalutem præbet. Hanc etiam poſt reſurrectionem Chriſtus dedit ſacris Apoſtolis. Cùm Adam perdidiſſet imaginem & ſimilitudinem quam per diuinam inſpirationem acceperat, neceſſario hanc dominus Chriſtus renouatam dedit ſacris Apoſtolis: & per eos credentibus inſufflauit, & dixit eis: Accipite Spiritum ſanctum. Gen. 2. Ioan. 20.

Quia vero nouorum typus vetera ſunt, intelligamus Aſſyriorum regnum deletum, diaboli tyrannidem per dominum Chriſtum extinctam. Iudam vero huic vacantem, & feſtus agentem interpretemur, orbem terrarum ob ſalutem exultantem: nimirum qui recepit ſpiritualem gratiam domini inſufflatione, atque acerba dæmonum tyrannide liberatus eſt. Sed ad hiſtoriam reuertamur.

CAP. II.

Contemplare viam, tene lumbum, confortare robore vehementer, quoniam auertit dominus contumeliam Iacob, ſicut contumeliam Iſrael.

Hoc non, vt quidam ſuſpicati ſunt, ad Aſſyrium loquitur: ſed adhuc ad Iudam verba facit, & iubet eum contemplari vias, & nuncios expectare: & ab illis allatos bonos nuncios ſuſcipere, & pro priori ſeruitute robur recipere. Hoc enim expreſſit, cùm dixit, Tene lumbum: hoc eſt, hanc priorem timiditatem abiice. Sic mirabilis Helias accinctis lumbis ſuis currebat ante currum Achab. 3. Reg. 18.

Iob 38. Achab. Sic ad Iob Deus loquitur: Accinge ſicut
Ephe 5. vir lumbos tuos. Et diuinus Paulus exhortatur: A
State ſuccincti lumbos veſtros in veritate. Tum hoc loco conſidere Iudam iubet, quoniam auertit dominus contumeliam Iacob, ſicut contumeliam Iſrael. Eſt autem ſciendum iſtud nomen Iacob, à parentibus impoſitum fuiſſe Iacob: Iſrael vero à Deo, ac populus ex Iacob profectus, vtrúque nomen habuit. Itaque ait, ob ea quæ in te Iacob commiſerunt acerba Aſſyrij, pœnas repetam propter progenitoris virtutem.

Quia excutientes excuſſerunt eos, & propagines eorum demoliti ſunt, arma potentiæ eius ex hominibus.

Quemadmodum, inquit, vitæ palmites & propagines excutiẽtes omnem fructum corrumpunt: ſic hoſtes, qui hos inuaſerunt, & poteſtatem eorum diſſoluerunt, & omne genus armaturæ abſtulerunt, & eos, qui mortem effugiſſent, ſeruire coegerunt, atque oſtendens, vt non ob infirmitatem hæc ſuſtinebunt, ſed propter ab eo contra eos latam ſententiam, adiunxit,

Viros fortes illudentes in igne.

Tanta erant præditi audacia, vt etiam ignem aggrederentur.

Habena curruum in die præparationis eius, & equites timebunt in exitibus.

Nihil, inquit, vos adiuuabit multitudo curruum inſtructorum, non robur equitatus: nam præ turba hoſtium inuadentiũ inutiles hi omnes efficientur inter ſe in vijs implicati & conculcati.

Aſpectus eorum quaſi lampades ignis, & quaſi fulgura diſcurrentia.

Tametſi, inquit, ſtrenuos animos quondam haberetis, & robur animi ex oculis oſtenderetis, & tanquam lampadibus quibuſdam & fulguribus ſubditos perterrefaceretis, tamen in hoſtium impetu metus vos loco fortitudinis corripiet. Hoc ex his quæ conſequuntur, explicauit.

Et commemorabuntur optimates eorum, & fugient in diebus, & infirmabuntur in itinere ſuo, & feſtinabunt ad muros, & præparabunt propugnacula ſua: portæ ciuitatum apertæ ſunt, & regalia conciderunt.

Quondam in poteſtate vehementer ſe efferentes, omni via effugere conabuntur, idque cùm non aſſequi poterunt, rurſus in muros aſcendent, & tuendæ vrbi accuratam dabunt operam: ſed nihilo ſecius tamen portæ aperientur, & regiæ in hoſtium poteſtatem venient, & in ipſis regijs theſauri diripientur. Hęc demõſtrauit, cùm dixit,

Et ſubſtantia reuelata eſt.

Hoc eſt, olim occultata, & multis repagulis communita, omnibus reuelata ſunt.

Et ipſa aſcendebat.

Niniuen intelligit, de hac prædicit,

Et ancillæ eius ducebantur ſicut columbæ, loquentes in cordibus ſuis.

Cum hac communicabunt captiuitatem ſubditæ vrbes, & pagi ſecum animo ingemiſcentes, & columbarum imitantes ſonitum.

Et Niniue ſicut piſcina aquarum aqua eius, & ipſi fugientes non ſteterunt, & non erat qui reſpiceret.

Tot & tanti illius vrbis incolæ, vt piſcinæ aquis completæ & redundanti aſſimiles eſſent, nihil niſi fugam ſpectarunt: neque retro aſpicere auſi ſunt. Deinde eorum primam iniquitatem explicat.

Diripiebant argentum, diripiebant aurum, & erat finis ornamentis eius.

Sed quæ inique coegit, & congregauit, alijs tradentur.

Aggrauata eſt ſuper omnia vaſa concupiſcentiæ ſua.

In eorum theſauros, inquit, hoſtium multitudo inuadet. Futura vt præterita dicit ea ratione, quæ eſt propria ſcripturæ.

Excuſſio, rediſcuſſio, & ebullitio, & cordis confractio, & diſſolutio genuum, & dolores ſuper omnem lumbum, & facies omnium ſicut adultio ollæ.

Quæ in terræmotibus fieri ſolent, hæc eadem in hoſtium impetu poſuit, quòd corda metu affligentur, genuum artus diſſoluentur, & ſimiliter vt mulieres parturientes doloribus torquebuntur, & facies ſanguinis contione liuidæ efficientur, vt illi parti ollæ non diſſimiles ſint, quæ ſuccenſis ignibus torreri ſolet.

Vbi eſt habitaculum leonum, & paſtus catulorum leonum?

Habitaculum leonum, vocat Niniuen: leones vero, reges: catulos, horum filios: paſcua, his ſubditas vrbes. Quondam, inquit, more leonum Niniuen incolentes in omnes intrepidè impetum faciebant, cibum catulis inquirentes: cur
B nunc hoſtibus impetiti, nihil tale facitis? atque perſtans in comparatione, inquit,

Quò iuit leo, vt ingrederetur?

Sed nunquid aliquibus, inquit, bellum inferens abfuiſti, cùm hoſtium copiæ irruperunt? ſed non ita res habet: Nam, inquit,

Illic catuli leonum, & non erat qui exterrefaceret.

Non ſolum ipſe tu præſens fuiſti, ſed etiam omnes duces exercitus olim neminem timentes, quin omnia regna ſubigentes, hincque tributum exigentes, & filiis cibum inueſtigantes. Hoc explicauit ex his, quæ intulit,

Leo cepit ſufficienter catulis ſuis, & necauit leænis ſuis, & impleuit præda ſpeluncas ſuas: & cubile ſuum rapina.

Animalia quæ ferę venatæ fuerint, ſolent ſtrangulare, & ita ſuis catulis cibum afferre. Et Aſſyrij gentium regna ſub iugum ſuum ſubiicientes, illinc vectigalium fructus percipiebant: verum huius iniquitatis pœnas abs te ſumam.

Ecce ego ad te, dicit dominus omnipotens, & ſuccendam in fumo multitudinem tuam, & leones tuos comedet gladius, & auferam de terra prædam tuam, & C non audientur vltra opera tua.

Quæ tropice, & per tranſlationem ſuprà leonum, & catulorum, & prædæ, & paſcuorum mentionem fecit, rectè eorum necem tropice prædicit: cùm in ſpeluncas quaſdam abditæ feræ prodire nolunt, tum venatores exitibus fumum admouentes, egredi cogunt, & egreſſas venabulis conficiunt. Rectè inquit fumo ſe traditurum multitudinem, & leones gladio: quæ ſignificant vrbis deflagrationem, & regum cædem. Quibus perfectis, præda finietur.

CAP. III.

O Ciuitas ſanguinum tota mendax: iniquitate plena, non contrectabitur venatio, vox flagellorum, & vox commotionis rotarum, & equi perſequentis, & currus feruentis, equitis aſcendentis, & ſplendentis gladij, & fulgentium armorum, & multitudinis vulneratorum, & grauis ruina, & non erit finis gentibus eius.

Eius maliciam deplorat, totam mendacem

appellans, & iniquam, mala impendentia narrat: curruum ſtrepitum, & equorum hinnitum, & equitum clamorem terræmotui comparat, tum etiam perterrefacit armorum narratione, cùm arma, & gladios fulgere dicit, ac prædicit eorum, qui ceciderunt multitudinem, & auxiliarium gentium cædem. Paucos ex hoc bello ſeruatos dicit. Hoc enim expreſſit, cùm dixit.

Et infirmabuntur in gentibus ſuis à multitudine fornicationis.

Ad paucos redigetur, inquit, eorum multitudo, cùm propter idolorum errorem, tum maxime ob procliuitatem maximam ad Venerem: vtrunque hoc loco fornicationem vocat, id quod planius conſequentia docent.

Meretrix ſpecioſa, & grata dux maleficiorum.

Cùm in impietate & iniquitate verſareris, ſplendida & illuſtris eſſe exiſtimaharis ab his, qui rectè iudicare neſciunt rerum naturam: & vbi creatorem & conſeruatorem reliquiſſes, qui tibi, cùm te pœnituiſſet, tuorum ſcelerum quàm plurimam miſericordiam largiri dignatus fuit, præſtigiis teipſam dedicaſti, & ex his omnia ſemper feciſti.

Quæ vendidit gentes in fornicatione ſua, & tribus in maleficiis ſuis.

Nec tua impietate contenta coegiſti etiam ſubditos tuos, vt eadem, quæ tu, ſentirent: quamobrem, inquit,

Ecce ego dominus omnipotens diſcooperiam poſteriora tua ſuper faciem tuam, & oſtendam gentibus confuſionem tuam: & regnis ignominiam tuam, & proiiciam ſuper te abominationem ſecundum immunditias tuas.

Hoc vero, Diſcooperiam poſteriora tua ſuper faciem tuam, ex metaphora dicta ſunt eorum, qui ad maiorem contumeliam inrendam exuuntur: ac vero ait, Omnibus iniquitatem tuam palàm faciam per punitionem, & regibus, & gentibus, vt cæteris fias vtile exemplum. Hoc enim ſubiunxit,

Et ponam te in exemplum, & erit, omnis qui viderit te, deſcendet à te, & dicet, miſera Niniue, quis gemet eam? vnde quæram conſolationem illi?

Tantæ vaſtitati ſolitudinum te tradam, vt qui antea grauius commouebantur in potentiam tuam, in miſericordiam adducantur: hoc explicauit, cùm dixit, Deſcendet à te, & luctus modum requiret tanta vaſtitate dignum.

C

Apta chordam pars Ammon, quæ habitas in fluminibus, aqua in circuitu eius, cuius principium mare eſt, & aqua muri eius. Æthiopia fortitudo eius, & Ægyptus; & non eſt finis fugæ tuæ. Phud & Libyes facti ſunt auxiliatores illius, & ipſa in transmigrationem ibit captiua.

Hæc Ægypto præcipiuntur, quæ acerba, & triſtia ab Aſſyriis paſſa fuit, idque ex aliis prophetis intelleximus, qui Iſraelitis prædixerunt, vt ne ſalutem quidem aſſecuturi eſſent in Ægyptum fugientes, ſed illic comprehenſi, ab hoſtibus eſſent interficiendi. Itaque vt in antè dictis Iuda præcipitur, vt feſtos agat iam Niniuitarum regno deleto: ſic etiam hic Ægypto præcipitur, vt ſaltet, ac partem Ammõ eam (vt mihi videtur) vocat, quòd

Iupiter Ammon. Ammoni dæmoni dedicata ſit. Hic nimirum olim nobilis fuit, vt etiam ex ipſa Græcia illuc proficiſcerentur ad petenda oracula. Atque Alexandrum Macedonum regem ferunt illius rerum

A ſcriptores, primum ad illum profectum, inde reſponſa accepiſſe. Cùm hac impoſtura inualeſcente Ægyptus, mirabiliter ſeſe extuliſſet, partem eam Ammon nominat, & præcipit ei, vt ſaltationibus ſe oblectet, quòd Niniue perierit. Flumina vero in circuitu eius foſſas dicit. Deinde auxiliarios enumerat Æthiopes, Libyes, & Occidentales Libyes, nunc Afros nuncupatos. Phud enim hos vocauit, ſed tametſi tot ſocios habeat, & mari, & fluminibus cincta ſit, tamen non hæc malorum expers erit, ſed vertet ſolum captiua abducta.

Et paruulos illius allident in principio viarum eius, & ſuper inclyta eius mittent ſortem, & vniuerſi optimates eius alligabuntur compedibus.

Hæc Nabuchodonoſor in hanc facinora edidit, & Cambyſes filius Cyri poſtea regnum eius ſibi tributarium fecit, & multis pòſt ſæculis Alexander ſub poteſtatem Macedonum ſubiecit. Cùm hæc de Ægypto prædixit, rurſus ſermonem ad Niniuen conuertit:

Et tu inebriaberis, & eris deſpecta: & tu quæres tibi, vt ſtes ab inimicis tuis.

Veluti in ebrietatem quandam præcipitaberis

B in calamitates: & hac illac circuncurſans, liberationem aliquam malorum præſentium inquires, & non inuenies: atque vrbes tuæ communitæ ſimiliter vt tu hoſtibus tradentur. Hoc enim per ſimilitudinem explicauit.

Omnes munitiones tuæ vt ficus, quæ groſſos habent, ſi commotæ fuerint, cadent in os comedentis: ecce populus tuus quaſi mulieres in te, inimicis tuis aperientur portæ tuæ, comedet ignis vectes tuos.

Quemadmodum, inquit, ficus vento commotæ præcoces ficus abiiciunt, ſic denudaberis habitatoribus, & tui milites ſtrenui nihil à mulieribus different, metu oppreſſi: portæ tuæ vectibus igne conſumptis, facile aperientur, & vt torrens per eas hoſtes irrumpent.

Aquam obſidionis hauri tibi.

Et deinceps per ironiam,

Obtine munitiones tuas.

Cùm, inquit, muros, & extra hos foſſas habeas, vtere robore, & viribus tuis.

Ingredere lutum, & conculcare in paleis: obtine ſuper laterem, ibi comedet te ignis, diſperdet te gladius: & comedet te quaſi locuſta: aggrauaberis quaſi bruchus:

C *multiplicaſti negociationes tuas, ſicut ſtellas cœli.*

Ne, inquit, confidas munitionibus tuis, eæ nullo tibi erunt auxilio, ſed vt lutum ad lateris confectionem vnà cum paleis conculcatum, ab hoſtibus te impetentibus conculcaberis, & quidem vrbem incendent: vos vero habitatores omni genere telorum conficient, & tanquam locuſtam & bruchum funditus vos perdent: & diuitias, quas vndique coëgiſtis innumerabiles, tanquam aſtra cœli, hoſtes capient.

Bruchus irruit & euolauit: exiliuit quaſi attelebus commiſtus tuus ſicut locuſta quæ aſcendit ſuper ſepem in die gelu: Sol ortus eſt, & exiluit, & non cognouit locum ſuum.

Quemadmodum, inquit, locuſta & bruchus, & his ſimilia, rore ingruente in arbutis conſident, abſcedere non valentia, illucente vero ſole ſurgunt, & alas expandunt, & in alium locum tranſeunt: ſic qui tibi venerunt ſubſidio, cùm hoſtium viderint impetum, de ſua ſalute curabunt, in fugam ſe dantes, ſolam te relinquent: deinde lamentabiliter inquit,

Væ illis,

Va illis, dormitauerunt paſtores tui rex, Aſſyrius conſopiuit fortes tuos, abijt populus tuus ſuper montes, & non erat, qui ſuſciperet.

Ex his planum fit, quemadmodum diuina ſcriptura Babylonium vocat Aſſyrium, ſic etiam externi ſcriptores eum nominant: & reges quidem Niniue dormitaſſe dicit. Somnum vero mortem
Pſal. 75. appellat, nam ita etiam diuinus Dauid inquit: Ab increpatione tua Deus Iacob dormitauerunt, qui aſcenderunt equos. Hos vero reges ab Aſſyrio rege conſopitos fuiſſe dixit: Rex Aſſyrius conſopiuit fortes tuos. His vero ſublatis de medio, abiit populus tuus in montes, fuga vſus, & non erat, qui exciperet, neque qui reſiſtere poſſet. Deinde difficultatem curandorum malorum oſtendens.

Non eſt ſanitas contritioni tuæ.

Cùm tropice & per tranſlationem contritionem & ſanitatem poſuit, ſimiliter tropice intulit.

Tumebat plaga tua.

In mala inexpiabilia, & incurabilia, inquit, traditi ſunt.

Omnes qui audierunt nuncium tuum, plaudent manibus ſuper te, quia ſuper quem non intrauit malitia tua ſemper.

Recordantes, inquit, nefariorum facinorum in ſe abs te editorum, gaudebunt de te hæc ſuſtinenti: & manus plaudent. Quamobrem iudicia æquitatem non ignorantes, iudicium timebimus, vt inde latam contra inique agentes effugiamus ſententiam, & bonis æternis fruamur benignitate & miſericordia Domini noſtri IESV CHRISTI, quocum patri gloria, vnà cum ſancto Spiritu, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. AMEN.

FINIS PROPHETÆ NAHVM.

ARGVMENTVM IN PROPHETAM HABACVC.

SVNT qui acerrime commouentur de felicitate iniuſtorum, & nimirum dubitant, an Deus omnipotens res humanas procuret. Quidam autem adducuntur quidem ad fidem ſermonum Dei prouidentia, veruntamen dubitant, quiſnam hoc modo res humanas curet. Horum perſonam poſtremorum Habacuc propheta ſuſcipiens, dubitationem affert, vt eorum quæ aguntur cauſam perdiſcendi cupidus: ſed tamen quæſtionis perſolutionem infert, quam diuini ſpiritus benignitas ſuppeditauit, nec, vt quidam opinati ſunt, ipſe ex hoc morbo laborauit, ſed alienos inducit, & earum quæſtionum introducit diſciplinam. Hoc idem fecit diuinus Dauid, cùm inducit perſonam grauiter ferentis hominis malorum felicitatem, his verbis: Mei autem penè moti ſunt
Pſal. 72. *pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei: Quia zelaui ſuper iniquos, pacem peccatorum videns. Et cum eiuſmodi multa deinceps adiunxit, quæſitorum ſolutionem oſtendit. Hoc enim inquit, labor eſt ante me donec intrem in ſanctuarium Dei: & intelligam in nouiſsimis eorum. Cùm hoc intellexit ex diuini ſpiritus gratia, ſubdidit: Veruntamen propter dolos eis poſuiſti mala, deiecisti eos, dum alleuarentur, quomodo facti ſunt in deſolationem, ſubito defecerunt: perierunt propter iniquitatem ſuam velut ſomnium ſurgentium. Et paulo pòst docens, non admodum curioſe Dei diſpenſationes inquirendas eſſe, ſed ſimpliciter diuina verba ſuſcipienda: Vt iumentum, inquit, factus ſum apud te, & ego ſemper tecum. Nam, inquit, quemadmodum iumentum ſequitur ductorem, ſic neceſſe eſt me non ſolicite & anxie inquirentem, quo vadis, tuis verbis fidem habere, & leges tuas ſequi: hoc enim faciens, tua procuratione non deſerar. Quòd autem antedictas quæſtiones, non vt ipſe dubitans poſuerit, ſed cogitationes hominum deſcribens ipſum Pſalmi exordium explicat, Quàm bonus Iſrael Deus, his qui recto ſunt corde. Cùm bonum Deum confeſſus ſit, planum eſt, quòd etiam bonorum procuratorem confitetur. Eiuſmodi multa cùm in alijs Pſalmis, tum etiam in cæteris prophetis inuenimus. His etiam diuini Habacuc perſimilis eſt prophetia, ac dubitare videtur, quamobrem ſcelerati fortunatiores ſunt, quàm iuſti: & cum non e veſtigio iniquos vltio ſequitur. Verum quoniam non nobis ſuas cogitationes propoſuit, ſed his qui ex hoc morbo laborant medicinam afferens, in quæſtionem & quæſtionis perſolutionem prophetiam attemperat, id quod proœmium teſtatur.*

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM HABACVC.

ASSVMPTIO quam vidit Habacuc propheta. Vſqueque domine clamabo, & non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, & non ſaluabis? Quare mihi oſtendiſti labores & dolores, videre miſeriam & impietatem?

ASSVMPTIONEM appellat mentis raptum, & à rebus humanis tranſitionem ad diuinam reuelationem. Si igitur diuino ſpiritu ſuggerente ſupradicta locutus eſt, patet eum non hoc morbo laborare, ſad ita affectorum vulnus tegere, & medicinam adhibere. Quamobrem ad ea, quæ dicta ſunt, adiunxit, quæ deinceps conſequuntur.

Contra me factum eſt iudicium, & iudex accipit.

Pecuniis, inquit, iuſtitiam iudices vendunt, & legum tuendarum nulla curatione mouentur. Hoc explicauit ex his, quæ ſubiunxit,

Propterea lacerata eſt lex, & non peruenit ad finem iudicium: quia impius præualet aduerſus iuſtum, propterea egreditur iudicium peruerſum.

Hæc de his, qui in vrbe Hieruſalem non recte viuebant, explicauit: nam Iſrael ab Aſſyriis iam captiua abducta in aliena terra habitabat. Cùm ita perſonæ indigentis verba propoſuit, per diuinam reſponſionem medicinam facit.

Videte ô contemptores, & reſpicite: & admiramini mirabilia, & diſperdimini, quia opus ego operor in diebus veſtris, quod non credidiſtis, ſi quis narrauerit.

Contemptores dicit audaces ad peccandum, & ex inueterato, & robuſto morbo laborantes. His præcipit, vt hæc, quæ vaticinatur propheta, attendant, exhorreſcant & timeant minas. Veruntamen ſciebat, quippe qui antè omnia planè nouit quàm fiant, & quòd non credituri eſſent his quæ dicuntur, & quòd ante pericula malorum audita, verba de ſe ementita exiſtimaturi eſſent: ſed tamen qui bonus eſt & iuſtus, iudicare à ſola prænotione non vult: quin etiam non credentibus prædictiones affert: & cùm curationem non recipiunt, ſupplicia infert.

Quia ecce ego ſuſcitabo Chaldæos gentem amaram, & velocem, quæ ambulat ſuper latitudinem terræ, vt poſſideat tabernacula non ſua.

In vos, inquit, in iniuriis inferendis, & iniquitatibus admittendis verſantes, propter quos acerbe ferunt, qui prouidentiæ leges ignorant, crudeliſſimos & velociſſimos inueham Chaldæos, qui alienorum appetentes, cum omnibus nationibus bellum gerunt.

Terribilis & illuſtris eſt, ex ſemetipſa iudicium eius erit: & aſſumptio eius ex ſe egredietur.

Illuſtris eſt, & quæ poſſit vel ſola fama exterrere: nec vero in iudicando alienas leges ſequitur, ſed legem facit ipſam victoriam. Hoc explicatius Symmachus poſuit, ipſa ſibi iudicabit, & decretum ſuum exequetur.

Et exilient ſuper pardos equi eius, & velociores erunt lupis Arabiæ: & equitabunt equites eius, & impetu venient de longinquo: & volabunt quaſi aquila prompta ad comedendum.

Per omnia robur ipſorum, & fortitudinem, & velocitatem præſignificauit. Eiuſmodi enim inter volucres eſt aquila, cui equites comparauit: inter feras vero pardi, & Arabiæ lupi, quibus equorum velocitatem comparauit.

Conſummatio in impios veniet, reſiſtentes faciebus eorum ex aduerſo.

Hi impios, tametſi bellum facere, & conſerere manum conantes, funditus perdent. Sed & Symmachus hoc apertius interpretatus eſt: Omnes ad prædam venient, aſpectus faciei eorum ventus vrens. Quemadmodum enim equorum & equitum, per ſimilitudinem oſtendit, velocitatem, ſic etiam faciem ferocem vento vrenti comparauit: vt ille corpora nuda exurit, ſic Chaldæorum aſpectus videntium poteſt extinguere florem.

Et congregabit quaſi arenam captiuitatem: & ipſe in regibus delectabitur: & tyranni ludibria eius: & ipſe in omnem munitionem illudet, & mittet aggerem, & obtinebit eam.

Per luſum magis quàm ſerio, & dedita opera etiam maxima regna delebit, atque aggeribus, & machinis omnem murum, quantumuis communitum, funditus demolietur: at cùm bonus dominus eius inſaniam viderit, miſericordia commouebitur in eos, qui in has calamitates inciderunt.

Tum, inquit, mutabit ſpiritum: & pertranſiet, & propiciabitur.

In miſericordiam commutabit iram, ac miſericors erit, & acerbitates leniet. Quare propheta ſtupeſcens ad miſericordiam Dei exclamauit:

Hæc eſt fortitudo Dei mei.

Tibi ſoli Domine adeſt poteſtas, & puniendi pro arbitrio, & commutandi vltionem in miſericordiam.

Nonne tu à principio domine Deus meus, & ſancte Deus, & non moriemur?

Qui te à principio dominum & Deum cognouimus, & omnibus rebus ſuperiorem abs te ſalutem conſequemur.

Domine in iudicium poſuiſti eum, & plaſmauit me, vt arguam in diſciplina eius.

Ob id me, inquit, à principio ad ſubſiſtendum adduxiſti, vt peccantes arguam, & correctiones, quæ adhibentur, prædicam.

Mundus oculus ne videat mala, & aſpicere ſuper dolorem non poteris: quare non aſpicis ſuper contemptores: tacebis, cùm deuorauerit impius iuſtiorem ſe, & facies homines quaſi piſces maris, & quaſi reptilia non habentia ducem.

In principio dubitationem propter eos, qui in vrbe Hieruſalem inique committebant, attulit, ac vaticinatus punitionem per Chaldæos eis irrogandam, & non neſcius, vt de hoc multis quæſtio naſcenda eſſet: propter quod ſceleſtiſſimis ſceleſtiores tradidit. Ea quæ modo dicta ſunt, poſuit, non vt ipſe diuinam prouidentiam curioſe inqui-

inquitat, nam quomodo? qui ad reprehendendos alios ſecreatum dixit: ſed vt talia quærentium cogitationes depingat. Ac, inquit, quàm abhorteas ab omni malicia, ſcio, nam Iuſtitiæ fons exiſtis. Verum cognoſcere expecto, cur ſuperbus, & ex inueterato & incurabili morbo laborantes felices eſſe permittis, & contemnis hos, qui ab impijs iniuriam accipiunt. Iuſtum hoc loco non per omnia iuſtum vocauit, ſed per comparationem iniuriam faciente iuſtiorem. Sic Aquila, Symmachus, & Theodotio interpretati ſunt: Taces deuorante impio iuſtiorem ſe. Si hæc ita fiant, nihil differet hominum natura à beluis, quæ in aquis viuunt, quæ nec legiſlatores, nec iudices habent, ſed ad prædam potentioribus infirmiores proponuntur: quemadmodum hic Babylonius inique ſua potentia vtens, totum in hamo ſubleuauit.

Conſummationem in hamo ſubleuauit, & attraxit eum in reticulo ſuo, & congregauit eum in ſagenis ſuis. Propter hoc lætabitur, & gaudebit: propterea immolabit ſagenæ ſuæ, & incendet reti ſuo: quia in ipſis incraſſauit partem ſuam, et eſca eius electa.

Tanto robore præditus eſt, vt ſolidas nationes, tanquam ſagena quadam, & hamo venetur, & B prædam in delicijs habeat. Vnde fiet, vt in ſuperbiæ vitium prolabens, tantorum factorum ſolum robur ſuum cauſam & auctorem putet, & huic
Dan. 3. honores diuinos adhibeat. Id quod dilucidius nos Daniel docuit, cùm inquit, eum ſtatuam auream feciſſe, & hanc ſubditorum multitudinem, & ſimul cum ſubditis principes adorare coegiſſe.
Iſai. 10. Diuinus etiam Eſaias eius ſuperbiam exagitans, & cogitationes oſtendens, inquit: Aſcendam ſuper nubes, ſupra ſidera cœli ponam thronum meum: comprehendam orbem terrarum vt nidum, & vt oua derelicta tollam. Quibus mox infert, Subter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. Et beatus Habacuc propheta inquit, Immolabit ſagenæ ſuæ, & incendet reti ſuo, quia in ipſis incraſſauit partem ſuam, & eſcæ eius electæ: propterea extendit rete ſuum, & ſemper interficere gentes non ceſſat: Ventis enim ſecundis fertur, & nullo negotio capit quos vult: & interim in nullius mali periculum incidit, & alias nationes inuadet, & tanquàm reti quodam vſus non impetum ſuum ceſſabit propagare.

CAP. II.

SVper cuſtodiam meam ſtabo, & aſcendam ſuper petram, & contemplabor vt videam, quid loquatur in me, & quid reſpondeam ad correctionem meam.

Pſal. 72. Hoc ſimile eſt his, quæ à Dauid dicuntur: Hoc labor eſt ante me, donec intrem in ſanctuarium Dei, & intelligam in nouiſſimis eorum. Tum etiam hoc loco propheta, In qua, inquit, conſtitutus ſum acie, maneo: & firmitatem non deſeram, ſed ſupra petram ſtans, ſupra quam Moſen conſtituit Deus, oculis propheticis contemplabor harum quæſtionum ſolutionem. Ex quibus planè cognouimus, vt non diuini prophetæ, ſed aliorum ſint eiuſmodi effata. Dixit enim, Contemplabor, vt videam quid loquatur in me dominus, & quid reſpondeam ad correctionem meam. Expedit enim me intelligere, quæ ſit mihi adhibenda reſponſio volentibus à me eiuſmodi diſcere.

Et reſpondit ad me dominus, & dixit: Scribe viſionem manifeſte in buxum, vt perſequatur qui legit eā; A *quia adhuc viſio in tempus longum: & orietur in finem, & non in vacuum.*

Non, inquit, ſolis hoc tempore de his rebus dubitantibus verba facies, ſed poſteris etiam harum rerum memoriam perſcriptam trades, quòd his potius quàm illis dicenda conueniant, nam longis pòſt temporibus prophetia finem accipiet. Deinde adhortatur finem expectandum, & non in dubium reuocandam rem eſſe, propter tempus permultum interceſſurum antequam compleatur.

Si defecerit, ſuſtine eum, quia veniens veniet, & non tardabit.

Verus, inquit, eſt prædictionis ſermo, ne igitur dubites, quamuis permultum temporis interceſſerit, quin videas finem: nam omnino perficietur, & non imperfecta manebit.

Si retraxerit ſe, non placebit animæ meæ in eo, iuſtus autem ex fide mea viuet.

Qui meas prædictiones in dubium reuocat, non dignus eſt, qui mihi curæ ſit: qui autem his, quæ à me dicuntur, fidem habet, & fidei congruam vitam exigit, vitæ fructum percipiet. Itaque hæc non ignorans ſuſcipe, quæ tibi de Babylonio prædicuntur. Poſtea eius faſtum, & immenſam auiditatem narrat.

Qui autem arrogans eſt, & contemptor, vir ſuperbus nihil perducit ad finem.

Ergo hoc tenero, qui faſtu tumeſcit, & elato ſpiritu eſt, quíque meam longam animi patientiam aſpernatur, non diu hac poteſtate in alios vtetur.

Qui dilatauit ſicut infernus animam, & iſte quaſi mors non adimpletur, et congregabit ad ſe omnes gentes, et accipiet ad ſe omnes populos.

Similiter vt infernus, & mors ſatiari non poteſt: & cùm omnes mortales ſub iugum ſuum ſubijciat, tamen auiditatem imperandi non exaturat.

Nonne vniuerſa hæc aduerſum eum parabolam ſumēt, et propoſitionem ad narrationem eius, et dicent: Væ qui multiplicat ſibi quæ non ſunt ſua, vſquequo aggrauat torquem ſuam grauiter?

Omnis ſapiēs eius inexhauſtam auiditatem inferno & morti comparabit, & eum lamentabitur,
C ex alienis bonis ſuas opes augentem, & ſatietate affici non valentem, ſed tributis, & vectigalibus ſubditos onerantem, ac dicet, Quouſque non ſatias voraginem tuam? ſed tamen inuito eo iniuſtitia eius abrumpetūr.

Quia ſubito conſurgent mordentes eum, et vigilabunt inſidiatores tui: et eris in rapinam illis, quia tu expoliaſti gentes multas, expoliabunt te omnes reliqui populi.

Qui plurimos deuicit à paucis delebitur, & velut ex ſomno excitati, qui tuam tyrannidem ſuſtinent, tibi perniciem molientur, & dabis pœnas cædium, quas innumerabiles feciſti, & permultæ impietatis, & in vrbes nefariorum admiſſorum ſcelerum pœnas perſolues, quas habitatoribus vacuas effeciſti.

O qui multiplicas auaritiam malam domus ſuæ, vt ponat in excelſo nidum ſuum, et eruatur de manu malorum.

Infelix certe, & pluſquàm infelix, qui plura habendi cupiditatum incendiis flagrat, & his compendiis rem augere ſtudet, atque omnès homines ſuperare contēdit, nam grauiorem caſum ſubibit,

quippe qui ex altiori loco deorſum deferetur.

Cogitaſti confuſionem domui tuæ, conſumpſiſti populos multos, & peccauit anima tua.

Cùm multas nationes innumerabilibus malis vexaſti, tum animam tuam peccatis confixiſti: domum vero tuam confuſione perfudiſti.

Propter quod lapis de pariete clamabit, & ſcarabæus de ligno loquetur ea.

Non modo ratione vtentia, ſed inanima quoque, & rationis expertia hæc de tua inſipientia & ſtultitia vociferabuntur. Non obſcurum eſt hæc de lapide, & ſcarabæo τῷ βολιχῶς appoſita eſſe. Etenim dominus Iudæis dixit: Si hi tacuerint,
Luca 19. lapides clamabunt. Pro ſcarabæo Symmachus vertit σύνδεσμος οἰκοδομῆς ξυλινὸς ἀποφθέγξεται αὐτὰ, id eſt, iunctura ædificij lignea loquetur ea.

Væ qui ædificat ciuitatem in ſanguinibus, & præparat vrbem in iniquitatibus: nonne hæc ſunt à domino omnipotente? Et defecerunt populi multi in igne, & gentes multæ coanguſtatæ ſunt: quia replebitur terra, vt cognoſcat gloriam domini, quaſi aquam ad operiendum maria.

B Lamentis certe & luctibus dignus es, qui ex iniuſtis cædibus regnum tuum auxeris, & non intellexeris, vt Deus omnipotens abs te repoſcet rationes vitæ iniquè tranſactæ: nam ſi hoc cognouiſſes, non poteſtate ceu igne quodam vſus fuiſſes in multas nationes, nec eis inexpiabilia mala inuexiſſes. Veruntamen ne exiſtimes perceptu difficilem eſſe diuinam notionem, imò ſcito omne genus hominum quàm celerrime huius radios percepturum eſſe, & diuinæ notionis ſplendore illuſtratum iri, vt amarum perfidiæ mare operiendum ſit dulcibus cognitionis aquis.

Væ qui propinat proximo ſuo ſubuerſione turbida, et inebrians, vt aſpiciat in ſpeluncas eorum, et ſaturitatem ignominiæ de gloria bibe tu, et commouere.

Requirens theſauros defoſſos aliis vexationem veluti potionem turbidam quandam & inquinatam intuliſti: ſuſcipe tu quoque, quod temperaſti poculum: quo exhauſto, abiice priorem gloriæ ſplendorem, atque ignominia coopertus deplora repentinam mutationem tuam.

Circundedit te calix dexteræ domini, et congregata eſt ignominia ſuper gloriam tuam.

C Iuſta Dei punitio te perdet. Poculum enim, & vinum punitionem vocat, quemadmodum ſæpius diximus.

Quia impietas Libani operiet te, & miſeria beſtiarũ terrebit te propter ſanguinẽ hominũ, & impietates terræ, & ciuitatis, et omnium habitantium in ea.

Eorum quæ contra Hieruſalem attentaſti, pœnas, inquit, dabis, eas enim vocat Libanum: & hoſtibus veluti feris quibuſdam traderis, omnium maleficiorum tuorum pœnas perſoluens.

Quid prodeſt ſculptile? quia ſculpſerunt illud, formauerunt illud conflatile, imaginem falſam, quia confidit fictor in figmento ſuo, vt faciat idola muta.

Quid dementius eſſe poteſt his, qui idola manufacta adorant? qui ſane cum materiam & artificium non ignorent, tamen tanquam deis ſtupide cultum diuinum adhibent.

Væ qui dicit ligno, euigila, & exurge. Væ qui dicit lapidi, eleuare, & ipſum eſt imago, & eſt productio auri & argenti, & omnis ſpiritus non eſt in eis.

Quis non merito lugeat eos, qui adorationem, precationes, omnémque cultum adhibent dijs ex auro & argento factis? nam eiuſmodi deos veluti dormientes dum excitant, non rubore perfunduntur, cùm eos non ignorent prorſus eſſe inanimata quædam, quæ nihil efficere queant ex his ſenſibus, quibus vulgo præditi videntur.

Dominus autem in templo ſancto ſuo, reuereatur à facie omnis terra.

Idola quidem muta, & ſurda exiſtunt, & vniuerſis viribus deſtituta: noſter vero dominus tanquam templum quoddam cœlum habet, atque in terris, etiam ſibi conſecratum locum tenet Hieruſalem: quare æquum & iuſtum eſt, vt ab omnibus creaturis ſumma religione obſeruetur. Hæc autem non obſcurum eſt ad Babylonium dicta fuiſſe, quoniam Deum omnipotentem contempſiſſet, & eius opera Dei templum deflagraſſet, deóſque humano artificio confectos omni cultu proſecutus fuiſſet, cùm ita mirificus propheta formam ſermonis accommodauit, & conformauit in rogationem & reſponſionem, in dubitationem & quæſtionis ſolutionem, Deíque æquitatem & iuſtitiam oſtendit, tumque vt à Iudæis per Babylonios, & contrà à Babyloniis per alios pœnas repoſcit, in canticum conuertit ſermonem, & precationem: atque in precationis formam futura vaticinatur.

CAP. III.

Domine audiui auditum tuum, & timui: domine conſideraui opera tua, & obſtupui.

Cùm verba tua domine exaudiſſem, maximo timore affectus ſui: vbi vero conſideraſſem tui iudicij æquitatem, & vnumquidque eorum quæ fiunt iuſte adminiſtratum, vehementer teneor perpetua admiratione.

In medio duorum animalium cognoſceris.

Hoc pleriſque modis à quibuſdam explicatum eſt. Quidam duo animalia intellexerunt Angelos, & Homines: quidam incorporearum poteſtatum diuinæ gloriæ vicinas Cherubin & Seraphin, alij Iudæos & Babylonios: mihi vero videtur non animalia, ſed vitas prophetam dixiſſe, præſentem & futuram: quarum medius iudex iuſtus exiſtit.

Cùm appropinquauerint anni, cognoſceris, cùm aduenerit tempus, demonſtraberis.

Progreſſione temporis, & rerum editione tuarum prædictionum veritas oſtendetur.

Cùm turbata fuerit anima mea in ira, miſericordiæ recordaberis.

Et correctionibus perturbans animas hominum, miſericordia iterum vſus, tranſit ad commoditates afferendas.

Deus à Theman veniet, & ſanctus de monte vmbroſo, & condenſo.

Theman quidam Africum, quidam Auſtrum interpretati ſunt. Dei, & conſeruatoris noſtri incarnationem prædicit in Bethleem factam, quæ in conſideratione ſitus Hieroſolymitani vergit ad Auſtrum & Africum. Montem vmbroſum appellat ipſam Hieruſalem, omni genere gratiarum diffluentem, & nebula inumbratam, & ſub tegmine Dei cœli habitatam.

Operuit cælos virtus eius, & laudis eius plena eſt terra.

Hoc etiam inquit Dauid, Domine dominus Pſal. 8.
noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra! Quoniam eleuata eſt magnificentia

tua

tua ſuper cœlos. Vnigenitum Dei verbum, cùm humanam carnem ſuſcepit, ignorationis caliginem diſſipauit, & Dei notionis radiis homines illuſtrauit, atque omnes docuit, vt cœli & terræ, & vniuerſorum dominus eſſet.

Et ſplendor eius quaſi lux erit,

Clariſſimam enim edidit lucem, qua orbem terræ illuminauit.

Cornua in manibus eius, & poſuit dilectionem robuſtam fortitudinis ſuæ.

Non modo doctrinæ lumine vtens, veritatem demonſtrauit, ſed etiam vi miraculorum editorum, in admirationem omnem linguam excitauit: quod vtrunque fecit, quoniam acertime naturam humanam dilexit: id quod dominus ipſe
Ioan. 10. dixit in ſacris Euangeliis: Ego ſum paſtor bonus,
Ioan. 15. bonus paſtor animam ſuam ponit pro ouibus ſuis. Et, Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Cornua autem vocauit potentiam, quoniam
Pſal. 44. hæc ſunt arma animalibus habentibus. Eiuſmodi eſt, quod Dauid dixit: In te inimicos noſtros ventilabimus cornu.

Ante faciem eius ibit verbum, & egredietur in campum poſt pedes eius. B

Opera verbum antecedit, atque prædicens futura ſic res inducit, vt verbis valde conueniant. Quod vero ait, in campum: quædam exemplaria habent diſciplinam: & ſignificat, vt Deus omnipotens & verbis & operibus ad diſciplinam hominum & doctrinam vſus fuerit. Alia vero habent, campum: & oſtendit, vt cum multa facilitate tanquam in campo accommodato ad curſum equorum, res current prophetias ſectantes.

Stetit, & commota eſt terra, aſpexit & diſtabuerunt gentes: contriti ſunt montes violentia; tabuerunt colles ſaculi itineris ſempiterni eius.

Ex omnibus quæ dixit, nos docuit Dei incredibilem potentiam: qui vt quippiam vult, ſtatim opus factum eſt. Hoc ſignificat cùm dixit, Stetit, & commota eſt terra: aſpexit, & diſtabuerunt gentes. Commouet terram, hominum naturam diſſoluit: montes rumpit, colles vt ceram liquefacit. Hæc iſtiuſmodi enim Deus omnipotens ad commoditatem hominum facit: iter enim vocat opera. Atque oſtendit ex dictis, quemadmodum C crux omnibus hominibus ſalutem conciliauerit, in qua ſtetit dominus IESVS Chriſtus, & commouit terram, & montes contorquens diſrupit & perterrefecit genera dæmonum: & in montibus, & collibus templa demolitus eſt. Hæc à principio, & ante mundi conſtitutionem cùm approbaſſet, tandem in nouiſſimis diebus compleuit.

Pro laboribus vidi tabernacula Æthiopum: pauebunt & tabernacula terræ Madian.

At enim poſt ſalutarem paſſionem vidi dæmonum genus abiectum eſſe, qui naturalem Æthiopum colorem ſuis ſtudiis referentes, animis hominum inſidias moliuntur. Etſi vero quis hæc de hominibus intelligere velit, non à ſcopo aberrabit diuinæ ſcripturæ: nam poſt ſalutarem crucem, & paſſionem, & reſurrectionem domini ſpirituali gratia cumulatus diuinus Apoſtolorum chorus, & Madian tabernacula, & Æthiopum habitationes vidit. & omnem orbem terræ diuina notione redundare fecit.

Nunquid in fluminibus iratus es domine? aut in fluminibus furor tuus, vel in mari impetus tuus? A

Terram, inquit, concutiens domine, & montes conterens, num omnibus iraſceris, & perniciem omnibus hominibus infers? Flumina & mare appellauit gentes.

Qui aſcendes ſuper equos tuos, & equitatio tua ſalus, intendens, extendes arcum tuum ſuper ſceptra, dicit dominus.

Planum eſt, te hominum ſalutem procurare, quod tam crudeliter te agi in crucem ſuſtinueris: quare ſacris Apoſtolis tanquam equis quibuſdam vectus, omnibus credentibus ſalutem afferes: contra autem refragantes, armis ad puniendum vteris, inter quos primas partes habent tribus Iſrael, nam ſceptra nominauit tribus. Huic ſimile eſt, quod dominus Ananiæ dixit de beato
Paulo: Vade, quoniam vas electionis eſt mihi iſte, Actor. 9.
vt portet nomen meum coram gentibus & regibus, & filiis Iſrael. Quòd vero ait intendens, extendes arcum tuum: permultum conuenit cum
bis quæ à Dauide dicuntur: Intende proſperè, Pſal. 44.
procede, & regna. Et deinceps paulo infrà: Sagittæ tuæ acutæ populi ſub te cadent in corda inimicorum regis.

Fluuius ſcindetur terra.

Quemadmodum enim agricolæ in foſſas deriuantes fluuios, irrigationem terræ machinantur: ſic flumina diuinos Apoſtolos, & eos qui illos conſecuti ſunt, deriuabis & diſtribues, & ſpiritualem gratiam hominibus afferes.

Videbunt & dolebunt; ſiue parturient populi.

Hoc ipſum duplicem intellectum habet: qui enim crediderunt tuam videntes potentiam patentem, tanquam parturientis doloribus vexabuntur deſiderio videndi regnum ſempiternum. Vel ſic intelligi poteſt: qui perfidia aſtricti ſunt, doloribus mulieris parturientis diſtorquebuntur inuidentes gloriæ tuæ.

Diſpergens aquas itineris.

Hæc bis, quæ modo dicta ſunt, conueniunt: nam diuinę eius diſciplinæ aquas per diuinos apoſtolos in omnes nationes diſtribuit.

Dedit abyſſus vocem ſuam, altitudinem phantaſiæ: eleuatus eſt ſol.

Perſtitit in comparatione, & ſenſuum conſecutionem ſeruauit. Nam fluuios cum ſacros Apoſtolos vocauit, mare nominat gentes impietatis acerbitate amara conſtrictas. At quemadmodum fluuiorum in mare influentium multus ſonitus & ſtrepitus editur, maritimis fluctibus prohibentibus, & remorantibus ingreſſionem eorum, ſic cùm apoſtoli gentes peragrarent, & ſalutare præconium præferrent, turbationes contra eos concitabantur, & ſeditiones inſtruebantur perfidorum contradicentium, & reſtinguere conantium doctrinæ flammam, id quod plane nos
Actorum hiſtoria docet. Epheſi enim Demetrius Act. 19.
argentarius contra apoſtolos excitauit ſeditionem: tum etiam Corinthi alij exclamabant, Qui orbem terrarum in ſeditiones coniecerunt, hi hic adſunt. Hieroſolymis vero Iudæi omnem vrbem contra diuinum Paulum concitarunt, tandem Romanis tradiderunt: atque eiuſmodi infinita eſt inuenire.

In lucem iacula tua ibunt, in ſplendore coruſcationis armorum tuorum: in comminatione imminues terram, & in furore detrahes gentes.

His editis, in concionatores gentibus abs te miſſos diu per patientiam peccata ſuſtentas, inquit, cùm incredibili poteſtate præditus ſis, & omni genere armorum ad puniendum pertinentibus abundes: & ſola minationis ſignificatione omnem terram vnà cũ incolentibus perdere poſſis. Hac vero diutina patientia vſus es: Quoniam

Egreſſus es in ſalutem populi tui, vt ſaluares chriſtos tuos.

Hæc his, quæ in ſacris Euangeliis dicuntur à conſeruatore noſtro, ſimilia ſunt: Venit filius hominis in mundum, non vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. Iam vero chriſtos vocat vocatos, & cum fide declarationem Euangelii ſuſcipientes, & diuini ſpiritus gratiam aſſecutos. *Ioan. 3.*

Miſiſti in caput impiorum mortem, ſuſcitaſti vincula vſque ad collum in finem.

His qui crediderunt, ſalutem tuliſti, eos vero, qui prorſus in perfidia remanſerunt, ad mortem dediſti, atque mortis vinculis aſtrinxiſti.

Diuiſiſti in ſtupore capita potentium, commouebuntur in ea: aperiens frenos ſuos ſicut comedens pauper in abſconſo.

Poteſtate tua palàm hominibus vniuerſis facta, qui magnos magiſtratus gerunt, in tanto timore erunt, vt non libere, ſed occulte & clàm contraria loquantur: quos rite quis cum paupere quopiam compararet, non audenti propalam cibum comedere, ſed intra os clauſum hunc conficienti.

Et ſuperduxiſti in mari equos conturbantes aquas multas.

Supra fluuiorum in mare influentium tempeſtatem, & fluctuum colluctationem dixit fore. Hoc vero loco, quos fluuios appellauit, equos nominat. Cùm apoſtoli gentes obirent, procellæ primo exortæ ſunt, poſt vero has tranquillitas maxima excepit. Hoc etiam Chriſtus in ſacris Euangeliis dixit: Non veni pacem mittere, ſed gladium: veni enim ſeparare hominem à proximè coniuncto ſibi, & filium à patre ſuo, & filiam à matre ſua, & nurum à ſocru ſua, quòd concorditer impietatem amplexati ſunt. Pulchra diuiſione diſſoluit malam conſenſionem, & poſt laudatam diſſenſionem, pietatis conuenientiam molitur. *Matth. 10.*

Cuſtodiui, & extimuit cor meum à voce orationis labiorum meorum: & ingreſſus eſt tremor in oſſa mea, & ſubter me conturbata eſt fortitudo mea.

Cùm propheta ſecum reputaret, quanta mala in Iudæos non credentes incumbent, gentibus credentibus miſericordia, in ſuos contribules commotus, ſe tremere & timere dixit antedictas in formam orationis prædictiones. Sed tamen, inquit, dolorem meum conſolatur, quòd illarum calamitatum ipſe ſpectator non ero.

Requieſcam in die tribulationis meæ, vt aſcendam ad populum peregrinationis meæ: quia ficus non afferet fructum, et non erunt germina in vineis: mentietur opus oliuæ, & campi non facient eſcas: defecerunt eò quod comederent oues, & non ſunt boues in præſepibus.

Ante euentum prædictionum vita exceſſero. Non, inquit, ficuum infœcunditatem videbo, non oliuæ ſterilitatem, non vineam racemis deſtitutam, neque campos ſpicis vacuos, neque pecora fame corrupta. Vnumquidque ex his tropice dictum eſt: Nam ficum Hieruſalem appellauit, ſic enim intelligere per ſimilitudinem nos docuit CHRISTVS, cùm ficum ſterilem plantator excindere voluiſſet, agricola paululum temporis dari rogauit, vt ea diligenter curata fructum afferret, aut radicitus extirparetur. Vineam autem ſæpenumero diuina ſcriptura populum nominauit: &, vt alia teſtimonia relinquam, per Eſaiam Deus inquit: Vinea autem domini exercituum domus Iſraël eſt: & domus viri Iuda nouella plantatio dilectiſſima. Expectaui vt faceret iudicium, & fecit iniquitatem, & non iudicium, ſed clamorem. Ceterum oliuam ſterilem Phariſæos, & Saducæos, ſi quis dicet, non errabit: qui iuſtitiæ nomine ſeſe efferentes, ab huius fructibus erant inopes. Quòd autem oliua in ſimilitudinem iuſtorum adducatur, ipſe Dauid teſtis eſt: Ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei, ſperaui in miſericordia Dei in æternum. Iam vero campos infructuoſos vocat ſub his ſtipendia facientes, in quos etiam Hieremias vociferatur, Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas. Et vero oues vocat ſubditos, quibus famem minatur. Ecce dies veniunt, dixit dominus Deus, & emittam famem ſuper terram, non famem panis neque ſitim aquæ: ſed famem audiendi verbum domini. Boues vero non exiſtentes in præſepibus, ſacerdotes dicit: quorum altaria olim percelebria, deſerta remanſerunt: nam quemadmodum boues arant terram, ſic populi animas ſacerdotis excolunt, tanquam paſtum ab eo accipientes ea, quę altaribus velut pręſepibus afferuntur: de quibus etiam Paulus inquit: Non alligabis os boui trituranti. Itemque: Qui altari deſeruiunt, cum altari participant. Verum hi quidem in eiuſmodi calamitates abiicientur. *Luce. 13.* *Eſai. 5.* *Pſal. 51.* *Hier. 4.* *Amos. 8.* *1. Cor. 9.*

Ego autem in domino exultabo, gaudebo ſuper deo ſalutari meo: dominus Deus fortitudo mea, & ponet pedes meos ſicut ceruus, ſuper excelſa imponet me, vt vincam in cantico eius.

Tametſi propter illos mœſtitia & timore oppletus fui, tamen ob Dei mei gloriam omnibus hominibus oſtendendam exulto & gaudeo: nam confirmabit naturæ meæ infirmitatem, & tanquam ceruum me præparabit ad ſerpentes, & ſcorpios conculcandos ſpiritus nequitiæ: quoad ad virtutis ſummum perueniens victricem laudationem cantabo conſeruatori & creatori. Nec vero ignoro omnem precationem Habacuc hiſtorice explanantes de reditu à Babylone dixiſſe prophetam hæc prænunciaſſe. Sin autem quis tropicè, & per tranſlationem aduerſos illos hæc prædicta fuiſſe vult, non contendam: nam & meis explanationibus hæc intelligentia conuenit. Siquidem typus vere germanus nouorum vetera abſurdum putaui, vbi veritas vincit, & vmbra à corpore occultatur, in aliam prophetiam incurrere nihil penitus cum explanatione conuenientem. Si quis vero accurate noſcere ſtudet, perſcrutetur prophetiam, & videbit eius plurima nequaquam cum typis congruentia ſed de his vt quiſque volet, iudicet. Ego autem lectores admoneo, vt ex enarrationibus vtilitatem percipiant, & diuino adiumento nixi, curſum perficiant, & victrices coronas expectent, quarum dominus IESVS CHRISTVS ſuppeditator: cui conuenit omnis gloria in ſæcula ſæculorum. AMEN.

FINIS PROPH. HABACVC.

ARGVMEN-

ARGVMENTVM IN PROPHETIAM DIVI SOPHONIÆ.

POST Ezechiam regem, pium, & Dei ſtudioſum, eius filius Manaſſes regnum adeptus, cùm in offenſionem extremam impietatis prolapſus eſt, tum etiam populum in legis præuaricationem, & idolorum cultum impulit. Huius vero filius Amon puſillum temporis regnauit, & quidem patris impietatem acerrime ſecutus eſt. Veruntamen non illius pœnitentiam æmulatus eſt, ſed ſimiliter vt pater ad omne genus nequitiæ populum erudiuit, & exercuit. Ex hoc natus perbeatus Ioſias, viam his ex diametro contrariam ingreſſus, in omni aduerſus Deum pietate, & virtute verſatus eſt, ac ſimul erga Deum obſeruantiam omnibus rebus antetulit. Sub hoc prophetiam hanc fecit Sophonias: & diuiniſſimus Hieremias decimo tertio anno regni huius prophetiam docere incepit. Iam vero prædicit hic admirabilis propheta, quæ vrbi Hieruſalem euentura ſint, & tribus Iuda atque etiam ipſis finitimis externis nationibus funeſta prænunciat: & Aſſyriis vltimam cladem præmonſtrat, deinde populi reuocationem, & omnibus gentibus poſt dominicam incarnationem futuram ſalutem præſignificat. Hoc in ſumma prophetiæ argumentum eſt: ac vero prædictionem ſic exorditur.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS, EXPLANATIO IN PROPHETAM SOPHONIAM.

A *VERBVM Domini quod factum eſt ad Sophoniam filium Chuſi, filij Godoliæ, filij Amariæ, filij Ezechiæ in diebus Ioſiæ filij Amon regis Iuda. Defectione deficiant omnia à facie terræ, dicit dominus. Deficiant homo, & iumenta: deficiant volatilia cœli, & piſces maris: & infirmabuntur impij, & auferam iniquos à facie terræ, dicit Dominus.*

BESTIARVM genera hominum cauſa, & in eorum vſus neceſſarios procreata propter hominum impietatem, & iniquitatem delebo. Nam quemadmodum in horum gratiam & obſequium volatilia, & aquatilia, & iumenta feci: ſic etiam ſimul cum ipſis ea perdam. Superuacaneus enim B eſt horum vſus, cùm non amplius exiſtunt, qui his fruantur: ac docens quibus infenſus ſit, & quibus iraſcatur, infert.

Et extendam manum meam ſuper Iudam, & ſuper omnes, qui habitant Hieruſalem: & auferam de loco hoc nomina Baalim, & nomina ſacerdotum cum ſacerdotibus: & eos qui adorant ſuper tecta militiam cœli.

Enumeratio peccatorum declinauit punitionis æquitatem. Humanitatis enim & miſericordiæ punitio plena eſt: nam ab errore liberationem promittit: & non modo in idola obſequium, & cultum obliuione obrutum iri, ſed ipſum quoque nomen eorum. Militiam vero cœli appellauit ordinem, quem in cœlo luminaria tenent: his enim ſuper tecta ſacrificia adhibebant, ea accuratius videre expetentes.

Et eos qui iurant in domino, & qui iurant in Melchon: eos qui declinant à domino, & qui non requirunt dominum: & qui non retinent Dominum.

Forſitan quiſpiam quærat, quamobrem per alium prophetam auferre Baalim ex ore iubet, & iurare: Viuit dominus in veritate. Hoc autem loco punitionem minatur iurantibus in domino. Sed in promptu paulo pòſt eſt ſolutio: Qui iurant, inquit, in domino: & qui iurant in Melchon. Idolum autem Ammonitarum hoc fuit: cùm vt in aliis prophetis inuenimus, tum in tertio Regnorum lib. Colebat, inquit, Salomon Aſtarcten reginam Sidoniorum, & Melchon idolum Ammonitarum. Quare æquè minatur punitionem his, qui iurant in Deo vero, & domino, & his qui in idolis iurant. Itaque conueniunt inter ſe prophetiæ. Etenim in illa dicit, auferes Baalim ex ore tuo, & iurabis, Viuit dominus in veritate. Et hic reprehendit eos, qui Deum ſe colere ſimulant. Cùm ita funeſta, & doloris plena minatus eſt, têperat minas conſolatione, ne deſperantes ſalutem, in maliciam acerbiorem prolabantur.

Oſee 4. Hier. 4. 3. Reg. 11.

Timete à facie domini Dei, quia iuxta eſt dies domini: quia præparauit dominus victimam ſuam, ſanctificauit vocatos ſuos.

Sermo propheticus ſæpenumero victimam vocat iniquorum cædem, idque cùm in aliis prophetis eſt inuenire, tum etiam in Ezechiele: Vocatos autem appellat hoſtes. Ceterum ſanctificauit, pro ſeparauit, poſuit: ſic etiam per Eſaiam inquit: Sanctificati ſunt: hoc eſt, in hoc ſeparati: quoniam ſanctum vere ſeparatum eſt, & ſeiunctum ab impuris: tum ad punitionē ſeparatos, vt à Deo omnipotenti ſeparatos ſanctificatos vocat, Sic etiam victimam per abuſum nominauit: Sic etiam anathema duplicem intelligentiam habet: nam non ſolum id, quod deo dedicatum eſt, appellatur, ſed etiam abalienatum, & ſeparatum à ſuis.

Et erit in die hoſtiæ domini, & viſitabo ſuper prin-

cipes, & ſuper domum regis, & ſuper omnes; qui induti ſunt veſtimẽtis alienis: & vlciſcar ſuper omnes manifeſte, qui ſunt in veſtibulis in die illa, qui complent domum domini Dei ſui impietate & dolo.

Cùm in diebus Ioſiæ regis pij, punitionis iudicium conſtitueretur, & exerceretur, & rex nulli obnoxius eſſet crimini, & illius filij, qui in ſceleribus verſati fuiſſent, pœnas dediſſent eorum quæ admiſiſſent, propterea non dixit, Vlciſcar ſuper regem: ſed, ſuper domum regis, & ſuper principes. Veſtimenta aliena quidam ex latrocinio & rapinis parta eſſe dixerunt, quidam ad ſummam libidinem confecta, etenim in peccatis viri viuẽtes mulierum veſtimenta induunt, & mulieres pariter libidini innutritæ, virorum veſtes. Mihi vero aliud ſermo hic deſignare videtur: nam lex
Deut. 22. vetat veſtimenta ex lino & lana contexta. Iam vero qui diuitiis ſeſe efferrent, & deliciis diffluerẽt, veriſimile eſt finitimorum veſtes imitatos fuiſſe, & in locum veſtimentorum ex lino cõfectorum, ex purpura ornatum, elaboratum, & artificioſum induiſſe, id quod contra traditionem legis diuinæ fuit. Minatur etiam his, qui cum impietate & dolo in templum Dei ingrediuntur. Per dolum vero innuit eos tanquam indumentum & perſonam habuiſſe pietatem: clam vero idolorum amplexos fuiſſe cultum. Propter has, inquit, veſtras iniquitates.

Et erit in illa die, dicit dominus, vox clamoris de porta compungentium, & vlulatus à ſecunda, & contritio magna à collibus.

Cùm hoſtes murum perruperint, & portas aperuerint, clamorem edentes, & vociferantes, ad ſecundum murum perfugietis: ſed tamen nihilo ſecius & illius porta hoſtibus patefacta, vlulantes interficiemini: & tametſi quidam ex vobis montium faſtigia occupauerint, in domosve altas aſcenderint, tamen perdentur.

Plangite qui habitatis conciſſam, quia aſſimilatus eſt omnis populus Chanaan, diſperierunt omnes; qui euecti ſunt argento.

Conciſſam appellauit Hieruſalem, à calamitatibus, quæ ei euenerunt, & adhortatur ad eius luctum ſpoliatæ habitatoribus. Nam cùm Chananæorũ impietatem imitati fuiſſent, quemadmodum Chananæi funditus perierunt, & eorum diuitiæ nihil eos adiuuerunt.

Et erit, in die illa ſcrutabor Hieruſalem cum lucerna.

Nullus ex his, qui maleficij conuicti ſunt, & rei peracti, euadet quin mulctetur, eos omnes interficiendos tradam. Hoc vero tropice, & per tranſlationem poſuit, ex metaphora eorum, qui lucerna vtuntur ad rerum perditarum inquiſitionẽ, non prius diſcedentes, quàm inuenerint.

Et vlciſcar ſuper viros qui contemnunt cuſtodias ſuas.

Cuſtodias, legitima dicit, quæ lex cuſtodire iuſſit.

Et eos qui dicunt in cordibus ſuis, non faciet bene dominus, & non faciet male: & erit fortitudo eorum in rapinam, & domus eorum diſſipabuntur.

Tollentes prouidentiam hoc loco damnat, & eos, qui, vt caſus fert, res accidere dicere audent, & Deum omnipotentem, neque beneficum eſſe, neque punire: quibus rapinam minatur, & domorum demolitionem, & fructuum ſterilitatem intentat.

Et ædificabunt domos, & non habitabunt in eis: &
A *plantabunt vineas, & non bibent vinum earum.*

Et ne moram interponi, & prorogari vltionem arbitrarentur, ſubiecit,

Quia iuxta eſt dies domini magnus, iuxtà & velox nimis.

Magnam eam dixit, quoniam non tantum ex quadam parte vltionem afferet, ſed vniuerſam punitionem inuehet. Deinde vt acerrimum timorem iniiciat audientibus, de ea die explicat, quæ conſequuntur deinceps.

Vox diei domini amara, & dura poſita eſt fortis: dies iræ, tribulationis, & neceſſitatis: dies miſeriæ, & perditionis: dies tenebrarum, & turbinis: dies nebulæ, & caliginis: dies turbæ, & clamoris ſuper ciuitates munitas, & ſuper angulos excelſos.

Angulos excelſos, turres dicit: tubas vero, & clamores hoſtium impetum: caliginem, nebulam, & tenebras, malorum acceſſionem & impetum: quæ cùm aduenerint, nec ſol lucidus erit videntibus, neque dies clara, ſed omnia caliginis plena videbuntur: idque docet, cùm adiecit,

Et tribulabo homines, & ambulabunt vt cæci, quia domino peccauerunt: & effũdet ſanguinem eorum, ſicut
B *puluerem: & carnes eorum, ſicut ſtercus boum.*

Hoc eſt, nulla iuſta ei fient, neque humationem aſſequentur.

Et argentum eorum, & aurum eorum non poterit eruere eos in die iræ domini: & in igne Zeli eius conſumetur omnis terra, quia conſummationem & feſtinationem faciet ſuper omnes habitantes terram.

Diuitibus inquit, diuitiæ inutiles erunt, nam non malorum liberationem diuitiis aſſequentur, ſed ira Dei, tanquam igne quodam conſumentur, quæ in hac terra habitantibus expeditam perniciem afferet. Vt vero ſic minatus eſt acerba, eos ad pœnitentiam adhortatur.

CAP. II.

Congregamini, & colligamini gẽs inerudita, antequam ſitis ſicut flos pertranſiens diem, antequam veniat ira domini ſuper vos.

Quidam locum non intelligentes, pro colligamini, comprecamini poſuerunt: veruntamen plurima ex exemplaribus, colligamini habent. Iſta vero deſignat per pharmaca & vincula me-
C dicinam tropice intellectam. Hoc enim etiam apud Eſaiam reperire eſt, cùm difficultatem curandorum vulnerum Iudæorum oſtendit: Non Eſai. 1.
eſt malagma imponere, neque oleum, neque alligaturas: colligamini, inquit, pœnitentiæ remediis, & vinculis ô bonorum rudes, & imperiti, & præoccupate faciem eius in cõfeſſione: ne quemadmodum verni flores defluatis, & decidatis diuina ira vos impetente.

Quærite Dominum omnes humiles terræ.

Aſpicite, inquit, in naturæ vilitatem, & in limum, progenitorem & fictorem inquirite, qui tot, & tantis bonis vos redundare & diffluere fecit. Poſtea quæſtione Dei rationem explicat, & intellectum:

Iudicium operamini, & iuſtitiam quærite: quærite manſuetudinem & reſpondete ea.

In recto, & iuſtitia curas & operas ponite: manſuetum viuendi genus, & temperatum amplectimini: & conſtituite hæc ad extremum perſequi. Hoc explanauit, cùm dixit: Reſpondete ea. Deinde horum fructum oſtendit.

Vt protegamini in die iræ domini, quia Gaza direpta erit, & Aſcalon in deſertum, & Azotus in meridie proiicietur, & Accaron eradicabitur. A

Si enim vos reſipiſcatis, ſalutem aſſequemini: exteræ vero vrbes prædicta ſuſtinebunt.

Væ qui habitatis funiculum maris, aduenæ Cretenſium: verbum domini ſuper vos Chanaan, terra Allophylorum: & perdam vos de habitatione, & erit Creta paſcua gregum, & ouile pecorum.

Funiculum maris regionem maritimam vocat: nam diuina ſcriptura funiculum appellat diuiſionem ſortis, à dimetienda terra funiculo, & à diſtribuendo cuique conuenientem portionem. Cùm igitur Deus Allophylos genus ſuum ducentes ex Chanaan in maritima regione reliquiſſet, & tanquam ſortem quandam eam terram his diſtribuiſſet, funiculum maris eos appellauit. Aduenas Cretenſium, pro colonos, poſuit. Vero proximum nimirum eſt, quoſdam à Creta veniſſe, & in vrbibus maritimis conſediſſe. Itaque & Chanaan, & funiculum maris, & Cretam, & aduenas Cretenſium, loca maritima Palæſtinos appellauit, quibus vaſtitatem minatus eſt.

Et erit funiculus maris his, qui reliqui ſunt de domo Iuda: ſuper ipſos paſcentur in domibus Aſcalonis: poſt meridiem diuertent à facie filiorum Iuda: quia viſitabit eos dominus Deus eorum, & auertet captiuitatem eorum. B

His poſt reditum finis allatus eſt. Etenim in libris Machabæorum inuenimus Ionatham & Simonem Gazam, & Aſcalonem, & Ptolemaida vi cepiſſe, & ſub ſuam poteſtatem redegiſſe. Poſt vero conſeruatoris noſtri aſcenſionem, prophetiæ abſolutionem & finem probabiliorem & exactiorem videre eſt, & poſt Apoſtolorum declarationem: hi enim ex Iudęa profecti poſt meridiem, in has vrbes diuerterunt: hoc eſt, ante conſummationem veſpere, cùm Deus omnipotens gentes viſitaſſet, & eas acerba ſeruitute & captiuitate liberaſſet. Inde contra Moabitas, & Ammanitas fert calculum: hi enim cognatione populum Iſrael attingentes, & ex Lot ſtirpem generis ſui ducentes, delectabantur malis, in Iudæos incurrentibus, & in Deum omnipotentem conuicia iaciebant, quòd Iudæis nullam opem porrigeret: Idcirco Deus ait,

Audiui opprobrium Moab: & contumelias filiorum Ammon: in quibus exprobrauerunt populo meo, & magnificati ſunt ſuper terminos meos. Propterea viuo ego, dicit dominus virtutũ, Deus Iſrael, quia Moab ſicut Sodoma erit, & filij Ammon quaſi Gomorra: & Damaſcus derelicta, quaſi aceruus areæ, & diſſipata vſque in ſempiternum: & qui reliqui fuerint de populo meo, diripient eos, & reſidui gentis meæ poßidebunt eos: hoc erit eis pro contumelia ſua, quia exprobrauerũt & magnifacti ſunt ſuper dominum omnipotentem. C

Moabitæ & Ammanitæ habuerunt etiam reges, & Damaſcus totius Syriæ regnum tenuit, ſed hæc omnia Babylonij deleuerunt: ſolis autem Iudæis Deus omnipotens per Cyrum Perſam reditum donauit. Itaque redierunt rurſus, & priſtinũ principatum recuperarunt, atque omnes has gentes in metum adduxerunt, & illarum poſſeſſiones obtinuerunt: illi vero his obſiſtere non potuerũt. Quamobrem diuinus propheta prædicit, Moabitas & Ammanitas funditus vaſtatum iri: Damaſcum vero aceruo areæ derelicto, comparatum iri. Hæc in bello, quod eis intulerunt Chaldæi ſuſtinuerunt: ac dicit, Damaſcum in ſempiternũ diſſipatam fore, quòd vſq; ab illo tẽpore, in poſterum tempus regnandi principatum perdiderit, & non amplius gentibus imperauerit: ſed vectigalis facta fuerit regnantibus Babyloniis, & Perſis, & Macedonibus, & hoc tempore Romanis. Sed tamen diligentius hæc prophetia per ſacros Apoſtolos accepit finem, & per eos, qui Apoſtolos conſecuti ſunt. Etenim hos diuinus apoſtolus reliquias appellauit, ac poſuit palàm exclamantem prophetiam: Si fuerit numerus filiorum Iſraël tanquam arena maris, reliquiæ ſaluæ fient. Roman 9. Atque prophetiam explanans, inquit: Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ Dei ſaluę fient. Roman 11. Hoc etiam dominus per diuinum prophetam inquit: Et reſidui gentis meæ poſſidebunt eos. Poſtea planius interpretatur.

Manifeſtus erit dominus ſuper eos, & diſperdet omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum ſinguli de loco ſuo, omnes inſulæ gentium.

Hæc non recipiunt Iudæorum impudentem tergiuerſationem, ſi nimirum dicant poſt à Babylone reuerſionem multas gentes, quæ in Deum omnipotentem crediderunt, in ſacro tẽplo Hieroſolymitano debitum cultum præſtitiſſe, mendacii conuincentur aperte: nam propheticus ſermo dicit, quòd adorabunt eum ſinguli de loco ſuo. Hæc vero non in lege, ſed in Euangelica doctrina facta ſunt: nam lex quidem omnes in vnum illud templum congregauit. Dominus autem in Euangeliis ad Samaritanam dixit: Mulier crede mihi, quia veniet hora, quando neque in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis patrem. Ioan. 4. Hoc etiam diuinus Sophonias exclamat: Manifeſtus erit dominus ſuper eos: hoc eſt, prædictos omnes Allophylos, Palæſtinos, Moabitas, Ammanitas, Damaſcenos, cæteraſque gentes: & diſperdet omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum ſinguli de loco ſuo, omnes inſulæ gentium. Nec enim ſolum vrbes, quæ ſunt in continenti, aut maritimæ, ſed etiam eæ, quæ ſunt mari circunfuſæ, adorabunt. Ad hæc adiicit:

Et vos Æthiopes vulnerati gladio meo eritis.

Hæc vero oratio declarat dæmonum catervas ſalutaris crucis impetu diſſipatas, & homines atratam, & pullam animam geſtantes, & deo aduerſarios, diuina plaga vulneratos. Poſtquam de ſalute gentium vaticinatus eſt, ad hiſtoriam perſequendam vertit ſermonem, atque Aſſyriis perniciem minatur: nondum enim Niniue pœnas dederat.

Et extendam manũ meam ſuper Aquilonem: & perdam Aſſyrium, & ponã Niniuen in ſolitudinẽ, & inaquoſam, quaſi deſertum: & paſcentur in medio eius greges & omnes beſtiæ terræ: & chamæleontes, & herinij in præſepibus eius cubabunt, & beſtiæ clamabunt in foueis ſuis, & corui in portis eius, quia cedrus altitudo eius.

Omnia antedicta vaſtitatis ſigna ſunt, gregum paſtiones & multiplicium animalium habitationes, & coruorum nidi. Sed hæc omnia, inquit, perpetietur propter animi tumorem, & faſtum. Nam cedro ſimilis exiſtit altitudo animi eius elati. Deinde hoc explanatius enarrans propheta, infert,

Hæc eſt ciuitas malis dedita.

Hoc eſt, omnem vrbem, & regnum puſillum, & vile arbitratur, præ animi elatione.

Quæ habitat in ſpe, quæ dicit in corde ſuo: Ego ſum:

& non eſt poſt me amplius.

Quæ habitat in ſpe, quæ dicit in corde ſuo &c. Quæ nihil triſte & acerbum ſe perpeſſuram aliquando arbitratur. Poſtea per diſſimulationem deridens, inquit,

Quomodo facta eſt in ſolitudinem, paſcua beſtiarum? omnis qui tranſit per eam ſibilabit, & mouebit manus ſuas.

Plerique hominum in his acerbis, quæ præter ſpem accidunt, ſoliti ſunt & ſibilare, & manus mouere. Cùm ita de Niniue prædixit, ad Hieruſalem orationem conuertit.

CAP. III.

O Illuſtris & redempta ciuitas, columba non audiuit vocem.

Lamentis certe & lachrymis digna vrbs, quæ cùm diuitiis redundaret, præclara, & percelebris fuit, quæ ſæpe à deo omnipotente ſalutem aſſecuta fuit, & ſpiritualibus donis diffluxit. Aut enim hoc per columbam prophetam deſignare arbitror, aut vrbis ornatum & pulchritudinem: etenim animal hoc formoſum eſt. Et vero proximum eſt hoc inuui, quoniam quemadmodum columba in domibus ſeparatis libenter conſidet, ſic cùm Hieruſalem incolæ pietatem coleretis, in templo mihi conſecrato aſſidebatis. Pòſt explicat delicta, ac primum, vt non admouerit aurem, cùm inquit: Non audiuit vocem. Deinde inſcitiam rudem cum dixit,

Non ſuſcepit diſciplinam.

Poſt hæc diffidentiam, dum dicit,

In Domino non eſt confiſa, & ad Dominum ſuum non appropinquauit.

Deinde principum feritatem explicat.

Principes eius in ea veluti rugientes leones.

Tum oſtendit iudicum iniquitatem & violentiam.

Iudices eius ſicut lupi Arabiæ.

Itemque diuinatorum mendacia, & impietatem, cùm ait:

Prophetæ eius portantes ſpiritum, viri contemptores.

Prophetas falſos appellat. Poſtremo ſacerdotum impietatem, & ſordes proponit.

Sacerdotes enim polluunt ſancta, & impie agunt in legem: dominus autem iuſtus in medio eius, & non faciet iniquitatem.

Atqui, inquit, cùm hæc omnia in ea perpetrentur, dominus iuſtus in medio eius, & non faciet iniquitatem.

Mane, mane iudicium ſuum dabit in luce, & non eſt abſconditus, & neſcit iniquitatem in exactione, nec iniuſtitiam in ſempiternum.

Proxime, inquit, ſumet pœnas de his, qui iſtiuſmodi admiſerunt mala: nam per Mane, mane, celeritatem demonſtrauit. Quòd vero ait, in luce: hoc eſt, propalam, & non occulte hæc, inquit, conficiet, vt iniquitatis audaciam perdat: & non in ſempiternum eam regnare ſinat.

In corruptione detraxi ſuperbos, diſsipati ſunt anguli eorum, deſtruxi vias eorum, vt penitus non tranſeant: defecerunt ciuitates eorum, eo quòd nullus ſubſiſteret, neque habitaret. Dixi veruntamen timebitis me, & ſuſcipietis diſciplinam, & non peribitis de oculis eius in omnibus, in quibus vltus ſum ſuper eam.

Vt ſubſtructiones ædificiorum anguli colli- A gant, perinde res ſecundæ principatus firmant, & ſtabiliunt, ſuperbientes in perniciem tradendo, eorum altitudinem ad terram abiiciam, vt nulla eorum memoria peruentura ſit ad poſteros: & eorum vrbes ſolitudinum vaſtitati funditus dabo. Vbi has minas intentauit, miſericors, admonet & conſulit, vt ab antedictis timeant, & neceſſariam diſciplinam accipiant, & perniciem fugiant eorum, quæ minationibus intentauit, quam perniciem iniquitas genuit, alioqui nulla mora me tardabit, nec differet, quin quam mox ſumam ſupplicium: quare inquit,

Præparare conſurge diluculo.

Hoc eſt, quàm mox ea quæ pertinent ad pœnitentiam obeas, atque profitearis.

Diſperierunt omnes racemi eorum.

Aſſyrios quorum multitudinem pro foribus tuis confeci, ne timeas, quoniam racemulos eorum, hoc eſt, eos qui eam cladem effugerunt, tradam Babyloniis.

Propterea expecta me, dicit dominus, in die reſurrectionis meæ in teſtimonium: quia iudicium meum in congregationes gentium, vt ſuſcipiam reges, vt effundam ſu- B *per eos iram meam omnem, iram furoris, quia in igne zeli mei conſumetur omnis terra.*

Ne exiſtimes, inquit, me non curare res humanas, quin expecta, & videbis me exurgere, & iuſte iudicare, & iniquus regna delere, & zelo meo, tanquam igne quodam, omnem orbem terræ expiare à nefariis ſceleribus: atque hoc dilucidius enucleans, addidit:

Quia tunc conuertam ſuper populos linguam in generationem eius, vt inuocent omnes nomen domini, vt ſeruiant ei ſub iugo vno.

Hoc magis perſpicue Aquila & Theodotio conuerterunt, Τότε στρέψω πρὸς πάντας τὺς λαὺς χεῖλος ἐξειλεγμένον: Tunc vertam ad omnes populos labium electum. Symmachus vero, Τότε μεταστρέψω ἐν τοῖς λαοῖς χεῖλος καθαρόν: Tunc conuertam in populos labium candidum & mundum. Mundum os eſt, nominare Deum, non deos. Eius etiam modi per Eſaiam dixit Deus: Linguæ balbutientium cito diſcent loqui Eſai. 28.
pacem. Itemque, Aperta erit lingua mutorum. Itaque linguas ad multitudinem deorum erudi- Eſai. 35.
tas conuertet, & electas & mundas faciet: ita fiet, C vt omnes inuocent nomen domini, & ſeruiant ei omnes gentes ſub iugo vno.

De finibus fluminũ Æthiopiæ ſuſcipiam filios diſperſorum mihi ſupplicantes, afferent victimas mihi.

Cùm in extremis terris habitantes diſciplinam, præconium à me diſperſorum acceperint, laudis victimas mihi afferent. Sic enim etiã Symmachus interpretatus eſt, πέραθεν ποταμῶν Αἰθιοπίας ἱκετεύοντές με τέκνα τῶν διεσκορπισμένων ὑπ' ἐμῦ ἐνεγκῶσι δῶρον ἐμοί. A finibus fluuiorum Æthiopiæ ſupplicantes mihi filij diſperſorum meorum deferent munus mihi. Filij procreati ab his præconibus pietatis, quos in omnes gentes diſperſi ſpiritualia mihi dona afferent.

In die illa non confunderis ex omnibus adinuentionibus tuis, quibus impie egiſti in me, quia tunc auferam à te detractionem contumeliæ tuæ, & vltrà non adiicies, vt magnificeris ſuper montem ſanctum meum.

Cùm hæc fient, & gentes ſalute perfruentur, vos etiam, qui incolitis Hieruſalem per fidem ſalutẽ ſuſcipientes, priori impietate expediemini, & liberabimini: nec vero in futurũ mea præcepta con-

contemnetis, nihilque magnum vobis arrogabitis, propter vetus templum: atque aperte præſignificat, vt non omnes Euangelicam doctrinam recepturi eſſent.

Et relinquam in te populum manſuetum, & humilem: & reuerebuntur nomen domini qui fuerint reliqui de Iſrael: & non facient iniquitatem, & non loquentur vana, & non inuenietur in eo lingua doloſa: quoniam ipſi paſcentur & accubabunt: & non erit, qui exterreat eos.

Hæc nobis aperte chorum Apoſtolicum declarant, quem dominus beatum iudicans, dixit: [Matth. 5.] Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. [Matth. 11.] Itemque, diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Hunc perbeatus Sophonias populum manſuetum, & humilem appellat: Iſraeliticus vero non eiuſmodi eſt, ſed populus ſtultus, & inſipiens. Et [Eſai. 48.] apud alium prophetam: Neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ærea. Ab iniquitate liberos vocat dolo linguam liberatam habentes. Itaque cùm pro malo & temerario & impio iſtiuſmodi populum acceperis,

Gaude filia Sion: prædica filia Hieruſalem: exulta & delectare de toto corde tuo filia Hieruſalem: abſtulit dominus iniquitates tuas: redemit te de manu inimicorum tuorum: rex Iſrael dominus in medio tui, non videbis mala vltrà.

Ab idolis Deus te expiauit, & ſeruitute dæmonum abalienorum liberauit.

In tempore illo, dicet, dominus Hieruſalem: Confide Sion, non diſſoluantur manus tuæ: dominus Deus tuus in te fortis ſaluabit te: adducet ſuper te, & innouabit te in charitate ſua, & lætabitur in te in delectatione, quaſi in die ſolemni, & congregabo confractos tuos.

Non ignoro quoſdam hæc ipſa ad reditum ex Babylone, & ad renouationem Hieruſalem accepiſſe, quibus non repugno: quòd non ab his, quæ tum geſta fuere, diſſentiat prophetia. Sed accommodatior exitus reperiri poteſt, poſt conſeruatoris noſtri incarnationem. Siquidem tum lauacri regeneratione contritos corde ſanos fecit, tum humanam conditionem inſtaurauit, eùm eo vſque nos dilexit, vt animam ſuam dederit pro nobis. Maiorem, inquit, hac dilectionem nemo [Ioan. 15.] habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Itemque, Sic Deus dilexit mundum, vt [Ioan. 3.] filium ſuum vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Poſtea minatur his, qui tum conuitiis & maledictis Hieruſalem aſperſiſſent, & his etiam qui poſtea contra declaratores veritatis hoc ipſum attentant. duplex enim eſt prophetia.

Væ qui accepit ſuper eam opprobrium: ecce ego faciam in te propter me, in tempore illo, & ſaluabo expreſſam: & repulſam ſuſcipiam, & ponam eos in gloriam: & nominatos in omni terra: & confundentur in omni tempore illo, quando bene vobis fecero: & in tempore cùm ſuſcepero vos: quia dabo vos nominatos: & in gloriam in cunctis populis terræ, quando conuertero captiuitatem veſtram coram vobis, dicit dominus.

Hominom ſalus ea ſola Dei miſericordia pendet, neque enim hanc adipiſcimur præmium & mercedem iuſtitiæ, ſed Dei bonitatis donum eſt: quamobrem dominus ait, Propter me & ſaluabo, & ſuſcipiam, & abalienatam, & reiectam mihi vindicabo, & illuſtrem eam oſtendam, & gloria florentem reddam, & infamiam quæ illi antea inuſta fuit, eluam. Itemque: pro captiuis & ſeruis, liberos & domeſticos meos vos efficiam. Hæc autem vt dixi his, tum, cùm reuertiſſent ex Babylone donauit: & poſtea omnibus hominibus gratificatus eſt. Nam olim diabolo ſeruientes, acerba illa captiuitate liberati, & in obliuionem erroris multorum deorum adducti, nos Deo aſſeruimus, & adiunximus, nominati & illuſtres, iuxta prophetiam, apud Græcos & Barbaros facti: & qui [Eph. 2.] olim longe eramus, prope facti ſumus, ſecundum diuinum Apoſtolum. Itaque Apoſtolicis admonitis adhæreſcendum nobis eſt, aperte clamantibus: Libertate, qua nos Chriſtus liberauit, ſtate: [Galat. 4.] & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri. Sic enim dominatu ſæui tyranni liberabimur, & dominum noſtrum obſeruantes, regnum cœlorum aſſequemur benignitate & miſericordia Domini noſtri IESV CHRISTI, quo cum Patri gloria vnà cum ſancto Spiritu nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. AMEN.

FINIS PROPH. SOPHONIÆ.

BEATI THEODORETI
ARGVMENTVM IN AGGÆVM PROPHETAM.

CYrus primus Perſarum rex, ſtatim, vt iniuit regnum, Iudæis captiuis libertatem largitus eſt: atque volentibus in patriam redire, edicto propoſito, permiſit, & diuinum reædificari templum iuſſit, & certe qui prophetarum ſermonibus innutriti fuerunt, quique prænunciatam reuocationem non ignorarunt, expeditè, & promptè reuerterunt: & Hieruſalem incoluerunt, atque diuinum templum ſubſtruere aggreſſi sũt: ſed prohibiti à finitimis exteris nationibus, atq; à Cambyſe Cyri filio, qui illarũ verbis ſeductus patri ſuo cõtraria iuſſit, ab opere requieſcere coacti fuerunt. Aliquanto vero pòſt tẽpore, Darius Hyſtaſpis filius, rex, quemadmodũ Cyrus templũ Dei ædificari iubet. Hi autẽ ædificare inceperunt ſecũdo anno regni Cyri, & ſexto Darij abſoluerũt. Quamobrem [Ioan. 2.] *Phariſæi ad dominum dicebant, Quadraginta, & ſex annis ædificatum eſt templum hoc: et tu tribus diebus excitabis illud? Nam ingreſſi ædificare ſub Cyro prohibiti fuerunt. Deinde Cyro, & Cambyſe, & his, qui poſt hos regnarunt magis defunctis, anno ſexto regni Darij ædificationi extrema manus*

impoſita eſt. Sub hoc prophetico munere donatus eſt diuinus Aggæus, cuius lingua vtens Deus omnipotens, Iudæos tarditatis & inertiæ in ædificatione templi accuſat, atque iubet Zorobabel id temporis ducem populi, & Ieſum magnum ſacerdotem, e veſtigio ad templi ædificationem aggredi: itémque promittit multitudinem quàm plurimarum gentium vnà cum abundantia pecuniarum ſe congregaturum, & illic omnes interfecturum, & illarum diuitias ad ſumptus in ædificationem ſuppeditaturum. Hoc quidem prophetiæ huius eſt argumentum: ſed huius intellectus exactius cognoſci poteſt ex ſingularum partium explanatione.

BEATI THEODORETI
EPISCOPI CYRENSIS, EXPLANATIO IN PROPHETAM AGGÆVM.

IN anno ſecundo Darij regis, in menſe A *ſexto, in die vna menſis, factum eſt verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens.*

ANTE captiuitatem, tempora regum Iuda atque Iſrael aſcribebant prophetæ: poſt vero captiuitatem, quòd Iudæi ſine regibus ſuis remanſiſſent, Perſarum regis mirabilis Aggæus tempus adſcribit, ac vero non anni modo, ſed diei quoque meminit, volens non ſolum compendium demonſtrare ædificationis, ſed etiam benedictionis ab omnipotenti Deo conceſſæ. Vehemens ſtudium, nam iubet eos non ita multo pòſt comparare materiam ante ædificationem, & ea quæ poſtea neceſſaria ſunt, & ex periculo diſcere, in quanta neceſſariorum caritate fuerint, curam ædificandi templi differentes, quantis vero bonis diffluxerint, cùm hoc ſtudium recepiſſent. Iam vero, dum ait, in manu Aggæi prophetæ, per Aggæum intelligamus.

Ad Zorobabel filium Salathiel, ducem Iuda, & ad Ieſum filium Ioſedech ſacerdotem magnum, dicens: Hæc dicit dominus omnipotens, Populus hic dicit, nondum venit tempus domus Domini ædificandæ. Et factum eſt verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens: Numquid tempus vobis eſt, vt habitetis in domibus concauis, & domus iſta deſerta?

In more diuinæ ſcripturæ poſitum eſt, vt principem ſacerdotum vocet magnum ſacerdotem. Itaque principe ſacerdotum Ieſu, & duce populi Zorobabel, tanquam iudicibus quibuſdam dominus vtens, per prophetam populum accuſat. Videte, inquit, quantam curam in ſuis domibus ponant: non enim modo ædificant, ſed etiam eas accuratiſſime ornant: diuinum vero templum, quo communi ſalute fruuntur, ædificare recuſant, non aptum ad ædificandum tempus excuſantes.

Et nunc hæc dicit dominus omnipotens: Dirigite corda veſtra in vias veſtras.

Rectam cogitationem ſuſcipite, & iuſti iudices efficiamini veſtrorum ſtudiorum, atque adinuentionum, & pernoſcite, quantum inter ſtudium erga diuina, & inertiam diſcrimen interſit. Poſtea exponit eos, etiam ſi multam ſementem fecerint, exiguos fructus percepiſſe ſemper, vt & C eſuriant, & ſitiant, & nequaquam ſatietate perfruantur, ſed in ſumma inopia & miſeria laborioſa verſentur, vt etiam egeant veſtibus neceſſariis, quod docet, cùm adiecit,

Operuiſtis vos, & non eſtis calefacti: & qui mercedes congregauit, miſit eas in ſacculum pertuſum.

A Et diuites, & operarij mercede conduci ſoliti, & mercedes congregare, nullam (diſſipatis his, quæ collegiſſent) vtilitatem ex laboribus ſuſceptis, & periculis aditis acceperant. Ac rurſus deinceps eos iubet prudens inire conſilium, & templi curationem omnibus rebus anteponere, & ad montes profectos ligna ad ædificationem apta cædere, pollicens ſe ad hanc rem eos adiuturum, & illuſtres eos declaraturum: atque etiam eos ad memoriam antecedentis inopiæ reuocat, vt condiſcant cuiuſmodi inertiæ ſint præmia.

Reſpexiſtis in multa, & facta ſunt pauca: & intuliſtis domum, & exufflaui illa.

Cùm ſperaſſetis vos fructus multos capturos eſſe, ſpes vos fefellit: & vero cùm perpuſilla collegiſſetis, nullo ex his vſi fuiſtis, quod iam domi cõdita ac repoſita effudi atque abieci.

Quamobrem hæc dicit dominus omnipotens: Quia domus mea deſerta eſt, & vos feſtinatis vnuſquiſque in domum ſuam: propter hoc ſuper vos prohibiti ſunt cæli, ne darent rorem: & terra continuit germen ſuum: & inferam ſuper terram gladium, & ſuper montes, & ſuper triticum: & ſuper oleum, & quæcunque profert humus, & ſuper homines, & ſuper iumenta, & ſuper omnes B *labores manuum eorum.*

Quemadmodum rem meam curare negligitis, & in domibus veſtris accurandis impenſam operam ponitis, ſic & ipſe pluuias arcebo, & terram ſterilem reddam: nec vero aliter puniendi viam inueham, quàm gladium quendam, non modò in terræ fructus, ſed etiam in huius cultores homines, & ſimul cum eis communicabunt pœnas iumenta. Hæc autem ſe facturum Deus minatur, quia diuinam domum neglexiſſent: non quòd templo egeat, nam quomodo, qui omnium eſt opifex, egeret homine? qui omnia ſola miſericordia fecit: ſed potius vt eos curaret, & ſalutem eorum procuraret, templum ædificari iubet, vt in eo legem obſeruantes, inde commoditatem capiant: & quòd vellet legis conſeruationem vſque ad aduentum Herodis iuxta diuinum Apoſtolum curari. Galat. 3. Nam poſt conſeruatoris noſtri incarnationem, nouo inſtrumento patefacto, vetus abſolutum eſt, & lex pædagogus, vt ſapientiſſimũ præceptorem indicauit, exceſſit: quia amplius hi, qui C ab ea fuiſſent ad rudimenta inſtituti, non egerent elementorum introductione. Sed ad hiſtoriam perſequendam redeamus. Cùm hãc minationem audiſſent Zorobabel, & Ieſus magnus ſacerdos, & ab his adminiſtratus populus, in maximo timore fuerunt, atque propheticis prædictis paruerũt. Dominus autem miſericors ſtatim vt vidit eorum inductio-

inductionem animi parentem, per prophetam clamat,

Ego vobiſcum ſum, dicit dominus.

Adeſte animis, inquit, quoniam me adiutorem & auxiliatorem habetis.

Et ſuſcitauit dominus ſpiritum Zorobabel filij Salathiel, ex tribu Iuda, & ſpiritum Ieſu filij Ioſedech ſacerdotis magni, & ſpiritum reliquorum de omni populo, & ingreſſi ſunt, & faciebant opera in domo domini omnipotentis Dei ſui, in die viceſima quarta menſis: in ſexto menſe in anno ſecundo Darij regis.

Hinc planè intelligitur, vt ſimul ac honeſtam viuendi rationem perſequimur, diuinum auxilium aſſequimur. Etenim vt hi ad bonum inclinauerunt, ac propenderunt, diuina conſenſio eis ad ædificationem adiumento fuit, & expeditiores, ac promptiores gratia Dei effecit. Cùm nimirum primo die menſis prophetiam accepiſſent, initium ædificationis fecerunt quarta & viceſima die menſis. Poſtea rurſus ſexto menſe, præcipit dominus prophetæ, hæc verba ad eos perferre,

Quis ex vobis eſt derelictus: qui vidit domum iſtã in gloria ſua prima, & quomodo vos videtis hanc nunc? numquid non ita eſt, quaſi non ſit in oculis veſtris?

Cùm venit vobis in mentem nobilitatis prioris huius templi & ſplendoris, quomodo ferre potestis conſpectum eius vaſtitate ſolitudinum pleni? præſertim cùm ex vobis nonnulli adhuc ſuperſint, vſque ab illo tempore in hunc diem.

Nunc confortare Zorobabel, dicit dominus, & confortare Ieſu fili Ioſedech ſacerdos magne, & confortare omnis populus terræ, dicit dominus omnipotens. Verbum quod pepigi vobiſcum, cùm egrederemini de terra Ægypti, & ſpiritus meus erit in medio veſtrum.

Omni ſegnitie, & metu excuſſo, ac abiecto, ſuſcipite robur, quod vobis ſufficio: & me ex pactione vobiſcum facere, & ſpiritus mei gratiam vos curare, & tueri credite. Cùm autem multa eſſent impedientia, inopia, & neceſſariorum caritas: finitimorúmque incurſiones, & bella, rectè & meritò huc accedit, quod conſequitur,

Nolite timere, quia hæc dicit dominus omnipotens: Adhuc ſemel ego commoueo cælum, & terram, & mare, & aridam, & moueo omnes gentes, & venient electa de cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria, dicit dominus omnipotens.

Deo Gog & Magog prædicit, quibus cùm bellum inferre conſtituiſſent, in Hieruſalem maximis copijs ex multis nationibus coactis, id fieri permiſit Deus, & cùm eos contra alios armaſſet, ipſos inter ſe necare effecit, eorúmque diuitias ædificantibus largitus eſt, & aſſeruiens auribus audientium, inquit,

Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dicit dominus omnipotens.

Non aliena in rem meam conuerto, ſed mea rurſus recipio, & recupero: dedi eis diuitias, liberalitate vſus maxima, cùm largitorem donorum non cognouerunt, iure ſpoliati ſunt.

Magna erit gloria domus iſtius, nouiſſima pluſquam prima, dicit dominus omnipotens.

Non magnitudine & pulchritudine ædificij dicit domum illuſtriorem fore, ſed conditione & modo occiſionis gentium, cuius fama quaque verſus peruagans, Dei omnipotentis robur declarauit. Quare commotionem cœli, & terræ & maris id factum appellat, nempe quòd omnes metu perterruiſſet, & rei miraculo excitati fuiſ-
A ſent ad laudandum Deum, non incolentes ſoli continentem, & ad inſulas commorantes, & præterea inuiſibiles poteſtates in æthere, & in cœlo verſantes.

Et in loco iſto dabo pacem, dicit dominus omnipotens: & pacem animæ in acquiſitionem omni qui creat, & ſuſcitet templum iſtud, vel ſic pacem animæ in compenſationem excitandi, templum iſtud omni ædificanti.

Non enim modò humanos hoſtes ceſſare faciam, ſed etiam diuinam pacem eis gratificabor, quæ animis conciliat ſalutem. Hæc erunt ædificantibus præmia. Nono menſe propheta ab omnipotenti Deo iterum interrogare iubetur ſacerdotes, an ſacrum veſtimentum ab hoſtia ſacra ſanctificare poteſt contingentia, vt panem, aut vinum, aut oleum, vel aliud quippiam eiuſmodi. Deinde vt ſacerdotes negarunt, interrogare rurſus iubetur, an veſtis tum impurum quiddam contingens contaminatur. Hoc vbi ſacerdotes conſenſiſſent, hæc propheta iubetur dicere,

Sic populus iſte, & ſic gens hæc coram me, dicit dominus: & ſic opera manuum eorum, & quicunque appropinquauerit, ibi contaminabitur.

B Quemadmodum ſanctificata veſtis aliud quippiam ex appropinquantibus non poteſt ſanctificare, & contrà contaminatur contactu immundorum, ſecundum legem, ſic populus hic nullam vtilitatem ex ſanctis percipit, propter vitium: quin appropinquare tentans, impie hæc contaminat. Poſtea cauſas eorum docet,

Propter munera eorum matutina dolebunt à facie malitiarum ſuarum, & oderatis in portis arguentes.

Diluculo, inquit, illuceſcente, nullius boni rationem duxiſtis, ſed turpes quæſtus acerrime perſecuti eſtis, atque inimico animo effecti fuiſtis in reprehendentes malitiam veſtram, qui in portis aſſidentes, intrantibus & exeuntibus diuinos ſermones afferebant. eam vero omni cura conſiderate, quinam eſſetis, cùm ædificationem negligebatis, & quanta neceſſariorum inopia conſtringeremini. Viginti hordeorum menſuras reponentes, vix mediam partem reperiebatis: & quinquaginta ex torcularibus vini lagenas haurire expectantes, tantum viginti inueniebatis. Cùm vobis varias correctiones inferrem, ſterilitatem & venti vredinem & grandinem, tamen ob vehe-
C menter veſtrum robuſtum morbum nihil ſenſiſtis. Itaque harum rerum memores, animaduertite, quanta frugum copia fruimini, poſtquam ædificare cœpiſtis. Tantam enim vobis redundantiam neceſſariorum largiar, vt in poſterum ipſæ areæ menſuræ ignorentur, & molles fructus magna facilitate dabo, & omnium fructuum fertilitatem ſuppeditabo, & præterea ô Zorobabel ſermones illos confirmabo, quos de Gog & Magog prædixi.

Et ſubuertam ſolium regnorum, & conteram fortitudinem regni gentium, & ſubuertam quadrigam, & aſcenſores eius, & deſcendent equi, & aſcenſores eorum vnuſquiſque in gladio aduerſus fratrem ſuum.

Nullo negotio vobis, inquit, victoriam pariam, inſania & dementia eos verberans: armabo eos contra ſe, vt funditus omnes ſimul cum equis pereant. Quod vero inquit, Adhuc ſemel ego commoueo cælum, & terram, & mare, & aridam, non abs re poſuit: ſed beneficij contra Sennacherib memoriam renouat. Cùm enim illis, qui ſtabant à Sennacherib, repentinam perniciem mo-

litus eſt, omnem terram, & mare borribili narratiooe præſtrinxit.

In die illa, dicit dominus omnipotens, aſſumam te Zorobabel filium Salathiel ſeruum meum, dicit dominus, & ponam te quaſi ſignaculum, quia te elegi, dicit dominus omnipotens.

Hoc loco Ieſu non mentionem fecit, ſed Zorobabelis, cùm de bellis, & eorum adminiſtratione ſermones habuit, quoniam bellorum adminiſtrationem hic ſolus procuraret. Itaqoe dicit, In illa die, gentibus illis cæſis, te Zorobabel, quem in ſeruitotem & procurationem meam delegi, illuſtrem, & præclarum declarabo, & propter te omoi ſtodio populum tuebor, te vtens tanqoam ſignaculo quodam: nam ſignum foribus admotum & arcis, omnia, quæ intus repoſita ſunt, tuetur & conſeruat. Et prophetia quidem iam completa eſt. Ego vero Apollinarij dementiam admiror, qui tam apertis vaticinationibos contrariam intelligentiam afferre aggreſſus fuerit, dicens, exercitum Gog & Magog nondum fuiſſe, ſed ad finem ſæculi fore: & oon ſapientiſſimos hic attendit prophetię conſecotionem, quod poſt prædictiooem illarum occiſionis ſtatim propheta intulit, In die illa, dicit dominus omnipotens, aſſomam te Zorobabel ſeruum meum, dicit do- A minus: & ea quæ deinceps conſequuntur. Sin autem alium quendam Zorobabel in ſuis confictionibus faboloſis fingit illo tempore futurum, perfectam fabulam nobis finget. Sin aotem hic ſolus Zorobabel eſt, qoi poſt reditum populo præfuit, ſub quo illarum gentium exercitus profligatus fuit, & poſt illios cladem, & offenſionem admirandus & præclarus extitit Zorobabel, Apollinarium non hoc ignorare oportuit, quòd ob inopiam caoſantibos ædificationis prorogationem, omnipotens dominus promiſit ſe has gentes coacturum, & harum diuitias in ædificationis ſumptus ſuppeditaturum: quare adiunxit:
B Meum eſt argentum, meum eſt aurum, magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ, pluſquàm primæ. Sed hunc delirantem relinquentes, nos veritati adhæreſcamus, & miſericordem dominum precemur, vt nobis pacem largiatur, & pacem animæ, vt eum omni ex parte obſeruantes, atque eius auxilio nitentes, inuiſibilium hoſtium inſidias effugiamus: &, vt ſecundom eios diuinas leges vixerimos, booa promiſſa aſſequamur, gratia & miſericordia domini noſtri IESV CHRISTI, qoo cum gloria patri, vnà cum ſanctiſſimo, & vitæ principe ſpiritu, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. AMEN.

FINIS PROPHETÆ AGGÆI.

ARGVMENTVM IN PROPHETIAM ZACHARIÆ.

CVM olim Deus omnipotens ſua prouidentia Iudæorum negotia acerrime adminiſtraret, non vnum prophetam eis, ſed duos, tres, interdum plures allegabat, vt quæ opus eſſent, docerent, & futura præmonſtrarent. Itaque id temporis, cùm diuinus Eſaias prophetiam exerceret, admirandi illi Oſee, Ioel, Amos, Micheas futura præſignificarunt. Sed eorum tempora ex ipſis prophetiis non difficilia ſunt ad percipiendum. Sic etiam poſt à Babylone reditum per diuinum Aggæum, quæ opus eſſent, docuit, & triſtia & læta prænunciauit: hæc quidem obtemperantibus: illa vero repugnantibus: atque etiam ei rerum quarundam imagines & ſimulacra ſuboſtendit, vt diuinæ viſionis ſermones ad perſuadendum efficaciores redderet. Ac porro per hunc prædicit conſeruatoris noſtri aduentum, & redundans eius manſuetudine, & clementia regnum, necnon Iudæorum inſaniam, & ſalutarem paſſionem, noſtrorum peccatorum remedium acerrimum, ſimul ea quæ ex illa rabie in Chriſtum Iudæis mala euenerunt. Sed ne nimia longitudine argumenti quoſdam remorer lecturos has enarrationes, reſtat, vt ad ipſam verborum explicationem veniam.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM ZACHARIAM.

IN Octauo menſe anni ſecundi, ſub Dario, factum eſt verbum Domini ad Zachariam, Barachia filium, filij Addo prophetam, dicens:

Vno eodémque anno diuinus Aggæus, & mirandus Zacharias cœperunt prophetiam docere: ſed ille menſe ſexto, hic vero C octauo. Vnde intelligitur, duobus menſibus illum anteceſſiſſe hunc in prophetia declaranda. Temporum aotem memoriam explicant, vt reditus tempus declarent, & planè nos edoceant, vt id temporis rex Hebræos non regnaret: atque vt etiam veritatem oſtendat prophetarum, qui ante captiuitatem vaticinati fuerunt. Prædixerant illi quidem, non obſidionem modo Hieruſalem, & expugnatiooem, & in ſeruitutem addoctionem:

ſed

ſed & captiuitatis tempus, & reditum à Babylone. Itaque quoniam omnia ad finem peruenerant, & tempus ab eis cunſtitutum abſumptum erat, & iuxta prædictiones libertatem aſſecuti fuerant, recte & meritò perbeati Aggæus & Zacharias ſecundum annum regni Darij Perſæ adſcripſerunt. Huc nimirum anuo, tempus ſeptuaginta annurum ab vrbe vaſtata abſolutum fuit: id quod ex ipſa pruphetia facile cugnoſci puteſt. Docet etiam, ex quo patre natus fuerit, & quis illius pater: quia multi pſeudopropbetæ id temporis mendacia vaticinarentur, &, vt fit, vſu eueniret, vt gentiles, & eiuſdem numinis eſſent aliqui peuphetæ. Itaque ne numinum cognatio noceret veritati, cùm falſo enuntiata, vt vere præſiguificata omnibus promiſcue fuiſſent admuta, propheta ex quu genere eſſet profectus, declarauit: deinde narrat, quid iuſſus fuerit dicere.

Iratus eſt Dominus ſuper patres veſtros ira magna.

Sapientiæ plenum prophetiæ pruœmium, & in illius ætatis humioes ad diuinas literas inſtitutos conuenientiſſimum. Recentem enim habentes memoriam eurum, quæ patribus accidiſſent, & nuu ignurantes vt incredibilium illarum calamitatum cauſa fuiſſet iuſta Dei impulſiu, vt par erat, ſtudebant illa dicere, & facere, quæ Dominum miſericordem prupitium reddebant, & vbertatem bunurum eis conciliabant. Quod autem dictu rum hoc ſit propuſitum, ea deinceps teſtantur, cùm inquit,

Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus omnipotens, Conuertimini ad me, dicit Dominus virtutum, & conuertar ad vos, dicit Dominus virtutum: & nolite fieri ſicut patres veſtri, quos arguerunt prophetæ, qui primi fuerant, dicentes, Hæc dicit Dominus omnipotens. Conuertimini à viis veſtris peſſimis, & ab adinuentionibus veſtris malis: & non attenderunt, vt audirent me, dicit Dominus omnipotens.

Non, inquit, ignorantes, quæ per prophetas veſtros patres admonuerim, & quemadmodum eos refragaotes penitus perdiderim, ne eos imitemini, fugite, adhæreſcite ad verba mea, vt mea pruuidentia fruamini. Quòd veru ait, Cunuertimini ad me, & ego cunuertar ad vus, idem ſignificat. Huic ſimile eſt alibi dictum: Dederunt cuntra me dorſa, & nun faciem ſuam: qui ſe ſuſtinet ab auditiune ſetia diuinorum ſermonum, auerſanti, & dorſa danti perſimilis eſt. Itaque, inquit, ſi legibus meis adhæreſcatis, per me vobis pruuidebitur: ac ducet, quàm facile ſibi ſit eis omnem bunorum redundantiam largiri, ſæpenumero ſeipſum & dominum omniputentem, & duminum virtutum appellauit, vt cuodiſcant omnium imperia tenentem, & regnantem factorem, & opificem, & ipſurum exercituum dominum perfacile mutare puſſe rerum naturas, & ex felicitate in miſerias traducere, & contrà in res ſecundas infortunio conſtrictus.

Patres veſtri vbi ſunt, & prophetæ? nunquid in ſempiternum viuent? verumtamen ſermones meos, & legitima mea ſuſcipite, quæ ego præcipio in ſpiritu meo ſeruis meis prophetis, qui comprehenderunt patres veſtros.

Intentis oculis, inquit, intueamini in verborum meorum veritatem, quod & pruphetis vita defunctis, & patribus veſtris de ſuis ſceleribus plexis ſuperfuerunt: hi ipſi ex ipſis rebus veritatem declarantes, & prophetas ſcriptores patronos nun habentes, è vita enim illi exceſſerant, clamant, & teſtantur, vt nihil falſum ab eis dictum fuerit. Itaque prompti excipite quæ per pruphetas ſanctus ſpiritus vobis affert.

Et reſponderunt, atque dixerunt, Sicut præparatus Dominus omnipotens, vt faceret nobis ſecundum vias noſtras, & ſecundum adinuentiones noſtras, ſic fecit nobis.

Ad ea quæ dicta fuerunt, conſenſerunt, atque veritati aſſenſerunt, ſenſúmque delictorum perceperunt, atque prædictionem veram eſſe, & iuſtam iram, & punitiunem peccatis conuenientem dixerunt.

Quarta & viceſima vndecimi menſis Sabat, in ſecundo anno ſub Dario, factus eſt ſermo Domini ad Zachariam Barachiæ filij Addo prophetam.

Cùm propheta Hebræus eſſet, Hebræorum aſcripſit numerum. Hebræi primum menſem appellant Xanthicum. Sic enim Muſes magnus lege ſanxit cuntentiſſima voce exclamans: Menſis iſte vobis principium menſium, primus erit iu menſibus anni. (Exod. 12.) Itaque ab illo numerare incipientibus, vndecimus Sabat inuenietur, qui à Macedunibus dicitur Περίτιος. Itaque propheta ait, ſe boc menſe, nundum ſecundu anno expletu, iterum actionem & functiunem diuinæ gratiæ ſuſcepiſſe, cùm ſermunem dicit, & verbum, & aſſumptionem: & manum diuinæ gratiæ actionem, & functionem deſignat. qua gratia afflatus, viſionem diuinam, quam vidit, nobis ſcriptam reliquit, ac inquit,

Vidi nocte, & ecce vir aſcendens ſuper equum rufum, & ipſe ſtabat inter duos montes vmbroſos, & poſt eum equi rufi, & varij, & albi: & dixi, Quid ſunt iſti domine? Et dixit ad me angelus, qui loquebatur in me: Ego oſtendam tibi, quid ſint hæc. Et reſpondit vir qui ſtabat inter montes, & dixit ad me: Iſti ſunt quos miſit dominus, vt circuirent terram. Et reſponderunt angelo domini, qui ſtabat inter montes, atque dixerunt: Circuiuimus omnem terram, & ecce omnis terra habitatur, & quieſcit.

Planum eſt, quus vidit inuiſibiles ſpiritus eſſe, in miniſterium miſſos, iuxta Apoſtulum, propter eus, qui hæreditatem capient ſalutis, eurum naturæ nun videntur, hæ enim incorputeæ ſunt: ſed hurum, & umnium duminus viſiunem eorum (Heb. 1.) diuinam cunfurmat, pro ratione vſus: idque nus aperte diuina ſcriptura docet, diuerſas eorum figuras uſtendens. Aliter eus vidit Daniel, aliter Ezecbiel: & Eſaias, & Micheas aliis & aliis figuris. Nuu tamen multifurmes, ſed incurporeæ natoræ intellectu comprehenſibiles ſunt: ſed ad vſum duminus format viſiones eorum, idque in diuino Zacharia fecit: Demunſtrat enim ei angelum populo præſidentem: Hic vero ſanctus Michael fuit, vt alloquens Danielem angelus dixit: (Daniel. 10.) Ille enim, inquit, Nemo eſt adiutor meus in umnibus his, niſi Michael princeps veſter. Hunc videt inſidentem equo, prupter celeritatem factorum. Spadix vero equus, & rufus, huſtium cõcitatiunem, & indignationem oſtendit: nam ſanguinarius & rufus eſt furur. Muntes non ſulum firmitatem & duriciem, ſed etiam altitudinem declarant angelurum ad ſubſidium cumparatorum. Vmbroſi vero montes deſignant diuinam prouidentiam, quam in Deum credentibus perbeatus Dauid pullicetur: Qui habitat in adiutorio altiſſimi, in prutectione Dei cœli commora- (Pſal. 90.)

Pſal. 10. Exod. 13. bitur. Idem: Scapulis obumbrabit tibi. Et alibi: A Sub vmbra alarum tuarum protege me. Et, populum Iſrael in deſerto columna nubis tegebat. Quamobrem in medio montium vmbroſorum hoc loco populo præfectus angelus ſtare videbatur, ex his diuinum ſubſidium indicans. Ceterum Aquila & Symmachus myrteta verterunt, montes. Myrtus planta odorata eſt, habens vim, morbos calidos refrigerandi. Vt vero à tergo vidit equos rufos ſpadices, varios, & albos, noſcendi ſtudio percontatur, quæ cauſa oſtentorum eſſet. Edocetur à primo viſo angelo, qui inter montes vmbroſos conſiſtebat, quòd eſſent miſſi in vniuerſam terram circumluſtrandam: atque ad confirmationẽ horum ſermonum, qui in illis equis variis ſpadicibus rufis ſedebant, dixerunt ad angelum inter montes interſiſtentem, Cùm omnem terram obiuimus, & explorauimus, in orbe terrarum pacem, & quietem conſtitutam reperimus. Vbi hæc audiſſet angelus, cui populi imperium mandatum fuit, acerrime commotus, quòd omnibus pace fruentibus, populus ſibi creditus, in mille adhuc malis verſaretur, ſupplex Dominum obſecrat.

B *Domine omnipotens, vſquequo non miſereberis Hieruſalem, & vrbium Iuda, quibus iratus es? Iſte eſt ſeptuageſimus annus.*

Eſt autem animaduertendum, prioris captiuitatis tempus completum fuiſſe anno Cyri primo Perſarum regis, vel teſte Domino optimo & miſericordiſſimo, qui in malorum aditis periculis tempus prædictionis annumerauit, quod accuratius in noſtris commentariis in Ezechielem oſtẽdimus. Vaſtitatis Hieruſalem ſeptuaginta anni completi ſunt ſecundo anno regni Darij. Hic numerus initi incipiendus eſt ab anno vndecimo regni Sedechiæ, ſub quo vrbs capta fuit. Si quis numerandi exordium perſcrutetur, tempus hoc cõpletum fuiſſe inueniet anno ſecundo regni Darij Hyſtaſpis filij. Itaque hunc repetens populi procurator angelus, Deum omnipotentem ſuppliciter rogat, vt tempus prædictionis completum attendat, & ne vrbem ſibi conſecratam vaſtitati ſolitudinum traditam diutiſſime deſpiciat. Vbi has precationes, inquit propheta, Dominus ſuſcepit, angelo reſpondit, loquenti in me verba bona, & C ſermones conſolatorios. Nec vero alium angelum hunc dixit ab illo, qui inter mõtes interſiſtebat: ſed eundem illum, qui ſe alloquebatur. Ac vero, inquit, eum in ſe loqui, quoniam non verbis vteretur, & vox non motu linguæ, nec aeris repercuſſione articulata eſſet, ſed intus inſonans, & in ſeipſo formata. Itaque Dei benignitate confiſus angelus, iubet prophetam clamare & dicere.

Hæc dicit Dominus omnipotens: Zelatus ſum Hieruſalem & Sion zelo magno, & ira magna ego iraſcor ſuper gentes, quæ ſuperimpoſita ſunt: pro eo, quòd ego quidem iratus ſum modicum, ipſi vero ſuperpoſiti ſunt in malo, menſura extendetur ſuper Hieruſalem.

Non in poſterum ſcelera, inquit, contra Hieruſalem edi patiar, ſed ſupplicia ſumam de his, qui finem & modum tranſierunt pœnæ in Hieruſalem conſtitutæ: quique maiora mala, quàm conſtituta fuiſſent, ei infligere aggreſſi fuerunt. Equidem vt pœnas ab ea exigerem, mea prouidentia eam ſpoliaui, quòd meis legibus præuaricata fuiſſet: vnde factum eſt, vt hi ad audaciam ſe confirA mauerint, & expleri malis huic inurendis non potuerint: quare iuſto zelo vtens, ei ignoſcam, ab illis vero pœnas ſcelerum in eam editorum repetam. Deinde miſericordiæ modum exponit, & diuinæ domus ædificationis finem pollicetur, & vrbis inſtaurationem, & murorum reſtitutionem. Hoc enim declarat, menſura rurſus extendetur ſuper Hieruſalem.

Et dixit ad me angelus, qui loquebatur in me, adhuc clama, dicens, Hæc dicit Dominus omnipotens, adhuc diffundentur ciuitates in bonis: & miſerebitur Dominus adhuc Sion: & eliget adhuc Hieruſalem.

Permultis Iudææ vrbibus bonorum copiam largietur. Hoc perſpicuum fecit, cùm dixit: Adhuc diffundentur ciuitates in bonis, ſed tamen adhuc aliis Hieruſalem antepone: & prærogatiuam priſtinam largietur. Sed animaduertendum eſt, vt non ſempiternam eis felicitatem promiſerit, ſed tempus quoddam oſtenderit: per iſtam particulam adhoc præmonſtrans, quemadmodum cùm hæres aduenerit, lex ordinem œconomi & procuratoris tenens hebeſcet, & perdet ſuam vim, atque ſimul cum ea locus, qui ſecunB dum legem cultum Dei ſuſcepit, euaneſcet. Inde in quatuor viſiones narrationem conuertit, atq; inquit ſe quatuor cornua vidiſſe, atque intellexiſſe per percontationem ab angelo, hæc eſſe cornua quæ Iudam & Iſrael diſperſiſſent. Deinde rurſus inquit, ſibi à Deo oſtenſos fuiſſe totidem fabros, & rurſus interrogaſſe, & audiuiſſe conſequentia.

Hæc ſunt cornua, quæ Iudam diſperſerunt, & Iſrael confregerunt: & egreſſi ſunt iſti, vt exacuant ea in manibus ſuis. Quatuor cornua gentes ſunt, quæ leuauerunt cornu ſuper terram, vt diſpergerent eam.

Itaque, inquit, inuiſibiles poteſtates à Deo omnipotenti conſtitutas fuiſſe, vt has gentes inuicem concitarent, & exacuerent ad pœnas mutuas dandas & ſumendas eorum, in quibus Iſraël offendiſſent. Hoc declarauit, cùm dixit: Exacuant ea in manibus ſuis. Cùm autem quatuor dicit, non gentium quarundam numerum explicat, ſed quatuor orbis partes deſignat, Orientem, Occidentem, Meridiem, Septentrionem: quoniam hinc Aſſyrij & Babylonij, illinc Allophyli & Ægyptij, aliunde Idumæi, & Moabitæ, & AmC monitæ inuaſiſſent. Quatuor igitur cornua appellauit ex quatuor partibus in eos profectos, his totidem præfecit inuiſibiles poteſtates, vt eos inter ſe commoueant, vt inuicem pœnas repetant pro his, quæ admiſerunt. Tum rurſus in aliam viſionem narrationem transfert, ac ait:

CAP. II.

Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce vir, & in manu eius funiculus geometræ: & dixi ad eum: Quò tu vadis? & dixit ad me: Vt dimetiar Hieruſalem, & videam, quanta ſit latitudo eius, & quanta longitudo. Et ecce angelus qui loquebatur in me, ſtabat: & angelus alius egrediebatur in occurſum eius, & dixit ad eum, dicens: Curre & loquere adoleſcentulo illi, dicens: Frugifera habitabitur Hieruſalem, à multitudine hominum, & iumentorum in medio eius.

Vide, inquit, ne vrbis circumſcriptionem puſillam deſignes: ſed cùm intellexeris à meo & tuo, & huius domino, quia permulta multitudo hominum, & iumentorum eam habitatura ſit, dimetire,

metire, ac deſcribe magnitudinem habitantium multitudini reſpondentem. Cæterum mea benignitate ei ero murus, qui tranſiri, & tranſcendi non poſſit. Huue enim vocauit murum ignis. Nam quemadmodum pyra ingens tranſiliri nequit, ſic non vinci poteſt, qui gratia Dei cuſtoditur. Non modo ei omne robur ſuppeditabo, ſed & illuſtrem, & admirandam reddam, vt eius gloria per omnem orbem terrarum peruagetur. Hęc vero omnia vidit propheta, & præfecti angeli curationem, & aliorum angelorum curſum, & vrbis dimenſionem, partim vt confidenter bonas promiſſiones exciperet, partim vt populus his ſermonibus exactam fidem haberet, audiendo non modo verba adhibita, ſed etiam res præformatas, ac ſtatim bis demonſtratis, prophetam iubet clamare:

O, ô, fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus: quia de quatuor ventis cæli congregabo vos, dicit dominus: in Sion ſaluamini, qui habitatis filiam Babylonis.

Adeſte animis, quoniam non modo vobis, qui iam reuertiſtis, hæ promiſſiones factæ ſunt, ſed etiam adhuc voluntariis Babylonem incolentibus, quibus cùm poteſtas redeundi data fuiſſet, diſtuliſtis in veſtram patriam redire, quam in priorem felicitatem proximè reſtituam.

Hæc enim dicit Dominus omnipotens: poſt gloriam miſit me ad gentes, quæ ſpoliauerunt vos: quia qui tetigerit vos, quaſi tangat pupillam oculi eius: ecce ego inferam manum meam ſuper eos, & erunt prædæ his, qui ſeruiunt eis: & cognoſcetis, quia Dominus omnipotens miſit me.

Tanto, inquit, opere Deus omnipotens res veſtras procurat, vt quiuis cùm accedit ad perniciem vrbis moliendam, arbitretur ſe oculi pupillam contingere: non quòd corpus habeat, atque in membra diuiſus ſit, nam ſine corpore exiſtit, & non circumſcriptus Deus omnipotens: ſed quo affectu præditus ſit, humanis modis oſtendit. Hanc etiam per beatus Dauid ab eo implorat
Pſal. 16. curationem: Cuſtodi me Domine, vt pupillam oculi. Idcirco, inquit, omnes eos, qui vos depopulati fuerunt & prædati, in poteſtatem ditionémque ſubditorum ſuorum redigam: atque hæc ab illis perpetientur mala, quibus vos affecerunt, ac ex his rebus veritatem diuinorum oraculorum accipietis. Hæc adumbrate, & typice illis euenerunt. Verum prophetiæ veritas noſtris temporibus apertiorem exitum habuit, cùm, dæmones nos depopulantes, & mentem noſtram ſibi vendicantes, omniáque noſtri corporis membra in ſeruitutem ſuam redigentes, dominus Chriſtus diſſoluiſſet, ſub iugum eos ſubiecit ſanctorum ſeruorum ſuorum: quod dilucidius per diuinum Eſaiam explicauit, clamans: Quos timuiſtis, timebunt à vobis: angeli mittentur ad pacem petendam acerbe flentes, nam diſſipabuntur horum viæ. Sic dæmones vociferabantur: Quid
Matth. 8. nobis & tibi Ieſu fili Dei? veniſti huc ante tempus
Marc. 5. torquere nos? Itémque; Adiuro te, ne me torqueas. Sic puella Pythonem ſpiritum habens in
Act. 16. vrbe, appellata Philippis, vociferabatur: Iſti homines ſerui Dei excelſi ſunt, qui annunciant viam ſalutis. Sic etiam præ martyribus victoriam reportantibus vſque in hunc diem clamant, inuitique illorum victoriam prædicant, ſuámque infirmitatem indicant. Hos igitur, qui nos olim depopulati ſunt, tanquam ſpolia quædam veratis dedit ille, qui poſt gloriam miſſus eſt, vt veterem gloriam, quam deceptus perdidit princeps pater Adam, hanc natura noſtra recuperaret, & cognoſcamus benefactorem, & conſeruatorem animarum noſtrarum, & patrem qui eum miſericordia motus miſit, nec vero vt Deus miſſus eſt, ſed vt homo. Inquantum Deus eſt, æqualis eſt patri: Iohan 14.
Ego, inquit, in patre, & pater in me manens, ipſe Iohan 10.
facit opera: &, ego & pater vnum ſumus: & qui videt me, videt & patrem. Mittitur autem vt homo, pro nobis procurationem ſuſcipiens, non diuinam naturam extenuans. Nam cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſa ſe æqualem Deo: ſed ſemetipſum exinauiuit, formam Philip. 2.
ſerui accipiens. Demonſtrauit igitur nobis propheta, non ſolùm duitatem perſonarum, ſed etiam æqualitatem perſonarum. Hæc dicit Dominus omnipotens, poſt gloriam, miſit me. Et vt demonſtret, quis ille, qui miſit, infert: Et cognoſcetis, quia Dominus omnipotens miſit me. Ergo & qui miſit, Dominus omniporeus eſt, & miſſus Dominus omnipotens, & nulla præſtantia differunt. Miſſus eſt, vt dixi, conditione humana, non diuina, pro nobis curam ſuſcipiens, & tuitionem: & miſſus ſecum habuit, qui miſerat, patrem. Pater meus in me manens, ipſe facit opera. Deinceps propheta infert,

Lætare & gaude filia Sion: quia ecce veniam, & habitabo in medio tui, dicit Dominus: & confugient gentes multæ ad Dominum, & erunt ei in populum, & habitabunt in medio tui: & ſcies, quoniam Dominus omnipotens miſit me ad te.

Hæc etiam perſpicue in nos ex gentibus vocatos, & ſalutem adeptos conueniunt, quibus lætari, & gaudere iubetur, vt qui habuerimus nobiſcum verſantem omnium rerum Dominum. Eſt autem videre Hieruſalem ſenſibilem habitatam à gentibus in Dominum credentibus. Hoc loco pariter etiam perſonarum duitatem & æqualitatem oſtendit: Ecce veniam, & habitabo in medio tui, dicit Dominus: & ſcies, quia Dominus omnipotens miſit me ad te.

Et poßidebit Dominus Iudam partem ſuam in terra ſancta, & eliget adhuc Hieruſalem.

Ex Iuda ſerui formam accepit Dominus, & eam ſuam partem fecit: cuius rei teſtis diuinus Paulus clamans: Manifeſtum eſt, quòd ex tribu Heb. 7.
Iuda ortus ſit Dominus. Ac oſtendit, vt non modo Hieruſalem, ſed etiam vniuerſum genus humanum ad ſalutem vocet, infert,

Timeat omnis caro à facie Domini, quoniam ſurrexit de nubibus ſanctis ſuis.

Sic etiam Dauid ait: Ad te omnis caro veniet. Pſal. 64.
Sic etiam Eſaias: Et videbit omnis caro ſalutem à Deo noſtro. Nubes autem ſanctos prophetas recte vocat, nihil ſuum loquentes, ſed tanquam ex mari quodam gratiæ ſpiritus pluuiam propheticam habentes. Ab his ſe ſurrecturum & apparitūrum dicit, quoniam vt per hos prædixit aduentum ſuum, & his, quæ præſignificauit, impoſuit finem, re ipſa & veritate prophetiam diuinam oſtendit. Etſi hæc Iudæis ad tempus reuerſionis accommodentur, vt quidam interpretati ſunt, non valde repugno. Quòd vero prædictio verum & certum poſt incarnationem conſeruatoris noſtri exitum habuerit, hinc intelligitur: nam ex eo tempore infinita gentium millia, priori errore abiecto, ad Deum omnipotentem perfugerunt,

& populus euaſit diuinus. Ex eo tempore pius cœtus ex gentibus congregatus, habitauit Hieruſalem. Ex eo tempore omnis caro & priorem conſeruatoris aduentum excepit, & ſecundum aduentum perhorruit. Sed tempus eſt, vt ad explanationem redeamus.

CAP. III.

Et oſtendit mihi Dominus Ieſum ſacerdotem magnum ſtantem ante faciem angeli Domini: & diabolus ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei. Et dixit Dominus ad diabolum: Increpet Dominus in te diabole: & increpet in te Dominus, qui elegit Hieruſalem.

Hæc noſtrorum typus ſunt. Nam quemadmodum Ieſum illum ſacerdotem magnum, legationem pro populo obeuntem ad Deum, infeſtiſſimus & nequiſſimus diabolus acerrime oppugnabat: Sic Ieſu magno ſacerdoti ſecundum ordinem Melchiſedech à peccatis expianti mundum, is ipſe hoſtis rurſos repugnabat, ſupplantare volens. Sed tunc Ieſus filius Ioſedech non increpuit, ſed Ieſu filij Ioſedech dominus. Cæterum B cùm acceſſit ad Ieſum conſeruatorem orbis terræ, ab eo increpatur, nempe Deo, & Domino, & Marc. 8. audit: Vade retro ſatana. Vt vero ſic diabolo liberauit filium Ioſedech Ieſum, nempe Deus & Dominus adiunxit.

Nonne iſte vt torris eſt erutus de igne? Et Ieſus indutus erat veſtibus ſordidis, & ſtabat ante faciem angeli: & reſpondit, & ait ad ſtantes coram facie ſua, dicens: Auferte veſtimenta ſordida ab eo.

Quoniam qui paulo antè à captiuitate rediiſſent, captiuitatis ſigna ferebant, paupertatem, inopiam ſummam: rectè & merito eos torrem nominat: Torris eſt ſemiuſtulatum lignum ex igne arreptum. Deinde propheta narrat, vt veſtibus ſordidis magnus ſacerdos indutus eſſet: angelus vero populi tutor, aliis aſſtantibus angelis præcepit, vt ex illis veſtibus eum exuerent: ac docens vt quiddam aliud per veſtes deſignatur, adiecit;

Et dixit ad eum: Ecce abſtuli à te iniquitates tuas.

Veriſimile eſt eum vt hominem aliquid deliquiſſe. Ego tamen exiſtimo eum nempe magnum ſacerdotem ſibi populi iniquitatem vindicaſſe, & attribuiſſe: & velut vnà cum ipſis peccaſſet, preces adhibuiſſe, & tanquam ſuorum veniam delictorum populi ſuſcepiſſe. Vt vero hoc modo ex veſte ſordidata exutus fuit, & ſermones voluptatis plenos excepit, induit ſtolam ſacerdotij: Ac vero ille, qui hæc dixit & fecit, præcepit aſtantibus, vt eum induerent podere, & mitra, atque cidarim capiti imponerent. Et hic perfectis, ſanctus angelus conteſtatur eum, ac inquit,

Hæc dicit Dominus omnipotens: Si in viis meis ambulaueris, & præcepta mea cuſtodieris: & tu iudicabis domum meam: & ſi cuſtodieris atrium meum, & dabo tibi, qui conuerſentur in medio ſtantium iſtorum.

Sacra dignitate præditus ſacerdotij leges obſerua, & ex illis viue: ſerua quæcunque tibi interpretatus ſum; hæc dum facies, in hoc honore viues & ipſe, & vſque ad poſteros tuos, populum hunc adminiſtrantes, munus hoc permanere efficies. Hoc expreſſit, cùm dixit, Dabo tibi, qui conuerſentur in medio ſtantium iſtorum.

A *Audi ergo Ieſu ſacerdos magne, & proximi tui qui ſedent ante faciem tuam, quia viri τερατοσκόποι id eſt, portentorum ſpectatores ſunt.*

Portentorum ſpectatores, non vt quidam ſuſpicati ſunt, augures, aruſpices, & diuinatores: non enim his verbis ad eiuſmodi homines viſus fuiſſet: neque ipſe Ieſus, cùm eſſet pius, iſtiuſmodi collegium amplexatus fuit: ſed notionem eis teſtificatur, & erga res diuinas ſtudium: nam à prophetis edita monſtra, & ſigna pij aſſidue ſpeculabantur, & finem horum expectabant. Ad hos igitur, & Ieſum conſequentia dicit,

Quia ecce ego adducam ſeruum meum orientem: quia lapis, quem dedi ante faciem Ieſu, ſuper lapidem vnum ſeptem oculi ſunt.

Poſtquam ſacerdotem probe ornauit, & veſtem detraxit, ſacerdotij vero ſtolam induit, & quid agendum eſſet, oſtendit, ac plurimam perpetuitatem eius poſteris promiſit, modò leges diuinas obſeruarent: tranſit ad genus regium, atque Zorobabel nepotem Iechoniæ à Dauide genus ſuum ducentem, tam illuſtrem & præclarum promittit ſe redditurum, vt orientis ſplendidiſſimo lumini comparetur. Hunc ait dediſſe lapidem ante faciem ſacerdotis ſeptem oculis ornatum: neque tamen oculi intelligendi ſunt oculi, neque ſeptem numerus certum quendam numerum deſignat. Nam diuinæ gratiæ functionem, ac actionem oculos appellauit: ſeptem vero oculos nominauit eius magnitudinem & multitudinem ex his ſignificans. Sic etiam Anna inquit, Sterilis peperit ſeptem: non definitum numerum intelligens, ſed multitudinem oſtendens. Et Pſal. 78. perbeatus Dauid: Redde vicinis noſtris ſeptemplum in ſino eorum: hoc eſt, pro multiplicibus malis, quibus nos læſerunt, dent pœnas. Iam vero eum lapidem nominat, propter firmitatem & robur inexpugnabile: alioqui typus Domini Ieſu Chriſti fuit, qui in plerìſque locis diuinæ ſcripturæ lapis appellatus eſt. Tum diuinus Dauid: Lapis Pſal. 117. quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Ex ore diuini Eſaiæ Deus inquit: Ecce ego pono in Sion lapidem precioſum, Eſai. 28. electum, angularem precioſum in fundamenta eius, & omnis credens in eum non confundetur. C Sic item admirabilis Daniel vidit lapidem de Daniel. 2. monte abſciſſum, ſine manibus, & ſtatuam comminuentem, & materias, factum montem magnum, & implentem vniuerſam terram. His edoctus beatus Paulus, clamat: Bibebant autem de 1. Cor. 10. ſpirituali conſequente eos petra: petra autem erat Chriſtus. Itémque, Fundamentum aliud nemo 1. Cor. 3. poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Hunc in ſe geſtans lapidem Zorobabel (ex eo enim, ſecundum carnem, manauit orbis terræ conſeruator) rectè & hic lapis nuncupatur, omnibus gratiis perfulgens. Vt vero ita diuinitus datam Zorobabel gratiam patefecit, prædicit trophæum eius adminiſtrationis bellicæ.

Ecce ego fodiam foueam, dicit Dominus omnipotens, & contrectabo omnem iniquitatem terræ illius in die vno.

Hæc de Gog & Magog prædixit, quibus in die vno perniciem attulit, & omnes pariter ad occiſionem deduxit, quem per tranſlationem atque comparationem foueam appellauit. His vero

geſtis

geſtis, omnes, inquit, ſub Zorobabel militantes, quippe victores in reliquum tempus, in certa pace verſantes, ſubter vites & ficus inter ſe ad epulas inuitantes, conuiuia inibunt, hoſtium bellum nihil metuentes. Cùm hæc propheta audiuiſſet, & in tot, & tantarum reuelationum viſione poſitus, extra res humanas conſtitiſſet, in illis totam mentem defigens, cuidam ſimilis fuit, qui veterno deprimitur, & ſomno arctiore conſtringitur. Idcirco ſanctus angelus populo præfectus, qui eum per omnes viſiones conduxit, reuerſus eſt, & deinceps:

C A P. IIII.

ET reuerſus eſt angelus, qui loquebatur in me, & ſuſcitauit, ſicut ſuſcitari ſolet homo de ſomno ſuo, & dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: Vidi: & ecce candelabrum aureum totum, & lampas ſuper illud: & ſeptem lucernas ſuper illud: et ſeptem infuſoria lucernarum, quæ erant ſuper illud: & ecce duæ oliuæ ſuper illud: vna à dextris lampadis, & vna à ſiniſtris,

Hæc omnia aliarum rerum adumbrationes, & deſignationes ſunt. Nunc enim candelabrum aureum in typum diuinæ prouidentiæ oſtendit, quæ B cœleſtia & terreſtria adminiſtrat. Iam vero ſeptem lucernæ hebdomadis ſeptem diebus æquales numero, aſſiduitatem & perpetuitatem diuinæ curationis demonſtrant. Septem vero infuſoria lucernarum, immenſam Dei miſericordiam ſignificãt. Sic per lampadem, gratiam omnia illuminantem innuit. Duas vero oliuas vtrinque exortas, regnum & ſacerdotium vocauit, diuina gratia ornata. Duos ramos vſque ad lucernas pertingentes, Ieſum, & Zorobabel: illum ex ſacerdotali, hunc ex regali tribu profectum. Cùm autem rationibus humanis vtens incredibile putaret paucos viros, & pauperes, & qui vix tandem illam longam captiuitatem effugiſſent, tot & tanta præclara facinora gerere poſſe, oſtenſis promiſſionibus Deus confirmauit, docens, vt non eorum eſt virium, ſed ſuæ gratiæ tam præclara negocij confectio: atque hanc explicationem à Domino didicimus, qui viſionem illam oſtendit. Cùm propheta percontaretur demonſtrata, quarum rerum eſſent delineationes, diuinus angelus inquit,

Iſte eſt ſermo Domini ad Zorobabel, dicens: Non in fortitudine magna, neque in robore, ſed in ſpiritu meo, C *dicit Dominus omnipotens.*

Nec in præſentem tenuitatem, ô Zorobabel, inſpiciens, prædictorum deſperabis exitum: neque rurſus cùm quippiam præclarum geſſeris, tibi victoriam aſcribes: mea enim benignitate adiutus, de gentibus trophæum illud excitabis. Deinde ad eos vertit ſermonem:

Quis es tu mõs magne ante faciẽ Zorobabel, vt corrigas?

Quoniam ipſum Zorobabel lapidem vocauit, recte illas innumerabiles gentes montem appellat, quæ diuini templi ædificationem impedire, & populi reliquias diſſoluere conatæ fuiſſent. Sed tametſi cuperetis hæc perpetrare, nihil tamen potuiſtis efficere: nam inquit,

Educam lapidem hereditatis, æqualitatem gratiæ gratiam eius.

Quod vero ait, tale quippiam eſt: Etſi millies cum ſumma rabie Zorobabel impedire conemini, veſtras ſpes vanas oſtendam: eum enim omni gratia compleui, & redundantibus bonis cumulaui, & firmum tanquam lapidem conſtitui: Vo-
A bis autem perniciem cõparabo, vt id, quod abeſt viribus humanis, ſarciatur & compenſetur à ſuperna benignitate. Non ignoratis igitur, quòd manus Zorobabel fundauerunt domum, & manus eius eam abſoluent: & ex his rebus intelligetis me ſermonibus diuinis impulſum, hanc vobis prophetiam edidiſſe.

Quis enim deſpexit in dies paruos?

Hoc nõ diſſimile eſt Dei verbis, quæ habentur in Deuteronomio: Ego occidam, & ego viuere *Deut. 32.* faciam, & ego ſanabo. Hoc etiam hic oſtendit, quod vt deſpexit Hieruſalem in multos dies & ſeptuaginta annorum eam vaſtitatis condemnaui, ſic mihi perfacile eſt eam in priorem felicitatem reuocare. Qui autem hæc videbunt,

Lætabuntur, & videbunt lapidem ſtanneum in manu Zorobabel.

Periculo, inquit, cognoſcent, vt nunc ab eis nihili æſtimatus, & admodum contemptus, Deus ipſe per Zorobabel præclaris rebus geſtis victoriam referet. Hoc loco ſtãneum ob vtilitatem appoſuit, quia cùm diuinum templum deflagraſſet, & populus in ſeruitutem adductus fuiſſet, atque vrbs vaſtata fuiſſet, omnes arbitrabãtur non propter populi iniquitatem, ſed propter Dei ab eo obſeruati infirmitatem, hæc omnia accidiſſe. Lapidem ſtanneum ad illorum opinationem appellauit diuinum auxilium: docens id, quod à perfidis vile quoddam æſtimatum, & infirmum eſt, per vnum virum Zorobabel ſuam vim oſtenſurum eſſe: vnde ſtatim induxit,

Septem iſti oculi Domini ſunt, qui reſpiciunt ſuper omnem terram.

Omnium rerum prouidẽs, & adminiſtrator, qui omnia intuetur, omnia audit, pro Zorobabele propugnat. His ſic excuſſis, propheta ex angelo percontatur de oliuis, ex vtraque parte candelabri vireſcentibus: rogat item de duobus ramis vſque ad lucernas pertinentibus, atque cognoſcit, vt duo filij pinguitudinis aſſiſtunt domino vniuerſæ terræ, per quos deſignat Ieſum pontificem, & Zorobabel adminiſtratorem belli: alterum à genere regio, alterum ex ſacerdotali profectum. Vbi vero his viſionibus varijs ſermones de regno, & ſacerdotio confirmauit, & diuini templi ædificationis prædixit abſolutionem, & perfectionem, pœnarum minatione perterret auditores, à vitiis eos reuocans ad virtutem: atque etiam prophetæ falcem oſtendit maximam, per aërem volantem, latam decem, longam viginti cubitos. Vnde edocetur, hanc maledictionem eſſe, egredientem ſuper faciem omnis terræ.

Quia omnis fur ex hoc vſque ad mortem punietur: & educam illud, dicit Dominus omnipotens, & ingredietur in domum furis, & domum iurantis in nomine meo mendaciter: & requieſcet in medio domus eius, & conſumet eum, & ligna eius, & lapides eius. C A P. V.

Maledictionem, punitionem appellauit, in omnem orbem terrarum peruadentem, quæ omnibus iniquitatem in ſe admittentibus infertur. Ex his edoctus eſt propheta, & populus, quemadmodum omnium hominum Deus omnipotens iudex ſit, & ab omnibus meritas pœnas exacturus ſit, perniciẽ non modo aduerſum ſe impijs, ſed etiam proximo iniuriam facientibus, inferens. Et nimirum ne quis putet contra ſolos fures, & periuros hanc minationem intentatam fuiſſe, contra omnem iniquitatem ſententiam tulit: quia vniuerſa

lex,& prophetæ ex hoc ſcimcne pendēt, videlicet, Diliges dominū deum tuum ex toto corde tuo, & diliges proximum tuū ſicut teipſum. Per furtum, & periurium omnem ſpeciem peccati complexus eſt. Iuriſiurandi violatio impietatis caput eſt, quia omni dilectione vacua ſit eiuſmodi violatio. Furtum vero iniuſtitiam contra proximum profitetur: nemo enim diligens proximum, iniuriam ei inferet. Itaque hæc capita alias leges complectuntur, & rectè & meritò horum præuaricatoribus pœnas illas minatus eſt.

Et egreſſus eſt angelus, qui loquebatur in me, & dixit ad me: Suſpice oculis tuis, et vide quid ſit, quod egreditur. Et dixi; Quid eſt? Et ait: Hæc eſt menſura, quæ egreditur: & ait, hæc eſt iniquitas eorum in omni terra.

Ex his intelligitur, vt omnia menſura & pondere adminiſtret Deus omnipotens. Sic etiam
Gen 15. Abrahæ peregrinum fore eius ſemen prædixit, & cauſam affert: Nondum, inquit, completæ ſunt iniquitates Amorræorum vſque ad præſens tempus. Nondum digna, inquit, extrema pernicie peccauerunt: quare eos ad cædem nunc tradi non permittam, ſed iniquitatis pondus & menſuram expectabo. Sic cùm hominibus, qui fuerunt tem-
B
Gen. 6. pore Noe centum & viginti annis vitam definiuiſſet, non diem conſtitutam expectauit, vt vidit peccata creſcere & redundare: ſed præuertens, definitum diem abrupit, & centeſimo anno in omnes aquarum eluuionem intulit.

Et ecce talentum plumbi eleuatum eſt: & ecce mulier vna ſedebat in medio menſuræ, & dixit: Hæc eſt iniquitas, & proiecit eam in medio menſuræ, & proiecit lapidem plumbeum in os eius.

Virtutem margaritis diuinus ſermo comparat:
Math. 13. Simile eſt regnum cœlorum homini quærenti bonas margaritas. Peccati autem pœnam ſacra ſcriptura plumbum appellat, quod natura graue eſt: peccati vero pōdus grauiſſimum: id quod nos
Pſal. 37. docet diuinus Dauid: Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Quin etiam diuinus Zacharias videt peccatum ſpeciem mulieris referens, nam ex voluptate plura peccata naſcuntur: videt punitionem, tanquam plumbum grauiſſimum ad os iniquitatis incumbentem, iuxta pſalmodiam dicen-
Pſal. 100. tem: Omnis iniquitas opilabit os ſuum. Peccati
Rom. 6. fructus eſt probrum. Sic etiam Paulus: Liberati à
C
peccato, ſerui facti eſtis iuſtitiæ, quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis? Itaque propheta edoctus fuit, vt populi peccatum remiſit Deus, & pœnas finiuit.

Et eleuaui oculos meos, & vidi: & ecce duæ mulieres egredientes, & ſpiritus in alis earum, ſicut alæ ſunt vpupæ.

Vpupa maxima velocitate auis non corpulenta eſt, quin gracilis, alas corpore maiores habet. Itaque, inquit, hæ mulieres, vbi menſuram accepiſſent, per medium aërem ferebantur: tum ipſe ex angelo percontatus, quonam gentium menſuram ea ferrent, intellexi eas in Babylonem proficiſci, non modo vt eam portæ imponerent, ſed & ei domum ædificarent, & eā illic ponerent ad vſus eius. Neque enim quemadmodum Hieruſalem certū tempus definiui in vaſtitatem, deinde ei ignoui, ſic Babylonis miſerebor, ſed perpetuas pœnas multæ
CAP. VI. impietatis dabit. Vbi vero ſic hanc viſionem abſoluit, alius viſionis narrationem inducit, ac ait, ſe vidiſſe quatuor quadrigas, egredientes è duobus montibus æneis: quadrigæ primæ equos ruſos adiunctos fuiſſe, ſecundæ nigros, tertiæ albos, quartæ varios, & ſpadices. Poſtea percōtatum fuiſſe, & ab angelo cognouiſſe, has eſſe quatuor ventos cœli, qui egrediuntur, vt aſſiſtant Domino omnis terræ. Quatuor ventos appellat quatuor partes orbis terræ: ſiquidem quidam opinantur his numero totidem ventus eſſe: vnde propheta cognoſcit, vt Deus omnipotens poteſtatibus inuiſibilibus vtēs miniſtris, & bona largitur, & acerba hominibus affert, quemadmodum etiam ait Dauid: Immittet Pſal. 33.
angelus Domini in circuitu timentibus eum, & eripiet eos. De vltione in alio pſalmo inquit: Emiſit in eos iram indignationis ſuæ. Indignationem Pſal. 77.
& iram, & tribulationem, immiſſionem per angelos malos. Sic etiam diuinus Zacharias equos nigros videt ad Aquilonē proficiſcentes, ex quibus ſignat Babylonis perniciem, & albi egrediebantur à tergo iſtorum, non vt illis bona largirentur, ſed vt illis plexis, reliquias captiuorum Hebræorum in Iudæam reducerent. Rufi egrediebantur in terram Auſtri, minantes mala inſurgentibus contra Hieroſolymitanos. Per colorem ruſum,
B indignationem ſermo deſignauit. Itemque,

Varij & egrediebantur, & quærebant, & conſiderabant circuire terram: & dixit: Ite, et circuite terram, & circuierunt terram.

Terram hic ibidem vocat non terram Iſrael, ſed omnem orbem terræ. Maculoſos & ſpadices eos dicit, quaſi omnia procurantes & punientes, & benefacientes vbi oportet.

Et clamauit, et locutus eſt ad me, dicens: Ecce qui egrediuntur ſuper terram Aquilonis, requieſcere fecerunt furorem meum in terra Aquilonis.

Supplicia de Babyloniis accepi, quæ iam pridem meruerunt, mea autem longa patientia non perſoluerant. Poſt has viſiones propheta iubetur dona apportata à captiuis accipere, ſed non promiſcue ab omnibus, ſed à principibus, iiſdemque vtilibus eius, & qui cognouerint eam, qui, inquit, malorum ſenſum acceperunt, & captiuitatis cauſam nouerunt, eiuſque nouerunt vtilitatem, afferant dona. Deinde mentionem facit nominum, Holdai, Tobiæ, Idei. Iubetur etiam ingredi in domum Ioſiæ filij Sophoniæ nunc venientis de Babylone, & accipere argentum & aurum, & ex his
C coronas conficere, & magno ſacerdoti Ieſu ad caput accommodare, & ad eum diuinos ſermones perferre, ac dicere,

Ecce vir oriens nomen eius, & ſubter eum orietur, & ædificabit domum domini, & ipſe accipiet virtutem, & ſedebit, & imperabit ſuper throno ſuo, & erit ſacerdos à dextris eius: & conſilium pacis erit inter duos, corona autem, expectantibus, & vtilibus eius, & quo cognouerunt eam.

Omnia hæc de Zorobabel prædicit: non quia non natus eſſet, ſed quòd nondum imperium accepiſſet. Orientem eum nominat, quoniam lucis inſtar id temporis hominibus Hieruſalem incolentibus, acerbis malis conſtrictis, & caligine circūfuſis, exortus fuit. Hunc dicit diuinam domum abſoluturum, & in Babylonico ſolio aſſeſſurum, atque magnum ſacerdotem omni honore cumulaturum, tantaque coniunctione cum eo conſenſurum eſſe, vt nihil vnquā facturus ſit, niſi ex illius ſententia. Non modo autem his hæc pollicitus eſt, ſed etiam coronas immarceſcibiles expectantibus, quos vtiles, & qui cognouerunt eam vocat.

Coro-

Coronæ materiam ſoppeditauit Ioſias filius Sophoniæ, qui inde gloriã aſſequetur. Hoc explicauit, cùm dixit, in gratiam filij Sophoniæ. Poſtea de locis diuinis loquitur:

Et in pſalmum in domo domini: et qui longe ſunt ab eis venient, & adificabunt in domo domini: et ſcietis quia dominus omnipotens miſit me ad vos.

Non modo vos præſentes, hæc facietis, verum etiam procul à vobis habitantes vndique concorrent, & communiter vobiſcum hos pulchros labores ſuſcipient.

Et erit, ſi auditu audieritis vocem domini Dei veſtri.

Hæc, inqoit, erũt, & ad accommodatum finem peruenient, ſi vos diuinis ſermonibus auſcultaueritis.

CAP. VII.

ET factum eſt in quarto anno ſub Dario rege, factum eſt ſermo domini ad Zachariam quarta die menſis noni, qui eſt Chaſlen: & miſit in Bethel Saraſar, & Arceſeer rex, & viri eius, vt deprecaretur dominum, dicens ad ſacerdotes domus domini omnipotentis, & ad prophetas: Ingreſſa eſt huc in menſe quinto ſanctificatio: num ieiunabo ficut feci iam multis annis?

Chaſleu, quem nos Apelleum nominamus: iam vero hos Cutheuorum à Sarmanaſar in Satuariam tranſlatorum, & aliarum gentium, quas Samaritas poſteri appellaoerunt, duces quidam eſſe dixerunt: verum ſiue iſtorum, ſiue aliarum gentium, nibil aperte nos docuit diuina ſcriptura, quòd externi dominarentur externis: ſed tamen vicini accolæ magnam vtilitatem à propbetis, & ab alijs pijs ceperunt. Vnde factum fuit, vt miſerint ſacrificia Deo, & exoptauerint intelligere à ſacerdotibus & prophetis, an connenienter diuina domus ornata eſſet, an oporteret per ieionia rurſus Deum placare, quod plurimnm ſemper facimus. Hæc illis percontantibus, Deus omnipotẽs ad populum ſermonem inſtituit. Per eum autem, etiam illos quid agendum ſit, docet, dicens:

Dic ad omnem populum terra, & ad ſacerdotes, dicens: Si ieiunatis, & plangitis, in quintis, & ſeptimis: & ecce ſeptuaginta annis: nunquid ieiunium ieiunaſtis mihi? & ſi comeditis aut bibitis, nonne vos comeditis, & bibitis?

Nolite, inquit, exiſtimare me ex ieiunio veſtro commodum aliquod capere: nam etiam ſi millies luctibus & lamentis vos affligentes, boc ieiunium in quintis & ſeptimis conficiatis, nullam inde vtilitatem percipiam. Quòd ita res ſe habeat, teſtimonio eſt tempus captiuitatis: Septuaginta enim annis ex ieiunio nullum mihi cultum, & obſeruãtiam adhibuiſtis. Itaque quemadmodum cum bibitis, & editis, binc voluptatem capitis: ſic etiam ex ieiunio vtilitatem percipitis. Et ne hãc nouam præceptionem arbitremini, iam olim per prophetas maioribus, & patribus veſtris frequentiſſime dixi:

Nunquid non iſta ſunt verba mea, qua locutus eſt dominus in manibus prophetarum, qui fuerunt prius? Quãdo Hieruſalem habitabatur, & erat abundans, & ciuitates eius per circuitum, & montana, & campeſtria habitabantur.

Vbi vero ita vetuſtatem declarationis prophetarum oſtendit, docet ſingillatim, quæ ad ſuum cultum pertinent.

Iudicium iuſtnm iudicate, & miſericordiam, & miſerationem faciat vnuſquiſque ad fratrem ſuum: & viduam, & pupillum & pauperem non opprimatis, &
A *malecia vnuſquiſque fratris ſui nolite meminiſſe in cordibus veſtris.*

Veſtris, inquit, pattibus dixi, in iudicando æquam, & iuſtam ſententiam ferrent: proximi miſericordia commouerentur: ſuſtinentes graue vidoatis pondus, & parentibus orbatos ne potentia opprimerent: ne ex infirmitate pauperum opportunitates rei augendæ ducerent: præterea iniuriarum memoriam delerent, & ne vlciſcerentur laceſſentes iniuria. Eqnidem bæc ego dixi: illi verò nihil audire voluerunt, ſed, inquit,

Dederunt dorſum ſuum contemnens.

Ad plagas, quas accipiunt induruerunt. Dorſom enim contemnens doloris vacuitatem, & inneteratom morbum, & robuſtum vocauit, ex metaphora ſeruotum flagris verberatotum, qui ex hoc nihil meliores efficiuntur.

Et aures ſuas aggrauauerunt, vt audirent: & cor ſuum poſuerunt inobediẽs, vt non audirent legem meam: & verba mea, qua miſit dominus omnipotens in ſpiritu ſuo, in manibus prophetarum priorum. Et facta eſt ira magna a domino omnipotente: & erit, ſicut dixit, &
B *non audierunt eum: ſic clamabunt, & non exaudiam eos, dicit dominus omnipotens.*

Tempus mutat, nam iam facta quaſi futura dicit: clamabunt, pro clamauerunt: &, non exaudiam, pro non exaudiui, poſuit.

Et eyciam eos in omnes gentes, quas ignorauerunt: & terra deſolabitur poſt eos, à praambulante, & reuertente.

Eijciam, pro eieci: deſolabitur, hoc eſt, deſolata eſt: id quod conſequẽtia oſtendunt: mutauit enim figuram, ac dixit,

Et poſuerunt terram electam in ſolitudinem.

Hæc de inobedientia, & pœnis eorum patrum explicauit: nec enim æqoum fuiſſet his, qui acerbam ſeruitutem ſuſtinuiſſent, & paolo antè hac liberati fuiſſent, quique nondum vrbem exædificaſſent, eiuſmodi rurſus dura minari.

CAP. VIII.

ET factus eſt ſermo Domini omnipotentis ad me, dicens: Hac dicit Dominus omnipotens: Zelatus ſum Hieruſalem, et Sion zelo magno, et furore maximo zelatus ſum eam.

Hoc eam ſupplicio affeci, pœnas impietatia
C in me admiſſæ repetens. Zelnm appellat iuſtam iram. Cùm enim eius vir eſſet, & vxorem eam nominaſſet, iure nomen zeli verbis addidit: nam ita ſe ipſom appellauit, cùm eam incepit, dicens: Ego ſum dominus Deus tuus, Deus zelotes, ignis conſumens. Cui, poſtquàm ei iræ caoſas attulit, in poſterum pollicetur bona:

Hac dicit dominus omnipotens, Reuertar ad Sion, & habitabo in medio Hieruſalem, et vocabitur Hieruſalem ciuitas vera, et mons domini omnipotentis, mons ſanctus.

Hæc typicè poſt Zorobabel ædificationem acciderunt: Poſt vero conſeruatoris noſtri incarnationem, & veritatem prophetiæ omnes videre potuerunt. Item promittit ſe vrbi multitudinem incolarum præbiturum, eoſque ad effœtam, & exactam ſenectutem perducturum, vt bacillis nixi, in plateis incedant, & in ſolitis cœtibus aſſideant: atque etiam pollicetur pueris & puellis plateas redundaturas eſſe, quod in vrbibus bene habitatis & frequentibus fieri ſolet. Hoc enim explanauit, cùm dixit:

Adhuc ſedebunt ſenes, et anus in plateis Hieruſalem, vnuſquiſque in manu virgam ſuam retinens præ multitudine dierum: & plateæ ciuitatis explebuntur pueris, et puellis, ludentibus in plateis eius.

Deinde fidem facit verborum ſuorum, ſuam poteſtatem dans obſidem:

Hæc dicit dominus omnipotens: Si impoſſibile erit coram reliquijs populi huius in diebus illis, nunquid & coram me impoſſibile erit?

Vos, inquit, ad veſtram paucitatem & inopiam reſpicientes, in horum bonorum ſpem non inducimini. Atqui cùm non ignoretis poteſtatem promittentis, ſine dubitatione (vt par eſt) ea quæ dicuntur, excipite, & credite me omni tuitione populum meum procuraturum: & vndique coactum in paternam terram reducturum, & in vrbe Hieruſalem apertè apparituram. Hoc enim oſtendit, cùm dixit:

Habitabo in medio Hieruſalem, & ipſe meus exiſtet populus, & ego eius Deus nominabor in veritate, & in iuſtitia: hæc dicit dominus omnipotens: Confortentur manus veſtræ, qui auditis in diebus his ſermones iſtos per os prophetarum, in die quo fundata eſt domus Domini omnipotentis, vt templum ædificaretur.

Cùm meis promiſſis vos conſoler, magna fiducia diuinam domum exædificate, vt in ea legitimam religionem obeatis, & per eam diuinitus dona data recipiatis.

Quia ante dies illos merces hominum non erit in lucrũ, & merces iumentorum non ſubſiſtet, & egredienti, & ingredienti non erit pax præ tribulatione.

Cùm ædificatio templi negligeretur, inquit, hominum labor infructuoſus erat, & iumentorum merces inanis & inutilis: omnes autem homines, ſiue peregre, ſiue domi eſſent, aſſidue metu commouebantur.

Et emittam omnes homines, vnumquenque ad proximum ſuum.

Propter rerum diuinarum negligentiam, concitaui turbas inter vos, & ſeditiones exoriri feci. Iam vero cùm video veſtrum ſtudium erga ædificationem, ante omnes alias nationes dabo vobis pacis donum: atque etiam efficiam, vt pluuijs ex alto ſubminiſtratis, prolixè terræ frugibus fruamini.

Et erit, ſicut eratis in maledictione inter gentes domus Iuda, & domus Iſrael, ſic ſaluabo vos: & eritis in benedictione. Confidite & confortamini in manibus veſtris, quia hæc dicit Dominus omnipotens: Sicut cogitaui, vt affligerem vos in eo, quod me ad iracundiam prouocaſſent patres veſtri, dicit Dominus omnipotens, & non me pœnituit: ſic paratus ſum, & cogitaui in diebus iſtis, vt benefaciam Hieruſalem, & domui Iuda.

Quemadmodum, inquit, pœnarum metum oſtendi, & vltionis minas intentaui: Sic bonis diſpenſationibus finem imponam. Vt vero in hunc modum eis animum addidit, rurſus ad virtutem adhortatur, & quæ agenda ſint, explicat.

Iſti ſermones ſunt, quos facietis: Loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo: veritatem, & iudicium pacificum: & iuſtum iudicate in portis veſtris: & vnuſquiſque malum proximo ſuo non cogitet in cordibus veſtris: & iuramentum mendax ne diligatis, quia hæc omnia odi, dicit Dominus omnipotens.

Quoniam ſuprà dixit, ſe nullam vtilitatem ex ieiunio percipere, propter eos, qui arbitrantur, hoc ſolo Deum coli, ac obſeruari. Atque vbi omnem virtutis ſpeciem oſtendit, ſimul cum eis etiã ieiunium conſtituit:

A *Ieiunium quartum, & ieiunium quintum, & ieiunium ſeptimum, & ieiunium decimum erunt domui Iuda in gaudium, & lætitiam, & in feſtiuitates bonas: & lætamini, et veritatem et pacem diligite.*

Non obſcurum eſt quartum, & quintum, & ſeptimũ, non hebdomadis, ſed mẽſis intelligi, quoniam decimum adiunxit: Ieiunantes, inquit, ne moleſtia afficiamini ex inedia & fame, ſed propter vtilitatem ex moleſtia naſcentem lætamini: veritati & paci adhæreſcite. Eſt autem animaduertendum, alios interpretes, Aquilam dico, & Theodotionem, & Symmachum non poſuiſſe quartum, & quintum, & ſeptimum, & decimum ieiunare, ſed ieiunium concorditer dixiſſe quarti, & ieiuniũ quinti, & ieiunium ſeptimi, & ieiunium decimi, vt nulli dubium eſſet, quin quarto, quinto, ſeptimo, & decimo menſe ieiunare præcepiſſet.

Hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc venient populi multi, & habitatores vrbium multarum: & congregabuntur qui habitant ciuitates in vna ciuitate, dicentes: Eamus vt deprecemur faciem Domini, & quæramus vultum Domini.

B Adeò nobilis, & illuſtris erit Hieruſalem, vt aliarum vrbium incolæ ſe inuicem adhortentur, & exacuant ad pietatem, vt relictis, quæ habent in manibus, in hanc vrbem conueniant, & Dei clementiam exquirant, & quiſque dicat: Ego etiam ibo, & ſimul vobiſcum proficiſcar. Idque facient, non modo ex Hieruſalem genus trahentes, ſed etiam exteræ nationes, exoptantes diuinum auxilium aſſequi. Et hæc quidem adumbrate facta ſunt, poſt ædificationem ſub Zorobabel factam. Poſt vero Dei, & conſeruatoris noſtri incarnationem, cernere eſt mari terraque id fieri. His etiam conſequentia congruunt:

Hæc dicit Dominus omnipotens: In diebus illis, ſi apprehenderint decem viri de omnibus linguis gentium, & tenuerint fimbriam viri Iudæi, dicentes: Ibimus tecum, quia audiuimus quòd Deus vobiſcum eſt.

Sic ſanctos Apoſtolos ex Iudæis genus ſuum ducentes, ſummo ſtudio requirebant, qui ex gentibus erant vocati, credentes per eos ſe ſalutem aſſequuturos eſſe. Sic Philippenſes diuinum Paulum deſiderabant: ſic Theſſalonicenſes, ſic Corinthij, ſic omnes gentes, ſic per beatos Oneſiphorus

C in vrbem accurrit, vt ei in rebus neceſſarijs ſeruiret: ſic beatus Titus, ſic Trophimus vſque ad extrema pericula eum ſunt perſecuti. Sed tametſi, cùm Iudæi ex Babylone reuertiſſent, quidam ex gentibus admirati fuerunt liberationem inuſitatam, & admirabilem, & Deum eorum eſſe verum Deum crediderunt, & quoſdam ex Iudæis conſecuti fuerunt, ab eis cognoſcere veritatem exoptãtes, non aduerſantur noſtris dictis: quin etiam veritatem atteſtantur. Nam noſtrorum typos ſunt vetera. Similitudinem autem conuenit imaginem habere cum exemplari. Itaque ſi apud Iudæos verus hic ſermo exiſtit, verus etiam noſter, nam horum illa vmbra ſunt. Sed ad ea, quæ deinceps reſtant explananda, redeamus.

CAP. IX.

Aſſumptio verbi Domini in terra Hadrach, & Damaſcus ſacrificium eius.

Aquila interpretatus eſt ἐν δαμασκῷ ἀνάπαυσις αὐτῦ, Damaſci requies eius.

Quia Dominus reſpicit homines: & omnes tribus Iſrael Emath in finibus eius.

Vel ſecundum alios interpretes in Emath finitima ei prædicit has vrbes quondam impie viuentes Hadrach, & Damaſcum, & Emath, ex priori errore expiatas ſacra Deo factutas eſſe. Omnes enim teſpiciens homines, non ſolas tribus procurabit. Hadrach autem vrbs eſt Arabiæ. Emath nunc Epiphaniam appellatam ſacra ſcriptura vocat magnam Emiſam. Hæ igitur diuinæ notionis lumine illuſtratæ, boneſta & laudabilia perſequentur.

Tyrus & Sidon, quoniam ſapientes fuerunt nimis, & ædificauit Tyrus munitionem ſuam, & congregauit argentum, vt humum: & aurum, vt lutum viarum: propterea Dominus poſsidebit eos, & percutiet in mari fortitudinem eius, & ipſa in igne concremabitur. Videbit Aſcalon, & timebit: & Gaza, & dolebit nimis: & Accaron, quoniam confuſa eſt propter aberrationem animi ſui: & peribit rex de Gaza, & Aſcalon non habitabitur.

Tyrus, inquit, & Sydon diuitijs ſeſe efferentes, & communitis muris confidentes, omni genere calamitatum afficientur. Partim enim eorum res maris eluuione, & redundantia ſubmergentur, partim igni conſumentur, Deo hanc omuipotente contra eos ſententiam ferente. Quòd vero ait: Dominus poſſidebit eos: hunc intellectum habet: Poſtquàm ſeipſos à diuina procuratione abſtraxerunt, diuinæ potentiæ periculum facient. Aſcalon autem & Gaza hæc videntes, in ſummo timore erunt, & cum Accaron perpetuo luctu ſe affligent, quoniam confuſa eſt Tyrus ob aberrationem animi ſui, atque etiam Gazæ regnum delebo, & Aſcalonem ciuibus vacuam conſtituam, ac vt alienigenæ eam, & Azotum incolant, efficiam. Quòd autem ait, Aſcalon non habitabitur, de hominibus illius temporis loquitur, quos in necem, & ſeruitutem tradidit: quare adiunxit,

Et habitabunt alienigenæ in Azoto, & deſtruam iniuriam alienigenarum, & auferam ſanguinem eorum de ore illorum, & abominationes eorum de medio dentium illorum.

Correctio à Deo adhibita beneficij mater eſt, hac enim alienigenæ, inquit, & priſtinam iniquitatem, & impietatem relinquũt, & Dei notionem recipiunt. Hoc ſtatim explicauit, cùm addidit:

Et remanebunt & iſti Deo noſtro, & erunt vt tribunus in Iuda: & Accaron ſicut Iebuſæus.

A religione ſua, deteſtantes idolorum ſacrificia, quibus prius conferti erant, ſub poteſtatem procurationis diuinæ ſeſe ſubijcient, & prouidentiæ Dei ſe curandos tradent: & ad Iudam adſcripti, ſimiliter atque quidam tribuni plebis præcellentiſſimi erunt, & cum incolis Hieruſalem honore adæquabuntur. Hos enim Iebuſæos appellauit, nam hæc olim Iebus vocabatur.

Et ponam in domo mea eleuationem, vt nemo pertranſeat, neque reuertatur: & nequaquam ſuperueniat eis vltra exactor, quia nunc vidi in oculis meis.

Domum meam illuſtrem præſtabo, & templum meum potentia ſic complebo, vt hoſtes bellum inferre aggredientes non reuertantur, nec ad ſuos perueniant, hic ibidem pœnas dantes: alij autem horum internecionem videntes, domi manere timeant, & contra populum bellum ſuſcipere non audeant, quoniam eos ſic in præſens curare conſtitui. Hæc tametſi ad finẽ peruenerunt ſub Macchabæis, Iuda & Ionatha, & Simone bellum adminiſtrantibus: nam poſt victoriam conſtitutam exterarum nationum, vrbes in ſuam poteſtatem

A redegerunt, & in locum illorum Iudæos colonos deduxerunt, atque etiam ex illis ipſis multos piam religionem doceri accurauerunt: verũtamen exactus prophetiæ exitus poſt conſeruatoris noſtri aduentum patefactus fuit: nam nunc idolorum erroribus renunciantes, & Aſcalonitæ, & Accaronitæ, & Allophyli, diuinæ notionis lumen ad ſeſe admiſerunt: & qui ex eis inſtituti ſunt ad eos paſcendos, quaſi quidam tribuni plebis & imperatores belli ſplendeſcunt, & præcellũt. Quamobrem Spiritus ſanctus vbi illa prædixit, horum bonorum cauſam affert, & exclamat per prophetam:

Gaude vehementer filia Sion, prædica filia Hieruſalem: ecce rex tuus veniet tibi iuſtus, & ſaluans: ipſe manſuetus, & aſcẽdens ſuper ſubiugalem, & pullum nouum.

Horum explanatio ex ipſis rebus patet. Etenim rex, quem prophetæ prædixerant, venit: & ſua iuſtitia peccatum deleuit: & manſuetudine diaboli ſuperbiam fregit: & qui pullo aſinæ inſedit, reges habet adoratores, qui vehiculis auro & lapidibus precioſis ornatis geſtantur. De hoc pullo beatus etiam Iacob prædicit, dicens: Alligans ad vineam Gen. 49.
B pullum ſuum.

Et diſperdet quadrigas ex Ephraim, & equum de Hieruſalem: & diſperdet arcus pugnantium, & multitudinem ex gentibus.

Hac, inquit, moderatione vſus omnium rex optimus maximus, perdidit quadrigas ex Ephraim, & equum ex Hieruſalem, cùm eorum audaciam fregit, & regnum inſanum deleuit, & vero arcum pugnantium, & multitudinem perdidit: atque per Romanorum pacem gentes gubernans, facultatem veritatis enunciandæ præconibus gratificatus eſt. Nam poſtquam omnia ſub vnum imperium ſubiecta fuerunt, atque bella inter ſe gentes gerere deſierunt, & pax toto orbe terrarum cõſtituta fuit, intrepide Apoſtoli, quibus declarandæ veritatis negocium datum fuerat, orbẽ terræ percurrerunt: & peragratione orbis homines ad vitam venati ſunt. Omnium vero maxime admirabile eſt, qui nõ habebat, vbi reclinaret caput, quíque pullo inſedit, totius terræ maris imperium tenuit. Hoc etiam ſermo propheticus prædixit:

Et dominabitur ab aquis, vſque ad mare: & à fluminibus, vſque ad exitus terræ.

C Ego vero Iudæorum ſtuporem admiror, qui hoc loco impudentiſſime hanc prophetiam ad Zorobabel accommodare attentent: cùm Zorobabel vel Iudæorum confeſſione nõ totam Palæſtinam tenuerit, ſed ſolam Iudæam. Propheta autem prædicit, pullo inſidentem toti orbi imperaturum. Præterea CHRISTVM pullo vſum fuiſſe nouimus. Zorobabel vero pullo inſediſſe nemo adhuc ex his, qui diuinas ſcripturas tractarũt, dixit. Cæterum Dominus Chriſtus iuxta prophetiam pullo vſus eſt, imperium orbis terræ tenuit, & Deus verus eſſe creditur & prædicatur. Simul deleuit regnum Ephraim, & Iſrael. Itaque de eo hæc propheta prædixit, & prophetia ſine dubitatione ad finem peruenit: atque ea, quæ conſequuntur, cum his conueniunt:

Et tu in ſanguine teſtamenti emiſiſti vinctos tuos de lacu, qui non habet aquam.

Quos, inquit, tuo precioſo ſanguine redemiſti, & liberaſti, hos cum ſalutaribus teſtamenti tui tabulis emiſiſti, vt omnibus hominibus libertatem teſtarentur, ac declararent. Liberaſti eos à lacu

non habente aquam. Hunc autem lacum, ſiue de morte æterna, ſiue de errore idolorum velit quis A intelligere, non à veritate aberrabit. Sic etiam per Hieremiam ait Deus: Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt, fontem aquæ viuæ: & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ cõtinere non valẽt aquas. Sic autem vanum & laborioſum idolorum cultum prædixit. Nam miſere deſudantes, & elaborantes in idolis colendis, nullos ex his fructus ceperunt: ſed potius veram vitam incommodis magnis affecerunt. Cùm in hoc lacu vincti eſſent homines, Dominus Chriſtus ſoluit & abſtraxit, & precioſo ſanguine eis libertatem donauit, & ad viam vitæ emiſit, cùm nouum teſtamentum eis dedit. Ad hæc rurſus ait,

Hiere. 2.

Sedebitis in munitione vincti congregationis: & pro vna die peregrinationis tua duplicia reddam tibi.

Pro illis acerbis vinculis, te circumligaui alijs vinculis meæ dilectionis ſuauiſſimis, atque illud te admonui, vt mihi aſſideres, & leges meas diſceres, & robore curationis diuinę cuſtodireris: & pro priori captiuitate, libertate ſimul & vita fruereris. Pro his, inquit, rebus duplicia reddam tibi.

Quoniam tetendi te Iuda mihi quaſi arcum: impleui B *Ephraim: & ſuſcitabo filios tuos Sion ſuper filios Græcorum: & attrectabo te quaſi gladium pugnatoris.*

Iudam, & Ephraim appellat ex his trahentes genus, quos in filios Græcorum ad bellum comparauit. Atque eis arma dedit Deus, non carnalia, ſed diuina, ad demoliendas munitiones, vt eis humanas rationes conuincerent, atque omnem intellectum in captiuitatem abducerent ad obediendum Chriſto: hos dixit vt arcum ſe tetendiſſe, & vt gladium pugnatoris attrectaſſe, & machinatu fuiſſe: per hos philoſophorum artes vanas diſſoluit: per hos in orbem terrarum introduxit pietatem: de his propheticus ſermo ſic ait: Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent in corda inimicorum regis. Hęc enim ſub Macedonibus in typo prophetia ad finem peruenit. Nam cùm filij Sion imperiuiſſent Græcos, multa Macedonum milia in fugam dederunt, atque trophæo excitato ac conſtituto victores redierunt, & altare diſſolutum excitauerunt. Hæc autem Deo pro eis propugnante, & auxilia ſuppeditante, inexpugnabilia ediderunt facinora. Hoc enim etiam propheta ait:

Psal. 44.

Et Dominus Deus ſuper ipſos apparebit, & egredietur C *ſicut fulgur ſagitta eius, & Dominus omnipotens ſonabit in tuba, & ibit in commotione terroris ſui: Dominus omnipotens proteget eos, & obruent in lapidibus funda, & bibent ſanguinem eorum vt vinum.*

Ei auxiliari volens tonitrubus & fulguribus hoſtes perterrebit, & nebulis quaſi quibuſdã fundis vtens, grandinibus eos cõficiet, & his eos obruet. & bibent, inquit, ſanguinem eorum vt aquam: hoc eſt, plurimam voluptatem ex victoria percipient. Non enim ſanguinis humani potionem intelligit, nam quomodo id diceret, qui etiam beſtiarum ſanguinem hominibus, qui fuerunt ante legem, & in lege, interdixit, ne ederent?

Et implebunt ſicut phialas altare.

Hoc eſt, altare implebunt victimis ex præda comparatis.

Et ſaluabit eos Dominus in die illa, ſicut oues, populum ſuum, quia lapides ſancti voluentur ſuper terram.

Propter ſanctos, Deus reliquos ſeruabit, & veluti oues ſuas ab impetu ferarum tuebitur, & liberabit.

Si quid bonum ab eo, frumentum iuuenibus, & vinum bons odoris ad virgines, Petite pluuiam à Domino CAP. I. *opportunam, temporaneam, & ſerotinam: Dominus fecit phantaſias: & pluuiam hyemalem dabit eis, vnicuique herbam in agro.*

Ipſe, inquit, vinum & frumentum donat, vt iuuenes frumento confirmentur: & virgines ex vino lætitiam percipiant. Hoc enim loco vinum pro lætitia poſuit. Itaque hæc non ignorantés, tẽporaneam & ſerotinam pluuiam in tempore petite ab eo qui dare poteſt. Etenim ipſe pluuiæ autor, & aliarum rerum opifex, quæ timori ſolent eſſe hominibus, fulgura enim in pluuia fecit, hæc eiuſmodi phantaſiam appellauit: nempe exterrenria homines, per hæc etiam ex terra gignuntur fructus. Deus quidem vetus talia & conficit & largitur.

Quoniam hi, qui loquebantur, locuti ſunt labores: & diuinatores viſiones falſas & ſomnia falſa loquuti ſunt. Vane conſolabantur, ideo arefacti ſicut oues, & afflicti ſunt: quia non erat qui ſanaret.

Vbi vniuerſum diaboli gregem in medio propoſuit, diuinatores, ex ſideribus prognoſtica profitentes, ſomniorum cõiectores, eorum mendacia B reprehendit, & pœnas conſtituit.

Super paſtores concitatus eſt furor meus, et ſuper agnos viſitabo.

Qui male imperarunt & regnarunt, in ſeruitutem redegi, & captiuos feci, eorum vero ſubditos illinc reduxi, & mea prouidẽtia curabo & tuebor.

Et viſitabit Dominus Deus omnipotens gregem ſuum domum Iuda, & ponet eos ſicut equum decorem ſuum in prælio.

Et belli tempore eos præſtabo tanquam equum quendam pulchritudine & viribus exultantem, & confidenter in hoſtes progredientem, & non indigebunt ſubſidijs externis.

Et ex ipſo reſpexit, & ex ipſo poſuit, & ex ipſo arcus in furore egredietur, omnis qui educit ſimul: & erunt quaſi bellatores conculcantes lutum viarum in prælio: et præparabuntur, quia Dominus cum eis eſt: & confundentur aſcenſores equorum.

Non, inquit, aliorum armis vtetur, non externos milites mercede conducet, ſed ex ſeſe belli imperator & adminiſtrator, ex ſe erunt omnes ductores exercitus, atque præclaris rebus geſtis vi- C ctoriam referent, & velut lutum hoſtium legiones conculcabunt: quemadmodum enim lutum pedibus ſupergredientibus cedit, ſic illi peſſundabuntur, & fugientes conficientur, quoniam Deus omnipotens huius belli adminiſtrationi præerit.

Et confortabo domum Iuda, & domum Ioſeph ſaluabo, & habitare eos faciam.

Cùm ita omnes, inquit, eorum hoſtes interfecerim, vt in pace conſtituta & certa terram paternam habitent, efficiam: & cauſam affert cùm induxit:

Quia dilexi eos: & erunt ſicut quando non eos abieceram.

Hoc magis perſpicue Symmachus interpretatus eſt, καὶ ἔσονται ὡς ἂν εἰ μὴ ἀπωσάμην αὐτούς. Et erũt quemadmodum cùm eos non expuleram, ſic nimirum eos florere faciam, vt nullũ ſenſum præteritæ captiuitatis amplius recordatione percipiant, videntes ſe reſtitutos in priſtinam felicitatem.

Quia ego Dominus Deus eorum, & exaudiam eos: & erunt quaſi bellatores Ephraim: & lætabitur cor eorum

quaſi

quaſi in vino, & filij eorum videbunt, & lætabuntur: et gaudebit cor eorum in Domino.

Qui ſum eorum Dominus, & Deus, eorum preces admittam, & victores eos conſtituam, vtque in omni lætitia & gaudio vitam exigant, preſtabo: & eorum filij ſimiliter: vt bi in omni voluptate vitam tranſigant, meo nomine gloriantes, & potentia mea exultantes.

Significabo eis, & ſuſcipiam illos, quia redimam eos, & multiplicabuntur, ſicut erant plurimi.

Prolis multitudo, inquit, eorum cumulatiſſime augebitur: quæ benedictionem ſuſcepit, vt ſuis vrbibus, cùm non contineri valebunt, neceſſe ſit eos in alias vrbes deducere, vbi alijs occaſionem ad ſalutem adipiſcendam offerēt. Hoc explicauit, cùm dixit.

Et ſeminabo eos in populis, & qui erant de longe recordabuntur mei, & nutrient filios ſuos.

Videntes, inquit, eorum vehemētem pietatem, omni cura & ſtudio eos tuebuntur, & curabunt.

Et conuertam eos de terra Ægypti, & de Aſſyrijs ſuſcipiam illos, & in Galaaditin, & in Libanum introducam eos, & nullus ex eis deerit.

Ex Ægypto, & ex Aſſyrijs eos reducam, & vt B terram patriam incolant efficiam, & Galaaditin ex eis complebo: & vſque ad ipſum montem Libanum eorum habitatiunē propagabo: nihilque eis erit impedimento: quoniam omnes bellum eis inferre aggredientes, interficiam. Hoc planum fecit, cùm deinceps ait,

Et pertranſibunt in mari anguſto, & percutient in mari fluctus, & ſiccabuntur omnia profunda fluminorum.

In maxima pericula proiecti, & propemodum de ſalute deſperantes (hoc enim mare anguſtum vocauit) maleuolorum fluctus percuſſerunt, & veluti profunda flumina eos ſiccauerunt, cùm illorum inſidias oppreſſerunt.

Et auferetur vniuerſa iniuria Aſſyriorum, & ſceptrū Aegypti colletur, & confortabo eos in Domino Deo ſuo, & in nomine eius gloriabuntur, dicit Dominus.

Regnum, inquit, Aegypti funditus delebitur: Aſſyriorum faſtus abijcietur, & frangetur: qui antem illis olim ſeruierunt, meo auxilio illuſtres & præclari apud omnes erunt.

CAP. XI.

APeri Libane portas tuas, & comedat ignis cedros C *tuas: vlulet pinus, quia cecidit cedrus.*

Omnes quibus potentia nimios ſpiritus affert, quique Libani proceritatem animi elatione adæquatis, vos ipſos accōmodaſtis ad pœnas dandas, & perſoluendas. His autem inferiores (nam hos pinos appellat) potentioribus perniciem allatam videntes, veſtras calamitates lugete, ac lamentamini: & explicans, quæ per translationem dixit, adiunxit,

Quia optimates contriti ſunt, vlulate quercus Baſanitidis, quoniam depoſitus eſt ſaltus nemoroſus: vox lugentium paſtorum, quoniā miſera facta eſt magnificentia eorum: vox rugientium leonum, quia afflictus eſt fremitus Iordanis.

Iuxta peculiarem proprietatem omnia tropice dixit. Leones, & paſtores, appellat reges, & principes. Saltum nemoroſum, vocat principatum infructuoſum. Hos autem omnes lugere & lamentari dixit, qui magnus ſpiritus ſibi contra Iordanem ſumpſerunt, & de ſpe deiecti fuerunt. Per Iordanem, Iudæorum terram deſignauit, nam per bane hic fluit. Hęc de futura felicitate Iudæis poſt reditum diuinus Zacharias prædixit. Deinceps calamitates, quibus propter iniquitates afficiendi eſſent vaticinatur.

Hæc dicit Dominus omnipotens: Paſce oues occiſionis.

Quis has pauit? certe Dominus Chriſtus qui in ſactis Euāgelijs exclamat: Ego ſum paſtor bonus: bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus. Verū nemo eum quòd paſtor appelletur, parui ducere tentet, nam is ſalutis noſtræ cauſa non modo paſtor, ſed etiam agnus nominatus eſt, & ouis. Ecquid dico ouem & agnum? quin etiam maledictum & peccatum vocatus fuit, vt & peccatum ab hominibus, & maledictum expiaret hoc. Itaque pater inquit filio: Paſce oues occiſionis, qui formam ſerui ſumere voluit, vt humanam naturam ſeruitute liberaret. Itaque vt homo, non vt Deus, hæc mandata accipit: nam vt Deus patri æqualis exiſtit. Atqui vt homo inquit, Ex meipſo non ſum Iohan. 12. locutus, ſed qui miſit me pater, ipſe mihi mandatum dedit, quid dicam & quid loquar. Sic etiam hoc loco ei mandat: Paſce oues occiſionis: ac docens quamobrem eas ſic vocet, adiecit,

Quas qui poſſederunt, interficiebant, & non agebant pœnitentiam: & qui vendebant eas, dicebant, Benedictus Dominus, & diuites facti ſumus: & paſtores earum nihil patiebantur ſuper eis.

Ab impijs regibus, & iniquis ſacerdotibus adminiſtrati, nefarijs malis ab eis affecti fuerunt. Maccabæorum hiſtoria his narrationibus plena eſt, & Ioſephi volumina. Poſtquam enim ex ambitionis & pecuniæ ſtudio laborare cœperunt, ſacerdotia venalia habuerunt, & nulla ex parte eis conuenientem dignitatem emerunt: vnde factum eſt, vt innumerabilia mala Iudæis acciderint: quare paſtoribus minatur ſupplicia, oues autem omni cura procurat: ac deinceps de impijs ſic loquitur,

Ideo non parcam vltrà ſuper habitatores terræ, dicit Dominus: & ecce ego tradam homines vnumquenque in manus proximi ſui, & in manu regum eius: & concident terram, & non eruam de manu eorum.

Pro illis nullam curam, propter eorum ſcelera, ſuſcipiam: iuſtos & pios omni curā tuebor. Hoc enim ex his, quæ conſequuntur explicauit:

C *Et paſcam oues occiſionis in terra Chanaan.*

Per hoc quidam opinati ſunt Palæſtinam deſignari: mihi autem videtur exterorum terra ſignificari: Itaque per Chanaan exteros innuit, atque inquit, Vbicunque gentium mihi credere ſtudent, eos adſcribam in numerum eorum, qui mea prouidentia curantur.

Et aſſumam mihi duas virgas, vnam vocaui decorem, & alteram vocaui funiculum: & paſcam oues.

Duas virgas appellat Gentes, & Iudæos. Duo quondam in genere fuerunt dogmata, vnum pietatem profitēs, quod apud Iudæos viguit: alterum autem fuit idolorum cultum profitens, quo varijs modis omnes gentes olim adſtrictæ fuerunt. Itaque ex hoc inquit, & ex illo congregabo oues, & ex vtroque vnum ouile perficiam. Hoc etiam in ſacroſanctis Euangelijs inquit, Alias oues habeo, Iohan. 10. quæ non ſunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere: & vocem meā audient, & fiet vnum ouile, & vnus paſtor. Eos enim ex gentibus, qui crediderunt, his admiſcuit, qui ex Iudæis crediderunt, & vnum ouile conſtituit.

Et auferam tres paſtores in menſe vno.

Reges Iudæorum & prophetas deſignat, & ſacerdotes, his enim tribus ordinibus paſcebantur, & cauſam affert, cùm adiecit,

Et ingraueſcet anima mea ſuper eos: ſiquidem & anima eorum rugiebant ſuper me.

Hoc dilucidios ipſe Dominus ex ore Hieremiæ
Ie.12. prophetæ docet, dicens: Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam, dedi dilectam animam meam in manos inimicorum eius: facta eſt mihi hæreditas mea, quaſi leo in ſylua, dedit contra
6. me vocem, ideo odiui eam. Simul per Eſaiam clamat: Expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas: & iuſtitiam, ecce clamor. Quoniam quidem tanquam rugientes, & meam cædem ſitientes efferato impetu inuaſerunt, dixi quæ conſequuntur.

Et dixi, non paſcam eos: quod moritur, moriatur: & quod deficit, deficiat: & reliqui deuorent vnuſquiſque carnes proximi ſui.

Hæc omnia accidere neceſſe eſt, diuina prouidentia ſpoliatis.

Et aſſumam virgam meam pulchram, & proÿciam eam, vt diſsipem teſtamentum meum quod diſpoſui ad B *omnes populos terræ.*

Dei ventilabro ſepoſitis, qui diuinæ notionis declarationem ſuſceperint, & tanquam alicuius frumenti paleis ſeparatis, omnino neceſſe erit pa-
3. leas comburere igne inextinguibili, iuxta Matthæum.

Et diſsipabitur in die illa.

Quòd non de omnibus gentibus hæc loquatur, ſed tantum de infidelibus, ea quæ conſequuntur, teſtimonio ſunt:

Et cognoſcent Chananæi oues, quæ cuſtodiuntur mihi: quia verbum Domini eſt.

Eos qui ex gentibus crediderunt, Chananæos, tanquam Allophylos vocat: eos autem oues cuſtodia dignas teſtatur, propter fidem quam habuerunt. Hi, inquit, cùm viderint infidelibus perniciem allatam, periculo diſcent, vt propheticus ſermo, Dei ſermo exiſtat. Cæterum his explicatis, de fidelibus gentium, & infidelibus, ſermonem conuertit ad Iudæos.

Et dicam ad eos, Si bonum eſt in conſpectu veſtro, date mercedem meam, aut renuite: & ſtatuerunt mercedem triginta argenteos: & dixit Dominus ad me: Depone eos C *in conflatorium.*

Hæc mea ſententia, non explanatione egent, cùm ſacrorum Euangeliorum hiſtoria horum declarationem habeat. Ibi videre eſt, Iudam totidem argenteis Dominũ vendidiſſe: & cùm ſibi pœnitendum putaſſet, eos reddidiſſe his qui dederant. Cumque illi accipere noluiſſent, his abiectis, abiiſſe, ad ſuſcipiendum iuſtum præmium à Diabolo. Iam vero hoc loco Dominus fidem eos poſcit pro mercede beneficij, hi autem pro hac dederunt triginta argenteos: ipſe Dominus iubet prophetam ad ignem periculum facere, num beneficij iuſta merces iſtuc ipſum ſit: tum propheta teſtatur, ſe hos in domum Domini coniecisſe, quam iure, & merito conflatorium appellauit: in illa enim per pœnitentiam accedentes, tanquam in conflatorio & fornace de integro nouantur, & venenum peccati deponunt, & miſericordiam à Deo conſequuntur. Quare inquit,

Et abiecit virgam meam ſecundam, quæ appellatur ſuniculus, vt diſsiparem teſtamentum quod erat inter Iu- A *dam & Iſrael.*

Ex his patet vt credentes ab infidelibus ſeparauit, atque reliquos ſua prouidentia priuauit, quæ hac ætate cernere licet, prophetiam teſtãtur: nam ſimul atque Iudæi priuati ſunt prophetis, ſacerdotibus, regibus, tẽplo, propiciatorio, altari, & candelabro, & menſa, & alijs pleriſque, quibus legitimus cultus obibatur, ſuperna etiam curatione priuati fuerunt, & diſperſi, exilij cauſa ſolum verterunt, atque Chriſtum profitentibus præter ſententiam ſeruiunt: & qui Chriſti dominatum eiurant, & renunciant, eius ſeruis ſeruitutem ſeruiũt, eoſque ex inueterato & robuſto morbo laborãt. Simulac propheta de Deo conſeruatore noſtro Ieſu Chriſto hæc prædixit, & Iudæorum obſtinationem obfirmatiſſimã iure reprehendit, ad Pſeudochriſtum conuertit prophetiam, quem Iudæi, vt ipſi dicunt, expectant. Hoc etiam in ſacris Euãgelijs Dominus dixit: Ego veni in nomine patris Iohan.5.
mei, & non accepiſtis me: veniet alius in nomine ſuo, & credetis. Hoc idem de eis etiam perbeatus Paulus: Eo quòd veritatem charitatis non recepe- 2. Theſ.2.
runt, vt ſalui fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicẽtur omnes qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati. Eius etiam modi diuinus Zacharias diuini ſpiritus functionem prænunciat.

Et dixit Dominus ad me: Adhuc ſume tibi vaſa paſtoralia paſtoris imperiti, quia ecce ego ſuſcitabo paſtorem ſuper terram, qui derelictum non viſitet, et diſperſum non requirat, & fractum non ſanet, et integrum non dirigat, & carnes electorum deuoret, & talos eorum peruertat.

Has acerbas narrationes Dominus etiam in ſacris Euangelijs prædicit: Erunt, inquit, dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus vſque nunc, neque Mar.13.
fient: & niſi breuiaſſet dominus dies, non fuiſſet ſalua omnis caro: ſed propter electõs, quos elegit, breuiabit dies. Hæc eadem propheta inquit: Et carnes electorum deuoret, & talos eorum peruertat: magnitudinem malorum ex his ſignificans. Eorum autem paſtorem imperitum, ſiue ſecundũ alios interpretes, ſtultum nominat, nempe quem decepit diaboli artificium, quem item latet eorum internecio certa. Stultum etiam, ſiue inſipientem ſacra ſcriptura impium nominare ſolet. Dixit, in- Pſal.13.
quit, inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus. Poſtquam eius efferatam mentem declarauit, futuram ei perniciem ſignificat.

O qui paſcitis vana, & qui dereliquiſtis oues.

Cùm hæc verba ad illi obtemperantes fecit, & eos deplorauit, quòd ab omnium communione defeciſſent, & vanum & exitioſum honorem ab illo datum potiorem duxiſſent, tum hæc de illo explicat:

Gladius ſuper brachium eius, & ſuper oculum eius dextrum: brachium eius ariditate ſiccabitur, & oculus eius dexter, eius cæcitate obſcurabitur.

Oculus enim eius Chriſto credentes in æternam perniciem abducit: brachium vero contradicentes ad cædem tradit: In cæde poſuit brachium: in deceptione vero oculum. Sed tamen brachium eius, qui alios ſiccat, ſiccabitur: & oculus eius dexter excæcans excæcabitur: & voluntatis plaga eum conficiet. Sic Paulus inquit: Quem
Dominus IESVS interficiet ſpiritu oris ſui, 2. Theſſal.2.
& deſtruet illuſtratione aduentus ſui eum, cuius eſt aduentus ſecundum operationem Satanæ,

in

in omni virtute & ſignis, & prodigijs mendacibus. Quidam ex his, qoi hũc prophetam explanauerunt, hæc Antiocho Epiphani accommodarũt, paſtorem imperitum nominatum fuiſſe teſtantes. Multo igitur magis prophetia in Antichriſtom conuenit, ſiqoidem huius Antiochus typus fuit. Nam quemadmodom Antiochus, cùm bellum contra Deum intuliſſet, in templo dæmonum aras excitauit, & Deo dedicatos, & conſectatos, dæmonibus ſacra facere coegit: Sic etiam hic Dominom Chriſtum abnegare iobebit pietatem colentes: ſibi vero nou auſcultantes, ſuis infinitis officijs ad ſe alliciet. Si igitur in Antiuchum prophetia conuenit, & huic prorſus conueniet: nam maiora hic, quàm ille aggredietur, nimirum aduerſus fortiores bellom ſuſcipiens. Quoniam igitur huic Iudæi credunt, & conſeruatorem & Dominum abnegarunt: Spiritus ſanctus per prophetam palàm prædicit acerba, quæ Iudæis accident ex eorum perfidia.

CAP. XII.

Aſſumptio verbi Domini ſuper Iſrael: dicit Dominus extendens cælum, & fundans terram, & fingens ſpiritum hominis in eo.

Non ego, inquit propheta, vobis bæc enarto: ſed omnium factor & opifex, qui corpora in aluos adhoc cõcluſa fingit, & vnà cum his animas creat, hic ille per me loquitur:

Ecce ego pono Hieruſalem, vt ſuperliminaria, quæ mouentur omnibus populis in circuitu, & in Iudæa: & erit obſidio contra Hieruſalem.

Vt ab omnibus gentibos facile expognari & capi poſſit, efficiam: atque etiam vrbem ſimilem præbebo ſuperliminaribus commotis, & ruinam agentibus: vt hoſtes cùm mea prouidentia ſpoliatam viderint, inuadant & obſideant, & mala, qoæ inde exoriri ſolent, infligant.

Et erit in die illo, ponam Hieruſalem lapidem, qui conculcatur à cunctis gentibus: omnis qui conculcauerit eam, illudens illudet: & congregabo ſuper eam omnes gentes terræ.

Quoniam lapidem illum precioſum electum, iuxta Eſaiæ prophetiam, factum in caput anguli, ſimiliter atque improbatum reprobarunt: eam proteri, & conculcari ab omnibus curabo bacchantibus & furentibus, & ad contumeliam inferendam coactis. Huic prophetiæ res ipſæ teſtimonium afferunt. Nam cernere eſt, ulim ſanctum, & auguſtom locum, eſſe iam conculcatum. Hæc autem eis acciderunt, poſteaquam Chriſtum in crucem egeruut, & in eum furore perbacchati fuerunt: ante hoc admiſſum ſcelus aſſidue Deus eos procurauit. Hoc idem propheticus ſermo docet, vt Deus omnipotens pollicetur, ſe cum impetu gentis Macedonicæ eqoos eorum naturali audacia ſpoliaturum: eoſque ſimul cum aſcenſoribus amentia & timiditate implicaturum: domom autem Iuda ſua prouidentia curaturum eſſe: hoc enim explanauit, cùm dixit:

In die illa, dicit Dominus omnipotens, percutiam omnem equum in ſtupore, & aſcenſorem eius in amentia: ſuper domum autem Iuda aperiam oculos meos, & omnes equos populorum percutiam in cæcitate: et dicent duces Iuda in cordibus ſuis: Inueniemus nobis qui habitent Hieruſalem, in Domino omnipotente Deo eorum.

Nihil, inquit, different à cæcutientibus equi hoſtium, huc & illuc errantes, vt duces Iudæorum confidentes facti, inter ſe dicant, Hieruſalem Dei
A ditione & nomine incolis implebitur.

In die illa ponam duces Iuda, ſicut torrem ignis in lignis: & ſicut facem ignis in ſtipula; & deuorabunt à dextris, & ſiniſtris omnes populos Domini per circuitum, & habitabitur Hieruſalem adhuc in ſemetipſa.

Qoemadmodom, inquit, torris ligna accendit, & conſumit ſtipulam: ſic ij boſtes vndiquaque inuadenies perdent, & babitabitur Hieruſalem adhuc in ſemetipſa: boc eſt, à gentibos ſeorſum viuee ſecundom legem. Hoc douo potita eſt, vſqoe dom contra conſeruatorem inſaniuit.

Et ſalua faciet Dominus tabernacula Iuda, ſicut à principio, vt non magnificetur gloria domus Dauid, & elatio habitatorum Hieruſalem ſuper Iudam.

Periculo diſcent, vt ſine Dei nutu nibil præclarum gerere potuerunt. Cùm autem hoc intellexerint, non ex regia potentia altos ſpiritus ſibi ſument, nec murorum robori confident.

Et erit in die illa, proteget Dominus habitatores Hieruſalem: & qui infirmus in eis fuerit, in die illa, erit quaſi domus Dauid: & domus Dauid quaſi domus Dei, & angelus Domini in conſpectu eorum.

Quia eorum ſpes ex dioina prouidentia pende-
B bit, omnium dominus eos umni auxilio tuebitur, tantoque robore eos complebit, vt debiliſſimus quiſque regiæ domui comparetur (hanc enim vocauit domum Dauid) atque diuinæ domus aſylom imitetur, quia omnes ad eum tanquam in diuinum aſylum confugiant, & tanquam angelo ad ſalutem miſſo confidentiores fiant. Tantam ex victoria gloriam collegeruot Iudas, Ionathas, vt accolæ & finitimi auidiſſime hos ſibi ſocios adiunxerint: neque id ſolum finitimi, ſed & qui multorum dierum viam abfuerunt: itemque in occidenti habitantes Rumani, & Spartiatæ maximo ſtudio horum adiunctiouem amplexati ſunt.

Et erit, in die illa quæram auferre omnes gentes, quæ veniunt contra Hieruſalem: et effundam ſuper domum Dauid, et ſuper habitatores Hieruſalem ſpiritum gratiæ et miſericordiæ.

Eos omni genere beneficiorum cumulaui, videlicet bellum eis inferentes modis omnibus, interfeci: eis contra fontes miſericordiæ aperui, & omni gratia eos compleoi: ipſi vero me in honc modom profectum aduerſarijs me prodiderunt,
C & in crucem actum & ſublatum, militari lancea ad latus compunxerunt: & ſumme bacchati ſunt, & irriſerunt: ſed tamen cùm non multo pòſt tempore videbunt me cum diuina maieſtate venientem, tum ſuam dementiam lugebunt, & lamentabuntur, nou aliter quàm primigenij mortem. Et ſic affecti, inquit,

Aſpicient ad me, quem compunxerunt: et plangent ſuper eum planctum, quaſi ſuper chariſſimum: et dolebunt dolore, quaſi ſuper primogenito. In die illa magnus erit planctus in Hieruſalem, ſicut planctus mali granati, quod in campo ſuccidi tur.

Quemadmodum lignatores ſecantes maximum numerum malorum granatorum, magnom ſtrepitum faciunt: ſic horum planctibus omniũ mortalium aures circumſonabont. Non temere alijs arboribus relictis, ex malo granato duxit ſimilitudinem. Sed quia chariſſimi, & primogeniti luctui illorum luctum comparaſſet, charitatis autem typus malum granatum grana habet continentia, & coniunctiſſima, recte harum arborum ſectioni illorum planctum ſimilem eſſe dixit.

Et planget terra per tribus, ac tribus: tribus Dauid ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: tribus domus Juda ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: tribus domus Nathã ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: tribus domus Leui ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: tribus Simeon ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: omnes reliquiæ tribus ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum.

Per tribus, inquit, diuiſi ſeorſum viri à mulieribus, & mulieres ſeorſum à viris hoc obibunt. Nec vero ſulum meminit tribuum, ſed etiam familiarum, & familiæ Dauid quidem, quæ de Domino Chriſto promiſſiones ſuſcepit, & Nathan, qui tũc prophetiam exercuit, & Dauid prophetiam audiuit, & ipſe illi ſua vaticinia attulit. Item tribus Leui mentionem fecit, & Simeon. Poſtremò intulit, omnes reliquiæ tribus ſeorſum plangent.
Math.24. Hoc idem Dominus in Euangelijs prędixit. Tunc videbunt ſignum filij hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ. Non ubſcurum eſt, qui diuinam denunciationem non ſuſceperunt, lugebunt, perditum iri funditus ſe expectantes. Sed hæc erunt ad tempus conſummationis, interim tamen eos tuebor, & ſi non ignoro, vt me venientem in huoc mundum, propter beneficium meum erga eos in crucem agent, & tullent, ſed tamen inquit:

CAP. XIII.

IN die illa erit omnis locus apertus in domo Dauid, & habitantibus Hieruſalem, in tranſmutationem, & in aſperſionem.

Symmachus vertit, ἔσται ἀνοιγομένη πηγὴ τῷ οἴκῳ Δαυίδ, erit apertus fons domui oauid. Quis
Hiere.2. vero fons hic ſit, ipſe Dominus per Hieremiam
Iohan.7. docet: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Et in
Iohan.4. ſacris Euangelijs inquit: Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat: & erit aqua quam ego dabo ei, fons aquæ viuentis, & ſaliẽtis in vitam æternam. Hic apertus eſt domui Dauid, nam ex illius progenie humanã naturam ſumpſit. Apertus eſt etiam habitantibus Hieruſalem, in tranſmigrationem à veteri inſtrumento ad nouum factam, & in aſperſionem ſacri baptiſmatis, per quod veniam peccatorum adepti ſumus. Tum inquit poteſtatum Dominus.

Diſperdam nomina idolorum de terra, & non erit vltrà eorum memoria: & pſeudoprophetas, & ſpiritum immundum auferam de terra. Et erit, ſi prophetauerit homo vltrà, & dicet ad eum pater ſuus, & mater ſua, qui genuerunt eum, Non viues, quoniam mendacium locutus es in nomine Domini: & compedient eum pater eius, & mater eius, qui genuerunt eum, cùm prophetauerit. Et erit in die illa, confundentur prophetæ, vnuſquiſque ex viſione ſua cùm prophetauerit, & induentur pelle cilicina, quia mentiti ſunt.

Non obſcurum eſt hoc factum fuiſſe propter eos, qui in Chriſtum crediderunt. Non modo, inquit, idolorum mendacia reſtinguam, ſed & diuinationem exercentes, & malo ſpiritu conſtrictos, liberabo ab hoc errore. Tanta pietas verſabitur in orbe terræ, vt nec pater, nec mater filio ignoſcant diuinationem profitenti, quin eum vinculis conſtringent, & plagas inferent, & flagra inurent, & mortem intentabunt: atque omnes, qui prædictiones mendaces profitentur, videntes pietatem confirmari, & maximas vires colligere, lugubrem ornatum induent. Nam quod ait, Induentur pelle cilicina, hoc teſtatur. Adeo autem ingens timor

A eis inijcietur, vt idolorum errori renũcient, & pro illo agrorum culturam amplexentur, & dicet omnibus, Simulatque natus ſum, à parentibus ad hãc artem inſtitutus ſum, ac inquit, dicens:

Non ſum propheta ego, quia homo agricola ſum, & homo genuit me à iuuentute mea. Et dicent ad eum, Quid ſunt plagæ iſtæ in medio ſcapularum tuarum? Et dicet: Percuſſus ſum in domo diligentis me.

Eius enim modi plagas à parentibus accipiet, vt ad longum tempus veſtigia, ac notæ plagarum inuſtæ appareant: & cùm rogabitur ab his, qui has videbunt, quis nam illi has plagas inflixerit: palàm dicet, has ſibi parentes dilectione adductos, inflixiſſe.

Framea conſurge ſuper paſtorem meum, & ſuper virum ciuem eius, dicit Dominus omnipotens: Percute paſtorem, & diſpergentur oues.

Poſtquam dixit, Aſpicient ad me quem compunxerunt: ne arbitrentur eum inuitum ſalutarem paſſionem perpeſſum fuiſſe, docet vt voluntate ſua venerit, & ſeipſum abiecerit, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis: phil.3.
quare propheticus ſermo diuinam conceſſionem
B format, & delineat, & frameam oſtendit à patre conceſſam. Docet primo contra paſtorem procedere: deinde poſt illum, contra illius ciues: ſiue, vt Aquila vertit, contribules. Poſt enim dominum, in eius famulos beneuulos, ſacros dico Apoſtolos, proceſſit: & in eos, qui in locum illorum ſucceſſerunt. Huius teſtimonij Dominus io ſacris Euangelijs meminit, cùm dixit: Omnes ſcandali- Mat.14.
zabimini in me in nocte iſta: quia ſcriptũ eſt: Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues. Sermo propheticus præterea eodem addit: Supplicia ſumam de ſacerdotibus, & doctoribus, qui nomen quidem paſtorum habent, rebus vero ipſis inanes exiſtunt.

Et erit in die illa, dicit Dominus, duæ eius partes peribunt, & deficient: & tertia pars relinquetur in ea: & tranſducam tertiam partem per ignem, et vret in eos, ſicut vritur argentum, & probabo eos ſicut probatur aurum.

Ad id tempus poſt eam ipſotum rabiem in Chriſtum duas partes pupuli interficiam, tertiam autem partem quemadmodum argentum atque aurum igne probabo, tradens eos in
C varias tentationes, quas contemnentes, & conſtantiſſime omnes acerbitates ſuperantes, candido & germano erunt erga me ſtudio, ac inquit,

Ipſe inuocabit nomen meum, & ego exaudiam eum, & dicam: Populus meus iſte eſt. Et ipſe dicet: Dominus Deus meus es tu.

Hæc ait de his, qui ex Iudæis crediderunt: etenim præter Apoſtolos duodecim, elegit alios ſeptuaginta. Iam vero poſt reſurrectionem centum & viginti ſimul inuenti fuerunt. Simul diuinus Paulus dixit, eum viſum fuiſſe quingentis ſimul coactis. Cùm autem Petrus concionaretur, nunc tria millia, nunc quinque millia ad vitam expiſcatus fuit. Cæterum Iacobus Maior, beato Paulo inquit, Vides frater quot milia credentium? Hęc per diuum Zachariã præſignificauit Deus, quòd duæ partes propter perfidiam peritureę eſſent, tertia vero ignis periculo appobata, & probabilis viſa eſt: eius populus eum dominum, & deũ appellãs. Hoc idem per alium prophetam dixit Deus: Si fuerit numerus filiorum Iſrael, vt arena maris, reliquiæ ſaluabuntur.

ſaluabuntur. Hoc idem perbeatus Zacharias ex conſequentibus docet.

CAP. XIIII.

Ecce dies Domini venient, & diuidentur ſpolia in te: & congregabo omnes gentes ſuper Hieruſalem ad bellandum, & capietur ciuitas, & diripientur domus, & mulieres polluentur: & egredietur media pars ciuitatis in captiuitatem: reliqui autem populi non peribunt de ciuitate.

Ecce dies veniunt &c. Hoſtibus videlicet hæc diuidētibus. Fama eſt, Veſpaſiano & Tito bellum comparantibus & ſuſcipientibus, id temporis fideles ex reuelatione vrbem reliquiſſe. Et vero hoc
Luc. 21. Mar. 13. ipſum in Euangelijs Dominus Chriſtus iuſſit: Cùm videritis circūdari ab exercitu Hieruſalem, tunc ſcitote, quia appropinquat deſolatio eius: tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes, & qui ſuper tectum, non deſcendant in domum, nec introeat, vt tollat quid de domo ſua. De his etiam per Zachariam prædixit: Reliqui non peribunt.

Et egredietur Dominus, & præliabitur in gentibus illis, ſicut in die commiſſionis, & in die prælij.

Præliabitur non pro Iudæis propugnans, ſed contra illos exercitum adornans & inſtruens.

Et aderit Dominus meus, & omnes ſancti cum eo.

Angelorum intelligit legiones.

Et ſtabunt pedes eius in die illa ſuper montem Oliuarum, qui eſt contra Hieruſalem ad orientem plagam.

Vnde ad cœlos aſcendit, inde dat victoriam bellum gerentibus eum Hieruſalem. Poſtea dicit, montis fore quadripartitam diuiſionem, vnam ad Orientem, alteram ad Occidentem, tertiam vergētem ad Meridiem, quartam pertinere ad Aquilonem.

Et ſcindetur mons oliuarum: media pars eius ad Orientem, & media pars illius ad Occidentem: mare chaos magnum valde: & inclinabit media pars montis ad Aquilonem, & media pars eius ad Auſtrum, vallis magna: & obturabitur vallis montium meorum vſque ad Iaſſa: & replebitur ſicut repleta eſt à facie terræmotus in diebus Oziæ regis Iuda.

Montem, mea ſententia, vocat phalangem hoſtium ad obſidendam Hieruſalem diuiſam: tum alij partem eius orientalem, alij occidentis partem occupauerunt, alij partem Aquilonis, alij Auſtri cuſtodierunt: tum etiam par erat montem hunc, hanc diuiſionem ſuſtinere, Deo contra eos iram ſuam edente. Etenim cùm Dominum in crucem egerunt, tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram, & terra mota, appetebat fieri eis tumulus ex tempore: montes vero contra eos voragines edebant & valles. Itaque ait, montibus, & vallibus præruptis tranſitus obturabuntur, quemadmodū ſub Ozia terræmotu facto, repleti fuerunt. Si enim propter Oziam, qui minora delicta admiſiſſet: & ſacerdotium ſibi illicitum vendicaſſet, Deus terram concuſſit, par eſt hos maioribus calamitatibus affici, qui maiorem impietatem admiſerint. Neque enim, cùm viderunt terram commoueri ad eorum facinus, quod admiſerunt, cùm Chriſtū in crucem ſuſtulerunt, pœnitentiæ ſuſceperunt medicinam. Quare propheta relictis in tempore vltionis factis, conuertit ſermonem ad quæ acciderunt ad diem iniquitatis. In illa, inquit, die, qua orbis terræ conſeruator in crucem agetur, nō erit lux: id quod hiſtoria euangelica docet: Ab hora ſexta vſque ad nonam tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram, vt omnes homines prophetiæ veritati teſtimonio forent.

A *Sed frigus & gelu erit vna die.*

Huius rei cùm Euangeliſtæ teſtes, tum Apoſtolorum coryphæus Petrus, ad ignem ſtans & ſe calefaciens ſe.

Et dies illa nota erit Domino.

A principio enim omnia præſciebat.

Et non dies, neque nox.

Si diē illum appellare velim, tenebræ meridiei me hoc facere prohibebunt: ſin noctem nominare propter tenebras velim, hoc facere me vetat hæc vſque ad horam ſextam, & poſt horam nonam exorta lux. Hoc etiam per prophetā prędicit.

Et ad veſperam erit lux.

Deinceps bona inde nata prænunciat.

In die illa egredietur aqua viua de Hieruſalem: media eius pars ad mare primum, & media pars ad mare nouiſſimum.

Per hoc deſignatur ſalutare præconium, quod per vniuerſorum orbem perſuaſit, & Orientem, atque Occidentem diuina doctrina cumulauit. Simul iuxta hanc hiſtoriam cernere eſt prophetiæ veritatem, quæ explicat, vt illa die ex ſancto latere
B patuit ſalutis fons, ex quo duplices myſteriorum latices, aquam, inquam, & ſanguinem, quæ qui vidit teſtatus eſt vnam purgantem, & nos à peccatis expiantem: alteram nutrientem, & rigantem, & germinare facientem. Explicat etiam tempus, quo hæc acciderunt.

In æſtate, & in vere erit ſic.

Quoniam quidam bifariam diuidūt annum, in hyemem, & æſtatem: quidam in quatuor partes diſtribuunt, in ver, æſtatem, autumnum, & hyemem: vtrunque poſuit propter Iudæorum impudentiam & peruicacitatem, vt vtrinque veritatem oſtendat. Si enim in æſtatem & hyemem annum diſtribuitis, æſtatis eſt principium cùm hæc accident: ſin autem quatuor ponitis rationes temporum, cognoſcitis veris eſſe tempus huius tempus: tunc aperte imperabit orbi terræ, quem in crucem egiſtis, & error de multitudine deorum funditus peribit.

Erit Dominus vnus, & nomen eius vnum, circuiens omnem terram, & deſertum.

Non modo hæc Iudæi intelligent, ſed etiam gentes ab Auſtro, & ab Aquilone, quæ olim diui-
C na notione caruerunt. Hoc enim dixit propheta:

A Gabaon vſque Remmon ad Auſtrum Hieruſalem: Rhama vero in loco permanebit à porta Beniamin vſque ad portam primam.

Per hæc deſignat Betbleem: etenim perbeatus Matthæus, cùm cædem puerorum narraret, pro- Matth. 2.
phetæ teſtimonium attulit, Vox in Rhama audita Hiere. 31.
eſt, ploratus, & vlulatus multus, Rachel plorās filios ſuos. Itaq; ait, Sublatis impijs illis, fideles habitabūt in terra ad Beniamin pertinēte & attingēte.

Et anathema vltra non erit, & habitabit Hieruſalem confidens.

Per anathema à Deo abalienationem, & defectionem ſignificauit: non enim in poſterum idolis adhæreſcent in Chriſtum credentes, ſed cum pietate habitabunt Hieruſalem. Vt vero hæc ita prædixit, vertit ſermonem ad Gog, & Magog, & ad eos, qui ſimul cum his bellum contra Hieruſalem intulerunt, ac inquit,

Et erit ruina, qua percutiet Dominus omnes populos, qui militauerūt contra Hieruſalem: tabeſcent carnes eorum ſtantium ſuper pedes ſuos, & oculi illorum defluent

de foraminibus eorum, & lingua eorum tabeſcet in ore eorum.

Docet cuiuſmodi pœnas diuinitus illatas perſoluent: Corpora, inquit, eorũ tabeſcent, & oculi eorum effodientur, linguæ funditus perdentur: atque hos Dominus omnipotens de eorum mentibus deducens, inter ſe conſerere manum efficiet, vt mutuis vulneribus interficiantur. Iudæi vero à Deo adminiſtrari, ſpectatores tantùm cædis facti, illorum diuitias prædabuntur, videlicet quàm plurimúm aurum, & argentum, & veſtem precioſam. Equi autem vnà cum aſinis, & mulis, & camelis ad internecionem ſimul cum hoſtibus tradentur.

Et erit, quicunque derelicti fuerint de cunctis gentibus, quæ venerunt contra Hieruſalem, aſcendent per annos ſingulos: vt adorent regem dominum omnipotentem, & celebrent feſtiuitatem tabernaculorum.

Hac, inquit, Iudæis victoria parta, tantus metus inijcietur reliquis exteris gentibus, vt quotannis Hieruſalem accurrant, & Domino omnipotenti honorem deferant, & cultum, & ſimul cum populo percelebrent feſtum tabernaculorum: nam ad peregre profectiones ſuſcipiendas, huius feſti tẽpus accommodatiſſimum erat, nimirum cùm eſſet tempus æſtiuum.

Et erit, qui non aſcenderint de familijs terræ ad Hieruſalem, vt adorent regem Dominum omnipotentem, & iſti illis apponentur, non erit ſuper eos imber. Sin autem tribus Aegypti non aſcenderit, nec venerit illuc, & ſuper eos erit ruina, qua percutiet Dominus omnes gentes, quæ non aſcenderunt, vt agerent ſolennitatem Scenophegiæ. Hoc erit peccatum Aegypti, & peccatum omnium gentium, quæ non aſcenderint, vt celebrent feſtiuitatem Scenophegiæ.

Qui, inquit, ex gentibus pietatem receperint, & profeſſi fuerint, deinde abiectis his, quæ bene, & honeſte inchoaſſent, non venient de more ad ſupradictum feſtum, eadem perpetientur, quæ illi, A qui bellum intulerunt, & pœnas dederunt, ij inquit, illis apponentur: & non erit ſuper eos imber, hoc eſt, nullam miſericordiam aſſequentur. Sin autem Aegyptij, ſiue alij quidam, Dei poteſtatem aſpernari, hunc feſtum neglexerint, & debitum cultum in eo nõ Deo attulerint, ſuper eos, inquit, erit ruina, grauiter delinquentes, nempe qui cùm idolorum ſuorum infirmitatem percepiſſent, pleniſſimeque Dei robur vidiſſent, adhuc in priori inertia errantes permanerent.

In die illa erit, quod ſuper frenum equi eſt, ſanctum Domino omnipotenti: & erunt lebetes qui in domo Domini ſunt, ſicut phialæ ante domum altaris: & erit omnis lebes in Hieruſalem, & in Iuda ſanctus Domino omnipotenti: & venient omnes qui immolant, & ſument ex eis, & coquent in illis: & non erit Chananæus vltrà in domo Domini omnipotentis.

Infinitis gentibus illis interfectis, tanquam decimas quaſdam, plurima ex ſpolijs Deo obtulerũt: etenim frenos dedicarunt, gratiam referentes de ſtrage equorum: & lebetes quàm plurimos veluti phialas quaſdam ante altare poſuerunt, ad vſus ne- B ceſſarios eorum, qui vndique eò proficiſcebãtur, & victimas afferebant, quicunque egebat, vinum ex his ſumebat, ad excoquendas carnes victimarum: atque eo tempore diuino beneficio florente & vigẽte, non erit Chananæus vltrà in domo Domini omnipotentis: hoc eſt, qui partes Chananæorum ſequatur: qui impie videlicet viuat, & in iniquitate verſetur. Dominus omnipotens hanc vocem veram eſſe hoc tempore præſtet, vt nemo in nobis Chananæus videatur: ſed omnes ſecundum traditionem euangelicam viuamus, & beatam ſpem expectemus, aduentumque magni Dei conſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti, quo cum patri gloria, cum ſancto Spiritu, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

FINIS PROPHETAE ZACHARIAE.

ARGVMENTVM IN MALACHIAM PROPHETAM, ET PARITER ANGELVM NVNCVPATVM.

MOſes magnus legiſlator primus diuina reſponſa nobis per ſcripta reliquit: diuinus vero Malachias poſt omnes, qui prophetiam conſcripſerunt, diuina oracula ſcriptis mandauit. Tempus autem non ſimiliter quidem, vt alij prophetæ, expreſſit: ſed tamen ex his quæ prænunciauit, planum fecit, vt poſt diuini templi ædificationem, & populi pacem, hac gratia ornatus fuerit: non enim eos de inertia & negligentia ædificationis templi accuſat, quemadmodum Aggæus, & Zacharias: ſed diuina beneficia in eorum memoriam reuocat. Item ſeorſum ſacerdotes accuſat, & alios ſeparatim, ab eis admiſſa ſcelera in medio proponens: ſimul Domini Ieſu Christi aduentum ſecundum carnem præſignificat, & ſalutem, quam ex hac carne humanum genus aſſecutus eſt: prædicit etiam gentium vocationem, & Iudæorum perfidiam, & præterea ſecundum aduentum Dei conſeruatoris noſtri. Lingua Græca Angelus appellatur, Hebraica verò Malachias, ac vero ſic prophetiam exorditur.

BEATI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN MALACHIAM PROPHETAM.

ASSVMPTIO verbi Domini ſuper Iſrael, in manu angeli eius.

Mens mea, inquit, à diuina gratia aſſumpta, & à rebus omnibus ſeparata, de Iſrael prædictionem ſuſcepit: non vt hanc notionem ſolus habeam, ſed vt eis oſtenta annunciem: ea de cauſa ſeipſum angelum appellauit, quòd diuinorum ſermonum adminiſter eſſet: cùm ita oſtendit ex ore ſuo dominum verba facere, adhortatur populum, vt his quæ dicuntur, adhæreſcat.

Ponite ſuper corda veſtra.

Hoc eſt, acerrime ad diuinos ſermones adhæreſcite, ac incumbite.

Dilexi vos, dicit Dominus. Et dixiſtis: In quo dilexiſti nos?

Non eiuſmodi interrogationem adduxit, tanquam à populo factam: ſed eorum ingratum animum reprehendit, quòd cùm tantopere à Deo omnipotenti fuiſſent dilecti, non ſolum ingrati in benefactorem fuerunt, ſed etiam hoc ipſum ignorarunt, quòd dilecti eſſent. Quare eorum animum ingratum arguit à principio demonſtrans ex maioribus dilectionis magnitudinem.

Nonne frater erat Eſau Iacob, dicit Dominus: & dilexi Iacob, Eſau autem odio habui?

Plane, inquit, animo tenetis, qui in Moſaicis
A historiis à pueris verſamini; quemadmodum Eſau, & Iacob veſtri generis primus pater, & eundem habuerunt patrem, & ex eadem matre nati fuerunt: atque vno, eodémque tempore in eodem ventre habitauerunt. Sed tamen nec communitas naturæ, nec vtriuſque idem tempus geniture, comparauit eis æquabilitatem ſtudij mei. Quin cùm pater eorum leges naturæ ſequeretur, & percuperet dare Eſau dignitatem primogenituræ, accurraui, vt non hic, ſed Iacob præmium acceperit. Illum quidem odio perſecutus ſum, propter maliciam morum: dilexi vero Iacob, quòd virtutis ſtudioſus eſſet. Quin etiam Eſau genus, quoniam progenitoris mores æmulatum eſſet, ſemper neglexi, & nulla cura mea perſecutus ſum: quare in hanc ſolitudinum vaſtitatem
B traditum eſt. hoc ex conſequentibus explicauit.

Et poſui terminos eius in deſolationem, & hereditatem eius in domata deſerti, qui ſi dixerit, Idumæa deſtructa eſt, reuertamur, & reædificemus deſerta: hæc dicit Dominus omnipotens, Ipſi ædificabunt, & ego deſtruam: & vocabuntur eis termini iniquitatis, & populus ſuper quem preparatus eſt Dominus vſque in æternum.

Si ſuas vrbes reædificare aggrediantur, eorum ſpem vanam efficiam: atque ex iniquitate ſua fructus vaſtitatis & ſolitudinis percipient. Hoc ea oſtendunt, cùm dixit, Et vocabuntur eis termini iniquitatis, & hanc à me maledictionem ſemper poſſidebunt.

Et oculi veſtri videbunt, & vos dicetis, magnificatus

eſt Dominus ſuper terminos Iſrael.

Hoc inſpicientes cognoſcetis, quàm maximopere vos euro, & tueor. Vbi vero ſic dilectionem, quam habuit erga eos indicauit, eorum vehementiſſimè ingratum animum arguit.

Filius glorificat patrem, & ſeruus dominum ſuum timebit: & ſi pater ego ſum, vbi eſt gloria mea? ſi dominus, vbi eſt timor meus? dicit Dominus omnipotens.

Duo, inquit, affectus in omnibus ſubditis dominantur, dilectio, & timor: ſed ille in filios, hic in ſeruos conuenit. Ego autem vobis vtrumque nomen impartitus ſum: non enim modo ſeruos,
Pſal. 81. ſed etiam filios nominaui. Ego dixi, Dij eſtis, &
Eſa. 1. filij excelſi omnes: filios genui, & exaltaui, & filius primogenitus meus Iſrael. Si igitur filiorum nomen amplectimini, præſtate officium, quod patri debetis: Sin autem vos ſeruos eſſe arbitramini, cur timorem, quem ſeruos habere conuenit, non habetis? præſertim cùm eiuſmodi habeatis dominum, qui omnium rerum viſibilium & inuiſibilium ſimul imperium tenet. Hactenus communiter eos reprehendit, poſtea vero ſeparatim accuſationem ſuſcipit, & primo ſacerdotum delicta arguit, quòd maioribus criminibus eſſent accuſandi: cùm non ſolum ea in ſe admiſiſſent, ſed etiam iniquitatis exemplum aliis fuiſſent.

Vos ſacerdotes, qui deſpicitis nomen meum, & dixiſtis, in quo deſpeximus nomen tuum?

Veſtra negligentia in ſacris conficiendis me abiectum, & nullius momenti apud multos eſſe effecit: Vos autem nullum ſenſum huius rei percipitis, neque delictum cognoſcere vultis. Hoc oſtendit, cùm inquit: Dixiſtis, in quo deſpeximus nomen tuum? non quia eiuſmodi verbis vſi fuerint, ſed quòd iſtiuſmodi cogitationes habuerint. Poſtea cauſam deſpectionis affert.

Offerentes ad altare meum panes pollutos: & dixiſtis, in quo polluimus ipſos? In eo quòd dicitis, menſa deſpecta eſt, & quæ ſuperpoſita ſunt, deſpexiſtis.

Τοὺς ἠλλοιογνωμένους οἱ περὶ τὸν Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον μεμολυσμένους ἡρμηνεύκασι. hoc eſt, non ſecundum legem confectos, ſed illegitime factos. Hæc admiſiſtis ſcelera, non arbitrantes honorandam, non auguſtam eſſe menſam mihi conſecratam. Si enim debitum honorem huic attribuiſſetis, omni ſtudio accuraſſetis ea, quæ mihi offeruntur ſuper eam. Deinde non vt Dominus, ſed vti pater eos arguit, quod cæcas & claudas offerrent victimas, cùm lex aperte iubeat integras ſacrificari, atque impietatis magnitudinem oſtendit.

Offer illud duci tuo, ſi ſuſceperit te: ſi acceperit faciem tuam, dicit Dominus Deus omnipotens.

Si is eadem qua tu natura præditus contumeliam & flagitium exiſtimat eiuſmodi honorem, conſidera, quanta impietas eſt, omnium rerum opifici iſtiuſmodi offerre. Deinde ad pœnitentiam adhortatur, ſuámque beneuolentiæ facilitatem pollicetur.

Et nunc deprecamini faciem Dei veſtri, & rogate eum, vt miſereatur veſtri.

Et vt maiorem ſenſum ſuorum ſcelerum percipiant, acrius accuſat. Non vos paternæ iniquitatis accuſo, ſed illius, quam vos etiam nunc admittitis.

Si ſuſcipiam ex vobis facies veſtras? dicit Dominus omnipotens.

Hoc per interrogationem legendum eſt, an ſine pœnitentia miſericors erga vos ero?

Quia & in vobis claudentur oſtia, & non ſuccendetis altare gratis.

Cùm ad extremum robuſto & inueterato morbo laboretis, certe ex aula mea vos eiiciam: & tanquam oſtia quædam concludam, cultui ſecundum legem ceſſationem afferens. Non enim perpetiar temere victimas offerri, cùm nullam commoditatem inde percipiam. Sic Iudæis vaticinatus ceſſationem fore obeundi, & conficiendi rem ſacram ſecundum legem: mundum, & candidum, & inetuentum gentium prædicit ſacrificium. Et primum quidem ad Iudæos verba facit, deinde gentium pietatem oſtendit.

Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens: & ſacrificium non ſuſcipiam de manibus veſtris: quia ab ortu ſolis, vſque ad occaſum nomen meum glorioſum eſt in gentibus: & in omni loco incenſum offertur nomini meo, et ſacrificium mundum: quia magnum eſt nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotẽs.

Funditus vos reiiciam, nam permultum deteſtor veſtra facta: & victimas, quas offertis, execror, quarum loco vniuerſum orbem terrarum me ſumma religione colentem habeo. Nam omnium habitatores terrarum, quas ſol exoriens & occidens ſuis radiis illuſtrat, cùm vbique incenſum offerent, tum etiam ſactum, putum, & mihi gratum conficient. Cognoſcent enim nomen meum, & voluntatem, & debitum honorem præſtabunt, & accommodatum cultum adhibebunt. Sic etiam Dominus ad Samaritanam: Mulier crede mihi, quia venit hora, quando nec in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus: quia ſalus ex Iudæis eſt. Sed venit hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & veritate. Paulus his edoctus, in Timoth. 2.
omni loco iubet orare, leuantes puras manus ſine ira, & diſceptatione. Et diuinus Malachias plane nos ex his docet eam pietatem, quam nunc profitemur, in omni loco obitum iri: nam circumſcriptio loci ad ſacra obeunda deleta eſt. Omnis locus accommodatus ad Dei cultum eſt exiſtimatus, & victimarum ratione carẽtium cædes immaculatus agnus, & tanquam ſignum virtutis odoratum incenſum exiſtit. Iudæi autem iuxta Malachiæ prædictionem reiecti ſunt: quare eis dicit,

Nomen meum magnum in gentibus: vos autem contaminaſtis illud, in eo quòd dicitis: Menſa Domini polluta eſt: & qui ſuperponuntur, deſpecti ſunt cibi eius.

In tantam impietatem prolapſi eſtis, vt non modo præter legis conſuetudinem offeratis, ſed etiam abiectam & pollutam appelletis menſam mihi conſecratam: atque accuſatorio animo dicere attentaueritis, quòd hæc multo ſudore, & labore colligimus. Quare, inquit, vos hac facultate redundanti ſpoliabo: hæc enim ex conſequentibus oſtendit.

Et dixiſtis: Hæc de afflictione ſunt, & exufflaſtis ea, dicit Dominus omnipotens.

Deinde deteſtatur, & maledicit his, qui diuitiis pecorum maſculorum abundant, & promittunt, hæc ſe oblaturos ad ſacrificium: & relinquunt quidem illa, alia vero pro illis mutila offerunt: ex his enim rebus, inquit, vobis intelligenda eſt regni & potentiæ meæ magnitudo,

quam

quam notam faciam omnibus gentibus.

CAP. II.

ET nunc mandatum hoc ad vos, ô ſacerdotes, ſi non audieritis, & ſi non poſueritis cor veſtrum, vt detis gloriam nomini meo, dicit Dominus omnipotens, mittam ſuper vos maledictionem: & maledicam benedictioni veſtræ, & maledicam ei, & diſſipabo benedictionem veſtram: & non erit vobis, quia vos non poſuiſtis in cor veſtrum.

Benedictionem appellat hoc ſacerdotium, quod per diuinam gratiam acceperunt: hoc minatur ſe diſſoluturum, & diſſipaturum propter abuſum perabſurdum in eo commiſſum.

Ecce ego ſeparabo vobis humerum, & diſpergam ventriculum ſolennitatum veſtrarum, & ſuſcipiam vos ſimul.

Hoc Aquila conuertit ſic, ἰδοὺ ἐγὼ ἐπιτιμῶ ὑμῖν σὺν τῷ βραχίονι, καὶ λικμήσω κόπρον ἐπὶ πρόσωπα ὑμῶν, κόπρον ἑορτῶν ὑμῶν. Ecce ego vos increpabo cum brachio, & diſpergam ſtercus ſuper vultum veſtrum, ſtercus ſolennitatum veſtrarum. Quoniam quidem ſacerdotibus ſecundum legem ſeparabatur pectuſculum, & B armus dexter, minatur ſe eos proiecturum, atque armos eis aſſignatos. Pro pectuſculo ventriculum poſuit, ſtercoris receptaculum. Eis olim, cùm pietatem colebant, Deus armum dextrum attribuit, tanquam ſignum virtutis actuoſæ, & operoſæ. Pectuſculum autem ante eos, veluti thorax quiſpiam propoſitum, ad eius protectionem, ſignum eſt piarum doctrinarum. Itaque cùm voluntarij à pietate deſciuerint, & virtute ſeſe ſpoliauerint, ventriculum, ſtercoris receptaculum, teſtatur in facies eorum ſe diſperſurum: per hæc ſignificans impudentiam & ignominiam. Ex quo cognoſcetis, quòd ego maioribus veſtris de ſacrificiis mandatum dedi. Deinde per Leui meminit Aaron primi ſacerdotis.

Et cognoſcetis, quia ego Dominus miſi ad vos mandatum hoc, vt eſſet teſtamentum meum ad Leuitas, dicit Dominus omnipotens: teſtamentum meum fuit cum eo vitæ & pacis, & dedi ei timorem vt timeret me, & à facie nominis mei formidaret.

Hæc facienti, inquit, vitam & pacem promiſi præmium. Ea de cauſa vitæ & pacis id teſtamentum appellauit, quòd obtemperantibus vitam & C pacem conciliet.

Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non eſt inuenta in labiis eius: in pace dirigens ambulauit mecum, & multos conuertit ab iniquitate.

Peccatum, Dei odium conciliat: iuſtitia pacem adſciſcit, & conſtituit. Itaque, inquit, rectam viam ingrediens, & veritatem obſeruans, & ab iniuſtitia abhorrens, propitium me habet: & mea pace fruens, multis errantibus dux ad veritatem exiſtit. Conuenit ſacerdotem ſummè iuſtum eſſe legum diuinarum adminiſtrum, nempe aliorum præceptorem electum, & cui diuina reſponſa perferendi negotium datum eſt: angelus enim Domini omnipotentis eſt, annuncians aliis Dei voluntatem.

Vos autem declinaſtis de via mea, & infirmos feciſtis multos in lege, corrupiſtis teſtamentum Leui, dicit Dominus omnipotens.

Quòd vero ait, Infirmos feciſtis multos: Aquila & Symmachus, ſcãdalizaſtis, interpretati ſunt. Quia vero, inquit, iniquitatem amplexati eſtis, aliis detrimentum intuliſtis malo exemplo. Poſt- A ea prædicit eis mala, quæ hoc tempore patiuntur.

Et ego dedi vos contemptibiles, & diſſolutos in omnes gentes pro eo quòd non cuſtodiſtis vias meas, ſed accipiebatis perſonas in lege.

Symmachus interpretatus eſt αἰδούμενοι πρόσωπα ἐν νόμῳ. reueriti eſtis facies in lege: eos autem accuſat, quia legi præuaricarentur, & in quorundam gratiam inique iudicarent: atque eos, qui pecuniam accipientes à victimas offerentibus, eas reciperent, quæ mutilæ membris eſſent.

Nonne Deus vnus creauit nos? quare reliquiſtis vnuſquiſque fratrem ſuum, vt abominabile faceret teſtamentum patrum veſtrorum?

Ab vno Deo fabricati qui de patris more in omnes vos ſuum amorem teſtatus eſt, ſic communitatem naturæ abieciſtis, ac deſpexiſtis, vt nec naturæ, nec gratiæ communionem ſenſeritis, ſed nulli curæ habitos fratres veſtros reliquiſtis: & cùm iidem præuaricatores eſſent legum mearum, deſpexiſtis, habentes Iudam & Hieruſalem commodum exemplum.

B *Derelictus eſt Iudas, & abominatio facta eſt in Iſrael, & in Hieruſalem, quia contaminauit Iudas ſancta Domini, in quibus dilexit: & adinuenit deos alienos.*

Iudas, inquit, & in Iſrael, & in Hieruſalem execrabilis fuit, qui palàm deliquerit, & diuinas leges conculcauerit: & deos non ſubſiſtentes, pro eo, qui exiſtit, adorauerit. Poſtea communem minationem in eiuſmodi omnes intentat.

Diſperdet Dominus hominem, qui facit hæc, donec exturbetur de tabernaculis Iacob, & de his, qui offerunt ſacrificium Domino omnipotenti.

Qui impie viuit, abhorret à collegio bonorum. Inde in aliam accuſationem ſermonem cõuertens, eos criminatur, qui vxoribus relictis, illegitime cum aliis mulieribus ſeſe commiſcerent.

Et hæc quæ oderam feciſtis: Operiebatis lachrymis altare Domini, in planctu & gemitu de laboribus adhuc dignum reſpicere ſacrificium.

Mulieres quæ à ſuis viris iniuriam accepiſſent, & auxilio deſtitutæ eſſent, plangentes & gementes iuſtum iudicem implorabant: hæc facere cogebantur præ dolore, quo tenebantur. Hoc expreſſit cùm dixit, de laboribus. His igitur ſcelerí- C bus admiſſis, quid amplius opus reſpicere in ſacrificium veſtrum? Et dixiſtis propter quid? Cùm iniquitas oblationes veſtras execrabiles oſtendat, etiam adhuc nullum ſenſum doloris percipitis, atque huius cauſam ignorare vos ſimulatis: quare Dominus qui de more ſuo patiens eſt, hanc vobis affert.

Quia Dominus teſtificatus eſt inter te, & vxorem adoleſcentiæ tuæ, quam tu reliquiſti: & hæc particeps tua, & vxor teſtamenti tui, & non alius fecit, & reliquia ſpiritus tui.

Memoria repete primam legem datam Adamo & Euæ: ſimul enim atque mulierem creauit, velut quiſpiam nymphagogus eam ad virum adduxit, ac leges matrimonij cõſtituit, cùm dixit: Relinquet homo patrem ſuum, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ: & erũt duo in carne vna. Cùm *Gen. 2.* igitur Deus omnipotẽs vtrumq; creauerit, & cõiunxerit, & hanc legem tulerit, quomodo audetis tam aperte à principio conſtituta violare? neque benedictio Dei vobis venit in mentem parentibus veſtris facta: Creſcite & multiplicamini, &

replete terram. Hoc idem hic deſignauit, cùm dixit: Er reliquiæ ſpiritus tui. A Cùm enim mortali ſitis natura, propret prolem diutiſſime veſtri memoria durat. Verum cùm Deus hæc ſanxiſſet, vos contrà diciris, dicentes, non caſtitatem matrimoniorum, ſed multitudinem filiorum Deum curate.

Et dixiſtis, Quid aliud præter ſemen quærit Deus? & cuſtodite in ſpiritu veſtro: & vxorem adoleſcentiæ tuæ ne derelinquas.

Verum ego vobis præcipio, vt his ſermonibus abſtineatis, & diuinas leges obſeruetis, & vxorem à principio coniunctam non repodietis.

Sed ſi odio habens dimiſeris eam, dicit Dominus Iſrael: operiet impietas cogitationes veſtras, dicit Dominus omnipotens: & cuſtodite in ſpiritu veſtro, & nolite derelinquere pactum.

In lege prohibet, ne quis odio habeos vxorem, ei librum repudij det. Hanc legem enucleans Dominus Pharisæis, inquit: Moyſes ad duritiam cordis veſtri ſcripſit vobis præceptum iſtud: Ab initio autem non fuit ſic: qui enim eos fecit, maſculum, & fœminam eos fecit: hoc eſt, vnom, & vnam: non vnum virum & duas mulieres: vt B hanc odio perſequens, alteri coniungeretor. Ergo ipſa creatio caſtitatis fuit legis conſtitutio. Cùm Deus non ignorsret Iodæorum inſaniam, quod ab ea quam odiſſent, abſtrahere ſe exoptantes, & per legem non valentes, interfectori eſſent, permittit minus malum, vt prohibeat maius: ac inquit, Si odio habens dimiſeris eam, coniungetur cum altero, & in dolore non viuet. In ſacris Eoangeliis præceptor veræ virtutis palàm confitetor: Quicuoque dimitrit vxorem ſuam, niſi ob foruicationem, eam facit mœchari: & repudiatam ducens, mœchatur. Item hoc loco, hoc idem innuit, Reuelabuntur cogitationes tuæ, dicit Dominus omnipotens: niſi iuſtis de caoſis diſſolueritis matrimonium, iudex veſter erit Dominus omnipotens: Igitur cuſtodite in ſpiritu veſtro, & oe relinquite pactionem matrimonij conſtitutam. Cohibete, inquit, malas appetitiones, & de matrimonio confectas pactiones, ne diſtraxeritis. Vt vero ſic eorum iniquitatem argoit, & morbo conuenientem medicinam adhibuit, blaſphemiam quandam, quam admiſerant, accoſat, ac inquit:

Qui prouocaſtis Dominum in ſermonibus veſtris, & dixiſtis, In quo prouocauimus eum? in eo quod dicitis: Omnis qui facit malum, bonus eſt in conſpectu Domini, & in his ſibi complacet, & vbi eſt Deus iuſtitiæ?

Quidam extrema ignorantia oppleti, videntes quoſdam in ſceleribus verſantes felicitate ſumma abundare, dicere attentarunt, quòd Deus malis gaudere videretur. Hæc obtrectatio me ad pœnas de vobis ſumendas conciiauit. Vos autem maximam impietatem ne exiguum quidem peccatum eſſe exiſtimatis: atqoe hunc eorum inueteratum & deploratum morbum redarguens, inquit: Et dixiſtis, In quo prouocauimus eum? cùm vos non ignorare oporteret, Deum eſſe iuſtitiæ fontem: vnde fit vt vitis amplectentes deteſtetur, etſi diſpenſationis ratio diuinæ ſit inexplicabilis, tamen vos docen, quòd venit tempus iuſtæ retributioois: id quod planum facere ſtudens, prædicit primo priorem Domini Chriſti aduentum, & oſtendit magnum Ioannem Baptiſtam huius aduentus præcurſorem.

CAP. III.

Ecce ego mitto angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & ſubito veniet ad templum ſuum Dominus, quem vos quæritis: & angelus iuſtitiæ, quem vos vultis.

Hoc prophetæ teſtimonium in ſacris Euangeliis inuenire eſt, & per beatus Zacharias diuiniſſimi Ioannis pater, cùm eum in manus ſumpſiſſet, ad eum dixit, Et tu puer propheta altiſſimi vocaberis, præibis ante faciem Domini parare vias eius. Et hic per propbetam Malachiam dixit Dominos: Ecce ego mitto angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & ſubito veniet ad templum ſuum Domious qoem vultis: omnibus enim ignorantibos conſeruator natus eſt. Templum enim humanam naturam quam Deus verbum ſuſcepit, appellauit. Sic etiam ipſe Dominus ad Iudæos dixit: Soluite templom hoc, & Iohan. 2. in tribus diebus excitabo illud. Hoc explanans Euangeliſta, adiunxit: ille autem dicebat de templo corporis ſui. Cùm ergo reſurrexiſſet, recordati ſunt diſcipuli eios, qoia boc dicebat Ieſus, & crediderunt ſcripturæ & ſermoni, vt dixerat eis Ieſus. Poſtquã priorem eius aduentum prædixit, etiam ſecundum eius aduentum prænunciat.

Ecce venit, dicit Dominus omnipotens, & quis ſuſtinebit diem introitus eius? aut quis ferre poterit, vt aſpiciat eum? quia ipſe ingreditur quaſi ignis conflatorij, & quaſi herba lauantium: & ſedebit conflans, & emendans ſicut argentum, & aurum.

Ecce venit &c. Sic etiam Zacharias de ſecundo aduentu inquit, Aſpicient in quem compunxeruot, & planger terra per tribus, ac tribus. Deinde docet eius facta. Iam vero quod ait, Sicut ar- 1. Cor. 3. gentum & aorum: Sic etiam per beatus Paulus: Quia in igne reuelabitur, & vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit: ſi cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet: ſi cuius opus arſerit, detrimentum patietur. Exiſtimo autem ex his propbetam non hunc ſolum ſignificate, ſed etiam ſpiritus ſancti expiationem. Nam in hoc myſtice adeuotes cooflat & renouat igoe ſpiritus. Sic etiam Ioannes magnus inquit, Ille vos baptizabit in ſpiritu ſancto & igne: atque e- C tiam diuina gratia, tanquam herba quadam, pec- Hier. 2. catorum ſordes eluit. Er ad Hieruſalem per beatus Hieremias dixit, Si laueris te intro, & multiplicaueris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua coram me, dicit Dominus Deus. Hieruſalem enim legalem habuit gratiæ herbam. Hoc autem loco propbeticus ſermo uobis Dominum, tanquam quendam opificem, oſtendit, ſordes peccatotum veluti herba quadam expurgantem, & ceu igne quodam animas ooſtras eiuſmodi veneno liberantem. Hoc etiam faciet Leuitis in ſe credentibus. Ex hoc numero beatus Barnabas fuit, vt hiſtoria Actorum docet, aliiq́ue perplures, qui vnà cum ipſo crediderunt, banc ſalutem aſſecuti ſuot.

Et emundabit filios Leui: & fundet eos ſicut aurum & argentum: & erunt Domino offerentes hoſtias in iuſtitia.

Non hoſtias legis intelligit, de quibos dixit: Non ſuſcipiam ex manibus veſtris: ſed ſpirituales, & incruentas, quare adiunxit:

Et placebit Domino ſacrificium Iuda, & Hieroſalem

ſalem, ſicut diebus priſtinis, & ſicut annis prioribus, & accedam ad vos in iudicio: & ero teſtis velox ſuper maleficis.

Breui, inquit, de eis ſumam pœnas malorum quæ vidi, non enim aliorum teſtimonio egeo, cùm ipſe oculis meis iniquitatem videam.

Et ſuper adulteros, & ſuper eos qui iurant in nomine meo mendaciter, & qui fraudant mercede mercenarios, & opprimunt per potentiam viduas, & percutiunt pupillos, & peruertunt iudicium aduenæ: & qui non timent me, dicit Dominus omnipotens.

Vt ab adulteris, & maleficis, ſimiliter ab mendaciter iurantibus, & fructus laboris mercenariorum percipientibus: mercedem vero non perſoluentibus, &, vt ſemel dicam, à cunctis, qui potentia vtuntur contra pupillos & viduas: itemque qui contra aduenas & peregrinos iudicant: & qui non timent iudicium meum, pœnas ſumam, & iniuria affectos non perpetiar neglectos manere.

Quoniam ego Dominus Deus veſter: & non mutor.

Natura ſum non mutationē ſuſcipiente. Num item ignoratis, vt anteceſſores veſtros interfecerim, & in captiuitatem proiecerim.

B *Et vos filij Iacob non receſſiſtis à peccatis patrum veſtrorum: declinaſtis à legitimis meis, & non cuſtodiſtis.*

Cùm igitur ſimiliter, atque patres veſtri deliqueritis, eadem perpetiemini, quæ illi.

Conuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit Dominus omnipotens: & dixiſtis, in quo reuertemur? ſi ſupplantat homo Deum, quia vos ſupplantaſtis me? & dixiſtis, In quo ſupplantauimus te?

Aquila & Symmachus pro, Supplantauimus te, ſic interpretati ſunt: Num fraudabit homo Deum? quia vos me fraudaſtis.

Quia decima & primitiæ vobiſcum ſunt: & vos videntes reſpicitis, & me vos ſupplantatis: annus impletus eſt, & intuliſtis fructus in theſauros & erit rapina in domibus veſtris. Reuertimini ergo in hoc, dicit Dominus omnipotens.

Cùm lex definiat primitias & decimas primas Deo offerendas, deinde reliqua ſumenda eſſe: vos contrà, omnia pariter in veſtra granaria intuliſtis, nec vobis venit in mentem cogitare pauperum eſſe rapinam, primitiarum, & decimarum fraudationem ſacerdotibus. Ideo non terræ conditio- C nem dedi, quia aſſidentes rebus ſacris conficiendis, & pro vobis hoſtias offerentes, ex oblatis mihi primitiis & decimis alantur, & in diuino templo aſſidentibus pauperibus ex his adminiſtrent. Idcirco hac auaritia reſtincta, reddite legitima ſacerdotibus: experimento cognoſcite vobis bonorum maiorem copiam fore. Nam quòd ait, Reuertimini in hoc, Aquila vertit, Et periculum facite in hoc. Dabo enim vobis pluuiarum abundantiam, & terræ fœcunditatem, & inde vbertimas fruges, vt finitimi vos perbeatos vocent, qui ſic à mea prouidentia curemini. Ac rurſus morbum alium eos vexantem, curat.

Ingrauaſtis ſuper me verba veſtra, dicit Dominus: & dixiſtis: In quo locuti ſumus contra te? & dixiſtis, Vanum eſt qui ſeruit Deo: & quid amplius, quia cuſtodiuimus mandata eius: & quia ambulauimus ſupplices ante faciem Domini omnipotentis: & nunc beatos dicimus alienos: & ædificantur omnes, qui faciunt iniquitatem: & reſtiterunt Deo, & ſalui facti ſunt.

Præpoſtera mente prædití, obſeruantiam erga me inutilem, & infructuoſam duxiſtis: & A ſcelerate viuentes, diuitiis redundare, & voluptatibus diffluere dixiſtis: atque cum mea prouidentia curemini, me omni felicitate carere exiſtimatis: & beatum iudicatis aliorum felicitatem.

Hæc locuti ſunt, qui timent Dominum, vnuſquiſque ad proximum ſuum: & attendit Dominus, & audiuit: & ſcripſit librum monumenti in conſpectu ſuo his, qui timent Dominum, & qui reuerentur nomen eius.

Cùm, inquit, hæc audiſſem eos inuicem agitare bonorum meorum ſponſionem perſcriptam me timentibus facio. Hoc deſignauit, cum ait: Et ſcripſit librum monumenti in conſpectu ſuo, his, qui timent Dominum, & qui reuerentur nomen eius. Hi, inquit, qui permagno æſtimant meum cultum, & timent quippiam eorum, quæ mihi diſplicent committere, erunt mihi in die, qua ego facio, in acquiſitionem: Eos, inquit, mihi vindicabo in die iudicij: & eligam eos ſicut elegit homo filium ſuum qui ſeruit ei, quemadmodum pater erga filium gratum affectus, eum anteponit, ſic ego vos anteferam ingratis contraria cogitantibus. Cæterum, Eligam, Aquila vertit φείσομαι ὡς φείδεται ἄνθρωπος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, parcam eis ſicut parcit vir filio ſuo.

Et conuertimini, et videbitis quid ſit inter iuſtum, et iniquum: et inter ſeruientem Deo, et eum qui non ſeruit. Quia ecce dies venit ardens ſicut clibanus, et comburet eos. Cap. IIII.

Tum, inquit, noſceris, quantum diſcrimen inter iuſtum, & iniuſtum: & quantum differat Deo ſeruiens, ab eo, qui non ſeruit, ne arbitremini vitam præſentem in omne tempus duraturam, hæc enim extinguetur: & veniet dies aliqua ardens, ſicut clibanus, & comburet eos.

Et erunt omnes alienigenæ, & vniuerſi qui faciunt iniquitatem, ſtipula: ſuccendet eos dies veniens, dicit Dominus omnipotens, & non relinquetur in eis radix, neque ramus.

Alienigenas, Aquila vertit ſuperbos. Sic etiam diuinus Paulus: Si quis autem ſuperædificat ſupra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides precioſos, ligna, fœnum, ſtipulam: vniuſcuiuſ- 1.Cor. 3.
que opus manifeſtum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet: ſi cuius opus arſerit, detrimentum patietur. Poſtquam ſic præſignificauit impie viuentibus internecionem, & cladem, oſtendit cuiuſmodi ſint piorum præmia.

Et orietur vobis qui timetis nomen meum, ſol iuſtitiæ, et ſanitas in pennis eius.

Hæc & in priorem conſeruatoris noſtri aduentum conueniunt, & à ſecundo non diſſident: nam in priori aduentu velut ſol nobis exortus eſt in caligine & tenebris conſtitutis, atque vt peccato nos liberauit, iuſtitiam impartitus eſt: & cùm ſpiritualibus donis quaſi quibuſdam alis nos velaſſet, curationem noſtris animis adhibuit. Itemque in ſecundo aduentu his qui in hac vita vexantur, apparens iuſtè ius reddet, & promiſſa bona largietur: & quemadmodum ſol, ſenſu comprehenſibilis, exoriens ſomno oppreſſos ad laborem excitat, ſic hic adueniens longo ſomno, videlicet morte, conſtrictos excitat. Tunc inquit:

Egrediemini et ſalietis ſicut vituli de vinculis relaxati, & conculcabitis iniquos, & erunt cinis ſubter pedes veſtros, in die qua ego facio, dicit Dominus omnipotens.

Sie erat diues Lazaro, ſie erunt iniuria affectis iniuriam facientes, ſie ſanctis martyribus tyranni, & perſecutores iniqui. Deinde in eorum memoriam redigit, quæ de Domino Chriſto Moſes prædixit, atque iubet ſummo ſtudio legem legere, atque ei obtemperare, & nequaquam contradieere.

Mementote legis Moſis ſerui mei, quam mandaui ei in Horeb, ad omnem Iſrael præcepta & iudicia.

Cùm planè teneret eos non legi obtemperaturos, neqoe eum profectum in mundom recepturos eſſe, ſed in crucem acturos, inere dibili miſerieordia vtens, pollieetur eis Heliam rurſus miſſurum, declaratotem ſalotis.

Ecce ego mittam vobis Heliam Thesbitem, antequam veniat dies Domini magna & illuſtris.

Diem ſecundi aduentus dixit: doeetqoe item quæ magnos Helias factorus ſit, eùm veuerit: & cauſam, quare prior veniet, oſtendit.

Qui conuertet cor patris ad filium, & cor hominis ad proximum ſuum: ne forte veniens, percutiam terram penitus.

Ne, inquit, vos omnes in infidelitate deprehenſos in perpetna ſupplicia relegem, prios veniet Helias, & meum aduentum vos edoeebit: & vobis ô Iudæi inducet in animum, vt ſine dubita-

A rione cum gentium fidelibus eoniungamini, & in vnam redigamini meam Eeeleſiam. Patres vocat Iudæos, qobd priores voeati foerint. Filios vero gentes, qubd poſt eos adooeati fuerint. Quoniam nos hoc rempore Iudæos adhortamur ad pietatem: illi contrà nunqoam noſtris monitis obtemperant. Recte dixit, Heliam patris eor ad filiom conoerſorum: illos enim addueet ad coniunctionem noſtram. Hæc autem non modo Iudæis timorem iniieere, ſed nos quoqoe perterrere poſſont. Nam qub maioribus bonis potiti ſumus, boe maiores pœnas de nobis ſomet iudex. Quamobrem nobis danda opera eſt, vt probe comparati ſimus ad illam diem, vt libere adſimus ad tribonal borribile, atqoe bona promiſſa

B aſſequamor. Cæterum illud monitos velim lecturos laborem noſtrum, de his, quæ bene & recte diximus, Trinitatem laudibus perſequantur: illius enim donum eſt ſcientia. Sie item beatus Dauid ait, Doeens hominem ſeientiam. Sin aotem quid ex propbeticis oraculis noſtrum captum fugerit, naturæ infirmitati ignoſeant, propoſitum laudent, & labores precationibus compenſent. Bonorum ſuppeditator, ſapientiæ fons auctorem, & lectores prudentia ad omnes res inſtroat, vt acerrimo ſtudio ei ſeruientes, glorificemus eom in eorpore & in ſpiritu noſtro, quoniam ei eonuenit glotia in ſæcula ſæculorum. Amen.

FINIS TOMI PRIMI.

9192649